COMMENTA RII IN OMNES DIVI PAVLI EPISTOLAS, EX LV-

cubrationibus. S. Augustini Catholicæ Ecclesiæ probatissimi Doctoris,

PER VENERABILEM BEDAM presbyterum Selecti.

ADDITO ELENCHO LOCORVM PROPR omnium, quorum in nouo testamento fit mentio, aliarumque rerum, & vocum, quæ vsui esse scripturarum studiosis possint.

Con Gratia & Priuilegio per anni. X V.

VENETIIS APVD GABRIELEM IOLITVM DE FERRARIIS

M. D. XXXXIII.

* 5

**

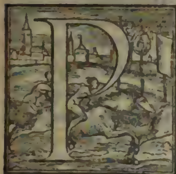
O

* * *

* * * 8

FINIS.

HIERONYMVS IN CATALOGO SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM.

PAVLVS apostolus, qui ante Saulus, extra numerum duodecim apostolorũ, de tribu Beniamin et oppido Iudææ Gischalis fuit: quo a Romanis capto, cum parentibus suis Tarsum Ciliciæ cõmigrauit, a quibus ob studia legis missus Hierosolimã, a Gamaliele uiro doctissimo, cuius Lucas meminit, eruditus est. Act. 5. *Cum autem interfuisset neci martyris Stephani, et acceptis a pontifice templi epistolis, ad persequendos eos qui Christo crediderant, Damascum pergeret, reuelatione compulsus ad fidem quæ in actibus apostolorum scribitur, in vas electionis de persecutore translatus est. Cumq; primum ad prædicationem eius Sergius Paulus proconsul Cypri credidisset, ac eo quod eum Christi fidei subegerat, sortitus est nomen Paulus, et iuncto sibi Barnaba, multis vrbibus peragratis, reuertensq; Hierosolimam, a Petro Iacoboq; et Ioanne gẽtium apostolus ordinatur. Et quia in actibus apostolorum plenissime de eius cõuersatione scriptum est, hoc tantum dicam, quod post passionem domini vicesimoquinto anno, id est secundo Neronis, eo tempore quo Festus procurator Iudææ successit Felici Romã vinctus mittitur, et biẽniũ in libera manẽs custodia, aduersus Iudæos de aduẽtu Christi quotidie disputauit.*

Marginal notes: Act. 8. Act. 10. Act. 12.

Sciendum autem in prima satisfactione, nec dum Neronis imperio roborato, nec in tanta erumpente scelera; quanta de eo narrant historie, Paulum a Nerone dimissum, vt euangelium Christi, in occidentis quoq; partibus prædicaret, sicut ipse scribit in secunda epistola ad
Cap.iiij. Timotheum, eo tempore quo et passus est, de vinculis dictat epistolam. In prima mea satisfactione, nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt: non eis imputetur. Dominus autem mihi affuit et confortauit me, vt per me predicatio compleretur, et audirent omnes gentes, et liberatus sum de ore leonis: Manifestissime leonem propter crudelitatem. Neronem significans. Et in sequentibus. Liberatus sum de ore leonis. Et statim liberauit me dominus ab omni opere malo, et saluauit me in regnum suum cœleste, quod scilicet presens sibi sentiret imminere martyrium. Nam et in eadem epistola præmiserat. Ego enim iam immolor, et tempus resolutionis meæ instat. Hic ergo decimoquarto Neronis anno, eodem die quo Petrus, Rome pro Christo capite truncatus, sepultusq; est in via Ostiensi, anno post passionem domini tricesimoseptimo.

Scripsit autem decem ad septem ecclesias epistolas, ad Romanos vnam, ad Corinthios duas, ad Galatas vnã, ad Ephesios vnam, ad Philippenses vnam, ad Colossenses vnam, ad Thessalonicenses duas. Præterea ad discipulos suos, Timotheo duas. Tito vnam, Philemoni vnam. Epistola autem quæ fertur ad Hebræos non eius creditur, propter stili sermonisq; distantiam: sed vel Lucæ euangelistę iuxta quosdam: vt vel Clemen-

tis, Romanæ postea ecclesiæ episcopi, quem aiunt sententias Pauli proprio ordinasse et ornasse sermone: vel certe quin Paulus scribebat ad Hebræos, et propter inuidiam sui apud eos nominis, titulum in principio salutationis amputauerat. Scripserat, vt Hebræus Hebræis Hebraice, id est suo eloquio disertissime, vt ea quæ eloquenter scripta fuerant in Hebræo, eloquentius verterentur in Græcum, et hanc causam esse, quòd a ceteris Pauli epistolis discrepare videatur. Legunt quidam et ad Laodicenses, sed ab omnibus exploditur.

PRAEFACIO .S. HIERONYMI IN OMNES EPISTOLAS S.PAVLI.

RIMVM quæritur, quare post euangelia quæ supplementum legis sunt, & in quibus nobis exempla & præcepta viuēdi plenissime digesta sunt voluerit apostolus has epistolas ad singulas ecclesias destinare. Hac autem causa factum videtur, vt scilicet initia nascentis ecclesiæ nouis causis existentibus præueniret, & vt præsentia atque orientia resecaret vitia, & post futuras excluderet quæstiones, exemplo prophetarum, qui post editam legem Moysi in qua omnia dei mandata legebantur, nihilominus tamen doctrina sua rediuiua semper populi compressere peccata, & propter exemplum viuēdi libros ad nostram etiam memoriam, transmiserunt. Deinde quæritur cur non amplius q̃ decē epistolas ad ecclesias scripserit (Decem sunt enim cum ea quæ dicitur ad Hebræos) nā reliquæ quattuor ad discipulos specialiter sunt porrecte ostenderet nouum nō discrepare a veteri testamento, & se contra legem non facere Moysi. ad numerum primorum decalogi mandatorum suas epistolas destinauit: & quot ille præceptis a Pharaone instituit liberatos, totidē epistolis a diabolis & idololatriæ seruitute edocet acquisitos. Nam & duas tabulas lapideas duorum testamentorum figuram habuisse eruditissimi tradiderunt: Epistolam sane quæ ad Hebræos scribitur, quidam Pauli non esse affirmant, eo quod non sit eius nomine titulata, & ꝓpter sermonis styliq; distantiam, sed aut Barnabæ iuxta Tertullianū, aut Lucæ iuxta quosdam, vel certe Clementis discipuli apostolorum, & episcopi Roma

næ ecclesiæ post apostolos ordinati. Quibus respõdendum est, si propterea Pauli non erit quia eius nõ habet nomen, ergo nec alicuius erit, quia nullius nomine titulatur: quod si incõueniens absurdum ꝙ est; ipsius magis esse credenda est, quæ tanto doctrinæ suæ fulget eloquio. Sed quoniam apud Hæbreorũ ecclesias. quasi destructor legis falsa suspititione habebatur, voluit tacito nomine de figuris legis & veritate Christi reddere rationem, ne odium nominis fronte prelati vtilitatem excluderet lectionis. Non est sane mirum si eloquentior videatur in proprio, idest hebræo, q̃ in peregrino, idest in græco, quo cæteræ epistolæ sunt scriptæ sermone.

Mouet etiam quosdam quare Romanorum epistola in primo sit posita, cum eam non primo scriptam ratio manifestet. Nam hanc se proficiscentem Hierosolymam scripsisse testatur, cum Corinthios & alios iam ante vt ministerium quod secum portaturus erat colligerent, literis adhortatus sit. Sed inde intelligit quidam volunt ita omnes epistolas ordinatas, vt prima poneretur quãuis posterior fuerit destinata, vt per singulas epistolas gradibus ad pfectiora veniretur. Romanorum nam ꝙ pleri ꝙ tam rudes erant, vt non intelligerent dei se gratia, & non suis meritis esse saluatos, & ob hoc duo inter se populi conflictarent. Idcirco illos indigere asserit corrigi, vitia gentilitatis priora commemorans. Corinthiis autem iam dicit scientiæ gratiam esse concessam, & non tam omnes increpat, quam cur peccantes non increpauerunt repræhendit: sicut ait, Auditur inter vos fornicatio. Et iterum, Congregatis vobis cum meo spiritu, tradere huiusmodi Satanæ. In secunda vero Corinthii laudantur, & vt magis ac magis proficiant cõmonentur. Galatæ vero iam nullius criminis arguuntur: nisi hoc tantum, quod callidissimis pseudo apostolis crediderunt. Ephesii sane nulla re

Roma. xv. (margin)

.i. Cor. vi. (margin)

prehensione, sed multa laude sunt digni, quia fidem apustolicam seruauerunt. Philippenses etiam multo magis collaudantur, qui nec audire quidem falsos apostolos voluerũt. Thessalonicenses nihilominus in duabus epistolis omni laude proseqtur, eo quod non solum fidem inconcussam seruauerint veritatis, sed etiam in persecutione ciuium fuerint constantes inuenti. Colossenses autem tales erant, vt cũ ab apostolo visi corporaliter non fuissent, hac laude digni haberentur. Et si corpore (inquit) absens sum, sed spiritu vobiscum sum gaudẽs, & videns ordinem vestrum. De Hebræis vero quid dicendum est? quorum Thessalonicẽses qui plurimum laudati sunt, imitato
I. Thes. ij. res facti esse dicũtur. Sicut ipse ait, Et vos fratres imi tatores facti estis ecclesiarũ dei, quæ sunt in Iudæa, eadem enim passi estis & vos a cõtribulibus vestris, quæ & illi a Iudæis. Apud ipsos quoq; hebræos eadem commemorat dicens,
Heb. x. Nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscenntes vos habere meliorem & manentem substantiam.

ARGVMEMTVM EPISTOLAE AD ROMANOS.

OMANI ſunt qui ex Iudæis, et gentibus crediderunt. Hi ſuperba contentione volebant ſe alterutrum ſupponere. Nam Iudæi dicebant, Nos ſumus populus dei, quos ab initio dilexit et fouit, nos circuncisi ex genere Abraham, ſancta deſcendimus ex ſtirpe: et notus retro apud Iudæam tantum deus. Nos de Ægypto ſignis dei et virtutibus liberati, mare ſicco pertranſiuimus pede, cum inimicos noſtros grauiſſimi fluctus inuoluerent. Nobis pluit manna dominus in deſerto, et quaſi filiis ſuis cæleſte pabulum miniſtrauit. Nos die noctuq; in columna nubis, ignisq; præceſſit, vt nobis in inuio iter oſtenderet. Atq; vt cætera eius circa nos immenſa beneficia taceamus, nos ſoli digni fuimus dei legem accipere, et vocem dei loquentis audire, eiuſdemq; cognoſcere voluntatem. In qua lege nobis promiſſus eſt Chriſtus, ad quos etiam ipſe ſe veniſſe teſtatus eſt dicens, Non veni niſi ad oues quæ perierant domus Iſrael, cum v.s canes potius q̃ homines appellauerit. Æquum ne ergo eſt vt idola hodie deſerentes quibus ab initio deſeruiſtis, nobis comparemini, et non potius in proſelytorum locum ex legis auctoritate, et conſuetudine deputemini? Et hoc ipſum non merebamini, niſi quia larga ſemper dei clementia voluit vos ad noſtram immitationem admittere. Matt.xvi

Gentes etiam econtrario respondebant. Quanto enim maiora erga vos dei beneficia narraueritis, tanto maiores vos criminis reos esse monstrabitis. Semper enim his omnibus extitistis ingrati. Nam ipsis pedibus quibus aridum mare transistis, ludebatis ante idola quæ fecistis, et ipso ore quo pauloante ob necem aduersariorum domino cantaueratis, simulacra vobis fieri poposcistis. Illis oculis quibus venerando deum in nube vel igne conspicere solebatis, simulacra intuebamini. Manna quoq; vobis fastidio fuit, et semper in deserto contra dominum murmurastis, ad Aegyptum vnde vos manu valida eiecerat, redire cupientes. Quid plura? Ita patres vestri crebra prouocatione dominum irritauerunt, vt omnes in eremo morerentur: nec plus ex senioribus eorum q̃ duo homines terram repromissionis intrarent. Sed quid antiqua replicamus? cum etiam si illa minime fecissetis, de hoc solo nemo vos dignos venia iudicaret, ꝙ dominum Christum prophetarum semper vobis vocibus repromissum, non solum suscipere noluistis, sed etiam morte pessima peremistis. Quem vt nos cognouimus statim credidimus, cum nobis de eo antea non fuerit prædicatum. Vnde probatur: ꝙ idolis seruiuimus, non obstinationi mentis, sed ignorantiæ deputandũ. Qui enim cognitum illico sequimur, olim vtiq; sequeremur si antea cognouissemus. Sic aũt vos de generis nobilitate iactatis quasi non morum imitatio magis q̃ carnalis natiuitatis, filios vos faciat esse sanctorum Deniq; Esau, et Ismael cum de stirpe sint Abrahæ, minime tamen in filios reputantur. His taliter

altercantibus apostolus se medium interponens, ita partium dirimit quæstiones, ut neutrum eorum sua iustitia salutem meruisse confirmet: ambos uero populos et sciẽter et grauiter deliquisse: Iudæos quod per præuaricationem legis deum inhonorauerint: gentes uero quod cũ cognitum de creatura creatorem ut deum debuerint uenerari, gloriam eius in manu facta mutauerint simulacra. Vtrosque etiam similiter ueniam consecutos, æquales esse ueracissima ratione demonstrat, præsertim cum in eadem lege prædictum, et Iudeos et gẽtes ad Christi fidem vocandos esse, ostendat quamobrem vicissim eos humilians ad pacem et concordiam cohortatur.

Principio ab ipsa mundi compositione damnat ingratitudinis uniuersum hominum genus: quod in tanta operum excellentia opificem non recognoscant. Imo cum agnoscere cogantur, non eo quo decet honore prosequantur eius maiestatem, sed sua uanitate prophanent ac uiolent. Ita omnes rei peraguntur impietatis, qua nullum est magis detestandum flagitium. Ac quo magis eluceat, omnes defecisse a Domino, recenset fœda et horrenda facinora, quibus passim sunt homines obnoxii. Quod manifesto Argumento est, à Deo nos degenerasse, quandoquidem illa diuinæ iræ signa sunt, quæ non nisi impiis extarent. Quoniam aut Iudei, et ex gentibus quidam dum externæ sanctimonie velo, internam nequitiam obtegebant, minime uidebantur horum facinorum arguendi, Ideoque communi damnatione eximendi putabantur, In illam fictam sanctitatem stilum dirigit Apostolus. Et quoniam sanctu- Primum cap.

lis illis larua detrahi coram hominibus non poterat, eos ad Dei iudicium reuocat, cuius oculos neq; latentes cupiditates fallunt.

Postea facta partitione seorsum Iudeos et gentes ad tribunal Dei sistit, gentibus ignorationem quam prætendebant ab ignorantia, præcidit, quòd conscientia uice legis illis foret, à qua satis superq; arguebantur Iudeos unde defensionem captabant urget maxime, nempe a lege scripta, cuius cũ transgressores ostenderentur, iniquitatem inficiari non poterant quando ipso Dei ore aduersus eos iam pronunciata erat sententia. Simul obiectionem excipit, quæ ab ipsis facere uideri poterat, nempe, quod Dei Fœderi, quod eis erat sanctificationis nota iniuria fiebat, nisi ab aliis discernerentur. Hic primo docet iure Fœderis nihil eos præcedere ceteris, quando sua perfidia ab eo desciuerint. Deinde ne quid diuinæ promissionis constantiæ derogetur, concedit eis aliquam ex fœdere prærogatiuam: sed quæ in Dei misericordia, non ipsorum merito sita sit. Ideo propriis dotibus manere gentibus equales. Tum iudeos et gentes esse omnes peccatores, confirmat ab autoritate scripturæ: ubi etiam non nihil attingit de legis usu.

Tertium cap.

Vbi plane humanum genus spoliauit et uirtutis suæ fiducia, et iustitiæ gloria, diuiniq; iudicii seueritate consternauit, redit iam ad id quod proposuerat: fide nos iustificari, exponens que sit illa fides, et qualiter per eam nobis acquiratur Christi iustitia. His subiicit ad finem capitis tertij, insigne epiphonema, ad retunden-

dam humani ſupercilij ferociam , ne audeat aduerſus
Dei gratiā ſe efferre. et ne Iudei tantū Dei gratiam in
gẽte ſua cōcluderẽt, eā gẽtibus quoq; obiter vindicat.

Capite quarto ab exemplo argumentatur, quod il- 4
luſtre , ideoq; cauillis nequaquam obnoxium proponit,
in Abraham ſcilicet, qui cum ſit pater fidelium, inſtar
regulæ et generalis cuiuſdam exemplaris eſſe debet. Il
lum ergo ubi fide iuſtificatum eſſe probauit, nobis ean
dem eſſe tenendam uiam docet. Atq; hic inſerit, et con
trariorum comparatione ſequi, operum iuſtitiam eua-
neſcere, ubi fidei iuſtificationi locus datur. Quod ex
Pſalmographo confirmat, qui cum hominis beatitudi-
nem in Dei miſericordia reponat, operibus hoc adimit
ne beatum hominem reddant, Tum quod ante breui-
ter attigerat, fuſius proſequitur, nihil eſſe cur Iudei
præ gentibus ſe attollant, quibus cum ſit ex æquo hæc
illis communis felicitatis: Quando iuſtitiam Abrahæ in
præputio contigiſſe ſcriptura narrat: quo loco nonnihil
per occaſionem de uſu circuncifionis annectit. Poſtea
ſubijcit ſola dei bonitate niti ſalutis promiſſionem, quia
ſi in legem recumbat nec quietem allatura ſit conſcien
tijs, in quibus ipſam oportet ſtabiliri, nec ad ſuum com
plementum unquam peruentura : Proinde ut firma ſit
ac certa, oportere nos in ipſa amplexanda ſolam Dei
ueritatem intueri, non nos ipſos: Imitatione Abrahæ,
qui auerſam à ſeipſo conſiderationem in Dei potentiam
intendit: in fine capitis, quo propius exemplum adductū
applicet, ad uniuerſalem cauſam, quæ ſunt utrinq; ſimi-
lia comparat.

5 *Quintum caput post delibatum iustitiæ fidei fru-
ctum et effectum, totum ferè in amplificationibus ab-
sumit? ad rem melius illustrandam: Argumento.n.à
maiori ducto ostendit, quantum iam redempti et recon-
ciliati Deo expectare ab eius caritate debeamus, quæ tã
effusa in peccatores ac perditos fuit, ut impertierit no-
bis unigenitum atq; unice dilectum filium: Postea com-
parationes habet peccati cum gratuita, iustitia Christi
cum Adam, mortis cum uita, legis cum gratia, unde
6 constet infinita Dei bonitate mala nostra, quamuis in-
gentia, absorberi: Sexto capite descendit ad sanctifica
tionem quam in Christo obtinemus, Siquidem carni pro
cliue est, simul ac leuem gratiæ huius gustum usurpauit,
uitijs ac libidinibus suis placide indulgere, quasi iam de
functa foret, Paulus uero contra hic contendit, non pos
se nos iustitiam in Christo percipere, quin simul santifi-
cationẽ apprehendamus, Argumentatur à Baptismo per
quem in Christi participationem initiamur: Illic Chri-
sto consepelimur, ut nobis emortui, per eius uitam susci
temur in uitæ nouitatem: Sequitur ergo, sine regenera
tione neminem posse induere ipsius iustitiam: inde ex-
hortationes ad uitæ puritatem, ac sanctimoniam dedu-
cit, quæ necessario in ijs adparere debent qui à regno
peccati, in regnum iustitiæ traducti sunt, repudiata im
pia carnis indulgentia quæ solutiorem peccandi licen-
tiam in Christo querit: Breuem quoq; mentionem inter
serit legis abrogatæ, in qua abrogatione elucet nouum
testamentum, ubi cum peccatorum obliuione spiritus
sanctus promittitur.*

Capite septimo ingreditur iustam disputationem de legis usu, quem uelut digito prius demonstrare, quasi aliud agens, rationem assignans cur à lege soluti simus, quia non nisi ad condemnationem per se ualebat. Quod ne in legis contumeliam uergeret, fortiter ab omni calumnia ipsam asserit. Docet.n.nostra culpa factũ, ut mortis materiam cederet quæ in uitam data erat. simul exponit quomodo per eam peccatum augeatur. Ex in transit ad describendam spiritus et carnis luctam quam in se filij Dei sentiunt quandiu carcere mortalis corporis circundatur. ferunt enim concupiscentiæ reliquias, quibus assidue à legis obsequio ex parte retrahuntur. 7

Caput octauũ plenum est consolationibus, ne audita inobedientia quam prius arguerat, seu potius imperfecta obedientia, perterritæ fidelium conscientiæ deijciãtur. Verum ne sibi impij blandiantur, primum testatur beneficium hoc non nisi ad regeneratos pertinere, in quibus Dei spiritus uiuit, ac uiget. Explicat igitur duo. Omnes qui Domino Christo per eius spiritum sunt inserti, extra damnationis periculum et aleam esse, utcunq; onerati sint adhuc peccatis. Deinde omnes qui in carne manent expertis sanctificationis spiritus, nequaquam esse tanti boni participes. tum postea explicat quanta sit fiduciæ nostræ certitudo, quando, quidem spiritus Dei suo testimonio dubitationem ac trepidationem omnem abigit. Ad hæc per anticipationem commonstat, non posse externæ uitæ securitatem interpellari aut conturbari præsentib s miserijs, quibus hec mortalis uita obnoxios tenet. Quin potius talibus exercitijs salutem no 8

ſtram promoueri, ad cuius excellentiam ſi conſerantur omnes preſentes miſerie, nihil reputabuntur. Id Chriſti exemplo confirmat, qui ut primogenitus eſt principatum tenens in Dei familia, ita prototypus eſt, cui nos omnes decet conformari. Proinde quaſi ſecuris rebus optimam gloriationem attexit, qua ſatane potentię, et machinamentis animoſe inſultat,

Quando uero pleriꝗ permouebantur, cum uiderent Iudeos federis primarios cuſtodes, atꝗ heredes a Chriſto abhorrere, quia ſcilicet inde colligebant, aut translatum eſſe fedus ab Abrahe poſteritate, que federis cōplementum aſpernaretur: Aut hunc non eſſe illum redemptorem promiſſum, qui genti Iſraelitice non melius conſuleret, huic queſtioni ab initio noni capitis obuiare incipit. Prefatus ergo de ſua erga populares dilectione, ne quid et odio loqui uideatur, ſe ſimul benigne cōmemoratis quibus preſtabant ornamentis, ad tollendū quod ex eorum cecitate oriebatur offendiculum, molliter delabitur. Ac facit quidem duplex genus filiorum Abrahe, ut oſtendat non omnes qui ex eo ſecundum carnem deſcenderunt, cenſeri in ſemine ad participandam federis gratiam. Contra extraneos, ſi per fidem inſerantur, filiorum haberi loco. Cuius rei exemplū in Iſmael et Eſau profertur. Proinde hinc nos ad electionem Dei reuocat, unde totum negocium dependere neceſſario reputandum eſt. Porrò cum hec electio ſola Dei miſericordia nitatur, fruſtra eius cauſa queritur in hominum dignitate. Ex aduerſo eſt reiectio, cuius tametſi certa eſt iuſtitia, cauſa tamen Dei uoluntate ſuperior non extat.

Circiter finem capitis tum uocationem gentium, tum Iudeorum reprobationem prophetarum uaticiniјs testatam commonstrat.

Capite decimo rursum a testificatione sui erga iudeos amoris exorsus, exprimit inanem operum fiduciam illis exitiј causam esse. Et ne legem obtenderent, contra occurrit, lege quoq; nos ad fidei iustitiam manuduci. Subiungit hanc iustitiam Dei benignitate promiscue nationibus omnibus offerri. Sed ab his Demum apprehendi, quos Dominus speciali gratia illuminarit. Quod autem plures ex gentibus, quàm ex Iudeis id boni assecuti forent, id quoq; a Mose et Iesaia predictum commemorat, quorum alter de gentium uocatione: Alter de Iudeorum induratione aperte uaticinatus est. 10

Herebat adhuc tamen questio. An non inter Abrahe semen, et alias nationes ex Domini fędere aliquid esset discriminis? Hanc dum uult soluere, primum admonet, ne opus Domini ad oculi aspectũ limitetur, quando sępe notitiam nostram electi pretereunt. Quẽadmodum olim falsus fuit Helias, cum putaret religionẽ inter Israelitas interiјsse, superstitibus adhuc septem milibus. Deinde ne conturbemur incredulorũ multitudine, quos uidemus Euangelium abominari: Demum asseuerat in Carnali etiã Abrahe posteritate residere Domini fędus: sed penes eos, quos Dominus libera electione predestinauit. tum sermonẽ ad gentes conuertit, ne sua adoptione nimiũ ferocientes, illis tanquã reiectis insultent, quando nulla re illos excellant nisi dignatione Domini, que magis materia humilitatis illis esse debet. Quin nec illam a 11

semine Abrahe recessisse quia gentium fide tandem prouocandi sunt Iudei ad Emulationem: ut ita Dominus totum Israelem suum recolligat.

11 *Tria quæ sequuntur capita, parænetica sunt: sed uarie distincta.*

12 *Duodecimum generalibus præceptis Christianam uitam informat.*

13 *Decimum tertium bona ex parte in asserendo magistratuum iure uersatur unde non dubia coniectura colligimus fuisse tunc quosdam inquietos, qui libertatem Euangelij stare præter officia charitatis, hanc quoque obedientiam sub charitate contineri indicat. Postea subnectit, quæ, nondum recensuerat, ad instruendam uitam præcepta. Proximo capite exhortationem*

14 *suscipit, eo seculo in primis necessariam. Nam cũ essent qui superstitione obstinatiori insisterent obseruationibus Mosaicis, earum neglectum ferre non poterant, sine grauissima offensione. Qui in earum abrogatione confirmati erant, ad conuellendam superstitionem data opera præ se ferebant earum contemptum utrique intemperie delinquebant. Nam superstitiosi alios condemnabant, ceu diuinæ legis contemptores. Hi intempestiue uicissim illorum simplicitatem illudebant. Ergo conuenientẽ utrisque moderationem Apostolus adhibet, arcens hos quidem a fastu et insultatione: Illos a morositate nimia simul optimam rationem præscribit libertatis Euangelice, ut intra charitatis et edificationis terminos consistat, et imbecillis probe consulit, dum uetat quidpiam attentare, reluctante conscientie.*

Decimumquintum

Decimūquintū incipit a repetitione generalis senten 15
tiæ, ueluti totius disputatiōis clausula: ut fortiores robur
suum conferant ad confirmandos imbecilliores. Quo-
niā autem ex ceremonijs mosaicis perpetuum dissidium
inter iudeos et gentes ferebatur, componit omnem inter
eos emulationem, sublata superbiendi materia. Docet
enim utriusq; constare salutē sola Dei misericordia: qua
subnixi, omnem altitudinē deponere, qua inter se con-
iuncti in spe unius hæreditatis, ultro citroq; se ample-
xari debeant. Postremo in Apostolatus sui commenda-
tionē expatiaturus, quę non parum authoritatis eius do
ctrinæ conciliabat, occasionem sumit ab excusatione et
deprecatione temeritatis: quod sibi tam confidenter lo
cum doctoris arrogasset inter eos. Præterea spem ad-
uentus sui nonnullā facit, quam se hactenus frustra ex-
petiisse et tentasse in exordio meminerat: addita ratio-
ne, quæ ipsum in presens remoretur: quia sibi ab eccle-
sijs Macedonicis et Achaicis cura demandata erat per-
ferendæ Hierusalem eleemosinæ, quam ad subleuandam
Israelis egestatē contulerant. Postremum caput totum 16
ferè salutationibus absumitur, nisi quod præceptis qui-
busdam non contemnendis aspersum, egregia præca-
tione clauditur.

Ad Romanos Missa fuit è Corintho, per
Phœben ministram Cenchre-
ensis Ecclesiæ.

EXPOSITIO EPISTOLARVM D. Pauli Apostoli ex operibus S. Augustini de-cerpta, in vnumq; corpus redacta.

PER VENERABILEM BEDAM PRESBYTERVM.

AVLVS seruus Christi Iesu, vocatus Apostolus, segregatus in euãgeliũ dei, quod ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, / qui prædestinatus est filius dei in virtute secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri, per quem accepimus gratiam & apostolatum, ad obediendum fidei in omnibus gentibus, pro nomine eius, in quibus estis & vos vocati Iesu Christi.

Luce.I.
/ Qui declaratus fuit filius dei cũ potẽtia, secundum spiritum sanctificationis, ex eo qđ resurrexit ex mortuis Iesus Christus dominus noster.

D

Ex libro de spũ & litte.
Paulus cur nomen mutauit.

Timot.i.

PAulus apostolus, qui cum Saulus prius vocaretur, non ob aliud (quantum mihi videtur) hoc nomen elegit, nisi ut se ostenderet paruum tanquam minimus apostolorum, multum contra superbos ꝛ arrogantes ꝛ de suis operibus præsumentes, pro cõmendãda dei gratia fortiter at quod acriter dimicans, quia reuera in illo euidentior ꝛ clarior apparuit: qui cum talia operaretur, vehementer ecclesiã dei persequens, pro quibus summo supplicio dignus fuit, misericordiam pro damnatione suscepit, ꝛ pro pœna consecutus est gratiam, merito pro eius defensione clamat atque concertat. nec in re profunda ꝛ nimis abdita, non intelligentium, ꝛ verba sua sana in peruersum sensum detorquentium curat inuidiam, dum tamen incunctã iter prædicet donum dei, quo vno salui fiunt filij promissionis, filij beneficij diuini, filij gratiæ ꝛ misericordiæ, filij testimenti noui. Primum quidem, quod omnis eius salutatio sic se habet. Gratia vobis ꝛ pax a deo patre ꝛ domino Iesu Christo. Deinde ad Romanos pene ipsa quæstio sola versatur tam pugna-

etur, tam multipliciter, vt fatiget quidem legentis intentionem sed tamen fatigatione vtili ac salubri, vt interioris hominis magis exerceat membra quam frangat. Menticto de synagoga fuisse arietes quorum filij sumus. Vnde dicitur in psalmo, Afferte domino filios arietum. ¶ Qui inde arietes? Petrus, Ioannes, Iacobus, Andreas Bartholamæus & cæteri apostoli. Hinc & ipse primo Saulus postea Paulus, idest primo superbus postea humilis. Saul enim, vnde dictum est nomen sauli, nostis quia rex superbus & infrenis fuit. Non quasi iactantia aliqua nomen sibi mutauit apostolus, sed ex Saulo factus est Paulus ex superbo modicus Paulum enim modicum est. Vis nosse quid sit Saulus? ipsum audi iam Paulum recordantem qd fuerit per malitiam sui, & qd iam sit per gratiam dei. Audi quomodo fuerit saulus, & quomodo sit Paulus. Qui fui prius (inquit) blasphemus, & persecutor & iniuriosus, Audisti saulum, audi & Paulum. Ego enim (inquit) sum minimus apostolorum. Quid est minimus, nisi ego sum Paulus? Et sequitur, Qui non sum dignus vocari apostolus. Quare? quia fui saulus. Quid est fui saulus? Ipse dicat, Quia persecutus sum (inquit) ecclesiam dei, sed gratia dei (ait) sum quod sum. Abstulit sibi omnem granditatem suam minimus iam in se, grandis in Christo. ¶ Iste vas electionis primo saulus a saule. Recordamini enim qui nostis literas dei, quis erat saul. Rex pessimus, persecutor sancti serui dei Dauid. Et ipse si me minstis, de tribu Beniamin. Inde iste saulus ducto secum tramite sæuiendi, sed in sæuitia non permansurus. Postea si saulus a saule, Paulus vnde? Saulus a rege sæuo cum superbus, cū sæuiens, cū cædes anhelans: Paulus aūt vnde? Paulus qa modicus. Paulus humilitatis nomen est. Paulus posteaquam adductus est ad magistrum qui ait, Discite a me quia mitis sum & humilis corde: inde Paulus. Vsum latinæ locutionis aduertite, quia Paulum modicum dicitur, Paulo post videbo te, Paulum hic expecta. id est videbo te post modicum, modicum hic expecta. Audi ergo Paulū, Ego sum minimus apostolorum. Prorsus ego sum (inquit) minimus apostolorū. Et alio loco, Ego sum nouissimus apostolorū. Et minimus & nouissimus, tanquam fimbria de vestimento domini. Quid tam exiguum quam fimbria? hac tamen tacta mulier a fluxu sanguinis sanata est. In modico isto magnus erat, in minimo grandis habitabat. Et tanto minus a se magnum excludebat, quanto magis minor erat. Quid miramur magnū habitare in angusto? Magis in minimis habitat. Audi illum dicentem, Super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem & quietum, & trementem verba mea? Ideo altus habitat in humili, vt humilem exaltet. Excelsus est dominus & humilia respicit. Excelsa autem a longe cognoscit. Humilia te, & appropinquabit tibi. Extolle te, & recedet a te. ¶ Absit enim domino vt in ta-

Ps. xxviij. Ex tractat. Ps. lxxij. Saulus superbus, Paulus modicus. i. Timo. i. E i. Corin. xv. Ex sermone de apostolo Paulo. Saulus a Saule. Matth. xi. Paulus est fimbria de vestimento domini. Lucæ. viij. Esaiæ vltimo Ps. cxxxvij. F Ex libro confess. viij.

bernaculo tuo præ pauperibus accipiantur personæ diuitum, aut præ ignobilibus nobiles, qñ potius infirmia mũdi elegisti, vt confunderes fortia. Et ignobilia huius mundi elegisti, ꝛ contemptibilia, ꝛ ea quæ non sunt tanquam sint, vt quæ sunt euacuares. Et tamen idem ipse minimus apostolorum tuorum, per cuius linguam tua ista verba sonuisti, cum Paulus proconsul per eius malitiam, debellata superbia sub leue iugum Christi tui missus esset, regis magni prouincialis effectus, ipse quoque ex priore Saulo Paulus vocari amauit, ob tam magnæ insigne victoriæ. Plus enim hostis vincitur in eo quem plus tenet, ꝛ de quo plures tenet. Plus autem superbos tenet nomine nobilitatis, ꝛ de his plures nomine auctoritatis. SERuus Iesu Christi. ℂQuid dicemus charissimi, putabimus ne hoc promissum vbi ait, Quodcunque petieris hoc faciam, nec in apostolis ab illo fuisse completũ? Et cui tandem quod promittit implebit, si apostolos suos in sua promissione fraudauit? Euigila igitur homo fidelis, ꝛ vigilanter audi quod illic positum est, in nomine meo. Ipsum enim quodcunque non ait petieris vtcunque, sed in nomine meo. Qui promisit ergo tam magnum beneficium quod vocatur? vtrique Christus Iesus. Christus significat regem, Iesus significat saluatorẽ. Non itaque saluos nos faciet quicunque rex, sed rex saluator. Quapropter quando volumus vt faciat quodcunque petimus, nõ vtcunque, sed in noie eius petimus, hoc est in noie saluatoris petamus. Non ergo contra salutẽ nostram petamus. Quod si fecerit, non vt saluator facit, quod est nomen eius fidelibus eius. Est quippe impijs ꝛ damnator, qui dignatur fidelibus esse saluator. Qui ergo credit in eum, quodcunq; petierit in nomine quod illis est qui credunt in eum, hoc facit, quoniam hoc sicut saluator facit. Aliam significationẽ habet Iesus Christus. ℂCum sit vnus Iesus Christus saluator noster, Iesus tamen proprium nomen est illi. Quomodo Moyses proprio nomine appellatus est. quomodo Helias, quomodo Abraam, sic tanquam proprium nomen domini nostri Iesus, Christus autem sacramenti nomen est. Quomodo si dicatur propheta, quomodo si dicatur sacerdos. sic Christus commendatur vnus, in quo est redemptio totius populi Israel. Iste Christus sperabatur venturus a populo Iudeorum, ꝛ quia humilis venit, non est agnitus. Quia lapis paruus erat, offenderunt in illum, ꝛ fracti sunt. ℂVOcatus apostolus. Apostolos suos certe ipse dominus misit, quod eorum etiam nomen indicat. Nam sicut græce angeli, latine nuncij vocantur, ita græce apostoli, latine missi appellantur. ℂSEgregatus in euangeliũ dei quod ante promiserat per prophetas suos i scripturis sanctis de filio suo. ℂOmnes populi gẽtium in talem Christum credũt qualis per hebræos pnunciatus est, accipiendo scilicet euangeliũ quod deus ante promiserat, sicut apostolus commemorat, per

Margin notes: 1. Corin. 1. — Paulus a conuerso proconsule Paulo. — Ex tracta. euangelij sm Ioan. xiiij. — Christi Iesu etymologia. — Petere in noie Iesu Christi quid sit. — G — Ex sermone epistolæ Ioan. iij. — A — Iesus est priũ Christus sacri. — Christus cur nõ agnitus a Iudæis. — Ex tracta. euangelij sm. Ioan. lib. i. — Apostoli ꝛ angeli interpretatio. — Ex libr. contra Faustũ mani chæũ titu. xiij. — Gẽtes in qualẽ Christũ credũt

prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Vnde propheta Esaias dixit, Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius emmanuel, quod interpretatur nobiscum deus. Ne putent isti hominem tantummodo Christum ab hebraeis prophetis pronunciatum. Nam vtique & Iudaei carnales ne hoc putarent solum esse Christum, quod propter nos factus est, homo ex semine Dauid, admonet eos ipse dominus ex prophetia eiusdem Dauid, quaerens ab eis quod eis videretur de Christo, cuius eum esse dicerent filium. Qui cum respondissent Dauid, ne hoc solum vt dixi putaretur, & non respicerent ad emmanuel, quod est interpretatum nobiscum deus, & quomodo inquit ipse Dauid in spiritum dicit eum dominum dicens, Dixit dominus domino meo sede ad dexteram meam donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

Esai. vij. Matth. xxij. B ps. cix.

¶ Ordo iste mihi seruandus est, vt loquens de euangelio, non taceam de prophetis. Sed ego (inquit Manichaeus) nec Moysen accipio nec prophetas. Et quod agis de Paulo apostolo, qui in exordio epistolae suae ad Romanos scripsit: Paulus inquit seruus Christi Iesu, vocatus apostolus, segregatus in euangelium dei, quod ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauit secundum carnem? Audis quia euangelium per apostolos non exhiberetur nisi per prophetas ante promitteretur. Audis quia filius dei secundum diuinitatem, factus est filius hominis ex semine Dauit secundum carnem. Quid est enim in quo prophetae contrarij sunt euangelio? Dixit propheta, Rorate celi desuper, & nubes pluant iustum. Veniat angelus, praedicet verbum aperiatur terra, audiat Maria; Et germinet saluatorem, pariat Iesum. Propheta dicit, Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabunt nomen eius emmanuel. Hoc et euangelista cum diceret, secutus est, & exposuit dicens, nobiscum deus. Frustra Manichaee conaris aduersari prophetis. Ecce apostolus dicit, de filio suo qui factus est ei ex semine Dauit secundum carnem. Quod prophetae praeuiderunt, hoc apostoli viderunt & praedicauerunt. Qui erat factus est. Quid erat? Quid factus est? Verbum erat: caro factus est. Filius dei erat, filius hominis factus est. Deus erat, homo factus est. Suscepit humanitatem, non amisit diuinitatem. Factus est humilis, mansit sublimis. Natus est homo, non destitit esse deus. QVI factus est ei ex semine Dauit secundum carnem.

Ex libr. contra haereses. v. Prophetae redd pleni sunt. Prophetae consentiunt euangelio. Esai. xlv. C Esai. vij. Matth. i. Prophetae praeuiderunt; quod apostoli viderunt & praedicauerunt. Christus quid erat, & factus est. Et lib. contra Faust. manichaeum.

¶ Et si enim in quibusdam latinis exemplaribus non legitur factus, sed natus ex semine Dauid, cum graeca factus habeant, vnde non ad verbum sed ad sententiam transferre voluit dicendo, natum latinus interpres, tamen Christum ex semine Dauid esse secundum carnem, omnium librorum atque linguarum concordat auctoritas. ¶ Dominus noster Iesus Christus inquantum deus est, omnia per ipsum facta sunt. Inquantum autem homo est, & ipse factus

Ex libr. enchiridij.

est sicut apostolus dicit, factus est ex semine Dauid secundum carnem. ¶ Non enim erat factus vnigenitus cum per eum facta sunt omnia, sed factus est ex semine Dauid, vt esset Iesus idest saluator qui iam erat creator. QVI pdest. natus est filius dei in virtute. ¶ Est etiam pclarissimum lumen pdestinationis & gratiae ipse saluator, ipse mediator dei & hominum homo Christus Iesus. Ille enim homo vt a verbo patri coaeterno invnitatem personae assumptus filius dei vnigenitus esset, vnde hoc meruit? qd eius bonum qualecunque pcessit, vt ad hanc ineffabilem excellentiam perueniret? Faciem te hic suscipiente verbo ipse homo ex quo esse coepit, filius dei vnicus esse coepit. Filium dei vnicum, foemina illa gratia plena concepit. De spiritu sancto & virgine Maria, dei filius & vnicus natus est, non carnis cupidine, sed solo dei munere. Libera in illo voluntas erat, ac tito magis erat, quanto magis seruire peccato nō poterat. Appareat itaq3 nobis in nostro capite ipse fons grāe, vnde secundum vniuscuiusque mensuram se per cuncta eius membra diffundit. Fit ei gratia ab initio fidei suae homo quicunque Christianus, q̄ gratia homo ille ab initio suo factus est Christus. De ipso spiritu, & hic renatus, de quo est ille natus. Eodem spiritu fit in nobis remissio peccatorum, quo spiritu factum est, vt nullum haberet ille peccatum. Haec se deus esse facturum profecto praesciuit. Ipsa est igitur praedestinatio sanctorum, quę in sancto sanctorum maxime claruit. Quam negare quis potest, recte intelligentium eloquia veritatis? Nam & ipsum dominum gloriae (inquantum homo factus est dei filius) praedestinatum esse dicimus. Clamat doctor gentium in capite epistolarum suarum. Paulus seruus Christi Iesu vocatus apostolus, segregatus in euangelium dei. quod ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, qui pdestinatus filius dei in virtute secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum. Praedestinatus est ergo Iesus, vt qui futurus erat secundum carnem filius Dauid, esset tamen in virtute filius dei secundum spiritum sanctificationis, quia natus est de spiritu sancto ex virgine Maria. Ipsa est illa ineffabiliter facta hominis a deo verbo susceptio singularis, vt filius dei, & filius hominis simul: filius hominis propter susceptū hominem, & filius dei propter suscipientem vnigenitum deum, veraciter & proprie diceretur, ne non quaternitas sed trinitas crederetur. Praedestinata est ista naturae humanae tanta & tam celsa & summa subuectio, vt quo attolleretur altius non haberet, sicut pro nobis ipsa diuinitas quousque se deponeret humilius non habuit, q̄ suscepta natura hominis cum infirmitate carnis vsque ad mortem crucis. Sicut ergo praedestinatus est ille vnus vt caput no-

Et tractatu psalmi. cxviij.

D

Ex lib. de praedestinatione sanctorum

Christus praeclarissimum lumen praedestinationis & gratiae.

Maria quō cōcepit.

Praedestinatio sanctorum in Christo claruit

Sicut diuinitas maxime humiliata est, sic humanitas maxime exaltata, & hoc ipsum pdestinatū est,

De.

Ipsum esset, ita multi prædestinati sumus vt membra eius essemus. Humana hic merita conticescant, quæ perierunt per Adam, & regnet quæ regnat dei gratia per dominum nostrum Iesum Christum vnicum dei filium, vnum dominum. Quisquis in capite nostro præcedentia merita singularis illius generationis inuenerit, ipse in nobis membris eius præcedentia merita multiplicatæ regenerationis inquirat. Neque enim retributa est Christo illa generatio, sed tributa, vt alienus ab omni obligatione peccati, de spiritu & virgine nasceretur. Sic & nobis vt ex aqua & spiritu renasceremur, non retributum est pro aliquo merito, sed gratis tributum. Et si nos ad lauacrum regenerationis, fides duxit, non ideo putare debemus priores nos dedisse aliquid vt tribueretur nobis generatio salutaris. Ille quippe nos fecit credere in Christum, qui nobis facit in quem credimus Christum. Ille facit in hominibus principium fidei & perfectionem in Iesu, qui fecit hominem principem fidei & perfectorem Iesum. Sic enim est appellatus in epistola quæ est ad Hebræos. ¶ Nullum est illustrius prædestinationis exemplum, quam ipse meditator. Quisquis fidelis vult eam bene intelligere, attendat ipsum, atque in illo inueniat & seipsum. Fidelis inquam, qui in eo veram naturam credit & confitetur humanam, i. nostram, quamuis singulariter suscipiente deo verbo, in vnicum dei filium sublimatam ita vt qui suscepit & quod suscepit vna esset in trinitate persona. Neque enim hominem assumpto quaternitas facta est, sed trinitas mansit, assumptione illa ineffabiliter faciente personæ vnius in deo & homine veritatem, quoniam non deum tantum dicimus Christum, sicut hæretici Manichei, nec hominem tantum sicut hæretici Photiniani, nec ita hominem vt aliquid minus habeat quod ad humanam certum est pertinere naturam, siue animam, siue in ipsa anima mentem non habere rationalem, siue carnem non de fœmina sumptam sed factam de uerbo in carne conuerso, atque mutato, quæ omnia tria falsa & vana hæreticorum Apollinaristarum tres partes varias diuersasque fecerunt. Sed dicimus Christum deum verum, natum de deo patre sine vllo initio temporis: eundemque hominem verum, natum de homine matre certa plenitudine temporis, nec eius humanitatem, qua maior est patre, minuere aliquid eius diuinitati qua æqualis est patri. Hoc autem vtrunque vnus est Christus, qui & secundum deum verissime dixit, Ego & pater vnum sumus. & secundum hominem verissime dixit, Pater maior me est. Qui ergo hunc fecit ex semine Dauid hominem iustum, qui nunquam esset iniustus, sine vllo merito præcedentis voluntatis eius, ipse ex iniustis facit iustos sine vllo merito præcedentis voluntatis ipsorum, vt ille caput, hi membra sint eius. Qui ergo fecit illum hominem sine vllis eius præcedentibus meritis, nullum quod ei dimitteretur, vel origine trahere, vel voluntate perpetrare

Filius dei prædestinatus est esse caput, & sancti esse membra.

Fidei principium & perfectio est a deo. Heb. xii.

Ex libr. de bono perseuerantiæ.

Hæreses circa incarnationem filij dei.

Manichæorum error.

Photinianorum error.

Apollinaristarum error.

Fides vera de Christo habenda.

Ioan. x.

Ioan. xiiij.

Prædestinauit deus & Christum, & membra eius diuerse.

peccatum, ipse nullis eorum pcedentibus meritis facit credentes in eum, quibus dimittat omne peccatum. Qui fecit illum talem vt nunquam habuerit habiturusq3 sit voluntatem malam, ipse facit in membris eius ex mala voluntate bonam. Et illum ergo, ꝛ nos pdestinauit, quia ꝛ in illo vt esset caput nostrum, ꝛ in nobis vt eius corpus essemus, non præcessura merita nostra, sed opa

Ioan. xvij. sua futura psciuit, filio dicente, Et nunc clarifica me tu pater apud

H temetipsum, claritate quam habui priusq; mundus esset apud te.

Extracta euangelij secundū Ioan. ct. ¶ Intelligamus pdestinationem claritatis humanæ q in illo est naturæ, ex mortali immortalis apud patrem futuræ. ꝛ hoc tam pdestinando factum fuisse anteq; mundus esset, quod in mundo etiam suo tempore fieret. Si enim de nobis dixit apostolus, sicut

Eph. i. elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, cur abhorrere putatur a vero si tunc pater caput nostrum glorificauit, quando nos in ipso vt membra eius essemus elegit? Sic enim nos electi quo

Hoies sunt electi vt Christus glorificatus. modo ille glorificatus, quia priusquam mundus esset nec nos eramus, nec ipse meditator dei ꝛ hominum homo Christus Iesus, Sed ille qui per ipsum inquantum verbum eius est, etiam q futura sunt fecit, ꝛ vocat ea q non sunt tanq; sint, profecto secundum id quod meditator dei ꝛ hominum homo est, ante mundi constitutionem, pro nobis deus pater glorificauit ipsum

Ad Ro. viij. si tunc elegit etiam nos in ipso. Quid enim dicit apostolus? Scimus autem quoniam deligentibus deum omnia cooperitur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti. Quos enim psciuit, ꝛ pdestinauit conformes fieri imaginis filii eius vt sit primogenitus in multis fratribus. Quos autem pdestinauit, illos ꝛ vocauit. Nisi forte ipsum pdestinatum dicere formidabimus, quia de nobis tantum vt efficiamur conformes imaginis eius, hoc dixisse videtur apostolus. Quasi vero quisq; regulam fidei fideliter intuens, filium dei negatus est pdestinatum, qui

A eum negare hominem non potest. Recte quippe dicitur non p-

Christus nō prædestinatus ē secundū diuinitatē sed secdm humanitatem. destinatus secundum id quod est verbum dei, deus apud deum. Vt quid enim pdestinaretur cum iam esset quod erat sine initio sine termino sempiternus? Illud autem pdestinandum erat quod nondum erat, vt sic suo tempore fieret, quemadmodum ante omnia tempora pdestinatum erat vt fieret. Quisquis igitur dei filiū pdestinatum negat, hunc eundem filium hominis negat. Sed propter contentiosos etiam hinc audiamus apostolum in suarū literarum exordio. Nam ꝛ prima epistolarum eius est ad Romanos, ꝛ ipsius epistolæ principium est, vbi legitur, Paulus seruus Christi Iesu vocatus apostolus, segregatus in euangelium dei, qd ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Qui pdestinatus est filius dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum. Secundum hic ergo pdesti-

nationem, etiam clarificatus est antequam mundus esset, vt esset claritas eius ex resurrectione mortuorum apud patrem eius, ad cuius dexteram sedet. SEcundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri. ¶ Locutio est in scripturis vsitatissima, siquis aduertat, quod ibi maxime apparet, vbi etiam proprium nomen exprimitur, vt eundem esse de quo dicitur, dubitari omnino non possit. Qualis est illa in Pentateucho multis locis. Et fecit Moyses illud, atq; illud. sicut præcepit dominus Moysi. Non dixit quod visitatum est in locutionibus nostris, et fecit Moyses sicut præcepit ei dominus, sed dixit, Et fecit Moyses illud atq; illud sicut præcepit dominus Moysi. Quasi alius sit Moyses cui præcepit, et alius sit Moyses qui fecit, cum idem ipse sit. Tales locutiones in nouo testamento difficile reperiuntur. Inde est tamen quod ait apostolus: de filio suo qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Qui prædestinatus est filius dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri. Tanquam alius sit filius dei qui factus est ex semine Dauid secundum carnē, et alius Iesus Christus: cum sit vnus atq; idem. In veteribus autem libris crebra est ista locutio. ¶ Est in psalmis ita dictum, Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua. Quasi alteri dictum sit non ei de quo dixerat, domini est salus. et iterū, A te inquit eruar a tentatione, et in deo meo transgrediar murū. Quasi alteri dixerit, a te eruar a tentatione. Et iterum, Populi sub te cadent in corde inimicorum regis. Ac si diceret, in corde inimicorum tuorum. Ei quippe regi dixerat idest domino Iesu Christo, populi sub te cadēt, quem regem intelligi voluit cum diceret: in corde inimicorum regis. Qui prædestinatus est inquit filius dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri, tanq; de alio supra diceret. Quid est enim filius dei prædestinatus ex resurrectione mortuorum Iesu Christi nisi eiusdem Iesu Christi qui prædestinatus est filius dei? Ergo cum audimus, filius dei in virtute Iesu Christi, aut filius dei secundum spiritum sanctificationis Iesu Christi, aut filius dei ex resurrectione mortuorum Iesu Christi, cum dici potuisset vsitate in virtute sua, aut secundum spiritum sanctificationis suæ, aut ex resurrectione mortuorum eius vel mortuorum suorum, non cogimur intelligere aliam personam, sed vnam eandemq;, scilicet filii dei domini nostri Iesu Christi.

Ex tractat. ps. lxvij.

Modus loquendi quo antecedens pro relatiuo repetitur.

Ex libro de trinitate. iij.

ps. iij.

ps. xvij.

ps. xliiij.

Omnibus q sunt Romæ dilectis dei vocatis sanctis.

DE gratiæ dei commendatione maxime ad Romanos apostolica epistola loquitur, vt inde se prædicatio eius velut a capite orbis toto diffunderet. Ea est enim qua iustificatur impius, idest fit iustus qui prius fuerat impius. Et ideo percipiendæ huius gratiæ merita nulla præcedūt, quia meritis impij

Ex epistola ad Sixtum

Gratia commendatio in epistola ad Romanos.

Gratia quãdo dicetur. non gratia, sed pœna debetur. Nec ista esset gratia si non daretur gratuita, sed debita redderetur.

.i.Cor.i. .ii.Cor. Gal.i. Ephe.i.

Gratia vobis & pax a deo patre & domino nostro Iesu Christo.

D

Ex libro retractationũ pmo Gratia est specialiter remissio peccatorũ, pax reconciliatio.

GRatia dei qua nobis donantur peccata vt reconciliemur deo, pax autem qua reconciliamur deo, sic accipiendum est, vt tamen sciamus vtrũq; ad generalem dei gratiam pertinere, quomodo in populo dei, aliud specialiter Israel, aliud Iudas, & tamen vtrunq; generaliter Israel. Non ergo sic accipiẽdum est, ac si pax ipsa & reconciliatio non pertineat ad gratiam generalem: sed qđ specialiter gratiæ nomine remissionem significauerit peccatorum, sicut legem & specialiter dicimus secundũ quod dictum est lex & prophetæ, & generaliter vt in ea sint & prophetæ.

Primum quidẽ gratias ago deo meo per Iesum Christum, pro omnibus vobis, quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo.

Ex libr. de oui bus.

Deus meus a quo recte dicatur. Deus a multis totus possidetur, vt vos totus a multis capitur.

BEatus enim cuius est dominus deus spes eius. Et q̃; bonus Israel deus, rectis corde. Beatus vir, cuius est dominus deus ipsius. Super omnes est deus, tamen nescio quomodo nõ facile quisquam audet dicere deus meus, nisi qui in eum credit, & qui eum diligit, ipse dicit deus meus. Tuum tibi fecisti, cuius es, hoc amat ipse. Prorsus dulcedine affectus tibi, & secura & præsenti dilectione dic, deus meus. Securus dicis, verum dicis, quia tu us est, & non fecisti vt non sit alterius. Non enim sic dicis deus meus, quomodo equus meus. Equus enim tuus est, non equus alterius. Tuus est & deus, & eius qui sic dixerit deus meus quomodo dicis tu. Singuli dicunt, deus meus, & deus meus. Ille omnium est communiter omnibus se ad fruendum prebens, in omnibus integer, in singulis integer. Non enim qui dicunt deum meum, singuli diuidunt inter se: si sermo iste quem iacto lingua & sono constans literis & syllabis, totus ad singulos peruenit, nec diuidunt illum inter se qui audiunt, si sermo in quam ad aures corporis corporaliter sonans, in propinquo clarius, in longinquo languidus, ab omnibus tamen audientibus totus accipitur, non inter se syllabatim eum diuidentibus, sed ab omnibus totum accipientibus, quanto magis ille deus vbiq; pr̨sens, implens omnia non propinqua clarius, & longinqua languidius, sed pertendes a fine vsq; ad finem fortiter, & disponens omnia suauiter, æqualiter possidetur ab omnibus? Lux ista fratres mei certe corporea de cælo fulget, oritur, occidit, circuit, de loco in locum mutatur. Tamen procedunt in eam & diriguntur omnium oculi, & omniũ oculi pariter eam possident, non eam tamen diuidunt. Nullus

E

Sapi. viij.

in ea diues l'nuites fixit, nec prior preoccupado ne videt oculos pau peris aut exclu sic aut angustauit. Dicat paup De meus, dicat diues, Deus meus, Minus ille hat e: plus hic hz sed argétum: non Deum.

Testis eni mi hi est deus, cui seruio in spiritu meo in euangeli o filii ei us, q sine intermissione memo riam vestri facio semper in orationibus meis obse crans, si quomodo tandem aliquando, prosperum iter habeam in voluntate dei veniendi ad vos. Desi dero enim videre vos, vt aliquando impertiar vobis gratiæ spirit ualis, ad confirmandos vos. id est simul consolari in vobis, per eam quæ inuicem est fidem vestram atq meam. — II. Timo. I.

Nolo autem vos ignorare fratres, quia sæpe pro posui venire ad vos, & prohibitus sum vsq adhuc, vt aliquem fructum habeam in vobis sicut & in cæ teris gentibus. Græcis ac barbaris.

F

EGo autem dico vobis, non iurare omnino. Iustitia Pha risæorum est, non peierare. hanc confirmat, qui vetat iu rare, quod pertinet ad iustitiam regni cælorum: sic enim falsum loqui non potest qui non loquitur, sic peierare nō potest qui non iurat. Sed tamen quoniam iurat qui adhibet te stem Deum, dili genter considerandum est hoc capitulum, ne contra præceptum domini apostolus fecisse videatur, qui sæpe hoc modo iurauit cum dicit, Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior. Et iterum, Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula: scit quia non mentior. Tale etiam est illud. Testis enim mihi est deus cui seruio in spiri tu meo in euangelio filii eius, quomodo sine intermissiōe me moriam vestri facio semper in orationibus meis. Nisi forte quis dicat tunc habendam esse iurationem, cum per aliquid dicitur p qd iurat, vt nō iurauerit qa nō dixit p deū sz dixit testis est de⁹. Ridiculum est hoc putare. Tamen propter contentiosos aut mul tum tard iores, ne aliquid interesse quis putet, sciat etiam hoc modo apostolum iurasse dicentem, Quotidie morior per vestrā gloriam. Quapropter qui intelligit non in bonis sed in necessa riis iurationem habendam, refrenet se quantum potest, vt non ea vtatur nisi necessitate, cum videt pigros esse homines ad creden dum quod eis vtile est credere, nisi iuratione firmentur. Ad hoc itaqz pertinet quod sic dicitur. Sit autē sermo vester, est, est, non nō hoc bonum est & appetendum. Quod autem amplius est, a malo est. Id est si iurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum quibus aliquid suades. Quæ infirmitas, vtiqz malū est, — Ex libr. primo de sermone do mini in mōte — Iurat apostolus — Iurandi apo stoli modus. — G — Iuratur nō di cendo per &c. Iurandu; non est nisi in neces sitate. — Matth. v. — Iuramentum a malo est illius pro quo iuratur

vnde nos quotidie liberari deprecamur cum dicimus, Libera nos a malo, Itaq; non dixit, quod amplius est malum est. Tu enim non malum facis, qui bene vteris iuratione, q etsi non bona, tamen necessaria est, vt alteri persuadeas quod vtiliter suades, scilicet a malo est illius.

Matthæ. v.

Sapientibus & insipiētibus debitor sum, ita quod in me promptum est, & vobis qui Romæ estis euāgelizare.

Ex tracta. ps. lxxvij.

Sol & luna qd significant

Eccle. xx vij.

TV fecisti solem & lunam. Solem spūales, lunam carnales. Adhuc carnalis est, non deseratur, & ipse perficiatur. Tu perfecisti solem, & lunam. Solem tanq; sapientem, Lunā quasi insipientem. Nam ita scriptum est, Sapiens permanet sicut sol, stultus autē sicut luna mutatur. Quid ergo? quia sol permanet, idest quia sapiens permanet sicut sol, stultus sicut luna mutatur adhuc carnalis, adhuc insipiens deserendus est? Et vbi est quod dictum est ab apostolo, sapientibus & insipientibus debitor sum?

Non enim erubesco euangelium. Virtus enim dei est in salutē omni credenti, Iudeo primum & Græco.

Ex tracta. ps. lxviij.

OBiiciebatur crimen Christianis hoc ipsum q Christiani essent. Illa quidem gloria erat. Fortes libenter accipiebāt, & sic accipiebant, vt omnino in nomine domini sui non erubescerent. Operuerat enim irreuerentia faciem eorum habentium frontem Pauli dicentis. Non enim erubesco de euangelio, virtus enim dei est in salutem omni credenti. O Paule nonne tu es adorator crucifixi? Parum est inquit inde mihi nō erubescere. Immo hinc solum glorior, inde me putat inimicus erubescere, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est. & ego mundo. Huic ergo tali fronti opprobrium solum poterat obiici. Nā nec confusio poterat esse in consciētia sanata, nec verecundia in fronte tam libera.

Euangeliū nō est erubescēdū

Gala. vj.

Confusio non est in mēte sanata, nec verecundia in fronte libera.

Iustitia enim dei, in eo reuelatur ex fide in fidem.

Ex lib. qōnum euangelij. ij.

Fides quid sit & quando.

ij. Cor. iij.

INtelligitur quidem fides qua creduntur ea q non videntur: sed tamen est etiam fides rerum, quando non verbis sed rebus ipsis p̄sentibus creditur quod futurum est, cum iam per speciem manifestam se contemplandam p̄bebit sanctis ipsa dei sapientia, per quam facta sunt omnia. De qua fide rerum lucisq; illius p̄sentatæ, forsitan Paulus apostolus dicit. Iustitia enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem. Dicit enim alio loco, Nos enim reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginē transformamur ad gloria, tāquam a domini spiritu. Sicut enim hic ait de gloria in gloriam, ita & ibi ex fide in fidem. De gloria scilicet euangelii quo nunc credentes illuminantur, in gloriam

ipsius incommutabilis & manifestatæ veritatis, qua nunc conuiuici perfruentur. Ita ex fide verborum quibus nunc credimus, quod nondum vidimus, in fidem rerum qua in æternum quod nunc credimus obtinebimus. Secundum sententiam hanc etiam illud dictum est a Ioanne in epistola ad Parthos, Dilectissimi, filii dei sumus, & nondum apparuit quod erimus. Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Vnde enim nunc filii dei sumus, nisi quia dedit eis potestatem filios dei fieri credentibus in nomine eius, vt videmus in ænigmate? Vnde autem tunc similes ei erimus, nisi quoniam vt ipse ait, videbimus eum sicuti est? Quod etiam dictum est, Tunc autem facie ad faciem. Illam ergo fidem præsentissimæ veritatis intelligamus ex fide in fidem. Id est ex fide in qua ministratur deo, in illam fidem vbi fruatur deo. Fides verborum, fides rerum. i. Ioan. iij. Ioan. primo

Sicut scriptum est, iustus ex fide viuit.

Scriptum est. Iustus ex fide viuit. Quoniam neque bonum nostrum iam videmus, vnde oportet vt credendo quæramus; neque ipsum recte viuere nobis ex nobis est, nisi credentes adiuuet & orantes, qui & ipsam fidem dedit qua nos ab illo adiuuandos esse credamus. ¶ Idem apostolus in eadem epistola in qua vehemens defensor est gratiæ, cum se dixisset græcis ac barbaris, sapientibus & insipientibus debitorem, & ideo quod ad ipsum pertineret, promptum esse & his qui Romæ essent euangelizare, non enim confundor (inquit) de euangelio. Virtus enim dei est in salutem omni credenti, Iudæo primum & Græco. Iustitia enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem sicut scriptum est, Iustus autem ex fide viuit. Hæc est iustitia dei, quæ in testamento veteri velata, in nouo reuelatur. Quæ ideo iustitia dei dicitur, quod impertiendo eam iustos facit, sicut domini est salus, qua saluos facit. Et hæc est fides, ex qua & in quam reuelatur, ex fide scilicet annunciantium, in fidem obedientium. Qua fide Iesu Christi, id est quam nobis contulit Christus, credimus ex deo nobis esse, pleniusque futurum esse, quod iuste viuimus. vnde illi ea pietate qua solus colendus est, gratias agimus. Nec immerito apostolus ex hoc articulo conuertitur ad eos cum detestatione commemorandos, qui vitio illo quod superius commemoraui, leues & inflati, ac per seipsos velut per inane sublati, vbi non requiescerent sed fracti dissilirent, in figmenta idolorum tanquam in lapides deciderunt. Quia enim commendauerat pietatem fidei, qua deo iustificati grati esse debemus velut contrarium quod detestaremur, subinferens. B Abac. ij. Gal. iij. Hebr. x. Rom. x. Viuere recte est nobis a deo. Ex libro de spiritu & litera

Reuelatur enim (inquit) ira dei de cælo, super omnem impietatem & iniustitiam hominum, eorum qui veritatem dei iniustitia detinent, quia quod notum est dei, manifestum est in illis. Deus enim illis

manifestauit. Inuisibilia enim ipsius a creatura mundi, per ea q̃ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Sempiterna quoq; virtus eius ac diuinitas, ita vt sint inexcusabiles, quia cũ cognouissent deum nõ sicut deũ glorificauerũt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratũ est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes stulti facti sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudine imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentinum. Propter quod tradidit illos deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis.

I. cor. iij.
Ephes. iiij.
i. Cor. i.

D
Cognitio veritatis in gentilibus vñ esse potest.

VIde quemadmodum non eos dixerit veritatis ignaros, sed q̃ veritatẽ in iniquitate detinuerint. Et q̃a occurrebat
animo, vt q̃reretur vnde illis esse potuerit cognitio verita-
tis quibus deus legem non dederat neq; hoc tacuit vnde habere
potuerit. Per visibilia nanq; creaturæ peruenisse eos dixit ad in-
telligentiã inuisibilium creatoris: quoniam re vera si magna in-
genia q̃rere perstiterunt sic inuenire potuerũt. Vbi ergo impietas?
Quia videlicet cum cognouissent deum, nõ sicut deum glorifica
uerunt aut gratias egerũt, sed euanuerunt in cogitationibus suis.
Eorum proprie vanitas morbus est, quo seipsos seducunt, dum
videntur sibi aliquid esse, cũ nihil sunt. Deniq; hoc tumore super-
biæ sese obumbrantes, cuius pedem sibi non venire deprẹcatur
sanctus ille cantator, qui dixit. In lumine tuo videbimus lumen,
ab ipso lumine incõmutabilis veritatis auersi sunt, & obscuratũ
est insipiens cor eorum. Non enim sapiens cor quamuis cognouis-
sent deum, sed insipiens, quia non sicut deum glorificauerunt
aut gratias egerunt. Dixit enim homini: Ecce pietas est sapientia.
Ac per hoc dicentes se esse sapientes (quod non aliter intelligen
dum est, nisi hoc ipsum sibi tribuentes) stulti facti sunt. Iam q̃ se
quuntur quod opus est dicere? Per hanc quippe impietatem illi
homines, illi inquam homines qui per creaturam creatorem co-
gnoscere potuerunt, quo prolapsi, cum deus superbis resistat, atq;
vbi demersi; melius ipsius epistolę consequentia docent. ¶ Ait
dominus Iesus. Ego sum via veritas & vita. Veritatem & vitam
omnis homo cupit, sed viam non omnis homo inuenit. Deum
esse quandam vitam ęternam, immutabilem, intelligibilem,
intelligentem, sapientem, sapientes facientem, nonulli etiam hu-
ius seculi philosophi viderunt. Veritatem fixam, stantem, in-
declinabilem. vbi sunt omnes rationes rerum omnium creatu-

Vanitas gentilium philosophorum.
Ps. xxxv.

B

Ex tracta. de verbis apostoli. Iv
Ioan. xiiij.
Philosophi cognouerunt deũ esse vitã & veritatẽ, sed viã perueniendi nõ inuenerunt.

tarum, viderunt, sed de longinquo viderunt. Ad illam vero tam magnam & ineffabilem beatificam possessionem, qua veniretur via non inuenerunt. Nam quia viderunt etiam ipsi (quantum ab homine videri potest) creatorem per creaturam, factorem per facturam, fabricatorem mundi per mundum, Paulus apostolus testis est, cui vtique debent credere Christiani. Ait enim cum de talibus loqueretur: Reuelatur ira dei de cælo, super omnem impietatem & iniustitiam hominum qui veritatem in iniquitate detinent. ¶ Quis nouit potestatem iræ tuæ & præ timore tuo iram tuam dinumerare? Valde paucorum hominum est, inquit, nosse iræ tuæ potestatem, qua plerisque ita magis cum parcis irasceris, vt non ad iram, sed potius ad mansuetudinem tuam pertinere intelligatur labor & dolor quo corripis, erudisque quos diligis, ne pœnis excrucientur æternis. Sicut enim legitur in alio psalmo, Irritauit dominum peccator, pro magnitudine iræ suæ non exquiret. Quis ergo nouit, idest quotus quisque reperitur qui nouerit potestatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam dinumerare? Quam difficile inuenitur qui nouerit ita præ timore tuo dinumerare iram tuam, vt etiam hoc addat, & ad eam intelligat pertinere, quod nonnullis quibus plus irasceris parcere videris: Vt prosperetur peccator in via sua, & maiora recipiat in nouissimo. Potestas quippe humanæ iræ cum corpus occiderit, amplius, non habet quid faciat. Deus vero habet potestatem & hic punire, & post corporis mortem mittere in gehennam. Et a paucis eruditis maior eius ira intelligitur, vana & seductoria felicitas impiorum. ¶ Nunquid dixit eos non detinere veritatem? Veritatem in iniquitate detinent. Bonum est quod tenent, sed malum est vbi tenent. Occurrebat autem vt diceretur ei. Vnde illi impij veritatem tenent? Nunquid deus ad quemquam eorum locutus est? Nunquid legem acceperunt sicut Israel populus per Moysen? Vnde ergo detinent veritatem vel in ipsa iniquitate? Sequitur & ostendit. ¶ Quia quod notum est dei (inquit) manifestum est illis. Deus enim illis manifestauit. Manifestauit illis quibus legem non dedit? Audi quomodo manifestauit. Inuisibilia enim eius, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. ¶ Vita sapiens quæ fecit mundum, contemplato mundo intelligitur. Interroga mundum, ornatum cæli, fulgorem dispositionemque siderum, solem dies efficientem, lunam noctis solatium. Interroga terram fructificantem herbis, & lignis, animalibus plenam, hominibus exornatam. Interroga mare quantis natatilibus plenum est. Interroga aerem quantis volatilibus viget. Interroga omnia, & vide si non specie sua tanquam voce tibi respondent, deus nos fecit. Hæc philosophi nobiles quæsierunt, & ex arte artificem cognouerunt. Quid ergo? Quare reuelatur ira dei super ipsam impietatem? Quia veritatem in iniquitate detinent. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. ¶ Quod curiositate inuenerunt, super-

Ex tracta. super. lxxxix.

Iræ dei potestatem pauci cognoscunt.

Ex eodem. I

Iræ hominis potestas.

Vana impiorum felicitas ira dei est.

Ex sermone de verbis euangelij. ps. lvi.

G

Creator ex creaturis noscitur

Superbia fecit philosophos insipientes.

bia perdiderunt. Dicentes se esse sapientes, donum dei sibi tribuē
tes, stulti facti sunt. Vnde probas stultitiam eorum? Ostende
apostole, ostendisti nobis vnde potuerunt peruenire ad cognitio
nem dei. Quoniam inuisibilia eius per ea quæ facta sunt intel-
H lecta conspiciuntur. Insipientiam ipsorum vnde ostendis? Audi.
Et mutauerunt gloriam incorruptibilis hominis, ⁊ volucrum, ⁊
In iniquitate simulacrorum gentiles veritatem detinuerūt quadrupedum, ⁊ serpentum. Figuras enim istorum animalium,
sibi deos pagani fecerunt. Inuenisti deum, ⁊ coluisti idolum quo
modo sapiens es? Ista est iniquitas simulacrorum, in qua iniqui
tate illi veritatem detinuerunt. Quia quod per creaturam cogno
uerunt, ⁊ quod per opera dei intellexerunt, in operibus hominū
perdiderunt. Mundus enim, opus est dei. Idolum opus est fabri.
Ecce in qua iniquitate veritatem tenuerunt, ⁊ ad possessionē illā
Ioann. I. quam viderunt, viam perducentem non inuenerunt. Christus
autem quia ipse est apud patrem veritas, ⁊ vita, verbum dei de quo
dictum est, Et vita erat lux hominum, quia ergo ipse est apud pa
trem veritas ⁊ vita, ⁊ non habebamus quairemus ad veritatem
Christus ē via qua peruenitur ad deum. ⁊ vitam, veniendo ad nos homo factus, factus est via. Ambula
per hominem, ⁊ peruenī ad deum. Per ipsum vadis, ad ipsum
vadis. Noli quærere qua ad illum venias p̄ter ipsum. Si via esse
noluisset, semper erraremus. Factus est via qua venias. Non tibi
dico, quære viam. Ipsa via ad te venit, surge ⁊ ambula. Ambula
Ambulātes bene extra viam errant. moribus, non pedibus: multi enim bene ambulant pedibus, ⁊
male ambulant moribus. Sed aliquando ipsi bene ambulantes, p̄
ter viam currunt. Inuenis homines bene viuentes, ⁊ non Chri-
A stianos. Bene currunt, sed in via non currunt. Quanto plus cur-
runt, plus errant. quia a via recedunt. Si autem tales homines
peruenīant ad viam, ⁊ teneant viam, quanta securitas est, quia
Ex sermone de verbis euāgel. viij. bene ambulant ⁊ non errant? Si autem non tenent viam, quan-
tumuis bene ambulent dolendum est. Melius est in via claudica-
re, quam præter viam fortiter ambulare. ¶Via domini aut nō
Via domini reuelatur paruulis. erat, aut latebat. Vt reueletur nobis vnde dominus exultauit, qa
reuelatum est paruulis, debemus esse paruuli. Nam si voluerimus
esse magni, quasi sapientes ⁊ prudētes, non nobis illud reuelatur.
Qui sunt magni? Sapientes ⁊ prudentes. Dicentes enim se esse sa-
pientes, stulti facti sunt. Habes remedium a contrario. Si dicēdo
te esse sapientem stultus factus es, dicito stultum ⁊ sapiens eris.
Sed dic, dic, ⁊ intus dic, quia sic est, vt dicis. Si dicis, noli coram
hominibus dicere, coram deo dic. Prorsus quod ad teipsum perti
net, quod ad tua tenebrosus es. Quid est enim aliud esse stultum
Homo non lumen sed oculus dici potest. Deus est lumen illuminās tenebras humanas nisi esse tenebrosum in corde? Denique de illis sic ait, Dicentes se
esse sapientes, stulti facti sunt. Antequam hoc dicerent, quid rursum?
Et obscuratū est insipiens cor eorum. Dic quia tu tibi lumen non
es. Vt multum, oculus est, lumen non es. Quid prodest patens
⁊ sanus oculus, si lumen desit? Ergo dic a te tibi lumen non esse,
⁊ clama

B

& clama quod scriptum est, Tu illuminans lucernam meam do mine, lumine tuo illuminabis domine tenebras meas. Meæ enim, nihil nisi tenebræ, tu autem lumen fugans tenebras, illuminans me, non a me lumen mihi existens, sed lumen non participans nisi in te. Inuisibilia enim eius per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. ¶ Vnde arguuntur in libro Sapientiæ qui de his quæ videntur bona, non potuerunt scire eum qui est, neque operibus attendentes agnouerunt artificem, sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut violentiam aquarum, aut luminaria cæli, rectores orbis terrarum deos putauerunt. Quorum quidem si specie delectati, hæc deos putauerunt, sciant quanto dominator eorum melior est. Speciei etenim generator creauit ea. Aut si virtutem & operationem eorum mirati sunt, intelligant ab his quanto qui hæc constituit fortior est. A magnitudine enim speciei & creaturæ, cognoscibiliter poterit horum creator videri. Hæc de libro Sapientiæ propterea posui, ne me fidelium quispiam frustra, & inaniter, existimet in creatura prius per quasdam sui generis trinitates, quodam modo gradatim donec ad mentem hominis peruenirem, quæsisse indicia summæ illius trinitatis, quam quærimus, cum deum quærimus. ¶ Viderunt ergo isti philosophi quos cęteris nō inmerito fama atque gloria pælatos videmus, nullum corpus esse deum, & ideo cū cta corpora transcenderunt quęrentes deum. Viderunt quicquid mutabile est, non esse summum deum, & ideo animam oēm mutabilesque omnes spiritus transcenderunt, quęrentes summum deum. Deinde viderunt omnem speciem in re quacunque mutabili, qua est quicquid illud est quoquo modo, & qualiscunque natura est, non esse posse nisi ab illo qui vere est, quia incommutabiliter est, ac per hoc siue vniuersi mundi corpus a cælo vsque ad terram, & quæcunque corpora in eis sunt, siue oēm vitam, nisi ab illo esse nō posse qui simpliciter est, quia non aliud illi est esse, aliud viuere, quasi possit esse non viuens, nec aliud illi est viuere, aliud intelligere, quasi possit viuere non intelligens, nec aliud illi est intelligere, aliud beatum esse, quasi possit intelligere non beatus, sed quod est illi viuere, intelligere beatum esse, hoc est illi esse. Propter hanc incommutabilitatem & simplicitatem, intellexerunt eum & omnia ista fecisse, & ipsum a nullo fieri potuisse. Considerauerunt enim quicquid est, vel corpus esse vel vitam, meliusque aliquid vitam esse quam corpus, speciemque corporis esse sensibilem, intelligibilem vitę. Proinde intelligibilē speciem sensibili pætulerunt. Sensibilia dicimus, quæ visu tactuque corporis sentiri queunt. Intelligibilia, quæ conspectu mentis intelligi possunt. Nulla est enim pulchritudo corporalis, siue in statu corporis sicut est figura, siue in motu sicut est cantilena, de qua nō animus iudicet. Quod profecto nō posset, nisi melior in illo esset, hæc species, sine tumore molis, sine strepitu vocis, sine spatio vel

Ex libro de trinit. xv.

Creator melior & amabilior est creaturis.

Ex lib. de ciuit. dei. viij.

Philosophi cognouerunt deum non esse corporeum nec mutabilē, nec ab alio, sed ab illo cuncta esse producta.

C

Sensibilia quæ sunt.

Intelligibilia quæ sunt.

loci vel temporis. Sed ibi quoq; nisi mutabilis esset, non alius alio melius de specie sensibili iudicaret, melius ingeniosior quam tardior, melius peritior quam imperitior, melius exercitatior quam minus exercitatus. Et idem ipse vnus cum profecerit, melius vtiq; postea quam prius. Quod autem recipit maius & minus, sine dubitatiõe mutabile est. Vnde ingeniosi. & docti & in his exercitati homines, facile collegerunt nõ esse in eis rebus primam speciem, vbi mutabilis esse conuincitur. Cum igitur in eorum conspectu & corpus, & animus magis minusq; speciosa, essent, si autem omni specie carere possent, omnino nulla essent viderunt esse aliquid vbi prima esset & incommutabilis species, & ideo nec comparabilis, atq; ibi esse rerum principium rectissime crediderunt, quod factum non esset, ex quo cuncta facta essent. Ita quod notum est dei, manifestauit eis ipse, cum ab eis inuisibilia eius p ea quæ facta sunt, intellecta conspecta sunt sempiterna quoq; eius virtus & diuinitas, a quo etiam visibilia & temporalia cuncta creata sunt. ¶Philosophos nec illos consulere debemus. qui creatoris æternitatem in quo viuimus, mouemur, & sumus, quantum potuerũt intellexerunt, quia per ea quæ facta sunt cognoscentes Deum, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Et cum idonei non essent in eternitatem spiritualis incommutabilisq; naturæ acies mentis constanter infigere, nec ad illud quidem digni habiti sunt vt eis ista per sanctos angelos nunciarentur, siue forinsecus per sensus corporis, siue interioribus reuelationibus in spiritu expressis, sicut patribus nostris vera pietate prædictis, hæc demonstrata sunt. Qui ea pdicentes, & vel de psentibus signis, vel de proximis rebus ita vt pdixerant factis fidẽ facientes, auctoritatem cui de longe futuris vsq; in seculi finẽ crederetur habere meruerunt. ¶Quidam philosophi huius mũdi extiterunt, & inqsierunt creatorem per creaturam, quia potest inueniri per creaturam, euidenter dicente Apostolo, inuisibilia enim eius a constitutione mundi, per ea q facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoq; virtus eius & diuinitas, vt sint inexcusabiles. Et sequitur. Quia cum cognouissent deum, non dixit, quia non cognouerunt, sed quia cu; cognouissent deum, non sicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratu; est insipiens cor eorum. Vnde obscuratu;? Sequitur, vt dicit apertius. Dicẽtes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Viderunt quo veniendum esse, sed ingrati, ei, qui illis pstitit vt viderent, sibi voluerunt tribuere, quod videbant, & facti superbi amiserunt & id quod videbant. Et conuersi sunt inde ad idola & simulacra, & ad culturas dæmoniorum, adorare creaturam, & contemnere creatorem. Sed iam isti elisi ista fecerũt, vt aũt eliderent, supbierũt. Cũ aũt supbirẽt, sapiẽtes se eẽ

Ex libro de trinita. iiij.

E Philosophi cur indigni cognitione Dei.

Extract. euangelij secundum Ioan. ij.

Philosophi propter superbiã obscurati sũt.

F Philosophorum libri attestantur deũ habere filiũ

dixerūt. Hi ergo de qbus dixit, q cū cognouissent deū, nō sicut deū glorificauerunt, viderunt quia per verbum dei facta sunt omnia. Nam inueniuntur ista oīa & in libris philosophorum, & quod vnigenitum filium habet deus per quem sunt omnia. Illud potuerunt videre quod est, sed viderunt de longe, & noluerunt tenere humilitatem Christi. in quia naui securi peruenirent ad id quod longe videre potuerunt, & sorduit eis crux Christi. Mare transeundum est, & lignum contemnis? O sapientia superba, irrides crucifixum Christum? Ipse est, quem longe vidisti. Sed quare crucifixus est? Quia lignū tibi humilitatis eius necessariū erat. Supbia em̄ tumueras, & lōge ab illa pria piectus eras, & fluctibus huius seculi interrupta est via, & qua transeat ad patriam non est, nisi ligno porteris. Ingrate irrides eū q ad te venit vt redeas? Ipse factus est via, & hoc p mare. Inde in mari ambulauit, vt ostenderet esse in mari viā. Sed tuq̄ ipse ambulare in mari non potes, naui portare, ligno portare. Crede in crucifixū, & poteris peruenire.

Crucis Christi humilitas secura nauis

Christus factus est via in mari. Ex libro de trinita. xiij.

G

¶ Precipui gētiū philosophi, q in inuisibilia dei p ea q̄ facta sunt intellecta conspicere potuerūt, tñ qa sine mediatore. i. sine hoīe Christo philosophati sunt, quē nec venturum pphetis, nec venisse apostolis crediderunt, veritatē detinuerūt (sicut de illis dictū est) in iniqtate. Nō potuerūt enim in his rebus infimis cōstituti, nisi qrere aliqua remedia, p q̄ ad illa q intellexerāt sublimia pueniret, atq3 ita in deceptores dæmones inciderūt. Per quos factū est vt imutarēt gloriā incorruptibilis dei, in similitudinē imaginis corruptibilis hoīs, & volucrū, & quadrupedū, & serpētiū. In talibus enim formis & idola instituerūt, siue coluerūt. ¶ De ipsis gentilibus idolorū cultoribus, multa vtiq3 a nobis diuersitate distinctibus, nihil aliud nobis demōstrat Apl's, nisi vt in ipsis quoq3 ita qcqd prauū est corrigamus, vt qd forte rectum est, approbemus. Nā vtiq3 idololatras, & qd ē grauius, nō tm̄ cultores, sed ēt institutores simulacrorū redarguebat, vbi ait, Qui cognoscētes deū nō sicut deū glorificauerūt, aut gratias egerūt, sed euanuerūt in cogitationibus suis, & obscuratū est insipiēs cor eorū. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & immutauerunt gloriā incorruptibilis deum similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Talia quippe nouimus fuisse simulacra Aegyptiorum, vbi & instituta esse multiplicior multoq3 ignominiosior idololatria perhibetur. Nunquid tamen denegauit cognitionem de illis fuisse, ac non potius confirmauit dicens, cognoscentes deum, non vt deum glorificauerunt? Si ergo istam cognitionem tanquam mendacium repellere & destruere conaretur qp'e iin sacrilegis inuenisset, nōne (qd absit) veritatis inimicus existeret? Ideoq3 id quod immutauerūt in mēdaciū suum. Nā & hic dixit, mutauerunt gloriam dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. talem scilicet fingentes

Philosophi sine mediatore Christo philosophati i deceptores dæmones inciderunt. Ex libro de vnico baptismo.

Aegyptiorum idolatria.

H

deum qualis non est deus, & non sicut deus cognouerunt traden tes hominibus. Et paulo post de talibus dicit, Qui immutauerunt veritatem in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ, potius quam creatori, qui est benedictus in secula. Veritas quippe creaturæ a deo est, & non est deus, quam illi in mendacium conuerterunt, tanquam deos colentes Solem & Lunam & quęcunque cælestia atque terrestria. Quia ergo immutauerunt in mendacium suum culpat, detestatur, euertit: quod autem verum in doctrina quiuis multis falsitatibus permixta confusaque seruarunt, approbat, testatur, affirmat. Nam & hic eundem locum ita cœpit vt diceret, Reuelatur enim ira dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam hominum, eorum qui veritatem in iniquitate detinent, non abnegantes veritatem quamuis in iniquitate detentam. Et in Actibus Apostolorum cum de deo vno & vero Athenienses doceret, quod in illo viuimus, mouemur, & sumus, continuo subiunxit, sicut quidam secundum vos dixerunt. ¶ Hoc igitur quod in illo viuimus, & mouemur, & sumus, ex illa veritate est, quam & illi impij simulacrorum cultores in iniquitate detinent. Qui cognoscentes deum, non sicut deum glorificauerunt. Hanc tamen veritatem sicut videmus apud impios & sacrilegos inuentam, non destruit, sed confirmat Apostolus, eorum vtitur testimonio ad docendos eos qui ista nesciebant. Multo autem mirabilius est quod fecit Apostolus, vt eorum fana circumiens, aram quandam inter aras dæmonum inuentam in qua scriptum esset Ignoto deo, neque hoc negando & refellendo destruxerit, sed potius confirmando, hinc etiam reperierit opportunissimum suæ disputationis exordium dicens, Quem vos ignorantes colitis, hunc ego annuncio vobis. Hanc itaque & nos per maiores nostros traditam nobis, sequentes apostolicam regulam, si quid recti etiam in peruersis inuenerimus, eorum peruersitate correcta, illud quod rectum est minime violamus, vt in vno homine, ex his quæ vera tenet etiam falsa emendentur, ne ex falsis conuictis etiam vera destruantur. ¶ Quamuis enim homo christianus literis tantum ecclesiasticis eruditus, Platonicorum forte nomen ignoret, non tamen ita absurdus est in rebus humanis vt nesciat philosophos vel studium sapientię, vel ipsam sapientiam profiteri. Cauet eos tamen qui secundum elementa huius mundi philosophantur, non secundum deum a quo ipse factus est mundus. Admonetur enim præcepto apostolico, si deliterque audit quod dictum est, Cauete ne quis vos decipiat per philosophiam & inanem seductionem, secundum elementa huius mundi. Deinde ne omnes tales esse arbitretur, audit ab eodem apostolo dici de quibusdam, quia quod notum est dei, manifestum est in illis. deus enim manifestauit illis. Inuisibilia enim eius a constitutione mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciunt, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas. Et vbi Atheniensibus loquens, cum rem magnam de deo dixisset, & quæ a pau-

Philosophi quo mutauerunt veritatem in mendacium

Actu. xvij.

Ara ignoti dei

Act. xvij.

Apostolica regula non esse violandum bonum quod in peruersis inuenitur.

Ex eodem.

Philosophia quæ euitari debeat.

Col. ij.

eis posset intelligi,quod in illo viuimus,mouemur,ꝛ sumus,ad iecit ꝛ ait,Sicut ꝛ vestri qdā dixerunt,Nouit sane et ipsos,in qbus errant,cauere. Vbi enim dictū est quod per ea quæ facta sunt deus illis manifestauit intellecta conspicienda inuisibilia sua, ibi etiā dictum est,non illos ipsum deū recte coluisse,quia ꝛ alijs rebus q bus non oportebat,diuinos honores illi vni tantū debitos detule runt. Qm̄ cognoscentes deum non sicut deū glorificauerunt, aut gratias egerunt,sed euanuerunt in cogitationibus suis,ꝛ obscura-tum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes,stulti facti sunt,ꝛ immutauerunt gloriam incorruptibilis dei,in simili tudinem imaginis corruptibilis hominis,ꝛ volucrum,ꝛ quadru-pedum,ꝛ serpentium. Vbi ꝛ Romanos,ꝛ Græcos, ꝛ Aegyptios,q de sapientiæ nomine gloriabantur,fecit intelligi. ¶Et cōmuta-uerunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. Hoc quidem fit in corde impiorum. Nā deus incommutabilis manet. Neq; enim quia ꝛ Apostolus dixit cōmutauerunt,ideo mutatus est deus? ¶Hermes Aegyptius,quē trimegistum vocant, alios deos esse dicit a summo deo factus, alios ab hominibus,hoc qui audit sicut a me positum est,putat di ci de simulacris,quia opera sunt manuum hominum. At ille visi bilia ꝛ contrectabilia simulacra,velut corpora deorum esse dicit. Inesse autem his quosdam spiritus inuitatos, qui valeant aliquid siue ad nocendum,siue ad desideria nonnulla complenda eorū a quibus eis diuini honores,ꝛ cultus,ꝛ obsequia deferuntur. hos, ergo spiritus inuisibiles per artem quandam visibilibus rebus cor poralis materiæ copulare,vt sint quasi animata corpora illis spiri tibus dicata,ꝛ subdita simulacra,hoc esse dicit,deos facere, eamq; magnam,ꝛ mirabilem,deos faciendi accepisse homines potesta tem. Huius Aegyptij verba sicut in nostram linguam interpretata sunt ponam. Et quoniam de cognatione(inquit)ꝛ consortio ho-minum deorumq; nobis indicitur sermo,potestatem hominis o Asclepi vimq; cognosce. Dominus,inquit,ꝛ pater, vel quod est summum,deus vt effector est deorum cælestium,ita homo fictor est deorum qui in templis sunt humana proximitate contenti. Et paulo post,Ita humanitas(inquit)semper memor naturæ ꝛ origi-nis suæ,in illa diuinitatis imitatione perseuerat,vt sicuti pater ac dominus vt sui similes essent deos fecit æternos, ita humanitas deos suos ex sui vultus similitudine figuraret. Erat enim de his de quibus dicit Apostolus,quod cognoscentes deum non sicut deū glorificauerunt,aut gratias egerunt,sed euanuerunt in cogitationi bus suis,ꝛ obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes,stulti facti sunt,ꝛ mutauerunt gloriam incorruptibi lis dei,in similitudinem imaginis corruptibilis hominis,ꝛ cæte ra,q̄ cōmemorare longū est. Multa quippe talia dicit de vno ve-ro deo fabricatore mundi,qualia veritas hēt. Et nescio quō illa ob-

G Et sermone de calogi ad po-pulum.

Ex libro de ci-ui. dei. viij.

Hermes Aegyptius.

Deos facere fru Trimegistū qd Hermetis vet-ba.

Hermes multa vera dicit de

securatione cordis ad ista delabitur, vt diis quos confitetur ab hominibus fieri, semper velit homines subdi. Non enim hæc ei reuelauerat spiritus sanctus sicut prophetis sanctis, qui hæc puidentes cum exultatione dicebant. Si faciet homo deos, & ecce ipsi non sunt dij. Et alio loco, Erit in illo die dicit dominus exterminabo nomina simulacrorum a terra, & iam non erit eorum memoria. Ex quo genere & illi erant, qui venturum quod sciebat venisse gaudebant. Qualis Symeon, qualis Anna, qui mox natū Iesum, qualis Elizabeth quæ etiam conceptum agnouit in spiritu,

E qualis Petrus reuelante patre dicens, Tu es Christus filius dei viui

Matth.xvi. Post multa enim ad hoc ipsum redit, vt iterū dicat de dijs quos homines fecerunt, ita loquens. Quoniā ergo proaui nostri multū errabant circa deorum rationem increduli, & non animaduertētes ad cultum, religionemq; diuinam, inuenerunt artem qua efficerent deos. Cui inuentæ adiunxerunt virtutem de mundi natura conuenientem, eamq; miscentes (quoniam animas facere non potuerunt) euocantes animas dæmonū, vel angelorum, eas indiderunt imaginibus sanctis, diuinisque mysterijs, per quas idola & bene faciendi & male, vires habere potuissent. Confitetur atq; exprimit causas quare ad ista peruentum sit, dicens proauos suos multo errore, & incredulitate, & animum non aduertendo ad cultum religionemq; diuinam, inuenisse hanc artem qua facerent deos. Nos quid oportet dicere, vel potius quid agere, nisi quantas possumus domino deo nostro gratias, qui hæc contrarijs causis quam instituta sunt, abstulit? Nam quod instituit multitudo erroris, abstulit via veritatis. Quod instituit incredulitas, abstulit fides. Quod instituit a cultu diuinæ religionis auersio, abstulit ad vnum verum deum sanctumq; conuersio. Neq; enim quia deos homo faciebat, ideo non ab eis possidebatur ipse qui fecerat, quando in eorum societatem colendo traducebatur. Societatem dico, non idolorum stolidorum, sed versutorum dæmoniorum. Nam quid sunt idola, nisi quod eadem scriptura dicit

ps.cxv. oculos habent & non videbunt, & quicquid tale de materiis licet affabre effigiatis, tamen vita sensuque carentibus dicendum

F fuit? Sed immūdi spiritus eisdem simulacris arte illa nefaria col-

Dæmones quō idolatras per simulacrum sibi captiuaue-runt. ligati, cultorum suorum animas in suam societatem redigēdo miserabiliter captiuauerunt. Vnde dicit apostolus, Scimus quia nihil est idolum, sed q̄ immolant gentes, dæmonijs immolāt & non deo. Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Dæmones itaq;

i.Cor.x. qui coluntur in templis per artem nescio quā imaginibus indu-ti, hoc est simulacris visibilibus, quod possunt tanquam dæmones possunt, vel quasi beneficia præstando magis nocentes quia magis decipiētes, vel apte malefaciēdo. nec tamē q̄libet horū, nisi

Ex tract. quādo & quantū pmittuntur alta & secreta dei prouidētia. ¶ Spe-

sa.criḡ. cies membrorum quam naturaliter animātibus inuentā videre,

atque in nobifmetipfis fentire confueuimus, quanquam vt illi afferunt, in fignum aliquod fabrefacta atque eminenti fuggeftu collocata, cum adorari atque honorari multitudine cœperit, parit in vnoquoqz fordidiffimum erroris affectum, vt quoniã in illo figmento non inuenit vitalem motũ, credat numẽ occultũ, effigiẽ tamen viuenti corpori fimilem feductus forma, & commotus auctoritate quafi fapientium inftitutorũ obfequentiumq; turbarum fine viuo aliquo habitatore effe non putat. Hinc & mala dæmonia ad poffidenda gentium fimulacra, talis hominum affectus inuitat, quorũ pſidentium varia fallacia mortiferi feruuntur & multiplicitur errores. Alijs itaqz locis contra ifta diuinæ literæ vigilãt, ne quifq; dicat cum irrifa fuerint fimulacra, nõ hoc vifibile colo, fed numẽ quod illic inuifibiliter habitat. Ipfa ergo numina in alio pfalmo eadẽ fcriptura fic dãnat. Quoniã dij gẽtiũ inquit, dæmonia, dominus autem cælos fecit. Dicit & apoftolus, Non qđ idolũ fit aliqd, fed quoniã quod immolãt gẽtes dęmonijs immolãt & non deo. Et nolo vos fieri focios dęmoniorum. Videntur autem fibi purgatioris effe religionis qui dicunt, Nec fimulacrũ, nec dæmoniũ colo, fed per effigiẽ corporalẽ eius rei fignum intueor, qui colere debeo. Itaqz interptantur fimulacra, vt alio dicãt fignificari terrã, vnde tẽplũ folẽt appellare Telluris, alio mare ficut Neptuni fimulacra, alio aerem ficut Iunonis, alio ignẽ ficut Vulcani, alio luciferum ficut Veneris, alio Solẽ, alio Lunã, quorum fimulacris eadẽ noĩa ficut telluris imponũt, alio, illõ vel illud fidus, vel illã aut illam creaturam. Neq; enim cuncta enumerare fufficimus. De quibus rurfum cũ exagitari cœperit quod corpora collant, maximeqz terram, & mare, & aerẽ, & ignẽ, quorũ nobis vfus in promptu eft (nam de cæleftibus quia noftro ea corpore contrectare ac contingere nifi oculorũ radijs nõ valemus, nõ ita erubefcũt) audent refpõdere, nõ feipfa corpora colere, fed quæ illis regendis præfident numina. Itaqz Apoftoli vna fentẽtia pœnam iftorum damnationemq; teftatur.

Cõfutat vanas defẽfiones idolatrarum

ps. cxxi.

i. ad Cor.

Simulacrorum & eorum interpretationum reprobatio.

Qui commutauerunt (inquit) veritatem dei in mendacium, & coluerunt, & feruierunt creaturæ potius quam creatori, qui eft deus benedictus in fecula amen.

Rom. viij.

Propterea tradidit illos deus ĩ paffiões ignominiæ.

NAm priori parte huius fentent æ fimulacra damnauit, pofteriore autem interptationem fimulacrorum. Effigies enim a fabro factas appellando noĩbus earum rerum quas fabricauit deus, tranfmutant veritatem dei in mendatium. Res aũt ipfas ꝓ dijs habẽdo, & venerãdo, feruiunt creaturæ poti⁹ quã creatori, qui eſt bñdict⁹ ĩ fecula. qs aũt adorat, aut orat ĩtuẽs

veritas quõ trãs mutatur in mẽdacium.

simulacrum, qui non sic afficiatur, vt ab eo se exaudiri putet, ab eo sibi præstari quod desiderat speret? Itaqꝫ homines talibus superstitionibus obligati, plerunqꝫ ad ipsum solem dorsum ponentes, præces fundunt statuæ quam solem vocant. Et cũ sonitu maris a tergo feriantur, Neptuni statuam quam pro ipso mari colunt, quasi sentientem gemitibus feriunt. Hoc enim facit ꝛ quodammodo extorquet illa figura membrorum, vt animus viuens in sensibus corporis magis arbitretur sentire corpus quid suo corpori simillimum videt, quam rotundum cælum, vndasqꝫ diffusas, ꝛ quicquid non eisdem lineamentis formatum conspicit, quibus illa formata sunt quæ viuentia videre consueuit. ℭ Viderunt hęc intelligentiores grauioresqꝫ Romani, sed contra consuetudinẽ ciuitatis quæ dæmonicis ritibus fuerat obligata, parum valebãt. Quia ꝛ ipsi (etiam si illa esse vana sentiebant) naturæ tamen rerum sub vnius veri dei regimine, atqꝫ imperio constitutæ, religiosum cultum qui deo debetur exhibendum putabant, seruientes (vt ait Apostolus) creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus in secula. Huius veri dei erat auxilium necessarium, a quo mitterentur sancti viri ꝛ veraciter pij, qui pro vera religione morirentur, vt falsa a viuentibus tollerentur. Agamus itaqꝫ christiani domino deo nostro gratias, qui has superstitiones per altissimam Christi humilitatem, per apostolorum prædicationẽ per fidem martyrum pro veritate morientium, ꝛ cum veritate viuentium, non solum in cordibus religiosis, verum etiam in ædibus superstitiosis, libera suorum seruitute subuertit.

A Ex libro de ciuitate dei. iiij.

Per liberã seruitutem Christianorum subuertit Christus superstitiones gentiliũ

Breuis omnium quæ aduersus idolorum cultores, siue institutores supra ab Apostolo dicta sunt, recapitulatio.

Ex libro de natura ꝛ gratia xxij.

ℭ Quia cum cognouissent deum, non sicut deum glorificauerũt aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, ꝛ obscuratum est insipiens cor eorum. Vtiqꝫ ista obscuratio vindicta ꝛ pœna iam fuit, ꝛ tamen per hanc pœnam, id est per cordis cæcitatem, quæ fit deserente luce sapientiæ, in plura ꝛ grauiora peccata collapsi sunt. Dicentes enim se esse sapientes stulti facti sunt. Grauis hæc pœna est si quis intelligat. Ex hac pœna, vide quo ierũt. Et mutauerunt (inquit) gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, ꝛ volucrum, ꝛ quadrupedum, ꝛ serpentium. Ista fecerunt ex peccati pœna, qua obscuratum est insipiens cor eorum. Et propter hæc tamen, quia licet pœnalia etiam ipsa peccata sunt, adiungit ꝛ dicit, Propterea tradidit illos deus in desideria cordis eorum, in immunditiam. Ecce quemadmodum deus grauius condemnauit, tradens illos in desideria cordis eorum, in immunditiam. Videte etiam ex hac pœna quæ faciant. Vt contumeliis (inquit) afficiant corpora sua in semetipsis. Et quia pœna est ista iniquitatis, cum sit ꝛ iniquitas, euidentius commendat dicens, Qui trãsmutauerũt veritatẽ

Cæcitas cordis in philosophis est pœna peccati, vnde in grauia peccata ceciderunt.

Deus superbiã ingratitudinẽ gẽtilium philosophorũ sepe vindicat.

dei in mendacium, & coluerunt, & seruierunt creaturæ potius quam creatori. qui est benedictus in secula. amen. Propter hoc (inquit) tradidit illos in passiones ignominiæ. Ecce quotiés vindicat Deus & ex eadem vindicta plura & grauiora peccata consurgunt.

Nam & fœminæ eorum mutauerunt naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt in desideriis suis in inuicē, masculi ī masculos deformitatem operantes.

¶ Atq; vt ostenderet sic esse ista peccata. vt etiam pœnæ sint peccatorum, etiam his adiunxit.

Et mercædem mutuam quam oportuit erroris sui in semetipsis recipentes.

¶ Videte quotiens vindicet eademq; vindicta quæ pariat pullulatq; peccata, adhuc attendite.

Et sic non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in reprobam mentem, vt faciant ea quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia. fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos. inuentores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incōpositos, sine affectione, absq; fœdere, sine misericordia, qui cum iustitiam dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt faciētibus.

Fortasse respondeat deum ad ista non cogere, sed dignos deseri tantum deserere. si hoc dicit verissime dicit. Deserti quippe (vt dixi) luce iustitiæ. & per hoc contenebrati quid pariant aliud quam hęc omnia quæ cōmemoraui opera tenebrarum, donec dicatur eis si dicto obediant. Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus? B Ex libro de natura et gratia Deus non inducit peccatorem ad malum, sed deserit dignos deseri.

Item breuis eorundem verborum recapitulatio.

REuelatur enim ira dei de cælo super omnem impietatem. Ephe. v.

¶ Quorum, nisi & Iudeorum, & gentium? Sed ne diceretur, quare super impietatem gentium? nunquam enim gentes legem acceperunt, & præuaricatores facti sunt? Recte reuelatur ira dei super Iudeos quibus data est lex, & eam obseruare noluerunt. Gentibus autem non est data. intuemini fratres & intelligite, quomodo Ex sermone de Kal. Ianuarij.

omnes reos ostendit, & omnes salutis indigere ac misericordiae dei. Reuelatur.n.ira dei de caelo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum, eorum qui veritatem in iniquitate detinent. Videte quemadmodum non dixit, non habent veritatem, sed veritatem (inquit) in iniquitate detinent. Et quasi quaereres dicens, quomodo possunt habere veritatem qui legem non acceperunt? QVIA quod notum est (inquit) dei, manifestum est in illis. ¶ Et quomodo potuit manifestum esse in illis quod notum est dei quod legem non acceperunt? ¶ Sequitur & dicit. Inuisibilia enim eius a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. ¶ Vtique subaudimus intellecta conspiciuntur. Cur enim attendat opera, & non quaerat artificem? Attendis terram fructificantem, attendis mare plenum animalibus suis, attendis aerem plenum volatilibus, attendis caelum fulgere stellis, & caetera, & non quaeris tanti operis artificem? Sed dicis mihi. Ista video, illum non video. Ad ista videnda corporis oculos dedit, ad se videndum mentem dedit. Neque enim & animam hominis vides. Sicut enim ex motibus & administratione corporis, animam quam non vides intelligis, sic ex administratione totius mundi, & regimine ipsarum animarum intellige creatorem. Sed parum est intelligere. Nam illi intellexerunt, & vide quid ait apostolus. QVIA cognoscentes deum, non sicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Quo merito, nisi superbiae? Nam videte sequentia. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. ¶ Non enim debebant sibi arrogare quod ille donauerat, nec se iactare ex eo quod non a seipsis, sed ab illo habeant. Quod illi vtique deo reddendum fuit, vt ad hoc tenendum quod videre poterant, ab illo sanarentur, qui dederat vt viderent. Si enim hoc facerent, humilitatem seruarent, & possent purgari, atque illi beatissimae contemplationi cohaererent. Quia vero superbia erat in eis, interposuit se falsus, & fallax, & superbus, qui eis promitteret quod per partes nescio quas superbiae purgarentur animae illorum, & fecit cultores daemoniorum. Inde sacra omnia quae celebrantur a paganis valere dicunt ad purgationem animarum suarum. Et audi apostolum consequenter haec dicentem, quia pro mercede superbiae ista ceperunt, quia non sic honorificauerunt deum, vt honorificandus est deus. ET mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. ¶ Iam simulacra sunt. Et ista quidem omnium graecorum aliarumque gentium quae similitudinem hominum habent. Quia vero non est maior & superstitiosior idolatria quam aegyptiorum. nam aegyptus per fudit mundum figmentis talibus, qualia deinceps dicit apostolus. Cum enim dixisset, In similitudinem imaginis corruptibilis hominis, addidit & volucrum, & quadrupedum, & serpentium.

C Ex attentione operis quaerendus est artifex

Sicut anima intelligitur ex motibus & administratione corporis, ita deus ex administratione totius mundi intelligendus est.

Humilitas dispositio ad purgationem mentis & contemplationem.

D Idolatriae apud aegyptios supstitio maxima.

Nunquid enim fratres in altis templis vidistis simulacrum capi te canino vel taurino, cæterorumque animalium irrationabilium figmenta? Hæc enim idola ægyptiorum sunt. Vtrunqz enim genus complexus, ait apostolus, In similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. PROpterea tradidit illos deus in desideria cordis eorum in immunditiam, vt contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis.

¶ Hæc mala eorum, ex impietate superbiæ sunt. Ista vero peccata, quia de superbia sunt, non solum peccata, sed etiam supplicia sunt. Cum enim dicit, tradidit illos deus, iam de vindicta est cuiusdam peccati, vt hæc faciant, QVI commutauerunt veritatem dei in mendacium.

Superbia alia grauia pctā gīt

¶ Quid est commutauerunt veritatem dei in mendacium? In similitudinem: scilicet imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium? Et ne quisquam eorum diceret, non simulacrum colo, sed quod significant simulacra, subiecit statim, Et coluerunt & seruierunt creaturæ potius quam creatori. Intelligite prudenter. Aut simulacrum enim colunt, aut creaturam. Qui simulacrum colit, conuertit veritatē dei in mendacium. Nam mare veritas est. Neptunus autem, mendacium factum ab homine, conuersa veritate dei in mendaciū. Homo autem, simulacrum Neptuni. Sic deus fecit solem. Homo autem simulacrum solis faciendo, conuertit veritatem dei in mendacium. Sed ne dicant non colo simulacrum, sed solem colo, ideo dixit, coluerunt creaturam potius quam creatorem. Sed ve tibi si amaueris condita, & deserueris conditorē.

Cōmutatio veritatis in mēdaciū colendo simulacrum.

¶ Pulchra tibi sunt, sed quanto est ille pulchrior qui ista formauit? Intendat charitas vestra. Ne surrepat vobis satanas dicens, quod solet dicere. Bene nobis sit in creatura dei? Quare illam fecit deus, nisi vt bene nobis sit? & inebriantur, & pereunt, & obliuiscuntur creatorem suum, dum non temperanter sed cupide vtuntur creatis, & creator contemnitur. De talibus dicit Apostolus, Coluerunt & seruierunt creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus in secula. Non te prohibet deus amare ista, sed nō diligere ad beatitudinem, sed approbare & laudare, vt ames creatorem. Ergo dedit tibi deus ista omnia, ama illum qui fecit. Plus est quod tibi vult dare, idest seipsum qui ista fecit.

Ex sermone secundæ epistole Ioannis.

Creaturæ non sunt diligēdæ ad beatitudinē, sed vt ametur creator.

¶ Credimus etiam quod sedet Christus ad dexteram patris. Nec ideo tamen quasi humana forma circumscriptum esse deum patrem arbitrandum est, vt de illo cogitantibus dextrum aut sinistrū latus animo occurrat, aut idipsum quod sedere pater dicitur, flexis poplitibus fieri putandum est, ne in illud incidamus sacrilegium, in quo execratur apostolus eos qui cōmutauerunt gloriā icorruptibilis dei, in similitudinē corruptibilis hominis.

Ex sermone de symbolo.

Deus nō est humana forma circūscriptus

A Tale enim simulacrum deo, nefas est Christiano in templo collocare. Multo magis in corde nefarium est: vbi vere templum dei est, si a terrena cupiditate, atq3 errore mundetur. Ad dexteram ergo intelligendum est esse dictum in summa beatitudine, vbi iustitia, & pax, & gaudium est. sicut ad sinistram hœdi constituentur, id est in miseria propter iniquitatis labores, atq3 cruciatus. Sedere ergo quod dicitur deus, non membrorum positionem, sed iudiciariam significat potestatem, qua illa maiestas nunq; caret, semper dignis digna tribuendo, quamuis extremo iudicio multo manifestius inter homines vnigeniti filij dei, iudicis viuorum & mortuorum claritas indubitata futura sit.

Sedere ad dexteram dei vel ad sinistram quid sit.
Sedere in deo significat iudiciariã ptãtem.

B PROpter quod tradidit illos deus in desideria cordis eorum, in immunditiam. ¶ Dedit illos deus in concupiscentias cordis eorum facere quæ non conueniunt. Intendat charitas vestra, Magna res est: magna res agitur. Quid est hoc? Ergo si deus dedit illos in concupiscentias cordis eorum facere quæ non conueniũt, ideo faciunt illi mala tanta. Si deus hoc facit vt faciant quæ non conueniunt, quid ipsi fecerunt? Occultum est quod audisti, dedit illos deus in concupiscentias cordis eorum. Ergo fuit concupiscẽtia quam vincere noluerunt, cum traderentur iudicio dei, sed vt digni haberentur qui traderentur. Vide quid de illis superius dixit. Cum cognouissent deum, non vt deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Vnde? de superbia. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Inde iam sequitur, Tradidit illos deus in concupiscentias cordis eoru3. Quia ergo fuerunt superbi, & ingrati, digni habiti sunt, qui traderentur in concupiscentias cordis sui. Non ergo frustra dicit Apostolus, Tradidit illos deus in desideria cordis eorum. Quorundam enim peccatorum perpetrandorum facilitas, pœna est aliorum præcedentium.

Ex tracta. ps. xiij.
Deus quõ tradidit philosophos in concupiscentias cordis eorum.
Supbi & ingrati traduntur i cõcupiscentiã cordis eorum.

C ¶ Mala voluntas iam sola peccatum est, et si desit effectus, id est si non habeat potestatem. Porro cum voluntas mala potestatẽ accipit implere q̃d intendit, ex iudicio dei venit, apud quem non est iniquitas. Punit enim etiam isto modo. Nec ideo iniuste, quia occulte. Cæterum iniquus puniri se ignorat, nisi cum manifesto supplicio senserit nolens, quantum mali sit quod perpetrauit volens. Hoc est, quod de quibusdã Apostolus ait, Tradidit illos deus in cõcupiscentias cordis eorum, vt faciant q̃ non conueniunt. Hinc & dñs Pilato, Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi data tibi esset desuper. ¶ In literis etiam apostolicis videte quæ scripta sunt in epistola Pauli apostoli ad Romanos. Propterea tradidit illos deus in desideria cordis eorum in immunditiam. Ite3 paulo post, Propterea tradidit illos deus in passiones ignominiæ, Itẽ paulo post, Sicut non probauerunt deum habere in notitiam, tradidit illos deus in reprobam mentem vt faciant quæ non conueniunt. Et

Ex lib. de spũ & litera.
Peccatũ nõ con sistit i solo actu voluntatis.
Ioan. xix.
Ex lib. de gratia & libero arbitrio.
Supbi tradũtur prĩo in imundiciam, deinde in passiones ignominiæ; & tertio in reprobum sensum.

ad Thessalonicenses in epistola secunda ait de quibusdam, Pro
eo quod dilectionem veritatis non receperunt ut salui fierent, ideo
mittet illis deus operationem erroris ut credant mendacio, ut iu
dicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt
iniquitati. His & talibus testimonijs diuinorum eloquiorum, quę
omnia commemorare nimis longum est, satis (quantum existi-
mo) manifestatur operari deum in cordibus hominum, ad incli
nandas eorum voluntates quocunque voluerint, siue ad bona pro
sua misericordia, siue ad mala pro meritis eorum, iudicio vtique
suo, aliquando aperto, aliquando occulto, semper autem iusto. Fi
xum enim debet esse & immobile in corde nostro, quia non est
iniquitas apud deum. Ac per hoc quando legitis in literis verita-
tis a deo seduci homines, aut obtundi, vel obdurari corda eorũ,
nolite dubitare præcessisse mala merita eorum ut iuste ista pate-
rentur. ne incurratis in illud Salomonis prouerbium, Insipientia
viri violat vias eius, deum autem causatur in corde suo. Gratia Pro. xix.
vero non secundum merita datur hominum. Alioquin gratia iam
non est gratia. Quia ideo gratia vocatur, quia gratis datur. Si au- D Ad Ro. cap. xi.
tem potens est, siue per angelos vel bonos, vel malos, siue quo- Gratia non da-
cunque alio modo operari etiam in cordibus malorum pro me- tur pp merita, si
ritis eorum, quorum malitiam non ipse fecit, sed aut originali- cut pœna pp de
ter tracta est ab Adam, aut creauit per propriam voluntatem, quid merita
mirum est si per spiritum sanctum operatur in cordibus electo-
rum suorum bona, qui operatus est ut ipsa corda essent ex malis
bona? MERcedem mutuam quam oportuit erroris sui in se- E
metipsis recipientes. ❡ Oportuisse quippe, non est veritus dicere Ex libro contra inimicũ legis e
Apostolus, ut qui creaturæ potiusquam creatori seruierant, erro- prophetarum. i.
ris sui mercedem non inuiti hæc turpia patiendo, sed libenter fa Crimina crimi-
ciendo reciperent, iudicio. s. non alicuius hominis immundissi- nibus vindicant
mi quem talia delectarent, sed iustissimi dei, qui tradidit eos in Vindicta quo-
passiones ignominiæ, ut crimina criminibus vindicentur, & sup rũdã criminum
plicia peccantium non sint tormenta, sed incrementa vitiorum. est eorũ augmẽ- tum.
Sapiens autem cum hæc audit, ipsam magis in hac vita iram dei Ex tracta.
timet, qua homo non patitur quod acriter dolet, sed facit quod Ps. vj.
turpiter libet. ❡ Inchoatio est iræ futuri iudicij dei, quod hic ho- Iudicij futuri in
mines dolores, & tormenta patiuntur, & maxime damnum intel choatio est veri
ligentiæ veritatis. Sicut dictum est, DEdit illos deus in repro- tatis intelligen-
bum sensum. ❡ Nam ea est cæcitas mentis. In eam quisquis da- tiæ amissio.
tus fuerit, ab interiore dei luce secluditur. Sed nondum penitus Extra deum esse
cum in hac vita est. Sunt enim tenebræ exteriores, quæ magis ad
diem iudicij pertinere intelliguntur, ut penitus extra deum sit,
quisquis dum tempus est corrigi noluit. Penitus autem esse ex-
tra deum quid est, nisi esse in summa cæcitate? Siquidem deus
habitat lucem inaccessibilem, quo ingrediuntur quibus dicitur, Matth. xxv.
Intra in gaudium domini tui. ❡ Huius igitur iræ inchoatio est, Ex tracta. ps. lvij.

Pœnæ huius seculi & futuri diuersæ.

F quam in hac vita patitur quisq; peccator. Non ergo pœnas inferorum, non pœnas illius post resurrectionem ignis æterni, non pœnas istas quæ adhuc in hoc seculo promiscuæ sunt iustis & iniustis, & plerunq; grauiores sunt iustorum quam iniustorum, sed nescio quam pœnam præsentis vitæ vult commendare spiritus dei. Audite pœnam impiorum. Sicut cæra inquit liquefacta auferentur. Dixi per concupiscentias suas hoc eis fieri. Concupiscentia mala quasi ardor est ignis. Ignis consumit vestem, libido adulterij non consumet animam? De cogitato adulterio, cum loqueretur scriptura ait, Alligabit quis ignem in sinu, & vestimenta sua non comburet? Gestas in sinu prunas perforatur tunica. Gestas in cogitatione adulterium, & integra est anima? Sed istas pœnas pauci vident, propterea eas maxime commendat spiritus dei. Audi apostolum dicentem, Tradidit illos deus in concupiscentias cordis eorum. Ecce ignis, a cuius facie tanquam cæra liquescunt. Soluuntur enim a quadam constantia castitatis. Propterea & ipsi euntes in libidines suas soluti, & fluxi dicuntur. Vnde fluxi? vnde soluti? Ab igne concupiscentiarum. Tradidit illos deus in concupiscentias cordis eorum, vt faciant quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate. Et enumerat multa quæ peccata sint, & pœnas dicit esse peccatorum. Nam dicit primam pœnam superbiam, immo non pœnam sed primum peccatum superbiam. Primum peccatum superbia est. Vltima pœna est ignis æternus, aut ignis infernus, Iam enim damnatorum inter illud primum peccatum, & hanc vltimam pœnam media quæ sunt, & peccata sunt & pœnæ. Tam multa enim dixit apostolus fieri ab eis, quæ peccata sunt detestabilia, & tamen pœnas eas dicit. Propter hoc inquit, deus tradidit eos in concupiscentias cordis eorum, in immunditiam, vt faciant quæ non conueniunt. Et ne putaret quisquam ipsis pœnis tantum se affligi quibus modo delectatur, & non timeret quod venturum est in fine, commemorauit vltionem pœnarum. Qui cum intelligerent, inquit, quoniam qui ea agunt digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

Ps. lvij.

Concupiscētia carnis incinerat animā sicut carbo in sinu cōburit tunicā.

Superbiæ vltiā pœna infernus

Peccata quę ex sūpbia oriūtur dicuntur pctā & pœna peccatorū

G Qui ea agunt digni sunt morte, quæ superius enumerauit in pœnis esse, Nam tradidit eos deus (dixit) in concupiscentias cordis eorum, vt hæc faciant quæ non conueniunt. Vt adulter sit iam pœna est: vt mendax: vt auarus, vt fraudulentus, vt homicida iam pœnæ sunt. Cuius peccati? Peccati pœnæ prioris, apostasiæ illius superbiæ. Initium peccati hominis apostatare a deo. Et initium omnis peccati superbia. Propterea ipsum peccatum prius dixit. Qui cum cognouissent, inquit, deum non vt deum glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Iam ista pœna est obscuratio cordis. Sed vnde contigit

Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, quia a se habere se dicebant, quod a deo acceperant. Aut si cognouerunt a quo acceperant, non eum glorificauerunt a quo se accepisse cognouerant. Parua ista pœna est, vt de ista sola loquamur? Obscuratio cordis, excæcatio mentis, parua est pœna? Si quis furtum faciens statim oculum perdidisset, omnes dicerent deum præsentem vindicasse. Oculum cordis amisit, et non ipsum perdidisse putatur deus?

Superbiæ philosophorum species duæ.

Obscuratio mentis grauior quam oculorum est.

Et tractatu

¶ Hæc mala morum quæ his corporalibus plagis significata esse diximus, propter quod prædictum est, Aperiam in parabolis os meum, per malos angelos exerceri in eos qui illis diuina æquitate subduntur, conuenientissime creditur. Neque enim cum fit quod ait Apostolus, Tradidit illos deus in concupiscentias cordis eorum, vt faciant quæ non conueniunt, non illi mali angeli tanquam in materia sui operis versantur, et gaudent, quibus iustissime subdita est vitiositas humana praeter eos quos liberat gratia. Ab hac potestate malorum angelorum non liberat hominem nisi gratia dei. De qua dicit Apostolus, Qui eruit nos de potestate tenebrarum et transtulit in regnum filij charitatis suæ. Cuius rei populus iste figuram gerebat, cum esset ereptus de potestate Aegyptiorum, et translatus in regnum terræ promissionis fluentis lac et mel, quod suauitatem significat gratiæ. Sine affectione. absque fœdere, sine misericordia.

ps. lxxvij.

Deut. xxxij.

Puniūt malos angeli mali.

Angelorū malorū potestas.

Colos. i.

H

¶ Etiam cum rectas, et secundum deum habemus has affectiones, huius vitæ sunt, non illius quam futuram speramus. Et sæpe illis etiam inuiti cedimus. Itaque aliquando quamuis non culpabili cupiditate, sed laudabili charitate moueamur, etiam dum nolumus flemus. Habemus ergo eas ex humanæ conditionis infirmitate. Sed dum vitæ huius infirmitatem gerimus, si eas omnino nullas habeamus, tunc potius non recte viuimus. Vituperabat enim et detestabatur apostolus quosdam, quos etiam dixit esse sine affectione. Culpauit etiam illos sacer psalmus, de quibus ait, Sustinui qui simul contristaretur, et non fuit. Nam omnino non dolere dum sumus in hoc loco miseriæ, profecto sicut quidam etiam apud seculi huius literatos sensit, et dixit, non sine magna mercede contingit immanitatis in animo, stuporis in corpore. Cum itaque animum contingere omnino non potest vllus affectus, quis hunc stuporem non omnibus vitijs iudicet esse peiorem? Ideo reprehendit Apostolus eos qui duri sunt, et sine affectu. Reprehendens aūt quosdam, ait, Sine affectu, sine misericordia. Vbi enim affectus, ibi misericordia. ¶ Tres ergo affectiones quasdam corporis aduertite et inspicite, sanitatē, stuporē, etimor

Ex lib. de ciuitate dei. xiiij.

Affectiones etiam rectæ huius nō futuræ vitæ sunt. i. sine quibus tunc non recte viuitur

Ex tractatu ps. lv.

Affectiones corporis tres sanitas, stupor, & immortalitas quomodo dif-ferant. talitatem. Sanitas ægritudinem non habet, sed tamen quando tangitur & molestatur, dolet. Stupor autem non dolet. Amisit sensum doloris, tanto insensibilior quanto peior. Rursus immortalitas non dolet. Absumpta est enim omnis corruptio, & corru-

i.Cor.xv. ptibile hoc induet incorruptionem, & mortale hoc induet immortalitatem. Nullus ergo dolor in corpore immortali, nullus do-

Dolor melior est stupore. lor in corpore stupido. Non se putet stupidus iam immortalem. Vicinior est immortalitati sanitas dolentis, quam stupor non

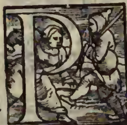
B

ij.Cor.vij. sentientis. Inuenimus ergo hominem superbum typo arrogantissimo, qui sibi persuauerit nihil timere. Fortiorem putas illo qui

Matt.xxvi. ait, foris pugnæ, intus timores? fortiorem ipso capite nostro domino deo nostro, qui dixit, Tristis est anima mea vsque ad mortem? Non est iste fortior. Non te delectet stupor eius. Non immortalitate indutus, sed sensu exutus est. Tu vero habeto animam non sine affectu, reprehensi enim sunt sine affectu. & dic de sensu sanitatis, Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, &

ij.Cor.xi. ego non vror?

CAP. II.

Ropter quod inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas.

Illos scriptura dicit inexcusabiles quos non latet veritas, & in eis perseuerat iniquitas. Reuelatur enim ira dei de cælo (ait Apostolus) super omnem impietatem

De epistola ad Sixtum presbyterum. & iniustitiam hominum, eorum qui veritatem in iniquitate detinent, quia quod notum

Inexcusabiles qui sint. est dei manifestum est in illis. Deus enim illis manifestauit. Inui-

Rom.i. sibilia enim illius a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas, vt sint inexcusabiles. Si ergo istos inexcusabiles dicit, qui inuisibilia illius per ea quæ facta sunt intellecta conspicere potuerunt, nec obedierunt tamen veritati, sed iniqui, & impij permanserunt: quanto magis inexcusabiles sunt, qui ex lege eius instructi, confidunt seipsos duces esse cæcorum, & alios docentes, seipsos non docent? Qui prædicantes non furandum furantur, & cætera quæ de ipsis

C Apostolus loquitur. Eis quippe dicit, Propterea, inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas. In quo enim alium iudicas, teipsum condemnas. Eadem enim agis quæ iudicas. Humana enim superbia tanquam præsumens de viribus liberi arbitrij, excusatam se putat quando ignorantia non voluntaria videtur esse quod peccat. Secundum hanc excusationem inexcusabiles dicit scriptura diuina quoscunque scientes, peccare conuincit. Dei tamen iustum iudicium nec illis parcit qui non audierunt. Quicunque enim sine

Paulo inferius lege peccauerunt, sine lege peribunt. Et quamuis seipsi excusare videantur

tur

tur, non admittit hanc excusationem, qui scit se fecisse hominē rectum, eiqꝫ obedientiæ dedisse pceptum, nec nisi eius quo male vsus est liberæ voluntatis arbitrio, etiam quod transiret in posteros manasse peccatum. Neqꝫ enim damnantur qui non peccauerunt, quandoquidem illud ex vno in omnes pertransiit, in quo ante propria in singulis quibusqꝫ peccata omnes communiter peccauerunt. Ac per hoc inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis. siue qui nouit. siue qui ignorat, siue qui iudicat, siue qui non iudicat. ¶ Quia & ipsa ignorantia in ei qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est: in eis autem qui non potuerunt, pœna peccati. Ergo in vtrisqꝫ non est iusta excusatio, sed iusta damnatio. ¶ Scr ptum est de hæreticis, quod a semetipsis damnati sunt. Quid ergo? Et illi nō a semetipsis damnati sunt, quibus dictū est. D

Damnatur ne mo nō peccās. Inexcusabilis ē omīs peccator. Ignorantia vel est peccatum, vel pœna peccati.

In quo enim alterum iudicas, teipsum condemnas. Eadem enim agis quæ iudicas. Scimus enim quoniam iudicium dei est secūdum veritatē in eos qui talia agunt.

Matth. vij. Ex lib. v. de baptismo. Ex epistola ad Macedonium.

HVic autem dixit Apostolus, Qui prædicas nō furandum furaris, & cætera. Deus apud quem nulla est iniquitas cuius summa potestas est, qui non tantum qualis quisqꝫ sit videt, veruntiam qualis futurus sit præuidet: qui solus potest in iudicando non labi, quia in cognoscendo non potest falli, facit tamen sicut euangelium loquitur, solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Cuius mirabilis bonitatis vt simus imitatores dominus Christus, exhortans, Diligite, ait, inimicos vestros, benefacite eis qui vos oderunt, & orate pro eis qui vos persequuntur, vt sitis filii patris vestri qui in cælis est, qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Hac indulgentia & lenitate diuina, multos abuti ad perniciem suam quis nesciat? Quos arguens Apostolus & grauiter increpans dicit.

Deus non fallitur in iudicando. Matth. v. a

Existimas autem hoc o homo, qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quoniam tu effugies iudicium dei? An diuitias benignitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benigni tas dei ad pœnitentiam te adducit? Secundū autem duritiem tuam, & īpœnitens cor, the

Matth. xv.

ſaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iu-
Matth. xv. dicii dei, qui reddet vnicuiq; ſecundum opera eius.
His quidem qui ſecundum patientiam boni operis
gloriam & honorem & incorruptionem quærenti-
bus, vitam æternam: His autem qui ſunt ex conten-
tione, & qui non acquieſcunt veritati, credunt autem
iniquitati.

Deus cur pauca puniat in hoc mũdo, & multa ſeruet vltimo iudicio.

NVnquid quoniam iſti in ſua nequitia perſeuerant, ideo deus in ſua patientia non perſeuerat, per pauca in hoc ſeculo puniens ne diuina prouidentia non eſſe credatur: & multa ſeruans vltimo examini, vt futurum iudicium commendetur? ¶ Animus male ſibi conſcius, dum videtur ſibi nullam pœnam pati, credit quia non iudicet deus, cum abuti patientia dei, & non intelligere parcentis benignitatem, iam ſit magna damnatio. hic enim miſericordiæ tempus eſt, nondum iudicij. Niſi enim primo deus per miſericordiam parceret, non inueniret quos per iudicium coronaret. Eſt ergo miſericordiæ tempus, quando patientia dei ad pœnitentiam adducit peccantes. Audi Apoſtolum diſtinguentem vtrunq; tempus, diſtingue & tu. Exiſtimas autem (inquit) o homo omnis qui iudicas eos qui faciunt ea & eadem agis, quoniam tu effugies iudicium dei? Intendite cui hoc dicit. Non vni homini dicit, ſed generi hominum. Videbat ſe committere multa mala quotidie, & tamen viuere, nihil mali ſibi contingere: & putabat aut dormire deum, aut res humanas non attendere, aut amare facta hominum mala. Tollit iſtam cogitationem de corde, ſed bene intelligentibus. Quid ergo ait? Exiſtimas o homo qui iudicas eos qui talia agunt & facis ea quoniam tu effugies iudicium Dei? Et quaſi diceret, quare facio tanta mala quotidie, & nihil mali mihi contingit? ſecutus oſtendit illi tempus miſericordiæ. An diuitias benignitatis, & patientiæ, & longanimitatis eius contemnis? Et vere quia hoc contemnebat, fecit illum ſollicitum. Ignoras, inquit, quoniam benignitas dei ad pœnitentiam te adducit? Ecce tempus miſericordiæ. Ne autem hoc ille ſemper putaret futurum, quomodo ſecutus eum terruit? Tu autem, Iam tempus iudicij audi. Audiſti tempus miſericordiæ. Propter miſericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Tu autem, inquit, ſecundum duritiam cordis tui & cor impœnitens, Theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; ſecundum opera ſua. Ecce miſericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Sed minatus eſt de iudicio. Nunquid ideo iudicium dei tantummodo formidandum eſt, & non amandum? Formidandum malis propter pœnam,

F
Ex libro ſniarũ Proſperi.
Abuti patietia magna ẽ pœna

G

Pſalmo. c.

Iudiciũ dei

amandum bonis propter coronam. Quid tam longanimum, quid tam multum in misericordia? est amandū bonis, & formidādū malis.

¶ Peccatur & viuitur: accedunt peccata, augetur vita: blasphemantur quotidie, & facit solem suum oriri super bonos & malos. Ex tractatu ps. cij.
Vocat vndiq; ad correctionem, vocat vndiq; ad pœnitentiam. Dei longanimitas & misericordia.
Vocat beneficijs creaturæ, vocat impartiendo tempus viuendi. Vocat per lectorem, vocat per tractatorem, vocat per intimam cogitationem. Vocat per flagellum correctionis; vocat per misericordiam consolationis. longanimis & multæ misericordiæ Deus. Male vtendo tu tibi Thesaurisas (quod ait Apostolus) iras in die iræ. Nam hoc ait Apostolus, An diuitias bonitatis; & longanimitatis eius contemnis, ignorans quoniam patientia dei ad pœnitentiam te adducit? Quod tibi parcit, putas quia places ei? Hæc fecisti, inquit, & tacui. Suspicatus es iniquitatem, quod ero tibi similis. Non mihi placent peccata, sed longanimitate quæro recte facta. Si punirem peccatores, non inuenirem confessores. Ergo te deus longanimitate sua parcendo ad pœnitentiam adducit. Tu autem cum quotidie dicis, finitur hodiernus dies, & sic ero & crastino die, non enim cras erit vltimus, & tertio die, & subito venit ira eius, fratres non tardetis conuerti ad dominum. Sunt enim qui præparant conuersionem, & differunt, & fit illis vox coruina cras, cras. coruus de arca missus non est reuersus. non quærit deus dilationem in voce coruina, sed confessionem in gemitu columbino. Intendant ergo, qui amant in domino mansuetudinem, & timeant veritatem. H Psal. xlix.

¶ Etenim dulcis & rectus dominus. Ama quod dulcis est, time quod rectus est. Tanquam mansuetus dixit, tacui: sed tanquam iustus, nunquid semper tacebo? Misericors & miserator dominus. Itaplane. Adhuc adde, longanimis. Adde adhuc, Et multum misericors. Sed tunc quid est in nouissimo, Et verax. Quod enim modo sustinet peccantes, iudicaturus est contemnentes. An diuitias longanimitatis & mansuetudinis eius contemnis? Ignoras quia patientia dei ad pœnitentiam te adducit? Tu secundum dur tiam cordis tui & cor impœnitens. Thesaurisas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; secundum opera sua. Mansuetus dominus, longanimis dominus, misericors dominus. Sed & iustus dominus. & verax dominus. Largitur tibi spacium correctionis, sed tu plus amas dilationem, quam emendationem. Malus fuisti heri, hodie bonus esto. Et hodiernum diem in malicia peregisti, vel cras mutare. Semper expectas, & de misericordia dei tibi plurimum polliceris, quasi ille qui tibi per patientiam promisit indulgentiam, promiserit tibi etiam prolixiorem vitam. Ex tractatu Euangelij sup Ioan. xxxiij. Deus amādus & timendus, quia dulcis & rectus. A Deus promisit veniā, nō prolixam vitam.

Vnde scis quid pariat crastinus dies? Recte dicis in corde tuo quando me correxero deus mihi peccata omnia dimittet:

B negare non possumus quod correctis atq; conuersis indulgentiā deus promisit. nam in quo propheta mihi legis, quia promisit correctis indulgentiam, non mihi legis quia promisit deus longam vitam. Ex vtroq; igitur homines periclitantur, & sperando, & desperando, contrarijs rebus, contrarijs affectionibus. Sperando decipitur, qui dicit, Bonus est deus, misericors est deus, faciam quod mihi placet, quodlibet. Laxem habenas cupiditatibus meis, impleam desideria animæ meæ. Quare hoc? Quia misericors est deus, bonus deus, mansuetus deus. Spe isti periclitantur. Desperatione autem, qui cum inciderint in grauia peccata, putantes sibi non posse iam ignosci pœnitentibus, & statuentes se ad damnationem sine dubio destinatos, dicunt apud semetipsos, Iam damnandi sumus. Quare non quod volumus faciamus, animo gladiatorum, ferro destinatorum? Ideo molesti sunt desperati. Iam enim qd timeant non habent, & vehementer timendi sunt. Istos desperatio necat, spes illos. Inter spem & desperationem, fluctuat animus. Metuendum est, ne te occidat spes, & cum multum speras de misericordia, incidas in iudicium. Metuendum est rursus ne te occidat desperatio, & cum putas iam tibi non ignosci quæ grauia commisisti, non agas pœnitentiam, & incurras in iudicem sapientiam, quæ dicit. Et ego vestræ perditioni superridebo. Quid ergo agit deus cum periclitantibus vtroq; morbo? Illis qui spe periclitantur, hoc dicit, Ne tardes conuerti ad dominum, neq; differas de die in diem. Subito enim veniet ira eius, & in tempore vindictæ disperdet te. Illis qui desperatione periclitantur, quid dicit? In quacunq; die conuersus fuerit iniquus, omnes iniquitates eius obliuiscar. Propter illos qui desperatione periclitantur proposuit indulgentiæ portum. Propter illos qui spe periclitantur, & dilationibus illuduntur, fecit diem mortis incertum. Quando

C veniet vltimus dies, nescis. Ingratus es, quia hodiernum habes in quo corrigaris. SEcundum duritiem autem tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij dei &c. ¶ Thesauros hic appellat occultas dispositiones dei, qui disponit reddere vnicuiq; secundum opera eius. Apud quem enim sibi Thesaurizat iram impœnitens, nisi apud eum q vivos est iudicaturus & mortuos? Dicit Apostolus, exponens consilium patientiæ dei. Existimas (inquit) qui talia agis, quia tu effugies iudicium dei? An diuitias benignitatis & longanimitatis eius contemnis? Ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiem cordis tui & cor impœnitēs, Thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; secundum opera sua. Ille ergo auget longanimitatem, & tu auges iniquitatem. Erit illius Thesaurus in sempiterna misericordia, sed in eos qui non contempserunt misericordiam: tuus autem Thesaurus in ira inuenitur. Et quod ponis quo

Sperando & desperādo periclitantur homines.

Prouer. i. aliter. Ego quoque in interitu vestro ridebo. Ecclesia. v.

Ex libro cōtra inimicū legis & prophetarum. i. Thesaurizare iram dei.

tidie, per modicum postea massam inuenturus es. Minutatim imponis, sed cumulum inuenies. Noli attendere minuta peccata tua quottidiana. De minutissimis guttis, flumina implentur. Modicū sæpe repositum in massā crescit.

D

¶ Quicquid ergo homo facit modo, in thesaurum mittit. In thesaurum cælestem boni quid colligant sciunt, mali quid colligāt nesciunt. Bonus enim ponit in thesauro cælesti, omnia opera misericordiæ quæ fecit circa homines quibus subuenit, & scit quia fidelis est custos qui illi seruat omnia quæ reponit: & non ea videt sed de thesauro suo certus est, quia neq; aliquid a fure surripitur, neq; ab hoste inuaditur, neq; ab inimico & improbo & potēti quasi a victo tollitur: sed semper manebit, quia a domino potētissimo custoditur. Si enim homines pecunias fideli seruo commēdant, & securi sunt, misericordias suas commendant potenti domino, & soliciti sunt? Mali vero & ipsi mittunt in thesaurum, omnia mala opera sua seruat illis deus. Hoc ē quod dicit Apostolus, Thesaurizas tibi iram in die iræ iusti iudicij dei. Sed quoniam seruatur quicquid mali faciunt, nesciunt. Vbi venerit deus noster manifestus & non silebit, conuocabit ad se omnes gentes, sicut dicit euangelium, & separabit quosdam ponens ad dexteram, quosdam ad sinistram. & incipit iam tractare thesauros vtrorūq; quid quisq; posuit vt inueniat. Tunc dicturi sunt homines sera, & infructuosa pœnitentia: O si possemus iterum viuere, & quod contēpsimus audire, & facere. Sed ista pœnitentia cruciabilis est non sanabilis. Vis habere vtilem pœnitentiam? Modo habe. Si enim modo habueris, corrigeris. Cum correctus fueris, fundetur ille thesaurus tuus, vbi colligebantur mala opera tua, & implebitur alius thesaurus tuus, vbi bona omnia opera tua colliguntur. Sed forte cōuersus ad deum, statim morieris, opera tua nulla forte inueniētur in illo thesauro. Plane inuenies ibi opera tua, quia scriptū est, Pax in terra hominibus bonæ voluntatis. Deus non annotat facultatem, sed coronat voluntatem. Scit quia voluisti, & non potuisti. sic te annotat, quasi feceris quod voluisti. Ergo opus est vt conuertaris, ne differendo subito moriaris, & omnino nihil inueniatur quod in præsenti habeas, & non in futuro possideas.

Ex sermone de versu Deus manifeste veniet.

Thesaurus bonorum in cælo certus est.

E

Pœnitentia reproborum est damnabilis, pœnitentia spē feriis vitæ est vtilis.

Voluntas reputatur pro facto in decedētibus statim post cōuersionem.

¶ Contra spiritum sanctum quo baptizantur, quorum peccata omnia dimittuntur, & quem accepit ecclesia, vt qui dimiserit peccata dimittantur ei, verbum valde malum & nimis impium, siue cogitatione, siue etiam lingua sua dicit, quem patientia dei cum ad pœnitentiam adducit, ipse secundum duritiam cordis sui & cor impœnitens, thesaurizat sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; secundum opera eius. Hæc ergo impœnitentia, sic enim vno aliquo nomine possumus vtcunq; appellare blasphemiam, & verbum contra Spiritum sanctū quod remissionem non habet in æternum. Hæc in quam impœnitentia contra quā clamabant præco & iudex dicentes, Pœnitētiā

Ex sermone de blasphemia spūs sancti

F

Impœnitentia est blasphemia seu peccatum in spiritū sanctum.

Matth. 3.

agite, appropinquauit enim regnum cælorum contra quam dominus os euangelicę prædicationis aperuit: & contra quam ipsum euangelium in toto orbe prædicandum esse predixit, vbi postea quam resurrexit a mortuis, ait discipulis suis, Oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum, per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem, hæc omnino impœnitentia non habet remissionem, neq; in hoc seculo, neq; in futuro. Quia pœnitentia impetrat remissionem in hoc seculo, quæ valeat in futuro. Sed impœnitentia ista vel cor impœnitens, quandiu quisq; in hac carne viuit, non potest iudicari. De nullo enim desperandum est quandiu patientia Dei ad pœnitentiam adducit. Nec de hac vita rapit impium, qui non vult tantum mortem impij, quantum vt conuertatur & viuat. Paganus est hodie. Vnde scis verum sit futurus crastino christianus? Iudæus infidelis est hodie. Quid si cras credit in Christum? Hæreticus est hodie. Quid si cras sequitur catholicam veritatem? Schismaticus est hodie. Quid si cras amplectitur catholicam pacem? Quid si isti quos in quocunq; genere erroris notas, & tanquam desperatissimos modo damnas, antequam finiant istam vitam, agunt pœnitentiam & inueniunt veram vitam? Proinde fratres, etiam ad hoc vos admoneat, quod ait Apostolus, Nolite ante tempus quicquam iudicare.

Lucæ.xxiiij. Impœnitentia in nullo viuēte certe cognoscitur. G

I.Cori.iiij.

Ira & indignatio, tribulatio & angustia, in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum, & Græci.

Ex epistola.ij. ad Valentinum de gratia & libero arbitrio. Paruuli non baptizati pp originale damnantur. H

Soli enim paruuli qui nondum habent opera propria vel bona, vel mala, secundum solum originale peccatum damnabuntur, quibus per lauacrum regenerationis non subuenit gratia saluatoris. Cæteri autem omnes qui iam vtentes libero arbitrio, sua propria peccata originali peccato insuper addiderunt, si de potestate tenebrarum per gratiam Dei non eruuntur, nec transferuntur ad regnum Christi, non solum secundum originis, verum etiam secundum propriæ voluntatis merita iudicium reportabunt. Boni vero, non solum ipsi quidem secundum bonæ voluntatis suæ merita præmium consequentur, sed etiam ipsam bonam voluntatem per dei gratiam consecuti sunt. Ac sic impletur quod scriptum est, Ira & indignatio, tribulatio & angustia, in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci. Gloria autem & honor pax omni operanti bonum, Iudęo primum & Græco.

Gloria autem & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum, & Græco.

PAx Christi, finem temporis non habet, & ipsa est omnis piæ intentionis actionisq; perfectio. Propter hanc sacramentis eius imbuuntur. Propter hanc mirabilibus eius operibus & sermonibus erudimur. Propter hanc spiritum eius pignus accipimus. Propter hanc in eum credimus & speramus, & amore ipsius quantum donat accendimur. Propter hanc denique omnem tribulationem fortiter toleramus, vt in ea feliciter sine tribulatione regnemus. Vera enim pax, vnitatem facit. Quoniam qui adheret domino vnus spiritus est. Ex lib. sententiarū Prosperi. Pax christi & eius laus. 1.Cor.vi.

Non enim est a cceptio personarum apud deum. Quicunq; enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Ephes.vi. Galat.ij. Coloss.iij. Acto.x. Iacob.ij. 1.pet.i.

A

Nimirum cum diceret Apostolus, Quicunq; sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, de illa lege agebat qui deus dedit per Moysen famulum suum populo suo Israel. Hoc ipsa quæ circunstant verba eius ostendunt. Disputabat enim de Iudæis & Græcis idest gētibus, non ad circūcisionem sed ad præputium pertinentibus: ideo sine lege eos dicens, quia non acceperāt legē, qua se accepisse gloriabātur Iudæi. Vnde ait illis, Si autē tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in deo. Denique vnde ad hanc sententiam venerit intuendum est vt diceret, Quicunq; sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Ira (inquit) & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci. Gloriam autem, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco. Non est enim personarum acceptio apud deum. Et hic addit vnde nunc quæstio est. & ait, Quicunq; enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: Et quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. hos vtiq; Iudęos, illos Græcos volens intelligi, quoniam de his agebat. vtrosq; sub peccato esse demonstrans, vt egere se gratia vtriq; fateantur. Propter quod dicit, Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria dei, iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu. Quos itaq; dicit omnes peccasse, nisi Iudæos & Græcos, de quibus dixerat. non enim est distinctio? Nam & de his paulo ante, Causati enim sumus (inquit) Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse. Ac per hoc quicunq; sine lege peccauerūt, illa scilicet de qua Iudæi gloriabantur, sine lege peribunt: Et quicunq; in lege peccauerunt, id est ipsi iudæi, per legem iudicabuntur. Nec iō non peribunt, nisi credant in eū qui venit q̄rere q̄d pierat. Nōnulli quippe etiam catholici tractatores, in his apostoli verbis Ex tract.su xxvij. Lex dei q̄ sit, & qui sine ea peccant, sine ea peribunt. B Rom.iij.

aliter quam se res habet, parum attendendo sapuerunt, vt dicerét illos perire qui sine lege peccauerunt, hos autem qui in lege peccauerunt iudicari tantummodo non perire, tanquam per pœnas transitorias credantur esse purgandi, sicut ille de quo dictum est, Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Sed hoc merito

I. Cor. iij.

fundamenti bene intelligitur, de quo agebat Apostolus vt hoc diceret. Superius quippe dixerat, Vt sapiens architector fundamentum posui, alius superædificat, vnusquisq; autem videat quomodo superædificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere,

Ibidem.

C

præter id quod positum est, quod est Christus Jesus, Et cætera vsq; ad eundem locum, vbi eum dixit per ignem saluari, qui super hoc fundamentum non aurum, non argentum, non lapides preciosos: sed ligna, fœnum, stipulam superædificat, non tamen respuit ne recipiat, nec receptum deserit fundamentum, idq; omnibus carnalibus suis quibus capitur, atq; succumbit delectationibus anteponit, cum ad hunc articulum ventum fuerit, vt aut ille deserantur aut Christus. Vbi si non anteponitur Christus, nó ille est fundamentum. Omnibus quippe structuræ posterioribus partibus anteponitur fundamentum. Nec cogitasse existimo eos qui senserunt non perire de quibus dictum est, Per legem iudicabuntur, nisi quia fundamentum habent Christum. Parum ergo attenderunt quod demonstrauimus, atq; ipsa scriptura clamat, de Iudæis hoc apostolum dicere, qui sine fundamento sunt Christo. Quis autem Christianus dixerit, non perire Judæum si non credat in Christum, sed tantummodo iudicari, cum Christus ipse ad eandem gentem, propter oues quæ inde perierunt se missum esse testetur & tolerabilius dicat futurum Sodomitis in die iudicij. q vtiq; sine lege perierunt, quam ciuitati Judææ quæ in eum non

D

credidit tanta virtute mirabilia facientem? Si ergo Apostolus secundum legem quam deus per Moysen populo Israel dedit, cæteris autem gentibus non dedit, sine lege dixit esse cæteras gentes,

Ps. cxviij.

quid intellecturi sumus in psalmo dictū esse, Præuaricantes existimaui omnes peccatores terræ, nisi intelligamus aliquam leges non per Moysen datam, secundum quam sunt præuaricantes cæterarum gentium peccatores? Vbi enim lex non est, nec præuari-

Roma. vij.

catio. Quæ ista lex est, nisi forte illa de qua idem dicit Apostolus, Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciūt, hi legem non habentes ipsi sibi sunt lex? Secundum hoc ergo qđ dixit, legem non habentes sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Secundum id vero quod ait, ipsi sibi sunt lex, non immerito præuaricatores æstimantur omnes peccatores terrę. Nullus enī

Lex naturæ in omnibus est hōminibus.

est qui faciat alteri iniuriã, nisi qui fieri nolit sibi. Et in hoc transgreditur naturæ legem, quam non sinitur ignorare, dum id quod facit non vult pati. Nunquid autem lex ista naturalis non erat in populo Israel? Erat plane, quoniã & ipsi homines erant. Sine lege

autem naturali essent, si preter naturam humani generis e e po-
tuissent. Multo magis ergo preuaricatores facti sunt lege diuina, a
qua naturalis illa siue instaurata siue aucta, siue firmata est. Iam vero
si in omnibus peccatoribus terrę non incongrue deputantur & paruuli, propter originalis vincula peccati, etiam ipsi in similitudinem præuaricationis Adæ, ad illam præuaricationem pertinere monstrantur quæ data lege in paradiso prima commissa est. Ac per hoc recte nullo prorsus excepto, præuaricatores æstimantur omnes peccatores terræ. Omnes autem peccauerunt, & egent gloria dei. Omnes igitur preuaricantes gratia saluatoris inuenit, alios magis, alios minus. Quanto enim legis maior in quocunque cognitio, tanto minor peccati excusatio: Quanto minor peccati excusatio, tanto manifestior preuaricatio. Restabat ergo, vt omnibus non sua sed dei, id est a deo donata iustitia subueniret. Vnde ait Apostolus, Per legem cognitio peccati. Non ergo oblatio, sed cognitio. Nunc autem sine lege, inquit, iustitia dei manifesta est, testificata per legem & prophetas. Proinde etiam iste subiunxit, Propterea, inquit, dilexi testimonia tua. Tanquam diceret, Quoniam lex siue in paradiso data, siue naturaliter insita, siue in litteris promulgata, præuaricatores fecit omnes peccatores terræ.

Præuaricator est oīs peccator. Cognitio legis aggrauat peccatū trāsgressoris.

Roma. iij.

Psal. cxviij.

B

¶ Qui ergo nouerunt diuina mandata, aufertur eis excusatio quā solent habere homines de ignorātia. Sed nec ipsi sine pœna erūt, qui legem dei nesciunt Qui enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Qui autem in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Quod mihi non videtur Apostolus ita dixisse, tanquā peius aliquid significauerit esse passuros qui legem nesciunt in peccatis suis, quam illos qui sciunt. Peius enim videtur esse perire, quam iudicari. Sed cum hoc de gentibus & Iudæis loqueretur, quia illæ sine lege sunt, isti autem legem acceperunt, quis audeat dicere Iudæos qui in lege peccant non esse perituros, cum in Christum nō crediderunt? quandoquidem de illis scriptum est, per legem iudicabuntur. Sine fide enim Christi nemo liberari potest. Ac per hoc ita iudicabuntur vt pereant. Nam si peior est conditio nescientium quam scientium legem dei, quomodo verum erit quod in euangelio, dominus ait, Seruus qui nescit voluntatem domini & facit digna plagis, vapulabit pauca: seruus autem qui scit voluntatem domini sui & facit digna plagis vapulabit multa. Ecce vbi ostendit grauius peccare hominem scientem, quam nescientem. Nec tamen ideo confugiendum est ad ignorantiæ tenebras, vt in eis quisque requirat excusationem. Aliud est enim nescisse, aliud scire noluisse. Voluntas quippe arguitur in eo de quo dicitur. Noluit intelligere vt bene ageret. Sed & illa ignorantia quæ non est eorum qui scire nolunt, sed eorum qui tanquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat vt sempiterno igne non ardeat, si propterea non credidit, quia non audiuit omnino quid crederet, sed fortasse vt mitius

Ex libr. de gratia & libero ar. Ignorantia legis diuinæ inexcusabilis est. Ignorātia trāsgredientis non plus punietur quā scientia.

Luce. xij.

Psal. xxxv.

Ignorantia fidei neminē excusat a toto, licet excuset a tanto.

Ps. lxxviij. ij. Thessal. i.

ardeat. Non enim sine causa dictum est, Effunde iram tuam in gentes quæ te non nouerunt. Et illud quod ait Apostolus? Cum venerit in flamma ignis dare vindictam in eos qui ignorant deum.

G

Ex tractatu euangelij secundum Iouã. lxxxix.

¶ Sed quod adiunxit atq; ait, Nunc autem excusationem non habent de peccato suo potest mouere quærentes, vtrum hi ad quos non venit Christus, nec locutus est eis, habeant excusationem de peccato suo. Si enim non habent, cur hic dictum est propterea istos non habere, quia venit & locutus est eis? Si autem habent, vtrum ad hoc habent vt a pœnis alienentur, an vt mitius puniantur? Ad hæc inquisita pro meo captu domino adiuuante respondeo, habere illos excusationem non de omni peccato suo, sed de hoc peccato quo in Christum non crediderunt, ad quos non venit, & quibus non est locutus. Sed non in eo sunt numero hi ad quos in discipulis venit, & quibus per discipulos est locutus, quod & nunc facit. Nam per ecclesiam suam venit ad gentes, & per ecclesiam suam loquitur gentibus. Ad hoc enim pertinet quod ait. Qui vos recipit, me recipit, & qui vos spernit, me spernit. An vultis (inquit Apostolus Paulus) experimentum accipere eius qui in me loquitur Christus? Restat inquirere vtrum ij qui prius quam Christus in ecclesiam veniret ad gentes, & priusquam euangelium eius audirent, vitæ huius fine præuenti sunt seu præueniuntur, possint habere hanc excusationem. Possunt plane, sed non ideo possunt effugere damnationem. Quicunq; sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: Et quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Quæ quidem Apostoli verba, quoniam id quod ait peribunt, terribilius sonat, quam quod iudicabuntur: non solum mihi nihil adiuuare hanc excusationem videntur, verum etiam plus grauare. Qui enim se quia non audierunt excusabunt, sine lege peribunt. Sed verum hi quia qui eum audirent contempserunt, vel etiam restiterunt, nec tantum contradicendo, sed eos a quibus audierunt odijs persequendo in eis deputandi sunt, de quibus aliquid lenius videtur sonuisse quod dicturus est, Per legem iudicabuntur, merito quæritur. Sed si aliud est perire sine lege, aliud iudicari per legem, & illud est grauius, hoc autem leuius, proculdubio non sunt, in hac pœna leuiore ponendi. Quia neq; ipsi in lege peccauerunt, sed omnino legem Christi accipere voluerunt, & eam quantum ad ipsos pertinet, omnino nullam esse voluerunt. Illi autem peccant in lege qui sunt in lege, id est, qui eam suscipiunt, eamque sanctam, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum fatentur, sed infirmitate non implent. quod ab ea rectissime præcepi dubitare non possunt. Neq; enim de infidelibus & fidelibus erat sermo vt hoc diceret, sed de gẽtibus & Iudæis. Qui certe vtriq; nisi in eo Saluatore saluentur qui venit quærere quod perierat, ad perditionem sine

Excusatus de ignorantia aduentus Christi non continuo de omni peccato excusabitur.

Matth. x. ij. Cor. xij.

H

Christum ignorantes a damnatiõe nõ liberantur.

A

Peccantes in lege qui sint.

Luc. xix.

Perire deo qui conueniat.

dubio pertinebunt. quamuis dici possit alios grauius, alios leuius perituros, id est alios, grauiores alios leuiores pœnas in sua perditione passuros. Ille enim perire deo dicitur, quisquis ab illa beatitudine quam dat sanctis suis per suppliciũ separatur. Tanta est autem suppliciorum, quanta est diuersitas peccatorum. Quæ quomodo sese habeat, altius eam iudicat sapientia diuina, quam coniectura scrutatur aut effatur humana. Isti certe ad quos venit, & quibus locutus est, Christus, non habent de magno infidelitatis peccato illam excusationem qua possint dicere, non vidimus, nõ audiuimus, siue non acceptaretur ista excusatio ab illo cuius inscrutabilia sunt iudicia, siue acceptaretur, & si non vt ab omni damnatione liberarentur, certe aliquanto mitius & leuius damnarentur. Iusti habebuntur.

Non enim auditores legis, iusti sunt apud deum, sed factores legis, iustificabuntur. Cum enim gentes quæ legem nõ habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiã defendentium, in die cum iudicabit deus occulta hominum, secundum euangelium meum per Iesum Christum.

Videndum est quomodo dicat Apostolus, Cum enim gẽtes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt, hi legem nõ habentes, ipsi sibi sunt lex qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: ne videatur certa non esse distantia noui testamenti, quod leges suas dominus in cordibus populi sui se scripturum esse promisit, quandoquidem gentes hoc naturaliter habeant. Pertractanda est igitur hæc quæstio, quæ non mediocris exorta est. Dicet enim aliquis, Si deus hinc discernit a vetere testamento nouum, quod in vetere legem suam scripsit in tabulis, in nouo autem scripsit in cordibus fidelium, vnde Iudæi discernuntur a gentibus quæ habent opus legis scriptum in cordibus suis, quo naturaliter quæ legis sunt faciunt, quasi iam illo populo vetere potiores, qui legem accepit in tabulis, & non populo priores, cui hoc præstatur per testamẽtũ nouũ, qd his natura iã pstitit? An forte eas gentes cõmemorauit Apostolus scriptam Ex libro de spiritu & litera. Legis eiusq; obseruaturum diuersitas.

in cordibus habere legem.quæ ad nouum pertinet testamentum?
Rom.I. Primo euangelium commendans,ait. Virtus enim est in salutem omni credenti, Iudæo primum & Græco. Iustitia enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem ,sicut scriptum est , Iustus enim ex fide
Ibidem. viuit.Deinde loquitur de illis impijs,quibus propter superbiam nec cognitio dei profuit, quia non sicut deum glorificauerunt,aut gratias egerunt. Inde transit ad eos qui iudicant & aguntta lia qualia condemnant, nimirum propter Iudæos, qui de lege dei gloriabantur, quamuis adhuc eos nominatim non exprimat.Et ideo dicit, Ira & indignatio , tribulatio & angustia, in omnem animam hominis operantis malum.Iudæi primum & Græci.Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum,Iudæo primum & Græco. Non enim est personarum acceptio apud deum.Quicunque enim
D
Ephe.vi. sine lege peccauerunt , sine lege & peribunt : Et quicunque in lege peccauerunt per legem iudicabuntur . Non enim auditores legis iusti sunt apud deum , sed factores legis iustificabuntur.His verbis vnde hoc agitur, subiungit, & dicit, Cum enim gentes quę legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt, & cætera quę iam supra commemoraui.Proinde non videtur alios hic significasse sub nomine gentium,quam eos quos nomine Græci supra significabat,cum diceret,Iudæo primum & Græco.Porro si euangelium virtus dei est in salutē omni credenti, Iudæo primum & Græco,& ira & indignatio,tribulatio & angustia:in omnem animā hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci,gloria autē & honor & pax omni operanti bonum,Iudæo primum & Græco, iste autem græcus nomine gētium significatus est,naturaliter quę legis sunt facientium, & quæ scriptum habent opus legis in cordibus suis,profecto ad euangelium pertinent gentes,quibus lex in cordibus scripta est.Eis quippe credentibus virtus Dei est in salutem.Quibus autem gentibus bene operantibus gloriam & honorem pacemque promitteret, extra euangelij gratiam cōstitutis? Quia enim personarum acceptio non est apud deum, & non auditores legis , sed factores iustificantur , ideo siue Iudæus ,siue Græcus, hoc est quilibet ex gentibus crediderit, salutem in euangelio pariter habebit. Non enim est distinctio , sicut postea dicit, Omnes enim peccauerunt, & egent gloria dei, iustificati gratis per gratiam ipsius.Vnde autem factorem legis Grecum iustificari diceret, sine gratia saluatoris? Non enim contra seipsum diceret quod ait, Factores legis iustificabuntur,tanquam per opera non per gratiam iustificentur, cum dicat gratis iustificari hominem per fidē sine operibus legis , nihilque aliud velit intelligi in eo quod dicit
Rom.xi. Iustificati gratis qui & quare ab Apostolo dicantur. gratis, nisi quia iustificationem opera non præcedūt Aperte quippe alibi dicit, Si gratia , non ex operibus. Alioquin gratia iam non est gratia. Sed sic intelligendum est, Factores legis iustificabuntur , vt sciamus eos aliter non esse factores legis nisi iustificētur

tur, vt non iustificatio factoribus accedat, sed vt factores iustifi- catio pcedat. Quid est enim aliud iustificari quam iusti facti, ab illo scilice qui iust.ficat ipius, vt ex impio fiat iustus? Si enim ita loqueremur, vt diceremus, homines liberabuntur, hoc vtiq; intelligerentur, eis qui iam homines essent accedere liberationem. Si autem diceremus homines creabuntur, non vtiq; intelligeretur eos creari qui erant, sed ipsa creatione homines fieri. Ita si dictum esset factores legis honorabuntur, recte nō acciperemus nisi honorem illis qui iam essent factores legis accedere. Cum vero dictum est. factores legis iustificabuntur, quid aliud dictum est quam iusti iustificabuntur? Factores enim legis vtiq; iusti sunt. Ac per hoc tantundem est ac si diceretur, factores legis creabūtur, non qui iam erant, sed vt sint. Vt sic intelligerent etiam Judæi legis auditores, indigere se gratia iustificatoris, vt possent esse factores. Aut certe ita dictum est, Iustificabuntur, ac si diceretur, iusti habebuntur, iusti deputabuntur. sicut dictum est de quodam, Ille autem volēs se iustificare. id est vt iustus haberetur & deputaretur. Vnde aliter dicimus, Deus sanctificat sanctos suos: aliter autem sanctificetur nomen tuū. Illud ideo, quia ipse illos fecit sanctos esse, qui non erant sancti. Hoc autem ideo, vt quod semper apud se sanctum est, sanctum etiam ab hominibus habeatur, id est sancte timeatur. ¶ Si ergo gentes commemorans quæ naturaliter legis sunt facientes, & scriptum habentes opus legis in cordibus, illos intelligi volunt qui credunt in Christum, quia nō sicut Iudęi præmissa sibi lege veniunt ad finem, non est cura eos conemur discernere ab his, quibus dominus per prophetam promittens testamentum nouum, dixit leges suas se scripturum in cordibus eorum, quia & ipsi per insertionem quam oleastro prestitam dicit ad eandem oleam, hoc est ad eundem dei populum pertinent. Potiusq; concordat prophetico, etiam hoc Apostolicum testimonium, vt hoc sit pertinere ad testamentum nouum, legem dei habere non in talibus sed in cordibus scriptam, hoc est in intimo affectu iustitiam legis amplecti, vbi fides per dilectionem operatur, quia ex fide iustificat agentes deus. Quod scriptura puidens, pnunciat Abrahæ dicens, In semine tuo benedicentur omnes gētes. vt per hanc promissionis gratiam oliuæ insereretur oleaster, & fierent fideles gentes filij Abrahę in semine Abrahę, quod est Christus, sectantes eius fidem, qui non accepta in tabulis lege, nondumq; habens ipsam circuncisionem, credit deo, & deputatum est illi ad iustitiam. ac si tale erit hoc quod de eiusmodi gentibus dixit Apostolus, quod opus legis habeant scriptum in cordibus suis: quale est illud ad Corinthios, Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Ita enim fiunt de domo Israel, cum præputium eorum in circuncisionem deputatur, eo quod iustitias legis non præcisione carnis ostendunt, sed cordis charitate

Factores legis iustificari quomodo intelligēdum.

Sanctificare dinersimode accipitur in scriptura.

Sanctificetur quō nomen dei.

Hiere. xxxi.

Gen. xvij.

Gal. iij.

ij. Cor. iij.

custodiunt. Quoniam si præputium iustitias legis custodiat, non ne præputium eius (inquit) in circumcisionem deputabitur? Et propterea in domo veri Israel, in quo dolus non est, participes sunt testamenti noui, quia dat deus leges in mete eorum & in cordibus ipsorum scriptas digito suo spiritu sancto, quo ibi dicitur funditur charitas, quæ legis est plenitudo. Nec moueat quod natu raliter eos dixit quæ legis sunt facere non spiritu dei, non gratia, non fide. Hoc enim agit spiritus gratiæ, vt imaginem dei in qua naturaliter facti sumus, instauret in nobis. Vitium quippe contra naturam est, quod vtiq; sanat gratia, propter quam deo dicitur. Miserere mei, sana animam meam quia peccaui tibi. Proinde naturaliter homines quæ legis sunt faciunt. Qui enim hoc non faciunt, vitio suo non faciunt. Quo vitio? lex dei est deleta de cordibus. Ac per hoc vitio sanato, cum illic scribitur, fiunt quæ legis sunt naturaliter non quod per naturam negata sit gratia, sed potius per gratiam reparata natura. Qua gratia interiore homine renouato, iustitia scribitur quam culpa deleuerat. Si autem hi qui naturaliter quæ legis sunt faciunt, nondum sunt habendi in numero eorum quos Christi iustificat gratia, sed in eorum potius, quorum meminit impiorum, nec deum verum veraciter iusteq; colentium: quædam tamen facta vel legimus, vel nouimus, vel audiuimus, quæ secundum iustitiæ regulam, nō solum vituperare non possumus, verum etiam merito rectæq; laudamus: quanq; si discutiantur quo fine fiant, vix inueniūtur quæ iustitiæ debitam laudem defensionem, ve mereantur. Verū tamen quia non vsq; adeo in anima humana imago dei terreno rum affectuum labe detrita est, vt nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint, vnde merito dici possit, etiam in ipsa impietate vitæ suæ facere aliqua legis vel sapere, si hoc est quod dictum est, quia gentes quæ legem non habent (hoc est legem dei) naturaliter quę legis sunt, faciunt, & quia huiusmodi homines ipsi sibi sunt lex, & scriptum opus legis habent in cordibus suis id est non omni modo deletum est, quod ibi per imaginem dei cum crearentur impressum est, etiam sic illa differentia non perturbabitur qua distat a vetere testamento nouum, eo quod per nouum scribitur lex dei in corde fidelium, quæ per vetus in tabulis scripta est. Hoc enim ibi scribitur p renouationē, quod nō omni modo deletum est per vetustatem. Nam sicut ipsa imago dei renouatur in mente credētium per testamentum nouum, quam nōn penitus impietas absoluerat (nam remanserat vtiq; id, quod anima hominis nisi rationalis esse nō pōt) ita etiā ibi lex dei nō ex omni pte deleta p iniustitiā, pfecto scribitur renouata p gratiā. Nec istā inscriptionē, quæ iustificatio est, poterat efficere ī Judęis. lex tabulis scripta, sed soli pvaricationē. Nā & ipsi hōies erant, & vis illa naturę inerat eis, qua legitimū aliqd animal rationale & sentie

Gentes ea quæ legis sunt naturaliter facere, & nō spiritu dei, aut gratia, aut fide cur dixerit Apostolus.

Quædam non vituperanda, si nō vituperando sunt.

A

Imago dei in anima humana non animo, detrita est.

Noui testamenti a veteri discretio.

B

Lex mosaica nō poterat iustificare.

& facit. Sed pietas quę i alia vita differt beati & æterni, legē habet immaculatam, conuertentem animas, vt ex illo lumine renouentur. fiatq; i eis quod dicitur. Signatū est sup nos lumē vultus tui domine. Vnde & aduersi obsolescere meruerūt, renouari autē nisi gratia Christiana, hoc est nisi mediatoris intercessione nō possunt. Vnus enim deus, vnus mediator dei & hominum homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum redemptionem p oībus. A cuius gratia si alieni sunt illi de qbus agimus, q secūdū illum modū de quo superius satis diximus, naturaliter quæ legis sunt faciunt, qd eis pderunt excusantes cogitationes in die qua iudicabit deus occulta hominū. nisi forte vt mitius puniantur? Sicut enim non impediunt a vita æterna iustum quędam peccata venialia, sine quibus hęc vita non ducitur, sic ad sa'utē æterni nihil psunt impio aliqua bona opera, sine qbus difficillime vita cuiuslibet pessimi hoīs inuenit. Verūtamē sicut i regno dei velut stella a stella, in gloria differunt sancti, sic & in damnatione pœnæ, seni puteniq; tolerabilius erit Sodomæ quā alteri ciuitati, & erūt qdā illo amplius qbusdā gehēnę filij. Ita nec illud i iudicio dei vacabit, qd in ipsa ipietate dānabili magis alius alio minus vel peccauerit.

Ps. iiij.

i. Timo. ij.

Venialia sine q hęc vita pās nō ducitur non impediunt a vita æterna.

Difficillimum est inuenire aliquem quantūcunq; prauum qui viuat sine bonis operibus.

C

¶ Quid ergo apostolus efficere voluit, quod iactantiam cohibens Iudæorū, cū dixisset nō auditores legis iusti sunt apud deū, sed factores legis iustificabūtur, continuo subiecit de ijs q legem nō habētes, naturaliter q legis sunt faciūt, si nō illi sunt itelligēdi q ptinēt ad gratiā mediatoris, sed illi potius q cū verū deū vera pietate nō colūt, habēt tamē qdā opa bona, i vita ipia? An forte hoc ipso pbādū credidit qd supra dixerat, qa non est psonarū acceptio apd deū, & qd postea dixit qa nō Iudęorū est deus tm, sed & gētiū, qd qualiacūq; legis opa naturaliter isita nō iuenirent i eis q legē nō acceperūt: nisi ex reliqijs imaginis dei. quā nō cōtēnit cū i eū credūt, apud quē nō est acceptio psonarū? EIVSmodi legē nō hñtes, ipsi sibi sunt lex, q ostēdūt opus legis scriptū i cordibus suis.

Epilogus expositionum.

C

D

¶ Nulla est aīa q̄tūuis puersa, q̄ tamē vllo mō ratiocinari potest, i cuius cōsciētia nō loq̄tur deus. Quis.n. scripsit i cordibus hoīm naturalē legē nisi deus? De q̄ lege apostolus ait. Cū eñi gētes quę legē nō hñt, naturalr q legis sunt faciūt. hi legē non hñtes ipsi sibi sunt lex, q ostēdūt opus legis scriptū i cordibus suis, cōtestāte pscia ipsorū, & iter seiuicē cogitationū accusantiū, aut ēt excusantiū i die q̄ iudicabit deus occulta hoīs. Qua pp oīs aīa rōnalis ēt cupiditate cęcata, tñ cū cogitat & rōcinat, qcqd in ea rōcinatiōe verū est, nō ei tribuēdū est, sed ipsi lumini veritatis, a quo vel tenuiter p sui capacitate illustrat, vt verū aliqd i rōcinādo sentiat. ¶ Manu formatoris nři in ipsis cordibus nřis veritas scripsit, qd tibi nō vis fieri, ne facias alteri. Hoc & añq; lex daret, nemo ignorar pmissus est, vt esset vñ iudicarentur & quibus lex non esset data. Sed ne sibi homines aliquid defuisse quęrerentur, scriptū est & in tabulis qd in cordi-

Ex libro .ij. de sermone domini in monte.

Deus in cuiuslibet aīæ cōsciētia interdum loquitur.

Ex tractatu .ps. lvij.

Legis naturæ pceptum i cordibus oīm scriptum.

bus non legebant. Non enim scr ptum non habebant, sed legere nolebant. Oppositum est oculis eorum, quod in conscientia videre cogerentur: & quasi forinsecus admota voce dei, ad interiora sua homo compulsus est, dicente scriptura, In cogitationibus enim impij, interrogatio erit. Vbi interrogatio, ibi lex. Sed quia homines appetentes ea quę foris sunt, etiam a seipsis exules facti sunt, propterea scripta lex quid clamat eis qui deseruerunt legem scriptam in cordibus suis? Redite pręuaricatores ad cor. Quis enim te docuit, nolle accedi ab altero ad vxorem tuam? Quis te docuit nolle tibi furtum fieri? Quis te docuit nolle iniuriam pati? & quicquid aliud vel vniuersaliter vel particulariter dici potest? Multa enim sunt de quibus singulis interrogati homines clara voce respondeant, nolle se pati ea. Age si non vis pati ista, nunquid solus es homo? Nonne in societate viuis generis humani? Qui tecum factus est, socius tuus est: & omnes facti ad imaginem dei, nisi terrenis cupiditatibus conterant quod ille formauit. Quod ergo tibi non vis fieri, noli alteri facere. Iudicas enim malum esse in eo qd pati non vis, & hoc te cogit nosse lex intima in ipso tuo corde cōscripta. Omnes ergo de his rebus interrogati, clamant hęc bona non esse. Rursum de beneficijs, non solum de non nocendo, verum etiam de præstando, & tribuendo, interrogatur omnis anima. Esuriens famem pateris, alius habet panem, & redundat ei vltra sufficientiam, nouit te egere, & non dat, displicet tibi esurienti: displiceat & satiato cum alterum esurire cognoueris. Peregrinus recto indigens venit in patriam tuam, non suscipitur. Ille tunc clamat illam inhumanam esse ciuitatem, facilius apud barbaros sibi esse potuisse refugium. Sentit enim iniquitatem, quia patitur. Tu forte non sentis, Sed oportet vt te cogites peregrinum, & videas quomodo tibi possit displicere, qui tibi non præstiterit, quod tu in patria tua non vis peregrino præstare. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium, in die cum iudicabit deus occulta hominum. ¶ Dominus per prophetam, Et ero (inquit) testis velox maleficis & periuris. &c. Testem vero se dicit futurum, qui in iudicio suo non indiget testibus. Eundemq; velocem, siue quia repente venturus est, erit q; iudicium ipso inopinato eius aduentu celerrimum, quod tardissimum videbatur: siue quia ipsas conuincet sine vlla sermonis prolixitate conscientias. In cogitationibus enim (sicut scriptum est) impij, interrogatio erit. Et apostolus, Cogitationibus (inquit) accusantibus vel etiam excusantibus, in die qua iudicabit dominus occulta hominum, secundum euangeliū meum per Iesum Christum. Etiam sic ergo dominus futurus testis intelligendus est velox, cum sine mora reuocaturus est in memoriam, vnde conuincat puniatq; conscientiam. ¶ Non quemadmodum iudicant homines, qui corda nō vident, a quibus plerunq;

Natura docet non facere alijs quod fieri nolumus nobis

Natura docet id faciēdū alijs quod factū velimus nobis

Ex libro de ciuitate dei. xx.

Malach. iij.

Testis velox deus.

Iudiciū vltimū mentale.

Sapientiæ. i.

Ex tractatu. pe. lx.

Iudiciū cōsciæ

runq3 absoluuntur peiores ꝛ deteriores, quam condemnantur: sed in æquitate ꝛ cum iustitia dominus iudicabit, testimonium perhibente conscientia, ꝛ cogitationibus accusantibus seu defendentibus. ¶ Decidant ergo a cogitationibus sui dictum est, decidant accusantibus sed cogitationibus suis, cōscientia sua: sicut apostolus dicit, Et cogitationum accusantium, seu defendentium in releuatione iusti iudicij dei. Omnia opera vel bona. vel mala, a cogitatione procedunt. ¶ In cogitatione quisq3 innocens, in cogitatione reus est. propter quod scriptum est, Cogitatio sancta seruabit te. Et albi legitur, in cogitationibus impij, interrogatio erit. Et apostolus, Cogitationibus (ait) accusantibus, aut etiā excusantibus. Vbi autem felix est, qui in cogitatione miser est? aut quomodo ibi non miser est, qui ad nihilum redactus est? Magna quippe sterilitas, iniquitas. Merito dictum est. Confundantur iniqui facientes vana. id est inaniter tanquam redacti in nihilum.

C

Ex tracta. ps. ij.

Cogitatio producit opera.

Ex tracta. ps. x vij.

Cogitatio quē q3 aut nocentē aut innocentem facit.

Sterilitas iniquitatis.

Si autem tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in deo, & nosti voluntatem eius, & probas vtiliora, instructus per legem, confidis te ipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ & veritatis in lege, qui ergo alium doces, teipsum nō doces? Qui prædicas non furādum, furaris? Qui dicis nō mœcādum, mœcharis? Qui abominaris idola, sacrilegium facis? Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis deum inhonoras? Nomen enim dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est.

B

IVdæum arguit, eumq3 dicit Iudæum cognominari, ꝛ nequaquam id quod profitetur implere. Si autem tu (inquit) iudæus cognominaris, ꝛ requiescis i lege, ꝛ gloriaris in deo ꝛc. Non enim qui in manifesto. Iudæus est, neq3 quæ in manifesto in carne est circuncisio, sed qui in abscondito Iudæus est ꝛ circuncisione cordis in spiritu, non litera, cuius laus non ex hominibus sed ex deo est, hic manifestauit quemadmodum dixit, gloriaris in deo. Nam vtiq3 si vere talis Iudeus gloriaretur in deo, eo modo quo postulat gratia, quæ non operum meritis, sed gratuita datur, ex deo esset laus eius, non ex hominibus. Sed ita gloriabantur in deo, velut qui soli meruissent legem eius accipere, secundum vocem illam psalmi qua dictum est. Non fecit sic vlli genti, ꝛ iudicia sua non manifestauit illis. Quam tamen dei legem sua iustitia se arbitrabantur implere, cū magis eius pᵱuaricatores essent.

Ex libro de spū ꝛ litera.

Iudæus quod profitetur non implet.

Iudæorū ꝑsumptio.

A

ps. cxlvij.

E

Vnde illis operabatur, abundante peccato, quod ab scientibus perpetrabatur. Quia & quicunque faciebant quod lex iubebat, non adiuuante spiritu gratiæ timore pœnæ faciebant, non amore iustitiæ. Ac per hoc coram deo non erat in voluntate, quod coram hominibus apparebat in opere. Potiusque ex illis rei tenebantur, quod eos nouerat male (si fieri posset impune) committere. Circuncisionem autem cordis dici, puram scilicet ab omni illicita concupiscentia voluntatem. Quod non fit litera docente & minante, sed spiritu adiuuante atque sanante. Ideo laus talium nō ex hominibus, sed ex deo est, qui per suam gratiam pstat vnde laudantur. De quo dicitur, In domino laudabitur anima mea Et cui dicitur, Apud te laus mea.

Circuncisio cordis.

Ps. xxxiij.

Ibidem. xx.

Circuncisio quidem prodest si legem obserues, si autem præuaricator legis sis, circuncisio tua præputium, facta est. Si igitur præputium iustitias legis custodiat, nonne præputium illius in circuncisionem reputabitur? Et iudicabit id quod ex natura est præputium, legem consumans te, qui per literam, & circuncisionem, præuaricatores legis.

Ezech. xxvi.

B

De expositione ad Galata.

Opera legis in sacramenta & mores diuiduntur.

Legalia enim intellecta seruitus sunt.

Opera legis bipertita sunt. Nam partim in sacramentis, partim vero in moribus accipiuntur. Ad sacramenta ptinet circuncisio carnis, sabbatum temporale, neomeniæ, sacrificium atque omnes huiusmodi innumerabiles obseruationes. Ad mores autem, Non occides, non mœchaberis, non falsum testimonium dices, cætera talia. In obseruationibus autem si non intelligantur, seruitus sola est, qualis erat in populo Iudæorum, & est vsque adhuc. Si autem & obseruentur illa & intelligantur, nō modo nihil obsunt, sed etiam prosunt aliquid, si tempori congruant, sicut ab ipso Moyse pphetisque obseruat sunt congruentibus illi populo, cui adhuc talis seruitus vtilis erat, vt sub timore custodiretur. Nihil enim tam pie terret animam quam sacramentum non intellectum. Et celebratur libere si opus est tempore. Si autem non est opus, cum suauitate spiritali tantummodo legitur & tractatur. Omne autem sacramentum cum intelligitur, aut ad cōtemplationem veritatis refertur, aut ad bonos mores. Contemplatio veritatis in solius dei dilectione fundata est. Boni mores, in dilectione dei, & proximi. in duobus pceptis tota lex pendet & prophetæ.

Sacramentum quo referatur.

Contemplatio principaliter cōsistit in actu voluntatis.

G

Deut. xx. & xxx.

Non enim qui in manifesto, Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne, est circuncisio, sed qui in abscōdito, Iudæus est, & circuncisio cordis, in spiritu non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex deo est.

Dicit apostolus. Qui in occulto Iudæus est, & circuncisiōe cordis, nō litera, sed spiritu. Sunt ergo Iudæi in circuncisiōe carnis, & sunt Iudæi i circūcisiōe cordis. Patres nostri multi sancti, & circūcisionē carnis habebāt ꝓpter signaculū fidei, & circūcisionē cordis propter ipsā fidē. Ab his patribus degenerantes isti, qui modo in nomine gloriātur, & facta ꝑdiderūt: ab his ergo patribus degenerantes, rem īserūt in carne Iudæi in corde pagani. Ipsi enim, Iudæi qui sunt ex Abraham, a quo Isaac natus est, & ex illo Iacob, & ex Iacob duodecim patriarchæ, & populus vniuersus Iudæorū. Sed Iudæi maxime appellati sunt, qa Iuda vnus erat de filijs duodecim Iacob, & de stirpe eius regnū veniebat Iudæis. Nā primo de alia tribu datus est Saul, & reprobatus tāq; malus rex. Postea datus est de tribu Iuda rex Dauid, & ex illo de tribu Iuda fuerūt reges. Iacob autē ille hoc dixerat quādo benedixerat filios suos. Nō deficiet princeps de Iuda, nec dux de femoribus eius, donec veniat cui repromissum est. De tribu autem Iuda venit dominus noster Iesus Christus. Et enim sicut scriptura dicit, ex semine Dauid natus de Maria. Cæterum quod attinet ad diuinitatem domini nostri Iesu Christi, in qua æqualis est patri, non solum ante Iudæos: sed etiam ante ipsum Abraham, non solum ante Abraham, sed & ante Adam, nec solum ante Adam, sed ante cœlum, & terram, & ante secula, quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quia ergo in prophetia dictum est, non deficiet princeps ex Iuda, neq; dux de femoribus eius, donec veniat cui repromissum est, considerantur priora tempora, & inuenitur quia Iudæi de tribu Iuda semper reges habuerunt, vnde Iudæi dicti sunt, & non habuerunt prius regem alienigenam, nisi Herodem illum qui fuit quando dominus natus est. Inde cæperunt reges alienigenæ ab Herode. Ante Herodem omnes de tribu Iuda, sed donec veniret cui repromissum est. Ipso itaq; iam veniente domino euersum est regnum Iudæorum, & sublatum est ex Iudæis, Modo non habent regnum, quia noluerunt cognoscere verum regem. Iam videte si Iudæi sunt appellandi. Ipsi voce sua abdicauerunt se ab isto nomine, vt Iudæi non sunt digni appellari, nisi tantum carne. Vbi se ergo separauerunt ab isto nomine, dicebant, seuiebāt in Christum, id est genus Iudæ. Seuiebāt in semē Dauid. Et ait illis Pilatus, Regē vestrū crucifigā? Et ill, Nō habemus regē nisi Cęsarē. O Iudei, qui vocamini Iudæi, & non estis, si non habetis regem nisi Cęsarē, defecit iam princeps ex Iuda, venit ergo ille cui repromissū est. illi ergo verius Iudęi, q Christiani facti sunt ex Iudęis. Cęteri Iudæi q in Christū nō crediderūt, etiā nomē ipsū ꝑdere digni fuerūt. Iudæa ergo vera Christi ecclesia est, credēs in illū regē q venit ex tribu Iuda ꝑ virginē Mariā, credēs in illū de quo apls scribens ad Timotheum, dicit, Memor esto Christum Iesum resurrexisse a mortuis ex semini Dauid, secūdū euāgeliū meū.

Ex tracta. ps. lxxv.

Iudæorū circūcisio duplex.

Iudæi vnde appellati.

D

Gene. xlix.

Christus est de tribu Iudæ.

Ioan. j.

Reges omnes Iuda vsq; ad Herodē habuit Iudæa.

Iudæi ex quo Christum regē negauerunt, rege caruerunt.

B

Ioan. xix.

Ibidem.

Iudæi vere sunt qui Christiani effecti sunt.

ij. Timo. ij.

CAPVT III.

VID ergo amplius Iudæo? aut quæ vtilitas circuncisionis? Multum per omnem modum. Primum quidẽ, quia credita sunt illis eloquia dei. Quid enim si quidam illorum non crediderũt? Nũquid incredulitas illorũ fidẽ dei euacuauit? Absit. Est autẽ deus verax, oĩs aũt hõ mẽdax, sicut scriptum est.

Ioã. iij. & vij. psalmi. cxv. F Ex trac. ps cxv. Mendax est omnis homo.

EGo autem dixi in extasi mea, omnis homo mendax. Contritus enim respexit infirmitatem suam, & vidit non de se sibi esse pſumendum. Quantum enim ad ipsum hominem pertinet mendax est, sed gratia dei verax est effectus: ne pressuris inimicorum cedens, non loqueretur quod crediderat, sed negaret, sicut Petro accidit quoniam de se pſumpserat, & docẽdus erat de homine non esse præsumendum, vtique nec de seipso, quia homo est. Bene ergo iste vidit in pauore suo, omnem hominem esse mendacem, quia illi qui nullo pauore vanescunt, ne persequentibus cedendo mentiantur, muneribus dei tales sunt non viribus suis. Proinde verissime dictum est, Omnis homo mendax. Sed deus verax, qui ait, Ego dixi dij estis & filij excelsi omnes. Vos autem sicut homines morienimi, & sicut vnus de principibus cadetis. Consolatur humiles, & implet eos non solum fide credendæ, sed etiam fiducia prædicandæ veritatis, si perseuerantes subdantur deo, nec imitentur vnum ex principibus diabolum qui in veritate non stetit & cecidit. Si enim omnis homo mẽdax, intantum non erũt mendaces, inquantum non erunt homines, quoniam dij erunt, & filij altissimi. Verbi gratia, potens aliquis petit a te propter prædam suam, propter rapinam suam, ministerium falsi testimonij. Negas tu, negas falsum, ne neges verum. Ne multis inmorer, ille irascitur. Potens est, præmit. Accedit amicus qui non vult esse in pressura, non vult esse in malo. Rogo te, fac quod dicitur. Quid magnum est? Iam forte quomodo & Satanas domino. Scriptum est de te, quia angelis suis mandauit de te, ne offendas ad lapidem pedum tuum. Forte & iste amicus tuus quia videt te Christianum, de lege tibi vult persuadere, quod putat te debere facere. Fac quod dic t, Quid? hoc quod vult ille. Sed timendum est. falsum est. Non legisti, omnis homo mendax? Iam iste scandalum est. Amicus est. Quid facturus es? Oculus est, manus est, amputa, & proijce abs te. Noli consentire. Responde illi & adhoc, ne sibi videatur aliquid dixisse ad suadendum mendacium, testimonium de lege proferens, & vrgens te de lege contra legem. In lege enim scriptum est. Falsum testi

ps. cxv. ps. lxxxi. Homo non mẽdax non homo sed deus est. G ps. xx. Deutero. v.

monium ne dicas,& in lege scriptum est, Omnis homo mendax, Mendacij pater.
Hoc ergo ei responde qui dicit, mentire, quia scriptum est, Omnis homo mendax. Non mentior, quia scriptum est, Os quod mentitur occidit animam. Non mentior, quia scriptum est, Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Non mentior, quia scriptum est, Falsum testimonium non dices. Vrgeat licet ꝑiuris carnem meam, cui displiceo in veritate. audio dominum meum, Nolite timere eos qui corpus occidunt. Quomodo ergo omnis homo mendax? An forte non es homo? Responde cito & verum est. Et homo non sum, ne mendax sim. Videte enim. Deus de cælo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens & requirens deum. Omnes declinauerunt simul, inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsq; ad vnum. Quare? Quia filij hominum esse voluerunt. Vt autem eos ab his iniquitatibus tolleret, redimeret, curaret, sanaret, filios hominum, dedit eis potestatem filios dei fieri. Quid ergo mirum? homines eratis, mendaces eratis. Omnis enim homo mendax. Accedit vobis gratia dei, dat vobis potestatem filios dei fieri. Audite vocem patris dicentis, Ego dixi dij estis,& filij altissimi omnes. Quoniam omnes filij hominum, si non filij altissimi mēdaces, quia omnis homo mēdax: si filij dei, si gratia saluatoris redempti, si precioso sanguine comparati, si aqua & spiritu renati, si ad hæreditatem cęlorum ꝑdestinati, vtiq; filij dei. Ergo iam dij. Quid ad te vult mendacium.

Sapi.i. Psal.v. Exo.xx. H Luce.xij. ps.lij. Ioann.i. ps.lxxxi.

Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Si autem iniquitas nostra iustitiam dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est deus, qui infert iram? Secundum hominem dico, Absit, Alioquin quomodo iudicabit deus hunc mundum? Si enim veritas dei in meo mendacio abundauit, In gloriam ipsius, quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor?

A ps.l. Ex tract.ps.l.

Qui dicat, difficile est aduertere. Deo vtiq; loquitur,& manifestum est quia deus pater non est iudicatus. Quid est, Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris? Vide futurum iudicē iudicandum, iudicandum a peccatoribus iustum, & in eo vincētem, quia quod in illo iudicaretur non erat. Huic vtiq; nullum habenti peccatum, dicit in prophetia præsenti Dauid. Tibi soli peccaui & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cū iudicaris. Superas enim oēs homines, omnes iudices: & q se putat iustū, corā te iniustus est. Tu solus iudicas iuste, iniuste iudicaris, q potestatē habes ponēdi animā tuā, & potestatē habes iterum sumendi eā. Vincis ergo cum iudicaris. omnes homines

Iudex iustus iudicandus iniuste. Ioann.x.

superas,quia plus es quam homines,& per te facti sunt homines.

B Et non sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidam nos dicere,faciamus mala vt veniat bona: quorum damnatio iusta est.

Ex lib. de gratia & libero arbitrio

Mala non sunt facienda vt bona fiant.

Roma. v.

Peruersi homines,proclives ad reprehendendum,non idonei ad intelligendum putabant & iactabant apostolos dicere,Faciamus mala vt veniant bona:quod absit vt apostoli dicerent.Sed homines non intelligentes hoc putabant dici, quando audiebant quod dixit apostolus.Lex autem subintrauit.vt abundaret delictum.Vbi autem abundauit delictum,superabundauit & gratia.Sed vtique gratia id agitur, vt iam fiant bona ab eis qui fecerant mala,non vt perseuerent in malis,& reddi sibi existiment bona.Non itaque dicere debent,faciamus mala vt veniant bona: sed fecimus mala & venerunt bona.Iam faciamus bona,vt in futuro seculo recipiamus pro bonis bona,qui in hoc seculo recepimus pro malis bona.Propter quod scriptum est in Psalmo.Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine.

ps. ci.

In expõne epistolæ ad Galatas.

Quid ergo?Præcellimus eos?Nequaquam.

C Contentionem ipsam dirimit, & item componit,quæ inter eos qui ex Iudæis, & eos qui ex gentibus crediderunt, orta erat,cum illi tanquam ex meritis operum legis, sibi reditum euangelij præmium arbitrarentur.Quod præmium,incircumcisis nolebant dari.Illi contra Iudæis se præferre gestiebant,tanquam interfectoribus domini.

Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse:sicut scriptum est,Quia non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens deum.

ps. xiij.

Vsque,Non est timor dei ante oculos eorum.Dominus de cælo prospex.t super filios hominum,vt videant si est intelligens aut requirens deum.

Ex tractatu. ps. xiij.

ps. liij.

Super Iudæos potest intelligi,vt honoratius eos appellauerit filios hominum,propter vnius dei cultum,in comparatione gentilium de quibus arbitror superius dictum.Dixit insipiens in corde suo,non est deus.&c.Prospicit autem dominus vt videat per animas sanctas suas.quod significat id quod dictum est de cælo.Nam per seipsum nihil eum latet.

Omnes declinauerunt,simul inutiles facti sunt.

Id est Iudæi tales facti sunt quales & gentes.

Non est qui faciat bonum : non est vsque ad vnum.

VSq; ad vnum, vel cum ipso vno potest intelligi, vt nullus hominum intelligatur, vel præter vnum, vt accipiatur dominus Iesus Christus. Sicut dicimus iste ager vsq; ad mare est, non vtiq; simul computamus & mare. Et iste est melior intellectus, vt nemo intelligatur fecisse bonitatem, vsq; ad Christũ, quia non potest quisquam hominum nisi ipse monstrauerit facere bonitatem. Et illud verum eo, quia vsquequo quisq; cognoscat vnum deum, non potest facere bonitatem. D. Vsq; ad vnũ, qualiter intelligitur.

Sepulchrum patens est guttur eorum. Ps. v. & xiij.

AVt voracitas significatur inhiantis gulæ, aut in allegoria, quia occidunt & quasi deuorãt interfectos, eos quibus suorum morum peruersitatem persuadent. Cui simile est ecõtrario quod Petro dictum est, Macta & manduca, vt in suam fidem, & bonos mores conuerteret gentes. Voracitas. Actu. x.

Linguis suis dolose agebant.

IDest linguis suis malis. Naz hoc videtur significare quod ait suis. Mali enim malis habent linguas, idest mali loquuntur dolum. Quibus dominus dicit, Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Mali malis loquuntur. Matth. x. xij.

Venenum aspidum sub labiis eorum.

¶ Venenum, dolum dicit. Aspidum autem, quia nolunt audire præcepta legis, sicut aspides nolunt audire verba incantantis. Quod in alio psalmo euidentius dicitur.

Quorũ os maledictione, & amaritudine plenũ ẽ.

¶ Hoc est venenum aspidum.

Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinẽ.

Consuetudine male faciendi.

Contritio & infelicitas in viis eorum. Ex tristiis & xxviij.

OMnes enim malorum hominum viæ, plenæ sunt laboribus & miseria. Ideo dominus clamat, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, & discite quoniam mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meũ lene est, & sarcina mea leuis est. Matth. x. xi. Malorũ viæ.

Et viam pacis non coguouerunt.

¶ Hanc vtiq; quam dominus vt dixi commemorat in iugo leni, & sarcina leui. Ex lib. de spũ & litera.

Non est timor dei ante oculos eorum. Hactenus ex ps. lij.

¶ Isti non dicunt, non est deus, sed tamen non timent deum.

Scimus autem, quoniam quæcunq; lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur.

F

In expositione epistolæ ad Gala. Iudæorū arrogātiæ cā. Gētiū humilia tionis facilitas

IN istis enim erat per transgressionem legis confringenda superbia, qui gloriantes de patre Abraham, quasi naturales se iactabant habere iustitiam, & merita sua inculcabant cæteris gentibus tanto perniciosius, quanto arrogantius præferebant, gentes autem facillime, etiam sine huiusmodi legis transgressione humiliarentur. Homines enim nullam ex parentibus originem iustitiæ se trahere prævidentes, simulacrorum etiam servos invenit evangelica gratia. Non enim sicut istis dici poterat, non fuisse illi iustitiam parentum eorum in colendis idolis quam esse arbitrabantur, ita etiam Iudæis dici poterat, falsam fuisse iustitiam patris Abraham. Denique illi infideles de oliva sua facti, hi autem fideles de oleastro in oliva illorum inserti esse monstrantur. Illorum ergo erat de legis transgressione atterenda superbia. Ideo cum scripturarum verbis peccata eorum exaggerasset, Scimus autem (inquit) quoniam quæcunque lex dicit, his qui in lege sunt loquitur, ut omne os obstruatur, & reus fiat omnis mundus deo. Iudæi scilicet de trangressione legis, & gentes de impietate sine lege. Unde & iterum ait. ¶ Conclusit enim deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur. Conclusit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Ita domine, ita fac misericors domine. Impera quod non possit impleri, immo impera quod non nisi per tuam gratiam possit impleri. Ut cum homines per suas vires id implere nequiverint, omne os obstruatur, & nemo sibi magnus videatur. Sint omnes parvuli, & reus fiat omnis mundus tibi, quia non iustificabitur ex lege omnis caro coram te.

Ex tracta. ps. cxviij. Roma. xi. Gal. iij.

G

Deus imperat, qđ sine gratia impleri no pōt

Ut omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus deo.

¶ Ut etiam iustorum omne os obstruatur in laude sua, & non aperiatur nisi in laudem dei.

Quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.

EX operibus legis, cum suis viribus ea quisque tribuit non gratiæ miserantis dei, non iustificabitur omnis caro, id est omnis homo, sive omnis carnaliter sentiens. Et ideo illi qui cum iam essent sub lege, Christo crediderunt, non quia iusti erant, sed ut iustificarentur, venerunt ad gratiam fidei. Destruxit autem superbiam gloriantem de operibus legis, quæ destrui & deberet & posset, ne gratia fidei videretur non necessaria, si opera legis etiam sine illa iustificare crederentur. Ille autem iustificatur apud deum qui eum gratis colit. non scilicet cupiditate appetendi aliquid ab ipso præter ipsum, aut timore amittendi. In ipso enim solo vere nostra beatitudo, atque perfecta est. Et quia invisibilis est oculis carneis, fide colitur quandiu in hac carne vivi-

Os iusti obstrui ōs in laude propria. In expōne epistolæ ad Gala. Opera legis nō iustificant quādo faciens ea attribuit sibi.

H

Colere deum gratis.

mus, sicut idem apostolus dixit. Quod autem nunc viuo in car- Gala.ij.
ne, in fide viuo filij dei. Et ipsa est iustitia, quo pertinet quod dictũ
est, quia iustus ex fide viuit. Non iustificabitur ex lege omnis caro Roma.i.
coram ipso.

Per legem enim cognitio peccati. Gala.ij.

COgnitio dixit, non consummatio. Quando autem cogno- Ex libro de gratia & libero arbitrio.
scit homo peccatum, si non adiuuet gratia vt caueatur co-
gnitum, sine dubio lex iram operatur. Quod alio loco Cognitio peccati quo ex lege.
ipse apostolus dicit. Ipsius enim verba sunt, Lex iram operatur.
hoc dixit, quia ira dei maior est in præuaricatore, qui per legem Roma.iiij.
cognoscit peccatum & tamen facit. Talis quippe homo præuari- Præuaricator.
cator est legis. sicut & in alio loco dicit, Vbi enim lex non est. nec Roma.iiij.
præuaricatio. Propter hoc & alibi dicit, Vt seruiamus in nouitate Gala.v.
spiritus, & non in vetustate literæ. legem volens intelligi literæ Lex dicitur vetustas literæ.
vetustatem, nouitatem vero spiritus quid nisi gratiam? Et ne pu- Gratia nouitas spiritus.
taretur accusasse legem vel reprehendisse, continuo sibi opposuit
quæstionem. & ait. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit.
Deinde subiunxit, Sed peccatum non cognoui, nisi per legẽ. Hoc Ro.vij.
est quod dixerat, per legem cognitio peccati. Nam concupiscentiã A
nesciebam (inquit) nisi lex diceret, non concupisces. ¶ Fides nanque Ex lib. enchiri.
impetrat, quod lex imperat. Nam sine dei dono, id est sine spiritu Lex sine non impetrat.
sancto, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, iubere
lex poterit non iuuare, & præuaricatorem insuper facere, qui de Differentiæ hominis.
ignorantia se excusare non possit. Regnat enim carnalis cupidi- Prima hominis.
tas, vbi non est charitas. Sed cum in altissimis ignorantiæ tene- Secunda hominis.
bris nulla resistente ratione, secundum carnem viuitur, hæc sunt
prima hominis. Deinde cum per legem cognitio fuerit facta pec-
cati, si nondum diuinus adiuuat spiritus secundum legem volẽs
viuere vincitur, & sciens peccat, peccatoque subditus seruit. A quo ij. Petr.ij.
enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est, id agente scien-
tia mandati, vt peccatum operetur in homine omnem concupi-
scentiam, cumulo præuaricationis adiecto, atque ita quod scriptũ
est impleatur. Lex autem subintrauit vt abundaret delictũ. Hæc
sunt secunda hominis. Si autem respexit deus vt ad implenda q̃ B
mandat ipse adiuuare credatur, & agi homo cœperit dei spiritu, Quarta hominis.
concupiscitur aduersus carnem fortiore robore charitatis, vt quã- Differentiarum hominis & hominum ordinatio.
uis adhuc sit quod homini repugnet ex homine, nondum tota in-
firmitate sanata, ex fide tamen iustus viuat: iusteque viuat inquan- Sapi.xi.
tum non cedit malæ concupiscentiæ, vincente delectatione iusti- Tertia hominis.
tiæ. Hæc sunt tertia bonæ spei hominis. In quibus si pia perseue-
rantia quisque proficiat, postrema pax restat, quæ post hanc vitam
in requie spiritus, deinde in resurrectione etiam carnis implebi-
tur. Harum quatuor differentiarum prima est ante legem. Secun-
da sub lege. Tertia sub gratia. Quarta in pace plena atque perfecta.

Sic est ꝛ dei populus ordinatus per interualla temporum, sicut deo placuit, qui in mensura, ꝛ numero, ꝛ pódere, cuncta disponit. Nam fuit primitus ante legem: secundo sub lege, quę data est per Moysen: deinde sub gratia: quæ reuelata est per primum mediatoris aduentum. Quæ quidem gratia nec antea defuit quibus eam oportuit impertiri, quamuis pro temporis dispensatione velata ꝛ occulta. Neqꝫ enim antiquorum quicunqꝫ iustorum, præter fidē Christi salutem potuit inuenire. Aut vero nisi ꝛ illis cognitus fuisset, non potuisset nobis per eorum ministerium, alias apertius, alias occultius prophetari. ¶ Quia nō iustificabitur ex lege omnis caro coram deo. Potest enim fieri coram hominibus, non autem coram illo qui cordis ipsius, ꝛ intimæ voluntatis inspector est. Vbi videt etiam si aliud faciat qui legem timet, quid tamen mallet facere si liceret. Ac ne quisquam putaret hic apostolum ea lege dixisse neminem iustificari, quæ in sacramētis veteribus multa continet figurata præcepta: vnde etiam ipsa est circuncisio carnis, quam die octauo accipere paruuli iussi sunt: continuo subiūxit quam legem dixerit, ꝛ ait. Per legem enim cognitio peccati. illa igitur lex est, de qua postea dicit. Peccatum non cognoui nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, nō concupisces. Nam quid aliud est, Per legeꝫ enim cognitio peccati? Hic forte dicat humana illa præsumptio, ignorans dei iustitiam, ꝛ suam volens constituere: merito dixisse apostolum, quia ex lege nemo iustificabitur. Ostendit enim lex tantummodo quid faciendum, quid ve cauendum sit, vt quod illa ostenderit, voluntas adimpleat, ac sic homo iustificetur. Sed o homo attēde qd sequat.

Gratia non fuit sub lege.
Saluat⁹ sine fide Christi nemo vnquam fuit.
Ex lib. de spū ꝛ litera.
Voluntatis inspector deus.
C
Cognitio peccati per legem.
Rom. vij.
Lex quid ostendit.

Nunc autem (inquit) iustitia dei sine lege manifestata est, testificata a lege & prophetis.

Parum ne insonat surdis? Iustitia inquit dei manifesta est: hanc ignorant qui suam volunt constituere: huic nolunt esse subiecti. Iustitia (inquit) dei manifestata est. Non dixit iustitia hominis, vel iustitia propriæ voluntatis. Iustitia dei, non qua iustus est deus, sed qua induit hominem, cum iustificat impiū. Hæc testificatur per legem, ꝛ prophetas. Huic quippe testimoniū perhibent lex ꝛ prophetæ, Lex quidem hoc ipso, quod iubendo, ꝛ minando, ꝛ nemi nem iustificando, satis iudicat dono dei iustificari hominem per adiutorium spiritus. Prophetę autem, quod id quod pdixerunt Christi aduentus impleuit. Nam hinc sequitur, ꝛ adiungit dicens,

Iustitia per legē ꝛ prophetas testificatur.
D

Iustitia autem dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt in eum.

Hoc est per fidem qua creditur in Christum. Sicut autem ista fides Christi dicta est non qua credit Christus: sic illa iustitia dei, non qua iustus est deus. Vtrunqꝫ enim nostrum est.

Fides Christi ꝛ iustitia dei quō dicantur

Sed ideo dei & Christi dicitur, quod eius nobis largitate donatur. Iustitia ergo sine lege, nō sine lege manifestata? Quomodo enim per legem testificata, sine lege manifestata? Sed iustitia dei sine lege est, quam deus per spiritum gratiæ credenti, confert sine adiutorio legis, hoc est, non adiutus lege. Quandoquidem per legem ostendit homini infirmitatem suam, vt ad eius misericordiam, iam per fidem confugiens sanaretur. De sapientia quippe eius dictum est, quod legem misericordiam in lingua portat. Legem scilicet, qua reos faciat superbos. Misericordiā vero, qua iustificet humiliatos. IVstitia ergo dei p fidē Iesu Christi, in omnes q credūt. Iustitia est sine lege, sed non est manifestata sine lege.

Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerūt, & egent gloria dei.

NOn gloria sua. Quid enim habent quod non acceperunt, quod gloriantur quasi non acceperint? Egent itaq3 gloria dei. Et vide quid sequatur. E i.Cor.iiij. Rom.iij.

Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu: quem proposuit deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostē sionem iustitiæ suæ propter remissionem præcedentium delictorum, in sustentatione dei ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore, vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi. i.Ioan.i. i.Timo.ij.

NOn itaq3 iustificati per legem, non iustificati per propriā voluntatem, sed iustificati per gratiam ipsius. Non quod sine voluntate nostra fiat: sed voluntas nostra ostenditur infirma per legem, vt sanet gratia voluntatem, & sanata voluntas impleat legem, non constituta sub lege, nec indigens lege. Gratia iustificat sola.

NVNC autem sine lege iustitia dei manifestata est, testificata per legem & prophetas. ¶Euangelium enim testimonium habet a lege & prophetis. Vnde etiam in monte inter vtranq3 personam medius saluator effulsit. OMNES enim peccauerunt & egent gloria dei. ¶Omnes igitur præuaricātes gratia saluatoris inuenit, alios magis, alios minus. Quanto enim legis maior in quocunq3 cognitio, tanto minor peccati excusatio, quanto minor peccati excusatio, tanto manifestior præuaricatio. Restabat ergo, vt omnibus non sua, sed dei, idest a deo donata iustitia subueniret. Vnde ait apostolus, Per legem cognitio peccati. Non ergo oblatio, sed cognitio. Nūc autem sine lege iustitia dei manifestata est per legē & prophetas. Proinde etiam iste subiunxit. Propterea (inquit) dilexi testimonia tua. Ac si diceret. Quoniā lex siue in paradiso data, siue naturaliter insita, siue in literis promulgata, præuaricatores fecit omnes peccatores terræ: propterea dilexi testimonia tua, q̄ sunt in Ex tractat. ps.cx. in prohemio. Extractatu ps.cxviij. F ps.cxviij.

Legis vtilitas legē tua hē gratia tua, vt non sit in me iustitia mea, sed tua. Lex enim ad hoc prodest, vt mittat ad gratiam. Non solum enim attestatur manifestandę iustitiæ dei quæ sine lege est, verum etiam hoc ipso quod eos quos præuaricantes facit. ita vt etiam litera occidat, ad viuificantē spiritum confugere timore cōpellit, per quem pctōrū deleat vniuersitas, & recte factorū charitas inspiret. Oēs. n. peccauerūt, & egent gloria dei. ¶ Et si. n. iā sumus in Christo noua creatura, tñ eramus natura filij iræ sicut & cæteri. Deus autem qui diues est in misericordia, propter multam dilectionem qua dilexit nos, cum essemus mortui delictis, conuiuificauit nos Christo: cuius gratia sumus salui facti. Hæc igitur Christi gratia sine qua nec infantes, nec ætate grandes salui fieri possunt, nō meritis redditur, sed gratis datur: propter quod gratia nominatur. IVstificati (inquit) gratis per sanguinem ipsius. ¶ Vnde hi qui non per illam liberantur, siue quia audire nondum potuerunt, siue quia obedire noluerunt, siue etiam cum per ætatem audire non possent, lauacrum regenerationis quod accipere possent, per quod salui fierēt, non acceperunt: iuste vtiq3 damnantur, quia sine peccato nō sunt, vel quod originaliter traxerunt, vel quod malis moribus addiderunt. Omnes enim peccauerunt siue in Adam siue in semetipsis, & egent gloria dei. Vniuersa igitur massa pœnas debet. Et si omnibus debitum damnationis supplicium redderetur, non iniuste, procuIdubio redderetur. Qui ergo inde per gratiam liberantur, non vasa meritorum suorum, sed vasa misericordiæ nominantur. Cuius misericordię? nisi illius qui xp̄m misit in hūc mūdū pcōres, saluos facere, quos pręsciuit, & prędestinauit, & vocauit, & iustificauit, & glorificauit? Quis igitur vsq3 adeo dementissime insaniat, vt nō agat ineffabiles gratias misericordiæ quos voluit liberantis, qui recte nullo mō posset culpare iustitiā, vniuersos oīno dānantis?

Ex lib. de natura & gratia. Ephe. ij. G. Gratia non cadit sub merito. Iusta multorum damnatio. Iusta esse posset plurium dānatio. Roma. viij. Gratiæ necessario deo agēdæ.

H. Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non. Sed per legem fidei.

Siue gloriationem dixerit laudabilem quæ in domino est, eamq; exclusam, idest non vt abscederet pulsam, sed vt emineret expressam. Vnde & exclusores dicuntur quidam artifices argentarij. hinc est & illud in psalmis, Vt excludantur hi qui probati sunt argento, idest, vt emineant hi qui probati sunt eloquo dei. Nam & alibi dicitur, Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum. Siue gloriationem vitiosam de superbia venientem, commemorare voluerit, eorum scilicet qui cum sibi iuste videntur viuere, ita gloriantur quasi non acceperint. Eam q̄ non per legem factorum, sed per legem fidei dicit exclusam, idest eiectam & abiectam. Quia per legem fidei quisq3 cognoscit, si qd bene viuit dei gratia se habere, & vt perficiatur in dilectione iustitiæ non se aliunde consecuturum. Quæ cogitatio pium facit, qa

Ex libro de spū & litera. Gloriatio laudabilis. Exclusores qui. ps. lxvij. ps. xi. Gloriatio vitiosa.

pietas est vera sapientia. Pietatem dico, quam græci Theosebian vocant. Ipsa quippe commendata est, cum dictum est homini qđ in libro Iob legitur, Ecce pietas est sapientia. Theosebia porro si ad verbi originem latine expressam interpretaretur, dei cultus dici poterat. Qui in hoc maxime constitutus est, vt anima ei non sit ingrata: vnde ⁊ in ipso verissimo, ⁊ singulari sacrificio, domino deo nostro agere gratias admonemur. Erit enim ingrata, si quod illi ex deo est, sibi tribuerit, præcipueq; iustitiam, cuius operibus velut proprijs, ⁊ velut a semetipsa sibimet partis nõ vulgariter tanquam ex diuitijs, aut membrorum forma, aut eloquentia, cæterisq; siue externis, siue corporis, siue animi bonis, quæ habere etiam scelerati solent, sed tanquam de his quæ proprie sunt bona bonorum, quasi sapienter inflatur. Quo vitio repulsi a diuinæ stabilitate substantiæ etiam quidã magni viri, ad idololatriæ dedecus defluxerunt. Pietas qd sit. Cap. xi. A Theosebia. Cultus dei

Lex ergo factorum, id est operum, per quam non excluditur illa gloriatio, ⁊ lex fidei per quam excluditur, quõ inter se differunt operæpretium est considerare, si tamen valemus aduertere atq; discernere. Recte enim quisq; dixerit legem operum esse in iudaismo, legem autem fidei in christianismo: propterea qa circuncisio cæteraq; opera talia legis sunt, quæ christiana iam disciplina non seruat. Sed quantum fallat ista discretio, iamdiu quidem est vt molimur ostendere: verum tamen quoniam magna est res, non incongruenter in ea manifestanda, pluribus etiã atq; etiam testimonijs immoramur. Ipsa enim dicit legem ex qua nemo iustificatur, quam dicit subintrasse vt abundaret delictum. Quam tamen ne quisquam ob hoc imperitus argueret, ⁊ sacrilegus accusaret, defendit eam dicens. Quid igitur dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognoui nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Occasione itaq; accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Dicit etiam. Lex quidem sancta, ⁊ mandatum sanctum, ⁊ iustum, ⁊ bonum: sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum est mortem. Ipsa est ergo litera occidens quæ dicit, non concupisces. De qua item dicit quod pauloante commemoraui. Per legem enim cognitio peccati. Deinde subinfert vnde nunc agimus. Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? factorum? non, sed per legem fidei. Ex libro de spiritu ⁊ litera. Lex operum ⁊ lex fidei quid differant. B Roma. vij. Exo. xx

Lex ergo ista factorum, ipsa est quæ dicit, non concupisces, qa per illam cognitio peccati est. Volo ergo scire, si quis mihi dicere audeat, vtrum lex fidei non dicat, non concupisces. Si enim non dicit, quid causæ est cur non in ea positi securi atq; impune peccemus? Hoc enim ⁊ illi putauerunt apostolũ dicere, de quibus ait. Et sicut dicunt quidã, faciamus mala vt veniant bona, quorũ di- C

natio iusta est. Si autem dicit etiam ipsa, non concupisces, sicut multa precepta euangelica testificari & clamare non cessant, quare lex factorũ etiam ipsa non dicitur? Neq; enim quia nõ habet opera veterum sacramentorum, circũcisionis videlicet, atq; caeterorum, ideo non sunt opera quę habet in sacramentis suis huic tempori congruis. Aut vero de opibus sacramentorum quaestio fuit, quando mentio legis ob hoc fiebat, quia per ipsam cognitio peccati est, & ideo ex ea nemo iustificatur? Vnde non per illã exclusa est gloriatio, sed per legem fidei ex qua iustus viuit. Sed nũquid & per istam non fit cognitio peccati, cum & ipsa dicat, non concupisces? Quid igitur est? Breuiter dicam. Quod operum lex minando imperat, hoc fidei lex credendo impetrat. Illa dicit, nõ concupisces: ista dicit, Cum scirem quia nemo potest esse continens nisi deus det, & hoc ipsum erat sapientiae, scire cuius esset hoc donum, adij dominum & deprecatus sum. Ipsa est illa sapientia quae pietas vocatur, qua colitur pater luminum, a quo est omne datum optimum, & omne donum perfectum. Colitur autem sacrificio laudis, actionibusq; gratiarũ, vt cultor eius non in seipso sed in illo glorietur. Ac per hoc lege operum dicit deus fac quod iubeo. lege fidei dicitur deo. Da quod iubes. Ideo enim iubet lex, vt admoneat quid faciat fides. Idest, vt cui iubetur, si nondũ potest, sciat quid petat, Si autem continuo potest, & obedienter facit, debet et scire quo donante possit. Non enim spm̃ huius mundi accepimus, ait idem constantissimus gratiae pdicator, sed spiritum qui ex deo est. vt sciamus quae a deo donata sunt nobis. Quis est autem spiritus huius mundi nisi superbiae spiritus, quo cor insipiens obscuratum est eorũ, qui cognitum deũ non vt deum gratias agendo glorificauerunt? Nec alio spiritu decipiuntur & illi, q ignorantes dei iustitiam. & suam volentes constituere, iustitię dei non sunt subiecti. Vnde mihi magis videtur esse fidei filius, qui nouit a quo speret quod nondum habet, quam qui sibi tribuit id quod habet. Quãuis vtriq; horum praeferendus sit qui & habet, & nouit a quo habet, si tñ non se credat esse, quod nondum est, ne incidat in vitium illius Pharisaei, qui quamquam deo gratias ageret ex his quae habebat, nihil tamen petebat dari sibi, tanquã nihilo indigeret ad augendam perficiendamq; iustitiam. His igitur consideratis pertractatisq; pro viribus quas dominus dare dignatur, colligimus, non iustificari hoiem pceptis bone vitae, nisi per fidem Iesu Christi, hoc est, non lege operum sed fidei, non litera sed spiritu, non factorum meritis sed grauita gratia.

¶ Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quã legem? factorũ? non. Sed per legem fidei. Haec est lex fidei qua credimus & oramus per gratiam nobis donari. vt faciamus quod per nosmetipsos implere non possumus, ne ignorantes dei iustitiã, & nostrã volentes constituere, iustitię dei non simus subiecti. In lege itaq;

[Margin notes:]
Lex fidei quare non dicitur lex operum.
Sapi. viij.
Iacobi. i.
Cultus diuinus
D
I. Cor. ij.
Spũs huius mũdi.
Roma. i.
Roma. x.
Filius fidei.
Pharisaeus qui gratias deo agebat de bonis factis, peccauit nihil petens.
E
Ex tractatu Psalmi. cxviij.
Lex fidei q̃ sit.

factorum est dei iubentis iustitia. In lege autem fidei subuenientis misericordia.

Arbitramur igitur enim iustificari hoiem p fidem sine operibus legis. An Iudæorum deus tantũ? Non ne & gentium? Immo & gentium.

Credidit Abrahã Deo & reputatũ est illi ad iustitiã, & amicus dei appellatus est. Qđ credidit deo, intus in corde, in sola fide est. Qđ imolandũ filiũ duxit, qđ intrepidus dexterã armauit, qđ ĩ feriret nisi voce teneret, magna fides ẽ vtiq3, sed & magnũ opus. Et ipm opus laudauit deus, cũ diceret, qm̃ exaudisti vocẽ mei. Quare ergo Apls Paulus ait, Arbitramur iustificari hoiem p fidẽ sine opibus legis. Et alio loco dicit, Est fides q̃ p dilectionẽ opat. Q̃uo fides p dilectionẽ opat, & q̃uo iustificat hõ per fidẽ sine opibus legis? Credidit aliqs, percepit fidei sacra, & mortuus est, defuit illi opandi tps. Quid dicimus? qa nõ est iustificatus? Plane dicimus iustificatũ, credẽtẽ in eũ q iustificat ipsũ. Ergo iste iustificatus est, & opatus nõ est. Implet̃ snĩa apl'i dicentis, Arbitror iustificari hoiẽ p fidẽ sine opibus legis. Latro q cũ dño crucifixus est, corde credidit ad iustitiã, ore confessus est ad salutẽ. Nã fides q̃ p dilectionẽ operat̃, & si nõ sit in quo exterius opet̃, in corde tñ illa seruens seruat̃. Nã erãt qdã in lege q de opibus legis gloriabant̃, q̃ fortasse nõ dilectione, sed timore faciebãt: & volebant se iustos videri, & pponi gẽtibus, q̃ opus legis nõ fecerãt. Apls aũt pdicãs fidẽ gẽtibus, cũ eos q accedebãt ad dñm, videret iustificatos ex fide, vt iã q crediderãt bñ oparent̃, nõ qa bñ opati sunt credere mererent̃, exclamauit securus & ait, qa põt iustificari hõ ex fide sine opibus legis, vt illi magis nõ fuerint iusti, q qđ faciebãt timore faciebãt, cũ fides p dilectionẽ opet̃ in corde, ẽt si foris nõ exit in ope. ¶ Apls pdicãs iustificari hoiem p fidem sine opibus, nõ bñ intellectus est ab eis q sic dictũ acceperũt, vt putarẽt cũ semel in Christũ credidissent, ẽt si male oparent̃, & facinorose flagitioseq; viuerẽt, saluos se esse p fidẽ posse. Apls aũt Iacobus eundẽ sensum Pauli apl'i q̃uo sit intelligendus exponit. Ióq; ẽt Abrahæ magis exẽplo vtit̃, vacuã esse fidẽ si non bñ operet̃: qm̃ Abrahæ exẽplo ẽt Paulus Apls vsus est, vt pbaret iustificari hoiem per fidẽ sine opibus legis. Cũ.n. bona opa cõmemorat Abrahæ, quæ eius fidẽ comitata sunt satis ostẽdit aplm Paulũ nõ ita p Abrahã docere iustificari hoiem p fidẽ sine operibus, vt si qs crediderit nõ ad eũ ptineat bñ opari: sed ad hoc potius, vt nemo arbitret̃ meritis priorũ bonorũ operũ se puenisse ad donũ iustificatiõis q̃ ẽ in fide. In hoc.n. se gẽtibus in xpm credẽtibus Iudæi pferri cupiebãt, q dicebãt se meritis bonorũ operũ q̃ p legẽ sunt, puenisse ad euãgelicã gratiã. Ióq; scãdalizabant̃ multi, q ex eis crediderãt, q incircũcisis gentibus Christi gr̃a traderet̃. Vñ Apls Paulus dicit,

Ex sermone de imolatõe Isaac

Ad Gala. iiij.

Gen. xvi.

F

Gal. v.

Fides q̃uo p dilectionẽ opatur, & q̃uo iustificat̃ hõ p fidẽ sine opibus legis

Roma. r.

Ex lib. q̃onum. lxxvij.

G

Iustificari p fidẽ sine opibus q̃uo intelligendum sit.

Iustificatur qs sine operibus p/cedentibus non sine sequentib9 susceptionem fidei.

posse hominem sine operibus, sed praecedentibus, iustificari per fidem. Nā iustificatus p fidem quomodo potest nisi iuste deinceps operari, quamuis nihil antea iuste operatus, ad fidei iustificationē peruenerit, non merito bonorum operum, sed gratia dei, quae vacare in illo non potest, cū iam per dilectionem bene operatur? Quod si cum crediderit, mox de hac vita decesserit, iustificatio fidei manet cum illo, nec praecedentibus bonis operibus: quia nō merito ad illam, sed gratiam peruenit: nec consequentibus, quia in hac vita esse non sinuntur. Vnde manifestum est, quod Paulus Apostolus dicit, Arbitramur enim iustificari hominem per fidē sine operibus, non ita intelligendum esse, vt accepta fide si vixerit dicamus eum iustum, etiam si male vixerit. Ideo exemplo Abrahae & Apostolus Paulus vtitur: quia sine operibus legis quam non acceperat per fidem iustificatus est: & Iacobus quia fidem ipsius Abrahae opera bona consecuta esse demonstrat, ostendens quemadmodum intelligendum sit quod Paulus Apostolus praedicauit. Nam qui putant isti Iacobi Apostoli sñiā cōtrariā esse illi Pauli apostoli sententię, possunt arbitrari ipsum Paulum etiam sibi esse contrarium, quia dicit alio loco. Non enim auditores legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur. Et alio loco. Sed fides quae per dilectionem operatur. Et iterum. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu, facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quae sint autem facta carnis? quae operibus spiritualibus mortificanda sunt, alio loco demonstrat dicēs, Manifesta autem sunt opera carnis. Quae sunt fornicationes, immunditię, idolorum seruitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, aemulationes, animositates, dissensiones, haereses, inuidiae, ebrietates, comessationes. & his similia, quae praedico vobis sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non possidebunt. Et ad Corinthios ait Nolite errare, neq3 fornicatores, neq3 idolis seruientes, neq3 adulteri, neq3 molles, neq3 masculorum concubitores, neq3 fures, neq3 auari, neq3 ebriosi, neq3 maledici, neq3 rapaces, regnum dei possidebunt. Et haec aliquando quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, in nomine domini Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Quibus sententijs manifestissime docet, non eos praeterito bono opere ad fidei iustificationem peruenisse, nec meritis eorum ad istam gratiam, cū dicit, Et haec quidem fuistis. Sed cum dicit, quoniam qui talia agunt regnum dei non possidebunt, satis ostendit iam ex quo crediderunt, bene debere operari: quod & Iacobus ait, Et multis omnino locis idem Apostolus Paulus satis aperteq3 praedicat recte viuendum omnibus qui in Christo crediderunt, ne ad poenas perueniant, quas & dominus ipse commemorat dicens, Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum caelorum, sed qui fecit voluntatem patris mei qui in caelis est. Et alibi, Vt

Roma. ij. — Gal. v. — Rom. viij. — Gal. v. — i. Cor. v. — Ibidem — Matth. vij.

quid mihi dicitis domine domine, & non facitis quæ dico vobis? Et omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, simulabo eum viro sapienti, qui ędificauit domum suam supra petram & cætera. Et qui audit verba mea hæc & non facit ea, simulabo eum viro stulto, qui ædificauit domum suam supra arenam & cætera. Luc. vi. Math. vij.

Qua propter non sunt sibi contrariæ duorum apostolorum sententiæ Pauli & Iacobi, cum dicit vnus iustificari hominem per fidem sine operibus, & alius dicit inanem esse fidem sine operibus, quia ille dicit de operibus quæ fidem præcedunt: iste autem de his q̃ fidē sequūtur, sicut etiam ipse Paulus multis in locis ostēdit.

¶ Cum ergo dicit Apostolus arbitrari se iustificari hominem per fidem sine operibus legis, non hoc agit vt percepta ac professa fide opera iustitiæ contemnantur, sed vt sciat se quisq; per fidem posse iustificari, etiam si legis opera non pcesserint. Sequuntur enim iustificatum, non pcedunt iustificādum. Quoniam ergo hęc opinio tunc fuerat exorta, aliæ apostolicæ epistolæ, Petri, Ioannis, Iacobi, Iudæ, contra eam maxime dirigunt, intentionem, vt vehementer astruant fidem sine operibus non prodesse, sicut etiam ipse Paulus non qualibet fidem qua in Deum creditur, sed eam salubrem planeq3 euangelicam definiuit, cuius opera ex dilectione procedunt. Vnde illam fidem q̃ sufficere ad salutem quibusdam videtur, ita nihil prodesse asseuerat, vt dicat, Si habeam omnem fidem ita vt montes transferam: charitatem autem non habeam, nihil sum. Vbi autem fidelis charitas operatur, sine dubio bene viuitur. Plenitudo enim legis charitas. Vnde euidenter in secunda epistola sua Petrus cum ad vitæ morumq; sanctitatem hortaretur, mundumq; istum transiturum prænunciaret, cęlos vero nouos & terram nouam expectari, quæ iustis habitāda traderetur, vt ex hoc attenderent qualiter eos oporteret viuere, vt habitatione illa digni fierent, sciens de apostoli Pauli quibusdam subobscuris sententijs nonnullos iniquos accepisse occasionem, vt tanquam securi de salute quæ in fide est, bene viuere nō curarent, cōmemorauit q̃dam ad intelligendum difficilia esse in epistolis eius, quæ homines peruerterent, sicut & alias scripturas, ad proprium suum interitum: cum tamen & ille Apostolus de salute eterna, quæ nisi bene viuentibus non daretur, eadem sentiret quæ cæteri apostoli. Ex lib. de fide & operibus. Iustificare sine quibus operib. bonis quis pot. C I. Cori. xiij. Charitas facit bene viuere. Roma. xiij. Cap. iij.

Quoniam quidem vnus est Deus qui iustificat circuncisionem ex fide, & proputium per fidem.

Vnus enim deus q iustificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. Quod non ad aliquam differentiam dictum est. tāq; aliud sit ex fide, aliud p fidē, sed ad varietatē locutionis. Alio quippe loco cū de gētibus diceret, hoc est de præputio, Præuidens (inquit) scriptura qui ex fide iustificat gentes deus. Itēq3 cū de circuncisione loqueretur vnde erat, Nos (inquit)

natura Iudæi & non ex gentibus peccatores, scientes quia non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Christo Iesu credimus. Ecce & præputium dixit iustificari ex fide, & circuncisionem per fidem.

Legem ergo destruimus per fidem? Absit. Sed legem statuimus.

Ex eodem.

Per legem cognitio peccati, per fidē impetratio gratiæ cōtra peccatū, per gratiā sanatio animæ a vitio peccati, p animæ sanitatē libertas arbitrij, p liberū arbitriū iustitiæ dilectio, per iustitiæ dilectionem legis operatio. Ac per hoc sicut lex non euacuatur, sed statuitur per fidē, quia fides impetrat gratiam qua lex impleatur, ita liberum arbitriū nō euacuatur per gratiā, sed statuitur, quia gratia sanat voluntatē, qua iustitia libere diligatur. Omnia hæc q̄ velut catenatim cōnexui, habēt voces suas in scripturis sanctis. Lex dicit, nō cōcupisces. Fides dicit, Sana animam meā quia peccaui tibi. Gratia dicit. Ecce sanus factus es, iā noli peccare, ne quid tibi deterius cōtingat. Sanitas dicit, Domine deus meus exclamaui ad te & sanasti me. Liberū arbitriū dicit. Voluntarie sacrificabo tibi. Dilectio iustitiæ dicit. Narrauerunt mihi iniusti delectationes suas, sed nō vt lex tua domine. Vt quid ergo miseri homines aut de libro arbitrio audent superbire anteq̄ liberētur, aut de suis viribus si iā liberati sunt, nec attēdūt in ipso nomine liberi arbitrij, vtiq; libertatē sonare? Vbi autē spiritus domini, ibi libertas. An ita sunt liberi, vt nec illū velint habere dominū q eis dicit, Sine me nihil potestis facere. Et si vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis?

Fides impetrat gratiā qua lex impleatur.
Catena qua ad operationem legis peruenitur.
Exo.xx.
E
Psal.xl.
Ioannis.v.
Psal.xxix.
Psal.liij.
Psal.cxviij.
Libertas arbitrij
ij.Cor.iij.
Ioan.xv.
Ioan.viij.

CAPVT IIII.

VID ergo dicimus īuenisse Abrahā patrē nostrū secundū carnē? Si enim Abrahā ex opibus iustificatus est, habet gloriā: sed nō apud deū.

Apostolus cū cōmēdaret iustitiā q̄ ex fide est, aduersus eos q gloriātur de iustitia q̄ est ex operibus, hoc ait. Quid ergo dicimus inuenisse Abrahā prēm nrm̄ sm̄ carnē? Si em̄ Abrahā ex operibus iustificatus est, habet gloriā, sed nō apud deū. Auertat ipse deus talē gloriā, & illud potius audiamus. Qui gloriatur in domino glorietur. Multi ergo gloriātur de opibus. Et inuenis multos paganos pptérea nolle fieri Christianos, qa quasi sufficiūt sibi de bona vita sua. Bene viuere opus est, ait. Quid mihi pceptturus ē Christus, vt bene viuā? Iā bn̄ viuo. Quid mihi necessarius est Christus? Nullū homicidiū, nullū furtū, nullā rapinā facio, res alienas nō cōcupisco, nullo adulterio cōtaminor. Nā inueniatur aliqd in

F
Ex tractatu.
ps.xxxi.in pfatione.
ij.Cor.x.
I.Cor.i.
Pagani gloria de bono opere nō est apud deū.

vita mea quod reprehēdatur, & qui reprehēderit paganū, faciat chri stianū, habet gloriā, sed nō ad deū. Nō autē sic pater noster Abrahā. Hæc autē sententia scripturæ, ad hoc vult intētionē nostrā dirigere. Quia enim fatemur, & ipse est fides nostra de sancto patriarcha qa placuit deo, vt dicamus eū & nouerimus ad deū habere gloriam, ait Apostolus. Certe notū est nobis & manifestū est, quia Abrahā ad deū habet gloriā. At si ex operibus iustificatus est, habet gloriā, sed non ad deū. Ad deum aūt habet gloriā: nō ergo ex operibus iustificatus est. Si ergo non ex operibus iustificatus est Abraham, vnde iustificatus est? Sequitur & dicit vnde.

Quid enim dicit scriptura?

Id est, vnde dicit scriptura iustificatum Abraham? — Gen. xv.

Credidit autem Abraham deo, & reputatum est illi ad iustitiam: Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiā, sed secundum debitū. — Gala. iij. Iacobi. ij.

Ergo ex fide iustificatus est Abrahā. Iā qui audit non ex operibus sed ex fide, obseruet illā voraginē. Vides ergo quia non ex operibus sed ex fide iustificatus est Abrahā? Faciā ergo quicquid volo, quia & si bona opera nō habuero, & tamen credidero in deum, deputabitur mihi ad iustitiam. Respondeo ergo tanq̄ cōtra Apostolum & dico de ipso Abrahā, quod inuenimus etiam in epistola alterius apostoli, qui volebat corrigere homines qui male intellexerant istū apostolū. Iacobus enim in epistola sua contra eos qui nolebant bene operari, de sola fide præsumentes, ipsius Abrahæ opera commendauit, cuius Paulus fidem, & non sunt sibi aduersi apostoli. Dicit autem opus omnibus notum Abrahæ. Filium suum immolandum deo obtulit. Magnum opus. sed ex fide: laudo superædificationem operis, sed video fidei fundamentum. Laudo fructum boni operis, sed in fide agnosco radicem. Si autem hoc præter fidem rectam faceret Abraham nihil illi prodesset qualecunq̄ illud opus esset. Rursum si sic teneret fidem Abraham, vt cum ei deus imperaret offerre sibi immolandum filium, diceret apud semetipsum, non facio, & tamen credo quia me etiam contemnentem iussa sua liberat deus: fides sine operibus mortua esset. & tanquam radix sine fructu sterilis atq̄ arida remaneret. Quid ergo? Nulla opera debemus pponere fidei, id est vt ante fidē quisq̄ dicatur bn̄ operari. Ea enim ipsa opa quæ dicuntur ante fidē, quamuis videantur hominibus laudabilia, inania sunt. Ita mihi videtur esse, vt magnæ vires & cursus celerrimus præter viam. Nemo ergo computet bona opera sua ante fidem. Vbi fides non erat, bonum opus non erat. Bonum. n. opus intētio facit, intētionē fides dirigit. Nō valde attēdas qd hō faciat, sed quid cū facit aspiciat, quo lacertos optimæ gubernationis di-

Margin notes: Fidem sine ope re bono sequenti inanem esse. — Iacobi. ij. — Opus bonū nō est sine fide. Intentio facit opus bonum.

regiat: Fac enim hominem optime gubernare nauem, & perdidisse quo tendit: nonne iste quanto sibi videtur in naui gubernanda agilior & efficior, tanto periculosius ea sit gubernat, vt ad naufragium properando perducat. Talis est & qui optime currit præter viam. Nonne ergo erat melius & tolerabilius, vt esset gubernator ille aliquanto invalidior, vt cum labore & aliqua difficultate, gubernacula regeret, & tamen rectum debitumque cursum teneret? Rursusque ille etiam pigrius & imbecillius in via ambularet, quam præter viam fortiter curreret? Optimus ergo ille qui & viam tenet, & bene ibi ambulat. Sequentis autem spei, qui et si aliquantum claudicat, non omnino vt erret aut remaneat, sed progrediatur et si paulatim, fortasse enim sperandum est eum quo tendit, etiam tardius peruenturum. Ergo fratres ex fide iustificatus est Abraham: sed si fidem opera non præcesserunt, tamen secuta sunt. Quid enim scriptura dicit? Credidit Abraham deo & reputatum est illi ad iustitiam. Factum est verbum domini ad Abraham in visu. Qui cum ei protectionem mercedemque promitteret valde multam, ille de posteritate solicitus, quendam Helizare vernaculum suum futurum sibi dixit hæredem, continuoque illi promissus est hæres, non ille vernaculus, sed qui de ipso Abraham fuerat exiturus. Rursusque promissum est semen innumerabile, non sicut arena terræ, sed sicut stellæ cæli. Vbi mihi magis videtur promissa posteritas cælesti felicitate sublimis. Nam quantum ad multitudinem pertinet, quid sunt stellæ cæli ad arenam terræ? Hic sane illa sententia ponitur, cuius Apostolus meminit propter dei gratiam commendandam, Credidit Abraham deo, & reputatum est illi ad iustitiam, ne circuncisio gloriaretur, gentesque incircuncisas ad fidem Christi nollet admitti. Hoc enim quando factum est, vt crederi Abrahæ deputaretur fides eius ad iustitiam, nondum fuerat circuncisus.

A Vires magnæ nocent erranti bus.

Ex libro de ciuitate dei. c. xvi.

B Abrahæ cur nondum circuncisio facta est promissio.

Porro ei qui non operatur, credenti aut in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ dei.

Ex libro ad Bonifacium papam vrbis.

Gratiam non meremur accipere.

Si quærere voluerit ante gratiam quid meruit vt acciperet eam, mala sua poterit homo inuenire non bona, etiam si eum vnius diei vitam habentem super terram gratia saluatoris, non inuenerit. Quia si aliquid boni operatur homo vt gratiam mereatur, non in ei merces imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Si autem credit in eum qui iustificat impium vt deputetur fides eius ad iustitiam (Iustus enim ex fide viuit) profecto antequam gratia iustificetur, hoc est iustus efficiatur impius, quid est nisi impius? Quem si debitum sequeretur, quid eius merito nisi supplicium redderetur? Si ergo gratia, iam non ex operibus, aliquin gratia iam non gratia. Operibus enim debitum redditur, gratia gratis datur, vnde etiam nuncupatur.

Gratia dicitur quia gratis datur.

Ex tracta. euāgelij secūdū Ioan. xxix.

Ioan. vi.

Hoc est opus dei, vt credatis in eum quem misit ille. Vt creda-

tis in eum, non vt credatis ei. Sed si creditis in eum, creditis ei. Non autem continuo qui credit ei, credit in eum. nam & demones credebant ei, sed non credebant in eum. Rursus etiam ad Apostolus ipsius dicere possumus, credimus Paulo sed non credimus in Paulum. Credimus Petro sed non credimus in Petrum. Credenti autem in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam. Quid est ergo credere in eum? Credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & eius membris incorporari. Ipsa est ergo fides quam de nobis exigit deus. Et non inuenit quod exigat, nisi donauerit quod inueniat. Quae fides, nisi quam diffinit alio loco plenissime Apostolus dicens, Neque circuncisio neque praeputium aliquid valet, sed fides quae per dilectionem operatur? Non qualiscunque fides, sed fides quae per dilectionem operatur. ¶ Nunquid inter credentes in Christum non est computandus, qui non fecerit maiora opera quam christus? Durum est, absurdum est, ferri non potest. Non toleratur nisi intelligatur. Apostolum igitur intelligamus. Credenti (inquit) in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam. In hoc opere faciamus opera Christi, quia & ipsum credere in Christum opus est Christi. Hoc operatur in nobis, non vtique sine nobis. Audi iam ergo & intellige. Qui credit in me, opera quae ego facio & ipse faciet. Prius ego facio, deinde ipse faciet, quia facio vt faciat. Quae opera, nisi vt ex impio iustus fiat? Et maiora horum faciet. Quorum obsecro? Nunquid non operum omnium Christi maiora facit, qui cum timore & tremore suam ipsius salutem operatur? Quod vtique in illo, sed non sine illo Christus operatur. Prorsus maius hoc esse dixerim quam est coelum, & terra, & quaecunque cernuntur in caelo & in terra. Et caelum enim & terra transibit, praedestinatorum autem salus, & iustificatio permanebit. In illis tantum opera dei: in his autem est etiam imago dei. Sed in caelis sedes, dominationes, principatus potestates, archangeli, angeli, opera sunt Christi. Nunquid etiam his operibus maiora facit, qui operante in se Christo cooperatur aeternam salutem, ac iustificationem suam? Non hic audeo praecipitare sententiam, intelligat qui potest, iudicet qui potest, vtrum maius sit iustos creare, quam impios iustificare. Certe enim si aequalis vtrunque potentiae, hoc maioris est misericordiae. Hoc est enim pietatis sacramentum, quod manifestatum, est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, praedicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. Sed omnia opera Christi intelligere vbi ait, Maiora horum facit, nulla nos necessitas cogit. Horum enim forsitan dixit quae ille tunc faciebat. Tunc autem verba fidei faciebat. Et de his operibus fuerat ploquutus dicens: Verba quae ego loquor vobis, a me ipso non loquor. Pater autem in me manens facit opera ipse. Tunc igitur verba eius erant opera eius. Et vtique minus est opera iustitiae praedicare, quod fecit praeter nos

Credere in deum, & credere deo differunt.
Credere in deum quid sit.
Fides quae a nobis exigitur. Gal. v.
Ex tracta euangelio secundum Ioan. lxij.
Ioan. vij. D.
Ioan. xiiij
Opera Christi facit & maiora qui in Christum credit.
Philip. ij.
Salutem suam operari plus quam caelum.
Marci. xiij.
Iustificare impium an plus sit quam creare iustos.
I. Timo. iij.
B
Ioan. xiiij

Ex tractatu. euangelij sm Ioā lxx ij.

quam impios iustificare. q̄d ita facit in nobis, vt faciamus ⁊ nos. ¶ Dicit Apostolus. si Abraham ex operibus iustificatus est habet gloriam, sed non ad deum. Hæc est ad deum gloria, qua glorificatur non homo, sed deus, si non ex operibus, sed ex fide iustificat, vt deo illi sit etiā quod bene operatur. Non ergo hæc nostræ gloriæ tribuamus, tanq̄ hoc ex nobisipsis habeamus. Eius est enim hæc gratia, ⁊ ideo in hoc non nostra, sed eius est gloria. Ipsius enī sumus figmentū creati in Christo Iesu in operibus bonis.

Gloria ad deum quæ sit.

Ephe. ij.

Psal. xxxi.

Sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui nō imputabit dominus peccatum. Beatitudo ergo hæc in circuncisione tātum manet, an etiam in præputio?

F

Ex tractatu.

Psal. xxxi.

PRopterea (inquit) tibi hoc dixi o homo ne quasi de operibus tuis præsumere videaris, ⁊ merito operum tuorū accepisse fidei gratiā. Noli ergo præsumere de operibus ante fidem. Noueris quia te peccatorem fides inuenit. Et si fides data te fecit iustum, impium inuenit quem faceret iustum. Credenti (inquit) in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam. Si iustificatur impius, ex impio iustus fit. si ex impio iustus fit, quæ sunt opera impiorum? Iactet iam impius opera sua, dicat do pauperibus, nihil alicui aufero, non vxorem alienam concupisco, non quenquam occido, nulli fraudem facio, depositum apud me nullo teste repræsento. Hæc omnia dicat, q̄ro vtrū pius sit, an impius. Et quō sit pius (inqt) ista faciēs? Quō illi de quibus dictū est, Et seruierunt creaturæ potiusq̄ creatori, q est benedictus in secula. Quō nō es pius? Quid si de omnibus bonis operibus, aut illud speras quod sperandum est, sed non ab illo, a quo sperandum est? aut hoc speras quod sperandum non est, etiā ab illo a quo æterna vita speranda est? Pro bonis operibus sperasti terrenam quandam felicitatē, impius es. Non est ista merces fidei, cara res est fides, vili illam addixisti, impius ergo es, ⁊ nulla sunt ista opera tua. Quid si quod sperandum est speras, id est vitam æternam, sed non a domino deo per Iesum Christum, per quem solum datur vita æterna, sed putas te ad vitam æternam posse peruenire per militiam cœli, per solem ⁊ lunam, per potestates aeris ⁊ maris, ⁊ terræ ⁊ siderum? Impius es, sed crede in eū qui iustificat impium, vt possint ⁊ bona opera tua, esse opera bona. Nam nec bona illa appellauerim q̄diu non de radice bona p̄cedunt. Quid ergo? q sunt beati? Nam in quibus non inuenerit deus peccatum? Nam in omnibus inuenit. Omnes enim peccauerunt, ⁊ egent gloria dei. Si ergo in oībus peccata inueniunt, restat vt non sint beati, nisi quorum remissa sunt peccata. Hoc ergo

Impius quō fit qui legis præcepta facit.

Roma. i.

Sperans q̄d nō decet, ⁊ a quo non decet, impius est.

G

Opa non sunt ante fidē bona.

Roma. iij.

Apostolus sic commendauit. Credidit autem Abraham deo, & deputatum est ei ad iustitiam. Ei autem qui operatur, id est qui de operibus praesumit, & eorum merito sibi dicit datam gratiam fidei, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Quid est hoc, nisi quod merces nostra gratia vocatur? Si gratia est, gratis datur. Quid est gratis datur? Gratis constat. Nihil bene fecisti, & datur tibi remissio peccatorum. Attenduntur opera tua, & inueniuntur omnia mala. Si quod debetur istis operibus deus redderet, vtique damnaret. Stipendium peccati mors. Non tibi deus reddit debitam poenam, sed donat indebitam gratiam. Debebat vindictam, dat indulgentiam. Et quia totum gratiae eius imputatur, non meritis nostris, beati quorum remissae sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Non in quibus non sunt inuenta peccata, sed quorum tecta sunt peccata. Si texit peccata deus, noluit aduertere: si noluit aduertere, noluit animaduertere, noluit punire, noluit agnoscere, maluit ignoscere. Ne sic intelligatis quod dixit, peccata cooperta sunt, quia hi sunt & viuunt. Tecta ergo peccata quare dixit? vt non viderentur. Quid enim erat dei videre peccata, nisi punire peccata? vt noueris quia hoc est dei videre peccata, quod punire peccata. Quid enim dicitur? Auerte faciem tuam a peccatis meis. Peccata ergo tua non videat vt te videat, ne impediant oculos misericordiae dei. ¶ Fides commendari in his videtur quae opera praecedit, quia fide bonorum operum meritis per fidem iustificatur impius, sicut dicit Apostolus. Credenti in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam, vt deinde ipsa fides per dilectionem incipiat operari. Et quippe sola bona opera dicenda sunt, quae fiunt per dilectionem: haec autem necesse est antecedebat fides, vt inde ista, non ab istis incipiat illa. quoniam nullus operatur per dilectionem dei, nisi prius credat in deum. Haec est fides de qua dicitur. In Christo enim Iesu neque circuncisio aliquid valet neque praeputium, sed fides quae per dilectionem operatur. ¶ Magna enim opera domini, exquisita in omnes voluntates eius. Quid magnificentius quam iustificare impium? Sed opus fortasse hominis praeuenit istam magnificentiam dei, vt cum fuerit peccata confessus, iustificari mereatur. Descendit enim de templo iustificatus publicanus, magis quam ille Pharisaeus, qui nec oculos ad coelum audebat leuare, sed percutiebat pectus suum dicens, Domine propitius esto mihi peccatori. Sed fortasse ex operibus. Non (inquit) ex operibus, ne forte quis extollatur, Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo in operibus bonis. Iustitiam enim homo non operatur nisi iustificatus. Credens autem in eum qui iustificat impium, a fide incipit, vt bona opera non praecedentia quod meruit, sed sequentia quod accepit ostendit. Vnde ergo illa confessio? Nondum quidem est opus iustitiae, sed delicti improbatio. Sed quoquo modo se habeat, nec in ipsa de te homo glorieris: vt qui gloriatur, in domino glorietur. Quid enim habes quod non accepisti? Non ergo sola magnificentia qua iustificatur impius, sed confessio & magnificentia opus eius.

Psal. xxxi.
Roma. vi.
H.
Psal. xxxi.
Peccata quomodo tecta sunt.
Dei videre peccata est eum punire peccata.
Ex tractatu. ps. lxvii.
Opera quae sunt dicenda bona.
A
Ex tractatu. ps. c.x.
Iustificare impium opus est magnificentissimum.
Luc. xviii.
Ephe. ii.
I. Cor. iiii.

Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est? In circuncisione, an in præputio? Non in circuncisione, sed in præputio.

B

In expône epi/stolæ ad Gala, Gala. iij.

Adhibet exemplum patris Abraham. hoc enim maxime in eo victoriosum est, quod antequam circunciderctur deputata est fides eius ad iustitiam. Et ad hoc rectissime refert, quod ei dictum est. Quia benedicentur in te omnes gentes. Imitatione vtiqȝ fidei eius, quia iustificatus est etiam ante sacramentum circuncisionis, quod ad fidei signaculum accepit, & ante omnem seruitutem legis, quæ multo post data est.

Et signum accepit circuncisionis signaculum iustitiæ fidei, quæ fuerat est in præputio, vt sit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iustitiam: & sit pater circuncisionis, non his tantum qui sunt ex circuncisione, sed & his qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.

C

Ex libro sniarũ Prosperi. Circuncisio cur præcepta fuerit lege. Circuncisio cur octauo die fiebat. Ex epistola ad Maximianum Arrianum. Circũcisio quã tum antiquitus valuerit. Circuncisio qñ euacuata fuit. Baptismus qñ auferetur.

Circuncisio carnis lege præcepta est, quia non posset melius significari per Christum regenerationis auctoré tolli originale peccatum. Cuȝ præputio quippe omnis homo nascitur, quemadmodum cum originali peccato. Et octauo die lex circuncidi carnem præcepit. quia Christus die dominico resurrexit, qui post septimam sabbati octauus est. Et circuncisus præputiatum gignit, traijciens in illum quo ipse iam caruit, sicut baptizatus in filium quem generat carnem, reatum tamen traijcit originis, quo ipse iam liber est. ¶ Si veteris populi temporibus Iudæus essem, quando aliud melius esse non possem, accepissem vtiqȝ circuncisionem. Quod signaculum iustitiæ fidei tantũ illo tempore valuit, antequam domini euacuaretur aduentu, vt infantem filium Moysi angelus præfocasset, nisi mater arrepto calculo circuncidisset puerum, & hoc sacramento imminentem perniciem depulisset. Hoc sacramentum etiam Iordanem fluuium refrenauit, & reduxit in fontem. Hoc sacramentum ipse dominus quãuis euacuauerit crucifixus, tamen natus accepit. Non enim signacula illa damnata sunt, sed succedentibus opportunioribus decesserunt. Nam sicut circuncisionem abstulit domini primus aduentus, sic baptismum auferet secundus aduentus. Sicut enim nunc postquam venit libertas fidei, & remotum est seruitutis iugum, nullus Christianus circunditur carne, sic tunc regnantibus iustis cum domino, damnatisqȝ impijs, nemo baptizabitur, sed quod

ista præfigurant, id est circuncisio cordis & munditia conscientiæ, manebit in æternum.

Non enim per legem promissio Abrahæ aut semini eius, vt hæres esset mundi, sed per iustitiã fidei.

Fides Abrahæ semen est Abrahæ. Qui pertinent ad credulitatis similitudinem, ipsi pertinent ad hæreditatem promissionem. ¶ Si enim lex iustificat, non est iustificatus Abraham, quia multo ante legẽ fuit. Quod quia dicere non possunt, coguntur fateri non legis operibus iustificari hominem, sed fide. Simul & nos cogit intelligere omnes, antiquos qui iustificati sunt, ex ipsa fide iustificatos. Quod enim nos ex parte præteritum, id est primum aduentum domini, ex parte futurum, id est secundum aduentum domini credendo salui efficimur, hoc totum illi, id est vtrunque aduentum futurum credebant, reuelante sibi spiritu sancto, vt salui fierent. Vnde est etiam illud. Abraham concupiuit diem meum videre, & vidit, & gauisus est. Ex libro sancti Prosperi. In expõne epl'e ad Galata. Fide iustificantur quicunque iusti sunt. Ioannis. viij.

Si enim qui ex lege hæredes sunt, exinanita est fides, abolita est promissio. Gala. iij. E

¶ Immo destrueretur promissio, si ex lege quisquam iustus esset. Si enim qui ex lege hæredes sunt, exinanita est fides, euacuata est promissio. Ex libro secundo cõtra Iulia.

Lex enim iram operatur.

¶ Ad hoc vtique, vt ad iram euadendam gratia dei requiratur.

Vbi enim non est lex, nec præuaricatio.

Omnis legem præteriens iniquus est: non omnis iniquus legem prætereit. Vbi enim non est lex, ait Apostolus, nec præuaricatio. Qui ergo legem non acceperunt iniqui dici possunt, præuaricatores non possunt. Iudicantur vtique secundũ merita sua. ¶ Cur non attendis rogo, ideo non esse hæredes de lege, quia lex iram operatur? Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Ideo autem ex promissione, quia deus quod promisit ipse facit. Qui enim præcepta legis implere se putat per arbitrium proprię voluntatis sine spiritu gratiæ, suam iustitiam vult constituere, non iustitiam Dei sumere. E tractatu in ps. lxx. Iniquus q̃ non fit præuaricator. Ex libr. contra Iulianum. Hæredes de lege non sunt sed ex promissiõe.

Ideo ex fide, vt secundum gratiam, firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum.

¶ Id est qui ex veteri testamento venit ad nouum.

Sed & ei qui ex fide est Abrahæ. Ex libro secundo de baptismo paruulorum

¶ Non sibi præmissa lege. Ex fide autem Abraham, id est imitatores Abraham fidei.

Qui est pater omnium nostrum. sicut scriptũ est, Quia patrem multarum gentium posui te. Gen. xvij. & xx. f.

F Ex libro de prędestinatione sanctorum. CVm Apostolus dicat, Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio, miror homines infirmitati suæ se malle committere, quam firmitati promissionis dei. Sed incerta mihi est (inquis) de meipso voluntas dei. Quid ergo? Tua ne tibi
I.Cor.x. voluntas de te ipso certa? nec times, qui videtur stare, timeat ne cadat? Cum igitur vtraq; sit incerta, cur nõ homo firmiori potius quã infirmiori fidē suã, spem charitatēq; cõmittit? Sed cũ dicitur iniquum, si credideris saluus eris, vnum horum exigitur, alterum
Marci.xvi. offertur. Quod exigitur in hominis, quod offertur in dei est potestate. Cur non vtrunq; in dei, & quod iubet, & quod offertur? Rogatur enim vt det quod iubet. Rogant credentes, vt sibi augeatur
Fides semper dei donum est. fides. rogant pro non credentibus, vt eis donetur fides. Et in suis
Extracta. igitur incrementis, & in suis initijs, dei donum est fides. QVIA
ps.cxiij. patrem multarum gentium posui te. ¶ Si enim gratiam Dei quã data est nobis firmo corde retinemus, nos sumus Israel semen
G Abrahæ, nobis dicit Apostolus, Ergo Abrahę semẽ estis. Quia sicut in alio loco dicit, non in circuncisione sed in prępucio deputata est fides Abrahæ ad iustitiam, & signum accipit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei quę est in præputio, vt deputetur & illi ad iustitiam, vt sit pater circuncisionis his qui non solum ex circuncisione sunt, sed & his qui sequitur vestigia fidei quæ est in præputio patris nostri Abraham. Non enim carnaliter circuncise gētis
Abrahã fuit pater omnium gentium. tantummodo factus est pater, cui dictum est. Patrem multarum gentium posui te. Multarum autem, non quarũdam, sed omniũ. Quod aperte dicitur cũ ei dicit, Et benedicētur in te omnes gētes. Nullus itaq; christianorũ se a nomine Israel arbitretur extraneũ, Illis enim qui crediderunt ex Iudæis (in quorum numero principaliter apostolos inuenimu) in angulari lapide copulamur. Hinc
Ioan.x. ait dominus alio loco. Habeo alias oues quæ non sunt ex hoc ouili.
Christianus populus est verus Israel seu domus Iacob. Oportet me & eas adducere, vt sit vnus grex & vnus pastor. Populus ergo christianus magis Israel, & ipse potius domus Iacob. Idē quippe Israel qui & Iacob. Illa vero turba Iudæorum quæ merito perfidiæ reprobata est, voluptate carnali vendidit primogenita sua, vt non ad Iacob sed ad Esau potius pertineret. Scitis nanq; in hoc mysterio dictum esse, quia maior seruiet minori. ¶ Quando
Ex libro de prædestinat. sctõp. ergo promisit deus Abrahæ in eius semine fidē gētiũ dicēs, Patrem multarum gentiũ posui te: Vnde dicit Apls, Ideo ex fide vt secũ-
H dũ gratiã firma sit promissio omni semini: nõ de nostræ volũtatis potestate, sed de sua prędestinatiõe promisit. Promisit enim quod ipse facturus fuerat, nõ quod homines. Quia etsi faciũt hoies bona quæ pertinēt ad colēdũ deũ, ipse facit vt illi faciãt quæ pręcepit, nõ illi faciũt
Deus quod ipse facturus fuerat promisit. vt ipse faciat quod promisit. Alioquin vt dei promissa cõpleantur, nõ in dei sed in hominũ esset potestate, & quod a domino promissum est, ab ipsis reddit Abrahę. Nõ aũt sic credit Abrahã, sed credidit dãs gloriã deo, quoniã quæ promisit potens est & facere. Nõ ait prędicere, non

sit pſcire,n.ī ꝛ aliena facta poteſt pdicere ꝛ præſcire: ſed a'c potēs eſt ꝛ facere:ac p hoc facta nō aliena ſꝫ ſua.Promiſit aūt filios Abrahæ,qđ eſſe nō poſſunt.ſi,nō habeāt fidē.Ergo ipſe,donat ꝛ fidem.

/Ante deum cui credidit,iuſtificat mortuos, & vocat ea q̄ nō ſunt tāquā ea q̄ ſunt, q cōtra ſpē in ſpem credidit,vt fieret pater multarū gētiū. ſec ūdū ꝙ dictū ē ei.Sic erit ſemē tuū, ſicut ſtel læ cæli,& arēa maris.

/Ni mirum ad exemplum dei cui crediderat, qui vitæ reſtituit mortuos.

A

QVi vocat ea q̄ nō ſunt t ā q̄; ſunt.Nec hic Apoſto!us dice/ ret, qui vocat ea quæ nō ſunt vt ſint,ſed tanq̄; ſint. Apud deum quippe iam factū eſt quod eius diſpoſitiōe futurū eſt:quia de illo alibi dicitur,Qui fecit q̄ futura ſunt.Et Sic quādo fames facta eſt, tunc dicta eſt vocata, id eſt vt adeſſet quæ ii fuerat in eius occulta gubernatiōe diſpoſita. ¶Qui vocat ea q̄ nō ſunt tanq̄; ſint.Nondū enim erāt quibus ,pmitteretur,nequiſq̄; de meritis gloriaretur.Et quibus promiſſum eſt,etiam ipſi ,pmiſſi ſunt, vt totum corpus Chriſti dicat, gratia dei ſum id quod ſum. ¶Communis eſt omnibus natura nō gratia. Natura nō putetur gratia,ſed ꝛ ſi putetur gratia,qa ꝛ ipſa gratis cōceſſa eſt.Nō enim homo qui nō erat, ,pmeruit vt eſſet.Si ,pmeruit, iā erat. Sed nōdū erat:ergo q ,pmereatur nō erat, ꝛ tamen factus eſt.Nec vt pecora factus eſt,nec vt arbor factus eſt, nec vt ſaxū factus eſt,ſed factus eſt ad imaginē creatoris.Hoc beneficiū qs dedit?Deus q erat,ꝛ ex æterno erat. Cui dedit?homini q nōdū erat.Dedit qui erat,accepit q nō erat. Quis autē hoc facere potuit, niſi q vocat ea q̄ nō ſunt tanq̄; ſint?De quo dicit Apoſtolus.Qui nos elegit ante mūdi cōſtitutionē.Elegit ante mūdi cōſtitutionē:in mundo iſto facti ſumus nec mūdus erat quādo electi ſumus.Ineffabilia mirabilia fratres mei.Quis hoc explicare ſufficerit:?qs ſaltem quod explicet cogitare?Eliguntur q nō ſunt,nec errat qui eligit, nec vane elegit.Elegit.tamen, ꝛ habet electos quos creaturus eſt eligendos:habet autem apud ſeipſum non in natura ſua,ſed in præſcientia ſua.Ergo nolite extolli, homines ſumus , ipſe fecit nos. Fideles ſumus, ſi tamen ſumus. Sed ecce fideles ſumus.Etiam fideles,etiam iuſtos, quia iuſtus ex fide viuit, ipſe fecit nos,ꝛ non ipſi nos . Quid nos fecit niſi quod ſumus?Quid autem ſumus?Nos autem ecce quod ſumus.Quid ? Populus eius ꝛ oues paſcuæ eius.Ipſe nos fecit populum ſuum , ipſe nos fecit oues paſcuæ ſuæ. Qui miſit iugulandum ouem innoxiā,fecit oues de lupis.Hæc eſt gratia excepta illa cōmuni gratia naturę,qua homines facti ſumus nec digni fuimus, quando non fuimus.Excepta illa gratia, hæc eſt maior gratia, qua facti ſumus populus eius, ꝛ oues paſcuæ eius per Ieſum Chriſtū dominū noſtrū. Sed dicit aliquis,Per Ieſum Chriſtū facti ſumus,vt etiā homines eſſemus;?Ita vero,Per Ieſuꝫ Chriſtū facti

Ex tractat. ps.cxliij.

Ex tractat. ps.cxviij.

Ex ſermone de verbis apſi. lxxvij.

Homo nō prœmeruit creari.

Ephe.1. Elegit de9 nos dum nō eram9.

B

Futura nō ſunt in natura dei ſed in præſcientia.

ps.xcix.

Gratia ſūma eſt eſſe oues paſcuæ Chriſti.

sunt & pagani, non pagani. Immo pagani non vt essent pagani, sed vt essent homines per Iesum Christum facti sunt. Quid est enim Iesus Christus, nisi in principio verbum? & verbum erat apud deum: & deus erat verbum. hoc erat in principio apud deum: omnia per ipsum facta sunt: Illi ergo debent & pagani quod homines creati sunt: & tanto magis puniendi, quia dimiserunt eum a quo facti sunt, & coluerunt quae ipsi fecerunt. Excepta ergo illa gratia qua condita est humana natura (Haec enim Christianis Paganisque communis est) haec est maior gratia, non quod per verbum homines creati sumus, sed quod per verbum carnem factum, fideles facti sumus.

C

Ioan. I.

Pagani Christo debent quod hoies creati sunt.

Et non infirmatus est in fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cum iam fere cẽtum esset annorum, nec & emortuam vuluam Sarrae.

Ex libr. de ciuitate dei. Heb. xi.

SCriptum est in epistola ad Hebraeos, Fide & ipsa Sarra virtutem accepit ad emissionem seminis. Ambo autem senes erant, sicut scriptura testatur, sed illa etiam sterilis, & cruore menstruo destituta, propter quod iam parere non posset, etiam si sterilis non fuisset. Porro si foemina ita sit prouectioris aetatis, vt ei solita mulierum adhuc fluant, de iuuene parere potest, de seniore non potest, quamuis adhuc ille senior, sed de adolescentula gignere, sicut Abraham post mortem Sarrae de Cetura potuit, quia viuidam eius inuenit aetatem. Hoc ergo est quod mirum commendat Apostolus, & ad hoc dicit Abrahae fuisse iam corpus emortuum, quoniam non ex omni foemina cui adhuc esset aliquod pariendi tempus extremum, generare ipse in illa aetate adhuc posset. Ad aliquid enim emortuum corpus intelligere debemus, nõ ad omnia. Nam si ad omnia, non iam senectus viui, sed cadauer est mortui.

Foemina prouectior adhuc menstruosa de iuuene nõ de seniore cõcipere pot.

D

In remissione enim dei non haesitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam deo, plenissime sciens, quia quaecunque promisit deus, potens est & facere. Ideo & reputatum est illi ad iustitiam. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiam, sed & propter nos quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum dominum nostrum a mortuis.

Ex lib. de correctide & gratia.

PRomittenti credidit Abraham, & deputatum est illi ad iustitiam. Dedit enim gloriam deo, plenissime credens sicut scriptum est, quia quae promisit potens est & facere. Ipse ergo illos bonos facit, vt bona faciant. Neque enim propterea eos promisit Abrahae, quia praesciuit a seipsis bonos futuros. Nam si ius

est,non suum,sed eorum est quod promisit. Non autem sic credi- dit Abraham:sed non est infirmatus in fide,dans gloriam deo,& plenissime credens quia quæ promisit potens est & facere. Non ait quæ præsciuit potens est promittere,aut quæ prædixit potens est ostendere. aut quæ promisit potens est præscire:sed quæ promisit potens est & facere. Ipse igitur eos facit perseuerare in bono,qui fa cit bonos,Qui autem cadunt & pereunt,in prædestinatorum nu- mero non fuerunt.

¶ Cauendum est,ne homo se extollat aduersus deum,cum se di cit facere quod promisit deus. Nonne fides gentium promissa est Abrahæ?& ille dans gloriam deo plenissime credidit: quoniam quæ promisit potens est facere? Ipse igitur fidem gentium facit qui potens est & facere quod promisit. Porro si deus operatur fidē nostram miro modo agens in nostris cordibus,nunquid metuen dum est ne totum facere nō possit,& ideo sibi homo primas eius vindicet partes,vt nouissimas ab illo accipere mereatur? Ex libr. de præ destinatione sanctorum.

¶ Hoc promittit deus quod ipse facit. Non enim ipse promittit & alius facit, quod iam non est promittere sed prædicere. Ideo non ex operibus,sed ex vocante,ne ipsorum sit non dei, & mer- ces non imputetur secundum gratiam,sed secundum debitum. Ex lib. sniarum Prosperi.

Qui traditus est propter delicta nostra,& resurre- xit propter iustificationem nostram.

I. Timo. ij. I. Ioan. i.

QVi sanat omnes languores tuos,qui redimet de interitu vitam tuam. Ibi sanabitur omnis languor tuus,cum cor- ruptibile hoc induet incorruptionem. Redempta est enim vita tua de corruptione. Iam securus esto,initus est bonę fidei contractus. Nemo fallit redemptorem tuum, nemo circum uenit,nemo premit. Egit hic commercium,iam precium soluit, sanguinem fudit. Sanguinem inquam fudit vnicus filius dei pro nobis. O anima,erige te,tanti vales,redemit de corruptione vi- tam tuam. Ostendit exemplo quod promisit in præmio. Mor- tuus est propter delicta nostra,& resurrexit propter iustificationem nostram. Sperent membra quod in capite demonstratum est,nō curabit membra sua,quorum caput leuauit in cœlum? Traditus est propter delicta nostra,& resurrexit propter iustificationē nrām. Ex tract. ps. ciij. Redemptionis precium.

¶ Sicut morte ipsius sentimur,sic in resurrectione ipsius ger- minamus. Etenim mors ipsius significat interitum veteris vitæ nostræ. De hac re Apostolus, Consepulti enim, inquit, sumus Christo per baptismum in mortem,vt quemadmodum resurre- xit Christus a mortuis, sic & nos in nouitate vitæ ambulemus. Non dixit,traditus est propter iustificationem nostram, & resurre xit propter delicta nostra. In eius traditione delictum sonat: in eius resurrectione iustitia sonat. Ergo moriatur delictum,& resur- gat iustitia. Ex sermone de pascha. Roma. vi.

CAPVT .V.

VSTIFICATI ergo ex fide pacem habeamus ad deum per dominum nostrum Iesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam in qua stamus,& gloriamur in spe gloriæ filiorum dei.

Ex libro ad Bonifac. papam vrbis. Gratis iustificati sumus quis ex fide. 1.Cor.iiij. Gratia meretur augeri. Ps.lviij.

IVstificati autem gratis per gratiaz ipsius, ne fides ipsa superba sit,nec dicat sibi,si ex fide quomodo gratis? Quod enim fides meretur,cur non potius redditur q̃ donatur? Non dicat ista homo fidelis. Quia cum dixerit.merear iustificationem, habeo fidem,respondeatur ei. Quid enim habes quod non accepisti? Cum ergo fides impetrat iustificationem, sicut vnicuiq; deus partitus est etiam mensuram fidei,non gratiam dei aliquid meriti præcedit humani,sed ipsa gratia meretur augeri, vt aucta mereatur ꝛ perfici comitante non ducente,pedissequa non preuia voluntate. Vnde illi qui dixit, Fortitudinem meam ad te custodiam, causamq; reddidit,dicens, Quia deus susceptor meus es:tanquam requirens quibus id meritis fuerit consecutus, nihilq; in se inueniens ante gratiam dei. Deus meus,inquit,misericordia eius præueniet me. Quantumcunqz,inquit,cogitauero antecedentia merita mea,misericordia eius præueniet me. Proinde ab illo attributam fortitudinem suam,ad illum custodiens, eodem seruatore non perdidit quod eodem largitore suscepit.

H

Ibidem.

Non solum autem,sed & gloriamur in tribulationibus,scientes quoniam tribulatio patientiam operatur,patientiam autem probationem,probatio vero spem. Spes autem non confundit: quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.

Ex libr. de gratia ꝛ libero arbitrio.

NOn itaqz per nos,sed per spiritum sanctuz qui datus est nobis. Ipsa charitate fit quam donum dei esse manifestat,vt tribulatio non auferat,sed potius operet patiētiā.

Ex lib. de agōe Christiano Iusti nihil mali patiuntur

¶Nec nos moueat ꝙ in hac vita secundum carnem quam portant iusti multa grauia ꝛ aspera tolerant. Nihil enim mali patiuntur qui iam possunt dicere,quod ille vir spiritualis exultat ꝛ prædicat Apostolus dicens, Gloriamur in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur,patientia probationem, probatio spem. Spes aūt non confundit,quia charitas dei, diffusa est in cordibus nostris p spm̄ sanctū qui datus est nobis. Si ergo

A

In hac vita vbi tanta tormenta sunt,possunt boni & iusti viri cum talia patiunt,nō solū æquo animo tolerare,sed & in dei charitate gloriari,quid cogitandū est de illa vita q̄ nobis promittitur,vbi nullam de corpore molestiā sentiemus? Quoniā non ad hoc resurgit corpus iustorū,ad qđ resurgit corpus impiorū. sicut scriptū est,Omnes resurgemus,sed non oēs immutabimur. Et ne quisquā putet nō iustis immutationē istā pmitti,sed potius iniustis,& eā existimet esse pœnalē,sequit & dicit,Et mortui resurgent incorruptī,& nos immutabimur. ¶ Vt aūt mali bonis sæpe capaliter nocēant,ptātē in eos accipiunt ad maiorē bonorū vtilitatē,pp exercitationē patientiæ.Itaq̃ aīa Christi semp inuigilet in tribulationibus suis seq voluntatē dei sui,ne ordinationi dei resistendo acquirat sibi grauius iudiciū.Quod.n.ipse dn̄s agens hoīem Pontio Pilato dixit,hoc & Iob diabolo posset dicere. Non haberes in me ptātē nisi tibi data esset desup.Non ergo eius voluntas cuius maliciæ ptas in bonos dat,sed eius voluntas a quo hæc ptās datur,dz esse charissima,qm̄ tribulatio patientiā operat,patientia vero pbationē,pbatio aūt spem. Spes aūt nō confundit,qm̄ charitas dei diffusa est in cordibus nostris p spiritū sanctū,q datus est nobis. SPES aūt non confundit. ¶ Quis est q confunditur? Qui dicit, ego qđ sperabā nō inueni. Et merito. Sperabas.n.de te,aut sperabas de hoīe amico. Maledictus aūt q spez suā ponit in hoīez. Cōfunderis qa fefellit te spes posita in mendaciū. Oīs.n.hō mēdax. Si aūt ponas spem tuā in dn̄o deo,non cōfunderis,qa ille in quo spem posuisti fallere non pōt. Vñ & ille iustus confirmatus in spe malo in die tribulationis qa nō confundit,qd ait? Gloriamur in tribulationibus,sciētes q tribulatio patientiā opat,patientia pbōnē,pbō spem. Spes aūt non cōfundit. Vñ spes non cōfundit? qa in deo posita est. Iō sequit,Charitas dei diffusa est in cordibus nostris p spm̄ sanctū,q datus est nobis. Iam datus est nobis spūs sanctus. Qūo nos fallit? cuius tale pignus tenemus? Vñ ille gloriet dicens gloriamur in tribulationibus,si egestatē intus pateretur? Videbitur foris angustię,sed intus latitudo erat. Quid aūt facit malus hō cū cœperit tribulari? Foris nihil hz,ablata sunt oīa,in cōsciā nullū solatiū est. Nō est quo exeat,qa dura sunt,Nō est quo intret,qa mala sunt. Cōsolatio nō est in externis,nō est in internis. Qūo consolabat ille plenus sagina interiore,& de ipsa sagina ructis, Dn̄s dedit,dn̄s abstulit,sicut dn̄o placuit ita factū est,sit nomen dn̄i bn̄dictū. Quisquis aūt malus est,male secū torqueat necesse est. Sibi ipse tormēto est. Ipse.n.est pœna sua, quē torq̄t cōscīa sua. QVIA charitas dei diffusa est in cordibus nr̄is p spm̄ sanctū q datus est nobis. ¶ A quo nisi ab illo q ascēdit in altū,& captiuauit captiuitatē,dedit dona hoibus? ¶ Insinuat nobis in pr̄e auctoritas,in filio natiuitas,in spūsancto pris filijq; cōitas, in tribus eq̄litas. Qđ ergo cōe ē pr̄i & filio,p hoc nos voluit hr̄e cōionē

Resurrectio iustorū & impiorū differt. i.Cor.xv. Ex lib.questio. lxxxiij. Mali cur bonis nocere possunt. Ioan.xix. B. Extractatu ī ps.xxxvi. Confundi quis dicatur. Hiere.xvij. Psal.cxv. Deus non pōt fallere. C. Miseria impij tribulati. Iob.I. Malus sibi tormento est. Ex lib.de natura & gratia. Ephe.iiij. Ex sermone ad populū de blasphe.spūs scti.

& inter nos & secū. Per illud donū nos colligere voluit in vnū, qđ ambo hñt vnū, hoc est per spm̄ sanctū deum & donū dei. In hoc enim diuinitati reconciliamur, eaq; delectamur. Nam qd nobis prodesse quicquid boni nossemus, nisi etiam diligeremus? Sicut autem veritate discimus, ita charitate diligimus: vt & plenius cognoscamus, & beati cognito perfruamur. Charitas porro diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Et quia peccatis alienabamur a possessione verorum bonorum, charitas cooperit multitudinem peccatorum. ¶ Ego arbitror ideo bis datum esse spiritum sanctum, vt commendarentur duo praecepta charitatis. Duo sunt enim praecepta charitatis, & vna est charitas. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua: Diliges proximum tuum tanq̄ teipsum. In his duobus mandatis tota lex pendent & prophetae. Vna charitas & duo praecepta, vnus spiritus & duo data. Non enim vnus datus est prius, & alius datus est postea, quia non alia charitas diligit proximum, quam illa quę diligit deum. Non ergo alia charitate quam qua proximum diligimus, ipsum deū diligimus. Sed quia aliud est deus, aliud est proximus, vna charitate diliguntur, non sunt tamen vnum quae diliguntur. Ideo forte, quia magna est & primitus commendata dilectio dei, secunda dilectio proximi. A secundo autem incipitur, vt ad primum veniatur. Si enim fratrem quem vides non diligis, deum quem non vides quomodo potes deligere? Informans nos ad dilectionem proximi venit in terra conspicuus, & proximus proximus, spiritum sanctum insufflando in facie eorum. Vt autem ab hac proximi charitate audiamus eius charitatem qui in caelo est, de caelo misit spiritum sanctum. Accipe in terra, & dilige fratrem. Accipe de caelo, & dilige deum. Quia & in terra quod accepisti de caelo est. In terra Christus dedit, sed de cęlo est quod dedit. Ille enim dedit qui de caelo descendit. Hic inuenit cui daret, sed inde attulit quod daret. Quid est ergo fratres? an forte commemoro & hoc, quomodo charitas ad spiritum sanctum proprie pertineat? Paulum audi. Non solum autem sed & gloriantes in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem. Spes autem non confundit, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Vnde charitas dei diffusa est in cordibus nostris? Quid tibi dabas? quid quasi de tuo praesumebas? Quid enim habes quod non accepisti? Ergo vnde, nisi de quo sequitur, per spiritum sanctum qui datus est nobis? Charitas ista non tenetur, nisi in vnitate ecclesiae. Non illam habent diuisores, sicut dicit Apostolus Iudas, qui seipsos segregant animales, spiritum non habentes. Ideo diffluunt, quia coagulum non tenent. Charitas cōgregat nos. ¶ Quia vero dicit Apostolus, charitas dei diffusa est in cordibus

[Margin notes:] Dilectio auget cognitionem & perficit eam. — D — Ex sermone Ascensionis domini. — Quare bis dat' est spiritus sanctus. — Matt. xxij. — Charitas vna & in deum & proximum. — I. Ioan. iiij. — E — Rom. v. — I. Cor. iiij. — Charitas vbi teneatur. — Ex sermone vi. epistolae Ioan.

nostris

nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, intelligamus in dilectione spiritum sanctum esse. Ipse est enim spiritus sanctus quẽ non possunt accipere mali. Ipse est ille fons, de quo dicit scriptura. Fons aquæ tuæ sit tibi ꝓprius, & nemo alienus cõicet tibi. Omnes eñ qui non diligunt deum, alieni sunt, Antichristi sunt, & quãuis intrent basilicas, non possunt numerari inter filios dei. Non ad illos pertinet fons ille vitæ, habere baptismum, & malus põt. Inuenimus Saul enĩ regẽ habuisse prophetiã. Persequebatur sanctum Dauid, & impletus est spiritu prophetiæ, & prophetare cœpit. Accipere sacramentum corporis & sanguinis dñi & malus potest. Nam de talibus dictũ est, Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Habere nomen Christi & malus põt, idest Christianus vocari, & malus esse põt. De quibus dictum est, Polluerunt nomen dei sui. Ergo habere sacramenta illa omnia & malus põt, habere aũt charitatem & malus esse non potest. Hoc est ergo proprium donũ, ipse est singularis fons, ad hunc bibendum vos hortatur spiritus dei, ad se bibendum vos hortatur spiritus dei. ¶ Vnde scimus quia de spiritu suo dedit nobis? hoc ipsum quia de spiritu suo dedit tibi, vnde cognoscis? Interroga viscera tua, si plena sunt charitate, habes spiritum dei, Vnde cognoscimus quia inde cognoscis habitare in te spiritũ dei? Paulum interroga Apostolum, Quoniam charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. ¶ Dedit dona hominibus. Quæ dona? spiritum sanctũ. Qui tale dat donũ qualis ipse est. Magna est autẽ misericordia dei. Donum dat ęqualem sibi, quia donum eius spiritus sanctus est, & vnus deus tota trinitas pater, & filius, & spiritus sanctus. Quid nobis præstitit spiritus sanctus? Audi Apostolum. Charitas dei (inquit) diffusa est in cordibus nostris. Vnde tibi o mendice? Charitas dei diffusa est in corde tuo. Quid, aut in quo charitas dei diffusa est? in corde humano. Habemus (inquit) thesaurum istũ in vasis fictilibus. Quare in vasis fictilibus? vt eminẽtia virtutis sit dei. Deniq; cũ dixisset, charitas dei diffusa est in cordibus nostris, ne putaret quisq; a se sibi esse ꝙ diligit deum, continuo addidit, Per spiritum sanctum qui datus est nobis. Vt ergo ames deũ, habitet in te deus, & amet se de te, idest ad amorẽ suum moueat te, accendat te, excitet te. Lucta est enim in isto corpore: q̃diu viuimus, pugnamus, q̃diu pugnamus, periclitamur. Sed in his omnibus superamus per eũ qui dilexit nos. ¶ Ergo vnde tibi charitas, nisi quia diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis? Ecce ad quod gemie. Contemne spiritum tuum, accipe spiritũ dei. Nõ timeat spiritus tuus, ne cum in te cœperit habitare spiritus dei, angustiis coarctetur in corpore tuo. Cum habitare cœperit in corpore tuo spiritus dei, non inde excludet spiritum tuũ. Noli timere. Si dum[?] aliquẽ hospitio suscipias, pateris angustias. Suscipe

Spiritum sanctum mali non accipiunt

i. Cor. xi.

Sacramẽta habere põt malus charitatem nõ potest.

G

Ex sermõe. vij. epistolæ. Ioan. Charitatẽ hẽs spm̃ dei habet.

Ex sermone. xliiij. de verbis Euang. Dona dei.

ij. Cor. iiij.

H

Ex sermone de verbis apostoli lxxxi. Spiritus dei suscipitur sine angustiatione

diuitem spiritum dei, dilataberis, non angustiaberis. Dilatasti gressus meos subter me. Dic dic hospiti tuo, ditissimus es, dilatasti gressus meos subter me. Quando non hic eras, angustias patiebar.

Ps. xvij. Implesti cellam meam, & non me exclusisti sed angustiam meã. Cum enim dicit, charitas dei diffusa est, ipsa diffusio latitudinẽ significat. Non ergo timeas angustias, Recipe hospitem istum, & non sit hospes tuus quasi detranseuntibus. Non enim debet dare discedendo. Veniens habitet in te, & dedit ipsius esto, non te dese rat, non inde migret. Tene illum animo: & dici illi, dominus deus noster possi de nos. ¶ Fortitudinẽ gentilium mundana cupiditas,

Ex lib. sentẽtiarũ Prosperi. A forittudinem Christianorum dei charitas facit. Quæ diffusa est in cordibus nostris, non per voluntatis arbitrium quod est a nobis, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Prorsus donũ est dei deligere deum, ipse vt deligeretur dedit qui non delictus dilexit, Displicentes amati sumus, vt fieret in nobis vnde placeremus. Diffundit enĩ charitatem in cordibus nostris spiritus sanctus, patris & filij, quem cum patre amamus & filio.

Vt quid enim Christus cũ adhuc infirmi essemus secundum tempus, ꝓ impiis mortuus est? Vix enim pro iusto quis moritur. Nam pro bono forsitã quis audeat mori.

Ex tract. cxlvij. Arræ promissionis dei. AVt vero pro minimo habet deus hominem, propter quẽ mori voluit vnicum suum? Attendamus ad iudicium dilectionis dei promissionis tales arras accepimus, vnicus pro quibus mortuus est. Vtinam pro bonis, vtinã pro iustis. Sed quid? Etenim Christus (ait Apostolus) pro impiis mortuus est. Qui donauit impiis mortem suam, quid seruat iustis, nisi vitam suam? Erigat se ergo humana fragilitas, non desperet, non se collidat, non se auertat, non dicat non ero. Qui promisit deus est, & venit vt promitteret. Apparuit hominibus, venit suscipere mortẽ nostram, promittere vitã suam. Quid tibi promisit deus o homo

B mortalis? Quia victurus es in æternum. Non credis? Crede, plus est iam quod fecit quam quod promisit. Quid fecit? Mortuus est pro te. Quid promisit? vt viuas cum illo. Incredibilius est quod mortuus est æternus, quam vt in æternum viuat mortalis. Iam quod incredibilius est tenemus. Si propter homines mortuus est

Deus cur e quod mortuus est. deus, nonne victurus est homo cum deo? Non est mortalis victurus in æternum, propter quem mortuus est qui viuit in æternum? Sed quomodo mortuus est deus, & vnde mortuus est? Et potest mori deus? Accepit ex te vnde moreretur pro te. Non posset mori nisi caro. Non posset mori nisi mortale corpus. Induit se vbi pro te moreretur. Induet te vbi cum illo viuas. Vbi se induit morte?

Ioan. i. Verbum nõ est pars ecclesiæ In virginitate matris. Vbi te induet vita? In equalitate patris. Elegit sibi hic thalamũ castum, vbi coniungeretur sponsus sponsæ.

Verbum caro factum est, vt fieret caput ecclesiæ. Verbum enim ipsum non est pars ecclesiæ, sed vt esset caput ecclesiæ, carnem assumpsit. Quiddam nostrum iam sursum est, qđ hic accipit, vbi mortuus est, vbi crucifixus est. Iam quædam primitiæ tuæ præcesserunt, dubitas quia secuturus es? ¶ Omnia mihi tradita sunt, inquit, a patre meo. Fortasse dicturus es. Christo sunt tradita, nũquid mihi? Audi Apostolum dicentem audi vt dixi iamdudum, line disperatione frigaris. Audi quomodo amatus es, nō amādus. Audi quomodo amatus es turpis, fœdus, antequā esset in te quod amari dignum esset. Amatus es prius vt dignus fieres qui amaretis. Etenim Christus (sicut ait Apostolus) pro impijs mortuus est. An forte impius merebatur amari? Quæro quod merebatur impius? damnari respondes. Christus tamen pro impijs mortuus est. Ecce quod tibi præstitum est impio. Iam pio quod seruatur? Quid præstitum est impio? Christus pro impijs mortuus est. Desiderabas autem omnia possidere, noli per auaritiam, sed per pietatem hoc quærere. Si enim ita quæsieris, possidebis. Tenebis enim eum p quem facta sunt omnia, & cum ipso omnia possidebis.

secundum diuinitatem, quā uis sit caput secundum quod homo.
Ex sermone de verbis euāg. lvi.
C
Amatus est impius nō amād⁹

Commendat autem suam charitatem deus in nobis. Quoniā cum adhuc peccatores essemus secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est. Multo igitur magis iustificati nunc in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus recōciliati sumus deo p mortem filii eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. D

INcomprehensibilis est dilectio qua diligit deus, neq; est mutabilis. Non enim ex quo ei reconciliati sumus per sanguinem filij eius nos cœpit diligere, sed ante mundi constitutionem dilexit nos, vt cum vnigenito eius etiam nos filij eius essemus, priusquam omnino aliquid essemus. Quod ergo reconciliati sumus deo per mortem filij eius, non sic audiatur, quasi ideo nos reconciliauerit ei filius, vt iam inciperet amare quos oderat, sicut reconciliatur inimicus inimico, vt inde sint amici, & inuicē diligant qui oderant inuicem. Sed iam nos diligenti reconciliati sumus ei, cū quo propter peccatū inimicitias habebamus. Quod vtrū verū dicā attestetur Apostolus. Cōmendat, inquit, dilectionē suam deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Habebat itaq; erga nos charitatē, etiam cum inimicitias aduersus eum exercentes operaremur iniquitatem, & tamen ei verissime dictum est, Odisti domine omnes qui operantur iniquitatem. Proinde miro & diuino modo, & quando nos oderat diligebat. Oderat enim nos quales ipse non fecerat. Et quia iniquitas nostra opus eius non omni ex

Ex tractat. euangelij. for Ioan. cx.
Recōciliatio p mortē filij dei quō intelligēda sit.
ps. xv.
Deus simul & oderat & diligebat nos ante reconciliationem.

parte consumpserat, nouerat simul in vno quoqꝫ nostrũ ꝛ odisse quod feceramus, ꝛ amare quod ipse fecerat. Et hoc quidem in omnibus intelligi pōt de illo cui veraciter dictum est, Nihil odisti eorum quę fecisti. Cum igitur eorum quæ fecerit nihil oderit, quis digne possit eloqui quantuꝫ diligat membra vnigeniti sui? Et quanto amplius ipsum vnigenitum, in quo condita sunt omnia visibilia ꝛ inuisibilia, quæ in suis generibus ordinata ordinatissime diligit? Membra quippe vnigeniti ad angelorum sanctorum æqualitatem, gratiæ suæ largitate perducit. Vnigenitus aũt cum sit dominus omnium, proculdubio est dominus angelorũ: natura qua deus est, non angelis sed patri potius ęqualis. Gratia vero qua homo est, quomodo non excedit excellentiam cuiusli bet angeli, cum sit vna persona carnis ꝛ verbi? Quiquĩ nō desinunt qui etiam nos angelis pręferant: quia pro nobis (inquiunt) non pro angelis mortuus est Christus. Quid est aliud hoc q̃ꝫ de impietate velle gloriari? Etenim Christus sicut ait Apostolus, iuxta tēpus pro impijs mortuus est. Hic ergo non meritum nostruꝫ, sed dei misericordia commendatur. Nam quale est ideo se velle laudari, quia vitio suo tam detestabiliter ægrotauit, vt non posset aliter q̃ꝫ medici morte sanari? Non est hęc nostrorum gloria meritorum, sed medicina morborum. An ideo nos præferimus angelis, quia cum ꝛ angeli peccauerint eis, nihil tale impensum est, vñ sanarentur? Cur non potius intelligimus, ꝙ tanto damnabilior eorum iudicata sit culpa, quanto erat natura sublimior? Tanto eñ minus q̃ꝫ nos peccare debuerunt, quanto meliores nobis fuerũt. Nunc autem in offendendo creatore tanto execrabilius beneficio eius ingrati extiterunt, quanto beneficentius sunt creati. Nec eis satis fuit desertores esse illius, nisi ꝛ nostri fierent deceptores. Hoc itaqꝫ nobis magnum bonum confert, qui dilexit nos sicut dilexit ꝛ Christum, vt propter ipsum, cuius membra esse nos voluit, ęquales sanctis angelis simus, quibus ꝛ natura inferiores sumus conditi, ꝛ peccato indigniores facti, qui eorum fieri qualescunqꝫ socij deberemus. ¶ Ostendit enim dilectionem suã deus in nobis. Si enim cum adhuc peccatores essemus Christus ꝓ nobis mortuus est. Vix enim, inquit, pro iusto quis moritur. Nam ꝓ bono forsitan quis audeat mori? Dominus autem noster pro impijs mortuus est. Neqꝫ enim merita nostra pręcesserant pro q̃bus filius dei moreretur, sed magis quia nulla erant merita, magna erat misericordia. Quam certa ergo, q̃ꝫ firma promissione seruat iustis vitam suam, qui donauit iniustis mortem suam? Testimonia quippe dei sunt, quibus quantum nos diligat nobis probare dignatur. ¶ Commendat autem suam charitatem deus in nobis. Quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Cum ergo ipse dicat, Ego sum via: ꝛ humilitas eius carnalis natiuitatis, atqꝫ passiōis euidētia sunt testimonia di

B
Sapient. xi.
Christi humanitatis gratia excellit āgelos.

Nō nō est angelis præferēdus quāuis Christ° pro eo nō pro angelis mortuus sit.

F
Dæmones natura perfectiores sunt hoībus.

Ex tractatu ī ps. lxxv.
Dilectionis dei vehementia

Ex tractatu ps. cxviij.
G

uinæ erga nos dilectionis: proculdubio via testimoniorum dei Christus est. Per hæc quippe testimonia quæ in illo videmus impleta, et futura erga nos q̃ sempiterna ꝓmissa sunt expectamus et speramus implenda. Qui enim ꝓprio filio non pepercit, sed pro nobis oĩbus tradidit eũ, quõ non et cum illo omnia nobis donauit? ¶ Primum nobis persuadendũ fuit, quantum nos diligeret deus, ne desperatione non auderemus erigi in eum. Quales aũt dilexerit ostendi oportebat, ne tanq̃ de meritis nostris superbientes magis ab eo resiliremus, et in nostra fortitudine magis deficeremus. Ac per hoc egit nobiscũ, vt per eius fortitudinem potius proficeremus, atq; ita in infirmitate humilitatis perficeret virtus charitatis. Hoc significat in Psalmo vbi ait, Pluuiam voluntariã segrega deus hæreditati tuæ, et infirmata est, tu vero perfecisti eã. Pluuiam voluntariã quippe non nisi gratiam vult intelligi, non meritis redditam, sed gratis datam, vnde et gratia nominatur. De dit enĩ eam, non quia digni eramus, sed quia voluit. Hoc cognoscentes, non fidentes in nobis erimus, et hoc est infirmari. Ipse vero perficit nos q̃ et Paulo Apostolo dixit, Sufficit tibi gratia mea, nã virtus in infirmitate perficitur. Persuadendũ ergo erat homini quantũ nos dilexerit deus, et quales dilexerit. Quantũ, ne desperaremus: quales, ne superbiremus. Hunc locum Apostolus p necessariũ sic explicat, Cõmendat aũt, inquit, suã charitatẽ deus in nobis, qm̃ cũ adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Multo magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Si enĩ cũ inimici essemus reconciliati sumus deo per mortẽ filij eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. Itẽ alio loco. Quid ergo dicemus, inquit, ad hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos? Qui filio ꝓprio non pepercit, sed pro nobis oĩbus tradidit illum, quõ non et cum illo omnia nobis donauit? Quod aũt factũ nobis annunciatur, hoc futurum ostendebatur et antiquis iustis, vt per eandẽ fidem etiã ipsi humiliati infirmarentur, et infirmati perficerentur. Quoniam cũ adhuc peccatores essemus Christus pro nobis mortuus est etc. ¶ Non aliũ modũ possibilẽ deo dicimus defuisse, cuius potestati cuncta æqualiter subiacent, sed sanandę nostræ miseriæ conuenientiorẽ aliũ modũ non fuisse, nec esse oportuisse. Quid enim tam necessarium fuit ad erigendam spem nostram, mentesq; mortaliũ, conditione ipsius mortalitatis abiectas, ab immortalitatis desperatione liberandas, q̃ vt demonstraretur nobis quanti nos pẽderet deus, quantũq; diligeret? Quid vero huius rei tanto isto iudicio manifestius atq; præclarius, q̃ vt dei filius immutabiliter bonus, in se manens qđ erat, et a nobis pro nobis accipiens quod non erat, præter suę naturæ detrimentũ, nostrũ dignatus inire consortiũ, prius sine vllo suo malo merito, nostra mala perferret, ac sic iã credẽtibus quantũ nos diligat deus, et qđ desperabamus iam

Rom. viij.

Ex lib. de trinitate. iiij.

Ps. lxvij. H

Per pluuiã voluntariã significatur gratia, quæ voluntarie et gratis datur. ij. Cor. xij.

Quantũ et quales dilexerit nos deus attendum est.

Roma. viij.

Ex lib. de trinit. xiij. A

Deus potuit nos alio mõ sibi reconciliare q̃ per mortem filij sui.

sperantibus, dona in nos sua sine vllis bonis meritis nostris, in- debita largitate conferret? Quia & ea quæ dicũtur merita nostra bona, dona sunt eius. Vt enim fides per dilectionẽ operetur, cha ritas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Tunc autem est datus, quando est Iesus resurrectio ne clarificatus. Tunc enim eum se missurum esse promisit & mi- fs.lxvij. B sit, quia tunc sicut de illo scriptum est, & ante prædictum, ascendit in altum, captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus. Hæc dona sunt merita nostra, quibus ad summum bonũ immortalis beatitudinis peruenimus. Cõmẽdat autem (inquit Apostolus) charitatem suam deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Multo magis nunc iusti ficati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Adhuc ad dit & dicit. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortẽ filij eius, multo magis recõciliati salui erimus in vita ipsius. Quos peccatores dixit prius, hos posterius inimicos dei. Et quos prius iustificatos in sanguine Iesu Christi, eos posterius re- conciliatos per mortem filij dei. Et quos prius saluos ab ira per ipsum, eos postea saluos in vita ipsius. Nõ ergo ante istam gratiã quoquomodo peccatores, sed in tabulis peccatis fuimus, vt inimi ci essemus dei. Spiritus autẽ idẽ Apostolus nos peccatores & inimi- cos dei duobus identidẽ nominibus appellauit, vno velut mitis- simo, alio plane atrocissimo, dicens, Si enim Christus cũ infirmi essemus adhuc iuxta tẽpus pro impijs mortuus est. Quos infirmos, eosdẽ impios nuncupauit. Leue aliquid videtur infirmitas, sed ali- quãdo talis est, vt impietas nominetur. Nisi tamẽ infirmitas esset, medicũ necessarium non haberet, qui est Hebraice Iesus, Græce. Soter, nostra autem locutione Saluator. Quod verbum latina lin gua antea non habebat, sed habere poterat, sicut potuit quando voluit. Hęc autẽ apostoli sentẽtia pcedẽs vbi ait, Adhuc cũ infirmi essemus iuxta tẽpus Christus pro impijs mortuus est, choeret his dua bus sequẽtibus: quarũ in vna dixit peccatores, in alia inimicos dei tanquam in illis singulis reddiderit singula, peccatores ad infirmos, ini- micos dei referẽs ad impios. Sed quid est iustificati in sanguine ip- sius? Quæ vis est huius sanguinis obsecro, vt in eo iustificentur cre- dẽtes? Et quid est. Recõciliati per mortẽ filij eius? Ita ne vero cũ irasce- retur nobis deus pater, vidit mortẽ filij sui pro nobis, & placatus est nobis? Nũquid ergo filius eius vsque adeo nobis iã placatus erat vt pro nobis etiã dignaretur mori? Pater vero vsque adeo adhuc irascebã tur, vt nisi filius pro nobis moreretur nõ placaretur? Et quid est quod alio loco idẽ ipse doctor gẽtiũ, Quid, inquit, dicimus ad hæc? si deus pro nobis quis contra nos? qui filio proprio nõ pepercit, sed pro nobis tradidit eũ, quomodo nõ & cũ illo oĩa nobis donauit? Nũquid nõ iã placatus esset pater, cũ proprio filio nõ parcẽs pro nobis eũ traderet? Nõne videtur hęc illi velut aduersa esse sententia? In illa moritur pro nobis filius, & recon-

Iesus Hebraice, Soter Græce, Saluator latine. C

Pater iam nobis reconciliatus fuerit priusquam filius moreretur. Rom. viij.

ciliatur nobis pater per eius mortem. In hac autẽ tñq; prior nos dilexerit pater, ipse ꝑpter nos filio nõ parcit, ipse ꝑ nobis eũ tradit ad mortẽ. Sed video qđ ꝛ antea pr̃ dilexit nos, nõ solum anteq; filius ꝑ nobis moreret, sed anteq; cõderet mũdũ, ipso testante Apostolo q dicit, Sicut elegit nos in ipso ante mũdi cõstitutionẽ. Nec filius patre sibi nõ parcẽte ꝑ nobis velut inuitus traditus est, qa ꝛ de ipso dictũ est. Qui me dilexit, ꝛ tradidit semetipsum pro me. Omnia ergo simul ꝛ pater, ꝛ filius, ꝛ amborũ spiritus pariter ꝛ cõcorditer opat. Tñ iustificati sumus in Christi sanguine, ꝛ recõciliati sumus deo p mortẽ filij eius. Et quõ id factũ sit, vt potero q; tũ satis videbit explicabo. Quid. i. iustitia dei in ptãtẽ diaboli traditũ est genus humanũ, peccato primi hominis, in oẽs vtriusq; sexus cõmixtione nascentes originaliter trãseunte, ꝛ parẽtũ primorũ debito vniuersos posteros obligãte. Apostolus aũt apertius hoc prædicat vbi dicit. Et vos cũ essetis mortui delictis ꝛ peccatis vestris, qbus aliqñ ambulastis secundum seculum mundi huius, secundum principẽ potestatis aeris, spiritus eius q nũc opatur in filijs diffidẽtiæ, in qbus ꝛ nos aliqñ cõuersati sumus in desiderijs carnis nostræ, fac ẽtes volũtates carnis ꝛ affectionũ, ꝛ eramus natura filij iræ sicut ꝛ cæteri. Filij diffidentiæ sunt infideles. Et quis hoc nõ est añq; fidelis fiat? Quocirca oẽs homines ab origine sub principe sunt potestatis aeris, q operatur in filijs diffidẽtiæ. Et qđ dixit ab origine, hoc est qđ dicit apostolus, natura etiã se fuisse sicut cæteros. Natura scilicet vt est deprauata pctõ, nõ vt recta creata est ab initio. Modus autẽ iste quo traditus est hõ in diaboli potestatẽ, nõ ita debet intelligi tñq; deus hoc fecerit, aut fieri iusserit, sed qđ tãtũ pmiserit, iuste tñ. illo. n. deserẽte, peccãtẽ peccati auctor illico inuasit. Nec ita sane deus deserit creaturã suas, vt nõ se illi exhibeat deũ creãtẽ ꝛ viuificãtẽ, ꝛ inter pœnalia mala etiã bona malis multa pstantem. Nõ. n. cõtinuit in ira sua miserationes suas. Nec hominẽ a lege suæ potestatis amisit, qñ in potestate diaboli esse pmisit. Si ergo cõmissio peccatorũ p irã dei iustitiã hominẽ subdidit diabolo, pfecto remissio pctõrũ p recõciliationẽ dei benigni eruit hominẽ ad diabolo. Non autẽ diabolus potẽtia dei, sed iustitia superãdus fuit. Nam quid omnipotẽte potẽtius? aut cuius creaturę potestas potestati creatoris comparari potest? Sed cũ diabolus vitio peruersitatis suę factus sit amator potẽtiæ, ꝛ desertor oppugnatorq; iustitiæ (sic eñ ꝛ hoĩes eũ tãto magis imitãtur, quãto magis neglecta vel ẽt oposa iustitia potẽtiæ studẽt, eiusq; vel adeptiõe lętãtur, vel inflãmanẽ cupiditate) placuit deo vt pp eruẽdũ hoĩes de diaboli ptãte, nõ po ĩ diabol⁹, s; iustitia vinceret, atq; ita ꝛ hoĩes imitãtes xpm iustitia qrerẽt diabolũ vĩcere, nõ pot. Quę ẽ igit iustitia q̃ vict⁹ ẽ diabol⁹? Quę ẽ inq; nisi iustitia Iesu xpi? Et quo vict⁹ ẽ? Quia cũ ĩ eo nihil morte dignũ iueniret, occidit eũ tñ. Et vtiq; iustũ est vt debitores quos tenebat liberi dimittãtur in

Eph. i.

D

Galat. ij.

Declarat quõ dicimur iustificati in sanguine Christi, ꝛ recõciliati deo p mortẽ filij eius.

Eph. ij.
Colo. ij.

Originalis peccati generalitas

E

Filij diffidẽtiæ

Deus nõ tradit hominẽ in potestatem diaboli effectiue vel perptiue, sed tãtũmodo permissiuæ.

Diabolus qualiter vincatur.

Diabolus vict⁹ iustitia ꝛ nõ potentia.

Diabolus vict⁹ sit

Iudæos ad oc/cisionē Christi. eum credentes. quem sine vllo debito occidit. Hoc est quod iusti
ficari dicimur in Christi sanguine. Sic quippe in remissionem pec
catorum nostrorum innocens ille sanguis effusus est. Vnde se di
Ps. lxxvij. cit in psalmis in mortuis liberum. Solus enim a mortuis debito
liber est mortuus. Hinc & in alio psalmo dicit, Quæ non rapui
Ps. lxviij. tunc exsoluebam. rapinam volens intelligi peccatum, quia vsur
patum est contra licitum. Vnde per os etiam carnis suæ, sicut in
Ioan. xiiij. euangelio legitur, dicit, Ecce venit princeps mundi huius, & in
me nihil inuenit. id est nullum peccatum. Sed vt sciant omnes
Ibidem. (inquit) quia voluntatem patris mei facio, surgite eamus hinc.
Et pergit inde ad passionem, vt pro debitoribus nobis quod ipse
G non debebat exolueret. Nunquid isto iure equissimo diabolus vin
ceretur, si potentia Christus cum illo agere, non iustitia voluisset?
Mediator noster debuit esse deus & homo. Sed postposuit quod potuit, vt prius ageret quod oportuit. Ideo au
tem illum esse opus erat & hominem & deum? Nisi enim homo
esset, non posset occidi. Nisi & deus esset, non crederetur voluisse
quod potuit, sed non potuisse quod voluit. Quid enim iustius quam
vsque ad mortem crucis pro iustitia peruenire? Et quod potentius
quam resurgere a mortuis, & in cælum cum ipsa carne in qua est oc
Iustitia Christi. cisus ascendere? Iustitia ergo prius, & potentia postea diabolum
Potētia, xpi. vicit. Iustitia scilicet, quia nullum peccatum habuit, & ab illo est
Diabolus prius victus est iustitia quam potētia: vtroque tamen modo victus. iniustissime occisus. Potentia vero, quia reuixit mortuus, nunquam
postea moriturus. Sed potentia diabolum vicisset etiam si ab illo
non potuisset occidi. quamuis maioris sit potentiæ et ipsam mor
tem vincere resurgendo, quam vitare viuendo. Sed aliud est pro
Maioris est potētiæ a mortuis resurgere, quā ab ea se pseruare. pter quod iustificamur in Christi sanguine, cum per remissionem
peccatorum eruimur de diaboli potestate. Hoc ad id pertinet, quod
a Christo iustitia diabolus vincitur, non potentia. Ex infirmitate
quippe quam suscepit in carne mortali, non ex immortali poten
I. Cori. tia crucifixus est Christus. De qua tamen infirmitate ait apostolus,
H Quod infirmum est dei fortius est hominibus. Si enim cum ini
Ex sermone de passione domini. mici essemus reconciliati sumus deo per mortem filij eius, multo
magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. ¶ Ergo pro impijs
Christus mortuus est. Et Christus deus est. Quomodo non regna
bit inuentus in vita dei iustus, quando ne perire: morte dei quæsi
tus est impius? In vita enim dei salui erimus, quia in vita nostra
perieramus. Sed cum audimus & vitam dei, & mortem dei, disce
ramus quid, vnde sit. Vitam quippe attulit nobis, mortem vero
accepit a nobis. Nec tamen pro suo merito, sed pro nobis. MVL
to magis nunc iustificati in sanguine ipsius salui erimus ab ira per
Ex tracta. ps. xcvi. ipsum. ¶ Filius dei pro nobis mortuus est. Securus esto accepta
rum te vitam ipsius qui pignus habes mortem ipsius. Pro quibus
enim mortuus est. Nunquid pro iustis? Paulum interroga. Etenim
Christus pro impijs mortuus est. Impius eras, & mortuus est pro te
Iam iustificatus es, & deseret te? Qui iustificat impium relinquet pium?

¶ Cur ergo nō fieret mors Christi? imo aūt non prætermissis aliis innumerabilibus modis quibus ad nos liberandos vti posset omnipotens, ipsa potissimum eligeretur vt fieret, vbi nec de di. uinitate eius aliquid imminutum est aut immutatum ꝛ de hu. manitate suscepta tantum beneficij collatum est hominibus, vt ad dei filio sempiterno, eodēq; hominis filio mors temporalis indebita redderetur, qua eos a sempiterna morte debita liberaret? Peccata nostra diabolus tenebat, ꝛ per illa nos merito adigebat in mortem. Dimisit ea ille qui sua non habebat, ꝛ ab eo immerito est perductus ad mortem. Tanti valuit sanguis ille, vt neminē Christo indutum in æterna morte del ita detinere debuerit, qui Christus morte indebita vel ad tempus occidit. Cōmendat ergo charitatem suam deus in nobis: quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Multo magis iustificati nunc in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. Iustificati, inquit, in sanguine ipsius. iustificati plane in eo quod a peccatis omnibus liberati. Liberati autem a peccatis omnibus, quoniam pro nobis est dei filius qui nullum habebat peccatum, occisus. Salui ergo erimus ab ira per ipsum. Ab ira vtiq; dei, quę nihil est aliud quam iusta vindicta. Non ergo sicut hominis animi perturbatio ita est ira dei, sed illius ira est cui dicit alio loco sancta scriptura, Tu autem domine virtutum cum tranquillitate iudicas. Si ergo iusta diuina vindicta tale nomen accepit, etiam reconciliatio dei quæ recte intelligitur, nisi cum talis ira finitur? Nec inimici eramus deo, nisi quemadmodum iustitiæ sunt inimica peccata. Quibus remissis tales inimicitię finiuntur, ꝛ reconciliatur iusto quos ipse iustificat. Quos tamen etiam inimicos vtiq; dilexit: quandoquidem filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus (cum adhuc inimici essemus) tradidit eum. Recte ergo Apostolus secutus adiunxit. Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus deo per mortem filij eius, per quam facta est illa remissio peccatorum, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. In vita salui, qui per mortem reconciliati. Quis enim dubitet daturū amicis vitā suam, pro quibus inimicis dedit mortē suam.

Ex libro de Trinitate, xiij. ca. xvi.

A

Efficatia sanguinis Christi.

Ira dei.

B

Rom. viij.

Non solum autem, sed & gloriamur (inquit) in deo per dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.

Non solum ait, salui erimus, sed ꝛ gloriamur, nec in nobis, sed in deo, nec per nos, sed per dominū nostrū Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus secundum ea quæ superius disputata sunt. Deinde subiungit Apostolus. Propter hoc sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, ꝛ per peccatum mors, ꝛ ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt ꝛ cætera. In quibus

Adam primus / Adam secūdus — prolixius de duobus hominibus disputat: vno eodemq; primo Adam per cuius peccatum & mortem tanquam hæreditarijs malis posteri eius obligati sumus: altero autem secundo Adā, q nō homo tantū sed & deus est, quo pro nobis soluente qđ nō debebat, a debitis & paternis, & proprijs liberati sumus. Proinde qm̄ pp vnus illū tenebat diabolus oēs p eius carnalē vitiatū concupiscentiam gnatos, iustū est vt pp hunc vnū, oēs m t. at oēs per ipsius immaculatam gratiam spiritaliter regeneratos.

C

Propterea sicut per vnum hominem peccatum intrauit in hunc mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit.

Ex lib. de baptismo puulorū. I. / Error Pelagianorū de peccā/to originali. / Ioan. iij. / Sapient. ij.

Primæ transgressionis pctm̄ non ppagatione in alios homines ex primo hoīe, sed imitatione transijsse Pelagiani calūniant. Hinc em̄ & in paruulis nolunt credere p baptismū solui originale pctm̄, qđ in nascentibus nullū esse oīno contendunt. Sed si Apl's pctm̄ illud cōmemorare voluisset, quod in hunc mūdū nō ppagatione sed imitatione intrauerit, eius principē nō Adā sed diabolū diceret, de quo scriptū est, Ab initio diabolus peccat. De quo & leg. i in libro sapientiæ. Inuidia aūt diaboli mors intrauit in orbē terrarū. Nam qm̄ ista mors fit a diabolo vero in hoīes, non qꝛ ab illo fuerunt ppagati, sed qꝛ eum fuerint imitati: continuo subiunxit: Imitant aūt eū qui sunt ex pte ipsius. Proinde Apl's cum illud pctm̄ ad mortem commemoraret quæ ab vno in oēs propagatione transiret, eum principem posuit a quo propagatio generis humani sumpsit exordium. Imitantur quidē Adam quotquot per inobedientiā transgrediuntur mandatū dei. sed aliud est qđ exemplum est voluntate peccantibus, aliud qđ origo est cū peccato nascentibus. Ni & Christū imitantur sancti eius ad sequendā iustitiā. Vnde & idē Apl's dicit, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Sed præter hanc imitationē gratiæ eius, illuminationē iustificationēq; nostram & intrinsecus operatū illo opere de quo idē pdicator eius dicit, Neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementū dat deus. Hęc enim gratia baptizatos quoq; paruulos suo inserit corpori, qui certe imitari aliquē needū valent. Sicut ergo ille in quo oēs viuificant, pter qꝛ se ad iustitiā exēplū imitantibus pbuit, dat & sui spiritus occultissimā fidelibus gratiam, quā latenter infundit & paruulis: sic & ille in quo oēs moriuntur, pter qꝛ eis qui præceptū dñi voluntate transgrediuntur imitationis exēplū est, occulta & tabe carnalis concupiscentiæ suæ, tabificauit in se oēs de sua stirpe venientes. Hinc omnino nec aliunde Apostolus dicit. Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in oēs homines pertransiuit. Deinde quod sequitur.

D

.Cor. iiij.

I. Cor. iij.

In quo quatenus omnes peccauerunt.

QVam circunspecte, q̃; propriæ, q̃; sine ambiguitate dictum est, si enim peccatum intellexeris quo per vnum hoiem intrauit in mũdũ, in quo oẽs peccauerunt, certe manifestũ est alia esse propria cuiusq; peccata, in qbus hi tñ peccant quorum peccata sunt, aliud hoc vnũ in quo omnes peccauerunt, qñ oẽs ille vnus homo fuerunt. Si aũt non pct̃m, sed ille vnius homo intelligit in quo vno hoie oẽs peccauerunt, qd & ista manifestatione manifestius? Nempe legimus iustificari in Christo qui credunt in eũ, propter illã cõicationẽ & inspirationem gratiæ spiritalis, qua quisquis hæret dño vnus spũs est. Quãuis eũ & imitent sancti eius, legatur mihi tale aliquid de his qui sanctos eius imitati sunt: vtrũ quisq̃; dictus sit iustificatus in Paulo, aut in Petro, aut quolibet horũ, quorũ in populo dei magna, excellit au ctoritas, nisi q in Abrahã dicimur benedici, sicut ei dictum est, Benedicent in te oẽs gentes, propter Christũ qui semen eius est secundum carnẽ? Quod manifestius dr̃, cũ hoc idẽ ita dicit, Benedicent in semine tuo oẽs gentes. Dictũ aũt quẽ q̃; diuinis eloquijs peccasse vel peccare in diabolo cũ eum iniqui & impij oẽs imitẽtur. nescio vtrũ quisq̃ reperiat. Quod tñ cũ Apls de primo homine dixerit, in quo oẽs peccauerunt, adhuc de peccati propagine disceptatur, nescio quæ nebula imitationis opponitur. Attendite etiam quæ sequuntur. Cum enim dixisset, in quo omnes peccauerunt, secutus adiunxit. B

Peccatũ in oẽs transiens.

I. Cor. vi.

Iustificamur in solo Christo.

Gala. iij.

Vsq; ad legem enim peccatum in mundo fuit.

HOc est, quia nec lex potuit auferre peccatum quę subintrauit vt magis abundaret peccatum, siue naturalis lex, in qua quisq; i ratione vtens incipit peccato originali addere & propria, siue ipsa q̃ scripta per Moysen populo data est. Si eñ data esset lex quæ posset iustificare, vere ex lege esset iustitia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.

Gala. iij.

Peccatũ aũt non deputabatur cum lex non esset.

Quid est non deputabat, nisi ignorabatur & pct̃m esse non putabat? Neq; enim ab ipso dño deo tanq̃; non esset habebat, cum scriptũ sit, Quicũq; sine lege peccauerunt sine lege peribunt.

Deputari

Rom. ij.

Sed regnauit (inqt) mors ab Adã vsq; ad Moysen.

IDest, a primo homine vsq; ad ipsam ẽt legẽ q̃ diuinitus promulgata est, quia nec ipsa potuit regnũ mortis auferre. Regnũ enim mortis vult intelligi, qñ ita dñatur in hoibus reatus peccati, vt eos ad vitam æternã, q̃ vera vita est, venire non sinat, sed ad secundã ẽt q̃ pœnaliter æterna est, mortẽ trahat. Hoc regnũ mortis sola in quolibet hoie grã destruit Saluatoris: q̃ operata est & in antiqs sanctis, qcũq; anteq̃; xp̃s in carnẽ veniret, ad eius

Regnũ mortis. C

Lex Moysi non poterat adiuuare, sed solum præcipere.

tamen adiuuantem gratiam, non ad legis literam, quæ iubere tantum non ad iuuare poterat, pertinebant. Hoc nanque occultabatur in vetere testamento pro temporum dispensatione iustissima, quod nunc reuelatur in nouo. Ergo in omnibus regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen, qui Christi gratia non adiuti sunt vt in eis regnum mortis destrueretur.

Etiam in eis qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ.

¶ Idest, qui nondum sua & propria voluntate sicut illi peccauerunt, sed ab illo peccatum originale traxerunt.

Qui est forma futuri.

Quia in illo constituta est forma condemnationis futuris posteris, qui eius propagine crearentur, vt ex vno omnes in condemnationem nascerentur, ex qua non liberat nisi gratia saluatoris. Scio quidem plerosque latinos codices sic habere. Regnabit mors ab Adam vsque ad Moysen, in eos qui peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ. Quod etiam ipsum qui ita legunt, ad eundem referunt intellectum, vt in similitudinem præuaricationis Adæ peccasse accipiant, qui in illo peccauerunt vt ei similes crearentur, sicut ex homine homines, ita ex peccatore peccatores, ex mortuo morituri, damnatoque damnati. Græci autem codices (vnde in latinam linguam interpretatio facta est) aut omnes, aut pene omnes, id quod a me primo positum est habent.

Sed non (inquit) sicut delictum, ita & donatio. Si enim ob vnius delictum multi mortui sunt, multo magis gratia dei, & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi, in multos abundauit.

Non sunt plures prædestinati quam reprobati.

Non magis multos, idest multo plures homines, neque enim plures iustificantur quam condemnantur, sed multo magis abundauit. Adam quippe ex vno suo delicto reos genuit, Christus autem & quæ homines delicta propriæ voluntatis ad originale in quo nati sunt addiderunt, gratia sua soluit atque donauit. Quod euidentius in consequentibus dicit. Verum illud diligentius intuere, quod ait ob vnius delictum multos mortuos. Cur enim ob illius vnius & non potius ob delicta sua propria, si hoc loco intelligenda est imitatio non propagatio? Sed attende quod sequitur.

Et non sicut per vnum peccatum, ita & donum. Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem.

NVnc dicant vbi locus habeat in his verbis illa imitatio. Propagationis Ex vno,inquit,in condemnationem. Quo vno nisi deli nō imitationis cto?Hoc enim explanat cum adiungit,Gratia autem ex peccatū in oēs multis delictis in iustificationem.Cur ergo iudicium ex vno de transit. licto in condemnationem,gratia vero ex multis delictis in iusti, ficationem?Nonne si nullum est originale delictum,non solum ad iustificationem gratia,sed & iudicium ad condemnationes ex multis delictis homines ducit?Neq3 enim gratia multa delicta donat,& non & iudicium multa delicta condemnat. Aut si ppte rea ex vno delicto in condēnationē ducuntur,quia oīa delicta q̄ condemnantur ex vnius illius imitatione commissa sunt,eadem causa est cur ex vno delicto & ad iustificationē duci intelligatur, quia oīa delicta quę iustificatis remittunť, ex illius vnius imita, tione cōmissa sunt?Sed hoc videlicet non intelligebat Apostolus cum dicebat,Iudiciū quidē ex vno delicto in condēnationē,gra, tia vero ex multis delictis in iustificationē.Inimo vero nos intel ligamus Apostolū,& videamus ideo dictū,Iudiciū ex vno delicto in condēnationem,quia sufficeret ad condemnationem & si non B esset in hominibus nisi originale pctm̄.Quiuis enim condemna Originale pctm̄ tio grauior sit eorum qui originali delicto & propria coniunxe, adcondēnatio/ runt,& tanto singulis grauior quanto grauius quis peccauit,tn̄ etiā nem sufficit. illud solum quod originaliter tractū est,non tm̄ a regno dei sepa Peccati origi/ rat,quo paruulos sine accepta Christi gratia defunctos, intrare nō nalis mala. posse ipsi & confitentur,verum & a salute,ac vita æterna facit alie nos:quę nulla esse alia potest preter regnum dei,quo sola Christi societas introducit.Ac per hoc ab Adam in quo oēs peccauimus, non oīa nostra peccata,sed tm̄ originale peccatum traduximus: à Christo vero in quo oēs iustificamur,non illius tm̄ originalis, sed & cæterorum quę ipsi addimus peccatorum remissionē con, sequimur.Ideo non sicut per vnū peccatum ita est & donū. Nam iudicium quidē ex vno delicto si non remittitur, idest originali, in condemnationem iā3 potest ducere:gratia vero ex multis de lictis remissis,hoc est non solum originali,verum etiam cæteris omnibus,ad iustificationem perducit.

Si enim ob vnius delictum mors regnauit p vnū, multo magis qui abundantiam gratiæ & iustitiæ ac cipiunt,in vita regnabunt,per vnū Iesum Christum. C

CVr ob vnius delictum mors regnauit per vnum,nisi quia vinculo mortis tenebantur in illo vno in quo oēs pecca, uerunt,etiam si propria peccata non adderent? Alioquin non ob vnius delictum mors vnum regnauit,sed ob delicta mul Diaboli potius ta multorum per vnūquęq3 peccantē.Nam si ppea cæteri ob alte q̄ Adæ imita/ rius delictū mortui sunt,q͞a illū in delinquēdo p̄cedētē subsequen tores sunt pec/ tes imitati sunt,ille quoq; & multo magis ob alterius delictum cantes.

mortuus est,quē3 diabolus ita delinquendo præcesserat vt ei delictum & ipse suaderet. Adā vero nihil suasit imitatoribus suis,& multi q̄ imitatores eius dicunt fuisse,eū tale aliqd cōmisisse vel non audierunt,vel oīno non crediderunt. Quanto igit̃ rectius sicut illi dixi diabolū principē constituisset Apls,a quo vno pctm̄ & mortē p oēs transisse diceret:si hoc loco non ppagationē,sed imitationē dicere voluisset? Multo enī rōnabilius Adā dr̃ imitator diaboli quē suasorē pctī habuit,si pōt quisq3 imitari & illum qui nihil tale suasit,vel oīno quē nescit. Quid est aūt, qui abundantiā gratiæ & iustitię accipiunt,nisi ꝙ non ei tm̄ pctō in quo oēs peccauerunt,sed & q̄ addiderunt gratia remissionis dat̃:eisq3 hominibus tanta iustitia donat̃,vt cū Adā consenserit ad pctm̄ suadenti,

D non cedant isti & cogenti? Et quidē multo magis in vita regnabunt,quo mortis regnū multo plures in ęternā pœnā trahat:nisi intelligamus eos ipsos in vtroq3 dici,qui transeunt ab Ada3 ad Christum,idest a morte ad vitā:quia in vita ęterna sine fine regnabunt,magis q̄3 in eis mors temporaliter & cum fine regnauit.

Propagatū est malum. Probatur bonū

Igitur sicut per vnius delictum /in omnes homines ad condemnationem,sic per vnius iustitiam /in omnes homines,in iustificationem vitæ.

HOc vnius delictum si imitationem attendamus,non erit nisi diaboli. Sed quia manifestū est,de Adā non diabolo dici,restat intelligenda,non imitatio,sed propagatio peccati. Nam & q̄d ait de Christo,per vnius iustificationē, magis hoc

Iustificatio a solo Christo ē.

expressit q̄3 si p vnius iusti diceret. Eam quippe iustificationem dicit qua Christus iustificat impiū. Quē non imitandū pposuit, sed solus hoc pōt. Nam potuit Apostolus recte dicere, Imitatores

I.Cor.iiij.

mei estote sicut & ego Christi. Nunq̄3 aūt diceret, Iustificamini a me,sicut & ego iustificatus sum a Christo. Q̄m possunt esse & sunt, & fuerunt multi iusti hoīes & imitandi:iustus aūt & iustificans nemo nisi Christus. Vnde dicit̃. Credenti in eū qui iustificat impiū deputatur fides eius ad iustitiā. Quisquis ergo ausus fuerit dicere,

Rom.iiij.

E

Ioan.xiiij.

iustifico te,consequens est vt dicat etiam crede in me. Quod nemo sanctorū recte dicere potuit nisi sanctus sanctorū. Creditis in deum,& in me credite. Vt qa ipse iustificat impium,deputet̃ fides eius ad iustitiā credenti in eū. Nā si sola imitatio per Christum iustos facit: Sicut enī inquit)p vnius delictum in oēs homines ad condēnationē,sic p vnius iustificationē in oēs hoīes ad iustificationē vitæ. Proinde isti vnus & vnus,non Adā & Christus,sed Adā & Abel constitui debuerunt. Q̄m cū multi nos in huius vitę tempore præcesserint pctōres,eosq3 imitati fuerint q posteriores tempore peccauerunt,iō tñ voluit isti non nisi Adā dictū in quo oēs imitatione peccauerūt,qa primus hoīu3 ipse peccauit. Ac p hoc Abel dici debuit,in quo vno silr̃ oēs imitatione iustificentur, q̄m

ipse primus hominum iuste vixit. Aut si propter quendam articu lum tēporis ad noui testamenti exordiū pertinentē, Christus est positus pp imitationē caput iustorū, Judas eius traditor caput po ni debuit pctōrū. Porro si ppea Christus vnus est in quo oēs iustifi cent, quia non sola eius imitatio iustos facit, sed p spm̄ regene rans gratia, ppea & Adā vnus est in quo oēs peccauerunt, quia non sola eius imitatio pctōres facit, sed p carnē generans pœna. Ob hoc & dictū est, oēs & oēs. Neq3 eīm qui generant per Adā ijdē ipsi oēs p Christū regenerant. Sed hoc recte dictum est, quia sicut nul lius carnalis gñatio nisi p Adā, sic spiritualis nullius nisi p Chri stū. Nā si aliqui possent carne gñari non per Adā, & aliq generari spū non p Christū, non liquide oēs siue hic, siue ibi dicerent. Eosdē aūt oēs postea multos dicit. Possunt quippe in aliqua re oēs esse q pauci sunt. Sed multos h3 gñatio carnalis, multos & spir talis, q̄3 uis non tā multos hæc spiritalis q̄3 illa carnalis. Verū tñ quēad modū illa oēs h3 hoīes, sic ista oēs iustos hoīe. Quia sicut nemo preter illam homo, sic nemo preter istā iustus hō. Et vtriq3 multi.

Sicut enim per inobediētia vnius hominis pecca tores constituti sunt multi: ita per obedientiā vnius hominis, iusti constituuntur multi. Lex aūt subintra uit vt abundaret delictum. Gal. iij.

❡Hoc ad originale homines addiderunt iā propria voluntate, non per Adā. Sed hoc quoq3 soluitur sanaturq3 per Christum.

Quia vbi abundauit peccatum, super abundauit & gratia. Vt quēadmodū regnauit peccatū i mortē.

Etiā3 q̄ð nō ex Adā traxerunt hoīes, sed sua volūtate addiderūt.

Sic & gratia regnet per iustitiam in vitam æternā.

❡Non tamen aliqua iustitia præter Christum, sicut aliqua pec cata præter Adam. Ideo cum dixisset, Quemadmodum regna uit pctm̄ in mortē: hic non addidit per vnū, aut p Adā, quia iam supradixerat: ēt de pctō illo q̄ð subintrante lege abundauit. Et hoc vtiq3 non est originis, sed iā propriæ voluntatis. Cū aūt dixisset, Sic gratia regnet per iustitiā in vitam æternam, addidit.

Per Iesum Christum dominum nostrum.

Quia generante carne illud tantummodo trahitur quod est originale peccatum, regenerante autem spiritu non solum originalis, sed etiam voluntariorum fit remissio peccatorum. Potest proinde recte dici paruulos sine ba ptismo de corpore exeuntes, in damnationem omnium mitissi mā futuros. Multū aūt fallit & fallit, q eos in dānationē pdicat nō futuros, dicēte Apl'o, Judiciū ex vno delicto in odēnationē. Simul itaq3 pcō & morti primi hoīs obnoxij nascunt in carne, & sic iusti

Dānatio paruu lorū decedētiū sine baptismo mitissima dici potest

n tię vitęq́ ętérnę fcði hois fociati renafcunť in baptifmo. Sic & in
Eccle.xxv. ecclefiaftico fcriptũ eft. A muliere initium factum eft peccati, & p
illam omnes morimur. Siue autem a muliere, fiue ab Adam di-
catur, vtrunq; ad primum hominem pertinet. Quoniam ficut no
uimus mulier ex viro eft, & vtriufq; vna caro eft. Vnde & illud qđ
Ephef.v. fcriptum eft. Et erunt duo in carne vna. Igitur iam, non duo (inqt
Et lib. Enchi/ridio. dominus) fed vna caro. ¶ Sed homo habet & pœnam propriam
qua etiam corporis morte punitus eft. Mortis quippe ei fupplicíũ,
deus comminatus fuerat fi peccaret, fic eum munerans libero ar-
bitrio, & tamen regeret imperio. terreret exitio: atq; in paradifi fe
licitate tanq́; in vmbra vitæ (vnde cuftodita iuftitia in meliora
confcenderet) collocauit. Hinc poft peccatum exul effectus, ftir-
pem quoq́; fuam quam peccando in fe tanquam in radice vitia
uerat, pœna mortis & damnationis aftrinxit, vt quicquid pro-
lis ex illo & fimul damnata per quam peccauerat coniuge, per
carnalem concupifcentiam (in qua inobedientiæ pœna fimilis re
tributa eft) nafceretur, traheret originale peccatum, quo trahere-
tur per errores doloresq́; diuerfos, ad illud extremum cum defer
toribus angelis, viatoribus, & poffefforibus, & confortibus fuis
fine fine fupplicium. Sic per vnum hominem peccatum intrauit
in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines per-
Mundus. tranfiuit in quo omnes peccauerunt. Mundum quippe appellauit
Apoftolus eo loco vniuerfum gens humanum. Præter hoc vincu
A lum concupifcentię carnalis natus eft Chriftus, fine mafculo ex
Ex tractatu. virgine concipiente de fpiritu fancto. ¶ Non poteft dici ifte in ini
ps.l. quitate conceptus, nec poteft dici, in peccatis mater eius in vtero
Chriftus fine originali cōce/ptus. eum aluit, cui dictum eft, Spiritus fanctus fuperueniet in te, & vir
tus altiffimi obūbrauit tibi. Pœna enim carnis mors. Et ineft vtiq;
ipfa mortalitas. Vnde apoftolus non moriturum corpus dixit,
fed mortuum. Corpus quidem mortuum eft propter peccatum:
Ro.viij. fpiritus autem vita eft propter iuftitiam. Quomodo ergo fine vin
culo peccati nafcitur, qui concrefcit & feminatur de corpore mor
tuo propter peccatum? Opus hoc cafta in coniuge non habet cul-
Opus matrimo/nij poteft effe fi/ne culpa non fi/ne pœna. pam: fed origo peccati trahit fecum debitam pœnam. Non enim
maritus quia maritus eft, mortalis non eft. Aut aliunde nifi pec-
cato mortalis eft? Erat enim & dominus mortalis, fed non de pec
cato. Sufcepit pœnam noftram: foluit culpam noftram. Merito er
go in Adam omnes moriuntur, in Chrifto omnes viuificabūtur.
Per vnum enim hominem (ait apoftolus) peccatum in hunc mũ
dum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines per-
tranfit, in quo omnes peccauerunt. Definita fententia eft. In Adã
B (inquit) omnes peccauerunt. Solus effe īnocēs infans potuit, qui
Ex fermõe.iiij. de opere Adam non eft natus. Videte ergo fratres, videte genus
de verbis apo/ftoli. humanũ a prima illius primi hominis morte fluxiffe. ¶ Etenim
peccatum a primo homine intrauit in hũc mũdũ, & per peccatũ

mors, &

mors,& ita in omnes homines pertransijt. Verbum attendite quod audistis: cõsiderate, videte quid est pertrãsijt. Inde est paruulus reus. Peccatum non eum fecit, sed traxit. Etenim illud peccatum nõ in fonte mansit, sed pertransit. Non in illum, aut illum, sed in omnes homines pertransit, Genuit peccatores morti obnoxios primus peccator, primus præuaricator. Venit ad saluādos de virgine Saluator, qui ad te non quia venisti, venit. Non enim ille de concupiscentia maris & fœminæ, non de illo vinculo concupiscentiæ. Sanctus, inquit, spiritus superueniet in te. Dictum est hoc virgini in fide feruenti, non concupiscentia carnis æstuanti. Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Quæ tale vmbraculum haberet, quãdo ardor libidinis æstuaret? Qui ergo, non quia venisti ad te venit, liberat te, vbi te inuenit.

Peccatum originale quomodo pertransiit in omnes.

Lucæ.i.

¶ Illud enim vbi vel maxime fides Christiana cõsistit, quod per hominem mors,& per hominẽ resurrectio mortuorum: sicut enim in Adam omnes moriuntur. ita & in Christo omnes viuificabũtur: & quod per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransit, in quo omnes peccauerunt: & quod iudiciũ quidem ex vno in cõdemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationẽ, & quod per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem, & per vnius iustificationem in omnes homines in iustificationem vitę, & si qua alia testimonia, declarant nemínem nasci ex Adam nisi vinculo delicti & damnationis obstrictum, nemínemq; inde liberari nisi renascendo per Christum: cũ inconcusse tenere debemus, vt sciamus eũ q hoc negauerit, nullo modo ad Christi fidẽ,& ad eam, quæ per Christum datur pusillis & magnis, dei gratiam pertinere. Vnde si origo animæ lateat, dum tamen redẽptio clareat, periculum non est. Neq; enim in Christum credimus vt nascamur, sed vt renascamur, quomodocunq; nati fuerimus. Hactenus autem dicimus sine periculo latere animæ originem, vt non tamen eam partem dei essem credamus, sed creaturam: nec de deo natam, sed ab eo factam atq; in eius genus adoptādam mirabili dignatione gratiæ, non parili dignitate naturę, nec eam corpus esse sed spiritum, nec creatorem sed creaturam, nec ideo venisse in hoc corpus corruptibile quo grauatur, qđ illuc eas vitæ in celestibus, vel in quibuslibet alijs mundi partibus antea male gestæ, merita compulerint. Nõdum enim natos Apostolus cum de Rebeccæ geminis loqueretur, nihil egisse dicit boni vel mali, vt non ex operibus quibus nullis alter distinguebatur ab altero, sed ex vocante diceretur minori seruiturum esse maiorem. His igitur firmissime constitutis, si tam reconditum, atq; abditũ est in occultis operibus dei, vt nec scripturarum diuinarum manifesto eloquio declaratur vtrũ propterea nihil boni vel mali nõdũ nati egisse credendi sint, quia non ex alijs propagatas, sed mox ex

Ex epistola ad Optat. epm.

i.Cor.xv.

C

De aia hoīs

D

Rom.ix.

nihilo creatas animas singuli accipiunt: an quia cum essent originaliter in parentibus adhuc ipsi nulli erant qui suas & proprias vitas agerent: illa tamen sit fides salua. qua credimus nullum hominem siue maioris, siue paruulæ cuiuslibet & recentis ætatis, liberari a contagione mortis antiquæ, & obligatione peccati, quod primæ natiuitati contraxit nisi per vnum mediatorem dei & hominum Christum Iesum. Cuius hominis eiusdemque dei saluberrima fide etiam illi iusti salui facti sunt, qui priusque veniret in carne crediderunt in carnem venturum. Eadem namque fides est & nostra & illorum:

Fides antiquorum. quoniam hoc illi crediderunt futurum, quod nos credimus factum. Vnde dicit Apostolus Paulus: Habentes autem eundem spiritum

ij. Cor. iiij fidei secundum quod scriptum est, Credidi propter quod locutus sum:

Ps. cxv. & nos credimus propter quod & loquimur. Si ergo eundem spiritum fidei & illi habebant, qui venturum in carne Christum prenunciauerunt, quem etiam illi qui eum venisse nunciauerunt, sacramenta potuerunt esse pro temporum diuersitate diuersa, ad vnitatem tamen eiusdem fidei

E concordissime recurrentia. ¶ Scriptum est in actionibus Apostolorum loquente Apostolo Petro. Nunc ergo quod tentatis deum,

Ex lib. i. de baptismo paruulorum. imponere iugum supra colla discipulorum quod neque patres nostri neque nos potuimus portare? Sed per gratiam domini Iesu credimus nos saluos fieri, quemadmodum & illi. Si ergo & illi patres portare iugum legis veteris non valentes, per gratiam domini Iesu saluos

Actu. xv. se fieri crediderunt, manifestum est quod hec gratia etiam antiquos

Rom. i. iustos viuere fecit ex fide. Iustus enim ex fide viuit. Proinde cum omnes iusti, hoc est veraces dei cultores, siue ante incarnationem, siue post incarnationem Christi, nec vixerunt, nec viuunt nisi ex fide incarnationis Christi, in quo est gratiæ plenitudo, profecto quod scriptum est,

Act. 4. Non est aliud nomen sub cælo in quo oportet nos saluos fieri, ex illo tempore valet ad saluandum genus humanum, ex quo in Adam viciatum est genus humanum. Ille vnus vnum peccatum misit in mundum: iste vero vnus non solum illud vnum, sed cuncta simul abstulit que addita inuenit. Vnde dicit Apostolus. Non sicut per vnum peccantem ita est & donum dei. Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis de-

F lictis in iustificationem. ¶ Quia vtique illud vnum quod originaliter trahitur, etiam si solum sit, obnoxios damnationi facit: gratia vero ex

Ex ij. Enchrid. Originale etiam solum obnoxios damnationi facit. multis delictis iustificat homines, qui preter illud vnum quod communiter cum omnibus traxit, sua quoque propria multa commisit. Verumtamen quod paulo post dicit. Sicut per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem, ita & per vnius iustificationem in omnes homines ad iustificationem vitæ: satis indicat ex Adam neminem natum nisi damnatione detineri, & neminem nisi in Christo renatum a damnatione liberari. Nam iudicium ex

Ex libr. de bono perseuerantiæ. vno in condemnationem, &c. ¶ Sed cur inquis gratia dei non secundum

Gratia non secundum merita datur nec omnibus. merita hominum datur? Respondeo, quoniam deus misericors est. Cur ergo inquis non in omnibus? Et hic respondeo, quoniam deus iustus iudex est. Ac per hoc & gratis ab eo datur gratia, & iusto eius in aliis iudicio demonstra-

tur, quid in eis quibus datur cóferat gratia. Non itaqȝ simus ingrati quod secundum placitum voluntatis suę, in laudem glorię & gratiæ suæ, tam multos liberat misericors deus de perditione tā debita, vt si inde nem né liberaret, nó esse iniustus. Ex vno qppe oés in condénationem nó iniusti iudicati sunt filij ire, sed iustam. Qui ergo liberatur, gratiá diligat: qui nó libera tur, debitú agnoscat. Si in remittédo debitú bonitas, in exigendo æquitas intelligitur, nusq̄ esse iniquitas apud deú inuenitur. Igitur sicut p vnius delictum in omnes homines in condemnationem, sic p vnus iustificationé in omnes homines in iustificationé vitæ. ¶ Quemadmodum enim omnes omnino ptinentes ad generationem voluntatis carnis nó moriútur nisi in Adá, in quo omnes peccauerút, sic ex his omnes omnino pertinentes ad regenerationem voluntatis spiritus, nó viuificantur nisi in Christo, in quo omnes viuificátur. Quia sicut p vnú omnes ad códemnationem, sic p vnum omnes ad iustificationem. Nec est vllus vlli medius locus, vt possit esse nisi cum diabolo, q nó est cú Christo. Vna est qppe caro peccati in qua omnes ad dānationem nascuntur, & vna est caro in similitudine carnis peccati, p quā oés a damnatione liberātur. Nec ita dictú est omnes, velut quicúqȝ nascuntur in carne peccati, idé ipsi oés múdari intelligantur per carné similem carni peccati. Nó enim oíum est fides: sed omnes ptinétes ad generationé cónubij carnalis, non nascuntur nisi in carne peccati: & oés ptinétes ad generationé cónubij spiritualis nó múdantur nisi per carné similé carni peccati. hoc est, illi p Adá ad códénationé: isti p Christum ad iustificationé. Tāq̄ si dicamus (verbi grā) vna est obstetrix in hac ciuitate, q̄ oés excipit, & vnus est magister q oés docet literas: neqȝ ibi possunt intelligi omnes nisi qui nascuntur: neqȝ hic oés nisi q discunt. Nó tamen oés q nascuntur literas discunt. Sed hic cuius claret, qđ & illic recte dictú est, oés excipit pter cuius manus nemo nascitur, & hic recte dictú est, oés docet pter cuius magisteriú nemo discit. Sicut dictú est, Sicut p vnius delictú in oés homines in códénationé, vt nullus ptermitteretur, sic & in eo qđ dictú est, Per vnius iustitiá i oés hoies iustificationé vitę, nullus ptermissus est. Nó qa oés in eú credút, & baptismo eius abluunt, sȝ qa nemo iustificat nisi i eú credat & baptismo eius abluat. Itaqȝ oés dictú é, de aliquo mó alio pter ipm quo qsqȝ saluus fieri posse credatur. ¶ Ego dico paruulú natú í eo loco, vbi ei nó potuit p xpi baptismú subueniri, morte pueńtú idcirco talé fuisse, id est sine lauacro regenerationis exijsse: q eé aliud nó potuit. Absoluet ergo eú, & apiat ei cōtra sententiá dñi regnú cęlorú. Sed nó eú absoluit Apls q ait. Per vnú hoiem pctm̄ intrauit in múdú, & per pctm̄ mors, & ita in omnes homines pertransit, in quo omnes peccauerant. Recte ergo ea damnatione quæ per vniuersam massam currit, non admittuntur in regnú cælorum, quamuis Christianus nó solum nó

G Ex lib. s. de baptismo paruulorum.

Nullum est medium inter pertinere ad diabolum, & ptinere ad Christum.

Exemplis ostendit quó oés iustificátur p vnú.

H

ij. The. ij.

Ex libro de natura & gratia.

Paruulus morte pueńtus ni babtizetur damnetur.

Christus audisse nequiés ... damnetur

A fuerit, sed nec esse potuerit. Sed de infante non loquor. Iuuenis vel senex in ea ratione defunctus est, vbi non potuit Christi nomen audire. Potuit fieri iustus per naturam & liberum arbitriū: an non potuit? Si potuisse dicunt, ecce quod est crucem Christi euacuare, sine illa quēquam per naturalem legem, & voluntatis arbitrium, iustificari posse contendere. Dicamus & hic. Ergo Christus

Gal.ij. gratis mortuus est. hoc enim possent omnes etiam si mortuus ille non esset. Et si iniusti essent, quia vellent essent, non quia iusti esse non possent. Si autem sine Christi gratia iustificari omnino non potuit, etiam iustum si audet absoluat secundum verba sua. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam iusti constituētur multi.

Ex tracta. ps.lxxi. Obedientię laus. ¶ Obedientia est in omnibus, & in omni rationali creatura, omnisq; iustitiæ origo atq; perfectio: ita vt duorum hominum, id est Adam qui fuit caput mortis nostrę, & Christi qui est caput salutis nostrę, hęc commendetur magna distinctio, quia sicut p inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & p obedientiam vnius hominis iusti constituentur multi.

Ex li. de Genesi ad literam. j.Cor.xv. ¶ Apostolus gratiam qua salui efficimur magna intentione cōmendans dicit, Sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur. Et sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, sic & per obedientiam vnius hominis iusti constituentur multi. Eosdemq; multos peccatores non quibusdam exceptis, sed omnes intelligi volens, superius ait

B de Adam, In quo omnes peccauerunt. vnde vtiq; infantium animæ non possunt secerni. Lex autem subintrauit vt abundaret delictum. Vbi aūt abundauit delictum, superabundauit & gratia.

Ex tractatu Euangelij sm Ioan.iij. ¶ Hoc proderat superbis, vt abundaret delictum. Multum enim sibi dabant, & quasi viribus suis multum assignabant, & non poterant implere iustitiam, nisi adiuuaret ille qui iusserat. Superbiam illorum volens domare deus, dedit legem tanquam dicens, Implete, ne putetis deesse iubentem. Non deest qui iubeat, sed deest q impleat. Si ergo deest qui impleat, vnde non implet? Quia natus cum traduce peccati & mortis, de Adam secum traxit qđ ibi conceptum est. Cecidit primus homo, & omnes qui de illo nati sunt, de illo traxerunt concupiscentiam carnis. Oportebat vt nasceretur alius homo, qui nullam traxit concupiscentiam. Ipsa est gratia fratres mei, ipsa est veritas, quia promissa & exhibita. Non erat

Lex non opitulabatur nec sanabat vt gratia ista in veteri testamento, quia lex minabatur, non opitulabatur: iubebat, non sanabat: languorem ostendebat, non auferebat: sed illi præparabat medico venturo cum gratia & veritate: tanquam ad aliquem quem curare vult medicus mittat primum seruum suum, vt ligatum illum inueniat. Sanus non erat, sanari nolebat, & ne sanaretur, sanum se esse iactabat. Missa lex est, ligauit

C eum, inuenit se reum. Iam clamat de ligatura. Venit dominus cu

tat amaris aliquantum, & acribus medicamentis. dicit enim ęgroto, ferto, dicit tolera, dicit noli diligere mundum, habeto patientiam, curet te ignis continentiæ, ferrum persecutionum tolerent vulnera tua. Expauescebat quiuis ligatus: liber ille & non ligatus bibit quod dabat tibi. Prior passus est vt te consolaretur, tanquam dicens; Qđ times pati pro te, prior patior pro te. Hæc est gratia, & magna gratia. Quis illam digne collaudet? Per seruum lex data reos fecit, per imperatorem indulgentia data, reos liberauit. Lex per Moysen data est. Non sibi aliquid amplius seruus assignet qui quod per illum factum est. Electus ad magnum ministerium tanquam fidelis in domo, sed tamen seruus, agere secundum legem potest, soluere a reatu legis non potest. Lex ergo per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.

Christus liber docet nos ligatos quid pati debeamus vtsanemur

Ex lib. de fide & operibus.

ps. cxi.

¶ Etiam temporibus apostolorum non intellectis quibusdam sub obscuris sententijs Apostoli Pauli, hoc eum quidam arbitrati sunt dicere, faciamus mala vt veniant bona, quia dixerat, Lex subintrauit vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit gratia. Quod ideo verum est, quia legem accipientes homines qui de suis viribus superbissime præsumebant, nec diuinum adiutorium vincendarum malarum concupiscentiarum recta fide impetrantes, pluribus grauioribusq; delictis etiam lege præuaricata onerati sunt: ac sic magno reatu compellente confugerunt ad fidem, qua misericordiam indulgentiæ mererentur, & auxilium a domino qui fecit cœlum & terram: vt diffusa per spiritum sanctum charitate in cordibus suis, in dilectione agerent, quę contra seculi huius concupiscentias iubentur, secundum id quod prædictum fuerat in Psalmo, Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt.

D

ps. xv.

ps. xv.

Ex lib. de spiritu & litera.

¶ Legis litera quæ docet non esse peccandum, si spiritus viuificans desit, occidit. Sciri enim peccatum facit potius q̃ caueri, & ideo magis augeri quam minui, quia malæ concupiscentiæ etiã præuaricatio legis accedit. Volens ergo Apostolus commendare gratiam quæ per Iesum Christum omnibus gentibus venit, ne Iudæi aduersus cæteras gentes de accepta lege se extollerent, postea quam dixit: peccatum & mortem per vnum hominem intrasse in genus humanum, & per vnum hominem iustitiam & vitã ęternam, illum Adam, & hunc Christum apertissime insinuans, ait: Lex autem subintrauit vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia, vt quemadmodum regnauit peccatum in mortem, sic & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam, per Iesum Christum dominum nostrum. Deinde proponens sibi ipse quæstionem inquit.

CAPVT. VI.

VID ergo dicemus? Permanebimus in peccato vt gratia abundet? Absit.

Bx eod. ptinue

VIdit enim a peruersis peruerse posse accipi quod dixerat, Lex subintrauit vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit gratia. tanquam dixerit propter abundantiam gratiæ prodesse peccatum. Hoc diluens respondit, Absit. atq; subiecit.

Qui enim mortui sumus peccato, quomodo viuemus in eo? An ignoratis fratres quia quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus?

Gal. 3.

HOc est, cum id præstiterit gratia vt moreremur peccato, quid aliud facimus si viuimus in eo, nisi vt gratiæ simus ingrati? Neq; enim qui laudat beneficium medicinæ, prodesse morbos dicit & vulnera, a quibus illa hominem sanat: sed quanto maioribus medicina laudibus prædicatur, tanto magis vituperantur & horrentur vulnera & morbi, a quibus liberat quæ ita laudatur. Sic laus & prædicatio gratiæ vituperatio est, & damnatio delictorum. Demonstranda enim fuerat homini fœditas languoris eius: cui contra iniquitatem suam, nec præceptum sanctum & bonum profuit: quo magis aucta est iniquitas quam minuta: quando quidem lex subintrauit vt abundaret delictum: vt eo modo conuictus, atq; confusus videret non tantum doctorem sibi esse necessarium, verum etiam adiutorem deum, a quo eius itinera dirigantur ne dominetur ei omnis iniquitas, & confugiendo ad opes diuinæ misericordiæ sanetur, atq; ita vbi abundauit delictum, superabundet gratia, non peccantis merito sed subuenientis auxilio. Consequenter eandem medicinam in passione & resurrectione Christi mystice demonstratam ostendit Apostolus dicens, An ignoratis quoniam quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti ergo sumus illi per baptismum in mortem, vt quemadmodum surrexit Christus a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Nempe satis lucet mysterio dominicæ mortis & resurrectionis, figuratum vitæ nostræ veteris occasum, & exortum nouæ, demonstratamq; iniquitatis abolitionem, renouationemq; iustitiæ. Vnde igitur hoc tantum

C beneficium homini nisi per fidem Iesu Christi? Hæc cogitatio sancta seruat filios hominum, in protectione alarum dei sperantes,

Ps. xxxv. vt inebrientur ab vbertate domus eius, & torrente voluptatis po

rentur, quoniam apud ipsum est fons vitæ, & in lumine eius videbimus lumen. ¶ Per Moysen data est lex, & hæc aliquid obscurum tradidit ipsa legis. Ad hoc enim data est lex, vt conuinceretur languidus, & medicum imploraret. Ipsa est via occulta dei. Ergo quia hoc ibi mysterium est, ideo datam legem vt conuincerentur peccatores, & ad gratiam accipiendam, medicum implorarent. Vnde ille conuictus est quem in se transfigurat Paulus Apostolus, dicens, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Per mandatum enim demonstrata illi erat quædam rixa in seipso. Vnde dicit, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem sub lege peccati quæ est in membris meis. Cognouit se in miseria, in gemitu, in rixa & contentione, ipse secum sibi non concordans, a se dissonans, a se resiliens. Et quid ait optans pacem veram, pacem supernam? Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei, per Iesum Christum dominum nostrum. Vbi autem abundauit peccatum, superabundauit gratia. Vnde autem abundauit peccatum? Lex autem subintrauit vt abundaret peccatum. Quare lege subintrante abundauit peccatum? Quia nolebant se confiteri homines peccatores, addita lege facti sunt & præuaricatores. Præuaricator enim non est quisque nisi cum legem transgressus fuerit. Ipse Apostolus hoc dicit, Vbi enim lex non est nec præuaricatio. Abundauit ergo peccatum, vt superabundaret gratia. Ergo vt dicere cœperam, quia hoc est in lege magnum mysterium, ideo eam datam vt crescente peccato humiliarentur superbi, humiliati confiterentur, confessi sanarentur. Istæ sunt viæ occultæ quas notas fecit Moysi, per quem legem dedit qua peccatum abundaret, & superabundaret gratia. Non crudeliter hoc fecit deus, sed consilio medicinæ. Aliquando enim homo videtur sibi sanus & ægrotat: & in eo quod ægrotat, quia non sentit, medicum non quærit. Augetur morbus, crescit molestia, quæritur medicus. ¶ Lex data est vt gratia quæreretur. Gratia data est vt lex impleretur. Neque suo vitio non implebatur, sed vitio prudentiæ carnis: quod vitium per legem demonstrandum, per gratiam sanandum fuit.

Ioan. xi. In tractatu. ps. cxij.

Lex cur data sit. Rom. vij.

Ibidem.

H

Abundantia peccati quomodo facta sit per legem.

Rom. iiij.

Ex lib. Insinuationum Prosperi.

Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem.

Ignoratis (inquit) quoniam quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti ergo sumus illi per baptismum in mortem. Vnde, nisi fide? Neque enim iam in nobis perfectum est adhuc in nobis metipsis ingemiscentibus, & adoptionem expectantibus redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim quis videt, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Sed tamen quia ipsa spes ex promissione veritatis certa nobis est, cum diceret, Consepulti enim illi sumus per baptismum in mortem, subiunxit & ait.

Ex libro. ij. ad Ianuarium.

A

Roma. viij.

Ibidem.

Eph. iiij.
Col. iij.

Vt quemadmodum surrexit Christus a mortuis p gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim cōplātati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus.

Ex libro ad Bonifacium episcopum.

Ambulamus ergo in re laboris, sed in spe quietis. in carne vetustatis. Semel imolatus est Christus in seipso: & tamē in sacramento non solum per omnes paschæ solemnitates, sed omni die populis immolatur. Nec vtiq; mentitur, qui interrogatus eum responderit immolari. Si enim sacramenta quædam similitudinem rerum earum quarum sacramenta sunt nō haberent, omnino sacramenta essent. Ex hac autem similitudine plerunq; iam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo sacramentum corporis Christi, corpus Christi est, sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita & sacramentum fidei fides est. Nihil est autem aliud credere quam fidem habere. Ac per hoc cū respondetur paruulus credere, qui fidei nondum habet effectum, respondetur fidem habere propter fidei sacramentum, & conuertere se ad deum propter conuersionis sacramentum, quia & ipsa responsio ad celebrationem pertinet sacramenti, sicut de ipso baptismo Apostolus ait. Consepulti (inquit) sumus Christo per baptismū in mortē. Nō ait sepulturam significamus, sed prorsus ait, Consepulti sumus. Sacramentum ergo tantæ rei, non nisi eiusdē vocabulo nuncupauit. Itaq; paruulum etsi nondum fides illa quæ in credentiū voluntate consistit, iam tamē ipsius fidei sacramētū fidelem facit. Nam sicut credere respondentur, ita etiā fideles vocitur, non rem ipsam mente annuendo, sed ipsius rei sacramentū percipiendo. Cum autem sapere homo cœperit, non illud sacramentum repetit, sed intelligit, eiusq; veritati consona etiam voluntate coaptatur. Hoc quādiu non potest, valebit sacramentum ad eius tutelam aduersus contrarias potestates. Et tantum valebit, vt si ante maiores vsum ætatis ex hac vita emigrauerit, per ipsum sacramentum commendante ecclesiæ charitate ab illa condemnatione, quæ per vnum hominem intrauit in mundū, christiano adiutorio liberetur. Hoc qui non credit, & fieri non posse arbitratur, profecto infidelis est, & si habet fidei sacramentum. Longeq; melior est illi paruulus, qui etiam si fidem nondum habet in cogitatione, non ei tamen obijcem cōtrariæ cogitationis opponit: vnde sacramentum eius salubriter percipitur.

Sacramēta sunt quodāmodo similia reb⁹ quarum sunt sacramenta.

B

C

In expositione Epistolæ ad Galatas.

Mors vnde sit

Scientes qa vetus hō noster simul crucifixus est.

Mortalitas vnde sit, notum est credentibus. Ex pœna quippe maledicti peccati primi hominis, quam dominus suscepit, & peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. Si ergo diceretur, mors maledicta est, nemo exhorresceret.

Quid autem nisi mors domini pependit in ligno, vt mortem moriendo superaret? Eadem igitur maledicta quæ victa est. Item si diceretur, peccatum maledictum est, nemo miraretur. Quid aūt pependit in ligno, nisi peccatum veteris hominis, quod dominus pro nobis in ipsa carnis mortalitate suscepit? Vnde nec erubuit, nec timuit Apostolus dicere pro nobis peccatū fuisse, addens vt de peccato damnaret peccatum. Non enim & vetus homo noster simul crucifigeretur, nisi in illa morte domini peccati nostri figura penderet, vt euacuaretur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato. In cuius peccati & mortis figura etiam Moyses in eremo super lignum exaltauit serpentem. Persuasione quippe serpentis homo in damnationem mortis cecidit. Itaq; serpens ad significationem ipsius mortis conuenienter in ligno exaltatus est. In illa enim figura mors domini pendebat in ligno. Cui sacramēto ipse dominus attestatus est dicens. Sicut exaltauit Moyses serpētem in eremo, ita exaltari oportet filium hominis. Non enim & hoc in contumeliam domini Moysen fecisse aliquis dixerit, cū tanti in ea cruce salutem hominum esse cognosceret, vt non ob aliud, ad eius indicium serpentem illum erigere iuberet, nisi vt in eum intuentes qui morsi a serpentibus morituri erant, continuo sanarentur. Non igitur mirum si de maledicto vicit maledictum: qui vicit de morte mortem, de peccato peccatum, de serpente serpentem. Maledicta autem mors, maledictum peccatum, maledictus serpens. Et hæc omnia in cruce triumphata sunt.

D

Nu. xxi.

Serpens a Moyse exaltatus qd significet.

Ioannis .iij.

Vt destruatur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato. Qui enim mortuus est, iustificatus est a peccato. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam viuemus cum Christo.

GRatia dei per baptismum eius qui venit in similitudinē carnis peccati. Id igitur vt euacuetur caro peccati. Euacuatur autem, non vt in ipsa viuente carne concupiscentia conspersa & innata repente absumatur, & non sit, sed ne obsit mortuo quæ inerat nato. Nam si post baptismum vixerit, atq; ad ætatem capacem præcepti peruenire potuerit, ibi habet cum qua pugnet, eamq; adiuuante deo superet, si non in vacuum gratiam dei susceperit, si reprobatus esse noluerit. Nō itaq; hoc p̄statur in baptismo, nisi forte miraculo ineffabili omnipotentissimi creatoris, vt lex peccati q̄ ē in mēbris repugnās legi mētis, prorsus ac penitus extinguatur & nō sit, sed vt quicqd mali ab homine factū, dictū, cogitatū est, cū eidē cōcupiscētiæ subiecta mēte seruiret, totū aboleatur, ac velut factū nō fuerit habeatur, ipsa vero soluto reatus vinculo quo illi diabolus animā retinebat, & interclusiōe destructā qua hominē a suo creatore separabat, maneat in certamine quo corpus nostrum castigamus, & seruituti subijcimus.

E

Ex libro de baptismo puulorū

Pugna adulti baptizati.

Scientes quod Christus resurgens a mortuis, iam
F non moritur, mors illi vltra non dominabitur.

Ex libro contra sex quæstiones Paganorum. Roma. v.

NOn Lazari resurrectio, sed potius Christi congruit promissæ resurrectioni. quia. Lazarus ita resurrexit, vt iterum moreretur: Christus autem, sicut de illo scriptum est, surgens a mortuis iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur. Quod etiam promissum est resurrecturis in fine seculi, & cum illo regnaturis in æternum. ¶ Vnus resurrexit iam non moriturus. Resurrexit Lazarus sed moriturus. Resurrexit filius viduæ, sed moriturus. Resurrexit filia Archisynagogi, sed moritura. Resurrexit Christus, non moriturus. Audi Apostolum. Christus resurgens ex mortuis iā nō moritur, & mors ei vltra nō dominabitur. Talem spera resurrectionem, & propter hoc esto Christianus.

Ex tracta. ps. c.xxix

Quod autem mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem viuit, viuit deo. Ita & vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem deo in Christo Iesu.

Ex lib. Enchiri. Mortuus est peccato Christus quodammodo.
G

PEccatum ei non inerat, & tamen quodammodo peccato mortuus est, dum moritur carne, in qua erat similitudo peccati, vt cum secundum vetustatem peccati nunquam ipse vixisset, nostram ex morte veteri qua in peccato mortui fueramus reuiuiscentem vitam, noua sua resurrectione signaret. Ipsum est quod in nobis celebratur magnum baptismatis sacramentum, vt quicunq; ad istam pertinent gratiam, moriantur peccato, sicut ipse dicitur mortuus peccato quia mortuus est carne, hoc est peccati similitudine: & viuant de lauacro renascendo, sicut ipse de sepulcro resurgendo, quamlibet corporis ætatem gerant. A paruulo enim recenter nato, vsq; ad decrepitū senem, sicut nullus prohibendus est a baptismo, ita nullus est q nō peccato moriatur in baptismo. Sed paruuli tm̄ originali, maiores autē his etiam omnibus moriuntur peccatis, quæcunq; malè viuendo addiderunt ad illud, quod traxerunt nascendo.

Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius. Sed neque exhibeatis mēbra vestra arma iniqtatis peccato, sed exhibete vos deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ deo.

Ex tracta. ps. xxxv.

SI non potes nō habere malitiā, vel oderis illā. Cū.n. odisti illa, vix tibi surrepit vt aliqd mali facias. Est em̄ pc̄tm̄ in mortali corpore. Sed qd dicit Apl's? Non regnet pc̄tm̄ in vestro mortali corpore ad obediēdū desiderijs eius. Qn̄ incipit nō esse? Qn̄ cōplebitur in nobis qd ait, Cū corruptibile hoc induerit incor

i. Cor. xv.

ruptionē, & mortale hoc induerit immortalitatē. Añ q̄; hoc fiat, est delectatio iniqtatis in corpore,s; maior est delectatio volupta tis verbi sapiētiæ dei. Vince pctm̄ & voluptatē eius: pctm̄ & iniqta tē eius oderis, vt iūgas te deo qtecū illud oderit. Iā cōuinctus mē te legi dei, mēte serui legi dei. Et si carne ppea seruis legi peccati, qa sunt in te delectatiōes qdā carnales, tūc nullæ erūt qū iā nō pugna bis. ¶ Nō ergo regnet pctm̄ in vestro mortali corpore. Nō dixit nō sit, sed nō regnet. Inest pctm̄ cū delectaris, regnat cū cōsenseris. Ex quadam parte hęres deo, ex quadam parte delectaris seculo. Illud quo delectaris seculo pugnat aduersus mētē q̄ choeret deo. Choæreat, nō deficiat nō se dimittat, magnū adiutoriū habet. Vi cet qd in illa sibi rebellat, pseueret in pugnādo. Est pctm̄ in corpo re tuo, sed nō regnet. Nō ergo regnet (inquit) pctm̄ in vestro mor tali corpore ad obediēdū desiderijs eius. Si nō obedíueris, & si est qd suadeat, qd delectet ad malū, nō obtēperādo facis vt nō regnet qd est, & ita fiat postea, vt nō sit qd erat. Qñ? cū obsorbebitur mors in victoria, cū corruptibile hoc induerit incorruptionem. Ibi non erit qd tibi repugnet, nō erit aliud qd delectet nisi deu̅. Nō dixit Apls. nō sit pctm̄ in vestro mortali corpore. Nouit em̄ qa q̄diu est mortale, est ibi pctm̄. Sed qd ait? Non ergo pctm̄ regnet in vestro mortali corpore. Quid est nō regnet? Ipse exponit. Ad obediēdu; (inqd) desiderijs eius. Sunt desideria, existunt desideria: Nō tu obe dis desiderijs tuis, nō sequeris illa desideria, nō illis consentis. Est ibi pctm̄, sed iā amisit regnū, qñ iā nō in te regnat pctm̄. ¶ Quid est, ne dominetur mihi omnis iniquitas? Audi Aplm̄. Nō regnet pctm̄ in vestro mortali corpore. Quid ē nō regnet? Ad obediēdū desiderijs eius. Nō dixit noli hr̄e desideria mala. Qūo em̄ in hac carne mortali, vbi caro cōcupiscit aduersus spiritum, & spiritus ad uersus carnem, non habeo desideria mala? Illud ergo fac. Non re gnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum deside rijs eius. Et si sunt desideria, nō eis obediatur, ne iniquitas domi netur, nec exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, Non fiant membra tua arma iniquitatis, & non dominabitur tibi omnis iniquitas. Sed etiā hoc, vt non fiant membra tua arma ini quitatis, nunquid tu tibi pręstas viribus tuis? hoc ipsum inquam, hoc ipsum quod non fiunt membra tua arma iniquitatis, tu tibi præstas viribus tuis? Cum enim non fiunt membra tua arma iniquitatis, est quidem iniquitas in mēbris tuis, in desiderijs illi citis, sed nō regnat. Qūo regnat, quæ arma nō habet? Pars tua, cō cupiscētia carnis tuæ langore rebellat aduersus te. Lāguor iste ty rānus est. Sic vis tyrāni te esse victorem, Christum inuoca impato rē. Noli tibi hoc arrogare, ne perdas qd accepisti, & incipias frustra rogare. Nō times, Deus supbis resistit, humilib⁹ aūt dat grās? Ergo tu tibi pstas vt nō dominet̄ tibi iniqtas? Si, vera ē tua ista psumptio vana est nr̄a orō, vbi dicimus deo, nō dominet̄ mihi oīs iniqtas.

Peccatū inesse nobis aliud est, q̄; pctm̄ regnare in nobis.

Deus solus dele ctat beatos.

A

Ex tracta. ps. lxxv.

Ex sermōe. vij. de verbis apo stoli.

Desideria mala viꝛ euitari pos sunt.

B

Victor pāt vel lens existere qd agere debet.

Peccatum enim vobis non dominabitur. nō enim estis sub lege, sed sub gratia. Quid ergo? Peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. An nescitis quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam? Gratias autem deo ꝙ fuistis serui peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ in qua traditi estis. Liberati autem a peccato, serui facti estis iustitiæ.

C

Ex libro de gratia & libero arbitrio

Sub lege enim positis non sub gratia dominabitur peccatum: a quo non fit homo liber lege, sed gratia. Propter qđ dicit. Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim estis sub lege, sed sub gratia. Non quia lex mala est, sed quia sub illa sunt quos reos facit iubendo non adiuuando. Gratia quippe adiuuat vt legis quisq; sit factor: sine qua gratia sub lege positus, tantummodo erit legis auditor. Talibus enim dicit. Qui in lege iustificamini, a gratia excidistis.

Gal. v.

Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati, ad iniquitatem, ita nunc exhibete mēbra vestra seruire iustitiæ, in santificationē.

Ioan. viij. Isaiæ. i. Ezech. xxvi. Ex epistola ad anastasium.

Apostolus admonet. Humanum dico propter infirmitatē carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati, ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ, in sanctificationem. Quid est enim, sicut illud ita & hoc, nisi quemadmodum ad peccandum nullus vos cogebat timor, sed ipsius libido voluptasq; peccati: sic ad iuste viuendum non vos supplicij metus vrgeat, sed ducat delectatio, charitasq; iustitiæ? Et hæc quidem quantum mihi videtur nondum est perfecta, sed quodammodo adulta iustitia. Neq; enim frustra præmitteret. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ, nisi quia plus aliquid dicendum fuit, si iam illi ferre potuissent. Plus quippe seruitutis debetur iustitiæ, quam peccato solent homines exhibere. Nam pœna corporis & si non a voluntate, tamen reuocat ab opere peccati: nec facile quisq; est qui committat quo illicitam & immundam percipiat voluptatem si cruciatus vindictæ certum est continuo secuturos. Iustitia vero sic amanda est, vt ab eius operibus, etiam pœnæ corporis nos cohibere non debeant, atq; inter manus etiam crudelium iniquorum

D

Iustitia plena plus exigit ꝙ peccatum

Pœna corporis ab opere peccati reuocat.

Math. v.

luceant opera nostra coram hominibus, vt quibus placere possunt glorificent patrem nostrum qui in cœlis est. Hinc est quod ille fortissimus dilector iustitiæ exclamat. Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est. Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati sumus vt oues occisionis. Sed in his omnibus superuincimus per eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, nequam angelus, neque principatus, neque præsentia, neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque profundum, neque aliqua creatura poterit nos separare a charitate dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Vide quemadmodum non vtcunque ait, quis nos separabit a Christo: sed attendens vnde cohæreamus Christo, Quis nos (inquit) separabit a charitate Christi? Charitate igitur, Christo, non pœnæ timore cohæremus. Deinde commemoratis eis quæ videntur habere violentiam, nec tamen habent violentiam separandi, ita conclusit, vt eandem diceret charitatem dei quam dixerat Christi. Et quid est a charitate Christi, nisi a charitate iustitiæ? De illo quippe dictum est, quia factus est nobis sapientia a deo, et iustitia, et sanctificatio, et redemptio: vt quemadmodum scriptum est, qui gloriatur in domino glorietur. Sicut ergo ille iniquissimus, quem nec pœnæ corporales deterrent ab immundis operibus sordidæ voluptatis, ita ille iustissimus, qui nec pœnarum corporalium terrore reuocatur a sanctis operibus luminosissimæ charitatis. Quæ charitas dei (quod perpetua cogitatione tenendum est) diffundit in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, vt qui gloriatur in domino glorietur. Cum ergo nos huius charitatis qua lex verissime impletur, pauperes egentesque sentimus, non de inopia nostra diuitias eius exigere, sed orando petere, quærere, pulsare debemus, vt ille apud quem est fons vitæ, det nobis inebriari ab vbertate domus suæ, et voluptatis suæ potare torrente: quo inundati atque vegetati, non solum tristitia non absorbeamur, verum etiam glorietur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit. Non quia per nosipsos hoc possumus, sed quoniam charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. ¶ Præponite delectationi carnis delectationem mentis. Carnem quippe nostram delectent illicitæ voluptates: Mentem delectet inuisibilis, pulchra, casta, sancta, canora, dulcis iustitia, vt non ad eam timore cogamini. Si enim ad eam timore cogimini, nondum delectat. Peccare non debes, non timore pœnæ, sed amore iustitiæ. Hinc Apostolus dicit, Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, et iniquitati, ad iniquitatem, sic nunc exhibeatis membra vestra seruire iustitiæ in

Rom. viij. Psal. xliiij. Ro. viij. B Charitas dei, Christi, et iustitiæ eadem est. i. Cor. i. ij. Cor. x. Iniquissimus iustissimus F Psal. xxxv. Roma. v. Ex sermone de verbis apostoli xxxiij. Iustitia quæ delectet mentem.

sanctificationem. Quid dixit, humanum dico? Quod potestis portare dico. Quando exhibuistis membra vestra iniquitati ad flagitia perpetranda, timore adducti estis, an delectatione inuitati? Timor vos adducebat ad peccandum, an suauitas peccandi? Respondebitis suauitas. Ad peccatum suauitas adducit, ad iustitiam timor impingit. Probate vos, inspicite vos. Tollat aurum qui minatur: suauior est iustitia, lucidior est iustitia. Non det aurum qui promittit, præponenda est auro iustitia, delectando præponenda est, fulgentior est, lucidior est, suauior est, dulcior est. Iam ergo si quis se probat, & in hoc certamine superauit, audiuit Apostolum dicentem, Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sine dubio pepercit infirmitati, & nescio quid gratius minus idoneis dicere tētauit. Ecce (inquit) hoc dico quod capere potestis. Exhibuistis membra vestra delitijs illicitis, peccatorum suauitate ducti estis vt illa faceretis: ducat vos ad recta facta suauitas & dulcedo iustitiæ: amate iustitiam, quomodo amastis iniquitatem. Digna est a vobis iustitia quæ impetret, vt exhibeatis illi quod exhibuistis iniquitati. Hoc est humanum dico, hoc est quod infirmitas vestra tolerare adhuc potest. Quid ergo suspendit Apostolus? Quid distulit dicere? Quid distulit? Dicam si potero. Appende iustitiam & iniquitatem. Tantum ne digna est iustitia, quantum digna fuit iniquitas? Sic amanda est ista, quomodo amata est illa? Absit vt sic. Et vtinam vel sic. Ergo plus? Plus omnino. In iniquitate secutus es voluptatem, pro iustitia tolera dolorem, In iustitia inquam secutus es delectationem, pro iustitia tolera dolorē. Hoc est plus. Ecce nescio quis ætatis lubricæ impudicus adolescēs, suauitate illicente iniecit oculos in coniugem alienam, amauit, concupiuit peruenire, quærit tamen latere. Sic enim amat voluptatem, vt plus timeat dolorem. Quare quærit latere? Timet apprehendi, ligari, adduci, includi, produci, torqueri, occidi. Hæc omnia timendo, in illa appetitione suauitatis suæ latebras quærit. Aucupatur absentiam mariti, ipsum adiutorem flagitij sui timet inuenire, quia conscio se formidat implicare: & videmus eum suauitate duci: sed suauitas illa non est tanta, vt vincat etiam dolorem timoremque pœnarum. Da mihi pulchram iustitiam, da mihi fidei pulchritudinem. Procedat in medium, ostendat se oculis cordis, inspiret feruorem amatoribus suis. Iam tibi dicitur, frui me vis, contemne quicquid te aliud delectat pro me. Ecce contempsisti, parum est illi, humanum est hoc propter infirmitatem carnis vestræ. Parum est, vt contemnas quicquid te delectabat: contemne quicquid te terrebat, contemne carceres, contemne vincula, contemne eculeus, contemne tormenta, contemne mortem. Hæc vicisti? me inuenisti. In vtroque gradu amatores iustitiæ vos probate. Inuenimus forsitan aliquos, qui præponant iustitiæ delectationem voluptatibus, & delectationi corporis sui: qui autē

Iustitia cū iniquitate appendit.

Iustitiæ seu fidei excellentia.

pro illa pœnas,dolores,mortemq; contemnat, putas est aliquis in vobis? Saltem cogitemus,quod profiteri non audemus. Quid cogitamus? vbi cogitamus? Milia martyrum adiacent oculis nostris,ipsi veri amatores perfectiq; iustitiæ. De illis dictu3 est. Omne gaudium existimate fratres mei,cum in tentationes varias incideritis,scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur, patientia autem opus perfectu3 habeat. Quid addi potest vt opus perfectum habeat. Amat,ardet,feruet. Calcat omnia quæ delectant,& transit. Venit ad aspera,horrenda,truculenta,minanti,calcat,frangit,& transit. O amare. O ire. O sibi perire. O ad deum peruenire. Qui amat animam suam,perdet illam. Et qui perdiderit animam suam propter me,in vitam æternam inueniet eam. Sic armandus est amator iustitiæ,sic armandus est amator inuisibilis pulchritudinis,

Martyres veri amatores sunt iustitiæ. Iacobi.i.

Ioannis.xij.

Cũ eni serui essetis peccati , liberi fuistis iustitiæ.

Qualis quæso potest serui addicti esse libertas,nisi quando eum peccare delectat? liberaliter enim seruit, qui sui domini voluntatem libenter facit. Ac per hoc & ad peccandum liber est,qui peccati seruus est. Vnde ad iuste faciendum liber non erit,nisi a peccato liberatus esse iustitiæ cœperit seruus. Ipsa est vera libertas,propter recte facti letitiã: simul & pia seruitus,propter præcepti obedientiam. Sed ad benefaciendũ ista libertas vnde erit homini addicto & vendito,nisi ille redimat cuius illa vox est,si vos filius liberauerit tunc vere liberi eritis? ¶Est quædam confusio temporalis,vtilis perturbatio animi respicientis peccata sua,respectione horrentis,horrore erubescentis,erubescendo corrigentis. Vnde dicit Apostolus.

Ex libro Enchirid.

Libertas vera.

Ioan.viij.

Ex tracta. ps.xxx.

Quam enim gloriam habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis ? Nam finis illorum mors est. Nunc vero liberati a pecca to, serui autem facti deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem , finem vero vitam æternam.

Ergo erubescere illos dicit iam fideles , non de præsentibus bonis,sed de præteritis peccatis. Hanc confusione3 nõ formidet Christianus : immo si hanc non habuerit,æternam habebit.

Stipendia enim peccati mors.

Merito stipendium : quia militiæ diabolicæ mors æterna tanquam debitum redditur. Vbi cum posset dicere, & recte dicere, stipendium autem iustitiæ vita æterna, maluit dicere.

Ex lib. de gratia & libero arbit.

C Gratia autem dei vita æterna, in Christo Iesu domino nostro.

Gratia dei non meritis suis qs saluatur. ps.ciij.

Philip.ij.

Ex epla ad Sixtum presbyterum

Vt hinc intelligeremus non meritis nostris deum nos ad æternam vitam, sed pro sua miseratione perducere. De quo in psalmo dicit homo ei & animæ suæ, Qui coronat te in miseratione & misericordia. Nunquid non corona bonis operibus redditur? Sed quia ipsa bona opera ille in bonis operatur, de quo dictum est, Deus est enim qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate, ideo dixit psalmus, Coronat te in miseratione & misericordia, quia eius miseratione bona operamur, quibus corona redditur. Vbi autem inuenimus etiam vitam æternam gratiam nuncupari? habemus apud eundem gratiæ magnificum defensorem apostolum Paulum. ¶ Stipendium (inquit) peccati mors. Gratia autem dei vita æterna, in Christo Iesu domino nostro. Vide (obsecro te) in quanta breuitate quàm vigilanter verba posuerit. Quibus diligenter consideratis, quęstionis huius aliquantum dilucescat obscuritas. Cum enim dixisset stipendium peccati mors, quis non eum congruentissime & consequenter addere iudicaret si diceret, stipendium autem iustitiæ vita æterna? Et verum est: quia sicut merito peccati tanquam stipendium redditur mors, ita merito iustitiæ tanquam stipendium vita æterna. Aut si nollet dicere iustitiæ, diceret fidei, quoniam iustus ex fide viuit. Vnde etiam & merces appellatur in plurimis scripturarum sanctarum locis. Nunquam porro victa merces iustitia vel fides, quia iustitiæ vel fidei redditur merces. Quod est autem merces operanti, hoc militanti stipendium. Sed beatus Apostolus aduersus elationem quæ vsqueadeo magnis tentat irrepere, vt & sibi propter ipsam dicat datum angelum Satanæ a quo colaphizaretur, ne verticem præsumptionis erigeret, aduersus hanc ergo elationis pestem vigilantissime militans, stipendium inquit peccati mors. Recte stipendium, quia debetur, quia digne retribuitur, quia merito redditur. Deinde ne iustitia de humano se extolleret bono merito, sicut humanum meritum malum non dubitatur esse peccatum, non econtrario retulit dicens, stipendium iustitiæ vita æterna, sed gratia dei (inquit) vita æterna. Et hæc ne pter mediatorem aliqua alia via quæreretur, addidit, In Christo Iesu domino nostro. Tanquam diceret: audito quod stipendium peccati sit mors, quid te disponis extollere o humana, non iustitia, sed nomine iustitiæ plane superbia? Quid te disponis extollere, & contrariam morti vitam æternam tanquam debitum stipendium flagitare? ¶ Cui debetur vita æterna, vera iustitia est. Si autē vera iustitia est, ex te non est. Desursum est descendens a patre luminū, vt haberes eam. Si tamen habes eam, profecto accepisti. Quid.n. boni habes qd non accepisti? Quapropter o homo, si accepturus es vitam

D Roma.i. Iustitia non est merces, sed mercedē obtinet. ij.Cor.xi.

Stipendiū iustitiæ quare non vita dicitur, sicut pcī mors.

Ex epla ad Sixtū pbyterum.

E Iacobi.i. i.Cor.iiij.

es vitam æternam, iustitiæ quidem stipendium est: sed tibi gratia est, cui gratia est & ipsa iustitia. Tibi enim tanq̃ debita redderetur, si ex te tibi esset iustitia cui debetur. Nunc vero de plenitudine eius accepimus non solum gratiam, qua nunc iuste in laboribus vsq; in finem viuimus, sed etiam gratiam pro hac gratia, vt in requie postea sine fine viuamus. Ioan. 1.

¶ Item lectionis eiusdem breuis & continuata expositio, ab eo vbi dictum est: Propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit. vsq; ad id: Gratia autem dei vita æterna, in Christo Iesu domino nostro.

¶ Sicut ab illo vno homine, sic ab eodem peccato infantes immunes esse non possunt: nisi ab eius reatu per Christi baptismũ resoluatur. Vsq; enim ad legem peccatum in mundo fuit. ¶ Nõ quia deinceps non fuit, hoc dictum est, sed quia non poterat per legis literam auferri, quod solo poterat spiritu gratiæ. Ne quisquã ergo fide de viribus, non dico volũtatis sed potius vanitatis suę, putaret libero arbitrio legem potuisse sufficere, & gratiam Christi derideret, ideo ait Apostolus. Vsq; enim ad legem peccatũ in mũdo fuit. Peccatum autem non deputabatur cum lex non esset. ¶ Non dixit non erat, sed non deputabatur, quia lex non erat qua arguente demonstraretur siue lex rationis in paruulis, siue lex literæ in populo. Sed regnauit (inquit) mors ab Adam vsq; ad Moysen. ¶ Quia lex per Moysen data nõ potuit regnum mortis auferre, sed sola Christi gratia abstulit. In quos autem regnauerit vide. Et in eos (inquit) qui non peccauerunt in similitudinem p̃uaricationis Adæ. ¶ Regnauit ergo & in eos qui non peccauerũt. Sed cur regnauerit, addit cum ait, in similitudinem p̃uaricationis Adæ. Iste enim est melior intellectus horum verborum: vt cum dixisset, regnauit mors & in eos qui nõ peccauerunt, quasi nos moueret quare in eo regnauerit qui non peccauerunt, adderet, in similitudinem præuaricationis Adæ. idest quia inerat in horum mẽbris similitudo præuaricationis Adæ. Potest & sic intelligi, Regnauit mors ab Adam vsq; ad Moysen, & in eos qui non in similitudinem præuaricationis Adæ peccauerunt, quia in seipsis cum iam nati essent, nec ratione adhuc vterentur qua ille vtebatur qñ peccauit, nec præceptum accepissent quod ille transgressus est: sed solo originali vitio tenerentur obstricti: per quod eos regnũ mortis trahere & ad condemnationem. Quod regnum mortis in eis tã tum non est, qui Christi gratia renati ad eius pertinent regnum. Quoniam mors temporalis quamuis & ipsa de originali delicto propagata sit corpus in eis interimit, animam vero ad poenas nõ trahit. Vbi voluit regnum mortis intelligi, vt anima renouata p gratiã iam non moriatur in gehẽna idest a vita dei nõ alienetur

Ex epistola ad cõsulta Hilarij. Infantes apud immunes non sunt nisi per baptismum.

Mors temporalis vnde processerit.

Mors tempora/lis cur nō aufer/tur fidelibus.

nec separatur: temporalis autem mors etiam in his qui Christi morte redimuntur relinquatur interim ad exercitationem fidei, & agones presentis luctaminis, in quo & martyres certauerunt: absumatur vero & ipsa in renouatione corporis quam resurre/ctio pollicetur. Ibi enim penitus absorbebitur mors in victori/am: cui modo gratia Christi adimit regnum, ne suorum animas ad pœnas tartari pertrahat. Quod vero adiunxit de Adam, Qui est forma futuri. ¶Neq3 hoc vno modo intelligitur. Aut enim forma Christi econtrario est, vt quemadmodum in illo omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificentur: & quomodo per ipsius inobedientia peccatores constituti sunt multi, sic per Christi obedientiam iusti constituantur multi. Aut formam futuri eum dixit, quod ipse influxerit formam mortis posteris suis. Ille ta/men est melior intellectus, vt econtrario forma esse credatur, quam multum commendat Apostolus. Deniq3 ne omnino ex æquo in hac forma eadem contraria pensarentur, adiungit & di/cit. Sed non sicut delictum, ita & donatio. Si enim ob vnius deli/ctum multi mortui sunt, multo magis gratia dei, & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi, in multos abundabit.

H

Plures erunt dā/nati q̄ saluati.

¶Vt intelligatur non magis multos, cum inqui multo magis sint qui damnabuntur, sed magis abundabit, quia in his qui per Christum redimuntur temporaliter valet forma mortis ex Adā, in æternum autem valebit vitæ forma per Christum. Quicq; ergo (inquit) Adam futuri forma sit econtrario, plus tamen præstat Christus regeneratis, quam eis nocuerit ille generatis. ¶Dispu/tamus enim non de quocunq3 peccatore, quicunq3 peccauit: sed de illo per quem peccatum intrauit in mundum. Vbi si quæratur exemplum imitationis, diabolus inuenitur. Si contagium gene/rationis, Adam. Proinde dicens apostolus. Per vnum hominem peccatum in mundum intrauit. ¶Peccatum generationis intelli/gi voluit. Imitationis enim peccatum non per vnum hominem, sed per diabolum intrauit in mundum. Nunquid enim Euam nō imitantur peccantes? Aut peccatum generis humani non magis ex ipsa sumpsit initium? A muliere enim initium factum est pec cati, & per illam sicut scriptum est, morimur omnes. Cur ergo nō vis attendere propterea potius apostolum per vnum hominem dixisse peccatum intrauit in mundū, quia non imitationem sed generationē volebat intelligi? Sicut enim a muliere initium pec cati fuit, sic initium generationis a viro est. Prior enim vir semi/nat, vt fœmina pariat. Ideo per vnum hominem peccatum intra uit in mūdum, quia per semen generationis intrauit, quod a viro incipiens concipit fœmina. Quo more nasci noluit, quid solus sine peccato est natus ex fœmina. In eo quidē loco vbi dictū est, Per vnum hominē peccatū intrauit in mūdū, & per peccatū mors, & sic in oēs homines pertrāsiit: vtrū peccatū an mors, an vtrūq; in

Ex libro secun/do contra Iuli.

Peccatum quō per virum & nō p fœminam in/trauit.

Eccle.xxv.

A

Christus solus sine peccato est natus ex fœmi/na.

omnes homines pertransisse dictum sit, videtur ambiguum: Sed quod horum sit res ipsa tam aperta demonstrat. Nã si peccatũ nõ pertransisset, non omnis homo cum lege peccati q̃ in membris nostris est, nasceretur. Si mors non pertransisset, non omnes homines quantum ad istam conditionem mortalium pertinet, morerentur. Quod autem dicit Apostolus In quo omnes peccauerũt. ℭIn quo intelligitur nisi in Adã, in quo eos dicit & mori? Quia non erat iustum sine crimine trãsire supplicium. Quid autẽ aliud iudicant etiam sequentia verba apostolica? Cũ enim dixisset hoc, adiunxit. Vsq; ad legẽ enim peccatum in mundo fuit. ℭId est, quia nec lex potuit auferre peccatum. Peccatum autẽ nõ deputatur, cum lex non esset. Erat ergo, sed nõ deputabatur, quia nec ostẽdebatur quod deputaretur. Sicut enim alibi dicit, per legẽ cognitio peccati. Sed regnauit (inquit) mors ab Adam vsq; ad Moysen. ℭHoc est quod supra dixerat vsq; ad legem, nõ vsq; ad Moysen, non vt deinceps non esse peccatum, sed quia nec lex per Moysen data regnum potuit mortis auferre, quæ non regnat vtiq; nisi per peccatum. Regnum porro eius est, vt hominem mortalem in secundam etiam quæ sempiterna est præcipitet mortem. Regnauit autem in quibus? Etiam in his (inquit) qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ qui est forma futuri. ℭCuius futuri nisi Christi? Et qualis forma nisi contrario? Quod alibi etiam dicit Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificabuntur. Sicut in illo illud, ita in isto istud. Ipsa est forma: sed hæc forma non ex omni parte conformis est. Vnde hic apostolus secutus adiunxit. Sed non sicut delictum ita & donatio. Si enim ab vnius delictum multi mortui sunt, multo magis gratia dei & donũ in gratia vnius hominis Iesu Christi in multos abundabit. ℭQuid est multo magis abundabit? Quia omnes qui per Christum liberantur, temporaliter propter Adã moriuntur, propter ipsum autem Christum sine fine victuri sunt. Quod vero ait paulo superius, Vsq; ad legem peccatum in mũdo fuit nõ originale tantum sed omne peccatum intelligi voluit. Et ideo vsq; ad legem fuit quia nec lex potuit auferre peccatũ. Vsq; ad legẽ quippe dictũ est, vt etiã ipsam legẽ sententia ista concluderet. Quõ dictũ est in euangelio, Oẽs ab Abrahã vsq; ad Dauid, generationes quatuordecim. Nõ.n. excepto Dauid, sed ipso etiã cõputato numerus iste cõpletur. Sic lex nõ est extra pmissionẽ peccati, qꝺ fuisse est dictũ vsq; ad ipsam. Ac p hoc nemo tollit pctm̃ qꝺ nec lex q̃uis sancta, & iusta, & bona, potuit auferre, nisi ille de quo dictũ ẽ, Ecce agnus dei, ecce q tollit pctã mũdi. Tollit aũt & dimittẽdo q̃ facta sunt, vbi & originale cõprehẽdit. & adiuuãdo ne fiãt, & pducẽdo ad vitã vbi fieri oino nõ possunt. Verũ est aũt qꝺ Apls ait, falsum ergo quod tu dicis. Et quod superius dixisti vigilanter inculcasse apostolum, multo magis gratia dei & donum vnius

Ex eodem.

Rom. v.

C

Vsq; ad legem non exclusiue dicitur.

Matth. I.

Ioan. I.

D.

hominis Iesu Christi in plures abundabit: volens intelligi idem plures dictos, quia peruenit gratia eius ad paruulos, ad quos imitatio primi hominis non pertinet: aut mendosus codex tibi mentitus est, aut ipse mentiris, aut ab aliquo falso siue fallente, aut obliuione deceptus es. Non enim ait Apostolus plures, sed multos. Grecum attende codicem, et inuenies πολλοὺς non πλείους. Dixit ergo multo magis abundasse gratias in multos, non in magis multos, hoc est, non in plures, sic iam ostendimus. Quoniam si plures dixisset propter paruulos quos tenet gratia, cum primi hominis nõ teneat imitatio, falsum dixisset, et esset similis vobis.

πλείους non πολλοὺς

Ex libro ad cõsulta. Hilarij.

¶ Si enim omnes imitatores Christi post eius incarnationem regeneratis paruulis additis conferantur cum peccatoribus, quos omnes vultis propter arbitrium libertatis ad imitationes primi hominis pertinere ab ipso Adam, vsque ad finem seculi voluntate peccãtis, qui eorum multo plures sint euidẽter apparet, vt et vestra falsitate conuincamini. Et non sicut per vnum delictum ita est et bonum. Nam iudicium quidem ex vno in commendationem. ¶ Ex vno ergo quo nisi delicto? Quia sequitur. GRAtia autem ex multis delictis in iustificationem. ¶ Dicant isti quomodo ex vno delicto in condemnationem, nisi quia sufficit ad condemnationem etiam vnum originale peccatum, quod in omnes homines pertransiit. Gratia vero ideo ex multis delictis in iustificationem, quia non solum vnum illud soluit quod originaliter trahitur, sed etiam cætera quæ in vnoquoque homine motu propriæ voluntatis adduntur. ¶ Quicunque enim ex illo vno multi in sẽipsis futuri erant, tunc in illo vnus erant. Proinde illud peccatum solius esset, si ex illo nullus exisset. Porro autem in quo erat natura communis, ab eius vitio est nullus immunis. Si ambo qui nondum propria vel bona, vel mala operabantur, rei tamen ex origine nascebãtur, laudet misericordiam qui liberatur, nõ culpet iudicium qui punitur. Hic si dixerimus, quanto melius ambo liberarentur, nihil nobis conuenientius dicetur quam homo tu quis es qui respondeas deo? Nouit quippe ille quid agat, et quãtus numerus esse debeat primitus omnium hominũ, deinde sanctorum sicut siderum, sicut angelorum, atque vt de terrenis loquamur, sicut peccorum, sicut piscium volatilium, sicut arborum et hærbarum, sicut denique foliorũ, capillorumque nostrorum. Si enim ob vnius delictum mors regnauit per vnum. ¶ A quo delicto paruuli expiantur per baptismum. Multo magis qui abundantiam gratiæ iustitię accipiunt in vita, regnabunt per vnum Iesum Christum. ¶ Multo magis vtique in vita regnabunt, quia æternæ vitæ regnũ erit. Mors autem in eis temporaliter transit, non in æternum tribibit. Itaque sicut per vnius delictum in omnes homines in condẽnationem, ita per vnius iustitiam in oẽs homines, ad iustificationem vitę. ¶ Adhuc permaneant in vanitate suæ mentis, et

Origina le peccatum sufficit ad condemnationem.

B

Ex libro ad Bonifacium papã

Originale peccatũ cur cõmune,

Dicenti melius esse omnes saluari.

Qd respondum Rom. ix.

F

Ex lib. cõtrã Iulianum. ij.

dicant vnum hominem non propaginem traiecisse, sed exemplũ præbuisse peccati. Quomodo ego per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, & non potius per multa sua delicta, nisi quia etiam si illud vnum sit, tamen idoneum est perducere ad condemnationem, etiam nullis additis cæteris, sicut perducit paruulos morientes qui ex Adam nascuntur si in Christo non renascantur: In eo vero quod tibi videtur duo ista inter se esse contraria, vt omnes eant in condemnationem per Adam, & omnes in iustificationem per Christum: omnino erras. Nullus enim hominum nisi per Adam trahitur ad damnationem, de qua per lauacrum regenerationis homines liberantur, & nullus hominum nisi per Christum ab hac condemnatione liberatur. Ideoq; ex vtraq; parte dictum est omnes: quia nemo ad damnationem generationis n si per istum, nemo ad vitam regenerationis nisi per illũ. Ac per hoc nõ generalitas vnius partis locum excludit alterius, quia ex his ipsis qui generaliter moriũtur in Adã, quos vult viuificat Christus. Qui proprerea liberare dictus est oẽs etiam ipse, quoniam non liberat quẽquã nisi ipse: sicut dictus est illuminare omnem hominem, quia nemo illuminat quenq; nisi ipse. ¶ Eosdem omnes etiam multos dicit postea adiũgens. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores cõstituti sunt multi, sic & per vnius hominis obedientiam iusti constituentur multi. Vide quemadmodum commendat vnum & vnum, idest Adam & Christum, illum ad condemnationem, istum ad iustificationem, cum tanto post Adam venerit Christus in carne: vt sciamus etiã antiquos iustos quicũq; esse potuerunt, nõ nisi p eadẽ fidem liberatos p quã liberamur & nos, fidẽ scilicet incarnationis Christi, quę illis prænunciabatur, sicut & nobis annũciatur. Ideo hic Christum hominem dicit, cum sit & deus, ne quis existimet antiquos iustos per deum tantũmodo Christum, idest per verbum qđ erat in principio, non etiã per fidem incarnationis eius, qua & hõ Christus dicitur potuisse liberari. Quod vero adiungit & dicit. Lex autem subintrauit vt abundaret delictũ: Iam nõ pertinet ad illud delictum quod trahitur ex Adam, de quo superius dicebat, Mors regnauit per vnum. Legem quippe siue naturalem intelligamus quæ in eorum apparet ætatibus qui iam ratione vti possunt, siue conscriptam quę data est per Moysen, quia nec potuit ipsa viuificare & liberare a lege peccati & mortis, quæ tracta est ab Adã, sed magis addidit præuaricationis augmentum. Vbi enim non est lex, nec pręuaricatio. Præuaricata ergo lege q̃ in paradiso data est, nascitur homo ex Adam cum lege peccati & mortis. de qua dicitur, Video aliam legem in mẽbris meis repugnantem legi mentis meę &c. Quæ tamen nisi mala postea consuetudine roboretur, facilius vincitur, nõ tamẽ sine gratia dei. Lege autẽ alia pᵃuaricata quæ est in vsu rationis animæ rationalis in ætate hominis iam

Oẽs ire in condemnationem p Adã, & ĩ iustificationem per Christum non sunt cõtraria.

A

Ioan. 1.

G

Ex lib. ad consulta Hilarij.

H

Rom. vij.

ratione ventis preuaricatores fiunt omnes peccatores terrę. Preuaricata ego lege etias illa quę data est per Moysen, multo amplius abundat delictũ. Lex ergo subintrauit vt abũdaret delictũ, siue cũ hões negligunt qđ deus iubet, siue cũ de viribus suis p̃sumentes adiutoriũ grę nõ implorant, & addunt infirmitati supbiã. Cũ aũt vocatione diuina intelligũt cui sit igne miscendũ, & inuocãt eũ in
Psal. l. quẽ credunt recte dicẽtes, Miserere mei deus secundũ magnã misericordiam tuam. &, Ego dixi domine miserere mei, sana animã
Psal. xl. meam quia peccaui tibi. Cum ergo se homo ad illum extenderit
Luc. xix. & sic ingemuerit, fiet quod sequitur. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. ¶ Et dimittũtur ei peccata multa, quoniam dilexit multum, & diffunditur in corde charitas dei vnde fiat legis plenitudo, non per vires arbitrij quod est in nobis sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Vt quemadmodum re
Roma. viij. gnauit peccatum in mortem, sic & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam per Iesum Christum dominum nostrum. ¶ Mo
A do cum dixisset, vt quemadmodum regnauit peccatum in mortem, & non ait per vnũ hominem, aut primum hominem aut p
Ex li. Enchirid. Adam, quia iã dixerat, Lex subintrauit vt abundaret delictũ. Quę abundantia non pertinet ad primi hominis propaginem, sed ad conuersationis humanæ præuaricationem, quæ illi vni delicto quo solo obstricti tenentur infantes, iam in maioribus ętatibus ex abundantia iniquitatis adiecta est. Sed quoniam hoc totum etiam quod non pertinet ad illius vnius delicti originem, tamẽ idonea est soluere gratia saluatoris: ideo cum dixisset, Sic & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam, addidit per Iesum Christum dominum nostrum. Nullius itaq; argumentationes contra hæc apostolica verba impediunt, paruulos a salute quæ est in Christo Iesu domino nostro. ¶ Tanto magis enim pro eis loqui debemus, quanto ipsi pro se loqui non possunt. De qua per vnum hominem pœna, & per vnum hominem gratia, cum locu
Ex eodem. tus fuisset, deinde sacri baptismatis in cruce Christi grande mysterium commendauit eo modo, vt intelligamus nihil aliud esse Christi baptismum, nisi mortis Christi similitudinem: nihil autẽ aliud mortem Christi crucifixi, nisi remissionis peccati similitu
B dinem. Vt queadmodum in illo mors vera facta est, sic in nobis vera remissio peccatorum. Et quẽadmodũ in illo vera resurrectio, sic & in nobis vera iustificatio. Ait igitur. Quid ergo dicemus? per manebimus in pctõ vt gratia abundet? ¶ Dixerat enim supius. Vbi enim abundauit peccatum superabundauit & gratia. Et ideo quæstionem sibijpsi proposuit: vtrum propter abundantiam gra
Ex epistola. ij. ad valenti. de gratia & libero arbi. tię consequẽdam in peccato sit permanendũ. Sed respondit, Absit. Atq; subiecit. Si enim mortui sumus peccato, quõ viuemus in eo? ¶ Nihil dici potuit breuius & melius. Quid eñ nobis gr̃a dei vtilius cõfert in hoc p̃sente seculo maligno, nisi moriamur pctõ?

Ac per hoc ipsi gratiæ inuenietur ingratus, qui propter illam vult viuere in peccato per quam moritur peccato. Deinde vt ostenderet mortuos nos esse peccato. An ignoratis (inquit) quoniam quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? ¶ Si ergo hinc ostendimur mortui esse peccato, qui in morte ipsius Christi baptizati sumus profecto et paruuli qui baptizantur in Christo, peccato moriuntur, quia in morte ipsius baptizantur. Nullo autem excepto dictum est. Quicunque ergo baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Et ideo dictum est, vt probaretur mortuos nos esse peccato. Cui autem peccato paruuli renascendo moriuntur, nisi quod nascendo traxerunt? Ac per hoc etiam ad ipsos pertinet quod sequitur dicens. Consepulti enim sumus illi per baptismum in mortem, vt quemadmodum surrexit christus a mortuis per gloriam patris: ita et nos in nouitate vitæ ambulemus etc. Vsque dum ait, Qui enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod aut viuit, viuit deo. Ita et vos existimate vos mortuos esse peccato, viuere autem deo in Christo Iesu. ¶ Hic enim probare cœperat non esse nobis permanendum in peccato vt gratia abundet, et dixerat. Si mortui sumus peccato quomodo viuemus in eo? Atque vt ostenderet nos mortuos esse peccato, subiecerat. An ignoratis quoniam quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Sic itaque locum istum clausit vt cœpit. Mortem quippe Christi sic insinuauit, vt etiam ipsum mortuum diceret esse peccato. Cui peccato, nisi carni in qua erat non peccatũ, sed similitudo peccati: et ideo nomine appellata peccati? Baptizatis itaque in morte Christi in qua non solum maiores, verum etiam et paruuli baptizantur, ait. Sic et vos idest quemadmodum Christus, sic et vos existimate vos mortuos esse peccato, viuere autẽ deo in christo Iesu. Quicquid igitur gestum est in cruce Christi, in sepultura, in resurrectione tertia die, in ascensione in cœlũ, et sessione ad dexteram patris: ita gestum est, vt his rebus nõ mystice tm̃ dictis, sed et gestis cõfiguraretur vita christiana q̃ hic geritur. D Christiani vita christi gestis cõfigurari debet.

Nã pp eius crucẽ dictũ ẽ. Qui aũt Iesu Xpi sunt: carnẽ suam crucifixerũt cũ passiõibus et cõcupiscentijs. Propter sepulturã. Cõsepulti enĩ sumus cũ Xpo p baptismum in mortẽ. Propter resurrectionẽ. Vt quẽadmodũ Christus resurrexit a mortuis p gloriã patris: ita et nos in nouitate vitæ ambulemus. Propter ascensionẽ in cælũ, sessionẽque ad dexterã patris. Si aũt surrexistis cũ Christo q̃ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedens: q̃ sursum sunt sapite, nõ q̃ sup terrã. Mortui enĩ estis et vita vr̃a abscondita est cũ Xpo in deo. Interioris enĩ hois nr̃i sacramẽto data ẽ vox illa psalmi ad mortẽ aĩę nr̃æ significandã: nõ solum in psalmo verũetiã in cruce. Deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? Cui voci congruit Apostolus dicẽs. Sciẽtes quia vetus homo noster Gala. v. Colos. iij. Ex libro de trini. iij. Mat. xxvij.

simul crucifixus est, vt euacuetur corpus peccati, et vltra non seruiamus peccato. ¶ Crucifixio quippe interioris hominis poenitentię dolores intelliguntur, et continentię quidam salubris cruciatus. Per quam mortem mors impietatis perimitur, in qua nos non reliquit deus. Et ideo per talem crucem euacuatur corpus peccati, vt iam non exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato. Quia et interior homo si vtique renouatur de die in diem profecto vetus est antequam renouetur. Intus nanque agitur quod idem Apostolus dicit, Exuite vos veterem hominem et induite nouum. Quod ita consequenter exponit. Quapropter deponentes mendacium loquimini veritatem. Vbi autem deponitur mendacium nisi intus, vt habitet in monte sancto dei, qui loquitur veritatem in corde suo. ¶ Qui enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem viuit, viuit deo. Ita et vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem deo in Christo Iesu. Hoc est sacramentum in quo hi qui baptizantur vitę veteris exeriuntur occasum, et nouae exordiuntur ingressum. Vnde idem dicit. Consepulti ergo illi sumus per baptismum in mortem: vt quemadmodum resurrexit Christus a mortuis, sic nos in nouitate vitae ambulemus. Per hoc sacramentum agnoscamus nos et peccato mortuos esse cum Christo: et iustitiae viuere in Christo. In cruce dolor est confessorum in sepultura requies absolutorum. In resurrectione vita iustorum. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. ¶ Non ait non sit, sed non regnet, quandiu peccatum necesse est esse in membris tuis saltem illi regnum auferatur: non fiat quod iubet. Surgit ira, noli dare irae linguam ad maledicendum, noli dare irae manum aut pedem, ad feriendũ. Nõ surgeret ira ista irrationabilis, nisi peccatum esset in membris. Sed tolle illi regnum, non habeat arma vnde contra te pugnet. Discet etiam non surgere, cum arma non coeperit inuenire. Non exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. Alioquin toti captiui eritis, et non erit dicere, mente seruio legi dei. Cum enim essetis serui peccati, liberi fuistis iustitiae. ¶ Liberum arbitrium vsque adeo in peccatore non periit, vt per ipsum peccent maxime omnes qui cum delectione peccent, et amore peccati, et eis placet quod eis libet. Vnde et Apostolus. Cum essetis (inquit) serui peccati, liberi fuistis iustitiae. Ecce ostenduntur etiam peccato minime potuisse nisi alia libertate seruire. Liberi ergo a iustitia non sunt, nisi arbitrio libertatis. Liberi autem a peccato non fiunt, nisi gratia saluatoris. Propter quod admirabilis doctor etiam verba ipsa discreuit. Cum enim serui essetis (inquit) peccati, liberi fuistis iustitię. Quem ergo tunc fructum habuistis in his in quibus nunc erubescetis? Nam finis illorum mors est.

Crucifixio interioris hominis quid sit.

B

Ephe. iiij.

Ex sermone de resurrectione domini.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xli.

Regni peccati prohibitio.

Ex libro ad Bonifaciũ papã.

Liberum arbitrium in peccatore non omnino periit.

Nunc autem liberati a peccato serui autem facti deo, habetis fructum in sanctificationem, finem vero vitam aeternam.

G. Liber & liberatus differunt. Ioan. viij.

¶ Liberos dixit iustitiae, non liberatos. A peccato autem non liberos, ne sibi hoc tribuerent, sed vigilantissime maluit dicere liberatos, referens hoc ad illam domini sententiam. Si vos filius liberauerit, tunc veri liberi eritis. Sed haec voluntas quae libera est in malis quia delectatur malis, ideo libera in bonis non est quia liberata non est. Non potest homo boni aliquid velle, nisi adiuuetur ab eo qui malum non potest velle. Liberos dicimus ad facienda opera pietatis eos, quibus idem dicit Apostolus. Nunc autem liberati a peccato, serui autem facti deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam aeternam. Hunc in sanctificationem fructum, qui fructus proculdubio charitas est, atq; opera eius nullo modo habere possemus a nobis, sed habemus per spiritum sanctum qui datus est nobis. De ipso quippe fructum loquebatur magister deus, quando palmitibus in se manentibus dicebat. Sine me nihil potestis facere. Vnde & ipsam vitam aeternam quae certe merces est operum bonorum, gratiam dei appellat Apostolus. STIpendium (inquit) peccati mors. Gratia autem Dei vita aeterna in christo Iesu domino nostro.

Bonum velle homo sine dei auxilio nō pōt. Ioan. xv. H Ex libro Enchi.

¶ Stipendium pro opere malitiae debitum redditur, non donatur. Ideo dixit, Stipendium peccati mors, vt mortem peccato non immerito illatam, sed debitam demonstraret. Gratia vero nisi gratis est, gratia non est. Intelligendum est igitur etiam ipsa hominis bona merita, esse dei munera. Quibus cum vita aeterna redditur, quid nisi gratia pro gratia redditur.

Gratia pro gratia redditur salutis.

CAPVT .VII.

N IG Noratis fratres (scientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore viuit?

¶ Vsq; ad eum locum in quo scriptum est. Viuificauit & mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum eius in vobis.

Ex lib. q. lxxxiij.

APostolus in hac similitudine, in qua de viro & muliere loquitur, quoniam mulier tenetur lege viri, tria quaedam consideranda, mulierem, virum, & legem. Mulierem scilicet subiugatam viro per vinculum legis. Quo vinculo morte viri liberatur, vt cui vult, nubat. Sic enim dicit.

A I. Cor. vij.

Mulier enim sub viro, viuo marito iuncta est legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, euacuata est a lege

Matth. v. viri. Igitur viuente viro, vocabitur adultera si fue/
rit cum viro altero. Si autem mortuus fuerit vir eius
liberata est a lege, vt non sit adultera, si fuerit cum
alio viro.

HVcusq; similitudo est. Deinde incipit rem loqui, cui ex/
planandæ ac probandæ similitudinem induxit. In qua
etiam re, tria similiter attendenda sunt; homo, pecca/
tum, lex. Tandiu enim dicit esse sub lege hominem, quandiu
viuit peccato: quemadmodum mulier tandiu sub lege viri est,
quandiu viuit vir. Hoc autem peccatum hic intelligendum est,
quod accessit per legem. Quod peccatum dicit supra modum
esse, quoniam iam cum appareat esse peccatum, tamen adiun/
cta præuaricatione cumulatur. Vbi enim non est lex, nec præ/
Roma. iiij. uaricatio. Et hoc est quod dicitur, Vt fiat supra modum pecca/
tor, aut peccatum per mandatum. Quapropter legem quamuis
a peccando prohibeat, non tamen sic dicit datam, vt liberaret
a peccato, sed vt demonstret peccatum. Cui seruiens anima de/
bet se ad gratiam liberatoris conuertere, vt a peccato liberetur.
Per legem enim cognitio peccati. Et alio loco dicit. Sed pecca/
B Roma. iij. tum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatus est mor/
Eccle. vij. tem. Vbi enim non est gratia liberatoris, auget peccandi desi/
Prohibitio peccati ad. sit gratia auget eius desiderium. derium prohibitio peccatorum. Quod quidem ad hoc vtile est,
vt sentiat anima seipsam non sufficere ad extrahendum se de ser/
uitute peccati, atq; hoc modo detumescente, atq; extincta om/
ni superbia subdatur liberatori suo: synceriterq; homo dicat: Ad
hæsit anima mea post te. Quod est iam non esse sub lege pecca/
Psal. lxij. ti, sed in lege iustitiæ. Lex peccati autem dicitur, non quia lex
Lex peccati q̃ sit & quare dicatur ipsa peccatum est, sed quia peccatoribus imponitur. Ideo etiam
lex mortis dicitur, quia stipendium peccati mors. Aculeus mor
tis, peccatum; virtus autem peccati, lex. Peccando enim ad
mortem labimur. Vehementius enim peccamus lege prohiben
te, quam si nulla lege prohiberemur: Accedente autem gratia id
ipsum quod lex onerose iusserat, iam sine onere ac libentissime
implemus. Lex ergo peccati, ac mortis, id est, quæ imposita est
peccantibus atq; morientibus, iubet tantum ne concupiscamus,
& tamen concupiscimus. Lex autem spiritus vitæ quæ pertinet
ad gratiam, & liberat a lege peccati & mortis, facit vt non con/
cupiscamus & impleamus iusta legis, non iam serui legis per ti/
morem, sed amici per charitatem & serui iustitiæ, vnde illa lex
C promulgata est. Iustitiæ autem non seruiliter, sed liberaliter
seruiendum, id est charitate potius quam timore. Ideoq; verissi
me dictum est. Legem ergo euacuamus per fidem? Absit. Sed
legem statuimus. Hoc enim efficit fides, quod lex iubet. Statui/
Roma. iij. tur ergo lex per fidem. Quæ fides si non sit, iubet tantum lex, &

non implentes iussa reos tenet: vt eos gementes & non valentes implere quæ iussa sunt, ad gratiam liberatoris aliquando cóuertat. Cum ergo tria quedam in illa similitudine videamus, mulierem, virum, & legem: & rursum in hac re propter quam similitudo adhibita est tria, animam, peccatum, & legem: hoc solum hic diuersum est, quod in illa similitudine vir moritur vt nubat mulier cui volet, & a lege viri soluatur: hic autem ipsa anima moritur peccato, vt nubat Christo. Cum autem moritur peccato, moritur etiam legi peccati.

Itaque (ait) fratres mei & vos mortui estis legi per corpus Christi, vt sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, vt fructificemus deo. Cum enim essemus in carne (inquit) idest carnalibus desideriis obstricti teneremur, passiones peccatorum, quæ per legem sunt, operabantur in membris nostris vt fructum ferrent morti. Nunc autem soluti sumus a lege/mortui ei/in qua detinebamur: ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ.

Auctam concupiscentiam cum lex prohibet, vbi non erat fides, & ad cumulum peccatorum præuaricationis crimen adiectum est, vbi non est lex, nec præuaricatio. Has dicit passiones quæ per legem sunt, operatas in membris nostris, vt fructum ferrent morti. Sub istis passionibus tanquam sub viro dominante agebat anima antequam veniret gratia per fidem. His ergo passionibus moritur qui iam seruit mente legi dei, quamuis ipsæ passiones nondum mortuæ sint quandiu carne seruit legi peccati. Restat adhuc ergo aliquid ei, qui est sub gratia, quod eum non vincat, nec captiuum ducat, donec mortificetur totum quod consuetudine praua roboratum est. Passionibus mori quid est.

Quid ergo dicemus? lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Ego autem viuebam sine lege quondam, Adueniente vero mandato, peccatum reuixit, ego autem mortuus sum. Et inuentum mihi mandatum Exo.xx. Deut.v.

quod erat in vitam, hoc esse ad mortem. Peccatum enim occasione accepta per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Itaq; lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum, vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem, vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.

1. Timo. 1.

Quod ergo ait mortuus sum, vult intelligi mortuus me esse cognoui. Quia iam etiam praeuaricatione peccat, q videt per legem quid facere non debeat, & tamen facit. Quod autem ait. Fefellit me peccatum occasione accepta per mandatum: siue quia suasio delectationis ad peccandum vehementior est cum adest prohibitio, siue quia etiam si quid homo fecerit secundum iussa legis, si adhuc non sit fides quae in gratia est, vult sibi tribuere non deo, & superbiendo plus peccat. Sequitur ergo & dicit.

Nitimur in vetitum.

Scimus autem quia lex spiritalis est, ego autē carnalis sum, venundatus sub peccato.

Id est peccans precio temporalium voluptatum.

Quod enim operor ignoro. Non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio. Si autem quod nolo illud facio, consentio legi quoniam bona est. Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne mea bonum. Nam velle adiacet mihi. perficere autē bonum non inuenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago. Si autē quod nolo illud facio, iam non ego operor illud. sed quod habitat in me peccatum. Inuenio igitur legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in mēbris meis repugnantē legi mentis meae, & captiuantem me in lege peccati quae est in membris meis.

Ideſt non agnoſco in præceptis veritatis vbi eſt vera ſcientia. Secundum hanc locutionem dicit dominus peccatoribus. Non noui vos. Non enim eum aliquid latet, ſed quia peccata non inueniuntur in regulis præceptorum quas habet veritas, ideo ipſa veritas peccatoribus dicit, non noui vos. Sicut enim tenebræ oculis non videndo, ita peccata mente ignorando ſentiuntur. Ex iſta locutione dictum arbitror in pſalmis. Delicta quis intelligit? Imploret ergo auxilium qui ſic poſitus eſt, & nouerit ſuum fuiſſe quod cecidit, non ſuum eſſe quod ſurgit. Mat.xxv. Quare deus dicit ſe non noſſe peccatores. Pſal.xviij.

Miſer ego homo: quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Igitur ego ipſe mente ſeruio legi dei, carne autem legi peccati.

CAPT. VIII.

NIHIL ergo nunc damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui nõ ſecundum carnem ambulant, ſed iuxta ſpiritum. Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu, liberauit me a lege peccati & mortis. Quod enĩ impoſſibile erat legi in quo infirmabatur per carnem.

Ideſt per deſideria carnalia. Ideo enim non implebatur lex, quia ipſius iuſtitiæ nondum erat charitas quæ dilectione teneret interiora mentis, ne ad peccatum delectatione rerum corporalium traheretur. Ergo infirmabatur lex per carnem, ideſt non efficiebat iuſtos deditos carni.

Deus filium ſuum miſit in ſimilitudinẽ carnis pcĩ.

¶ Non enim caro peccati erat, quæ non carnali delectatione nata erat. Sed tamen inerat in ea ſimilitudo carnis peccati, quia mortalis caro erat. Mortem autem non meruit Adam niſi peccando. Sed quid fecit deus. Quare caro Chriſti dicitur eſſe ſimilis carni peccati

De peccato damnauit peccatum in carne.

¶ Ideſt ſuſcipiendo carnem hominis peccatoris, & docendo quemadmodum viueremus, peccatum in ipſa carne damnauit, vt æternorum charitate ſpiritus flagrans, non duceretur captiuus in conſenſionem libidinis.

Vt iuſtitia legis impleretur in nobis, qui non ſecũdum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum.

Itaq; præcepta legis per charitatem impleta sunt, quæ per tim morem non poterant.

Qui enim secundum carnem sunt: quæ carnis sunt sapiunt.

Sapere quę sūt carnis.

Idest carnalia pro summis bonis concupiscunt.

Qui autem secundum spiritum, quæ sunt spiritus sentiunt. Prudentia enim carnis mors. Prudentia autem spiritus vita & pax. quia prudentia carnis inimica in deum.

Ipse ostendit cur dixerit inimica, ne quis putaret ex aduerso aliud venire principium. Subiungit enim & dicit.

Inimicum esse deo.

Legi enim dei non est subiecta, nec enim potest.

Ergo facere contra legem, hoc est inimicum esse in deum: non quia deo aliquid nocere potest, sed sibi nocet quisquis resistit voluntati dei. Hoc est enim aduersus stimulum calces mittere, vt Paulo Apostolo cum adhuc ecclesiam persequeretur, diuinitus dictum est, Sic autem dictum est, Legi dei non est subiecta, nec enim potest: tanquam si diceretur, Nix non calefaciat, nec enim potest. Quandiu enim nix est, non calefacit: sed resolui potest & feruere vt calefaciat. Sed cum hoc facit, iam nix non est. Sic & prudentia carnis dicitur, cum anima pro magnis bonis temporalia bona concupiscit. Quandiu enim appetitus talis inest animæ, legi dei subiecta esse non potest, idest non potest implere quæ lex iubet. Sed si spiritalia bona desiderare coeperit, & temporalia contemnere, desinet carnis esse prudentia, & spiritui non resistet. Eadem quippe anima cum inferiora appetit, prudentiam carnis habere dicitur: cum superiora, prudentiam spiritus: non quia prudentia carnis substantia est qua induitur anima, vel exuitur, sed ipsius animæ affectio, quæ omnino esse desinet cum se totam ad superna conuerterit.

B

Prudentia carnis quæ sit.

Prudentia carnis vel spiritus quæ sit.

Qui autem in carne sunt deo placere nō possunt.

Idest qui voluptatibus carnis acquiescunt. Ne quis enim de his dictum non putaret qui de hac vita nondum excesserunt, opportunissime subiunxit.

C

Vos autem non estis in carne, sed in spiritu.

Vtiq; in hac vita adhuc constitutis loquitur. In spiritu enim erant. quia in hac fide, & spe, & charitate spiritalium rerum, acquiescebant.

Si tamen spiritus dei habitat in vobis. Si quis au-

tem spiritum Christi non habitet, hic non est eius. Si autem Christus habitat in vobis, corpus quidem mortuum, est propter peccatum, spiritus autem vita est, propter iustitiam. Si ergo spiritus eius qui suscitauit Iesum ex mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra, per inhabitantem spiritum eius in vobis.

HIc & de resurrectione corporis euidentissimum testimonium. His gradibus homine perfecto nulla substantia inuenitur malum. Neq; lex mala est quæ ostendit hominem in quibus peccatorum vinculis iaceat, vt per fidem implorato liberatoris auxilio, & solui, & erigi, & firmissime constitui mereatur. In prima ergo actione quæ est ante legem, nulla pugna est cum voluptatibus huius seculi. In secunda quæ sub lege est pugnamus, sed vincimur. In tertia pugnamus & vincimus. In quarta non pugnamus, sed perfecta & æterna pace requiescimus, subiugatur enim nobis quod inferius nostrum est. Quod propterea non subiugabatur, quia superiorem nobis deserueramus deum.

Gradus perfectionis in hoie.

Primus

Secundus

Tertius

Quartus

D

Item lectionis eiusdem explanatio.

CVM enim essemus in carne (ait Apostolus) passiones peccatorum quæ per legem sunt operabantur in membris nostris vt fructum ferrent morti. Hic primo, quod non intelligentibus primum & grande periculum est, videtur Apostolus reprehendere & culpare legem dei. Dicit aliquis. Absit hoc ab animo qualiscunq; Christiani. Quis hoc vel insanus audeat de Apostolo suspicari? Et tamen fratres mei verba ista male intellecta fomitem insaniæ furoris Manichæorum subministrauerunt. Manichæi enim legem dei per Moysen datam dicunt, non a deo datam, & eam euangelio contrariam esse contendunt. Et quando cum eis agit, in his testimonijs Apostoli Pauli quem non intelligunt, conuincere conantur. Quid dicam catholicos non intelligentes & non potius negligentes? Non est multum si quis velit esse diligens, post calumnias ab hæretico auditas saltem considerare in codice circunstantiam lectionis. Quod si fecerit, ibi mox inueniet vnde aduersarium loquacem conuincat, vnde hostes legis rebellesq; prosternat. Et si enim tardus est ad intelligenda verba apostoli, manifesta ibi laus expressa est legis Dei. Cum essemus in carne ait, passiones pctōrū quæ per legē sunt. Hic iā Manichæus erigit ceruicē, & exaltat cornua, impetum te facit. Ecce (inqt) passiones pctōrū q̄ p legem sunt. Quomodo bona lex est, per quam sunt in nobis pas-

Ex sermone in hanc lectionem.

Manichæorum de lege Moysi error.

B

siones peccatorum, & operantur in membris nostris, vt fructum ferant morti? Lege, aliquantum progredere, totum audi pariter, & si non intelligeter. Hoc enim quod ait, Passiones peccatorū quę per legem sunt operabantur in membris nostris, multum est vt intelligas. Sed prius esto mecum legis laudator, & tunc fieri mere beris intellector. Clausum cor habes, & clauem accusas? Ecce interim quod non intelleximus paululum seponamus, vt ad laudes legis quæ aperta est veniamus. Passiones (inquit) peccatorum quæ per legem sunt operabantur in membris nostris, vt fructum ferrent morti. Nunc ergo soluti sumus a lege mortis, in qua tenebamur, ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate lr̄æ.

¶ Adhuc legē vr̄ arguere, culpare, improbare, detestari, sed nō intelligentibus. Vidit hoc ipse, sentit se non intelligi, & contra verborum obscuritatem suorum cogitationes hominum commoueri. Sensit quid possis contradicere, & prior hoc voluit dicere, vt tu non inuenias quod possis dicere. Quid ergo dicemus (inquit)? Hoc sequitur. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit.

¶ Vno verbo legem soluit. Legis accusatorem damnauit. Auctoritatem apostoli contra me proferebas o Manichęe? Si Apostoli sequebaris auctoritatem, appende verbum & cape inde consilium. Audi. Lex peccatum est? Absit. audi absit. Quid ergo dicemus? Quia dixi passiones peccatorum quæ per legem sunt operabant in membris nostris vt fructum ferrent morti, quia dixi, euacuati sumus a lege mortis in qua detinebamur, quia dixi seruiamus in nouitate spiritus & non in vetustate literę: Lex peccatum est? Absit vt sit peccatum. Sed peccatum non cognoui nisi per legē.

Soluti. Nam concupiscentiam nesciebā nisi lex diceret, non concupisces.

¶ Iam modo te interrogo Manichęe, respōde mihi. Mala est lex quæ dicit non concupisces? Hoc nec luxuriosus mihi & nequam aliquis responderet. Etenim ipsi homines flagitiosi quando reprehenduntur, erubescunt, & quando sunt inter castos lasciuire nō audent. Concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, non concupisces. Ibam enim post concupiscentiam meam, & qua trahebat currebam, eiusq; illecebras blandas & ex carnali suauitate iocundas magnam felicitatem arbitrabar. Procedit lex dei & dicit, non cōcupisces. Ille homo qui putabat magnum bonum esse, magnāq; felicitatem existimabat ea quæ posset suæ concupiscentiæ nō negare, sequi qua trahit, audit, non concupisces, & cognoscit esse peccatum. Lex dicit, homo audiuit. deo credidit, peccatum suum vidit. Quod bonum putabat, malum esse cognouit. Voluit frenare concupiscentiam. non ire post eam. strinxit se, conatus est, victus est. Qui fuit ante ignarus malorum suorum, factus est doctus, & quod peius est, victus. Cœpit esse non solum peccator, sed etiam præuaricator. Peccator enim & antea erat. Sed antequam legem audiret, peccatorem se esse nesciebat. Dum audiuit, peccatū vidit.

Mali nō dicunt legē esse malā.

Cognitio pec. cati aggrauat.

Conatus

Conatus est vincere, superatus atq; prostratus est, factus est & legis præuaricator qui fuit ante nescius peccator. Hoc dicit Apostolus, Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.

¶ Minor erat concupiscentia quando ante legem securus peccabas: nunc autem oppositis tibi obijcibus legis, fluuius concupiscentiæ frenatus est, non siccatus. Quæ te ducebat obijcibus nullis, obruit te obijcibus ruptis. Concupiscentia tua minor erat quando tuam mouebat libidinem: omnis est quando transcendit legem. Vis nosse q̃; magna sit? Vide quo erupit. Non concupisces. Non homo dixit, Deus dixit. Sed quid facies o homo? Ideo non vicisti quia de tuo præsumpsisti. Intende ergo nũc verba superiora quæ videbantur obscura. Cum enim essemus in carne. Quid est essemus in carne? Præsumeremus de carne. Non enim qui loquitur Apostolus iam exierat de ista carne, aut eis loquebatur qui iam exierant de ista carne. Nam vtiq; adhuc & qui loquebatur & quibus loquebatur, in carne erant. Quid est ergo cum essemus in carne, nisi cum de carne præsumeremus, hoc est de nobis consideremus? Homini enim dictum est, & de hominibus dictum est. Videbit omnis caro salutare dei. Quid est videbit omnis caro, nisi videbit omnis homo? Ergo cum essemus in carne, idest in concupiscentijs carnis versaremur, ibiq; totam spem nostram tanquam in nobis poneremus, passiones peccatorum quæ per legem sunt operabantur in membris nostris. auctę sunt enim quæ per legem sunt. Prohibendo enim fecerunt legis præuaricatorem: quia ille qui præuaricator est factus, deum non habuit adiutorem. Operabantur ergo in membris nostris vt fructum ferrent. Cui nisi morti? Si damnandus erat peccator, quam spem habet præuaricator? Ergo o homo vicit te cõcupiscentia tua. Vicit quia in malo loco te inuenit. Inuenit te in carne, ideo vicit. Migra de carne tua. Dixi non vt moriaris. Immo audeo dicere, dixi vt moriaris. Si mortui estis cum Christo, quæ sursum sunt quærite. In carne viuens noli esse in carne. Omnis caro fœnum, verbum domini manet in æternum. Dominus fiat refugium tuum, turris fortitudinis a facie inimici. No li ergo esse in carne. In spiritu esto. Quid est in spiritu esto? In deo spem pone. Nam si posueris in ipso spiritu quo homo es, iterum spiritus tuus in carnem relabitur, quia non dedisti eum illi a quo suspendatur. Non se continet, si non continetur. Noli remanere in te. Transcende, & te in illo pone qui fecit te. Nam si in te spem habueris, accepta lege præuaricator eris. Inueniet te hostis nudum refugio, inuadet te, ne forte rapiat vt leo, & non est qui eruat. Sine lege enim peccatum mortuum est. ¶ Quid est mortuum est? Latet non apparet omnino, tanquam sepultum ignoratur. Adueniente autem mandato peccatum reuixit.

[Margin: B; Esse in carne.; Lucæ.iij.; A; Eccle.xiiij.; Esa.xl.; Iaco.i.; Esse in spiritu.]

❡Quid est reuixit? Apparere cœpit, sentiri cœpit, rebellare aduersus me cœpit. EGO autem mortuus sum. ❡Quid est mortuus sum? Præuaricator factus sum. Et inuentum est mihi mandatum quod erat in vitam.

B ❡Videte quia lex laudatur. Qualis enim vita est non concupiscere. O vita dulcis. Dulcis est quasi voluptas concupiscentiæ. Verum est. Nec eam homines sequerentur nisi dulcis esset. Theatrũ spectaculum, meretrix lasciua, turpissima cantilena, dulcia sunt ista concupiscentiæ. Dulcia plane, suauia, delectabilia. Sed narrauerunt mihi iniqui delectationes. Suauia sunt. dulcia sunt. delectabilia sunt. Sed audi meliora. Narrauerunt mihi iniusti delectationes, sed non sicut lex tua domine. Felix anima quæ huiusmodi delectationibus oblectatur, vbi turpitudine nulla inquinatur, & veritatis serenitate purgatur. Quando autem delectat lex dei, & sic delectat vt omnes lasciuæ delectationes vincantur, non sibi arroget istam delectationem. Dominus dabit suauitatem. Quid dicam domine? Da mihi illam suauitatem. vel illam, Suauis es domine, & in tua suauitate doce me iustificationes tuas. In tua suauitate doce me, & doces me. Tunc disco vt faciam si in tua suauitate doceas me. Cæterum q̃diu blanditur iniquitas & dulcis est iniquitas, amara est veritas. In tua suauitate doce me. Suauis si veritas, dulcedo condemnatur iniquitatis. Multo est melior & suauior veritas. Sed sanis suauis est panis. Ergo vt⁹ eius panem quem laudas cum suauitate, id est, cum sanitate manduces, dic illi. Ego dixi domine miserere mei, sana animam meam quia peccaui tibi. Ergo (inquit) Inuentum est mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Erat enim antea sibi ignotus peccator, factus est manifestus præuaricator. Ecce inuentum est illi in mortem quod erat in vitam. Occasione autem accepta peccatum per mandatum fefellit, & per illud occidit. Gladio quem portabas te inimicus occidit. Armis tuis te vicit, armis tuis te interemit. Recipe mandatum. Scito esse arma, non quibus te occidat, sed quibus a te occidat inimicus. Sed noli præsumere de viribus tuis. Vide paruum Dauid contra ingentem Goliam, sed in nomine domini præsumentem. Tu venis (inquit) ad me cum clypeo & lancea, ego in nomine domini omnipotentis. Sic sic, aliter non omnino aliter non prosternitur inimicus. Itaq; lex quidem sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum.

D ❡Nunquid vberius laudari potest? Paulo ante verbo illo quod dixit, Absit, defenderat a crimine, nondum laudauerat. Aliud est a crimine obiecto defendere, aliud est debito præconio prædicare. Crimen obiectum fuit, Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? defensio, Absit. Vno verbo defenditur veritas, quia magna est apostoli defendentis auctoritas. Quid diu defendat.

Cõcupiscibilia dulcia sunt iniquis.

Delectationes spiritales dulces iustis.

C

Psal.xl.

A

I. Rom. xvij.

Defendere a crimine non est laudare.

sufficiat. Absit. An vultis (inquit) experimentum eius, accipere qui in me loquitur Christus? Modo autem itaque lex quidem sancta & mandatum sanctum & iustum & bonum. ij.Cor.xiij.

QVOD ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. ¶Quia bonum non est mors. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem. ¶Mors non est lex, sed peccatum est mors. Iandudum autem dixerat, sine lege peccatum mortuum est. Vbi vos admonueram, quia mortuum dixit, absconditum est, latet, non apparet. Modo videte quam vere ita dictum sit. Peccatum (inquit) vt appareat peccatum. non dixit vt sit, quia erat & quando non apparebat peccatum: Quid est vt appareat peccatum? quia concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces. Non ait concupiscentiam non habebam, sed concupiscentiam nesciebam. Sic etiam hic non ait, vt sit peccatum, sed appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Quam mortem? VT fiat supra modum peccans. aut peccatum per mandatum. ¶Quare supra modum? Quia iam & præuaricatio. Vbi enim lex non est, nec præuaricatio est. inuentum est, mihi mandatum quod erat ad vitam. ¶Quid enim tam pertinens ad vitam, quam non concupisces? HOC esse in mortem. Rom.iiij. Peccatum enim occasione accepta per mandatum fefellit me, & per illud occidit. ¶Concupiscentiam terruit, non extinxit. Fecit timorem pœnæ, non amorem iustitię. Quid ergo? Quid dubitamus ad hoc datam esse legem vt inueniret se homo? Quando enim deus non prohibebat a malo latebat, se homo. Vires suas languidas non inuenit, nisi quando legem prohibitionis accepit. SCImus (inquit) quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor non intelligo. Non enim quod volo bonum hoc ago sed quod odi malum, illud facio. ¶Forte ergo alius est aliquis. Forte tu es. Aut tu es, aut ego sum. Si ergo aliquis nostrum est, ipsum quasi de ipso audiamus, & non irati corrigamus nos. Si autem ipse est: non sic intelligamus quod dixit, Non quod volo ago, sed quod odi illud facio: tanquam vellet esse castus & esset adulter, aut vellet esse misericors & esset crudelis, aut vellet esse pius & esset impius. Sed ad quid? volo non concupiscere, & concupisco. Lex (inquit) dixit. Non concupisces. Homo legem audiuit, vitium agnouit: bellum indixit, captiuitatem inuenit. Sed forte aliquis homo non Apostolus. Audiui ipsum Apostolum confitentem nondum ad tantam perfectionem iustitiæ peruenisse, quantum esse in angelis credimus. Quorum angelorum æqualitatem speramus si ad, quod volumus perueniamus. Mar.xij. Quid enim aliud nobis promisit dominus in resurrectione vbi ait, In resurrectione mortuorum neque nubent neque

uxores ducent? Non enim incipient mori, sed erunt æquales angelis domini. Dicit ergo aliquis. Et tu unde scis quia Paulus Apostolus angeli iustitiam & perfectionem nondum habebat? Non facio iniuriam Apostolo, quia de apostolo non credo nisi apostolo. Alium testem non quæro, suspicantem non curo. Dic mihi sancte apostole, de te ipso loqueris? Dic ubi dixisti, non qd volo ago, sed quod odi illud facio. Existunt qui dicunt, quod alium nescio quem in te transfiguraueris, laborantem, deficientem, victum, captiuum. Tu mihi dic de te, ubi nemo dubitat quia loqueris de te. Fratres (ait Apostolus) ego meipsum nondum arbitrior apprehendisse. Et quid facis? Unum autem. Quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem, nondum perfectionem. Secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis dei in Christo Iesu. Supra iam dixerat, Non quia iam acceperim aut perfectus sim. Adhuc contradicitur, & dicitur. Dicebat ista Apostolus, quia nondum peruenerat ad immortalitatem, non quia nondum peruenerat ad iustitiæ perfectionem. Iam ergo tam iustus erat quam sunt angeli sed nondum immortalis sicut sunt angeli. Sic inquiunt, sic est prorsus. Modo dixisti, tam erat iustus quam sunt angeli, sed nondum immortalis sicut sunt angeli. Ergo perfectionem iustitiæ iam tenebat, sed sequendo palmam supernam immortalitatis quærebat. Dic nobis sancte apostole alium aliquem manifestiorem locum, nõ ubi quæris immortalitatem sed ubi confiteris infirmitatem. Et hic iam susurratur, iam contradicitur. Videor mihi audire quorundam cogitationes. Et dicitur mihi. Verum est. Noui quid dicturus es, confitetur infirmitatem carnis, non mentis. Nam quis ignorat utique apostolum corpore fuisse fragilem, fuisse mortalem sicut dicit, Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus. Ipsum audiamus, ne iniuriosi æstimemur. In magnitudine reuelationum mearum (apostolus dicit) ne extollar. Nempe hic agnoscis apostolum habentem magnitudinem reuelationum, & timentem elationis præcipitium. Ut ergo noueris quia & ipse Apostolus qui volebat alios saluos facere adhuc curatur, ut noueris quia & ipse adhuc curatur, si magnipendis ipsius honorem, audi quid ei medicus apposuerit ad tumorem. Audi non me, ipsum audi confitentem, ut sentias docentem. Ecce iam possum dicere apostolo Paulo. Ne extollaris sancte apostole? tu ne extollaris adhuc cauendum est? Quid mihi (inquit) dicis? tu & audi. Audi quid sum, & noli altum sapere, sed time. Audi quomodo breuis agnus ingrediatur ubi aries sic periclitatur. In magnitudine, inquit, reuelationum mearum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ qui me colaphizet. Qualem tumorem timuit, qui mordacissimum epithema accepit? Iam ergo modo dic, quia tanta in illo erat iustitia, quanta est in angelis

Paulus angeli perfectioné nondum habebat.
Philip. iij.
G
Paulus confessus est infirmitatem mentis.
ij. Cor. iiij.
H
ij. Cor. xij.

sanctis. An forte & angelus sanctus in coelo ne extollatur accipit stimulum angelum Satanæ a quo colaphizetur? Absit hoc de angelis suspicari. Homines sumus, apostolos sanctos homines agnoscamus, vasa electa, sed adhuc fragilia, adhuc in carne peregrinantes. Ergo quoniam rogauit dominum ter, vt ab illo iste stimulus auferretur, nec exauditus est ad voluntatem, quia exauditus est ad sanitatem, forte non indecenter ipse loquitur vbi dicit, quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum. Ergo carnalis Apostolus quando alijs dicebat, Vos qui spirituales estis instruite huiusmodi in spiritu. Sed quid dixit & ipsis spiritualibus qui nondum erant securi, non erant in perfectione coelesti angelica, nondum in illius patriæ securitate, sed in huius peregrinationis sollicitudine versabantur? Quid eis dixit? Certe spiritales eos vocauit. Vos (inquit) qui spiritales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis intendens teipsum ne & tu tenteris. Ecce quem spiritalem iam appellauit, timuit ille tentationis fragilitatem, vnde possit tentari spiritalis, & si non ex mente, vtique ex carne. Spiritalis enim quia secundum spiritum viuit, Adhuc autem ex parte mortali carnalis. Idem spiritalis idemque carnalis. Ecce spiritalis. Mente seruio legi dei. Ecce carnalis. Carne autem legi peccati. Idem, ergo ipse & spiritalis & carnalis. Idem plane quandiu hic viuit sic est, noli mirari. Quisquis es qui carnalibus concupiscentijs cedis atque consentis, qui eas vel bonas putas ad explendam libidinis satietatem, vel certe sic vides malas vt eis tamen cedendo consentias, & quo ducunt sequaris, & omnia quæ suggerunt perpetres, totus carnalis es tu. Tu quisquis talis es, totus carnalis es. Si autem & concupiscis quod lex vetat, serues tamen aliud quod item lex iubet, post concupiscentias tuas non eas, ecce mortis contentio, non quod volo ago. Ecce mortis contentio. Scimus quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum. Sic Apostolus dicit, Scimus quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum. Mente enim spiritalis, corpore autem carnalis. Quando totus spiritalis? Cum seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Modo ergo quando feruet mortis contentio, non quod volo ago, ex parte spiritalis, ex parte carnalis. Ex parte meliori spiritalis. Ex parte inferiori carnalis. Adhuc confligo, nondum vici. Magnum mihi est, non vinci. Et si concupiscentiæ non consentio, & post concupiscentias meas non eo, tamen adhuc concupisco. Et vtique etiam in ipsa parte ego sum, non enim alius in mente, & alius in carne. Sed quid? Igitur ipse ego. ¶ Quia ego in mente, ego in carne. Non enim duæ naturæ contrariæ sed ex vtroque vnus homo, quia vnus deus a quo factus est homo. Igitur ipse ego mente seruio lege dei, carne autem legi peccati. ¶ Mente non consentio legi peccati, sed tamen nollem inesset in membris meis vix vlla peccati. Qui

Gala. vi.

A

Carnalis totus qui is est.

B

i. Cor. xv.

ergo nollem, & tamen est, non quod volo ago, quia concupisco & nolo. Non quod volo ago, sed quod odi illud facio. Quid odi? Concupiscere. Odi concupiscere, & tamen ago illud ex carne, non ex mente. Quod odi illud facio. Si autem quod nolo hoc facio, consentio legi quoniam bona est. Quid est hoc, si quod nolo hoc facio, consentio legi, quoniam bona est? Consentires legi si quod vellet hoc faceres. Hoc facis quod lex odit, quomodo consentis legi? Prorsus si quod nolo hoc facio

C

Quō faciens quod non vult cōsentiat legi.

consentio legi quoniam bona est. Non implet legem infirmitas mea, sed legem laudat voluntas mea. Ergo si quod nolo hoc ago, ideo consentio legi quia nolo, non quia ago. Ipsum autem agere concupiscere est, non concupiscentiæ consentire. Ne aliquis iam in apostolo peccandi sibi quærat exemplum, & det malum exemplum. Non quod volo ago. Quid enim lex dicit, Nō cōcupisces? Et ego nolo concupiscere, & tamen concupisco. quamuis concupiscentię meæ assensum non præbeam, quamuis post eam nō eam. Resisto enim, auerto mentem, nego arma, teneo membra; & tamen fit in me quod nolo. Quod non vult & lex, nolo cum lege. Quod non vult, nolo. Ergo consentio legi. Ego sum in carne, ego sum in mente: sed magis ego sum in mente quam in carne. Quia enim ego sum in mente, ego sum in regente. Mens enim regit, caro regitur. Et magis sum ego in eo quod rego quā in eo quod regor. Quia ergo magis ego in mente. NVNC autem iam ego non operor illud. ¶ Quid est nunc iam? Iam redemptus qui fui ante sub peccato venundatus, iam accepta gratia saluatoris vt mente condelecter legi dei, non ego operor illud. Sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat

D

in me. ¶ Iterum ergo in me. audi quod sequitur, Hoc est in carne mea, bonum. ¶ Iandudum dixeras, quod operor ignoro. Si ignoras, quomodo scis? Qđ enī operor ignoro. Dixi ignoro, nō approbo, non accipio, non mihi placet, non consentio, non laudo. Non enim & Christus eos ignorabat qbus dicturus est, nō noui vos. Prorsus etiā hic hoc intelligo: qđ enī operor ignoro, qa nō facio ignoro. Nō enim ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum. Ideo ignoro, quia nō ego facio, sicut dictū est de domino. Eum qui nō nouerat peccatū. Quid est non nouerat? Ergo nō nouerat qđ puniebat. Si nō nouerat qđ puniebat, iniuste. Quia vero iuste puniebat, nouerat qđ puniebat. & tamē peccatū nō nouerat, qa pctm̄ nō fecerat. Nūc autē recepta iā grā nō ego operor illud, libera est mens, caro autem captiua. Non ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum. Scio enim quia nō habitat in me, hoc est in carne mea, bonum VELLE enim adiacet mihi, perficere autem bonum non adiacet. ¶ Adiacet velle, pficere non adiacet. Nō dixit facere, sed perficere. Nō enim nihil facit. Rebellat concupiscentia, & non consentit; delectat

Ignorat quis quod non approbat.

Matt. xxv.

ij. Cor. v.

Facere & perficere.

Vxor aliena, ꝛ non annuit: mentem auertit, in secretarium mentis intrat: videt foris strepentem concupiscentiam, profert in ei sententiam, mundat concupiscentiam. Condelector enim legi dei. ¶ Non de me sed de gratia dei, Tu concupiscentia in carne tumultuaris, mentem tibi non subdis. In deo sperabo, non timebo quod faciat mihi caro. Sicut nec aliena, ita nec mea. Qui ergo in se hęc agit nihil facit? Multum facit, magnum est quod facit, sed tamen non perficit. Quid est enim perficere? vbi est mors cõtentio tua? Inuenio ergo legẽ mihi volenti facere bonum. ¶ Bonum inuenio legem. Bonum est lex. Bonum aliquid ex lex. vnde probo? Quia implere volo. Inuenio ergo legem mihi volenti facere bonum, quoniam mi hi adiacet malum. Et hoc mihi. Non enim caro non mea, aut de alia substantia caro, aut de alio principio caro, aut anima ex deo ꝛ caro de gente tenebrarum. Absit, languor repugnat sanitati. Semiuiuus iacet in via: quoniam malum mihi adiacet. Quod malum? Cõdelector enim legi dei secundum interiorem hominem: video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, ꝛ captiuum me ducentem in lege peccati quæ est in membris meis. ¶ Captiuum, sed ex carne. Captiuum, sed ex parte. Nam mens repugnat, ꝛ condelectatur legi dei. Sic enim intelligere debemus. sic de seipso. Apostolus loquitur. Iam ergo si mens non consentit peccato titillanti, suggerenti, blandienti: si mens non consentit, quoniam habet alias interius delectationes suas, delectationibus carnis nulla ex parte conferendas: si ergo non consentit, ꝛ est in me quiddam mortuum ꝛ quiddam viuum, mors contendit, mens nõ consentit. Mors adhuc cõtendit, mens nõ consentit. Nunquid ipsa mors non est in te? Nunquid illud quod mortuũ est non pertinet ad te? Quid inde sperandum est? Miser ego homo. ¶ Et si non in mente, tamen, in carne miser homo. Non enim in mente hõ nio, ꝛ in carne nõ homo. Quis enim vnq̃ carnem suam odio habuit? Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? ¶ Quid est hoc fratres? Quasi carere vult corpore. Quid festinas si tantum ibi est intentio tua vt corpore careas? Mors quandoq; ventura est, ꝛ te a corpore isto mortis dies adueniens vltimus proculdubio liberabit. Quid est pro magno quod gemis? quid est q̃ dicis, quis me liberabit? Mortalis loqueris, moriturus loqueris. Separatio mortis a carne quandoq; ventura est. Propter breuitatem vitę nõ longe est. Propter quotidianos casus quido fit nescis. Ergo siue festines siue tardes, omnis vita humana breuis est. Quid pro magno gemis ꝛ dicis, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrũ. Pagani non habent gratiam dei per Iesum Christum dominum nostrum, non moriuntur? num quandoq; in vltimo suo a carne soluuntur? non illo die a corpore mortis huius liberabuntur?

E Ps. lv.

F

Alia lit ra habet infœlix ego. Ephes. v.

Mortem cuo de siderat ap[illegible]s.

A

Vita humana breuis.

Pagani quomõ nõ liberantur de corpore.

G

Tu quid es quod pro magno gratiæ dei vis tribuere, quia de cor pore mortis huius liberaris? Respondet tibi Apostolus (si sen/ sum eius cepimus, immo quia domino adiuuante sine dubio ce pimus) Respondet tibi & dicit, Scio quid loquar. Paganos dicis liberari a corpore mortis huius, quia veniet dies vltimus vitæ

Ioan.v. huius: & soluuntur ad tempus a corpore mortis huius. Veniet dies quando omnes qui sunt in monumentis audient vocem eius, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ. Ecce libera ti a corpore mortis huius. Qui mala fecerunt, in resurrectionem iudicij. Ecce redierunt ad corpora mortis huius. Corpus mortis huius redit ad impium, nec inde aliquando soluetur. Tunc non erit vita æterna, sed mors æterna, quia pæna æterna. Tu autem Christiane roga quantum potes, exclama & dic, Miser ergo ho/ mo, quis me liberabit a corpore mortis huius? Respondeatur

H tibi, Securus efficeris non de te, sed de domino tuo: securus effi/

Pignus salua/tionis. ceris non de pignore tuo, spera cum Christo regnum Christi, ii pignus tenens sanguinem Christi. Dic dic, quis me liberabit de corpore mortis huius, vt respondeatur tibi, gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Non enim sic liberaberis de cor pore mortis huius vt hoc corpus non habeas. Habebis, sed iam non mortis huius. Ipsum erit, sed non ipsum erit. Ipsum erit, quia ipsa caro erit. Non ipsum erit, quia mortale non erit. Sic sic liberaberis a corpore mortis huius, vt mortale hoc induat im/ mortalitatem, & corruptibile hoc induat incorruptionē. A quo? p quem? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum.

¶ Quia per vnum hominem mors, & per vnum hominem re/ surrectio mortuorum. Sicut in Adam omnes moriuntur. In/ de est quod genis. In Adam omnes moriuntur. Inde est quod genis. Inde est quod cum morte confligis. Inde est corpus mor/

ij.Cor.xv. tis huius. Sed sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabūtur. Viuificatus accepto corpore immortali vbi dicas, vbi est mors contentio tua? liberatus eris a corpore mor tis huius, nō tamen virtute tua, sed gratia dei p Iesum Christum

Vita iusti bellū est, nō triūphus. dominum nostrum. Itē ex sermone primo. ¶ Vita iusti in isto corpore adhuc bellum est, nondum triumphus. Huius autem bel li aliquando erit triumphus: ideo Apostolus dixit vocem belli & vocem triumphi: Voces belli modo audiuimus. Non enim

A quod volo ago, sed quod odi illud facio. Si autem quod nolo hoc facio, consentio legi quoniam bona est. Velle adiacet mihi per ficere bonum non inuenio. Video aliam legem in mēbris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in legem pec cati quæ est in membris meis. Quando audis repugnantem, qui

I.Cor.xv. do audis captiuitatem, bellum non agnoscis? Vox ergo trium/ phi nondum est. Sed quando futura est, docet eidem Apostolus dicens, Oportet corruptibile hoc induere incorruptionē, & mor/

tale hoc indueret immortalitatem. Cum autem incorruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, vbi est vox triumphi, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Dicant triumphantes, vbi est mors contentio tua? Dicemus ergo, dicemus quandoq3, & ipsum quandoq3 non erit longe. Non enim tantum remanet seculo, quantum iam exemptum est. Ergo semper pugnandum est. quia ipsa concupiscentia cum qua nati sumus, finiri non potest quandiu viuimus. Quotidie minui potest, finiri non potest. Per illam dictum est hoc nostrum corpus mortis. De ipsa dicit Apostolus, Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem. video enim aliam legem in membris meis repugnantem legi mẽtis meæ, & captiuitatem me in legem peccati quæ est in membris meis. ¶ Tunc nata est hæc lex, quando contempta & transgressa est prima lex. Quæ est prima lex? Quam in paradiso accepit primus homo. Nonne nudi erant & non confundabantur? Quare nudi & non confundabantur, nisi quia nondum erat lex in membris repugnans legi mentis? Fecit homo factum puniẽdum, & inuenit motum pudendum. Manducauerunt contra interdictum, & aperti sunt oculi eorum. Quid enim, prius in paradiso clausis vel cæcis oculis oberrabant? Absit. Nam vnde Adã nomina posuit volatilibus & bestijs, quando ad eum cuncta animalia adducta sunt? Quibus nomina imponebat, si nõ videbat? Deinde dictum est, Vidit mulier lignum quia placeret oculis ad videndum. Ergo oculos apertos habebant, & nudi erant, & non confundebatur. Aperti sunt autem oculi eorum ad aliquid quod nunquam senserunt, quod in motu sui corporis nunquam expauerant. Aperti sunt ad intuendum, non ad videndum. Curauerũt tegendum, consuerunt, inquit, folia ficulnea, & fecerunt sibi succinctoria. Quod texerunt ibi senserunt. Ecce vnde trahitur originale peccatũ. Ecce vnde nemo sine peccato nascitur. Ecce propter quod dominus non sic concipi voluit, quem virgo concepit. Soluit illud qui venit sine illo: voluit illud qui nõ venit ex illo. Vnde vnus & vnus. Vnus ad mortem, vnus ad vitam. Homo primus ad mortem, homo secundus ad vitam. Sed quare ad mortem ille homo? Quia tantum homo. Quare ad vitã iste homo? Quia deus & homo. Non ergo quod vult, agit Apostolus, quia vult non concupiscere, & tamen concupiscit. Ideo non quod vult agit. Non quia illa mala concupiscentia trahebat apostolum ad fornicationem & adulteria. Absit. Non ascendant tales cogitationes in cor nostrum. Luctabatur non subiugabatur. Sed quia nolebat nec hoc habere contra quod luctaretur, ideo dicebat, non qđ volo ago. Concupiscere nolo & concupisco. Non ergo quod volo ago. Constituit tibi ante oculos pugnam suam, ne timeres tuam. Si eñ hoc nõ dixisset beatus apostolus, qñ videres concupiscẽtiã

Mundus non tãdiu durabit q̃diu durauit.

B

Nuditas quã non peperit protoplastis ante peccatũ ruborẽ.

Genesi.iij.

Vidit Adam nuditatem sine rubore

Ibidem.

Intueri & videre.

Originale peccatũ vñ trahitur.

C

Apostolus luctans non subiugabatur.

Quare apl's nobis pponere rebellionem sue carnis.

moueri in membris tuis, cui tu non consentires, tamen cum eam moueri videres fortitan de te desperares, & diceres, Si ad eum pertinerem, sic non moueret. Vide Apostolum pugnantem, & noli te facere desperantem: Non quod volo ago, sed quod odi malum hoc facio. ¶ Quia concupisco. Quod ergo bonum ago? Quia concupiscentię malę non consentio. Ago bonum, & non perficio bonum. Et concupiscentia hostis mea agit malum, & non perficit malum. Quomodo ago bonum, & non perficio bonum? Ago bonum cum malę concupiscentię non consentio, sed non perficio bonum, vt omnino non concupiscam. Rursus ergo & hostis mea quomodo agit malum, & non perficit malum? Agit malum, quia mouet desiderium malum. Non perficit malum, quia me non trahit ad malum. Et in isto bello est tota vita sanctorum. Ideo iste miles, & quodammodo in isto bello exercitatissimus, tam exercitatus vt esset & dux, cum laboraret contra hostem in hoc bello & diceret, miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius, gementi subuentum est. Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum.

D Agere bonum & perficere. Agere malum & perficere.

¶ Liberabit te a lege mortis huius, idest a corpore mortis huius, gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, quando corpus habebis vbi nulla concupiscentia remanebit, cum mortale hoc induerit immortalitatem, & corruptibile hoc induerit incorruptionem. Et dicetur morti. Vbi est contentio tua? Et non erit. Et vbi est mors aculeus tuus? Nusquam erit. Modo quid? audi: Igitur ipse ego mente seruio legi dei, carne autem legi peccati. ¶ Mente seruio legi dei, non consentiendo: carne autem legi peccati, concupiscendo. Et mente legi dei, & carne legi peccati. Et hac delector, & ibi concupisco, sed non vincor. Titillat, insidiatur, pulsat, trahere conatur. Miser ego homo, Quis me liberabit de corpore mortis huius? Nolo semper vincere, sed aliquando cupio ad pacem venire. Quantum ergo in votis nostris, in voluntate nostra, in oratione nostra, quando dicimus, Ne nos inferas in tentationem, sed libera nos a malo: hoc vtique cupimus, vt nec ipsa mala desideria existant de carne nostra. Sed quandiu hic viuimus, efficere non valemus. Propter hoc ait, Perficere autem bonum non inuenio. Facere inquit inuenio, non consentire malo desiderio. Perficere non inuenio, non habere malum desiderium. Restat ergo in hac pugna vt mente non consentiente malis concupiscentiis, seruias legi dei. Carne autem concupiscentiæ sed te non seruiente, seruias legi peccati. Agit caro desideria sua, age tu tua, non opprimuntur, non extinguuntur a te desideria eius, non extinguat tua, vt in certamine labores, non victus traharis. Nulla ergo condemnatio est nunc his qui sunt in Christo Iesu. ¶ Et si habent desideria carnis quibus non consentiunt, & si lex in membris eorum repu-

E Matth. vi.

Alibi. Nihil ergo codenationis.

gnat legi mentis eorum, & captiuare vult mentem: tamen quia per gratiam baptismatis & lauacrum regenerationis solutus est & ipse reatus cum quo eras natus, & quicquid antea consensisti male concupiscentiæ, siue quolibet flagitio, siue quolibet facinore, siue qualibet mala cogitatione, siue qualibet mala locutione, omnia deleta sunt in illo fonte quo seruus intrasti, vñ liber existi. Quia ergo hæc ita sunt, nulla ergo nunc condemnatio his qui sunt in Christo Iesu. Nulla est nunc antea fuit. Ex vno omnes in condemnationem. Hoc malum fecerat generatio, sed hoc bonum fecit regeneratio. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberabit te a lege peccati & mortis. ℭ Inest in membris, sed reum te non facit. Liberatus es ab illo, liber pugna, sed vide ne vincaris, & iterum fias seruus. Laboras pugnando, sed lætaberis triumphando. Ergo ne putetis propter hoc quasi duas ex diuersis principijs esse naturas, sicut insaniunt Manichæi, quasi non sit caro ex deo. Falsum est: vtrunque ex deo est: sed natura humana ista in semetipso meruit de peccato. Ergo languor est: sanatur, & non est. Discordia modo quæ est in spiritu & carne, pro concordia laborat. Spiritus ideo laborat, vt caro cum illo concordet. Quemadmodum si in vna domo litem inter se habeant vir & vxor, ad hoc debet laborare vir vt domet vxorem, domata vxor subiugetur viro, subiugata vxore viro fiat pax in domo. Cum autem dixisset, Lex autem spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit te a lege peccati & mortis, proposuit nobis intelligendas ipsas leges. Intuemini eas & discernite. Satis vobis necessaria est ista discretio. Lex (inquit) spiritus vitæ. Ecce vna lex. Liberauit te a lege peccati & mortis. Ecce altera lex. Et sequitur, QVOD enim impossibile erat legis in quo infirmabatur per carnem. ℭ Ecce tertia lex. Inquiramus & domino adiuuante videamus de lege illa bona quid dixit, Lex spiritus vitæ liberauit te a lege peccati & mortis. Istam non dixit inualidam fuisse ad efficiendum. Liberauit (inquit) te spiritus vitæ a lege peccati & mortis. Lex illa bona liberauit te ab ista lege mali. Lex enim mala quæ est? Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis. Quare & ipsa lex dicta est? Recte omnino. Admodum enim legitime factum est, vt homo qui noluit obedire domino suo, non ei seruiret caro ipsius. Supra te dominus tuus, infra te caro tua: Serui meliori, vt seruiat tibi inferior. Contempsisti superiorem, torqueris ab inferiore. Ista est ergo lex peccati. Ipsa est & mortis. Per peccatum enim mors. Qua die enim ducaueritis, morte moriemini. Lex enim spiritus vitæ quomodo te liberauit? Primum indulgentiam omnium peccatorum dedit. Ipsa est enim lex de qua in psalmo dicit deo, Et de lege tua miserere mei, Lex misericordiæ, lex fidei, non factorum. Quæ

Pax vniuersa baptismo soluuntur.

F

Error Manichæorū de aīa & corpore hoīs

G

Lex pctī quare dicta est

Gene 2

H

Ps. cxviij.

est ergo lex factorum ? Iam audistis legem fidei bonam: lex spiritus vitæ liberauit te a lege peccati & mortis. Audistis & aliam legem peccati & mortis. Quod enim impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem. ¶Hæc ergo lex tertio loco quæ nominata est, nescio quid quasi non implet. Lex autem spiritus vitæ impleuit, quia te de lege peccati & mortis liberauit. Lex itaque ista quæ loco tertio nominata est, ipsa est lex quæ data est populo per Moysen in monte Sina. Ipsa dicitur lex factorum. Ipsa

Lex factorum. Rom. vij.

minari nouit non subuenire, iubere nouit non iuuare. Ipsa est quæ dixit, non concupisces. Vnde dicit Apostolus, Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces. Et quid mihi profuit quia lex dixit non concupisces ? Occasione accepta peccatum per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Prohibitus sum concupiscere, nec impleui iussa, sed victus sum. Ante legem fui peccator, accepta lege factus sum præuaricator. Itaque inquit, Lex quidem sancta. Bona est ergo & ista lex. Quia & ipsam reprehendunt Manichæi, quomodo carnem. De illa dicit

Ibidem.

apostolus, Itaque lex quidem sancta & mandatum sanctum & iustum & bonum. Quod enim bonum est, mihi factum est mors ? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem. Apostoli verba sunt. Videte & attendite. Itaque lexquidem sancta. Quid tam sanctum quam non concupisces? Non

A

esset mala legis præuaricatio, nisi ipsa esset bona. Si enim non esset bona, non esset malum præuaricari rem malam. Quia vero malum est eam præuaricari, ergo bona est. Quid tam bonum quam non concupisces ? Lex ergo sancta & mandatum sanctum & iustum & bonum. ¶Quomodo satiat ? quomodo inculcat? quasi contra calumniatores clamat ? Quid dicis Manichæe ? Lex quæ data est per Moysen, mala est ? Mala est dicunt. O portenta, o frontem. Tu ne dixisti semel mala ? Audi Apostolum dicentem, Lex quidem sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum. Taces aliquando ? Quod ergo bonum est (inquit) mihi factum est

Rom. vij.

mors ? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem. ¶Et hic per bonum sic reum accusat, vt a laude legis non recedat. Per bonum (inquit) mihi operatum est mortem. Per quod bonum Mandatum. Per quod bonum ? legem. Quomodo operatum est mortem ? Vt appareat peccatum, & fiat supra modum peccatum delinquendo per man-

Peccans contra mandatum supra modum peccat

datum. ¶Ideo super modum. Quando delinquebat sine mandato, minus erat. Quando delinquit per mandatum, excedit modum. Quando enim non prohibetur quis, putat quia bene facit.

B

Prohibitus incipit nolle facere, vincitur, trahitur, subiugatur. Iam restat illi gratiam inuocare, quia non potuit legem seruare. Atque hoc lex illa de qua dictum est, Lex enim spiritus vitæ liberauit te a lege peccati & mortis, lex est fidei, lex est spiritus, lex est gra-

lex est misericordię. Illa vero lex peccati ꝛ mortis nō est lex dei, sed peccati ꝛ mortis. Illa altera de qua dicit Apostolus, Lex sancta ꝛ mandatum sanctum ꝛ iustū ꝛ bonū, lex est dei, sed factorum lex operum. Operum lex quæ iubet non iuuat: lex quę tibi ostendit, non tollit tibi peccatum. Ab alia lege tibi ostendatur peccatū, ab alia tollatur. Quod enim impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem. ℂRebellabat enim caro tua, subiugabat te caro tua. Audiebat legem, ꝛ plus incitabat concupiscentiā tuam. Infirmabatur ergo lex literę per carnem, ac per hoc impossibile erat legi literæ liberare a lege peccati mortis. Misit deus filium suum in similitudinem carnis peccati. ℂNon in carne peccati. In carne quidem, sed non in carne peccati. Cætera ergo omnis hominum caro peccati, sola illius non caro peccati, quia non eum mater concupiscentia, sed gratia concepit tamen habens similitudinem carnis peccati. Vnde ꝛ nutriri ꝛ esurire, ꝛ sitire, ꝛ dormire, ꝛ fatigari, ꝛ mori potuit. In similitudinem carnis peccati misit deus filium suum. Et de peccato damnauit peccatum in carne. ℂDe quo peccato? Quod peccatum? De peccato damnauit peccatum in carne. Vt iustitia legis impleatur in nobis. ℂIā illa iustitia quæ iubetur impleatur in nobis per spiritum, qui adiuuat: id est lex literæ impleatur in nobis per spiritum vitę. Qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. ℂDe quo ergo peccato dominus quod peccatum damnauit video. Video quidem quod peccatū damnauit, video prorsus. Ecce agnus dei, Ecce qui tollit peccatum mundi. Quod peccatū? Omne peccatum, omne nostrum peccatum damnauit. Sed de quo peccato? Ipse non habebat peccatum, De illo dictum est, Qui peccatū non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Nullum prorsus nec trahēdo, nec addendo, nullum peccatum habuit, nec originis nec propriæ iniquitatis. Origin em virgo demonstrat, conuersatio vero eius sancta satis ostendit nihil eū fecisse vnde dignus esset morte. Ideo ait, Ecce venit princeps huius mundi (diabolum significans) ꝛ in me nihil inuenit. Non inueniet quare me occidat princeps mortis. Et quare ergo morieris? Sed vt sciant omnes, quia voluntatem patris mei facio, eamus hinc. Et perrexit ad passionem mortis, mortem voluntariam non necessitatis sed arbitrij. Potestatem habeo ponendi animam meam, ꝛ potestatē habeo iterum sumendi eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam, ꝛ iterum sumo eam. Si miraris potestatem, intellige maiestatē: vt deus loquitur, Christus loquitur. De quo ergo peccato damnauit peccatum? Alio loco vide quid dicat Apostolus. Pro Christo ergo legatione fungimur tanquam deo hortante per nos obsecramus pro Christo, id est tanquam Christus vos obsecret, pro illo vos obsecramus reconciliari deo. Et sequitur. Eum qui non nouerat peccatum. Deus cui vos obsecramus reconciliari, eum qui nō

[Margin notes: Albi impossibile erat legis. — Caro Christi in quo habuit similitudinem carnis peccati. — C — Ioan. i. — Christus prorsus nullum habuit peccatum. — i. Pet. ij. — Ioan. xiiij. — Ibidem. — Ioan. x. — D]

nouerat peccatum, idest Christum deum, eum Christum qui non nouerat peccatum, peccatum pro nobis fecit, vt nos simus iustitia dei in ipso. Nunquid hic potest intelligi peccatum Iudę, peccatum Iudæorum, peccatum cuiuscunq; alterius hominis, cum audias, Eum qui nouerat peccatum, peccatum pro nobis fecit? Quis quem? Deus Christum. Deus Christum fecit pro nobis peccatum. Non dixit fecit pro nobis peccantem, sed fecit eum peccatum. Si nefas est dicere peccasse Christum, quis ferat peccatum esse Christum? Et tamen non possumus Apostolo contradicere. Non ei possumus dicere: quid est quod loqueris? Si enim hoc apostolo dixerimus, ipsi Christo dicimus. Ait enim alio loco, An vultis experimentum eius accipere qui in me loquitur Christus? Quid igitur est? Intendat charitas vestra magnum altumq; mysterium, fœlices eritis si intellectum dilexeritis, & ad dilectum perueneritis. Prorsus prorsus Christus dominus noster, Iesus Saluator noster, redemptor noster peccatum factus est, vt nos essemus iustitia dei in ipso. Quomodo? Audite legem, Qui nouerunt sciunt quod dico, & qui non nouerunt, legant vel audiant. In lege peccata vocabantur etiam sacrificia quæ pro peccatis offerebantur. Habes cum victima pro peccato adduceretur: dicit lex, Ponant manus suas sacerdotes super peccatum: idest super victimam pro peccato. Et quod est aliud q; Christus sacrificium pro peccato? Sicut & Christus (inquit) dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam deo in odorem suauitatis. Ecce de quo peccato damnauit peccatum. De sacrificio quod factus est pro peccatis, inde damnauit peccatum. Ipsa est lex spiritus vitæ quæ liberauit te a lege peccati & mortis. Quia lex illa altera, lex literæ, lex iubens, bona est quidem, mandatum sanctum, iustum, & bonum: sed infirmabatur per carnem, & quod iubebat in nobis impleri non poterat. Alia ergo lex vt dicere cœperam tibi ostendat peccatum, alia collat. Ostendit peccatum lex literæ, tollat peccatum lex gratię. Igitur ipse ego mente seruio legi dei, carne autem legi peccati.

Christus p nobis quo intelligitur factus peccatum.

ij. Cor. xiij.

E

Sacrificia vocatur in lege pcta.

Ephes. v.

F

Rom. vij.

¶ In qua conclusione demonstrauit Apostolus ad hoc se dixisse quæ supra dixerat, Iam non ego operor illud, sed quod in me habitat peccatum, quia non mente operabatur consentiendo, sed carne concupiscendo. Hoc enim peccati nomine appellat vnde oriuntur cuncta peccata, idest ex carnali concupiscentia. Quicquid enim est peccatorum in dictis, in cogitationibus, in factis, non exoriuntur nisi mala cupiditate, non exoriuntur nisi ex illicita cogitatione. Huic ergo illicitæ delectationi si resistamus, si non consentiamus, si non velut arma ministremus, non regnat peccatum in nostro mortali corpore. Peccatum enim ante regnum perdit, & sic perit. In hac ergo vita quantum ad sanctos attinet regnum perdit, in alio perit. Hic enim regnum per

peccata vnde oriantur.

dit quando post concupiscentias nostras non imus. Ibi autem perit quando dicetur, vbi est mors contentio tua? Ergo cum dixisset Apostolus, Mente seruio legi dei, carne autem legi peccati, non dando membra committendis peccatis, sed tantum concupiscendo, nec tamen illicite concupiscentię mandando, subiecit et ait, Nulla ergo condemnatio est nunc his qui sunt in Christo Iesu.

Alibi. Nihil ergo cōdēnatiōis.

¶ His qui sunt in carne condēnatio est: his qui sunt in Christo Iesu, nulla condemnatio est. Ne putares hoc postea futurum, ideo addidit nunc. Postea illud expecta, vt ne concupiscentia sit in te contra quam contendas, quia nec ipsa erit. Nulla ergo condemnatio est nunc his qui sunt in Christo Iesu. Non sint solliciti quod videtur adhuc esse lex in membris repugnans legi mentis. Nulla enim condemnatio est nunc. Sed quibus? qui sunt in Christo Iesu. Et vbi est illa de qua dicebat paulo ante, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę, et captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis? Sed me dicebat ex carne non ex mente. Vbi est ergo illa lex, si nulla condemnatio est his qui sunt in Christo Iesu? Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu. Lex enim illa non in monte Sina per literam, lex enim non illa in vetustate literę: sed lex spiritus vitę in Christo Iesu liberauit te a lege peccati et mortis. Vt enim condelecteris legi dei secundum interiorem hominem, vnde haberes, nisi lex spiritus vitę in Christo Iesu liberaret te a lege peccati et mortis? Ideo o mens humana ne tibi tribuas quod non consentis desiderijs carnis, quod lex peccati non te de arce deponit. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit te a lege peccati et mortis. Quod enim impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem. ¶ Lex enim iubebat et non implebat. quia caro vbi non erat gratia, inuictissime resistebat. Et lex infirmabatur per carnem, quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum. Quomodo mihi ergo lex opitularetur iubens per literam et non dans gratiam? Infirmabatur itaque per carnem. Deus misit filium suū in similitudinem carnis peccati.

G

A

H

¶ Id est vt esset caro, vera caro. Et vnde similitudo carnis peccati? Quia de peccato vtique mors est in omni carne peccati, de qua dicit Apostolus, Vt euacuaretur corpus peccati. Quia ergo mors est in omni carne peccati, sed vtrunque ibi est et mors et peccatum: in similitudinem carnis peccati mors erat, sed peccatum non erat. Prorsus quod fecit de tributo, hoc fecit de morte. Tributum non debitum persoluebat: sic persoluit et mortem. Non debebat et persoluebat. Ille nisi indebitum redderet, nunquam a debito liberaret. Et de peccato damnauit in carne peccatum.

Ro. vi. Vt destruatur cor pc̄i

Christus indebitū dando debitū liberauit.

¶ Quomodo ergo non habebat peccatum; si de peccato damnauit peccatum? Peccatum vocabatur in lege sacrificium pro peccato. Tale peccatum erat. Christus. VT iustitia legis im-

Matth. v. pleretur in nobis. ¶ Nō implebatur p se, impleta est p Christum.
Secundum carnem ambulare. Non enim venit legem soluere sed adimplere. Sed quomodo iustitia legis impletur in nobis? vel quibus nobis? Vis audire in
Secundum spiritū ambulare. quibus nobis? Qui non secundum carnem ambulauimus sed secundum spiritum. ¶ Quid est secundum carnem ambulare? Car
A nalibus concupiscentijs consentire. Quid est secundum spiritum
Eccl. xviij. ambulare? Adiuuari spiritu in mente. & cōcupiscentijs carnis non obedire. Si ergo impletur in nobis lex, impletur in nobis dei iustitia. Modo interim impleatur: post concupiscentias tuas nō eas.
Baptismus peccata delet non conflictum. Quicquid enim illa concupiscentia carnis egit in nobis præteritorum peccatorū, siue in factis, siue in dictis, siue in cogitationibus, totum deletum est sacro baptismate. Omnia debita deleta sunt vna indulgentia. Restat ergo cum carne conflictus, quia deleta est iniquitas sed mane infirmitas. Qui enim secundum carnem sunt, quę carnis sunt sapiunt, Qui autem secundum spiritum, quę sunt spiritus. Prudentia enim carnis, mors est. Prudentia autem spiritus, vita & pax, Prudentia enim carnis, inimica in deum. Legi enim dei non est subiecta, neqꝫ etiā potest. ¶ Quid est neqꝫ enim potest? Non homo non potest, non anima non potest, non deniqꝫ ipsa caro quia dei est creatura non potest, sed prudentia carnis non potest. Vitium non potest, non natura. Quomodo si diceres, claudicatio recte ambulationi nō est subiecta, neqꝫ enim potest. Pes potest, sed claudicatio non potest. Tolle claudicationem, & videbis rectam ambulationem. Sed q̄ꝫdiu claudicatio est, non potest. Sic q̄ꝫdiu prudentia carnis est, nō potest, Nam si prudentia carnis. & homo potest. Quod ergo ait,
Inimicum quō aliqd fit in deū. Prudentia carnis inimica in deum. noli sic accipere quasi inimica ista possit lædere deum. Resistendo inimica est, non nocēdo. Illi autem nocet in quo est, Prudentia carnis quia vitium est na
B turæ nocet, in qui natura inest. Medicina autem ideo inuenta est
Aegros inuenit summus medicus omnes. vt pellatur vitiū, & natura sanetur. Venit ergo Saluator ad genus humanum, nullum sanum inuenit, ideo magnus medicus venit.
Manichæorum error. Hoc propterea dixit, quia Manichęi volentes aliam contra deus inducere naturam mali, quasi de hoc Apostoli testimonio errorē suum existimant adiuuari, & putant quasi naturaliter dictum, qa dictum est non potest, inimica est in deum. Legi enim dei non est subiecta: neqꝫ enim potest. Et non attenderunt non de carne dictum esse non potest, non de anima dictum esse non potest,
Prudētiam carnis. sed de prudentia carnis. Prudentia ista vitium est. Vis nosse qd est? Sapere secundum carnem, mors est. Sed ille ipse vnus homo eadēqꝫ natura a domino deo vero & bono cōdita heri sapiebat secundum carnem, hodie sapit secundum spiritum. Expulsum est vitiū, sanata est natura. Nam q̄ꝫdiu esset prudentia illa carnis, omnino legi dei subiecta esse non posset. Sanato autem vitio, repa
Ephes. iiij. rata natura, fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino.

Videte ergo quid sequitur, QVI autem in carne sunt. ¶ Id est, qui in carnem confidunt, qui concupiscentias suas sequuntur, qui in his habitant, qui earum voluptatibus oblectantur, qui in earum delectationibus beatã fœlicemq; vitam constituunt. ipsi enim in carne sunt. Deo placere non possunt. ¶ Non enim sic di ctum est, qui autem in carne sunt, deo placere nõ possunt, quasi, dictũ esset, in hac vita cũ sunt homines deo placere nõ possunt. Ergo non placuerunt sancti patriarchæ? Ergo nõ placuerunt sancti prophetę? Ergo non placuerunt sancti apostoli? Non placuerunt sancti martyres, qui antequam corpus patiendo exponerẽt Christum confitendo, non solum voluptatem cõtemnebant, sed dolores quoq; patientissime perferebant? Placuerunt, sed in carne non fuerunt. Portabant carnem, non portabantur a carne. Si enim Paralytico dictum erat, Tolle grabatum tuum. Qui ergo in carne sunt quemadmodum dixi, quemadmodum iã exposui, non in hoc seculo viuendo, sed carnis concupiscentijs consentiẽdo, deo placere nõ possunt. Deniq; audite ipsũ quæstionem sine vlla dubitatione soluentem. Viuis vtiq; in hoc corpore loquebatur: & tamen adiunxit. Vos autem non estis in carne. ¶ Populo dei dixit. Ecclesiæ dixit. Romanis quidem scribebat, sed vniuersę ecclesiæ dixit, sed tritico dixit, non paleæ. Massę dixit latenti, non stipulę apparenti. vnusquisq; in corde suo cognoscat. Vos autem nõ estis in carne, sed in spiritu, si tamen spiritus dei habitat in vobis. ¶ Non estis in carne, quia non facitis opera carnis consentiendo cõcupiscentię carnis. Sed estis in spiritu quia secundum interiorem hominem condelectamini legi dei, & hoc est, si tamen spiritus dei habitat in vobis. Nam si dei spiritu vestro pręsumitis adhuc in carne estis. Sic ergo non estis in carne, vt in spiritu dei sitis. Tunc enim in carne non estis. Nam si recedit spiritus dei, pondere suo spiritus hominis reuoluitur in carnem, redit ad facta carnalia, redit ad cõcupiscentias seculares, & erunt illius hominis peiora nouissima quam erant prima. Sic ergo habete liberum arbitrium, vt imploretis auxilium. Non estis in carne, & hoc ex viribus vestris? Absit. Vnde ergo? Si tamen spiritus dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. ¶ Non ergo se extendat, non ergo se iactet, non sibi arroget virtutem propriã egena & vitiata natura. Si quis spiritum Christi non habet. ipse enim spiritus dei qui spiritus Christi & patris est & filij. Si quis spiritum Christi non habet, non se fallat, hic non est eius. Ecce adiuuante ipsius misericordia spiritum Christi habemus, & ipsa delectatione iustitiæ, integra fide, catholica fide spiritum dei nobis inesse cognoscimus. Sed quid de carne illa mortali, quid de lege in membris repugnante legi mentis, quid de illo gemitu, Miser ego homo? Audi. Si autem Christus in vobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum: spiritus

C

In carne esse.

Placere possumus in hac vita.

Ioan. v.

D

Non esse in carne.

Esse in carne.

Matth. xij. & Luc. xi.

Spiritus dei est qui & spiritus Christi.

autem vita est propter iustitiam. ¶ Ergo de corpore mortuo pro-
pter peccatum iam desperandum est? nulla spes est? Absit. cor-
Sophe. vi. pus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita
est propter iustitiam. Remansit tristitia de nostro corpore. Nemo
autem carnem suam odio habuit. Iam dicebas ad consolatio-
nem, vellem quidem vt ꝛ corpus meum esset in vita. Sed quia
non potest, si vel spiritus meus. sit vel anima mea. Expecta, noli
esse sollicitus. SI enim spiritus eius qui suscitauit Iesum a mor
tuis habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum a mortuis
viuificabit ꝛ mortalia corpora vestra.

¶ Quid timetis, quid etiam pro ipsa carne solliciti estis? Capil-
Luce. xi. lus de capite vestro non peribit. Adam peccando damnauit in
mortem corpora vestra: sed Iesus si est spiritus eius in vobis, viui
ficabit ꝛ corpora vestra, mortalia, quia suum sanguinem dedit
pro salute vestra. Promissum reddi dubitas qui tale pignus tenes?
sic implebitur quod scriptum est, Miser ego homo quis me li-
Rom. vij. berabit de corpore mortis huius? Quia Christus Iesus si spiritus
Quomodo fu- eius in vobis est viuificabit ꝛ mortalia corpora vestra. Sic libe-
rus liberabitu raberis de corpore mortis huius: non corpus non habendo, vel
de corpore mor alterum habendo, sed non vlterius moriendo. Si enim non ad
tis huius. deret mortis huius, ꝛ diceret, quis me liberabit a corpore, for-
te suggeretur error cogitationi humanæ, ꝛ diceretur. Vides quia
non vult nos deus esse cum corpore? De corpore (inquit) mor
tis huius. Mortem tolle, ꝛ bonum est corpus. Detrahatur mors
nouissima inimica, ꝛ erit mihi in æternum caro mea amica.
Si ergo spiritus eius qui suscitauit Christum a mortuis, habitat
in vobis: qui suscitauit Iesum Christum a mortuis. Viuificabit
ꝛ mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius
in vobis. ¶ Non propter merita vestra, sed propter munera sua.

Item lectionis eiusdem expositio.

Ergo euacuati sumus a lege mortis in qua detinebamur, ita vt ser
uiamus in nouitate spiritus, ꝛ non in vetustate literæ. ¶ Quo-
Ex libr. ad Sim niam lex litera est eis qui non eam implent per spiritum chari-
plicianū epm. tatis, quod pertinet ad testamentum nouum. Itaqꝫ mortui pec-
cato liberantur a litera qua detinentur qui non implent quod
scriptum est, Lex enim quid aliud quam sola litera est eis qui
eam legere nouerunt, ꝛ implere non possunt? Non enim ignora
tur ab eis quibus conscripta est. Sed quoniam in tantum nota est
inquantum scripta legitur, non inquantum dilecta perficitur,
nihil est aliud talibus nisi litera. quæ litera non est adiutrix le-
gentium, sed testis peccantium. Ab eius ergo damnatione libe-
rantur qui per spiritum innouantur, vt iam non sint obligati li-
Litera. teræ ad pœnam, sed intellectui per iustitiam copulati. Inde est ꝛ
illud, Litera occidit, spiritus autē viuificat. Et quia dixerat, eua-
ij. Cor. iij. cuati sumus a lege mortis in qua detinebamur, ita vt seruiamus

tu nouitate spiritus, & nõ in vetustate literę: atq; ita per hæc verba quasi reprehẽdisse legem posset iudicari, subiecit statim. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est: Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concup. scentiam nesciebam nisi lex diceret, non concupisces. ¶ Hic rursus mouet. Si lex non est peccatũ, sed insinuatrix peccati, nihilominus his verbis reprehẽditur. Quare intelligitur legem ad hoc datam, esse non vt peccatum insereretur neq; extirparetur, sed tãtum vt demonstraretur quod animam humanam quasi de innocentia securam ipsa demonstratione peccati ream faceret: vt quia peccatum sine gratia dei vinci non posset, ipsa reatus sollicitudine ad percipiendam gratiam conuerteretur. Itaq; non ait, peccatum non feci nisi per legem, sed peccatum non cognoui nisi per legem. Vnde apparet concupiscentiam per legem non insitam, sed demõstratam. Cõsequens autem erat, vt quoniam nondũ accepta gratia, concupiscentiæ resisti non poterat, augeretur etiam. Quia maiores vires habet concupiscentia crimine præuaricationis adiuncto, cum etiam contra legem facit: quam si nulla lege prohiberetur. Consequenter itaq; subiungitur. Occasione autem accepta peccatum per mãdatum operatum est in me omnem concupiscentiam. ¶ Erat enim & ante peccatum, sed non omne erat quando crimẽ præuaricationis adhuc non erat. Vnde alio loco dicit, Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Quod autem adiungit, Sine lege enim peccatum mortuum est. pro eo positum est acsi diceret, latet, hoc est mortuum putatur. Quod paulo post dicturus est euidentius. Ego autem (inquit) sine lege viuebam aliquando. ¶ Id est nulla ex peccato morte terrebar, quia non apparebat cum lex non esset. Adueniente autem mandato peccatum reuixit. Hoc est apparuit. Ego autem mortuus sum. ¶ Id est mortuum me esse cognoui, vel quia reatus præuaricationis certum mortis suppliciũ comminabatur. Sane quod ait, Peccatum reuixit, satis significauit hoc modo aliquando vixisse peccatum id est notum fuisse, sicut arbitror in præuaricationem primi hominis, quia & ipse mãdatũ acceperat. Nõ enĩ potest reuiuiscere nisi qđ vixit aliqñ. Sed mortuum fuerat, id est occultatũ, cũ mortales nati sine mandato legis homines viuerẽt sequentes concupiscentias carnis sine vlla cognitione, qa sine vlla cohibitione. Ergo ego (inqt) viuebam aliquando sine lege. Vnde manifestat non ex persona sua proprie. s; generaliter ex psona hominis se loq. Inuẽtũ est ergo (inquit) mihi mãdatũ qđ erat ad vitã, hoc esse ad mortẽ. ¶ Mãdato enĩ si obediatur. vtiq; vita est. Sed inuẽtũ est esse ad mortẽ dũ fit cõtra mãdatũ, vt nõ solum pctm̃ fiat qđ etiã añ mãdatũ fiebat, sed hoc abũdãtius & pniciosius, vt iã ab sciente & præuaricãte peccetur. Peccatum enim, inquit, occasione accepta per mandatum fefellit me, & per illud occidit. ¶ Peccatum, non legitime vtens lege,

Lex cur data sit.

H

Ex libro cõtra Faustum Manichæum. Rom. iiij.

A

Paulus in sua persona genus humanum cõplectitur.

Dulcedo fallax ex prohibitione aucto desiderio dulcius factum est, et ideo fefellit. Fallax enim dulcedo est, quam plures atque maiores, poenarum amaritudines sequuntur. Quia ergo ab hominibus nondum spiritualem gratiam consequentibus suauius admittitur quod vera cur fallit peccatum falsa dulcedine. Quia vero accedit etiam reatus praeuaricationis, occidit. Itaque lex quidem sancta, et mandatum
B sanctum et iustum et bonum. ¶ Iubenda enim iubet, et prohibenda prohibet. In male vtente quippe vitium est, non in mandato ipso quod bonum est. Quoniam lex bona est, si quis ea legitime vtatur. Male autem vtitur lege, qui non se subdidit deo pia humilitate, vt per gratiam legem possit implere. ¶ Vera sponsa Christi
De eodem ca. xv. intelligit quid distet inter literam et spiritum, quae duo dicuntur alio modo lex et gratia: et non iam in vetustate literae, sed in nouitate spiritus deo seruiens, non est iam sub lege, sed sub gratia. Ita litera cum spiritu, et lex cum gratia iam non eo modo litera et lex appellatur; sicut per seipsam cum occidit abundante delicto. Ita enim lex et virtus peccati dicta est, cum auget eius noxiam delectationem perseuerans prohibitionem. Nec tamen etiam sic mala est. sed peccatum vt appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem. Ita quibusdam multa sunt noxia quae nisi non sint mala. Haec igitur sponsa Christi iam mortua legi, id est peccato, quod legis prohibitione fit abundantius cum lex sine gratia iubet: non iuuat tali ergo legi mortua. vt sit alterius qui ex mortuis resurrexit, discerni ista sine legis iniuria ne sacrilegium committat in eius auctorem. Eadem quippe lex quae per Moysen data est, gratia et veritas per Iesum Christum facta est, cum accessit literae spiritus, vt susciperet impleri iustitiam legis, quae non impleta reos etiam praeuaricatione faciebat. Neque enim alia lex est sancta
C et iusta et bona, et alia per quam peccatum mortem operatur, cui mori nos oportet vt simus alterius qui ex mortuis resurrexit, sed eadem ipsa est. Ecce sequere, lege. Sed peccatum, inquit: vt appareat peccatum per bonum operatum est mihi mortem, vt fiat supra modum peccator, aut peccatum per mandatum.

¶ Per bonum, inquit, mihi operatum est mortem. Ergo lex semper bona est: siue obsit inanibus gratia, siue prosit plenis gratia, semper est bona, sicut sol semper est bonus, quia omnis creatura dei bona est, siue dolentibus oculis noceat, siue sanos mulceat. Proinde quod est oculis sanitas ad videndum solem, hoc est gratia mentibus ad implendam legem. Et sic oculi sani non solis delectatione moriuntur, sed illis ictibus asperis radiorum quibus reuerberati in densiores tenebras pellebantur: sic anima quae per charitatem spiritus salua facta est, non iustitiae mortua dicitur, sed illi reatui et praeuaricationi quam lex per literam esse gratia defuit faciebat. Itaque de illa vtrumque dicitur, et Bona est lex si quis ea legitime vtatur, et quod sequitur, Sciens hoc quia iusto lex

I. Timo. iiij. Gratia est mentibus quod sanitas oculis.

non est posita, quia non opus habet ferrente litera quem delectat ipsa iustitia. Deinde subiungit causam cur ita sit. Scimus enim (inquit) quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum. ¶In quo satis ostendit non posse impleri legem nisi a spiritalibus, qui non fiunt nisi per gratiam. Spiritali enim legi quanto sit quisque simi- D
lior, id est quanto magis & ipse in spiritalem surgit affectum, tan
to magis eam implet, quia tanto magis ea delectatur, iam non sub eius pondere afflictus, sed in eius lumine vegetatus. Quia prę
ceptum domini lucidum illuminans oculos. Et lex domini imma- Ps. xviii.
culata conuertens animas, gratia donante peccata & infundē-
te spiritum charitatis, quo & non sit molesta, & sit etiam iocunda iustitia. ¶Quomodo autem facti sumus captiui, obliti fuimus, sed per scripturam commemoramur. Paulus ipsum Apostolum Ex tract.
interrogemus. Ait enim. Scimus quia lex spiritalis est, ego autem ps. cxxv.
carnalis sum venundatus sub peccato.
¶Ecce vnde facti sumus captiui, quia venūdati sumus sub pctō. Quis nos vendidit? Nos ipsi qui consensimus seductori. Vende- Vendere nos
re nos potuimus, redimere nos non possumus. Vendidimus potuimus nō
nos consensione peccati, redimimur in fide iustitiæ. Sanguis eīm redimere.
innocens datus est pro nobis vt redimeremur. Non quemcunque sanguinem diabolus fudit persequendo iustos. Qualem sanguinem fudit? Iustorum quidem sanguinem fudit, prophetarum patrum nostrorum, iustorum sanguinem fudit & martyrum, tamē omnes de propagine venientes peccati: vnum sanguinem fudit eius qui non iustificatus, sed iustus natus est. Illo sanguine fuso E
perdidit quos tenebat. Pro quibus enim datus est innocens sanguis, redempti sunt, & conuersi a captiuitate cantant istum psalmum, Cum conuerterit dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Hoc voluit dicere facti sumus gaudentes. Quādo? Ps. cxxv.
Cum conuerterit dominus captiuitatem Sion. Quæ Sion? Ipsa Hierusalem æterna Sion. Quomodo æterna Sion? quomō captiua Sion? In angelis æterna, in hominibus captiua. Non enim omnes illius ciuitatis ciues captiui sunt, sed qui inde peregrinātur ipsi captiui sunt. Hō ciuis est Hierlē3, sed venditus sub pcō, factus est peregrinus. De ꝓpagine ipsius natū est genus humanū, & impleuit terras captiuitas Siō. Scim⁹.n.qa lex spiritalis ē, ego aūt carnalis sū &c.
¶Etiam spiritalis hominis iamque sub gratia constituti melius Ex libro. I. re
intelliguntur verba ista propter carnis corpus quod spiritale nō- tractationum.
dum est, erit autem in resurrectione mortuorū, & propter ipsam carnis concupiscentiam, cū qua ita confligunt sancti non ei cōsentientes in malum, vt tamen eius motibus quibus repugnantibus resistunt, non careant in hac vita. Non eos autē habebunt F
in illa, vbi absorbebitur mors in victoria. Propter hanc itaque Ex lib. r. ad Simconcupiscentiam motusque ipsos quibus ita resistitur vt tamen plicianum
sint in nobis, potest quisque sanctus iam sub gratia positus dicere episcopum.

ista omnia. Quod eniꝫ operor (ait) ignoro. ℭ Non enim ita dictum est ignoro, quasi peccare se nesciat. Nam contrariū erit qđ dixit, Sed peccatum vt appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem. Et illud superius. sed peccatum non cognoui nisi per legem. Quomodo enim apparet, aut quomodo cognouit quod ignorat? Sed ita dictum est. quomodo dicturus est impijs dominus. Non noui vos. Neqꝫ enim dudum aliquid latet, qm̄ vultus domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriā eorū. Sed peccatū, inquit, non cognoui nisi per legē. Nā concupiscentiā nesciebam nisi lex diceret, non concupisces. ℭ Cum dicitur nō cōcupisces, apertissimum saluberrimumqꝫ pceptū est. Quod siquis impleuerit, nullum habebit omnino peccatū. Nam hoc ideo elegit Apostolus generale quiddā quo cūcta cōplexus est, tanq̄ hæc esset vox legis ab omni peccato prohibentis, qđ ait nō concupisces. Neqꝫ enim vllum peccatum nō concupiscendo committitur. Proinde quæ hęc pręcipit, bona ⁊ laudabilis est lex.

Ex lib. de spū ⁊ litera.

Præceptum nō concupisces, cōplectitur cuncta præcepta.

G

Lex auget malū desiderium.

Sed vbi sanctus non adiuuat spiritus inspirans ꝓ concupiscentia mala concupiscentiam bonam, hoc est charitatem diffundens in cordibus nostris, profecto illa lex q̄uis bona, auget prohibendo desiderium malum, sicut aquæ impetus si in eam partem nō esset influere, vehementior fit obijce opposito. Cuius molem cum euicerit, maiore cumulo præcipitatus violentius per prona prouoluitur. Nescio quo enim modo hoc ipsum quod concupiscitur fit iocundius dum vetatur. Et hoc est quod fallit peccatum per mandatum, ⁊ per illud occidit, cum accedit etiāꝫ præuaricatio, quæ nulla est vbi lex non est. ℭ Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore. Laudabilis est ista concupiscentia, non damnabilis. Non de hac dictum est, non concupisces, sed de illa qua caro concupiscit aduersus spiritum. De hac autem bona concupiscentia qua concupiscit spiritus aduersus carnem, quære vbi scriptum sit, ⁊ inuenies. Concupiscentia itaqꝫ sapientiæ deducit ad regnum. Et multa alia reperiuntur bonę cōcupiscentiæ testimonia. Sed hoc sane interest, qđ non tacetur quid cōcupiscatur quādo bona cōmemoratur cōcupiscentia. Cū autē nō additur quid concupiscatur, sed sola ponitur, nō nisi mala intelligitur, sicut in hoc qđ cōmemoraui. Cōcupiscentia itaqꝫ sapientiæ deducit ad regnum. Si nō adderet sapiētiæ, nullo modo diceret, concupiscentia perducit ad regnū, At vero apostolus quod posuit, Cōcupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, non concupisces, nō vtiqꝫ ait cuius rei concupiscentiam, vel quid nō concupisces. Certū est eīm nō intelligi cū ita dicitur, nisi malā cōcupiscentiam. Non enim quod volo facio bonum. sed quod odi malum hoc ago. ℭ Bonum est enim non concupiscere: ⁊ hoc bonum vult iustus qui ex fide viuit. Et tñ facit quod odit, quia cōcupiscit, q̄uis post concupiscentias suas nō eat. Qđ

Concupitū dulcius est dum vetatur.

Ex tracta. ps. cxviij.

Cōcupiscentia laudabilis.

Sapient. vi.

H

Ex libro de pfectione iustitiæ hominis.

Concupiscere, ⁊ post cōcupiscentias ire differunt.

si fecerit, tunc vere ipse fecit vt cedat, vt consentiat, vt desiderijs peccati obediat. Cum vero non sinit regnare peccatum in suo mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, nec exhibet mēbra sua arma iniquitatis peccato, inest quidem peccatum in mēbris eius, sed non regnat, quia nō obeditur desiderijs eius. Et ideo dum quod non vult agit, id est non vult concupiscere ⁊ concupiscit, consentit legi quia bona est. hoc enim vult ⁊ ipse quod lex: quia vult ipse non concupiscere: ⁊ lex dicit, non concupisces. In hoc quoniam vult quod ⁊ lex vult, proculdubio consentit legi. Concupiscit tamen quia non est sine peccato. Sed iam non ipse operatur illud, sed id quod in illo habitat peccatum. Scit enim quia non habitat in carne eius bonum vbi habitat peccatum, sed nō ei consentiendo viuit ex fide, qua inuocat deum vt adiuuetur pugnans contra peccatum. Quod vt omnino ibi nō sit adiacet ei velle, sed perficere bonū nō inuenit. Nā in eo q̄d nō cōsentit, bonū facit. Et in eo q̄d odit cōcupiscentiam sui, bonū facit. A
Et in eo q̄d eleemosynas facere non cessat, bonus facit. Et in eo quod illi qui in eū peccat ignoscit, bonū facit. Et in eo quod petit dimitti sibi debita sua, ⁊ veraciter dicit quod dimittit et ipse debitoribus suis, ⁊ orat ne inferatur in tētationē, sed liberetur a malo, bonū facit. Et tñ pficere bonū nō idiacet: quod tūc erit qñ cōcupiscentia illa q̄ habitat in mēbris eius, nulla erit. Scio (inquit) quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum.

¶ Hoc vtiq; ait, qa vitiū carnis in re bona nō est bonū. Quod cū esse desierit, caro erit: sed iā vitiata vel vitiosa non erit. Quam tamen ad nostram ptinere naturā idem doctor ostendit prius dicendo. Scio qa nō habitat in me. Quod vt exponeret, addidit. Hoc est in carne mea bonū. Se itaq; dicit esse carnem suam, nō ergo ipsa est inimica. Nā ⁊ qñ eius vitiis resistitur, ipsa amatur qa ipsa curatur. Nemo eīm vnq̄ carnē suam odio habuit, sicut ipse apostolus dicit. Et alio loco ait. Igitur ipse ego mēte seruio legi dei, carne autē legi peccati. ¶ Audiat q aures habēt. Igitur ipse ego. Ego mēte, ego carne. Sed mēte seruio legi dei, carne autē legi peccati. Quō carne legi peccati? Nunqd cōcupiscentię cōsentiendo carnali? Absit. Sed motus desideriorū illic habēdo, quos habere nolebat, ⁊ tñ habebat, sed eis nō cōsentiendo mēte seruiebat legi dei, ⁊ tenebat mēbra ne fierēt arma iniqtatis. Sunt eīm in nobis desideria mala, qbus nō consentiendo nō viuimus male. Sunt in nobis cōcupiscentię peccatorū, qbus nō obediēdo nō pficimus malū: sed eas habēdo nōdū pficimus bonū. Vtrūq; ostēdit Apls: nec bonum hic pfici vbi malum sic concupiscitur, nec malum hic perfici, quando tali concupiscentiæ non obeditur. Illud quippe ostendit vbi ait, VELle adiacet mihi: perficere autem bonum non inuenio. Hoc vero vbi ait, Spiritu ambulate, ⁊ concupiscentias carnis non perfeceritis. Neq; enim

Ex lib. ⁊ sermo. nū. de cōtinētia.

Ephes. v. B

Nec bonū nec malum hic perficitur.

Fiunt, sed non ibi dicit, non sibi adiacere facere bonum, sed perficere. Neq3 hic
perficiuntur cõcu- dicit concupiscentias carnis ne habueritis, sed ne perfeceritis. Fiũt
piscentiæ malę. itaq3 in nobis concupiscentiæ malę, cũ id quod non licet libet:
C sed non perficiuntur cum legi dei mente seruiente libidines continentur. Et bonum fit cum id quod male libet vincente bona delectatione non fit: sed boni pfectio non impletur, quandiu legi peccati carne seruiente libido illicit. Et quamuis contineatur, tamen mouetur. Non enim opus esset vt contineretur, nisi moueretur. Erit quandoq3 etiam perfectio boni: quando cõsumptio mali. Illud summum, hoc erit nullum. Quod si in ista mortalitate sperandum putamus, fallimur. Tunc enim erit quando mors nõ erit. Et ibi erit vbi vita æterna erit. In illo enim seculo ⁊ in illo regno erit bonum summum ⁊ malum nullum, quando erit ⁊ vbi erit sapientiæ amor summus, continentiæ labor nullus. Nam velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio.

Ex libro contra Iulianũ tertio. ❡Bona itaq3 opera nostra tunc perficientur, quando ita spiritui caro consenserit, vt aduersus eum etiam ipsa non concupiscat. Hoc enim volumus, cum perfectionem iustitiæ concupiscimus. Hoc intentione non intermissa velle debemus. Sed quia id perficere in ista corruptibili carne non possumus, ideo dixit, Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. vel sicut habent codices græci, Velle adiacet mihi, perficere autem non, idest non mihi adiacet perficere bonum. Non ait facere, sed perficere bonũ:

Facere bonũ ⁊ perficere bonũ. quia facere bonum est post concupiscentias non ire. Perficere autem bonum est, non concupiscere. Non enim quod volo ago bonum, sed quod nolo malum hoc ago.

D Ex libr. contra Iulianũ ii. ❡Si autem (sicut melius sensit Ambrosius) hoc etiam de seipso dicit Apostolus, nec iusto tum est in hac vita ad perficiendum bonum, tanta libertas propriæ voluntatis, quanta erit in illa vita, vbi non dicetur, nõ quod volo ago.

Ex lib. de perfectione iustitiæ hominis. ❡Omnis qui perficit recta intentione, perficiens recedit ab omni peccato, ⁊ tanto fit inde longinquior, quanto plenitudini iustitiæ perfectioni q3 propinquior. Quia ⁊ ipsa concupi-

Concupiscentia in perficiẽtibus minuitur nõ extinguitur. scentia quod est peccatum habitans in carne nostra, etsi manet adhuc in membris mortalibus, minui tamen non desinit in proficientibus. Aliud est ergo recedere ab omni peccato quod nunc in opere est: aliud recessisse ab omni peccato quod in illa perfectione tunc erit.

Ex tractatu ps. cxviij. ❡Dic obsecro Apostole, quando adhuc in carne viuens in vijs domini ambulabas, habebas peccatum, an sine peccato eras? Audiamus verum se ipse seducat, an vero quod beatus Ioannes eius coapostolus sapiat, quoniam veritas erat in eis. Hic ergo respondet, Nonne legistis vbi confiteor dicens, Non enim quod

i. Ioan. i. volo facio bonum, sed quod nolo malum hoc ago. ❡Et hoc au-
E diuimus. Iam itaq3 illud interrogamus: quo in vijs domini ambulabas si malum quod nolebas hoc agebas, cum psalmus sanctus insonet dicens, Non enim qui operantur iniquitatem in vijs

Ps. cxviij.

eius ambulauerunt. Audi continuo respondentem per sententias consequentem. Si quod nolo, inquit, ego hoc facio, iam ego non operor illud, sed quod habitat in me peccatum. ¶ Ecce quemadmodum qui ambulant in vijs domini, non operantur peccatum, & tamen non sunt sine peccato, quia iam non ipsi operantur illud, idest iniquitatem, sed quod habitat in eis peccatum. Hic dicet aliquis. Quomodo agebat quod nolebat malum, & quomodo ipse non id agebat, sed quod habitabat in illo peccatum? Vtrunque enim dixit, & non quod volo ago, & non ego operor illud sed quod habitat in me peccatum. Vnde intelligere debemus quando peccatum quod habitat in nobis operatur in nobis, tunc nos id non operari, quando nequaquam ei voluntas nostra consentit, & tenet etiam corporis membra ne obediant desiderijs eius? Quid enim operatur peccatum nobis nolentibus, nisi sola illicita desideria? Quibus si voluntatis non adhibeatur assensus, mouetur quidem nonnullus affectus, sed nullus ei relaxatur effectus. Hoc praecepit idem Apostolus vbi dicit, Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. Sunt itaque desideria peccati quibus nos prohibuit obedire. Operantur ergo peccatum haec desideria. Quibus si obedimus, & nos operamur. Si autem obtemperantes Apostolo non eis obedimus, non illud nos operamur, sed quod habitat in nobis peccatum. Si autem desideria nulla haberemus illicita, nec nos nec peccatum mali aliquid operaretur in nobis. Motum porro illiciti desiderij cui non obediendo non eum nos operamur, ideo & nos agere dicimur, quoniam non est naturae vigor alienae, sed languor est nostrae. A quo languore omni modo salui erimus, cum & animo & corpore immortales facti fuerimus. Languoris huius & infirmitatis vnde illicita desideria mouentur, quod peccatum appellat Apostolus, vniuersus reatus sacramento baptismatis est solutus cum omnibus quae illi obedientes fecimus, diximus, cogitauimus. Nec nobis deinceps languor iste obesset, si desiderijs eius illicitis nullis vnquam obedientiam praeberemus, siue operatione, siue locutione, siue tacita assensione, donec etiam ipse sanaretur. Si autem quod nolo illud facio, non ego operor illud sed quod habitat in me peccatum. ¶ Pot est putari falsa esse ista sententia, qua diximus, nusquam nisi in voluntate esse peccatum, quia dixit Apostolus, Si autem quod nolo hoc facio, iam non ego operor illud, sed quod in me habitat peccatum. Hoc enim peccatum vsqueadeo non est in voluntate, vt dicat, quod nolo hoc facio. Quomodo ergo nusquam est, nisi in voluntate peccatum? Sed hoc peccatum, de quo sic est locutus Apostolus, ideo peccatum vocatur, quia peccato factum est, & poena peccati est, quandoquidem hoc de concupiscentia carnis dicitur. quod aperit in consequentibus dicens. Scio quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum.

Peccatum nolentibus nobis agit illicita desideria, sed non perficit

Rom. vi.

Baptismus tollit omnem reatum.

Ex libro retractationum.

C

Peccatum solum est in voluntate.

Peccatum quod in nolente est, poena peccati est.

Velle enim adiacet mihi, perficere autem bonum non. Alibi quoque perfectio boni est, vt nec ipsa concupiscentia peccati sit in homine. Cui quidem quando bene viuitur non consentit voluntas: verum tamen non perficit bonum, quia inest adhuc concupiscentia cui repugnat voluntas, cuius concupiscentiæ reatus in baptismate soluitur, sed infirmitas permanet, cui donec sanetur omnis fidelis qui bene prospicit, studiosissime reluctatur. Peccatum autem quod nusquam est nisi in voluntate, illud præcipue intelligendum est quod iusta damnatio consecuta est. Hoc enim per vnum hominem in mundum intrauit. quanquam & hoc peccatum quo consentitur peccati concupiscentiæ, non nisi in voluntate committitur. Condelector enim legi secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in mébris meis repugnantem legi mentis

H meæ, &c. ¶ Caro, inquit, concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, vt non ea quæ vultis illa faciatis. Ex parte libertas, ex parte seruitus. Nondum tota, nondum pura, nondum plena libertas, quia nondum æternitas. Habemus enim ex parte infirmitatem, ex parte accepimus libertatem. Quicquid peccatum est a nobis antea, in baptismo deletum est. Nunquid quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas? Si non remansisset, sine peccato hic viueremus. Quis autem audeat hoc dicere nisi superbus, nisi misericordia liberatoris indignus, nisi qui seipsum vult decipere, & in quo veritas non est? Ergo ex eo quod remansit aliquid infirmitatis, audeo dicere. Ex qua parte seruimus deo, liberi sumus. Ex qua parte seruimus legi peccati, adhuc serui sumus. Vnde dicit Apostolus, Condelector legi dei secundum interioré hominem. Ecce vnde liberi, ecce vnde condelectamur legi dei. Libertas enim delectat. Nam quandiu facis timore quod iustum est, non deus te delectat: quandiu non te delectat, adhuc seruus facis. Delectat te & liber es. Noli timere pœnam, sed ama iustitiam. Nondum potes amare iustitiam, time vel pœnam, vt peruenias ad amandam iustitiam. Ergo iam ille ex parte superiore liberum se

A esse sentiebat: vnde dicebat. Condelector legi dei secundum interiorem hominem. Delectat me lex, delectat me quod iubet lex, delectat me ipsa iustitia. Video autem aliam legem in membris meis. hæc est quæ remansit infirmitas. Repugnantem legis mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis. Ex hac parte sentit captiuitatem vbi non est impleta iustitia. Nam vbi condelectatur legi dei, non captiuus sed legis amicus est, & ideo liber quia amicus. Quid ergo ex eo quod restat? Quid nisi vt respiciamus ad illum qui dixit, Si vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis? Deniq; & ipse qui loquebatur, ad illum respexit. Infœlix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Ergo si vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis. Deniqs

Margin notes: Ex tracta. euāg. secundum Ioannem. xli. — Galat. v. — Libertas ex parte. Infirmitas remansit deleta iniquitate. — Ioan. viij.

ita conclusit. Igitur ipse ego legi dei seruio mente, carne autẽ legi peccati. Ipse ego inquit, non enim duo sumus inter nos contrarij de diuersis principijs venientes, sed ipse ego mente seruio legi dei, carne autem legi peccati, quandiu languor obluctatur saluti. Sed si carne seruis legi peccati, fac quod ait ipse Apostolus. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, neq; exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. Non ait non sit, sed non regnet: quandiu peccatũ necesse est esse in membris tuis saltem illi regnum auferatur, nõ fiat quod iubet. Surgit ira, noli dare irae linguam ad maledicendum, noli dare rixę manum aut pedem ad feriendum. Non surgeret ira ista irrationabilis, nisi peccatum esset in membris. Sed tolle illi regnum, non habeat arma vnde contra te pugnet: discet etiam non surgere cum arma non coeperit inuenire. Non exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. Alioquin toti captiui eritis: & non erit dicere, mente seruio legi dei. Mens enĩ si teneat arma, membra non mouentur in ministerium furentis peccati. Teneat arcem imperator interior, quia sub maiore imperatore iuuandus assistit. Frenet iram, coerceat concupiscentiam. Inest tamen quod frenetur, inest quod coerceatur, inest quod teneatur. Quid autem volebat ille iustus mente seruiens legi dei, nisi vt omnino non esset quod frenaretur? Et hoc debet conari omnis qui ad perfectionem tendit, vt & ipsa concupiscentia cui non dantur ad obediendum membra, quotidie in proficiente minuatur. Velle, inquit, adiacet mihi: perficere autem bonum, non. Nunquid dixit, non mihi adiacet facere bonũ? Si hoc dixisset, spes nulla esset. Non ait, non mihi adiacet facere: sed non mihi adiacet perficere. Quae est enĩ perfectio boni nisi consumptio mali? nisi qđ lex dicit, Non concupisces? Omnino non concupiscere perfectio boni est, quia consumptio mali est. Hoc dicebat ille, Perficere bonũ mihi non adiacet: quia non poterat facere vt non concupisceret: faciebat tantum vt concupiscentiam frenaret, vt concupiscentiae non consentiret, & concupiscentiae mẽbra ad satellitium non praeberet. Perficere ergo, inquit, bonũ non mihi adiacet. Non possum implere quod dictum est, non concupisces. Quid ergo opus est vt impleas? Post concupiscentias tuas non eas. Hoc age interim q̃diu insunt illicitę concupiscẽtiae in carne tua. Post concupiscentias tuas non eas. Mane in seruitute dei, in libertate Christi. Mente serui legi dei tui, noli donare concupiscentijs tuis vires. ¶ Aliud est non pugnare, & esse in pace vera atq; perpetua, aliud pugnare & vincere, aliud pugnare & vinci, aliud pugnare, sed trahi. Sunt. n. hões prorsus qui non pugnant, qualis est iste de quo loquit̃ cũ dixit, Malitiã aũt nõ odiuit. Quõ aũt pugnat contra eam quam non odit? Iste a malitia trahit̃ nec pugnat. Sunt autem qui pugnare incipiunt; sed quia de vitijs

Regnũ auferẽdũ est peccatis.

Perfectio boni.

Eccl. xviij.

Ex tractatu Ps. xxxv. Quadruplex status hominis

bus suis præsumant, vt ostendat illis deus quia ipse vincit, si se homo subiuget deo, & pugnantes vincuntur, cum quasi coeperint tenere iustitiam fiunt superbi & eliduntur. Isti pugnant, sed vincuntur. Quis autem pugnat & non vincitur? Qui dicit. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Vide repugnantem legi mentis suæ, vide pugnantem: sed non de viribus suis præsumit iste, ideo victor erit. Quid enim sequitur? Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. ❡De corpore mortis huius non omnis liberatur qui finit hanc vitam, sed qui in hac vita susceperit gratiam, & ne in vanum suscipiat bonis operibus egerit. Aliud est enim exire de hoc corpore, quod omnes homines dies vitæ huius vltimus cogit: aliud est liberari de corpore mortis huius, quod sola dei gratia per Iesum Christum dominum nostrum sanctis & fidelibus eius impertitur. Post hanc autem vitam merces perficiens redditur, sed eis tantum a quibus in hac vita eiusdem mercedis meritum comparatur. Non enim ad satiritatem iustitię cum hinc exierit quisque perueniet, nisi ad eam cum hic est, esuriendo & sitiendo cucurrerit. Beati quippe qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

Aug. li. de perfectiõe iustitię hominis. Liberari a corpore mortis huius.

Matth. v.

❡Fideles enim orantes dicunt, Ne nos inferas in tentationem, sed libera nos a malo. Si adest possibilitas, vt quid orant? aut a quo malo se liberari orant, nisi maxime de corpore mortis huius, vnde non liberat nisi gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum? Non vtique de substantia corporis quæ bona est, sed de vitijs carnalibus: vnde non liberatur homo sine gratia Saluatoris, nec quando per mortem corporis discedit a corpore. Non enim & ille substantiam carnis accusat, cum dicit liberari se cupere de corpore mortis huius, cum etiam corporis sicut animæ natura deo bono auctori tribuenda sit. Sed vtique de vitijs corporis dicit. Nam de corpore mors corporis separat, sed contracta ex illo vitia cohærent, quibus iusta poena debetur, quam etiam in inferno ille diues inuenit. Hinc se vtique non poterat liberare qui dicit, quis me liberabit de corpore mortis huius? an propter commissa prę teritis, vt ea tantum ignoscantur quæ fieri infecta non possunt? Dimitte hominem, clamet quod clamabat. Non enim tantum desiderat vt per indulgentiam sit de præteritis impunitus, sed etiam vt sit de cetero ad non peccandum fortis & validus. Condelectatur enim lege dei secundum interiorem hominem: videt autem aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ. Videt esse, non recolit fuisse: præsentibus vrgetur, non præteritis reminiscitur. Nec tantum repugnantem videt, verum etiam captiuantem se in lege peccati quæ est in membris eius, non quæ fuit. Hinc est quod clamat, Infoelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius?

B Ex libr. de natura & gratia. Malum a quo se fideles liberari orant.

Ita erat tunc illorum hominum corpus animale constitutorum in paradiso, nondum mortis lege damnatum, vt non haberent appetitum carnalis voluptatis, qualem nunc habent ista corpora quæ iam ex mortis propagine ducta sunt. Neq; enim nihil est in eis factum cum de ligno prohibito edissent: quandoquidem deus non dixerat, si ederitis, morte moriemini: sed, Qua die ede ritis morte moriemini, vt hoc ipsum in eis illa faceret dies, quod Apostolus gemit, dicens, Condelector legi dei secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis. Infœlix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Non enim sufficeret ei si diceret, quis me liberabit de corpore hoc mortali, sed de corpore (inquit) mortis huius? Sicut etiam illud, Corpus quidem, inquit, mortuum est propter peccatum. Non ibi ait mortale, sed mortuum: quamuis vtiq; & mortale, qa moriturum. Non ita credendum est fuisse illa corpora, sed licet animalia nondum spiritalia, non tamen mortua, idest quę necesse esset vt morerentur: quod ea die factum est qua lignum contra vetitum tetigerunt. Ita illi homines animalia quidem corpora gerentes, sed non moritura nisi peccassent, accepturi autem angelicam, formam cœlestemq; qualitatem, mox vbi præceptum transgressi sunt eorum membris vulc aliqua ægritudo letalis, mors ipsa concepta est, mutauitq; illam qualitatem qua corpori sic dominabantur vt nõ dicerent. Video aliaz legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Quia etsi nõdum spiritale, sed animale corpus erat, nondũ tamen erat mortis huius de qua & cum qua nati sumus. Quid eniz aliud non dicam nati, sed omnino concepti nisi ægritudinem quandam inchoauimus qua sumus necessario morituri? Neq; enim tam necesse est eum ipso morbo mori qui hydrops vel dysentericus vel elephantiosus factus fuerit, quam eum qui hoc corpus habere cœperit, in quo oẽs homines natura sunt filij iræ, qa hoc nõ fecit nisi pœna peccati. Si etñ creator omnipotẽs ineffabiliterq; laudãdus, q & in minimis operibus magnus est, apibus donauit vt sic operentur filiorum generationẽ quẽadmodum ceræ speciẽ liquoreq; mellis, cur incredibile videatur primis hominibus talia fecisse corpori, vt si non peccassent & morbum quendam quo morerentur continuo concepissent, eo nutu imperarent membris quibus fœtus exoritur, quo pedibus cum ambulatur, vt neq; cum ardore seminaretur, neq; cum dolore pareretur? Nunc vero transgrediendo præceptum motum legis illius quæ repugnat legi mentis in membris conceptæ mortis habere meruerũt. Quez nuptiæ ordinant, continentia cohibet & refrenat: vt quẽadmodũ de peccato factũ est supplici um, sic de supplicio fiat meritũ.

Ex lib. ix. de Genesi ad literam.

Genes. ii.

G Corpora primorum parentum poterant nõ mori.

H Apes natos fo rijs & herbis ore legunt Geo. iiij.

Primi parentes si nõ peccassent, tantum habuissent imperium supra membra quibus generatur sicut supra alia.

Ex libr. de ser/ mone domini in monte. ¶ Quisquis carnalem delectationem aduersus rectam volunta- tem suam rebellare sentit per consuetudinem peccatorum, cuius indomita violentia trahitur in captiuitatem, recolat quantum po- test qualem pacem peccando amiserit & exclamet. Infoelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Ita enim cum se infoelicem exclamat, lugendo implorat consolatoris auxilium. Nec paruus est ad beatitudinem accessus, cognitio infoelicitatis suae. Et ideo beati etiam lugentes, quoniam ipsi consolabuntur.

Matth. v.

Ex tracta. ps. xxx. A ¶ Quid est quod te iactas? quid est quod de lege, & de iustitia prae sumis? Num vides quid intus confligat in te, de te, aduersus te? Nũ audis pugnantem, & confitentem, & adiutorium in pugna deside- rantem? Num audis athletam domini ab agonotheta petentẽ au- xilium pugnae suae? Non enim sic te spectat deus certantem, quo modo te spectat editor si forte pugnes in amphitheatro. Ille tibi premium dare potest si viceris, adiuuare te periclitantem nõ põt. Non sic spectat deus. Vide ergo, attende eum qui dicit, Condele- ctor enim legi dei secundum interiorem hominem. Video autẽ aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę, & captiuum me ducentem in lege peccati quae est in mẽbris meis. Miser ego homo, Quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, Quare gra- tia? Quia gratis datur. Quare gratis datur? quia merita tua non praecesserunt, sed beneficia dei te praeuenerunt. Illi ergo gloria q nos liberat. Omnes peccauerunt & egent gloria dei.

Deus pugnãti sic spectat vt adiuuet & pre- mietur.

Rom. iij.

Ex lib. sinarũ. Prosperi. Liberari a cor/ pore mortis huius. ¶ Liberari est a corpore mortis huius omni sanato languore concupiscentiae carnis non ad poenam corpus recipere, sed ad gloriam. Igitur ipse ego mente seruio legi dei: carne autem legi peccati.

Ex tracta. ps. lxxv. B ¶ Indicitur enim tibi quaedam noua vita: & tu vetus es. Nouitatis gaudio suspenderis, vetustatis onere prægrauaris. Incipit tibi esse bellum aduersus te, sed ex qua parte displices tibi, iungeris deo: & ex qua parte iam iungeris deo, idoneus eris ad vincendum te, qa ille tecum est qui omnia superat. Attende quid dicit apostolus. Mente seruio legi dei, carne autem legi peccati. Vnde mente? qa displicet tibi vita tua mala. Vnde carne? Quia non desunt sugge stiones & delectationes malę. Sed ex eo q̃ mente cõiungeris deo, vincis quod in te non vult sequi. Praecessisti enim ex parte, & ex parte tardaris. Trahet teipsum ad illum, qui te supra te tollit. Põ dere quodam vetustatis deprimeris, clama & dic, Infoelix ego ho mo quis me liberabit de corpore mortis huius? Quis me libera bit ab eo quo grauor? Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animam. Quis ergo me liberabit? Gratia dei per Iesum Christũ dominum nostrum. Quare autem permittit vt diu contra te liti ges donec absorbeantur omnes cupiditates malae? vt intelligas

Sapien. ix.

Pugna & lis q̃ in nobis per manet & ...

in te pœnam tuam. In te ex teipso est flagellum tuum, fit rixa tua tecum. Sic vindicatur in rebellem aduersus deum, vt ipse sibi fit bellum qui pacem noluit habere cum deo.

Quod dixerat, Sine lege enim peccatum mortuum est, non intelligamus nisi tanquam non sit, latet non apparet, penitus ignoratur, tanquam in nescio quibus ignorantiæ tenebris sit sepultũ. Et quod ait, Ego autem viuebam aliquãdo sine lege, quid ait nisi viuere mihi videbar? Et quod adiunxit, Adueniẽte mandato peccatum reuixit, quid est aliud q̃ eminuit ꝛ apparuit? Nec tamen vixit sed reuixit: vixerat enim aliquando in paradiso quando contra datum præceptum satis apparebat admissum. Cum autem a nascentibus trahitur tanquam mortuum sic latet, donec repugnãs iustitiæ malum eius prohibitione sentiatur. Cum aliud iubetur atq; probatur, aliud delectat atq; dominatur, tunc peccatũ quodammodo in notitia nati hominis reuiuiscit, quod in notitia primi facti hominis iam aliquando vixerat. Sed quod sequitur, non ita expeditũ est quomodo de Paulo possit intelligi. Scimus enim (inquit) quoniam lex spiritalis est, ego autem carnalis sum. Non ait fui, sed sum. Nunquid ergo Apostolus cum hęc scriberet carnalis fuit? An secundum corpus hoc dicit? Adhuc enim erat in corpore mortis huius, nondum facto quod alibi dicit, Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Tunc enim ex toto se, id est ex vtraq; parte qua constat, spiritalis homo erit, quando spiritale etiam corpus erit. Neq; enim absurdum est vt sit in illa vita etiam caro spiritalis, si potuit esse in hac vita in his qui adhuc carnalia sapiunt, etiam ipse spiritus carnalis. Sic ergo ideo dixit, ego autem carnalis sum, quia nondum spiritale corpus habebat Apostolus: sicut posset dicere, ego mortalis sum. Quod vtiq; non nisi secundum corpus intelligeretur dixisse: quod nondum fuerat immortalitate vestitum. Item quod adiunxit, Venundatus sub peccato, ne quisquam eum nondum redemptum Christi sanguine existimet, etiam hoc secundum illud potest intelligi quod ait, Et nos primitias habentes spiritus, ꝛ ipsi in nobismetipsis ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Si enim secundum hoc se dicit venundatum sub peccato, quod adhuc non est redemptum a corruptione corporis eius, vel venundatum aliquando in prima transgressione præcepti, vt haberet corpus corruptibile quod aggrauat animam, quid prohibet hic Apostolum de se ipso dicere, quod ita dicit vt etiam in ipso possit intelligi, etiam si in sua persona non se solum, sed omnes accipi velit qui se nouerunt spiritali dilectione cum carnis affectione sine consensione confligere. An forte metuimus ea quæ sequuntur, Quod enim operor ignoro, non enim quod volo hoc ago, sed quod odi illud facio; ne forte ex his verbis quisque consentire carnis concu-

Ex libro ad Bonifaciũ papam contra Pelagiũ

C

Peccatum quõ sine lege dicatur mortuum.

1. Cor. xvj.

D

Rom. viij.

B piscentiæ ad opera mala secundum Apostolum suspicetur? Sed considerandum est quod adiungit, Si autem quod nolo hoc facio, consentio legi quoniam bona est. Magis enim se dicit legi cõsentire q̃ carnis concupiscentię. Hanc enim peccati nomine appellat. Facere ergo se dicit & operari non affectu consentiendi & implendi, sed ipso motu concupiscendi. Hinc ergo, inquit, consentio legi quoniam bona est. Consentio, quia nolo quod non vult. Deinde dicit, Nunc autem iam non ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum. Quid est nunc autem, nisi iam nunc sub gratia, quæ liberauit delectationem voluntatis a consensione cupiditatis? Non enim melius intelligitur non ego operor, nisi quia non consentit exhibere membra sua arma iniquitatis peccato. Nam & sic concupiscit & consentit & agit quomodo non ipse illũ operetur etiam si se operari doleat & vinci grauiter ingemiscat. In illud quod sequitur, nonne vnde loquatur apertissime ostendit? Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne mea bonum. Si enim non exponeret adiungendo, hoc est in carne mea, aliter fortasse acciperetur quod dixit in me. Ac per hoc versat hoc idem repetens & inculcans. Velle enim adiacet mihi, perficere autẽ bonum non inuenio. Hoc est enim perficere bonum vt nec concupiscat homo. Imperfectus est autem homo quando concupiscit, etiam si concupiscentiæ non consentit ad malum. Non enim quõ volo facio bonum, inquit, sed quod nolo malum hoc ago. Si aũt quod nolo ego hoc facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Id repetiuit inculcans, & tanquam tardissimos de somno excitans. Inuenio ergo (inquit) legẽ volenti mihi bonum facere quoniam mihi malum adiacet. Illud ergo bonum est volẽtis facere, adiacet aũt malũ ex ꝯcupiscẽtia cui nõ ꝯsentit q dicit, Iam non ego operor illud. Apertius autem quod sequitur vtrunque declarat, Condelector enim legi dei secundum interiorẽ hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę, & captiuantem me in lege peccati quę est in membris meis. Sed quod dixit captiuantem me, potest mouere si nulla consensio est. Vnde propter ista tria, duo scilicet de qbus iam disputauimus, quod ait. Ego autem carnalis sum & venundatus sub peccato, & hoc tertium. Captiuantem me in lege peccati quod est in membris meis, potest videri Apostolus eum describere qui sub lege adhuc viuit nondum sub gratia. Sed sicut illa duo exposuimus propter carnem adhuc corruptibilem dicta, sic & hoc potest intelligi vt captiuantem dixerit carne, mentis motione nõ consensione. Et ideo captiuantem me, quia & in ipsa carne nõ est aliena natura, sed nostra. Sicut ergo exposuit ipse quid dixerit scio quia non habitat in me, hoc est in carne mea bonum, sic iam ex illius expositione hunc locum debemus accipere, tanquam dixerit captiuantem me, hoc est carnem meam in lege peccati quæ

F Perficere bonum.

Apostolus an de se an de eo qui sub lege fuerit loquatur.

C

est in

est in membris meis. Deinde subiungit propter quod dixerat, Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Atq; inde concludit. Igitur ipse ego mente seruio legi dei, carne autem legi peccati. Carne scilicet legi peccati, concupiscendo: mente autē legi dei eidem concupiscentiæ non consentiendo. Nulla ergo cō demnatio est nunc his qui sunt in Christo Iesu. Non enim damnatur nisi qui concupiscentiæ carnis consentit ad malum. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit te a lege peccati & mortis, ne scilicet consensionem tuam concupiscentia sibi vendicet carnis, & ea q̃ sequuntur eundē sensum magis, magisq; demonstrant. Sed adhibendus est modus. Visum autem aliquando etiam mihi fuerat hominem sub lege isto Apostoli sermone describi, sed vim mihi postea ista verba fecerunt quod ait. Nunc autem iam non ego operor illud. Ad hoc enim pertinet quod ait postea. Nulla ergo condemnatio est nunc his qui sunt in Christo Iesu. Et quia non video quomodo diceret homo sub lege, cō delector legi dei secundum interiorem hominem: cum ipsa delectatio boni quę etiam non consentit ad malum, non timore pœnę, sed amore iustitiæ, (hoc est enim condelectari) non nisi gratiæ deputanda sit. Nam & illud vbi ait. Quis me liberabit de corpore mortis huius, quis neget Apostolum cum hæc diceret adhuc fuisse in corpore mortis huius? A quo vtiq; impij non liberantur, quibus eadem corpora ad tormenta æterna redduntur. Liberari ergo est a corpore mortis huius, omni sanato languore concupiscentiæ carnis, non ad pœnam corpus recipere, sed ad gloriam. Huic loco & illud satis consonat. Etiam ipsi nos primitias spiritus habentes, & ipsi in nobismetipsis ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Nimirum enim gemitu isto ingemiscimus, in quo dicimus, Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Illud etiam in quo ait, Quod enim operor ignoro, quid est aliud quam nolo, non approbo, non consentio, non facio? Alioquin contrariū est his quę superius dixit, Per legem cognitio peccati, & peccatum non cognoui nisi per legem, & peccatum vt appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem. Quomodo enim peccatum per legē cognouit quod ignorat? Quomodo apparet peccatum quod ignoratur? Sic enim dictum est ignoro, nō facio, quia nulla cōsensione id ego ipse cōmitto: quomodo dicturus est impijs dominus, Non noui vos, quē proculdubio latere nihil pōt. Et sicut dictū est, Eū q nō nouerat pctm̄. quod est nō fecerat. Neq; enim nō nouerat quod arguebat. His atq; huiusmodi in ista scripturæ apostolicę circūstantiam diligēter cōsideratis, recte intelligitur Apostolus nō quidē se solum in sua psona, verū alios etiā sub gratia cōstitutos significasse, sed secum nondū in illa consti-

H Rom. viij.

Impij nō liberantur a corpore mortis huius.

Ignorare est nolle & non approbare.

Rom. vij.

A

Matth. v.

ij. Cor. v.

tutos pace perfecta a qua absorbebitur mors in victoriã. De qua dicit Apostolus, Si Autichrist⁹ in vobis, corpus quidem mortuũ est propter peccatum: Spiritus autem vita est propter iustitiam. Si ergo spiritus eius qui suscitauit Iesum ex mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum ex mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra p inhabitantem spiritum eius in vobis. Viuificatis ergo mortalibus corporibus nostris non solum ad

B peccãdum nulla consensio erit, sed nec ipsa cui non consentiatur carnis concupiscentia remanebit: quam spiritui resistentem non habere in carne mortali, ille tantum homo potuit qui non per ipsam ad homines venit. Et ideo Apostolos q homines erãt, & corpus quod corrumpitur & aggrauat animam in huius vitæ mortalitate probabant, absit vt dicamus sicut iste calumniator, semper immoderata libidine fuisse pollutos, sed dicimus a cõsensione prauarum libidinum liberos, de concupiscentia tamẽ carnis quam moderando frenabant, tanta humilitate, & pietate gemuisse, vt optarent eam non habere potius quam edomare.

Solus Christus concupiscentiã non habuit.

Nam quod impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnẽ.

¶ Segregauit itaqꝫ hanc pluuiam voluntariam deus hæreditati suæ, quod legẽ dedit, & infirmata est vel ipsa lex vel ipsa hæreditas. Lex infirmata sic accipi potest, eo quod non impleretur: non qd ipsa infirma sit, sed quod infirmos facit: minando pœnam, nec adiuuando per gratiam. Nam & Apostolus ipso verbo vsus est vbi ait. Quod enim impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem: significare volens quia per spiritum impletur. Tamen dixit eam infirmari cum ab infirmis non posset impleri. Quod autem sequitur, tu vero perfecisti eam, ad legem ita refertur, qa secundum illud perfecta, idest impleta est, quod dominus in euãgelio dicit, Non veni soluere legem sed adimplere. Vnde & apostolus qui dixerat legem infirmatam esse per carnem, quia caro non implet quod per spiritum impletur, idest per gratiam spiritalem: item ipse dicit. Vt iustitia legis impleretur in nobis, qui

Et tracta. ps. lxvij.

Legẽ infirmari quid sit.

Matth. v.

C non secundum carnẽ ambulamus sed secundum spiritum. Hoc est ergo, Tu vero perfecisti eã, qa plenitudo legis charitas. Et charitas dei diffusa est in cordibus nostris non per nosipsos sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Deus filiũ suum mittens in similitudinẽ carnis pcti, & de pctõ dãnauit peccatũ in carne.

Rom. xiij.
Roma. v.

¶ Dicet aliquis: Si hæc natura pura non est, sed vitiosa primordia, qa talis non est creatus Adam, cur Christus longe excellẽtius & certe sine vllo pctõ natus ex virgine in hac tñ infirmitate atqꝫ ætate procreatus apparuit? Huic ꝓpositioni respondemus, Adã ꝓpterea nõ talem creatũ, quia nullius parentis præcedente peccato nõ est creatus in, carne peccati: nos ideo tales quia illius pręcedente peccato nati sumus in carne peccati: Christus ideo talis, qa vt de peccato condemnaret peccatum, natus est in similitudinẽ

Ex lib. i. de baptismo paruulorum.

Christus purior natus quã Adã creatus cur infirmitatem carnis sensit.

carnis peccati. ℭ Ciliciũ fortasse appellauit dominus carnis suæ mortalitatem. Quare cilicium? ꝓpter similitudinem carnis peccati. Apostolus enim dicit. Misit deus filiũ suum in similitudinẽ carnis peccati, vt de peccato damnaret pctm̃ in carne. hoc est filiũ suum induit cilicio, vt de cilicio dãnaret hædos. Nõ qa peccatũ erat in verbo dei dico, sed nec in ipsa qdẽ dico anima sancta ⁊ mẽte hominis quẽ sibi ad vnitatẽ ꝑsonæ verbũ dei ⁊ sapientia coaptauerat, sed nec in ipso corpore pctũ erat vllũ, sed similitudo carnis peccati erat in domino, qa mors nõ est nisi de pctõ. Et vtiq3 corpus illud mortale erat. Nã nisi mortale esset, nõ moreretur, non resurgeret. Si nõ resurgeret, exẽplũ nobis vitę ęternæ nõ demõstraret. Ergo sic dicitur mors pctm̃ quæ facta est de peccato, quomodo dicitur græca lingua, lingua latina nõ ipsum mẽbrũ carnis, sed qđ fit p mẽbrũ carnis. Nã lingua in mẽbris nostris vnũ est de cæteris, sicut oculi, nasus, aures ⁊c. Lingua autem græca, verba græca sunt. nõ qa p verba lingua, sed quia verba p linguam. Dices de aliquo, Agnoui faciem ipsius, de membro corporis loqueris. dicis etiam, Agnoui manum ipsius, ⁊ absentis non manum in corpore sed scripturam quę facta est per manũ quę erat in corpore. Sic ergo peccatum domini quod factum est de peccato, quia inde carnem assumpsit de massa ipsa quæ mortem meruerat ex peccato. Etenim vt celerius dicam, Maria ex Adam mortua propter peccatum, ⁊ caro domini ex Maria mortua propter delenda peccata. ℭ Quid dicit Pelagianista? Audite quid dicit. Videtur confiteri Christum in carne venisse, sed discussus inuenitur negare. Christus enĩ in carne venit: q̃ similitudo eẽt carnis peccati, nõ esset caro peccati. Apĺi verba sunt. Misit deus filiũ suum in similitudinẽ carnis peccati. Nõ in similitudinem carnis, quasi caro nõ esset caro, sed in similitudinẽ carnis peccati, quia caro erat, sed peccati caro non erat. Iste aũt Pelagius ⁊ cæterarum carnẽ omnis infantis, Christi carni conatur æquare. Nõ ita est charissimi, nõ pro magno cõmendaretur in Christo similitudo carnis peccati, nisi omnis cætera caro esset caro peccati. Quid ergo prodest quia dicis Christum in carne venisse, ⁊ omniũ infantiũ carni eũ conaris æquare? Et tibi hoc dico qđ Donatistæ, nõ est ipse. Ecce video ecclesiam matrem testimonium reddẽtẽ ipsis vberibus suis. Accurrũt matres cũ paruulis filijs, ingerũt saluatori saluandos, nõ Pelagio dãnandos. Mater qlibet mulier pietate currens cũ paruulo filio dicit baptizetur vt saluetur. Pelagius contra. Quid saluetur? Nõ est qđ in eo sanet, nihil habet vitij, nihil ex traduce dãnationis attraxit. Si æqualis est Christo, quare q̃rit Christum? Ecce dico tibi. Sponsus filius dei q venit in carne, saluator est ⁊ maiorũ ⁊ minorũ, saluator est grādiũ ⁊ infantium, ⁊ ipse est Christus. Tu aũt dicis saluatorẽ Christũ maiorũ ⁊ nõ minorũ, nõ est ipse. Si nõ est ipse, negas ⁊ tu Christũ in carne venisse.

Ex tracta. ß. xxxiij. Cilicium.
D
Maria ex Adã mortua ꝓpter peccatum. Ex sermone de verbis euange. xvij.
E
Error pelagianistarum.
Omnis caro pręter quã Christi est caro pctĩ.
F

Ex sermone de resurrectione. Christi. Mercator Christus.

¶ Magnum quid huc attulit mercator iste. De regione sua veniés iste mercator inuenit in regione nostra quod hic abundat. Quid hic abundat? Nasci & mori. plena est terra his mercibus, nasci & mori. Natus est & mortuus est. Sed qua via natus est? Ad istam regionem venit, sed non ea via qua nos. De cœlo enim venit a patre, & tamen natus est mortalis, natus est de spiritu sancto, ex Maria virgine. Nunquid nos sic? Nos de Adam & Eua

Maria qualiter genuit. Lucæ.i.

illa per concupiscentiam carnis: ille autem nó per ipsam. Maria enim virgo sine virili amplexu, sine concupiscentiæ æstu. quoniam ne pateretur hunc æstum ideo ei dictum est, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Virgo ergo Maria non concubuit & cócepit, sed credidit & concepit. Natus est enim mortalis mortalibus. Quare mortalis? Quia in similitudinem carnis peccati. Non in carne peccati, sed in similitudinem carnis peccati. Quid habet peccati? Mortem & peccatú. Quid habuit similitudo carnis peccati? Mortem sine peccato, si habere peccatum, caro esset peccati: si mortem non haberet, non esset similitudo carnis peccati. Talis venit saluator. Venit, mortuus est, sed mortem occidit. Finiuit in se quam timebamus. Suscepit illam, & occidit illam, quomodo summus venator leonem suscepit & necauit. Nam prudentia carnis mors est: prudentia aút

G

Ex tract. lxxxix.

spiritus, vita & pax. ¶ Viuificabis nos & nomen tuum inuocabimus. Tu nobis dulcis eris. Viuificabis nos. Ná prius amauimus

Testamentú vetus q i suasit. Amandus creator nó creatura

terram non te. Sed mortificasti membra nostra quæ sunt super terram. Illud enim vetus testamentum habens, promissa terrena hoc videtur suadere ne gratis colatur deus, sed quia dat aliquid in terra, ideo diligitur. Quid amas vt deum non ames? Dic mihi. Ama si potes aliquid quod ille non fecit. Circunspice vniuersam creaturam, vide vtrum alicubi cupiditatis visco tenearis, & a diligendo creatore impediaris, nisi ea re quam creauit ipse quem negligis. Quare autem amas ista, nisi qa pulchra sunt? Possunt ne esse tam pulchra quam ille a quo facta sunt? Miraris hæc, quia illum non vides: sed per ea quæ miraris, ama quem non vides. Interroga creaturam: si a seipsa est, remane in illa: si autem ab illo est, non ob aliud perniciosa est amatori, nisi qa

H

Deus est gratis colendus.

præponitur creatori. Quare hoc dixit? Propter versus istú fratres. Mortui ergo erant, qui propterea deum colebant vt eis secundum carnem bene esset. Sapere autem secundum carnem mors est. Et mortui sunt qui nó gratis deú colút, idest quia ipse bonus est, non quia dat alia bona, quę dat & non bonis. Pecuniam

Bona téporalia habétur a malis. Deus habetur a solis bonis

vis a Deo? Habet & latro. Vxorem, foecunditatem filiorum, salutem corporis, dignitatem seculi? Attende quam multi mali habent. Hoc est totum propter quod eum colis? Mutabút pedes tui, putabis te sine causa colere, quando in eis vides ista qui eum nó colunt. Ergo ista omnia dat etiá malis: se solum seruat bonis.

Viuificabis nos.N.i mortui eramus qñ terrenis rebus inhęrebamus.mortui eramus qñ terreni hoīs imaginē portabamus.Viuificabis nos,innouabis nos,vitā interioris hoīs dabis nobis,⁊ nomen tuū inuocabimus.i.te diligemus.Tu nobis dulcis eris remissor pctōrū nrōrū,tu eris totum præmiū iustificatorū. Qm̄ sapiētia carnis inimica est in deum, legi enim dei non subijcitur nec enim potest. ¶ Nec illud quisquam pro impossibilitate non peccandi obiecerit quod dictum est.Sapientia carnis inimi a est in deum, legi enim dei non est subiecta, nec enim potest.Qui autē in carne sunt deo placere non possunt. Sapientiam quippe carnis dixit, non sapientiam desursum descendentem.Et in carne esse non eos qui nondum de corpore exierunt, sed eos qui secundum carnem viuunt, significatos esse manifestum est. ¶ Si autē dixit, mundum non posse accipere spiritum sanctum,sicut etiā dictum est, prudentia carnis inimica est in deum.legi enim dei non est subiecta,nec enim potest.Velut si dicamus:iniustitia iustitia esse non potest. Mundum quippe ait hoc loco significans dilectores mundi:quæ dilectio non est a patre.Prudentia carnis inimica est in deum,legi enim Dei non est subiecta,nec em̄ pōt. ¶ Cum enim charitas legem impleat,prudentia vero carnis cōmoda temporalia sectando spiritali charitati aduersetur,quomodo potest legi dei esse subiecta, idest libenter atq; obsequenter implere iustitiam, eiq; non aduersari, quando etiam dum conatur vincatur necesse est, vbi inuenerit maius commodum temporale de iniquitate se posse assequi,quam si custodiat æquitatē? Sicut enim prima hominis vita est añ legē cū nulla neqtia vel malitia ꝓhibetur, neq; vlla ex pte prauis cupiditatibus resistit, quia non est q ꝓhibeat:sic secunda est sub lege ante grati i,qñ ꝓhibetur quidē ⁊ conatur a peccato abstinere sed vincitur,quia nōdum iustitiam propter deum ⁊ propter ipsam iustitiam diligit, sed eam sibi vult ad conquirenda terrena seruire.Itaq; vbi viderit ex alia parte ipsam, ex alia commodum temporale,trahitur pondere cupiditatis ⁊ relinquit iustitiam, quam propterea tenere conabatur vt haberet illud quod se nunc videt amittere si illam tenuerit.Tertia est vita sub gratia, quādo nihil temporalis commodi iustitię prępōnitur:quod nisi charitate spiritali quam dominus exemplo suo docuit, ⁊ gratia donauit, fieri non potest. In hac enim vita etiam si existant desideria carnis de mortalitate corporis,mētē tñ ad cōsensionem peccati nō subiungant.Ita n̄ nō regnat pctm̄ in vestro mortali corpore,q̄uis nō possit nisi inhabitare in eo q̄diu mortale corpus est.Primo em̄ nō regnat cū mēte seruimus legi dei,q̄uis carne legi peccati. idest pœnali consuetudini:cū ex illa desideria existunt,qbus tñ nō obedimus.Postea vero ex omni pte extinguūtur, qa si spiritus Iesu Christi habitat in nobis,q suscitauit Christū a mortuis,viuificabit ⁊ mortalia

Ex libr. de natura ⁊ gratia.

In carne esse,

Ex tract. euangelij secundum Ioan. lxxi.

A

Per mundum quod intelligitur in expositione epistolæ ad Galatas.

Feruentia carnis legi dei non subiecta esse nō potest.

Vitæ hominū. Prima.

Secunda.

B

Tertia.

Quarta.

corpora nostra pp spiritum qui habitat in nobis. Nũc ergo implendus est gradus suo gratia vt faciamus qd volumus spiritu, etiam si carne non possumus.i. non obediamus desiderijs peccati ad prębenda illi mẽbra nostra arma iniquitatis, etiã si non valemus efficere vt eadẽ desideria non existant: vt quiuis nondũ simus in pace illa æterna, & ex omi hominis parte pfecta, iã tamen desinamus esse sub lege vbi præuaricationis rea mens teneatur, dum eã concupiscentia carnis in consensionẽ peccati captiuã ducit: simus aũt sub gratia vbi nulla est condemnatio his qui sunt in Christo Iesu, quia non certantẽ, sed victum pœna cõsequitur. QVI autẽ in carne sunt, deo placere non possunt. Vos autem in carne nõ estis, sed in spiritu. ¶ Lex peccati, quid etiã peccatũ appellat Apostolus cũ dicit, Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius: non sic, manet in membris eorũ qui ex aqua & spiritu sancto renati sunt, tanquã non sit eius facta remissio, vbi omnino plena & perfecta fit remissio peccatorũ omnibus inimicitijs interfectis quibus separamur a deo: sed manet in vetustate carnis tanquã superatũ & peremptum, si non illicitis consensionibus quod imodo reuiuiscat, & in regnum propriũ dominationemq; reuocetur. Ab hac aũt vetustate carnis in qua lex ista est peccati vel peccatũ iam remissum, vsqueadeo spiritus vita discernitur in cuius nouitatẽ baptizati per dei gratiã renascuntur, vt parũ fuerit Apostolo dicere tales non esse in peccato, nisi etiam diceret in ipsa carne illos non esse antequã ex hac mortali vita migrarent. Qui enim in carne sunt (inquit) deo placere non possunt. Vos aũt non estis in carne, sed in spiritu, si tamen spiritus dei habitat in vobis. ¶ Et in carne sumus & in carne non sumus. In carne enim sumus eo vinculo quod nondũ solutũ est, quo dissolui & esse cũ Christo multo magis optimum. Non autẽ sumus in carne ex eo q spiritus primitias dedimus deo, si tamen possumus dicere quia conuersatio nostra in cœlis est, tanquã capite placeamus deo, pedibus autẽ tanquã extremis animæ partibus adhuc lubricũ sentiamus. Si quis autẽ spiritũ Christi non habet, hic non est eius. ¶ Hoc dñs commendauit in manducatione carnis suæ & potatione sanguinis sui, vt in illo maneamus & ipse in nobis Manemus autem in illo cum sumus membra eius. Manet autem ipse in nobis cum sumus templum eius. Vt autem simus membra eius, vnitas nos cõpaginat. Vt compaginet vnitas, quæ facit nisi charitas? Et charitas dei vnde? Apostolus interroga, Charitas (inquit) dei diffusa est in cordibus nostris per spiritũ sanctum qui datus est nobis. Ergo spiritus est qui viuificat, Spiritus enim facit viua membra: Nec viua membra spiritus facit nisi quæ in corpore quid vegetat ipse spiritus inueneric. Nam spiritus qui est in te o homo quo constas vt homo sis, nunquid viuificat membrum quid separatum inuenerit a carne tua? Spiritum tuum dico animam tuam. Anima tua non

C — Ex libro secũdo p baptismo paruulorum. — Lex peccati & peccatum quo modo maneat in baptizatis. — In carne quomodo nõ sint iusti. — Ex tracta psalmus.cxiiij. Philip.ij. — D — Ex tracta.euangelij secundum Iohan.xxiiij. — Roma.v. Spiritus est qui viuificat.

viuificat nisi membra quæ sunt in carne tua. Vnitatem si tollas iam ex anima tua, non viuificatur, qu a vnitati corporis tui non copulatur. Hæc dicuntur vt amemus vnitatem, & timeamus separationem. Nihil enim sic debet formidare Christianus quã separari a corpore Christi. Si enim separatur a corpore Christi, nõ est mēbrum eius. Si non est mēbrum eius nõ vegetatur spiritu eius, Quisquis autem (inquit Apostolus) spiritum Christi non habet, hic non est eius. Si autem Christi in vobis est, corpus quidē mortuum est propter peccatum, spiritus vero viuit propter iustificationē.

E

Sepatio a Christo est summe timenda.

¶ Anima ii pia quæ fuit impia, propter iustitiam fidei dicitur ex morte reuixisse atq; viuere. Corpus autem non tantum moriturum propter animę abscessum qui futurus est, sed propter tantã infirmitatē carnis & sanguinis etiam mortuum dicitur, loquente Apostolo Corpus quidem (inquit) mortuum est propter peccatum. Spiritus autem vita est propter iustitiam. Hæc vita ex fide facta est: quoniam iustus ex fide viuit. Sed quid sequitur? Si autem spiritus eius qui suscitauit Iesum Christum a mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritū eius in vobis.

Ex lib. de trini. iiij.

Rom. I.

¶ Corpus enim mortuum est (ait Apostolus) propter peccatum. Non ait, corpus moriturum est, sed corpus mortuū est. Adhuc habet vitam vtiq; corpus nostrum. & tamen comparatum corpori illi quod futurum est, qualia sunt angelorum corpora, inuenitur corpus hominis mortuum quamuis adhuc habens animam.

Ex tracta. psalmus. lxxv.

Corpus peccatoris quomodo mortuū sit.

F

¶ Vt euidentissime appareat non tantum spiritus sed etiam corporis mortem propter peccatum meruisse genus humanū. Apostolus dicit. Si enim Christus in vobis est, corpus quidē mortuum est propter peccatū. spiritus autē vita est propter iustitiam. Si ergo spiritus eius qui suscitauit Iesum a mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Christum Iesum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum eius in vobis, Puto quod non expositore sed tantum lectore opus habet tam clara & aperta sententia. Corpus (inquit) mortuum est non propter fragilitatem terrenam, quia de terræ puluere factum est sed propter peccatum: Quid quærimus amplius? Et vigilantissime non ait mortale sed mortuum. Namq; antequam immutaretur in illam incorruptionem quæ in sanctorum resurrectione promittitur, poterat esse mortale quamuis non moriturum, sicut hoc nostrum potest (vt ita dici) esse ægrotabile quamuis non ægrotaturū. Cuius enim caro est quę non ægrotare possit, etiam si a aliquo casu prius quã ægrotet occumbat? Sic & illud corpus iam erat mortale, quã mortalitatē fuerat absumptura mutatio in æternam incorruptionem si in homine iustitia id est obedientia permaneret. Sed ipsum mortale nõ est factum mortuum, nisi propter peccatū. Quia vero illa resurrectione futura, mutatio non solum nullã mortē quę facta est pro-

Ex libro de baptismo paruulorum.

Mortale corp9 et mortuū differenter dicit Apostolus.

G

pter peccatum,sed nec mortalitatem habitura' est quam corpus animale habuit ante peccatum,non ait qui suscitauit Iesu3 Christum a mortuis viuificabit ꝛ mortua corpora vestra,cum supra dixisset corpus mortuum,sed viuificabit(inquit)ꝛ mortalia corpora vestra,vt scilicet iam non solu3 non sint mortua,sed nec mortalia,cum animale resurget in spiritale,ꝛ mortale hoc induet immortalitatem,ꝛ absorbebitur mortale a vita.Cum enim præsentis temporis gratiam determinans diceret quidem mortuũ esse corpus propter peccatum,quia in eo nondum per resurrectione3 renouatio peccati meritum manet,hoc est necessitas mortis,spiritum autem vitam esse propter iustitiam,quia licet adhuc corpore mortis huius oneremur,iam secundum interiorem cœpta renouatione in fidei iustitiam respiramus:tamen ne humana ignorãtia de resurrectione corporis nihil speraret,etiam ipsu3 quod propter meritum peccati in præsenti seculo dixerat mortuum,in futuro propter iustitiæ meritum dicit viuificandum,nec sic vt tãtum ex mortuo viuum fiat.Quãquã itaq3 verear ne res manifesta exponendo potius obscuretur,apostolicæ tamen sententię lumen attende.Si autem Christus(inquit)in vobis,corpus quidem
H mortuum est propter peccatum,spiritus autem vita est propter iustitiam.Hoc dictum est,ne,ideo putarent homines vel nullũ vel paruum se habere beneficium de gratia Christi, quia necessario morituri sunt corpore.Attendere quippe debent corpus quidem adhuc peccati meritum gerere,quod conditioni mortis obstrictũ est:sed iam spiritum cœpisse viuere propter iustitiam fidei: qui ꝛ ipse in homine fuerat quadam morte infidelitatis extinctus.Non igitur(inquit)paruum vobis muneris putetis esse collatum per id qđ Christus in vobis est,ꝙ in corpore propter peccatum mortuo, iam propter iustitiam vester spiritus viuit:nec ideo de vita quoq3 ipsius corporis desperetis.Si enim spiritus eius qui suscitauit Christum a mortuis habitat in vobis.qui suscitauit Christum a mortuis,viuificabit ꝛ mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum eius in vobis.Dicit etiam quemadmodum fiat vt vitam in se mortem mortificando conuertat.

Ergo fratres debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus . Si enim secundum carnem vixeritis,moriemini.Si autẽ spiritu facta carnis mortificaueritis,viuetis.Quicunq3 enim spiritu Dei aguntur,hi sunt filii Dei.

A Secundũ carnẽ viuere est totũ mori

QVid est aliud ꝙ hoc,si secundum mortem vixeritis totum morietur:si autem secundum vitam viuendo mortem viuificaueritis,totum viuet?Quod si spiritus eius qui suscitauit Iesum a mortuis habitat in vobis, qui suscita-

uit Christum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis.

¶ Distinguere autem inter illam generationem & hanc processionem nescio, non valeo, non sufficio. Ac per hoc quia & illa & ista est ineffabilis, sicut propheta de filio loquens ait, Generationem eius quis enarrabit? ita de spiritu sancto verissime dicitur, processionem eius quis enarrabit? Satis ergo si nobis q̄ est a seipso filius, sed ab illo de quo natus est, non est a seipso spiritus sanctus, sed ab illo de quo procedit. Et quia de vtroq; procedit sicut iā ostendimus, vnde & spiritus patris dictus est vbi legitur, Si autem spiritus eius qui suscitauit Christum a mortuis habitat in vobis. Et spiritus filij vbi legitur, Qui autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Non enim duo sunt spiritus sancti tanquam singulorum, vnus patris & alter filij, sed vnus potius patris & filij, de quo vno spiritu scriptū est. Etenim in spiritu vno nos omnes in vnū corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue græci, siue serui, siue liberi, & omnes vnum spiritum potauimus. Et alio loco. Vnum corpus & vnus spiritus. Quid ergo hæc trinitas, nisi vnius eiusdēq; substātiæ est? Quando quidem non de aliqua materia vel de nihilo est filius, sed de quo est genitus. Itemq; spiritus sanctus non de aliqua materia vel de nihilo, sed inde est vnde procedit.

Ex libro cōtra maximianum secundo.
Gnatio filij & pcessio spiritus sancti.
Filius nō est a seipso.
Spūssanctus nō est a seipso.
Duo non sunt spiritus.
i. Cor. xij.
B
Ephe. iiij.
Alibi quemadmodum.

¶ Vita quę fruitu corporis delectata negligit deum inclinatur ad nihilum, & ista est nequitia. Hoc pacto autem vita carnalis & terrena efficitur, & ob hoc etiam caro & terra nominatur: & quandiu ita regnum dei non possidebit. Si autem dum in hoc stadio vitæ humanæ anima degit, vincat eas quas aduersum se nutriuit cupiditates fruendo mortalibus, & ad eas vincendas gratia dei se adiuuari credit mente illi seruiens & bona voluntate, sine dubitatione reparabitur, & a multis mutabilibus ad vnum incommutabile reuertetur reformata per sapientiam non formatam, sed per quam formantur vniuersa: frueturq; deo per spiritū sanctum, quod est donum dei. Ita fit homo spiritalis omnia iudicās vt ipse a nemine iudicetur, diligens dominum deum suum in toto corde in tota anima & in tota mente, & diligens proximum suum non carnaliter sed tanquam seipsum. Se autem spiritaliter diligit, qui ex toto quod in eo viuit deum diligit. In his enim duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Inde iam erit consequens, vt post mortem corporalem quam debemus primo peccato tempore atq; ordine suo, hoc corpus restituatur pristinæ stabilitati. Quam non per se habebit, sed per animam stabilitas in deo. Quæ rursus non per se stabilitur, sed per deum quo fruitur: ideoq; amplius q̄; corpus videbit & ipsa per incommutabilē veritatem, qui filius Dei vnicus est: atq; ita & corpus per ipsum filium dei vigebit, quia omnia per ipsum. Dono etiam eius quod animæ datur. i. sancto spiritu non solum anima cui datur salua & pacata

Ex lib. de vera religione.
Hō qualiter spiritalis efficitur
Math. xxij.
C

Mat.xxiij. & sancta sit sed etiam ipsum corpus viuificabitur, eritq; in natura sua mundissimum. Ille enim dicit, Mundate quae intus sunt, & quae fo/ris sunt munda erunt. Dicit & apostolus. Viuificabit & mortalia corpora vestra propter spiritum manentem in vobis. Ablato ergo peccato auferetur poena peccati. Et vbi est malum? Vbi est mors contentio tua? vbi est mors aculeus tuus? Vincit enim essentia nihilum, & sic absorbebitur mors in victoriam. Ergo fratres debi/tores sumus non carni vt secundum carnem viuamus & caetera,

D

Ex sermone de verbis Apostoli .xiij. vsq; Haeredes dei, cohaeredes autem Christi. ¶Ergo fratres accepto adiutorio porrecto nobis desuper diuino auxilio brachio domini & ipso brachio domini porrecto nobis auxilio spiritu sancto, debitores sumus non carni vt secundum carnem ambulemus, quia fides bene opera/ri non potest nisi per dilectionem. Vt autem habeamus dilectio/nem, & ex ea possimus habere bonam operationem, nunquid eam nobis nos dare possumus, cum scriptum sit, Charitas dei

Roma. v. diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis? Si enim secundum carnem vixeritis moriemini.

¶Iam supra dixerat, Prudentia carnis mors est: non quia caro malum est, sed secundum carnem viuere malum est. Si autem spiritu actiones carnis mortificaueritis, viuetis. Hoc est opus no/strum in hac vita, actiones carnis spiritu mortificare quotidie, affligere, minuere, frenare, interimere. Quod multa enim pro/ficientes iam non delectant, quae antea delectabant? Quod ergo delectabat & non in ei consentiebatur, mortificabatur, quia iam

Non consentire concupiscen/tijs magna laus est, non habere eas perfectio. non delectat mortificatum est. Cum ergo dixisset Apostolus, Si autem speritu actiones carnis mortificaueritis viuetis, idest illas concupiscentias carnis quibus non consentire magna laus est, quas non habere perfectio est: iam hic metuendum est ne quisq; rursus ad mortificandas actiones carnis de spiritu suo praesume/

E

ret. Ergo ne hic se extolleret humanus spiritus, & ad hoc opus se idoneum firmumq; iactaret, subiecit & ait. Quotquot enim spi/

Filij dei. ritu dei aguntur hi filij sunt dei. Non qui secundum carnem suam viuunt, non qui carnis voluptate ducuntur, non qui spiritu suo aguntur, sed quotquot spiritu dei aguntur, hi filij sunt dei. Dicet mihi aliquis. Ergo agimur non agimus. Respondeo: immo & agis & ageris. Et tunc bene agis si a bono agaris. Spiritus enim dei qui te agit, agenti adiutor est tibi. Ipsum nomen adiutoris praescribit tibi, quia & tuipse aliquid agis. Quotquot enim spi/ritu dei aguntur, hi filij dei sunt non litera sed spiritu: non lege prae/cipiente, minante, promittente, sed spiritu exhortante, illuminante, adiuuante. Forte dicturi eratis: & lex sufficit nobis. Lex timorem de/dit, & videte quid hic subiunxit Apostolus, Quia enim qui spiri/tu Dei aguntur, charitate aguntur: Charitas enim dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis; sequutus adiunxit,

Non enim acepistis spir itum seruitutis iterum in timorem. ij.Timo.I. Gal.iiij.

QVid est iterum? Quomodo terrente molestissimo pædagogo. Quid est iterum? Sicut in monte Sina acccepistis spiritum seruitutis. Dicet aliquis. Alius est spiritus seruitutis, alius est spiritus libertatis. Si alius esset, nõ diceret Apostolus iterum. Idem ergo spiritus, sed in tabulis lapidæis in timorem, in tabulis cordis in dilectionẽ. Audistis quomodo lõge positam plebem. voces, ignis, fumus, in monte terrebat, quõ autem veniens spiritus sanctus igneis linguis super vnumquemq; discipulorum insederit. Iam ergo non in timore, sed in dilectione vt nõ serui sed filij simus. Qui enim ideo ad huc bene agit qui pœnam timet ⁊ deum non amat, nondum est inter filios: vtinam tamen vel pœnam timeat. Timor seruus est, charitas libera est. Fac vel timore pœnæ, si nondum potes amore iustitiæ. Veniet domina ⁊ seruus abscindet, quia consumata charitas foras mittit timorem. F Bene agens pro pter timorem nõ est inter filios.

Sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater.

DOminus timetur, pater amatur. Clamor iste cordis est non faucium, non labiorum, intus sonat auribus Dei, clauso ore, labijsq; immotis. Susanna ista voce clamabat. Cor clamet, pater noster qui es in cælis. Quare nõ tm̃ pater? Quid sibi vult abba pater? Si enim quæras quid sit abba, respondetur tibi pater. Abba em̃ hebraice pater dicitur. Quare vtrunq; voluit Apostolus dicere? Quia videbat lapidem angularem quem reprobauerunt qui ædificauerunt, ⁊ factus est in caput anguli, non sine causa angularem dictum, nisi quia in osculum recepit vtrunq; parietem de diuerso venientem, hinc circuncisio. Inde præputium, inde abba, inde pater, Concordia parietum, anguli gloria. Abba quid significat ps.cxvij. G

Ipse spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quia sumus filii dei.

¶Non spiritus noster testimonium reddit spiritui nostro quia sumus filij Dei, sed spiritus dei arra reddit testimonium pro ea re quę nobis promissa est.

Si autem filii /& hæredes.

¶Non enim inaniter filij: hæc est merces hæreditas, sed non quomodo est hominis patris hæreditas: relinquit enim filijs suis, non possidet cum filijs suis, ⁊ tamen magnum se facit ⁊ gratias sibi agi desiderat, quia voluit dare quod secum non posset auferre. Hæredes Dei sic sunt, vt ipse deus sit hęreditas nostra, cum dicit psalmus, Dominus pars hæreditatis meæ. /Dei Psalmus.xv

Cohæredes autem Christi.

¶ Si parum vobis est, audite quod amplius gaudeatis.

Hæredes quidem dei.

¶ Item lectionis eiusdem expositio.

Ergo fratres debitores sumus non carni vt secundum carnem viuamus. Si enim secundum carnem vixeritis moriemini. Si aūt

H spiritu actiones carnis mortificaueritis, viuetis.

Ex libro de gratia & libero arbitrio. ¶ Nec tamen debetis in homine, hoc est in vobismetipsis non in domino gloriari, quando non secundum carnem viuitis, sed spiritu actiones carnis mortificatis. Vt enim non se extollerent quibus ista dicebat, existimantes se suo spiritu tanta hæc bona opera facere posse non dei, propterea cum dixisset, Si autem spiritu actiones carnis mortificaueritis, viuetis, continuo subiecit. Quot quot enim spiritu dei aguntur hi filij sunt dei. ¶ Quando ergo spiritu actiones carnis mortificatis vt viuatis, illum glorificate, illum laudate, illi gratias agite, cuius spiritu agimini vt ista valeatis, vt vos filios dei esse monstretis. Quotquot enim spiritu dei aguntur, hi filij sunt dei. Quotquot ergo adiuncto solo adiutorio legis sine adiutorio gratiæ, confidentes in virtute sua suo spiritu aguntur, non sunt filij dei. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis viuetis.

Ex li. sermonum de continentia. ¶ Vt spiritu nostra opera carnis mortificemus, spiritu dei agimur, qui dat continentiam qua frenemus, domemus, vincamus concupiscentiam. In hoc tam magno prelio in quo homo viuit

Vulnera peccatori nō desunt strenuis bellatoribus. sub gratia, & cum bene pugnat adiutus exultat in domino cum tremore, non desunt tamen strenuis bellatoribus & operum carnis quiuis inuictis mortificatoribus aliqua vulnera peccatorum,

A propter quæ sananda quotidie veraciter dicant, Dimitte nobis debita nostra: contra eidem vitia & contra diabolum principem regemq; vitiorum multo vigilantius & acrius ipsa oratione certantes, ne valeant aliquid mortiferę suggestiones quibus instigat in super peccatorem ad sua excusanda potius q̄ȝ accusanda peccata: ac sic illa vulnera non modo non sanentur, verumetiam & quæ mortifera non erant grauiter & letaliter infigantur. Quicunq; .n. spiritu dei aguntur hi filij sunt dei.

Ex libr. de correctiōe & gratia ¶ Non se itaq; fallant qui dicunt, vt quid nobis prædicatur atq; præcipitur vt declinemus a malo, & faciamus bonum, si hoc nos non agimus. sed id velle & operari, deus operatur in nobis? Sed potius intelligant si filij dei sunt spiritu dei se agi, vt quod agendum est agant, & cū egerint, illi a quo aguntur gratias agant. Agitur enim vt agant, non vt ipsi nihil agant: & ad hoc eis ostenditur quid agere debeant, vt quando id agunt sicut agendum est, idest

cum dilectione, & delectatione iustitię, suauitatem quam dedit dominus vt terra eius daret fructum suum accepisse se gaudeat: quando autem non agunt siue omnino non faciendo siue non ex charitate faciendo, orent vt quod nondum habent, accipiant. Quid enim habebunt quod non accepturi sunt? aut quid habent quod non acceperunt?

B Ex lib. Enchi.

¶ Filij dei quandiu mortaliter viuūt cū morte cōfligunt, & quãuis sit de illis veraciter dictū, Quotquot spiritu dei aguntur hi filij sunt Dei, sic tamen spiritu dei excitantur, & tanquam filij dei proficiunt ad deum, vt eos spiritu suo maxime aggrauante corruptibili corpore tanquam filij hominis in quibusdam humanis motibus deficiant ad ipsos, ideo peccent. Interest quidem quantum. Neque enim quia peccatum est omne crimen, ideo crimen est etiam omne peccatum. Itaque sanctorum hominum vitam quandiu in hac morte viuitur inueniri posse dicimus sine crimine: peccatū autē si dixerimus quia nō habemus (ait Ioannes apostolus) nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Sed neque de ipsis criminibus quamlibet magnis remittendis in sancta ecclesia dei misericordia desperanda est, agentibus pœnitentiam secundum sui cuiusque peccati. In actione autem pœnitētię vbi tale commissum est, vt is qui commisit a Christi etiam corpore separetur, non tam consideranda est mensura temporis quam doloris. Cor enim cō tritum & humiliatum deus non spernit. ¶ Non enim qui spiritu suo aguntur, sed quotquot spiritu Dei aguntur hi filij sunt dei, nō quia ipsi nihil agunt sed ne nihil boni agant a bono aguntur vt agant. Nam tanto magis efficitur quisque filius bonus, quanto largius ei datur a parte spiritus bonus. ¶ Plus est proculdubio agi que regi. Qui enī regitur, aliquid agit, & ideo regitur vt rectē aga. Qui autem agitur, agere ipse aliquid vix intelligitur, & tamen tantum pręstat voluntatibus nostris gratia Saluatoris, vt non dubitet Apostolus dicere, Quotquot spiritu dei aguntur hi filij sunt Dei. Nec aliquid in nobis libera voluntas melius agere potest, quam vt illi se commendet qui male agere non potest. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore &c. ¶ Misisti spiritum tuum, cooperuit eos mare. Meminerimus autem spiritum dei non solum ad beneficia, verumetiam ad vindictam cōmemorari. Nunquid aliud, etiam supra dixit, Per spiritum irę tuæ diuisa est aqua? Iste itaque spiritus dei in ęgyptios nominatur spiritus iræ eius: quibus nocuit aquarum diuisio, vt intrantes possent aqs redeuntibus obrui. Filijs vero Israel quibus profuit quod aqua diuisa est non fuit ille spiritus iræ dei. Vnde significatur propter diuersas operationes & effectus spiritus dei dissimiliter appellari, cum sit vnus atque idem, ille dumtaxat qui etiam spiritus sanctus in vnitate trinitatis accipitur. Proinde non arbitror alium quam eúdem significari vbi dicit Apls, Nō enim accipistis spiritum ser

Peccatū & crimen differunt

1. Ioan. 1.

Doloris mensura potius quã temporis est cō siderãda.

Ex tract. ps. cxviij.

Ex lib. sententiarū Prosperi.

C

Ex libro q̃stionum. Exodi. titu.

Spiritus dei etiam ad vindictam commemoratur.

uitutis iterum in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis in quo clamamus abba pater, quia eodem spiritu dei id est digito dei quo lex in tabulis lapideis conscripta est, timor incussus est eis qui gratiam nondum intelligebant, vt de sua infirmitate atque peccatis per legem conuincerentur, sed lex illis fieret paedagogus quo perducerentur ad gratiam quae est in fide Iesu Christi. De hoc autem spiritu adoptionis & gratiae. id est, de hoc opere

D spiritus dei quo impartitur gratia & regeneratio in vitam aeternam, ducitur. Spiritus autem viuificat: cum supra diceretur, Litera occidit id est. Lex cōscripta tantūmodo sine adiutorio grę. ¶ Et illi qui sub lege sunt, & timore poenae iustitiam suam facere conantur, & ideo non faciunt iustitiam dei quia charitas eam facit quae non libet nisi quod licet, cum aliud habeant in voluntate qua malent si fieri posset licere quod non licet, & illi ergo credunt deo. Nam si omnino non crederent, nec poenam legis vtique formidarent. Sed non hanc fidem commendat Apostolus qui dicit. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timorem sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus abba pater. Timor ergo ille seruilis est, & ideo in illo quamuis deo credatur, non tamen iustitia diligitur, sed damnatio timetur, filij vero clamant abba pater. Quarum duarum vocum vna est ex circuncisione, altera ex praeputio, Iudaei primum & Graeci, quoniam vnus est deus qui iustificat circuncisionem ex fide, & praeputium per fidem. Cum autem clamant, aliquid petunt. Et quid petunt nisi quod esuriūt & sitiunt? Et hoc quod est nisi quid de illis dictum est, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Huc ergo transeant qui sub lege sunt, vt ex seruis filij fiant, nec sic tamen vt serui esse desistant, sed vt tanquam filij domino & patri liberaliter seruiant, quia & hoc acceperunt. Dedit enim potestatem ille vnicus filios dei fieri credentibus in nomine eius, eosque admonuit petere, quaerere, pulsare vt accipiant & inueniant, & aperiatur eis, addens increpationem & dicens. Si vos cum sitis mali nostis bona data dare filijs vestris, quanto magis pater vester qui est in coelis dabit bona petentibus se? Haec est fides quae per dilectionem operatur non per timorem, non formidando poenam sed amando iustitiam. Vnde ergo ista dilectio, id est charitas per quam fides operatur, nisi vnde illam fides ipsa impetrauit? Neque enim esset in nobis quantacunque sit in nobis nisi diffunderetur in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Charitas quippe dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos sicut iustitia dei qua iusti eius munere efficimur, & domini salus qua nos saluos facit, & fides Iesu Christi qua nos fideles facit. Haec est iustitia dei, quam non solum docet per legis praeceptum, verumetiam dat per spiritus donum. ¶ Sicut enim sunt duo ti-

Ex libro de spiritu & litera.

Timor seruilis.
Abba pater.

E
Matth. v.

Lucę. xi.

Charitas dei quae ipse diligitur.
Iustitia dei.

F

timores qui faciunt duo genera timentium, sic sunt duę seruitutes quæ faciunt duo genera seruorum. Est enim timor quem perfecta charitas foras mittit, & est alius timor castus permanẽs in seculum seculi. Illum timorẽ qui nõ est in charitate, attendebat Apostolus cũ dicebat. Nõ enim accepistis spiritũ seruitutis iterũ in timorẽ. Illum aũt timorem castũ attendebat cũ dicebat, Noli altũ sapere, sed time. In illo timore quẽ charitas foras mittit, est etiam seruitus simul foras cũ ipso timore mittenda. Vtrũq3 enim iunxit Apostolus, hoc est & seruitutem & timorẽ, dicendo, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterũ in timorẽ. Ad hanc seruitutẽ seruũ pertinẽtẽ intuebatur & dominus dicens. Iã non dicã vos seruos quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Nõ ille vtiq3 seruus ad timorẽ pertinens castũ, cui dicitur, Euge bone serue: intra in gaudiũ domini tui: sed ille seruus pertinens ad timorẽ foras a charitate mittendũ, de quo alibi dicit. Seruus nõ manet in domo in æternũ: filius aũt manet in æternũ. Quoniã itaq3 dedit nobis potestatẽ filios dei fieri, vt nõ serui sed filij simus, vt miro quodam & ineffabili, sed tamen si mõ serui, non serui esse possimus, serui scilicet timore casto ad quẽ pertinet seruus intrãs in gaudiũ domini sui non serui autẽ timore foras mittendo ad quem pertinet seruus non manens in domo in æternũ. Vt autẽ tales serui nõ serui simus, dñm facẽ scimus. Hoc seruus ille nescit, q nescit qd faciat dñs eius. Et cũ aliqd boni facit sic extollit qsi hoc ipẽ faciat nõ dñs eius, & gloriat in se nõ in dño gloriat cũ se ipẽ deceperit qa sic gliat qsi nõ acceperit. ℂ Nemo inuitus bñ facit etiã si bonũ est quod facit, quia nihil prodest spiritus timoris vbi non est spiritus charitatis. Plenitudo legis charitas est, quia per charitatẽ lex impletur non per timorẽ. Inrantũ enim fiunt mãdata iustitiæ, inquãtũ adiuuat spiritus gratiæ. Mãdatũ dei si timore fit pœnæ, non amore iustitiæ, seruiliter fit, nõ liberaliter, & ideo nec fit. Non enim bonus fructus est qui non de charitatis radice procedit. SED Accepistis spiritũ adoptionis filiorũ in quo clamamus abba pater. ℂ Qualis res est si pignus tale est? nec pignus sed arra dicẽda est. Pignus.n. qñ ponit, cũ fuerit res ipsa reddita, pignus aufert. Arra aũt de ipsa re datur quæ dãda promittitur, vt res quãdo redditur impleat, quod datũ est non mutetur. ℂ Quod aũt Marcus nõ solũ pater sed abba pater dñm dixisse cõmemorat, hoc est abba hebraice quod latine pr̃. Et fortasse dñs pp aliquod sacramentũ vtrũq3 dixerit volẽs se ostẽdere illã se tristitiã in persona sui corporis, idest ecclẽie suscepisse, qui factus est angularis lapis veniẽti ad eũ partim ex Hebræis ad quos pertinet quod ait abba, partiq3 ex gẽtibus ad quas ptinet quod ait pr̃. Etiã Paulus Apostolus nõ ptermittẽs hoc sacramẽtũ, In quo clamamus (inquit) abba pater. Et iterum ait. Misit deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem abba pater. Oportuit enim vt bonus magister & verus saluator infirmioribus compa-

Ex tracta euangelij secundũ Ioan. lxxxij.
Timor duplex.
Roma. ix.
Seruitus duplex.
Ioan. xv.
Ioan. 8.
G
Ex libro sententiarũ Prosperi.
Inuitus nemo bene facit licet bonum faciat.
Ex sermõe. xiij. de verbis Apostoli.
Pignus.
Arra.
H
Ex libro de cõsensu euangelistarum. iij.
Cur Christi dixit abba pater, & non abba vel pater solummõ.
Gala. iiij.

tiens in seipso demonstraret non debere suos martyres despera- re, siqua forte cordibus eorum irreperet sub tempus passionis ex humana fragilitate tristitia, cum eam vincere: voluntati suæ pręponendo voluntatem dei: quia ille scit quid expediat quibus consulit. Hoc est enim pater quod abba pater, sed ad sacramentu3 insinuandum planius est abba pater.

Ex tracta. ps.lxxviij. ¶ Ipse est pax nostra, qui fecit vtraq3 vnum vt duos conderet in se vnum hominem nouum faciens pacem, & commutaret vtrosq3 in vno corpore deo, in quo corpore sumus filij dei clamantes abba pater. Abba propter illorum linguam, pater propter nostram. Hoc enim abba quod pater. Vnde dominus qui dixit, Non sum Math.xv. missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel, ostendens illi gēti redditam pręsentię ipsius promissionem, ait tamen alio loco. Habeo alias oues quæ non sunt ex hoc ouili, oportet me ipsas ad Ioan.x. ducere vt sit vnus grex & vnus pastor. Quod vtrunq3 breuiter di- A Ro.xv. ctum est in eo quod de prophetia idem, Apostolus commemorat, Lętamini gentes cum plebe eius.

¶ In expositione Epistolæ ad Galatas.

In expōne epl'æ ad Galatas ¶ Duo verba posuit vt posterius interpretaretur primum. Nam hoc est abba quod pater. Eleganter autem intelligitur non frustra duarum linguarum verba posuisse ide3 significantia propter vniuersum populum qui de Iudæis & gentibus in vnitatem fidei vocatus est, vt hebræum verbū ad Iudæos, græcū ad gentes, vtriusq3 tamen verbi eadem significatio ad eiusdem fidei spiritusq3 vnitatem pertineret. Ipse spiritus reddit testimonium spiritui nostro q sumus filij dei.

Ex sermone blasphemia spiritus sancti. ¶ Ecclesia accipit hoc bonum vt in ea spiritu sancto fiat remissio peccatorum. Quam remissionem cum trinitas faciat, proprie Remissio peccatorū attribuitur spiritui sancto. tamen ad spiritum sanctum intelligitur pertinere. Ipse est enim spiritus adoptionis in quo clamamus abba pater, vt ei possimus dicere, Dimitte nobis debita nostra. Et in hoc cognoscimus sicut dicit Apostolus Ioannes, quoniam Christus manet in nobis de spiritu quem dedit nobis. Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro quia sumus filij dei. Ad ipsum enim pertinet societas B qua efficimur vnum corpus vnici filij dei. Vnde scriptum est. Si Cur apostoli linguis olum sunt locuti qua igitur exhortatio in Christo, si quod solatiu3 charitatis, siqua societas spiritus. Propter hanc societatem spiritus, illi in quos primitus venit, linguis omnium gentium sunt locuti. Quia sicut per linguas consociatior est societas generis humani, sic oportebat p linguas omnium gentium significari istam societatem filiorum dei & membrorum Christi futuram in omnibus gentibus, vt quē admodum tunc illum apparebat accepisse spiritum sanctum qui loquebatur linguis omnium gentium, ita nunc ille se agnoscat

accepisse

acceepisse spiritum sanctum qui tenetur vinculo pacis ecclesiæ q̄ diffunditur in omnibus gentibus. Vnde dicit Apostolus, Studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Quod autem ipse sit spiritus patris, ipse filius dicit. Qui de patre procedit. Et alio loco, Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Quod vero ipse sit spiritus filij, apostolus dicit. Misit deus spiritum filij sui clamantem abba pater, hoc est clamare facientem. Nos enim clamamus sed in illo, idest in ipso diffundente charitatem in cordibus nostris, sine qua inaniter clamat quicunq; clamat. Vnde item dicit, Quisquis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Ad quē ergo in trinitate proprie pertineret huius communio societatis, nisi ad eum spiritum qui est patri filioq; communis? Si autem filij, & hæredes, hæredes quidem dei, cohæredes autem Christi.

Ephe. iiij.

Ioan. xv.

Spiritus sanctus ab vtroq; procedit.

C

Ex tract. euangelij secundum Ioan. ij.

¶ Magna beniuolentia, magna misericordia. Vnicus natus est, & noluit remanere vnus. Multi homines cum filios nō habuerint peracta ætate adoptant sibi & voluntate faciunt quod natura nō potuerunt. Hoc faciunt homines. Si autem aliquis habeat vnicū filium, gaudet ad illum magis quia solus omnia possessurus est, & non habebit qui cum eo diuidant hæreditatem, & pauperior remaneat. Non sic deus, vnicum eundem ipsum quem genuerat, & per quem cuncta creauerat, misit in hunc mundum vt non esset vnus sed fratres haberet adoptatos. Non enim nos nati sumus de deo quomodo ille vnigenitus, sed adoptati per gratiam ipsius. Ille enim venit vnigenitus soluere peccata, quibus peccatis implicabamur ne adoptaret nos propter impedimentum eorum. Quos sibi fratres facere volebat ipse soluit & fecit cohæredes. Sic enim dicit Apostolus, Si autem filius, & hæres per deum. Et iterū, Hæredes quidem dei sed cohæredes Christi, non timuit ille habere cohæredes, quia hæreditas eius non fit angusta, si multi possederint. Illi ipsi certe illo possidente fiunt hæreditas ipsius, & ille vicissim fit hæreditas ipsorum. Audi quō ipsi fiunt hæreditas ipsius. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Ille quomodo fit hæreditas eorum dicit in psalmo, Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei. Et nos illū possideamus, & ipse nos possideat. Ille possideat sicut dominus, nos possideamus sicut salutem, nos possideamus sicut lucem. ¶ Sicut Apostolus ad Hebræos dicit, testamentum testatoris morte firmatur: propterea p̄ nobis mortuo Christo nouum testamentum firmatum esse asserit, cuius similitudo vetus testamentum erat, in quo mors testatoris per victimam præfigurabatur. Si ergo quæratur quomodo simus secundum verba eiusdem apostoli cohæredes Christi, & filij atq; hæredes dei, cum etiam hæreditas decessoris morte firmata teneatur, nec vllo alio modo hæreditas possit intelligi: respondetur ipso

Vnicum filiū noluit deus remanere vnum.

Hæreditas Christi nō fit angustior.

D

Psal. ij.

Psal. xv.

Ex libro quæstionū. lxxxiij.

Quomodo simus hæredes dei non defuncti.

Matth.ix. quidem mortuo factos nos esse choæredes,' quoniã filij eius dicti sumus. Nõ em̃ ieiunãt (inquit) filij sponsi q̃diu cũ illis est sponsus'. Hæredes ergo dicimur quia reliqt nobis pacis ecclesiasticæ possessionem per fidem temporalis dispensationis quam in hac
Ioan.xiiij. vita possidemus. Quod testatus est dicens, Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. Cohæredes autem eius efficiemur, cũ in fine seculi absorbebitur mors in victoriam. Tunc enim ei si-
Ioan.iij. miles erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Quam hære-
B ditatem non eius patris morte adipiscimur qui mori nõ potest, quidoquidem ipse sit hereditas nostra, secundum illud quod scriptum est, Dominus pars hæreditatis meæ: sed quoniam cum vo-
Psal.xv. cati sumus adhuc paruuli & ad spiritalia contẽplanda minus idonei, vsq; ad humilitates nostras cogitationes se misericordia diuina porrexit', vt quomodocunq; cernere niteremur quod non
I.Cor.xiij. euidenter atq; perspicue cernebamus. Id ipsum moritur quod in ænigmate cernebamus, cum facie ad faciem cernere cœperimus. Conuenienter ergo dicimus moriturum esse qđ auferetur.
Pater cœlestis moritur nobis in ænigmate. Cum autem venerit quod perfectũ est, auferetur qđ ex parte est. Ita nobis quodammodo moritur pater in ænigmate, & idẽ ipse fit nobis hæreditas cum facie ad faciem possidetur, non quia in se moritur, sed imperfecta in eum nostra visio perfecta visione permittitur. Et tamen nisi illa prior nos nutriret, ad aliam plenissimam & euidentissimam nõ efficeremur idonei. Quod si etiam de domino nostro Iesu' Christo eius intellectus admittat, non em̃ nos cohæredes eius esse possumus nisi & ipse hæres sit, in corpore suo intelligatur hæres, idest in ecclesia cuius hæredes sumus q̃uis ex nobis constet: quemadmodum filii eius matris dicimur q̃uis ex nobis cõstet. Sed rursum q̃ri potest cuius morte facti su-
Psal.ij. Gal.vi. mus etiam nos hæreditas dei secundum illud, Dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Nisi forte huius mundi quo prius tanquam dominati tenebamur, post autem cum dicimus, Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo, possideat nos Christus mortuo illo q nos possidebat, cũ ei renũciamus moriturq; illi, & ipse nobis.
¶ Talis est enim vita iustorum, talis est vita sanctorum tenẽtiũ
F deum patrem, tenentium ecclesiam matrem cum vtiq; fideliter
Ex sermone de versu. ps.lxvij. adhærent, nec illum parentẽ nec istam offendentes, sed in amore vtriusq; parentis viuentes, & ad hæreditatem ęternam properantes non læso patre, nõ læsa matre, datur vnicuiq; hereditas. Quia duo parentes nos genuerunt ad mortem, duo parentes nos
Parentes duo genuerunt nos ad mortem & duo ad vitam. genuerunt ad vitam. Parentes qui nos genuerunt ad mortẽ Adã est & Eua. parentes qui nos genuerunt ad vitam Christus est & ecclesia. Nati sumus certe vt moriamur. Pręcessores genuerunt sibi successores. Nũqd genuerũt sibi cũ qbus hic semper viuerẽt? Sed eũq; decessuri q illis succederent genuerũt sibi. Deus aũt pater, & mater ecclesia nõ ad hoc generãt, Generãt aũt ad vitã æternã, qa & ipsi

ęterni ſunt, ⁊ habemus hæreditatẽ promiſſam a Chriſto, vitam ęternam. Secundum quod verbum caro factũ eſt ⁊ habitauit in nobis, nutritus creuit, paſſus, mortuus, ⁊ reſuſcitatus accepit hęreditatem regnũ cælorũ. In ipſo homine accepit reſurrectionem ⁊ vitã æternã. In ipſo homine accepit, in verbo aũt nõ accepit, qa incõmutabiliter manet ab ęterno in ęternũ. Quia ergo accepit reſurrectionẽ ⁊ vitã æternã caro illa qua reſurrexit, ⁊ viuificata aſcẽdit in cælũ, hoc nobis ꝓmiſſum eſt. Ipſam hæreditatatẽ expectamus vitã æternã. Adhuc eñi nõ totũ corpus accepit, qa caput in cælo eſt, mẽbra adhuc in terra ſunt. Nec caput ſolum accepturũ eſt hæreditatẽ, et corpus relinquetur: totus Chriſtus accepturus eſt hæreditatem, totus ſecundum hominẽ, caput ⁊ corpus. Mẽbra ergo Chriſti ſumus ſperemus hæreditatẽ, qa cũ omnia iſta tranſierint, hoc bonũ accepturi ſumus quod non tranſibit, ⁊ hoc malum euaſuri quod non tranſibit. ¶ Hæreditas in qua cohęredes Chriſti ſumus nõ multitudine minuitur filiorũ, nec fit anguſtior numeroſitate cohæredũ, ſed tanta eſt multis quanta paucis, ⁊ ita ſingulis quanta omnibus. C Ex libro ſententiarum.

Si tamen compatimur, vt & glorificemur. Exiſtimo enim quod non ſunt condignæ paſſiones huius tẽporis, ad futuram gloriam, q̃ reuelabitur in nobis. .i. Cor. xij. Hebr. iiij.

H

QVę erit futura gloria nr̃a niſi æq̃ri angelis ⁊ videre deũ? Quitũ ꝑſtat cæco qui illi oculũ ſanauerit vt videat hãc lucẽ? Cũ ſanatus factus fuerit ille, nec inuenit qd dignũ rependat ſanatori ſuo, quãtũlibet eñi ille det, qd dabit tale qle ille ꝑſtitit? Vt plurimũ det, aurũ dabit. Ille lucẽ ꝑſtitit, vt nouerit ille qui nihil dat, videat in tenebris quod dat. Quid ergo dabimus nos medico illi oculos interioris nr̃i ſananti ad vidẽdam quãdã lucẽ æternã qđ eſt ipſe? Quid illi dabimus? Quæramus, inueniamus ſi poſſumus, ⁊ in anguſtijs inq̃ſitionis noſtræ exclamemus. Quid retribuã dño ꝓ omnibus q̃ retribuit mihi? Et qd inuenit? Calicẽ ſalutaris accipiã ⁊ nomẽ dñi inuocabo. ¶ Ad tẽpꝰ laboras inter iniquos iuſte, in ęternũ nõ laborabis: breuis eſt moleſtia tua, eterna erit beatitudo tua. Ad modicũ dolebis, ſine fine gaudebis. Sed inter moleſtias incipis labi, ꝓponitur exẽplũ paſſionum Chriſti. Vide quid ꝓ te pertulit, q quare pferret nõ habebat. Quãtacũq; patiaris, nõ ꝑuenies ad illas inſultatiões, ad illa flagella, ad illã ignominioſã veſtẽ, ad illã ſpineã coronã. Ad illã poſtremo crucẽ nõ ꝑuenies, qa iã de pœna generis humani ſublata ẽ. Cũ eñi ãtiq ſcelerati crucifigerentur, mõ nullus crucifigitur, honorata eſt ⁊ finita. Finita eſt ipœna, manet in gr̃a. A locis ſuppliciorum tranſiuit ad frontes imperatorum. Qui tãtũ honorem dedit pœnis ſuis, quid ſeruat fidelibus ſuis? His ergo rebus, his verbis, his allocutionibus, hoc tali exemplo, confirmat iuſtos dñs. Sęuiant quantum voluerint, ⁊ quãtũ permiſſi fuerint peccatores. A

Ex tract. ps. xxxvi.
Gloria futura teatus q̃ ex. t.
Ex ſermone de verbis euangelij. xvij.
Conſolatio laboris.
Crucis exultatio

Psal.xxvi. confirmat iustos dominus. Quicquid accidet iusto voluntati diuinæ deputet, et non potestati inimici. Sæuire ille potest, ferire si ille noluerit non potest. Si ille voluerit vt feriat, nouit suum quemadmodum excipiat, quem enim diligit dominus corripit.
Hebr.xij. Flagellat autem omnem filium quem recipit. Quid sibi ergo plaudit iniquus, quia flagellum sibi de illo fecit pater meus? Illum
Quid fuet de iustis. assumpsit ad ministerium, me erudit ad patrimonium. Nec attendere debemus quantum permittat iniustis, sed quantum seruet
i.Ioan.iij. iustis. Vis scire quantum seruet iustis? Audi quid de nobis dictū est. Dilectissimi filij dei sumus: et nondum apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit similes ei erimus quoniam videbimus eum sicuti est. Seruatur ergo nobis nescio qđ dulce spectaculum. Omnino etsi cogitari ex aliqua parte in enigmate et per speculum potest, dicit tamen nullo modo potest pulchritudo illius dulcedinis quam seruat deus timentibus se, perficit autem sperantibus in se. Illuc parantur corda nostra in omnibus vitę huius laboribus. Pararis, sed ad magnum aliquid pararis. Vnde vox cuiusdam iusti confirmat, Non sunt condignę passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.

B

Ex sermone de naturali apostolorum. ¶ Videtis ergo charissimi, quæ sint proposita in hoc tempore seruis dei, propter futuram gloriam quę reuelabitur in nobis. Contra quam gloriam non expenditur quælibet quantalibet tribulatio temporalis. Indignæ sunt passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. ¶ Ipse dicit qui patiebatur, et sciebat pro quo nomine patiebatur, et quo fructu patiebatur.
Ex sermone de Pau. apostolo. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam q̄ reuelabitur in nobis. Sæuiat mundus, fremat mundus, increpet linguis, coruscet armis, quicquid potest faciat, quid faciet ad id quod accepturi sumus? Appendo quod patior
Quod creditur p̄stat ei quod sentitur. contra id qđ spero, hoc sentio, illud credo, et tñ plus valet qđ credo q̄; qđ sentio. Quicquid est qđ sequitur pro nomine Christi, si pōt vinci tolerabile est. Si nō potest vinci, migrare hinc facit, non extinguit sed accelerat. Quid accelerat? Ipsum præmiū, ipsam dulcedinē q̄ cū venerit sine fine erit. Opus cum fine, merces sine fine.

Nā expectatio creaturę reuelationē filiorum dī expectat

Vsq; ad id vbi ait. Spe enim salui facti sumus.

HOc cappitulū obscurum ē, qa nō hic satis apparet quā nūc vocet creaturā. Dicitur aūt secundum catholicā disciplinam creatura quicqd fecit et cōdidit deus pater p vnigenitū filiū in vnitate spiritus sancti. Ergo nō solum corpora sed etiā animę nostrę ac spiritus creaturæ nominæ continentur. Sic autē dictū est, Ipsa creatura liberabitur a seruitute interitus in libertatem gloriæ filiorū Dei: quasi nos nō simus creatura sed filij dei in quorum gloriæ libertatem liberabitur a seruitute creatura. Item

C

Ex lib. q̄stionū. lxxxij.

Creatura quid sit et quōnos nonet aturæ censemur.

dicit, Scimus enim quia omnis creatura ingemiscit ꝛ dolet vſq; adhuc. Nō ſolum autē illa, ſed ꝛ noſipſi, tanq̄ aliud ſimus nos, aliud omnis creatura. Totum ergo capitulū particulatim conſiderandum eſt, Exiſtimo enim (inquit) quod indignæ ſunt paſſiones huius tēporis ad futuram gloriam q̄ reuelabitur in nobis. Hoc manifeſtum eſt in nobis, Dixerat enim ſuperius. Si aūt ſpiritu facta carnis mortificaueritis viuetis, quod fieri non poteſt ſine moleſtia, cui patientia neceſſaria eſt. Quo pertinet ꝛ quod paulo āte ait. Si tamē compatimur vt ꝛ glorificemur. Quod itaq; ait, Nam reuelatio creaturæ reuelationem filiorum dei expectat. hoc etiā puto dicere. Nam ꝛ hoc ipſum quod in nobis dolet cū facta carnis mortificamus, ideſt cū eſurimus aut ſitimus per abſtinentiā, dum frenamus delectationem concupiſcentiæ per charitatem, dū iniuriarū lacerationes ꝛ contumeliarum aculeos per patientiā ſuſtinemus, dū neglectis atq; reiectis voluptatibus noſtris p fructu matris eccleſiæ laboramus, quicquid in nobis in hac atq; huiuſmodi attritione dolet, creatura eſt. Dolet enim corpus ꝛ anima: quæ vtiq; creatura eſt ꝛ expectat reuelationem filiorum Dei, ideſt expectat, quando appareat quod vocatum eſt in ea gloria ad quam vocatum eſt. Quia enim filius Dei vnigenitus non pōt appellari creatura, quandoquidem per ipſum facta ſunt omnia quæcunq; fecit deus, diſtincte etiam nos vocamur creatura ante illam euidentiam gloriæ, ꝛ diſtincte vocamur filij q̄uis hoc adoptione mereamur. Nam ille vnigenitus natura filius eſt. Ergo expectatio creaturæ ideſt expectatio noſtra reuelationem filiorum Dei expectat, ideſt quando appareat quod promiſſum eſt, quādo reipſa manifeſtum fit quod nunc ſpe ſumus. Filij em̄ Dei ſumus, ꝛ nondum apparuit quod erimus. Scimus quia cum apparuerit ſimiles ei erimus: quoniā videbimus eum ſicuti eſt. Ipſa eſt reuelatio filiorum dei quā nūc expectat expectatio creaturæ. Non qd̄ creatura reuelationem expectet alterius naturæ quæ non ſit creatura, ſed ipſa qualis nūc expectat quādo fit talis qualis futura ē: tanq̄ ſi diceretur operante pictore ſubiectis ſibi coloribus ꝛ ad opus eius paratis, expectatio colorum manifeſtationem imaginis expectat, non quia tunc alij erunt aut non colores erunt, ſed tantum quod aliam dignitatem habebunt. Vanitati em̄ creatura (inquit) ſubiecta eſt. Hoc eſt illud, Vanitas vanitatum ꝛ omnia vanitas. Quæ abundantia eſt homini in omni labore ſuo quem ipſe laborat ſub ſole: cui dictū eſt, In labore manducabis panem. Vanitati ergo creatura ſubiecta eſt nō ſponte. Bñ additū eſt nō ſponte, hō qppe ſponte peccauit, ſed nō ſponte damnatus eſt. Peccatum itaq; fuit ſpontaneum contra præceptum facere veritatis, peccati autem pœna ſubiici fallacie.

D

Christus dici non poteſt creatura.

E

Eccle. I.

Nō enim ſponte creatura vanitati ſubiecta eſt, ſed propter eum qui ſubiecit in ſpe.

¶ Id est propter eius iustitiam atq; clementiã qui neq; peccatum impunitum reliquit, neq; insanabilem voluit esse peccatorem. Quia & ipsa creatura, id est ipse homo cum iam signaculo imaginis propter peccatum amisso, remansit tantummodo creatura. Et ipsa itaq; creatura, id est & ipsa quæ nondum vocatur filiorum forma perfecta, sed tantum vocatur creatura.

B Quoniam liberabitur a seruitute interitus.

¶ Quod itaq; ait. Et ipsa liberabitur, facit intelligi & ipsa quemadmodum & nos id est & de ipsis non est desperandum, qui nondum vocantur filij dei, quia nondum crediderunt: sed tantum creatura, quia & ipsi credituri sunt, & liberabuntur a seruitute interitus, quemadmodum nos qui iam filij dei sumus, quamuis nondum apparuit quod erimus. Liberabitur ergo a seruitute interitus.

In libertatem gloriæ filiorum dei. Scimus enim, q̃d omnis creatura ingemiscit & parturit vsq; ad huc. Non solum autem illa, sed & nosipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus.

Id est, erunt & ipsi ex seruis liberi, & ex mortuis gloriosi in vita perfecta quam habebunt filij dei. Scimus enim quia omnis creatura congemiscit & dolet vsq; adhuc. Omnis creatura in homine numeratur, non quia in eo sunt omnes angeli & supereminentes virtutes ac potestates, aut cœlum & terra & mare & omnia quæ in eis sunt: sed quia omnis creatura partim spiritalis est, partim animalis, partim corporalis. Quod vt ab inferioribus consideremus, corporalis creatura per loca tenditur, animalis autem viuificat corporalem, spiritalis animalem regit, Et tunc bene regit, cum ipsa regendum se subijcit Deo. Cum autem transgreditur præcepta eius laboribus & ærumnis, per eadem ipsa quæ regere poterat implicat. Ita omnis creatura in homine est, quia & intelligit spiritu, & sentit anima & localiter corpore mouetur. Omnis itaq; creatura congemiscit & dolet. Non enim tota sed omnis dixit. tanquam si quis dicat, quoniam solem omnes homines vident qui sunt incolumes, sed non toti vident, quia tantum oculi vident. Ita in homine omnis creatura est, quia & intelligit & viuit & corpus habet, sed non tota creatura est in ipso, quia sunt præter ipsum & angeli qui intelligant, & viuant, sunt & pecora quæ viuit & sint, & corpora quæ tantummodo sint, cum ipsum viuere magis sit quã non viuere, & ipsum intelligere magis q̃; sine intellectu viuere. Cum ergo miser homo ingemiscit & dolet, omnis creatura congemiscit & dolet vsq; adhuc. Vsq; adhuc autem recte dixit quia etiam si sunt aliqui iam in sinu Abrahæ, & latro ille in paradiso cum domino constitutus illo die quo credidit, dolere destiterit, tamen vsq; adhuc omnis creatura congemiscit & dolet, quia

Creatura omnis in homine numeratur.

C

Vsque adhuc ad q̃d dicatur.

in his qui nondum liberati sunt omnis est dolor propter spiritũ & animam & corpus. Non solum autem (inquit) omnis creatura congemiscit & dolet, sed & nosipsi, id est non solum in homine corpus & anima & spiritus simul dolent ex difficultatibus corporis: sed & nosipsi exceptis corporibus in nobisipsis congemiscimus. Et bene dixit, Primitias habentes spiritus, id est quorum iam spiritus tanquam sacrificium oblati sunt deo, & diuinæ charitatis igne comprehensi. Hæ sunt primitiæ hominis, quia veritas primum spiritum nostrum obtinet, vt per hunc cætera comprehendantur. Iam ergo habet primitias oblatas deo qui dicit, Mente seruio legi dei, carne autem legi peccati. & qui dicit, Deo cui seruio in spiritu meo. & de quo dicitur. Spiritus quidem promptus, caro autem infirma. Sed quia adhuc dicit, Infœlix ergo homo quis me liberabit de corpore mortis huius? & adhuc talibus dicitur, Viuificabit & mortalia corpora vestra propter spiritum manentem in vobis: nondum est holocaustum, erit tamen cum absorbebitur mors in victoriam: cum ei dicetur, Vbi est mors contentio tua? vbi est mors aculeus tuus? Nunc autem (inquit) non solum omnis creatura id est cum corpore, sed etiam nosipsi primitias habentes spiritus id est non animæ, quæ iam primitias mentes nostras obtulimus deo, in nobisipsis congemiscimus id est præter corpus.

B

Primitias spiritus hîc quid sit.

Ro. vij.
Roma. j.
Matt. xxvi.
Roma. vij.

Adoptionem filiorum expectantes redemptionem corporis nostri.

¶ Id est vt & ipsum corpus accipiens beneficium adoptionis filiorum qua vocati sumus, totos nos liberatos, transactis omnibus molestijs, ex omni parte, dei filios esse manifestet.

A

Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur non est spes. Nam quod videtur quis quid sperat.

Tunc ergo erit res quæ nunc est spes, cum apparuerit quid erimus, id est similes illi, quoniam videbimus sicuti est. Hoc capitulum si hoc modo vt tractatum est aperiatur, non incidimus in illas molestias quibus pleriq; homines dicere coguntur omnes angelos sublimesq; virtutes in dolore & gemitibus esse, antequam nos penitus liberemur, quoniam dictum est, omnis creatura congemiscit & dolet. Quamuis enim adiuuent nos per suas sublimitates dum obtemperant deo, qui pro nobis etiam vnicum filium suum dignatus est mittere, tamen sine gemitu & doloribus id facere credendi sunt, ne miseri existimentur, fœliciorq; sit de numero nostro Lazarus ille qui iam in Abrahæ sinu requiescit: præsertim quia dixit eandem creaturam quæ congemiscit & dolet, vanitati esse subiectũ, ꝙ de summis & excellentibus virtutũ potestatũq; creaturis nefas est credere. Deinde liberandas ei dixit a seruitute interitus, quo illo cecidisse q in cœlis agũt vi

Angeli an in dolore sint aut beati.

B

tam beatissimum, non possumus credere. Sed siue illa quam exe cuti sumus, siue alia aliqua huius capituli expositio proferatur, id tantum cauendum est ne violet aut vulneret catholicam fidem. Scio enim vanos hæreticos de hoc capitulo multa impia & inepta iactasse.

Item quædam ex eodem capitulo.

Ex tracta. psal/mus.cxviij.

Vanitati subiecta est ois creatura in hoc mundo.

VAnitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum qui subiecit in spe. ¶ Quid est, auerte oculos meos ne videant vanitatem? Nunquid quandiu sumus in hoc mundo possumus nõ videre vanitatem? Omnis enim creatura vanitati subiecta est, quę intelligitur esse in homine, & omnia vanitas. Quæ abundantia hominis in omni labore suo quo ipse laborat sub sole? An iste fortassis hoc orat vt non sit eius vita sub sole vbi omnia vanitas, sed in illo sit in quo se viuificari petit? Ille quippe ascendit nõ super solem tantum sed super omnes cœlos vt adimpleret omnia: & in illo magis quam sub sole viuunt, qui non inaniter audiunt quod dixit Apostolus. Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram, Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Ac per hoc si vita vestra ibi est vbi est veritas, non est vita nostra sub sole vbi vanitas. Sed hoc tam magnum bonum magis habemus in spe, non tenemus in re, & secundum spem nostrã beatus Apostolus locutus est ista, quia & illud cum dixisset, Vanitati creatura subiecta est: adiecit atq; ait, Non spõte, sed propter eum qui subiecit eam in spe. Ergo in spe, quia speramus nos adhæsuros contemplandæ veritati, subiecti sumus interim vanitati. Creatura ista spiritalis, animalis, corporalisq; omnis in homine est, immo homo est. Spõte peccauit, & inimica facta est veritati, sed vt merito puniretur non spõte subiecta est vanitati. Deniq; post pauca, Non solum autem (inquit) sed & nosipsi primitias spiritus habẽtes, idest qui nondum quidem ex toto quod sumus, sed ex ea parte qua peccatoribus meliores sumus, deo, non vanitati subditi sumus, hoc est per primitias spiritus, & ipsi in nobismetipsis ingemiscimus adoptionem expectãtes redemptionem corporis nostri. SPE enim salui facti sumus, spes enim quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Quamdiu itaq; hic secundum carnem sumus, cuius adoptionem & redemptionem per patientiam spei adhuc expectamus, tamdiu secundum id per quod sub sole sumus, vanitati subiecti sumus. ¶ Diligit itaq; homo spõte vanitatem, cum deserta soliditate veritatis opinabilia sequitur idest mutabilia. Cum autem inde meritas pœnas luit, subijcitur non sponte vanitati, sicut subiecta est in homine peccatum. Hinc

Colos.iij.

C

D

Ex libro contra Secundinum.

enim Apostolus ait, Omnis creatura vanitati subiecta est non spō te: quia & in homine omnis est. Inest quippe homini & inuisibile aliquid secundum animum, & visibile secundum corpus. Omnis enim creatura partim est visibilis, partim inuisibilis. Nec tamen est omnis in pecore, cui mens intellectualis non inest, in spem sane subiectum esse propter misericordiam liberantis per remissionem peccatorum & adoptionem gratiæ. Scimus enim quia omnis creatura ingemiscit & parturit vsq; adhuc. ¶ In vnoquoq; homine omnis creatura non vniuersaliter sicut est cœlum & terra & omnia quæ in eis sunt, sed generatim quodammodo intelligi potest, quia rationalis in eo est, quam vel probātur angeli habere vel creduntur, & vt ita dicam sensualis, qua & bestiæ non carent, vtuntur enim sensibus & sensualibus motibus ad appetenda vtilia & vitanda contraria: & vitalis priuata sensu qualis aduerti in arboribus potest. Nam & in nobis sine sensu nostro fiunt corporis incrementa, nec capilli cum præciduntur sentiunt & tamen crescunt. Iā vero corporalis ipsa creatura euidentius apparet in nobis, quæ licet ex terra facta atq; formata sit, insunt tamen illi ex omnibus huius corporei mundi elementis quædam particulæ ad temperiem valetudinis. Nam & calore membra vegetantur qui est ab igne, cuius etiam lux per oculos emicat, & aere venarum discursus quas arterias vocant, atq; spiramenta pulmonis implētur. Et humor nisi esset, nulla sputamenta confluerent, vitamq; absumeret siccitas. Nam & ipse sanguis humido lapsu alias venas replēs quasi riuis & fluminibus per cuncta diffunditur. Ita nullum est creaturæ genus quod non in homine possit agnosci, ac sic omnis creatura in eo congemiscit & dolet, reuelationem filiorū dei expectās: quæ per corporis etiam resurrectionem, & si non in omnibus hominibus, omnis tamen a corruptionis seruitute liberabitur, qa & in singulis omnis est. SED & nosipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum expectantes redemptionem corporis nostri. ¶ In nob ssmet ipsis (inquit) ingimiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Quid enim? Nondum redemptus es o Paule? Nondū per te precium persolutum est? Nonne sanguis ille iam fusus est? Nōne ipsum est precium omnium nostrum? Plane ipsum. Sed quid ait? Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur nō est spes. Quod tantum videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Quid autē expectat per patientiam? Salutem. Cuius rei salutem? Ipsius corporis, quia hoc dixit redemptionem corporis nostri. Si salutem corporis expectabat, non erat salus illa quam habebat. Esuries, sitis, interficit si subuentum non erit. Medicamentum enim famis est cibus, & medicamentum sitis est potus, & medicamentum fatigationis est somnus. Detrahe ista medicamenta, vide si non interficiunt illa

Omnis creatura in homine.

Ex libro. ad Orosij.

B

Ex omnibus elementis quædam particulæ sunt homini

Ex tracta. ps. xxxvij.

F

Esuries & sitis sine cibo & potu interficiunt.

quæ existunt. Si sepositis istis non sunt morbi, est sanitas. Si autem habes aliquid quod te possit interficere nisi manducaueris, noli gloriari de sanitate, sed gemens expecta redemptionem corporis tui. Gaude te redemptum, sed nondum re. Spe securus es. Etenim si non gemueris in spe, non peruenies ad rem. ¶ Audi apostolū, spe enim salui facti sumus. Et vide quia de ipsa salute corporis dicebat. In nobismetipsis (inquit) ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Qui perseuerauerit vsq; in finem: ipsa est illa patientia. Hic saluus erit: ipsa est salus quam nōdum habemus, sed habituri sumus. Nondum est res, sed certa spes. ¶ Si redemptor noster ille dicitur captiui tenebamur. Vbi ergo tenebamur vt ille veniret redimere captiuos? Vbi tenebamur? Forte apud barbaros. Peiores barbaris diabolus & angeli eius, ipsi antea tenebant genus humanū. Ab his redemit nos, qm̄ non aurum nec argentū sed sanguinem suum pro nobis dedit. Paulum Apostolū interrogemus. Etenim ipse præcipue gemit in ista capiuitate suspirans æternæ Hierusalem, & docuit nos gemere ex ipso spiritu quo & ille impletus gemebat. Hoc enim ait, Omnis creatura congemiscit & dolet vsque nunc. Et iterum, Vanitati enim creatura subiecta est (ait) nō sponte, sed propter eum qui subiecit in spe. Omnem creaturam dixit in hominibus etiam nondum credentibus sed tamen credituris. Ingemiscere creaturam in laboribus, nunquid nam in his tantum qui nondum crediderunt? Iam vero in his qui crediderunt non gemit, nec parturit creatura? Non solum autem (inquit) sed & nosipsi primitias spiritus habentes, id est qui iam mente credimus deo, qui iam mente spiritu deo seruimus, & in ipsa fide primitias quasdam dedimus, vt primitias nostras sequamur. Ergo & nosipsi in nobismetipsis ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Gemebat ergo, & ipse & gemunt omnes fideles adoptionem expectantes redemptionem corporis sui. Vbi gemunt? In ista mortalitate. Quam redemptionem expectant corporis sui? Quæ præcessit in domino, qui resurrexit a mortuis & ascendit in cœlum. Hoc nobis antequam reddatur necesse est gemimus, etiam fideles, et iam sperātes. Ideo sequitur ibi, quasi diceret ei, Quid tibi ergo profuit Christus si adhuc gemis? Et quomodo saluator saluum te fecit? Qui gemit adhuc ægrotat. Subiunxit & ait, Spe enim salui facti sumus. Spes quæ videtur nō est spes. Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Ecce quare gemimus, & quomodo gemimus, quia quod speramus iam quid em expectamus sed nondum tenemus, & donec teneamus in tempore suspiramus, quia desideramus quod nondum tenemus. Quare.

Ex tracta. psal/mus .l.

Mathe. x.

Ex tracta. psal/mus. cxxv.

G

Redemit nos de⁹ a peioribus quam a barbaris.

H

Gemunt omnes fideles.

quia spe salui facti sumus. Iam caro sumpta de nobis in domino non spe, sed re salua facta est. Resurrexit enim et ascendit in capite nostro caro nostra salua, in membris adhuc saluanda est, Secura gaudeant membra, quia a capite suo non sunt deserta.

¶ In nobismetipsis ingemiscimus adoptionem filiorum expectantes redemptionem corporis nostri. Quamuis ergo bonum aliquid sit corpus nostrum, tamen quamdiu mortale propter peccatum, quamdiu indigens, quamdiu corruptibile, quamdiu ita mutabile vt ne puncto quidem temporis consistat in se, proculdubio tale est vt optemus redemptionem illius qua sit aliquando non tale. Sed quale erit aliquando? quale idem Apostolus dicit alio loco, Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem, corpus iam cœleste et spiritale, corpus angelicum in societate angelorum, SPE enim salui facti sumus etc. Ex tracta. psal mus. cxlv. A i. Cor. xv.

¶ Quanto est quisque sanctior et desiderij sancti plenior, tanto est eius in orando fletus vberior. et An non est vox eius supernæ Hierusalem, Factæ sunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte. et, Lauabo per singulas noctes lectum meum lachrymis stratum meum rigabo. et, Gemitus meus non est absconditus a te. et, Dolor meus renouatus est? Aut vero non eius filij sunt qui ingemiscunt grauati, in quo nolunt spoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur mortale hoc a vita? Nonne ipsi sunt qui primitias habentes spiritus in semetipsis ingemiscunt, adoptionem expectantes redemptionem corporis sui? Quanto quis sanctior, tanto fletus eius vberior. Psal. xxxvij. Psal. xxxviij.

¶ Apostolus saluos nos dicit factos per lauacrum regenerationis: qui tamen alio loco inquit, Spe salui facti sumus. Spes autem quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Vnde etiam coapostolus eius Petrus. In quem modo (inquit) non videntes creditis, quem cum videritis exultabitis in gaudio inenarrabili et honorato percipientes mercedem fidei salutem animarum vestrarum. Si ergo nunc est tempus fidei, salus autem animarum merces est fidei, quis dubitat in fide quæ per dilectionem operatur, peragendum diem, atque in fine diei recipiendam esse mercedem fidei? Non solum redemptionem corporis nostri, dicit Apostolus Paulus, verum etiam salutem animarum nostrarum, de qua dicit Apostolus Petrus. Vtriusque enim rei fœlicitas isto tempore atque in ista mortalitate in spe potius habetur quam in re tenetur. Verum hoc interest, quod exterior homo noster, idest corpus adhuc corrumpitur, interior autem, idest anima iam renouatur de die in diem. Itaque et immortalitatem carnis et salutem animarum futuras expectamus, quamuis iam pignore accepto salui facti es- B Ex tracta. euan gelij secundum Ioan. lxxxiiij. i. Pe. i.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. cxxi. sebicamur. ¶ Meminerimus in corruptibili corpore quod aggrauat animam vitam nos miseram viuere: sed qui iam redempti per mediatorem sumus, & spiritum sanctum pignus accepimus, beatam vitam in spe habemus, & si re ipsa nondum tenemus. Spes autem quae videtur non est spes. Quod autem videt quis

C quid sperat? si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. In malis autem quae quisque patitur non in bonis quibus fruitur, opus est patientia. Hanc itaque vitam de qua scri

Matth. vi. ptum est, Nunquid non tentatio est vita humana super terram? in qua clamamus quotidie ad deum, Libera nos a malo, cogitur ho

Poena cur productior sit quã culpa. mo tolerare etiam remissis peccatis, quamuis vt in eam veniret miseriam primum fuerit causa peccatum. Productior est enim poena quam culpa: ne parua putaretur culpa si cum illa finiretur & poena. Ac per hoc vel ad demõstrationem debitae miseriae, vel ad emendationem labilis vitae, vel ad exercitationem necessariae patientiae temporaliter hominem detinet poena, etiam quaʒ iam ad damnationem sempiternam reum non retinet culpa. Haec est istorum dierum quos in hac mortalitate agimus malos, quamuis in eis diligamus dies videre bonos, flenda quidem sed

Iob. xiiij. non reprehendenda cõditio. Venit enim ira dei iusta, de qua scriptura loquens, Homo (inquit) natus ex muliere breuis vitae & plenus irae, cum ira dei non sit vt hominis, id est concitatio perturbati animi, sed tranquilla iusti supplicij constitutio. In hac ira sua

D

Solatia quae miseris deus tribuit. deus non continens miserationes suas sicut scriptum est, praeter alia solatia miserorum quae generi humano praebere non cessat, in plenitudine temporis quo ipse sciebat esse faciendum, misit

Gala. iiij. deus filium suum vnigenitum per quem creauit vniuersa, vt manens Deus fieret homo, vt esset mediator dei & hominum homo Christus Iesus, in quem credentes per lauacrum regenerationis soluto reatu omnium peccatorum, & originalis videlicet quod generatio trahit, contra quam maxime regeneratio est instituta, & caeterorum quae male agendo contracta sunt, liberarentur a damnatione perpetua, & viuerent in fide & spe & charitate peregrinantes in hoc seculo atque in eius tentationibus laboriosis, consolationibus autem Dei & temporalibus & spiritualibus ambularent ad conspectum eius viam tenentes quod eis factus est Christus. Et quia in ipso quoque ambulantes non sunt sine peccatis, quae de

Eleemosyna est remedium contra peccata. huius vitae infirmitate subrepunt, dedit eleemosynarum remedia salutaria quibus eorum adiuuaretur oratio, vbi eos dicere docuit,

Matth. vi. Dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hoc agit ecclesia spe beata in hac vita erumnosa. ¶ Sal-

Ex lib. ij. de baptismo paruulorum. uos enim nos fecit per lauacrum regenerationis. Sed alio loco dicit quemadmodum hoc factum est. Non solum (inquit) sed etiam

Ad titum. iij. nosipsi primitias habentes spiritus, & ipsi in nobisipsis ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri,

ſpe enim ſalui facti ſumus. Adoptio ergo plena filiorum in redē
ptionem fiet corporis noſtri. Primitias itaq; nunc ſpiritus habe
mus, vnde iam filij dei re ipſa facti ſumus. In cæteris vero ſpe ſi
cut ſalui, ſicut innouati, ita ⁊ filij dei: re autem ipſa quia nondum
ſalui, ideo plene nondum innouati, nondum etiam filij dei, ſed fi
lij ſeculi. Proficimus ergo in renouationem iuſtamq; vitam, per
quod filij dei ſumus. Conſumetur ergo quod filij carnis ⁊ ſeculi
ſumus: ⁊ perficietur quod filij dei ⁊ ſpiritu renouati ſumus. Vnde
idem Ioannes, Dilectiſſimi (inquit) filij dei ſumus, ⁊ nondum ap- I.Ioan.iij.
paruit quod erimus. Quid eſt hoc, ſumus ⁊ erimus, niſi qa ſumus
in ſpe, erimus in re? Nam ſequitur ⁊ dicit, Scimus quia cum appa- Ibidem.
ruerit: ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Nunc
ergo ⁊ ſimiles ei eſſe iam cœpimus primitias habentes ſpiritus, ⁊
adhuc diſſimiles ſumus per reliquias vetuſtatis. Proinde inquan-
tum ſimiles, intantum regenerante ſpiritu filij dei: inquantum au
tem diſſimiles, in tantum filij carnis ⁊ ſeculi, donec totum tran-
ſeat in adoptionem, ⁊ non ſit peccator: ⁊ quæras locum eius ⁊ nō
inuenias. ¶ Spe ſalui facti ſumus, Spes autem (inquit) quæ vide- Ex ſmōe. xxiij.
tur non eſt ſpes. Quod enim videt quis quid ſperat? Si autē quod de verbis apo-
non videmus ſperamus, per patientiam expectamus. Hinc nobis ſtoli.
exhortatorium ⁊ conſolatorium præbere ſermonem admonet
nos ipſe dominus deus noſter, cui dicitur in pſalmo, Spes mea es F
tu portio mea in terra viuentium. Ipſe inquã qui ſpes noſtra eſt Pſal.cxli.
in terra viuentium, iubet vt loquamur in hac terra morientium,
vt non reſpiciatis quæ videntur, ſed quæ non videntur. Quę enim
videntur temporalia ſunt, quæ autem non videntur ęterna. Quia Pſal.xxvi.
ergo quod non videmus ſperamus ⁊ per patientiã expectamus,
merito nobis in pſalmo dicitur, Suſtine dominum, viriliter age, Mūdus fallit.
⁊ confortetur cor tuum, ⁊ ſuſtine dominum. Mundi enim pro-
miſſa ſemper fallunt, dei vero promiſſa nunquam fallunt. Sed
quia mundus quod pollicetur hic videtur daturus, ideſt in hac ter
ra morientium, in qua nunc ſumus: deus autem quod pollicetur,
in terra viuentium nobis daturus eſt. multi fatigantur expectare
veracem, ⁊ non erubeſcunt amare fallacem. De talibus dicit ſcri- Eccle.ij.
ptura, Væ his qui Perdiderunt ſuſtinentiam, ⁊ diuerterunt in vias
prauas. Cum etiam viriliter agentibus ⁊ corde confortato domi
num ſuſtinentibus, filij ſempiternæ mortis inſultare non ceſſent
iactantes ſuas delicias temporales, quæ ad tempus obdulcãt fau
ces eorum, poſtea vero amariores felle inuenient eas. Dicũt enim
nobis, Vbi eſt quod vobis promittitur poſt hanc vitam? Quis huc G
inde reuerſus eſt, ⁊ indicauit vera eſſe quæ creditis? Ecce nos in no
ſtrarum voluptatum ſatietate lætamur quia quod videmus ſpera-
mus. Vos autem in laboribus continentiæ cruciamini, credendo
quod non videtis. Deinde ſubiungunt quod commemorauit Apo I.Cor.xv.
ſtolus. Manducemus ⁊ bibamus, cras enim moriemur. Sed vide

Ibidem. quid ipſe cauendum monuerit. Corrũpunt(inquit)mores bonos colloquia praua. Sobrij eſtote,nolite peccare. Cauete ergo fratres ne talibus colloquijs mores veſtri corrumpantur, ⁊ euertatur, ſpes, ⁊ eneruetur patientia, ⁊ diuertatis in vias prauas, immo vero mites atqȝ manſueti tenete vias rectas quas vos dominus docet. De quibus pſalmus dicit, Diriget mites in iudicio, docebit

Pſalmus. xxiiij. mansuetos vias ſuas. Patiẽtiā quippe in laboribus huius vitæ ſine

pœnitentiæ neceſſitas. qua nemo poteſt cuſtodire ſpem futuræ vitę nemo poteſt perpetuo retinere niſi mitis atqȝ mãſuetus, q nõ reſiſtit volũtati dei, cuius iugũ leue eſt, ⁊ ſarcina leuis. Ita quippe mites atqȝ mãſueti nõ ſolum cõſolationes eius amabitis, ſed etiã flagella eius tanq̃ boni filij tolerabitis, vt qm̃ quod nõ videtur ſperatis, ꝑ patiẽtiã expectetis. Sic agite, ſic ambulate. In Chriſto enim ambulatis, qui dixit, Ego ſum via. Quõ in eo ambulandum ſit, diſcite nõ ſolum

H

Ioan. xiiij. eius verbo ſed etiã eius exemplo. Huic enim ꝓprio filio nõ pepercit pater, ſed ꝓ nobis omnibus tradidit illũ, nõ vtiqȝ nolentem

Qualiter in Chriſto ſit ambulandum. neqȝ recuſantem, ſed pariter volentẽ, quia vna eſt voluntas pr̃is ⁊ filij ſecundum æqualitatem formæ dei, in qua cũ eſſet nõ rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis Deo, ⁊ ſingulariter obedientem ſecundum quod ſemetipſum euacuauit formã ſerui accipiens.

Ephe. v. Nã ⁊ ipſe dilexit nos, ⁊ tradidit ſemetipſum pro nobis oblationẽ ⁊ hoſtiam Deo in odorẽ ſuauitatis. Sic ergo pater ꝓprio filio nõ pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eũ, vt ⁊ ipſe filius traderet ſemetipſum pro nobis. Traditus ergo ille excelſus ꝑ quẽ facta ſunt omnia, traditus propter formã ſerui in opprobriũ hominum ⁊ abiectionem plebis, in cõtumelias, in flagella, in mortem crucis, docuit nos exemplo ſuæ paſſionis cum quanta patiẽtia in illo ambulemus, ⁊ firmauit nos exemplo ſuæ reſurrectionis, quod ab illo patienter ſperare debemus.

Si enim quod non videmus ſperamus per patientiam expectamus.

A

Coloſ. i. Quod non videmus quidem ſperamus, ſed corpus ſumus illius capitis, in quo iã perfectum eſt qđ ſperamus. De illo enim dictum eſt, quod ſit caput corporis eccleſiæ primo-

I. Cor. xij. genitus ipſe primatum tenens. Et nobis dictũ eſt, Vos aũt eſtis corpus Chriſti ⁊ membra. Si autem quod non videmus, ſperamus, per patientiam expectamus ſecuri, quoniam qui reſurrexit caput noſtrum, ſeruat ſpem noſtram: ⁊ quoniam priuſquã reſurgeret flagellatum eſt caput noſtrum, firmauit patientiam

Hebr. xij. noſtram. Scriptum eſt enim, Quẽ diligit deus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit. Nõ itaqȝ in flagello deficiamus, vt in reſurrectione gaudeamus. Ita enim verum eſt quod flagellat omnem filium quẽ recipit, vt nec ꝓprio filio pepercerit, ſed pro nobis omnibus tradidit eũ. Intuentes ergo eũ qui ſine pec

cati merito flagellatus est, qui mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationē nostram, non timeamus ne aliquando iamur flagellati, sed potius confidamus quia recipiemur iustificati. Quamuis enim nondū venerit nostri gaudij plenitudo, nec tamē tamen sine gaudio relicti sumus, quia spe salui facti sumus: ideo & ipse Apostolus quia ait, Si quod non videmus, speramus: per patientiā expectamus: dicit alio loco, Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Habentes ergo talē spem multa fiducia vtamur, & sermo noster in gratia sit cōditus sale, vt sciamus quemadmodum oporteat vnicuiq; respondere. Dicēdū est enim eis, q cū perdidissēt, vel nunq̄ suscepissent sustinentiam, nobis sustinentibus de minū quia quod nō videmus speramus per patientiā, etiam insultare audent cum imitari deberent. Nos irridetis qui speramus æterna, quæ cū venerint non transibunt, qa nec ipsa veniunt, sed tantum permanent. nos autem ad illa veniemus?, cū per viam domunicam ista quæ transeunt transierimus. A vobis vero temporalia nec sperari aliquando desinunt, & tamē crebro sperata nos fallunt: nec cessant vobis inflammare futura, corrūpere venientia, torquere trāseuntia. Nōne ipsa sunt q̄ concupita madescunt, adepta vilescunt, amissa vanescunt? Vtimur eis & nos secundum peregrinationis nostræ necessitatem, sed non eis gaudia nostra figimus, ne illis labētibus subruamur, Vtimur enim hoc mūdo tanq̄ non vtentes, vt veniamus ad eum qui fecit hunc mundū, & in eo maneamus eius æternitate perfruentes. Quid est autem qđ dicitis, qs huc inde venit? & quid apud inferos geratur quis hominibus nunciauit? Et hinc vobis os clausit, cui mortuus die quarto resuscitauit, & vltra non moriturus die tertio resurrexit, & anteq̄ moreretur qualis vita morientes excipiat, tanq̄ am ille quem nihil lateret, & in paupere quiescēte, & in diuite ardēte narrauit. Nō extinguetur in nocte lucerna eius. ¶ Lucerna ecclesiæ spes eius. Ad illā operatur omnis homo quicquid boni ad spem facit, & in nocte ardet lucerna ista. Qđ enī nō videmus speramus: ideo nox est. Si aūt & nō videmus & nō speramus, & nox est & lucerna nō ardet. Quid infelicius talibus tenebris? Vt autē non deficiamus in tenebris, & p patientiā expectemus quod nō visum speramus, tota nocte ardeat lucerna nostra. Qui enī nobis quotidie loquitur verbū, tāq̄ oleum infundit ne lucerna extinguatur.

Similiter aūt & spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Nā qd oremus sicut oportet, nescimus, sđ ipse spūs postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui aūt scrutatur corda, scit qd desideret spūs, qa secundū deū postulat p sanctis. Scimus aūt quoniā diligētibus deū: omnia cooperātur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti,

B

Roma. xij.

Bonorum temporaliū mala.

Qualiter vtendum est temporalibus.

C

Ex sermone in libro Solomonis de muliere orti.

Lucerna ecclesiæ.

Ex epistola ad Sixtum psb.

Oratio nō qd impetrat donū est dei.

ORatio quicquid impetrat, euidenter ostendit donum dei esse, ne homo existimet a seipso esse: quod si in potestate haberetur, non vtiqȝ posceretur. Veruntamen ne saltem orationes putarentur præcedere merita, quibus non gratuita daretur gratia, sed iam nec gratia esset quia debita redderetur, etiā ipsa oratio inter gratię munera reperitur. Quid enim oremus, ait doctor gentium, sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quid est enim interpellat, nisi interpellare nos facit? Indigentes enim certissimum indicium est interpellare gemitibus. Nullius autem rei esse indigentem fas est credere spiritum sanctum, sed ita dictum est interpellat, quia interpellare nos efficit, nobisqȝ interpellandi ꝛ gemendi inspirat affectum. sicut illud in euangelio, Non enim vos estis q loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Neqȝ enim ꝛ hoc ita fit de nobis tanq̄ nihil facientibus nobis. Adiutorium ergo spiritus sancti sic expressum est, vt ipse facere diceretur quod vt faciamus fecit. Nam non esset intelligendum spiritum nostrum de quo dictum est, Interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, sed spiritum sanctum quo nostra infirmitas adiuuatur, satis ipse demonstrat Apostolus. Inde enim cœpit, Spiritus, inquit, adiuuat infirmitatem nostram. Deinde ista subiūxit, Quid enim oremus sicut oportet, nescimus ꝛc. De hoc quippe spiritu apertius alibi dicit, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. Ecce hic non dixit quod ipse spiritus clamet orando, sed in quo clamamus (inquit) abba pater. Alio tamen loco ait. Quoniam filij estis, misit deus spiritum filii sui in corda vestra clamantem, abba pater. Non hic ait in quo clamamus, sed ipsum spiritum clamantem dicere maluit, quo efficitur vt clamemus: sicut sunt illa, Ipse spiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus. ꝛ sicut, Spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Sicut ergo nemo recte sapit, recte intelligit, recto consilio ac fortitudine præualet, nemo scienter pius est vel pie sciens, nemo timore casto deum timet, nisi acceperit spiritum sapientiæ ꝛ intellectus, cōsilij ꝛ fortitudinis, scientiæ pietatis ꝛ timoris dei, nec habet quisq̄ virtutem veram, charitatem synceram, continētiam religiosam, nisi per spiritum virtutis ꝛ charitatis ꝛ continētiæ, ita sine spiritu fidei non est recte quispiam crediturus, nec sine spiritu orationis salubriter oraturus: non quia tot sunt spiritus, sed omnia hęc operatur vnus atqȝ idem spiritus diuidens propria vnicuiqȝ prout vult, quia spiritus vbi vult spirat, sed quod fatendum est, aliter adiuuat nondum inhabitans, aliter inhabitans. Nā nōdum inhabitans adiuuat vt sint fideles: inhabitans adiuuat iam fideles. ¶ Quid enī oremus sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, quia ipse interpellat

Spiritum interpellare pro nobis quod sit.

Lucæ.xij.

E

Gal.iiij.

Spiritus Sanct⁹ confert omnē virtutem quā habet homo.

.I.Cor.xij.
Ioan.iij.
F

Ex sermone in in epistol. Ioan.vi.

interpellat pro sanctis. Qui est ipse spiritus q interpellat p sanctis, nisi ipsa charitas quę in te per spiritum facta est? Ideo enim dicit idē Apostolus, Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Charitas ipsa gemit, charitas ipsa orat. Contra hanc aures claudere non nouit qui illam dedit. Securus esto, charitas roget ꝛ ibi sunt aures dei. Rom.v.

¶ Quid enim aliud significat quod dicitur, deum requieuisse ab omnibus operibus suis quæ fecit bona valde, nisi requiem nostram, quam nobis daturus est ab omnibus operibus nostris, si ꝛ nos bona opera fecerimus? Secundum ipsam figuram locutionis dicit Apostolus, Quid enim oremus sicut oportet, nescimus. sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilib⁹. Nō enim spiritus sanctus gemit, quasi indigeat. aut angustias patiatur, q secundum deum interpellat pro sanctis, sed quia ipse nos mouet ad orandum cum gemimus, quod ipso mouente nos faciamus, ipse facere dictus est. sicut dicitur etiam illud, Tentat vos dominus deus vester, vt sciat si diligatis eum. Non enim vt sciat ipse quem nihil latet, sed vt scire nos faciat quantum in eius dilectione profecerimus, tentari nos permittit. Secundum ipsam locutionem dicit ꝛ dominus noster nescire se diem ꝛ horam de fine seculi. Quid enim potest esse qđ ipse nesciret? Sed quia hoc vtiliter discipulis occultabat, nescientem se esse dixit quia illos nescientes occultando faciebat. Secundum hanc figuram etiam patrem solum scire dixit ipsum diē, quia eūdē filiū scire faceret. Ex lib. contra Manichæos. Qualiter intelligitur deū requieuisse ab operibus. C Deute. xiij.

¶ Sic enim dictum est gemitibus interpellat, vt intelligeremus gemitibus interpellare nos facit. Adest enim nobis, ꝛ infundendo charitatem nobis facit nos interpellare gemitibus. Denique alio loco cum dicit Apostolus, Clamantem abba pater: alio loco dicit, In quo clamamus abba pater. exposuit quid sit clamantē abba pater, dicēdo, in quo clamamus. Ac per hoc quid est clamantē, nisi clamare faciētē? Do exemplum locutionis huius. Nōne deus omnium est præscius futurorum? Quis vnquā hoc negabit insanus? Tamen ait Apostolus, Nūc autem cognoscentes deū, immo cogniti a deo. Si nunc eos cognouit deus, non eos nouerat. non elegerat, non prædestinauerat ante mundi constitutionem? Sed sic dixit, Nunc autem cognoscentes deum, immo cogniti a deo: vt intelligerent deum fecisse in eis cognitionē suam. Cognoscentes deum, Quid est cognoscentes deum? Nolite a vobis arrogare, nolite superbire, cogniti estis a deo. Quid est cogniti estis a deo? Cognitores suos deus vos fecit. Deus dedit vobis vt eum cognosceretis. Quomodo est ꝛ illud; Nunc cognoui quoniam times deum. Qñ obtulit filium suum ad holocaustum Abrahā, dixit ei deus, Nunc cognoui. Ipsa est tota dei præscientia? Tunc cognouit quando dixit, nunc cognoui? Sed quid est nunc cognoui? Nunc te feci cognoscere. Si ergo has locutiones sicut libris Ex lib. contra Maximinum. H Cognoscere deū ꝛ cognosci a deo. Genes. xxij. Cognoscere di

diuinis eruditus agnosceres, de gemitibus illis quibus dictum est gemitibus interpellare spiritum sanctum, non eum faceres miserum. Quid est enim aliud semper gemens q̃ semper miserum. Ideo nos gemimus quia nos miseri sumus. Et gratias spiritui sancto, quia charitate æterni seculi facit nos gemere, propter quod dictus est gemere. Facit nos clamare, propter quod dictus est clamamus. Facit nos agnoscere deum, propter quod dictum est, Immo cogniti a deo. Fecit Abraham deus cognoscentem, propter quod dixit, nunc modo cognoui.

Ex lib. contra Maximi. ij.

A

Spiritus sanctus quotidie gemitus nostros habet.

¶ Iam ante responderim secundum morẽ scripturarũ, qua locutione sit dictũ. Et ipse spiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus, ne credamus spiritum sanctum nunquam esse sine gemitibus posse, quoniam nullus dies, nulla hora, nullum momentum temporis inuenitur quo non a sanctis orationes deo vbicunq; fundantur, ab alijs hic ab alijs alibi, cum tamen ab orationibus sanctorum nullum sit tempus immune. quandoquidem diebus & noctibus, cũ alij cibo accepto reficiuntur, alij quodlibet aliud agunt, alij dormiunt, non vtiq; desunt quos desiderium sanctum orare compellat. Ita fit vt spiritus sanctus qui vbiq; omnibus adest, aliquantulum cessare a gemitibus non sinatur, quod est extremæ miseriæ, cum pro quibuscunq; orationibus cogitur gemere. Nisi gemitibus inenarrabilibus interpellare, sic intelligatur vt dixi, id est qui a gemitibus sanctorum desideriorum interpellare sanctos facit, quibus affectum pium gratiæ spiritalis infundit. Sed cum similes locutionum modos quando per efficientem significatur id quod efficitur, sicut frigus pigrum dicimus quia pigros facit, & diem tristem vel lætum qui tristes vel lætos facit, etiam de scripturis sanctis commemorauerim vbi dicit ad Abraham, nunc cognoui: quod nihil aliud est quam nunc vt cognosceres feci. Non enim tunc deus dicendus est cognouisse, quod antequam fieret nunq̃ potuerit ignorare.

B

Ex libro ad Probam de orando deo.

Quid sit beatũ esse.

Beatitudo in quo consistit.

¶ Beata vita quærenda est, hæc a domino deo petenda. Quid sit beatum esse, a multis multa sunt disputata. Sed nos ad multos & ad multa vt quid imus? Breuiter in scriptura dei veraciterq; dictum est, Beatus populus cuius est dominus deus ipsius, In ipso populo vt simus atq; ad eum contemplandum & cum eo sine fine viuendum peruenire possimus, finis præcepti est charitas de corde puro & conscientia bona & fide non ficta. In eisdem tribus pro conscientia bona, spes posita est. Fides ergo & spes & charitas ad deum perducunt orantem, hoc est credentem, sperantem, desiderantem, & quæ appetat a domino in dominica oratione considerantem. Adhuc est fortasse quod quæras, cur Apostolus dixerit, Quid enim oremus sicut oportet nescimus. Neq; enim vllo modo credendum est vel ipsum, vel quibus ista dicebat dominicam nescisse orationem. Cur ergo putamus hoc eum dixisse quod nec temere potuit, nec mẽdaciter

dicere: nisi qa molestiæ tribulationesq3 tēporales plerūq3 ꝓsint vel ad sanandu3 tumorē supbiæ, vel ad ꝓbādā exercēdaq3 patiē tiā.cui ꝓbatæ & exercitatæ clarior merces superiorq3 seruatur, vel ad quæcūq3 flagellāda & abolēda peccata? Tū nos nescientes qd ista prosint, ab omni optamus tribulatiōe liberari. Ab hac igno C
rātia nec ipsum. Apls ostendit alienū, nisi forte qd oraret sicut oportet sciebat, qui ido magnitudine reuelationū ne extolleretur datus est illi stimulus carnis angelus Satanæ qui eum colaphi ij.Cor.xij.
zaret. Propter qđ ter dñm rogauit vt eū auferret ab eo, vtiq3 sicut oportet nesciens qd oraret. Deniq3 dei responsum cur nō fieret quod vir tātus orabat, & quare fieri nō expediret, audiuit, Suffi Ibidem.
cit tibi gratia mea, nā virtus in infirmitate perficitur. In his ergo Patientia in tri
tribulationibus q̄ possunt & ꝓdesse & nocere, qd oremus sicut opor bulatione.
tet, nescimus: & tamē qa dura, qa molesta, qa cōtra sensum nostræ infirmitatis sunt, vniuersali humana volūtate, vt a nobis hęc auferantur oramus. Sed hoc deuotionis debemus domino deo nostro, vt si ea nō abstulerit, nō ideo nos ab eo negligi existimemus. sed potius pia patientia malorū bona speramus ampliora.
Sic enim virtus in infirmitate perficitur. Nonnullis quippe im Deus quibusdā tribuit iratꝰ
patiētibus dominus deus quod petebāt cōcessit iratus, sicut cōtra Apostolo negauit propitius. Nam legimus Israelitæ quid & quō rogauerint & acceperint: sed expleta concupiscentia, impatientia est grauiter castigata. Dedit & regem petentibus secundum cor D
eorum sicut scriptum est, non secundum cor suum. Dedit etiam quod & diabolus postulauit, vt probandus eius famulus tentaret. Exaudiuit rogantes & immundos spiritus vt in multos spūs legio dæmonum mitteretur. Hæc scripta sunt ne forte quisquam magni pendat si fuerit exauditus, cum aliquid impatienter petit qđ non impetrare plus prosit, aut si abijciat & de diuina ergo se miseratione desperet, si non exaudiatur, cum forte aliquid petit qđ accipiendo affligatur atrocius, vel ea prosperitate corruptus penitus euertatur. In talibus ergo quid oremus sicut oportet, nescimus. Vnde si aliquid contra quod oramus acciderit, patienter ferendo, & in omnibus gratias agendo, hoc potius oportuisse qa dei non qđ nostra voluntas habuit. minime dubitare debemus. Matt.xxvi.
Nā & huiusmodi exēplū præbuit nobis ille mediator, q dum dixisset: Pater si fieri potest transeat a me calix iste: humanam in se voluntatem ex hominis susceptione transformans, continuo subiecit, Verumtamen non quod ego volo, sed quod tu vis pater. Vnde merito per vnius obedientiā, iusti constituuntur multi. Quisqs autē vnā illam petit a domino & hāc reqrit, certus ac securus petit, nec timet ne fore obsit cū acceperit, sine q̄ nihil ꝓdest E
quicqd aliud sicut oportet acceperit. Ipsa enī vna vera & sola beata vita, vt cōtēplemur domini delectationē in æternū immortales atq3 incorruptibiles corpore & spū. Verūtamē qm̄ ipsa est pax Vita beata quæ sit.

quæ pcellit omnem intellectum, etiam ipsam in oratione posce do quid oremus sicut oportet nescimus. Quod enim sicuti est cogitare nó possumus, vtiq3 nescimus, sed quicquid cogitanti occurrit abijcimus, respuimus, improbamus. non hoc esse quod q̃rimus nouimus, quamuis illud quale sit nondum nouerimus.

Ignorantia docta.

Est ergo in nobis quedam (vt ita dicam) docta ignorantia, sed docta spiritu dei, qui adiuuat infirmitatem nostram. Nam cui dixisset Apostolus, Si enim quod non videmus speramus, per patientiã expectamus; ibi subiecit, Similiter ꝛ spiritus adiuuat infirmitatẽ nostram. Quid enim oremus sicut oportet nescimus: sed ipse spiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus. Quia autem scrutatur corda, scit quid sapiat spiritus, quia secundum deum interpellat pro sanctis. Quod non sic est intelligendum, vt existimemus spiritum sanctum dei qui in trinitate incommutabilis est deus, ꝛ cum patre ꝛ filio vnus deus, tanquam aliquem qui non sit quod deus est deum interpellare pro sanctis. Dictum est quippe interpellat pro sanctis, quia interpellare sanctos facit: sicut dictum est, Tentat vos dominus deus vester, vt sciat si diligitis eũ, hoc est vt scire vos faciat. Interpellare itaq3 sanctos facit gemitibus inenarrabilibus inspirans eis desiderium etiam adhuc incognitę tantę rei, quam per patientiam expectamus. Quomodo enim narratur, quando desideratur quod ignoratur? Nam vtiq3 si omnimodo ignoraretur non desideraretur. Et rursus si videretur, non desideraretur nec gemitibus quæreretur.

F

Deute. xiij.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. vi.

Gemitus columbæ est in amore

¶ Quia ergo in Christo vos amamus, in Christo nos redamate, ꝛ amor noster pro inuicem gemit ad deum. Ipse enim gemitus columbæ est. Si ergo gemitus columbæ est, quod omnes nouimus, gemunt autem columbæ in amore, audite quid dicat. Apostolus, ꝛ nolite mirari quia columbæ specie voluit demonstrare spiritus sanctus. Quid enim oremus sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus interpellat gemitibus inenarrabilib⁹. Quid ergo fratres mei hoc dicturi sumus quia spiritus gemit, vbi perfecta ꝛ æterna beatitudo est ei cum patre ꝛ filio? Spiritus enim sanctus deus: sicut dei filius deus, ꝛ pater deus. Ter dixit deus, sed non dixit tres deos. Magis enim deus ter quam dij tres, quia ꝛ pater ꝛ filius ꝛ spiritus sanctus vnus deus. Hoc optime nostis. Non ergo spiritus sanctus in semetipso apud semetipsum in illa trinitate, in illa beatitudine, in illa æternitate substantiæ gemit, sed in nobis gemit, quia nos gemere facit. Nec paruã res est quod nos docet spiritus sanctus gemere. Insinuat enim nobis quia peregrinamur, ꝛ docet nos in patriam suspirare, ꝛ ipso desiderio gemimus. Cui bene est in hoc seculo, immo qui putat quod ei bene sit, qui lætitia rerum carnalium ꝛ abundantia temporalium ꝛ vana felicitate exultat, habet vocem corui. Vox enim corui clamosa est, nó gemebunda. Qui autem nouit in pressura se esse mortalitatis

Vnus deus non tres dij, sed ter dicitur deus.

G

Corui vox.

huius, peregrinari se a domino, nondum tenere illam perpetuã quę nobis promissa est beatitudinem, sed habere illam in spe, habituros in re cum dominus venerit in manifestatiõe præclarus, qui prius venit in humilitate occultus, qui hæc nouit gemit. Et quamdiu propter hoc gemit, bene gemit. Spiritus docuit illum gemere. A columba gemere didicit. Multi enim gemunt in infœlicitate terrena, vel quassati damnes, vel ægritudine corporis prægrauati, vel carceribus inclusi, vel cathenis colligati, vel fluctibus maris iactati, vel aliquibus inimicorum insidijs circumsepti. Gemunt, sed non columbę gemitu gemunt, nõ amore dei gemũt, non spiritu gemunt. Adeo tales cum fuerint ab ipsis pressuris liberati exultant in grandibus vocibus: vbi apparet q̃a corui sunt, non columbæ. Merito de arca missus est coruus, & nõ est reuersus. Missa est columba, & reuersa est. Illas duas aues misit Noe, habebat ibi coruum, habebat ibi columbam. Vtrunq; hoc genus arca illa continebat. Et si arca figurabat ecclesiam, videtis vtiq; quia necesse est vt in isto diluuio seculi vtrunq; genus contineat ecclesia & coruum & columbam. Qui sunt corui? Qui sua quærunt. Qui columbę? Qui ea quæ Christi sunt, q̃runt. ¶ Quid oremus sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quid est ipse spiritus interpellat, nisi interpellare facit? Gemitibus inenarrabilibus, sed veracibus: quoniam veritas est spiritus. Ipse est enim de quo alio loco dicit, Misit deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem, abba pater. Et hic quid est clamantem, nisi clamare facientem, tropo illo quo dicimus lætum diem, quia lætos facit? Quod alibi manifestat, vbi dicit, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater. Ibi dixit clamantem, hic vero in quo clamamus aperiens videlicet quomodo dixerit clamantem, id est sicuti iam exposui, clamare facientem. Vbi intelligimus & hoc ipsum esse donum dei, vt veraci corde & spiritaliter clamemus ad deum. Attendat ergo quomodo falluntur qui putant a nobis esse, non dari nobis vt petamus, quæramus, pulsamus: & hoc esse dicunt quod gratia præceditur merito nostro, vt sequatur illa, cũ accipimus petentes, & inuenimus quærentes, aperiturq; pulsantibus: nec volunt intelligere etiam hoc diuini esse muneris vt oremus, hoc est petamus quæramus atq; pulsamus. Accipimus enim spiritum adoptionis filiorũ, in quo clamamus, abba pater. ¶ In his ergo tẽporibus fratres admonemus vos & exhortamur in domino vt non petatis aliquid quasi fixum, sed quod vobis deus expedire scit. Quid enim vobis expediat omnino nõ scitis. Aliquando quod putatis prodesse, obest, & quod putatis obesse, prodest. Aegri enim estis, Nolite medico dictare quæ vobis medicamenta velit apponere. Si doctor gẽtium Paulus Apostolus

Columbæ gemitus.

H

Genes. viij.

Arca Noe ecclesiam designabat.

Ex libro de bono p̃seuerãtiæ.

Gala. iiij.

Clamor ad deum & eum precari ex gratia proficiscitur.

A

Ex tract. ps. liij.

Nescimus q̃d expediat.

bicit, Quid enim oremus sicut oportet nescimus. quanto magis nos? Qui tamen cũ sibi videretur etiã ipse prudenter orare vt ab eo auferretur stimulus carnis angelus satanæ qui cũ colaphizauit ne in magnitudine reuelationum extolleretur, quid audiuit a domino? Nunquid factũ est quod volebat? Non, vt fieret qđ expediebat. Quid ergo audiuit a domino? Ter, inquit, dominum

B rogaui vt auferret eum a me: & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea

ij.Cor.xij. nam virtus in infirmitate perficitur. Ego medicamentum ad vulnus posui quando auferédum: sit noui. Non recedat æ grotus a manibus medici, non det consilium medico. Ita sunt omnia ista temporalia. Tribulationes sunt, si bene colis dominum noueris quia nouit quid cui expediat, Prosper itates sunt, magis caue ne ipsæ corrumpant animam tuam, vt ab eo qui hæc dedit recedat. Scimus autem quoniam diligẽtibus deum omnia cooperantur in bonũ his qui secundum propositum vocati sunt sancti.

Ex libr. de correctione & gratia ¶ Apostolus his cum dixisset, Scimus quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum, sciens nónullos diligere deum, & in eo bono vsq; in finem non permanere, mox addidit. His qui secundum propositum vocati sunt. Hi enĩ in eo qđ dili-

Vocati secundum ppositũ. gũt deũ permanent vsq; in finé, & qui ad tempus inde deuiãt reuertuntur, vt vsq; in finem perdurent qđ in bono esse cœperũt. Ostendens aũt qđ sit secundum ppositum vocari, mox addidit, Quoniam quos ante præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij eius, vt ipse sit primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, illos & vocauit, scilicet secundum ppositu; quos aũt vocauit, ipsos & iustificauit, quos aũt iustificauit

C illos & glorificauit. Illa oĩa iã facta sunt. pſciuit, prædestinauit, vocauit, iustificauit, quoniam & omnes iam pſciti ac prædestinati sunt, & multi iam vocati atq; iustificati. Quod autem posuit in fine, Illos & glorificauit: si quidem illa gloria est hic intelligenda de qua idem dicit. Cum Christus apparuerit vita no-

Colos.iij. stra, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria: nondum factum est, quamuis & illa duo, id est vocauit & iustificauit, non omnibus facta sint: de quibus dicta sunt, Adhuc enim vsq; in finem seculi multi vocandi & iustificandi sunt, & tamen verba preteriti temporis posuit de rebus etiam futuris, tãquam iam fecerit deus q̃ iã vt fierẽt ex æternitate disposuit. Ideo de illo dicit & Propheta Esaias, Qui fecit q̃ futura sunt. Quicũq; ergo in dei puidẽ-

Prouidentię dei certitudo. tissima dispositione pſciti, pdestinati, vocati, iustificati, glorificati sunt, nó dico etiã nondum renati, sed etiam nondum nati, iam filij dei sunt, & omnino perire non possunt. Talibus deus diligentibus cũ omnia cooperantur in bonum. Vsq; adeo prorsus omnia, vt etiam si qui eorum deuiant & exorbitant, etiam hoc ipsum eis faciat proficere in bonum, quia humiliores redeũt atq; doctiores. Discunt enĩ in ipsa vita iusta cũ tremore se exulta-

tare debere, non sibi arrogando tanquam de sua virtute fiducia permanendi, nec dicendo in abundantia sua, Non mouebor in Ps. 29
æternum. Propter quod eis dicitur. Seruite domino in timore, D
re, & exultate ei cum tremore, nequando irascatur dominus & pe-
reatis de via iusta. Neq; enim ait, & non veniatis ad viã iustam,
sed pereatis (inquit) de via iusta. Quid ostendens nisi eos esse cõ-
monitos qui iam ambulant in via iusta, vt in timore deo ser-
uiant, id est non altum sapiant, sed timeant? Quod significat nõ
superbiant, sed humiles sint. Vnde alibi dicit, Non alta sapien- Roma. xij.
tes, sed humilibus consentientes. Exultent deo, cum tremore
in nullo gloriantes, quando nostrum nihil sit, vt qui gloriatur
in domino glorietur: ne pereant de via iusta, in qua non ambu-
lare cœperunt deum sibi hoc ipsum assignant quod in ea sunt.
His verbis vsus est Apostolus. vbi ait, Cum timore ac tremo-
re vestram ipsorum salutem operamini. Et ostendens quare cũ
timore & tremore. Deus est enim, inquit, qui operatur in nobis
& velle & operari pro bona voluntate. ¶Quamuis enim & ipsa Ex lib. de trini.
mors carnis de peccato primi hominis originaliter venerit, tam xij.
bonus eius vsus gloriosissimos martyres fecit. Et ideo non solum Mors martyri-
ipsa, sed omnia seculi huius mala, labores, doloresq; homi- bus vtilis fuit.
num, quamquam de peccatorum & maxime de peccati origina-
lis meritis veniant, vnde facta est & ipsa vita vinculo mortis ob- E
stricta, tamen & remissis peccatis remanere debuerũt cum quibus Labores & mala
homo pro veritate certaret, & vnde exerceretur virtus fidelium, q̃ procedũt de
vt nouus homo per testamentum nouum inter mala huius secu- originali pctõ
li nouo seculo præpararetur, miseriam quam meruit vita ista dam- cur maneant re
nata sapienter tolerans, & qua finietur prudenter gratulans: bea- misso peccato.
titudinem vero quam vita futura sine fine habitura est, fideliter
& patienter expectans. Diabolus vero a dominatu & cordibus fi-
delium foras missus, in quorum damnatione atq; infidelitate
licet damnatus etiam ipse regnabat, tantum pro conditione car-
nis mortalitatis huius aduersari nititur, quãtũ eis expedire nouit I. Cor. x.
de quo sacræ literæ sonant per os Apostoli, Fidelis deus qui
non permittet vos tentari super id quod potestis: sed faciet cum
tentatione etiam prouentum vt possitis sustinere. Prosunt au- Mala nostra ad
tem ista mala quæ fideles pie perferunt, vel ad emendanda pec- qd prosunt.
cata, vel ad exercẽdã ꝓbãdãq; iustitiam, vel ad demonstrandam
vitæ huius miseriam, vt illa vbi erit beatitudo vera atq; ꝑpetua,
& desideret ardẽtius, & instantius inquiratur. Sed circa eos ista seruan- F
tur, de q̃bus Apl's dicit, Scimus quoniã diligẽtibus deũ omnia co-
operantur in bonũ, his q̃ secundũ ꝓpositum vocati sunt sancti.
Horũ .i. de istis natorũ nemo cũ diabolo pit, nemo vsq; ad mortem
sub diaboli potestate remanebat. ¶Hñt aliã cãm boni q̃re tralibus af-
fligantur malis, q̃lẽ habuit Iob, vt sibi ipse humanus animus sit ꝓ-
bat' & cognit' q̃ta virtute pietatis gratis deũ diligat. Quib' recte cõ-

Aderatis atq; perspectis attende verum aliquid mali acciderit fidelibus & pijs quod eis non in bonum verteretur. Nisi forte putandum est apostolicam illam vacare sententiã, vbi ait, Scimus qm̃ diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. Amiserunt omnia quæ habebant: Nunquid fidem? nunquid pietates? nunqd interioris hominis bona, qui est ante deum diues? Hæ sunt opes

1. Timo. vi. Christianorum, quibus opulentus dicebat Apostolus, Est autem q̃

Ibidem stus magnus pietas cũ sufficientia. Nihil enim attulimus in hũc mundum, sed nec auferre aliquid possumus. Habentes autem victum & tegumentum his contenti simus. Nam qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem & laqueũ diaboli, & desideria multa inutilia, & noxia, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim est omnium malorum auaritia: quam quidam appetentes a fide pererrauerunt & inseruerunt se doloribus

Cõtra auaritiã. multis. Nam cum dixit, Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem &c. profecto in diuitijs cupiditatem reprehendit non facultates. de qua præcipit alibi dicens, Præcipe diuitibus huius mũdi, non superba sapere, neq; sperare in incerto diuitiarum: sed in deo viuo qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. Benefaciant, diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurũ vt apprehendant veram vitam.

Extracta. ps. cxxiij. Volũtatem dei sequentes deus præcedere faciunt

¶ Qui voluntatem dei sequuntur, non voluntatem suam sequũt deum volunt, illum faciunt præcedentem & se sequentes, non aũt se præcedentes & illum sequentem, & in omnibus bonum eũ inueniunt, siue emendantem, siue consolantem, siue exercentes, siue coronantem, siue purgantem, siue illuminantem, sicut Apostolus ait, Scimus quia diligentibus deũ omnia cooperantur in bonum.

Ex epistola ad Probam. Spes futuri facit tolerare præsentia.

¶ Animam Christianam recte, facit mala huius mundi tolerabilia ducere spes futuri. Sic enim vsu quodam bono conuertunt in bonum, dum non augent nostram concupiscentiam, sed exercent patientiam. de qua re Apostolus ait, Scimus quoniam diligentibus deum, omnia cooperantur in bonum. Omnia, inquit: Non solum ergo illa quæ appetuntur vt suauia, verum etiam illa quæ vt molesta vitantur, quando alia sic sumimus ne capiamur, alia sic ferimus ne frangamur. & secundum præcepta diuina in oĩ

ps. xxxiij. bus gratias agimus ei, de quo dicimus, Benedicam dominum in

ps. cxviij. omni tempore, semper laus eius in ore meo. Et bonum mihi qm̃ humiliasti me vt discam iustificationes tuas. Neq; enim reuera si fallacis prosperitatis semper hic tranquillitas arrideret, anima humana portum illum veræ certæq; tranquillitatis appeteret.

Ex lib. de gratia & libero ar. Sine deo nihil possumus pietatis.

¶ Sine domino vel operante vt velimus, vel cooperante cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus. De operante illo vt velimus dictũ est, Deus est eni q operat in nobis & velle. De operante illo cũ iã volumus & volendo agimus. Scimus eñ, inqt, qm̃

diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. Quid est omnia, nisi & ipsas terribiles sæuasq; passiones? Sarcina quippe quæ infirmitati grauis est, leuis efficitur charitati. Talibus enim dominus dixit esse suam sarcinam leuem, qualis Petrus fuit cum passus est pro Christo, non qualis fuit quando negauit Christum.

¶ Hæreticorum quoq; inquietudine vt scripturas vigilantius perscrutemur, vnde ne ouili Christi noceant eis possit occurri, tanq; de somno ignauię nostra excitatur industria: Ita per multiplicem gratiam Saluatoris etiam quod inimicus machinatur in perniciem, deus conuertit in adiutorium quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. Ex epistola ad Sixtum pr. Heretici pelliũt fideliũ ignauiã

A

Nam quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis filii sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.

INimici ecclesiæ quolibet errore cæcentur vel malitia deprauentur, si accipiunt potestatem corporaliter affligendi, exercent eius patientiam. Si tantummodo male sentiendo aduersantur, exercent eius sapientiam, & vt etiam inimici diligãtur exercent eius beniuolentiam, quia deus his qui diligunt eum oĩa cooperantur in bonum. Ex lib. sñiarum Prosperi. Inimici ecclesię psunt eidem

¶ Certus est ergo dei prę̨scientię definitus numerus, & multitudo sanctorum, quibus diligentibus deum, quód eis donauit per diffusum in cordibus eorum spiritum sanctum, omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti. Quoniã quos ante prę̨sciuit, & prę̨destinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prę̨destinauit illos & vocauit. Hic subandire debemus secundum propositum. Sunt enim & alij vocati, sed non electi, ac per hoc non secundum propositum vocati. Quos aũt vocauit, hoc est secundum propositum, illos & iustificauit: quos aũt iustificauit, illos & glorificauit. Hi sunt filij pmissionis, hi sunt electi, qui per electionẽ gratiæ, salui fiunt, Hęc sunt vasa misericordiæ, in quibus deus ẽt per vasa irę notas facit diuitias gl̃iæ suæ. Ex lib. ad paulũ Nolanũ epm. Numero sanctorũ dei prę̨scientię certꝰ sugã

B

Nam quos prę̨sciuit, & prę̨destinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.

¶ Prę̨destinatio est gratiæ prę̨paratio, quę sine præscientia non potest esse, potest autem esse sine prædestinatione prę̨scientia. Prædestinatione quippe deus ea pſciuit quę fuerat ipse facturus: vnde dictũ est, fecit quæ futura sunt. Præscire aũt potens est ẽt quæ non facit, sicut qcunq; pctĩ. Quia & si sunt qdã q̃ ita pcã sunt, vt pœnæ sint ẽt pctórũ, vñ dictũ, Tradidit illos deus in reprobã mentẽ, vt faciant q̃ non conueniunt: non ibi pctm̃ dei est, sed iudiciũ. Quocirca prę̨destinatio dei q̃ in bono est, gratiæ est vt dixi pparatio, gratia vero est ipsius prædestinationis effectus. Ex lib. de pdestinatiõe scõrũ. Prædestinatio quid sit. Rom. 1.

¶ Hęc est pdestinatio sanctorũ, nihil aliud, pſcia: sc; & prę̨paratio Ex li. de bono perseuerantiæ. Prædestinatio.

beneficiorum dei, quibus certissime liberantur quicunq; liberantur. Ceteri autem vbi nisi in massa perditionis iusto diuino iudicio relinquuntur?

Ex libro de ciuitate dei .xxij. Rom. xij.

¶ Quod ergo ait prædestinatos cõformes fieri imaginis filij dei, põt secundum interiorem hominem intelligi. Vñ nobis alio loco dicit, Nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mentis vestræ. Vbi ergo reformamur ne conformemur huic seculo, ibi conformamur dei filio. Potest & sic accipi, vt quẽadmodum nobis ille mortalitate, ita nos illi efficiamur immortalitate conformes. quodquidem & ad ipsam resurrectiones corporum pertinet.

Ex libro de trinitate. xiiij.

¶ Quos aũt præsciuit, inquit, & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Primogenitus vtiq; a mortuis, secundum eundẽ Apostolum. Qua morte seminata est caro eius in contumelia, resurrexit in gloria. Scdm hanc imaginem filij sui, cui per immortalitatem conformamur in corpore, etiam illud agimus, quod item dicit idem Apostolus, Sicut portauimus imaginem terreni portemus etiam imaginem eius qui in cœlo est, vt scilicet qui secundum Adam mortales fuimus, secundum Christum immortales nos futuros fide vera & spe certa firmaq; teneamus. Sic enim nũc eandem imaginem portare possimus nondum in visione, sed in fide: nondum in re, sed in spe. de corporis quippe resurrectione tũc loquebatur Apostolus. cum hæc diceret.

I. Cor. xv.

Ex sermone de symbo. Fratres Christi.

¶ Secundum id q vnigenitus est, non habet fratres, secundum id autem q primogenitus est fratres vocare dignatus est omnes qui post eius & per eius primatum in dei gratiam renascuntur p adoptionem filiorum, sicut apostolica disciplina commendat.

Ex libro de bono pseuerãtiæ. D Rom. xi.

¶ Ista igitur sua bona quibuscunq; deus donat, proculdubio se donaturum esse præsciuit & in sua præscientia præparauit. Quos ergo prædestinauit ipsos & vocauit, vocatione illa de qua dictum est, sine pœnitentia sunt dona & vocatio dei. Namq; in sua quæ falli mutariq; non potest præscientia opera sua disponere, id omnino nec aliud quicquam est q̃; prædestinare.

Quos autẽ prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & magnificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Quis accusabit aduersus electos dei? Deus qui iustificat. Quis est qui cõdemnet? Christus Iesus qui mortuus est, immo qui & resurrexit.

Iſta ſanctificatio conceditur iuſtis, ſed vt iuſtificentur præce- Ex tradd.
dit vocatio, quæ non eſt meritorum, ſed gratiæ dei. Omnes ps. v.
enim peccauerunt ⁊ egent gloria dei. Quos enim vocauit, Rom. iij.
hos ⁊ iuſtificauit. Quos autem iuſtificauit, hos ⁊ glorificauit. Quia B
ergo vocatio non meritorum noſtrorum, ſed miſericordiæ ⁊ be-
niuolentię dei eſt, ſubiecit dicens, Domine vt ſcuto bonæ volun-
tatis tuæ coronaſti nos. Bona etenim voluntas dei pręcedit bonam
voluntatem noſtram vt peccatores vocet ad pœnitentiã. Et ipſa
ſunt arma quibus expugnatur inimicus. contra quem dr̃, Quis
accuſabit aduerſum electos dei? Et ſi deus pro nobis quis aduer-
ſus nos? Qui vnigenito filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis om-
nibus tradidit illum. ¶ Si enim cũ adhuc inimici eſſemus, Chri-
ſtus pro nobis mortuus eſt, multo magis recõciliati ſalui erimus
ab ira ipſi us. Hoc eſt inuictiſſimum ſcutum in quo repellitur inimi
cus deſperationem ſalutis ſuggerens multitudine tentationum ⁊
tribulationum. ¶ Si enim ad æternam beatamq́ tendimus vi- Rom. v.
tam primitus noſtra peccata damnando, deinde bene viuendo, Remediũ cõtra
vt poſt vitam condemnatam malam, ⁊ geſtam bonam, mereamur deſperationẽ.
mur æternam. Secundum propoſitum enim occultiſſimę iuſtitię Ex tracta. ps. cl.
bonitatiſq́ ſuæ deus quos prædeſtinauit illos ⁊ vocauit, ⁊ quos Via ad æternã
vocauit ipſos ⁊ iuſtificauit, quos autem iuſtificauit, ipſos ⁊ glorifi vitam.
cauit. Prædeſtinatio noſtra non in nobis facta eſt, ſed in occulto
apud ipſum in eius præſcientia. Tria vero reliqua in nobis fiunt,
vocatio, iuſtificatio, glorificatio. Vocamur prædicatione pœniten F
tiæ. Sic enim cœpit dominus euangelizare, Agite pœnitentiam, Matthe. iij.
appropinquabit enim regnum cœlorum. Iuſtificamur in voca-
tione miſericordię ⁊ timore iudicij. Hinc eſt quod dicitur, Deus in ps. cxvij.
nomine tuo ſaluum me fac, ⁊ in virtute tua iudica me. Non timet
iudicari qui impetrauerit ante ſaluari. Vocati renunciamus dia-
bolo per pœnitentiam, ne ſub iugo eius remaneamus. Iuſtificati
ſanamur per miſericordiam, ne iudicium timeamus. Glorifi-
cati tranſimus in vitam æternam. Ad hoc pertinere arbitror qđ
dominus dicit, Ecce eijcio dæmonia, ⁊ ſanitates perficio hodie Luc. xiij.
⁊ cras, ⁊ tertia conſummor. Quod etiam in triduo ſuæ paſſionis,
⁊ dormitionis, ⁊ euigilationis oſtendit. Crucifixus eſt enim ⁊
ſepultus, ⁊ reſurrexit. In cruce de principibus ⁊ poteſtatibus triũ
phauit, in ſepulchro requieuit, in reſurrectione exultauit. Pœ-
nitentia cruciat, iuſtitia tranquillat, vita æterna glorificat.
¶ Intelligamus ergo vocationem qua fiunt electi, non qui eli- Ex lib. de prǽde-
guntur, quia crediderint, ſed qui eliguntur vt credant. Hanc enim ſtinatiõe ſctõr.
⁊ ipſe dominus ſatis aperit vbi dicit, Non vos me elegiſtis, ſed Vocatio ele-
ego elegi vos. Nam ſi propterea electi erant quia crediderant, ipſi ctorum.
eum prius elegerant credendo in eum vt eligi mererentur. Au- Ioan. xv.
fert hoc omnino qui dicit, Nõ vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos. G
Et ipſi quidem proculdubio elegerunt eum quando crediderunt in

eum. Vnde non ob aliud dicit, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, nisi quia non elegerunt vt eligeret eos: sed vt eligerent eum elegit eos, quia misericordia eius præuenit eos secundū gratiam, non secundū debitū. Hæc est immobilis veritas pdestinationis & gratiæ. Nā quid est qđ ait Apostolus, Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionē? Quā profecto si propterea dictū est quia præsciuit deus credituros non quia facturus fuerat ipse credentes, cōtra illam præscientiā loquitur filius dicens, Non vos me elegistis sed ego elegi vos, cū hoc potius præsciuerit deus ꝙ ipsi eū fuerāt electuri vt ab illo eligi mererentur. Electi sunt itaqꝫ ante mundi ɔstōnē ea pdestinatiōe in qua deus sua facta futura pſciuit. Electi sunt aūt de mundo ea vocatione, qua deus id quod prędestinauit impleuit. Quos enim prędestinauit ipsos & vocauit, illa scilicet vocatione secundum propositum. Non ergo alios, sed quos prędestinauit ipsos & vocauit: nec alios, sed quos ita vocauit ipsos & iustificauit: nec alios, sed quos prædestinauit, vocauit, iustificauit, ipsos & glorificauit. ¶ Nouit dominus qui sunt eius. Nouit præscitos, nouit prędestinatos. De illo quippe dictum est, Quos aūt præsciuit & prędestinauit conformes fieri imaginis filij sui vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prędestinauit ipsos & vocauit, & quos vocauit ipsos & iustificauit. Quos autem iustificauit, ipsos & glorificauit. Si deus pro nobis quis contra nos? Adde adhuc. Qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. quomodo non & cum illo omnia nobis donauit? Sed quibus nobis? Prescitis, predestinatis, iustificatis, glorificatis. De quibus sequitur, Quis accusabit aduersus electos dei? Nouit dominus qui sunt eius. Ipsę sunt oues. Aliquando seipsę nesciunt, sed pastor nouit eas secundum istam prędestinationem, secundū istam dei præscientiam, secundum electionem ouium ante constitutionem mundi. Nam & hoc dicit Apostolus, Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Secundum ergo istam præscientiam dei & prædestinationem q̄ꝫ multæ oues foris, q̄ꝫ multi lupi intus: & q̄ꝫ multæ oues intus, & multi lupi foris. Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos?

¶ Omnium quidem bonorum fidelium Christianorum, maxime tamen gloriosissimorum martyrum vox est, Si deus pro nobis quis contra nos? Fremebat mundus aduersus eos, populus meditabantur inania, principes conuenerunt in vnum. Excogitabantur noui cruciatus, & pœnas incredibiles inueniebat ingeniosa crudelitas. Obruebantur opprobriis, falsis arguebantur criminibus, custodiis intolerabilibus includebantur, vngulis arabantur, ferro perimebantur, bestijs subrigebantur, ignibus cremabantur, & dicebant, Si deus pro nobis, quis contra nos? Totus mundus contra vos, & dicitis, quis contra nos? Responderent tibi. Et quid est totus mundus? quando pro eo morimur per quem factus est mun-

Ephes. i.

H Ex tracta. euangelij scdm Ioannes. xlij.

Oues electę aliquā se ignorant, sed a pastore noscuntur

Ex sermone de natali martyrū

A Martyrum tormenta.

dus? Possunt corpus non solum perimere, sed etiam dilaniare. Et quid facient? Ecce enim deus auxiliator mihi, & dominus susceptor est animæ meæ: Et quid mihi obest cum sit dominus susceptor animæ meæ, & mundus interfector est corporis mei, quando susceptor animæ meæ erit restitutor & corporis mei? Vnde probas o beate gloriose martyr, vnde mihi probas quod dicis, Si deus pro nobis, quis contra nos? Continuo attulit grande documentum. Continuo introduxit martyrem martyrum, testes testium, illum scilicet cui proprio filio pater non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Hinc probauit se verum dixisse, Si deus pro nobis quis contra nos? filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Quomodo non & cum illo omnia nobis donauit? Quando cum illo omnia nobis donauit, & ipsum nobis donauit. Terret te fremitus mundi cui donatur artifex mundi? Christum nobis donatum esse gaudeamus, & nullos inimicos Christi in hoc seculo timeamus. Psal. liij. B

Apostolum beatum audiuimus exhortantem & confirmantem nos cum diceret nobis, Si deus pro nobis, quis contra nos? Pro quibus autem sit deus, superius ostendit vbi ait, Quos autem prædestinauit, illos & vocauit: quos autem vocauit, illos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos? Deus pro nobis vt prædestinaret nos, deus pro nobis vt vocaret nos, Deus pro nobis vt iustificaret nos, Deus pro nobis vt glorificaret nos. Si deus pro nobis, quis contra nos? Prædestinauit antequam essemus, vocauit antequam auersi essemus, iustificauit cũ peccatores essemus, glorificauit cum mortales essemus. Si deus pro nobis quis contra nos? Prædestinatis, a deo vocatis, iustificatis, glorificatis, qui vult aduersari, paret se si potest bellare aduersus deum. Vbi enim audiuimus, si deus pro nobis, quis contra nos? nisi qui deum vincit non lædit nos. Et quis est qui vincit omnipotentem? Quicunque reluctari voluerit sibi nocet. Hoc est quod & Paulo adhuc Saulo de cœlo Christus clamauit, Non tibi expedit contra stimulum calcitrare. Sæuiat, sæuiat, quantumcunque potest, qui calces aduersus stimulum mittit, nonne in seipsum sæuit? In his autem quatuor rebus quas commendauit Apostolus insignes, in his quę pertinẽt ad deum, pro quibus est deus, idest prędestinatione, vocatione, iustificatione, glorificatione. In his ergo quatuor rebus considerare debemus quid iam habeamus. & quid adhuc expectemus. In his enim quę iam habemus laudamus deum largitorem, in his quę nondum habemus tenemus debitorem. Debitor enim factus est non aliquid a nobis accipiendo, sed quod ei placuit promittendo. Prędestinati enim iam sumus & antequam essemus, vocati sumus quando Christiani facti sumus. Iam ergo & hoc habemus. Iustificati, quicquid est iustificati, audemus dicere, & hoc tertium

Ex sermone de verbis apl'i. xvi Deus quõ multipliciter est pro nobis.

Actu. ix. G

Deus debitor effectus est.

habet? nos? Et erit quisquam nostrum qui audeat dicere iustus sum, quod est peccator non sum? Si audes hoc dicere, occurrit tibi Ioannes. Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Quid ergo? Nihil habemus de iustitia? An habemus, sed non tantum habemus? Si enim iustitiæ nihil habemus, nec fidem habemus: si fidem non habemus, Christiani non sumus. Si autem habemus fidem, iam habemus aliquid iustitiæ. Ipsum aliquid vis nosse quantum sit? Iustus ex fide viuit, iustus inquam ex fide viuit qui credit quod non videt. Grati simus ex eo quod habemus, vt addatur quod non habemus, & non perdamus quod habemus. Ergo & hoc tertium iam agitur in nobis. Iustificati sumus, sed ipsa iustitia cum proficimus crescit.

Li.Ioan. I. | Rom. I.

D

Qui etiam filio suo proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. ¶ Quid dabit eis quos prædestinauit ad vitam, si tanta dedit etiam eis quos prædestinauit ad mortem? Quæ bona in illa beata vita facit eos sumere, pro quibus in hac vita misera Vnigenitum filium suum voluit ad mortem mala tanta perferre. Vnde Apostolus de ipsis in illud regnum prædestinatis loquens, Qui proprio, inquit, filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non & cum illo omnia nobis donauit? Cum hæc promissio complebitur, quid erimus? quales erimus? Quæ bona in illo regno accepturi sumus, quando quidem Christo moriente pro nobis tale iam pignus accepimus? Qualis erit spiritus hominis? Nullum omnino habens vitium nec sub quo taceat, nec cui cedat, nec contra quod saltem laudabiliter dimicet, pacatissima virtute perfectus. Rerum ibi omnium quanta, quam speciosa, quam certa scientia sine errore aliquo vel labore, vbi dei sapientia de ipso suo fonte potabitur cum summa fœlicitate sine difficultate. Quale erit corpus quod omnino spiritui subditum, & eo sufficienter viuificatum, nullis alimonijs indigebit. Non enim animale sed spiritale erit, habens quidem carnis, sed sine vlla carnali corruptione substantiam.

Bellib. de ciuitate dei. xxij. | Boni futuri magnitudo. | Seculi futuri bona.

E

¶ Quod autem a patre sibi dicit datum calicem passionis, profecto illud est quod ait Apostolus, Si deus pro nobis quis contra nos? Qui filio proprio non pepercit sed pro nobis omnibus tradidit eum. Verum auctor calicis huius est etiam qui bibit. Vnde idem Apostolus item dicit, Christus dilexit nos, & tradidit seipsum pro nobis oblationem & hostiam deo in odorem suauitatis.

Ex tracta. euangelij sc. Ioannem. cix. | Ephes. v.

¶ Dictum est enim ab Aplon. Qui me dilexit & tradidit semet ipsum pro me. Dictum est de patre, Qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Si ergo pater filiū tradidit, & filius seipsum tradidit. Iudas quid fecit? Pater tradendo pro nobis ad mortem filium bene fecit. Christus tradendo seipsum pro nobis bene fecit. Tradendo Iudas magistrum pro aua-

Ex tractatu. vij. lxv. | Pater tradēdo filiū & filius tradendo se bene fecit, Iudas autem male.

titia, fecit male. Non enim quod nobis præstitum est de passio ne Christi, malitiæ Iudę deputabitur. Ille mercedem habebit ma litię, Christus laudem gratię. Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit. ¶ Quid sibi vult cum pater diceret, Tu mecum es semper: addidit, Et mea omnia tua sunt? Qua in re pri mo cauendum est ne intelligas ita dictum, omnia mea tua sunt, quasi non sint & fratris, vt tanquam in terrena hęreditate patiaris an gustias. Quomodo possint omnia esse maioris si habet ibi etiam minor partem suam? Sic enim a perfectis, & purgatis, ac iam im mortalibus filijs habentur omnia, vt sint & omnium singula, & omnia singulorum. Vt enim cupiditas nihil sine angustia, ita ni hil cum angustia charitas tenet. Sed quomodo omnia? Nunquid & an gelos (ait aliquis) & virtutes sublimes ac potestates atque vniuersa cælestia dei mysteria deus, in possessionem tali filio subiecisse pu tandus est? Si possessionem sic accipias vt eius possessor ipse sit do minus, non vtique omnia. Non enim domini erunt, sed consortes potius angelorum, de quibus dictum est, Aequales dei angelis. Sin vero possessio sic intelligitur, quomodo recte dicimus possidere animas veritatem, non inuenio cur non vere, ac proprie, possi mus accipere omnia, quę dicta sunt omnia. Non enim illud ita loquimur vt dominas veritatis animas dicamus, quam ab eis di cimus possideri. Aut si nomine possessionis ab hoc sensu impe dimur, id quoque auferatur. Non enim ait pater, omnia in possessio nem tibi dabo, sive omnia mea possides, vel possidebis, sed om nia mea tua sunt. Nec tamen ita sunt eius vt ipsius dei. Quod enim est in nostra pecunia, potest in nostrę familię vel alimentum esse, vel ornamentum, vel aliquid huiusmodi. Et certe cum ipsum pa trem recte ille possit suum dicere, non video, quę ipsius recte sua vocare non possit, diuersis duntaxat modis. Cum enim beatitudi nem illam obtinuerimus, nostra erunt ad viuendum superiora, nostra erunt ad conuiuendum æqualia, nostra erunt ad dominandum in feriora. QVIS accusabit aduersus electos dei? Deus qui iusti ficat? Quis est qui condemnet & cætera.

Ex lib. quæstionum euange. ij. Bona patris sunt filij & fra tris.

Mar. xij.

G

¶ Quęcunque autem de ambiguis distinctionibus diximus, ea dem obseruanda sunt & in ambiguis pronunciationibus. Nisi & ipsæ nisi lectoris nimia vitientur incuria, aut regulis fidei corrigunt, aut præcedentis, vel posterioris connexione sermonis: aut si neutrum horum adhibeatur ad correctionem, nihilominus dubię remanebunt, vt quo libet modo lector pronunciauerit, non sit in culpa. Nisi enim reuo cet fides qua credimus deum non accusaturum aduersus electos suos, & Christum non condemnaturum electos suos, potest illud sic pronunciari, Quis accusabit aduersus electos dei? vt hanc interrogationem quasi responsio consequatur: deus qui iustificat. Et iterum interrogetur, quis est qui condemnet? Et respondeatur, Iesus Christus qui mortuus est. Quod credere quia dementissimum est, ita pronunciabitur vt præcedat percontatio, sequatur interrogatio. Inter percontationem

Ex libr. de do ctrina Christia na. iij.

Pronunciatio ambigua ob seruanda est.

H autem & interrogationem hoc veteres interesse dixerunt, quod

Percontatio & interrogatio differunt.

ad percontationem multa responderi possunt, ad interrogationē vero aut non, aut etiam. Pronunciabitur ergo ita, vt post percontationem qua dicimus, quis accusabit aduersus electos dei? illud quod sequitur sono interrogantis enuncietur, Deus qui iustificat? vt tacite respondeatur non. Et item percontemur, quis est qui cōdemnet? rursusq; interrogemus, Christus Iesus qui mortuus est, magis autem qui surrexit? qui est in dextera dei? qui & interpellat pro nobis? vt vbiq; tacite respondetur, non. At vero illo in loco vbi ait, Quid ergo dicimus, quia gentes quæ non sectabantur iustitiam apprehenderunt iustitiam, nisi post percontationem qua dicitur, Quid ergo dicimus, responsio subijciatur, quia gentes quæ non sectabantur iustitiam apprehēderunt iustitiam, textus consequens non cohærebit. Qualibet autem voce pronuncietur illud quod Nathanael dixit, A Nazareth potest aliquid boni

Ioan. i.

esse: siue affirmantis, vt illud solum ad interrogationem pertinet quod ait, A Nazareth: siue totum cum dubitatione interrogantis, non video quomodo discernatur: vterq; ergo sensus fidem non impedit. Est etiam ambiguitas in sono dubio literarum. & hæc quidem ad pronunciationem pertinent. Nam quod scriptum est,

A

Ps. cxxxviij.

Non est absconditum os meum a te quod fecisti in abscondito. non elucet legenti vtrum correpta o litera pronunciet os an producta. Si enim corripiat ab eo quod sunt ossa, si autem producat ab eo quod sunt ora intelligitur numerus singularis. Sed talia linguæ præcedentis inspectione dijudicantur. Nam in græco non στόμα, sed ὀστέον positum est. Vnde plerunq; loquendi consuetudo vulgaris vtilior significandis rebus quam integritas literata. Malem quippe cum barbarismo dici, non est absconditum a te ossum meum, quam vt ideo esset minus apertum quia magis latinum est. Sed aliquando dubius syllabæ sonus etiam vicino verbo ad eandem sententiam pertinente dijudicatur. Sicut est illud

Lingua precedens sequētis ambiguitatem tollit.

Consuetudo vulgaris cū barbarismo pferenda est literatæ integritati obscuræ.

Apostoli, Quæ pdico vobis sicut & prædixi, quoniam qui talia agunt regnum dei non possidebunt. Si autem tantummodo dixisset quę pdico vobis, neq; subiunxisset, sicut pdixi, non nisi ad codicem pcedentis linguæ recurrendū esset, vt cognosceremus vtrum in eo quod dixit prædico producēda an corripienda esset syllaba media. Nunc autem manifestum est producendam esse. Non enim ait sicut prædicaui, sed sicut prædixi. Non solum autē iste sed etiam illæ ambiguitates, quæ non ad distinctionem vel ad pronunciationem pertinēt, similiter considerandæ sunt. qualis illa est ad Thessalonicenses. Propterea cōsolati fratres sumus

B

i. Thes. v.

in vobis. Dubium enim vtrum o fratres, an hos fratres. Neutrū autem horum est contra fidem, sed græca lingua hos casus pares non habet, & ideo illa inspecta renunciatur vocatiuus, id est o fratres. Quod si voluisset interpres dicere, Propterea cōsolationē

habuimus

habuimus fratres in vobis, minus seruitum esse verbis, sed mi/nus de sententia dubitaretur, aut certe adderetur nostri. Nemo em̃ fere ambigeret vocatiuum casum esse cum audiret: propterea cõ/solati sunt vos fratres in vobis. Sed iam hoc periculosius permitti/tur. Ita factum est in illa ad Corinthios cum ait Apostolus, Quo/tidie morior per vestram gloriam fratres, quam habeo in Chri/sto Iesu. Ait enim quidã interpres, Quotidie morior per vestram iuro gloriam, quia in græco vox iurantis manifesta est sine ambi/guo sono. Rarissime igitur & difficillime inueniri potest ambi/guitas in proprijs verbis, quantum ad libros diuinarum scriptu/rarum spectat, quam non aut circunstantia ipsa sermonis qua co/gnoscitur scriptorum intentio, aut interpretum collatio, aut præ/cedentis linguæ soluat inspectio.

I. Cor. xv.

Modi tollendæ ambiguitatis in scriptura.

Qui est ad dexterã dei, q etiã interpellat p nobis.

C

CAput nostrum ad dexteram patris interpellat pro nobis. Alia membra recipit, alia flagellat, alia mundat, alia cõ/solatur, alia creat, alia vocat, alia reuocat, alia corrigit, alia redintegrat. Certe recte admonet membra sua vt sursum cor ha/beãt. Audiant ergo & faciant, leuent ad illum, quod male est in ter/ra. Ibi enim non putrescit cor, si leuetur ad deum. Frumentum si haberes in inferioribus, ne putresceret, leuares ad superiora. Fru/mento tuo mutare quæris locũ, & corpmittis in terra putrescere? Frumentum leuares in superiora, cor leua in cælum. Et vnde (inquis) possum? Iter tuum ad deum voluntas tua est. Amando accedis, negligendo discedis. Stans in terra, in cœlo es si diligas deum. Non enim sic leuatur cor, quomodo leuatur corpus. Cor/pus vt leuetur locum mutat, cor vt leuetur, voluntatem mutat.

Ex tracta. ps. lxxxv.

Caput nostrũ Christus quõ mẽbra sua curet.

Cor sursum habendum est.

Quis nos separabit a charitate dei? Tribulatio? an angustia? an persecutio, an fames, an nuditas, an gla dius?

SPes quæ hic est, ad iustitiam pertinet peregrinationis nostræ. Ipsum Apostolum audi, Adoptionem, inquit, expectantes in nobis metipsis ingemiscimus adhuc. Vbi est gemitus? Li potest dici illa fœlicitas de qua scriptura dicit, Transiet labor & ge/mitus. Ergo adhuc (inquit) in nobismetipsis ingemiscimus ado/ptionem, expectantes redemptionem corporis nostri. Adhuc in/gemiscimus. Quare? Spe enim salui facti sumus, Spes autem quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis quid sperat? Si autẽ quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. In hac ergo patientia martyres coronantur. Desiderabant enim quæ non videbant, contemnebant quæ ferebant. In hac spe dicebãt, Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an gladius? Quia propter te. Et vbi est propter quem? Quia propter te, inquit mortificamur.

D

Ex sermone de verbis aposto/li. xvi.

Spes.

Ioan.xx. tota die. Propter te? Et ubi est, Beati qui non viderunt & credide-runt? Ecce ubi est, in te est, quia & fides ipsa in teipso est? An fallit nos Apostolus qui dicit habitare xp̃m per fidẽ in cordibus nostris? Modo per fidem, tunc per spem, modo per fidem quandiu in via quandiu, in peregrinatione, Quandiu enim sumus in corpore, peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, non per speciem. Si hoc est fides, quid erit spes? Audi quid erit. Ut sit deus omnia in omnibus. Quid est omnia? Quicquid hic quęrebas, quicquid hic pro magno habebas, ipse tibi erit. Iam enim exaltauit caput meum. Amabas manducare & bibere, ipse tibi erit cibus, ipse erit tibi potus. Volebat sanitatem corporis fragilem, transeuntem, ipse tibi immortalitas erit. Quaerebas diuitias? Auare quid tibi sufficit? Sed qd amabas? Gloriam, honores? Deus tibi erit gloria, cui & modo dicitur, Gloria mea exaltans caput meũ. Caput nostrum Christus est. Sed quid miraris? quo caput & caetera membra? Tũc erit deus omnia in omnibus. Hoc modo credimus, hoc modo speramus: cum venerimus tenebimus, & iam visio erit non fides cum venerimus tenebimus, & iam res erit nõ spes. Charitas quid? Nunquid & ipsa modo est, & tunc non erit? Si amamus credendo & non vidẽdo, quomodo amabimus vidẽdo & tenendo? Ergo charitas nõ tantũ erit, sed perfecta erit sicut ait Apostolus, Fides, spes, charitas, tria hęc maior autem horũ est charitas. Hanc habentes & in nobis nutrientes securi, illo adiuuante perseuerantes in illo dicamus, Quis nos separabit a charitate Christi? Donec ipse misereatur. Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati sumus ut oues occisionis. Et qs sipportat? qs omnia tolerat? Sed in his omnibus superamus. Unde? Per eũ qui dilexit nos. Ergo si deus ꝓ nobis, qs cõtra nos?

Nihil saluatis deerit in cęlo. (margin)

Psal. iij. (margin)

i. Cor. xiij. (margin)

Psal. xliij. Sicut scriptum est. Quia propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oues occisionis.

Ex tracta. ps. xliij. Psalmus iste filijs Chore dicitur, sicut eius titulus p̃fert. Interpretatur autem Chore, caluitium vel caluaria. Et inuenimus in euangelio dominum Iesum Christum in loco Caluarię crucifixũ. Ergo clarus est qd filijs passionis eius cátetur hic psalmus. Habemus autẽ hinc euidentissimum & firmissimum testimonium Apostoli Pauli, quia cum persecutione gentilium laboraret ecclesia, hinc sumpsit versum quem interponeret ad exhortationem & consolationem patientiæ. Hinc enim dictum

Vox martyrum est quod ille in epistola sua posuit. Propter te mortificamur tota die, deputati sumus ut oues occisionis. Vocem ergo martyrum audiamus in psalmo. Et vox martyrum videte quam bonam

Matth. v. causam habeat cum dicit propter te. Nam & ideo dominus addidit propter iustitiam cum diceret, Beati q perse[...]onem patiũ-

tur propter iustitiam, ne quisquam persecutionem patiēs ex ipsa pœna quęreret gloriam, non bonam habens causam. Et hinc exhortatus suos, ait, Beati eritis, cum vobis illa & illa fecerint homines propter nomen meum. Ipse nouit occulta cordis. Quid est nouit occulta? Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati sumus velut oues occisionis. Potes eñ videre mortificari hominem, quare mortificetur nescis. Deus hoc nouit, res in occulto est. Sed dicet mihi aliquis, Ecce pro nomine Christi detinetur, nomen Christi confitetur. Nonne & hæretici nomen Christi confitentur? Sed non tamen propter ipsum moriuntur. Prorsus in ipsa ecclesia dicam catholica, putatis defuisse, aut deesse posse, q causa vaneglorię paterētur? Sed si nō essent huiusmodi homines nō diceret Apostolus, Si tradidero corpus meū vt ardeam charitatem autē non habeā, nihil mihi prodest. Sciebat ergo posse esse quosdam qui hoc iactatione facerent, nō dilectione, ideo obscurum est. Deus hoc solus videt, nos non possumus. Ipse solus potest iudicare qui nouit occulta cordis. ¶ Quæsierunt martyres Christum confitendo, tenuerunt moriendo. Magno lucro perdiderunt animas suas fœnū perdentes, corona vincentes. Corona inquam vincentes, & vita sine fine regnantes. Fit deniq;, immo factum est in eis quod dominus, subsequenter adiunxit. Et qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Qui perdiderit (inquit) propter me, tota causa ibi est, Qui pdiderit nō quōcunq;, nō qualibet causa, sed propter me. Illi enim iam in prophetia dixerant martyres, Propter te mortificamur tota die. Propterea martyrem nō facit pœna, sed causa. Qñ dominus passus est, tres cruces causa discernit, inter duos latrones crucifixus erat. Hinc & inde facinorosi crucifixi, in medio ipse. Et tanq; illud lignū tribunal esset, insultātem damnauit, confitentem saluauit. Quid faciet iudicaturus qui hoc fecit iudicatus? Iam ergo discernebat cruces. Si si pœna interrogaretur, similis erat Christus latronibus. Sed interroget qs crucē. Christus quare crucifixus est? respondet nobis, ꝑpter vos, Dicāt illi & martyres, quoniā ꝑpter te. Ipse ꝑpter nos, nos ꝑpter illū. Sed ipse ꝑpter nos, vt cōferret nobis bñficiū, nos ꝑpter illū nō ad impertiendū ei beneficiū. Proinde in vtroq; nobis cōsultum est. & qd manat ex illo venit ad nos, & qd fit ꝑpter illū redit ad nos. Ipse est eñ de quo dicit anima q̄ lætatur in deo, Dixi dño deus meus es tu, qm̄ bonorum meorū nō eges. Quid est enim bonorū meorū nisi a te datorū? Et quomodo eget aliquo bono a quo omne bonū datur? Quid ergo miramini fratres, si amatores dei martyres tāta passi sūt vt acqrerēt deū? Amatores auri videte quāta patiātur. Hyemalibus asperitatibus se nauigādo cōmittūt. Sic feruet auaritia, vt nulla formidet frigora. Iactātur, vētis, suspēdūtur fluctibus, ineffabilibus periculis vsq; ad mortē agitātur. Dicant & ipsi auro, ꝑpter te morti-

A

C

Hæretici non mortificātur ꝑpter Christum. i. Cor. xiij.

Ex sermone in natali martyrū.

Matth. x.

H

Martyrem non pœna sed causa facit.

Cruces tres in passione causa discretæ sunt.

Martyres differenter ꝑ Christo patiūtur, ac Christus pro ipsis.

Psal. xv.

Auaritia ad qd [illegible]

A ficamur tota die: dicant martyres Christo, ppter te mortificamur tota die: dicant auari auro, propter te mortificamur tota die: vox similis, sed causa dissimilis. Ecce vtriq; dixerunt, isti Christo, illi auro, propter te mortificamur tota die. Respódeat martyribus Christus. Si morieris inuenies me. Respondeat aurum auaris. si naufragaueris, & me perdes & te.

Sed in his oĩbus superamus, pp eũ q dilexit nos,

Ex libro de ciuitate dei .xxij. cap.xxiij. PRæter hæc autem mala huius vitæ malis bonisq; communia, habent in ea iusti etiam proprios quosdã labores suos quibus aduersus vitia militant, & in talium prœliorum tentationibus periculisq; versantur. Aliqñ enim concitatius, aliqñ remissius: non tñ desinit caro concupiscere aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnem, vt non ea quæ volumus faciamus omnẽ malam concupiscentiam consumando, sed ei nobis quantũ diuinitus adiuti possumus non ei consentiendo subdamus, vigilijs

Rom.vj. continuis excubantes, ne regnet peccatum in nostro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, ne membra nostra exhibeãtur iniquitatis arma peccato, ne oculus sequatur concupiscentiã, ne in hoc bello laborum periculorumq; plenissimo, vel de viribus nostris speretur facienda victoria, vel viribus nostris facta tribuatur, sed eius gratiæ de quo ait Apostolus, Gratias autem deo

I.Cor.xv. qui dat nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christũ.

B Qui & alio loco, In his (inquit) omnibus superuincimus per eum qui dilexit nos. Sciamus tñ quantalibet virtute pliandi vitijs repugnemus, vel etiam vitia superemus & subiugemus, quandiu sumus in hoc corpore, nobis deesse non posse vnde dicamus deo,

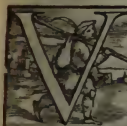
Matth.vj. Dimitte nobis debita nostra. in illo autem regno vbi semper erĩs corporibus immortalibus erimus, nec prælia nobis erunt vlla, nec debita: quæ nusquam & nunquam essent, si natura nostra sicut recta creata est permaneret. Ac per hoc etiam noster iste conflictus in quo periclitamur, & de quo nos victoria nouissima cupimus liberari, ad vitæ huius mala pertinet, quam tot tantorumq; testimonio malorum probamus esse damnatam.

Certus sum enim, quia neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, neq; instantia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, neq; profundum, neq; creatura alia, poterit nos separare a charitate dei q̃ est in Christo Iesu domino nostro.

C Ex lib. de moribus ecclesiæ catholicæ. Matth.xxij. AVdiamus ergo quem finem bonorum nobis præscribas, quo nos summo amore tendere iubes. Diliges (inquit) dominum deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Quid vis amplius? Et Paulus, Diligenti

tus (inquit) deum omnia procedunt in bonum. Dicit etiam ipsius dilectionis modum, Quis ergo nos separabit a charitate Christi &c. Et post pauca, Certus sum enim quia neque mors, neque vita, & reliqua. Si ergo nulla res ab eius charitate nos separat, quid esse non solum melius, sed etiam certius hoc bono potest? Nemo separat nos inde minando mortem. Id ipsum enim quo diligimus deum, mori non potest, nisi dum non diligit deum, cui mors ipsa est non diligere deum, quod nihil est aliud quam ei quicquam in diligendo atque sequendo praeponere. Nemo inde separat pollicendo vitam. Nemo enim ab ipso fonte separat aquam pollicendo. Non separat angelus. non enim est angelus cum inhaeremus deo, nostra mente potentior. Non separat virtus, si illa virtus hic nominata est quae aliquam potestatem in hoc mundo tenet, toto mundo est omnino sublimior mens inhaerens deo. Sin illa virtus dicta est quae ipsius animi nostri rectissima affectio est, si in aliquo est fauet vt coniungamur deo: si in nobis est, ipsa coniungit. Non separant instantes molestiae. Hoc enim leuiores eas sentimus, quo ei a quo nos separare moliuntur arctius inhaeremus. Non separat promissio futurorum. Nam & quicquid bonum futurum est certius promittit deus. Et nihil est in ipso deo melius, qui iam profecto bene sibi inhaerentibus praesens est. Charitate dei nullū bonū certius aut maius

CAP. IX.

Veritatem dico in Christo, non mentior, contestante mihi conscientia mea, in spiritu sancto, quia tristitia mihi est magna, & cōtinuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitae, quorum adoptio est, & gloria, & testamenta, & legis constitutio, & obsequium, & promissiones: quorum patres & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Amen. D Gal. I. Supra. I.

Quid potest abundantius dici? quid expressius declarari? quid sanctius commendari? Quae est enim adoptio Israelitarum nisi per filium dei? Vnde ad Galatas dicit, Cum autem venit plenitudo temporis, misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Et quae gloria Ex libr. contra Faustum Manichæum. Adoptio nostra. Gala. iiij. B

Rom. iij. eorum nisi præcipue illa de qua idem Apostolus ad eosdem Romanos dicit, Quid ergo amplius est Iudæo, aut quæ vtilitas circuncisionis? Multum per omnem modum. Primum quidem quia credita sunt illis eloquia dei. Iam vero testamenta cur dixit ad Israelitas pertinere præcipue, nisi quia & vetus testamentum illis est datum, & nouum in vetere figuratum? Et legis constitutionem & promissiones. De quo promissiones, nisi de Christo? Quod breuiter alio loco determinat cum de Christo loquitur dicens, Quotquot enim sunt promissiones dei in illo etiam. Dicit mihi Paulus, populi Israelitarum esse legis constitutionem. Dicit etiam, Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Dicit etiam de Christo loquens, Quotquot enim sunt promissiones dei in illo etiam. Et tu mihi dicis Israelitas de Christo nihil prædixisse prophetas? Quid restat nisi vt eligam, vtrum Manichæo credam fabulam vanam & longam contra Paulum narranti, an Paulo præmonenti, Si quis vobis euangelizauerit præter quam quod euangelizauimus vobis, anathema sit? Sic ergo pepercit illi genti vt non accenderet omnem iram suam ad eam penitus eradicandam atq; finiendam. Quod in verbis eius & intercessione pro peccatis eorum Moysi serui eius euidenter apparet, vbi dicit deus, Delebo eos, & faciam te in gentem magnam. Ille intercedit paratior deleri pro ipsis quam ipsos, sciens apud misericordem se id agere qui quoniam nullo modo deleret ipsum, etiam illis parceret propter ipsum.

ij. Cor. i. Rom. x. Gal. i. Ex tracta. ps. lxxvij. Qualiter deus genti Iudæorum pepercit.

Ex tracta. ps. cv. ¶ Si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius. Non ita dixit stetisse in confractione in conspectu eius, quasi vt frangeret iram dei: sed in confractione, idest in plaga qua erant illi feriendi, obiecit semetipsum pro eis, dicens, Si dimittis illis peccatum dimitte: sin autem, dele me de libro tuo. Vbi demonstratum est intercessio sanctorum quantum pro illis valeat apud deum: securus enim Moyses de iustitia dei quę eum delere non posset, impetrauit misericordiam, ne illis quos iuste posset deleret. Ita stetit in confractione in conspectu eius vt auerteret iram eius ne disperderet eos.

Ex tracta. ps. lxi. ¶ Ille ergo rex eius qui eam fundauit altissimus, ipse in ea homo factus est humilimus. De Christo enim dictum est cum laudaretur excellentia populi primi & delerentur fracti rami naturales. Quorum patres & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Ex quibus Christus secundum carnem tanquam ex Sion, quia homo factus est in ea qui est super omnia deus benedictus in secula, quia ipse fundauit eam altissimus. Ex quibus Christus secundum carnem filius Dauid qui est super omnia deus benedictus in secula dominus Dauid.

E

Ex libr. contra Faustum Manichęum cap. vij. ¶ Quiuis nec sic quidem (inquit) dignum erit ex vtero credere deum & dominum Christianorum, quasi nos ipsam diuinam na

hominem ex fœminę vtero extitisse credamus. Nominē modo commemoraui Apostoli testimonium, vbi ait de Iudęis, Quorum patres & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia benedictus in secula? Christus ergo dominus & saluator noster filius dei verus secundum diuinitatem, & filius hominis verus secundum carnem, non ex eo quod est super omnia benedictus in secula ex fœmina natus est, sed ex illa infirmitate quam suscepit ex nobis vt in ea moreretur pro nobis, & eas sanaret in nobis, nō ex forma dei, in qua cum esset non rapinā arbitratus est esse ęqualis deo. natus ex fœmina est, sed ex forma serui quam accipiendo semetipsum exinaniuit. Neq; enim ob aliud exinanisse se dictus est, nisi accipiendo formam serui non amittendo formam dei. Illa enim natura qua in forma dei ęqualis est patri incommutabiliter permanente suscepit mutabilem nostram per quam de virgine nasceretur.

Christus verus filius dei & hoīs

Non autem quod exciderit verbum dei. Non enim omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitæ: neq; qui semē sunt Abrahæ omnes filii sunt Abrahæ, sed in Isaac vocabitur tibi semen, idest, non qui filii carnis, hi filii dei: sed qui filii sunt promissionis æstimantur in semine. Promissionis enim verbum hoc est. Secundū hoc tempus veniam & erit Saræ filius.

Gen. xxi.
Gala. iiij.
Gen. xviij.

Dixerat Abrahæ deus cum de ancilla & filio eius foras eijciendis voluntatem coniugis nollet implere. In Isaac vocabatur tibi semen. Et certe ibi sequitur ac dicitur, Et filiū autē ancillę huius in magnā gentē faciā illū, quia semen tuum est. Quō ergo dictū est, in Isaac vocabit tibi semen, cū & Israelem deus semen eius vocauerit? Exponens aūt Apl's qd sit in Isaac vocabit tibi semen. i. (inqt) nō q filij carnis hi filij dei, sed filij pmissionis deputant in semine. Ac p hoc filij pmissiōis vt sint semen Abrahę in Isaac vocant, hoc est in xp̄m vocāte grā congregātur.

Ex lib. de ciui. dei. xvi.
Genes. xxi.

¶ Volens igit beatus Paulus ondere quod ea q̄ pmisit deus potens est & facere, vbi maxime cōmendat grā cuius estis inimici, neq; enim in ptāte hoīu3 est vt deus ipleat q̄ pmisit, & nō ipsius q pmisit. Volens ergo id ostendere, non pōt, inqt, excidere verbū dei. Nō. n. oēs q ex Israel, hi sunt Israelitę, neq; q semen sunt Abrahę oēs filij sunt Abrahæ, sed in Isaac vocabitur tibi semen. Hoc est, non qui filij carnis hi filij dei, sed filij promissionis deputantur in semen. Promissionis enim verbum hoc est. Ad hoc tempus veniā, & erit Sarę filius. Tene mente filios pmissionis, qm̄ qui promisit potens est & facere. Contra deū enim loquimini dicendo, nos facimus, qđ ille facturum se esse promisit. In Isaac quippe qui Abrahæ promissus est filius, iā præfigurati sunt nō qui seipsos iustos,

Ex libr. contra Iulianū primo

A

ſed quos deus fuerat ipſe facturus. Vnde vniuerſæ per prophet ſ
Eſa.xxxv. dicit eccleſiæ, Ego enim ſum dominus qui facio. Propter quod & fi
Ex libro de geſtis Pelagi. lij promiſſionis vocantur. Neqꝫ enim neſciebat quid loqueretur
Gal.iiij. tantus Apoſtolus, qui duo teſtamenta in ancilla & libera allego-
rica ſignificatione diſtincta eſſe dicebat, veteri filios carnis, no-
uo filios promiſſionis attribuens. Non qui filij carnis, inquit, hi
filij dei, ſed filij promiſſionis deputantur in ſemen. Filij ergo car-
nis pertinent ad terrenam Hieruſalem, quæ ſeruit cum filijs ſuis:
filij autem promiſſionis ad eam quæ ſurſum eſt liberam matrē
noſtram æternam cælis. Vnde perſpici qui ad regnum terrenum,
& qui pertineant ad regnum cælorum. Iſtam diſtinctionem qui
etiam illo tempore per dei gratiam intelligētes, filij ꝓmiſſionis
effecti ſunt, noui teſtamenti hęredes in occulto dei conſilio de-
putati ſunt, etiā ſi vetus teſtamentum pro temporū diſtributione
diuinitus datum, populo veteri congruenter miniſtrauerunt.

Gen.xxv. Non ſolum autem illa, ſed & Rebecca, ex vno cō-
cubitu habens Iſaac patris noſtri. Cum enim nondū
nati fuiſſent, aut aliquid egiſſent bonum aut malum,
Mal.i. vt ſecundum electionem propoſitum dei maneret,
non ex operibus ſed ex vocante dictum eſt, quia ma-
ior ſeruiet minori. ſicut ſcriptum eſt. Iacob dilexi,
Eſau autem odio habui.

Ex libro de ciuitate dei.xvi. ¶ Quando enim dictum eſt, in Iſaac vocabitur tibi ſemen, per-
tinens vtiqꝫ ſemen ad ciuitatē dei, ſeparatum eſt inde aliud ſemē
Abrahę quod erat in ancillę filio, & quod futurum erat in filijs
Ghe turæ: ſed adhuc erat ambiguū de duobus geminis filijs Iſaac,
ad vtrunqꝫ an ad vnum eorum illa benedictio pertineret: & ſi ad
vnum, quiſnam eſſet illorum. Quod tunc declaratum eſt cum ꝓ-
phetice a patre benedicitur Iacob.

Ex epiſtola ad Sixtum preſby. De iudicijs dei non decet iudicare. ¶ Non itaqꝫ miſericordiæ gratuitę dei pertinaciſſima aduerſen-
tur inſania, ſinant filium hominis in qualibet ætate quærere & ſal-
uum facere quod perierat, nec de inſcrutabilibus iudicijs eius au-
deant iudicare, cur in vna eademqꝫ cauſa ſuper alium veniat mi-
ſericordia eius, ſuper alium maneat ira eius. Qui enim ſunt iſti
C qui reſpondeant deo, quandoquidem illi Rebeccæ habenti ge-
minos ex vno concubitu Iſaac patris noſtri, cum illi nondū nati
nihil egiſſent boni, vel mali, vel ſecundum electionem ſcilicet
gratię non debiti, electionem qua eligendos facit ipſe non inue-
nit, nō ex opibus, ſed ex vocāte dicit minori ſeruiturum eſſe ma-
iorē? In quā ſententiā beatus Apl's etiā teſtimonium ꝓphetię lō-
ge poſterioris aſſumpſit. Iacob dilexi, Eſau aūt odio habui. vt in-
telligeretur hoc apertum poſtea per prophetā quod anteq̄ꝫ illi na-
ſcerentur erat in dei ꝑdeſtinatione p gr̄am. Quid eñ diligebat in
Iacob antequam natus feciſſet aliquid boni, niſi gratuitū gratiæ

suę bonum? Et qd oderat in Esau antequā natus fecisset aliquid boni vel mali, nisi originale peccatum? Nam nec in illo diligeret iustitiam quam nullā ille fecerat, neq3 odisset in isto naturā quā bonam ipse fecerat. Cū enim rem stupendam proposuisset quō de nondū natis, nec aliquid agentibus boni, aut mali, recte di ci potuerit quod vnum deus dilexerit, alterum odio habuerit, ipse sibi obiecta quæstione mentem experiens auditoris. Odium Esau.

Quid ergo dicemus? nunquid iniquitas est apud deum? Absit.

Hic ergo erat locus vt diceret quod isti sentiunt. futura enī deus opera præuidebat, quando minori maiorem seruiturum esse dicebat. Non autem hoc Apostolus dicit, sed potius ne quisq; de suorum operū meritis audeat gloriari, ad dei gratiā & gloriam cōmēdandā voluit valere quod dicit. Cū enim dixisset, absit vt sit iniquitas apud deum, tanq; ei diceremus, vñ hoc ostendis, cum asseras non ex operibus, sed ex vocante dictū esse, maior seruiet minori?

Moysi enim dicit Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero. Igitur nō volentis neq; currentis, sed miserentis est dei. Exo. xxxiij.

¶Vbi nunc merita? Vbi opera vel preterita, vel futura tanquam liberi arbitrij viribus adimpleta, siue adimplenda? Nonne apertam protulit Apostolus de gratuitæ gratiæ (hoc est veræ gratiæ) commendatione sententiā? Nōne stultam fecit deus hæreticorū sapientiam? Quid autem agebatur vt hoc Apostolus diceret, vt eorum geminorum commemoraret exemplum? qd persuadere moliebatur? quid inculcare cupiebat? Nempe hoc quod ipsorum oppugnat amentia, quod superbi non capiunt, quod sapere nolunt, qui ignorantes dei iustitiam, & suam volentes constituere iustitiæ dei non sunt subiecti. De ipsa quippe gratia satis agebat Apostolus, & ideo promissionis filios commemorabat. Quod. n. permittit deus, non facit nisi deus. Commendans ergo promissionis filios, hoc prius significatum ostendit per Isaac filiū Abrahę. Euidētius nāq; apparet opus dei in eo quē nō genuit, visitatus ordo naturæ de sterilibus visceribus & senectute cōfectis, vt in filiis dei qui futuri pnūciabātur, hoc esse diuini opis nō humani. in Isaac, inqt, vocabitur tibi semen. hoc est, nō q filij carnis hi filij dei, sed filij pmissionis deputātur in semen. Promissionis enī verbum hoc est. Ad hoc tēpus veniā, & erit Sarę filius. Nō solum aūt. inqt, sed & Rebecca ex vno concubitu habēs Isaac patris nostri. Quo ptinuit vt adderet ex vno cōcubitu, nisi vt nō solum de suis neq3 de parētū meritis aliorū, sed nec de ipsius qdē vnius patris mutata forte in melius voluntate gloriaretur Iacob. dicēs ideo se a

Gratia dei gratuita dicitur non ppter merita.

Cur ex vno cōcubitu natos dicit eos eandem gratiā habuisse.

creatorē bilectum.quia pater eius quando eum seminauit meliō ribus laudabilior moribus fuit? Ex vno(inquit)concubitu.vnum tunc ad eos seminandos meritum patris,vnū ad concipiendos meritū matris,quia ꝛ si mater eos donec pareret visceribus portauit inclusos,ꝛ forte voluntates affectionesq; variauit, nō vni, sed ambobus vtiq; variauit, quos pariter ventre portauit. Intētio ergo intuenda est Apostoli,quō propter gratiam cōmendandam nolit eum,de quo dictū est,Jacob dilexi, nisi in dño gloriari: vt cū ex eodem patre,eadē matre, vno concubitu antequā aliquid egissent boni vel mali,alterū deus diligit,alterum odit, Intelligat Iacob ex ipsa massa originalis iniquitatis,vbi fratrē cum quo habuit cōem causam videt per iustitiā meruisse damnari, non nisi per gratiā se potuisse discerni. Nondū enim nascentibus(inquit) nec aliquid agentibus boni,vel mali,vt scdm electionem proposi-

F Electio nullis pcedētibus meritis fit. tū dei maneret,non ex operibus,sed ex vocante dictū est ei,maior seruiet minori. Electionem aūt gratiæ nullis fieri operum p̄cedentibus meritis,alio loco apertissime idem Apostolus, Sic er-

Rom.xi. go,inquit,ꝛ in hoc tēpore reliquie per electionē gratie salue facte sunt. Si aūt gratia,iā non ex operibus. Alioquin gratia iā non est gratia. Scdm ergo hanc gratiam & propheticū testimonium consequitur affirmens. Sicut scriptū est,inquit,Jacob dilexi,Esau aūt odio habui. Et continuo,Quid ergo dicemus?inquit,Nunqd iniquitas apud deum? Absit. Sed quare absit? An propter opera quæ futura preuidebat amborū? Immo ꝛ absit hoc. Moysi enim dicit, Miserebor cui misertus ero:ꝛ misericordiā prestabo, cui misericors fuero. Igitur non volentis neq; currentis, sed miserentis est dei. Atq; in vasis que perfecta sunt ad perditionem quæ damnatæ debita est massæ,agnoscant vasa ex eadem massa in honores facta quid eis misericordia diuina largita sit.

Exo.ix. Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitaui,vt ostendam in te potentiam meam, & vt glorificetur nomen meum in vniuersa terra.

Deniq; ad vtrunq; concludit.

G Ergo cuius vult miseretur,& quem vult obdurat.

Miseretur deus gratis,obdurat pro demeritis. ¶Hoc facit apud quem non est iniquitas. Miseretur itaq; gratuito dono,obdurat autem iustissimo merito. Sed dicat adhuc superbi ꝛ infidelis elatio,vel puniti damnabilis excusatio.

Dicis enim itaq; mihi. Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit?

Dicat ꝛ audiat quod conuenit homini.

Esa.xlv. O homo tu quis es qui respondeas deo?

Audiat hec ꝛ non contẽnat. Quia si contẽpserit, ẽt vt cõtẽneret se inueniat obduratũ. Si aũt nõ cõtẽpserit, ẽt vt non cõtẽneret se credat adiutũ: sed obduratũ debite: adiutum gratis. Quõ se isti excusabũt mõ? Nẽpe illo quẽ breuiter tanquã ex eorũ voce sibi obiecit Apl's, vt dicant, Quid adhuc cõqueris? Nã voluntati eius qs resistit? Hoc est enĩ dicere. Quid de nobis fit q̃ tẽla ꝙ deũ offendamus male viuẽdo, cũ ipsius voluntati nemo possit resistere, q nos obdurauit misericordiã nõ ꝑstando? Si ergo illos nõ pudet hac excusatione nõ nobis, sed Aplo contradi cere, cur nos pigeat eis qð dixit Apl's, hoc idẽ atq3 itidẽ dicere? O hõ tu qs es, q rñdeas deo? Nunqd dicit figmentũ ei q se finxit, quare sic me fecisti? An non h3 ꝑtãtẽ figulus luti ex eadem massa vtiq3 merito recteq3 dãnata facere aliud vas in honorẽ indebitum pp misericordię gratiã, aliud in contumeliã debitã pp iræ iustitiã: ꝛ vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. sic ostendẽs qd eis largiat, cũ id suppliciũ recipiant vasa iræ, qð pariter oĩbus debebat? Satis sit interim Christiano ex fide adhuc viuẽti, ꝛ nondũ cernenti qð pfectũ est, sed ex parte scienti, nosse vel credere ꝙ neminẽ deus liberet nisi gratuita misericordia p dñm nostrũ Iesum Christũ, ꝛ neminẽ dãnet nisi equissima veritate p eundẽ dñm nostrũ. Cur aũt illũ potius q̃; illũ liberet aut nõ liberet, scrutet q põt iudiciorũ eius tã magnũ ꝓfundũ, verũtñ caueat ꝑcipitiũ. Nunqd. n. iniquitas apud deũ? Absit. Sed inscrutabilia sunt iudicia eius, ꝛ inuestigabiles viæ eius. Hic isti iterum liberi arbitrij defensores, imo deceptores qa inflatores, ꝛ inflatores quia ꝑsumptores, non aduersum nos, sed aduersum euangeliũ locuturi qd aliud dicent q̃; id qð Apl's sibi quasi a talibus diceret, obiecit? Dicis itaq3 mihi. Quid adhuc conqueris? Nã voluntati eius quis resistit? Hanc cõtradictionẽ sibimetipsi tanq̃; ab altero opposuit, velut ex horũ voce qui nolunt accipere qð superius dixerat, ergo cuius vult miseretur ꝛ quẽ vult obdurat. Talibus itaq3 cũ Aplo dicamus, nõ. n. melius illo inuenire possumus qd dicamus. O hõ tu qs es q rñdeas deo? Querimus. n. meritũ obdurationis, ꝛ inuenimus. Merito n. iq3 pctĩ vniuersa massa dãnata est. Nec obdurat deus impiẽdo maliciã, sed non impiẽdo misericordiã. Quibus enĩ non impit, nec digni sunt, nec merent: ac potius vt nõ ipertiat hoc digni sunt, hoc merent. Quærimus aũt meritũ misericordię nec inuenimus, qa nullũ est: ne gr̃a euacuet si non gratis donat, sed meritis reddit. Si enĩ dixerimus fidem ꝑcessisse in qua esset meritũ gr̃æ, qd meriti hẽbat hõ añ fidẽ vt acciperet fidem? Quid enĩ h3 qð nõ accepit? Si aũt accepit, qd gloriat quasi nõ acceperit? Sicut non hẽret hõ sapientiã, intellectũ, consiliũ, fortitudinẽ, sciaz, pietatẽ, timorẽ dei, nisi secundũ ꝓpheticũ eloquiũ accepisset spm sapientię ꝛ intellectus, cõsilij ꝛ fortitudinis, scię ꝛ pietatis, ꝛ timoris dei, sicut non hẽret virtutẽ, charitatẽ, continentiam

Murmurantes deũ reprobat

B

Rom. xi.

A

Quomodo deus obdurat.

ij. Timo. j. nisi accepto spiritu de quo dicit apostolus, Non enim accepimus spiritum timoris, sed virtutis & charitatis & continentiæ, ita non haberet fidem nisi accepisset spiritum fidei. De quo ipse dicit, Habentes autem eundem spiritum fidei, secundum quod scriptum
ps. cxv. est, Credidi propter quod & locutus sum, & nos credimus propter quod & loquimur. Non autẽ merito accipi, sed misericordia eius qui cuius vult miseretur, manifestissime ostendit vbi de seipso ait,
B Misericordiam consecutus sum vt fidelis essem.

¶ Item lectionis eiusdem explanatio.

Ex lib. ad Simplicianum ep. j. Non solum autẽ, sed & Rebecca ex vno concubitu habẽs Isaac patris nostri. ¶ Non solum autem (inquit) Isaac promissus est cũ dictum est, Ad hoc tempus veniam, & erit Saræ filius: qui vtique nullis operibus promeruerat deum vt nasciturus promitteretur, vt in Isaac vocaretur semen Abrahæ id est illi pertinerent ad sortem sanctorum quæ in Christo est, qui se intelligerent filios promissionis, non superbientes de meritis suis, sed gratiæ vocationis deputantes quod cohæredes essent Christi. Cum enim promissus est vt essent, nihil vtique meruerunt qui nondum erant. Sed & Rebec-
Cur ex vno cõcubitu adiectũ est. ca ex vno concubitu habens Isaac patris nostri. Vigilantissime ait, Ex vno concubitu. gemini enim concepti erant, ne vel paternis meritis tribueretur si quisquam forte diceret, ideo talis natus
Ex lib. de ciuitate dei. xvj. est filius quia pater erat ita affectus illo in tempore cum seuit in vtero matris. aut erat ita mater affecta cum illum concepit. Si-
C mul enim ambo sunt vno tempore concepti.
Maior seruiet minori quid significet. ¶ Quod autem dictum est, Maior seruiet minori, nemo fere nostrorum aliter intellexit quàm maiorem populum Iudæorum minori Christiano populo seruiturum. Et reuera quiuis in gente Idumæorum quæ nata est de maiore, cui duo nomina erant (nam & Esau vocabatur & Edon, vnde Idumęi) hoc videri possit impletũ, quia postea superanda erat a populo qui ortus est ex minore id est Israelitico, eique futura fuerat subiecta, tamen in aliquid maius intentam fuisse istam prophetiam qua dictum est, populus populũ superabit, & maior seruiet minori, conuenientius creditur. Et quid est hoc nisi quod in Iudæis & Christianis euidenter impletur, & cõtinuo? Quid enim dicemus? (inquit). Nunquid iniquitas apud deum? Absit. Sed quare absit? An propter opera quæ futura præuidebat amborum? Immo & hoc absit. Moysi enim dicit, miserebor & misericordiam præstabo cui misericors fuero. Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est dei.
Ex libro contra Iulianum. i. ¶ Hoc si attenderes, non extenderes contra gratiam merita volũtatis, vbi audis, Neque volentis, neque currentis, sed miserẽtis est dei.
D Non ergo ideo misertus est deus quia voluit & cucurrit Iacob, sed
ps. xxxvj. ideo voluit & cucurrit Iacob, quia misertus est deus. Paratur enim

voluntas a domino, et a domino gressus hominis dirigentur et viam eius volet. Deinde quia propter Iacob dicta est sententia ista generalis, non volentis neque currentis sed miserentis est dei, dat etiam exemplum de Pharaone propter id quod dictum est, Esau autem odio habui subijcitur. Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitaui vt ostendam in te virtutem meam et vt annunciaetur nomen meum in vniuersa terra. Post hec ad vtrumque coclu ditur. Ergo cuius vult miseretur, et quem vult obdurat. Gratia gratis data que sit, et quo obduratio iusta sit.

¶ Sed miseretur vtique secundum gratiam quae gratis datur non me ritis redditur: obdurat autem secundum iudicium quod meritis redditur. De massa quippe damnata facere vas in honorem, manifesta est gratia: facere autem in contumeliam vas iustum iudicium est. Ex libr. ad Simplicianum epis.

¶ Neque enim quomodo dictum est, non volentis neque currentis, sed miserentis est dei, ita etiam dictum est, non volentis neque currentis, sed obdurantis est dei. Vnde datur intelligi quod infra vtrunque posuit, Ergo cuius vult miseretur et quem vult obdurat, Obduratio dei quid sit. ita sententiae superiori posset congruere, vt obduratio dei sit nolle misereri, vt non ab illo irrogetur aliquid quo sit homo deterior, sed tantum quo melior sit non erogetur. Quod si fit nulla distinctione meritorum, quis non erumpat in eam vocem quam sibi ipse obiecit apostolus, Dicis itaque mihi, quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? Conqueritur enim deus saepe de B hominibus sicut per innumerabiles apparet scripturarum locos, quod nolunt credere et recte viuere. Vnde et fideles et facientes voluntatem eius conseruari dicuntur sine querela, quod de illis non quera tur scriptura. Sed quid conqueritur? (ait) Nam voluntati eius quis resistit? quando cuius vult miseretur et quem vult obdurat. Huius impudentiam questionis ita retundit apostolus. O homo tu quis es qui respondeas deo? Sic enim respondet deo cum ei displicet quod de peccatoribus conqueritur deus, quasi quenquam cogat peccare deus, cum ipse neminem peccare cogat, sed tantummodo quibusdam peccantibus misericordiam iustificationis suae non largiatur, et ob hoc dicatur obdurare peccantes quosdam quia non eorum miseretur, non quia impellit vt peccent. Eorum autem non miseretur quibus misericordiam non esse praebendam equitate occultissima, et ab humanis sensibus remotissima iudicat. Et si hoc mouet quod voluntati eius nullus resistit, quia cui vult subuenit, et quem vult deserit, cum et ille cui subuenit, et ille quem deserit ex F eadem massa sint peccatorum, et quamuis debeat vterque supplicium, ab vno tamen exigatur, alteri donetur; si ergo hoc mouet, O homo tu quis es qui respondeas deo? Arbitror enim sub eadem significatione positum quod dictum est o homo, sub qua et illud dicit. Nonne homines estis et secundum hominem ambulatis?

Querela malorum et haereticorum de deo. Respondere deo quid est.

Nunquid dicit figmentum ei qui se fecit. quare sic Eccle. xxxviij. Hier. xviij.

me fecisti? Aut non habet potestatem figulus luti ex eadem massa aliud quidem facere vas in honorem, aliud in contumeliam?

Ex epistola ad Sixtum presby. Facti probatio.

Ubi vniuersa ista massa merito damnata est, contumeliam reddit debitam iustitia, honorem donat indebitum gratia, non meritorum prærogatiua, non fatali necessitate, non temeritate fortunæ, sed altitudine diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei. Quam non aperit, sed clausam miratur apostolus clamans, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quã inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius.

Rom. xi.

Ex libro ad Bonifacium cõtra Pelagianos

¶ Quid apostolo respõsuri sunt, qui cum & hos geminos ad documentum gratuitæ gratiæ commemorandos videret. Nondum enim natis (inquit) nec aliquid agentibus boni vel mali, vt secundum electionem propositum dei maneat, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia maior seruiet minori? Deinde adiungens testimonium prophetæ longe post quidem ista dicentis, sed tamen de hac re antiquum dei cõsilium declarantis. Sicut scriptum est, inquit, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Nempe doctor gentium in fide & veritate istos geminos nondum natos nihil boni aut mali egisse testatur vt gratia commendetur, vt quod dictum est maior seruiet minori, non ex operibus, sed ex vocante dictum intelligatur, vt secundum electionem propositum dei maneret, non meritum hominis anteiret. Non enim dicit electionem voluntatis humanæ siue naturæ, cũ par esset in vtroq; mortis damnationisq; conditio, sed electionem procuIdubio gratiæ, quę non inuenit eligendos, sed facit.

G

Vidit vtiq; quid his auditis humana posset infirmitas vel ignorantia cogitare, & eidem questionem sibi ipsi proponens, Quid ergo dicemus (inquit)? Nam quid iniquitas est apud deum? Continuo respondit, Absit. Rationemq; reddens cur absit, id est cur non sit iniquitas apud deum, non ait: merita enim vel opera iudicat esse paruulorum, etiam si adhuc sint in materno vtero constituti. Quomodo enim hoc diceret qui iam dixerat de nondum natis, & de his qui nihil adhuc egerunt boni aut mali, quod non ex operibus sed ex vocante dictum sit, maior seruiet minori? Sed cum vellet ostendere cur in his non sit iniquitas apud deum: Moysi enim inquit, miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero. Quid nos hic docuit, nisi ex illa massa primi hominis cui merito mors debetur, non ad merita hominum sed ad dei misericordiam pertinere quod quisq; liberatur? Atq; ita non esse iniquitatem apud deum, qui neq; remittendo neq; exigendo quod debetur iniustus est? Ibi enim grata est indulgentia, vbi iusta posset esse vindicta. At hinc euidentius appareret a pœna debita liberato & gratis iustificato,

H
Iustitiam non esse i deo ꝓbat.

quantum beneficij conferatur, quod alter æqualiter reus sine puniendis iniquitate punitur. Deniq; subiungit & dicit, Igitur non volentis neq; currentis, sed miserentis est dei. Hoc propter eos dictum est qui per gratiam liberati iustificantur. Propter eos aũt super quos ira dei manet. quia & ipsis bene vtitur deus ad docendos alios quos liberare dignatur, subiunxit atq; ait. Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitaui, vt ostendam in te potentiam meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra. Deniq; ad vtrunq; concludens. Ergo (inquit) cui vult miseretur, & quem vult obdurat. Profecto neutrum aliqua iniquitate, sed vtrunq; misericordia & veritate, & adhuc tamen audax mouetur infirmitas, eorum scilicet qui secundum coniecturas cordis humani inscrutabilem altitudinem iudiciorum dei cogitare conantur. Hanc sibi ex aduerso opponens apostolus ait. Dicis itaq; mihi. Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? Nobis enim hoc putemus dictum. Quid ergo aliud qui qδ respondit apostolus respondere debemus? Aut & si nos talia mouent, q̃ & nos homines sumus, simul oportet omnes audiamus dicentem, O homo tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud vas in honorẽ, aliud in contumeliam? Hæc massa si esset vtiq; media, vt quẽ admodum nihil boni, nec mali aliquid mereretur, non frustra videretur iniquitas vt ex ea fierent vasa in contumeliam. Cum vero per liberum arbitrium primi hominis in condemnationem vniuersa defluxerit, proculdubio quod ex ea fiunt vasa in honorem, nõ ipsius iustitiæ quæ gratiam nullam præcessit, sed dei misericordiæ est, quod vero in contumeliam non iniquitati dei, quę absit vt sit apud deũ, sed iudicio deputandum est. Hoc q̃squis cum ecclesia catholica sapit, non cõtra gratiam pro meritis disputat, sed misericordiam & iudicium cantat, vt nec misericordiam recuset ingratus, nec iudicium accuset inuitus.

¶ Item de eadem lectione.

CVM enim nondum nati fuissent, aut aliquid egissent bonũ aut malum. ¶ Cum Isaac deum roganti vt pareret vxor eius quę sterilis erat, concessisset dominus quod petebat, atq; haberet illa conceptum, gestiebant gemini adhuc in vtero eius conclusi. Qua molestia cũ agitaretur, dominum interrogauit, accepitq; respon sum. Duę gẽtes in vtero tuo sunt, duo populi de vẽtre tuo sperabũtur, & populus populũ superabit, & maior seruiet minori. Quod apl̃s magnũ vult intelligi gr̃e documẽtũ, q̃a nõdũ illis natis, nec aliqd agentibus boni seu mali, sine vllus meritis eligitur minor maiore reprobato: q̃n proculdubio quãtum attinet ad originale pec-

B Ex libro de ciuitate dei. xvi.

Gen. xxv.

tatum ambo pares erant, quantum autem ad proprium, alicuius
Ex lib. i. de baptismo paruulorum. eorum nullũ erat. ¶ An forte illud tam explosum repudiatumq;
sentiendum quod animæ prius in cęlesti habitatione peccantes
gradatim, atq; paulatim ad suorum meritorum corpora veniãt,
ac p̃ ante gesta vita magis minus ve corporeis pestibus affligitur?
Anima non peccasse in cœlo priusquam infundantur pbat. Cui opinioni q̃uis sancta scriptura apertissime contradicat, quæ
cum gratiam commendaret, nondum natis (inquit) neq; quia
aliquid egerint boni, aut mali, vt secundum electionem propo
situm dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est,
C
quod maior seruiet minori: nec ipsi tamen qui hoc sentiunt eua-
Admiranda iudicia dei. dunt huius quęstionis angustias, sed in eis coarctati, & hærentes,
similiter, O altitudo exclamare coguntur. Vnde enim fit vt hõ
ab ineunte pueritia modestior, temperatior, ex magna parte libi
dinum victor, qui oderit auaritiam, luxuriam detestetur, atq; ad
virtutes cæteras prouectior aptiorq; consurgat, & tamen eo loco
Rom. x. sit vbi prædicari gratia Christiana non possit? Quomodo enim
inuocabunt in quem nõ crediderunt? Aut quomodo credent ei
quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prędicãte?
Alius autem tardus ingenio, libidinosus, deditus flagitijs, & fa-
cinoribus coopertus, ita gubernetur vt audiat, credat, baptizetur,
rapiatur, aut si detentus hic fuerit, laudabiliter hic viuat? Vbi duo
isti tam diuersa merita contraxerunt? Non dico vt iste credat ille
non credat, quod est propriæ voluntatis: sed vt iste audiat quod
credat, ille non audiat. Hoc enim non est in hominis potestate.
Quomodo qui nõ audiunt fidei verba iuste damnẽtur. Vbi inquantum hæc diuersa merita cõtraxerunt? Si in cælo ege
runt aliquam vitam, vt pro suis actibus propellerentur, vel la-
berentur in terras, congruisq; suæ antea actæ vitæ receptaculis te
nerentur, ille vtiq; melius ante hoc mortale corpus vixisse cre-
dendus est qui eo non multum meruit prægrauari, vt & bonum
haberet ingenium & concupiscentijs eius mitioribus vrgeretur,
D
quas posset facile superare, & tamen etiam sibi gratiam p̃dicari
non meruit, qua sola posset a secundæ mortis pernicię liberari.
Ille autem pro meritis deterioribus (sicut putant) grauiori cor-
pori implicitus, & ob hoc cordis obtusi, cum carnis illecebris
ardentissima cupiditate vinceretur, & per nequissimam vitam pec
catis pristinis, quibus ad hoc venire meruerat adderet peiora ter-
Luc. xxiij. rena, aut in cruce tamen audiuit, Hodie mecum eris in paradi-
so, aut alicui cohæsit apostolo, cuius p̃dicatione mutatus, & per
Rom. v. lauacrum regenerationis saluus effectus est, vt vbi abundauit pec
catum superabundaret gratia. Qui huic respondeant omnino
non video, qui volentes humanis coniecturis iustitiam dei de-
fendere, & ignorantes altitudinem & gratię, fabulas improbabiles
texuerunt. Tales ergo prędestinari & creari arbitror, vt q possunt
intelligant, dei gratiam & spiritum qui vbi vult spirat, ob hoc
Ioan. iij. omne ingenij genus filijs misericordiæ non præterisse, itemq;
omne

omne ingenij genus in gehennæ filijs preterire, vt qui gloriatur in domino glorietur. Cedamus igitur & consenciamus auctoritati sacræ scripturæ, qui nescit falli nec fallere: & sicut nondum natos ad discernenda merita eorum aliquid boni, vel mali egisse nō credimus, ita omnes sub peccato esse, quod per vnum hominem intrauit in mundum, & per omnes homines pertransijt, a quo nō liberat nisi gratia dei per dominum nostrum Iesum Christum, minime dubitemus. ¶ Neq; enim habet vllam cunctationē apostolica illa sententia de geminis in Rebeccæ vtero nondū agentibus aliquid boni aut mali, nec tamen frustra scriptum est nec infantem mundum esse a peccato cuius est vnius diei vita super terram. Et illud in psalmo. Ego in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis mater mea me in vtero aluit. Et q in Adam omnes moriuntur, in quo omnes peccauerunt. Nunc liquido teneamus, quælibet parentum merita traijciantur in prolem, quæcunq; gratia dei antequam nascatur quemq; sanctificet, nec iniquitatem esse apud deum, nec boni mali ve agere quēquam quod ad propriam personam pertineat antequam natus est: illamq; sententiam qui nonnulli putant alibi peccasse magis minusq; animas, & pro diuersorum meritis peccatorum in diuersa corpora esse detrusas, apostolicæ non conuenire sententiæ, cum apertissime dictum sit nihil egisse nondum natos seu boni siue mali.

I. Cor. I.

E

Ex libro de Genesi ad literam. vi.

Iob. vi.

ps. l.

Rom. v.

F

¶ Quis porro tam impiæ desipiat, vt dicat deum malas hominum voluntates, quas voluerit, quando voluerit, vbi voluerit, nō posse in bonum conuertere? Sed cum facit, per misericordiam facit. Cum autem non facit, per iudicium non facit: quoniam cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Quod vt diceret apostolus, gratiam commendabat, ad cuius commendationem de illis in Rebeccæ vtero geminis iam fuerat locutus: quibus nondum natis, nec aliquid agentibus seu boni, siue mali, vt secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia maior seruiet minori. Propter quod adhibuit aliud propheticum testimonium, vbi scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Sentiens autem quemadmodum posset hoc quod dictum est permouere eos qui penetrare intelligendo non possunt hanc altitudinem gratiæ, quid ergo dicemus? ait. Nū quid iniquitas apud deum? Iniquum enim videtur vt sine vllis bonorum aut malorum meritis vnum deus diligat oderit alterum. Qua in re si futura opera vel bona huius vel mala illius, quę vtiq; deus præsciebat, vellet intelligi, nequaquam diceret non ex operibus, sed diceret ex futuris operibus, eoq; modo istam solueret quæstionem, immo nullam quam solui opus esset faceret mētionem. Nunc vero cum respondisset, Absit, id est absit vt sit iniquitas apud deum, mox vt probaret nulla hoc iniquitate dei fieri. Moysi enim dicit, Miserebor cui misertus ero, & misericordiā pstabo

Ex lib. Enchir. Volūtates malas deus in bonum cōuertere potest.

Exo. xxxiij.

C bo cui misericoss fuero. Quis enim nisi insipiens deu3 iniquu3 putet, siue iudicium poenale ingerat digno, siue misericordiam præstet indigno? Deniq3 infert & dicit, Igitur non volentis neq3 currentis, sed miserentis est dei. Ambo itaq3 gemini natura filij iræ nascebantur, nullis quidem operibus proprijs, sed originaliter ex Adam vinculo damnationis obstricti. Sed qui dixit, Miserebor cui misertus ero, Iacob dilexit per misericordiam gratuitam, Esau autem odio habuit per iudicium debitum. Quod cum deberetur ambobus, in altero alter agnouit non de suis distantibus meritis sibi esse gloriandum, quod in eadem causa idem supplicium non incurrit, sed de diuinę gratię largitate, quia non volentis neq3 currentis, sed miserentis est dei. Altissimo quippe ac saluberrimo sacramēto vniuersa facies, atq3 (vt ita dixerim) vultus sanctarum scripturarum bene intuentes id admonere inuenitur, vt qui gloriatur in domino glorietur. Cum autem misericordiam dei commendasset in eo quod ait, Igitur non volentis neq3 currentis, sed miserentis est dei, deinde vt etiam iudicium commendaret, quoniam in quo non fit misericordia, non iniquitas fit, sed iudicium, non est iniquitas quippe apud deum, continuo subiunxit atq3 ait. Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitaui vt ostēdam in te fortitudinem meam, vt annunciem nomen meum in vniuersa terra. Quibus dictis ad vtrunq3 concludens, idest ad misericordiam, & ad iudicium, Ergo, inquit, cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Miseretur scilicet magna bonitate, obdurat nulla iniquitate: vt nec liberatus de suis meritis glorietur, nec damnatus nisi de suis meritis conqueratur. Sola enim gratia redemptos discernit a perditis, quos in vna perditionis concreauerat massa, ab origine ducta causa communis. Hoc autem qui eo modo audit vt dicat, quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius qui resistit? tanquam propterea malus non videatur esse culpandus, quia deus cui vult miseretur & quem vult obdurat, absit vt pudeat hoc nos respondisse quod respondisse videmus apostolum, O homo tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidē vas in honorem, aliud in contumeliam? Hoc loco enim quidam stulti putant apostolum in responsione defecisse, & inopia reddendæ rationis repressisse contradictoris audaciam. Sed magnum habet pondus quod dictum est, O homo tu quis es? Et in talibus quæstionibus ad suæ capacitatis considerationem reuocare hominem, verbo quidē breuis, sed reipsa magna est redditio rationis. Si enim hæc non capit, quis est qui respondeat? Si aūt capit, magis non inuenit q̄d respondeat. Vide enī3 si capit, vniuersum genus humanum tam iusto iudicio diuino in apostatica

Margin notes: I.Cor.I. — H — Misericordiæ & iudicij manifestatio. — Gratia redemptos discernit. — O homo tu quis es? quōd sit plena responsio. — A

radice damnatum, vt etiã si nullus inde liberaretur, nemo re/ cte posset dei vituperare iustitiam, ꝛ qui liberatur sic oportuisse liberari, vt ex pluribus non liberatis atq3 in dãnatione iustissima derelictis ostenderetur qd commeruisset vniuersa conspersio, ꝛ quo etiam istos debitũ iudicium dei duceret, nisi eius indebita misericordia subuenisset: vt volentium de suis meritis gloriari omne os obstruatur, ꝛ qui gloriatur in domino glorietur.

¶ Multi de isto profundo q̃rentes reddere ratioñe, in fabulas vã nitatis abierũt. Aliquid dicẽtes q̃a animæ sursum in cœlo peccãt, ꝛ secundum sua peccata ad corpora pro meritis diriguntur, ꝛ di/ gnis sibi quasi carceribus includuntur, ierunt post cogitationes suas: volẽtes disputare de dei profundo mersi sunt in profundũ. Occurrit enim cum eis apostolus volens gratiam cõmendare, ꝛ elegit illos geminos in vtero Rebeccæ, ꝛ dicit, Nondum enim natis, nec qui aliquid egerint boni aut mali. Vide queadmodũ tulit vanis hominibus fantasias conuersationis animarum ante corpus in cœlo. si em̃ iã ibi cõuersati sunt, iã aliqd boni egerũt vel mali, ꝛ p meritis suis ad corpora terrena detrusi sunt. Si pla/ cet cõtradicamus apostolo q dixit. Nõdũ nati, nec q aliquid ege/ runt boni aut mali. Hoc autẽ quia ꝑpter apostoli euidẽtẽ senten/ tiam respuit catholica fides, quod animæ in cœlis prius viuant ꝛ conuersentur, ꝛ illic recipiendorũ corporũ merita assumant, mo do isti nouelli non audent dicere. Sed quid Dicunt? Aliqui (sicut audiuimus) ipsorum ita disputant, ꝑrsus inquint p meritis suis omnes homines moriuntur, quia peccauerũt. Nõ em̃ esset mors nisi veniens de peccato. Optime quidem ꝛ verũ dictum est. Non esset mors nisi veniens de peccato. Sed ego cum hoc audio, ideo laudo quia illam primam mortem intueor, ꝛ illius primi homi/ nis peccatum. Audio enim apostolũ. Sicut in Adã omnes mo/ riuntur, sic ꝛ in Christo oẽs viuificabũtur. Per vnum hominẽ pec/ catum intrauit in mundum, ꝛ per peccatũ mors, ꝛ ita in oẽs ho/ mines pertransiuit, in quo oẽs peccauerunt. Oẽs enim vnus fue/ runt. Sic audio dicẽtem mortẽ hominis de peccato esse. Nõ inqt. Et quid dicis? Omnem hominem deus modo immortalẽ creat. Mirabilis nouitas. Quid dicis? Prorsus (inquit) omnẽ hominem deus immortales creat. Quare ergo moriuntur paruuli infantes? Nisi dici, Quare moriũtur grãdes homines? dicturus es mihi, pec cauerũt. Ergo de maiorũ ætate nõ disputabo: paruulorũ infantiã ꝯtra te testẽ citabo. Nõ loquũtur ꝛ qd dico ꝓbãt. Ecce infantes, in suis vtiq3 operibus innocẽtes sunt, nihil secum nisi qd de primo homine traxerũt habẽtes, qbus ꝑpterea est gratia Christi necessa ria, vt in Christo viuificentur qui in Adã mortui sunt: vt qa inqui/ nati sunt gñatiõe, purgenẽ regeneratiõe. Ipsos ergo testes citabo. Responde mihi q̃re moriũtur: si oẽs hoĩes immortales nascun/ tur, ꝛ quoniã peccant ideo moriũtur, quid putatis dici potuisse?

Ex sermõe. v. de verbis apo/ stoli.

Error dicentiũ animas i cœ'o peccasse priusq̃ i nfunderentur

B

Mors non esset nisi venisset de pctõ.

ij. Cor. xv.

C

Cur infantes & grãdes mo/ riuntur.

Infantes non peccare cõtēdit. Quę aures ferunt? peccauerunt & ipsi. Vbi peccarunt rogo te? Quando peccauerunt? Quomodo peccauerunt? Bonum & malum quid sit nesciunt. Peccatum accipiunt qui præceptum non capiunt? Sed aliud dico, isti qui nati sunt vt arbitraris peccarūt.

Moriens in vtero quō peccauit. Nam si non peccarent (inquis) non morerentur. Quid de illis dicis qui in vtero moriuntur? O angustia, & ipsi iniquis peccauerūt, & ideo moriuntur. Mentiris an falleris? Contradicit apostolus. Nondum natis nec agētibus boni aliquid aut mali. Magis audio apostolum quam te, magis apostolo credo quā tibi. Nōdum natis nec aliquid agētibus boni aut mali. Si autē hoc testimonium refellis, vade tunc potius ad illas vagationes, & dic quia in cælo peccarunt & inde in corpora præcipitati sunt. Non dico (inquit). Quare non dicis? Quia dicit apostolus, Nondum natis, nec aliquid agentibus boni vel mali. Si ergo non eos accusas in cælo, quare accusas in vtero? Ad vtrunq; respondet apostolus. Et eis respondet qui dicunt, in cælo peccauerunt: & eis respondet qui dicunt, in vtero peccauerunt, quia ad vtrunq3 valent verba illa quę dicūt anteq; nascerentur nihil egisse boni vel mali. Vt secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia maior seruiet minori.

Ex lib. q̃stionū genesis. lxxiij. ¶ In eo quod dominus respondet Rebeccæ, Duę gētes in vtero tuo sunt, & duo populi de vtero tuo separabuntur, & populus populum superabit, & maior seruiet minori, spiritali intelligentia

Carnales p maiorem filium, & spiritales p minorē intelliguntur. carnales in populo dei significantur per maiorem filium, & spiritales per minorem, quia dicit sicut apostolus, non prius quod spiritale est, sed qđ animale, postea spiritale. Solet & sic intelligi hoc quod dictum est, vt in Esau figuratis sit maior populus dei, hoc est Israeliticus secundum carnem. Per Iacob autem figuratus est. Ipse Iacob secundum spiritalem progeniem. Sed etiam historica proprietate hoc respōsum inuenitur esse impletum: vbi populus Israel hoc est Iacob minor filius superauit Idumęos, hoc est gentem quam propagauit Esau, eosq3 fecerunt tributarios per Dauid. Quod diu fuerunt, vsq3 ad regem scilicet Ioram, sub quo Idumæi rebellauerunt, & iugū Israelitarum a ceruice sua deposuerunt. Sicut scriptum est. Iacob dilexi, Esau autem odio habui.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. ix. ¶ Habes aperte scripturā dicentem dei voce, Iacob dilexi, Esau autē odio habui. Istos duos genuit Rebecca, Iacob & Esau. Vnus inde eligitur, alius improbatur, Vnus succedit in hæreditatē, alter exhæredatur. Nō facit populū suum deus de Esau, sed facit de Iacob. Semen vnū, diuersi q cōcepti sunt. Vterus vnus, diuersi qui nati sunt. Nūquid nō libera pepererit Iacob q̄ libera peperit Esau? Luctabantur in ventre matris suę, & dictum est Rebeccę cū ibi luctarētur, Duo populi sunt in vtero tuo. Duo homines duo populi, bonus populus, malus populus, sed tñ in vno vētre luctātur. Quanti mali sunt in ecclesia, & vnus vterus portat donec in

sine discernantur, & boni aduersus malos clamit, & mali aduersus bonos reclamit, & in vnis visceribus vtriq; luctatur. Nunquid semper simul erūt? In fine exitur ad lucē. Declaratur natiuitas, quę hic in sacramento figurabatur, & tūc apparebit: Iacob dilexi, Esau autē odio habui. Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud deum? Absit. Moysi enim dicit, Miserebor cui misereor, & misericordiam præstabo cuius misertus ero. ¶ Ille intelligitur loqui & dicere, transibo ante te: de quo dicit euāgeliū, Cū venisset hora vt transiret Iesus de hoc mūdo ad patrē. Qui trāsitus etiā pascha interpretari perhibetur. Hęc itaq; magna omnino prophetia est. Ipse enī ante oēs sanctos transiit ad patrē de hoc seculo parare illis mansiones regni cælorū, quas dabit eis in resurrectione mortuorum, qm̄ transiturus ante oēs gentes primogenitus a mortuis factus est. Gratiā vero suam in eo ipse valde cōmēdat cum dicit, Et vocabo nomine domini in conspectu meo, tanquam in conspectu populi Israel, cuius Moyses cum hæc audiret typum gerebat. In conspectu enim gentis ipsius vbiq; dispersæ vocatur dominus Christus in omnibus gentibus. Vocabo autem dixit non vocabor, actiuum verbū ꝓ passiuo ponēs genere locutionis inusitato, in quo nimirū magnus sensus latet. Sic enim fortasse significare voluit seipsū hoc facere, id est gratia sua fieri, vt vocetur dominus in omnibus gētibus. Quod vero addidit, Et miserebor cui misertus ero, & misericordiā pstabo cui misericordiā pstitero, hi plane expressius ostendit vocationē q̄ nos vocauit in suū regnū & gloriā, nō pro meritis nostris, sed pro misericordia sua. Qm̄ enim se gētes introductur ū pollicebatur dicēs. Vocabo nomine dn̄i in cōspectu tuo, cōmēdauit hoc se misericorditer facere, sicut apostolus dicit. Dico enī Christū ministrū fuisse circūcisionis, ꝓ veritatē dei ad cōfirmandas ꝓmissiones patrū, gentes autē super misericordia glorificare deū. Hoc ergo prędictum est, Miserebor cui misertus ero, & misericordiā pstabo cui misericordiā pstitero. Quibus verbis ꝓhibuit hominē vult de ꝓpriarum virtutū meritis gloriari, vt qui gloriatur in dn̄o glorietur. Nō enim ait miserebor talibus, vel talibus, sed cui misericors fuero: vt neminē pcedentem bonis operibus suis, misericordiā tante vocationis meruisse demonstret, Etenim Christus ꝓ impijs mortuus est. Sed vtrū hoc idē repetere voluerit cū addidit, Misericordiā pstabo cui misericordiā pstitero: vel sicut alij interpretati sunt, cui misericors fuero: an aliquid intersit, nescio, & tamen fortis ille ipse ibi sensus est, qđ aut ipsius misericordiæ suæ firmitatē deus ista repetitione firmauit, sicut amen amē. sicut fiat, fiat, sicut repetitio somnij Pharaonis, pluraq; similia. Aut in vtrisq; populis, id est gentibus & hebræis, hoc modo deus pnūciauit misericordiā se esse facturū. Quod apostolus ita dicit, Sicut enim vos aliqn̄ nō credidistis deo, nūc autē misericordiā consecuti

F

Ex lib. qstionū exodi. tit. dilij.

Ioan. xiij.

Pascha quomodo interpretatur.

Actiuū verbū ꝓ passiuo positū

G

Rom. xv.

Rom. v.

H

Rom. xi.

estis illorum incredulitate: sic & isti nunc non crediderunt in vestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim deus omnes in crudelitate vt omnium misereatur.

¶ Ex prima enim transgressione primi hominis vniuersum genus humanum natum cum obligatione peccati victor diabolus possidebat. Si enim sub captiuitate nō teneremur, redemptore nō indigeremus. Venit ad captiuos, non captus. Venit ad captiuos redimendos, nihil in se captiuitatis, hoc est iniquitatis habens, sed carne mortali p̄cium nostrum portans. Si enim carnē mortalem non haberet, vnde in verbo sanguis quē pro captiuis funderet? Ille autem qui ad captiuitatem nostram venit, cum similitudine carnis peccati, non cum carne venit peccati. Similitudo enim erat illa carnis peccati. Vera caro, sed similis carnis peccati. vera caro, sed non peccati caro. Si ergo vniuersus mundus sub captiuitate tenebatur, bene dictum est. Miserebor cui misertus fuero, & misericordiam p̄stabo cui misericors fuero. Si ergo totus mundus sub captiuitate, totus mundus in peccato, totus mundus iustissime supplicio destinatus, sed ex patre per misericordiam liberatus, quis dicat deo, quare damnas mundū? Quomodo accusatur iudex deus, quando damnatur mundus reus? Reus es. Si quid debeas consideres, pœna vocatur: nec cum a te debitum exigitur exactor iuste reprehenditur. Reprehendatur exactor si indebitum exigit. Cum vero debitum exigit, quis reprehendat exactorem quamuis expectet donatorem? Cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Dicis itaq; mihi. Quid adhuc cōqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? O homo tu quis es q respondeas deo? Quis sit ille attende, qui sis tu attende. Ille deus est, tu homo. Sed iustitiam loqui videris tu, & fons ille iustitiæ siccatus est. Si iustum loqueris, vnde tibi? Aut iniustum loqueris, & debes tacere: aut iustum loqueris, & non habes nisi de fonte iustitiæ. Fons autem iustitię quis est nisi deus? Primum ergo fundamentum fidei pone. Nunquid iniquitas apud deum? Lateret te ęquitas potest, esse ibi iniquitas non potest. Expectas a me fortasse vt dicam tibi quare, cui vult miseretur & quem vult obdurat. Expectas a me homo. Si & tu homo, & ego homo, ambo audiuimus. O homo tu quis es qui respondeas deo? Melior est enim fidelis ignorantia quam temeraria scientia. Deus mihi dicit, per apostolum Christus loquitur, O homo tu quis es qui respondeas deo? Et ego indignor quia non noui iustitiam dei. Si homo sum, non indignor. Excedam hominem si possum & fontem attingam. Sed & si attigero, homini non dicam. Excedat & ipse & attingat mecum. Et quis est (inquis) qui hominem excedat? Ergo non quibusdam exprobrat apostolus & dicit, Cum enim dicitis, ego Pauli, ego a Paulo, nonne homines estis? Quid eos facere volebat, quibus exprobrat qđ homines erant? Homo

Ex sermone de verbis aposto. li. xx.

A

Debitū exigit deus ab ijs quos damnat.

Deus fons iustitiæ est.

B

Ignorantia fidelis melior est q̄ scientia temeraria.

es, ad Adam pertines. Pertines ad filium hominis, ⁊ forte di- Ioan. xv.
cit tibi, Iam non vos ſeruos dicam, ſed amicos, quoniam quæ
audiui a patre meo nota vobis feci. Igitur non volentis neq; cur
rentis ſed miſerentis eſt dei. ¶ Dei gratiam vel miſericordiam Ex lib. de per-
volumus impetrare cum dicimus. Fiat voluntas tua ſicut in cœ- fectiõe iuſtitiæ
lo ⁊ in terra, vel ne nos inferas in tentationem, ſed libera nos hominis.
a malo. V quid enim iſta orando tanto gemitu petimus, ſi vo- Matth. vi.
lentis hominis ⁊ currentis non miſerentis eſt dei? Non quia hoc
ſine voluntate noſtra agitur, ſed quia voluntas non implet quod Voluntas non
agit niſi diuinitus adiuuetur. Hęc eſt fidei ſanitas quæ nos facit implet quod
orare, quærere vt inueniamus, petere vt accipiamus, pulſare vt agit ſine miſe
aperiatur nobis. Contra iſtam qui diſputat. contra ſeipſum clau ricordia dei.
dit oſtium miſericordiæ dei. Nolo plura dicere de tanta, quia C
melius eam cõmitto fidelium gemitibus qui ſermonibus meis.
¶ Vt in deum credamus ⁊ pie viuamus non volentis neq; cur- Ex epiſtola ad
rentis ſed miſerentis eſt dei, nõ q̃a velle nõ debemus ⁊ currere, Vitalem.
ſed q̃a ipſe in nobis ⁊ velle operatur ⁊ currere. Vnde ⁊ ipſe dñs Velle ⁊ curre-
Ieſus credẽtes a nõ credẽtibus. i. ab irę vaſis vaſa miſericordię di re operatur in
ſcernẽs, Nemo inq̃t venit ad me niſi ei fuerit datũ a patre meo. nobis deus.
¶ Ne quiſquam etſi non de operibus, de ipſo glorietur libero vo Ioan. vi.
luntatis arbitrio, tanquam ab ipſo incipiat meritum cui tanq̃ Ex lib. Enchi.
debitum reddatur præmium bene operandi ipſa libertas, audiat Meritũ nõ inci
eundem gratiæ præconem dicentem, Deus enim eſt qui opera- pit a libero ar
tur in nobis ⁊ velle ⁊ operari pro bona voluntate. ⁊ alio loco. bitrio.
Igitur non volentis neq; currentis ſed miſerentis eſt dei, cum Philip. ij.
procul dubio ſi homo eius ætatis eſt vt ratione iam vtatur, non
poſſit credere, ſperare, diligere, niſi velit, nec peruenire ad pal
mam ſupernę vocationis dei niſi voluntate cucurrerit. Quomo
do ergo non volentis neq; currentis, niſi quia ipſa voluntas (ſicut
ſcriptum eſt) a domino præparatur? Alioquin ſi propterea dictũ D
eſt, non volentis neq; currentis, ſed miſerentis dei, quia ex vtroq; Voluntas ho-
fit, id eſt ex voluntate hominis ⁊ miſericordia dei: vt ſic di- minis abſq; mi
ctum accipiamus, non volentis neq; currentis, ſed miſerentis ſericordia dei
eſt dei, tanquam diceretur, nõ ſufficit ſola volũtas hominis ſi nõ non ſufficit.
ſit etiã miſericordia dei: nõ ergo ſufficit ⁊ ſola miſericordia dei,
ſi nõ ſit etiã voluntas hominis. Ac ꝑ hoc ſi recte dictũ eſt nõ vo-
lẽtis hominis, ſed miſerentis eſt dei, q̃a id volũtas hominis ſola
nõ ĩplet, cur nõ ⁊ a cõtrario recte dicitur, nõ miſerentis eſt dei,
ſed volẽtis hominis, q̃a id miſericordia dei ſola nõ implet? Por-
ro ſi nullus dicere Chriſtianus audebit, nõ miſerentis eſt dei, ſed
volẽtis eſt hominis, ne apoſtolo apertiſſime contradicat, reſtat vt
ꝓpterea recte dictũ intelligatur, nõ volentis neq; currentis, ſed
miſerentis eſt dei, vt totum detur deo, qui hominis voluntatem
bonã ⁊ præparat adiuuandam ⁊ adiuuat pręparatam. Pręcedit enĩ
bona voluntas multa dei bona, ſed non omnia. Quæ autem

ps.xxij. non præcedit ipsa, in eis est & ipsa. Nam vtrunq; legitur in san-
ps.lviij. ctis eloquijs: & Misericordia eius præuenit me: & Misericordia
eius subsequetur me. Nolentem præuenit vt velit, volentem sub-
Ex lib. ad Pauli sequitur ne frustra velit. ¶ Nisi dominus ædificauerit domum, in
num Nolanum vanum laborauerunt edificantes eam. Quomodo ergo deus iu-
episcopum. bet quod sine adiutorio ipsius vel non, vel difficile impletur, cũ
B
Deus iubet qd si dominus non ędificet, in vanum ędificans laborasse dicatur,
sine ipso fieri neq; scriptum sit, est quidem volentis atq; currentis, facilius au-
non potest. tem miserentis est dei? nõ quia nulla est hominis voluntas atq;
cursus, sed quia nihil potest nisi ille misereatur. Nec apostolus
.i.Cor.xv. dixerit & ego, sed dixerit. Non ego autem, sed gratia dei mecum,
non quia ipse nihil boni agebat, sed quia nihil ageret si illa non
adiuuaret. Dicit enim scriptura Pharaoni, quia in hoc ipsum ex-
citaui te vt ostendam in te virtutem meam & cætera.
Ex lib. q̃stionũ ¶ Et propter hoc ipsum conseruatus es vt ostendam in te virtu-
exo.xxxij. tem meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra.
Hæc scripturę verba & apostolus posuit, cum in eodem loco per
difficili versaretur. Ibi autem & hoc ait, Si autem volens deus
ostendere iram & demonstrare potentiam suam, attulit in multa
patientia vasa iræ. Parcendo vtiq; his quos malos futuros esse
præsciebat, quæ vasa dicit perfecta in perditionem. Vt notas (in-
quit) faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Vnde va-
Psal.liiij. sorum misericordię vox est in psalmis, Deus meus misericordia
eius pręueniet me: deus meus demõstrauit mihi inimicis meis.
F
Nouit ergo deus bene vti malis, in quibus tamẽ naturam huma-
Malis deus bñ nam non ad malitiam creat, sed perfert eos patiens quousq; scit
vtitur. oportere, non inaniter, sed vtens eis ad admonitionem, vel ex-
ercitationem bonorum. Ecce enim vt annuncietur nomen dei
Bonis prodest in vniuersa terra vasis misericordię vtiq; prodest. Ad eorũ itaq;
nominis dei an vtilitatẽ Pharao seruatus est, sicut & scriptura testat, & exitus docet.
nunciatio.
Ex lib. sententia ¶ Nullum deus vel angelorum vel hominum crearet quem ma-
rum Prosperi. lum futurum esse præscisset, nisi pariter nosset quibus eos bono-
Præscitos deus rum vsibus commodaret, atq; ita ordinem seculorum quasi pul-
non crearet nisi cherrimum carmen etiam ex quibusdam antithetis honestaret.
bonorum vsib⁹ Ergo cuius vult miseretur & quem vult obdurat. ¶ Quando er-
accõmodare go pater intus auditur & docet vt veniatur ad filium, aufert cor
sciret.
Ezec.xxxvi. lapideum, & dat cor carneum, sicut propheta prędicante promi-
Ex libro de prę sit. Sic quippe facit filios promissionis & vasa misericordiæ, quæ
destinatiõe san præparauit in gloriam. Cur ergo non omnes docet vt veniant
ctorum. ad Christum, nisi quia omnes quos docet, misericordia docet:
Cur non o͠es do quos autem non docet, iudicio non docet? quoniam cuius vult
ceantur a deo
venire ad Chri- miseretur & quẽ vult obdurat. Sed miseretur bona tribuẽs, obdu-
stum. rat digna tribuẽs. O homo tu qs es q respondeas deo &c. ¶ Qui-
Ex lib. de bono tũ ad iustitiam spectat & gratia, potest & de reo q liberatur recte
perseuerantiæ. dicit, & de reo qui dãnatur, Tolle quod tuum est & vade, huic autẽ

volo quod non debetur donare. An non licet mihi facere quod volo? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Hic ille si dicit, cur non & mihi? merito audiet, homo tu quis es qui respondeas deo? quem certe in vno vestrum benegnissimum largitorem, in te vero exactorem iustissimum, in nullo tamen cernis iniustum. Cum iustus esset etiam si vtrunq; puniret qui liberatur habet vnde gratias agat, qui damnatur non habet quod reprehendat. Sed si iam (inquit) hoc oportebat, vt damnatis non omnibus quid omnibus deberetur ostenderet, atq; ita gratius suum gratuitum vasis misericordiæ commendaret, cur in eadem causa me quam illum potius punire, aut illum quam me potius liberabit? Hoc non dico si quęris quare, quia fateor me non inuenire quid dicam. Si & hoc quęris quare, quia in hac re sicut iusta est ira eius, sicut magna est misericordia eius, ita inscrutabilia iudicia eius. ¶ Non hoc loco apostolus sanctos prohibuit a quęrendo, sed eos qui nondum sunt in charitate radicati & fundati, vt possint comprehendere cum omnibus sanctis latitudinē longitudinem, altitudinem & profundum &c. quæ in eodē loco exequitur. Non ergo prohibuit a quærendo de quibus dicit, Spiritualis autem omnia iudicat, ipse autem a nemine iudicatur. Et illud præcipue, Nos autem nō spiritum huius mūdi accepimus, sed spiritum q ex deo est, vt sciamus q̄ a deo donata sunt nobis. Quos ergo prohibuit nisi luteos atq; terrenos? qui nondum regenerati intrinsecus atq; nutriti imaginem illius hominis portant, qui primus factus est de terra terrenus, & quia ei a quo factus est noluit obtemperare, in id lapsus est vnde factus, meruitq; post peccatum audire. Terra es & in terram ibis. Talibus igitur hominibus dicit apostolus, O homo tu quis es vt respondeas deo? Nunquid figmentum ei dicit qui se finxit, quare sic me fecisti? Quandiu ergo figmentum es nondum perfectus filius, quia nondum hausisti plenissimam gratiam qua nobis data est potestas filios dei fieri, quo possis audire. Iam non vos dicam seruos sed amicos, & tu quis es qui respondeas deo & velis dei nosse consilium? Qui si hominis tibi æqualis nosse voluisses, impudēter faceres nisi prius in amicitiam reciperetis. Sicut ergo portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis, exuētes nos veterem hominem & induentes nouum, vt non dicatur nobis quasi luteo figmento, Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit quare sic me fecisti? Nam & vt manifestum sit non sanctificato spiritui, sed carnali luto ista dicit, vide quod sequitur. An non habet potestatem figulus luti ex eadem conspersione facere aliud quidē vas in honorem aliud in contumeliam? ¶ Ex quo ergo in paradiso natura nostra peccauit, ab eadē diuina prouidētia non secundum cœlum, sed secundum terram, idest non secundum spiritum, sed secundum carnem mortali generatione for/

C Matth.xx.

Damnatus non habet quod re/prehēdat i deo.

Ex lib.lxxxiij. quæstionum. Eph.iij. Inquirere nō p/hibet apostolus dicens o homo tu quis es &c.

M

Ioan.I. Ioan.xv.

I.Cor.xv. Col.iij.

A

Peccantibus remota dei misericordia relinquitur dānatio iusta.

Ioan. i.

Gratia gratis datur.

Roma. v.

B

Matth. v.

I. Cor. v.

I. Cor. ij.

C

manitur, & omnes vna massa luti faciamus quod est massa peccati. Cū ergo meritū peccando amiserimus, & misericordia dei remota nihil aliud peccantibus, nisi æterna dānatio debeatur, quid sibi vult homo de hac massa vt deo respondeat & dicat, quare sic me fecisti? Si vis ista cognoscere noli esse lutum, sed efficere filius dei per illius misericordiā, q̄ dedit potestatē filios dei fieri credentibus in nomine eius, non aūt qd̄ tu cupis anteq̄ credant diuina nosse cupientibus. Merces enī cognitionis meritis redditur, credendo aūt meritum cōparatur, ipsa aūt gratia quæ datur per fidē, nullius nostris meritis præcedentibus data est. Qd̄ est enī meritū peccatoris & impij? Christus aūt pro impijs & peccatoribus mortuus est, vt ad credendū non merito sed gratia vocaremur, credēdo aūt & meritum collocaremus. Peccatores aūt credere iubentur, vt a peccatis credendo purgentur. Nesciunt enim qd̄ recte viuēdo visuri sunt. Quapropter cum videre non possint nisi recte viuant, nec recte viuere valeant nisi credant, manifestum est a fide esse incipiendū, vt præcepta quibus credentes a seculo hoc auertuntur, cor mundū faciant vbi videri deus possit. Beati enī mundo corde, q̄m ipsi deum videbunt. Et p prophetam canit. In simplicitate cordis q̄rite illum. Quapropter recte dicit hominibus in vetustate vitę manentibus, & propterea tenebrosum oculū animi gerentibus, o homo tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare sic me fecisti? Aut non habet potestatē figulus luti ex eadē conspersione facere aliud quidē vas in honorē, aliud in contumeliā? Expurgate vetus fermentum vt sitis noua conspersio, & in ea ipsa non adhuc paruulus in Christo vt lacte potandus sis, sed perueni ad virū perfectū, vt sis inter illos de quibus dicit, sapientiam loquimur inter perfectos. Tunc demum recte & non præpostere audies siqua sunt de animarū occultissimis meritis, & de gratia vel iustitia secreta oīpotentis dei. Nā de Pharaone facile respondetur prioribus meritis quibus afflixit in regno suo peregrinos, dignum effectū cui obduraret cor, vt nec manifestissimis signis iubentis Dei crederet. Ex eadem ergo massa. i. pctōrū, & vasa misericordiæ protulit qbus subueniret cū eum deprecarent filij Israel, & vasa irę quorū supplicio illos erudiret, idest Pharaonē & populū eius qa q̄uis essent vtiq; peccatores, & propterea ad vnā massam pertinerent, aliter tn̄ tractandi erant qui vni deo ingemuerant vt eis subueniret, & aliter illi quorum iniustis oneribus ingemuerant. Pertulit ergo in multa patientia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem, & eo ipso quo ait in multa patientia, satis significauit priora eorū peccata in quibus eos pertulit, & opportune tunc vindicauit, qn̄ de illorū vindicta subueniendum erat his qui liberabant, & vt notas faceret diuitias glorię suę in vasa misericordiæ q̄ præparauit in gloriā. Nunqd enī latebat Pharaonem quantū bonū consecutę fuerant illę terrę per aduen-

tum Ioseph? Illius ergo rei gestæ cognitio eius vocatio fuit, vt populum Israel misericorditer tractans non esset ingratus. Q͛d aũt huic vocationi obtẽperare noluit, ⁊ exercuit crudelitatem in eis quibus humanitas ⁊ misericordia debebatur, meruit pœnam vt induraretur illi cor, ⁊ tantam cęcitatem mentis pateretur vt tot ⁊ tantis, tamq; manifestis dei signis non crederet, quo posset eius supplicio siue obdurationis, siue vltimæ visibilis submersiõis eru diri populus cuius afflictione ille ⁊ occultę obtusionis, ⁊ manifestę submersionis meritum compararet. Hæc autem vocatio quæ siue in singulis hominibus siue in populis atq; in ipso genere humano per temporum oportunitates operaẽ, altę ⁊ profundę ordinationis est, ⁊ comprehendi non põt, nisi forte ab eis qui diligunt deũ ex toto corde ⁊ ex tota anima, ⁊ ex tota mente sua, ⁊ diligunt proximos sicut seipsos. Tanta enim charitate fundati possunt iam fortasse cum sanctis comprehendere longitudinẽ, latitudinem, altitudinẽ, ⁊ profundum. Illud tñ constantissima fide retinendũ, neq; quicq̃ deum iniuste facere neq; vllã esse naturam q̃ non deo debeat id q̃ est. An non habet potestatẽ figulus luti ex eadẽ massa facere aliud qdẽ vas in honorẽ, aliud vo in ꝯtumeliã? ¶ Figulus est cum fragiles, infirmos, ⁊ terrenos facit. Audi Apostolum dicentem, Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus. Sed forte alius nobis fecit hæc vasa. Ipsum audi dicentem, O homo tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentũ ei q se finxit, quare sic me finxisti? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in cõtumeliam? Videte ipsum Christũ dñm quia ostendit se figulum. Nam quia hominem de limo fecerat, de limo inunxit cui minus in vtero oculos fecerat. ¶ Sic ergo factus est homo rectus vt maneret in ea rectitudine posset nonsine diuino adiutorio, ⁊ suo fieri peruersus arbitrio. Vtrumlibet horum elegisset, dei voluntas fieret, aut etiam ab illo, aut certe de illo. Proinde quia suam maluit facere q̃; dei, de illo facta est voluntas, dei, quia ex eadem massa perditionis q̃ de illius stirpe profluxit, facit aliud vas in honorem, aliud in contumeliã. In honorem per misericordiam, in contumeliam per iudiciũ, vt nemo glorietur in hoĩe, ac per hoc nec in se. ¶ Si de mundo (inquit) essetis, mundus quod suũ erat diligeret. Vniuersæ vtiq; hoc dicit ecclesiæ, quam plerũq; etiam ipsam mundi nomine appellat, sicut illud est. Deus erat in Christo mundũ reconcilians sibi. Itẽq; illud, Non enim venit filius hominis vt iudicet mundum, sed vt saluet mundus per ipsum. Et in epistola sua Ioannes ait, Aduocatũ habemus ad patrem Iesum Christũ iustum, ⁊ ipse est propitiator peccatorũ nostrorum. Non tñ nostrorũ, sed ⁊ totius mũdi. Totus ergo mundus ecclesia est, ⁊ totus mundus odit ecclesiã. Mundus igitur odit mundum, inimicus reconciliatum, damnatus saluatũ, inquinatus mundatũ. Sed

Pharao indurationẽ cordis meruit.

D

Matth. xxij.

Ex tracta. ps. xcij.

ij. Cor. iiij.

Figulũ se ostẽdit Christus.

Ex lib. Enchiri.

Hõ suo libero arbitrio fieri pt peruersus sed solius dei adiutorio rectus.

E

Ex tracta. euangelij secundum. lxxxvij.

ij. Cor. v.

Ioan. xv.

Ioan. iij.

i. Ioan. ij.

Ecclesia est mundus Mundi vniuersi.

Mundus q̃uo mundũ odit. iste mundus quem deus in Christo reconciliat sibi, & qui per Christum saluatur, & cui per Christum peccatum omne donatur, de mundo est electus inimico, damnato, contaminato. Ex eadẽ quippe massa quae tota in Adam periit, fiunt vasa misericordiȩ, in quibus est mundus pertinens ad reconciliationem, quem mundus
F
odit ex eadem massa pertinens ad vasa iræ, quæ perfecta sunt in
Ioan.xv. perditionem. Deniq; cum dixisset, Si de mundo essetis mundus quod suum erat diligeret, continuo subiecit, Quia vero de mundo non estis. sed ego elegi vos de mundo propterea odit vos mũdus. Ergo & ipsi inde erant vnde vt non essent electi sunt inde nõ meritis suis quoniam nulla bona præcesserant opera, non natura quæ tota fuerat per liberum arbitrium in ipsa radice vitiata, sed
Roma.xj. gratuita hoc est vera gratia. Qui enim de mundo mundum elegit fecit, quod eligeret non inuenit. Quia reliquiȩ per electionẽ gra-
Ex sermone de verbis apli.xi. tiȩ saluȩ factȩ sunt. Si autem gratia (inquit) iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. ¶ Si qua igitur in Christo noua creatura lapsa est, vetus facta est noua. Vna erat massa perditionis ex Adam, cui non nisi supplicium debebatur. Facta sunt
Obmurmurantiũ in iudicia dei, refrenatio. vasa inde in honorem ex eadem massa. Habet enim potestatem figulus luti ex eadem massa. Qua massa? Certe iam perierat. Certe iam illi massæ iusta damnatio debebatur. Gratulare quia tu euasisti. Mortem quippe debitam euasisti, & vitam non debitam repperisti. Habet potestatem figulus luti ex eadẽ massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam, Sed dicis, Me quare fecit in honorem, & alium in contumeliam? Quid responsurus sum? Auditurus es Augustinum, qui non audisti Apostolum dicentem,
G
O homo tu quis es qui respondeas deo? Duo paruuli nati sunt, si debitum quæras, ambos tenet massa perditionis, Sed cur alium mater portat ad gratiam, alium mater dormiens suffocat? Ambo nihil mali meruerunt. Sed habet figulus luti potestatem ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliã. Sed mouet me (inquis) q̃ ille perit, ille baptizatur. Mouet me, mouet tanquam hominem. Si verum vis audire, & me mouet quia homo sum. Sed & si tu homo & ego homo, ambo audiamus dicentem, O homo. Vtiq; si ideo mouemur quia homines sumus, ipsam naturam humanam infirmam ac debilem alloquitur apostolus dicens, O homo tu quis es qui respondeas deo? nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, cur me sic fecisti? Si posset loqui pecus, & diceret deo, quare istum hominem fecisti & me pecudẽ? nonne iuste succenseres & diceres, O pecus tu quis es qui respondeas deo? Et tu homo es, sed ad deum pecus es. Et vtinam sis pecus eius & ouis pascuæ eius. Agnosce beneficia pastoris, & non sequeris lupos erroris. Lupi eramus. Fuimus & nos natura filii iræ sicut & cȩteri. Sed mortua est ouis & fecit nos oues. Ecce agnus dei.
Ephe.ij. ecce qui tollit peccatum, non huius aut illius, sed mundi.

¶ Non ad merita hominum, sed ad dei misericordiam pertinet, cum ex illa massa primi hominis cui merito mors debet quisq3 liberatur. Non est enim iniquitas apud deum, quia neq3 remittẽdo neq3 exigendo quod debetur iniustus est. Et ibi gratuita est indulgentia vbi iusta posset esse vindicta. Ioan. f. Ex lib. sufarum Prosperi. H

Quod si deus volens ostendere iram & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ perfecta in interitum, vt ostẽderet diuitias gloriæ suæ, in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam.

Ex epistola ad Optatum epy. Cur deus voluerit aliquos ad dānationem pertinere.

CVr etiam aliquos creator voluit ad damnationem non ad gratiam pertinere, beatus Apostolus tanto succinctiore breuitate, quanto maiore auctoritate cõmemorat. Deũ enim dicit volentem ostendere iram, & demonstrare potentiam suam attulisse in multa patientia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem, & vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quem superius dixerat tanquam figulum luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. Merito autem videretur iniustum ꝙ fiunt vasa iræ ad perditionem, si non esset ipsa vniuersa ex Adam massa dānata. Quod ergo fiunt inde nascendo vasa iræ, pertinet ad debitam pœnam. Quod aũt fiunt renascendo vasa misericordiæ, pertinet ad indebitam gratiam. Ostendit ergo deus iram suam non vtiq3 animi perturbationem, sicut est quę circa homines nuncupatur, sed iustam fixãq; vindictam, ꝙ de stirpe inobedientiæ ducitur propago peccati atq3 supplicij. Et homo natus ex muliere (sicut in libro Iob scriptum est) breuis est vitæ, & plenius iracundiæ. Eius enim rei vas est qua plenus est, vnde iræ vasa dicuntur. Ostendit & potentiam suam, qua bene etiam vtitur malis, multa illis naturalia & temporalia bona largiens, eorumq; malitiam ad exercendos & comparatione admonendos bonos accõmodans, vt in eis discant agere gratias deo ꝙ ab eis non suis meritis, quæ in eadẽ massa paria fuerunt, sed illius miseratione discreti sunt. Quod maxime apparet in paruulis, de quibus cum per Christi gratiam renascuntur, & istã vitam in illa tenera ætate finientes in æternam transeunt & beatam, dici non potest ꝙ libero discernuntur arbitrio ab alijs infantibus, qui sine hac gratia in ipsius massæ damnatione moriũtur. Si autem hi soli crearentur ex Adam qui essent per gratiã recreandi, & preter illos qui in dei filios adoptantur, nulli alij homines renascerentur, lateret beneficium quod donaretur indignis, quia nullis ex eadem damnabili stirpe venientibus debitum supplicium redderetur. Cum vero attulit in multa patientia vasa iræ q̃ perfecta sunt in perditionem, non solum ostendit iram & demõ-

A Iræ dei & hoīs differentia.

Iob. xv.

Malis bene vtitur deus.

B

strauit potentiam suam reddendo vindictam, & bene vtendo ma
lis, sed etiã notas fecit diuitias gloriæ suæ in vasa misericordię.
Ita enim quid sibi præstetur discit gratis iustificatus, dum nõ suo
merito, sed gloria largissimæ dei misericordię discernitur a dam
nato, cum quo eadem iustitia fuerat & ipse damnandus. Tã mul
tos autem creando nasci voluit, quos ad suam gratiam non perti
nere præsciuit, vt multitudine incomparabili plures sint q̃ quos
in sui regni gloriã filios promissionis prædestinare dignatus est:
vt etiam ipsa reiectorum multitudine ostenderetur q̃ nullius mo
menti sit apud deum iustum quantalibet numerositas iustissime
damnatorum: atq; vt hinc quoq; intelligant qui ex ipsa damna-
tione redimuntur, hoc fuisse debitum massæ illi vniuersæ quod
tam magnæ parti eius redditum cernerent, non solum in eis qui
originali peccato multa addunt malę voluntatis arbitrio, verum
etiam in tam multis paruulis qui tantummodo vinculo peccati
originalis obstricti sine gratia mediatoris ex hac luce rapiuntur.
Tota quippe ista massa iustę damnationis debitum reciperet, nisi
ex ea faceret non solum iustus, sed etiam misericors figulus alia
vasa in honorem secundum gratiam, non secundum debitum,
dum & paruulis subuenit quorum nulla merita dici possunt, & ma
C iores præuenit vt habere aliqua merita dici possint.

Ex tracta. ps. lviij. ¶ Deus meus demonstrauit mihi inimicis meis. Quid ait? Quã
tam circa me exhibuerit misericordiam inimicis meis mihi de
monstrauit. Relictis comparet se collectus, & repulsis electus. Cõ
paret se vasis iræ vas misericordiæ, & videat quia ex vna massa
fecit deus aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. Quid
est, demonstrauit mihi inimicis meis? Si enim volens deus ostẽ
dere iram & demonstrare potentiam suam attulit in multa patiẽ
tia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem, & propter qd hoc?
vt notas faceret diuitias suas in vasa misericordiæ: si ergo vasa
iræ attulit in quibus notas faceret diuitias suas in vasa misericor
diæ, rectissime dictum est, Misericordia eius præueniet me. Deus
meus demonstrauit mihi inimicis meis. Id est quantã circa me
habuit misericordiã, in illis mihi demonstrauit circa quos nõ ha
buit. Nisi. n. debitor suspẽdat, minus agit gr̃as cui debitũ relaxat.

Malorũ dãna/tio est bonis ad gratias agẽdas exhortatio Psal. lviij.

Ex tracta. ps. li. ¶ Apud illum potestas, apud illum misericordia. Hũc humiliat,
& hunc exaltat: hunc humiliat ptãte, illum exaltat misericordia.
Si enĩ deus volens ostendere iram & demonstrare potentiã suam
attulit in multa patientia vasa iræ q̃ perfecta sunt in perditionẽ.
Audisti ptãtẽ, quere misericordiam. Et vt notas faceret (inquit) di
uitias suas in vasa misericordiæ. Pertinet ergo ad eius potestatẽ
damnare iniquos. Et quis illi dicat, quid fecisti? Tu enim homo
D quis es vt respondeas deo? Time ergo & treme eius potestatẽ, sed
Ex epl'a ad Si spera misericordiam eius. ¶ Debita reddit pœna damnato, inde
xtum presbyterum. bita gratia liberato, vt nec ille se indignum queratur, nec dignũ

se iste glorietur. vbi vna eademq; massa damnationis & offensionis inuoluit: vt liberatus de non liberato discat quod etiam sibi supplicium conueniret nisi gratia subueniret. Si autem gratia, vtiq; nullis meritis reddita, sed gratuita bonitate donata. Sed iniustus est (inquiunt) in vna eademq; mala cum hunc liberari, illum puniri. Nempe ergo iustum est vtrumq; puniri. Quis hoc negauerit? Agamus ergo gratias saluatori, dum nobis non redditum cernimus, quod in damnatione similium etiam nobis debitum fuisse cognoscimus. Si enim vtriq; liberarentur, lateret quid peccato per iustitiam deberetur: si nemo quid gratia largiretur. Vt ergo in hac difficillima quaestione verbis potius vtamur apostoli, volens deus ostendere iram & demonstrare potentiam suam, attulit in multa patientia vasa irae quae perfecta sunt in perditionem, & vt notas faceret diuitias gloriae suae in vasa misericordiae. Cui non potest figmentum dicere, quare sic me finxisti cum habeat potestatem ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam.

I usu esset omnes dānari quare gratias agant quibus datur saluari.

E

Ex libro ad Simplicianum episcopum.

¶Si autem volens deus ostendere iram & demonstrare potentiam suam, attulit in multa patientia vasa irae perfecta in perditionem, subauditur, tu quis es qui respondeas deo? vt recurrente sententia ad verba superiora iste sit sensus, Si volens deus ostendere iram attulit vasa irae, tu quis es qui respondeas deo? Non autem solum volens ostendere potentiam suam, sed et quod sequitur, vt notas faciat diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae praeparauit in gloriam. Quid.n. prodest vasis perfectis in perditionem, quod ea deus patienter sustinet vt ordinate disperdat, vtaturq; illis ad instrumentum salutis eorum quorum miseretur? Sed illis vtiq; prodest ad quorum salutem sic illis vtitur, sicut scriptum est. Iustus manus suas lauet in sanguine peccatoris, id est mundetur ab operibus malis per timorem dei, cum videt supplicia peccatorum.

Vasa irae in quo vasis misericordiae pro sunt. Psal. lvij.

Ex libro de dono perseuerātiae.

¶Dat quibus vult quoniam misericors est quod & si non det, iustus est, & non dat quibus non vult, vt notas faciat diuitias gloriae suae in vasa misericordiae. Dando enim quibusdam quod non merentur, profecto gratuitam & per hoc veram suam esse gratiam voluit. Non omnibus dando, quid omnes mererentur ostendit. Bonus in beneficio certorum, iustus in supplicio certorum. Et bonus in omnibus, quoniam bonum est cum debitum redditur: & iustus in omnibus, quoniam iustum est cum debitum sine cuiusquam fraude donat.

Bonus in omnibus deus.

F

Ex lib. ad Bonifaciū papam vrbis

¶Etenim & illud dici potest cur omnino creati sunt quos deus ita peccatores, vt aeterno igne essent damnandi sine dubitatione praesciuit? Quis enim peccata non fecerit, naturas tamen ipsas, quae per se ipse sine dubio bonae sunt, quibus tamen ex arbitrio voluntatis futura essent vitia peccatorum, & in multis talia quibus esset aeterna poena reddenda, quis nisi deus creauit? Quare, nisi quia voluit? Quare autem voluerit, o homo tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare sic me finxisti? An non habet potestatem figulus luti ex eadem conspersione facere aliud quidem

Voluntatis dei causa non est inquirenda rō.

vas in honorem,aliud in contumeliam? Atq; vtinam dicamus quod sequitur,Si autem volens ostendere iras,& demonstrare potentiam suam,sustinuit in multa patientia vasa irae quae perfecta sunt in perditionem,& vt notas faceret diuitias gloriae suae in vasa misericordiae.Ecce & ratio reddita est homini,quanta debuit homini.Si tamen vel ista capit,qui pro sui arbitrij libertate in tantae infirmitatis seruitute contendit.Ecce dictae sunt causae. Tu ergo quis es qui respondeas deo? Si volens deus ostendere iram,& demonstrare potentiam suam,qp & malis bene vt optimus possit, malis dūtaxat non conditione diuina sed vitiata voluntatis iniquitate,natura,quae a Deo conditore condita est bona, attulit in multa patientia vasa irae perfecta in interitum, non qp illi essent necessaria siue angelica siue humana peccata,cui nec iustitia creaturae cuiusquam est necessaria,sed vt notas faceret diuitias gloriae suae in vasa misericordiae,ne se in bonis operibus tanq̄ de proprijs extollerent viribus,sed humiliter intelligerent,nisi illis dei gratia non debita,sed gratuita subueniret,id fuisse reddendum meritis suis,quod alijs in eadem massa redditum cernerent. Caeteri autē homines ad istam societatem non pertinentes,quorum tamen & animam & corpus dei bonitas operata est,& quicquid habet ipsa natura praeter vitium quod eidem infligit superbientis voluntatis audacia,propter hoc a deo praesciente creati sunt,vt in his ostēderet liberum desertoris arbitrium sine sua gratia quid valeret,& in eorum iustis & debitis poenis vasa misericordiae quae non suorum operum meritis sed gratuita dei gratia sunt ab illa concretione discreta,quid sibi collatum est addiscerent,vt omne os obstruatur,& qui gloriatur in domino glorietur.

G Deus nullius eget.

ij.Cor.x.

Quos & vocauit nos, non solum ex Iudaeis, sed etiam ex gentibus, sicut in Osee dicit, Vocaui non plebem meam,plebem meam,& non misericordiā consecutam,misericordiam consecutam.

Ose. ij. j.Pet.ij.

H Ex lib. ad Simplicianū epm.

¶Vna est enim ex Adam massa peccatorum & impiorum, in qua & Iudaei & gentes,remota gr̄a dei ad vnā pertinēt cōuersionē.

Et erit in loco vbi dictum est eis, non plebs mea vos,ibi vocabuntur filii dei viui.

Ex libro de ciuitat.dei.xviij.

¶Hoc testimonium propheticum de vocatione populi gentium qui prius non pertinebat ad deum,apostoli intellexerunt. Et quia ipse quoq; populus gentium spiritaliter est in filijs Abrahae, ac p hoc recte dicitur Israel,propterea sequitur & dicit. Et congregabūtur filij Iuda & filij Israel in idipsū,& ponent sibi principatū vnū, & ascendent a terra. Hoc si adhuc velimus exponere, eloquij prophetici obtundetur sapor. Recolatur tn̄ lapis ille angularis & duo parietes,

parietes, vnus ex Iudæis, alter ex gentibus, ille nomine filiorum Iuda, iste nomine filiorum Israel, eidem vni principatui suo in id ipsum, innitentes, & ascendentes agnoscantur a terra.

Esaias autem clamat pro Israel, Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ saluæ fient. Verbū enim consummans & breuians in æquitate, quia verbū breuiatū faciet dominus sup terrā. x.Capite

A

Neq; enim quia fracti sunt infideles & superbi ac per hoc infructuosi rami, vt insereretur oleaster gentium, ideo perire potuit radix patriarcharum & prophetarum: quia & si fuerit (inquit Esaias) numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquię saluę fient. ¶ Ad misericordiam quippe gratuitam non debitam pertinet de massa damnationis vasa in gloriam præparare, non solum ex Iudæis sicut dicit, sed etiam ex gentibus. Propter quod posuit testimonium de Osee propheta, Vocaui non plebem meam plebem meam. Et de Esaia propheta, Propter Israel reliquiæ saluæ fient. ¶ Verbum enim (inquit) consummans & breuians faciet dominus super terram. i. vt compendio fidei per gratiam saluos faciat credentes, non per innumerabiles obseruationes quibus illa multitudo seruiliter onerata premebatur. Per gratiam nobis quippe verbum consummans dicit, Iugum meū leue est, & sarcina mea leuis est. Vt autem essent istę reliquię, gratia Dei factum esse, testimonio sequenti docet.

Ex libro aduersum Iudeos.
Ex libro contra Iulianum.
Osee.ij.
Ex libro ad Simplicianum episcopum
Esaiæ.xx.
Matth.xi.
Esaiæ.i.

Et sicut prædixit Esaias Nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuissemus.

B

Deinde ostendit gentes ex fide apprehendisse iustitiā, Israel autem ideo non apprehendisse quia non ex fide, sed tanq; ex operibus. Fides enim habet quod aliquanto post dicit, Quoniam omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit. Ad quam salutem pertinet vt opera nulla sint, & iustitia nobis ex deo sit non ex nobis. Propter quod de illis qui non ex fide, sed tanq; ex operibus offenderunt in lapidem offensionis, sequitur & dicit. Fratres quidem bona voluntas cordis mei, & deprecatio ad deū fit pro illis in salutem. Testimonium enim perhibeo illis qa zelū dei habent sed non secundum scientiam &c. ¶ Ex persona enim eorum qui inde crediderunt dicitur, Nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuissemus. Sed id semen, qa sparsum p terras multiplicatum est. Accesserunt. n. et de lapidibus suscitati filij Abrahā. Accesserūt oues quæ non erant de hoc ouili, vt fieret vnus grex & vnus pastor. Accessit fides oīum gentiū, & creuit numerus non solū sapiētium antistitum, sed & obedientium populorum.

Ex libro contra Iulianum.
Gentes non Iudæi iustitiā apprehenderunt
Iohel.ij.
Ex tracta. ps.ciij.
Esa.i.

Quid ergo dicemus? Quod gentes quæ non sectabantur iustitiam apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem quæ ex fide est. Israel vero sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus.

C

Ex libro de spũ & litera.

Gẽtes quare potiusq; Israelitę iustitiã apprehenderunt.

GEntes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam. Iustitiam aũt quę ex fide est impetrando eam ex deo, non ex ipsis pręsumendo, Israel vero persequens legem iustitię, in legem iustitię non peruenit. Quare? Quia non ex fide sed quasi ex operibus. i. tanq̃; eam per semetipsos operantes non in se credentes operari deum. Deus est enim qui operatur in vobis ⁊ velle ⁊ operari pro bona voluntate. Ac per hoc offenderunt in lapidem offensionis. Nam quid dixerit, Quia non ex fide, sed tanquam ex operibus, apertissime exponit dicens. Ignorantes enim dei iustitiam ⁊ suam volentes constituere, iustitię dei non sunt subiecti. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Quia ipsi, Non concupisces, ⁊ cætera eiusmodi mandata sancta ⁊ bona sibi tribuebant, quæ vt possit homo facere deus operatur in homine per fidem Iesu Christi, qui finis est ad iustitiã omni credenti, idest cui per spiritum incorporatus, factusq; membrum eius potest quisq; illo incrementum intrinsecus dante operari iustitiam. De cuius operibus etiam ipse dixit, quia sine me nihil potestis facere. Ideo quippe proponitur iustitia legis q̃ qui fecerit ei viuet in illa, vt cum quisq; infirmitatem suam cognouerit, non per suas vires neq; per literam ipsius legis (quod fieri non potest) sed per fidẽ concilians ad iustificationem perueniat, ⁊ faciat ⁊ viuat in ea. Opus enim quod qui fecerit viuet in eo, non fit nisi a iustificato. Iustificatio autem ex fide impetratur, de qua scriptũ est. Ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in cœlum? hoc est Christus deducere, aut quis descendet in abyssum? hoc est Christus a mortuis reducere. Sed quid dicit? Prope est verbum in ore tuo ⁊ in corde tuo. Hoc est (inquit) verbum fidei quod prædicamus, quia si confitearis in ore tuo quia dominus est Iesus Christus, ⁊ credideris in corde tuo quia deus suscitauit illum a mortuis, saluus eris. Inquantum iustus, intantum saluus. Per hanc enim fidem credimus q̃ etiam nos deus a mortuis excitet: interim spiritu vt in nouitate eius gratiæ temperanter, ⁊ iuste, ⁊ pie viuamus in hoc seculo, post etiam carne nostra ad immortalitatẽ resurrectura. Consepulti enim sumus Christo per baptismum in mortem, vt quẽadmodum Christus resurrexit a mortuis per gloriam patris, ita ⁊ nos in nouitate ambulemus. Fide ergo Iesu Christi impetramus salutem, ⁊ quantum nobis inchoatur in re, ⁊ quantum perficienda expectatur in spe. Omnis enim qui inuocauerit nomen domini saluus erit.

Philip. ij.

Roma. x.

Ioan. xv.

D

Roma. x.

Roma. vi.

¶ Gentes quæ non sectabantur iustitiam apprehenderunt iusti- tiam. Sed quam? Iustitiam autem quæ ex fide est. Gentes quę nõ sectabantur iustitiam quæ in lege est, quasi propriam suam quæ fit de timore pœnæ, non de amore iustitiæ, quia non sectabantur iustitiam apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem quę ex fide est. Israel autem (inquit) persequens legem iustitiæ in legem non peruenit. Quare? Quia non ex fide. Quid est, quia non ex fide? Nõ sperauit in deum, non illam petiuit a domino deo, non credidit in eum qui iustificat impium. Ergo persequens legem iustitiæ in legẽ iustitiæ nõ puenit. Quare? Quia nõ ex fide, sed q̃si ex opibus.

Ex sermone de verbis ap̃li.xv. B

Ex fide apprehẽdere iustitiã.

Offenderunt enim in lapidem offensionis.

CHristus humilis in terra iacebat. In cœlis quidem & ipse erat, leuata ab illo carne sua a mortuis resuscitata. Sz nisi & in terra Christus iaceret, non Saulo clamaret, Quid me persequeris? Ergo illi iacebat, quia humilitatem præferebat. Ille offendebat, quia non videbat. Et totum hoc videre vnde erat? de tumore superbiæ. Illi autem qui offenderunt in lapidem offensionis, quid de illis dicit Apostolus? Quia non (inqt) ex fide, sed tã q̃ ex opibus, q̃si ipsi in sua iustitia offenderũt in lapidẽ offensiõis.

Actu.ix.

Sicut scriptum est, Ecce pono in Sion lapidem offensionis & petram scandali, & qui crediderit in eum non confundetur.

Esa.xxviij.

F

¶ Qui enim crediderit in eum non habebit suam iustitiaz quæ ex lege est, quiuis sit bona lex, sed implebit ipsam legem nõ sua iustitia, sed data ex deo. Ita enim non confundetur. Charitas enĩ legis est plenitudo, Et vnde charitas ista diffusa est in cordibus nostris? Nõ vtiqz a nobis, sed p sp̃m sanctuz qui datus est nobis. Offenderũt ergo illi in lapidẽ offensiõis & petræ scãdali, & ait de illis.

CAPVT.X.

FRatres, bona voluntas quidem cordis mei, & deprecatio ad deum fit pro ipsis in salutem.

¶ Deprecat̃ Ap̃ls p non credentibus, vt credãt, p aduersis vt cõuertant̃. Videtis qa nec ipsa conuersio sine dei adiutorio? deprecatio (inquit) ad deum pro illis in salutem.

Testimoniũ.n. illis phibeo qa zelum dei habent.

¶ Sic zelum habebat & ipse: zelum dei habebat.

Sed non secundum scientiam.

¶ Quid est hoc, non secundum scientiam.

Ignorantes enim dei iustitiam & suam volentes constituere, iustitiæ Dei nō sunt subiecti. Finis enim legis Christus, ad iustitiam omni credenti.

C

VNde iste correctus? non habens meam iustitiam. Illi volunt suam constituere ego non habeo meam iustitiā, sed eam quę est per fidem Christi, iustitiam ex deo. Iustitiam inquam ex deo qui iustificat impium. Tolle te, tolle inquam te a te, impedis te. Si tu te ædificas, ruinam ædificas. Nisi dominus ędificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eā. Noli ergo velle habere tuam iustitiam. Ignorantes enim dei iustitiam, & suam volentes constituere iustitiæ dei non sunt subiecti.

Psal.cxxvi.

Christianus offendere potest

¶Noli putare quia Christianus vocaris, ideo te non posse offendere in lapidem offensionis. Cuius gratiam denegas, in ipsū offendis. Minus est offendere in Christum pendentem, q̄ in cœlo sedentem. Iustitia fit, sed ex gratia fit. A deo tibi fit, tua non fit. Sacerdotes tui, inquit, induantur iustitiam. Vestis accipitur, non cum capillis nascitur. Hanc prędicat Apostolus Paulus. A deo tibi fit. Geme vt impetres, plora vt impetres, crede vt impetres. Qui inuocauerit nomen domini saluus erit. Quasi a febre, aut a peste, aut a podagra, aut aliquo corporis dolore, nō sit, sed saluus erit, intus erit, quia non est opus sanis medicus, sed male habentibus. Exposuit cum dixit, Non veni vocare iustos, sed peccatores. Fides Christi est credere in eum qui iustificat impium, credere in mediatorem, sine quo nullus reconciliatur deo, credere in saluatorem qui venit quærere & saluare quod perierat, credere in eum qui dixit, Sine me nihil potestis facere. Sed hanc fidem non apprehendit q ignorans Dei iustitiam qua iustificatur impius, suam vult constituere qua conuincatur superbus. Talia enim sentientes sua elatione obdurantur & excæcantur, qui negando dei gratiam non adiuuantur. ¶Ignorantes dei iustitiam, idest, quam deus dat qui iustificat impium, & suam volentes constituere tanquam suę voluntatis viribus factam, iustitiæ dei non sunt subiecti. Quod omnino & vos facitis. Iustitiam quippe vestram vultis constituere, cui deus secundum merita retribuat gratiam, nec vultis gratiam Dei præcedere quæ vos faciat habere iustitiam.

Psal.xxxi.

Matth.ix.

Fides Christi.

H

Matth.xviij.

Ioan.xv.

Ex libro contra Iulianum

¶Item lectionis eiusdem expositio.

Ex sermone in epistolam Ioan.iij.

Offenderunt in lapidem offensionis & cætera.

Christus quare nō est agnitus a Iudæis.

Matth.xxi.

¶Christus sperabatur venturus a populo Iudæorum, & quia humilis venit non est agnitus. Quia lapis paruus erat, offenderunt in illum & fracti sunt. Et creuit lapis, & factus est mons magnus. Et quid ait scriptura? Quicunq; offenderit in lapidem istum conquassabitur, & super quem venerit lapis iste conteret eum. Discer-

A

uenda sunt verba. Offendentem dixit conquassari super quem autem venerit conteri. Primo quia humilis, offenderunt in illum homines: quia excelsus venturus est ad iudicium, super quem venerit conteret eum. Sed illum non conteret venturus quem non quassauit cum venit. Qui in humilem non offendit, non formidabit excelsum. Omnibus enim malis, lapis offensionis est Christus. Quicquid dicit Christus, amarum est illis, ꝛ omnis qui credit in eum non confundetur.

Ex sermone de verbis euāgelij

¶ Omnes, inquit, peccauerunt ꝛ egent gloria dei, vt qui crediderint in eum non confundantur. Sicut ꝛ psalmus dicit, Accedite ad eum ꝛ illuminamini, ꝛ vultus vestri non confundentur. Qui ergo in se gloriatur confundetur. Non. n. sine peccatis inuenitur. Ille itaqꝫ tantummodo non confundet, qui in dn̄o gloriatur.

Roma. iij.
Psal. xxxiij.

¶ Quicunqꝫ illū fide expectant cuꝫ venerit gaudebunt. Qui sine fide sunt, cū venerit qđ nunc non vident erubescent. Et confusio illa nō erit vnius diei, ꝛ transiet, quō solent confundi qui inueniuntur in aliqua culpa, ꝛ eis insultatur ab hominibus. Confusio illa traducet confusos ad sinistrā vt audiant, Ite in ignē æternum, qui pręparatus est diabolo ꝛ angelis eius. Maneamus ergo in verbis eius, ne confundamur cum venerit.

Ex sermone in epistolam. Ioan. iiij.
Math. xxv.

Fratres, bona voluntas quidem cordis mei, ꝛ deprecatio ad deum fit pro illis in salutem.

Redit ad caput. x.

¶ Quid ergo oramus pro nolentibus credere, nisi vt deus in illis operetur ꝛ velle? De Iudęis certe apostolus ait, Fratres bona voluntas quidem cordis mei, ꝛ deprecatio ad deum pro illis in salutem. Orat pro non credentibus. Quid, nisi vt credant? Non enim aliter consequunt salutem. Si ergo fides orantium dei pręuenit gratiam, nunquid eorum fides ꝓ quibus oratur vt credant, dei pręuenit gratiā? quandoquidē hoc ꝓ eis oratur, vt non credentibus. i. fidē nō habētibus fides ipsa donet.

B
Ex libro ꝑdesti natiōis sanctorum
Cur orandū sit pro nolentibus credere.

¶ Voluntas vt ad vera credenda moueatur, non sibi sufficit nisi per gratiā deus opituletur, dicente ipso dn̄o cum de non credentibus loqueretur, Nemo venit ad me nisi ei datum fuerit a patre. Propter hoc ꝛ Apostolus qui iuis eis instanter euangeliū ꝑdicaret, parum tn̄ esse credebat nisi pro illis ēt oraret vt crederent. Ait. n. Fratres, bona voluntas quidē cordis mei ꝛ depcatio ad deum ꝓ illis in salutem.

Ex lib. ad Paulinū Nolanum episcopum.
Volūtas bona sine gratia nō sufficit.

Testimonium perhibeo illis ꝙ æmulationem dei habent, sed non secundum scientiam.

¶ Zeluꝫ, inquit, dei habent, noui, scio. Apud illos fui, talis fui. Zelū dei habent, sed non secundum scientiam. Quid est hoc Apostole non secundū scientiam? Expone nobis quā cōmendes scientiā, quam doleas in illis non esse ꝛ in nobis velis esse. Secutus adiunxit, ꝛ quod clausum posuerat aperuit. Quid est ꝫelū Dei habent, sed non secundū scientiam? Ignorantes enim dei iustitiā ꝛ suam volentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti.

Ex sermone de verbis euangelij. xiij.
Quid est nō ſm sciētiā habere ꝫelum.
Ex tracta. ps. lxx.

C

¶ Apostolum audiuimus eandem gratiā maxime cōmendantem, de cuius cōmendatione habebat Iudæos inimicos velut de legis litera ꝑsumentes, ꝛ tanq̄ iustitiā

suam diligentes atq; iactantes. De quibus dicit, Testimonium

Zelum dei habentes non secundu; sciãs. perhibeo illis, quia zelũ dei habent, sed non secundum scientiã. Et tanquã ei diceretur: quid enim est habere zelum dei non secundum scientiam? subiecit continuo, Ignorantes enim dei iustitiam & suam volentes constituere, iustitię dei non sunt subiecti. Gloriantes, inquit, tanquam de operibus excludunt a se gratiã, Matth.ix. & tanquã de sanitate sua falsa pręsumentes, respuunt medicinas. Contra tales enim & dominus dixerat, Nõ veni vocare iustos sed

Ibidem peccatores in pœnitentiam. Non est opus sanis medicus, sed m-a

Sciẽtiã hoĩnis. le habentibus. Hęc est ergo tota sciencia magna hominis, scire

I.Cor.iiij. quia per seipse nihil est, & quoniam quicquid est, ex deo est, & per deum est. Quid enim habes, inquit, quod non accepisti? si autem accepisti quid gloriaris quasi non acceperis?

¶ Iustitia dei est; quam vt habeas deus dedit. Nam qui voluerunt

Ex tract. ps.cxlij. de sua iustitia gloriari, quid de illis dicit Apostolus? Testimonium, inquit, eis perhibeo quia zelum dei habent. De Iudæis loquens, zelum inquit, dei habent, sed non secundum scientiam. Quid est non secundum scientiam? quam enim commẽdas vti

Duplex sciẽtia. lem scientiam? Nunquid illam quæ cum sola fuerit inflat? quæ nisi comitata fuerit charitate non ędificat? Non vtiq; ipsam sed illã scientiã comitem charitatis, magistram humilitatis. Vide si

D ipsa est. Zelum, inquit, dei habent, sed nõ secundu; scientiã. Exponat quã dicat scientiã. Ignorantes enim dei iustitiã & suã volẽtes cõstituere, iustitię dei nõ sunt subiecti. Ignorantes enĩ dei iustitiã & suam quęrentes statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti.

Ex lib. q̃stionu; ero. titu.lxiij. ¶ Dicitur spiritus Helię qui est spiritus Dei, cuius particeps factus Helias illa potuit: sic dicitur & de iustitia quæ nostra est, sed donata a Deo. De qua loquens Apostolus Iudęos arguens dicit, Ignorantes enim dei iustitiam & suam volentes constituere. id est tanquam a se sibi partam. Contra quales dicit, Quid enim ha

I.Cor.iiij. bes quod non accepisti? Ignorantes enim Dei iustitiam & suam volentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti. De Iudęis hoc dixit, qui de se præsumentes gratiam repellebant, & in Christum propterea non credebant. Suam vero iustitiam dicit eos volentes constituere, quæ iustitia est ex lege, non quia lex ab ipsis est constituta, sed in lege quę ex Deo est suam iustitiam constituerant, quando eandem legem suis viribus se implere posse credebant. Ignorantes dei iustitiam, non qua iustitia Deus iustus est, sed quæ iustitia est homini ex Deo.

E ¶ Ignorantes enim dei iustitiam & suam volentes constituere,

Ex lib. de natura & gratia. iustitiæ dei non sunt subiecti. Quæ si autem iustitia dei de qua hic loquitur, consequenter aperit adiungens. Finis enim legis

Iustitia dei. Christus ad iustitiam omni credenti. Hanc itaque iustitiam dei nõ in præcepto legis quo timor incutitur, sed in adiutorio gra-

Gal.iij. tiæ Christi, ad quam solum vtiliter legis velut pedagogi timor

ducit, constituram esse qui intelligit, ipse intelligit quare sit Christianus. Nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Si autem non gratis mortuus est, in illo solo iustificatur impius, cui credenti in eum qui iustificat impium deputatur fides eius ad iustitiam. Omnes enim peccauerunt & egent gloria dei, iustificati gratis per gratiam ipsius, quia non est opus sanis medicus, sed aegrotantibus. Vnde non venit ille vocare iustos sed peccatores. Ac per hoc natura humani generis ex illius vnius praeuaricatoris carne procreata, si potest sibi sufficere ad implendam legem perficiendamque iustitiam, de praemio debet esse secura, hoc est de vita aeterna, etiam si in aliqua gente, aut aliquo superiore tempore, fides eam latuit sanguinis Christi. Non enim iniustus deus qui iustos fraudet mercede iustitiae, si eis non est annunciatum sacramentum diuinitatis & humanitatis Christi quod manifestum est in carne. Quomodo enim crederent quod non audierunt? Aut quomodo audirent sine praedicante? Fides enim ex auditu, sicut scriptum est, Auditus autem per verbum dei. Sed dico (inquit), Nunquid non audierunt? In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrae verba eorum. Sed antequam inciperet hoc fieri, antequam deniqz vsqz ad fines totius orbis terrae praedicatio ipsa perueniat, quoniam non desunt adhuc vltimae gentes licet vt perhibetur paucissimae, quibus hoc nondum fuerit praedicatum, quid faciat humana natura, vel quid fecit, quae vel ante non audierat hoc futurum, vel adhuc non comperit factum, nisi credendo in deum qui fecit coelum & terram, a quo & se factam naturaliter sentit, & recte viuendo eius impleat voluntatem nulla fide passionis Christi & resurrectionis imbuta? Quod si fieri potuit aut potest, hoc & ego dico quod de lege dicit Apostolus, Ergo gratis Christus mortuus est. Si autem hoc ille dixit de lege quam accepit gēs vna Iudaeorum, quanto iustius dicitur de lege naturae quā accepit vniuersum genus humanum? Si per naturā iustitia, ergo gratis Christus mortuus est. Si autē nō gratis Christus mortuus est, ergo omnis humana natura iustificari & redimi ab ira dei iustissima, hoc est a vindicta, nullo modo potest, nisi per fidem & sacramentum sanguinis Christi. ¶ Carnales Israelitae, terrenae Hierusalem ciues terrigenae, qui vt dicit Apostolus, ignorantes dei iustitiam idest quam dat homini deus, qui solus est iustus atqz iustificans. & suam volentes constituere, idest velut a se sibi partam, non ab illo impertitam, iustitiae Dei non sunt subiecti. Vtiqz quia superbi, de suo putantes non de dei posse placere se deo. ¶ Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Iustitiam vero nobis esse Christum. Paulus aplus dicit ac per hoc qui esurit hunc panē, esuriat iustitiam, sed iustitiam quae de coelo descendit, iustitiā quā dat deus, nō quā sibi facit hō. Si.n. nullā sibi hō faceret iustitiā, nō

Gal. ij.
Rom. iij.
F
Psal. xviij.
Sunt q̄dā gentes paucae, qbus euāgeliū nondum praedicatū est.
Gal. ij.
Ex lib. de ciui tate dei. xvij.
G
Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xx iij
Matth. v.

diceret idem apostolus de Iudæis. Ignorantes em̄ dei iustitiam & suam volentes constituere iustitiæ dei nō sunt subiecti. Inde erāt isti qui panem de cœlo descendentem non intelligebant, q̄ sua iustitia saturati iustitiam dei non esuriebant. Quid est hoc iustitia dei, & iustitia hominis? Iustitia dei hic dicitur non qua iustus est deus, sed quam dat deus homini vt iustus sit homo per deum. Quæ autē erat illorū iustitia? Qua de suis viribus p̄sumebant, & quasi impletores legis seipsos ex sua virtute dicebant. Nemo autem implet legem nisi quem adiuuerit gratia, idest panis qui de cœlo descendit. Legis em̄ plenitudo (cōpendio vt ait Apostolus) charitas est. Charitas non nummi sed dei, charitas non terræ, nō cœli, sed eius qui fecit cœlum & terram. Vnde ista charitas homini? Ipsum audiamus. Charitas (inquit) dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.

Ioan. vi.

H Rom. v.

Ex tract. ps. xxx.

¶ Est enim iustitia dei, q̄ & nostra fit cū donatur nobis. Ideo aūt iustitia dei dicitur, ne homo se putet a seipso habere iustitiā. Sic enim dicit Apostolus Paulus. Credenti in eum qui iustificat impium. Quid est qui iustificat impiū? Qui ex impio facit iustum. Deputatur fides eius ad iustitiam. Iudæi vero quia suis viribus se putabant implere posse iustitiam, offenderunt in lapidem offensionis, & gratiam Christi non agnouerunt. Acceperunt enim legem qua fierent rei, non qua liberarentur a reatu. Deniq; quid de illis Apostolus dicit? Testimonium illis perhibeo quia zelum dei habent sed non secundum scientiam. Quid est quod dixit, zelum dei habent Iudæi, sed non secundum scientiam? Audi q̄d sit non secundum scientiam. Ignorantes enim dei iustitiam, & suam volentes constituere iustitiæ dei non sunt subiecti. Si ergo Iudæi non secundum scientiam zelum Dei habent, quia ignorāt dei iustitiam, & volunt suam constituere, quia se ex ipsis iustificant, ideo gratiam non cognouerunt, quia gratis saluari voluerunt. Quis est qui saluatur gratis? In quo non inuenit Saluator quid coronet, sed quid damnet. Non inuenit merita bonorum sed inuenit merita suppliciorum. Hoc ait apostolus, Omnes em̄ peccauerunt, & egent gloria dei. Quid est egent gloria dei? vt ipse te liberet non tu, Quia tu te liberare non vales, indiges liberatore. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti.

Rom. iiij.

Zelum habere sed nō secundū scientiā, quod est.

Qui saluantur gratis.

A Rom. iij.

¶ Discernitur quidem ab operibus fides, sicut apostolus dicit iustificari hominem per fidem sine operibus legis. Et sunt opera q̄ videntur bona sine fide Christi, & non sunt bona, quia non referūtur ad eum finem ex quo sunt bona. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Ideo noluit discernere ab opere fidem, sed ipsam fidem dicit esse opus. Ipsa est enim fides quæ per dilectionem operatur. Nec dixit hoc est opus vestrum, sed hoc est opus dei, vt credatis in eum quē misit ille, vt qui gloriantur, in domino gloriētur. ¶ Finis enim legis est Christus ad iustitiam

Ex tract. euāg. secūdū Io. xxij.

Opera q̄da bona videntur & non sunt.

Ioan. vi.

Ex sermon e in epistola. Ioan. x.

omni credenti. Et quid est, finis Christus? Quia Christus deus, & finis precepti charitas, & deus charitas, quia & pater, & filius, & spiritus sanctus vnum sunt. Ibi tibi finis est, & alibi via est. Noli hęrere in via, & non peruenire ad finem. Ad quicquid aliud veneris transi, vsquequo peruenias ad finem. Quid est finis? Mihi aűt adhærere deo bonum est. Adhęsisti deo, finisti viam, permanebis in patria.

Finis legis quę. ps. lij. Ex titulo ps. xiij.

¶ Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti, sicut Apostolus dicit, Illi credimus quando incipimus bonam viam ingredi, ipsum videbimus cum peruenerimus, & ideo ipse finis.

¶ Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Finis autem dicitur non quia consumit, sed quia perficit. Nam & finitum cibum dicimus qui manducabatur, & finitam tunicam quæ texebatur. Illud ad cősumptionem, hoc ad perfectionem. Quia ergo quo tendamus non habemus, cum ad Christum peruenerimus, ipse cursus nostri finis dicitur.

B Ex titulo ps. xlv. Ex tit. ps. liiij. Christus finis noster. Christus quare finis dicitur.

¶ Finis enim legis Christus est ad iustitiam omni credenti. Intétio enim dirigitur in finem, dirigitur in Christum. Quare finis dicitur? quoniă quicqd agimus ad illű referimus, & cű ad eű peruenimus vltra quid quæramus nő habemus. Dicitur enim finis qui consumit, & dicitur finis q pficit. Aliter quippe intelligimus cum audimus, finitus est cibus qui manducabatur, & aliter intelligimus cű audimus, finita est vestis quæ texebatur. In vtroq; audimus finitum est. Sed cibus vt iă non esset, vestis vt perfecta esset. Finis ergo noster perfectio nŕa debet esse. Perfectio nostra Christus. In illo enim perficimur, quia ipsius capitis membra sumus. Et dictus est finis legis, quia sine illo nemo perficit legem.

Ex tit. ps. lxxvij. C

¶ Initium est vetus testamentum, finis nouum. Timor enim p̄ualet in lege, & initium sapientię timor domini. Finis autě legis Christus ad iustitiam omni credéti: quo donante diffunditur charitas in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Et consummata charitas foras mittit timorem. ¶ Finis legis Christus est, in quo lex iustitiæ nő cősumitur, sed impletur. Omnis eñ perfectio in ipso est, vltra qué non est quo se spes fidei & charitatis extédat. Finis fideliű Christus est, ad qué cű venerit currentis intétio, non habet qđ possit amplius inuenire, sed habet in quo debeat permanere.

ps. cx. Ex lib. sententiarum Prosperi.

Moyses enim scripsit, quoniam iustitiam quæ ex lege est: qui fecerit homo, viuet in ea. Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit, Ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in cœlum? id est, Christum deducere? aut quis descendet in abyssum? hoc est Christum a mortuis reuocare. Sed quid dicit scriptura?

Leuit. xviij. Gal. iij. Deut. xxx.

D In expositione ep̄ se ad Galat. Gala.iij.

Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit ea viuet in illis. Non ait, qui fecerit eam viuet in illa, vt intelligas legem hoc loco pro ipsis operibus positam. Qui autem viuebant in his operibus, timebant vtiq; ne si non ea fecissent, lapidationē vel crucem, vel aliquid huiusmodi paterentur. Ergo qui fecerit ea (inquit) viuet in illis, idest habebit premium ne ista morte puniatur. Non ergo apud deum, cuius ex fide si quis in hac vita vixerit, cum hinc excesserit tunc eum magis habebit presentissimum premium. Non itaq; ex fide viuit quisquis presentia que videntur vel cupit vel timet, quia fides dei ad inuisibilia pertinet quae post dabuntur. Nam est & ista quedam in operibus legis iustitia, quando sine suo premio relicta non est. vt qui fecerit ea viuat in eis. Vnde & dicit, Si enim Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam sed non ad deum. Aliud est ergo non iustificari apud deū, aliud non iustificari. Qui omnino non iustificatur, nec illa seruat que temporale habent premium, nec illa que eternum. Qui autem in operibus legis iustificatur, non apud deum iustificatur, quia temporalem inde expectat visibilemq; mercedem, sed tamen est etiam ista vt dixi quedam (vt sic dicam) terrena carnalisq; iustitia. Nam & ipse apostolus eam iustitiam vocat, cum alibi dicit, Secundum iustitiā que in lege est, qui fuerim sine q̄rela.

Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo. Hoc est verbum fidei quod prædicamus, quia si confitearis in ore tuo dominum Iesum, & in corde tuo credideris ꝙ deum illum suscitauit a mortuis, saluus eris.

E

Ex tract. euāg. scd'm Io. lxxvij. Verbū perficit baptismum.

Iam vos mundi estis propter verbum quod locutus sum vobis. Quare non ait, mundi estis propter baptismum quo abluti estis, sed ait propter verbum quod locutus sum vobis, nisi quia & in aqua verbum mundat? Detrahe verbum & quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum etiam ipsum tanquam visibile verbum. Nam de hoc vtiq; dixerat quando pedes discipulis lauit, Qui lotus est, non indiget vt pedes lauet, sed est mundus totus. Vnde ista tanta virtus aquae vt corpus tangat & cor abluat, nisi faciente verbo, non quia dicitur sed quia creditur? Nam & in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus immanens. Hoc est verbum fidei quod predicamus (ait Apostolus) quia si confessus fueris in ore tuo, quia dominus est Iesus, & credideris in corde tuo quia deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Vnde & in actibus Apostolorum legitur, Fide mundans corda eorum. Et in epistola sua beatus Petrus, Sic & vos, inquit, baptisma saluos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientie bone interrogatio. Hoc est verbum fidei.

Ioan.xiij.

Act u.xv.

i. Pet.iij.

quod prędicamus, quo sine dubio vt mundare possit consecratur & baptismus. Christus quippe nobiscum vitis cum patre agricola dilexit ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea. Lege Apostolum, & vide quid adiungat. Vt eam sanctificaret (inquit) mundans eam lauacro aquæ in verbo. Mundatio igitur nequaquam fluxo & labili tribueretur elemento, nisi adderetur in verbo. Hoc verbum fidei tantum valet in ecclesia dei, vt per ipsam credentē, offerentem, benedicentem, tingentem, etiam tantillum mundet infantem, quamuis nondum valentem corde credere ad iustitiam, & ore confiteri ad salutem. Quia si confitearis in ore tuo dominum Iesum, & in corde tuo credideris φ deus illum excitauit a mortuis, saluus eris. Galat. v.

¶ Non enim laus fidei Christianorum est quia credunt mortuum Christum, sed quia credunt resurrexisse Christum. Nam & mortuum Paganus credit. Hoc tibi pro crimine obiicit quia mortuum credidisti. Quę igitur laus tua? Credere resurrexisse Christum, & sperare te resurrecturum esse per Christum. Hęc est laus fidei. Si enim credideris in corde tuo quia dominus est Iesus, & confessus fueris in ore tuo, quia eum deus suscitauit a mortuis, saluus eris. Non ait, si confessus fueris quia eum deus tradidit occidendum, sed quia eum deus suscitauit a mortuis si confessus fueris, tunc saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Quare autem credimus & mortuum? Quia credere eum resurrexisse non possumus nisi prius mortuum fuisse credamus. Quis enim resurgit nisi mortuus fuerit? Quis exper-giscitur, nisi prius dormierit? Sed nunquid qui dormit non adiiciet vt resurgat? Ex tracta. ps. cij. Laus fidei. G Ps. xl.

¶ Hęc est fides Christianorum, hoc est verbum fidei quod prędicamus, quia si credideris (inquit) in corde tuo quia dominus est Iesus, & confessus fueris in ore tuo quia deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Parum est ergo in corde habere Christum, & nolle confiteri dum timetur opprobrium, sed exprobrantibus respondendum est verbum. Vt autem hoc martyres possent, promissum est eis & dictum, Non enim estis vos qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Ex tracta. ps. cxviij. Matth. xij.

¶ Sed dum peregrinamur a domino, & per fidem ambulamus, non per speciem, posteriora Christi, hoc est eius carnem per ipsam fidem videre debemus, i. in solido fidei fundamento stantes qđ significat petra, & eam de tali tutissima specula intuentes, in catholica scz ecclesia de qua dictū est, Et super hanc petram ędificabo ecclesiam mei. Tanto. n. certius diligimus quā videre desideramus faciē Christi, quanto in posterioribus eius agnoscimus, quantū nos prior dilexit Christus. Sed in ipsa carne fides resurrectionis eius saluos facit atq; iustificat. Si enim credideris, inquit, in corde tuo Ex libro de trinitate. ij. H Matth. xvi.

quia deus suscitauit illum a mortuis, saluus eris. Et iterum. Qui traditus est, inquit, propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Ideoqꝫ meritum fidei nostrę resurrectio domini est. Nam mortuam esse illam carnem in cruce passionis, etiam inimici eius credunt, sed resurrexisse non credunt. Quod firmissime credentes tanquã de petræ soliditate contuemur. Vnde certa spe adoptionem expectamus redemptionem corporis nostri: qa hoc in mẽbris Christi speramus q̃ nosipsi sumus, quod pfectum esse in ipso tãqꝫ in capite nr̃o fidei sanitate cognoscimus.

R om. iiij.

Fides nostra.

Corde enim creditur ad iustitiam, ore autẽ confessio fit ad salutem.

Ex tract. euãg. secũdũ Ioã. xxvj.

Nolens accipere potest sacramenta credere non nisi volẽs A

Intrare quisquam ecclesiam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, accipere sacramentum potest nolens, credere non potest nisi volens. Si corpore crederetur, fieret in nolentibus. Sed non corpore creditur. Apostolum audi. Corde creditur ad iustitiam. Et quod sequitur? Ore autem confessio fit ad salutem. De radice cordis surgit ista cõfessio. Aliquãdo audis confitentem & nescis credentem. Sed nec debes vocare confitentem, quem iudicas non credentem. Hoc est enim confiteri, dicere quod habes in corde. Si autẽ aliud in corde habes, aliud dicis, loqueris, non confiteris. ¶ Incipe quicunqꝫ me audis viuere quomodo Christianus, & vide si non tibi obijciatur & a Christianis, sed nomine, non vita, non moribus. Nemo sentit nisi qui expertus est. Ergo intende, intuere quod audis. Vis viuere vt Christianus, vis sequi vestigia domini tui? Obijcitur tibi, Erubescis, & erubescendo dimittis. Videris tibi corde credidisse ad iustitiam, sed perdidisti, ore confessio fit ad salutem. Si ergo vis ambulare viam dei, etiam in conspectu hominum spera in deum, id est noli erubescere de spe tua. Quomodo viuit in corde tuo, sic habitet in ore tuo. Quia nõ sine causa signum suum Christus in fronte nobis figi voluit, tanquam in se pudoris, ne Christi opprobrio Christianus erubescat. ¶ Cum dictum esset, Corde creditur ad iustitiam, non in cassum est additum, Ore autem cõfessio fit ad salutem. Nonne pene omnes qui christum coram persecutoribus negauerunt, quod de illo corde credebant corde tenuerunt? Et tamen ore ad salutem non confitendo, perierunt, nisi qui pœnitentia reuixerunt. Quis ita vanescat, vt existimet Apostolum Petrum hoc habuisse in corde quod in ore, quando Christum negauit? Nempe in illa negatione intus veritatem tenebat, & foris mendacium proferebat. Cur ergo lachrymis diluit quod ore negauerat, si saluti sufficiebat quod corde tenebat? Cur loquens in corde suo veritatem, tam amaro fletu puniuit mendacium quod ore deprompsit, nisi quia magnam vidit esse perniciem quod corde quidem credit ad iustitiam, sed ore non

Cõfiteri qd est.

Ex tract.

R oma. iiij.

Oris confessio fit ad salutem.

Christianus cur i frõte signetur

Ex libro contra mendacium.

Petrus ore non corde Christum negauit.

confessus est ad salutem? Quapropter illud quod scriptum est, Ps. xiiij. Qui loquitur veritatem in corde suo, non sic accipiendum est quasi retenta in corde veritate loquendum sit in ore mendacium, sed ideo dictum est quia fieri potest vt loquatur quisquam ore veritatem, quę nihil ei prosit si eam in corde non teneat. id est si quod loquitur ipse, non credat, sicut hæretici faciunt, cum catholicā veritatem non quidem credunt, sed tamen loquuntur vt nostri esse credantur. Loquuntur ergo veritatem in ore suo, non corde suo. Propterea distinguendi erant, ab illo de quo dictum est. Qui loquitur veritatem in corde suo. Hanc autem veritatem catholicus sicut in corde loquitur quia ita credit, ita & in ore suo debet vt ita prædicet. Contra istam vero nec in corde, nec in ore habeat falsitatem, vt & corde credat ad iustitiam, & ore cōfessionem faciat ad salutem. Nam & in illo psalmo cum dictum esset, Qui loquitur veritatem in corde suo, mox hoc additum est, Qui non egit dolum in lingua sua.

Loqui veritatē in corde suo qualiter accipiendum est.

C

Psal. xiiij.

Ex sermone de apostolo Paulo

¶ Corde creditur ad iustitiam, ore cōfessio fit ad salutem. Multi credunt corde, & erubescunt confiteri ore. Sciatis fratres prope iā neminem esse paganorum, qui non apud semetipsum miretur, & sentiat impleri prophetias de Christo exaltato super cœlos, qa vident super omnem terram gloriam eius. Sed cum se inuicem timent, sibimet inuicem erubescunt, faciunt a se longe salutem, quia ore confessio fit ad salutem. Quid prodest credidisse ad iustitiam, si os dubitauit proferre quod conceptum est? Intus fidem deus videt, sed parum est. Ne confitearis humilem, times superbos, & ei præponis superbos qui pro te displicent superbis. Humilem times confiteri filium dei, magnum verbum dei, virtutem dei, sapientiā dei, non erubescis confiteri natū, crucifixū, mortuum erubescis cōfiteri. Altus, excelsus, ęqualis patri, per quē facta sunt omnia, per quem factus es & tu, factus est quod tu, & propter te hō, pp te natus, pp te mortuus. Aegrote quō sanaberis, q de medicamēto tuo erubescis? Elige tēpus. Nūc & tēpus, postea cōtēpus ille veniet admirādus, iudicatus ille veniet iudicaturus, occisus ille veniet excitaturus, exhonorat⁹ veniet honoraturus, Mō & postea, Mō ī fide res ē, postea in manifestatione erit. Elige hoc tēpore quā partē teneas in futurū. De Xp̄i nōie erubescis? habes erubesci mō hoībus ex eo q̄d erubescis? habes erubesci cū venerit iā gloria sua redditurus q̄d, pmisit bonis, q̄d minatus est malis. Vbi eris nunquid facies si te attēdat ille excelsus, & dicat tibi, erubuisti de humilitate mea, non eris in claritate mea? Discedat ergo mala verecūdia, accedat salubris impudentia, si impudentia dicēda est. Sed tū fratres extorsistis mihi vt hoc dicerē, nec timerem prius. Nolo erubescamus de Christi nomine, insultetur nobis qa credimus in crucifixū, in occisū. Plūe in occisū, sed de quo sanguis nisi manaret, adhuc chirographū peccatorū nostrorū maneret.

Pagani mirantur prophetias cōpletas esse de Christo.

Confiteri debemus Christum.

D

Aegrotus de medicamento erubescens difficulter sanatur

Non erubescendum est de Christo.

Rom.4. Prorsus in occisum credidi. Sed hoc in illo occisus est quod sum
psit de me, non vnde fecit me.

Ex sermone de symbo. ¶ Scriptum est, & apostolicæ disciplinæ robustissima auctoritate firmatum, quia iustus ex fide viuit. Eaq; fidei deuotio officium a nobis exigit & cordis & linguæ. Ait enim Apostolus, Corde credi tur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Oportet nos ergo esse & iustitiæ memores & salutis, quandoquidem in sempi ternam iustitiam regnaturi a præsenti seculo maligno salui fieri non possumus nisi & nos ad salutem proximorum nitentes etias ore profiteamur quam corde gestamus.

Ex lib. sniarum Prosperi.ij. Veritas cordis & vocis exigit. ¶ Quærens a deo pacem fit sibi ipse placatus, ne aliud in profes sione oris, aliud sit in cordis arcano. Nihil enim prodest hoc esse in corde quod verum est, si hoc dicitur voce quod falsum est, qa veritas & credenda est & loquenda.

Esa.xxviij. ij. Cor. viij. Dicit enim scriptura, Omnis qui credit in illum non confundetur. Non enim est distinctio Iudæi & Græci. Nam idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Omnis enim quicunq; inuocauerit nomen domini saluus erit.

Ioel.2. Actu.ij. Ex lib. Enchir. QVia de peccato graui miseria premebatur genus humanum, & diuina indigebat misericordia, gratię dei tēpus propheta prędicens, ait, Erit omnis quicūq; inuocauerit nomen domini, saluus erit, propter hoc oratio. Sed Apostolus cum ad ipsam gratiam commendandam hoc propheticū commemorasset testimonium, continuo subiecit, Quomodo autem inuocabunt in quem non crediderunt? Propter hoc symbolū in his duobus intuere tria illa: fides credit, spes & charitas orāt. Fides credit, spes & charitas orant. sz sine fide eē nō pñt, ac p hoc & fides orat. Propterea quippe dcm ē.

Quomodo ergo inuocabunt in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autē audient sine prædicante? Quomodo vero prædicabunt, nisi mittantur? Sicut scriptum est, Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.

Esa.lij. Nahum.i. Ex libr. contra inimicū legis & prophet.i. DE Gentibus n.iq; dixit, non de Iudæis sicut hic somniat. Eos eñ volebat refellere doctor gentiū, qui putabant gē ti tantūmodo Iudęorū, non ēt incircūcisis gentibus euangeliū pdicandū. Qđ volens ostendere non ad Iudæos tantū, sed ad oēs gentes pertinere, prius proposuit testimoniū de propheta. Erit oīs quicūq; inuocauerit nomen dñi, saluus erit. Ac deinde cū dixisset, Qūo aūt inuocabunt in quē non crediderūt? aut qūo credent ei, quem non audierunt: continuo subiunxit, Quomodo

autem audient sine prædicante? aut quomodo prædicabunt nisi mittantur? Ita refutans eos qui negabant ad incircūcisas gentes prædicatores Christi esse mittendos.

Sed non omnes obediunt euangelio. Esaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui nostro? Esa.liij. Ioan.xij.

G

Quidam inter se mussitant, & vbi possunt aliquando proclamant, & turbulenta disceptatione contendunt dicentes quid fecerunt Iudæi, vel quæ culpa eorum fuit si necesse erat vt sermo Esaiæ prophetæ impleretur quæ dixit, Domine quis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Quibus respondemus dominum præscium futurorum per prophetam prædixisse infidelitatem Iudæorum, prædixisse tamen non fecisse. Non enim propterea quenquam deus ad peccandum cogit, quia futura hominum peccata iam nouit. Ipsorum enim præsciuit peccata, non sua. Non cuiusquam alterius sed ipsorum. Quapropter si ea quæ ille præsciuit ipsorum, nō sunt ipsorum, non vera ille præsciuit. Sed quia illius præscientia falli non potest sine dubio non alius sed ipsi peccant, quos deus peccaturos esse præsciuit. Fecerunt ergo peccatum Iudæi, quod eos facere non compulit, cui peccatum non placet, sed futuros esse prædixit, quem nihil latet. Et ideo si non malum sed bonum facere voluissent, non prohiberentur, & hoc facturi præuiderentur ab eo qui nouit quid sit quisq; facturus, & quid sit ei pro eius opere redditurus. Sed ea quæ sequuntur euangelij verba plus vrgent, & profundiorem faciunt quæstionem. Adiungit enim & dicit, Propterea non poterant credere quia iterum dixit Esaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit eorum cor, vt non videant oculis & intelligant corde, & conuertantur & sanet eos. Dicitur enim nobis, Si non potuerunt credere, quod peccatum est hominis non facientis quod non potest facere? Si autem non credendo peccauerunt, potuerunt ergo credere & non fecerunt. Si ergo potuerunt, quomodo dicit euangelium, Propterea non poterant credere qa iterum dixit Esaias, Excæcauit oculos eorum & indurauit eorum cor. vt quod est grauius, ad deum referatur causa quia non crediderunt, quandoquidem ipse excæcauit oculos eorum, & indurauit eorum cor. Non enim hoc saltem de diabolo dicitur, sed de deo, quod ipsa prophetica scriptura testatur, Nam si arbitremur hoc dictum de diabolo q̄ excæcauit oculos eorum & cor indurauit, laborandum est quomodo illorum culpam (quia non crediderunt) possimus ostendere de quibus dicitur, non poterant credere. Deinde quid respondebimus & de alio ipsius prophetæ testimonio quod posuit Apostolus Paulus, dicens, Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus, electio autem consecuta est: cæteri vero excæcati sunt, sicut scriptum est, Dedit illis Rom.xi.

Ex tracta. euangel. scdm Ioan.i. Esa.liij.

Quia prędicit deus, non ideo facit.

Pręscientia dei non cogit ad peccandum.

H

Quō indurati qui credere no possunt peccēt. Esaię.vi.& Ioan.xij.

Esaie.vi. deus spiritum compunctionis, oculos vt non videant, et aures vt non audiant vsque in hodiernum diem? Audistis fratres propositam quæstionem. Nempe quamprofunda sit cernitis. Sed respondeamus vt possumus. Non poterant credere quia hoc propheta Esaias prædixit, quia deus hoc futurum esse præsciuit. Quare autem non poterant, si a me quæratur, cito respondeo quia nolebant. Malam quippe eorum voluntatem præuidit deus, et per prophetam prænunciauit ille cui abscondi futura non possunt. Sed aliam causam, inquit, dicit propheta non voluntatis eorum. Quam causam dicit propheta non voluntatis illorum? Quia dedit illis deus spiritum compunctionis, oculos vt non videant, et aures vt non audiant. Excæcauit oculos eorum, et indurauit eorum cor. Etiam hoc eorum voluntatem meruisse respondeo. Sic enim excæcat, sic obdurat deus deserendo et non adiuuando, Quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest. Hoc omnino pietas religiosorum inconcussum debet inuiolatumque seruare. sicut apostolus cum eandem ipsam tractaret difficillimam quæstionem. Quid ergo dicemus (inquit)? Nunquid iniquitas apud deum? Absit. Si ergo absit vt sit iniquitas apud deum, siue quando adiuuat misericorditer facit, siue quando non adiuuat iuste facit: quia omnia non temeritate, sed iudicio facit. Porro si iudicia sanctorum iusta sunt, quanto magis sanctificantis et iustificantis dei? Iusta ergo sunt, sed occulta. Ideo cum quæstiones huiusmodi in medium venerint, quare alius sic, alius autem sic, quare ille deo deserente excæcatur, ille deo adiuuante illuminetur, non nobis iudicium de iudicio tanti iudicis vsurpemus, sed contremiscentes exclamemus cum apostolo. O altitudo diuitiarum sapientiæ et scientiæ dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, et inuestigabiles viæ eius. Vnde dictum est et in psalmo. Iudicia tua sicut multa abyssus. Non ergo me fratres ad hanc penetrandam altitudinem, ad hanc abyssum discutiendam, ad inscrutabilia scrutanda, expectatio nostræ charitatis impingat. Agnosco modulum meum, sentire mihi videor etiam modulum vestrum. Altius est hoc incrementis meis, et fortius viribus meis. Puto quia et vestris. Simul ergo audiamus admonentem scripturam atque dicentem. Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris, Non quia ista negata sunt nobis, cum deus magister dicat, Nihil est occultum quod non reuelabitur: sed si in quod peruenimus in eo ambulemus, sicut dicit apostolus, non solum quod nescimus et scire debemus, sed et si quid aliter sapimus, id quoque nobis deus reuelabit. Peruenimus autem in viam fidei, hanc perseuerantissime teneamus. Ipsa perducit ad cubiculum regis in quo sunt omnes sapientiæ et scientiæ absconditi thesauri. Non enim dominus ipse Iesus Christus suis illis magnis, et præcipuis electis discipulis inuidebat quando dicebat. Multa vobis habeo dicere, sed non potestis illa portare modo. Ambulandum, proficiendum, crescendum est, vt

Margin notes: A — Quomodo non poterant credere Iudæi. — Rom.ix. — B — Iudicia dei non sunt a nobis iudicanda. — Roma.xi. — Psal.xxxv. — Eccl.iij. — Matth.x. — Phil.iij. — C — Ioan.xvi.

testis illa portare modo. Ambulandũ, proficiendum est, crescendum est, vt fiant corda nostra capacia earum rerum, quas capere modo non possumus. Quod si non vltimus dies proficientes in uenerit, ibi discemus quod hic non potuimus. Si quis autẽ istas quæstionem liquidius & melius nouit se posse & confidit exponere, absit vt non sim paratior discere, quam docere: tantum ne audeat quisquam liberum arbitrium sic defendere, vt nobis orationem qua dicimus, Ne nos inferas in tentationem, conetur auferre. Rursus nec quisquam neget voluntatis arbitrium, & audeat excusare peccatum, sed audiamus dominum & præcipientem, & opitulantem, & iubentem quid facere debeamus, & adiuuantem vt implere possimus. Nam & quosdam nimia suæ voluntatis fiducia extulit in superbiam, & quosdã nimia suæ voluntatis diffidentia deiecit in negligentiam. Illi dicunt, vt quid rogamus deum ne vincamur tentatione, quod in nostra est potestate? Isti dicunt vt qd conamur bene viuere, qđ in dei est potestate? O domine, O quis es in cœlis, ne nos inferas in quamlibet istarum tentationum, sed libera nos a malo. Audiamus dominũ dicentem, Rogaui pro te Petre ne deficiat fides tua, nec sic existimemus fidem nostram esse in libero arbitrio, vt diuino non egeat adiutorio. Audiamus & euangelistam dicentem, Dedit eis potestatem filios dei fieri, ne omnino existimemus in nostra potestate non esse quod credimus. Veruntamen in vtroq; illius beneficia cognoscamus. Nam & agendæ sunt gratiæ quia data est potestas, & orandum ne succumbat infirmitas. Ipsa est fides quæ per dilectionem operatur, sicut eius mensuram dominus cuiq; partitus est, vt qui gloriatur, non in seipso sed in domino glorietur. Non itaq; mirum est quia non poterant credere quorum voluntas sic superba erat vt ignorantes dei iustitiam & suam volentes constituere, sicut de illis dicit Apostolus, iustitiæ dei non essent subiecti. Quia enim non ex fide sed tanquam ex operibus tumuerunt, ipso suo tumore excæcati offenderunt in lapidẽ offensionis. Sic autem dictum est non poterant, vbi intelligendum est quod nolebant, quemadmodum dictum est de domino deo nostro. Si non credimus ille fidelis permanet, negare seipsũ nõ potest. De omnipotente dictum est non potest. Sicut ergo quod deus negare seipsum nõ potest, laus est voluntatis diuinæ, ita qđ illi nõ poterãt credere, culpa est volũtatis humanæ. Ecce dico & ego, Quotquot tam superbe sapiunt, vt suæ voluntatis viribus tantum existiment esse tribuendum vt negent sibi esse necessarium diuinum adiutorium ad bene viuendum, non possunt credere in Christum. Non quia mutari homines in melius non possunt, sed quandiu talia sapiunt, non possunt credere. Hinc excæcantur & indurantur, quia negando diuinum adiutoriũ nõ adiuuantur. Hoc de Iudæis qui excæcati & indurati sunt, deus

Augustinus paratum se dicit discere.

Arbitrium quõ concedendũ & negnandũ est.

D

Lucæ. xxij.

Ioan. i.

i. Ioan. ij.

E

Præsumptio meritorum nõ sinit credere in Christum.

Esaix.vi.c Ioan.xij. præsciuit, atq; in eius spiritu propheta prædixit. Quod vero addidit, Et conuertantur & sanem eos. vtrum subaudiendum sit nó idest non conuertantur, connexa desuper sententia vbi dictum est, Vt non videant oculis & intelligant corde: quia & hic vtiq; dictum est, vt non intelligant? Et ipsa enim conuersio de illius gratia est cui dicitur, Deus virtutum conuerte nos. An forte & hoc de supernæ medicinæ misericordia factum intelligendum est, vt quoniam peruersæ & superbæ voluntatis erant, & suam iustitiam constituere volebant, ad hoc desererentur vt excæcarentur, ad hoc excæcarentur vt offenderent in lapidem offensionis, & impleretur facies eorum ignominia, atq; ita humiliati quærerent nomen domini, & non suam qua inflatur superbus, sed iustitiam dei qua iustificatur impius? Hoc enim multis eorum profecit in bonum, qui de suo scelere compuncti in Christu; postea crediderunt. Pro quibus & ipse orauerat, dicens, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. De qua eorum ignorantia & Apostolus dicit, Testimonium illis perhibeo, quia zelum domini habent, sed non secundum scientiam. Tunc enim & hoc subiunxit, atq; ait, Ignorantes enim dei iustitiam & suam volentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti.

Ps.lxxvij.

F

Luca.xxiij.

Ergo fides ex auditu: auditus autem per verbum dei Christi.

Ex tracta. ps.cxviij.

Quanuis enim deus doceat intrinsecus, tamen fides ex auditu est. Et quomodo audient sine prædicante? Neq; enim quia deus dat incrementum, ideo non est plantandum neq; rigandum.

Ex libro de trinitate. xiij.

¶ Fides quam qui habent fideles vocantur, & qui non habent infideles, sicut hi qui venientem in propria dei filium non receperunt, quanuis ex auditu in nobis facta sit, non tamen ad eum sensum corporis pertinet qui appellatur auditus, quoniam non est sonus, nec ad oculos huius carnis, quoniam non est color, aut corporis forma, nec ad eum qui dicitur tactus, quoniam corpulentiæ nihil habet, nec ad vllum omnino sensum corporis, quoniam cordis est res ista non, corporis, nec foris est a nobis, sed in intimis nobis, nec eam quisquam hominum videt in alio, sed vnusquisq; in semetipso. Deniq; potest & simulatione confingi & putari esse in quo non est. Suam quisq; igitur fidem apud seipsum videt, in altero autem credit eam esse non videt. Et tanto firmius credit, quanto fructus eius magis nouit, quos operari solet fides per dilectionem.

Fidere est cordis nó corporis

C

Sed dico, Nunquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Sed dico, Nunquid Israël non cognouit? Primus Moyses dicit, Ego ad æmu-

Psal.xviij.

Deut.xxxij.

lationem vos prouocabo adducam per in omnem gentem, o per in gentem insipientem in iram vos mittam. Esaias autem audit & dicit, Inuentus sum a non quærentibus me, palam apparui his qui me nõ interrogabant.

Esa.lxv.

QVo pacto ab Apostolis est prędicatio ista completa, quãdo ad hucusq; sunt gentes, quod certissimum est nobis, in quibus modo cœpit, & in quibus nondum cœpit impleri? Non itaq; sic dictum est Apostolis, Eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudæa, & Samaria, & vsq; ad extremum terræ, tanquam ipsi soli quibus tunc loquebatur, totum mũdum fuerint impleturi: sed sicut eis solis videtur dixisse qđ dixit, Ecce vobiscũ sum vsq; ad consummationem seculi, qđ tñ eum vniuersæ ecclesiæ promisisse, quę alijs morientibus, alijs nascentibus, hinc vsq; in seculi consummationẽ futura est, quis non intelligat? sicut eis & illud ait, qđ ad eos omnino nõ pertinebat, & tñ sic dictũ est tanq̃; ad solos ẽt pertineret. Cũ videritis hæc omnia scitote quia prope est ianuis. Ad quos. n. hoc pertinet nisi ad eos q in carne tunc erunt cum omnia implebuntur? quanto magis illud qđ ex magna parte p eos agendũ fuit, q̃; uis ex posteris eorũ eadem actio seruaretur? Quod aũt dixit Apostolus, Nunquid nõ audierunt, In oẽm terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum, q̃; uis locutus sit præteriti tẽporis verbis, tamen qđ futurum fuerat, dixit, non quod iam factum, atq; completũ, sicut & ipse propheta quo vsus est teste, non ait, in oẽm terram exiturus est, sed exiuit, inqt, sonus eorum, quod vtiq; nondum erat factum. Quale est ẽt illud, Foderunt manus meas & pedes meos, qđ tam longe factum postea nouimus. Sed ne istas propheticas tantũ locutiones, non & apostolicas fuisse credamus, nonne idem Apostolus ait, Quæ est ecclesia dei viui, columna & firmamentũ veritatis? sine dubio magnũ est pietatis sacramentũ qđ manifestatũ est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, prędicatũ est in gentibus, creditũ est in mũdo, assumptum est in gloria. Nempe manifestũ est hoc qđ in extremo posuit, ẽt nunc nondum esse cõpletũ, quanto magis tunc qñ ista dicebat? Ecclesia quippe tunc assumetur in gloria qñ dicetur, Venite benedicti patris mei percipite regnũ, & tñ tanq̃; factũ fuisset est dictũ quod certo sciebatur futurũ. Multo minus mirandũ est qđ ẽt verbis præsentis tẽporis vsus est in eo qđ illũ identidem dixisse manifestauit, Propter spem q̃ reposita est in vobis, quam ante audistis in verbo veritatis euangelii qđ aduenit in vos, sicut & in omni mundo est fructificans & crescens: q̃; uis euangelium nondũ mundum tenebat vniuersum. Sed fructificare illud in vniuerso mũdo dixit & crescere, vt ita significaret quousq; fuisset fructificãdo, & crescendo venturum.

Ex epistola ad Enchi.epm.
Actu.ij.
H
Matth.xxiiij.
Luce.xxi.
Modus loquendi sacræ scripturæ p preteritũ de futuro
ps.xxi.
I.Timo.iij.
A
Matth.xxv.

Ad Israel autem dicit, Tota die expandi manus meas ad populum nō credētē & cōtradicētē mihi.

B

Ex tract. ps. lxxvij.

SI in eo quod ait, extendi manus meas crucis patibulo intellexerimus, quomodo intellectum sumus tota die? Numquid tota die pependit in ligno, cum & nox ad totum dies pertineat? Si autem hoc loco voluit diem intelligi, qui praeter noctem dies appellari solet, etiam talis diei quando crucifixus est iam pars prima, & non parua transierat. Si autem diem pro tempore positum velimus accipere, maxime quia hoc nomē genere fœminino posuit, quod in latino eloquio nō nisi tēpus significare solet, arctius quaestio colligabitur. Quomodo enim toto tempore, si nec saltem vno toto die manus extendit in cruce? Porro si totum pro parte accipiendum esse dicamus, quia isto genere locutionis vt etiam sancta scriptura consueuit, non mihi occurrit exemplum totum pro parte etiam tunc posse accipi, quando ipsum verbum additur & dicitur totum. Nam & in eo qđ dixit dominus in euangelio, Sic & erit filius hominis in corde terrae tribus diebus & tribus noctibus, ideo totum pro parte nō insolenter accipitur, quia non ait, totis tribus diebus, & totis tribus noctibus. Vnus quippe medius fuit totus dies. Duorum autē partes primi vltima, vltimi prima. Si autem non crucem suam in hac prophetia psalmi significant his verbis, sed orationes qui cum ex forma serui fudisse deo patri euangelio teste didicimus, vbi eum & longe ante passionem, & sub die passionis, & ipsa cruce orasse meminimus, nusquam eum hoc tota die fecisse legimus. Proinde conuenienter per extentas manus toto die continuationem bonorum operum intelligere possumus, a quorum nunquam intentione cessauit. Nam sicut hic ait, Tota die expandi manus meas ad te, quia omnia opera sua non nisi ad voluntatem referat patris, saepissime contestans ideo se venisse vt voluntatem patris impleret, ita quia eadem opera etiam infidelis populus vidit, alius propheta dicit, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.

Tota die qualiter accipitur cū dicitur Tota die, expandi manus meas.

Totū p parte.

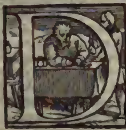
Matth. xij.

C

Manus extēdere tota die qđ significat.

Esaiae, lxv.

CAPVT. XI.

DICO ergo, Nunquid repulit deus populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Beniamin. Non repulit dominus plebē suam quā praesciuit.

EX illo enim populo Israel quicūq; in Christo crediderūt, qbus facta est Christi psentatio, & quodāmodo promissi

reddítio salubris atq; fructuosa, de quibus & ipse dominus dicit, Non sum missus nisi ad oues quę perierant domus Israel, ipsi ex illis sunt filij promissionis. ipsi deputantur in semine & ipsi pertinent ad hæreditatem dei. Hinc sunt Ioseph homo iustus, & virgo Maria quæ peperit Christum. Hinc Ioannes Baptista amicus sponsi, & parentes eius Zacharias & Elizabet, Hinc Symeon senex, & Anna vidua, qui Christum non loquentem sensu corporis audierunt, sed non loquentem adhuc infantem spiritu cognouerunt. Hinc beati apostoli, hinc Nathanael in quo dolus nō erat, hinc alius Ioseph qui & expectabat etiam ipse regnum dei, hinc tanta illa multitudo quę præcedebat & sequebatur iumentū eius dicens, Benedictus qui venit in nomine domini. In qua erat congregatio puerorum, in quibus dicit impletum. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Hinc etiam illi post eius resurrectionem, quorum die vno tria, & alio quinq; millia baptizati sunt in animam vnam, & cor vnum charitatis igne conflati, quorum nemo dicebat aliquid proprium, sed erant illis omnia communia. Hinc sancti diaconi, quorum Stephanus añ apostolos martyrio coronatus est, hinc tot ecclesiæ Iudæę quæ in Christo erant, quibus erat facie ignotus Paulus, notus autē sęuitia famosissima, sed notior Christi misericordissima gratia. Hinc & ipse secundum pręmissam de se prophetiam, Lupus rapax, mane rapiens, & ad vesperum diuidens escas, id est prius rapiens persequor ad mortem, postea pascens prædicator ad vitam. Ibi erant ex illo populo hæreditas dei, vnde ait, & ipse minimus Apostolorum doctor gentium. Dico ergo, nunquid deus repulit plebem suam? Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Israel de tribu Beniamin. Nō repulit deus plebē suā quē pſciuit.

Ex Israel filij promissionis.

D

Ioan. I.

Lucæ. xxiij.

Matth. xxi.

Psal. viij.

Actu. iij.

B

¶ Hæc plebs quæ ex illa gente Christi corpori accessit, hæreditas dei. Nam quod ait Apostolus, Non repulit deus plebem suam quam præsciuit, illi psalmo vtiq; respondet vbi scriptum est, Quoniam non repellet dominus plebem suam. Ibi autem sequitur, Et hæreditatem suam non derelinquet, Vbi euidenter apparet talem plebem esse hęreditatem dei. Vt enim hoc diceret apostolus, supra commemorauerat propheticum testimoniū de prænunciata futura incredulitate populi Israel. Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem. Hic ergo ne quisquam male intelligens vniuersum illum populum crimine incredulitatis, & contradictionis arbitraretur esse damnatum, continuo subiecit: Dico ergo, Nunquid repulit deus plebem suam? Absit. Nam & ego Israelita sum ex genere Israel de tribu Beniamin. Hic ostendit quod plebem dixerit vtiq; populi prioris: quam si totam deus reprobasset atq; damnasset, non vtiq; esset ipse Christi apostolus Israelita ex semine Abrahæ de tribu Beniamin. Adhibet autē valde necessarium testimonium.

Plebs dei q̄ ist.

Ps. xciij.

An nescitis in Helia qd dicit scriptura? quemadmodum interpellat deus aduersus Israel? Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt. & ego derelictus sum solus, & quęrunt animam meam. Sed quid dicit illi diuinum responsum? Reliqui mihi septem millia virorum qui non curuauerunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ per electionem gratię saluæ factæ sunt. Istæ reliquiæ sunt ex illa gēte hæreditas dei, non illi de quibus paulo post dicit, Cæteri ex cæcati sunt. Sic enim ait, Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus? electio autem consecuta est, cæteri vero excęcati sunt. Non repulit deus plebem suam quam præsciuit.

F iij. Regū. xix.

¶ Aliquando prædestinatio significatur etiam nomine pręscientię, sicut ait apostolus, Non repulit deus plebem suam quam præsciuit. Hic quod ait præsciuit, non recte intelligitur nisi prędestinauit. Quod circunstantia ipsius lectionis ostendit. Loquebatur enim de reliquiis Iudæorum quę saluæ factę sunt pereuntibus cęteris. Nam superius dixerat ad Israel dixisse prophetam. Tota die expandi manus meas ad populum nō credentes & cōtradicentem. Et tanquam responderetur, vbi sunt ergo factę promissiones dei ad Israel? cōtinuo subiunxit. Dico ergo. Nūquid repulit deus plebē suam? Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abraham de tribu Beniamin. Tanquā diceret, Nā & ego ex ipsa plebe sum. Deinde addidit. vnde nunc agimus. Non repulit deus plebem suam quam pręsciuit. Atq; vt ostenderet dei gratia fuisse relictas reliquias non meritis operum eorum, secutus adiunxit.

Ex lib. de bono perseuerantiæ. Præsciuit quādoq; pro prædestinauit accipitur.

G

An nescis in Helia quid dicit scriptura? queādmodum interpellat deus aduersus Israel? Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & q̄runt animā meam. Sed quid dicit illi responsum diuinū? Reliq mihi septem milia virorum, q non curuauerunt genua ante Baal.

iij. Regū. xix.

Non enim ait, relicta sunt mihi, sed reliqui mihi: aut restiterunt se mihi, sed reliqui mihi. Sic ergo (inquit) & in hoc tempore reliquiæ per electionē gratiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus. Alioqui gratia, iam non est gratia. Et connectens quæ iam supra interposuit, ait, Quid ergo? Et huic interrogationi respondens. Quod quęrebat (inquid) Israel hoc non est consecutus, electio autem consecuta est, cæteri vero excæcati sunt. In hac ergo electione, & in his reliquijs quæ per electionem gratiæ salue factæ sunt, voluit intelligi plebem, quam propterea deus non repulit quia pręsciuit. Hęc est illa electio qua eos voluit eligi in Christo ante constitutionem mundi vt essent sancti & immaculati in conspectu eius in cha-

H Eodē libro.

Ephe. i.

ritate, prædestinans eos in adoptionem filiorum. Nullus ergo qui hęc intelligit, negare, vel dubitare permittitur, vbi ait Apostolus, Non repulit deus plebem suam quam præsciuit, prædestinationem significare voluisse. Præsciuit enim eorum reliquias, quas secundum electionem gratiæ fuerat ipse facturus. Hoc est ergo prædestinauit. Sine dubio eni̅ p̄sciuit si p̄destinauit. Sed prædestinasse est & hoc præsciisse qd̄ fuerat ipse facturus.

¶ Quia non repellet dominus plebem suam. Laus illi, iubilatio illi. Quam plebem non repellet? Hic nobis interpretari aliquid non licet, Præscriptum habemus ab apostolo, exposuit hoc Apostolus. vnde sit dictum. Erat enim plebs Iudæę, plebs vbi fuerunt prophetæ, plebs vbi fuerunt patriarchæ, plebs etiam secundum carnem propagata de semine Abrahæ, plebs in qua præcesserunt omnia sacramenta Saluatorem nostrum promittentia, plebs vbi institutum est templum, vnctio sacerdos ad figuram, vt cum omnes ipsæ vmbræ præterirent ipsa lux adueniret. Erat ergo ista plebs dei, ad eam prophetæ missi, in illa nati qui missi, ei tradita & credita eloquia dei. Quid ergo? Totum illud damnatum est? Absit. Arbor oliuæ ipsa dicta est ab Apostolo. Cœpit enim ista arbor a patriarchis. Sed fuerunt ibi rami aridi, quia nimis alti per superbiam. Præcisa ergo illa propter sterilitatem, insertus est oleaster propter humilitatem. Veruntamen charissimi ne superbiret oleaster insertus, quid ait Apostolus? Si tu ex naturali incisus oleastro & contra naturam insertus es in bonam oliuam, quanto magis qui secundum naturam sunt inserentur suæ oliuę? Vt quomodo tu non permanens in infidelitate, meruisti inseri in oliuam cum esses oleaster, sic isti correcti facilius suæ oliuę naturaliter inserantur. Hoc de illis Apostolus. Ergo ipsa est arbor. Et si aliqui ex ramis fracti sunt, non omnes. Nam si omnes rami frangerentur, vnde Petrus, vnde Ioannes, vnde illi omnes apostoli? vnde ipse Paulus apostolus loquebatur, & suo fructu oliuam tenebant? nonne isti omnes inde? Vnde etiam quingenti illi fratres quibus dominus post resurrectionem apparuit? Vnde tot millia ad vocem Petri, quando spiritu sancto repleti apostoli omnium gentium linguis locuti sunt, tanta audita te dei laudis & sue accusationis cōuersa sunt, vt qui primo sanguinē domini fuderunt sęuientes, bibere discerent iā credentes? Sic aūt omnia illa cōuersa sunt milia hominum, vt res suas venderent, & p̄cia rerū suarum ante pedes apostolorum ponerēt. Qd̄ diues vnus nō fecit quādo hoc ore domini audiuit, & a domino tristis recessit hoc fecerunt subito tot milia eorum hominum in quorum manibus Christus fuerat crucifixus. Quanto maius vulnus erat in corde ipsorum, tanto auidius medicum quæsierunt. Cum ergo inde illi omnes fuerint, de ipsis modo psalmus. Quoniam non repellet

Ex tract. ps. xciij.

Iudæi cōuerti volētes, facile possunt.

A

1 Cor. xv.

Act. ij.

Act. iiij.

Matth. xix.
Mar. x.
Luce. xviij.
ps. lxxx.

dominus plebem suam. Nam hoc testimonio psalmi cum hinc
Rom.xi. loqueret, visus est Apostolus & dixit, Quid ergo dicemus fratres?
Nunquid deus plebem suam repulit? Absit. Nam & ego Israelita
sum ex semine Abraham de tribu Beniamin. Non repulit deus
plebem suam quam præsciuit. Vtiq; si repelleret dominus plebẽ
suam, non esset vnde ipse esset apostolus. Vnde autem ipse, inde &
alij. In his plebs domini. Non in omnibus, sed quemadmodum
C scriptum est, Reliquiæ saluæ erunt. Non in omnibus, sed area ven
tilata massa intromissa est, palea iacet. Totum quicquid vides Iu-
dæorum reproborum, paleam vides. Vnde vides istam paleam,
tam inde exijt massa, iaz in horreo recondita est. Verba Apostoli.
¶ Attendite (inquit) quid dicit Helias, Domine prophetas tuos oc
Ex sermone de verbis euangelij.x. ciderunt, altaria tua euerterunt, & ego relictus sum solus, & quærũt
animam meam. Sed quid illi dicit responsum diuinum? Reliqui
mihi septem milia virorum qui non curuauerunt genua ante
Baal. Solum te putas esse seruum bene laborantem? Sunt & alij
me timentes, & non pauci. Nam septem milia ibi habeo. Et adiun
xit. Sic ergo & in hoc tempore. Crediderunt aliqui Iudæi. & multi
fuerant reprobati, sicut & ille qui vulpium foueas gestabat in ani-
mo. Sic ergo (inquit) & in hoc tempore reliquiæ per electionem
gratiæ saluæ factæ sunt, id est idem Christus est qui tunc & modo,
qui & illi tunc Heliç dixit, reliqui mihi. Quid est reliqui mihi? Ego
illos elegi: quia vidi mentes eorum de me præsumentes non de
se, nec de Baal. non sunt mutati. Sic sunt vt a me facti sunt. Et tu
D qui loqueris nisi de me presumeres vbi esses? Nisi gratia mea ple
nus esses, nonne ante Baal etiam ipse genu flecteres? Gratia autez
mea plenus es, quia nihil de tua virtute, sed totum de mea gratia
presumpsisti, Noli ergo in hoc gloriari vt putes te in seruitio tuo
non habere conseruos. Sunt quos elegi sicut & te, de me scilicet
præsumentes, sicut ait Apostolus, Et nunc reliquiç per electiones
gratiæ saluæ factæ sunt. Caue o Christiane, caue superbiam, licet
Contra superbiã vel psumptionem meritorum. enim imitator sanctorum sis, totum semper gratiæ reputa, quia vt
esset aliquid reliquum, gratia in te dei, non tuum meritum fecit.
De ipsis deniq; reliquijs dixerat propheta Esaias commemorans,
Esaiæ.i. Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma fa-
cti essemus, & sicut Gomorra similes fuissemus. Sic ergo (inquit)
in hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factç sunt.
Si autem gratia (inquit) iam non ex operibus, id est iam non de
tuo merito extollans. Alioquin gratia iam non est gratia. Si enis
in tua opera præsumis, ergo merces tibi redditur non gratia con
donatur. Si autem gratia est, gratis datur.

Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt.

NOn vos me elegistis, inquit, sed ego elegi vos. Hęc est illa Ioan. xv.
ineffabilis gratia. Quid enim eramus quando Christum Ex tract. euge[l]
nondum elegeramus, & ideo non diligebamus? Nam q secundum
non eum elegit, quomodo diligit? Nunquid iam in nobis erat qđ Ioan. lxxxij.
in psalmo canitur, Elegi abiectus esse in domo dei magis, q̄ ha- E
bitare in tabernaculis peccatorum? Nō vtiq;. Quid ergo eramus ps. lxxviij.
nisi iniqui & perditi? Neq; enim iam credideramus in eum vt eli
geret nos. Nam si iam credentes elegit, electus elegit. Cur ergo di Ioan. xv.
ceret, Non vos me elegistis, nisi quia misericordia eius prȩuenit
nos? Hic certe vacat vana illorum ratiocinatio, qui prȩscientiam
dei defendunt contra gratiam dei. Ideo nos dicunt electos ante
mundi constitutionem, quia prȩsciuit nos deus futuros bonos, nō
seipsum nos facturum bonos. Non hoc dicit qui dicit, Non vos
me elegistis, quoniam si propterea nos elegisset, quia bonos futu-
ros esse praescierat, simul etiam praesciuisset ꝙ eum nos fuissemus
prius electuri. Non enim aliter esse possemus boni. nisi forte dicē Electi nō boni
dus est bonus qui non elegit bonum. Quid ergo elegit in non bo sunt boni effe-
nis? Non enim electi sunt quia boni fuerunt, qui boni nō essent cti.
nisi electi essent. Alioquin gratia iam nō est gratia, si prȩcessisse cō
tendimus merita. Hęc quippe electio gratia est, de qua dicit Apo-
stolus, Sic ergo & in hoc tempore reliquię per electionem gratiae
salue factę sunt. Vnde subiunxit, Si autem gratia, iā non ex ope
ribus. Alioquin gratia iam non est gratia. Audi ingrate. Non vos
me elegistis, sed ego elegi vos. Non est vt dicas, ideo electus sum,
quia iam credebam. Si enim credebas in eum, iam elegeras eū.
Sed audi, Non vos me elegistis. Non est vt dicas: antequam crede
rem iam bona operabar, ideo electus sum. Quid enim boni ope
ris ante fidem? cum dicat apostolus, Omne quod non est ex fide,
peccatum est. Quid ergo dicturi sumus audiendo, Non vos me ele Rom. xiiij.
gistis, nisi quia mali eramus & electi sumus, vt boni per gratiam
nos eligentis essemus? Non est enim gratia si precesserunt merita.
Est autem gratia. Hęc igitur non inuenit, sed effecit merita.

¶ Reliquę per electionem gratię saluę factę sunt, quia prophe- Ex lib. q̄onum
ta predixerat, Et si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena ma- Genesis titulo.
ris reliquę saluę fient. Ad hoc enim occisus est Christus a Iudęis, cxlvij.
& traditus gentibus tanq̄ Ioseph Aegyptijs a fratribus, vt & reliqę
Israel saluę fierent. Vnde dicit apostolus. Nā & ego Israelita sū. Ioseph Chri-
Et vt plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. stū designauit.
id est ex reliquijs Israel secundum carnem, & plenitudine gentiū
quę in fide Christi secundum spiritum sunt Israel. Aut si & gentili
illi Israeliticę restat fidei plenitudo ex qua erant reliquię, in qui
bus reliquijs tūc & apostoli salui facti sunt, hoc significatur ex ple C
nitudine liberationis Israel q̄ p̄ Moysen ex Aegypto liberati sunt, Exo. xi.

Si autem gratia, iam non ex operibus. Alioquin

gratia, iam non est gratia/sin ex operibus iam non est gratia, quandoquidem opus iam non est opus/

Ex lib. q̄stio nū Ero. titu. xlvij.

ADuersus illos qui in operibus legis gloriabantur aposto/lus loquitur, & multum agit, qui fidem operibus sic vult anteponi, vt ex illa pendeant opera bona, atq; ab ea p̄/ueniantur, non vt ipsi velut meritis bonorum operum tribui videatur. Illa enim ad gratiam pertinet. Si autem gratia, iam non ex operibus. Alioquin iam gratia non est gratia.

Ex tract. ps. xlix.

¶Iudęos de opere suo gloriantes sic arguit quidem Apostolus, vt eos diceret ad gratiam non pertinere, qui meritis, & operibus suis, mercedem deberi arbitrabantur. Qui ergo ad gratiam se sciunt pertinere quod est Christus, & quod est Christi, norunt quia indigent gratia. Si gratia vocatur, gratis datur. Si gratis datur,

Gratia gratis data.

nulla merita tua precesserunt. Si pręcesserunt merita tua, mer/ces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Si ergo dicis precessisse merita tua, te vis laudare non deum.

Merita post fit gratiam dicens se nō deus laudat.

Ideo non agnoscis Christum, quia venit cum gratia dei. Con/uerte ergo te ad merita tua. Vide illa mala fuisse vt non tibi deberetur nisi supplicium. Et cum videris quod tibi per meri/tum debeatur, agnoscis quid per gratiam donetur, & sacrificio laudis glorificas deum. Ibi enim est via in qua noueris Chri/stum salutare dei.

H

Ex tract. ps. lxvij. Gratia pluuia voluntaria. I. Cor. xv.

¶Gratia pluuia voluntaria, quia nullis pręcedentibus operis meritis gratis datur. Si enim gratia, iam non ex operibus. Alioquin gratia iam non est gratia, Non enim dignus sum vo/cari (inquit) Apostolus, quia persecutus sum ecclesiam dei. Gratia autem dei sum id quod sum. Hæc est pluuia voluntaria. Volūtarie quod genuit nos verbo veritatis, hęc est pluuia volun taria. Inde alibi dicitur. Scuto bonę volūtatis tuę coronasti nos.

I. Pet. ij. ps. viij.

Quid ergo? Quod quærebat Israel hoc non est consecutus: electio autem consecuta est, cæteri vero excæcati sunt, sicut scriptum est, Dedit illis deus spi ritum compunctionis, oculos vt non videant, & au res vt non audiant, vsq; in hodiernum diem. Et Da/uid dicit, Fiat mensa eorum in laqueum, & in captio nem retributionem & in scandalum illis/& in retalia tionem/Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua.

ps. lxviij. Esa. vi. Matt. xiij. Mar. iiij. Luc. viij. Ioan. xij. Actu. xxviij. ps. lxviij.

A

Ex lib. de p̄desti natione sancto rum.

ECce misericordia & iudicium. Misericordia in electione, quæ consecuta est in iustitia dei: iudicium vero in cęteris qui excęcati sunt. Et tamē illi quia voluerunt crediderunt,

illi quia noluerunt non crediderunt. Misericordiam igitur & iudicium in ipsis voluntatibus facta sunt. Electio quippe ista gratiæ est, non vtiq; meritorum. Superius enim dixerat, Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ per electionem gratię saluæ factę sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus. Alioquin gratia iam nõ est gratia. Gratis ergo consecuta est quod consecuta est electio. Non pręcessit eorum aliquid quod priores darent, & retribueretur illis: pro nihilo saluos fecit illos. Cęteris autem qui excæcati sunt, sicut ibi non tacitum est, in retributionem factum est. Vniuersæ vię domini misericordia & veritas. Inuestigabiles igitur sunt & misericordia qua gratis liberat, & veritas qua iuste iudicat. ❡Ad lucem domini vocat vos propheta cum dicit, Et nunc tu domus Iacob venite ambulemus in lumine domini. Tu domus Iacob quam vocauit & elegit. non tu quam dimisit. Dimisit enim plebem suam domum Israel. Quicunq; inde venire vultis, ad hanc pertinebitis quam vocauit, illa carebitis quam dimisit. Lux quippe domini in qua ambulant gentes, illa est de qua idem propheta dicit. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsq; in fines terrę. Cui dictum est nisi Christo? De quo impletum est nisi de Christo? Non est ita lux in vobis, de quibus identidem dictum est, Dedit illis dominus spiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant vsq; in hodiernum diem. Non est inquam in vobis hęc lux, ideo nimia cæcitate lapidem reprobatis qui factus est in caput anguli. Ergo accedite ad eum, & illuminamini. Quid est accedite nisi credite? ❡Sitiebam & acetum accepi. idest fidem illorum desideraui, & vetustatem inueni. Fiat mensa eorum coram ipsis in muscipulam. Qualem muscipulam mihi exhibuerunt dando mihi tales potum, talis muscipula illis fit. Quare ergo coram ipsis? Sufficeret, fiat mensa eorum in muscipulam. Sunt tales qui iniquitatem suam nouerunt, & in ea pertinacissime perseuerant. Coram ipsis fit muscipula eorum, sed tantum valet animi præsumptio, vt coram ipsis muscipula sit, & incidant in eam. Obscurentur oculi eorum ne videant. Sequitur hoc, vt quoniam sine causa viderunt, fiat illis & non videre. Fiat ergo mensa eorum corã ipsis in muscipulam. Coram ipsis fiat in muscipulam, non optantis est, sed prophetantis, non vt fiat, sed quia fiet. Fiat ergo. Nec potest aliter nisi vt talibus ista eueniant. Et quoniam videmus per spiritum dei dici talia euentura malis, ad hoc in illis intelligamus hæc vt talia deuitemus. Hoc enim nobis prodest intelligere, & ex inimicis proficere. Fiat illis & in retributionem & in scandalum. Sed nunquid iniustum est hoc? Iustum est. Quare? Quoniam in retributionem. Nõ enim aliquid illis accidit, quod nõ habeatur in retributionem. Fit & in scandalum, quia ipsi sibi sunt scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum illorum sem-

Ps. lv. | Ps. xxiiij. | Ex libro aduersum Iudæos. | B | Esaię. xlix. | Ps. lxviij. | Ex tract. ps. lxviij. | Per acetum Christo datum qd significatur | Fiat & cæteris q̃bus malum imprecari videtur, nõ optantis sed prophetantis sunt verba. | C

Superna cogno scere cessantes de inferioribus cogitant. Dorsum habere curuũ quid est. Lucæ.xiij. D

per incuruũ. Hoc consequens est. Nam quorum fuerint oculi obscurati ne videant, sequitur vt & dorsum illorum incuruetur. Vnde hoc? Quia cessauerunt superna cognoscere, necesse est de inferioribus cogitent. Qui bene audiunt, sursum cor, curuum dorsum non habent. Erecta quoq; statura est, qui expectat spem repromissam sibi in cœlo, maxime si prænuntiat thesaurum suum quẽ sequatur cor eius. At vero qui futuræ vitæ spem non intelligunt, tamen excæcati de inferioribus cogitant. Et hoc est habere dorsum curuum. A quo morbo dominus mulierem illam liberauit. Alligauit eam satanas annis decem & octo, & eam curuatam erexit.

Dico ergo. Nunquid sic offenderunt vt caderent? Absit. Sed istorum delicto, salus gentibus, vt illos æmulentur. Quod si delictum eorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ gentium, quanto magis plenitudo eorum? Vobis enim dico gentibus. Quandiu quidem ego sum gentium apostolus, ministerium meum honorificabo.

Ex lib. de ciuitate.xviij. Punitio Iudæorum.

Iudæi qui eum occiderunt, & in eum credere noluerunt, quia oportebat eum mori & resurgere, vastati infœlicius a Romanis, funditusq; a suo regno vbi iam eis alienigenæ dominabantur, eradicati dispersiq; per terras, quandoquidem vbiq; non desunt, per scripturas suas testimonio nobis sunt prophetias non nos finxisse de Christo. Quas plurimi eoruꝫ considerantes, & ante passionem, & maxime post eius resurrectionem, crediderunt in eum. De quibus prædictum est, Si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquiæ saluæ fient. Cæteri vero excæcati sunt de quibus prædictum est, Fiat mensa eorum in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videat, & dorsum illorum semper incurua. Proinde cum scripturis nostris non credunt, complentur in eis suæ quas cæci legunt. Quos agnoscimus propter hoc testimonium quod nobis inuiti perhibent eosdem codices habendo, atq; seruando per omnes gentes etiam ipsos esse dispersos, qui iqui versum Christi ecclesiã dilatatur. Nam prophetia in psalmis quos legunt etiam de hac re promissa est vbi scriptum est, Deus meus misericordia eius præueniet me. Deus meus demonstrauit mihi ininucis meis, ne occideris eos nequando obliuiscantur legem tuam. Disperges illos in virtute tua. Demonstrauit ergo deus ecclesiæ in eius inimicis Iudæis gratiam misericordiæ suæ, quoniam sicut dicit apostolus, Delictũ illorum salus gentibus. Et ideo non eos occidit, id est non in eis perdidit quod sunt Iudæi, quis a Romanis fuerint deuicti & oppressi, ne oblita legem dei ad hoc de quo agimus testimonium nil valerent. Ideo parum fuit vt diceret, Ne occideris eos nequan-

Psal.lxviij.

E Iudæorũ tributatio & dispersio nobis prodest.

Psal.lviij.

do obliuiscantur legem tuam, nisi adderet etiam, Disperge illos. Quoniam si cum isto testimonio scripturarum in sua tantum modo terra non vbiq; essent, profecto ecclesia quę vbiq; est, eos prophetiarum quę de Christo pręmissę sunt testes, in omnibus gentibus habere non posset.

Siquo modo ad æmulandum prouocem carnē meam, & saluos faciam aliquos ex illis. Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi, quæ assumptio nisi vita ex mortuis? quod si delibatio sancta est, & massa.

F

Dicit Apostolus, Siquo modo ęmulari potero carnem meam, & saluos faciam aliquos ex illis. Sed etiam tales medici quamuis non de suo curent, quia nec medici corporis curant de suo, tamen quantumlibet per fidele ministerium opitulentur saluti, viuentes curare possunt non mortuos suscitare. De quibus dictum est, Nunquid in mortuis facies mirabilia? Nimis enim occulta est dei gratia qua hominum mentes quodam modo resurgunt, vt possint a quibuslibet eius ministris precepta sanitatis audire, Quam gratiam commendat in euangelio dicēs, Nemo potest venire ad me nisi pater qui misit me, traxerit eum. Quantumlibet ergo excellentes verbi predicatores, & veritatis et per miracula suasores, tanquam magni medici, agant cum hominibus, si mortui sunt, & tua gratia nō resuxerit, nūquid in mortuis facies mirabilia? Aut medici resuscitabunt, & hi quos exuscitabunt confitebuntur tibi? Hęc enim confessio indicat viuos. Nam sicut alibi scriptum est, a mortuo velut qui non sit perit confessio.

Ex tracta. ps. lxxxvij.

Medici viuos curant, non mortuos.

Ioan. vi.

G

Eccle. xvij.

Et si radix sancta, & rami.

Frangantur superbi rami, humilis inseratur oleaster, maneat tamen radix illis precisis, istis receptis. Vbi manet radix? In patriarchis. Etenim patria Christi populus Israel, qa ex eis venit secundum carnem. Sed huius arboris radix, Abraham, Isaac, & Iacob, patriarchę sancti. Et vbi isti? In requiē apud deum, in honore magno, vt in Abrahę sinum iustus ille pauper post corporis exitum leuaretur, & in Abrahe sinu de longinquo a superbo diuite videretur. Ergo radix manet, radix laudatur, sed rami superbi & precidi, & arescere meruerunt, oleaster autem humilis illorum precisione inuenit locum. Audi ergo quemadmodum precidantur rami naturales, quemadmodum inseratur oleaster, ex ipso Centurione quem commemorandum putaui. Amen (inquit) dico vobis, non inueni tantam fidem in Israel. Propterea dico vobis, quia multi ab oriente & occidente. Quam latetet-

Ex tracta. euange. secūdū Ioan. xvi.

Patria Christi ppl's Israel.

Luce. xvi.

Matt. viij.

rami occupauerat oleaster. Amara sylua hic mundus fuit. Sed
H propter humilitatem, Non sum dignus vt sub tectum meum in-
tres, multi ab oriente & occidente venient. Et puta quia venient,
quid de illis fiet? Si enim venient, iam praecisi sunt de sylua: vbi
inserendi sunt ne arescant? Et recumbent (inquit) cum Abraham,
Isaac, & Iacob. In quo conuiuio? ne forte non inuites ad semper
viuendum, sed ad multum bibendum. Recumbent cum Abra-
ham, Isaac, & Iacob. Vbi? In regno (inquit) coelorum. Et quid erit
de illis qui venerunt de stirpe Abrahae? Quid fit de ramis qui-
bus arbor plena erat? Quid nisi quia praeciduntur vt isti inseran-
tur? Doce quia praeciduntur. Filij autem regni ibunt in tene-
bras exteriores.

Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis, & pinguedinis oleae factus es, noli gloriari aduersus ramos? quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te.

Ex tract. a. ps. cxxxiiij. Gala. iij.

Apostolus enim gentibus loquebatur, quibus dicebat, Si er-
go vos Christi, ergo Abrahae semen estis secundum pro-
missionem haeredes. Benedicemur ergo omnes in deo
Abraham, Isaac, & Iacob. Arborem quidem benedixit quasi
A dam, eamque oliuam creauit sicut dixit Apostolus, ipsos patriar-
chas sanctos vnde effloruit populus dei. Sed haec arbor oliuae pu

Rami boni su permanentes.

tata est non amputata, & inde superbi rami fracti sunt. Ipse est bla-
sphemus & impius populus Iudaeorum. Manserunt tamen rami
boni & vtiles. Nam inde apostoli, Et cum ibi rami vtiles relicti
essent, per dei misericordiam insertus est & oleaster gentium, cui
dicit apostolus. Tu autem cum esses oleaster insertus es in illis, &
particeps pinguedinis oleae factus es. Noli gloriari aduersus ra-
mos: quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Haec vna
arbor est pertinens ad Abraham, Isaac, & Iacob. Et quod plus est
magis ad Abraham & Isaac & Iacob oleaster insertus pertinet, qui
rami confracti. Illi enim per fragmentum tui non ibi sunt. Olea-
ster non ibi erat, & ibi est. Illi per superbiam frangi meruerunt, iste
per humilitatem inseri meruit: illi amiserunt radicem, iste tenuit eam.

Ex tracta. ps. lxxij.

¶ Gentes iam credentes in Christum & quasi superbire cupientes
contra Iudaeos qui crucifixerunt Christum, cum & de ipsis veniret
alius paries occurrens in angulo, id est in ipso Christo, de diuerso
venienti parieti praeputij, id est gentium: cum ergo erigerent se
B gentes sic illas reprimit. Si enim tu (inquit) ex naturali incisus

Radix oleastri inserti sunt patriarchae.

oleastro insertus es in illis, noli gloriari aduersus ramos. Nam
si gloriaris non tu radicem portas sed radix te. Ergo de radice pa
triarcharum dicit fractos quosdam ramos propter infidelitatem,

& inſertum ibi oleaſtrum vt eſſet particeps pinguedinis oliuæ id eſt eccleſiam de gentibus venientem. Et quis inſerit oleaſtrum in oliua? Oliua ſolet in oleaſtro, oleaſtrum in oliua nunquam vidimus. Nam quiſquis fecerit non inueniet baccas niſi oleaſtri. Quod enim inſeritur, hoc creſcit, & eius rei fructus inuenitur. Inuenitur non radicis fructus ſed ſurculi. Hoc oſtendens Apoſtolus omnipotentia ſua deum feciſſe vt oleaſter in radice oliuæ insereretur, & non baccas ſyluestres ſed oliuam daret, ad omnipotentiam dei reuocans ait, Si tu ex naturali inciſus es oleaſtro, & contra naturam inſertus es in oliuam, noli gloriari (in quit) aduerſus ramos.

Olea in oleaſtrum inſeri ſolet nō econuerſo

Sed dicis. Fracti ſunt rami: vt ego inſerar. Bene. Propter incredulitatem fracti ſunt: tu autē fide ſtas. Noli altum ſapere, ſed time.

QVid eſt enim, noli altum ſapere? Noli ſuperbire quia inſertus, ſed time ne frangaris per infidelitatem, ſicut illi fracti ſunt.

¶ Fractos ramos dicit qui ex ipſo populo in Chriſto credere noluerunt, & in ipſa oleæ radice, id eſt origine ſanctorum Hebræorum tanquam oleaſtrum gentes, inſertas vt fierent participes pinguedinis oleæ. quo ſe redditum gaudet Apoſtolus, qui inter fractos ramos per incredulitatem fuit. Inde ſe quippe [illegible]atum dicit cum ſe a Iudaiſmo ad Chriſtum tranſiſſe lætatur, quia Chriſtus ſemper in illa radice atq; in illa arbore prædictus eſt, in quem venientem qui non crediderunt, fracti ſunt inde, & qui crediderunt inſerti ſunt ibi. Quibus ne ſuperbiant dicitur, Noli altum ſapere, ſed time. Nam ſi Deus naturalibus ramis non pepercit, neque tibi parcet. Sed ne de ipſis fractis ramis deſperetur, paulo poſt dicit, Et ipſi ſi non permanſerint in infidelitate, inſerentur. Potens eſt enim Deus inſerere illos. Nam ſi tu ex naturali oleaſtro inciſus, & contra naturam inſertus es in bonam oliuam: quanto magis illi qui ſecundum naturam ſuæ inſerentur ſuæ oliuæ. Ecce vnde etiam ipſe gloriatur a fractura liberatus, & radici pinguedinis redditus.

Ex libro contra Fauſtum. Rami fracti q ſunt.

C

¶ Iudæi olim vocati ex Aegypto, liberati in manu potenti, per rubrum mare traiecti, per ſiccum euadentes, hoſtibus inſequentibus carentes, manna paſti, de ſeruitute eruti, ad regnum perducti, tot beneficiis empti, in oliua erant, ſuperbiendo fracti ſunt. Oleaſter contemptibilis per totum mundū erat, illo totus mundus horrebat ſyluestri oleaſtro, ſed tñ per humilitatem ibi meruit inſeri, vnde oliua ſuperbiendo præcidi. Audi oliuam ſuperbientem & fracti ſunt. frangi dignam. Nos de ſeruitute non ſumus nati, patrem habemus Abraham. Reſpondetur. Si filij Abrahę eſſetis, facta Abrahę faceretis. Contra id quod dictum eſt, De ſeruitute non ſumus nati? Si vos, filius liberauerit vere liberi eritis. Liberos vos eſſe

D

Ex ſermone de ſacrificio veſpertino.

Iudæi quibus oia bona a deo collata ſunt p ſuperbiam fracti ſunt.

Ioan. viij.

Ibidem.

iactatis? Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Quanto ergo mitius homo seruus esset hominis quam peruersæ cupiditatis? Illi tamen superbiendo humilem non receperunt, vide oleastrum dignum inseri, Centurionem illū non de Israeliticis, sed de gentibus. Domine non sum dignus vt sub meum tectū intres. Et dominus, Amen dico vobis, non inueni tantā fidem

Matth. viij. in Israel. In oliua non inueni quod inueni in oleastro. Ergo oliua superbiens præcidatur, oleaster humilis inseratur. Vide inserentem, vide præcidentem. Propterea dico vobis, quia multi ab oriente & occidente venient. Multus veniet oleaster inserendus in oliua. Et recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cœlorum. Audisti quemadmodum humilis inseratur oleaster: audi quemadmodum oliua superba præcidatur. Filij autem re-

B

Matth. viij. gni ibunt in tenebras exteriores, vbi erit fletus & stridor dentium. ¶ Hæc siue gratanter siue indignanter audiant Iudęi, nos tamē vbi possumus cum eorum dilectione prædicemus, nec superbe gloriemur aduersus ramos fractos, sed potius cogitemus cuius

Ex libro aduersum Iudæos. gratia & quã misericordia, & in qua radice inserti sumus, vt nō alta sapiamus, sed humilibus consentientes, ne his cum præsumptione insultando, sed cum timore exultando dicamus, Venite ambulemus in luce domini, quoniam magnum nomen eius in gentibus. Si enim audierint & obaudierint, erunt inter eos de quibus dictum est, Accedite ad eum & illuminamini & vultus vestri non erubescent. Si autem audiunt, & non obaudiunt, vident & inuident, inter eos sunt de quibus dictum est, Peccator videbit & irascetur, dentibus suis fremet & tabescet. Ego autem

ps. xxxiij. (dicit ecclesia Christo) velut oliua fructifera in domo dei, speraui in misericordia dei in eternum & in seculum seculi. Dicis ergo

ps. cxi. fracti sunt rami vt ego inserar. Bene. Propter incredulitatem fra

ps. lj. cti sunt, tu autem fide sta. Noli altum sapere sed time.

Si enim deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat.

NOn enim accepistis (inquit apostolus) spiritum seruitutis iterum in timore. Sed idem ipse Apostolus oleastro in-

F

serto in oliuam timorem pręcipit, hoc est gentibus ad-

Ex libro de gratia noui testamenti. ditis radici Abraham, Isaac, & Iacob, vt & ipsę fierent Israel, id est pertinerent ad semen Abrahæ, amputatis propter infidelitatis superbiam naturalibus ramis, qui ignorantes dei iustitiam &

Rom. viij. suam volentes constituere iustitiæ dei nō sunt subiecti. De his quippe vna electione tumentibus dictum est, quod ibunt in tenebras exteriores. quia iactantes se de semine Abrahæ, semen Abrahæ fieri noluerunt. vt essent filij promissionis, quia fidem noui testa

Rom. x. menti non receperunt, vbi dei iustitia dei commendantur, suas constituere volentes idest tanquā de suis meritis & operibus præfi-

dentes,

dentes, spreuerunt esse filij promissionis, hoc est filij gratiae, filij misericordiae, vt qui gloriantur in domino glorietur, credens in eum qui iustificat impium, hoc est qui ex impio facit pium, vt deputetur fides eius ad iustitiam, & impleatur in eo non quod postulabat eius meritum, sed quod a domino promissum est beneficium. Cum his igitur agens Apostolus qui oliuae per gratiam inserebantur, Dicis, inquit, fracti sunt rami vt ego inserar. Bene. Propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide sta. Noli altum sapere, sed time. Dei est enim beneficium, non meritum tuum. Quod & alibi dicit, Gratia salui facti estis per fidem: & hoc non ex vobis sed dei donum est, non ex operibus ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum creati, in Christo Iesu in operibus bonis quae praeparauit deus vt in illis ambulemus. In hoc itaque intellectu gratię inest timor de quo dicitur, Noli altum sapere, sed time. Timor autem iste alius est, non est ille seruilis quem charitas foras mittit. Illo enim timetur, ne incidatur in tormentum supplicij: isto autem ne dimittatur gratia beneficij. Quapropter quamuis fidelibus ad nouum testamentum pertinentibus dicat apostolus, quod paulo ante commemoraui, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus Abba pater, id est vt fides in nobis sit, quę per dilectionem operatur, non tam timendo poenam quam amando iustitiam: tamen quia non fit anima iusta nisi participatione melioris qui iustificat impium, quid enim habet quod non accepit? non debet sibi tribuendo quod dei est ita gloriari quasi non acceperit. Ob hoc ei dictum est, Noli altum sapere, sed time. Et timor iste praecipitur etiam his, qui ex fide viuentes heredes sunt noui testamenti atque in libertatem vocati. Altum enim sapere dictum est superbire. Quod alio loco e contrario satis ostendit. vbi ait, Non alta sapientes sed humilibus consentientes. Ex hoc quod ait humilibus consentientes, vtique apparuit nihil aliud se dixisse alta sapientes quam superbientes. Timor ergo nō est in charitate quia perfecta charitas foras mittit timorem, sed illum seruilem, illum quo cū se quisque ab opere malo abstinet, poena terretur, non iustitia delectatur. Hunc foras charitas mittit, quam non delectat iniquitas etiam si proponatur impunitas: non illum quo timet anima ne amittat ipsam gratiam, per quam illa factum est, vt iam non peccaret delectet, quo timet ne eam deus deserat etiam si nullis dolorum cruciatibus puniat. Hic timor castus est, non eum eijcit charitas, sed asciscit. De illo quippe scriptum est, Timor domini castus permanens, in seculum seculi. Nequaquam istum diceret permanentem, nisi sciens alium qui non permaneret. Timore itaque casto permanente in seculum seculi non alta sapiendo, sed humilibus consentiendo cum timore & tremore suam ipsorum

1.Cor.1.

G

Ephes.ij.

Timor gratię.

Timor seruilis

Rom.viij.

H

Roma.xij.

Timor seruilis a charitate expellitur.

Timor gratię vel filialis: cum charitate manet.

Ps.xviij.

A salutem operentur. Deus est enim qui operatur in eis & velle & operari pro bona voluntate.

Ex sermone de timore dei. Seipsum in seipso laudans neq; mitis, neque pius est. Nil timere bonum non est.

¶ Noli altum sapere, sed time. Qui enim altum sapit, & ideo non timet, vtiq; perniciose non timet. Neq; enim mitis & pius est qui seipsum in seipso laudat & amat, sed elatus & ferox non nouit dicere, In domino laudabitur anima mea, audiant mites & lætentur. Quid enim boni amat qui forte hoc ipsum propter hoc ipsum amat nihil timere? Potest enim hoc ipsum sibi persuadere non sanitate, sed infirmitate. Verbi gratia, est aliquis audacissimus latro quanto peruerse fortior, tanto periculose crudelior, qui propter ipsum amorem suum quo amat nihil timere, ingentia facinora moliatur vt quod amat exerceat, & exercendo corroboret: quanto eius fuerunt maiora commissa, tanto maior erit non timentis audacia. Non ergo hoc pro magno bono amandum est, quod & in homine pessimo inueniri potest. Quapropter timeat Christianus antequam perfecta charitas foras mittat timorem, credat & intelligat se peregrinari a deo quandiu viuit in corpore quod corrumpitur, & aggrauat animam. Tanto minor fit timor, quanto patria quo tendimus propior. Maior enim timor debet esse peregrinantium, minor propinquantium, nullus peruenientium. Sic & timor perducit ad charitatem & perfecta charitas foras mittit timorem. Timeat autem Christianus non eos qui corpus occidunt, & postea non habent quid faciant, sed eum qui habet potestatem & corpus & animam in gehennam ignis occidere. Ille timor quem foras charitas mittit, propterea pungit animam ne amittatur aliquid quod in creatura diligitur, vel ipsa salus & requies corporalis, aut aliquid tale post mortem. Propterea enim timentur & apud inferos pœnæ. & dolores ac tormenta gehennarum. Cum vero cauet anima, ne deus illam desertus deserat, timor est castus permanens in seculum seculi.

B Timor quibus maior & minor esse debet.

Matth. x. Timor seruilis quo ai'a; pūgat

Quō filialis.

Vide ergo bonitatem, & seueritatem dei. In eos quidem qui ceciderunt seueritatem, in te autem bonitatem, si permāseris in bonitate. Alioquin & tu excideris. Sed & illi si non permanserint in incredulitate, inserentur. Potens est enim deus iterum inserere illos. Nam si tu ex naturali oleastro excisus insertus es in bonam oliuam, quanto magis hi secundum naturam inserentur suæ oliuæ?

C Ex libro aduersum Iudæos. Terret & admonet apostolus.

Beatus Apostolus doctor gentium in fide & veritate exhortans nos vt in eadem fide cuius idoneus minister effectus est stabiles firmiq; maneamus, præcepto admonet, terret exemplo. Vides (inquit) bonitatem & seueritatem dei. In eos qui

deim qui ceciderunt seueritatem, in te autem bonitatē si permanseris in bonitate. Hoc dixit vtiq; de Iudaeis, qui tanquā rami ex illa olea quae est in sanctis patriarchis tanq; in radice fructifera, propter infidelitatem fracti sunt, vt gentium propter infidelitatē insereretur oleaster, & fieret particeps pinguedinis oleę, ramis naturalibus amputatis. Sed noli (inquit) gloriari aduersus ramos. Nam si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Et quoniam saluantur aliqui ex illis, continuo subiunxit. Alioquin & tu excidetis, & illi si non permanserint in infidelitate inserentur. Potens est enim deus iterum inserere eos. Illi ergo qui permanent in infidelitate, ad illam sententiam domini pertinent, vbi ait, Filij autem regni ibunt in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentiū. Gentes autem permanentes in bonitate ad illud quod superius ait, Multi ab oriente & occidente venient & recumbent cū Abrahā, Isaac, & Iacob, in regno coelorū. Itaq; illis patriarchis in radice viuētibus, & infidelis supbia naturaliū ramorū iusta dei seueritate ↄfringit. & fidelis humilitas oleastri grā diuinae bonitatis inserit.

D

Matth. viij.

Ibidem.

Superbia cōfringitur de radice & humilitas inseritur.

¶ Quia cunq; culpae qualis & quanta poena debeatur diuini iudicij est, non humani. sicut scriptum est, O altitudo diuitiarū sapiētię & scientiae dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viae eius. Item quia bonitate dei bonantur peccata conuersis, hoc ipsum q Christus missus est satis ostendit, quia non in sua natura qua deus est, sed in nostra quā de foemina assumpsit pro nobis mortuus est. Quam dei bonitatem circa nos & dilectionē sic praedicat Apostolus, Commendat, inquit, deus charitatē suā in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis iustificati nunc in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. Quia vero etiam cum peccatoribus poena debita redditur, non est iniquitas apud deū, sic dicit, Quid dicemus? Nunquid iniquus est deus qui infert iram? Vno autem loco & bonitatem & seueritatē ab illo esse breuiter admonuit dicens, Vides ergo bonitatem & seueritatem dei. In eos qdē q ceciderunt seueritatē, in te aūt bonitatē si pmāseris in bonitate.

Ex libro de natura boni.

Conuersis dei bonitate peccata bonantur

Rom. v.

E

¶ Salubriter non solum bonitatē, verū et seueritatem de sancta scriptura cōmendat, quoniam & amatur deus vtiliter & timetur. Vnde Apostolus eodem loco vtrūq; commemorat dicens, Vides ergo bonitatem & seueritatem dei. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuā &c.

Ex libro cōtra inimicū legis & prophet. I.

¶ Dici autem humano more contra naturam esse qd est contra naturae vsum mortalibus notum, nec nos negamus, sicut est quod Apostolus ait, Si tu ex naturali incisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam. Id enim contra naturam dixit, quod est contra consuetudinem naturae quam nouimus,

Ex libro cōtra Faustum.

Contra naturā dicitur qd est contra naturae vsum.

humana comprehendit, vt oleaster insertus in olea non oleastri baccas, sed oliuæ pinguedinem ferat. Deus autem creator & conditor omnium naturarum nihil contra naturam facit. Id enim erit cuique rei naturale quod ille fecerit a quo est omnis modus, numerus, ordo naturæ. Sed contra naturam non incongrue dicimus aliquid deum facere, quod facit contra id quod nouimus in natura. Hanc enim etiam appellamus cognitum nobis cursum solitumque naturæ, contra quam deus cum aliquid facit, magnalia vel mirabilia nominantem. Contra vero illam summam naturæ legem a noticia remotam siue impiorum siue adhuc infirmorum, tam deus nullo modo facit quam contra seipsum non facit.

Deus nihil cõtra naturam facit.

Contra naturã quomodo deus dicatur facere.

F

Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel.

Ex sermone de illuminatione cæci nati.

IN iudicium venit in mundum ille iudex futurus viuorum, & mortuorum. Quare venit? vt qui non vident videant, qui se non videre confitentur illuminentur, & qui vident cæci fiant, idest qui cæcitatem suam non confitentur, grauius obdurentur. Denique impletum est, qui vident cæci fiant. Legis defensores, legis tractatores, legis doctores, legis intellectores, auctorem legis crucifixerunt. O cæcitas, ipsa est quæ ex parte in Israel facta est vt crucifigeretur Christus, & plenitudo gentium intraret. Cæcitas ex parte Israel facta est. Quid est? Vt qui non vident videant, vt plenitudo gentium intraret. Et cęcitas ex parte Israel facta est. Totus orbis cæcus iacebat. Sed venit ille vt qui non vident videant, & qui vident cęci fiant. Ignoratus est a Iudęis, crucifixus est a Iudæis. De sanguine suo collyrium fecit cęcis. Duriores facti, cæciores facti, quia se iactabant videre lucem, crucifixerunt lucem. Quanta cæcitas. Lumen crucifixerunt, sed crucifixa lux cæcos illuminabat. Audi videntem qui cęcus erat. Ecce in quam crucem male offenderunt, qui cæcitatem suam medico confiteri noluerunt. Remanserat illis lex sine gratia. O miseri, qd fecit lex sine gratia nisi magis reos? Quare? Quia legis auditores & non factores, ac per hoc peccatores, præuaricatores.

Vidẽtes qui & quõ cæci facti sunt.

Cæci qui & quõ videntes facti sunt.

G

Lex sine gratia

Donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. sicut scriptum est. Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietates a Iacob. Et hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorũ.

Esa. lix.

CONsilium inopis confudistis, quoniam dominus spes eius est. Id est, contempsistis humilem aduentum filij dei, quia in eo non vidistis pompam seculi, vt hi quos vo-

Ex tract. psal. xiiij.

cubat in deo solo spem ponerent, non in rebus transeuntibus.
Quis dabit ex Sion salutare Israel? Subauditur, nisi ipse cuius
humilitatem contempsistis? Ipse enim in claritate venturus est
ad iudicium viuorum & mortuorum, regnumque iustorum, vt
quoniam isto humili aduentu facta est cæcitas ex parte in Israel M
vt plenitudo gentium intraret, illo alio fiat quod sequitur. Et
sic omnis Israel saluus fieret. Pro Iudæis enim Apostolus etiam
illud Esaiæ testimonium accepit, quo dictum est, VENIet ex Esai.x.lix.
Sion qui auertat impietatem a Iacob. sicut hic positum est,
Quis dabit ex Sion salutare Israel? Ex tracta.
¶ O stulti, increpastis, insultastis, colaphizastis, sputis illini- ps.liij.
stis, spinis coronastis, in crucem erexistis. Quem? Quis dabit Iudæorum cæ
ex Sion salutare Israel? Nonne ipse quem dixistis, non est deus? citas.
In auertendo dominus captiuitatem populi sui. Non enim
auertet captiuitatem populi quis? nisi qui voluit inter vestras ma
nus esse captiuus? Sed qui hoc intelligent? Exultabit Iacob &
lætabitur Israel. Vere Iacob & vere Israel, minor ille cui seruiuit Ex lib. de ciui-
maior, ipse exultabit quia ipse cognouit. tate dei.xxviij.
¶ Quod vero ait: Malachias propheta, Mementote legis Moysi Malac.iiij.
serui mei, quam mandaui ei in Oreb, ad omnem Israel præce-
pta & iudicia oportune commemorat post declaratum futurum
tam magnum inter obseruatores legis, contemptoresque discri-
men, simul etiam vt discant legem spiritaliter intelligere, & in-
ueniant in ea Christum, per quem iudicem facienda est inter bo
nos & malos ipsa discretio. Non enim frustra idem dominus ait A
Iudæis. Si crederitis Moysi crederetis & mihi. De me enim ille scripsit
Cum autem admonuisset: vt meminissent legis Moysi, quoniam præui- Ex eodem ca.
debat eos multo adhuc tempore non eam spiritaliter sicut opor xxix.
tuerat accepturos, continuo subiecit. Ecce ego mittam vobis Heliam
Tesbiten antequam veniat dies domini magnus & illustris, qui Malach. vbi su
conuertet cor patris ad filium, & cor hominis ad proximum su pra.
um, ne forte veniens percutiam terram penitus. Per hunc Heliam
magnum mirabilemque prophetam exposita sibi lege vltimo tem- Iudæos Helias
pore ante iudicium Iudæos in Christum verum, idest in Chri- conuertet.
stum nostrum esse credituros celeberrimum est in sermonibus
cordibusque fidelium. Ipse quippe ante aduentum iudicis saluato
ris non immerito speratur venturus, quia & iam nunc viuere
non immerito creditur. Curru namque igneo raptus est de rebus
humanis, quod euidentissime sancta scriptura testatur. Cum ve-
nerit ergo exponendo legem spiritaliter quia nunc Iudæi carna Helias legem spi
liter sapiunt, conuertet cor patris ad filium, idest, cor patrum ritaliter Iudæis
ad filios. Singularem quippe numerum pro numero plurali inter exponet.
pretes septuaginta posuerunt. Et est sensus, vt etiam filij sic intel B
ligant legem, idest Iudæi quemadmodum eam patres intelle-
xerunt, idest prophetæ, in quibus erat ipse Moyses. Sic enim cor:

patrum conuertetur ad filios, cum intelligentia patrum perducetur ei intelligentiam filiorum, & cor filiorum ad patres eorum, dum ei quod senserunt illi consentiunt & isti. Vbi septuaginta dixerunt, Et cor hominis ad proximum suum. Sunt enim valde proximi inter se patres & filij. In illo itaq; iudicio vel circa illud iudicium, has res dicimus esse venturas, Heliam Tisbiten, fidem iudæorum, Antichristum persecuturum, Christum iudicaturum, mortuorum resurrectionem, bonorum malorumq; diremptionem, mundi conflagrationem, eiusdemq; renouationem.

Ex eodem cap. xx.

Secundum euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem autem charissimi propter patres. Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio dei.

Ex lib. de prædestinatione sanctorum.

CVm dixisset, Nolo enim vos ignorare fratres sacramentum hoc vt non sitis vobis sapientes, quia cęcitas ex parte Israel facta est donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, sicut scriptum est. Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem a Iacob, & hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum, mox addidit quod diligenter intelligendum est. Secundum euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionē autem dilecti propter patres. Quid est, secundum euangelium quidem inimici propter vos, nisi quod eorum inimicitia qua occiderunt Christum, euangelio sicut videmus sine dubitatione profecit? Et hoc ostendit ex dei dispositione venisse qui bene vti nouit etiam malis, non vt eis prosint vasa irę, sed vt ipso illis bene vtente prosint vasis misericordię. Quid enim apertius dici potuit, quam id quod dictum est, Secundum euangelium quidē inimici propter vos? Est ergo in malorum potestate peccare, vt autem peccando hoc vel hoc illa malitia faciant, non est in eorum potestate, sed dei diuidentis tenebras, & ordinantis eas, vt hinc etiam quod faciunt contra voluntatem dei, non impleatur nisi voluntas dei. Legimus in actibus apostolorum quod cū dimissi a Iudęis apostoli venissent ad suos, & indicassent quanta eis sacerdotes & seniores dixerunt, leuauerunt illi vocem vnanimes omnes ad dominum & dixerunt. Domine tu es qui fecisti cœlum & terram mare & omnia quę in eis sunt, qui per os patris nostri Dauid sancti pueri tui dixisti, Quare fremuerunt gentes & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ & principes cōuenerunt in vnum, aduersus dominum & aduersus Christum eius. cōuenerunt enim in vnum vere in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum quē vnxisti, Herodes & Pilatus & populus Israel, facere quanta manus tua & consilium prædestinauit fieri. Ecce quod dictum est,

C

Peccare in malorum est potestate, sed non hoc aut hoc per malitiam suam facere.

Actu. iiij.

D

Psal. ij.

Secundum euangelium quidē inimici propter vos. Tanta quippe ab inimicis Iudæis manus domini ⁊ consilium prædestinauit fieri, quanta necessaria fuerant euangelio propter vos. Sed quid est quod sequitur, Secundum electionem autem dilecti propter patres? Nunquid inimici illi qui in suis inimicitijs perierūt, ⁊ aduersantes Christo de gente ipse adhuc pereunt, ipsi sunt electi atq; dilecti? Absit, Quis hoc vel stultissimus dixerit? Sed vtrunq; licet inter se contrarium, idest inimici ⁊ dilecti, quamuis non in eosdem homines tamen in eandem gentē conuenit Iudæorū, ⁊ ad idē carnale semen, alijs eorū ad claudicationem, alijs ad benedictionem Israel ipsius pertinentibus. Hunc enim sensum apertius superius explicauit vbi ait. Quod quærebat Israel hoc non est consecutus, electio autem consecuta est cæteri vero excæcati sunt. In vtrunq; tñ idem ipse Israel. Vbi ergo audimus Israel non est consecutus vel cæteri excæcati sunt, ibi intelligendi sunt inimici propter nos. Vbi vero audimus, Electio autem consecuta est, ibi dilecti intelligendi sunt propter patres, quibus patribus vtiq; ista promissa sunt. Abrahæ quippe dictę sunt promissiones, ⁊ semini eius. Vnde ⁊ in ista olea oleaster inseritur gentium. Iam porro electionem quam dicat, quia secundum gratiam omnes non secundum debitum, debet vtiq; occurrere quoniam reliquię per electionem gratiæ, saluæ factę sunt. Hęc electio consecuta est cæteris excæcatis. Secundum hāc electionē, Israelitæ dilecti propter patres. Non enim vocatione illa vocati sunt de qua dictum est, Multi vocati, sed illa qua vocantur electi. Vnde ⁊ hic posteaquam dixit, Secundum electionem autē dilecti propter patres, continuo subiecit vnde agimus, Sine pœnitentia enim sunt dona ⁊ vocatio dei, idest sine mutatione stabiliter fixa sunt. Ad hanc vocationem qui pertinent, omnes sunt docibiles dei, nec potest quisquam eorum dicere credidi vt sic vocarer. Præuenit eum quippe misericordia dei, quia sic est vocatus vt crederet. Omnes enim docibiles dei veniunt ad filium, quoniam audierunt ⁊ didicerunt a patre per filium, qui euidentissime ait, Omnis qui audiuit a patre meo ⁊ didicit venit ad me. Istorum autem nemo perit, quia omne quod dedit pater, non perdit ex eo quicquam. Quisquis ergo inde est, omnino nō perit, nec erat inde qui perit, propter quod dictum est. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent vtiq; nobiscum. ¶ Non solum enim dixit, sine me nihil potestis facere, verumetiam dixit. Non vos me elegistis sed ego elegi vos, ⁊ posui vos vt eatis ⁊ fructū afferatis ⁊ fructus vester maneat. Quibus verbis eis non solum iustitiam, verumetiā in illam perseuerantiam se dedidisse monstrauit. Christo enim sic eos ponente vt ⁊ ante fructum afferant, ⁊ fructus eorū maneat, quis audeat dicere forsitan nō manebit? Sine pœnitentia enim

E

Dilecti ⁊ inimici qualiter secū patiuntur.

Gala. iij.

Matth. xxij.

Ioan. vi.

Christus docibilium dei doctor est.

F.

Ex lib. de correctiõe, ⁊ gratia.

Ioan. xv.

Duratio fidei vsq; in cōsummationē seculi per Christum impetrata.

sunt bona & vocatio dei, sed vocatio eorum qui secundum propositum vocati sunt. Pro his igitur interpellante Christo ne deficiat fides eorum, sine dubio non deficiet vsq; in finem, ac per hoc perseuerabit vsq; in finē, nec ei nisi manētē vitę huius inuenit finis.

Sicut enim aliquando & vos non credidistis deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem, ita & isti nunc non crediderunt in vestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur.

Ex lib. de ciuitate dei. c. xxi.

Non hoc ideo dictum est q̄ sit neminem damnaturus, sed superius apparet vnde sit dictum. Nā cum de Iudæis post ea crediturus, apostolus loqueretur ad gentes ad quas vtiq; iam credentes conscribebat epistolas, Sicut enim vos aliquando (inquit) non credidistis deo, nunc autem misericordiam consecuti estis illorum incredulitate, sic & hi nunc non crediderunt in vestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequantur. Deinde subiecit vnde quidam sibi errando blandiuntur, atq; ait, Conclusit enim deus omnes in infidelitate, vt omnium misereat. Quos omnes, nisi de quibus loquebatur tanquam dicens, & vos & illos? Deus ergo & gentiles, & Iudæos quos præsciuit, & prædestinauit cōformes fieri imaginis filij sui, omnes in infidelitate conclusit, vt de amaritudine infidelitatis suæ pœnitendo confusi, & ad dulcedinem misericordiæ dei credendo conuersi, clamarent illud in psalmo, Quam magna multitudo dulcedinis tuæ domine quas abscondisti timentibus te, perfecisti autem sperantibus non in se sed in te. Omnium itaq; miseretur vasorum misericordię. Quid est omnium? Et eorum scilicet quos ex gentibus, & eorum quos ex Iudæis prædestinauit, vocauit, iustificauit, glorificauit, non omnium hominum, sed istorum omnium neminem dānaturus.

Quos oēs deus in incredulitate conclusit & quare.

Psal. xxx.

Sapi. xvij.

Ibidem. sic.
Esa. xl.
ij. Cor. ij.
Rom. xv.

O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, q̄ incomprehensibilia sunt iudicia eius: & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini? aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniā ex ipso, & per ipsum, & in ipso, sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum Amen.

Ex epistola ad Sixtū p̄sbyterū.

Nolunt vt sit ipsi gloria in iustificādis impijs gratuita gratia, qui eius ignorantes iustitiam suam volūt constituere, vt sui præcedat aliquid meriti, quasi priores volētes dare,

vt retribuatur eis ab illo de quo dictum est, Quis prior dedit illi & retribuetur ei? & sua putantes praeter merita ad illum de quo audiunt, aut potius audire nolunt, quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. Quarum autem diuitiarum est altitudo sapientiae & scientiae eius? Ex his sunt diuitiae gloriae eius in vasa misericordiae quae vocat in adoptionem, quas diuitias notas vult facere per vasa irae quae perfecta sunt in perditionem. Et quae sunt viae inuestigabiles, nisi de quibus in psalmo canitur, Vniuersae viae domini misericordia & veritas? Misericordia igitur & veritas eius inuestigabiles sunt, quoniam cuius vult miseretur non in iustitia sed misericordiae gratia, & quem vult obdurat non iniquitate sed veritate vindictae. Quae tamen misericordia & veritas ita sibi occurrunt, quia scriptum est, Misericordia & veritas occurrerunt sibi, vt nec misericordia impediat veritatem qua plectitur dignus, nec veritas misericordiam qua liberatur indignus. Quae igitur sua merita iactaturus est liberatus, cum si digna suis meritis redderentur non esset nisi damnatus? Nulla ne igitur sunt, sed vt iusti fierent merita non fuerunt. Iusti enim facti sunt cum iustificati sunt, sed sicut dicit Apostolus, iustificati gratis per gratiam ipsius.

Viae inuestigabiles quae sunt A

ps. ead.

¶ O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae dei quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viae eius. Quantum itaque nobis iudicia sua manifestare dignatur gratias agamus: quantum vero abscondere, non aduersus consilium eius murmuremus, sed hoc quoque nobis saluberrimum esse credamus. Neque enim frustra dictum est, Iudicia tua sicut abyssus multa. Cuius abyssi altitudines velut expauescens exclamat Apostolus, O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae dei. Praemiserat quippe sententiam mirae profunditatis dicens, Conclusit enim deus omnes in incredulitate vt omnibus misereatur. Cuius profunditatis veluti horrore perculsus, O altitudo, inquit, diuitiarum sapientiae & scientiae dei, quam inscrutabilia iudicia eius & inuestigabiles viae eius. Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi vt retribuatur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum amen. Valde ergo paruum sensum habemus ad discutiendam iustitiam iudiciorum dei, ad discutiendam gratiam gratuitam, nullis meritis praecedentibus, non iniquam, quae non tam mouet cum praestatur indignis, quam cum aeque indignis alijs denegatur.

Roma. iij.
Ex libro de correptione & gratia.
Iudicia dei quomodo scida & ignoranda sint.
Psal. xxxv.

B

¶ Scio quod sicut impossibilitas ita & iniquitas non est apud deum, & quod superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, & scio quod illi cui ne extolleretur datus erat stimulus carnis, angelus satanae qui eum colaphizaret, semel & iterum & tertio deprecanti dictum est, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Aliquid ergo est in abdito & profundo iudiciorum dei, vt etiam iustorum omne os obstruatur in laude sua, & non aperiatur nisi in

Ex libro de spiritu & littera
i. Pe. v.
ij. Cor. xij.
Abscondit deus iusto quedam in dei laude, vt in boni dei sui laus, de os aperiat.

laudem dei. Hoc autem aliquid quis possit scrutari, quis inuesti
gare, quis nosse? Tam inscrutabilia sunt iudicia eius & inuesti
C gabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini aut quis
consiliarius ei fuit? aut quis prior dedit illi & retribuetur ei?
Quoniam ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi glo-
ria in secula seculorum amen.

Ex libro contra Maximiani.ij. Ioan.viij. An ex patre & per patrem, an ex filio & per filiũ sint omnia.

¶ Dixit Apostolus. Vnus deus pater ex quo omnia, & nos in ip-
so: & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia & nos per
ipsum. Nunquid non ex filio sunt omnia? quandoquidem ipse
dicit, Quæcunq; pater facit, hęc & filius similiter facit. Si autẽ
ita distinguis vt non sint per patrẽ omnia sed ex patre, nec om-
nia sint ex filio sed per filium, quis eorum tibi videtur esse ille
de quo idem Apostolus dicit, O altitudo diuitiarum sapientiæ &
scientię dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius & inuestigabiles
viæ eius? quis enim cognouit sensum domini, aut quis consi-
liarius eius fuit, aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniã
ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula
seculorum amen. Vtrum pater est intelligendus an filius? Deum
namq; prius nominauit dicens, O altitudo diuitiarum sapien-
tiæ & scientię dei, postea vero eum dominum appellauit. Nam
siue pater sit iste siue filius, ex ipso & per ipsum & in ipso sunt om-
D nia. Quomodo ergo ex patre omnia non ex filio, & per filium
omnia non per patrem, quandoquidem quemlibet eorum Apo
stolus voluerit hoc loco intelligi? Ex ipso (inquit) & per ipsum
& in ipso sunt omnia. Si ergo siue de patre siue de filio verissi-
me tamen dicitur, quod ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt
omnia, sine dubio patris & filij demõstratur ęqualitas. Si autem
quoniam non nominauit patrem & filium & spiritum sanctum,
sed deum & dominum, quod & ipsa trinitas dici potest, singula
horum trium referri ad singulos voluit, ex ipso dicens propter
patrem, per ipsum propter filium, in ipso propter spiritum san
ctum, cur hanc trinitatem vnum dominum deum non vultis
agnoscere, quandoquidem non ait ex ipsis, per ipsos, & in ipsis,
sed ait ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, nec ait ipsis
gloria, sed ipsi gloria in secula seculorum? Quis enim cogno-
uit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit.

Ex libro de Genesi ad literã.iij. Deus angelis prius ostendebat quod erat deinceps creaturus.

¶ Nec mirum est quod sanctis angelis suis in prima lucis con-
ditione formatis prius deus ostendebat quod erat deinceps crea
turus. Neq; enim intellectum dei nossent nisi quantũ ipse mõ
strasset. Quis enim cognouit intellectum domini, aut quis cõ
siliarius illi fuit, aut quis prior dedit illi & retribuere ei? Quo-
niam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ex ipso, ergo
discebant angeli cum in eis fieret cogitatio creaturę deinceps fa
ciendæ, ac deinceps fieret in genere proprio. Quapropter iam
luce facta, in qua intelligimus ab æterna luce formati rationalẽ

creaturam.,cum in cæteris creandis rebus audimus,Et dixit Deus fiat, intelligamus ad æternitatem verbi Dei recurrentem scriptu ræ intentionem. Cum vero audimus, Et sic est factum, intelliga mus in creatura intellectuali factam cognitionem rationis quę in verbo dei est condendæ creaturæ, vt in ea natura prius quo/dammodo facta sit quæ anteriore quodam motu in ipso dei verbo prior faciendam esse cognouit. Et postremo cum audia/mus repeti & dici quod fecit deus, iam intelligamus in suo ge nere fieri ipsam creaturam. Porro cum audimus, Et vidit deus qa bonū est intelligamus benignitati dei placuisse qd factus est, vt pro modo sui generis maneret quod placuit vt fieret, cum spiri tus dei ferebatur super aquam. Aut quis prior dedit illi & tri/buetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum amen. B Gene.i.

¶ Et ipsuȝ igitur initiuȝ fidei nostræ ex quo nisi ex ipso est? Neqȝ enī hoc excepto ex ipso sunt cętera sed ex ipso, & p ipsuȝ, & in ipso sunt omnia. ¶ Aliter enī dicimus homini, debes mihi qa dedi tibi: aliter dicimus, debes mihi qa pmisisti mihi. Qn̄ dicis, de/bes mihi qa dedi tibi, a te pcessit beneficiuȝ, sed mutuatū nō do natū. Quādo autē dicis debes mihi qa pmisisti, tu nihil dedisti & tamen exigis. Bonitas enim eius qui promisit dabit, ne in mali tiā fides cōuertatur. Qui autē fallit, malus est. Deo autē nūqd dici/mus, redde mihi qa dedi tibi? Quid dedimus deo, qn̄ totū quod sumus, & qd habemus boni, ab illo habemus? Nihil ergo ei dedi/mus. Nō est quēadmodū voce ista exigamus debitorē deū, maxi me dicēte nobis Aplo, Quis enī cogitauit sensuȝ dn̄i, aut qs eius cōsiliarius fuit, aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Illo ergo modo possumus exigere dn̄m deū nr̄m, vt dicamus. Redde qd pmisisti, qa fecimus qd iussisti. Et hoc tu fecisti, q laborātes iuuisti. Nemo ergo dicit, ideo me vocauit deus qa colui deū. Quō co/luisses si vocatus nō fuisses? Si ppterea te vocauit deus qa coluisti deū, ergo prior dedisti & retribuitur tibi. Nōne istaȝ tibi vocē Apls tollit cū dicit, Aut qs prior dedit illi & retribuetur ei? Sed ecce qn̄ vocatus es, nihil iā eras, vt pdestinareris qn̄ nō eras, qd Deo dedi sti quādo q aliquid dares nō eras? Quid ergo fecit deus quādo p/destinauit: qd nō erat? Quod ait Apostolus, Qui vocat ea q̄ non sunt tanquā ea q̄ sunt. Si iā esses, nō pdestinareris. Nisi auersus esses non vocareris. nisi impius esses non iustificareris. Nisi terrenus & abiectus eēs nō glorificareris. Quis ergo prior dedit illi & retribue tur ei? Qm̄ ex ipso & p ipsuȝ & in ipso sunt om̄ia, Quid ergo red dimus? Ipsi gloria, qa nō eramus qn̄ sumus vocati, qa peccatores eramus qn̄ sumus iustificati, Agamus deo gratias, ne remaneā/mus ingrati. Qm̄ ex ipso & p ipsuȝ & in ipso sunt oīa, ipsi gloria in secula seculoruȝ amen. ¶ Religet ergo nos religio vni omni potenti deo, qa inter mentē nostraȝ qua illū intelligimus patrē &

Ex lib de pdesti natione sancto rum.

Ex sermone de verbis apo. xvi.

Debitū duplex ex dato & pro/misso.

F

Nihil dedimus deo.

Rom.iiij.

G

Ex libro de ve ra religione.

veritatem, id est lucem interiorem per quam illum intelligimus, nulla interposita creatura est. Quare ipsam quoque veritatem nulla ex parte dissimilem in ipso et cum ipso veneremur, quae forma est omnium quae ab vno facta sunt et ad vnum nituntur. Vnde apparet spiritalibus animis per hanc formam facta esse omnia, quae sola implet quod appetunt omnia, quae tamen omnia neque fierent a patre per filium, neque suis finibus salua essent nisi deus summe bonus esset, qui et nulli naturę quę ab ipso bona esse posset inuidit, et in bono ipso alia quantum vellent, alia quantum possent vt manerent dedit. Quare ipsum bonum dei cum patre et filio ęque incommutabili colere et tenere nos conuenit vnius substantiae trinitatem, vnum deum a quo sumus, per quem sumus, in quo sumus, a quo discessimus, cui dissimiles facti sumus, a quo perire non permissi sumus. Principium ad quod recurrimus, et formam quam sequimur, et gratiam qua reconciliamur, vnum quo auctore conditi sumus, et similitudinem eius per quam ad vnitatem reformamur, et pacem qua vnitati adhaeremus. Deum qui dixit fiat, et verbum per quod factum est omne quod substantialiter et naturaliter factum est, et donum benignitatis eius qua placuit et conciliatum est auctori suo vt non interiret quicquid ab eo per verbum factum est. Vnum deũ quo creatore viuimus, per quem reformati sapienter viuimus, quem diligentes et quo fruentes beate viuimus. Vnum deum ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria in secula seculorum amen.

Fides nostra de trinitate habẽda.

M

Ex lib. de doctrina christiana. i.

¶Res igitur quibus fruendum est pater et filius et spiritus sanctus eademque trinitas, vna quaedam summa res communisque omnibus fruentibus ea, si tamen et res et non rerum omnium causa, si tamen et causa. Non enim facile nomen quod tantę excellentiae conueniat inueniri potest, nisi quod melius ita dicitur. Trinitas hęc vnus deus ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Ita pater et filius et spiritus sanctus, et singulus quisque horum Deus, et simul omnes vnus deus, et singulus quisque horum plena substantia, et simul omnes vna substantia. Pater nec filius est, nec spiritus sanctus. Filius nec pater, nec spiritus sanctus. Spiritus sanctus, nec pater, nec filius. Sed pater tantum pater, et filius tantum filius, et spiritus sanctus tantum spiritus sanctus. Eadem tribus ęternitas, eadem incommutabilitas, eadem maiestas, eadem potestas. In patre vnitas, in filio equalitas, in spiritu sancto vnitatis ęqualitatisque concordia. Et tria hęc vnum omnia propter patrem, ęqualia omnia propter filium, connexa oia propter spiritum sanctum.

Trinitas nobis credenda.

A

Ex epistola ad Maximinũ.

¶Vnum scilicet dominum esse solum, cui seruitus illa debetur quae latria graeco vocabulo nuncupatur. Ipsum enim verbum est in lege, vbi scriptum est, Dñm deum tuum adorabis et illi soli seruies. Quem si dñm patrem tantummodo dixerimus, respondebitur nobis. Ergo latria dño filio non debet, qđ nefas est dici. Si autẽ

Latria grece seruitus deo soli debita dicitur.

Deut. vi.

Matth. iiii.

debetur, quomodo vni tantum debetur deo, si & patri debetur & fi
lio, nisi quia vnus deus, cui soli per latriam seruire iussi sumus,
ita dicitur deus solus vt & pater intelligat & filius, immo vero et i.Cor.vi.
spiritus sanctus? De illo quippe dicit Apls, Nescitis quia corpora
vestra templũ in vobis est spiritus sancti, quẽ habetis a deo, & nõ Ibidem
estis vestri? Empti enim estis precio magno, glorificate & portate
deum in corpore vestro. Quẽnam deum nisi spiritum sanctum, B
cuius corpora nostra esse dixerat tẽplum? Debetur ergo gloria spi
ritui sancto. Nisi si templuz ei facere sicut Salomon fecit de lignis
& lapidibus iuberemur, vtiqz faciendo templũ latriam exhibere
mus: quanto magis latriam debemus, cui templum nõ facimus,
sed sumus? Ac per hoc si & patri & filio & spiritui sancto latria de
betur & exhibetur a nobis, de quo dictum est, Dñm deum tuum
adorabis & illi soli seruies, procuBdubio dñs deus noster cui soli
per latriam seruire debemus, non est pater solus, nec solus filius,
nec solus spiritus sanctus, sed ipsa trinitas, vnus deus solus, non
quo ipse sit pater qui & filius, vel spiritus sanctus, ipse sit aut pater,
aut filius, cum sit in illa trinitate pater filij solius, & filius patris so
lius, spiritus autẽ sanctus & patris & filij sit spiritus, sed ꝓpter vnaz
eandẽqz naturam atqz inseparabilem vitã ipsa trinitas quantuz
ab homine põt fide precedente intelligatur vnus dñs deus noster,
de quo scriptum est, Dñm deum tuũ adorabis, & illi soli seruies. Ex tracta. ps. v.

¶ Non enim duos aut tres deos fides catholica ꝑdicat, sed ipsam Vnus deus nõ duo aut tres dij
trinitatem vnũ deum, non vt eadem trinitas simul possit aliqñ C
pater, aliquando filius, aliquando spiritus sanctus dici, sicut Sabel
lius credit, sed vt pater non nisi pater, & filius non nisi filius, & spi
ritus sanctus non nisi spiritus sanctus, & hec trinitas nõ nisi vnus
deus. Quia & cũ dixisset Apostolus, Ex quo omnia, per quem om
nia, in quo omnia, trinitatẽ ipsam insinuasse creditur: nec tamen
subiecit ipsis gloria, sed ipsi gloria. Ex libro de tri nitate. vi.

¶ Pater non hꝫ patrem de quo sit, filius autẽ de patre est vt sit, atqz Pater in diui
vt illi coeternus sit. Imago. n. si perfecte implet illud cuius ima nis nõ hꝫ patrẽ
go est, ipsa coequatur ei, & non illud imagini sue. Vbi iam est ei vt sit sicut filius
ta congruentia & patris equalitas, & prima similitudo, nulla in re
differens, & nullo modo inequalis, & nulla ex parte dissimilis, sed
ad idẽtidẽ respondens ei cuius imago est, vbi prima est & summa
vita, cui non est aliud viuere & aliud esse, sed idem & esse & viuere,
& primus & supremus intellectus, cui non est aliud viuere & aliud
intelligere, sed id qđ est intelligere, hoc viuere est hoc esse. Vnum
omnia tanq̃ verbũ perfectum cui non desit aliquid, & ars quedã
omnipotentis atqz sapientis dei plena omniũ rõnum viuentiuz
incõmutabiliũ, & oẽs vnũ in ea sicut ipsa vnum de vno, cuz quo D
vnũ, vbi nouit omnia deus que fecit per ipsam. Et ideo cum de Scientie dei ni
cedant & succedant tẽpora, non decedit aliquid vel succedit scie hil decedit aut
tie dei. Non enim hec que creata sunt & ideo sciuntur a deo quia succedit.

facta sunt, ac non potius ideo facta sunt vel mutabilia quia im/ mutabiliter a deo sciuntur. Ille igitur ineffabilis quidam complexus patris et imaginis non est sine perfectione, sine charitate, sine gaudio. Illa ergo dilectio, delectatio, fœlicitas, vel beatitudo (si tamen humana aliqua voce digne dicitur) est in trinitate spiritus sanctus, non genitus sed genitoris genitique suauitas, ingenti largitate atque vbertate perfundens omnes creaturas pro captu earum, vt ordinem suum teneant et locis suis acquiescant. Hæc igitur omnia quæ arte diuina facta sunt, et vnitatem quandam in se ostendunt, et speciem et ordinem. Quicquid enim horum et vnum aliquid est, sicut sunt naturæ corporum, ingeniaque animarum, et aliqua specie formantur, sicut sunt figuræ vel qualitates corporum doctrinæ vel artes animarum, et ordinem aliquem petit, aut tenet, sicut sunt pondera vel collocationes corporum atque amores aut delectationes animarum. Oportet igitur vt creatorem per ea quæ facta sunt intellectum conspicientes trinitatem intelligamus. cu

In trinitate sūt oīa vnū & oia in singulis. ius in creatura quomodo dignum est apparet vestigium. In illa enim trinitate summa origo est rerum omnium, et perfectissima

B pulchritudo, et beatissima delectatio. Itaque illa tria et a se inuicem determinari videntur, et in se infinita sunt. Et ita singula sunt in singulis, et omnia in singulis, et singula in omnibus, et vnum omnia. Qui videt hoc vel ex parte vel per speculum et in ænigmate, gaudeat, cognoscens deum sicut deum honoret, et gratias agat. Qui autem non videt, tendat per pietatem ad videndum, non per cæcitatem ad calumniandum, quoniam vnus est deus, sed tamen trinitas. Nec confuse accipiendum est. Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, nec dijs multis, sed ipsi gloria in secula se

Ex libro de natura boni. culorum Amen.

Deus ex nihilo creauit omnia. ¶ Quia ergo deus omnia quæ non de se genuit, sed per verbum suum fecit, non de his rebus quæ iam erant, sed de his quæ omnino non erant, hoc est de nihilo fecit, ita dicit Apostolus. Qui vocat ea quæ non sunt tanquam sint. Apertius autem in libro Mac

ij. Mac. vij. chabeorum scriptum est. Oro te fili, respice ad cœlum et terram et omnia quæ in eis sunt. Vide et scito quia non erant ex quibus fe

Psal.xxxij. cit nos dominus deus. Et illud quod in psalmo scriptum est, Ipse dixit et facta sunt. Manifestum est quod non de se ista genuerit, sed in verbo atque imperio fecerit. Quod autem non de se, vtique de nihilo. Non enim erat aliud vnde faceret. De quo apertissime Apostolus dicit. Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. Ex ipso autem non hoc significat quod de seipso. Quod enim de

F ipso est, potest dici ex ipso. Non autem omne quod ex ipso, recte dicitur de ipso. Ex ipso enim cœlum et terra, quia ipse fecit ea, non autem de ipso, quia non de substantia sua. Sicut homo aliquis si gignat filium et faciat domum, ex ipso filius, ex ipso domus, sed filius de seipso, domus de terra et de ligno. Sed hoc quia homo

est,qui non potest aliquid etiam de nihilo facere. Deus autem ex quo omnia,per quem omnia,in quo omnia, non opus habebat aliqua materia quam ipse non faceret,adiuuari omnipotentiam suam. Cum autem audimus omnia ex ipso,& per ipsum,& in ipso,omnes vtique naturas intelligere debemus quæ naturaliter sunt. Neque enim ex ipso sunt peccata,quæ naturam non seruant sed vitiant. Quæ peccata ex voluntate esse peccatum multis modis sancta scriptura testatur,præcipue illo quod dicit Apostolus, Existimas autem hoc o homo qui iudicas eos qui talia agunt & facis ea, quoniam tu effugies iudicium dei? An diuitias benignitatis & patientiæ eius & longanimitatis contemnis, ignorans quoniam benignitas dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum duritiam autem cordis tui & cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei,qui reddet vnicuique secundum opera sua. Nec tamen cum in deo sint vniuersa quæ condidit,inquinant eum qui peccant,de cuius sapientia dicitur. Attingit autem omnia propter suam munditiam, & nihil inquinatum in eum incurrit. Oportet enim vt sicut deum incorruptibilem & incommutabilem,ita consequenter etiam incoinquinabilem credamus. Quia vero & minima bona hoc est terrena atque mortalia ipse fecit,illo apostoli loco sine dubitatione intelligitur, vbi loquens de membris carnis nostræ, Quia si glorificatur vnum membrum congaudent omnia membra,& si patitur vnum membrum compatiuntur omnia membra,etiam hoc ibi ait,Deus posuit membra singulum quodque eorum in corpore prout voluit. Et deus temperauit corpus,ei cui deerat maiorem honorem dans, vt non essent scissuræ in corpore,sed idem ipsum vt pro inuicem sollicita sint membra.

Peccata ex deo non sunt. Roma. ij.

G

Peccata nostra Deum non inquinant.

CAP. XII.

OBsecro itaque fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem,sanctam, deo placentem. Rationabile obsequium vestrum. Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis quæ sit voluntas Dei bona,beneplacens, & perfecta.

Philip. iiij.

Ephe. v. I. Thes. iiij.

VErum sacrificium est omne opus quod agitur,vt sancta societate inhæreamus deo,relatum scilicet ad illum finem boni quo veraciter beati esse possimus. Vnde & ipsa misericordia, qua homini subuenitur,si non propter deum fit,non est sacrificium. Et si enim ab homine fit,vel offertur,tamen sacrificium res diuina est,ita vt hoc quoque vocabulo id lati-

H

Ex libro de ciuitate dei. x.

Sacrificium verum.

in veteres appellauerint. Vnde ipse homo dei nomine consecratus, & deo votus, inquantum mundo moritur vt deo viuat, sacrificium est. Nam & hoc ad misericordiam pertinet quam quisq; in seipsum facit. Propterea scriptum est. Miserere animę tuæ placens deo. Corpus etiam nostrum cũ temperantia castigamus, si hoc quemadmodum debemus propter deum facimus: vt nõ exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato, sed arma iustitiæ deo, sacrificium est. Ad quod exhortans Apostolus ait, Obsecro itaq; fratres per misericordiam dei vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuam, sanctã, deo placentez, rationabile obsequium vestrum. Si ergo corpus quo inferiore tanquam famulo, vel tanquã instrumẽto vtitur anima, cũ eius bonus & rectus vsus ad deum refertur, sacrificium est, quanto magis anima ipsa cũ se refert ad deũ, vt igne amoris eius accensa formã cõcupiscentię secularis amittat, eiq; tanquam incommutabili formę subdita reformetur. Hinc ei placens quod ex eius pulchritudine acceperit fit sacrificiuz. Quod idez Apostolus consequenter adiũgẽs, Et nolite (inquit) conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mentis vestræ, ad ꝓbandum vos quę sit voluntas dei, quod bonũ, & beneplacitum, & perfectum. Cum igitur vera sacrificia opera sint misericordię, siue in nosipsos, siue in proximos q̃ referuntur ad deũ, opera vero misericordiæ, nõ ob aliud fiunt nisi vt a miseria liberemur, ac per hoc vt beati simus: quod non fit nisi bono illo de quo dictũ est, Mihi autẽ adhærere deo bonum est, profecto efficitur vt tota ipsa redempta ciuitas, hoc est congregatio societasq; sanctorũ vniuersale sacrificiuz offeratur deo ꝑ sacerdotem magnum, qui etiam seipsum obtulit in passione ꝓ nobis, vt tanti capitis corpus essemus secundum formam serui. Hanc enim obtulit, in hac oblatus est, quia secundum hanc mediator est. In hac sacerdos, in hac sacrificium. Cuz itaq; nos exhortatus esset Apostolus, vt exhibeamus corpora nostra hostiaz viuam, sanctam, deo placentem, rationabile obsequiuz nostruz, & vt non conformemur huic seculo, sed reformemur in nouitate mentis nostrę, ad probandum quę sit voluntas dei, qđ bonum, & beneplacitum, & perfectum, quod totum sacrificium nosipsi sumus, Dico enim (inquit) per gratiam dei q̃ data est mihi omnibus qui sunt in vobis, non plus sapere quam oportet sapere ad temperantiam, sicut vnicuiq; deus partitus est mensuram fidei. Sicut enim in vno corpore multa mẽbra habemus, omnia autẽ membra non eosdem actus habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes bona diuersa secundum gratiam quę donata est nobis. Hoc est sacrificium christianoruz. Multi vnum corpus in Christo. Quod etiaz sacramento altaris fidelibus noto frequentare ecclesiã, vbi ei demonstratur quod in ea re quã offert ipsa offeratur. Merito

Marginal notes: Roma. vi. — A — Opera misericordiæ verum sacrificiũ est — Psal. lxxij. — Sacerdos magnus Christus. — B

uli in cœlestibus sedibus constituti immortales & beati, qui crea toris sui participatione congaudent, cuius æternitate firmi, cuius veritate certi, cuius munere sancti sunt, quoniam nos mortales & miseros, vt immortales beatiq; simus misericorditer diligunt, nolunt nos sibi sacrificari, sed ei cuius & ipsi nobiscum sacrificiũ se esse nouerunt. Cum ipsis enim sumus vna ciuitas dei, cui dicitur in psalmo, Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei, cuius pars in illis peregrinatur, pars in illis opitulatur, Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri. Psal. lxxxvi.

¶Non ita est accipiendum quasi totum amiserit homo quod habebat imaginis Dei, Nam si omnino non amisisset, non esset propter qđ diceretur, Reformamini in nouitate mentis vestræ. Et in eadem imaginem trasformamur. Sed rursus si totum amisisset, nihil maneret vnde diceretur. Quamquam ad imaginem ambulet homo, tamen vane conturbatur. Ex libro. Ex tractatio .A.

C

¶Qui vero commemorati conuertuntur ad deum ab ea deformitate qua per cupiditates seculares conformabantur huic seculo, reformantur ex illo, audientes Apostolum dicentem. Nolite cõformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mentis vestræ, vt incipiat illa imago ab illo reformari a quo formata est, Nõ enim reformare seipsam potest, sicut potuit deformare. Ex libro de trinitate .xiiij.

¶Dominus qui verbum consumans & breuians fecit super terram, in duobus preceptis dixit legem prophetasq; pendere, vt intelligeremus quicquid aliud diuinitus præceptum est, in his duobus habere finem, & ad hæc duo esse referendum. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & diliges proximum tuum tanquam teipsum. In his (inquit) duobus preceptis tota lex pendet & prophetę. Quicquid ergo dei lege prohibemur & quicquid iubemur facere, ad hoc prohibemur & iubemur vt duo ista compleamus. Et forte generalis prohibitio est, non concupisces: & generalis iussio, diliges. Vnde breuiter & Apostolus Paulus vtrunq; complexus est. Prohibitio est enim, nolite conformari huic seculo: iussio autem, sed reformamini in nouitate mentis vestræ. Illud pertinet ad non concupiscere, hoc ad diligere: illud ad continentiam, hoc ad iustitiam: illud ad declinandum a malo, hoc ad faciendum bonum. Non concupiscendo enim vetustate exuimur, & nouitate induimur diligendo. Sed nec quisquam quidem potest esse continens nisi deus det. Et charitas dei diffunditur in cordibus nostris non per nosipsos, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Hoc autem fit de die in diem, in his qui volendo, & credendo, & inuocando proficiũt, & præterita obliuiscentes in ea quæ ante sunt extenduntur. Ad hoc enim lex ista pręcepit, vt cum in his implendis homo defecerit, nõ se extollat superbia tumidus, sed ad gratiam confugiat fatigatus, ac si eum lex terrendo ad Chri- Ex libro de perfectiõe iustitiæ hominis. Esa. ij. Rom. ix. Matth. xxij.

D

Precepta duo charitatis.

Ex epistola ad Consentium de trinita.

Pulchritudo hominis interioris.

ipsum diligendum pedagogi perducat officio. ¶ Quid est autem aliud iustitia cum in nobis est, vel quelibet virtus qua recte sapienterqȝ viuitur, quam interioris hominis pulchritudo? Et certe secundum hanc pulchritudinem magis quam corpus sumus ad imaginem dei. Vnde nobis dicitur, Nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mentis vestre, ad probandum vos que sit voluntas dei. quod bonum, ⁊ beneplacitum, ⁊ perfectum. si ergo non in mole, neqȝ in distantibus per loca sua partibus sicut corpora siue cernuntur, siue cogitantur, sed in virtute intelligibili qualis est iustitia, mentem dicimus, seu nouimus, seu volumus pulchram, secundum hic pulchritudinem reformamur ad imaginem dei.

Ex libro confessionum tertio decimo, cum de initio Genesis disputaretur, vbi animalia animantia iussa sunt fieri secundum genus, homo vero factus est ad imaginem dei.

Reformatio vera.

¶ Ecce enim domine deus noster, creator noster, cum cohibite fuerint affectiones ab amore seculi quibus moriebamur male viuendo, ⁊ ceperit esse anima viuēs bene viuēdo, cōpletūq; fuerit verbū tuū, quo per apostoluȝ tuū dixisti, Nolite cōformari huic seculo, consequitur ⁊ illud qd adiunxisti, statim atqȝ dixisti, Sed reformamini in nouitate mentis vestre, non iā secunduȝ genus tāquā imitātes pcedētē pximū, ⁊ ex hominis melioris auctoritate viuētes. Neqȝ eñ dixisti, fiat hō secunduȝ genus, sed faciamus hominē ad imaginē ⁊ similitudineȝ nostrā, vt nos pbemus que sit volūtas tua. Ad hoc eñ dispensator ille tuus generās p euāgelium filios, ne semper paruulos haberet quos lacte nutriret ⁊ tāquā nutrix foueret, Reformamini (inquit) in nouitate mentis vestre ad pbādū vos que sit voluntas dei quod bonum, ⁊ beneplacitum, ⁊ pfectū est. Ideoq; nō dicis, fiat hō, sed faciamus: nec dicis secunduȝ genus, sed ad imaginem ⁊ similitudinem nostraȝ. Mente quippe renouatus ⁊ cōspiciens intellectaȝ veritatē tuā homine demonstratore non indiget vt suum genus imitetur, sed te demonstrante probat ipse que sit voluntas tua, quod bonum, ⁊ beneplacitū, ⁊ perfectum est.

Gene. i.

Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.

Ex lib. de ciuitate dei. xij.

INtelligamus quā sit Apostolo obtēperandū pcipienti salubriter vbi ait, Dico autē p gratiā dei q data est mihi omnibus q sunt in vobis, nō plus sapere quā oportet sapere, sed sapere ad temperātiā. Vnicuiqȝ sicut deus partitus est mensuram fidei. Si eñ pro viribus suis alatur infans, fiet vt crescendo plus capiat. Si aūt vires sue capacitatis excedat, deficiet anteq̄ȝ crescat.

3 Et vnicuiqȝ ſicut deus diuiſit mēſuram fidei. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autē alter alterius membra, habentes donationes ſecundum gratiam q̄ data eſt nobis differentes. Siue ꝓphetiā, ſecūdū rōnē fidei. Siue miniſteriū, in miniſtrādo. Siue q̄ docet, ī doctrīa. Qui exhortatur, ī exhortādo. Qui tribuit, ī ſimplicitate. Qui præeſt, in ſolicitudīe.

1. Cor. xij. Eph. iiij.

Ecce apertam cōfeſſionem illius gratiæ quā vehemēter cōmendat Apoſtolus. Qui etiā menſurā fidei ſine qua impoſſibile eſt placere deo, ex qua iuſtus viuit, que p dilectiōnē operatur, atq; qua ſine qua omnino nulla cuiuſq; bona opa exiſtimanda ſunt, qm̄ omne quod nō eſt ex fide pctm̄ eſt, deum dicit vnicuiqȝ partitum. ❡ De fide hōc eſt de voluntate credentis ſæpius diſputaui, vſqueadeo demonſtrans ad gratiā ptinere, vt Apls nō diceret miſericordiā cōſecutus ſum qa fidelis erā, ſed diceret miſericordiā cōſecutus ſum vt fidelis eſſē. Sunt ⁊ aliā teſtimonia, in qbus eſt qd̄ ait. Sapite ad tēperantiā, ſicut vnicuiq; deus partitus eſt mēſuram fidei. Et qd̄ iā cōmemoraui. Gratia ſalui facti eſtis per fidem, ⁊ hoc nō ex vobis ſed dei donum eſt. Et illud quod ſcriptum eſt ad Epheſios, Pax fratribus ⁊ charitas cū fide, a deo patre ⁊ domino Ieſu Chriſto. ❡ Conſtāt ſine ſpiritu ſancto Chriſtū nō diligere, ⁊ eius mandata ſeruare nō poſſe, ⁊ id nos poſſe, atqȝ agere tanto minus quanto illum percipimus minus, tanto autem amplius, quanto illum percipimus amplius. Proinde non ſolum non habenti, verumetiam habenti non incaſſum promittitur. Non habenti quidem vt habeatur, habenti autem vt amplius habeatur. Nam niſi ab alio minus, ab alio amplius haberetur, ſanctus Heliſeus ſancto Heliæ non diceret, Spiritus qui eſt in te, duplo ſit in me. Quando autē ait Ioannes Baptiſta, Non enim ad menſuram dat deus ſpiritum, de ipſo dei filio loquebaī, cui nō eſt datus ſpiritus ad mēſuram, quia in illo habitabāt omnis plenitudo diuinitatis. Neqȝ enī ſine gr̄a ſpūs ſancti eſt mediator dei ⁊ hoīuȝ hō Chriſtus Ieſus. Nā ⁊ ipſe dicit dē ſe fuiſſe illud ꝓpheticum impletum. Spiritus domini ſuper me, propter quod vnxit me, euangeliȝare pauperibus miſit me. Qd̄ enī eſt vnigenitus filius ęqualis patri, nō eſt grē ſed naturę. Qd̄ aūt in vnitate ꝑſonę vnigeniti aſſumptus eſt hō, grē eſt nō naturę cōfitente euāgelio atqȝ dicēte, Puer aūt creſcebat cōfortabaī plenus ſapiētia, ⁊ gr̄a dei erat in eo. Ceteris aūt ad mēſuram daī, ⁊ datus additur, donec vnicuiqȝ p mō ſuæ pfectiōnis ꝓpria mēſura compleatur...

Ex epiſtola ad Iulianum.
Roma. iiij.
Ex libro de gratia ⁊ lib. arbi.
Ephe. ij.
H
Ephe. i.
Ex tract. euāge. ſecundum Ioan. li. xxi.
Spūs ſanctus, a quibuſdam plus, a quibuſdā minus percipitur.
iiij. Reg.
Ioan. iij.
Eſai. lxi.
A
Luce. ij.
Hominibus ad menſuram datur ſpiritus.

pleatur. Vnde monet Apostolus non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad temperantiam. Vnicuiqȝ sicut deus parti=

I.Cor.xij. tus est mensuram fidei. Neqȝ enim ipse diuiditur spiritus, sed do

Ex epistola ad na per spiritum. Nam diuisiones donationum sunt, idẽ aũt dñs.

Sixtum psby. ¶ Ipsam fidem vnde omnis iustitia sumit initium, propter qđ

Caput.x. dicitur ad ecclesiam in cantico canticorum, Venies & pertransibis ab initio fidei, restat vt non humano (quod isti extollunt) tribua mus arbitrio, nec vllis praecedentibus meritis, quoniam inde in cipiunt bona quaecunqȝ sunt merita, sed gratuitum dei donum esse fateamur, si gratiam veram idest sine meritis cogitamus: qa sicut ab Apostolo dictum legitur, vnicuiqȝ partitur secundum mẽ suram fidei. Opera quippe bona fiunt ab homine, fides autẽ fit in homine, sine qua illa a nullo fiunt homine. Omne enim qđ non est ex fide, peccatum est. Quapropter ne se vel ipsius rationis meritum extollat, etiam si ad vincendas temporalium rerum cu piditates, & diligenda bona, aeterna, atqȝ ipsum fontẽ omnium bonorum deum, adiutorium datur oranti, fides orat q̃ data est nõ

B oranti, q̃ vtqȝ nisi data esset orare nõ posset. Quomodo enĩ inuo

Rom.x. cabunt in quẽ nõ crediderunt? Aut quomodo credent quem nõ audierũt? Quomodo audient sine praedicante? Igitur fides ex au= ditu, auditus autem per verbum Christi. Proinde minister Chri sti huius fidei praedicator secundum gratiam quae data est illi pl= tator est & rigator, nec tamen qui plantat est aliquid, neqȝ qui rigat, sed qui incrementum dat deus, qui vnicuiqȝ partitur se=

Ephe.i. cundum mensuram fidei. Vnde & alibi dicitur. Pax fratribus & charitas cum fide. Quae ne sibi tribuerent, continuo subiunxit, A deo patre & domino Iesu Christo. Quia nec omnium est fi= des qui audiunt verbum, sed quibus deus partitur mensuram fi dei, sicut nec omnia germinant quae plantantur & rigantur, sed quibus deus dat incrementum. Cur autem ille credat, ille non credat, cum ambo idem audiant, cum miraculum in eorum conspectu fiat, ambo idem videant, altitudo est diuitiarum sa pientiae eius, cuius inscrutabilia sunt iudicia, & apud quem non

Occulta nõ in= est iniquitas, deus cuius vult miseretur & quem vult obdurat.

iusta sunt dei Neqȝ enim propterea sunt ista iniusta quia occulta.

iudicia.

C Qui miseretur, in hilaritate. Dilectio, sine simula=

Amos.v. tione. Odientes malum, adhaerentes bono. Cha=

Ephe.iiij.

I.Pe.z.e.v. ritatem fraternitatis inuicem diligentes, honore in=

Ex lib. ad Hie= uicem praeuenientes. Sollicitudine non pigri.

ronymum.ij.

Iacob.iij. QVoniam in multis offendimus omnes suggerit domini

Iacob.ij. cam tanquam quotidianam, quotidianis & si leuioribus

Lucae.vi. tamen vulneribus medicinam. Iudicium enim (inquit)

Matth.v. sine misericordia, illi qui non fecit misericordiam. Hinc

enis & dominus, Dimittite (inquit) & dimittetur vobis. Date & dabitur vobis. Beati enim misericordes, quia ipsorum miserebitur deus. Et hoc vtiq3 iustum est vt dimittatur eis quia dimiserunt, & detur eis quia dederunt. Inest quippe deo & misericordia iudicanti, & iudicium miserenti. Propter quod et dicitur, Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Nam quisquis velut nimium iustus iudicium, sine misericordia quasi securus expectat, iram iustissimam prouocat. Quam timens ille dicit, Ne intres in iudicium cum seruo tuo. Vnde dicitur populo contumaci, Quid vultis mecum iudicio contendere? Cum enim rex iustus sederit in throno, quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato? Quae igitur spes est nisi superexaltet misericordiam iudicio? Sed erga illos qui misericordiam fecerunt veraciter dicendo, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus, & sine murmuratione dando. Hilarem enim datorem diligit deus.

Psal. c.

Psal. cxlij.

D

Matth. vi.

ij. Cor. ix.

Spiritu feruentes, /tempori/domino seruientes.

AIt Ioannes inter caetera quae locutus est ad eos qui venerunt vt ab illo baptizarentur. Ego quidem vos baptizo aqua in poenitentiam: qui autem post me venturus est, fortior me est, cuius non sum dignus calciamenta portare. Ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igne. Quod autem dixit & igne, posset intelligi & tribulatio quam pro Christo nomine credentes fuerant perpessuri. Tamen non abs re est eundem spiritum sanctum etiam nomine ignis significatum videri. Propter quod & in aduentu eius dictum est. Visae sunt illis linguae diuisae velut ignis, qui insedit super vnumquemq3 eorum. Hinc & ipse dominus ait, Ignem veni mittere in mundum. Hinc Apostolus dicit, Spiritu feruentes, quoniam hinc feruet charitas. Diffunditur quippe in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est nobis. Cui feruori contrariu est quod dns ait, Refrigescet charitas multoru. ¶ Eloquiu domini igniuit eu3. Merito spiritus sanctus quando a domino missus est, visae sunt illis linguae diuisae velut ignis. Et Apostolus dicit, Spiritu feruentes, A quo igne descendunt de quibus dicitur. Refrigescet charitas multorum.

Ex sermone de blasphemia spiritus sancti.

Matth. iij.

Igne baptizari quid sit.

Actu. ij.

Matth. xij.

Matth. xxiiij.

Ex tracta. ps. ciiij.

E

Matth. xxiiij.

Spe gaudentes, in tribulatione patientes, oratiōi instantes, necessitatibus sanctorum communicātes, hospitalitatem sectantes. Benedicite persequentibus vos Benedicite, & nolite maledicere. Gaudete cum gaudētibus, flete cū flētibus. Idipsū inuicē sentiētes.

Heb. xiij.

Matth. v.

Luc. vi.

Ex tract. ps. lxxxiij.

IN magna videtur esse tristitia cum dicit, concupiscit & deficit anima mea in atria domini. Non enim habet quod desiderat. Sed nūquid sine gaudio est? Quo gaudio? Quod ait.

Apostolus, Spe gaudentes. Ibi iam re gaudebit, modo adhuc spe. Ideoq; qui spe gaudent quia certi sunt se adepturos, tolerant in torculari omnes pressuras. Propterea & ipse apostolus cum dixisset spe gaudentes, quasi his loqueretur qui iam in torculari sunt, addidit statim, In tribulatione patientes. In tribulatione (inquit) patientes. Quid deinde? In oratione tolerantes. Quid est tolerantes? Qui differimini. Toleretur quod differtur, quia cum venerit non aufertur. ¶ Quid sibi vult, Labore fructuum tuorum manducabis? Modo labores habemus, fructus postea erit. Sed quia & ipse labores non sunt sine gaudio propter spem, de qua Apostolus ait, Spe gaudendes, in tribulatione patientes, modo nos ipsi labores nostri iucundant, & laetos nos faciunt de spe. Si ergo labor noster potuit manducari, & potuit iucundare, manducatus fructus ipsius laboris qualis erit? Manducant labores suos, qui euntes ibant & flebant mittentes semina sua. Quanto iucundius manducabunt fructus laborum, qui venientes venient cum exultatione portantes manipulos suos. Et vt noueritis fratres quia manducatur labor iste, in superiore Psalmo audistis dictum, Qui manducatis panem doloris. Iste est labor fructuum, panis doloris. Nisi enim manducaretur, non diceretur panis. Nisi autem haberet aliquam suauitatem panis iste, nemo illum manducaret cum tanta suauitate. Plorat gemitu qui orat. Dulciores sunt lachrymae orantium, quam gaudia theatrorum. Et audi flammam desiderij, quia manducatur ipse panis ab illis de quibus dicit, Qui manducatis panem doloris. Alio loco dicit amans iste, cuius vocem in psalmo plerunq; agnoscimus. Factae sunt mihi lachrymae meae panes die ac nocte. Vnde factae sunt lachrymae panes? Dum dicitur mihi quotidie vbi est Deus tuus.

Ex tract. in Ps. cxxvij. — F — Psal. cxxv. — Dulcior lachrymarū orantiū. — Psal. xlii. — G

Ex epistola ad Macedonium, vbi sapientium mundi sententias destruit, in praesenti misera vita beatos se esse iactantium.

Iactantia eorū qui se hic beatos dicunt.

¶ O nimium superba iactantia. Si beata vita est in cruciatibus corporis, cur non in ea manet sapiens vt fruatur? Si autem misera est, quod obsecro te nisi typhus impedit ne fateatur, ne oret deum, ne iusto & misericordi supplicet, qui potest vitę huius mala vel auertere, vel mitigare, vel ad ea toleranda fortitudine armare, vel ab eis omnino liberare, & post haec vere beatam vitam dare, quo nullum malū admittatur, & vbi summum bonū nunquam amittatur? Hoc piorum praemium est. Cuius adipiscendi spe vitam istam temporalem atq; mortalem non tam delectabiliter quam tolerabiliter dicimus, & mala eius tunc bono consilio, & diuino munere fortiter ferimus, cum bonorū ęternorum fidei dei promissione, & fidei nostra expectatione gaudemus. Ad hoc nos exhortatus Apostolus ait, Spe gaudentes, in tribu-

Vita beata. — H

latione patientes. Ostendit enim quare in tribulatione patientes, præmittendo, Spe gaudentes. Ad hanc spem exhortatur, per Iesum Christum dominum nostrum. Hoc enim deus ipse magister latente maiestate diuinitatis, & carnis infirmitate apparente, non solum sermonis oraculo docuit, verumetiam suæ passionis & resurrectionis exéplo. In altera enim qualia tolerare, in altera qualia debeamus sperare monstrauit. Istam beatam vitam solus deus veraciter cultoribus suis, post hanc vitã se largiturum esse pmisit. Quare assuesce obsecro te vir bone, beatus esse interim spe, vt sis etiam re, cum pietati perseuerantissimæ tribuetur merces fœlicitatis æternæ. Hinc enim ausus sum hæc ad te loqui, vt tibi sapiẽtiam qualis esse debeat ostenderem. Hæc est alit in præsenti seculo verus veri dei cultus, vt sit eius certus atque integer in futuro seculo fructus: hic constantissima pietas, ibi sempiterna fœlicitas. Pro. iij. Esa. v.

Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Ex tracta. ps. cxviij.

TVnc enim erit humilitas vera, si non sola ostendetur in lingua sit, sinimus secundum Apostolum, non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Non ait colloquentes, sed consentientes, quod non fit ore. Sed tu hypochrita si dicis habere cum credas te non habere peccatum, foris fingis humilitatem, intus amplecteris vanitatem. Ergo & ore, & in corde non habes veritatem. Quid tibi prodest videri ab hominibus humilis esse quod dicis, si deus videt altum esse quod sapis? Certe si auribus diuinum insonaret oraculum noli altum dicere, nec si immeritò damnareris, si humilis in ore coram hominibus, altum in corde coram domino loqueris. Cum vero audias, Noli altum sapere sed time, & tu in tantum sapis altum vt te peccatũ æstimes non habere: & per hoc quia non vis timere, nihil tibi aliud restiane quam timere. ¶ Qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur, Proinde cum Apostolus nos admoneat nesimus alta sapientes, sed humilibus consentientes, cogitet si potest inquantum superbiæ præcipitum feratur homo si non consenserit humili deo, & quam sit perniciosum impatienter ferre hominem quod voluerit dominus iustus, si patienter pertulit deus quod voluit inimicus iniustus. Humilitas vera. A Ex sermone de passione dñi. Lucæ. xiiij.

Nolite esse prudentes apud vosmetipsos, nulli malum pro malo reddentes, prouidentes bona, nõ tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Pro. xx. 1. Pet. iij. ij. Cor. viij. Exod. xx. B

SEx sunt in isto genere differentiæ, quæ commemoratæ animaduerti facillime possunt: Reddere bona pro malis nõ reddere mala pro malis, reddere bona pro bonis, reddere Ex tracta. ps. cxviij. Redditio multiplex.

mala pro malis, non reddere bona pro bonis, sed reddere mala pro bonis. Horum duo prima bonorum sunt, & eorum duorum primum melius. Postremo duo malorum, & eorum posterius deterius. Duo media quodam modo mediocria, sed eorum prius ꝓpinquat bonis posterius propinquat malis. Hæc in scripturis sanctis oportet attendere. Reddidit bona pro malis ipse dominus q iustificat impium, & pendens in cruce dixit. Pater ignosce illis qa nesciunt quid faciunt. Cuius vestigia secutus Stephanus fixo genu orauit pro lapidantibus dicens, Domine ne statuas illis hoc peccatum. Ad quam rem hoc præceptum pertinet, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro eis qui vos ꝑsequuntur. Mala pro malis non esse reddenda Paulus apostolus dicit. Nulli malum pro malo reddentes. Et apostolus Petrus, Non reddentes malum pro malo, vel maledictu₃ pro maledicto. Vnde & in psalmo legitur, Si reddidi retribuentibus mihi mala. Duorum post remotum illud nitius ad nouem leprosos pertinet, q cum mundati essent a domino, gratias non egerunt: illud vero vltimum quo nihil est peius, ad hos pertinet de quibus in psalmo ipso legitur. Pro eo vt diligerent me detrahebant mihi. Dilectionem quippe debebant tantis domini beneficijs, quam non solu₃ minime reddebant, verumetiam pro illo bono irrogabant malum. Duo vero media quæ diximus hominum quodammodo esse mediorum, ita se habent, vt eorum prius quod est reddere bona pro bonis, habeant & boni, & mediocriter boni vel mediocriter mali, Ideo dominus hoc non reprehendit, sed non vult in eo solo suos discipulos permanere, quos vult ad maiora prouehere, quibus ait, Si dilexeritis eos qui vos diligunt, idest reddideritis bona pro bonis, quam mercedem habebitis, idest quid magnum facitis? Nonne & publicani hoc faciunt? Vult autem illos & hoc facere & longe amplius, idest vt non solum amicos verumetiam inimicos diligant. Post hæc autem quod est reddere mala pro malis, habent & mali, & mediocriter mali vel mediocriter boni, vsqueadeo vt lex eis dederit vlciscendi modum, oculum pro oculo, dentem pro dente. Quæ si dici potest iniustorum iustitia est: non quia iniquum est vt recipiat quisq₃ quod fecerit, alioquin lex nequaquam ea constitueret, sed quia vlciscendi libido vitiosa est, magisq₃ ad iudicium pertinet inter alios hoc discernere, qua₃ bonum hominem sibi expetere.

Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim. Mihi vindictam, & ego retribuam dicit dominus.

Quod scriptum est in Apocalypsi, sub ara dei martyres ad deum clamare & dicere, Quousq₃ domine non vindicas sanguinem nostrum, non est prætereundum quẽadmodũ

Lucæ.xxiij.
Actu.iij.
Matth.v.
I. Petri.iij.
Psal.vij.
Lucæ.xvij.
C
Psal.cviij.
Matth.v.
Heb.x.
Deut.xxxij.
Heb.x.
Ex tracta.
ps.lxxviij.
Martyres vindictã a dño petere qualiter intelligendum.

accipi oporteat, ne propter exaturandum odium credantur sancti desiderare vindictas, quod ab eorum perfectione longe abest. Sed tamen scriptum est. Lætabitur iustus cum viderit vindictam im- piorum manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Et Apostolus ait, Non vosmetipsos vindicantes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim, Mihi vindictam & ego retribuam, dicit dominus. Nec ipse itaq; præcepit aut noluit vindicari, sed non vt seipsi vindicantes debet locum iræ Dei qui dixit, Mihi vindictã, ego retribuam. Et dominus in euangelio, viduam proponit in similitudinem, quæ vindicari desiderans iudicem interpellabat iniustum, qui eam tandem aliquando non iustitia ductus, sed tędio victus audiuit. Hoc autem dominus proposuit, vt ostenderet multo magis deum iustum cito facturum iudicium electorum suorum qui ad illum clamant die ac nocte. Inde est & ille sub ara Dei martyrum clamor vt de iudicio vindicentur. Vbi est ergo illud, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro eis qui vos persequuntur? Vbi est illud, Non reddentes malum pro malo, vel maledictum pro maledicto, & nulli malum pro malo reddentes? Si enim malus pro malo non est cuiquam reddendum, non solum factum malum pro facto malo, sed nec votum malum reddendum est pro facto vel voto malo. Reddit autem votum malum qui etiam si non ipse vindicat, tamen vt eius inimicum deus puniat expectat atq; optat. Quapropter cum & homo iustus & homo malus de inimicis suis velint a domino vindicari, vnde discernuntur nisi quia iustus magis cupit inimicum suum corrigi quam puniri? Et cum in eum videt a domino vindicari, non eius delectatur pœna quia non eũ odit, sed diuina iustitia quia deum diligit. Deniq; si in hoc seculo in eum vindicatur, vel pro illo etiam lætatur si corrigitur, vel certe pro alijs vt eum timeant imitari. Ipse quoq; fit melior non supplicio illius odia sua pascendo, sed errata emendando. Ac p hoc de beniuolentia non de malitia est q lætatur iustus cum videt vindictam, & manus suas lauat, idest opera mundiora efficit in sanguine, hoc est in exitio peccatoris, sumens inde non mali alieni gaudium sed diuinæ admonitionis exemplum. Si autem in futuro seculo vltimo dei iudicio vindicatur, hoc ei placet quod domino, ne bene sit malis, ne piorum pręmijs etiam impij perfruantur, quod vtiq; iniustum est, & a regula veritatis quas iustus diligit alienum. Cum enim nos ad diligendos inimicos dominus hortaretur, exemplum proposuit patris nostri qui in cœlis est, qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Nunquid tamen ideo vel temporalibus correctionibus non emendat, vel pertinaciter duros in fine non damnat? Sic ergo inimicus diligatur, vt non displiceat dei iustitia qua punitur. Et sic placeat iustitia qua punitur, vt non de malo

Psal. lvij.

Deut. xxxij.

Luce. xviij.

Apoc. vi. & xix.
Matth. v.
i. Petri. iij.

Psal. vij.

Matth. v.

Maliuol⁹ eius qualiter inimici vindictã optat.

eius, sed de bono iudice gaudeatur. Maliuolus vero animus contristatur si eius inimicus correptus euaserit pœnam, & cum puniri eum videt vindicari se ita gaudet, vt non iustitia dei quem non diligit, sed illius quem odit miseria delectetur. Et cum deo dimittit iudicium, vt plus noceat deus quam ipse potest nocere exoptat. Et cum cibum dat inimico esurienti potumq; sitienti, maliciose sapit quod scriptum est. Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. Agit enim vt amplius aggrauet, & ei excitet indignationem dei, quam carbonibus ignis significari putat, non intelligens illum ignem esse pœnitentiæ vrentem dolore, quo cuiusq; caput erectum superbia beneficijs inimici ad humilitatem salubrem deponitur, & in bono illius huius malum vincitur. Vnde Apostolus vigilanter adiunxit. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. Quomodo autem potest vincere in bono malus, in superficie bonus, & in alto malus? Qui opere parcit & corde seuit, manu mitis, voluntate crudelis.

Victus nõ vincit in bono malum.

Prouerb. xxv.

Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: Si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius.

Ex li. de doctrina christiana. iij. Regula in figuratis locutionibus seruanda.

Seruabitur ergo in locutionibus figuratis regula huiusmodi, vt tandiu versetur diligenti consideratione quod legitur, donec ad regnum charitatis interpretatio perducatur. Si autem hoc iam proprie sonat, nulla putetur figurata locutio. Si præceptiua locutio est, aut flagitium aut facinus vetans, aut vtilitatem aut beneficentiam iubens, non est figurata. Si autem flagitium aut facinus videtur iubere, aut vtilitatem, aut beneficentiam vetare, figurata est. Ait scriptura, Si esurierit inimicus tuus ciba illum. Si sitit potum da illi. Hic nullo dubitante beneficentiam præcipit. Sed quod sequitur, Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius, maliuolentiæ facinus putes iuberi. Ne igitur dubitaueris figurate dictum. Et cum possit dupliciter interpretari, vno modo ad nocendum, altero ad præstandum, ad beneficentiam te potius charitas reuocet vt intelligas carbones ignis esse vrentes pœnitentiæ gemitus, quibus superbia sanatur eius qui dolet se inimicum fuisse hominis a quo eius miseriæ subuenitur.

Ex tracta. ps. xxxvi. Ex sermone de natali scti Laurentij.

Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.

Contende cum malo, sed de bonitate. Ipsa enim est vera contentio. vel certamen salubre, vt sit bonus contra malum, non vt sint duo mali.

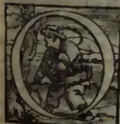
Qui in malũ sæuit, & ipse eũ malum facit.

¶ Si tu iam non es malus, opta malo vt sit bonus. Quid sæuis in malos? Quia mali sunt inquis. Addis te illis, sæuiendo in

illos. Consilium do, displicet tibi malus, non sint duo. Reprehendis, sed adiungeris, auges eius numerum quem condemnas. Malo vis vincere malum, de malicia vincere maliciam erunt duæ maliciæ, ambæ vincendæ. Non audis consilium domini tui per apostolum? Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. Forte ille peior est quam tu sis, duo tamen mali. Ego vellem vt vel vnus esset bonus.

A

CAP. XIII.

Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.

ℭA patre superiore significatus est homo totus. Quid enim dixit, omnis anima, nisi omnis homo? — Ex tracta. euangelij secundum Ioan. cij.

ℭBonus si fuerit qui tibi præest, nutritor tuus est: malus si fuerit, tentator tuus est. Et nutrimenta libenter accipe, & in tentatione approbare. Esto aurum, attende mundum istum tanquam fornacem aurificis. In vno angusto loco tria sunt, aurum, palea, ignis, ad illa duo ignis apponitur, palea vritur, aurum purgatur. Cessit nescio quis minis, & adductus est ad idolum. Ve mihi quia paleam plango, cinerem video. Alius non cessit minis, non cessit terroribus. Adductus ad iudicem stetit in confessione sua, non est flexus ad idolum. Quid facit flamma? Nonne aurum purgat? State in domino fratres, potentior est qui vocauit vos. Minas impiorum ne timueritis, inimicos patimini, habebitis pro quibus oretis, prorsus non vos terreant. Hæc est sanitas. audite hinc in isto conuiuio, hic bibite vnde satiemini, non illic vnde infamitis. State in domino. Argentei estis, aurum eritis. Ista similitudo non a nobis est, de diuina scriptura est, legistis, audistis. Sicut aurum in fornace probauit illos, & sicut holocaustum hostiam accepit illos. Ecce quid eritis. Ad thesauros dei estote diuites de deo non eum facturi diuitem, sed de illo futuri diuites. Impleat vos, aliud non admittatis ad cor vestrum. Nunquid in superbiam vos erigimus, aut dicimus vobis vt aduersus potestates ordinatas contemptores sitis? Non hoc dicimus. Qui hinc ægrotantis, tangite & hinc illam fimbriam vestimenti. Ipse dicit Apls, Oīs anima ptātibus sublimioribus subdita sit.

Ex sermone de verbis euāgelij seu domini. vi.

Prælatus bonus nutritor e mal' tentator.

Tribulatio bonos perficit, malos absumit.

B

Sapientiæ. iij.

j. Pet. ij.

Non enim est potestas nisi a deo. Quæ autē sunt a deo, ordinata sunt. Qui autem resistit potestati, dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali.

Sapi. vi. C

Quali mõ obedientia est exhibenda xi.q.iij. Qui resistit.

Sed quid si illud iubeat quod n õ debes facere? Hinc sane contemne potestatem, timendo potestatem. Ipsos humanarum rerum gradus aduertite. Si aliquid iusserit curator nonne faciendum est? Tamen si contra proconsulem iubeat, non vtiq3 cõ-

C

temnis potestatem, sed eligis maiori seruire. Nec hinc debet minor irasci, si maior prælatus est. Rursum si aliquid ipse procõsul iubeat, ꝛ aliud iubeat Imperator, nunquid dubitatur isto contempto illi esse seruiendum? Ergo si aliud Imperator ꝛ aliud deus, quid iudicatis? Minor potestas dat veniam. Tu carcerem, ille gehennam minatur. Hinc iam tibi assumenda est fides tua tanquã

Ephe. vi.

scutum, in quo possis omnia ignita iacula inimici extinguere. Sed insidiatur contra te potens, ꝛ molitur contra te potens. Quid times hominem o homo? In Dei sinu positus sta, de illius sinu noli cadere. Quicquid ibi passus fueris, ad salutem valebit non ad perniciem. Laniatus membrorum martyres pertulerũt,

Patientia hñda est de prælato non bene præcipiente.

ꝛ timent Christiani iniurias temporum christianorum? Qui tibi facit iniuriam modo, timens facit. Non dicit aperte, veni ad aras meas, ibi conuiuare. Non audet dicere, sed alia machinatur dolose. Ablaturus est superflua tua, rasurus quicquid relicturus es, tollat quicquid permanebit si potest. Quid tulit potens nocens?

D

Quid magnum tulit? Quod fur, quod effractor, vt multum sæuiat, quod latro. Si ꝛ ad ipsum corpus occidendũ permissus fuerit, quid tollit nisi quod latro? Honoraui cum dixi latro. Naꝫ qualiscunq3 latro homo est. Quod febris, quod scorpius, quod fungus malus. Ista tota potentia sæuientium est, facere quod fungus. Manducant homines fungum malum, ꝛ moriuntur. Ecce in qua fragilitate est vita humana quam quandoq3 relicturus es, noli ꝑ illa sic pugnare vt tu relinquaris, vita nostra Christus est. Christũ attende. Pati venit, sed ꝛ glorificari: contemni, sed etiam exaltari: mori, sed etiam resurgere. Opus te terret mercedem vide. Quare vis peruenire delicatus ad eam rem, ad quã nõ ꝑducit nisi labor?

¶Ex epistola ad Macedonium, de religiosa ecclesiasticę consuetudinis humanitate interueniendi pro reis.

¶Prodest ergo ꝛ seueritas vestra cuius ministerio, quies adiuuatur ꝛ nostra: prodest ꝛ intercessio nostra cuius ministerio seueritas temperatur ꝛ vestra. Non vobis displiceat ꝙ rogamini a bonis, quia nec nobis displicet ꝙ timemini a malis. Nam hominum iniquitatem etiam apostolus Paulus non tantum iudicio futuro, verumetiam de præsentibus nostris secularibus potestatibus terruit, asserens ꝛ ipsas ad dispensationem diuinæ prouidentiæ pertinere. Omnis (inquit) anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi a deo. Quæ autem sunt

B

a deo ordinata sunt. Quapropter qui resistit potestati, dei ordina-

dioni resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi iudicium acquirunt. Principes enim non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, & laudem habebis ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Quod si malum feceris, time. Non enim frustra gladium portat, dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. Ideoque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed & propter conscientiam. Ideo enim & tributa praestatis. Ministri enim dei sunt in hoc ipsum perseuerantes. Reddite omnibus debita, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem. Nemini quicquam debeatis nisi vt inuicem diligatis. Haec verba apostoli, vtilitatem vestrae seueritatis ostendunt. Proinde sicut dilectionem iussi sunt terrentibus debere qui timent, ita dilectionem timentibus iussi sunt debere qui terrent. Nihil nocendi cupiditate fiat, sed omnia consulendi charitate, & nihil fiat immaniter, nihil inhumanitate. Ita formidabitur vltio cognitoris, vt nec intercessoris religio contemnatur, quia & plectendo & ignoscendo hoc solum bene agitur, vt vita hominum corrigatur. Quod si tanta est peruersitas & impietas vt ei corrigendae nec disciplinae nec veniae remedia suffragentur, a bonis tamen intentione atque conscientia quam deus cernit, siue seueritate, siue lenitate non nisi officium dilectionis impleatur. NON est enim potestas nisi a deo. Quae autem sunt a deo, ordinata sunt.

Principes quibus timendi.

F

Ex libro de Genesi ad literam .xl.

Roma.ix.

¶ Nocendi autem voluntas potest esse a suo quoque animo praua. Non est autem potestas nisi a deo, & hoc abdita altaque iustitia, quoniam non est iniquitas apud deum.

Ex tracta.

fs. xxij.

¶ Malitia hominum cupiditatem nocendi potest habere propriam, potestatem autem si ille non dat non habet. Non enim est potestas nisi a deo. Definitiua sententia Apostoli est. Non dixit, non est cupiditas nisi a deo. Est enim mala cupiditas, quae nō est a deo. Sed quia ipsa mala cupiditas nulli nocet si ille non permittat, Non est inquit potestas nisi a deo. Vnde deus homo stans ante hominem, Non haberes, inquit, potestatem nisi data tibi fuisset desuper. Iste iudicabat, ille docebat. Cum iudicabatur docebat, vt iudicaret quos docuerat. Non haberes (inquit) in me potestatem nisi data esset tibi desuper. Quid est hoc? Homo tantū non habet potestatem, nisi quantū acceperit desuper? Quid ipse diabolus? ausus est vel vnam ouiculam tollere viro sancto Iob nisi prius diceret. Mitte manum tuam? hoc est da potestatem. Ille volebat, sed ille non sinebat. Quando ille permisit, ille potuit. Nō ergo ille potuit, sed qui permisit. Ideo bene eruditus ipse Iob; non ait, dominus dedit & diabolus abstulit: sed, Dominus dedit & dominus abstulit. Sicut domino placuit ita factum est, non sicut diabolo placuit.

Ioan. xix.

Diabolus nullā ptātem hʒ nisi datam desuper.

Iob. i.

G

Vbi supra

Ex libro de natura & boni.

¶ Quia etiam nocentium potestas non est nisi a deo, sicut scri-

Prouer.viij. petum est loquente sapientia, Per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram. Dicit & Apostolus, Non est enim potestas nisi a deo. Digne autem fieri in libro Iob scriptum est. Qui regnare facit (inquit) hominem hypocritam propter peruersitatem populi.
Iob.xxxiiij.
Osee.xiij. Et de populo Israel dicit Deus, Dedi eis regem in ira mea. Iniustum enim non est vt improbis accipientibus nocendi potestatem bonorum patientia probetur, & malorum iniquitas puniatur. Nam per potestatem diabolo datam, & Iob probatus est vt iustus appareret, & Petrus tentatus ne de se præsumeret, & Petrus colaphizatus ne se extolleret, & Iudas damnatus vt se suspenderet. Cum ergo per potestatem quam diabolo dedit omnia iuste ipse deus fecerit, non tamen pro his iustificatis, sed pro iniqua nocendi voluntate quæ ipsius diaboli fuit, ei reddetur in fine supplicium, cum dicetur impiis qui eius nequitiæ consentire perseuerauerint, Ite in ignem æternum quem parauit pater meus diabolo & angelis eius.

Nocēdi ptās bonis & malis p/dest.

Matth.xxv.

Vis autem non timere potestatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum.

Ex sermone de natali sancti Laurentii. Laudē hñt martyres ex bono qu iusti hic cruciantur.

QVid ergo? (ait aliquis) Sanctus Laurentius malum fecerat vt a potestate occideretur? Quomodo in illo impletum est. Bonum fac & habebis laudem ex illa, quando faciendo bonum tantos cruciatus habuit ex illa? Martyr sanctus Laurentius si non haberet laudem ex illa, hodie non honoraretur, non a nobis prædicaretur, non tanto preconio laudaretur. Habet ergo laudem ex illa. Quid enim ait Apostolus, Bonum fac, & laudabit te potestas ipsa? Bonum enim fecerunt omnes apostoli & martyres, & non eos laudauerunt, sed interfecerūt potius potestates. Ergo si diceret, bonum fac & laudabit te, deceperat te. Modo autem temperauit verba, circumspexit, appendit, moderatus est, circūcidit. Dicite quid audistis. Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Si enim iusta est potestas, habebis laudem ex illa, etiam ipsa laudante. Si autem iniqua est, mortuus pro fide, pro iustitia, pro veritate habebis laudem ex illa, etiam illa sæuiente. Ex illa enim habebis non ipsa laudante sed ipsa tibi laudis occasionem præbente.

Si autem malum feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui male agit.

¶ Ex epistola ad Aprungium, vbi pro Donatistis catholicorum insectatoribus, vel etiam necatoribus intercedit.

De vobis quidem dixisse Apostolum legimus quod non sine causa gladium geratis, et ministri dei sitis, vindices in illos qui male agunt. Sed alia causa est prouinciæ, alia causa est ecclesiæ. Illius terribiliter gerenda est administratio, huius clementer commendanda est mansuetudo, ne passiones seruorum dei catholicorum quæ prodesse debent ad exempla patientiæ, inimicorum suorum sanguine fœdentur. Cur non flectas in prouidentiorem partem leniorem que sententiam, quod licet iudicibus facere etiam non in causis ecclesiæ? Time ergo nobiscum iudicium dei patris, et commenda mansuetudinem matris. Cum enim tu facis, ecclesia facit propter quam facis, et cuius filius facis. Contende bonitate cum malis. Illi scelere immani membra de corpore viuo euulserunt, tu opere misericordiæ efficere illa quæ nefandis operibus exercebant, alicui vtili operi integra eorum membra deseruiant. Illi non pepercerunt correptionem sibi prædicantibus dei seruis, tu parce comprehensis, parce perductis, parce conuictis. Illi impio ferro fuderunt sanguinem christianorum, tu ab eorum sanguine etiam iuridicum gladium cohibe propter Christum. Illi ministro ecclesiæ occiso extorserunt spatium viuendi, tu inimicis ecclesiæ viuentibus relaxa spatium pœnitendi. Talem te oportet esse in causa ecclesiæ iudicem christianum, petentibus, mouentibus, intercedentibus nobis.

Alia est prouinciæ, alia ecclesiæ.

B

Ideo necessitate subditi estote non solum propter iram, sed propter conscientiam. Ideo enim & tributa præstatis. Ministri enim dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Reddite ergo omnibus debita. Cui tributũ tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorẽ, cui honorem honorem.

Matth. 22.

In fide Christi non est distantia Iudæi et Græci, non serui neque liberi, non masculi et fœminæ. Inquantum enim omnes fideles sunt, omnes vnum sunt in Christo Iesu. Et si hoc facit fides per quam in hac vita iuste ambulatur, quanto perfectius, atque cumulatius id species ipsa factura est cum videmus facie ad faciem? Nunc enim quamuis primitias habentes spiritus, qui vita est propter iustitiam fidei, tamen quia adhuc mortuum est corpus propter peccatum, differentia ista vel gentium vel conditionis vel sexus iam quidẽ ablata est ab vnitate fidei, sed manet in conuersatione mortali, eiusque ordinẽ in huius vitæ itinere seruandũ esse et Apostoli præcipiunt, qui et regulas saluberrimas tradunt quẽadmodũ secum viuant, et pro differentia gentis Iudæi et Græci, et pro differentia conditionis domini et serui, et pro differentia sexus viri et vxoris, vel siqua talia cetera occurrant. Et ipse prior dominus qui ait, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et deo quæ dei sunt. Alia sunt enim quæ seruamus in vnitate fidei sine vlla distantia, et alia in ordine

In expõne ep[l]a ad Galatas.

Fides differentiã non admittit.

C

Matth. 22.

vitæ huius tanquam in via, ne nomen domini & doctrina blasphemetur. Et hoc non solum propter iram vt effugiamus offensionem hominum, sed etiam propter conscientiam, vt non simulate quasi ad oculos hominum ista faciamus, sed pura dilectionis conscientia propter deum, qui omnes homines vult saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire.

I.Timo.ij.

D

Nemini quicquā debeatis, nisi vt inuicē diligatis.

Ex epistola ad Seuerum epm. Charitatis cōmendatio.

CHaritatem tanto magis debemus, quanto amplius impēdimus. Cuius nos perpetuos debitores ostendit Apostolus dicens, Nemini quicquam debeatis nisi vt inuicem diligatis. Quamq; si diligentius præcepta domini cogitemus, reddimus potius quam donamus, si nemini quicquam debendum est nisi vt inuicem diligamus. Ipsa quippe dilectio exigit debitum vt fraternæ charitati seruientes, eum qui se adiuuari recte velit in quo possumus adiuuamus semper existētes debitores charitatis. Ipsa est enim quæ semper redditur, & semper debetur.

Ex epistola ad Cœlestinum diaconum. Charitas reddita debit e retinet.

¶ Sanctitati tuæ salutationem debitam reddo, semper autem debeo charitatem, quæ sola etiam reddita semper debitorem detinet. Redditur enim cum impenditur, debetur autem etiam si reddita fuerit, quia nullum tempus est quando impendenda iam non sit, nec cum redditur amittitur, sed potius reddendo multiplicatur. Habendo enim redditur, non credendo. Et cum reddi non possit nisi habeatur, nec haberi potest nisi reddatur, immo etiam cum redditur ab homine crescit in homine, & tanto maior requiritur quanto pluribus redditur. Quomodo autem negetur amicis q̄ debetur & inimicis? Sed inimicis cauta impēditur, amicis secura rependitur. Agit tamen quantum potest vt ab his etiam quibus pro malis bona tribuit, id recipiat quod impendit. Optamus quippe fieri amicum quem veraciter diligimus inimicum, quia non eum diligimus nisi velimus bonum. Quod vtiq; non erit, nisi amiserit inimicitiarum malum. Non ergo sic impēditur charitas vt pecunia. Excepto enim quod illa impendendo minuitur, hęc augetur, etiam illo inter se differunt, quod pecuniā cui dederimus tunc ei beniuolentiores erimus, si recipere non quæramus. Non autem potest esse verus charitatis impensor nisi fuerit benignus exactor. Quoniam pecunia cum recipitur accidit cui datur sed, recedit a quo datur. Charitas vero non solum apud eum crescit qui hanc ab eo quē diligit exigit, etiā si non recipit, sed etiā ille a quo eā recipit tunc incipit habere cum reddit. Proinde domine frater mutuam tibi charitatem libens reddo, gaudensq; recipio. Quā recipio adhuc repeto, quā reddo adhuc debeo. Vnum enim magistrum apud quem condiscipuli sumus per eius apostolum dociles audire debemus præcipientem atq; dicentē. Nemini quicquā debeatis nisi vt inuicē diligatis.

Charitas impēsa multiplicatur.

Qui enim

Qui enim diligit proximum, legem impleuit.

Fides enim sicut Apostolus ait, per dilectionem operatur. Ex lib. cotra
Vnde item dicit, Qui enim diligit alterum, legem im/ Faustum.
pleuit. Istam charitatem quia veniens Christus per spiritū
sanctum quem promissū misit, in manifestatione donauit, qui
sola charitate iustitia legis posset impleri, propterea dixit, Non Matth.v.
veni soluere legem sed adimplere. Hoc est nouum testamentum F
quod huic dilectioni hereditas regni coelorum promittitur, quod
in figuris veteris testamenti pro temporum distributione tegeba
tur. Vnde idem dicit, Mandatum nouum do vobis vt vos inui/ Ioan.xiij.
cem diligatis. ¶ Hæc est autē vera dilectio, vt inhęrentes verita/ Ex libro de tri
ti iuste viuamus, & ideo contemnamus omnia mortalia præ nitate.viij.
amore hominum quo eos volumus iuste viuere. Ita enim & mo
ri pro fratribus vtiliter parati esse poterimus, quod nos dominus
Iesus Christus exemplo suo docuit. Cum enim duo præcepta sint Præcepta duo
in quibus tota lex pendet & prophetæ, dilectio dei, & dilectio p charita tis vnū
ximi, non immerito plerunq; scriptura pro vtroq; vnum ponit, sunt.
siue tantum dei, sicut est illud, Scimus quoniam diligentibus deū Rom.viij.
omnia cooperantur in bonum. Et iterum, Quisquis autem dili/ I.Cor.viij.
git deum hic cognitus est ab illo. Et illud, Quoniam charitas dei Rom.v.
diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est
nobis, & alia multa. Quia & qui diligit Deum consequens est vt
faciat quod pręcepit deus, & intantum diligit inquantum facit. G
Consequens ergo est vt proximum diligat quia hoc pręcepit deus. Gala.vi.
Siue tantum proximi dilectionem scriptura commemorat, si/ Gala.v.
cut est & illud, Inuicem onera vestra portate, & sic adimplebitis le
gem Christi. Et illud, Omnis enim lex in vno sermone impletur Matth.vij.
in eo quod scriptum est, Diliges proximum tuū tanquā teipsum.
Et in euangelio, Omnia quæcunq; vultis vt faciant vobis homi
nes, & vos facite eis. Hæc est enim lex & prophetæ. Et Pleraq; ta/
lia reperimus in literis sanctis, in quibus sola dilectio proximi
ad perfectionem præcipi videtur, & taceri de dilectione dei, cum
in vtroq; præcepto lex pendeat & prophetæ. Sed hoc ideo, quia &
qui proximum diligit cōsequens est vt ipsam præcipue dilectio I.Ioan.iiij.
nem diligat. Deus autem dilectio est, & qui manet in dilectione
in deo manet. Consequens ergo est vt præcipue deum diligat.
¶ Queri potest cur Apostolus solam commemorauerit proxi- In expositiōe
mi dilectionem qua legem dixit impleri, Qui enim diligit al/ epistolæ ad
terum (inquit) legem impleuit. Nam non adulterabis, non ho- Galatas.
micidium facies, nō furaberis, non concupisces, & si quod aliud
est mandatum, in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximū
tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur, ple/
nitudo enim legis charitas. Cur Apostolus solam proximi dile/
ctionē cōmemorat, nisi quia dilectionem dei possunt homines H

mentiri, quia rariores tentationes eam probent: in dilectione autem proximi facilius conuincuntur eam non habere, dum ini que cum hominibus agunt? Consequens est autem vt qui ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente Deum diligit, diligat & proximum tanquam seipsum, quia hoc iubet ille quem ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente diligit. Item diligere proximum, idest omnem hominem tanquam seipsum, quis potest nisi Deum diligat, cuius præcepto & dono dilectionem proximi possit implere? Cum ergo præceptum vtrunque sit, vt neutrum sine altero possit teneri, etiam vnum horum commemorare plerunque sufficit cum agitur de operibus iustitiæ, sed opportunius illud de quo facilius quisque conuincitur. Vnde & Ioannes dicit, Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? Mentiebantur enim qui di dilectionem Dei se habere, & de odio fraterno eam non habere conuincebantur, de quo iudicare in quotidiana vita & moribus perfacile est.

In quibus probatur dilectio dei aut proximi.

I. Ioan. iiij.

Deut. v. A Matth. xix. xxij. Gal. v. Leui. xix.

Nam non adulterabis: non occides: non furaberis: non falsum testimonium dices: non concupisces & si quod est aliud mandatum in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tanquam teipsum.

Ex libro ad Hieronymum. ij. Charitatem habens quomodo omnes virtutes habeat.

CVr ergo non dicimus qui hanc virtutem habet, habere omnes, cum plenitudo legis sit charitas? An quanto magis est in homine, tanto magis est virtute præditus quanto autem minus, tanto minus inest virtus, quia ipsa est virtus: & quanto minus inest virtus, tanto magis est vitium? Vbi illa plena & perfecta fuerit, nihil ex vitio remanebit.

Ex tract. euange. secundum. Ioan. lvij.

¶ Nolite itaque putare fratres mei in hoc quod ait dominus, Mandatum nouum do vobis vt vos inuicem diligatis, illud maius prætermissum esse mandatum quo præcipitur vt diligamus dominum deum nostrum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente: Tanquam enim hoc prætermisso videtur dictum vt diligatis inuicem, velut hoc ad illud alterum pertineat quod dictum est, Diliges proximum tuum tanquam teipsum. In his enim duobus præceptis (inquit) tota lex pendet & prophetæ. Sed bene intelligentibus vtrunque inuenitur in singulis. Nam & qui diligit deum, non potest eum contemnere præcipientem vt diligat proximum: & qui sancte ac spiritaliter diligit proximum, quid in eo diligit nisi deum? Ipsa est dilectio ab omni mundana dilectione discreta, quam distinguendo addidit dominus, Sicut dilexi vos. Quid enim nisi deum dilexit in nobis? non quod habebamus, sed vt haberemus, vt perducat nos vbi sit deus omnia in omnibus. Sic etiam medicus recte dicitur ægros diligere. Et quod in eis diligit nisi salutem, quam cupit vtique reuocare, non

B Qualis debeat esse dilectio proximi.

morbum quem venit expellere? Sic ergo & nos inuicem diligamus, vt quantum possumus inuicem ad habendum in nobis deū cura dilectionis attrahamus. Hanc dilectionem donat ipse nobis, qui ait, Sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. Ad hoc ergo nos dilexit, vt & nos diligamus inuicem, hoc nobis cōferens diligendo nos, vt mutua dilectiōe cōstringamur inter nos, & tā dulci vinculo cōnexis mēbris corpus tā̄ti capitis simus. ¶ Tunc quippe est optimus homo, cum tota vita sua pergit in incommutabilem vitam, & toto affectu inhæret illi. Si autem se propter se diligit, non se refert ad deum, sed ad seipsum conuersus non ad incommutabile aliquid conuertitur, & propterea tam cum defectu aliquo se fruitur, quia melior est cū totus hæret atq; constringitur incommutabili bono quā cum inde vel ad seipsum relaxatur. Si ergo teipsum non propter te debes diligere, sed propter illum, vbi dilectionis tuę rectissimus finis est, non succenseat alius homo si etiā ipsum propter deum diligis. Hæc enim regula dilectionis diuinitus constituta est. Diliges (inquit) p̄ximū tuū sicut teipsum. Deū vero ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mēte. vt omnes cogitationes tuas, & omnem vitā, & omnem intellectum in illū conferas a quo habes ea ipsa quæ cōferes. C[illegible] ait toto corde, tota anima, tota mente, nullam vitę nostrę pa[illegible] reliquit quæ vocare debeat, & quasi locū dare vt re alia velit frui, sed quicquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur quo totus dilectionis impetus currit. Quisquis ergo recte diligit proximum, hoc cū eo debet agere, vt ipse etiam toto corde, tota anima, tota mente diligat deum. Sic enim eum diligens tanquam seipsum, totam dilectionem sui & illius refert in dilectionē dei, q̄ nullū a se riuulū duci extra patitur, cuius deriuatiōe minuaē. ¶ Decalogus legis decem pręcepta habet, quæ sic sunt distributa, vt tria pertineant ad deum, septem pertineant ad hominem. Est enim bellum quod secum agit homo dicamus contra concupiscentias malas, frenans auaritiam, elidens superbiam, suffocatus ambitionem, trucidās libidinē. Has pugnas fac in occulto, & nō vincaris in apto. Ad hoc docetur manus vestræ ad prælium. Nō est hoc in spectaculis vestris venator qđ citharista. Aliud agit venator, aliud citharista. In spectaculo dei vnū est. Tāgis easdem decem chordas, & feras occidis, vtrūq; simul facis. Tangis primam chordam qua vnus colitur deus, cecidit bestia superstitionis. Tangis secundam, qua non accipis nomen domini dei tui in vanum, cecidit bestia erroris nefandarum hæresum. Tangis tertiam chordam, vbi pro spe futuræ quietis facis quicquid facis, interficitur crudelior cæteris bestijs amor seculi huius. Propter amorem seculi huius laborant homines in omnibus negocijs: tu autem in omnibus operibus tuis labora non propter amorem seculi sed pro sempiterna requie quam promittit deus

Ioan. xiij.

Ex lib. de doctrina christiana. i. Ho optimus quis sit.

C

Matth. xxij.

Dilectio dei qualis esse debeat.

Ex sermone de decem cordis. Pręceptorum decalogi diuisio.

D

Chordę pręceptorum decem. Prima. Secunda. Tertia.

Quarta. Honora patrem tuum & matrem tuam. Tangis quartaз chordaз, vt honorem parentibus deferas, cecidit bestia impietatis. Nõ moechaberis. Quinta. Tangis quintam chordam, cecidit bestia libidinis. Non occides. Tangis sextam chordaз, cecidit bestia crudelitatis. Non furtum facies. Sextam. Tangis septimam chordam, cecidit bestia rapacitatis. Septimam. Non falsum testimonium dices. Tangis octauam chordaз, Octaua. cecidit bestia falsitatis. Non concupisces vxorem proximi tui. Nona. Tangis nonam chordam, cecidit bestia adulterinæ cogitationis. Aliud est enim non facere aliquid tale præter vxorem, aliud nõ appetere alienaз vxorem. Ideo duo præcepta sunt nõ mœchaberis, & non concupisces vxorem proximi tui. Non concupisces rẽ Decima. proximi tui. Tangis decimam chordam, cecidit bestia cupiditatis. Ita cadentibus omnibus bestiis, securus & innocens in dei dilectione & humana societate versaris. ¶ Charitatem habens quæ est de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta, diligit deũ & proximum sicut seipsum. Amator enim dei amator est sui. Et non diligens deum non diligit proximum, quia non diligit seipsum. Pro hac autem dilectione patienter etiam mundi odia toleranda sunt. Necesse est enim vt vos oderit quos videt odisse quod diligit.

Ex libro sententiarum ꝓsperi. Dilectio dei & dilectio proximi cõnectũtur.

Dilectio proximi malum non operatur.

Ex tracta. ps. xi. Proximus qs sit.

PRoximum omnem hominem oportet intelligi, qa nemo est cum quo sit operandum, malum, & dilectio proximi malum non operatur.

Ex lib. de trinitate. viij.

¶ Qui ergo amat homines, aut quia iusti sunt, aut vt iusti fiant amare debebit. Sic enim & seipsum amare debet, aut quia iustus est, aut iustus vt sit. Sic enim diligit proximum tanquam seipsuз sine vllo periculo. Qui enim aliter se diligit, iniuste se diligit, qm̃ ad hoc se diligit vt sit iniustus, ad hoc ergo vt sit malus, ac p hoc iam non se diligit. Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam. ¶ Tenete ergo dilectionem, & securi estote. Qui times ne malefacias alicui? Quis malefecit ei quem diligit? Dilige, non potest fieri nisi benefacias. Sed forte corripis. Amor hoc facit nõ sæuitia. Sed forte cędis. Ad disciplinam facis, quia amor ipsius dilectionis non te permittit negligere indisciplinatuз. Et fit quodammodo quasi diuersus fructus & contrarius, vt aliquando odium blanditur & charitas sæuiat. Nescio quis odit inimicus suum, & fingit amicitiam. Videt illum aliquid facere mali, laudat vult eum esse præcipitem, vult cęcum ire per abrupta cupiditatum suarum, vnde forte non redeat, laudat eum quoniam laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, adhibet illi vnctionem adulationis suę. Ecce odit & laudat. Alter videt amicum suum tale aliquid facere, reuocat. Si illum non audiat, profert etiam verba castigationis, obiurgat, litigat. Aliquando venitur ad hanc necessitatem vt litiget. Ecce odium blanditur & charitas litigat.

ps. x. Ex sermõe epl'e. Ioan. x. ps. ix. F Charitas qñqз sæuit. Psal. ix.

Noli attendere verba blandientis, ⁊ quasi seuitiam obiurgantis: venam inspice, radicem vnde procedat quere. Ille blanditur vt decipiat, iste litigat vt corrigat.

Plenitudo ergo legis est dilectio.

Iac. ij. C

PLenitudo legis charitas est, qua deus proximusq; diligitur. In quibus præceptis charitatis tota lex pendet ⁊ prophetæ. Merito fit omnium reus qui contra illa facit in qua pendent omnia. Nemo autem peccat nisi aduersus illam faciendo: qu a non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non concupisces, ⁊ si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, in eo quod diliges proximum tuum tanquam teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo autem legis charitas. Nemo autem diligit proximum nisi diligens deus, vt hoc quantum potest proximo impendat quem diligit tanquã seipsum, vt ille diligat deum, quem si ipse non diligit, nec se nec proximum diligit.

Ex lib. ad Hieronymum. ij.

Nemo peccat nisi charitatẽ faciat.

Ex tract. sexagesimo. Ioan. lxix.

Ioan. xiij.

¶ Mandatum nouum do vobis vt diligatis inuicem sicut dilexi vos, vt ⁊ vos inuicem diligatis. Quod autem hic ita dixit, hoc est mandatum meum, velut non sit aliud, quid putamus fratres mei? Nunquid nam solum eius de ista dilectione mandatum est qua diligimus inuicem? Non est aliud maius vt diligamus deũ? Aut vero de sola nobis deus dilectione mandauit, vt alia non inquiramus? Tria certe commendat apostolus dicens, Manent autem fides, spes, charitas, tria hæc, maior autem his est charitas. Et si in charitate hoc est in dilectione concluduntur duo illa, maior tamen dicta est esse non sola. De fide ergo nobis quam multa mandata sunt? quam multa de spe? Quis potest cuncta colligere? quis enumerando sufficere? Sed intueamur quod idem ait apostolus, Plenitudo legis charitas. Vbi ergo charitas est quid est quod possit deesse? vbi autem non est quid est quod possit prodesse? Dæmon credit nec diligit. Nemo diligit qui non credit. Frustra quidem, sed tamen potest sperare veniam qui non diligit. Nemo autem potest desperare qui diligit. Itaq; vbi dilectio est proximi, ibi necessaria fides ⁊ spes. Et vbi dilectio proximi, ibi necessaria etiam dilectio dei. Qui enim non diligit deum quomodo diligit proximum tanquam seipsum, quandoquidem nõ diligit ⁊ seipsum? Est quippe impius ⁊ iniquus. Qui autem diligit iniquitatem, non plane diligit sed odit animam suam. Hoc ergo præceptum domini teneamus vt nos inuicem diligamus, ⁊ quicquid aliud præcepit faciemus, quoniam quicquid est aliud hic habeamus. Discernitur quippe ista dilectio, ab ea dilectiõe qua se inuicẽ diligũt homines sicut hões. Nã vt discerneretur adiunctũ est, Sicut dilexi vos. Vt qd enĩ nos dilexit Christus, nisi vt possimus regnare cũ Christo? Ad hoc ergo ⁊ nos inuicẽ diligamus,

Quomodo solum de dilectione de mandatum dedit.

I. Cor. xiij.

Vbi charitas non est profectus nullus.

Psal. x.

A

vt dilectionem nostram discernamus a ceteris qui nó ad hoc se inuicem diligunt, quia nec diligunt. Qui autem se propter habé dum deū diligūt, ipsi se diligunt. Ergo & se diligūt deū diligūt. Non est hæc dilectio in omnibus hominibus. Pauci se propterea diligunt, vt sit deus omnia in omnibus. ¶ Qui sedes super Cherubim. Cherubim sedes glorię dei, & interpretat̄ plenitudo scientię. Ibi sedet deus in plenitudine scientiæ. Licet intelligamus Cherubim sublimes esse cœlorum potestates, atq; virtutes, tamen si vis, eris Cherubim. Si enim Cherubim sedes est dei, audi quid dicat scriptura. Anima iusti sedes sapientię. Quomó inquis ero plenitudo scientię? Quis hoc implet? Habes vnde impleas, plenitudo legis charitas. Noli per multa ire atq; distendi. Terret te ramorum diffusio? Radicem tene, & de magnitudine arboris noli cogitare. Sit in te charitas, & necesse est plenitudo scientię cósequatur. Quid enim nescit qui charitatem scis? quandoquidem dictum est, Deus charitas est.

1. Cor. xv. Ex tracta. ps. lxxix. Cherubim interptatur plenitudo scientiæ.

I oan. iiij.

Et hoc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere. Nunc ergo propior est nostra salus quam cum credimns. Nox præcessit, dies autem appropinquauit.

B

Ex tract. ps. lxxxvij.

ET mane oratio mea pręueniet te. Iam mane, posteaquam nox infidelitatis & tenebre transierunt. Quod mane vt mihi esset, misericordia quidé tua pūenit me. Sed qa restat illa clarificatio vbi illuminabuntur occulta tenebrarum, & manifestabuntur cogitationes cordis, & laus erit vnicuiq; a te, nunc, in ista vita, in ista peregrinatione, in hac luce fidei quæ in comparatione tenebrarum infidelium iam dies est, sed in comparatione diei, vbi videbimus facie ad faciem, adhuc nox est, adhuc oratio mea pręueniet te. Vt autem ista feruescat & exerceatur oratio quod nobis quantum expediat nullus vt (opinor) verbis explicari potest, differtur bonum quod in æternum dabitur, & mala transitura crebescunt, & sæpe amici & noti periclitātes secundum seculum sanctos formidine deserunt. De quibus dicit apostolus, Omnes me dereliquerunt, non illis imputetur. Sed vt quid hæc omnia nisi vt oratio huius sancti corporis mane, id est post noctem infidelitatis in luce fidei pūeniat deum donec veniat salus illa, in cuius nondum re sed iam spe salui facti sumus, eamq; cum patientia fideliter expectamus?

C

Ex lib. de Genesi ad literā. iiij.

Abiiciamus ergo opera tenebrarū & induamur arma lucis, sic vt die honeste ambulemus.

VIta fidelium quę in hac carne atq; in hoc seculo ducitur, in comparatiōe vitę infidelis atq; impię non irrationabiliter lux & die appellatur dicente apostolo, Fuistis aliquā

do tenebræ, nunc autem lux in domino. Et aliud, Abijciamus ergo opera tenebrarum & induamus nos arma lucis, sic vt in die honeste ambulemus. Qui tamen dies nisi rursus in compa ratione illius diei quo æquales angelis facti videbimus deum sicuti est, ipse quoqꝫ nox esset, non hic prophetæ lucerna indige remus. Vnde apostolus Petrus dicit, Habemus certiorem pro/ pheticum sermonem, cui bene facitis intendentes sicut lucernę in obscuro loco donec dies lucescat, & lucifero oriatur in cor/ dibus vestris. Ephes. v. ij. Pe. i.

¶ Vita fidelium in comparatione vitæ infidelium dies est. Abij ciamus (inquit) opera tenebrarum & induamur arma lucis, sic vt in die honeste ambulemus. Ergo honeste viuentes, in compara tione vitæ impiorum in die sumus. Sed iste dies vitę fideliuꝫ nõ sufficit. Hic enim quamuis dies sit vita fideliuꝫ, tentatio est vita humana super terraꝫ. Nox & dies. Dies in comparatiõe infideliũ, nox in comparatione angeloruꝫ. Habent enim diẽ angeli quem nos nondum habemus. Iam nos habemus, quem non habent infideles. Sed nondum habent fideles quem angelis habent. Tunc autem habebunt cum erunt æquales angelis dei, quod il/ lis in resurrectione promissum est. Ex tract. ps. lxxvi. D

Non in comessationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis, non in contentione, & æmulatiõe, sed induimini dominũ Iesum Christũ. Lucæ. xxi.

CVm apostolus tria breuiter genera vitiorum detestanda, & vitiãda vno in loco posuerit, de quibus innumerabiliũ peccatorum exurgit seges, vnum horum quod secun/ do loco posuit, acerrime in ecclesia vindicatur. Duo autem reliqua, idest primum & vltimum tolerabilia videntur homini bus, atqꝫ ita paulatim fieri potest vt nec vitia iam putentur. Ait enim vas electionis, Non in comessationibus & ebrietati bus, non in cubilibus & impudicitijs, non in contentione & ęmu lo, sed induite vos dominum Iesum christum, & carnis curam ne feceritis in concupiscentijs. Horum ergo trium cubilia & impu/ dicitię ita magnuꝫ crimen putatur, vt nemo dignus non modo ecclesiastico ministerio, sed ipsa etiam sacramentorum commu nione videatur qui se isto peccato maculauerit. Et recte omnino. Sed quare solum? Comessationes enim & ebrietates ita concessę & licitę putãtur, vt in honore etiã beatissimorũ martyrũ nõ so/ luꝫ p dies solemnes (qđ ipsũ qs nõ lugẽdũ videat q hæc nõ car neis oculis inspicit?) sed etiã quotidie celebrẽtur. Quæ fœditas si tñ flagitiosa & nõ etiã sacrilega esset, qbuscunqꝫ tolerantię viribus sustentandã putaremus. quãquã vbi est illud, qđ cũ multa vitia enumerasset idẽ Apostolus, inter quę posuit ebriosos, ita cõclusit Ex epistola ad Aurelium, epi/ scopum. Peccati carna/ lis grauitas. E De dissolutio/ nibus quæ in vigilijs sancto rum aguntur.

I.Cor.v. vt diceret, Cum talibus nec panes edere? Sed feramus hęc in luxu & labe domestica, & eorum conuiuatorum quę priuatis parietibus continentur, accipiamusq; cum eis corpus Christi cum quibus panem edere prohibemur: saltem de sanctorum corporum sepulchris: saltem de locis sacrorum, de domibus orationum, tantum dedecus arceatur. De contentione aūt & dolo quid ad me attinet dicere, quando ista vitia non in plebe, sed in nostro numero grauiora sunt? Horum autem morborum superbia mater est, & humanæ laudis auiditas, quæ etiam hypocrisim sæpe generat. Huic nō

F

Scripturis sacris resistitur vitijs. resistitur nisi crebris diuinorum librorum testimonijs incutiatur timor & charitas dei. Si tamen ille qui hoc agit seipsum præbeat patientiæ atq; humilitatis exemplum, minus sibi assumendo q̃ offertur, sed tamen ab eis qui se honorant, nec totum nec nihil accipiendo, & id quod accipitur laudis atq; honoris non propter se, qui totus coram deo esse debet & humana contemne, sed propter illos accipiatur quibus consulere non potest si nimia deiectione vilescat. Ad hoc enim pertinet quod dictum est, Nemo iuuentutē tuam contemnat. cū ille hoc dixerit qui alio loco ait, Si homini

Gala.I. bus placere vellem, Christi seruus non essem. Magnum est de ho-

Non lętari de laudibus hoim magnum est. noribus & laudibus hominum non lętari, sed oēm inanē pōpam præcidere, & si quid inde necessarium retinetur, id totum ad vtilitatem honorantium salutemq; conferre. Non enim frustra

ps.lij. dictum est, Deus confringet ossa hominum placere volentium. Quid enim languidius, quid tam sine stabilitate ac fortitudine (quod ossa significant) quam homo quem male loquentium lingua debilitat, cum sciat falsa esse quæ dicuntur? Cuius rei dolor nullo modo animæ viscera dilaniaret, si non amor laudis eius ossa confringeret.

Et carnis curam ne feceritis in desideriis.

Ex li. ser. dom. in monte. De cibo & potu sumendo. CRastinus enim dies (inquit) sollicitus erit sibi ipsi. id est vt cum oportuerit sumas cibum, vel potum, vel indumentum, cum ipsa scilicet necessitas vrgere cœperit. Aderunt enim hæc, quia nouit pater vester q̄ horum omnium indigetis.

G

Matth.vi. Sufficit enim diei (inquit) malitia sua. id est sufficit q̄ ista sumere vrgebit necessitas ipsa. Huic ergo pœnæ temporalis necessitatis noli addere aliqd grauius. Quęrentibus primū regnū & iustitiam dei. i. hoc pręponentibus cęteris rebus, vt propter hoc cætera quęramus, non debet subesse sollicitudo ne illa desinit q̄ huic vitæ ꝑ

Ex libro confessionum.x. pter regnū dei sunt necessaria. ¶ Fames & sitis qdē dolores sunt, vrunt, & sicut febres necant, nisi alimentorū medicina succurrat. Quę qm̄ pręsto est, ex consolatione munerū tuorū in quibus nostrę infirmitati terra, & aqua, & cœlū seruiūt, calamitas deliciæ vocant. Hoc me docuisti vt quēadmodū medicamēta sic alimenta sumpturus accedā. Sȝ dū ad quietē satietatis ex indigētię molestia

transeo, in ipso transitu insidiatur mihi laqueus cõcupiscentię. Ipse enim transitus voluptas est, ⁊ nõ est alius quo transeatur quã quo transire cogit necessitas. Et cum salus sit causa edendi ⁊ bibendi, adiungit se tanquam pedissequa periculosa iocunditas, ⁊ plerunq; præire conatur, vt eius causa quod salutis causa me facere vel dico, vel volo. Nec idem modus vtriusq; est. Nam quod saluti satis est, delectationi parum est, ⁊ sæpe incertum fit vtrum adhuc necessaria corporis cura subsidium petat, an voluptaria cupiditas fallaciæ ministerium suppetat. Ad hoc incertum hilarescit infœlix anima, ⁊ in eo præparat excusationis patrocinium, gaudens non apparet quod satis sit moderationi valetudinis, vt obtentu salutis obumbret negocium voluptatis. His tentationibus quotidie conor resistere, ⁊ inuoco dexteram tuam. Nemo enim potest esse continens nisi tu deus. ℭ Nec nos terrent quędam more sapientium corpori necessaria. Non enim eis eget ipse animus, in quo posita est beata vita. Ipse enim perfectus est, nullus autem perfectus aliquo eget. Et quo videtur corpori necessarium sumet si affuerit. Si non affuerit, non eum istarum rerum franget inopia. Omnis namq; sapiens fortis est. Nullus autem fortis aliquid metuit. Non igitur metuit sapiens aut mortem corporis, aut dolores, quibus pellendis, vel euitandis, vel differendis sunt necessaria illa quorum ei potest contingere inopia, sed tamen non desinit eis bene vti, si ipsa non desunt.

Voluptas se necessitati immiscet.

B

Sap. viij.

Ex libro de beata vita.

Prouer. xxiiij.

Sapiens mortẽ vel dolores nõ timet.

Ex libro ad Probam de ordinatione.

ℭ Carnis inquit prouidentiam ne feceritis in concupiscentijs, qa gerimus curas carnis ad necessitatem salutis. Nemo enim vnquã carnem suam odio habuit, sicut ipse inde dicit. Hinc est qđ etiam Timotheum nimiũ (sicut apparet) corporis castigatorem admonet vt modico vino vtatur pp stomachũ ⁊ frequẽtes suas infirmitates.

Ephe. v.

I. Timot. v.

A

CAPVT XIIII.

INFIRMVM autem in fide assumite, non in disceptationibus cogitationũ. Alius enim credit manducare se omnia, qui autem infirmus est olus manducet.

ℭ Cor hominis nec videre possumus nec ostendere. Deus dicit, Quę palam sunt vobis, quę occulta sunt mihi? Paulus dicit apostolus, Fratres nolite ante tẽpus iudicare quicquã donec veniat dominus, ⁊ illuminet abscondita tenebrarũ, manifestabit cogitationes cordiũ, ⁊ tunc laus erit vnicuiq; a deo. Non potes inspicere cor noui Christiani. Quid? Cor veteris Christiani potes? Dicturi estis, sed ex necessitate credidit. Posset ⁊ de illo dicit, de quo paulo ante loquebatur, q primo fuit blasphemus, ⁊ persecutor, ⁊ iniuriosus. Et ipsi. n. q̃dam

Ex sermone de apostolo Paulo in cõuersione cuiusdam Faustipe.

Cor hominis videri nõ põt Paulo necessitas ipsa ...

necessitas impacta est, cœlesti voce prostratus est. Vt lumen habere: lumen perdidit. Minare quod volueris, ꝛ quantum volueris. da cuilibet homini. Quid dulcius ista luce? quam tamen Paulus nisi perdidisset, æternam non accepisset. De necessitate credidit. Quid timuit? dicatur mihi quid timuit. Clamantes oues? Oues clamare possunt mordere non possunt. Potuit ꝛ in ipso clamore ouium aduertere gloriam dei, ꝛ timere iudicium dei, Excitatus est a somno quodammodo, vt consideraret impleri de Christo quę sunt prędicta de Christo, tantum posse nomen Christi, tantum præualere gloriam dei. Itaq; breuiter dico charitati vestræ. Ecclesiam dei alloquor populum dei alloquor. Si credidit tu inuenisti: si timuit, tu vicisti. Interim fratres ad quod possunt homines, vltra nobis non vsurpemus quod concessum non est. Apostolus dicit, Infirmum autem in fide recipite non in diiudicationibus cogitationum. Non nobis vsurpemus diiudicare cogitationes aliorum, sed deo prębeamus cogitationes nostras & pro illis de quibus forte aliquid dubitamus. Forte dubitat aliquid nouitas ipsius. Amate abundantius dubitantem: amore vestro curate de corde infirmi dubitationem. Interiores facies videte de qua gaudeatis, cor deo cōmittite pro quo oretis. Sciatis eum deseri a malis, suscipiatur a nobis. Plus amate hominē quā prius oderatis errorem. Sic venit Christus ægros sanare: de quo per euangelium audiuimus, Quia non est opus sanis medicus, s; male habentibus. Et quis est homo qui cum perdiderit vnā ouē, nonne relinquet nonaginta nouē in montibus, ꝛ it quærere vnā quæ perierat, ꝛ cum inuenerit gaudet de illa? Sic gaudet pater meus de vno pœnitente quā de nonagintanouem iustis quibus non est opus pœnitentia. Sic prorsus venit Christus ægros sanare, sic se nouit de inimicis suis misericors vindicare. Quibus forte animus dolet consortibus eius erroris ad horam irascuntur, postea fortassis imitabuntur. Itaq; fratres commendamus eū ꝛ orationibus vestris, ꝛ dilectioni vestrę, ꝛ amicitiæ fidelissimę, ꝛ susceptioni infirmitatis eius. Quomodo prędictis, sic sequitur, Bonam viam docete, bonam in vobis inueniat. Iam factus Christianus, discernat quid intersit inter id quod dimisit, ꝛ id quod inuenit. Vitam ipsius ꝛ studium circa fidem Christi posteriora tempora comprobabunt: nunc aūt fratres mei non fuit necesse, non fuit consilij pastorum repellere pulsantem, differre quærentem: de occultis cordis velle iudicare, ꝛ vocē manifestam non acceptare, nec consilij fuit, nec propositi nostri. Nouimus enim quēadmodū minetur misericors illa dei auaritia, vndiq; lucra quærentis de pecunia sua, ꝛ dicentis pigro seruo iudicare volenti quod non videbat, ꝛ circa lucra colligenda domini torpescenti, Serue nequā ex ore tuo te condēno. Tu me dixisti hoīem molestū, metere vbi non seminaui, colligere vbi nō sparsi, Noueras ergo auaritiā meā.

Iudicandū non est de corde alieno.

Math. ix.
Luc. xv.
C

De auaricia.
D
Luc. xix.

Tu dares pecuniam meam nummularijs, ego veniens cum vsuris exigerem. Nos ergo non potuimus nisi erogare pecuniã dñici. Exactor ille erit non tñ ipsius, sed & omnium nostrũ. Impleamus ergo offĩm prerogatoris, non vsurpemus locum exactoris. Itaq; fratres opus dei in aĩo hñe, aliud querebatis aliud disponebatis aliud inuenistis. Opus dñi cõmendamus, serui conseruis. Plus in eo diligamus qđ dñs noster fecit, quam id qđ facere volebamus. Meliora.n. sunt opera ipsius. Et magnã & deuotam vocẽ eius audiuimus. Maioratũ nolo, Christianus esse volo. Laetamini, exultate, amplius qui oderatis amate. Opus suũ Christo orationibus cõmendate: animũ fidelem, piũ, amicum rudimentis saeuis exhibete. Quid interest enim quia videtis iã prouectam ętatem. Hora nona venit ad vineã mercedẽ aequalem accepturus.

Is qui manducat non manducantem non spernat, & qui non manducat, manducantem non iudicet. Deus enim illum assumpsit.

EA facta quae dubium est quo animo fiant, in meliores partem interpretemur. Quod.n. scriptũ est, Ex fructibus eorũ cognoscetis eos. de manifestis dictum est, quę non possunt bono animo fieri, sicuti sunt stupra, vel blasphemiae, vel furta, vel ebrietates, & si qua sunt alia, de quibus nobis iudicare permittitur, dicente Apostolo, Quid enim mihi de his quę foris sunt iudicare? Nonne de his quae intus sunt vos iudicatis? De genere autem ciborum quia possunt bono animo & simplici corde sine vitio concupiscentiae quicunq; humani cibi indifferentes sumi, prohibet idem Apostolus iudicari eos qui carnibus vescebantur, & vinum bibebant, ab eis qui se ab huiusmodi alimentis temperabãt. Qui manducat, inquit, non manducantem non spernat, & qui nõ manducat, manducantem non iudicet. Ibi etiam ait, Tu quis es qui iudicas alienum seruum? domino suo stat aut cadit. De talibus enim rebus quae possunt bono animo & simplici fieri, quamuis etiam possint non bono, volebant illi cum homines essent, in occulta cordis ferre sententiam, de quibus solus deus iudicat. Ad hoc pertinet etiã illud quod alio loco dicit, Nolite ante tempus quicquam iudicare quousq; veniat dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuiq; a deo. Sunt ergo quaedã facta media quę ignoramus quo animo fiant, quia & bono, & malo fieri possunt, de quibus temerarium est iudicare, maxime vt condemnemus. Horũ autem veniet tempus vt iudicentur, cum dominus illuminabit abscondita tenebrarum & manifestabit cogitationes cordis.

Ex lib. ij. de ser. do. in monte.
E
Matth. vij.
Iudicium temerarium.
I. Cor. v.
De indifferentibus non est iudicandum
I. Cor. iiij.
F
De factis mediis temerarium est iudicare.
Ex lib. de agone christiano.

¶Cum audimus, qui credit in Christum non veniet in iudicium, intelligamus quia non veniet ad damnationem. Dicitur enim iudicium pro damnatione, sicut dicit Apostolus,

Matth. vij. ps. lviij.

Qui non manducat, manducantes non iudicet, id est non de illo male existimet. Et dominus dicit, Nolite iudicare ne iudicetur de vobis. Non enim nobis tollit intelligentiam iudicandi, cum & propheta dicat, Si vere iustitiam diligitis, recte iudicate filij hominū. Et ipse dominus dicat, Nolite iudicare personaliter, sed iustum iudicium iudicate. Sed illo loco vbi vetat iudicare, illud admonet ne damnemus aliquem cuius vel cogitatio nobis non aperta est, vel nescimus qualis postea sit futurus.

Iac. iiij.

Tu quis es qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat, aut cadit. Stabit autem. Potēs est enim deus statuere illum. Nam alius iudicat diem inter diem, alius autem iudicat omnem diē. Vnusquisq; in suo sensu abundet.

G

Ex lib. de correctione & gratia

Quamuis de omnibus regeneratis, & pie viuentibus loqueretur Apostolus dicens, Tu quis es qui iudicas alienum seruum? suo domino stat, aut cadit, continuo tamē respexit ad prædestinatos, & ait, Stabit autem. Et ne hoc sibi arrogarent, Potest enim deus, inquit, statuere illum. Ipse itaq; dat perseuerantiam qui statuere potens est eos qui stant vt perseuerantissime stent, vel restituere qui ceciderint. Dñs enim erigit elisos.

ps. cxliiij.

Qui sapit diem: domino sapit, & qui non sapit diem domino non sapit.

Ex li. iiij. de baptismo puulorum

Ephe. v.

Nec isti ecclesiæ deuoti sunt qui videntur esse intus, & contra Christum viuunt, id est contra mandata Christi faciūt. Nec omnino ad illam ecclesiam pertinere iudicandi sunt, quā sic ipse mundat lauacro aquæ in verbo, vt exhibeat sibi gloriosā ecclesiam non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi. Quod si in ista ecclesia non sunt, ad cuius membra non pertinent, non sunt in ecclesia, de qua dicitur, Vna est columba

Cant. vi.

mea, vna est matris suæ, Ipsa est enim sine macula & ruga. Aut asserat qui potest, huius columbæ mēbra esse qui seculo verbis non factis renunciant. Interim ad quod videmus. Vnde dictum arbitror, Qui sapit diem, domino sapit. Deus enim iudicat omnem

H

Qui foris apte sunt, multis bonis catholicis q intus meliores sunt.

diem. Secundum autem præscientiam qua nouit quos prædestinauit ante mundi constitutionem conformes imaginis filij sui, multi et qui aperte foris sunt & hæretici appellantur, multis & bonis catholicis meliores sunt. Quid enim sint hodie videmus, qd cras futuri sint ignoramus. Et deo quidem apud quem sunt præsentia quæ ventura sunt, etiam quod futuri sunt iam sunt: nos autem secundum id quod in præsenti est quisq; hominus. quærimus vtrū in illius ecclesiæ membris quæ vna columba dicta est spōsa Christi sine macula & ruga, hodie deputandi sunt.

Et qui manducat domino manducat. Gratias eni agit deo. Et qui non manducat, domino non manducat. Gratias enim agit deo.

In expositione ps. xxi.

¶ Ita dictum est, annunciabitur domino generatio ventura, ac si diceretur domino placebunt qui annunciabunt non sibi, vt ita sit domino annunciare sicut est domino viuere.

Ex lib. de gratia noui testamenti. Quid est mãducare aut aliud facere domino.

¶ Sic dictum est, Qui manducat domino manducat, & qui non manducat domino non manducat. Ad hoc quippe addidit, & gratias agit deo, vt ostenderetur quid esset domino facit, idest in eius laudem facit. Tunc enim recte, tunc iuste, tunc pie fit, cuius opus bonum in eius fit laudem, cuius gratia donatur vt fiat. In quo affectu proficiens quicquid enim boni facit domino facit, hoc est in eius laudem cuius gratiam percepit vt faciat. Vnde est actio gratiarũ, quæ in imo fidelium mysterio celebratur. A

Nemo enim nostrum sibi viuit, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino viuimus: siue morimur, domino morimur. Siue ergo viuimus, siue morimur, domini sumus.

Ex tracta. ps. cxliiij. Mortui et laudabũt deum. ps. cxiij. Eccl. xvij. Ioan. vi. Matth. xix.

Sicut domini magnitudinis non est finis, sic tuę laudis non erit finis, Non enim cum mortuus fueris in hac carne. desines laudare deum. Dictum est quidem, Non mortui laudabunt te domine. Sed illi de quibus dicitur, A mortuo velut qui non sit perijt confessio: non illi de quibus ait, Qui credit in me, licet moriatur viuet. Quia deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob, non est mortuorum sed viuorum. Si enim nunquam ipsius non eris, nunquam a laude ipsius tacebis. Timere poteris ne dum viuis hic, non ipsius sis, & cum mortuus fueris. non sis ipsius? Audi apostolum promittentem tibi securitatem. Siue viuimus, domino viuimus: siue morimur domino morimur. Siue ergo morimur siue viuimus, domini sumus. Et vnde factum est vt eius sis mortuus? Quia pretio sui sanguinis te redemit. Et mortuus quomodo perdit seruum mortuum cuius mors est pretium tuum? Ideo cum dixisset, Siue viuimus siue morimur domini sumus, vt ostenderet ipsum pretium. Ad hoc enim (inquit) Christus mortuus est & resurrexit, vt & mortuorum & viuorum dominetur. B

In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit, vt & viuorum & mortuorum dominetur. Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes eni stabimus ante tribunal dei. Scriptum est enim, Viuo ego dicit dominus, quoniã

Iac. iiij. Esa. xlv. Phili. ij.

mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur deo. Itaque vnusquisque nostrum pro se rationem reddet deo.

ij. Cor. ij. Ex lib. Enchiri.

¶ Ideo Christus mortuus est & resurrexit vt & viuorum, & mortuorum dominetur. Nec tenebit regnum mortis eum, pro quo mortuus est ille liber in mortuis.

Ex libro de ciuitate dei. xv. Diuersus modus regnandi. Colo. iij. C Phi. iij.

¶ Regnant itaque cum illo etiam nunc sancti eius. aliter quidem quam tunc regnabunt, nec tamen cum illo regnant zizania, quamuis in ecclesia cum tritico crescant. Regnant enim cum illo qui faciunt quod ait apostolus, Si resurrexistis cum Christo, quę sursum sunt sapite, vbi Christus est in dextera dei sedens quæ sursus sunt quærite, non quæ super terram. De qualibus item dicit quod eorum conuersatio sit in cœlis. Postremo regnant cum illo, qui eo modo sunt in regno eius vt sint etiam ipsi regnum eius. Quomodo autem sunt regnum Christi, qui vt alia taceam, quamuis ibi sint donec colligantur in fine seculi de regno eius omnia scandala, tamen illic sua quęrunt non quæ Iesu Christi? Et animæ inquit occisorum propter testimonium Iesu, & propter verbum dei. subauditur regnauerunt cum Iesu, animæ scilicet martyrum nondum sibi corporibus suis redditis. Neque enim impiorum animæ mortuorum separantur ab ecclesia, quæ nunc est etiam regnum Christi. Alioquin nec ad altare dei fieret eorum memoria in communicatione corporis Christi, nec aliquid prodesset ad eius baptismum in periculis currere, ne sine illo finiatur hæc vita, nec ad reconciliationem si forte per pœnitentiam malamue conscientiam quisquam ab eodem corpore separatus est. Cur enim fiunt ista nisi quia fideles, etiam defuncti membra sunt eius? Quamuis ergo cum suis corporibus nondum, iam tamen eorum animę regnant cum illo. Vnde & alibi legitur, Beati mortui qui in domino moriuntur. A modo iam dicit spiritus vt requiescant a laboribus suis. Nam opera eorum sequuntur illos. Regnat itaque cum Christo nunc primum ecclesia in viuis & mortuis. Propterea enim sicut dicit Apostolus, mortuus est Christus vt & viuorum & mortuorum dominetur. Sed ideo tantummodo martyrum animas commemorauit, quia ipsi præcipue regnant mortui, qui vsque ad mortem pro veritate certarunt. Sed a parte totum, etiam cæteros mortuos intelligimus pertinentes ad ecclesiam, quod est regnum xpi.

Apo. xx. D Apo. xiiij. Martyres præcipue cum Christo regnare dicitur

Non ergo amplius inuicem iudicemus sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum. Scio & confido in domino Iesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est. Si enim propter

cibum frater tuus contristatur, iam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrum.

DVo sunt in quibus temerarium iudicium cauere debemus, cum incertum est quo animo quidque factum sit, vel cũ incertum est qualis futurus sit, qui nunc vel bonus, vel malus apparet. Si ergo quispiam (verbi gratia) conquestus de stomacho ieiunare noluit, & tu id non credens edacitatis id vitio tribueris, temere iudicabis. Item si manifestam edacitatem ebrietatemq; cognoueris, & ita reprehenderis quasi nunquam illa possit corrigi atq; mutari, nihilominus temere iudicabis. Non ergo reprehendamus ea quæ nescimus quo animo fiant, neq; ita reprehendamus quæ manifesta sunt, vt desperemus sanitatem, & vitabimus iudicium, de quo nunc dicitur, Nolite iudicare ne iudicetur de vobis. Maxime autem hi temere iudicant de incertis & facile reprehendunt, qui magis amant vituperare & damnare quã emendare & corrigere. Quod vitium vel superbia est, vel inuidentia.

Ex lib. ij. de ser. dñi in monte

E

Iudiciũ temerariũ uitãdũ ꝑ duo

Non est enim regnum dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium, in spiritu sancto. Qui enim in hoc seruit Christo placet deo, & probatus est hominibus. Itaq; quæ pacis sunt sectemur, & quæ ædificationis sunt in inuicem custodiamus. Noli propter escam destruere opus dei.

QVod autem subiungit. Et iustificata est sapientia ab omnibus filijs suis, ostendit filios sapientiæ intelligere de vsu ciborum, nec in abstinendo, nec in manducando esse iustitiam, sed in æquanimitate tolerandi inopiam, & temperantia per abundantiam non se corrumpendi, atq; opportune sumendi, vel non sumendi ea quorum non vsus, sed concupiscentia refrenanda est. Non. n. interest omnino quid alimentorum sumas vt succurras necessitati corporis, dũmodo conuiuas in generibus alimentorum his cum quibus tibi viuendum est, neq; quantum sumas multum interest, cum videamus aliorum stomachũ citius satiari, & eos tamen illi ipsi quo paruo satiantur ardenter & intolerabiliter & omnino turpiter inhiare: alios autem ꝑ lusculo quidem satiari. sed tolerabilius inopiam perpeti, & vel ante ora positas epulas si in tempore aut opus sit, aut necesse sit cum tranquillitate aspicere neq; tangere. Magis ergo interest non qd vel quantũ alimentorũ pro congruentia hominũ atq; personæ suæ, & pro suæ valetudinis necessitate quis capiat, sed quanta facilitate ac serenitate animi careat, cum his vel oportet, vel etiam necesse

F

Ex libr. q̃stionũ euange. ij.

In manducatione vel abstinentia iustitia non consistit.

Phi.iiij. est carere. vt illud in animo Christiano compleatur quod Apostolus dicit, Scio & minus habere, scio & abundare vbiqз. In omnibus & in omnibus imbutus sum. Et satiari, & esurire, & abundare, & penuriaз pati. Omnia possuз in eo qui me confortat. Et illud, Neqз si manducauerimus abundabimus, neqз si non manducauerimus, egebimus. Et illud, Non est enim regnum dei esca & potus, sз iustitia & pax & gaudium. Et quia solent homines multum gaudere carnalibus epulis, addidit, In spiritu sancto. Iustificatur ergo sapientia ab omnibus filijs suis, qui intelligunt vtendis terrenis, opportuna tempora esse debere, facilitatem vero carendi talibus & amorem fruendi æternis, nō variari oportere per tempora, sed perpetuo retinere.

C

I.Cor.viij.

Tit.I. Omnia quidem sunt munda, sed malum est homini qui per offendiculum manducat. Bonum est non

I.Cor.viij. manducare carnem, & non bibere vinū, neqз in quo frater tuus offendit, aut scādalizatur, aut infirmatur. Tu fidem habes? penes temetipsum, habe, coram deo. Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit, si manducauerit damnatus est, quia non ex fide.

H

Ex tracta. euang. secundū Ioan. lxx.

AN non videmus Israelitas malo suo impetrasse quod culpabili concupiscentia petiuerunt? Concupierant enī carnibus vesci, quibus pluebatur manna de cœlo. Fastidiebant quippe quod habebant, & quod non habebant impudenter petebant, quasi non melius peterent non vt cibus qui deerat indecenti desiderio præstaretur, sed vt ille qui aderat sanato fastidio sumeretur. Quando enim nos delectant mala. & non delectant bona, rogare potius debemus deum vt delectent bona, quam vt concedantur mala. Non quia malum est carne vesci, cum de hac re loquens Apostolus dicat, Omnis creatura dei est bona, & nihil abijciendum quod cum gratiarum actione suscipitur, sed quia sicut ipse item ait, malum est homini qui per offendiculum manducat. Et si per hominis offensionem, quanto magis dei? Cuius in Israelitis non parua erat offensio repudiare quod dabat sapientia, & petere id quod inhiabat concupiscentia, quamuis illi nec peterent, sed quia deerat murmurarent. Sed vt sciremus non dei creaturam esse culpabilem, sed inobedientiam contumacem & inordinatam cupiditatem, non propter porcum, sed propter pomum mortem homo primus inuenit. Et Esau primatus suos nō propter gallinam, sed propter lenticulam perdidit.

Carnibus vesci non est maluз. I.Tim.iiij.

Gene.xxvi.

Ex lib. confessionum.x. Eccl.xviij.

¶ Audiui aliam vocem tuam. Post concupiscentias tuas nō eas, & a voluntate tua vetare. Audiui & illam ex munere tuo quam multum amaui. Neqз si manducauerimus abundabimus, neqз si

non

non manducauerimus deerit nobis. Hoc dicere. Nec illa res co- A
piosum me faciet, nec illa ærumnosum. Audiui & alteram, Ego
enim didici in quibus sum sufficiens esse. Et abundare noui & pe-
nuriam pati noui. Omnia possum in eo qui me confortat. Ecce
miles castrorum cœlestium non puluis quod sumus. Sed memen- Iob. vij.
to domine quia puluis sumus, & de puluere fecisti hominem, &
perierat, & inuentus est. Nec ille in se potuit, quia idem puluis fuit,
quem talia dicentem affectu tuæ inspirationis adamaui. Omnia Phi. iiij.
enim possum (inquit) in eo qui me confortat. Conforta me vt pos-
sim. Da quod iubes, & iube quod vis. Iste se accepisse confitetur,
& quod gloriatur in domino gloriatur. Alium audiui rogantem
vt accipiat. Aufer a me cócupiscentias ventris. Vnde apparet san- Eccl. xxiij.
cte deus meus te dare cum fit quod imperas fieri. Docuisti me pa
ter bone omnia munda mundis, sed malum esse homini qui per
offendiculum manducat, & omnem creaturam tuam bonam,
esse, nihilq; abijciendum quod cum gratiarum actione percipi-
tur, & quia esca nos non commendat deo, & vt nemo nos iudi-
cet in cibo aut in potu, & vt qui manducat non manducantem nõ
spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicet. Didici B
hoc. Gratias tibi, laudes tibi. Eripe me ab omni tentatione. Non
ego immundiciam obsonij timeo, sed immunditiã cupiditatis.
Scio Noe omne carnis genus quod cibo esset vsui, manducare p-
missum. Heliam cibo carnis refectum, Ioannem mirabili absti-
nentia præditum animalibus hoc est locustis in escam cedenti-
bus non fuisse pollutum. Et scio Esau lenticulæ concupiscentia
deceptum, & Dauid propter aquę desiderium a seipso reprehen-
sum, & regem nostrum non de carne sed de pane tentatũ. Ideoq;
populus in eremo non quia carnes desiderauit, sed quia escæ, desi-
derio aduersus dominum murmurauit, meruit improbari. Itaq;
frenum gutturis tẽperata relaxatione & constrictione tenendi sunt.
Et quis est domine qui non rapiatur aliquantulum extra metas
necessitatis? Quisquis est magnus est, magnificet nomen tuum.
Ego autem non sum, quia peccator homo sum. Sed ego magni- d
fico nomen tuum, & interpellat te pro peccatis meis qui vicit se-
culum, numerans me inter infirma membra corporis sui: quia Ps. cxxxviij.
& imperfectum eius viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes
scribentur.

Omne autem quod non est ex fide peccatum est.

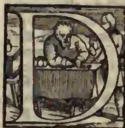
Ex lib. sententiarum Prospe.

Omnis infidelium vita peccatum est, & nihil bonum sine summo bono. Vbi enim deest agnitio æternę & incommutabilis veritatis, falsa virtus est etiam in optimis moribus. — In infidelibus tantum vmbra est virtutis.

CAPVT. XV.

C

Gala. vi.

Ebemus autem nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere. Vnusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem. Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est, Improperia improperantium tibi, ceciderunt super me.

Psal. lxviij.

Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Hoc testimonio vsus est & Paulus apostolus. & ait, Quæcunque autem scripta sunt, vt nos doceremur scripta sunt, vt per patientiã & consolationẽ scripturarũ spẽ habeamus. Dixit ergo Christi hic fuisse vocẽ, Opprobria exprobrantiũ tibi ceciderũt super me. Quare tibi? Nunquid psi exprobrati sunt & nõ ipsi Christo? Qua opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me? Quia qui me odit, odit & patrem, quia nemo exprobrauit Christo nisi deo exprobrans. Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me, quia me inuenerunt.

Ex tracta. ps. lxviij.

Ioan. xv.

Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationẽ scripturarum, spem habeamus. Deus autem patientiæ, & solatii, det vobis id ipsum sapere in alterutrũ, secundum Iesum Christum, vt vnanimes vno ore honorificetis deum, & patrem domini nostri Iesu Christi. Propter quod suscipite inuicem, sicut & Christus suscepit vos in honorem dei.

D

Ex libr. contra Faustum Manichæum.

Cur libri prophetici legendi.

Nos ergo & ad cõmemorationẽ fidei nrę, & ad cõsolationẽ spei nrę, & ad exhortationẽ charitatis nrę, libros propheticos & apostolicos legimus alterutris vocibus sibimet concinẽtes, & ea concinentia tanquam cœlesti tuba a torpore mortalis vitę nos excitãtes, & tanquam ad palmas supernę vocatiõis extẽdẽtes. De libris. n. propheticis qd in commemorasset apl's, sicut scriptũ ẽ, Opprobria exprobrãtiũ tibi ceciderũt sup me, continuo subiũgit vtilitatẽ diuinę lectiõis, Quęcũque. n. ante scripta sunt (inquit) vt nos doceremur scripta sunt, vt p patiẽtiã & consolationẽ scripturarũ, spẽ habeamus ad deum.

Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis propter veritatem dei ad confirmandas promissiões patrum: gentes autem super misericor-

ij. Reg. xxij.

E

dia glorificare deum, sicut scriptum est, Propterea confitebor tibi in gentibus domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit, Lætamini gentes cum plebe eius. Et iterum, Laudate omnes gentes dominũ, & magnificate eum omnes populi. Et rursus Esaias ait, Erit radix Iesse, & qui exurget regere gentes, in eum gentes sperabunt. Deus autem spei repleat vos omni gaudio, & pace, in credendo, vt abundetis in spe & virtute spiritus sancti. Certus sum autem fratres mei & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita vt possitis alterutrum mouere. Audacius autem scripsi vobis fratres ex parte, tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quæ est data mihi a deo, vt sim minister Christi Iesu in gentibus sanctificans euangelium dei, vt fiat oblatio gentium accepta & sanctificata in spiritu sancto. Habeo igitur gloriã in Christo Iesu ad deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus, inobedientiã gentium verbo, & factis, & in virtute signorum, & prodigiorum in virtute spiritus sancti, ita vt ab Hierusalem per circuitum vsq; ad Illyricum repleuerim euangelium Christi. Sic autem prædicaui euangelium hoc non vbi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem, sed sicut scriptũ est, Quoniam quibus non est annunciatum de eo videbunt, & qui non audierunt de eo intelligent. Propter quod impediebar plurimum venire ad vos, & prohibitus sum vsq; adhuc. Nunc vero vlterius locũ non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis, cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero q; præteriens videam vos, & a vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero.

Psal. xvij.
Esa. xi.
Esa. lij.

Secundum speciem corporis quã Iudæi viderunt & contempserunt, non apud nos fuit Christus: quia & hoc de illo dictũ erat, sicut dicit Apostolus, Dico enĩ Christum ministrũ fuisse

Ex tracta. euang. sec. d. Ioan. xxviij.
G

circuncisionis, propter veritatem dei ad confirmandas promissiones patrum. Ad illos debuit venire quorum patribus est promissus. Ideo & ipse sic ait, Non sum missus nisi ad oues quæ perierant domus Israel. Sed quid ait Apostolus in sequenti? Gentes autem super misericordia glorificare deum. Quid & ipse dominus? Habeo alias oues quæ nõ sunt ex hoc ouili. Qui dixerat, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel, quomodo habet alias oues ad quas non est missus, nisi quia significauit pſentiam corporalem nõ se missus exhibere nisi solis Iudeis qui viderunt & occiderunt? Et tamen inde multi & ante, & postea crediderunt, vt esset semen vnde alia messis consurgeret. Nunc vero cum fama euangelij & bono eius odore excitati credunt fideles eius per omnes gentes, erit expectatio gentium quando veniat qui iam venit, quando ab omnibus videatur qui tunc a quibusdam est visus, a quibusdam non est visus, quando veniat iudicaturus, qui venit iudicandus, quando veniat discreturus, qui venit vt non discerneretur. Non enim ab impijs Christus est discretus, sed cum impijs iudicatus. De illo em̃ dictum est, Et inter iniquos deputatus est. Latro euasit, Christus dãnatus est. Accepit indulgentiã criminosus, dãnatus est q dominiũ crimina cõfitentiũ relaxauit.

Matth. xv.

Quomodo Christus dicit se non missum ad gentes.

Luce. xxij.

H

Ex tracta. ps. xvi.

¶ Propterea cõfitebor tibi in gentibus domine. propterea tibi pme confitebuntur gentes domine. Et nomini tuo psallã, & latius innotesces bonis operibus meis. ¶ Quod ait, confitebor tibi, in eis vtiq; qui confitebuntur, in quibus & loquitur. Cõfessio autẽ non tantum peccatorum est, sed & laus dei, sicut ipse in euãgelio, Confitebor tibi, inquit, domine pater cœli & terræ.

Ex lib. de gratia noui testamenti

Luce. x.

¶ Quod autem ait, Cantabo, hoc est illud canticum nouum de quo in alio psalmo dicitur, Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Ipse quippe cantat in nobis cuius gratia cantamus. sicut dicit apostolus, An vultis experimentum eius accipere qui in me loquitur Christus? Neq; enim omnis qui labijs personat cantat canticum nouum sed qui eo modo cantat vt Apostolus admonet dicens, Cantantes & psallentes in cordibus vestris domino. Intus enim est hoc gaudium, vbi vox laudis & canitur & auditur, qua voce laudatur qui gratis amandus est toto corde, tota anima, tota mente: amatoremq; suum accendit in se gratia sancti spiritus sui. ¶ Vt inhabitet gloria in terra nostra, idest in ea terra in qua natus, quia inde cœpit prædicare Christus, inde apostoli, & illuc missi prius, inde prophetæ, ibi patriarchæ. Ipse etiam venit de semine Abrahæ. Ibi manifestatus, ibi mirabilia fecit. Postremo tantũ honorem illi genti detulit, vt cũ eum interpellaret quædam muliercula Chananæa salutem quærens filię suę, dixerit ei, Nõ sum missus nisi ad oues q̃ perierũt domus Israel. Hoc ergo videns ppheta ait, Verũtñ ppe timentes eũ salutare ipsius, vt inhabitet gloria in terra nostra. Misericordia & veri-

ps. xcv.

ij. Cor. xiij.

Esaie. v.

Ex tracta. ps. lxxxiiij.

A

Matth. xv.

tas occurrerunt sibi. Veritas in terra nostra ex persona Iudæorũ, misericordia in terra gentium. Veritas enim vbi? Vbi erant eloquia dei. Misericordia vbi? In illis qui dimiserunt dominũ suũ, & conuerterunt se ad dæmonia. Nũquid & ipsos dispersit? Quomodo si diceret voce ad istos, longe fugio eos qui multum a me recesserunt, Voca, inueniant me quærentem se, quia ipsi nolebant quærere me. Ergo misericordia & veritas occurrerunt sibi. Ex tract. ps. lxxxviij.

¶ Quoniam populo Israel secundum carnẽ venienti de semine Abrahę promissa erant multa prophetice, & ita ille populus propagatus est in quo implerentur promissa dei, non autẽ deus clausit fontem bonitatis suæ etiam in alienigenas gentes, quas sub angelis constituerat, portionem sibi faciens populum Israel, in hęc duo & Apostolus distincte distribuit misericordiã domini & veritatem. Ait enim Christum ministrum fuisse circũcisionis propter veritatem dei ad cõfirmandas promissiones patrũ. Ecce quia non fefellit deus, ecce quia non repulit plebem suam quã præsciit. Etenim cum de casu Iudęorũ ageretur, ne quis putaret sic illos improbatos vt nihil frumenti ex illa vẽtilatione in horreum mitteretur, ait Apostolus, Non repulit deus plebem suam quam præsciuit. Nam & ego Israelita sum. Si totum illę spinę fuerunt, vnde hoc granũ vobis loquor? Ergo impleta est veritas dei in his qui ex Israelitis crediderunt, & venit vnus paries ex circumcisione applicans se ad lapidem angularem. Sed ille lapis angulum non faceret nisi alium parietem ex gentibus susciperet. Ille itaq; paries tanquam propriæ pertinet ad veritatem, iste autem alius ad misericordiam. Dico enim (inquit) Christum ministrum fuisse circuncisionis propter veritatem dei, ad confirmandas promissiones patrum. Gẽtes autẽ super misericordia glorificare deũ.

¶ Rex ergo Iudæorum Christus, sub cuius leue iugum etiã gentes meruerunt salutem. Quia eis misericordia maiori concessũ est, hoc apertius ipse ostendit apostolus, vbi ait, Dico enim ministerium fuisse circuncisionis ad confirmandas promissiones patrũ. Gẽtes autẽ super misericordia glorificare deũ. Neq; enim debitũ erat panẽ filiorũ tollere & mittere canibus, nisi canes humiliati ad colligẽdas micas quas de mẽsa non dñorũ cadere cernerent, per ipsã humilitatẽ exaltati atq; homines facti ad ipsã mensã mererentur accedere. Ex sermone de passione dñi. Christus Iudæorum rex.

¶ Dominus qui dixit, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel, ostendens illis redditã promissionem, ait tamẽ alio loco. Hab eo alias oues q̃ nõ sunt ex hoc ouili &c. Hinc apl's ait, Dico ergo Christũ ministrũ fuisse circũcisionis propter veritatẽ dei, ad cõfirmãdas promissiones patrũ. Ecce qd est, Nõ sũ missus nisi ad oues q̃ perierũt domus Israel. Deinde subiungit apl's dicẽs. Gẽtes aũt super misericordia glorificare deum. Ecce quid est, Hẽo alias oues q̃ non sunt de hoc ouili, oportet me & ipsas adducere vt sit vnus grex & vnus Ex eodem C

pastor. Quod vtrunq; breuiter dictum est in eo quod de prophetia apostolus idem commemorat, Lętamini gentes cũ plebe eius.

Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis. Probauerunt enim Macedonia, & Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt in Hierusalem. Placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles, debent & in carnalibus ministrare eis. Hoc igitur cum consummauero & assignauero eis fructum hunc, per vos proficiscar in Hispaniam. Scio autem quoniam veniens ad vos in abundancia benedictionis Christi veniam. Obsecro ergo vos fratres p dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti spiritus vt adiuuetis me i orationibus ad deũ, vt liberet vos ab infidelibus qui sunt in Iudæa, & obsequii mei oblatio accepta fiat in Hierusalem sanctis, vt veniam ad vos in gaudio, per voluntatem dei vt refrigerer vobiscum. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis Amen.

In expositione epl'ę ad Gala.

Communis cura erat omnibus apostolis de pauperibus sanctorum qui erant in Iudæa, qui rerum suarum venditarũ pretia ad pedes apostolorum posuerant. Si ergo ad gentes missi sunt Paulus & Barnabas, vt ecclesiæ gentium quę hoc non fecerant ministrarent in oratione ipsorum eis qui hoc fecerant. Et idcirco ait, Nunc autem pergam Hierusalem ministrare sanctis, placuit.n. Macedoniæ, & Achaię cõtonẽ aliquã facere in pauperes sanctorũ q sunt in Hier'z. Placuit.n. illis & debitores eorum sunt. si.n. spiritalibus eorũ cõicauerũt gẽtes, debẽt & in carnalib⁹ ministrare eis.

Ex libr. de ope monachorũ.

Esaie.ij.

¶ Qui qa pe inuenti sunt, & vtiles fuerũt gentibus q̃ ab idolorũ cultu ex longinquo vocabantur, fm illud qd dictũ, Ex Sion prodiet lex, & verbum domini ex Hierusalez: debitores eorũ dixit Apl's ex gẽtibus Christianos. Debitores (inquit) eorum sunt, & addidit quare. Si.n. spiritalibus eorũ cõmunicauerunt gentes, debẽt & in carnalibus ministrare eis.

Ex libro de catechizandis rudibus.

¶ Cũ viderẽt Iudæi tãta signa fieri in eius nomine, quẽ partim p inuidiã, partim per errorẽ crucifixerant, alij incitati sunt ad psequẽdos prędicatores eius apl'os. Alij vero idipsum amplius admirãtes, qd in eius nomine quẽ veluti a se oppressũ & victũ riserant, tãta miracula fierent, pœnitẽdo cõuersi crediderũt in eũ milia Iudęorũ. Nõ erãt iã illi tẽporalia bñficia terrenũq; regnũ desiderãtes a deo, ne pmissũ regẽ

Feruor eccl'iæ primitiuæ.

Christum carnaliter expectantes, sed immortaliter intelligentes, & diligentes eum qui pro ipsis, ab ipsis tanta mortaliter pertulit, & eis vsq; ad sui sanguinis effusionem peccata donauit, & immortalitatem a se sperandam & desiderandam exemplo suæ resurrectionis ostendit. Itaq; iam veteris hominis terrena desideria mortificantes, & spiritalis vitæ nouitate flagrantes, sicut preceperat in euangelio dñs, vendebant omnia quę habebant, & pretia rerum suarum ante pedes apostolorum ponebant, vt ipsi distribuerent vnicuiq; sicut cuiq; opus erat, viuentesq; in Christiana dilectione concorditer non dicebant aliquid esse suum, sed erat illis omnia communia, & anima & cor vnum in deum. Deinde etiam ipsi a iudeis carnalibus ciuibus carnis suę persecutionem passi atq; perpessi sunt, vt latius Christus eorum dispersione predicaretur, & imitarentur etiam ipsi patientiam domini sui, quia qui propter eos mansuetus passus fuerat, mansuetos pro se pati iubebat. Ex ipsis sanctorum persecutoribus fuerat etiam apostolus Paulus & in Christianos maxime sæuiebat, sed postea credēs & apostolus factus missus est ad gentes vt gentibus euangelium prædicaret & grauiora perpessus pro nomine Christi, quam fecerat contra nomen Christi. Ecclesias autem constituens per omnes gentes qua euangelium seminabat, impense præcipiebat, vt quoniam ipsi ex idolorum cultu venientes & ad vnum deum colendum rudes, non facile poterant, rebus suis venditis & distributis seruire deo, oblatiōes facerent in pauperes sctōrum q erāt in ecclesiis Iudęę q̄ Christo crediderūt. Itaq; illos tāquā milites, illos aūt tāquā stipendiarios prouinciales, apostolica doctrina cōstituit, inserens eis Christum velut lapidē angularem sicut per prophetam pnūciatus erat: in quo ambo quasi parietes de diuerso veniētes, de Iudæis vidilicet atq; gētibus, germana charitate copularētur. Actuum. iiij.

CAPVT XVI.

Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est in ministerio ecclesiæ quæ est Cenchris, vt eam suscipiatis in domino digne sanctis, & assistatis ei in quocunq; negocio vestri indiguerit. Et enim ipsa quoq; astitit multis & mihi ipsi: Salutate Priscam, & Aquilā, adiutores meos in Christo Iesu, qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt, quibus non solus ego gratias ago, sed & cunctæ ecclesiæ gentium, & domesticam ecclesiam eorum. Salutate Epænetum dilectum mihi,

qui est primitiuus Achaiæ in Christo Iesu. Salutate Mariam, quæ multum laborauit in vobis. Salutate Andronicum, & Iuliam, cognatos & concaptiuos meos, qui sunt nobiles in apostolis, qui & ante me fuerunt in Christo. Salutate Ampliatū dilectissimū mihi in domino, Salutate Vrbanum adiutorem nostrum in Christo Iesu, & Stachin dilectum meum. Salutate Apellen probum in Christo. Salutate eos q sunt ex Aristoboli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex Narcisci domo, qui sunt in domino. Salutate Triphænam, & Triphosam quæ laborant in domino. Salutate Persidam charissimam, quæ multum laborauit in domino. Salutate Rufum electum domino & matrem eius & meam. Salutate Asynchritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Mercurium, & qui cū eis sunt fratres. Salutate Philologum & Iuliam. Nereum & sororem eius, & Olympiadem, & omnes qui cum eis sunt, sanctos Salutate inuicem in osculo sancto. Salutant vos omnes ecclesiæ Christi. Rogo autem vos fratres vt obseruetis eos qui dissensiones & offendicula præter doctrinam quam vos didicistis faciunt, & declinate ab illis. Huiusmodi enim Christo domino nostro non seruiunt, sed suo ventri, & per dulces sermones, & benedictiones seducunt corda innocentium. Vestra enim obedientia in omni loco diuulgata est. Gaudeo igitur in vobis, sed volo vos sapientes esse in bono, & simplices in malo.

Philip.iij. A

B z tracta.
ps.lxxiiij.
Babylonica captiuitas.

CAptiuatus est populus Israel ex ciuitate Hierusalem & ductus in seruitutem Babyloniæ. Expectabat autem ille populus donec implerentur tempora septuaginta annorum secundum prophetiam Hieremiæ. Factum est autem completis septuaginta annis, restitutum est templum quod deiectum erat, & regressa est de captiuitate magna pars illius populi. Sed quoniā dicit Apostolus, Hæc in figura contingebant illis, scripta sunt aūt propter nos in quos finis seculorum obuenit, debemus & nos nosse prius captiuitatem nostram, deinde liberationem nostram: debemus nosse Babyloniam in qua captiui sumus, & Hierusalē ad

I.Cor.x.

cuius reditum suspiramus. Ciuitas ergo illa quaedam terrena, cuiusdam ciuitatis aeternae in caelis vmbram gerebat. At vbi coepit illa quae significabatur euidentius praedicari, vmbra qua significabatur euidentius deiecta est. Propterea modo ibi templum non est fabricatum, fuerat in imaginem futuri corporis domini. Tenemus lucem, vmbra transiuit. Tamen adhuc in quadam captiuitate sumus. Quamdiu sumus (sicut dicit) in corpore peregrinamur a domino. Et videte nomina istarum duarum ciuitatum, Babylon et Hierusalem. Babylon confusio interpretatur, Hierusalem visio pacis. Duas istas ciuitates faciunt duo amores. Hierusalem facit amor dei, Babyloniam amor saeculi. Interroget ergo se vnusquisque quid amet, et inueniet vnde sit ciuis. Et si se inuenerit ciuem Babyloniae, extirpet cupiditatem, et plantet charitatem. Si autem se inuenerit ciuem Hierusalem toleret captiuitatem, speret libertatem. Incipit exire qui incipit amare. Exeunt enim multi latenter, et exeuntium pedes sunt cordis affectus. Exeunt autem de Babylonia, de confusione. Quomodo exitur de Babylone, idest de confusione? Qui primo confusi erant similibus cupiditatibus, incipiunt charitate distingui. Iam distincti non sunt confusi. Ipsi adhuc corpore permixti sunt, desiderio tamen sancto discernuntur. Et propter commixtionem corporalem nondum exierunt, propter affectum cordis coeperunt exire.

2. Cor. v.
Babylonis et Hierusale interpretatio.

¶ Omnis eruditus in sancta ecclesia nosse debet vnde ciues simus, et vnde peregrinemur, et peregrinationis nostrae causam esse peccatum, reuersionis autem munus remissionem peccatorum, et iustificationem gratiae dei. Duas ciuitates permixtas sibi interim corpore, et corde separatas, currere per ista volumina saeculorum vsque in finem. Vna, cui finis est pax aeterna, et vocatur Hierusalem: altera cuius gaudium est pax temporalis, et vocatur Babylonia. Hierusalem interpretari visionem pacis, Babyloniam confusionem. Hierusalem in Babylonia captiua tenetur non tota, ciues enim eius angeli sunt, sed quod attinet ad homines praedestinatos in gloriam dei, futuros per adoptionem cohaeredes Christi, quos de ipsa captiuitate redemit sanguine suo. Particulam ergo istam ciuitatis Hierusalem captiuam teneri in Babylonia pro peccato, incipere autem inde exire prius corde per confessionem iniquitatis, et charitatem iustitiae, deinde postea in fine saeculi etiam corpore separandi.

Ex [illegible] pr. conv. C
Peregrinationis nostrae causa.
Ciuitates duae.

Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. Salutat vos Timotheus adiutor meus, & Lucius, & Iason, & Sosipater, cognati mei. Saluto vos ego Tertius qui scripsi epistolam in domino. Salutat vos Caius hospes meus, & vniuersae ecclesiae. Salu-

tat vos. Erastus arcarius ciuitatis, & Quartus frater. Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis amen. Ei autem qui potens est vos cõfirmare iuxta euangelium meum & prædicationẽ Iesu Christi.

Ex tracta. pe. ciij. Gene. iij.

DIctum est mulieri, dei potius serpenti, cum puniret deus peccatum primi hominis. Ipsa tuum obseruabit caput, & tu autem obseruabis eius calcaneum. In magno mysterio est dictum, in figura dictum ecclesiæ futuræ factæ de latere viri sui & hoc dormientis. Erat autem Adam forma hominis futuri. Hoc Apostolus dicit, Qui est forma futuri. Præfiguratum est quod futurum erat, facta est ecclesia de latere domini dormientis in cruce. Nam de latere crucifixi percusso, sacramenta ecclesiæ profluxerunt. Qui ergo dictum est ecclesiæ? iam modo audite, intelligite, cauete. Ipsa tuum obseruabit caput, & tu eius calcaneum. O ecclesia, caput serpentis obserua. Quid est caput serpentis? Prima peccati suggestio. Venit tibi in mentem nescio quid illicitum, noli ibi tenere mentem tuam, noli consentire, hoc quod venit in mentem caput serpentis est. Caput calca, & euades cæteros motus eius, Quid est caput eius calca? Ipsam suggestionem contemne. Sed lucrum suggessit. Magnum ibi lucrum est, si hanc fraudem feceris, diues eris, Caput serpentis est, calca. Quid est calca? Contemne quod suggessit. Sed magnum aurum suggessit. Et quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur? Pereat mundi lucrum ne fiat animæ damnum. Hæc dicens obseruastis caput serpentis, & calcasti. Ille autem diabolus calcaneum tuũ obseruat. Quid est, obseruat calcaneum tuum? Quando labens a via dei, tu obseruas primam suggestionem, ille obseruat lapsum tuum. Si enim lapsus fueris cadis. Si cecideris, possidebit. Vt autem non cadas, noli exire de via. Angustam tibi semitam strauit deus: quicquid est extra illam lubricum est. Propterea lumen est Christus, & via est Christus. Erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et ego sum via & veritas & vita. Si ergo ipse est lumen, ipse est via: si ab illo recesseris, nec in lumine eris, nec in via. Et quid te sequitur? Quod didicit impijs q̃d ĩ psalmus, Fiat via illorũ tenebrę & lubricũ. Hic ergo draco antiquus hostis noster ira feruidus, insidiis astutus, in mari magno est. Draco hic quẽ finxisti ad illudendũ ei. Jam tu illude draconi. Ad hoc eñi hic factus est draco: iste cadẽs peccato suo de sublimi habitatiõe cœlorũ ex angelo factus est diabolus.

Rom. v.

Ecclesiæ sacramenta vnde profluxerunt.

Caput serpentis quid est.

Calcatio capitis serpentis. Luc. ix.

Calcaneus quid signat.

Christus lumẽ est. Ioan. I. Ioan. xiiij. Psal. xxxiiij.

pe. ciij.

Secundum reuelationem mysterii temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum est p scriptu-

ras prophetarum, ſecundum præceptũ æterni dei,
ad obediendum fidel in cunctis gentibus, cogniti
ſoli ſapienti deo per Ieſum Chriſtum, cui honor & Roma.xvj.
gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

AEternus autem ignis non ſicut deus æternus. Quod ſine fine ſit, non eſt tamen ſine initio. Deus autem etiam ſine initio eſt. Deinde quia licet perpetuus peccatorum ſupplicijs adhibeatur, mutabilis tamen natura eſt. Illa eſt autem vera æternitas, quæ vera immortalitas, hoc eſt illa ſumma incommutabilitas quam ſolus deus habet, qui mutari omnino non poteſt. Aliud eſt enim non mutari cum poſſit mutari: aliud autem prorſus non poſſe mutari. Sicut ergo dicitur homo bonus, non tamen ſicut Deus, de quo dictum eſt, Nemo bonus niſi vnus deus: ⁊ ſicut dictum anima immortalis, non tamen ſicut deus, de quo dictum eſt, Solus habet immortalitatem: ⁊ ſicut dicitur homo ſapiens, non tamen ſicut deus, de quo dictum eſt, Soli ſapienti deo: ſic dicitur ignis æternus, nõ tamen ſicut deus, cuius ſolius immortalitas ipſa eſt vera eternitas. ¶ In illo etiam teſtimonio vbi ait Apoſtolus, Soli ſapienti deo, non diſſimilis eſt error veſter. Sed quod vobis reſpondimus de potentia, hoc etiam de ſapientia reſpondemus. Si eniꝫ dixiſſet Apoſtolus, ſoli ſapienti patri, nec ſic inde filium ſepararet. Non enim q̃a in apocalypſi de filio legitur, Habens nomẽ ſcriptum qḋ nemo ſcit niſi ipſe, ideo pater neſcit hoc nomen, a quo eſt inſeparabilis filius. Sicut ergo ſcit ⁊ pater quod nemo ſcire dictus eſt niſi filius, quia inſeparabiles ſunt, ſic etiam ſi dictum eſſet ſoli ſapienti patri, ſimul intelligi deberet ⁊ filius, quia inſeparabiles ſunt. Cum vero non ſit dictum ſoli ſapienti patri, ſed ſoli ſapienti deo ⁊ deus vnus ſit ipſa trinitas, multo eſt facilior nobis ſolutio huius quæſtionis, vt ſic intelligamus ſolum deum ſapientem, ſicut intelleximus ſolum potentem, id eſt patrem ⁊ filium ⁊ ſpiritum ſanctum. qui eſt vnus ⁊ ſolus deus, cui ſoli ſeruire iuſſi ſumus, ne male intelligentes vel potius non intelligentes contra hoc præceptum facere videamur, quia ⁊ domino noſtro Ieſu Chriſto ea quæ deo debetur ſeruitute ſeruimus. Non enim dictum eſt dominũ deuꝫ patrem adorabis ⁊ illi plus ſeruies. vt ſeruire permitteremur ⁊ filio: plus tamen patri tanq̃ maiori, minus autem filio tanq̃ minori deo, ſed dictum eſt, Dominũ deũ tuũ adorabis, ⁊ illi ſoli ſeruies. Soli ſcilicet omnipotẽti, ſoli ſapienti deo, vt vos repellere nimirum qui nolẽtes accipere vnũ ſolum deũ patrẽ, ⁊ filiuꝫ ⁊ ſpirituꝫ ſanctum, ⁊ dicẽtes vnũ dñm deum cui ſoli ſeruienduꝫ eſt, nõ eſſe niſi deũ patrẽ, ⁊ tamẽ etiam ⁊ filiuꝫ deũ, ⁊ dñm cõfitẽtes, apertiſſime duos deos ⁊ dominos, maiorẽ vnũ, minorẽ alterũ dicitis, ⁊ reos vos ſecundum errorem veſtrum præcepti huius violati eſſe

Ex libro de natura boni.
Ignis inferni æternus eſt nõ tamen vt deus æternus.
Aeternitas vera.
Deus ſolus bonus.
Marci.x.
G
i.Timo.v.
Ex libro contra Maximinũ .ij.
Deus ſolus ſapiens.
Apoca.xix.
H
Matth.iiij.
Solus deus ſapiens ⁊ potens, ſed non ſolus.

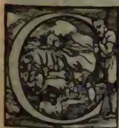
monstratis, quia non solum maiori verumetiam minori ea q domino deo debetur seruitute seruitis. Vbi autem dixit apstolus soli sapienti deo, cum scriberetur ad Romanos in fine epistolę sic loquitur, Ei autem qui potens ē (inquit) vos confirmare secundum euangelium meum & præconium Iesu Christi secundum reuelationem mysterij temporibus æternis taciti, manifestati autem nunc per scripturas prophetarum secundum preceptum æterni dei in obedientiam fidei in omnes gentes cogniti soli sapienti deo per Iesum Christum cui gloria in secula seculorum. hoc est ei qui potēs est nos confirmare, soli sapienti deo in secula seculorum. Quod autem interpositum est per Iesum Christum,
A vtrum soli sapienti deo per Iesuȝ Christum accipi debeat, vt scilicet solus deus sapiens per Iesum Christum sapiens esse intelligatur non participando sed gignendo sapientiam, quod est Christus Iesus, an vero non per Iesum Christuȝ sapienti, sed per Iesuȝ Christum gloria soli deo sapienti, videtur ambiguum. Sed quis audeat dicere per Iesum Christum fieri vt sit sapiens deus pater, cum secundum substantiam suam non dubitandum sit eum esse sapientem, potiusq; sit substantia filij per gignentem patrem quā substantia patris per genitum filium? Restat ergo vt soli sapienti deo gloria sit per Iesum Christum, hoc est clara cum laude notitia qua innotuit gentibus deus trinitas p ipsuȝ. Ideo per Iesum Christum, quia vt alia taceam, ipse præcepit baptizari gentes in nomine patris & filij, & spiritus sancti, vbi præcipue commendata est huius indiuiduæ gloria trinitatis. Deus itaq; quod est ipsa trinitas, propterea solus sapiens recte dicitur, quia solus secundum substantiam suam sapiens est, non secundum accidentem, vel accedentem participationem sapientiæ, sicut est sapiens rationalis quęcunq; creatura. Quod vero additum est, cui, vt diceretur cui gloria, cum sufficere si dictum esset, ei autem gloria, inusitatam nostræ linguæ indicat locutionem, non sensum quem requiramus, vel de quo ambigamus, insinuat. Quid enim sensui deperit si dicatur ei gloria, cui per Iesum Christum gloria? Hoc est namq; ei per Iesum Christum gloria, quod est cui per Iesum Christum gloria. Sed horum alter inusitatus, alter visitatus est ordo verborum. Etiam hoc inseruisti verbis tuis vt diceres, sed vere solus sapiens pater, quasi Apostolus dixerit soli sapienti patri. Sed dixit soli sapienti deo, quia deus est & filius, quod & vos vultis: deus est & spiritus sanctus, & non vultis: & ista trinitas est solus sapiens deus, qui nec potuit vnquam esse insipiens omnino, nec poterit. non per gratiam sapientiæ particeps, sed sapiens immobilitate atq; immutabilitate naturæ.

Deus solus sapiens dicitur recte.

Finis Epistolæ ad Romanos.

Ad Corinthios prior, missa fuit e Philippis per Stephanum & fortunatuȝ, & Achaicum, & Timotheum

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM PRIOREM AD CORINTHIOS.

ORINTHVS *Achaiæ metropolis olim erat, ob portuum commoditatem (est enim Isthmos) emporiū totius Achaiæ tum celeberrimum, tum opulentissimum. Ferè fit autem, ut eiusmodi ciuitatum mores multo sint corruptissimi, quod undiq; ex omni natione non tā mores quàm uitia soleant importari: & magnam uitæ licentiam negotiatorum genus sibi uindicat.* Proinde *Corinthij, tametsi prædicatione* Pauli *iam pridem euangelicam doctrinam accepissent, tamen adhuc ingenij uitæq; prioris uestigia nonnulla ac reliquiæ manebant, adeo ut periculum esset, ne per philosophos crucis prædicationem, ut humilem et indoctam fastidientes, et pseudapostolos ad Iudaismum inuitantes, à* Christi *synceritate alienarentur. Vsqueadeo ardua res est, ab ijs in quibus natus sis, et quibus diu assueueris, in alium hominē transformari. Quin diuus* Hieronymus *in præfatione secundi libri Commentariorum, quos scripsit in Epistolā ad Galatas, testatur sua etiamnum ætate apud Achaicos, horum quæ* Paulus *Corinthijs obijcit extitisse reliquias. Cum hodie satis esse putemus aquula modo tingi, ut subito fias* Christianus. Paulus *igitur sciens, non minoris esse uirtutis parta tueri, quàm parasse, filios suos, quos magno studio* Christo *genuerat (nam sesquianum apud illos egerat) pari studio ad* Christum *reuocat, et in*

euangelica doctrina confirmat, nunc apostolica sæuiens authoritate, corripiens, obiurgans, ac minitans deniq;: nunc paterno affectu blandiens atq; exhortans, et necessariæ reprehensiōis acrimoniam laudis admixtu leniēs, et sapientum medicorum exemplo, amarum absinthij pharmacum prælito melle condulcans, ac singulis malis opportuna admouens remedia. Primum opulentiæ comes solet esse tumor ac ferocitas. Et inter feroces plerunq; factiones oriuntur, dum nullus alteri uult cedere, et se quisq; potiorem ducit. Ad hæc opes comitatur luxus et gulæ studium, luxus libidinem comitem trahit. Porrò negotiatorum peculiaris est auaritia. Neq; uero solum tumebant opibus, uerumetiam Græcanicæ Philosophiæ supercilio, sine qua cæteros, ut Barbaros, despiciebant. Tumoris erat, quod ex dignitate apostolorum, à quo quisq; fuerat baptizatus, efferrent sese. Hinc illæ dissidiorum uoces, ego Apollo, ego Cephæ, ego Pauli. Præterea quod ne in conuenticulis quidem solennibus satis inter eos conueniret, quum in donis spiritualibus sibi quisq; placeret: et dum in eodem dono sibi nollent inuicem cedere, tumultus et confusio nasceretur, adeo ut in publico conuentu mulieres etiam loquerentur ac docerent. Porrò luxus simul et tumoris erat, quod quoties ad sacrosanctam cœnam conuenirent, quam Paulus dominicam uocat, in qua maxime conueniebat præstare Christianam concordiam, diuites nō expectatis tenuioribus, cibum caperent, et usq; ad temulentiam sese ingurgitarent, esurientibus cæteris, ut iam non solum dissidium illic esset et intemperantia, uerumetiam indecora quæ-

dam inæqualitas, quam dominica cœna nesciebat. Iam partim tumoris, partim philosophiæ uitium erat, quod Paulum quidam illorum ut tenuem atq; humilem, deinde ineloquentem et imperitum fastidirent. Propriũ uero philosophiæ fuit, quod resurrectionem mortuorum, fidei nostræ basim, in dubium uocarent. Luxus erat, quod promiscue uescerentur ijs, quæ tum simulachris dæmonum immolabantur, non uitato offendiculo infirmorum. Libidinis erat, quæ nusquam gentium regnabat impunitius quàm Corinthi, quod præter alia repertus sit inter eos, qui patris uxorem, hoc est, nouercam suam stupro contaminarit, nec huius authorem flagitij è suo contubernio profligarint, quódq; cum alijs flagitiosis Christianis cõmercium habuerint, uelut illorum uitijs fauentes. Huc pertinet quod præter decorum et uiri essent comati, et mulieres non uererentur nudo capite conspici in cœtu ecclesiastico, uelut ipso corporis habitu mores effœminatos, ac delitias præ se ferentes. Auaritiæ erat, quod non de fama, neq; de capite, sed de re pecuniaria inter sese lites agitarent, eò gliscente pecuniæ studio, ut Christiani rerum eiusmodi contemptum professi, apud ethnicos et impios iudices litigarent, magno dedecore Christiani nominis. Et a deo non negligerent potius pecuniolæ iacturam, ut ipsi ultro alios in huiusmodi negotijs circumuenirent. Postremo de matrimonio inter sese dissentiebant, iam tum asseuerantibus quibusdam Christianis, in totum à coniugio temperandum, cum uiderent apostolos ab uxoribus suis abstinere. Morbos ostendi Corinthiorum, non omnium, sed quorundam, qui ne gregem uni-

uerſum contagio inficerent, Paulus his remedijs occurre rit. Primo loco præfatus fiduciam ſuam de futura illorum conſtantia in Euangelio Chriſti, ſeuerius obiurgat ac docet, ne per contentionem humanam in hominibus glorietur, ſed per concordiam ex æquo glorientur in Chriſto, cui uni accepta ferenda ſunt omnia, obiter iudicans fontem eiuſmodi diſſidiorum animi tumorem eſſe. Proinde à ſupercilio mundanæ philoſophiæ ad crucis humilitatem reuocat, quæ licet oſtentationem non habeat, vim tamen et energiam habet. Indicat et authores huius mali pſeudapoſtolos, qui poſt Pauli abitum ſeſe ingerebant, declarans ſe rectum ieciſſe fundamentum: cauendum, ne illi ſuperſtruerent, quod paulò poſt eſſet demoliendum: hoc eſt, ne quid diſcerent Corinthij, quod mox eſſet dediſcendum. Deinde ceu pater cum filijs expoſtulat, quod huc prouecti ſint magnitudinis, vt iam authorem ſuum velut humilem contemnant, nihil nō perpetientem Euangelij gratia, cui ob idipſum magis etiã fauere conueniebat. Hortatur autem filios, ne degenerẽt à patre, neu vltro ſe pædagogis in ſeruitutem dedant. Atq; hæc quidem potiſſimum agit capite primo, ſecundo, tertio, et quarto. Porro quarti finis ad quinti initium mihi videtur pertinere. De inceſto præcipit, et publico conſilio decernit, uitandam hominis conſuetudinem: partim quo pudore correctus reſipiſcat, partim ne huius cõtactu cæteri inficiantur. Admonet autem, non hunc modo uitandum, uerumetiam omnes qui falſo titulo Chriſtiani manifeſtis flagitijs eſſent infames. Nam ethnicos flagitioſos non ita oportere uitari, uel quod noſtra non

referat,

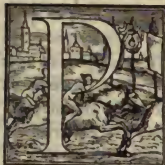
referat, quales illi sint: uel quod passim essent flagitiosi, ut omnes uitandi fuerint ei qui flagitiosos uellet effugere. Hæc agit cap. 5. Tertio de litibus admonet, si quid huiusmodi quæstionum inter ipsos natum esset, quod ipsum tamen inter Christianos fœdum uideretur, ob pecuniam, quæ nobis debeat esse uilissima, contendere ne res eò procedat, ut ethnici iudices adeantur, sed ipsi per arbitros quoscunque rem inter se transigant. Idq; agit capite sexto, cuius magna pars ad septimum pertinet, mea quidem sententia: nimirum ab eo loco, quo de matrimonio tractaturus, inter cætera uitia scortationem, adulterium, et masculam Venerem dánat, idq; prosequitur sub initium proximi capitis: Nescitis quod mébra uestra templa sunt Christi? Quarto loco præcipit de matrimonio, de uiduitate, de impari connubio, de diuortijs, de uirginitate: obiter admonens, ob susceptum Christianismum, non esse mutandum uitæ statum. Totoq; hoc sermone ita hortatur ad cœlibatum et continétiam, ut tamen coniugij remedium non adimat iis, quibus opus est. Hoc agitur capite septimo. Quinto, docet, carnes immolatas simulachris re nihil differre à cæteris carnibus, et tamen ab his abstinendum, si periculum sit, ne quis ethnicus aut Christianus infirmior ex eo quod uesceris, existimet te simulachrorum assentiri culturæ. Ab his et huiusmodi uitiis ueterum exemplo deterret. Idq; agit cap. octauo ac rursus capite nono, Nam in medio expatiatur in commendationem sui, tacite se præferens cæteris apostolis, etiam summis, qui solus omnium Corinthiis gratis impartierit doctrinam euange-

licam. Sexto docet, quid oporteat obseruari in conuentu publico Christianorum, ne uiri sint comati, ne mulieres nudo capillitio: tum in dominico conuiuio seruetur communitas et æqualitas: neq; enim illic agi negotium uentris, quod domi rectius agatur, sed mysticis epulis repræsentari cœnam dominicam. Præterea monet, ne quis ob dotem spiritualem sibi placeat, sed suã quisq; dotem in commune conferat commodum, exemplo membrorum corporis, exhortans, ut reliquis quidem donis, quæ contigerunt, recte utantur, præcipue tamen enitantur ad charitatem, sine qua reliqua a deo nihil conducant ut officiant etiam. Porrò cum charitati primas tribuerit, proximas tribuit prophetiæ: sic enim uocat enarrationem arcanæ scripturæ. In hac admonet uitandum esse tumultum et confusionem. Id fore, si uicissim et pauci dicant, mulieribus interim silere iussis, adeo ut nec discendi gratia rogare liceat in cœtu. Hæc agit capite undecimo, duodecimo, decimotertio, et decimoquarto. Septimo loco uarijs argumentis adstruit resurrectionem mortuorum, declarans qualis, et quibus modis ea sit futura. Atq; id quidem capite decimoquinto. Postremo capite familiaria quædam subijcit, de collatione pecuniæ in subsidia pauperum, de suo ad Corinthios reditu. Postremo Timotheum, et alios aliquot illis commendat. Diuus Ambrosius putat hanc non esse primam epistolam, quam Paulus scripserit Corinthijs: hanc, opinor, coniecturam secutus, quod cap. quinto: Scripsi, inquit, uobis in epistola, quasi prius alteris literis super hac re ad illos scripserit. Etiã

ſi Græci interpretes diſſentiunt. Hanc miſſam putant per Timotheum, cuius ſemel atq; iterum facit mentionem, ſimulq; per Stephanam, Fortunatum, et Achaicum, quos illis commendat. Rurſus alij putant ab Epheſo miſſam, quod in calce ſcribat: Permanebo autem Epheſi uſq; ad pentecoſten. Alij è Philippis, nam hanc inſcriptionem habent Græcorum codices. Nec mihi con iectare licet, quid ſequuti ſint qui ita ſenſerunt, niſi colligunt ex itinere ſcriptam ob ea quæ ſcribit Paulus: Veniam autem cum Macedoniam pertranſiero, nam Macedoniam pertranſibo. Ac mox: Nolo enim uos modo in tranſitu uidere.

Argumenti finis.

PRIORIS AD CORINTHIOS EXPOSITIO.

Gala.i.

AVLVS vocatus Apostolus Iesu Christi, per voluntatem dei, & Sosthenes frater ecclesiæ dei, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Iesu, vocatis sanctis.

Ex sermone euã gel. de muliere Chananæa.
Sauli & Pauli nominũ interpretatio.

PAVLVS primo Saulus, hoc est primo superbus, post humilis. Nã quando Saulus, a Saule nomen deriuatum erat. Saul autem rex superbus, in regno autem, Dauid humilẽ persequebatur. Quando ergo Saulus, qui postea Paulus, tunc vtiq; superbus, tunc persecutor innocentiũ, tũc vastator ecclesiæ. Acceperat enĩ literas (veluti zelo synagogæ ardens & insequens Christianum nomen) a sacerdotibus, vt exhiberet quoscunq; inuenisset Christianos ad luenda supplicia. Cum pergit, cum anhelat cædes, cum sitit sanguinem, cœlesti Christi voce prostratus est persecutor, erectus est prædicator. Prostrauit ergo Christus vna voce Saulum, erexit Paulum, hoc est prostrauit superbum, erexit humilem. Nam quæ fuit ratio mutandi sibi nominis, vt cum Saulus antea vocaretur, postea se Paulum dici vellet, nisi quia Sauli nomen in se agnouit, cum persequeretur, fuisse superbiæ? Elegit ergo humile nomen, vt Paulus, hoc est minimus vocaretur. Paulum enim minimum est. Paulum, nihil est aliud quam paruum. De quo nomine iam glorians humilitatemq; cõmendans, Ego enim (inquit) sum minimus apostolorũ. Ille Paulus apostolus missus est. Minimus ille factus magnus non per se, sed per eum quem persequebatur, missus est ad gentes, ex latrone pastor, ex lupo ouis. Missus est ad gentes ille apostolus minimus, & multum laborauit in gentibus, & per eum gentes crediderunt. Testes sunt eius epistolæ. Habes hoc & in euangelio sacratissime figuratum. Filia archisynagogi quædam defuncta erat, pater eius rogabat dominum vt iret ad eam: ægram reliquerat, & in periculo constitutam. Ibat dominus ad visitandam, & sanandam ægram. Interea mortua nunciata est & dictũ est patri, puella mortua est, noli iam vexare magistrum. Dominus autem qui sciebat se mortuos posse suscitare, non abstulit spem desperato, & ait patri, Noli timere. Tantum crede. Pergebat ad puellam, atq; in itinere inter turbas, quomodo potuit coarctauit se quædam mulier quæ fluxũ sanguinis patiebatur, & diuturno illo languore in medicos fru-

Actu. xiij.
Galat. i.
Actu. ix.
Actu. xxij.
D
Ratio mutãdi nõis in Paulo.
i. Cor. xv.
Actu. xxij.
Galat. i.
E
Matth. v.
Luce. viij.

stra omnia quæ habebat impendera'. Vbi fimbriam vestimenti eius tetigit, sana facta est. Aliquid est, quod nobis significante mysterio loquitur Christus. Filia illa Archisynagogi significabat populum Iudæorum, propter quem venerat Christus qui dixit, Non sum missus nisi ad oues quę perierūt domus Israel. Illa vero mulier, quæ fluxum sanguinis patiebatur ecclesiam figurabat ex gentibus: ad quam Christus per presentiam corporis nō erat missus. Ad illam ibat, illius salutem intendebat: hęc intercurrit, tāgit fimbriam quasi nescientis, id est sanatur tanquā ab absente. Dicit ille, Quis me tetigit? Quasi diceret. Non noui hunc populum. Populus quem non cognoui seruiuit mihi. Tetigit me aliquis. Ego enim sensi virtutem de me exisse, id est euangelium emissum totū orbem implesse. Tangitur autem fimbria, exigua pars vestimenti & extrema. Fac vestem Christi quasi apostolorum. Ibi fimbria Paulus erat, hoc est extremus & minimus. Nam vtrunque de se dixit, Ego sum minimus apostolorum. nam post omnes vocatus est, post omnes credidit, plus omnibus sanauit.

Filia Archisynagogi significat populum Iudæorum.
Matth. xv.
Mulier fluxum sang. pat. figurat ecclesias de de gentibus.
ps. xvij.
F
Apostoli sunt quasi vestis Christi, cuius fimbria Paul⁹.
i. Cor. xv.

Cum omnibus qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi in omni loco / vel / ipsorum vel nostro. Gratia vobis & pax a deo patre nostro, & domino Iesu Christo.

Qui deuorant populum meum vt cibum panis, deum nō inuocauerunt. Nonne quotidie tales rogant deum? Non rogant deum. Attendite si possimus hoc dicere adiuuante ipso deo. Deus gratis se vult coli, gratis se vult diligi, hoc est caste amari, non propterea amari quia dat aliquid preter se, sed quia dat se. Qui ergo inuocat deum vt diues fiat, deum nō inuocat. Hoc inuocat quod vult ad se venire. Quid enim est inuocare, nisi vocare in se? In se vocare, hoc dicitur inuocare. Nam cum dicis, Deus da mihi diuitias, nō vis vt ipse deus ad te veniat, sed vis vt diuitiæ veniant ad te. Quod vis vt ad te veniat, hoc inuocas. Si autem deum inuocares, ipse ad te veniret, ipse esset diuitiæ tuæ. Nunc autem vis habere arcam plenam, & inanem conscientiam. Deus non implet domum, sed pectus. Quid tibi prosunt exteriores diuitię, si te interior premit egestas? Ergo isti qui propter secularia commoda, qui propter terrena bona, qui propter vitā pśentē & terrenā fœlicitatē inuocāt deū, nō inuocāt deū. ¶ Et multum misericors oibus inuocantibus te. Et quid est qd dicit multis in locis scriptura, Quia inuocabunt, & non exaudiam eos? Certe misericors est oibus inuocantibus se, nisi quia quidā inuocantes non ipsum inuocant. De quibus dicitur, Dñm nō inuocauerunt. Inuocant, sed non dominū inuocant. Inuocas quicquid amas. Inuocas quicquid in te vocas. Inuocas quicquid vis vt veniat ad te. Porro si deum propterea inuocas, vt ad te veniat pe.

Ex tracta.
ps. lij.
Colendus ē deus gratis & caste amandus.
Inuocare deum quid sit.
G
Ex tracta.
ps. lxxx.
Prouerb. i.
ps. lxxxv.
ps. xlij.

cunia, vt veniat ad te hæreditas, vt veniat ad te secularis digni-tas, illa inuocas quæ vis vt veniant ad te. Quid ergo (inquis) fa-ciam? Quid ores? Quid ores? Quod te docuit dominus, quod te docuit cœlestis magister. Inuoca deū tanquā deū, ama deū tanquā deum. Illo melius nihil est. Ipsum desidera, ipsum cōcupisce. Vide inuocantem deum in alio psalmo, Vnā petij a dño, hāc requirā. Quid est qđ petit? Vt in habitem in domo dñi per omnes dies vitæ meæ. Vt quod hoc? vt contempler delectationem domini. Si ergo amator dei esse vis, syncerissimis medullis castisq; su-spirijs ipsum dilige, ipsum ama, illi flagra, illi inhia, quo iucun-dius nihil inuenis, quo melius, quo lætius, quo diuturnius. Quid enim tam diuturnum quam id quod est sempiternum? Non ti-mes ne aliquādo a te pereat, q̄ facit ne tu pereas. Si ergo tu inuo-cas deum tanquam deum, securus esto, exaudiris, pertinesq; ad istum versum, Et multum misericors omnibus inuocantibus te.

H
Inuocandus est deus tāquā deus vt exaudiaris.
ps. xxvi.
Quō est aman-dus deus.

¶ Prope est dominus omnibus inuocantibus eum. Vide quod sequitur, Omnibus qui inuocant eum in veritate, Nam multi eū inuocant nō in veritate, aliud ab illo quęrunt. Quare amas deū. Quia dedit mihi sanitatem, quia dedit mihi vxorem diuitem, dedit (inquit) filios, dedit familiam. Ideo amas? Ideo nihil am-plius q̄ris? Esto esuriens, adhuc, pulsa ad ianuam patrisfamilias. habet adhuc quod det. In mendicitate es cum omnibus his quæ accepisti, & nescis. Pannosam carnem mortalitatis adhuc portas, stolam illam gloriæ immortalitatis nondum accepisti, & quasi i saciatus non rogas. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quia ipsi saturabuntur. Ergo, si bonus est deus, quia ista tibi dedit, quanto beatior eris cum seipsum tibi dederit? Desiderasti tanta ab illo, rogo te desidera & ipsum. Neq; enim vere dulciora sunt ista, quæ illæ aut aliqua ex parte comparanda sunt illi. Ergo qui Deum ip-sum, a quo accepit de quibus gaudet, p̄ponit his omnibus rebus quas accepit, ipse inuocat deum in veritate. ¶ Inuocat te dñe fi-des mea, quā dedisti mihi, quā inspirasti mihi p humanitatē filij tui p ministerium p̄dicatoris tui. Et quomō inuocabo deū meū & dñm meū? Q̄m vtiq; in meipsum eū vocabo, cū inuocabo eū.

Ex tracta. ps. cxliij.
Matth. v.
A
Quid sit inuo-care deum in veritate.
Ex libro con-fessionum. i.
Infra. xiij.

Gratias ago deo meo semper pro vobis, de in gratia dei quæ data est vobis in Christo Iesu, quia in omnibus diuites facti estis in illo, in omni verbo, & quibus rebus in omni scientia, quibus rebus sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis, ita vt nihil vobis desit in vlla gratia, expectantibus reuela tionem domini nostri Iesu Christi, qui & confirma bit vos vsq; in finem sine crimine in die aduētus do mini nostri Iesu Christi.

IN quacūq; die inuocauero te, ecce sciui quoniam deus meus es tu. Magna scientia. Non ait, sciui quia deus es, sed quia deus meus es, Tuus est enim cum tibi subuenit. Tuus est cum tu ab illo alienus non es. Vnde dicitur, Beatus populus cuius est dominus, deus ipsius. Quare cuius est? Cuius enim non est? Omniū quidem deus, est, sed eorum proprie deus dicitur qui eum diligunt, qui eum tenent, qui illum possident, qui illum colunt, qui tanquam de domo magna ipsius, sunt familia eius, redempti magno sanguine vnici filij. Quantum dedit nobis deus vt ipsius essemus, & ipse sit noster. — Ex tracta. ps.lv. / Psal.cxliii. / Deus est ppie eorum qui eu diligunt.

Fidelis deus per quem vocati estis in societatem filii eius Iesu Christi domini nostri. — i.Thess.v. Infra.x.

FIdelis deus, qui se nostrum debitorem fecit, non aliquid a nobis accipiendo, sed tanta nobis permittendo. Parum erat promissio, etiam scripto se teneri voluit, veluti faciēs nobiscum chirographum promissorum suorum, vt cum ea quę promisit soluere inciperet, in scriptura promissorum consideraremus ordinem soluendorum. Tempus itaq; prophetiæ prędictio erat: (vt sæpe iam diximus) Promissionum. Promisit salutem æternam & beatam vitam cum angelis sine fine, & hæreditatem immarcescibilem, gloriam sempiternam, dulcedinem vultus sui, domum sanctificationis suæ in cœlis, ex resurrectione a mortuis, nullum deinceps moriendi metum. Hoc est promissum eius tanquam finale, ex quo decurrit omnis nostra intentio. Quo cum venerimus, nihil amplius requiramus, nihil amplius exigamus. Sed ad illud quod erit in fine, quo ordine veniatur, neq; hoc tacuit promittendo & prænunciando. Promisit enim hominibus diuinitatem. Mortalibus, immortalitatem. Peccatoribus, iustificationem. Abiectis, glorificationē. Quicquid promisit, indignis promisit, vt non quasi operibus merces promitteretur, sed gratia a nomine suo gratis daretur. — Ex tracta. ps.cix. / Deus fecit se nostrū debitorē / Col.ij. / Promissiones dei. / C

Obsecro autem vos fratres: per nomen domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dicatis oēs, & nō sint in vobis schismata. Sitis autem perfecti in eodem sensu, & in eadem scientia. — Ex lib. de pastoribus.

MVlti erant apostoli, & vni dicitur. Pasce oues meas. Absit vt desint modo boni pastores. Absit a nobis vt desint. Absit a misericordia ipsius vt nō eos gignat, atque constituat. Vtique si sunt bonę oues, sint & boni pastores. Nam de bonis ouibus fiunt boni pastores. Sed oēs boni pastores in vno sunt. Vnū sunt. Illi pascūt. Xp̄s pascit. Nō.n. vocē suā dicunt amici sponsi. sed gaudio gaudēt ppter vocē spōsi. Ille ergo pascit vnus in his: & — Ioan.xxi. / Ioannes.iij.

I.Cor.i. hi in vno. Gloriantur pastores. Sed qui gloriatur in domino glorietur. Hoc est Christum pascere, hoc est Christo pascere, hoc est in
D Christo pascere, præter Christum sibi non pascere. Sint ergo om
Ioan.x. nes in pastore vno, & dicant vocem pastoris vnam, quam audiăt oues, & sequantur pastorem suum. Non illum, aut illum, sed vnũ, & omnes in illo vnam vocem dicant, diuersas voces nõ habeăt. Obsecro vos fratres, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. Hanc vocem aliquantam ab omni schismate purgati ab omni hæresi, audiant oues, & sequantur pastorem suum, dicentem. Quæ sunt oues meæ, vocem meam audiunt, & sequun
Psal.cxx. tur me. Sunt enim & montes boni. Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Et vide quia non tibi in montibus spes est. Auxilium meum a domino qui fecit cœlum & terram. Noli putare te iniuriam facere montibus sanctis, quando dixeris. Auxilium meum non a montibus, sed a domino qui fecit cœlum & terram. Ipsi montes hoc tibi clamant. Mons erat qui
Montes erant apostoli. clamabat. Audio in vobis schismata fieri, & vnusquisq; vestrum dicit, Ego sum Pauli, Ego Apollo, Ego Cephę, Ego autẽ Christi. Leua oculos in istum montem, audi quid dicat: & ne in ipso mõte remaneas, audi etiam quid sequatur, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? Ergo posteaquam leuaueris oculos tuos in mõtes vnde veniet auxilium tibi (idest in auctores diuinarum scripturarum) attende, omnibus medullis suis, omnibus ossibus, clamantem. Domine quis similis tibi? vt securus sine vlla iniuria montium dicas. Auxilium meum a domino, qui fecit cœlum & terrã. Nõ solũ tũc tibi nõ succẽsebunt mõtes, sed tũc amabũt, tũc magis fauebunt. Si in ipsis spem tuam posueris, cõtristabuntur.

B Significatum est enim mihi de vobis fratres mei, ab eis qui sunt Cloes, quia contentiones inter vos sunt. Hoc autem dico, quod vnusquisq; vestrum di
Infra.iij. cit. Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi.

Ex lib. de prædestinatione sanctorum. Agebat Apostolus, ne quisquam gloriaretur in homine, quoniam dissensiones exortę fuerant inter Corinthios christianos, ita vt vnusquisq; diceret: Ego quidem sum Pauli, Alius autem, Ego Apollo: Alius vero, Ego Cephæ. Et inde ventum est vt diceret, Stulta mundi elegit deus, vt confundat sa
Cõtẽnẽdam esse gloriã mundi. pientes, & infirma mundi elegit deus, vt confundat fortia, & ignobilia & contemptibilia mundi elegit deus & ea quæ non sunt, tanquam sunt, vt quę sunt euacuet, vt non glorietur coram deo omnis caro. Hic certe cõtra humanam superbiam, satis clara est apostoli intentio, ne in homine quisquam glorietur, ac per hoc nec in ipso. Deniq; cum dixisset, Vt non glorietur omnis caro coram

deo, vt ostenderet in quo debeat homo gloriari, mox addidit, Ex ipso autem vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia a deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, vt quemadmodū scriptum est, qui gloriatur, in domino glorietur. Ii depuenit ista eius intentio, vt postea increpans dicat, Adhuc enim estis carnales. Cum enim sint inter vos æmulatio & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Si enim quis dicat, Ego sum quidem Pauli, alius autem, ego Appollo, nonne homines estis? Quid ergo est Apollo? Quid autē Paulus? Ministri per quos credidistis, & vnicuiq; sicut dominus dedit. Ego plantaui Appollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Itaq; , neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Videtis ne nihil aliud agere apostolus, nisi vt humilietur homo, & exaltetur deus solus? quandoquidem in eis qui plantatur & rigantur, nec ipsum plantatorem & rigatorem dicit esse aliquid, sed qui incrementum dat deum. Quamuis & hoc ipsum quod ille plantat, hic rigat, non ipsis, sed domino tribuat, dicens. Vnicuiq; sicut dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit. Hinc ergo in eadem intentione persistens, ad hoc venit vt diceret. Itaq; nemo glorietur in homine. Iam enim dixerat. Qui gloriatur, in domino glorietur. Post hæc & alia nonnulla quæ his connectuntur, perducitur eadem ipsa eius intentio, vt dicat. Hæc autem fratres transfiguraui in me, & Apollo propter vos, vt in nobis discatis, ne supra quam scriptum est vnus pro altero infletur aduersus alterum. Væ illis qui oderūt vnitatē, & partes sibi faciunt in hominibus. Audiant illum qui volebat eos facere vnum in vno ad vnum. Audiant illum dicentem, Nolite vos facere multos. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Neq; qui plātat est aliqd, neq; q rigat, sed q incremētū dat deus. Illi dicebant, Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ: Et ille, Diuisus est Christus? In vno estote. vnum estote, vnius estote. Nemo ascendit in cœlum nisi qui de cœlo descendit. Ecce volumus esse tui, dicebant Paulo. Et ille. Nolo istis Pauli. Sed eius estote cuius est vobiscum Paulus. Nemo nouit filium nisi pater. Neq; patrē quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Sicut ergo ipse per se nouit patrem, nos aūt per ipsum nouimus patrē, sic intrat in ouile p seipsum, & nos per ipsum. Ostium dicebamus p Christum nos habere ad vos. Quare? Quia Christum pdicamus. Nos Christum pdicamus, & ideo p ostium intramus. Christus aūt Christum prędicat, quia seipsum prędicat, & ideo pastor & et seipsum intrat. Tenet ergo quemodo dominus Iesus Christus ostium sit, & pastor: ostium, pādēdo se, pastor, intrando p se. Et quidē fratres mei, quod pastor est, dedit & mēbris suis. Nā & Petrus pastor, & Paulus pastor, & cæteri apostoli pastores, & boni episcopi pastores. Ostium vero nemo vestrum se dicit, hoc sibi ipse proprie tenuit, qua

F
Cur deus hō

Intentio Pauli est vt humilietur homo, & exaltetur deus.

A
1.Cor.1.

G
1.Cor.iij.

Ex tract. euāgelij secundum Ioan. xij.

Ex tract. euāge lij secundum Ioan. xlvij. Matth. xi. Ioan. xi.

H
Quomodo dominus Iesus ostium sit, & pastor.

tenuit, qua intraret oues. Deniq; apostolus Paulus boni pastoris implebat officium quando Christum prædicabat, quia per ostiū intrabat. At vbi oues indisciplinatæ cœperunt facere schismata, & alia ostia sibi ponere, non qua intrarent vt congregarentur, sed qua errarent vt diuiderentur, dicentes alij, ego sum Pauli, alij ego Cephæ, alij ego Apollo, alij ego Christi, expauescens ad eos qui dixerunt, ego sum Pauli, tanquam clamans ad oues, Miseræ, quo itis? Non sum ostium. Nunquid Paulus (inquit) pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Qui autē dicebant, Ego sum Christi, inuenerant ostium.

Ex tracta. ps. xxxv. Hier. xvij. ¶ Discite, quantum præsumatis de deo, & quantum tribuatis hominibus, quia maledictus omnis qui spē suam ponit in hominem. Modestissime & humiliter sanctus apostolus Paulus zelans vere ecclesiam, sed sponso, non sibi, & horrens illis quando voluerunt dicere, Ego sum Pauli, ego Apollo, suam personam potius a sumpsit, quam calcaret & contemneret vt Christum glorificaret. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Repellit a se, sed vt mittat ad Christus.

A Non vult a sponsa amari pro sponso, nec amicos sponsi. Amici enim sponsi apostoli. Hinc sponso, & ille humilis Ioannes (qui putabatur Christus) zelabat. Vnde ait, Non sum ego Christus.

Ioan. i. Sed qui post me venit maior me est, cuius non sum dignus corrigiam calceamenti soluere. Vere quia tantum se humiliat, ostendit se non esse sponsum. sed amicum sponsi, & ideo ait, Qui ha-

Ioan. iij. bet sponsam, sponsus est. Amicus autem sponsi stat, & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi, Huic ergo zelabat eccle-

i. Cor. iiij. siam & Apostolus, dicens. Sic nos existimet homo vt ministros

Ex tracta. ps. xliij. Christi, & dispensatores ministrorum dei.

¶ Ecclesiæ filiæ apostolorum, filiæ regum sunt. Ille enim rex

Apostoli reges ecclesiæ filiæ regum. regum. Illi autem reges, de quibus dictum est. Sedebitis super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel. Prædicauerunt verbum veritatis, & genuerunt ecclesias, non sibi, sed illi.

Matth. xix. Ad hoc pertinet sacramentum quod scriptum est in lege. Si mor-

Deut. xxv. tuus fuerit frater, accipiat vxorem eius frater eius, & suscitet semen fratri suo. Accipiat vxorem eius, & suscitet semen, non sibi, sed fratri suo. Dixit Christus. Dic fratribus meis. Dixit in psal-

B

Deut. xxv. Psal. xxi. mo, Narrabo nomen tuum fratribus meis. Mortuus est Christus, resurrexit, ascendit, absentauit se corpore. Susceperunt fratres eius, vxorem eius (prædicationem euangelij) generaturi fi-

i. Cor. iiij. lios, non per seipsos, sed per euangelium propter nomen fratris: Ego vos genui. Itaq; suscitantes propter nomē fratris semen fra-

Psal. xliij. Prædicatores se mē Christo mortuo suscitant. tri suo, quotquot genuerunt, non Paulianos aut Petrianos, sed Christianos nominauerunt. Videte si non iste sensus vigilat, & in his versibus. Cum enim Dauid diceret, A domibus eburneis (dixit de regalibus, amplius, pulchris; lenibus, qualia sunt corda

sanctorum) subiecit. Ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo. Filiæ quidem regum, filiæ apostolorum tuorum sed in honore tuo, quia semen illi suscitauerunt fratri suo. Ideo ipsos quos suscitauerat fratri suo Paulus, cum videret currere ad nomen suum, exclamauit, Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? Quid enim ait lex? Et habeat natus nomen defuncti. Defuncto nascatur, defuncti nomine appelletur. Ad hoc legitimum Paulus volentes appellari ex nomine suo reuocat. Nunquid Paulus pro nobis crucifixus est? Ad defunctus aspicite. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? Quid ergo? Quido illos genera sti, quid si nomen tuum illis imposuisti? Aut in nomine Pauli baptizati estis? Delectauerunt te filiæ regum in honore tuo. Tenete, seruate. In honore tuo. Hoc est habere vestem nuptialem, illius honorem, illius gloriam quærere. Deut.xxv.

C Quid sit habere vestē nuptialem.

¶ Excellentes quippe in ecclesia, paci debent vigilanti intentione consulere, ne propter suos honores superbe agendo schismata faciant vnitatis compage dirupta. Colles autem ita eos imitando & obediendo subsequantur, vt eis Christum anteponant, ne malorum montium (quoniam videntur excellere) vana auctoritate seducti, se a Christi vnitate dirumpant. Ideo dictum est, Suscipiant montes pacem populo. Dicant quidem, Imitatores mei estote sicut & ego Christi, sed rursus dicant, Licet si nos, aut angelus de cœlo annunciauerit vobis præterquam quod accepistis, anathema sit. Dicant etiam, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? Aut in nomine Pauli baptizati estis? Ita suscipiant pacē pp̄lo dei (.i. pauperibus dei) nō illis sʒ cū illis regnare cupientes. Illi quoqʒ non dicant, Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ: sed omnes dicant, ego sum Christi. Hæc est iustitia, non anteponere seruos domino, nec æquare: ita leuare oculos in montes vnde auxilium veniat sibi, vt tamen auxilium non sperent a montibus, sed a domino qui fecit cœlum & terrā. Ex tracta. ṡs. lxxj. Superiores maxime debent cōsulere paci. Psal.lxxi. I.Cor.iiij. Gala.i. I.Cor.i. Psal.cxx.

¶ Et ego dico tibi, Tu es Petrus. Simon quippe antea vocabatur, hoc autem ei nomen vt Petrus appellaretur a domino impositum est, & hoc in ea figura, vt significaret ecclesiam. Quia enim Christus petra, Petrus populus christianus. Petra enim principale nomen est, ideo Petrus a petra, non petra a Petro, quomodo non a christiano Christus, sed a Christo Christianus vocatur. Tu es ergo, inquit, Petrus, & super hanc Petram, quam confessus es, super hanc petram quam cognouisti, dicens, Tu es Christus filius dei viui, ædificabo ecclesiam meam, idest super meipsum filium dei viui ædificabo ecclesiam meam. Super me ædificabo te, non me super te. Nam volētes homines ædificari super homines dicebant, Ego quidem sum Pauli, ego aūt Apollo, ego vero Cephæ. Ipse est Petrus. Alij vero q nolebant ædificari super Petrum, sed super petras, dicebant, ego autē sum Christi. Aposto- Ex sermone euāgelij. Matth.xvi.

D Quare Simon vocatus est Petrus.

Petra confessio fidei.

lus autem Paulus, vbi cognouit se elegi, & Christum contemni, Diuisus est, inquit, Christus? Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Quomodo nõ in Pauli, sic nec in Petri, sed in nomine Christi, vt Petrus ædificaretur super petram, non petra super Petrum. Fuistis enim, inquit, aliquando tenebræ nunc autem lux, sed in domino. Quod nemo potest in Paulo, nemo in Petro, nemo in alio vllo apostolorum, hoc potest in domino. Ideo bene Paulus vtiliter se contemnes, illũ cõmendis, nunquid Paulus pro vobis (inquit) crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Nõ ergo in me, sed mecum: non sub me, sed sub illo.

Ephes. v.

Diuisus est ergo Christus? Nunquid Paulus crucifixus est ꝑ vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis?

Ex tract. euge. sm. Ioan. lxx. Ioan. v.

Baptismus domini diuinus, quia dominus deus. Potuit autem Iesus Christus si vellet dare potestatem alicui seruo suo, vt dare baptismum suum tanquam vice sua, & transferre a se potestatem baptizandi, & cõstituere in aliquo seruo suo, & tantam vim dare baptismo translato in seruum, quãtam vim haberet baptismus datus a dño. Hoc noluit ideo, vt in illo spes esset baptizatorum, a quo se baptizatos agnoscerent. Noluit ergo seruum, spem ponere in seruo. Ideoq; clamabat Apostolus cũ videret homines volentes ponere spem in illo, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Baptizauit ergo Paulus tanquam minister, non tanquam ipsa potestas. Baptizauit autem dominus tanquam potestas. Intendite. Et potuit hanc potestatem seruo dare, sed noluit. Si eñ daret hanc potestatem seruis, idest vt ipsorum esset quod domini erat, tot essent baptismi, quod essent serui: vt quomodo dictus est baptismus Ioãnis, sic diceretur baptismus Petri, baptismus Pauli, baptismus Iacob, Thomæ, Bartholamæi, Matthæi. Ille enim baptismus Ioãnis dictus est. Sed forte aliquis existet & dicet: Proba nobis, qđ Ille baptismus Ioannis dictus est. Probato ipsa veritate dicente, quando interrogauit Iudæos. Baptismus Ioannis vnde est? de cælo an ex hominibus? Ergo nec tot baptismi dicerentur quod essent serui qui baptizabant accepta potestate a domino, sibi tenuit dominus baptizandi potestatem, seruis ministerium dedit. Dicit se seruus baptizare, recte dicit, sicut Apostolus dicit, Baptizaui autem & Stephanæ domum, sed tanquam minister. Ideo si sit & malus, & contingat illi habere ministerium, & si eum homines non norunt, & Deus eum nouit permittit deus baptizari per eũ qui sibi tenuit potestatem, vt siue baptizaret in ministerio seruus bonus, siue baptizaret in ministerio seruus malus, non sciret se ille qui baptizaretur, baptizari nisi ab illo qui sibi tenuit baptizãdi potestatem. ℭ Ergo boues illi dominũ magnificabant, nõ se.

De ptãte baptizandi.

F

Matth. xxi.

Dominus sibi retinuit potestatẽ baptizandi, seruis autẽ dedit ministerium.

Ex tracta. euãgelij secundũ Ioan. x.

Videte bouem magnificantem dominum suum, quia agnouit bos possessorem suum. Attendite bouem timentē ne deseratur possessor bouis, & in bouem præsumatur, quemodo expauescit eos qui volunt in eo spem ponere. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Quod dedit, non ego dixi Gratis accepistis. Columba de cœlo descēdit. Ego (inqt) plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Neq3 qui plantat est aliquid, neq3 qui rigat, sed qui incrementū dat deus. G

❡ Scribo vobis filioli, quia remittuntur vobis peccata per nomen eius. Ideo filij, quia remissis peccatis nascimini. Sed per cuius nomen remittūtur peccata? Nunquid Augustini? Ergo nec per nomen Donati. Videtis quis Augustinus, aut quis Donatus. Nec per nomen Pauli, nec per nomen Petri. Nam diuidentibus sibi ecclesiam, & partes facere de vnitate conantibus, parturiens paruulos mater charitas, in Apostolo exponit viscera sua, cōscindit quodammodo verbis vbera sua, plorat filios quos videt efferri. Reuocat ad vnum nomen eos qui multa nomina sibi facere volebant. Repellit ab amore suo, vt Christus ametur, & dicit. Nūquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Quid dicit? Nolo mei sitis. Vt mecum sitis, ex me estote. Omnes illius simus, qui pro nobis mortuus est, qui pro nobis crucifixus est. Vnde & hic dimittuntur vobis peccata per nomen eius, non per nomen hominis alicuius. Ex sermone epistolæ Ioan. ij. 1. Ioan. ij.

❡ Temporibus apostolorum qui dicebant, Ego quidem sum Pauli, ego quidem Apollo, ego autē sum Cephæ. quamuis non per impiorum, sed sanctorum nomina, ipsi tamen impia schismata faciebant. Hoc ipsorum erat proprium detestabile vitium. Quod vero sciebant Christum pro se esse crucifixum, & se in eius nomine baptizatos, non erroris eorum, sed diuini apud eos muneris erat. Hanc dei veritatem in iniquitate schismatum suorum detinebant. Hanc approbans beatissimus Paulus, non per illa vitia destructa, etiam istam destruit, sed per hāc confirmatam illa emendanda conuincit. Nunquid Paulus (inquit) pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? vt per verum dei qđ tenebant, de suo falso erubescerent quod agebant. Prorsus fieri potest vt aliqui verum habeant baptismum, & non habeant veram fidem, sicut fieri potest vt verum habeant euangelium, quod non recte intelligendo falsi aliquid de deo credant. Nunquid propter ipsam fidei falsitatem, etiam euangelium (quod apud eos verum inuenitur) detestandum aut emendandum putabimus? Nec illos Corinthios arbitror (quos in schismata dissiluisse redarguit) verā fidem habuisse in eo quod dicebant. Ego sum Pauli. Hoc enim falsum erat. Verum tamen baptismum habebant. ex cuius veritate vt istam corrigerent falsitatem, ab eo ipso audiunt, Nunqđ Paulus ꝑ vobis crucifixus est? aut ī nomine Pauli baptizati estis? H Ex lib. de vnico baptismo.

A Erant illic etiam qui mortuos resurgere non credebant, & in eo vtique non veram tenebant, atque habebant fidem. Ex eo tamen quod verum habebant (quoniam credebant Christum resurrexisse, in quo fuerant baptizati) dat operam Apostolus, etiam illud curare in quo eis fides sana non erat, dicens. Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Vt quoniam Christum resurrexisse crediderant, & hoc in eis sanum erat, illud etiam sanaretur, quod resurgere mortuos, errore perniciosissimo non credebant.

i. Cor. xv.

Ex tracta. ps. liiij. Psal. liiij.

¶ Vide quemadmodum magnus ille miles Christi in se curam paruulorum iactari noluit. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Quid eis dixit aliud nisi iactate in dominum curam vestram, & ipse vos enutriet? Modo autem vult paruulus iactare curam suam in dominum, & occurrit nescio quis, & dicit. Ego excipio. Responde & tu, portum quaero, non saxum.

Ex tracta. ps. lxv.

¶ Illuminans tu mirabiliter a montibus aeternis, Magnifice, cuius pondere dictum est tu, ne putet aliquis quod eius montes illuminent. Multi enim putantes quod ab ipsis montibus illuminarentur fecerunt sibi partes de montibus, & ipsi montes ceciderunt, & ipsi confracti sunt. Nescio qui sibi fecerunt Donatum. Nescio qui sibi fecerunt Maximinum. Nescio qui fecerunt illum, & illum. Quare com putant sibi salutem suam in hominibus esse, non in Deo. O homo. Venit ad te lux per montes, sed deus te illuminat, non mons. Illuminans tu (inquit) Tu non montes. Tu illuminans a monti-

B

Spes non est homine ponenda. Ho recedens a deo nihil est.

bus quidem aeternis, sed tu illuminans. Ergo fratres ad hoc dictum est, ne quisquam vestrum velit spem suam ponere in hominem. Tandiu est aliquid homo, quandiu illi haeret a quo factus est homo, Nam recedens ab illo, nihil est homo & cum haeret illis. Tu sic accipe consilium per hominem, vt illum consideres qui illuminat hominem. Etenim & tu potes accedere ad illum, qui tibi per hominem loquitur. Non enim fecit illum accedere ad se, & te repellit. Et qui vere sic accessit ad deum, vt in illo habitet deus, displicent illi omnes qui in illo non ponunt spem suam. Propterea datum est quoddam exemplum. Cum ipsos apostolos sibi diuiserunt, & in schismata ierunt, quid dicebant? Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephae, id est Petri. Hos plangit Apostolus, & dicit eis, Diuisus est Christus? & se elegit quem apud ipsos contemneret. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Vide bonum montem, quaerentem gloriam non sibi, sed a quo montes illuminantur. Nolebat de se praesumi, sed de illo de quo ipse praesumpserat. Quisquis ergo ita se commendare voluerit populis, vt si forte contigerit ei aliquis tumultus, frangat populos post se, & diuidat ecclesiam catholicam propter se, non

C

est de illis montibus quos illuminat altissimus. Sed quid est iste? contenebratus a se, non illuminatus a domino.

Gratias ago deo meo, ꝙ neminem vestrum baptizaui nisi Crispum, & Caium. Ne quis dicat ꝙ in nomine meo baptizati sitis. Baptizaui autem & Stephanæ domum: cæterum nescio si quem alium vestrum baptizauerim.

POterat si voluisset dominus Iesus, baptismi sui potestatem dare alicui, vel aliquibus præcipuis seruis suis, quos iam fecisset amicos suos, qualibus ait, Iam non vos dico seruos, sed amicos. Vt quemadmodum per virgam florentem demonstratus est Aaron sacerdos, ita in eius ecclesia, vbi plura & maiora miracula facta sunt, per aliquod signum demonstrarentur excellentioris sanctitatis ministri, & dispensatores ministeriorum, qui soli baptizare deberent. Sed si hoc fieret, quamuis eis a domino attributus tamen ipsorum iam baptismus diceretur, sicut baptismus Ioannis fuit. Ideo Paulus gratias agit deo, ꝙ neminem ipsorum baptizauerat, qui tanquam obliti in cuius nomine baptizati essent, per hominum se nomina diuidebant. Cum enim tantum valet baptismus per hominem con temptibilem, quantum per Apostolum datus, ita nec illius, sed Christi esse cognoscitur. Quod in ipso domino Ioannes, per illam columbę speciem se didicisse testatur. Nam secundum quid aliud dixerit, Et ego nesciebam eum, non plane video, nisi quia secundum aliquid eum sciebat, secundum aliquid adhuc nesciebat. Sciebat videlicet sponsum filium dei de cuius plenitudine omnes acciperent. Sed quia sic ex eius plenitudine ipse acceperat baptizandi potestatem, vt Ioannis baptismus diceretur, nesciebat utrum sic daturus esset & cæteris, an vero proprium baptismum sic habiturus, vt per quemlibet daretur, siue excellentioris gratiæ ministrum, siue inferioris, siue per centeni fructus hominem, siue sexageni, siue triceni, siue per frumentum siue per paleam, non nisi illius vnius esse cognosceretur, & hoc per spiritum didicit veluti columbam descendentem & manentem super eum. Itaque inuenimus dictum ab apostolis, & gloriam meam, & euangelium meum, quamuis vtique a domino impartitum atque donatum. Baptismus autem meus, nemo eorum dixit omnino. Neque enim omnium æqualis est gloria, nec ministrant omnes æqualiter, nec æquali prudentia sunt omnes præditi. Et in euangelizando alius alio melius operatur, & ideo dici potest alius alio doctior, ex ipsa doctrina spiritali. Alius autem alio magis, minus ve baptizatus dici non potest, siue ab inferiore, siue a superiore & maiore baptizetur.

Ex libro.I. de baptismo.

Ioan.xv.

D

Baptismus tantum valet per hominem contemptibilem quantum per apostolum datus.

Ioan.I.
I.Cor.I.
Ij.Tes.ij.

Gloria mea & euangelium meum quoque dicebatur ab apostolis non autem baptismus meus.

E

Non enim misit me Christus baptizare: sed euangelizare. Non in sapientia verbi, vt non euacuetur crux Christi.

Ex lib. de natura & gratia.

MIserabiles tenebras in animo humano. Qui scit quemadmodum debeat leonem domare, & nescit quemadmodum debeat viuere. An & hoc vt sciat, sufficiat ei liberum arbitrium, lexque naturalis? Haec est sapientia verbi, qua euacuatur crux Christi. Sed qui dixit, Perdam sapientiam sapientum: quia ista crux non potest euacuari, profecto istam sapientiam, per stultitiam praedicationis, qua credentes sanantur, euertit. Si enim possibilitas naturalis per liberum arbitrium, & ad cognoscendum quomodo viuere debeat, & ad bene viuendum sufficit sibi, ergo Christus gratis mortuus est, ergo euacuatum est scandalum crucis. Cur non etiam ego hic exclamem? Immo exclamabo, & istis increpabo dolore Christiano. Euacuati estis a Christo qui in natura iustificamini, a gratia excidistis. Ignorantes enim dei iustitiam & vestram volentes constituere, iustitiae dei non estis subiecti. Sicut. n. finis legis, ita etiam naturae humanae vitiosae saluator Christus est, ad iustitiam omni credenti.

Isa. xxix. Gala. ij. Increpabo. i. redarguam reprehendam vituperabo.

F.

Ex libro contra Faelicianum.

¶ Non vsqueadeo (inquam) duci me putes laudibus meis, vt iniuriam faciam praecedentibus sanctis. Nec praesumam vnquam in sapientia verbi, ne euacuetur crux Christi, sed scripturarum auctoritate contentus, simplicitati obedire potius studeo quam tumori. Sed melius (inquis) ratione quis, quam testimonijs edocet. Quid ergo? Quam rationem afferre potes, si partum praedices virginis, si redditos oculos non neges caecis, si sepultos rediisse ostendas a mortuis? Si horum ergo & incomprehensibilis ratio, & veritas prompta est, facilius in negotijs fidei, testimonijs credit, quam ro vestigat.

Isa. xxix. Abdiae. i.

Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est: iis, autem qui salui fiunt, idest nobis, virtus dei est. Sicut scriptum est, Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo.

Ex libro de natura & gratia.

SI secundum scripturas sapiamus, non cogimur, contra christiani gratiam disputare & ea dicere quibus demonstrare conemur naturam humanam, neque in paruulis medico egere, quia sana est, & in maioribus sibiipsa ad iustitiam si velit posse sufficere. Acute quippe videntur haec dici, sed in sapientia verbi, qua euacuatur crux Christi. Non est ista sapientia desursum descendens: multo ardentiore zelo nos oportet accendi, ne euacuetur crux Christi. Euacuatur autem si aliquo modo praeter illius sacrum, ad iustitiam vitamque aeternam perueniri posse dicatur.

G

Ex lib. de ciuitate dei. x.

¶ Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Non enim suam in eis perdit & reprobat quam ipse donauit, sed quam sibi arrogant qui non habent ipsius. Vnde commemorato isto prophetico testimonio sequitur & dicit Apostolus. Vbi sapiens? vbi scriba? vbi conquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? Nam quoniam in sapientia dei non cognouit mundus per sapientiam deum, placuit deo per stultitiam praedicationis

1. Cor. I.

saluos

saluos facere credentes. Quoniam quidem Iudæi signa petunt, & græci sapientiam quærunt. Nos autem (inquit) prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis vero vocatis Iudæis & Græcis, Christum dei virtutem, & dei sapientiam, quoniam stultum dei sapientius est hominibus, & infirmum dei fortius est hominibus. Hoc quasi stultum & infirmum, tanquam sua virtute sapientes, fortesq́; contēnunt. Sed hæc est gratia quæ sanat infirmos, non superbe iactantes falsam beatitudinem suam, sed humiliter potius veram miseriam confitentes.

Gratia sanat infirmos miseriā confitentes.

Exo. xxxiii.

H

Vbi sapiens? vbi scriba? vbi cōquisitor huius seculi.

Ex sermone de lectione euāgelij.

Matth. xi.

AVdiuimus filium dei dicentem, Confiteor tibi pater, domine cœli & terræ. Quid ei confitetur? In quo enim laudat? Quia abscondisti, inquit, hæc a sapientibus & prudentibus & reuelasti ea paruulis. Qui sunt sapientes & prudentes? Qui paruuli? Quæ ille occultauit sapientibus & prudentibus, & reuelauit paruulis? Sapientibus & prudentes illos significat, de quibus Paulus dicit. Vbi sapiens? vbi scriba? vbi conquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? Etiam nunc adhuc fortasse quæris. Qui sunt isti? Forte illi sunt, qui multum de deo disputantes falsa dixerunt. Inflati doctrinis suis, deum inuenire & cognoscere minime potuerunt, & pro deo (qui est incomprehensibilis, inuisibilisq; substantia) putauerūt deum esse aerem, ætherem, deum esse aliquid quod sublimiter eminet in creatura. Attendes enim magnitudines, & pulchritudines, & fortitudines creaturam, ibi remanserunt, creaturam, ibi remanserunt, creatorem non inuenerūt. Arguit illos liber sapientiæ vbi dicitur. Si enim tantum potuerunt valere, vt possent æstimare seculum, quomodo eius dominum non facilius inuenerunt? Accusati sunt, consumentes tempora sua & occupationes disputationum suarum in perscrutanda & quodammodo metienda creatura, quæsierunt meatus siderum, interualla stellarum, itinera cœlestium corporum, ita vt computationibus quibusdam ad eam scientiam peruenirent, vt prædicerent defectū solis, defectum lunæ, & quando predicerent eueniret, eo die, & ea hora, tantum, & tanta parte, ex quanta parte illi prædixerant. Magna industria, magna solertia. Sed ibi creatores scrutati sunt positum non longe a se, & non inuenerunt. Quem si inuenissent, haberent apud se. Optime itaq; & rectissime accusati sunt, qui potuerunt inuestigare numeros siderum, interualla temporum, defectum luminum cognoscere & pdicere. Recte accusati sunt, quoniam a quo ista facta atq; ordinata sunt, non inuenerunt, quia quærere neglexerunt. Tu autem non valde cura gyros siderum, & cœlestiū, terrenorum vt corporum numeros ignores. Vide pulchritudinem mundi, & lauda consilium creatoris. Vide quod fecit, ama

Qui sunt sapientes huius seculi quibus absconditā ea quæ reuelat paruulis.

Sap. xiii.

qui fecit, tene hoc maxime. Anima qui fecit, quia & ipsum animatorem suum, ad imaginem suam fecit. Ergo quia est mirum quod talibus sapientibus occupatis circa creaturas qui creatorem negligenter quęrere voluerunt, nec inuenire potuerunt, abscondita illa, de quibus dixit Christus, Abscondisti hęc a sapientibus & prudentibus: mirabilius est sapientes & prudentes deprehensos, etiam qui cognoscere potuerunt. Reuelatur (inquit) ira dei de coelo super omnem impietatem & iniustitiam hominum qui veritatem in iniquitate detinent. Quęris fortasse quam veritatem detineant in iniquitate? Quia quod notum est dei, manifestum est in illis. Vnde manifestum est, sequitur & dicit? Deus enim illis manifestauit. Adhuc quęris quomodo manifestauerit eis quibus legem non dedit? Quomodo ergo? Inuisibilia enim eius, a constitutione mundi per ea quę facta sunt intellecta conspiciuntur. Fuerunt ergo quidam, non sicut Moyses famulus dei, non sicut multi prophetę isti intuentes & intelligentes, adiuti spiritu dei, quem spiritum fide hauserunt, faucibus pietatis biberunt, ore interioris hominis ructauerunt. Non ergo tales ignorauerunt: sed fuerunt alij dissimiles, qui per istam creaturam potuerunt peruenire ad intelligendum creatorem, & dicere de his quę fecit deus. Ecce quę fecit gubernat & continet. Ille ipse qui fecit implet sua presentia ista quę fecit. Potuerunt hoc dicere. Nam & ipsos in actibus apostolorum commemorauit Paulus. Vbi cum dixisset de deo, In illo viuimus & mouemur & sumus, quoniam apud Athenienses loquebatur. vbi isti doctissimi extiterant, adiunxit continuo, sicut & quidam secundum vos dixerunt. Non est leue quod dixerunt. Quoniam in deo viuimus, & mouemur, & sumus. Vnde ergo dissimiles? vnde vituperati? vnde recte accusati? Audi apostoli verba quę dicere cœperam. Reuelatur (inquit) ira dei de coelo super omnem impietatem, & eorum scilicet qui legem non acceperunt. Super omnem impietatem & iniustitiam hominum, qui veritatem in iniquitate detinent. Quam veritatem? Quia quod notum est dei, manifestum est in illis. Quo manifestante? Deus enim eis manifestauit. Quomodo manifestauit? Inuisibilia enim eius a constitutione mundi per ea quę facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas. Quare manifestauit? Vt sint inexcusabiles. Si manifestauit vt sint inexcusabiles, vnde ergo culpabiles? Quia cognoscentes deum, non sicut deum glorificauerunt. Quid est quod dicis, Non sicut deum glorificauerunt? Neque gratias egerunt. Hoc est ergo glorificare deum, gratias agere deo? Hoc sane. Quid enim peius, si ad imaginem creatus, cognito deo, ingratus eris? Hoc est prorsus, hoc est glorificare deum, gratias agere deo. Norunt fideles vbi, & quando dicatur. Gratias agamus domino deo nostro. Quis autem gratias agit deo, nisi qui sursum cor habet ad dominum? Ergo illi culpabiles qui sunt

B Rom. 1.

Heb. 11.

Act. xvij.

Glorificare deū est deo gratias agere.
Gratias agere & sursum cor hēre.
D

inexcusabiles, quia cognoscentes deum, non sicut deum glorificauerunt, nec gratias egerunt. Sed quid? Sed euanuerũt in cogitationibus suis, Vnde euanuerunt nisi quia superbi fuerunt? Euanescit fumus in altum surgendo, & magis ignis luce & roboratur, humillius apprenendendo. Euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Etiam fumus cum sit igne altior, obscurus est. Denique attende quod sequitur, & vide vnde tota causa pendeat. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Sibi arrogando quod præstiterat deus, tulit quod dederat deus. Ergo superbis ipse abscondit se, qui per creaturam diligenter scrutantibus creatorem insinuauerat non nisi se. Bene ergo dominus, Abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, siue ab illis qui multiplicibus disputationibus & solertissima inquisitione, ad inuestigationem creaturæ peruenerunt, sed creatorem minime cognouerunt, siue ab illis, qui cognoscentes deum, non sicut Deum glorificauerunt & gratias egerunt, & videre perfecte aut salubriter nõ potuerunt, quia superbi fuerunt. Abscondisti ergo hæc a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Quibus paruulis? Humilibus. Dic super quem requiescit spiritus meus? Super humilem & quietum & trementem verba mea. Hæc verba Petrus tremuit, Plato non tremuit. Teneat piscator, quod perdidit nobilissimus disputator. Abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Abscondisti superbis, & reuelasti humilibus. Quæ sunt ipsa? Non enim cum hoc diceret cœlum & terram attendebat, & quasi manu demonstrabat cum diceret hæc. Quis enim nõ videt hæc? Vident boni, vident mali, quia facit solem suum oriri super bonos & malos. Quæ sunt ergo ista? Omnia mihi tradita sunt a patre meo.

Esaiæ, lxvi.

Nonne stultam fecit Deus sapiẽtiam huius mũdi?

Ex libro de pastoribus.

Sapiẽtia in scripturis quãq; p astutia capitur

Gen. iij.

Dicitur aliquando in scripturis sapientia pro astutia, abusione verbi, non proprietate. Vnde dicitur. Vbi sapientia? vbi scriba? vbi conquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? Quia vero dicitur sapientia abusione verbi & in malo, consuetudine quidem scripturarũ nostrarum: nam quemadmodum legantur auctores mundi, quid ad nos? habes in Genesis libro, Erat ibi serpens sapientior omnibus bestijs. Iste sapientior omnibus bestijs, acutus & astutus ad decipiendum agnoscitur. Fecerant argumenta philosophorũ, qui negant in sapientem cadere perturbationes animorum. Stultam fecit deus sapientiam huius mundi. Et dominus cognouit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.

Stoicorũ fala.

Ex tracta. euang. secũdũ Ioan. lx.

¶ Turbetur plane animus christianus, non miseria, sed misericordia: timeat ne pereãt homines Christo, lætet cum acquirunt hoies Christo: timeat & sibi ne pereat Christo, contristet peregrinari se

a Christo, concupiscat regnare cum Christo, lętetur dum sperat se regnaturum esse cum Christo. Istæ sunt quippe quatuor quas perturbationes vocant. Timor & tristitia, Amor & lętitia. Habeant eas iustis de causis animi christiani, nec philosophorum, Stoicorum vel quorumcunque similium consentiatur errori. Qui profecto quemadmodum vanitatem existimant veritatem, sic stuporem deputant sanitatem, ignorantes sic hominis animum, quemadmodum corpis mēbrū desperatius ægrotare, qñ & doloris amiserit sensus.

Quatuor esse, quas alij cadunt in sapientiam.

Nam quia in dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam deum, placuit deo per stultitiam prædicationis, saluos facere credentes.

Ex libro de trinitate. iiij. Gala. iiij.

CVm in carne manifestatus est, filius dei in hunc mundum missus est, in plenitudine temporis factus ex fœmina. Quia enim in sapientia dei non poterat mundus cognoscere per sapientiam deum, quoniam lux lucet in tenebris, & tenebræ eum non comprehenderunt, placuit deo per stultitiam prædicationis, saluos facere credentes, vt verbum caro fieret, & habitaret in nobis.

C

Matth. xij. & xxiiij. Luc. xi.

Quoniam Iudæi signa petunt, & Græci sapientiā quærunt, nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autē stultitiam: ipsis autem vocatis Iudæis atque Græcis, Christum dei virtutem, & dei sapientiam.

Ex libro qōnum euangelij. i.

DE domino nostro dixerunt Iudæi, Vnde huic sapientia hæc, & virtutes? Sapiētia, in his quæ loquebatur: virtutes, in his quæ operabatur. Ideo & Apostolus dicit, Christum dei virtutem & dei sapientiam. Virtutem, ad signa retulit propter Iudæos: Sapientiam aūt ad doctrinam propter Græcos. i. gētes.

Ex tracta. ps. ciij.

¶ Omnia domine in sapientia fecisti. Ergo omnia in sapientia, idest in Christo fecisti. Ille contemptus, ille expalmatus, ille consputus, ille spinis coronatus, ille crucifixus. Omnia in illo fecisti. Audi quid ex illo tuo milite nuncies hominibus, quid ex illo prcone sancto prædices gentibus. Christum dei virtutem, & dei sapientiam. Irrideant Iudæi crucifixum Christum, quia scandalum est eis. Irrideant Pagani crucifixum Christum, quia stultitia est eis. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis vero vocatis Iudæis & Gręcis Christum dei virtutem & dei sapientiam.

H

Ex tracta. ps. xviij. Ioan. i. Psal. ci. Psal. xcij.

¶ Deus verbo fecit omnia. Omnia per ipsum facta sunt & sine ipso factum est nihil. Quod autem ad manus dei attinet, & de cœlis dictum est, Et opera manuum tuarum sunt cœli. Et de terra hoc idem dictum est, Quoniam ipsius est mare & ipse fecit illud

& aridam manus eius fundauerunt. Ergo si & cœlos manibus, & terram manibus, non solum hominem manibus. Et si cœlos verbo, & terram verbo, ergo & homines verbo. Quod verbo, hoc manu: & quod manu, hoc verbo. Non enim humanis membris statura dei distincta est, qui vbiq; totus est, & nullo continetur loco. Quod ergo verbo fecit, sapientia fecit: quod manu fecit, virtute fecit. Christus est autem dei virtus & dei sapientia. Omnia autem per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.

Ex libro de trinitate .xv.

¶ Si enim solus ibi filius intelligit & sibi & patri & spiritui sancto, ad illam reditur absurditatem vt pater non sit sapiens de seipso, sed de filio: nec sapientia sapientiam genuerit, sed ea sapientia pater dicatur sapiens esse, qua genuit. Vbi enim non est intelligentia, nec sapientia esse potest. Ac per hoc si pater non intelligit ipse sibi, sed filius intelligit patri, profecto filius patrem sapientem facit. Et si hoc est deo esse quod sapere, & ea illi est essentia quæ sapientia, non filius a patre (quod verum est) sed a filio potius pater habet essentiam, quod absurdissimum & falsissimum est. Est ergo deus pater sapiens ea qua ipse est sua sapientia: & filius sapientia patris, de sapientia quod est pater, de quo genitus est filius. Quocirca consequenter est & intelligens pater ea qua ipse sua est intelligentia. neq; enim esset sapiens qui non esset intelligens. Filius autem intelligentia patris, de intelligentia genitus quod est pater. A

Ex lib. de predestinatione sanctorum. Et reprobi vocantur, sed non vocatione sm propositum, vt fiant inexcusabiles.

¶ Vocat enim deus prædestinatos multos filios suos, vt eos faciat membra prædestinati vnici filij sui, non ea vocatione qua vocati sunt & qui noluerunt venire ad nuptias. Illa quippe vocatione & Iudæi vocati sunt, quibus Christus crucifixus scandalum est, & gentes quibus Christus crucifixus stultitia est: sed ea vocatione prædestinatos vocat quam distinxit Apostolus, dicens ipsis autem vocatis Iudæis, & Græcis prædicare se Christum Dei virtutem & dei sapientiam. Sic enim ait, Ipsis autem vocatis, vt ostenderet illos non vocatos, sciens esse quandam certam vocationem eorum qui secundum propositum vocati sunt, quos ante præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui. Quam vocationem significans, ait, Non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia maior seruiet minori. Nunquid dixit, non ex operibus, sed ex credente. Prorsus etiam hoc abstulit homini, vt totum daret Deo. Dixit ergo sed ex vocante. Non quacunq; vocatione, sed qua vocatione fit credens. Hanc intuebatur etiam cum diceret, sine pœnitentia sunt dona & vocatio dei.

Rom. viij.
B
Rom. ix.
Rom. xv.

Quia quod stultum est dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est dei, fortius est hoibus.

Ex lib. de doctrina christiana. Ad deum mouemur bono studio bonisq; moribus.

NOn enim ad eum qui vbiq; præsens est, locis mouemur, sed bono studio, bonisq; moribus. Quod nó possemus, nisi ipsa sapientia tantæ etiam nostræ infirmitati con-

grüere dignaretur, & videndi nobis preberet exemplum, non aliter quam in homine, quoniam & nos homines sumus. Sed quia nos cum ad illam venimus, sapienter facimus, ipsa cum ad nos venit, ab hominibus superbis quasi stulte fecisse putata est. Et quoniam nos cum ad illam venimus conualescimus, ipsa cum ad nos venit quasi infirma aestimata est. Sed quod stultum est dei, sapientius est hominibus, & quod infirmum est dei, fortius est
C hominibus. Cum ergo ipsa sit patria, viam se quoque nobis fecit ad patriam: & cum sano, & puro interiori oculo, ubi quae sit praesens eorum qui oculum illum infirmum, immundumque habet. oculis etiam carneis apparere dignata est. Quia enim in sapientia dei non poterit mundus per sapientiam cognoscere deum, placuit deo per stultitiam praedicationis saluos facere credentes. Non igitur per locorum spatia veniendo, sed in carne mortali, mortalibus apparendo venisse ad nos dicitur. Illuc ergo venit ubi erat, quia in mundo erat, & mundus per eum factus est. Sed quoniam cupiditate fruendi, pro ipso creatore creatura homines configurari huic mundo, & mundi nomine congruentissime vocati, non eam cognouerunt, propterea dixit Euangelista, Et mundus eum non cognouit. Itaque in sapientia dei, non poterat mundus per sapientiam cognoscere deum. Cur ergo venit cum hic esset, nisi quia placuit deo per stultitiam praedicationis saluos facere credentes? Quomodo venit, nisi quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis? Sicut autem curatio via est ad sanitatem, sic ista curatio peccatores sanandos reficiendosque suscepit. Et quemadmodum medici cum alligant vulnera non in-
D composite, sed apte id faciunt, ut vinculi utilitatem quaedam pulchritudo etiam consequatur: sic medicina sapientiae, per hominis susceptionem nostris est accommodata vulneribus, de quibusdam contrarijs curans, & de quibusdam similibus. Sicut etiam ille qui medetur vulneri corporis, adhibet quaedam contraria, sicut frigidum calido, vel humido siccum, vel si quid aliud eiusmodi, adhibet etiam quaedam similia, sicut lintheolum, vel rotundo vulneri rotundum, vel oblongum oblongo ligaturamque, ipsam non eandem membris omnibus, sed similem similibus coaptat: Sic sapientia dei hominem curans, seipsam exhibuit ad sanandum, ipsa, medicus, ipsa medicina. Quia ergo per superbiam homo lapsus est, humilitatem adhibuit ad sanandum. Serpentis sapientia decepti sumus, Dei stultitia liberamur. Quemadmodum autem illa sapientia vocabatur, erat autem stultitia contemnentibus deum, sic ista quae vocatur stultitia, sapientia est vincentibus diabolum. Nos immortalitate male usi sumus ut moreremur. Christus mortalitate bene usus est ut viueremus. Corrupto animo foeminae, ingressus est morbus. Integro corpore foeminae processit salus. Ad eadem contraria pertinet

Qua ad nos venit diuina sapientia & cur.

Ioan. 1.

Diuina sapientia tanquam medicus, & medicina per contraria & similia sanans.

quod etiam exemplo virtutum eius, vitia nostra curantur. Iam vero similia quasi ligamenti membris, & vulneribus nostris adhibita, illa sunt. quod per fœminam deceptos, per fœminam natus homo homines, mortalis mortales, morte mortuos liberauit. ¶ Deus in his imprudentiam mei. Quæ imprudentia in Christo? nonne ipse est dei virtus, & dei sapientia? An illi dicit imprudentiam suam, de qua dicit apostolus, Stultum dei, sapientius est hominibus? Imprudentiam (inquit) meam. Hoc ipsum quod in me irriserunt qui sibi videntur esse sapientes, tu scis quare fieret, tu scis imprudentiam meam. Quid enim tam simile imprudentiæ, quam cum habere in potestate, vna voce suos persecutores prosternere, vt pateretur se teneri, flagellari, conspui, colaphizari, spinis coronari, ligno affigi? Imprudentiæ simile est, & stultum videtur. Sed stultum hoc superat omnes sapientes. Stultum quidem est, sed & granum quando cadit in terram, si nemo sciat consuetudinem agricolarum, stultum videtur. Labore magno metitur, portatur ad aream, trituratur, ventilatur: post tanta pericula cœli & tempestatum, & labores rusticanorum, curamque dominorum, mittitur in horreum frumentum purgatum. Venit hyems, & quod purgatum erat profertur & proiicitur. Imprudentiæ videtur, sed vt non sit imprudentia spes facit. Non ergo ille pepercit sibi, quia & pater illi non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Et de ipso, Qui dilexit me (inquit Apostolus) & tradidit semetipsum pro me. Quia granum nisi ceciderit in terram vt moriatur, fructum non reddet. Hæc est imprudentia. Sed tu illam nosti. Isti autem si cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Infirmus carne Iesus. Sed noli tu infirmari. In illius infirmitate tu fortis esto, quia quod infirmum est dei fortius est hominibus. Sub hac rerum imagine, Adam qui erat forma futuri, præbuit nobis magnum indicium sacramenti. Immo deus in illo præbuit. Nam & dormiens meruit accipere vxorem, & de costa eius facta est in vxor, quoniam de Christo in cruce dormiente, futura erat ecclesia de latere eius. De latere scilicet dormientis, quia & de latere in cruce pendentis lancea percusso, sacramenta ecclesiæ profluxerunt. Sed quid est hoc voluit dicere fratres? Quia infirmitas Christi nos facit fortes. Magna ibi imago præcessit. Potuit deus carnem detrahere homini vnde facere fœminam, & magis videtur quasi congruere potuisset. Fiebat enim sexus infirmior, & magis de carne infirmitas fieri debuit quam de osse. Ossa enim carne firmiora sunt. Non detraxerit carnem, vnde faceret mulierem, sed detraxit os. Et detracto osse, formata est mulier, & in loco ossis caro adimpleta est. Poterat pro osse, os reddere. Poterat ad faciendam mulierem, non costas, sed carnem detrahere. Quid igitur significauit facta mulier in costa tanquam fortis factus Adam in carne tanquam infirmus? Christus est & ecclesia. Illius infirmitas, nostra est fortitudo.

B

Ex tract. in ps. lxviij.

Quod vocat Apostolus stultum dei vocat Psalmista insipientiam opinione mundanorum

F

Quæ videtur imprudentia spes facit vt non sit imprudentia.

Rom. viij.

Galat. ij.

Ioan. xij.

I. Cor. ij.

Ex tract. 9. secundum Ioan. xv.

Rom. v.

Gen. ij.

Infirmitas Christi nos facit fortes.

A

Ephes. v.

G

Formatio mulieris, costa viri quid figurat.

Videte enim vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mũdi elegit deus, vt confundat sapientes, & infirma mũdi elegit deus vt confundat fortia, & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit deus, & quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret.

Ex sermone de quinquagesima resurrectionis.

HVmiliatus est dominus Christus, vt esse humiles nosceremus, cõceptus est continens omnia, natus est gignẽs omnia, mortuus est viuificans omnia, sed post triduum resurrexit, & ascendit in cœlum, & humanam quam susceperat carnem, ad patris dexteram collocauit. Mirabile est fratres, & hoc est quod impij credere nolunt. Mirabile est hominem resurrexisse in carne, & in cœlum ascendisse cum carne. Sed multo est mirabilius, totum mundum rem tam incredibilem credidisse. Quid est incredibilius? deum talia fecisse, an mundum credere potuisse? Quid si & ipse modus consideretur a nobis quo credidit mundus? Etiam ipse vere diuinus aduertitur & valde mirabilis inuenitur. Ineruditos liberalibus disciplinis, & omnino quantum ad seculi doctrinas pertinet impolitos, non peritos grammatica, non armatos dialectica, piscatores Christus cum retibus fidei ad mare seculi paucissimos misit. Quid dico paucissimos? Duodecim misit, & tamẽ per eos sic omni genere piscium impleuit ecclesias, vt plurimi etiam ex ipsis sapientibus seculi (quibus videbatur ignominiosa crux Christi) ea in fronte signentur. Et de qua erubescendum putabant, nobisque insultabant, eam in pudoris arce constituunt.

Ex sermone de tribus virginibus.

Quare autem primo ignobiles, paucos, imperitos & impolitos elegit dominus, cum haberet ante oculos suos turbam magnam in comparatione quidem illorum pauperum, sed in genere suo multos diuites, nobiles, doctos, sapientes, quos postea etiam collegit, exponit Apostolus sacramentum. Infirma mundi huius elegit Deus vt confundat fortia, & stulta huius mundi elegit Deus vt confundat sapientes, & ignobilia huius mundi elegit deus, & ea quæ non sunt, id est non computantur, vt quæ sunt euacuentur. Venerat enim docere humilitatem, & expugnare superbiam. Venerat humilis deus, vt nullo modo hic prius altos quæreret, qui tam humilis venerat. Primo, quia elegit nasci de illa fœmina quæ despõsata erat fabro. Non ergo elegit amplos natales, ne in hac terra nobilitas superbiret. Non elegit salutem nasci in amplissima ciuitate, sed natus est in Bethleem Iudæ, ea quæ nec ciuitatis nomine nũcupatur. Hodie eque illam incolæ loci illius villam appellant: tam parua tam exigua, prope nulla est,

A Christus venit docere humilitatem & expugnare superbiam.

nisi pristina domini Christi natiuitate nobilitaretur. Elegit ergo infirmos, pauperes, indoctos, non quia reliquit firmos, diuites, sapientes, nobiles, sed si ipsos primos eligeret, merito diuitiarum suarum, merito substantiarum suarum, merito natalium suorum sibi elegit viderentur, atque inflati de his rebus, salutem humilitatis non reciperent, sine qua nemo redire potest ad illam vitam, vnde non laberentur nisi per superbiam.

Quare dominus elegit infirmos, pauperes, indoctos, ignobiles.

¶ Sed forsan diceret aliquis, & si ipse humiliter natus est, in discipulorum nobilitate iactare se voluit. Non elegit reges, aut senatores, aut philosophos, aut oratores, immo vero elegit plebeios, pauperes, indoctos, piscatores. Petrus piscator, Cyprianus orator. Nisi fideliter praecederet piscator, non humiliter sequeretur orator. Non de se quisquam desperet abiectus, teneat Christum, & spes eius falsa non erit.

Ex sermone de Kal. Januarij. Fideliter praecedit piscator, & humiliter secuitur orator.

¶ Descendit dominus deus noster Iesus Christus reparare genus humanum, & dare gratiam suam omnibus intelligentibus, quia gratia illis est non merita eorum. Et ne qualibet persona gloriaretur in carne, infirmos elegit. Nam inde non est electus etiam ille Nathanael. Quid enim tibi videtur vt publicanum in Teloneo sedentem eligeret Matthaeum, & non eligeret Nathanaelem, cui perhibuit testimonium ipse, dicens, Ecce vere Israelita, in quo dolus non est? Intelligitur ergo iste Nathanael doctus fuisse lege, non quia doctos non erat electurus, sed si ipsos primos elegisset, doctrinae suae merito se electos putarent. Ita eorum scientia laudaretur, & laus Christi gratiae minueretur.

Ex tractatu. ps. lxv.

B

Non elegit primo nobiles aut doctos vt electio gratiae daretur non menti.

¶ Idiotas elegit. inde confunderet mundum. Si doctus eligeretur, fortassis ideo diceret se electum, quia doctrina eius meruit elegi. Dominus noster Iesus Christus volens superborum frangere ceruices, non quaesiuit per oratorem piscatorem, sed de piscatore lucratus est imperatorem. Magnus Cyprianus orator sed prior Petrus piscator, per quem postea crederet non tantum orator, sed etiam imperator. Nullus nobilis, primo electus est. Nullus doctus, quia infirma mundi elegit deus vt cófunderet fortia.

Ex tractatu euangelij secundum Ioan. vij.

Non per oratorem sed de piscatore lucratus est imperatorem.

Ex sermone de verbis epistolae beati Petri.

C

¶ Quanta Christi dignatio! Petrus iste qui sic loquitur piscator fuit, & modo magnam laudem habet orator, si potuerit ab illo intelligi piscator. Si enim eligeret Christus primitus oratorem, diceret orator, eloquentiae meae merito electus sum. Si eligeret senatorem, diceret Senator. Dignitatis meae merito electus sum. Postremo si prius eligeret imperatorem, diceret imperator, Potestatis meae merito electus sum. Quiescant, & differantur isti paululum. Quiescant non ommittantur, non contemnitur, sed paululum differantur, qui possunt gloriari de semetipsis in semetipsis. Da mihi, inquit, illum piscatorem. Da mihi idiotam. Da mihi imperitum. Da mihi eum cum quo non dignatur loqui senator, nec quando emit piscem. Ipsum inquit, da. Hunc

Ipsum, inquit, da. Hunc si impleuero, manifestatum erit quod ego facio quanquam & senatorem, & oratorem, & imperatorem, ego sum facturus, quandocunque tamen facturus sum ego & senatorem, sed certius ego piscatorem. Potest senator gloriari de semetipso, potest imperator, non potest nisi de Christo piscator. Veniat propter docendam salubrem humilitatem, veniat prius piscator, per ipsum melius adducitur imperator.

Ex tract. ps. xv. ¶ Elegit ergo dominus & oratores, sed illi superbirent si nó prius elegisset piscatores. Elegit diuites, sed dicerent merito diuitiarum suarum se electos esse, nisi primo elegisset pauperes. Elegit imperatores postea, sed melius est vt Romam cum venerit imperator, deposito diademate ploret ad memorias piscatoris, quam vt piscator ploret ad memorias imperatoris. Infirma enim mundi elegit deus vt confundat fortia. Ignobilia mundi elegit deus, & ea quæ non sunt tanquam sint, vt ea quæ sunt euacuentur.

Vt non glorietur omnis caro in conspectu eius.

Ex lib. de correptione & gratia. Gloria nostra eo firmioré quo in deo est. Videte quemadmodum nobis abstulit gloriam, vt daret gloriam. Abstulit nostram, vt daret suam, abstulit inané, vt daret plenam: abstulit nutantem, vt daret solidam. Quo ito ergo gloria nostra fortior est, & firmior, qua in deo est. Non ergo in te debes gloriari. Quod & prohibuit veritas. Sed quod ait Apostolus, hoc præcepit veritas. Qui gloriatur in domino glorietur.

Ex eodem lib. ¶ Placuit enim deo, quo maxime humanæ superbiam præsumptionis extingueret, vt non glorietur omnis caro coram ipso. id est omnis homo. Vnde autem non glorietur caro coram ipso, nisi de meritis suis? Quæ quidem potuit habere, sed perdidit, & per quod habere potuit per hoc perdidit, hoc est per liberũ arbitriũ. Propter quod non restat liberandis nisi gratia liberantis. Ita ergo non glorietur omnis caro coram ipso. Non enim gloriantur iniusti, quia non habent vnde. Nec iusti, quia ex ipso habent vnde: nec habent gloriam suam, nisi ipsum cui dicunt, Gloria mea & exaltans caput meum. Ac per hoc ad omnem hominem pertinet quod scriptum est, Vt non glorietur omnis caro coram ipso. Ad iustos autem illud, Qui gloriatur in domino glorietur. Hoc enim Apostolus apertissime ostendit. Qui cum dixisset, Vt non glorietur omnis caro coram ipso, ne putarent sancti sine gloria se remisisse, mox addidit, Ex ipso autem vos estis in Christo Iesu qui factus est nobis sapientia a deo, & iustitia & sanctificatio, redemptio, vt quemadmodum scriptum est, qui gloriatur in domino glorietur. Hinc est quod in hoc loco miseriarum (vbi tentatio est vita humana super terram) virtus in infirmitate perficitur. Quæ virtus? nisi vt qui gloriatur in domino glorietur.

B

Deus est gloria iustorum.

Ex ipso autē vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia a deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio.

Filius factus est nobis a Deo sapientia, & iustitia, & sanctificatio, quia temporaliter nos ad illum conuertimur, id est ex aliquo tempore, vt cum illo maneamus in æternum: & ipse ex quodam tempore verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Propterea igitur cum pronunciatur, in scripturis, aut enarratur aliquid de sapientia, siue dicente ipsa, siue cum de illa dicitur, filius nobis potissimum insinuatur.

Ex libro de trinitate. vij.
Ioan. i.
Filius dei sapientia.

¶ Ea porro iustitia, quæ venit in seipsa, Deus est procul dubio, atque incommutabiliter viuit. Sicut autem cum sit in seipsa vita, etiam nobis fit vita, cum eius efficimur vtcunque participes, ita cum in seipsa sit iustitia, etiam nobis fit iustitia, cum ei cohærentes iuste viuimus. Et tanto magis minus ve iusti sumus quanto illi magis minus ve cohæremus. Vnde scriptum est de vnigenito filio Dei (cum sit vtique patris sapientia atque iustitia, & semper in seipsa sit) quod factus sit nobis a deo sapientia, & iustitia, & sanctificatio & redemptio, vt quemadmodum scriptum est, qui gloriatur in domino glorietur. Est plane ille summus deus vera iustitia, vel ille verus deus summa iustitia, quam profecto esurire & sitire debemus, ea nostra est in hac peregrinatione iustitia, & qua postea saturari speramus, ea nostra est in æternitate plena iustitia.

Ex epistola ad Consitium de trinitate.
Christus quomodo fit nobis vita & iustitia qui do illi cohæremus

Vt quemadmodum scriptum est, qui gloriatur in domino glorietur.

Hier. Ix. ij. Cor. x.

Sic enim qui gloriatur non nisi in domino gloriatur, cum cognoscit non suum, sed illius esse non solum vt sit, verum etiam vt non nisi ab illo bene sit sibi, a quo habet vt sit. & hoc dei præceptum est.

Ex libro de Gen. ad lite. xi.

G

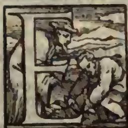
¶ Et hoc præceptum obedienter audire, id est vt qui gloriatur in domino glorietur, similiter & cętera, dei donum est. Quod bonum qui non habet, non dubito dicere, alia quęcunque habet inaniter habet.

Ex lib. de bono perseuerantię.

¶ Cum dixisset, Laudamini (quod vtique bene operantes merito possunt) addidit, In nomine sancto eius, vt qui gloriatur, in domino glorietur. Qui ergo non sibi sed ei volunt psallere, caueat facere iustitiam suam coram hominibus, vt videantur ab eis, alioquin mercedem non habebunt apud patrem qui est in cœlis. Sed luceant opera eorum coram hominibus, non eo fine vt ipsi videantur ab eis, sed vt videant bona opera ipsorum, & glorificent patrem eorum qui in cœlis est. Hoc est laudari in nomine sancto eius. Vnde & in alio psalmo legitur. In domino laudabitur anima mea, audiant mansueti & lętentur.

Ex tracta. ps. ciiij.
Quid sit laudari in nomine sancto Dei.
Matth. v.
Psal. xxxiij.

CAP. II.

ET ego cum venissem ad vos fratres, veni nō in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, annuncians vobis testimonium Christi. Nō enim iudicaui me scire aliqd inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Et ego in infirmitate, & timore, & tremore multo, fui apud vos, & sermo meus, & prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in vir tute dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam vero non huius seculi, neq̧ principium huius seculi quæ destruuntur.

Ex sermone de calogi ad populum.

Propter imperfectos non est recedendum a veritate, nec loquendū quod sapere non possint.

VIde amatores veritatis, non accipientes in vanū nomen domini Dei sui, loqui sapientiam inter perfectos, etiam imperfectis non quidē loqui quod sapere non possint, non tamen recedere a veritate, ⁊ pergere in vanitatem. Quamuis enim imperfecti non capiant, si quid paulo excelsius fuerit disputatum de verbo Dei Deo apud Deū, per quod facta sunt omnia, possint capere quod inter eos loquitur Paulus tanquam inter paruulos Christi, Iesum Christum ⁊ hunc crucifixum: non tamē illa est veritas, ⁊ ista vanitas. Vanitas autem esset, si Christum mortē non impleuisse, sed vinxisse diceremus, si vulnera ista in phantasmate fuisse, si sanguinem non verum, sed simulatum de vulneribus emanasse, si falsas eum cicatrices (tanquā post falsa vulnera) eum demonstrasse. Cum vero ista omnia vera dicimus, facta dicimus, certa, expressa, impleta credimus ⁊ prædicamus, quamuis de sublimi illius ⁊ incommutabili veritate non loquamur, non tamen imus in vanitatem. Qui autem omnia ista in Christo falsa simulata dicunt, ranæ sunt clamantes in palude, strepitum vocis habere possunt, doctrinam sapientiæ insinuare non possunt. Deniq̧ in ecclesia loquuntur hęrentes veritati veritatem, per quam facta sunt omnia, veritatem verbum carnem factum, ⁊ habitantem in nobis, veritatem Christum de deo natum, vnum de vno vnigenitum ⁊ coæternum. Veritatem, accepta forma serui, natū ex virgine Maria, passum, crucifixum, resurgentem, ascendentem, vbiq̧ veritatem, ⁊ quam perfecti capiant, ⁊ quā capere paruulus non potest. Veritatem ⁊ in pane ⁊ in lacte. In pane magnorum, in lacte paruulorum. Idē quippe panis, vt lac fiat, per carnē traij-

Christus semp veritas.

citur. Qui autem huic veritati contradicunt, & sua vanitate decepti decipiunt, ranae sunt, taedium afferentes auribus non cibum mentibus. ¶ Necessaria est purgatio mentis nostrę, qua illud ineffabile ineffabiliter videri possit, qua nondum prediti fide nutrimur, & per quędam tolerabiliora, vt ad illud capiendum apti, & habiles efficiamur, itinera ducimur. Vnde Apostolus in Christo quidem dicit esse omnes thesauros sapientię & scientię absconditos: cum tamen quamuis iam gratia eius renatis, sed adhuc carnalibus & animalibus, tanquam paruulis in Christo, non ex diuina virtute, in qua ęqualis est patri, sed ex humana infirmitate, ex qua crucifixus est, commendauit. Ait namq3, Neq3 enim iudicaui me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum & hunc crucifixū. Deinde secutus ait, Et ego in infirmitate & timore & tremore multo fui apud vos. & paulo post eis dicit, Et ego fratres non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Quasi paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed nec quidem adhuc potestis. Neq3 enim iudicaui me scire aliquid in vobis nisi Iesum Christum & hunc crucifixū.

B Ex libro de trinitate .i.

Purgatio mentis necessaria ad videndū diuinitatē Christi.

i. Cor. iij.

¶ His autem loquebatur qui capere altiora de Christi deitate nō poterant. Quibus etiam paulo post dicit, Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Hoc ergo inter illos nesciebat, quod per illum scire non poterant, & hoc solum se scire dicebat, quod eos per illum scire oportebat. Deniq3 sciebat inter perfectos, quod inter paruulos nesciebat. Ibi quippe ait, Sapientiam loquimur inter perfectos. Eo namq; genere locutionis nescire quisq3 dicitur quod occultat, quo dicitur fossa cęca quę occulta est. Neq; enim aliquo genere loquuntur scripturę, quod in consuetudine humana non inueniatur, quia vtiq3 hominibus loquuntur.

Ex eodē libro.

G

Hoc pstitutum q predicator q auditores scire ops & non q scire nō possunt

Ex libro de fide & operibus.

Quid sit euāgelizare Christū.

¶ Hoc est enim euangelizare Christum, non tantum dicere quę sunt credenda de Christo, sed etiam quę obseruanda ei qui accedit ad compages corporis Christi: immo vero cuncta dicere quę sunt credenda de Christo, non solum cuius sit filius, vnde secundum diuinitatem, & vnde secundum carnem genitus, quę perpessus, & quare, quę sit virtus resurrectionis eius, quod donum spiritus sancti promiserit, dederitq3 fidelibus: sed etiam qualia membra, quibus caput sit, quos quęrat, instituat, diligat, liberet, atq3 ad ęternam vitam honoremq3 perducat. Hęc cum dicuntur, aliquando breuius atq; constrictius, aliquando latius atq3 vberius, Christus euangelizatur, quando non solum quod ad fidem, verūetiam quod ad mores fidelium pertinet, non pretermittit. Hoc intelligi potest etiam in eo quod commemorat dixisse Apostolum Paulum, Nihil me dixi scire in vobis nisi Iesum Christum & hunc crucifixum. Quod illi putant ita dictum, tanquam nihil aliud eis insinuatum esset, vt primitus crederent, ac deinde baptizati, quicquid ad vitam moresq3 pertinet discerent. Hoc (inquiunt) Apostolo satis superq3

sufficit. Qui eis dixit, q͂ & si multos pędagogos haberent in Christo, sed non multos patres, quia eos in Christo Iesu per euangeliũ ipse genuisset. Si ergo ille qui per euangeliũ genuit, quamuis gratias agat q͂ neminem ipsorum baptizauerat nisi Crispum, & Caium, & Stephanæ domum, nihil eos amplius docuit quam Christum crucifixum: quid si dicat aliquis, nec resurrexisse Christum eos audisse, quando per euangelium geniti sunt? Vnde est igitur quod eis dixit, Tradidi enim vobis in primis quia Christus mortuus est secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas, si nihil nisi crucifixum docuerat? Si autem non ita intelligunt, sed hoc quoq; ad Christum crucifixum pertinere contendunt, sciant in Christo crucifixo multa homines discere, & maxime q͂ vetus homo noster simul concrucifixus est, vt euacuetur corpus peccati & vltra non seruiamus peccato. Vnde etiam de seipso dicit, Mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Proinde attendant, & videant quemadmodum doceatur atq; discatur Christus crucifixus, & ad eius crucem nouerint pertinere, q͂ etiaz nos in eius corpore crucifigimur mũdo. Vbi intelligitur omnis coerctio malarum concupiscentiarũ. Ac per hoc fieri non potest, vt eis qui cruce Christi informantur, professa adulteria permittantur. Nam & apostolus Petrus, de sacramento ipsius crucis (hoc est passionis Christi) admonet, vt qui ea consecrantur peccare desistant, ita loquens, Christo ergo passo per carnem & vos eadem cogitatione armamini, quia qui mortuus est carne, desinit peccare, vt iam non hominum desiderijs, sed voluntate domini dei reliquum in carne viuat &c. Quibus consequẽter ostendit eum pertinere ad Christum crucifixum, hoc est per carnem passum, qui in eius corpore crucifixis carnalibus desiderijs bene viuit per euangelium.

Marginalia: i.Cor.xv. — In Christo crucifixo q͂; multa homines discere habeant. — Rom.vi. — Galat.v. — E — Quõ doceatur Christus crucifix⁹, & de mysterio crucis. — i.Pet.iiij. — Quid sit armari cogitatione crucifixi. — Crucifixus carnalibus desiderijs viuit per euangelium.

Sed loquimur dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinauit Deus ante secula in gloriam nostram, quam nemo principium huius seculi cognouit. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent.

GRatia ista christiana (quia omnia sunt tradita Christo a patre eius) omnes latuit sapientes huius mundi. Nec solum illi qui circa creaturas, vel terrestres, vel cœlestes, nimia & intentissima curiositate occupati, neglexerunt quærere, nec valuerunt inuenire creatorem, sed etiam nec illi qui ex creatura, & ex ijs quæ videbantur inuisibilia eius a quo facta sunt in cognitione peruenire potuerunt, agnouerunt quod dictum est, Omnia mihi tradita sunt a patre meo. Hæc Moyses vidit, Prophetæ viderunt,

Marginalia: F — Ex sermone de lectione euangelij Ioannis. — Gratia Christiana, in cognita omnibus sapientibus huius mũdi est q͂ oĩa tradita sunt Christi

Patriarchæ viderunt. Sapientes illi magni arguti disputatores, inquisitores eloquij, quasi comites professores, omnino ignorauerũt hoc mysterium quod absconditũ fuit a seculis in deum, nunc aũt manifestũ est sanctis eius, paruulis eius. Ergo humilibus eius, sup quos requiescit spiritus eius, quietis, & trementibus verba eius.

¶ Nisi ipse esset & filius hominis propter formam serui quam accepit, qui est filius dei propter formam dei in qua est, non diceret Apostolus de principibus huius seculi. Si enim cognouissent, nũquam dominum gloriæ crucifixissent. Ex forma enim serui crucifixus est, & tamen gloriæ dominus crucifixus est. Talis enim erat illa susceptio, quæ Deum hominem faceret, & hominem Deum. Quid tamen, propter quid, & secundum quid dicatur, adiuuante domino, prudens, & diligens, & pius lector intelligit. Nã ecce diximus quia secundũ id qđ deus est glorificat suos, secundũ hoc vtiq3 quod dominus gloriæ est, & tamen dominus gloriæ crucifixus est: quia recte dicitur & Deus crucifixus, non ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate carnis. Ex li. de trini. i.

C

¶ Vna persona est Christus Deus & homo. Propter quod etiam nemo (inquit) ascendit in cœlum nisi qui de cœlo descendit, filius hominis qui est in cœlo. Si ergo attendas distinctionẽ substantiarum, filius Dei de cœlo descendit, filius hominis crucifixus est. Si vnitatem personæ, & filius hominis descendit de cœlo, & filius Dei est crucifixus. Ipse est enim dñs gloriæ, de quo ait Apostolus, Si enim cognouissent, nunq̃ dñm gloriæ crucifixissent. Propter hanc ergo vnitatem personæ non solum filium hominis dixit descendisse de cœlo, sed esse dixit in cœlo, cum loqueretur in terra. Ex libro contra Maximinum. ij. Ioan. iij. Distinctio substantiarũ & vnitatis personæ in Christo.

Sicut scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus iis qui diligunt eum. Esa. lxiiij.

H

Spes nostra non de isto tempore, neq3 de hoc mũdo est, neq3 in ea felicitate qua excæcantur homines qui obliuiscuntur Deum. Hoc nosse primitus & Christiano corde tenere debemus, non ad præsentia temporis bona nos factos esse Christianos, sed nescio ad quid aliud quam quod deus iam promittit & homo nondum capit. De hoc enim bono dictum est. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ præparauit Deus diligentibus se. Ergo quia hoc bonum, tam magnum, tam præclarum, tam ineffabile, non inuenit hominem perceptorem, tenuit Deum promissorem. Magnum est quod promittatur, & non videtur, & erigitur fides qua credimus quod non vidimus, vt mereamur videre quod credimus. Quicunq3 irridet hanc fidem, vt ideo putet non sibi esse credendum quia non videt, quando venerit quod non credebat, erubescet. Confusus separatur, separatus dãnatur. Qui aũt Ex sermone de eisdẽ verbis apli. In primis cogitãdũ est in quo bono spes nostra sit collocãda.

crediderit, segregatur ad dexteram, & stabit cum magna fiducia, & lætitia inter illos quibus dicetur. Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.

Ex sermone in natali marty/rum. ℭ Dedit nobis naturam vt essemus, dedit animi vt viueremus, dedit mētem vt intelligeremus, dedit alimēta vt mortalē vitam sustentaremus. Dedit lucem de cœlo, dedit fontes de terra. Sed

Matth. xxv. A hæc omnia communia bona sunt bonorum & malorum. Si hæc dedit & malis, nihil ne proprium seruat bonis? Seruat plane.

Quæ bona serua|ntur bonis sunt supra cor hominis. Et quod est illud quod seruat bonis? Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Quod enim in cor hominis ascendit, infra cor hominis erat, ideo in cor ascendit, quia supra illud est cor quo ascendit. Qđ seruat bonis, cor illuc ascen/

Sursum corda dit. Non quod ascendit in cor tuum, sed quo ascendit cor tuum, hoc seruat bonis. Noli surdus audire, sursum cor. Quod ergo oculus non vidit, nec auris audiuit. Oculus non vidit, quia non est color. Auris non audiuit, quia non est sons. In cor hominis non ascendit, quia non est terrena cogitatio. Sic intelligite, Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ præparauit deus diligentibus se. Adhuc quid hoc sit quæris a me? illum interroga qui habitare cœpit in te. Dico tamen & ego. Hoc enim quærimus, quid Deus proprium seruet bonis, si bona tanta largitur & malis & bonis. Et cum dicerem, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, nō desunt qui dicant, Putas quid est? Ecce quid est quod seruat deus solis bonis, quos tamen ipse fecerit bonos. Ecce quod est breui/ter pretium nostrum, definitum est per prophetam. Ergo illorum

Pretium bonorum deus est. deus, & ipsi erunt mihi plebs. Ergo illorum deus, pretium no/

B bis seipsum promisit. Quære aliud si inueneris melius. Si dice/rem, promisit aurum, gauderes. Se promisit, & tristis es? Si di/ues deum non habet, quid habet? Nolite aliquid a deo quærere nisi deum. Gratis amate. Gratis amabitis, si solum deum ab

Gratias aman|dus deus. illo desiderabitis. Nolite timere inopiam. Dat se nobis, & suf/ficit nobis. Per seipsum nobis, & sufficit nobis. Philippum aposto

Ioan. xiiij. lum audi in euangelio, Domine ostende nobis patrem, & sufficit

Ex tracta. euang. scđm. Ioan. i. nobis. ℭ Qui autem susceperunt pacem nunciandam populo, contemplati sunt ipsam sapientiam, quantum potuerit humanis cordibus conspici, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Si in cor hominis non ascendit, quo/modo tunc ascendit in cor Ioannis? An non erat homo Ioānes? An forte nec in cor Ioannis ascendit, sed cor Ioannis in illum ascendit? Quod enim ascendit in cor hominis, de imo est ad hominem. Quod vero ascendit cor hominis, sursum est ab homi/

Oēs sancti sunt angelici. annunciatores dei. ne. Etiam sic fratres dici potest, quia si ascendit in cor Ioannis, si aliquo modo dici potest, intantum ascendit in cor Ioannis, in/quantum ipse Ioannes non erat homo. Quid est nō erat homo?

Inquantum

inquitum cœperat esse angelus, quia omnes sancti angeli, quia an- C
nũciatores Dei. Ideo carnalibus & animalibus non valentibus per
cipere quę sunt dei, quid ait Apostolus? Cũ enim dicitis, Ego sum
Pauli, ego Apollo, nonne homines estis? Quid eos volebat facere,
quibus exprobrabat quia homines erant? Vultis nosse qd eis face
re volebat? Audite i psalmis, Ego dixi, Dij estis & filij altissimi om
nes. Ad hoc ergo nos vocat deus, ne simus homines: sed tunc in
melius nõ erimus homines, si prius non esse homines agnosca
mus, id est ad illam celsitudinem ab humilitate surgamus, ne
cum putamus nos aliquid esse cum nihil simus, non solum non
accipiamus quod non sumus, sed & mittamus quod sumus.

Ps. lxxxi. Ad hoc nos vocat deus vt simus filij dei.

Nobis autem reuelauit deus per spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda dei.

DE spiritu dei dictum est q omnia scrutetur etiam altitu-
dines dei. Non vtiq3 vt quod nesciat inueniat, sed quia ni
hil relinquit omnino quod nesciat. ¶ Spiritus enim om
nia scrutatur, etiam altitudines dei. Non quia ille scrutatur qui
nouit omnia, sed qui tibi donatus est spiritus, te scrutari facit. Et
quod dono ipsius tu facis, ille facere dicitur, quia sine illo tu
non faceres.

Ex tractatu ps. cxviij. Ex tractatu ps. lij.

Quis enim scit hominũ quæ sunt hominis nisi spiritus hominis q in ipso est? Ita & quæ dei sunt nemo cognouit, nisi spiritus dei. D

HVmana natura constat ex corpore & spiritu, quam etiam
animam dicunt. De quo & Apostolus dicit, Quis enim
scit hominum, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis
qui in ipso est? Sic & quæ dei sunt, nemo scit nisi spiritus dei. Et
quod adiungit ad dicit, Nos autem non spiritum huius mundi
accepimus, sed spiritum qui ex deo est: ostendit vtiq3 esse alius
spiritum dei, cuius particeps fit spiritus hominis per gratiam Dei.
¶ Cum quisq3 venerit ad eam ætatem vt iam possit capax esse
rationis, si veritatem statim comprehendere potuerit, non iam
illis sensibus rectoribus vtetur, sed habebit virum, spiritum ra-
tionalem, cui sensus illos in famulatum redigat, seruituti subij-
ciens corpus suum. Cum & ipse spiritus hominis hæserit Chri-
sto (quia caput viri est Christus) amplexus spiritalia, æterna vita
sine vllo separationis timore perfruitur. Quis enim nos separa
re potuerit a charitate Christi? Est enim animæ quasi maritus quo-
dammodo spiritus hominis, quia animalem affectio nem tã-
quam coniugem regit. Non ille spiritus sanctus qui cum patre &
filio incommutabilis manet, & dignis animis incommutabi-
ter datur, sed spiritus hominis: de quo apostolus dicit. Nemo scit

Ex libro quæstionum. Numeri titu. xvij. Ex libro quæstionum Numeri titu. lxiij. Spiritus rationalis est vir animæ seu sensualitatis. Rom. viij. E

Spūs hoīs subiectus deo intelligit q̄ spiritaliter dicuntur.

quid est in homine, nisi spiritus hominis. Nam ⁊ ille spiritus sanctus, spiritus dei est. De quo iterū dicit, Sic ⁊ quæ dei sunt nemo scit nisi spiritus dei. Hic ergo spiritus hominis cuꝫ p̄sens est, id est intentus est ⁊ se pietate subiicit deo, intelligit homo quę spiritaliter dicuntur. Cum autem diaboli error, tanquam absente intellectu, in anima dominatur, adulter est. Voca ergo, inquit, virum tuum, id est spiritum qui est in te. Quomodo potest homo intelligere spiritalia, si non eum lux veritatis illustret? Ipse assit cum loquor tibi, vt spiritalem aquam possis accipere.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xxxij.

Animus hoīs ē pprius eius spiritus.

F

¶ Vnusquisq; hō hꝫ in se ꝑpriū spm̄. Alius. n. cuiusq; ꝑprius est eius sp̄us. De quo dicit Paulus apostolus, Quis. n. scit hoīumq; sunt hominis nisi spiritus hominis qui in ipso est? Deinde adiunxit, Sic ⁊ quæ dei sunt nemo scit nisi spiritus dei. Nostra nemo scit nisi spiritus noster, Non enim noui quid cogitas, aut tu quid cogito. Ipsa enim sunt propria nostra quę in internis cogitamus, ⁊ cogitationum vniuscuiusq; hominis ipsius spiritus testis est. Sic ⁊ quę dei sunt, nemo scit nisi spiritus dei. Nos cum spiritu nostro, deus cum suo. Ita tamen vt deus cum suo spiritu sciat etiaꝫ quid

Deus scit in nobis id ē qd nescim⁹ in nobis.

agatur in nobis: nos autem sine eius spiritu scire non possumus quid agatur in deo. Deus autem scit in nobis: ⁊ id quod ipsi nescimus in nobis. Nam infirmitatem suam Petrus nesciebat, quando a domino, q̄ter esset negaturus, audiebat: ⁊ ęger, se ignorabat, medicus ęgrum sciebat. Sunt ergo quædam quæ deus nouit in nobis, nescientibus nobis. Tamen quantum ad homines pertinet, nemo sic nouit, quomodo ipse homo. Alius nescit quid in illo

Spūs dei nos docet quid agatur in deo.

Consolatio peregrinationis ex pignore spiritus dei.

agatur sed spiritus eius nouit. Accepto ergo spiritu dei, discimus ⁊ quid agatur in deo, non quidem totum, quia non accepimus totum. De pignore multa nouimus. Pignus enim accepimus: ⁊ huius pignoris postea plenitudo dabitur. Interim in hac peregrinatione pignus nos consoletur, quia qui nos dignatus est oppignerare, multum paratus est dare. Si talis est arra, qualis est cuius est arra? Quis enim scit hominum quæ sunt hominis nisi spiritus hominis qui in ipso est? Sic ⁊ quę Dei sunt nemo scit nisi spiritus dei. Nos autem, inquit, non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui a deo est, vt sciamus quæ a deo donata sunt nobis.

Ex libro confessionum. viij.

G

Matth. x.

Spūs hoīs est potentia rationalis animæ.

¶ Et admoneor vt dicam. Certe nemo scit quæ Dei sunt nisi spiritus dei. Quomodo ergo scimus ⁊ nos, quæ a deo donata sunt nobis? Respondetur mihi, Quoniam quæ per eius spiritum scimus, etiam sic nemo scit nisi spiritus dei, Sicut enim recte dictum est, Non enim vos estis qui loquimini, eis qui in dei spiritu loquerentur, sic recte dicitur, non vos estis qui scitis, eis qui in spiritu dei sciunt. Spiritus autem hominis in scripturis dicitur animę ipsius potentia rationalis, qua distat a pecoribus, ⁊ eis naturæ lege dominatur. De quo dicit apostolus, Nemo scit quę sunt hominis nisi spiritus hominis qui in ipso est.

¶Quod enim de patre natum est, ad patrem solum refertur, cuius dicitur, Filius. Spiritus vero sanctus patris ⁊ filij est, necnon ⁊ noster. Quod autem datum est, ⁊ ad eum qui dedit refertur, ⁊ ad eos quibus dedit. Itaq; spiritus sanctus non tantum patris ⁊ filij qui dederunt, sed etiam noster dicitur qui accepimus. Sicut dicitur, Domini est salus, quia dat salutem. Eadem etiam nostra salus est, quia accepimus. Spiritus ergo ⁊ Dei q dedit, ⁊ noster q accepimus. Non ille spiritus noster quo sumus, quia ipse est spiritus hominis qui in ipso est, sed alio modo iste noster, quo dicimus ⁊ panem nostrum da nobis, quamquam ⁊ illum spiritum qui hominis dicitur, vtiq; accepimus. Quid enim habes (inquit) quod non accepisti? Sed aliud est quod accepimus vt essemus, aliud quod accepimus vt sancti essemus. Vnde scriptum est de Ioanne, ꝙ in spiritu ⁊ virtute Heliæ venerit. Dictus est ⁊ Heliæ spiritus, scilicet spiritus sanctus quem accepit Helias. Hoc ⁊ de Moyse intelligendum est, cum ait ei dominus, Tollam de spiritu tuo, ⁊ dabo eis. Hoc est, dabo illis de spiritu sancto quem iam tibi dedi.

Ex libro de trinitate.v.

Spūs dei dicitur noster, ⁊ salus nostra dei.

ps.iij.

i.Cor.iiij.

H

Lucæ.i.

¶Nemo enim scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est, donec veniat dominus, ⁊ illuminet abscondita tenebrarum, ⁊ manifestabit cogitationes cordis, vt eas non solum quisq; suas videat, sed ⁊ aliorum. Secundum hoc enim dixit Apostolus, neminem scire quid agatur in homine, nisi spiritum hominis qui in ipso est, secundum quod videmus in nobis. Nam secundum id quod credimus nec videmus, ⁊ multos fideles esse nouimus, ⁊ multis noti sumus.

Ex libr. ad Paulinā de vidēdo deo.

i.Cor.iij.

¶Hęc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum deū, ⁊ quem misisti Iesum Christum. Quia pater ⁊ filius non duo dij, sed vnus est deus, sine dubio ⁊ filius verus est deus, ⁊ adiuncto spiritu sancto, solus est deus. Neq; enim nos mouere debet, ꝙ nominatus hoc loco non est spiritus sanctus, tanquam non sit deus, aut non sit verus deus. Tale est enim quale si quis dicat nescire Christum ea quæ dei sunt, quoniam dixit apostolus, Sic ⁊ quæ dei sunt nemo scit nisi spiritus dei. Hoc est enim, nemo scit nisi spiritus dei, quod est, solus ea scit spiritus dei. Sicut ergo ab hac scientia, quam non habere nisi spiritus dei dictus est, non excluditur Christus, sic ab eo ꝙ pater ⁊ Christus dictus est solus verus deus, non excluditur spiritus sanctus. Sic ⁊ nomen illud quod in Apocalypsi nemo nosse dictus est nisi ipse qui hoc habebat scriptum (id est Christus) nouerat vtiq; ⁊ pater quod negare non potestis. Nouerat ⁊ spiritus sanctus, etiam si negetis. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam altitudines dei. Nisi forte, quia scrutari dictus est, negatur apprehendere. Negetur ergo deus apprehendere corda ⁊ renes hominum. Scriptum est enim, Scrutans corda ⁊ renes deus.

Ex libro contra Maximinū.ij.

Ioan.xvij.

A

Cū solus spūs dei dicitur scire q dei sunt non excluditur pater nec filius.

Apoca.xix.

ps.vij.

Nos autem ſpiritum non huius mũdi accepimus ſed ſpiritum qui ex deo eſt, vt ſciamus quæ a Deo donata ſunt nobis.

Ex tract. euāge/lij ſecundum Ioan. lxxv. Ioan. xv. Iuſtos eſſe ho/mines donum dei eſt.

Ait dominus, quia ſeruus neſcit qd faciat dominus eius. Nos autem chariſſimi vt amici domini eſſe poſſimus, quid noſter dominus faciet, ſciamus. Non ſo lum enim homines, verum etiam iuſtos ipſe facit nos, ⁊ non ipſi nos. Et vt hoc ſciamus, quis niſi ipſe facit? Non enim ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex deo eſt, vt ſciamus quæ a deo donata ſunt nobis. Ab ipſo quicquid boni eſt, donatur. Ergo qa
B ij. Cor. x. Ex libro de ſan cta viduitate.
⁊ hoc bonum eſt, ab ipſo vtiq; donatur, vt ſciatur a quo bonus, omne donetur, vt omnino de omnibus bonis, qui gloriatur. in domino glorietur.

¶ Hæc dona dei eſſe quanto magis noſti, tanto magis es eiſdẽ bonis beatus. Immo aliter noſces, niſi quod habes noris a quo habeas. Attende enim quid de hac re apoſtolus dixerit. Nos aũt non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex deo eſt, vt ſciamus quæ a deo donata ſunt nobis. Multi quippe habẽt multa dona dei, ⁊ neſciendo a quo habeant impia vanitate ia/ctantur. Nemo eſt autem donis dei beatus qui donanti exiſtit ingratus. Quia ⁊ illud quod in ſacra myſteria cor habere ſurſum iu bemur, ipſo adiuuante id valemus quo iubente admonemur, ⁊ ideo ſequitur, vt de hoc tanto bono ſurſum leuati cordis, non nobis gloriam, quaſi noſtrarum virium tribuamus. ſed domi/no deo noſtro gratias agamus. Hoc enim continuo commone mur, quia hoc dignum eſt, hoc iuſtum eſt. Recordaris hæc ver/ba vnde ſint: inter quas actiones ⁊ quanta ſanctitate commen/detur agnoſcis.

Nemo donis dei beatus eſt q donati exiſtit ingratus.

C Ex tracta. de na tali martyrum Maſſylitanorũ. Sap. viij. Habere eſt ſcire vnde habeas.

¶ Qui enim habet dabitur ei. Quid eſt plane ha bere? ſcire vnde habeas. Qui autem non habet (id eſt neſcit vn/de habeat) ⁊ quod habet auferetur ab eo. Deniq; ſicut ipſe ait, Hoc ipſum erat ſapientiæ, ſcire cuius eſſet hoc bonum: ſic ⁊ apo ſtolus Paulus cum commendaret nobis gratiam dei, in ſpiritu ſancto ait, Nos autem non huius mundi ſpiritum accepimus, ſed ſpiritum qui ex deo eſt. Et quaſi diceretur illi, vnde diſcernis? ſe/cutus adiunxit, Vt ſciamus quæ a deo donata ſunt nobis. Ergo ſpiritus dei, ſpiritus eſt charitatis. Spiritus huius mundi, ſpiritus eſt elationis. Qui habent ſpiritum huius mundi ſuperbi ſunt, in grati ſunt deo. Multa dona eius habent, ſed non colun t eum a quo habent, ideo ſunt infœlices.

Spiritus dei ſpi ritus eſt chari/tatis Spūs hui9 mũdi ſpiritus elationis.

Quæ & loquimur non indoctis humanæ ſapien/tiæ verbis, ſed in doctrina ſpiritus, ſpiritalibus ſpi ritalia comparantes.

INnel ligitur Iesus discipulos suos de carnalibus vel anima-libus, se spiritales promisisse facturum, quamuis nondum tales quales erimus, quando spiritale etiam corpus habebimus, sed qualis erat qui dicebat, Sapientiam loquimur inter perfectos: &c. Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: &, Non spiritum huius mundi accepimus sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quae a deo donata sunt nobis, quae & loquimur, non in sapientiae humanae doctis verbis, sed in doctrina spiritus, spiritalibus spiritalia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea quae sunt spiritus dei. Non itaque percipiens quae sunt spiritus dei homo animalis, sic audit quaecunque audit de dei natura, vt aliud quam corpus cogitare non possit, quamlibet amplissimum, vel immensum, quamlibet lucidum ac speciosum, corpus tamen. Ideo prouerbia illi sunt quaecunque dicta sapientiae, de incorporea immutabilique substantia. Non quod ea tanquam prouerbia deputat, sed quia sic cogitat, quomodo qui prouerbia solent audire neque intelligere. Cum vero spiritalis coeperit omnia dijudicare, ipse autem a nemine dijudicari, etiam, si in hac vita adhuc velut per speculum, & ex parte perspicit, tamen non vllo corporis sensu, non vlla imaginaria cogitatione, quae coepit aut fingit qualescunque similitudines corporum, sed mentis certissima intelligentia, deum non corpus esse sed spiritum perspicit: ita palam de patre annunciante filio, vt eiusdem substantiae conspiciatur & ipse qui annunciat. Tunc in eius nomine petunt qui petunt, quia in sono eius nominis non aliud quam res ipsa est, quae hoc nomine vocatur, intelligunt, nec animi vanitate, vel infirmitate confingunt, tanquam in alio loco patrem, in alio filium ante patrem stantem, & pro nobis rogantem, spatia sua quaeque amborum occupantibus molibus, & verbum ad eum cuius est verbum facere verba pro nobis, interuallo interposito inter os loquentis, & auriculas audientis, & alia talia quae sibi animales idemque carnales in cordibus fabricantur. Quicquid enim tale spiritalibus de deo cogitantibus ex corporum consuetudine occurrit, negando, atque respuendo, tanquam importunas muscas ab interioribus oculis abigunt, & synceritati eius lucis acquiescunt, qua teste ac iudice has ipsas imagines corporum suis internis aspectibus irruentes, falsas omnino esse conuincunt. ¶ Tuus est dies. Qui sunt isti? Spiritales. Et tua est nox. Qui sunt isti? Carnales. Tuus est dies, & tua est nox. Loquantur spiritales spiritalibus spiritalia. Dictum est enim, Spiritalibus spiritalia comparantes. Sapientiam loquimur inter perfectos. Nondum capiunt istam sapientiam carnales. Non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Ergo cum spiritales spiritalibus loquuntur, dies diei eructat verbum. Cum vero & ipsi carnales non tacent fidem crucifixi Christi, quam possunt capere

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. cij.

D

Animalis hō cogitare nō pōt de deo nisi corporalia bene autem spiritalis.

F

Ex tracta. ps. lxxiij. Spiritales comparantur diei, & carnales nocti.

ps. xviij

parui, nox nocti annunciat scientias. Tuus est dies, & tua est nox. Ad te pertinent spiritales ad te pertinent carnales. Illos illustras incommutabili scientia & veritate, illos consolaris carnis manifestatione, tanquam luna consolans noctem.

Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei. Stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia spiritaliter examinatur.

Ex lib. primo de baptismo.

I.Cor.xv.

Prius ē animale, deinde spiritale.

IN ipsa sorte mortalitatis nostræ ex qua de Adam nascimur, non est prius quod spiritale, sed quod animale, postea spiritale. Ex ipso autem animali sensu (quia homo animalis non percipit quæ sunt spiritus dei) omnes dissensiones, & schismata generantur. In quo sensu perseverantes, apostolus dicit ad vetus testamentum pertinere, id est ad terrenorum promissorum cupiditatem & in quibus quidem spiritalia figurantur, sed animalis homo non percipit quæ sunt spiritus dei. Quocunq; ergo tempore tales homines esse cœperint in hac vita, tam diuinis pro seculorum distributione sacramentis imbuti, si adhuc tamen carnaliter sapiant, & carnalia de deo, siue in hac vita, siue post hanc vitam sperant, atq; desiderent, animales sunt. Ecclesia vero (quod est populus dei) etiam in istius vitæ peregrinatione antiqua res est, in alijs hominibus habens animalem portionem, in aliis autem spiritalem. Ad animales pertinet vetus testamentum, ad spiritales nouum. Sed primis temporibus vtrunq; occultum fuit ab

G

Ad animales ptinet vetus testamentu, ad spiritales nouu.

Adam vsq; ad Moysen. A Moyse autem manifestatū est vetus, & in eo ipso occultabatur nouum, quia occulte significabatur. Postea vero quam in carne venit dominus, reuelatum est nouum, veteris autem sacramenta cessarunt, sed concupiscentiæ tales non cessauerunt. In illis enim sunt quos apostolus iam per sacramentum noui testamenti natos, adhuc tamen dicit animales, non posse percipere quæ sunt spiritus dei. Sicut enim in sacramentis

Sicut in veteri testamento erāt occulti spiritales, ita in nouo carnales.

veteris testamenti viuebant quidam spiritales, ad nouum scilicet testamentum (quod tunc occultabatur) occulte pertinentes sic & nunc in noui testamenti sacramento quod iam reuelatum est, pleriq; viuunt & animales: qui proficere si nolunt, ad percipienda quæ sunt spiritus dei, quo eos hortatur sermo apostolicus, ad vetus testamentum pertinebunt. Si autem proficiunt & antequam capiant, ipso profectu & accessu ad nouū pertinent. Et si priusquam spiritales fiant ex hac vita rapiūtur, custoditi per sacramenti sanctitatem, in terra viuentium computantur, vbi spes nostra, & portio dominus. Nec inuenio quid verius intelligatur in eo quod

H

ps.cxxxix.

scriptum est. Imperfectum meum viderunt oculi tui. Quando quidem sequitur, & in libro tuo omnes scribentur.

Ex lib. iij. de baptismo.

¶ Quis autem carnalis & animalis homo nō p phantasmata sui cordis euagetur, & constituat sibi deum, qualis ei pro suo carnali

li sensu placuerit, atq; ita credat tantum longe aliter quam deus est, quantum a veritate vanitas differt. Verissimam quippe sententias dixit apostolus plenus lumine veritatis. Animalis, inqt, homo non percipit q̄ sunt spiritus dei. Et cū de iis haec dicebat, quos iam fuisse baptizatos ipse manifestat. His enim dicit, Nūqd Paulus crucifixus est p vobis? aut i nomine Pauli baptizati estis? Habebant ergo isti bapt smi sacramentum, & tā carnaliter sapiendo, quid poterant de deo credere nisi secundum sensum carnis suae, vbi animalis homo non percipit quae sunt spiritus dei? Talibus dicit, Nō potui loqui vobis quasi spiritalibus. sed quasi carnalibus. Quasi paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam, Nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Adhuc enim estis carnales.

Animalis a spiritali tā differenter cognoscit, deū quātū a veritate differt vanitas.

1.Cor.iij.

¶Tales etiam circumferuntur omni vento doctrinae, de quibus dicit. Vt vltra non simus paruuli iactati, & circumlati omni vento doctrinae. Qui ergo viuit ex corpore, carnalis homo, vel animalis vocatur. Carnalis, quia carnalia sectatur. Animalis autem quia fertur dissoluta lascivia animae suae, quam non regit spiritus, neq; coercet intra metas naturalis ordinis, quia ipse se non subdit regendum deo. Qui autem spiritu animam regit, & per animam corpus (quod facere non potest nisi deum habeat & ipse rectorem, quoniam sicut caput mulieris vir, ita caput viri Christus est) vocatur spiritalis. Quae vita cum aliqua molestia nunc agitur: post autem nullam patietur.

Ex libro q̄stionū.lxxxiij.
Ephe.iiij.
A
Quis vocatur carnalis.
Quis animalis
Quis spiritalis

¶Hunc spiritum quod illi non habeant, qui sunt ab ecclesia separati, Iudas apostolus apertissime declarauit, dicens. Qui seipsos segregant, animales spiritum non habentes. Vnde in ipsa ecclesia etiam illos qui per nomina hominum, quamuis in eius vnitate constitutorum quaedam schismata moliebantur, Paulus apostolus arguens inter caetera ait. Animalis autem homo, non percipit quae sunt spiritus dei. stultitia enim est illi, & non potest sciri quoniam spiritaliter dijudicatur. Ostendit quid dixerit, non percipit, idest scientia non capit verbum. Hos in ecclesia constitutos, paruulos dicit, nondum spiritales, sed adhuc carnales, & lacte alendos, non esca. ¶In libro qui inscribitur contra Donatistas, commemorato Iudae apostoli testimonio, vbi ait, Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritu nō habētes, adiunxi etiam dicens, De quibus apls Paulus dicit. Animalis aūt homo non percipit ea quae sunt spiritus dei, Non sunt isti illis coaequandi, quos omnino ab ecclesia schisma praecidit. istos quippe idem apostolus Paulus paruulos dicit esse in Christo, quos nondum escam valentes capere, lacte nutrit tamen. Illi autem non in filijs paruulis, sed in mortuis & perditis computandi sunt: vt si quis eorum correctus, ecclesiae fuerit copulatus, recte de illo dici possit. Mortuus erat & reuixit: perierat & inuentus est.

Ex lib. de blasphemia spirit. sancti.
Iud.x.I.
Schismatici animales & stulti sine spiritu.
Paruuli lacte alendi.
Ex secundo li. retractationum.
B
Schismatici nō in paruulis filijs, sed in mortuis computandi sunt.

Luce.xv. Sapi.ix. Esa.xl. Roma.xi.

Spiritalis autem iudicat omnia, & ipse a nemine iudicatur, sicut scriptum est. Quis enim cognouit sensum domini, aut quis instruxit eum? Nos autem sensum Christi habemus.

Ex libro de vera religione.

Notanter minime dicat maior

VT enim nos & omnes animæ ratio nales, secundum veritatem de inferioribus recte iudicamus, sic de nobis, quando eidem cohæremus, sola ipsa veritas iudicat. De ipsa vero nec pater, non enim minus est quam ipse: & ideo quæ pater iudicat, per ipsum iudicat. Omnia enim quæ appetunt vnitatem, hanc habent regulam, vel formam, vel exemplum vel si quo alio verbo dici se sinit, quoniam solam eius similitudinem a quo sunt implent: sic illa a quo esse accepit impleuit. Si tamen accepit, non incongrue dicitur pro ea significatione qua filius appellatur, quia non de seipso est, sed de primo summoque principio qui pater dicitur, ex quo omnis paternitas in cœlo est, & in terra nominatur. Pater ergo non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Et spiritalis homo iudicat omnia, ipse autem a nemine iudicatur, id est a nullo homine, sed a sola ipsa lege, secundum quam iudicat omnia, quoniam & illud verissime dictum est. Oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi. Omnia ergo iudicat quia super omnia est quando cum deo est. Cum illo est autem quando purissime intelligit, & tota charitate quod intelligit diligit. Ita etiam quantum potest lex ipsa etiam ipse fit, secundum quam iudicat omnia, & de qua iudicare nullus potest. Sicut in istis temporalibus legibus quanquam de his homines iudicent cum eas instituunt, tamen cum fuerint institutæ atque firmatæ, non licebit iudici de ipsis iudicare, sed secundum ipsas. Conditor tamen legum temporalium, si vir bonus est & sapiens, illam ipsam consulit æternam, de qua nulli animæ iudicare datum est, vt secundum eius incommutabiles regulas quid sit pro tempore iubendum, vetandumque discernat. Aeternam igitur legem mundis animis fas est cognoscere, iudicare non fas est.

C

Ephe.iii.

ii.Cor.v.

Vir spiritalis quando cum deo est, & super omnia & iudicans omnia.

Non licet iudicare de legibus institutis & firmatis sed secundum ipsas.

D

Ex libr. confessionum.xiii.

Vir spiritalis non iudicat de cognitionibus spiritalibus.

Vir spiritalis factor debet esse legis non iudex.

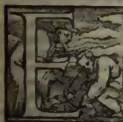
ℂ Spiritales ergo siue qui præsunt, siue qui obtemperant, spiritalem iudicant, non de cognitionibus spiritalibus quæ lucent in firmamento. Non enim oportet de tam sublimi auctoritate iudicare, neque de ipso libro tuo, etiam si quid ibi non lucet: quoniam submittimus ei nostrum intellectum, certumque habemus etiam quod clausum est aspectibus nostris, recte veraciterque dictum esse. Sic enim homo, licet etiam spiritalis & renouatus in agnitione dei secundum imaginem eius qui creauit eum, factor tamen legis debet esse, non iudex, neque de illa distinctione iudicare, spiritalium videlicet atque carnalium hominum, qui tuis deus noster oculis noti sunt, & nullis adhuc nobis apparuerunt operibus, vt ex fructibus eorum cognoscamus eos: sed tu domine iam scis eos,

& diuisisti, & vocasti in occulto antequam fieret firmamentū. Neq; in turbidis huius seculi populis quenquam spiritalis homo diju dicat. Qui enim ei de ijs qui foris sunt iudicare, ignoranti quis inde venturus sit in dulcedinem gratiæ suæ, & quis in perpetua impietatis amaritudine remansurus? Iudicat enim & approbat quod recte, improbat autem quod perperam inuenerit in operibus, moribusue fidelium, in eleemosynis, in castitate, in ieiunijs, in cogitationibus pijs, de his quæ per sensum corporis percipiuntur. De ijs enim iudicare nunc dicitur, in quibus & potestatem corrigēdi hз.

Spiritalis nō iudicat de electione aut reprobatione, sз de operibus tm̄ extrinsecis aut cogitationibus.

E

CAPVT. III.

T ego fratres, non potui vobis loqui, quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus.

Est autem quęstio, vtrum spiritales homines habeant aliquid in doctrina quod carnalibus taceant, & spiritalibus dicant. Quia si dixerimus, nō habēt, respondebitur nobis, Quid est ergo quod dicebat apostolus, scribens ad Corinthios, Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, quasi paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis, adhuc enim estis carnales? Si vero dixerimus, habent: timendum & cauendum est, ne sub hac occasione in occultis nefaria doceantur, & spiritalium nomine velut ea quę carnales capere non possunt, non solum excusatione dealbanda, verum etiam prædicatione laudanda videantur. Primum ergo scire debet charitas vestra, quod ipse Christus crucifixus (quo velut lacte paruulos aluisse se dicit apostolus) ipsa vera caro eius in qua facta est vera mors eius, & vulnera vera, clauis confixus, sanguineq; perfusus, non eo modo a carnalibus quo a spiritalibus cogitatur. Etenim illis est lac, istis cibus, quia & si nō audiunt amplius, intelligunt amplius. Non enim ęqualiter mente percipitur etiam quod in fide pariter ab vtrisq; recipitur. Ita fit vt prædicatus ab apostolis Christus crucifixus, & Iudæis esset scandalum, & gentibus stultitia, & ipsis vocatis Iudæis, & græcis, dei virtus, & dei sapiētia: sed carnalibus paruulis, id tantum credendo tenentibus: spiritalibus autem capacioribus, id etiam intelligendo cernentibus. Illis ergo tanquam lacteus potus, istis tanquam solidus cibus. Nō quia hoc illi aliter in populis, isti aliter in cubiculis cognouerūt, sed quod eodem modo vtriq; cum palam diceretur audiebant, & pro suo modo quisq; capiebat. Cum enim Christus propterea sit crucifixus, vt in remissionem peccatorum sanguinem funderet, qua eius vnigeniti passione diuina gratia commendatur, vt nemo in

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xcviij.

F

Christus lac paruulorum, & carnaliū, cibus vero spiritalium.

Cur Christus crucifixus.

homine glorietur, quomodo intelligebant Christus crucifixum, qui adhuc dicebant, Ego sum Pauli? Nunquid quomodo ipse Paulus? Qui dicebat, Mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. De ipso itaque Christo crucifixo, & ipse cibus pro sua capacitate sumebat, & illos lacte pro eorum infirmitate nutriebat. Hoc ergo primitus cognito, quod ea ipsa quae simul audiunt spiritales atque carnales, pro suo quisque modo capiunt. illi vt paruuli, isti vt maiores: illi vt lactis alimentum, isti vt cibi solidamentum, nulla videtur esse necessitas, vt aliqua secreta doctrinae taceantur & abscondantur fidelibus paruulis, seorsum dicenda maioribus (hoc est intelligentioribus) & hoc ideo faciendum putetur quia dixit apostolus, Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Hoc ipsum enim quod non iudicauit se scire in eis nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum, ipsis non potuit loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, quia id sicut spiritales capere non valebant. Quicunque autem spiritales inter eos erant, idem quod illi tanquam carnales audiebant, spiritali intellectu ipsi capiebant. vt sic intelligatur quod ait, Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, ac si diceret, Non potuistis quasi spiritales, sed quasi carnales sapere quid loquebar. Animalis enim homo (id est qui secundum hominem sapit, animalis enim dictus est ab anima, carnalis a carne, quia ex anima & carne constat totus homo) nō percipit quae sunt spiritus dei, (id est quid gratiae credentibus crux conferat Christi) & putat hoc illa cruce actum esse tantummodo, vt nobis vsque ad mortem pro veritate certantibus imitandum praeberetur exemplum. Nam si scirent huiusmodi homines, qui nolunt esse nisi homines, quemadmodum Christus crucifixus factus sit nobis sapientia a deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio (vt quemadmodum scriptum est, qui gloriatur, in domino glorietur) proculdubio non gloriarentur in homine. nec carnaliter dicerent, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephe, sed spiritaliter, ego sum Christi.

Gala. vi. — H — Christus crucifixus factus est nobis sapientia & iustitia, sanctificatio & redemptio. — Ex tracta. ps. viij.

¶ Filium hominis, id est hominem nouum, poenitentia veteris parturit cum dolore & gemitu Iste quamuis nouus, tamē adhuc carnalis dicitur cum lacte nutritur. Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, inquit, apostolus. Et vt ostenderet iam regeneratos, Tanquam paruulis, ait, in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Idem cum reuelabitur (quod saepe accidit) ad veterem vitam, cum exprobratione audit quod homo sit. Nōne homines istis, inquit, & secundum hominem ambulatis?

Ex tracta. ps. xxviij. — Ioan. xvi.

¶ Ipsis libenter audientibus, discere cupientibus, veritatis cibo inhiantibus, dominus ait, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Et apostolus, Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, non tamen desperan-

dis, sed nutriendis. Sequitur enim. Tanquam paruulis in Christo, lac vobis potum dedi nō escam, nondum enim poteratis. Ergo vel nunc dic. Sed nec adhuc quidem potestis. Noli ergo festinare audire quod non capis, sed cresce vt capias. Extracta. ps. cxviij.

¶ Audistis cum apostolus loqretur, Nō potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Ergo spiritalibus in excelsis loquitur, carnalibus autem vt loquatur descendit. Nam vt sciatis quia condescendit, de illo qui descendit loquitur. Ecce Ioannes manentem in se loquitur, In principio erat verbum, & verbum Ioan. I. erat apud deum, & deus erat verbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Cape si potes. Arripe. Cibus est. Sed dicturus es mihi. Ille quidem cibus est, sed ego infans sum. Lactandus sum, vt idoneus fieri possim ad manducandum cibum. Ergo quia tu lacte nutriendus es, ille autem cibus est, ipse cibus per carnem tibi traiectus est ad fauces. Quomodo ergo cibum mater comedit vt per carnem traijciat ad infantem lac factum, sic cibus angelorum dominus, verbum caro factus est, & factus est lac: & dicit apostolus. Lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Ergo dando lac, descendit ad paruulos: & quia descendit, descendentem dedit. Ait enim, Nunquid dixi me aliquid inter vos scire nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum? Quia si diceret tantum Iesum Christum, est Iesus Christus etiam secundum diuinitatem, secundum id quod erat verbum apud deum filius dei Iesus Christus: sed hunc, idest hoc modo dictum, paruuli non capiunt. Quomodo ergo capiunt qui lac capiunt? Iesum Christum (inquit) & hunc crucifixum. Suge quod pro te factū est. & crescens ad id quod est.

B Verbum cibus angelorum, caro factum est & lac paruulorū, sicut mater cibum cōedit vt traijciat ad infantem lac factum.

Tanquam paruulis in Christo, lac uobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis, adhuc enim estis carnales. Ex sermone de blasphemia spiritus sancti.

VBi dicitur, nondum vel non adhuc, profecto non desperatur, si eo tenditur vt fit aliquando, quod nondum est. Adhuc enim, inquit, estis carnales. Et ostendens vnde sint carnales, inquit, Cum enim sit inter vos æmulatio: nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Atq; id ipsum planius aperiens. Cum enim quis dicat, Ego quidem sum Pauli, alius autem, Ego Apollo, nonne homines estis? Quid ergo est Apollo: quid autem Paulus? Ministri per quos credidistis. Hic ergo (idest Paulus & Apollo) concordes erant in vnitate spiritus, & vinculo pacis. & tamen quia eos isti inter se diuidere, & pro altero inflati aduersus alterum cœperant, dicuntur & homines, & carnales, & animales, nō valētes percipere q̄ sunt spiritus dei. Et tñ q̄a nō sunt ab ecclesia segregati, paruuli appellant in

Æmulatio est signū carnalitatis. Oēs pdicatores sunt ministri Christi.

C

Schismatici spiritus nō habēt, paruuli vero quę habēt nō percipiūt.

Christo: quos vtique vel angelos vel deos esse cupiebat: quos arguebat, quia homines erant. In his itaque contentionibus, non quę dei sunt, sed quae hominis, sapiebant. De illis vero qui sunt ab ecclesia segregati, non dictum est, Ea quae sunt spiritus dei non percipientes, ne ad scientiae perceptionem referretur: sed dictum est, Spiritum non habentes. Non est autem consequens, vt qui habet, etiam sciendo percipiat quod habet. Habent ergo istum spiritum in ecclesia constituti paruuli in Christo, adhuc animales atque carnales, quid habeant percipere non valentes, idest intelligere & nosse. Nā quō essent paruuli in Christo nisi renati ex spiritu sancto? Nec mirum videri debet, quod quisque aliquid habeat, & quod habet ignorat. Vt enim taceam de omnipotentis diuinitate, atque incommutabilis trinitatis vnitate, quis facile scientia percipit quid sit anima? Postremo, vt certissime nouerimus quod paruuli in Christo nō percipientes quae sunt spiritus dei, habent tamen spiritum dei, apostolum paulo post intueamur quemadmodum eos ipsos increpans ait, Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? Hoc vtique nullo modo diceret ab ecclesia separatis, qui dicti sunt spiritum non habentes. Sed ille dicendus est esse in ecclesia, ad istam societatem spiritus pertinere, qui ouibus Christi corporali tantum commixtione ficto corde miscetur.

Infra. vi.

Ex lib. de baptismo paruulorū. Non solū sacrilegiū schismatis, sed et pessima vita ab vnitate ecclesiæ separant.

Sanctus enim spiritus disciplinae fugiet fictum. Non omnes quos ecclesia generat, ad eius pertinent vnitatem, quae vsque in finem perseuerantes, saluabit. Neque enim hi soli ad eam non pertinent qui separationis aperto sacrilegio manifesti sunt, sed etiam illi qui in eius vnitate corporaliter mixti, per vitam pessimam separantur. Etenim Simonem magum per baptisma ipsa pepererat, cui tamen dictum est, quod non haberet partem in hæreditate Christi. Nunquid ei baptismus? nunquid euangelium? nunquid sacramenta defuerunt? Sed quia charitas defuit, frustra natus est, & ei expediebat fortassis non nasci. Nunquid non erant nati quibus dicit apostolus, Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam? Eos tamen a sacrilegio schismatis reuocat. In quod ideo irruebant quia carnales erant. Quasi paruulis (inquit) in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Adhuc enim estis carnales. Cum enim sint inter vos æmulatio, & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Cum enim quis dicat, Ego quidem sum Pauli, alius autem, ego Apollo, nonne homines estis? Isti ergo si in hac obstinatione & peruersitate remanerent, certe quidem nati erant, nec tamen ad ipsam ecclesiam, de qua nati erant, per pacis atque vnitatis vinculum pertinerent.

Ex libr. de vera religione. Magnorū & spiritaliū cautio ē nihil populariter agere.

Hoc a magnis & spiritalibus viris ecclesiæ catholicę a luminis, video cautissime prouideri, ne quid populariter agant, quod nondum esse temporis vt cum populo agatur intelligunt. Alimē

ea lactea, large auidis infirmioribus pluribus, atq; instanter infundunt: validioribus autem cibis cum sapientibus paucis vescuntur. Sapientiam enim loquuntur inter perfectos: carnalibus autem & animalibus & quamuis nouis hominibus adhuc tamen paruulis, nonnulla obtegunt, sed nulla mentiuntur. Non enim vanis honoribus suis consulunt, & inanibus laudibus, sed vtilitati eorum cum quibus societatem vitę huius inire meruerunt. Hęc enim lex est diuinę prouidentię, vt nemo a superioribus adiuuetur ad cognoscendam, & percipiendam gratiam dei, qui non ad eandem puro affectu inferiores adiuuerit.

Spiritales consulunt vtilitati proximorũ nõ vanis honoribus.

Ex tracta. epistę Ioan. iij.

¶ Aetas corporis non est in voluntate. Ita nullus secundum carnem crescit quando vult, sicut nullus quando vult nascitur. Vbi autem natiuitas in voluntate est, crementum in voluntate est. Nemo ex aqua & spiritu nascitur nisi volens, ergo si vult crescit, si nõ vult decrescit. Quid est crescere? Proficere. Quid est decrescere? Deficere. Quisquis nouit natum se esse audiat quia puer est & infans, auide inhiet vberibus matris, & cito crescit. Est autem mater ecclesia, & vbera eius duo testamenta scripturarum diuinarum. Hinc sugatur lac omnium sacramentorum, temporaliter pro æterna nostra salute gestorum, vt nutritus atq; roboratus perueniat ad manducandum cibum. Quod est in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Lac nostrum Christus humilis est. Cibus noster idem ipse Christus, ęqualis patri. Lacte te nutrit vt pane pascat.

B

Quõ cito, crescas spiritaliter

Ecclesia mater nostra est.

Vbera ei' duo testamenta

Lac sacramẽta.

¶ Quibusdam infirmis dicit apostolus. Lac vobis potum dedi non escam, nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Sunt enim infirmi qui non sunt idonei valido cibo, volunt se tendere ad id quod capere non possunt: & si aliquid vtcunq; ceperint, aut visi sibi fuerint capere, quod nondum ceperunt, extolluntur inde & superbiunt inde, videntur sibi quasi sapientes. Hoc autem contigit omnibus hæreticis qui cum essent animales, & carnales, defendendo sententias suas prauas, quas falsas esse, non potuerunt videre, exclusi sunt de catholica ecclesia. Dicam charitati vestrę quod possim. Dominus noster Iesus Christus, nostis quia verbum dei est, secundum illud Ioannis. In principio erat verbũ. & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Panis ergo est vnde viuunt angeli. Ecce panis paratus est tibi, sed cresce de lacte vt ad panem peruenias. Et quomodo (inquis) crescam de lacte? Quod tibi factus est Christus ad infirmitatem tuam, hoc primo crede & fortiter tene. Quomodo ergo mater cum viderit filium minus idoneum ad capiendum cibum, ipsos cibos ei dat sed traiectos per carnem suam: nam ipse est panis, quo infans pascitur, quo & mater eius pascitur, sed ad mensas infans minus idoneus est, ad mamillam idoneus est: panis ergo

Ex tracta. ps. cxxx.

C

Christus verbũ dei & panis angelicus.

Quõ paruulus spiritaliter crescat de lacte.

Quod panis de mensa traijcitur per matris mamillas ad paruū infantē, sic verbū carnē factū esse declarat.

H

de mensa traijcitur per matris mamillam, vt sic perueniat idem alimentum ad paruum infantem: sic dominus noster Iesus Christus cum esset verbum apud patrem, per quod facta sunt omnia, qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est, esse æqualis deo, qualem caperent: pro modo suo angeli, & vnde in cœlo potestates & virtutes intellectuales pascerentur: homo autem infirmus & carne inuolutus, iaceret in terram, nec posset ad eum peruenire panis cœlestis, vt panem angelorum manducaret homo, & manna descenderet ad vberiorem populum Israel, verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quapropter ipsis infirmis Paulus apostolus hoc dicit, quos dicit animales, & carnales. Nunquid dixi me scire aliquid in vobis, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum? Nam Christus erat & non crucifixus, in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Dominus ergo noster Iesus Christus panem nobis fecit lac, incarnatus & apparens mortalibus, vt in eo finiretur mors, & non aberraremus a verbo credentes in carnem. Quod factum est verbum credamus, hinc crescamus, ipso lacte nutriamur. Antequam validi simus ad capiendum verbum, non recedamus a fide lactis nostri.

Quod Christus per incarnationē panē nobis fecit lac.

Cum enim sit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales estis, & secundum homin em ambulatis? Cum enim quis dicit, ego quidem sum Pauli, alius autem ego Apollo, nonne homines estis?

Ex lib. de ciuitate dei. xiiij.

A

Idem alalis hō & carnalis.

Quod ergo est ambulare secundum hominem, hoc est esse carnalem, quia carne (idest a parte hominis) intelligitur homo.) Eosdem quippe ipsos superius dixit animales quos postea carnales, ita loquens. Animalis autem homo non percipit ea quę sunt spiritus dei. Stultitia enim est illi. Talibus igitur (idest animalibus) paulo post dicit. Et ego fratres non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Et illud ex hoc eodem loquendi modo (idest a parte totum) intelligitur. Et ab anima quippe & a carne, quæ sunt partes hominis potest totum significari, quod est homo. Atque ita non est aliud animalis homo, aliud carnalis, sed idem ipsum est vtrunque, id est secundum hominem, viuens homo: sicut non aliud quam homines significantur, siue vbi legitur, Ex operibus legis non iustificatur omnis caro, siue quod scriptum est. Septuagintaquinque animæ descenderunt cum Iacob in Aegyptum. Etenim ibi per omnem carnem, omnis homo, & ibi per septuagintaquinque animas, septuagintaquinque homines intelliguntur. Et quod dictum est, Non in sapientiæ humanę doctis verbis, potuit dici, non in sapientiæ carnalis, sicut quod dictum est, Secundum hominem ambulatis, potuit dici, secundum carnem. Magis autem hoc ap-

Gala. ij.
Gene. xxdiij.

paruit in his quę subiunxit. Cum enim quis dicat, Ego quidem sum Pauli, alius autem, ego Apollo, nonne homines estis? Quod dicebat, animales estis et carnales estis, expressius dixit. Homines estis. Quod est, secundum hominem viuitis, non secundum deum, secundum quem si vixeritis, Dij estis.

Quid igitur est Apollo? quid vero Paulus? ministri eius per quos credidistis. Et vnicuiq; sicut dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. lxxx. Ioan. xv.

EGo sum, inquit dominus, vitis vera et pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollit eum. Et omnem qui fert fructum, purgabit eum vt fructum plus afferat. Numquid vnum sunt agricola et vitis? Secundum hoc ergo vitis Christus, secundum quod ait, Pater maior me est. Secundum autem id quod ait, Ego et pater vnum sumus, et ipse agricola est. Nec talis quales sunt qui extrinsecus operando exhibent ministerium, sed talis vt det etiam intrinsecus incrementum. Nam neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Sed vtiq; deus est Christus, quia deus erat verbum. Vnde ipse et pater vnum sunt. Et si verbum caro factum est, assumpsit quod non erat, manet quod erat. Deniq; cum de patre tanquam de agricola dixisset, quod infructuosos palmites tollat, fructuosos autem purget vt plus afferant fructum, continuo etiam seipsum mundatorem palmitum ostendens. Iam vos inquit, mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Ecce et ipse mundator est palmitum, quod est agricolę, non vitis officium, qui etiam palmites operarios suos fecit. Nam et si non dant incrementum, impendunt tamen aliquod adiumentum, sed non de suo, quia sine me, inquit, nihil potestis facere. Audi etiam ipsos confitentes, Quid autem est Apollo? Quid autem Paulus? Ministri per quos credidistis, et vnicuiq; sicut dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit. Et hoc ergo sicut vnicuiq; dominus dedit. Non itaq; de suo. Iam vero quod sequitur. Sed deus incrementum dedit, non per illos, sed per ipsum facit. Excedit hoc humanam humilitatem, excedit angelicam sublimitatem, nec omnino pertinet nisi ad agricolam trinitatem.

Christus secundum diuersa vitis est et agricola Ioan. xiiij.

C

Officium agricolae mundare palmites. Praedicatores non dant incrementum spiritale, sed adiuuant.

Interior ergo magister est qui docet. Christus docet. Inspiratio ipsius docet. Vbi illius inspiratio et illius vnctio non est, forinsecus inaniter perstrepunt verba. Sic sunt ista verba fratres, quae forinsecus dicimus, quomodo est agricola ad arborem. Forinsecus operatur, adhibet aquam, et diligentiam culturę quamlibet forinsecus adhibet. Nunquid poma format? Nunquid nuditatem lignorum vestit vmbra foliorum? Nunquid tale aliquid intrinsecus agit? Sed quis agit hoc? Audite agricolam apostolum, et videte quid sumus, et audite magi-

Ex tracta. epist. Ioan. ij. Cōparat praedicationem culturae arboris.

strum interiorem. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementũ dedit, Neq; qui plantat est aliqd, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Hoc ergo vobis dicimus, siue plantemus siue rigamus, loquendo non sumus aliquid, sed ille qui incrementum dat deus, id est vnctio illius quæ docet nos de omnibus. Nos qui forinsecus loqmur ad aures vestras, ita sumus quasi operarij adhibentes culturam forinsecus ad arborem, sed incrementum dare non possumus, nec fructus formari. Ille autem qui nos creauit, & redemit, & vocauit per fidem, & per spiritum suum habitans in nobis, nisi loquatur nobis intus, sine causa nos perstrepimus. Vnde hoc apparet? Quia cum multi audiant, non omnibus persuadetur quod dicitur, sed illis solis quibus intus loquitur deus. Illis autem intus loquitur, qui ei locum præbent. Illi autem deo locum præbent qui diabolo non præbent.

Ex lib. de trinitate. iij.

¶ Apostolus discernens interius deum creantem, atq; formantem, ab operibus creaturæ quæ admouentur extrinsecus, & de agricultura similitudinem assumens ait. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Ergo in ipsa vita nostra, mentem iustificando formare non potest nisi deus. Prædicare autem extrinsecus euangelium, & homines possunt, non solum boni per veritatem, sed etiam mali per occasionem. Ita creationem rerum visibilium, deus interius operatur. Exteriores autem operationes, siue bonorum, siue malorum, vel angelorum, vel hominum, siue etiam quorumcunq; animalium, ita rerum naturæ adhibet (in qua creat omnia) quẽadmodũ terrę agriculturã.

Ex tracta. euãgelij secundum Ioan. v.

Iusti ministri Christi gloriam non suam quærunt.

¶ Si fu erit iustus minister, computo illum cum Paulo, computo illum cum Petro. Cum istis computo iustos ministros, quia iusti ministri gloriam suam non quærunt. Ministri enim sunt, pro iudicibus haberi nolunt, spem in se poni exhorrescunt. Ergo computo cũ Paulo iustum ministrum. Qui enim dicit Paulus? Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Qui vero fuerit superbus minister, zabulo computatur, sed non contaminatur donum Christi, quod per illum fluit purum, quod per illum transit aliquid dum, venit ad fertilem terram, putat quia ipse lapideus est, quia ex aqua fructus ferre nõ potest. Et per lapideum canalem transit aqua ad areolas, in canali lapideo nihil generat, sed hortus plurimum fructum affert. Spiritalis enim virtus sacramenti ita est vt lux, & ab illuminandis pura excipitur: & si per immundos transeat, non tamẽ inquinatur.

Per superbum ministrum non cõtaminatur donum Christi

F

Virtus sanctorum vt lux.

Ex sermone de kl. Ianua.

¶ Quid volebat Simon, nisi laudari in miraculis, extolli superbia? Ipsa enim eum compulit, vt pecunia emendum putaret donum spiritus sancti. Cui superbię contrarius apostolus, in humilitate manendo, meridie feruens spiritu, fulgens prudentia, dicit. Neq; q plantat est aliqd, neq; qui rigat, sed q incremẽtũ dat deus.

Quia

Quia dixerat. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Et iterum. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Vide quomodo se colit re, spuit pro Christo, & non vult se fornicanti animae ostentare pro sponso. Nonne magnum videtur plantare, & rigare? Sed neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat. Quomodo tumuit? Non se dicit aliquid ad salutem eorum quos in Christo aedificare cupiebat.

Humilitas pdicatori necessaria ad aedificationẽ auditor.

Ita q; neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus.

Ex tract. euāge. secundum Ioan. xxvi.

OMnes regni illius homines docibiles dei erunt, non ab hominibus audient. Et si ab hominibus audiunt, tamen quod intelligunt intus datur, intus coruscat, intus reuelatur. Quid faciũt homines forinsecus annunciãtes? Quid facio ego homo cum loquor? Strepitum verborum ingero auribus vestris. Nisi ergo reuelet ille qui intus est, quid dico, aut quid loquor? Exterior, cultor arboris. Interior, est creator. Qui plantat & qui rigat, extrinsecus operantur. Hoc facimus nos. Sed neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementũ dat deus.

C

¶ Quidam putant, cum aliquos ad iustitiam pietatemq; exhortantur, exhortationem suam vires non habituram, nisi totum illud quod vt agat homo, agunt cum homine, in hominis constituant potestate, non adiuta dei munere, sed solo arbitrio liberae voluntatis exerta: quasi possit esse ad perficiendum bonum opus voluntas libera, nisi dei munere liberata: nec attendunt idipsum etiam seipsos dono dei habere, quod ea facultate exhortantur vt ad capessendam vitam bonam hominum voluntates pigras excitent, accendant frigidas, corrigant prauas, auersas conuertant, repugnantes pacificent. Sic enim possunt persuadere quod suadent. Aut si haec in voluntatibus non agant hominum, quid agunt? vt quid loquuntur? Dimittant eos potius arbitrio suo. Si autem in eis haec agunt, ita ne tandem homo in hominis voluntate tanta agit loquendo, & deus non agit aliquid adiuuando? Immo vero quantalibet homo sermonis facultate praepolleat: vt solertia disputandi, & suauitate dicendi in hominis voluntate inserat veritatem, nutriat charitatem, docendo tollat errorem, exhortando torporem: neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Frustra quippe operarius omnia molitur extrinsecus, nisi creator intrinsecus latenter operaretur.

Ex lib. de sãa viduitate.

Ad quid ordinatur pdicatio.

Frustra laborat pdicator nisi intrinsecus operetur creator.

Qui plantat autem, & qui rigat, vnum sunt. Vnusquisq; autem propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem.

colæ illius, & hoc ipsum ab hoc ipso impartitis viribus, & ab ipso donata gratia. Ipse ergo & colit & incrementum dat. Agricola enim homo vineam colit hactenus vt aret & putet, adhibeatq; cætera quæ pertinent ad agricolarum diligentiam, pluere vineę suę non potest, Quod si forte irrigare potest, de cuius potest? Ipse quidem dicit irriguum, sed deus implet fontem. Postremo in vinea sua incrementum dare sarmentis non potest, formare fructus non potest, modificare semina non potest, tempora gignendi temperare nõ potest. Deus autẽ qui omnia potest, agricola noster est.

Secundum gratiam quæ data est mihi. vt sapiens architectus fundamentum posui, Alius autem super ædificat. Vnusquisq; autem videat quomodo super ædificet. Fũdamentum enim aliud nemo potest ponere præter id qđ positum est, qđ est Christus Iesus. C

CErtum propriumq; catholicæ fidei fundamentum Christus est. Fundamentum enim aliud (ait Apostolus) Nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Neq; hoc ideo negandum est proprium fundamentum esse fidei catholicæ, quia putari potest aliquibus hæreticis hoc nobiscum esse commune. Si enim diligenter quę ad Christum pertinent cogitentur, nomine tenus inuenitur Christus apud quoslibet hæreticos, qui se christianos vocari volunt: reipsa vero non esse apud eos. Quos ostendere nimis longum est, quoniam commemorandæ sunt omnes hæreses, siue quæ fuerunt, siue q̃ sunt, siue quæ potuerunt esse sub vocabulo christiano. Et quam sit hoc verum, per singulas quasq; mõstrandum est. Ex lib. Enchiri.

¶ Fundamentum quando ponitur in terra, desuper ædificantur parietes: & pondus parietum ad ima tendit quia in imo positum est fundamentum. Si aũt fundamentum nostrum in cœlo est, ad cœlum ædificamur. ¶ Fundamentum nostrum in summo positum est. Illic ergo curamus vbi ædificemur. Nõ re sed nomine tenus inuenitur Christus apud hæreticos.

¶ Sicut fundamentum corporeę fabricę in imo est, ita fundamentum fabricæ spiritalis in summo est. Terrena ædificatio a terra incipit: cœlestis instructio superno crescit exordio. D

Si quis autẽ superædificat fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusq; opus manifestum erit, Dies enim domini declarabit, quia in igne reuelabitur. Et vniuscuiusq; opus quale sit ignis probabit. Si cuius opus permanserit quod superædificat, mercedem accipiet. Ex tracta. ps. cx. l. Fundamentum fabricæ spiritalis in sũmo est. Ex lib. sniarũ Prosperi.

Ex lib. de fide & operibus.

BEatus Petrus apostolus, sciens de apostoli Pauli quibusdam subobscuris sententijs, nonnullos iniquos accepisse occasionem, & tanquam securi de salute quæ in fide est, bene viuere non curarent, commemorauit quædam ad intelligendum difficilia esse in epistolis eius. quæ homines peruerterent, sicut & alias scripturas, ad proprium suum interitum. Cum tamen & ipse Apostolus de salute æterna, quæ nisi bene viuentibus non datur, eadem sentiret quæ cæteri apostoli. Sic itaque

B

ij. Pet. iij.

Petrus, His ergo inquit, omnibus pereuntibus, quales oportet vos esse in sanctis conuersationibus, & pietatibus, expectantes & properantes ad præsentiam diei domini, per quam cœli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore decoquentur. Nouos vero cœlos, & terram nouam, secundum promissa ipsius expectamus, in quibus iustitia inhabitat. Quapropter Charissimi hęc expectantes satagite inuiolati, & immaculati, apud eum reperiri in pace, & domini nostri patientiam, salutem existimate, sicut & dilectissimus frater noster Paulus, secundum eam quæ data est illi sapientiam scripsit vobis, vt & in omnibus epistolis loquens in eis, de ijs in quibus sunt difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles peruertunt sicut & cæteras scripturas, ad proprium suum interitum. Vos igitur amantissimi præscientes, cauete ne infaustorum errore seducti, decidatis a corroboratione vestra: Crescite vero in gratiam & in intellectum domini, & saluatoris Iesu Christi. Ipsi gratia & nunc, & in diem æternitatis. Iacobus autem tam vehementer infensus est eis, qui sapiunt fidem sine operibus valere ad salutem, vt illos etiam comparet dæmonibus, dicens. Tu credis quoniam vnus est deus, bene facis. Et dæmones credunt & contremiscunt. Quid breuius, verius, vehementius dici potuit? Cum & in euangelio legamus hoc dixisse dæmonia, cum Christum filium dei confiterentur, & ab illo corriperentur, quod in Petri confessione laudatum est. Quid proderit (ait Iacobus) fratres mei, si fidem dicat se quis habere, opera autem non habeat? Nunquid poterit fides saluare eum? Dicit etiam quia fides sine operibus mortua est. Quousque igitur falluntur qui de fide mortua sibi vitam perpetuam pollicentur.

Cōparātur dæmonib' q fidē sine operibus putant valere ad salutem.

F

Iaco. ij.

¶ Quapropter diligenter oportet attendere quomodo accipienda sit apostoli Pauli illa sententia, plane ad intelligendum difficilis, vbi ait, Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superædificat supra fundamentum aurum, argentum, lapides preciosos, ligna fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestabit. Dies enim domini declarabit, quia in igne reuelabitur. Et vniuscuiusque opus quale sit ignis probabit. Si cuius opus permanserit quod superædificauit, mercedē accipiet. Si cuius opus arserit, damnus patietur. Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.

Quod ita intelligendū putant, vt illi videantur ędificare supra hoc fundamentum aurum, argentum, lapides preciosos, qui fide, quę in Christo Iesu est, bona opera adijciunt. Illi autem lignū, fœnum, stipulas, qui cum eandem fidem habeant, male operantur. Vnde arbitrantur per quasdam pœnas ignis eos posse purgari ad salutem percipiendam, merito fundamenti. Hoc si ita est, falsa ergo erunt illa quæ obscuritatem ambiguitatem[que] non habent. Si habeam omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam nihil sum. & , Quid proderit fratres mei si fidem dicat se quis habere, opera autē non habeat? Nunquid poterit fides saluare eum? Falsum erit & illud. Nolite errare. Neq; enī fornicatores, neq; idolis seruientes, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorum cōcubitores, neq; fures, neq; auari, neq; ebriosi, neq; maledici, neq; raptores, regnum dei possidebunt. Falsum est & illud, Manifesta autem sunt opera carnis, quę sunt fornicationes, inmunditiæ, luxuriæ. idolorum seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes. & his similia, quę prędico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non possidebunt. Item falsa erunt hæc. Si enim tantummodo credant & baptizentur, quamuis in malis talibus perseuerent, salui erunt, per ignem tamen, atq; ideo in Christo baptizati, etiam qui talia agunt regnum dei possidebunt. Frustra dicitur. Hęc quidem fuistis, sed abluti estis, quando & abluta hęc sunt. Inaniter etiam a Petro illud dictum videbitur, Sic & vos simili forma baptisma saluos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonę interrogatio. Si quidem & habentes pessimas conscientias, omnium flagitiorum, & scelerum plenas, nec eorum in malorum pœnitentia mutatas, tamen baptisma saluos facit. Illud quoq; non video cur dominus dixerit, Si vis venire ad vitam, serua mandata: & commemorauit ea quæ ad bonos mores pertinēt, si etiam ijs non seruatis, ad vitam veniri potest per solam fidem, quæ sine operibus mortua est. Illud deinde quomodo verum erit, quod eis quos ad sinistram positurus est; dicet. Ite in ignem ęternum, qui paratus est diabolo & angelis eius? Quibus non increpitat quia in eum non crediderunt, sed quia bona opera non fecerunt. Nam profecto ne sibi quisquam de fide (quę sine operibus mortua est) vitam promittat æternam, propterea omnes gentes segregaturum se dixit, quę permixtæ eisdem pascuis vtebantur: vt appareat eos illi dicturos, Domine quando te vidimus illa & illa patientem & non ministrauimus tibi? qui in eū crediderant, sed bona operari non curauerant, tanquam de ipsa fide mortua, ad vitam perueniretur ęternam. An forte ibunt in ignem ęternum, qui opera misericordię non fecerunt, & non ibūt qui aliena rapuerūt, vel corrumpēdo in se templū dei, in seipsos

Opinio quam postea reprobat.

G

Quod sola fides nō sufficit sine charitate & opibus bonis.

i. Cor. vi.

Gal. v.

H

i. Cor. vi.

i. Petri. iij.

Sine bona conscientiae custodia mandatorū nō est salus.

Matth. xxv.

A

cum quæreret: Quæ mandata? Dictum est ei, Non occides. Non mœchaberis. Non furtum facies. Non falsum testimonium dices. Honora patrem tuum & matrem tuam. Et diliges proximum tuum tanquam teipsum. Hæc faciens in fide Christi, procul dubio teneret utique fidem quæ per dilectionem operatur. Neque enim diligeret proximum tanquam seipsum, nisi recepta dilectione dei, sine qua non diligeret seipsum. Porro si faceret etiam quod dominus addidit, dicens: Si vis perfectus esse vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me: ædificaret super illud fundamentum aurum, argentum, lapides preciosos. Non enim cogitaret nisi sunt dei, quomodo placeret deo. Et hæ cogitationes sunt quantum existimo, aurum argentum lapides preciosi. Porro si circa divitias suas carnali quodam teneretur affectu, quamuis ex eis multas eleemosynas faceret, nec ad eas augendas fraudis aliquid, rapinæque moliretur, aut earum minuendarum vel amittendarum metu, in aliquod facinus flagitiumue laberetur: alioqui iam se isto modo ab illius fundamenti stabilitate subtraheret: sed propter carnalem ut dixi quem in eis habebat affectum, quo talibus bonis sine dolore carere non posset, ædificaret super fundamentum illud ligna, fœnum, stipulam: maxime si & uxorem sic haberet, ut etiam propter ipsam cogitaret ea quę sunt mundi, quomodo placeret uxori. Hæc igitur quoniam affectu dilecta carnali, non sine dolore amittuntur: propterea qui ea sic habent, cum habeant in fundamento fidem quę per dilectionem operatur, neque huic ista ulla ratione vel cupiditate præponant, in eorum amissione passi detrimentum, per quendam ignem doloris perueniunt ad salutem. A quo dolore atque detrimento, tanto est quisque securior, quanto ea vel minus amauerit, vel tanquam non habēs, habuerit. Qui vero propter illa vel tenenda, vel adipiscenda, homicidium, adulterium, fornicationem, idololatriam, & similia quæque commiserit, non propter fundamentum per ignem saluabitur, sed amisso fundamento, æterno igne torquebitur.

Matth. xix.

D

Quid sit ædificare lignū, fœnū, stipulam.

De igne doloris quo purgentur qui venialiter peccauerit.

E

CAntequam veniat dies dedicationis domus, videamus quia iam dedicatum est caput nostrum. Iam facta est dedicatio domus in capite, tanquam dedicatio fundamenti. Caput sursum est, fundamentum deorsum. Ne forte propterea male dixerim, fundamentum esse Christum. Culmen est potius, ascendit in cœlum, sedet ad dexteram patris. Sed puto nos non errasse. Apostolus enim dixit, Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superędificauerit super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos. Qui bene viuunt, qui deum honorant & laudant, qui patiētes sunt in tribulationibus, qui desiderant patriam, ipsi ædificant aurum, argentum, lapides preciosos. Qui autem amat adhuc se-

Ex tracta. ps. xix.

Dedicatio domus in capite.

F cularia, & negotijs terrenis implicati sunt, & dediti sunt vinculis quibusdam & affectibus carnis, domibus suis, coniugibus, possessionibus. & tamen christiani sunt, ita vt non cor eorum recedat a Christo, & nihil præponant Christo quomodo in ædificando nihil præponitur fundamento, ædificant quidem ipsi ligna, fœnum, stipulam. Sed quid secutum est? Vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit. Ignis tribulationis & tētationis. Iste ignis multos martyres hic probauit. Omne autem genus humanum probatur in finem. Inuenti sunt martyres qui haberent ista secularia, quam multi diuites & senatores passi sunt, ędificabant tñ quidam eorum ligna, fœnum, stipulam in affectibus carnalibus & secularium curarum. Sed tamen quia fundamentum habebāt, super quod ędificabant, arsit fœnum. Et ipsi manserunt in fundamento. Sicut dicit Apostolus, Si cuius opus permanserit, mercedem accipiet. Et nihil perdet, quia quod amauit hoc inuenit. Quid ergo ille fecit ignis? Probauit. Si cuius opus permanserit, mercedem accipiet: si cuius opus arserit, damnum patietur, ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Sed aliud est, igne non lædi. Aliud est per ignem probari. Et vnde? Propter fundamentum. Non recedat ergo de corde fundamentum: noli super fœnum ponere fundamentum. Hoc est, noli anteponere fœnum fundamento, vt scilicet fœnum habeat primum locum in corde tuo, & secundum Christus. Sed si iam nō potest nisi esse ibi fœnum, vel primus locum ibi habeat Christus, & fœnum secundus.

De igne tribulationis & tētationis & purgationis venialium etiam in martyribus.

G Ergo fundamentum est Christus, quomodo dixi, dedicatum est caput nostrum. Ipsum caput est fundamentum, Sed fundamentum deorsum solet esse, caput autem sursum. Intelligat sanctitas vestra quid dicam. Fortassis explicabo in nomine Christi Iesu. Pondera gemina sunt. Pondus enim est impetus quidā cuiusq; rei velut conantis ad locum suum. Hoc est pondus, fers lapidem manu, pateris pondus, premit manum tuam, quia locum suum quærit. Et vis videre quid quærat? Subtrahe manum, venit ad terram, quiescit in terra, peruenit quo tendebat, inuenit locum suum. Pondus ergo illud, motus erat quasi spontaneus sine anima, sine sensu. Sunt & alia quæ versus sursum petunt locum. Nāq; si aquā mittas supra oleum, pondere suo in ima tendit. Locum enim suum quærit, ordinari quærit, quia pręter ordinem est aqua super oleum. Donec ergo veniat ad ordinem suum, inquietus motus est donec teneat locum suum. Contra. Funde oleum sub aqua (verbi gratia, quemadmodum si vas olei cadat in aquam, in abyssum, in mare, & frangatur) non se patitur oleum subter. Quomodo itaq; aqua supra oleum missa, pondere suo ad ima locum quærit suum, sic oleum subter aquam fusum, pondere suo ad summa locum suum quærit. Si ergo ita est fratres, quo tendit aqua & ignis? Ignis sursum tendit, locum suum quærit. Et aqua locum

Quō caput nostrum est fundamentum.

Pondus quid sit.

H

sponte quærit pondere suo. Lapis ima petit & lignum, & columnę, & terra vnde ædificatur ipsa domus. De illo ergo genere rerum sunt quæ pondere suo deorsus feruntur. Manifestus est ergo ideo deorsum accipere fundamentum, quia pondere suo deorsum versus feruntur. Et nisi sit quod sustineat, totum cadit, quia totum ad terram vergit. Rebus ergo ad ima tendentibus, in imo ponitur fundamentum. Ecclesia vero dei in imo posita tendit in cœlum. Fundamentum ergo nostrum ibi positum, est dominus noster Iesus Christus sedens ad dexteram patris.

C Ligna quippe, & fœnum, & stipula, non absurde accipi possunt rerum secularium (quamuis licet concessarum) tales cupiditates, vt amitti sine animi dolore non possint. Cum autem iste dolor vrit, si Christus in corde fundamenti habet locum, idest vt nihil ei preponatur, & mauult homo qui tali dolore vritur, rebus quas ita diligit, magis carere quam Christo, per dictamen rationis vincendo passiones, per ignem fit saluus. Si autem res huiusmodi temporales, & seculares, tempore tentationis maluerit tenere quam Christum, eum in fundamento non habuit, quia hęc priori loco habuit, cum in ædificio aliquid non sit prius fundamento. Ignis enim de quo eo loco locutus est Apostolus, talis debet intelligi, vt ambo per eum transeant, idest & qui ædificat supra hoc fundamentum aurum, argentum, lapides preciosos, & qui ædificat ligna, fœnum, & stipulam. Cum enim hoc dixisse, adiunxit, Vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superędificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus exustum fuerit, damnum patietur. Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Non ergo vnius eorum, sed vtriusq; opus ignis probabit.

C Est quidem ignis tentatio tribulationis, de quo aperte alio loco scriptum est, Vasa figuli probat fornax: & homines iustos tentatio tribulationis. Iste ignis in hac interim vita facit quod Apostolus dixit, si accidat duobus fidelibus, vni scilicet cogitanti quę sunt dei, quomodo placeat deo, hoc est ædificanti super Christi fundamentum aurum, argentum, lapides preciosos: alteri autem cogitanti ea quę sunt mundi, quomodo placeat vxori, idest ędificanti super idem fundamentum, ligna, fœnum, stipulam. Illius enim opus non exuritur, quia non ea dilexit quorum amissione crucietur: exuritur autem huius, quoniam sine dolore non pereunt quę cum amore possessa sunt. Sed quoniam alterutra conditione proposita, eis potius mauult carere quam Christo, nec timore amittendi talia deserit Christum, quamuis doleat cum amittit, saluus erit quidem sic tamen quasi per ignem, quia vrit eum dolor rerum quas dilexerat amissarum, sed nō subuertit neq; cōsumit, fundamenti stabilitate atq; incorruptione munitum.

C Tale etiā aliquid post hanc vitā fieri, incredibile nō est: & vtrū

21 lib. Enchi.

Non habet Christus p fundamento q mauult carere Christo quā tēporalibus.

Ignis pbationis est tentatio tribulationis.

cundum opera ſua. Attende ergo ipſum iudicem venientem. Bene (Deo gratias) non tacuit ſententiam definitiuam, non miſit foras reos ⁊ duxit velum, ante enim voluit prænunciare quod diſpoſuit facere. Nempe congregabuntur ante eum omnes gentes. Quid de illis faciet? Separabit eas, ⁊ alios ponet ad dexteram, alios ad ſiniſtram. Nunquid medius locus ſeruatur? Quid dextris dicturus eſt? Venite benedicti patris mei percipite regnum. Quid ſiniſtris? Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo ⁊ angelis eius. Si itaq; non times mitti quo, vide cum quo. Matth. xxv.

B

¶ Si ergo omnia illa opera regnum dei non poſſidebunt: immo non opera, ſed qui talia operantur: nam opera talia in igne, non erunt: non enim illo igne ardentes furaturi ſunt ⁊ adulteraturi, ſed qui talia agunt regnum dei non poſſidebunt: non ergo erunt a dextris cum illis quibus dicetur, Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quoniam qui talia agunt regnum dei non poſſidebunt. Si ergo a dextris non erunt, non reſtat vt ſint niſi a ſiniſtris. Siniſtris quid dicit? Ite in ignem æternum, quia erit tempus eorum in æternum. ¶ Expone ergo (inquis) nobis: Ligna, fœnus, ſtipulam qui ædificant ſuper fundamentum, quomodo non pereant ſed ſalui fiant ſic tamen tanquam per ignem. Obſcura quidem quæſtio illa. Sed vt poſſum breuiter dicam fratres. Sunt homines omnino contemptores huius ſeculi, quibus non eſt notum quicquid temporaliter fluit: non hærent dilectione aliqua terrenis operibus, ſancti, caſti, continentes, iuſti: ⁊ fortaſſis omnia ſua vendentes, ⁊ pauperibus diſtribuentes, aut poſſidentes tanquã non poſſidentes, ⁊ vtentes hoc mundo tanquam non vtentes. Sũt ⁊ alij, qui rebus infirmitati conceſſis inhærent aliquanta dilectione. Ille non rapit villam alienam, ſed tamen ſic amat ſuam vt ſi perdiderit conturbetur. Non rapit nec appetit vxorem alienam, ſed amat ſuam, ſic inhæret ſuæ, ſic miſcetur ſuæ, vt modum ibi non teneat tabulis præſcriptum liberorum procreandorum cauſa. Non tollit aliena, ſed repetit ſua, ⁊ habet iudicium cum fratre ſuo. Talibus enim dicitur. Iam quidem omnino delictum eſt in vobis, quia iudicium habetis vobiſcum. Verum ipſa iudicia in eccleſia iubet agi, non ad forum trahi. Tamen delicta eſſe dicit. Contendit enim chriſtianus pro rebus terrenis amplius quam decet eum cui promiſſum eſt regnum cœlorum. Non totum cor ſurſum leuat, ſed aliquam eius partem trahit in terrã. Deniq; ſi veniat tentatio ducendi martyrij, illi qui habent in fundamento Chriſtum, ⁊ ædificant aurum, argentum, lapides precioſos, quid dicunt ex hac opportunitate: Bonum eſt mihi diſſolui, ⁊ eſſe cum Chriſto. Alacres currunt, aut nihil aut modice de terrena fragilitate contriſtantur. Illi autem amantes res proprias, domos proprias, grauiter conturbantur, fœnum ⁊ ſtipulam ⁊ ligna ardent. Habent ergo ligna, fœnum, ſtipulã ſup fundamẽtũ, ſed

Quam varie ædificatur ſup fundamentum, Chriſtum.

C

G tamen rerum concessarum, non illicitarum. Dico enim fratres. Possides fundamentum, hære cœlo, calca terram. Si talis es, non ædificas nisi aurum, argentum, & lapides preciosos. Cum autem dixeris, amo possessionem istam, timeo ne pereat, & imminet damnum, tu contristaris: non quidem preponens eam Christo. Nam si sic amas possessionem istam, ut si dicatur tibi, ipsas vis, an Christum? & si tristis eam perdis, plus tamen amplecteris Christum quem posuisti in fundamento, saluus eris tanquam per ignem. Audi aliud, Non poteris tenere possessionem istam, nisi dixeris falsum testimonium. Hoc tamen non facere, Christum in fundamento ponere est. Veritas enim dixit, Os quod mentitur, occidit animam. Ergo si possessionem tuam diligis, non tamen propter illam facis rapinam, non propter illam dicis falsum testimoniū, non propter illam facis homicidium, non propter illam falsum iuras, non propter illam Christum negas, eo quod non propter illam facis hęc, Christum habes in fundamento. Sed tamen quia diligis eam & contristaris si perdas illam, super fundamentum posuisti non aurum, non argentum, aut lapides preciosos, sed ligna fœnum & stipulam. Saluus ergo eris cum ardere cœperit quod ędificasti, sic tamen tanquam per ignem. Nemo ergo super fundamentum hoc ædificet adulteria, blasphemias, sacrilegia, idololatrias, periuria, & putet se saluum futurum per ignem, quasi ista sint ligna, fœnum, & stipula. Sed qui ædificat amorem terrenorum super fundamentum regni cœlorum, id est super Christū, ardebit amor rerum temporalium, & ipse saluus erit per idoneum fundamētū.

Sap. I. (margin)

H (margin)

Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem saluus erit, sic tamen, quasi per ignem.

Ex lib. de ciuitate dei. xxi. (margin)

Habent (inquiunt christiani) Catholici in fundamēto Christum, a cuius unitate non recesserunt, tametsi huic fundamento superędificauerint quamlibet pessimam vitam, velut ligna, fœnum, stipulam. Recta itaque fides, per quam Christus est fundamentum, quamuis cum damno, quoniam illa quæ sup ædificata sunt exurentur, tamen poterit (ut dicunt) eos quandoque ab illius ignis perpetuitate saluare. Respondeat eis apostolus Iacobus breuiter, Si quis dicat se fidem habere opera autem nō habeat, nunquid poterit fides saluare eum? Et quis est (inquiunt) de quo dicit apostolus Paulus: Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem? Simul quis iste sit inquiramus. Hunc tamen non esse certissimum est: ne duorum apostolorum sententias mittamus in rixam, si unus dicat: etiam si mala opera quis habuerit, saluabit eum per ignem fides: alius autem: si opera non habeat, nunquid poterit fides saluare eum? Inueniemus ergo qui possit saluari per ignem, si prius inuenimus quid sit habere in fundamento Christū. Quod ut de ipsa similitudine quantocyus aduertamus,

Iacobi. ij. (margin)

A Quid sit habere Christū in fundamento. (margin)

nihil in ędificio pręponitur fundamento. Quisquis itaq; sic habet in corde Christum, vt ei terrena & temporalia, nec ea quae licita sunt atq; concessa, pręponat, fundamentum habet Christum. Si autem praeponit, & si videatur habere fidem Christi, non est in eo tamen fundamentum Christus, cui talia praeponuntur. Quanto magis si salutaria praecepta contemnens, committat illicita, non praeposuisse Christum sed post posuisse conuincitur, quem primo habuit imperantem siue concedentem, dum circa eius imperata siue concessa, suam per flagitia delegit explere libidinem? Siquis itaq; christianus diligit meretricem, eiq; adhaerens vnum corpus efficitur, iam in fundamento non habet Christum. Si quis autem diligit vxorem suam secundum Christum, quis ei dubitet fundamentum esse Christum? Si vero secundum hoc seculum, si carnaliter, si in morbo concupiscentiarum, sicut & gentes quae ignorant deum, etiam hoc Apostolus secundum veniam concedit, immo per Apostolum Christus. Potest ergo & iste in fundamento habere Christum. Si enim nihil ei talis affectionis voluptatisq; praeponat, quamuis superaedificet ligna, foenum, stipulam, Christus autem est fundamentum: propter hoc saluus erit per ignem. Delitias quippe huius mundi amoresq; terrenos, propter coniugalem quidem copulam non damnabiles, tribulationis ignis exuret. Ad quem pertinent ignem, & orbitates, & quaecunq; calamitates quae haec auferent. Ac per hoc et qui aedificauit, erit ędificatio ista damnosa, quia non habebit quod superaedificauit: & eorum amissione cruciabitur quibus fruendo vtiq; laetabatur. Sed per hunc ignem saluus erit merito fundamenti, quia & si verum id habere mallet, an Christum, a persecutore proponeretur, illud Christo non praeponeret. Vide nunc in apostoli verbis hominem aedificantem super fundamentum aurum, argentum, lapides preciosos. Qui sine vxore est (inquit) cogitat quae sunt domini, quomodo placeat deo. Vide alium aedificantem ligna, foenum, stipulam. Qui autem matrimonio iunctus est (inquit) cogitat quae sunt mundi, quomodo placeat vxori. Vniuscuiusq; opus manifestabitur. Dies enim domini declarabit: dies vtiq; tribulationis. Quoniam in igne, inquit, reuelabitur. Eandem tribulationem ignem vocat, sicut alibi legitur. Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Et vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus permanserit, (Permanet quod vnusquisq; cogitat quae sunt domini, quomodo placeat deo) quod superędificauit, mercedem accipiet, idest vnde cogitauit hoc sumet. Si cuius autem opus arserit, damnum patietur, quoniam quod dilexit non habebit. Ipse autem saluus erit: quia nulla eum tribulatio ab illius fundamenti stabilitate semouit. Sic tamen quasi per ignem. Quod enim sine illiciente amore non habuit, sine vrente dolore non perdet.

¶ Ecce quantum mihi videtur inuentus est ignis qui nullum eorum

De quibus supra meminimus in enumeratione Pauli.

Supple pro fornicatorem.

B

I. Cor. v.

Eccle. xxvij.

C

Auctoris continuatio.

Quæ ibi prosequens, quandam inhumanitatem & sterilitatem increpitat malis quibus ad sinistram constitutis dicet. Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Hæc iste grauiora formidans, excepta vita ista in cuius malis plangit & gemit, rogat & dicit: Domine ne indignatione tua arguas me. Nõ sim inter illos quibus dicturus es. Ite in ignẽ æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Neq; in ira tua emendes me. Vt in hac vita purges me, & talẽ me reddas, cui iã emendato prius ignis nõ opus sit, ꝓpter eos qui salui erunt, sic tñ quasi per ignẽ. Quare? nisi quia hic ædificãt supra fundamentũ ligna, fœnum, stipulam: secus si ædificarent aurum, argentũ, lapides preciosos, & de vtroq; igne securi essent, nõ solum de illo igne æterno, q in æternũ cruciaturus est impios, sed etiã de illo qui emẽdabit eos q ꝑ ignẽ salui erũt. Dicitur enim. Ipse autẽ saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Et quia dicitur saluus erit, contemnitur ille ignis. Ita plane, quamuis salui per ignem, grauior tamẽ erit ille ignis, quàm quis quicquid potest homo pati in hac vita. Et nostris quanta hic passi sunt mali, quãta potuerunt pati & boni. Quid enim quisq; maleficus, latro, adulter, sceleratus, sacrilegus, pertulit legibus, quod non pertulit martyr in confessione Christi? Ista ergo quæ hic sunt, multo faciliora sunt, & tamen videte quemadmodum ea homines ne patiantur quicquid iusseris faciunt. Quanto melius faciant quod iubet deus ne illa grauiora patiantur. De igne purgatorio.

Aues autẽ non diuisit. Spiritales non habent diuisionem, nec cogitant schismata. Pax est in eis, custodiunt eam in cæteris qui tum possunt: vbi aũt in alijs deficiunt, in se tenẽt. Si erit ibi, inq̃t, filius pacis, requiescet super eũ pax vestra. Si quominus, ad vos reuertet. Nõ est ille filius pacis, diuidi voluit, reuertetur ad te pax tua, quia aues nõ diuisit. Venit & caminus. Nã consedit ibi Abrahã vsq; ad vesperam, & venit magnus terror diei iudicij. Vespera enim illa finis seculi, & caminus ille, veniẽs dies iudicij diuisit inter media illa, q̃ diuisa erãt et caminus. Si inter mediũ transit caminus alia in dexteram, alia in sinistram separauit. Sunt ergo qdã carnales, & tñ in ecclesiæ gremio cõtinẽtur, viuentes secundum quendã modum suum, quibus timemus ne seducantur ab hæreticis. Quãdiu enim carnales sunt, diuisibiles sunt. Aues q̃ppe nõ diuisit. Carnales diuidũtur. Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Et quomodo probatur quia carnales diuiduntur? Adiungit. Cum enim dicat vnusquisq; vestrũ. Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, nõne carnales estis, & secundum hominẽ ambulatis? Rogo vos fratres, audite & ꝓficite, excutite vos de loco carnali, pergite in turturẽ, & columbam. Aues enim non diuisit. Sed quicunq; talis permanserit, & secundum quẽdã modũ vitæ aptũ carnalibus non vixerit, & de gremio ecclesiæ non recesserit, & non fuerit seductus ab hæreticis, vt ex contra

Et tradeas ei hoc.

Spiritales non habẽt diuisionem.

Gene. xv.

Carnales diuisibiles sunt.

ria parte biuidatur, veniet caminus, & ad dexteram ponetur. Sine camino biuidi non poteſt. Sed ſi caminum pati non vult, pergat in turturem & columbam. Qui poteſt capere capiat. Si autem nõ ſic erit, & ędificauerit ſuper fundamentum ligna, fœnum, ſtipulã, ideſt amores ſeculares fundamento fidei ſuę ſuperędificauerit, tñ ſi in fundamento ſit Chriſtus, vt primus locus ipſe habeat in corde, & ei nihil omnino anteponatur, portantur & tales, tolerantur & tales, veniet caminus, incendet ligna, fœnum, ſtipulam: ipſe autem, inquit, ſaluus erit, ſic tamen tanquam per ignem. Hoc aget caminus. Alios in ſiniſtram ſeparabit. Alios in dexteram quodammodo eliquabit.

Infra vi. ij.Cor.vi.

Neſcitis quia templum dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vobis?

Ex tracta. ps.cxxij.

Ephe.iij.

Omnes adhuc infirmi, & ſecundum fidem ambulantes, ſecundum fidem templum dei ſunt, & templum dei erunt aliquando ſecundum ſpeciem. Tandiu enim ſunt templũ ſecundum fidem, quãdiu in ipſis Chriſtus per fidem habitat, ſicut dicit Apoſtolus. Habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. Sunt autem iam cœli in quibus iam per ſpeciem habitat Chriſtus, videntes eum facie ad faciem, omnes ſancti angeli, omnes ſanctæ virtutes, poteſtates, ſedes, dominationes, Hieruſalem illa cœleſtis vnde peregrinando ingemiſcimus: & quam deſiderando oramus. Ibi habitat deus. Illuc leuauit iſte fidem. Illuc aſcendit affectu deſiderando: & ipſum deſiderium facit animas deſerere ſordes peccatorum, & mundare ab omni labe, vt fiat & ipſa cœlum: quia leuauit oculos ad eum: qui habitat in cœlis. Nam ſi cœlum ſic quod oculis videmus, ſi intellexerimus iſtud corporeum eſſe habitationem dei, tranſitura eſt habitatio dei, quia cœlum & terra tranſibit. Deinde antequã faceret deus cœlum & terram, vbi habitabat? Sed dicet aliquis, & antequã faceret ſanctos, vbi habitabat? In ſe habitat deus, apud ſe habitat, & apud ſe eſt deus: & quando dignatur habitare in ſanctis, non ſic ſunt ſancti domus dei, vt ipſa ſubtracta cadat deus. Aliter enĩ nos habitamus in domo, aliter deus in ſanctis. Tu habitas in domo, quę ſi ſubtracta fuerit, cadis. Deus autem ſic habitat in ſanctis, vt ſi ipſe diſceſſerit cadant. Quicunq; ergo ſic portat deum vt ſi templum dei, non putet ſic a ſe portari deum, vt terreat deum ſi ſe ſubducat. Væ illi ſi ſe ſubtraxerit deus quia ipſe cadet: nã deus in ſe ſemper manet. In quibus vero nos habitamus, ipſa nos continent. In quibus autẽ deus habitat, ipſe illos continet.

A. Deſideriũ cœle ſtiũ facit aĩam dimittere ſordes peccatorũ.

Aliter hõ habitat in domo, aliter deus in ſanctis.

Ex libr. contra Maximinũ ij.

B. Deus neminem inhabitat niſi ſanctificatum.

¶ Suſcipere te dicis quod protuli. Neſcitis quia templũ dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vobis? Quod potuiſti dicere ideo dictum eſſe, quia in nemine habitat deus, quem non ante ſpiritus ſanctus ſanctificauerit atq; purgauerit, quaſi templum deo habitaturo, nõ

sibi

sibi sanctificet & purget spiritus sanctus: cuȝ apostolus hinc osten- derit ipsum esse deum, cuius nos dixerat templum quia nō ait, & spiritus dei sanctificat & purgat vos vt deus habitet in nobis, sed ait, Spiritus dei habitat in vobis: Vtiq; in templo suo deus habitat. Nam quid est templum dei nisi habitaculum dei? Vidisti autem tu etiam consequenter esse deum nostrum, cuius sumus templum, & noluisti aliud testimonium commemorare quā qđ protuli. Nescitis quia corpus vestrum, templum in vobis spiritus sancti est quem habetis a deo? Iam ergo confitere deum esse spi- ritum sanctum. Neq; enim nisi esset deus, haberet templum, & templum non manu factum sed ædificatum de membris dei. Christus enim super omnia est deus benedictus in secula, cuius membra sunt nostra corpora. Qui enim dixit, Nescitis quia cor- pus vestrum templuȝ in vobis spiritus sancti est? ipse dixit, Nesci- tis quia corpora vestra membra sunt Christi. Ita ne vero cui de lignis & lapidibus Salomon ædificauit templum, deus est, & cui templum ædificatur de membris Christi (hoc est de mēbris dei) deus non est? Cum loquens de deo beatissimus martyr Stepha- nus dixerit. Salomon ædificauit ei domum: sed summus non in manufactis templis inhabitat. Et tamē Christi membra quoruȝ caput est super omnes cœlos, templum sunt spiritus sancti, quē constat venisse de cœlo. Illum negare deum quid est, nisi nō esse & nolle esse templum eius? Alloquitur nos Apostolus dicens, Obsecro autem vos fratres per miserationem dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiaȝ viuam, sanctam, deo placentem. Corpora itaq; fidelium hostia sunt deo, membra Christi, templum spiri- tus sancti. Et deus non est spiritus sanctus? Quis hoc dicit nisi in quo non inhabitat? Quoniam in quo habitat, vtique templum eius est. Deniq; cum dixisset Apostolus; Nescitis quia corpus vestrum templum in vobis spiritus sancti est, quem habetis a deo, & non estis vestri? empti enim estis precio magno, continuo secutus adiunxit, Glorificate ergo deum in corpore ve- stro. Vbi dilucide ostendit deum esse spiritum sanctum, glorifi- candum scilicet in corpore vestro, tanquam in templo suo. Et qđ Ananiæ dixit Apostolus Petrus, Ausus est mentiri spiritui sctō? Atque ostendens deum esse spiritum sanctum, Non es, inquit, ho- minibus mentitus, sed deo. Vbi q; adest spiritus sanctus, ad ho- mines in æternā vitam regenerandos, & non est eis deus? Immo vere est, & deus verus est, quia veri dei membra, templū eius sunt. Et vtiq; subiectum est templum illi cuius est templum. Quomō ergo deus non est cui sunt membra dei subiecta? Ac per hoc & do- minus est templi sui. Quis enim hoc neget? Quis ita desipiat vt dicat non aliquem esse dominum domus suæ? Quomodo ergo spiritus sanctus non est dominus, qui dominus est membrorum domini? Ipse est quippe spiritus domini, de quo vno eodemq;

Ostendit ex scri pturis spiritū sanctum esse deum.
i.Cor.vi.
Esa.lxvi.
C
Rom.xij.
Corpora fideliū sunt hostia deo, membra Christi, templū spiritus sancti.
i.Cor.vi.
Actuum.v.
D

2.Cor.iij. loco dictum est, Cum autem conuersus fuerit ad dominum, auferetur velamen. Dominus auté spiritus est: vbi autem dominus, ibi libertas. Quomodo autem rex non est cui templum est quæ membra sunt regis? Quomodo non considet patri & filio qui replenit filium qui membra filij vt suam possidet domum? Deinde cum de patre procedat, quomodo cum patre non sedet, cum ipsa sessio non sit vtiq; cogitanda carnaliter? Postremo qualis vobis persuasit spiritus vt sancto spiritui denegetis quod sanctis hominibus sancta scriptura concedit, vos videritis. Ait enim Apostolus,
Ephe.ij. Cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia sumus salui facti, & simul excitauit, & simul sedere fecit in cœlestibus in Christo Iesu. Sancti ergo quos sanctificat spiritus sanctus conuiuificati Christo, ita simul sessuri prædestinati sunt, vt iam factum dicat apostolus quod certus est esse affuturum & ipsi spiritui sancto subtrahitur a nobis quisquis est ille con-
B fessus: tanquam sedere cum patre & filio sit indignus, qui eadem sed efficit dignos.

Ex lib. de trinit. cap. vij. ¶Deum esse spiritum sanctum, scriptura clamat apud apostolum, quæ dicit, Nescitis quia templum dei estis? statimq; subiecit, Et spiritus dei habitat in vobis? Deus enim habitat in téplo suo. Non. n. tanquam minister habitat spiritus dei in templo dei. Cum alio loco euidentius dicat ipse apostolus, Nescitis quia corpora vestra templum in vobis sunt spiritus sancti, qué habetis a deo, & non estis vestri? Empti en. m estis precio magno. Glorificate ergo deum in corpore vestro.

Ex li. sententiarum Prosperi. Præparatio ad orationem in templo. ¶Qui supplicatus deo locum sanctum & aptum requiris, interiora tua munda & omni inde mala cupiditate depulsa, præpara tibi in cordis tui pace secretum. Volens in templo orare, in te ora, & ita age semper vt téplum dei sis. vbi enim deus exaudit, ibi habitat. Si anima in corpore constituta nó solum nullas angustias,

Ex epistola ad Dardanum de præsentia dei. verum etiam quandam latitudinem inuenit non corporalium locorum, sed spiritalium gaudiorum, cum sit quod ait apostolus: Nescitis quoniam corpora vestra templum in vobis sunt spiritus
B sancti quem habetis a deo? nec dici nisi stultissime potest, non habere locum in nostro corpore spiritum sanctum, quod totum nostra anima impleuerit: quanto stultius dicitur vllis angustijs impediri alicubi trinitatem, vt pater & filius & spiritus sanctus vbiq; simul esse non possint? Verum illud est multo mirabili-

Licet deus vbiq; sit totus, nó tamen in omnibus habitat. us, quod cum Deus vbiq; sit totus, non tamen in omnibus habitat. Non enim omnibus dici potest, quod ait Apostolus, vel quod iam dixi, vel etiam illud, Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? Vnde econtrario de quibusdam dicit
Rom. viij. idem, Quisquis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Quis porro audeat opinari (nisi quisquis inseparabilitatem trinitatis pœnitus ignorat) quod in aliquo possit habitare pater,

aut filius, in quo non habitat spiritus sanctus? aut in aliquo spiritus sanctus, in quo non & pater & filius? Vnde fatendum est vbiq; deum esse per diuinitatis praesentiam sed non vbiq; per inhabitationis gratiam. Propter hanc enim inhabitationem (vbi proculdubio gratia dilectionis eius agnoscitur) non dicimus, pater noster qui es vbiq;, cum & hoc verum sit: sed pater noster qui es in coelis, vt templum eius potius in oratione commemoremus, quod & nos ipsi esse debemus: & inquantum sumus, intantum ad eius societatem & adoptionis familiam pertinemus. Si enim populus dei nondum factus aequalis angelis eius adhuc in ista peregrinatione dicitur templum eius, quanto magis est templum eius in coelis, vbi est populus angelorum, quibus aggregandi & coaequandi sumus, cum finita peregrinatione quod promissum est sumpserimus?

Inquantū sum⁹ tēplū dei, in tātum ad eius familiam ptinemus.

G

Ex eodē libro.

¶ Multum mirabilis res est, quemadmodum quorundam nondum cognoscentium deum, sit inhabitator deus & quorundam cognoscentium non sit. Nec illi enim ad templum dei pertinent, qui cognoscentes, deum non sicut deum, glorificauerunt aut gratias egerunt. Et ad templum dei pertinent paruuli, sanctificati sacramento Christi, spiritu sancto regenerati, qui certe per aetatem nondum possunt cognoscere deum. Vnde quem potuerunt illi nosse, nec habere, isti potuerunt habere antequam nosse. Beatissimi autem sunt quibus hoc est deum habere quod nosse. Ipsa quippe notitia plenissima, verissima, ac foelicissima est. Nec; hoc in paruulis mirum debet videri, cum apostolus quibusdam maioribus etiā dicat, Nescitis quia templū dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? De quibus pauloante dixerat, Animalis autem homo non percipit quae sunt spiritus dei. Quos etiam paruulos vocat nō carnis aetate, sed mentis. Non itaq; percipiebant cognitione spiritus sancti qui habitabat in eis, & habitante in se spiritu sancto, adhuc animales nondum spiritales erant: quia nondū poterant habitatorem suum spiritum cognitione percipere. Habitare autem ideo & in talibus dicitur, quia in eis occulte agit vt sint templum eius, idq; in proficientibus, & proficiendo perseuerantibus perficit. Spe enim salui facti sumus, sicut Apostolus dicit. cum alio loco dicat, Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. Cum ergo hic dicat saluos nos fecit, tanquam salus ipsa iam data sit, quemadmodum accipiendum sit, illic exponit vbi ait, Spe enim salui facti sumus. Agit ergo in quibus adhuc mortalibus habitat, ipsam aedificationem habitaculi sui: quam non in ista, sed in alia post hanc vitam perficit, quando absorbebitur mors in victoria, diceturq; illi, Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus

Rom. I.

I. Cor. II.

H

Quō spūs sanctus animales ī habitat nō cognoscentes suū inhabitatorē.

Tit. iij.

I. Cor. xv.

tuus? Cum ita proficientes in quibus mortalibus habitat, deum de die in dies renouantur, magis magisq; iustificet, exaudiat orantes, mundet confitentes, vt exhibeat sibi templum immaculatū in æternum: merito dicitur non habitare in eis, qui cognoscentes deum, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt.

A Colendo enim & seruiendo creaturæ potius quam creatori, non vnius veri dei templum se esse voluerunt. Atq; ita dum volūt eum habere cum multis, facilius effecerunt vt eum non haberēt, quam vt dijs multis falsisue miscerent. Et merito dicitur habitare in eis quos secundum propositum vocatos iustificandos q; glorificandos q; suscipit, etiam antequam incorpoream (quæ vbiq; tota est) valeant eius nosse naturam, quantum nosci ex parte & p speculum & in ænigmate ab homine in hac vita (cum plurimus profecerit) spiritalem mentis ætatem vbi non lacte alantur, sed solido cibo, dies vitæ huius extremus inuenerit, perficiet in eis habitatur illorum quicquid hic intelligentiæ munus, habuerunt, quoniam ab vnitate corporis Christi, qui nobis via factus est, & a templi dei societate non recesserunt. Vnde vt non recedant, regulam fidei, pusillis magnisq; communem, in ecclesia perseuranter tenent, & in quo peruenerunt in eo ambulant: & donec eis deus reuelet, si quid aliter sapiunt, cogitationes suas carnales non dogmatizant, quia non obdurant contentiosis defensionibus immanendo, sed quodammodo ambulando (id est proficiendo) desudant, intelligentiæ perspicuitatem impetrante per fidei pietatem.

Si quis autem templum dei violauerit, disperdet illum dominus. Templum enim dei sanctum est, quod estis vos.

B

Ex sermone de decem chordis.

Apostolum audite. Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? dicit Christianis, hoc dicit fidelibus. Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitant in vobis? Si quis templum dei corruperit, corrumpet illū deus. Videte quomodo minatur. Non vis corrumpi domum tuam, quare corrumpis domum dei? Omnia ergo peccata hominum aut ad corruptelam pertinent flagitiorum, aut ad facinora nocendi, quia deo nocere non potes: in facinoribus, in flagitiis eum offendis, in corruptelis eum offendis, in re illi iniuriam facis. facis enim iniuriam gratiæ ipsius dono ipsius.

Ex sermone de verbis domini in monte .xvi.

¶ Iam nosti precium tuum, iam nosti quo accedis, quid manduces, quid bibas, immo quem manduces quem bibas? Nemo dicat in corde suo, Peccata carnis non curat deus. Nescitis, inquit, quia templum dei estis, & spiritu dei habitat in vobis? Quisquis templum dei corruperit, corrumpet illum deus. Nemo se fallat. Sed forsan dicet aliquis, templum dei animus meus est, non cor-

pus meum. Dicit testimonium, Omnis caro fœnum, & omnis claritas eius quasi flos fœni. Infœlix interpretatio, punienda cogitatio. fœnum dicta est caro, quia moritur. Sed quod ad tempus moritur, non resurgat cum crimine. Vis nosse apertam etiam inde sententiam? Nescitis (inquit idem Apostolus) quia corpora vestra templum sunt spiritus sancti quem habebitis a deo? Iam non contemnatis corporalia peccata: ecce quia & corpora vestra templum in vobis sunt spiritus sancti quem habentes a deo. Contemnebas corporale peccatum, contemnis quod peccas in templum ipsum. Corpus tuum templum est spiritus sancti. Quid facias de templo dei iam vide. Si eligeres in ecclesia dei facere adulterium intra istos parietes, quid te esset sceleratius? Modo autem tu ipse es templum dei, templum intras, templum exis, templum in domo tua manes, templum templum surgis. Vide quid agas, vide ne offendas templum habitatorem, ne deserat te, & in ruinam vertaris. Nescitis, inquit, quia corpora vestra (& hoc de fornicatione loquebatur Apostolus, ne contemnerent corporalia peccata) templum in vobis sunt spiritus sancti, quem habetis a deo, & nõ estis vestri? empti enim estis precio magno. Si contemnis corpus tuum, considera precium tuum. Scio ego, & mecum omnis homo qui paulo attentius consideravit, neminem deum timentem sub verbis eius non se corrigere, nisi qui putat quia plus habet vivere. Ipsa res est quæ multos occidit cum dicunt, cras, cras: & subito ostium clauditur, & remansit foris cum voce coruina, quia non habuit gemitum columbinum.

¶ Apostolus dicit, Templum enim dei sanctum est, quod estis vos. Quisquis templum dei violauerit, disperdet illũ deus. Templum enim dei violat, qui violat vnitatẽ. Non enim tenet caput (ex quo totũ corpus cõnexum, & cõpactum, per oẽm texturam subministratio nis secundum operationẽ in mensuras vniuscuiusque partis incrementũ corporis facit) in ædificationem sui in charitate. In hoc tẽplo sancto suo dominus est, quod constat multis membris sua quibusque officia gerentibus, in vnũ ĩ ædificationem charitatis cõstructis. Quod violat quisquis causa principatus sui, a catholica societate disiũgitur. ¶ Duo sunt præcepta, & duo genera peccatorum. Aut enim in deum peccat homo, aut in homines. Peccatum autem in deum, etiam corrumpendo tẽplum eius. In te etenim habitat deus, redemit te sanguine filij sui, qui iquã & antequã redimereris cuius seruus eras, nisi eius qui condidit omnia? Peculiariter quodãmodo te habere voluit redẽptum sanguine filij sui. Et nõ estis vestri (inquit Apostolus) Empti enim estis precio magno. Glorificate & portate deum in corpore vestro. Ergo ille a quo redemptus es fecit te domum suam. Nunquid tu vis euerti domũ tuã? Sic profecto nec deus suam, hoc est teipsum. Si tibi nõ parcis propter teipsum parce tibi propter deum, qui te fecit templum suum. Templum enim

1\. Petri. 1.

C

Corporalia peccata non esse contemnenda.

Spes longæ vitæ multos occidit.

D

Ex tracta. ps. 2.

Ex sermone de conuersione apostoli.

Peccatur in deum etiam corrumpẽdo templum eius.

Infra. iiij.

B
dei ſanctum eſt (inquit) quod eſtis vos: ⁊ qui templum dei corru-
perit, corrumpet illum deus. Quæ peccata homines quando fa-
ciunt, putant ſe non peccare quia nulli homini nocent. Sed quo
modo eſt innocens qui non parcit ſibi? Ille enim innocens eſt
qui nulli nocet, quia dilectionis proximi regula ab ipſo eſt. Hoc
enim dixit deus, Diliges proximum tuum tanquam teipſum.
Quomodo ergo in te ſalua eſt dilectio proximi tui, quando di-
lectio tui per intemperantiam vulneratur?

Non eſt innocens qui per intemperantiã ſe vulnerat. *Matth. xxij.*

Ex tract. ps. xciij. *Homo templũ dei, ara anima, ſacrificiũ laus dei.* *Sacerdos Chriſtus.*

¶ Verum templum dei agnoſcimus. Templum enim dei ſan-
ctum eſt, inquit, quod eſtis vos. Si ergo nos ſumus templum dei,
ara dei anima noſtra eſt. Sacrificium dei quid eſt? Forte hoc faci-
mus modo. Imponimus in aram ſacrificium, quando deum lau
damus. Docet enim nos pſalmus dicens, Sacrificium laudis glo-
rificabit me, ⁊ ibi via eſt vbi oſtendã illi ſalutare dei. At vero ſa
cerdotem ſi requiras, ſuper cœlos eſt, interpellat pro te qui in te
mortuus eſt pro te.

Rom. I. *Iob. v.* *Pſal. xciij.* F

Nemo ſe ſeducat. Si qs videtur inter vos ſapiens
eſſe, in hoc ſeculo ſtultus fiat vt ſit ſapiens. Sapientia
enim huius mundi, ſtultitia eſt apud deum. Scriptũ
eſt enim. Comprehendam ſapientes in aſtutias eo-
rum. & iterum, Dominus nouit cogitationes ſapien
tium, quoniam vanæ ſunt.

Ex tract. ps. xciij. *Cogitationes dei ſapientes, ⁊ hominũ vanæ.*

TV neſcis cogitationes dei quoniam iuſtæ ſunt. Ille ſcit
cogitationes hominum, quoniã vanæ ſunt. Et homines
cognouerunt cogitationes dei. Sed quibus iam amicus
factus eſt, prodit conſilium ſuum. Et vos fratres mei nolite vos
contemnere: ſi cum fide acceditis ad dominum, auditis cogita-
tiones dei, eas modo dicitis, hoc vobis dicitur, ⁊ ad hoc inſtrui-
mini. Relinquite ergo cogitationes hominum quæ vanæ ſunt,
vt comprehendatis cogitationes dei quæ ſapientes ſunt.

Ex lib. de ciuitate dei. xviij. *ps. xciij.* *Ex tract. ſuꝑ. ſcdm Ioan. ix.*

¶ Qui hic beati eſſe, ⁊ a ſeipſis beati fieri mira vanitate volue-
runt, irriſit hos veritas per prophetam dicentem, Dominus no-
uit cogitationes hominum quoniam vanæ ſunt. Vel ſicut hoc
teſtimonium poſuit Apoſtolus Paulus, Dominus nouit cogitatio
nes ſapientium quoniam vanæ ſunt.

Ex libro de paſtoribus. *.i. Cor. i.*

¶ Pereant argumenta philoſophorum. Stultã fecit deus ſapien
tiã huius mundi. Et dominus nouit cogitationes hominũ quo-
niam vanæ ſunt. ¶ Dicitur aliquando in ſcripturis ſapientia pro
aſtutia, abuſione verbi non proprietate rei. Vnde etiam dicitur,
Vbi ſapiens? vbi ſcriba? vbi conquiſitor huius ſeculi? Nonne
ſtultam fecit deus ſapientiam huius mundi?

G *Ex lib. de ciuit. dei. xvij.*

¶ Nolite gloriari, ⁊ nolite loqui excelſa, neqꝫ exeat magniloquium de ore veſtro, quoniam deus ſcientiarum dominus. Ipſe

vos scit, & vbi nemo scit: quoniam qui putat se aliquid esse, cum nihil sit seipsum seducit. Haec dicuntur aduersarijs ciuitatis dei ad Babyloniam pertinentibus, de sua virtute praesumentibus, in se non in domino gloriantibus. Deus scientiarum est, atqz ideo & arbiter conscientiarum, ibi videns cogitationes hominũ, quoniam vanae sunt, si hominum sunt & ab illo non sunt. Contra psumētes de sua virtute.

Nemo itaqꝫ glorietur in hominibus, omnia enim vestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Caephas, siue mundus, siue vita, siue mors, siue praesentia, siue futura. Omnia enim vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem dei.

SI a capite numerentur, inueniuntur vnũ duo tres quatuor. Item caput mulieris vir, caput viri Christus, caput autem Christi deus. Si eodem modo numerentur, inueniuntur similiter vnum, & duo, & tres, & quatuor. Porro vnum, & duo, & tres, & quatuor simul ducti fiunt decem. Quapropter disciplinaz quae insinuat conditorem deum, & conditam creaturam, recte significat denarius numerus. Et cum corpus perfectum atqꝫ inexterminabile subditur animae perfectae, atqꝫ inexterminabili, ita, fusqꝫ ipsa subditur Christo, & Christus deo, non tanquam dissimilis aut alterius naturae, sed tanquam patri filius, hoc totum eodem numero denario recte significatur, quod post resurrectionē corporis separatur futurum in eternum. Et fortassis propterea qui conducuntur ad vineam, denariũ accipiunt mercedis nomine. Ex lib. qstionũ lxxxiij. 1. Cor. xi. & ad Ephe. v. H Numerus denarius qd significat.

¶ Cum dictum est, Quoniam deus spiritus est, animaduertendũ est non dictum quoniam spiritus deus est, sed quoniam deus spiritus est, vt ipsa deitas patris & filij hoc loco, dicta sit deus quod est spiritus sanctus. Huic accedit aliud testimonium, quod dicit Ioannes apostolus, Quoniam deus dilectio est. Etiam hic non ait dilectio dei est, sed deus dilectio est, vt ipsa deitas dilectio intelligatur. Et quod in illa cōmemoratione connexarũ sibi rerum (vbi dicitur, Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei. Et caput mulieris vir, caput viri Christus, caput autem Christi deus) nulla fit cōmemoratio spiritus sancti, quia non fere in ijs quae sibi connexa sunt, numerari solet ipsa connexio. Ex sermone de symbolo. Ioan. iiij. 1. Ioan. iiij.

CAPVT IIII.

A

ij.Cor.vi.

SIC nos existimet homo, vt ministros Christi & dispensatores ministeriorum dei. Hic iam, quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur.

Ex epiſto.ad Audacem.

Dispensator plane salutis æternæ, cũ cæteris innumerabilibus conseruis meis sum: ꝙ si volens facio, mercedem habeo. Si autem inuitus, tantum mihi dispensatio credita est. Neq; enim esse salutis illius dispensatorem per verbum & sacramentum, iam hoc est etiam esse participem. Nã si per bonos non dispensaretur, non recte apostolus diceret, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Rursus si per malos non dispensaretur, non de quibusdam dominus diceret. Quæ dicunt facite, quæ aũt faciunt, facere nolite, dicunt enim & non faciunt. Multi ergo dispensatores sunt, per quorum ministerium peruenitur ad æternã salutem. Sed quæritur inter dispensatores vt fidelis quis inueniatur: & inter ipsos fideles, in quorũ me numero ille nõ qui fallitur computet, alius est sic, alius autem sic, sicut vnicuiq; Deus partitus est mensuram fidei.

Dispensatio salutis æternę fit p bonos & malos.

Matth.xxiij.

B

Mihi autem pro minimo est, vt a vobis iudicer, aut ab humano die. Sed neq; me ipsum iudico: nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Qui autem iudicat me dominus est.

Ex lib. quæstio num.lxxiij.

VNusquisq; enim pro se rationem reddet, nec alieno testimonio quisquam adiuuatur apud deum cui secreta cordis apparent. Et vix sibi quisq; sufficit vt ei testimonium perhibeat conscientia sua. Quis enim gloriabitur mundũ se habere cor? Inde est quod apostolus dicit, Mihi minimum est vt a vobis iudicer, aut ab humano die, sed neq; meipsũ iudico. Quapropter cum de se quisq; aut non omnino aut vix possit veram proferre sententiam, quomodo potest de alio iudicare? Cũ sciat nemo quid agatur in homine, nisi spiritus hominis.

I.Cor.ij.
Ex tracta.
ps.xxvi.
Ex tracta.
ps.xlij.
Apl's est abyssus

¶ Mihi autem minimũ est vt a vobis iudicer, aut ab humano die, ait apostolus, sed neq; meipsum iudico. Melius enim me ego noui quam illi, sed melius deus quam ego. ¶ Sancti prædicatores verbi dei & ipsi abyssus, vt noueritis quia abyssus & ipse apostolus, ait enim, Minimũ est vt a vobis iudicer, aut ab humano die. Quanta aũt abyssus sit, audite amplius, Neq; enim meipsum diiudico. Tantam autem profunditatem credit esse in homine, quæ

lateat ipsum hominem in quo est, quanta profunditas latebat infirmitatis in Petro. quando quid in se intus ageretur nesciebat, & se cum domino, vel pro domino, moriturum temere promittebat. Quanta abyssus erat, quæ tamē abyssus nuda erat oculis dei. Nam hoc illi Christus prænunciabat, quod in se ipse ignorabat. C

¶ Mihi minimum est vt a vobis diiudicer. Quando enim potestis diiudicare conscientiam meam? Quando examinare quo animo facio quicquid facio? quanto minus possunt homines de alio iudicare? Plus homo vtiq; ipse de se, sed Deus plus de homine quam homo de se. Ex tract. in ps. cxlvij.

¶ Si vult ipse qui nos vocauit, pastores sumus, non mercenarij. Sed quid ait apostolus? Mihi minimum est vt a vobis iudicer, aut ab humano die. Sed neq; meipsum iudico, nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Qui autem iudicat me dominus est. Non ideo bona est conscientia mea, quia vos eā laudatis. Quid enim laudatis quod non videtis? Ille laudet qui videt. Ille etiam corrigat si quid ibi videt quod oculos eius offendit. Quia & nos non dicimus perfecte nos sanos, sed tundimus pectus nostrum, & dicimus deo, Propitius esto ne peccem tibi. Tamen puto (coram illo enim loquor) nihil aliud a vobis quærentes nisi salutem vestram. Ex sermone de verbis euāg.

Itaq; nolite ante tempus iudicare, quoadusq; veniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuiq; a deo. Hæc autem fratres transfiguraui in me, & Apollo, propter vos, vt in vobis discatis ne supra quam scriptum est, vnus aduersus alterum, infletur pro alio.

PLerunq; in his nostra credulitas fallitur, quia nonnunquam & historia & multo magis fama mentitur. Pertinet autē ad nos (ne perniciosa opinione fallamur) vt quia non possumus hominum indagare conscientiam, de ipsis rebus habeamus veram certamq; scientiam. Hoc est, vt si ille, vel ille homo, vtrum sit impudicus pudicusue, nescimus, oderimus tamen impudiciciam, & pudiciciam diligamus. Et si illum, vel illum iniustū esse, iustumue, nescimus, amemus tamen iusticiam & iniusticiam detestemur: non quas nobisipsis errando confingimus, sed quas fideliter (hanc scilicet appetendam, illamq; vitandam) in dei veritate conspicimus: vt cum de ipsis rebus quod appetendum est appetimus, quod deuitandum deuitamus: ignoscatur nobis q̄ de occultis hominum aliquando immo assidue non vera sentimus. Hoc enim ad humanam tentationē pertinere arbitror, sine qua duci non potest vita ista. Ita vt apostolus diceret. Tentatio vos nō Ex tract. euangelij secundum Ioan.

B

I.Cor.4.

apprehendat nisi humana. Quid enim tam humanum, quam nõ posse inspicere cor humanum, & ideo non eius latebras perscrutari, sed plerunque aliud quam id quod ibi agitur suspicari? Quamquam in his rerum tenebris humanarum, hoc est cogitationum alienarum, & si suspitiones intelligere non possimus, quia homines sumus, iudicia tamen, id est definitas, firmasque sententias, continere debemus, nec ante tempus quicquam iudicare, donec veniat dominus & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis. Et tunc laus erit vnicuique a deo. Quando ergo non erratur in rebus, vt recta sit improbatio vitiorum virtutumque probatio, profecto si erratur in hominibus, venialis est humana tentatio.

Q. sit venialis humana tẽtatio Ex tracta. ps.c. Ex lib. Enchiri.

¶ Nondum reuelatum est iudicium. Nox est, apparebit dies, apparebit iudicium. Audi apostolum, Itaque nolite ante tempus iudicare quicquam. Quid est ante tempus? Ante diem.

¶ Audi quia ante diem dixit, Donec veniat dominus & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis: & tunc laus erit vnicuique a deo. Nam modo quandiu non vides cor meum, & non video cor tuum, nox est. Non enim scimus mortales corda mortalium. Tunc autem illuminabit dominus abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique a deo. Quia id laudabitur & diligetur a proximo in proximo, quod ne lateat, ab ipso illuminabitur deo.

De epistola ad Italicam.

¶ Notitia nostri certior intus est, vbi nemo scit que sunt hominis nisi spiritus hominis qui in ipso est. Sed cum venerit dominus, & illuminauerit abscondita tenebrarum, & manifestauerit cogitationes cordis, tunc nihil latebit proximum in proximo. Nec erit quod suis quisque aperiat, abscondat alienis, vbi nullus erit alienus. Lux vero ipsa, qua illuminabuntur hec omnia que modo absconduntur, qualis, aut quanta sit, quis lingua proferat? quis saltem infirma mente contingat? Profecto lux illa ipse est Deus, quoniam Deus lux est, & tenebrae in eo non sunt vllae, sed lux mentium purgatarum, non istorum corporis oculorum. Erit ergo tunc mens idonea quae illam lucem videat, quod nunc nondum est. Hoc autem oculus corporis neque nunc potest, neque tunc poterit.

In patria oẽs cogitationes beatorũ oĩbus erũt manifestæ. Deus est lumẽ mentiũ purgatarũ. Ex lib. de ciuitate dei .xxii. Post renouationẽ mũdi deus videbitur in oĩbus.

¶ Ita Deus nobis erit notus atque conspicuus vt videatur spiritu a nobis singulis, in singulis nobis, videatur ab altero in altero, videatur in seipso, videatur in coelo nouo, & terra noua, atque in omni que tunc fuerit creatura, videatur & per corpora in omni corpore, quocunque fuerint spiritalis corporis oculi acie peruemente directi. Patebunt etiam cogitationes nostre inuicem nobis. Tunc enim implebitur quod ait Apostolus, Nolite ante tempus quicquam iudicare: & mox addidit, Donec veniat dominus, & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis, Et tunc laus erit vnicuique a deo. Quanta erit illa foelicitas, vbi nullum erit malum, nullum latebit bonum, vacabitur dei laudibus

Cogitatiões in vicẽ patebunt.

Futura foelicitas.

qui erit omnia in omnibus? Nam quid aliud agatur, vbi neque vlla desidia cessabitur, neque vlla indigentia laborabitur, nescio. Admoneor etiam sancto cantico, vbi lego vel audio. Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Psal. lxxxiij.

Quis enim te discernit? quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Iam saturati estis, iam diuites facti estis: sine nobis regnatis. Et vtinam regnetis, vt & nos vobiscum regnemus. Puto enim quod deus nos apostolos nouissimos, ostendit tanquam morti destinatos.

PRohibet Apostolus dicens, Nemo glorietur in homine. Et alio loco, Qui gloriatur (inquit) in domino glorietur. Illi vero hæretici seipsos a seipsis iustos fieri putantes, quasi hoc eis Deus non dederit, sed ipsi sibi non vtique in domino, sed in semetipsis gloriantur. Talibus dicit Apostolus. Quis enim te discernit? Quod ideo dicit, quia de massa illius perditionis quę facta est ex Adam, non discernit hominem, vt eum faciat vas in honorem, aut in contumeliam, nisi deus. Sed quoniam homo carnalis & inaniter inflatus cum audisset, quis enim te discernit? posset respondere vel voce, vel cogitatione, & dicere, discernit me fides mea, discernit me oratio mea, discernit me iustitia mea: mox Apostolus occurrit cogitationibus eius & dixit, Quid enim habes quod nō accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Sic enim gloriantur quasi non acceperint, qui se a seipsis iustificari putant, ac per hoc in seipsis non in domino gloriantur.

H — Ex epistola ad Valentinum. — Contra gloriantes in seipsis. — Roma. ix.

¶ Euntibus omnibus ex vno in condemnationem, discernuntur non meritis suis, sed per gratiam mediatoris: hoc est in sanguine secundi Adam iustificati gratis. Itaque cum audimus: Quis enim te discernit? quid autem habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? ab illa perditionis massa quæ facta est per primum Adam, debemus intelligere neminem posse discerni, nisi qui hoc donum habet, quisquis habet quod gratia Saluatoris accepit. Hoc autem apostolicum testimonium tam magnum est, vt beatus Cyprianus ad Quirinum scribens, ipsum subiecerit illi titulo in quo ait, in nullo esse gloriandum quando nostrum nihil sit.

Ex lib. de correctione & gratia.

¶ Propterea dixi vobis (inquit) quia nemo potest venire ad me nisi fuerit ei datum a patre meo. Ergo & credere datur nobis. Non enim nihil est credere. Si autem aliquid magnum est, gaude quia credidisti, sed noli extolli. Quid enim habes quod non accepisti?

A — Ex tract. euāge. sm Ioan. xxvij. — Credere est donum dei.

¶ Misericordia eius præueniet me. Cogitate quod dictū est, præueniet me. Si aliquid tuum primum attulisti, & ex tuo aliquo bono pri-

Ex tracta. ps. lviij.

mo misericordiam dei meruisti, non te præuenit. Quando autem non intelliges, quia præuentus es, nisi intelligas quod ait Apostolus, Quid enim habes quod non accepisti? hoc est, misericordia eius præueniet me. Deniq; attendens omnia bona quæcunq; habere possumus, siue in natura, siue in instituto, siue in ipsa conuersatione, in fide, in spe, in charitate, in bonis moribus, in iustitia, in timore dei, totum non esse nisi ex illius donis ita clausit. Deus meus misericordia mea. Non inuenit impletus bonis Dei, quid appellaret deum suum, nisi misericordiam suam. O nomen sub quo nemini desperandum est. Deus meus (inquit) misericordia mea. Quid est misericordia mea? Si dicas, salus mea, intelligo quia dat salutem. Si dicas, refugium meum, intelligo quia confugis ad eum. Si dicas, fortitudo mea, intelligo quia dat tibi fortitudinem. Misericordia mea quid est? Totum quicquid sum, de misericordia tua est. Sed promerui te inuocando te. Vt essem, quid feci? vt esses qui te inuocarem, quid egi? Si enim egi aliquid vt essem, iam eram antequam essem. Porro si omnino nihil eram antequam essem, nihil te promerui vt essem. Fecisti vt essem, & tu non fecisti vt bonus essem? Dedisti mihi vt sim, & non potuit mihi alius dare vt bonus sim. Si tu dedisti mihi vt sim, & alius mihi dedit vt bonus sim, melior ille qui mihi dedit vt bonus sim, quam ille qui dedit mihi vt sim. Porro quia nemo te in misericordia largior, a quo accepi vt essem, accepi ab illo vt bonus essem. Deus meus misericordia mea. ¶ Arguens enim superbiam Apostolus, non ait, nō habes, sed ait, Quid enim habes quod non accepisti? Non arguebaris quia dicebas te habere quod non habebas, sed quia ex te tibi volebas esse quod habebas. Immo & habere te agnosce, & ex te nihil habere, vt nec superbus sis nec ingratus.

B Quia misericordia dei præueniat homines & repereit bonis, ideo dicitur misericordia hominis. Quid sit dicere deo, misericordia mea.

Ex tracta. ps. lxxxv.

C Quia spectaculum facti sumus mūdo, & angelis, & hominibus. Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo. Nos infirmi, vos autem fortes. Vos nobiles, nos autem ignobiles. Vsq; in hanc [illegible]am, & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris. Maledicimur, & benedicimus. Persecutionem patimur, & sustinemus. Blasphemamur, & obsecramus. Tanquam purgamenta huius mundi, facti omnium reiectamentum peripsima vsq; adhuc.

Ex tracta. ps. lxviij.

OPprobrium (inquit) insipienti dedisti me. Inter eos me viuere voluisti, inter eos prędicare veritatem, qui amant vanitatem, & non possum nisi irrideri ab eis: quia spectacu-

lum facti ſumus huic mundo,⁊ angelis, ⁊ hominibus. Angelis laudantibus,hominibus opprobrantibus:immo ⁊ angelis,⁊ hominibus laudantibus,⁊ vituperantibus. A dextris ⁊ a ſiniſtris habemus arma,quibus militamus per gloriam, ⁊ ignobilitatē,per infamiam.⁊ bonam famam,vt ſeductores,⁊ veraces. Hęc apud angelos,hęc apud homines:quia ⁊ apud angelos ſunt ſancti angeli,quibus bene viuendo placeamus,⁊ ſunt pręuaricatores angeli, quibus bene viuendo diſpliceamus. Et inter homines ſunt ſancti viri,quibus placeat vita noſtra:⁊ ſunt nequiſſimi homines.qui irrideant vitam bonā noſtram. Et hæc arma ſunt illa dextra, illa ſiniſtra:vtraq; tamen arma ſunt. Vtriſq; armis ⁊ dextris,⁊ ſiniſtris vxor,⁊ laudantibus,⁊ vituperantibus,⁊ honorem deferentibus,⁊ ignominiam irrogantibus. In ijs vtriſq; armis confligo cū diabolo,vtrunq; cū ferio:Proſperis,ſi nō corrūpor:aduerſis, ſi nō frāgor.

Sancti viri maxime prędicatores ſunt ſpectaculū angelis ⁊ hominibus. ij. Cor. vi.

Non vt confundam vos hæc ſcribo, ſed vt filios meos chariſſimos moneo. Nam ſi innumeros decē milia pædagogorum habeatis in Chriſto, ſed non multos patres. Nam in Chriſto Ieſu per euangelium ego vos genui. Rogo ergo vos, imitatores mei eſtote,ſicut & ego Chriſti. Ideo miſi ad vos Timotheū, qui eſt filius meus chariſſimus,& fidelis in domino, qui vos commonefaciat vias meas quæ ſunt in Chriſto Ieſu,ſicut vbiq; in omni eccleſia doceo perinde. Tanquam non venturus ſim ad vos, ſic inflati ſunt quidam. Veniam autem ad vos cito, ſi dominus voluerit, & cognoſcam non ſermonem eorum qui inflati ſunt,ſed virtutem. Non enim in ſermone eſt regnum dei,ſed in virtute.

Ephe. v.

Infra. xi.

B

QVod Pſalmiſta dicit, Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Aegypti,in campo Taphneos,accommodatius accipimus patres,Moyſen ⁊ Aaron,alioſq; ſeniores, qui commemorantur in eadem ſcriptura, etiam ſpiritus accepiſſe,vnde acceperat ⁊ Moyſes,vt eum adiuuarent ad eundē populum regendum ac ferendum. Cur enim non appellarentur patres? Non ſicut deus pater vnus eſt qui regenerat ſpiritu ſancto, quos facit filios ad ęternam hęreditatem,ſed honoris gratia propter ætatem,curamq; pietatis,ſicut Paulus ſenior dicit,Non vt cōfundam vos hęc ſcribo, ſed vt filios meos chariſſimos moneo. Cum ſciret vtiq; a domino dictum,Ne vobis dicatis patrem in terra,vnus enim eſt pater veſter deus. Quod non ideo dictum eſt, vt hoc vocabulum honoris humani de loquendi conſuetudine

Ex tract. ps. lxxvij.

Cur vetat dñs patrē vocare in terra.

Gratia regenerationis bol,ſſ. deo tribuēda ē.

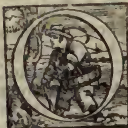
tolleretur, sed ne gratia dei (qua in æternam vitam regeneramur) naturæ, vel potestati, vel etiam sanctitati cuiusquam hominis tribueretur. Ideo cum diceret, Ego vos genui, prædixit in Christo, & per euangelium ne ipsius putaretur esse quod dei est.

F
Ex tracta. ps. lxxvij.

Quid vultis? In virga veniam ad vos, an in charitate, & spiritu mansuetudinis.

¶ Visitabo in virga iniquitates eorum. Sic & apostolus comminatur. Quid vultis? In virga veniam ad vos? Absit vt dicerent pij filij. Si cum virga venturus es, noli venire. Melius est enim erudiri in virga patris, quam in blandimento perire prædonis.

CAPVT. V.

Mnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio qualis nec inter gentes nominatur, ita vt vxorem patris sui aliquis habeat. Et vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit. Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicaui vt præsens, eum qui sic operatus est, in nomine domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis, & meo spiritu, cum virtute domini Iesu tradere huiusmodi hominem Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi.

Col. ij.

G

Ex libr. contra Faustũ ca. xxj. Moyses ex charitate non crudelitate in paucos idololatras gladio vindicauit. Exo. xxxij.

QVid crudele Moyses aut mandauit, aut fecit, cum commissum sibi populum sancte zelans, & vni vero deo subditum cupiens, posteaquam cognouit ad fabricandum, & colendum idolum defluisse, mentemque impudicam prostitutam se dæmonibus, in paucos eorum vindicaret gladio, quos deus ipse quem offenderant alto & secreto iudicio, feriendo voluisset inferri, & in præsenti salubriter terruit, & disciplinam in posterum sanxit? Nam eum nulla crudelitate, sed magna dilectione fecisse quod fecit, quis non in verbis eius agnoscat orantis pro peccatis eorum & dicentis? Si dimittis illis peccatum, dimitte. Sin autem, dele me de libro tuo. Comparans ergo vnusquisque pie prudens illam cædem & hanc precem, videt profecto apertissime, videt inquam quantum malum sit animæ, per simulachra dæmonum fornicari, quando sic sæuit qui sic amat. Sic plane & apostolus non crudeliter, sed amabiliter tradidit hominem Satanæ in interitum car-

H
Apl's ex charitate tradidit hominem Satanæ.

nis, vt spiritus saluus sit in die domini Iesu: tradidit & alios vt discerent non blasphemare.

Magni & sancti viri qui iam optime scirent mortem istam quę animam dissoluit a corpore, non esse formidandam, secundum eorum tamen animam qui illam timerent, nonnulla peccata morte puniuerunt, quo & viuentibus metus incuteretur, & illis qui morte puniebantur non ipsa mors noceret, sed peccatum, quod augeri posset si viuerent. Non temere illi iudicabant, quibus tale iudicium donauerat deus. Inde est quod Helias multos morte affecit, & propria manu, & igne diuinitus impetrato. Quod & alij multi magni & diuini viri, eodem spiritu, consulendo rebus humanis non temere fecerunt. De quo Helia cum exemplum dedissent discipuli domino, commemorantes quid ab eo factum sit, vt etiam ipsis daret potestatem petendi de coelo ignem, ad consumendum eos qui sibi hospitium non praeberent, reprehendit in eis dominus non exemplum prophetę sancti, sed ignorantiam vindicandi, quae adhuc erat in rudibus: animaduertens eos non amare correctionem, sed odio desiderare vindictam. Itaque postquam eos docuit quid esset diligere proximum tanquam seipsum, infuso etiam spiritu sancto, quem decem diebus completis post ascensionem suam, desuper vt promiserat misit, non defuerunt tamen tales vindictae, quamuis multo rarius quam in veteri testamento. Ibi enim ex maiori parte seruientes timore premebantur: hic autem maxime dilectione liberi nutriebantur. Nam & verbis apostoli Petri, Ananias & vxor eius (sicut in Actibus Apostolorum legimus) exanimes ceciderunt: nec resuscitati sunt, sed sepulti. Et si huic libro haeretici, qui aduersantur veteri testamento, nolunt credere, Paulum apostolum, quem nobiscum legunt, intueantur, dicentem de quodam peccatore, Quem tradidi satanae in interitum carnis, vt anima salua sit. Et si nolunt hic mortem intelligere (fortassis enim incertum est) quamlibet vindictam per satanam factam ab apostolo fateantur. Quod non eum odio, sed amore fecisse, manifestat illud adiectum, Vt anima salua sit.

Ex libro de sermone domini in monte.

Quare per sanctos viros aliqua peccata morte punita sunt.

iiij. Reg. i.

Vindicandi ratio est correctio.

Quare vindicta mortis rarior in nouo quam vete. test.

Actuum. v.

Non est bona gloriatio vestra. Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit?

Gala. v.

QVid sibi vult tantus furor separationis ab vnitate corporis Christi: quę (sicut prophetatum legitur) in plerisque iam cernitur toto orbe terrarum, atque in omnibus gentibus dilatatur? Hic certe, sicut scriptum est, filius malus ipse se iustum dicit, exitum autem suum non abluit. Hoc est non excusat, non diluit, non defendit, quod furore schismatico, in hereticam peste de domo Dei exire non timuit. Quia si vere iustus esset, sicut Paulus apostolus cum fratribus falsis, de quibus in suis epistolis ingemiscit,

Ex libro de vnico baptismo.

mit, ita in ecclesia Christi cum eis quos iniustos vel nouerat vel putabat, sine vlla sui contaminatione persisteret, nec bonos propter malos desereret, sed malos pp bonos potius toleraret, tanquam granum cum palea pondere charitatis trituram ferens, nõ tanquam leuissimus puluis etiam ante ventilationem flatibus cedens. Eo quippe modo etiam cum iniquis, quos necesse est vsq; ad littus retia ista contineant, in vnitate catholica perseuerans, non tamen cum fure concurreret, non peccatis communicaret alienis, non cuiusquam immunditiæ contrectatione maculare-tur, nec pollueretur tangendo pollutum, nec cuiusquam fermẽto corrumperetur. Hæc enim fiunt consensione peccatorum qua per fœminam serpens hominem primum, etiam in paradisi fœlicitate decepit: non cõmunione sacramentorum, in qua cum discipulos Iudas mundos, immundus contaminare non potuit. A malis autem cum quibus sacramenta dei communicant, eti in nunc in area nondum in horreo, iam tamen boni discendunt, & separantur morum dissimilitudine non corporum segregatione, aliter scilicet viuendo, non ad alia conuenticula veniendo. Sic nec cum malis vnum fiunt, nec ab ecclesiæ vnitate discendunt.

Non cõmunio sacramentorum nõ societas malorum, sed consensio pctõrum contaminat.

C

Expurgate itaq; vetus fermentum vt sitis noua conspersio, sicut estis azimi. Etenim pasca nostrum immolatus est Christus.

Ex tracta. euangelio secundum Ioan. lv.

Pascha nomen est hæbraicum.

Pasca trãsitus.

Exo. xij.

D

Col. I.

Ioan. xiij.

Pascha fratres non sicut quidam existimant græcum nomẽ est, sed hebraicum. Opportunissime tamen occurrit in hoc nomine quædam congruentia vtranq; linguarum. Quia enim passio græce πάσχω dicitur, ideo pascha passio putata est, velut hoc nomen a πάσχω hoc est passione, sic appellatum sit. In sua ergo lingua, hoc est in hebræa, pascha transitus dicitur, propterea quia tunc primũ pascha celebrauit populus dei, quando ex Aegypto fugientes, rubrum mare transierunt. Nunc ergo figura illa prophetica in veritate completa est, cũ sicut ouis ad immolandum ducitur Christus. Cuius sanguine illitis postibus nostris (idest signo crucis signatis frontibus nostris) a perditione huius seculi, tanquam a captiuitate vel interemptione Aegyptia liberamur, & agimus saluberrimum transitum, cum a diabolo transimus ad Christum, & ab isto instabili regno ad eius fundatissimus regnum. Ideo quippe ad Deum permanentem transimus, ne cum mundo transeunte transeamus. De hac nobis collata gratia Deum laudans Apostolus dicit, Qui eruit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ. Hoc itaq; nomen, idest pascha, quod latine, vt dixi, transitus nuncupatur, velut interpretans nobis beatus Euangelista. Ante diem, inquit, festum paschę sciens Iesus quia venit eius hora vt trãseat ex hoc mũdo ad patrẽ.

Ecce pascha. Ecce transitus. Vnde? Et quo? De hoc scilicet mundo ad patrem. Spes membris in capite est data, quod essent illo transeunte, sine dubio secutura. Quid ergo infideles, & ab hoc capite atque ab eius corpore alieni? Nonne & ipsi transeunt, quia non permanent? Transeunt plane & ipsi. Sed aliud est transire de mundo: aliud transire cum mundo. Aliud ad patrem, aliud ad hostem. Nam & Aegyptij transierunt. Non enim persequendo mare transierunt. Non tamen transierunt per mare ad regnum, sed in mari ad interritum. Sciens ergo Iesus, quia venit eius hora vt transiret ex hoc mundo ad patrem cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos: vtiq; vt & ipsi de hoc mundo vbi erat, ad suum caput, quod hinc transisset, eius dilectione transirent. Quid est enim in finem, nisi in Christum? Finis enim legis, Christus (ait Apostolus) ad iustitiam omni credenti. Finis perficiens, non interficiens. Finis quousq; eamus, non vbi pereamus. Sic omnino intelligendum est. Pascha nostrum immolatus est Christus.

Transitus Christi ad patrem est spes mébrorú.

E

Quó Christus est finis legis. Rom. x.

¶ Ipse est finis noster. In illum est transitus noster. Innouatio est vitae nostrae. Et est quidam transitus de morte ad vitam, qui fit primo per fidem, vt in spe gaudeamus, & in tribulatione patientes simus, dum adhuc exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem. Propter ipsum initium nouae vitae, propter nouum hominem quem iubemur induere, & exuere veterem expurgantes vetus fermentum, vt simus noua conspersio, quoniam pascha nostrum immolatus est Christus: propter hanc vitae nouitatem, primus mensis in anni mensibus celebrationi huic attributus est. Nam ipse dicitur mensis nouorú. Quia vero in toto tempore seculi, nunc tertium tempus apparuit, ideo resurrectio domini triduana est. Primum enim tempus est ante legem. Secundum sub lege. Tertium sub gratia, vbi iam manifestatio est sacramenti, prius occulti in prophetico aenigmate. Hoc ergo & in lunari numero significatur. Quia enim septenarius numerus solet in scripturis ad quandam perfectionem mysticus apparere, tertia hebdomade lunae pascha celebratur, id est, qui dies occurrit a quartadecima in vicesimam primam.

Ex lib. ad Ianuarium. ij.

Quare in primo mense celebratur pascha.

F

Cur resurrectio triduana.

Itaq; epulemur, non in fermento veteri, neq; in fermento malitiae & nequitiae, sed in azimis, synceritatis & veritatis.

Quid quod & pascha a nobis obijcit celebrari, nec quod ita vt Iudaei celebramus insultat, cum ouem magis nos habeamus in re praesentis euangelij, non in vmbra futuri, eiusq; occasionem, tum quotidie, tum maxime, in anniuersaria solennitate, non venturam praesignemus, sed factam commemoremus? Ideo sane dies paschae solennitatis nostrae

Ex lib. ij. cótra Faustú ca. xxxij.

Quare nó celebram^o pascha die quá Iudaei nec ritu eorum sed in dñica.

ad diem celebrationis vmbraticæ Iudæorum non occurrit, vt & dominicum dies quo Christus resurrexit complecteremur. A zy-
C ma vero qui recte fidei Christiani sunt, non in fermento veteris vitæ (hoc est maliciæ) sed in ipsius fidei veritate & synceritate custodiunt, non septem diebus, sed omni die. Quod significatum est numero dierum septenario, quo quotidie omnis voluitur dies. Quod & si aliquantum laboriosum est in hoc seculo (quoniam angusta & arcta via est quæ ducit ad vitam) merces tamen certa seruatur. Nam ipse labor significatus est illis Picridijs, quod aliquantulum subamara sint. Si vultis ergo nosse quare celebramus pascha, quia tunc pro nobis immolatus est Christus. Si vultis nosse quare illud non ritu iudaico celebremus, quia illud erat venturi veri præfiguratio.

Scripsi vobis in epistola, ne cōmisceamini fornicariis. Non vtiq; fornicariis huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, aut idolis seruientibus. Alioquin debueratis de hoc mundo exisse. Nunc autem scripsi vobis, non commisceri. Si is qui frater nominatur inter vos est, fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum huiusmodi nec cibum sumere.

H

Ex lib. vij. de baptis.

IOannes dicit alienæ doctrinæ hominibus aue non esse dicendum. Paulus autem Apostolus vehementius dixit, Si quis frater nominatur aut auarus, aut ebriosus, & cætera, cum eiusmodi nec cibum sumere. Et tamen cum collegis fœneratoribus, insidiosis, fraudatoribus, raptoribus, non priuatam mensam, sed Dei altare habebat commune Cyprianus. Quomodo autem hoc defendatur, iam satis dictum est.

Ex lib. contra Faustum cap. xx.

¶ Multi Christiani catholici vocantur, & sunt adulteri, raptores, auari, ebriosi, & quicquid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. Nec ideo derogandum sanæ doctrinæ (quæ sola catholica est) quia multi eius nomine censeri volunt, & per illam sanari nolunt. Agnoscenda est enim paucitas illa, quam dominus præcipue commendat in ingenti, atq; in innumerabili multitudine toto orbe diffusa. Quæ tamen paucitas sanctorum atq; fidelium (quod sæpe commendandum est) tanquam granorum, in comparatione multitudinis palearum paucitas dicitur: per se autem ipsa innumerabilem massam frumenti facit. Plerique autem boni Christiani propterea tacent, & sufferunt aliorum peccata quæ nouerunt, quia documentis sæpe deseruntur, & ea quæ ipsi sciunt, iudicijs ecclesiasticis probare non possunt. Quamuis

Non est contemnenda paucitas bonorum propter multitudinem malorum.

Ex libro de pænitentia.

enim vera sunt quędam, non tamen iudici facile credenda sunt nisi certis iudicijs demonstrentur. Nos vero a communione quenquam prohibere non possumus, quamuis hæc prohibitio, non sit mortalis, sed medicinalis, nisi aut sponte confessum aut in aliquo siue seculari siue ecclesiastico iudicio nominatum, atque conuictum. Quis enim sibi vtrunq; audeat assumere, vt cuiquam ipse sit & accusator & iudex? Cuiusmodi regulam etiam Paulus Apostolus in eadem ad Corinthios Epistola, breuiter insinuasse intelligitur, cum quibusdam talibus enumeratis criminibus, ecclesiastici iudicij formam ad omnia similia ex quibusdam daret. Ait enim, Scripsi vobis in epistola non commisceri fornicarijs. Non vtiq; fornicarijs huius mundi, aut auaris, aut raptoribus, aut idolis seruientibus. Alioquin debueratis de hoc mundo exire. Non enim possunt homines in hoc mundo viuentes nisi cum talibus viuere, nec eos lucri possunt facere Christo, si eorum colloquiũ conuiuiumq; nõ vitauerint. Vnde & Dominus cum publicanis & peccatoribus comedens, Non est opus (inquit) sanis medicus, sed male habentibus. Non veni vocare iustos, sed peccatores. Et ideo sequitur Apostolus, & adiungit, Nunc autem scripsi vobis, non commisceri. Si is qui frater nominatur inter vos est aut fornicator, aut idolis seruiens, aut auarus, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi nec cibum quidem sumere simul. Quid enim mihi de ijs qui foris sunt iudicare? Nonne de ijs qui intus sunt vos iudicatis? De ijs autem qui foris sunt, deus iudicabit. Auferte a vobis ipsum malum. Quibus verbis satis ostendit Paulus, non temere & quomodolibet, sed per iudicium auferendo esse malos ab ecclesiæ communione: vt si per iudicium auferri non possunt, tolerentur potius, ne peruerse malos euitando quisq; ab ecclesia ipse discedens, eos quos fugere videtur vinciat ad gehennam. Quia & ad hoc nobis sunt in scripturis exempla proposita, vel in messe, vt palea sufferatur vsque ad vltimum ventilabrum, vel infra illa retia, vbi pisces boni cum malis vsq; ad segregationem, quæ futura est in littore, hoc est in fine seculi, æquo animo tolerentur. Non enim contrarium est huic loco id quod alio loco dicit Apostolus, Tu quis es qui iudicas alienum seruum: Suo domino stat, aut cadit. Noluit enim hominem ab homine iudicari ex arbitrio suspitionis, vel etiam extraordinario vsurpato iudicio, sed potius ex lege dei secundum ordinem ecclesiæ, siue vltro confessum, siue accusatum atq; conuictum. Alioquin cur illud dixit, Si quis frater nominatur aut fornicator, aut idolis seruiens & cætera, nisi quia eam nominationem intelligi voluit, quę fit in quenquam cum sententia ordine iudiciario atq; integritate profertur? Nam si nominatio sufficit, multi damnandi sunt innocẽtes, quia sæpe falso in quoq; crimine nominantur.

Nõ excõicatur nisi spõte cõfessus aut in aliquo iudicio nõiatus atq; cõuictus.

Nullus potest esse accusator & iudex.

Forma ecclesiastici iudicij infra describitur.

B

Luce.v.

Non temere ferenda sententia excõmunicationis.

Tolerãdi sunt mali quãdo q iudiciũ auerti non possunt.

Matth.xiij.

Rom.xiiij.

C

Qualiter hõ ab homine iudicãdus sit non ex arbitrio suspitiõis, nec vsurpato iudicio extraordinario sed ex lege Dei sm ordinem ecclesiæ.

Quid enim mihi de iis qui foris sunt iudicare? Nonne de iis qui intus sunt vos iudicatis? Nam eos qui foris sunt deus iudicabit.

Ex sermone de verbis euãge/lij.

Infirmis blan/diendum.

FRatres ad nos pertinet, vobis dicere: ad nos pertinet, Christianis loqui. Quid enim mihi de ijs qui foris sunt iudicare? Ipse apostolus ait, Illo aliter alloquimur tanquã infirmos. Blandiendum est illis vt audiant veritatem. In vobis secunda putredo est.

D

Ex lib. de fide & operibus.

Auferte malum ex vobisipsis.

ALiqui id quod dictum est, Ex vobis ipsis, ita intelligunt, vt ex seipso vnusquisque auferat malum, hoc est vt ipse sit bonus. Sed vtrolibet modo intelligatur, siue vt seueritate ecclesię mali excommunicationibus corripiantur, siue vt se quisq; corripiendo, & corrigendo, a seipso auferat malum, illud tamen quod supra dictum est non habet ambiguitatẽ: vbi præcipit non commisceri eis fratribus qui in aliquo supradicto vitio nominantur, idest noti famosiq; sunt. Quo autem animo, & qua charitate, misericors ista seueritas adhibenda sit, non solum eo loco vbi ait, Vt spiritus saluus sit in die domini Iesu, sed alibi quoq; euidenter ostendit dicens, Si quis non obaudit verbo nostro per epistolam: hunc notate, & nolite commisceri cũ eo vt erubescat. Et non vt inimicum eum existimetis, sed corripite vt fratrem.

Excõicatio est misericors seueritas.

ij. Thes. iij.

¶ Quod ait apostolus, Auferte malum ex vobisipsis: vt ex seipso quisq; auferat malum, nõ sic esse intelligendum, sed sic potius vt homo malus auferatur ex hominibus bonis, quod fit per ecclesiasticam disciplinam, satis græca lingua indicat: vbi sine ambiguitate scriptum est, vt intelligatur hunc malũ, non hoc malum.

Ex libro tetra dat;onum. ij.

CAPVT .VI.

E

AVdet aliquis vestrum, habens negotium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & nõ apud sanctos? An nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? Et si in vobis iudicabitur mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis? Nescitis quoniam angelos iudicabimus? quanto magis secularia? Secularia igitur iudicia si habueritis, contẽptibiles qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Ad verecundiam vestram dico. Sic non est

inter vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratrem suum, sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles? Iam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? Quare nõ magis fraudem patimini? Sed vos iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus.

F
Ex lib. Enchir. De contentiõe in iudicio p secularib9 reb9.

HIc posset putari iudicium habere aduersus alterum non esse peccatum, sed tantum modo id extra ecclesiã velle iudicari, nisi secutus adiungeret, Iam quidem omnino delictum est, quia iudicia habetis vobiscum. Et ne quisquam ita hoc excusaret, vt diceret iustum se habere negocium, sed iniquitatem se pati, quam vellet a se iudicium sententia remoueri: continuo talibus cogitationibus vel excusationibus occurrit, atq; ait, Quare non magis iniquitatem patimini? Quare non potius fraudamini? Vt ad illud redeatur quod dominus ait, Si quis voluerit tunicam tuam tollere, & iudicio tecum contendere, dimitte illi & pallium, Et alio loco, Qui abstulerit, inquit, tua noli repetere. Prohibuit itaq; suos de secularibus rebus cum alijs habere iudicium: ex qua doctrina Apostolus dicit esse delictum, Tamen cum sinit in ecclesia talia iudicia finiri inter fratres fratribus iudicantibus, extra ecclesiam vero terribiliter vetat: manifestum est quod secundum veniam concedatur infirmis. AN nescitis quoniam sancti de mundo iudicabunt? Et si in vobis iudicabitur mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis. Nescitis quoniam angelos iudicabimus? quanto magis secularia?

Matt. v.
Luce. vi.

ℭ Sacramentum magnum est duo denarij numeri. Sedebitis, inquit, super duodecim sedes, iudicantes duodeci tribus Israel. Si duodecim sellæ ibi sunt, nõ est vbi sedeat tertiusdecimus Paulus Apostolus: & non erit quomodo iudicet: & ipse se iudicaturus dixit non homines tantum, sed & angelos. Quos angelos, nisi apostatas angelos? Nescitis, inquit, quia angelos iudicabimus? Respondet ergo turba. Quid te iactas iudicaturu? Vbi sedebis? Duodecim sedes dixit dominus duodecim apostolus, Vnus cecidit, in locum ipsius sanctus Matthias ordinatus est, impletus est, duodenarius numerus sedium. Primo locum inueni vbi sedeas, & sic te minare iudicaturu. Duodecim ergo sedes quid sibi velint videamus. Sacramentum est cuiusdam vniuersitatis, quia per totum orbem terrarum futura erat ecclesia. Non solum ergo illi duodecim, & Apostolus Paulus, sed quotquot iudicaturi sunt, propter significationem vniuersitatis ad sedes duodecim pertinent. Partes enim mundi quatuor sunt. Oriens occidens, aquilo, & meridies. Istę quatuor partes assidue nominantur in scripturis. Ab

Ex tracta. in Io. lxxvi.

G
Matth. xix.

Numerus duodenarius sediũ sacramentũ est vniuersitatis.

H omnibus istis quatuor ventis, sicut dicit dominus in euangelio, a quatuor ventis se collecturum electos suos. Ab omnibus ergo istis quatuor ventis vocatur ecclesia. Quomodo vocatur vndique? In trinitate vocatur. Non vocatur nisi in baptismo, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Quatuor ergo ter ducta, duodecim inueniuntur. ¶ Et post aliquanta, Quomodo ergo in quinque fratribus illius qui torquebantur apud inferos, milia populi Iudaeorum: quomodo in numero centum quinquaginta trium piscium, milia milium sanctorum, sic profecto in duodecim sedibus, nō duodecim homines, sed magnus numerus intelligitur profectorum. ¶ Opera manuum eius veritas & iudicium. Teneatur veritas ab ijs qui iudicantur hic. Iudicantur hic martyres & ad iudiciū perducuntur. qui non solum eos a quibus iudicati sunt, sed etiā angelos iudicabunt, aduersus quos eis erat colluctatio, etiam cum ab hominibus iudicari viderentur, nec speraret eos a Christo tribulatio, angustia, fames, nuditas, gladius. Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum, & caetera.

Ex tracta. ps. cx.

Ex lib. de operib. monachorum.

¶ Dominum Iesum (in cuius nomine securus haec dico) testem inuoco super animam meam, quoniam quantum ad meum quidem attinet commodum, multo mallem per singulos dies

A certis horis, aliquid manibus operari, & caeteras horas habere ad legendum & orandum, aut aliquid de diuinis literis agendum, liberas, quas tumultuosissimas perplexitates causarum alienarum pati de negocijs secularibus, vel iudicando dirimendis, vel interueniēdo praecidendis. Quibus nos molestijs idem affixit Apostolus, non vtique suo, sed eius qui per eum loquebatur arbitrio: quas tamen ipsum perpessum non legimus, Aliter enim se habebat apostolatus eius discursus. Nec dixit: secularia igitur iudicia si habueritis, ad nos deferte, aut nos constituite ad iudicandum: sed eos qui contemptibiles sunt in ecclesia, hos, inquit, constituite ad iudicandum. Ad reuerentiam vestram dico. Sic non est inter vos quisquam sapiens qui possit inter fratrem suum iudicare, sed frater cum fratre iudicatur, & hoc apud infideles? Sapientes ergo q in locis consistebant fideles & sancti, non qui hac atque illac propter euangelium discurrebant, talium negociorum examinatores esse voluit, Vnde nusquam de illo scriptum est, quod aliquando talibus vocauit: a quibus nos excusare non possumus etiam si contemptibiles simus: quia & hos collocari voluit si sapientes defuissent, potius quam vt negocia Christianorum deferrentur in forum. Quem tamen laborem non sine consolatione domini suscepimus, pro spe vitae aeternae, vt fructum feramus cum tolerantia. Serui enim sumus eius ecclesiae, & maxime infirmioribus membris, qualia libet in eodem corpore membra simus. Quare non magis iniuriam accu

De terminatiōe causarum.

Sapientes in locis consistentes examinatores negociorū esse voluit nō pdicatores.

Paulus maluit negocia christianorum per contēptibiles iudicari quam deferri in forū.

pitis? quare non magis fraudem patimini? Sed vos iniuriam facitis, & fraudatis, hoc fratribus.

¶ Faciens iudicium iniuriam accipientibus, vindicat iniuriam accipientes, facit illis iudicium. Quibus? Qui accipiunt iniurii puniens omnes iniuriosos. Si ergo fauebit iniuriam accipientibus, & puniens iniuriosos, vide modo de quorum numero esse vis. Vide, attende vtrum in eis velis esse qui iniuriam accipiunt, an in eis qui iniuriam faciunt. Statim enim ad te procedit vox apostolica, & dicit tibi, Iam quidem omnino delictum est, quia iudicia habetis vobiscum. Quare non magis iniquitatẽ patimini? Quare non magis iniuriam patimini? Corrupit homines qua non patiuntur iniuriam. Non vt patiaris molestiam te hortatur, sed vt patiaris iniuriam. Non enim omnis molestia iniuria est. Quicquid enim iure pateris, non est iniuria. Ne forte dices, & ego inter iniuriam passos numeror, Nam illud in illo loco, & illud in illa causa passus sum. Vide si iniuriam passus es. Latrones multa patiuntur, sed non est iniuria. Scelerati, malefici, effractores, adulteri, corruptores, omnes patiuntur multa mala, sed nulla est iniuria. Aliud est enim pati iniuriam, aliud est pati tribulationem, aut poenam, aut molestiam, aut supplicium. Considera vbi sis, quid ageris vide, quare patiaris vide, & ibi vides quid patiaris. Ius & iniuria contraria sunt. Ius enim est quod iustum est. Neque enim omne quod ius dicitur, eius est. Quid si aliquis condat ius iniquum? Nec ius dicendum est si iniustum est. Illud ergo verum ius, quod etiam iustum est. Vide quid feceris, non quid patiaris. Si ius fecisti, iniuriam pateris. Si iniuriam fecisti, ius pateris.

Ex tracta. in ps. cxlv.

C

Ius dicendum nõ est si iniquũ est.

An nescitis quia iniqui regnum dei non possidebunt? Nolite errare, neque fornicari, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorũ cõcubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque raptores, regnũ dei possidebũt.

Ephe. vi. 1. Timot. i.

Illud quale est in quo sibi blandiuntur qui sua se vanitate seducunt? Perseuerantes enim in malitiis, atque in luxurijs suis, cum audiunt Apostolum dicentem, Quoniam qui talia agunt, regnũ dei non possidebunt, audent sibi praeter regnum dei, salutem quam desiderant polliceri, atque ita inter se loquuntur, dum recusant agere poenitentiam pro peccatis suis, & perditos mores aliquando in melius commutare. Regnare nolo, sufficit mihi saluũ me esse. In quo primũ eos fallit, quia eorũ nec salus est vlla, quorum iniquitas perseuerat. Quod enim ait dominus, Quoniam abundauit iniquitas, refrigescit charitas multorum: qui autem perseuerauerit in finem, hic saluus erit: salutem vtiqꝫ pro.

D

Ex lib. de pœnitentia.

Matth. xxiiij.

Omnia mihi licent, sed nõ omnia expediunt. Omnia mihi licẽt, sed ego sub nullius redigar potestate. In fra. xl

Ex libro ad Pollentiam.

G

DE quibusdam quæ ad escas pertinent, Omnia (inquit apostolus) mihi licita sunt, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca ventri, & venter escis. Deus autem & hunc & has euacuabit. Item alibi de hoc ipso, Omnia licita sunt, sed non omnia expediunt. Omnia licita sunt, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed id quod alterius est: Atq; vt ostenderet vnde loqueretur, Omne (inquit) quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. & tamen alibi dicit, Non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. Item alibi, Omnia quidem munda. sed malum est homini qui per offensionem manducat. Quod est, omnia quidem munda, hoc est omnia licita sunt: & quod est, sed non omnia expediunt, ipsum est, sed malum est homini qui per offensionem manducat. Ita ostendit ea quæ licita sunt (id est nullo præcepto domini prohibentur) sicut expedit potius esse tractanda nõ præscripto legis, sed consilio charitatis. Hæc sunt quę amplius erogantur sau cio, qui curandus ad stabulum Samaritani illius miseratione perductus est. Et ideo dicuntur non a domino præcipi quamuis domino moneantur offerri, vt tanto intelligantur esse gratiora, quãto magis ostenduntur indebita. Sed ea quæ in his talia sunt, vt quamuis sint licita, non expediant, non in eis dici potest, bonum est hoc, illud melius, sicut dictum est, Qui dat nuptũ, bñ facit, & q nõ dat nuptũ melius facit. Ibi.n. vtrunq; lz, & hoc aliqñ, aliqñ illõ expedit. Nã illis qui se non continent, vtiq; expedit nubere, & qđ licet expedit. Quæ autem vouerint continentiam, nec licet nec expedit. Porro licet discedere ab infideli coniuge, sed non expedit. Manere autem cum illo, si cohabitare consentit, & licet, & expedit. Quia si non liceret, expedire non posset. Potest ergo aliquid licere & non expedire: expedire autem quod non licet, non potest. Ac per hoc non omnia quæ licita sunt, expediunt, omnia illicita nõ expediunt. Sicut enim omnis qui Christi sanguine redemptus est, homo est, non tamen omnis qui homo est etiam Christi sanguine redemptus est: ita omne quod non licet non expedit, nec tamẽ omne quod non expedit, etiam non licet. Sunt quippe licita quæ non expediunt, sicut Apostolo teste didicimus: Sed inter id quod illicitum est, & ideo non expedit, atq; id quod licitum est, nec tamen expedit, quid intersit: aliqua vniuersali regula definire difficile est. Citius enim quisq; dixerit, omne quod fieri non expedit, peccatum est. omne autem peccatum illicitum est. Omne ergo quod non expedit, illicitum est. Et vbi erunt illa, quæ licita esse, sed non expedire apostolus dixit, si omne quod non expedit licitum non est? Quapropter quia verum dixisse apostolum dubitare

Margin notes: 1. Cor. x. & — 1. Cor. viij. — Licita id est nõ phibita consilio charitatis non præscripto legis tractanda sunt. — H — A

non possumus, & aliqui peccata esse licita dicere non audemus, restat ut dicamus aliquid fieri quod non expediat, & tamen si licitum est, non esse peccatum, quamvis quoniam non expedit, non sit utique faciendum. Quod si absurdum videtur, ut aliquid fiat quod non expedit, & dicatur non peccasse qui fecerit, intelligendum est hoc ex consuetudine rationis esse absurdum. Quae ita late patet, ut etiam iumenta quamvis rationis expertia, tamen plerumque dicamus debere vapulare cum peccant. Peccare autem proprie non est, nisi eius qui utitur rationali voluntatis arbitrio. Quod in omnibus mortalibus animantibus non nisi homini est divinitus attributum. Sed aliud est cum proprie loquimur, aliud cum verba ex aliis rebus transferendo, vel abutendo mutuamur. Ut igitur si possumus enitamur inter id quod licet, & quod non licet, atque ideo non expedit, aliquo certe fine distinguere, ea mihi videntur licere & non expedire, quae per iustitiam quidem, quae coram deo est, permittuntur, sed propter offensionem hominum, ne ob hoc impediantur a salute, vitanda sunt. Ea vero non licere & ideo non expedire, quae sic ipsa iustitia vetantur, ut facienda non sint, etiam si ab eis quibus in notitiam fuerint perlata, laudentur. Quod si ita est, ideo non nisi illicita prohibentur a domino, ut ea quae licita sunt, & non expediunt, non legis vinculo, sed libera dilectionis beneficentia caveantur.

Peccare proprie solum convenit utentibus arbitrio rationis. Quae sunt illa quae licent & non expediunt, & quae nec licent, nec expediunt.

B

Esca ventri, & venter escis, deus autem & hunc & has destruet. Corpus autem non fornicationis, sed domino, & dominus corpori. Deus vero & dominum suscitavit, & nos suscitabit per virtutem suam.

Ex libro confessionum, x.

¶ Est alia malitia diei, quae utinam sufficiat ei. Reficimus enim quotidianas ruinas corporis edendo, & bibendo, priusquam ventrem & escas destruas, cum occideris indigentiam satietate mirifica, & corruptibile hoc indueris incorruptione sempiterna.

Ex tracta. ps. l.

¶ Cum fuerit salus perfecta in isto corpore, corruptio non erit, quae intelligitur nomine carnis & sanguinis. Ipsa est enim perfecta sanitas corporis. Nam modo quomodo sanum est quod labitur, quod indiget, quod habet quandam perpetuam aegritudinem famis & sitis? Haec tunc non erunt, quia esca ventri, & venter escis. Deus autem & hunc & has destruet. Erit forma corporis

C

perfecta ex deo, absorpta morte in victoria, nulla remanente corruptione, nulla subrepente defectione, nullis mutata aetatibus, nullo labore lassata, ut cibo fulciatur, & aliqua esca reficiatur. Sed non erimus sine esca & potu. Ipse erit cibus deus noster, & potus noster: solus ille cibus reficiet, nec deficiet.

A

Nescitis, quoniam corpora vestra membra Christi sunt? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. An nescitis quoniam qui ad-

hæret meretrici, vnum corpus efficitur? Erunt enim (inquit) duo in carne vna. Gene.ij. Matth.xix. Mar.x. Ephes.v.

Corpora nostra membra esse Christi dixit, quoniam Christus caput nostrum est, eo quod homo factus est propter nos. Caput de quo dictum est, Ipse Saluator corporis. Corpus autem eius ecclesia est. Si ergo dominus noster Iesus Christus tantummodo animam humanam susciperet, membra eius non essent nisi animæ nostræ. Quia vero corpus suscepit, per quod etiam caput est nobis, qui ex anima & corpore constamus: profecto illius membra sunt & corpora nostra. Si ergo vnusquisque cupiens fornicari, vilescat sibi, & in seipso contemnat seipsum, saltem non in se contemnat Christum. non dicat, Faciam, Nihil sum. OMNIS caro fœnum. Sed corpus tuum membrum est Christi. Quo ibas? Redi. Quo te tanquam præcipitare cupiebas? Pace in te Christo, agnosce in te Christum. Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Meretrix est enim quæ tibi adulterium consentit, & forte ipsa Christiana, tollit membra CHRISTI, & facit membra adulteri. Inuicem in vobis contemnitis CHRISTVM, nec agnoscitis dominum vestrum, nec cogitatis pretium vestrum. Qualis enim ille dominus qui seruos suos fecit fratres suos? Sed parum erat fratres suos, nisi faceret membra sua. Ita ne tanta dignitas vilis est quæ tam benigne præstita est? Honor est tribuatur. Si non præstaretur, desideraretur. Quia præstita est, contemnitur. Hæc autem corpora nostra, quæ dicit Apostolus esse membra CHRISTI, propter corpus CHRISTI quod ex genere corporis nostri suscepit. Hæc ergo corpora nostra, (inquam) dicit idem Apostolus templum esse in nobis spiritus sancti, quem habemus a deo. Propter corpus CHRISTI corpora nostra membra sunt Christi. Propter inhabitantem spiritum Christi, corpora nostra templum sunt spiritus sancti. Quid horum in te contemnis? Christum cuius membrum es? An spiritum sanctum cuius templum es?

Ex sermone de verbis apostoli

Christus caput nostrum, cuius corpus est ecclesia & membra corpora nostra

D

Benignitas domini qui fecit seruos suos fratres, & corpora eorum membra sua ac templum spiritus sancti.

E

¶Nec isti ergo dicendi sunt manducare corpus Christi, quoniam nec in membris computandi sunt Christi. Vt enim alia taceam, non possunt simul esse & membra Christi, & membra meretricis. Deniq; ipse dicit, Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo. Ostendit quid sit non sacramentotenus, sed reuera corpus Christi manducare, & eius sanguinem bibere. Hoc est.n. in Christo manere, vt in illo maneat & Christus. Sic enim hoc dixit tanquam diceret, Qui non in me manet, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum, aut bibere sanguinem meum. Non itaq; manent in Christo, qui non sunt membra eius. Non sunt autem membra

Ex libro de ciuitate.xxi.

Ioan.vi.

Quid sit reuera spiritaliter manducare corpus & sanguinem Christi.

sunt, nec additur quid vnum, non diuersę intelliguntur, sed vnius I.Cor.iij.
esse substantiæ. sicut dictum est, Qui plantat, & qui rigat, vnū sunt. Ioan.x.
&, Ego & pater vnum sumus. Tu autem qui patrem & filium diuersas vis esse substantias, inuenire non potuisti vbi de diuersis substantijs dictum fuerit, vnum sunt: & qui non vis dicere, cū filius patri adhæret vnus deus est, adhibuisti & tu Apostolicum testimonium quod & ego adhibueram. Sed adhibuisti contra teipsum, vbi ait, Qui adhæret domino, vnus spiritus est. Si enim de his qui diuersę sunt substitiæ recte dici potuit, vnus spiritus est, quanto magis de his qui vnius substantiæ sunt recte dicitur, vnus deus est? Exod.iij.
¶ Nunquid Apostolus diceret, Qui autem adhæret domino, vnū sunt? Quid enim aliud diceret si hoc diceret, nisi homo sanctus & deus vnum sunt? Sed absit ab illa sapientia ista sententia. Et tamē dixit, Qui autem adhæret domino vnus spiritus est. Vt noueris de his dicere, vnum sunt, quę vnius sunt eiusdemq; substantiæ, sicut quibusdam hominibus dictum est, Omnes enim vos vnum Gala.iij.
estis in Christo Iesu. Et sicut ait ipse Christus. Ego & pater vnum sumus. Cum autem vnus dicitur, & quid vnus adiicitur, & de diuer A
sis substantijs dici potest, sicut dictum est, Qui adhæret domino, vnus spiritus est: & de rebus vnius substantię, sicut dictum est. Erat eis anima & cor vnum. Erat dixit, non dixit erant, quoniam dixit Actu.iiij.
& quid erat, id est anima & cor. Sic etiam de patre & filio, & vnum sunt dicimus, quia vnius substantię duo sunt, & vnus est dicimus, sed addimus quid vnus, id est vnus deus, vnus dominus, vnus omnipotens, & si quid huiusmodi est.

¶ Adhęrens deo, & semper dei faciens voluntatem, nunquam a Ex lib. sniarum
suo habitatore deseritur. Et si quædam dura, atq; aduersa patiatur, Prosperi.
non relinquitur sed probatur.

Fugite fornicationem. Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.

HIc nihil videtur prætermisisse peccati, quandoquidem ait, Ex lib. qōnum
Omne peccatum quodcunq; fecerit homo. Postea tamen Leuitici c. viij.
excepit fornicationem, cum intulit. Qui autem fornicat, in corpus proprium peccat. Quod secundum consuetudinem nostræ locutionis ita diceretur. Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, excepta fornicatione, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat. Quem modum locutionis, non est alibi reperire, sed in scripturis sanctis.

¶ Totum istum locum apostolus propter ipsum corpus iam em- B
ptum precio magno, id est Christi sanguine precioso, templumq; Ex sermone de
spiritus sancti factum a domino, ne talibus flagitijs pollueretur, eadem re.
sed potius inuiolatum tanquam dei habitaculum seruaretur, age-

bat & defendebat. Quare ergo subiungere voluit hoc, vnde difficilis quæstio nasceretur, idest vt diceret, Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat: cum siue ipsa fornicatio, siue alia huiusmodi, quæ non nisi per corpus fiunt peccata, turpitudini & fornicationi simillima, non nisi per ipsum corpus gerantur atq; exerceantur? Quid enim? Poterit ne esse quispiam (vt cætera superius memorata taceam) fur, vel ebriosus, vel maledicus, vel rapax, extra operationem corporis huius? quamuis nec ipsa idololatria, nec ipsa auaritia præter seruitium corporis huius poterit ad vsum fructumq; suum peruenire. Quid est ergo, Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus propriũ peccat? Primum quia in corpore isto homo constitutus, quicquid solo tantum animo poterit concupiscere inique, dici non potest

C extra corpus hoc hominem facere, cum constet eum carnali sensu & carnali prudentia hoc agere, isto adhuc circumsepto corpore. Nam & quod in psalmo scriptum est, Dixit impius in corde suo, non est deus: Idem beatus Paulus apostolus non potuit vtiq; separare a corporali opere, illo loco vbi ait, Omnes stabimus ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisq; secundum ea quæ per corpus gessit, siue bonum siue malum. Quia videlicet non nisi in corpore constitutus impius potuit dicere, Non est deus: vt taceam quod in alia epistola posuit, æmulationes, animositates, dissensiones, inuidias, hæreses: & tamẽ operibus carnis ista attribuit doctor gentium in fide & veritate. Quid est ergo, Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: & vnum tantummodo fornicationis peccatum nominans ait, Qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat? Videtur enim beatus Apostolus (in quo loquebatur Christus) exaggerare voluisse fornicationis malum super omnia cętera peccata. Quæ & si per corpus committantur, non tamen animum humanum concupiscentiæ carnali ita efficiunt obstrictum & obnoxium, quemadmodum in solo opere fornicationis corporalis. Commisceri facit animum vis agens libidinis cũ ipso corpore, & vnum cum ipso quodammodo agglutinari & deuinctum esse, intantum vt nihil aliud ipso momento & experi-

D mento huius tam magni flagitij, cogitare hominem liceat aut intendere, nisi quod sibimet adijcit, mentemq; captiuam subdit ipsa submersio & quodammodo absorbitio libidinis & concupiscentiæ carnalis: vt hoc esse videatur quod dictum est, Qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat. Quia tunc fit proprie & familiariter seruum corporis cor hominis fornicantis, maxime in tẽpore ipsius nequissimæ operationis: intantum vt ipse Apostolus volens inculcatius commendare cauendum hominibus hoc malum, dixerit, Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? & execrans atq; detestans responderit, Absit. An nescitis

Psal. xiij.
ij. Cor. v.
Exaggerat fornicationẽ super cætera pctã.
Vocat fornicationẽ magnum flagitium.
Cor hominis fornicantis proprie fit seruũ corporis

(inquit) quoniam qui adhaeret meretrici, vnum corpus est? Erunt enim, inquit, duo in carne vna. Nunquid hoc posset dici de alijs atq; alijs quibusq; facinoribus hominum? Liberum est enim animo humano in alijs quibusq; sceleribus, & vnum aliquid eorum operari, & eo ipso tempore alibi cogitatione distendi. Quod in fornicationis ipso opere, ac tempore non licet, animo ad aliud aliquid cogitandum, liberum esse. Sic enim totus homo absorbetur ab ipso & in ipso corpore, vt iam dici non possit ipse animus suus esse, sed simul totus homo dici possit quod caro sit, & spiritus vadens & non rediens. Sic ergo possumus intelligere, quia omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat, vt videatur (vt dixi) Apostolus intantum exaggerare voluisse fornicationis malum, vt in comparatione huius fornicationis cetera extra corpus habenda esse dixerit quaecunq; peccata. Solo hoc tantummodo fornicationis malo in corpus proprium peccari dixerit, quia maiore libidinis ardore, quo superior nullus est, voluptas ipsius corporis tenet seruum, efficitq; captiuum. Haec dicta sint de speciali fornicatione huius corporis. Verum quia non solum fornicatio in sacris literis specialiter, sed etiam generaliter arguitur & nominatur, conemur (Deo adiuuante) & hinc aliter dicere probabiliter. Generalis igitur fornicatio aperte manifestatur in psalmo vbi dicitur, Quoniam ecce qui longe se faciunt a te, peribunt, perdidisti omnem qui fornicatur abs te. Vbi subsequenter, qualiter ista generalis fornicatio euadi & effugi possit, adiunxit dicens. Mihi autem adhaerere Deo bonum est. Vt exinde facile aduertamus illam esse generalem fornicationem animae humanae, qua non adhaerens quisq; Deo, adhaeret mundo. Vnde beatus Ioannes Apostolus dicit, Si quis dilexerit mundum, dilectio patris non est in eo. Et apostolus Iacobus dicit, Adulteri, nescitis quia amicitia huius mundi, inimica est Deo? Breuiter ergo definitum est, non posse habere dilectionem Dei qui habuerit dilectionem mundi, & inimicum Dei esse, qui amicus esse voluerit mundi. Ad hoc etiam pertinet, quod dominus in euangelio dicit. Nemo potest duobus dominis seruire: aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget, aut vnum patietur, & alterum contemnet. Et concludit. Non potestis Deo seruire & mammonae. Ista ergo est generalis fornicatio animae vt dictum est, omnia omnino in se continens, quia non adhaeretur Deo dum adhaeretur mundo. Vt etiam sic intelligere valeamus secundum istam generalem fornicationem, quod ait Apostolus. Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est. Qui autem fornicatus, in corpus proprium peccat. Quia si non fornicetur anima humana, adhaerendo Deo, nec adhaerendo mundo, quaecunq; alia per concupiscentia carnali prorsus aliena potuerit, per ipsa fragilita-

Quod qui adhaeret meretrici vnū corpus est, & nō sic de alijs facinoribus.

E

Psal. lxxij.

Quare sola fornicatio dicitur pctm̄ in corpus proprium.

Psal. lxxij.

F

De gn̄ali fornicatione qua non adhaerens quisq; Deo adhaeret mundo

I. Ioannis. ij.

Iacobi. iiij.

Matth. vi.

solatus atq; derelictus. ¶ Cum mens humana bona voluntate ad interiora ac superiora percipienda, quæ nõ priuatim, sed cõmuniter ab omnibus qui talia diligunt sine vlla angustia, vel inuidia, casto possidentur amplexu, vel sibi, vel alijs consulit, & si fallatur in aliquo per ignorantiam temporalium, quia & hoc temporaliter agit, & modum agendi non teneat quem debebat, humana tentatio est. Et magnum est, hanc vitam sic degere, quam velut viam redeuntes carpimus, vt tentatio nos non apprehendat nisi humana. Hoc enim peccatum, extra corpus est, nec fornicationi deputatur, & propterea facillime ignoscitur. Cum vero propter adipiscenda ea quæ per corpus sentiuntur propter experiendi vel excellendi vel contrectandi cupiditatem, vt in his finem boni sui ponat, aliquid agit: quicquid agit, turpiter agit, & fornicatur, in corpus proprium peccans & corporearum rerum fallacia simulacra introrsum rapiens, & vana meditatione componens, vt ei nec diuinum aliquid nisi tale videatur. Priuatim auara, foetatur erroribus: & priuatim prodiga, inanitur viribus.

Ex libro de trini. xij.

Humana tentatio.

I. Cor. x.

An nescitis quia membra vestra templum sunt spiritus sancti qui in vobis est, quem habetis a deo & non estis vestri?

Supra. iiij. ij. cor. vj.

VNum dominum nouimus esse solum, cui seruitus illa debetur quæ latria græco vocabulo nuncupatur. Ipsum enim verbum est in lege, vbi scriptum est. Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Quem si dominum patrem tantummodo dixerimus, respondebitur nobis. Ergo latria domino filio non debetur, quod tamen nefas est dicere. Si autem debetur, quomodo vni tantum debetur deo, si & patri debetur & filio, nisi quia vnus deus, cui soli per latriam seruire iussi sumus, ita dicitur deus solus, vt & pater intelligatur, & filius? Immo vero etiã spiritus sanctus. De illo quippe dicit Apostolus, Nescitis quia corpora vestra, templum est spiritus sancti, quem habetis a deo, & non estis vestri? Empti enim estis precio magno: glorificate, & portate deum in corpore vestro. Quemnam Deum nisi spiritum sanctum, cuius corpora nostra esse dixerat templum? Debetur ergo gloria spiritui sancto. Nam si templum dei ei facere sicut Salomõ fecit de lignis, & lapidibus iuberemur vtiq; faciendo templum, ei latriam exhiberemus quanto magis latriam debemus, cui templum non facimus, sed sumus? ¶ Spiritus sanctus si creatura non creator esset, profecto creatura rationalis esset. Ipsa est enim summa creaturarum. Et ideo in regula fidei non poneretur ante ecclesiam, quia & ipse ad ecclesiam pertineret in illa eius parte quæ in cœlis est, nec haberet templum, sed etiam ipse templum esset. Templum autem habet, de quo dicit Apostolus. Nescitis quia corpora vestra templum est spiritus sancti, qui in vobis est, quem ha

Ex epistola ad Maximinum.

Deut. vi. Lucæ. iiij.

Latria debetur spiritui sancto.

C

Ex libro Enchiridio.

Quod spiritus sanctus non est creatura.

Membra Christi sunt templum Spiritus sancti. betis a deo de quibus alio loco dicit. Nescitis quia corpora vestra membra sunt Christi? Quomodo ergo deus non est qui templum habet? Aut quomodo minor Christo est, cuius membra templum habet? Neque enim aliud templum eius, aliud templum dei est. Cum idem dicat Apostolus, Nescitis quia templum dei estis? Quod ut probaret, adiecit, Et spiritus dei habitat in vobis. Deus ergo habitat in templo suo, non solum spiritus sanctus, sed et pater et filius. Qui etiam de corpore suo per quod factus est caput ecclesiae quae in hominibus est, ut sit in omnibus ipse primatum tenens, ait, Soluite templum hoc, et post triduum suscitabo illud. Templum ergo dei, hoc est totius summae trinitatis, sancta est ecclesia scilicet vniuersa in coelo et in terra. ¶ Si deus, spiritus sanctus non esset, templum vbique nosipsos non haberet. Scriptum est quippe in Apostolo, Nescitis quia templum dei estis, et spiritus dei habitat in vobis? Et iterum, Nescitis quia corpora templum in vobis est spiritus sancti, quem habetis a deo? Nonne si templum alicui sancto angelo, et excellentissimo, de lignis et lapidibus faceremus, anathematizaremur a veritate Christi, et ab ecclesia dei, quoniam creaturae exhiberemus eam seruitutem quae vni tantum debetur deo? Si ergo sacrilegi essemus, faciendo templum cuicunque creaturae, quomodo non est verus deus, cui templum non facimus, sed nosipsi templum sumus? ¶ Quales autem homines estis, quam religiosae humilitatis, qui spiritum sanctum adorare non vultis, cum legatis, Litera occidit, spiritus autem viuificat? Non vultis ergo adorare, quem viuificare animas non negatis? Vos autem spiritum sanctum non permittitis adorari, ut ipsi dei gratiae remaneatis ingrati. Sed da, inquis, testimonia vbi adoratur spiritus sanctus, quasi non ex his quae legimus intelligamus. Si autem religiones qua colitur deus, sicut dignum est, cogitares, multo plus esse cerneres quod habet spiritus sanctus templum, quam si eum legere adoratum. Et homines enim a sanctis nouimus adoratos: templum vero non est factum ab hominibus nisi aut vero deo, sicut Salomon fecit, aut eis qui pro dijs habentur, sicut gentes quae ignorant deum. Spiritus autem sanctus (quod cum magno honore de deo dictum est) non in manufactis templis habitat, sed corpus nostrum templum est spiritus sancti. Et ne corpora nostra contemnas, membra sunt Christi. Qualis ergo deus cui templum aedificatur et a deo, et de membris Dei?

Margin: Ioan. ij. — Ex libro cōtra Maximinum. — Sacrilegium est facere templū cuicunque creaturae. — Ex libro cōtra Maximinum. ij. — ij. Cor. iiij. — B — Actu. vij. — Infra. vij. — ij. Pet. I.

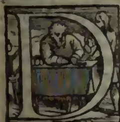
Empti enim praecio magno, glorificate & portate dominum in corpore vestro. & in spiritu vestro quae sunt dei.

Ex libro de duobus generibus peccatorum.

DVo sunt peccata, et duo genera peccatorum. Aut enim in deum peccat homo, aut in hominem. Peccatur autem in deum, enim corrumpendo templum eius in te. Etenim

deus redemit te sanguine filij sui. Quamquam & antequam redi- Peculiariter sumus dei per redemptioné.
meris, cuius eras nisi eius qui condidit omnia? Peculiariter quo-
dammodo te voluit habere redemptum sanguine filij sui. Non
estis, inquit, vestri. Empti enim estis precio magno; glorificate &
portate dominum in corpore vestro. Ergo ille a quo redemptus
es fecit te domum suam. Nunquid tu vis euerti domum tuam? Sic
nec deus suam, hoc est temetipsum. Si tibi non parcis propter teip- .i. Cor. vj.
sum, parce tibi vel propter deum, qui te fecit templum suum.
Templum enim Dei sanctum est, quod & vos estis. Et qui templũ
Dei violauerit, disperdet illum deus. F

CAPVT .VII.

E quibus autem scripsistis mihi, bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationẽ autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæq; suum virum habeat. Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro.

FRatres mei. Audiũt me viri, audiũt me fœminæ. Quid ad me irascimini? Vtinã faciatis q scriptũ est. Irascimini, & nolite peccare. Timere debeo ne cõtingat mihi q cõtingit tãto apostolo Paulo, qđ modo cũ legeretur (si intẽti fuistis) audistis. Ergo inimicus factus sum vobis verũ pdicãs? Et si ita est, fiat. Si necesse est vt inimicus sim, melius vobis opto esse quã iustitiæ. Cõmẽdo vos custodiendos etiã vxoribus vestris. Filię meę sunt, sicut & vos filij mei estis. Audiant me. zelent viros suos. Non sibi seruent vnã gloriã, qua solent a mortis impudicæ matronę q impudicitiã virorũ suorũ æquo animo ferunt. Nolo autẽ talẽ patientiã habeant christianæ mulieres. Prorsus zelent viros suos, nõ propter carnẽ suam, sed ppter animas illorũ. Omnino ego moneo, ego cõmoneo, ego pcipio, ego iubeo, Episcopus iubet, Christus in me iubet. Nouit ille in cuius conspectu ardet cor meum. Ego, inquã, iubeo. Nolite viros vestros permittere fornicari. Interpellate cõtra illos ecclesiam, nõ dico iudices publicos, nõ pcõsules, nõ vicarium nõ comitem, nõ imperatorẽ, sed Christum. In cæteris omnibus ancillæ estote virorũ vestrorum. Subditę obsequimini, nulla sit in vobis pteruitas, nulla supbia, nulla cõtumeliosa ceruix, nõ aliqua inobediẽtia. Prorsus tãquã ancillę seruite. Sz vbi puẽtũ fuerit ad illđ negociũ vbi vos deũs apls ęquat, dicẽs, Vxori vir debitũ reddat, sĩliter & vxor viro. Vxor nõ hz ptẽ sui corpis, sz vir. Quid te extollis? Audi q sequit, sĩliter & vir nõ hz ptẽ sui corpis sz vxor. Vbi ad hoc fuerit vẽtũ, clamate pro re vestra. Aurũ tuũ p necessitate sua vẽdit maritus, ferro fœmina, ferro ancilla, noli her-

Ex sermone ad coniugatos.

Psal. iiij.

G

In quibus debet mulieres zelare viros suos & in qbu subditæ esse illis.

gare, noli contradicere: contemptus auri tui, dilectio est viri tui. Si villam tuam vendit pro necessitate sua quæ est & tua (non enim potest esse ipsius quæ nō sit tua, si est charitas in te quæ debet esse in vxore) ferto patienter: & si dubitat, tu offer. Contemne omnia pro amore viri tui. Sed castum opta, pro castitate litiga. Patienter pereat villa tua, non anima ipsius te patiente pereat. Non dico viris, vt in hac causa zelent vxores suas. Scio quia faciunt, noui. Quis ferat adulteram vxorem? & imperatur fœminæ vt ferat adulterum virum? O iustitia. Quare rogo te, quare? Quia ego vir sum. Vir es? in fortitudine tua probē quia vir es. Vir es? Vince libidinem. Quomodo vir, quo vxor est fortior? Tu es caput mulieris vir: Verum est. Si caput est, ducat, vxor sequatur. Si caput es, duc, sequatur illa caput suum. Sed vide quo eas. Noli ire quo non vis vt sequatur. Noli ire quo times pedissequam, ne in foueam simul ruatis: ne cum tu facis, doceas quod facis. Doleat tibi animo, si in foueam adulterij ambo ruatis. Doleat tibi animo, si tu solus ruas. Zelo non vis vt ruat illa, timore noli ruere tu. Nolite autem pudicissimæ fœminæ imitari impudicos viros vestros. Absit a vobis. Aut vobiscum viuant, aut soli pereant.

Vir debet esse mulieri exemplum castitatis.

Impudico marito non debet mulier pudicitiam, sed Deo illam debet, Christo illam debet. Non propter illum faciat qui non timetur, sed propter Christum faciat. Precium suum attendat, tabulas legat.

A

Ex epistola ad Edigiam.

¶ Vehementer dolui, sic te voluisse agere cum marito vt ædificium continentiæ, quod in eo iam construi cœperat, amissa perseuerantia, in adulterij ruinam miserabiliter laberetur. Cum enim lugendus esset, si post continentiam votam deo, iam q; actu ipso moribusq; susceptam, reuerteretur ad coniugis carnem, quanto magis nunc demersus in interitu profundiore, lugendus est, qui tam abrupta dissolutione mœchatur, iratus tibi, perniciosus sibi, tanquam in te acerbius sæuiat, ipse pereat? Hoc autem tantum malum accidit, dum tu eius animum, non qua debuisti moderatione tractasti. Quia etsi carnali consortio iam es consensu vobis non miscebamini, in cæteris tamen rebus coniugali obsequio, viro tuo mulier seruire debuisti: præsertim cum ambo essetis membra corporis Christi. Et vtiq; si maritum infidelem habuisses, agere te conuersationem subditam oportuit, vt eum domino lucrareris, sicut apostoli monuerunt. Omitto enim quod ipsam continentiam illo nondum volente, non secundum sanam doctrinam te suscepisse cognoui.

Mulier debet moderate tractare virū, alter imputatur ei si vir suus mœchatur.

Mulier non debet cōtinere sine cōsensu mariti, nec econuerso.

B

Neq; enim corporis tui debito fraudandus fuit, priusquam ad illud bonum quod superat pudicitiam coniugalem, tuæ voluntati voluntas quoq; eius accederet. Nisi forte non legeras, nec audieras, vel non attenderas apostolum dicentem, Bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationē autem vnusquisq; suam vxorem habeat, & vnaquæq; suum virum habeat,

Vxori vir debitum reddat, similiter autem et vxor viro. Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir. Similiter et vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi: et iterum ad idipsum estote, ne vos tentet Satanas propter incontinentiam vestram. Secundum haec verba apostolica, etiam si ipse continere voluisset, et tu noluisses, debitum tibi reddere cogeretur, et illi deus imputaret continentiam, si non suae, sed tuae infirmitati accedens, ne in adulterij damnabile flagitium caderes, maritalem tibi concubitum non negaret. Quanto magis te (quam magis subiectam esse decuerat) ne ipse quoque in adulterium diabolica tentatione traheretur, in reddendo huiusmodi debito voluntati eius obtemperare conuenerat, cum tibi voluntatem continendi acceptaret deus, quia propterea non faceres, ne periret maritus? Sed hoc (vt dixi) omitto, quoniam postea tibi nolenti sibi ad reddenda coniugalia debita consentire, ad eadem continentiae pacta ipse consensit, et tecum continentissime diu vixit, suoque consensu a peccato illo, quo ei debitum carnis negabas ipse te absoluit. Non ergo in tua causa ista vertitur quaestio, vtrum redire debeas ad concubitum viri. Quod enim deo pari consensu ambo voueratis, perseueranter vsque in finem reddere ambo debuistis. A quo proposito si lapsus est ille, tu saltem constantissime persevera. Quod te non exhortarer, nisi quia tibi ad hoc ipse consenserat. Nam si nunquam tenuisses eius assensum, numerus te nullus defendisset annorum: sed post quantumlibet tempus me consuluisses, nihil tibi aliud responderem, nisi quod ait Apostolus, Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir. De qua potestate sic tibi iam promiserat continentiam, vt tecum ipse eam susciperet. Sed illud est, quod minus te obseruasse contristor, quia tanto humilius, et obedientius eius obsequi in domestica conuersatione debuisti, quanto ille religiosius tibi rem magnam etiam imitando concesserat. Neque enim quia pariter temperabatis a carnali commixtione, ideo tuus maritus esse desiterat: Immo vero sanctius inter vos coniuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita seruabatis. Nihil ergo de tua veste, nihil de auro, vel argento, vel quacunque pecunia rebus ve vllis terrenis, sine arbitrio eius facere debuisti, ne scandalizares hominem qui deo tecum maiora vouerat, et ab eo quod de tua carne licita potestate posset exigere, se continenter abstulerat. Denique factum est, vt vinculum continentiae quo se dilectus innexuerat, contemptus abrumperet, et iratus tibi, non parceret sibi. Sicut enim retulit perlator epistolae tuae, cum cognouisset quod omnia, aut pene omnia quae habebat, nescio quibus duobus transeuntibus monachis, tanquam pauperibus eroganda donaueris, tunc ille detestans eos tecum, et non dei seruos, sed domus alienae

Mulier debet humilius et obedientius obsequi viro, quanto sanctius est matrimonium.

C

De rebus terrenis nihil potest dispensare mulier sine arbitrio viri.

D

Arguit mulierem temere largitionis.

In matrimo/nio q infirmior est, dilectiõe portandus est.

Non est seruo/rũ Dei magna accipe ab igno/ta muliere & aliena vxore ne/sciente marito & absente.

penetratores, & suos captiuatores, & deprædatores putans, tam sanctam sarcinam quam tecum subierat indignatus abiecit. Infirmus enim erat: & ideo tibi (quæ in communi proposito fortior videbatis) non erat præsumptione turbandus, sed dilectione portandus. Quia & si ad ipsas eleemosynas, largius faciẽdas forte pigrius mouebatur, posset & ista condiscere, si tuis inopinatis non feriret expensis, sed expectatis inuitaretur obsequijs, vt & hoc quod teme re sola fecisti, multo consultius dilectione concordi, multoqȝ ordinatius & honestius ambo faceretis, ne blasphemaretur seruus dei (si tamen hoc fuerunt, qui marito absente atqȝ nesciente, ab ignota muliere & aliena vxore tanta sumpserunt) & laudaretur deus in operibus vestris, quorum esset tam fida societas, vt a vobis communiter teneretur non solum summa charitas, verumetiã gloriosa paupertas. Nunc autem inconsiderata festinatione attende quid

E

Præponẽda est salus alæ viri, tẽporali saluti pauperum.

feceris. Nunquid tantum bonum est, quod pauperum carnem largioribus eleemosynis refecisti, quantum malum est quod viri tui mentem a tam bono proposito subruisti? An cuiusq̃, tibi tẽpalis salus charior esse debuerat, qui huius æterna? Nõne si ampliorẽ misericordiã cogitãs, id paupibus res tuas erogare differres, ne scandalizatus maritus tuus deo periret, vberiores tibi eleemosynas deus cõputaret? Proinde si recolis qd acquieras qñ lucrata fueras virũ tuũ, vt tecũ Christo sanctiore castitate seruiret, intellige per illas eleemosynas tuas, quibus cor eius euersum est, quanto grauiore damno percussa fueris, quam sunt illa lucra quæ cœlestia cogitabas. Si.n. habet ibi magnum locum panis fractus esurienti, quantum locũ ibi habere credenda est misericordia, qua homo eripitur diabolo,

Non est semper desistendũ a bo/no ope pp scan/dalum.

tanquam leoni rugienti, & quem deuoret inquirenti? Neq; hoc ita dicimus, vt si quisquaȝ scandalizatus fuerit de bonis operibus nostris, ab eis desistendum putemus: sed alia causa est alienoruȝ, alia necessariarum in societate aliqua personarum. Alia fidelis, alia in

F

Non lz mulieri coniugatæ di/cere, facio quod volo de meo.

fidelis: alia parentum erga filios, alia filiorum erga parentes: alia postremo ea quæ in his rebus, vel maxime intuenda est viri & vxoris: vbi mulierem coniugatam non licet dicere, facio quod volo de meo, cum & ipsa non sit sua, sed capitis sui, hoc est viri sui. Nam

i. Petri. iij.

Vxor dz melio/ra suggerere viro reuerẽter, & au/ctoritatẽ eius se/qui obediẽter.

sic quædam (vt commemorat apostolus Petrus) mulieres sanctę, quæ in deum sperabant, ornabant se subiectæ viris suis, sicut Sara obsequebatur Abrahæ, dominum eum vocans, cuius vos factę estis filiæ, cum ad christianas, non ad Iudæas fœminas loqueretur. Pariter ergo de omnibus consilium haberetis, pariter moderaremini quid thesaurizandum esset in cœlo, qd ad vitæ huius suffi

Cõsultandũ est cũ viro de elee/mosynis facien/dis, nec sine ar/bitrio eius ve/stis vxori mutã/da est.

cientiam vobis & vestris, vestroq; filio relinquenduȝ, ne alijs esset refectio, vobis aũt angustia. Et in his disponendis atqȝ faciendis, si quid tibi forte melius videretur, suggereres viro reuerenter: eiusdemqȝ auctoritatem, tanquam tui capitis, sequereris obedienter, vt omnes qui sane sapiunt, ad quos posset hoc bonum vestrũ fama

perferre, de bonus vestræ fructu ac pace gauderent, & aduersarius euerteretur, nihil habens de vobis dicere praui. Porro si de faciendis eleemosynis, & in pauperibus impendendis rebus tuis, de quo bono opere & magno tam euidentia præcepta sunt domini, cum viro tuo fideli, & tecum sancta continentiæ pacta seruante, consilium communicare deberes, eiusdemq; non spernere voluntatē: quanto magis de habitu atq; vestitu, nihil tibi præter eius arbitrium mutandum vel vsurpandum fuit? Vnde de hoc nihil diuinitus legimus imperatum? Scriptum est equidem, Mulieres esse debere in habitu ordinato. Auri vero circūpositio, & crinium intortio, & cætera huiusmodi, quę vel ad inanem pompam vel ad illecebras formæ adhiberi solent, merito reprehensa sunt. Sed est quidam pro modulo personæ habitus matronalis, a viduali veste distinctus, qui potest fidelibus coniugatis, salua religionis obseruantia conuenire. Hunc te maritus si deponere noluit, ne te velut viduam illo viuente iactares, puto quia non fuerat in hac re vsq; ad dissensionis scandalū perducendus, magis inobedientiæ malo, quam illius abstinentiæ bono. Quid est enim absurdius, quã mulierem de humili veste viro superbire? Cui te potius expediret obtemperare candidis moribus, quam nigellis vestibus repugnare. Quia etsi te indumentum monachæ delectabat, etiã hoc posset gratius marito obseruato, exoratoq; ręsumi. Quod si omnino non sineret, quid tuo proposito deperiret? Absit vt hinc displiceres deo, ꝙ coniuge tuo nondum defuncto, non indueretis sicut Anna, sed sicut Susanna. Neq; enim & ille qui tecum iam cœperat custodire tam magnum continentiæ bonum, etiam si coniugale non viduale voluisset vt acciperes indumentum, ad indecentem quoq; te compulisset ornatum. Quo etsi aliqua dura conditione cogereris, posses habere in superbo cultu cor humile. Nempe apud patres Hester illa regina deum timens, deũ colens, subdita deo, marito regi alienigenę non eundem secum colenti deum tamē subdita seruiebat. Quæ cum extremo periculo non suo tantum, sed etiam gentis suę, qui tunc erat populus dei, domino prosterneretur orando, in ipsa oratione dixit ita sibi esse ornatum regium sicut pannum menstrualem. Et ita orantem, confestim exaudiuit qui cordis inspector eam verum dicere sciuit. Et vtiq; maritum habebat multarum mulierum virum, & deorum alienorum, falsorumq; cultorem. Tu autem & si ille in proposito quod tecum susceperat perduraret, nec a te offensus in flagitiũ corruisset, maritum habebas non solum fidelē, & verũ deum tecum colētē, sed & continentē: qui proculdubio propositi vestri non immemor etsi te ad coniugalia cogeret indumēta, ad superba tñ ornamenta non cogeret. Hæc tibi scripsi, qm̃ me consulendum putasti, non vt tuũ rectum institutum, sermonem eo frangerē, sed ꝙ te inordinate & incaute agente, viri tui factum dolorẽ. De cuius repara-

A

1. Pet. iij.
1. Tim. iiij.

Alia vestis matrimonialis alia vidualis.

Absurdum est mulierē de humili veste viro superbire.

Nigellæ vestes monacharum.

H

Pōt haberi in superbo cultu cor humile.

A tione debes vehementissime cogitare, si vere ad Christum vis peruenire. Indue itaq; humilitatem mentis: vt & deus te conseruet perseuerantem, noli maritum contemnere pereuntem. Funde pro illo pias & assiduas orationes. Sacrifica lachrymas, tanq; vulnerati sanguinem cordis. Et scribe ad eum satisfactionem, petens veniam: quia in eum peccasti, quod præter eius consilium & voluntatem de rebus tuis fecisti quod faciendum putasti, non vt te pœniteat tribuisse pauperibus, sed eum boni tui operis participem & moderatorem habere noluisse. Promitte de cætero in adiutorio domini, si & illum suæ turpitudinis pœnituerit, & continentiam quam deseruit, repetiuerit, te illi sicut decet, in omnibus seruituram, ne forte (vt ait Apostolus) det illi deus pœnitentiam vt resipiscat a diaboli laqueis, a quo captiuus tenetur secundum ipsius voluntatem.

Humilitas mentis conseruat & perseuerare facit.
Sacrificandæ lachrymæ tanquam sanguis vulnerati cordis.
Vir moderator esse & particeps bonorum operum vxoris.

Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem & vir sui corporis potestatē non habet sed mulier.

Ex libr. quæstionum titulo. lix.

B

Vota vxorum abstinentiæ causa sunt irrita sine auctoritate viri

Manifestum est, ita voluisse legem fœminas esse sub viro, vt nulla vota eius quæ abstinentiæ causa vouerit, reddantur ab ea nisi auctor vir fuerit permittendo. Nam cum ad peccatum eiusdem viri pertinere voluerit, si prius permiserit & postea prohibuerit, etiam hinc tamen non dixit vt faciat mulier quod vouerat, quia permissa prius a viro fuerat, sed viri dixit esse peccatum, quia abnuit quod prius concesserat. Non tamen mulieri vel ex hoc permissum dedit, vt cum prius ei vir concesserit, postea si prohibuerit contemnatur. Vtrum autem ista etiam ad vota continentiæ & a concubitu abstinentiæ pertineant, merito quæritur: ne forte ea tantum intelligenda sint aduersus animam voueri, quæ sunt in cibis & potibus. Quod videt & illud significare vbi dominus ait, Nonne anima plus est quam esca? Et cum de ieiunio præcipitur, ita præcipitur, Affligetis animas vestras. Maxime, quia cum lex auctoritatem viro tribuat, non mulieri quæ viro subdita est, vt tunc persoluenda sint vota mulieris si vir approbauerit: si autem renuerit, non debeantur. Apostolus tamen cum de concubitu coniugatorum loqueretur, non ibi maiores auctoritates viro quam fœminæ dedit, sed vxori (inquit) vir debitum reddat, similiter vxor viro. Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir. Similiter autem & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier. Quando in hac re parem vtriusq; esse voluit potestatem, puto quod nobis intelligendum insinuet, istam de concumbendo vel non concumbendo regulam non pertinere ad ea vota, vbi non habent parem vir & mulier potestatem, sed viri maior est, ac propria eius est. Non enim ait lex virum non debere reddere vota sua si vxor prohibuerit, sed vxorem si vir prohibuerit.

Matth. vi.

Quantum ad concubitum non est maior viri auctoritas quam mulieris, nec econuerso.

C

¶ Quis enim nescit vxorem marito tanquam domino debere seruire? Sed quod ad membra corporis attinet, quibus sexus ipse distinguitur, Apostolus dicit. Similiter & vir non habet potestatẽ corporis sui, sed mulier. Vt cum in cæteris actibus ad humanam pacem pertinentibus mulier viro debeat seruitutem, huius vnius rei qua sexus vtriusq; carnali sorte discernitur, & carnali commixtione concernitur, similem in se habeant potestatem, vir in vxorem, & vxor in virum. E x lib. contra F austũ, ca. xxij.

¶ Fratres mei, filij mei, sufficiant vobis vxores vestræ, quoniam sufficere vos vultis vxoribus vestris. Non vis, ab illa fiat aliquid præter te: noli facere aliquid præter ipsam. Tu dominus es, illa ancilla. Deus fecit. Sara (inquit scriptura) obsequebatur Abrahæ, dominum eum vocans. Verus istas tabulas subscribit episcopus. Ancillæ vestræ sunt vxores vestræ. Domini estis vxorum vestrarum. Sed quando venitur ad illud negocium, quo sexus discernitur, & sexus sibi vterq; miscetur, Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir: gaudebas, erigebas te, iactabas te. Bene dixit Apostolus, Optime dixit vas electionis, vxor non habet potestatẽ corporis sui, sed vir, quia ego sum dominus. Laudasti? Audi quod sequitur. Audire non vis? Rogo vt velis. Quid est hoc? Audi. Similiter & vir. Dominus ille? similiter & vir non habet potestatẽ corporis sui, sed mulier. Hoc libenter audi. Vitium tibi tollitur, non dominium. Adulteria tua prohibentur, non fœminę subrogantur. Tu vir es, ostende. Vir a virtute, vel virtus a viro. Habes ergo virtutem vince libidinem. Caput mulieris vir. Si caput es, duc, vt sequatur, sed vide qua ducas. Caput es: Duc. Sequatur. Sed noli ire quo non vis vt sequatur. Sic vos parate intrare ad nouam illam nuptam, ad illam pulchram ornatam viro suo, non monilibus, sed virtutibus. Si enim casti, & sancti, & boni intraueritis, membra ipsius nouæ nuptæ vos eritis. Ex sermone de natali martyrũ. Gen. xviij. & 1. Pet. iij.

Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis ieiunio, & orationi, & iterum reuertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram. Hoc autem dico secundũ indulgentiam, non secundum imperium.

VEnerabilis Paulus coniugibus ait. Nolite fraudare inuicẽ nisi ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi, & iterum ad idipsum estote, ne vos tentet Satanas propter incontinentiam vestram. Quod putari posset non esse peccatum, misceri scilicet coniugi, non filiorum procreandorũ cã, qđ bonum est nuptiale, sed carnalis et voluptatis, vt fornicationis, siue adulterij, siue cuiusq; alterius immũditiæ, vt est mortiferũ malũ, qđ & turpe est dicere, quo pót tentante Satana libido pertrahere, incontinẽtiã E x lib. Enchirid. An sit peccatũ misceri nõ filiorũ procreandorũ cã.

deuitet infirmitas. Posset ergo, vt dixi, hoc putari non esse peccatum, nisi addidisset. Hoc ergo dico secundum veniam, non secundum imperium, Quis autem neget non esse peccatum, cuius dari veniam facientibus, apostolica auctoritate fateatur? Propter hæc atq; huiusmodi peccata, & alia, licet his minora, quæ fiunt verborum & cogitationum offensionibus, apostolo Iacobo confitente ac dicente, In multis enim offendimus omnes, oportet quotidie crebroq; oremus dominum, atq; dicamus: Dimitte nobis debita nostra: ne in eo quod sequitur mentiamur, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Iacobi.iij.
Matth.vi.

Volo autem omnes homines esse sicut meipsum. Sed vnusquisq; proprium habet donum ex deo, alius quidem sic, alius vero sic.

Ex lib. de gratia & libero arbitrio
Prouerb.xix.

DE ipsa quoq; pudicitia coniugali nempe Apostolus ait. Quid vult faciat, non peccat si nubat: & tamen hoc etiam dei donum est, dicente scriptura, A domino iungitur mulier viro. Ideo doctor gentium & pudicitiam coniugalem, per quam non fiunt adulteria, & perfectiorem continentiam, per quam nullus concubitus quæritur, suo sermone commendans, & hoc, & illud, donum dei esse demonstrauit, admonens coniuges, ne se inuicem fraudent. Quod cum admonuisset, adiecit, Vellem autem omnes homines esse sicut meipsum. Quia vtiq; ipse ab omni concubitu continebat. & continuo subiunxit, Sed vnusquisq; proprium habet donum a deo, alius quidem sic alius, autem sic.

Pauli continentia

Ex lib. de bono perseuerantiæ.

Vellem (inquit) omnes homines esse sicut meipsum. Sed vnusquisq; proprium donum habet a deo, alius quidem sic, alius autem sic. Vbi satis ostendit non tantum continentiam donum dei esse, sed coniugatorum etiam castitatem. Quæ cum vera sint, hortamur tamen ad hæc quantum cuiq; nostrum datum est vt possit hortari: quia & hoc eius donum est in cuius manu sunt & nos & sermones nostri. Vnde & Apostolus, Secundum gratiam (inquit) quæ data est mihi, vt sapiens architectus fundamentum posui. Et alio loco. Vnicuiq; inquit, sicut dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Itaq; neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Ac per hoc, sicut exhortatur & prædicat recte, sed ille qui acceptit hoc donum: ita exhortantem recte atq; prædicantem profecto ille obedienter audit, q accepit hoc donum. Hinc est quod dominus cum eis loqueretur qui carnis aures apertas haberent, dicebat tamen, Qui habet aures audiendi audiat. Quas non omnes habere proculdubio nouerat. A quo autem habeant quicunq; habent, ipse dominus ostendit, vbi ait, Dabo eis cor cognoscendi me, & aures audientes. Aures ergo audiendi ipsius est donum obediendi.

Non solum continentia est donum Dei, sed etiam castitas coniugalis.
1.Cor.iij.
G

Lucæ.viii.
Aures audiendi est donum obediendi.
De epistola ad Iulianum.

¶ Virgo Christi, quæ pie intelligit propriam paupertatem cordis humani, & ideo nisi sponsi sui donis nescit ornari, audiat Apostolum dicentem, desponsaui vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Timeo autem, nec sicut serpens Euam seduxit in versutia sua, sic & vestræ mentes corrūpantur a castitate quæ est in Christo Iesu. Et propterea de his quoq; spiritalibus diuitijs non istum qui dicit, nullus tibi eas præter te conferre potest, & nisi ex te & in te esse non possunt, sed illum audiat, qui dicit, Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, vt eminentia virtutis sit dei, & non ex vobis. De ipsa quoq; sacra continentia virginali, quod non sit sibi ex seipsa, sed si dei donum, quamuis credenti volentiq; collatum, eundem audiat veracem, piumq; doctorem. Qui cum hinc ageret, ait, Vellem omnes esse sicut meipsum. Sed vnusquisq; proprium donum habet a deo, alius quidem sic, alius autē sic. Audiat etiam ipsum, non tantum suum, sed vniuersę ecclesiæ vnicum sponsum, de tali castitate atq; integritate dicentem, Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est. Vt intelligat ex eo quod habet tam magnum donum, atq; præclarum, se potius deo & domino gratias agere debere, quam cuiusquam verba, quod velut ex seipsa id habeat, vt non dicamus assentatoris adulatoris, ne de occultis hominum temere iudicare videamur, certe nec errantis laudatoris audire. Omne quippe datum optimum, & omne donum perfectum (sicut dicit etiam Iacobus apostolus) desursum est descendens a patre luminum. Hinc ergo & sancta virginitas, hæc dei dona sunt. & vestra quidem sunt, sed non ex vobis. Habetis enim thesaurum istum in terrenis corporibus, & adhuc fragilibus, tanquam in vasis fictilibus, vt eminentia virtutis sit dei, & nō ex vobis. Nec miramini q̄a dicimus & vestra esse, & ex vobis non esse. Nā & panē quotidianū dicimus nostrum, sed tamen addimus, Da nobis, ne putetur ex nobis.

ij. Cor. xi. — ij. Cor. iiij. — H — Paulus virgo. — Matth. xix. — Iacob. I. — A

Dico autem non nuptis & viduis, bonum est illis, si sic permanserint, sicut & ego.

SAncta scriptura nostræ doctrinæ regulā figit ne audeamus sapere plus quā oportet sapere, sed sapiamus (vt ipsa ait) ad tēperantiam, sicut vnicuiq; deus partitus est mēsuram fidei. Non sit ergo mihi aliud te docere nisi verba tibi doctoris exponere, & de his quæ dominus dederit, disputare. Ait itaq; Ap̄ls doctor gētiū, vas electionis. Dico aūt innuptis, & viduis, bonū esse illis si sic p̄manserint sicut & ego. Hęc verba ita intelligēda sunt vt nō existimemus viduas nō oportet innuptas dici, q̄a nuptias videātur expetere. Innuptarū.n. nomine illas significat, q̄ nō sunt nuptijs alligatæ, siue fuerint siue nō fuerint. Qđ alio loco apit, vbi dicit, Diuisa ē mulier nupta & v̄go. Q̄n̄ vtiq; v̄ginē adiūgit, ad mulierē innuptā nisi viduā vult i̅telligi? Vn̄ & deinceps, vno inuptę noīe

Ex libro de sancta viduitate.

professionem vtranq; complectitur dicens. Quæ innupta est sollicita est ea quæ sunt domini, quomodo placeat domino: quæ autẽ nupta est, sollicita est ea quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Innuptam certe, non eam tantum intelligi voluit quæ nunquã nupsit, sed & eam quæ nuptiarum vinculo per viduitatem liberata nupta esse destitit. Nam ideo & nuptam non dicit, nisi eam quę virum habet, non etiam eam quæ habuit, & non habet. Quapropter, vidua omnis innupta est: sed quia non omnis innupta vidua est (sunt enim virgines) ideo hic vtrunq; posuit, vbi ait. Dico autẽ innuptis & viduis. Tanq̃; diceret. Quod dico innuptis, non eis solis dico quæ virgines sunt, sed & eis quę viduæ sunt, bonum esse illis, si sic permanserint sicut & ego. Ecce est bonum tuum, ei bono comparatum quod dicit Apostolus suum, si fides adest, immo q̃a fides adest. Breuis est ista doctrina, nec ideo contemnenda quia breuis, sed ideo facilius & charius tenenda, quia in breuitate non vilis. Non enim qualecunq; bonum hic commendaret Apostolus, quod fidei nuptiarum sine vlla ambiguitate præposuit. Quantum autem bonum habeat nuptiarum fides, id est christianarũ & religiosarum coniugatarum, hinc intelligi potest, q̃ cum de fugiẽda fornicatione præciperet, ibi vtiq; & coniugatos alloquebatur, Nescitis, inquit, quia corpora vestra membra sunt Christi? Tantũ ergo bonum est fidelis coniugij, vt etiam ipsa membra sint Christi. Hoc aũt bono, quoniam melius est bonũ continentiæ vidualis, non hac professione id agitur, vt aliquid plus sit catholica vidua, quam membrum Christi: sed vt meliorẽ, quã coniugata, locum habeat inter mẽbra Christi. Dicit quippe idẽ Ap̃ls, Sicut enĩ in vno corpore multa membra habemus, oĩa aũt membra non eosdem actus habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo: singuli aũt alter alterius membra, habentes aũt dona diuersa s̃m gratiam quę data est nobis. Ideo & cũ commoneret coniugatos ne debito carnalis cõmixtionis fraudarent inuicẽ, & per hoc alter eorũ negato sibi debito coniugali, per intemperantiam suam tentatus a Satana, in fornicationẽ prolaberet̃. Hoc aũt dico (inq̃) secundum veniã, non scd̃m imperiũ. Volo aũt oẽs homines esse sicut meipsum. Sed vnusquisq; propriũ donũ h̃z a deo, alius quidem sic, alius aũt sic. Vides & coniugalẽ pudicitiã, & thori christiani matrimonialẽ fidem esse donũ, & hoc a deo, vt illud q̃ vltra liberorũ procreandorum necessitatẽ, modũ concumbendi aliquãtenus concupiscentia carnalis excedit, non nuptiarũ sit hoc malũ, sed veniale sit, pp̃ nuptiarũ bonũ. Non enim de coniugio, q̃d copulatur liberorum procreandorum cã, & fide pudicitię coniugalis & indissolubili q̃diu viuunt ambo matrimonij sacro, quæ omnia bona sunt, sed de illo immodico carnis vsu, q̃ in infirmitate coniugum agnoscitur, & interuentu boni nuptialis ignoscit̃, ait Apostolus. Secundum veniam dico, non secundum imperium.

Quæ dicitur innupta s̃m ap̃lm

De bono fidelis coniugij.

C

Roma.xij.

Fides matrimonialis donum dei est.

D

Non de omni actu matrimoniali sed de intẽperato carnis vsu ait Ap̃ls, s̃m veniã dico.

Quod si se non continent, nubant. Melius est eni nubere, quam vri.

VTriusq; sexus infirmitas propendens in ruinam turpitudinis, recte excipitur honestate nuptiarum, vt quod sanis posset esse officium, sit ægrotis remedium. Neq; enim quia incontinentia malum est, ideo connubium vel quo incontinentes copulantur non est bonum. Immo vero non propter illud malum culpabile est hoc bonum, sed propter hoc bonum, veniale est illud malum: quoniam id quod bonum habent nuptiæ, & quod bonum sunt nuptiæ, peccatum esse nunquam potest. Hoc autem tripartitum est. Fides, Proles, Sacramentum. In fide attenditur ne præter vinculum coniugale cum altera, vel altero concumbatur. In prole, vt amanter suscipiatur, benigne nutriatur, religiose educetur. In sacramento, vt coniugium non separetur, & dimissus, vel dimissa, nec causa prolis alteri coniungatur. Hæc est tanquam regula nuptiarum, qua vel naturæ decoratur fœcunditas, vel incontinentium regitur prauitas. Ex lib. de Gene si ad literã. ix. Tripartitũ bonũ matrimonij Regula nuptiarum.

¶ Qui potest capere capiat. Sed non possum, inquit. Non potes? Non possum. Suscipiat te nutritoria quædam apostoli auctoritas, vt si se non continent, nubant. Fiat aliquid vnde perueniatur ad veniam: pertinet ad veniam, ne irruatur in æternam pœnas. Fiat quod licet, vnde ignoscatur quod non licet. Hoc indicat quod sequitur. Mallem eos nubere, quam vri. Concessit (inquam) aliqd incontinentiæ, quia magis timuit pœnas æternas. Timuit quod expectat & manet adulteros. Etiam hoc, quod coniugati, victi concupiscentia vtuntur inuicem, vltra necessitatem liberos procreandi, ponam in his pro quibus quotidie dicitur. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Ex sermõe d bono nuptiarum. De copula carnali nõ pro creãdæ plis cã. Matth. v.

His autem qui matrimonio iuncti sunt præcipio, non ego, sed dominus, vxorem a viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem ne dimittat.

HIs qui sunt in coniugio præcipit per apostolum dominus, vxorem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Potest enim fieri vt discedat, ea cã qua dñs permisit. Aut si fœminæ licet virũ dimittere, & præter cãm fornicationis, & non licet viro, quid respondebimus de hoc, qđ dixit posterius, Et vir vxorem ne dimittat? Quare non addidit, excepta cã fornicationis, qđ & dñs permittit, nisi quia similem formã vult intelligi, vt si dimiserit, qđ cã fornicationis permittit, maneat sine vxore, aut reconcilietur vxori? Non.n. male reconciliatur vir illi mulieri, cui cũ lapidare nemo ausus esset, dicit ei dominus. Vade, vide deinceps ne pecces. Quia & qui Ex libr. de sermõe dñi i mõte Ioan. viij.

Matt.v. & xix. dicit, Non licet dimittere vxorem nisi causa fornicationis, cogit retinere vxorem si causa fornicationis non fuerit. Si autem fuerit, non cogit dimittere, sed permittit, sicut dicitur. Non liceat mulieri nubere alteri, nisi viro mortuo. Si ante viri mortem nupserit, rea est. Si post viri mortem nupserit, non est rea. Non enim iussa est nubere, sed permissa.

Ex eodem lib. parum post. ¶ Dominus ergo ad illud confirmandum, vt non facile vxor dimittatur, solam causam fornicationis excepit, cæteras vero vniuersas molestias, si quæ forte extiterint, iubet pro fide coniugali, & pro castitate fortiter sustineri, & mœchum dicit etiam virum qui eam duxerit quæ soluta est a viro. Cuius rei Paulus apostolus terminum ostendit. Quia tandiu obseruandum dicit, quandiu vir eius viuit. Illo autem mortuo, dat nubendi licentiam. Hanc enim & regulam ipse tenuit, & in ea non suum consilium, sicut in nonnullis monitis, sed præceptum domini iubentis ostendit, cum ait. Eis autem quæ nuptæ sunt præcipio non ego sed dominus, mulierem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem ne dimittat. Credo simili forma, vt si dimiserit, non ducat aliam, aut reconcilietur vxori. Fieri enim potest vt dimittat vxorem causa fornicationis, quam dominus exceptam esse voluit. Iam vero si nec illi nubere conceditur viuo viro a quo recessit, neque huic alteram duce viua vxore quam dimisit, multo minus fas est, illicita cum cum quibuslibet stupra committere.

De indissolubili vinculo matrimonij viuente vtraq; parte. Rom. vij. C

Ex lib. quæstionum. lxxxiij. ¶ Si dominus dimittendæ coniugis solam causam fornicationis admittit, & paganum coniugium dimitti prohibet, consequens est vt paganismus fornicationi non deputetur. Solam autem fornicationis causam exceptam facere dominum, cum de dimittenda coniuge loquitur in euangelio, manifestum est. Paganum vero coniugium hic non prohibetur dimitti, quia cum Apostolus consilium de hac re daret, vt fidelis volentem secum esse coniuges infidelem, non dimittat, ait. Ego dico non dominus, vt intelligatur, dominus non quidem iubere vt dimittatur: ne contra iussum eius, consilium dare videatur Apostolus: sed tamen permittere, vt nemo in ea re iussionis necessitate teneatur, sed consilij voluntate libere faciat. Verumtamen si quisquam asserat solam illam fornicationem dominum admittere ad causam relinquendæ coniugis, quæ vulgo fornicatio dicitur, id est quæ concubitu illicito perpetratur, hoc potest dicere, dominum cum de hac re loqueretur de vtroque fideli dixisse & marito & vxore vt si ambo fideles sunt, neutri liceat alterum dimittere nisi causa fornicationis. Vbi non potest paganismus intelligi, quia vterque fidelis est. Sic enim Apostolus videtur distinguere, cum ait, His autem qui sunt in coniugio præcipio non ego, sed dominus, vxorem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Vbi intelligitur, quia etiam si vna illa causa qua sola relictio coniugij per-

De pagano coniugio.

H

mittitur, mulier a viro suo recesserit, innupta perseuerare debet: aut si se non continet, viro potius recōciliari, vel correcto, vel certe tolerando, quam alteri nubere. Sequitur autē & dicit, Et vir vxorem ne dimittat. Breuiter eandem formam intimauit in viro, quam præcipiebat in fœmina. Quibus ex præcepto domini insinuatis, ita sequitur. Cęteris autem ego dico, non dominus. Si quis frater habet vxorem infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Vbi dat intelligi dominum de his locutum, vt neuter alterum dimitteret, si fideles ambo essent.

¶Quod a dño in euangelio dictum est, Quicunq; dimiserit vxorem suam, excepta causa fornicationis facit eam mœchari: prohibitum est homini dimittere vxorem si nulla causa fornicationis extiterit, & dictum est quare, ne. s. faciat eam mœchari. Vtiq; iō, quia etiam si non ipsa dimiserit, sed missa fuerit, erit mœcha si nupserit. Propter hoc ergo tam magnum malum, non licet homini dimittere vxorem, nisi excepta causa fornicationis, tunc enī nō ipse dimittendo facit adulteram, sed dimittit adulteram. Quid si ergo dicat: dimitto quidem vxorem meam sine vlla causa fornicationis, sed continens permanebo: ideo ne dicemus eum impune fecisse quod fecit? Quis hoc dicere audebit, qui voluntatem dñi hæc dicentis intelligit? Quoniam nec continentiæ causa dimitti coniugem voluit, qui solam causam fornicationis excepit. Redeamus igitur ad ipsa Apostoli verba, & eum velut interrogemus, & tanq; præsentem eum quodammodo consulamus. Cur dixisti Apostole, Quod si discesserit, manere innuptam? Licet ne discedere, an non licet? Si omnino non licet, cur pcipis discedenti vt maneat innupta? Si aūt licet, profecto est aliqua causa qua liceat. Hæc aūt inquisita non inuenitur nisi quam solam saluator excipit, id est causa fornicationis. Ac per hoc nō pcipit Apostolus, mulierem si discesserit manere innuptam, nisi quæ illa causa discedit a viro qua sola ei licitū est discedere a viro. Nisi ergo illa intelligatur cui licet discedere, non aūt ls nisi viro fornicante, quo mō iubetur innupta si discesserit pmanere? Quis est qui dicat, si discesserit mulier a viro non fornicante innupta pmaneat, cū ei nisi a viro fornicāte discedere oīno nō liceat? Sed rē ipsas paulo apertius ploquamur, & quasi cōstituamus añ oculos. Ecce placuit ꝯtinentia mulieri, viro non placet. Discessit ab eo mulier, & cœpit viuere cōtinenter. Ipsa. s. casta mālsura, sed factura (qđ dñs nō vult) suū adulterū virū. Qui cū se nō cōtinuerit, alterā q̄ret, Quid sumus dicturi mulieri, nisi qđ dicit ecclesię sana doctrina? Redde debitū viro. Ne dū tu q̄ris vñ amplius honoreris, ille vñ dānet inueniat. Hoc vt q; & illi diceremus, si te nolente, cōtinere voluisset. Non. n. hēs ptātē corpis tui, sed ille: sicut nec ille hꝫ potestatem corporis sui, sed tu. Cū hęc atq; hmōi plura q̄ ad hoc pertinent, dixerimus, placet ne tibi, vt nobis mulier respōdeat? Ego apl'm audio dicen-

A Ex libro ad Pollentium. S. Matth. v.

B

Quō quæ licite discessit iubetur innupta p/manere, aut reconciliari viro suo.

C tem. Pręcipio, mulierem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Ecce discessi. Nolo reconciliari viro, sed innupta permaneo. Non enim ait, si discesserit manere innuptam donec viro suo reconcilietur, sed manere, inquit, innuptam, aut viro suo reconciliari, Hoc, inquit, faciat, aut illud. Vnum e duobus eligendum permisit, non autem in horum alterum compulit. Manere in nupta eligo, ac sic præceptum impleo. Corripe, argue, increpa, vtere qua volueris seueritate si nupsero. Quid huic contradicam, nisi apostolum nō bene intelligis? Neq; enim præcepisset, si a viro discesserit, innuptam manere mulierem, nisi eam cui discedere licuisset, illa vna videlicet causa, quæ ibi propterea tacita est, quia notissima est. hoc est fornicationis. Hanc enim solam deus magister excepit cum de dimittenda loqueretur vxore, dedit q; intelligi talem formam etiam a viro esse seruandam. Quoniam non solum mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier. Cum ergo tuum maritum arguere de fornicatione non possis, quomodo te putas quod ab eo discedis non nubendo excusare, a quo tibi non licet

D

Rom.vij. omnino discedere? Dominus itaq; præcipit mulierem a viro non discedere: quod si discesserit, ea vt q; causa qua discedere licitum est, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Mulier enim sub viro viuo marito iuncta est legi: & viuente viro vocabitur adultera, si fuerit cum altero viro, quoniam mulier alligata est quam diu vir eius viuit. Vnde si vxor dimiserit virum suum & alij nupserit, mœchatur: & quid dimissam a viro duxerit, mœchatur. Ideoq; ex eodem præcepto domini ait, & vir vxorem ne dimittat, quoniam qui dimiserit vxorem suam præter causam fornicationis facit eam mœchari. Sed si propter hanc causam dimiserit, etiam ipse sic permaneat. Omnis enim qui dimittit vxorem suam & ducit alteram, mœchatur. Hæc constituta domini, sine vlla retractatione seruanda sunt. Habet enim hęc iustitia quę coram illo est, siue probent siue improbent homines.

Nam cæteris ego dico, non dominus, Si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier habet virum infidelem, & hic consentit habitare cū illa, non dimittat virum.

Ex lib. de sermone domini in monte, i.

CAeteris autem ego dico, non dominus. Hic primo videndum est quibus cæteris. Dicebat enim superius ex domini persona, his qui sunt in coniugio, sed nō hoc sequitur. Ita enim subiungit, Si quis frater habet vxorem infidelem, & hęc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Ergo etiā nunc

Dicit

dicit his qui sunt in coniugio. Quid sibi vult ergo quod ait, cæteris? Nisi quia superius eis loquebatur qui sic copulati erant, vt pariter in fide Christi essent. Cæteris autem nunc dicit, idest eis qui sic copulati sunt, vt non ambo fideles sint. Sed quid eis dicit? Si quis frater habet vxorem infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam: & siqua mulier habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat virũ. Si ergo non præcepit ex domini persona, sed ex sua persona monet, ita est hoc bonum, vt si quis aliter fecerit, non sit præcepti transgressor, sicut de virginibus paulopost dicit præceptum domini se nõ habere, consilium autem dare: atq; ita laudat virginitatem vt arripiat eam qui voluerit, non tamen vt si non fecerit, contra præceptum fecisse iudicetur. Aliud est enim quod iubeatur, aliud quod monetur, aliud quod ignoscitur. Iubetur mulier a viro nõ discedere: quod si discesserit, manere innupta, aut viro suo recõciliari. Aliter ergo non licet facere. Monetur autem vir fidelis si habet vxorem infidelem, consentientem secum habitare, non eam dimittere. Licet ergo & dimittere, quia non est præceptum domini ne dimittat, sed consilium apostoli. Sicut monetur virgo non nubere. Sed si nupserit, consilium quidem non tenebit, sed contra preceptum non faciet. Ignoscitur tamen cum dicitur, Hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium. Quapropter si licet vt dimittatur coniunx infidelis, quamuis melius sit non dimittere, & tamen non licet secundum præceptum domini vt dimittatur coniunx, nisi causa fornicationis, fornicatio est etiam ipsa infidelitas. Quid enim tu dicis Apostole? Certe vt vir fidelis consentientem secum habitare mulierem infidelem non dimittat, ita inquit. Cum ergo hoc & dominus præcipiat, ne dimittat vir vxorem nisi causa fornicationis: quare hic dicis, Ego dico, non dominus? Quia scilicet idolatria quam sequuntur infideles, & quælibet noxia superstitio, fornicatio est. Deus autem permisit causa fornicationis vxorem dimitti. Sed quia permisit, non iussit, dedit locum apostolo monendi, vt qui voluerit non dimittat vxorem infidelem, quo sic fortassis possit fieri fidelis. ¶ Quia enim coniunx fidelis relinquere coniugem licet potuit infidelem, ideo fieri hoc non dominus, sed apostolus prohibet. Quod enim dominus prohibet fieri: omnino non licet. Monet ergo Apostolus, quod & possit esse multorum lucrifdorum occasio, vt fideles coniuges in relinquendis infidelibus permissa licentia non vtantur. Si enim dimittere infidelem vxorem non licet hoc fieri dominus prohiberet, neq; Apostolus prohibens diceret, Ego dico, non dominus. Nam si propter fornicationem carnis permittitur homo a coniuge separari, quanto magis in coniuge mẽtis fornicatio detestanda est, idest infidelitas? De qua scriptum est. Quoniam ecce, qui se longe faciunt a te peribunt.

Ex libro ad Pollentium.

G

Psal. Lxxij.

Perdidisti omnem qui fornicatur abs te. Sed quia ita licitum est vt non expediat, ne propter coniugum separationes offensi homines, ipsam doctrinam salutis qua illicita prohibentur exhorreant, ac sic peiores atq; periturι in eadem infidelitate remaneāt, intercedit Aplu͂s, & monēdo fieri vetat, quod ita licitum est vt nō expediat. Sic enim recedere ab infidelibus vxoribus vel maritis, fideles viri vel fœminæ nō prohibentur a dño, vt neq; iubētur. Nā si dimittere tales coniuges iuberentur, nullus locus esset consilio monentis apostoli, ne hoc fieret. Nullo modo enim quod dominus iubet, seruus bonus fieri prohiberet. Nam quia aliquando hoc dominus per Esdram prophetam iussit, & factum est, dimiserunt Israelitæ vxores alienigenas, quæcūq; tūc habere potuerūt, per quas fiebat vt & ipsi ad alienos seducerentur deos, non vt illæ per maritos vero acquirerentur deo. Nondum enim tanta gratia saluatoris illuxerat, & promissis temporalibus veteris testamenti adhuc inhiabat illius populi multitudo. Et propterea cum bona terrena, quæ pro magno expectabant a domino, viderent etiam his abundare qui multos falsos colebant Deos, blanditijs vxorum prius eos verebantur offendere, deinde inducebantur & colere. Vnde iusserat dominus per sanctū Moysen, ne quis vxorē alienigenam duceret. Merito ergo quas duxerant domino prohibente, domino iubente dimiserunt. Cum vero cœpisset gentibus euangelium prædicari, iam coniunctos gentiles gentilibus comperit coniuges. Ex quibus si non ambo crederent, sed vnus aut vna, & infidelis cum fideli consentiret habitare, nec prohiberi a domino debuit fidelis infidelem dimittere, nec iuberi. Ideo scilicet non prohiberi, quia iustitia permittit a fornicante discedere: & infidelis hominis fornicatio, est & maior in corde: nec vera eius pudicitia cum coniuge dici potest, quia omne quod non est ex fide, peccatum est, quamuis veram fidelis habeat pudicitiam etiam cum infideli coniuge qui non habet veram. Ideo autem nec iuberi debuerunt fideles ab infidelibus separari, quia non contra iussionem domini gentiles fuerunt ambo coniuncti. Quoniam ergo fidelem ab infideli discedere, nec prohibet, nec iubet dominus, ideo vt non discedat, apostolus dicit, non dominus, habens vtiq; spiritum sanctum in quo dare posset vtile & fidele consilium. Quod vtiq; ideo monendum, non iubendum fuit, quia non tanto pondere prohibendi sunt homines, facere licita, quamuis non expediant: quāto pondere prohibentur illicita. Si autem alicubi Apostolus etiam illa quæ iubenda sunt, monere dignatur, hoc facit parcendo infirmitati, non præiudicando iussioni. Vnde si dixit, Non vt cōfundam vos hęc scribo, sed vt filios meos charissimos moneo, quid habet quæstionis vbi non ait, ego dico, non dominus? Item vbi ait, Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circūcidamini Christus vobis ni-

ij. Esdr.x.ix. G

H Quare Israelitæ iussi sūt mulieres alienigenas dimittere & quo pacto inducebant ad idololatria m. Leui.xiiij.

Infidelitas magna est fornicatio.

Fidelis h; verā pudicitiam cū infideli coniuge, & nō econuerso.

A

C

I.Cor.iiij.

Gal.v.

hil proderit: nunquid etiam hic dixit, Ego dico, non dominus? Non sunt itaq; ista similia: etiam illa quæ iubet dominus, non est indignum neq; contrarium, si eadem monet Apostolus. Monemus enim quos charos habemus, vt faciant domini præcepta vel iussa. Cum vero ait, Ego dico, non dominus, satis ostendit dominum non prohibere quod ipse prohibebat. Prohibuisset autem dominus si esset illicitum. Ergo secundum ea quæ diu supra diximus, multumq; versauimus, licitum erat per iustitiam, sed etiam licitum non erat faciendũ ꝓpter liberi beneuolentiam. B

Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis, per virũ fidelem. Alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.

Sanctificatus est enim, inquit, vir infidelis in vxore, ⁊ sanctificata est mulier infidelis in fratre. Credo, iam prouenerat, vt non nullæ fœminæ per viros fideles, ⁊ viri per vxores fideles in fidem venirent. Et quamuis non dicens nomina, exemplis tamen hortatus est ad confirmandum consiliũ suũ. Deinde sequitur. Alioquin filij vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. Iã enim erant paruuli christiani, qui siue auctore vno ex parentibus, siue vtroq; cõsentiente sanctificati erãt. Qđ nõ fieret, si vno credẽte dissociaretur cõiugiũ, ⁊ nõ tolerаretur infidelitas cõiugis vsq; ad oportunitatẽ credẽdi. Hoc est ergo cõsiliũ eius, cui credo dictũ esse, Si qd supererogaueris rediẽs reddã tibi. Ex lib. de sermone dñi'l mõte. i.

Lucæ. x.

Quod aũt Apostolus cum fideles moneret vt se ab infidelibus coniugibus non disiungerent, Sanctificatus est enim vir infidelis in vxore, ⁊ sanctificata est mulier infidelis in fratre, alioquin filij vestri immundi essent nũc autem sancti sunt: aut si accipiendum est quod exempla iam præcesserant ⁊ virorum quos vxores ⁊ fœminarũ quas mariti lucrifecerant Christo, ⁊ paruulorũ ad quos faciendos Christianos voluntas christiana etiam vnius parentis euicerat: aut si (quod ⁊ magis apostoli verba videntur sonare, ⁊ quodammodo cogere) aliqua illic intelligenda est sanctificatio, qua sanctificabantur vir⁹ vel mulier infidelis in coniuge fideli⁹, ⁊ qua sancti nascebantur filij fidelium, siue quia in menstruo cruore mulieris a concubitu cõtinebat quicunq; vir vel fœmina id in lege didicerat (nam hoc Hiezechiel inter illa præcepta ponit, quæ non figurate accipienda sunt) siue propter aliam quilibet, quę ibi aperte proposita nõ est, ex ipsa necessitudine cõiugiorũ atq; filiorũ sanctitatis aspergine; illud tñ sine dubitatione tenẽdũ est, q̃cũq; illa sanctificatio sit nõ valere ad Christianos faciẽdos atq; ad dimittẽda peccata, nisi christiana ⁊ ecclesiastica institutiõe ⁊ sacramentis efficiantur fideles. Nã nec cõiuges infideles, q̃; Ex lib. ad Marcellinum. iij. D

Sanctificatio q̃dam in matrimonio fideliũ.

libet ſanctis ⁊ iuſtis coniugibus adhærant, ab iniquitate mundantur, quæ a regno dei ſeparatos, in damnationem venire compellit, nec paruuli de quibuſlibet ſanctis iuſtiſq; procreati, originalis peccati reatu abſoluuntur niſi in Chriſto fuerint baptizati. Pro quibus tanto impenſius loqui debemus, quanto pro ſeipſis minus poſſunt. ¶ Alioquin filij veſtri immundi eſſent. nũc autem ſancti ſunt. Non vnius modi eſt ſanctificatio: nam ⁊ catechumenos ſecundum quendam modum ſuum per ſignum Chriſti, ⁊ orationem manus impoſitionis, puto ſanctificari: ⁊ quod accipiunt quamuis non ſit corpus Chriſti, ſanctum ⁊ tamen, ⁊ ſanctius quam cibi quibus alimur, quoniam ſacramentum eſt. Verum ⁊ ipſos cibos, quibus ad neceſſitatem ſuſtentandæ vitæ huius alimur, ſanctificari idem Apoſtolus dixit per verbum Dei ⁊ orationem qua oremus vtiq; noſtra corpuſcula refecturi. Sicut ergo iſta ciborum ſanctificatio non efficit vt quod in eos intrauerit nõ in ventrem vadat, ⁊ in ſeceſſum mittatur per corruptionem, qua omnia terrena ſoluuntur: vnde ⁊ ad aliam eſcam, quę non corrumpitur nos dominus exhortatur: Ita ſanctificatio catechumini, ſi non fuerit baptizatus, non ei valet ad intrandum regnum cœlorum, aut ad peccatorum remiſſionem. Ac per hoc ⁊ illa ſanctificatio cuiuſcunq; modi, quam in filijs dfielium eſſe dixit apoſtolus, ad iſtam de baptiſmo, ⁊ de peccati origine, vel remiſſione queſtionem omnino non pertinet. Nam ⁊ coniuges infideles, in coniugibus fidelibus ſanctificari dicit, eo ipſo loco ita loquens, Sanctificatur enim vir infidelis in vxore, ⁊ ſanctificatur mulier infidelis in fratre. Alioquin filij veſtri immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt.

Ex lib. de baptiſmo paruulorũ

D

I.Tim.iiij.

E

¶ Non opinor, quod quiſquam tam infideliter intelligit, quomodolibet in his verbis intelligat, vt ob hoc exiſtimet etiam maritum non chriſtianum, chriſtianum, quia vxor eius fuerit chriſtiana, neq; iam baptizari oportere, ⁊ ad peccatorum remiſſionem perueniſſe, ⁊ in regnum cœlorum eſſe intraturum, quia ſanctificatus dictus eſt in vxore.

Ex lib. ad Marcellinum.iij.

Quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat: non eſt enim ſeruituti ſubiectus frater, aut ſoror in eiuſmodi, in pace autem vocauit vos deus.

Ex lib. de fide ⁊ operibus.

IDeſt vt propter fidem Chriſti etiam ipſa vxor legitima ſocietate coniuncta, ſine vlla culpa relinquatur, ſi cum viro chriſtiano propter hoc, quia chriſtianus eſt permanere noluerit. Eo autem modo illam rectiſſime dimitti, ſi viro ſuo dicat, non ero vxor tua niſi mihi de latrocinio diuitias congeras, aut niſi lenocinia ſolita quibus noſtras domũ tranſigebas, & chriſtianus exerceas, aut ſi quid aliud vel facinoroſus vel flagitioſus in viro nouerat, quo delectata, vel libidinẽ explebat, vel facilem victum

F

habebat, vel etiam incedebat ornatior. Tunc enim ille cui vxor hoc dicit, si veraciter egit poenitentiã ab operibus mortuis, quando accessit ad baptismum, habetq; in fundamento fidem quae per dilectionem operatur, proculdubio plus tenebitur amore diuinae gratiae, quam carnis vxoriae, & membrum quod eum scandalizat fortiter amputat. ¶ Qđ si infidelis discedit, discedat. Nõ est enim seruituti subiectus frater aut soror in einsmodi Id est, si infidelis noluerit esse cũ coniuge fideli, hic agnoscat fidelis suam libertatem, ne ita se subiectum putet seruituti, vt ipsam dimittat fidem, ne coniugem amittat infidelem. ¶ Diuisa a nobis, nobiscum caput confitentes, & a corpore separati, doleamus illos fratres tanquam nostros. Velint nolint fratres nostr. sunt. Tunc esse desinent fratres nostri, si destiterint dicere. Pater noster. Dixit de quibusdam propheta, His qui dicunt vobis. non estis fratres nostri, dicite, fratres nostri estis. Circumspicite de quibus hoc dicere potuerit. Nunquid de paganis? Non. Neq; enim eos dicimus fratres nostros secundum scripturas & ecclesiasticum morem loquendi. Nunquid de Iudaeis qui in Christum non crediderunt? Legite Apostolum, & videte quia fratres quando dicit Apostolus sine aliquo additamento, non vult intelligi nisi Christianos. Non est autem subiectus, inquit, frater aut sorori in huiusmodi. Cum diceret de coniugio fratrem & sororem, dixit christianum vel christianam. Item dicit, Tu autem, quid iudicas fratrem tuũ? Aut, Tu quid spernis fratrem tuum? Et alio loco, Vos autem, inquit, iniquitatem facitis & fraudatis, & hoc fratres. Isti ergo qui dicunt, Non estis fratres nostri, Paganos non dicunt. Ideo enim & rebaptizare nos volunt, dicentes nos non habere quod dant. Vnde consequens est error ipsorum, vt negent nos, fratres suos esse. Sed quare nobis dixit propheta, Vos dicite illis, fratres nostri estis? Nisi quia nos in eis agnoscimus quod non repetimus. Illi ergo non agnoscendo baptismum nostrum negant se fratres: nos autem non repetendo ipsorum, sed agnoscendo non ipsorum, dicimus eis, fratres nostri estis.

Ex lib. ad con/sulta Hilarij.

Libertas fidelis in vaetia.

ps. xxxiij.

Pagani nõ dicuntur fratres nostri.

G

Roma. xiiij.

Supra. vi.

Vnde enim scis mulier, si virum saluum facies? aut vnde scis vir, si mulierem saluam facies? nisi sicut vnicuiq; diuisit dominus Vnumquenq; sicut vocauit deus ita ambulet.

Ephe. iiij.

H

Reddit enim rationem cur fieri non expediat, quamuis liceat, Vnde enim scis (inquit) mulier si virum saluum facies, aut vnde scis vir, si vxorem saluam facies? Cum enim spiritus dixisse, Sanctificatus est enim vir infidelis in vxore, & sanctificata est mulier infidelis in fratre, idest in Christiano: Alioquin filij vestri, inquit, immundi essent. nunc autem

Ex libro ad pollentium. i.

potes fieri liber, magis vtere. Qui enim in domino vocatus est seruus, libertus est domini, Similiter qui Supra. vi.
liber vocatus est, seruus est Christi. Pretio empti estis ij. Pet. i.
nolite fieri serui hominum. Vnusquisq; in quo vocatus est frater, in hoc permaneat apud deum.

¶ Hoc enim ad eas consuetudines vel conditiones vitæ retulit q̃ Item in eadē:
nihil obsunt fidei bonisq; moribus. Non enim si etiam latro erat Consuetudo.
quisq; cum vocatus est, debet in latrocinio permanere.

De virginibus autem præceptum domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a domino, vt sim fidelis.

C

Non vt hoc consilium alienum existimemus a domino. Ex libro ad
Cum continuo sequatur & dicat, Tanquam misericordiā pollentium.
consecutus a domino, vt fidelis essem. Secundum ergo deum dat consilium fidele, in eo spiritu de quo ait, Puto autem q & ego spiritum dei habeo. Veruntamen aliud est domini iubentis imperium, aliud conserui secundum misericordiam charitatis quæ illi est a domino inspirata, atq; donata, fidele consilium. Ibi aliud facere non licet, hic autem licet: ita sane, vt ipsum licitum partim quidem expediat, partim vero non expediat. Expedit tunc quando non solum per iustitiam quæ coram deo est, permittitur, sed etiam hominibus nullum ex hoc impedimentum salutis infertur. Velut cum dat consilium non nubendi apostolus virginibus, vnde præceptū domini se non habere testatur: licet aliud facere, idest nubere, & minus quidem continentiæ bonum tamen tenere nuptiarum: ipsumq; licitum etiam expedit, quoniam in vetita & illicita ruituram carnis infirmitatem sic expedit honestate nubendi, vt neminem cogat: quamuis expediret, magisq; honestum esset, si virgo consilium, quo præceptum eam non compellit, Q̄ n̄ quod licitum
arriperet. Tunc autem non expedit id quod licitum est, quando est, nō expedit
permittitur quidem, sed vsus ipsius potestatis aliis infert impedi- D
mentum salutis, sicut est discessio coniugis fidelis ab infideli: quā non prohibet dominus præcepto legis, quia coram illo iniusta Discedens infi-
non est, sed prohibet Apostolus consilio charitatis, quia infideli- delis a fideli nō
bus affert impedimentum salutis, non solum quia perniciosissi- pt alterā ducere
me scandalizantur offensi, verum etiam quia in alia coniugia cū ceciderint viuentibus eis a quibus dimittuntur, adulterinis nexibus colligati, difficillime resoluuntur.

¶ Maior amor, imposuit maius onus virginibus. Quod licebat Ex sermone de
noluerunt, vt plus placerēt ei cui se deuouerūt. Ambierūt illi ī ma- verbis aposto-
iorē pulchritudinē cordis sui. Quid iubes? tanq̃; dicerēt, ad iubes? li. xcij.
ne adulteræ simus, hoc fecimus? Amido te, plus facimus q̃; iubes. De

virgin bus (ait Apostolus) præceptum domini nō habeo. Ergo hoc quare faciunt? Consilium autem do. Illæ autem amantes, quibus terrenæ nuptiæ viluerunt, quæ terrenos amplexus non desideraue runt, vsqueadeo acceptauerunt præceptum, vt non recusarent con silium: vt plus placerent plus se ornauerunt. Corporis enim hu ius, id est exterioris hominis ornamenta, quanto amplius appetū tur, tanto sunt interioris maiora detrimenta: quanto autē minus appetuntur, ornamenta exterioris hominis, tanto magis moribus pulchris homo interior adornatur. Vnde dicit Apostolus. Ornan tes se, non intortis crinibus. Cum enim dixisset, Ornantes se, ne quid aliud a carnalibus, quam visibilia ista ornamenta putarent, continuo tulit cogitationi, quod cupiditas inquirebat. Non, inquit, in tortis crinibus, neqȝ auro, vel margaritis, vel veste preciosa, sed ille absconditus cordis homo, qui est ante deum diues. Neqȝ enim deus diuitias daret exteriori homini, & inopes relinqueret interio rem. Dedit inuisibili diuitias inuisibiles, & inuisibilem ornauit in uisibiliter. His ornamentis studentes dei puellæ sanctæ virgines, nec quod licebat appetiuerunt, nec quod cogebantur cōsenserūt. Multæ enim etiam parentum suorum contrarios conatus ignitæ superno amore superauerunt. Iratus est pater, plorauit mater. Nō curauit illa cui ante oculos versabatur speciosus forma præ filijs hominum. Et quippe se ornari desiderauit, vt tota eius curam gere ret. Quia quæ nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo pla ceat viro: Quæ autem innupta est, cogitat quæ sunt dei, quomo do placeat deo. Videte quid sit amare. Non dixit, cogitat ne dam netur a deo. Adhuc enim iste timor seruilis est, custos quidem ma lorum, vt abstineant a malis, & abstinendo digni sint ad se admit tere charitatem. Sed illæ non cogitant quemadmodum non pu niantur a deo, sed quomodo placeant deo pulchritudine interio re, decore occulti hominis, decore cordis, vbi illius oculis nudæ sunt. Nudæ intus, non foris. Integræ & intus & foris. Vel virgines doceant coniugatos & coniugatas non ire in adulterium. Illi fa ciunt plus quam licet: istæ non faciunt quod licet.

Appetitus ornamenti corporis est detrimentum interioris hominis

E

I. Timo. iij.

Inuisibilis diuitiæ & ornatus sunt inuisibiles.

Psal. xliiij.

Timor seruilis custos malorum preparat ad charitatem.

F

¶ Misericordiam (inquit) consecutus sum vt fidelis essem. Non ait, quia fidelis eram. Fideli ergo datur quidem, sed data est etiam vt esset fidelis.

Ex lib. de prędestinatione sctorū

¶ Quatuor enim retributiones sunt. Aut mala pro malis retri buuntur, sicut deus ignem æternum retributurus est impijs: aut bona pro bonis, sicut regnum æternum retributurus est iustis: aut bona pro malis, sicut Christus per gratiam iustificat impium: aut mala pro bonis, sicut Iudas per malitiam persecutus est Chri stum. Harum quatuor retributionum, duæ priores pertinent ad iustitiam, vt retribuantur mala pro malis, bona pro bonis: tertia pertinet ad misericordiam, vt retribuantur bona pro malis: quar tam deus nescit. Nulli enim malum pro bono retribuit. Hæc

Ex tracta. ps. cxviij.

Quatuor genera retributionum

autem, quam tertio loco posui, imprimis est necessaria. Nisi enim Deus retribueret bona pro malis, nullo modo essent quibus retribueret bona pro bonis. Vide illum Saulum postea Paulum. Nō ex operibus (inquit) iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundū suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. Et iterum, Qui prius fui blasphemus, & persecutor, & iniurius: sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate mea. Et iterum, Consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a domino, vt fidelis essem. Hoc est, vt viuerem, quia iustus ex fide viuit. Mortuus ergo erat prius per suam iniustitiam, ante quæ viueret per Dei gratiam. Ipsam porro suam mortem sic confitetur. Adueniente autem, inquit, mandato, peccatum reuixit, ego autem mortuus sum: & inuentum est mihi mandatum qđ erat in vitam, hoc esset in mortem. Retribuit ergo illi Deus bonum pro malo, hoc est vitam pro morte. Titum.iij. Roma.i. Roma.vij.

Existimo ergo hoc bonum esse propter instantē necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse.

DIcit nobis euangelium. Obseruate nouissimum diem: dies venturum. Diem aduentus filij hominis. Quia ille malo in. uentus est, qui modo securi sunt, ideo quia peruerse securi sunt. Securi sunt enim in voluptatibus seculi, cum debuerent esse securi donatis cupiditatibus seculi. Iam vtiq3 illi vitæ nos præparauit Apostolus in his verbis. Ex tract. in psal. xlvij. Securi in voluptatibus male habebunt in iudicio.

¶ Vnde enim magnum, magniq́; honoris meriti misit oculi Dei fidelis & pia virgineitas habet, nisi quia isto iam tempore continendi ab amplexu, cum omnibus gentibus ad implendum sanctorum numerum largissima suppetat copia, percipiendæ sordidæ voluptatis libido non sibi vindicat, quod iam sufficientiæ prolis necessitudo non postulat. Et Ex libr. Genesi ad literam.ix. Pia virginitas magnū hȝ meritum. Matth.v. Mar.x.

Alligatus es vxori? noli quærere solutionem. Solutus es ab vxore? noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem, non peccasti: & si nupserit virgo, non peccauit. Tribulationem tamen carnis habebūt huiusmodi. Ego autem vobis parco.

NIhil ergo expedit qđ illicitū est, & nihil qđ phibet dñs licitū est. Quæ aūt nullo constringentis dñi imperio in ptate o. nussa sunt, in his audiat apl' in spū scō monens, & consulens, vt vel meliora capiant, vel ea q̄ non expediunt caueant tur. Ibi audiat, dicens. Præceptū dñi non habeo, consilium aūt do. Et ego dico non dominus. Ibi, si meliora elegerit, qui audit, Solutus es ab vxore, non quæras vxorem. Quia & si acceperit vxorem, non peccat. Ibi virgo non nubat. Qui aūt non dat nup. sic melius facit, De libro ad Pollentium.

& qui dat nuptum bene facit. Ibi beatior fit mulier sic permanendo, quam mortuo viro suo in parte hs cui vult nubere in domino.

Hoc itaque dico fratres, tempus breue est. Reliquum est vt & qui habent vxores, tanquam non habentes sint: & qui flent, tanquam non flentes: & qui gaudent, tanquam non gaudentes: & qui emunt, tanquam nõ possidentes: & qui vtũtur hoc mũdo, tanq̃ nõ vtãtur.

Ex tract. ps. cxlvij.

Qui gaudium totum suum, totam fœlicitatem suam cõstituit in manducando, & bibendo, vxorem ducendo, emendo, vendendo, vtendo mundo isto, sine sollicitudine est & talis, sed præter arcam, væ illi a diluuio. Quisquis autem siue manducat, siue bibit, siue aliud quid agit, omnia in gloriam dei facit, & si aliqua tristitia est de rebus secularibus, sic flet vt intus spe gaudeat, & si aliqua lætitia est in rebus secularibus, sic gaudet vt & intus spiritaliter timeat, nec donat se corrumpendum fœlicitati, nec se dat aduersitati frangendũ. Hoc est enim flere tanq̃ non flentem, & gaudere tanq̃ non gaudentem. Quisquis & si habet vxorem, eiusq; infirmitati compatiens reddit, non exigit debitum, aut si propter propriam infirmitatem duxit vxorem, plangens potius, quia sine vxore esse non potuit, quam gaudens quia duxit: quisquis vendit quod nouit quia & si maneret, beatum non faceret: quisquis quod emit nouit quia transiet, & de ijs omnibus & si abundantibus, & si circũfluentibus, non præsumit, facitq; ex eo quod hs misericordiam cum eo qui non hs, vt & ipse accipiat ab illo qui omnia habet: quisquis talis est, securus expectat diem nouissimum. Non ergo timeat venturum diem, sed speret & desideret. Non enim veniet illi ad inferendas pœnas, sed ad finiẽdas molestias.

Secularis lætitia téperãda est spiritali timore

Quid sit flere tanquã nõ flẽte. B

Ex libro de sermone domini in monte. I.

¶ Beatiora sane coniugia iudicanda sunt, quæ siue filijs procreatis, siue etiam ista terrena prole contempta continentiam inter se pari consensu seruare potuerint: quia neq; contra illud præceptum fit, quo dominus dimitti coniugem vetat: non. n. dimittit qui cum ea non carnaliter, sed spiritaliter viuit: & illud seruatur quod per apostolum dicitur, Reliquum est vt qui habent vxores, tanquam non habentes sint.

Ex epistola ad Bonifaciũ comitem. I. ps. xxxiij. C

¶ Si vir fortis es, vince cupiditates, quibus iste diligitur mũdus. Ora fortiter, & dic deo quod habes in psalmo, De necessitatibus meis erue me. Ipse te exaudiet, vt interiores & inuisibiles hostes, idest ipsas cupiditates inuisibiliter, & spiritaliter vincas, & sic vtaris hoc mundo tanq̃ non vtens, vt ex bonis eius bona facias, nõ malus fias. Quia & ipsa bona sunt, nec dantur hominibus nisi ab illo qui habet omnium cœlestium & terrestrium potestatem. Sed ne putent mala: dant & bonis: ne putent magna, vel summa bona dant & malis. Itẽq; auferũtur ista & bonis vt probentur, & ma-

Quare bona téporalia dantur tã bonis quam malis, & illis auferuntur.

lis vt crucientur. Quis enim nesciat? quis ita sit stultus vt non videat, quod salus huius mortalis corporis, & membrorum corruptibilium virtus, & victoria de hominibus inimicis, & honor atque potentia temporalis, & cætera istiusmodi bona terrena, & bonis dentur & malis, & bonis auferantur & malis? Salus vero animæ cum immortalitate corporis, virtusque iustitiæ, & victoria de cupiditatibus inimicis, & gloria & honor & pax in æternum, non dentur nisi bonis? Ista ergo dilige, ista concupisce, ista modis omnibus quære. Propter hæc acquirenda & obtinenda fac eleemosynas, funde orationes, exerce ieiunia, quantum sine læsione tui corporis potes. Bona vero illa terrena noli diligere, quantalibet tibi abundent, sic eis vtere, vt bona multa ex illis, nullum autem malum facias propter illa. Omnia quippe talia peribunt, sed bona opera non pereunt, etiam quæ de bonis pereuntibus fiunt. Quō vtēdū sit bonis tēpalibus D

Præterit enim figura huius mundi. Volo autē vos sine sollicitudine esse. Qui sine vxore est, sollicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat deo. Qui autē cum vxore est, sollicitus est q̄ sunt mundi, quomodo placeat vxori, diuisa sunt hæc duo, mulier & virgo.

Peracto quippe iudicio, tunc esse desinet hoc cœlum, & hæc terra, quando incipiet esse cœlum nouum, & terra noua. Mutatione namque rerum non omnimodo interitu transibit hic mundus. Vnde & Apostolus dicit, Præterit enim figura huius mundi. Volo autem vos sine sollicitudine esse. Figura ergo præterit non natura. Iudicatis quippe iis, qui non sunt scripti in libro vitæ, & in æternum ignem missis, tunc figura huius mundi mundanorum ignium conflagratione præteribit, sicut factum est mundanarum aquarum inundatione diluuium. Illa vtique (vt dixi) conflagratione mundana, elementorum corruptibilium qualitates, quæ corporibus nostris corruptibilibus congruebant, ardendo penitus interibunt, atque ipsa substantia eas qualitates habebit quæ corporibus immortalibus mirabili mutatione conueniat vt scilicet mundus in melius innouatus apte accommodatur hominibus etiam in melius carne innouatis. Ex lib. de ciuitate dei. xx. Apoca. xxi. E

Virgo cogitat quæ domini sunt, vt sit sancta corpore, & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.

Quod de innuptis dixit, Vt sit sancta corpore & spiritu, nō sic accipiendum est quasi nupta fidelis, & casta, & secundū scripturas subdita viro nō sit sancta & corpe, sed tm̄mō spū. Fieri. n. nō pōt vt sāctificato spū nō sctm̄ sit & corpus, quo sctificatus vtit̄ spūs. Sed ne cuiq; nos potius argumētari, q̄ hoc Ex libr. de sctā viduitate, ad Iulianam. Sāctificato spū non pōt corpus non esse sanctū.

I. Petri. iij. diuino eloquio probare videamur, quoniam Petrus saram commemoraturus, sanctæ, inquit, mulieres tantummodo, non ait & corpore, illud eiusdem Pauli consideremus, vbi prohibens fornicationes ait, Nescitis quia corpora vestra membra sunt Christi?

I. Cor. vi. Tollens ergo membra Christi faciam meretricis? Absit. Ergo audeat aliquid dicere membra Christi sancta non esse? Aut vero, audeat a membris Christi, fidelium coniugatarum corpora separare? Vnde etiam paulo post ait, Corpus vestrum templum in vobis est spiritus sancti quem habetis a deo, & non estis vestri. Empti enim estis pretio magno. Corpus fidelium, & membra Christi esse

F dixit, & sancti spiritus templum: vbi profecto vtriusque sexus fideles intelliguntur. Ibi ergo sunt nuptæ, ibi & innuptæ: sed distinctæ meritis, tanquam membris membra prælata: quorum tamen neutra sunt a corpore separata. De innuptis itaque loquens (vt sit sancta corpore & spiritu) ampliorem innuptarum & in corpore, & in spiritu sanctificationem intelligi voluit, non corpus nuptiarum omni sanctificatione priuauit. Disce itaque bonum tuum. Immo memento quod didicisti bonum tuum plus laudari, quia est aliud bonum quo sit hoc melius: quam si aliter hoc bonum esse non posset, nisi illud

Mēbra se inuicē honorant malum esset, aut omnino non esset. Habent oculi in corpore magnum honorem, sed minorem haberent si soli essent, & alia minoris honoris membra non essent. In cœlo ipso, sua luce sol lunam superat, non vituperat: & stella a stella differt in gloria, non dissidet in superbia. Ideo fecit deus omnia, & ecce bona valde. Non ob aliud, nisi quia omnia. Nam & per singula opera dicebatur. Vidit

Leui. xi. deus quia bonum est. Vbi autem omnia nominata sunt, additum est valde, & dictum est, Vidit deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde. Membra enim quędam meliora singula, quam alia singula, sed meliora simul omnia quam quælibet singula. Christi itaque

G doctrina sana in eius corpore sanam te faciat per eius gratiam: vt id quod alijs melius habes in corpore & spiritu, idem ipse spiritus tuus qui corpori dominatur, nec extollat insolenter, nec discernat

Ex eodem lib. inscienter. ¶ Quæ innupta est inquit, sollicita est ea quæ sunt domini, vt sit sancta & corpore & spiritu, quæ autem nupta est, sollicita est quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Non ait sollicita est quæ sunt mundi vt sancta non sit, sed certe minor est diuina sanctitas ex ea parte curarum qua mundana cogitatur voluptas. Quicquid itaque intentionis animi etiam in his rebus impenderetur

Tanto quis est beatior quāto plus placet deo. Ps. xliiij. quibus placendum esset, viro, colligere quodammodo & redigere debet innupta Christiana in eam intentionem qua placendum est domino. Et vide cui placeat quæ domino placet: & vtique tanto est beatior quanto ei plus placet. Quanto autem magis cogitat ea quæ sunt mundi, tanto minus placet. Placere itaque tota intentione specioso forma præ filijs hominum. Eius enim gratia illi placetis, quæ diffusa est in labijs eius. Placete illi ea quoque pte

cogitationis,quæ occuparetur mundo,vt placeretur viro. Placete illi qui displicuit mundo,vt placentes ei liberemini ex mundo. Hunc enim speciosum forma præ filijs hominum, viderunt homines in cruce passionis,& non habuit speciem neq; decorem,sed facies eius abiecta,& deformis positio eius. Ex hac tamen deformitate redemptoris nostri manauit pretium decoris vestri,sed decoris interioris. Omnis enim pulchritudo filiæ regis,intrinsecus. Hac pulchritudine illi placete:hanc pulchritudinem studiosa cura & sollicita cogitatione componite. Non amat ille fallaciarum fucos,veris veritas delectatur,& ille(si quod legistis cognoscitis) veritas vocatur. Ego sum,inquit,via & veritas,& vita. Currite ad illum per illum. Placete illi ex illo. Viuite in illo,cum illo,de illo, Affectibus veris & sanctissima castitate,a viro tali amate amari.

B Ex deformitate redẽptoris manauit decor animarum. Ioan. xiiij.

Porro hoc ad vtilitatem vestram dico,non vt laqueum vobis iniiciam,sed in id quod honestum est ac decorum sequamini,& adhæreatis domino absq; vlla distractione, & quod facultatem præbeat sine impedimento,dominum obsecrandi.

Non quia innuptarum bonum honestum dixit, ideo putare debemus turpe esse vinculum coniugale. Alioquin etiã primas nuptias condemnabimus,quas nec Cataphryges, nec Nouatiani,nec disertissimus eorum astipulator Tertullianus, turpes ausus est dicere:sed quemadmodum cum ait, Dico autem innuptis & viduis bonum esse illis si sic permanserint:vtiq; bonũ pro meliore posuit:quoniam omne quod bono comparatũ melius dicitur,etiam hoc procul dubio bonũ est. Nam quid est aliud quod ita dicitur melius,nisi quod magis bonum est? Nec ideo cõsequenter eum sensisse arbitramur malum si nupserint,quoniam dixit bonum esse illis si sic permanserint. Ita etiam cum ait, Sed ad id quod honestum est,non matrimonium turpe esse monstrauit,sed quod honestum erat honestius generalis honestatis nomine cõmendauit,quia honestius quid est nisi quod magis honestum est? magis autem honestum vtiq; honestum est. Aperte quippe declarauit hoc esse illo bono melius vbi ait,Qui dat nuptam,bene facit,& qui non dat,melius facit. Et hoc illo beato beatius, vbi ait, Beatior autem erit si sic permanserit. Sicut ergo bono melius, & beato beatius,sic honesto honestius est,quod honestum voluit appellare. Absit enim vt turpe sit. Vnde loquens beatus Petrus apostolus ait,Viri vxoribus vestris tanquam vasi infirmiori & subiecto tribuite honorem quasi cohæredibus gratiæ. Et illas alloquens subditas esse viris suis exemplo Saræ adhortatur. Nam sic quædam inquit,sanctæ mulieres que in deum sperabant,ornabant se,obsequentes viris suis,quomodo Sara obediebat Abrahæ,dominum

Ex lib. de sancta viduitate, ad Iulianam. Tertullianus astipulator Nouatianorum. A

Ostendit honestũ esse vinculũ coniugale.

I. Pet. iij.

illum vocans. Cuius factæ estis filiæ bene facientes, & non timentes vllam perturbationem.

Si quis autem turpem se videri existimat super virgine sua, quod sit superadulta. & ita oportet fieri, quod vult faciat. non peccat, si nubat.

Ex libro ad Pollentium

SI se non continet, nubat. Hac itaque conditione non continere permittitur, vt tamen nubat, Si ergo elegerit nubere, cogi non potest continere. Sic ergo ista incontinens compellitur nubere, vt possit quod non continet non esse damnabile. ¶ Nuptiarum igitur bonum semper est quidem bonum: sed in populo dei fuit aliquando legis obsequium, nunc est infirmitatis remedium, in quibusdam humanitatis solatium. Filiorum quippe procreationi operam dare, non canino more per vsum promiscuum fœminarum, sed honesto ordine coniugali, non est in homine improbandus effectus etiam, ipsam tamen laudabilius transcendit & vincit cœlestia cogitans animus Christianus. Sed quoniam, sicut ait dominus, non omnes capiunt verbum hoc, quæ potest capere capiat, quæ se non continet nubat, quæ non cœpit deliberet, quæ aggressa est perseueret, nulla aduersario detur occasio, nulla Christo subtrahetur oblatio.

Ex lib. ad Iulianam de sancta viduitate.

Nuptiæ sunt remediũ caninæ infirmitatis

Matth. 19.

C

Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habet suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare virginẽ suam, bene facit.

Ex lib. quæstionũ numeri ca. lvij.

VIdetur apostolus de patre loqui cum dicit, Seruet virginẽ suam, & det nuptum virginem suam, & cætera hoc modo. Vbi nonnulli intellexerunt virginem suam, virginitatem suam. Nulla tamen hoc simili scripturam locutione demõstrant, cum sit inusitatissima. ¶ Sæpe autem accidit vt quisquis in meliore gradu spiritalis vitæ vel est, vel esse se putat, figurate dicta esse arbitretur quæ in inferioribus gradibus præcipiuntur, vt (verbi gratia) si cœlibem amplexus est vitam, & se castrauit propter regnum cœlorum, quicquid de vxore diligenda & regenda sancti libri præcipiunt, nõ proprie, sed traslate accepi oportere commendat. Et quisquis statuit seruare innuptam virginem suam, tanquam figuratam locutionem conetur interpretari, quia dictũ est, Trade filiã tuã, & grande opus pfeceris. Erit igitur etiam hoc in obseruationibus intelligẽdarũ scripturarũ, vt sciamus alia oĩbus cõmuniter pcipi, alia singulis qbusq; generibus personarum, vt non solum ad vniuersum statum valetudinis, sed & ad suam cuiusq; membri ppriam infirmitatẽ medicina pertineat. In suo quippe genere curandum est qđ ad melius genus non põt erigi.

Ex libro de doctrina Christiana.

Eccle. vij.

D

Alia omnibus cõiter pcipiuntur, alia singulis generibus

Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit, & qui non iungit, melius facit.

IN his duabus causis vna de nubendo, vel non nubendo, altera de infideli coniuge dimittendo, vel non dimittendo, aliquid simile est in verbis Apostoli, aliquid dissimile. Simile quidem illud: quod & ibi dicit, Præceptum domini nõ habeo, cõsilium autẽ do. Et hic dicit, Ego dico, nõ dñs. Quale est em̃, Praeceptum domini nõ habeo, tale est, Non dicit dominus. Et quale est, Consilium do, tale est, Ego dico. Illud autem dissimile est, quia de nubendo & non nubendo potest dici hoc bene fieri, illud melius, quoniam vtrunq; expedit: minus hoc, maius illud. At vero de cõiuge infideli dimittendo, vel non dimittendo: quoniam vnum horum non expedit, aliud expedit, dici non oportet, qui dimittit, benefacit: & qui non dimittit, melius facit. sed dici oportet, Non dimittat, & non dimittat, quia & si licet, non expedit. Si ergo possumus dicere, melius esse infidelem coniugem nõ dimittere, quãuis liceat & dimittere: quẽadmodũ recte dicimus, melius esse quod & licet, & expedit, quam id quod licet nec expedit. ❡ Sicut autem bono male vti malũ est, sic malo bene vti bonum est. Duo igitur hæc bonum & malum, & alia duo vsus bonus, & vsus malus, sibimet adiuncta quatuor differentias faciunt: Bene vtitur bono continentiam dedicans deo. Male vtitur bono continentiam dedicans idolo. Male vtitur malo concupiscentiam relaxans adulterio: Bene vtitur malo cõcupiscentiam restringens connubio. Sicut ergo melius est bene vti bono, quã bene vti malo, cum sit vtrunq; bonum: ita qui dat nuptum virginem suam bene facit, & qui non dat nuptum melius facit.

Ex libro ad Pollentium.

B Ex libro de baptismo paruulorum.

Mulier alligata est, quãto tp̃e vir eius viuit. Qđ si dormierit vir eius liberta ẽ, cui vult nubat, tãtũ ĩ dño Beatior aũt erit si sic p̃mãserit, scd̃m meũ cõsilium.

Rom. vii.

SAtis ostẽdit beatã esse in dño, etiã post mortẽ viri, iterũ nubentem fidelem, sed in eodẽ domino viduam beatiorẽ. Hęc est vt scripturarum nõ tm̃ verbis, verũetiã exemplis loquar beatã esse Ruth, sed Annã beatiorẽ. Quapropter hoc primũ oportet vt noueris, bono quod elegisti nõ dãnari secundas nuptias, sed inferius honorari. Nã sicut bonũ sanctæ virginitatis qđ elegit filia tua, nõ dãnat vnas nuptias tuas, sic nec viduitas tua cuiusq; secundas. Hinc. n. maxime Cathaphrygarũ, & Nouatianorũ hęreses tumuerũt, quas buccis sonãtibus nõ sapiẽtibus etiã Tertulianus inflauit, dũ secundas nuptias tãquã illicitas maledico dẽte cõcidit, quas oĩno licitas ap̃ls sobria mẽte concedit. Ab hac sanitate doctrinę nullius indocti nullius docti disputatione moueearis, nec ita

Ex lib. de sancta viduit. Secũdæ nuptię etiã beatæ sunt, is viduitas beatior.

F Cataphrygarũ hæresis.

extollas bonum tuum, vt quod malum non est tanquam malū
crimineris alienū: sed tanto magis gaude tuo bono, quanto ma-
gis vides non tantum illo debellari mala, sed quædam etiam bo-
na superari. Mala sunt enim adulterium, vel fornicatio. Ab ijs au-
tem illicitis valde longe est, quæ voti libertate se obstrinxit, & si-
bi etiam licita ne licerent non imperio legis, sed consilio castita-
tis effecit. Et bonum est pudicitia coniugalis, sed melius bonū est
continentia vidualis. Hoc ergo bonum boni illius summissione
honoratur, non illud bonum melioris huius laude damnatur. Nec
quia dixi Ruth beatam, Annam beatiorem (cum illa bis nupse-
rit, hæc vniuira cito viduata diu vixerit) continuo etiam te me-
G liorem putes esse quam Ruth. Alia quippe propheticis tempori-
bus sanctarum fœminarum dispensatio fuit, quas nubere obediē-
tia non concupiscentia compellabat, vt propagaretur populus dei
in quo promitterentur prophetæ Christi cum & ipse populus per
ea quæ in figura contingebant illis, siue in his qui scirent, siue in
illis qui illa nescirent, nihil aliud esset quam propheta Christi, ex
quo nasceretur etiam caro Christi. Proinde sancta Ruth cum se-
mē, quale illo tempore necessariū fuit in Israel, non haberet mor-
tuo viro quæsiuit alterum, de quo haberet. Hac itaqꝫ bis coniuga-
Luc.ij. ta ideo Anna vniuira beatior fuit, quia & prophetissa Christi esse
meruit. Quam credendum est etiam si filios nullos habuit (quod
quidem scriptura tacendo reliquit incertum) eo spiritu præuidis-
se Christum ex virgine proxime esse venturum, quo potuit agno-
scere & paruulum. Vnde merito etiam sine filijs, si tamen eos non
habuit, secundas nuptias recusauit, quia nouerat iam tempus esse,
quo Christus non officio pariendi, sed studio continendi, nec con-
iugalibus foetandis visceribus, sed castificandis vidualibus me-
lius seruiretur.

Ex libro de sancta viduit. ¶ Si vero etiam sciebat Ruth per suam carnem propagari semē
vnde Christus fuerat carnem habiturus, & huic scientiæ nubendo
exhibuit ministerium, non audeo iam dicere beatiorē fuisse An-
næ viduitatem quam illius fœcunditatem. Quia enim Christi cō-
H iugium dicuntur eligere quæ Christiana sanctitate non nubunt,
absit vt sanctarum viduarum iste sit sensus, vt Christus eis videat
quasi secundus maritus. Ipsum enim habebant, & antea quando vi-
ris suis subditæ seruiebant, non carnaliter, sed spiritaliter viro,
cui ecclesia ipsa, cuius membra sunt, coniunx est, quæ fidei, spei, &
charitatis integritate, non in solis virginibus sanctis, sed & in vi-
duis, & coniugatis fidelibus tota virgo est, Vniuersæ quippe eccle-
siæ (cuius illa omnia membra sunt) Apostolus dicit, Aptaui vos
ij.Cor.xj. vni viro, virginem castam exhibere Christo. Nouit autem ille vir-
ginem coniugem sine corruptione foetare, quem in ipsa etiā carne
potuit mater sine corruptione procreare. Quapropter a proposi-
to meliori lapsas si nupseris fœminas, plane non dubitaueris di-
cere,

cere; lapsus & ruinas a castitate sanctiore quae vouetur deo, adulteriis esse peiores. Si enim (quod nullo modo dubitandum est) ad offensionem Christi pertinet cum membrum eius fidem non seruat marito, quanto grauius offenditur cum illi ipsi nō seruatur fides in eo quod exigit oblatum, qui non exegerat offerendum? Cum enim quisq; non reddit, quod non imperio compulsus, sed consilio commonitus vouit, tanto magis fraudatio voti auget iniquitatem, quanto minus habeat vouendi necessitatem.

Malus peccatū est voti fractio quā ꝑuaricatio praecepti.

Ex eod. lib. A

¶ De tertijs, de quartis, & de vltra pluribus nuptijs, solent homines mouere questiones. Vnde vt breuiter respondeam, nec vllas nuptias debeo donare, nec eis verecundiam numerositatis auferre. Sed ne cuiquam breuitas huius responsionis meę forte displiceat, vberius disputantes reprehensores meus audire paratus sum. Fortassis enim afferat aliquam rationem, quare secundae nuptię non damnentur, tertię damnentur. Nam ego (sicut in exordio sermonis huius admonui) non audeo plus sapere quam oportet sapere. Quis enim sum qui putē definiendum, quod nec apostolum video definisse? Ait enim, Mulier alligata est quādiu vir eius viuit. Non dixit primus, aut secundus, aut tertius; aut quotus libet sed mulier (inquit) alligata est quandiu vir eius viuit. Si autē mortuus fuerit vir eius, liberata est, cui vult nubat, tantum in domino. Beatior autem erit si sic permanserit. Qui huic sententię (quātum ad hanc rem attinet) addi vel detrahi possit, ignoro. Deinde ipsum quoq; aplī ac nostrum magistrū & dñm audio Sadduceis respondentem, cum proposuissent mulierem non vniuiram, vel biuiram, sed si dici potest septiuiram, in resurrectione cuius futura esset vxor. Increpans enim eos ait, Erratis nescientes scripturas neq; virtutem dei. In resurrectione enim nec nubent, nec vxores ducent. Nō enim incipient mori, sed erunt aequales angelis dei. Eorum itaq; resurrectionem memorauit qui resurgent ad vitā, non qui resurgent ad poenam. Potuit ergo dicere, Erratis nescientes scripturas neq; virtutem dei. In illa enim resurrectione multinubę istae esse non possunt. Deinde addere, nec aliqua ibi nubit. Sed nec ipsam (vt videmus) tot maritorum mulierem vlla suae sententię significatione damnauit. Quapropter nec contra humanae verecundiae sensum audeo dicere, vt quotiens voluerit viris mortuis nubat foemina, nec ex meo corde praeter scripturę sacrę auctoritatē quotaslibet nuptias audeo cōdēnare. Qđ aūt dico vniuirę viduę, hoc dico omni viduę. Beatior erit si sic permanserit.

Nec tertię nec quartae nuptiae damnatur quā quā nō sint sine verecundia.

Rom. vij.

Matth. xxij. B

Puto autem quod & ego spiritum Dei habeo.

Ex libro ad Pollentium.

CVm dixisset de muliere cuius vir mortuus fuerat, Beatior autem erit si sic permanserit secundum meum consilium ne quis hoc consilium tanquam humanū, & non diuinū

contemnendum putaret, adiecit. Puto autem quod & ego spiritum dei habeo. Proinde intelligendum est etiam ipsa quae non a domino iubentur, sed a sancto eius famulo vtiliter suadentur, eodé domino inspirante suaderi. Absit enim vt quisquam fidelium dixerit, quando suadet spiritus sanctus, non dominum suadere cum & ipse dominus sit, & inseparabilia sint opera trinitatis.

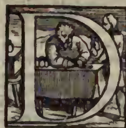
C
Ex tract. euágelio sed'm Ioan. xxvij. Ioan. xiiij.

¶ Si enim me sciretis, & patrem meum forsitan sciretis, ille qui omnia scit, quando dicit, forsitan, non dubitat, sed increpat. Attende enim quomó increpatiue dicatur ipsum forsitan, quod videtur esse verbum dubitationis. Sed dubitationis verbum est quú dicitur ab homine, ideo dubitante quia nesciente. Cum vero dicitur a deo verbum dubitationis, cum deum nihil vtiq; lateat, illa dubitatione arguitur infidelitas, non opinatur diuinitas. Homines de ijs rebus q̃s certas habent aliquádo increpatiue dubitát, idest verbum dubitationis ponunt, cum corde non dubitent. Velut si indigneris seruo tuo, & dicas. Contemnis me: considera, forsitan dominus tuus sum. Hinc & apostolus ad quosdam contemptores suos loquens ait, Puto autem quod & ego spiritum dei habeo. Qui dicit, puto, dubitare videtur. Sed ille increpabat nó dubitabat. Et ipse dominus Christus alio loco infidelitatem futuram generis humani increpans, Cum venerit, inquit, filius hominis putas inueniet fidem in terra?

Increpantes vt plurimú verbo dubitationis vtuntur.

Lucae, viij.

CAPVT .VIII.

E iis autem quae idolis sacrificantur, scimus quia omnes scientiam habemus.

D
Ex lib. sententi. Prosperi.

¶ Humilium virtus est de scientia nó gloriari, quia communis est omnibus sicut vsus lucis, ita participatio veritatis.

Scia inflat, charitas vero aedificat.

Ex lib. de gratia & lib. arbit. I. Ioan. iij.

NOn est mirum si lux lucet in tenebris, & tenebrae eam nó comprehendunt. In Ioanne lux dicit, Ecce qualem dilectionem dedit nobis pater vt filij dei vocemur & simus. Et in Pelagianis tenebrae dicunt, Dilectio nobis ex nobis est. Quá si veram, idest Christianam, dilectionem haberent, scirent & vñ haberent sicut & Apostolus sciebat qui dicebat, Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quae a Deo donata sunt nobis. Ioánes dicit, Deus dilectio est. Et Pelagiani etiam ipsum deum nó ex deo, sed a semetipsis habere se dicút. Et dú scientiam legis ex deo nobis esse fateátur, charitaté ex nobisipsis volunt. Nec audiunt Apl'm dicenté, Sciétia inflat, charitas aút aedificat. Quid est ineptius? Immo vero qd est amétius, & ab ipsa sanctitate charitatis alienius, quá cófiteri ex deo esse scientiam, q̃ sine charitate inflat, & ex nobis esse charitate

I. Cor. ij.

I. Ioan. iiij.

Cótra eos qui dicunt charitaté ex nobis esse.

quæ facit vt ſcientia inflare non poſſit? Item cum dicat apoſto- B
lus. Supereminentem ſcientiæ charitatẽ Chriſti, quid eſt inſanus Ephe. iij.
quam putare ex deo eſſe ſcientiam, quæ ſubdita eſt charitati, ⁊ ex
hominibus eſſe charitatem, quæ supereminet ſcientiæ? Fidem
autem veram ⁊ doctrinam ſanam ambas dicit eſſe ex deo, quia
ſcriptum eſt, A facie eius ſcientia ⁊ intellectus procedit. Et ſcriptũ
eſt, Charitas autem ex deo eſt. Et legimus ſpiritum ſcientiæ ⁊ pie- i. Ioan. iiij.
tatis: legimus ſpiritum veritatis, ⁊ charitatis, ⁊ continentiæ: ſed Charitas ma-
maius eſt donum charitatis quam ſcientia. Nam ſcientia quando ius donũ quã
eſt in homine, charitas eſt neceſſaria ne infletur. Charitas autem ſcientia.
non æmulatur, non agit perperam, non inflatur. i. Cor. xiij.

¶ Quid autem eſt pietas niſi dei cultus? ⁊ vnde ille colitur niſi Ex lib. ad Hie-
charitate? Charitas enim de corde puro ⁊ conſcientia bona, ⁊ fi- ronymũ ſcdo.
de non ficta, magna ⁊ vera virtus eſt: quia ipſa eſt finis præcepti. i. Tim. i.
Merito dicta eſt fortis ⁊ mors, ſiue quia nemo eam vincit ſicut
mortem, ſiue quia in hac vita vſq; ad mortem eſt menſura cha- Ioan. xv.
ritatis, ſicut dominus ait, Maiorem hic dilectionem nemo ha-
bet quam vt animam ſuam quis ponat pro amicis ſuis. Siue po-
tius, quia ſicut mors animam euellit a ſenſibus carnis, ſic chari- Charitati ſub-
tas a concupiſcentiis carnalibus. Huic ſubſeruit ſcientia cum eſt ſeruit ſcientia.
vtilis, nam ſine illa inflat. Quod vero illa ædificanda impleue- F
rit, nihil ibi iſta inane quod inflet, inueniet. Vtilem porro ſcien-
tiam definiendo monſtrauit, vbi cum dixiſſet, Ecce pietas eſt ſa-
pientia, continuo adiunxit, Abſtinere vero a malis, ſcientia eſt.

¶ Scientia inflat. Iam ergo debemus odiſſe ſcientiam? Abſit. Et
quid eſt, ſcientia inflat? Sola ſine charitate. Ideo adiunxit, Cha- Ex tract. euãge
ritas vero ædificat. Adde ergo ſcientiæ charitatem, ⁊ vtilis erit lio ſecundum
ſcientia, non per ſe, ſed per charitatem. Ioan. xxvij.

¶ Ipſa origo nominis dæmonum ſi diuinos intueamur libros
aliquid affert cognitione digniſſimum. Dæmones enim dicũtur Ex lib. de ciui-
(quoniam vocabulum græcum eſt) a ſcientia nominati. Apoſto- tate dei. ix.
lus autem ſpiritu ſancto locutus ait, Scientia inflat, charitas vero
ædificat. Quod recte aliter non intelligitur niſi ſcientia tunc pro-
deſſet cum charitas ineſt: ſine hac autem inflare, id eſt in ſuperbiã Dæmones a ſciẽ
inaniſſimæ quaſi ventoſitatis extollere. Eſt ergo in dæmonibus ſciẽ tia nominati.
tia ſine charitate: ⁊ ideo tam inflati, hoc eſt tam ſuperbi ſunt.

¶ Scientia (inquit Apoſtolus) inflat. Quid ergo? Scientiã fugere
debetis, ⁊ electuri eſtis nihil ſcire potius quã inflari? Vt quid vobis
loquimur ſi melior eſt ignorantia, quam ſcientia? Vt quid vobis Ex ſermone de
diſputamus, vt quid iſta diſtinguimus, vt quid quod noſtris admo verbis euang.
nemus, quod nõ noſtis inſerimus, ſi ſcientia cauẽda eſt ne inflet? G
Ergo amate ſcientiam, ſed anteponite charitatem. Scientia ſi ſo
la ſit inflat. Quia vero charitas ædificat, non permittit ſcientiã
inflari. Ibi ergo inflat ſcientia, vbi charitas non ædificat: vbi
autem ædificat, ſolidata eſt. Non eſt ibi inflatio vbi petra eſt fun-

Ad vitādā elationē Paulus habuit stimulū carnis. ij.Cor.xij.

damentum. Quantum autem tentat inflatio(hoc est elatio) vt propter hoc vitium etiam tantus ille apostolus appositum sibi esse diceret stimulum carnis angelum Satanæ a quo colaphizaretur Qui colaphizatur, caput eius tunditur ne erigatur, ꝛ ibi de scientia metus erat inflationis, hoc est elationis. Ait enim, In magnitudine reuelationum mearum ne extollar. Ibi ergo metuenda est elatio, vbi erat rerum magnarum reuelatio.

Ex li.x. de tri.iiij. Scientia sui ipsius, est pferēda scientiæ al tarū rerum a deo.

¶ Scientiam terrestrium, cœlestiumq́ꝫ rerum magni æstimare solet genus humanum. In quo profecto meliores sunt qui huic scientiæ præponunt nosse semetipsos. Laudabiliorq́ꝫ est animus cui nota est vel infirmitas sua, quam qui ea non respecta vias siderum scrutatur etiam cogniturus, aut quia iam cognitas tenet, ignorans ipse qua ingreditur ad salutem, ac firmitatem suam. Qui vero iam euigilauit in deum spiritus sancti calore excitatur atq́ꝫ in eius amore coram se viluit, ad eumq́ꝫ intrare volens nec valens, eoq́ꝫ sibi lucente attendit in se, inuenitq́ꝫ se, suamq́ꝫ ægritudinem illius munditiæ contemperari nō posse cognouit, flere dulce habet, ꝛ eum precari vt etiam atq́ꝫ etiam misereatur donec exuat totam miseriam, ꝛ precari cum fiducia iam gratuito

H

Qui addit sciētiā suā, addit dolorē peregrinationis, ex desiderio patriæ. Matt.vij. Ex tracta.ij.epi ad Ioan.

pignore salutis accepto, per eius vnicum saluatorem hominis ꝛ illuminatorem. Hunc ita agentem ac dolentem scientia non inflat, quia charitas ædificat. Præposuit enim scientiam scientiæ. Præposuit scire infirmitatem suam magis quam scire mūdi mœnia, fundamenta terrarum, ꝛ fastigia cœlorum. Et hanc apponendo scientiam, apposuit dolorem. Dolorem peregrinationis suæ ex desiderio patriæ suæ, ꝛ conditoris eius beati dei sui.

¶ Hæc omnia fratres quia cognouimus id quod a principio est, quia fortes sumus, quia cognouimus patrem, omnia ista quasi cognitionem commendant. charitatem non cōmendant. Si cognouimus, amemus. Nam cognitio sine charitate non saluos facit. Scientia inflat, charitas ędificat. Si confiteri vultis ꝛ nō amare incipitis dæmonibus similes esse. Confitebantur dæmones filiū dei, ꝛ dicebant, Quid nobis ꝛ tibi? ꝛ repellebantur. Confitemini ꝛ amplectimini. Illi enim timebāt de iniquitatibus suis, vos amate dimissorem iniquitatum vestrarum. Scientia inflat, charitas autem non æmulatur, non inflatur.

Matt.viij. Ex li.ij. ad.Ia. Scientia sit machina qua charitas assurgit.

¶ Sic itaq; adhibeatur scientia tanquam machina quædam per quam structura charitatis assurgat, quæ manet in æternum cum scientia destruetur: quæ ad finem charitatis adhibita, multum est vtilis: per se autem ipsa sine tali fine, non modo superflua est, sed etiam perniciosa probata est.

A

Si quis se existimat scire aliquid, nondum cognouit, quemadmodum oporteat eum scire. Si quis autem diligit deum, hic cognitus est ab eo.

NEscientes unde habeant quod sunt, stultæ virgines sunt: meritoq; foris erunt quia internæ affectum gratiæ non secum ferunt. Quando ergo tales reperetis, non tibi persuadeant in anitatem vasorum suorum, sed tu eis potius plenitudinem. Unde ait apostolus, Quisquis se putat aliquid scire, nondum scit quemadmodum oportet scire. Et mox ostendens qd dixerit, Quisquis autem, inquit, diligit deum, hic cognitus est ab eo. Nec sic dicere voluit cognouit illum, sed dicendo cognitus est, ab illo, expressius voluit commendare etiam hoc ab illo nobis esse, vt eum diligamus. Charitas enim dei diffunditur in cordibus nostris, non per nosipsos, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Necesse est autem vt parum diligat deum, qui nõ ab illo sed a seipso bonum arbitratur se effectum. Unde autem fieri potest vt talis non in seipso, sed in domino glorietur.

Ex lib. de gratia noui testamẽti.

Vñ dicitur stultæ virgines, & quare foris stãt.

Donũ dei est diligere deum

Rom. v.

De escis autem quæ idolis immolantur, scimus qa nihil est idolum in mundo.

B

Ex tract. contra Faustum. xvlij.

NEque enim vos paganos dicimus, aut schisma paganorum, sed habere cum eis quandam similitudinem, eo qđ multos colatis deos: verum vos eis esse longe deteriores quod illi ea colunt quæ sunt, sed pro dijs colenda sunt. Sunt eñ & idola, sed ad salutem nihil sunt: & qui colit arborem, non quidem arando, sed adorando, non id colit quod nusquam est, sed quod ita colendum non est. Ipsa etiam dęmonia (vnde dicit apostolus, Quę immolant gentes, dęmonijs immolant & non deo) vtiq; sunt. Quibus illos immolare dicit, & quoru; nos socios esse non vult. Iam vero coelum, & terra, & mare, & aer, & sol, & luna & cætera sidera, omnia hæc manifesta oculis apparent, atq; ipsis sensibus præsto sunt, Quæ cum pagani tanquam deos colunt vel tanquam partes vnius magni dei (Nam vniuersum mundum, quidam eorum putant maximum deum) ea colunt quæ sunt. Cum quibus quido agimus vt ea nõ colant, non eis dicimus quia nulla sunt sed quod colenda non sunt, eisq; colendũ horum omniu; conditorem deum inuisibile; suademus, cuius solius participatione beatus homo fieri potest: qđ omnes velle nemo ambigit. Sed quia nonnulli eorum inuisibilem & incorpoream creaturam colunt (quod est & anima mensq; humana) tamẽ quia nec eiusmodi creaturæ participatione fit homo beatus, ille non solum inuisibilis verumetiam incõmutabilis deus, idest verus, colendus est. Quia solus ille colẽdus est, quo solo fruẽs beatus fit cultor eius, & quo solo non fruens omnis mens misera est, qualibet re alia perfruatur. Vos autem cum ea colitis quæ omnino non sunt, sed vestrarum fallacium fabularu; vanitate finguntur, ꝓpinquiores essetis veræ pietati ac religioni si saltem pagani essetis, vel in eorum

Solus ille colẽdus est quo solo fruens beatus fit cultor eius.

Ex tract. euãg. secundum. Ioan. Pctm nihil est: Homines fiũt nihil cũ peccãt.

genere qui corpora colunt: & si non colenda sed tamen vera. ¶ Solent multi male intelligentes, Sine ipso factum est nihil, putare aliquid nihil esse. Peccatum quidem non per ipsum factum est, & manifestum est, quia peccatum nihil est, & nihil fiunt homines cum peccant: & idolum non per verbum factum est, habet quidem formam quandam humanam, sed ipse homo per verbum factus est. Ni forma hominis in idolo non per verbum facta est. & scriptũ est, Scimus qa nihil est idolũ. Ergo ista nõ sunt, facta p verbũ, sed q̃cũq; facta sunt nãliter, q̃cũq; in creaturis sunt.

Et quod nullus deus, nisi vnus.

H Fulb.[1] contra Maximinũ.ij.

NVlla fit partium in deitatis vnitate diuisio. Vnus est deus, Pater & filius, & spiritus sanctus, hoc est ipsa trinitas vnus deus est. De quo dictum est, quia nullus deus nisi vnus. Et qui dixit, Audi Israel, dominus deus tuus deus vnus est. Cui vni & soli deo seruire nos sine vllo scrupulo agnoscimus, quando audimus & legimus, Dominum deum tuum adorabis, & illi soli

Deut.vi.

Lucæ.iiij.

seruies. Ne forte propter hęc verba Christo cuius membra sumus, vel spiritui sancto cuius templum sumus, seruire nollemus: sed quod dictum est, Domino deo tuo soli seruies, sic acciperemus tanquam de solo patre & non de ipsa trinitate sit dictum. Vos autem cum quæritur a vobis quem credatis esse de quo scriptum est, Dominus deus tuus deus vnus est: respondetis. Deus pater est. Item cum quæritur de quo domino dictum sit, Dominum deum tuum adorabis, & illi soli serues: rursus respondetis de deo patre. Tũc vobis dicitur, si dominus deus noster deus vnus est, & hic pater est, quare vos facitis duos dominos deos dicendo etiam Christum esse dominum deum? Item si pater est cui vni domino deo ac soli seruiendum est, quomodo obtemperatis huic præcepto qui tanquam domino deo seruitis & Christo? Neq; enim illi seruit soli, qui seruit & huic. Secundum fidem autem rectã qui cunctã ipsam trinitatem vnum dominum deum nostrum esse didicimus, profecto cum ei soli ea quæ deo debetur seruitute seruimus domino deo soli seruire nos confidimus. Ergo, inquis, deus pater pars est dei. Absit. Tres enim personæ sunt. pater, & filius, & spiritus sanctus. Et hi tres qa vnus substantię sunt, vnum sunt, & summe vnum sunt: vbi nulla naturarum, nulla est diuersitas volũtatum. Si autem natura vnum essent, & consensione non essent, non summe vnum essent. Si vero natura dispares essent, vnum non essent. Hi ergo tres quia vnum sunt, propter ineffabilem coniunctionẽ deitatis q̃ ineffabiliter copulantur vnus deus est. Porro autem Christus vna persona est geminæ substantię, quia deus & homo est, nec tamen deus pars huius p̃sonæ dici potest: alioquin filius dei deus antequam susciperet formam serui non erat totus: & creuit, cum homo diuinitati eius accessit. Quod si in vna perso-

Deus nõ est pars personæ quæ Christus est.

na absurdissem dicitur, quia pars rei vllius esse non potest deus, quanto magis pars trinitatis esse non potest quicunq; vnus in tribus? Deinde vbi ait Apostolus, Qui adhæret domino vnus spiritus est, nunquid huius vnius pars est dominus? Si enim hoc dicimus, quid aliud dicere depræhendimur, nisi quod augeatur adhærente homine, & recedente minuatur? In trinitate igitur quæ deus est, & pater deus est, & filius deus est, & spiritus sanctus deus est, & simul ij tres vnus deus. Nec huius trinitatis tertia pars est vnus, nec maior pars duo quam vnus ibi est, nec maius aliquid sunt omnes quam singuli, quia spiritalis non corporalis est magnitudo. Qui potest capere, capiat: qui autem non potest, credat, & oret vt quod credit, intelligat. Verum est enim, quod dicitur per prophetam, Nisi credideritis, non intelligetis. Tu nempe dixisti vnum deum non ex partibus esse compositum. Et quia de patre hoc vis intelligi, ille (inquis) quod est virtus est ingenita, simplex. Et tamen in hac simplici virtute nunquid bonitas & sapientia & clementia & potentia partes sunt vnius virtutis quam simplicem esse dixisti? Si dixeris, partes sunt, simplex ergo virtus ex partibus cōstat, & simplex ista virtus te definente vnus est deus, ergo deum ex partibus esse compositum dicis. Non dico, inquis. Non sunt ergo partes, & tamen quatuor sunt, & vna virtus est eademq; simplex est. Si ergo in vna patris persona & plura inuenis & partes non inuenis, quanto magis pater, & filius, & spiritus sanctus, & propter indiuiduam deitatem vnus est deus, & propter vniuscuiusq; proprietatem tres personæ sunt, & propter singulorum perfectionem partes vnius dei non sunt? Virtus est pater, virtus filius, virtus spiritus sanctus. Hoc verum dicis. Sed quod virtutem de virtute genitam, & virtutem de virtutem de virtute procedentem non vnam eandem habere naturam, hoc falsum dicis, hoc contra fidem rectam & catholicam dicis.

Deus non pōt esse pars alicuius rei.

I.Cor.vi.

Matth.xix.

Esa.xv.

Nā & si sunt q dicūtur dii siue in cœlo, siue ī terra, (si qdē sunt dii multi, & domini multi:) nobis tamē vnus deus pater ex quo oīa, & nos in illo, & vnus dominus Iesus Christus p quē oīa, & nos p ipsum. Sed nō ī oībus est scientia. Quidā aūt cū cōscientia vsq; nunc idoli, quasi idolothytum manducant, & conscientia ipsorum cum sit infirma polluitur.

ADdēdo sicut sunt, eos intelligi voluit q digne eti ī dicūtur. Ita sane vt latria quę dicitur græce, & interpretatur latine seruitus, sed ea quæ ad religionem pertinere intelligitur, nō debeatur nisi vni vero deo qui nobis est deus. Illi autē qui dicuntur dij. etiam si qui sunt vbi merito dicuntur, phibiti sunt maledici, nō iussi sunt sacrificijs vel vllis latriæ, obsequijs honorari.

Ex lib. q̄stionū Exo. tit. lxxxij.

H

Ex tracta. ps. xciiij.

¶ Quoniam deus magnus dominus, & rex magnus super omnes deos. Sunt ergo dij super quos sit magnus deus noster, cui iubilamus, cui exultamus, cui laudes cantici dicimus. Sunt, sed non nobis. Apostolus enim ait, Nam & si sunt qui dicuntur dij, siue in coelo, siue in terra, quemadmodum sunt dij & domini multi, nobis tamen vnus deus ex quo omnia, & nos in ipso, & vnus dominus noster Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum. Si ergo non nobis, quibus? Audi ex alio psalmo, Quoniam dij gentium dæmonia. Gentes omnes sub dæmonibus erant. Dæmonibus templa fabricata sunt. Dæmonibus aræ constructæ, Dæmonibus oblata sacrificia, Dæmonibus arreptitij, tanquam vates instituti. Hæc omnia dæmonibus gentes exhibuerunt. Hæc omnia vera nõ nisi vni magno deo debentur. Etenim illi dæmones volentes videri dij, non sibi ista exigerent vt fallerent, nisi quia sciunt id deberi vero deo quod sibi exigit falsus deus. Ergo Deus magnus est dominus, & rex magnus super omnes deos. Hic accipe homines deos. Non enim rex dominus super dæmonia. Et hinc habemus scripturæ testimonium, Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat. Deos dixit participatione, nõ natura, gratia qua voluit facere deos. Quantus deus est, q facit deos? aut quales dij sunt quos facit homo? Quam magnus ille deos faciendo, tam nihil isti qui ab homine facti sunt, Deus verus facit deos credentes in se, quibus dedit potestatem filios dei fieri. Et ideo ipse verus deus quia deus non factus est. Nos autem facti non veri dij, meliores tamen illis quos homo facit.

ps. xcv. Gẽtes dæmonibus quatuor exhibebant.

Deus est rex magnus sup hoies deos participatiue, nõ sup dæmonia.

A

Ioan. I.

Ex tracta. ps. cxxxv. Psal. lxxxi. Ioan. x.

¶ Confitemini domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius. Quinam sunt dij & domini, quorum deorum, & dominorum sit deus, & dominus qui est verus deus, merito quæri solet. Et scriptum esse inuenimus in alio psalmo Deos etiam homines appellatos. Sicut est, Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernit. & paulo post. Ego dixi, dij estis & filij excelsi omnes. Vos autem sicut homines moriemini: & sicut vnus de principibus cadetis. Non ergo quia boni sunt omnes. Nam si propterea quia boni essent omnes, non sic eos dijudicaret. Cum vero dixisset, Deus stetit in synagoga deorum, non ait, in medio deos & homines discernit, tanq̃ ostẽdens quid intersit inter deos, & homines, sed in medio (inquit) deos discernit. Deinde sequitur, Vsquequo iudicatis iniquitatem? &c. Quæ vtique non omnibus dicit, sed quibusdam, quia discernens dicit. Sed quæritur, si homines ad quos sermo dei est factus dij vocantur, vtrum & angeli vocandi sunt dij, cum hominibus sanctis maximum præmium promittatur æqualitas angelorum. Et in scripturis quidem nescio vtrum vel possit vel facile possit reperiri apte dictos angelos deos. Sed cum de domino deo dictum esset, Terribilis super omnes deos, cur hoc dixerit continuo velut exponendo subiunxit, Quoniam

Quõ homines appellantur dij in scripturis frequenter non sic angeli.

B

dij gentium dæmonia. Super tales deus dixit dominum terribilem in sanctis suis, quos cœlos fecit, a quibus dæmonia terrerentur. Sic enim sequitur, Dominus autem cœlos fecit. Non ergo dij sine ad/ditamento, sed dij gentium dæmonia. Super istos tamen, Terribi/lis, inquit, super omnes deos. Non ait super deos gentium, quãuis hoc intelligi voluerit: addendo quod sequitur, Quoniam dij gen/tium dæmonia. Operante spiritu etiam hoc dici oportuit quod dictum est, Dij gentium dæmonia, vt intelligeremus sic etiam in hebræo positum, Dij gentium simulachra, vt dæmonia per ista quæ sunt in simulachris significarentur. Nam quod attinet ad ipsa simu/lachra, quæ græce appellantur idola, quo nomine iam vtimur pro latino, oculos habent & non vident &c. quæ de ijs ideo dicuntur quia omni sensu carent: quocirca nec terreri possunt, quia nisi ea quæ sentiunt terreri vtiqꝫ non possunt. Quomodo ergo dictum est de domino, Terribilis super omnes deos, quoniam dij gentiũ simulachra, nisi per simulachra intelligantur dæmonia quæ terre/ri possunt? Vnde ait apostolus, Scimus quia nihil est idolum. Hoc enim retulit ad materiam terrenam sensu carentem. Itẽ ne quisqꝫ putaret non esse aliquam viuentem, sentientem q́ꝫ naturam, quæ gentium sacrificiis delectetur: adiunxit, Sed quæ immolant gen/tes, dæmonijs immolant, non deo. Nolo vos fieri socios dæmo/niorum. Si ergo nusquam in diuinis eloquijs reperitur sanctos an/gelos deos appellatos, ea mihi causa potissimum occurrit ne isto nomine homines ad hoc ædificarentur vt ministerium vel serui/tium religionis (quę græce Liturgia vel latria dicitur) sanctis an/gelis exhiberent: quod nec ipsi exhiberi ab hominibus volunt, sꝫ illi deo qui & ipsorum & hominum deus est. Vnde multo vtilius angeli vocantur, qui latine nuncij nuncupantur: vt per nomẽ nõ substantiæ, sed officij, satis intelligamus illum deum a nobis coli eos velle quem nunciant. Totam ergo istam quæstionem breui/ter apostolus soluit, vbi ait, Nam & si sunt qui dicuntur dij siue in cœlo siue in terra, quemadmodum sunt dij multi, & domini mul/ti, sed nobis vnus deus pater ex quo omnia, & nos in ipso, & vnus dominus Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum.

¶ Illud vero vbi dicitur, Deus deorum, non potest intelligi deus dæmoniorum. Et rex magnus super omnes deos, absit vt dicatur rex magnus super omnia dæmonia. Sed homines quoqꝫ in po/pulo dei eadem scriptura deos appellat. Ego (inquit) dixi dij estis & filij excelsi omnes. Potest itaqꝫ intelligi horum deorum deus, qui dictus est deus deorum: & super hos deos rex magnus, qui dicitur Rex magnus super omnes deos. Verumtamen cum a nobis quæritur, si homines dicti sunt dij, quia in populo dei sunt quos per angelos, vel per homines alloquitur deus, quãto magis immortales eo nomine digni sunt qui ea fruuntur beatitudine, ad quam deum colendo cupiunt homines peruenire, quid respondebimus, nisi non frustra in scripturis san/

Simulachra græce idola.

C

Quare in scri/pturis angeli nõ vocantur dij.

Angelus nomẽ officij, idest nũ/cius.

Ex lib. de vtili/tate cre. ca. ...

D

Deus nõ dicitur rex magnus su/per oĩa dæmo/nia.

Quare hoĩes dicti sunt dij.

Quare expressius in scriptu/ris mortales di/cũtur dij, q̃ im/mortales.

ctis expressius homines nuncupatos deos, quam illos immortales & beatos quibus nos æquales futuros in resurrectione promittitur? Ne scilicet propter illorum excellentiam, aliquem illorum nobis constituere deum infidelis auderet infirmitas, quod in homine facile est euitare. Et euidentius dici debuerunt homines dij in populo dei, vt certi ac fidentes fierent eum esse deum suum, qui dictus est deus deorum. Quia & si appellantur dij immortales illi beati qui in cœlis sunt, non tamen dicti sunt dij deorum, id est dij hominum in populo dei constitutorum, quibus est dictum. Ego dixi dij estis & filij excelsi omnes. Hinc est quod ait Apostolus, Et si sunt qui dicantur dij siue in cœlo, siue in terra, sicut sunt dij multi & domini multi, nobis tamen vnus deus pater ex quo omnia & nos in ipso, & vnus dominus Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum.

E Ex lib. i. de Tri.

Vnus (inquit) deus pater ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus dominus Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum. Quis dubitet eum omnia quæ creata sunt dicere, sicut ait Ioannes, Omnia per ipsum facta sunt? Quæro itaque de quo dicat alio loco, Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum? Si enim de patre, & filio, & spiritu sancto, vt singulis personis singula tribuantur: Ex ipso, ex patre: per ipsum, per filium: in ipso, in spiritu sancto: manifestum tunc quod pater & filius & spiritus sanctus vnus deus est: quando singulariter intulit. Ipsi gloria in secula seculorum. Amen. Vnde enim cœpit hunc sensum, non ait, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ patris, aut filij, aut spiritus sancti, sed sapientiæ & scientiæ dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit mentem domini? Aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum, amen. Si autem hoc de patre tantummodo intelligi volunt, quomodo ergo per patrem omnia sunt, sicut hic dicitur & omnia per filium, sicut ad Corinthios, vbi ait, Et vnus dominus noster Iesus Christus per quem omnia, & sicut in euangelio Ioannis, Omnia per ipsum facta sunt? Si enim alia per patrem, alia per filium, iam non omnia per patrem, nec omnia per filium: Si autem omnia per patrem & omnia per filium, eadem per patrem quæ per filium. Aequalis ergo est patri filius, & inseparabilis operatio est patris & filij, quia quam nec ab ipso verbo tacuerit apostolus, & apertissime omnino dixerit, Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo, hic deum proprie patrem appellans, sicut alibi. Caput autem Christi Deus est.

Ioan. i. Rom. xi. Pater & filius, & spus sanctus vnus deus est. Rom. xi. F Inseparabilis est operatio patris & filij. Philip. ij.

Esca autem nos nõ commendat deo. Neque enim

si manducauerimus abundabimus, neque si non manducauerimus deficiemus.

Audiui domine deus vocem tuam. Post concupiscentias tuas non eas, & a voluptate tua auertere. Audiui & illam ex munere tuo quam multum amaui. Neque si manducauerimus abundabimus. Neque si non manducauerimus deerit nobis. Hoc est dicere, Nec illa res me copiosum faciet, nec illa ærumnosum, Audiui & alteram. Ego enim didici in quibus sum, sufficiens esse: & abundare noui, & penuriam pati noui. Omnia possum in eo qui me confortat. Ecce miles castrorum cœlestium non pulvis quod sumus. Sed memento domine, quia pulvis sumus, & de puluere fecisti hominem & perierat, & inuentus est. Nec ille in se potuit, quia idem pulvis fuit quem talia dicentem afflatu tuæ inspirationis adamaui. Omnia possum, inquit, in eo qui me confortat. Conforta me vt possim. Da quod iubes, & iube quod vis. Iste se accepisse confitetur vt quod gloriatur in domino glorietur.

Ex libro confessionum. x. Eccle. xviij. Philip. iiij. Paulus miles castrorum cœlestiũ nõ puluis

G

Videte autem ne forte hæc licentia vestra, offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit eum qui habet scientiam, in idolo recumbentem, nonne conscientia eius cum sit infirma ædificabitur ad manducandum idolothyta? & peribit infirmus in tua sciẽtia frater propter quem Christus mortuus est. Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis? Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem.

Rom. xiiij.

Ibidem.

H

Attendite fratres. Hoc enim estis, ex hoc populo estis, iam tunc prædicto, nunc præsentato. De ijs itaque estis qui vocati sunt ab oriente, & occidente, recumbere in regno cœlorum, non in templis idolorum. Estote ergo corpus Christi, non pressores corporis Christi. Habetis vestimenti fimbriam quam tangatis vt a profluuio sanguinis (idest a carnalium voluptatum fluxu) sanemini. Habetis, inquam, vestimenti fimbriam quam tangatis. Vestem putate apostolos sub textura vnitatis adherentes lateribus CHRISTI. In ijs apostolis extitit tanquam fimbria minimus & nouissimus Paulus, ipso dicente, Ego sum minimus apostolorum, In veste minimum & nouis-

Ex sermone de verbis euag. ix

Apli sũt vestes Christi, Paulus fimbria eiusdẽ, cuius tactu sanantur fluxus cõcupiscẽtiarũ.

simum fimbria est. Fimbria cum contemptu aspicitur, sed cum salute tangitur. Vsque ad hanc horam & esurimus & sitimus, & nudi sumus & colaphizamur. Quid tam extremum? quid tam contemptibile? Tange fluxum sanguinis pateris. Exiet virtus de illo cuius vestis est, & sanabit te. Fimbria tibi modo tangenda proponebatur, quando ex eodem apostolo legebatur. Si enim quis viderit eum qui habet scientiam in idolio recumbentem, nonne conscientia eius cum sit infirma ædificabitur ad manducandum idolothyta, & peribit infirmus in tua scientia frater propter quē Christus mortuus est? Quomodo putatis decipi posse simulachris homines quæ a Christianis honorari putantur? Nouit, inquit, deus cor meum, sed frater tuus non nouit cor tuum. Si infirmus es, caue maiorem ægritudinem: Si firmus es, cura fratris infirmitatē. Qui vident ista, ædificantur ad alia, vt non tantum ibi manducare, sed & sacrificare desiderent. Ecce perit infirmus in tua scientia frater. Audi frater, Si contemnebas infirmum, etiam fratrem contēnis. Expergiscere. Quid si in ipsum Christum peccas? Attende enim quod nullo pacto possis contemnere. Sic autem, inquit, peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Eant nunc qui ista contemnunt, & recūbant in idolio. Nonne erunt prementes non tangentes? & cum recubuerint in idolio veniant & impleant ecclesiam, non salutem accepturi, sed pressuram facturi. Sed timeo (inquies) ne offendam maiorem. Times prorsus ne offendas maiores, & non times ne offendas deū? Quid plura fratres? Christiani audistis, quia peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Nolite contemnere si non vultis deleri de libro vitæ, quādiu conamur luculente, & delectabiliter vobis dicere quod dolor noster cogit quodcumque dicere, & tacere non permittit. Quicunque voluerint ista contemnere, in Christum peccant, videant qd agant.

Peccans in fratrem peccat in Christum.

B

Paganos reliquos colligi volumus. Lapides isti sunt in via. Venire volentes offendunt, & redeunt. Dicunt enim in cordibus suis, Quare nos relinquamus deos quos Christiani ipsi nobiscum colunt? Absit a me (inquit) vt ego deos gentium colam. Noui, intelligo, credo. Quid facis de conscientia infirmi quā percutis? Quid facis de pretio, si contemnis quod emptum est? vide quanti emptum est. Peribit (inquit) infirmus in tua scientia, quam te dicis habere vt scias quia nihil est idolum, & animo cogites deum, & sic recumbas in idolio: in hac scientia peribit infirmus. Et ne contemnas infirmum addidit, Propter quem Christus mortuus est. Quem vis contemnere, pretium ipsius attende, & cum morte Christi totum mundum appende. Et ne adhuc te putares in infirmum peccare, & leue duceres peccatum ac paruipenderes, In Christum, inquit, peccatis. Solent enim homines dicere, in hominem pecco. Nunquid in deum? Nega Christum deum. Audes negare Chri-

stum deum? An aliud in idolio cum recumberes didicisti? Non admittit istam doctrinam Christi doctrina. Quare vbi didiceris, non esse Christum deum. Pagani hoc solent dicere. Vide qd faciant mensæ malæ, vides quoniam corrumpunt mores bonos colloquia mala. Tu ibi de euangelio loqui non potes, ꝛ de idolis loquentes audis? Amittis ibi quod Christus deus noster est: ꝛ qđ ibi bibis, in ecclesia vomis. Forte hic audes loqui, forte inter turbas audes murmurare. Nunquid Christus non homo fuit? Nonne crucifixus est a Paganis? Hoc didicisti, salutem perdidisti, fimbriā non tetigisti. Tange ꝛ in hoc fimbriam, ꝛ recipe salutem, sicut eas tetangere docuimus in eo quod scriptum est, Qui viderit in idolio recumbentem. Tange illam ꝛ de diuinitate Christi. De Iudæis dicebat eadem fimbria. Quorum patres ꝛ ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Ecce in quem verum deum peccas dum discumbis apud deos falsos. Non est (inquit) deus, quia gentium est Carthaginis, quasi si Mars, aut Mercurius esset, deus esset. Sed quo modo ab ipsis habeatur attende, non quid sit. Nam ꝛ ego tecum scio, quia lapis est. Si genium ornamentum aliquod est, ciues Carthaginis bene viuāt, ꝛ ipsi erunt genium Carthaginis. Si autem genium dæmonium est, audistis ꝛ ibi, Quæ immolant gentes, dæmonibus immolant ꝛ non deo: Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Nouimus quia nō est deus. Vtinam ꝛ illi sic norint. Sed propter eos qui hoc nō norunt infirmos, non debet percuti conscientia eorum. Hoc monet apostolus: nam ꝛ illi, ꝙ numen habeant, ꝛ pro numine accipiant illam statuam, ara testatur. Quid illic facit ara si illud non habetur pro numine? Nemo mihi dicat, non est numen, non est deus. Iam dixi, vtinam sic ipsi norint hoc quemodo nouimus omnes nos. Sed quid habeant, pro qua re habeant, quid ibi faciant, ara illa testatur, conuincit hominum colentium mentes, non conuincat recumbentes. Sed nō premantur Christiani, si præmuntur pagani. Corpus Christi est. Nonne hoc dicebamus quia corpus Christi premebatur, ꝛ non tangebatur? Tolerabat ille prementes, quærebat tangentes. Atq; vtinam fratres a paganis premiatur corpus Christi, a quibus premi solet, Christiani non premiāt corpus Christi. Si quæritis vnde vincantur pagani, vnde illuminentur, vnde ad salutem vocentur: Deserite solennitates eorum, deserite nugas ipsorum: ꝛ si non consentiunt veritati nostræ erubescant falsitati suæ.

Mala mensa mu lta nocet.

1.Cor.xv.

C

Rom.ix.

D

Erubescere falsitatē est initiū cōuersionis paganorum.

¶ Ipsa est ergo lex Christi vt inuicem onera nostra portemus. Christum autem diligendo, facile sustinemus infirmitatem alterius, etiam quem nondum propter sua bona diligimus. Cogitamus enim, quia ille quem diligimus, dominus propter eū mortuus est. Quam charitatem nobis Apostolus Paulus ingessit cum diceret, ꝛ peribit infirmus in tua scientia frater propter quē Chri-

Ex lib. q̃stium Ianuarij.

Rom.xiiij.

stus mortuus est: vt si illum infirmum propter vitium in quo infirmus est, minus diligimus, illum in illo consideremus q mortuus est propter ipsum, Christum autem non diligere, non infirmitas, sed mors est. Quapropter ingenti cura, & implorata dei misericordia cogitandum est, ne Christum negligamus propter infirmum, cum infirmum debeamus diligere propter Christum.

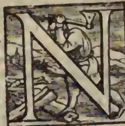
B Contemnitur Christ^9 si negligitur infirmus.

Ex sermone de verbis dñi.xvi. Matth.xviij.

¶ Quid est ergo q plerique homines ista peccata contemnunt, & dicunt, quid magnum feci? In hominem peccaui. Noli contemnere, in hominem peccasti. Vis nosse quia in hominem peccando peristi? Si te ille in quem peccasti corripuerit inter te & ipsum solum, & audieris illum, lucratus est te, Quid est lucratus est te, nisi quia perieras si non lucraretur te? Nam si non perieras, quomodo lucratus es? Nemo ergo contemnat quando peccat in fratres. Ait enim Apostolus, Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Ideo membra Christi omnes facti sumus. Quomodo non peccas in Christum qui peccas in membrum Christi? Nemo ergo dicat qa non peccaui in deum, sed peccaui in fratrem. in hominem peccaui, leue peccatum est, vel nullum peccatum est. Forte inde debes dicere leuius quia cito curatur. Peccasti in fratrem: fac satis, & sanus es. Cito fecisti ré mortiferam, sed remedium cito inuenisti.

CAPVT.IX.

F

On sum liber? Non sum apostolus? Nonne Christum Iesum dominum nostrum vidi? Nonne opus meum vos estis in domino? Si aliis non sum apostolus, sed tamen vobis sum. Nam signaculum apostolatus mei, vos estis in domino. Mea defensio apud eos qui me interrogant hæc est. Nunqd non habemus potestatem manducandi & bibendi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circunducendi, sicut & cæteri apostoli, & fratres domini, & Cephas?

Ex libro de ope Monachorum.

Vide queadmodũ primo ostendat qd sibi liceat, & iõ liceat qm apls est. Inde. n. cœpit. Non sum liber? Non sũ apls? Et pbat se apls dicens, Nonne Iesum Christũ dñm nrũ vidi? Nonne opus meũ vos estis in dño? Quo probato, ostẽdit sibi licere qd cæteris aplis. i. vt non operetur manibus suis, sed ex

C euangelio viuat, sicut dñs eis constituit. Qd in cõsequentibus ap-

tissime demonstrauit. Ad hoc enim & fideles mulieres habentes terrenam substantiam ibant cum eis, & ministrabant eis de substantia sua, vt nullius indigeret horum quæ ad necessaria vitæ huius pertinent. Quod beatus Paulus licere quidem sibi, demōstrat, sicut & cæteri apostoli faciebant, sed ea potestate vti se noluisse postea commemorat. hoc quidam non intelligentes non sororem mulierem, cum ille diceret, Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circunducendi, sed vxorem interpretati sunt. Fefellit eos verbi græci ambiguitas, quod scilicet & vxor, & mulier eodem verbo græce dicitur: quanquam hoc ita posuerit apostolus, vt falli non debuerint, quia neque mulierem tantummodo ait, sed sororem mulierem, neque ducendi, sed circunducendi. Verumtamen alios interpretes non fefellit hæc ambiguitas, & mulierem, non vxorem interpretati sunt. Quod quisquis putat non potuisse ab apostolis fieri, vt cum eis sanctæ conuersationis mulieres irent quacunque euangelium predicarent, vt eis de sua substantia ministrarent necessaria, euangelium audiat, & cognoscat quemadmodum B hoc ipsius domini exemplo faciebant. Dominus enim noster more misericordiæ suæ infirmioribus compatiens, cum ei possent ministrare, angeli, & loculos habebat quo mitteretur pecunia, quæ conferebantur vtique a bonis fidelibus eorum victui necessaria, quos loculos Iudæ commendauit, vt etiam fures si euitare non possemus tolerare in ecclesia disceremus: ille enim ea quæ mittebantur (sicut de illo scriptum est) auferebat: & mulieres voluit vt se ad præparanda, & ministranda necessaria sequerentur: ostendens quid euangelistis & ministris dei tanquam militibus a plebibus dei tanquam prouincialibus deberetur, & vt quisquis eo quod sibi deberetur vti nollet, sicut Paulus Apostolus noluit, amplius impenderet ecclesiæ, non exigendo stipendium debitum, sed quotidianum victum de suis laboribus transigendo. Audierat enim stabularius ad quem vulneratus ille perductus est. Si quid amplius erogaueris, in redeundo reddam tibi. Amplius ergo erogabat apostolus Paulus, qui suis (vt ipse testatur) stipendijs militabat. In euangelio enim scriptum est, Et factum est deinceps, & ipse iter faciebat per ciuitatem & castellum, prædicans. & euangelizans regnum dei, & duodecim cum illo, & mulieres aliquæ quæ erant curatæ a spiritibus immundis, & infirmitatibus, Maria quæ vocatur Magdalene de qua septem dæmonia exierant, Ioanna vxor Chuzæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ, quæ ministrabant eis de facultatibus suis. Hoc exemplū domini imitabant apl'i ad accipiendū debitū sibi cibū. De quo idē dn̄s apertissime loquitur, Euntes, inq̄t, p̄dicate, dicētes, q̄a appropinquauit regnū cœlorū. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mūdate, Dæmonia eiicite. Gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere aurū, neq; argētū, neq; pecuniā in zonis v̄ris, non perā in via, neq; duas A

Sanctæ mulieres poterāt ire cū apl'is p̄dicātibus vt eis ministrarēt necessaria Ioan. xij.

Sanctæ mulieres Christū seq̄bātur ad p̄parāda necessaria.

Paulus stabularius cui vulneratus commissus est.

Lucæ x.

Lucæ viij.

Matth. x.

tunicas, neq3 calceamenta, neq3 virgam. Dignus est enim operarius cibo suo. Ecce vbi constituit dominus quod idem apostolus commemorat. Ad hoc enim dixit illa omnia ne portarent, vt vbi opus esset ab eis acciperent quibus annunciabant regnu dei. Ne quis autem arbitretur solis duodecim hoc fuisse permissum, vide etiam quid Lucas narrat. Post hæc, inquit, designauit dominus & alios septuagintaduos, & misit illos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem & locum quo erat ipse venturus, & dicebat illis, Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate autem dominum messis, vt mittat operarios in messem suam. Ecce ego mitto vos sicut agnos in medio luporum. Nolite portare saculum, neq3 peram, neq3 calceamenta, & neminem per viam salutaueritis. In quamcunq3 domum intraueritis, primu dicite. Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra. Sin autem, ad vos reuertetur. In eadem autem domo manete edentes & bibentes quę apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua. Hic apparet non esse illa iussa, sed permissa, vt quisquis vti vellet, eo vteretur quod sibi liceret ex domini constitutione: si quis autem vti nollet, non contra iussum faceret, sed de suo iure cederet, misericordius & laboriosius conuersatus in euangelio, in quo & debitam mercedem nollet accipere. Alioqui contra iussum domini fecit apostolus, qui posteaquam ostendit sibi licere, statim adiecit. Sed tamen ego non sum vsus hac potestate. Sed ad ordinem redeamus, ac totum ipsum epistolæ locum diligenter consideremus. Nunquid non habemus (inquit) licentiam manducandi & bibendi? Nunquid non habemus licentiam sororem mulierem circunducendi. &c. Quam licentiam dixit, nisi quam dedit dominus eis quos ad prædicandum regnum cœlorum misit: dicens, ea quæ apud ipsos sunt manducate: dignus est enim operarius mercede sua: & seipsum proponens ad eiusdem potestatis exemplum, cui fidelissimæ mulieres talia necessaria de suis facultatibus ministrabant? Amplius autem fecit apostolus Paulus, cum de coapostolis suis documentum adhiberet huius licentiæ a dno permissæ. Neq3 enim reprehendens subiecit, Sicut & cæteri apostoli, & frater domini, & Cæphas: sed vt hinc ostenderet hoc se accipere noluisse, quod ei liceret accipere, cæterorum etiã commilitonum eius more probaretur.

Nõ solum apostoli sed etiam alij discipuli habebant potestatem viuendi ex euãgelio.

B

C

Aut ego solus aut Barnabas, non habemus potestatem hoc operandi?

¶ Quia omnes euangelistæ, & ministri verbi dei habebant potestatem a domino acceptam vt non operarentur manibus suis, sed ex euangelio viuerent, operantes tantummodo spiritalia in prædicatione regni cœlorum, & ædificatione pacis ecclesię. Omnes pariter habebant hanc potestatem: qua tamen isti non vtebãtur amplius

amplius impendentes ecclesię, sicut in illis locis vbi euangelizabant, infirmis congruere iudicabant. Et ideo ne coapostolos suos reprehendisse videretur, subiunxit & dixit vt sequitur.

Quis militat suis stipendiis vnquam? quis plantat vineam, & fructum eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nunquid secundum hominem dico? An & lex hæc non dicit? Deut. xxv.
Scriptum est enim in lege Moysi, Non alligabis os 1. Tim. v.
boui trituranti. Nunquid de bobus cura est deo? An D
propter nos vtique dicit? Nam propter nos scripta sunt, quoniam debet in spe qui arat arare, & qui triturat in spe fructum percipiendi.

¶His verbis satis indicat apostolus Paulus, non sibi aliquid vsurpasse vltra debitum coapostolos suos, quia non operabantur corporaliter vnde haberent vitæ huius necessaria, sed sicut dominus constituit, ex euangelio viuentes panem gratuitum manducarent ab eis, quibus gratuitam gratiam prædicabant: stipen- Matth. x.
dium enim suum tanquam milites accipiebant, & de vineę per eos plantatæ fructu, quod opus erat libere decerpebant, & de gregis quem pascebant, lacte potabant, & ex area quam triturabant, cibum sumebant.

Si non vobis spiritalia seminamus, magnum est si vestra carnalia metamus?

¶Quæ sunt spiritalia quæ seminauit, nisi verbum, & ministerium sacramenti regni cœlorum? Quæ autem carnalia quæ sibi metere licere dicit, nisi hæc temporalia quæ vitæ atque indigentiæ carnis indulta sunt?

Si alii potestatis vestræ participes sunt, nō potius Rom. xv.
nos? Sed non vsi sumus hæc potestate, verum omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus euangelio Christi.

¶Qua potestate dicit se non vsum, nisi quam habebat in eos a domino acceptam, vt eorum carnalia meteret ad victum vitæ huius quæ in carne agitur? Cuius potestatis particeps erant etiam alii, qui non eis primo euangelium annunciauerant, sed ad eorū ecclesiam idipsum prædicātes postea venerant. Ideo cū dixisset, Si nos vobis spiritalia seminamus, magnū est si vestra carnalia E
metamus: subiecit, Si alij potestatis vestræ participant, non magis nos? Et redit rursus, modisque omnibus etiam atque etiam commendat quid sibi liceat & tamen non faciat.

Nescitis quoniam qui in sacrario operátur, quæ de sacrario sunt, edunt? Qui altario deseruiunt cum altario participant. ita & dominus iis ordinauit qui annunciat euangelium, de euangelio viuere. Ego autem nullo horum vsus sum.

Matth.x.

F

¶ Dixit dominus ordinasse his qui euangelium annunciant de euangelio viuere, idest vitam istam cui opus est victu & tegumento, de euangelio transigere, sicut superius de suis coapostolis dixit. Vnde ipse dominus a c. Dignus est operarius cibo suo, & dignus est operarius mercede sua. Hunc itaqs cibum & hanc mercedem sustentandæ huius vitæ debitum euangelistis ab eis quibus euangelizant, non accepit apostolus, verum dicēs. Ego autem nullius horum vsus sum, & sequitur & adiungit, ne forte quisquam arbitretur ideo eū non accepisse quia illi nō dederit.

Non autem scripsi hæc, vt ita fiant in me. Bonum est enim mihi magis mori, quam vt gloriam meā quis euacuet.

¶ Quam gloriam, nisi quam habere voluit apud deus in Christo compatiens infirmis? sicut mox apertissime dicturus est.

Nam & si euangelizauero, non est mihi gloria? Necessitas enim mihi incumbit.

¶ Idest sustentandæ huius vitæ.

Væ enim mihi, si non euangelizauero.

¶ Idest malo meo non euangelizabo, quia fame cruciabor, & vnde viuam non habebo. Nam sequitur & dicit,

Si enim volens hoc ago, mercedem habeo.

¶ Volētes se dicit facere sine vlla vitæ huius fulciendę necessitate & ob hoc habere mercedē vtiqs apud deū glorię sempiternę.

Si autem inuitus, dispensatio mihi credita est.

¶ Id est si necessitate transigendæ huius vitę inuitus cogor euangelizare, dispensatio mihi credita est, vt scilicet ex dispensatione mea quia Christum, quia veritatem prędico, quamuis ex occasione, quamuis mea quærens, quamuis terreni emolumenti necessitate compulsus, alij proficiant, ego autem mercedem apud deum gloriosam illam sempiternam non habeam.

Quæ est ergo merces mea?

¶ Interrogādo dixit. Propterea suspensa est pronunciatio. Vide quid respondeat.

Vt euangelium prædicans sine sumptu ponam euangelium Christi, in hoc.

¶Id est, vt non sit credentibus sumptuosum euangelium, ne putent sibi ad hoc euangelizari, vt id euangelistæ quasi vendere videantur. Et tamen redit etiam atq; etiam vt ostendat quid sibi iure dominioq; liceat, & ipse non faciat. H

Vt non abutar potestate mea in euangelio.

¶Iam vero, quia infirmitati hominum compatiens id faciebat, audiamus sequentia.

Nam cum liber sim ex omnibus, omnium me seruum feci vt plures lucrifacerem. Et factus sum Iudæis, tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer. His qui sub lege sunt, tanquam sub lege essem, cum ipse sub lege non essem, vt eos qui sub lege erāt lucrifacerē. His qui sine lege erant, tanquam sine lege essem, cū sine lege dei non essem, sed in lege essem Christi, vt lucrifacerem eos qui sine lege erant.

QVod non simulandi versutia faciebat, sed compatiendi misericordia, id est, non quasi vt se fingeret Iudæum, sicut nonnulli putauerunt, quia legitima vetera Hierosolymis obseruauit. Fecit enim hoc secundum liberam manifestamq; sententiam suam, in qua dicit, Circoncisus quis vocatus est non, adducat præputium, idest non sic viuat quasi præputium adduxerit: sicut alio loco dicit, Circuncisio tua præputium facta est. Secundum hanc ergo sententiam suam qua dicit, Circuncisus quis vocatus est, non adducat præputiū: in præputio quis vocatus est, non circuncidatur: fecit illa quæ non intelligentibus, & parum attendentibus finxisse putatus est. Iudæus enim erat, & circuncisus vocatus, noluit adducere præputium, idest noluit ita viuere ac si circoncisus non esset. Hoc enim iam in potestate habebat. Et sub lege quidem non erat sicut illi qui eas seruiliter operabantur, sed tamen in lege dei & Christi. Non enim alia erat lex illa, & alia lex dei, sicut perditi Manichæi solent dicere. Alioquin si cum illa fecit finxisse putandus est finxit & paganū, & sacrificauit idolis, quia dicit factū se fuisse ijs qui sine lege sunt quasi sine lege: quos vtiq; nō nisi gētiles (quos paganos dicimus) voluit intelligi. Aliud ergo est eē sub lege aliud in lege, aliud sine lege Sub lege, carnales Iudei. In lege, spiritales Iudei & Christiani. Vñ illi seruauerūt morē illū patriū, sꝫ onera insolita, credētibus gētibus nō imposuerunt. Et ideo nec illi circuncisi adduxerūt ꝓputiū, nec isti præputiati circuncisi sunt. Sine lege

i. Cor. vij.

Rom. ij.

A

Manichæi negāt legem veterē esse legem dei.

Aliud est eē sub lege, aliud in lege, aliud sine lege.

B autem gentes quę nondum crediderunt. Quibus tamen se apostolus congruisse testatur per misericordem compassionem, non per versi pellem simulationem, deest vt eo modo subueniret & carnali Iudæo. vel pagano, quomodo sibi ipse si hoc esset subueniri voluisset: portans vtiq; eorum infirmitates in cōpassionis similitudine, nō fallēs in mēdacij fictione, sicut cōtinuo sequitur & dicit.

Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos. Omnia autem facio propter euangelium, vt particeps eius efficiar.

Hinc enim loquebatur, vt etiam illa omnia diceret. Sicut ergo quod factus est infirmis infirmus, non erat mendacium, sic & cætera illa superius. Qui enim dicit infirmitatem suam erga infirmos fuisse, nisi compatiendi eis? Intantum, vt ne videretur venditor euangelij, & verbi dei cursum apud imperitos in malam suspitionem decidens impediret, nollet accipere quod et iure dominico debebatur. Quod si vellet, non vtiq; mentiretur, quia vere debebatur. Et quia noluit, non vtiq; mentitus est. Neq; enim dixit non sibi deberi, sed deberi ostendit, & debito se vsum non esse nec omnino vti velle professus est, eo ipso

C factus infirmus quo potestate sua vti noluit, tam misericordi scilicet inductus affectu, vt cogitaret quemadmodum secum agi vellet si & ipse ita infirmaretur, vt posset de illis per quos sibi euangelium prædicaretur, si eos videret sumptus accipere, quasi mercimoniorum nūdinas suspicari. Hic fortassis aliquis dicat, si corporale opus operabatur Apostolus, vnde vitam istam sustentaret, quod erat illud opus? Et quādo ei vacabat & operari, & euangeliū prædicare? Cui respondeo, Puta me nescire. Corporaliter tamen

De corporali ope dei Pauli. operatum esse, & inde in carne vixisse, non vtentem potestate quam dominus apostolis dederat, vt euangelium annuncians, de euangelio viueret, ea quæ supra dicta sunt sine vlla dubitatione testantur. Vnū scio, quia nec furta faciebat, nec effractor aut latro erat nec auriga aut venator, nec histrion, nec turpilucrus, sed innocenter, & honeste quæ apta sunt humanis vsibus operabatur: sicut se se habent opera fabrorum, sutorum, structorum, rusticorum, & his similia. Neq; enim honestas ipsa reprehendit, quod reprehendit superbia eorum qui honesti vocari amant, sed esse non amant.

D Non igitur dedignaretur apostolus siue rusticanum aliquod opus aggredi, siue in opificum labore versari. Qui enim ait, Sine offensione estote Iudæis & græcis, & ecclesiæ dei, quos in hac causa reuerteri potest, ignoro. Si Iudæos dixerint, patriarchæ pecora pauerūt. Si grecos (quos etiam paganos dicimus) etiam philosophos multum sibi honorabiles sutores habuerunt. Si ecclesiam dei, homo ille iustus, et ad testimonium coniungalis semper mansuræ

virginitatis electus, cui desponsata erat virgo Maria, quæ peperit Christum, faber fuit. Quicquid eorum ergo cum innocentia & sine fraude homines operantur: bonum est. Nam præcauet hoc & ipse apostolus ne quisquam ex necessitate sustentandæ vitæ in mala opera delabatur. Qui furabatur, inquit, iam non furetur. magis autem laboret manibus suis bonum, vt habeat vnde tribuat cui opus est. Hoc ergo scire sufficit, quia & in ipso opere corporali id quod bonum est operabatur apostolus. Quando autem soleret operari, idest quibus temporum spatijs, ne ab euangelizando impediretur, quis possit comprehendere? Sane quia & diurnis & nocturnis horis operabatur, ipse non tacuit. Mirandam itaque rem fecit apostolus qui reuera in tanta solicitudine omnium ecclesiarum & propagatarum, & propagandarum ad eius curam laboremque pertinentium, etiam manibus operabatur. Quomodo autem ei vacaret operari manibus suis, nisi ad erogandum verbum dei, certa tempora constitueret? Neque enim & hoc deus latere nos voluit. Nam & cuius artis opifex fuerit & quibus temporibus vacaret dispensando euangelio, sancta scriptura non tacuit. Nam cum dies profectionis vrgeret in Troade constitutum, & iam mane sabbati congregatis fratribus, ad frangendum panem tanta fuit intentio, & tam necessaria disputatio, vt sermo produceretur vsque ad medium noctis, tanquam excidisset eis quod eo die non esset ieiunium. Quando autem in alio loco immoraturus quotidie disputabat, quis dubitauerit horas eum dierum habuisse ad hoc officium deputatas? Nanque apud Athenas cum esset, quia studiosissimos rerum inquisitores inuenerat, ita de illo scriptum est, Disputabat igitur cum Iudæis in synagoga, & gentibus & in colis, & in foro per omnem diem ad eos qui aderant. Non enim in synagoga per omnem diem, vbi mos erat sabbato sermocinari, sed in foro, inquit, per omnem diem, propter studia vtique Atheniensium. Sic enim sequitur, Quidam vero Epicureorum & Stoicorum Philosophorum conferebant cum illo. Et paulo post dicit, Athenienses autem & aduenæ hospites, ad nihil aliud vacabant, quam dicere aliquid noui, aut audire. Putemus apostolum illis omnibus diebus quibus fuit Athenis, non fuisse operatum. Propter hoc enim & ex Macedonia supplebatur eius indigentia, sicut dicit in secunda epistola ad Corinthios. Quanquam & alijs horis & noctibus poterat, quia ita valebat, & animo & corpore. Sed cum ab Athenis exisset, videamus quid dicit scriptura, Disputabat, inquit, in synagoga per omnem sabbatum. Hoc apud Corinthum. In Troade ergo, vbi necessitate imminentis profectionis vsque ad medium noctis sermo protractus est, vna sabbati erat, qui dies Dominicus dicitur. Vnde intelligimus eum non fuisse cum Iudæis, sed cum Christianis, quando etiam dicit ipse narrator ad frangendum panem fuisse collectos. Et ipsa

Eph. v.

B

Actu. xx.

Paul⁹ habebat horas diei ad prædicandum deputatas.

Actu. xvij.

Nō in synagoga per omnem diē, sed in foro per oēm diem disputabat.

Apostolus Athenis nō operabatur manibus.

E

Optima gubernatio, om̃ia suis tēporib9 distribuere, & ex ordine gerere.
Actu.xviij.

est optima gubernatio, vt omnia suis temporibus distributa ex ordine gerantur, ne animam humanam turbulentis implicationibus inuolutam perturbent. Ibi etiam dicitur quid operabatur apostolus. Post hæc, inquit, egressus ab Athenis, venit Corinthum. Et cum inuenisset quendam Iudæum, nomine Aquilam, Ponticum genere, recens aduenientem ab Italia, & Priscillam vxorem ipsius, propterea quod edixisset Claudius, discedere omnes Iudęos a Roma, accessit ad illos, & propter artis similitudinem mansit apud illos opus faciens. Erant enim tabernaculorum artifices.

QVIS militat suis stipendijs vnquam? quis plantat vineam & fructum eius non edit? quis pascit gregem & de lacte gregis nõ

G manducat? ¶ Inuenimus ergo esse lac gregis, quicquid a plebe distribuitur præpositis ad sustentandam vitam temporalem.

Ex lib. de pastoribus.
Lac gregis est quicquid a plebe distribuitur præpositis.

Iudæi enim loquebatur apostolus cum hæc diceret, Equidem apostolus quamquam elegerit manibus suis transigi, & nec ipsum lac quærere ab ouibus tamen lactis percipiendi potestatem habere se dixit: & sic dominum disposuisse, vt qui euangelium annunciant, de euangelio viuant. Et dicit alios coapostolos suos fuisse hac potestate non vsurpata, sed data. Plus ille fecit, vt nec quod debebatur, acciperet. Ipse ergo donauit & debitum, sed alius non exegit indebitum. Ille plus fecit. Fortassis enim ipsum significabat, cui cum ægrum adduceret ad stabulum, dixit. Si quid amplius erogaueris, in redeundo reddam tibi. De eis ergo qui non indigent lacte gregis, quid plura dicamus? Misericordiores

Lucæ.x.

H sunt vel potius ipsius misericordiæ officium largius impendunt. Possunt, & quod possunt faciunt. Laudentur ij, nec damnentur illi. Nam & apostolus ipse datum non quærebat, fructuosas tamen oues suas esse cupiebat, non steriles sine lactis vbertate. Itaq; cum esset quodam tempore in magna, indigentia vinctus in confessione veritatis, missum est illi a fratribus vnde necessitati & indigentiæ eius ministraretur. Respondet autem illis gratias agens, & dicens, Benefecistis communicare necessitatibus meis. Ego enim didici in quibus sum sufficiens esse. Scio, & abundare noui, & penuriam pati. Omnia possum in eo qui me confortat. Veruntamen vos bene fecistis vsibus meis mittere. Sed vt ostenderet, in eo quod illi bene fecerunt quid ipse quæreret, ne inter illos esset qui seipsos pascunt, non oues, non tam suæ gaudet subuentum esse necessitati, quam illorum gratulatur fœcunditati. Quid ergo ibi quærebat? Non quæro (inquit) datum, sed requiro fructum. Non vt ego inquit, explear, sed ne vos inanes remaneatis. Qui igitur non possunt facere quod Paulus, vt manibus suis se transigant, accipiant de lacte ouium, sustentent suam necessitatem, sed non negligant ouium infirmitatem. Non hoc ibi quærant tanquam commodum suum, vt ex necessitate penuriæ suæ videantur annunciare

Philip.iiij.

Paulus quærebat oues pascere non seipsum.

euangelium, sed hominibus illuminandis: patet lucem verbi veritatis. Sunt enim tanquam lucernæ, sicut dictum est, Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes. Et, Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lumen vestrum coram hominibus vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Si ergo tibi lucerna accenderetur in domo, nonne adijceres oleum ne extingueretur? Porro, lucerna si accepto oleo non luceret, non erat plane digna quæ in candelabro poneretur, sed quæ continuo frangeretur. Vnde ergo viuitur, est necessitatis accipere, est charitatis præbere, non tanquam venale sit euangelium, vt illud sit precium eius quod sumunt qui annunciant vnde viuant. Si enim sic vendunt, magnam rem vili vendunt. Accipiant sustentationem necessitatis a populo, mercedem dispensationis a domino. Non enim est idoneus populus reddere mercedem illis qui sibi in charitate euangelij seruiunt. Non expectant illi mercedem: nisi vnde & isti salutem. S C R Ipsum est enim in lege Moysi. Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est deo.

Luc. xij. Matth. v. A

Apostolus nõ potest reddere mercedem euãgelizãtibus.

Ex lib. q̃stionũ odi tit. lxxvij.

¶ Quod attinet ad præcepta quæ hominibus data sunt, de bobus non est cura deo. Quod non sic intelligitur, tanquam ipse non pascat ea quæ nec seminant, nec metunt, neq; congregant in horreum: sed quia ei curę non est, pręcepto monere homines quomodo boui suo consulat.

Ex tracta. ps. cxlv.

¶ Fecit enim cœlum, & terras, & mare, & omnia quæ in eis sunt. Si ergo omnia quę in eis sunt, & te. Paruum dico & te. Passerem, Locustam, Vermiculum. Nihil horum non ille fecit. Et cura est illi de omnibus. Non ad pręceptum cura est. Nam pręceptum soli homini dedit. Dicit enim Psalmista. Homines & iumenta saluos faciés domine, secundum multitudinem misericordiæ tuę deus. Multitudinem, inquit, misericordie sue. Secundum hanc saluos facies homines & iumenta. Et Apostolus. Nunquid de bobus cura est deo? Ac de bobus non est cura deo, ac homines & iumenta saluos facies domine. Nunquid contraria sunt ista? Nunquid ergo (ait Apostolus) de bobus pertinet ad deum? Vbi pręceptum dedit, boui trituranti os non infrenabis, ibi de bobus non cogitauit deus. Itaq; quosnam boues voluit significare? Nõ enim hoc curat deus monere quid agatur cum bobus, habet hoc natura ipsa humana. Sic factus est homo, vt norit consulere iumentis suis. Nec inde pręcepta a deo accepit, sed insinuatum est illi in mente a deo, vt possit & sine Pręcepto facere. Fecit illum talem deus, sed quomodo regit pecus, regendus ab alio, ab eo a quo regitur præceptum accipit. Ad pręcepti ergo tenorem, non est de bobus cura deo. Ad prouidẽtiã vniuersitatis, qua crea-

Psal. xxxv. B

uit omnia & mundum regit, homines & iumenta saluos facies domine. Audiamus ipsum deum principem & magistrum apostolorum.

Matth. vi.

C

Ad curã dei ptinet aialia vt pascantur non vt legẽ accipiãt

Respicite (inquit) volatilia cœli, qa non seminant neq; metunt, neq; congregant in horrea, & pater vester cœlestis pascit illa. Ergo & præter hominem animalia ista pertinent ad curam dei vt pascantur, non vt legem accipiant. Quod ergo ad dandã legem attinet, de bobus cura deo non est. Quod autem ad creandã, pascenda, gubernanda, & regenda omnia ad deum pertinet.

Matth. x.

Ex lib. de agone christiano.

Nonne duo passeres asse veneunt? dominus Iesus Christus dicit. Et vnus ex eis non cadit in terram sine voluntate patris vestri? ¶ Vt hę animæ quæ habent voluntatem nocendi, & rationem cogitandi, sub diuinis legibus ordinatæ sunt, ne aliqud iniustũ

Math. x.

quisquam patiatur: ita & omnia animalia, & corporalia in genere suo, & in ordine suo diuinæ prouidentiæ legibus subdita administrantur. Ideo dominus dicit nonne duo passeres asse veneunt? Et vnus eorum non cadit in terram sine voluntate patris vestri?

Vilissima qq; per omnipotẽtia domini gubernantur.

Hoc enim dixit volens ostendere, quicquid vilissimũ homines putant, omnipotentia domini gubernari. Sic enim & volatilia cœli ab eo pasci, & lilia agri ab eo vestiri, veritas loquitur: quæ capillos etiam nostros, numeratos esse dicit. Sed quoniam mundas animas rationales per seipse deus curat, siue in optimis & magnis angelis, siue in hominibus tota sibi voluntate seruientibus, cætera vero per ipsos gubernat, verissime dici potuit etiam illud ab Apostolo, Nõ enim de bobus cura est deo.

D

In scripturis enim sanctis deus homines docet, quomodo cum hominibus agant, & ipsi deo seruiant. Quomodo autem agant cum pecoribus ipsi sciunt, idest quomodo salutem pecorum suorum gubernent, vsu & peritia & ratione naturali. Quę quidem omnia, de magnis sui creatoris opibus acceperunt. Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnũ est si vestra carnalia metamus?

Ex tracta. ps. cxij.

Per cœlos intelligũtur Apostoli, per terrã cæteri bñdicti.

¶ Quis sicut dominus deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cœlo & in terra? Cœlos nũc arbitror significare eos qui sedebunt sup duodecim sedes, & cũ dño iudicabũt. Terræ aũt nomine, cæterã multitudinẽ benedictorũ q cõstituentur ad dexteram, vt per opera misericordiæ collaudati, recipiantur ab eis in æterna tabernacula, quos amicos sibi de mamona iniquitatis in huius vitæ mortalitate fecerunt. Eis quippe dicit Apostolus, Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnum est si vestra carnalia metamus? Qd etiã his verbis dici potuit. Si nos vobis cœlestia seminauimus, magnum est si terrena vestra metamus? In cœlo ergo respicit cœlestia seminantes, in terra autẽ terrena reddentes, tamẽ humiles & hos & illos. Humilia enim respicit in cœlo & in terra: qa meminerunt vtriq; qd fuerint per suam malitiã, qd facti sunt per dñi gratiã.

E

Ex sermone de verbis euangelij. xxvi.

¶ Bona sunt ministeria circa pauperes, & maxime circa sanctos dei, seruitia debita, obseqa religiosa.

Redduntur.n.non dantur,dicente Apostolo. Si nos vobis spiritalia seminauimus,magnum est si carnalia vestra metamus? Bona sunt,exhortamur ad hæc,& in verbo domini ædificamus vos. Nolite pigri esse ad suscipiendos sanctos. Aliquando nescientes suscipiendo quos nesciunt,angelos susceperunt. Nescitis,quoniam qui in sacrario operantur quæ de sacrario sunt edunt? Qui altari deseruiunt,cum altario participantur &c. Receptio sanctorũ vtilis.

Altare spiritaliter in interiore dei templo,id est sanã fidem accipere possumus,cuius figura est altare visibile. Quodlibet enim munus offerimus deo,siue prophetiam,siue doctrinam,siue orationem, siue hymnum,siue psalmum,etsi quid tale aliquid spiritalium donorum animo occurrit,acceptum esse non potest deo nisi fidei synceritate fulciatur,& ei fixæ atque immobili tanquam altari imponatur,vt possit integrum atque illibatum esse quod loquimur. Nam multi hæretici,non habentes altare,idest veram fidem, blasphemias pro laude dixerunt,terrenis videlicet opinionibus aggrauati,votum suum tanquam in terram projicientes. Sed debet esse sana etiam offerentis intentio,cum tale aliquid oblaturi sumus in corde nostro,id est in interiore dei templo. Templum enim dei sanctum est,inquit,quod estis vos. Et in interiore homine,habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Ex libro de sermone dñi in monte primo. Fides est altare in interiori templo. F I.Cor.iij.

Et illis immortalibus ac beatis,& nobis mortalibus ac miseris vt immortales ac beati esse possimus,deum deorum colendum, qui & noster est,& illorum. Huic nos seruitutem, quæ latria græce dicitur,siue in quibusque sacramentis, siue in nobis ipsis debemus. Huius enim templum simul omnes,& singuli templa sumus: quia & omnium concordiam,& singulos inhabitare dignatur, non in omnibus quam in singulis maior:quoniam nec mole distenditur,nec partitione minuitur. Cum ad illum sursum est,eius altare cor nostrum. Eius vnigenito eum sacerdote placamus. Ei cruentas victimas cædimus,quando vsque ad sanguinem pro eius veritate certamus. Eum suauissimo adolemus incenso, cum in eius conspectu pio sanctoque amore flagramus. Ei dona eius in nobis, nosque ipsos vouemus & reddimus. Ei beneficiorum eius solennibus festis & diebus statutis dicamus,sacramusque memoriam, ne volumine temporum ingrata surrepat obliuio. Ei sacrificamus hostiam humilitatis & laudis in ara cordis,igne feruidam charitatis. Ad hunc videndum sicut videri poterit,eique cohærendum,ab omni peccatorum cupiditate mundi malarum labe mundamur,& eius nomine consecramur. Ipse enim fons nostræ beatitudinis, ipse ois appetitionis est finis. Hũc eligentes,vel potius reeligentes, amiseramus.n.negligẽtes,hũc ergo reeligentes,vñ & religio dicta perhibet,ad eũ dilectione tẽdimus,vt perueniendo quiescamus. Ideo beati,quia,illo fine perfecti. Quid intersit inter bonũ qđ appetendũ est,& necessariũ qđ si mendũ est,hac sñia dñs declarauit,cũ Ex libro de ciuitate dei.x. Cor nostrũ altare dei. Hostia humilitatis & laudis sacrificãda pro in ara cordis. G Religio a reeligendo. Ex libro de sermone dñi in monte.i. Matth.vi.

ait. Quærite primum regnum Dei & iustitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis. Regnum ergo & iustitia dei, bonum nostrum est, & hoc appetendum. Et ibi finis constituendus propter quod omnia faciamus quęcunque facimus. Sed quia in hac vita militamus vt ad illud regnum peruenire possimus, quæ vita sine iis necessarijs agi non potest, apponentur hæc vobis (inquit) sed vos regnum dei & iustitiam eius primum quærite. Cum enim dixit illud primum, significauit quia hoc posterius quærendum est, non quidem tempore sed dignitate. Illud tanquam bonum nostrum, hoc tanquam necessarium nostrum. Necessarium autem propter illud bonum. Neque enim (verbi gratia) ideo debemus euangelizare vt manducemus: sed ideo manducare vt euangelizemus. Nam si propterea euangelizamus vt manducemus, vilius habemus euangelium quam cibum: & erit iam bonum nostrum in manducando, necessarium autem in euangelizando. Quod etiam Apostolus prohibet, cum dicit licere sibi quidem & permissum esse a domino, vt qui euangelium annunciant, de euangelio viuant, id est de euangelio habeant ea quæ huic vitæ sunt necessaria, sed tamen se non esse abusurum hac potestate. Erant enim multi, qui occasionem habere cupiebant acquirendi & vendendi euangelium. Quibus eam volens amputare Apostolus manibus suis victum suum tolerauit. De his enim alio loco dicit. Vt amputem occasionem, iis qui quærunt occasionem. Quanquam etiam, sicut & cęteri boni apostoli, permissu domini de euangelio viueret, & non ex victu constitueret finem euangelizandi, sed magis ipsius victus sui, finem in euangelio collocaret, id est (vt superius dixi) non ideo euangelizaret vt perueniret ad cibum, & si qua sunt alia necessaria, sed ideo ista sumeret vt illud impleret, ne non volens, sed necessitate euangelizaret. Hoc enim improbat, cum dicit. NEscitis quoniam qui in templo operantur quæ de templo sunt edunt? Qui altario deseruiunt, cum altario compartiuntur. Sic & dominus ordinauit iis qui euangelium annunciant de euangelio viuere. Ego autem nullius horum vsus sum.

Non est euangelizandũ vt manducemus, sed manducandũ vt euangelizemus.

H

2.Cor.11.

¶ Hinc ostendens permissum esse non iussum. Alioquin contra præceptũ domini fecisse tenebitur. Deinde sequitur & dicit, NON autem scripsi hæc vt ita fiant in me. Bonum est mihi magis mori, quam gloriam meam quisquam inanem faciat. Hoc dixit, quia iam statuerat propter quosdam occasionem quærentes, manibus suis victum transigere. SI enim euangelizauero, inquit, non est mihi gloria. Id est si ita euangelizauero vt ista fiant in me, id est si propterea euangelizauero vt ad illa perueniam, & finem euangelizandi in cibo, & potu, & vestitu, collocauero. Sed quare non est ei gloria? Necessitas enim, inquit, mihi incumbit. Id est vt ideo euãgelizem, quia vñ viuã non habeo: aut vt acquirã tẽporalẽ fructũ de prædicatione æternorũ. Sic.n. iam erat necessitas in euãgelio non

A

voluntas. Væ enim mihi erit, inquit, si non euangelizauero. Sed quo debet euangelizare? Scilicet vt in ipso euangelio & in regno dei ponat mercedem. Ita enim potest non coactus euangelizare, sed volens. Si enim volens, inquit, hoc facio, mercedem habeo: si aũt inuitus, dispensatio mihi credita est. ¶ Idest si coactus inopia earum rerum quæ temporali vitæ sunt necessariæ prædico euangelium, alij per me habebunt mercedem euangelij: qui euangeliũ ipsum me prædicante diligent. Ego aũt non habeo, quia nõ ipsum euangelium diligo, sed eius pretium in illis temporalibus constitutum. Quod nefas est fieri, vt non tanquam filius administret quisq; euangelium, sed tanq; seruus, cui dispensatio credita est, vt tanq; alienum erogans nihil inde ipse capiat preter cibaria, quæ non de participatione regni, sed ad sustentaculum miseræ seruitutis dantur extrinsecus, quãquã alio loco & dispensatorem se dicat. Potest enim & seruus in filiorum numero adoptatus, eandem rem in qua cohæredis sortem meruit, fideliter dispensare participibus suis. Sed nunc vbi ait, Si aũt inuitus, dispensatio mihi credita est, talem dispensatorem voluit intelligi qui alienum dispensat, vnde ipse nihil accipiat. Hoc est ergo primum quærere cibum, & deinde regnum dei. hoc priore loco ponere, illud posteriore. Si autẽ ideo quæramus cibum vt habeamus regnum dei: faciamus quod dictum est, Quærite primum regnum dei & iustitiam eius. Et ita querentibus primum regnum dei & iustitiam eius, idest hoc præponentibus cæteris rebus, vt propter hoc cætera quæramus, non debet subesse sollicitudo ne illa desint, quæ huic vitę propter regnum dei sunt necessaria. Dixerat enim superius, Scit pater vester quia horum omnium indigetis. Et ideo cum dixisset, Quærite primum regnum dei & iustitiam eius: non dixit, deinde quærite ista quamuis sint necessaria: sed ait, Hæc omnia apponentur vobis. i. consequentẽ, si illa queratis, sine vllo vestro impedimento: ne cum ista q̃ritis, illinc auertamini, aut duos fines constituatis, vt & regnũ dei pp ista necessaria appetatis, sed hæc potius pp illud. Ista vobis non deerunt, quia duobus dominis seruire non potestis. Duobus aũt dominis seruire conatur, qui & regnũ dei pro magno bono appetit, & hec tpalia. Sicut. n. oẽs militantes annonã, & stipendiũ accipiunt, sic oẽs euãgelizantes accipiunt victũ, & tegumentũ. Sed nõ oẽs pp reipublicę salutẽ militant, sed pp illa q̃ accipiunt. Sic non oẽs propter salutẽ ecclesiæ ministrant deo, sed propter hæc tẽporalia, quæ tanq; annonã & stipendiũ consequunt, aut etiam & propter hoc, & propter illud. Sed supra iam dictum est, Non potestis duobus dominis seruire. Ergo simplici corde tantummodo propter regnum dei debemus operari bonum ad omnes: non autem in hac operatione vel soli, vel cũ regno dei mercedẽ tẽporalium cogitare. ITA & dñs ordinauit ijs qui euangeliũ annunciant, de euangelio viuere. Ego autem nullo horum vsus sum.

B

Prędicator dz tanquã filius nõ tanquã seruus ministrare euangelium.

Matth. vi.

C

Quis duobus dominis seruire conatur.

Sicut milites annonã & stipẽdiũ sic euangelizantes accipiunt victũ & vestitum.

Ex tracta.] ps.ciij.

¶ Video & alia iumenta domini quæ significantur cum dicitur,
Boui trituranti os non infrenabis. Dicit.n. ipsum iumētū, Nunqd

D

de bobus pertinet ad Deū? Propter nos ergo dicit scriptura. Modo

Prædicator est bos trituranis.

ergo pducit terra fœnū iumētis: qa dñs constituit vt qui euāgeliū
annunciant, de euangelio viuant. Misit pdicatores, & ait illis, Oīa
q̄ ab ipsis apponunt vobis, māducate, dignus est.n. operarius mer
cede sua. Cum.n. dixisset, q̄ apponuntur vobis manducate, ne illi
dicerent, Improbi erimus ad mensas alienas. Cū indigebimus vis
nos ita esse frontosos? Non inqt. Non est illa donatio eorum, sed
vestra merces. Sed cuius rei merces? Quid dant? Quid accipiunt?

I. Petri. I.

Dant spiritalia, accipiunt carnalia. Dant aurum, accipiunt fœnus.

Tpalia q̄ superfluunt fœnū iumentorū est.

Oīs.n. caro fœnū, & claritas carnis vt flos fœni. Oia tēporalia quæ
tibi superfluunt & abundant, fœnū iumentorum est. Quare? Quia

Paulus & cæteri prædicatores sunt iumenta Christi.

carnalia sunt. Audi quorū iumentorū sit, fœnus. Si nos vobis spi
ritalia seminauimus, magnū est si carnalia vestra metamus. Hoc
Apls dixit, talis annunciator, & i laboriosus, tamq̄ impiger, & i exer
citatus, vt idipsum fœnū donaret terræ. Ego, inquit, nullius horu
vsus sum. Ostendit sibi deberi, & non accepit. Nec condēnauit eos
qui acceperunt: qđ debebat, Condēnandi.n. erant exigentes inde

B

bita, non accipientes mercedē suam. Ille tñ & ipsam mercedē do
nauit. Non quia tibi alius donauit, non debes alteri. Alioquin nō
erit irrigata terra q̄ producit fœnū iumentis. De fructu operū tuo
rū (inquit) satiabitur terra, producens fœnū iumentis. Tu noli esse
sterilis, produc fœnū iumentis. Sed si nolunt iumenta fœnū tuū,
non te tñ sterilem inueniant. Accipis spiritalia, redde carnalia. De
bita sunt militi, militi reddas. Prouincialis Christi es. Nam cū li
ber sim ex oībus, oīum me seruū feci, vt plures lucrifacerem.

Ex tracta. ps.ciij.

¶ Producens (inquit propheta) fœnū iumentis. Et quasi hoc expo
nens addidit, Et herbā seruituti hoīum. Ne non intelligeres quod
dictū est, Producens fœnū iumentis, repetitione exposuit qđ pmi
sit. Qđ.n. dixit supra fœnū, postea herbam noīauit. Qđ aūt dixe
rat iumentis, seruituti hoīum dixit. Ergo seruituti, & non libertati.

Quō Paulus fecit se seruum omnium.

Vbi ergo est, Vos in libertatē vocati estis? Sed audi eundē ipsum.
Cum.n. liber sim ex oībus, oīum me seruū feci, vt plures lucrifa

Gal.v.

cerē. Et quibus dixit, In libertatē vocati estis, quid adiunxit? Tm̄ ne
libertatē in occasionem carnis detis: sed per charitatē seruite inui
cem. Quos liberos fecerat, seruos fecit, non conditione, sed tamē
Christi redēptione: non necessitate, sed charitate. Per charitatē (in
quit) seruite inuicem. Sed Christo seruimus, ait, non populis, non
carnalibus, non infirmis. Bene Christo seruis, si seruis qbus Chri

F

stus seruiuit. Nonne de illo dictū est, Bene seruientē pluribus? In
propheta legitur, de nullo nisi de Christo accipi solet. Audiamus

Matth.xx.

tñ proprie, & in euangelio vocem eius, Quicunqz, inquit, in vobis
maior voluerit esse, erit vester seruus. Seruum me tibi fecit: qui te
suo sanguine liberum fecit. Dicite hoc nobis, quia verum dicetis.

Audi illum alio loco. Nos autem seruos vestros per Iesum. Bene ij.Cor.iiij.
diligite seruos vestros, sed in dño vestro. ET factus sum Iudæis tã
qui Iudæus, vt Iudæos lucrarer &c. vbi supra, vsq; Omnibus om-
nia factus sum vt omnes saluos facerem.

¶ Hoc totũ dixit, non vt fallaciter se fingeret esse qd non erat, sed Ex epistola ad Hieronymum.
vt misericorditer eis ita subueniendũ esse sentiret, ac si ipse in eo-
dem errore laboraret, non.s. mentientis astu, sed cõpatientis affe-
ctu, sicut generaliter intulit, Factus sum infirmis infirmus, vt infir
mos lucri facerem. Vti sequens conclusio, Oibus oia factus sum
vt omnes lucrifacerẽ, ad hæc referenda intelligatur, vt cuiusq; in-
firmitatẽ tanq; in seipso miseratus appareat. Non.n. & cũ diceret, ij.Cor.xi.
Quis infirmatur & ego non infirmor? infirmitatẽ alterius simu-
lasse potius quã doluisse volebat intelligi. Factus sum (inquit) Iu-
dæis tanq; Iudæus, vt Iudæos lucrifacerẽ &c. vbi supra. Compassio G
ne.s. misericordiæ, non simulatione fallaciæ. Fit enim tanq; ægro Quõ Paulus sit quam ægrotus
tus qui ministrat ægroto, non cũ se febres hře mentit, sed cũ aio ministrabat
condolẽtis cogitat, queadmodũ sibi vellet seruiri si ipse ægrotaret. ægrotis.

¶ Quod aũt dixi factum Iudæis tanq; Iudæum, & tanq; gentiles Ex eadẽ episto.
gentibus, non mentientis astu, sed cõpatientis affectu: non hoc
ideo dixi, q misericorditer illa simulauerit, sed quia sic ea non si-
mulauit q faciebat similia Iudæis, queadmodũ nec illa quæ facie
bat similia gentibus. Quæ tu quoq; cõmemorasti, atq; in eo, me
qd non ingrate fateor, adiuuisti. Cum.n. abs te quæsissem in epi-
stola mea qũo putetur ideo factus Iudæis tanq; Iudæus, quia falla
citer susceperit sacra Iudæorum, cũ & gentibus tanq; gentilis factus
sit, nec tñ susceperit fallaciter sacrificia gentiũ: Tu respondisti in
eo factum gentibus tanq; gentilẽ, q preputium receperit, q indiffe
renter permiserit vesci cibis quos dãnant Iudæi. Vbi ego quæro, Quõ Paulus li
vtrũ & hoc simulate fecerit. Qd sicut absurdissimũ atq; falsissimũ bertate pruden
est, sic ergo & illa in quibus Iudæorum consuetudini congruebat ti congruebat
libertate prudenti, non necessitate seruili, aut qd est indignius, di- cõsuetudini Iu
spensatione fallaci potius quã fideli. Fidelibus.n. & ijs qui cogno- dæorum.
uerunt veritatẽ, sicut ipse testatur. Nisi forte & hic fallit. Ois creatu H
ra dei bona est, & nihil est abijciendũ, qd cum gratiarũ actione per Paulus verus di
cipit. Ergo & ipsi Paulo, non solum vero, verũetiam dispensatori spensator & ma
maxime fideli. Nec solum cognitori, verum & doctori veritatis, xime fidelis.
omnis vtiq; in cibis creatura dei nõ simulate sed vere bona erat.
Cur igitur nihil simulate accipiendo sacrorũ, cerimoniarũq; gen-
tilium, sed de cibis & præputio verum sentiendo ac docendo, tñ
tanq; gentilis factus est gentibus, & non potuit fieri tanq; Iudæis
Iudæus, nisi fallaciter suscipiendo sacrm Iudæorum? Cur oleastro Rom.xij.
inserto seruauit dispensationis veracẽ fidem: & naturalibus ramis,
non extra sed in arbore constitutis, nescio qd dispensatorii simu
lationis velamen obtendit? Cur factus tanq; gentilis gentibus, qd
sentit docet, quod agit sentit: factus autem Iudæus Iudæis, aliud

Quod omnibus omnia factus est non per mendacium aut fictionem sed per compassionem.

A

claudit in pectore, aliud promit in verbis, in factis, in scriptis? Sed absit hoc sapere. Vtrisq; enim debebat charitatem de corde puro, ꝛ conscientia bona, ꝛ fide non ficta. Ac per hoc omnibus omnia factus est, vt omnes lucrifaceret: non mentientis astu, sed compatientis affectu. Idest non omnia mala hominum fallaciter agendo, sed aliorum omnium malis omnibus tanquam si sua essent, misericordis medicinæ diligentiam procurando. Cum itaq; illa testamenti veteris sacramenta etiam sibi agenda minime recusabat, non immisericorditer fallebat, sed omnino non fallens, atq; hoc modo a domino deo illa vsq; ad certi temporis dispensationem iussa esse commendans, a sacrilegis sacris gentium distinguebat. Tunc autem non mentientis astutia, sed compatientis affectu Iudæis tanquam Iudæus fiebat: quando eos ab illo errore, quo vel in Christum credere nolebant, vel per vetera sacerdotia sua, cerimoniarumq; obseruationes se a peccatis posse mundari fieriq; saluos existimabant, sic liberari cupiebat, tanquam ipse illo errore teneretur, diligens vtiq; proximum sicut seipsum, ꝛ hæc alijs faciens, quæ sibi ab alijs fieri vellet, si hoc illi opus esset. Quod cũ dominus monuisset, adiunxit. Hæc est enim lex ꝛ prophetæ. Hũc compatientis affectum in epistola ad Galatas præcepit dicens, Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis instruite huiusmodi in spiritu leuitatis, intendens teipsum, ne ꝛ tu tenteris. Vide si non dixit fieri tanquam ille, vt illum lucrifacias, non vtiq; vt ipsum delictum fallaciter ageret, aut se id habere simularet, sed vt in alterius delicto, quid etiam sibi accidere posset, attenderet, atq; ita alteri, tanquam sibi ab altero vellet, misericorditer subueniret. Hoc est, non mentientis astu, sed compatientis affectu. Sic Iudæo, sic gentili, sic cuilibet homini. Paulus in errore vel peccato aliquo constituto, non simulando quod non erat, sed compatiendo quia esse potuisset, tanquam qui se hominem cogitaret, omnibus omnia factus est, vt omnes lucrifaceret.

Mat. xxij.

Affectus compassionis.

Gala. vi.

B

Ex lib. q̃onum. lxxxiij.

Quod oĩbus oĩa factus est.

¶ Hoc ergo exhibeamus et cuius infirmitatem portare volumus, quod ab illo nobis vellemus exhiberi, si forte nos in ea essemus, ꝛ ipse non esset. Ad hoc pertinet quod ipse Apostolus ait, Omnibus omnia factus sum vt omnes lucrifacerem. Cogitando scilicet in eo vitio etiam se esse potuisse, vnde cupiebat alterum liberari. Compatiendo enim potius id agebat, non mentiendo, sicut quidam suspicantur, ꝛ ij maxime qui mendacijs suis defendẽdis, quæ negare non possunt, alicuius magni exempli patrocinium quærunt.

Ex tracta. ps. i.

i. Timo. i.

¶ Iusto lex posita non est, vt dicit Apostolus. Sed aliud est esse in lege, aliud sub lege. Qui est in lege secundum legem agit. Qui est sub lege, secundum legem agitur. Ille ergo liber est, iste seruus. Deinde, aliud est lex quæ scribitur ꝛ imponitur seruienti. Aliud lex quæ menteconspicitur ab eo qui non indiget literis.

Nescitis ꝙ ii qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium? Sic currite, vt comprehendatis. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet: & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. C

Omnes quidem currunt dixit in illo stadio, in illo spectaculo: vnus tamen accipit brauium cæteri victi discedunt, & si perseuerauerint in currendo. Sed cum acceperit vnus, remanebunt cæteri, qui similiter laborauerunt? Hoc non est ita. Si quotquot currunt perseueranter currant omnes accipiunt. E. qui prior venerit, expectat vt cum posteriore coronetur. Agonem itaque istum, non cupiditas, sed charitas facit. Omnes currentes amant se, & ipse amor cursus est. Ex tracta. ps. xxxix. Amor è cursus in stadio.

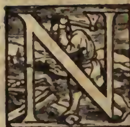
Ego igitur sic curro, non quasi in incertum, sic pugno, non quasi aerem verberans.

Non vndecunq; datur similitudo a scripturis, laudatur ipsa res, sed tantum similitudo inde trahitur. Non enim laudauit iniquum iudicem, qui nolebat audire illam viduam, & nec deum timebat, nec homines reuerebatur. Et tamen inde similitudinem dominus traxit. Nec illum laudauit pigrum, q tres panes non propter amicitiam dedit petenti, sed tędio victus. Et tamen & inde similudinem dedit. Et de rebus ergo non laudandis, trahuntur secundum modu3 quendam, nonnullæ similitudines. Aut si propterea putatis eundum esse ad Marsos, quia hoc audistis in scriptura dei, eundum est ad spectaculu3 theatri, quia dicit apostolus, Non sic pugilor quasi aerem cædens. Pugilari enim est en-ctarium facere, pancratium facere, spectaculum facere. Iam quia hinc ducta est similitudo, spectacula ista nos delectare debent? Aut quia dixit, Qui in agone contendit, ab omnibus abstinens est, propterea agonista ista vana, & ludicra, debet affectare christianus? Attende quid tibi dicatur ad similitudinem, quid moneatur ad prohibitionem. Ita ergo & hic data est quædā similitudo de Marso qui incantat, vt educat aspidem de tenebrosa cauerna. Ex tracta. ps. lvij. Lucæ. xviij. D Lucæ. xi.

Sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar.

Suo timore nos terruit. Quid. n. faciet agnus, vbi aries tremit? Ex sermone de verbis apostoli

CAPVT. X.

Exo. xiij. Exo. xiiij. Exo. xvi. Exo. xvij.

Olo enim vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moysen baptizati sunt in nube, & in mari, & omnes eandem escam spiritalem mãducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos, petra: Petra autem erat Christus.

Ex libro contra Faustum. Ioan. vi.

Exponendo vnum, in cætera introduxit intellectum. Si enim petra Christus propter firmitatem, cur non & manna Christus, tanquam panis viuus qui de coelo descendit, quo vere qui vescuntur spiritaliter viuunt? Nam illi veterem figuram carnaliter accipientes, mortui sunt. Sed cum dicit Apostolus, Eundẽ cibum spiritalem manducauerunt, ostendit & illud spiritaliter intelligi in Christo: sicut & potum cum spiritalem dixisset aperuit, cũ subiunxit. Petra autem erat Christus, Quo aperto, cuncta fuẽrũt.

Christus petra & colũna nubis & manna.

Cur ergo non & nubes, & colũna Christus, quia rectus, & firmus, & fulciens infirmitatem nostram, per noctem lucens, per diem nõ lucens, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant? Rubet & mare rubrum, baptismus vtiq; Christi sanguine consecratus. Hostes sequentes a tergo moriuntur, peccata pterita. Ducitur populus per desertum. Baptizati omnes nondum perfruentes promissa patria, sed quod non vident sperando, & per patientiam expectando, tanquam in deserto sunt. Et illic laboriosæ & periculosæ tentationes, ne reuertantur corde in ægyptum. Nec ibi tñ Christus deserit. Nam & illa columna non recedit, & morsus mortiferi serpentum, exaltato & respecto æneo serpente sanantur. Quod verbis ipsius domini declaratur, Sicut exultauit, inquit, Moyses serpẽtem in eremo, sic exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui crediderit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.

Ioan. iij. Numeri. xxi.

Ex tracta. ps. cxiij.

Tunc fit aliquis cœlestis Hierusalẽ ciuis cum huic seculo renunciauerit.

¶ Aegyptus autem quoniam interpretatur afflictionem, vel affligentem, vel comprimentes, sæpe in imagine ponitur seculi huius, a quo spiritaliter recedendum est, ne simus iugum ducentes cũ infidelibus. Sic enim quisq; Hierusalem cœlestis fit ciuis idoneus, cum primo huic seculo renunciauerit: quemadmodum ille populus in terram promissionis induci non potuit, nisi prius ab ægypto recederet. Sed sicut ille non inde discessit nisi diuino præsidio, ita nemo corde ab hoc seculo auertitur, nisi dominicæ misericordiæ munere adiutus. Quod enim illic semel præfiguratum est, hoc in isto fine seculi, in hac (sicut beatus Ioãnes scribit) hora nouissima,

C

Cor non conuertitur ab hoc seculo nisi munere dei.

tissima, quotidianis ecclesiæ fontibus in vnoquoque credente com pletur. Audite Apostolum doctorem gentium docentem & instruentem.

Hæc autem figuræ nostræ factæ sunt.

CErte manifestum est, non humana suspicione, sed apostolico, idest diuino, & dominico magisterio. Deus enim loquebatur in eis. Et quamuis de carneis nubibus, tamen dominus intonabat. Certe ergo tanto testimonio manifestum est, illa omnia figurate gesta, nunc in nostra salute compleri, quia tunc futura prænunciabantur, nunc præterita leguntur, & præsentia cognoscuntur. Quid est charissimi? Qui vos cognoscitis Israelitas secundum semen Abrahæ, quis estis domus Iacob secundum promissionem hæredes, cognoscite vos etiam exisse de Aegypto qui huic seculo renunciastis: exisse de populo barbaro, qui confessione pietatis vos a blasphemijs gentium seiunxistis. Non est enim lingua vestra, sed barbara, quæ deum laudare non nouit, cui vos cantatis alleluia. Facta est enim Iudæa sanctificatio eius in vobis. Psal. cxiii. Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne est circuncisio, sed qui in occulto Iudæus est, & circuncisione cordis. Interrogate ergo corda vestra. Si ea circuncidit fides, si purgauit confessio, in vobis facta est Iudæa sanctificatio eius in vobis Israel potestas eius. Dedit enim vobis potestatem filios dei fieri. ET omnes per mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & mari, & omnes eandem escam spiritalem manducauerunt, & omnes eandē potum spiritales biberunt.

Lingua est barbara q deū laudare nō nouit. H

¶ Quando autem manducauit manna populus Israel? Cum transisset mare rubrum. Mare rubrum autem quid significat? Audi apostolum, Nolo autem vos ignorare fratres, quia omnes patres nostri sub nube fuerunt, & omnes per mare transierunt. Quid est per mare transierunt? Quasi quæreres ab illo, secutus ait, Et omnes per Moysen baptizati sunt in nube & in mari. Si ergo figura maris tantum valuit, species baptismi quantum valebit? Si quod gestum est in figura, traiectum populum ad manna perduxit, quid exhibebit Christus in veritate baptismi sui, traiecto per eum populo suo? Per baptismum suum traijcit credentes occisis omnibus peccatis, tanquam hostibus consequentibus: sicut in illo mari omnes Aegyptij perierunt. Quo traijcit fratres mei, quo traijcit per baptismum Iesus, cuius figuram tunc gerebat Moyses qui per mare traijciebat? Quo traijcit? Ad manna. Quid est manna? Ego sum, inquit, panis viuus qui de cœlo descendit. Manna accipiunt fideles, iam traiecti per mare rubrum. Quare mare rubrum? Iam mare, quare & rubrum? Si significabat mare illud rubrum, baptismum Christi, vnde rubet baptismus Christi, nisi Christi sanguine consecratus? Quo ergo perducit credentes & baptizatos?

Ex tracta. euāg. secundum Ioan. xi. A Ioan. vi.

Ad manna. Ecce dico manna. Notum est, quid acceperint Iudei, populus, ille Israel. Notū qd illis pluisset deus de cœlo, & nesciunt chathecumini quid accipiant Christiani. Erubescant ergo quia ne sciunt. Transeant per mare rubrum, manducent manna, vt quo modo crediderunt in nomine Iesu, sic se ipsis credat Iesus.

Ex tract. euāgelij secundum Ioan. xxvi.

¶ Patres vestri, inquit, manducauerunt manna, & mortui sunt. Quid est vnde superbitis? Manducauerūt manna & mortui sunt. Quare manducauerunt & mortui sunt? Quia quod videbant credebant, quod non videbant, non intelligebant. Ideo patres vestri, qa similes estis illorum, & infidelium filiorum, infideles patres. Nā quantum pertinet fratres mei ad mortem istam visibilem & corporalem, nunquid nos non morimur qui manducamus panes de cœlo descendentem? Sic sunt mortui & illi, quemadmodum & nos sumus morituri, quantum attinet (vt dixit) ad mortem huius corporis visibilem atq; carnalem. Quantum autem pertinet ad illam mortem, de qua terret dominus, quia mortui sunt patres istorum, manducauit manna & Aaron, manducauit manna & Moyses, manducauit manna & Phinees, manducauerunt ibi multi qui domino placuerunt, & mortui non sunt. Quare? Quia visibilem cibum spiritaliter intellexerunt, spiritaliter esurierunt, spiritaliter gustauerunt, vt spiritaliter satiarentur. Nam & nos hodie accipimus visibilem cibum: sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Patres nostri manna manducauerunt, & mortui sunt. Non quia malum erat manna, sed quia male manducauerunt. Hic est panis qui de cœlo descendit. Hunc panem significauit manna, hunc panem significauit altare dei. Sacramēta illa fuerunt, in signis diuersa sunt, in re quæ significatur paria sunt. Apostolum audi. Et omnes eandem escam spiritalem manducauerunt. Spiritalem vtiq; eandem. Nam corporalem, alteram. Quia illi manna, nos aliud. Spiritalem vero, quam nos. Sed patres nostri, non patres illorum, quibus nos similes sumus, non quibus illi similes fuerunt. Et adiungit. Et omnes eundem potum spiritalem biberunt. Aliud illi, aliud nos, sed specie visibili, quod tamen idem significaret virtute spiritali. Quomodo enim eundem potum? Bibebant (inquit) de spiritali sequenti petra. Petra autem erat Christus. Inde panis, inde potus. Petra Christus in signo, verus Christus in verbo, & in carne. Et quomodo biberunt? Percussa est de virga bis petra. Gemina percussio, duo ligna crucis significat. Hic est ergo panis de cœlo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit non moriatur, sed quod pertinet ad virtutes sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum: qui manducat intus, non foris: qui manducat in corde, non qui premit dente.

Māna significabat eucharistiā.

C

Ex Exod. xvij.

Ex tract. euāgelij secundum Ioan. xlv.

Mare rubrū significat baptismum Moyses Christus, populus fideles.

¶ Et oēs per mare trāsierunt, & oēs in Moyse baptizati sunt in nube & in mari, Et oēs eādē escā spiritalē mādacauerūt, & oēs eūdē

potū ſpiritale3 biberūt. Mare rubrū ſignificat baptiſmu3. Moyſes, ductor p mare rubrū, ſignificat Chriſtu3. Populus tranſiens, ſignificat fideles. Mors ægyptiorū, ſignificat abolitionē pctōrū. In ſignis diuerſis, eadē fides. Significata ergo ſunt omnia: nunquid nō eadē credebant per quos hæc ſigna miniſtrabantur, p quos ea quæ credimus pphetata prænunciabātur? Vtiq3 credebāt. Sed illi ventura eſſe, nos autem veniſſe. Ideo ⁊ ſic ait. Eundem potu3 ſpiritale3 biberunt. Sed ſpiritalem eundem, nam corporalem non eundē. Quid enim illi biberunt? Bibebant enī3 de ſpirītali ſequenti petra. Petra autem erat Chriſtus. Videte autem fide manente, ſigna variata. Ibi petra Chriſtus. Nobis Chriſtus, quod in altari dei ponitur. Et illi pro magno ſacramento euſdem Chriſti biberunt aquam profluentem de petra. Nos quid bibamus, norunt fideles. Si ſpeciem viſibilem intendas. aliud eſt. Si intelligibilem ſignificationem, eundem potum ſpiritalem biberunt. D

¶Profecto erant etiam in illo populo qui intelligerent habētes fidem quæ poſtea reuelata eſt. non ad legis literam, ſed ad gratiam ſpiritus pertinentem. Non enim ſine ipſa fide fuerant, qui eius in Chriſto futuram reuelationē puidere, ⁊ pnunciare potuerunt, cū ⁊ illa vetera ſacramenta, ſignificantia fuerint futurorum. An ſoli prophetę habeb it hanc fidem, nō ⁊ populus? Immo vero etiam qui prophetas fideliter audieb it, eadem adiuuab itur gratia, vt intelligerent qd audiebant. Sed vtiq ſacramentu3 regni cœlorum velabatur in veteri teſtamento, quod plenitudine tēporis reuelaretur in nouo. Ait Apoſtolus. Et omnes eundē cibu3 ſpiritalem manducauerūt, ⁊ oēs eunde3 potu3 ſpiritale3 biberūt. Bibant autem de ſpiritali, ſequenti eos petra. Petra autem erat Chriſtus. Idē itaq; in myſterio cibus ⁊ potus illorū, q ⁊ noſter. Sed ſignificatione idē, nō ſpecie. Quia idē ipſe Chriſtus illis in petra figuratus, nobis in carne manifeſtatus. Sed nō, inquit, in omnibus illis bñplacitū eſt Deo. Oēs qdē eūdē cibū ſpiritalē mādu cauerūt, ⁊ eūdē potū ſpiritale3 biberūt id eſt ſpiritale aliquid ſignificante3. Bibeb it aūt de ſpiritali conſequenti eos petra. Petra aūt erat Xps.

Ex tracta. ſ. lxvij.

Nō ſolum prophetæ, ſed etiā aliqui de populo habebant fidem ⁊ intelligētiam futurorū. E

Ex libro cētra Fauſtū. ca. vi.

¶Sicut enim mos eſt diuinorum in ſcripturis ſanctis myſteriorum, vt idem homo alias aliam, atq3 aliam, pro re aliqua ſignificanda perſonam gerat, tunc Moyſes populi Iudæorum ſub lege poſiti perſonam gerebat, eumq; in prophetica prænunciatione figurabat. Sicut ergo Moyſes petram virga percutiens, de dei virtute dubitauit: ita ille populus qui ſub lege per Moyſen data tenebatur, Chriſtum ligno crucis affigens, eum virtutem dei eſſe non credidit. Sed ſicut percuſſa petra, manauit vnda ſitientibus, ſic plaga dominicæ paſſionis, effecta eſt vita credentibus. Habemus enim de hac re præclariſſimam ac fideliſſimam vocem apoſtoli cum inde loqueretur dicentis, Petra autem erat Chriſtus.

Percuſſa petra paſſionē Chriſti ſignificat.

Ex lib. qſtionū Nu. titu. xxxv.

¶Quod de petra aqua dicta eſt, apoſtolus. Paulus quid eſſet

F exposuit, vbi ait, Et omnes eundem potum spiritalem biberunt.
Crux Christi figuratur p virgã qua percussa est petra. Bibebant autem de spiritali sequenti petra, petra autem erat Christus. Significata est ergo de Christo profluens gratia spiritalis, qua interior sitis irrigaretur. Sed & qd virga petra percutitur, crux Christi figurat. Ligno.n. accedẽte ad petrã, gratia ista manauit. Et qd bis pcutitur, euidentius significat crucem. Duo qppe ligna sunt crucis.
Ex tracta. ps. lxxvij. ℭNam qui disrupit mare, & traiecit eos, & statuit aquas quam si in vtres, vt sic staret vnda quasi fuisset inclusa, potest per suam gratiam cohibere fluida, & labentia concupiscentiarum carnaliũ, cum fideliter huic seculo renunciatur, vt tanquam inimicis pec catis omnibus perpeletis, fidelium populus per sacramentum baptismatis traijciatur. Qui deduxit eos in nube diei, & tota nocte
Psal. cxvii. in illuminatione ignis, potest etiam spiritaliter dirigere itinera si ad eum clamet fides, Itinera mea dirige secundum verbũ tuũ, De quo & alibi dicitur, Ipse enim rectos faciet gressus tuos, & itinere tua in pace producet, per Iesum Christũ dominũ nostrũ, cuius in hoc seculo tanquam in dei sacramentum manifestatum, est in carne, velut in nube. In iudicio vero tanquam nitore nocturno, quia tunc erit magna tribulatio seculi tanquam ignis, & lucebit iustis, & ardebit in iustis. Qui disrupit in deserto petram,
Psal. ciij. & adaquauit eos sicut in abysso multa, potest vtiqȝ sitienti fidei donũ spiritus sancti, quod illa res gesta spiritaliter significabat, infundere de spiritali sequenti petra, quod est Christus, qui stabat &
G clamabat, Si quis sitit, veniat ad me & bibat. Qui biberit de aqua
Ioan. vij. quã ego dabo ei, flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. Hoc.n. dicebat, sicut in euangelio legitur, de spiritu quẽ accepturi erãt credentes in eũ. Ad quẽ velut virga, lignũ passionis accessit, vt emanaret credentibus gratia. ℭNon est dictum, Petra significabat
Ex tract. euãge. secundum Ioan. liij. Christum: sed petra erat Christus. Nec dictum est, bonum semen significat filios regni: aut zizania significat filios maligni: sed dictum est, Bonum semen, hi sunt filij regni: Zizania sunt filij maligni. Sic ergo solet loqui scriptura, res significantes tanquam eas quæ significantur appellans. ℭMultum hæc locutio notan
Ex lib. q̃stionũ gene., titu. lie. da est, vbi aliqua significantia, earũ rerũ quas significant nomine appellantur. Inde est quod ait Apls, Petra aũt erat Christus. Non
Ex lib. q̃stionũ Leuitici. ti. lix. Gene. xli. ait, Petra significat Christuȝ. ℭSolet res q̃ significat, eius rei noĩe quã significat nuncupari, sicut scriptum est septem spicæ. Septem anni sunt. Nõ.n. dixit septem annos significant. Et septem boues,
H septem anni sunt, & multa huiusmodi. Hinc est qd dictũ est, Petra erat Christus. Nõ.n. dixit, petra significabat Christũ, sed tanquam hoc esset quod vtiqȝ per substantiam non hoc erat, sed per significationem. ℭOmnia significantia videntur quodammodo ea-
Ex libro de ciuitate dei. xviij. rum rerum quas significant sustinere personas, sicut dictum est ab Apostolo, Petra erat Christus, quoniam petra illa de qua hoc dictum est, significabat vtiqȝ Christum.

Sed non in pluribus eorum, beneplacitum est deo. Nam postrati sunt in deserto. Hæc autem in figuram facta sunt nostri, vt non simus concupiscentes malorum, sicut & illi concupierunt, neq; idolatræ efficiamini sicut quidam ex ipsis. quemadmodum scriptum est, Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Neq; fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt. Et ceciderunt vna die viginti tria milia. Neq; tentemus Christum Deū, sicut quidam eorum tentauerunt, & a serpentibus perierunt. Neq; murmuraueritis sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Nu.xx.t.xxvi. Exo xxxij. Num. xxv. Num.xxi. Iudith.viij.

A

CVm dicit, Non in pluribus eorum: erant ergo ibi aliqui in quibus beneplacitum est deo. Et cum essent omnia cō munia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quæ sacramentorum virtus est: sicut & nunc iam reuelata fide quæ tunc velabatur, omnibus in nomine patris & filij & spiritus sancti baptizatis, commune est lauacrum regenerationis, sed ipsa gratia cuius ipsa sunt sacramenta, qua membra corporis Christi cum suo capite regnatura sunt, non communis est omnibus. Nā & hæretici habent eundem baptismum, & falsi fratres in communione catholici nominis. Ergo & hic recte dicitur. Sed non in omnibus illis beneplacitum est deo. Cū enim dixisset Apl̄s, Sed nō in omnibus illis beneplacitum est deo, ita ostendens fuisse ibi etiā illos in quibus beneplacitum est deo, cōtinuo subiecit. Postrati enim sunt in deserto. Deinde adiunxit, Hæc autē figuræ nostræ factæ sunt, vt non simus concupiscentes mala, sicut & illi concupierunt, neq; idolis seruientes, sicut quidā eorū, sicut scriptum est. Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Neq; fornicemur sicut quidam eorum fornicati sunt, & ceciderunt vna die viginti tria milia. Neq; tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & a serpentibus perierunt. Neq; murmuraueritis sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Omnia autem hæc in figura contingebant illis. Scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum deuenerunt. Nobis ergo ista potius cantata sunt. Vnde in hoc psalmo inter cætera dictum est, Vt cognoscat generatio altera, filij qui nascentur & exurgent. Porro si ille interitus a serpentibus, & ab exterminatore illa perditio, & gladij trucidatio figuræ fuerunt, sicut euidenter dicit Apostolus, cum illa omnia contigisse manifestum sit, non enim ait in figura dicebantur, vel in figura sunt scripta, sed in figura (inquit) contingebant illis, quanto

Ex tracta. Ps.lxxvij. Gratia virt⁹ sacramētorū est. Per gratiā regnatura sunt mēbra corporis Christi cū suo capite. B Psal.lxxvij. Magis mouere debent figurata quā figuræ.

¶ Consurrexit populus in Aaron, & dixerunt ei. Notandum totum pro parte positum. Apostolus enim, sicut reuera erat, quosdam eorum dixit hoc fecisse, non totum populum, vbi ait. Neqꝫ idolis seruiamus, sicut quidam illorum.

Ex lib. locutionum Exo. li. ix.
Ex lib. q̃stionũ. lxxxiij.

¶ Facilis ad lusum pueritia. Quid autem lusui puerili tam simile est, quam idola colere. quando & Apostolus ad hoc retulit hoc genus superstitionis, cum ait. Neqꝫ idolis seruiamus, quẽadmodũ quidam eorum, sicut scriptum est, Sedit populus manducare & bibere & surrexerunt ludere. Neqꝫ tentemus Christum sicut quidam eorum tẽtauerunt, & a serpentibus perierunt.

Idololatria similis lusui pueril.

B

¶ Satis apparet patris & filij & spiritus sancti vnam esse virtutẽ, vnam deitatẽ, vnam maiestatem, vnam gloriam, quia ipsa trinitas est vnus dñs deus noster. De quo dictum est, Audi Israel: Dñs deus tuus, deus vnus est. Tũc autẽ dictũ est, qñ dñs solus deducebat eos, & nõ fuit in eis deus alienus? Neqꝫ. n. nõ eos deducebat & Christus. Cũ dicat apl's, Neqꝫ tentemus xp̃m, sicut qd̃ illorũ tẽtauerũt. Aut xp̃s nõ est deus, aut xp̃s deus est alienus? Hic est ergo deus pr̃ & filius & spũs sanctus, trinitas vnus deus: cui vni iubemur, ea q̃ non nisi deo debet̃ seruitute seruire, cũ audimus. Dñs Deũ tuũ adorabis & illi soli seruies. Neqꝫ .n. hac seruitute non seruimus Christo cuius mẽbra sumus aut spiritui sancto, cuius templum sumus. Hæc trinitas vnus deus, dicit. Ego sum dñs, & non est alius præter me. Neqꝫ eñ nõ est dñs Christus, quẽ vos quoqꝫ deũ & dñm cõfitemini, aut spũs sanctus nõ est dñs domus suæ, hoc est tẽpli sui. Ipse est quippe spũs dñi de quo dicitur, Dñs aũt spiritus est. Vbi aũt spiritus domini, ibi libertas. Hæc est trinitas vnus deus. De quo dicit Apl's. Nullus deus nisi vnus. Nõ enim cum hoc auditis, deum negare vnigenitum audetis. Hic deus trinitas dicit. Ego sum qui sum, & non sum mutatus. Non eñ mutatus est Christus. Cui dicitur, Mutabis cœlos, & mutabũtur. Tu autẽ idẽ ipse es. Aut mutabitur spiritus veritatis, cũ sit immutabilis veritas?

Ex lib. ij. cõtra Maximinum.
Deut. vi.
Luce. iiij.
Deut. xxxij.
ij. Cor. iij.
F
Exo. xiij.
Psal. ci.
Ex lib. cõtra adu. legis & prophetarum.

¶ Qui nos super omne genus serpentium calcare spiritaliter iussit, ipse est & prophetarum deus, qui populo infideli ad significanda peccata, quorum veneno inuisibiliter moriebantur, visibiles serpentes, q̃bus admonerentur, immisit, & plaga emendatoria mortes animarum mortibus corporũ figurauit.

Mortes animarũ mortib⁹ corporũ figurabãtur.

Hæc autem omnia in figura contingebant illis. Scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum deuenerunt.

TEmporalium quidem rerum promissiones testamẽto veteri cõtineri, & ideo vetus testamentum appellari nemo nostrum ambigit, quodqꝫ eternæ vitę promissio, regnũq; cœlorũ, ad nouũ ptinet testamẽtũ. Sꝫ in illis tp̃alibus, figuram fuisse futurorũ quæ implerentur in nobis, in quos finis seculorum obuenit, nõ suspicatio mea, sed apostolicus intellectus est, dicẽs Pau.

Ex li. cõtra Faustum capitu. iiij.
Propter pmissiones tẽpora/liũ dicebatur vetus testamẽtũ.

G lo cum de talibus loqueretur. Hæc omnia figuræ nostræ fuerunt ꝛ iterum, Hæc omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem propter nos, in quos finis sæculorum obuenit. Nō ergo vetus testamentum ad consequendas illas promissiones, sed ad intelligendas in eis noui testamenti prænunciationes accipimus. Veteri sꝙppe testificatio, fidē nouo ꝯciliat. Vn̄ dn̄s posteaq̄ resurrexit a mortuis, seq; nō solū intuendū discipulorū oculis, sed etiā contrectandū manibus obtulit, ne quid tamen cū suis mortalibus ꝛ carnalibus sensibus fallaciter agi arbitrarentur, magis eos de veterū librorū testificatione firmauit, dicēs. Oportebat impleri omnia q̄ scripta sunt in lege Moysi ꝛ prophetis ꝛ psalmis de me. Nō itaq; spes nostra, in tēporaliū rerum promissione defixa est q̄quidem nec ipsos illius temporis sanctos ꝛ spiritales viros patriarchas ꝛ prophetas, hic terrenis rebus fuisse dedditos credimus. Intelligebant enim reuelante sibi spiritu dei, qd tēpori illi congrueret. ꝛ quibus modis deus per illas omnes res gestis ꝛ dictas, futura figuranda ꝛ pnuncianda decerneret: magisq; desiderium eorum de nouo testamento erat. Sed psens functio corporalis, ad significanda noua ventura, pollicitationibus veteribus pbebatur. Ita illorum hominum non tantum lingua sed ꝛ vita pphetica fuit. Carnalis aut populus, pmissis vitę psentis inhęrebat. De quo tamen etiam populo nihilominus significabatur futura.

Luce.xxiiij.

Viri spiritales intelligebāt figuras veter.te. Nō tm̄ lingua veterū sed etiā vita pphetica fuit.

H

Ex eodem lib. Exodi.xx.

Gn̄.xxxiij. Alia sunt pcepta vitę agendæ alia significandæ.

¶ Isti omnino nesciunt qd intersit inter pcepta vitę agēdę, ꝛ pcepta vitę significādę. Exēpli grā, Nō cōcupisces, pceptū est agēdæ vitæ. Circumcides oēm masculū octauo die, pceptū est significādæ vitę. Ex hac quippe impietia Manichæi. ꝛ oēs qbus displicent literæ veteris testamenti, quicquid deus mandauit priori populo ad celebrandum vmbram futurorum, nō intelligentes, ꝛ ea mō non obseruari animaduertentes, ex more psentis temporis illa reprehendunt, quę vtiq; illi tempori congruebant, quo ista quæ nunc manifestata sunt, ventura significarentur. Sed quid dicturi sunt aduersus Apostolum q ait, Hęc oīa in figura cōtingebāt illis, scripta autem sunt propter nos in quos finis seculorū obuenit? Ecce ipse aperuit cur illæ literæ accipiantur a nobis, ꝛ cur illa rerū signa iam necesse non sit vt obseruentur a nobis. Cū enim dicit, Scripta sunt propter nos, proculdubio demonstrat quanta nobis cura legenda ꝛ intelligenda, ꝛ in quanta auctoritate habēda sint, quia propter nos vtiq; scripta sunt. Cum vero dicit, Figuræ nostræ fuerunt, ꝛ in figura contingebat illis, ostendit iā non opus esse vt cum res ipsas manifestatas agimus, figurarum pnunciantium celebrationi seruiamus. Vn̄ dicit alio loco, Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in pte diei festi, aut neomenię, aut sabbatorum, quod est vmbra futurorum. Hic etiam cum dicit, Nemo vos ī eis iudicet, declarat quā nō sit necesse vt iā hęc obseruentur, Cū autē dicit, Quid est vmbra futurorū, ostendit q̄ opos

Legēdum est a nobis vetus testamentum diligenter.

A

Colo.ij.

tuerit ut illo tempore obseruarentur quo ista quæ iam nobis manifestata eluxerunt, per tales umbras figurarū futura pdicebant. Ex libro quæst. Israelis.

Longum est singula commemorare, cum ita concludat Apostolus, & dicat. Hæc autem in figura contingebant illis. Scripta sunt autem propter nos, in quo fines seculorum deuenerunt. Finis autem seculorum, tanquam senectus veteris hominis, cum totū genus humanum tanquam unum hominem constitueris, sexta ætate signatur, qua dominus venit. Sunt enim ætatis sex etiā in uno homine. Infantia, pueritia, adolescentia, iuuentus, grauitas, & senectus. Prima igitur humani generis ætas est ab Adam usq3 ad Noe. Secunda a Noe usq3 ad Abraham, qui articuli sunt euidentissimi atq3 notissimi. Tertia ab Abraham usq3 ad Dauid, sic enim Mattheus euangelista partitur. Quarta a Dauid usq3 ad transmigrationem in Babyloniam. Quinta a transmigratione3 in Babyloniā, usq3 ad aduentu3 domini. Sexta ab aduentu domini, usq3 ad finem seculi speranda est, qua exterior homo tanquam senectute corrumpitur, qui etiam vetus dicitur, & interior renouatur de die in diem. Inde requies sempiterna est, quæ significatur sabbato. Huic rei congruit, quod homo sexto die factus est ad imaginem & similitudinem dei.

Finis seculorū senectus est veteris hominis.

Sex ætates humani generis.

Gene. i.

Itaq3 qui se existimat stare, videat ne cadat.

Multos enim a perniciosa elatione reprimit quod ait Apostolus. Quapropter qui videtur stare, videat ne cadat. Voluntate autem sua cadit qui cadit, & voluntate dei stat qui stat. Potens est enim deus statuere illum. Non ergo se ipse, sed deus. Sed tamen bonum est non altum sapere: sed timere.

Ex lib. de bono perseuerantiæ.

Tentatio vos nō cœpit apprehēdat, nisi humana.

Fiunt igitur tentationes per Satanam, non potestate eius sed permissu domini, ad homines aut pro suis peccatis puniendos, aut pro dei misericordia probandos & exercēdos. Et interest plurimum in qualem quisq; tentationem incidat. Non enim in talem incidit Iudas qui vendidit dominum, in qualem incidit Petrus, cum territus dominum, negauit. Sunt etiam humanæ tentationes, credo cum bono quisq; animo, secundum humanam tamen fragilitatem in aliquo consilio labitur, aut irritatur in fratrem studio corrigendi, paulo tamen amplius quam Christiana tranquillitas postulat. De quibus Apl's dicit. Tentatio vos non apprehendat nisi humana, cum idē dicat. Fidelis deus qui vos non sinat tentari supra quam potestis ferre, sed faciet cū tentatione & exitū ut possitis sustinere. In qua snīa satis ostendit non id nobis orandū esse ut non tentemur, sed ne in tentationē inducamur. Inducimur. n. si tales acciderint quas ferre nō possimus. Sed cū tentationes periculosæ, in quas inferri atq3 induci pniciosum est, aut p

Ex lib. ii. de sermone domini in monte, i.

Humanæ tentationes.

Quid sit induci in tentationem.

speris rebus temporibus, aut aduersis oriantur, nemo frangitur ad uersarum molestia, qui prosperarum delectatione non capitur.

Ex lib. de bapti smo paruulorum. ¶ Homines enim sumus. Vnde aliquid aliter sapere quam se res habet, humana tentatio est. Nimis autem amando sententiam, aut Humana tentatio. inuidendo melioribus usque ad praecidendae communionis, et condendi schismatis, vel haeresis sacrilegium peruenire, diabolica est Diabolica praesumptio. praesumptio. In nullo autem aliter sapere quam se res habet, angelica perfectio est. Quia itaque homines sumus, sed spe angeli, quibus aequales in resurrectione futuri sumus, quandiu nõ habemus perfectionem angeli, non habeamus praesumptionem diaboli.

D

Phil. iij. Ideo dicit Apostolus, Tentatio vos non apprehendat nisi humana. Humanum est ergo aliquid aliter sapere. Propterea dicit alio in loco, Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus. Et quid aliter sapitis, hoc quoque vobis deus reuelabit. Quibus autem reuelat cum voluerit siue in hac vita, siue post hanc vitam, nisi ambulantibus in via pacis, et in nullam praecisionem deuiantibus? Ideoque Apostolus dixisset, Et si quid aliter sapitis, hoc quoque vobis deus reuelabit, ne putarent praeter viam pacis quod aliter sapiebant, sibi posse reuelari, continuo addidit, Veruntamen in quod peruenimus, in eo ambulemus.

Supra. i. I. Thes. v. **Fidelis autem deus est qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam prouentum, vt possitis sustinere. Propter quod charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura. Vt prudentibus loquor, vosipsi iudicate quod dico.**

Ex libro de spiritu et literam. Aliter dicimus, non mihi habuit fidem: aliter, non mihi seruauit fidem. Nam illud est, non credidit quod dixi: illud, non fecit quod dixit. Secundum hanc fidem qua credimus, fideles sumus deo: secundum illam vero qua fit quod promittitur, etiam deus fidelis est nobis. Hoc enim dicit Apostolus, Fidelis deus qui non vos permittat tẽtari supra id quod potestis.

Ex libro de pastoribus. ¶ Ne futuris tentationibus deficiat infirmus, nec falsa spe decipiẽdus est, nec terrore frangendus. Dic ei, praepara animam tuam ad tentationem. Et forte incipit labi contremiscere, nolle accedere.

E

Habes aliud. Fidelis deus qui nõ vos permittat tentari supra quã Praedic re ventu tas passiones est confirmare infirmum. potestis ferre. Illud enim pmittere et pdicere venturas passiones, infirmũ confirmare est. Timenti aũt nimiũ, et ex hoc deterrito, cũ polliceris misericordiã dei, non quia tentationes deerunt, sed quia Quid sit fractũ colligare. non pmittet tẽtari supra q̃ ferre põt, fractũ colligare est. Sunt enim, qui cũ audierint venturas tribulationes, armãt se magis, et quasi potũ suũ sic sit. Parui e. n. sibi putãt fideliũ medicinã, sed gl'iã et martyrũ gloriã. Sũt aũt alij, q audiris futuris et necessario venientibus tẽtationibus, quas pprie opz venire Christiano, quas nemo sentit

nisi qui voluerit vere esse christianus: imminentibus ergo sibi talibus franguntur & claudicant. Offer consolationis alligamentum, alliga qd fractũ est. Dic. Ne timeas: non deserit in tẽtationibus ille in quẽ credidisti. Fidelis deus, qui te non sinat tẽtari supra q̃ potes ferre. Non hoc a me audis, apl's est dñi qui dicit. Qui & dicit. Vultis expimentũ eius accipe q in me loquit Christus. Hæc ergo cũ audis, ab ipso Christo audis, ab illo pastore q pascit Israel. Illi em dictũ est. Potasti nos in lachrymis in mẽsura. Qd. n. ait Apl's Non sinit tentari supra qui potestis ferre, hoc ait ppheta. In mẽsura. Tñ tu noli dimittere corripientẽ & hortantẽ, terrentẽ & consolantẽ, percutientẽ & sanantẽ. ¶Diabolus, ptis qdam est. Plerũq; tñ vult nocere & non pot, qa ptis illa, sub ptẽte est. Nã si tñ posset nocere diabolus qñtũ vult, non aliqs iustorũ remaneret? aut aliquis fideliũ esset in terra? Ipse p vasa sua impellit quasi parietẽ inclinatũ, sed tñ impellit, quantũ accepit ptẽtẽ. Vt aũt non cadat paries, suscipiet dñs: qm qui dat ptẽtẽ tentatori, ipse tentato pbet misericordiã. Ad mensurã tentare permittit diabolus. Et potabis nos, inquit, in lachrymis in mensura. Noli ergo timere pmissum aliqd facere tentatorẽ. Habes. n. misericordissimũ salutatorẽ. Tñ admittit ille tentare, quantũ tibi prodest vt exercearis, vt proberis, vt qui te nesciebas, a te ipso inueniaris. Nã vbi vel vnde, nisi de hac dei ptẽte & misericordia securi esse debemus? secundũ illã apostolicã snĩam. Fidelis deus qui non permittit vos tentari supra id quod potestis. ¶Et potũ dabis nobis in lachrymis in mẽsura. Quid est, in mensura? Audi Aplm. Fidelis deus qui non permittet vos tentari supra qui potestis ferre. Ipsa est mensura pro viribus tuis, ipsa est mensura vt erudiaris, vt non opprimaris.

¶Hæc spes data est corpori Christi, qd est ecclesia, qua consolaret in humilitate sua. Propter qui spes dicit & apl's Paulus. Si qd non videmus speramus, per patientiã expectamus? Sed æternorũ est spes ista præmiorum. Est alia spes, quæ in humilitate tribulatiõis plurimũ consolatur, quæ sanctitas data est in verbo dei, adiutoriũ gratiæ pollicentis, ne quisquã deficiat. De qua re dicit Apostolus. Fidelis deus qui nõ permittet vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiã exitum, vt possitis sustinere. Hanc spem dedit etiã saluator ore suo, quando ait. Hac nocte postulauit satanas vexare vos sicut triticum, & ego rogaui pro te Petre, ne deficiat fides tua. Hanc spem dedit & in oratione quam docuit, vbi monuit vt dicimus. Ne nos inferas in tentationem. Quodimodo enim promisit se daturum suis periclitantibus quod dici voluit ab orantibus.

¶Dominus ptegit te super manũ dexteræ tuæ. Fides tua, manus dexteræ tuæ. i. ptis q̃ tibi data est vt sis inter filios dei, manus est dexteræ tuæ. Sz qd valet ipsa ptis qui accepit homo, nisi dñs protegat? Ecce. Credidit, iam ambulat in fide, infirmus est, inter ten-

I. Cor. xiij.

F

Ex tracta. ps. lxi.

Diabolus non pot nocere quãtum vult.

Psal. lxxix.

Ad mensurã tẽtare permittitur diabolus.

Per tentatiões hõ seipsum inuenit.

Ex tracta. ps. lxxix.

Ex tracta. ps. cxvij.

G

De duplici spe.

Luc. xxij.

Ex tracta. ps. cxx.

Fides manus dexteræ.

tiones agitatur, inter molestias, inter carnales corruptiones, inter suggestiões cupiditatis, inter versutia. ⁊ laqueos inimici. Quid valet ergo, qui habet potestatem? Credidit in Christũ, vt sit inter filios dei. Væ homini, nisi ⁊ ipsius fides dominus protegat, id est, vt non permittat tentari supra quam potestis ferre, sicut dicit Apostolus. Fidelis deus qui vos non permittet tentari supra quam potestis ferre. Quamuis iam fideles simus, quamuis iam manus dextræ nostræ sit in nobis, protegit nos dominus super manum dexteræ nostræ. Non nobis sufficit habere manum dexteræ, nisi ille ⁊ ipsam manum dexteræ protegat.

B

Ex eodem Psal.

¶ Custodiat dominus introitum tuum ⁊ exitum tuũ ex hoc nũc ⁊ vsq; in seculum. Exitum idem custodiat qui ⁊ introitum. Quid est introitum? Quid est exitũ? Quando tentamur intramus. Quando vincimus tentationem, exiumus. Audi introitum. Audi exitum.

Eccle. xxvij.

Vasa figuli probat fornax, ait scriptura, ⁊ homines iustos tentatio tribulationis. Si sic sunt homines iusti q̃uo vasa figuli, necesse est vt vasa figuli intrent. ⁊ non quando intrant iam securus est figulus, sed cum exierint. Dominus aũt securus est, quia nouit q sunt eius, nouit qui in fornace non crepent: Illi non crepant, qui non habent ventum superbiæ. Humilitas ergo custodit in omni tentatione, quia a conualle plorationis ascendimus cantantes canticũ graduum. Et custodit dominus introitum, vt salui intremus, sana fide simus, quando accedit tentatio. Et custodit exitũ ex hoc nũc ⁊ vsq; in seculum. Cum enim exierimus ab omni tentatione iã in æternum nulla tentatio nos terrebit, nulla concupiscentia salutem sollicitabit. Audi Apostolum id ipsum commemorantem, quod paulo ante commemoraui. Fidelis deus, qui non permittet vos tentari supra q̃ potestis ferre. Ecce introitus tuus custoditur. Quando non sinit tibi deus accidere tentationem quã non potes ferre, introitum tuum custodit. Vide si custodit ⁊ exitum. Sed faciet, inquit, cum tentatione & exitum, vt possitis sustinere.

Humilitas custodit in tentatione

A

Quõ dñs introitũ tẽtatiõis ⁊ exitũ custodit.

Ex lib. de catechizãdis rudib⁹

¶ Non aũt solum per cupiditates diabolus tentat, sed & per terrores insultationum ⁊ dolorum ⁊ ipsius mortis. Quicquid autem homo passus fuerit pro nomine Christi, ⁊ pro spe vitæ æternæ, ⁊ permanens tolerauerit, maior ei merces dabitur. Quia si cesserit diabolo, cum illo damnabitur. Sed opera misericordiæ cum pia humilitate impetrant a domino, vt non permittat seruos suos tentari plus quam possint sustinere.

Ex sermone de excidio vrbis Romæ.

Patientia.

¶ Feramus ergo quod deus nos ferre voluerit: qui nobis curandis atq; sanandis, quis etiam dolor sit vtilis, sicut medicus nouit. Certe scriptum est, Patientia opus perfectum habet. Quod autem erit opus patientiæ, si nihil aduersi patiamur? Cur ergo mala temporalia perpeti recusamus? An forte perfici formidamus? Sed plane oremus ⁊ ingemiscamus ad dominum, vt seruet erga nos q̃d Apostolus dicit, Fidelis deus qui non vos sinet tentari super id

B

quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam exitum, vt sustinere possitis.

Calix benedictionis cui benedicimus, nõne communicatio sanguinis Christi est? Et panis quem frangimus, nonne participatio est corporis Christi?

AVdiamus veracem magistrum, diuinum illum redemptorem, commendantem nobis pretium nostrum sanguinem suum. Locutus est nobis de corpore & de sanguine suo, cõmendans talem escam, & talem potum. Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitã in vobis. Et hoc dixit de vita, quis alius quam ipsa vita? Erit autẽ illi homini mors, non vita, qui mendacem putauerit vitam. Ergo & de corpore, & de sanguine suo, dedit nobis salubrem refectionem. Manducent ergo qui manducant, & bibant qui bibunt, esuriant & sitiant, Vitam manducent, vitam bibant. Illud manducare refici est. Sed sic reficeris vt non deficiat vnde reficeris. Illud bibere quid est, nisi viuere? Manduca vitam, bibe vitam, habebis vitam, & integra est vita. Tunc aũt hoc erit, id est vita vnicuiq; erit corpus & sanguis Christi, si quid in sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritaliter manducetur, spiritaliter bibatur.

Ex sermone de corpore & sanguine dominico. Ioan. vi.

De refectione corporis & sanguinis domini.

Ex sermone de verbis euangelij.

C

Qualem vocem domini audistis inuitantis nos? Quis inuitauit quos inuitauit? & quid præparauit? Inuitauit dominus seruos, & præparauit eis cibum seipsum. Quis audeat manducare dominum suum? Et tamen ait, Qui manducat me, viuit propter me. Quando Christus manducatur, vita manducatur. Nec occiditur vt manducetur, sed mortuos viuificat. Quando manducatur reficit, sed non deficit. Non ergo timeamus fratres manducare istum panem, ne forte finiamus illum, & postea quod manducemus nõ inueniamus. Manducetur Christus. Viuit manducatus, quia resurrexit occisus. Nec quando manducamus, partes de illo facimus. Et quidem in sacramento sic fit, & norunt fideles quemadmodum manducent carnem Christi. Vnusquisq; accipit partem suã. Vñ & ipsa gratia partes vocantur. Per partes manducatur, & manet integer totus. Per partes manducatur in sacramento, & manet integer totus in coelo, manet integer totus in corde tuo. Totus enim erat apud patrem, quando venit in virginem: impleuit illam, nec recessit ab illo. Veniebat in carnem, vt eum homines manducarent: & manebat integer apud patrem, vt angelos pasceret. Quod enim sciatis fratres, & qui scitis, & qui nescitis scire debetis, quãdo Christus factus est homo, panem angelorum manducauit homo. Vnde, quomodo, qua via, quibus meritis, qua dignitate panẽ angelorum manducaret homo, nisi creator angelorũ fieret homo? Hoc quod videtis in altari dei, etiam transacta nocte vidistis,

D

Psal. lxxvij.

Ex sermone ad infantes ad altare de sacramento.

Sed quid esset, quid sibi velit, quam magnæ rei sacramentum con tineret, nondũ audistis. Quod ergo vidistis panis est, & calix, quod vobis & oculi vestri renunciant. Quod autem fides vestra postulat instruenda, panis est corpus Christi, calix sanguis. Breuiter quidem hoc dictum est, quod fidei forte sufficiat, sed fides instructioné de

Esa.vij. siderat. Dicit enim propheta, Nisi credideritis, non intelligetis. Po testis ergo modo dicere mihi, Præcepisti vt credamus, expone vt intelligamus. Potest enim in animo cuiusqui, cogitatio talis ob oriri. Dñs noster Iesus Christus, nouimus vnde acceperit carnem, de virgine Maria. Infans lactatus est, nutritus est, creuit, ad iuuenilem ætatem perductus est. A Iudæis persecutionem passus est. Li gno suspensus est. In ligno interfectus est. Sepultus est. Tertio die resurrexit. Quo die voluit in coelum ascendit. Illuc leuauit corpus suum, vnde est venturus vt iudicet viuos & mortuos. Ibi est modo sedens ad dexteram patris. Quomodo est panis corpus eius? & ca lix, vel quod habet calix, quõ est sanguis eius? Ista fratres ideo di cuntur sacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intelligit. Qđ

B videtur speciem hʒ corporalē. Quod intelligit, fructum hʒ spirita

Sacramẽta vñ dicantur. lem. Corpus ergo Christi si vis intelligere, apostolum audi dicentem fidelibus. Vos estis corpus Christi, & mẽbra. Si ergo vos estis

I.Cor.xij. corpus Christi & membra, mysterium vestrum in mensa dñi po situm est, mysterium dñi accipitis. Ad id qđ estis, amen responde tis, & respondendo subscribitis. Audis ergo corpus Christi & respõ des amen. Esto membrum corporis Christi, vt verũ sit amen tuũ. Quare ergo in pane? Nihil hic de nostro afferamus. Ipsum aposto lum item audiamus. Cum ergo de isto sacramento loqueret, ait. Vnus panis, vnũ corpus multi sumus. Intelligite & gaudete, vni tas, pietas, veritas, charitas. Vnus panis, vnum corpus multi. Reco lite enim quia panis non fit de vno grano sed de multis. Quãdo exorcizabamini, quasi molebamini. Quando baptizati estis, quasi conspersi estis. Quando spiritus sanctificationẽ accepistis, quasi co cti estis. Estote qđ videtis, & accipite qđ estis. Hoc Apostolus de pa ne dixit. Iam de calice quid intelligeremus & non dictum satis ostendit. Sicut enim vt sit species visibilis panis multa grana in

F vnum consperguntur, tanquam illud fiat qđ de fidelibus ait scri

Actu.iiij. ptura sancta, Erat illis anima & cor vnum in deum, sic & de vino fratres recolite vñ sit vnum. Grana multa pendent ad botrum, sed liquor granorum in vnitate confunditur. Ita dñs Iesus Christus

Pax necessaria ad mysteriũ vnitatis. nos significauit, nos ad se pertinere voluit, mysterium pacis & vni tatis nostræ in sua mensa consecrauit. Qui accipit mysteriũ vnita tis, & non seruat vinculum pacis non mysterium accipit pro se,

Quid sit participẽ fieri corporis & sanguinis domini. sed testimonium contra se. Nulli est aliquatenus ambigendum, tunc vnũquemq; fidelium corporis sanguinisq; dominici partici pem fieri qñ in baptismate mẽbrũ Christi efficitur: nec alienari ab illius panis calicisq; consortio, etiam si antequam panem illũ

comedat & calicem bibat, de hoc seculo in vnitate corporis Christi constitutus abscedat. sacramenti quippe illius participatione ac beneficio non priuatur, quando ipse hoc quod illud sacramentum significat inuenit.

¶ Panis & calix, non quilibet quasi propter Christus inspicis & in sarmentis lignum, sicut illi decipiunt, sed certa consecratione, mysticus fit nobis, non nascitur. Proinde quod non ita fit, quamuis panis & calix, alimentum est refectionis, non sacramentum religionis, nisi quod benedicimus, gratiasq; agimus domino in omni eius munere, non solum spirituali verum etiam corporali. Ex libro contra Faustũ, ca. xiij.

¶ Dominus Iesus ab eis quorum oculi tenebantur ne illũ agnoscerent, in fractione panis voluit agnosci. Nouerunt fideles, sciunt quid dicam. Nouerunt Christum in fractione panis. Non enim omnis panis, sed accipiẽs benedictionẽ Christi, fit corpus Christi. Ex sermone de verbis euãgelii. Discipuli cognouerũt dñm post susceptionẽ corporis Christi.

Quoniam vnus panis, & vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane, & de vno calice participamus. Ex sermone de sacramẽ. fidelib. feria. ij. paschae Apli heret testantes.

Quia Christus passus est pro nobis, commendauit nobis in isto sacramento corpus & sanguinem suum, quod etiã fecit & nosipsos. Nam & nos ipsius corpus facti sumus: & per misericordiam ipsius, quod accipimus, nos sumus. Recordamini: & vos non fuistis, & creati estis. Ad aream domini cam comportati estis: laboribus boum, id est annunciantiũ euangelium triturati estis. Qñ cathecumini differebamini, in horreo seruabamini. Noĩa vestra dedistis, cepistis moli ieiuniis & exorcismus postea ad aquã venistis & conspersi estis, & panis dñicus facti estis. Ecce qđ accepistis. Quõ ergo videtis esse vnũ qđ factum est, sic vnũ estote, vos diligendo, vos tenendo vnã fidẽ, vnã spẽ, indiuiduã charitatem. Haeretici qñ hoc accipiunt, testimoniũ cõtra se accipiunt: qa illi quaerunt diuisionẽ, cũ panis iste indicet vnitatem. Sic & vinũ in multis racemis fuit, & mõ vnũ est. Vnũ est in suauitate calicis post pressurã torcularis. Et vos post illa ieiunia, post labores, post humilitatẽ, post cõtritionẽ cordis, iã in noĩe Christi, tãq̃ ad calicẽ dñi venistis, & ibi vos estis in mensa & ibi vos estis in calice. Nobiscũ vos estis. Sĩ.n. hoc sumus, sil' bibimus, qa sil' viuimus. Si qs manducauerit ex hoc pane, viuet in aeternum. Et panis quẽ ego dabo, caro mea est, p̃ mundi vita. Hoc qñ caperet qđ dixit panẽ carnẽ? Vocat caro qđ nõ capit caro: & iõ magis nõ capit caro, quia vocat caro. Hoc enim exhorruerunt, hoc ad se multum dixerunt, hoc non posse fieri putauerunt. Caro mea est, inquit, pro mundi vita. Norunt fideles corpus Christi, si corpus CHRISTI esse non negligant. Fiant corpus Christi si volunt viuere de spiritu CHRISTI. De spiritu Christi non viuit nisi corpus. Intelligite fratres mei quid dixerim. Homo es, & spiritum ha- Quo efficimur corpus Christi, & panis dñicus & vinum. Haeretici cõtra se accipiunt eucharistiã quae est panis vnitatis. Ioan. vi. Fideles fieri debent corpus xpi si volunt viuere de spũ Christi.

Videte Israel secundum carnem. Nonne qui edũt hostias, participes sunt altaris?

C

Ex lib. qſtionũ exo titu. cxxxij.

Rom. ij.

Israel ſcd̃m carnem, & ſꝫ ſpũ.

Est Israel ſcd̃ꝫ carnẽ, & ſecundum ſpiritũ. Nã ſi Israel nõ eſſet dicẽdus niſi ex gñe carnis, nõ diceret Apl's, videte Israel ſecũdũ carnem. Vbi profecto ſignificat eſſe Israel ſecundum ſpiritum, quia in abſcondito Iudæus eſt, & circuncisione cordis. ¶ Ideo quippe addidit ſecundum carnem, quia eſt Israel ſecundum ſpiritum, qui veteres vmbras iam non ſequitur, ſed eam conſequentem, quæ illis vmbris præcedentibus ſignificata eſt, veritatem: & immolat deo in corpore CHRISti ſacrificium laudis. Ex quo deus deorum dominus locutus eſt, & vocauit terram a ſolis ortu vſqꝫ ad occaſum. Hæc quippe eccleſia, Israel eſt ſecundum ſpiritum: a quo diſtinguitur ille Israel ſecundum carnem, qui ſeruiebat in vmbris ſacrificiorum quibus ſignificabatur ſingulare ſacrificium, quod nunc offert Israel ſecundum ſpiritum. Cui dictũ atqꝫ prædictum eſt. Audi populus meus, & loquar tibi Israel & teſtificabor tibi &c. De huius domo nõ accepit vitulos neqꝫ de gregibus eius hircos. Iſte immolat deo ſacrificiũ laudis, non ſm ordinẽ Aaron, ſed ſcd̃m ordinem Melchiſedech. Quod in eo pſalmo poſitum eſt, quem dominus Ieſus in euangelio de ſe conſcriptum eſſe teſtatur, quærens a Iudæis reſpondentibus Chriſtum filium eſſe Dauid, quod ſolum de illo carnaliter nouerant, quomodo eũ Dauid in ſpiritu dixerit dominum. Tunc enim huius pſalmi commemorauit exordium, Dixit dominus domino meo, ſede a dextris meis: Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Ibi quippe & hoc dictum eſt. Iurauit dominus & non penitebit eum, tu es ſacerdos in æternũ ſecundum ordinem Melchiſedech. Nouerunt qui legunt quid ꝓtulerit Melchiſedech quando benedixit Abraham: & ſi iam ſunt participes eius, vident tale ſacrificium nunc offerri deo toto orbe terrarum. Dei autem iuratio, incredulorum eſt increpatio, & qd̃ deus non pœnitebit, ſignificatio eſt quia hoc ſacerdotiũ non mutabit. Mutauit quippe ſacerdotium ſecundum ordinem Aaron. Vnde alius propheta dicit ad eum qui carnaliter eſt Israel. Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit dominus omnipotens, & hoſtiaꝫ nõ accipiam de manibus veſtris. Ecce quod eſt ſecundũ ordinem Aaron. Cur autem hoc non accipiat, addidit, & dicit. Quia ab ortu ſolis vſqꝫ ad occaſum glorificatum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco incenſum offertur nomini meo, & hoſtia pura, quia magnum eſt nomen meum in gentibus, dicit dominus omnipotens. Ecce quod eſt ſecundũ ordinẽ Melchiſedech. Incenſum enim, quod eſt grece Thymiama, ſicut exponit Ioannes in Apocalypſi, rationes ſunt ſanctorum.

Ex lib. cõtra inimicum legis, & prophetarum

Eccleſia eſt Israel ſm ſpiritũ

Eſaie. xlix.

D

Chriſtus teſtatur.

ps. cix. de ſe ſcriptum.

Pſal. cix.

Dei iuratio eſt incredulorum increpatio.

Malachi. j.

Sacerdotiũ ſecũdũ ordinem Melchiſedech nõ mutabitur.

Apo. viij.

Deut.xxxij.

Quid ergo? Dico quod idolis immolatum sit aliquid? aut quod idolum sit aliquid? Sed quæ immolant gentes dæmoniis immolant, & non deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum. Quia non potestis calicem domini bibere, & calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. An æmulamur dominum? Nunquid fortiores illo sumus?

Ex lib. cōtra inimicum legis & prophetarum.

Ait Apostolus. Sed quia quæ immolant, dæmonijs immolant & non deo. Iste autem dixit, Sed qui sacrificant, dæmonibus sacrificant, quasi omnes qui sacrificant, non sacrificent nisi dæmonibus. Non enim ait Apostolus, qui sacrificant, sed quæ sacrificant, vel sicut a me positum est immolant: illi scilicet qui idola colunt, quæ sacrificant, dæmonibus & non deo sacrificant, siue immolant. Et ideo subiunxit. Nolo vos socios dæmoniorum fieri. Eos quippe ab idololatria prohibebat. Propter quod eis ostendere voluit, ita illos fieri socios dæmoniorum, si idolothyta sacrificij manducauerint, quomodo Israel carnalis socius erat altaris in templo, qui de sacrificijs manducabat. Hinc enim cœpit vt hoc diceret. Propter quod dilectissimi mihi

F fugite ab idolorum cultura. Deinde secutus ostendit ad quod sacrificium debeant iam pertinere, dicens. Quasi prudentibus dico. Iudicate vos quod dico. Calix benedictionis quem benedicimus, nonne communicatio est sanguinis Christi? & panis quē frangimus, nonne communicatio est corporis domini? quia vnus panis, vnum corpus multi sumus. Omnes enim de vno pane participamus. Et propter hoc subiunxit, Videte Israel secundum carnem. Nonne qui de sacrificijs manducant, socij sunt altaris? Vt intelligeret ita se iam socios esse corporis Christi, quē admodum illi socij sunt altaris. Et quia vt hoc diceret, ab idololatria prohibebat, vnde locus iste sermonis eius, sicut commemoraui, sumpsit exordium, ne putarent ideo non esse curandum si de sacrificijs ederent idolorum, quia idolum nihil est, existimātes sibi hæc velut superflua non nocere, confirmauit quidem & ipse idolum nihil esse: nec ideo se ista prohibere quia idolis immolantur quæ non habent sensum, sed quia quæ immolant, inquit, idest idolorum cultores, dæmoniis & non deo immolant. Nolo vos socios dæmoniorum fieri. Istum sensum veritas ipsa declarat, quia in templo, cui seruiebat carnaliter Israel, nō vtiq; idolum colebatur. Nam si sacrificia, quæ in illo templo secundum veterem leges offerebantur deo tanquam sacrificia idolorū dānarentur, vel tanquam dæmonijs immolata, nullo modo ipse dominus

Manducantes sacrificia socij sunt altaris.

G

Math .viij.

Christus, leproso quē mūdauerat diceret. Vade ostende te sacer-

doti, & offert munus quod præcepit Moyses, in testimonium illis. Nõdũ enim dederat p sacrificijs illis omnibus sui corporis sacrificium. Nõdũ suscitauerat sui corporis templum. Nec de illo templo ejciens eos qui boues & columbas vēdebāt, diceret. Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum. ¶ Verum sacrificium, quod vni vero debetur deo, quo eius altare solus Christus impleuit, in victimis pecorum imitata dæmonia, sibi arroganter exposcunt. Vnde dicit Apostolus. Quæ immolant gentes, dæmonijs immolant & nõ deo. Non quod offerebatur culpas, sed quia illis offerebatur. Hebræi autem, in victimis pecorum quas offerebant deo, multis & varijs modis, sicut re tanta dignum erat, prophetias celebrabant futuræ victimæ, quam Christus obtulit. Vnde iā christiani, peracti eiusdem sacrificij memoriam celebrant sacrosancta oblatione, & participatione corporis & sanguinis Christi.

Math. xxi. et Ioan. ij.

Ex libro cõtra Faustũ. ca. xx.

¶ Existit nescio quis disputator, qui doctus sibi videatur, & ait. Non ego illum lapidem colo, nec illud simulachrum quod est sine sensu. Non enim propheta vester potuit nosse quia oculos habent & non vident, & ego nescio quia illud simulachrum nec animam habet, nec videt oculis, nec audiuit auribus. Non ergo illud colo, sed adoro quod video, & seruio ei quem non video. Quis est iste? Numē quoddā, inquit inuisibile: qđ p̄sidet illi simulachro. Hoc modo reddendo rationē de simulachris suis, deserti sibi videntur quia non colunt idola, & colunt dæmonia. Ipse hoc dixit Apostolus, Scimus quia nihil est idolum. Sed quæ immolant gentes, dæmonijs immolant, & non deo. Dixit. Nolo vos fieri socios dæmoniorum. Non ergo hinc se excusent, quia quasi idolis insensatis dediti non sunt. Dæmonijs magis dediti sunt, quod est periculosius. Nam si tantum idola colerent, sicut eos non adiuuarent, ita illis nihil nocerent. Si autem adores & seruias dęmonibus, erūt dæmones domini tui: & quia erunt dñi tui inuidi tui, libertati tuæ necesse est inuideant, semper te velint possidere, semper talem facere, qualem possint secum trahere. Est. n. insita maliuolentia quędam & pernicies nocendi, istis malignis spiritibus, gaudent de malis hominum, & de fallacia nostra. Si nos fefellerint, pascuntur. Et quid q̄runt? Non quibus in æternum dominentur, sed cum quibus in æternum d.inentur. Quomodo solet maliuolus latro nominare innocentem? Nunquid si fuerint viuus incensus, minus ardet si duo ardent? minus mor.t si duo moriantur. Pœna illo non minuitur, sed maliuolētia pascitur. Mecū Moriare. Nõ se minus moriturū dicit, sed solatium hz malū alterius. Talis est diabolus: seducere velit illos, q cū illo puniantur. Et qa nõ potest iudicē deum fallere (non enim nominat apud illum innocentes) vera crimina volens habere q̄ obijciat, peccata persuadet. NOlo autem vos socios fieri dæmoniorum.

Ex tracta. ps. xcvi.

H

Cõtra excusatores simulacrorum

Maliuolētia insita demonib. pascitur malorum.

A

Ex libro cõtra Fau.capit.xxi.

¶ Cur non expediat immolatio vesci Christiano, apostolus dicit. Neq; enim ipsam immolationem reprehendit, quam faciebant patres præfigurantes sanguinem sacrificij quo nos Christus redemit, sed quæ immolant gentes, demonijs immolant (inquit) & non deo. Deinde adiecit, Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Nam si natura ipsa immolatitiæ carnis esset immunda, vtiq; & nescientem contaminaret. Neq; enim eo minus ipsa esset si a sciente acciperetur, sed propter conscientiam, ne dæmonijs cõmunicasse videatur.

Ex lib.ij. de doctrina Christiana.

B

Superstitiosum est qcqd ad cõsultationes & pacta cum dæmonib⁹ ptinet.

Ligatur.& Characteres.

Genethliaci.

Mathematici.

¶ Superstitiosum est quicquid institutum est ab hominibus ad facienda & complenda idola pertinens, vel ad colendam sicut deum creaturam, partem vel vllam creaturæ, vel ad consultationes & pacta quædam significationum cum dæmonibus placita, atq; fœderata, qualia sunt molimina magicarum artium, aruspicum, & augurum libri. Ad hoc genus pertinent omnes etiam ligaturæ atq; remedia quæ medicorum quoq; disciplina condemnat, siue in præcantationibus, siue in quibusdam notis, quos characteres vocāt, siue in quibusq; rebus suspendendis atq; alligandis. Neq; illi ab hoc genere perniciosæ superstitionis segregandi sunt, qui Genethliaci, propter naturalium dierum cõsiderationes, nũc autem vulgo mathematici vocantur. Nam & ipsi conantur actionum euenta prædicere. Hoc genus fornicationis animæ salubriter diuina scriptura non tacuit. Neq; ab ea sic deterruit animam, vt propterea talia negaret esse sectanda, quia falsa dicuntur a professoribus eorum, sed etiam si dixerint vobis (inquit) & ita euenerit, ne credatis eis.

Artes nugatoriæ vel superstitiosæ Mathematicoꝝ tãquã pacta cũ dæmonib⁹ sunt fugiendæ.

Omnes igitur artes huiusmodi vel nugatoriæ vel superstitionis noxiæ, ex quadam pestifera societate hominum & dæmonum, quasi pacta infidelis & dolosæ, amicitiæ constituta, penitus sunt repudianda & refugienda Christiano. Non quod idolum sit aliquid (ait Apostolus) sed quia quæ immolant gentes, demonijs immolant & non deo. Nolo vos socios dæmoniorum fieri. Quod autem de idolis & de immolationibus quæ honori eorum exhibentur, dixit apostolus, hoc de omnibus imaginariis signis sentiendum est.

C

De signis imaginarijs q̄ sunt plena pestiferæ curiositatis.

Quæ omnia tantum valent, quantũ præsumptione animorum, quasi communi quadam lingua cũ dæmonibus fœderata sunt. Quæ tamen plena sunt omnia pestiferæ curiositatis, cruciantis sollicitudinis, mortiferæ seruitutis. Non enim quia valebant, animaduersa sunt, sed animaduertendo atq; seruando, factum est vt valerent. Et ideo diuersis diuerse proueniunt, secundum cogitationes & præsumptiones suas. Illi enim spiritus qui decipere volunt, talia procurant cuiq; qualibus eum irretitum per suspitiones & consensiones eius vident.

Eccle.xxxvij.
Supra.vi.
Infra.xij.

Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia licent. sed non omnia ædificant. Nemo q̄d suum est quærat, sed quod alterius.

De quibusdam quæ ad escam pertinent, Omnia, inquit, Apostolus, mihi licita sunt, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca ventri, & venter escis. Deus autem & hunc & has euacuabit. Item & hoc ipso, Omnia licita sunt, sed non omnia expediunt, Omnia licita sunt, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius est. Atq; vt ostenderet vnde loqueretur, Omne, inquit, quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Et tamen alibi dicit, Non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meũ scandalisem. Itemq; alibi, Omnia quidem munda, sed malum est homini qui per offensionem manducat. Quod est, Omnia quidem munda, hoc est, Omnia mihi licita sunt. Et quod est, sed non omnia expediunt, ipsum est. Sed malum est homini qui per offensionem manducat. Ita ostendit ea quæ licita sunt (id est nullo præcepto domini prohibentur) sicut expedit potius esse tractanda, non præscripto legis, sed consilio charitatis.

Ex libro ad Pollentium. I. Cor. vj. D I. Cor. viij. Rom. xiiij. Licita sunt tractanda non pscri pto legis, sed consilio charitatis.

Omne quod in macello venit manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Domini est terra & plenitudo eius. Si quis vocat vos infidelium ad cœnam & vultis ire, omne quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare propter illum qui indicauit, & propter conscientiam. Consciẽtiam autem dico, non tuam, sed alterius. Vt qui enim libertas mea iudicatur ab aliena conscientia? Si ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo quod gratias ago?

Psal. xxiij. E Ex epistola ad Publicolam.

Holus vel quilibet fructus in quolibet agro natus eius est qui creauit, quia domini est terra & plenitudo eius. Et omnis dei creatura, bona est. Sed si illud quod in agris nascitur, consecratur idolo vel sacrificatur, tunc inter idolothyta deputandum est. Itaq; aut certum est esse idolothytum, aut certum est non esse, aut ignoratur. Si ergo certum est esse, melius Christiana virtute respuitur: Si autem vel non est, vel nescitur, sine vllo conscientiæ scrupulo in vsum necessitatis assumitur.

I. Timo. iiij. Col. iij.

Siue ergo manducatis, siue bibetis siue aliud qd facitis, omnia in gloriam dei facite.

Ex tractat. ps. cxlvi.

Vis ergo psallere? Non solum vox tua sonet laudes dei sed & opera tua concordent cum voce tua. Cum ergo voce cantaueris, silebis aliquãdo. Vita cãta, vt nũquã sileas.

Nõ solum voce sed operibus & vita laudãdus est deus.

Negocium agis ꝛ fraudem cogitas, siluisti a laude dei: ꝛ (quod est grauius) non solum a laude siluisti, sed in blasphemiam perrexisti. Cum enim deus laudatur de bono opere tuo, opere tuo laudas deum. Et cum blasphematur deus de malo opere tuo, malo opere tuo blasphemas deum, Itaq; ad aurium exhortationem canta voce corde ne sileas, vita ne taceas. Non cogitans in negocio fraudem, psallis deo. Cum manducas ꝛ bibis, psalle, non intermiscendo sonorum suitates ad aurea aptas, sed modeste ꝛ frugaliter ꝛ temperanter manducando ꝛ bibendo, quia hoc dicit apostolus, Siue manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia in gloriam dei facite. Si ergo bene agis, ꝛ quod manducas, ꝛ bibis, ꝛ ad refectionem corporis sumis reparationemq; membrorum, gratias agens ei qui tibi præbuit mortali ꝛ fragili ista supplementorum solatia, ꝛ cibus tuus, ꝛ potus tuus laudat deum. Si vero modum naturę debitum, immoderatione voracitatis excedas, ꝛ vinolentia te ingurgites, quantaslibet laudes dei lingua tua sonet, vita blasphemat. Post cibum ꝛ potum requiescis vt dormias, nec in lecto aliquid turpiter agas, nec excedas vltra concessam licentiam in lege dei, sit castus cum coniugé thorus: ꝛ si est cura propagandi liberos, non sit effrenata luxuries libidinum. Defer in lecto tuo coniugi tuæ, quia membra Christi estis ambo, ambo ab illo conditi, ambo sanguine ipsius reparati. Hæc agens laudas eum, nec omnino silebit laudatio tua. Quid cum somnus aduenerit? Et cum dormis, non te excitet a quiete mala cõscientia tua, ꝛ innocentia somni tui laudat deum.

Mala opa interdum sunt blasphemię in deũ. Mãducandũ est et bibendũ modeste frugaliter ꝛ temperanter. F

Per immoderationem voracitatis blasphematur deus.

Innocens somnus laudat deũ. G

Sine offensione estote Iudæis, & gentibus, & ecclesiæ dei, sicut & ego ꝑ omnia omnibus placeo, nõ quærẽs qđ mihi vtile est, sed qđ multis, vt salui fiãt.

Numquid qui hoc dixit, placebat etiam tam multis persecutoribus suis? Sed placebat omni generi hominũ, quod Christi congerebat ecclesia, siue iam intus positis, siue introducendis in eam. Si adhuc (inquit) hominibus placerem, Christi seruus non essem. Qui hominibus propter veritatem placet, iam non ipse illis, sed veritas placet. Placerem autem dixit quantum in seipso est, id est quantum ad eius voluntatem attinet: ac si diceret, placere vellem. Non enim si hoc eo non agente placeat alicui quasi propter seipsum, ꝛ non propter deum atq; euãgeliũ quod annunciat, superbiæ ipsius potius quã eius errori, cui peruerse placet, tribuendum est. ¶ Si adhuc hominibus quærerem placere, Christi seruus non essem. Iubet enim seruis suis ille, ꝛ discant ab ipso mites esse ꝛ humiles corde. Quod nullo modo potest, qui propter seipsum (id est propter suam quasi priuatam ꝛ propriam gloriam) placere hominibus quærit. Non ergo moueat quod dicit, Sicut ꝛ ego omnibus per omnia placeo. Addit enim.

Ex libro de correptione ꝛ gratia.

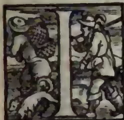
Gala. i. Nõ est malũ hominib⁹ pp veritatẽ placere.

In expositione epl'ę ad Gala.

E

Non quærens q̄ mihi prodest, sed q̄ multis vt salui fiant. Nulli
aũt prodest vt saluus fiat, si hõ ei pp seipsuʒ placeat. Qui eñ aliter
non placet, nisi cũ pp deũ placet. i. vt deus placeat, ꝛ glorificet, cũ
bona eius attendunt in hoĩe, aut p ministeriũ hoĩs accipiunt. Cũ
aũt sic hõ placet, i non hõ sed deus placet. Vtrũqʒ ergo recte dici
põt, ꝛ ego placeo, ꝛ ego non placeo. Si eniʒ assit bonus intellectus
piusqʒ pulsator, patebit vtrunqʒ, ꝛ nulla inter se repugnantia re-
pellet intrantem.

CAPVT. XI.

Mitatores mei estote, sicut & ego
Christi. Laudo aũt vos fratres, ꝙ p
oia mei memores estis, & sicut tra
didi vobis præcepta mea tenetis.

IN ecclesia iste ordo est. Alij pcedũt. alij Ex tracta.
sequunt. Et q pcedunt, exẽplo se præbẽt ps xxxix.
sequentibus: ꝛ qui sequunt, imitant p- Ab oĩbus sequẽ
cedentes. Sed ꝛ illi qui se exẽplo præbent sequentibus, nunqd ne- dus ẽ xps semp.
minẽ sequunt? Si neminẽ sequunt, errabunt. Sequunt ergo ꝛ illi
aliquẽ, ipsum i. Christũ. Meliores quiq; in ecclesia, qbus nõ remã A
sit i. hõ quẽ imitent, quia oẽs pficiendo superarunt, ipse Christus
eis remanet, quẽ vsqʒ in finẽ sequant. Et charitas ordinat hos gra-
dus, p Paulũ aplm dicẽtẽ, Imitatores mei estote, sicut ꝛ ego Xp̃i.

Volo autem vos scire, ꝙ omnis viri caput Chri- Ephe. v.
stus est. Caput autem mulieris vir. Caput vero Chri
sti deus. Omnis vir orans aut prophetans velato ca-
pite, deturpat caput suum. Omnis autem mulier
orans aut prophetans non velato capite, deturpat
caput suum. Vnum enim est, ac si decaluetur.

ITa post peccatũ primi hoĩs nati sumus, vt nondũ reddita lu- Ex lib qstionũ
ce mentis, carnalibus sensibus subditi, carnalẽ vitã sine vlla ti. lxxxij.
veritatis intelligẽtia trãsigamus. Tales necesse est esse infan-
tes ꝛ paruulos pueros, q nondũ pñt accipere rõnẽ. Et qa naturales B
sunt isti sensus, q primã ĩ ætatẽ regunt, ꝛ deo artifice nobis tributi Naturales sen-
sunt, recte dicunt viri. i. mariti, tanq̃ legitimi: quĩ nõ eos error vi- sus q primam
tio pprio, sed dei artificio natura contribuit. Cũ aũt quisq; venerit ætatẽ regũt di-
ad eã ætatẽ, vt iã possit capax esse rationis, si veritatẽ statim ꝯprehẽ cuntur viri. i.
dere potuerit, nõ iã illis sensibus rectoribus vtet, sʒ hẽbit virũ spm mariti.
rõnalẽ, cui sensus illos in famulatũ redigat, seruituti subijciẽs cor Post vsum rõis
pus suũ. Cũ ꝛ ipse spũs hoĩs hæserit Christo, qa caput viri Christus spũs rõnalis est
est, amplexus spiritalia, æterna vita sine vllo separationis timore vir aĩæ regens
perfruitur. Quis enim nos separare poterit a charitate Christi? affectuʒ aĩalem
tanq̃ vxorem.

Est enim animæ quasi maritus quodammodo spiritus hominis. quia animalem affectionem tanquam coniugem regit. Non ille spiritus sanctus, qui cum patre & filio incommutabilis manet, & dignis animis incommutabiliter datur, sed spiritus hoīs, de quo apls Paulus dicit, Nemo scit quid est in homine nisi spiritus hominis. Nam ille spiritus sanctus, spiritus dei est. De quo iterum dicit sic, Et q̄ dei sunt, nemo scit nisi spiritus dei. Hic ergo spiritus hominis cū præsens est, idest intentus est, & se pietate subijcit deo, intelligit homo quæ spiritaliter dicūtur. Cū aūt diaboli error, tanquam absente intellectu, in anima dominatur, adulter est. Voca ergo, inquit, virum tuum, idest spiritum qui est in te, quo potest hō intelligere spiritalia, si eū lux veritatis illustret: ipse assit cū loquor tibi, vt spiritales aquas possis accipere. ¶ De patre quidem ac filio multis libris disseruerunt docti & spiritales viri: quantū homines hominibus poterit, & quēadmodū non vnus essent pater, & filius, sed vnū essent, & qd pprie pater, esset, qd filius, insinuare conati sunt: q̄ ille genitor, ille genitus: ille non de filio, ille de patre: ille huius principium: vnde & caput Christi dicitur, quāuis & Christus principium, sed non patris: hic vero illius imago, quamuis nulla ex parte dissimilis, & omnino indifferenter æqualis. Filius patri debet quod est, hoc etiam vtiq; debens patri q̄ idem patri, æqualis, ac par est. Pater autem nulli debet quicquid est. ¶ Omnia vestra, vos autem Christi, Christus autem dei. Et iterum, Caput mulieris vir. Caput viri Christus. Caput aūt Christi deus. Sed rursus, si deus non nisi omnia simul tria, quomodo caput Christi deus, idest caput Christi, trinitas, cum in trinitate sit Christus vt sit trinitas? An quod est pater cum filio, caput est ei quod est solus filius? Cum filio enim pater deus est: solus autem filius, Christus est, maxime quia iam verbum caro factum loquitur. Secundum quā humilitatem eius, etiam maior est pater, sicut dicit, Quoniam pater maior me est. Vt hoc ipsum deum esse, quod illi cum patre vnum est, caput sit hominis mediatoris, quod ipse solus est. Si enim mētē recte dicimus principale hoīs, idest tāq; caput humanæ substantiæ, cū ipse homo cū mēte sit homo, cur nō multo cōgruētius multoq; magis verbū cū p̄re, q̄ simul deus est, caput est Xpi? q̄uis Christus hō, nisi cū verbo q̄ caro factū est, intelligi nō possit.

Nam si nō velatur mulier tōdeatur. Si vero turpe est mulieri tonderi, vel decaluari, velet caput suum.

Nolo de ornamentis aureis, vel vestibus præproperam habeas in prohibendo sententiam, nisi eos qui neq; coniugati, neq; coniugari cupientes, cogitare debent quomodo placeāt deo. Illi autem cogitant quæ sunt mundi, quomodo placeant vel viri vxoribus, vel mulieres maritis. Nisi q̄ capillos nudare fœminas (quas etiā caput velare iubet) nec maritatas decet.

I. Cor. ij.

Spiritus hominis per errores dominantem adulter est.

G

Ex sermone de symbolo.

A

Ex libro de trinitate. vi.

Ioan. xiiij.

D

Ex epistola ad Possidium episcopum. De ornamentis mulierum.

Fucare autem pigmentis,quo vel rubicundior,vel candidior ap/
pareat,adulterina fallacia eſt:qua non dubito etiam ipſos mari/
tos ſe nolle decipi,quibus ſolis permittendæ ſunt fœminæ orna
ri,& hoc ſecundum veniam,non ſecundum imperium. Nã verus
ornatus,maxime Chriſtianorum & Chriſtianarum, non tantum
nullus fucus mendax,verum ne auri quidem,veſtiſq; pompa,ſed
mores boni ſunt.Execranda autem ſuperſtitio ligaturarum,in qui
bus etiam inaures virorum in ſummis ex vna parte auriculis ſu
ſpenſæ deputantur,non ad placendum hominibus,ſed ad ſeruien
dum dæmonibus adhibetur.Quis autem poſcit ſpeciales nefariũ
ſuperſtitionum prohibitiones in ſcripturis inuenire,cum genera-
liter Apoſtolus dicat,Nolo vos ſocios fieri dæmoniorum?Et ite/
rum,Quæ conſonãtia Chriſti ad Belial?Niſi forte quia Belial no
minauit,& generalem ſocietatem dæmoniorum prohibuit,licet
Chriſtianis ſacrificare Neptuno,quia nihil proprie vetitum de Ne
ptuno legimus.

Non decet mulieres nudare capillos,nec ſe fucare pigmentis.
Solis maritis permittendæ ſunt mulieres ornari
E
Execranda ſuperſtitio ligaturarum.
ij.Cor.vi.

Vir quidem non debet velare caput ſuum, quia imago & gloria dei eſt:mulier autem gloria eſt viri. Non enim vir ex muliere eſt, ſed mulier ex viro. Et enim non eſt creatus vir propter mulierem,ſed mulier propter virum.Ideo debet mulier velamen habere ſupra caput ſuum,& propter angelos.

Gene.ij.

APoſtolus dicit virum eſſe imaginem dei,& propterea vela
mentum ei capitis demit,quod mulieri adhibendũ mo/
net.Quid ergo dicemus ad hæc?Si pro ſua perſona mu-
lier adimplet imaginem trinitatis,cur ea detracta de latere viri,
adhuc ille imago dicitur?Aut ſi & vna perſona hominis ex tribus
poteſt dici imago dei,ſicut in ipſa ſumma trinitate & vna quæq;
perſona deus eſt,cur & mulier non eſt imago dei? Non propterea
caput velare præcipitur,quod ille,quia imago eſt,prohibetur? Sed vi
dendum eſt,quomodo non ſit contrarium,quod dicit apoſtolus,
non mulierem ſed virum eſſe imaginem dei,huic quod ſcriptũ
eſt in Geneſi,Fecit deus hominem ad imaginem dei,fecit eũ ma
ſculũ & fœminã.Fecit eos,& benedixit eos.Ad imaginem quippe
dei,naturam ipſam humanam factam dicit,quæ ſexu vtroq; cõ-
pletur:nec ab intelligenda imagine dei ſeparat fœminam.
¶Dico enim quod fecit deus hominem ad imaginem dei,fecit eũ
(inquit)maſculum & fœminam. Vel certe alia diſtinctione,Ma/
ſculum & fœminam fecit eos.Quõ ergo per Apoſtolum audiui/
mus virũ eſſe imaginem dei,vnde & caput velare prohibetur,mu
lierem autẽ non,& ideo hoc ipſa facere iubetur?Niſi credo illud
eſſe quod iam dixi cum de humanæ mentis natura agerem,mu-

Ex libro de trinitate.xij.
Velamen adhibendum capiti mulieris & non viri.
F
Gene.i.
Itẽ ex eod.lib.

lierem cum viro suo esse imaginez dei, vt vna imago sit tota illa substantia. Cum autem ad adiutorium distribuitur, quod ad eam ipsam solam attinet, non est imago dei: quod autem ad virum solum attinet imago dei est, tam plena atq; integra, quam in vnũ coniuncta mulier, sicut de natura humanæ mentis diximus: quia & si tota contempletur veritatem, imago dei est, & cum ex ea distribuitur aliquid, & quadam intentione deriuatur ad actionem rerũ temporalium, nihilominus ex qua parte conspectam consulit veritatem, imago dei est: ex qua vero intenditur in agenda inferiora, non est imago dei. Et quoniam quantũcunq; se extenderit in id quod æternum est, tanto magis inde formatur ad imaginez dei, ac propterea non est cohibenda vt se inde contineat ac temperet, ideo vir non debet velare caput. Quia vero illi rationali actioni quæ in rebus corporalibus temporalibusq; versatur, periculosa est nimia in inferiora progressio, debet habere potestatem super caput, quod indicat velamentum, quo significatur esse cohibenda. Grata est enim sanctis angelis, sacrata & pia significatio. Nam deus non ad tempus videt, nec aliquid noui fit in eius visione atq; scientia, cum aliquid temporaliter ac transitorie geritur, sicut inde afficiuntur sensus, vel carnales animalium & hominum, vel etiam cœlestes angelorum.

G — Quõ humana mens est imago dei.

Quare vir non dz velare caput.

In visione dei nihil noui fit.

¶ Figurate ac mystice de velando muliebri capite loquebatur. Quod nisi ad aliquod secretum sacramenti referatur, inane remanebit. Sicut enim non solum verissima ratio, sed etiam ipsius apostoli declarat auctoritas, non secundum formam corporis homo factus est ad imaginem dei, secundum rationalem mentem. Cogitatio quippe turpiter vana est, quæ opinatur deus membrorum corporalium lineamentis circunscribi atq; definiri. Porro autem, nonne idem beatus Paulus Apostolus dicit, Renouamini spiritus mentis vestræ, & induite nouum hominem, eũ qui secundum deum creatus est? Et alibi apertius, Exeuntes vos (inquit) veterem hominem cum actibus eius, induite nouum, qui renouatur in agnitione dei secundum imaginem eius qui creauit eum, Sic ergo spiritu mentis nostræ renouamur, & ipse est nouus homo, qui renouatur in agnitione dei secundum imaginem eius qui creauit eum: nulli dubium est, non secundum corpus, neq; secundum quamlibet animi partem, sed secundũ rationalez mentem, vbi potest esse agnitio dei, hominem factum ad imaginem eius qui creauit eum. Secundum hanc autem renouationem efficimur etiam filij dei per baptismum Christi: & induentes nouum hominem, Christum vtiq; induimus per fidem. Quis est ergo q ab hoc consortio fœminas alienet, cum sint nobiscum gratiæ cohæredes? & alto loco idem Apostolus dicat, Omnes enĩ filij dei estis per fidem in Christo Iesu. Quicunq; enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudæus neq; græcus, non est

Ex li. de tri. xij.

H — Hõ factus ẽ ad imaginem Dei sm rationalem mentem.

Ephe. iiij.

Per baptismũ Christi efficimur filij dei.

Gala. iij.

A — Ibidem.

seruus neq; liber, non est masculus & fœmina: omnes enim vos vnũ estis in Christo Iesu. Nunqd nã igitur fideles fœminæ sexum corporis amiserunt? Sed quia renouantur ibi ad imaginem dei, vbi sexus nullus est, ibi factus est homo ad imaginẽ dei, vbi sexus nullus est. hoc est in spiritu mentis suæ. Cur ergo vir ppea non dz velare caput, q̃a imago & gloria dei: mulier aũt dz qa gloria viri est, quasi mulier non renouetur spiritu mentis suæ, q renouatur in agnitione dei secundũ imaginẽ eius qui creauit illum? Sed quia sexu corporis distat a viro, rite potuit in eius corporali velamento figurari pars illa rationis, q̃ ad tẽporaria gubernanda deflectit, vt non maneat imago dei nisi ex qua parte mens hois æternis rationibus conspiciendis vel consulendis adhæresc it. Quã nõ solus masculos, sed & fœminas hře manifestũ est. Ergo in eorũ mentibus cõis natura cognoscitur, in eorũ vero corporibus ipsius vnius mentis distributio figuratur. Ascendentibus itaq; introrsus qbusdam gradibus considerationis per animæ partes, vnde incipit aliquid occurrere qđ non sit nobis cõmune cũ bestijs, inde incipit ratio vbi iã homo interior possit agnosci. Qui etiã ipse si per illam rationẽ, cui tẽporalium rerum administratio delegata est, inmoderato progressu nimis in exteriora probabit, consentiente sibi capite suo. i. non eã cohibente atq; refrenare, illa quæ in specula consilij præsidet quasi virili portione, inueteratur inter inimicos suos, virtutis inuidos dęmones cum suo principe diabolo: æternorũq; illa visio ab ipso etiã capite, cũ coniuge vetitũ manducante subtrahitur, vt lumen oculorũ eius non sit cum illo. ac sic ab illa illustratione veritatis ambo nudati, atq; apertis oculis conscientię, ad videndum q̃; inhoneste atq; indecore remanserint, tanq̃; folia dulciũ fructuũ, sed sine ipsis fructibus, ita sine fructu boni operis bona verba contexunt, vt male viuentes quasi bene loquendo contegant turpitudinem suam.

In corpali velamento mulieris qđ figuretur

In quo possit hõ interior cognosci.

B

¶ Licet subtilissime differatur ipsam mentem hominis, in qua factus est ad imaginẽ dei, quandam. s. rationalem vitam distribui in æternæ contẽplationis veritatẽ, & in quandã rerũ temporaliũ administrationẽ, atq; fieri quasi masculũ & fœminã, illa parte cõsulente, hac obtẽperante, in hac tñ distributione, non recte dicitur imago dei, nisi illud qđ inhæret contẽplandæ incõmutabili veritati. In cuius rei figura Paulus Apls virũ tm̃ dicit imaginẽ & gloriã dei. Mulier aũt (inqt) gloria viri est. Itaq; q̃uis hoc in duobus hoĩbus diuersi sexus, exterius sm corpus figuratũ sit, qđ & in vna hois mẽte interius intelligit, tñ & fœmina, q̃ corpore fœmina est, renouat & ipsa in spũ mẽtis suæ in agnitiõe dei sm imaginẽ eius q creauit. vbi nõ est masculus & fœmina. Sicut aũt ab hac gratia renouatiõis, & reformatiõe imaginis dei nõ separant fœminę, q̃; uis in sexu corpis ea℘ aliud figuratũ sit, pp qđ solus vir dr imago & gl̃ia dei: sic & in ipsa pria ꝯdõne hois, sm id ℘ & fœmina homo

Ex lib. de Genesi ad literam.

C

Quare solus hõ dicitur imago & gloria dei.

erat,habebat vtiq; mentem suam,eandemq; rationalem, secun/dum quam ipsa facta est ad imaginem,sed propter vnitatē con/iunctionis fecit deus(inquit)hominem ad imaginem dei. Ac ne quisquam putaret solum spiritum hominis factum, quamuis se cundum solum spiritum fieret ad imaginem dei, fecit illum(in/quit)masculum & fœminam fecit illos,vt iam etiam corpus fa/ctum intelligatur. Rursus ne quisquam arbitraretur ita factū, vt in homine singulari vterq; sexus exprimeretur,sicut interdum na scuntur quos Androgynos vocant,ostendit se singularem nume/rum propter coniunctionis vnitatem posuisse, & φ de viro mu/lier facta est,sicut postea manifestatur,& ideo pluralem numerum

D continuo subiecit,dicens, Fecit eos & benedixit eis.

Ex libro de tri/nitate.vij. ¶Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrā. Et faciamus,& nostram pluraliter dictum est,& nisi ex relatiuis ac cipi non oportet.Non enim vt facerent dij,aut ad imaginem & si militudinem deorum:sed vt facerent pater & filius & spiritus san/ctus. Ad imaginem ergo patris & filij & spiritus sancti, vt subsiste/ret homo imago dei.Deus autē trinitas. Sed quia non omni mo/do æqualis fiebat illa imago dei,tanquam non ab illo nata, sed ab eo creata,huius rei significandæ causa ita imago est,vt ad ima ginem sit.Idest non æquatur parilitate,sed quadam similitudine

Non locorū in/teruallis,sed si/militudine ac/ceditur ad deū. accedit.Non enim locorum interuallis. sed similitudine accedi/tur ad deum,& dissimilitudine receditur ab eo. Sunt enim qui ita distinguunt,vt imaginem velint esse filium , hominem vero non imaginem,sed ad imaginem. Fefellit autē eos apostolus, dicēs, Vir quidem non debet velare caput,cum sit imago & gloria dei. Non dixit ad imaginem,sed imago:quę tamen imago cū alibi dicitur ad imaginem,non quasi ad filiū dicitur,quæ imago æqua lis est patri,alioquin non diceret,Ad imaginem nostram. Quo/

E modo enim nostra,cum filius solus imago patris sit? Sed ꝑpter

Propter impa/rē similitudinē dicitur homo ad imaginem. imparem(vt diximus)similitudinem dictus est homo ad imagi/nem. Et ideo nostram,vt imago trinitatis esset homo:non trinita ti ęqualis,sicut filius patri,sed accedens(vt dictum est)quadam si/militudine,sicut in distantibus significatur quædam vicinitas,nō loci,sed cuiusdam imitationis. Ad hoc enim & dicitur,Reforma mini in nouitate mentis vestræ.Quibus item dicit, Estote itaq;

Colo.iij. imitatores dei,sicut filij dilectissimi. Nouo enim homini dr. Qui renouatꝰ in agnitionē dei ſm imaginem eius qui creauit eum.

Ex libr.I.retra/ctationum. ¶Neq; inscite distinguitur φ aliud sit imago & similitudo dei: aliud,ad imaginem & similitudinem dei. Quod non ita est intel/ligendum quasi homo non dicatur imago dei,cum dicat Apo/stolus,Vir quidem non debet velare caput cum sit imago & glo/ria dei:sed dicitur etiam ad imaginem dei,quod vnigenitus non dicitur,qui tantummodo imago est,non ad imaginem. NON enim vir ex muliere est,sed mulier ex viro.Etenim non est crea/

tus vir propter mulierem, sed mulier propter virum.

¶ Fecit deus hominem ad imaginem suam. Vt quemadmodum ipse per omnipotentiam suam præest vniversæ creaturæ, sic homo per intelligentiam, qua etiam creatorem suum cognoscit & colit, præesset omnibus terrenis animalibus. Fecit illi etiam adiutorium fœminam: non ad carnalem concupiscentiam, quando quidem nec corruptibilia corpora tunc habebant, antequam eos mortalitas inuaderet pœna peccati, sed vt haberet & vir gloriam de fœmina, cum ei præiret ad deum seq; illi præberet imitandū in sanctitate atq; pietate, sicut ipse esset gloria dei, cum eius sapientiam sequeretur. Ex lib. de catechizādis rudib. F

¶ Fœmina facta dicitur in adiutorium viri, vt copulatione spiritali, spiritales fœtus ederet, id est bona opera diuinę laudis, dum ille regit, hæc obtemperat: ille a sapientia regitur, hæc a viro. Caput enim viri Christus, & caput mulieris vir. Ideoq; dicitur, Non est bonum solum hominem esse. Ad hoc enim bonum erat vt fieret, vt non solum anima corpori dominaretur, quia corpus seruilem locum obtinet, sed etiam virilis ratio subiugaret sibi animalem partem suam, per quod adiutorium imperaret corpori. Ad huius rei exemplum fœmina facta est, quam rerum ordo subiugat viro, vt quod in duobus hominibus euidentius apparet, id est masculo & fœmina, etiam in vno homine considerari possit, vt appetitum animæ per quem voluptates corporis operamur, habeat mens interior tanquam virilis ratio subiugatum. Sic debet vir fœminam regere, nec eam permittere dominari in virū. Quod vbi contingit, peruersa & misera domus est. Primo ergo demonstrauit deus homini quanto melior esset pecoribus, & omnibus irrationabilibus animantibus. Sed hæc facilis ratio est. Cito enim homo intelligit se meliorem esse pecoribus. Illa est difficilis ratio, qua intelligit in se ipso aliud esse rationale quod regit, aliud animale seu irrationale quod regitur. Et quoniam hoc secretiore sapientia videt, ipsam visionem secretam, nomine soporis significari arbitror, quem immisit deus in Adam, quando ei mulier facta est. Vt enim hoc videatur, non est opus istis oculis corporis, sed quanto quisq; ab istis visibilibus rebus ad interiora intelligētiæ secesserit, hoc est autem quasi obdormiscere, tanto melius & syncerius illud videt. Ipsa enim cognitio, qua intelligitur, aliud in nobis esse quod ratione dominetur, aliud quod rationi obtemperet: Ipsa ergo cognitio veluti effectio mulieris est de costa viri, propter coniunctionem significandam. Deinde vt quisq; huic suæ parti recte dominetur, & fiat quasi coniugatus in seipso, vt caro nō concupiscat aduersus spiritum, sed spiritui subiugetur, id est concupiscentia carnalis non aduersetur rationi, sed potius obtemperet, desinat esse carnalis, opus habet perfectam sapientiam. Cuius contemplatio, quia interior est & secretior, & ab omni sensu cor-

Ex libro contra Manichæos. Cur mulier facta sit in adiutorium viri.

Vbi fœmina dn̄atur in viro misera dom⁹ est. G

Visio secreta noīe soporis significatur.

Quid sit mystice effectio mulieris de costa viri.

poris remotissima, conuenienter etiam ista soporis nomine intel ligi potest? Tunc enim ordinatissime caput mulieris est vir, cuius caput viri est Christus, qua sapientia dei est. Si pariat ista filios, quâ uis cum doloribus, & se ad virum suum conuertat, vt eius ipse do minetur. Tunc enim potest cognosci, non aliam partem in no bis pertinere ad auctorem deum, & aliam ad gentem tenebrarum, sicut isti dicunt, sed potius & illud quod regendi habet potestatem in homine, & illud inferius quod regendum est, ex deo esse, sicut Apostolus dicit.

H Q. si ordinatissime caput mulieris est vir.

Verumtamen neq; vir sine muliere, neq; mulier sine viro, in domino. Nam sicut mulier de viro, ita & vir per mulierem, omnia autem ex deo. Vosipsi iudicate, decet mulierem non velatam orare deum? Nec ipsa natura docet vos. Quid vir quidem si comam nutriat ignominia est illi, mulier vero si comam nutriat gloria ē illi, qm̄ ca pilli ꝑ velamine ei dati sunt.

Ex lib. de origine aiæ ad Renatum. A

Sicut enim mulier ex viro, ita & vir per mulierem, quia mulier ex viro facta est, vt etiam vir per mulierem postea nascetur. Si autem, Victor ita diuidit, vt dicat mulierem ex viro esse secundum corpus, ex deo autem secundum animam & spiritum, quomodo erit verum quod ait Apostolus, Omnia autem ex deo, si mulieris corpus ita est ex viro vt non sit ex deo? Quapropter, vt apostolus potius verum loquatur quam iste apostolo præferatur, mulier ex viro est, siue secundum corpus, siue secundum totum quo constat humana natura. Nihil enim horum tanquam certum affirmamus, sed quid horum verum sit adhuc quærimus. Et vir per mulierem, siue ex parte tota hominis natura ducitur, quæ per mulierem nascitur, siue sola caro: vnde adhuc quæstio est. Omnia tamen ex deo, vnde nulla quæstio est, idest corpus & anima & spiritus & viri & mulieres. Et si enim non ex deo nata vel tracta sunt vel manarunt, ita vt eius naturæ sint, tamē ex deo sunt. A quo enim creata, condita, facta sunt, ab illo habent vt sint.

B

Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus nec ecclesia dei. Hoc autem præcipio, non laudans, q̄ nō id melius, sed in deterius conuenitis.

Ex lib. de opere Monachorum. Iniquissimū est velle sibi obtēperari a minoribus & nolle obtēperare maioribus.

Quid aūt iniquius, qui velle sibi obtēperari a minoribus, nolle obtēperare maioribus? Apostolo dico, nō nobis. I tēn vt ēt comas nutriūt, vñ ille nec disputari oīno voluit dicens, Si quis aūt vult contentiosus esse, nos talem cōsu

tudinem non habemus, neq; ecclesia dei. Hoc autē præcipio. Vt scilicet non differentis solertia requiratur, sed præcipientis aucto-ritas attendatur. Nā & hoc quo pertinet quæso, tā aperte cōtra apostoli præcepta conari? An ita vacandū est, vt nec tonsoris operentur? An quia angelicas volucres imitari se dicunt, quasi depilari timent ne volare non possint? Vereor in hoc vitium plura dicere pp quosdā crinitos fratres, quorū præter hoc multa & pene omnia veneramur. Sed quo magis eos in Christo diligimus, eo sollicitus admonemus. Neq; enim meruimus, ne humilitas eorū respuat admonitionē nostrā. quādoquidem & nos a talibus, vbi forte titubamus aut aberramus, cupimus admoneri. Hoc ergo admonemus tam sanctos viros, ne stultis vanorum argumentationibus moueantur, & eos in hac peruersitate imitentur, quibus sunt in cæteris longe dissimiles. Illi aūt venalem circunferentes hypocrisim timent ne vilior habeatur tonsa sanctitas, quā comata. Vt videlicet qui eos videt, antiquos illos quos legimus cogitet, Samuelem, & ceteros qui non tondebantur. Nec cogitant quid intersit inter illud propheticum velamentum, & hanc euangelij reuelationem, de qua dicit Apostolus, Cum transieris ad Christum, auferetur velamen. Quod .n. significabat velamen interpositum inter faciē Moysi & aspectum populi Israel, hoc significabat & illis temporibus coma sanctorū. Nam idē Apl's & comam pro velamento esse dicit, cuius auctoritate isti vrgent. Aperte quippe ait, Vir qui dē si comatus sit, ignominia est illi. Ipsam ignominiā (inquiunt) suscepimus merito peccatorū nostrorū, ad hoc obtendentes simulatæ humilitatis vmbraculū, vt sub eo proponant venalem typū, quasi apl's superbiā doceat, cū dicit, Omnis vir orans aut prophetans velato capite, confundit caput suū. Et vir quidem non debet velare caput cum sit imago & gloria dei. Qui ergo dicit, non debet, nescit forte docere humilitatem. Sed si hanc ignominiam tempore euangelij, quod erat sacramentum tempore prophetiæ, pro humilitate isti appetunt, tondeant, & cilicio caput velent. Sed non erit tunc species illa venalis: quia Sampson non cilicio, sed coma velabatur.

Crinitī fratres.

C

ij. Cor. iij. Exo. xxxiij.

De coma sanctorū veterum, quid significabat.

Primum quidem conuenientibus vobis in ecclesia audio scissuras esse: & ex parte credo. Nam oportet & hæreses esse: vt & qui probati sunt manifesti fiant in vobis.

D

Ex li. de ciu. dei

Videns diabolus templa dæmonum deseri, & in nomen liberātis mediatoris currere genus humanū, hæreticos mouit, q sub vocabulo xpiano, doctrinæ resisterēt xpianæ, q̄si possent indifferēter sine vlla correctiōe hēre in ciuitate dei, sicut ciuitas confusionis indifferēter habuit ph'os, inter se diuersa & aduersa

Describit hæreticos. sentientes. Qui ergo in ecclesia Christi morbidũ aliquid prauũq; sapiunt, si correcti vt sanum rectumq; sapiant, resistunt contumaciter, suaq; pestifera & mortifera dogmata emendare nolunt, sed
Hæreticis deus bene vtitur ad vtilitatẽ catholicorum. defensare persistunt, hæretici fiunt, & foras exeuntes, habentur in exercitibus inimicis. Etiam sic quippe veris illis catholicis membris Christi malo suo prosunt dum deus vtitur & malis bene, & di
Inimici ecclesię quo exercet eã. ligentibus eum omnia cooperantur in bonum. Inimici enĩ omnes ecclesię quolibet errore cæcentur, vel malitia deprauentur, si
E accipiunt potestatem corporaliter affligendi, exercent eius patientiam. Si tantummodo male sentiendo aduersantur, exercent eius sapientiam. Vt autem etiam inimici diligantur, exercent eius beniuolentiam, aut etiã beneficentiã, siue suadibili doctrina cũ eis agatur, siue terribili disciplina. Ac per hoc diabolus princeps impiæ ciuitatis, aduersus peregrinantem in hoc mundo ciuitatẽ dei, vasa propria commouendo, nihil ei nocere permittitur.

Ex libro de ciuitate dei. xvi. ¶ Hæreticorum genus, callidum: non spiritu sapientiæ, sed impatientię, quo solent hæreticorum feruere primordia, & pacem perturbare sanctorum. Sed hæc omnia, in vsum cedunt proficientiũ. Iuxta illud apostoli, Oportet & hæreses esse, vt probati manifesti
Quę vtilitas sequitur ex inquietudine hęreticorum. fiant in vobis. Vnde etiam dictũ est, Filius eruditus sapiens erit, imprudente autem ministro vtetur. Multa quippe ad fidem catholicã pertinentia, dum hæreticorum callida inquietudine exagitãtur, vt aduersus eos defendi possint, & considerantur diligentius, & intelliguntur clarius, & instãtius prædicãtur & ab aduersario mota quæstio, discendi existit occasio. Sed malus frater in filio suo, hoc est in opere suo, puer est, id est seruus fratrum suorum, cum ad exercitationem patientiæ, vel ad profectum sapientiæ scienter vtuntur malis boni.

Ex libro de vera religione. ¶ Quoniam verissime dictũ est, Oportet hæreses esse multas vt
Vtilitas hęreticorum. probati manifesti fiant inter vos, vtamur & isto diuinæ prouidẽ
F tiæ beneficio. Ex his enim hominibus hæretici fiunt, qui etiam si essent in ecclesia, nihilominus errarent. Cum autẽ foris sunt, plurimum prosunt, non verum docendo quod nesciunt, sed ad verũ quærendum carnales, & ad verum aperiendum spiritales catholicos excitando. Sunt enim innumerabiles in sancta ecclesia deo probati viri, sed manifesti non sunt inter nos, quādiu imperitiæ nostræ tenebris delectati dormire malumus, quam lucem veritatis
Vtendũ est hęreticis. intueri. Quapropter multi, vt veritatem dei videant & gaudeant, per hæreticos de somno excitantur. Vtamur ergo & hæreticis: nõ vt eorum approbemus errores: sed vt catholicam disciplinam aduersus eorum insidias asserentes, vigilantiores & cautiores simus, si eos ad salutem reuocare non possumus.

Ex libro contra Faustũ. cap. xij. ¶ Quamuis inter se dissentiant & Iudæi ab hæreticis, & ipsi hære
Hæretici vtiles sunt ecclesiæ. tici alij ab alijs, vna tamen conditione seruitutis, vel ad aliquam attestationem, vel ad aliquam probationem vtiles sunt ecclesiæ.

Nam &

Nam & de hæreticis dictum est, Oportet & hæreses esse, vt probati manifesti fiant inter vos.

Ex tracta. ps. vij.

¶ Vasa mortis in arcu suos dominus parauit. Quæri potest, quæ sunt vasa mortis. An forte hęretici? Nam & ipsi ex eodem arcu, id est ex eisdem scripturis, in animas nõ charitate inflãmandas, sed venenis perimẽdas insiliunt. Quod nõ contingit nisi promeritis. Propterea diuinæ prouidentię etiam ista dispositio tribuenda est, non quia ipsa peccatores facit, sed qa ipsa ordinat cũ peccauerint. Malo enim voto per peccatum legentes, male coguntur intelligere, vt ipsa sit pœna peccati. Quorum tamen morte, filij catholicæ ecclesiæ tanquam quibusdam spinis, a somno excitantur, & ad intelligentiam diuinarum scripturarum proficiunt. Oportet enim & hæreses esse, vt probati (inquit) manifesti fiant inter vos, hoc est, inter homines, cum manifesti sunt deo.

Hæretici sunt vasa mortis. G

Hæretici sũt tã quam spinæ.

¶ Multi qui optime possunt scripturas dignoscere & pertractare, latebant in populo dei, nec afferebant solutionem quæstionũ difficilium, cum calumniator nullus obstaret. Nũquid enim perfecte de trinitate tractatum est, antequam oblatrarent Arriani? Nunquid perfecte de pœnitentia tractatum est, antequam obsisterent Nouatiani? Sic nec perfecte de baptismate tractatum est, anteq̃ cõtradicerent foris positi rebaptizatores. Nec de ipsa vnitate Christi enucleate dictum est, nisi posteaquam separatio illa vrgere cœpit fratres infirmos. Et i illi q nouerant hæc tractare atq̃ dissoluere, ne perirent infirmi sollicitati quæstionibus impiorũ, sermonibus & disputationibus suis, obscura legis in publicũ deduxerunt. Hinc Apostolus, Oportet (inquit) & hæreses esse, vt probati manifesti fiant inter vos.

Ex tractatu ps. liiij.

Hæretici fuerũt causa scribendorũ librorũ.

Obscura legis in publicũ cur deducta sint. H

¶ Congregatio taurorum inter vaccas populorum, vt excludantur hi qui probati sunt argento. Tauros vocant, ꝓpter superbiam duræ indomitæq; ceruicis. Significat .n. hæreticos. Vaccas autẽ populorũ seductiles animas intelligendas puto, quia facile sequũtur hos tauros. Non enim vniuersos populos seducunt in quibus graues & stabiles sunt: vnde scriptum est, In populo graui laudabo te: sed in eis populis, quos inuenerint vaccas. Ex his enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas, oneratas peccatis, quæ ducuntur varijs desiderijs, semper discentes, & ad veritatis scientiam nunquam peruenientes. Quod autem ait idem Apostolus, Oportet & hæreses esse, vt ꝓbati manifesti fiant in vobis, hoc eti i hic sequitur, Vt excludantur hi qui probati sunt argẽto, id est qui probati sunt eloquijs domini. Eloquia quippe domini, eloquia casta, argentum igne probatum &c. Nam Excludãtur, dictum est appareant, & emineant, quod ait ille, Manifesti fiant. Vnde & in arte argentaria exclusores vocantur, qui de cõfusione masse nouerunt formam vasis exprimere. Multi enim sanctarũ scripturarum latent, & paucis intelligentioribus noti sunt, nec

Ex tracta. ps. lxvij.

Tauri significant hæreticos

Vaccæ sunt seductiles aiæ. ps. xxiij.

ij. Timo. iij.

Eloq. dñi sunt argentũ igne ꝓbatum.

Exclusores sũt ductores.

A afferuntur commodius & acceptabilius, nisi cũ respondendi hæreticis cura cõpellit. Tũc.n.etiã qui negligũt studia doctrinę, sopore discusso, ad audiendũ excitantur diligentiã, vt aduersarij refellantur. Deniq; quã multi scripturarum sc̃tissimi sensus de deo Christo asserti sunt cõtra Photinum? q̃; multi de homine Christo cõtra Manichæũ? q̃; multi de trinitate cõtra Sabellium? q̃; multi de vnitate trinitatis aduersus Arrianos, Eunomianos, Macedonios? q̃; multi de catholica ecclesia toto orbe diffusa, & de malorũ cõmixtiõe vsq; in finem seculi, quod bonis in sacramentorum eius societate no obsint, aduersus Donatistas & Luciferianos, aliosq; si qui sunt qui simili errore à veritate dissentiunt? quam multi contra cæteros hæreticos, quos enumerare, vel commemorare, nimis longum est, & præsenti operi non necessarium? Quorum tamen sensum probati assertores, aut prorsus laterent, aut non ita eminerent, vt eos eminere fecerunt superborum contradictiones, quos velut tauros, idest iugo disciplinæ pacifico, leniq; non subditos, commemorat apostolus. Vbi talem dicit ad episcopatum eligẽdũ, vt potẽs sit exhortari in doctrina sana, & contradicẽtes redarguere. Sunt enim multi nõ subditi, vt sunt tauri, elatione ceruicis impatientes aratri atq; doctrinę, vaniloqui, & mentis seductores.

Episcopũ oportet hæreticis disputãdo resistere.

B Has mentes significauit iste psalmus appellatione vaccarum. Ad hanc ergo vtilitatẽ, prouidentia diuina pmittit tauros congregari inter vaccas populorũ, vt excludatur, idest vt emineat, q pbati sunt argẽto. Ad hoc.n. hæreses sinuntur esse vt pbati manifesti fiãt.

Ex lib. cõtra inimicũ legis & pphetarum.

¶ Oportet enim & hæreses esse, vt probati (inquit) manifesti fiant in vobis. Sic vasa iræ, locis congruis, & temporibus ordinantur, vt etiam de ipsis notas faciat deus diuitias gloriæ in vasa misericordiæ, quæ de massa eiusdem damnationis fiunt in honorem gratia illius non meritis suis. Ille quippe donat prodesse nobis non solum quod docet veritas, verum etiam quod obstrepit vanitas, vt cum respondetur inquietissimæ vanitati, auscultetur syncerissimæ veritati.

Ex libro contra Manichæos.

¶ Ideo diuina prouidentia multos diuersi erroris hæreticos esse permittit, vt cum insultant nobis, & interrogant nos ea quæ nescimus, vel sic discutiamus pigritiam, & diuinas scripturas nosse cupiamus. Propterea & apostolus dicit, Oportet multas hæreses esse vt probati manifesti fiant inter vos. Hi enim deo probati sunt, qui bene possunt docere. Sed manifesti hominibus esse non possunt, nisi cum docent. Docere autem nolunt, nisi eos qui doceri quærunt. Sed multi ad quærendum pigri sunt, nisi per molestias & insultationes hæreticorum quasi de somno excitentur, & de imperitia sua erubescant sibi, & de illa imperitia sua periclitari se sentiant. Qui homines, si bonæ sunt fidei, non cædũt hæreticis, sed qui eis respondeant, diligenter inquirunt. Neq; eos deserit deus, & petentes accipiant, & quærentes inueniant, & pulsantibus aperiatur.

Hæretici psunt ad excutiendã pigritiã nostrã

C

Hæreticus est, qui alicuius temporalis commodi, & maxime gloriæ, principatusq; sui gratia, falsas ac nouas opiniones vel gignit, vel sequitur. Ille autem qui huiusmodi hominibus credit, homo est imaginatione quadam veritatis ac pietatis illusus. Ex lib. de vtili/tate credendi. Quis sit hære/ticus.

Conuenientibus ergo vobis in vnum, iam non est dominicam cœnam manducare. Vnusquisq; enī suam præoccupat cœnam ad mãducandũ. Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est.

Ipsam acceptionem Eucharistiæ, dominicam cœnam vocat. Illud itaq; mouere potuit homines, vtrum iam refecti die illo vel offerent vel sumerent Eucharistiam, quod in euangelio dicit, Cum autem illi manducarent, accepit Iesus panem & benedixit. Cum etiam superius dixisset, Cum sero autem factus esset, recumbebat cum duodecim, & manducantibus dixit, quoniam vnus ex vobis tradet me. Post enim tradidit sacramentum. Et liquido patet, quando primo acceperunt discipuli corpus & sanguinem domini, non eos accepisse ieiunos. Nunquid tamen propterea calumniandum est vniuersæ ecclesiæ, quod a ieiunijs semper accipitur? Ex hoc enim placuit spiritui sancto, vt in honorem tanti sacramenti, in os Christiani prius dominicum corpus intraret, quam cæteri cibi. Nam ideo per vniuersum orbem mos iste seruatur. Neq; enim quia post cibos dedit dominus, propterea pransi aut cœnati fratres, ad illud sacramentum accipiendum, accedere debent, aut sicut faciebant quos apostolus arguit & emendat, mensis suis ista miscere. Nanq; saluator, quo vehementius commendaret mysterij illius altitudinem, vltimum voluit hoc infigere cordibus & memoriæ discipulorum, a quibus ad passionem digressurus erat. Et ideo non præcepit quo deinceps ordine sumeretur, vt Apostolis, per quos Ecclesias dispositurus erat, seruaret hunc locum. Ex libro ad Ianuarium. Matth. xxv. D In honorem sa/cramēti a solis ieiunis sumitur dominicū cor/pus. Quare Christus vltimo instituit & dedit sacra/mētū Euchari/stię suis apłis.

Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum? aut ecclesiam dei cõtemnitis, & cõfunditis eos qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos, in hoc non laudo.

Ecclesia homines sunt, de quibus dicitur, Vt exhiberet sibi gloriosam ecclesiam. Hoc tamen vocari etiam ipsam domum orationum, idem apostolus testis est, vbi ait, Nũquid domos nõ habetis ad manducandũ & bibendum? An ecclesiam dei contemnitis? Et hoc quotidianus loquendi vsus obtinuit, vt in ecclesiam prodire, aut ad ecclesiam confugere non dicatur, nisi qui ad locum ipsum, parietesq; prodierit, vel confugerit, quibus ecclesiæ congregatio continetur. a Ex lib. quæstionum Num. titu. lix.

Ego autem accepi a domino quod & tradidi vobis, quoniam dominus noster Iesus Christus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit & dixit accipite, edite: Hoc est corpus meum, quod ꝓ vobis tradetur. Hoc facite in meā commemorationem. Similiter & calicem, postquam cœnauit dicens, Hic calix nouū testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotienscunq; bibetis, in meā commemorationem.

Matth.xxvi. Mar.xiiij. Lucæ.xxij.

F Ex lib. qstionū Nu. tit.xxxj.

LOcutus est dominus ad Moysen & Aaron dicens, Ista distinctio legis, quæcunq; constituit dominus. Proculdubio nō est distinctio nisi inter aliqua duo, vel plura. Nam singularitas distinctionem non requirit. Nec distinctionem cuiuslibet rei commemorauit, sed addidit legis, & secutus adiunxit, Quæcunq; constituit dominus, præcipiendo vtiq;, non creando. Nam etiā nonnulli interpretes, Quęcūq; præcepit dominus, transtulerunt. Si ergo hæc est distinctio legis, quæcunq; præcepit dominus, proculdubio magna est ista distinctio, & recte intelligitur duo testamenta distinguere. Eadem quippe sunt in veteri & nouo ibi obumbrata, hic reuelata: ibi præfigurata, hic manifestata. Nam non solum sacramenta diuersa sunt, verum etiam promissa. Ibi videntur temporalia præponi, quibus spiritale premium occulte significetur. Hic autem manifestissime spiritalia promittuntur & æterna. Temporalium autem bonorum atq; carnalium, & spiritalium atq; æternorum, quæ clarior certiorq; distinctio, quam passio domini nostri Iesu Christi? In cuius morte satis constitit, non istam terrenam transitoriamq; fœlicitatem a domino Deo pro magno munere spectandam & optandam esse: quandoquidem in vnigenito filio suo, quem tanta illa perpeti voluit, longe aliud a se peti, expectariq; oportere, apertissima distinctione declarauit.

Passio Christi est distinctio bonorū tēporaliū & spiritalium.

G

¶ Hoc ergo sacrificium, vbi sacerdos est victima, redemit nos, fuso sanguine creatoris. Non tamen nos creauit cuī sanguine, sed redemit sanguine. Creauit enim nos in principio quod erat verbum, & verbum quod erat apud deum, & deus erat verbum. Ab hoc creati sumus. Sermo contextus adiungit, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Hoc est quo creati sumus. Quo vero redempti? Audi. Quod factum est, inquit, in eo vita est. Et vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Adhuc illud dicitur quod incommutabile semper manet, adhuc deus est, adhuc illud dicitur cui videndo, corda munda sunt. Vnde autem mundentur, nondum dicit. Lux (inquit) lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt. Sed vt non sint tenebræ, possintq; comprehendere.

Ex libro de sacrificio vespertino.

Ioan.i.

Tenebræ enim peccatores, tenebræ infideles, Vt ergo non sint tenebræ, possintq; comprehendere, verbum caro factum est ꝛ habitauit in nobis. Videte verbum, videte verbum carnem, verbũ carnem, verbum ante carnem. In principio erat verbum, ꝛ apud deum deus erat, ꝛ omnia per ipsum facta sunt. Vbi hic sanguis? Ecce iam, auctor tuus, sed nondum est pretium tuum. Vnde ergo redemptus? Quia verbum caro factum est, ꝛ habitauit in nobis. ℭ Quomodo nos amasti pater bone, qui filio tuo vnico non pepercisti, sed pro nobis impijs tradidisti eum? Quomodo non amasti, pro quibus ille non rapinam arbitratus est, esse se æquale tibi? Factus est subditus vsq; ad mortem, mortem autẽ crucis. Vnus ille in mortuis liber, potestatem habens ponendi animam suam, ꝛ potestatem habens iterum sumendi eam, pro nobis tibi victor ꝛ victima, ꝛ ideo victor, quia victima. Pro nobis tibi sacrificium ꝛ sacerdos: ꝛ ideo sacerdos, quia sacrificium, faciens tibi nos de seruis filios, de te nascendo, nobis seruiendo.

Tenebræ sunt peccatores.

H

Ex libro. x. confessionum.

ℭ Quando hoc dominus commendauit, de carne sua locutus erat, ꝛ dixerat, Nisi quis manducauerit carnem meam, non habebit in se vitam æternam. Et ait, Verba quæ locutus sum vobis, spiritus est ꝛ vita. Spiritaliter intelligite quæ locutus sum. Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, ꝛ bibituri illũ sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendaui, spiritaliter intellectum viuificabit vos. Et si necesse est visibiliter illud celebrari, oportet tamen ꝛ inuisibiliter intelligi.

Ex tractatu ps. xcviij.

Ioan. vi.

ℭ Ego sum panis viuus qui de cœlo descendit. Dixit se panem qui de cœlo descendit, hortans vt credamus in eum. Credere eñ in eum, hoc est manducare panem viuum. Qui credit, mãducat. Inuisibiliter saginatur qui inuisibiliter renascitur. Infans intus est, nouus intus est. Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendit. Ideo viuus, quia descendit de cœlo. De cœlo descendit ꝛ manna: sed manna vmbra erat, iste veritas est.

Ex tract. euãgelij secundum Ioan. xxvi.

A

Credere in Christus est manducare, ipsum spiritaliter.

ℭ Amen amen dico vobis, Nisi manducaueritis carnem filij hominis ꝛ biberitis eius sanguinem, non habebitis vitã in vobis. Quomodo quidem edatur, ꝛ quisnam modus sit manducandi istum panem, ignoratis. Veruntamen nisi manducaueritis carnẽ filij hominis, ꝛ biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Hæc non vtiq; cadaueribus, sed viuentibus loquebatur. Vnde ne istam vitam intelligentes, ꝛ de hac re litigarent, secutus adiunxit, Qui manducat meam carnem ꝛ bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Hanc ergo non habet, qui istum panem non manducat nec istum sanguinem bibit: Nam temporalem vitã sine illo habere homines possunt, æternã vero omnino nõ possunt. Qui ergo nõ mãducat eius carnẽ, nec bibit eius sanguinem, non habet vitam in se. Et qui manducat eius carnem,

Ex eodẽ tracta. habito de sãct. L aurentio. Ioan. vi.

B

& bibit eius sanguinem, habet vitam æternam. Ad vtrunq; autem respondet quod dixit æternam. Non est ita in hac esca, quã sustentandæ huius temporalis vitæ causa sumimus. Nam qui eã non sumpserit, non viuet. Nec tamen qui eam sumpserit, viuet. Fieri enim potest, vt senio, vel morbo, vel aliquo casu, plurimi & qui eam sumpserint, moriantur. In hoc vero cibo & potu, id est corpore & sanguine domini, non est ita. Nam & qui eam non sumit, non habet vitam, & qui eam sumit habet vitam, & hanc vtiq; æternam. Sicut misit me (inquit) viuens pater, & ego viuo propter patrem. Et qui manducat me, & ipse viuet propter me. Participatio filij per vnitatem corporis eius & sanguinis, quod illa manducatio potatioq; significat, nos efficit meliores. Viuimus ergo nos propter ipsum, manducantes eum, id est ipsum accipientes æternam vitam, quam non habebamus ex nobis. Vt ergo quisq; viuat propter me, participatio facit qua manducat me. Ego itaq; humiliatus viuo propter patrem, ille erectus viuit propter me.

Ex tracta. ruig. secundũ Ioan. xxvij. ¶ Exposuit itaq; modũ attributionis huius & doni sui, quomodo daret carnem suam manducare, dicens, Qui manducat meã carnem & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in illo. Signum quia manducauit & bibit, hoc est, si manet, & manetur: si habitat & inhabitatur: si sic hæret, vt non deseratur. Hoc ergo nos docuit & admonuit mysticis verbis, vt simus in eius corpore sub ipso capite in membris eius edentes carnem eius, non relinquentes vnitatem eius. Hoc ergo totum ad hoc nobis valeat, vt carnem Christi & sanguinem Christi non edamus tantum in sacramento, quod & multi mali, sed vsq; ad spiritus participationem manducemus & bibamus, vt in domini corpore tanquam membra maneamus, & eius spiritu vegetemur. Quo-

C

De beato Laurentio. modo mansit in illo sanctus Laurentius, cuius hodie festum celebramus. Mansit vsq; ad tentationem, mansit vsq; ad tyrannicam interrogationem, mansit vsq; ad acerrimam comminationem, mansit vsq; ad peremptionem. Parum est vsq; ad immanem excruciationem mansit. Non enim occisus est cito, sed cruciatus in igne: diu viuere permissus est, sed tarde mori compulsus est. In illa ergo longa morte, in illis tormentis, quia bene manducauerat & bene biberat, tanquam illa esca saginatus, & illo calice ebrius, tormenta non sensit. Ibi enim erat qui dixit, Spiritus est qui viuificat. Caro enim ardebat, sed spiritus animã vegetabat. Non cessit, & in regnum successit.

Ioan. vi. & ij. Cor. iij.

D

Quotienscunq; enim manducabitis panẽ hunc, & calicem bibetis, mortem domini annunciabitis donec veniat.

Ex lib. i. contra Faustum. ¶ Significat finem seculi, quando erit sanctorum requies, non

adhuc in sacramento spei, quo in hoc tempore consociatur eccle sia quidiu bibit, qd de Christi latere manauit, sed in ipsa pfectióe salutis eternę, cũ tradet regnũ deo patri, vt in illa pspicua cõtépla tióe incõmutabilis veritatis, nullis mysteriis corporalibus egeamus.

Itaq; quicunq; manducauerit panem vel biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.

ET sancta possunt obesse. In bonis enim sancta ad salutem sunt, in malis ad iudicium. Certe enim fratres nouimus quod accipimus, & vtiq3 sanctum est quod accipimus, & nemo dicit non esse sanctum. Et quid ait Apostolus? Qui autem man ducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Non ait, quia illa res mala est, sed quia ille malus male accipiendo, ad iudicium sibi accipit bonum quod accipit. Non enim mala erat buccella, quæ tradita est Judæ a dño. Absit. Medicus nõ daret venenũ. Salutem medicus dedit, sed indigne accipiendo ad perniciẽ accepit q nõ pacatus accepit. ¶ Scio charissimi moneri posse nõnullos, siue pios vt requirãt, siue impios vt reprehẽdãt, qd posteaq; panẽ tinctũ suo traditori dominus dedit, intrauerit in illũ Satanas. Dicũt em, Ita ne hoc meruit panis porrectus de mẽsa Christi, vt post illum intraret, in eius discipulum Satanas? Quibus respondemus, hinc potius nos donec erit, quã sit cauendũ, male accipere bonũ. Multũ quippe interest nõ qd accipiat, sed qs accipiat nec quale sit qd datur, sed qualis sit ipse cui datur. Nã & bona obsunt, & mala psunt, sicut fuerint qbus dantur. Pctm (inquit Apostolus) vt appareat peccatum, per bonũ mihi operatum est mortem. Ecce per bonum factum est malum, dum male accipitur bonum. Itemq; ipse ait, In magnitudine reuelationum mearum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ qui me colaphizet. Propter quod ter dominũ rogaui vt auferret eum a me: & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea. nam virtus in infirmitatem perficitur. Ecce per malum factum est bonum, dum bene accipitur malum. Quid ergo miraris si datus est Judæ panis Christi, per quem mancipare tur diabolo, cum videas econtrario datum Paulo angelum diaboli per quem perficeretur in Christo? Ita & malo bonum obfuit, & bono malum profuit. Recordamini vñ sit scriptum, Quicũq3 manducauerit panem, aut biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis dñi. Et de his erat sermo cũ hoc Apostolus diceret, q domini corpus velut quemlibet alium cibum, indiscrete, negligenterq; sumebant. Hic ergo si corripitur qui non diiudicat, hoc est non discernit a cæteris cibis dominicum corpus, quomodo dominatur qui ad eius mensam fingens amicum, accedit inimicus? Si reprehẽsio

Ex tracta. euãg. secũdum Ioan. vi.

B

Ex eodẽ libro tracta. lxij.

Quare statim intrauit Satanas Iudam post buccellã panis.

Quã sit cauendum malũ accipere bonum.

Rom. vij.

ij. Cor. xij.

D

ne tāgitur negligētia cōuiuātis:qua pœna percutitur vē
Ex tractatu euā titis.Probet autē seipsum homo,& sic de pane illo edat,
gelij secundum bibat. ¶ Quā multi de altari accipiūt & moriūtur, & a
Ioan.xxvi. moriūtur. Vñ dicit Apls,Iudiciū sibi māducat & bibi
la dominica,venenū,fuit Iudæ,& tamen accepit:& cū
micus in eum intrauit.Non quia malū accepit,sed q
malus male accepit. Videte ergo fratres,Panē cœleste
manducate.Innocentiam ad altare apportate. Pec
quotidiana,vel non sint mortifera. Antequā ad altar
G attendite quid dicatis.Dimitte nobis debita nostra,si
Matth.vi. mittimus debitoribus nostris.Dimittis,dimittetur ti
Nemo accedit securus ad Eucharistias,nisi dimittat pctā. accede.Panis est,non venenum. Sed vide si dimittis.
dimittis, mentiris,& ei mentiris quem non fallis.
potes, fallere deum non potes. Nouit ille quid agat,
Ex libro.i.ad det, intus te examinat,intus inspicit, intus iudicat, i
Ianuarium. nat aut coronat. ¶ Dixerit aliquis non quotidie a
An quotidie sumenda Eucharistia Eucharistiam.Quæsieris,quare? Quoniam (inquit)e
dies quibus purius homo continentiusq; viuat,quo a
cramentum dignus accedat. Qui enim manducau
iudicium sibi manducat & bibit. Alius contra,im:n
tanta est plaga peccati atq; impetus morbi, vt medi
lia differenda sint, auctoritate antistitis debet quis
remoueri ad agendam pœnitentiam,& eadem auct
ciliari.Hoc est enim indigne accipere,si eo tempore
H debet agere pœnitentiam, non vt arbitrio suo cum
ferat se communioni, vel reddat. Cæterūsi tanta no
communicandus quisq; iudicetur, nō se debet a qu
diciana dñici corporis separare. Rectius inter eos
dirimit litem,qui monet vt præcipue in Christi pac
Facit autem vnusq́sq;, quod secundum fidem sua
esse faciendum. Neuter enim eorum exhorret corp
nem domini,sed saluberrimum sacramentum cer
re contendunt.Neq; enim lit gauerunt inter se,aut
Luce.xix. rum se alteri præposuit, Zacchæus & Centurio ille,
Matth.viij. rum gaudens, in domum suam susceperit do
Vnicuiq; pio secundum propriam volūtatem manna in ore sapiebat. dixerit, Non sum dignus vt intres sub tectum meu
uatorem honorificantes diuerso & quasi contrario
peccatis miseri, ambo misericordiam consecuti.
hanc similitudinem, quod in primo populo vn
Indigne sumit Eucharistiam, q nō discernit a cæteris cibis veneratione singulariter debita. manna secundum propriam voluntatem in ore
in ore vniuscuiusque Christiani sacramentum illu
tus est mundus. Nam ille honorando non audet q
etiam honorando, non audet vllo die prætermitt
dū solum nō vult cibus iste, sicut māna fastidium.
indigne dicit acceptū ab eis,qui hoc nō discernebā

bis, veneratione singulariter debita. Continuo quippe cum dixisset, Iudicium sibi manducat & bibit, addidit vt diceret, Non diiudicans corpus domini. Quod satis toto ipso loco epistolę si diligenter attendatur apparet. A

¶ Quid est Christum manducare? Non hoc solum est, in sacramento corpus eius accipere. Multi enim accipiunt indigni, de quibus dicit apostolus, Qui manducat panem, & bibit calicem domini indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Sed quomodo manducandus est Christus? Quomodo ipse dicit, Qui manducat carnē meā, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Si itaque in me manet, & ego in illo, tunc manducat, tunc bibit. Qui autem nō in me manet, nec ego in illo, & si accipit sacramentum, acquirit magnum tormentum. Qui ergo in me manet ait, alio loco ipse dicit, Qui facit mandata mea, in me manet, & ego in illo. Videte ergo fratres, quia si separemini qui fideles estis a corpore domini, timendum est ne fame moriamini. Ipse enim dixit, Qui non manducat meam carnem, nec bibit sanguinem meum, non habebit in se vitam. Si ergo separemini vt non manducetis corpus & sanguinem domini, metuendum est ne moriamini. Si autem accipiatis indigne, & bibatis indigne, metuendum est ne iudicium manducetis & bibatis. Angustiæ vobis magnæ vndique. Bene viuite, & dilatantur angustiæ. Nolite vobis male viuentibus vitam promittere. Quod non promittit deus, fallit se homo quando promittit sibi. Malus testis. Tu tibi promittis, quod veritas tibi negat. Veritas dicit, si male viuitis, in æternum moriemini: & tu tibi dicis, & male viuo, & in æternum cum Christo viuo. Ergo non potestis bene viuere, nisi ille adiuuerit, nisi ille dederit, nisi illę donauerit. Inde orate, & manducate. Orate, & ab his angustijs liberabimini. Implebit enim vos & in bene agendo, & in bene viuendo. Inspiratur vestra conscientia. Implebitur os vestrum laude dei & exultatione, & dicetis illi de magnis angustijs liberati. Et liberasti gressus meos subter me, & non sunt infirmata vestigia mea.

Ex sermone de verbis euāgelij Christum recte māducat qui mādata eius seruat manens in Christo, & Christus in eo.

B

Male viuens & vitā sibi promittens fallitur.

Nemo pōt bene viuere nisi Christus hauserit eum.

¶ Ad altare dei inuisibile (quo non accedit iniustus) ille peruenit, qui ad hoc præsens iustificatus accedit. Inueniet enim illic vitam suam, qui hic discreuerit causam suam.

Ps. xvij. Ex libr. sentē. Prosperi.

Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, nō diiudicans corpus domini.

TAlis erat & Iudas, & tamen cum sanctis discipulis vndecim intrabat & exibat. Ad ipsam cœnam dominicā pariter accessit, conuersari cum eis potuit, eos inquinare nō potuit. De vno pane & Petrus accepit, & Iudas, & tamē quæ pars fideli cum infideli? Petrus enim accepit ad vitam, Iudas ad mortem. Quomodo enim ille odor bonus, sic ille cibus bonus, Sicut li.

Ex tract. euāge lij secundum Ioan. 1.

C

2. Cor. 2.

Eucharistia bonos viuificat, malos mortificat.

ergo odor bonus, ita & cibus bonus, bonos viuificat, malos mortificat. Qui enim manducauerit & biberit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Iudicium sibi, non tibi. Si iudicium sibi, non tibi, tolera malum bonus, vt venias ad præmia bonorum, ne mittaris in pœnam malorum.

Ex tracta. ps. xlvij.

¶ Quamuis multos Iudas, implet Satanas indigne accipientes buccellas ad iudicium suum? Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Non malum est quod datur, sed bonum malo in iudicium datur. Bene esse non pōt male accipienti quod bonum est.

De sermone de blasphemia sci spiritus.

¶ Illud etiam quod ait, Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo, quomodo intellecturi sumus? Nunquid etiam illos hic poterimus accipere, de quibus dicit Apostolus, quod iudicium sibi manducent & bibant, cum ipsam carnem manducent, & bibant ipsum sanguinem? Nunquid & Iudas, magistri traditor & venditor impius, quamuis primum manibus eius confectum ipsum sacramentum carnis & sanguinis eius cum cæteris discipulis (sicut apertius Lucas Euangelista declarat) manducaret & biberet, mansit in Christo, & Christus in eo? Multi denique qui vel corde ficto carnem illam manducant, & sanguinem bibunt, vel cum manducauerint & biberint, apostatæ fiunt, nunquid manent in Christo, & Christus in eis? Sed profecto est quidam modus manducandi illam carnem & bibendi illum sanguinem, quo modo qui manducauerit & biberit, in Christo manet, & Christus in eo. Non ergo quocunque modo quisque manducauerit carnem Christi & biberit sanguinem Christi, manet in Christo & Christus in illo, sed certo quodam modo. Quem modum vtique ipse videbat quando ista dicebat.

De libro. De baptismo.

Male accipiens Eucharistiā nō contaminat ea.

¶ Sicut enim Iudas, cui buccellam tradidit dominus, non malum accipiendo, sed male accipiendo, locum in se diabolo præbuit, sic indigne quisque sumens dominicum sacramentum, non efficit vt quia ipse malus est malum sit, aut quia non ad salutem accipit, nihil acceperit. Corpus enim domini, & sanguis domini, nihilominus erat etiam illis quibus dicebat Apostolus, Qui manducat indigne, iudicium sibi manducat & bibit.

E epi. concilij ad Donatistas.

Nulli nō separato ab ecclesia sibi dicant peccata aliena.

Cōio malorum nō maculat pticipatiōe sacro~ sed cōsēsiōe factorum.

¶ Quisquis a catholica ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se viuere existimet, hoc solo scelere quod a Christi vnitate disiunctus est, non habebit vitam, sed ira dei manet super eum. Quisquis autem in hac ecclesia bene vixerit, nihil ei præiudicant aliena peccata: quoniam vnusquisque in ea proprium onus portabit, sicut Apostolus dicit, Et quicunque in eo corpus Christi manducauerit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Cum enim dicit, Iudicium sibi manducat, satis ostendit quia non alteri iudicium manducat, sed sibi: quia communio malorum non maculat participatione sacramentorum, sed consensione factorum. Nam si in

factis malis non eis quisq; consentiat, portat malus causam suam & personam suam, nec praeiudicat alteri quem in consensione mali operis socium non habet criminis.

¶ Escam vitae accipit, aeternitatis poculum bibit, qui in Christo manet, & cuius Christus habitator est. Nam qui discordat a Christo, nec carnem Christi manducat, nec sanguinem bibit, etiam si tantae rei sacramentum, ad iudicium suae praesumptionis quotidie indifferenter accipiat. Ex lib. sniarũ. Prosperi.

Ideo autem inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi.

¶ Mortem istam temporalem visibilem, somni loco scripturas ponere, notum est omnibus Christianis, cum dixerit de aegrotantibus apostolus, Propterea inter vos (inquit) multi infirmi & aegri, & dormiunt sufficienter. Dormiunt, inquit, moriuntur. Ex tracta. ps. cxlvij. Per somnũ in scripturis mors tẽpalis signatur

Quod si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur.

Pro illis peccatis quae legis Decalogus continet, & de quibus apostolus ait, Quoniam qui talia agunt, regnum dei non possidebunt, in poenitentia maiorem in se quisq; seueritatẽ debet exercere, vt a seipso iudicatus, non iudicetur a domino: sicut idem Apostolus ait, Si enim nos iudicaremus, a domino nõ iudicaremur. Ascendat itaq; homo aduersum se tribunal mentis suae, si timet illud, quod oportet nos exhiberi ante tribunal Christi, vt illic recipiat vnusquisq; quae per corpus gessit siue bonum siue malum, constituat se ante faciem suam, ne hoc ei postea fiat. Nam minatur hoc deus peccatori, dicens, Arguam te, & statuam te ante faciem tuam. Atq; ita constituto in corde iudicio assit accusatrix cogitatio, testis conscientia, carnifex timor. Inde quidam sanguis animi confitentis per lachrymas profluat. Postremo, ab ipsa mente talis sententia proferatur, vt se indignum homo iudicet participatione corporis & sanguinis Christi, vt qui separari timet a regno coelorum per vltimam sententiam summi iudicis, per ecclesiasticam disciplinam a sacramento coelestis panis interim separetur. Versetur ante oculos imago futuri iudicij, vt cum alij accedunt ad altare dei, quo ipse non accedit, cogitet quam sit contremiscenda illa poena, cum percipientibus alijs vitam aeternam, alij praecipitentur in mortem aeternam. Ad hoc enim altare quod nũc in ecclesia est, in terra positum, terrenis oculis expositum, ad mysteriorũ diuinorũ signacula celebranda, multi et scelerati possunt accedere, cũ deus nunc in hoc tpe patientiã suã, vt in futuro exerat seueritatẽ suã. Accedunt. n. ignorãtes, qm patientia dei ad pniam eos adducit. Illi aũt secundum duritiã cordis sui & cor impoenitens, thesaurizant sibi iram in die irae & reuelationis iusti iudi-

F Ex lib. de pnĩa. Cala. v. Plenaria indulgentia. Quõ vnusqsq; dz se diudicare ij. Cor. v. ps. xlix.

Lachrymę sunt quasi sanguis ai confitentis. G

Quid cogitare dz qui sacramẽto abstinet vel separatur.

Roma. ij.

eū dei,qui reddet vnicuiq; secundum opera sua. Ad
altare quo præcursor pro nobis introiit Iesus Christu
ecclesiæ præcessit,membris cæteris secuturis,nullus
dere poterit,de quibus(vt iam commemoraui)dixi
Quoniam qui talia agunt,regnum dei non possideb
sacerdos,sed plane ibi totus assistet, adiuncto scilice
caput est,quo iam ascendit in cœlum.Ipse est cui dic
Petrus,Plebs sancta,regale sacerdotium.Quomodo
riora veli,& in illa inuisibilia sancta sanctorum intr
poterit,qui medicinam cœlestis disciplinæ contem
paulisper a visibilibus separari?Qui enim noluit h
altaretur,cum exaltari voluerit,deijcietur,& in æter
tur ab æternis sanctus,quisquis hoc tempore per n
tiæ,& per satisfactionem pœnitentiæ,non sibi pro
corpore sacerdotio.Qua enim fronte impudentia
ciem dei a peccatis suis,qui nunc toto corde non d
facinus meum ego agnosco,& peccatum meum a
per?Quo pacto quæso deus dignatur ignoscere,qu
mo dedignatur agnoscere?

Gala.v. H Solū corp⁹ xpi ascendet quo caput ascendit. i.Pet.ij. Eucharistia est medicina cœlestis disciplinæ. Necessitas obedientiæ & pœnitentiæ. Contra cōfitentes sine contritione cordis. Ex lib.sētētiarū Prosperi. Vera pœnitentia sistit vindictam diuinam.

¶Peccata,siue parua,siue magna,impunita esse no
aut homine pœnitente,aut Deo iudicante plectun
vindicta diuina si conuersio præcurrat humana.
pœnitentibus parcere,& eos qui semetipsos iudica

A

Cum iudicamur autem a domino,c non hoc mundo damnemur.

Ex lib.Enchiri.

MVlta etiam hic videntur ignosci,& nulli
dicari,sed eorum pœnæ reseruantur in
enim proprie frustra ille dicitur dies iu
turus est iudex viuorum atq; mortuorum. Sicut
dicantur hic aliqua,& tamen si remittuntur,pro
culo non nocebunt.Propterea de quibusdam te
nis,quæ in hac vita peccantibus irrogantur, eis
delentur ne reseruentur in finem,ait Apostolus
iudicaremus,a deo vtiq; non iudicaremur . C
mur a domino,corripimur,ne cum hoc mund

Ex lib.ad Paulinū epm de cura agenda pro mortuis.

¶Inuenitur in regnorum libris,deus per prop
teri prophetæ,qui eius transgressus est verbum,
cadauer eius in sepulchrum patrum eius. Quæ
bet.Hæc dicit dominus,Quia inobediens fuis
custodisti mandatum quod tibi præcepit domi
reuersus comedisti panem,& bibisti aquam in
pit tibi ne comederes panem,neq; biberes aq
cadauer tuum in sepulchrum patrum tuorum.
pendenda sit,si secundum euangelium cogiten

iij.Reg.iij.

B

occisum, nihil metuendum esse didicimus ne membra exanima patiantur, nec poena dicenda est. Si autem humanum erga suam carnem consideremus affectum, potuit inde terreri, vel contristari vivus, quod sensurus non erat mortuus. Et hæc erat pœna, quod dolebat animus id de suo corpore futurum quamuis cum fieret nō doleret. Hactenus enim voluit seruū suum dominus plectere, qui non sua contumacia spreuerat præceptum eius implere, sed aliena decipiente fallacia obedire se credidit quando non obediuit. Neq; enim putandum est, ita eum fuisse interemptum morsu bestiæ, vt ad supplicium tartareum eius deinde anima raperet. quādoquidem ipsum eius corpus idem leo qui occiderat custodiuit, iumento etiam quo vehebatur illæso, & simul cum illa immani fera intrepida præsentia ad sui domini funus astante. Quo mirabili signo, apparet hominem dei coercitum potius temporaliter vsq; ad mortem. quā punitum esse post mortem. De qua re Apostolus, cum pro quibusdā offensis commemorasset infirmitates, mortesq; multorum, Si enim nosipsos (inquit) iudicaremus, a domino non iudicaremur. Cum iudicamur autem a domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.

C

¶ Modo parcit malis, adducens illos ad pœnitentiam: flagellat bonos, erudiens illos ad regnum cœlorum. Propterea flagellat mō, quia non seruat tibi ignem sempiternum. Cum tu positus fueris ad dexteram, tunc dicetur positis ad sinistram, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. *Ex tracta. ps. xci. Quare deus mō parcit malis, & flagellat bonos. Matth. xxv.*

¶ Tu propitius fuisti illis, & vindicans in omnes affectiones eorum. Etiam vindicans, propitius fuisti: non solum donans peccata, sed etiam vindicis propitius fuisti. Illi ergo deus irascitur, quē peccantē non flagellat. Nā cui vere propitius est, non solū donat peccata ne noceant ad futurum seculū, sed & castigat, ne semper peccare delectet. Vindicabat ergo ita non irascens, sed propitius, vt perficeret cœptum, non vt damnaret eiectum. *Ex tracta. ps. xcviij. Quō vindicat dn̄s nō irascens sed propitius.*

Itaq; fratres mei cum conuenitis ad manducandum inuicem expectate. Si quis autem esurit domi manducet: vt non in iudicium conueniatis. Cætera autem cum venero disponam.

D

Cum dixisset de hoc sacramento loquēs, Propter quod fratres cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. Si quis esurit, domi manducet, vt non ad iudicium cōueniatis: statim subiunxit, Cætera autem cum venero, ordinabo. Hinc intelligi datur, quia multum erat vt in epistola totum illius agendi ordinē insinuaret, quē vniuersa per orbem seruat ecclesia, ab ipso ordinatum esse, quod nulla horum diuersitate variatur. *Ex epistol. I. ad Ianua.*

CAPVT.XII.

Pomo.

E spiritalibus nolo vos i
fratres . Scitis quoniam c
tes essetis:ad simulachra t
ducebamini euntes.

In tracta. s.lxxv.

Omnes gentes in vno vna,
tas. Quomodo enim ecc
clesiæ,illæ ecclesiæ, quæ
illa gens,quæ gentes. Antea gentes,multæ gentes: modo
Quare vna gens? quia vna fides,quia vna spes,quia vna
quia vna expectatio. Postremo,quare vna gens? quia v
Patria cœlestis est. Patria Hierusalem est. Quisquis inde
est,ad istam gentem non pertinet. Quisquis autem inde
in vna gente dei est. Et hæc gens ab oriente in occidente
lone & mari distenditur per quatuor partes totius orbis.

Oēs fideles di/cuntur vna gēs sicut oēs eccl'iæ vna ecclesia.

E

Ideo notum vobis facio,q̄ nemo in spiritu
quens dicit Anathema Iesum . Et nemo pote
re dominum Iesum,nisi in spiritu sancto.

Mat.ix.

Ex lib.ij.de ser mone domini in monte. Matth.vij.

Non omnis qui dicit mihi domine, domine, in
regnum cœlorum,sed qui facit voluntatem patr
in cœlis est,ipse intrabit in regnum cœlorum .
mus ad illos fructus iam pertinere, si quis domino nost
domine domine,& ex eo nobis arbor bona videatur. Sed
fructus,facere voluntatem patris qui est in cœlis, cuius fa
seipsum exemplum præbere dignatus est. Sed merito pote
uere,quomodo huic sententiæ conueniat illud apostoli vb
mo in spiritu dei loquens,dicit, Anathema Iesu . Et nemo
dicere dominum Iesum,nisi in spiritu sancto. Quia neq;
habentes spiritum sanctum possumus dicere non intrat
regnum cœlorum,si perseuerauerint vsq; in finem,neq; ill
dicunt domine domine,& tamen non intrant in regnum
rum,possumus dicere habere spiritum sanctum. Quomod
nemo dicit dominum Iesum nisi in spiritu sancto, nisi qui
prie apostolus posuit verbum quod est dicit,vt significet vo
tem atq; intellectum dicentis? Dominus vero generaliter
verbum quod ait, Non omnis qui dicit mihi domine domi
trabit in regnum cœlorum. Videtur enim dicere, etiam ill
nec vult nec intelligit quod dicit. Sed ille proprie dicit,qui v
tatem,ac mentem suam,sono vocis enunciat.

Dicere æquocū in scripturis.

F

¶ Apostolica vox est. Nemo dicit dn̄s Iesus nisi in spiritu sa
Et qs dn̄m Iesu; nisi qui eū diligit,dicit,si eo mō dicit, quo i
ligi Apostolus voluit? Multi enim voce dicunt, corde autē

Ex tracta. euange. secūdū Ioan. lxxiiij.

ctis negans: sicut de talibus ait, Confitentur se nosse deum, factis autem negant. Si negatur factis, proculdubio etiaȝ dicitur factis. Nemo itaqȝ dicit dominus Iesus animo, verbo, facto, corde, ore, opere, nemo dicit dominus Iesus nisi in spiritu sancto. Et nemo sic dicit, nisi qui diligit. Titum.I. Dicere factis.

¶ Aliter dicuntur verba quæ spatia temporum syllabis tenent, siue pronuncientur, siue cogitentur: aliter omne quod notuȝ est verbum dicitur animo impressuȝ, quandiu de memoria proferri ac definiri potest, quamuis res ipsa displiceat: aliter cuȝ placet quod mente concipitur. Secundum quod genus verbi accipiendum est quod ait Apostolus, Nemo dicit dominus Iesus nisi in spiritu sancto. Cum tamen secundum aliam verbi notionem dicant hoc & illi de quibus dominus ait, Nõ omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum. Ex lib. ix. de tri. G

Diuisiones vero gratiarum sunt: idem autem spiritus. Et diuisiones ministrationum sunt: idem autem dominus. Et diuisiones operationum sunt: idẽ vero deus, qui operatur omnia in omnibus.

Deus, natura incorporea & immutabiliter viua, æterna stabilitate in seipso manens, totus adesse rebus omnibus potest, & singulis totus: quamuis in quibus habitat, habeat eum pro suæ capacitatis diuersitate alij amplius, alij minus, quos ipse sibi dilectissimum templum gratia suæ bonitatis ædificat. Et donationum quidem dictæ sunt diuisiones, tanquam per partes, & membra vnius corporis. Vbi & simul omnes vnum templum, & singuli singula templa sumus, quia non est deus in omnibus, quam in singulis maior. Et fit plerunq; vt plures eum minus capiant, vnus amplius. Sed cum dixisset Apostolus, Diuisiones autẽ donationum sunt, continuo subiecit, Idem autem spiritus. Item cum ipsas donationum diuisiones commemorasset, Omnia autem hæc (inquit) operatur vnus atqȝ idem spiritus diuidens propria vnicuiqȝ prout vult: Diuidens ergo, non ipse diuisus, quia ipse vnus atqȝ idem. Illæ vero diuisiones dictę sunt, sicut membrorũ in corpore: quia non idem valent aures qui oculi atq; ita membra cætera diuersis officijs concorditer distributa: quæ tamen, cuȝ sani sumus, vna neqȝ diuersa, nec alibi maiore, alibi minore, sed cum sint ipsa dispania, communi & pari salute congaudent. Huius corporis caput est Christus. Huius corporis vnitas nostro sacrificio cõmendatur. Quod breuiter significauit Apls dicens, Vnus panis, vnum corpus multi sumus. Per caput nostrũ recõciliamur deo, quia in illo est diuinitas vnigeniti facta particeps mortalitatis nr̃æ, vt & nos pticipes eius imortalitatis essemus. Hoc sacim longe est a cordibus sapientiũ superborũ, & ideo non Christianorum,

Ex lib. ad Dardanum de præsentia dei. Oẽs fideles sunt vnũ tẽplũ dei, & singuli singula. G Oĩa mẽbra licet dispania sint & pari salute congaudent.

Sapientes superbi neq; sunt sapientes Christiani, neq; vere sapientes. Ex lib. v. de tri. A

ac per hoc non vere sapientium. Illorum etiam dico qui cognouerunt deum. Quia cognoscentes deum (sic stolus) non sicut deum glorificauerunt, aut gratias eg autem in quo sacrificio dicatur, Gratias agamus dom stro. A cuius sacrificij humilitate lõge abest typus & co

¶ Scriptum est de spiritu sancto q̃ omnia in omni Et quę operatur vide. Vnicuiq; autem datur manife ad vtilitatem. Alij quidem datur per spiritum serm alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum. A des in eodem spiritu. Alij donatio curationũ in vno operationes virtutum. Alij prophetia, alij diiudicatio teri genera linguarum. Omnia aũt hæc operatur vn spiritus, diuidens propria vnicuiq; put vult, vtiq; sic enim tanta illa operari potest nisi deus? Idem aũt ratur omnia in omnibus. Nam & sigillatim si inte spiritu sancto, verissime respondebimus q̃ Deus & omnia in omnibus, & cum patre & filio simul vnus

Quod spiritus sanctus deus vnus est cum patre & filio.

Vnicuiq; autem datur manifestatio s vtilitatem.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xxxij. Quãtũ quisq; amat ecclesiam Christi tãtũ h3 spiritũ sanctũ. B Spũs sanctus datur ad manifestationem Inuidia separat nos a bonis p̃rimorũ, charitas facit illa communia nobis.

Accepimus & nos spiritum sanctum si amar charitate compaginamur, si catholico nom demus. Credamus fratres: quantum quisq; Christi, tm̃ h3 spiritum sanctum. Datus est enim sp stolus dicit, ad manifestationem. Qui manifestatio idem dicit. Quia alij datur per spiritum sermo sap mo scientiæ secundum eundem spiritum, alij fide ritu, alij donatio curationum in vno spiritu, alij o in eodem spiritu. Multa ergo dantur ad manifest tu forte eorum omnium quæ dixi nihil habes. Si habes. Si enim amas vnitatem, & tibi h3 quisquis h3. Tolle inuidi ĩ, & tuũ est quod habeo. Tollam in est quod habes. Liuor separat, charitas iungit. Oc in corpore. Sed nunquid sibi soli oculus videt? Ec pedi videt, & cæteris membris videt. Non enim si pedem veniat, auertit se inde oculus vt non cau manus operatur in corpore, sed nũquid sibi soli o lo operatur, & faciei operatur. Nam si ictus aliquis in manum, sed tm̃ in faciẽ, nunqd dicit manus, n quia non tendit ad me? Sic pes, ambulando om militat: membra cætera tacent, lingua omnibus mus ergo sanctum spiritum, si amamus ecclesiam tem, si in eius compage & charitate consistimus. stolus cum dixisset diuersa dona diuersis dari ho officia quorumcunq; membrorum, Adhuc (inqu

Amamus ecclesiam si in eius vnitate & charitate consistimus.

ciorem viam vobis demonstro. Et cœpit loqui de charitate. Præposuit eam linguis hominum & angelorum, præposuit miraculis fidei, præposuit scientiæ & prophetiæ, præposuit illi etiam magno operi misericordiæ, quo sua quæ possidet distribuit quisq; pauperibus, & ad extremum præposuit eam etiam corporis passioni. His omnibus tam magnis rebus præposuit charitatem. Ipsam habeto, & cuncta habebis, quia sine illa nihil proderit, quicquid habere poteris. Quia vero ad spiritum sanctum pertinet charitas de qua loquimur, audi apostolum dicentem. Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Quare ergo dominus spiritum, cuius maxime beneficia sunt in nobis, quia charitas diffusa est in cordibus nostris, post resurrectionem suam dare voluit? Quid significauit, vt in resurrectione nostra charitas flagraret, & ab amore seculi separaret, vt tota curreret ad deum.

C

Habës charitatë cũcta habet.

Rom. v.

Quare dñs post resurrectionem spiritum sanctum dare voluit.

Alii quidem datur per spiritum sermo sapientiæ. Alii auté sermo scientiæ secundum eundé spiritum.

Habet enim & scientia modum suum bonum, si quod in ea inflat vel inflare assolet, æternorum charitate vincatur: quę non inflat, sed (vt scimus) ædificat. Sine scientia quippe nec virtutes ipsæ, quibus recte viuitur, possunt haberi, per quas hæc vita misera sic gubernetur, vt ad illam quæ vere beata est, perueniatur æternam. Distat tamen ab æternorum contemplatione, actio qua bene vtimur temporalibus rebus. Et illa sapientiæ, hæc scientiæ deputatur. Quamuis enim & illa quæ sapientia est, possit scientia nuncupari, sicut & Apostolus loquitur vbi dicit, Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum. Quam scientiam, profecto contemplationis dei vult intelligi, quod sanctorum summum erit præmium. Tamen vbi dicit, Alij quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, hæc vtiq; duo sine dubitatione distinguit; licet non ibi explicet quid intersit, & vnde possit vtrunq; dignosci. Verum scripturarum sanctarum multiplicem copiam scrutatus, inuenio scriptum esse in libro Iob, eodem sancto viro dicente. Ecce pietas est sapientia: abstinere autem a malis, scientia est. In hac differentia intelligendum est, ad contemplationem sapientiam, ad actionem scientiam pertinere. Pietatem quippe hoc loco posuit dei cultum, quæ græce dicitur Theosebia. Nam hoc verbum, habet ista sententia in codicibus græcis. Et quid est in æternis excellentius quam deus, cuius solius immutabilis est natura? Et quis cultus est eius nisi amor eius? quo nunc desideramus eum videre, credimusq; & speramus nos esse visuros: & quătũ proficimus, videmus nunc per speculum in ænigmate, tũc autem in manifestatione. Hoc est enim qđ ait apostolus Paulus,

D

Ex libro .xij. de trinitate.

Scientia habet modum suum charitatem.

Scietia & sapia quó differunt.

I. Cor. xiij.

Sapientia ad cõtëplationë æternorũ, scientia vero ad actionus tëporaliũ.

I. Cor. xiij.

I. Ioan. iij.

Facie ad faciem. Hoc etiam quod Ioannes. Dilectiss
lij dei sumus, & nondum apparuit quod erimus. Sci
apparuerit similes ei erimus, quoniam videmus eu
De ijs atq; huiusmodi sermonibus, ipse mihi videtu
sapientię. Abstinere autem a malis, quam Iob scien
xit, rerum proculdubio temporalium est, quonia
tempus in malis sumus, a quibus abstinere debem
bona æterna veniamus. Quamobrem quicquid pru
titer, temperanter, & iuste agimus, ad eam pertinet, s
disciplinam, qua in euitandis malis bonisq; appe
nostra versatur. Et quicquid propter exempla vel ca
tanda, & propter quarumcunq; rerum, quæ nostri
data sunt vsibus necessaria documenta, historica co
ligimus. De his ergo sermo cum fit, eum scientiæ s
to discernendum a sermone sapientię, ad qua perti
fuerunt, nec futura sunt, sed sunt, & propter eam æ
qua sunt, & fuisse, & esse & futura esse dicuntur sine v
tate temporum. Non enim sic fuerunt vt esse desi
futura sunt quasi nunc non sint, sed ipsum esse sem
semper habitura sunt. Manent autem, non tanqua
eorum fixa veluti corpora, sed in natura corporali
lia pro sto sunt mentis aspectibus, sicut ista in locis vi
Extractio
fructuum.
Qui sunt coeli spirituales, & quę terra.
trectabilia corporis sensibus. ¶ Fecit deus in intel
ritales, sanctos suos: quibus non tantum credere, v
telligere diuina donauit. Hoc qui nondum possun
firmissimam tenent, tanquam infra cœlos, terræ
Gene.I.
tur. Et quia in baptismo quem acceperunt, incon
consistunt, ideo dictum est, Firmauit terram super
scriptum est de domino Christo, quod in illo sint
Col.ij.
Pietas est sapientia, scientia est abstinere a malo.
sapientiæ & scientiæ absconditi. Hæc autem duo
& scientia, distare inter se aliquid alia quoq; scrip
tur eloquia, maxime loquente sancto Iob, vbi
Sapiētia ī quo consistat.
singula definiuntur. Ait enim, Dixit autem hom
est sapientia, abstinere autem a malo scientia est
G
ter intelligimus sapientiā in cogitatione & dilec
semper est, atq; incommutabiliter manet, quod
quod ait, Ecce pietas est sapientia, Theosebia di
Quod vt totum latine exprimatur, dei cultus dic
re autem a malo, quod dixit esse scientiam, quid
in medio nationis tortuosæ & peruersæ, tanquam
Sapientia soli
cōparatur, scientia lunę, cætera bona stellis.
seculi caute, prudenterq; versari, vt abstinendo q
te, non confundatur tenebris, proprij numeris lu
ergo quodam loco Apostolus concordem rati
tatem, in hominibus vellet ostendere, hæc in p
dicens. Alij quidem per spiritum datur sermo

esse arbitror solem in potestatem diei. Alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum. Hic l ni. Deinde quodammodo stellas commemorari puto, in eo quod dicitur. Alij fides in eodē spiritu alij donatio curationum in vno spiritu, alij operatio virtutū, alij prophetia, alij dijudicatio spirituū, alij genera linguarū, alij interpretatio sermonuз. Nihil em̄ horum est quod non in huius seculi nocte sit necessarium. Quæ contransierit, necessaria ista nō erunt. ℭ A eterno deus meus consilio, bona cœlestia proprijs temporibus das super terram. Quoniam quidem alij datur spiritum sermo sapientiæ, tanqui luminare maius, propter eos qui perspicuę veritatis luce delectantur tanquam in principio diei. Alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum tanquam luminare minus. Alij fides, alij donatio curationum, alij operatio virtutum alij prophetia, alij dijudicatio spiritum, alij genera linguarum. Et hæc omni tanquam stellæ. Omnia enim hæc operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens propria vnicuiq; prout vult, & faciens apparere sidera in manifestationem ad vtilitatem. Sermo au m scientiæ qua continentur omnia sacramenta, quæ variantur tēporibus tanquam luna, & notitiæ cæteræ donoruз, quæ deinceps tanquam stellæ commemoratæ sunt, quantum differunt ab illo candore sapientiæ quo gaudet prædictus dies, tantum in principio noctis sunt. His enim sunt necessari, quibus ille prudentissimus seruus tuus non potuit loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, ille qui sapientiam loquitur inter perfectos. Animalis aūt hō, tāq̄ paruulus in Christo, lactisqз potator, donec roboretur ad solidū cibuз, & aciē firmet ad solis aspectuз, non habeat desertas noctem suam, sed luce lunæ, stellarumqз contentus sit. *(Ex libro confessionum. alij Sapientia luminare maius, scientia minus.)* H

Alteri fides in eodem spiritu, alii gratia sanitatum in vno spiritu, alii operatio virtutum, alii ꝓphetia. *(Ex lib. I. retractionum.)* A

ℭ Vide etiam ipsam fidem inter dei munera reperiri, q̄ dicitur in eodem spiritu. Vtrumqз ergo nostrum est propter arbitrium voluntatis, & vtrumqз tamen datum est per spiritum fidei & charitatis. Neqз enim sola charitas, sed sicut scriptum est, charitas cum fide a deo patre & domino Iesu Christo.

Alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum.

Discretio sane difficilima est, cū spūs malignus, quasi tranqllus agit, ac sine vexatiōe aliqua corpis, assumpto hūano spū dicit q̄ pōt: qñ etiā vera dicit, & vtilia prædicat. & transfigurans se sicut scriptū est, velut angelū lucis, ad hoc vt cū illi in manifestis bonis creditū fuerit, se ducat ad sua. Hūc discernit posse nō arbitror, nisi dono illo de quo ait Apl̄s cū d̄ diuersis dei muneribus loqueret. Alij dijudicatio spirituuз. Nō.n. magnū est, tunc eum dignoscere, cum aliqua peruenerit vel perduxerit, quæ *(Ex libro .xij. de Gē. ad literā. c. Discretio spirituuз difficilis. Fraus & seductio dæmonis.)*

sunt contra bonos mores vel regulam fidei. Tunc cni
discernitur. Illo autem dono in ipso primordio quo n
bonus apparet, continuo diiudicatur an malus sit.

Hæc autem omnia operatur vnus atq; i
ritus diuidens singulis prout vult.

B Spiritus sanctus cooperator est patris & filij. Vnde
Ex tracta. ps. xxvij. Omnia hæc operatur vnus atq; idem spiritus. Pr
pe dixit vnus atq; idem spiritus, ne tot quot oper
tur, non quod sine patre & filio spiritus operetur.
¶ Omnia autem hæc, operatur vnus atq; idem spiritus
Ex tracta. ps. cxlj. vnicuiq; propria prout vult. Alijs illud, alij hoc, diuisi
operationis. Omnia hæc operatur vnus atq; idem spir
est vnitatis. ¶ Nec possumus dicere quod spiritus sanctu
Ex libro. iiij. de trinitate. non procedat, Neq; enim frustra idem spiritus, & patris
ritus dicitur. Nec video quid aliud significare voluerit, cu
ait, Accipite spiritum sanctum. Neq; enim flatus ille co
Ioan. xx. cum sensu corporaliter tangendi procedens ex corpore,
Quod non solum a patre, sed a filio procedat spûs sanctus. tia spiritus sancti fuit, sed demonstratio per congruam
tionem, non tantum a patre sed a filio procedere spirit
ctum. Quis enim dementissimus dixerit, alium fuisse
sanctum quem sufflans dedit, & alium quem post ascen
suam misit? Vnus enim est spiritus dei, & spiritus patr
spiritus sanctus qui operatur omnia in nobis, & omnia i
bus. Sed quod bis datus est, dispensatio certæ significatio
Ex libro de trinitate. xv. ¶ Admonendi sunt legentes, quandoquidem donum
vident dictum spiritum sanctum, vt cum audiunt donum
C tus sancti, illud genus locutionis agnoscant, quod dictum
expoliatione corporis carnis. Sicut enim corpus carnis n
Col. ij. aliud quam caro, sic donum spiritus sancti nihil est aliud
Quô spûs sctûs est donum dei. spiritus sanctus. Intantum ergo donum dei est, inquantum
eis quibus datur. Apud se autem deus est, & si nemini datur
deus erat patri & filio coæternus antequam cuiquam daretu
quia illi dant, ipse datur, ideo minor est illis. Ita enim datu
Ioan. iij. dei donum, vt etiam seipsum det sicut deus. Non enim dici
test non esse suæ potestatis, de quo dictum est. Spiritus vbi
spirat. Et apud Apostolum, quod iam commemoraui. On
autem hęc operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens propria
cuiq; prout vult. Non est illic conditio dati, & dominatio d
tium, sed concordia dati & dantium.
Ex lib. de blasphemia spûs sancti. ¶ Forte quis dicat spiritum sanctum dari potius a patre & fi
quâ sua voluntate aliquid operari & ad hoc pertinere quod
ctum est. In spiritu sancto eijcio dæmonia, quod nô ipse spiri
sed Christus hoc faceret spiritu. Vt sic intelligatur quod dictu
Lucæ. xi. est, In spiritu sancto eijcio, tanq; diceretur, spû sancto eijcio.

lere quippe ita loqui scripturæ. Interfecerunt in gladio, id est gladio. Succenderunt in igni, id est igni. Et accepit Iesus cultros petrinos in quibus circunciderет filios Israel, id est quibus circuncideret. Sed qui propterea adimit spiritui sancto propriam potestatem, illud attendat quod dictum a domino legitur. Spiritus vbi vult spirat. Illud vero quod Apostolus ait, Omnia hæc operatur vnus atq; idem spiritus, verendum est ne quisquam arbitretur quod ea non operetur pater & filius, cum in eis operibus commemorauerit & donationes curationum, & operationes virtutum: vbi est vtiq; & expulsio dæmoniorum. Cum vero adiungit & dicit, Diuidens propria vnicuiq; prout vult, nonne manifestat etiam spiritus sancti potestatem, sed a patre & filio plane indiuiduam? Ergo hæc ita dicuntur, vt tamen inseparabilis intelligatur operatio trinitatis: ita vt cum operatio patris dicitur, non eam sine filio & spiritu sancto operari intelligatur: & cum operatio filij, non sine patre & spiritu sancto: & cum operatio spiritus sancti, non sine patre & filio. Et quod ait Apostolus de spiritu sancto, Omnia autem hæc operatur vnus atq; idem spiritus, non ideo dictum est, quia non ei cooperatur pater & filius, sed quia in his operibus non sunt multi, sed vnus spiritus, & in diuersis suis operationibus non est ipse a se diuersus.

b

Ioan. iij.

Inseparabilis operatio trinitatis.

Rom. xij. Ephe. iiij.

B

Sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, vnum tamen corpus sunt: ita & Christus. Et enim in vno spiritu omnes nos in vnũ corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes vnum spiritum ausimus vno spiritu vocati sumus.

Ex tracta. ps. xxx.

LOquens de membris Christi, hoc est de fidelibus, non ait, sic & membra Christi: sed totum hoc quod dixit Christum appellauit. Membra multa, vnum corpus Christus. Ergo simul omnes nos cum capite nostro Christus, sine capite nostro nihil valentes. Quare? Quia nos cum capite nostro, vitis: sine capite nostro (quod absit) sarmenta præcisa, non alicui operi agricolarum, sed igni tantummodo destinata. Ideo & ipse in euangelio dicit. Ego sum (inquit) vitis, vos estis palmites. Pater meus agricola. Et sine me, inquit, nihil potestis facere.

Christus est caput cũ mẽbris.

Ioan. xv.

¶Omnia autem membra corporis cum sint multa, vnum est corpus, ita & Christus. Non ait ita & Christi, sed corpus vnum membra multa, ita & Christus. Et quia totum Christus, ideo caput de cælo, Saule, inquit, Saule quid me persequeris? Tenete hoc, & fixum omnino mandate memoriæ tanquam filij ecclesiasticæ eruditionis & fidei catholicæ, vt agnoscatis Christum caput & corpus, eũ

Ex tracta. ps. xlij.

Actuum. ix.

demq; Christum verbum dei vnigenitum, æqualẽ pa
videatis qui ita gratia pertineatis ad deum, vt ipse volu
biscum vnus, qui est cum patre vnum. Quomodo cu3
Ioan.x. Ego & pater vnum sumus. Quomodo nobiscu3 vnus?
inquit, & seminibus, tanquam in multis, sed tanquan
Gala.iij. semini tuo quod est Christus. Sed ait aliquis, Si Chri
Abrahæ, nunquid & nos? Meměto quia semen Abraha
ac per hoc si & nos Christus, ergo & nos semen Abraha
Gala.iij. do vnum corpus, multa membra, ita & Christus. Et qu
Christo baptizati estis, Christum induistis. Nemp semi
Christus. Nec contradici potest apostolicis apertissimis
semini tuo quod est Christus. Videte quid vobis dicat.
vos Christi, ergo Abrahæ semen estis. ideo magnum
Gene.ij. sacramentum, Erunt duo in carne vna. Apostolus dicit,
tum hoc magnum est ego autem dico in Christo & in
Christus & ecclesia, duo in carne vna. Refer ad distantia
statis, duo. Duo plane. Non enim & nos verbũ. Non em
in principio deus apud deum. Non enim & nos ille per q
cta sunt omnia. Venitur ad carne3: & ibi Christus & ille

G Nam & corpus non est vnum mẽbrum, se
ta. Si dixerit pes, quia non sum manus, non s
corpore, non ideo non est de corpore? & si
auris, quia non sum oculus, non sum de cor
non ideo non est de corpore? Si totum corpu
lus, vbi auditus? si totum auditus, vbi adoratus
autem posuit Deus membra vnũquodq; in co
re sicut voluit. Quod si essent omnia vnũ mem
vbi corpus? Nunc autem multa quidem mem
vnũ autẽ corpus. Non potest dicere oculus ma
opera tua non indigeo: aut iterum caput pedi
non estis mihi necessarii.

Ex tracta. ps.lxxxvij. Quomõ oculi Christi infirmati sunt ab inopia.

Oculi mei infirmati sunt ab inopia. Quos oculos ei
tellecturi sumus? Si exteriores in carne in qua patie
positos, non eos in eius passione legimus infirmato
inopia, id est tiqui fame, vt assolet, languisse. Post cœnam q
pe traditus, & eodem die crucifixus est. Si interiores, quom
infirmati sunt ab inopia, cum in eis esset lux indeficiens? Se
H mirum oculos suos dixit mẽbra, quæ in suo corpore, cu ca
est, clariora & eminentiora & præcipua diligebat. De quo cor
re Apostolus loquens, & de nostro corpore similitudinem a
bens, ait. Si totum corpus oculus, vbi auditus? si totum audi
vbi odoratus? Si fuissent omnia vnum membrum, vbi corp

Nunc autem multa membra, vnum autem corpus. Non potest oculus dicere manibus, opus vobis non habeo. Et si dixerit manus, quia non sum oculus, non sum de corpore: non ideo non est de corpore. Quid autem his verbis velit intelligi, euidentius expressit, dicens, Vos autem estis corpus Christi ꝛ membra. Quapropter ꝛ illi oculi, idest illi sancti apostoli, quibus non reuelauerat caro ꝛ sanguis, sed pater eius qui in cœlis est, vt Petrus diceret, Tu es Christus filius dei viui, videntes eum tradi, ac tanta mala perpeti, quoniam non eum videbant qualem volebant, quia non egrediebatur, idest non manifestabatur in virtute ꝛ potentia sua, sed in suis interioribus occultus, omnia quasi superatus atq; impotens perferebat, infirmati sunt ab inopia, velut subtracto sibi cibo suo ꝛ lumine suo. Oculi Christi sunt apostoli. Matth. xvi.

ℭ Sunt homines quos delectat miraculum facere, ꝛ ab eis qui profecerunt in ecclesia miraculum exigunt. Et ipsi qui quasi sibi profecisse videntur, talia volunt facere, ꝛ putant se ad deum non pertinere si non fecerint. Dominus autem deus noster qui nouit quid cui retribuat, ꝛ vt seruetur compago corporis in pace, alloquitur ecclesiam per Apostolum. Non potest dicere oculus manui, opus te non habeo: aut iterum caput pedibus, opus vobis nō habeo. Si totum corpus oculus, vbi auditus? Si totum corpus auditus, vbi odoratus? Ergo in membris nostris videtis fratres, quomodo singula officium suum habeant membra. Oculus videt ꝛ non audit. Auris audit, ꝛ non videt. Manus operatur, nec audit, nec videt. Pes ambulat, nec audit, nec videt, nec facit q̄ manus. Sed in vno corpe si sit sanitas, ꝛ nō aduersum se litigēt mēbra, ꝛ auris videt in oculo, ꝛ oculus audit in aure. Nec obijci pōt auri, quia nō videt, vt dicat ei, nihil es, minor es. Nunqd videre ꝛ discernere colores potes, qd̄ facit oculus? Respōdet.n. auris de pace corporis. Et dicit. Ibi sum vbi est oculus, in eo corpore sum. In me non video, in illo cum quo sum video. Itaq; cum auris dicit, oculus mihi videt: oculus dicit, auris mihi audit: oculi ꝛ auris dicunt, manus nobis opantur. Manus dicunt, oculi ꝛ aures nobis vident ꝛ audiūt. Oculi ꝛ aures ꝛ manus dicunt, pedes nobis ambulant. Oia in vno corpore cum operātur, si sit ibi sanitas, ꝛ cōcordēt mēbra, gaudēt ꝛ cōgaudēt sibi, ꝛ si aliqd molestię sit in aliquo mēbro nō se deserūt, sed cōpatiūtur sibi. Nūqd, qa in corpore pes quasi lōge vr̄ ab oculis (illi.n. sunt locati in sublimate, illi aūt infra positi) qsi forte pes spinā calcauerit, deserunt oculi, ꝛ nō, sicut videmus totum corpus contrahit, ꝛ sedet homo curuatus spina dorsi, vt q̄ratur spina quæ hæsit in planta? Omnia mēbra quicquid possunt faciunt, vt de infimo ꝛ exiguo loco spina q̄ inhæserat educatur. Sic ergo fratres, quisquis in corpe Christi nō pōt resuscitare mortuū, non illud q̄rat ne discordet in corpe: quō si auris q̄rat videre, discordare potest. Nam quod non accepit, non potest facere. Sed

Ex tracta. ps. cxxx. A

B

si ei obiectum fuerit & dictum, si iustus es tes resusc
tuum, quomodo resuscitauit Petrus in Christo. N
sine Petro facere poterat, Petrus autem nisi in Christo
Ioan.17. Quia sine me(inquit)nihil potestis facere. Cus ergo
homo qui proficit, quasi obiectam calumniam ab ig
nis, ab hominibus nescientibus quid loquantur, in co
poris Christi respondeat, & dicat. Quid dicis? Non es
non facis miracula. Posses & auari dicere, non es in c
non vides. Faceres, inquit, & tu sicut & Petrus Fecit. S
mihi fecit, quia in eo corpore sum, in quo & Petrus f
quod potest, possum, a quo diuisus non sum. Quia mi
C compatitur mihi: & quod plus potest congaudeo illi.
nus desuper clamauit pro corpore suo. Saule Saule qu
sequeris? Et ipsum nemo tangebat, sed pro corpore in
rante caput de cœlo clamabat. Si ergo fratres vnusqu
potest iuste egerit, & in eo quod alius plus potest non
sed congratulatus fuerit tanquam in vno corpore cum
Quis pōt dicere, Domine nō est exaltatum cor meum. cutus, pertinebit ad eum vox ista psalmi, Domine non
catum cor meum, neq; in altum elati sunt oculi mei.
gressus sum in magnis, neq; in mirabilibus super me
Ex lib. contra Fau. cap. xxi. enim excessit vires meas, ait, non quæsiui. Non ibi me
noluí ibi magnificar.

¶ Apostolus, cum de spiritalibus diuersis muneribus,
ad vnitatem consonis, rem plane magnam & diuinam
nos doceret, de ista ipsa carne nostra similitudinem dec
artificem deum, cum hæc loqueretur omnino non tacu
autem posuit deus membra singula, vnumquodq; eorum
pore prout voluit. Si autem fuissent omnia vnum mem
vbi corpus? Nunc autem multa membra, vnum autem
D si vlla, non dico fides Christiana vt credatis. Apostolo,
lus sensus humanus in vobis est vt manifesta cernatis, vnu
in semetipso videat ista, atq; consideret quí vera, quam ce
quam in paruo magna, & extremo quam bona: quando
ista in laude ponit Apostolus vt per hæc infima quæ vic
possint facilius illa sublimia spiritalia quæ non videntur,
ligi. Horum ergo membrorum & corporis nostri, quæ sic
mendat, sic laudat Apostolus, quisquis artificem deum
videtis cui contradicat, annuncians nobis præter id quod
pimus. Quid igitur opus est vt a me redarguatur potius,
ab omnibus christianis anathematizetur.

Sed multo magis quæ videntur membra cor
ris infirmiora esse, necessaria sunt. Et quæ putan
ignobiliora membra esse corporis, his honor
abundātiorem circundamus: & quæ inhonesta

nostra, abundātiorem honorem habent. Honesta autem nostra nullius egēt. Sed deus temperauit corpus, ei cui deerat, abundantiorem tribuendo honorem, vt non sit schisma in corpore.

E Ex libr. contra Faust. c. xxix. Quare mēbra aliqua dicūtur inhonesta.

Absit autem vt sit in membris sanctorum etiam genitalibus aliqua turpitudo. Dicuntur quidē inhonesta, quia nō habent eam speciem decoris, quam membra quæ in prō ptu locata sunt, vel certe, quod probabilius dici potest, propter legem in membris, repugnantem legi mentis, quæ de peccato accidit, non de prima nostræ institutione naturæ. Sed videte quid dicat Apostolus, cum ex ipsa membrorum corporis nostri vnitate atq; compage charitatem persuadet ecclesiæ. Multo magis, inqt, quę videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt: & quæ videntur viliora esse corporis, iis abundantiorem honorem circumponimus: & quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorē honestatem habent: quæ aūt honesta sunt nostra, non opus habent: sed temperauit corpus, ei cui deerat maiorem honorem dans, vt non essent scissuræ in corpore. Illicitus itaq; & temperantiæ legibus non subiectus membrorum illorum vsus est turpis, non ipsa membra, quæ non solum in excellenti integritate cœlibes & virgines seruant, sed ipsi coniugati sancti, patres ac matres, sic eis generationi tantummodo consulentes vtebantur, vt ille naturalis motus nullo mō turpis esset, qui non libidini, sed rōni seruiret.

Nulla membra sunt de se turpia, sed turpis est vsus malus

F Ex sermone de verbis Apost.

¶ Vos enim fratres populus dei estis, sicuti ipse dixit, & oues pascuæ eius. Habetis in nomine dei pastores seruos, pastores & membra pastoris. Multitudinis animus & voluntas, ad quāq; rem faciendam, istis vocibus potesit apparere: paucorum autem cura pro vobis non vocibus, sed rebus dz ostendi. Itaq; fratres quoniā id quod ad vos pertinebat implestis acclamando, sinite vt probetur vobis, vtrum & quod ad nos pertinet, impleamus agendo. Voluntas agendi vna est & nostra & vestra. Motus vero agendi, par esse non potest. Putamus carissimi ideo oportere vt voluntas accipiatur a vobis, consilium implendæ voluntatis vestræ expectetur a nobis. Vt membra Christi non discordent, impleant omnia quæ in illius corpore sunt officia sua: faciat oculus in sublimitate locatus, quod ad oculum pertinet: auris, quod ad aurem: manus quod ad manus: pes quod ad pedem, vt non sint scissuræ vllæ in corpore.

Consilium implendæ volūtatis subditorum expectandum est ab episcopo.

Sed in idipsum pro inuicem sollicita sunt membra: & si quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra, siue gloriatur vnum membrum congaudent omnia membra, vos autem estis corpus Christi, & membrum de membro.

Roma viij. Heb. iiij.

Ex epistola ad Italicam. G

Prodest cognoscere tribulationes amicorum. Iniustũ est nolle gaudere cũ gaudentibus & flere cum flentibus. Minor est passio vnius membri si cõpatiuntur alia.

Plus sane quam dici potest miratus sum, quod nec [...] ne hominum tuorum, fratres sancti episcopi [...] epistola tua quicqu i nobis de tantis tribulatio[...] insinuauerit, quæ vtique per viscera charitatis nostræ [...] faciendum non putasti quod nihil prodesse duxisti [...] teris mœstificari noluisti. Prodest aliquid, quantum [...] etiam ista cognoscere. Primo quia iniustum est, gaude[...] cum gaudentibus, & flere non velle cum flentibus [...] tribulatio patientiam operatur, patientia probatione[...] spem. Spes autem non confundit, quia charitas [...] ei [...] cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est [...] itaque, vt recusemus audire etiam quæ amara & trist[...] charissimos nostros. Nescio quo enim modo minus fi[...] tur vnum membrum, si compatiuntur omnia memb[...] mali releuatio fit per communionem cladis, sed per [...] ritatis. Vt quamuis alij ferendo patiantur, alij cognosc[...] patiantur, communis fit tamen tribulatio, quibus prob[...] dilectio, spiritusque communis est. Omnes autem nos [...]

H

solatur, qui & hæc téporalia mala prędixit, & post hæc b[...] na promisit. Nec debet cum præliatur infringi, qui vult [...] Iuum coronari, vires illo subministrante certantibus, [...] at ineffabilia dona victoribus.

Ephe.iiij.

Et quosdam quidem posuit deus in eccle[...] mum apostolos, secundo prophetas, tertio [...] res, deinde virtutes, exinde gratias curationu[...] tulationes, gubernationes, genera linguarum [...] pretationes sermonum. Nunquid omnes ap[...] nunquid omnes prophetæ? nunquid omnes [...] res? nunquid omnes virtutes? nunquid omn[...] tiam habent curationum? nunquid omnes ling[...] quuntur? nunquid omnes interpretantur?

Ex libr. contra Faustũ. ca. xix.

Ioan. I.

Fuerunt pphetę in ecclesia post Christi ascensionem.

Lex enim per Moysen data est, gratia autem & veri[...] Iesum Christum facta est. Ex cuius aduentu iam [...] dei annunciari cœpit, quia & lex & prophetæ vsque a[...] nem. Lex vt reos faceret qui desiderarent salutem, prophet[...] mitterent saluatorem. Cæterum prophetas alios iam exti[...] ecclesia post ascensionem Christi quis nesciat? De quibus [...] dicit. Et quosdam constituit in ecclesia, primum quidem a[...] los, deinde prophetas, tertio doctores &c. Non itaque de illis [...] est, Lex & prophetæ vsque ad Ioannẽ, sed de iis qui primum C[...] aduentũ pphetauerunt. Qui aduentus impletus, non vtique [...] posset prophetari.

Illud quoq; sicut imperitissimus, non intelligit quod scriptum est, Primum apostolos, deinde prophetas. Putat enim ante apostolos, non fuisse prophetas, nesciens eos prophetas illic commemoratos esse ab apostolo, qui post Christi aduentum fuerunt. Quos q vult nosse, actus apostoloru; legat. Et illud qd .. it ad Corinthios. Prophetæ duo vel tres loquantur. Si aute; non fuerunt prophetæ ante apostolos, qui erant illi, per quos ante deus pmisit euangeliũ de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid scdm carnem?]

A Ex lib. cõtra inimicũ legis & prophetarum.

i. Cor. xiiij.

Aemulamini autem charismata meliora, & adhuc his excellentiorem viam vobis demonstro.

Infra. xiiij.

Respice ad munera ipsius ecclesię. Munus sacramentoru; in baptismo, in eucharistia, in cæteris sanctis sacramentis, quale munus est? Hoc munus adeptus est & Simõ Magus Prophetia quale munus est? pphetauit & Saul malus rex. Et tunc prophetauit cũ sanctũ Dauid persequeret. Non se ergo iactet, qui forte sine charitate habuerint hoc munus dei sanctũ, sicut scm̃ baptismũ, sed videat qualem rõnẽ habituri sunt cum deo, qui sanctis non sancte vtunt. Ex his erunt qui dicturi sunt, In noĩe tuo pphetauimus. Non illis dicetur, Mentimini: Sed dicetur, Non noui vos, recedite a me qui operamini iniquitatẽ. Quia si habeã omnẽ prophetiã, charitatẽ aũt non habeã, nihil sum. Prophetauit & Saul, sed operabat iniquitatem. Quis aũt operat iniquitatẽ, nisi qui non habuerit charitatẽ? Plenitudo .n. legis charitas. In omnibus scripturis supereminentissimã viã, supereminentissimum locum charitas obtinet. Non ad eã aspirant nisi boni. Hãc nobiscu; no cõicant mali. Possunt cõicare baptismũ, possunt cõicare cętera sacra, possunt cõicare orationem, possunt cõicare istos parietes & istam coniunctionem, charitatem nobiscu; non cõicant. Ipse enim est fons proprius bonorum, proprius sanctorum: de quo dicitur, Nemo alienus cõmunicet tibi. Qui sunt alieni? Oẽs qui audient. Nõ noui vos. Si enim non agnoscuntur, vtiq; alieni sunt, quibus dicitur. Non noui vos. Supereminens ergo via charitas tenet eos, q proprie pertinent ad regnum cœlorum.

Ex tracta. ps. ciij.

Prophetia non est donũ gratu; faciens.

Matth. vij.

B

Psal. vi.

i. Cor. xiij.

Charitatis supeminentissima via.

Alieni sunt q/bus dñs dicet non noui vos.

Quoniam egenus atq; indigus amor ita diligit, vt rebus quas diligit subijciatur: propterea, cum commemoraretur spiritus, dei in quo sancta eius beniuolentia, dilectioq; intelligitur, superferri dictus est, ne facienda opera sua, per indigentiæ necessitatem potius quam per abundantiam beneficẽtiæ, deus amare putaretur. Cuius rei memor Apostolus, dicturus de charitate, supereminentiorem viam demonstraturũ se ait. Et alio loco, Supereminentẽ, inquit scientiæ charitatem Christi. Oliuæ fructus charitatem significat. Vnde hoc probamus? Quomodo enim oleum a nullo humore premitur, sed dirupetis omnibus exilit & supereminet, sic est charitas. Non potest premi in imo, necesse est vt ad

Ex lib. de Genesi ad literã .i.

C

Ex tracta. euangel. secũdũ Ioan. vj.

Fructus oliuæ charitatem significat.

Charitas ad sua pna necessario tendit.

superna emicet. Propterea de illa dicit Apostolu
nentiorem viam vobis demonstro. Quia dixin
supereminet, ne forte non de charitate dixit Ap
nentem viam vobis demonstro: audiamus quo
guis hominum loquar & angelorum, charitatem
factus sum veluti æramentũ sonans, & cymbalu
Donate, & clama, disertus sum: I & clama, doctus
disertus? Quantum doctus? Nunquid linguis an
es? Etenim si linguis angelorum loquereris cha
bens, audirem æra sonantia, & cymbala tinnient
quam quæro. Fructum in folijs inueniam, non
D beant oliuam, redeant ad arcam. Sed inquies: H
Non sufficit fides sine charitate. Verum dicis. Sacramentum diuinum est. Habe
confiteor. Sed quid dicit idem Apostolus? Si s
Iacobi.ij. menta, & habuero omnem prophetiam, & omn
montes transferam. Ne forte & hoc diceres, Cre
Sed quid dicit sanctus Iacobus? Et dæmones cr
I ô dicuntur dæmones q fides hñt sine charitate. scunt. Magna vtiq; est fides. Sed nihil prodest
ritatem. Confitebantur & dæmones Christum:
non diligendo. Dicebant. Quid nobis & tibi? Fi
ritatem non habebant, ideo dæmones erant. N
ri, adhuc dæmonibus comparandus es. Audi q
lus. Si distribuero omnia mea pauperibus, & trad
ita vt ardeam, charitatem autem non habeam
bes. Si tradidero, inquit, corpus meum vt ardea
mine Christi. Sed quia sunt multi qui iactante
cum charitate, ideo si tradidero corpus meum
tem autem non habeam, nihil mihi prodest.
martyres. Illi qui in tempore persecutionis pa
cerunt. Isti autem de timore & superbia faciun
cutor deest, seipsos præcipitant. Veni ergo vt hab
nos nõ habemus martyres. Quos martyres? N
ideo volare conati sunt, & de petra ceciderunt.
Ex tracta. euangelij secũdm Ioan.ix. ¶ Fortassis scripturæ scrutatæ indicant q spi
tas est: & ne putetis vilem esse charitatem. Quo
quando omnia quæ dicuntur non vilia, chara
E non sunt vilia, chara sunt, qd est charius ipsa c
commendatur charitas ab Apostolo, vt dicat,
viam vobis demonstro. Si linguis hominum
charitatem autem non habeam, factus sum v
aut cymbalum tinniens. Et si sciero omnia m
tiam, & habuero omnem prophetiam, & omn
tes transferam, charitatem aũt non habeã, ni
Commendatio charitatis. buero omnia mea pauperibus, & tradidero co
deam, charitatem aũt non habeã, nihil mihi p

ergo charitas,quæ si desit,frustra habentur cætera:si assit,recte habentur omnia? Tamen charitatem laudans Apostolus Paulus copiosissime atq; vberrime,minus de illa dixit,quam quod ait breviter apostolus Ioannes,Neq; enim dubitauit dicere, Deus charitas est. Scriptum est & &c,Quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.Quis ergo nominet patrem & filium,& non ibi intelligat charitatem patris & filij: quā cum habere cœperit,spiritum sanctum habebit:quā si non habuerit,sine spiritu sancto erit? Et quomodo corpus tuum sine spiritu,quod est anima tua,si fuerit,mortuum erit:sic anima tua sine spiritu sancto idest sine charitate,si fuerit,mortua deputabitur.

i.Ioan.iiij. Roma.v. Aīa sine spiritu sancto mortua est,Vita anima charitas sicut vita corpis aīa F Ex tracta. ps.cxvj.

¶ Finis enim pcepti est charitas de corde puro. Quādo isto fine, idest huius rei contemplatione,fit mandatū dei,tunc fit vere opus bonum,& tunc leuantur manus,quia supernum est,quo leuantur. Propterea de ipsa charitate loquitur Apostolus & dicit,Supereminentem viam vobis demonstro. Et alio loco,Cognoscere,inquit, supereminentem scientiæ charitatem Christi. Nā si de opere mandatorum dei merces terrenæ fœlicitatis expetitur,deponunt manus potius quā leuantur,quia terrena emolumenta,quæ non sursum sed deorsum sunt illo opere requiruntur.

i.Timo.i. Manus leuātur qn merces eterna quæritur.

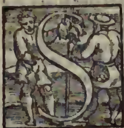
¶ Et omnibus,inquit,nomina vocans. Ibi est totum pmium,habemus nomina quædā apud deum. Vt nouerit Deus nōia nostra, hoc optare debemus,hoc agere,hoc satagere qu'tum possumus,nō de alijs rebus gaudere. Nec de donis quibusdā ī spiritalibus videat charitas vestra. Multa dona sunt in ecclesia,sicut dicit Apostolus. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ. Alij sermo sciētiæ secundum eundem spiritum. Alij fides in eodem spiritu. Alij donatio curationum. Alij diiudicatio spirituum,idest vt diiudicēt inter bonos & malos spiritus. Alij genera linguarum. Alij prophetia. Quāta dixit? quā multa dixit? Multi donis talibus male vsi audient in fine,Non noui vos. Et quid dicturi sunt in fine qui audient,Non noui vos? Dn̄e,nonne in nomine tuo prophetauimus, & in tuo nomine dæmonia eiecimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus? In nomine tuo omnia ista. Et quid dicam eis? Nunquam noui vos. Discedite a me qui operamini iniquitatem. Quid est ergo esse iam lumen cœli,consolans noctem,& qd non vincatur a nocte? Adhuc,inquit,supereminentiorem viam vobis demonstro,Si linguis hominum loquar & angelorum,charitatem aūt non habeā,factus sum veluti æramentum sonās,aut cymbalum tinniens. Quale donum est,loqui linguīs angelorū & hominum? Tamen si charitatem(inquit)non habeā,æramentum sum sonans aut cymbalum tinniens? Si sciero,inquit,omnia sacramēta,& omnem scientiam,& si habuero omnem prophetiā,& omnem fidem,ita vt montes transferā(quāta ista dona sunt)charitatē aūt non habeam,inquit,nihil sum. Quale est illud donum martyrij

Ex tracta. ps.cxlvi.

C Matth.vij.

& distributionis rerum suarum? Et tamen si distribue
nia mea pauperibus, & tradidero corpus meum vt
tatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Qu
bet charitatem, & si ad tempus habet hæc dona, aufe
fertur quod habet, quia quiddam non habet. Et si ip
H hoc non habet, vnde cætera teneantur & ipse non pe
lud, quod modo ait dominus, Qui habet, addetur
Matth. xxv. habet, & quod habet auferetur ab eo? Qui ergo no
habet auferetur ab eo. Habet gratiam possidendi
charitatem vtendi. Quia ergo illud non habet, & q
Discipuli stel- retur ab eo. Propterea discipuli quos volebat in cœ
læ ambulantes bulantes facere, vt haberent charitatem superemi
in cœlo. ille qui numerat multitudinem stellarum, & omn
na vocans, cum redirent discipuli quos miserat, ex
xerunt, Domine, ecce spiritus immundi subiecti
pter nomen tuum. Et ille qui numerat multitudi
Psal. clv. & omnibus eis nomina vocans, sciens multos di
ne in nomine tuo dæmonia eiecimus? quibus dic
Non noui vos: quia eos non numerauit in multit
Lucæ. x. nec eis nomina vocauit, Nolite, inquit, in hoc gau
vobis subiecti sunt: sed gaudete, quia nomina vestra scrip
¶ Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ip
Ex sermone de ille ambulare. Quæ est ista via in qua Christus a
verbis apostoli ritas, de qua Apostolus ait, Adhuc supereminen
bis demonstro? Si ergo Christum volumus imi
A debemus currere, qua Christus & in cruce pendē
Christus in cru- bulare. In cruce enim fixus erat: & charitatis viā
ce viā charita- secutoribus supplicabat. Denique sic dixit, Pater
tis currebat. nesciunt quid faciunt. Et nos ergo pro omnibus
Lucæ. xxiij. hoc iugiter supplicemus: vt illis dominus emer
& indulgentiam tribuat peccatorum.

CAPVT XIII.

I linguis hoīum loq
rū: charitatē aūt non
sum velut æs sonan
lum tinniens.

¶ Videat a charitate ecc
..., & q̄ magna nihil pro
Ex lib. de bapti- fuerit, & videat qd sit ipsi
smo paruulorū. hoc audiat: sed Aplm. ...
si & linguā in sacris mysterijs habeat angelicā,
Ioan. xj. modū Caiphas, & Saul: vt aliqñ pphetent: qu

sancta scriptura testatur: si sacra non tm̃ sciant: sed habeant, sicut
habuit Simon Magus: si fidē, sicut dæmonia confessa sunt Chri-
stū (neq3.n.non credebant cū dicerent: qd nobis & tibi filij dei? Actu.viij.
si omnes q̃ sua dispertiant et ipsi substantiā suam pauperibus: sicut B Matth.viij.
multi non solū in catholica, sed in diuersis hæresibus faciūt. si ali Sine charitate
qua ingruente persecutione tradant ad flāmas nobiscū corpus suū cętera nō psunt
pro fide quā pariter confitenē: tn̄ qui separati hæc agunt: non suffe
rentes inuicē in dilectione, neq3 studentes seruare vnitatē spūs in Ephe.iiij.
vinculo pacis, charitatem vtiq3 non hn̄do, et cū illis oībus q̃ nihil
eis prosunt, ad æternā salutē peruenire non possunt.

¶ Dilectio fortis res fratres. Dilectio fortis res, Vultis videre, q̃ Ex tracta.
sit fortis res dilectio? Quisquis p aliquā necessitatē non potuerit ps.cxxi.
implere qd̃ iubet deus: amet illū qui implet, & in illo implet. Intē Dilectio q̃ sit
dat charitas vestra. Verbi gratia: Vxorē hn̄s quā dimittere nō pōt, fortis res.
ops vt obtēperet apostolo dicenti, Vxori vir debitum reddat: & al 1.Cor.vij.
ligatus es vxori, ne quæsieris solutionē. Venit in mentē, quia me-
lior est illa vita, de qua dicit idem Apl̄s, Vellem oēs vos esse si-
cut me ipsum. Accendit eos qui hoc fecerunt: amat eos: & in ipsis
implet qd̃ in se non pōt. Fortis res est dilectio. Ipsa est virtus no Dilectio est vir
stra, quia si in illa non fuerimus: nihil prodest quicquid aliud ha- tus nostra.
buerimus. Si linguis hominū loquar (inquit Apl̄s) & angelorum: C
charitatē aūt non habeā, factus sum velut æramentū sonans, aut
cymbalū tinniens. Adiungit aliud magnū. Quod si distribuero in
cibos pauperū oēm substantiā meā: & si tradidero corpus meū vt
ardeā: charitatem aūt non habeā: nihil mihi prodest. Si aūt sit so-
la charitas, q̃ non inueniat qd̃ distribuat pauperibus, diligat solū:
calicem aquæ frigidæ det: tm̃ illi imputabit, quantū illi Zacheo, Luc.xix.
qui dimidiū patrimonij dedit pauperibus. Quare hoc? Ille tā mo
dicū dedit, & ille tā multum dedit: & tm̃ illi imputabit? Tantum
plane. Impar enim facultas: sed non impar charitas.

¶ Quid est vestis nuptialis? Quæramus illam in literis sanctis. Ex sermone de
Quæ est vestis nuptialis? Sine dubio aliquid est quod mali & bo- miraculo quinq3
ni commune non habent. Hoc inueniamus: & inuenimus vestē panum.
nuptialem in donis dei. Quid est, quod commune non habent
boni & mali? Quod homines sumus, & pecora non sumus: dei
donum est. sed commune est hoc cum bonis & cum malis, quod
nobis lux de cœlo orit: de nube pluuiæ descendunt: fontes ma-
nant: agri fructificant: dona sunt, sed bonis, malisq3 communia.
Intremus ad nuptias: foris alios relinquamus qui non venerunt
vocati, ipsos conuiuas (.i. christianos) cōsideremus. Baptismus dei
donū est. habent illū boni & mali. Altaris sacra simul accipiunt & D
boni, & mali. Prophetauit Saul iniquus, & viro sanctissimo atq3 iu
stissimo infestus, dū eū persequeret, prophetauit. Nunqd dūr credere so
li boni? & dæmones credūt & contremiscūt. Quid facio? Excussi oīa:
& ad vestē illā nondū perueni. Inuolucrū meum explicaui: omnia

Faciē ad faciem. Hoc etiam quod Ioannes. Dilectissimi
lij dei sumus, & nondum apparuit quod erimus. Scimu
apparuerit similes ei erimus, quoniam videmus eum
De ijs atq; huiusmodi sermonibus, ipse mihi videtur e
sapientię. Abstinere autem a malis, quam Iob scientiam
xit, rerum proculdubio temporalium est, quoniam se
tempus in malis sumus, a quibus abstinere debemus
bona æterna veniamus. Quamobrem quicquid pruder
ter, temperanter, & iuste agimus, ad eam pertinet, scient
disciplinam, qua in euitandis malis bonisq; appetend
nostra versatur. Et quicquid propter exempla vel caueda
tanda, & propter quarumcunq; rerum, quæ nostris acc
data sunt vsibus necessaria documenta, historica cognitio
ligimus. De his ergo sermo cum sit, eum scientiæ sermo
to discernendum a sermone sapientię, ad quā pertinent
fuerunt, nec futura sunt, sed sunt, & propter eam æternita
qua sunt, & fuisse, & esse & futura esse dicuntur sine vlla m
tate temporum. Non enim sic fuerunt vt esse desinerent,
futura sunt quasi nunc non sint, sed ipsum esse semper hab
semper habitura sunt. Manent autem, non tanquam in sp
corum fixa veluti corpora, sed in natura corporali sic intel
lia pro sto sunt mentis aspectibus, sicut ista in locis visibilia v
trectabilia corporis sensibus. Fecit deus in intellectu cœ
rituales, sanctos suos: quibus non tantum credere, verumeti
telligere diuina donauit. Hoc qui nondum possunt, & solan
firmissimam tenent, tanquam infra coelos, terræ nomine
tur. Et quia in baptismo quem acceperunt, inconcussa crede
consistunt, ideo dictum est, Firmauit terram super aquas. Ite
scriptum est de domino Christo, quod in illo sint omnes th
sapientiæ & scientiæ absconditi. Hæc autem duo, idest sapi
& scientia, distare inter se aliquid alia quoq; scripturarum te
tur eloquia, maxime loquente sancto Iob, vbi quodamm
singula definiuntur. Ait enim, Dixit autem homini, ecce p
est sapientia, abstinere autem a malo scientia est. Non incon
ter intelligimus sapientiā in cogitatione & dilectione eius e
semper est, atq; incommutabiliter manet, quod deus est. Na
quod ait, Ecce pietas est sapientia, Theosebia dicta est in gra
Quod vt totum latine exprimatur, dei cultus dici potest. Abs
re autem a malo, quod dixit esse scientiam, quid aliud est, qu
in medio nationis tortuosæ & peruersæ, tanquam in nocte hu
seculi caute, prudenterq; versari, vt abstinendo quisq; ab iniqu
te, non confundatur tenebris, proprij numeris luce discretus?
ergo quodam loco Apostolus concordem ; ratarum dei var
tatem, in hominibus vellet ostendere, hæc inprimis duo pos
dicens. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ. H

Ex tracta. fu. cxxxv.
Qui sunt coeli spirituales, & qui terra.
Gene. I.
Col. ij.
Pietas est sapientia, scientia est abstinere a malo.
Sapientia in quo consistat.
Sapientia soli comparatur, scientia lunæ, cætera bona stellis.

esse arbitror solem in potestatem diei. Alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum. Hic l n i. Deinde quodammodo stellas commemorari puto, in eo quod dicitur. Alij fides in eodē spiritu alij donatio curationum in vno spiritu, alij operatio virtutū, alij prophetia, alij dijudicatio spirituū, alij genera linguarū, alij interpretatio sermonū. Nihil enī horum est quod non in huius seculi nocte sit necessarium. Quæ cum transierit, necessaria ista nō erunt. ¶ A eterno deus meus consilio, bona cœlestia proprijs temporibus das super terram. Quoniam quidem alij datur spiritum sermo sapientiæ, tanquā luminare maius, propter eos qui perspicuę veritatis luce delectantur tanquam in principio diei. Alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum tanquam luminare minus. Alij fides, alij donatio curationum, alij operatio virtutum alij prophetia, alij dijudicatio spirituum, alij genera linguarum. Et hæc omnia tanquam stellæ. Omnia enim hæc operatur vnus atque idem spiritus, diuidens propria vnicuique prout vult, & faciens apparere sidera in manifestationem ad vtilitatem. Sermo autem scientiæ qua continentur omnia sacramenta, quæ variantur temporibus tanquam luna, & notitiæ cæterarum donorum, quæ deinceps tanquam stellæ commemoratæ sunt, quantum differunt ab illo candore sapientiæ quo gaudet prædictus dies, tantum in principio noctis sunt. His enim sunt necessaria, quibus ille prudentissimus seruus tuus non potuit loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, ille qui sapientiam loquitur inter perfectos. Animalis aūt hō, tanquā paruulus in Christo, lactisque potator, donec roboretur ad solidum cibum, & aciē firmet ad solis aspectum, non habeat desertas noctem suam, sed luce lunæ, stellarumque contentus sit.

Ex libro cōfes/sionum. xiij

Sapientia lumi/nare mai⁹, scie/tia minus.

H

Alteri fides in eodem spiritu, alii gratia sanitatum in vno spiritu, alii operatio virtutum, alii ꝓphetia.

¶ Vide etiam ipsam fidem inter dei munera reperiri, quæ dicitur in eodem spiritu. Vtrumque ergo nostrum est propter arbitrium voluntatis, & vtrumque tamen datum est per spiritum fidei & charitatis. Neque enim sola charitas, sed sicut scriptum est, charitas cum fide a deo patre & domino Iesu Christo.

Ex lib. I. ret ra/ctionum.

A

Alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum.

Discretio sane difficilima est, cū spūs malignus, quasi tranquillus agit, ac sine vexatiōe aliqua corporis, assumpto hūano spū dicit ꝙ pōt: qñ etiā vera dicit, & vtilia prædicat. transfigurans se sicut scriptū est, velut angelū lucis, ad hoc vt cū illi in manifestis bonis creditū fuerit, se ducat ad sua. Hūc discernere posse nō arbitror, nisi dono illo de quo ait Apl's cū d diuersis dei muneribus loqueret. Alij dijudicatio spirituū. Nō.n. magnū est, tunc eum dignoscere, cum aliqua peruenerit vel perduxerit, quæ

Ex libro .xij. super ad literā. f.

Discretio spirituū difficilia.

Fraus & seductio dęmonis.

ſunt contra bonos mores vel regulam fidei. Tunc en
diſcernitur. Illo autẽ dono in ipſo primordio quo n
bonus apparet, continuo diiudicatur an malus ſit.

Hæc autem omnia operatur vnus atq;
ritus diuidens ſingulis prout vult.

B
Ex tracta. ps. xxviij.
SPiritus ſanctus cooperator eſt patris & filij. Vnde
Omnia hæc operatur vnus atq; idem ſpiritus. P
pe dixit vnus atq; idem ſpiritus, ne tot quot ope
tur, non quod ſine patre & filio ſpiritus operetur.

Ex tracta. ſ. cxlj.
¶ Omnia autem hæc, operatur vnus atq; idem ſpirit
vnicuiq; propria prout vult. Alij illu l, alij hoc, diu
operationis. Omnia hæc operatur vnus atq; idem ſp
eſt vnitatis. ¶ Nec poſſumus dicere quod ſpiritus ſanc

Ex libro. iiij. de trinitate.
non procedat, Neq; enim fruſtra idem ſpiritus, & patri
ritus dicitur. Nec video quid aliud ſignificare voluerit,
ait, Accipite ſpiritum ſanctum. Neq; enim flatus ille
Ioan. xx.
cum ſenſu corporaliter tangendi procedens ex corpor
Quod non ſolum a patre, ſz a filio pcedat ſpūs ſanctus.
tia ſpiritus ſancti fuit, ſed demonſtratio per congruan
tionem, non tantum a patre ſed a filio procedere ſpi
ctum. Quis enim dementiſſimus dixerit, alium fuiſ
ſanctum quem ſufflans dedit, & alium quem poſt aſc
ſuam miſit? Vnus enim eſt ſpiritus dei, & ſpiritus p
ſpiritus ſanctus qui operatur omnia in nobis, & omni
bus. Sed quod bis datus eſt, diſpenſatio certæ ſignificat

Ex libro de trinitate. xv.
¶ Admonendi ſunt legentes, quandoquidem donum
vident dictum ſpiritum ſanctum, vt cum audiunt don
C
tus ſancti, illud genus locutionis agnoſcant, quod dic
expoliatione corporis carnis. Sicut enim corpus carni
Col. ij.
aliud quam caro, ſic donum ſpiritus ſancti nihil eſt al
Quō ſpūs ſctūs eſt donum dei.
ſpiritus ſanctus. Intantum ergo donum dei eſt, inquant
eis quibus datur. Apud ſe autem deus eſt, & ſi nemini da
deus erat pater & filio coæternus antequam cuiquam da
quia illi dant, ipſe datur, ideo minor eſt illis. Ita enim d
Ioan. iij.
dei donum, vt etiam ſeipſum det ſicut deus. Non enim
teſt non eſſe ſuæ poteſtatis, de quo dictum eſt. Spiritus
ſpirat. Et apud Apoſtolum, quod iam commemoraui.
autem hęc operatur vnus atq; idẽ ſpiritus, diuidens pro
cuiq; prout vult. Non eſt illic conditio dati, & dominat
tium, ſed concordia dati & dantium.

Ex lib. de blaſphemia ſpūs ſancti.
¶ Forte quis dicat ſpiritum ſanctum dari potius a patr
quã ſua voluntate aliquid operari: & ad hoc pertinere q
ctum eſt, In ſpiritu ſancto eijcio dæmonia, quod nõ ipſe
ſed Chriſtus hoc faceret ſpiritu. Vt ſic intelligatur quod
Luce. xi.
eſt, In ſpiritu ſancto eijcio, tanq̃ diceretur, ſpū ſancto eij

lent quippe ita loqui scripturæ. Interfecerunt in gladio, id est gladio. Succederunt in igni, id est igni. Et accepit Iesus cultros petrinos in quibus circuncideret filios Israel, id est quibus circuncideret. Sed qui propterea adimit spiritui sancto propriam potestatem, illud attendat quod dictum a domino legitur. Spiritus vbi vult spirat. Illud vero quod Apostolus ait, Omnia hæc operatur vnus atq; idem spiritus, verendum est ne quisquam arbitretur quod ea non operetur pater & filius, cum in eis operibus commemorauerit & donationes curationum, & operationes virtutum: vbi est vtiq; & expulsio dæmoniorum. Cum vero adiungit & dicit, Diuidens propria vnicuiq; prout vult, nonne manifestat etiam spiritus sancti potestatem, sed a patre & filio plane indiuiduam? Ergo hæc ita dicuntur, vt tamen inseparabilis intelligatur operatio trinitatis: ita vt cum operatio patris dicitur, non eam sine filio & spiritu sancto operari intelligatur: & cum operatio filij, non sine patre & spiritu sancto: & cum operatio spiritus sancti, non sine patre & filio. Et quod ait Apostolus de spiritu sancto, Omnia autem hæc operatur vnus atq; idem spiritus, non ideo dictum est, quia non ei cooperatur pater & filius, sed quia in his operibus non sunt multi, sed vnus spiritus, & in diuersis suis operationibus non est ipse a se diuersus.

b

Ioan. iij.

Inseparabilis operatio trinitatis.

Rom. xij.
Ephe. iiij.

B

Sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, vnum tamen corpus sunt: ita & Christus. Etenim in vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes vnum spiritum ausimus vno spiritu vocati sumus.

Extracta. ps. xxx.

Loquens de membris Christi, hoc est de fidelibus, non ait, sic & membra Christi: sed totum hoc quod dixit Christus appellauit. Membra multa, vnum corpus Christus. Ergo simul omnes nos cum capite nostro Christus, sine capite nostro nihil valentes. Quare? Quia nos cum capite nostro, vitis: sine capite nostro (quod absit) sarmenta præcisa, non alicui operi agricolarum, sed igni tantummodo destinata. Ideo & ipse in euangelio dicit. Ego sum (inquit) vitis, vos estis palmites. Pater meus agricola. Et sine me, inquit, nihil potestis facere.

Christus est caput cũ mẽbris.

Ioan. xv.

¶ Omnia autem membra corporis cum sint multa, vnum est corpus, ita & Christus. Non ait ita & Christi, sed corpus vnum membra multa, ita & Christus. Et quia totum Christus, ideo caput de cœlo, Saule, inquit, Saule quid me persequeris? Tenete hoc, & fixum omnino mandate memoriæ tanquam filij ecclesiasticæ eruditionis & fidei catholicæ, vt agnoscatis Christum caput & corpus, eũ

Extracta. ps. xlij.

Actuum. ix.

demqꝫ Christum verbum dei vnigenitum,æqualē p
videatis quia ita gratia pertineatis ad deum,vt ipse vol
biscum vnus,qui est cum patre vnum.Quomodo cu
Ioan.x. Ego ⁊ pater vnum sumus.Quomodo nobiscū vnus
inquit,⁊ seminibus,tanquam in multis, sed tanqua
Gala.iij. semini tuo quod est Christus.Sed ait aliquis, Si Ch
Abrahæ,nunquid ⁊ nos?Memēto quia semen Abra
ac per hoc si ꝙ nos Christus,ergo ⁊ nos semen Abra
Gala.iij. do vnum corpus, multa membra,ita ⁊ Christus. Et
Christo baptizati estis, Christum induistis. Nemp·s
Christus.Nec contradici potest apostolicis apertissim
semini tuo quod est Christus.Videte quid vobis dic
Gene.ij. vos Christi, ergo Abrahæ semen estis,ideo magnu
sacramentum,Erunt duo in carne vna.Apostolus d
tum hoc magnum est ego autem dico in Christo
Christus ⁊ ecclesia, duo in carne vna.Refer ad dista
status,duo.Duo plane.Non enim ⁊ nos verbū. Non
in principio deus apud deum.Non enim ⁊ nos ille
cta sunt omnia. Venitur ad carnē:⁊ ibi Christus ⁊

G Nam & corpus non est vnum mēbrum
ta.Si dixerit pes, quia non sum manus, n
corpore, non ideo non est de corpore?
auris, quia non sum oculus, non sum d
non ideo non est de corpore?Si totum c
lus, vbi auditus?si totum auditus,vbi adc
autem posuit Deus membra vnūquodq
re sicut voluit.Quod si essent omnia vnū
vbi corpus? Nunc autem multa quidem
vnū autē corpus.Non potest dicere ocul
opera tua non indigeo: aut iterum capu
non estis mihi necessarii.

Ex tracta. ps.lxxxvij. Quomō oculi Christi infirmati sunt ab inopia.

Oculi mei infirmati sunt ab inopia. Quos c
tellecturi sumus?Si exteriores in carne in
positos, non eos in eius passione legimus
inopia,idest eiqui fame, vt assolet, languisse. Post
pe traditus, ⁊ eodem die crucifixus est. Si interior
infirmati sunt ab inopia,cum in eis esset lux indefi
H mirum oculos suos dixit mēbra, quæ in suo corp
est, clariora ⁊ eminentiora ⁊ præcipua diligebat.I
re Apostolus loquens, ⁊ de nostro corpore similit
bens, ait.Si totum corpus oculus,vbi auditus?si t
vbi odoratus?Si fuissent omnia vnum membrum

Nunc autem multa membra, vnum autem corpus. Non potest oculus dicere manibus, opus vobis non habeo. Et si dixerit manus, quia non sum oculus, non sum de corpore: non ideo non est de corpore. Quid autem his verbis velit intelligi, euidentius expressit, dicens, Vos autem estis corpus Christi & membra. Quapropter & illi oculi, idest illi sancti apostoli, quibus non reuelauerat caro & sanguis, sed pater eius qui in cœlis est, vt Petrus diceret, Tu es Christus filius dei viui, videntes eum tradi, ac tanta mala perpeti, quoniam non eum videbant qualem volebant, quia non egrediebatur, idest non manifestabatur in virtute & potentia sua, sed in suis interioribus occultus, omnia quasi superatus atque impotens perferebat, infirmati sunt ab inopia, velut subtracto sibi cibo suo & lumine suo.

Oculi Christi sunt apostoli. Matth. xvi.

¶ Sunt homines quos delectat miraculum facere, & ab eis qui profecerunt in ecclesia miraculum exigunt. Et ipsi qui quasi sibi profecisse videntur, talia volunt facere, & putant se ad deum non pertinere si non fecerint. Dominus autem deus noster qui nouit quid cui retribuat, & vt seruetur compago corporis in pace, alloquitur ecclesiam per Apostolum Non potest dicere oculus manui, opus te non habeo: aut iterum caput pedibus, opus vobis nõ habeo. Si totum corpus oculus, vbi auditus? Si totum corpus auditus, vbi odoratus? Ergo in membris nostris videtis fratres, quomodo singula officium suum habeant membra. Oculus videt & non audit. Auris audit, & non videt. Manus operatur, nec audit, nec videt. Pes ambulat, nec audit, nec videt, nec facit quod manus. Sed in vno corpore si sit sanitas, & nõ aduersum se litigẽt mẽbra, & auris videt in oculo, & oculus audit in aure. Nec obiici põt auri, quia nõ videt, vt dicat ei, nihil es, minor es. Nunquid videre & discernere colores potes, quod facit oculus? Respõdet. n. auris de pace corporis. Et dicit. Ibi sum vbi est oculus, in eo corpore sum. In me non video, in illo cum quo sum video. Itaque cum auris dicit, oculus mihi videt: oculus dicit, auris mihi audit: oculi & auris dicunt, manus nobis operantur. Manus dicunt, oculi & aures nobis vident & audiũt. Oculi & aures & manus dicunt, pedes nobis ambulant. Oia in vno corpore cum operãtur, si sit ibi sanitas, & cõcordẽt mẽbra, gaudẽt & cõgaudẽt sibi, & si aliqd molestiæ sit in aliquo mẽbro nõ se deserũt, sed cõpatiũtur sibi. Nũqd, qa in corpore pes quasi lõge vr ab oculis (illi. n. sunt locati in sublimate, illi aũt infra positi) qñ forte pes spinã calcauerit, deserunt oculi, & nõ, sicut videmus totum corpus contrahit, & sedet homo curuatus spina dorsi, vt quæratur spina quæ hæsit in planta? Omnia mẽbra quicquid possunt faciunt, vt de infimo & exiguo loco spina quæ inhæserat educatur. Sic ergo fratres quisquis in corpe Christi nõ põt resuscitare mortuũ, non illud quærat ne discordet in corpe: quõ si auris quærat videre, discordare potest. Nam quod non accepit, non potest facere. Sed

Ex tracta. ps. cxxx.

A

B

si ei obiectum fuerit & dictum, si iustus esses resusc
tuum, quomodo resuscitauit Petrus in Christo. N
sine Petro facere poterat, Petrus autem nisi in Christo
Ioan.15. Quia sine me (inquit) nihil potestis facere. Cui ergo
homo qui proficit, quasi obiectanti calumniam ab i
nis, ab hominibus nescientibus quid loquantur, in c
poris Christi respondeat, & dicat. Quid dicis? Non e
non facis miracula. Posses & auari dicere, non es in
non vides. Faceres, inquit, & tu sicut & Petrus fecit.
mihi fecit, quia in eo corpore sum, in quo & Petrus
quod potest, possum, a quo diuisus non sum. Quia n
C compatitur mihi: & quod plus potest congaudeo ill
nus desuper clamauit pro corpore suo. Saule Saule
sequeris? Et ipsum nemo tangebat, sed pro corpore i
rante caput de coelo clamabat. Si ergo fratres vnu
potest iuste egerit, & in eo quod alius plus potest n
sed congratulatus fuerit tanquam in vno corpore co
Quis pōt dicere, Domine nō est exaltatum cor meum. cutus, pertinebit ad eum vox ista psalmi, Domine
tatum cor meum, neq; in altum elati sunt oculi m
gressus sum in magnis, neq; in mirabilibus super
Ex lib. contra Fau. capi.xxi. enim excessit vires meas, ait, non quaesiui. Non ibi
noluí ibi magnificar.

¶ Apostolus, cum de spiritalibus diuersis munerib
ad vnitatem consonis, rem plane magnam & diui
nos doceret, de ista ipsa carne nostra similitudinem
artificem deum, cum haec loqueretur omnino non
autem posuit deus membra singula, vnumquodq;
pore prout voluit. Si autem fuissent omnia vnum
vbi corpus? Nunc autem multa membra, vnum a
D Si vlla, non dico fides Christiana vt credatis. Apo
lus sensus humanus in vobis est vt manifesta cerna
in semetipso videat ista, atq; consideret quam vera, qu
quam in paruo magna, & extremo quam bona: q
ista in laude ponit Apostolus vt per haec infima c
possint facilius illa sublimia spiritalia quae non vi
ligi. Horum ergo membrorum & corporis nostri,
mendat, sic laudat Apostolus, quisquis artificem
videtis cui contradicat, annuncians nobis praeter
pimus. Quid igitur opus est vt a me redarguatur p
ab omnibus christianis anathematizetur.

Sed multo magis quae videntur mem
ris infirmiora esse, necessaria sunt. Et qua
ignobiliora membra esse corporis, his
abundatiorem circundamus: & quae in h

nostra, abundãtiorem honorem habent. Honesta autem nostra nullius egẽt. Sed deus temperauit corpus, ei cui deerat, abundantiorem tribuendo honorem, vt non sit schisma in corpore.

B Ex libr. contra Faust. c. xxix.
Quare mẽbra aliqua dicũtur inhonesta.

Absit autem vt sit in membris sanctorum etiam genitalibus aliqua turpitudo. Dicuntur quidẽ inhonesta, quia nõ habent eam speciem decoris, quam membra quæ in promptu locata sunt: vel certe, quod probabilius dici potest, propter legem in membris, repugnantem legi mentis, quæ de peccato accidit, non de prima nostræ institutione naturæ. Sed videte quid dicat Apostolus, cum ex ipsa membrorum corporis nostri vnitate atq; compage charitatem persuadet ecclesiæ. Multo magis, inqt, quę videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt: & quæ videntur viliora esse corporis, his abundantiorem honorem circumponimus: & quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorẽ honestatem habent: quæ aũt honesta sunt nostra, non opus habent: sed temperauit corpus, ei cui deerat maiorem honorem dans, vt non essent scissuræ in corpore. Illicitus itaq; & temperantiæ legibus non subiectus membrorum illorum vsus est turpis, non ipsa membra, quæ non solum in excellenti integritate cœlibes & virgines seruant, sed ipsi coniugati sancti, patres ac matres, sic eis generationi tantummodo consulentes vtebantur, vt ille naturalis motus nullo mõ turpis esset, qui non libidini, sed rõni seruiret.

Nulla membra sunt de se turpia, sed turpis est vsus malus.

F Ex sermone de verbis. [illegible]

¶ Vos enim fratres populus dei estis, sicuti ipse dixit, & oues pascuæ eius, Habetis in nomine dei pastores seruos, pastores & membra pastoris. Multitudinis animus & voluntas, ad quãq; rem faciendam, istis vocibus potetit apparere: paucorum autem cura pro vobis non vocibus, sed rebus dz ostendi. Itaq; fratres quoniã iã quod ad vos pertinebat implestis acclamando, sinite vt probetur vobis: verum & quod ad nos pertinet, impleamus agendo. Voluntas agendi vna est & nostra & vestra. Motus vero agendi, par esse non potest. Putamus carissimi ideo oportere vt voluntas accipiatur a vobis, consilium implendæ voluntatis vestræ expectetur a nobis. Vt membra Christi non discordent, impleant omnia quæ in illius corpore sunt officia sua: faciat oculus in sublimitate locatus, quod ad oculum pertinet: auris, quod ad aurem: manus quod ad manus: pes quod ad pedem, vt non sint scissuræ vllæ in corpore.

Consilium implendæ volũtatis subditorũ expectandũ est ab episcopo.

Sed in idipsum pro inuicem sollicita sunt membra: & si quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra, siue gloriatur vnum membrum congaudent omnia membra, vos autem estis corpus Christi, & membrum de membro.

Roma viij. Heb. iiij.

¶ Illud quoq; sicut imperitissimus, non intelligit quod scriptum est, Primum apostolos, deinde prophetas. Putat enim ante apostolos, non fuisse prophetas, nesciens eos prophetas illic commemoratos esse ab apostolo, qui post Christi aduentum fuerunt. Quos q vult nosse, actus apostolorum legat. Et illud qd ait ad Corinthios. Prophetæ duo vel tres loquantur. Si autem non fuerunt prophetæ ante apostolos, qui erant illi, per quos ante deus promisit euangeliũ de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem?]

A Ex lib. cōtra inimicū legis & prophetarum.

i. Cor. xiiij.

Aemulamini autem charismata meliora, & adhuc his excellentiorem viam vobis demonstro.

Infra. xiij.

RESpice ad munera ipsius ecclesię. Munus sacramentorum in baptismo, in eucharistia, in cæteris sanctis sacramentis, quale munus est? Hoc munus adeptus est & Simō Magus Prophetia quale munus est? prophetauit & Saul malus rex. Et tunc prophetauit cū sanctū Dauid persequeret. Non se ergo iactet, qui forte sine charitate habuerint hoc munus dei sanctū, sicut sem baptismū, sed videat qualem rōnē habituri sunt cum deo, qui sancta non sancte vtunt. Ex his erunt qui dicturi sunt, In noie tuo prophetauimus. Non illis dicetur, Mentimini: Sed dicetur, Non noui vos, recedite a me qui operamini iniquitatē. Quia si habeā omnē prophetiā, charitatē aūt non habeā, nihil sum. Prophetauit & Saul, sed operabat inquitatem. Quis aūt operat iniquitatē, nisi qui non habuerit charitatē? Plenitudo .n. legis charitas. In omnibus scripturis supereminentissimā viā, supereminentissimum locum charitas obtinet. Non ad eā aspirant nisi boni. Hāc nobiscum no cōicant mali. Possunt cōicare baptismū, possunt cōicare cętera sacra, possunt cōicare orationem, possunt cōicare istos parietes & istam coniunctionem, charitatem nobiscum non cōicant. Ipse enim est fons proprius bonorum, proprius sanctorum: de quo dicitur, Nemo alienus cōmunicet tibi. Qui sunt alieni? Oēs qui audient. Nō noui vos. Si enim non agnoscuntur, vtiq; alieni sunt, quibus dicitur. Non noui vos. Supereminens ergo via charitas tenet eos, q proprie pertinent ad regnum cœlorum.

Ex tracta. ps. ciij.

Prophetia non est donū gratum faciens.

Matth. vij.

B

Psal. vi.

i. Cor. xiij.

Charitatis supereminentissima via.

Alieni sunt q/bus dn̄s dicet non noui vos.

¶ Quoniam egenus atq; indigus amor ita diligit, vt rebus quas diligit subijciatur: propterea, cum commemoraretur spiritus dei in quo sancta eius beniuolencia, dilectioq; intelligitur, superferri dictus est, ne facienda opera sua per indigentiæ necessitatem potius quam per abundantiam beneficētiæ, deus amare putaretur. Cuius rei memor Apostolus, dicturus de charitate, supereminentiorem viam demonstraturū se ait. Et alio loco, Supereminentē, inquit, scientiæ charitatem Christi. ¶ Oliuæ fructus charitatem significat. Vnde hoc probamus? Quomodo enim oleum a nullo humore premitur, sed dirruptis omnibus exilit & supereminet, sic est charitas. Non potest premi in imo, necesse est vt ad

Ex lib. de Genesi ad literā. i.

C

Ex tracta. euangel. secūdū Ioan. vj.

Fructus oliuæ charitatem significat.

Charitas ad supera necessario tendit.

superna emicet. Propterea de illa dicit Apostolus, A
nentiorem viam vobis demonstro. Quia diximus
supereminet, ne forte non de charitate dixit Apost
nentem viam vobis demonstro: audiamus quod (
guis hominum loquar & angelorum, charitatem au
factus sum veluti æramentū sonans, & cymbalum
Donate, & clama, disertus sum: I & clama, doctus su
disertus? Quantum doctus? Nunquid linguis ange
es? Etenim si linguis angelorum loquereris charit
bens, audirem æra sonantia, & cymbala tinnientia.
quam quæro. Fructum in folijs inueniam, non sin
D beant oliuam, redeant ad arcam. Sed inquies: Hab
Non sufficit fides sine charitate. Verum dicis. Sacramentum diuinum est. Habes b
confiteor. Sed quid dicit idem Apostolus? Si scie
Iacobi.ij. menta, & habuero omnem prophetiam, & omnen
montes transferam. Ne forte & hoc diceres, Credi
Sed quid dicit sanctus Iacobus? Et dæmones cred
scunt. Magna vtiq; est fides. Sed nihil prodest si n
I ō dicuntur demones φ fidē hñt sine charitate. ritatem. Confitebantur & dæmones Christum: erg
non diligendo. Dicebant. Quid nobis & tibi? Fide
ritatem non habebant, ideo dæmones erant. Noli
ri, adhuc dæmonibus comparandus es. Audi quic
lus. Si distribuero omnia mea pauperibus, & tradide
ita vt ardeam, charitatem autem non habeam. E
bes. Si tradidero, inquit, corpus meum vt ardeam
mine Christi. Sed quia sunt multi qui iactanter il
cum charitate, ideo si tradidero corpus meum vt
tem autem non habeam, nihil mihi prodest. Ch
martyres. Illi qui in tempore persecutionis passi
cerunt. Isti autem de timore & superbia faciunt.
cutor desit, seipsos præcipitant. Veni ergo vt habeas
nos nō habemus martyres. Quos martyres? Nor
ideo volare conati sunt, & de petra ceciderunt.
Ex tracta. euangelij scdm Ioan.ix. ¶ Fortassis scripturæ scrutatæ indicant φ spirit
tas est: & ne puteris vilem esse charitatem. Quom
quando omnia quæ dicuntur non vilia, chara di
B non sunt vilia, chara sunt, qd est charius ipsa cha
commendatur charitas ab Apostolo, vt dicat, Su
viam vobis demonstro. Si linguis hominum lo
charitatem autem non habeam, factus sum vt æ
aut cymbalum tinniens. Et si sciero omnia mys
tiam, & habuero omnem prophetiam, & omnem
tes transferam, charitatem aūt non habeā, nihil
Commendatio charitatis. buero omnia mea pauperibus, & tradidero corpu
deam, charitatem aūt non habeā, nihil mihi pro

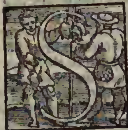
ergo charitas, quæ si desit, frustra habentur cætera: si assit, recte habentur omnia? Tamen charitatem laudans Apostolus Paulus copiosissime atq; vberrime, nimus de illa dixit, quam quod ait breuiter apostolus Joannes, Neq; enim dubitauit dicere, Deus charitas est. Scriptum est & Quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Quis ergo nomi net patrem & filium, & non ibi intelligat charitatem patris & filij: quā cum habere cœperit, spiritum sanctum habebit: quā si non habuerit, sine spiritu sancto erit? Et quomodo corpus tuum sine spiritu, quod est anima tua, si fuerit, mortuum erit: sic anima tua sine spiritu sancto idest sine charitate, si fuerit, mortua deputabitur. i. Ioan. iiij. Roma. v. Aīa sine spiritu sancto mortua est, vita anima charitas sicut vita corpis aīa F Ex tracta. ps. cxv[ij]. i. Timo. i.

¶ Finis enim pcepti est charitas de corde puro. Quādo isto fine, idest huius rei contemplatione, fit mandatū dei, tunc fit vere opus bonum, & tunc leuantur manus, quia supernum est, quo leuantur. Propterea de ipsa charitate loquitur Apostolus & dicit, Supereminentem viam vobis demonstro. Et alio loco, Cognoscere, inquit, supereminentem scientiæ charitatem Christi. Nā si de opere mandatorum dei merces terrenæ fœlicitatis expetitur, deponunt manus potius qui leuantur, quia terrena emolumenta, quæ non sursum sed deorsum sunt illo opere requiruntur. Manus leuātur qñ merces æterna quæritur. Ex tracta. ps. cxlvi.

¶ Et omnibus, inquit, nomina vocans. Ibi est totum pmium, habemus nomina quædā apud deum. Vt nouerit Deus noīa nostra, hoc optare debemus, hoc agere, hoc satagere quātum possumus, nō de alijs rebus gaudere. Nec de donis quibusdā spiritalibus videat charitas vestra. Multa dona sunt in ecclesia, sicut dicit Apostolus. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ. Alij sermo sciētiæ secundum eundem spiritum. Alij fides in eodem spiritu. Alij donatio curationum. Alij dijudicatio spirituum, idest vt dijudicēt inter bonos & malos spiritus. Alij genera linguarum. Alij prophetia. Quāta dixit? quā multa dixit? Multi donis talibus male vsi audient in fine, Non noui vos. Et quid dicturi sunt in fine qui audient, Non noui vos? Dñe, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in tuo nomine dæmonia eiecimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus? In nomine tuo omnia ista. Et quid dicam eis? Nunquam noui vos. Discedite a me qui operamini iniquitatem. Quid est ergo esse iam lumen cœli, consolans noctem, & qđ non vincatur a nocte? Adhuc, inquit, supereminentiorem viam vobis demonstro, Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autē non habeā, factus sum veluti æramentum sonās, aut cymbalum tinniens. Quale bonum est, loqui linguis angelorum & hominum? Tamen si charitatem (inquit) non habeā, æramentum sum sonans aut cymbalum tinniens? Si sciero, inquit, omnia sacramēta, & omnem scientiam, & si habuero omnem prophetiā, & omnem fidem, ita vt montes transferā (quāta ista bona sunt) charitatē autē non habeam, inquit, nihil sum. Quale est illud bonum martyrij G Matth. vij.

ꝛ distributionis rerū suarum? Et tamen si distribuero
nia mea pauperibus, ꝛ tradidero corpus meum vt ar
tatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Qui
bet charitatem, ꝛ si ad tempus habet hæc dona, aufer
fertur quod habet, quia quiddam non habet. Et si ipsa
H hoc non habet, vnde cætera teneantur ꝛ ipse non per
lud, quod modo ait dominus, Qui habet, addetur ei,
Matth. xxv. habet, ꝛ quod habet auferetur ab eo? Qui ergo non
habet auferetur ab eo. Habet gratiam possidendi ; s
charitatem vtendi. Quia ergo illud non habet, ꝛ qu
Discipuli stellæ ambulantes in cælo. fertur ab eo. Propterea discipuli quos volebat in cæl
bulantes facere, vt haberent charitatem supereminen
ille qui numerat multitudinem stellarum, ꝛ omnil
na vocans, cum redirent discipuli quos miserat, exu
xerunt, Domine, ecce spiritus immundi subiecti su
pter nomen tuum. Et ille qui numerat multitudin
Psal. clv. ꝛ omnibus eis nomina vocans, sciens multos dict
ne in nomine tuo dæmonia eiecimus? qbus dictu
Non noui vos: quia eos non numerauit in multitu
Lucæ. x. nec eis nomina vocauit, Nolite, inquit, in hoc gaud
vobis subiecti sunt: sꝫ gaudete, qa noīa vestra scripto
¶ Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ipſ
Ex sermone de verbis apostoli ille ambulare. Quæ est ista via in qua Christus am
ritas, de qua Apostolus ait, Adhuc supereminenti
bis demonstro? si ergo Christum volumus imita
A debemus currere, qua Christus ꝛ in cruce pendēs
Christus in cruce viā charitatis currebat. bulare. In cruce enim fixus erat: ꝛ charitatis viā c
secutoribus supplicabat. Deniqꝫ sic dixit, Pater ig
nesciunt quid faciunt. Et nos ergo pro omnibus
Lucæ. xxiij. hoc iugiter supplicemus: vt illis dominus emend
ꝛ indulgentiam tribuat peccatorum.

CAPVT XIII.

I linguis hoīum loqu
rū: charitatē aūt non h
sum velut æs sonan
lum tinniens.

¶ Videt a charitate eccl
: ꝛ q̄ magna nihil prof
Ex lib. de baptismo puulorū. fuerit, ꝛ videt qd sit ipsu
hoc audiat: sed Aplm. C
si ꝛ linguā in sacris mysterijs habeat angelicā, ꝛ
Ioan. xj. modū Caiphas, ꝛ Saul: vt aliqn̄ pphetent: quo

sancta scripturam tenebatur? si sacra non tamen sciant: sed habeant, sicut habuit Simon Magus: si fidem, sicut dæmonia confessa sunt Christum: neque enim non credebant cum dicerent: quid nobis et tibi fili dei? Actu. viij. B
sciunus quosdam dispergant et ipsi substantiam suam pauperibus: sicut Matth. viij.
multa non solum in catholica, sed in diuersis hæresibus faciunt. si ali Sine charitate
qua ingruente persecutione tradant ad flammas nobiscum corpus suum cætera nō p(ro)sunt
pro fide qui pariter confitentur: tamen quia separati hæc agunt: non suffe
rentes inuicem in dilectione, neque studentes seruare vnitatem spiritus in Ephe. iiij.
vinculo pacis, charitatem vtique non habendo, et cum illis omnibus quæ nihil
eis prosunt, ad æternam salutem peruenire non possunt.

¶ Dilectio fortis res fratres. Dilectio fortis res, Vultis videre, quam Ex tracta. fit fortis res dilectio? Quisquis per aliquam necessitatem non potuerit 5. cari.
implere quod iubet deus: amet illum qui implet, et in illo implet. Inte Dilectio quam sit
dat charitas vestra. Verbi gratia: Vxorem hic qui dimittere nō pōt, fortis res.
ops vt obtemperet apostolo dicenti, Vxori vir debitum reddat: et al 1. Cor. vij.
ligatus es vxori, ne quæsieris solutionem. Venit in mentem, quia melior est illa vita, de qua dicit idem Apostolus, Vellem omnes vos esse sicut me ipsum. Accendit eos qui hoc fecerunt: amat eos: et in ipsis
implet quod in se non pōt. Fortis res est dilectio. Ipsa est virtus no Dilectio est vir
stra, quia si in illa non fuerimus: nihil prodest quicquid aliud ha tus nostra.
buerimus. Si linguis hominum loquar (inquit Apostolus) et angelorum: C
charitatem autem non habeam, factus sum velut æramentum sonans, aut
cymbalum tinniens. Adiungit aliud magnum. Quod si distribuero in
cibos pauperum omnem substantiam meam: et si tradidero corpus meum vt
ardeam: charitatem autem non habeam: nihil mihi prodest. Si autem sit so
la charitas, qui non inueniat quod distribuat pauperibus, diligat solum:
calicem aquæ frigidæ det: tamen illi imputabitur, quantum illi Zacheo, Luc. xix.
qui dimidium patrimonij dedit pauperibus. Quare hoc? Ille tam mo
dicum dedit, et ille tam multum dedit: et tamen illi imputabitur? Tantum
plane. Impar enim facultas: sed non impar charitas.

¶ Quid est vestis nuptialis? Quæramus illam in literis sanctis. Ex sermone de
Quæ est vestis nuptialis? Sine dubio aliquid est quod mali et bo miraculo quinque
ni commune non habent. Hoc inueniamus: et inuenimus vestem panum.
nuptialem in donis dei. Quid est, quod commune non habent
boni et mali? Quod homines sumus, et pecora non sumus: dei
donum est. sed commune est hoc cum bonis et cum malis, quod
nobis lux de cœlo oritur: de nube pluuiæ descendunt: fontes ma
nant: agri fructificant: dona sunt, sed bonis, malisque communia.
Intremus ad nuptias: foris alios relinquamus qui non venerunt
vocati, ipsos conuiuas (i. christianos) consideremus. Baptismus dei
donum est. habent illum boni et mali. Altaris sacra simul accipiunt et D
boni, et mali. Prophetauit Saul iniquus, et viro sanctissimo atque iu
stissimo infestus, dum eum persequeretur prophetauit. Nunquid dicimus credere solos
boni? et dæmones credunt et contremiscunt. Quid facio? Excussi omnia:
ad vestem illam nondum perueni. Inuolucrum meum explicaui: omnia

præputium: sed fides quæ per dilectionem operatur, sic eam di- scernens ab ea fide qua & dæmones credunt, & contremiscunt. Dilectio igitur quæ ex deo est, & deus, proprie spiritus sanctus est, per quem diffunditur in cordibus nostris deus charitas: per quem nos tota inhabitat trinitas. Quocirca rectissime spiritus sanctus cum sit deus: vocatur etiam donum dei. Quod donum proprie, quod nisi charitas intelligenda est? quæ perducit ad deum: & sine qua quodlibet aliud dei donum, non perducit ad deum.

Per charitatem tota nos inhabitat trinitas.

Quare spiritus sanctus dicitur donum dei cum sit deus.

Ex sermone euangelij secundum Ioan. lxv.

Ioan. xiij.

Et si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam.

C

IN hoc, inquit, dominus, cognoscent omnes quia mei disci- puli estis, si dilectioné habueritis in inuicem. Tanquã diceret, Alia munera mea habent vobiscum etiam non mei, non solum naturam, vitam, sensum, rationem, & eam salutem quæ hominibus pecoribusque communis est: verũ etiã linguas, sacramẽta, prophetiam, scientiã, fidem, distributioné rerũ suarum pauperibus, & traditionem corporis sui vt ardeat. Sed quoniam qui charitatem nõ habent, vt cymbala concrepant, nihil sunt, nihil illis prodest. Non ergo in illis quamuis bonis muneribus meis, quæ habere possunt etiam non discipuli mei, sed in hoc cognoscent omnes, quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis in inuicem. O sponsa Christi, pulchra inter mulieres. O dealbata, ascendens & incũbens super fratruelem tuum, quoniã cuius lumine illustraris vt candeas, eius adiutorio fulciris, ne cadas. O quam bene cantatur tibi in illo cantico canticorum, velut epithalamio tuo, quia charitas in delitijs tuis. Ipsa non perdit cum impijs animã tuã. Ipsa discernit causam tuã. Et sicut mors, valida est: & in delitijs tuis est. Quã mira ȇdi genis mors est, cui parũ fuit nõ esse in pœnis, nisi esset insup in delitijs.

Pulchra laus charitatis.

Ex tract. v. epistolo. Ioan.

¶ Ecce accepit sacramentum natiuitatis homo baptizatus. sacramentum habet, & magnũ sacramentum, diuinum, sanctum, ineffabile, considera quale, vt nouum hominem faciat, dimissione omnium peccatorum. Attendat tamen in cor, si perfectum est ibi quod factum est in corpore. Videat si habeat charitatem. Et tunc dicat, Natus sum ex deo. Si autẽ nõ habet charitaté, charecterem quidem impositum habet, sed desertor vagatur. Habeat charitaté, aliter nõ se dicat natũ ex deo. Sed habeo, inquis, sacramentum. Audi apostolum, Si sciam omnia sacramenta & habeam omnem fidé, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum.

H

¶ Apostolus itẽ dicit, Et si sciero oĩa sacramẽta, & omnẽ sciẽtiã, & si habuero prophetiã & omnẽ fidé, ita vt mõtes trãsferã, charitaté autẽ nõ habeam, nihil sum. Se dixit nihil esse si non habeat charitatem, non sacramenta & scientiam & prophetiam & fidem. Illa enim magna sunt, etiam si ille nihil sit qui ea sine charitate habuerit, & eorum veritatem in sua iniquitate tenuerit.

Ex libro de vnico baptismo.

Et habuero omnem fidem, ita & mon
ram : charitatem autem non habuero : ni

Ex tractat. euág. secūdum Ioan. xij.
Ioan. iij.

EGo, inquit ecclesia, si sponsa sum, si arras a
sanguinis illius redempta sum, audio vocem
cem amici sponsi tunc audio, si sponso mec
non sibi. Dicat amicus, Qui habet sponsam, sponsi
autem sponsi, stat, ⁊ audit eum, ⁊ gaudio gaudet
audit eum, ⁊ audio gaudet. propter vocem spon
A sacramenta, ⁊ ego concedo. Habes formam, s
tum es de vite præcisum. Tu formam ostendis, ⁊
Chritas ē radix quæro. De forma fructus non exit, nisi vbi est rad
est radix, nisi in charitate? Et audi forma sacramen
loquatur. Si sciam, inquit, omnia sacramenta, ⁊ ha
prophetiam, ⁊ omnem fidē, ⁊ quantam fidem? Ita
feram, charitatem autem non habeam, nihil sum.
bis fabulas vendat, ⁊ Pontius fecit miraculum, ⁊ I
⁊ respondit ei dominus de cœlo. Primo aut fallūtu
stremo fac illum montes transferre, Charitatem
habeam, nihil sum. Videamus vtrum habuerit cha
Mirabil iarij. si non diuisisset vnitatem. Nam ⁊ contra istos (vt s
Matth. xxiiij. biliarios, cautū me fecit dominus meus, dicēs, in
temporibus exurgent pseudo prophetę faciētes si
vt inducant si fieri potest etiam electos. Ecce præd
sponsus cautos nos fecit, quia ⁊ miraculis decipi
Aliquando enim desertor terret prouincialem: se
B stris sit, ⁊ aliquid illi prosit character ille, in quo
attendit qui terreri non vult ⁊ seduci. Teneamus
fratres mei. Præter vnitatem, ⁊ qui facit miracul
vnitate enim erat populus Israel, ⁊ non faciebant
ter vnitatem. Erant magi Pharaonis, ⁊ faciebant
Populus Israel, vt dixi, non faciebat. Qui erant sa
Qui faciebant, an qui non faciebant? Petrus ap
uit mortuum, Simon Magus fecit multa. Erant i
stiani, qui non poterant facere, nec quod facieba
faciebat Simon. Sed vnde gaudebant? Quia no
scripta erant in cœlo. Nam ⁊ redeūtibus discipuli
ster Iesus Christus, propter fidem gentium hoc a
gloriantes ipsi discipuli. Ecce domine in nomin
Luc. x. monia nobis subiecta sunt. Bene quidem confess
honorem nomini Christi, Et tamen quid eis au
Melius est esse gloriari, quia dæmonia vobis subiecta sunt: s
digitū in corpe nomina vestra scripta sunt in cœlo. Petrus dæ
Christi quam Nescio quæ anicula vidua, nescio quis homo qu
oculū pasum. habens charitatem, tenens integritatem fidei,

Petrus in corpore oculus est, ille in corpore digitus est. In eo tamē corpore est in quo Petrus: & si minus valet digitus qui oculus, nō est tñ præcisus a corpore. Melius est esse digitu3, & esse in corpore, quam esse oculum, & euelli de corpore.

Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. C

QVid ergo vos etsiquam de Christiana paupertate iactatis, cū christiana charitate careatis? Habēt etiā inter se, quam charitatē vocāt, etiā latrones, sibi debentē, facinorosam, flagitiosamq; conscientiā. Sed charitatē quam cōmēdat Apostolus, vt eam a cæteris improbandis repudiandisq; secerneret, ait alio loco. Finis autem præcepti est charitas de corde puro, & psciā bona, & fide non ficta. ¶ Non Diligamus verbo tantum & lingua, sed ope & veritate. Quærimus in quo opere, in qua veritate? Potest ne esse manifestius opus, quā tribuere pauperibus? Multi, hoc iactantia faciunt non dilectione. Potest esse maius opus, quā mori pro fratribus? Et hoc multi volunt putari facere iactantia nominis comparādi, nō visceribus dilectionis. Restat vt diligat ille fratres, qui ante deu3, vbi solus videt, cordi suo persuadet, & interrogat cor suum, an vere propter fratrum dilectionem hoc faciat: et prohibet illi testimonium oculus qui penetrat cor, quo non homo attendere non potest. Ideo apostolus Paulus, quia paratus erat mori pro fratribus, & dicebat, ipse impendar pro animabus vestris, tamen quia Deus hoc videbat in corde ipsius, non homines quibus loquebatur, a' ttlls, Mihi autem minimum est vt a vobis iudicer, aut ab humano die. Et ostendit etiam ipse quodam loco, quia solent ista fieri inani iactantia, non firmamento charitatis. Ait enim, cum de ipsius charitatis commendatione loqueretur, Si distribuero omnia mea pauperibus, & tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeas, nihil mihi prodest. Potest enim hoc quisquam facere sine charitate potest. Na3 qui non habent charitatem, diuiserunt vnitatem. Quærite ibi & videbitis multos, multa tribuere pauperibus. Videbitis alios paratos ad suscipiendam mortem, ita vt desistente persecutore, seipsos præcipitent: Isti sine dubio, sine charitate hoc faciunt. Reuocemur ergo ad conscientiam, de qua dicit Apostolus, Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Reuocemur ad conscientiam, de qua item dicit, Opus autē suum probet vnusquisq;, & tunc in semetipso habebit gloriam, & non in altero. Opus ergo suum probet vnusquisq; nostrum, vtrū de vena charitatis emanet, vtrum de radice dilectionis rami bonorum operum pullulet. Opus autē suum probet vnusquisq;, ait, & tunc in semetipso gloriam habebit, & non in altero. Non

Ex libro cōtra Faustū cap. v.

i. Tim. i.

Ex tra. 'a. vi. epistolæ Ioan. i. Ioan. iij.

Mori p fratribus per iactantiā nō ex charitate.

D

i. Cor. iiij.

ij. Cor. i.

Gala. vi.

Charitas est probatio operum.

E

Ex tracta .viij. epistol§.Ioan. quando illi testimonium perhibet lingua aliena,se
hibet conscientia propria. ¶ Pascit misericordia,p
Hospitem suscipit misericordia,hospitem suscipit
tercedit pro paupere misericordia,intercedit ꝛ sup
hoc? In operibus non discernimus. Audeo aliquid
ego. Paulus dixit. Moritur charitas, id est homo hab
confitetur nomen Christi, ducit martyrium: cófite
ducit martyrium. Ille habet charitatem? ille non h
Sed audiat ab apostolo ille qui non habet charitate
ro omnia mea pauperibus, ꝛ si tradidero corpus m
charitatem autem non habeam,nihil mihi prodest
ra diuina intro nos reuocat. A iactatione huius fa
ꝛ ab ista superficie quæ iactatur ante homines,reuo
Redi ad conscientiam tuam,ipsa interroga. Noli a
flore: foris,sed quæ radix est intra. Radicata est cu
F potest esse bonorum factorum, vere opera bona est
Radicata est charitas, securus esto, nihil mali pro
Gratias facit holem securũ. ¶ Ipse nouit occulta cordis. Quid est, Nouit occul
Ex tracta. ps. xliij. propter te mortificamur tota die. Deputati sumus
Psal. xliij. sionis. Potes enim videri mortificari hominem,qu
tur nescis. Deus hoc nouit,res in occulto est. Sed di
Ecce pro nomine Christi detinetur: nomen Christ
Hæretici nõ pro Christum moriuntur. ne hæretici nomen Christi confitentur? sed tamen
ipsum moriuntur. Prorsum in ipsa ecclesia dicam
Martyrium an possit esse sine charitate. tis defuisse aut deesse posse,qui causa vanæ gloriæ p
si non essent huiusmodi homines, non diceret Ap
dero corpus meum vt ardeam, charitatem autem
nihil mihi prodest. Sciebat ergo posse esse quosda
ctatione facerent, non dilectione. Ideo obscuram
solum videt, nos non possumus, ipse solus potest
Ex tracta. ps. lix. nouit occulta cordis. ¶ Galaad habet interpretati
ꝛ magni sacramenti. Interpretantur enim aceru
Martyres sunt aceruꝰ testimonij. Quantus aceruus testimonij est in martyribus? M
Meus est aceruus testimonij: Mei sunt martyres v
alij pro vetusta vanitate sine sale, nunquid pertine
Moriés pro vanitate non est martyr. testimonij? Quia si tradidero corpus meum vt ar
autem non habeam nihil mihi prodest.
Ex tracta. ps. lxxi. ¶ Sunt quidam qui facilius omnia sua pauperib
quam quod ipsi pauperes dei fiunt. Inflati sunt eni
G putant sibi esse tribuendum, non gratiæ Dei quo
Opus non est bonũ nisi eius bonitas tribuatur gratiæ dei. Et ideo iam nec bene viuunt quantacunque opera fa
De suo quippe habere se putant, ꝛ gloriantur quasi
diuites sint, non pauperes Dei: abundantes sibi,nõ
ait Apls, si distribuero omnia mea pauperibus,
pus meum vt ardeam, charitatem autem non hal

prodest. Tanquam si diceret: si distribuero omnia mea pauperibus, & pauper dei non fuero, nihil mihi prodest. Charitas enim nõ inflatur. Nec est vera dei charitas in eo qui ingratus est sancto spiritui eius. Et ideo tales non pertinent ad populum dei, quia nõ sunt pauperes dei. pauperes quippe dei dicunt, Nos autem nõ spiritum huiusmodi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quæ a deo donata sunt nobis.

Paup dei qui Deo oĩa bona tribuit.

Ingratus spiritui sancto non habet charitatẽ

¶Omnis consummationis vidi finem. Latum mandatum tuum valde. Intrauerat quippe in sanctuarium dei, & intellexerat in nouissima. Omnis autem consummatio nihil videtur hoc in loco intelligenda, vsq; ad mortem ꝓ veritate certare, & pro vero ac summo bono, mala omnia tolerare. Cuius consummationis finis est excellere in regno Christi, quod non habet finem: & habere ibi sine morte, sine dolore, & cum magno honore vitam morte huius vitæ a doloribus & opprobrijs acquisitam. Quod autem addit, Latum mandatum tuum valde, non intelligo nisi charitatem. Quid enim profuisse quacunq; morte imminente, & inter quantacunq; tormenta illa martyria confiteri, si charitas in confitente non esset? Audiamus Apostolum. Et si tradidero, inquit, corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Charitas autem dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. In hac diffusione latitudo est, in qua sine angustijs via quoq; ambulatur angusta, donante illo cui dictum est. Dilatasti gressus meos subtus me, & non sunt infirmata vestigia mea.

Ex tracta. ps. cxviij.

H

Finis cõsumationis est excellere in regno Christi Latum mãdatum charitas.

Rom. v.

Charitas dilatatur angustia mandatorum.

ps. xvij.

¶Pastor ergo bonus Christus. Quid Petrus? Nõne pastor bonus? Nonne & ipse pro ouibus animam posuit? Quid Paulus? Quid cæteri apostoli? Quid eorum tempora consequentes beati episcopi martyres? Quid etiam sanctus Cyprianus? non omnes pastores boni? non mercenarij, de quibus dicitur, Amen dico vobis receperunt mercedem suam. Omnes ergo isti pastores boni, nõ solum quia sanguinem fuderunt, sed quia pro ouibus fuderunt. Non. n. fuderunt elatiõe, sed charitate. Nam & apud hæreticos qui propter iniquitates & errores suos aliquid molestiarum perpessi fuerunt, nonne martyres se iactant, vt hoc pallio de albati facillius furentur, quia lupi sunt? Si autem scire vultis in quo numero habendi sunt, pastorem bonum Paulum apostolum audite, quoniam nõ omnes qui corpora sua in passione etiã ignibus tradunt, æstimandi sunt sanguinem fudisse pro ouibus, sed potius contra oues. Si linguis hominũ, inquit, loquar & angelorum, charitatem autem nõ habeã, factus sum æramẽtũ sonans & cymbalum tinniens. Si sciero omnia sacramenta, & habuero oẽm ꝓphetiã & oẽm fidẽ, ita vt montes transferam, charitatẽ autẽ nõ habeã, nihil sum. Magna ergo res est postremo, fides montes transferens. Illa quidem magna sunt, sed si ego hæc, inquit, sine charitate habeam, non illa, sed

Ex tract. de verbis euagelij. li.

Matth. vi.

Pastores boni cur ita dicũtur

A

Tolerãtes mortem sine charitate.

ego nihil sum. Sed adhuc isto non tetigit qui fall
mine in passionibus gloriantur. Audite vt eos tig
vt transfodiat. Si distribuero, inquit, omnia mea pa
tradidero corpus meum vt ardeam, nunquid iam
vide quid sequitur. Charitatem autem non habeam
prodest. Ecce venitur ad passionem, ecce venitur ad
fusionē, venitur ad corporis incensionem, & tamē
quia charitas deest. Adde charitatē, psunt oīa. Det
B nihil prosunt cætera. Quale bonum est charitas ista
Matt, vij. ꝑciosius? qd luminosius? qd securius? Multa sunt
habēt & mali. Qui dicturi sunt, Domine in nomin
uimus, in nomine tuo dæmonia eiecimus, in no
multas fecimus. Nec respōdebit ille, nō fecistis: nō
ctu tali iudicis mētiri audebunt. aut iactare q nō fe
charitatem non habuerunt, respondebit omnibu
m vos. Quō autem habet vel exiguā charitatē q
Nemo pōt sibi ctus nō amat vnitatē? Et si nō ad salutē, ecclesiæ pa
mort! inferre. sti corporis vnitatē, non ad sanctam & induiduam
ad mala aliqua cogereris, nec tibi sic ipse mortē
Ex epistola ad ¶ Audiui quod dixeris apostolum Paulum signi
Donatū pſbyt. debere vbi ait, Et si tradidero corpus meum vt ar
delicet omnia bona dicebat, quæ sine charitate
cut sum linguæ hominum & angelorum, & omn
& omnis scientia, & omnis prophetia, & omnis fi
tes transferatur, & rerum suarum distributio pau
Tradere corp⁹ detur tibi etiam hoc inter bona numerasse. vt sib
suum non est se mortem? Sed attende diligenter, & agnosce qu
interimere.
C cat scriptura quod tradat vnusquisq suum corpu
vtiq vt ipse se in ignem mittat, qñ persequētem
sed quando ei proponitur, ita aut mali aliquid
aliquid patiatur, eligat nō facere mala, qui nō pa
corpus suum tradat in potestatem interfectoris,
fecerunt qui auream statuam cogebantur adorare
Dani. iij. minabat eis ille q cogebat, caminū ignis ardētē
noluerūt, nō se ipsi in ignē miserūt, & tñ etiā de i
tradiderūt corpa sua vt neq seruirēt, neq adorā
suū. Ecce quō dixit Apl's, Si tradidero corpus m
aūt sequitur, vide, Si charitatē nō habeā, nihil mi
charitatē vocaris, ad istam charitatē pertinere no
Occisus p Xpi tibi aliquid prodesse si te ipse præcipites in inter
nomine separa pdesset etiā si alter occideret charitatis inimicū
tus tñ ab vnita clesia cōstitutus & superatus a cōpage vnitatis & v
te eccl'iæ dam- æterno supplicio punireris, etiā si pro Christi no
natur. dereris. Hoc est enim quod ait Apostolus, Et si
Supra. x. meum vt ardeam, charitatē autē non habeam,

Charitas patiens est : benigna est.

QVid ergo de charitate maius aut vberius possum dicere, quàm quas per os Apostoli laudes eius intonat dominus? Quanta est ista, anima linguarum, prophetiæ virtus, sacramentorum salus, scientię solidamentum, fidei fructus, diuitiæ pauperum, vita morientium? Quid tam magnanimum, quam pro impijs mori? Quid tam benignum quam inimicos diligere? Sola est quam fœlicitas sua non extollit, quia non inflatur. Sola est quam conscientia mala non pungit, quia non agit perperam. Inter opprobria secura est, inter odia benefica est. Inter iras placida est, inter insidias innocens, inter iniquitates gemēs, in veritate respirans. Quid illa fortius, non ad retribuendas, sed ad nō curandas iniurias? Quid illa fidelius nō vanitati, sed æternitati? Nam ideo tolerat omnia in præsenti vita quia credit omnia de futura vita & suffert omnia quæ hic immittuntur, quia sperat omnia quæ ibi promittuntur. Merito nunquam cadit.

B x sermone de laude charitatis.

A ttēde egregias charitatis laudes.

D

Charitas non æmulatur, non agit perperam, nō inflatur, non est ambitiosa. Philip. ij.

VBi est inuidia, amor fraternus esse non potest. Intendat charitas vestra. Qui inuidet non amat. Peccatum diaboli est in illa, quia & diabolus inuidendo deiecit. Cecidit enī & inuidit statim. Non ideo voluit deijcere vt ipse staret, sed ne solus caderet. Tenete in animo ex hoc quod subieci, inuidiam non posse esse in charitate. Habes aperte cum laudaretur ipsa charitas. Charitas non æmulatur. Non fuit charitas in Cain. Et nisi esset charitas in Abel, non acciperet deus sacrificium eius.

Ex sermone.v. epistolæ. Ioannis.

De inuidia diaboli.

E

¶ Charitas non æmulatur. Quæris causam? attende quod sequitur. Non inflatur. Prior est in vitijs superbia, deinde inuidia. non enim inuidia peperit superbiam, sed superbia peperit inuidiam. Non enim inuidet nisi amor excellentiæ. Amor excellentiæ superbia vocatur. Cum ergo in ordine prior sit superbia, sequatur autem inuidia, Apostolus in laudibus charitatis noluit dicere prius non inflatur & postea non æmulatur, sed prius dixit, nō æmulatur, postea non inflatur. Quare hoc? Quia cum dixisset, Nō æmulatur, quasi quęsiturus eras, causam quare non æmulatur, subdidit, Non inflatur. Ergo si ideo non æmulatur quia non inflatur, si inflaretur, æmularetur, hoc in vobis crescat & aīo solidetur quia non inflatur. Dilectio enī nō inflatur, & deus dilectio est, & fideles in dilectiōe acqēscunt illi. Reuocat a strepitu q foris est ad gaudij silentia. ¶ Ecce deus dilecti est. Vt quid imus & cur imus in sublimia cœlorum & ima terrarum, quęrentes eum qui est apud nos, si nos velimus esse apud eum? Nemo dicat non noui quid diligā. Diligat fratrem, & diligat eādē dilectiōe. Magis aūt nouit di

Ex sermone de verbis euāgelij. iiij.

Supbia parit inuidiā ideo prior.

Amor excellentiæ superbia vocatur.

Ex libro de trinitate. viij.

Diligēdus est proximus, & dilectio eius.

F lectionem qua diligit,quam fratrem quem diligit.
Dilectio chari/tatis angelos & dei seruos consociat. notiorem deum habere quam fratrem.Plane notior
sentiorem:notiorem,quia interiorem:notiorem qu
Amplectere dilectionem dei,& dilectione amplect
est dilectio quæ omnes bonos angelos,& omnes D
sociat vinculo sanctitatis,nosq; & illos coniungit in
& subiungit sibi.Quanto igitur saniores sumus a tum
tanto sumus dilectione pleniores.Et quo alio nisi D
qui plenus est dilectione?

Non quærit quæ sua sunt,non irritatur
tat malum,non gaudet super iniquitate,
autem veritati.Omnia suffert.

Ex lib.de Genesi ad literam. ¶Neq; enim essent etiam homines amatores pecu
putarent excellentiores quo ditiores.Cui morbo c
tas non quærit quę sunt,idest non priuata exceller
Merito ergo & non inflatur.

Charitas omnia credit,omnia sperat,

Ex lib.de spũ & litera. ¶Inter eos vtiq; quos connexos sibime: vnum: fa
quodlibet credere bonum est.Nam vnde illud fra
1.Ioan.iiij. ni spiritui credere,sed probate spiritum qui ex deo
De hoc latius in collationib9 dibus charitatis quod dictum est,Omnia credit, f
Bernar.in ser/ est vt charitatē cuiuspiam derogemus,si non quod
mo ne de septē crediderit.Quid q charitas eadem admonet non
spiritibus, qui aliquid mali esse credendum:& cum tale aliquid
incipit. Magi/ se magis iudicat pertinere ne credat?Postremo ip
ster gētiũ Paulo omnia credit,non omni spiritui credit.Ac per h
G credit,sed deo.Quia non dictum est,omnibus cr

Charitas nunquam excidit. Siue pro
cuabũtur,siue linguæ cessabunt,siue sc

Ex tracta. ep'æ Ioannis ¶Deus dilectio est,& permanet,inquit,in dilecti
1.Ioan.iiij. net,& deus in illo manet.Sit tibi domus deus,est
ne in deo,& maneat in te deus.Manet in te deus
manes in deo ne cadas.Quia sic de ipsa charitate
Charitas nunq; cadit.Quo cadet quem continet

Ex parte enim cognoscimus,& ex p
tamus.Cum autem venerit quod perfe
cuabitur quod ex parte est.

Ex libr.xxij. de ciuitate dei. IN illo corpore spiritali videbunt sancti oĩa
los claudit,verũetiã vnde sunt corpore abs
perfectũ illud de quo loquens Apl's,Ex pa

ex parte prophetamus: cum autem venerit quod perfectum est, euacuabit quod ex parte est. Deinde vt quo possit aliqua similitudine, ostenderet quantum ab illa quae futura est distet haec vita, non qualiumcunque hominum, verum et quae praecipua hic sanctitate sunt praediti, Cum essem, inquit, paruulus vt paruulus loquebar, vt paruulus sapiebam, quasi paruulus cogitabam: Cum autem factus sum vir, euacuaui ea quae paruuli erant. Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. Si ergo in hac vita, vbi hominum mirabilium prophetia ita comparanda est illi vitae quasi paruuli ad iuuenem, vidit tamen Heliseus accipientem munera seruum suum vbi ipse non erat, ita ne cum venerit quod perfectum est, nec iam corpus corruptibile aggrauabit animam, sed incorruptibile nihil impediet, illi sancti ad ea quae videnda sunt oculis corporeis quibus Heliseus absens ad seruum suum videndum non indiguit indigebunt? Nam secundum septuaginta interpretes ista sunt ad Giezi verba prophetae, Nonne cor meum erat tecum quando conuersus est vir de curru obuiam tibi? et accepisti pecuniam etc. Sicut autem ex hebraeo interpretatus est presbiter Hieronymus, Nonne cor meum, inquit, in praesenti erat quando conuersus est homo de curru suo in occursum tui? Corde ergo suo se dixit hoc vidisse propheta, adiuto quidem mirabiliter nullo dubitante diuinitus. Sed quanto amplius tunc omnes munere isto abundabunt, cum deus erit omnia in omnibus? Habebunt tamen et illi oculi corporei officium suum, et in loco suo erunt, vtetur quae illis spiritus per spiritale corpus. Neque enim et ille propheta quia non eis indiguit vt videret absentem, non eis vsus est ad videnda praesentia, quae tamen spiritu videre posset et si illos clauderet, sicut vidit absentia vbi cum eis ipse non erat. ¶ Aposto lus dicit. Ex parte scimus, et ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, quod ex parte est euacuabitur. Quid est perfectum? In principio erat verbum, et verbum erat apud deum, et deus erat verbum. Hoc est perfectum. Quid est perfectum? Dicat et apostolus Paulus, Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem deo. Hunc aequalem deo patri, hoc verbum dei apud deum, per quod facta sunt omnia, videbimus sicuti est, sed in fine. Nam nunc quod Ioannes euangelista dicit, Dilectissimi filij dei sumus, et nondum apparuit quid erimus: scimus quia cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. haec visio nobis promittitur. Ad hanc visionem erudimur, ad hanc visionem corda mundamus. Beati enim mundi corde, quoniam ipsi deum videbunt.

iiij. Reg. v.

i. Cor. xv.

Ex sermone in natali Ioannis Baptistae.

Ioannis.

Phi. ij.

i. Ioan. iij.

Cum essem paruulus, loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus. Quando autem factus sum vir, euacuaui quae erant paruuli.

Ex lib. de spiritu et litera.

Vel ex lib. ij. de baptis. paruulorum.

¶ Apostolus ad illa ineffabilia, qualecunque adhibens de notis rebus ex emplum, paruuli aetatem viuili comparauit aetati. Cum essem (inquit)

paruulus,quasi paruulus loquebar,quasi paruulus sa
H paruulus cogitabam. Cum autem factus sum vir,quæ
depofui. Cur aũt hæc dixerit,consequenter ostenden

Videmus nunc,inquit,per speculum in
te,tunc autem facie ad faciem. Nunc co
Ex li.xv.de tri. parte,tunc autem cognoscam sicut & cog

Mirificata est scientia tua ex me.Inualuit,& n
illam.Ex me quippe intelligo quam sit mi
comprehensibilis sciẽtia tua qua me fecisti,
me ipsum comprehendere valeo quem fecisti.Et tam
tatione mea exardescet ignis,vt quæram faciem tuar
corporalem substantiam scio esse sapientiã,& lumen
videntur quę oculis carnalibus non videntur,& tame
tanq; spiritalis,videmus nunc(inquit)per speculum
te,tunc autem facie ad faciem.Quale sit,& quod sit he
si quæramus,profecto illud occurrit q̃ in speculo nisi
C cernitur.Hoc ergo facere conati sumus,vt per hanc in
nos sumus quæreremus,& videremus vtcunq3 a quo
ij.Cor.iij. Speculãtes a specul nõ a specula. tanq; per speculũ.Hoc significat & illud qđ ait idem A
tem reuelata facie gloriã dei speculantes,in eandẽ im
formamur de gloria in gloriam,tan q̃; a dei spiritu
dixit,per speculũ videntes,non de specula prospicient
græca lingua non est ambiguũ vñ in latinã linguã tra
apostolicæ literæ.Ibi quippe speculũ vbi apparent imag
specula,de cuius altitudine longius aliqđ intuemur,
bi distat omnino:satisq3 apparet Apostolum ab speculo,
cula dixisse,gloriam dñi speculantes.Quia vero addic
mate,multis hoc incognitum est,qui eas literas nesciu
Nota de traductione e græcis in latinum. est quædam doctrina de locutionũ modis,quos græci
cant,eoq3 græco vocabulo,& nos vtimur pro latino.
schemata vsitatius dicimus,qui figuras,ita vsitatius tr
Allegoria modos. Singulorũ aũt modorum siue troporum nom
D gulis singula referantur,difficillimũ est & insolentissim
enunciare. Vnde quidã interpretes nostri,qđ ait Apls,
in allegoria,nolentes græcũ vocabulũ ponere,circũloc
terpretati sunt,dicentes.Quæ sunt aliud ex alio signifi
ius aũt tropi,id est allegoriæ,plures sunt species,in quib
qđ dicitur ænigma.Definitio aũt ipsius nominis gener
species complectatur necesse est. Ac p hoc sicut oĩs equ
est,non omne animal equus est,ita omne ænigma all
I.Thes.v. non oĩs allegoria ænigma est.Quid est ergo allegoria
vbi ex alio aliud intelligitur,quale illđ est ad Thessaloni
non dormiamus sicut cæteri,sed vigilemus & sobrij si

dormiunt,nocte dormiunt:ꝛ qui inebriātur,nocte ebrij sunt.Nos autē qui dei sumus,sobrij simus. Sed hæc allegoria nō est ænigma. Nā nisi multū tardis,iste sensus in promptu est:ęnigma autē est(vt breuiter explicē)obscura allegoria,sicut est,Sanguisugæ tres erant filiæ,ꝛ quęcunq; similia. Sed vbi allegoriā nominauit Ap̄ls,non in verbis eā reperit,sed in facto,cū ex duobus filijs Abrahæ,vno de ancilla,altero de libera,qđ non tm̄ dictum sed ēt factū fuit,duo testamenta intelligenda monstrauit,qđ anteq̄; exponeret obscurum fuit.Proinde allegoria talis,q̄ est generale nomen,posset specialiter ęnigma nominari. Sed quia non soli qui eas literas nesciunt quibus discuntur tropi,quærunt quid dixerit Ap̄ls nunc in ænigmate nos videre,verūetiam qui sciunt,tamen quid sit illud ænigma vbi nunc videmus nosse desiderant,ex vtroq; vna est inuenienda sententia.Et ex illo.s.qđ ait,Videmus nunc per speculū ꝛ ex isto qđ addidit,In ænigmate.Vna est.n.cum tota sic dicitur, Videmus nunc per speculū in ęnigmate. Proinde quantū mihi videtur,sicut nomine speculi imaginem voluit intelligi,ita nomine ęnigmatis quāuis similitudinem,tm̄ obscuram ꝛ ad perspiciendum difficilem.Cū igitur speculi ꝛ ænigmatis noīe quæcunq; similitudines ab Apostolo significatæ intelligi possint,quæ accōmodatę sunt ad intelligendū deum,eo modo quo potest,nihil tamen est accommodatius quā id qđ imago eius,nō frustra dicitur.

Aenigma quid sit.

Gal.iiij.

¶Nemo itaq; miretur ēt in isto videndi modo qui concessus est huic vitæ,per speculum.s.in ænigmate,laborare nos vt quomodocunq; videamus.Nomen quippe hic non sonaret ænigmatis,si esset facilitas visionis. ¶Dico enim vobis q̄ angeli eorum semper in cœlis vident faciem patris mei qui in cœlis est. Sicut ergo illi vident,ita ꝛ nos visuri sumus,sed nondum ita videmus.Propter qđ ait Apostolus,videmus nunc per speculum in ęnigmate: tunc autē facie ad faciem.Præmium itaq; fidei nobis visio ista seruatur.De qua ꝛ Ioannes loquens,Cū apparuerit(inquit)similes ei erimus,qm̄ videbimus eum sicuti est.Facies autē dei,manifestatio eius intelligenda est,non aliquod tale membrum quale nos habemus in corpore,atq; isto nomine nuncupamus.Itaq; visuri sunt Deum sancti in isto corpore: sed vtrū per ipsum sicut per corpus nunc videmus solem,lunam,stellas,mare,ac terram,ꝛ quæ sunt in ea,non parua quæstio est. Durū est enim dicere q̄ sancti talia corpora tunc habebunt vt non possint oculos claudere ꝛ aperire cū volent.Durius autē q̄ ibi deū quisquis oculos clauserit non videbit. Si.n.ꝓpheta Heliseus puerū suū Giezi absens corpe vidit accipientē munera q̄ dedit ei Naamā Syrus,quāto magis in illo spirituali corpore videbunt sancti omnia,non solū si oculos claudāt, verūetiā vnde sunt corpore absentes?Illud quoq; qđ ait Apostolus,facie ad faciem,non cogit vt deū per hanc faciē corporalem vbi sunt oculi corporales,nos visuros esse credamus,quem spi

Ex libro.xv.de trinitate.

Ex libr.xxij.de ciuitate dei.

Matth.xviij.

Visio est p̄mi fidei.

i.Ioan.iij.

Facies dei est manifestatio eius.

iiij.Reg.v.

Beati spū sine intermissione videnī deum.

ritu sine intermissione videbimus. Nisi enim esset etiā
hominis facies, non diceret idem Apostolus, Nos autem
facie gloriam domini speculantes in eandem imagine
mamur de gloria in gloriam, tanquam a domini spirit
Ex tract. vulgo iij secundum Ioan. xxxiiij. ¶ Veritate itaq; perfruemur, cum viderimus facie ad
& hoc promittitur nobis. Nam quis auderet sperare quo
dignatus esset polliceri vel dare? Videbimus facie ad fac
G stolus dicit. Nunc scio ex parte, nunc in ænigmate per sp
i. Ioan. iij. aūt facie ad faciem. Et Ioannes apostolus in epistola su
simi filij dei sumus, & nondum apparuit quod erimus. S
cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus
ti est. Hęc est magna promissio. Si amas, sequere.
Ad Paulinā de videndo deo. ¶ Vnigenitus filius idemq; mediator Dei & hominū, hc
stus Iesus, ita videt patrem sicut videtur a patre, nos aute
visionem dei quæ nobis in resurrectione promittitur, n
mundo istam concupiscentiam oculorum transferre cor
Mundicia cordis preparat ad visionem dei. mundandis cordibus pio studeamus affectu: nec corpor
cogitemus cum dicit Apostolus. Videmus nunc per spe
ænigmate, tunc aūt facie ad faciem: præsertim quia exp
xit, Nunc scio ex parte, tunc aūt cognosci sicut & cognitu
ergo tunc corporali facie deum cognoscemus, corporali
facie cogniti sumus. Tunc enim cognoscam, inquit, sicut
I. Ioan. iij. tus sum. Vnde si quæris, vnde eum videbimus? respondeo
geli vident, quibus tunc erimus æquales. Sicut enim vid
quæ visibilia nominantur, deum nemo vidit vnquam, r
Pōt, quoniam lucem inhabitat inaccessibilem, & est natu
bilis, sicut incorruptibilis, quæ contextim Apostolus pos
I. Timo. i. Regi aūt seculorum inuisibili incorruptibili. Quia sicut
H corruptibilis, nec postea corruptibilis: ita non solum nun
Diuinitas idoneis oculis inuisibiliter mōstratur. semper inuisibilis. Vnigenitus aūt filius, qui est in sinu p
talis naturam atq; substantiā insonabiliter narrat, & iō d
neisq; tanto conspectu oculis & inuisibiliter monstrat:
Ephe. i. sunt oculi de quibus Apostolus dicit. Illuminatos oculo
Psal. xij. vestri. Et de quibus dicitur, Illumina oculos meos, ne vnc
i. Cor. vi. dormiam in mortem. Dominus aūt spiritus est, vnde qui
dño vnus spūs est. Proinde qui pōt deum inuisibiliter vid
eum potest incorporaliter videre, ipse pōt deo incorporal
rere. In qua ergo non rapinā arbitratus est esse æqualis de
dei forma tunc videbunt eū qui videbunt sicuti est. Deu
nemo vidit vnquam, vel in hac vita, sicut ipse est, vel & in
rum vita, sicut visibilia ista quæ corporali visione cernun
vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse narrauit. Vnd
oculorum corporalium, sed ad mentium visionem dict
Matth. v. tinere quod narrat. Si enim quæris, vtrum possit deus vide
deo, potest. Si queris vnde scientia, respondeo, quia in ver

scriptura legitur. Beati mũdo corde qm̃ ipsi deũ videbũt, & cætera talia. Si quæris quomodo dictus sit inuisibilis, si videri potest: re, spondeo inuisibilẽ esse natura: videri aũt cum vult, sicut vult. Plurimis aũt est visus non sicuti est, sed quali specie illi placuit apparere. Si quæris, vtrum etiã sicuti est aliquando possit videri: respõdeo filijs hoc est promissum, de quibus dictum est, Scimus qa cũ apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.

Quõ deus videri possit cũ sit inuisibilis.

A

¶ Et si exterior homo noster corrũpitur, interior tñ renouatur de die in diem, ita sane vt in hac vita quãtũcunq; prouectus sit, longe absit ab illa perfectione similitudinis, quæ idonea erit ad vidẽdum deum (sicut dicit Apostolus) facie ad faciem. In quibus certe verbis si corporaliter faciẽ voluerimus accipere, consequens erit vt & deus talẽ habeat faciẽ, & sit aliquod interuallum inter nostrã & ipsius, cum eum videbimus facie ad faciẽ; & si interuallum, vtiq; & finis, & membrorũ habitus terminatus, & cætera absurda, dictuq; & cogitatu impia, quibus animalis homo non percipiens ea quæ sunt spiritus dei, fallacissimis vanitatibus luditur. Dicunt enim q dã eorum, qui talia garriunt, sicut ad me potuit peruenire, nos deũ videre nunc mente, tunc corpore: ita vt & impios eum pari modo asseuerent esse visuros. Vide quantum in peius profecerunt, dũ sine limite timoris vel pudoris hac atq; hac vagabunda fert im punita loquacitas. Antea dicebant, carni suę tantum hoc præstitis se Christum, vt corporeis oculis videret deũ. Deinde addiderunt & omnes sanctos, receptis in resurrectione corporibus, eodẽ mõ deum esse visuros. Nunc iã istã possibilitatẽ & impijs donauerũt. Donauit sane quibus volunt, & quibus volunt. Nam quis audeat contradicere hominibus de suo donantibus? Qui enim loquitur mendacium, de suo loquitur. Tu aũt cum ijs qui sanam doctrinã tenent, nihil istorum audeas vsurpare de tuo. sed cum legis, Beati mundi cordes, quoniã ipsi deum videbunt, intellige impios non visuros. neq; enim beati & mundicordes sunt impij. Itẽ cũ legis, Videmus nunc per speculũ in ænigmate, tunc aũt facie ad faciẽ, intellige inde non tunc visuros facie ad faciem, vnde nunc videmus per speculũ in ænigmate. Hoc aũt vtrunq; interioris hominis munus est, siue cũ in ista peregrinatione adhuc per fidem ambulatur, in qua vtitur speculo & ænigmate, siue in illa patria cum per speciẽ cõtẽplabitur. Pro qua visione positũ est, Facie ad faciem.

Ex epistola ad Paulinam.

ij. Cor. iiij.

Non videbitur diuinitas oculis corporeis.

i. Cor. ij.

B

Sæpe labitur impunita loquacitas dũ sine limite timoris vagatur.

Solus hõ interior videt deũ & hic, & in pña.

¶ Perfectã cognitionẽ dei (hoc est, qua homini maior esse non possit) in futura vita sperat apostolus, quæ sola beata vita, dicẽda est, vbi & corpus incorruptibile atq; immortale spiritui suo, sine vlla molestia, vel reluctatione subdetur. Non quia in hac vita nihil veri omnino inueniri põt quod mente cernatur, non fide credatur, sed quia tm̃ est quicquid est, vt non faciat beatissimos. Neq; enim quod ait Apostolus, videmus nunc per speculũ in ænigmate, & nunc scio ex parte, non cernitur mente. Cernitur plane, sed

Ex libr. i. retractationum.

C

beatissimos nondum facit. Illud enim beatissimos facit
Tunc autem facie ad faciem. Et, Tunc cognoscam sicut
tus sum. Qui hoc inuenerunt, ipsi dicendi sunt in beatit
sessione consistere, ad quam ducit via fidei quam tenem
credendo cupimus peruenire.

Ex lib. octogin tatriũ qõnum. Suscitatio Lazari. Vocatio nostra

¶ Quod dominus noster Iesus Christus sorores Lazar
gat, dicens, Vbi eum posuistis? vocationem nostram qu
to, arbitror significare. Prædestinatio enim nostræ voca
culta est. Cuius secreti signum est interrogatio domini
scientis, cum ipsi nesciamus, sicut dicit Apostolus, Vt
mus, sicut & cognitus sum.

Nunc autem manet fides, spes, charitas. t
maior autem his est charitas.

Ex libr. viij. de doctrina xplana

Tria hæc sunt quibus & scientia omnis, & prophe
tat, fides, spes, charitas: sed fidei succedit species
bimus. & spei succedit beatitudo ipsa ad quam
ri sumus. Charitas autem etiam istis decedentibus, aug
tius. Si enim credendo diligimus quod nondum vide
D
Differentia inter temporalia & æterna.

to magis cum illud videre cœpimus? & si sperando dilig
nondum peruenimus, quanto magis cum peruenerim
temporalia quippe atque æterna hoc interest, quod tempor
plus diligitur antequam habeatur, vilescit autem cum
Non enim satiat animam cui vera & certa sedes est æte
num autem ardentius diligitur adeptum, quam desider
li enim desideranti conceditur plus de illo existimare
bet, vt ei vilescat cum minus inuenerit. sed quantum
niens existimare potuerit, plus perueniens inuenturus
itaque fide, spe, charitate subnixus, eaque inconcusse retine
diget scripturis nisi ad alios instruendos. Itaque multi p
etiam in solitudine sine codicibus viuunt. Vnde in ill
iam impletum esse, quod dictum est, siue prophetiæ
tur, siue linguæ cessabunt, siue scientia euacuabitur. Q
quasi machinis tanta fidei, spei, & charitatis in eis surre
ctio, vt perfectum aliquid tenentes, ea quæ sunt ex part
rant. Profectum sane, quantum in hac vita potest. Nam
tione futuræ vitæ nullius iusti & sancti est vita ista perf
manent: (inquit) fides, spes, charitas, tria hæc, maior autem
charitas. Quia & cum quisque ad æterna peruenerit, duo
cedentibus, charitas altior & certior permanebit.

Scripturarũ necessitas ad alios instructionẽ

B

Ex libro cõtra Faustũ. cap. xx. 1. Timo. i.

¶ Cum iustus ex fide viuat, finisque præcepti sit charita
puro & conscientia bona & fide non ficta, manent itaque a
di vita fidelium tria hæc, fides, spes, charitas, vnde fieri p
res cũ aliquo mores habeat, quod hæc tria cũ illo patriã no

enim aliud credit, aliud sperat, aliud amat, necesse est vt aliter viuat. Et si vsus quarundam rerum similis videtur nobis esse cum gentibus, sicut cibi & potus, tectorum, vestimentorum, lauacrorũ, & qui ex nostris coniugalem vitã gerunt, vxorum ducendarũ & habendarũ, filiorum gignendorũ, nutriendorũ, hæreditandorum, longe tñ aliter his rebus vtitur, qui ad alium finem vsum earum refert, & aliter qui ex his deo gratias agit, de quo praua & falsa non credit, easdem res non ad eundem finem referendo, sed ad finem legitimi, diuiniq; præcepti, charitatẽ de corde puro & cõscia bona & fide nõ ficta: a qbus qdã oberrãtes, conuersi sunt in vaniloquiũ.

¶Ista fides sine spe, & sine charitate esse non vult. Sic ergo homo fidelis dz credere quod nondũ videt, vt visiones & speret & amet. Et visibiliũ quidẽ rerum præteritarũ, quæ téporaliter transierunt, sola fides, qm non adhuc videnda sperantur, sed facta & transacta creduntur: sicut est illud, qp Christus semel pro peccatis mortuus est, & resurrexit pp iustificationem nostrã nec iã morietur, & mors ei vltra non dominabitur. Ea vero quæ nondum sunt, sed futura sunt, sicut nostrorũ spiritaliũ corporũ resurrectio, ita creduntur, vt & videnda sperentur, sed ostendi nullo mõ possint. Quæ vero ita sunt, vt neq; præter eant, neq; futura sint, sed eterna permaneant, partim sunt inuisibilia, sicut iustitia, sicut sapientia: partim visibilia, sicut Christi immortale iam corpus. Sed inuisibilia intellecta conspiciuntur, ac p hoc & ipsa modo quodã sibi congruo videntur, multoq; certiora sunt quam ea quæ corporis sensus attingit: sed ideo dicunt inuisibilia, quia oculis istis mortalibus videri omnino non possunt. At illa quæ visibilia sunt, si ostendantur, possunt & his mortalibus oculis conspici, sicut se discipulis post resurrectionẽ dñs ostendit, sicut etiam post ascensionem apostolo Paulo, & diacono Stephano. Proinde ista visibilia permanentia, ita credimus, vt & si non demonstrentur speramus ea nos quandoq; visuros. Sed hæc inuisibilia, simplici mentis atq; rationis intentione intellecta conspicimus sine vllis formis & molibus corporalibus sine vllis lineamentis figurisq; membrorum, sine vllis localibus siue finitis siue spatijs infinitis. Hoc ergo lumen vbi hæc cuncta dijudicantur, non vtiq; sicut huius solis & cuiusq; corporei luminis fulgor, per localia spatia circumquaq; diffunditur, mentemq; nostram quasi visibili candore collustrat, sed inuisibiliter & ineffabiliter & tamen intelligibiliter lucet, tamq; nobis certum est, quam nobis efficit certa quæ scd̃m ipsum cuncta conspicimus.

Ex lib. ad Consentiũ de trinit.

Roma. v.

De qbus habetur fides & spes.

Quod visibilia pmanẽtia credũtur.

¶Cum venerit quod perfectum est, quod ex parte est, destruetur, idest iam non ex parte erit, sed ex toto: quia fidei & spei iam res ipsa non quæ credatur & speretur, sed quæ videatur teneaturque, succedet. Charitas autem, quæ his tribus maior est, non auferetur, sed augebitur, & implebitur, contemplata quod credebat, & quod sperabat adepta. In qua plenitudine charita-

Ex lib. de pfectione iustitiæ hominis.

Matt.xxij. tis præceptum illud implebitur. Diliges deum tuum
Vbi est aliqd de tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Nam
carnalis concu huc aliquid carnalis concupiscentiæ, quod vel contine
piscentiæ non non omnimodo ex tota anima diligitur Deus. Non
diligitur deus ue anima concupiscit, qui suis caro concupiscere dicat
ex tota anima. naliter anima concupiscit.

H

Ex tracta. ¶ Nullum aliud canticum docet nos deus, nisi fidei, sp
p.s.xci. tus, vt fides nostra firma sit in ipso quidiu nó illum v
Solu n canticus dentes in eum quem non videmus, vt gaudeamus cũ
fidei, spei & cha & fidei nostræ succedat species lucis eius. Vbi iam nob
ritas docet nos tur, crede quod non vides, sed gaude quia vides. Spes e
deus. commutabilis sit, & figatur in illo, & non nutet & fluctu
tetur, sicut ipse deus in quo figitur, non potest agitari
modo vocatur, tunc non spes, sed res erit: tandiu enim
Rom.viij. quandiu non videtur quod speratur. dicente Apostolo
quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis quid s
quod non videmus speramus, per patientiam expec
Patientia necessaria est. do ergo patientia necessaria est, donec veniat quod pr
Nemo autem patiens est in bonis. Quando exigitur
patientia, in malis agit. Quando dicitur, patiens esto,
ne, molestia est, sub qua te deus vult esse fortem, toler
ganimẽ, patientem. Sed nunquid decipit qui promisit
ex erit ferrum ad secanda vulnera, & dicit ei quem se
tiens esto, sustine, tolera. In doloribus exigit patientia
dolores promittit salutem. Et ille qui tolerat dolores
dici, nisi sibi proponat sanitatem quã nondum habet,
lore quem patitur. Multa ergo mala sunt in isto secul
A tis prorsus non cessant. Abundant scandala, nemo il
qui graditur viam dei. Ei dicitur in omnibus diuinis
tolerat præsentia, speret futura, amet quem non vide
ctatur cum viderit. Charitas enim quæ tertia nobis
fidem & ad spem, maior est supra fidem & spem: quia
est quæ non videntur, erit autem species cum visę fue
rei est quæ non tenetur: adueniente ipsa re, non erit i
tenebimus, non sperabimus. Charitas aũt non nouit
re magis magisq;. Si eum amamus quem non viden
do amaturi sumus cum viderimus?

De sermone de ¶ Incipit homo a fide, quid pertinet ad fidem? Cre
verbis euãge/ hoc vt ista fides discernatur ab immundis spiritibus,
lij.lxxiij. lus Iacobus. Et dęmones credunt & contremiscunt. S
Iacob.ij. dis, & sine spe viuis, vel dilectionem non habes, & dæmo
& contremiscunt. Quid magnum est? Dicis Christum
hoc dixit Petrus, & audiuit, Beatus es Simon Bariona
Matth.xvi. runt & dæmones, & audierunt. Obmutescite. Prius erg
dem tuam, a fide dæmonis. Vnde enim discernis? Dæ

D.

dixerunt timendo, Petrus amando. Adde ergo fidei ſpem. Et quæ ſpes eſt niſi de aliqua conſcientiæ bonitate? Speiq; ipſi ad- *i. Cor. xiij.* de charitatem, id eſt ſupereminentem viam, dicente apoſtolo, Su- *Fides q̃ p dile-* peremi nentem viam vobis demonſtro. Fides enim quæ per di- *ctionem opera-* lectionem operatur, ſine ſpe eſſe non poteſt. Cum autem vene- *tur nō ē in ſpe.* rimus, iam non erit ibi fides. Dicetur nobis, cred? Non vtiq; videbimus eum, contemplabimur eum. Dilectiſſimi, filij dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. Quia nondum appa- ruit, ideo fides. Scimus quod cum apparuerit, ſimiles ei erimus. Nunquid quia credemus? non. Quare ergo? quoniam videbi- mus eum ſicuti eſt. Quid ſpes, erit ibi ſpes? non erit iam ſpes *Spes eſt neceſſa-* quando erit res. Etenim ipſa ſpes peregrinationi neceſſaria eſt. *ria pegrinatio-* Ipſa eſt quæ conſolatur in via. Viator enim quando laborat am- *ni noſtræ.* bulando, ideo laborem tolerat quia peruenire ſperat. Tolle illi ſpem perueniendi, continuo franguntur vires ambulandi. An fallit nos apoſtolus, qui dicit habitare Chriſtum per fidem *Ephe. iij.* in cordibus noſtris? Modo per fidem, tunc per ſpeciem: mo- do per fidem quandiu in via, quandiu in peregrinatione. Quan- diu enim ſumus in corpore, peregrinamur a domino, per fidem enim ambulamus, non per ſpem. Si hoc eſt fides, quid erit ſpes? Audi quid erit. Vt ſit deus omnia in omnibus. Hoc modo cre- dimus, hoc modo ſperamus. Cum venerimus, tenebimus, & *ij. Cor. v.* iam viſio erit, non fides: & iam res erit, non ſpes. Charitas quid? nunquid & ipſe modo eſt, & tunc non erit? Si amamus credendo & non videndo, quomodo amabimus videndo & tenendo? Er- *C* go charitas non tantum erit, ſed perfecta erit. Sicut ait Apoſto- lus, Maior autem horum charitas.

¶ Dilectione inſtandum eſt ad illud, & inhærendum illi, vt præ- *Ex libr. viij. de* ſente perfruamur a quo ſumus, quo abſente nec eſſe poſſemus. *trinitate.* Cum enim per fidem adhuc ambulamus, non per ſpem, non- dum vtique videmus deum, ſicut idem ait, facie ad faciem. Quem tamen niſi nunc iam diligamus, nunquam videbimus. Sed quis diligit, quem ignorat? Sciri enim aliquid & non diligi poteſt, diligi autem quod neſcitur quæro vtrum poſſit. Quia ſi non po- *Nemo diligit* teſt, nemo diligit deum antequam ſciat. Et quid eſt deum ſcire, *deū anq̃; ſciat.* niſi eum mente conſpicere firmeq; percipere? Non enim corpus eſt, vt carneis oculis inquiratur. Sed & plus quam valeamus cō- ſpicere atque percipere deum ſicut conſpicit & percipi poteſt, quod mundis cordibus licet (beati enim mundo corde, quoniam ipſi deum videbunt) niſi per fidem diligatur, non poterit cor mun- *Matthe. v.* dari, quo ad eum videndum ſit aptum, & idoneum. Vbi ſunt *Munditia cor-* enim illa tria, propter quæ in animo ædificanda, omnium di- *dis.* uinorum librorum machinamenta conſurgunt, fides, ſpes, cha- ritas, niſi in animo credente quod nondum videt, & ſperante atq; amante quod credit? Amatur ergo & quod ignoratur, ſed tamen

creditur. Nimirum autem cauendum est ne credens an
non videt, fingat sibi aliquid quod non est, & speret dil
1. Timo. 1. falsum est. Quod si fit, non erit charitas de corde puro
tia bona, & fide non ficta, quæ finis præcepti est, sicut
¶ Non enim hoc est habere oculos, quod aspicere. A
E x libro sololoquiorum. est aspicere quod videre. Ergo animæ tribus quibusd
est, vt oculos habeat, quibus iam bene vti possit, vt as
Oculus aïæ est mens pura. deat. Oculus animæ mens est ab omni labe corpori
cupiditatibus rerum mortalium iam remota atq; pu
ei nihil aliud præstat quam fides primo. Quod enim
monstrari non potest vitijs inquinatæ atq; ægrotan
nequit nisi sana, si non credat aliter se non esse visur
operam suæ sanitati. Sed quid si credat quidem ita
vt dicitur, atq; ita se si videre potuerit esse visuram,
se posse desperet? nonne se prorsus abijcit atq; cont
ceptis medici obtemperat, præsertim quia ea præc
vt morbus dura sentiat? Ergo fidei spes adijcienda e
dat ita se habere omnia, & se speret posse sanari, ips
promittitur lucem non amet, non desideret, suisq
B iam in consuetudine iocundæ sunt, se arbitretur
Necessitas charitatis. esse contentam nonne medicum illum nihilom
go charitas tertia necessaria est, nihil omnino ta
Sanitas animæ Sine tribus istis igitur anima nulla sanatur vt po
Aspectus aïæ ratio est. videre, idest intelligere. Cum ergo sanos habueri
Virtus est recta e perfecta rō. aspiciat. Aspectus animæ ratio est. Sed quia non
nis qui aspicit videat, aspectus rectus atq; perfect
sio sequitur, virtus vocatur. Est enim virtus vel re
ratio. Sed & ipse aspectus quiuis iam sanos ocul
lucem non potest, nisi illa tria permaneant. Fide
rem habere ad quam conuertendus aspectus est.
tum. Spes qua cum bene aspexerit se visurum e
ritas qua videre perfruiq; desideret. Iam aspe
visio dei qui est finis aspectus, non quo iam nō
Perfecta virtus quid sit. plus habeat quo se intendat. Et hæc est vere per
perueniens ad finem suum, quam beata vita co
tem visio, intellectus est ille qui in anima est.
deum videre, hoc est deum intelligere contige
adhuc et illa tria sint necessaria. Fides quare f
F videat? Spes nihilominus, quia iam tenet. Cha
Charitas in patria augmentabitur. lum nihil detrahitur, sed additur etiam plur
singularem veramq; pulchritudinem cum vi
nisi amore oculum infixerit, nec ab aspiciend
uerit, manere in illa beatissima visione non p

Ectemini charitatem.

¶ Dulce & salubre vinculum mentium, sine qua diues pauper est, & in qua pauper est. Hæc in aduersitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissima, in hospitalitate latissima, inter veros fratres lætissima, inter falsos patientissima, in Abel sacrificio grata, in Noe per diluuium secura, in Abrahæ peregrinatione fidelissima, in Moyse inter iniurias lenissima, in Dauid tribulationibus mansuetissima. in tribus pueris blandos ignes innocenter spectat, in Machabæis sæuos ignes fortiter tolerat. Casta in Susanna erga virum, in Anna post virum, in Maria præter virum. Libera in Paulo ad arguendum, humilis Petro ad obediendum, humana in Christianis ad confitendum, diuina in Christo ad ignoscendum.

Supra .xij.
Ex sermone de laude charitatis.
Charitas dulce vinculū mentium est.
Pulcherrimum charitatis preconium.
Abel.
Noe.
Abraham.
Moyses.
Dauid.

Aemulemini spiritalia, magis autem vt prophe- G
tetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus
loquitur sed deo. Nemo enim audit. Spiritus au-
tem loquitur mysteria. Nam qui prophetat, homini
bus loquitur ad ædificationem, & exhortationem,
& consolationem. Qui loquitur lingua, semetip-
sum ædificat: qui autem prophetat, ecclesiam dei
ædificat. Volo autem omnes vos loqui linguis, ma
gis autem prophetare. Nam maior est qui prophe-
tat, quam, qui loquitur linguis: nisi forte interpre
tetur, vt ecclesia ædificationem accipiat. Nunc au-
tem fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid
vobis prodero? nisi vobis loquar aut in reuelatio-
ne, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctri-
na? Tamen quæ sine anima sunt vocem dantia, siue
tibia, siue cythara, nisi distinctionem sonituum de-
derint, quomodo scietur id quod canitur, aut quod
cytharizatur? Etenim si incertam vocem det tuba, H
quis parabit se ad bellum? Ita & vos per linguam
nisi manifestū sermonē dederitis, quō scietur id qđ
dicitur? Eritis .n. in aera loquētes. Tā multa (vtputa)
genera linguarū sunt in hoc mūdo, & nihil sine vo- I

ce est. Si ergo nesciero virtutem vocis, erc
quar barbarus, & qui loquitur mihi barb
& vos quoniam æmulatores estis spirituu
ficationem ecclesiæ, quærite vt abundetis
qui loquitur lingua, oret vt interpreteti
orem lingua, spiritus meus orat, mens a
sine fructu est. Quid ergo est? Orabo spir
& mente. Psallam spiritu, psallam & me
rum si benedixeris spiritu, quis supplet lo
tæ quomodo dicet omni super tuam be

Ex lib. de Gene si ad literã .xij.

HIc spiritus a mente distinguitur euidẽtissimo
Si enim orauero (inquit) lingua, spiritus me
autem mea infructuosa est. Cum ergo per l
ligatur hoc loco dicere mysticas, & obscuras signifi
bus si intellectum mentis remoueas, nemo ædifi
A do quod non intelligit. Vnde etiam dicit, Qui er
lingua, non hominibus loquitur, sed deo: neme
Spiritus autem loquitur mysteria. Satis indicat ea
hoc loco appellare, vbi sunt significationes velut i
ac similitudines, quæ vt intelligantur indigent m
Cum autem non intelliguntur, in spiritu eas dic
mente. vnde apertius ait, Si benedixeris spiritu, q
cum idiotæ? Quomodo dicet amen super tuam
Lingua quid significet. quandoquidem nescit quid dicas? Quia ergo etia
membro corporis quod mouemus in ore cum lo
vtique rerum dantur non res ipsæ proferuntur, pro
to verbo linguam appellauit quamlibet signorum
priusquam intelligantur. Quo enim intellectus
B mentis est proprius) fit reuelatio, vel agnitio, ve
doctrina. Proinde ait, Si venero ad vos linguis lo
bis prodero nisi loquar vobis in reuelatione, au
aut in prophetia, aut in doctrina? Id est cum sig
guæ accesserit intellectus, vt non spiritu tantum,
te agatur, quod agitur. Proinde quibus signa per
Prophetia ad mentẽ pertinet. corporalium similitudines demonstrabantur in
fisset mentis officium, vt etiam intelligerentur, n
Spũs vis aĩæ q̃ dam est mente inferior. phetia, magisque propheta erat qui interpretabatur
disset, quam ipse qui vidisset. Vnde apparet ma
pertinere prophetiam, quam ad istum spiritum
Genes. xij. dam proprio vocatur spiritus, vis animæ quæd
rior, vbi corporalium rerum similitudines exp
magis Ioseph propheta, qui intellexit quid signi

ſpicæ ⁊ ſeptem boues. quam Pharao qui ea vidit in ſomnis. Illius enim ſpiritus informatus eſt vt videat: huius mens illuminata vt intelligeret. Ac per hoc in illo erat lingua. in iſto prophetia, quia in illo rerum imaginatio, in iſto imaginationum interpretatio. Minus ergo propheta qui rerum quæ ſignificantur ſola ipſa ſigna in ſpiritu per rerum corporalium imagines videt: ⁊ magis propheta qui ſolo earum intellectu præditus eſt. Sed ⁊ maxime propheta, qui vtroq; præcellit, vt ⁊ videat in ſpiritu corporalium rerum ſignificatiuas ſimilitudines, ⁊ eas viuacitate mentis intelligat. Sicut Danielis excellentia tentata eſt ⁊ probata, qui regi ⁊ ſomnium quod viderat dixit, quid ſignificaret aperuit. Et ipſæ quippe imagines corporales in ſpiritu eius expreſſæ ſunt. ⁊ earum intellectus reuelatus in mente. Ex hoc ergo modo quo appellatur in iſta diſtinctione ſpiritus, ſecundum quem dixit Apoſtolus, Orabo ſpiritu, orabo autem ⁊ mente, vt ⁊ ſigna rerum formarentur in ſpiritu, ⁊ eorum refulgeret intellectus in mente, ſpiritale appellauimus tale genus viſorum, quali etiam corporum abſentium imagines cogitamus.

In Pharaone lingua, in Ioſeph prophetia erat.

Propheta trifariaꝫ dicitur.

Daniel.

G

Quoniam quidem neſcit quid dicas. Nam tu quidem bene gratias agis, ſed alter non ædificatur. Gratias ago deo, quod omnium veſtrum lingua loquor. Sed in eccleſia volo quinq; verba ſenſu meo loqui, vt alios inſtruam, quam decem milia verborum in lingua.

Supra.i.

¶ Amen quippe interpretatur verum, ⁊ tamen non eſt interpretatum, cum potuiſſet dici, verum dico vobis. Nec græcus hoc interpres auſus eſt facere, nec latinus. Nam hoc verbum quod eſt Amen, nec græcum eſt, nec latinum, ſed hebræum. Sic manſit, non eſt interpretatum, vt honorem haberet velamento ſecreti, non vt eſſet negatum, ſed ne vileſceret nudatum.

Ex tracta euangelij ſecundū Ioan. xij.

Nota de Amē vocabulo hebraico.

D

Ephe. iiij.

Fratres nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote, ſenſibus autem perfecti eſtote.

IN populo noui teſtamēti, qui non perdurant occurrere in virum perfectum, vel infirmitate virium, vel mentis leuitate, mulieribus ⁊ pueris comparandi ſunt. Naꝫ illis dicitur, Si tamen initium ſubſtantiæ eius vſq; in finem firmum retineamus. Illis autem, Nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote, vt ſenſibus perfecti ſitis. Et ideo neq; in veteri neq; in nouo teſtamento tales admittuntur ad numerum.

Ex lib. lxxxiij. quæſtionum.

¶ Apoſtolus dicit, Nolite pueri effici mentibus. Et quia dominus inuitauerat nos ad imitationem puerorum, quando ante ſe paruulum poſuit, ⁊ ait, Si quis non fuerit vt puer iſte, non in-

Ex tract. pſ. xliij.

Mat. xviij.

trabit in regnum cœlorum: ibi quoq; apostolus ca
ta mente puerili, & vocat rursus ad imitationem p
lite (inquit) pueri effici sensibus, sed malitia paruuli
tibus perfecti sitis.

Ex tracta. ps.xlvj. ℭ Quem delectat imitari puerum, non delectet
innocentia. Proponitur enim pueritia propter in
multitatem, & item proponitur puentia ad cauenda
Propositum exemplum pueritiæ propter imitanc
tem a domino est, quando vocauit ad se pueros.
Math.xi. B berentur ab illo, dixit, Sinite illos venire ad me.t
regnum cœlorum. Propositum exemplum puer
dam fatuitatem, ab apostolo est. Fratres nolite p
bus. Et rursus proponit ad imitandam simplicita
tia paruuli estote, vt mentibus perfecti sitis.

Ex tracta. ps.cxij. ℭ Nostis fratres, & sæpissime audistis in euangelic
cere, Sinite pueros venire ad ad me talium enim
lorum. Et iterum, Nisi quis receperit regnum d
intrabit in illud. Et multis alijs locis dominus
humilitatis exemplum, superbiam veteris homi
dam humiliter vitam similitudine puerilis ætat
ps.cxij. Laudate pueri dominum. propter dilectissimi, cum cantari audistis psalm
ri dominum, ne arbitremini ad vos istam exh
pertinere, quia iam corporis pueritiam s pergre
core virescitis, vel senili honore canescitis. Or
bis dicit Apostolus, Nolite pueri effici sensibus, s
li estote, vt mentibus perfecti sitis. Qua maliti
perbia? Ipsa enim de vana granditate præsum
minem ambulare per arctam viam, & intrare
F tam. Puer autem facile intrat per angustiam:
Eccle.x. vt puer, intrat in regnum cœlorum. Nam scrip
Apostatare a deo, initium superbiæ. perbiæ hominis, apostatare a deo. Hanc, se adu
na tumidis ceruicibus erigentem, & suaui iugo
deijcite, frangite, comminuite, atq; consumite, &

Esa.xxviij. In lege enim scriptum est, Quon
guis, & labiis aliis, loquar populo
exaudient me, dicit dominus. Ita
gnum sunt, non fidelibus, sed infid
tiæ autem non infidelibus, sed fide
conueniat vniuersa ecclesia in vnum
guis loquantur, intrent autem idi
les, nonne dicent, quid insanitis? S
prophetent, inter autem quis i nfid

conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus, occulta cordis eius manifesta sunt: & ita cadens in faciem adorabit deum: pronuncians ꝙ vere deus in vobis sit. Quid ergo est fratres? Cum conuenitis, vnusquisq; vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant. Siue lingua quis loquitur, secundum duos, aut vt multum tres, & per partes, & vnus interpretetur. Si autem non fuerit interpres, taceat in ecclesia, sibi autem loquatur & deo. Prophetæ autem duo aut tres dicant, & cæteri diiudicent. Quod si alii reuelatum fuerit sedenti, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare vt omnes discant, & omnes exhortentur. Et spiritus prophetarum prophetis subiectus est. Non enim dissensionis est deus sed pacis, sicut & in omnibus ecclesiis sanctorum doceo. Mulieres in ecclesiis taceant. Non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut & lex dicit. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. An a vobis verbum dei processit? aut in vos solos peruenit?

e

i. Timo. ij.

¶ In legis nominem al quando simul omnia veteris testamenti sanctarum scripturarum significantur eloquia Nam ex propheta Esaia, testimonia ponens Apostolus, In alijs linguis & in alijs labijs loquar populo huic: præmisit tamen, In lege scriptum est, Et ipse dominus, In lege, inquit, eorum scriptum est, quia ode runt me gratis: cum hoc legatur in psalmo. Aliquando autem proprie vocatur lex quæ data est per Moysen, secundum ꝙ dictum est, Lex & prophetæ vsq; ad Ioannem. &, In iis duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Hic vtiq; proprie lex appellata est de monte Sina. Prophetarum autem nomine, etiam psalmi significati sunt, & tamen alio loco ipse Saluator, Oportebat (inquit) impleri omnia quæ scripta sunt in lege, & prophetis, & psalmis de me. Hic rursus prophetarum nomine exceptis psalmis intelligi voluit. Dicitur ergo lex vniuersaliter cum prophetis & psalmis: dicitur, & proprie quæ per Moysen data est. Item dicuntur communiter prophetæ simul cum psalmis, dicuntur & proprie præter psalmos.

H Ex libro. xv. de trinitate.

Lex & prophetæ varijs accipiuntur modis.

ps. xxxiij.

Matth. xxij.

Lucæ. xxiiij.

Si quis videtur propheta esse, aut spirita
scat quæ scribo vobis, quia domini sunt m
quis autem ignorat, ignorabitur. Itaque frat
mini prophetare, & loqui linguis nolite
Omuia aũt honeste & secundũ ordinẽ fia

A

Ex tracta. euang. sec. sdũ Joan. xvij.

Illa quæ scripsit Apostolus ad Corinthios alite
sis paruulis, aliter a capacioribus posse intelli
quis est inter vos propheta aut spiritalis, agnos
vobis: quia domini est mandatum. si quis autem i
So'ida scientia spiritalium. bitur. Solidam profecto voluit esse scientiam sp
sola accommodaretur fides: sed certa cognitio ten
illi ea ipsa credebant, quæ spiritales insuper agnos
tur autem (ait) qui ignorat, quia nondum ei reuela
credit, sciat. Quod cum fit in hominis mente, ipse
sci deo. quia illum deus cognoscentem facit. sicu
autem cognoscentes deum, immo cogniti a deo,
tunc nouerat, deus præcognitos, & electos ante con
Ephe.I. di, sed tunc eos seipsum cognoscere fecerat.
Ex epistola ad Eunodiũ epm de trinitate & columba. ¶ Nequaquam (vt scribis) qui ignorat, ignorabitur
Apostolus tanquam ista pœna ille plectendus sit, c
telligentia sic discernere ineffabilem trinitatis vr
scentur in animo nostro memoria, intellectus, vo
hoc dicebat Apostolus. Lege, & videbis ea quæ lo
dem vel mores multorum ędificarent: non quę
eique exiguam (quantulacunque in hac vita de re
B intelligentiam peruenirent. idest, vt linguis prop
tur. vt non perturbate illa gererentur: quasi proph
inuitos cogeret loqui, vt mulieres in ecclesia tace
neste & secundum ordinem fierent. Hæc cum ag
detur propheta esse, aut spiritalis, cognoscat quæ
domini est mandatum. Si quis autem ignorat, ig
bis coercens, & ad pacificum ordinem reuocans
ad seditionem faciliores, quanto sibi videbantu
cum superbiendo cuncta turbarent. Si quis ergo
ta esse aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis
i.Cor.ij. mandatum. Si quis videtur esse & vtique non est
dubitatione cognoscit: nec admonitione & coer
omnia iudicat, & a nemine iudicatur. Illi ergo
Intellect⁹ illi⁹. bationes in ecclesia faciebant, qui videbantur e
Si qs ignorat, ignorabitur. Hos docet cognoscere domini esse mandatum
tionis deus, sed pacis. Si quis aũt ignorat, ignor
Matth.v. babitur. Non enim deus, si ad scientiam referas
dicturus est, Non noui vos: sed eorum improb

nuati est. Cum autem dominus dicat, Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. eaque visio nobis in fine summum premium promittatur: non est metuendum si nunc ad liquidum quae de dei natura credimus, conspicere non valemus, ne inde sit dictum. Qui ignorat, ignorabitur. Quia enim in sapientia dei non cognouit mundus per sapientiam deum, placuit deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Hæc stultitia prædicationis, ac stultum dei, quæ sapientior est hominibus, multos cõtrahit ad salutem: vt non solum qui nondum valent certa intelligentia cõspicere naturam dei quam fide tenent, verumetiam qui nondum in ipsa anima sua, ita incorpoream substantiam a corporis generalitate discernunt, quemadmodum certi sunt se viuere, nosse, velle non sint alieni a salute, quam stultitia illa prædicationis fidelibus confert. Nam si propter eos saluos Christus mortuus est qui certa intelligentia possunt ista discernere, pene frustra in ecclesia laboramus. Si autem quod veritas habet, infirmi populi credentium ad medicum currunt sanandi per Christum, & hunc crucifixum: vt vbi abundauit delictum superabundet & gratia: miris sit modis per altitudinem diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, & per inscrutabilia iudicia eius. vt & nonnulli a corporibus incorporea discernentes, cum sibi ex hoc magni videntur, & irrident stultitias prædicationis qua salui fiunt credentes, ab vnica via longe exerrent quæ ad vitam æternam sola perducit. Et multi in cruce Christi gloriantes, & ab eadem via non recedentes, etiam qui ista quæ subtilissime disseruntur ignorant (quia non perit vnus de pusillis pro quibus mortuus est) ad eandem perueniunt æternitatem, veritatem, charitatem, id est ad stabilem, certam, plenamque fœlicitatẽ, vbi manentibus, videntibus, amantibus, sint cuncta perspicua.

C
1. Cor. 1.
Stultitia prædicationum.
Rom. 5.
Crux Christi est via perducens ad vitã æternam.

CAPVT XV.

NOtum autem vobis facio fratres euangelium quod prædicaui vobis, quod & accepistis; in quo & statis, per quod & saluamini, qua ratione prædicauerim vobis si tenetis, nisi frustra credidistis. Tradidi enim vobis in primis quod & accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas, & ga visus est Cephæ.

D
Gala. 1.
Esa. 53.

Ex lib. de cõsen su euagelistaꝝ. An Christus post resurrectio nẽ primo appa ruerit Cephę.

Resurrexit (inquit) tria dei secundum scri rtuit Cephæ. Omnium igitur virorum pri intelligitur Petro, ex ijs dumtaxat omni gelistæ quattuor, & Paulus Apostolus commemo rum si apparuit alicui aliorum prius quam Petro tacuerunt) quis vel dicere audeat, vel negare? Ne

B lus dixit: Apparuit primo Cephæ. Sed apparuit (r esset namq; contrarium: quod primo mulieribu euangelio legitur.

Et post hoc (inquit) vndecim.

Ex lib. qstionũ Gñ. tit. cxvij. Attribuitur quãq; toti nome to qd maiori p ti congruit.

Qua libuit hora, ipso tamen resurrectioni dochen: autem accipitur, vbi enim pars tior, solet eius nomine etiam illud conj d ipsum nomen non pertinet: sicut ad d los iam non pertinebat Iudas, qui etiam mortuu nus resurrexit a mortuis: & tamen ipsius duodena stolus nomen tenuit: vbi eu; ait apparuisse illis d articulo enim hoc græci codices habent: vt nõ po cũq; duodecim, sed illi in eo numero insignes. E

Ioan. vi.
Ioan. xiij.

nis puto & illud a domino dictũ, Nõne ergo vos & vnus ex vobis diabolus est? & nõ ad electionẽ videat. Nõ. n. facile inuenitur electoꝝ nomẽ in r eligunt a malis. Quã si putauerimus & illũ electũ nẽ dñi passio cõpleretur (id est maliti i eius ad ali deo eti i malis) aliud attendamus vbi ait, Nõ de Ego scio quos elegi. Ibi declarat ad electionẽ nõ nos. Ac per hoc illud quod dictum est, Ego vo per synecdochen dictum est, vt nomine maior tis etiam illud complecteretur, quod ad ipsu; t

F
Ex li. iij. d cõsen su euãgelistaꝝ.

¶ Nam nõ duodecim, sed vndecim nonnulli bent, quod credo perturbatos homines emendasse ces verius habeãt, qui vndecim habent, siue facr etiam in vndecim stare voluerit: quia duoden mysticus erat: vt non posset in locum Iudæ, n thias) ad cõseruandu; sacramentu; eiusdẽ num libet ergo eorũ sit, nihil inde extitit qd ver tati

Deinde visus est plus quã qngẽtis ex qb⁹ multi manẽt vsq; adhuc: qdã

Ex lib. iij. de cõ sensu euãgeli staꝝ.
Matt. xxi.

Sicut isti cũ illis vndeci; erãt cõgregati cla tum Iudeorũ, vnde cũ exisset Tomas, ver post octo illos dies, qñ libet. ¶ Coepit ai parabolã hãc, Hõ qdã plãtauit vineã, &c. In ha

gendũ est eũ i illos eẽe potuisse: q sic eũ audirẽt quõ cui dixerant. Bñdictus q venit in nomine dñi. q etiã tales esse potuerũt, vt nõ frustrari ipso corpore domini, tã sicut mẽbra deputarentur, quia iã baptizauerat plures qui Io.ānes: & habebat turbas discipulo⁊ (sicut ipsi euangelistæ sepe testatur) Et vnde erant etiam illi quingenti fratres, quibus eum apostolus Paulus post resurrectionem præsentatum esse commemorat. G

Deinde visus est Iacobo.

¶ Non tunc primum accipere debemus visum esse Iacobo, sed aliqua propterea manifestatione singulariter. Mar. xvi. Matt. vltimo.

Deinde apostolis omnibus. C ũ scriptura af firmat eu ʒ ap/ paruisse. xi. in

¶ Nec illis tunc primum, sed die ascensionis suæ. die resurrectio/ nis suæ.

Nouissime aũt oĩum tanq̃ abortiuo visus est mihi.

¶ Sed hoc iam de coelo, post paruũ tẽmpus ascensionis suæ, Pater noster Abraham. cuius iustitia fidei nobis ad exemplum imitanda proposita est, vt & ad nos ex fide iustificati paceʒ habeamus ad deum, intelligere debemus quemadmodum vixerit, non reprehendere, ne ante per abortum labamur ex vtero matris ecclesiæ, quam per stabilem conceptum formati perfectiqʒ nascamur. Ex libro cõtra Fausti. ca. xxv.

Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus quoniam persecutus sum ecclesiam dei: gratia autem dei sum id quod sum, & gratia eius q̃ ꝑfecta est in me vacua nõ fuit. Eph. iij.

H

Pluuiã volũtariã segregis deus hæreditati suę. Etenim infirmata est, tu vero pfecisti eã, qã pluuiã volũtariã segregasti, nõ attendes hominũ merita, sed tuã gratiã & misericordiã. Infirmata ergo ipsa hęreditas, agnouit se infirmã in se, vt firmaretur in te. Nõ firmaretur si nõ infirmaretur, vt abs te, in te pficeret. Vide huius hæreditatis portiũculã. Paulũ vide infirmatũ qui dixit, Nõ sum idoneus vocari Apostolus, quia persecutus sum ecclesiaʒ dei. Quare ergo Apostolus es? Gratia dei sum id quod sum. Nõ sum idoneus, sʒ gratia dei sum id qđ sum. Infirmatus est Paulus. Tu vero pfecisti eũ. Iã vero (qã gratia dei est qđ est) vide quid sequatur. Et grã eius in me vacua nõ fuit, sed plus omnibus illis laboraui. Vide ne psumptione pdas, qđ infirmitate meruisti. Bñ hoc, bene. Non sum idoneus vocari Apls, gratia dei sum id quod sum, & grã eius in me vacua non fuit. Omnia optime. Sed plus omnibus illis laboraui, quasi tibi cœpisti tribuere qđ paulo añ deo dederas. Agnosce & sequere. Nõ ego autem, sed gratia dei mecũ. Bene infirme. Firmissime eris exaltatus, quia non es ingratus. Tu es idem Ex sermone de verbis euãgelij cap. xix. Psal. lxvij. Infirmitas ppa rat ad perfectio nem.

A
Defendit Paulus a præsumptione. ij.Cor.xij. — ipse Paulus in te paruus, in domino magnus. Tu es q
num rogast, vt stimulus carnis angelus Satanæ, q
baris, auferretur a te. Quid tibi dictum est? Quid au
hoc petisti? Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in in
ficitur. Etenim infirmatus est: tu vero perfecisti eum.
Ex lib. de gratia e libero ar. — ¶ Laborant Pelagiani quantum possunt ostendere,
secundum merita nostra dari. hoc est gratiam non
Gratia non datur secũdũ merita — Quibus enim secundum meritum redditur, non in
ces secundum gratiam, sed secundum debitum: sic
dicit Apostolus, Meritum enim fuit quidem in Ap
sed malum, quando persequebatur ecclesiam. Vnde
idoneus vocari Apostolus, quia persecutus sum eccl
ergo haberet hoc meritum malum: redditum est
Gratia nõ tollit liberũ arbi. — malo, in eo quod secutus adiunxit, Sed gratia dei
sum, Atq; vt ostenderet & liberum arbitrium, mox
ij.Cor.vi. — tia eius in me vacua nõ fuit: sed plus omnibus il is
enim liberum arbitrium hominis exhortatur & in
cit, Rogamus ne in vacuum gratiam dei recipiati
eos rogat, si gratiam sic susceperunt, vt propriam p
Attēde sedulo de gratia dei. — tatem? Tamen ne ipsa voluntas sine gratia dei pu
ni posse: continuo cum dixisset, Gratia eius in me
B
sed plus omnibus illis laboraui, subiunxit atq; a
Cõuersio Pauli ex sola gr̃a dei — sed gratia dei mecum. i. non solus ego, sed gratia
per hoc, nec gratia dei sola, nec ipse solus, sed grat
ij.Timo.j. — Vt autem de cœlo vocaretur: & tam magna, & effi
tione conuerteretur: gratia dei erat sola, quia mer
gna, sed mala. Deniq; & alibi dicit ad Timotheu
gelio secu: m virtutem dei, saluos nos facienti
Mala merita Pauli cõfessio peccatorum — catione sua sancta: non secundum opera nostra, s
positum suum & gratiam, quæ data est nobis a
mino nostro. Item merita sua, sed mala comme
mus enim stulti & nos aliquando & increduli er
desiderijs & voluptatibus varijs, in malitia & in
abominabiles, inuicem odio habentes. Quid ist
ritis nisi pœna vtiq; debebatur? Sed deo reddent
per gratiam, quæ non secundum merita nostra
Titum.iij. — quod deinde subiungit & dicit, Cum autem ben
nitas illuxit saluatoris nostri dei: non ex operib
cimus nos: sed secundum suam misericordiam
per lauacrum regenerationis, & renouationis sp
ditissime effudit super nos per Iesum Christum
Gratia dei non secundũ nostra merita datur. — strum, vt iustificati ipsius gratia, heredes effician
vitæ eternæ. His & talibus testimonijs diuinis
non secundum merita nostra dari. quandoqui
C — lis bonis, verumetiã multis meritis malis pre

datam,& quotidie videmus dari. Sed plane cum data fuerit,incipiunt esse etiã merita nostra bona:per illã tamen. Nã si se illa subtraxerit,cadit homo non erectus:sed libero arbitrio præcipitatus. Qua propter nec quando cœperit homo habere merita bona,sibi dȝ tribuere illa:sed deo.cui dicit in Psalmo, Adiutor meus esto: ne derelinquas me domine deus meus. Psal.xxvi.

Sed abundantius omnibus illis laboraui.nõ ego autem,sed gratia dei quæ mihi adest mecum.

Ciues sanctæ ciuitatis dei in huius vitæ peregrinatione secundum deum viuentes,illum optimum & fortissimum virum,qui in suis infirmitatibus gloriatur,vt eum potissimum commemoremus,qui ad ecclesiam dei ex gentibus venimus,doctorem gentium in fide,& veritate,qui & plus omnibus suis coapostolis laborauit,& pluribus epistolis populos dei nõ eos tantum qui præsentes ab illo videbantur: verum illos qui futuri prudebantur instruxit:illum inquã verum athletã Christi, doctuȝ ab illo,vnctum de illo,crucifixum cum illo,gloriosum in illo, in theatro huius mundi,cuius spectaculum factus est & angelis,& hominibus,legitime magnum agonem certantem,& palmã supernæ vocationis in anteriora sectantem,oculis fidei libẽtissime spectamus gaudere cum gaudentibus,flere cum flentibus,foris habẽtem pugnas,intus timores:cupientem dissolui & esse cuȝ Christo: desiderantem videre Romanos vt aliquem fructum habeat & in illis sicut & in cęteris gentibus:æmulantẽ Corinthios:& ipsa æmulatione metuentem ne seducantur eorum mentes a castitate quæ est in Christo Iesu:magnã tristitiã & dolorem cordis continuũ de Israelitis habentem,ꝙ ignorantes dei iustitiã,& suã volentes constituere,iustitiæ dei non sunt subiecti:non solum dolorem, verũ etiã luctum suum denunciantem quibusdã qui ante peccauerũt,& non egerunt pœnitentiã super immunditia & fornicatiõibus suis.

Ex lib. de ciuitate dei. Magna cõmendatio Pauli. D Rom.vij. Rom.x.

¶Quid est ꝙ nunc quasi apostolatu relicto, apostoli fiunt quod fuere,& quod dimiserant repetunt,tanquã obliti quod audierant? Nemo ponens manum super aratrum,respiciens retro, aptus est regno cœlorum? His ergo quos hoc mouet,respondenduȝ est,nõ eos fuisse prohibitos,arte sua(licita scilicet atqȝ concessa)victum necessarium quærere,sui apostolatus integritate seruata: siquando vnde viuerent,aliud non haberent. Nisi forte quispiam putare audebit aut dicere,apostolum Paulum non pertinuisse ad eorũ perfectionem,qui relictis omnibus Christum secuti sunt quoniaȝ ne quẽquam eorum grauaret quibus euangelium prædicabat, suum victum suis manibus transigebat. Vbi magis impletum est quod ait,Plus omnibus laboraui.& adiunxit,Non ego autem, sed gratia dei mecum. vt hoc quoqȝ appareat dei gratiæ deputandum:ꝙ & animo & corpore poterat vsqueadeo plus illis omnibus labora-

Ex tracta. euang.secundũ Ioan.cxxij. Luc.ix. Apñi licite redierunt ad piscationes post resurrectionẽ. In quo Paul9 plus laborauit. E

re:vt neq; cessaret ab Euangelio prędicando:neq; tan
gelio sicut illi sustentaret hanc vitam:cum id per tot g
bus Christi nomen non fuerat prophetarũ,multo lat
lius seminaret. Vbi ostendit ex euangelio viuendi (h
i.Cor.ix. habendi)non necessitatem apostolis impositam:sed
datam. Quam potestatẽ commemorat idẽ Apl̃s,dic
bis spũalia seminauimus, magnum est si vestra car
mus? Si alij potestatis vestrę pticipant:non magis n
inquit,nõ sumus vsi hac potestate. Et paulo post,Qui
Nõ imparatũ,sed ĩ potestate a postolorũ erat viuere ex euãgelio. uiunt (inquit)altari compartiuntur. Sic & dominus
qui euãgeliũ annunciant, de euangelio viuere. Ego
horum vsus sum. Satis igitur apertũ est,nõ imperati
state apl̃is positum,vt aliunde nõ viuerent,nisi ex e
Apostoli tanquã milites Christi. eis quibus euangeliũ pdicãdo spiritalia seminabant
terẽt,hoc est,carnis huius sustentaculum sumerent,&
Christi,stipendiũ debitum acciperent sicut a puincia
F Vnde idem ipse miles egregius,paulo superius de h
Quis militat suis stipendijs vnquã. Quod tamen ip
Paulus suo sti pẽdio militauit plus oĩbus illis laborabat. Si ergo beatus Paulus vt
Paulus artẽ quã nõ nouerat didicit ne grauaret auditores suos. pfẽcto cũ cæteris euãgelij pdicatoribus habebat,nõ
retur,sed suo stipendio militeret, ne gentes a nom
nitus alienas doctrinas eius quasi venalis offende
tus,artẽ quã nõ nouerat didicit:vt dũ suis manibu
ctor,nullus grauetur auditor:quãto magis beatus
Matth.vi. piscator fuerat,qđ nouerat fecit,si ad pſens illud t
Ioan.xxi. nõ inuenit? Sed respondebit qspiam. Et cur nõ in
promiserit,dicens,Quærite primum regnũ dei &
hæc omnia apponentur vobis. Prorsus etiam sic
promisit,impleuit. Nã quis alius pisces qui caper
Qui nõ ob aliud credẽdus est eis ingessisse penuri
tur ire piscatum,nisi dispositum volens exhiber
Ex lib. ad Paulinum. epĩo. simul & prædicatores euangelij sui pasceret, & ip
tanto sacramento quod erat de numero piscium
Ex tract. ps.ciij. rus augere. NON ego autem, sed gratia dei n
¶Non ego quia ipse nihil boni agebat, sed qu
Montes apostoli,equæ prędicationes. ille non adiuuaret.

Siue.n.ego siue illi,sic pdicamus.&

INter medium montium pertransibunt aquæ
dictum: inter medium apostolorum per p
G dicationes verbi veritatis. Quid est inter m
pertransibunt aquæ? Quid est inter medium ap
medium dicitur commune est. Res commun
æqualiter viuunt, media est? nec attinet ad n
ad me. propterea loquimur & sic de aliquibus

inter se speciem, habent inter se fidem, habent inter se charitates. Sic certe dicimus. Quid est Inter se? In medio sui. Quid est in medio sui? Cōmune est illi. Audi aquas inter mediuз montium, quã cōmunis illis fides erat. Nec quisquaз aquas quasi proprias ꝛ suas habebat. Si enim non sunt in medio, quasi priuatæ sunt, nec publice fluunt, ꝛ ego habeo meam, ꝛ ille habet suam. Non est in medio, quod aut ego aut ille habeat: sed talis non est pacifica prædicatio. At vero vt inter medium montium fluant aquæ, audi vocē montis, Deus, inquit, pacis det vobis id ipsum sapere in inuicem. Et iterum, Vt id ipsum sapiatis omnes, ꝛ non sint in vobis schismata. Quod sentio, sentis, in medio fluit aqua, non habeo quasi priuatam meam, nec tu priuatam tuam. Veritas, nec mea sit propria, nec tua, vt ꝛ mea sit ꝛ tua. Inter medium montium pertransibunt aquæ. Audi ipsum montem vt dixi: inter medium montium pertransibunt aquę. Siue autem ego siue illi sic ƥdicamus, ꝛ sic credidistis. Securus dixit, Siue ergo siue illi sic prędicamus: ꝛ sic credidistis. Inter mediū.n. mōtiū fluebāt aquę. Nulla de aquis discordia montium, sed pax consensionis, ꝛ societas charitatis. Si quis aūt vellet aliud prędicare, i. de suo ƥdicaret: nō de medio. ꝛ audi quid de illo dicatur ab ipso, qui emisit fontes in conuallibus. Qui loquitur mēdaciū, de suo loquitur. Itaqз ne acciperetur aliquis mons, non de medio, sed de suo manās, ait apls, Quisquis vobis euangelizauerit, ƥterquā qđ accepistis, anathema sit. Et vide quō noluerit de mōte ƥsumi ne forte mōs discedat ab aquis per mediū currentibus, ꝛ aliqđ proprium velit influere. Licet si nos Et quantus mons dixit hoc, qui ſ vberrime aquę fluebant de conualle eius? Tñ hoc volebat vt medius inter montes curreret: ꝛ ibi esset certa fides populorū, qđ inter se mediū atqз cōmune apostoli retinebant. ℂ Qđ aūt erat apostoli Pauli euangelium, hoc etiam cæterorum apostolorum, ꝛ omium fide lium dispensatoꝝ tanti sacramenti. Hic.n. dicit, Siue ego siue illi, sic ƥdicamus: ꝛ sic credidistis. Nō.n. oēs illi euāgeliū cōscripserūt, sed tñ oēs euāgeliū ƥdicauerūt. Narratores quippe originis, factoꝝ, dictoꝝ, passionum dñi Iesu Christi: ƥprie dicti sunt euangelistæ. Nā ꝛ ipsum nomē si q̄ramus qđ latine interpᵗet: bonus nūciū dicit euāgeliū, vel bona annūciatio. Qđ q̄dē cū aliqđ bonū annūciat: semp dici pōt. Proprie tñ hoc vocabuluз obtinuit illa quā dixit annūciatio Saluatoris.

A Pl'i inter se cẽrtā fidē ꝛ cōmunē charitat ē retinebant.

Rom. xv.

Quē intelligitur illud, Inter mediū mōtiū ƥtrāsibunt aquę.

H

Gal. i.

Paulus mons.

Ex libro cōtra Faustū cap. ij.

Euāgeliū interpᵗatur bonum nuncium.

A

Si autem Christus prædicatur ꝗ resurrexit a mortuis, quō quidam dicunt in vobis: quoniā resurrectio mortuorū non est? Si autē resurrectio mortuorū non est: neq; Christus resurrexit. Si autē Christus nō resurrexit: inanis ē ergo prædicatio vestra nostra: inanis est & fides nostra. Inuenimur autē & falsi te-

Homo & homo. Homo ad mortem, homo ad vitam. Sic dicit Apostolus, Quoniã quidem per hominẽ mors, & per hominem resurrectio mortuorũ. Per quẽ hominẽ mors? & per quẽ hominẽ resurrectio mortuorũ? Noli festinare. Sequitur, & dicit, Sicut enim in Adã omnes moriuntur: sic & in Christo oẽs viuificabuntur. Qui pertinent ad Adã? Oẽs qui nati sunt de Adã. Qui ad Christum? Oẽs qui renati sunt per Christum. Quare oẽs in pctõ? Quia nemo natus est pter Adã. Vt aut nasceretur ex Adã, necessitatis fuit ex damnatione. Nasci per Christum, voluntatis est & gratię. Nõ coguntur homines nasci per Christum. Nõ quia voluerunt, nati sunt ex Adã. Oẽs tamen qui ex Adã, cũ peccato, peccatores. Oẽs qui per Christum, iustificati & iusti, nõ in se, sed in illo. Nã in se interroges, Adã sunt. In illo si iterroges, Christi sunt. Quare? Quia ille caput dominus noster Iesus Christus nõ cũ traduce peccati venit, sed tamen venit cũ carne mortali. Mors in Adã, pœna peccatorum erat. in domino munus misericordiæ erat: nõ pœna peccati. Homo & homo, sed ille nõ nisi homo: iste deus & homo. Ille homo peccati, iste iustitię. Mortuus es in Adã: resurge in Christum. Nã vtrunq; debet tibi, si credidisti in Christum. Reddes tũ quod debes de Adã: sed non te in æternum tenebit vinculum pctĩ: quia mortem tuã ęternam occidit mors tẽporalis domini tui.

Ex tracta. euang. sec. Ioan. iij.

Nasci p Christum volunta tis est & gratiæ

D

Cõparatio mortis Adæ & Xpi.

Mors Christi munus misericordiæ erat.

¶ Quia ergo viuo (inquit) & vos viuetis. Quia viuit: ideo & nos viuemus. Per hominẽ quippe mors: & per hominẽ resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adã oẽs moriũtur: sic & in Christo oẽs viuificabuntur. Qm̃ nemo ad mortẽ, nisi p illũ: nemo ad vitã, nisi p Christum. ¶ Sicut. n. in Adã oẽs moriuntur: ita & in Christo oẽs viuificabuntur. Quia sicut in regno mortis nemo sine Adã: ita in regno vitæ nemo sine Christo. Sicut per Adã oẽs peccatores, ita p Christum oẽs iusti homines, sicut p Adã oẽs mortales in pœna facti sunt filij seculi: ita & p Christum oẽs immortales, in grã fiunt filij dei. ¶ Neq; n. alio sensu dictũ est ad Romanos, Per vnũ hominem pctm̃ intrauit in mũdum: & per pctm̃ mors: atq; ita in oẽs homines pertransiit: qui in illo quo dictum est ad Corinthios, Per hominem mors: & per hominẽ resurrectio mortuorũ. Sicut enim in Adam omnes moriũtur: sic & in Christo omnes viuificabuntur. Nemo quippe ambigit, hoc ibi de corpore mortis dictu. quoniam de resurrectione corporis, magna apostoli intentione q̃stio versabatur. & ideo videtur ibi de peccato tacuisse, quia non erat q̃stio de iustitia. Ad Romanos autem vtrunq; posuit, & vtrunq; exposuit, & vtrunq; diutissime commendauit, peccatum in Adam, iustitiam in Christo, mortem in Adam, vitam in Christo.

Ex tracta. euange. secũdũ Ioan. lxxv.

Ex epistola ad Optatũ epm.

In regno vitæ nemo sine Christo.

Ex lib. ad Marcellinum. iij.

A

¶ Duo ista, quæ in vno fiunt homine, nasci & renasci, ad duos homines pertinent. vnum ad illum primum Adam: alterum ad secundum qui dicitur Christus. Sed non prius (ait Apostolus) qđ spirituale est, sed quod animale, postea spiritale. Primus homo de

Ex epistola ad Dardanum de præsentia dei.

Collatio duorum hominum Adam .s. & Christi.

terra terrenus. Secundus de cœlo cœlestis. qualis
terreni. & qualia cœlestis, tales & cœlestes. Sicut po
ginem terreni portemus & imaginem eius qui de
cit, Per vnum hominem mors, & per vnu hominem
tuorum. Sicut. n. in Adam oes moriuntur: sic & in Christ
tur. Oes & oes, ideo dixit: quia in morte nemo ni

F

nemo nisi per iustum. In primo patuit quid homi
ret ad mortem. in secudo aut, qd dei adiutoriu val
nisi primus no nisi ho. scds vero & deus & hom
est, relicto deo. Iustitia no fit sine deo. Ac per hoc
n. si p carnalem propagationem de mebris illiu
viueremus, nisi per spiritalem connexionem, ni
mus. Ideo nobis opus fuit nasci & renasci. Illi au
tantummodo nasci. Nos enim a pcto ad iustitiam re
mus. Ille aut a nullo pcto ad iustitia transitum fec
baptizatus est: nostrae regenerationis sacrament
altius comendauit: vetere tn hominem nostrum pa
resurrectione significas. ¶ Vt ergo sicut per vnu
& per vnum hominem fieret resurrectio mortu
vitabant homines quod euitare non poterant, r
nis, qui morte spus. i. magis poena qui meritu p
re, aut no curatur, aut paru curatur: no mori au
tur, vehementer satagitur: vitae mediator ostend
timeda, q p humana coditione ii euadit no pe
pietas, quae per fidem caueri potest: occurrit nob
nius: sed non qua venimus. Non. n. ad morte
ille per iustitia. Et ideo cum sit mors nostra, p
illius facta est hostia pro peccato. Per vnu hom
hominem resurrectio mortuorum. Sicut. n. in Ad
& in Christo oes viuificabuntur. ¶ Per hanc enim
na, clariq; sententiam, satis euidenter elucet: ne
tem nisi per Adam: neminem in vitam aeterna,
est qppe oes & oes. Quia oes homines p prima
lem generationem, pertinent ad Adam, sic oe
spiritale generatione veniut, quicunq; an Cl
ideo ergo dictum est hic omnes, & ibi omnes:

G

riuntur no nisi in Adam moriuntur, ita & oes q
nisi in Christo viuificabuntur. Ac p hoc quisq
surrectione mortuorum quenq; viuificari nisi in C
niunis fidei, detestandus est. Ite quisquis dixer
ficabuntur etia paruuli, qui sine sacramenti eiu
ta exeut: hic pfecto & ptra apli pdicatione ve
clesiam. vbi propterea cum baptizandis paruu
tur: quia sine dubio creditur aliter eos in Ch
no non posse. Qui autem non viuificantur i

Pasim factu est relicto deo. Iustitia non fit sine deo.

Ex libro. iiij. de trinitate.

Mors nostra est poena peccati, mors Christi hostia pro peccato.

Ex libro de origine animae ad Heronymum.

Paruuli sine baptismo non viuificantur in Christo.

et cōdēnatione maneant, de qua dicit Apl's. Per vnius delictū in oēs hoīes ad cōdēnationē. Cui delicto obnoxios puulos nasci, & apl'ica tradit doctrina, & oīs credit ecclesia. Plane audiui & credidi, ꝓpter qđ & locutus sum: quia veniet hora quādo omnes q in mo numentis sunt, audient vocē eius, q ꝓcedēt: qui bñfecerūt in resur rectionem vitæ. Ipsa est, de q̄ dicitur, Et p vnū hoīem resurrectio mortuorum, Ipsa est, q̄ In Christo oēs viuificabuntur. Qui autem male egerunt, In resurrectionem iudicij. Quid ergo de illis infan tibus intelligendum est: qui prius quā possent agere vel bene vel male, sine baptismo exuti sunt corpore? Nihil ne de talibus dictū est? Sed si caro eoꝝ iō nō resurget, qa nec boni aliquid egerūt nec mali: nec illorum resurrectura ast, qui pcepta baptismi gratia in illa ætate defuncti sunt, in qua nihil mali agere potuerunt. Si autē illi inter sctōs resurgent, i. inter eos qui bñ egerūt: inter quos & illi resurrecturi sunt, nisi inter eos qui male egerunt? ne aliquas hūa nas animas eredamus corpora sua nō recepturas, siue in resurre ctione vitæ, siue in resurrectione iudicij. Quæ sententia priusquā refellatur: ipsa ii nouitate displicet. ¶ Propter hoc exemplū futu ræ nostræ resurrectiōis in corpore, qđ præcessit in dño: dicit Apl's. Initiū Christus: deinde q sunt Christi. De corporis. n. resurrectione illo loco agebatur. Propter quam etiam dicitur, Transfigurabit corpus humilitatis nostræ, conforme corpori gloriæ suæ.

Ps. cxv.
Ioan. v.
H
De puulis qui moriūtur ante baptismum in quos sint resur recturi.
Ex lib. xiij. de trinitate.
Philip. ij.

Deinde finis, cū tr adiderit regnū deo & patri: cū euacuauerit omnem principatū, & ꝑtātē & virtutē.

QVid putabimus esse dñm dei, nisi tēplū dei? Quid aūt sit, interroget Apl's & respōdeat. Tēplū dei sctm̄ est, qđ estis vos. Hoc ē etiā regnū dei, q filius traditurus est pr̄i. Vñ dicit idē apl's, Initiū Christus: deide q sunt Christi in ꝑsentia eius: deide finis, cū tradiderit regnū deo & pr̄i. hoc ē, quos redemit ꝑcioso sanguine suo, tradiderit cōtēplādo etiā pr̄i suo. Hoc est regnū cœloꝝ, de quo dicit, Sil'e est regnū cœloꝝ hoī semināti bonū semē in agro suo. Bonū aūt semē, hi sunt filij regni. Quī etsi habēt nūc pmixta zizania, mittet in fine rex ip̄e angelos suos, & colliget de regno eius oīa scandala. Tūc iusti fulgebūt sicut sol in regno pa tris sui: regnū fulgebit in regno, cū regno venerit regnū, q nūc ora mus & dicimus. Adueniat regnū tuū. ¶ Erit ergo regnū christiano rū. qđ mō colligit, q mō cōparat, q mō emit sanguine Christi. Erit aliqn̄ manifestū regnū eius, qn̄ erit apta claritas sctōꝝ ei⁹ post iudiciū ab eo factū. De quo regno & Apl's dicit, Cū tradiderit regnū deo & pr̄i. Vñ etiā ip̄se, venite benedicti patris mei: pcipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi. ¶ Nec si arbitremur Christum, regnum traditurum deo & patri, vt adimat sibi. Nam & hoc qdā vaniloqui crediderunt. Cū. n. dicitur, Tradiderit regnū deo

Ex tracta. euāg. secundū. Ioan. lxvij.
Supra. vi.
Regnū qđ traditurus est filius deo & patri.
A
Matt. xiij.
Matth. vi.
Ex tracta. euāgelij secundum Ioan. xxv.
Matth. xxv.
Ex lib. i. de tri.

B ꝛ patri: nõ separatur ipse, quia simul cũ patre vnus d
ergo est, Cum tradiderit regnũ deo ꝛ patri, quasi mo
regnum deus ꝛ pater. Sed quia omnes iustos, quibus
ex fide viuentibus, mediator dei ꝛ hominum, ho
Iesus, perducturus est ad speciem, quam visionem d
facie ad faciem, ita dictum est, Cum tradiderit regn
tri, ac si diceretur, cum perduxerit credentes ad con
Matth.xi. dei patris. Sicut enim dicit, Omnia mihi tradita su
ꝛ nemo nouit filium nisi pater, neq; patrẽ quis nou
In patria non cui voluerit filius reuelare. Tunc reuelabitur a filio
erit necessaria euacuerit omnẽ principatum ꝛ omnem potestatem
dispensatio si- vt necessaria non sit dispensatio similitudinũ per
militudinũ per cipatus, ꝛ potestates, ꝛ virtutes. Ex quarum persona
angelicos prin ter intelligitur dici in Cãtico cãticoꝝ ad sponsam,
cipatus ꝛ pote auri faciemus tibi cũ distinctiõibus argenti, quo ac
states. cubitu suo est. idest quoadusq; Christus in secreto s
Colo.iij. nostra abscondita est cum Christo in deo. Cũ Chr
i.Cor.xiij. paruerit vita vestra, tunc ꝛ vos apparebitis cũ ips
Cõtẽplationis antequã fiat, videmus nunc per speculum in ænig
nis actionis similitudinibus: tunc autem facie ad facies. Hec e
i.Ioan.iij. templatio promittitur actionum omnium finis,
fectio gaudiorum. Filij enim dei sumus: ꝛ nondu
erimus. Scimus, quia cum apparuerit, similes ei
Exod.iij. videbimus eum sicuti est. Quod enim dixit fam
Ego sum qui sum. ꝛ, Dices itaq; filijs Israel, q est, m
Ioan.xvij. hoc contemplabimur cum viuemus in æternum
Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te vnu
C ꝛ quem misisti Iesum Christum. Hoc fiet cum v
Mane nostrum ꝛ illuminauerit occulta tenebrarum. Cum teneb
in patria. huius corruptionisq; transierint, tunc erit mane
Psal.v. in Psalmo dicitur, Mane astabo tibi ꝛ contempl
templatione intelligo dictum, Cum tradiderit r
tri, idest cum produxerit iustos, quibus nunc ex f
gnat mediator dei ꝛ hominum, homo Iesus Ch
Rom.viij. plationem dei ꝛ patris, Neq; enim quæremus al
contemplationem venerimus, quæ nunc non e
nostrum in spe est. Spes autem quæ videtur non
videt quis quid sperat? Si autẽ quod non videm
Psal.xv. patientiam expectamus, quo adusq; rex in recu
erit quod scriptum est, Adimplebis me lætitia c
lætitia nihil amplius requiretur: quia nec erit q
ratur. Tradet itaq; regnum deo ꝛ patri dominus
stus, non se inde separato, nec spiritu sancto, qu
dentes ad contemplationẽ dei, vbi est finis omn
rum, ꝛ requies æterna, ꝛ gaudium qđ non aufe

ergo tradiderit regnum deo & patri idest cum credentes & viuẽtes ex fide, pro quibus nunc mediator interpellat, produxerit ad cõtemplationem, cui percipiẽdæ suspiramus, & gemimus, & trãsierit labor & gemitus: nam non interpellabit pro nobis, tradito regno deo & patri. Fideles quippe eius, quos redemit sanguine suo, dicti sunt regnum eius, pro quibus nunc interpellat. Tunc autem ille eos sibi faciens inhærere, vbi æqualis est patri, iam nõ rogabit patrem pro eis. Ipse enim (inquit) pater amat vos. Ex hoc enim rogat quo minor est patre. Quo vero æqualis, exaudit cũ patre. Illam namque dei formam, in qua æqualis est patri, proculdubio impij non videbunt. non enim sunt mundicordes, Beati enim mundicordes, quoniam ipsi deum videbunt. Et ipsa visio est, facie ad faciem, quæ summum prœmium promittitur iustis, & ipsa fiet cum tradiderit regnum deo & patri. In quo & suæ formæ visionem vult intelligi, subiecta deo vniuersa creatura, & qua filius dei, filius hominis factus est. quia secundum hãc & ipse filius tũc subiectus illi erit, qui sibi subiecit omnia, vt sit deus omnia in omnibus.

Quid sit tradere regnum deo & patri.

D

Ioan. xv.

Matt. v.

Clara visio dei summum præmium iustorũ.

Ex lib. de gratia noui testamẽti.

ps. xxi.

Psal. cix.

¶ Commemorabuntur (inquit) & conuertentur ad dominũ vniuersi fines terræ. & cætera vsque, Dominabitur gentium. Ille irrisus, ille crucifixus, ille derelictus hoc regnũ acqrit, & trade in fine deo & prĩ, nõ vt ipse amittat, sed quod in fine seminauit, cũ venit minor prẽ, hoc pducat ad speciem, in qua æqualis, non recessit a patre.

Oportet autem illum regnare donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis.

E

Diuinarũ scripturarũ incuriosos, & cõtẽtionũ studiosos, fallit verbũ qđ positũ est donec. Ita n. iam sequitur, Oportet illũ regnare, donec ponat oẽs inimicos suos sub pedibus suis. tanquam cũ posuerit nõ sit regnaturus. Nec intelligũt ita dictũ sicuti est illud: Cõfirmatũ est cor eius, nõ cõmouebit donec videat sup inimicos suos. Nõ. n. cũ viderit iã cõmouebit. Ita & ergo & illđ dictũ ẽ, Sede a dextris meis, donec ponã inimicos tuos sub pedibus tuis. Nõ. n. cũ fuerit inimici sub pedibus positi, desinet ille sedere ad dexterã: nec cũ positi fuerint, desinet regnare. Ergo intelligitur, Oportet eũ regnare donec ponat oẽs inimicos suos sub pedibus suis, semper regnaturum, quoniam semper illi erunt sub pedibus.

Ex lib. i. de tri.

Nõ cognouit eam donec peperit.

Matt. i. cap.

Psal. cxi.

Psal. cix.

Nouissime autem inimica destruetur mors.

Quãdiu sumus in corpore, peregrinamur a dño: nõdũ sum⁹ in patria. Qñ erimus in patria? Qñ triũphabimus deuicto inimico diabolo: quãdo mors, nouissima inimica destruetur, tũc fiet sermo qui scriptus est. Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors cõtẽtio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Tunc ergo nulla erit mortis contentio, quæ modo est: & facit nos gemere ex defectu, ex mutabilitate rerum, ex fragilitate carnis humanæ contendunt nobiscum quotidie tentationes: contendunt

Ex tracta. ps. ciij.

F

Non mori tur hostis nisi in resurrectione mortuorum.

quotidie delectationes. et si non consentimus, tamen
Ex lib. octogin tarium quaestionū. timur, et contendimus. et magnum periculum est, ne
vincatur. Si autē non consentiendo vincimus, mol
mur resistendo delectationibus. Nō cessat et moritur
resurrectione mortuorum. ¶ Dictū est, Cū tradiderit r
patri, quasi nunc non teneat regnum patri, Dictum e
illū regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub
quasi postea nō sit regnaturus, et ad hoc valeat quo
est, Deinde finis. Qua sacrilega opinione haeretici a
finem dixerit consumationem regni eius cum in e
Luce. i. ptum sit, Et regni eius non erit finis. Postremo quo
Modus dicēdi scripturae. autem ei omnia subiecta fuerint, tunc et ipse filius
Quod semper est tunc fieri dicitur in aliquo cum ab eo cognosci coepit. ei qui illi subiecit omnia: sic volunt intelligi, quasi
filio nō sit subiectū, aut patri non sit ipse subiectus.
locutionis soluitur questio. Sic enī plerūq; scriptura
semp est, tunc fieri dicat in aliquo, cum ab eo cogn
enī dicimus in oratione; sanctificetur nomē tuum
G
Quō euacuabit omnē principatū et potestatē. sit sanctū. Ergo sanctificetur idest sanctū esse innoc
cū tradiderit regnū deo et patri idest cū patre regna
vt p speciē, manifestationē q; clarescat. qd nūc fidel
ab infidelibus non putatur. Euacuabit aūt omnem
potestatem et manifestando vel qs regnū patris: vt
sit, nullū principatum et potestatum siue coelestium
per se habuisse aliqd pricipatus et potestatis: sed ab
omnia: non solum vt sint, verumetiam vt ordina
manifestatione, nulli spes aliqua remanebit in qu
Psal. cvij. in quoq; homine. quod etiam nunc propheta can
rare in domino, qui sperare in principibus. vt il
anima i in regnum patris assurgat: nec cuiusq; p
illum magni faciens, nec sua sibi ipse perniciosissi
det ergo regnum deo et patri: cū per illū, per speci
De regno Christi. pri. Regnum enim eius sunt, in quibus nunc reg
Rom. vi. enī dicitur regnum Christi, secundū patrē prites
cūcta creatura subiecta est: et alter regnū eius dici
pprietatē fidei, q in illo est: (cōm q orat q dicit:
enī nō ipse possidet omnia. secūdū q dicitur eti
effetis pcti: liberi eratis iustitiae, Euacuabit ergo o
et omnē potestatē et virtutem: vt nulli, patrē intue
H sit, aut libeat in cuiusqui creaturae, vel in sua con
te. Oportet enim eum regnare donec ponat omn
Tūc sub pedib9 Christi ponetur inimici eius qn fatebūtur ipsum regnare. sub pedibus suis. hoc est: oportet regnū eius in tri
nec omnes inimici eius ipsum regnare fateantur
ligitur sub pedibus eius futuros inimicos. Quo
perimus, ideo dictū est inimicos, quia ex iniustis i
dendo subdūtur. De iniustis autē, qui ad iustorum

futuram nō pertinent, sic accipiendū est, quoniā ⁊ ipsi eum regnare, ipsa regni eius manifestatione confusi fatebuntur. Ergo, Oportet eum regnare donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis: non ita dictum est, quasi cum posuerit inimicos sub pedibus suis, non sit postea regnaturus: sed oportet eum regnare donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis. Oportet eū (inquit) ad tantam euidentiam regnum suum perducere, donec inimici eius nullo modo audeant negare quod regnet. Nam scriptum est, Ita oculi nostri ad dominum deum nostrum donec misereatur nostri. Nec ideo tamen, cum misertus nostri fuerit: oculos ab eo debeamus auertere. In tantum enim est beatitudo nostra, in quantum eius contemplatione perfruimur. Sic ergo ⁊ hoc dictum est, Oculorum nostrorum intentio ad dominum non porrigitur nisi vsq; ad impetrationē misericordiæ ipsius: nō vt postea inde auertatur: sed vt nihil inde amplius requirat. Donec ergo ꝓ eo positum est, vt nō amplius intelligas. Quo. n. amplius, id est vsq; ad quā maiorē manifestationē manifestabit regnū Christi, nisi quousq; oēs inimici eū regnare fateantur? Aliud est ergo non amplius manifestari: aliud non amplius permanere. Non amplius manifestari, est non fieri manifestius. Non amplius permanere, est non fieri perseuerantius. Quando autem manifestius erit regnum Christi, quā cum omnibus claruerit inimicis: nouissima autem inimica destruetur mors? Non enim erit aliquid quod destruatur postea quā mortalem hoc induerit immortalitatem.

Donec quid significet.

Psal. cxxij.

A Donec.

Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Heb. ij.

Hoc est, vt etiam mortem destruat.

Cum autem dicat: omnia subiecta sunt ei.

Dixit vtiq; Propheta in Psalmis.

Sine dubio præter eum, qui subiecit ei omnia.

Patrem vult intelligi omnia filio subiecisse, sicut multis locis idē dominus in Euangelio cōmendat ⁊ prædicat. non solum ꝓpter formā serui: sed ⁊ ꝓpter principiū de quo est: ⁊ de quo æqualis est ei, de quo est. Amat enim ad vnum principium referre omnia tā qui imago eius, sed in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis. Col. ij.

Cum autem subiecta fuerint in omnia, tunc ipse filius subiectus erit ei, qui sibi subiecit omnia.

B Error hæreticorum oritur scripturis non intellectis.

Qui filium dei, patri æqualem non esse contendunt, solent vsurpare familiarius hoc testimonium. Non enim posset eis error oboriri palliatus nomine Christiano: nisi ð scripturis nō intellectis. Dicūt enī. Si æqualis est, quomodo subiectus erit? Quod vtiq; simile est illi Euangelicæ quæstioni. Si æqualis est quomodo maior est pr? Ipse. n. dñs ait. Q̄m pater Ioan. xiiij.

Deus autem omnia in omnibus dicitur, vt nemo eorum qui ei cohærent, amet aduersus eum suam propriam voluntatem, manifestumq; sit omnibus quod idem Apostolus alio loco dicit, Quid autem habes quod non accepisti? Hec autem ita dicta sunt, vt nouerimus diligentius et illud considerari oportere, secundum quid regnet nunc dominus dispensatione sacramenti sui per incarnationem, atq; passionem. Nam secundum id quod verbum dei est, tam sine fine, quam sine initio, et sine intermissione, est regnum eius. Secundum id autem quod verbum caro factum est, cœpit regnare in credentibus per fidem incarnationis suæ. Vnde est et illud, Dominus regnauit a ligno. Hinc autem euacuauit omnem principatum, et omnem potestatem, et virtutem, dum non per claritatem eius, sed per humilitatem salui fiunt credentes in eum. Hoc est absconditum a sapientibus, et prudentibus, et reuelatum paruulis, quoniam placuit deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Neq; quicquam se inter paruulos scire dicit Apostolus nisi Christum Iesum, et hunc crucifixum. Qua prædicatione tandiu opus est, donec ponantur omnes inimici sub pedibus eius, hoc est, ipsi humilitati eius quam pedum nomine significari arbitror, cedat atq; subdatur omnis superbia secularis, sicut ex maxima parte iam factum est, et quotidie fieri videmus. Sed quo fine ista fiunt? Vt tradat regnum deo et patri, i. vt nutritos fide incarnationis suæ perducat ad speciem, qua æqualis est patri. Iam enim eis qui crediderunt loquebatur cum diceret. Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos. Regnum. n. tradet deo patri, cum per id regnabit in contemplantibus veritatem quo æqualis est patri, et per se vnigenitum, per speciem faciet videri patrem. Nunc enim, per hoc regnat in credentibus, quod semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens tunc autem tradet regnum deo et patri, cum euacuauerit omnem principatum et omnem potestatem et virtutem. Vnde euacuabit, nisi humilitate, et patientia, et infirmitate? Quis. n. principatus non euacuatur cum filius dei propterea regnat in credentibus, quia eum principes seculi iudicarunt? Quæ potestas non euacuatur cum ille per quem facta sunt omnia, propterea regnat in credentibus, quia ita subiectus est potestatibus, vt diceret homini, Non haberes in me potestatem, nisi tibi data esset desuper? Quæ virtus non euacuatur, cum ipse per quem cœli solidati sunt, ideo regnat in credentibus, quia vsq; ad crucem, mortemq; infirmatus est? Hoc autem modo filius proprie regnat in fide credentium. Non. n. pater dici aut credi potest vel incarnatus, vel iudicatus, vel crucifixus. Per speciem autem qua æqualis est patri, cum patre regnat in contemplantibus veritatem. Quod autem tradet regnum deo et patri, a fide incarnationis suæ ad speciem deitatis perducens eos qui sibi nunc credunt, non ipse amittit: sed vtrumq; se vnum ad perfruendum contemplantibus præbet. Tandiu autem opus est, vt in hominibus nondum valentibus æqualitatem patris et filij perspicua mentis luce contueri, per hoc regnet Christus, quod tales capere possunt, et

Quod deus erit omnia in omnibus. i. Cor. iiij.

Quod Christus cœpit regnare in credentibus qui ab æterno regnat.

Quo euacuauit omnem principatum.

B

Per pedes Christi significatur humilitas eius

Ioan. xvj.

Tradere regnum deo et patri quid significet.

F

Quod Christus regnans in credentibus humilitate patientia et infirmitate, euacuat omnem principatum potestatem et virtutem

ꝙ proprie ipse suscepit(.i.incarnationis humilitate
Christus aliqñ capitur p capite ecclesie aliqñ pro capite & membris.
nat oẽs inimicos suos sub pedibus suis.i.donec oi
laris,incarnationis eius humilitati subdaẽ. Sane q̃
ꝛ ipse filius subiectus erit e',q illi subiecit oia:q̃uis
ptionẽ dicaẽ,(qa inde qd nata est cũ ageret de resur
tuorũ)xñ recte quæriẽ verũ fm ipsum tm sit ꝙ est c
G
Gala.iij.
fm vniuersum Christũ,innumerato corpe ꝛ mẽbr
ait ad Galatas,Non dicit in seminibus tanq̃ in m
in vno,ꝛ semini tuo qđ est Christus: ne ipsum so
telligeremus Christũ,qui de Maria virgine natus
cit,Oẽs enim vos vnum estis in Christo Iesu.Si v
Abrahæ semen estis.Et ad Corinthios cũ de chari
i.Cor.xij.
mẽbris corporis similitudinẽ ducens, Sicut.n.cor
quit)ꝛ membra hꝫ multa:oĩa aũt mẽbra corpori
ta,vnũ est corpus: ita ꝛ Christus.Non dixit ita ꝛ C
Christus ostendens Christũ recte appellari ẽtvniu
ij.Cor.vi.
put cũ corpore suo,quod est ecclesia.Et multis scri
inuenimus Christũ ẽt hoc modo appellari,vt cũ
bris intelligatur,quibus dictum est.Vos estis corp
bra.Non ergo absurde sic intelligimus,tunc ꝛ ipse
Quõ Christus subiectus erit patri q ei subiecit omnia.
erit ei qui illi subiecit oĩa:vt filiũ non solum cap
omnes cũ eo sanctos intelligamus,qui sunt vnũ
semen Abrahæ:subiectũ aũt secundũ contempla
næ veritatis ad obtinendũ beatitudinẽ:nullo m
parte corporis resistente:vt in illa vita nemine at
potestatem,sit deus omnia in omnibus.
Ex lib.i.de tri.
H
¶Quod ait Apostolus,Cum aũt ei oĩa subiecta
ipse filius subiectus erit ei,qui sibi subiecit oĩa.a
ne quisquã putaret habitum Christi,qui ex huma
ptus est,conuersum iri post ea in ipsam diuinita
expressserim)deitatẽ,quæ non est creatura: sed est
incorporea,ꝛ incõmutabilis,ꝛ sibimet consubst
na natura.aut si quisquã contendit(vt aliqui sens
ꝛ ipse filius subiectus erit ei,qui illi subiecit oĩa
ctionẽ,cõmutationẽ,ꝛ conuersionẽ credat futura
sam substantiã.vel essentiam creatoris.i.vt quæ
creaturę,fiat substantia creatoris:certe vel hoc co
habet vllam dubitationẽ:nondum hoc fuisse fa
diceret,Pater maior me est.Dixit enim hoc non
ascendisset in cœlũ,verũ etiam anteq̃ passus ess
Joan.xiiij.
tuis.Illi aũt qui putant humanã in eo naturã,in
tiã mutari,atq̃ conuerti:ꝛ ita dictũ,tunc ꝛ ipse fi
ei qui illi subiecit omnia:ac si diceretur,tunc ꝛ
nis,ꝛ a verbo dei suscepta humana natura,com
naturam,qui ei subiecit omnia: tunc futurum

diem iudicij,tradiderit regnum deo & patri. Ac per hoc etiam secundum hanc opinionem adhuc pater maiorem,quam serui forma,quae de virgine accepta est. Quod si aliqui & hoc affirmant,quod iam fuerit in dei substantiam mutatus homo Christus Iesus, illud certe negare non possunt,quod adhuc natura hominis manebat, quando ante passionem dicebat, quoniam pater maior me est. Vnde nulla cunctatio est,secundum hoc esse dictum,quod forma serui maior est pater,cui in forma dei aequalis est filius. A

¶ Et nunc clarifica me tu pater apud temetipsum,claritate quam habui priusquam mundus esset apud te. Ordo verborum est, Quam habui apud te priusquam mundus esset. Ad hoc valet quod ait, & nunc clarifica me. Hoc est,sicut tunc,ita & nunc. Sicut tunc praedestinatione,ita & nunc perfectione. Fac in mundo, quod apud te iam fuerat ante mundum,fac in suo tempore,quod ante omnia tempora statuisti. Hoc quidam sic intelligendum putarunt, tanquam humana natura,quae suscepta est a verbo,conuerteretur in verbū, & homo mutaretur in deum. Immo si diligentius quod opinati sunt,cogitemus,homo periret in deo. Non enim quisquam ex ista mutatione hominis,vel duplicari dei verbum dicturus est, vel augeri,aut vt duo sint quod vnum fuit,aut amplius sit quod minus fuit. Porro si natura humana in verbum mutata atque conuersa,verbum dei quantum erat:& quod erat, hoc erit vbi est homo si non perit? Sed in hanc opinionem,quam veritati prorsus non video conuenire,nihil nos vrget,si in filio dicente,& nunc clarifica me tu pater apud temetipsum,claritate quam habui priusquā mundus esset apud te:intelligamus praedestinationem claritatis humanae(quae in illo est)naturę ex mortali immortalis apud patrem futurae, & hoc iam praedestinando actum fuisse antequam mundus esset,quod in mundo etiam suo tempore fieret. Si enim de nobis dixit Apostolus,Sicut elegit nos in ipso ante mundi cōstitutionem:cur abhorrere putatur a vero:tunc pater caput nostrū glorificauit,quando nos in ipso,vt membra eius essemus elegit? Sic enim nos electi,quomodo ipse glorificatus, quia priusquam mundus esset,nec nos eramus:nec ipse mediator dei & hominum homo Iesus Christus. Sed ille qui per ipsum, in quantū verbum eius est,et quae futura sunt fecit:& vocat ea quae non sunt tanquam sint:profecto secundum quod mediator dei & hominū homo est,ante mūdi constitutionē prae nobis deus pater glorificauit ipsum, si tunc elegit nos etiā in ipso. ¶ Scimus dictum esse patrem filio esse maiorem, quia in forma serui erat filius,& adhuc in forma est humana filius,quā leuauit in coelum. Propterea de illo dictum est, quod & nunc interpellat pro nobis, & sempiterna erit in regno haec eadem forma immortalis. Propter quod dictum est. Tunc & ipse filius subiectus erit ei,qui illi subiecit omnia. Nam de spiritu sancto, qui nullam suscepit creaturam ad vnitatem personae suae,quamuis se persubiectā

Ex tract. cuiii secundum Ioan.cv.

Natura humana Christi non conuertit in diuinitatē Christi

Ioannis.xvij. B

Ephe.j.

Ex lib.ij.cōtra Maximinum.

Nunquā spū sācto dictū est quod minor est patre.

C
De apparitiõi/bus representi/tibus spiritum sanctum.

creatur i visibiliter ꝛ ipse,siue per columbæ specien
guas igneas sit demonstrare dignatus,nunquam dic
adorasse patrem,nunquam dictus est minor patre.
pe apparuerunt illa,quæ per spiritum sanctum sign
strarent visibiliter inuisibilem.Columba propter
ctum.Ignis autem propter charitatis lumen,atq;
acto significationis officio,corporales illæ species
esse vlterius destiterunt,sicut columba nobis nebul
minosa per noctem.Denique ne putaretur columb
ad substantiam pertinere spiritus sancti:vel q̄ se i
tantæ maiestatis natura conuerterit,aut in vnitate
ista susceperit:nunquā postea sic apparuisse legitur
Christus autem,qui humanam non ad horam su
qua hominibus apparet,ac deinde illa species ꝑte
personæ suæ manente inuisibili dei forma,accep
mam hominis,non solum natus est in ea de hom
etiam creuit in ea,ꝛ manducauit,ꝛ bibit,ꝛ dormi
sus est in ea,ꝛ resurrexit in ea,ꝛ ascendit in cœlu
D
teram patris in ea,ad iudicandos viuos ꝛ mortu
Ex lib.ij. cōtra Maximinum.
in ea,ꝛ in regno suo ei qui illi subiecit oīa,erit su
¶Non autem(vt putas)corpus tantum filij.i.co
rum etiam humanum spiritum,patri dicimus
secundum id quod homo factus est intelligim
aūt omnia illi subiecta fuerint,tunc ꝛ ipse filius
qui illi subiecit omnia,secundū id quod Chri
pus.Caput scilicet ipse saluator,qui resurrexit a
ad dexteram patris,ꝛ ecclesia quæ est corpus eiu
sicut apertissime dicit Apostolus,Ac per hoc cu
subiecta fuerint,ꝛ capiti,ꝛ corpori erunt sine du
Nam secundum id quod sine tempore deus na
Ex lib.i.de tri.
potuit ei non esse subiectum.
¶Nec quisquam ita existimet de patre intellig
rit omnia filio,vt ipsum filiū sibi omnia subi
separabilis est enim operatio patris ꝛ filij.Allo
ter subiecit omnia sed filius ei subiecit,qui ei
euacuat omnem principatum,ꝛ omnem pote
De filio quippe ista dicta sunt.Cum tradiderit
ꝛ patri,cum euacuauerit omnem principatum
statem,ꝛ virtutem.Ipse enim subiecit qui eua
Ex libr.xxij.de ciuitate dei.
omnia in omnibus.
E
De pmio virtu/tis quæ deꝰest.
¶Premium virtutis erit ipse qui virtutem
quo melius ꝛ minus nihil possit esse promiss
Ose.ij.
quod per prophetam dixit:Ero illorum de
plebs:nisi,ego ero vnde satientur,ego eroꝰ qu
honeste desiderantur,ꝛ vita,ꝛ salus,ꝛ victus,

nor, ꝛ pax, ꝛ omnia bona? Sic enim ꝛ illud recte intelligitur qđ ait Apostolus, vt sit deus omnia in omnibus. Ipse finis erit desideriorum nostrorum, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur. Hoc munus, hic affectus, hic actus profecto erit omnibus, sicut ipsa vita æterna, communis.

¶ Perniciosum autem est consilium hominis ipsi homini, quo ea quærit quæ sua sunt, non quæ dei sunt. In cuius hæreditate (quod ipse nobis est) cum ad fruendum se præbere dignatur, nullas patiemur cum sanctis societatis angustias, dilectione rei nostre quasi privatę. Gloriosissima quippe ciuitas illa, adepta promissam hæreditatem, in qua nullus morietur, nullus orietur, non habebit ciues, qui singulis gaudent suis rebus: quia deus erit omnia in omnibus. Cuius societatem, quisquis in hac peregrinatione fideliter ꝛ flagranter desiderauerit, assuescit priuatis præferre communia non sua quærendo, sed quæ Iesu Christi: ne sibi sapiens ꝛ sibi consulens exacerbet dominum consilio suo: sed sperans quod non videt, non festinet fieri, de his quæ videntur, beatus: atq; illud æternum, quod non videtur, patienter expectans, eius in promissionibus sequatur consilium, cuius in tentationibus precatur auxilium. Ita erit ꝛ humilis in confessionibus suis, ne fiat istorum similis, de quibus dicitur. Et humiliati sunt in iniquitatibus suis.

¶ Iustorum desideriorum satietati tunc nihil deerit, quando deus omnia in omnibus erit. Ad quam beatitudinem ij peruenient, qui huic seculo ante separationem animæ a carne moriuntur: nec in eis inuenientur cupiditatibus, quas sola superat dilectio dei: vt ꝛ id patiatur iniquitas quod elegit, ꝛ eo bono fruatur iustitia quod amauit. In quibusdam æternis, potest esse aliqua distantia. Ipsa autem æternitas absq; diuersitate mensuræ est. Et multæ quidem mansiones in vna vita varias meritorum significant dignitates: sed vbi deus erit omnia in omnibus, fiet etiam in dispari claritate par gaudium: vt quod habebunt singuli, commune sit omnibus, quoniam per connexionem dilectionis a gloria capitis nulla erit aliena pars corporis. Non mirum est dicere Apostolum etiam in futuro seculo, patri filium subiectum futurum, vbi ait. Tunc ꝛ ipse filius subiectus erit ei qui illi subiecit omnia; quandoquidem filio forma humana mansura est, qua semper maior est pater, quamuis non defuerint, qui illam tunc filij subiectionem, ipsius humanæ formæ in diuinam substantiam commutationem intelligendam putauerint: tanquam hoc cuiq; rei subijciatur, quod in eam vertitur ꝛ mutatur. Sed intelligi potest ideo magis dixisse Apostolum etiam tunc patri filium subiectum futurum, ne quis in eo putaret spiritum ꝛ corpus humanum conuersione aliqua consumendum, vt sit deus omnia in omnibus non tantum in illa forma hominis, sed in omnibus, quando capitis gloria vniuersum corpus implebit.

Ex tracta. ps. cv.
Perniciosum consiliū, quere quæ sua.
Quid desiderat societatē sanctorū assuescit priuatis pferre communia.
F
Quō qs sit humilis in confessionibus suis.
Psal. cv.
Ex lib. sniarū. Prosperi.
Mori huic seculo.
Aeternitas absq; diuersitate mēsuræ est.
Multæ mansiones in patria.
G

Quotidie morior per vestram gloriã habeo in Christo Iesu domino nostro.

Ex sermone de epistola Iacobi vt nemo iuret. Non est iuramẽ tũ est peccatũ. ℭVt noueritis verum iurare non esse peccatũ, in... sto lum Paulum iurasse, Quotidie morior per ve... tres, quam habeo in Christo Iesu domino nostro... riam, iuratio est. Non quasi sic ait, Per vestram... quasi vestra gloria me facit mori, quomodo si di... mortuus est, per inimicum mortuus est, per gladi... per bestiam mortuus est, id est faciente veneno, fa... faciente gladio, faciente bestia. Non sic dixit per... Ambiguitatem enim grecus sermo dissoluit. In... la græca: & inuenitur ibi iuratio quæ nõ est amb... τέραν καυχησιν. μα τὴν, vbi dicit græcus, iurat... græcos: & qui græce non nostris μα τον θεον, ... do dicit iuratio per deum saluatus sum? δια το... dubitat iurasse apostolum Paulum cum dixit... riam fratres. Et ne putemus eum per humanam... addit, Quam habeo in Christo Iesu domino n... iuratio prorsus certa & expressa, Testem deum... mam meam, quia parcens vobis nondum ve... alio loco ad Galatas. Quæ autem scribo vobi... quia non mentior. Ecce, iurauit Apostolus. Non... scio quomodo volentes ipsas iurationes disce... intelligere, dicunt non esse iurationem, quand... deus, testis est deus, inuoco deum super anim... me dicere. Inuocauit (inquit) deum, testem feci... rauit? Qui hæc dicunt, nihil aliud volunt, nisi... mentiri. Ita ne vero quisquis es parui cordis... dicas, per deum, iuras: si dicas: testis est deus n... per deum, nisi testis est deus? Aut quid est, Te... deum? Quid autem est iurare, nisi ius deo redd... iuras? ius saluti tuæ reddere, quando per salu... filijs tuis reddere, quando per filios tuos iuras... debemus saluti nostræ, filijs nostris, deo nost... ritatis, & non falsitatis? Maxime autem per t... vera iuratio. Quia & cum dicit quisq; per m... suam deo obligat. Quando dicit, per filios m... filios suos, vt hoc veniat in caput eorum, quo... verum, verum. si falsum, falsum. Cum ergo... suum, vel salutem suam quisq; in iuratione... nominat obligat deo, quanto magis quand... Timet enim falsum iurare per filium suum... iurare per deum suum, fortasse hoc dicens i... per filium meum falsum iurare, ne moria...

Margin notes: H — ij. Cor. i. — Gala. i. — Aps iurauit. — Non solũ iuratur dicẽdo per deũ, sed ẽt quoties inuocamus deũ testem. — Iurare p deũ est ius deo reddere — A — Iurans p salutẽ suã obligat illam deo. — Iurans p filios oppignerat illos deo.

non moritur, etsi falsum per eum iuretur, quid mali contingit deo? Bene quidem dicis, nihil mali contingit deo quando falsum iuras per deum: sed contingit mali multum tibi, qui fallis proximum cui testem adhibes deum.

¶ Iurationem autem caue quantum potes. Melius quippe nec verum iuratur: quia iurandi consuetudine, & in periurium saepe caditur, & semper periurio appropinquatur. Sed illi, quantum a liquos eorum audiui, quid sit iurare, prorsus ignorant. Putant enim se nō iurare quando in ore habent, scit deus, & testis est deus, & testem deum inuoco super animam meam, quia non dicitur per deum: & quia talia reperiuntur in apostolo Paulo. Sed etiam illa ibi contra eos inuenta est, quam confitentur esse iurationem, vbi ait apostolus, Quotidie morior per vestram gloriam fratres, quam habeo in Christo Iesu domino nostro. In graecis enim codicibus reperitur omnino hanc esse iurationem. Nec quisquam in latina lingua hoc sic intelligat dictum per vestram gloriam, quomodo dictum est, Per meum aduentum ad vos iterum, & multa similia, vbi dicitur per aliquid, & non est iuratio. Sed non ideo, quia in suis literis iurauit Apostolus, vir in virtute firmissimus, ludus nobis debet esse iuratio. Multo enim tutius vt dixi, quantum ad nos attinet, nunquam iuramus, vt sit in ore nostro. Est, est. Non, non, sicut dominus monet. Non quia peccatum est verum iurare sed quia grauissimū pctm̄ est falsum iurare, quo citius cadit q consueuit iurare.

¶ Qui dicit, Ecce coram deo, quia non mentior, iurauit vtique. Et quid sanctius hac iuratione? Sed non est contra praeceptum iuratio quę a malo non est iurantis, sed incredulitatis eius cui iurare cogitur. Nam hinc intelligitur ita dominum prohibuisse a iurando, vt quantum in ipso est quisque non iuret, quod multi faciunt, in ore habentes iurationem tanquam magnum aut suaue aliquid. Nam vtique Apostolus nouerat praeceptum domini, & tamen iurauit. Non enim audiendi sunt, qui has iurationes esse non putat. Quid enim facient de illa, Quotidie morior per vestram glorias fratres, quam habeo in Christo Iesu domino nostro? quam graeca exemplaria manifestissima iurationem esse conuincunt. Quantum ergo in ipso est, non iurat Apostolus: Non enim appetit iurationem, cupiditate aut delectatiōe iurandi, amplius est enim quā, Est, est, Non, non: & ideo a malo est: sed infirmitatis aut incredulitatis eorum, qui non aliter mouentur ad fidem.

Si secūdū hoīem ad bestias pugnaui Ephesi, quid mihi pdest si mortui nō resurgūt: Mādūcemus & bibamus, cras.n.moriemur. Nolite seduci. Corrūpunt mores bonos colloq̄a mala. Euigilate iusti, & nolite peccare. Ignorantiam enim dei quidam habent. Ad reuerentiam vobis loquor.

Marginalia:
- B xl ib. ad consulta Hilarij. Iurandi cōsuetudine saepe caditur in periurium. Iuramentū est dicēdo scit de⁹. B
- Paulus vir in veritate firmissimus.
- Matth. v. ij. Cor. i.
- In exposi. epl'ę ad Gala. Quae iuratio non est contra praeceptum. Quō intelligitur prohibitio iuramenti. C
- Sap. ij. Esa. xxij.

Ex libro.vi. de baptismo.

Apostolorum temporibus inuenimus fuisse q
bus vna spes non erat,& vnus baptismus erat
enim habebant vnam spem cum sanctis & i
D dicebant,Manducemus & bibamus,cras enim mori
i.Cor.i. tes q non esset resurrectio mortuorum?& tamen in
bus Apostolus dicit,Nunquid Paulus pro vobis cruc
in nomine Pauli baptizati estis? Ad eos enim aper
dicens,Quomodo dicunt quidam in vobis,quia re
tuorum non est?

De sermone de verbis eūg.xi. Contra no cre/dentes resurre/ctionē nec aliā vitā post istā.

¶ Sunt homines qui dicunt,Non est homini bene,
carnis delitiæ.Ipsi sunt quos notat Apostolus,dice
mus & bibamus,cras enim moriemur. Quis huic
quis nobis quod ibi agitur dixit?hoc nobiscum tol
hoc tempore bene est nobis.Qui hoc dicit,vxorem
amplexatur,carnis voluptatibus iocundatur,a cæt
seruet ne fame interiore moriatur.

Ex sermone de resurrectione.

¶ Animaduertimus cum apostoli epistola legeret
motum fidei charitatisq; vestræ, quemadmodum
homines,qui putantes hanc solam esse vitam,qua
bus habemus communem post mortem autem
est hominis,nec esse vllam spē vitæ vlterius mel
malarum aurium corrumpentes,dicunt, Mand
mus,cras enim moriemur:& quod est pniciosius
tuo,argumentum sepeliendi cordis assumitur,&
cemus & bibamus,cras enim moriemur.Irriden
rentius surrecturos esse mortuos,dicentes sibi,Ec
in sepulchro.Audiatur vox illius,sed huius non
vocem audiam,aui mei,proaui.Quis inde surre
nit,quid agatur apud inferos?Bene nobis facier
Cum autem mortui fuerimus,etiam si parente
aut propinqui afferant ad sepulchra nostra epul
viuunt,non nobis mortuis.Hæc quidem irrisu

De ferentibus epulas ad sepulchra mortuorū

dicens de quibusdam bona psentia non sentie
epulas,inquit,mortuo circumponas. Et mani
mortuos non pertinere,& consuetudinem han
non venire de propagine illa & vena iustitiæ p
patriarcharum,quibus exequias celebratas leg
esse non legimus.Hoc etiam in moribus Iuda
ri potest.Non enim tenuerunt inde virtutis fru
nuerunt in quibusdam solennitatibus consue
Et quod obijciunt quidam de scripturis,Frang
effunde vinum tuum super sepulchra iustorum
iustis:non est quidem de hoc disserendum:sed
fideles intelligere quod dictum est.Nam quer
deles faciant religiose erga memorias suorum

tus. Et quia non sunt ista exhibenda iustis id est infidelibus, quia iustus ex fide viuit: etiam hoc fidelibus notũ est. Nemo ergo q̃rat de medicina vulnus, & de scripturis conetur torquere vinculum, vnde laqueũ mortis iniiciat animæ suæ. Manifestum est illud quẽadmodum intelligatur: & aperta atq; salubris est hæc celebratio Christianorum. Illud ergo, vt coeperam dicere, videamus propter homines murmurantes in aures infirmorum. Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur. Quia dicunt, nullus inde resurrexit. Non audiui vocem cuiusquã ex quo ibi positus est auus meus ex quo atauus, ex quo pater, nullius audiui vocem. Tu autem recolens fidem tuam, responde illi & dic, Stulte, si pater tuus resurgeret, crederes? Dominus omnium resurrexit, & nõ credis? Vnde enim ita voluit mori & resurgere, nisi vt omnes vni crederemus, ne a multis deciperemur? Et quid faceret pater tuus, si resurgeret & loqueretur iterum moriturus? Attende cum quanta ille potestate resurrexit, qui iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur, ostendens se ipsum discipulis & fidelibus suis. Contrectata est soliditas corporis, cum parum esset quibusdam videre quod meminerant, nisi eti i tangerent, quod videbant. Confirmata fides est, non solum in cordibus, sed etiam in oculis hominum. Ascendit ille in coelum qui hæc demonstrauit, misit spiritum suum discipulis suis, prædicatum est euangelium. Si non timur hæc interroga orbem terrarum. Multa quæ promissa sunt facta sunt: multa quæ sperabantur, impleta sunt: in fide christiana totus orbis viget. Non audent Christi resurrectioni detrahere, nec illi qui nondum Christo crediderũt. Testimonium in coelo, testimonium in terra, testimonium ab angelis testimonium ab inferis. Quid remansit quod non clamet? Et tu dicis: manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Desinit ergo murmura male loquentium, & corrumpentium mores bonos colloquijs malis. Figite pedes in via, figite: vt non relinquatis viam, non remaneatis in via, sed quemadmodum dictum est, sic currite, vt comprehendatis. Semper vigeat Christus in corde, q voluit in capite ostẽdere quod membra cætera sperent. In terra quidem laboramus, caput nostrum in coelo iam non moritur, nec deficit, nec aliquid patitur, passus est tamen pro nobis, quia traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Experiscimini ergo ad beatitudinem vestram, nullus male suadus extirpat de cordibus vestris quod Christus infixit. Ergo fratres cur hoc dicimus? Ne forte ita vobis surrepant illi, de quibus ait apostolus. Corrumpunt mores bonos colloquia mala, quia dicunt: manducemus & bibamus: cras enim moremur, vt dicant nobis. Dicis mihi quod resurrexit Christus, & inde speras resurrectionem mortuorum. Sed Christo licuit resurgere a mortuis. Et incipit iaz laudare Christum, non vt illi det honorem, sed vt tibi faciat despe-

Rom. 1.

Resurrectio Christi debet sufficere pro firmatione fidei de resurrectiõe.

G

Tot⁹ orbis terrarũ attestatur fidei nostræ.

Egregia exhortati o cõtra mala colloquia, pręsertim circa fidem.

H

rationem ſerpentis aſtuta pernicies, vt laude Chri
Chriſto. Doloſe prædicat, quem vituperare non au
maieſtatem illius, vt ſingularem faciat, ne tu ipe
qualem in illo reſurgente monſtratum eſt: ⁊ quaſi re

Contra nõ ſperantes reſurrectionem.

ret erga Chriſtum, cum dicit, Ecce qui ſe audet c
ſto, vt quia reſurrexit Chriſtus, ⁊ ſe reſurrecturum
turbari peruerſa laude imperatoris tui. Hoſtiles it
bant, ſed Chriſti humilitas ⁊ humanitas te conſ
eat quantum rectus ſit Chriſtus a te. Chriſtus aut
deſcẽdit ad te. Excita ergo fidem, ⁊ reſponde di
lus potuit, nos non poſſumus. Reſponde ⁊ di
potuit, quia deus. Reſpondeb tille, Vtiq; quia d
quia omnipotens. Si quia omnipotens, cur deſ
terit ⁊ in me, quod demonſtrauit in ſe propter r
dixit fratres, contra illos dicite, ieiunemus ⁊ or
A moriemur. Illi enim dicunt, Manducemus ⁊ b
moriemur, quia reſurrectionẽ non ſperant. No
rectionẽ, ⁊ loquẽtibus prophetis ⁊ prędicante C
credimus ⁊ annunciamus, videamus: quia ſper
mortem victuros. Nõ deficiamus, ne corda no
pula ⁊ ebrietatibus, ſed ſolliciti expectantes acc
cernis ardentibus aduentum dñi noſtri Ieſu Cl
oremus: non ideo quia cras moriemur, ſed vt

Ex epiſtola ad plebem Hipponenſem.

NOlite ſeduci, corrumpunt mores bonos col
ℭ Fratres mei, qui timetis deũ, mementote
Petrus, Quonia; aduerſarius veſter diabolus

I. Petri. v.

circuit quærens quem deuoret. Quem non pc

Infamia Tres doli diaboli.

ctum ad nequitia;, famam ipſius inquinare c

Falſu; iudiciũ per ſuſpitionẽ.

opprobrijs hominum ⁊ malarum linguarum
ciat, ⁊ ſic in eius fauces ruat. Si autem nec fan
culare potuerit, hoc ei perſuadere tentat, vt p
tiones de fratre ſuo iudicet, ⁊ ſic ab illo im
tur. Et quis omnes captiones eius, ⁊ circumu
hendere, vel enumerare ſufficiat. Aduerſus ha
cauſam præſentem pertinent, prius ne mala

ij. Cor. vi.

ad nequitiam ſeducamini, ita vos per Apoſ
B Neſitis iugum ducentes cum infidelibus. Q
tio iuſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocieta
alio loco, Nolite, inquit, ſeduci, corrumpun
quia mala. Sobrij eſtote, iuſti, ⁊ nolite pecc
detrahentium non deficiatis, ſic per prophe
qui ſcitis iudicium populus meus, in quoru

Non ſunt timẽda opprobria.

Opprobria hominum nolite metuere, ⁊ de
ſuperemini. Nec qđ vos ſpernunt, magni d
frumentum, ita per tempus abſumentur,

medentur: Iustitia autem mea in æternum manet. Iam vero ne malevolo animo de servis dei falsa suspicando pereatis, illud apostolicū recordamini, vbi ait, Nolite añ tēpus quicq̄ iudicare, donec veniat dñs & illuminet abscōdita tenebrarū, & manifestabit cogitationes cordis, & tūc laus erit vnicuiq; a deo. Et itē illud q̄ scriptū ē, Quę manifesta sunt, vobis; q̄ aūt occulta sunt, dño deo vr̄o. Cōtra falsas suspitiones. 1. Cor. iiij.

Sed dicet aliquis: quomodo resurgunt mortui quali autem corpore venient?

¶ Cum resurrectionē mortuorum persuadere vellet eis qui dicebant: quia resurrectio mortuorum non est: Christi resurrectione præmissa in exemplum, inter cætera intulit sibi quæstionē, atq; ait. Sed dicet aliquis. Quō resurgunt mortui? Quo autē corpore venient? id est quali corpore. Deinde adhibet documēta seminū. Ex epistola ad Consentium. C

Insipiens tu quod seminas nō viuificatur nisi prius moriatur, & quod seminas non corpus quod futurum est seminas sed nondum granum, vt puta tritici aut alicuius cæterorum. Deus autem dat illi corp' sicut voluit, & vnicuiq; seminum proprium corpus. Auctor loquitur.

¶ Secundum hoc ergo dixerat. Non corpus quod futurum est seminas. Neq; enim non triticum erit ex tritico. Sed quia nemo seminat herbam vel stipulam, & multiplicia in palea tegumenta granorum, cum quibus tamen semina exurgunt, ideo ait: sed nudum granum, hinc volens ostendere, quia si deus potest addere quod non erat in nudo semine, multo magis potest reparare qđ erat in hominis corpore. Id vero qđ adiungit, ad differentiam ptinet resurgentium, propter diuersas glorias fideliū atq; sctōrum.

Non minus caro eadem caro, sed alia hominum, alia pecorum, alia caro volucrum, alia autem pisciū. Et corpora cœlestia, & corpora terrestria. Sed alia quidē cœlestium gloria, alia autem terrestriū. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum. Stella enim a stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum.

¶ In his omnibus iste sensus est. Si genera carnis, cum sint cuncta mortalia, differunt tamen inter se pro diuersitatibus animantium: & si corpora, cum sint omnia visibilia, differunt tamen pro diuersitatibus locorum (vnde alia est cœlestium gloria, alia terrestrium): & si in locis sublimibus, cum sint cuncta cœlestia, differunt etiam ipse claritates luminum: non mirum

est, qood in resurrectione mortuorum distabit glo
Hinc iam venit ad illud, quod communiter hab
quæ ad vitam resurgit æternam, ꝛ dicit.

Seminatur in corruptione, surget in
ne. Seminatur in ignobilitate, resurget i
minatur in infirmitate, surget in virtute
corpus animale, surget spiritale.

IN his verbis Apostoli, nunquid fas est putar
ra nostra resurrectura, quam Christi? cum d
situm exemplum, quod de illo fideliter intend
tiã sperare debeamus. Ac per hoc non potuit in c
gere, si nostrum in corruptio resurrecturum prot
tuit illud sine gloria, si nostrum resurget in glori
gloria, vbi adhuc corruptio? Nimis itaq; absurdu
mus illud corpus ꝛ in infirmitate seminatum es
catum) ꝛ in infirmitate resurrexisse, cum corpus
netur in infirmitate, surgat in virtute: ꝛ dicat ide
Christo, Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vi
tute dei. Quis autem tam absurde sapiat, vt cre
animale seminatum, animale resuscitatum: si n
tur animale, surget spiritale? Constat itaq; neq
bitandum est, corpus Christi, quod licet corruptio
in sepulchro non viderit, vnde scriptum est. Ne
tuum videre corruptionẽ: clauis tamen ꝛ lancea
nunc omnino in incorruptione consistere: ꝛ quo
passionis, mortisq; seminatum est, nunc esse in
næ: ꝛ quod ex infirmitate potuit crucifigi, nũc in
ꝛ quod erat corpus animale, quoniam ex Ada
nunc esse spiritale, quoniam spiritui iam in sep
tum est. Cum enim vellet Apostolus de corpo
bere testimonium scripturarũ, illud posuit qđ

Psal. xv. F

Corpus Christi seminatum in contumelia passionis resurrexit in gloria.

Si est, ingt, corpus animale, est & co
sicut scriptũ ẽ, Factus ẽ prim⁹ hõ Adã

Gen. ij.

REcolis certe quemadmodum scriptum
deus in faciem eius flatus vitæ, ꝛ factu
mam viuam. Dictum est autem etiã d
ducat terra animã viuam. Intelligitur igitur co
simile cæteris animalibus pter mortis dissolu
nes, quæ quotidie cibo reficitur, ꝛ postea separ
page dissoluitur: spiritale autem corpus, quod ia
mortale est, quamuis nonulli arbitrentur tunc fie
cuz etiã ꝛ ipsum corpus mutatur in spiritum: ꝛ

corpore & spiritu: vtrunque ac totum spiritus erit. quasi dixerit Apostolus seminatur corpus, surget spiritus. Dixit autem. Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Proinde sicut animale corpus nõ est anima, sed corpus: ita spiritale corpus, non spiritum debemus putare, sed corpus. Quis porro audeat opinari, vel Christi corpus non spiritale resurrexisse? vel si spiritale resurrexit, iam nõ corpus fuisse, sed spiritum? cum hanc opiniones discipulorum refellat. vbi cum eum videntes existimarent se spiritum videre, ait, Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet sicut me videtis habere. Iam ergo ille caro, spiritale erat corpus. Nec tamen spiritus erat sed corpus nulla vlterius morte ab anima resoluendum atque sperandum: sicut corpus animale, quale animatũ est dei flatu, cum factus est homo in animam viuam, etiam ipsum & animali spiritale sine mortis interuentu futurum, nisi transgressi praecepti prius commisso peccato infligeret poenam, qui deus seruatae iustitiae daret coronam. Vnde dñs Iesus per nos ad nos venit, cũ peccatores iustus inuenit, per stratum quod in modo humilitatis nostrae, sed nõ cũ morbo iniquitatis nostrae. Non per animale nobis, hoc est per mortale corpus apparuit: qui vtique si voluisset, cũ immortali corpore primitus aduenisset. Sed qa nos humilitate filij dei sanari oportebat, vsque ad nostram infirmitatem descendit, & fidei nrae meritũ ac premium, virtute suae resurrectionis ostẽdit. Ideo sequitur Apostolus, & dicit,

Spiritale corpus non est spiritus.

G

Luce. vltĩ.

Si Adã nõ peccasset, corpus animale futurum erat spiritale sine morte.

Oportebat nos sanari humilitate filij dei.

H

Nouissimus Adam in spiritum viuificantem.

Siue intelligatur primus Adam qui de puluere ante formatus est: nouissimus autem Adam qui de virgine procreatus: siue in vnoquoque homine vtrunque compleatur, vt primus Adam sit homo in corpore mortali, nouissimus Adam idem ipse in corpore immortali: tamen inter animam viuentem & spiritum viuificantem hoc interesse voluit, vt illic sit corpus animale, hic spiritale. Anima quippe in corpore animali viuit quidem, sed non viuificat vsque ad auferendam corruptionem. In corpore vero spiritali (quoniam perfecte adherens domino, vnus spiritus est) sic viuificat vt spiritale corpus efficiat, absumens omnem corruptionem, nullam metuens separationem. Proinde sequitur.

Quid inter sit inter animã viuentem & spm viuificantem.

i. Cor. vi.

Sed non prius quod spiritale est. sed quod animale, deinde quod spiritale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de caelo coelestis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis coelestis, tales & coelestes. Igitur sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem coelestis.

Dominus factus est terrenus ut nos faceret coelestes & immortales.

A

Quid est, Qualis terrenis, tales & terreni: mortalis? Et quid est, Qualis coelestis, tale immortales per immortalem? Illud per Christum. Dominus enim ad hoc terren esset coelestis: ut eos qui terreni erant faceret coele ex immortali, mortalis factus est, assumendo for mutando naturã, ut eos q mortales erãt faceret im tiendo dñicã gratiã, nõ seruãles iniuriã perpetier resurrectione corporis Apostolus disputans, doce futura ex corruptibilibus incorruptibilia, ex co gloriosa, ex infirmis fortia, ex animalibus spiri mortalibus immortalia, subiecit atq; ait.

Hoc autem dico fratres, quoniam guis regnum dei possidere non possu

¶ Et ne quisquam putaret secundum substant Apostolum definisse, aperuit quid diceret subiu

Neq; corruptio in corruptelam po

¶ Tanquam diceret, Quod dixit. Caro est sang possidebunt, ideo dixit, quia corruptio incorru sidebit. Hoc ergo loco nomine carnis & sanguin mortalitatis intelligi voluit. Deniq; tanquam modo caro erit, & caro nõ erit? Caro quippe eri resurrectionẽ ait. Palpate & videte, quia spiritus habet sicut me videtis habere. Caro autẽ non e guis regnum dei non possidebunt, exponit quid

Ecce mysterium vobis dico non o dormiemus omnes tamen immutabi qdem resurgemus, sed non omnes i

¶ Vel sicut græci codices habent.

Oẽs qdẽ dormiemus: nõ tamẽ oẽ

¶ Hanc immutationem, verum in deterius a gi voluerit, inferiora demonstrant.

In monumento siue in atomo, inc

¶ Hoc est in puncto temporis quod diuidi n

In ictu oculi.

¶ Hoc est in summa celeritate.

In nouissima tuba.

¶ Hoc est in nouissimo signo quod dabitur v

Canet enim tuba, & mortui resur & nos immutabimur.

Ergo istam commutationem in melius sine dubitatione oportet intelligi, quia omnes & iusti, & iniusti, resurrecturi sunt, sed sicut dominus in euangelio loquitur, qui bene fecerunt in resurrectionem vitae: qui male egerunt, in resurrectionem iudicij. Iudicium appellans poenam sempiternam. Sicut alio loco, qui non credit inquit, iam iudicatus est. Proinde, illi qui ad iudiciũ resurrecturi sunt, non cõmutabũtur in illã incorruptelã, quae nec doloris incorruptionem pati potest. Illa namque fidelium est, atque sanctorum. Iusti vero perpetua corruptione cruciabũtur: quia ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur. Quid sibi ergo vult ista distinctio, Et mortui resurgẽt incorrupti, & nos immutabimur: nisi quia omnes incorrupti resurgent: Sed ex his iusti eti i immutabuntur in illam incorruptelam, cui omnino nulla possit nocere corruptio: ac per hoc, qui in eam non commutabuntur, incorrupti quidem resurgent integritate membrorum: sed tamen corrumpendi dolore poenarum, cũ audierint: Ite in ignẽ aeternũ, qui paratus est diabolo & angelis eius. A quo auditu malo, iustus non timebit. De illa vero commutatione iustorum, cum dixisset, Et nos immutabimur: tanquam quaeremus quo istud fiet, vel qualis ista commutatio futura sit, adiungit & dicit. Ioannis. vi. Iudiciũ significat poenã sempiternam. Ioan. iij. C Quod distincta sit resurrectio bonorum & malorum. Matt. xxv.

Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.

Non (vt opinor) dubitandum est, secundum hoc dictum. Caro & sanguis regnum dei non possidebunt, quia ibi non erit corruptio, & mortalitas carnis, & sanguinis. Secundum has enim qualitates hoc loco carnem & sanguinem nuncupauit. Quocirca (vt aliquid exempli gratia ponam quod interim occurrit) sicut scriptum est, Ne forte tentauerit vos is qui tentat, & inanis fit labor noster, atque hic intelligitur diabolus: tanquam deus omnino non tentet, de quo ita alio loco scriptura dicit. Ipse autem neminem tentat, nec contraria est ista sententia ei qua dicitur. Tentat vos dominus deus vester, sed soluitur quaestio, cum vocabulum tentationis diuersas intelligentias habet, eo quod alia sit tentatio deceptionis, alia tentatio probationis, secundum illam non intelligitur qui tentat nisi diabolus: secundum hanc vero tentat deus. Ita cum dicitur, Caro possidebit regnum dei, & caro non possidebit regnum dei, etiam ... us nominis intelligentia discernatur, & nulla erit quaestio, quo... iam caro secundum substantiam secundum quam dictũ est, spiritus ossa & carnem non habet sicut me videtis habere possidet regnum dei: caro autem cum secundum corruptionem intelligitur, non possidebit. Hoc enim expositum est cum diceretur, Caro & sanguis regnum dei non possidebunt. In eo quod continuo ad... ...tum est, Neque corruptio incorruptionem possidebit. i. Tes. iij. Iacob. i. Deut. xiij. Tentat ad decipiendũ diabolus, deus autem ad probandũ. Caro multipliciter capitur. Lucae. xxiiij.

E ℭManifestum est, q per cœlestem hominem, Ch
Ex sermone de cipi: & per terrenum hominem, Adam: non propt
resurrectione nam, sed propter peccatum, cui dictum est, Terra e
mortuorum reo iam facto, & mortis supplicio destinato. Domi
Gene. ij. ster, non cadens propter se, sed descendens propte
to carnem assumpsit. In qua tamen assumptione
resurrectionem omnis carnis: & portavimus ima
nem cœlestem: imaginem hominis cœlestis. Inte
corde, postea vero in resurrectione mortuorum &
terrenus, tales & terreni. i. omnes morituri: & qual
& cœlestes idest omnes resurrecturi. Iam enim co
ascendit in cœlum.

ℭItem quorundam ex eadem lectione, explana
solis, & alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum
Ex tract. Au stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuo
gustini secundum ℭEt si alius est alio fortior, alius alio sapientior,
Ioanné. lxvij. alius alio sanctior, in domo patris mei mansio
Ioan. xiiij. Nullus eorum alienabitur ab illa domo, vbi ma
quisq; accepturus est merito. Denarius quidem ill
nibus: quem paterfamilias eis qui operati sunt i
ri omnibus: non in eo discernens qui minus & c
F rauerunt. Quo vtiq; denario, vita significatur æt
Multæ mansio allo nemo viuit quoniam non est viuendi diu
nes i patria qd mensura. Sed multæ mansiones, diuersas merit
significant. æterna significant dignitates. Alia enim gloria
lunæ, alia gloria stellarum, stella enim a stella d
& resurrectio mortuorum, Tanquam enim stel
tis in cœlo, diuersas sancti mansiones sortiunt
pter vnum denarium nullus separatur a regno
omnia in omnibus: vt quoniam deus charitas
fiat, vt quod habent singuli, commune sit omn
Non erit inui etiam ipse habet, cum amat in altero quod ip
dia inter beatos erit itaq; aliqua inuidia imparis claritatis, qu
omnibus vnitas charitas. Proinde respuendi f
no, qui putant ideo dictum multas esse mansio
gnum cœlorum erit aliquid, vbi beate manea
sine baptismo ex hac vita emigrarunt, quia sin
lorum intrare non poterunt. Hæc fides non e
est vera & catholica fides. Ita ne tandem stulti
bus cogitationibus excæcati, cum reprobandi
non dico Petri, Pauli, vel cuiuslibet apostolor
paruuli baptizati, a regno cœlorum separaret
reprobandos, qui donum dei patris inde sep
G dominus: in vniuerso mundo, aut in vniuers
vel beatitudine sempiterna, mansiones mult

inquit,patris mei,mansiones multæ sunt. Nónne ista est domus vbi ædificationem habemus ex deo,domum non manufactam,æternam in cœlo? nonne ista est domus de qua cantamus deo: Beati qui habitant in domo tua domine:in secula seculorum laudabút te? Ergo ne vos non domum cuiusq; baptizati fratris, sed domū ipsius dei patris,cui omnes fratres dicimus,Pater noster qui es in cœlis,a regno separare cœlorum,aut eam sic diuidere audebitis, vt aliquæ mansiones eius sint in regno cœlorum,aliquæ autē extra regnum cœlorum? Absit,absit:vt qui volunt in regno habitare cœlorum,in hac stulticia velint habitare vobiscum. Absit inquam vt cum omnis domus regnantium filiorum non sit alibi nisi in regno,ipsius regiæ domus pars aliqua nó sit in regno. Seruate gradus vestros,seruat enim vobis deus honores vestros. ij.Cor.v. Psal.lxxxiij. Matth.vi.

¶ Comparata est resurrectio mortuorum stellis in cœlo constitutis. Stella enim a stella differt in gloria,vt Apostolus dicit:sic & resurrectio mortuorum. Aliter enim ibi lucebit virginitas,aliter ibi lucebit castitas coniugalis,aliter ibi lucebit sancta viduitas. Diuerse lucebunt,sed omnes ibi erunt. Splendor dispar,Cœlum cómune. Seminatur corpus animale,surget corpus spiritale. Ex sermone de verbis eua.xlij. M

¶ Resurgent sanctorum corpora sine vllo vitio,sine vlla deformitate,sicut sine vlla corruptione,onere,difficultate. In quibus tāta facilitas,quanta fœlicitas erit. Propter quod & spiritalia dicta sunt,cum proculdubio corpora sint futura,non spiritus. Sed sicut nunc corpus animale dicitur(quod tamē corpus non anima est) ita tunc spiritale corpus erit:corpus tamen non spiritus. Proinde quantum attinet ad corruptionem,quæ nunc aggrauat animam & vitia,quibus caro aduersus spiritum concupiscit: tunc non erit caro,sed corpus,quia & cœlestia corpora perhibentur. Propter qđ dictum est,Caro & sanguis regnum dei non possidebunt. Et tanq̄ exponens quid dixerit. Neq; corruptio(inquit)incorruptionē possidebit. Quod prius dixerat caro & sanguis hoc posterius dixit corruptionem. Et quod prius regnum dei,hoc posterius incorruptionem. Quantum autem attinet ad substantiam,etiam tunc caro erit. Propter quod & post resurrectionem corpus Christi caro appellata est. Sed ideo(ait Apostolus)seminatur corpus animale,surget corpus spiritale:quoniam tanta erit tunc concordia carnis & spiritus,viuificante spiritu sine sustentaculi alicuius indigentia subditam carnem,vt nihil nobis repugnet ex nobis,sed sicut foris neminem:ita nec intus,nos ipsos patiamur inimicos. Ex lib. Enchir. Qualia erunt corpora sanctorū post resurrectionem. Cur post resurrectioné corp' Christi caro appellatur. Quare corpus post resurrectionē dr spiritale. A

¶ Sicut enim spiritus carni seruiens,non incongrue carnalis,ita caro spiritui seruiens,recte appellabitur spiritalis:non quia in spiritum conuertetur(sicut nonnulli putant)ex eo quod scriptum est, Seminatur corpus animale,surget corpus spiritale:sed quia spiritui summa & mirabili obtemperandi facilitate subdetur, vsq; ad implendam immortalitatis indissolubilis securissimam volun- Ex libro.xij. de ciuitate dei.

scriptum est. Seminatur corpus animale,resurget corpus spiritale.
¶ Gentiles,plerunq; philosophorũ argumentis nobiscum agere studẽt, vt dicant aliquid terrenũ in cœlo esse non posse. Nostras scripturas enim non nouerunt:nec sciunt quomodo dictum sit, Seminatur corpus animale,surget corpus spiritale. Non enim ita dictum est,quasi corpus vertatur in spiritũ & spiritus fiat, quia & nunc corpus nostrum quod animale dicitur, non is in animam versum est & anima factum,sed spiritale corpus intelligitur,quod ita spiritui subditum est,vt cœlesti habitationi conueniat, omni fragilitate ac labe terrena in cœlestem puritatem,ac stabilitatem mutata atq; cõuersa. De qua dicit Apostolus. Oẽs resurgemus,sed non omnes immutabimur,quã immutationẽ non in deterius, sed in melius fieri docet,cum dicit,& nos immutabimur. Resurget igitur corpus secundum christianam fidem, quæ fallere non potest. Quod cui videtur incredibile,qualis sit nunc caro attendit: qualis autem futura sit,non considerat:quia illo tempore immutationis angelicæ non iam caro erit & sanguis, sed solummodo corpus. Cum enim de carne Apostolus loqueretur, Alia inquit caro volucrum,alia pecudum,alia piscium,alia serpentum,& corpora cœlestia,& corpora terrestria. Non enim diceret caro cœlestis. In cœlestibus vero nulla caro,sed corpora simplicia & lucida,quæ appellat Apostolus spiritalia,nonnulli autem vocant ętherea. Et iõ nõ resurrectioni carnis contradicit illud quod ait,Caro & sanguis regnum dei non possidebunt,quia in carne & sanguine, ventrem & libidines.i.opera carnis,quæ ibi omnino non erunt,significat. Non aũt carnem ipsam abolendam dixit Apostolus,quia corporis resurrectione facta a cunctis passionibus liberati,æterna vita, cum ineffabili claritate atq; stabilitate,sine corruptione fruemur. Si est corpus animale,est & spiritale,sicut scriptum est, Factus est primus homo Adam in animam viuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificantẽ. ¶ Primus hõ de terra terrenus in animã viuentẽ factus est:nõ in spm̃ viuificantẽ,qđ ei p obedientiæ meritũ seruabat. Iđ corpus eius,qđ cibo ac potu egebat,ne fame afficeret & siti:& non im mortalitate illa absoluta atq; indissolubili:s; ligno vitæ a mortis necessitate prohibebatur,atq; in iuuentute perfixa tenebatur:non spiritale,sed animale fuisse non dubium est:ne quaqu ĩ tamen moriturus,nisi in dei prædicentis,minantisq; sententiam delinquendo corruisset: & alimentis quidem etiam extra paradisum non negatis,a ligno tamen vitæ prohibitus esset: tempore,vetustateq; finiendus in ea dumtaxat vita,quam in corpore licet animali,donec spiritale obedientiæ merito fieret, posset in paradiso(nisi peccasset)habet perpetuam. In corpore ergo animali primum hominem factum,sic Apostolus loquitur. Volens enim a spiritali qđ in resurrectione futurorũ est,hoc qđ nũc animale,discernere: Seminat(inqt) in corruptione,surget in in-

Ex lib. de Symbolo.

Spiritale corpus cur ita dicat.

D

Caro nostra nõ dicitur caro p⁹ resurrectionem sed corpus.

Corpa ętherea.

In carne & sanguine opa carnis q̃nq; significantur.

E

Ex libro.xiij.de ciuitate dei.

Primus hõ in aĩam viuentẽ factus est nõ in spiritũ viuificãtẽ sicut nouissimus Adam.

De statu naturę instituto.

appellat & alios, quia fiunt per gratiam membra eius, vt cũ illis
sic vnus Christus velut caput & corpus. Hoc in eadem epistola eui-
dentius ita ponit, Per hominem mors, & per hominẽ resurrectio
mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic in Chri
sto omnes viuificabuntur. Iã vtiq; in corpore spirituali, qđ erit in
spiritum viuificantem. Non quia omnes qui in Adam moriunt
membra erunt Christi, ex illis enim multo plures secũda in æter
num morte plectentur: Sed ideo dictum est omnes atq; omnes,
quia sicut nemo corpore animali, nisi in Adam moritur, ita ne-
mo corpore spiritali, nisi in Christo viuificatur.

H Plures dãnabũtur quã saluabuntur.

¶ Pristina stabilitas corporis quã peccando amisimus, habebat
tantam fœlicitatem, vt in defectum non vergeret senectutis. Huic
ergo pristinæ stabilitati restituet hoc corpus in resurrectiõe mor-
tuorum, sed habebit amplius, vt nec alimentis corporalibus sustẽ
tetur, sed ad sufficientiam viuificetur solo spiritu, cum resurrexerit
in spiritum viuificantem, qua causa etiam spiritale est. Illud autẽ
quod primum fuit, quãuis non moriturum nisi homo peccasset,
tamen animale factum est, hoc est in animam viuentem.

Ex lib. I. retractionum

Stabilitas naturæ institutæ.

Resurrectio restituet stabilitatẽ naturæ institutæ.

¶ Diximus iam (ni fallor) Adam vnum hominem fuisse, & ipsũ
esse totum genus humanum. Nam ita diximus si meministis.
Quasi fractus est, & sparsus colligitur, & quasi conflatur in vnum,
societate atq; concordia spiritali. Et gemit vnus pauper modo,
ipse Adã, sed in Christo innouatur: quia sine peccato venit Adã,
vt peccatum Adam solueret in carne sua, & vt redintegraret sibi
Adam in imaginem dei. Adã ergo caro Christi, quia caro Chri
sti de Adam. De Adam ergo templum quod destruxerunt Iudæi
& resuscitauit dominus triduo. Resuscitauit enim carnem suam.

Ex tracta. euang. sec Ioan. x.

A Adã quodamõ est totũ genus humanũ quod innouatur in Christo.

Sed nõ prius quod spiritale est, sed qđ animale, deinde spiritale.
¶ In vno homine quod dixit apostolus experimur, quia non pri
mum quod spiritale est, sed quod animale: postea spiritale. Vnde
vnusquisq;, quoniã ex damnata propagine exoritur primo sit ne-
cesse est ex Adam malus atq; carnalis, q; si in Christum renascen
do profecerit, post erit bonus & spiritalis.

¶ Ista insufflatione cum factus est homo in animam viuentem,
non quia illa insufflatio conuersa est in animam viuentem, sed
operata est animam viuentem, nondum tamen hominem spiri-
talem debemus intelligere, qui factus est in animam viuentem,
sed adhuc animalem. Tunc enim spiritalis effectus est, cum in pa
radiso (hoc est in beata vita constitutus) præceptum etiam perfe-
ctionis accepit, vt verbo dei consummaretur. Itaq; postq̃; pecca-
uit recedens a pcepto dei, & dimissus de paradiso, in hoc remansit
vt animalis esset: & ideo animalem hominem prius agimus om
nes: qui de illo post peccatum nati sumus, donec assequamur spi-
ritalem Adam. i. dominum nostrum Iesum Christum, qui pecca
catũ nõ fecit, & ab illo recreati & viuificati restituamur in paradi.

Ex libr. contra Mani. ij. c.

Quõ primus hõ factus est in aĩam viuẽtẽ, sʒ adhuc animalẽ vsq; ad meritũ obedientiæ.

sum vbi latro ille cum ipso eo die meruit esse,quo ista
niui:. Sic en m Apostolus dicit, Sed non prius quod
sed quod animale Sic enim scriptum est:factus est pri
in animamviuentem:nouissimus Adam in spiritum
tem. Primus de terra terrenus:secundus de coelo co

Ex libr. contra Faustum.

¶ Primus homo de terra terrenus:ille Adam de limo
est. Secundus aūt de coelo coelestis,dominus Iesus Ch
lius dei venit ad carnem,qua suscepta,& homo exte
deus interitus permaneret:vt & dei filius verus esset p
cti sumus,& hoīs filius verus fieret per quem refecti

Ex lib. snīarū. Prosperi.

¶ Primus homo Adam sic olim defunctus est:vt ta
lum secundus homo sit Christus,cum tot hominū n
lum & hunc orta sint.Et iō manifestum est ad illuȝ p
hominem qui ex illa successione propaginis nascitu
pertinet omnis qui in illo gratiæ largitate renascitu
totum genus humanum quodāmodo sint homines
& secundus. Hoc autem dico fratres,quoniam caro
gnū dei possidere nō pōt:neqȝ corruptio īcorruptio

Totū genus humanū quodāmō est duo homines.

Ex sermone de resurrectione mortuorum

¶ Nolebat eos ad hoc ædificari,vt arbitrarentur se
in regno coelorum qualia fiunt in hac vita in corru
ducandi & bibendi,& nubendi,vxores ducendi,gene

C

corruptio carnis hȝ:non species carnis.Iudæi enim
surrectionem,sed tā futuraȝ putabant carnaliter:vt
resurrectione,qualem illo tempore agebant.Ista ca
tes respondere Saducæis non poterāt proponentib
surrectione. ¶ Credimus & carnis resurrectionē,
reparatur anima,quæ propter carnales affectiones
tur:sed hęc ēt visibilis caro,quæ naturaliter est caro
anima,non pp naturam,sed pp affectiones carnale
ergo visibilis,quæ Proprie dicitur caro,sine dubitat
est resurgere,Videtur enim Paulus Apostolus eam
to ostēdere,cū dicit,Opȝ corruptibile hoc induere
Cum enim dicit hoc,in eā tanq̄; digitum intendit
visibile est,id potest digito ostendi :cū posset ēt a
bilis dici:nam vitijs morum ipsa etiam corrumpi
hoc induere immortalitatem cum legitur,eadem
bilis caro:quia in eam identidem velut digitus in
enim & anima,sicut corruptibilis propter morum
mortalis dici.Mors quippe animæ est,apostatare
ni um eius peccatum in paradiso,sacris literis con
get igitur corpus secundum christianam fidem , c
potest.Quod cui videtur incredibile,qualis sit nu
qualis autem futura sit,non considerat. Quia ill
mutationis angelicę,non iam caro erit & sanguis
pus. Cum enim de carne Apostolus loqueretur :

Iudęi resurrectionē futuraȝ putabant carnaliter.

Matth.xxij.

Ex lib.de Symbolo.

Aīa pp carnales affectiones caro noīatur.

Aīa vitijs morū corrūpitur.

D

Mors aīæ est apostatare a Deo.

to pecorum, alia volucrum, alia piscium: & corpora cœlestia, & corpora terrestria. Non enim diceret caro cœlestis, dixit autem & terrestria corpora. Omnis enim caro etiam corpus est, non autem omne corpus etiam caro est. Primo in ipsis terrestribus quoniam lignum corpus est, sed non caro, hominis autem & pecoris, & corpus & caro est. In cœlestibus vero nulla caro, sed corpora simplicia & lucida, quæ appellat Apostolus spiritalia, nonnulli autem etherea. Et ideo non carnis resurrectioni contradicit illud quod ait, Caro & sanguis regnum dei non possidebunt, sed quale futurū sit quod nunc caro & sanguis est prędicat, in qualem naturā quisquis hanc carnem conuerti posse non credit, gradibus ducendus est ad fidem. Si enim ab eo quæras vtrum terra in aquam posse conuerti, propter vicinitatem non ei videtur incredibile. Rursus si quæras vtrum aqua possit in aerem, neq; hoc absurdum esse respondet, vicina enim sunt sibi. Et de aere si quæratur vtrū in ęthereum corpus (idest cœleste) possit mutari, iam ipsa vicinitas persuadet. Quod ergo per eos gradus fieri posse concedit: vt terra in corpus æthereum conuertatur: cur non accedente dei voluntate (qua & corpus humanum super aquas potuit ambulare) celerrime id fieri posse (quemadmodum dictum est in ictu oculi) sine vllis talibus gradibus credat? sicut plerūq; fumus in flammam mira celeritate conuertitur. Caro enim nostra vtiq; ex terra est. Philosophi autem, quorum argumentis sæpius resurrectioni carnis resistitur, quibus asserunt nullum posse esse terrenum corpus in cœlo, quod libet corpus in omne corpus conuerti, & mutari posse concedunt. Qua corporis resurrectione, corpus a temporis conditione liberatum, æterna vita ineffabili charitate perfruitur. Tunc enim fiet illud quod scriptum est, Absorpta est mors in victoriam.

In cœlestibus nulla caro, sed corpa simplicia & lucida, q vocat Aposto lus spiritalia.

Quō qs gradibus ducendus est ad fidem.

B

Probat illius resurrectionis & immutationis corporum.

❡ Dixit Apostolus, cum inde loqueretur, Caro & sanguis regnum dei non possidebunt. Sed si quis ea sic accipit, vt existimet ita corpus terrenum, quale nunc habemus, in corpus cœleste resurrectione mutari, vt nec membra ista, nec carnis sit futura substantia, procul dubio corrigendus est, commonitus de corpore domini, qui post resurrectionem in eisdem membris, non solum conspiciendus oculis, verū & manibus tangendus apparuit: carnemq; se habere etiam sermone firmauit, dicens. Palpate & videte, quoniam spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Vnde constat Apostolum non carnis substantiam negasse in dei regno futurā: sed aut hoīes qui secūdū carnē viuunt, carnis & sanguinis noīe nuncupasse, aut ipsam carnis corruptionem, quæ tunc vtiq; nulla erit. Nam cum dixisset, caro & sanguis regnum dei non possidebunt, bene intelligitur tanquam exponendo qd dixerit continuo subdidisse, Neq; corruptio incorruptionem possidebit.

Ex lib. I. retractionum.

Luce. vltj.

Quō intelligitur caro & sanguis regnū dei nō possidebūt.

F

❡ Quod ergo ait Apostolus, Caro & sanguis regnū dei nō possidebunt: nō sic accipiēdū est, quasi carnis non sit futura substantia, sed

Ex lib. ij. retractationum.

carnis & sanguinis nomine,ipsam corruptionem carn
nis intelligendum apostolus nuncupasse,quæ vtiq; in
non erit,vbi caro incorruptibilis erit. Quiuis & aliter
ligi:vt carnem & sanguinem,opera carnis & sanguinis
piamus apostolum,& eos regnum dei non possessuros
ueranter ista dilexerint. Ecce mysterius vobis dico.
Ex lib. de vera religione. dem resurgemus,sed non omnes immutabimur.
¶ Resurget ergo prius populus,vt veteris hominis
transformet in nouum. Resurgit autem impius popu
initio vsq; ad finem, veterem hominem gessit, vt in
mortem præcipitetur.
Ex li.ij. de ciuitate dei. ¶ Dixit Apostolus cum de resurrectione corporum
Omnes quidem resurgemus:vel sicut alij codices hab
dormiemus. Cum ergo nec resurrectio fieri nisi mor
possit,nec dormitionem possimus illo loco intellige
tem:quomodo omnes dormient,vel resurgent,si ta
in corpore inuenturus est Christus nec dormient,nec
De resurrectione sanctorum Christo veniente viuentium. ergo sanctos qui regerentur Christo veniente viuete
uiam rapientur crediderimus,in eodem raptu de m
poribus exituros,& ad eadem mox immortalia red
in verbis Apostoli patiemur angustias. siue vbi dicit
minas non viuificatur nisi moriatur:siue vbi dicit,O
gemus:aut omnes dormiemus:quia nec illi per imm
viuificabuntur:nisi quantulibet paulum tamen ant
Ac per hoc & a resurrectione non erunt alieni,quam
præcedunt:quamuis breuissima,non tamen nulla. C
bis incredibile videatur illam multitudinem corp
quodam modo seminari:atq; ibi protinus immort
corruptibiliter reuiuiscere,cum credamus quod ide
lus apertissime dixit,in ictu oculi futuram resurrec
membra sine fine victura tanta facilitate tamq; in
locitate rediturum antiquissimorum cadauerum p
Gene. iij. ab illa sententia,qua homini dictum est,Terra es &
futuros illos sanctos arbitremur immunes,si eorun
in terra non recident corpora:sed fient in ipso rapt
ita & resurgent dum feruntur in aera. In terram qu
hoc ibis amissa vita,quod eras antequam sumeres
hoc eris exanimatus,quod eras antequã esses anim
pe insufflauit deus in faciem flatum vitæ,cum fa
in animam viuam,tanq; diceretur,Terra es animat
eras,terra eris exanimis sicut eras. Quod sunt & ant
scant,omnia corpora mortuorum,hoc erunt & illa
vbicunq; moriantur,cum vita carebunt,quam con
ra sunt. Sic ergo ibunt in terrã,quia ex viuis hoibus
admodum it in cinerem quod fit cinis,it in vetust

vetus, it in testam quod fit ex luto testa, & alia sexcenta sic loqui- nitur. Quomodo autem sit futurum quod nunc pro nostræ ratiū culæ viribus vtrūq; cōijcimus, tūc erit potius vt nosse possimus. Ex tract. ps. lvij.

¶ Priusquā miserarum delectionum, & voluptatum manifesta tormenta procedant, interrogent se, quí tale aliquid amant videāt si non cruciantur desiderio, & cum peruenerint ad id quod illicite desiderant, attendant, si crucientur timore, videant hic ergo pœnas suas antequam veniat illa resurrectio, cum in carne resurgē- tes non immutabuntur. Habebunt quippe corruptionem carnis in qua doleant, non in qua moriantur. Alioquin & illi dolores finirentur. In monumēto in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet. enī tuba: & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Cruciatus concupiscentiarum etiā in hac vita.

A

¶ Quid sit Atomus, multi vestrum non norunt. Atomus dictus est a τομη, quod est sectio. ατομοσ græce, qđ secari nō potest. Sz atomus in corpore corpusculum est breue, quod iam non habet vbi secetur. Atomus in tēpore, monumentū est breue, quod iaz non habet vbi diuidatur. Verbi gratia. Lapis est, diuide eū in partes, partes ipsas diuide in lapillos. Lapillos diuide in grana arenæ, grana arenæ diuide in minutissimum puluerem, perueni ad aliquam minutiam, quam iam secare non potest. Hoc ergo mō vides in corpore quomodo fit atomus. In tēpore vero, quēadmodū annus, verbi gratia, secatur in menses, menses diuiduntur in dies, dies adhuc in horas diuidi possunt horę adhuc in partes momentorum quasdaz productores admittunt diuisiones vsquequo venias ad tātum pūctū temporis, & quid sit momēti scintilla, vt produci non possint, cū nihil habeat medium, iste est atomus in tpe. Ex sermone de resurrectione mortuorum. Atom⁹ qđ sit.

C

Cum dixisset in atomo, subiecit quātū potest fieri actionis & motus in isto atomi tēpore: in ictu inquit oculi. Quātus est ictus oculi: non quo palpebram mouētes claudimus oculū vel aperimus: sed ictum dicit oculi emissionez radioruz ad aliquid videnduz. Mox enim, vt aperueris oculum mittitur radius tuus, nō dico ad parietē proximum, sed ad montē lōge distantez. Nec dico ad mōtem: qui in terra ideo videtur, quia proximus est. In sidera, in lunā in solē: q̄ tī magno interuallo distant a terra: mox vt radiuz emiseris ibi est. Quæ spatia quoniam cito transuolant, in atomo, in ictu oculi, in nouissima tuba resurrectio mortuoruz dicitur fieri signo illo dato de coelo die iudicij. Ict⁹ oculi emissio radiorum.

B

¶ Qđ Christi corpus nō dissolutuz tabe, atq; putredine die tertio resurrexit, nostra vero post longū tēpus, ex quadā, qua soluta discesserint, collapsione reparabūtur, hūanę facultati vtrunq; impossibile est, diuinę autem potestati vtrunq; facilimum. Vt enī radius oculi nři nō citius puenit ad ppinquiora, tardius ad lōginquora, sz vtraq; interualla pari celeritate contingit: ita cum in ictu oculi (sicut Apostolus dicit) fit resurrectio mortuoz, omnipotentię dei, & in effabili nutui tam facile est quæq; recentia quam diuturno Ex .li. cōtra sex qōniones paganorum. Radius oculi seu species visibiles subito producuntur.

Omnis natura rerum plena est miraculis, sz co suet udine non vident mira. tempore dilapsa, ad auera suscitare. Incredibilia sunt h dami, quia inexperta. cum omnis natura rerum tam fi raculis, vt non quasi facili peruestigatione rationis: sed suetudine mira non sint, q ob hoc, nec consideratione
C sitione digna videntur. Ni ego, τ mecus quicunqs inu per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciunt, aut non amplius admiramur in vno seminis tam paruulo gra q laudantur in arbore tanquam licita latuisse, qui nũ ingenté sinum, q de corporibus humanis delabuntur resurrectioni futuræ tota τ integra redditurum.

Ex lib. de Gene si ad literam: ¶ Cum solem intuemur, oriété, certe manifestum acies nostra, peruenire non posset, nisi transiret totu spatium, quod inter nos τ ipsum est. Hoc autes cuius tatis sit, quis æstimare sufficiat? nec vtiqs perueniret vel radius oculorus nostrorus ad transeundum aeré re, nisi prius transisset eus q est sup terrá, in qualibet re regióe sinus, ab eo loco vbi sumus vsqs ad litus ma ad eidé lineam contuitus nostri, adhuc post mare t eius quoqs aerem, qui super illas transmarinas terre acies nostra nó potest, nisi prius peracto spatio aeris mare quod prius occurrit, extenditur. Faciamus iá p marinas terras nó nisi oceanus remanere: nunquid oceanus diffunditur, póc trásire acies nostra, nisi pri

Oceani magni tudo incompa rabilis. quid aeris citra oceanű supra terras est? Oceani aűt cóparabilis perhibetur. Ss quátacunqs sit, prius opo
D pra est, transeant radij oculoꝝ nostroꝝ, τ post ea qu tum demum ad solem perueniant ques videmus. toties hic diximus prius τ postea, ideo nó simul or

Oculus videt i instanti simul distantia τ propinqua. transit noster obtutus? Si enim clausis oculis facie dum solem ponamus, nóne mox vt eos aperuerin aciem nostras nos inuenisse, q; illuc eá pduxisse p vt nec ipsi oculi prius aperti fuisse videátur, quá ill rant peruenisse. Et certe iste corporeę lucis est radi oculis nostris: τ tam longe positi, tanta celeritate æstimari, compararíqs nó possit. Népe hic τ illa oí saqs spatia, simul vno ictu transiri manifestus est:

Celeritas resur rectionis. sterusqs transeatur nihilominus certum est. Me nis nostræ celeritatem cű exprimere vellet apl's, i xit fieri. Neqs enim aliquid in rerum corporearu ictibus potest celerius inueniri.

Ex lib. xiiij. de trinitate. ¶ Immortalitas carnis illo perficietur momēto quo ait Apl's Paulus, In ictu oculi, in nouissima t surgent incorrupti, τ nos immutabimur. In ipso ante iudiciű resurget in virtute, incorruptione, in spiritale, quod seminatur nunc in infirmitate, i

contumelia,corpus animale.Imago vero q̃ renouatur in spiritu mentis,in agnitione dei,non exterius,sed interius de die in diẽ, ipsa perficietur visione,quę tunc erit post iudicium facie ad faciẽ. Nunc autẽ proficit,per speculũ in ænigmate. Propter cuius perfectionẽ dictũ intelligẽdũ est. Similes ei erimus,qm̃ videbimus eũ sicuti est. Hoc.n.donũ tũc nobis dabit,cũ dictũ fuerit. Venite benedicti p̃ris mei possidete paratum vobis regnum. Tũc ꝗppe tolletur impius ne videat maiestatẽ dñi,qñ ibũt sinistri in suppliciũ æternũ,euntibus dexteris in vitã æternã. Hæc est aũt(sicut ait veritas) vita æterna:vt cognoscãt te,inq̃t,vnũ verũ deũ,& quẽ misisti Iesum Christum. ¶ Ista mors sæpe in scripturis dormitio dicitur,ꝓpter futurã resurrectionẽ velut euigilationem. Hic Apostolus d.cit,De dormientibus autem nolo vos ignorare fratres. Et alio loco,Ex quibus plures manent vsq; adhuc,qdã autem dormierunt,& alia innumerabilia in hoc testimonia,aperte per scripturas vtriusq; testameti reperiuntur. Significauit ergo dominus futurũ fuisse tp̃s, quo inter tentationes,tribulationesq; huius seculi,id ẽ inq̃; eius expectaretur & speraretur aduentus tanq̃ propinquus & imminens, ad quẽ p̃pararent se,qui in eius esse familia videntur. Hoc est eñ quod ait, exisse obuiam sponso & sponsæ. Tardante autẽ sponso dormierũt. Nõ.n.tũc veniet cũ speratur,sed media nocte,cũ valde obscurũ.i.occultũ erit an veniat. Vñ dicit. Media nocte clamor factus est ecce spõsus venit,exite obuiã ei. Nimirũ clamor iste ipsa est tuba illa quam commemorat ap̃ls vbi dicit. Canet eñ tuba,& mortui resurgent incorrupti. Tubæ nomine aliqđ euidẽtissimũ,& pclarissimum signum vult intelligi:quã & vocẽ archangeli,& tubam dei alio loco dicit,q̃ etiã vox ipsius domini Iesu Christi in euangelio dicit,q̃ audiẽt hi qui in monumentis sunt,& procedẽt. Surgũt ergo oẽs illæ virgines & sapientes & stultæ,& aptant lampades suas id est rationẽ præparant reddere operibus suis. Sed tũc illius clamoris euidentia,& resurrectione mortuorum quia nulla erit dubitatio iam instantis præsentisq; iudicij,subtrahetur omne solatiũ laudis hũanæ,Neq;.n. vacabit de alio disceptare,vel de alio iudicare,aut gratificari,aut suffragari alteri,quãdo vnusquisq; ꝓprium onus portabit,& de suoꝝ factoꝝ reddẽda ratione cogitabit.

Mat. xxv.

Ioannis. xvij.

Ex libro de gratia noui testamenti.

Mors dormitio dicitur.

Matt. xxv. Clamor futurus media nocte, & tuba præcedit iudicium.

In iudicio nullus alteri poterit suffragari.

Cum autẽ mortale hoc induerit immortalitatẽ, tũc fiet sermo q̃ scriptus est. Absorpta est mors in victoriã vbi est mors aculeus tuus? vbi tua inferne victoria? Stimulus aũt mortis pctm̃ ẽ,virtus vero pcti, lex. Deo autẽ gratias: q dedit nobis victoriã p Iesum Christũ dñm nostrũ. Ita q; fratres mei dilecti stabiles estote & imobiles, abũdantes in oi ope domini sp̃, scientes qđ labor vester non est inanis in domino.

Ose. xiij. Heb. ij. I. Ioan. v.

A

G

Ex lib. iij. ad Marcellinum. Quia sicut apostoli apertissima verba declara[nt] ...bebitur mors in victoria, quo corruptibile hoc, induet incorruptionem & immortali[tatem] ... Rom. viij. quod viuificabit deus & mortalia corpa nos[tra propter] inhabitantem spiritum eius in nobis: manifestũ est ... tis corporis, quæ resurrectioni corporis, contraria e[st] ... Quomõ peccatum est aculeꝰ mortis. fuisse pctm̃. Aculeũ autẽ quo mors facta est: nõ que[m] ... Peccato enim morimur: non morte peccamus. Sic ... est aculeus mortis, quomodo lignum vitæ: non qu[od] ... vita faceret, sed quo hominis vita fieret. & quõ lignũ ... quod scientia fieret hominis, nõ quod per suam scien[tiam] ... homo. Sic ergo & aculeus mortis quo mors facta est ... mors fecit. Sic enim dicimus & poculũ mortis, quo ... tuus sit vel mori possit, non quod moriens mortuus ... rit. Aculeus itaq; mortis peccatum est. Peccato punc[ti] ... ficatumq; est genus humanũ. Quid adhuc q̃rimus cu[ius] ... vtrum animæ an corporis? vtrum primæ, qua nunc ... rimur? an secundæ, qua tũc impij morientur? Nulla ... gitandi q̃stionem, nullus tergiuersandi locus. Apl̃i ... H id agebat, ad interrogata respondent. Cũ mortale h[oc in]duerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus ... pta ẽ mors i victoria. Vbi est mors victoria tua? Vb[i est acu]leus tuus? aculeus autem mortis, peccatũ: virtus ver[o] ... De resurrectione corporis agebat, qua absorbebitu[r mors in vi]ctoria, cum mortale hoc induerit immortalitatẽ. Tu[nc] ... tĩ insulabitur, q̃ in victoria resurrectione corporis a... Tunc ei dicetur, vbi est mors contentio, tua? vbi est ... tuus? Morti ergo corporis hoc dicetur. Hanc en[im] ... bis victoriosa immortalitas, cũ mortale hoc inim... duetur. Morti inquã, corpis hoc dicetur, vbi est mors ... qua oẽs sic viceras, vt etiam dei filius tecũ cõfligeret ... donando, sed suscipiendo superaret? Vicisti in mori... es in resurgentibus. Victoria tua q̃ absorbueras corp... tẽporalis fuit: Victoria nr̃a qua in corporibus abso... Rom. v. gentium, æterna cõstabit. Vbi est aculeus tuus? hoc ... puncti, & venenati sumus: vt etiam in nostris corpo... ea tĩ lõgo tẽpore possideres? Aculeus autẽ mortis, est ... vero peccati, lex. Peccauimus in vno oẽs: vt morer... omnes. Accepimus legẽ, nõ vt emẽdatione finirem... sed vt transgressione augeremus. Lex enim subintra... ret pctm̃. Et conclusit scriptura omnia sub peccato. ... A tias, qui dedit nobis victoriam per dominum nostrum ... Christum: vt vbi abundauit peccatum, super ab[undaret] ... atq; vt promissio ex fide Iesu Christi daretur creder[ntibus] ... ... mortem per immortalem resurrectionem ...

eius peccatum per gratuitam iustificationem.

¶ Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors contentio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Aculeus autem mortis, peccatum, virtus vero peccati, lex. Mortem significari arbitror hoc loco, carnalem consuetudinem, quae resistit bonae voluntati, delectatione temporalium fruendorum. Non enim diceretur, vbi est mors contentio tua, si non restitisset, et repugnasset. Ipsius contentio etiam illo loco describitur. Caro concupiscit aduersus spiritum, et spiritus aduersus carnem. Haec enim sibi inuicem aduersantur: vt non quaecunque vultis illa faciatis. Fit ergo per sanctificationem perfectam, vt omnes carnales appetitus, spiritui nostro illuminato et viuificato (id est bonae voluntati) subijciantur. Et sicut nunc videmus multis puerilibus delectationibus nos carere, quae nos pueros, si denegarentur, acerrime cruciabant: ita credendum est de omni carnali delectatione futurum esse, cum perfecta sanctitas totum hominem reparauerit. Nunc autem quandiu est in nobis quod resistat bonae voluntati, auxilio dei per bonos homines et bonos angelos indigemus, vt donec sanetur totum, non ita molestetur vt perimat etiam bonam voluntatem. Hanc autem mortem peccato meruimus, quod peccatum omni modo erat in libero arbitrio, cum in paradiso nullus dolor denegatae delectationis boni voluntati hominis resistebat. Sicut nunc, verbi gratia, si quisquam existat quem nunquam venatio delectauit, omni modo liber est vtrum venari velit an nolit, nec cum cruciat quisquis hoc prohibet. At si ista libertate male vsus, venatus fuerit contra prohibentis imperium, paulatim surrepens delectatio mortificat animam: vt si se abstinere velit, sine molestia et angore non possit, cum id ante tota sanitate non ageret. Ergo aculeus mortis peccatum est, quia peccato facta est delectatio, quae iam possit resistere voluntati, et cum dolore cohiberi. Quam delectationem quia in defectum est animae deterioris effectae, iure mortem vocamus. Virtus vero peccati lex est, quia multo sceleratius et flagitiosius quam lex prohibet committuntur, quam si nulla lege prohiberent. Tunc itaque absorpta erit mors in victoria, cum per sanctificationem in omni hominis parte perfecti, delectatione spiritualium delectatio carnalis obruetur.

¶ Absorpta est mors in victoria, vbi est mors contentio tua? vbi est mors aculeus tuus? Modo enim inchoatis in nobis primitijs mentis, vnde desideramus Hierusalem, multa ex carne corruptibili contendunt aduersus nos: quae non contendent cum fuerit mors absorpta in victoria. Vincet pax, et finietur bellum. Quando autem vincet pax, vincet et illa ciuitas quae dicitur visio pacis. Nulla ergo erit a morte contentio. Modo cum morte quanta contendimus? Inde enim sunt delectationes carnales, quae nobis etiam illicitae multae suggeruntur. quibus non consentimus, sed tamen non consentiendo contendimus. Primo ergo, concupiscent a car

Ex libro. lxxxiij. quaestionum.

Roma. vij.

Mors est carnalis cõsuetudo quae resistit bonae volũtati.

Gala. v.

B

Ad cõseruationem bonae voluntatis requiritur auxiliũ speciale.

Quõ delectatio paulatim mortificat animam.

Quando absorbebitur mors in victoria.

Ex tracta. ps. lxxiij.

C

nis sequētes duxit nos: postea retinētes traxit nos. D
grā cœpit nos nec ducere nec trahere, sed adhuc cōt
cū. Post cōtētionē erit & victoria: mō te eū oppugna
gnet. Postea cū absorpta fuerit in victoria, oppugna
dictū est. Nouissima inimica destruetur mors. A bri
ignis diuinus in Hierusalē, incipiamus ardere chari
tū mortale cōsumat: & q̄ contra nos fuit, eat in fa
¶ Tūc fiet. Nō mō fit, sȝ tūc fiet. Quid tūc fiet? Ser

Ex sermone de verbis Aposto li. lxviij.

est, Absorpta est mors in victoria: Vbi est mors cōt
est mors aculeus tuus? Tūc fiet vt nusq̄ȝ sit aculeus
possit inueniri pctm̄. Quid festinas? Tūc fiet. Meret

Humilitas.

vt nūc in te fiat: ne supbia nō pmittat, vt vel tūc in t
Mō interiū dū pugnas, dū laboras, dū piclitaris: di
nobis debita nr̄a. Die oīno cū pugnas. Ve̅ dic, ex

D Matth. vi. I. Ioan. i.

xerimus q̄ pctm̄ nō habemus, nos ipsos seducim
bolus eris? Nos ipsos seducimus, & veritas in nobis
ve̅ dicimus, dicendo nos nō habere pctm̄, cū hic
pctō. Dicamus ergo veritatē, vt aliqñ inueniamus
veritas in pugna, vt acquiratur securitas in victoria
est mors aculeus tuus? Aculeus. n. mortis, pctm̄ est.
sumis, q̄ tibi data est lex, & datuȝ est tibi præcept

ij. Cor. iij.

tibi vt spiritus te viuificet ne litera occidat. Volo v
sufficie: ne litera occidat. Volo vt velis, sed non su
Adiuuandus es vt plene velis, & impleas q̄d velis.
quid valeat sine spiritu adiuuante litera iubens? V
ctum esse: Vbi est mors aculeus tuus? aculeus autē
catuȝ: cōtinuo subiunxit, virtus autēȝ peccati lex, n
do, vel bona prohibendo, immo vero mala prohi

Quō virt⁹ pec cati lex.

iubendo, virtus tamē peccati est lex, quia subintra
vt abundaret delictuȝ? Quid est vt abundaret delic
gratia non erat auxit prohibitio desideriuȝ. Et cū c

Rom. v.

præsumitur, virtus facta est grāde vitium. Sed qui
Vbi abundauit peccatuȝ superabundauit gratia. Ve

E

totū quod de Adā traxisti, totuȝ q̄d tuis prauis mo
sti, totum dimisit, totum deleuit. Orationem docu

Ex sermone de verbis apostoli secū. positis.

misit, certamen indixit, laboranti subuenit, victore
Stimulus autem mortis peccatum est, virtus vero
¶ Aculeus mortis peccatuȝ est. Cuius punctione f

Peccatuȝ quasi Scorpio est.

Peccatum quasi Scorpio est, pupugit nos, & mortu

Ex libro xiij. de ciui. dei.

quando est vt dicatur. Vbi est mors victoria tua? He
bis non in hac vita, sed in resurrectione promitti
tur sanctis vt peccare non velint omnino, nec po

Virtus pecca ti lex.

¶ Apostolus cum vellet ostendere quantum pecc
subueniente ad nocēdū valeret: etiam ipsam legeȝ
tur peccatum, non dubitauit dicere virtutē esse pec

Inquit, mortis est peccatum, et virtus vero peccati lex, ve verissime omnino. Auget enim prohibitio desideriũ operis illiciti, qñ iustitia sic diligitur vt peccãdi cupiditas eius delectatiõe vincat. Vt aũt diligatur et delectet vera iustitia, nõ fit nisi diuina subueniat grã. Sz ne ppea lex putaretur mala, qm̃ virtus est dicta peccati, ideo ipse alio loco versans hmõi q̃stioné. Itaqz, ingt, lex qdé sancta, et mãdatũ sctm̃, et iustũ, et bonũ. Qd ergo bonũ est, ingt, mihi factũ est mors? Absit. Sed pctm̃ vt appareat pctm̃ p bonuz operatum est mihi mortẽ, vt fiat sup modũ peccator, aut p̃ ctm̃ p mãdatũ. Sup modũ dixit, qa etiã puaricatio additur, cũ peccãdi aucta libidine lex ipsa cõténitur. ¶ Augeť.n. cõcupiscentia, et maiores vires accepit lege phibẽte, nisi adiuuet spũs grę. Hoc est qd dicit ille ipse doctor gẽtiũ. Aculeus aũt mortis, est pctm̃, virtus vero pcti lex. Ecce vnde dicit homo. Volo legis seruare mandatũ, sz virtute cõcupiscentię meę vincor. Et cũ volũtas eius conuenitur et ei dicit: Noli vinci a malo: qd ei pdest nisi gratia succurrẽte fiat, quod ipse apostolus secutus adiunxit? N.ã et cũ dixisset, virtus peccati lex: cõtinuo subiecit. Gratias autem deo q dat nobis victoriã, p Iesum Christus dñm nostrũ. Ergo et victoria qua peccatũ vincitur, nihil est aliud quã dei donũ in iusto certamine adiuuãtis. ¶ Virtus vero pcti lex, qm̃ lex phibẽdo auget pcti cupiditates, nisi diffundat spũs charitatẽ. Deo aũt gratias q dedit nobis victoriam p Iesum Christuz dñm nostruz. ¶ Cõfidite, ego vici mundũ: cõfiderunt et vicerũt. In quo nisi in illo? Non enim vicisset ille mundũ, si membra eius vinceret mundus, vnde ait Apls. Gratias deo qui nobis dat victoriã: cõtinuoq; subiecit. Per dominum nostrum Iesum Christum, qui dixerat suis, confidite, quia ego vici mundum.

Vt diligatur et delectet iustitia requirtur diuina gratia.
Roma. vij.
F
Ex lib. de gratia et lib. arbi.
Rom. xv.
Victoria de pctõ est dei donũ.
Ex libro de pfectiõe iustitiæ hominis.
Ex tracta. in euang. sec. Ioan. ij.

CAPVT XVI.

E collectis aũt q̃ fiũt in sanctos, sicut ordinauit ecclesiis Galatiæ ita & vos facite: p vnã sabbati vnusquisq; vestrũ apud se ponat, recõdẽs qd ei placuerit: vt nõ cũ venero tunc collectæ fiãt. Cũ aũt præsens fuero quos pbaueritis p epistolas hos mittã pferre gratiã vestrã i Hierusalẽ: qd si ope p̃tiũ dignũ fuerit vt ego eã, mecũ ibũt. Veniã aũt ad vos, cũ Macedoniã ptrãsiero. Nã Macedoniã ptrãsibo, apd vos aũt forsitã manebo, vel ẽt hyemabo. vt vos me deducatis quocunq; iero: nolo.n. vos mõ in trãsitu videre. Spero.n. me aliquãtulũ tẽporis manere apud vos, si dominus permiserit.

G

H Ex libro de sermone domini in monte.

ET Apostolus Paulus potest videri de crastino c... dicit, De collectis autem in sanctos sicuti ordin... Galatiæ, ita & vos facite. Secundus vna sabbat... vestrum apud se ponat thesaurizans quod ei placueri... venero tunc collectæ fiant. His & huiusmodi scriptura... tis apparet dominum nostrum non hoc improbare,... no more ista procuret: sed bene si quis propter ista de... in operibus suis non regnum dei, sed istorum acqui... tueatur. Ad hanc ergo regulam hoc totum præcepti... vt etiam in istorum prouisione regnum dei cogiten... tia vero regni dei ista non cogitamus, ita enim etiam... do defuerint (quod plerunque propter exercitationem... fin t) non solum non debilitant propositum nostrum... examinatum probatumque confirmant. Gloriamur... in tribulationibus, scientes quia tribulatio patienti... patientia vero probationem, probatio autem spem... nō confundit, quia charitas dei diffusa est in cordib... spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Roma. v.

Permanebo autem Ephesi vsque ad Pe... Ostium enim mihi apertum est magnum... & aduersarii multi. Si autem venerit Tim... dete vt sine timore sit apud vos. Opus en... operatur, sicut & ego. Ne quis ergo illu... Ducite autem illum in pace, vt veniat ad... cto enim illum cum fratribus. De Apoll... tre vobis notum facio: quoniam mul... eum vt veniret ad vos cum fratribus, & ... voluntas eius vt nunc veniret. Veniet au... vacuum fuerit.

A

Ex lib. de fide & ina tide sctorũ
Ioan. vi.
Lucæ. viii.

¶Quid hic aliud potest intelligi, nisi prædicato i... nitus euangelio credidisse multos, & multos eius... sarios extitisse? secundum illud domini, Nemo ... datum ei fuerit a patre meo. Et vobis datum est ... regni cœlorum, illis autem non est datum. Ostiu... est in eis quibus datum est. Aduersarij autem n... bus non est datum.

Vigilate & state in fide, viriliter agit... tamini.

¶ Viriliter age, noli dissolui: ne sis inter eos quibus dicitur, Væ his qui perdiderunt sustinentiam. Ergo qui perdit sustinentiam, effœminatus est, perdit vigorem. Hoc viri, hoc fœminæ audiant, quia in vno vero vir & fœmina talis. In Christo nec masculus, nec fœmina est.

Ex tracta. ps. xxxvi. Eccle. ij. Qui pdit sustinentiā effœminatus est.

Omnia vestra in charitate fiant, obsecro autē vos fratres, nostis domū Stephanæ & Fortunati & Achaici, quoniam sunt primitiæ Achaicæ: & in ministerium sanctorum ordinauerunt se ipsos: vt & vos subditi sitis eiusmodi, & omni cooperanti, & laboranti. Gaudeo autem in præsentia Stephanæ & Fortunati & Achaici, quoniam id quod mihi vobis deerat, ipsi suppleuerunt. Refecerunt enim & meum spiritum & vestrum. Cognoscite ergo quæ eiusmodi sunt. Salutant vos omnes ecclesiæ Asiæ. Salutant vos in domino multum Aquila & Priscilla cum domestica sua ecclesia, apud quos & hospitor. Salutant vos omnes fratres. Salutate inuicem, in osculo sancto. Salutatio mea manu Pauli.

B

¶ Cum dicit, Omnia vestra cum charitate fiant, satis ostendit etiā ipsas correctiones quas asperas & amaras sentiunt qui corripiuntur, cum charitate esse faciendas. vnde & alibi cum dixisset, Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes, mox adiunxit, Videte ne quis malum pro malo alicui reddat. Ergo & quando corripiuntur inquieti, non malum pro malo, sed potius bonum redditur. Hæc autem omnia quæ nisi charitas operatur?

Ex lib. de gratia & libero ar. Correctio facienda cū charitate. i. Thes. v.

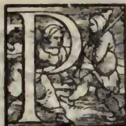
Si quis non amat dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema maranatha. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Iesu. Amen.

C

¶ Simul græco & syro vtitur verbo. Si quis, inquit, non amat dominum, sit anathema maranatha. Anathema græco sermone dixit condemnatus. Maranatha definiuit, donec dominus redeat.

Ex sermõe altercationis cū Pascētio Arriano

Ad Corinthios secunda missa fuit a Philippis Macedoniæ per titum & Lucam.

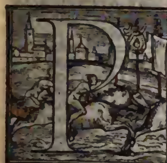
RIMVM reddit cau[sam Corin-]
thijs, quare non reuiseri[t eos, quem-]
admodum pollicitus est [epistola su-]
periori: prius quædam p[ræfatus de]
suis afflictionibus, quas [propter Euange-]
lium Christi perpetieba[tur, gratias agens]
dens in tantis malis deum sibi fuisse solat[ium ...]
conciliat Corinthijs eum, quem superiore e[pistola iu-]
serat tradi satanæ, ut amanter reciperent [...]
quem peccantem eiecerant. Hæc fermè cap[ite primo et altero.]
Deinde prædicat studium suum in Euang[elio prædi-]
cando, obiter taxans ac notans cæteros p[seudoapostolos,]
los, qui suo seruientes quæstui, suæ stude[ntes gloriæ,]
nusquam non pelliciebant, ad legem Mosai[cam ...]
Christo sic conabantur admiscere, quasi si[ne eius con-]
cessione non esset spes salutis. Itaq; umbr[is legis Mo-]
saicæ præfert Euangelij lucem, subinde ad[hortans ...]
non ad ceremonias legis, sed ad conscien[tiam ...]
Christo dignam. Testans interim qua syn[ceritate præ-]
dicauerit Euāgelium Christi, quantumq; [...]
gratia perpessus sit spe præmij cœlestis. [...]
cat, quibus in rebus sita sit potissimum C[hristiana pie-]
tas; Hæc tractantur in calce cap. 2. 3. 4. 5 [...]
sexti. Nam reliqua huius capitis parte, [...]
proximi hortatur illos, ut agnoscentes [...]
sanctitatem suæ professionis, modis omni[bus ...]

ab inquinamentis ethnicorum, cum quibus nihil esset illis commune. Quarto loco lenit superioris reprehensionis acerbitatem, collaudans illorum obedientiam, quod epistolæ suæ, licet obiurgatrici, per omnia paruissent: gratulaturq; quod is mœror temporarius summum gaudium utrisque pepererit, uelut cum ex amaro pharmaco consequitur gratissima sanitas. Quinto loco cum exemplo Macedonum, tum uarijs argumentis, ac scripturarum testimonijs prouocat, ut pro sua quisque facultate, proque animi propensione conferat aliquid in subsidium sanctorum qui Hierosolimis agebant, memor hoc sibi mandatum à Petro, ad hoc negotij misso Tito cũ altero collega, ut pleriq; putant, Luca, quos commendat Corinthijs. Hæc agit cap.8.et.9. Sexto, quos ante taxauit oblique, palam insectatur pseudapostolos, qui fastu ac supercilio dignitatem ac maiestatem apostolicam præse ferebant, Paulum in contemptum uocantes uelut humilem, ut qui cerdonicam exercuerit, uelut imperitum, et infantem, ad hæc toties cæsum ac uexatum iniurijs. Aduersus hos autoritatem suam asserit apud Corinthios, testans nusquam sibi deesse autoritatem ac potestatem apostolicam; sed qua nolit uti grauandis alijs, quemadmodum cæteri: sed tantum ad commodum suorum et Christi gloriam. Deinde præfatus ueniam stultitiæ, quod de se gloriosius quædam dicere cogeretur: primum æquat se summis apostolis: deinde præfert etiam, idq; multis nominibus, uel quod latius sparserit euangelij doctrinam, uel quod unus gratuito eam tradiderit, neq; per se, neq; per suos grauans Achaicos; uel

quod plura perpessus sit euangelij causa,quà
quisquam,ea sibi gloriæ uertens,ob quæ qui
debatur contemptior.Porrò sermonis imper
scens,modestiæ causa,rerum scientiam sibi u
quid uel hic desiderent.Postremo, quoniam
stoli fictis angelorum uisionibus sese uendit
simplices,Paulus ueram et insignem adduci
se raptum interitum usq; cœlū; atq; illic e
captum hominum excedát.Hæc fere cap.1
Septimo,ne per pseudapostolos relaberent
na uitia,testatur sibi in animo esse,inuisere
autoritate interminans,ne tales eos offendo
milis esse cogatur , aut ne sicut epistola sæ
est,ita præsens quoq; sæuire cogatur,quod
fecerit,cum suo iure potuisset.Hæc agit in
tis.12. et.cap.13. Græcorum inscription
hanc epistolam missam è Philippis per T
cam.Cæterum argumenta quæ nullo a
commoda breuitate habentur in L
codicibus,testantur per eosdem
sam è Troade.Nam huius
loci meminit cap.2.

❧

COMMENTARIA POSTERIORIS AD CORINTHIOS.

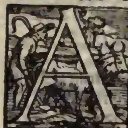
PAVLVS Apostolus Christi Iesu per voluntatem dei, & Timotheus frater ecclesiæ q̃ est Corinthi, cum omnibus sanctis, qui sunt in vniuersa Achaia. Gratia vobis & pax, a deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Benedictus deus, & pater domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, & deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, vt possimus & ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt, per exhortationem, qua exhortamur & ipsi a deo. quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita per Christum abundat consolatio nostra. Siue autem tribulamur, pro vestra exhortatione, & salute, siue consolamur pro vestra consolatione, siue exhortamnr pro vestra exhortatione & salute, quæ operatur tolerantiam earundem passionum, quas & nos patimur, vt spes nostra firma sit pro vobis, scientes quoniam sicut socii passionum estis, sic eritis & consolationis. Non enim volumus ignorare vos fratres de tribulatione nostra quæ facta est in Asia, quoniam supra modum grauati sumus, supra virtutem, ita vt tæderet nos etiam viuere. Sed ipsi in nobismetipsis respōsum mortis habuimus, vt non simus fidentes in nobis, sed in deo qũ suscitat mortuos, qui de tantis periculis nos eripuit, & eruit, in quem speramus, quoniã & adhuc eripiet, adiuuantibus & vobis in oratione pro nobis, vt ex multarum personis facierũ eius q̃ in nobis est donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis.

Gala.1. Ephe.1. 1.Petri.1.

Ex tracta. epiſto.1 o.viij. Amat iuſtus di ci pctã ſua vt glorificetur ne⁹ ſanator.

Sauli & Pauli nominum inter pretatio.

F

Mat Paulus dici a nobis peccata rificetur ille qui talem morbum Magnitudinem enim vulneris n dici ſecuit,& ſanauit. Vox illa de ſtrauit perſecutorem,& erexit præ occidit Saulum,& viuificauit Pau enim perſecutor erat ſancti viri men habebat iſte, quando perſ chriſtianos. Poſtea de Saulo fact lus Quid eſt Paulus? Modicus. Ergo quando Saulus ſup tus; quando Paulus, humilis modicus. Ideo ſic loquim poſt videbo te.i.poſt modicum. Audi quia modicus

1.Cor.xv. Ephe.iij.

Ego enim ſum minimus apoſtolorum.&, Mihi minim ſanctorum, dicit alio loco. Sic erat inter apoſtolos, qu veſtimenti. Sed tetigit eccleſia gẽtiũ quaſi fluxũ patiẽs,&

Nam gloriatio noſtra hæc eſt, teſtimoni ſcientiæ noſtræ, ꝙ in ſimplicitate cordis,& te dei,& non in ſapientia carnali, ſed in grati uerſati ſumus in hoc mundo, abundãtius aũ Non.n.alia ſcribimus vobis q̃ quæ legiſtis, uiſtis: ſpero aũt ꝙ vſq; in finem cognoſcetis cognouiſtis nos ex parte, quia gloria veſtra ſicut & vos noſtra, in die domini noſtri Ieſu & hac confidentia volui prius venire ad vos dam gratiam haberetis,& per vos tranſire i

C

doniam,& iterum a Macedonia venire ad vobis deduci in Iudæam. Cũ ergo hoc vo nunquid leuitate vſum ſum? Aut quæ cogit

Matth.v. Iac.v.

dum carnem cogito: vt ſit apud me, eſt & n aũt deus, quia ſermo noſter qui fuit, apud v in illo, eſt & non, ſed eſt in illo, eſt.

Ex tracta. Pſal.xix. A ſa ſuperba & humili.

SVperba anima in conſpectu hominum vult pla lis aĩa in occulto, vbi deus videt, vult placere, ve hoibus de bono opere illius gratuletur quibus plac opus bõ ſibi, cui ſufficere d3 quia fecit bonũ opus. Glo inquit, hæc eſt, teſtimoniũ conſcientiæ noſtræ, qũo eni pena eſt impiorũ conſcientia, ſic magnũ gaudiũ piorũ

Ex tract a. ps.cxlix.?

¶ Exultabunt ſancti in gloria, lætabuntur in cubilibu in theatris, non in amphitheatris, non in circis, non in in foris, ſed in cubilibus ſuis. Quid eſt in cubilibus ſui

bus suis. Audi apostolum Paulum exultantem in cubili suo. Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Rursum ti mendum est ne quisquam apud se ipsum fiat sibi placens, & quasi de conscientia sui superbus glorietur. Debet enim quisque cum tre more exultare, quia donum dei est vnde exultat, non meritum suum. Etenim sunt multi sibi placentes, & iustos se esse arbitrantes, & procedit aduersus illos alia pagina dicens, Quis gloriabitur ca stum se habere cor? Aut quis gloriabitur mundum se esse a pec cato? Est ergo quidam modus gloriandi in conscientia, vt noueris fidem tuam esse synceram, vt noueris spem tuam esse certam, noueris charitatem tuam esse sine simulatione. Sed quoniam mul ta sunt adhuc, quæ possunt forte offendere oculos dei, lauda eum qui tibi ista donauit, tunc perficiet quod donauit. Propterea cum dixisset, Lætabuntur in cubilibus suis: ne quasi sibi placentes vide rentur, adiunxit statim, Exultationes dei in faucibus eorum. Sic læ tabuntur in cubilibus suis, vt non sibi tribuant quod boni sunt, sed illi tribuant a quo acceperunt quod sunt, a quo vocantur vt perue niant ad id quod nondum sunt: & a quo sperant perfectionem, cui gratias agunt quia inchoauit.

Conscientiæ & cubile eius in quo lætabitur.
Placere sibi su/perbum est.
H

Modus glorian/di in conscia.

Psal. cxlix.
Quo sol lætan tur in cubilibus suis.

¶ Nemo est diabolo astutior ad fingendum. Nam & nunc omnia falsa crimina de sanctis ipse confingit. Scit suas criminationes va lere non posse apud dominum, inter homines illas spargit, & hoc ei quid prodest? cum dicat Apostolus, Gloria nostra hæc est, testi monium conscientiæ nostræ. Putatis tamen quia ille falsa crimi na nulla astutia inde confingit? Nouit quid inde mali agat, nisi ei resistat vigilantia fidei. ideo enim & de bonis mala spargit, vt in firmi non putent aliquos esse bonos, & tradant se rapiendos libi dinibus & dissipandos, dicentes apud seipsos. Quis est enim qui seruat mandatum dei? aut quis est qui seruat castitatem? Dum pu tat quia nemo, ipse fit nemo.

Ex sermone de verbis euangelij.
Diaboli astucia in confingendo falsa crimina de sanctis.
Quare etiam de bonis mala spargit.

Dei enim filius Iesus Christus qui in vobis prædi catus est per me, & Syluanum, & Timotheum, non fuit in illo est, & non, sed est in illo, fuit. Quotquot .n. promissiones dei sunt, in illo est, ideo & per ipsum amen deo ad gloriam vestram. Qui autem cõfirmat nos vobiscum in Christo, & qui vnxit nos deus, & qui signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus no stris. Ego autem testem deum inuoco in animam meam, quod parcens vobis non veni vltra Corinthum, non quia dominamur fidei vestræ, sed adiutores su mus gaudii vestri. Nam fide statis.

Ex libr. contra Faustum.

DVrum tibi videtur aduersum euangelicam a
venire:durum etiam tibi videatur venire adu
stolum dicentem,Omnia hæc figuræ nostræ
dicentem de Christo,quia non fuit in illo est & non,
erat.Quotquot promissiones dei,in illo est,id est in ill
in illo adimpletæ sunt.

Ex li. de agone christiano. B

Substantia dei per creaturã nõ põt inquinari.

¶ Nec eos audiamus qui non verum hominem susc
filium dei,neqꝫ natum esse de fœmina,sed falsã ca
ginem simulatam corporis humani ostendisse vide
enim quomodo substantia dei administrans vniue
ram inquinari omnino non posset,& tamen prædic
sibilem solem,radios suos per omnes feces & sord
spargere,& eos mundos & synceros vbiqꝫ seruare. Si
munda visibilibus immundis contingi possunt,& n
ri,quanto magis inuisibilis,& incommutabilis verit
& per animam corpus suscipiens,toto homine assu
nibus eum infirmitatibus,nulla sua contaminatio
Itaqꝫ magnas patiuntur angustias,& cum timent q
potest,ne humana carne veritas inquinetur,veritate

Matth.v.

mentitam.Et cum ille præceperit dicens,Sit in ore
non,non.Apostolus clamet.Non erat in illo est & n
illo erat,isti totum corpus eius falsam carnem fuiss
vt non sibi videantur imitari Christum,si non sui
mentiantur.

Ex lib. pdicto. In Christo impletũ est qcqd p nostra salute pphetatum est. C

¶ Omnes enim promissiones dei,in illo est.i.in ill
quia in illo impletum est quicquid pro nostra salut
est.Et qui signauit nos:& dedit pignus spiritus in co
quandiu sumus in corpore,& peregrinamur a dom
saltem quam suauis est dominus,quia dedit nobis

Psal.i.

tum,in quo sentiamus eius dulcedinem,& desidere
tæ fontem:vbi sobria ebrietate mundemur,irrigen
quod plantatum est secus decursus aquarum,& dat

Psal.xxxv.

dore suo:& folia eius non decident.Dicit enim spiri
lij autem hominum in tegmine alarum tuarũ spe

Ebrietas bona.

buntur ab vbertate domus tuæ,& torrente volupta
eos,quoniam apud te est fons vitæ.Talis ebrietas n

Psal.xli.

tem,sed tamen rapit sursum:& obliuionem præst

Ex sermone de verbis apostoli

renorum,sed si possumus toto affectu iam dicere
dum desiderat ceruus ad fontes aquarũ,ita desider

Nemo cõparet se his q male agunt.

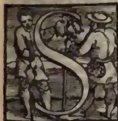
ad te deus.Notum ergo fratres desiderium nostrũ
vitam æternam,nemo sibi placeat,quasi qui hic n
paret se illis qui male viuunt,secundum pharisæu

Spirit⁹ pticipationis diuinæ.

cabat,qui non audierat Apostolum,Non quia iam
iam perfectus sim.Hoc non acceperat adhuc,hoc qu
Pignus acceperat,sicut dixit,qui dedit nobis pign

ius rei pignus erat, ad hoc peruenire cupiebat. Participatio quædam, sed distat. Aliter modo participamur, aliter tunc participabimur. Modo per fidem, tunc per speciem in eodem spiritu. Tunc autem species erit, res erit. Idem autem spiritus, idem deus, eadem plenitudo. Qui clamat absentibus, exhibebit se præsentibus. Qui vocat peregrinos, nutriet & alet in patria.

CAPVT. II.

STatui autem hoc ipsum apud me, ne iterum in tristitia venire ad vos. si enim ego contristo vos, & quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me? Et hoc ipsum scripsi vobis, vt non cum venero tristitiã super tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere, confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium, omnium vestrum est. Nam ex multa tribulatione & angustia cordis scripsi vobis per multas lachrymas, non vt contristemini, sed vt sciatis quam charitatem habeam abundantius in vobis. Si quis autem contristauit me, non me contristauit, sed ex parte, vt non onerem omnes vos. Sufficit illi qui eiusmodi est, obiurgatio hæc quæ fit a pluribus, ita vt econtrario magis donetis & consolemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui eiusmodi est. Propter quod obsecro vos, vt confirmetis in illum charitatem. Ideo enim & scripsi vobis, vt cognoscam experimentum vestrum, an in oĩbus obedientes sitis. Cui autem aliquid donastis, & ego. nam & ego quod donaui, si quid donaui, propter vos in persona Christi, vt non circumueniamur a Satana. Non enim ignoramus cogitationes eius. Cum venissem autem Troadem propter euangeliũ Christi, & ostium mihi apertum esset in domino, nõ habui requiem spiritui meo, ꝙ non inuenerim Titum fratrem meum, sed valefaciens eis profectus sum in Macedoniam.

Ex li.I. Epdesti nati. iée sctorz. ℭQuibus valefecit? nisi eis, qui crediderant, in quo
cordibus euangelizanti apertum est ostium.

Deo autem gratias, qui semper triũpl
Christo Iesu: & odorem notitiæ suæ mani
nos in omni loco, quia Christi bonus od
deo, in his qui salui fiũt, & ĩ his qui pereũt.
odor mortis in mortem, aliis autem odor
tam. & ad hæc quis tam idoneus? Non eni
sicut plurimi cauponãtes adulterãtes verb
ex synceritate, sicut ex deo coram deo, in C
quimur.

Ex eodem lib. Ecce vnde gratias agit mire s acerrimus, & defe
simus gratiæ: ecce vnde gratias agit, qa Christ
sunt apostoli deo: & in his qui salui fiunt gra
his qui pereunt iudicio eius: sed vt m nus succẽseat
intelligentibus, ipse ad admonet, cum adiungit & d
Ex tract. II. euã-gelij secundum Ioan. quis tam idoneus. ℭDomus autem repleta est od
impletus est bona fama. Qui male viuunt & christi
Christiani male viuẽtes Christo iniuriam faciunt. Christo iniuriam faciunt. De qualibus dictum est, q
men domini blasphematur, per bonos nomen d
tur. Audi Apostolum. Christi bonus odor sumus,
ni loco. Dicitur & in canticis Canticorum. Vnguen
Canti. I. est nomen tuum. Ad apostolum reuoca intention
quit, bonus odor sumus in omni loco: & in his q
in his qui pereũt. Alijs sumus odor vitæ in vitam, a
tis in mortẽ. Et ad hæc quis idoneus? Ergo vt inde
loqui, nunquid idonei sumus? aut vos audire hæ
Nos quidẽ idonei non sumus, sed idoneus est ille
gnetur dicere quod vobis prosit audire. Ecce Apl's. b
sicut dicit ipse: sed ipse bonus odor, alijs est odor v
alij odor mortis in mortem. Tamen bonus odor
G Alijs sumus bonus odor in vitam, alijs malus od
Bonum odorem sed dixit, nõ malum, & eundẽ be
dixit ad vitã, alijs ad mortẽ. Fœlices q̃ bono odo
aut infœlicius illis, q bono odore moriũtur? Et q
quẽ bonus odor occidit? Hoc ẽ q̃d ait apl's. Et ad h
Fama bonorum pdicatorum est bonus odor Christi quo viuũt boni laudãtes & inuidi dolẽtes moriũtur. Quõ ea facit deus miris modis vt bono odore & l
mali moriuntur? Quõ fit? Quãtũ dñs inspirare di
sis ibi lateat altior intellectus, qui a me nõ potest
quousq; penetrare potuero, vobis nõ debet denega
bene agẽtẽ, bene viuẽtẽ, iustitiã verbo pdicantẽ, op
doctores mirabiles, fideles dispensatores, fama v

minabant:quidā diligebant, quidā inuidebant. Nā ipse quodam loco ait de qbusdā, q̄ nō caste, sed p inuidiā Christū annūciarēt. Existimātes, inquit, tribulationē se suscitare vinculis meis. Sed qd ait? Siue occasione siue veritate Christus annūcietur. Annūciāt q me amāt, annūciāt qui mihi inuident. Illi bono odore viuūt. illi bono odore moriūtur. Tñ vtriusq; prædicantibus nomē Christi annūcietur, optimo odore mūdus impleatur. Amasti bene agētē vixisti bono odore. Inuidisti bene agēti: mortuus es bono odore Nūquid quia mori voluisti, ideo illum odorem, malum esse fecisti? noli inuidere: & te non occid& bonus odor. Ph lip.i. H

¶Habeat aliqs sanū olfactū, cōsentiat quō putet pctā. cui putori pctō͞ꝝ ꝯtrarius erat ille odor de quo dicit apl's, xp̄i bonus odor sumus deo in oī loco, his qui salui fiūt. Sed vnū nisi de spe? Aliud enim plāgimus in hac vita, aliud præsumimus in illa vita. Qd plangitur, putet: quod præsumitur, flagrat. Sed quia habemus per spiritum ipsum odorem vt dicamus sponso nostro, Post odores vnguentorū tuorū currimus: auertimus a putoribus nostris olfactum, & conuertens nos ad ipsum aliquantulum respiramus. Bon⁹ odor nō efficitur malus ꝓpter inuidos. Ex tracta. ps. xxxvij. Fœtor pcc̄ōꝝ cōtrariatur odori Christi. Canti. i.

¶Inde bonus odor, qui significatur nominatis qbusdā aromatibus. Audi Paulū illū minimū fimbriū de vestimento qd tetigit muliere in fluxu sanguinis: & sanata est. Audi ipsum dicentem, Christi bonus odor sumus in omni loco & in his q salui fiūt, & in his qui pereūt. Saluum fieri hominem bono odore non est improbabile, neq; incredibile. Perire autem hominem bono odore quæ ratio est? Magna virtus, magna veritas. Etsi capi non potest, ita est. Nā vt noueris quia difficile capitur: statim subiecit. Et ad hęc qs idoneus? qui intelligat homines mori bono odore. Ex tracta. Psal. xlij. Lucæ. viij.

Tñ aliquid dicam fratres. Ecce Paulus ipse predicabat euangeliū Multi illū amabāt pdicationē euāgelij: multi inuidebāt. Illi q amabāt, bono odore viuebāt, illi qui inuidebāt, bono odore pibāt, Ideo p̄ eis nō malus odor, sed bonus odor. Inde. n. magis inuidebant, qr tāta gr̄a pualebat. Nemo. n. inuidet misero. Erat enī gloriosus in pdicatione verbi dei, & viuens secūdū regulā virgę illius directiōis, & diligebāt eū q in illo diligebāt Christū, q seque bātur bonū odorē, diligebāt amicū spōsi sui. Ipsa spōsa q̄ dicit in cāticis cāticoꝝ: post odorē vnguētoꝝ tuoꝝ currimus. Illi autē quāto magis eū videbāt in gloria prædicationis euangelij & in vita inculpabili tanto magis inuidia torquebantur & occidebantur bono odore. A Amātes bonos pdicatores bono odore illos viuunt, inuidi moriuntur. Psal. xliij. Canti. i.

¶Dicit ipsa dominica sponsa. Post odorem vnguentorum tuorum currimus. Cuius odoris memor apostolus Paulus dicit, Christi bonus odor sumus in omni loco: & in his q salui fiunt: & in his q peūt. Magnū sacramētū. Christi bonus odor sumus in omi loco, & in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt. Quibusdā quidem odor vitæ in vitā, quibusdam odor mortis in mortem. Et ad hæc intelligēda qs idoneus? Quomodo bonus Ex sermone in natali martyris Canti. i. Odor bonus quomō necat.

B odor alios vegetat,alios necat? Bonus odor non ma
ait bonus odor, bonos vegetat, & malus odor,mal
ait idem apostolus, Alijs quidem sumus odor bon
alijs odor malus ad mortes, non hoc ait:sed Christi
sumus in omni loco. Væh miseris,quos bonus od
ergo bonus odor estis, O apostole quare iste odor a
alios vegetat?qđ aliquos vegetat audio, intelligo:
occidit, difficile assequor, maxime quia dixisti, &
idoneus? Non est mirum, quia non sumus idon
idoneos: cuius odor erat de quo loquitur. Cito eni
ret mihi apostolus. Intellige Christi bonus odor sun
loco, & in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt. N
nus odor, alijs odor vitæ ad vitam, alijs odor mo
tem. Odor iste vegetat diligentes, necat inuidentes
esset claritudo sanctorum, inuidia non surgeret in
pit persecutionem pati odor sanctorum, sed quo
ampullæ vnguentorum, quanto magis frangebant
plius odor diffundebatur.

Si non esset claritudo sanctorum inuidia nō surgeret impiorum.

Ex lib. sententiarū Prosperi. bonus odor Christi e prędicatio veritatis.

¶ Bonus odor Christi est prædicatio veritatis,quę
capit: qui euangelio bonis moribus seruit & cong
incurrit: cuius ab his quę bene loquitur vita dissentit.
etiam auditores obstringit, cum recta prædicatio a
crudelitatē auditur in mortē, ab alijs p fidē suscipitu

CAPVT .III.

C

NCIpimus nos meti
mendare? Aut nunqu
sicut quidam cōmend
stolis ad vos aut ex vo
la nostra vos estis scr
dibus nostris, quæ sc
tur ab omnibus hom
nifestat i: quoniam epistola estis Christ
ta a nobis, & scripta non atramento, sed
viuit, non in tabulis lapideis, sed in tab
carnalibus.

Ex libro de doctrina Christiana tertio. Eze.xxxvi.

PEr Ezechielem prophetam dominus dixit,
cor nouum, & spiritum nouum dabo in vo
lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor
ait apostolus, Tabulis cordis carnalibus, Cor carn
pideo voluit vita sentiente discerni, & per vitam sen
ficauit intelligentem. Sic fit Israel spiritalis non v
omnium quę promissæ sunt patribus in eorum se

Christus. Hic ergo Israel spiritalis, ab illo Israel carnali q̃ é vnius gentis, nouitate gratiæ, non nobilitate patriæ, ⁊ mente nõ gente distinguitur. Sed altitudo prophetica dũ de illo, vel ad illum loquitur, latenter transit ad hunc, ⁊ cum iam de isto, vel ad istu3 loquitur, adhuc de illo vel ad illum loqui videtur, nõ intellectum scripturarũ nobis quasi hostiliter inuidẽs: s3 exercẽs medicinaliter. Ex libro de baptismo paruulorum. secundo.

¶ Spiritus dei cuius dono iustificamur, quo fit in nobis vt non peccare delectet, vbi libertas est, sicut præter hunc spiritum peccare delectat, vbi seruitus, ⁊ cuius operibus ⁊ abstinendum est, hic spiritus sanctus per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, quæ plenitudo legis est, etiam digitus dei in euangelio dicitur. Rom.v.

Vnde quia ⁊ illæ tabulæ digito dei scriptæ sunt, ⁊ digitus dei est spiritus dei per quem iustificamur, vt ex fide viuẽtes per dilectionẽ bene operemur: quem non moueat ista congruentia? Dies.n. quinquaginta computantur a celebritate paschæ, quæ occisione agni figuratẽ per Moysen fieri percepta est, in significatione vtiq; futuræ dominicæ passionis, vsq; ad diem qua Moyses legem accepit in tabulis digito dei conscriptas. Similiter ab occisione ⁊ resurrectione illius qui sicut ouis ad immolandum ductus est: quinquaginta diebus complectis: congregatos in vnum fideles, digitus dei, hoc est spiritus sanctus impleuit. In hac mirabili congruẽtia illud certe plurimum distat, quod ibi populus accedere ad locus vbi lex dabatur horrendo terrore prohibetur. Hic autẽ in eos superuenit spiritus sanctus, qui eũ promissum expectantes in vnũ fuerant congregati. Ibi in tabulis lapideis digitus dei operatus est: hic in cordibus hominu3. Ibi ergo lex extrinsecus posita est, quia iniusti terrerẽtur: hic intrinsecus data est, qua iustificarentur. Nam non adulterabis, non homicidium facies. nõ concupisces, ⁊ si quod est aliud mandatum quod vtiq3 in illis tabulis scriptũ est, in hoc, inquit, sermone recapitulatur. In hoc quod Diliges, ait, proximum tuum tanquam teipsum. Delicto proximi malũ nõ operatur. plenitudo autem legis est charitas. Hæc non in tabulis conscripta lapideis, sed diffusa est in cordibus nostris per spiritũ sanctum, qui datus est nobis. Lex ergo dei est charitas: huic prudentia carnis nõ est subiecta, neq3.n. põt. Sed ad hãc prudẽtiã carnis terrẽdã cũ in tabulis scribũtur opera charitatis, lex est operũ, ⁊ litera occidẽs p̃uaricatorẽ. Cu3 aũt ipsa charitas diffunditur in corde credentiũ, lex est fidei ⁊ sp̃us viuificis dilectorẽ. Illud extra hominẽ scribitur, vt eũ forinsecus iustificet, Carnales aũt tabulas cordis dixit, nõ carnalis prudentię, sed tanquã viuentes sensumq; habentis in comparatione lapidis, qui sine sensu est.

Spiritus sanctus digitus dei.

Esa.liij.

B

Matt.xix.

Rom.xiij.

Rom.v.

Lex dei est charitas.

¶ Noui testamenti charitas legem facit. Vnde dicit dominus, Nõ veni legẽ soluere, s3 adimplere. Dixit aũt Apostolus, Plenitudo legis charitas, ⁊, Fides quæ per dilectione operatur. Factum est itaq3 homini facile in nouo testamento, quod in veteri difficile fuit habẽt fide3 Ex lib. q̃st. Iona Ero. tit. clxvi.

Rom. xiij.

Gala.v.

F

quæ p̄ dilectionē operatur, atq; illo digito dei, hoc est spiritu dei intus eam in corde scribente, non foris in lapide. Vñ dicit Apls, Nō in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus, quoniã charitas dei qua veraciter impletur mãdatũ, diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ergo primo data est lex, vbi signatur vetus testamentum: qđ est opus tātũmō dei, & conscriptio digiti dei. Qđ Apls dicit, Itaq; lex quidē sc̄tã, & mandatũ sanctum, & iustũ, & bonũ. Lex ergo sancta & bona, dei opus est: vbi hō nihil agit, q̄a nō obtēperat, sed reatu potius pūnit

Rom. vij. lege min ite atq; dan ite. Peccatum. n. (inquit) vt appareat peccatũ,

Ibidem. per bonum mihi operatum est mortem. Beatus aũt homo est, cũ hoc mandatũ sc̄tm̄ & iustum & bonum est etiã opus eius, sed p̄ grãs dei.

Ex lib. de gratia & lib. arbi. Eze. xxxvij. ¶ Auferam ab eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum. Quod de nouo testamento fuisse prædictum, satis Apostolus ostendit, cũ dicit, Epistola nostra vos estis, scriptura non atramento, sed spiritu dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.

G

Cor durũ lapidi cõparatur. Quod non ideo dictum putemus, vt carnaliter viuant, qui debēt spiritaliter viuere, sed quia lapidis sine sensu est, cui comparatum est cor durum, cui nisi carni sentienti cor intelligens deauit comparari? quandoquidem ipsum cor lapideum non significat nisi durissimam voluntatem, & aduersus deum omnino inflexibilem.

Heb. iiij. Fiduciam autem talem habemus per Christũ ad deũ, non qđ sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficiētia nostra ex deo est.

Ex lib. de baptismo paruulorum. Vigilantissime cum dixisset, confidentiam talē habemus p̄ Christum ad deum, ne nostris hoc viribus tribueretur: cõtinuo commendauit dicens, non qđ idonei simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra

Ex li. de p̄destinatione sctõr. ex deo est. ¶ Commendans istam gratiam quæ non datur secum aliqua merita: sed efficit omnia bona merita, non quia idonei sumus, inquit, cogitare aliquid quasi ex nosmetipsis, sed sufficientia

Omnis bona cogitatio est a deo. nostra ex deo est. ¶ Attendant hic, & verba ista perpendant, q putant ex nobis esse fidei cœptum, & ex deo esse fidei supplementũ.

Initiũ fidei est a deo. Quis enim non videat prius esse cogitare quam credere? Nullus

Prius est cogitare quam credere. quippe credit aliquid, nisi prius cogitauerit esse credendum: quãuis enim raptim, quamuis celerrime credendi voluntates quęd & cogitationes anteuolent, moxq; illa ita sequatur, vt quasi coniũctissima comitetur, necesse est tamen vt omnia illa quæ credũ-

H

tur, præueniente cogitatione credantur, quanquam & ipsum cre-

Credere. dere nihil est aliud, quam cum assensione cogitare. Non enim omnis qui cogitat credit, cum ideo cogitent plerią; ne credant: sed cogitat omnis qui credit & credendo cogitat, & cogitando credit. Quod ergo pertinet ad religionem atq; pietatem de qua lo-

quebatur Apostolus: si non sumus idonei cogitare aliquid quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex deo est, profecto nō sumus idonei credere aliquid quasi ex nobismetipsis, quod sine cogitatione non possumus, sed sufficientia nostra qua credere incipiamus, ex deo est.

Ex libro de bono perseuerātiæ. Cogitatio pietatis ex deo.

¶ Cogitantes credimus, cogitantes loquimur, cogitantes agimus quicquid agimus. Quod autem attinet ad pietatis viam, & verum dei cultum, non sumus idonei cogitare aliquid tanquam ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex deo est. Non enim est in potestate nostra cor nostrum, & nostræ cogitationes.

Quid idoneos non fecit ministros noui testamenti non litera, sed spiritu. Litera enim occidit spiritus autem viuificat.

Ex libro. iij. de doctrina Christiana. Carnaliter sapere.

CAuendum est ne figuratam locutionem ad literam accipias. Et hoc tantum pertinet, quod ait Apostolus, Litera occidit: spiritus aūt viuificat. Cū enim figurate dictum sic accipitur tanq̄ ꝑprie dictū sit, carnaliter sapitur: neq; vlla mors aīe cōgruētius appellatur, q̄ cū id etiā qđ in ea bestijs antecellit, hoc est intelligētia, carni subijcitur sequēdo literā. Qui. n. sequitur literā, trāslata verba sicut ꝑpria tenet: neq; illud qđ ꝑprio verbo significatur refert ad illā significationē: sꝫ cū sabbatū audierit (verbi gratia) nō intelligit nisi vnū diē de septeꝫ: q cōtinuo voluminere petitur. Et cū audierit sacrificiuꝫ, nō excedit cogitatione illud qđ fieri de victimus decco: vel terrenis fructibus solet. Et deniq̄ est miserabilis animæ seruitus, signa pro rebus accipere: & supra creaturā corporeā oculū mētis ad hauriēdū æternū lumen leuare non posse. Quę tamē seruitus in Iudæo populo lōge a cæteraꝝ gentiū more distabat: quādoquidē rebus tēporalibus ita subiugati erant, vt vnus in eis omnibus commendaretur deus, & quāq̄ signa reꝝ spiritaliuꝫ pro ipsis rebus obseruarent, nescientes quare ferrentur: id tñ infixū habebāt, ꝙ tali seruitute vni oīm qđ nō videbāt, placeret deo. q̄ custodiā tāq̄ sub pędagogo paruulorum fuisse scripsit Apls. Et ideo q talibus signis ꝑtinaciter inhęserūt, cōtemnētē ista dñs, cū iā tēpus reuelatiōis eoꝝ venisset, ferre nō potuerūt: atq; in de calūnias, ꝙ sabbato curaret, moliti sunt principes eoꝝ, & ppl's, qui signis illi tanq̄ rebus astricti, nō credebāt deū eē, vel aduenisse: q ea sicut a Iudęis obseruabant, nollet attēdere. Sꝫ q crediderūt (ex qbus facta est prima ecclesia Hierosolymitana) satis ostenderunt quāta vtilitas fuerit eo modo sub pædagogo custodiri: vt signa q̄ temporaliter imposita erant seruientibus, ad vnius dei cultuꝫ qui fecit coelum & terram, opinionem obseruationemq; religarent.

A

Sequi literam est trāslata verba sicut ꝑpria tenere.

Miserabilis aīę seruitus signa pro rebus accipere.

Carnaliū & seruientiū Iudæorū religio: sub signis tanquā sub pædagogo seruata.

B

Lucæ. xiij.

Vnde Iudæorum incredulitas & calumnia in Christum.

Ex libro. ij. de baptismo paruulorum.

¶ Vbi ait apl's, Litera occidit, spūs aūt viuificat: nō aliā vult intelligi literā quam ipsum decalogū in illis duabus tabulis scriptuꝫ. Sic enim dicit, Litera enim occidit, spiritus autem viuificat.

Si autem ministratio mortis literis figu
dibus fuit in gloria, ita vt non possent int
Exo.xxxiiij. Israel in faciem Moysi, propter gloriam v
quæ euacuatur: quomodo nõ magis mi
ritus erit in gloria? Nam si ministratio da
in gloria est, multo magis abundat minis
tiæ in gloria. Nam nec glorificatum est cl
parte: propter excellentem gloriam. Si e
euacuatur, per gloriam est: multo magis
Ibidem. C net, in gloria est. Habentes igitur talem s
fiducia vtimur. Et non sicut Moyses pone
super faciem suam, vt non intenderent f
finem faciem eius, quod euacuatur: sed
sensus eorum. Vsq; in hodiernam enim
sum velamen in lectione veteris testame
non reuelatum, quoniam in Christo eua
vsq; in hodiernum diem cum legitur Mo
men positum est super cor eorum.

Litera occidẽs ministratio mortis. i. ministratio damnationis

ADuerte quam dicat literam quæ occidit: cu
rio viuificantem ingerit spiritum. Ea certe
mortis in literis figurata lapideis, & minist
tionis: quia lex subintrauit, vt abundaret delictum
præcepta ipsa tam sunt vtilia facienti atq; salubr
fecerit, vitam habere non possit. Attende & vide; v
propter circũcisionem, vel sabbatum, vel quid aliud
Quõ litera occidat liberet gratia per fidem. cramentiæ non totum propter hoc dicat q liter
catum, non viuificat hominem: sed potius occidit
Roma. v. cupiscentiam, & iniquitatem præuaricatione cumu
D ret gratia per legem fidei quæ est in Christo Iesu: cu
charitas in cordibus nostris per spiritum sanctum
Eccle. i. nobis. Apparet igitur literæ vetustatem si desit n
Fides & charitas adiuuant mãdatũ condelectari legi dei interius est donũ dei necessariũ vt liberaliter & non seruiliter fiat mãdatum.
reos facere potius cognitione peccati, quã liberar
& alibi scriptum est, Qui apponit scientiam, appo
quia ipsa lex malum est, sed quia mandatum bon
tera demonstrante: non in adiuuante spiritu. quo
fit timore pœnæ, non amore iustitiæ, seruiliter fit:
& ideo nec fit. Non enim fructus est bonus qui de
non surgit. Porro autem si adsit fides, quæ per dil
tur, incipit condelectari legi dei secundum interio
quæ delectatio non literæ, sed spiritus donum est,

in membris adhuc repugnat legi mentis: donec ad nouitates quę de die in diem in interiore homine augetur, tota vetustas mutata pertranseat, liberante nos de corpore mortis huius gratia dei p Iesum Christum dominum nostrum. Hæc gratia in veteri testamento velata latitabat, quę in Christi euangelio reuelata est dispēsatione temporum ordinatissima, sicut deus nouit cuncta disponere. Et fortasse ad illud ipsum eius latibulum pertinet, q̄ in eo decalogo qui datus est in monte Sina, hoc solum præcepto figurato occultatum est, quod ad sabbatum pertinet. Sabbatum autem sanctificationis est. Nec vacat q̄ illo die populus ab omni opere seruili abstinere præceptus est, quo significatur peccatum: nisi quia non peccare sanctificationis est, hoc est muneris dei per spiritum sanctum: quod in lege, quæ duabus lapideis tabulis scripta est, solum inter cætera in vmbra figurate positum est: in quo Iudæi sabbatum obseruant: vt hoc ipso significaretur tempus tunc fuisse occultandę gratiæ, quæ nouo testamento fuerat per Christi passionē tanquam scissione veli reuelanda.

Dei præcepta sanctificatiōis sabbati.

B

In veteri test. & tps erat occultandæ gratiæ.

Cum enim transierit ad Christum, auferetur velamen. Dominus autem spiritus est. Vbi autem spiritus dominus, ibi libertas.

Ioan. iiij.

¶ Nemo ergo christianorum aberret ab hac fide, quæ sola christiana est: vt dicat ideo sine gratia dei nos esse iustos non posse: quia lege dedit, quia doctrinam instituit, quia bona præcepta mandauit. Illa enim sine adiutorio spiritu, proculdubio est litera occidēs. Cum vero adest viuificans spiritus, hoc ipsum intus conscriptum facit diligi, quod foris scriptum lex faciebat timeri.

¶ Vera sponsa Christi intelligit quid distet inter literam & spiritum: quę duo dicuntur alio modo lex, & gratia: & non iam in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus deo seruiens, non est iam sub lege, sed sub gratia: & sic videt non reprehendi legem cum dicitur, Litera occidit: spiritus autem viuificat. sicut non reprehendit sciētia cum dicitur. Scientia inflat, charitas vero ædificat. Nam vtiq; ipse dixerat. Scimus quia omnes scientiam habemus. & tunc adiūgit. Scientia inflat: charitas vero ædificat. Vt q̄d ergo habebat ipse quo inflaretur: nisi quia cum charitate non solum non inflat sciētia: sed etiam firmat. Ita litera cum spiritu, & lex cum gratia, iam non eo modo litera & lex appellatur, sicut per seipsam cum occidit abundante delicto. Ita enim lex & virtus peccati dicta est, cuius auget eius noxiam delectationem, perseueram prohibitionē. Nec tamen etiam sic mala est, sed peccatum vt appareat peccatum per bonum operatum est mortem: ita multa quibusdam sunt noxia, quamuis non sint mala.

¶ Decalogum quippe legis. i. decem notissima illa p̄cepta digito

Ex libro contra Faust. c. xxij.

I. Cor. viij.

E

Roma. vij.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. quin.

dei duabus lapideis tabulis primum fuisse conscript...
est nobis. Sed lex, quando non adiuuat gratia, præua...
cit, & tantummodo in litera est. Propter hominem...
apostolus, Litera occidit, spiritus autem viuificat. Acce...
literam spiritus, ne occidat litera quem non viuifica...
Ex libro de spû & litera. vt operemur præcepta legis, nō viribus nostris, sed grat...
¶ Nos enim dicimus humanam voluntatem sic di...
Quō adiuuatur liberū ar. a deo uari ad faciendam iustitiam, vt præter q creatus est l...
bero voluntatis arbitrio: præterq; doctrinam qua...
G quemadmodum viuere debeat, accipiat spiritum s...
fiat in animo eius delectatio, dilectioq; summi illi...
ij. Cor. v. mutabilis boni, quod deus est, etiam nunc, cum adl...
Spûs sanct⁹ est arra. fidem ambulatur: nondum per speciem: vt hac sibi...
ta gratuiti numinis inardescat inhærere creatori, atq...
Impotentia liberi arbitrij sine gratia. accedere ad participationem illius veri luminis, vt...
sit, a quo habet vt sit. Nam neq; liberum arbitrium...
ad peccandum valet, si lateat veritatis via: & cum id...
Roma. v. & quod vitandum est, cœperit non latere: nisi etiā de...
tur: non agitur, non suscipitur, non bene viuitur. V...
tur, charitas dei diffunditur in cordibus nostris: non...
arbitrium quod surgit ex nobis, sed per spiritum sa...
tus est nobis. Doctrina quippe illa qua mandatum...
Multipliciter intelligēdū est Litera occidit, spûs aūt viuificat. tinenter recteq; viuendi, litera est occidens: nisi adsi...
ritus. Neq; enim solo illo modo intelligendus est...
litera occidit, spiritus autem viuificat, vt aliquid fig...
cuius est absurda proprietas, non accipiamus sicut l...
aliud quod significat intuentes, interiorem homin...
telligentia nutriamus. quoniam sapere secundum...
est, sapere autem secundum spiritum, vita & pax: vel...
multa quæ scripta in cantico canticorum carnalit...
H ad luminosæ charitatis fructum, sed ad libidinosę...
fectum. Non ergo solo illo modo intelligendum...
Roma. vij. stolus: Litera occidit, spiritus autem viuificat: sed et...
vel maxime, quo apertissime alio loco dicit, Co...
nesciebam: nisi lex diceret, Non concupisces. & pau...
casione accepta, peccatum per mandatum fefellit...
Ex epistola ad Anastasium occidit. Ecce quid est, Litera occidit, & vtiq; non fi...
cipiendum non sit secundum literæ sonum.
¶ Quanto sunt charitati futura meliora, quanto...
violentiora præsentia. & vtinam ij qui ea videre &...
rum, vincere & euadere mereantur. quod sine dei g...
Voluntas cupiditatibus subdita non est dicenda libera. do voluntas implet humana. quia nec libera dice...
est vincentibus & vincentibus cupiditatibus subdi...
quis deuictus est, huic & seruus addictus est, & si vos...
rit (ait Christus filius dei) tunc vere liberi eritis. L...

do & dicendo quod sine gratia impleri non potest, homini demõstrat suam infirmitatem: vt quærat demonstrata infirmitas saluatores, a quo sanata voluntas possit, quod infirma non posset. Lex igitur adducit ad fidem, fides impetrat spiritum largiorem. Diffundit spiritus charitatem, implet charitas legem. Ideo lex pædagogus vocatur, sub cuius minacissima seueritate: qui inuocauerit nomen domini saluus erit. Quomodo autem inuocabunt in quem non crediderunt? Proinde est, vt litera sine spiritu occidat. Spiritus viuificans credentibus & inuocantibus datur. charitas vero vel diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, vt fiat quod idem apostolus dicit, Plenitudo legis charitas. Ioan.viij. Lex qũo demõstrat hoi suam infirmitatem. A Gala.iij. Roma.v.

℄ Litera occidit, spiritus autem viuificat, non vt aliud impleas, quam tibi per literam iubetur, sed sola litera reũ facit. gratia & a peccato liberat, & literam donat impleri. Vnde fit per gratiam remissio peccatorum, & fides quæ per dilectionem operatur. Nolite ergo putare damnatam esse literam, qua dictum est, litera occidit: hoc est enim litera reos facit. Datur præceptum: non adiuuaris gratia, continuo te inuenis non solum non operatores legis, sed etiam rerum præuaricationis. Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Non ergo reprehensa est lex cum dictum est, litera occidit: spiritus autem viuificat, quasi illam condemnaret sola litera sine gratia. Exemplum accipite, hac locutione dictum est, sciẽtia inflat. Quid est scientia inflat? Scientia damnata est: Sed quoniam adiunxit: charitas vero ædificat, quomodo vbi adiunxit spiritus viuificat, dedit intelligi, litera sine spiritu occidit: spiritus viuificat, & impleri literam facit: sic scientia sine charitate inflat, charitas cum scientia ædificat. Roma.xiij. Ex sermone de pascha. Litera. Gratia. Roma.iiij. i.Cor.viij. Scientia inflat.

℄ Dominus autem ipse non solum ostendit nobis a quo malo declinemus & quod bonum faciamus, solum potest legis litera: verum etiam adiuuat nos vt declinemus a malo, & faciamus bonum, quod nullus potest sine spiritu gratiæ, quæ si desit, ad hoc lex adest: vt reos faciat & occidat. Propter quod dicit Apostolus, litera occidit: spiritus autem viuificat. Qui ergo legitime lege vtitur: discit in ea bonum & malum: & non confidens in virtute sua confugit ad gratiam, qua præstante declinet a malo & facit bonum. Quis autem confugit ad gratiam nisi cum a domino gressus hominis diriguntur, & viam eius volet? Ac per hoc & desiderare auxilium gratiæ, initium gratiæ est. De quo ait ille, Et dixi nunc cœpi, hæc est mutatio dexteræ excelsi. Liberum ergo arbitrium & malum & ad bonum faciendum confitendum est nos habere, sed in malo faciendo liber est quisq; iustitiæ, seruusque peccati. IN bono autem liber esse nullus potest nisi fuerit liberatus ab eo qui dixit, Si vos filius liberauerit tunc vere liberi eritis, nec ita, vt cum quisq; fuerit a peccati do- B Ex lib. de correptione & gratia Quis legitime vtitur lege. Desiderare auxiliũ gratiæ initiũ gratiæ est. Psal.lxxvj. Ioan.viij.

C minatione liberatus, iam non indigeat sui liberatoris
Ioan.xv. ita potius, vt ab illo audiens, sine me nihil potestis fa
Psal.xxvi. ei & ipse, Adiutor meus esto, ne derelinquas me. Qu
stratio mortis literis deformata in lapidibus, fuit in g
non possent intendere filij Israel in faciem Moysi pro
vultus eius, quæ euacuatur &c.

Ex libr.ij.côtra inimicû legis & prophetarum. ¶ Quod si ministratio mortis literis deformata in lap
in gloria, ita vt non possent intendere filij Israel in faci
propter gloriam vultus eius quæ destruitur: quare non
nistratio spiritus erit in gloria? Nam si ministratio dam
in gloria est, multo magis ministratio iustitię abundaui
ria. Etenim non glorificatum est in hac parte id quod de
est: propter excellentem claritatem. Nam si id quod de
gloria est, multo magis illud quod manet, in gloria est.
do iste posuit verba apostolica: nec a meliore interpretati
rimum dicit, quia dicta est ministratio mortis in literis
ta lapideis. Hinc existimat insanus iste q morti mini
D Moyses: id est mortis auctori, maligno scilicet spiritui: qu
Cur lex dicta é ministratio mortis. di huius iste opinatur auctorem, ignorans ministratione
tis dictam legem, secundum illud. Litera occidit, spiritus
viuificat. Lex enim quamuis iusta, & sancta, & bona, pręua
bus intulit mortem, quos dei gratia non adiuuit ad iustiti
gis implendam. Oportebat enim in testamento veteri, lex
Quibus legem imponi côgrue bat. neretur superbis, & de suæ voluntatis virtute fidentibus, q
daret iustitiam sed iuberet, ac si morte præuaricationis in
ad gratiam confugerent, non iubentem tantummodo sed
tem: quæ nouo testamento est reuelata. Hinc putant isti di
eloquiorum blasphematores, malam fuisse legem quę da
Moysen: quia dicta est ministratio mortis in literis figurat
deis: non intuentes propter eos esse dictum qui suo libero
trio legem sufficere arbitrantes, spiritu gratię non adiuti, re
uaricationis sub eiusdem legis litera tenebantur. Vnde alibi
Lex iram operatur. Vbi enim lex non est: nec præuaricatio,
ostendens vnde dixerit, Lex iram operatur. Neque enim eius p
Roma.iiij. ricatio mala esset, nisi lex ipsa bona esset. Multum est & nim
gum cuncta colligere, quæ in hanc sententiam beatus dicit
stolus legem distinguens a gratia, eo q sub illa elidantur ela
ista erigantur elisi, & illa in tantum bona sit vt bona iubeat
E intantum, vt bona conferat. Illa iustitiæ facit auditorem, ist
Comparatio legis & gratię. ctorem, & ideo sub illa peccator insuper etiam præuaricator
sa excusatione ignorantię conuictus tacet: sub ista vero & par
Lex ministratio mortis gratia ministratio spiritus. te & opitulante nec qui mala est operatus extinguitur, & vt b
operetur accenditur. Quid ergo mirum est, si illa dicta est mini
tio mortis, vbi litera occidit, malum prohibendo quod fit, & b
num temperando quod nô fit? Ista vero dicta est ministratio

ritus vtiq; viuificantis,vt a præuaricationis morte surgamus,& iu Quid distat in
stitiã non rei legamus in tabulis,sed liberi in cordibus & in mo ter nouũ & ve
ribus habeamus.Hoc & testamentum nouum distat a veteri, quia tus testamentũ
ibi vetus homo formidinis coarctatur angustijs,hic nouus homo
spatiatur latitudine charitatis.Atq; vt omnes auferantur amba-
ges:quomodo lex est & ministratio mortis recte dicta sit,& tamen
sancta & recta & iusta sit:illud recolamus quod in epistola ad Ro- Roma.vij.
manos positum est.Cum enim dixisset,ita vt seruiamus in noui
tate spiritus & non in vetustate literæ(quæ sententia simillima est
illi quam iste non intelligens posuit)continuo prospexit istos fu-
turos verbosos atq; blasphemos,qui putaturi essent ex hoc legem
fuisse reprehensam:moxq; subiunxit,Quid ergo dicemus?lex pec F
catum est? Absit.Sed peccatum non cognoui,nisi per legem.Nam Ibidem.
concupiscentiam nesciebã,nisi lex diceret.Non concupisces. Oc-
casione autem accepta,peccatum per mandatum operatum est in
me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mor-
tuum erat.Ego autem viuebam aliquando sine lege. Adueniente
autem mandato,peccatum reuixit:ego autem mortuus sum,& in
uentum est mihi mandatum quod erat in vitam,hoc esse in mor
tem.Peccatum enim occasione accepta per mandatũ fefellit me,
& per illud occidit.Itaq; lex quidem sancta & mandatum sanctũ
& iustum & bonum.Quod ergo bonum est mihi factũ est mors?
Absit.Sed peccatum vt appareat peccatum,per bonum mihi ope
ratum est mortem.Ecce quid est ministratio mortis,ecce quid est
litera occidit,ecce quemadmodum lex non est peccatum,& man
datum erat in vitam,& lex sancta,& mandatum sanctum & iustũ
& bonum:& tamen quia de ipso bono interficitur inobediẽs ani-
ma vbi dei non adiuuat gratia,ministratio mortis facta est lex in
veteri testamento propter occidentem literam,& ministratio vitę
facta est gratia in nouo testamento propter viuificantem spiritũ.
Quod est autem ministratio mortis & ministratio damnationis, G
hoc est,occasione accepta peccatum per mandatum operatum est
in me omnem concupiscentiã,hoc est,adueniente mandato pec
catum reuixit,hoc est,inuentum est mihi mandatũ quod erat in
vitam,hoc esse in mortem,hoc est occasione accepta peccatũ per Roma.iiij.
mandatum fefellit me,& per illud occidit,hoc est,lex subintrauit Lex quõ dicitur
vt abundaret delictum,hoc est,lex iram operatur, hoc est , virtus virtus peccati
peccati lex.Prohibitio enim peccati quod est lex , auget profecto & iram operari
desiderium peccandi,quod non extinguitur nisi contrario deside
rio recte faciendi,vbi fides per dilectionem operatur,hoc aũt non
præstat litera iubens sed spiritus iuuans.Non lex ergo sed gratia, Gala.iiij.
non vetus testamentum in seruitutem generans quod est Agar,sed Rom.vij.
nouum in quo non sumus ancillæ filij sed liberæ , qua libertate
Christus nos liberauit,& tamen lex sancta est & mandatũ sanctũ
& iustum & bonum.Per hoc ergo mandatum sanctum & iustũ &

bonum in his quæ non habent spiritum Christi, operatur peccatū omnem concupiscentiam, qualem in se fuisse in veteri testō, etiā ipse Apostolus ostendens, occasione inquit accepta peccatum per mandatum operatum est in me oēm concupiscentiam. Per quod
H
Roma. vij. mandatum? nisi quod ait, concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, non concupisces. Nunquid malum est non concupiscere, immo maxime bonum. Bona est ergo lex, quæ occidit, sed vbi non adest viuificans spiritus. Hæc ipsa lex quæ bonum dixit occidit, quia peccati virtus est cum per illam operatur omnem concupiscentiam, inflammans desiderium de prohibitione, quod non extinguitur per iubentem literam timore pœnæ, sed iuuantem spiritum dilectione iustitiæ. Ideo ait, Peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem. Non enim ait per malū, sed per bonum. Hic euigilent si possunt, qui legem dei atq; eius ministrum Moysen cæco & furioso corde reprehendunt, ideo quippe est ministratio mortis, quia peccatum per bonum mihi operatum est mortem. Ideo est ministratio damnationis, quia peccatū per bonum operatum est damnationē. Quod si ministratio mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria &c.

Ex libr. ad Simplicianum. Rom. vij. ¶ Cur ministratio mortis dicitur si bona est lex? quia peccatū vt appareat peccatum, per bonum mihi operatū est mortem. Nec miretis, cum de ipsa prædicatione euangelij dictū sit, Christi bonus odor sumus in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt, alijs quidē odor vitæ in vitam, alijs aūt odor mortis in mortem. Ad Iudæos enim dicta est lex ministratio mortis ad quos & in lapide scripta est, ad eorum duritiam figurandam, non ad eos qui legem p charitatem implent. Plenitudo.n. legis charitas. Qui.n. diligit alterū, legem impleuit. Non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, & si qd̄ est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulat. Diliges proximum tuum tanquam te ipsum, quia in eadem lege scriptum est.

A
Ad Iudæos obstinatos dicta ē lex ministratio mortis.
Roma. xiij.
Math. xix.
Ex lib. de baptismo puulorū.

Quid signāt q Moyses p velū loquebatur Iudæis.
Velatum erat vet⁹ testm̄ vsq; ad Christum.
Ex lib. i. contra inimicū legis & prophetarum.

¶ Quod non poterant intendere filij Israel vsq; in finē. i. vsq; ad faciē vultus Moysi, & iō eis per velū loquebatur hoc significat q litera legis iustificat neminem. sed velamen positū est in lectione veteris testi, donec ad Christū transeatur & auferatur velamen. i. transeatur ad gratiam, & intelligatur ab ipso nobis esse iustificatio nē, qua faciamus quod iubet. qui propterea iubet, vt in nobis deficientes, ad illum confugiamus. Ita vt non possent filij Israel intendere in faciem Moysi propter gloriam vultus eius q̄ euacuat.

B
Figura in velo Moysi q Iudæi non erāt in lege xp̄m intellecturi Offm̄ & finis quo differant.

¶ Quod non poterant intendere filij Israel in faciem eius ppter gloriam vultus, signum erat quia in lege Christū intellecturi nō erant, & ideo velamen inter faciem Moysi & ipsos positum erat: vt non intenderent sicut scriptum est filij Israel vsq; in finem. Finis enim legis quis est? Ad hoc non ego, sed Apostolus ipse respondeat: Finis enim, inquit, legis Christus est ad iustitiam omni c

denti. finis perficiens non interficiens. Finis quippe dicitur propter quem fiunt omnia quæcunque aliquo fiunt officio. Nam inter officium & finem hoc distat, quod officium est in eis quæ facere debemus, finis propter quem faciamus. Quia illa omnia itaque propter Christum fiebant, quem filij Israel in eis quæ fiebant non intelligebant, hoc significabat velamen quod eos usque in finem non sinebat intendere. i. usque ad faciem Moysi, quæ significabat Christum. Et ideo dictum est, quod euacuetur hæc gloria, quia omnes vmbræ significantes euacuantur cum res quæ significatur aduenerit. Quemadmodum enim scientia quæ nunc est euacuabitur, sicut idem Apostolus dicit, cum venerit illa quam dicit facie ad faciem: sic & ista quæ in vmbris tradita erant Judæis in veteri testamento, necesse fuit euacuari reuelatione noui testamenti. Nec sane omnes in illo populo non intelligebant Christum per illas vmbras testamenti veteris figuratum, neque enim hæc ipse Moyses, & cæteri prophetæ non intelligebant, qui eum posteris prænunciabant. Nam & in hac ipsa epistola, vbi hæc dicuntur, quæ iste non intelligens posuit tanquam aduersa & inimica veteris testamenti, cur dicit, Habentes autem eundem spiritum fidei: secundum quod scriptum est, Credidi, propter quod & locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur? Vbi enim scriptum est, Credidi, propter quod & locutus sum? vtique in psalmis ad illa eloquia dei pertinentibus, quæ credita sunt Judæis. Eundem (inquit) spiritum fidei habentes. Quid est eundem, nisi quem habebant etiam illi per quos hæc ministrata sunt? usque in hodiernum enim dies idipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non reuelatum, quia in Christo euacuatur.

Moyses & prophetæ intelligebant Christum in figuris ve. test. ij. Cor. iiij. C Psal. cxv.

¶ Dicit deus ad Cain, & nunc maledictus tu in terra quæ aperuit os suum accipere sanguinem fratris tui de manu tua, quoniam operaberis terram, & non adijciet virtutem suam dare tibi. Non dixit maledicta terra, sed maledictus tu a terra quæ aperuit os suum, in confessione peccatorum, accipere sanguinem Christi, qui fusus est in remissionem peccatorum, de manu persecutoris nolentis esse sub gratia, sed sub lege, vt esset maledictus ab ecclesia, idest vt eum intelligeret & ostenderet ecclesia maledictum, dicente Apostolo. Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto legis sunt. Deinde cum dixisset, Maledictus tu a terra quæ aperuit os suum accipere sanguinem fratris tui de manu tua, non dixit quoniam operabis eam, sed dixit, quoniam operabis terram, & non adijciet virtutem suam dare tibi. Vnde non est necesse eandem terram intelligere operari Cain, quæ aperuit os suum accipere sanguinem fratris de manu eius: sed ideo maledictus intelligitur ab hac terra, quoniam operatur terram quæ non adijciet virtutem suam dare illi. i. iste populus Judæorum maledictum agnoscit, & ostendit ecclesia, quoniam occiso Christo adhuc operatur terrenam circunci-

Ex libro contra Faustum. Gene. iiij.

Gala. iij. Gene. iiij.

D

Alioquin quidiu legitur Moyses, velamen super corda eorum po/ fitum est. Cũ autem inde quisqs transierit ad Christum, auferetur velam. Transeuntium quippe intentio ipsa mutatur de vetere ad nouum, vt non iam quisqs intendat accipere carnalem sed spiri talem fœlicitatem, id est ab intentione qua expectabatur in car/ nali regno falsa beatitudo carnalis, ad intentionem qua per no uum testamentum expectatur in regno cœlorum, beatitudo ve/ rissima spiritalis. ¶ Quomodo ergo tollitur velamen dicit ipse Apostolus, Cũ autem transieris ad dominũ auferetur velamen. Judæus ergo non transiens ad dominum, non pertendit aciem mentis in finem, quomodo illo tempore in hac figura filij Israel non pertendebant aciem oculorum suorum vsqz in finem, id est in faciem Moysi. Facies enim Moysi splendida figuram habebat veritas. Interpositum est velamen, quia non poterant intendere ad hunc splendorem vultus eius filij Israel. Quę figura euacuatur. Sic enim dicit Apostolus, Quæ euacuantur. Quare euacuantur? Quia veniente imperatore imagines tolluntur de medio. Ibi spe ctatur imago, vbi imperator præsens non est. Vbi autem est ille cuius imago est, imago remouetur. Imagines ergo præferebãtur, antequam veniret imperator noster dominus Iesus Christus. Imaginibus sublatis fulget præsentia imperatoris. Ergo cum transierit quisqs ad dominum, auferetur velamen. Sonabat enim vox Moysi per velum & facies Moysi non apparebat. Sic & modo Judæis sonat vox Christi, per vocem scripturarum veterum. Vo cem earum audiunt, faciem sonantis non vident. Volunt ergo vt auferatur velamen? transeant ad dominum.

Ex sermone de verbis euãgelij. xvij.

C

Facies Moysi splẽdida speciẽ habebat veritatis

Figurę.ve.test. erant imagines imperatoris, Christi.

Vox Moysi. Vox Christi.

¶ Splendor in facie Moysi tanquã in facie carnali & mortali, nũ/ quid diuturnus aut æternus esse posset? Morte enim succedente, profecto auferetur. Splendor autem glorie beati domini dei no stri Iesu Christi sempiternus est. Sed illud figura erat temporalis, hoc autem quod illa figura significabatur æternum. Legunt itaqz & non intelligunt Christum, non perducunt intentionem vsqz in finem, quia velum oppositũ negat eis aspectũ splendoris in/ terioris, & vide ibi sub velo Christum. Ait enim dñs noster Iesus Christus. Si crederetis Moysi, crederetis & mihi, de me eñi ille scripsit. ¶ Personam eius gerebat Moyses, & ideo velum ante se ponebat, quando loquebatur populo, quia quandiu illi in lege carnalibus gaudijs & voluptatibus dediti erant, & regnum terre/ num quærebant, velamen positum erat contra faciem eorum ne viderent Christum in scripturis. Ablato enim velamine, postea/ quam passus est dominus, visa sunt secreta templi.

Ex tracta. ps. lxiiij.

K

Ioan. v.

Ex sermone de verbis euange/ lij.

¶ Transeat ergo vnusquisqz ad Christũ, vt auferatur velamen, si/ cut Apls dicit. Velamẽ.n. auferf, qñ similitudinis & allegoriæ co/ opertimento ablato, veritas nudatur vt possit videri. DOMINus autem spiritus est. Vbi autem spiritus domini, ibi libertas.

Ex lib. contra Manichęos. I. Quãdo vela men aufertur.

Ex libro de util/ itate.ij.

I.Cor.viij. ¶ Tanquam proprie videtur filius dominus vocari,d
Filius dei apl e stolo. Nam etsi sunt qui dicantur dij siue in coelo siue
vocatur dñs, cuti sunt dij multi domini multi, nobis tamen vnus
ita dñs pater, & ex quo omnia, & nos in ipso, & vnus dominus Iesu
dñs spiritus per quem omnia, & nos per ipsum. Sed etiam deus pa
sanctus. lucis inuenitur dominus dictus, sicuti est illud. Dom
A
Psal.ci a. ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Et illud
minus domino meo, sede ad dexterã meam. Et spiri
dñs dictus inuenitur. Vbi apl's ait: Dñs aũt spiritus est
Ioan.viij. arbitretur filium significatum, & ideo dictũ spiritũ g
poream substantiam: secutus contexuit, Vbi autem spiri
Ex lib. senten. libertas. Spiritum autẽ dñi, & spiritum sctm̃ esse nemo d
Prosperi. ¶ Libera sp est seruitus apd'deũ, cui nõ necessitas serui,
Seruitus dei
semp est libera.

Nos vero omnes reuelata facie gloriã do
culantes, in: eandem imaginem transfor
claritate, in claritatem, tanquam a domi

Ex li. de tri. xv. Satis apparet apostolum a speculo nõ ab specula
riam domini speculantes: Quod vero ait in ean
nem transformamur, vtiq; imaginem dei vult
dem dicens istam ipsam speculi. qui speculamur. qu
Eadem imag o go dei est, & gloria dei: sicut alibi dicit, Vir qdẽ nõ de
dei est, & gloria put, cum sit imago & gloria dei. Transformamur ergo
dei. ma in formam mutamur, atq; transimus de form
formam lucidam, quia & ipsa obscura imago dei est
go, profecto etiam gloria, in qua homines creati su
tes cæteris animalibus. De ipsa quippe humana natu
I.Cor.xi. Vir quidem non debet velare caput, cum sit imago
B
Quæ natura in rebus creatis excellentissima cum a
ab impietate iustificatur, a deformi forma formosa
Quõp gratias matur in formam. Est quippe & in ipsa impietate, qu
dei trãsforma/ nabile vitiũ, tanto certius natura laudabilis, & ob ho
mamur de cla/ gloria in gloriam, de gloria creationis in gloriam iu
ritate in clari/ Quamuis possit hoc & alijs modis intelligi quod d
tatem eidem in gloriã, de glia fidei in gloriã speciei: de gloria q̃ fil
imaginem dei. in gloriã q̃ similes ei erimus quãdo videbimus eum
vero adiunxit, tanquã a domini spiritu, ostendit gra
conferri tã optabilis trãsformationis bonũ. Verũ h
ginis est quidõq; futura perfectio. Ad hic cõsequen
magister bonus fide Christiana, pietatisq; doctrina,
cie a legis velamine (quid est vmbra futurorum) glo
I.Ioan.iij. speculantes: per speculum seculi intuentes, in eade
Ex li. ad Pauli transformemur de gloria in gloriam tanquam a do
nã de vidẽdo Cum ergo hac transformatione, ad perfectum fue
deo. renouata, similes deo erimus, quoniam videbimu

speculum,sed sicuti est.quod dicit Paulus apostolus,facie ad facie. C
¶In qua enim facie velamen habent Iudæi,nō transeūdo ad Christum(quoniam cū transierit quisq; ad Christum auferetur velamen)ea nos facie reuelata in eādē imaginē transformamur. Aptissime autē dicit. Velamē super cor eorum positum est. Ibi est ergo facies,quæ reuelata nunc in fide quamuis per speculum & in ænigmate conspicimur, tunc autem facie ad faciem. i.Cor.xiij.

CAPVT .IIII.

DEO habētes hāc administrationē,iuxta q̄ misericordiā cōsecuti sumus,nō defecimus:sed abdicamus occulta dedecoris,non ambulantes in astutia.

HAnc administratione non ex meritis nostris:sed ex dei misericordia esse dixit. Propter quod habentes administrationem hanc sicut misericordiam consecuti non infirmemur,sed abijciamus occulta cōfusionis, non ambulantes in astutia neq; dolo,adulterantes verbum dei. Astutiam autem & dolum hypocrisim vult intelligi,qua volūt iusti superbi videri. Vnde & in illo psalmo quem ad huius ipsius gratiæ testificationem cōmemorat idem apostolus. Beatus(inquit)cui non imputauit dominus peccatum, neq; est in ore eius dolus. hæc est humilium sanctorum confessio,non se iactantium esse quo non sunt. Ex lib. de baptismo paruulorum. Hypocrisis per astutiæ doli significatur hic. Psal. xxxj. Humilitas sanctorum procul a iactantia.

Neq; adulterantes verbum dei, sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos,ad omnem conscientiam hominum, coram deo. D

QVid faciet animus nutās,cū se obtēperare nō posse existimat,& nō obtēperare formidat? Si.n.bona opa sua in luce posuerit hominibus intuēda vt faciat q̄ pceptū est. Sic luceat lumē vr̄m corā hoībus vt videāt bona opa vr̄a,& glorificēt prēm vr̄m q in cœlis est,reū se teneri arbitrabit̄,qa contra pceptū fecit vbi dicit. Attēdite ne iustitiā vr̄am faciatis corā hoībus vt videamini ab eis. Rursusq; si hoc timēs & cauēs ea q̄ bn̄ facit abscōderit,nō se putabit seruire imperāti,& dicēti,Luceat lumē vr̄m corā hoībus vt videāt bona opa vr̄a. Qui aūt recte intelligit, vtrūq; implet. Audi.n.apl̄m,vtrūq; & facientē & docentē. Videte quēadmodū luceat lumē eius corā hoībus:vt videāt bona opa eius. Cōmēdamus,inqt,nosmetipsos ad oēs cōsciētiā hoīum in cōspectu dei. Et itez. Prouidemus.n.bona,nō solū corā deo,sed etiā corā hoib⁹. Et itez. Placete oīb⁹ p oīa,sicut & ego oīb⁹ p oīa placeo. Videte rursus quēadmodū attēdat ne faciat iustitiā suā corā hoībus, vt videatur ab eis. Opus aūt probet suū,inquit,vnusquisq;,& tūc in semet Ex sermone de verbis euange. Matt.vi. Matt.v. ij.Cor.viij. i.Cor.x. Gala.vi.

B ipso gloriam habebit, ꝛ non in altero. Et cetera. Nam gloria nostra hæc est, testimoniũ cõscientię nrę. Est illud quo nihil est manifestius, si adhuc, inqt, hominibus placerem, Christi seruus nõ essem.

ij.Cor.i.
Gala.i.

Quod si etiã opertum est euangelium nostrum, in his qui pereunt est opertum.

Ex libro de consensu euangelistarum.iij.
Ad quæ idonei sumus.
Ioan.ix.
Rom.xi.
Rom.ix.
Ibidem.
Esa.xl.

ET cum dixisset, Alijs quidem sumus odor vitæ in vitam, alijs odor mortis in mortem, subiecit statim. Et ad hæc qs idoneus? Id est qui idoneus intelligere, quam iuste fiat, qđ idem dominus dicit. Ego veni vt qui non vident videant ꝛ qui vident cæci fiant. Ipsa est enim altitudo diuitiarum sapientiæ ꝛ sciẽtiæ dei. quiq; iuste facit ex eadem massa aliud vas in honorem, aliud in contumeliam: ꝛ dicitur carni ꝛ sanguini. O homo, tu qs es qui respondeas deo? Quis ergo ꝛ in hac re cognoscere potest intellectum domini? aut quis consiliarius eius fuit?

Esa.vi.
Ioan.xij.

In quibus deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat in eis illuminatio euangelii gloriæ Christi, qui est imago dei.

F
Ex libro cõtra inimicum legis ꝛ prophetarum.i.

VTinam ꝛ isti cæci oppugnatores legis ꝛ prophetarum, sic transeant ad Christum, vt non sint in eis in quibus obuelatum est in ipsum euangelium. In his enim qui pereunt est obuelatum, ait Apostolus. In quibus deus huius seculi excæcauit mentes infidelium: vt non fulgeat illuminatio euangelij gloriæ Christi, qui est imago dei. vbi miser iste deũ seculi huius vult intelligi nullum, tanquam illi seruierit Moyses in veteri testamẽto, quasi hoc apostolus dixerit, vbi necesse esset intelligi Deum seculi huius deum impiorum, hoc diabolum, quoniam oẽs dij gentium dæmonia, ꝛ vtiq; multo maxime principes dæmoniorum. non mirum esset, quandoquidem quorundam deus etiam venter est dictus. Ait enim Apostolus, Quorũ deus vẽter est, nec ideo deus venter est. Ita si potest dici deus huius seculi diabolus, non ideo diabolus deus est, quia nec dæmonia sunt dij, q̃uis dij gentium sint dæmonia. Potest quippe seculum in malo intelligi. Vñ dicit Apostolus Petrus, Eripe vos de præsenti seculo maligno. sed cum aliter pateat intellectus, quid necesse est hic diabolum putare significatum, ac non potius deum verum, iustum, ꝛ bonum, qui excæcauit mentes infidelium huius seculi? vt non hic distinguatur in quibus deus huius seculi, ac deinde inferatur, excæcauit mentes infidelium: sed ita potius, in quibus deus, ac deinde subinferatur, seculi huius excæcauit mentes infidelium, hoc est infidelium seculi huius mentes excęcauit. sed istis non placet, vt deus bonus mentes excæcet aliquorũ. Non enĩ attendunt Saluatoris verba dicẽtis.

Nõ sequitur, diabolus est deus huius seculi ergo est deus.
Phili.iij.
Seculum malũ
D
Deus bonus quõ excæcet mẽtes.

Ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant, & qui vi- Ioan.ix.
dent cæci fiant. Ille igitur qui secundum apostolicam scientiam Rom.ix.
cuius vult miseretur, & quem vult obdurat, procul dubio quē vult il- Psal.c.
luminat, & quē vult excæcat. Sed non est iniquitas apud deum, cui Deus verus illu
dicit ecclesia, Misericordiam & iudiciū cantabo tibi domine. Illu minat misericordia, excæcat
minat ergo misericordia, excæcat iudicio, vtiq; æquissimo etsi iudicio.
occultissimo. Inscrutabilia sunt iudicia eius, cui tñ dicitur, Sedisti
super thronum qui iudicas æquitatem. Hinc deo Moyses & cun-
cti prophetæ, quos iustos sine dubio dominus ipse testatur. Horū
quippe Iudæi sepulcra cōstruebāt, & monumēta ornabāt: qbus di
cit, Aedificatis sepulcra pphetaꝝ, & ornatis monumēta iustoꝝ. Sed Lucæ.xi.
illi oēs etsi p tēporis dispēsatione veteris testamēti ministrabāt fi
guras, & ad nouū testamētū q̄uis nōdū reuelatū, p dei grãz ptine-
bant. ¶ Hanc sententiam plerique nostrum distinguūt, vt deū veꝝ Ex libro cōtra
dicant excæcasse infidelium mentes. Cū enim legerint in quibus Faustum.
deus, suspendunt pnūciationē, ac tūc inferūt, seculi huius excæca
uit mētes infideliū. quia etsi ita nō distinguas, sed exponendi grã
ita verboꝝ ordinē mutes, in quibus deus excæcauit mentes infi-
delium huius seculi, id est qui in illa distinctiōe sensus elucet. Pōt
enim talis operatio qua excæcantur mentes infidelium, secundū Excæcatio mētis quomō ad
quem modū pertinere ad deum veꝝ, quod non facit malitia, sed deū pertineat
iustitia: sicut idem Apostolus alibi dicit, Nunquid iniquus deus q Rom.iij.
infert iram. Item alibi. Quid ergo dicimus inquit? Nunquid ini- Rom.ix.
quitas est apud deum? Absit. Moysi enim dicit, Miserebor cui mi
sertus ero: & misericordiam præstabo, cui misericors fuero. Cum
ergo præmisisset quod inconcusse retinendum est, non esse iniqui
tatem apud deum, & paulo post attende quid dicat. Si autem vo Ibidem.
lens deus ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, attulit
in multa patiens in vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem,
& vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ quæ p-
parauit in gloriam, & in cætera, certe hic nullo modo dici potest
alium deum esse qui ostendit iram, & demonstrat potentiam suā
in vasis quæ perfecta sunt ad perditionem, & alium qui ostendit
diuitias in vasis misericordiæ. Nam vnum eundemq; deum face
re vtrunq; apostolica doctrina testatur. Hinc est & illud, Propter Rom.i.
hoc tradidit illos deus in concupiscentias cordis eorum, in im- Ibidem.
munditia, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis: &
paulopost, Propterea tradidit illos deus in passiones ignominiæ.
Item paulo post, Et quoniam non probauerunt deum habere in
notitiam, tradidit illo deus in reprobum sensum. Ecce quomō Rom.i.
verus deus & iustus excæcat mentes infidelium. Neq; enim vnq̄ Deus verus excæcat mentes
in his apostoli verbis quæ commemoraui alius deus intellectus
est, quam ille qui filium suum misit dicentem. In iudicium veni infidelium.
in hunc mundū, vt qui nō vident, videant: & qui vident, cæci fiāt. Ioan.ix.
Ni & hic satis apparet mentibus fidelium, quomodo deus excæcet

mentes infidelium. Præcedit enim aliquid occultus in eum deus agat iustissimum examen iudicij sui, ut quor tes infidelium excæcentur, quorundam illuminentur. me dictus est, Iudicia tua abyssus multa. Cuius profund

Rom. xi. penetrabilem altitudinem apostolus admiratus exclan tudo diuitiarum sapientiæ & scientię dei, quam inscrut

Ex li. lxxxiij. q/stionum. iudicia eius &c. Illuminatio euangelij gloriæ Christi, dei. ¶ Imago & ęqualitas, & similatio distinguenda sun

Imago, ęqualitas, & similitudo differunt. imago, continuo similitudo est, nó continuo æqualitas litas, continuo similitudo, non continuo imago. vbi non continuo imago, non continuo æqualitas, vt in

B imago, quia de illo expressa est, est etiam necessaria non tamen æqualitas, quia multa desunt imagini qu li rei de qua expressa est. Sed vbi dicitur continuo, vt tur quia esse aliquando potest. Potest ergo esse aliqua in qua sit etiam æqualitas, vt in parentibus & filijs imago & æqualitas, & similitudo, si interuallum temp set. Nam & de parente expressa est similitudo filij, vt dicatur, & potest esse tanta, vt recte etiam dicatur æq quod parens tempore præcessit. Ex quo intelligitur aliquando non solum similitudinem habere, sed etia Potest etiam aliquando esse similitudo & æqualitas, sit imago, vt in ouis paribus. Potest similitudo & ima non sit æqualitas, vt in speculo. Potest & similitudo litas & imago sit, sicut de filijs commemorauimus, pore quo præcedunt parentes. Sic enim æqualem s bæ dicimus, quamuis altera præcedat, altera sub deo autem quia conditio temporis vocat (non enim videri deus in tempore generasse filium, per quem pora) consequens est vt, non solum imago eius sit est, & similitudo, quia imago est. sed etiam æqualita

C temporis interuallo impedimento sit.

Non enim nos metipsos prædicamus: Christū dominū nostrū. Nos autē seruo Iesum: quoniā deus q dixit de tenebris lu scere, ipse illuxit in cordibus nostris, a d il nem scientiæ charitatis dei, in facie Iesu

Ex lib. cōtrā ini micum legis & prophetarum. Tenebras non esse æternas. Genesis. I.

Quin etiam stultitię scribentis assignat, qu nebras sine initio semper fuisse, lucem ve psisse de tenebris, quasi legerit in eo libro tenebras sempiternas, cum scriptum sit, In uit deus cœlum & terram, terra autem erat inuisibi ßta, & tenebrę erāt super abyssus. Ex illo ergo teneb

ex quo confusa moles cœli esse cœpit ac terræ, antequam lux fa- | Affectio pfidelis hois per accessum lucis ad tenebras signi- catur.
cta esset, qua illuminaretur q̃ sine luce fuerat tenebrosum. Quid
autem inconueniens si mundanę materiæ fuerant tenebrosa pri-
mordia, vt accedente luce, melius qd̃ factū est redderetur, & tāq̃
proficientis hominis (qd̃ postea futurum erat) hoc modo signifi- | Ephe.v.
caretur affectio? Porro si huic displicet, lucē initiū sumpsisse de te-
nebris, isdē apl̃s hoc dicat, qui scribēs ad fideles ait, Fuistis aliquā- | Gene.I.
do tenebræ, nunc autem lux in domino. Quis autē hoc fecit, nisi | C
ille, qui cū tenebræ essent super abyssum dixit, Fiat lux, & facta est
lux. Qd̃ apertius alio loco id̃ apl̃s Paulus expressit dicens, Deus | Ex libro de bapt. paruulorū
qui dixit de tenebris lucē clarescere, claruit in cordibus nostris,
¶ Ad illuminationē, inq̃t, sciētię gloriæ eius in facie Christi Iesu. | Sciam gloriæ Christi.
Hæc est scientia gloriæ eius, qa scimus ipsum esse lumē, quo tene-
bræ nostrę illuminātur. Et id ipsum attēde queadmodū inculcet.

Habemus autem thesaurū istū in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis dei, & non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur. Aperiamur, sed nō destituimur. Persecutionem patimur, sed non derelinquimur. Humilitamur, sed nō confundimur. Deiicimur, sed non perimus: semper mortificationē Iesu Christi in corpe nostro circūferētes, vt vita Iesu manifestetur in corpribus nostris. | Gal.v.
Semper enim nos q viuimus, in mortē tradimur pp Iesum, vt & vita Iesu manifestetur i carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita aūt in vobis.

¶ Adhærens deo, & semper faciens dei voluntatem, nunquam a suo habitatore deseritur. Etsi quædā dura atq; aduersa patiatur, non derelinquitur, sed probatur. | Ex libro sentētiaꝝ Prosperi. Iustus non deseritur.

Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est, Credidi propter quod & locutus sum. Et nos credimus propter quod & loquimur, scientes quoniam qui suscitauit Iesum, & nos cum Iesu suscitabit, & constituet vobiscum. Omnia enim propter vos, vt gratia abundans per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam dei. | E. Psal.cxv.

HAbentes autem eundem spiritum fidei. Non enim ait sciē- tiā fidei, sed spiritū fidei. Qd̃ ppterea dixit, vt intelligeremus qa fides & nō petita cōceditur, vt ei petenti alia cōcedant. | Ex lib. de gratia & lib. arb. intro. Spūs gratię cō- cedit fidē, et non petenti-

Quomodo enim inuocabunt, inquit, in quem non cr
Ergo spiritus gratiæ facit vt habeamus fidem, vt per fi
tremus orando, vt possimus facere quę iubemur.

Ex lib. de natura & gratia. ¶ Ea fides iustos sanauit antiquos, quæ sanat & nos. i.
I. Timo. ij. dei & hominum hominis Christi Iesu, fides sanguinis
crucis eius, fides mortis, & resurrectionis eius Habent
Ex tracta. euang. secūdū Ioan. xlv. dem spiritum fidei, & nos credimus, pp quod & loqui
¶ Ante aduentum domini nostri Iesu Christi, quo hu
in carne, præcesserunt iusti sic in eum credentes ventu
Fidē. fides nostra & patrum antiquorum. do nos credimus in eum qui venit. Tempora varia su
quia & ipsa verba pro tempore variantur, cum varie t
F Alium sonum habet, venturus est, alium sonum hab
dem tamen fides vtrosque coniungit, & eos qui ventur
qui eum venisse crediderunt. Diuersis quidē tēporibu
per vnum fidei ostium, hoc est per Christum, videmu
Nos credimus dominum Iesum, natum ex virgine,
ne, passum esse, resurrexisse, in cœlum ascendisse. To
verba audistis præteriti temporis, impletum esse ia
In eius sunt fidei societate nobiscum & illi patres, qu
de virgine nasciturum, passurum, resurrecturum, in cœ
rum. Illos enim ostendit apostolus, vbi ait, Habente
Psal. cxv. dem spiritum fidei, sicut scriptum est. Credidi, prop
tus sum, & nos credimus. propter quod & loquimur.
xit, Credidi propter quod locutus sum. Apostolus d
II. Cor. 4. dimus, propter quod & loquimur. Vt scias aūt q vn
dicentem, Habentes eundem spiritum fidei, & nos
HABENtes aūt eundem spiritum fidei, propter qu
Credidi, propter quod locutus sum, & nos credimus
Ex lib. ad cōsulta Hilar. & loquimur.
¶ Non diceret eundem spiritum fidei, nisi admon
Quare sacra variata, eadē fide manente. quos iustos ipsum habuisse spiritum, hoc est incarna
sed quia illis futura prænunciabantur, quæ iam f
nunciantur, & tempore veteris testamenti velabat
G re noui testamento reuelatur: ideo eius sacramenta
alia essent in veteri testō, alia in nouo, cum fides i
Ex epistola ad Valeriū Comitem. ¶ Eadem fides saluatoris saluos faciebat antiquo
magnis, non vetus testamentum, quod in seruitut
Ex lib. ad Bonifaciū papā cōtra Pelagia. ¶ Antiquos iustos non saluos fecit nisi fides me
remissionem peccatorum sanguinem fudit. Ipsor
Credidi, propter quod locutus sum. Vnde ait apost
Psal. cxv. bentes autem eundem spiritum fidei. secundum
est, Credidi propter quod locutus sum, & nos credi
& loquimur. Quid est eundem spiritum, nisi quem
Actuum. xv. buerunt qui ista dixerunt? Dixit & apostolus Pe
imponere gentibus, quod neque nos potuimus p

nostri? Sed per gratiam domini nostri Iesu Christi credimus salvari, sicut & illi. Hoc vos non vultis inimici huic gratiæ, ut eadem gratia Iesu Christi salui facti credantur antiqui, sed distribuitis tēpora secundum Pelagium, in cuius libris hoc legitur, & ante legē dicitis saluos factos esse natura, deinde per legem, postremo per Christum, quasi hominibus duorum superiorum temporum, ante legem sculi, & in lege, sanguis Christi nō fuerit necessarius. euacuantes quod dictum est, Vnus enim deus, unus & mediator dei & hominum, homo Christus Iesus.

¶ Credidi, propter quod locutus sum. hoc est perfecte credidi. Nō enim perfecte credunt, qui quod credunt loqui nolunt. Ad ipsam enim fidem pertinet, etiam illud credere quod dictum est, Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor eum coram angelis dei. Ex hoc enim est appellatus fidelis ille seruus, non tantum quia accepit, sed quia impēdit, atq; lucratus est. Ita & hoc loco nō ait, Credidi & locutus sum, sed propter hoc dicit se locutum esse, quia credidit. Simul enim credidit, & quod præmium loquendo speraret, & quam poenam tacendo timere deberet. Beatus Paulus apostolus adhibuit testimonium de scripturis, in quo nobis gloriam martyrum commendauit. Propter quod scriptum est, inquit, Credidi, propter quod locutus sum. Et nos credimus, propter qđ & loquimur. Si enim tantummodo credidissent, & non loquerentur, non paterentur. Credendo apprehenderunt vitam, & loquendo inuenerunt mortem, sed mortem in qua corpus corruptibile seminaretur, & incorruptio meteretur. Istum sensum, idest q credimus propter quod & loquimur, alio loco idem Apostolus sic explicauit. Corde creditur ad iustitiā: ore aūt confessio fit ad salutē.

I. Timo. ij. H Ex tracta. Psal. cxv. Mat. viij. Cōmēdatio gloriæ martyrum. Psal. cxv. Rom. x.

A

Propter quod non deficimus: sed licet is qui foris est noster homo corrumpitur: tamen ei qui intus est, renouatur de die in diem. Id enim quod in præsenti est momentaneum & leue tribulatiōis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur temporalia sunt: quæ autem non videntur æterna sunt.

Enim dubium est, sicut interiorem hominem intelligentia, sic exteriorem sensu corporis prædictum: non quia & ipsa eadem sit imago dei. Manifesta est quippe apostolica sententia, quæ interiorem hominem renouari in dei agnitione declarat, secundum imaginem eius qui creauit eum: cuius & alio loco ait, Et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouat

Ex li. de tri. xv. Non interior & exterior.

de die in diem. Neqȝ enim frustra ꝛ iste homo dicitur, nisi quia in est ei nonnulla interioris similitudo.

Ex lib. de trini tate. xij. ℂ Age nunc, videamus vbi sit quasi quoddam hominis exterioris interiorisqȝ confinium. Quicquid enim habemus in animo

Que pertinent ad exteriorem hominem. communc cum pecore, recte adhuc dicitur ad exteriorem hominem pertinere. Non enim solum corpus, homo exterior reputabitur, sed adiuncta quedaȝ vita sua qua compages corporis ꝛ omnes sensus vigent, quibus instructus est ad exteriora sentienda: quorum sensuum imagines infixæ in memoria, cum recordando reuisuntur, res adhuc agitur ad exteriorem hominem pertinens, atqȝ in his omnibus non distamus a pecore, nisi ꝙ figura corporis nõ proni sed erecti sumus. Qua in re admonemur ab eo qui nos fecit, ne meliore nostri parte, id est anima, similes pecoribus simus: a quibus corporis erectione distamus, non vt in ea quæ sublimia

In corpibus que sunt appetere est psternere aium sunt in corporibus, animum proijciamus. Nam vel in talibus quiete voluntatis appetere, prosternere est animum. Sed sicut corpus ad ea quæ sunt excelsa corporum, id est ad cœlestia naturaliter erectum est: sic animus quæ substantia spiritalis est: ad ea quæ sunt in spiritalibus excelsa erigendus est: non elatione superbiæ, ſȝ pie

In pecorib⁹ est aliqualis memoria naturalis, sȝ nõ de industria tate iustitię. Possunt autem ꝛ pecora sentire per corporis sensus extrinsecus corporalia, ꝛ ea memoriæ fixa reminisci, atqȝ in eis appetere conducibilia, fugere incommoda. Verum ea notare non solum naturaliter apta: sed etiam de industria memorię commendata retinere, ꝛ in obliuionem iam iamq̄ vel labentia recordando, atq̄ cogitando rursus imprimere, hec atqȝ huiusmodi quamuis in sensibilibus, atq̄ in eis quæ noster animus per sensum cor

C

Pecora nõ pñt iudicare de corporibus ſm rõnes incorpales. Quõ iudicam⁹ de corpalibus. poris traxit, agantur atq̄ versentur: non sunt tñ rationis expertis: nec hominibus pecoribusq̄ cõmunia, sed sublimiaris ratióis est iudicare de istis corporalibus secundum rationes incorporales ꝛ sempiternas, quæ nisi supra mentem humanam essent, incommutabiles profecto non essent, atq̄ his nisi subiungeretur aliquid nostrum, non secundum eas possemus de corporalibus iudicare. Iudicamus autem de corporalibus ex ratione diuisionum atqȝ figurarum, q̄ꝗ̄ incommutabiliter manere mens nouit.

Ex libr. contra Fau. ti. xlvij. De hoie interiore ꝛ exteriore, ꝙ vnus hõ est. ℂ Paulus Apostolus interiorem hominem pro spiritu mentis, exteriorem vero in corpore atqȝ ista mortali vita vult intelligi, nõ tamen vtrũqȝ horũ simul duos hoies eum dixisse aliquando in eius literis legitur, sed vnum quem totum deus fecerit. i. ꝛ id quod interius est, ꝛ id quod exterius: sed eum ad imaginem suam non fecit, nisi secundũ id quod interius est, non solũ incorporeum, verum etiam rationalem, quod pecoribus non inest. Non itaqȝ vnũ hoiem fecit ad imaginẽ suã, ꝛ alterũ fecit non ad imaginẽ suam, sed quia hoc vtrũqȝ interius, ꝛ exterius simul vnus homo est, hũc vnum hoiem ad imaginẽ suã fecit, non secundũ id qȝ hȝ corpus corporaleqȝ vitã, sed ſm id qȝ hȝ rationalem mentem, qua co

gnoscat deum, & omnibus irrationabilibus eadem rationis excel lentia pponatur. Veterē aūt hoiem, nihil aliud, Apostolus quam vitam veterem dicit, q̄ in pctō est in quo secundū Adam viuitur, de q̄ uo dicit. Per vnum hoiem peccatum intrauit in mundum, & per pctm̄ mors, & ita in oēs hoies pertransijt, in quo oēs peccaue runt. Ergo totus ille homo .i. & interiore & exteriore sui parte in ueterauit pp pctm̄, & pœnæ mortalitatis addictus est. Renouatur aūt nunc fm̄ interiorē hoiem, vbi secundū sui creatoris imaginē reformatur, exuens se iniustitiā, hoc est veterē hoiem, & induens iu stitiam, hoc est nouū hominē. Tunc aūt cum resurget corpus spi ritale qđ seminaē aīale, et exterior percipiet cœlestis habitudinis dignitatem, vt totum quod creatū est recreetur, & totum qđ factus est reficiatur, illo recreante qui creauit, & reficiente qui fecit.

Vetus tus vi hō & ve Roma. 5 pctō a. v.

Phili. iij.

¶ In corpore adhuc mortali renouatio vitæ inchoatur a fide, qua creditur in eum qui iustificat impiū, bonisq; moribus augetur, & roboratur de die in diem, cuȝ magis magisq; renouatur interior homo, corpus vero tanquam homo exterior, quanto est hæc vita diuturnior, magis magisq; corrumpitur, vel ætate, vel morbo, vel varijs afflictationibus, donec veniat ad vltimam, quæ ab omni bus mors vocatur, eius autem resurrectio differtur in finem, cum & ipsa iustificatio nostra perficietur ineffabiliter. Tunc enim simi les ei erimus, qm̄ videmus eum sicuti est. Nunc vero quandiu cor pus quod corrumpitur aggrauat animā, & vita humana super ter ram tota tentatio est: non iustificabitur in conspectu eius omnis viuens, in comparatione iustitiæ qua æquabuntur angelis, & gloriæ quæ reuelabitur in nobis.

Bz lib. de trini.

I. Ioan. iij.

Sapi. ix.

Psal. cxlij.

¶ Ista renouatio non momento vno fit ipsius conuersionis, sicut momento vno fit illa in baptismo renouata remissiōe oīuȝ pec catorū, neq;. n. vel vnū quantulūcūq; remanet qđ non remittatur. Sed quēadmodū aliud est carere febribus, aliud ab infirmitate quæ febribus facta est reualescere: itēq; aliud est infixū telū de corpo re demere, aliud vulnus qđ eo factū est secunda curatione sanare: Ita prima curatio est cām remouere languoris: qđ per oīum fit in dulgentiā pctōrū. Secunda, ipsum sanare languorē, qđ fit paulatiȝ proficiendo in renouatione huius imaginis. Quæ duo demōstran tur in psalmo vbi legiē, Qui ppitius fit oībus iniquitatibus tuis, qđ fit in baptismo. Deinde sequiē, Qui sanat oēs languores tuos, qđ fit quotidianis accessibus cū hæc imago renouatur. De qua re Apl̄s aptissime locutus est dicens, Et si exterior hō noster corrum pit: sed interior renouaē de die in diē. Renouamur aūt in agnitiōe dei, hoc est in iustitia & sanctitate veritatis. In agnitione igiē dei, iustitiaq; & sctitate v̄itatis, q de die in diē pficiēdo renouaē: trāffert amorē a tpalibus ad æterna: a visibilibus ad intelligibilia: a carna libus ad spiritalia, atq; ab istis cupiditatē frenare vel minuere, illis se charitate alligare, diligēter īsistit. Tm̄. n. facit, quantū diuinitus

B z lib. de trini tate. xiiij.
De renouatiōe inter oris hois seu imaginis dei.
In baptismo oīa pctā remit tuntur.

Psal. cij.

F

Renouamur in agnitione dei, iustitia & san ctitate veritatis

adiuuatur, Dei quippe sententia est: Sine me nihil potestis facere. In quo profectu & accessu tenentem mediatoris fidem, cum dies vitae huius vltimus quemq; compererit, perducendus ad deum quem coluit, & ab eo perficiendus, excipietur ab angelis sanctis: incorruptibile corpus in fine seculi, non ad poenam, sed ad gloriam recepturus, In hac quippe imagine tunc perfecta erit dei similitudo, quando dei perfecta erit visio: De qua dicit Apostolus Paulus. Videmus nunc per speculum in aenigmate: tunc autem facie ad faciem. Item dicit, Nos autem reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam tanquam a domini spiritu. Hoc est quod fit de die in dies, in bene proficientibus. Apostolus autem Ioannes, dilectissimi inquit nunc filij dei sumus: & nondum apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Hinc apparet tunc in ista imagine dei fieri eius plenam similitudinem, quando eius plenam perceperit visionem.

I. Cor. xiij.
ij. Cor. iij.
I. Ioannis. vij.

G
Ex lib. ij. de baptis. paruulorū
Perfecta nouitas hoīs nō fit in bap.

¶ In baptismo quamuis tota & plena fiat remissio peccatorum, tamen si continuo tota & plena etiam hominis in aeternam nouitatem mutatio fieret, non dico & in corpore, quod certe manifestum est adhuc in veterem corruptionem, atq; in mortem tendere, in fine postea renouandum, quando vere tota nouitas erit, sed excepto corpore si in ipso animo qui est homo interior, perfecta in baptismo nouitas fieret, non diceret Apostolus. Et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in dies. Profecto enim qui de die in diem adhuc renouatur, nondum totus est renouatus. Proinde ex hoc q adhuc in vetustate sunt, quamuis iam baptizati, ex hoc etiam adhuc sunt filij seculi, ex hoc autē q in nouitate sunt, hoc est ex plena & perfecta remissione peccatorum, & quantūcunq; illud est quod spiritaliter sapiūt, eiq; cōgruos mores agunt, filij dei sunt. Intrinsecus enim exuimus veterem hominem, & induimur nouum, qui, & caetera quibus Apostolus explicat quid sit exui veterem hominem, & indui nouum, qui secundum deum creatus est, In iustitia & sanctitate veritatis, & hoc vt faciant iam baptizatos fidelesq; adhortatur, quod adhuc monendi non essent, si hoc in baptismo iam perfecte factum esset.

Phil. iij.

H
Ex lib. de vera religione.
Hoīs interioris aetates. vij.
Prima.
Secunda.
Tertia.

¶ Nouus homo & interior & coelestis habet & ipse proportione nō annis, sed profectibus distinctas quasdam spiritales aetates suas. Primam in vberibus vtilis historiae quae nutrit exemplis. Secundam iam obliuiscentem humana, & ad diuina tendentem, in qua non auctoritatis humanae continetur sinu, sed ad summam atq; incommutabilem legem passibus rationis innititur. Tertiam iam fidentiorem, & carnalem appetitum rationis, robore maritantem gaudentemq; intrinsecus in quadam dulcedine coniugali, cum anima menti copulatur, & velamento pudoris obnubitur, vt iā recte viuere non cogatur, sed etiā si oēs concedant peccare non libeat

Quartam iam id ipsum multo firmius ordinatiusq; facientem, ꝛ eminicantem in virum perfectum, atq; aptum ꝛ idoneum omnibus ꝛ persecutionibus, ꝛ mundi huius tempestatibus, ꝛ fluctibus sustinendis atq; frangendis. Quintam pacatam atq; omni parte tranquillam, viuentez in opibus, ꝛ abundantia incommutabilis regni summæ atq; ineffabilis sapientiæ. Sextam omnimodę immutationis in æternam vitam, ꝛ vsq; ad totam obliuionez, vitę temporalis transeuntem perfecta forma, quæ facta est ad imaginem ꝛ similitudinem dei. Septima enim iam quies æterna est, ꝛ nullis ætatibus distinguenda beatitudo perpetua. Vt enim finis veteris hominis mors est: sic finis noui hois vita æterna. Ille namq; homo peccati est, iste iustitiæ. Sicut enim ibi ambo nullo dubitate ita sunt: vt vnum eorum, idest veterem atq; terrenum possit in hac tota vita vnus homo agere, nouum vero ꝛ cœlestez nemo in hac vita possit nisi cum veteri: nam ꝛ ab ipso incipiat necesse est, ꝛ vsq; ad visibilem mortem cum illo quamuis eo deficiente se proficiente perducet, sic pro portione vniuersum genus humanuz, cuius tanquam vnus hominis vita est, ab Adam vsq; ad finem seculi huius, ita sub diuinæ prouidentię legibus administratur vt in duo genera distributum appareat: quorum in vno est turba impiorum terreni hominis imaginem ab initio seculi vsq; ad finez gerentium, in altero series populi vno deo diditi. Sed ab Adam vsq; ad Ioannem baptistam terreni hominis vitam, gerens, seruili quadam iustitia, cuius historiam vetus testamentum vocant, quasi terrenum pollicens regnum, quæ tota nihil est aliud quaz imago noui populi: ꝛ noui testamenti pollicentis regnum cœlorum: cuius populi vita interim temporalis incipit a domini aduentu in humilitate vsq; ad diem iudicij, quando in claritate venturus est, post quod iudicium vetere homine extincto, erit illa mutatio quę angelicam vitam pollicetur. Id enim quod in præsenti est momētaneum, ꝛ leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Septima.

Veterē hoiez sine nouo. necessario hic agere possumus.

A

B

Ex tracta. ps. cxx.

Requies cœlestis superat laborē in terris.

ij. Cor. iiij.

Quibus æternū gloriæ pondus operetur tribulatio.

Requies sempiterna commenda.

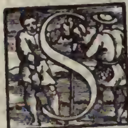
❡ Attende te hic habere laborem, sed attende qualem ille requiē pollicetur. Nunquid cogitare potes? Si illam posses cogitare, videres te nihil laborare ad compensationem. Audi eum qui illud ex parte cernebat, qui dixit, Nunc scio ex parte. quod ait Apostolus, Etenim quod est ad præsens temporale, ꝛ leue tribulationis nostræ, iuxta incredibilem modum æternum pondus glorie operat nobis. Quid est, eternum gloriæ pondus operatur nobis? Quibus operatur? Non respicientibus quę videntur, sed quæ non vidētur. Quę enim videntur, temporalia sunt: quæ aūt non videntur, æterna. Noli esse piger laborare breuiter, ꝛ gaudere ineffabiliter. Hęc est requies sempiterna. Sine fine erit requies ista, sine fine erit gaudium hoc, sine fine erit leticia, ista sine fine erit incorruptio vita

æterna. Habebis requiem, quę non habebit finem. Quanto labore digna est requies quę non habebit finem? Si verum vis comparare, & verus iudicare, æterna reqes æterno labore recte emitur. Verum hoc est: sed noli timere. Misericors est deus. Si eni haberes æternum laborem, nunquam peruenires ad æternam requiē. Ergo vt aliquando peruenias ad id quod emis, non in æternum laborandum est: non quia non valet tanti, sed vt possideatur quod emitur. Digna est quidem labore emi perpetuo, sed necesse est vt labore temporali ematur. Decies centena milia annorum in labore quid valent? Decies centena milia annorum finem habent,

C quod tibi dabo dicit deus, non habebit finem. Qualis misericordia dei? Non dicit, decies centena milia annorum labora, non dicit vel mille annos labora, non dicit quingentos annos labora: cum viuis labora, in paucis annis. Inde requies erit, & finem non habebit. Verum est ergo quod dicit Apostolus, Etenim quod est ad præsens temporale & leue tribulationis nostræ, iuxta incredibilem modum æternum gloriæ pondus operatur nobis. Ecce quātum prætium damus: quodammodo vnam siliquam ad accipiēdos thesauros sempiternos, siliquam laboris ad requiem incredibilem. Quæ enim videntur temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt.

Ex lib. sniarū Prosperi. Christiani gaudium. ¶ Christiano causa recte gaudendi non præsens seculum, sed futurum est: & ita est vtendum temporalibus ne obsint ęternis: & in via per quam peregrini ambulant, hoc placeat, qđ ducit ad pĩiam.

CAPVT. V.

Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ꝙ ædificationem ex deo habemus, domum non manu factam, æternam in cœlis. Nam & in hoc ingemiscimus, habitationē nostram, quæ de cœlo est superindui cupientes: si tamē vestiti, & nō nudi inueniamur.

D Ex lib. confessionum .xij. Domus æternę laus. Ps. cxlviij. Psal. cxlj. Prior enim omnium creata est quedam sapientia, quia creata est mens rationali, & intellectualis castę ciuitatis tuæ, matris nostræ, quę sursum est, & libera est, & æterna est in cœlis. Quibus cœlis, nisi qui te laudant cœli cœlorum? Quia hoc est, cœlum cœli domino. Etsi non inuenimus tempus ante illas, & creaturā tēporis antecedit, q̄ prior oium creata est, ante illas tamen est ipsius creatoris ęternitas: a quo facta sumpsit exordium quiuis non temporis, quia nondū erat tēpus, ipsius tñ conditi-[onis] suæ. Vnde ita est abs te deo nostro, vt aliud plane sit quā tu, & n[on]

k ipsum. Est non solum ante illas, sed nec in illa inuenimus tempus: & quia est idonea faciē tui semper videre, nec vspiam deflectitur ab ea: quo fit, vt nulla tentatione varietur: inest ei tñ ipsa mutabilitas, vnde tenebresceret & frigesceret, nisi amore grandi tibi hærens tanq̃ semp meridies luceret & ferueret ex te. O domus luminosa & speciosa, dilexi decorē tuū, & locū habitationis gloriæ dñi mei, fabricatoris, & possessoris tui. Tibi suspiret peregrinatio mea, & dicā ei qui fecit te, vt possideat & me in te, quia fecit & me. Erraui sicut ouis perdita, sed in humeris pastoris mei, structoris tui, spero me reportari tibi. Est ne ista domus dei, non qdē deo coæterna, sed tñ sm modū suū æterna in cœlis, vbi vices tēporū frustra qrunt, qa non inueniunt: Supergredit tñ distentionē & oē spatium ætatis volubile, cui semp inhærere deo bonū est. ¶ Si possemus aliter peruenire ad Christū. i. ad vitā æternā, quis vellet mori? Naturā quippe nostrā. i. consortiū quoddā aīæ & corporis, & quandam in his duobus familiaritatē conglutinationis, atq; compaginis exponens quodā loco Apls, ait hre nos domū, non manufactā, in cœlis, ęternā. i. immortalitatē p̄paratā nobis, qua induendi sumus in fine cū resurrexerimus a mortuis, & ait. In quo no lumus expoliari sed superuestiri, vt absorbeat mortale a vita. Si fieri posset, sic vellemus fieri immortales vt iā veniret ipsa imortalitas, & mō sicut sumus mutaret nos, vt mortale hoc nostrū a vita absorberet, non post mortē corpus poneret, vt in fine iterū reciperet. Quamuis ergo a malis ad bona transeamus, tñ ipse transitus aliquantum amarus est, & hȝ fel qđ dederunt dño in passione Iudæi. Hȝ acre quiddā tolerandū, quo ostendunt qui eū aceto potauerunt.

Psal. xxv.
ps. cxviij.
B
Psal lxxij.
Ex tracta.
ps. lxviij.
Mors eligēda, quia vita ā ad Christum
Trāsitus ad bona amarus est.

Nam & qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus grauati, eo φ nolumus expoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur quod mortale est a vita.

F

Aggrauamur ergo corruptibili corpore, & ipsius aggrauationis causam non naturam substantiamq; corporis, sed eius corruptionem scientes, nolumus corpore spoliari, sed eius immortalitate vestiri, quod & tunc erit. Sed quia corruptibile nō erit, non grauabit. Aggrauat ergo nunc aīas corruptibile corpus, & deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem. Verum tamen quia omnia mala animæ ex corpore putant accidisse, in errore sunt. Nam corruptio corporis quæ aggrauat aīam, nō peccati primi est causa, sed pœna: nec caro corruptibilis animā peccatricem, sed anima peccatrix fecit esse corruptibilem carnem: ex qua corruptione carnis, licet existant quædā incitamenta vitiorū, & ipsa desideria vitiosa, non tñ omnia vitæ iniquæ vita tribuenda sunt carni, ne ab his omnibus purgemus diabolū qui non habet carnem. ¶ Ingemiscimus grauati. sub sarcina scilicet corruptibilis carnis ingemiscimus grauati. Si ingemiscis, libenter pone sar-

Ex lib. de ciui. dei. xiiij. cap. ij. & iij.
Sapi. ix.
Corruptio corporis nō cā, sed pœna pctī primi est.
Ex sermone de Natali Apl̃o
Ingemiscit sub onere corporis no vult eo spoliari, sed superuestiri.

cinam istam, Certe ingemiscere se dixit sub hoc onere: grauari se dixit sub sarcina corruptibilis corporis. Vide verum velit hoc onere spoliari, sub quo grauatur, sub quo ingemiscit. Non hoc sequit. Sed qui ait? In quo nolumus expoliari. O vocem naturæ, confessionem pœnæ. Graue corpus est, onerosum corpus est, corruptibile corpus est, gemitur sub illo, & libenter deseritur. Nolumus, inquit, expoliari. Si remansurus est gemens? Et si ingemiscis grauatus, quare spoliari nõ vis? Non, inquit. Vide quid sequitur. Nolumus expoliari: sed superuestiri. Sub terrena tunica gemo, ad cœlestem festino. Illam volo accipere, istam nolo ponere: in quo nolumus expoliari, sed superuestiri. Ergo Paule intelligam te. Quid dicis? Fiet iniuria tanto illi vestimento cœlesti, vt veniat tibi sup hos pannos mortalitatis & corruptionis: vt hoc sit inferius illud superius: hoc interius, illud exterius? Absit, inquit. Non sic dico. non sic dico. Nolo expoliari sed superuestiri: non tamẽ vt sub incorruptione maneat corruptio, sed vt absorbeatur mortale a vita. Bene exclamasti, quia scripturas nosti. Sed ne aliquis ignarus scripturarum verba mea putet subsecuta, Pauli verba sunt, omnia

I. Cor. xv. ista apostolica verba sunt, Ingemiscimus grauati: in quo nolumus spoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur mortale a vita. Bene dicis quod alibi tenes de resurrectione corporis loquens, Opor

Osee. xiij. tet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc in

I. Cor. xv. duere immortalitatem. Tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Quod alio loco ait, Vt absorbeatur mortale a vita: hoc isto loco, Absorpta est mors in victoriam. Nusquam mors non infra, non supra, non intra, non extra. Ab. sorpta est enim mors in victoriam. Vbi est mors contentio tua?

Ex tracta. ps. xxx. ℭ Saluum fecisti de necessitatibus animam meam. Quid iam dicam de necessitate ipsius mortalitatis? Mori necesse est, & nemo

Mori necesse est, & nemo vult. vult quod necesse est. Dura necessitas nolle quod nõ potes vitare. Nam si sic fieri posset, nollemus vtique mori: & efficit quidem angeli vellemus, sed commutatione quadam non morte: sicut dicit Apostolus, Etenim qui sumus in hac habitatione, ingemiscimus grauati, eo quod nolumus spoliari, sed superuestiri. Volumus perueni

Ex lib. de gratia noui testa. re ad regnum dei, sed per mortem nolumus.

Mortis diẽ oẽs fere differre conatur & qui se saluari sperant. ℭ Mortis diem omnes quidem affuturum sciunt, & eum tamen omnes aut pene omnes differre conantur, etiam qui post mortẽ beatius se credunt esse victuros. Tantas habet vim carnis & animæ dulce consortium. Nemo enim vnquam carnem suam odio ha.

Rom. vij. buit, & propterea non vult anima vel ad tempus ab eius etiam in

Phil. i. firmitate discedere, qui suis eam se sine infirmitate in æternum recepturum esse confidat. Proinde mente seruiens legi dei, carne aũ trahens desideria peccati, quibus obediri vetat Apostolus, mente quidem ratione concupiscit homo pius dissolui & esse cum Christo, sed id sensu carnis recusat, & refugit: & si fieri possis non vult expoliari,

poliari, sed superuestiri, vt absorbeatur mortale a vita, idest, vt ab infirmitate ad immortalitatem etiam ipsum corpus sine morte media transferatur. ¶ Vide duas mortes: vnam, temporalem, eandemq; primam: alteram sempiternam, eandemq; secundam. Prima mors omnibus pparata est secunda solis malis, impijs, infidelibus blasphemis, & quicquid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. Intende, propone tibi istas duas mortes. Si fieri potest, ambas nō vis pati. Scio, viuere amas, mori non vis, & de hac vita in aliā vitā sic transire velles, vt non mortuus resurgeres, sed viuos in melius mutareris. Hoc velles, hoc habet humanus affectus: hoc ipsa anima nescio quomodo habet in voluntate & cupiditate, qm diligendo vitam odere mortē: & quoniā carnē suam non odit, nec ipsi vult occidere quod odit. Nemo enim vnquā carnem suam odio habet. Hunc affectus ostēdit apls: vbi ait. Habitationē habemus ex deo, domū nō manufactā æternam in cœlis. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculum nostrum qd de cœlo est, superindui cupiētes: in quo nolumus inquit expoliari, sz superuestiri: vt absorbeatur mortale a vita. Non vis expoliari, sed spoliandus es: hoc tamen agas oportet, vt spoliatus per mortem carneam tunicā inueniaris indutus loricam fidei: hoc enim secutus adiungit, si tamen & induti, non nudi inueniamur. Nam prima mors spoliatura est te carne interim seponenda & suo tempore recipienda.

A — Ex sermone de amore dei & amore seculi. Mors duplex. Mori recusamus.

Ephe. v.

B — Ex lib. de baptismo paruulorum

¶ Cum gratiam vberius in domino Iesu Christo cōmendans, vsq; ad illud veniret indumentum iustitiæ fidei, quo induti non nudi inueniamur, & propter hoc inquit ingemiscimus mortalitate prægrauati, habitaculum nostrū quod de cœlo est superindui cupientes, vt absorbeatur mortale a vita, vide quid adiungat.

Qui autem operatus est nos hoc ipsum, deus: qui dedit nobis pignus spiritus.

¶ Hic enim accipimus per pignus spiritus, & certandi & vincendi vires: ibi autem sine hoste vllo externo & interno, ineffabili ac sempiterna pace perfruemur. Quisquis ergo omnia quæ ibi habenda sunt hic vult habere, fidem se indicat non habere.

Non omnia in cœlo habenda debemus velle habere in terra.

Audentes igitur semper, & scientes, quoniam dū sumus in corpore, peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis pegrinari a corpore, & præsentes esse ad dñm: & iō contendimus siue absentes, siue pſentes placere illi.

Itaq; animo sumus semper.

¶ Quisquis arbitratur homini vitam istam mortalē adhuc agenti posse contingere, vt dimoto ad discusso omni nubilo phantasmatum corporalium atq; carnalium, serenissima incommutabi-

C

Incômutabilis lucis hic veritas a deo deficit. lis veritatis luce potiatur, & mente penitus a consuetudine vitæ huius alienata, illi constanter & indeclinabiliter hæreat, nequaquam quid quærat intelligit. Credat ergo potius sublimi auctoritate minimeq; fallaci, quandiu sumus in corpore, peregrinari nos a domino, & ambulare nos per fidem nondum per speciem: ac sic perseueranter retinens, atq; custodiens fidem, spem, & charitatem, intendat in speciem ex pignore spiritus sancti quod accepimus qui nos docebit omnẽ veritatem, cũ deus qui suscitauit dñm Iesum

Ioan.xvi. Rom.viij.

Christũ a mortuis, viuificabit & mortalia corpora nostra p inhabitantẽ spm̃ eius in nobis. Prius autẽ quam viuificetur hoc quod mortuum est propter peccatũ, proculdubio corruptibile est & aggrauat animam, & siquando ad vitam excedit hanc nebulam qua tegitur omnis terra, id est hanc carnalẽ caliginem qua tegitur omnis vita terrena, tanquã rapida coruscatiõe perstringitur: & in suã infirmitatẽ redit, viuente desiderio quo rursus erigatur, nec sufficiente munditia qua figatur. Et quando hoc quisq; magis potest,

Quanto quisq; magis in deũ erigitur, tanto maior est.

tanto maior est: quanto autem minus, tanto minor. Si autem nihil adhuc tale mens hominis experta est, in qua tñ habitat Christus per fidem, instare debet minuendis finiendisq; cupiditatibus

D

huius seculi, moralis virtutis actione cum mediatore Christo ambulans, cum qui filius dei semper est, propter nos filius hominis factum, vt sempiterna virtus eius & diuinitas nostræ infirmitati, & mortalitati contemperata de nostro nobis in se atq; ad se faceret vitam, cum magnæ spei lætitia fideliter teneat ne peccet, a rege Christo regatur, si forte peccauerit; ab eodem sacerdote Christo expietur, atq; ita in actione bonæ conuersationis vt vitæ nutritis pennis geminæ dilectionis, tanquam duabus alis validis euecta terris ab eodem ipso Christo verbo illuminetur, verbo quod

Ioan.i. I.Cor.xij.

in principio erat, verbum apud deum, & verbum deus erat, etsi p speculum in ænigmate, longe tamen sublimius ab omni similitudine corporali. Et alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum: alius diem, domino sapit, alius de pectore domini liquidius aliquid bibit: alius leuatus vsq; ad tertium cœlum ineffabilia verba audit, omnes tamen quandiu sunt in corpore peregrinatur a domino, &

Ioan.xiiij.

omnibus bonæ spei fidelibus in libro vitę scriptis seruatur quod dictum est, Et ego diligam eum, & manifestabo meipsum illi.

QVANdiu em̃ sumus in corpore, peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Audemus autem & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & mente esse ad dominum, & ideo contendimus, siue absentes, siue præsentes placere illi.

Ex libro de trinitate quarto. E

Cõteplatio est merces fidei. Actuũ.xv.

Contemplatio quippe merces est fidei, cui mercedi per fidem corda mũdantur: sicut scriptum est, Mũdãs fide corda eorum. Probatur autẽ quod illi contẽplationi corda

mundentur illa maxime sententia, Beati mundo corde quoniaꝫ ipsi deum videbunt. Et quia hæc est vita æterna, dicit deus in psalmis, Longitudine dierum replebo eū, ⁊ ostēdā illi salutare meū. Matth.v. ps.xc.

¶ Agnosco domine vt possum, nimirum illud significas, quia vt parentur istæ mansiones viuere debet iustum ex fide: quia per hanc ad speciem contemplandam paratur. Beati enim mundi cordes, quoniaꝫ ipsi deum videbunt. Et fide mundat corda eorum. illud in euangelio, hoc in actibus apostolorum legitur. Fides autem qua eorum qui deum visuri sunt, quandiu peregrinantur corda mundantur, quod non videt credit. Nam si vides: non est fides. Credenti colligitur meritum: videnti redditur præmium. Eat ergo dominus: ⁊ paret locum. Eat ne videatur: lateat vt credatur. Tunc enim locus paratur: si ex fide viuatur. Creditus desideretur: vt desideratus habeatur. desiderium dilectionis præparatio est mansionis. Ita domine, para quod paras. Nos enim tibi paras: ⁊ te nobis paras, quoniam locum paras, ⁊ tibi in nobis ⁊ te in nobis. Ex tract. euangelij. secundū. Ioan.lxvij. Matth.v. Actuum.xv. Parare rogatur deꝰ nobis locū. F

¶ Est illuminatio per fidem: est illuminatio per speciem. Modo cum perigrinamur, per fidem ambulamus, nondum per speciem. Ergo ⁊ iustitia nostra per fidem, ⁊ non per speciem, modo non relinquamus eam iustitiam quæ est ex fide: quoniam iustus ex fide viuit: sicut ait apostolus. Ex tra.iiij.epistolę. Ioannis. Rom.i.

¶ Per fidem adhuc ambulamus non per speciem: quandiu quod non videmus speramus, ⁊ per patientiam expectamus. Ex tracta. ps.xvij.

¶ Quādiu em̄ sumus in corpore pegrinamur a dn̄o: ⁊ in quātū inde pegrinamur, in tātū nō sumus in regione viuoꝝ. Cōfidimus aūt ⁊ bene arbitramur magis peregrinari a corpore, ⁊ manere ad dn̄m. Et ideo ambulamus qdē nūc, quia expectamus adhuc redēptione corporis nr̄i. Sꝫ cū absorpta fuerit mors in victoria, ⁊ corruptibile hoc induerit immortalitatē, nullus erit fletus, qa nullus lapsus: ⁊ nullus lapsus, qa nulla corruptio. Et iō iaꝫ nō ambiemus placere, sꝫ omnino placebimus in cōspectu dn̄i in regiōe viuoꝝ. Ex tracta. ps.cxiij. Peregrinamur in corpore. Rom.viij. i.Cor.xv.

¶ Quādiu sumus in corpore, pegrinamur a domino. Et quid est peregrinamur? Per fidem enim ambulamus, inquit, ⁊ nō per speciem. Quid ergo peregrinatur ⁊ per fidem ambulat, nondum est in patria, sed iam est in via. Qui autem non credit, nec in patria est, nec in via. Sic ergo ambulemus tanquam in via simus: qa ipse rex patriæ factus est via. Rex patrię nostrę, dominus Iesus Christus. Et ibi veritas, hic autem via. Qua imus? Per fideꝫ. Quo imus? ad Christum. Qua imus? per Christum. Ipse enim dixit, Ego sum via, veritas, ⁊ vita. ¶ Adhuc em̄ in ista carne quādiu peregrinamur a domino, ad angelos sanctos qui hic vident: infantes sumus, lactandi fide, pascendi specie. Sic enim dicit apostolus. Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, non per speciem. Venturi sumus ad speciē, quæ nobis ps.cxliij. Ex tracta. ps.cxliij. Peregrinari quod sit. G Ioan.xiiij. Ex sermone de verbis euāgelij. lxxiiij.

i. Ioannis.iij. sic promittitur per Ioannem in epistola eius, Dilectissimi, filij dei
Filij dei quã sumus, & nondum apparuit quid erimus, Filij dei sumus, iam per
hic sumus. gratiam, per fidem, per sacramentum, per sanguinem Christi, per
i. Ioan.iij. redemptionem saluatoris. Filij de sumus & nondum apparuit
quid erimus. Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quo
niam videbimus eum sicuti est. Ecce ad quod nutrimur percipien
dum, comedendum: vt tamen quod comeditur non minuatur, &
qui comedit vegetetur. Incipitur ergo a fide, vt perueniatur ad spe
ps.xxxvij. ciem. Via curritur, patria conquiritur. In peregrinatione dicit ani
In patria nõ est ma nostra, quoniam ante te est omne desiderium meum, & gemi
orandi locus. tus meus a te nõ est absconditus. In patria vero orandi locus nul
H lus erit, sed tantũ laudandi. Quare orãdi locus nullus erit? Quia
Ex libro de pœ nihil deest. Quod hic creditur, ibi videtur. Quod hic separatur, ibi
nitentia. tenetur. Quod hic petitur, ibi accipitur.

¶ In quantacũq; temporali fœlicitate versemur, penitere tamen nos debet huius vitæ, vt ad illi incorruptionem tota auiditate cur ramus. Inde est enim quod etiam apostolus ait. Quãdiu sumus in corpore, peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, non per speciem. Quis ergo festinat atq; optat ad patriam remea re, & illam speciem quæ est facie ad faciem contemplari, nisi quẽ peregrinationis suæ pœnituerit? Ex quo dolore pœnitentiæ etiã vox illa miserabilis erumpit & sonat, Heu me quoniam peregri

ps.cxix. natio mea longinqua facta est. Et ne putes nondum fidelem ista
Ibidem. loqui, vide quid sequatur, Inhabitaui cũ tabernaculis Cedar, cũ his qui oderunt pacem eram pacificus, cũ loquerer eis, expugna bant me valde, Non solum hominis fidelis sed etiam euangelistę firmissimi, & martyris fortissimi hæc verba sunt.

Ex sermone de ¶ Tunc ergo magna & perfecta iocunditas, tunc plenum gaudiũ
verbis apostoli vbi non iam spes lactat sed res nutrit. Tamen etiam nunc ante quam res ipsa veniat nobis, antequam nos ad rem ipsam venia

Spes iocundita mus, iocundemur in domino. Neq; enim paruam iocunditatem
tẽ nõ nullã hʒ. habet spes cuius postea erit res. Et in istis tẽporalibus rebus iocun
A ditatem non domini sed seculi, nonnullam multi amant, & ad ea quæ amant nondum peruenerunt: tamen ardor in spe currit,

Amatur vxor rem nondum tenet. Verbi gratia amas pecuniam: non amares si
ducẽda q̃ inter non speres. Amas vxorem non ductam: sed adhuc ducendam, &
dum non ãma forte ducenda amatur, ducta odio habetur. Quare hoc? quia non
tur ducta. talis apparuit ducta, qualis ab animo pingebatur ducenda. Deus autem non vilescit præsens: amatur absens. Quantũcunq; eniʒ sibi mens humana exaggerauerit bonũ quod deus est minus agit, & valde infra est. Et necesse est plus inueniat adeptio: q̃ formabat cogitatio. Plus ergo amabimus cum viderimus, si potuimus ama re & antequam videremus.

E vii. sentẽtiã p ¶ Laus fidei ẽ nõvisa credẽ, p̃miũ erit creditorũ adeptiõe gaudere
Prosperi.
Itẽ ex eodẽlib. ¶ Inter temporalia atq; ęterna hoc interest, quod temporale ali

quid plus diligitur antequam habeatur, vilescit autem cum aduenerit. Non enim satiat animam nisi incorruptibilis gaudij vera & certa æternitas. Aeternum vero ardentius diligitur adeptum, quam desideratũ. Nemo enim plus de illo existimat quam se habet, vt fiat vilius, quia speratũ est amplius. Sed tanta ibi est excellẽtia, vt multo plus adepta sit charitas, quam vel fides credit vel spes desiderat.

Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi: vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit siue bonum, siue malum. Rom. xiiij.

B

Facienda est ergo iustitia quæ nobis prosit in posterum, quando recipiet quisque secundum ea quæ per corpus gessit, siue bonum, siue malum. Per corpus quippe ibi dixit apostolus: per tempus quo quis vixit in corpore. Neque enim si quis maligna mente, atque impia cogitatione blasphemet, neque id vllis membris corporis operetur, ideo non erit reus: quia id non motu corporis gessit: cum hoc per illud tẽpus gesserit quo gessit & corpus. Ex lib. de ciuitate dei. xvij. Corporis propria sunt huius vitæ omnia opera.

¶ Hic omne meritum comparatur: quo possit post hanc vitam reuelari quispiam vel grauari. Nemo autem se præsumat, quod hic neglexit, cum obierit dominum promereri. Non ergo ista quæ pro defunctis commendandis frequẽtat ecclesia, illi apostolicæ sunt aduersa sententiæ qua dictum est, Omnes enim nos astabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque secũdum ea quæ per corpus gessit, siue bonum siue malum: quia etiam hoc meritum sibi quisque dum in corpore viueret comparauit, vt ei possint ista prodesse. Non enim omnibus prosunt. Et quare non omnibus prosunt nisi per differentiam vitæ, quam quisque gessit in corpore? Cum ergo sacrificia siue altaris, siue quarumcunque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarũ actiones sunt: pro non valde malis, propitiationes sunt: pro valde malis etiam si nulla sunt adiumenta mortuorum, qualescũque viuorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt, vt sit eis plena remissio, aut certe vt tolerabilior fiat ipsa damnatio. Ex lib. Enchir. Quòd defunctis prosunt quæ facit ecclesia. Rom. xiiij.

C

¶ Omnes astabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, non secundum ea quæ si diutius viueret gesturus fuit, siue bonum siue malum. Scimus etiam paruulos secundum ea quæ per corpus gesserũt recepturos vel bonum vel malum. Gesserunt autem non per se ipsos, sed per eos, quibus pro illis respondentibus, & renunciare diabolo dicuntur, & credere in deum, vnde & in numero fidelium computantur, pertinentes ad sententiam domini dicentis, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Propter quod & illis qui hoc sacramentum non accipiunt, contingit quod sequitur. Qui autem nõ crediderit, cõdemnabitur. Vnde & ipsi sicut dixit, si in illa parua ætate moriuntur, vtique secundum ea quæ per corpus gesserunt, Ex epistola ad Vitalem. Matt. xvi.

D idest tempore quo in corpore fuerunt: quando per corda & ora gestantium crediderunt, vel non crediderunt, quando baptizati vel non baptizati sunt: quando carnem Christi manducauerunt vel non manducauerunt, quando sanguinem biberunt, vel non biberunt, secundum ergo hæc quæ per corpus gesserunt: non secundum ea quę si diu hic viuerent, gesturi fuerant, iudicantur.

Ex li. sententiarum Prosperi. ¶ Frustra sibi homo post hoc corpus promittit, quod in hoc corpore comparare neglexit.

Scientes ergo timore domini, hominibus suademus: deo autem manifesti sumus. Spero autem & in conscientiis vestris manifestos nos esse. Non iterum commendamus nos vobis, sed occasionem damus nos vobis, gloriandi pro nobis: vt aliquid habeatis ad eos qui in facie gloriantur & nō in corde.

In expositione epistolę ad Galatas. ¶ Nemo deo suadet, quia manifesta sunt illi oīa: sed hoībus illē benesuadet, q nō se placere illis vult, sed ipsam q̄ suadet veritatē.

Siue insanimus deo insanimus; siue sani sumus vobis sani sumus.

Siue enim mente excedimus, deo: siue sobrii sumus, vobis. Charitas enim Christi vrget nos.

Ex tracta. euāgelij secūdū Ioan. i. ¶ Videbitis coelum apertum, & angelos ascendentes & descendentes supra filium hominis. Audi vno loco ipsum apostolum ascendentem & descendentem in vna sententia. Siue enim mente excessimus deo, siue temperantes sumus vobis. Quid est mente excessimus deo? vt illa videamus, quæ nō licet homini loqui. Quid

B est temperantes sumus vobis? Nō inquit iudicaui me scire aliquid

ij. Cor. xi. inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Si ipse domi-

i. Cor. ij. nus ascendit & descendit: manifestum est quia prædicatores ipsius ascendunt imitatione: descendunt prædicatione.

Ex tracta. ps. xxx. Extasis qd sit. Excessus mētis. ¶ Extasis verbum est grecum: latine quantum datur intelligi, verbo vno exponi potest si dicatur excessus. Excessus autem, proprie solet extasis dici. In excessu vero mentis, duo intelliguntur: aut pauor, aut intentio ad superna: ita vt quodamodo de memoria labantur inferna. In hac extasi fuerunt omnes sancti: quibus arcana dei mundum iustum excedentia reuelata sunt. De hoc mentis excessu idest extasi, Paulus cum loqueretur, seipsum insinuans ait, Siue enim mente excessimus deo: siue temperantes sumus vobis. Charitas enim Christi compellit nos: hoc est: si ea tantum agere vellemus, & ea tantum contemplari, quæ mentis excessu contuemur, vobiscum non essemus: sed essemus in supernis tan-

Phi. ij. quam contemptis vobis. Et quando vos illa superiora, & interiora infirmo passu sequeremini, nisi rursus compellente nos charitate Christi: qui cum in forma dei esse, non rapinam arbitratu

est esse æqualis deo, sed semetipsum exinaniuit formã serui acci
piens: consideremus nos esse seruos: & non ingrati ei a quo accepi F
mus altiora, propter eos qui infirmi sunt, non contemnamus in/
feriora: & téperemus nos eis qui nõ possunt nobiscũ videre subli/
mia? Hoc ergo est: siue méte excessimus deo. Illi enim videt quod
nos videmus in mentis excessu, ille solus reuelat secreta sua. Ille ij. Cor. xij.
quippe hoc loquitur, qui se dicit arreptum esse & ablatus in tertiũ
cœlũ: & audisse ineffabilia verba, q̃ nõ licet homini loqui. Tantus
autem fuit ille mentis excessus, vt diceret, Siue in corpore siue ex
tra corpus nescio, deus scit. ¶ Siue, inquit, mente excessimus deo, Ibidem.
siue temperantes sumus vobis. Quod ait mente excessimus deo, Ex tracta.
vos capere nõ potestis. Excessimus enim omnia ista carnalia, vos ps. ciij.
adhuc carnales estis. Deo ergo mente excessimus, & quod vidi
mus cum mente excedimus, effari non possumus. Ibi enim au
diuit ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. Quid ergo,
inquiunt illi carnales, nos non rigabimur? ad nos nihil perue/ ps. ciij.
niet? Et quomodo emittit fontes in conuallibus? Et quomo/ Spiritales non
do inter medium montium pertransibunt aquæ? Ad hoc ergo debét aspernari
pertinet, siue temperantes sumus vobis. Vnde hoc? Quem imi/ carnales.
tantur? Charitas inquit Christi compellit nos. Tu particeps ver
bi esto hodie spiritalis, heri carnalis, ad carnales dedignaris descen
dere, cum ipsum verbum caro factum sit vt habitaret in nobis. G
¶ Multum autem interest inter descendere & cadere: nam quia Ioan. i.
cecidit Adam ideo descendit Christus. Ille cecidit, iste descen/ Ex tracta.
dit. Ille cecidit superbia iste descendit misericordia. Non autem ps. cxix.
ipse solus descendit. Equidem ipse solus de cœlo descendit, sed mul Cadere & descē
ti imitantes eũ sancti descendunt ad nos, & descenderunt ad nos. dere.
Nã in quadã altitudine cordis habitabat apostolus cũ diceret, Siue
enim mente excessimus deo. Iam quod mente excesserat, deo ex
cesserat. Excedés enim mente omnem humanam fragilitatem,
omnem seculi temporalitatem, omnia quæcunq; nascendo & oc
cidendo vanescunt transeuntia, habitabat corde in quadam in/
effabili contemplatione quantum poterat, de qua dicit quod au/ ij. Cor. xij.
diuit ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. Sed tibi illa
loqui non posset. Ipse auté videre illa vtcũq; posset, quæ tibi loq
non posse. Itaq; si semper manere vellet in eo qđ videbat & loq
non poterat, te non leuaret vbi & tu posses videre. Quid autem
fecit? descédit. Nã ibi ait. Siue eñ méte excessimus deo, siue tépe/ Quid est tépe
rátes sumus vobis. Quid est téperantes sumus? Sic loquimur vt rantes seu so/
capere possitis, quia & Christus talé se fecit nascendo & patiendo, brios esse aliis.
vt possunt de illo homines loqui, quia de homine homo facile
loquitur, de deo quando homo loquitur sic quomõ est deus? Homo
autem de homine facile loquitur. Vt ergo magni descenderũt ad H
paruos, & non illis tamen loquerentur nisi magnum, ipse qui
magnus erat, factus est paruus, vt de illo magni parui loqrẽtur.

Ex lib. de cate/chizandis rudi bus.
i. Pet. i.
Deus quid homini præstit.
Phi. ij.
ij. Cor. ix.

¶ Cogitemus quid nobis prærogatum sit ab illo, qui demonstrauit nobis exemplum, vt sequamur vestigia eius. Quantumuis.n. differat articulata vox nostra ab intelligentiæ nostræ viuacitate, longe differentior est mortalitas carnis ab æqualitate dei. Et tamen cum in eadem forma esset, semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, & cætera vsq3, Ad mortem crucis. Quam ob causam, nisi quia factus est infirmus infirmus, vt infirmos lucri faceret? Audi eius imitatorem, alibi etiam dicentem, Siue enim mente excessimus deo, siue temperantes sumus vobis. Charitas enim Christi compellit nos, iudicantes hoc quia vnus pro oibus mortuus est. Quomodo enim paratus esset impendi pro animabus eorum si eum pigeret inclinari ad aures eorum? Hinc ergo factus est paruulus in medio nostrum, tanquam nutrix fouens filios suos. Non enim delectat nisi amor inuitet decurtata & mutilata verba immurmurare, & tamen optant homines habere infantes, quibus id exhibeant, & suauius est matri minuta mansa inspuere paruo filio, quas ipsi mandere & deuorare grandiora. Non ergo recedat de corpore etiam cogitatio gallinæ illius, quæ languidulis plumis teneros fœtus operit, & susurrantes pullos cõfracta voce aduocat: cuius blandas alas refugientes superbi, præda fiunt alitibus. Si.n. intellectus delectat in penetralibus syncerissimis, hic etiam intelligere delecter, quomodo charitas quanto officiosius descendit in infima, tanto robustius recurrit in intima, per bonam conscientiam nihil quærendo ab eis ad quos descendit præter eorum sempiternam salutem.

I. Tes. ij.

A
Gallinæ sedulitas.

Charitatis augmentum

Aestimantes hoc, quoniam si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est Christus, vt & qui viuunt iam non sibi viuãt, sed ei q ꝑ ipsis mortuus est, & resurrexit.

Ex lib. de ciuitate dei. xx.
Mortui sunt oes peccato.

¶ Omnes itaq3 mortui sunt in peccatis nemine prorsus excepto siue originalibus, siue etiam voluntate additis, vel ignorando, vel sciendo, nec faciendo quod iustum est. Et pro omnibus mortuis, viuus mortuus est, viuus.i. nullum habens omnino peccatum, vt qui per remissionem peccatorum viuunt, iam non sibi viuant, sed ei qui pro omnibus mortuus est, propter peccata nostra: & resurrexit, propter iustificationem nostram, vt credentes in eum qui iustificat impium, ex impietate iustificati tanquam ex morte viuificati, ad primã resurrectionẽ quæ nunc est pertinere possimus.

Roma. iiij.

B
Ex epistola ad Armentarium & Paulinam.

¶ Charitatis erga nos dei tantum apparuit, & eluxit indicium, vt filium suum vnigenitum mitteret, qui pro nobis moreretur. Restat ergo vt fiat quod apostolus ait, propterea mortuum esse Christum, vt & qui viuunt iam non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit.

¶ Debet enim vita humana in se deficere, in Christo proficere: vt qui viuunt iam non sibi viuant, sed ei qui pro omnibus mortuus est, & resurrexit: & dicat vnusquisque nostrum quod dicit apostolus, Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus. Ex sermone de Epiphania. Vita humana deo in Christo proficere: in se deficere.

¶ Et anima mea ipsi viuet. Ipsi vtique non sibi, sicut superborum priuato suo bono lætantium, & a communi omnium bono quod deus est, inani elatione resilientium. Hoc vtique deuitemus: & communi potius vero omnium bono perfrui, quam priuato nostro gaudere quæramus: vt qui viuat, iam non sibi viuat, sicut ait Apostolus, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Propter hoc. n. mediator effectus est, vt nos reconciliet deo per humilitatem a quo per impiam superbiam longe recesseramus. Neque enim illud tantum scriptum est. Initium superbiæ hominis apostatare a deo. Non ergo sibi quisque viuat, sed Christo, faciens non suam, sed ipsius voluntatem, & manens in eius charitate, sicut & ipse fecit voluntatem patris & manet in eius charitate. Hæc quippe admonens nos, & exemplo suo exhortans, in euangelio suo locutus est. Si autem ipse cum in forma dei esset, æqualis patri, tamen per formam serui, quam propter nos accepit non suam voluntatem sed patris se facere commendauit: quanto magis nos propria priuataque nostra voluntate qua tenebrati sumus: ad illud commune lumen vt illuminemur, & vultus nostri non erubescant, debemus accedere: quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: vt anima nostra ipsi viuat? Ex lib. de gratia noui test. Qui viuit ipso non sibi viuat. Eccle. x. Phi. ij. Psal. xxxiij. Ioan. i.

Itaque ex hoc nos neminem nouimus secundum carnem. Et si cognouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus.

Quod dicit, Et si noueramus Christum secundum carnem, sed iam nunc non nouimus, ea ipsa circunstantia scripturæ loci eius satis ostendit quid loquatur Apostolus, Suo quippe more vitam nostram futuram, quæ iam in ipso homine mediatore Christo Iesu capite nostro resurgente completa est, ita spe certa meditatur tanquam iam assit, præsensque teneat. Quæ vtique vita non erit secundum carnem: sicut vita Christi non est secundum carnem. Carnem namque hoc loco, non ipsam corporis nostri substantiam, quam dominus etiam post resurrectionem suam carnem appellat dicens: Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere, sed corruptionem mortalitatemque carnis vult intelligi: quæ tunc non erit in nobis, sicut iam in Christo non est. Hanc enim proprie carnem nominabat & cum de ipsa resurrectione satis euidenter loqueretur, & diceret. Caro & sanguis regnum dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptionem possidebit. Cum ergo factum fuerit quod ibi consequenter dicit, Ecce mysterium vobis dico: omnes qui dem resur- Ex li. contra Fau. Quo apostolus se Christum secundum carnem neget cognoscere. Luc. xxiiij. D i. Cor. xv.

gemus,non tñ oés immutabimur in atomo.i. in momento ,in
ictu oculi,in nouissima tuba,canet.n.tuba,⁊ mortui resurgent in-
corrupti,⁊ nos immutabimur,opз.n.corruptibile hoc induere in
corruptioné,⁊ mortale hoc induere immortalitatem,i.ſ ſm id q
carnem non ipsam corporis substantiá,sed ipsam corruptionem
mortalitatis appellat:non erit vtiqз caro,quia corruptioné mor-
Luce.xxiiij. talitatis mutata non habebit. Secundú aũt ipsius substantiæ cor-
j.Cor.xv. porisq; originé,eadem caro erit:quia ipsa resurget,⁊ ipsa mutabi-
Quõ caro ⁊ sanguis regnũ dei nõ possidebũt. tur,quia ⁊ illud verũ est:quod ait dñs posteaq; resurrexit , Palpate
⁊ videte,quia spiritus carnem ⁊ ossa nõ hз,sicut me videtis habe
re:⁊ hoc verũ est quod ait apl's,Caro ⁊ sanguis regnũ dei nõ possi
debunt.Illud.n.dictum est secundũ ipsam substantiã q̃ ⁊ tũc erit,
B quia ipsa mutabit hoc aũt dictũ est ſm carné corruptionis quali-
taté,q̃ tunc i.ſ non erit,qa mutata caro non corrũpet.Noueramus
ergo Christũ ſm carné.i.ſm carnis mortalitatem,anteq; resurge-
Roma.vi. ret:sed nunc i.ſ non nouimus,quia sicut dicit idé apl's.Christus re-
surgens a mortuis i.ſ non morit,⁊ mors illi vltra non dominu-
nabit.Nisi Christus ideo nõ habuit carné,quia dicit apl's, nũc iaз
non se nosse Christũ ſm carné,nec illi habuerunt carné,de quibus
in eodé loco dicit.Itaqз nos a mó neminé nouimus ſm carneз.
Sed quia illorũ secũ vita futura tanq; pñsenté meditabat,qui resur-
gentes cõmutabunt,amodo,inquit,neminé nouimus ſm carneз
.i.tã certã spem tenemus futuræ nostræ incorruptionis,⁊ immor-
talitatis vt amodo i.ſ in ipsa notitia gaudeamus. Vnde alio loco
Colos.iij. dicit.vt aũt resurrexistis cũ Christo,quæ sursum sunt quærite: vbi
Christus est ad dexterã dei sedens:q̃ sursum sunt sapite,⁊ non quæ
Resurreximus spe cũ Christo. super terrã.Nondũ vtiqз surreximus sicut Christus, sed tñ ſm spes
quæ nobis in illo est,iam nos cũ illo resurrexisse testatus est . Ille
F quippe i.ſ resurrexit,⁊ mors ei non dñabitur:qué ⁊ si noueramus
ſm carné,cũ adhuc moriturus esset,inerat quippe in eius corpore
illa mortalitas quã proprie carné appellat apostolus,sed iam nũc
non nouimus.Illud enim eius mortale iam induit immortalita-
té,vnde secundũ pristinam mortalitaté,i.ſ caro appellari non pos
sit.Itaqз loci ipsius contextionem,vbi hæc ſnia est,consideremus
vt hoc qđ dico magis eluceat.Charitas,inquit , Christi compellit
nos iudicantes hoc,qm̃ vnus pro oíbus mortuus est.Ergo omnes
mortui sunt,⁊ pro oíbus mortuus est,vt qui viuunt i.ſ non sibi vi-
uant:sed ei qui pro ipsis mortuus est ⁊ resurrexit.Itaqз nos amo
G do neminé nouimus ſm carnem,⁊ si nouerimus secundum car-
né Christũ sed i.ſ nunc non nouimus.Certe iam nunc cuiuis ap-
paret ,ppter resurrectioné Christi hoc dixisse apostolũ, quandoq-
dé ista verba illud præcessit,Vt qui viuunt i.ſ non sibi viuant , sed
Christo non sibi viuere. ei qui pro ipsis mortuus est ⁊ resurrexit,Quid est enim aliud,non
sibi sed illi viuant,nisi vt non secundũ carné viuant in spe terre-
norum ⁊ corruptibilium bonorum,sed secundum spiritum in spe

surrectionis, quę iam ex ipsis in Christo facta est? Itaqȝ eorum pro quibus Christus mortuus est & resurrexit, & qui iam non sibi, sed illis viuunt, neminem secundũ carnem apostolus nouerat propter spem futuræ immortalitatis, in cuius expectatione viuebant, quæ in Christo iam non spes, sed res erat. Et quia oẽs in illo est nõdũ re, iam tamen spe hoc sumus sequitur & d. cit.

Siqua ergo in Christo, noua creatura est, vetera transierunt, & ecce facta sunt oĩa noua. Omnia aũt ex deo, q̃ reconciliauit nos sibi per Christum. Proinde siqua in Christo. G Esa. xliij. Apo. xxi.

VNde quẽadmodũ cũ ipsa veritas, & verbũ per quod facta sunt oĩa, verbũ caro factũ est vt habitaret in nobis: tñ ait apostolus, Et si noueramus Christũ secundũ carnẽ, sed nũc iã non nouimus. Ille quippe qui non solũ peruenientibus possessionẽ, sed & viam se præbere voluit venientibus ad principiũ viarum: voluit carnẽ assumere. Vnde est etiam illud. Dñs creauit me principio viarũ suarũ, vt inde inciperent qui vellent venire. Apostolus ergo quãuis adhuc ambularet in via, & ad palmam supernę vocationis sequeretur vocantẽ deũ, & tñ ea q̃ retro sunt obliuiscẽs, & in ea quæ ante sunt extentus, iã principiũ viarum transierat, hoc est eo non indigebat, a quo tñ aggrediendũ, & exordiendũ iter est oĩbus qui ad veritatẽ peruenire, & in vita æterna permanere desiderant. Sic. n. ait. Ego sum via veritas & vita: hoc est, per me venitur, ad me peruenitur, in me permanetur, ex quo intelligitur, qa nulla res in via nos tenere debeat: q̃n nec ipse dñs inquantũ via nr̃a esse dignatus est, tenere nos voluerit, sed transire: ne rebus tẽporalibus q̃uis ab illo p̃ salute nr̃a susceptis & gestis, hæreamus infirmiter, sed per eas potius curramus alacriter, vt ad eũ ipsum qui nostrã naturã a tẽporalibus liberauit, & collocauit ad dexterã patris, prouehi atqȝ peruehi mereamur. ¶ Quid est, si non abiero paraclitus nõ veniet ad vos: nisi non potestis capere spiritũ sanctum, quamdiu secundũ carnẽ nosse persistitis Christũ? Vñ ille qui iã cœperat spũ: & si noueramus, inq̃t, secundũ carnẽ Christũ, sed nunc iã non nouimus, etiã ipsam quippe carnẽ Christi non secundũ carnẽ nouit, q̃ verbũ carnẽ factũ spiritaliter nouit. ¶ Sed quid est, iã non videbitis me? Non. n. ait, ad patrẽ vado & non videbitis me: vt tẽporis interuallum quo non videbitur significaret: intelligeretur, siue breue siue longum, tñ vtiqȝ terminatũ: sed dicendo iã non videbitis, velut nunquã eos de cætero visuros Christum veritas prænunciauit. Hæccine iustitia est nunquam Christum videre, & in eum tamen credere? cũ p̃pterea laudetur fides ex qua iustus viuit, quoniaȝ credit quẽ modo non videt Christũ se aliqñ esse visurũ. Postremo s̃ȝ hanc iustitiã nunquid dicturi sumus Paulum apostolum nõ fuisse iustum confitentem se vidisse Christum post ascensionem eius in cœlum, de quo vtiqȝ iam tempore dixerat, iam non videbitis

Ex libro, de doctrina xp̃iana
Ioan. i.
Prouer. viij.
Phi. iij.
Ioannis. xiiij.
Christ⁹ quõ sit via.
H
Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xci.
Ioan. xvi.
Spiritũ sanctum non capiunt secũdũ carnem viuentes.
Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xcij.
Christ⁹ quõ negauit se deinceps ro videndum apostolis.
Ioan. xvi.

Actuum.vij. me? Nunquid secundum iustitiam hanc iustos non e
mus Stephanus, qui cum lapidaretur ait: Ecce video
tos, & filium hominis stantem ad dexteram dei? Q
ad patrem vado, & iam non videbitis me, nisi quod n
vobiscum sum? Tunc enim erat adhuc mortalis in
carnis peccati: qui esurire poterat, ac sitire, fatigari po
A nire. Hunc ergo Christum. i. talem Christum cum
hoc mundo ad patrem: non erant iam visuri, & ipsa e
dei de qua dicit apostolus, Etsi noueramus Christum
nem: sed iam non nouimus. Erit itaque inquit vera iu
mundus arguitur: quia vado ad patrem, & iam non vi
quoniam in eum quem non videbitis credetis in me
me videbitis quod tunc ero, non videbitis me quod su
modo. Non videbitis humilem, sed excelsum: non vid
talem, sed sempiternum: non videbitis iudicandum,
tum: & de hac fide vestra. i. iustitia vestra arguet spiritus
credulum mundum. Siqua igitur in Christo noua crea
ra transierunt: ecce facta sunt noua. Omnia autem ex
conciliauit nos sibi per Christum.

Ex li. cōtra Faustū Manichæum quia oia ex deo. Quō oia sunt noua facta.

¶ Omnis ergo noua creatura. i. populus innouatus per
habeat interim in spe, quod in re postea perficiatur, in
et quod in se sperat. Itaque nunc vetera transierunt secu
quia modo iam non est tempus veteris testamenti quo
le atque carnale regnum a deo expectetur, & facta sunt o
ua secundum eandem spem, vt regnum cœlorum vbi
B mors atque corruptio promissum teneamus. In resurrect
i. Cor. xv. mortuorum non iam secundum spem, sed secundum
Ibidem. tera transibunt cum inimica nouissima destruetur mo
omnia noua cum corruptibile hoc induerit incorruptio
tale hoc induerit immortalitatem, quod iam factum e
sto, quem secundum rem iam non nouerat Paulus secu
nem. eorum vero pro quibus mortuus est & resurrexit no
cundū rem, sed sm spem: neminem nouerat secundum

Ex tracta. ps. ciij. Vetera quæ transierunt.

¶ Siqua igitur in Christo noua creatura, vetera transieru
facta sunt noua. Quæ vetera transierunt? In gētibus omn
latria, in ipsis Iudæis omnis illa seruitus legis, omnia il
cia prenunciantia præsens sacrificium. Abundabat tunc
hominis: venit qui renouaret opus suum: venit qui confla
tum suum: qui reformaret monetam suam. Et attendimu
terrarum christianis credentibus in deum: auertentes se a pr
suis immunditiis & idololatria, & ab spe præterita, ad spē n
ps. ciij. culi: & ecce nondum est in re, & iam tenetur in spe, & per ip
iam cantamus & dicimus, Repleta est terra creatura tua. No
in patria cantamus hoc, nondum in illa requie quæ prom
nondum confirmatis vectibus portarum Hierusalem: sed

in peregrinatione,intuentes mundum istum totum, ꝛ vndiqꝫ homines currentes ad fidem,timentes gehennas,contémnentes mortem,amantes vitam æternam,spernentes præsenté.Et talibus spectaculis completi gaudio dicimus,repleta est terra creatura tua.

℄ Vetera transierunt,ecce facta sunt omnia noua,nũc in spe,tũc in re.Innouati enim fide ꝛ spe quanta adhuc vetera agimus. Nõ enim sic Christo induti sumus,vt ex eadem iam nihil portemus. vide veterascentem Adam innouantem Christum in nobis. Etsi exterior,inquit,homo noster corrumpitur,sed interior renouatur de die in diem.Ergo ad peccatum,ad mortalitatem,ad fteruolantia tempora,ad gemitum,ad laborem,ad sudorem,ad ætates succedentes non manentes,ab infantia vsqꝫ ad senectutem sine sensu transeuntes,ad hæc intendentes videamus hic veteré hominem, veterem diem,vetus canticum,vetus testm̃.Conuersi aũt ad interiorem,ad ea quæ nouanda sunt pro his quæ immutabuntur,inueniamus hominem nouum,diem nouum,canticum nouum,testm̃ nouum,ꝛ sic amemus istã nouitaté, vt non ibi timeamus vetustaté.Nunc ergo in occursuꝫ transiuimus a veteribus ad noua. Ipse transitus agitur,cum corrumpitur exteriora,innouantur interiora,donec et hoc ipsum quod exterius corrumpitur,reddat debitum naturæ,veniat in mortem,renouetur ꝛ hoc in resurrectione.Tunc fient reuera omnia noua reliqua quæ nunc sunt in spe. Agis ergo aliquid nunc.Quid? A veteribus te exuendo, ꝛ in noua currendo.

Ex tracta. Ps.xxviij. C Vetera q̃ adhuc agim⁹ inouadi Supra.iiij. Noua q̃ amanda sunt.

℄ Nouam creaturam dicit vitam nouam per fidem Iesu Christi. Et notandum verbum est, Difficile est enim inueniri creaturam vocari etiam eos qui iam credendo in adoptionem filiorum venerunt.Dicit tamen,Siqua igitur in Christo noua creatura.Vbi autem dicit,Et ipsa creatura,liberabitur a seruitute interiusꝛ postea dicit,Non solum autem illa,sed ꝛ nos ipsi primitias spiritus habétes,discernit eos qui crediderunt,ab appellatióe creaturæ,quoniã do eosdem aliquando homines,aliqñ non homines dicit.Nã exprobrans Corinthijs obijcit quodam loco ꝙ adhuc hoíes essent, vbi ait.Nonne homines estis ꝛ secundum hominem ambulatis? Quomodo eundem dominum et post resurrectioneꝫ alicubi nõ hominem appellat,sicut cum ait,Non ab hominibus ńeqꝫ per hominem,sed per Iesum Christum:alicubi autem hominem, sicut illo loco,vbi ait,Vnus enim deus,vnus ꝛ mediator dei ꝛ hominum,homo Christus Iesus.

D. Id expónc ep̃z ad Galatas. Roma.viij. i.Cor.iij. Gala .i. i.Timo.ij.

Et dedit nobis ministerium reconciliationis:quoniam quidem deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi,non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis.

Ex tracta. euangelij fcd̃m Ioan.cvij. Mundus varie capitur. i.Cor.ix. B Ioan.iij. Ioan.xvij.

VT mundus credat,quia tu me misisti. Ecce c
pro mundo rogo,pro mundo rogat vt cred
mundus de quo scriptum est. Ne cum mun
Pro isto mundo non rogo:neq; enim quo sit præde
rat. Et est mundus,de quo scriptum est, Non venit f
vt iudicet mundum,sed vt saluetur mundus per ips
apostolus, Deus erat,inquit,in eo Christo,mundum
sibi. Pro isto mundo rogat dicens, Vt mundus cred
misisti. Per hanc enim fidem mundus reconciliatu
dit in Christum qui est missus a deo. Si autem dice
scant quia tu me misisti: tantundem valeret quan
ait,vt cognoscat mundus. Ipsi sunt enim mundus n

Ibidem.

inimicus,qualis est mundus damnationi prędestina
mico amicus effectus,propter quem deus erat in Cl
reconcilians sibi. Ideo dixit, Ego in eis & tu in me,ta
ret,ego in eis ad quos misisti me: & tu in me mund
lians tibi per me.

Ex tracta. ps.lxviij. Ioan.i.

¶ Deus erat,inquit,in Christo mundum reconcilians
bum caro factum est & habitauit in nobis, vt non so
esset,sed etiam ipse deus esset.

Pro Christo ergo legatione fungimur
deo exhortāte pro nobis: obsecramus pro
reconciliamini deo.

Ex tracta. ps.lxvij. Psal.lxvij. F

¶ Venient legati ex ægypto,æthiopia pręueniet man
Aegypti,vel æthiopiæ nomine omnium gentium fid
cauit,a parte totum,legatos appellans reconciliationis
res. Pro Christo enim legatione fungimur tanquam d
te per nos,obsecramus pro Christo reconciliari deo. N
solis Israelitis:vnde apostoli electi sunt,sed etiam de c
tibus futuros prædicatores christianæ pacis, hoc mod
prophetatum est.

Ex tractatu euangelij scd̃m Ioan.xxxviij. Quis de pc̃tō liberare potest.

¶ De peccato solus liberare potest,qui venit sine peccato
est sacrificium pro peccato. Obsecramus,inquit, pro Ch
tanquam vos Christus obsecret. Quid? Reconciliari deo.
tatur & obsecrat apl's,vt reconciliemur deo,inimici era
Nemo.n.reconciliatur,nisi ex inimicitijs. Inimicos aũt
natura,sed pct̃i fecerunt. Vñ inimici illius:inde serui pct̃
deus liberos inimicos,necesse est serui sint,& serui rema
ab illo liberent,cui peccando inimici esse voluerũt. Obs
ergo,inqt, p Christo,reconciliamini deo. Quõ aũt rec
nisi soluat qd̃ inter nos & ipsum separat? Ait.n.p propheta

Zacha.vij. Reconciliatio quõ fiat. I.Timo.ij.

grauauit aũt ne audiat,sed pct̃a nostra separant inter nos
ergo non reconciliamur,nisi ablato qd̃ in medio est, & p
in medio sit. Est.n.mediũ separans,sed contra est media

cilians. Medium separans est pctm: mediator reconcilians est dñs Christus. Vnus.n. deus, et vnus mediator dei et hominum homo Christus Iesus. Vt ergo tollatur materia separans, quod est pctm: venit ille mediator, et factus est sacrificiũ sacerdos ipse. Et quia sacrificiũ factus est pro pctõ, offerens seipsum in holocaustũ in cruce passionis suæ sequitur apls et dicit: cum dixisset, obsecramus pro xpo, reconciliamini deo, q̄si diceremus quõ poterimus reconciliari?

G

Eum enim qui non nouerat peccatum pro nobis peccatũ fecit, vt nos efficeremur iustitia dei in ipso.

Quæ ignorabam, interrogabant me. Ignorabat peccatum: et hoc ignorabat non quasi iudicando, sed non committendo. Sunt huiusmodi locutiones etiam quotidianæ: cũ dicis de aliquo non nouit stare, hoc est quia non stat: et non nouit benefacere, quia non benefacit: non nouit malefacere, quia non malefacit. Quod alienum est a conscientia, alienum videtur et a scientia, et dicitur nesciuit quomodo ars non nouit vitia, et tamen per artem cognita deuitantur. Hoc ergo caput nostrũ, nobis interrogantibus ex ipsius euangelij sui veritate respondet. Cum dixerimus domine quid ignorabas: quid tu potuisti interrogari quod ignorabas? Respondet. Iniquitates ignorabam, de iniquitatibus interrogabar: habes in euangelio, si nõ me credis ignorare iniquitates, quia et ipsos iniquos ignoro, quibus in fine dicturus sum. Non noui vos, recedite a me qui operamini iniquitates. Nunquid non nouerat quos damnabat? Aut potest iuste damnare, nisi bonus cognitor? Et tamen bonus cognitor non est mentitus dicendo non noui vos, idest non coaptamini corpori meo: nõ hæretis regulis meis: viciati estis. Ego autem ars ipsa sum quæ nõ habet vitium, et in qua quisque non discit nisi non facere vitium.

Ex tracta. ps. xxxiiij. ps. xxxiiij.

Non nosse aliquid dicitur, qui idipsum nõ facit

Ignorata a rogari

H

Matth. vij.

¶ Quis dubitet malum esse peccatum, et tamen cum laude dictum est de domino Iesu Christo, quia non nouerat peccatum? Non ergo nouerat hoc malum. Hic si quæratur quomodo quod non nouerat arguebat, Neque enim peccata non arguebat, omnia autem quæ arguuntur sicut dicit Apostolus, a lumine manifestantur, quomodo igitur a quo arguebantur, ignorabantur? Nonne rectissime respondebitur, et nouerat, et non nouerat: Rectissime omnino, nouerat enim per sapientiam, non nouerat per experientiã.

Ex libro cõtra inimicũ legis et prophetarum.

Pctm quod ignorat et tñ arguit Christus.

¶ Et offeret munus suum domino agnum anniculum sine vitio in holocaustomata, et agnam anniculam sine vitio vnam in peccatum. Hoc quidam nostri interpretes transferre noluere, velut locutionem inusitatam vitantes, et dixerunt pro pctõ non in peccatum, cum sit sensus in ea locutione, qui non fuerat perturbandus. In peccato quippe dictum est, quia hoc ipsum quod pro peccato offerebatur, peccatum vocabatur. Vnde illud est apud apostolum de Christo dño, Eum q non nouerat pctm̃, p nobis pctm̃ fe.

Ex lib. qõnum. Numeri tit. ij.

A

P ctm̃ dicitur qd pro pctõ offertur.

cinam iſtam, Certe ingemiſcere ſe dixit ſub hoc one
dixit ſub ſarcina corruptibilis corporis. Vide verum v
re ſpoliari, ſub quo grauatur, ſub quo ingemiſcit. No
Sed qui ait? In quo nolumus expoliari. O vocem nat
ſionem pœnæ. Graue corpus eſt, onerosum corpus e
bile corpus eſt, gemitur ſub illo, & libenter deſeritur.
inquit, expoliari. Si remanſurus eſt gemens? Et ſi ing
uatus, quare ſpoliari nõ vis? Non, inquit. Vide quid ſe
mus expoliari: ſed ſuperueſtiri. Sub terrena tunica ge
leſtem feſtino. Illam volo accipere, iſtam nolo ponere
lumus expoliari, ſed ſuperueſtiri. Ergo Paule intelliga
dicis? Fiet iniuria tanto illi veſtimento cœleſti, vt ven
hos pannos mortalitatis & corruptionis: vt hoc ſit in
ſuperius: hoc interius, illud exterius? Abſit, inquit. N
non ſic dico. Nolo expoliari ſed ſuperueſtiri: non tam
corruptione maneat corruptio, ſed vt abſorbeatur m
ta. Bene exclamaſti, quia ſcripturas noſti. Sed ne aliq
ſcripturarum verba mea putet ſubſecuta, Pauli verba ſ
I. Cor. xv. iſta apoſtolica verba ſunt, Ingemiſcimus grauati: in
mus ſpoliari, ſed ſuperueſtiri, vt abſorbeatur mortale a
dicis quod alibi tenes de reſurrectione corporis loque
Oſee. xiij. tet corruptibile hoc induere incorruptionem, & morta
I. Cor. xv. duere immortalitatem. Tunc fiet ſermo qui ſcriptus e
pta eſt mors in victoriam. Quod alio loco ait, Vt ab
mortale a vita: hoc iſto loco, Abſorpta eſt mors in vi
Nuſquam mors non infra, non ſupra, non intra, non e
ſorpta eſt enim mors in victoriam. Vbi eſt mors conte
Ex tracta. ¶ Saluum feciſti de neceſſitatibus animam meam. Qu
ſu. xxx. cam de neceſſitate ipſius mortalitatis? Mori neceſſe eſt,
Mori neceſſe eſt, vult quod neceſſe eſt. Dura neceſſitas nolle quod nõ pot
& nemo vult. Nam ſi ſic fieri poſſet, nollemus vtique mori; efficit qui
geli vellemus, ſed commutatione quadam non morte ſi
Apoſtolus, Etenim qui ſumus in hac habitatione, ingem
grauati, eo q nolumus ſpoliari, ſed ſuperueſtiri. Volumus
Ex lib. de gra- re ad regnum dei, ſed per mortem nolumus.
tia noui teſt. ¶ Mortis diem omnes quidem affuturum ſciunt, & eum
Mortis diẽ oẽs omnes aut pene omnes differre conantur, etiam qui po
fere differre co- beatius ſe credunt eſſe victuros. Tantam habet vim carnis &
nãtur & qui ſe dulce conſortium. Nemo enim vnquam carnem ſuam o
ſaluari ſperant. bit, & propterea non vult anima vel ad tempus ab eius e
Rom. vij. firmitate diſcedere, quiuis eam ſe ſine infirmitate in æter
Phili. i. cepturum eſſe confidat. Proinde mente ſeruiens legi dei, ca
trahens deſideria peccati, quibus obediri vetat Apoſtolus,
quidem ratione concupiſcit homo pius diſſolui & eſſe cum
ſto, ſed id ſenſu carnis recuſat, & refugit: & ſi fieri poſſit non v
poliari

poliari, sed superuestiri, vt absorbeatur mortale a vita, idest, vt ab infirmitate ad immortalitatem etiam ipsum corpus sine morte media transferatur. ¶ Vide duas mortes: vnam, temporalem, eandemq; primam: alteram sempiternam, eandemq; secundã. Prima mors omnibus preparata est, secũda solis malis, impiis, infidelibus blasphemis, & quicquid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. Intende, propone tibi istas duas mortes. Si fieri potest, ambas nõ vis pati. Scio, viuere amas, mori non vis, & de hac vita in aliã vitã sic transire velles, vt non mortuus resurgeres, sed viuos in melius mutaretis. Hoc velles, hoc habet humanus affectus: hoc ipsa anima nescio quomodo habet in voluntate & cupiditate, qm diligendo vitam odere mortẽ: & quoniã carnẽ suam non odit, nec ipsa vult occidere quod odit. Nemo enim vnquã carnem suam odio habet. Hunc affectũ ostẽdit apls: vbi ait. Habitationẽ habemus ex deo, domũ nõ manufactã æternam in cœlis. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculum nostrum qd de cœlo est, superindui cupiẽtes: in quo nolumus inquit expoliari, sed superuestiri: vt absorbeatur mortale a vita. Non vis expoliari, sed spoliandus es: hoc tamen agas oportet, vt spoliatus per mortem carneam tunicã inueniaris indutus loricam fidei: hoc enim secutus adiungit, Si tamen & induti, non nudi inueniamur. Nam prima mors spoliatura est te carne interim seponenda & suo tempore recipienda.

Ex sermone de amore dei & amore seculi.

Mors duplex.

Mori recusamus.

Ephe. v.

A

B

Ex lib. de baptismo paruulorum

¶ Cum gratiam vberius in domino Iesu Christo cõmendans, vsq; ad illud veniret indumentum iustitiæ fidei, quo induti non nudi inueniamur, & propter hoc inquit ingemiscimus mortalitate prægrauati, habitaculum nostrũ quod de cœlo est superindui cupientes, vt absorbeatur mortale a vita, vide quid adiungat.

Qui autem operatus est nos hoc ipsum, deus: qui dedit nobis pignus spiritus.

¶ Hic enim accipimus per pignus spiritus, & certandi & vincendi vires: ibi autem sine hoste vllo externo & interno, ineffabili ac sempiterna pace perfruemur. Quisquis ergo omnia quæ ibi habenda sunt hic vult habere, fidem se indicat non habere.

Non omnia in cœlo habenda deb emus velle habere i terra.

Audentes igitur semper, & scientes, quoniam dũ sumus in corpore, peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & præsentes esse ad dñm: & iõ contendimus siue absentes, siue psentes placere illi.

Itaq; animo sum⁹ semper.

¶ Quisquis arbitratur homini vitam istam mortalẽ adhuc agenti posse contingere, vt dimoto ad discusso omni nubilo phantasiatum corporalium atq; carnalium, serenissima incommutabi-

C

Incōmutabilis lucis hic veritas te ȝdeūtia delitat. lis veritatis luce potiatur, ⁊ mente penitus a consuetudine vitæ huius alienata, illi constanter ⁊ indeclinabiliter hæreat, nequaquam quid quærat intelligit. Credat ergo potius sublimi auctoritati minimeq; fallaci, quandiu sumus in corpore, peregrinari nos a domino, ⁊ ambulare nos per fidem nondum per speciem: ac sic perseueranter retinens, atq; custodiens fidem, spem, ⁊ charitatem, intendat in speciem ex pignore spiritus sancti quod accepimus qui nos docebit omnē veritatem, cū deus qui suscitauit dnm̄ Iesum Christū a mortuis, viuificabit ⁊ mortalia corpora nostra p inhabitantē spm̄ eius in nobis. Prius autē quam viuificetur hoc quod mortuum est propter peccatū, proculdubio corruptibile est ⁊ aggrauat animam, ⁊ siquando ad vitam excedit hanc nebulam qua tegitur omnis terra, idest hanc carnalē caliginem qua tegitur omnis vita terrena, tanquā rapida coruscatiōe perstringitur: ⁊ in suā infirmitatē redit, viuente desiderio quo rursus erigatur, nec sufficiente munditia qua figatur. Et quando hoc quisq; magis potest, tanto maior est: quanto autem minus, tanto minor. Si autem nihil adhuc tale mens hominis experta est, in qua tū habitat Christus per fidem, instare debet minuendis finiendisq; cupiditatibus huius seculi, moralis virtutis actione cum mediatore Christo ambulans, cum qui filius dei semper est, propter nos filius hominis factum, vt sempiterna virtus eius ⁊ diuinitas nostræ infirmitati, ⁊ mortalitati contemperata de nostro nobis in se atq; ad se faceret vitam, cum magnæ spei lætitia fideliter teneat ne peccet, a rege Christo regatur, si forte peccauerit, ab eodem sacerdote Christo expietur, atq; ita in actione bonæ conuersationis vt vitæ nutantis pennis genuinæ dilectionis, tanquam duabus alis validis euecta terris ab eodem ipso Christo verbo illuminetur, verbo quod in principio erat, verbum apud deum, ⁊ verbum deus erat, etsi p speculum in ænigmate, longe tamen sublimius ab omni similitudine corporali. Et alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum: alius diem domino sapit, alius de pectore domini liquidius aliquid bibit: alius leuatus vsq; ad tertium cœlum ineffabilia verba audit, omnes tamen quandiu sunt in corpore peregrinatur a domino, ⁊ omnibus bonæ spei fidelibus in libro vitę scriptis seruatur quod dictum est, Et ego diligam eum, ⁊ manifestabo meipsum illi.

Ioan.xvi. Rom.viij.

Quanto q̄sq; magis in deū ȝ erigitur, tanto maior est.

D

Ioan.i. i.Cor.xij.

Ioan.xiiij.

QVANdiu enim sumus in corpore, peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, ⁊ non per speciem. Audemus autem ⁊ bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, ⁊ mente esse ad dominum, ⁊ ideo contendimus, siue absentes, siue præsentes placere illi.

De libro de trinitate quarto. B

Contemplatio quippe merces est fidei, cui mercedi per fidem corda mūdantur: sicut scriptum est, Mūdās fide corda eorum. Probatur autem quod illi contēplationi corda

Cōtēplatio est merces fidei. Actuū.xv.

mundentur illa maxime sententia, Beati mundo corde quonia3 ipsi deum videbunt. Et quia hæc est vita æterna, dicit deus in psalmis, Longitudine dierum replebo eũ, ⁊ ostẽdã illi salutare meũ. Math.v. ps.xc.

¶ Agnosco domine vt possum, nimirum illud significas, quia vt parentur istæ mansiones viuere debet iustum ex fide: quia per hanc ad speciem contemplandam paratur. Beati enim mundi cordes, quonia3 ipsi deum videbunt. Et fide mundat corda eorum. illud in euangelio, hoc in actibus apostolorum legitur. Fides autem qua eorum qui deum visuri sunt, quandiu peregrinantur corda mundantur, quod non videt credit. Nam si vides: non est fides. Credenti colligitur meritum: videnti redditur præmium. Eat ergo dominus: ⁊ paret locum. Eat ne videatur: lateat vt credatur. Tunc enim locus paratur: si ex fide viuatur. Creditus desideretur: vt desideratus habeatur. desiderium dilectionis præparatio est mansionis. Ita domine, para quod paras. Nos enim tibi paras: ⁊ te nobis paras, quoniam locum paras, ⁊ tibi in nobis ⁊ te in nobis. Ex tract. euangelij. secundũ. Ioan.lxviij. Math.v. Actuum.xv. Parare rogatur de nobis locũ. F

¶ Est illuminatio per fidem: est illuminatio per speciem. Modo cum perigrinamur, per fidem ambulamus, nondum per speciem. Ergo ⁊ iustitia nostra per fidem, ⁊ non per speciem, modo non relinquamus eam iustitiam quæ est ex fide: quoniam iustus ex fide viuit: sicut ait apostolus. Ex tra.iiij.epistolę.Ioannis. Rom.i.

¶ Per fidem adhuc ambulamus non per speciem: quandiu quod non videmus speramus, ⁊ per patientiam expectamus. Ex tracta. ps.xvij.

¶ Quãdiu em̃ sumus in corpore pegrinamur a dño: ⁊ in quãtũ inde pegrinamur, in tãtũ nõ sumus in regione viuoꝝ. Cõfidimus aũt ⁊ bene arbitramur magis peregrinari a corpore, ⁊ manere ad dñm. Et ideo ambulamus qdẽ nũc, quia expectamus adhuc redẽptione corporis nr̃i. S3 cũ absorpta fuerit mors in victoriã, ⁊ corruptibile hoc induerit immortalitatẽ, nullus erit fletus, qa nullus lapsus: ⁊ nullus lapsus, qa nulla corruptio. Et iõ iam nõ ambiemus placere, s3 omnino placebimus in cõspectu dñi in regiõe viuoꝝ. Ex tracta. ps.cxliij. Peregrinamur in corpore. Rom.viij. i.Cor.xv.

¶ Quãdiu sumus in corpore, pegrinamur a domino. Et quid est peregrinamur? Per fidem enim ambulamus, inquit, ⁊ nõ per speciem. Quid ergo peregrinatur ⁊ per fidem ambulat, nondum est in patria, sed iam est in via. Qui autem non credit, nec in patria est, nec in via. Sic ergo ambulemus tanquam in via simus: qa ipse rex patriæ factus est via. Rex patrię nostrę, dominus Iesus Christus. Et ibi veritas, hic autem via. Qua imus? Per fides. Quo imus? ad Christum. Qua imus? per Christum. Ipse enim dixit, Ego sum via, veritas, ⁊ vita. ¶ Adhuc em̃ in ista carne quãdiu peregrinamur a domino, ad angelos sanctos qui hic vident: infantes sumus, lactandi fide, pascendi specie. Sic enim dicit apostolus. Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, non per speciem. Venturi sumus ad speciẽ, quæ nobis Ex tracta. ps.cxliij. ps.xxliij. Peregrinari quod sit. G Ioan.xiiij. Ex sermone de verbis euãgelij lxxiiij.

i. Ioannis.iij. sic promittitur per Ioannem in epistola eius, Dilectissimi, filij dei
Filij dei qui hic sumus. sumus, & nondum apparuit quid erimus, Filij dei sumus, iam per
gratiam, per fidem, per sacramentum, per sanguinem Christi, per
i. Ioan.iij. redemptionem saluatoris. Filij dei sumus & nondum apparuit
quid erimus. Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quo
niam videbimus eum sicuti est. Ecce ad quod nutrimur percipien
dum, comedendum: vt tamen quod comeditur non minuatur, &
qui comedit vegeretur. Incipitur ergo a fide, vt perueniatur ad spe
ciem. Via curritur, patria conquiritur. In peregrinatione dicit anima
ps. xxxvij. nostra, quoniam ante te est omne desiderium meum, & gemi
In patria nõ est orandi locus. tus meus a te nõ est absconditus. In patria vero orandi locus nul
H lus erit, sed tantũ laudandi. Quare orãdi locus nullus erit? Quia
Ex libro de pœnitentia. nihil deest. Quod hic creditur, ibi videtur. Quod hic separatur, ibi
tenetur. Quod hic petitur, ibi accipitur.

¶ In quantacunq; temporali fœlicitate versemur, penitere tamen nos debet huius vitæ, vt ad illã incorruptionem tota auiditate curramus. Inde est enim quod etiam apostolus ait. Quãdiu sumus in corpore, peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, non per speciem. Quis ergo festinat atq; optat ad patriam remeare, & illam speciem quæ est facie ad faciem contemplari, nisi quem peregrinationis suæ pœnituerit? Ex quo dolore pœnitentiæ etiam vox illa miserabilis erumpit & sonat, Heu me quoniam peregri
natio mea longinqua facta est. Et ne putes nondum fidelem ista
ps. cxix. Ibidem. loqui, vide quid sequatur, Inhabitaui cum tabernaculis Cedar, cũ
his qui oderunt pacem eram pacificus, cum loquerer eis, expugna
bant me valde, Non solum hominis fidelis sed etiam euangelistæ firmissimi, & martyris fortissimi hæc verba sunt.

¶ Tunc ergo magna & perfecta iocunditas, tunc plenum gaudiũ
Ex sermone de verbis apostoli vbi non iam spes lactat sed res nutrit. Tamen etiam nunc ante
quam res ipsa veniat nobis, antequam nos ad rem ipsam venia
mus, iocundemur in domino. Neq; enim paruam iocunditatem
Spes iocunditatẽ nõ nullã hz. habet spes cuius postea erit res. Et in istis tẽporalibus rebus iocun
A ditatem non domini sed seculi, nonnullam multi amant, & ad
ea quæ amant nondum peruenerunt: tamen ardor in spe currit,
Amatur vxor ducẽda q̃ interdum non amatur ducta. rem nondum tenet. Verbi gratia amas pecuniam: non amares si
non speres. Amas vxorem non ductam: sed adhuc ducendam, &
forte ducenda amatur, ducta odio habetur. Quare hoc? quia non
talis apparuit ducta, qualis ab animo pingebatur ducenda. Deus
autem non vilescit præsens: amatur absens. Quantũcunq; enim
sibi mens humana exaggerauerit bonũ quod deus est minus agit,
& valde infra est. Et necesse est plus inueniat adeptio: q̃ formabat
cogitatio. Plus ergo amabimus cum viderimus, si potuimus ama
re & antequam videremus.

Ex ll. sententiarum Prosperi. ¶ Laus fidei ẽ nõ visa credẽ, pmiũ erit creditorũ adeptiõe gaudere.
Itẽ ex eodẽ lib. ¶ Inter temporalia atq; æterna hoc interest, quod temporale ali

quid plus diligitur antequam habeatur, vilescit autem cum aduenerit. Non enim satiat animam nisi incorruptibilis gaudij vera & certa æternitas. Aeternum vero ardentius diligitur adeptum, quam desideratum. Nemo enim plus de illo existimat quam se habet, vt fiat vilius, quia speratum est amplius. Sed tanta ibi est excellentia, vt multo plus adepta sit charitas, quam vel fides credit vel spes desiderat.

Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi: vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit siue bonum, siue malum. Rom. xiiij.

B

Facienda est ergo iustitia quæ nobis prosit in posterum, quid recipiet quisque secundum ea quæ per corpus gessit, siue bonum, siue malum. Per corpus quippe ibi dixit apostolus: per tempus quo quis vixit in corpore. Neque enim si quis maligna mente, atque impia cogitatione blasphemet, neque id vllis membris corporis operetur, ideo non erit reus: quia id non motu corporis gessit: cum hoc per illud tempus gesserit quo gessit & corpus. Ex lib. de ciuitate dei. xvij. Corporis propria sunt huius vitæ omnia opera.

Hic omne meritum comparatur: quo possit post hanc vitam releuari quispiam vel grauari. Nemo autem se præsumat, quod hic neglexit, cum obierit dominum promereri. Non ergo ista quæ pro defunctis commendandis frequentat ecclesia, illi apostolicæ sunt aduersa scientiæ qua dictum est, Omnes enim nos astabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, siue bonum siue malum: quia etiam hoc meritum sibi quisque dum in corpore viueret comparauit, vt ei possint ista prodesse. Non enim omnibus prosunt. Et quare non omnibus prosunt nisi per differentiam vitæ, quam quisque gessit in corpore? Cum ergo sacrificia siue altaris, siue quarumcunque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt: pro non valde malis, propitiationes sunt: pro valde malis etiam si nulla sunt adiumenta mortuorum, qualescunque viuorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt, vt sit eis plena remissio, aut certe vt tolerabilior fiat ipsa damnatio. Ex lib. Enchir. Quod defunctis prosunt quæ facit ecclesia. Rom. xiiij.

C

Omnes astabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, non secundum ea quæ si diutius viueret gesturus fuit, siue bonum siue malum. Scimus etiam paruulos secundum ea quæ per corpus gesserunt recepturos vel bonum vel malum. Gesserunt autem non per se ipsos, sed per eos, quibus pro illis respondentibus, & renunciare diabolo dicuntur, & credere in deum, vnde & in numero fidelium computantur, pertinentes ad sententiam domini dicentis, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Propter quod & illis qui hoc sacramentum non accipiunt, contingit quod sequitur. Qui autem non crediderit, condemnabitur. Vnde & ipsi sicut dixit, si in illa parua ætate moriuntur, vtique secundum ea quæ per corpus gesserunt, Ex epistola ad Vitalem. Matt. xvi.

D idest tempore quo in corpore fuerunt: quando per
gestantium crediderunt, vel non crediderunt, quan
vel non baptizati sunt: quando carnem Christi man
vel non manducauerunt, quando sanguinem biber
biberunt, secundum ergo hæc quæ per corpus gesser
cundum ea quę si diu hic viuerent, gesturi fuerant, in

Ex li. sententiarum Prosperi. ¶ Frustra sibi homo post hoc corpus promittit, quo
pore comparare neglexit.

Scientes ergo timore domini, hominib
mus: deo autem manifesti sumus. Sper
in conscientiis vestris manifestos nos esse
rum commendamus nos vobis, sed occa
mus nos vobis, gloriandi pro nobis: vt a
beatis ad cos qui in facie gloriantur & n

In expositione epistolę ad Ga. ¶ Nemo deo suadet, quia manifesta sunt illi oia: s
benesuadet, q nō se placere illis vult, sed ipsam q; su

Nā siue insanimus deo insanimus; siue sani sumus vobis sani sumus.

Siue enim mente excedimus, deo: siu
mus, vobis. Charitas enim Christi vrge

Ex tracta. euāgelij secūdū Ioan. i. ¶ Videbitis cœlum apertum, & angelos ascendentes
tes supra filium hominis. Audi vno loco ipsum ap
dentem & descendentem in vna sententia. Siue en
cessimus deo, siue temperantes sumus vobis. Qui
cessimus deo? vt illa videamus, quæ nō licet homin
E est temperantes sumus vobis? Nō inquit iudicaui n
ij. Cor. xi. inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum
i. Cor. ij. nus ascendit & descendit: manifestum est quia præd
ascendunt imitatione: descendunt prædicatione.
¶ Extasis verbum est grecum: latine quantum dat
Ex tracta. ps. xxx. bo vno exponi potest: si dicatur excessus. Excessus a
solet extasis dici. In excessu vero mentis, duo inte
Extasis qd sit. pauor, aut intentio ad superna: ita vt quodam mod
Excessus mētis. labantur inferna. In hac extasi fuerunt omnes san
cana dei mundum iustum excedentia reuelata sun
tis excessu idest extasi, Paulus cum loqueretur, seip
ait, Siue enim mente excessimus deo: siue tempera
bis. Charitas enim Christi compellit nos: hoc es
agere vellemus, & ea tantum contemplari, quæ
contueniur, vobiscum non essemus: sed essemus
Phi. ij. quam contemptis vobis. Et quando vos illa supe
ra infirmo passu sequeremini, nisi rursus compell
tate Christi: qui cum in forma dei esse, non rapi

est esse æqualis deo,sed semetipsum exinaniuit formā serui acci
piens:consideremus nos esse seruos: & non ingrati ei a quo accepi
mus altiora,propter eos qui infirmi sunt,non contemnamus in/ F
feriora: & téperemus nos eis qui nō possunt nobiscū videre subli/
mia. Hoc ergo est:siue méte excessimus deo. Illi enim videt quod
nos videmus in mentis excessu, ille solus reuelat secreta sua. Ille ij.Cor.xij.
quippe hoc loquitur,qui se dicit arreptum esse & ablatum in tertiū
cœlū: & audisse ineffabilia verba,q̄ nō licet homini loqui. Tantus
autem fuit ille mentis excessus,vt diceret, Siue in corpore siue ex
tra corpus nescio,deus scit. ¶ Siue,inquit,mente excessimus deo, Ibidem.
siue temperantes sumus vobis. Quod ait mente excessimus deo, Ex tracta.
vos capere nō potestis. Excessimus enim omnia ista carnalia, vos ps.ciij.
adhuc carnales estis. Deo ergo mente excessimus, & quod vidi
mus cum mente excedimus, effari non possumus. Ibi enim au
diuit ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. Quid ergo,
inquiunt illi carnales, nos non rigabimur? ad nos nihil peruer/
niet? Et quomodo emittit fontes in conuallibus? Et quomo/ ps.ciij.
do inter medium montium pertransibunt aquæ? Ad hoc ergo Spiritales non
pertinet, siue temperantes sumus vobis. Vnde hoc? Quem imi/ debét aspernari
tantur? Charitas inquit Christi compellit nos. Tu particeps ver carnales.
bi esto hodie spiritalis,heri carnalis,ad carnales dedignaris descen
dere, cum ipsum verbum caro factum sit vt habitaret in nobis.
¶ Multum autem interest inter descendere & cadere: nam quia Ioan.i. G
cecidit Adam ideo descendit Christus. Ille cecidit, iste descen/ Ex tracta.
dit. Ille cecidit superbia iste descendit misericordia. Non autem ps.cxix.
ipse solus descendit. Equidem ipse solus de cœlo descendit,sed mul Cadere & descen
ti imitantes eū sancti descendunt ad nos, & descenderunt ad nos. dere.
Nisi in quadā altitudine cordis habitabat apostolus cū diceret, Siue
enim mente excessimus deo. Iam quod mente excesserat, deo ex
cesserat. Excedēs enim mente omnem humanam fragilitatem,
omnem seculi temporalitatem,omnia quæcunq; nascendo & oc
cidendo vanescunt transeuntia, habitabat corde in quadam in/
effabili contemplatione quantum poterat, de qua dicit quod au/ ij.Cor.xij.
diuit ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. Sed tibi illa
loqui non posset. Ipse autē videre illa vtcūq; posset, tu autē tibi loq
non posse. Itaq; si semper manere vellet in eo qđ videbat & loq
non poterat, te non leuaret vbi & tu posses videre. Quid autem
fecit? descēdit. Nā ibi ait. Siue enī mēte excessimus deo, siue tēpe/
rātes sumus vobis. Quid est tēperantes sumus? Sic loquimur vt Quid est tēpe/
capere possitis, quia & Christus talē se fecit nascendo & patiendo, rantes seu so/
vt possunt de illo homines loqui, quia de homine homo facile brios esse aliis.
loqtur, de deo quando homo loqtur sic quomō est deus? Homo
autem de homine facile loquitur. Vt ergo magni descenderūt ad
paruos, & non illis tamen loquerentur nisi magnum, ipse qui H
magnus erat, factus est paruus, vt de illo magni paruis loqrētur.

Ex lib. de cate/chizandis rudibus.
i. Pet.i.
Deus quid homini pręstet.
Phi.ij.
ij.Cor.ix.

¶ Cogitemus quid nobis prærogatum sit ab illo, qui demonstrauit nobis exemplum, vt sequamur vestigia eius. Quantumuis.n. differat articulata vox nostra ab intelligentiæ nostræ viuacitate, longe differentior est mortalitas carnis ab æqualitate dei. Et tamen cum in eadem forma esset, semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, ⁊ cætera vsq3, Ad mortem crucis. Quam ob causam, nisi quia factus est infirmis infirmus, vt infirmos lucri faceret? Audi eius imitatorem, alibi etiam dicentem, Siue enim mente excessimus deo, siue temperantes sumus vobis. Charitas enim Christi compellit nos, iudicantes hoc quia vnus pro oībus mortuus est. Quomodo eni3 paratus esset impendi pro animabus eorum si eum pigeret inclinari ad aures eorū? Hinc ergo factus est paruulus in medio nostrum, tanquam nutrix fouens filios suos. Non enim delectat nisi amor inuitet decurtata ⁊ mutilata verba immurmurare, ⁊ tamen optant homines habere infantes, quibus id exhibeant, ⁊ suauius est matri minuta mansa inspuere paruo filio, quam ipsi mandere ⁊ deuorare grandiora. Non ergo recedat de corpore etiam cogitatio gallinæ illius, quæ languidulis plumis teneros fœtus operit, ⁊ susurrantes pullos cōfracta voce aduocat, cuius blandas alas refugientes superbi præda fiunt alitibus. Si.n. intellectus delectat in penetralibus syncerissimis, hic etiam intelligere delecter, quomodo charitas quanto officiosius descendit in infima, tanto robustius recurrit in intima, per bonam conscientiam nihil quærendo ab eis ad quos descendit præter eorum sempiternam salutem.

i.Tes.ij.
A
Gallinę fedulitas.
Charitatis augmentum

Aestimantes hoc, quoniam si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est Christus, vt & qui viuunt iam non sibi viuāt, sed ei q ꝓ ipsis mortuus est, & resurrexit.

Ex lib. de ciuitate dei.xx.
Mortui sunt oēs peccato.
Roma.iiij.

¶ Omnes itaq3 mortui sunt in peccatis nemine prorsus excepto siue originalibus, siue etiam voluntate additis, vel ignorando, vel sciendo, nec faciendo quod iustum est. Et pro omnibus mortuis, viuus mortuus est, viuus.i. nullum habens omnino peccatum, vt qui per remissionem peccatorum viuunt, ia3 non sibi viuant, sed ei qui pro omnibus mortuus est propter peccata nostra: ⁊ resurrexit, propter iustificationem nostram, vt credentes in eum qui iustificat impium, ex impietate iustificati tanquam ex morte viuificati, ad primā resurrectionē quæ nunc est pertinere possimus.

B
Ex epistola ad Armentarium & Paulinam.

¶ Charitatis erga nos dei tantum apparuit, ⁊ eluxit indicium, vt filium suum vnigenitum mitteret, qui pro nobis moreretur. Restat ergo vt fiat quod apostolus ait, propterea mortuum esse Christum, vt ⁊ qui viuunt iam non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est ⁊ resurrexit.

¶ Debet enim vita humana in se deficere, in Christo proficere: vt qui viuunt iam non sibi viuant, sed ei qui pro omnibus mortuus est, & resurrexit: & dicat vnusquisq; nostrum quod dicit apostolus, Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus.

Ex sermone de Epiphania.
Vita humana ds in Christo proficere: in se deficere.

¶ Et anima mea ipsi viuet. Ipsi vtiq; non sibi, sicut superborū priuato suo bono lætantium, & a communi omnium bono quod deus est, inani elatione resilientium. Hoc vtiq; deuitemus: & communi potius vero omnium bono perfrui, quam priuato nostro gaudere quæramus: vt qui viuat, iam non sibi viuat, sicut ait Apostolus, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Propter hoc.n. mediator effectus est, vt nos reconciliet deo per humilitatē a quo per impiam superbiā longe recesseramus. Neq; enim illud cantus scriptum est. Initium superbiæ hominis apostatare a deo. Nō ergo sibi quisq; viuat, sed Christo, faciens non suam, sed ipsius voluntatem, & manens in eius charitate, sicut & ipse fecit voluntatem patris & manet in eius charitate. Hæc quippe admonens nos, & exemplo suo exhortans, in euangelio suo locutus est. si autem ipse cū in forma dei esset, æqualis patri, tamen per formam serui, quam propter nos accepit non suam voluntatem sed patris se facere cō mendauit: quanto magis nos propria priuataq; nostra voluntate qua tenebrati sumus: ad illud commune lumen vt illuminemur, & vultus nostri non erubescant, debemus accedere: quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: vt anima nostra ipsi viuat.

Ex lib. de gratia noui test.
Qui viuit ipso non sibi viuat, Eccle. x.
Phil. ij.
Psal. xxxiij.
Ioan. i.

Itaq; ex hoc nos neminem nouimus secundum carnem. Et si cognouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus.

Quod dicit, Et si noueramus Christum secundum carnē, sed iam nunc non nouimus, ea ipsa circūstantia scripturæ loci eius satis ostendit quid loquatur Apostolus. Suo quippe more vitam nostram futuram, quæ iam in ipso homine mediatore Christo Iesu capite nostro resurgente completa est, ita spe certa meditatur tanquam iam assit, præsensq; teneat. Quæ vtiq; vita non erit secundum carnem: sicut vita Christi non est secundum carnem. Carnem nāq; hoc loco, non ipsam corporis nostri substantiam, quam dominus etiam post resurrectionem suam carnem appellat dicens: Palpate & videte, quia spiritus carnē & ossa non habet, sicut me videtis habere, sed corruptionem mortalitatemq; carnis vult intelligi: quæ tunc non erit in nobis, sicut iam in Christo non est. Hanc enim proprie carnem nominabat & cum de ipsa resurrectione satis euidenter loqueretur, & diceret. Caro & sanguis regnum dei possidere non possunt, neq; corruptio incorruptionem possidebit. Cum ergo factum fuerit quod ibi cōsequenter dicit, Ecce mysterium vobis dico: omnes qui dē resur-

Ex ii. cōtra Fau.
Q do apl's se Christū secūdū carnē neget cognoscere.
Luc. xxiiij. D
j. Cor. xv.
Ibidem.

gemus,non tñ oés immutabimur in atomo.i. in momento, in ictu oculi,in nouissima tuba,canet.n.tuba,ꝛ mortui resurgent in, corrupti,ꝛ nos immutabimur,opꝫ.n.corruptibile hoc induere in corruptioñe,ꝛ mortale hoc induere immortalitatem,i.sm id ꝙ carnem non ipsam corporis substantiā,sed ipsam corruptionem mortalitatis appellat:non erit vtiqꝫ caro,quia corruptioñe mortalitatis mutata non habebit.Secundū aūt ipsius substantiæ corporisqꝫ originé,eadem caro erit:quia ipsa resurget,ꝛ ipsa mutabitur,quia ꝛ illud verū est:quod ait dñs posteaq̄ resurrexit, Palpate ꝛ videte,quia spiritus carnem ꝛ ossa nō hꝫ,sicut me videtis habere:ꝛ hoc verū est quod ait apls,Caro ꝛ sanguis regnū dei nō possidebunt.Illud.n.dictum est secundū ipsam substantiā q̄ & tūc erit, quia ipsa mutabit hoc aūt dictū est ſm carné corruptionis qualitaté,q̄ tunc iā non erit,qa mutata caro non corrūpet.Noueramus ergo Christū ſm carné.i.ſm carnis mortalitatem,anteq̄ resurgeret:sed nunc iā non nouimus,quia sicut dicit idé apls.Christus resurgens a mortuis iā non morit,ꝛ mors illi vltra non dominabit.Nā si Christus ideo nō habuit carné,quia dicit apls, nūc iam non se nosse Christū ſm carné,nec illi habuerunt carné,de quibus in eodé loco dicit.Itaqꝫ nos a mō neminé nouimus ſm carnē. Sed quia illorū secū vitā futurā tanq̄ p̄senté meditabat,qui resurgentes cōmutabunt,amodo,inquit,neminé nouimus ſm carnē .i.tā certā spem tenemus futuræ nostræ incorruptionis,a immortalitatis vt amodo iā in ipsa noticia gaudeamus. Vnde alio loco dicit.vt aūt resurrexistis cū Christo,quæ sursum sunt quærite: vbi Christus est ad dexterā dei sedens:q̄ sursum sunt sapite,ꝛ non quæ super terrā.Nondū vtiqꝫ surreximus sicut Christus, sed tñ ſm spē quæ nobis in illo est,iam nos cū illo resurrexisse testatus est . Ille quippe iā resurrexit,ꝛ mors ei non dñabitur:quē ꝛ si noueramus ſm carné,cū adhuc moriturus esset,inerat quippe in eius corpore illa mortalitas quā proprie carné appellat apostolus,sed iam nūc non nouimus.Illud enim eius mortale iam induit immortalitaté,vnde secundū pristinam mortalitaté,iā caro appellari non possit.Itaqꝫ loci ipsius contextionem,vbi hæc sñia est,consideremus, vt hoc qđ dico magis eluceat.Charitas,inquit , Christi compellit nos iudicantes hoc,qm̄ vnus pro oībus mortuus est.Ergo omnes mortui sunt,ꝛ pro oībus mortuus est,vt qui viuunt iā non sibi viuant,sed ei qui pro ipsis mortuus est ꝛ resurrexit.Itaqꝫ nos amodo neminé nouimus ſm carnem,ꝛ si nouerimus secundum carné Christū sed iā nunc non nouimus.Certe iam nunc cuiuis apparet ,ppter resurrectioné Christi hoc dixisse apostolū, quandoqdé ista verba illud præcessit,Vt qui viuunt iā non sibi viuant , sed ei qui pro ipsis mortuus est ꝛ resurrexit,Quid est enim aliud,non sibi sed illi viuunt,nisi vt non secundū carné viuant in spe terrenorum ꝛ corruptibilium bonorum,sed secundum spiritum in spe

Luce.xxiiij. j.Cor.xv. Quo caro ꝛ sanguis regnū dei nō possidebūt.

B

Roma.vi.

Colos.iij.

Resurreximus spe cū Christo.

F

Christo non sibi viuere.

surrectionis, quę iam ex ipsis in Christo facta est. Itaque eorum pro quibus Christus mortuus est & resurrexit, & qui iam non sibi, sed illi viuunt, neminem secundum carnem apostolus nouerat propter spem futuræ immortalitatis, in cuius expectatione viuebant, quæ in Christo iam non spes, sed res erat. Et quia oes in illo etsi nondum re, iam tamen spe hoc sumus. Sequitur & dicit.

Siqua ergo in Christo, noua creatura est, vetera transierunt, & ecce facta sunt oia noua. Omnia aūt ex deo, q̄ reconciliauit nos sibi per Christum.

Proinde siq̄s in Christo.

G

Unde quẽadmodū cū ipsa veritas, & verbū per quod facta sunt oia, verbū caro factū est vt habitaret in nobis: tñ ait apostolus, Et si noueramus Christū secundū carnē, sed nūc iā non nouimus. Ille quippe qui non solū peruenientibus possessionē, sed et viam se præbere voluit venientibus ad principiū viarum: voluit carnē assumere. Vnde est etiam illud. Dñs creauit me principio viarū suarū, vt inde inciperent qui vellent venire. Apostolus ergo quāuis adhuc ambularet in via, & ad palmam supernę vocationis sequeretur vocantē deū, & tñ ea q̄ retro sunt obliuiscēs, & in ea quæ ante sunt extentus, iā principiū viarum transierat, hoc est eo non indigebat, a quo tñ aggrediendū, & exordiendū iter est oībus qui ad veritatē peruenire, & in vita æterna permanere desiderant. Sic. n. ait. Ego sum via veritas & vita: hoc est, per me venitur, ad me peruenitur, in me permanetur, ex quo intelligit, qa nulla res in via nos tenere debeat: q̄n nec ipse dñs inquātū via nr̃a esse dignatus est, tenere nos voluerit, sed transire: ne rebus tpalibus q̄uis ab illo p salute nr̃a susceptis, & gestis, hæreamus infirmiter, sed per eas potius curramus alacriter, vt ad eū ipsum qui nostrā naturā a tēporalibus liberauit, & collocauit ad dexterā patris, prouehi atq; peruehi mereamur. ¶ Quid est, si non abiero paraclitus nō veniet ad vos: nisi non potestis capere spiritū sanctum, quamdiu secundū carnē nosse persistitis Christū? Vñ ille qui iā cœperat spū: & si noueramus, inqt, secundū carnē Christū, sed nunc iā non nouimus, etiā ipsam quippe carnē Christi non secundū carnē nouit, q̄ verbū carnē factū spiritaliter nouit. ¶ Sed quid est, iā non videbitis me? Non. n. ait, ad patrē vado & non videbitis me: vt tēporis interuallum quo non videbitur significaret: intelligeretur, siue breue siue longum, tñ vtiq; terminatū: sed dicendo iā non videbitis, velut nunquā eos de cætero visuros Christum veritas prænunciauit. Hæccine iustitia est nunquam Christum videre, & in eum tamen credere? cū ppterea laudetur fides ex qua iustus viuit, quoniaz credit quē modo non videt Christū se aliqñ esse visurū. Postremo &z ro hanc iustiti ā nunquid dicturi sumus Paulum apostolum nō fuisse iustum confitentem se vidisse Christum post ascensionem eius in cœlum, de quo vtiq; iam tempore dixerat, iam non videbitis

Esa. xliij.
Apo. xxi.
Ex libro de doctrina xpiana
Ioan. i.
Prouer. viij.
Phi. iij.
Ioannis. xiiij.
Christ⁹ quo sit via.

H

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xci.
Ioan. xvi.
Spiritū sanctum non capiunt secūdū carnem viuentes.
Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xcij.
Christ⁹ quo negauit se decætero videndum apostolis.
Ioan. xvi.

Actuum. vij. me? Nunquid secundum iustitiam hanc iustus non erat gloriosissimus Stephanus, qui cum lapidaretur ait: Ecce video cœlos apertos, et filium hominis stantem ad dexteram dei? Quid ergo est, ad patrem vado, et iam non videbitis me, nisi quod modo sum vobiscum sum? Tunc enim erat adhuc mortalis in similitudine carnis peccati: qui esurire poterat, ac sitire, fatigari poterat ac dormire.

A Hunc ergo Christum. i. talem Christum cum transisset de hoc mundo ad patrem: non erant iam visuri, et ipsa est iustitia filii dei de qua dicit apostolus, Etsi nouerauimus Christum secundum carnem: sed iam non nouimus. Erit itaque inquit vras iustitiam, qua mundus arguitur: quia vado ad patrem, et iam non videbitis me: quoniam in eum quem non videbitis credetis in me: et quando me videbitis quod tunc ero, non videbitis me quod sum vobiscum modo. Non videbitis humilem, sed excelsum: non videbitis mortalem, sed sempiternum: non videbitis iudicandum, sed iudicaturum: et de hac fide vestra. i. iustitia vestra arguet spiritus sanctus incredulum mundum. Siqua igitur in Christo noua creatura, vetera transierunt: ecce facta sunt noua. Omnia autem ex deo: qui reconciliauit nos sibi per Christum.

Ex li. cõtra Faustũ Manichæus qui ola ex deo Quó oia sunt noua facta. ℭ Omnis ergo noua creatura. i. populus innouatus per fidem, vt habeat interim in spe, quod in re postea perficiatur, in Christo hs et quod in se sperat. Itaque nunc vetera transierunt secundum spem: quia modo iam non est tempus veteris testamenti quo temporale atque carnale regnum a deo expectetur, et facta sunt omnia noua secundum eandem spem, vt regnum cœlorum vbi nulla erit

B mors atque corruptio promissum teneamus. In resurrectione autem

i. Cor. xv. Ibidem. mortuorum non iam secundum spem, sed secundum rem, et vetera transibunt cum inimica nouissima destruetur mors, et fient omnia noua cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit im mortalitatem, quod iam factum est in Christo, quem secundum rem iam non nouerat Paulus secundum carnem. eorum vero pro quibus mortuus est et resurrexit nondum secundum rem, sed sm spem: neminem nouerat secundum carnem.

Ex traſa. ps. ciij. Vetera quæ transierunt. ℭ Siqua igitur in Christo noua creatura, vetera transierunt, et ecce facta sunt noua. Quæ vetera transierunt? In gẽtibus omnibus idolatria, in ipsis Iudæis omnis illa seruitus legis, omnia illa sacrificia prenunciantia præsens sacrificium. Abundabat tunc vetustas hominis: venit qui renouaret opus suum: venit qui conflaret argentum suum: qui reformaret monetam suam. Et attendimus plenam terram christianis credentibus in deum: auertentes se a prioribus suis immunditiis et idololatria, et ab spe præterita, ad spem noui seculi: et ecce nondum est in re, et iam tenetur in spe, et per ipsam spem

ps. ciij. iam cantamus et dicimus, Repleta est terra creatura tua. Nondum in patria cantamus hoc, nondum in illa requie quæ promittitur nondum confirmatis vectibus portarum Hierusalem: sed adh

in peregrinatione, intuentes mundum istum totum, & vndiqꝫ homines currentes ad fidem, timentes gehennas, contemnentes mortem, amantes vitam æternam, spernentes præsentē. Et talibus spectaculis completi gaudio dicimus, repleta est terra creatura tua.

¶ Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua, nūc in spe, tūc in re. Innouati enim fide & spe quanta adhuc vetera agimus. Nō enim sic Christo induti sumus, vt ex eadem iam nihil portemus, vide veterascentem Adam innouantem Christum in nobis. Etsi exterior, inquit, homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem. Ergo ad peccatum, ad mortalitates, ad ꝑteruolantia tempora, ad gemitum, ad laborem, ad sudorem, ad ætates succedentes non manentes, ab infantia vsqꝫ ad senectutem sine sensu transeuntes, ad hęc intendentes videamus hic veterē hominem, veterem diem, vetus canticum, vetus testm̄. Conuersi aūt ad interiorem, ad ea quæ nouanda sunt pro his quæ immutabuntur, inueniamus hominem nouum, diem nouum, canticum nouum, testm̄ nouum, & sic amemus istā nouitatē, vt non ibi timeamus vetustatē. Nunc ergo in occursu transiuimus a veteribus ad noua. Ipse transitus agitur, cum corrumpitur exteriora, innouantur interiora, donec & hoc ipsum quod exterius corrumpitur, reddat debitum naturæ, veniat in mortem, renouetur & hoc in resurrectione. Tunc fient reuera omnia noua reliqua quæ nunc sunt in spe. Agis ergo aliquid nunc. Quid? A veteribus te exuendo, & in noua currendo.

Ex tracta. ps. xxviij.

C

Vetera q̄ adhuc agim⁹ innouari

Supra. iiij.

Noua q̄ amanda sunt.

D.

¶ Nouam creaturam dicit vitam nouam per fidem Iesu Christi. Et notandum verbum est, Difficile est enim inueniri creaturam vocari etiam eos qui iam credendo in adoptionem filiorum venerunt. Dicit tamen, Siqua igitur in Christo noua creatura. Vbi autem dicit, Et ipsa creatura, liberabitur a seruitute interitus: & postea dicit, Non solum autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habētes, discernit eos qui crediderunt, ab appellatiōe creaturæ, quomodo eosdem aliquando homines, aliqn̄ non homines dicit. Nā exprobrans Corinthijs obijcit quodam loco ꝙ adhuc hoīes essent, vbi ait. Nonne homines estis & secundum hominem ambulatis? Quomodo eundem dominum & post resurrectionem alicubi nō hominem appellat, sicut cum ait, Non ab hominibus neqꝫ per hominem, sed per Iesum Christum: alicubi autem hominem, sicut illo loco, vbi ait, Vnus enim deus, vnus & mediator dei & hominum, homo Christus Iesus.

Id expōnet epl'æ ad Galatas.

Roma. viij.

i. Cor. iij.

Gala. i.

i. Timo. ij.

Et dedit nobis ministerium reconciliationis: quoniam quidem deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis.

Quartam iam id ipsum multo firmius ordinatiusq; facientem, & emicantem in virum perfectum, atq; aptum & idoneum omnibus & persecutionibus, & mundi huius tempestatibus, & fluctibus sustinendis atq; frangendis. Quintam pacatam atq; omni parte tranquillam, viuentez in opibus, & abundantia incommutabilis regni summæ atq; ineffabilis sapientiæ. Sextam omnimodę immutationis in æternam vitam, & vsq; ad totam obliuionez vitę temporalis transeuntem perfecta forma, quæ facta est ad imaginem & similitudinem dei. Septima enim iam quies æterna est, & nullis ætatibus distinguenda beatitudo perpetua. Vt enim finis veteris hominis mors est: sic finis noui hois vita æterna. Ille namq; homo peccati est, iste iustitiæ. Sicut enim ibi ambo nullo dubitante ita sunt: vt vnum eorum, idest veterem atq; terrenum possit in hac tota vita vnus homo agere, nouum vero & cœlestez nemo in hac vita possit nisi cum vetere: nam & ab ipso incipiat necesse est, & vsq; ad visibilem mortem cum illo quamuis eo deficiente se proficiente perduret, sic pro portione vniuersum genus humanuz, cuius tanquam vnius hominis vita est, ab Adam vsq; ad finem seculi huius, ita sub diuinæ prouidentię legibus administratur vt in duo genera distributum appareat: quorum in vno est turba impiorum terreni hominis imaginem ab initio seculi vsq; ad finez gerentium, in altero series populi vno deo dediti. Sed ab Adam vsq; ad Ioannem baptistam terreni hominis vitam, gerens, seruili quadam iustitia, cuius historiam vetus testamentum vocant, quasi terrenum pollicens regnum, quæ tota nihil est aliud quaz imago noui populi: & noui testamenti pollicentis regnum cœlorum: cuius populi vita interim temporalis incipit a domini aduentu in humilitate vsq; ad diem iudicij, quando in claritate venturus est, post quod iudicium vetere homine extincto, erit illa mutatio quę angelicam vitam pollicetur. Id enim quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur.

Quarta. *Quinta.* *Sexta.* *Septima.* *Veterē hoiez si ne nouo. nēccō uerso hic agere possumus.* A

¶ Attende te hic habere laborem, sed attende qualem ille requiē pollicetur. Nunquid cogitare potes? si illam posses cogitare, videres te nihil laborare ad compensationem. Audi eum qui illud ex parte cernebat, qui dixit, Nunc scio ex parte. quod ait Apostolus, Etenim quod est ad præsens temporale, & leue tribulationis nostræ, iuxta incredibilem modum æternum pondus glorie operat̄ nobis. Quid est, eternum gloriæ pondus operatur nobis? Quibus operatur? Non respicientibus quę videntur, sed quæ non vidētur. Quę enim videntur, temporalia sunt: quæ aūt non videntur, æterna. Noli esse piger laborare breuiter, & gaudere ineffabiliter. Hęc est requies sempiterna. Siue fine erit requies ista, sine fine erit gaudium hoc, sine fine erit letitia, ista sine fine erit incorruptio vita

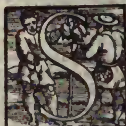
B Ex tracta. ps. cix. Requies cœlestis superat laborē in terris. ij. Cor iiij. Quibus æternū gloriæ pondus operetur tribulatio. Requies sempiterna commendatur.

æterna. Habebis requiem, quę non habebit finem. Quanto labore digna est requies quę non habebit finem? Si verum vis comparare, & verus iudicare, æterna reqes æterno labore recte emitur. Verum hoc est: sed noli timere. Misericors est deus. Si eni haberes æternum laborem, nunquam peruenires ad æternam requiē. Ergo vt aliquando peruenias ad id quod emis, non in æternus laborandum est: non quia non valet tanti, sed vt possideatur quod emitur. Digna est quidem labore emi perpetuo, sed necesse est vt labore temporali ematur, Decies centena milia annorum in labore quid valent? Decies centena milia annorum finem habent,
C quod tibi dabo dicit deus, non habebit finem. Qualis misericordia dei? Non dicit, decies centena milia annorum labora, non dicit vel mille annos labora, non dicit quingentos annos labora: cum viuis labora, in paucis annis. Inde requies erit, & finem non habebit. Verum est ergo quod dicit Apostolus, Etenim quod est ad præsens temporale & leue tribulationis nostræ, iuxta incredibilem modum æternum gloriæ pondus operatur nobis. Ecce quātum prætium damus: quodammodo vnam siliquam ad accipiēdos thesauros sempiternos, siliquam laboris ad requiem incredibilem. Quæ enim videntur temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt.

Ex lib. sniarum Prosperi. Christiani gaudium.

¶ Christiano causa recte gaudendi non præsens seculum, sed futurum est: & ita est vtendum temporalibus ne obsint æternis: & in via per quam peregrini ambulant, hoc placeat, qđ ducit ad pr̄ias.

CAPVT. V.

Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, q̄ ædificationem ex deo habemus, domum non manu factam, æternam in cœlis. Nam & in hoc ingemiscimus, habitationē nostram, quæ de cœlo est superindui cupient es: si tamē vestiti, & nō nudi inueniamur.

D Ex lib. confessionum. xij. Domus æternę laus. Ps. cxlviij. Psal. cxiij.

PRior enim omnium creata est quędam sapientia, quia creata est mens rationali, & intellectualis castę ciuitatis tuæ, matris nostræ, quę sursum est, & libera est, & æterna est in cœlis. Quibus cœlis, nisi qui te laudant cœli cœlorum? Quia hoc est, & cœlum cœli domino. Etsi non inuenimus tempus ante illas, qa & creaturā tēporis antecedit, q̄ prior oium creata est, ante illas tamen est ipsius creatoris ęternitas, a quo facta sumpsit exordium, quāuis non temporis, quia nondū erat tēpus, ipsius tn̄ conditiōis suæ. Vnde ita est abs te deo nostro, vt aliud plane sit quā tu, & non

id ipsum. Etsi non solus ante illas, sed nec in illa inuenimus tempus: quia est idonea facie tuã semper videre, nec vspiam deflecti tur ab ex quo fit, vt nulla tentatione variet: inest ei tñ ipsa mutabilitas, vnde tenebresceret & frigesceret, nisi amore grandi tibi hærens tanq̃ semp meridies luceret & ferueret ex te. O domus lumi nosa & speciosa, dilexi decorẽ tuũ, & locũ habitationis gloriæ dñi mei, fabricatoris, & possessoris tui. Tibi suspiret peregrinatio mea, & dicã ei qui fecit te, vt possideat & me in te, quia fecit & me. Errau i sicut ouis perdita, sed in humeris pastoris mei, structoris tui, spero me reportari tibi. Est ne ista domus dei, non qdẽ deo coæterna, sed tñ sm modũ suũ æterna in cœlis, vbi vices tẽporũ frustra qrunt, qa non inueniunt: supergredit tñ distentionẽ & oẽ spatium ætatis volubile, cui semp inhærere deo bonũ est. ¶ Si possemus aliter peruenire ad Christũ. i. ad vitã æternã, quis vellet mori? Na turã quippe nostrã. i. consortiũ quoddã aĩæ & corporis, & quandam in his duobus familiaritatẽ conglutinationis, atq; compaginis exponens quodã loco Apls, ait hẽre nos domũ, non manufactã, in cœlis, æternã. i. immortalitatẽ pparatã nobis, qua induendi sumus in fine cũ resurrexerimus a mortuis, & ait. In quo no lumus expoliari sed superuestiri, vt absorbeat mortale a vita. Si fieri posset, sic vellemus fieri immortales vt iã veniret ipsa imortalitas, & mõ sicut sumus mutaret nos, vt mortale hoc nostrũ a vita absorberet, non post mortẽ corpus poneret, vt in fine iterũ reciperet. Quamuis ergo a malis ad bona transeamus, tñ ipse transitus aliquantus amarus est, & hз fel qd dederunt dño in passione Iudæi. Hз acre quiddã tolerandũ, quo ostendunt qui eũ aceto potauerunt.

Psal. xxv. | ps. cxviij. | B | Psal lxxij. | Ex tracta. ps. lxviij. | Mors eligẽda, quia vita ad Christum | Transitus ad bona amarus est.

Nam & qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus grauati, eo ꝙ nolumus expoliari, sed superuestiri, vt ab sorbeatur quod mortale est a vita.

F | Ex lib. de ciui. dei. xiiij. cap. ij. & iij. | Sapi. ix.

AGgrauamur ergo corruptibili corpore, & ipsius aggrauationis causam non naturam substantiamq; corporis, sed eius corruptionem scientes, nolumus corpore spoliari, sed eius immortalitate vestiri, quod & tunc erit. Sed quia corruptibile nõ erit, non grauabit. Aggrauat ergo nunc aĩam corruptibile corpus, & deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem. Verum tamen quia omnia mala animæ ex corpore putant accidisse, in errore sunt. Nam corruptio corporis quæ aggrauat aiam, nõ peccati primi est causa, sed pœna: nec caro corruptibilis animã peccatricem, sed anima peccatrix fecit esse corruptibilem carnem: ex qua corruptione carnis, licet existant quædã incitamenta vitiorũ, & ipsa desideria vitiosa, non tñ omnia vitæ iniquæ vita tribuenda sunt carni, ne ab his omnibus purgemus diabolũ qui non habet carnem. ¶ Ingemiscimus grauati. sub sarcina scilicet corruptibilis carnis ingemiscimus grauati. Si ingemiscis, libenter pone sar

Corruptio corporis nõ cã, sed pœna pcti primi est. | Ex sermone de Natali Apostol. | Ingemiscẽs sub onere corporis no vult eo spoliari, sed superuestiri.

cinam istam, Certe ingemiscere se dixit sub hoc onere: grauari se dixit sub sarcina corruptibilis corporis. Vide vtrum velit hoc onere spoliari, sub quo grauatur, sub quo ingemiscit. Non hoc sequit. Sed qui ait? In quo nolumus expoliari. O vocem naturæ, confessionem pœnæ. Graue corpus est, onerosum corpus est, corruptibile corpus est, gemitur sub illo, & libenter deseritur. Nolumus, inquit, expoliari. Si remansurus est gemens? Et si ingemiscis grauatus, quare spoliari nõ vis? Non, inquit. Vide quid sequitur. Nolumus expoliari: sed superuestiri. sub terrena tunica gemo, ad cœlestem festino. Illam volo accipere, istam nolo ponere: in quo nolumus expoliari, sed superuestiri. Ergo Paule intelligam te. Quid dicis? Fiet iniuria tanto illi vestimento cœlesti, vt veniat tibi sup hos pannos mortalitatis & corruptionis: vt hoc sit inferius illud superius: hoc interius, illud exterius? Absit, inquit. Non sic dico. non sic dico. Nolo expoliari sed superuestiri: non tamẽ vt sub incorruptione maneat corruptio, sed vt absorbeatur mortale a vita. Bene exclamasti, quia scripturas nosti. Sed ne aliquis ignarus scripturarum verba mea putet subsecuta, Pauli verba sunt, omnia

I.Cor.xv. ista apostolica verba sunt, Ingemiscimus grauati: in quo nolumus spoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur mortale a vita. Bene dicis quod alibi tenes de resurrectione corporis loquens, Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc in-

Osee.xiij. I.Cor.xv. duere immortalitatem. Tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Quod alio loco ait, Vt absorbeatur mortale a vita: hoc isto loco, Absorpta est mors in victoriam. Nusquam mors non infra, non supra, non intra, non extra. Absorpta est enim mors in victoriam. Vbi est mors contentio tua?

Ex tracta. ps.xxx. ¶ Saluum fecisti de necessitatibus animam meam. Quid iam dicam de necessitate ipsius mortalitatis? Mori necesse est, & nemo vult quod necesse est. Dura necessitas nolle quod nõ potes vitare. Nam si sic fieri posset, nollemus vtiq; mori: & efficit quidem angeli vellemus, sed commutatione quadam non morte: sicut dicit Apostolus, Etenim qui sumus in hac habitatione, ingemiscimus grauati, eo q nolumus spoliari, sed superuestiri. Volumus peruenire ad regnum dei, sed per mortem nolumus.

Mori necesse ē, & nemo vult.

Ex lib. de gratia noui test. ¶ Mortis diem omnes quidem affuturum sciunt, & eum tamen omnes aut pene omnes differre conantur, etiam qui post mortẽ beatius se credunt esse victuros. Tantaq; habet vim carnis & animæ dulce consortium. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, & propterea non vult anima vel ad tempus ab eius etiam infirmitate discedere, quiuis eam se sine infirmitate in æternum recepturum esse confidat. Proinde mente seruiens legi dei, carne aũt trahens desideria peccati, quibus obediri vetat Apostolus, mentis quidem ratione concupiscit homo pius dissolui & esse cum Christo, sed id sensu carnis recusat, & refugit: & si fieri possit non vult expoliari,

Mortis diẽ oẽs fere differre conãtur & qui se saluari sperant. Rom.vij. Phil.i.

poliari, sed superuestiri, vt absorbeatur mortale a vita, idest, vt ab infirmitate ad immortalitatem, etiam ipsum corpus sine morte media transferatur. ¶ Vide duas mortes: vnam, temporalem, eã demq; primam: alteraʒ sempiternam, eandemq; secundã. Prima mors omnibus pparata est secũda solis malis, impijs, infidelibus blasphemis, ꝛ quicquid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. Intende, propone tibi istas duas mortes. Si fieri potest, ambas nõ vis pati. Scio, viuere amas, mori non vis, ꝛ de hac vita in aliã vitã sic transire velles, vt non mortuus resurgeres, sed viuos in melius mutaretis. Hoc velles, hoc habet humanus affectus: hoc ipsa anima nescio quomodo habet in voluntate ꝛ cupiditate, qm diligendo vitam odere mortẽ: ꝛ quoniã carnẽ suam non odit, nec ipsi vult occidere quod odit. Nemo enim vnquaʒ carnem suam odio habet. Hunc affectuʒ ostẽdit apl's: vbi ait. Habitationẽ habemus ex deo, domuʒ nõ manufactã æternam in cœlis. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculum nostrum qđ de cœlo est, superindui cupiẽtes: in quo nolumus inquit expoliari, sʒ superuestiri: vt absorbeatur mortale a vita. Non vis expoliari, sed spoliandus es: hoc tamen agas oportet, vt spoliatus per mortem carneam tunicaʒ inueniaris indutus loricam fidei: hoc enim secutus adiungit, Si tamen ꝛ induti, non nudi inueniamur. Nam prima mors spoliatura est te carne interim seponenda ꝛ suo tempore recipienda.

A
Ex sermone de amore dei ꝛ amore seculi.
Mors duplex.
Mori recusamus.
Ephe. v.

¶ Cum gratiam vberius in domino Iesu Christo cõmendans, vsq; ad illud veniret indumentum iustitiæ fidei, quo induti non noui inueniamur, ꝛ propter hoc inquit ingemiscimus mortalitate prægrauati, habitaculum nostruʒ quod de cœlo est superindui cupientes, vt absorbeatur mortale a vita, vide quid adiungat.

B
Ex lib. de baptismo paruulorum

Qui autem operatus est nos hoc ipsum, deus: qui dedit nobis pignus spiritus.

¶ Hic enim accipimus per pignus spiritus, ꝛ certandi ꝛ vincendi vires: ibi autem sine hoste vllo externo ꝛ interno, ineffabili ac sempiterna pace perfruemur. Quisquis ergo omnia quæ ibi habenda sunt hic vult habere, fidem se indicat non habere.

Non omnia in cœlo habenda debemus velle habere i terra.

Audentes igitur semper, & scientes, quoniam dũ sumus in corpore, peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis pegrinari a corpore, & præsentes esse ad dñm: & iõ contendimus siue absentes, siue psentes placere illi.

Itaq; animo sumus semper.

¶ Quisquis arbitratur homini vitam istam mortalẽ adhuc agenti posse contingere, vt dimoto ad discusso omni nubilo phantasiarum corporalium atq; carnalium, serenissima incommutabi-

C

Incõmutabilis lucis hic veritatẽ dñs delicat.

lis veritatis luce potiatur, & mente penitus a consuetudine vitæ huius alienata, illi constanter & indeclinabiliter hæreat, nequaquã quid quærat intelligit. Credat ergo potius sublimi auctoritate mi nimeq; fallaci, quandiu sumus in corpore, peregrinari nos a domino, & ambulare nos per fidem nondum per speciem: ac sic perseueranter retinens, atq; custodiens fidem, spem, & charitatem, intendat in speciem ex pignore spiritus sancti quod accepimus qui nos docebit omnẽ veritatem, cũ deus qui suscitauit dñm Iesum Christũ a mortuis, viuificabit & mortalia corpora nostra p inhabitantẽ spm̃ eius in nobis. Prius autẽ quam viuificetur hoc quod mortuum est propter peccatũ, proculdubio corruptibile est & aggrauat animam, & siquando ad vitam excedit hanc nebulam qua tegitur omnis terra, idest hanc carnalẽ caliginem qua tegitur omnis vita terrena, tanquã rapida coruscatiõe perstringitur: & in suã infirmitatẽ redit, viuente desiderio quo rursus erigatur, nec sufficiente mundititia qua figatur. Et quando hoc quisq; magis potest, tanto maior est: quanto autem minus, tanto minor. Si autem nihil adhuc tale mens hominis experta est, in qua tñ habitat Christus per fidem, instare debet minuendis finiendisq; cupiditatibus huius seculi, moralis virtutis actione cum mediatore Christo ambulans, cum qui filius dei semper est, propter nos filius hominis factum, vt sempiterna virtus eius & diuinitas nostræ infirmitati, & mortalitati contemperata de nostro nobis in se atq; ad se faceret vitam, cum magnæ spei lætitia fideliter teneat ne pereat, a rege Christo regatur, si forte peccauerit; ab eodem sacerdote Christo expietur, atq; ita in actione bonæ conuersationis vt vitæ nutritis pennis geminæ dilectionis, tanquam duabus alis validis euecta terris ab eodem ipso Christo verbo illuminetur, verbo quod in principio erat, verbum apud deum, & verbum deus erat, etsi p speculum in ænigmate, longe tamen sublimius ab omni similitudine corporali. Et alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum: alius diem, domino sapit, alius de pectore domini liquidius aliquid bibit: alius leuatus vsq; ad tertium cœlum ineffabilia verba audit, omnes tamen quandiu sunt in corpore peregrinatur a domino, & omnibus bonæ spei fidelibus in libro vitæ scriptis seruatur quod dictum est, Et ego diligam eum, & manifestabo meipsum illi.

Quanto qsq; magis in deu; erigitur, tanto maior est.

D

Ioan.xvi.
Rom.viij.
Ioan.i.
i.Cor.xiij.
Ioan.xiiij.

QVANdiu eñ sumus in corpore, peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Audemus autem & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & mente esse ad dominum, & ideo contendimus, siue absentes, siue præsentes placere illi.

Ex libro de trinitate quarto.

B

Contemplatio quippe merces est fidei, cui mercedi per fidem corda mũdantur: sicut scriptum est, Mũdãs fide corda eorum. Probatur autẽ quod illi cõtẽplationi corda

Cõtẽplatio est merces fidei.
Actuũ.xv.

mundentur illa maxime sententia, Beati mundo corde quoniam ipsi deum videbunt. Et quia hæc est vita æterna, d. cit deus in psalmis, Longitudine dierum replebo eũ, & ostẽdã illi salutare meũ. Math. v. ps. xc.

¶ Agnosco domine vt possum, nimirum illud signi ficas, quia vt parentur istæ mansiones viuere debet iustum ex fide: quia per hanc ad speciem contemplandam paratur. Beati enim mundi cordes, quoniam ipsi deum videbunt. Et fide mundat corda eorum. illud in euangelio, hoc in actibus apostolorum legitur. Fides autem qua eorum qui deum visuri sunt, quandiu peregrinantur corda mundantur, quod non videt credit. Nam si vides: non est fides. Credenti colligitur meritum: videnti redditur præmium. Eat ergo dominus: & paret locum. Eat ne videatur: lateat vt credatur. Tunc enim locus paratur: si ex fide viuatur. Creditus desideretur: vt desideratus habeatur. desiderium dilectionis præparatio est mansionis. Ita domine, para quod paras. Nos enim tibi paras: & te nobis paras, quoniam locum paras, & tibi in nobis & te in nobis. Ex tract. euangelij. secundũ Ioan. lxviij. Matth. v. Actuum. xv. Paratur rogatur de nobis locũ. F

¶ Est illuminatio per fidem: est illuminatio per speciem. Modo cum perigrinamur, per fidem ambulamus, nondum per speciem. Ergo & iustitia nostra per fidem, & non per speciem, modo non relinquamus eam iustitiam quæ est ex fide: quoniam iustus ex fide viuit: sicut ait apostolus. Ex tra. iiij. epistolæ. Ioannis. Rom. i.

¶ Per fidem adhuc ambulamus non per speciem: quandiu quod non videmus speramus, & per patientiam expectamus. Ex tracta. ps. xvij.

¶ Quãdiu eñ sumus in corpore pegrinamur a dño: & in qu sumus inde pegrinamur, in q̃ itũ nõ sumus in regione viuo℞. Cõfidimus aũt & bene arbitramur magis peregrinari a corpore, & manere ad dñm. Et ideo ambulamus qdẽ nũc, quia expectamus adhuc redẽptione corporis nr̃i. Sz cũ absorpta fuerit mors in victoria, & corruptibile hoc induerit immortalitatẽ, nullus erit fletus, qa nullus lapsus: & nullus lapsus, qa nulla corruptio. Et iõ iam nõ ambiemus placere, s3 omnino placebimus in cõspectu dñi in regiõe viuo℞. Ex tracta. ps. cxliij. Peregrinamur in corpore. Rom. viij. i. Cor. xv.

¶ Quãdiu sumus in corpore, pegrinamur a domino. Et quid est peregrinamur? Per fidem enim ambulamus, inquit, & nõ per speciem. Quid ergo peregrinatur & per fidem ambulat, nondum est in patria, sed iam est in via. Qui autem non credit, nec in patria est, nec in via. Sic ergo ambulemus tanquam in via simus: qa ipse rex patriæ factus est via. Rex patrię nostrę, dominus Iesus Christus. Et ibi veritas, hic autem via. Qua imus? Per fides. Quo imus? ad Christum. Qua imus? per Christum. Ipse enim dixit, Ego sum via, veritas, & vita. ¶ Adhuc eñ in ista carne quãdiu pegrinamur a domino, ad angelos sanctos qui hic vident: infantes sumus, lactandi fide, pascendi specie. Sic enim dicit apostolus. Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, non per speciem. Venturi sumus ad speciẽ, quæ nobis ps. cxliij. Ex tracta. ps. cxliij. Peregrinari quod sit. G Ioan. xiiij. Ex sermone de verbis euãgelij lxiiij.

i.Ioannis.iij. Filij dei qui hic sumus. i.Ioan.iij.

sic promittitur per Ioannem in epistola eius, Dilectissimi, filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Filij dei sumus, iam per gratiam, per fidem, per sacramentum, per sanguinem Christi, per redemptionem saluatoris. Filij dei sumus & nondum apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Ecce ad quod nutrimur percipiendum, comedendum: vt tamen quod comeditur non minuatur, & qui comedit vegeretur. Incipitur ergo a fide, vt perueniatur ad speciem. Via curritur, patria conquiritur. In peregrinatione dicit anima nostra, quoniam ante te est omne desiderium meum, & gemitus meus a te nō est absconditus. In patria vero orandi locus nullus erit, sed tantū laudandi. Quare orādi locus nullus erit? Quia nihil deest. Quod hic creditur, ibi videtur. Quod hic separatur, ibi tenetur. Quod hic petitur, ibi accipitur.

ps.xxxvij. In patria nō est orandi locus. H Ex libro de penitentia.

¶In quantacūq; temporali fœlicitate versemur, penitere tamen nos debet huius vitæ, vt ad illi incorruptionem tota auiditate curramus. Inde est enim quod etiam apostolus ait. Quādiu sumus in corpore, peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, non per speciem. Quis ergo festinat atq; optat ad patriam remeare, & illam speciem quæ est facie ad faciem contemplari, nisi quē peregrinationis suæ pœnituerit? Ex quo dolore pœnitentiæ etiā vox illa miserabilis erumpit & sonat, Heu me quoniam peregrinatio mea longinqua facta est. Et ne putes nondum fidelem ista loqui, vide quid sequantur, Inhabitaui cū tabernaculis Cedar, cū his qui oderunt pacem eram pacificus, cū loquerer eis, expugnabant me valde, Non solum hominis fidelis sed etiam euangelistę firmissimi, & martyris fortissimi hæc verba sunt.

ps.cxix. Ibidem.

¶Tunc ergo magna & perfecta iocunditas, tunc plenum gaudiū vbi non iam spes lactat sed res nutrit. Tamen etiam nunc antequam res ipsa veniat nobis, antequam nos ad rem ipsam veniamus, iocundemur in domino. Neq; enim paruam iocunditatem habet spes cuius postea erit res. Et in istis tēporalibus rebus iocunditatem non domini sed seculi, nonnullam multi amant, & ad ea quæ amant nondum peruenerunt: tamen ardor in spe currit, rem nondum tenet. Verbi gratia amas pecuniam: non amares si non speres. Amas vxorem non ductam: sed adhuc ducendam, & forte ducenda amatur, ducta odio habetur. Quare hoc? quia non talis apparuit ducta, qualis ab animo pingebatur ducenda. Deus autem non vilescit præsens: amatur absens. Quantūcunq; enim sibi mens humana exaggerauerit bonū quod deus est minus agis, & valde infra est. Et necesse est plus inueniat adeptio: q̄ formabat cogitatio. Plus ergo amabimus eum viderimus, si potuimus amare & antequam videremus.

Ex sermone de verbis apostoli. Spes iocunditatē nōnullā hȝ. A Amatur vxor ducēda q̄ interdum non amatur ducta.

¶Laus fidei ē nōvisa credē, p̄miū erit credito p̄ adeptiōe gaudere

¶Inter temporalia atq; ęterna hoc interest, quod temporale ali-

E x li. sententiarū Prosperi. Inter eodē lib.

quid plus diligitur antequam habeatur, vilescit autem cum aduenerit. Non enim satiat animam nisi incorruptibilis gaudij vera & certa æternitas. Aeternum vero ardentius diligitur adeptum, quam desideratũ. Nemo enim plus de illo existimat quam se habet, vt fiat vilius, quam speratũ est amplius. Sed tanta ibi est excellentia, vt multo plus adepta sit charitas, quam vel fides credit vel spes desiderat.

Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi: vt referat vnusquisque propria corporis; prout gessit siue bonum, siue malum. Rom. xiiij.

B

Facienda est ergo iustitia quæ nobis prosit in posterum, quia id recipiet quisque secundum ea quæ per corpus gessit, siue bonum, siue malum. Per corpus quippe ibi dixit apostolus: per tempus quo quis vixit in corpore. Neque enim si quis maligna mente, atque impia cogitatione blasphemet, neque id vllis membris corporis operetur, ideo non erit reus: quia id non motu corporis gesserit: cum hoc per illud tẽpus gesserit quo gessit & corpus. Ex lib. de ciuitate Dei. xvij. Corporis propria sunt huius vitæ oĩa opera.

Hic omne meritum comparatur: quo possit post hanc vitam reuelari quispiam vel grauari. Nemo autem se præsumat, quod hic neglexit, cum obierit dominum promereri. Non ergo ista quæ pro defunctis commendandis frequẽtat ecclesia, illi apostolicæ sunt aduersa sententiæ qua dictum est, Omnes enim nos astabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque secũdum ea quæ per corpus gessit, siue bonum siue malum: quia etiam hoc meritum sibi quisque dum in corpore viueret comparauit, vt ei possint ista prodesse. Non enim omnibus prosunt. Et quare non omnibus prosint nisi per differentiam vitæ, quam quisque gessit in corpore? Cum ergo sacrificia siue altaris, siue quarumcunque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarũ actiones sunt: pro non valde malis, propitiationes sunt: pro valde malis etiam si nulla sunt adiumenta mortuorum, qualescũque viuorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt, aut ad prosunt, vt sit eis plena remissio, aut certe vt tolerabilior fiat ipsa damnatio. Ex lib. Enchir. Quò defunctis prosunt quæ facit ecclesia. Rom. xiiij.

C

Omnes astabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, non secundum ea quæ si diutius viueret gesturus fuit, siue bonum siue malum. Scimus etiam paruulos secundum ea quæ per corpus gesserũt recepturos vel bonum vel malum: Gesserunt autem non per se ipsos, sed per eos, quibus pro illis respondentibus, & renunciare diabolo dicuntur, & credere in deum, vnde & in numero fidelium computantur, pertinentes ad sententiam domini dicentis, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Propter quod & illis qui hoc sacramentum non accipiunt, contingit quod sequitur. Qui autem nõ crediderit, cõdemnabitur. Vnde & ipsi sicut dixi, si in illa parua ætate moriuntur, vtique secundum ea quæ per corpus gesserunt, Ex epistola ad Vitalem. Matt. x[illegible].

D idest tempore quo in corpore fuerunt: quando per corda & ora gestantium crediderunt, vel non crediderunt, quando baptizati vel non baptizati sunt: quando carnem Christi manducauerunt vel non manducauerunt, quando sanguinem biberunt, vel non biberunt, secundum ergo hæc quæ per corpus gesserunt: non secundum ea quę si diu hic viuerent, gesturi fuerant, iudicantur.

Ex lib. sententiar. Prosperi.

¶ Frustra sibi homo post hoc corpus promittit, quod in hoc corpore comparare neglexit.

Scientes ergo timore domini, hominibus suademus: deo autem manifesti sumus. Spero autem & in conscientiis vestris manifestos nos esse. Non iterum commendamus nos vobis, sed occasionem damus nos vobis, gloriandi pro nobis: vt aliquid habeatis ad eos qui in facie gloriantur & nõ in corde.

In expositione epistolę ad Gala.

¶ Nemo deo suadet, quia manifesta sunt illi oĩa: sed hoĩbus ille bene suadet, q nõ se placere illis vult, sed ipsam q̃ suadet veritatẽ.

Nã siue insanimus deo insanimus; siue sani sumus vobis sani sumus.

Siue enim mente excedimus, deo: siue sobrii sumus, vobis. Charitas enim Christi vrget nos.

Ex tracta. euãgelij secũdũ Ioan. i.

¶ Videbitis coelum apertum, & angelos ascendentes & descendentes supra filium hominis. Audi vno loco ipsum apostolum ascendentem & descendentem in vna sententia. Siue enim mente excessimus deo, siue temperantes sumus vobis. Quid est mente excessimus deo? vt illa videamus, quæ nõ licet homini loqui. Quid est temperantes sumus vobis? Nõ inquit iudicaui me scire aliquid

E

ij. Cor. xi. i. Cor. ij.

inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Si ipse dominus ascendit & descendit: manifestum est quia prædicatores ipsius ascendunt imitatione: descendunt prædicatione.

Ex tracta. ps. xxx. Extasis qd sit. Excessus mẽtis.

¶ Extasis verbum est grecum: latine quantum datur intelligi, verbo vno exponi potest si dicatur excessus. Excessus autem, proprie solet extasis dici. In excessu vero mentis, duo intelliguntur: aut pauor, aut intentio ad superna: ita vt quodam modo de memoria labantur inferna. In hac extasi fuerunt omnes sancti: quibus arcana dei mundum iustum excedentia reuelata sunt. De hoc mentis excessu idest extasi, Paulus cum loqueretur, seipsum insinuans ait, Siue enim mente excessimus deo: siue temperantes sumus vobis. Charitas enim Christi compellit nos: hoc est: si ea tantum agere vellemus, & ea tantum contemplari, quæ mentis excessu contuemur, vobiscum non essemus: sed essemus in supernis tanquam contemptis vobis. Et quando vos illa superiora, & interiora infirmo passu sequeremini, nisi rursus compellente nos charitate Christi: qui cum in forma dei esse, non rapinam arbitratus

Phi. ij.

est esse æqualis deo, sed semetipsum exinaniuit formã serui acci
piens: consideremus nos esse seruos: ꝛ non ingrati ei a qua accepi
mus altiora, propter eos qui infirmi sunt, non contemnamus in-
feriora: ꝛ tẽperemus nos eis qui nõ possunt nobiscũ videre subli-
mia. Hoc ergo est: siue mẽte excessimus deo. Illi enim videt quod
nos videmus in mentis excessu, ille solus reuelat secreta sua. Ille quippe hoc loquitur, qui se dicit arreptum esse ꝛ ablatuz in tertiũ ij.Cor.xij.
cœlũ: ꝛ audisse ineffabilia verba, q̃ nõ licet homini loqui. Tantus
autem fuit ille mentis excessus, vt diceret, Siue in corpore siue ex
tra corpus nescio, deus scit. ¶ Siue, inquit, mente excessimus deo, Ibidem.
siue temperantes sumus vobis. Quod ait mente excessimus deo, Ex tracta.
vos capere nõ potestis. Excessimus enim omnia ista carnalia, vos ps.ciij.
adhuc carnales estis. Deo ergo mente excessimus, ꝛ quod vidi
mus cum mente excedimus, effari non possumus. Ibi enim au
diuit ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. Quid ergo,
inquiunt illi carnales, nos non rigabimur? ad nos nihil perue-
niet? Et quomodo emittit fontes in conuallibus? Et quomo- ps.ciij. Spiritales non
do inter medium montium pertransibunt aquæ? Ad hoc ergo debẽt aspernari
pertinet, siue temperantes sumus vobis. Vnde hoc? Quem imi- carnales.
tantur? Charitas inquit Christi compellit nos. Tu participes ver
bi est hodie spiritalis, heri carnalis, ad carnales dedignaris descen
dere, cum ipsum verbum caro factum sit vt habitaret in nobis.
¶ Multum autem interest inter descendere ꝛ cadere: nam quia Ioan.i.
cecidit Adam ideo descendit Christus. Ille cecidit, iste descen- Ex tracta.
dit. Ille cecidit superbia iste descendit misericordia. Non autem ps.cxix.
ipse solus descendit. Equidez ipse solus de cœlo descendit, sed mul Cadere ꝛ descen
ti imitantes eũ sancti descendunt ad nos, ꝛ descenderunt ad nos. dere.
Nã in quadã altitudine cordis habitabat apostolus cũ diceret, Siue
enim mente excessimus deo. Iam quod mente excesserat, deo ex
cesserat. Excedẽs enim mente omnem humanam fragilitatem,
omnem seculi temporalitatem, omnia quæcunqz nascendo ꝛ oc
cidendo vanescunt transeuntia, habitabat corde in quadam in-
effabili contemplatione quantum poterat, de qua dicit quod au- ij.Cor.xij.
diuit ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. Sed tibi illa
loqui non posset. Ipse autẽ videre illa vtcũqz posset, sed tibi loq
non posse. Itaqz si semper manere vellet in eo qd̃ videbat ꝛ loq
non poterat, te non leuaret vbi ꝛ tu posses videre. Quid autem
fecit? descẽdit. Nã ibi ait. Siue enĩ mẽte excessimus deo, siue tẽpe-
rãtes sumus vobis. Quid est tẽperantes sumus? Sic loquimur vt Quid est tẽpe-
capere possitis, quia ꝛ Christus talẽ se fecit nascendo ꝛ patiendo, rantes seu so-
vt possint de illo homines loqui, quia de homine homo facile brios esse aliis.
loquitur, de deo quando homo loqtur sic quomõ est deus? Ho mo
autem de homine facile loquitur. Vt ergo magni descenderũt ad
paruos, ꝛ non illis tamen loquerentur nisi magnum, ipse qui
magnus erat, factus est paruus, vt de illo magni paruis loq̃rentur.

Ex lib. de catechizandis rudibus.
¶ Cogitemus quid nobis prærogatum sit ab illo, qui demonstrauit nobis exemplum, vt sequamur vestigia eius. Quamtumuis. n. differat articulata vox nostra ab intelligentiæ nostræ viuacitate, longe differentior est mortalitas carnis ab æqualitate dei. Et tamen cum in eadem forma esset, semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, & cætera vsq3, Ad mortem crucis. Quam ob causam, nisi quia factus est infirmis infirmus, vt infirmos lucri faceret? Audi eius imitatorem, alibi etiam dicentem, Siue enim mente excessimus deo, siue temperantes sumus vobis. Charitas enim Christi compellit nos, iudicantes hoc quia vnus pro oibus mortuus est. Quomodo enim paratus esset impendi pro animabus eorum si eum pigeret inclinari ad aures eorum? Hinc ergo factus est paruulus in medio nostrum, tanquam nutrix fouens filios suos. Non enim delectat nisi amor inuitet decurtata & mutilata verba immurmurare, & tamen optant homines habere infantes, quibus id exhibeant, & suauius est matri minuta mansa inspuere paruo filio, quam ipsi mandere & deuorare grandiora. Non ergo recedat de corpore etiam cogitatio gallinæ illius, quæ languidulis plumis teneros fœtus operit, & susurrantes pullos cōfracta voce aduocat: cuius blandas alas refugientes superbi, præda fiunt alitibus. Si. n. intellectus delectat in penetralibus syncerissimis, hic etiam intelligere delectet, quomodo charitas quanto officiosius descendit in infima, tanto robustius recurrit in intima, per bonam conscientiam nihil quærendo ab eis ad quos descendit præter eorum sempiternam salutem.

i. Pet. i.

Deus quid homini præstet.

Phi. ij.

ij. Cor. ix.

i. Tes. ij.

A

Gallinæ sedulitas.

Charitatis augmentum

Aestimantes hoc, quoniam si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est Christus, vt & qui viuunt iam non sibi viuāt, sed ei q ꝓ ipsis mortuus est, & resurrexit.

Ex lib. de ciuitate dei. xx.

Mortui sunt oēs peccato.

¶ Omnes itaq3 mortui sunt in peccatis nemine prorsus excepto siue originalibus, siue etiam voluntate additis, vel ignorando, vel sciendo, nec faciendo quod iustum est. Et pro omnibus mortuis, viuus mortuus est, viuus. i. nullum habens omnino peccatum, vt qui per remissionem peccatorum viuunt, iam non sibi viuant, sed ei qui pro omnibus mortuus est, propter peccata nostra: & resurrexit, propter iustificationem nostram, vt credentes in eum qui iustificat impium, ex impietate iustificati tanquam ex morte viuificati, ad primā resurrectionē quæ nunc est pertinere possimus.

Roma. iiij.

B

Ex epistola ad Armentarium & Paulinam.

¶ Charitatis erga nos dei tantum apparuit, & eluxit indicium, vt filium suum vnigenitum mitteret, qui pro nobis moreretur. Restat ergo vt fiat quod apostolus ait, propterea mortuum esse Christum, vt & qui viuunt iam non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit.

¶ Debet enim vita humana in se deficere, in Christo proficere: vt qui viuunt iam non sibi viuant, sed ei qui pro omnibus mortuus est, & resurrexit: & dicat vnusquisque nostrum quod dicit apostolus, Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus.

Ex sermone de Epiphania.
Vita humana deb in Christo proficere: in se defi cere.

¶ Et anima mea ipsi viuet. Ipsi vtique non sibi, sicut superborum priuato suo bono lætantium, & a communi omnium bono quod deus est, inani elatione resilientium. Hoc vtique deuitemus: & communi potius vero omnium bono perfrui, quam priuato nostro gaudere quæramus: vt qui viuat, iam non sibi viuat, sicut ait Apostolus, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Propter hoc. n. mediator effectus est, vt nos reconciliet deo per humilitatē a quo per impiam superbiā longe recesseramus. Neque enim illud tantū scriptum est. Initium superbiæ hominis apostatare a deo. Nō ergo sibi quisque viuat, sed Christo, faciens non suam, sed ipsius voluntatem, & manens in eius charitate, sicut & ipse fecit voluntatem patris & manet in eius charitate. Hæc quippe admonens nos, & exemplo suo exhortans, in euangelio suo locutus est. Si autem ipse cū in forma dei esset, æqualis patri, tamen per formam serui, quam propter nos accepit non suam voluntatem sed patris se facere cōmendauit: quanto magis nos propria priuataque nostra voluntate qua tenebrati sumus: ad illud commune lumen vt illuminemur, & vultus nostri non erubescant, debemus accedere: quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: vt anima nostra ipsi viuat.

Ex lib. de gratia noui test.
Qui viuit ipso non sibi viuat. Eccle. x.
Phi. ij.
Ps. xxxiij.
Ioan. i.

Itaque ex hoc nos neminem nouimus secundum carnem. Et si cognouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus.

Quod dicit, Et si noueramus Christum secundum carnē, sed iam nunc non nouimus, ea ipsa circūstantia scripturæ loci eius satis ostendit quid loquatur Apostolus, Suo quippe more vitam nostram futuram, quæ iam in ipso homine mediatore Christo Iesu capite nostro resurgente completa est, ita spe certa meditatur tanquam iam assit, præsensque teneat. Quæ vtique vita non erit secundum carnem: sicut vita Christi non est secundum carnem. Carnem namque hoc loco, non ipsam corporis nostri substantiam, quam dominus etiam post resurrectiones suam carnem appellat dicens: Palpate & videte, quia spiritus carnē & ossa non habet, sicut me videtis habere, sed corruptionem mortalitatemque carnis vult intelligi: quæ tunc non erit in nobis, sicut iam in Christo non est. Hanc enim proprie carnem nominabat & cum de ipsa resurrectione satis euidenter loqueretur, & diceret. Caro & sanguis regnum dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptionem possidebit. Cum ergo factum fuerit quod ibi cōsequenter dicit, Ecce mysterium vobis dico: omnes qui dem resur-

Ex li. contra Fau.
Q. do apl's se Christū secūdū carnē neget cognoscere.
Lucæ. xxiiij. D
j. Cor. xv.

gemus, non tñ oẽs immutabimur in atomo .i. in momento, in ictu oculi, in nouissima tuba, canet. n. tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur, opz. n. corruptibile hoc induere incorruptioẽ, & mortale hoc induere immortalitatem, i. sm id quod carnem non ipsam corporis substantiã, sed ipsam corruptionem mortalitatis appellat: non erit vtiqз caro, quia corruptionẽ mortalitatis mutata non habebit. Secundũ aũt ipsius substantiæ corporisq́ꝫ originẽ, eadem caro erit: quia ipsa resurget, & ipsa mutabitur, quia & illud verũ est: quod ait dñs postea q̃ resurrexit, Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa nõ hз, sicut me videtis habere: & hoc verũ est quod ait apls, Caro & sanguis regnũ dei nõ possidebunt. Illud. n. dictum est secundũ ipsam substantiã quæ & tũc erit, quia ipsa mutabit hoc aũt dictũ est sm carnẽ corruptionis qualitatẽ, q̃ tunc iã non erit, qa mutata caro non corrũpet. Noueramus ergo Christũ sm carnẽ .i. sm carnis mortalitatem, anteq̃ resurgeret: sed nunc iã non nouimus, quia sicut dicit idẽ apls. Christus resurgens a mortuis iã non morit, & mors illi vltra non dñabit. Nã si Christus ideo nõ habuit carnẽ, quia dicit apls, nũc iaз non se nosse Christũ sm carnẽ, nec illi habuerunt carnẽ, de quibus in eodẽ loco dicit. Itaqз nos a mõ neminẽ nouimus sm carneз. Sed quia illorũ secũ vitã futurã tanq̃ p̃sentẽ meditabat, qui resurgentes cõmutabunt, amodo, inquit, neminẽ nouimus sm carneз .i. tã certã spem tenemus futuræ nostræ incorruptionis, & immortalitatis vt amodo iã in ipsa notitia gaudeamus. Vnde alio loco dicit. Si aũt resurrexistis cũ Christo, quæ sursum sunt quærite: vbi Christus est ad dexterã dei sedens: q̃ sursum sunt sapite, & non quæ super terrã. Nondũ vtiqз surreximus sicut Christus, sed tñ sm spem quæ nobis in illo est, iam nos cũ illo resurrexisse testatus est. Ille quippe iã resurrexit, & mors ei non dñabitur: quẽ & si noueramus sm carnẽ, cũ adhuc moriturus esset, inerat quippe in eius corpore illa mortalitas quã proprie carnẽ appellat apostolus, sed iam nũc non nouimus. Illud enim eius mortale iam induit immortalitatẽ, vnde secundũ pristinam mortalitatẽ, iã caro appellari non potest. Itaqз loci ipsius contextionem, vbi hæc snĩa est, consideremus, vt hoc qđ dico magis eluceat. Charitas, inquit, Christi compellit nos iudicantes hoc, q̃m vnus pro oĩbus mortuus est. Ergo omnes mortui sunt, & pro oĩbus mortuus est, vt qui viuunt iã non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Itaqз nos amodo neminẽ nouimus sm carnem, & si noueramus secundum carnẽ Christũ sed iã nunc non nouimus. Certe iam nunc cuiuis apparet, p̃pter resurrectionẽ Christi hoc dixisse apostolũ, quandoquidẽ ista verba illud præcessit, Vt qui viuunt iã non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Quid est enim aliud, non sibi sed illi viuunt, nisi vt non secundũ carnẽ viuant in spe terrenorum & corruptibilium bonorum, sed secundum spiritum in spe re-

Luc. xxiiij.
j. Cor. xv.
Quo caro & sanguis regnũ dei nõ possidebũt.
Roma. vi.
Colos. iij.
Resurreximus spe cũ Christo.
Christo non sibi viuere.

surrectionis, quę iam ex ipsis in Christo facta est. Itaque eorum pro quibus Christus mortuus est & resurrexit, & qui iam non sibi, sed illi viuunt, neminem secundū carnem apostolus nouerat propter spem futurę immortalitatis, in cuius expectatione viuebant, quae in Christo iam non spes, sed res erat. Et quia oēs in illo esti nōdū re, iam tamen spe hoc sumus sequitur & d. cit.

Siqua ergo in Christo, noua creatura est, vetera transierunt, & ecce facta sunt oia noua. Omnia aūt ex deo, q̄ reconciliauit nos sibi per Christum. — Proinde si qua in Christo. G Esa. xliij. Apo. xxi.

VNde quēadmodū cū ipsa veritas, & verbū per quod facta sunt oia, verbū caro factū est vt habitaret in nobis: tñ ait apostolus, Et si noueramus Christū secundū carnē, sed nūc iā non nouimus. Ille quippe qui non solū peruenientibus possessionē, sed et viam se prębere voluit venientibus ad principiū viarum, voluit carnē assumere. Vnde est etiam illud. Dñs creauit me principio viarū suarū, vt inde inciperent qui vellent venire. Apostolus ergo quāuis adhuc ambularet in via, & ad palmam supernę vocationis sequeret vocantē deū, & tñ ea q̄ retro sunt obliuiscēs, & in ea quę ante sunt extentus, iā principiū viarum transierat, hoc est eo non indigebat, a quo tñ aggrediendū, & exordiendū iter est oibus qui ad veritatē peruenire, & in vita æterna permanere desiderant. Sic. n. ait. Ego sum via veritas & vita: hoc est, per me venitur, ad me peruenitur, in me permanetur, ex quo intelligit, qa nulla res in via nos tenere debeat: q̄ ñ nec ipse dñs inquātū via nr̄a esse dignatus est, tenere nos voluerit, sed transire: ne rebus tpalibus q̄uis ab illo p̄ salute nr̄a susceptis, & gestis, hæreamus infirmiter, sed per eas potius curramus alacriter, vt ad eū ipsum qui nostrā naturā a tēporalibus liberauit, & collocauit ad dexterā patris, prouehi atq; perduci mereamur. ¶ Quid est, si non abiero paraclitus nō veniet ad vos: nisi non potestis capere spiritū sanctum, quamdiu secundū carnē nosse persistitis Christū? Vñ ille qui iā cœperat spū: & si noueramus, inqt, secundū carnē Christū, sed nunc iā non nouimus, etiā ipsam qp̄pe carnē Christi non secundū carnē nouit, q verbū carnē factū spiritaliter nouit. ¶ Sed quid est, Iā non videbitis me? Non. n. ait, ad patrē vado & non videbitis me: vt tēporis interuallum quo non videbitur significaret: intelligeretur, siue breue siue longum, tñ vtiq; terminatū: sed dicendo iā non uidebitis, velut nunquā eos de cætero visuros Christum veritas prænunciauit. Hæccine iustitia est nunquam Christum videre, & in eum tamen credere: cū pp̄terea laudetur fides ex qua iustus viuit, quoniaq; credit quē modo non videt Christū se aliqñ esse visurū. Postremo s3 hanc iustitiā nunquid dicturi sumus Paulum apostolum nō fuisse iustum confitentem se vidisse Christum post ascensionem eius in cœlum, de quo vtiq; iam tempore dixerat, iam non videbitis

Ex libro, de doctrina xp̄iana. Ioan. i. Prouer. viij. Phi. iij. Ioannis. xiiij. Christ' quō sit via. H Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xci. Ioan. xvi. Spiritū sanctum non capiunt secūdū carnem viuentes. Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xcij. Christ' quō negauit se deinceps videndum apostolis. Ioan. xvi.

Actuum.vij. me? Nunquid secundum iustitiam hanc iustus non erat gloriosissimus Stephanus, qui cum lapidaretur ait: Ecce video coelos apertos, & filium hominis stantem ad dexteram dei? Quid ergo est, ad patrem vado, & iam non videbitis me, nisi quod modo ius cũ vobiscum sum? Tunc enim erat adhuc mortalis in similitudine carnis peccati: qui esurire poterat, ac sitire, fatigari poterat ac dormire.

A Hunc ergo Christum.i.talem Christum cum transiret de hoc mundo ad patrem: non erant iam visuri, & ipsa est iustitia fidei de qua dicit apostolus, Etsi nouerantmus Christum secundũ carnem: sed iam non nouimus. Erit itaq; inquit vra; iustitiam, qua mundus arguitur: quia vado ad patrem, & iam non videbitis me: quoniam in eum quem non videbitis credetis in me: & quando me videbitis quod tunc ero, non videbitis me quod sum vobiscũ modo. Non videbitis humilem, sed excelsum: non videbitis mortalem, sed sempiternum: non videbitis iudicandum, sed iudicaturum: & de hac fide vestra.i.iustitia vestra arguet spiritus sanctus incredulum mundum. Siqua igitur in Christo noua creatura, vetera transierunt: ecce facta sunt noua. Omnia autem ex deo: qui reconciliauit nos sibi per Christum.

Ex li.cõtra Fausti Manichæus quia oia ex deo. Quõ oia sunt noua facta. ¶ Omnis ergo noua creatura.i.populus innouatus per fidem, vt habeat interim in spe, quod in re postea perficiatur, in Christo hs et quod in se sperat. Itaq; nunc vetera transierunt secundu; spe;: quia modo iam non est tempus veteris testamenti quo temporale atq; carnale regnum a deo expectetur, & facta sunt omnia noua secundum eandem spem, vt regnum coelorum vbi nulla erit mors atq; corruptio promissum teneamus. In resurrectione autẽ

B

i.Cor.xv. Ibidem. mortuorum non iam secundum spem, sed secundum rem, & vetera transibunt cum inimica nouissima destruetur mors, & fient omnia noua cum corruptibile hoc induerit incorruptionẽ, & mortale hoc induerit im mortalitatem, quod iam factum est in Christo, quem secundum rem iam non nouerat Paulus secundũ carnem. eorum vero pro quibus mortuus est & resurrexit nondum secundũ rem, sed sm spem: neminem nouerat secundum carnem.

Ex tracta. ps.ciij. Vetera quæ transierunt. ¶ Siqua igitur in Christo noua creatura, vetera transierunt, & ecce facta sunt noua. Quæ vetera transierunt? In gẽtibus omnibus idolatria, in ipsis Iudæis omnis illa seruitus legis, omnia illa sacrificia prenunciantia præsens sacrificium. Abundabat tunc vetustas hominis: venit qui renouaret opus suum: venit qui conflaret argẽtum suum: qui reformaret monetam suam. Et attendimus plenã terram christianis credentibus in deum: auertentes se a prioribus suis immunditiis & idololatria, & ab spe præterita, ad spẽ noui seculi: & ecce nondum est in re, & iam tenetur in spe, & per ipsa; spes

ps.ciij. iam cantamus & dicimus, Repleta est terra creatura tua. Nondum in patria cantamus hoc, nondum in illa requie quæ promittitur, nondum confirmatis vectibus portarum Hierusalem: sed adhuc

in peregrinatione, intuentes mundum istum totum, & vndiq; homines currentes ad fidem, timentes gehennas, contemnentes mortem, amantes vitam æternam, spernentes præsentẽ. Et talibus spectaculis completi gaudio dicimus, repleta est terra creatura tua.

¶ Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua, nũc in spe, tũc in re. Innouati enim fide & spe quanta adhuc vetera agimus. Nõ enim sic Christo induti sumus, vt ex eadem iam nihil portemus, vide veterascentem Adam innouantem Christum in nobis. Etsi exterior, inquit, homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem. Ergo ad peccatum, ad mortalitatem, ad præteruolantia tempora, ad gemitum, ad laborem, ad sudorem, ad ætates succedentes non manentes, ab infantia vsq; ad senectutem sine sensu transeuntes, ad hæc intendentes videamus hic veterẽ hominem, veterem diem, vetus canticum, vetus testm̃. Conuersi aũt ad interiorem, ad ea quæ nouanda sunt pro his quæ immutabuntur, inueniamus hominem nouum, diem nouum, canticum nouum, testm̃ nouum, & sic amemus isti nouitatẽ, vt non ibi timeamus vetustatẽ. Nunc ergo in occursu transiuimus a veteribus ad noua. Ipse transitus agitur, cum corrumpitur exteriora, innouantur interiora, donec & hoc ipsum quod exterius corrumpitur, reddat debitum naturæ, veniat in mortem, renouetur & hoc in resurrectione. Tunc fient reuera omnia noua reliqua quæ nunc sunt in spe. Agis ergo aliquid nunc. Quid? A veteribus te exuendo, & in noua currendo.

Ex tracta. ps. xxviij. C

Vetera q̃ adhuc agim⁹ inouati

Supra. iiij.

Noua q̃ amanda sunt.

D.

¶ Nouam creaturam dicit vitam nouam per fidem Iesu Christi. Et notandum verbum est, Difficile est enim inueniri creaturam vocari etiam eos qui iam credendo in adoptionem filiorum venerunt. Dicit tamen, Siqua igitur in Christo noua creatura. Vbi autem dicit, Et ipsa creatura, liberabitur a seruitute interitus: & postea dicit, Non solum autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habẽtes, discernit eos qui crediderunt, ab appellatiõe creaturæ, quoniodo eosdem aliquando homines, aliqñ non homines dicit. Nã exprobrans Corinthijs obijcit quodam loco ꝙ adhuc hoĩes essent, vbi ait. Non ne homines estis & secundum hominem ambulatis? Quomodo eundem dominum & post resurrectionem alicubi nõ hominem appellat, sicut cum ait, Non ab hominibus neq; per hominem, sed per Iesum Christum: alicubi autem hominem, sicut illo loco, vbi ait, Vnus enim deus, vnus & mediator dei & hominum, homo Christus Iesus.

Id expõne ep'læ ad Galatas.

Roma. viij.

I. Cor. iij.

Gala. I.

I. Timo. ij.

Et dedit nobis ministerium reconciliationis: quoniam quidem deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis.

cilians. Medium separans est pctm: mediator reconcilians est dns Christus. Vnus .n. deus, & vnus mediator dei & hominum homo Christus Iesus. Vt ergo tollatur materia separans, quod est pctm: venit ille mediator, & factus est sacrificiũ sacerdos ipse. Et quia sacrificiũ factus est pro pc̃ō, offerens seipsũ in holocaustũ in cruce passionis suæ sequitur aps̃ & dicit: cum dixisset, obsecramus pro xp̃o, reconciliamini deo, q̃si diceremus quõ poterimus recõciliari?

Eum enim qui non nouerat peccatum pro nobis peccatũ fecit, vt nos efficeremur iustitia dei in ipso.

Quæ ignorabam, interrogabant me. Ignorabat peccatum: & hoc ignorabat non quasi iudicando, sed non committendo. Sunt huiusmodi locutiones etiã quot dicimus: cũ dicis de aliquo non nouit stare, hoc est quia non stat: & non nouit benefacere, quia non benefacit: non nouit malefacere, quia non malefacit. Quod alienum est a conscientia, alienum videtur & a scientia, & dicitur nesciuit quomodo ars non nouit vitia, & tamen per artem cognita deuitantur. Hoc ergo caput nostrũ, nobis interrogantibus ex ipsius euangelij sui veritate respondet. Cum dixerimus domine quid ignorabas: quid tu potuisti interrogari quod ignorabas? Respondet. Iniquitates ignorabam, de iniquitatibus interrogabar: habes in euangelio, si nõ me credis ignorare iniquitates, quia & ipsos iniquos ignoro, quibus in fine dicturus sum. Non noui vos, recedite a me qui operamini iniquitates. Nunquid non nouerat quos damnabat? Aut potest iuste damnare, nisi bonus cognitor? Et tamen bonus cognitor non iest mentitus dicendo non noui vos, idest non coaptamini corpori meo: nõ hæretis regulis meis: viciati estis. Ego autem ars ipsa sum quæ nõ habet vicium, & in qua quisq; non discit nisi non facere vitium. ¶ Quis dubitet malum esse peccatum, & tamen cum laude dictum est de domino Iesu Christo, quia non nouerat peccatum? Non ergo nouerat hoc malum. Hic si quæratur quomodo quod non nouerat arguebat, Neq; enim peccata non arguebat, omnia autem quæ arguuntur, sicut dicit Apostolus, a lumine manifestantur, quomodo igitur a quo arguebantur, ignorabantur? Nonne rectissime respondebitur, & nouerat, & non nouerat: Rectissime omnino, nouerat enim per sapientiam, non nouerat per experientiã. ¶ Et offeret munus suum domino agnum anniculum sine vitio in holocaustomata, & agnam anniculam sine vitio vnam in peccatum. Hoc quidam nostri interpretes transferre noluere, velut locutionem inusitatam vitantes, & dixerunt pro pc̃ō non in peccatum, cum sit sensus in ea locutione, qui non fuerat perturbandus. In peccato quippe dictum est, quia hoc ipsum quod pro peccato offerebatur, peccatum vocabatur. Vnde illud est apud apostolum de Christo dño, Eũ q non nouerat pctm̃, p nobis pctm̃ fe.

Ex tracta. ps. xxxiij. ps. xxxiij.

Non nosse aliq̃d dicitur, qui idipsũ nõ facit

H

Matth. vij.

Ex libro cõtra inimicũ legis & prophetarum.

Pctm̃ quod ignorat & tñ arguit Christus.

Ex lib. q̃onum. Numeri, titu. ij.

A

Pctm̃ dicitur q̃d pro pc̃ō offertur.

cit. Deus pater scilicet eum filium pro nobis fecit peccatum idest sacrificium pro peccato. Sic ergo agnus in holocaustum mactatur: ut ipsum pecus esset, peccatum idest sacrificium fieret pro peccato: sicut de ariete quod sequitur in salutare dicit: tanquam ipsum sit salutare, cum sit sacrificium salutaris, quod postea repetendo manifestat. Nam et illud pro peccato dicit: quod prius dixerat in salutare.

Ex lib. ij. cōtra Maximinum. Christū quō pro peccatum fecit.

¶ Quod enim apostolum dixisse cōmemoras, quoniam Christus cum peccator non esset, peccatum pro nobis fecit: lege diligentius: et ne forte mēdosum incurreris codicem: aut latinus interpres errauerit: græcum inspice: et inuenies non Christum pro nobis fecisse peccatum, sed a patre deo ipsum Christum factum esse peccatum, idest sacrificium pro peccato. Ait enim apostolus. Obsecramus pro Christo reconciliari deo. Eum qui non nouerat peccatum, peccatū pro nobis fecit. Non ergo fecit ipse peccatum, sed eum pro nobis deus pater peccatum fecit, hoc est ut dixi sacrificium pro peccato.

Peccata interdum sacrificia vocantur. Rom. viij. B Rom. vi.

Si enim recolas vel relegas, inuenies in libris veteris testamenti peccata appellari sacrificia pro peccatis. Similitudo etiam carnis peccati, in qua venit ad nos, dicta est ipsa peccatum. Misit, inquit, deus filium suum in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnauit peccatū in carne, hoc est de similitudine carnis peccati quę ipsius erat, damnauit peccatum in carne peccati, quæ nostra est. Propter hoc etiam de illo dicitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel, quia similitudine carnis peccati mortuus est, quando moriendo exutus est carne, ut per hoc mysterium significaret eos qui in morte ipsius baptizantur, mori peccato, ut viuant deo. Sic etiam pro cruce factus est pro nobis maledictum. Pendēs quippe in ligno: mortem quæ de maledicto dei venerat, suspendit in ligno: atque ita vetus homo noster simul crucifixus est cruci, ut non mendaciter dictum intelligatur in lege. Maledictus omnis qui pependit in ligno. Quid est maledictus, nisi terra es et in terra ibis? Et quid est omnis, nisi quia est ipse Christus? Qui cum esset vita, mortuus est tamen vera morte non ficta.

Christus factus maledictum. Rom. vi. Deute. xxj. Gene. iij.

Ex lib. Enchir. Christus dictus est peccatum.

¶ Propter similitudinē carnis peccati in qua venerat, dictus est et ipse peccatum, sacrificandus ad diluenda peccata. In veteri quippe lege, peccata vocabantur sacrificia pro peccatis. Quod vere iste factus est: cuius umbræ erant illa. Hinc apostolus cum dixisset, obsecramus pro Christo reconciliari deo: continuo subiunxit, Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatū fecit: ut nos simus iustitia dei in ipso. Non ait ut in quibusdam mendosis codicibus legitur: qui non nouerat peccatum: pro nobis peccatum fecit, tanquam pro nobis Christus ipse peccauerit, sed ait, Eum qui non nouerat peccatum idest Christum, pro nobis peccatū fecit deus: cui

C

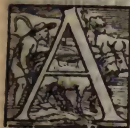
reconciliandi sumus, hoc est sacrificium pro peccatis per quod reconciliari valeremus. Ipse est ergo peccatum, ut nos iustitia: nec nostra sed dei, nec in nobis, sed in ipso: sicut ipse peccatum non suum

Nos dicimus iustitia dei.

suum sed nostrum, nec in se, sed in nobis constitutum, similitudinem carnis peccati in qua crucifixus est. Demonstrauit. Hæc est illa iustitia dei: nõ qua ipse iustus est, sed qua nos ab eo iusti facti.
¶ Illa namq; iustitia dei commendatur eo quod dicitur ignorantes dei iustitiam: qua nos ex eius gratia iusti sumus, vt ipsa iustitia eius nos simus, cum iuste viuimus credentes in eum qui iustificat impium: non illa qua ipse iustus est æterna sua & incommutabili iustitia. Hæc itaq; iustitia, qua nos dei munere iusti sumus, significatur in psalmo illo vbi scriptũ est, Iustitia tua sicut montes dei. Montes quippe dei sancti eius sunt: de quibus alibi dicitur, Suscipiant montes pacem populo tuo. Et illa ergo salus gratuita est, de qua in alio psalmo dicitur, Domini est salus, & super populum tuũ benedictio tua. Sicut ergo quod legitur, Domini est salus, nõ ea salus intelligitur qua dominus saluus est, sed qua hi salui fiũt, quos ipse saluos fecit: sic cũ legitur dei iustitiam, non est illa intelligẽda qua deus iustus est, sed qua iusti homines sunt quos gratia sua iustificat. Inde enim salui, vnde iusti. Quoniã quod ait, Non est opus sanis medicus, sed male habentibus, exposuit consequenter dicẽs, Non veni vocare iustos, sed peccatores. Hæc iustitia dei qua eius fideles iusti sunt, interim viuentes ex fide, donec perfecta iustitia perducantur ad speciẽ, sicut salute pfecta, etiã ipsius corporis immortalitaté, grã est testamẽti noui. Vñ dicit, Pro Christo legatione fungimur tanquam deo exhortãte per nos, obsecramus pro Christo reconciliari deo: ac deinde subiungit, Eum qui non nouerat peccatum pro nobis peccatum fecit idest sacrificium pro peccatis, vt nos simus iustitia dei in ipso idest in eius corpore, quod est ecclesia, cui caput est, nos simus iustitia dei.

Ex lib. de gratia noui testamenti.
Roma. x.
Nos dei iusti sumus.
ps. xxxv.
ps. lxxi.
ps. iij.
Matt. ix.
D

CAPVT VI.

ADIVVANTes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam dei recipiatis. Ait enim. Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.

Esa. xlix.

Quid est quæ quod exardescimus, cum audimus & legimus, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, nullam in quo quis offensionem, vt non reprehendatur ministerium nostrum, sed in omnibus commendantes nosmetipsos vt dei ministros, in multa patiẽtia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustijs, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs, in castitate, in scien

Ex libro de trinitate. v. lj.

tia,in lóganimitade,in bonitatem,in spû scõ,in charitate nõ fi-
cta,in verbo veritatis,in veritate dei,p arma iustitiæ,a dextris & a
sinistris,p gloriã & ignobilitatẽ,p infamiã & bonã famã,vt seducto
res & veraces:vt q ignoramur,& cognoscimur,quasi morientes,& ec
ce viuimus:vt coerciti & mortificati vt tristes,semp aũt gaudẽtes:
sicuti egeni multos aũt ditãtes:tanq̃ nihil habẽtes,& oĩa possidẽtes?

Pauli amore ardemus,quod eũ qualẽ se pdicat vixisse credimus.

Quid est qd accẽdimur in dilectionẽ Pauli apl'i cũ ista legimus,
nisi qd credimus'eũ ita vixisse? Viuẽdũ tñ sic esse dei ministris,nõ
de aliqbus auditũ credimus,sed intus apud nos, vel potius supra
nos in ipsa veritate cõspicimus. Illũ ergo quẽ sic vixisse credimus
ex hoc qd videmus diligimus, & nisi hãc formam quam semper
stabilem,atq; incõmutabilem cernimus,pcipue diligeremus: nõ
ideo deligeremus illũ:quia eius vitã cũ in carne viueret:huic for-
mæ coapcatã & cõgruẽtẽ fuisse fide retinemus,sed nescio quõ am
plius & in ipsius formę charitatem excitamur p fidẽ,qua credimus
vixisse sic aliquẽ, & spẽ qua nos quoq; ita posse viuere quia homi-
nes sumus,ex eo qd aliq hoĩes ita vixerũt,minime desperamus:&
hoc vt desideremus ardẽtius,& fidẽtius pcemur. Ita & ipsoꝝ vitã fa
cit a nobis diligi formę illius dilectio,scđ3 quã vixisse credimus,
& illorũ vita credita in eãdẽ formã flagrãtiorẽ excitat charitatem.

i.Cor.iiij.

Nemini dãtes vllã offensionẽ,vt nõ vituperetur mi
nisteriũ nostrũ,sed in omnibus exhibeamus nosmet
ipsos,sicut dei ministros,in multa patientia,in tribu
lationibus,in necessitatibus,in angustiis,in plagis,in
carceribus, in seditionibus, in laboribus,in vigiliis,
in ieiuniis,in puritate,in castitate,in scia,in lõganimi
tate, in suauitate, in spiritu sancto, in charitate non
ficta, in verbo veritatis, in virtute dei.

Ex sermone de verbis euãgelij xi.

ii.Cor.xi.

SVb illo iugo leui & sarcina leui,audiuimus apl'3 dicere,In om
nibus cõmendãtes nosmetipsos sicut dei ministros,in mul
ta patiẽtia,in tribulationibus,in necessitatibus, in angustijs,
in plagis &c. Et in eadẽ epistola alio loco, A Iudæis quĩnqes qua-
dragenas,vna minus accepi. Ter virgis cęsus sum,semel lapidatus
sum,ter naufragiũ fecit,nocte ac die in pfundo maris fui, & cun-
cta picula q̃ numerari quidẽ possunt,sed tolerari nisi spiritu scõ

G

iuuãte nõ possunt. Omnia ergo illa q̃ cõmemorauit grauia & aspe

Pauli patiẽtia a spiritu sancto sustentatur.

ra, frequẽtius & abũdãtius sustinebat:sed pfecto aderat ei spiritus
sanctus:q in exterioris hoĩs corruptionẽ,interiorẽ renouaret de
die in diẽ,& gustata requie spiritali,in affluentia delitiaꝝ dei,spe fu
turæ beatitudinis,oĩa psentia deliniret aspera:& oĩa grauia releua

ii.Cor.iiij. Iugum Christi suaue.

ret. Ecce quã suaue iugũ Christi portabat,& q̃ leuẽ sarcinã:vt om-
nia illa q̃ superius enumerata dura, & immania hominis auditus

horrescit: leuē tribulationē diceret, intuēs interioribus & fidelibus oculis, quāto ꝓcio tēporaliū emēda est futura vita, nō pati æternos labores impiorum, & sine vlla solicitudine perfrui æterna fœlicitate iustorū. ¶ Quod facile toleraī qlibet aduersitas tēporalis, vt æterna pœna vitetur, æterna requies compare tur, non immerito ille vas electionis, cū ingenti lętitia dixit, Non sunt condignę passiones huius temporis ad superuenturā gloriam quæ reuelabitur in nobis. Ex eodē sermone paulo inferius. Rom. viij.

Per arma iustitiæ a dextris & a sinistris, per gloriā & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam.

DOminus noster cum venisset in carne, quibus prædicabat euangelium aliis placebat, aliis displicebat. Nā diuisæ sunt aduersus eum linguę Iudæorum. Alij dicebant bonus est: alij dicebant nō, sed seducit turbas. Alij bene loquębātur, alij detrahebant, lacerabant, mordebant, conuitiabantur. Ad eos ergo quibus placebat, decorem induit: ad eos quibus displicebat, fortitudinem induit. Imitare ergo & tu dominum tuum, vt possis esse vestis ipsius. Esto tu decore ad eos quibus placent bona opera tua, esto fortis aduersus detractores. Audi Paulū apostolum imitantē dominum suum, quomodo & ipse habuit decorem, habuit fortitudinem Christi. Bonus odor sumus, inquit, in omni loco, & in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt. Quibus enim place. bonū salui fiunt: qui detrahunt bono, pereunt. Quod suum erat, ille odorem habebat bonum, immo bonus odor erat. Quibus erat odor vitæ in vitam, decorē induerat: quibus erat odor mortis in mortē, fortitudinē induerat. De ipso decor & fortitudine, habet alium locū apostolus Paulus, Per arma iustitiæ dextera & sinistra. Video vbi decorem, vbi fortitudinem? Per gloriam & ignobilitate, & in gloria decorus, & in ingnobilitate fortis. Apud alios gloriosus ꝓdicabatur, apud alios ingnobilis contemnebatur. Decorē quidē afferebat eis quibus placebat, fortitudinē vero aduersus eos quibus displicebat. Et sic enumerat omnia, vsq; in finē, vbi dicit, Tāquā nihil habentes, & omnia possidentes. Cum omnia possidet decorus est, cum nihil habet fortis est.

Ps. xcviij. Ps. xciij. Ioan. vij. Ps. xciij. Decorosesse decet erga bonos fortes in malos. ij. Cor. ij. A

¶ Malitia .n. in quorum sinistra sunt arma iustorum, sicut idē dicit Apostolus. Per arma iustitiæ dextera & sinistra. I. per gloriā & ignobilitatē atq; deinceps cūcta exequitur: dextera arma demōstrās gloriā, bonā famā, veritatem, quod cognoscebātur qđ viuebant, qđ nō mortificabantur, qđ gaudebāt, qđ multos ditabāt, & omnia possidebant. sinistra vero ꝙ ignobiles, & malę famę habebātur, ꝙ seductores putabātur, ꝙ ignorabātur, occidebant, coercebātur, ꝯtristabātur, egere ac nihil hēre videbātur, & ꝙ mirū si milites Xp̄i, & dextris & sinistris armis diabolū expugnāt? Sicut aūt pax hoībus bonæ volūtatis, & qui sunt aliis odor mortis in mortē: sic interitus hominibus malę voluntatis, & quando iustis arma sinistra sunt ad salutem. Ex tracta. Ps. xciij. Arma sinistra. Lucæ. ij.

Vt seductores, & veraces, sicut qui ignoti, & cognìti. Quasi morientes, & ecce viuimus, vt castigati, & non mortificati.

Ex tracta. euangelij secdm Ioan.tra. Ioan.vij. Seducere in bonum & malum capitur. B

Alij dicebant bonus est, alij dicebant non, sed seducit turbas: dictum enim hoc est ad eorum solatium, qui postea prædicantes verbum dei, futuri erant vt seductores & veraces. Si enim seducere decipere est, nec Christus seductor, nec apostoli eius, nec quisqui debet seductor esse christianus. Si autem seducere aliunde quem aliquem ad aliud persuadendo ducere est, quærendum est vnde & quo. Si a malo ad bonum bonus seductor est. Si a bono ad malum, malus seductor est. In hanc ergo partem qua seducuntur homines de malo ad bonum, vtinam oẽs seductores & vocemur, & simus, vt castigati, & non mortificati.

Ex tracta. ps.cxvij. ps.cxvij. Cor tanta patitur boni. ps.cxvij.

¶Non moriar sed viuam, & narrabo opera domini. Illi fragorem funerum vbique facientes ecclesiam Christi mori arbitrabantur. Ecce nunc narrat opera domini, vbique Christus, beatorum martyrum gloria est. Vicit vapulando ferientes, patiendo facientes, diligendo sæuientes. Tunc cur tanta indigna pertulit corpus Christi, sancta ecclesia, populus in adoptionem, indicet nobis. Emendans, inquit, emendauit me dominus, & morti non tradidit me.

Quasi tristes, semper autem gaudentes: sicut agẽtes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.

Ex tracta. ps.cxxxviij. Firmitas aiæ non frangitur.

Est quædam animæ interior firmitas, vbi non frangitur: quælibet tormẽta, quælibet tribulationes, quælibet huius seculi aduersitates sæuiant, illud quod dominus in abscondito fecit, firmum in nobis est, frangi non potest, nõ cecidit. A domino autem facta est quædam firmitas patientiæ nostræ, de qua dicitur in alio psalmo, Veruntamen deo subijcietur anima mea, quoniam ab ipso est patientia mea. Et attende apl'm Paulũ habentem intus hoc genus firmitatis. Quasi tristes, inquit, semper autẽ gaudentes.

C

ps.lxi.

Iusti inde sunt quasi tristes.

¶Vnde quasi tristes? Cõtumelijs, opprobrijs, persecutionibus, flagellis, plagis lapidationibus, carceribus, cathenis. Quis nõ eos tũc miseros existimaret? nec illi ipsi persecutores sæuirent in eos, nisi putarẽt misericors fieri persecutionibus suis. Illi enim eos ex sua infirmitate conijciebant, qui nõ habebant os abscõditũ interius.

Vñ gaudẽtes.

Illi vero qui habebant, hominibus foris tristes videbantur, intus autẽ gaudebant deo cui nõ erat absconditum os ipsorum, quod fecerat in abscondito. Aperit autẽ hoc os in abscondito factum a dño, idẽ apl's Paulus his verbis. Nõ solum autẽ, inquit, sed etiam gloriamur in tribulationibus. Parum est quia nõ es tristis, & gloriaris? Sufficiat tibi tristem non esse. Parum est, inquit, christianis. Tale os fecit mihi in abscondito, vt parum sit non frangi nisi etiam glorier.

Rom.v.

Vnde gloriaris in tribulationibus? Scientes quia tribulatio patientiam operatur. Vide quomodo formata sit illa firmitas intus in corde. Scientes quia tribulatio patientiam operatur &c. Sic formatum atq; firmatum est os illud absconditum, vt faciat nos etiam gloriari in tribulationibus. Ibidem.

¶ Vox laetitiae & salutis, in tabernaculis iustorum, vbi voces moeroris & exitij putabant esse, qui in eorum corpora saeuiebant. Non enim saeuiebant in interiora gaudia sanctorũ de spe futura. Vnde & Apostolus dicit, Quasi tristes, semper autem gaudẽtes. Et iterum, Non solũ autem, sed etiam gloriamur, inquit, in tribulationibus. Ex tracta. ps. cxvij. Psal. cxvij.

¶ Millia laetantium. Spe enim sunt gaudentes, donec perducantur in finem, quẽ nunc expectant per patientiam. Mirifice autem cũ dixisset, millia laetantium, continuo subiecit, Dominus in illis. Ne miremur quod laetantur: dominus in illis. Nam per multas tribulationes oportet nos introire in regnum dei. Sed dominus in illis, ideo etsi sunt quasi tristes, semper tamen gaudentes, nec iam ipso fine quo nondum venerunt sed spe sunt gaudentes, & in tribulatione patientes. Rom. v. Ex tracta. ps. lxvij. ps. lxvij. Actuum. xiiij. Rom. xij.

¶ Hic ergo quid? labor pressura, tribulatio, tentatio. Nihil aliud speres, & nisi gaudium, in spe futura. Nam dicit Apostolus. Semper gaudentes, in tantis tribulationibus semper gaudemus, semp tristamur. Semper gaudentes, quia ipse dixit, Quasi tristes, semper autem gaudentes. Tristitia nostra quasi habet, gaudium nostrum non habet quasi, quia spes certa est. Quare tristitia nostra quasi habet? Quia sicut in somnis transit. Si quis somnium indicat, addit quasi, quasi sedebam, quasi loquebar, quasi prandebam, quasi equitabam, quasi disputabam. Totum quasi, quia cum euigilauerit, non inuenit quod videbat. Quasi thesaurum inuenerat, dicitur mendicus. Si quasi non esset, mendicus non esset. Sed quia quasi erat mendicum est. Itaq; modo qui ad letitias seculares oculos aperiunt, & corda claudunt, transit quasi eorum & venit verum ipsorum. Quasi ipsorum foelicitas est seculi: verum ipsorum poena est. Nostrum aut quasi tristitia est, gaudium non est quasi. Non enim ait Apostolus, quasi gaudentes, semper autem tristes: aut quasi tristes, & quasi gaudentes: sed ait quasi tristes, semper autem gaudentes. Sicut egentes. & ibi sicut quasi multos autem ditantes. Et nihil habebat apostolus, omnia sua dimiserat, diuitias nullas possidebat. Et quid secutus ait? Quasi nihil habentes. & ipsum nihil habere apostoli quasi nihil erat. Et omnia possidentes. Ibi non dixit quasi, quia quasi egebat. non autem quasi, sed vere multos ditabat. Quasi nihil habebat: non autem quasi, sed vere omnia possidebat. Ex tracta. ps. xlviij. Tristitia iustorũ habet quasi Gaudium non habet.

¶ In ea societate beatus Io[a]nes peperat cẽtuplũ vbi nemo dicebat aliqd suũ, s3 erãt illis oĩa cõmunia, sicut in apl'orũ actibus scriptum est. Sic erãt apostoli erãt quasi nihil habẽtes & oĩa possidentes. Ex tracta euangelij secundum Iom. cxvij. Actuum. iiij.

Os nostrũ patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est. Non angustiamini in nobis, angustiamini autem visceribus vestris.

F

Ex tract. x. epistola Ioan. Latitudo mandati est charitas nō sunt ibi angustiae.

¶ Latitudo mandati charitas est, quia vbi charitas est, nō sunt angustiæ. In ipsa latitudine erat apostolus, cum diceret. Os nostrum patet ad vos, o Corinthij, cor nostrum dilatatum est, non angustiamini in nobis. Ideo ergo latum mandatum tuum valde? Qđ est latum mandatum. Mandatum nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis. Charitas ergo non angustatur. Vis non angustari in terra? In lato habitat. Quicquid enim tibi fecerit homo, non te angustat, quia illud diligis, quod non nocet homo.

Eandem autem habentes remunerationem, vt filiis exigo tanquam filiis dico, dilatamini & vos.

Ezo lo. Ex tracta. ps. cxviij. Dilatio cordis

¶ Cordis dilatatio, iustitiæ est delectatio. hoc munus est dei, vt in pceptis eius, nō timore pœnæ angustemur, sed dilectiōe & delectatione iustitiæ dilatemur. Hanc enim nobis promittit latitudinē, dicens. Habitabo in eis & deambulabo. Qui enim latum est, vbi ambulat deus. In hanc latitudinem diffunditur charitas in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est nobis.

Rom. v.

Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cũ iniquitate? aut q̃ societas luci ad tenebras? Quæ autẽ conuentio Christi ad Belial?

Eccle. xiij.

G

Ex libro de baptismo. iiij. Iustitia & iniq. tas non cōpatiuntur se. I. Ioan. ij. Ex tracta. i. epistolæ Ioa. I. Ioan. i. Luci ad tenebras nulla est societas.

NVlla participatio est iustitiæ & iniquitati, non solum quæ foris, sed etiam quæ intus est. Nouit enim dominus qui sunt eius, & recedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen domini. Nulla etiam communio est luci in tenebris, non solum quæ foris, sed etiam quæ intus sunt. Qui enim odit fratrem suum, ait Ioannes, in tenebris est vsq; adhuc.

¶ Si dixerimus, q̃ societatẽ habemus cũ eo, & in tenebris ambulamus, mẽtimur. Habes & apl̃m Paulũ dicentẽ, aut q̃ societas luci ad tenebras? Dicis te societatẽ hr̃e cũ d̃o, & in tenebris ambulas, & deus lux est, & tenebræ in eo nō sunt vllæ. Quomō ergo societas luci & tenebris? Iaȝ ergo dicat sibi homo. Quid faciam? vnde ero lux? In peccatis & iniquitatibus viuo. Quasi subrepit quædam desperatio & tristitia. Salus nulla est, nisi in societate dei. Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Quid ergo faciemus fratres mei? Societas cum deo habenda est, alias spes vitæ æternæ nulla est. Deus autem lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Iniquitates autem tenebræ sunt. Iniquitatibus impremimur, ne societatem cum deo habere possimus. Quæ ergo spes? Quid faciamus de peccatis? Et sanguis Iesu Christi filij eius purgabit nos ab omni delicto. Magnam securitatem dedit deus.

H

Ibidem.

Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem con- sensus templo dei cum idolis?

¶ Profecto dicturi sunt homini. Templum dei futurus es cum baptismum acceperis. Dicit autem Apostolus, Quæ compositio templi dei cum idolis? Quare ergo non vident similiter esse dictum: membrum Christi futurus es, cum acceperis baptismum? non possunt Christi membra, esse membra meretricis. Quia & apostolus hoc loco dicit, qui & alio loco, Nolite (inquit) errare, neque fornicatores, neque idolis seruientes, & cuncta quæ illic enumerat, regnum dei possidebunt. Cum ergo ad baptismum, idolis seruientes non admittimus, & fornicatores admittendos putamus, cum & his & cunctis malis dicat. Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritum dei nostri? Quid igitur causæ est, vt cum potestas pateat vtrunque prohibendi venientem ad baptismum, permittam fornicariũ permanere: & non permitti idolis seruitute? cũ & illis dici audii, & hæc quidẽ fuistis, sed abluti estis. — I.Cor.vi. / Ibidem. / A

Vos.n. estis tẽplũ dei viui: sicut dicit deus. Quoniã inhabitabo in illis, & in ambulabo inter eos, & ero illorum deus, & ipse erunt mihi populus. — I.Cor.vi. / Leui.xxvi.

¶ Si cõsideremus ante gratiã dei quid fuerimus, & per gratiã dei quid esse cœperimus, profecto sicut dicit apls, tẽplũ dei viui sumus. Propter quod dicit deus, Inhabitabo in illis, & deambulabo. Deambulabit aũt in nobis pñtia maiestatis, si latitudinẽ inueniat charitatis. Ad hos nos exhortans apls ait, Dilatamini ne sitis iugum ducentes cũ infidelibus. Si dilatemur, deambulat in nobis deus: sed vt dilatemur, operetur in nobis deus. Si enim latitudinem charitas facit, quæ non nouit angustias, videte quia deus sibi in nobis latitudinem facit: ipso dicente apostolo, Charitas dei diffusa est in cordibus nostris p spiritũ sanctũ qui datus est nobis. Propter hanc latitudinem inquam in nobis deambulabit deus. — Ex sermone de verbis apl'i. / Leui.xxvi. / Rom.v. / Esa.lv.

Propter hoc exite de medio eorũ, & separamini ab illis dicit dñs, & immũdũ ne tetigeritis & ego recipiã vos, & ero vobis in patrẽ, & vos eritis mihi in filios, & filias, dicit dominus omnipotens. — B

Ecce inquit propheta. Recedite, exite inde, & immundum ne tetigeritis. Quomodo ergo malos pro pace tolerabimus, a quibus exire & recedere iubemur ne tangamus immundum? Nos istam recessionem spiritaliter intelligimus, illi corporaliter. Nam & ego clamo cum propheta, & qualiacunque sumus vasa vtitur nobis deus. In dispẽsatiõe vestra. Clamamus & — Ex sermone de verbis euangelij.xix.

Recedere a ma lis. nos,& dicimus vobis. Recedite & exite inde,& immundum ne tetigeritis,sed contactu cordis non corporis. Quid est enim tangere
Non tangere immundum immundum,nisi consentire peccatis? Quid est autem exire inde, nisi facere quod pertinet ad correptionem malorum quantũ pro vniuscuiusq; gradu atq; persona salua pace fieri potest? Displicuit tibi q̃ quis q̃ peccauit,non tetigisti immundum redarguisti,corripuisti,monuisti,adhibuisti etiam si res exegit congruã & quæ vnitatem non violet disciplinam,existi inde. Attendite in facta sanctorum,ne forte nostra videatur interpretatio. Quomodo ergo verba intellexerunt sancti,sic vtiq; intelligenda sunt. Exite inde,dicit propheta. Prius ista ipsius verbi consuetudine affero istam sententiam,& postea ostendo non meam. Plerunq; accusantur homines,& cum accusati fuerint,defendunt se. Cum autem se ille qui
A accusatur homo,rationabiliter iusteq; defendit, qui audiunt dicunt,Exijt inde. Quomodo inde exijt? Ratione reddita,& defen-
C sione iustissima. hoc est quod faciebant sancti,quando excutiebãt
Luce.x. puluerem de pedibus aduersus eos qui sibi pacem nunciatam non
Ezech.iij. accipiebant. Exijt inde speculator,qui dictum est, Speculatorẽ posui te domus Israel. Illi enim dicitur, si dixeris iniquo,& non se
Ibidem. auerterit ab iniquitate,& a via sua,ille iniquus in sua iniquitate morietur,& tu animam tuam liberabis. Hoc si facit,exit inde,non separatione corporis,sed defensione operis sui. fecit enim iste quod faciendum fuit etiam si ille non obtemperauit,cui obtemperandum fuit. Hoc est exire inde. Clamauit ista Moyses,clamauit Esaias,clamauit Hieremias,clamauit Ezechiel. Videamus si hoc ipsi fecerunt,si dimiserunt populum dei,& se ad gentes alias transtulerunt. Quam multa & quam vehementer Hieremias increpauit in
xxiij.q.iiij. peccatores & sceleratos populi sui,inter eos tamen erat, cum eis cũ
Tolerandum. illis templum intrabat,eadem sacramenta celebrat:sed clamando in ea hominum sceleratorum congregatione viuebat,sed clamando exibat inde. Hoc est exire inde,hoc est immundum non tangere,& voluntate non consentire,& ore non parcere. Certe manifestum est iam prudentiæ vestræ,quomodo accipiẽda sunt om-
D nia talia testimonia scripturarum,vt quando scriptura sonat debere nos recedere a malis,non aliud intelligere iubeamur, nisi vt corde recedamus,ne maius malum in separatione bonorum cõmittamus quam in malorum coniunctione fugiamus, sicut ipsi Donatistæ fecerunt. Certe manifeste dixit propheta. Recedite, exi-
Esa.lij. te inde,& immundum ne tetigeritis. Ego vt intelligebam quod dixit,attendo quod fecit,facto suo mihi exposuit dictum suum. Dixit recedite. Quibus dixit? Vtiq; iustis. A quibus vt recederent dixit? Vtiq; a peccatoribus & iniquis. Quero a talibus vtrum ipse recesserit,inuenio q̃ non recesserit. Ergo aliter intellexit. Nam vtiq; prior faceret quod precepit. Recessit corde,obiurgauit atq; arguit. continendo se a consensu,non tetigit immundum. Obiurgando

autem exit liber in conspectu dei, cui neq3 sua deus peccata imputat, quia non fecit: neq3 aliena, quæ non approbauit: neq3 negligẽtiam, quia non tacuit: neq3 superbiam, quia in vnitate permansit. Sic ergo fratres mei, quotquot estis inter vos, q adhuc amore seculi prægrauantur, auaros, periuros, adulteros, spectatores nugarum, consultores mathematicorum, fanaticorum, augurũ, aruspicum, ebriosos, luxuriosos, quicquid inter vos malorum esse nostis, quantum potestis improbate, vt corde recedatis: & redarguite, vt inde exeatis: & nolite consentire, vt immundum non tangatis. xxiiij.q.iij. Ecce inquiunt.

CAPVT VII.

HAS ergo habentes promissiones charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus perficientes sanctificationem in timore dei. Capite nos. Neminem læsimus, neminem corrupimus, neminem circunuenimus. Non ad condemnationem vestram dico. Prædiximus enim, q in cordibus nostris estis ad conmoriendum & ad conuiuendum. Multa mihi fiducia est apud vos: multa mihi gloriatio pro vobis: repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. Nam & cum venissemus in Macedoniam, nullã requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus, foris pugnæ intus timores. Sed q consolatur humiles consolatus est nos deus in aduẽtu Titi. Non solum autem in aduentu eius, sed etiam in consolatione qua consolatus est in verbis: referẽs nobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram æmulationem pro me, ita vt magis gauderem.

IVdas filius perditionis, persequens sponsum, hoc tunc contigit, & hæc tradit. futurorum exemplum præmissum est. Multos enim falsos ps.cxlij. fratres passura erat ecclesia, vt adhuc, & vsq3 in finem sponsum illũ filius persequeretur. Si enim inimicus exprobrasset mihi, sustinuissem vtiq3, ait, & si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me vtiq3 ab eo. Quis est inimicus? qs est qui oderat me, qui dicit, quis est Christus? Homo fuit Christus, nec viuere potuit, cum vellet viuere, & mortuus est inquiũt nolẽs, Psal.liiij.

& vinctus, & crucifixus, & occisus. Apertus iste inimicus est; sic
Inimicus Xpi. Christus, odit me, apertas mihi indicit inimicitias, facile est istum
vel tolerare, vel euitare. Quid facio de Absalon? quid facio de Iu
da? quid de falsis fratribus? Quid de malis filijs? & tamen fi-
lijs? qui non contra nos blasphemant Christum, sed nobiscum
adorant Christum, & in nobis persequuntur Christum. Abscon-
dis enim te a pagano, intrans ecclesiam. Quando autem & ibi in
uenis quod timeas, quid queris, vbi te abscondas? Denique ille ipse
Apostolus, qui gemit in periculis a falsis fratribus, foris inquit pu
gnæ, intus timores. Si ergo is qui oderat me, super me magna lo-
Psal.liiij. cutus fuisset, absconderem me vtique ab eo. Tu vero vnanimis mi-
mis. Vnanimem dixit tanquam vnum in Christo. Est ergo eccle
Inimici eccl'ia sia quod ferat foris, gemat intus: inimicos tamen suos depute in
tus & foris: foris facilius euitabiles, intus difficilius tolerabiles.

Quoniã & si cõtristaui vos in epistola, nõ me pœ-
nitet, Et si pœnituisset pœniteret. videns quod epistola
illa, & si ad horam, vos contristauit, nunc gaudeo,
non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad
i.Pet.iii. pœnitentiam. Contristati enim estis secundum deũ:
vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis.

Ex Isi. de sũl. bel. xiiij Tristitia bona. Ipsa tristitia reperitur in bono. Nam laudat apostolus Corin-
thios, quod contristati fuerint secundum deum. Ita enim dicit.
Videns quod epistola illa etsi ad horam contristauit vos, nunc
gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati esti[s i]n pœ-
nitentia. Contristati enim estis secundum deum, vt in nullo de-
trimentum patiamini a nobis.

Quæ enim secundum deum tristitia est, pœniten-
tiam in salutem stabilem operatur, seculi autem tri-
stitia mortem operatur. Ecce enim hoc ipsum secun
dum deum contristari vos: quantam in vobis ope-
ratur sollicitudinem, sed defensionem, sed indigna-
tionem, sed timorem, sed desiderium, sed æmula-
tionem, sed vindictam. In omnibus exhibuistis vos
incontaminatos esse/in eo/negotio. Igitur & si scri-
psi vobis, non propter eum qui fecit iniuriam, nec
propter eum qui passus est, sed ad manifestandam
sollicitudinem nostram quam habemus pro vobis
coram deo. ideo consolati sumus. In consolatione
vestra, abundantius magis gauisi sumus super gau-

dio Titi: quia refectus est spiritus eius ab omnibus vobis. Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum, non sum confusus: sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus: ita & gloriatio nostra quæ fuit ad Titum, veritas facta est: & viscera eius abundantius in vobis sunt: reminiscentis omnium vestrum obedientiam: quomodo cum timore & tremore excepistis illũ. Gaudeo ꝙ in omnibus confido in vobis.

¶ Ecce enim id ipsum secundum deum contristari, quantam per fecit in nobis industriam. Iuxta scripturas igitur sanctas, sanáq; doctrinam ciues sanctæ ciuitatis dei, in huius vitæ peregrinatione secundum deum viuentes, metuunt, cupiunt, gaudentq;, dolentq;. Et quia rectus est amor eorum, istas omnes affectiones rectas habent. A Aueid. vj.

CAPVT. VIII.

Otam autem facimus vobis fratres gratiam dei, quæ data est in ecclesiis Macedouiæ: & ꝙ in multo experimento tribulationis abũdantia gaudii ipsorum fuit, & altissima paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis eorum. Quia secundum virtutem (testimonium illis reddo) & supra virtutem voluntarii fuerunt, cum multa exhortatione obsecrantes nos, gratiam & communicationem ministerii/susciperemus/quod fit in sanctos. Et nou sicut sperauimus, sed semetipsos dederunt primum domino, deinde nobis per voluntatẽ dei, ita vt rogaremns Titum vt quemadmodum cœpit, ita & perficiat in vobis etiam gratiam istam. Sed sicut in omnibus abundatis fide, spe, & sermone, & scientia, & omni sollicitudine, insuper & charitate vestra in nos/facite/vt in hac gratia abunderis. Non quasi imperans dico, sed per aliorum sollicitudinem, etiam vestræ charitatis ingenium bonum comprobans. Scitis enim gratiam domini nostri Iesu CHRISTI, quoniam propter vos egenus, Romi.x.

factus est, cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis. Et consilium in hoc do, Hoc enim vobis vtile est, qui non solum facere, sed & velle coepistis ab anno priore. Nunc vero & facto perficite, vt quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet, accepta est:
C non secundum id quod non habet. Nõ enim vt aliis sit remissio, vobis autem tribulatio.

Ex tracta. ps. ci. Quõ deus pauper factus sit. Io an. i.

PRopter nos, inquit, pauper factus est cum esset diues. Quomodo pauper? Nam quomodo diues, quis non videt? Vnde enim homines sunt diuites? Puto auro, argento, familia, terra: sed omnia per ipsum facta sunt. Quid ergo illo ditius, p quem factae sunt diuitiae, & illae quae non sunt verae diuitiae? per illū. n. & illae diuitiae, ingenium, memoria, vita, ipsius corporis sanitas, sensus, confirmatioq; membrorum. Etenim cum haec salua sunt, & pauperes diuites sunt. Per illum & illae maiores diuitiae, fides, pietas, iustitia, charitas, castitas, mores boni. Nemo enim & has habet, nisi per eum qui iustificat impium. Ecce quam diues. quis enim diues? qui habet quod vult alio faciente, an qui facit quod vult & alium habentem? Puto ditior ille qui fecit quod habes, quia quod ille habet tu non habes. Nimirū si interrogas, & non expauescis? diuitiae sunt. In principio erat verbum, & verbum erat apud deū, & deus erat verbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia p ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil Qui ista dixit cum diceret diues erat, quanto magis ille de quo dicebat, In principio erat verbum: & non qualecunq; verbum, sed verbum deus, & non vbicunq;, sed apud deum: & non vacans, sed omnia per ipsum facta sunt. Respice & illam vocem, Ego seruus tuus & filius ancillae tuae. Attende ancillam illam castam, & virginem & matrem. Ibi enim accepit paupertatem nostram, vbi forma serui indutus est, semetipsum exinaniens, ne diuitias eius expauesceres, & ad eū accedere cum tua mendicitate non auderes. Ibi accepit inquam formam serui, ibi nostra indutus est paupertate. Ibi se pauperauit, ibi nos ditauit.

Diuitiae Xpi. Ioan. i.

D

Sapien. ix.

Philip. ij.

Ex sermone de Epiphania. ¶ Quis enim hominum omnes thesauros sapientiae nouerit in Christo occultos, atq; in paupertate carnis eius absconditos? Quia propter nos pauper factus est cum diues esset, vt illius paupertate ditaremur. Cum enim mortalitatem assumeret, mortemq; consumeret, in paupertate se ostendit. Sed diuitias dilatas promisit, non ablatas amisit.

Paupertas Xpi.

Ex sermone de verbis lib. Salomonis. ¶ Non ait pauper factus est, cum diues fuisset: sed pauper factus

est,cum diues esset. Paupertatem assumpsit,et diuitias non amisit. Intus diues,foris pauper. Latens deus in diuitijs, apparens homo in paupertate. Vide diuitias eius,In principio erat verbum,et verbum erat apud deum,et deus erat verbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt. Quid ditius eo per quem facta sunt omnia? Aurum habere potest diues,creare non potest. Cum itaque istæ diuitiæ eius commendatæ essent,vide paupertatē eius. Et verbum caro factum est,et habitauit in nobis. Hac eius sumus paupertate ditati,quia in sanguine eius qui manauit de carne eius,quod verbum caro factum est,et habitauit in nobis,cōscissus est saccus peccatorum nostrorum. Per sanguinem illum abiecimus pannos iniquitatis,vt indueremur stolas immortalitatis. Omnes ergo diuites boni fideles? nemo se contemnat. Pauper in cella,diues in conscientia,securior dormit in terra,quam auro diues in purpura. Ibi non excitat sollicitudo maligna, compuncto corde de scelere. Serua diuitias in corde tuo,quas tibi cōtulit paupertas domini tui,immo ipsum adhibebis custodem. Ne pereat in corde quod dedit,seruet ipse qui dedit.

Diuitiæ Xpi. Ioan.i. E Paupertas xpi. Ioan.i. Oēs fideles diuites sunt intus.

Sed ex æqualitate in præsenti tēpore,vestra abundantia illorum inopiam suppleat,vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum,vt fiat æqualitas.sicut scriptum est,Qui multum, non abūdauit: & qui modicum,non minorauit.

Exo.xvi.

Illi iudicabunt de quibus dictum est,vt fiant amici de mammona iniquitatis:vt et ipsi,inquit,recipiant vos in æterna tabernacula. Sancti sedebunt cum domino,attendent qui fecerunt misericordiam,et assument illos separatos in dexteram in regno cœlorum,et ipsa est pax Hierusalem. Quæ est pax Hierusalem? Vt opera misericordiæ corporalia iungantur operibus prædicationis spiritalibus,et fiat pax dando,et accipiendo. Ait enim apostolus,qui rationes dati et accepti dicit esse istas eleemosynas. Ait ergo. Si nos semper vobis spiritalia seminauimus, magnum est si carnalia vestra metamus? Et de ipsa re ait alio loco. Qui multum,non abundauit,et qui modicum,non defuit illi. Quare qui multum non abundauit? Quia quod plus habebat dedit indigenti. Et quid est,qui modicum,non defuit illi? quia accepit ab illo qui abundauit. VT fiat,inquit,æqualitas. Ipsa est pax de qua dicitur. Fiat pax in virtute tua.

F Ex tracta. Psal.cxxi. Lucæ.xvi. Pax Hierusalē. Phili.iiij. i.Cor.ix. Psal.cxxi.

Gratias autem ago deo,qui dedit eandem sollicitudinem pro vobis in corde Titi,quoniam exhortationem quidem suscepit,sed cū sollicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos. Misimus etiam cum

illo fratrem nostrum, cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias: non solum autem, sed & ordinatus est ab ecclesiis comes peregrinationis nostræ, in hác gratiam, quæ ministratur a nobis ad domini gloriã, & destinatam voluntatem nostram.

De lib. de ope monachorum. Opus miseri/cordiæ plus p/dest facienti q̃ cui fit.

IN his verbis apparet quantam non solum curam sanctarum plebeium esse voluerit ministrare necessaria sanctis dei seruis, consilium in hoc dans, quia hoc magis illis qui hoc faciebant proderat, quam illis erga quos faciebant, illis enim aliud proderat, idest hoc erga se obsequio fratrum suorum sancte vel, nec propter hoc deo seruire, nec ista sumere nisi ad supplendam necessitatem, non ad pascendam pigritiam: sed etiam suam curam beatus apostolus tantam dicit in hac ministratione quę nunc per Titum transmittebatur, vt comitem peregrinationis suæ propter hoc commemoraret ordinatum ab ecclesiis, boni testimonij, hominem dei, cuius laus, inquit, in euangelio est per omnes ecclesias & ad hoc dicit illum ordinatum comitem sibi, vt deuitaret hominum reprehensiones, ne sine testimonio sanctorum in hoc ministerio socium tanquam sibi accipere, & in suos sinus conuertere, ab infirmis, vel impijs putaretur, quæ accipiebat ad supplendas necessitates sanctorum per se afferenda vel distribuenda indigentibus.

H

Deuitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine quæ ministratur a nobis in domini gloriã.

Roma. xij.

Prouidemus enim bona non solum coram deo, sed etiam coram hominibus. Misimus autem cum illis & fratrem nostrum, quem probauimus in multis sæpe sollicitum esse, nunc autem multo sollicitiorem, confidentia multa in vobis: siue pro Tito, qui est socius meus, & in vobis adiutor: siue fratres nostri, apostoli ecclesiarum, gloriæ Christi. Ostensionẽ ergo quæ est charitatis vestræ, & nostræ gloriæ pro vobis, in illos ostendite, in facie ecclesiarum.

Ex sermone de vita & moribus clericorum.

VObiscum hic viuimus, & propter vos viuimus, & intentio votumq; nostrum est, vt apud Christum vobiscum sine fine viuamus. Credo autem ante oculos vestros esse conuersationem nostram, vt & nos dicere fortassis audeamus, quamuis illi multum impares: quod dixit apostolus, Imitatores mei estote sicut & ego Christi. Et ideo nolo vt aliquis de nobis inueniat male viuendi occasionem. Prouidemus enim bona. Ait idem

I Cor. xi. Scandalum no fuit Aug. dare.

apostolus, Non solum deo sed etiam coram hominibus. Propter nos conscientia nostra sufficit nobis, propter vos fama nostra nō pollui sed pollere debet in vobis. Tenete quod dixi, atq; distin guite. Duæ res sunt, conscientia & fama. Conscientia tibi, fama p ximo tuo. Qui fidens conscientię suæ negligit famam suam, cru delis est, maxim in hoc loco positus de quo dicit apostolus, scri bens ad discipulum suum, Circa omnes te ipsum bonorum ope rum præbens exemplum.

A Cōscia & fama bona quo di uersimode sint nobis necessa ria.

Titum, ij.

CAPVT. IX.

Am de ministerio quod fit in sanctos, ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones, quoniam & Achaia parata est ab anno præterito, & vestra æmulatio prouocau it plurimos. Misimus autē fratres, vt ne quod gloriamur de vobis, euacuetur in hac parte: vt quem admodum dixi, parati sitis, ne cum venerint Macedones mecum, & inuenerint vos imparatos, erubescamus nos, vt non dicamus vos, in hac substantia, Necessarium ergo existimaui, rogare fratres, vt perueniant ad vos, & præparent repromissam benedictionem hanc paratam esse, sic quasi benedictionem: non quasi auaritiam. Hoc autem dico, Qui parce seminat, parce & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictiōibus & metet. Vnusquisq; prout destinauit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit deus. Potens est autem deus omnem gratiam abundare facere in vobis, vt in omnibus semper omnem sufficientiam habentes abundetis in omne opus bonum.

Ecclc. xxxv.

Ita ieiunia, vt in alio te prandidisse gaudeas, ꝑpter oratiões vt exaudiaris. Ibi enim ait, Adhuc loquente te dicā, ecce ad sum, si fregeris ex animo esurienti panem, quia plerunq; fit a tristibus, & murmurantibus vt careant tedio interpellantis, non vt viscera reficiant indigentis. Hilarem enim datoré diligit deus. Si panem dederis tristis, & panem & meritum perdidisti.

Ex tracta. Ps. xlij. Esa. lviij. Hilariter dandum est.

tias deo super inenarrabili dono eius. Ita ergo non cessauit apostolus, immo spiritus dei possidens, & implens, & agens cor eius ex- D
hortari fideles qui haberent huiusmodi substantia, ut nihil deesset necessitatibus seruorum dei, qui celsiorem sanctitatis gradum in ecclesia tenere voluerunt, ut spei secularis vincula cuncta præciderent, & animum liberum diuinæ militiæ dedicarent.]

CAPVT X.

IPse autē ego Paulus obsecro vos per mãsuetudinem & modestiam Christi, qui in facie quidem humilis sum inter vos, absens autem cõfido in vobis. Rogo autem vos, ne præsens audeam per eam confidētiã, quæ existimor audere in quosdam, qui arbitrantur nos tanquam secundum carnē ambulemus. In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus: nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia dei ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam dei, & ĩ captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in promptu habentes vlcisci om-
nem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obe- F
dientia. Quæ secundum faciem sunt videte. Si quis confidit sibi Christi se esse, hoc cogitet iterum apud se: quia sicut ipse Christi est, ita & nos Christi sumus. Nam etsi amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis dominus in ædificationem, & non in destructionem vestram, nõ erubescã. Vt aũt non existimet tanq̃ terrere vos per epistolas: quoniam quidem epistolæ (inquiunt) graues sunt & fortes, præsentia aũt corpis infirma. & sermo contēptibilis: hoc cogitet q eiusmodi est, qa quales sum⁹ verbo p epistolas absentes, tales præsentes in facto. Non.n.audemus inserere, aut cõparare nos qbusdã q seipsos cõmendãt: sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes, & cõparãtes nosmetipsos nobis. Nos aũt

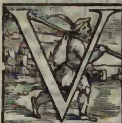
non in imensum gloriabimur,sed secundũ mensurã
regulæ qua mensus est nobis deus,mẽsurã pertingẽ
di vsq; ad vos.Nõ.n.quasi nõ ꝑtingẽtes ad vos supꝫ
extendimus nos.Vsq ad vos.n.ꝑuenimus in euãge
lio Christi,nõ in imẽsum gloriãtes in alienis laboriꝫ
bus.Spẽ aũt habentes crescẽtis fidei vestræ,in vobis
magnificari secundũ regulã nostrã in abũdãtia, ẽt in
G illa q̃ vltra vos sunt euãgelizare : nõ in aliena regula
in his q̃ præparata sunt gloriari. Qui aũt gloriatur,
in domino glorietur.Non.n.qui se ipsum commenꝫ
dat ille probatus est,sed quem deus cõmendat.

Ex lib. de conꝫsensu euangeliꝫstarum.

Christus alios deos euicit.

¶Iste est deus qui pp deos alios solus ab impijs non colit:& euer sis dijs alijs,e.i euidenter efficit vt solus colat.humiliata oĩ supba altitudine q̃ se aduersus Christũ erexerat:pro idolis persequens in terficiensq; Christianos.

C A P V T.XI.

Tinã sustineretis modicũ quid insi piẽtiæ meæ,sed & supportate me. Aemulor.n.vos dei æmulatione.

Ex tracta. ps.cxviij. Aemulatio amoris fuit in aplo nõ liuoris Gene.iij.

¶Dicendo æmulor vos,quid nisi ęmulatio nẽ demonstrat sui:sed quia nõ sibi sed deo, õ addidit æmulatione dei. Hanc qppe suo s ũ fidelibus suis inspirat deus. Amoris.n. est non liuoris.Nãq; fuit causa,vt hic apostolus diceret.

Despondi.n.vos vni viro,virginem castam exhiꝫ
bere Christo. Timeo aũt ne sicut serpens Euã seduꝫ
xit versutia sua,sic & vestræ mentes corrũpantur &
H excidant a simplicitate & castitate, q̃ est in Christo.
Nã si is qui venit,alium Christum prædicat quẽ non
prædicauimus, aut alium spiritum accipitis quem
non accepistis,aut aliud euangeliũ quod non recepi
stis ,recte pateremini.existimo enim nihil me minus
fecisse,a magnis apostolis .Et si imperitus sermone,
sed non scientia.In omnibus aũt manifestus sum vo
bis.Aut nunquid peccatum feci me ipsum humiliãs
vt vos exaltemini? Quoniam gratis euangelium dei

euangeli zaui vobis? alias ecclesias expoliaui, acci- piens stipendia ad ministerium vestrum, & cum es- sem apud vos & egerem, nulli one rosus fui. Nam quod mihi deerat suppleuerunt fratres qui venerunt a Macedonia, & in omnibus sine onere me vobis ser uaui, & seruabo. Est veritas Christi in me, quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in regionibus Achaiæ. Quare? Quia non diligo vos? Deus scit. Qđ autem facio, & faciam, vt amputem occasionem eo rum qui volunt occasionem, vt in quo gloriantur, in ueniantur sicut & nos. Nam eiusmodi pseudoapo- stoli sunt operarii subdoli, transfigurantes se in apo stolos Christi.

Comedat eũ zelus domus dei, quĩ tñ zelabat Christo non sibi. Spõs s. n. sibi zelat sponsam suã. Amicus aũt sponsi nõ sibi eã dʒ zelare, sed sponso. Apl's amicus spõsi, zelat ⁊ ipse non sibi sed sponso. Audi vocẽ zelãtis. Zelo dei vos zelo, di- xit. nõ meo, non mihi, sed zelo dei. Vñ? Quõ? Quã zelas? vel cui zelas? Desponsaui. n. vos vni viro virginẽ castã exhibere Christo. Quid ergo times? Quare zelas? Timeo, inquit, ne sicut serpens se- duxit Euã astutia sua, sic ⁊ vestri sensus corrũpantur a castitate q̃ est in Xp̃o. Despondi. n. vos vni viro, virginẽ castã exhibere Christo. ¶ Hʒ ergo hic sponsam quã redemit sanguine suo, ⁊ cui pignus dedit spm̃ sanctum, ⁊ eruit eã de mancipatu diaboli, mortuus pro pter delicta nostra, ⁊ resurrexit pp̃ iustificationem nostram. Quis offert tanta sponsæ suæ? licet offerant hoĩes quælibet ornamen ta terrarũ aurũ, argentum, lapides preciosos, equos, mancipia, fun- dos, p̃dia, nunquid aliquis offert sanguinẽ suũ? Si em̃ sanguinem suũ sponsæ suæ dederit, non erit qui ducat vxorẽ. Dñs autem secu- rus moriens, dedit sanguinem suũ pro ea quam resurgens ha- beret, quam sibi iam coniunxerat in vtero virginis. Verbum enĩ sponsus, ⁊ sponsa caro humana, ⁊ vtrũq; vnus filius dei, ⁊ idem fi lius hominis, vbi factus est caput ecclesiæ. Ille vterus virginis Ma riæ thalamus eius, Inde processit tanquam sponsus de thalamo suo, sicut scriptura prædixit, ⁊ ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.

¶ Omnis ecclesia virgo appellata est. Diuersa mẽbra esse ecclesiæ, diuersis donis pollere videtis, atq; gaudere. Alij cõiugati, aliæ cõ- iugatæ. Alij viduati vxoribus, vltra nõ q̃rũt: aliæ viduatæ maritis, vltra nõ quærũt. Alij integritatem ab ineunte ætate conseruant, aliæ virginitatem suam deo deuouerunt. Diuersa sunt munera,

A ps. lxviij. Amicus sponsi non sibi sʒ spõ- so zelato. Ex tracta. euangelij scdm Ioan. xiij. Ex tracta. euãgelij secũdũ Ioan. xiij. Sponsa Christi. Rom. iiij. B Vterus virginis fuit thalamus Christi sponsi. Psal. viij. Ex tracta. euan gelij secundum Ioan. xi. Ecclesia tota vir go est vna.

Immittunt diabolum,exclusit Christum:immittunt adulterum, excludunt sponsum,paranymphi seculi, vel potius lenones serpentis. Ad hoc enim loquuntur vt serpens possideat,Christus excludatur. Quomodo possidet serpens? Quando possidet mendacium,quando possidet falsitas,serpens possidet. Quando possidet veritas,Christus possidet. Ipse enim dixit, Ego sum veritas. De illo autem dixit,Et in veritate non stetit, quia veritas in eo non est. Sic est autem veritas Christus,vt totum verũ accipias in Christo. Verum verbum,deus ęqualis patri,vera anima,vera caro,verus homo,vera natiuitas, vera passio, vera mors, vera resurrectio. Si aliquid horum dixeris falsum,intrat putredo, de veneno serpentis nascuntur vermes mendaciorum, & nihil integrum remanebit. Ioan.xiiij. Ioan.viij. E Christus sic veritas est vt totũ in eo verũ sit. Ex tracta. ps.xxxviij.

¶ Serpens ergo iste adulterans,virginitatem corrumpendam nõ carnis,sed cordis inquirit. Sicut autem adulter homo lætatur in nequitia sua cum carnem corrumpit, sic diabolus lætatur cum mentem corrumpit. Sicut autem patribus nostris aduersus leonẽ opus erat patientia,sic nobis aduersus draconem vigilantia,persecutio tamen siue a leone,siue a dracone nunquam cessat ecclesiæ, & magis metuendus est cum fallit quam cum sæuit. Illo tempore cogebat Christianos negare Christum,tunc cogebat,nunc docet. Tunc ingerebat violentias,nunc insidias. Videbatur tunc fremẽs: lubricus nunc oberrans difficile videtur. Serpens virginitatẽ mẽtis corrũpere ꝑtendit.

¶ Per hæreticos timens Paulus ne ab eis corrumperetur ecclesia a virginitate fidei quam gestat in corde,ait,Timeo ne sicut serpẽs Euam seduxit astutia sua,ita & mentes vestræ corrumpantur a castitate quæ est in Christo. Virginitatem corporis paucæ fœminæ habent in ecclesia,sed virginitatem cordis omnes fideles habent. In ipsa fide virginitatẽ cordis timebat corrumpi a diabolo,qui quæ perdiderint,sine causa sunt virgines corpore. Corrupta corde quid seruat in corpore? Adeo mulier catholica præcedit virginẽ hæreticam. Illa enim non est virgo in corpore, illa mulier facta est in corde,& mulier non a marito sed a serpente. Quid autẽ ecclesia? Super aspidem & basiliscum ambulabit. Ex tracta. ps.xc. F Mulier catholica ꝑcedit virginẽ hæreticam. Psal.xc.

¶ Nolite quęstiones mirari hominum,quæ serpunt sicut cancer, quemadmodum dixit apostolus.sed custodite aures vestras & virginitatem mentis vestræ, tanquam desponsati ab amico sponsi vni viro virginem castam exhibere Christo. Virginitas enim vestra in mente. Virginitas corporis in paucis ecclesiæ, virginitas mentis in omnibus fidelibus debet esse. Hanc virginitatem vult serpens corrumpere,de quo idem apostolus ait. Desponsaui enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo: & timeo ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua,sic quoq; & vestri sensus corrumpantur,& excidant a castitate quæ est in Christo Iesu. Ex sermone ꝙ tribus modis Christus intelligatur.

¶ Vestri,inquit,sensus,idest vestræ mentes. nam hoc magis pro Per sensus mẽtes intelligũtur

prium est. Sensus enim intelliguntur & huius corporis, videndi, audiendi, odorandi, gustandi, tangendi. Mentes vestras timuit cor

G rumpi apostolus, vbi est fidei virginitas. Modo ergo animæ virgi

Eccle.xxiij. nitatem tuam conserua, fœcūdanda postea in amplexu spōsi tui.

Serpēs q̄rit nos deijcere de paradiso ecclesiæ. Sepite ergo vt scriptum est aures vestras spinis. Adhuc mussitat serpens, & non tacet, quærit pollicitatione quadam scientiæ deij ceret de paradiso ecclesiæ, quem non permittat redire ad illum paradisum, vnde primo eiectus est. Quod gestum est in illo paradiso, hoc geritur in ecclesia. Nemo nos seducat ab isto paradiso, sufficiat quod illac lapsi sumus. vel experti corrigamur. Ipse est serpens qui semper suggerit iniquitatem, & impietatem. Ipse aliquando promittit impunitatem, quemadmodum & ibi promisit di-

Gene.iij. cens. Nunquid morte moriemini? Ipsa talia suggerit, vt modo maniale viuant Christiani. Nunquid omnes (inquit) perditurus est deus? Nunquid omnes damnaturus est deus?

Ex libro cōtra Manicheos.ij. Error hæretico rū serpens est. ¶Ille quidem serpens, idest ille error hæreticorum qui tentat ecclesiam, contra quem incantat apostolus, cum dicit, Metuo ne sicut serpens Euam seduxit astucia sua, sic & vestri sensus corrumpantur. Ille ergo error pectore & ventre serpit, & terram manducat. Non decipit nisi aut superbos, qui sibi arrogant quod non sunt: aut desiderijs carnalibus implicatos, qui libenter audiunt, quicquid lasciuie faciunt: aut curiosos, quid terrena sapiunt, & spiritalia terreno oculo inquirunt. Ipse enim satanas transfigurat se in angelum lucis.

H

Ex lib. de ciui tate dei. xix. ¶In societate sanctorum angelorum nullo modo quidem metuimus, ne tales amici vel mortes nos suis, vel deprauatione con tristent, sed quia nobis non ea qua homines familiaritate miscentur. quod etiam ipsum ad ærumnas huius pertinet vitæ.

Et non mirū. /Ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis. Non est ergo magnum: si ministri eius trāsfigurētur velut ministri iustitiæ: quorum finis erit secundū opera ipsorum. Iterum dico, ne quis me putet insipientem. Alioquin velut insipientem accipite me, vt & ego modicū q̄d glorier. Q̄d loquor, nō loquor secūdū deū: sed q̄si in insipiētia, in hac substātia gloriæ Q̄m multi gloriantur sc̄dm carnē, & ego gloriabor. Libēter .n. suffertis insipientes, cū sitis ipsi sapientes.

AD tendandos eos quos ita vel erudiri opus est, vel decipi iustum est, magna dei misericordia necessaria est, ne quis quam cum bonos angelos amicos se habere putat, habeat malos dæmones fictos amicos, eosq; tanto nocentiores, quanto astuciores, & fallaciores patiatur inimicos. Et cui magna ista

dei misericordia necessaria est, nisi magnę humanæ miseriæ, qua ignorantia cita premitur, vt facile istorum simulatione fallatur. Neqȝ enim sancti & fideles viri veri dei, summiqȝ cultores, ab eorum fallacijs & multiformi tentatione securi sunt. In hoc enim loco infirmitatis & diebus malignis, etiam ista sollicitudo non est inutilis, vt illa securitas vbi pax plenissima atqȝ certissima est, desiderio feruentiore queratur. A

¶ Magis opus est iudicare atq; dinoscere cũ se Satanas transfigurat velut angelũ lucis, ne fallẽdo ad aliqua perniciosa seducat. Nã quando sensus corporis fallit, mentem vero nõ mouet a vera recta qȝ sententia, qua quisqȝ vitam fidelem gerit, nullum est in religione periculum: vel cum se bonũ fingens ea facit siue dicit quę bonis angelis congruunt, etiam si credatur bonus, nõ est error Christianę fidei periculosus aut morbidus. Cũ vero per hæc aliena ad sua incipit ducere, tunc eũ dinoscere, nec ire post eũ, magna & necessaria vigilantia est. Sed quotus quisqȝ hominum idoneus est oẽs mortiferos dolos eius euadere, nisi regat atqȝ tueat deus? Et ipsa huius rei difficultas adhuc est vtilis, ne sit spes sibi vnusquisqȝ. aut homo alter alteri, sed deus omnibus. Id enim nobis potius expedire, prorsus piorum ambigit nemo. Ex lib. Enchir. Nullũ est in religione periculũ dũ Satanas in angelum lucis transfiguratus sensus corpis tantum fallit.

Sustinentis enim si quis vos in seruitutẽ redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit. Secundum ignobilitatem dico quasi nos infirmi fuerimus in hac parte. In quo quis audet (in insipientia dico) audeo & ego. Hebræi sunt, & ego. Israelitæ sunt, & ego. Semen Abrahæ sunt, & ego. Ministri Christi sunt (Vt minus sapiẽs dico) plus ego. In laboribus pluribus, in carceribus abũdatius, in plagis supra modũ, in mortib⁹ frequẽter. A Iudæis qnqes quadragenas vna minus accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidat⁹ sum, ter naufragiũ feci. Nocte & die in ꝓfundũ maris fui. In itineribus sæpe, ꝑiculis fluminũ, ꝑiculis latronũ, ꝑiculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in solitudine, periculis in mari, B ij. Thes. ij. Actuum. xvi. Actuū. xxvij.

Facies est qua quisq; cognoscitur, & legimus apud apostolũ. Toleratis enim si quis vos in seruitutem redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollit, si quis in faciem vos cædit. Deinde continuo subiungit. Secundum ignobilitatem dico, vt exponat, quid sit in faciem cædit, hoc est contemni & despici.

Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ sunt, gloriabor.

CAPVT XII.

DEVS & pater domini nostri Iesu Christi, scit qui est benedictus in secula, quod nō mentior. Damasci præpositus gentis Aretæ regis custodiebat ciuitatem Damascenorum, vt me comprehenderet, & per fenestrā in sporta demissus sum per murum, & sic effugi manus eius. A duam. 2.

Quanto maior charitas, tanto maiores plagæ de peccatis alienis. Acceperat quidem ille stimulum carnis, angelum Satanæ, a quo colaphizaretur. Ecce quomodo propitius erat ei deus, vindicans in omnes affectiones eius. Quæ sunt affectiones in quas sic vindicabat? Ipse exposuit, ipse dixit. 1. Cor.

Si gloriari oportet, non expedit quidem. Veniā autem ad visiones, & reuelationes domini. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, deus scit: raptum huiusmodi vsq; ad tertium cœlū. Et scio huiusmodi hominem, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, deus scit: quoniam raptus est in paradisum, & audiuit arcana verba quæ non licet homini loq. Pro huiusmodi gloriabor, pro me autē nihil, nisi in infirmitatibus meis. Nam & si voluero gloriari, nō ero insipiens. Veritatem enim dicā. Parco autem ne qs me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me. Et ne magnitudo reuelationum extollat me, datus ē mihi stimulus carnis meæ, angel⁹ Satanæ vt me colaphizet, ne supra modū efferr er.

Tam perfectus erat, vt tamē timendum esset ne extolleretur. Nam non poneret deus medicamentum vbi vulnus nō esset. Et rogauit vt tolleretur, Aeger ille rogauit, vt auferretur medicamētum.

Propter qd ter dūm rogauit vt auferret eū a me,

G ¶ Id est stimulum carnis a quo colaphizabatur, aliquem forte dolorem corporis. Rogauit, inquit, vt auferret eum a me.

Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea. Nã virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis: vt inhabitet in me virtus Christi. Propter qđ placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo.

¶ Ego noui quem curo. Non mihi det qui ægrotat consilium. Tanquam emplastrum mordax vrit te, sed sanat te. Rogat medicum vt tollat emplastrum, & non tollit nisi cum fuerit sanatum, quo posuerat. Virtus in infirmitate perficitur.

In expositione epl'e ad Galat. Gala.iiij. ¶ Cum homines a matribus cõcipiũtur, iã formati autẽ parturiantur vt nascãtur: põtest mouere: qđ dictũ est, Quos iterũ parturio donec formetur Christus in vobis, nisi parturitionẽ hĩc p̃ cura ꝑ angoribus positã intelligamus, quibus eos parturiuit, vt nascerentur in Christo: & iterũ parturit propter pericula seductionis quibus eos ꝑturbari videt. Sollicitudo aũt taliũ de illis curarũ, q̃ se quodãmõ parturire dicit, tãdiu esse poterit donec perueniat in mẽsurã ętatis plenitudinis Christi, vt iam nõ moueantur omni vẽto doctrinę. Non ergo pp initiũ fidei, quo iã nati erãt, sed ꝑpter robur & perfectionem dictum est, Quos iterum perturio donec Christus formetur in vobis. Hanc autem parturionem, alijs verbis alibi commendat vbi dicit, Incursus in me quotidianus, sollicitudo omnium ecclesiarum. Quis scandalizatur, & ego non vror?

Quõ parturiat iterũ ap'ls iam christianos.

Ephe.iiij. Gala.iiii.

H

Ex lib. contra Manichęos.

Vstio duplex. ¶ Vrũt quodãmodo omnes tribulationes, sed aliud est vri ad cõsumptionem, aliud est vri ad purgationem. Nã & apostolus dicit, Quis scandalizatur, & ego non vror? Sed iste affectus purgabat eũ magis, quia de charitate veniebat: & ille tribulationes quas iusti patiuntur, ad ista pertinent flammineam frameam. quoniã in igne probatʳ aurũ, & argẽtũ, & hoĩes acceptabiles in camino humiliationis. Et iterũ, Vasa figuli ꝓbat fornax, & hoĩes iustos tẽtatio tribulationis. ¶ Et ossa mea sicut in frixorio sunt confrixa. Et ipsa ossa mea, & ipsa fortitudo mea non sine tribulatione, non sine vstiõe. Ossa corporis Christi, fortitudo corporis Christi, vbi maior quã in sanctis apostolis? Et tamen video ossa frigi. Quis scãdalizatur, & ego non vror? Fortes sunt fideles boni intellectores, & prædicatores verbi, videntes vt loquantur, loquentes vt audiãt. Fortes plane sunt, sed omnes qui scandala patiuntur, frixorium illorũ sunt. Est enim ibi charitas, & magis in ossibus, quæ interiora sunt omnibus carnibus, & portant omnes carnes. Verum si quisquam patiatur aliquid scandalum, & in anima periclitetʳ, tanto os frigitur quitũ amat. Desit amor, nemo frigitur. Assit charitas, & si mẽbro ꝑ

Eccle.ij. Eccle.xxvij. Ex tracta. ps.ci.

Ossa corporis Christi frigũtur.

compago compatitur patiéte vno mébro, qúo friguntur qui portant vniuersa ossa. Damasci præpositus gentis Aretæ regis custodiebat ciuitaté Damascenorum, vt me cóprehenderet, et per fenestrá in sporta demissus sum per murum, et sic effugi manus eius.

¶ Vidi in epistola Paulum fugété. Per murú in sporta summissus est, vt manus persequentis euaderet. Nó ergo illi fuit cura de ouibus, quas lupo veniente deserebat. Fuit plane sed eas pastori in cœlo sedenti orationibus commendabat, se aút vtilitati eorum frugendo seruabat: sicut quodam loco ait, Manere in carne necessarium propter vos. Ab ipso nanque pastore omnes audierant, Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. O mercenarie lupú venientem vidisti, et fugisti. Respondet forte, et dicit, Ecce hic sum, non fugi. Fugisti, quia tacuisti. Tacuisti, quia timuisti. Fuga animi timor est. Corpore stetisti, spiritu fugisti, quod ille non faciebat, quid dicebat, Etsi corpore absens sum, spiritu vobiscum sum. Quomodo enim spiritu fugiebat, qui etiam corpore absens, fornicatores literis arguebat? Recolimus, inquit, verba dicentis. Cum autem persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam. Quis autem credat hoc, ista dominum fieri voluisse, vt necessario ministro, sine quo viuere nequeunt, desererentur greges, quos suo sanguine comparauit? Nunquid hoc fecit ipse quádo portantibus parentibus in ægyptum paruulus fugit, qui necdum ecclesias congregauerat quas ab eo desertas fuisse dicamus? Nunquid quando apostolus Paulus ne illum comprehenderet inimicus, per fenestram in sporta summissus est, et effugit manus eius, deserta est quæ erat ibi ecclesia, necessario ministerio, et non ab alijs fratribus ibidem constitutis, quod oportebat impletum est? Eis quippe volentibus hoc apostolus fecerat, vt seipsum seruaret ecclesiæ, quem proprie persecutor ille quærebat. Faciant ergo serui Christi ministri verbi et sacramenti eius, quos præcepit, siue permisit. Fugiant omnino de ciuitate in ciuitatem, quando eorum quisquam specialiter a persecutoribus quæritur, vt ab alijs qui non ita requiruntur non deseratur ecclesia, sed præbeant cibaria conseruis suis quos aliter viuere non posse nouerunt. Cum autem omnium id est episcoporum, clericorum, et laicorum est cómune periculú hi qui alijs indigét nó deserátur ab ijs quibus indigét. Aut igitur ad loca munita oés trásseát, aut q hńt necessitaté remanédi, nó relinquant ab eis p quos illorum est ecclesiastica supplenda necessitas, vt aut pariter viuát, aut pariter sufferant, qđ eos paterfamilias volet perpeti. Scio hoiem in Christo añ annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus nescio, deus scit, raptú huiusmodi vsque ad tertiú cœlú: scio huiusmodi hoiem siue in corpore siue extra corpus, nescio, deus scit, qm̃ raptus est in paradisum, et audiuit arcana verba q nó licet homini loqui. ¶ Erat eńi hæc eorum consuetudo qui sacras nobis literas ministrarent, vt quando ab aliquo eorum diui-

A Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xlvij.
Paulo fugenti cura gregis fuit.
Philip. I.
Matth. x.
I. Cor. v.
B Matth. x.
Quibus christianis fugiendum est.
C
Ex tracta. Euangelij secundum Ioan. lviij.

cepto vno cum legitur, Diliges proximum tuum tanquam te ip/ipsum, tria occurrunt genera visionũ. Vnũ per oculos quibus ipse literæ videntur: alterũ per spiritũ hois, quo proximus & absens co/gitatur: tertiũ per contuitũ mentis, quo ipsa dilectio intellecta cõspicitur. In his tribus generibus illud primũ manifestũ est omnibus. In hoc. n. videtur cœlũ & terra, & oia q̃ in eis conspicua sunt oculis nostris. Nec illud alterũ quo absentia corporalia cogitantur, insinuare difficile est. Ipsum quippe cœlũ & terram, & q̃ in eis videre possumus, et in eis constituti cogitamus, vbi nihil videntes oculis corporis, aĩo tñ corporales imagines intuemur, seu veras, sicut ipsa corpora vidimus, & memoria retinemus: seu fictas, sicut cogitatio formare potuerit. Aliter. n. cogitamus Carthaginẽ quam nouimus: aliter Alexandriã quam non nouimus. Tertium vero illud quo dilectio intellecta conspicitur, eas res continet, quæ non habent imagines sui similes, quæ non sint qd ipsæ. Nam arbor, vel homo, vel sol, & quęcunq; alia corpora siue cœlestia, siue terrestria: & p̃sentia videntur in suis formis, & absentia cogitantur imaginibus animo impressis, & faciunt duo genera visorum, vnum p corporis sensus, alterum per spiritũ quo illæ imagines continentur. Dilectio aũt nunquid aliter videtur p̃sens in specie qua est, & aliter absens in aliqua imagine sui simili? Non vtiq;, sed quantũ mente cerni põt ab alio magis, ab alio minus, ipsa cernitur. Si aũt aliqd corporalis imaginis cogitatur, non ipsa cernitur. Hęc sunt tria genera visionũ. Primum ergo appellamus corporale: qa per corpus percipitur, & corporis sensibus exhibetur. Secundũ spiritale, qcqd em̃ corpus non est, & tñ aliquid est: iam recte spiritus dr̃. Et vtiq; non est corpus quãuis corpori similis sit, imago absentis corporis: nec ille ipse obtutus quo cernitur. Tertiũ vero intellectuale: ab intellectu. Tria igitur ista genera visorum, corporale, spiritale, & intellectuale, sigillatim consideranda sunt: vt ab inferioribus ratio ad superiora conscẽdat. Vidit rex Balthasar articulos manus scribentis in pariete: continuo q̃ p corporis sensum, imago rei corporaliter factæ spiritui eius impressa est, atq; ipso viso facto ac p̃terito, illa in cogitatione p̃mansit. Videbatur in spiritu, & non intelligebatur. Nec tunc intellectum erat hoc signum, cum corporaliter fieret, atq; oculis corporalibus appareret. Iam tamen signum esse intelligebatur, id habens ex mentis officio, & quia requirebatur qd significaret, et ipsam inquisitionẽ vtiq; mens agebat. Quo non cõperto Daniel accessit, & spiritu prophetico mente illustrata, perturbato regi quid illo signo portenderetur aperuit, ipse potius p̃phęta p hoc genus visionis, quod mentis est proprium, quam ille qui signum factũ corporaliter viderat, & transacti eius imaginem in spiritu cogitando, cernebat, nec aliquid intellectu poterat nosse nisi signum esse, & quid significaret inquirere. Vidit Petrus in alienatione mentis vas quatuor lineis alligatũ submitti de cœlo, ple/

Tria visionum genera.

F

Spiritu qd sit.

H

Daniel. v. Visio Balthasar regis.

Actu. x. Visio Petri initiis.

num variijs animalibus,cum audiuit & vocem,Macta & mandu/
ca.Qui cum redditus sensibus de visu disceptaret:ecce quos Cor/
nelius miserat nunciauit eos spiritus dicens.Ecce viri quærunt te,
Ibidem. sed surge descende,& vade cum illis,quia ego misi eos. Qui cum
H venisset ad Cornelium,quid in illa visione intellexerit,vbi audie
rat,Quæ deus mundauit,tu ne communia dixeris, sic indicauit
dicens,Sed mihi deus ostendit,neminem communem, aut im/
mundum hominem dicere.Cum ergo illum discus videret,alie
natus a corporis sensibus,& illas voces,macta & manduca, & quæ
deus mundauit,tu ne communia dixeris,in spiritu audiebat,red/
ditus autem sensibus corporis,id ipsum quod visum,atq; auditus
memoria tenuerat,in eodem spiritu cogitando cernebat,quæ om
nia non corporalia,sed corporalium imagines erant,siue cum pri
mum in ipsa alienatione visæ sunt, siue cum postea recordatæ,
atq; cogitatæ.Cum vero disceptabatur & requirebatur vt illa si/
gna intelligerentur,mentis erat actio conantis,sed deerat effectus,
donec annunciati sunt qui venerant a Cornelio.Hac ergo etiam
corporali accedente visione,cum & spiritus sanctus rursus in spi/
ritu eius diceret,vade cum eis,vbi & illud signum ostenderat, & im
presserat voces,adiuta diuinitus mens intellexit, quid illis signis
Ordo visionũ. omnibus ageretur.His itaq; & huiusmodi rebus diligenter consi
deratis,satis apparet corporalem visionem referri ad spiritalem:
eamq; spiritalem referri ad intellectualem, quia illud mentis
atq; intelligentiæ lumen, quo & ista inferiora diiudicantur, & ea
A cernuntur,quæ neq; sunt corpora nec vllas gerunt formas simi/
les corporum,velut ipsa mens,& omnis animæ affectio bona,cui
contraria sunt eius vitia quę recte culpantur atq; damnantur in
Galat.v. hominibus. Quo enim alio modo ipse intellectus nisi intellige/
do conspicitur? Ita & charitas,gaudium,pax, longanimitas,beni
gnitas,bonitas, fides, mansuetudo, continentia & cuncta huius/
Roma.xi. modi,quibus propinquatur deo, & ipse deus ex quo omnia, per
quem omnia,in quo omnia. Quamquam itaq; in eadem ani/
ma fiant visiones,siue quæ sentiuntur pro corpus,sicut hoc corpo/
reum cœlum & terra,& quæcunq; in eis nota esse possunt, quem/
admodum possunt,siue quæ spiritu videntur similia corporum,
siue cum in mente intelliguntur,quæ nec corpora sunt.nec simi/
litudines corporum:habent vtiq; ordinem suum,& est aliud alio
Præstãtia,visio præcellentius.Prestantior est enim visio spiritalis quam corpora
num. lis,& rursus præstantior intellectualis. Quapropter cum rapitur
anima in ea visa,quæ spiritu cernuntur similia corporalibus, ita
vt omnino a sensibus corporis auertatur amplius,quam in som/
no solet,sed minus quam in morte, iam diuinæ admonitionis
est, & adiutorij vt se non corporea, sed visa corporum similia,
spiritaliter nouerit tenere, sicuti qui se in somnis videre, etiam
B antequam euigilant sciunt. Ibi si etiam videntur futura, ita vt

omnino futura noscantur, quorum imagines præsentes viden/tur, sine ipsa hois mente diuinitus adiuta, siue aliquo inter ipsa vi sa quid significent exponente, sicut in Apocalypsi Ioánis exponebatur magna reuelatio est, et si forte ignoret ille cui hæc demonstrant verū e corpore exierit, an adhuc sit in corpore, sed spiritu a sensibus corporis alienato ista videat. Pót.n.sic arreptus id ignorare, si ei ꝛ hoc non ostendatur. Porro aūt si quéadmoduꝫ raptus est a sensibus corporis, vt esset in istis similitudinibus corporum quæ spiritu videnť, ita ꝛ ab ipsis rapiatur, vt illā quasi regioneꝫ intellectualiū vel intelligibiliū subuehatur, ibi sine vlla corporis similitudine perspicua veritas cernitur, nullis opinionum falsaruꝫ nebulis obfuscať. Ibi virtutes animæ non sunt operosæ, ac laboriosæ. Neqꝫ.n. opere tēperantiæ, libido frenatur, aut opere fortitudinis toleranť aduersa, aut opere iustitiæ iniqua puniūtur, aut opere prudentiæ mala deuitanť. vna ibi ꝛ tota virtus est, amare quod videas, ꝛ summa fœlicitas habere quod ames. Ibi.n. beata vita in fonte suo bibitur, vnde aspergitur aliquid huic humanæ vitæ, vt in tentationibus huius seculi, tēperanter, fortiter, iuste, prudenterqꝫ viuatur. Propter illud quippe adipiscendū vbi secura quies erit, ꝛ ineffabilis visio veritatis, labor suscipiť ꝛ continendi a voluptate, ꝛ sustinendi aduersitates, ꝛ subueniendi indigentibus, ꝛ resistendi decipientibus. Ibi videtur claritas domini non per visionem significantem, siue corporalem, sicut visa est in monte Sina, siue spiritualem, sicut vidit Esaias vel Ioannes in apocalypsi, sed per speciem non per ænigmata, quantum eam capere humana mens potest, secundum assumentis Dei gratiam, vt os ad os loquatur ei quē dignum tali colloquio fecerit, non os corporis sed mentis, sicut intelligendū arbitror qd de Moyse scriptū est. Concupiuerat namqꝫ sicut in Exodo legimus videre dominum, non vtiqꝫ sicut viderat in monte, nec sicut videbat in tabernaculo: sed in ea substātia qua deus est, nulla assumpta corporali creatura, quæ mortalis carnis sensibus præsentaretur, neqꝫ in spiritu figuratis similitudinibus corporum, sed per specié suam, quantum eam capere creatura rationalis ꝛ intellectualis potest, seuocata ab omni corporis sensu, ab omni significatiuo ænigmate spiritus. Sicut scriptum est, Si ergo inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi temetipsum manifeste vt videam te. cum paulo superius legatur, Locutus est dominus ad Moysen facie ad faciem sicut loquitur quis ad amicuꝫ suum. Sentiebat ergo quod videbat, ꝛ quod non videbat desiderabat. Nam ꝛ paulo post cum dixisset ei deus, inuenisti enim gratiam in conspectu meo, ꝛ scio te præ omnibus: respondit ei, Ostende mihi gloriam tuam. Nisi tamen concupitam, ꝛ desideratam dei claritatem Moyses videre meruisset, non in libro Numerorum diceret deus ad Aaron, ꝛ Mariam fratres eius, Audite vocem verborum meorum. Si fuerit propheta ve.

Cardinaliū virtutum opera. Quare hic virtuté amplectimur sine labore

C

Q uo Moyses deū videre concupiuit.

Exo.xxxiij.

Ibidem.

Ibidem.

D

Nume.xij.

ftet in visione illi dominus cognoscat, & in somno loquar illi: non ita quomodo famulus meus Moyses in tota domo mea fidelis est. Os ad os loquar ad illum. In specie, & non in ænigmate, & claritatem domini vidit. Neq; enim hoc secundum substantiam corporis quę carnis sensibus præsentatur, intelligendum est. Nam vtiq; sic loquebatur ad Moysen facie ad faciem, contra in contra. Qui tamen ei dixit, ostende mihi te ipsum, & nunc etiam ad ipsos quos obiurgabat, & quibus Moysi meritum ita præferebat, sic loquebatur per creaturam corporalem præsentatam sensibus carnis. Illo ergo modo, in illa specie qua deus est, longe ineffabiliter secretius & præsentius loquitur locutione ineffabili, vbi eum nemo viuens videt, vita ista qua mortaliter viuitur, in istis sensibus corporis, sed vbi ab hac vita quisq; quodammodo moritur, siue omnino exiens de corpore, siue auersus, & alienatus a carnalibus sensibus, vt merito nesciat sicut Apostolus ait, vtrum in corpore an extra corpus sit, cum in illam rapitur, & subuehitur visionem. Quapropter si hoc tertium visionis genus, quod superius non solum omni corporali, quo per corporis sensus corpora sentiuntur, verum etiam omni illo spiritali, quo similitudines corporum, spiritu non mente cernuntur, tertium cœlum appellauit apostolus, in hoc videtur claritas dei, cui videndæ corda mundantur: vnde dictum est, Beati mundo corde quia ipsi deum videbunt. non per aliquam corporaliter, vel spiritaliter figuratam significationem tanquam per speculum in ænigmate, sed facie ad faciem: quod de Moyse dictum est, Os ad os, per speciem scilicet qua deus quicquid est, quantuluncunq; eum mens quæ non est quod ipse, etiam ab omni terrena labe mundata, ab omni corpore, & similitudine corporis alienata & abrepta capere potest, a quo peregrinamur mortali & corruptibili onere grauati, quandiu per fidem ambulamus, non per speciem, etiam cum hic iuste viuimus. Cur autem non credamus quod tanto apostolo doctori gentium rapto vsq; ad istam excellentissimam visionem voluerit deus demonstrare vitam, in qua post hanc vitam videndus est in æternum? Et cur non dicatur iste paradisus, excepto illo in quo corporaliter vixit Adam, inter ligna nemorosa atq; fructuosa? quandoquidem & ecclesia quæ hos congregat in charitatis sinum, paradisus dicta est, cum fructu pomorum. Sed figurate hoc dictum est: tanquam illo paradiso, vbi proprie fuit Adam, ecclesia significat sic per formam futuri. quanquam diligentius considerantibus fortassis occurrat illo paradiso corporali, in quo Adam corporaliter fuit, & istam vitam significatam sanctorum quę nunc agitur in ecclesia, & illam quæ post hanc erit in æternum, sicut Hierusalem, quæ interpretatur visio pacis, & tamen quædam terrena ciuitas demonstratur, significat Hierusalem matrem nostram, æternam in cœlis, siue in his qui spe salui facti sunt, & quod non vident sperantes per patientiam expectant, secundum quos multi filij desertæ,

Quod deus in specie qua deus est videatur.

B

Matth. v.

I. Cor. xiij.

I. Cor. v.

Paradisus quo hic accipiatur.

F

Hierusalem.

Galat. iiij.

Ibidem.

desertæ,magis quam eius quæ habet virum,siue in ipsis angelis sanctis per ecclesias multi formis sapientiæ dei,cum quibus post hanc peregrinationē sine in labore ⁊ sine fine viuendus est. Si eñi propr e uidam nemorosus locus,translato autem verbo omnis A etiam spiritalis quasi regio vbi animæ bene est,meritò paradisus dici potest, non solum tertium cœlum quicquid illud est quod p fecto magnum,sublimiterqȝ præclarum est, verus etiam in ipso homine, letitia quædam bonæ conscientiæ paradisus est. Vnde ecclesia in sanctis temperanter, ⁊ iuste, ⁊ pie viuentibus paradisus recte dicitur pollens affluentia gratiarum castisq; delitijs,quā doquidem ⁊ in tribulationibus gloriatur de ipsa patientia pluri- G mum gaudens, quia secundum multitudinem dolorum in cor- Psal.xciij. de eius consolationes dei iocundant animam eius. Si ergò cœlū Cœlū primus. primum recte accipimus hoc omne corporeum, generali nomi Secundum. ne,quicquid est super aquas ⁊ terram: secundum autem in simi litudine corporali, quod spiritu cernitur,sicut illud,vnde anima- Actuū.x. libus plenus in extasi Petro discus ille summissus est:tertius vero Tertium. quod mente conspicitur ita secreta ⁊ remota, ⁊ omni non abrepta a sensibus carnis,atq; mundata,vt ea q̄ in illo cœlo sunt,⁊ ipsam dei substantiam,verbumq; deum,per qd̄ facta sunt omnia, in charitate spiritus sancti ineffabiliter valeat videre ⁊ audire:nō incongruenter arbitremur ⁊ illuc esse apostolus raptum,⁊ ibi fortassis esse paradisum omnibus meliorē,⁊ si dici potest paradisus paradisorum. Si.n.animę bonę lętitia in rebus bonis est,in oi creatura:qd ea lętitia p̄stātius,q̄ in verbo dei est,p qd̄ facta sunt omnia?

¶ Mouet quomodo ipsa dei substantia videri potuerit a qbusdā Ex lib. ad Paulinā de videndo deo. in hac vita positus propter illud quod dictū est ad Moysen,Nemo potest faciem meam videre ⁊ viuere:nisi quia potest humana mēs diuinitus rapi ex hac vita ad angelicam vitam, antequā per ipsam Quō Paul⁹ arcana vidit. communem mortem carne soluatur. Sic enim raptus est qui audiuit illic ineffabilia verba q̄ non licet homini loqui, vbi vsque- H adeo facta est ab huius vitæ sensibus quædam intentionis auersio, vt siue in corpore, siue extra corpus fuerit, id est vtrum sicut solet fieri in vehementiore extasi mens ab hac vita in illam vitā fuerit alienata, manente corporis vinculo, an omnino exsolutio facta fuerit, qualis in plena morte contingit, nescire se diceret. Ita fit vt illud verum sit, quod dictum est, Nemo potest faciem meam videre:⁊ viuere. quia necesse est abstrahi ab hac vita mente Exo.xxxiij. quando in illius ineffabilitatem visionis assumitur, ⁊ non sit incredibile quibusdam sanctis,nondum ita defunctis,vt sepelienda cadauera remanerent,etiam istam excellentiam reuelationis fuisse Ex tracta. concessam. Et audiuit arcana verba,quæ non licet homini loqui. euangelij sc̄dm Ioan.xxv.

¶ Inter ipsos spiritales sunt vtiqȝ alijs alij capatiores atqȝ meliores,ita vt quidam illorum ad ea peruenerint quæ non licet homini loqui. Quæ occasione vana quidā apocalypsim Pauli,quam Spiritaliū alius alio capacior est.

sanitas ecclesiæ non recipit, nescio quibus fabulis plenam, stulti simam præsumptione, finxerunt, dicentes hanc esse vnde dixerat, raptum fuisse in tertium cœlum, & illic audisse ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui. Vtcunque istorum tolerabilis esset

A
Ex tracta. ps. cxxxiij.

audacia. Cum vero dixerit quæ non licet homini loqui, isti qui sunt qui hæc audeant impudenter & infœliciter loqui?

¶ Intrauit in sanctuarium dei, qui audiuit ineffabilia verba quę non licet homini loqui, qui dixit quod posset hominibus dici, & tenuit apud se quod non posset dici. Ego & audiatur ad quod possumus, & credatur ad quod non possumus? Si illi diceremus rogamus te, explica magnitudinem ipsius, nō ne forte responderet nobis, non est valde magnus quem video, si a me potuit explicari?

Magnus nō est qa nobis visus explicari pōt. Ex tracta. euāgelij scdm Ioan. lv.

N A M & si voluero gloriari, non ero insipiens, veritatem enim dicam. ¶ Dicat se dominum qui dominus est: dicat verum qui veritas est, ne non dicam ego quod vtile est, dum tacet ille quod est. Beatissimus Paulus non vtique vnigenitus filius, sed vnigeniti filij dei seruus & apostolus, non veritas, sed particeps veritatis, ait libere atque constanter. Et si voluero gloriari, non ero insipiens, veritatem enim dicam. Neque enim in seipso: sed in ipsa veritate quæ superior est ipso, humiliter & veraciter gloriatur: quoniam & ipse præcepit, vt qui gloriatur, in domino glorietur. Ita ne, non timeret insipientiam si gloriari vellet amator sapientiæ, & in gloria sua timeret insipientiam ipsa sapientia? Non timuit arrogantiam qui dixit, In domino laudabitur anima mea: & in laude sua timeret arrogantiam potestas domini? In quo laudabitur anima serui? ET ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ.

Quō sapienter gloriari potuit apostolus.

i. Cor. i.

ps. xxxiij.

B
Ex sermone de verbis apsi. ad Roma.

¶ Nempe hic agnoscis apostolum habentem magnitudinem reuelationum, & timentem elationis precipitium. Vt ergo noueris qa & ipse Apostolus qui volebat & alios saluos facere, adhuc curabatur: sed magnipendis ipsius honorem: audi quid ei medicus apposuerit ad timorem. Et ne magnitudo, inquit, reuelationum extollat me. Ecce iam possum dicere Paulo apostolo, Ne extollaris sancte apostole. Tu ni extollaris adhuc cauendum est? Tu ne extollaris adhuc timendum est? Quid mihi, inquit, dicis tu? Audi quid sim, & noli altum sapere, sed time. Audi quomodo breuis agnus ingrediatur vbi aries sic periclitatur? IN magnitudine, inquit, reuelationum mearum, ne extollar: datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ, qui me colaphizet.

Roma. xi.

¶ Qualem rumorem timuit, qui mordacissimum epithema accepit? Iam ergo modo dici quod tanta erat in illo iustitia, quanta est in angelis sanctis. Aut forte angelus sanctus in cœlo ne extollatur accipit stimulum angelum Satanæ a quo colaphizetur? Absit hoc de sanctis angelis suspicari. homines sumus: apostolos sanctos homines agnoscamus, vasa electa, sed adhuc fragilia, adhuc

Angelus nō habet opus stimulo sicut Apls.

in hac carne peregrinantes, nondum in cœlesti patria triumphantes. Ex libro de natura & gratia.
¶ Deus inquiũt potest omnia sanare. Hoc vtiq; agit vt sanet omnia, sed agit iudicio suo: nec ordinem sanandi accipit ab ægroto. C
Proculdubio quippe apostolum firmum volebat efficere, cui tamẽ dicit, Virtus in infirmitate perficitur, & non ei totiens oranti aufert nescio quem stimulum carnis: quem sibi dicit datum, ne in magnitudine reuelationum extolleretur. Cætera enim vitia tantum in malefactis valent, sola autem superbia etiam in recte factis cauenda est. Vnde admonent illi, ne dona dei suæ potestati tribuendo, seseq; extollendo, grauius pereant, quam si nihil operarentur boni, quibus dicitur. Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini. Deus enim est qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate. De⁹ agit vt sanet omnia, sed suo ordine. Superbia sola etiã in recte factis cauẽda est. Philip. ij.
¶ Ecce nec iusto parcebat, vt eius virtutem in infirmitate perficeret, qui ei dederat colaphiz ĩtẽ angelus Satanę, nisi dicitis quod eũ diabolus dederit. Diabolus ergo agebat ne magnitudine reuelationum Paulus extolleretur, & vt virtus eius perficeretur? Quis hoc dixerit? Ab illo igitur traditus erat iustus colaphizãdus angelo Satanæ, qui per eũ tradebat & iniustos ipsi Satanæ, de qbus idẽ dicit. Quos tradidit Satanę, vt discant non blasphemare. Ex libro contra Faustum. Datus est angelus Satanę Paulo a deo non a diabolo. I. Timot. ij.
¶ Sollicitissime cauendum est in docendo superbiæ vitium, qđ in discendo non ita est. Vnde & sancta scriptura nos admonet dicẽs, Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquẽdum. Et ille in psalmo ait, Auditui meo dabis gaudium & lætitiam. Continuoq; subiecit. Exultabunt ossa humiliata. Vidit enĩ in audiendo facillime seruari humilitatem, quod difficile est in docẽdo, quoniam necesse est vt doctor habeat superiorem locum, vbi laboriosum est obtinere, ne subrepat elatio. Vides ne quemadmodum periclitemur? a quibus hoc expectatur, vt non solum doctores simus, verum etiam cum simus homines, diuina doceamus. Isto autem periculo non tantum nos, nam ad illum de quo dicturus sum, quid sumus nos? Nos ergo non tantum isto periculo, sed etiam ille doctor gentium periclitatum se esse testatur cum dicit. NE in magnitudine reuelationum mearum extollar, datus est mihi stimulus carnis meę &c. Ex epistola ad Florentinum. Iacobi. i. Psal. l. D Ibidem. Humilitas facile in audiendo non docendo seruatur. Matth. xxiij.
¶ Vñ & ipse dñs timoris huius admirabilis medicus, nolite, inquit, ab hominibus vocari Rabbi. Vnus est enĩ magister vester Christus. Qđ retinens idem ipse doctor gentium dixit. Neq; qui plantat est aliqd, neq; qui rigat, sed qui incremẽtũ dat deus. Hoc & ille meminit, q in natis mulierũ quãto magnus erat, tãto se in omnibus humiliabat, indignum se affirmãs qui Christ. calciamenta portaret. Quid enim aliud ostendit vbi ait, Qui habet sponsam sponsus est, amicus autem sponsi stat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi? Hic est ille auditus, de quo paulo ante commemoraui in psalmo positum, Auditui meo dabis I. Cor. iij. Matth. I Ioan. iij. E Psal. l.

Ex tracta. ps.lviij. exultationem & lætitiam, & exultabunt ossa humiliata.

Superbia in benefactis est timenda. ¶Illud est vitium capitale, quod cum quisq; bene profecerit, superbia tentatur, vt perdat totum quod profecit. Deniq3 omnia vitia in malefactis timenda sunt, superbia in benefactis plus metuenda est. Non itaq3 mirum, quia sic apostolus humilis vt dicat.

Cum enim infirmor, tūc potens sum. Factus sum insipiens, gloriando vos me coegistis. Ego enim a vobis debui commendari. Nihil enim minus feci ab his, qui sunt supra modum apostoli, Timet si nihil sum, signa tamē apostolatus me facta sunt super vos in omni potentia, signis, & prodigiis, & virtutibus. Quid est enim quod minus habuistis præ cæteris ecclesiis, nisi q̄d ego ipse nō grauaui vos? Donate mihi hanc iniuriam. Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos, & non ero grauis vobis.

F NAm hoc vitio & ipse tētaretur, quale sibi medicamētum dic & appositū cōtra tumores a medico qui scire quid curaret? Ne magnitudine, inquit, reuelationum extollar datus est mihi stimulus carnis, &c. Apostolus doctor gētium, pater fidelium per euangelium, accepit stimulum carnis, a quo colaphizaretur. Quis nostrū hoc dicere auderet, nisi ille confiteri non erubesceret? Si enim dixerimus hoc non passum fuisse Paulum, cuius ei quasi deferimus, mendacem facimus. Sed quia verax est, verus dixit, oportet vt credamus datū illi esse angelū satanę, ne magnitudine reuelationū extolleretur. Ecce q̄; timēdus est serpēs supbię.

Ex tracta. ps.cxxx. ¶Extolatio de abundantia gratiarum quam sit timenda ne quis de bono dei superbiat, sed magis seruet humilitatem, & faciat q̄d scriptum est. Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram

Eccle.iij. deo, inuenies gratiam, quam ergo sit timenda superbia de bono dei, etiam atq3 etiā cōmendandū est charitati vestræ. Paulus apostolus qui iuis ex persecutore factus prædicator abundantiorē gratiam consecutus est in omni labore apostolico, quā cęteri apostoli: vt ostēderet deus suum esse q̄d dat, nō hominis. Quomodo solēt

Pauli laus. medici potentiam artis suæ in desperatis ostendere, sic dominus noster Iesus Christus, medicus & saluator noster, in desperato qui persecutor ecclesiæ fuit, ostendit magnitudinem artis suæ, vt non

G solum eum christianum faceret, sed & apostolum, nec tantū apl'm, sed sicut ipse dixit, vt plus omnibus laboraret. Excellentissimæ ergo

I.Cor.xv. go gratiæ fuit. Et videtis fratres quomodo in ecclesia Pauli epistolæ vigent, magis, quā coapostolorū eius. Alij enim nō scripserunt, sed tantum locuti sunt in ecclesia. Nam que proferuntur ab etiam

tibus sub nomine ipsorum, quia non sunt ipsorum, improbantur, nec acceptantur ab ecclesia. Alij autem qui scripserunt, nec tantum nec tanta gratia scripserunt. Cum ergo esset magnæ gratię, & magna dona meruisset a deo, quid dicit? PR Opter magnitudinem autem reuelationum ne extollar.

¶ Intendite rem tremendā dico vobis. Propter magnitudinē inquit reuelationū ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meę angelus Satanæ, qui me colaphizet. Quid est hoc fratres? Ne extolleretur tanquam iuuenis, colaphizatur puer. Et a quo? Ab angelo Satanæ. Quid est hoc? dolore quodam corporis traditur exagitatus vehementer. Dolores autem corporum, plerunque immittuntur ab angelis Satanæ. Sed hoc ipsum non possunt, nisi permissi. Nam & Iob sanctus sic probatus est. Permissus est ad eum probandum Satanas, & percussit eum vulnere vt vermibus putresceret. Immundus enim permittebantur, sed sanctus probabatur. Sic ergo angelus ille satanæ quasi libenter permissus est colaphizare apostolum, sed tamen apostolus curabatur. Et quia illud quod medicus apposuerat, molestum erat infirmo, rogauit medicum vt auferret. Quomodo enī medicus apponit visceribus aliquod forte epithema molestum & ardens, inde tamen curandus est ille cuius viscera tumebant, cum ille ardere cœperit & cruciari medicamento, rogat medicum vt auferrat, medicus autem consolatur, monet patientiam, quia nouit quam sit vtile quod apposuit: ita & apostolus sequitur. & dicit,

Dolores corporis immittū: sed nō nisi pmissi.

H

Medico comparatur deus, & paulus saucio.

PROPTER quod ter dominū rogaui, vt auferret eū a me.

¶ Hoc est dicere, Rogaui medicum, vt auferret a me molestum epithema quod mihi apposuerat, sed audi vocem medici,

ET dixit mihi. Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur.

¶ Ego noui quid apposuerim, ego noui vnde ægrotes, ego noui vnde sanetis. Si ergo charissimi Paulus potuit apostolus extolli magnitudine reuelationum, nisi acciperet angelum Satanæ, qui se colaphizaret, quis de se possit esse securus? Tutius videtur ambulare qui minus accepit, sed si non peruerse quærat, quod recte nō accepit, quia sine quo nō pōt eē in corpore Christi, aut sine quo male est illic. Tutior est. n. in corpe digitus sanus, q̄; lipiēs oculus.

¶ De diabolo pœna futura: pphēta cōmemorat dicens, Cōtritus est malleus vniuersę terrę. Malleus vniuersę terrę diabolū voluit intelligi. De ipso malleo in manu dñi posito. i. in potestate dei, tūduntur ductiles tubæ vt resonent laudes dei. Videte quemadmodum audeo dicere fratres mei, de isto malleo eti ī apostolus tundebatur. In magnitudine, inquit, reuelationum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meę angelus Satanę qui me colaphizet.

¶ Ecce tunditur. Videamus quemadmodum sonet. PR Opter qđ inquit ter dominum rogaui vt auferret eum a me: & dixit mihi,

A

Extracta. ps. xcvij.

Hiere. l.

Malleꝰ vniuersę terrę ē diabolus.

Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur

℄Ego tubam, inquit, ille fabricator, perficere volo. non perficiam: in infirmitate virtus perficitur. Et audi iam ipsam tubam ductilem bene sonantem. Quando infirmor, tunc potens sum.

Ex tracta. euangelij scdm Ioan.vij. ℄Nouit deus: qui nobis expediat Id agamus tantum: vt noster cor sanum sit a peccatis: & quando forte flagellamur in corpore,

B ipsum deprecemur. Rogauit eum apostolus Paulus, vt auferret stimulum carnis, & noluit auferre. Nunquid perturbatus est? Nunquid contr status dixit se desertum? Magis dixit se non desertum: quia non est ablatum quod volebat auferri: vt illa infirmitas sanaretur. Hoc enim inuenit in voce medici. SVfficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur.

Paulus nō doluit se nō exauditum.

℄Vnde ergo scis quam putre est, quod secat medicus agens ferrum per putria? Nonne nouit modum quid faciat? quousq; faciat? Nunquid vlulatus eius qui secatur retrahit manum medici artificiose se cantis? Ille clamat: iste secat. Crudelis qui non audit clamantem, an potius misericors quia vulnus persequitur vt sanet ægrotum? Recurrite ad scripturas: exauditur diabolus, & non exauditur apostolus. Quid vobis videtur? quomodo exaudiuntur dæmones? Petierunt se ire in porcos, & concessum est eis. Quomodo exauditus est diabolus? Petit Iob tentādum, & accepit. Quomō nō est auditus apostolus. In magnitudine (inquit) reuelationum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ, &c.

Exauditus est diabol⁹ Paulus vero non. Iob.i.&.ij.

℄Exaudiuit eum quem disponebat damnare: & non exaudiuit eum quem volebat sanare. Nam & æger petit multa a medicos & non dat medicus. Non exaudit ad voluntatem, vt exaudiat ad sanitatem. Propter quod ter dominū rogauit: vt auferret eū a me.

Exaudit deus alios ad voluntatem, alios ad sanitatem.

℄Petit æger: vt quod ad salutem apponit medicus cum noluerit ęgrotus auferatur Medicus dicit: non mordet, sed sanat. Tu dicis, tollet quia mordet. Medicus dicit: non tollo quia sanat. Tu ad

C medicum quare venisti? Sanari, ad molestiam non pati? Non ergo exaudiuit dominus Paulum ad voluntatem, nō est magnum, nam non est magnum exaudiri a domino ad voluntatem. Ne putetis magnum esse hoc quando quisq; orat & exauditur: quære quid orat & quære in quo exaudiatur.

℄Etiam temporibus huius vitæ laboriosæ atq; ærūnosæ, cum sit nemo ita iustus vt perfectum se audeat dicere, fideliter attestāte apostolo & dicēte. Nō quia iā acceperim, aut iā perfectus sim, cūq; adhuc exercendæ atq; in infirmitate perficiendę virtuti necessarię sint tentationes & molestię corporales, eodē rursus ap̄lo manifestante: qui ait, In magnitudine reuelationū ne extolleretur, datus sibi stimulum carnis angelum Satanę, vt eum colaphisaret.

Ex lib. de geñ. ad literam.

℄Rogatūq; a se dn̄m tertio vt descenderet ab eo: respōdisse sibi. Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate pficitur: tamen & sanctus Daniel, inter leones saluus atq; intrepidus vixit, qui nō

Philip.iij. Daniel.ix.

vtiq; deo mentiens, in oratione non tantum peccata populi sui sed etiam sua fatetur: & in ipsius apostoli manu mortifera vipera inhæsit nec læsit. Potuerunt ergo istam etiam creaturam nihil nocere, si causa non extitisset, vel terrendorum puniendorumq; vitiorum, vel probandæ perficiendæq; virtutis, quia & exempla sunt demonstrandę patientiæ ad profectum cæterorum, & ipse sibi homo in tentationibus certius innotescit, & iuste salus illa perpetua quæ turpiter amissa est per voluptatem, fortiter recipitur per dolorem. A Aug.xxvij. D

❡ Fideliter supplicans deo pro necessitatibus istius vitæ, & misericorditer auditur & misericorditer non auditur. Quid enim infirmo sit vtile, magis nouit medicus quam ægrotus. Si autem id postula quod deus & præcipit & promittit, fiet omnino quod poscit, quia accipiet charitas quod parat veritas. Ex li. sententiarum Prosperi. Misericorditer interdum non exaudimur.

Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos: nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.

SIndones fecit & vendidit. Bene quia sindones fecit. Quare vendidit, nisi quia non quærit datum, sed requirit fructum? Venditionem enim istam primo intelligite gratuitam fratres. Et aliquis emit gratis? Et vbi est? Qui sititis ite ad aquam, & emite vobis sine argento? Quando emis, non argentum das, te ipsum das: & tamen emis, si emis, aliquid das. Non tamen argentum das, te ipsum das Sindones enim refert ad illa linea. Spiritalia sunt quæ facit, & prædicat ista mulier per omnes terras. Et forte vendere dicenda est, quia dicit apostolus. Si nobis spiritalia seminauimus: magnum est si vestra carnalia metamus? Etenim ratio illa est dati & accepti. Nam in omni venditione, ratio dati & accepit versatur. Contristatur autem apostolus aduersus quædam fora: vbi non vendidit sindones. Nulla, inquit, mihi ecclesia communicauit in ratióe dati & accepti. Sed ille qui sic vendit, non quærit datum, sed requirit fructum. Nec quasi venditorem euangelij putetis. est quidem ille mercator domini sui, sed maius præcium quærit. Nam prorsus vendit: dat spiritalia. Et quid querit? forte carnalia. Debentur quidem & ista: sed non ista quærebat apostolus dicens. Non enim quæro vestra, sed vos ipsos. Ex libro Salomonis. Prouerb.xxxi. Philip.iiij. Esaię.lv. B I.Cor.ix. Philip.iiij.

❡ Date ergo precium: date vos ipsos. Neq; enim & Ioseph in Aegypto frumenta non vendebat: & tamen ipsos ementes seruos regios faciebat. Volentes viuere in ila fame accipiebant frumẽta: sed serui. Timemus nos fieri? Vę nobis si nõ erimus illius serui. Quid nobis prodest? Recusantes talem dominum & sub diabolo erimus, & famem patiemur, & potestatẽ veri dei non effugiemus. Te ipsum da, & eme tibi sindonem: idest spiritale amictorium.

fundis ad dominum, & dic ei, De profundis clamaui ad te domi- De profundis
ne, domine exaudi vocem meam. Fiant aures tuæ intendentes, in clamandū est.
vocem deprecationis meæ. Si iniquitates obseruaueris domine, ps. cxxix.
domine quis sustinebit? Quoniam apud te propitiatio est. De tali
profundo Niniuitæ clamauerunt, & hanc propitiationem inuene
runt, faciliusq; euacuata est comminatio prophetæ quã humilia
tio pœnitentiæ. Hic fortasse dicis, Sed ego iam baptizatus in Chri
sto, a quo mihi omnia præterita peccata dimissa sunt, vilis factus
sum nimis, iterans vias meas, & quasi canis horribilis oculis dei
conuersus ad vomitum suum, quo abibo a spiritu eius? & a facie Psalmo.
eius quo fugiam? Quo frater nisi ad eius misericordiam pœnitē- cxxxviij.
do, cuius potestatem peccando contempseras? Nemo enim recte
fugit ab illo, nisi ad illum, ab eius seueritate, ad eius bonitatem. A deo ad deū
Quis enim locus te accipiet fugientem, vbi eius præsentia nō in- confugiēdū est.
ueniatur? Si ascenderis in cœlum ibi est: si descenderis ad infernū, Psalmo.
adest. Recipe ergo pennas tuas in directum, & habita in spe extre cxxxviij.
ma huius seculi, etenim illuc manus eius deducet te, & perducet te
dextera eius. Quicquid enim feceris, quæcunq; peccaueris, adhuc
in hac vita es, vnde te omnino si sanare non vellet, auferret. Cur F
ergo ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? Qui Roma.ij.
enim clamando non tibi persuasit vt recedas parcendo clamat
vt redeas. Intuere Dauid regem. Iam vtiq; & ipse illius temporis
sacramenta perceperat: iam vtiq; circuncisus erat: quod patres no
stri habebant pro baptismo. Nam ad hoc dicit apostolus, accepis- Roma.iiij.
se sanctum Abraham signaculum iustitiæ fidei. Iam etiam vin-
ctus erat vnctione venerabili: quia regale sacerdotium præfigura
batur ecclesię. Repente autem factus & adulterij & homicidij reus,
non frustra tamen de tam immani & abrupto profundo sceleris,
pœnitens clamauit ad dominum dicens, Auerte faciem tuam a ps.l.
peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Quo tandem me-
rito, nisi quia item dicit, Iniquitatem meam ego cognosco, & pec- Ibidem.
catum meum ante me est semper? Quid autem obtulit domino,
vnde illum propitiaret sibi? Quoniam si voluisses sacrificium (in Ibidem.
quit) dedissem: vtiq; holocaustis non delectaberis. Sacrificiū deo
spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus nō sper
nit. Non solum igitur deuote obtulit: sed etiam ista dicendo quid
offerri oporteret ostendit. Non. n. sufficit mores in melius cōmu- B
tare, & a factis malis recedere, nisi et de his quæ facta sunt satisfa- Matth.v.
ciat domino per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitus, Eccle.xxi.
per contriti cordis sacrificium: cooperantibus eleemosynis. Beati
enim misericordes: qm̄ ipsis miserebitur deus. Non enim dictuȝ
est vt tantum abstineamus a peccatis, sed & de peccatis, inquit, de-
precare dñm vt ibi dimittatur. Et Petrus iã erat fidelis: iã in Chri-
sto & alios baptizauerat. Intuere ergo Petrum præsumentem arcu
factū tumentē vulneratū: flentē sanatū. Iã et post aduentū de cœlo Actuum.vij.

spiritus sancti, quidam Simon pecunia voluit eundem spiritum sanctũ emere, sceleratissimũ & impiũ mercimoniũ cogitans, iam baptizatus in Christo: & tñ pœnitentiæ consiliũ ab ipso Petro correptus accepit. Dicit & Paulus apl's: q vtiq3 fidelibus mittebat epistolas. Ne iterũ cũ venero humiliet me deus ad vos: & lugeam multos ex his q añ peccauerũt, & non egerunt pniam super immunditia, & luxuria, & fornicatione quam gesserũt. ¶ Circunstãt ergo nos & pcepta recte faciendi, & exẽpla non tm̃ recte facientiũ, sed & pœnitentiũ, ad recipiendã salutẽ q̃ fuerat amissa peccãdo. Sed fac incertũ esse: vtrũ ignoscat deus. Quis.n. certus est, & q imperator ignoscat? Et tñ pecunia fundit: maria transeunt: pcellarũ incerta subeunt: vt mors euitet, pene mors ipsa suscipit. Supplicat deinde

Certitudo clauis ecclesię. p hoies hoĩ. Sine dubitatione sunt ista, cũ sit dubiũ quo fine proueniãt. Et tñ certiores sunt claues ecclesiæ, q̃; corda regũ, qbus clauibus qđcunq; in terra solutũ, & in cœlo solutũ pmittit: & multo est honestior humilitas qua se qsq3 humiliat ecclesiæ dei: & labor mi-

Ex epistola ad Seleucianam. nor imponit, & nullo tpalis mortis piculo, mors æterna vitatur. ¶ Agũt.n. hoies añ baptismũ pniam de suis prioribus pctis: ita tñ, vt & baptizent, sicut scriptũ est in actibus aplorũ: Loquente Pe-

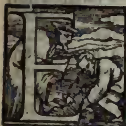
Actuum.ij. tro ad Iudæos & dicẽte, Agite pniam, & baptizet vnusqsq; vestrum in noie dñi Iesu Christi: & dimittent vobis pctã vestra. Agũt etiã hoies pniam, si post baptismũ ita peccauerint, vt excõicari & post reconciliari mereãtur: sicut agunt in oĩbus ecclesijs illi q pprie pœnitẽtes appellant. De tali.n. pnia locutus est apl's Paulus vbi ait. NE iterũ cũ venero humiliet me deus ad vos, & lugeam multos ex his q añ peccauerunt, & non egerunt pniam super immunditia, & luxuria, & fornicatione quam gesserunt.

¶ Neq; enim scribebat ista, nisi eis qui iã fuerant baptizati. Habe-

Actuum.viij. mus & in actibus apostolorum Simonem iam baptizatum, cum pecunia vellet emere, vt per impositionẽ manus eius daretur spiritus sanctus, admonitũ a Petro vt de hoc graui peccato ageret pœnitentiam. Est & pœnitentia bonorum & humiliũ fidelium pene

Math.vj. quotidiana: in qua pectora tundimus dicentes, Dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Neq; enim nobis ea dimitti volumus quæ dimissa non dubitamus in baptismo, sed illa vtiq3 quę humanæ fragilitati quãuis parua, tamẽ crebra surrepunt: quæ si collecta contra nos fuerint, ita nos grauabũt

Naufragis idẽ est quos aquis submergantur. & opprimẽt, sicut vnum aliquod grande peccatum. Quid enim interest ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim surrepens aqua in sentinam, & per negligentiam derelicta, atq3 contempta, impleat nauim atq3 submergat? Propter hoc ieiunia & eleemosynæ & orationes inuigilant: in qbus cũ dicimus, Dimitte nobis sicut & nos dimittimus, manifestamus nos habere. qđ nobis dimittat: atq3 his verbis humiliãtes aĩas nostras, quotidianã quodãmõ agere pniam non cessamus.

Ecce tertio hoc venio ad vos. in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Prædixi ergo, & prædico, vt præsens vobis, & nunc absens his, qui ante peccauerunt, & cæteris omnibus, quoniá si venero iterum, non parcam. An experimentū quæritis eius qui in me loquitur Christus? Qui in vobis nō īfirmatur, sed potēs ē in vobis.

Deut.xvij. Matth.xviij. Ioan.viij. Hebr.x.

Forte aliquis arbitratur quoniam non ipse dominus Christus ad nos venit, sed misit ad nos: non nos audisse vocem ipsius, sȝ vocē ipsorū quos misit. Absit. expellat ista cogitatio de cordibus vestris, Et in his quos misit ipse erat, Ipsum Paulū audi quem misit. Ad gentes.n. præcipue Paulū Aplm misit. Et ait ipse Paulus: terrens non de se sed de illo. An vultis experimentuȝ eius accipere qui in me loquitur Christus?

Ex tracta. euangelij secȝ Ioan.xliiij. Christū audiuimus loquētē in prędicatoribus eius.

¶ Audite ꝛ ipsum dñm. Et alias oues habeo.i. in gentibus: q̄ non sunt de hoc ouili.i. de populo Israel: opȝ me ꝛ illas adducere. Ergo ꝛ p suos non alter adducit. Adhuc audi. Et vocē me.ī audient. Ecce quia ꝛ p suos ipse loquit: ꝛ p eos quos mittit, vox eius audit.

Ioan.x. F Ibidem.

¶ Moris diuinarum scripturarū est personæ dei tribuere quod in nobis facit, non quidē vbiq, sed vbi congruenter dici pōt, veluti cū ipse loqui dr, qn̄ eius dono loquuntur apostoli vel prophetæ, vel quiq; nuncij veritatis. Vnde illud est. An vultis experimentuȝ accipere eius qui in me loquitur Christus?

Ex tracta. ps.iiij. Scriptura deo attribuit quod p nos facit.

¶ Non enim ait eius quo illuminante aut iubente loquor, sed prsus ipsam locutionem illi tribuit cuius munere loquebatur.

Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute dei. Nam & nos infirmi sumus in illo: sed viuimus cum eo ex virtute dei in vobis. Vosmetipsos tētate: si estis in fide, ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos: quia Christus Iesus in vobis est? Nisi forte reprobi estis. Spero autem ꝙ cognoscitis: quia nos non sumus reprobi.

Talis enim erat susceptio quæ deum hominem faceret, ꝛ hominem deū. Quid tamen propter quid, ꝛ qd secundū qd dicatur, adiuuāte dño prudēs, ꝛ diligens, ꝛ pius lector, intelligit. Nam secundū id ꝙ deus est glorificat suos. secundū hoc ꝙ vtiqȝ dñs gloriæ est, ꝛ tn̄ dñs gloriæ crucifixus est, qa recte dr ꝛ deus crucifixus, non ex virtute diuinitatis, sed infirmitate carnis.

Ex lib. de tri.i

C

Oramus autem deum vt nihil mali faciatis: non vt nos probati appareamus, ſed vt vos, quod bonū eſt faciatis, Nos autem vt reprobi ſimus. Non enim poſſumus aliquid aduerſus veritatem, ſed pro veri- tate. Gaudemus enim quoniam nos infirmi ſumus: vos autem potentes eſtis. Hoc & oramus: veſtram conſummationem. Ideo hæc abſens ſcribo, vt non præſens agam ſecundum poteſtatem, quam domi- nus dedit mihi in ædificationem, & nō in deſtructio

Valete.

nem. De cætero fratres / gaudete: perfecti eſtote: ex hortamini: idem ſapite. Pacem habete, & deus pacis & dilectionis erit vobiſcum. Salutate inuicē in oſcu lo ſancto. Salutant vos omnes ſancti. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas dei, & communicatio ſancti ſpiritus, ſit cum omnibus vobis. Amen.

H Ex lib. de corre ptione ꝛ gra. Sola dei gratia liberamur a malo.

INtelligenda eſt enim gratia dei per Ieſum Chriſtum domi- num noſtrum, qua ſola homines liberantur a malo: ꝛ ſine qua nullum prorſus ſiue cogitando, ſiue volendo, ꝛ amādo, ſiue agendo faciunt bonum: non ſolum vt monſtrante ipſa quid faciendum ſit ſciant: verum etiam vt præſtante ipſa faciant: cum dilectione quod ſciunt. Hanc quippe inſpirationem bonæ volun tatis atq; operis, poſcebat apoſtolus eis quibus dicebat. ORamus

Pſ. xxxvi.

autem ad deum ne quid faciatis mali, non vt nos probati appa- reamus, ſed vt vos quod bonum eſt faciatis.

I. Cor. iiij. Ex ſermone cō tra Pelagianos

℃Quis hoc audiat, ꝛ nō euigilet, atq; fateatur a domino deo no- bis eſſe vt declinemus a malo, ꝛ faciamus bonum? Quandoqui- dem non ait apoſtolus, monemus, docemus, hortamur, increpa-

A Petendæ ſunt benedictiones a deo, ſine quo ni hil boni poſſu- mus.

mus, ſed ait: oramus ad deum ne quid faciatis mali, ſed qđ bonū eſt faciatis. Et tamen etiam loquebatur eis, ꝛ faciebat illa omnia quæ cōmemoraui, monebat, docebat, hortabatur, increpabat: ſed ſciebat hæc omnia non valere quæ plantando ꝛ rigādo faciebat in aperto, niſi eum pro illis exaudiret orantem qui dat incremen tum in occulto: quoniam ſicut idem doctor dicit, neq; qui plan- tat eſt aliquid, neq; qui rigat, ſed qui incrementum dat deus.

℃Quod iſti dicunt nos non debere petere a ſempiterna maieſta te: ſed habere in poteſtate benedictiones, fratres mei, benedictio- nes noſtras quas ſuper nos facimus euacuant, exinaniunt, elidūt. Audiſtis me credo fratres mei quando dico, Conuerſi ad domi- num benedicamus nomen eius: det nobis perſeuerare in manda tis ſuis, ambulare in via recta eruditionis ſuæ, placere illi in omni bono opere: ꝛ cætera talia. Prorſus, inquiunt, hoc totum in poteſta-

te nostra est constitutum. Ergo nos inaniter talia vobis optamus. Descendamus & nos & vos, vt & vos nō sine causa benedicamus, & vos non sine causa amen subscribatis. Fratres mei amen, vestrum, subscriptio vestra est. Ne forte aliquis ipsorum & nos condemnet & vos, defendamus nos de apostolo Paulo: videamus si talia optauit plebi suæ qualia oramus super nos. Audite quid dixerit quodam loco. Rem breuem dico. Quid dicis o noue hæretice, quicunq; audis si præsens es? quid dicis quia non peccare in potestate sic habemus, vt hoc sine adiutorio diuinæ gratiæ implere possimus? Hoc inquit. Ergo in potestate habemus non peccare, sine adiutorio dei? Plane, inquit, liberum arbitrium nostrum ad hoc nobis sufficit. Quid est ergo quod ait apostolus scribens ad Corinthios, Oramus ad deum ne quid faciatis mali? Attendistis, audistis, accepistis: & quia manifestissimum est, sine dubio intellexistis quid orauit apostolus. Oramus, inquit, ad deum: ne quid faciatis mali. Poterat dicere: monemus vos ne quid faciatis mali: docemus, ne quid faciatis mali: iubemus vobis, præcipimus vobis. Quod quidem si diceret, certum diceret, quia & voluntas nostra agit aliquid. Non enim voluntas nostra nihil agit, sed sola non sufficit. Maluit tamen dicere oramus, vt ipsam gratiam commendaret: vt intelligerent illi quando non faciunt aliquid mali, nō sola sua voluntate se vitare malum, sed adiutorio dei implere quod iussum est. Ergo fratres quando præcipitur, agnoscite voluntatis arbitrium: quando oratur quod præcipitur, agnoscite gratiæ beneficium. Vtrunq; enim in scripturis habes. **Voluntas sola non sufficit.**

Ad Galatas missa fuit e Roma.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM AD GALATAS.

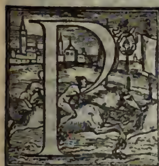
Alatæ Græci sunt, sed ex Gallis oriundi. Vnde iuxta Diuum Hieronymũ originis ingenium, ingenij tarditate referebant. Quandoquidem & Hilarius Gallus ipse, in hymnorũ carmine Gallos indociles vocat. Et Paulus illos obiurgans anoitus appellat. Ad quorum ingenium suum attẽperans sermonem, acerbius illos castigat, quàm vllos in cæteris epistolis: & reprehendit magis quàm docet: vt quibus ratio suadere non poterat, reuocaret autoritas. Agit in hac epistola, quod nusquam non agit, vt à legis Mosaicæ seruitute inuitet ad Euangelij gratiam. Quod idem agit in epistola ad Romanos: nam vtrisq; idem error acciderat, sed diuersa ratione. Nam Romani primus in Iudaismum inducti, postea resipuerunt: Galatæ recte ab Apostolo instituti, pseudapostolorum opera in Iudaismum retracti fuerunt. Quod Romani perperam instituti sunt simplicitatis erat: quod mox admoniti resipuerunt, prudentiæ. Contra quod Galatæ Christum amplexi sunt, facilitatis erat: quod protinus in Iudaismum relapsi, leuitatis atq; stultitiæ. Ad hos igitur subierant pseudapostoli, velut à Petro & Iacobo summatibus apostolis missi, & Pauli autoritatem calũnijs eleuabant, negantes illi fidem habendam, qui sibi non constaret, nunc lægis vtens ceremonijs, susceptis votis, rasoq; capite, & circunciso Timotheo: nunc cum ethnicis legem negligens ac damnans: potius audiendos qui apud Petrũ

& Iacobum versati fuissent, quiq; dominum Iesum vidissent, cum Paulus nec vidisset Christum, & discipulorū dūtaxat discipulus esset, non Christi. Proinde Paulus vehementi & acri oratione, neq; enim est vlla epistola concitatior: salubriq; austeritate, & clementi sæuitia, simul & Galatarum errori medetur, & suam asserit autoritatem, & pseudapostolorum fraudulentiā aperit. In ipso statim epistolæ limine testatur. sese vel summis apostolis parem, aut etiam superiorem, in hoc quod Euangelij prædicandi autoritatem à Christo iam immortali cœlitus accepisset, atq; hoc authore fretum in Arabia et Damasci aliquādiu prædicasse Christum, prius quàm cum quoquam apostolorum contulisset: deinde Hierosolymis vidisse quidem Petrum ac Iacobum diebus per paucis, neq; quicquam tamen ab illis adiutum esse: sub hæc in Syria et Cilicia quatuordecim annis Christi præconem egisse, donec admonitus diuinitus, Hierosolymam reuersus vna cum Barnaba ac Tito, cum primarijs apostolis contulit euangelium suum, non quod de tot annorum prædicatione iam venisset in dubium, sed vt eorum comprobatione, quorum summa erat apud omnes authoritas, magis confirmarentur cæteri: sed ita contulisse cum Petro, vt ab illo nihil accesserit quod ad Euangelij rē attineret, et adeo non fuisse se compulsum à Petro, vt gētibus legis onus imponeret, vt Antiochiæ Petrum cibis communibus vescentem, vbi se metu superuenientium Iudæorum è conuiuio subduceret, palam in os reprehenderit, docens, ex fide contingere salutem euangelicā, non ex obseruatione legis iam antiquatæ. Id vt uti Petro dici cœptū, latius prosequitur, versus ad Galatas: demonstrans, legem

Mosaicam ad tempus modo fuisse datam, & ad vnũ Christum illa spectasse omnia, in illa fuisse carnem, in Euangelio spiritum: in illa vmbras, in Euangelio lucem: in illa imagines, in Euangelio veritatem: in illa seruitutem, in Euangelio libertatem. Dementiæ vero esse, gustatis potioribus, vltro recidere ad deteriora. Hæc agit capite 1. 2. 3. 4. Deinde grauiter interminatus eis, ne circuncisione recepta turpiter se dedant in seruitutem legis: ostendit, Christianam libertatem non esse peccandi licentiam, sed vltroneã functionem officiorum pietatis, quæ charitate dictante, nõ lege iubente præstantur. Postremo hortatur ad Christianã concordiam, ad subleuandos infirmiores aut lapsos, ad bene merendum de ijs, qui nos fidem edocuerunt. Huiusmodi factis, quoniam spiritus sunt, æterna deberi præmia, cum ceremonijs temporarijs, temporaria sit gloria: obiter in odiũ vocans pseudapostolos, qui non ob aliud studebant circumcidi Galatas, nisi vt super hoc gloriarentur, velut authores huius facinoris. Cui morbo affines sunt, qui hodie nouos cultus, & prodigiose insignes reperiunt, vt dicatur: Hoc hominum genus ille instituit. Hanc epistolam, vt apparet, Paulus, quo singularem erga Galatas affectum testaretur, totam sua manu scripsit, quum in alijs soleat duntaxat subscribere. Nostra argumenta scriptam testantur ab Epheso ciuitate, Græcorum inscriptiones ab vrbe Roma.

EXPOSITIO EPISTOLAE PAVLI APOSTOLI AD GALATAS.

AVLVS Apostolus, non ab hominibus, neq; per hominem, sed per Iesum Christum, & deum patrẽ, qui suscitauit eum a mortuis: & q mecum sunt omnes fratres: ecclesiis Galatiæ, Gratia vobis & pax a deo patre nostro & domino Iesu Christo: qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, vt eriperet nos de præsenti seculo nequam, secundum voluntatem dei & patris nostri, cui est gloria in secula seculorum, amen. Miror ꝙ sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Christi, in aliud euangelium, quod non est aliud: nisi sunt aliqui qui vos conturbant, & volunt conuertere euangeliũ Christi.

ij.Cor.i. Ephe.i. ij.Pet.i.

D

Ex lib. i. retractionum

Paulus, p Christũ vtcũ nõ vt hoiem mortalẽ factus est aplus.

PRiores sunt cæteri apostoli per Christum adhuc ex parte hominem. i. mortalem: nouissimus est apostolus Paulus per Christum iam deum totum. i. omni ex parte immortalem. Hoc enim ait, Non ab hominibus, neq; per hominem, sed p Iesum Christum, & deum patrem, quasi iam Christus Iesus nõ sit homo. Sequitur enim. Qui suscitauit illum a mortuis, vt hinc appareret cur dixerit, neq; per hominem. Proinde propter immortalitatem iam nunc non homo Christus deus propter substantiam vero naturæ humanæ in qua ascendit in cœlum etiam mediator dei & hominum homo Christus Iesus, quoniam sic veniet quomodo eũ viderunt qui viderunt euntem in cœlum.

Actuum. i.

Sed licet nos, aut angelus de cœlo euãgelizet vobis præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit. Sicut prædixi, & nunc iterum dico. Si quis vobis euãgelizauerit, præter id quod accepistis, anathema sit. Modo enim hominibus suadeo, an deo.

i. Cor. xv.

B

Ex tracta. euãgelij secũdũ Ioan. xcvij.

Præter e pterq; pro contra accepta.

PRorsus ammonitio beatissimi apostoli de cordibus non recedat. Si quis vobis euangelizauerit præterquam quod accepistis, anathema sit. Non ait plus quam accepistis, sed pterq;

quod accepistis. Nam si illud diceret, sibi ipse præiudicaret: qui cu piebat venire ad Thessalonicenses, vt suppleret quæ illorum fidei defuerunt. Sed qui supplet quod minus erat: addit, non quod in erat tollit. Qui autem prætergreditur fidei regulam, non accedit in via, sed recedit a via.

Ex sermone de Cal. 14.

¶ Nec ipse apostolus voluit in se poni spem, sed in veritate quā annunciabat. Quod per ipsum dicebatur melius erat, quam ipse per quem annunciabatur. Licet si nos, inquit, parum est, audi se quentiam. Aut angelus, inquit, de cœlo annunciauerit vobis aliquid præterquam quod accepistis, anathema sit. Videbat posse falsum mediatorem transfigurare se in angelum lucis, & aliquid falsum annunciare. Sicut ergo superbi homines volunt se adorari pro deo, sibi arrogare quicquid possunt, se nominari & si fieri potest Christū, & in ipsius gloria ... diabolus & angeli eius Donatū Donatistæ pro Christo habēt. Si audiāt aliquē paganū detrahētē Christo, forsitan patienter ferāt. quē si audiāt detrahentē Donato.

Superbi se pro deo habent.

Donatistæ Donatum pro Christo habent.

F

Ex tracta. in .cij.

¶ Licet si nos, inquit. Et tu Paule potes aliud prædicare? Audi qđ sequitur, Licet si nos, aut angelus de cœlo annunciauerit vobis pręterquam quod accepistis, anathema sit. Si veniat mons aliud euāgelizans, anathematizetur. Si veniat angelus, aliud euangelizans, anathematizetur. Vnde hoc? quia de priuato vult fluere, non de medio. Et forte homo carnali nebula præpeditus, & a fonte cōmuni ad suam propriam falsitatem redactus posset facere, nunquid & angelus? Vere si angelus de proprio fluens in paradiso nō esset auditus, non præcipitaremur in mortem. Media aqua posita erat omnibus præceptū dei. A qua media aq quodāmō publica, sine fraude, sine labe, sine cœno fluebat. si ipsa aqua semper biberetur, semper viueretur: venit angelus lapsus de cœlo, factus serpens, quia insidiose iam venena spargere cupiebat, emisit venenū de proprio: locutus est de suo, quia qui loquitur mendacium de suo loquitur. Et miseri audiēdo dimiserunt quod commune erat: vnde beati erant, & ad suum proprium reducti, cum volunt peruerse esse similes deo: hoc enim eis dixerat, Gustate & eritis sicut dij: appetentes quod non erant, quod acceperant amiserunt.

Ioh. viij.

Gen. iij.

Ex lib. qstionū Numeri tit. xl.

Num. xxi.

¶ Et vouit Israel votum domino & dixit, Si mihi tradideris populum istum subiectum, idest si mihi tradendo subieceris, anathematizabo illum, & ciuitates eius. Hic videndum est quomodo dicatur anathema quod vouetur: & tamen pro maledicto ponitur, sicut & de isto populo dicitur. Vnde illud est. Si quis vobis euangelizauerit pterquā qđ accepistis, anathema sit. Hinc vulgo ductus est vt deuotatiō dicatur. Nam deuotare se quēquā nemo fere dicit nisi maledicens. Et anathematizauit eum & ciuitates eius, & vocatum est nomen loci illius anathema. Hinc ductū est: vt anathema, detestabile aliquid & abominabile videatur. Vt enim nihil inde victor in vsus suos auferret, sed totū in pœnā luēdā vocaret,

G

Anathema.

Deuotatio.

hoc erat anathematizare, qđ vulgo dicitur deuotare. Origo autem huius verbi est in græca lingua ab iis rebus, quæ ꝛ persolutæ, hoc est promissæ ꝛ redditæ, sursum ponebantur in tēplis, α τὸ ἀνα θεῖναι, hoc est sursum ponere vel fingendo vel suspendendo.

An quæro hominibus placere: Si adhuc homini bus placerem, Christi seruus non essem. Notũ enim vobis facio fratres, euangelium quod euangeliza tum est a me, quia non est secundum hominē. Neq; enim ego ab homine accepi illud, neq; didici, sed Actuum.ix.
per reuelationem Iesu Christi. Audisti, enim con uersationem meam aliquando in iudaismo, quoniã supra modum: persequebar ecclesiam dei, & expu gnabã illam: & proficiebam in iudaismo supra mul H
tos coætaneos meos, in genere meo, abondantius Philip.iij.
æmulator existēs paternar um mearum traditionũ. Cum autem placuit ei qui me segregauit ex vtero matris meæ: & vocauit per gratiam suam, vt reuela ret filium suum in me, vt euangelizarem illum in ge tibus: continuo non acquieui carni & sanguini. Neq; veni Hierosolimam ad antecessores meos aposto los: sed abii in Arabiam: & iterum reuersus sum Da mascũ. Deinde post annos tres veni Hierosolymã vi Ex libro de
dere Petrũ: & mansit apud eũ diebus qndecim. Aliũ ouibus.
aũt apostolorũ vidi neminem nisi Iacobũ fratrē dñi. Cura de nomine bono habenda.

SVnt homines q putant sibi in bñ viuēdo sufficere conscientiã: ꝛ non valde curant quid de illis alter existimet: ignorantes A
quia cum homo viderit hominē bonæ conscientiæ negligē tius viuentem, passim se cuilibet ꝛ vbilibet coniungentem: haben tem scientiam quod nihil sit idolum: ꝛ tamē in idolio recũbētes: conscientia illius cum sit infirma, ædificatur non ad ea quæ per scrutatur, sed ad ea quæ suspicatur, Neq; enim homo par tuus, frater, tuus intrare potest in conscientiam tuã quam nouit deus. Conscientia tua coram Deo, conuersatio tua corã fratre tuo. Si de te ille aliquid mali suspicans perturbatus ędificatur ad aliquid fa ciendũ quod te putat facere: cũ sic viuis: quid prodest quia venter conscientiæ tuæ hausit aquam puram, ꝛ ille de tua negligenti cō uersatione bibit turbatam? Et audis tales cum corripiuntur ne ista faciant, respondere nobis, ꝛ dicere: Apostolus dixit, Si ho minibus placere vellē Christi seruus nō esses, Et hic aquã turbas.

pascua conculcas. Attende melius: ne & tibi aquam turbes. Quid ait Apostolus? Si hominibus placere vellem, Christi seruus non essem. Optime accipimus. Apostolicam sententiam libenter agno-

B

I. Cor. x. sco. Sed aliud in Apostolo non legisti? Placete omnibus per omnia, sicut & ego omnibus per omnia placeo, nõ quærens qd mihi

Ibidem. prodest, sed quod multis, vt salui fiant. Rursus eundem Apostolũ non audisti? Sine offensione estote Iudæis, & Græcis, & ecclesiæ

ij. Cor. viij. Dei. Tertio eundem apostolum non audistis? Prouidemus enim bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Ait ergo ille. Expone itaq; mihi quomodo intelligam diuersa atq; contraria: hac dicentem Apostolum, Si hominibus placere vellẽ Christi seruus nõ essem: hac dicentem, Placete omnibus per omnia, sicut & ego omnibus per omnia placeo: hac dicentem, Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ: hac dicentes, Pro-

Erga quos suf ficiat cõscia bõa uidemus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Si tranquillus audias, si tibi ipsi aquam tuæ mentis non perturbes, quantum potero fortassis exponam. Sunt homines temerarij iudices, detractores, susurrones, murmuratores, quærentes suspicari quod non vident, quærentes etiam iactare quod nec suspi-

C

cantur. Contra tales quid remanet nisi testimonium conscientiæ nostræ? Neq; enim fratres etiam in illis quibus placere volumus, gloriam nostram quærimus: aut gloriam nostram quærere debemus, sed illorum salutem: vt si bene ambulemus, nos sequendo non errent. Imitatores nostri sint, & nos Christi. Si autem nos nõ Christi, imitatores sint Christi. Ipse enim pasci gregem suum, & cũ omnibus bene pascentibus ipse solus est, quia omnes in illo sunt. Non ergo vtilitatem nostram quærimus quando placere hominibus volumus: sed gaudemus eis placere quod bonum est. propter ipsorum vtilitatem, non propter nostrã dignitatem. Cõtra quos autem dixerit Apostolus, Si hominibus placere vlles, Christi seruus non essem, manifestum est: & propter quos dixerit, Placete omnibus per omnia: sicut & ego omnibus placeo per omnia: manifestum est, vtrunq; dilucidum, vtrunq; tranquillum, vtrunq; purũ vtrũq;

D

non perturbatum. Tu tantum pasce, & bibe: noli conculcare & turbare. Nam & dominum ipsum Iesum Christum magistrum apo-

Matth. v. stolorum vtiq; audisti. Luceant opera vestra corã hominibus, vt videant bona vestra facta, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est, idest q vos fecit tales. Nos enim populus, & oues pascue eius, & opus manuum eius. Ille ergo laudetur qui fecit bonum si bonus es: non tu, qui per te ipsum non poteras esse nisi malus. Quid vis autem in contrarium ducere veritatem: vt, quando boni aliquid facis te velis laudari, quando mali aliquid facis, deum velis vituperari? vtiq; enim qui dixit, Luceant opera vestra coram hominibus, ipse dixit in eodem sermone. Nolite facere iustitiam ve-

Matth. v. stram coram hominibus. Sed sicut tibi in Apostolo ista contraria

videbantur,sic ꝛ in euangelio. Si autem non perturbes aquas cordis tui:ꝛ hic agnosces,pacem scripturarum,ꝛ habebis cũ eis ꝛ tu pacem. Si autem cum eis habere nolueris pacem,tu in te cõmitis litem tuam,ꝛ illæ non amittent pacem suam Propter illos.n. qui se hominibus iactant,ꝛ ita ventilant opera sua bona,vt fines bonorum operum suorum in laude hominum ponant:eandẽq3 laudem hominum quasi pro mercede computent bonorum operum suorum:de his dicitur. Amen dico vobis,receperunt mercedem suam. Et contra eos dicitur,Cauete iustitiam vestram facere coram hoĩbus. Proinde sequitur,Vt videamini ab eis, vltra non porrexit intentionem,hic fecit finem. Nolite sic facere corã hominibus quicquid boni facitis,vt videamini ab eis, vt ipse sit finis boni operis vestri,videri ab eis. Nolite ergo sic, vt videamini ab eis. Hic aũt non ibi ponit finem,vt videamur ab hoĩbus, corã quibus vult esse bona nostra facta,sed ait, Luceant opera vestra corã hoĩbus,vt videãt bona vestra opera. Non quieuit,neq; hic remansit,sed duxit hinc te sursum,ꝛ tulit a te:caderes enim si esses in te: ꝛ vbi tutus esses posuit te. Videãt(inquit)bona opera vestra, ꝛ glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Noli irasci quia ille glorificatur:apud illũ esto:ꝛ in illo glorificaberis. Vt non glorietur(ait Apostolus)omnis caro corã deo. Ergo sine gloria remanebimus? Non,ait.n.ipse, Qui gloriatur,in dño glorietur. Nisi ꝛ testimonium conscientiæ nostræ ita nobis gloria est,quia in illo est. Nã si ita est gloria nostra vt nobis placeamus, ꝛ efficiamur placentes nobis, valde stulto homini placet qui sibi placet. Curemus ergo fratres non tm̃ bene viuere:sed ẽt corã hoĩbus bene conuersari. Nec tm̃ debemus curare hr̃e bonã consciam,sed quantum põt nostra infirmitas,quantũ vigilantia fragilitatis humanæ,curemus nihil ẽt facere quod veniat in malam suspitionem infirmo fratri.

Paceꝫ scripturarũ habens se cũ habet pacem.

Matth. vi.

Ibidem.

I. Cor. I.

Valde stulto placet qui sibi placet.

¶ Ex libro secundo de Sermone domini in monte.

¶ Apostolus dicit,Si adhuc hominibus placerem seruus Christi non essem. Cum alio loco dicat. Placete oĩbus per omnia,sicut ꝛ ego oĩbus per omnia placeo, Qđ qui non intelligunt,contrarium putant:cũ ille se dixerit non placere hoĩbus,quia non iõ recte faciebat vt placeret hoĩbus,sed vt deo:ad cuius amorẽ corda hoĩum volebat conuertere,ꝛ eo ipso quo placebat hoĩbus. Itaq3 ꝛ non se hoĩbus recte placere dicebat,quia in eo ipso vt Deo placeret intuebatur,ꝛ placendũ esse hoĩbus recte præcipiebat,non vt hoc appeteretur tanq̃ merces recte factorũ,sed quia Deo placere non posset qui non se his quos saluos fieri vellet, præberet imitandum: Imitari aũt illũ qui sibi non placuerit,nullo pacto quisq3 põt. Sicut ergo non absurde loqueret qui diceret,in hac opera qua nauẽ quæro,non nauem quæro,sed patriam:sic Apls conuenienter di-

Placere ꝛ non placere hoĩbus sed differenter debemus.

cerez. In hac opera qua hominibus placeo, non hominibus, sed Deo placeo: quam non ad hoc appeto, sed ad id refero, vt me imitentur quos saluos fieri volo.

B Quæ autem scribo vobis, ecce coram deo, quia non mentior.

Ex sermone epistolæ Iacobi, vt nemo iuret.

Iacobi. vi. Non vobis dicimus non nos iurare. si enim hoc dicimus, mentimur. Quantum ad me pertinet non iuro, sed quantum mihi videtur magna necessitate compulsus: cum video nisi faciam, non mihi credi: et qui mihi non credit, non expedire quod non credit. Hac perpensa ratione, et consideratione librata, cum magno timore dico, coram Deo, aut, testis mihi est Deus, aut scit Christus. aut scit, sic esse in animo meo. Et video quia plus est, idest quia amplius est quam est est, non non: sed hoc quod amplius est a malo est: et si nõ a malo iurãtis, a malo est non credentis. Deniq; nõ ait, sit in ore vestro est est, non nõ: si quis amplius facit, malum est, sed sit in ore vestro est est, nõ nõ. Quod autem amplius est, a malo est. Sed quære curius? Nisi forte putatis fratres, quia si sciret apostolus Paulus credere sibi Galatas, adderet iurationem, et diceret: quæ autem scribo vobis, ecce coram deo, quia non mentior. Videbat ibi eos qui credebant: videbat et alios qui non credebant.

Iuratio Augustini.

Matth. v.

A Iurat Apls.

Deinde veni in partes Syriæ, & Ciliciæ. Eram autẽ ignotus facie ecclesiis Iudææ: quæ erant in Christo. Tantum autem auditum habebant: quoniam qui prius sequebatur nos aliquãdo, nunc euãgelizat fidẽ, quã aliquãdo expugnabat: & in me clarificabant deum.

Ex epistola ad Vitalem. Quomodo deus magnificatus ex conuersione Pauli.

Vt quid magnificabant deum? si non deus a seipsum cor illius viri suæ gratiæ bonitate conuerterat, quãdo (vt ipse confitetur) misericordiã consecutus est, vt fidelis esset ea fide quã aliquãdo vastabat? ipsum etiã verbũ quod posuit, quẽ nisi deus hoc tãm magnũ bonum fecisse declarat? Quid est enim, in me magnificab ant deum: nisi in me deus magnificum prædicabant? Quõ aũt eũ magnificũ prædicab it: si magnũ illud factũ de Pauli conuersione ipse non fecerat? Et quo pacto ipse fecerat, si volentem credere, ex nolente ipse non fecerat?

Ex sermone epistola iol. v iij. Matt. v.

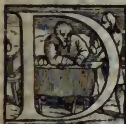
¶ Luceant, inquit dominus, opera vestra coram hominibus, et nõ ibi cessauit, non ibi finem fecit: sed addidit, Et glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Et Apostolus quid ait? Eram autem ignotus facie ecclesiis Iudææ, quæ in Christo sunt, tantum autem audientes erant, quia qui aliquãdo nos persequebatur, nũc euãgelizat fidem,

B

quam aliquando vastabat: ꝛ in me magnificabant deum. Videte quemadmodum ꝛ ipse quia sic innotuit: finem non posuerit in laudem suam, sed in laude in dei. At quantum ad ipsum pertinet, vastator ecclesiæ, persecutor, inuidus, malignus, Ipse confitetur, non nos conuitiamur. Amat Paulus dici a nobis peccata sua: et glorificetur ille qui talem morbum sanauit. Magnitudinē enim vulneris manus medici secuit ꝛ sanauit. Vox illa de cœlo prostrauit persecutorem: ꝛ erexit prædicatorem. Occidit. Saulum, ꝛ viuificauit Paulum.

Paulus peccata sua confitetur, vt glorificetur qui ea dimisit.

CAPVT II.

DEINDE post annos quatuordecim iterum ascendit Hierosolymam, cum Barnaba, assumpto & Tito. Ascendi autē secundum reuelationem: & cōtuli cū illis euāgeliū quod prædico in gentibus. Seorsum autē iis qui videbantur aliqd eē: ne forte in vacuū currerē, aut cucurrissem.

C

IPse apostolus Paulus post ascensionem domini de cœlo vocatus si nō inueniret in carne apls quibus cōmunicādo, ꝛ cū quibus cōferendo euangeliū eiusdē societatis esse appareret: ecclesia illi omnino nō crederet. Sꝫ cū cognouissent eū hoc annūciatē, qđ etiā illi annūciabāt: ꝛ in eoꝝ cōmunione atq; vnitate viuentē: accedētibus etiā per eū talibus signis qualia ꝛ illis opabātur ita eū dño cōmēdātē meruit auctoritatē: vt ꝟba illius hodie sic audiātur in ecclesia tanq̄ in illo Christus sicut verissime ipse dixit) locutus audiatur. ❡ Nō ꝓ his aūt rogo tm̄.i. ꝓ discipulis q cū illo tūc erāt, sed ꝛ ꝓ eis, inqt, q credituri sunt per verbū eoꝝ in me, vbi oēs suos intelligi voluit, nō solū qui tunc erant in carne, sed etiā qui futuri erant. Quotquot enim postea crediderunt in eū, per verbum apostolorum sine dubio crediderunt, ꝛ donec veniat credituri sunt. Ipsis eīm dixerat. Et vos testimoniū perhibebitis: quia ab initio mecū estis. Et per hos euāgeliū ministratū est, ꝛ anteq̄ì scriberetur: ꝛ vtiq; q̄squis in Christum credit, euangelio credit. Proinde sic intelligamus quod dictum est per verbum eorum: vt ipsum verbum fidei quod prædicauerunt in mundo, hic significatū esse credamus. Dictū ante esse verbū eoruꝫ, quoniā ab ipsis est primitus ac præcipue prædicatū. Iā eīm ab ipsis prędicabatur interra, quādo ꝑ reuelationē Iesu Christi ipsum verbum eorū Paulus accepit. Vnde ꝛ contulit cum eis euangelium, ne forte in vacuum cucurrisset, aut curreret. Et dextras ei dederunt, quia ꝛ in illo (qui ab iis nō per eos) illi datū tamen verbum suum quod iam prædicabant, ꝛ in quo fundati fuerant, inuenerunt. De quo verbo resurrectionis

Ex libr. contra faustū tit. xiij. Pauli auctoritas quomodo acquisita.

Ex tracta. euangelij secūm Ioan vij. Per apostolos credunt omnes fideles.

Ioan. xv.

Gala. ij.

Roma.x. Christi idem dicit Apostolus. Siue ego, siue illi sic prædicamus, & sic credidistis. Et iterum, Hoc est, inquit, verbum fidei quod prædicamus, quia si confessus fueris in ore tuo, quia dominus est Iesus Christus, & credideris in corde tuo, quia deus illũ suscitauit a mortuis, saluus eris. Et in actibus apostolorum legitur ꝙ in Christo deus definierit fidem omnibus, suscitans eum a mortuis.

Actuum.iij.

Ex lib. q̃onum euangelij.ij. Lucæ.xvij.

¶De decem leprosis quos ita mundauit, cuȝ ait, Ite ostendite vos sacerdotibus, quæri potest cur ad sacerdotes eos miserit, vt cũ irent mundarentur. Nullum enim eorum quibus hæc corporalia beneficia præstitit, inuenitur misisse ad sacerdotes nisi leprosos. Nam & illum a lepra mundauerat, cui dixit. Vade ostẽde te sacerdotibus, & offer pro te sacrificium quod præcepit Moyses in testimonium illis. Quærendum est igitur quid ipsa lepra significet. Non enim sanati sed mundati dicuntur, qui ea caruerint. Coloris quippe vitium est non valetudinis, aut integritatis sensuum atq; membrorum. Leprosi ergo non absurde intelliguntur, qui scientiam veræ fidei non habentes varias doctrinas profitentur erroris. Nulla porro falsa doctrina est quæ non aliqua vera intermisceat. Vera ergo falsis inordinate permixta in vna disputatione vel narratione hominis tanquam in vnius corporis colore apparentia, significant lepram, tanquam veris falsisq; colorum fucis humana corpora variantem atq; maculantem. Sacerdotium vero Iudæorũ nemo fere fidelium dubitat figuram fuisse futuri sacerdotij regalis quod est in ecclesia, quo consecrantur omnes pertinẽtes ad corpus Christi summi & veri principis sacerdotum. Nam nunc & omnes vnguntur, quod tunc regibus tantum & sacerdotibus fiebat. Et quod ait Petrus ad christianum populum scribens, Regale sacerdotium, vtrunq; nomen illi populo conuenire declarauit, quo illa vnctio pertinebat. Cætera itaq; vitia tanquam valetudinis & membrorũ animæ atq; sensuum, & per se interius in conscientia & intellectu sanat & corrigit. Doctrina vero vel imbuendi per sacramenta, vel catechisandi per sermonem sanantem atqȝ lectionem, ecclesiæ propriæ contributa est. Itaqȝ & Paulus voce domini audita. Quid me persequeris? & ego sum Iesus quem tu persequeris: ad Ananiam tamen missus est, vt illo sacerdotio quod in ecclesia constitutum est, sacramentum doctrinæ fidei perciperet, & verus eius approbaretur color. Non quia non potest dominus per se ipsum omnia facere. nam quis alius hæc facit etiam in ecclesijs? sed vt ipsa societas congregatorum fidelium approbando in inuicem, atq; communicando veræ fidei doctrinam in omnibus quæ dicuntur verbis vel signantur sacramentis, tanquam vnam speciem veri coloris obducat. Ad hoc etiam pertinet quod idem dicit Apostolus, Deinde post annos quatuordecim ascendi Hierosolymam cum Barnaba assumpto etiam Tito. Ascendi autem secundum reuelationem, & exposui eis euangelium quod prædico in gentibus. Seor-

Lucæ.v.

Lepra quid sit. E

Falsa doctrina semper veri aliqd intermiscet.

Sacerdotiũ Iudæorum figura fuit nostri.

i. Petri.ij.

Doctrina imbuẽdi & catechisandi tributa est ecclesiæ. F

Cur leprosos ad sacerdotes misit dñs: & cur non oẽs sanauit per se.

ſum autem his qui videbantur præſtantiores, ne forte in vacuum currro aut cucurri. Et paulo poſt, Cum cognouiſſent, inquit, gratiã quæ data eſt mihi, Iacobus, & Petrus, & Ioannes, qui videbantur columnæ eſſe, dexteras dederunt mihi & Barnabę ſocietatis. Ipſa.n. collatio vnam doctrinæ ſpeciem excluſa oĩ varietate mõſtrabat.

Sed neq; Titus qui mecum erat cum eſſet gentilis compulſus eſt circuncidi. Sed propter ſubintroductos falſos fratres qui ſubintroierunt explorare libertatem noſtram, quam habemus in Chriſto Ieſu, vt nos in ſeruitutem redigerent: quibus neq; ad horam ceſſimus ſubiectioni, vt veritas euangelii permaneat apud vos. Ab his autem qui videbantur eſſe aliquid: quales aliquando fuerint, nihil mea intereſt. Deus.n. perſonam hominis non accipit.

Iaco.ij. I.Pet.i. Roma.ij. Ephe.vi. Colo.iij. Actuum.x.

¶ Et Timotheum propterea circuncidit: ne Iudæis & maxime cognationis eius maternæ, ſic videretur qui ex gentibus in Chriſtũ crediderant deteſtari circũciſionem ſicut idololatria deteſtãda eſt: cum illam fieri deus præceperit: hanc Satanas perſuaſerit. Et Titum propterea non circuncidit: ne occaſionẽ daret eis qui ſine illa circunciſione dicebant credẽtes ſaluos eſſe non poſſe: & ad deceptionem gentium hoc et Paulum ſentire iactabant, quod ipſe ſatis ſignificat vbi ait, ſed neq; Titus qui mecum erat, cum eſſet Græcus, compulſus eſt circuncidi: propter ſubintroductos autem falſos fratres, qui ſubintroierunt perſcrutari libertatem noſtram vt nos in ſeruitutem redigerent: quibus nec ad horã ceſſimus ſubiectioni: vt veritas euangelij permaneat ad vos. Hic apparet quid eos captare intellexerit, vt non faceret quod in Timotheo fecerat: & quod ea libertate facere poterat, qua oſtẽderet illa ſacra nec tanq̃ neceſſaria debere appeti, nec tanq̃ ſacrilega debere damnari.

Ex epiſtola ad Hierony. Timotheus cur a Paulo circunciſus eſt. Idololatria pꝰ q̃ circunciſio deteſtanda eſt

Mihi.n. qui videbantur eſſe aliquid, nihil contulerunt. Sed econtra cum vidiſſent quod creditum eſt mihi euangeliũ præputii, ſicut & Petro circunciſionis: qui enim operatus eſt Petro in apoſtolatum circunciſionis, operatus eſt & mihi inter gentes: & cũ cognouiſſent gratiã q̃ data eſt mihi, Iacobus, & Cephas, & Ioannes, qui videbantur colũnæ eſſe, dexteras dederũt mihi & Barnabæ ſocietatis: vt nos in gentes, ipſi aũt in circunciſionem: tantum vt pauperũ memores eſſemus. Quod etiam ſollicitus fui, hoc ipſum facere.

H

Ibi. aliorum evangeliorum. ¶ Dicit venisse se Hierosolymam. evangelium cum apostolis contulisse, dexteras sibi datas fuisse. i. signum concordiae signum consonantiae: quod ab eis quae ipsi didicerant, in nihilo discrepabat.

Cum autem venisset Petrus Antiochiam, in facie ei restiti: quia reprehensibilis erat. Prius enim quam venirent quidam a Iacobo, cum gentibus edebat.
A Cum autem venissent: subtrahebat, & segregabat se, timens eos qui ex circuncisione erant. Et simulationi eius consenserunt caeteri Iudaei, ita ut & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.

Ex epistola ad Hieronymum. SI hoc fecit Petrus quod facere debuit: mentitus est Paulus quod eum viderit non recte ingredientem adveritatem evangelij. Quisquis enim facit quod facere debet, recte utique facit: & ideo falsum de illo dicit qui dicit eum non recte fecisse quod eum novit facere debuisse. Si autem verum scripsit Paulus: verum est quod Petrus non recte ingrediebatur ad veritatem evangelij. Ego quidem illud Petrum sic egisse credo, ut gentes cogeret iudaizare. Hoc enim lego scripsisse Paulum, quem mentitum esse non credo. Et ideo non recte agebat hoc Petrus, quia erat contra evangelij veritatem? ut putarent qui credebant in Christum, se sine illis veteribus sacramentis salvos esse non posse. Hoc enim contendebant Antiochiae, qui ex circuncisione crediderant. Ipsum vero Paulum non ad hoc id egisse, quod vel Timotheum circuncidit, vel Cenchris votum persolvit, vel Hierosolymis a Iacobo admonitus, cum eis qui voverant legitima illa celebranda suscepit: ut putare videretur per ea sacramenta etiam christianam salutem dari, sed ne illa quae prioribus ut congruebat temporibus in umbras rerum futurarum deus fieri iusserat, tanquam idololatriam gentilium damnare crederetur. Hoc est enim quod illi Iacobus ait: auditum de illo esse quod discissionem doceat a Moyse, quod utique nefas est, ut credentes in Christum discindantur a propheta Christi: tanquam eius doctrinam detestantes atque damnantes: de quo ipse Christus dicit, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi. De me enim ille scripsit. Attende enim obsecro ipsa verba Iacobi. Vides, inquit, frater quot millia sunt in Iudaea qui crediderunt in Christo: & hi omnes aemulatores sunt legis. Audierunt autem de te quod discissionem doceas a Moyse: eorum qui per gentes sunt Iudaeorum: dicens non debere circuncidere filios suos: neque secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? utique oportet convenire multitudinem. Audient etenim te supervenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis viri quatuor votum habentes super se. His assumptis sanctifica te cum ipsis: & impende in eos ut radant capita: & scient omnes quia quae de te audierant falsa sunt; sed sequeris & ipse cu

Margin notes: Actuum.xv. (beside "bus sacramentis"); Actuum.xxi. (beside "non ad hoc id egisse"); B (beside "quae prioribus"); Ioan.vi. (beside "doctrinam detestantes"); Actuum.xxi. (beside "Attende enim").

stodiens legem. Non opinor obscurum est & Iacobum hoc ideo monuisse, ut scirent falsa esse quae de illo audierant hi, qui cum in Christum ex Iudaeis credidissent, tamen aemulatores erant legis: ne per doctrinam Christi, velut sacrilega, neque deo mandante conscripta damnari putarentur, quae per Moysen patribus fuerant ministrata. Hoc enim de Paulo iactauerant: non illi qui intelligebant quo animo a Iudaeis fidelibus obseruari tunc ista deberent: propter commendandam scilicet auctoritatem diuinam, & sacramentorum illorum propheticam sanctitatem: non propter adipiscendam salutem, quae iam in Christo reuelabatur: & per baptismi sacramentum ministrabatur: sed illi hoc de Paulo sparserant, qui sic volebant ea obseruari tanquam sine in his euangelio salus credentibus esse non possit. Ipsum enim senserant vehementissimum gratiae praedicatorem, & intentioni eorum maxime aduersum, docentem non per illa hominem iustificari, sed per gratiam Iesu CHRISTI: cuius praenunciandi causa illae vmbrae in lege mandatae sunt. Et ideo illi inuidias & persecutionem concitare molientes, tanquam inimicum legis mandatorumque diuinorum criminabantur. Cuius falsae criminationis inuidiam congruentius deuitare non posset: quam vt ea ipse celebraret quae damnare tanquam sacrilega putabatur, atque ostenderet, nec Iudaeos tunc ab eis tanquam a nefarijs prohibendos: nec gentiles ad ea tanquam necessaria compellendos. Nam si reuera sic ea probaret quemadmodum de illo auditum erat, & ideo celebranda suscepit, vt actione simulata suam posset occultare sententiam: non ei diceret Iacobus, Et scient omnes: sed diceret, & putabunt omnes, quoniam quae de te audierunt falsa sunt. C

Paulus quo le galia deuitada censuit. D

Sed cum vidissem quod non recto pede incedebant ad veritatem euangelii, dixi Petro coram omnibus, Si tu cum Iudaeus sis, gentiliter, & non iudaice viuis, quomodo gentes cogis iudaizare?

In ipsis Hierosolymis apostoli decreuerant ne quisquam tunc Iudaeos iudaizare prohiberet, quamuis etiam ipsos iam doctrina christiana non cogeret. Proinde si post hoc apostolorum decretum Petrus habuit in Antiochia illam simulationem qua gentes cogeret iudaizare, quod nec ipse cogebatur, quamuis propter commendanda eloquia domini quae Iudaeis sunt credita, nō prohibebatur, quid mirum si constringebant Paulus libere debere asserere, quod cum caeteris apostolis se Hierosolymis decreuisse meminerat? Si aūt hoc (vt magis arbitror) ante illud Hierosolymitanū cōcilium Petrus fecit: nec sic mirū est, quod, cū volebat Paulus nō timide obtegere, sed fidēter asserere, quod eū pariter sentire iā nouerat, siue quod cū eo cōtulerat euāgelium, siue quod in Cornelij Centurionis

Ex epistola ad Hieronymum.

B vocatione etiam diuinitus de hac re eum admonitum acceperat, siue quod antequam illi quos timuerat venissent Antiochiam cũ gentibus eum conuesci viderat. Neqꝫ enim negamus in hac sententia fuisse iam Petrum, in qua ⁊ Paulus fuit. Non itaqꝫ tunc cuiꝫ quid in ea re verum esset docebat, sed eius simulatione qua gẽtes iudaizare cogebantur arguebat, non ob aliud nisi quia sic illa omnia simulatoria gerebantur, tanquam verum esset quod dicebant illi qui sine circuncisione preputij, atqꝫ alijs obseruationibus vmbrę futurorum, putabant credentes saluos esse non posse. In cuius sententiæ non consensionem, sed simulationem timore Petrus inciderat, vt de illo Paulus verissime scriberet, quod eum vidisset non recte ingredientem ad veritatem euangelij: eiqꝫ verissime diceret quod gentes iudaizare cogebat, quod Paulus vtiqꝫ non cogebat, ob hoc illa vetera veraciter vbi opus esset obseruans, vt damnanda nõ esse monstraret, prædicans tamen instanter nõ eis, sed reuelata gratia fidei saluos fieri fideles, ne ad ea quenquam velut necessaria suscipiẽda cõpelleret. Cur itaqꝫ mihi non liceat dicere Apostolum Paulum, ⁊ alios rectę fidei Christianos tunc illa vetera sacramenta paululuꝫ obseruãdo veraciter cõmẽdare debuisse, ne putarentur illę propheticæ obseruationes a piissimis patri-

F bus custoditę tanquam sacrilegia diabolica a posteris detestandę? Iam enim cum venisset fides, quæ prius illis obseruationibus ꝓnunciata, post mortem ⁊ resurrectionẽ domini reuelata est, amiserant tanquam vitam officij sui, veruntamen sicut defunctorum corpora necessario deducenda erant quodam modo ad sepulturã, nec simulate, sed religiose: non autem deserendo continuo: vel inimicorum obtrectation bus tanquam canum morsibus proijcienda. Proinde nunc quisquis Christianorum (quamuis sit ex Iudæis) similiter ea celebrare voluerit: tanquã sopitos cineres erués, non erit pius deductor vel baiulus corporis, sed impius sepulturę violator. ¶ A scribentibus auctoribus sanctarum scripturarum maxime canonicarum inconcusse credatur ⁊ defendatur abesse omnino mendaciuꝫ, ne dispensatores Christi de quibus dictũ est. Hic iam quærũtur inter dispensatores vt fideles quis inueniatur: tanquam magnum aliquid sibi fideliter didicisse videantur pro veritatis dispensatione mentiri: cum ipsa fides in latino sermone ab eo dicatur appellata: quia fit quod dicitur, vbi autem fit quod dicitur, mentiendi vtiqꝫ non est locus. Fidelis igitur dispensator apostolus Paulus proculdubio nobis exhibet in scribendo fideꝫ,

G quia veritatis dispensator erat, non falsitatis: ac per hoc verũ scripsit, vidisse se Petrum non recte ingredientẽ ad veritatẽ euangelij eiqꝫ in faciem restitisse, quod gentes cogeret iudaizare. Ipse vero Petrus quod a Paulo fiebat vtiliter libertate charitatis sancte ac benigne pietate humilitatis accepit. Atqꝫ ita rarius ⁊ sanctius exemplum posteris prebuit: quo nõ dedignarentur maiores, sicubi forte

Paulus cur Petrum arguerit

Iudaizandum nunc non est.

Item ex eadem epistola.

j. Cor. iiij.

Petrus obediẽdo rarius ⁊ sanctius pbuit posteris exemplum quam paulus resistendo.

recti tramitem reliquissent, etiam a posterioribus corrigi: quam Paulus quo fidenter auderent esset minores maioribus pro defen denda euangelica veritate, salua fraterna charitate, resistere. Nam cum satius sit a tenendo itinere in nullo quasi aliquo declinare, multo tamen est mirabilius & laudabilius libenter accipere corri gentem, quam audacter corrigere deuiantem. Laus itaque iustę li bertatis in Paulo, & sanctę humilitatis in Petro, quantum mihi pro modulo meo videtur, magis fuerat aduersus calumniantes Por phyrium defendenda, quam vt ei daretur obtrectandi maior oc casio, qua multo mordacius criminaretur christianos fallaciter vel suas literas scribere, vel dei sui sacramenta tractare. G

¶ Dicimus apostolum Petrum in quo primatus apostolorum tam excellenti gratia praeeminet, aliter quam veritas postulat de circū cisione agere solitum a posteriore apostolo Paulo esse correctum. Ergo potuit Petrus non recte in aliquo ingredi ad veritatem euā gelij, ita vt gentes cogeret iudaizare, quod Paulus in ea scribit epi stola, in qua deum testatus est non se mentiri. Ait enim. Quę aūt scribo vobis, ecce coram deo, quia non mentior. Et post hanc tam sanctam atque terribilem attestationem dei narrauit haec omnia, in quibus ait. Cū vidissem quia non recte ingrediuntur ad veritatē euangelij, dixi Petro coram omnibus. Si tu cum sis Iudaeus genti liter & non iudaice viuis, quomodo gentes cogis iudaizare? Qua propter Petrus a Paulo posteriore corrigitur, & pacis atque vnitatis vinculo custodito ad martyrium prouehitur. Ex libro. ii. de baptismo. Petrus errare potuit. Gala. I. H

¶ Omnino tenendū in doctrina religionis nullo modo esse mē tiendum. Ad ostendenda ergo quaedam quae putantur in scriptu ris esse mendacia, non ea esse quod putantur, si recte intelliguntur non tibi parum aduersus istos valerę videatur quod non de apo stolicis, sed de propheticis literis inueniunt, velut exempla men tiendi. Illa quippe omnia quae nominatim commemorant, vbi sit quisque mentitus, in eis libris leguntur in quibus non solum di cta, verumetiam facta multa figurate conscripta sunt, quia & figu rate gesta sunt. In figuris autem quod velut mentiendo dicitur, be ne intellectum verum inuenitur. Apostoli vero in epistolis suis ali ter locuti sunt, aliter conscripti actus apostolorum: iam videlicet reuelato testamento nouo, quod illis figuris propheticis velaba tur. Denique in tot epistolis apostolicis atque in ipso tam grandi li bro in quo actus eorum canonica veritate narrantur, non inue nitur aliquis talis mentiens, vt de illo ab istis ad mentiendi licen tiam proponatur exemplum: quandoquidem illa Petri & Barna bae simulatio qua gentes iudaizare cogebant, merito reprehensa atque correcta est: & ne tunc noceret, & ne posteris ad imitandum valeret. Cum enim vidisset apostolus Paulus quia non recte ingre derentur ad veritatē euangelij, dixit Petro corā omnibus. Si tu cum sis Iudaeus, gētiliter & non iudaice viuis, quō gētes cogis iudaizare? Ex lib. cōtra mē daciū ad Con sentium. Mendacium in doctrina reli gionis summo opere fugien dum est. A

Id autem quod ipse fecit,vt quasdam obseruationes legitimas iudaica consuetudine retinendo,& agendo,ne se inimicum legi prophetisq; monstraret:absit vt mendaciter eum fecisse credamus. De hac quippe re satis est eius nota sententia:qua fuerat constitutum,nec Iudæos qui tunc in Christum credebant,prohibendos esse a paternis traditionibus:nec ad eas gentiles cum christiani fierent, esse cogendos:vt illa sacramenta quæ diuinitus precepta esse constat,non tanquam sacrilegia iam nouo testamento reuelato, vel tanquam sine his quicunq; conuerterentur ad deum,salui esse nõ possent. Errabant enim qui hoc putabant atq; predicabant,quamuis iam recepto Christi euangelio,& eis simulate consenserant Petrus & Barnabas:ideoq; cogebant gentes iudaizare. Id enim erat cogere,sic ea necessaria prædicare tanquam & recepto euangelio nulla sine illis salus esset in Christo:hoc error quorundam putabat:hoc timor Petri simulabat:hoc libertas Pauli redarguebat.

Ex epistola ad Hieronymum. ¶Et si tale aliquid ipse Paulus fecerat,correctum potius etiam ipsum credam coapostoli sui correctionem non potuisse negligere,quam mendaciter in sua epistola scribere potuisse: & in epistola qualibet,quanto magis illa in qua prælocutus ait? Quæ autem scribo vobis,ecce coram deo,quia non mentior,si tu cum sis Iudæus gentiliter & non iudaice viuis:quomodo cogis gentes iudaizare?

Ex epistola ad Hieronymum. ¶Ipsum apostolum Paulum interrogans,interpello & requiro in eo quod scripsit vidisse se Petrum non recte ingredientem ad veritatem euangelii:eiq; in faciem propterea restitisse,quod illa simulatione gentes iudaizare cogebat:verum vere scripserit an forte nescio qua dispensatiua falsitate mentitus sit:& audio paulo superius in eiusdem narrationis exordio religiosa voce mihi clamantem. Quæ autem scribo vobis,ecce coram deo,quia nõ mentior. Dent veniam quilibet aliud opinantes:ego magis credo tanquam apostolo in suis,& pro suis literis iuranti,quam cuiq; doctissimo de alienis disputanti.

Ex libro.vij. de baptismo. ¶Illi qui se Christianos Nazarenos vocant:& more iudaico carnalia præputia circuncidunt:nati hæretici ex illo errore,in quem Petrus deuians a Paulo reuocatus est,in hoc ad huc usq; perseuerant. Ergo illi Petro in primatu apostolorum martyrii gloria coronato,in sua peruersitate precisi ab ecclesia remanserunt.

C

Nos natura Iudæi,& non ex gẽtibus peccatores.

Extract. a. ps. cv. ¶Flaminia condidisse peccatores. Non est hoc nomen in scripturis vsitatum communiter:qui licet iuste & laudabiliter viuant, non sunt tamen sine peccato. magis enim sicut interest inter irridentes & irrisores inter murmurantes & murmuratores,& inter scribentes & scriptores,& cætera similia:ita scriptura appellare peccatores consueuit valde iniquos & grauibus peccatorum sarcinis oneratos.

Peccator grauius sonat quam peccans:sicut irrisor quam irridens &c.

Scientes autem ꝙ non iustificatur homo ex operibus legis, nisi ꝑ fidẽ Iesu Christi: & nos in Christo Iesu credimus, vt iustificemur ex fide Christi: & nõ ex operibus legis. ꝑp quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Quod si quærẽtes iustificari in Christo, inuenti sumus & ipsi peccatores: nunquid Christus peccati minister est: Absit. Si enim q̃ destruxi, iterũ hæc reædifico: ꝑuaricatorẽ me eẽ cõstituo. Roma.iij.

¶Non quia opera bona frustrantur, cum deus reddat vnicuiq; secundu; opera sua: sed quia opera ex gratia, non ex operibus gratia: quoniam fides quæ per dilectionem operaẽ, nihil operaretur nisi ipsa dilectio dei diffunderetur in cordibus nostris per spiritũ sanctum qui datus est nobis: nec ipsa fides esset in nobis, nisi vnicuiq; deus partiretur mensuram fidei. Ex lib. ad Paulinũ episcopũ. Roma.v. D

¶Ex fide dicit nos iustificari, qa ipsa pría est ex q̃ ĩpetranẽ cætera. Roma.xij. Ex lib. ad Prospetũ & Hilariũ

Ego.n.per legem, legi mortuus sum: vt deo viuã. Christo crucifixus sum cruci, Viuo autem iam, non ego, viuit vero in me Christus.

Cognita dei gratia q̃ sola liberat a ꝑuaricatione, q̃ legis cognitione cõmittiẽ, ordo dicit. Cõfige clauis a timore tuo carnes meas. Sic.n. expressiu: interpretat sunt quid ĩ nostri, qđ græce vno verbo dici potuit.i. καθηλωσον. vbi qđ vult intelligi nisi qđ ait Apls? Mihi aũt absit gloriari, nisi in cruce dñi nostri Iesu Christi, ꝑ quẽ mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. & iterũ, Christo, inqt, crucifixus sum cruci. Viuo aũt iã, non ego: viuit vero in me Christus. Qđ quid aliud est nisi, non est in me iustitia mea q̃ ex lege est, in qua ꝑuaricator effectus sum: sed iustitia dei. i. q̃ mihi ex deo est: non ex me. Sic qppe in me viuit non ego, sed Christus, q̃ factus est nobis sapientia a deo & iustitia & sanctificatio & redemptio, vt queadmodũ scriptum est, Qui gloriaẽ, in dño gloriet. Itẽ dicit, Qui aũt Iesu Christi sunt, carnẽ suã crucifixerũt cũ passionibus & cõcupiscentijs, cũ hic dictũ sit ꝙ ipsi crucifixerunt carnẽ suã: in isto tñ psalmo deus rogaẽ vt id faciat cui dr, Cõfige clauis a timore tuo carnes meas, vt intelligamus & ꝙ recte facimus, grãe dei esse tribuẽdũ, q̃ in nobis operaẽ & velle & operari ꝑ bona volũtate. Cõfige, inqt, clauis a timore tuo carnes meas, a iudicijs.n. tuis timui. hoc est a timore tuo casto q̃ permanet in seculũ seculi, carnalia desideria mea cõprimanẽ. a iudicijs. enim tuis timui, cũ mihi lex minareẽ pœnam, q̃ mihi non poterat dare iustitiam. Sed hunc timorem quo pœna metuiẽ, consummata charitas foras mittit, q̃ nõ timore pœnæ, sed delectatiõe iustitiæ libe-

Ex tractatu. Psal.cxviij. Psal.cxviij. Gala.vi. i.Cor.i. Gala.v. Psal.cxviij. B Phi.ij. i.Ioan.iiij.

eos reddit. Timore nanq; isto quo non amatur iustitia, sed timetur poena, seruilis est, & ideo non crucifigit carnem. Viuit enim peccandi voluntas: quę tunc appareat in opere, quando separatur impunitas. Cum vero poena creditur secutura latenter viuit: viuit tamen. Mallet enim licere: & dolet non licere quod lex vetat: quia non spiritaliter delectatur eius bono, sed carnaliter malum metuit quod minatur. Timore autem casto ipsa quæ hunc timorem foras mittit peccare timet charitas, etiam si sequatur impunitas: quia nec impunitatem iudicat secuturam, quando amor iustitiæ peccatum ipsam deputat poenam. Tali timore carnes crucifiguntur: quando carnales delectationes quæ legis litera vetantur potius quam vitantur, spiritalium bonorum delectatione vincunt: & eadem vsq; ad perfectionem crescente victoria perimuntur.

Quis timore casto peccare timeat.

F

Ex sermone de verbis euange. Gala. vi. Apls se negat.

¶ Audi apostolum negantem se. Mihi, inquit, mundus crucifixus est, & ego mundo. Audi adhuc negantem se. Viuo, inquit, nó ego. Aperta sui negatio: sed iam sequitur gloriosa Christi confessio. Viuit vero in me Christus. Quid est ergo, nega te? noli tu ipse viuere in te: quid est, noli tu ipse viuere in te? Noli facere voluntatē tuā, sed illius qui habitat in te.

Quod autem non viuo in carne, in fide viuo filii dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.

Ex sermone in epl'am Io. viij. Roma. viij. Traditio patris q Christū tradidit, & Iudæ, qd differant.

¶ Apostolus dicit. Qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Ecce Christum tradidit pater: tradidit Iudas. Nunquid non quasi simile factum videtur, traditor Iudas, traditor & deus pater? Absit, inquit, non dico, sed Apostolus dicit: qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. & pater illum tradidit, & ipse se tradidit. Ait idem Apostolus, Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Si pater tradidit filium, & tradidit seipsum filius: Iudas quid fecit? Facta est traditio a patre, facta est traditio a filio: facta est traditio a Iuda: vna res facta est. Sed quæ res discernit patrem tradentem filium, & seipsum filium tradentem: & Iudam discipulum tradentem magistrū suū? Quia hoc fecit pater & filius in charitate, fecit aūt Iudas in proditione. Videtis quia non quid faciat homo considerandum est: sed

G

quo animo & voluntate faciat. In eodem facto inuenimus deum patrem in quo inuenimus Iudam, patrem benedicimus. Iudam detestamur, benedicimus charitatem: detestamur iniquitatē. Quantum enim præstitum est generi humano ex tradito Christo, nunquid hoc cogitauit Iudas vt traderet? Deus cogitauit salutem nostram qua redempti sumus: Iudas cogitauit pretium quo vendidit dominum. Filius ipse pretium quod dedit pro nobis est: Iudas cogitauit pretium quod accepit vt venderet. Diuersa ergo intētio diuersa facta facit cum sit vna res. Ex diuersis intentionibus, ei si metiamur,

Diuersa intētio diuersa facit facta.

si metiamur, unum amandum, alterum damnandum: vnum glorificandum, alterum detestandum inuenimus.

Non abiicio gratiam dei, si enim per legem iustitia. ergo Christus gratis mortuus est.

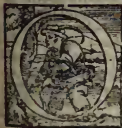
Quis ita surdus aduersus apostolicas voces? quis ita desipiat, immo insaniat: nesciens quid loquatur, ut audeat dicere leges esse gratiam, cum clamet qui sciebat quid loqueretur: qui in lege iustificamini, a gratia excidistis? Sic autem lex non est gratia: quia vt ipsa lex fiat non potest lex adiuuare, sed gratia. Nunquid natura erit gratia? Nam et hoc Pelagiani ausi sunt dicere, gratiam esse naturam, in qua sic creati sumus, vt habeamus mentem rationalem qua intelligere valeamus: facti ad imaginem dei, vt dominemur piscibus maris, et volatilibus cœli, et omnibus pecoribus quæ repunt super terram. Sed non est hæc gratia quam commendat Apostolus per fidem Iesu Christi: hanc enim naturam etiam cum impijs et infidelibus certum est nobis esse communem: Gratia vero per fidem Iesu Christi eorum tantummodo est, quorum est ipsa fides. Non enim omnium est fides. Deniq; sicut eis, qui volentes in lege iustificari, a gratia exciderūt: verissime dicit, Si ex lege iustitia, ergo Christus gratis mortuus est: sic et his qui gratiam quam commendat et percipit fides Christi, putant esse naturam: verissime dicitur, Si ex natura iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Iam hic enim erat lex, et non iustificabat. Iam hic erat et natura, et non iustificabat. Ideo Christus nō gratis mortuus est, vt et lex per illum impleretur: qui dixit, Non veni legem soluere, sed implere: et natura per Adam perdita, per illum repararetur qui dixit, se venisse quærere quod perierat.

Exlibro de gratia et lib. arb. x. Lex nō est gratia. Gala. v. H ij. Thes. iij. Matth. v. Lucæ. xix.

¶ Nemo in eo quod videtur habere glorietur tanquam non acceperit, aut ideo putet se accepisse, quia litera extrinsecus vel vt legeretur apparuit, vel vt audiretur insonuit. Nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Porro autem si non gratis mortuus est, ascendens in altum captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus, inde habet quicunq; habet. Quisqs aut inde se habere negat, aut vere non habet, aut id quod habet, auferetur ab eo.

Ex libro sententiar Prosperi. Nemo de se gloriet. q; boni habet. Ephe. iiij.

CAPVT III.

INsensati Galatæ: quis vos fascinauit non obedire veritati? Ante quorū oculos Iesus Christus proscriptus est: & in vobis crucifixus. Hoc solum a vobis volo discere: ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei. Sic stulti

A Infra. v.

eſtis: vt cū ſpiritu cœperitis: nūc carne cōſumamini. Tanta paſſi eſtis cā: ſi tamen ſine cā. Qui ergo tribuit vobis ſpiritum, & operatur virtutes in vobis: ex operibus legis, an ex auditu fidei? Sicut ſcriptum eſt, Abraham credidit deo & reputatum eſt illi ad iuſtitiam.

Gen. xv. Rom. iiij. Iacob. ij.

Ex libro de ciuitate dei. xvi.

Hic ſane illa ſentētia ponitur, cuius apl's meminit ꝓpter dei gratiā cōmēdandā, ne circūciſio gloriaret̃, gētesq; incircūciſas ad fidē Chriſti nollet admitti. Hoc. n. qn̄ factū eſt, vt credēti Abrahæ deputaret̃ fides ad iuſtitiā, nōdū fuerat circūciſus.

B

Cognoſcite ergo quia qui ex fide ſunt, hi ſunt filii Abrahæ. Prouidens autē ſcriptura, quia ex fide iuſtificat gentes deus: prænunciauit Abrahæ, quia benedicentur in te oēs gētes. Igitur qui ex fide ſunt, benedicentur cū fideli Abraham. Quicunq; enim ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt. Scriptum eſt. n. Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis, vt faciat ea. Quoniā autem in lege nemo iuſtificatur apud deum, manifeſtum eſt: quia iuſtus ex fide viuit. Lex autem non eſt ex fide, ſed qui fecerit ea, viuet in illis.

Gen. xxij. Deut. xxv. Aab. ij. Leui. xviij. Rom. x. Heb. x.

Ex libro contra Fauſt. exo. iij.

Ho dictum eſt ad Abraham, hoc ad Iſaac, hoc ad Iacob, vnde non immerito dicit, Ego ſum deus Abrahã, & deus Iſaac, & deus Iacob, completurus vtiq; in benedictione omnium gentium qđ ex eorum ſemine promiſit. Nec immerito ipſe Abraham cum eius ſeruus ei iuraret: ſub femore ſuo iuſſit eum ponere manum, ſciens inde venturam carnem Chriſti: in quo benedici omnes gētes, nō nūc prænunciamus, ſed qđ prænunciatū eſt, nūc videmus.

Gene. xxiiij. Ex ſermone de verbis euangelij. xiiij. Gene. xxij.

Abraham ſi ad ſe attēdiſſet nūquā credidiſſet.

Impletum eſt qđ promiſſum eſt Abrahę: & ex his quę videmus, credimus quæ non videmus. Vnus homo fuit Abrahã, & dictū eſt illi, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Si ad ſe attenderet, quādo crederet? Vnus homo erat, & iam ſenex erat, & vxorem ſterilem habebat, & ætate iam ita progreſſam concipere non poſſet, etiam ſi ſterilis non fuiſſet. Non erat prorſus vnde aliquid ſperaretur: ſed promittentē attendebat: & credebat quod nō videbat. Ecce illi quod credit, nos videmus. Ergo ex his quæ videmus, debemus credere quæ non videmus. Genuit Iſaac, non vidimus. Et Iſaac genuit Iacob, & hoc non vidimus. Et Iacob genuit duodecim filios, & ipſos non vidimus. Et duodecim filij genuerunt populum Iſrael. Magnum populum videmus: iam cœpi

C

Ex ijs quæ videmus credenda ſunt quæ non videmus.

ea dicere quæ videmus. De populo Israel nata est virgo, & peperit Christum: & ecce in Christo benedicuntur omnes gentes, quid verius? quid certius? quid apertius? Desiderate mecum futurum seculum qui congregati estis ex gentibus. In hoc seculo impleuit deus promissum suum ex semine Abrahæ. Quomodo ergo non dabit nobis eterna promissa sua quos fecit esse semen Abrahæ? hoc enim dicit Apostolus. Si autem vos Christi (apostolica verba sunt) ergo Abrahæ semen estis. Magnum aliquid cœpimus esse, nemo se contemnat: nihil fuimus, sed aliquid sumus. Diximus domino, Memento quia puluis sumus, sed ille de puluere hominem fecit, & pulueri vitam dedit, & in Christo domino nostro iam ipsum puluerē ad cœli regna perduxit: quia hic accepit carnem: hic accepit terram: & terram leuauit in cœlum, qui fecit terram & cœlum. Psal.ciij.

D

¶ Legimus iustificari in Christo qui credunt in eu͂ propter occultam communicationē & inspirationē gratię spiritalis: qua quisquis hæret dño, vnus spūs est: quāuis eū & imitētur sancti eius. Legatur mihi tale aliquid de his q sanctos eius imitati sunt, verū quisquis dictus sit iustificatus in Paulo, aut in Petro, aut quolibet horu͂, quorum in pplō dei magna excellit auctoritas: nisi q in Abrahā dicimur benedici, sicut ei dictū est, Benedicētur in te omnes gētes propter Christum qui semen eius est secūdum carnem. Quod manifestius dicitur, cū hoc idem ita dicitur, Benedicentur in semine tuo omnes gentes. Ex lib.j.de baptismo paruulorum. Rom.iij. Gene.xxij.

Christus redemit nos de maledicto legis fact᷒ ꝑ nobis maledictus: quia scriptum est. Maledictus omnis qui pendet in ligno, vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu: vt pollicitationem spiritus accipiamus, per fidem. Fratres secundum hominem dico: tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat. Deute.xxv. Hebr.ix.

SEcutus apostolus dicit de Christo factus est pro nobis maledictum: sicut non timuit dicere, pro omnibus mortuus est. Hoc enim mortuus est, qđ maledictus, quoniam mors ipsa ex maledicto est: & maledictum est omne peccatum: siue ipsum quod fit vt sequatur suppliciū: siue ipsum suppliciū qđ alio modo vocatur peccatū, quia fit ex peccato. Suscepit aūt Christus sine reatu supplicium nostrum, vt inde solueret nostrum reatum, & finiret eti supplicium nostrū. Misit, inquit, deus filium suum in similitudinem carnis peccati, vt de pctō dānaret pctm̄ in carne. Nō erat ergo illa caro peccati: q nō de traduce mortalitatis in Mariā p masculum venerat. sed tm̄ qa de pctō est mors: illa aūt caro quāuis ex virgine, tñ mortali. fuit eo ipō quo mortalis erat similitudinē habebat Ex libro cōtra Faustum. ij.Corin.v. Mors ex maledicto est. Rom.viij.

ij.Cor.v. carnis peccati. Hoc appellat etiam peccatũ consequenter dicens, Vt de peccato damnaret peccatum in carne. Item alio loco, Eũ, inquit, qui non nouerat peccatũ peccatũ pro nobis fecit, vt nos simus iustitia dei in ipso. Cur ergo timeret Moyses dicere maledi-

Deute.xxi. ctũ qđ Paulus nõ timuit dicere pctm̃? Plane hoc ꝓpheta ⁊ finde re debuit ⁊ prædicere, paratus ab hæreticis cũ apostolo reprehẽdi. Nec ideo maior inuidia est quod addiderit deo: vt diceret, maledictus deo omnibus qui pepẽderit in ligno. Nisi enĩ deus odisset peccatũ ⁊ mortẽ nostrã, nõ ad eã suscipiendã atq; delendã filium suum mitteret. Quid ergo mirũ si maledictũ est deo quod odit

F deus? Tanto enim libentius donauit nobis immortalitatẽ quæ

Deut.xxi. futura est Christo veniente: quanto misericordius odit mortẽ nostram, quæ in ligno pependit Christo moriente. Quod autem additum est omnis, vt diceretur. Maledictus omnis qui in ligno pependerit: non sane Moyses minus prȩuidit etiam iustos in cruce futuros, sed bene præuidit hæreticos veram mortem domini negaturos: ⁊ ideo volentes ab hoc maledicto Christum seiungere, vt a mortis etiã veritate seiungerent. Si enim vera illa mors non erat, nullũ maledictũ Christo crucifixo pependit in ligno, quia nec vere crucifixus est. Sed contra longe futuros hæreticos qui de-

Maledict⁹ etiã filius dei q pe- pẽdit in ligno. longe clamat moyses. Sine causa tergiuersamini: o quibus displicet veritas mortis Christi. Maledictus omnis qui pepẽdit in ligno non ille, aut ille: sed omnis omnino. Etiam ne ⁊ filius dei? Etiã prorsus. nã hoc est quod non vultis, inde satagitis, inde seducitis, displicet enim vobis maledictus pro nobis: quia displicet mortuus pro nobis. Tunc enim extra maledictum ipsius Adã, si extra illius mortem. Cum vero ex homine ⁊ pro homine mortẽ suscepit, ex illo, ⁊ pro illo etiam maledictum quod mortẽ comitatur suscipere non dedignatus est. Etiam ille prorsus, etiam ille filius dei semper viuus in sua iustitia, mortuus autẽ propter nostra delicta in carne suscepta ex pœna nostra, sic ⁊ semper benedictus in sua iustitia: maledictus autem propter nostra delicta in morte

G suscepta ex pœna nostra. Ac per hoc additum est omnis, ne Christus ad veram mortem non pertinere diceretur, si a maledicto qđ morti coniunctum est insipienti honorificentia separaretur. Iam vero vbi audis pœnam peccati, aut ex benedictione crede venientẽ, aut ex maledictione. Si ex benedictione venit pœna peccati:

Christus maledictum suscepit pro nobis. opta semper esse in pœna peccati. Si aut optas inde liberari, crede per diuinæ sententiæ iustitiam ex maledictione venisse. Confitere ergo maledictum suscepisse pro nobis quem confiteris mortuum esse pro nobis. Hoc est quod asserit prophetia: quia sciebat Christi mortem in cruce pensuram, ⁊ futuros hæreticos qui dicerent: Pependit qdem in ligno, sed specie quadam, non vt vere moreretur. Clamando ergo maledictus, nihil aliud clamauit nisi quia vere mortuus: sciens mortem hominis peccatoris, quam sine peccat-

ipse suscepit de illo maledicto venientem, quo dictu est, Si teti/ geritis, morte moriemini. Ad hoc pertinet & serpes ille in ligno suspensus. quo significaretur non falsam mortem Christu finxisse, sed illam veram in ligno passionis suae suspendisse, in quam ser/ pens ille hominem mala suadendo deiecit, quam vera mortem nolunt illi conspicere: & ideo non sonantur a veneno serpentis, si cut in eremo quicunque illum attenderent sanabantur. Gene.iij. Nume.xxi. Ioan.iij.

In prophetia dictum est, Maledictus omnis qui pependit in li/ gno. Non enim ipse attulit mortem, sed hic inuenit in maledicto primi hominis propagatam. Eandem mortem nostram suscipiens in ligno suspendit, quae venerat de peccato. Ergo ne putarent ali qui sicut putant quidam haeretici, dominum Iesum Christum fal/ sam carnem habuisse, & no veram mortem in cruce soluisse, inten/ dit hoc propheta & ait. Maledictus omnis qui pendit in ligno. Oste dit ergo quia & filius dei vera morte mortuus est, quae mortali car ni debebatur: ne non maledictum putares non vere mortuum, qa vera illa mors non erat falsa, sed ex illa propagine descenderat quae venerat de maledicto: cum deus diceret, morte moriemi/ ni. Omnino & ad ipsum peruenit vera mors, vt ad nos perueniret vera vita. Etiam ad ipsum peruenit mortis maledictio, vt ad nos perueniret vitae benedictio. Ex tracta. ps. xxxvij.

Abrahae dictae sunt promissiones, & semini eius.

Nunquid de genere venimus Abrahae, aut vllo modo Abraha pater noster fuit secundum carnem? Originem de carne eius caro Iudaeorum ducit, non caro Christianorum. Nos de alijs gentibus venimus: & tamen imitando Abrahae fidem, filij facti sumus. Apo stolum audi. Abrahae dictae sunt promissiones & semini eius. No dicit, inquit, & seminibus tanquam in multis sed tanquam in vno, & semini tuo quod est Christus. Si autem vos Christi, ergo Abrahe semen estis secudu promissione heredes. Nos ergo facti sumus seme Abrahe gra dei no de carne Abrahae fecit illos coheredes deus: il los exheredauit, iustos adoptauit. Et de arbore illa oliue, cuius ra dix est in patriarchis ramos naturales superbos amputauit, olea/ strum humilem inseruit. Ex tracta. euagelij secudu Ioan. xxxi. Que de semi/ ne Abrahe su/ mus.

Non dicit & seminibus, quasi in multis sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus.

Nisi Christus solus iret ad patre, no diceret, Nemo ascedit in coelu nisi q descedit de coelo filius hois q est in coelo. Sed eti Paulus Apls dicit, Nra eni couersatio in coelis est. Sed quare hoc? qa ide dicit, Si resurrexistis cu Christo q sursum sunt q rite: vbi Christus est in dextera dei sedes, q sursum sunt sapite no q supra terra. mortui. n. estis, & vita vra abscodita est cu Christo in deo. Quo ergo ille solus? An ideo solus qa Christus vnus est cu Ex sermone de verbis euangelij. Ioan.iij. Philip.iij. Coloss.iij.

I.Cor.xij. omnibus membris suis tanquam caput cum corpore suo? Quæ autem corpus eius nisi ecclesia? sicut dicit idē doctor, Vos autem
Ioan.iij. estis corpus Christi ꝛ mēbra ex patre. Cuȝ ergo nos occiderimus, ꝙ propter nos ipse descenderit, quid est nemo ascendit nisi ꝙ descendet, nisi qa nemo ascendit nisi vnus cuȝ eo factus, ꝛ tāquam membrum compactus in eius corpore qui descendit? sic ꝛ disci-
Ioan.xv. pulis dicit, Quia sine me nihil potestis facere. Aliter enim vnuȝ
B
Philip.ij. cū patre, ꝛ aliter vnū nobiscuȝ. Vnū cū patre est, quia vna substantia est patris ꝛ filij: vnū cū patre est, quia cū in forma dei esset non rapinam arbitratus est esse se æqualeȝ deo vnus autem nobiscum factus est, quia semetipsum exinaniuit formā serui accipiēs: vnus nobiscū factus est secūdum semē Abrahę, in quo benedicentur oēs gētes. Qđ cū cōmemorasset, ait Apls, Nō dicit in seminibus tanꝗ in multis sed tāquā in vno ꝛ semini tuo, ꝙ est Christus. Et quia ꝛ nos ad id ptinemus qđ est Christus, nobis simul corporatis, ꝛ illi capiti cohęrentibus vnus est Christus. Et quia ꝛ nobis dicit, ergo Abrahę semen estis secunduȝ promissioneȝ hęredes. Si enim vnū est semen Abrahę, ꝛ illud vnum semen Abrahę non intelligitur, nisi Christus: hoc autem semen Abrahæ nos sumus, hoc ergo
C
totum, idest caput ꝛ corpus vnus est Christus.

Rom.iiij. Hoc autem dico testamentū cōfirmatum a deo, quæ post quadringentos & triginta annos facta est lex non irritum facit ad euacuandam promissionē. Nam si ex lege hæreditas, iam non ex promissione. Abrahæ autem per promissionem donauit deus.

Ex libro quæstionum. Exodo.ti.xlv. Apostolus cum Abrahæ laudaret ꝛ commendaret fideȝ in ea promissione qua Christum vult intelligi prophetatum, idest qua promisit deus Abrahę quod benedicentur in eo omnes tribus terre. Hoc autem dico, inquit, testamentum confirmatum a deo, quæ post quadringentos ꝛ triginta annos facta est
Quō post.cccc xxx. annos factam legē dicat Apostolus. lex, non infirmat ad euacuandas promissiones. Ex illa promissione qua vocatus est Abraham ꝛ credidit deo post quadringentos ꝛ triginta annos factam legem dicit Apostolus: non ex tēpore quo Iacob intrauit in Aegyptum. Deinde etiam ipsa scriptura Exodi hoc significabatur, non enim dicit incolatus filiorum Israel, queȝ incoluerunt in terra Aegypti anni quadringenti triginta: sed apte dixit quam incoluerunt in terra Aegypti, ꝛ in terra Chanaam ipsi ꝛ patres eorum. Ac per hoc manifestum est computandum esse tempus etiam patriarcharum Abrahæ Isaac ꝛ Iacob, ex quo peregrinari cepit Abraham in terra Chanaam, idest ex illa promissione in qua eius fidem laudat Apostolus vsqȝ ad illud tēpus
D
quo ingressus est Israel in Aegyptum. Toto quippe isto tempore peregrinati sunt patres in terra Chanaaȝ, ꝛ deinde semen Israel in

Aegypto, ac sic completi sunt quadringenti triginta anni a promissione vsq; ad exitum Israel ex Aegypto, quando facta est lex in monte Sina, quæ non infirmat testamentum ad euacuādas promissiones. Septuagesimo ergo & quinto anno vitæ suę Abraham (sicut scriptura dicit) ingressus est in terram Chanaā & genuit Isaac cum esset annorum centum. Fiunt itaq; anni vigintiquinq; ex promissione vsq; ad natum Isaac. His adduntur omnes anni vitæ Isaac, idest centum octoginta & fiunt ducenti quinq;. Tunc erat Iacob annorum centum viginti. Nati sunt enim sexagenario patri gemini ipse & Esau. Post decem annos intrauit Iacob in Aegyptum cum esset annorum centum triginta, Ioseph autem esset triginta nouem. Fiunt proinde anni a promissione vsq; ad ingressum Iacob in Aegyptum, ducenti quindecim. Ioseph autem ab illo tricesimo & nono anno ætatis suæ in quo eum pater in Aegypto inuenit, vixit annos septuaginta vnum, quia omnes ætatis eius anni centum & decem fuerunt. Cum itaq; ad ducentos quindecim annos accesserint septuaginta vnus, fiunt anni ducenti octoginta sex, restant centum quadraginta quatuor vel quinq;, quibus intelligitur seruisse in Aegypto populus Israel post mortem Ioseph. Exo. xii. Gene. xv. Gene. xlvi. Gen. l.

Quid igitur lex? propter transgressionem posita est, donec veniret semen cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris. Mediator autem vnius non est, deus autem vnus est. E Rom. iiij.

¶ Cū exponerē, Quid ergo lex transgressionis gratia posita est, ita distinguendum putaui vt interrogatio esset. Quid ergo? Ac deinde responsio, lex transgressionis gratia posita est, qđ qdē nō abhorret a vero. sed melior mihi videtur ista destinctio vt interrogatio sit. Quid ergo lex? Et inferatur respōsio, transgressiōis posita est gratia. Ex libro retractationum.

¶ Vbicunq; in meis libris posui, de semine cui repromissum est, qđ dispositū est p angelos in manu mediatoris, nō sic habet Apostolus, sed vt veriores codices quos post inspexi maxime græcos. de lege enim dictum est, quod tanquam de semine dictum multi latini codices habent per interpretantis errorem. Ex libro retractationum.

¶ Lex præuaricationis gratia posita est donec veniret semen cui pmissum est, vñ subintrauit vt abūdaret delictū, & vbi abūdauit delictū superabūdauit gratia, idest vt acciperet homo pcepta superbe de suis viribus fidēs, in quibus deficiēs & factus etiā puaricator liberatorē, saluatoremq; requireret, atq; ita eū timor legis factus humilē tanquā pædagogus ad fidem, gratiāq; perduceret. Ita multiplicatis infirmitatibus postea accelerauerunt, quibus sanandis opportune Christus aduenit. In cuius gratiam etiam iusti antiqui crediderunt, eadem ipsa gratia eius adiuti, vt gaudentes eum præ- nоscerent, & quidā etiam prænunciarent esse eū venturum, vel in illo populo Israel, sicut Moyses, & Iesus Naue, & Samuel, & Dauid, Ex li. d̄ pfectiōe iustitiæ hois. Rom. vi. Ps. lxv. F

⁊ cæteri tales: vel extra ipsum populum, sicut Iob: vel ante ipsum populum, sicut Abraham, sicut Noe, ⁊ quicunq; alij sunt, quos commemorat vel tacet sacra scriptura, vnus enim deus, ⁊ vnus mediator dei ⁊ hominum homo Christus Iesus, sine cuius gratia nemo a condemnatione liberatur, siue quam traxit ex illo in quo omnes peccauerunt, siue quam postea suis iniquitatibus addidit.

Ex lib. de tri. iij. Lex quõ p angelos data est. Actuum. v. ¶ Non angelus singulariter, sed omnino angeli dicuntur, p quos non sermo quilibet factus est, sed lex ipsa data manifestissime ostenditur, quam certe nullus fidelium dubitat dominum dixisse Moysi ad subiugandum populum Israel, sed tamen per angelos datam ita Stephanus loquitur, Dura ceruice inquit, et non circunciso corde, ⁊ auribus, vos semper spiritui sancto restitistis sicut patres vestri. Quem prophetarum non persecuti sunt patres vestri? ⁊ occiderunt eos qui pronunciabant de aduentu iusti, cuius nunc vos proditores ⁊ interfectores fuistis, qui accepistis leges in edictis angelorum, nec custodistis. Quid hoc euidentius? quid tanta auctoritate robustius? In edictis quidem angelorum lex illi populo data est, sed domini nostri Iesu Christi per eam disponebatur, ⁊ prænunciabatur aduentus, ⁊ iste tanquam verbum dei miro ⁊ ineffabili modo erat in angelis. in quorum edictis lex dabatur, vnde dicit in euangelio. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan ⁊ mihi, de me enim ille scripsit. Per angelos ergo tunc dominus loquebatur, per angelos filius dei loquebatur mediator dei, ⁊ hominum futurus ex semine Abrahæ suum disponens aduentum, vt inueniret a quibus reciperetur confitentes reos, quos lex non impleta fecerat transgressores. vñ ⁊ Apostolus dicit, Quid ergo lex? transgressionis gratia posita est, donec veniret semen cui promissum est, disposita per angelos in manu mediatoris. Quod autem non aliquem ex angelis dicit mediatorem, sed ipsum dominum Iesum Christum in quantum homo fieri dignatus est: habes alio loco, Vnus inquit deus, ⁊ vnus mediator dei, ⁊ hominum homo Christus Iesus. Hinc illud pascha in interfectione agni, hinc alia omnia quæ de Christo venturo in carne, atq; passuro, sed ⁊ resurrecturo in lege figurantur, quæ data est in edictis angelorum. In quibus angelis erat vtiq; ⁊ pater, ⁊ filius, ⁊ spiritus sanctus. Et aliquando pater, aliquando filius, aliquando spiritus sanctus, aliquando sine vlla distinctione personæ deus per illos figurabatur, etsi visibilibus, ⁊ sensibilibus formis apparens, per creaturam tamen suã non per substantiam suam, cui videndo corda mundantur p hæc omnia quæ oculis videntur ⁊ auribus audiuntur.

Joan. v.

G

I. Timo. ij.

H

Ex tracta. ps. xc. Caput nostrũ ẽ Christus cuius corpus ecclesia catholica. ¶ Dominus noster Iesus Christus tanquam totus perfectus, vir ⁊ caput ⁊ corpus. Caput in illo homine cognoscimus qui natus est de Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, sepultus, resurrexit, ascẽdit in cœlum, sedet ad dexteram patris. Inde illum expectamus iudicem viuorum atq; mortuorum. Hoc est caput ecclesiæ, corpus

huius capitis ecclesia est, non quæ hoc loco est, sed & quæ hoc loco & per totum orbem terrarum: nec illa quę hoc tempore, sed ab ipso Abel vsq; ad eos qui nasciturí sunt vsq; in finem & crediturí in Christum totus populus sanctorum ad vnam ciuitatem pertinentium, quæ ciuitas corpus est Christi, cui caput est Christus. Ibi sunt & angeli ciues nostri, sed quia nos peregrinamur, laboramus, illi autem in ciuitate expectant aduentum nostrum. De illa ciuitate vnde peregrinamur, literæ nobis venerunt, ipse sunt scripturæ quæ nos hortantur vt bene viuamus. Quid dicam venisse literas? Ipse rex descendit, & factus est nobis via in peregrinatione, vt in illo ambulantes, nec erremus, nec deficiamus, nec in latrocinantes incidamus, nec in laqueos irruamus qui ponuntur iuxta viam. Talem ergo scientes Christum totum atq; vniuersum simul cum ecclesia: ipsum autem solum natum de virgine caput ecclesię, mediatorem scilicet inter deum & homines Christum Iesum: ad hoc mediatorem vt eos qui recesserant per se reconciliet: medius enim non est nisi inter duos: recesseramus a maiestate dei, & peccato nostro offenderamus eum: missus est filius mediator, qui sanguine suo solueret peccata nostra, quibus separabamur a deo: & interpositus redderet ei nos, & reconciliaret a quo auersi in peccatis nostris & delictis tenebamur. Ipse est caput nostrum, ipse deus æqualis patri: verbum dei per quod facta sunt omnia: sed deus vt crearemur homo vt recrearemur: deus vt faceret, homo vt reficeret. A

¶ Quid ergo lex? quasi quæ vtilitas legis? præuaricationis gratia posita est. Hoc est quod dicit alibi, Lex enim subintrauit vt abundaret delictum. Præuaricationis gratia posita est vnde humiliaretur ceruix superborum multum sibi tribuentium, & voluntati suæ tantum arrogantium, vt liberum arbitrium sibi putarent pro se sufficere ad iustitiam. Lex ergo præuaricationis gratia posita est, donec veniret semen cui promissum est: disposita per angelos in manu mediatoris. Mediator autem vnius non est: deus autem vnus est. Quid est mediator vnius non est: quia inter duos vtiq; mediator est. Inuenimus inter quid & quid sit mediator ipso Apostolo dicente, Vnus enim deus: vnus mediator dei & hominum homo Christus Iesus. Si non iaceres, mediatorem necessarium non haberes: quia vero iaces & surgere non potes, mediatorem quodammodo deus tibi porrexit brachium suum. Et brachium domini cui reuelatum est? Ex sermone de verbis ap̃li. xiiij. Roma. v. B Mediator quorũ Christus sit. i. Timo. ij. Esa. liij.

Lex ergo aduersus promissa dei? Absit. Si.n. data esset lex q̃ posset viuificare, vere ex lege esset iustitia.

Opus est hoc gratiæ: quam qui accipiunt, doctrinæ salutari scripturarum sanctarum, & si fuerint inimici, fiunt amici. Non opus eiusdem doctrinæ est: quam qui audiunt & le- Ex epistola ad Vitalem.

Gratia dei vbi sit. — gunt sine gratia dei,peiores eius efficiuntur inimici.Non est igitur gratia dei in natura liberi arbitrij,& in lege atq; doctrina,sicut Pelagiana peruersitas decipit:sed ad singulos actus datur illius volũtate,de quo scriptum est,Pluuiam voluntariam segregans deus hereditati suæ.Quia & liberum arbitrium ad diligendum deum primi peccati grauitate perdidimus:& lex dei atq; doctrina quamuis sancta & bona & iusta,tamen occidit si non viuificet spiritus, per quem fit,non vt audiendo,sed vt obediendo:neq; vt lectiõe, sed vt dilectione teneatur.

Psal.lxvij.

C

Ex tracta. ps.lex.

Quõ ex lege nõ sit iustitia.

ij.Cor.iij.

¶ Lex enim sine gratia,litera sola est: manet ad conuincendum iniquitatem,non ad dandam salutem.quid enim ait Apostolus? Si enim data esset lex quæ posset viuificare,omnino ex lege esset iustitia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato,vt promissio ex fide Christi daretur credentibus.De hac litera dicit alio loco. Litera occidit,spiritus autem viuificat.Habes literam,sed non imples literam.vnde non imples literam?quia de te præsumis:opera tua extollis:nescis necessariam esse gratiam adiuuantis,vt impleatur præceptum iubentis,Ecce iussit deus:age quod iussit.incipis agere quasi ex viribus tuis,& cadis:& manet super te litera puniens non saluans.Merito lex per Moysen data est:& gratia,& veritas per Iesum Christum facta est.Si enim data esset lex quæ posset viuificare,omnino ex lege esset iustitia:sed data est lex vt reos vos faceret:rei facti timeretis:timentes indulgentiam peteretis:iam de viribus vestris non præsumeretis,de litera vos non extolleretis.

Ioan.i.

Ex tracta. ps.lxxvij.

Roma.vij.

D

¶ Putabamus nos facile iustos esse posse quasi viribus nostris antequam acciperemus mandatum . Adueniente autem mandato peccatum reuixit.Ego autem mortuus sum,hoc ait Apostolus.Data est enim lex hominibus,non quæ saluaret eos iam:sed p quam cognoscerent in qua ægritudine iacebant.Audi verba Apostoli,Si enim data esset lex quæ posset viuificare,vere ex lege esset iustitia, sed conclusit scriptura omnia sub peccato:vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus,vt veniret gratia post legem,& inueniret hominem non solum iacentem,sed iam etiam confitentem & dicentem,Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius?Et opportune veniret medicus ad conuallem plorationis & diceret:certe cognouisti quia cecidisti:audi me vt surgas, qui me contempsisti vt caderes.Data est ergo lex vt ægrum de morbo conuinceret:qui sibi sanus videbatur,vt peccata demonstrarentur,non vt auferrentur.Demonstrato peccato per datam legem auctum est peccatum,quia peccatum est & contra legem.Occasione, inquit,accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Quid est occasione accepta per mandatum? Acceptum mandatum quasi viribus suis conati sunt facere homines.victi concupiscentia,etiam ipsius mandati transgressione rei facti sunt . Sed quid dicit Apostolus? Vbi autem abunda-

Ibidem.

uit peccatum superabundauit gratia. idest auctus est morbus, commendata est medicina.

Si enim data esset lex quę posset viuificare, oino ex leg' esset iustitia. Si ergo non est data lex quæ posset viuificare, quare data est? Sequit, & ostendit quare sit data, quia & sic in adiutorium data est, ne te sanũ putares, sed conclusit scriptura oĩa sub pctõ, vt pmissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Qñ audis promissioné, expecta factoré. idonea fuit humana natura p liberum arbitriũ vulnerare se, sed iã vulnerata & sauciata, non est idonea per liberũ arbitrium sanare se. Bona est lex si quis ea legitime vtatur. Quid est ergo legitime vti legé? Per legé agnoscere morbũ suum, & q̃rere ad sanitaté diuinũ adiutorium: quia sicut dixi, si data esset lex quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia, nec quæreretur saluator, nec veniret Christus, nec sanguine suo ouem perditam quæreret: sicut dicit Apostolus idem alio loco, Nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

Roma. v.

Ex sermone de verbis apsl. xiij.

B

i. Timo. i.

Ibidem paulo inferius.

Quid fecit lex sine gratia nisi magis reos? quare? quia legis auditores & non factores, ac per hoc peccatores, præuaricatores. Mortuus est puer hospitæ hominis dei, & missus est baculus per seruũ, & positus est sup facié ipsius, & non reuixit. Quid facit lex sine gratia? Apostolus iam videns, i. ex cæco illuminatus, quid dicit? Si enim data esset lex quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia. Intendite, respondeamus & dicamus quid est quod dixit? Si data esset lex q posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia. Si non poterat viuificare, vt quid data est? Secutus adiunxit, Sed cõclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus, promissio illuminationis, promissio dilectionis ex fide Iesu Christi, vt daretur credentibus, scriptura illa, idest lex, conclusit omnia sub peccato. Quid est conclusit omnia sub peccato? fecit delictorem etiam præuaricatorem, nam sanare non potuit peccatorem. Conclusit omnia sub peccato, sed qua spe? Spe gratiæ, spe misericordiæ: accepisti legem, stare voluisti, non potuisti. A superbia cecidisti, languorem tuum vidisti. Curre ad medicum, laua faciem. Opta CHRISTVM, confitere Christum, crede in CHRISTVM. Accedat spiritus literæ, & eris sanus. nam si spiritum literæ detrahas, litera occidit. Si occidit, vbi spes? spiritus autem viuificat.

Ex sermone de illuminatione cæci. xviij.

iiij. Reg. iiij.

F

Sed conclusit scriptura omnia sub pecca to, vt pro missio ex fide Christ i daretur credentibus.

Ex hac promissione, hoc est ex dei beneficio, ipsa lex impletur, sine qua promissione præuaricatores facit, vel vsque ad affectũ mali opis, si & regulã timoris ꝯcupiscentiæ flãma trãscẽderit, el certe ĩ sola volũtate si timor pœnę suauitaté libidĩs vicerit. Qđ

Ex lib. ij. de baptismo paruulorũ

C

enim ait,conclusit scriptura omnia sub peccato: vt promissio ex fide Christi daretur credentibus.ipsius conclusionis vtilitatis data est.Nam conclusit ad quos vsus? nisi quemadmodum alibi dicit,Prius autem quam veniret fides,sub lege custodiebamur conclusi in eam fidez quæ postea reuelata est.Lex ergo data est vt gratia quæreretur,gratia data est vt lex impleretur.Neq; enim suo vitio non implebatur lex,sed vitio prudentiæ carnis: quod vitium per legem demonstrandum,p gratiam sanandum fuit.

Ex epistola ad Optatū epm. ¶ Si enim data esset lex quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia. Cui tamen bono lex data sit,consequenter adiunxit dicens,Sed conclusit scriptura sub peccato omnia,vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.Danda itaqz fuerat lex, quæ manifestius sibi ipsum ostenderet hominez,ne superbus animus humanus a seipso se posse esse iustum putaret:τ ignorans dei iustitiam,idest quæ homini ex deo est,suam volens constituere, idest quasi suis viribus partam,iustitiæ dei subiectus non fieret. Oportebat itaqz vt addito mandato,cuius vox est,Nō concupisces, super bo peccatori & præuaricationis crimē accederet,atqz ita gratiæ medicina non sanata per legē,sed coniuncta infirmitas quæreret.

Exod.xx. Roma.vij.

H

Ex tracta. ps.cxviij. Ibidem. ¶ Manifestatio,inquit,verborum tuorum illuminat,τ intelligere facit infantes.Quid est paruulus nisi humilis τ infirmus? Noli ergo superbire,noli de tua quæ nulla est virtute præsumere:τ intellige,quare sit a bono deo bona lex data,quæ tamen viuificare nō possit.Ad hoc enim data est,vt de te magno paruulum faceret,vt te ad faciendam legem vires de tuo non habere monstraret,ac inops,indigus,τ egenus ad gratiam confugeres:τ clamares, Miserere mei domine,quoniam infirmus sum.

Psal.vi.

Prius autem quamveniret fides,sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem quæ reuelanda erat. Itaq; lex pædagogus noster fuit inChristo,vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo.

Bel. otra Fau. Legis defensio. Roma.vij. CErte enim ipsa est lex quæ subintrauit vt abundaret delictum,quod ad eius reprehensionem nihil intelligentes in ore habere consueuistis.Ibi ergo lege, τ vide quia ipsa est de qua dicit,Itaqz lex quidem sancta,τ mandatum sanctum τ iustum,τ bonum.Quod ergo bonum est,mihi factuz est mors? Absit.Sed peccatum vt appareat peccatum,per bonum mihi operatum est mortem,neq; enim lex iubebat delictum,vt illa subintrante abundaret delictum,sed superbos multum sibi tribuentes,mādati sancti,τ iusti,τ boni adiectione reos & præuaricationis effecerat,vt eo mō humiliati discerēt ad gratiā pertinere p fidē, vt iam non essent legi subditi per reatum, sed legi sociati per iustitiam.

A

Idem quippe Apostolus dicit, quia priusquã veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem quæ postea reuelata est. Itaq; lex, inquit, pædagogus noster erat in Christo Iesu. Sed postea quam venit fides, iam non sumus sub pædagogo, quia nos reatus legis non obligat iam per gratiam liberatos. Nã antequam spiritalem gratiam humiliati reciperemus nihil nisi mortificabat nos litera iubens quod non possemus implere: vnde idem dicit, ij.Cor.iij.
Litera occidit, spiritus autem viuificat. Rursus eiusdem Apostoli verba sunt, Si enim data esset lex quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Item ipsius verba sunt, Quod enim impossibile erat legis, in quo infirmabatur Roma.viij.
per carnem, deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum in carne, vt iustitia legis impleretur in nobis qui non secundum carnem ambulamus sed B
secundum spiritum. Ecce quod est, Non veni legem soluere, sed ad Matth.v.
implere. Quia lex enim superbos etiam præuaricationis reatu deuinxit augendo peccatum cum iubet quod implere non possunt, ipsius legis impletur iustitia per gratiam spiritus in eis qui discunt Mat.xi.
a Christo mites esse atq; humiles corde, qui venit non legem soluere, sed adimplere. Deinde quia etiam sub gratia positis in hac mortali vita difficile est omnino adimplere quod in lege scriptum est, Non concupisces: ille per carnis suæ sacrificium sacerdos effectus impetrat nobis indulgentiam, etiam hinc adimplens legem, Exo.xx.
vt quod per nostram infirmitatem minus possumus, per illius perfectionem recurretur, cuius capitis membra effecti sumus: vnde I.Ioan.ij.
Ioannes dicit, Filioli hæc scribo vobis vt non peccatis. Et si quis peccauerit aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, ipse est exoratio pro peccatis nostris.

¶Item ex eisdem libris.

¶Quod enim adhuc promittitur ecclesiæ, idest corpori Christi, & in manifestatione prædicitur, & in ipso capite corporis saluatore, idest in ipso mediatore dei & hominum homine Christo Iesu, iam vtiq; completum est. Quid enim promittitur nisi vita æterna ex resurrectione a mortuis? Hoc iam completum est in illa carne C
quod verbum factum est, & habitauit in nobis. Tunc ergo & occulta erat fides. Nam eadem credebant eademq; sperabant omnes iusti, & sancti etiam temporum illorum: & promissiua erant illa omnia sacramenta, omnisq; ritus ille sacrorum. Nunc autem reuelata est fides in quam conclusus erat populus quando sub lege custodiebatur. Et quod fidelibus promittitur in iudicio, iam enim completum est in exemplo per eum qui legem & prophetas non venit soluere, sed adimplere. Ioan.i. Oẽs sancti eadẽ credebant & sperabant sub lege q̃ nos sub gratia. Matth.v.

Roma.vi. Omnes enim filii dei estis per fidē quæ est in Christo Iesu. Quicunq; enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Nō est Iudæus neq; Græcus, nō est seruus neq; liber, non est masculus neq; femina.

Ex lib.v. de baptismo paruulorum.

De templo dei, & quomodo accipiendum sit. Quotquot in Christo baptizati estis Christum induistis: satis disseruisse me memini. Neq; enim auari templum dei sunt: cuius sempium sit, Quæ societas de templo cum idolis? Et auaritiam idolatriam esse testetur Paulus. Induunt autem homines Christum aliquando vsq; ad sacramenti perceptionem, aliquando vsq; ad vitæ sanctificationem. Atq; illud primum & bonis & malis potest esse commune: hoc autem alterum proprium est bonorū & piorū.

ij.Cor.vi. Induentes Christum.

D

Ex sermone lib. Salomonis de muliere forti. Prouerb.xxxi. ℂOmnes enim apud eam vestiti sunt, vestiti sunt & optime: quas optime vultis nosse?

Oēs vestit ecclia. ℂQuo quot in Christo baptizati estis Christum induistis. Omnes omnino apud eam vestiti sunt, & mali serui, & boni serui vestiti sunt. Boni serui vestiti sunt qui Christum induerunt non tantum in forma sacramenti, sed etiam in opere exempli, seque tes vestigia domini sui, alij vero vsq; ad sacramentum, reddituri de sua veste rationem. Non cessat tamen illa mulier, non cessat illa mulier omnes vestire, vt nemo queratur, nemo dicit, ideo nō sum bene operatus, quia non sum vestitus.

Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu. Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semē estis secundum promissionem hæredes.

Ex tracta. euangelij secūdum Ioan.cv.

Vnus est Christus, caput, & corpus. docente Apostolo, atq; dicente de semine Abrahæ, Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis: cum dixisset superius, Non dicit, & seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno & semini tuo quod est Christus. Si ergo semen Abrahæ hoc est Christus, quid aliud dictum est quibus dictum est, Ergo Abrahæ semen estis, nisi ergo Christi estis? Inde est quod alio loco idem ipse Apostolus ait, Nūc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt pressurarum Christi in carne mea. Non dixit pressurarum mearum, sed Christi quia membrum erat Christi, & in suis persecutionibus, quales Christum in toto suo corpore pati oportebat, etiam ipse pressuras eius pro sua portione adimplebat.

E

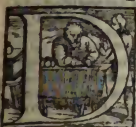
Colos.i.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan.xix. Roma.xi. ℂCur ergo magnum volumus intelligi in hoc titulo sacramentum in quo scriptum erat, Rex Iudæorum, si rex est Christus & gentium? Quia scilicet oleaster factus est particeps pinguedinis oleæ, non olea particeps facta est amaritudinis oleastri. Nam in eo quod de Christo veraciter scriptus est titulus Rex Iudæorum: qui sunt

intelligendi Iudæi, nisi semen Abrahæ, filij promissionis, qui sunt etiam filij dei? Quoniam non qui filij carnis (ait Apostolus) filij dei: sed qui filij promissionis deputantur in semine: Et gentes erat quibus dicebat. Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis se men estis secundũ promissioné hæredes. Rex ergo Iudæorũ Christus, sed Iudęorũ circũcisione cordis, spiritu non litera: quorũ laus non ex hoïbus, sed ex deo est, pertinentiũ ad Hierusalé liberá ma trem nostrá æternam in cœlis. Saram spiritalem, ancillam & fi lios eius de domio libertatis eijcientem. Roma.ii. Roma.x.

¶ Omnibus in Christũ credentibus, non solis qui ex Israel fide les erant, Apſs dicit, Ergo Abrahę semen estis ſm promissionem hæredes. Ibi niq; cõmemorauit præfigurationem noui testi in eo qđ scriptū est. In Isaac vocabit tibi semen, non vtiq; in Hismael ancillę filio. In quibus duobus filijs Abrahé, seruo & libero, & dua bus mulieribus ancilla & libera, scribens ad Galatas duo testamé ta dicit in allegoria præfigurata: vnde dicit, Nolrũ qui filij carnis, ij sunt filij dei, sed filij promissionis deputantur in semine, pmi^s sionis enim verbum hoc est. Ad hoc tempus veniá, & erit Saræ fi lius. Non omnia deus quæ prædicit promittit, prædicit enim etiá illa quæ non ipse facit, quia est omnium præscius futurorũ. Præ dicit ergo & peccata hominum, quæ potuit præscire non facere. Promittit autem quæ facturus est ipse, nec ea mala sed bona. Quis enim promittat mala? Quamuis itaq; mala inferat malis, non peccata sed supplicia, minatur tamen ea potius quam promittit. Omnia igitur præscit, sed peccata prædicit: supplicia minatur, be neficia pollicetur. Filij ergo promissionis filij sunt beneficij. Hæc est gratia quę gratis datur, non meritis operantis, sed miseratióe donantis. Hinc gratias agimus domino deo nostro, quod est ma gnum sacramentum in sacrificio noui testamenti. F Ex lib. de gratia noui testamẽti. Roma.ix. Gene.xviij. Præscire. Prædicere Promittere. Polliceri. Minari. G

CAPVT IIII.

Dico aũt, quáto tpe hæres paruulus est, nihil differt a seruo, cũ sit dñs oium, sed sub tutoribus & actori bus, est vsq; ad præfinitũ tp̄s a pa tre: Ita & nos cũ eẽmus puuli, sub elemẽtis mũdi huius eramus ser uiẽtes. At vbi venit plenitudo tp̄is, misit de⁹ filiũ suũ factũ ex muliere, factũ sub lege, vt eos q sub lege erãt redimeret, vt adoptionem filio rum reciperemus.

ET nemo misit in illum manus, quia nondum venerat ho ra eius, hoc est quia nolebat. Quid est enim nondum vene rat hora eius? Non enim dominus sub fato natus est. Ex tracta. euan gelij secundum Ioan. xxviij. Ioan. vij.

Christus nō est sub facto nat⁹ sed eius hora aut tempus est eius voluntas.

Hoc nec bene credendū est, nedum de illo per quem factus es. Si tua hora voluntas est illius, illius hora quæ est nisi voluntas sua? Non ergo horam dicit qua cogeretur mori, sed qua dignaretur occidi. Tempus enim expectabat quo moreretur, quia tempus expectauit, quo nasceretur. De hoc tempore Apostolus loquens ait,

H.

Cum autē venit plenitudo temporis, misit deus filiū suū. Ideo multi dicunt, quare non ante venit Christus? Quibus respondendum est, quia nondum venerat plenitudo temporis, moderante illo, per quem facta sunt tempora. Sciebat enim quando venire deberet. Primum per multi seriem temporum & annorum prædicendus fuit. Non enim aliquid paruum venturum fuit, diu fuerat prædicendus semper tenendus. Quanto maior iudex veniebat, tanto præconum longior series præcedebat. Denique vbi venit plenitudo temporis, venit & ille qui nos liberaret a tempore. Liberati enim a tempore venturi sumus ad illam æternitatem, vbi nō est tempus, nec dicitur ibi quando veniet hora. Dies est enim sempiternus: qui nec præceditur hesterno, nec excluditur crastino. Amare itaque debemus per quem facta sunt tempora, vt liberemur a tempore, & figamur in æternitate, vbi iam nulla est mutabilitas temporum. Magna igitur misericordia domini nostri Iesu Christi, factum esse eum propter nos in tempore, per quem facta sunt tempora: factum esse inter omnia, per quem facta sunt omnia, factum esse quod fecit. Factus est enim quod fecerat. Factus est enim homo qui hominem fecerat, ne periret quod fecerat.

Liberati a tpe.

A

Ex tracta. euangelij sc̄d Ioan. ciiij.

Ioan. xvij.

Christus tpi subdit⁹ nō est.

¶ Quod ait, Pater venit hora, clarifica filium tuum: ostendit omne tempus, & quid & quando faceret, vel fieri sineret, ab illo esse dispositum, qui tempori subditus non est, quoniam quæ futura fuerāt per singula tempora in dei sapientia causas efficientes habent, in qua nulla sunt tempora. Non ergo credatur hæc hora fato vrgente venisse, sed deo potius ordinante: nec sidera necessitas Christi connexuit passionem. absit enim vt sidera mori cogerent siderum conditorem. Non itaque Christum tempus vt moreretur impegit, sed tempus Christus quo moreretur elegit: qui etiam tempus quo de virgine natus est, cum patre constituit, de quo sine tempore natus est. Secundum quam veram & sanam doctrinam etiam Paulus Apostolus, Cum autem venit, inquit, plenitudo temporis, misit deus filium suum. Et deus per prophetam, Tempore (inquit) accepta bili exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Et rursus Apostolus, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.

Esa. xlix.

ij. Cor. vi.

Ex sermone de trinitate.

Pater operat⁹ est cuȝ alio, nō passus nec natus.

¶ Filius quidem non pater natus est de virgine Maria, sed natiuitatē filij non patris de virgine Maria, & pater & filius operatus est. Non est quidem passus pater, sed filius. Passionem tamen filij & pater & filius operatus est. Non resurrexit pater, sed filius, resurrectionē tamē filij & pater & filius operatus est. Ostendat nobis sanctus Apostolus quomodo natiuitatē filij pater operatus sit. Cuȝ autē

B

venit,

venit, inquit, plenitudo temporis misit deus filium suum factũ ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret. Audistis, & quia planum & apertum est intellexistis. Ecce pater fecit filium nasci de virgine. Cũ enim venisset plenitudo temporis, misit deus filium suum. vtiq; pater Christum. Quomodo eũ misit? factum ex muliere, factum sub lege. Fecit ergo eum pater ex muliere sub lege. Aut forte hoc mouet, quia ex virgine dixerã, Esa.vij.
& Paulus dicit ex muliere? Non moueat. vtrunq; de scriptura dicitur, & ex virgine, & ex muliere. Ex virgine quomodo? Ecce virgo concipiet in vtero & pariet filium. Ex muliere autem sicut audistis: non est contrarium. proprietas enim locutionis Hebrææ, mulieres non corrupta virginitate sed fœminas appellat. Habes euidentem scripturam Geneseos, quando ipsa prima Eua facta est, Gene.ij.
formauit eam in mulierem. Dicit etiam alio loco scriptura iubere deum, separare mulieres quæ non cognouerunt cubile viri. Iudi.xxj.
B
Probauimus ergo natiuitatem filij a patre factam, probemus & a filio factam. Quid est natiuitas filij de virgine Maria? Certe assumptio formæ serui. Nam quid est aliud nasci filio, nisi acipere formam serui in virginis vtero? Audi quia & hoc filius fecit, Qui cũ in forma dei eẽt, nõ rapinã arbitratus est esse se æqualẽ deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Videmus natiuitatem filij a patre factam: sed quia ipse filius semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, videmus natiuitatẽ filij, & ab ipso filio factam. Probemus & passionem filij a patre factam, faciat pater passionem filij. Qui proprio filio non pepercit sed pro nobis omnibus tradidit eum. Faciat & filius passionem suam, Qui me dilexit & tradidit se ipsum pro me. Tradidit pater filium, & tradidit filius se ipsum. Passio hæc vni facta est, sed ab vtroq; facta est, sicut ergo natiuitatem ita passionem Christi, nec pater fecit sine filio, nec filius sine patre. Tradidit pater filium, tradidit filius se ipsum. Quid hic fecit Iudas nisi peccatum? Veniamus ad resurrectionem. Videmus filium quidem non patrem resurgentem, sed resurrectionem filij patrem & filiũ facientem. Operetur pater resurrectionem filij, Propter hoc enim exaltauit eum a mortuis, & donauit ei nomen quod est super omne nomẽ. Resuscitauit ergo pater filium exaltando eum a mortuis. Nunquid & filius resuscitat seipsum? Resuscitat plane: in figura enim sui corporis de templo dixit, Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo illud. Postremo sicut ad passionẽ pertinet animam ponere, sic ad resurrectionem animam iterum sumere. videamus si filius quidem animam suam posuit, & ei animam suam pater reddidit, non ipse sibi. Pater enim quia reddidit manifestum est. Inde enim Psalmus dicit, Et suscita me, & reddam illis. Sed quia & filius animã suam sibi reddidit, quod a nobis expectatis, ipse dicat, Potestatẽ habeo, inquit, ponẽdi animã meã, & potestatẽ habeo iterũ sumendi eam.

C
Philip.ij.
Rom.viij.
Gala.ij.
Philip.ij.
Ioan.ij.
D
Psal.xl.
Ioan.x.

Nemo tollet illam a me, sed ego pono eã a me, & iterum sumo eã.

Ex lib. de trini-tate .ij. cap. v. ¶ Misit, inquit, filium suũ factum ex muliere. Quo nomine qs catholicus nesciat non eum priuationem virginitatis, sed differẽtiam sexus Hebręo loquendi more significare voluisse? Cũ itaq3 ait, Misit deus filium suum factum ex muliere, satis ostendit eo ipso missum filium quo factus est ex muliere. Quod ergo de deo natus est, in hoc mundo erat. Q͛ð aũt de Maria natus est, in hunc missus aduenit. ¶ Ecce quid est missum esse filium? Quæcunq3

Ex libro de tri-nitate. iiij. cap. xix. propter faciendam fidem qua mundaremur ad complendã virtutem, in rebus ortis ab æternitate prolatis, & ad æternitatem relatis temporaliter gesta sunt, aut testimonia huius missionis fuerũt,

Testimonia de Christo qualia fuerunt. aut ipsa missio filij dei. Sed testimonia quędam venturum prępũciauerunt, quædã venisse testata sunt. Factum quippe creaturã per quem facta est omnis creatura, omnem creaturam testẽ habere oportebat. Nisi enim multis missis prædicaretur vnus, non multis dimissis teneretur vnus. Et nisi talia essent testimonia, quę paruis magna viderentur, non crederetur vt magnos faceret magnus, q ad pueros missus est paruus. Incomparabiliter enim maiora filij dei facta sunt cœlum & terra, & omnia quæ in eis sunt,

Iohan. i. quia omnia per ipsum facta sunt, quam signa atq3 portenta, quę in eius testimonium proruperunt, sed tamen homines vt hęc magna per eũ facta parua crederent, illa parua tanquam magna tremuerunt. Cum ergo venit plenitudo temporis, misit deus filium suum factũ ex muliere, factũ sub lege, vsqueadeo paruũ vt factũ. Eo itaq3 missum quo factus. Si ergo maior mittit minorem, fatemur & nos factũ minorẽ, & in tantũ minorẽ in quãtũ factũ, & in tantũ factũ in quãtũ missum. Misit enim filiũ suũ factũ ex muliere, per quẽ tñ q̃ facta sunt omnia, nõ solũ prius quã factus mitteretur, sed prius quã essent oĩa, eũdẽ mitti confitemur ęqualẽ.

Item ex eodem libro cap. ix. Sapien. ix. Quõ Christus sapiẽtia patris missus est. ¶ Emitte (inquit) illã de cœlis sanctis tuis, & mitte illã a sede magnitudinis tuæ, vt mecũ sit & mecũ laboret. idest doceat me laborare ne laborẽ. Labores enim eius virtutes sunt. Sed aliter mittitur vt sit cũ homine, aliter missa est vt ipsa sit homo. In animas enim sanctus se transfert, atq3 amicos dei & prophetas constituit sicut etiã implet sanctos angelos, & oĩa talibus ministris ꝯgrua per eos operatur. Cũ autẽ venit plenitudo temporis, missa est non vt impleret angelos, nec vt esset angelus, nisi in quantũ consiliũ patris annunciabat quod & ipsius erat, nec vt esset cũ hominibus aut in hominibus, hoc enim & antea in patribus & prophetis, sed vt ipsum verbũ caro fieret, idest homo fieret. In quo futuro reuelato sacramento etiam eorum sapientiũ atq3 sanctorũ salus esset, q prius quã ipse de virgine nasceretur, de mulieribus nati sunt, & in quo facto atq3 prædicto salus fit omnium credentium, sperantium, diligentium. Hoc est enim magnum pietatis sacramentũ

I. Timo. iij. quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritum, ap-

paruit angelis, prædicatum est gentibus, creditũ est mundo, assumptum est in gloria.

¶Verbo itaq3 dei ad vnitatem personæ copulatus, & quodam modo commixtus est homo, cum veniente plenitudine temporis missus est in hunc mundum factus ex fœmina filius dei vt esset filius hominis propter filios hominũ. Hãc p̃sonã angelica natura figurare antea potuit vt p̃nũciaret, nõ exprimere vt ipsa esset. — Ex eodẽ libro capitu. xx. in fi. — A

¶Misit deus filium suum factũ ex muliere, idest ex fœmina (Indiscrete enim vocabant hæc antiqui) factum sub lege, vt eos q sub lege erant redimeret. Vnde redimeret? A diabolo, a perditione, a peccatis suis ab eo cui se vendiderat. Vt eos q sub lege erãt redimeret. Sub lege enim erant, quia premebat eos lex. Conditione premebat conuincendo de reatu non saluando. Et mala prohibebat. Sed quia illi vires non habebant per se ipsos iustificandi se, & clamidũ erat ad illũ, quõ clamauit qui captiuus ducebatur sub lege peccati. Miser ego hõ quis me liberabit de corpore mortis huius (Erãt homines sub lege, non in lege illa deprimente, illa de reatu conuincente. Demonstrauit enim peccatũ lex. ipsa fixit spinam, ipsa fecit cor compungi, ipsa admonuit vt reum quisq3 se agnosceret, & pro venia clamare ad deum. — Ex tracta. Psal. xxx. — Mulier pro fœmina. — Quomõ sub lege erant. — G — Roma. vij.

¶Interrogamus Apostolus & dicit nobis, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia. Misit ergo filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorũ reciperemus. Ecce ad hoc venit Christus, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt iam non simus sub lege sed sub gratia. Quis ergo dedit legẽ? Ille dedit legem qui dedit & gratiã. Sed legem per seruum misit, cum gratia ipse descendit. Et vnde facti erant homines sub lege? non implendo legem. Qui enim legem implet, non est sub lege, sed cum lege. Qui autem sub lege est, non subleuetur, sed premitur lege. Omnes itaq3 homines sub lege constitutos reos facit lex, & ad hoc illis super caput est vt ostẽdat peccata, non tollat. Lex ergo iubet, dator legis miseretur in eo quod lex iubet. Conantes homines viribus suis implere quod lege præceptum est, ipsa sua temeraria & præcipiti præsumptione ceciderunt, non cum lege, sed sub lege facti sunt rei. Et quoniam suis viribus implere non poterant legem, facti rei sub lege implorauerunt liberatoris auxilium, & reatum legis fecit ægritudinem superbis. Aegritudo superborum facta est confessio humilium. Iam confitentur ægroti quia ægrotant, veniat medicus & sanet ægrotos. Medicus quis? dominus noster Iesus Christus. — Ex tracta. euãgelij secũdũ Ioan. iij. — Rom. vi. — Nos nõ sub lege, sed sub gratia sumus. — H

¶Misit itaq3 deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, nam legis sacramenta percepit, vt eos qui sub lege erant redimeret, idest, quos lex reos tenebat occidente litera, dum præceptum non impleret antequam viuificaret spiritus, quia charitas dei (quæ præceptum implet) diffunditur in — Ex li. de gratia noui testamẽti. — Roma. v.

Christus filius dei per naturã nos p adoptionem. cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Prode cum dixisset, Vt eos qui sub lege erant redimeret: cõtinuo subiunxit, Vt adoptionem filiorum reciperemus. vt videlicet huius gratiam beneficij discerneret ab illa filij natura qui missus est filius non adoptione factus, sed semper genitus filius, vt participata natura filiorum hominum, ad participandam etiam suam naturam adoptaret filios hominum.

A

Ex lib. ij. de cõsensu euangelistarum. ij. i. Cor. iij. Ioan. i. ¶ Neq; enim absurde dicitur quisq; non carne, sed charitate genuisse, quem filium sibi adoptauerit. Aut vero etiam nos quibus dedit deus potestatem filios suos fieri, de natura atq; substantia sua genuit, sicut vnicum filium, sed vtiq; dilectione adoptauit. Quo verbo Apostolus saepe vti non ob aliud intelligitur, nisi ad discernendum vnigenitum ante omnem creaturam, per quem facta sunt omnia, qui solus de substantia patris natus est secundũ aequalitatem diuinitas hoc omnino quod pater. Quem missum dicit ad suscipiendam carnem ex suo genere quo & nos secundum naturam nostram sumus, vt illo participante mortalitatem nostram per dilectionem, nos efficeret participes diuinitatis suae per adoptionem: ita enim dicit, Cum autem venit plenitudo temporis misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Et tamen dicimur etiam nate ex deo, idest accepta potestate, vt filij eius efficiamur qui iam homines eramus. Efficiamur autem per gratiam non per naturam. Nam si per naturam filij essemus, nunquam aliquid fuissemus. Cum enim dixisset Ioannes, Dedit eis potestatem filios dei fieri, quod illa adoptio significat quam Paulus commemorat, eosdem dicit natos ex deo. Atq; vt apertius ostenderet qua gratia factum sit. Et verbum, inquit, caro factum est, & habitauit in nobis: tanquam diceret, Quid mirum filium dei facti sunt cum caro essent, propter quos vnicus caro factus est cum verbum esset? Hoc sanè magna distantia, quia nos effecti filij dei mutamur in melius. Ille autem filius dei, cum filius hominis factus esset, non est mutatus in deterius, sed assumsit quod erat inferius. Dicit & Iacobus, Voluntarie genuit nos verbo veritatis vt simus initium aliquod creaturae eius, ne scilicet in in eo quod ait genuit, hoc nos fieri putaremus quod ipse est. Ideo principatum quendam in creatura nobis hac adoptione concessum satis ostendit.

Quomõ nos natu ex deo.

Ioan. i.

B

Iacobi. i.

¶ Adoptionis nomen plurimum habere in nostra fide sacramentum, apostolica doctrina testatur. Vnde Apostolus Paulus cum de Iudeorum meritis loqueretur. Quorum est, inquit, adoptio, & gloria, & testamenta, & legislatio. Quorum patres ex quibus Christus secũdum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Item dicit, Et ipsi in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem expectãtes redemptionẽ corporis nostri. Item alio loco, Cum autem venit

Ex libro cõtra Faustum. vij. Rom. ix. Rom. viij.

plenitudo temporis, misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionẽ filiorum reciperemus. Hęc igitur adoptio qui ita fit facta mẽti, his atq; huiusmodi testimonijs satis apparet. Vnicũ enim filium deus habet quẽ genuit de substantia sua: de quo dicitur, Cũ in forma dei esset, nõ rapinã arbitratus est esse ęqualis deo. Nos aũt nõ de substãtia sua genuit. Creatura n. sumus, quã nõ genuit, sed fecit, & ideo vt fratres Christi scđm modũ nr̃m faceret, adoptauit. Iste itaq; modus quo nos deus cum iam essemus ab ipso nõ nati, sed cõditi, & instituti, verbo suo gratia sua genuit vt filij eius essemus, adoptio vocatur. Vnde Ioannes dicit, Dedit eis potestatem filios dei fieri. C Philip. ij. Pater nos fecit non genuit. Ioan. i.

Quoniã autẽ estis filii dei, misit deus spũm filii sui in corda vestra clamãtẽ abba pater. Itaq; iam nõ est seruus sed filius. Quod si filius, & hæres per deum. Rom. viij. Et hæres dei: Christum.

Misit spiritum filij sui clamantem abba pater. id est nos clamare facientem. De ipso quippe spiritu alio loco dicit, per quẽ Accepimus spiritũ adoptionis filiorum in quo clamamus abba pater. Nos ergo clamamus, sed ille clamare dictus est, q effi cit vt clamemus. ¶ Aliquis forsitan quærat, vtrum & a filio procedat spiritus sanctus. Filius enim solius patris est filius, & pater solius filij est pater. spiritus autem sanctus non est vnius eorum spiritus, sed amborum. Habes ipsum dominum dicentem. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Habes & Apostolum, Misit deus, inquit, spiritum filij sui in corda nostra. Nunquid duo sunt? alius patris? alius filij? absit Vnũ enim corpus ait, cũ significaret ecclesiam: moxq; addidit, Et vnus spiritus. Et vide quomodo impleat trinitatem. Sicut vocati estis, inquit, in vna spe vocationis vestrę. Vnus dominus. hic vtiq; Christum intelligi voluit. Restat vt etiam patrem nominet. Sequitur ergo, Vna fides, vnum baptisma, vnus deus, & pater omnium, qui super omnes & in omnibus. Cum ergo sicut vnus pater & vnus dominus, id est filius, ita sit & vnus spiritus sanctus, profecto amborum est: quandoquidem dicit ipse Christus Iesus, Spiritus patris vestri loquetur in vobis. Et dicit Apostolus, Misit deus spiritum filij sui in corda nostra. Habes alio loco eundem apostolum dicentem, Si autem spiritus eius qui suscitauit Iesum a mortuis habitat in vobis: hic vtiq; spiritum patris intelligi voluit, de quo tamẽ alio loco dicit, Quisquis autem spiritum Christi non habet, hic nõ est eius. Et multa alia sunt testimonia quibus hoc euidenter ostenditur, & patris & filij esse spiritum. qui in trinitate dicitur spiritus sanctus. Nec ob aliud existimo ipsum proprie vocari spiritum sanctum, cum etiam si de singulis interrogemur, non possimus nisi & patrem & filium spiritum dicere, quoniam spiritus est deus, id est non corpus est deus, sed spiritus. Quod ergo cõmuniter vocantur,

Ex lib. de correptione & gratia. Quomodo spiritus clamat. Rom. viij. D E tractatu euangelij secũdũ Ioan. xcvi. Spiritus sancti vtriusq; est. Matth. x. Ephe. iiij. Roma. viij. Ibidem. E Cur spiritus sanctus vocetur.

ꝛ ſinguli, hoc proprie vocari oportuit eũ qui non eſt vnius eorũ, ſed in quo communitas apparet amborum. Cur ergo non credamus quod etiam de filio procedat ſpiritus ſanctus, cũ filij quoqꝫ ipſe ſit ſpiritus? Si enim ab eo non procederet, non poſt reſurre-

Ioan. xx. ctionem ſe repreſentans diſcipuli inſufflaſſet dicens, Accipite ſpiritum ſanctum. Quid enim aliud ſignificauit illa inſufflatio niſi

Ma. v. quod procedat ſpiritus ſanctus ꝛ de ipſo? Ad hoc pertinet etiam illud quod ait de muliere quæ fluxum ſanguinis patiebatur. Teti-

Lucæ. i. git me aliquis, ego enim ſenſi virtutem de me exiſſe. Nam virtutis nomine appellari etiam ſpiritum ſanctum. ꝛ eo loco clarum eſt vbi angelus dicente Maria, Quomodo fiet iſtud? quoniã virum non cognoſco, Reſpondit, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, ꝛ virtus altiſſimi obumbrauit tibi. Et ipſe dominus promittens eũ

Lucæ. xxiiij. diſcipulis ait, Vos autem ſedete in ciuitate quoaduſqꝫ virtute induamini exalto. Et iterum, Accipietis, inquit, virtutem ſpiritus ſancti ſuperuenientem in vos; ꝛ eritis mihi teſte. De hac virtute

Actuum. i. credendus eſt dicere euangeliſta. Virtus de illo exibat, ꝛ ſanabat

F

Lucæ. vi. omnes. Si ergo de patre ꝛ filio procedit ſpiritus ſanctus, cur filius dixit, de patre procedit, Cur putas, niſi quemadmodum ſolet ad eum referre ꝛ quod ipſius eſt, de quo ꝛ ipſe eſt? Vnde ꝛ illud eſt

Ioan. xv. quod ait, Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui me miſit. Si igi-

Ioan. vij. tur hic intelligitur eius doctrina, quam tamen dixit non ſuam, ſed patris, quanto magis illic intelligendus eſt, ꝛ de ipſo procedere ſpiritus ſanctus, vbi ſic ait de patre procedit, vt non diceret de me non procedit. A quo habet filius vt ſit deus, eſt enim de deo deus, ab illo habet vtiqꝫ vt etiam de illo procedat ſpiritus ſanctus. Ac per hoc ſpiritus ſanctus, vt etiam de filio procedat, ſicut procedit de patre, ab ipſo habet de patre.

Sed tunc quidem ignorantes deum, his qui natura non ſunt dii, ſeruiebatis.

Ex libro cõtra Maximinũ .ij. Pater an natura ſit.

NAturam filium eſſe dixiſti. Non ergo pater, ideo natura non eſt, quia ſpiritus eſt. Sed forte quia natus nõ eſt, ideo eum non vultis eſſe naturam. Putatis enim quod a naſcẽdo natura ſit dicta. Scitote ergo, quod vnaquæqꝫ res eſſe dicitur per ſubſtantiam, hoc eſſe vtiqꝫ per naturam. Certe ſi non putatis eſſe dicendũ eiuſdem filium, cuius pater eſt, eſſe naturæ, cuius pater eſt dicite eſſe ſubſtantiæ. Ad cauſam quæ inter nos agitur

G ſufficit nobis. Veruntamen admonendi eſtis, vt intueamini quod ait Apoſtolus, His qui natura non ſunt dij, ſeruiſtis: vbi certe nos deo qui natura eſt deus, ſeruire monſtrauit. Vos ergo qui deum patrem non natura deũ eſſe creditis, vbi eum conſtituatis aduertite. Tales quales fuerunt illi quibus dictum eſt, His qui natura dij nõ ſunt, ſeruiſtis, vos ſi tales eſſe vultis petimus ne velitis, ꝛ deum patrem natura deum eſſe dicatis, eiuſqꝫ filium quem nõ

natura sed gratia filium iam esse dicitis, eiusdemq; naturæ cuius pater est non negetis, ne nihil aliud quam filiũ verũ esse negatis.

Nunc vero cognoscentes deum, magis autẽ cognlti ab eo, quomodo cõuertimini iterũ ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire vultis?

Sic in sancto apparuit tibi, vt viderem potentiam tuam gloriam tuam. Apparuit tibi quid est? vt videres me, & ideo vidisti me vt viderem te. Apparuit tibi, vt viderem. Non dixit, apparuit tibi vt videres, sed apparui tibi vt viderem potentiam tuam, & gloriam tuam. Vnde Apostolus, Nunc autem, inquit, cognoscentes deum, immo cogniti a deo. prius enim apparuistis deo, vt posset vobis apparere deus. — Ex tracta. ps. lxij. Ibidem. Apparere deo. H

¶ Cum enim dicitur quod nos cognoscit, deus cognitiones sui nobis præstat: vt per hoc intelligamus ne hoc quidẽ nobis esse tribuendũ quod nascimus deu, sed eam quoq; scientiam illius misericordię tribuamus. Vnde cũ Apostolus diceret. Nũc autẽ cognoscentes deu, correxit & ait, Immo cogniti a deo quid aliud volẽs intelligi nisi quod eos ipse fecerit cognitores suos? Nemo autem cognoscit deum nisi aut intelligit illud esse summum atq; incõmutabile bonum, cuius est participatione bonus. — Ex lib. de litera noui testamẽti. Cognitio dei quę nos cognoscere dicitur.

¶ Dicitur deus cognouisse, quod vt cognosceretur fecit a quibus ignorabatur. Neq; enim dicente Apostolo, Nunc autem cognoscẽtes deum, immo cogniti a deo, fas est vt credamus quod eos tũc primum cognouerit deus, præcognitos ante constitutionem mũdi: sed tunc cognouisse dictus est qd tunc vt cognosceretur effecit. — Ex libro de ciuitate dei. xxij.

¶ Sicut recte dicitur deus facere quicquid in nobis ipso operante fecerimus, ita recte dicitur deus quiescere, cum eius munere requiescimus. Hoc genere locutionis Apostolus mirabiliter vsus est, vbi ait, Nunc autem cognoscentes deũ, immo cogniti a deo. Neq; enim tunc non eos cognouerat deus, præcognitos videlicet ante constitutionem mundi. Sed quia tunc ipsi eum illius munere, non suo merito vel sua facultate cognouerant, maluit tropice loqui, vt tunc ab illo cognitos diceret cum eis cognoscendum se præstitit, & verbum corrigere quasi hoc minus recte dixerit quod proprie dixerat, quam sinere, vt hoc sibi arrogarent se potuisse, quod eis posse ille donauerat. — Ex lib. de gene. ad literam iiij. Facere & quiescere dei ac cognoscere. A

Dies obseruatis & menses, & tempora & annos, timeo vos ne forte sine causa laborauerim in vobis. Estote sicut ego, quia & ego sicut vos. Fratres obsecro vos, nihil me læsistis.

Sunt quędam quæ leuissima putarentur nisi in scripturis demõstrarentur opinione grauiora. Quis enim dicentem fatue fratri suo reum gehenna putaret nisi veritas diceret? Cui ta- — Ex lib. Enchir. Matth. v.

Obseruatio bie rum, quantum peccatum sit.

men vulneri subiecit continuo medicinam, praeceptum fraternae reconciliationis adiungēs. mox quippe ait, Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te. Aut quis ęstimaret quantum peccatum sit dies obseruare, et menses, et annos, et tempora, sicut obseruant qui certis diebus,

B sive mensibus, sive annis volunt vel nolunt aliquid inchoare, eo φ secundum vanas doctrinas hominum fausta, vel infausta existimant tempora, nisi magnitudinem ex timore apostoli pensaremus, qui talibus ait, Timeo vos forte sine causa laborauerim in vobis.

Ex libro ad Ianuarium .ij. Obseruatio temporis damnatur.

¶ Non itaque dies obseruemus, et annos, et mēses, et tempora, ne audiamus ab Apostolo, Timeo vos ne forte sine causa laborauerim in vobis. Eos enim culpat qui dicunt, non proficiscar, quia posterus est, aut quia luna sic fertur vel proficiscar, ut prospera cedant, quia ita se habet positio siderum. Non agam hoc mense commercium, quia illa stella mihi agit mensem: vel agam, quia suscepit mēses. Non plantem hoc anno vineam, quia bissextus est. Non aūt quisquam sapiens arbitratur obseruatores temporum reprehendendos qui dicunt, non proficiscar hodie, quia tempestas exorta est: aut non nauigem, quia sunt hiberne reliquiae: aut tempus seminandi est, φ imbribus autumnalibus terra satiata est, vel si qui forte alij naturales effectus circa motum aeris, et humoris, ad variandas temporum qualitates in siderum ordinatissima conuersione notati sunt, de

Gene. i. quibus dictum est cum conderentur, Et sint in signis et temporibus, et in diebus et annis.

C Scitis autem quia per infirmitatem carnis euangelizaui vobis iampridem: & tentationem vestram in carne mea non spreuistis, neque respuistis.

Ex lib. ij. de sermone domini in monte. Induci in tentationem. Tentari.

¶ Aliud est induci in tentationem, aliud est tentari. Nam sine tentatione probatus esse nullus potest, siue sibi ipse, sicut scriptum est, qui non est tentatus qualis fit: siue alijs, sicut Apostolus dicit, Et tentationem vestram in carne mea non spreuistis. hinc enim eos firmos esse cognouit φ eis tribulationibus quae Apostolo secundum carnem acciderant, non sunt a charitate deflexi. Nam deo noti sumus, et ante omnes tentationes, qui scit omnia anteque fiant.

Sed sicut angelum dei accepistis me, sicut Christum Iesum.

Ex sermone de Calen. Ianuarij ij. Cor xiij. ij. Cor. ij.

Quia ipse loquitur in sanctis suis, dicente Apostolo, An experimentum quaeritis eius qui me loquitur Christus? Et licet dicat, Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus: non quia se ipsum, sed ga illum in se diligi volebat, perhibet tamen testimonium quibusdam dicens, quia sicut angelum dei excepistis me, sicut Christum Iesum.

In omnibus ergo sanctis suis ipse est amandus qui ait, Esuriui, & dedistis mihi manducare. Non enim ait, dedistis illis: sed dedistis mihi. Tanta est charitas capitis erga corpus suum. Matth. xxv.

D

¶ Arguuntur quidam, quia cum lac consumerent, & lanis se tegerent, oues negligebant. Sua ergo tantum quærebant, non quæ Iesu Christi. Sed quoniam diximus quid sit lac consumere, quæramus quid sit lanis tegere. Qui præbet lac potum præbet, & qui præbet lanam honorem præbet. Ista duo sunt quæ a populis quærunt qui seipsos pascunt non oues, commodum supplendæ necessitatis, & fauorem honoris & laudis. Etenim vestimentum propterea bene intelligitur in honorem, quia nuditatem contegit. Est enim vnusquisque homo infirmus. Et quid est quisquis vobis præest, nisi quod vos estis? Carnem portat, mortalis est, manducat, dormit, surgit, natus est, moriturus est. Si ergo cogites quid sit secundum se ipsum, homo est, & tu honorando tamen amplius veluti contegis quod infirmum est. Videte cuiusmodi indumentum acceperat a bona dei plebe Paulus cum diceret. Sicut angelum dei accepistis me. Testimonium enim perhibeo vobis, quia si fieri posset oculos vestros eruissetis, & dedissetis mihi. Sed cum tantus honor illi exhibitus esset, nunquid propter ipsum honorem sibi exhibiturum, ne forte negaretur, & minus ille cum argueret, laudaretur pepercit, errantibus. Nam si hoc fecisset, esset inter illos qui se pascunt, non oues. Diceret ergo apud se ipsum. Quid ad me pertinet? Quis quod velit agat. Victus meus saluus est, honor meus saluus est, & lucet lu na, sat s est mihi. Eat quisque qua potest. Ergo integra tibi sunt omnia, si eat quisque qua potest? Nolo te præpositum facere, vnum te constituo de ipsa plebe. Si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. Proinde ipse Apostolus cum eos commemoraret, quales fuerint erga illum, ne quasi oblitus eorum honorificentiæ videretur, testimonium perhibet, quod sicut angelum dei susceperunt eum, quod si fieri posset, oculos suos vellent eruere & illi dare. Et tamen accedit ad ouem languidam, ad ouem putridam, secare vulnus non parcere putredini. Ergo, inquit, inimicus vobis factus sum prædicans veritatem? Ecce accepit & de lacte ouium, & indutus est lanis ouium, sed tamen oues non neglexit. Non enim sua quærebat, sed quæ Iesu Christi.

Ex libro de pastoribus Eze. xxxiiij. Philip. ij. Se pascere Lanis tegi. i. Cor. xij.

Vbi est ergo beatitudo vestra? Testimonium enim perhibeo vobis, quia si fieri posset oculos vestros eruissetis, & dedissetis mihi. Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis? Aemulantur vos non bene, sed excludere vos volunt, vt illos æmulemini. Bonum autem æmulamini in bono semper, & non tantum cum præsens sum apud vos.

E

Ex lib. ad epi̅s. Gaudentij. Gene. xix. ¶ Cur. n. fieri non posset, nisi q̄a iuste fieri nullo mõ posset? sicut & Iob, Atq; utinã possem me occidere, sicut & ad Loth dñs. Nõ potero, inquit, facere donec tu illo introeas. Non posse se dixit, qđ sine dubio poterat per potentiã, sed non poterat per iustitiam.

Ex lib. q̄s. lvij. Filioli mei quos iterũ parturio donec formetur Christus in vobis. Vellem autem esse apud vos modo, & mutare vocem meã, quoniã confundor in vobis. Dicite mihi q̄ sub lege vultis eẽ. Lege nõ legistis?

¶ Alienati sunt peccatores a vulua. A quadã vulua alienati sunt pctõres, in qua dolores patiebaẽ charitas p Apl̃s dicens. Quos iterũ parturio donec Christus formet in vobis. Expecta ergo formare. Noli tibi tribuere iudiciũ qđ forte nõ nosti. Carnalis es, adhuc conceptus es. Eo ipso q̄ accepisti nomen Christi sacto quodã natus es in visceribus matris. Non. n. ex visceribus tm̃ nascitur hõ, sed & in visceribus, prius nascit in visceribus, vt possit nasci de visceribus. Propterea dictũ est & Mariæ, Qđ. n. natũ est in te de spiritu sctõ est. Nondũ de illa natũ erat, Ergo nascũtur intra viscera ecclesiæ quidã paruuli, & bonũ est vt formati exeant, ne abortu labitur. Generet te mr̃ non abortiat. Vsquequo formeris, vsquequo in te creata sit doctrina veritatis, continere te debent materna viscera. Si autem in insipientiam tuã concusseris latera matris, cũ dolore quidem te excutiet foras, sed magis tuo malo q̄ suo.

Carnales nondũ editi sunt.

G

Math. i.

Gene. xxj. Roma. ix. Scriptum est enim, quoniam Abrahã duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem, natus est. Qui autẽ de libera, p̄ repromissionẽ, quæ sunt p̄ allegoriã dicta.

Ex lib. de ciuit. dei. xv. c. ij. & iij. Isaac & Hismaelis generatio. ¶ Vterq; q̄dẽ de semine Abrahæ, sed illũ genuit ɔsuetudo demõstrans naturã, illũ vero dedit ꝓmissio significans gratiã. Ibi humanus vsus ostendit, hic diuinũ beneficiũ cõmendat. Natus est ergo Hismael sicut nascunt hoĩes pmixtiõe sexus vtriusq; naturæ, vsitata lege naturæ. Iõ dictus est sm̃ carnẽ, non q̄ ista beneficia dei non sint, aut non illa operet deus, cuius opifex sapientia (attingit sicut scriptũ est) a fine vsq; ad finẽ fortiter, & disponit oĩa suauiter; s; vbi significandũ fuerat dei donũ, qđ indebitũ hoĩbus gratis gratia largiretur, sic oportuit dari filium quemadmodum naturæ non debebatur excursibus.

Sapien. viij.

H

Hæc. n. sunt duo testã. Vnũ q̄dẽ in monte Sina, in seruitutẽ generãs, q̄ est Agar, nã agar, Sina. n. mons est in Arabia, qui coniunctus est ei quæ nunc est Hierusalem, & seruit cum filiis suis.

Haec forma intelligendi, de apostolica auctoritate descendens locũ nobis aperit queadmodũ scripturas duũ testõ, rũ veteris & noui accipere debeamus. Pars em̃ q̃d.i terrenæ ciuitatis imago cœlestis ciuitatis effecta est, non se significando, sed alteri, & ideo seruiens. Non em̃ p̃p se ipsam, sed ꝓpter aliam significandã est instituta. Et p̃cedente alia significatione, & ipsa p̃figurans p̃figurata est. Naq; Agar ancilla Saræ eiusq; filius imago q̃dã huius imaginis fuit. Inuenimus ergo in terrena ciuitate duas formas, vnã suã præsentiam demonstrantem, alteram cœlesti ciuitati significandæ sua presentia seruientem. Ex eodẽ capit. paulo ante. Terrenæ ciuitatis, forma duplex.

¶ Vmbra igitur quædam ciuitatis huius & imago prophetica significandæ potius quã præsentandæ seruiuit in terris, quo eam tẽpore demonstrari oportebat. Et dicta est & ipsa ciuitas sancta merito significantis imaginis, non expresse sicut futura est veritatis. De hac imagine seruiente, & de illa quam significat libera ciuitate, Apostolus loquens. In eodem paulo ante. A

Illa aũt, inq̃t, q̃ sursum est, Hierusalẽ libera est, q̃ ẽ mater nostra. Scriptũ est. n. Lætare sterilis q̃ nõ paris erũpe & clama quæ non parturis quia multi filii desertæ, magis q̃ eius quæ habet vtrum. Esa.liiij.

Superna est em̃ sanctorũ ciuitas, q̃uis hic pariat ciues, in quibus peregrinatur donec regni eius tẽps adueniat, cum congregatura est oẽs in suis corporibus resurgentes, qñ eis promissum dabitur regnũ, vbi cum suo principe rege seculorũ sine vllo temporis fine regnabunt. Sara quippe sterilis erat, & desperatione prolis saltem de ancilla sua concupiscens habere qđ de se ipsa nõ se posse cernebat. dedit eã fœcundandã viro, de quo parere voluerat, nec potuerat. Exegit itaq; & sic debitũ in marito, vtens iure suo in vtero alieno. Negat em̃ natura iam filios cõmixtioni maris & fœminæ, qualis esse poterat Abrahæ & Saræ in illa iã ætate, & muliebris accedente sterilitate, quæ nec tunc parere potuit quando non ætas fœcunditati, sed ætati fœcunditas defuit. Quod ergo naturæ sic affectæ fructus posteritatis non dabatur, significat q̃ natura generis humani p̃ctõ vitiato, ac p hoc iure dãnata, nihil veræ fœlicitatis in posterũ merebat. Recte igit̃ significat Isaac p repromissionẽ natus, filios gratiæ, ciues ciuitatis liberæ, socios pacis æternæ, vbi sit non amor ꝓpriæ ac priuatæ quodãmõ voluntatis, sed cõi eodẽq; immutabili bono gaudens, atq; ex multis vnum cor faciens, ideſt concors obedientia charitatis. Supna ciuitas. Ex cap.iij. B Isaac significat filios gratiæ.

Nos aũt fratres sc̃dm Isaac ꝓmissiõis filii sumus. Sed q̃uo tũc is q̃ sc̃dm carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. Roma.ix.

Hic apertior promissio est de vocatione gentium in Isaac, idest in filio promissionis, quo significatur gratia non natura, quia de sene & anu sterili promittitur filius. Quamuis enim & naturalem procreationis excursum deus operetur: ibi tamen cuides opus dei est vitiata & cessante natura, vbi euidentius intelligitur gratia. Et

C quia hoc non per generationem, sed per regenerationem futurus erat: ideo tunc imperata est circuncisio, quando de Sara promissus est filius. Et quod omnes non solum filios, verum etiam seruos vernaculos & emptitios circuncidi iubet, ad omnes istam gratias pertinere testatur. Quid enim aliud circuncisio significat, quam naturam exuta vetustate renouatam? Et quid aliud quasi Christum octauus dies, qui hebdomade completa, hoc est post sabbatum, resurrexit? Parentum mutantur & nomina: omnia resonant nouitaté, & in testamento vetere obumbratur nouum. Quid est enim quod dicitur testamentum vetus, nisi noui occultatio? Et quid est aliud quod dicitur nouum, nisi veteri reuelatio?

Gene. xxj. Sed quid dicit scriptura? Eiice ancillam filium eius. Non. n. hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac.

Gene. xxi. Ancilla domo eijcitur cum filio suo, & duo testamenta significantur vetus & nouum. vbi Sara illa supernæ Hierusalem, hoc est ciuitatis dei figuram gerit. Et quoniam transituræ erant vmbræ luce venientе, ideo dicit libera Sara, quæ significabat liberam ciuitatem: cui rursus alio modo significandæ, & illa vmbra seruiebat, Eijce ancillas & filium eius. Non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac: quod ait Apostolus, cum filio liberæ.

D Itaque fratres non sumus ancillæ filii, sed liberæ.

Parit autem ciues terrenæ ciuitatis peccato vitiata natura. Cœlestis vero ciuitatis ciues parit a peccato naturam liberans gratia. Vnde illa vocantur vasa iræ, ista vasa misericordiæ. Significatum est hoc etiam in duobus filijs Abrahæ, quod vnus de ancilla quæ dicebatur Agar, secundum carnem natus est Hismael, alter de Sara libera secundum repromissioné natus Isaac.

Item de eadem lectione. Scriptum est enim quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est, qui autem de libera, per repromissionem. quæ sunt per allegoriam dicta, hæc enim sunt duo testamenta.

Ex tracta. ps. cxlx. Nostis duos filios Abraham habuisse, quos quidé commemorans Apostolus ad imaginé suorum testorum esse dicit, vnus ex ancilla erat, alter de libera. Ex ancilla Hismael erat, de libera Sara: qué suscepit ex desperatione per fidé, Isaac erat. Vterque ex semine Abrahe, sed non

Hismael quos significet. vterque hæres Abrahe. De Abraham natus vnus, sed tamen non hæreditat. Alter et hæres, non solum filius, sed & hæres. In Hismael sunt omnes qui carnaliter colunt deum. Ad ipsos. n. & vetus testamentum pertinet. Vetus

testamentum a deo, & nouum testamentum a deo: quomodo de Abrahā & Hismael & Isaac. Sed Hismael ad terrenū, Isaac ad cœleste regnū. Ideo vetus testm̄ promissiones hȝ terrenas, terrenā Hierusalē, terrenam Palæstinā, regnū terrenū, salutē terrenā, hostium subiugationē, abundantiā filiorū, fœcunditatē fructuū. Oīa ista promissiones sunt terrenæ: in figura spiritaliter intelliguntur. Quō? Hierusalē terrena, vmbra erat cœlestis, & regnū terrenum, vmbra erat regni cœlorum. Hismael in vmbra, Isaac in luce. Si ergo Hismael in vmbra, non mirum, quia ibi tenebræ. Pinguiores enim vmbrę tenebræ sunt. Ergo Hismael in tenebris, Isaac in luce. Quicunq; hic & in ecclesia terrenā fœlicitatem q̄rit a deo, adhuc ad Hismael pertinet. Ipsi sunt qui contradicunt spiritalibus proficientibus, & detrahunt illis, & habēt labia iniqua, & linguas subdolas. Isti sursum volunt ascendere, illi deorsum volunt premere. Isti volare volunt ad deuȝ, illi conantur pennas euellere. Nāq; apud Apostolum ita dicitur, Sed sicut tunc qui secundū carnem natus fuerat persequebatur eum qui secundū spiritum, ita & nunc. Spiritales ergo persecutionem patiuntur a carnalibus. Sed quid dicit scriptura? Ejce ancillā & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Sed hoc quod dicit, ejce, quando erit? Quando aerea cœperit ventilari. B Terrena in ecclesia quærens.

F ¶ Forte quis putat ingenio fieri, vt ea q̄ rerum ordine p sua tempora cucurrerunt, ad Christi significationes interpretando vertant. Hoc forte Iudæi possunt dicere siue Pagani. Eis aūt qui se Christianos putari volunt p̄mit ceruicē apostolica auctoritas, dicens, Oīa hæc in figura contingebant illis, & hæc oīa figuræ nostræ fuerunt. Nam si Hismael & Isaac hoīes nati, duo testamenta significant, qd credendū est de tot factis, q̄ nullo naturali vsu, nulla negocij necessitate facta sunt? nihil ne significant? Si quis nostrū q hebręas literas ignoramus, idest ipsos vocum characteres, videat eas in pariete conscriptas honorato aliquo loco, quis esset tā excors, vt eo modo pictū parietem putaret ac non potius intelligeret scriptuȝ: vt si legere non valeret, non tamen illos apices aliquid significare dubitaret? Ita prius illa oīa quæ sunt in vetere testamento scripturarum sanctarum, quisquis non peruerso animo legerit, sic oporteret moueatur, vt aliquid ea significare non ambigat. Verbi enim gratia, nunquid si oportebat adiutorium viro feminā fieri, etiam hoc necessitas vlla cogebat, vel vlla suadebit vtilitas, vt de dormientis latere fieret? Si causa euadendi diluuij opus erat fabricari arcā, quid onus erat mensuras eius aut ipsas potissimum fieri, aut etiā scriptis ad religionem posteritati propagandis commemorari? Si propter genus reputandum animalium includi oportebat, qd opus erat illo potissimum numero septena de mundis, bina de immundis? Aditū ad arcam fieri necessitas vtiq; cogebat, in latere autem fieri vel etiam memoriæ commendari per literas quid G

Ex libr. contra Faustū tit. xxvi. i. Cor. x. Vetus testm̄ figura est noui. Gene. ij. Ibidem. Gene. vi.

Gene.xxij. cogebat? Immolare filium iubetur Abraham, iussus hoc fuerit, vt eius obedientia tali etiam examine probata posteris innotesceret: conuenientius ligna portauerit filius, ne pater senexque portaret: non sit postea filium ferire permissus, ne orbitate grauissima se feriret, nunquid etiam si nullo effuso sanguine rediretur, minus esset

Scripturę quę non necessaria videtur indaganda significatio est.

probatus Abraham? Aut si iam opus erat perfici sacrificium, etiam ne vt ille aries in vepres adhærens cornibus appareret, ad vllum augmentum victimæ pertinebat? Sic omnia cum considerantur, & quasi superflua necessarijs contexta inueniuntur, admonent humanum animum .i. animam rationalem prius aliquid significare, deinde quid significent quærere.

Extracta. euangelij secundum Ioan. xi. i. Cor. ij.

¶ In populo enim Iudæorum figuratus est populus Christianorum. Ibi figura, hic veritas: ibi vmbra, hic corpus. dicente Apostolo, Hæc autem in figura contingebant illis. Vox est Apostoli, Scripta inquit, propter nos: in quos finis seculorum obuenit. Et in illis duobus filijs Abrahæ dicit figuram fuisse duum testamentorum veteris & noui, Ad vetus testamentum pertinent dilectores temporalium, dilectores seculi: ad nouum testamentum dilectores vitæ æternæ. Ideo illa Hierusalem in terra vmbra erat cœlestis Hierusalem matris omnium nostrum quę est in cœlo.

Ex sermone de verbis apostoli

¶ Vnum quidem in monte Sina in seruitutem generans, quæ est Agar. Agar ancilla Saræ quæ data est Abrahæ & peperit Hismael seruum, est testamentum vetus pertinens ad Agar, in seruitutem generans. Quæ autem sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra. Ergo filij gratię, filij sunt liberę. Filij literæ, filij sunt ancillæ. Quare filios ancillę? Litera occidit. Quęre filios liberæ? Spiritus autem viuificat. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me a lege peccati, & mortis: vnde non potuit liberare lex literæ. ¶ Quamuis in veteri testamento propter temporalium bonorum promissionem malorumque comminationem seruos pariat temporalis Hierusalem, in nouo autem vbi fides impetrat charitatem qua lex possit impleri, nō magis timore pœnæ quam dilectione iustitiæ, liberos pariat æterna Hierusalem: tamen & illis temporalibus fuerunt iusti spiritales, quos non occidebat litera iubēs, sed viuificabat spiritus iuuans. Vnde & fides venturi Christi habitabat vtique in prophetis venturum prænunciantibus Christum: & nunc sunt plurimi carnales qui vel hæreses faciunt non intelligendo scripturas: vel in ipsa catholica aut adhuc paruuli lacte nutriuntur, aut tanquam palea perseuerantes futuris ignibus præparantur. Sicut autem deus vnus & verus creator bonorum est, & temporalium, & æternorum, ita idem ipse auctor est amborum testamentorum, quia & nouum in vetere est figuratum, & vetus in nouo est reuelatum. Vnum quidem in monte Sina aūt mons est in Arabia, qui coniunctus est ei, q̄ nūc est Hierusalem, & seruit cum filijs suis. ¶ In illo testamento, quod proprie vetus dicitur, & datum est in

ij. Cor iij. Filij gratiæ filij sunt liberæ.

Ex lib. cōtra iulianum legis & prophetarum.

Spūs viuificabat ēt vet. testa. fideles.

Ex lib. de gestis Pelagij.

monte Sina, non inuenitur promitti apertissime nisi terrena fœli Promissa vete/
citas. Vnde illa quo est populus introductus per eremum, terra p ris testamenti.
missionis vocatur, in qua pax & regnum, & ab inimicis victoriarū
reportatio, & abundantia filiorum ac terr norum fructuum, & si
quid huiusmodi. Hæc sunt promissa veteris testamenti, quibus et
figurantur ad nouum testamentum pertinentia spiritalia. Tamen
qui propter illa terrena suscipit legem dei, ipse est hæres veteris te
stamenti. Ea quippe secundum vetus testamentum promittuntur
atq; retribuuntur, quæ secundum veterem hominem concupiscū
tur. Quæ autem illic ad nouum testamentum pertinentia? Neq;
enim nesciebat quid loqueretur tantus Apostolus, qui duo testa/
menta in ancilla & libera, allegorica significatione distincta esse
dicebat: veteri filios carnis, nouo filios promissionis attribuens. B
Non qui filij carnis, inquit, filij dei, sed filij promissionis deputan/ Roma.ix.
tur in semine? Filij ergo carnis pertinent ad terrenam Hierusalem
quæ seruit cum filijs suis. Filij autem promissionis ad eam quæ
sursum est liberam matrem nostram æternam in cœlis. Vnde per/
spicitur qui ad regnum terrenum, & qui pertineant ad regnum cœ
lorum. Istam distinctionem qui etiam illo tempore per dei gra/
tiam intelligentes filij promissionis effecti sunt, noui testamenti
hæredes in occulto dei consilio deputati sunt, etiam si vetus testa/
mentum pro temporum distributione diuinitus datum populo
veteri congruenter ministrauerunt. Hæc autem sunt duo testamē
ta. vnum quidem in monte Sina in seruitutem generans, quę est
Agar. Sina enim mons est in Arabia, qui comparatur ei quæ nūc
est Hierusalem, & seruit cum filijs suis. Illa quæ sursum est Hierusa
lem libera est, quę est mater nostra.

¶ Hierusalē cœlestis q̄ sursum est mater oīm nostrū, libera. Et li Ex tracta.
bera quidē pctō, sed ancilla iustitiæ. cuius filijs adhuc peregrinanti Ps. cxv.
bus dr̄, Vos in libertatē vocati estis. Sed rursus eos seruos facit, di Gala. v.
cens, Sed in charitate seruite inuicē. Quibus itē dr̄, Cū seruiebatis
pctō, liberi eratis a iustitia: nunc vero liberati a pctō, serui aūt fa. Roma. vi.
cti deo, habetis fructū vr̄m in sanctificatiōe, finē vero, vitā ęternā.

¶ Est aūt sicut nostis, vox ascendentiū. Quo? nisi ad illam super/ Ex tract.
nā Hierusalem matrem omniū nostrum quæ est in cœlis, quæ su Ps. cxxv.
perna ipsa & æterna. Hæc aūt quæ in terra fuit, vmbram habebat C
illius. Ista itaq; cecidit, illa permanet. Hæc in plenitudine tps p̄dicatio
nis: illa est æternitatē reparationis nr̄æ: ab illa peregrinamur in hac
vita, ad eius redditū suspiramus, cū diu miseri & laborantes, donec
ad illā redeamus. Nec ciues nr̄i angeli dimiserūt nos in peregrina/ Angeli conci/
tione, sed annūciauerunt nobis ipsum regem venturum ad nos. ues nostri.
Et venit ad nos, & contemptus est inter nos a nobis, & postea no/
biscum. Et docuit nos contemni, qa ↄtēptus est, docuit tolerare, qa
tolerauit: docuit pati, quia passus est: & promisit resurrecturos,
quia resurrexit, in se ipso ostendens quid sperare debeamus.

Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filij sumus. Sed quomodo tunc qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum: & ita nunc.

Ex sermone de Isaac & Hismaele.

¶ Testamentum vetus ad Iudæos proprie pertinet, etenim carnalia beneficia promittebantur, quia spiritalia non capiebantur. Regnum illud terrenum, & vita terrena funditus deiecta, subiectio ni inimicorum tradita. Totum carnaliter sperbant de domino, & propter hæc seruiebant. Interrogentur Christiani, si modo nulli

D sunt tales. Tales ad vetus testamentum pertinent. Nõ enim nomẽ interrogo, sed vitam. De his talibus hæresis schisma. Fugit a facie Saræ illa, & affligebat Sara illam. Quid mirandum? Affligebat ei corporaliter. Sed qui afflictionis passa est pars Donati? propter superbiam suam Agar passa est ancilla Saræ. Audiat Agar vocẽ angeli. Redi ad dominam tuam. Sed sicut tunc, qui secundum carnẽ natus est, persequebatur eum, qui secundum spiritum, ita & nunc. Non inuenimus corporaliter persecutũ Isaac ab Hismaele. Quia dixerit Apostolus persecutionem: nota ibi vbi dixit, Sed sicut tũc ille qui secundum carnem natus est, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. Sed quid ait scriptura? Eijce ancillam & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberę. Ergo vbi illud dixit scriptura, ibi quæramus. Quid ait in Genesi? Et

Gene. xxi.

factum est cum luderet Hismael & Isaac, vidit eos ludentes. Quis persecutus est? Quem persecutus est? Ludentes eos vidit Sara, & ait, Eijce ancillam & filium eius. Quare? Quia vidit eos ludentes. Sed lusum illum Paulus persecutionẽ vocat, quia lusio illa, illusio erat. Si illusi, seductio & deceptio. Omnis lusus puerorum simulacrum est negotij maioris: & quando maior ludit cum minore, quasi vt seducatur, sciens se habere negotia alia quę intendit, & simulat quędam puero idest infirmo ludens cum illo. Maior erat Hismael, & roboratus in malitia: sed ludens cum puero Isaac seducebat Isaac, & quasdam fraudes ludendi cum infirmo faciebat. Animaduertit

Lusum Hismaelis Paulus persecutionem vocat.

E mater lusum illum esse persecutionem. Si intelligit mater lusum illum, intelligit ęcclesia lusum illum. Sara dixit, Eijce ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cũ filio meo Isaac. Et ecclesia dicit, Eijce hæreticos & filios eorum. Non enim hęredes erunt hæretici cum catholicis. Sed quare nõ erunt hæredes? Nõne de semine Abrahæ nati? Et quomodo baptismum ecclesiæ habẽt? Baptismum habent: hęredem faceret semen Abrahæ nisi ab hæreditate superbia excludere. Eodem verbo nasceris, eodem sacramento: sed ad eadem hæreditatem non peruenis nisi ad ecclesiam catholicam reuersus fueris. Ex semine Abrahæ nasceris, sed filius ancillæ foris es propter superbiam.

¶ Erexit Hismael ceruicem, & voluit seducere fratrem suum ludens cum illo. Magnum ibi sacramentũ, ludebant simul Hismael & Isaac, vidit illos Sara ludentes, & ait Abrahæ, Eijce ancillam & filium

filium eius. Nō enim hæres erit filius ancillæ cū filio meo Isaac. Et cum contristatus esset Abraham, confirmauit ei dominus di-ctum vxoris eius. Iam hic manifestum est sacramentum, quia ne-scio quid futurum parturiebat illa res gesta. Ludentes vidit & di-cit, Eijce ancillam & filium eius. Quid est hoc fratres? Quid enim mali fecerat Ismael puero Isaac, quia ludebat cum illo? Sed il-la lusio illusio erat. Illa lusio deceptionem significabat. Nam ma-gnum sacramentum attendat charitas vestra. Persecutionem illā vocat Apostolus illusionem ipsam. Ipsum lusum persecutionem vocat. Ait enim, Sed sicut tunc ille qui secundum carnem natus erat persequebatur eum qui secundum spiritum: ita & nunc, id est, qui secūdum carnē nati sunt, persequūtur eos qui secūdū spiritū nati sunt. Qui sunt secundum carnem nati? Dilectores mundi, amatores se-culi. Qui sunt secundum spiritum nati? Amatores regni cœlorum, dilectores Christi, desiderantes vitam æternam, gratis colētes deū. Ludūt, & dicit Apls persecutionem. Nā postea quā dixit Apostolus hæc verba, Sed sicut tunc ille qui secundum carnē natus erat per-sequebatur eum qui secundū spiritū: ita, & nūc, secutus est & ostendit de qua persecutione diceret. Sed quid dicit scriptura? Eijce ancillā & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Quærimus vbi hoc dicat scriptura; vt videamus vtrum ali-qua persecutio præcesserit Ismaelis in Isaac, & inuenimus hoc dictum esse a Sara quando vidit pueros ludentes simul. Quam lusionem dicit scriptura vidisse Saram, hanc persecutionem ait Apostolus. Plus ergo vos persequūtur, qui vos illudendo secūdum.

F

Nati secundum carnem, nati secundū spiritū.

CAPVT V.

In libertate igitur q̃ Christus nos liberauit state, & nolite iterum iu-go seruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis, quoniā si cir-cūdamini Christus vobis nihil p-derit, Testificor autē rursus om-ni homini circūcidenti se, quoniā debitor est vniuersæ legis faciendæ. Euacuati estis a Christo. Qui in lege iustificamini, a gratia excidistis.

A Actuum. xv.

Primus Christianis qui ex Iudæis crediderunt, donec contra tam diuturnam consuetudinem paulatim psuaderetur, atq̃ ad intellectum perfectum perducerentur: & qa ita nati erāt atq̃ instituti, fuerunt eos apostoli patrum ritum traditionemq̃ seruare, & eos quibus hoc opus erat, vt congruens illorum tardi-tati moribusq̃ mouerūt. Inde est qđ Timothæum Iudæa matre, &

Ex libro cōtra Fausti.

Legalia qbus pmissa & quibus non.

Græco patre natum, propter illos ad quos tales cum eo venerat, etiam circuncidit Apostolus, itaq; ipse inter eos morem huiusmodi custodiuit non simulatione fallaci, sed consilio prudenti. Neq; enim ita natis, & ita institutis noxia erant ista: quamuis
B iam non essens significandis futuris necessaria. Magis quippe noxium erat ea tanquam noxia prohibere in his hominibus usq; ad quos durare debuerunt: quoniam Christus qui omnes illa prophetias implere venerat, sic eos initiatos inuenerat, ut iam de cætero qui nulla tali necessitudine tenerentur, sed ex diuerso veluti pariete, idest ex præputio, ad illum angularem lapidem, qui est Christus. conuenirent, ad nulla talia cogerentur. Si qui autem his qui ex circuncisione venerant talibusq; sacramentis adhuc dediti erant, vltro vellent, sicut Timotheu, conferre congruentiam, non prohiberentur. Verum si in huiusmodi legis operibus putarent suam spem salutemq; contineri, tanquam a certa pernicie vetarentur. vnde est illud Apostoli, Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circundamini Christus vobis nihil proderit. Circundamini, scilicet sicut ipsi volebant, sicut eis a quibusdam deprauatis persuasum erat, quod sine his legis operibus salui esse non possent. Nam cum gentes ad Christi fidem ita venirent maxime per Pauli apostoli prædicationem sicut venire debuerunt, vt nullis eiusmodi obseruationibus onerarentur, quia & ipso lita ista maxime circuncisione grandes ætate reformidantes deterrerentur a fide: & non ita nati, vt talibus sacramentis imbuerentur si more pristino proselyti fierent, tanquam Christus per illa mysteria venturus adhuc promitteretur. Cum ergo sic venirent ad fidem
A vt iam ex gentibus venire oportebat: non intelligentes qui ex circuncisione venerant, cur sibi illa permissa essent, & cur gentibus imponenda non essent: quibusdam carnalibus seditionibus cœperant ecclesiam perturbare: quod gentiles ad dei populum accedentes non solemniter proselyti fierent in carnis circuncisione & cæteris huiuscemodi obseruationibus legis: atq; in his erāt qui hoc ideo fieri magnopere insistebat, quia timebant Iudęos inter quos versabantur. Contra hos apostolus Paulus multa scripsit. Nam in horum simulationem etiam Petrum adductus fraterna obiurgatione correxit. Sed postea quam in vnus apostoli congregati etiā consilio suo consuerunt gentes ad huiusmodi opera legis nō esse cogendas: displicuit quibusdam ex circuncisione Christianis, nō volentibus mente discernere illos solos ab huiusmodi obseruationibus non fuisse prohibendos: quos fides quæ reuelata est, his iam imbutos inuenerat: vt in eis iam consummaretur ipsa actio prophetica, quos ante adimpletionem prophetiæ iam tenuerat, nisi & ab ipsis remoueretur, improbata potius quam terminata videretur. Si autem & gentibus imponeretur: aut non Christi promittendi causa instituta esse, aut adhuc Christum promittere pu-

Gala.i. (margin)

taretur. Primus itaqȝ populus dei antequam Christus veniret legem prophetasq; adimplere, illa omnia quæ hunc promittebant obseruare iubebatur, liber in eis qui hæc quo pertinerent intelligebant: seruus autem in eis qui hoc non intelligebant. Posterior ergo populus accedens ad fidem, qua iam Christus venisse passus esse ac resuscitatus esse prædicabatur: in his quidē hominibus quos iam talibus sacramentis istitutos eadeȝ fides inuenerat: nec cogebatur ista obseruare, nec prohibebatur. In his autem qui talibus vacui nulla generis nulla consuetudinis vel congruentiæ necessitudine retenti crediderant, etiam prohibebatur: vt per eos iaȝ inciperet apparere illa omnia ꝓpter promittendum Christum fuisse instituta: quo veniente atqȝ hęc promissa adimplente, iam oportere cessare. Hoc igitur temperamentū moderamētūq; spiritus sancti per ap̄los operantis cū displicuisset qbusdā ex circūcisione credentibus, q hæc non intelligebant in ea peruersitate manserunt vt & gētes cogerent iudaizare. Hi sunt quo Faustus Symmacianorū, vel Nazarenorum nomine commemorauit: qui vsqȝ ad nostra tempora iam quidem in exigua, sed adhuc tamen vel in ipsa paucitate perdurant. Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circundamini. Christus vobis nihil proderit.

B

C

Ex epistola ad Hierony.

¶ Decepit ergo Timotheum, & fecit vt nihil prodesset ei Christus. Eis itaqȝ dictum est, si circuncidamini, qui propterea volebant circuncidi quod aliter se putabant in Christo saluos esse nō posse. Hoc ergo animo ac voluntate ista intentione quisquis tūc circuncidebat, Christus ei omnino nihil proderat, sicut alibi apte dicit.

Si circūcisis nihil prodest Christus cur Timotheū circūcidit Paulus?

¶ Nam si per legeȝ iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Hoc declarat & ipse qđ cōmemorasti. Euacuati estis a Christo. Qui in lege iustificamini, a gratia excidistis. Illos itaqȝ arguit q se iustificari in lege credebant, nō q legitima illa in eius honorē a quo mādata sunt obseruabant intelligētes & qua pnūciādę veritatis rōe mādata sint, & quousq; debeāt pdurare. Illa. n. quę significatiōis causa pcepta sunt, q̄ grę reuelatiōe latius innotescēte necesse fuerat aboliri, iustificare neminē poterant. Nō tñ ideo fuerāt tāq̄; diabolica gētiū sacrilega fugiēda, etiā cū ipsa gratia iā cœperat reuelari, q̄ vmbris talibus fuerat prenūciata, sed permittēda paululuȝ eis maxime qui ex illo populo cui data sunt, venerant: postea vero tāq̄; cū honore sepulta sint, a Christianis oībus irreparabiliter deserenda.

D

Nos enim spiritu ex fide spē iustitiæ expectamus.

Ex libro de spiritu & littera.

¶ Hæc est fides ex qua iustus viuit, hæc est fides per quam excluditur gloriatio, siue vt abscendat qua in nobis inflamur, siue vt eminet qua in domino gloriamur. Hæc est fides qua impetratur largitas spiritus: de quo dicitur, Nos enim spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus. Vbi quidem adhuc quæri potest vtrum spem iustitiæ dixerit quam sperat iustitia, an qua spe

Roma. 1.

Spes iustitiæ.

tatur ipsa iustitia: quoniam iustus ex fide viuens, superat vtique vitam æternam. Itaque fides esuries, sitiensque iustitiam, renouatione de die in diem interioris hominis proficit in eam, & sperat ea satiari in vita æterna, vbi fiet quod in Psalmo de deo dicitur. Qui satiat in bonis desiderium tuum.

Psal.ci.

Infra.vi.

Nam in Christo Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur. Currebatis bene. Quis vos fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis. Persuasio hæc non est ex eo qui vocauit vos. Medicum fermentum totam massam corrumpit. Ego confido in vobis in domino, quod nihil aliud sapietis. Qui autem conturbat vos, portabit iudicium quicunque est ille. Ego autem fratres si circuncisionē adhuc prædico, quid adhuc persecutionem patior? Ergo euacuatum est scandalum crucis. Vtinā & abscindantur qui vos conturbant. Vos enim in libertatatē vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis: sed per charitatem spiritus seruite inuicem. Omnis enim lex in vno sermone impletur. Deliges proximum tuum sicut te ipsum.

Supra.iij. I.Cor.v.

a

Leuit.xix. Matth.xx, Mar.xij. Lucæ.x. Rom.xiij.

Ex tracta in epistola Ioānis.x.

Multi enim dicunt credo, sed fides sine operibus non saluat: opus autem fidei ipsa dilectio est: dicente Apostolo Paulo, Et fides quæ per dilectionem operatur. Opera quidem tua preterita antequam crederes, vel nulla erant, vel si bona videbātur, inania erant. Si enim nulla erant, sic eras quasi homo sine pedibus, aut vexatis pedibus ire non valens: Si autem bona videbantur antequam crederes, currebas quidem, se præter viam currendo errabas potius, quam perueniebas. Est ergo nobis & currendum, & in via currendum. Qui præter viam currit, inaniter currit. immo ad laborem currit. Tanto plus errat, quanto præter viā currit. Quis est via per quam currimus? Christus dicit, Ego sum via. Quæ patria quo currimus? Christus dicit, Ego sum veritas, per illum curris: ad illū curris: in ipso requiescis. Sine dilectione fides inanis est. Cum dilectione, fides Christiani: sine dilectione, fides dæmonis. Qui autē non credunt, peiores sunt quā dæmones, & tardiores quā dæmones. Nescio quis non vult credere in Christum, adhuc: nec dæmones imitatur. Iā credit in Christū, sed odit Christū: habet cōfessionē fidei in timore pœnæ, nō in amore coronæ: nā & illi puniri timebant. Adde huic fidei dilectionem: vt fiat

Opa sine fide.

Præter viam currentes.

F

Ioan.xiiij. Ibidem.

fides qualem dicit Apostolus Paulus. Fides quæ per dilectionem operatur. Inuenisti Christianũ: inuenisti ciuem. Hierusalem, inuenisti ciuem angelorum: inuenisti in via suspirantem peregrinu3. Adiunge te illi: comes tuus esto, curre cum illo: si tamen & hoc es. ¶ Neq; circuncisio aliquid valet, neq; præputium, sed fides. Dic adhuc apostole: adde: discerne: quia & dæmones credunt & contremiscunt, quod oderunt. Distingue apostole, & circũc de fide3 meã, & discerne causam meam, de gente non sancta. Plane distinguit, discernit, circuncidit. Sed fides, inquit, quę per dilectione3 operat. Vnusquisq; ergo fratres mei inspiciat se intus: apprehendat se, p. bet se in omnibus factis suis, bonis operibus suis quæ faciat cu3 charitate non expectans retributionẽ temporale3, sed promissum dei, faciem dei. Non enim quicquid deus tibi promittit, valet aliquid apud ipsum deum. Omnino non me satiaret deus, nisi promitteret mihi seipsum deum. Quid est tota terra? quid est totum mare? quid est totum cœlum? quid sunt omnia sidera? quid sol? quid luna? quid exercitus angelorum? Omnium istorum creatorum sitio: ipsum esurio: ipsi dico, quoniam apud te est fons vitæ. Quid mihi dixit? Ego sum panis qui descendi de cœlo. Esuriat & sitiat peregrinatio tua, vt satietur præsentia mea. Arrideat mundus multis rebus pulchris, fortibus, varijs, pulchrior est ille qui fecit, fortior & clarior ille qui fecit, suauior est ille qui fecit. Satiabor cum manifestabitur gloria tua.

¶ Vt autem habitet spiritus sanctus nonne vbi vult spirat? Et charitas dei sine qua nemo bene viuit, diffundit in cordibus nostris, non a nobis, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Hanc enim fidem apostolus definiuit, dicens. Neq; circuncisio est aliqd, neq; præceptum, sed fides, quæ per dilectionem operatur. Ista gp pe est fides Christianorum, non dæmoniorum. Nam & dæmones credunt & contremiscunt, sed nunquid & diligunt, Nam si non crederent non dicerent, tu es sanctus dei: vel tu es filius dei. Si autem diligerẽt, non dicerent, Quid nobis & tibi? Fides igitur ad Christũ nos trahit, quæ nisi desuper gratuito munere nobis daretur, non ipse diceret. Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Non sunt bona opera nisi quæ per fidem & dilectione3 fiunt, quia alterum sine altero nullius virtutis fructum parit. Vtinam & abscindantur qui vos conturbant.

¶ Maledicta cum ex prophetia dicuntur, non sunt de malo voto imprecantis, sed de præcio spiritu denunciantis. Nam illa quæ de malo voto sunt, prohibentur, cum dicitur, Benedicite, & nolite maledicere. Hæc autem sæpe inueniuntur in sermone sanctoru3. Sic Apostolus Paulus, Alexander, inquit, ærarius multa mihi ostedit. Reddat illi dominus secũdu3 opera sua. Nã illud tanquã stomachatus & indignatus, etiam male optasse videtur Apostolus. Vtinam & abscindantur qui vos conturbant. Quod vtiq3 si consi

Fides per dilectioni Christianum facit.
Ex sermone de verbis aplĩ.xvi
Gala.vi.
Psal.xlij.
Fides per dilectionem.
G
Nihil satiat pter deum.
Psal.xxxv.
Ioan.vi.
Ex epistola ad Sixtum pbyte.
Ioan iij.
Roma.v.
Iacobi.ij.
H
Mar.i.
Ibidem.
Ioan.vi.
Ex libro cõtra Fau.ti.xxxij.
Maledicta prophetię.
ij.Timo.iiij.

deres personam scribentis, magis eum elegantissimo ambiguo
Spadones — bñ optasse intelligas. Sunt eñ spadones qui seipsos absciderunt
pp regnũ cœlo℞. Vos.n.in libertaté vocati estis fratres,tñ ne li/
bertatẽ in occasioné carnis detis,sed per charitaté seruite inuicem.
Ex li.de sermo ne dñi in mõte — ¶Quod fieri non potest nisi alterius infirmitatem quisq; habeat
sicut suam, vt eam æquanimiter ferat donec ab ea liberetur ille
A — cuius curat salutem. ¶Si ergo vos filius liberauerit, tunc vere li/
Ex tracta. euãgelij secũdũ Ioan.xxxviij. — beri eritis. Hæc spes nostra est fratres, vt a libero liberemur,ꝛ li/
berando seruos nos faciat. Serui enim eramus cupiditatis: libera/
Libertas vera seruum Christi facit. — ti efficiamur serui charitatis. Hoc ꝛ Apostolus dicit, Vos fratres in
libertatem vocati estis: tantũ ne libertatem in occasioné carnis
detis, sed per charitatem seruite inuicem. Non ergo dicat Cristia/
nus,liber sum,in libertatem vocatus sum,seruus erã:sed redẽptus
sum,ꝛ ipsa redẽptiõe liber effectus sum,faciã qđ volo. Nemo me
phibeat a volũtate mea,si liber sum. Sed si ista volũtate pctm̃ fa/
cis,seruus es peccati. Noli ergo libertate abuti ad libere peccandũ,
sed vtere ad non peccandũ. Erit enim voluntas tua libera si fuerit
Roma.vi. — pia. Eris liber,si fueris seruus. liber peccati, seruus iustitiæ: dicen/
te Apostolo, Cum serui essetis peccati,liberi eratis iustitiæ:Nũc aũt
liberati a peccato, serui autem facti deo, habetis fructum vestrũ
in sanctificatioñé,finé vero vitã ęternã. Hoc conemur,id agamus.

Quod si inuicem mordetis & comeditis, videte
B — ne ab inuicem consumamini.

Ex tracta. ps lxvij. — ¶Quid est mordetis, ꝛ comeditis inuicem? litigatis inuicem,
Ex sermone de calogi ad populum. — detrahitis inuicem, opprobria obiicitis inuicem.
¶Quid autem vult falsus testis, nisi docere mordendo,ꝛ consu/
mere mentiendo? Deniq; commonens homines dei apostolus
ne se falsis criminibus appetant: si mordetis, inquit, ꝛ comedi/
tis inuicem: videte ne ab inuicem consumamini.

i.Petri.ij. Rom.xij. — Dico autem in Christo, Spiritu ambulate: & desi/
deria carnis nõ pficietis. Caro.n.concupiscit aduer/
sus spiritũ:spũs autẽ aduersus carné. Hæc enim sibi
inuicé aduersantur, vt nõ q̃cunq; vultis, illa faciatis.

Ex libro cõtra Iulianum.iiij. — Non ait,non feceritis:qa ea non habere non poterant,sed
ne perfeceritis idest ne opera eorum consensu volũtatis
Roma.vij. — impleueritis. Quod ergo est ad Galatas: Concupiscentias
carnis ne perfeceritis: hoc contrario est ad Romanos, Perficere
autem bonum non inuenio, quia nec illi perficiuntur in malo:
quoniam eis non accedit nostræ voluntatis assensus: nec nostra
voluntas perficitur in bono,quandiu illarum quibus nõ consen/
timus, permanent motus. Caro enim concupiscit aduersus spiri/
tum, ꝛ spiritus aduersus carnem. Hęc enim inuicem aduersantur

sibi: vt non quæcunq; vultis illa faciatis. Cum caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, vt ea quæ non volumus, faciamus, nec carnis perficiuntur concupiscentię quamuis fiant, nec nostra perficiuntur bona opera quiuis fiant. Sicut tunc pficientur carnis concupiscentia, cum consentit spiritus ad opa mala, vt non concupiscat aduersus illam, sed cu; illa: sic & bona opa nostra tunc perficientur, quando ita spiritui caro consenserit: vt aduersus eum etiam ipsa non concupiscat. Hoc enim volumus cum perfectionem iustitiæ concupiscimus. C

Ex sermone de verbis apostoli
Non perficere cōcupiscētias.

¶ Dico autem. Spiritu ambulate & concupiscentias carnis non pficietis. Non dixit, ne habueritis: neq; hoc dixit, ne feceritis: sed ne perfeceritis. Quid sit autem hoc, adiuuante domino dicam vt potero: adestote vt intelligatis, si spiritu ambulatis. Dixit enim, nō frustra apostolum noluisse dicere: concupiscentias carnis ne habueritis: neq; hoc saltem voluisse dicere: concupiscentias carnis ne feceritis: sed dixisse concupiscentias carnis ne perfeceritis. Ipsum nobis luctamē ppositum in hoc prælio versamur, si deo militamus. Quid ergo sequitur? Caro enim concupiscit aduersus spiritum: spiritus aduersus carnem, hæc enim inuicem aduersantur: vt non ea q̄ vultis faciatis. Hoc si nō itelligat, piculosissime audit. Ideo sollicitus ne homines male intelligēdo pereant, suscepi hęc verba apostoli adiuuāte domino vestrę exponere charitati. Quid est hoc ergo quod dixi, periculose auditur, si non intelligatur? Multi concupiscentijs carnalibus & damnabilibus victi committunt quæq; facinora atq; flagitia, & immūditijs tam pessimis volutantur, quæ turpe est, etiam dicere, & dicunt sibi ista apostoli verba: vide quid dixit apostolus, vt non ea quę vultis, illa faciatis. Nolo facere, cogor complector, vincor, fac o quæ nolo, sicut ait apostolus: quia caro concupiscit aduersus spiritum: spiritus autē aduersus carnem, vt non ea quę vultis illa faciatis. Videtis quam periculose auditur si non intellligitur. Videtis quemadmodum pertineat ad officium pastoris apertos fontes aperire, & aquam puram innoxiam sitientibus ouibus ministrare. Caro enim cō cupiscit aduersus spiritum: spiritus autem aduersus carnem. Hæc enim inuicem aduersantur, vt non quæcunq; vultis illa faciatis. Videte quale bellum proposuit, qualem pugnam, qualem rixam, intus, intra te ipsum. Caro concupiscit aduersus spiritum. Si non concupiscit & spiritus aduersus carnem, facis adulterium. Si autem spiritus concupiscit aduersus carnem, luctā video, victū nō video: pugna est, cōcupiscit caro aduersus spiritū. Delectat adulteriū. Fateor quia delectat, sed spiritus concupiscit aduersus carnem, delectat & castitas. Ergo vincat spiritus carnem, aut certe non vincatur a carne. Adulterium tenebras quęrit, castitas lucē desiderat. Quomodo vis innotescere, sic viue. Si delectat adulterium, contradicatur, resistatur, repugnetur. Non enim non habes vnde pugnes. D E

Officium pastoris.

Deus tuus est in te. Spiritus bonus datus est tibi, & tamen permittitur ipsa caro concupiscere aduersus spiritum suggestionibus prauis & delectationibus genuinis: fiat quod ait Apostolus, Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Non dixit, non sit. Iam est ibi. Quod ideo peccatum vocatur: quia merito peccati contingit. Non enim in paradiso caro concupiscebat aduersus spiritum: aut erat ibi ista pugna vbi pax erat sola. Sed facta transgressione posteaquam homo noluit seruire deo, & donatus est sibi: nec sic donatus est sibi vt possit saltem possidere se: sed ab eo possessus a quo deceptus, cœpit caro concupiscere aduersus spiritum. Et hoc in bonis concupiscit aduersus spiritum. Nam in malis non habet contra quem concupiscere. Ibi concupiscit aduersus spiritum vbi est spiritus. Quod enim ait, Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: noli putare spiritum hominis tantum datũ. Spiritus dei est qui pugnat in te aduersus te, aduersus illud quod est in te contra te. Nam vt noueris ad spiritum sanctum hoc officium pertinere, alio loco dicit ipse apostolus, Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. In his verbis iam extollebat se homo, quasi spiritu suo facta carnis possit mortificare. Expone nobis apostole quo spiritu, habet enim & homo spiritum ad naturam propriam pertinentem, quo homo est. homo enim constat ex corpore & spiritu. Et de ipso spiritu hominis dictum est, Nemo scit quę sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est. Video ergo & ipsum hominem habere spiritum suum pertinentem ad naturam suam. Et audio te dicentem, Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quæro quo spiritu: meo an dei? Audi quod sequitur, & intellige. Sublata est quæstio sequentibus verbis. Cum enim dixisset, Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis, continuo addidit, Quotquot enim spũ dei aguntur, hi filij sunt dei.

Ex lib. de ciuit. dei. xix. ¶ Neque enim nullum est vitium: cum sicut dicit Apostolus, caro concupiscit aduersus spiritum. Cui vitio contraria virtus est, cum sicut idem dicit, spiritus concupiscit aduersus carnem, hæc enim inuicem aduersantur: vt non ea quæ vultis, faciatis. Quid autem facere volumus cum perfici volumus fine summi boni, nisi vt caro aduersus spiritum non concupiscat: nec sit in nobis hoc vitium cõtra quod spiritus concupiscat? Quod in hac vita quamuis velimus, quoniam facere non valemus, id saltem adiutorio dei facimus, ne carni concupiscenti aduersus spiritũ, spiritu succumbente cedamus, & ad perpetrandum peccatum nostra consensione pertrahamur.

Ex lib. de ciuit. dei. xxi. ¶ Hoc autem bellum nunquam vllum esset, si natura humana per liberum arbitrium in rectitudine, in qua facta est, perstitisset. Nũc vero quę pacem fœlix cum deo habere noluit, secum pugnat infœlix: & cum sit hoc malum miserabile, melius est tamen quam priora vitę huius. Melius confligitur quippe cum vitijs: quam sine

Rom. vi.
Pctm̃ vocatur infirmitas, quæ merito pctĩ contingit.
Roma. viij.
Bellum carnis.
Bellum carnis.

vlla conflictione dominartur. Melius in quam bellum cum spe pacis æternæ, quam sine vlla liberationis cogitatione captiuitas. Cupimus quidem etiam hoc bello carere, ꝛ ad capessendam ordinat ssimam pacem, vbi firmissima stabilitate potioribus inferiora subdantur, igne diuini amoris accendimur. Sed si, quod absit, illius tanti boni spes nulla esset, malle debuimus in huius conflictationis molestia remanere, quam vitijs in nos dominationē non eis resistendo permittere.

¶ Apls Iacobus ait, Vnusquisq; aūt tentatur a concupiscentia: sed addidit sua: vt q hæc audit, intelligat qūo clamare debeat. Ergo dixit: Dn̄e miserere mei, sana animā meā, quia peccaui tibi. Non enī sanatione indiguisset nisi peccando seipsum vitiasset: sed vt aduersus eam caro sua concupisceret. i. ipsa sibimetipsi ex ea parte qua in carne infirmata est, repugnaret. Caro. n. nihil nisi p animā cōcupiscit, sed cōcupiscere caro aduersus spiritum dr̄, qn̄ anima carnali concupiscentia spiritui reluctatur. Totū hoc nos sumus: ꝛ caro ipsa quæ discedente anima moritur, nostra pars infirma est. Non fugienda dimittitur, sed recipienda deponitur: nec recepta vlterius relinquetur. Seminatur aūt corpus animale, surget corpus spirituale. Tunc iā caro nihil concupiscet aduersus spiritū, qn̄ ꝛ ipsa spiritalis vocabitur: qr̄ spiritui non solum sine repugnantia, verū etiam sine vlla corporalis alimenti indigentia in æternum viuificanda subdetur. Hæc igitur duo quæ nunc inuicē aduersantur in nobis: qm̄ in vtroq; nos sumus: vt concordent oremus ꝛ agamus. Non enim alterū eorū putare debemus inimicū, sed vitium quo caro concupiscit aduersus spiritum: qđ sanatū, nec ipsum erit: ꝛ substantia vtraq; salua erit, ꝛ inter vtraq; nulla pugna erit. | Ex sermone de continentia Iacob. i. Psal. xl. Caro qđo concupiscat. i. Cor. xv.

¶ Verissime ac veracissime scriptū est. Caro concupiscit aduersus spiritū, ꝛ spiritus aduersus carnem. sed tn̄ carnem sine anima concupiscere nihil puto: qđ oīs doctus, indoctusq; non dubitet: ac per hoc ipsius concupiscentiæ carnalis causa non est in anima sola, sed multominus est in carne sola, ex vtroq; enim fit. Ex anima scilicet, ꝙ sine illa delectatio nulla sentitur. Ex carne aūt, ꝙ sine illa delectatio carnalis non sentitur. Carnem itaq; concupiscentem aduersus spiritum, dicit Apostolus carnalem proculdubio delectationem, quam de carne ꝛ cum carne et spiritus habet aduersus delectationem quam solus habet. Solus quippe, habet nisi fallor illud desiderium, non cum carnis voluptate, vel carnalium rerum cupiditate commixtum: quod desiderat aīa: ꝛ desiderat in atria dn̄i. Solus hz et illud de quo ꝛ dr̄. Concupisti sapientiā, serua mandata: ꝛ dn̄s pbebit illā tibi. Nā cū spiritus imperat membris corporis, vt huic desiderio seruiant, quo solus accenditur: velut cum assumitur codex: cum aliquid scribitur, legitur, disputatur, auditur: cum deniq; panis frangitur esurienti, ꝛ cætera humanitatis ac misericordiæ præstantur officia: obedientiam caro exhibet, non | Ex libro de Genesi ad literam. Carnē concupiscere aduersus spiritū qd sit. A Eccle. I.

concupiscentiam mouet. His atq; huiusmodi bonis desiderijs, quibus sola anima concupiscit, cum aduersatur aliquid quod eandem animam secundum carnem delectat, tunc dicitur caro concupiscere aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Sic enim dicta est caro, in eo quod secundum ipsam facit anima, cum ait, Caro concupiscit, quemadmodum dictum est, auris audit, & oculus videt. Quis enim nescit quod anima potius & per aurem audiat, & per oculum videat? Ita loquimur & cum dicimus, manus tua subuenit homini: cum aliquid porrecta manu datur, quo cuiquam subuenitur. Quod si de ipso etiam fidei oculo, ad quem pertinet credere quæ per carnem non videntur, dictum est. Videbit omnis caro salutare dei: non vtiq; nisi de anima qua viuit caro: cum etiam per ipsam carnem nostram Christum pie videre, id est formam qua indutus est propter nos non pertineat ad concupiscentiam, sed ad ministerium carnis: ne forte aliquis ita velit accipere quod dictum est, Videbit omnis caro salutare dei: quanto congruentius
B
Luc. iij.
dicitur caro concupiscere: quando anima non solum carni animalem vitam præbet, verum etiã secundum ipsam carnale aliquid concupiscit? qd in potestate non est ne concupiscat, q̃diu inest pctm̃ in mẽbris. i. violentia qd̃ i carnis illecebra in corpore mortis huius, veniẽs de vindicta illius peccati vnde propaginem ducimus, sm qđ ões ante gratiã filij sunt iræ. Contra quod pctm̃ militant sub gratia constituti, non vt non sit in eorũ corpore quandiu ita
Roma. vi.
mortale est vt & mortuum iure dicatur: sed vt non regnet. Non aũt regnat, cum desiderijs eius. i. ijs q̃ sm carnem contra spm̃ concupiscuntur, non obeditur. ❡ Diligenda est & ipsa dilectio qua diligit
Ex tracta. ps. cxviij.
quod diligi oportet: sicut odio habenda est dilectio qua diligitur quod diligi non opz. Odio quippe habemus concupiscentiam nostram qua caro concupiscit aduersus spm̃. Et quid est ista concupiscentia nisi mala dilectio? Et diligimus concupiscentiã nostram
Ex lib. sniarum Prosperi.
qua spiritus concupiscit aduersus carnem. Et quid ista concupiscẽtia, nisi bona dilectio? ❡ Est amor quo amatur & quod amandus
Amor duplex.
non est. Et iustum amorẽ odit in se qui illud diligit qđ amandus
C
est. Possunt ambo eẽ esse in hõie: & hoc bonũ est homini: vt illo proficiente quo bene viuimus iste deficiat quo male viuimus: donec ad pfectũ sanet, & in bonũ cõmutet omne qđ viuimus.
Itẽ ex eođ lib.
❡ Quidiu vitijs repugnat, plena pax non est, quia & illa quæ resistunt, periculoso debellantur prælio: & illa quæ victa sunt, nondum
Ægritudo ãĩ.
securo triumphantur otio, sed adhuc sollicito præmuntur imperio. Ægritudo animi rationalis est, cum bonis inferioribus delectatus superiora ex parte appetit, & ex parte non appetit. Ideoq; in duas diuiditur voluntates, Cunq; vna est, tota non est: & hoc adest vni, quod deest alteri.

Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege.

Magna mihi videtur quæstio quid sit esse sub lege, sic quē admodū apostolus culpat neq; enī hæc cū propter circū cisionē arbitror dicere, aut illa sacrificia quæ tūc facta a patribus, nunc a Christianis non fiunt, & cætera eiusmodi. Sz hoc ipsum & qđ lex dicit, Non concupisces: quod fatemur certe Christianos obseruare debere: atq; euangelicam maxime illustrare p dicationem, legem dicit esse sanctā, & mandatum sanctum, & iustum, & bonū. Et inde subiūgit, Quod ergo bonum est, mihi factū est mors? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem, vt fiat supra modū peccator, vel peccatum per mandatū. Quod aūt hic dicit pctm per mandatum fieri supra modū, hoc alibi: Lex subintrauit vt abundaret delictum: vbi aūt abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et alibi cum superius de dispensatione gratiæ loqueretur, q ipsa iustificaret, velut interrogans ait, Quid ergo lex? Atqz huic interrogationi continuo respondit. Præuaricationis gratia posita est, donec veniret semen cui promissum est. Hos ergo damnabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex non implentes legendum non intelligendo gratiæ beneficium ad facienda dei præcepta, quasi de suis viribus superba elatione præsumunt. Plenitudo enim legis charitas: Charitas vero dei diffusa est in cordibus nostris, non per nos ipsos, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Ergo & illud qđ lex ait, Non concupisces, si humanæ infirmitas gratia dei adiuta non fuerit, sub se reum tenet, & præuaricatorem potius damnat quam liberat peccatorem.

Ex epistola ad Hierony.

Quid sit esse sub lege.

Exo.xx.

D

Roma.vij.

Roma.v.

Gala.iij.

Roma.xiij.

Roma.v.

Exo.xx.

Ex li. de natura & gratia.

¶ Caro, inquit, concupiscit aduersus spm̄, & spūs aduersus carnem, vt non ea quæ vultis faciatis. Et ne ab ipsa pugna desides faceret, & per hanc sententiam laxamentum peccandi dedisse videretur, adiungit. Quod si spiritu ducimini, non adhuc estis sub lege. Sub lege est enim qui timore supplicij qđ lex minatur, non amore iustitiæ se sentit abstinere ab ope peccati, nondū liber, nec alienus a voluntate peccandi. In ipsa enim voluntate reus est: qua mallet si fieri posset non esse quod timeat, vt libere faciat quod occulte deside rat. Ergo si spiritu, inquit, ducimini, non adhuc estis sub lege, vtiqz legis quæ timorem incutit non tribuit charitatem: quæ charitas dei, diffusa est in cordibus nostris: non per legis literam, sed p spiritum sanctum q datus est nobis. Hæc est lex libertatis non seruitutis, quia charitatis vtiqz non timoris. de qua & Iacobus ait Apostolus, Qui aūt perspexerit in legem perfectam libertatis.

Sub lege esse.

E

Iacob.I.

¶ Quēadmodū cū loca ipsa terrena in melius conuertunt, alia ubi ruunt atqz frigunt: alia in meliores vsus pmutantur: sic & nos sumus. Opera carnis fuerūt in nobis: audistis commemorarentur.

Ex sermone de verbis apl'i. iij.

Opera carnis.

Manifesta, inqt, sunt opa carnis, q̄ sunt, fornicatio, imūditia, ipudicitia, luxuria, idolorū seruit' veneficia

¶ Non beneficia.ideſt non a bonis dicta,ſed a venenis.

y.Cor.xij. Inimicitiæ,contentiones,æmulationes iræ,rixæ, diſſenſiones,ſectæ,inuidiæ, homicidia, ebrietates, comeſſationes,& his ſimilia:quæ prædico vobis,ſi
Apo.xxij. cut prædixi: quoniam qui talia agunt, regnum dei non conſequentur .Fructu s autem ſpiritus eſt charitas,gaudium,pax,patientia,longanimitas, bonitas, benignitas,manſuetudo,fides,modeſtia, continentia,caſtitas.Aduerſus huiuſmodi non eſt lex.

Ista in nobis tanquam idola frangenda ſunt: in vſus tamen meliores vertenda ipſa noſtri corporis membra:vt quæ ſeruiebant immunditię cupiditatis, ſeruiant gratiæ charitatis. j.Cor.iij. Audiamus ergo & apoſtolum architectum magiſtri. Vt ſapiens,in quit,architectus fundamentum poſui.Audiamus ergo iſtum architectum quędam noua conſtruentem:quædam vetera deijcientem.Spiritu,inquit,ambulate.Noua eſt iſta conſtructio.Et concupi ſcentias carnis ne perfeceritis.Veterum eſt iſta deſtructio.Caro,in quit,concupiſcit aduerſus ſpiritum:& ſpiritus aduerſus carnē, hæc enim inuicem aduerſantur:vt non ea quæ vultis,faciatis. Quæ eñ vultis?vt omnino nullæ ſint concupiſcentiæ malarum, & illicita rum delectationum.Quis ſanctus non hoc velit?ſed non efficit quandiu hic viuitur,hoc non impletur.Quid ergo reſtat? Spiritu ambulate.Et quia non poteſtis efficere vt concupiſcentias carnis conſumatis,concupiſcentias ne perficiatis.Conſumere quidē illas atq; finire,& penitus extirpare,omnimode velle debetis,ſed q̄ diu ſunt in vobis,& eſt alia lex in membris veſtris repugnans legi mentis veſtræ,concupiſcentias carnis ne perfeceritis. Quid enim vultis?vt omnino non ſint concupiſcentiæ carnis.Non vos permittunt implere quod vultis:nolite eas permittere implere quod volunt.Quid vultis?vt omnino non ſint. Sed ſunt. Caro concupi ſcit aduerſus ſpiritum,concupiſcat ſpiritus aduerſus carnē. Si nō in totum tibi ceditur,noli & tu cedere prius,ſequetur pugna, vt ſit aliquando victoria. Manifeſta autem ſunt opera carnis: quę ſunt, fornicatio,immunditia,luxuria,idolorum ſeruitus,veneficia,inimicitiæ,contentiones,æmulationes,iræ,rixæ,diſſenſiones,ſectæ, inuidiæ,homicidia,ebrietates,comeſſatiōes,&his ſimilia,q̄ p̄dico vobis,ſicut p̄dixi:q̄m q talia agunt,regnū dei non conſequentur.

Concupiſcentia carnis in hac vi ta non deletur penitus.

G

Ex lib.de ciuit. dei.xiiij. cap.ij. & iij.

¶ Cum multis modis quos perſcrutari & colligere longū eſt,diui na ſcriptura nuncupet carnem,quid ſit ſecundum carnem viuere, quod profecto malum eſt:cum ipſa carnis natura non ſit malū: vt inuenire poſſimus,iſtę totus epiſtolæ apoſtolicæ locus quantū ad rem pręſentem ſatis eſſe videbitur conſideratus poterit hanc

dissoluere quæstionem. In operibus namq; carnis quæ manifesta esse dixit: eaq; commemorata damnauit: non illa tantum inueni mus quæ ad voluptatem pertinent carnis, sicuti sunt fornicatio nes, immunditiæ, luxuriæ, ebrietates, comessationes: verum etiam quibus animi vitia demonstrantur a voluptate carnis aliena. Quis enim seruitutem quæ idolis exhibetur, veneficia, inimicitias, con tentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, inui dias, non potius intelligat animi vitia esse, quam carnis? Quãdo quidem fieri potest vt propter idololatriam, vel hæreses, alicuius errorem a voluptatibus corporis temperetur: & tamen etiam tunc homo quamuis carnis libidines continere ac cohibere videatur, secundum carnem viuere hac apostolica auctoritate conuincitur: & in eo quod abstinet a voluptatibus carnis, damnabilia opera car nis agere demonstratur. Quis inimicitias non in animo habeat: aut quis ita loquatur, vt inimico suo, vel quem putat inimi cum, dicat, malam carnem: ac non potius malum animum habes aduersus me? Postremo sicut carnalitates (vt ita dicam) si quis audisset non dubitaret carni tribuere: ita nemo dubitat animosi tates ad animum pertinere. Cur ergo hæc omnia & his similia do ctor gentium in fide & veritate opera carnis appellat, nisi quia eo locutionis modo quo totum significatur a parte, ipsum hominem vult nomine carnis intelligi. Quod si quisquam dicit carnem cau sam esse in malis moribus quorũcunq; vitiorum, eo quod anima car ne affecta sic viuit: profecto non vniuersam hominis naturam di ligenter aduertit. Nam corpus quidem corruptibile aggrauat ho minem. Vnde etiam idẽ apostolus agens de hoc corruptibili cor pore de quo paulo ante dixerat. Et si exterior homo noster corrũ pitur. Scimus, inquit, quia si terrena nostra domus habitatiõis dis soluatur, ædificationem habemus ex deo domum non manufactam in cœlis æternam. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculum no strum quod de cœlo est superindui cupientes, si tamen induti non nudi inueniamur. Etenim qui sumus in hac habitatione ingemi scimus ingrauati, in quo nolumus expoliari, sed superuestiri, vt ab sorbeatur mortale a vita. Verũtamen qui omnia mala animæ ex corpore putant accidisse, in errore sunt. Nam corruptio corporis quæ aggrauat animam, non peccati primi est causa, sed pœna. Nec caro corruptibilis animam peccantem: sed anima peccatrix fecit esse corruptibilem carnem. Ex qua corruptione carnis, licet existãt quædam incitamenta vitiorum & ipsa desideria vitiosa: non ta men omnia vitæ iniquæ vitia tribuenda sunt carni, ne ab his om nibus purgemus diabolum qui non habet carnem. Et si enim dia bolus fornicator, vel ebriosus, vel si quid huiusmodi mali est, quod ad carnis pertinet voluptates, non potest dici: cum sit etiam taliũ pctõrũ suasor & instigator occultus: est tñ maxime supbus atq; in uidus, q̃ illũ vitiositas sic obtinuit, vt pp hãc esset in carceribus ca

H Secdm carnem viuere.

A

ij.Cor.iiij.

B

Vitia diabolo attributa. liginosi huius aeris æterno supplicio destinatus. Hæc vitia quæ tenent in diabolo principatum, carni tribuit aps: qui certũ est diabolum non habere. Dicit.n. inimicitias, contentiones, æmulationes, animositates, inuidias, opera esse carnis: quorum omniũ malorũ caput atq; origo superbia est: quæ sine carne regnat in diabolo. Quis aũt illo inimicior est sanctis? quis aduersus eos contentiosior, animosior, & magis æmulus atq; inuidus inuenitur? Ad hæc oía cũ habeat sine carne, quõ sunt ista opera carnis: nisi quia opera sunt hois, quę sicuti dixi noíe carnis appellat? Non.n. habendo carnẽ quã non hʒ diabolus, sed viuendo sm seipsum, hoc est sm hoiem factus est hõ similis diabolo quia & ille sm seipsum viuere voluit quando in veritate non stetit, vt non de dei, sed de suo mendacium loqueretur.

Ex lib. iij. de baptismo paruulorũ. Sacramenta nõ vitia sunt bonis cũ malis cõmunia. ¶ Potest nobis si frumenta dñica sumus, cum vitiosis, cuius auaris, cũ raptoribus, cũ ebriosis, & cæteris huiuscemodi pestibus, de quibus dicitur q̃ regnũ dei non possidebunt, & baptismatis sacrm esse cõe, & tñ vitia quibus a regno dei separantur non esse cõia. Neq;.n. de solis hæresibus dicit aps: quia q talia agunt, regnũ dei non possidebũt.

C Sed non pigeat paululũ aduertere q̃ simul enumeret. Manifesta, inquit, sunt opera carnis, q̃ sunt, fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorũ seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulatiões, animositates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia: quæ p̃dico vobis sicut p̃dixi: qm̃ qui talia agunt, regnũ dei non possidebunt. Constituamus ergo aliquẽ castũ, continentem, non auarũ: non idolis seruientẽ, hospitalẽ, indigentibus ministrantẽ, non cuiusquã inimicũ, non contentiosum, patientem, quietũ, nullũ æmulantẽ, nulli inuidentẽ, sobriũ, frugalẽ, hæreticum. Nulli vtiq; dubiũ est pp hoc solum q̃ hęreticus est, regnũ dei non possessurũ. Constituamus aliũ: fornicatorẽ, immundum, luxuriosum, auarũ, vel et apertius idolis deditum, veneficũ, discordiosum, contentiosum æmulũ, animosum, seditiosum, inuidũ, ebriosum, comessatorẽ, catholicũ. Nunquid propter hoc solum q̃ catholicus est, regnũ dei possidebit agens talia? De quibus sic concludit Apostolus. Quæ p̃dico vobis sicut p̃dixi, qm̃ q talia agunt, regnũ dei nõ possidebunt. Si hoc dicimus, nos ipsos seducimus. Nã sermo dei non seducit, q nec tacet, nec parcit, nec vlla adulatione nos decipit. Idquippe & alibi dicit, Hoc aũt scitote cognoscentes, qm̃ ois fornicator, aut immundus, aut auarus, qđ est idolorũ seruitus, non hʒ hæreditatẽ in regno Christi & dei. Nemo vos seducat inanibus verbis. Non est ergo quod de sermone conqueramur. Dicit omnino, & aperte ac libere dicit, eos qui male viuunt ad regnum dei non pertinere. His igitur oibus vitijs circũseptũ catholicum nõ adulemur: nec ei quia Christianus catholicus est, impunitatem quã scriptura diuina non promittit, promittere audeamus: nec si aliud vnũ habeat ex his q̃ dicta sunt, debemus ei societatem supernæ illius patriæ

Hæreticus alio quin bonus dãnabitur.

D

Ephe. v.

Christianus si malus, non saluabitur.

polliceri. Ad Corinthios enim singula enumerat: in quibus singulis subauditur q regnum dei non possidebunt. Nolite, inquit, errare. Neq; fornicatores, neq; idolis seruientes, neq3 adulteri, neq; molles, neq; masculoru3 concubitores, neq; fures, neq; auari: neq; ebriosi, neq; maledici, neq; rapaces, regnum dei possidebunt. Non ait: qui hæc omnia vitia simul habuerint, regnum dei non possidebunt, sed neq; illi, neq; illi: vt in singulis hoc subaudias, q nulli eorum regnum dei possidebunt. Sicut ergo hæretici regnum dei non possidebunt, sic auari regnum dei non possidebunt. Nec dubitandum est quidem pœnas ipsas quibus cruciabuntur qui regnu3 dei non possidebunt, pro diuersitate criminu3 esse diuersas, & alias alijs acriores: vt in ipso igne æterno pro disparibus pōderibus peccatorum sint disparia tormenta pœnarum. Neq; enim frustra ipse dominus ait, Tolerabilius erit Sodomis quam vobis in die iudicij. Sed tñ ad non possidendū regnum dei tantundem valet ex vitijs illis quod elegeris mitius, quantū vel plura vel vnū qđ prospexeris grauius: quia & illi possessuri sunt regnū dei, quos ad dexterā constituet ille iudex: nec eis qui ad dexteram constitui non merebuntur, aliquid aliud quam ad sinistra3 esse remanebit. Nulla vox reliqua est qua3 sicut hœdi audiant ex ore pastoris: nisi, Ite in ignē æternum qui paratus est diabolo & angelis eius, licet ex illo igne, sicut dixi diuersa possint, distribui pro criminum diuersitate supplicia. Vtrum autē catholicum pessimis moribus, alicui hæretico in cuius vita pꝛeter id quod hęreticus est, non inueniant homines quod reprehendant, pꝓponere debeamus, non audeo pꝛecipitare sententiam. Si aūt quis dicat: quia hæreticus est, non potest hoc solū esse quin & alia consequantur: carnalis est enim & animalis: ac per hoc & æmulus sit necesse est & animosus, & inuidus, & inimicus ipsi veritati, ab eaq; dissentiens: intelligat & de illis malis quod vnum mitius elegerit solum in quo quam esse non posse: eius causa, quoniam carnalis & animalis est: velut ebriositas: quam non solu3 sine horrore nominare, sed etiā cum hilaritate pꝛędicare iam populi consueuerunt: nunquid in quo fuerit sola esse poterit? Quis enim ebriosus non & contentiosus, & animosus, & inuidus, & a pꝛecq torū sanitate dissentiens, & arguentibus se grauiter inimicus? Iam vero vt fornicator & adulter non sit, difficile est, potest tamen non esse hæreticus: sicut hæreticus potest non esse ebriosus: nec adulter aut fornicator, nec luxuriosus, aut amator pecuniæ, aut veneficus: & simul hæc omnia potest non esse. Neq3 enim vnum aliquod vitiu3 omnia cætera consequuntur: quamuis contra fidem non vterq3 disputet, & tamen contra fidem vterq; viuat, & spe vana vterq; fallatur: & a charitate spiritali vterq3 dissentiat, & ob hoc vterq; ab illius vnicæ columbæ corpore alienus sit.

¶ Qui non solum diabolo & angelis eius, sed nec ipsis omnibus hoibus liberationem ab ęterno igne promittunt, verū eis tm̄ qui

1. Cor. vj.

Matth. x.

Matth. xxv.

Ebrietas.

Vnum aliquod vitiū non consequuntur cætera omnia.

Ex lib. de ciuit. dei. xxj.

spiritus est charitas: ac deinde cætera tanquam ex isto capite exortat & religat contexuit, quæ sunt gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides mansuetudo, continentia. Quis autem bene gaudet, qui bonum non diligit vnde gaudet? Quis pacem veram, nisi cum illo potest habere, quem veraciter diligit? Quis est longanimis in bono perseueranter manendo, nisi ferueat diligendo? Quis est benignus, nisi diligat cui opitulatur? Quis bonus, nisi diligendo efficiatur? Quis salubriter fidelis, nisi ea fide quæ per dilectionem operatur? Quis vtiliter mansuetus, cui non dilectio moderetur? Quis ab eo continet vnde turpatur, nisi diligat vnde honestatur? Merito itaq; magister horum dilectionem sic sępe commendat, tanquã sola pręcipienda sit, sine qua nõ possũt prodesse cætera bona, & quæ non potest haberi sine cæteris bonis, quibus homo efficitur bonus. A Quare dilectio totiens commendetur.

Qui autẽ sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis. Si viuimus spiritu, spiritu & ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. Roma. xiij. i. Petri. ij.

B Ex sermone de quadragesima. Crucifigẽda est caro nostra.

Congruit nostre deuotioni, vt qui domini crucifixi passionem iam propinquantem celebraturi sumus, reprimendarum carnalium voluptatum crucem nobis ipsi faciamus: sicut dicit Apostolus, Qui autem Iesu Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum passionibus & concupiscentijs. In hac quidem cruce per totam istam vitam, quæ in medijs tentationibus ducitur, perpetuo debet pendere christianus. Non est enim in hac terra tempus euelendi clauos: de quibus in Psalmo legitur, Confige clauis a timore tuo carnes meas. Carnes, sunt carnales concupiscentiæ. Claui sunt præcepta iustitiæ. His illas timor Dei configit, qui nos illi acceptabilem hostiam crucifigit. Vnde item dicit Apostolus, Obsecro vtiq; vos per misericordiam Dei vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuam sanctam, Deo placentem. Psal. cxviij. Rom. xij.

¶Hæc est hominis vita beata, atq; tranquilla, cum omnes motus eius rationi veritatiq; consentiunt: & vocantur gaudia, & amores sancti, & casti, & boni. Si autem consentiunt: nihilhominus dum negligenter reguntur conscindunt & dissipant animum: & faciunt vitam miserrimam, & vocantur perturbationes, & libidines & concupiscentiæ malæ, de quibus nobis iam præcipitur: vt eas cum quanto possumus labore crucifigamus in nobis, donec absorbeatur mors in victoriam. Dicit enim Apostolus, Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum perturbationibus & concupiscentijs. Ex libro cõtra Manichæ. i. Nõ est negligẽter agenda castigatio carnis. i. Cor. xv.

CAPVT VI.

Ratres, & ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpiritales eſtis, huiuſmodi Inſtruite in ſpiritu lenitatis, conſiderans te ipſum, ne & tu tenteris.

Ex libro q̃ſtio. Leuiti. titu. xx. Hebr̃. v. Peccatum De lictum.

Vӕritur inter peccatum ⁊ delictum quӕ ſit differentia: quoniam ſi nulla eſſet, nullo modo diceretur, Quomodo ex peccato, ita ⁊ quod pro delicto. Quiſuis enim lex eiuſq; ſacrificium nihil diſtet, quia lex vna eſt eo rogata, men ipſa duo quorum vnum eſt ſacrificium, ideſt peccatum ⁊ delictum, ſi inter ſe nihil differrent, ⁊ ſi vnius rei duo nomina eſſent, non curaret ſcriptura tam diligenter commendare, vnum eſſe vtriuſq; ſacrificium. Fortaſſe ergo peccatum eſt perpetratio mali, delictum autem deſertio boni: ⁊ quemadmodum in lau

D dabili vita, aliud eſt declinare a malo, aliud eſt facere bonum:

Pſal. xxxvi. quod ⁊ admonemur dicente ſcriptura, Declina a malo ⁊ fac bonum: ita in damnabili vita aliud ſit declinare a bono, aliud facere malum: ⁊ illud delictum, hoc peccatum ſit. Nam ⁊ ipſum vocabulum ſi diſcutiatur, quid aliud ſonat delictum niſi derelictum? Et quid delinquit, quid derelinquit niſi bonum? Grӕci

Paraptoma. vero duo nomina vſitata huic peſti impoſuerunt. Nam delictum

Plemmelia. apud eos ⁊ παράπτωμα dicitur ⁊ πλημμέλεια. Iſto quippe loco Leuitici πλημμέλεια eſt. Apoſtolus autem vbi dicit, Si præoccupatus fuerit hõ in aliquo delicto: παράπτωμα Grӕcus habet. Quorum nominum ſi origo diſcutiatur, in paraptomate tanquam decidere Intelligitur, qui delinquit. Vnde cadauer quod

Ptoma. Latini a cadẽdo dicũt grӕce πτῶμα, dicitur ἀπὸ τοῦ πίπτειν, ideſt ab eo qood eſt cadere. Qui ergo peccando malum facit, prius delinquendo a bono cadit. Et πλημμέλεια ſimile nomen eſt negligentiӕ. Nam Grӕce negligentia ἀμέλεια dicitur, quia cu

Amelia. rӕ non eſt quod negligitur. Poteſt etiam videri illud eſſe delictum, quod imprudenter, ideſt ignoranter: illud peccatum, quod a ſciente committitur. Huic differentiӕ videntur iſta teſtimonia conſonare diuina. Delicta quis intelligit? Et illud, Quoniam

Pſal. xviij. tu ſciſti imprudentiam meam. Continuo quippe ſecutus adiun

Pſal. lxviij. xit, Et delicta mea a te non ſunt abſcondita, velut alio modo

B repetens eandem ſententiam. Nec ab eadem ratione diſcordat quod pauloante commemoraui apoſtoli dictum, Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, hinc enim quod præoccupatum dicit, imprudenter lapſum eſſe ſignificat. Peccatum vero ad

Iacob i. iiij. ſcientes pertinere Apoſtolus Iacobus tanquã definiens ait, Scien

igitur bonum facere & non facienti, peccatum est illi. Indifferenter tamen plerunq; dicuntur: vt & peccatum nomine delicti & delictum nomine peccati appelletur. Neq; enim cum dicitur in baptismo fieri remissio peccatorum, non fit etiam delictorum. Nec tamen vtrunq; dicitur: quia in illo nomine vtrunq; intelligitur. Sic & dominus ait pro multis effundi sanguinem suum in remissionem peccatorum. Nunquid quoniam non ait, & delictorum: ideo quisquam dicere audebit in sanguine ipsius delictorum non fieri remissionem? Item quod scriptum est apud Apostolum, Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem, gratia vero ex multis delictis in iustificationem: quid aliud quam nomine delictorum etiam peccata comprehensa sunt?

Matth. xxvi.

Rom. v.

F

Ex libro contra mendacium. Facta a iustis non omnia nobis sunt facienda.

¶ Certe Dauid nullo modo recte dicitur iurare debuisse se esse facturum quod postea cerneret se facere non debere. Vnde constat quod non omnia quę a sanctis, vel iustis viris legimus facta, transferre debemus in mores: sed etiam hinc discere quam late pateat, & ad quos vsq; perueniat quod Apostolos ait, Fratres si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, intendens teipsum ne & tu tenteris. Præoccupationes .n. sunt in quibus delinquitur. deũ quod faciẽdũ sit, aut ad horã nõ videtur, aut & q viderit, vincit: vt sciat licet ante si peccatum, cũ vel latet veritas, vel cõpellit infirmitas.

Ex sermone de verbis apli. v. Rom. vij.

¶ Scimus autem quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum. Ergo carnalis Apostolis, qui alijs dicebat: Vos qui spiritales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis: alios tanquam spiritales alloquitur: & ipse carnalis est? sed qd dixit ipsius spiritalibus quia nondum erant iam securi: nondum erant in perfectione cœlesti & angelica: nondum erant in illius patriæ securitate, sed in huius peregrinationis sollicitudine versabantur? Quid eis dixit? Certe, spiritales eos vocat. Vos inquit qui spiritales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis: intendens te ipsum, ne & tu tenteris. Ecce quam spiritalem iam appellaure ætatem, timuit illi tentationis fragilitatem. Vnde possit spiritalis tentari? Etsi non ex mente, vtiq; ex carne. Spiritalis enim quia secundum spiritum viuit, adhuc autem ex patre mortali carnalis, idem spiritalis, idemq; carnalis, Ecce spiritalis. Mente seruio legi dei. Ecce carnalis, Carne autem legi peccati. Idem ipse & spiritalis & carnalis? idem plane, quandiu hic viuit sic est.

Spiritalis vnde tentari possit.

G

Ex epistola ad Hierony.

¶ Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis instruite huiusmodi in spiritu lenitatis: intẽdẽs teipsum, ne & tu tenteris. Vide si nõ dixit fias tãquã ille, vt illũ lucrifacias. Nõ vtiq; vt ipsum delictum fallaciter ageret, aut se id habere simularet: sed vt in alterius delicto quid etiam sibi accidere possit attẽderet, atq; alteri tanquam sibi ab altero vellet, misericorditer subueniret, hoc est non mentientis astu, sed compatientis affectu.

Rom. xv. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.

Ex li. d cōsensu euāgelistar. ij. Iacobi. i. Tentat & non tentat deus. Ion. v.

H

Sub alia significatione intelligitur tentatio: de qua dictū est, Deus neminem tentat. & sub alia de qua dictum est, Tentat vos dominus deus vester, vt sciat si diligitis eum. Illa seductionis est, hæc probationis. Sicut iudiciū aliter accipitur de quo dictum est, Qui bene fecerunt in resurrectionem vitæ: qui male fecerunt, in resurrectionem iudicij, & aliter de quo dictum est. Iudica me Deus. & discerne causam meam de gente non sancta. Illud enim iudicium damnatiōis est, hoc discretionis. Et multa sunt alia verba quæ non habent vnam significationem, sed diuersis locis congruenter posita diuerso modo intelliguntur, & aliquando cum expositione dicuntur: vt est illud, Nolite pueri effici perfecti sitis. Hoc enim breuiter clausa sentētia dici potuit: nolite esse pueri, sed estote pueri. Et illud, Si quis putat se sapientem esse in vobis in hoc seculo, stultus fiat vt sit sapiens. Quid enim aliud dixit, quam non sit sapiens, vt sit sapiens? Aliquando autem clausæ ita dicuntur: vt exerceant inquirentes: vt est quod ait, Inuicem onera vestra portate & sic adimplebitis legem Christi. Qui enim putat se aliquid esse, cum nihil sit, seipsum seducit. Opus aūt suum probet vnusquisq́;: & tunc in semetipso habebit gloriam, & non in altero. Vnusquisq́; enim proprium onus portabit. Nisi oneris nomen sub diuersis significationibus acceperis, proculdubio putabis eundem sibi esse in loquendo contrarium, & hoc in vna sententia tam vicine positis verbis. Qui cum paulo ante diceret. Alter alterius onera portate: postea dixit, Vnusquisq́; proprium onus portabit. Sed alia sunt onera participandæ infirmitatis: alia reddendæ rationis deo de actibus nostris. Illa cum fratribus sustentanda communicantur: hęc propria ab vnoquoq; portantur.

I. Cor. xiiij.

ij. Cor. iij.

Onus suū qs. portabit; & alter alterius portare iubemur.

A

Ex sermone de verbis apostoli. xxij. Onera diuersa.

¶ Alia sunt onera in quibus vnusquisq́; proprium portat, nec portat cum alio alter, nec proijcit in alterum. Et alia sunt onera in quibus recte dicis fratri, porto tecum aut porto pro te. Si ergo distinctione opus est, non est facilis intellectus. Contra eos ergo qui putabant posse homines contaminari peccatis alienis, respōdit Apostolus, Vnusquisq́; proprium onus portabit. Item contra eos quibus per hoc posset negligentia subintrare: vt quasi securi facti quod non contaminarentur peccatis alienis, neminem curarent corrigere, inuicem onera nostra portare breuiter dictus, breuiterq; distinctum est. Onera quæ portat vnusquisq́;, peccata sunt. Illas detestabilium onerum sarcinas portantibus hominibus, & sub eis frustra suadentibus dominus dicit. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Quomodo reficit peccatis oneratus, nisi indulgentia peccatorum?

Matth. xi.

Ex lib. lxxxiij. quæstionum.

¶ Quia veteris testamenti custodia timorem habebat, non po

ruit apertius significari noui testamenti donum esse charitatem quam hoc loco: vbi Apostolus dicit: inuicem onera vestra portate, & sic implebitis legem Christi. Hanc enim legem Christi dicere intelligitur, qua ipse dominus præcepit, vt nos inuicem diligamus: tantū in ea sententia præcepti pondus constituens: vt diceret, In hoc cognoscit quoniam discipuli mei estis, si vos inuicem diligatis. Huius autem dilectionis officium est. Inuicem onera vestra portate. Sed hoc officium non est sempiternum. Perducet sane ad beatitudinem sempiternam, in qua nulla erunt onera nostra, quæ inuicem portare iubeamur. Nunc ergo cum in hac vita idest in hac via sumus, onera nostra portemus: vt ad ea vitam quæ caret omni onere, perueniamus. Sicut enim de ceruis nonnulli talium cognitionum studiosi scripserunt, cum fretum ad insulam transeunt pascuorum gratia, sic se ordinant vt onera suorum capitum quæ gestant in cornibus, super inuicem portent: ita vt posterior super anteriorem, ceruice protecta caput collocet. Et quia necesse est vnum esse qui cæteros præcedens non ante se habeat, cui caput inclinet, vicibus dicuntur id agere: vt lassatus sui capitis onere ille qui præcedit, post omnes redeat, & ei succedat cuius ferebat caput cum ipse præiret. Ita inuicem onera sua portantes fretum transeunt, donec veniant ad terræ stabilitatem. Istam ceruorum naturam fortasse intenderit Salomon cum ait, Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum colloquatur tecum. Nihil enim sic probat amicum, quemadmodum oneris amici portati. Nec tamen inuicem portaremus onera nostra, si vnum tempus infirmitatis esset amborum, qui onera sua sustinent, aut vnum infirmitatis genus: sed diuersa tempora & diuersa genera infirmitatis faciunt, vt onera nostra inuicem portare valeamus. Verbi gratia, iram fratris tunc portabis: cum aduersus eum non irasceris: vt rursum eo tempore, quo te ira præoccupauerit, ille te lenitate & tranquilitate supportet. Hoc exemplum ad id pertinet, cum diuersa sunt tempora portantium onera sua, quamuis par sit infirmitas. In ambobus enim ab inuicem ira portatur. Ad diuersum autem infirmitatis genus, aliquod exemplum videndum est, veluti siquis in se loquacitatem vicerit, & pertinaciam nondum vicerit: alius vero adhuc loquax, sed iam pertinax non sit: debet ille huius loquacitatem, & iste illius pertinaciam, donec illud in illo, & hoc in isto sanetur, charitate portare. Par quippe infirmitas in duobus, si vno accidat tempore tolerare se inuicem non valent, cum aduersum se intendunt. Nam aduersus aliquem tertium, & duo irati sibi conueniunt & se tolerant, quamquam nec tolerare, sed inuicem consolari dicendi sunt. sicut & tristes de re vna magis se portant, & quasi incumbunt sibi quam si vnus tristis esset & alius gauderet. Si autem aduersum se tristes sint, prorsus se tolerare non

B Lex Christi. Ioan. xv. Ioan. xiij.

Ceruorum natura.

Prouer. v. secundum aliā literam.

C

Quomō onera supportanda.

D

Onus portādū, sed non in te suscipiendum. possunt. Et ideo in huiusmodi affectionibus, suscipienda est aliquantulum ipsa ægritudo de qua vis per te alium liberari: & sic suscipienda; vt ad auxilium non ad æqualitatem miseriæ valeat, quemadmodū se inclinat qui manus iacenti porrigit. Non enim se proijcit vt ambo iaceant: sed incuruat tamen vt iacentē erigat.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xvij. Ioan. v. ¶ Ille languidus grabato portabatur, sanatus autem grabatum portat. Quid dictum est ab Apostolo? Inuicem onera vestra portate & sic adimplebitis legem Christi. Lex ergo Christi charitas, Nec charitas impletur, nisi inuicem onera nostra portemus. Sufferentes (inquit) inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Cum esses languidus, portabat te proximus tuus: sanus factus es, porta proximum tuum.

Ephe. iiij.

Ex sermone de epistola Ioā. i. Psal. cxviij. ¶ Inuicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. Audi psalmum quid dicat, Pax multa diligentibus legem tuā, & non est illis scandalum. Pacem multam dicit eis, qui diligunt legem dei, & ideo non esse eis scandalum. Illi ergo qui scandaluȝ patiuntur, pacem perdunt. Et quos dixit non pati scandalum, aut non facere? diligentes legem dei? Ergo in charitate positi sunt. Sed dicit aliquis, Legem dei dixit diligentibus, non fratres. Audi quid dominus dicat, Mandatuȝ nouuȝ do vobis, vt vos inuicem diligatis. Quid est lex nisi mandatum? Quomodo auteȝ non patiuntur scandaluȝ, nisi duȝ sufferunt inuicem? Sicut Paulus dicit, sufferentes inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Et quia ipsa est lex Christi, eūdem audi Apostolum commendantem ipsam legem. Inuiceȝ inquit, onera vestra portate, & sic implebitis legem Christi.

B

Ioan. xv.

Ex tracta. ps. cxxix. Portantes inuicem onera. ¶ Qui portant inuicem onera sua nisi qui habent charitatē? Qui non habent charitatem graues sunt sibi. Qui autem habent charitatem portant se. Lesit te aliquis: petit veniam: si non dimittis non portas onus fratris tui. Si dimittis, portas infirmum. Et tu si forte in aliquam infirmitatem cecideris, quasi homo oportet vt sic te portet ille quemadmodum & tu. Audi quid præcesserit. Fratres, inquit, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis instruite huiusmodi in spiritu lenitatis. Et ne forte quia spiritales monuerat, velut securi sibi viderentur, continuo subiecit, Intuidens teipsum, ne & tu tenteris. Deinde quod cōmemorauit subiungit. Alter alterius onera portate, & sic implebitis legē Christi. Itaqȝ charitas portat onera sua. Sed nō timeat ne prematur oneribus talibus, ne peccatis suis vnusquisqȝ prematur attendat. Nam quando portas infirmitatem fratris tui, non te onerant peccata ipsius: plane si consentias, iam tua te premunt non alterius. Quisquis enim consenserit peccatori, non alienis, sed suis grauatur. Consensio enim ad peccatum alterius, tuum fit peccatum. Et non est quare queraris quod peccata aliena te premant dicitur enim tibi: premunt te, sed tua: vidisti furem, con-

Consensio ad peccatum.

curristi cum eo. Quid est hoc? Pedibus ambulasti ad furtum? imo mente coniunxit te furto. Quod ipsius solum erat, factum est & tuum: qui placuit tibi. Si autem displicuerit tibi & orauerit pro eo, & deprecatus veniam dederis: vt possis libera fronte dicere in precibus tuis quas tibi iurisperitus cœlestis dictauit: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: didicisti portare onera fratris tui, vt & alius portet siqua sunt tua: & fiat in vobis quod ait Apostolus, Inuicem onera vestra portate, & sic implebitis legem Christi. Matt. vi.

Nā si quis existimat se aliquid esse: cum nihil sit, ipse se seducit.

NEq3 enim prorsus nulla res est homo: de quo ait Apostolus, Qui se putat aliquid esse cum nihil sit. In comparatione quippe spiritalis hominis q scit gratia dei se esse quod est, quisquis vana psumit nihil est. In comparatione enim illius quod est, attendens ista quæ ita non sunt, & plus videns mihi deesse quam adesse, humilior sum ex eo quod deest quam elatior ex eo quod adest. Nam qui putant se aliquid habere, cum hic viuūt superbiendo, nō accipiunt qđ deest qui magnū putant esse quod adest. Qui enim putat se esse aliquid, cum nihil sit, seipsum seducit. Nec isti ex hoc magni sunt. Nam & inflatio & tumor imitatur magnitudinem, sed non habet sanitatem. Ex tracta. euan gelij secundum Ioan. xcix. Nemo nihil é. G

¶ Laudans inuocat dominum, & ab inimicis tuis saluus eris. Quia quod ait ipse dominus, Sacrificium laudis glorificabit me: & ibi via est vbi ostendam illi salutare meum, vbi via? In sacrificio laudis. Noli pedem extra hanc viam mittere, in via esto, a via noli recedere, a laude domini nec vnguem nedum pedem. Si enim volueris ab hac deuiare, & pro domino te laudare; non eris saluus ab illis inimicis: quia de ipsis dictum est, Iuxta semitam scandala posuerunt mihi. Quicquid ergo putaueris boni te habere abs te, deuiasti a laude dei. Quid iam miraris si te seducit inimicus, quando tuipsius seductor es? Audi Apostolum, Qui enim putat se esse aliquid, cum nihil sit, seipsum seducit. Ex sermone de verbis apli. xij. Psal. xvij. Psal. lix. Ps. cxxxix. H

Opus autem suum probet vnusquisq;: & sic in semetipso tantum gloriam habebit, & non in altero. Vnusquisq; enim onus suum portabit. Communicet autem is qui catechizatur verbo, qui se catechizat in omnibus bonis Nolite errare. Deus non irridetur. Quæ enim seminauit homo, hæc & metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.

Ex lib. de gratia noui test. Sibi placens.

STulti & qui sibi placent tanquam de bono a se sibi parto, & ab adulantibus vel errantibus ita laudantur, ac si ipsi sint aliqd. Qui autem putat se esse aliquid cum nihil sit (sicut dicit Apostolus) seipsum seducit. Opus autem suum probet vnusquisq; & tūc in semetipso gloriam habebit, & nō in altero. Hoc est portare oleū secum, non ex aliena laude pendere. Sed quam glorian in se habebit: nisi eum cui dicitur, gloria mea & exaltans caput meum? vt quod sæpe dicendum est, qui gloriatur, domino glorietur.

Psal. iiij. I. Cor. i.

Ex epistola ad Iulianam.

Et nos quidem de sanctæ virginis disciplina & humilitate christiana, in qua nutrita & educata est, hoc existimamus: quod illa verba cum legeret (si tamen legit) ingemuit, & pectus humiliter tutudit, ac fortassis & fleuit, deumq; cui data est, a quo sanctificata est, fidēter orauit: vt quomodo illa non sunt verba ipsius, sed alterius: ita non sit talis & fides eius qua se aliquid habere credat, de quo in se domino glorietur. Nam gloria quidem eius in ipsa est nō in verbis alienis: sicut ait Apostolus, Opus autem suum probet vnusquisq3, & tunc in semetipso habebit gloriam & non in altero. Sed absit vt gloria sua ipsa sit: & non ille cui dicitur, Gloria mea, & exaltans caput meum. Ita quippe est in ea salubriter gloria eius, cum deus q in illa est, ipse gloria eius, a quo habet omnia bona quibus est bona, & habebit omnia quibus melior erit, inquantū in hac vita melior esse poterit, & quibus perfecta erit quando fuerit diuina gratia non humana laude pfecta. In dño enim laudabitur anima eius.

A

Psal. iiij.

Psal. xxxiij.

Bonum enim facientes non deficiamus. Tempore enim suo metemus non deficientes.

ij. Thes. iij.

B

Ex tracta. euangelij. scdm Ioan. lxx. Dum in Christi noie petimus tunc ipetramus sed non p tūc.

Sane quædam quæuis in nomine eius petamus. i. secundū saluatorem, & secundum magistrum petamus: non tunc qñ petimus facit: sed tñ facit. Neq; enim qñ & illud petimus, vt veniat regnum dei, propterea non facit qd petimus: quia non statim cum illo in æternitate regnamus, differtur. n. qd petimus non negantur. Verū tamen orantes tanquam seminantes non deficiamus, tempore proprio metemus.

Ex tracta. ps. cxi. ij. Cor. ix. Lucæ. ix.

Semen futuræ messis opera esse misericordiæ Apostolus testis est qui dicit, Bonum autem facientes non deficiamus. tempore. n. proprio metemus. Et iterum, Hoc autem, inquit, qui parce seminat parce & metet. Quid autem fratres potentius, quam vt regnū cælorum non solum Zachæus emat dimidio rerum suarum, sed & vidua duobus minutis, & tantundem ibi vtraq3 possideāt? Quid potentius, quam vt idem regnum & thesauris diuiti, & calice aquę frigidæ pauperi valeat?

Ergo dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Vi

dete qualibus literis ſcripſi vobis mea manu. Qui-
cunq; enim volunt placere in carne, hi cogunt vos
circuncidi: itantum vt crucis Chriſti perſecutionem
non patiantur. Neq; enim qui circunciduntur legem
cuſtodiunt, ſed volunt vos circuncidi, vt in carne ve-
ſtra glorientur.

Svnt qui exiſtimant eleemoſynas iuſtis tantummodo eſſe ꝓ-
bendas: peccatoribus autē nihil eiuſmodi dari oportere: ne
contra deum conemur, cuius in e.s indignatio declaratur, tā
quam ex hoc etiam nobis poſſit iraſci: quia eis volumus ſubueni-
re, quos vult ipſe punire. Adhibent etiam teſtimonia ſanctarū ſcri
pturarum vbi legimus, Da miſericordiam, & ne ſuſcipias peccato
rem: & impijs, & peccatoribus redde vindictam: bene fac humili &
ne dederis impio: qm̄ & altiſſimus odio hꝫ pctores, & impijs red-
det vindictā. Hæc verba queadmodum accipienda ſint non intel-
ligentes, deteſtabili crudelitate induuntur. Vnde nos opꝫ de hac
re fratres veſtram alloqui charitatem, ne cognitione peruerſa cuꝫ
diuina voluntate conſentiatis. Omnibus eſſe impertiendam mi-
ſericordiam doce: Apoſtolus Paulus apertiſſime dicens, Infatiga
biles, inquit, cum tēpus habemus operemur bonum ad oēs, maxi
me aūt ad domeſticos fidei. Vn̄ reuera ſatis apparet in hmōi ope
ribus iuſtos eſſe præponendos. Quos enim alios intelligamus do
meſticos fidei, cum aperte ſit poſitum, iuſtus ex fide viuit? non tn̄
alijs hominibus & pctōribus miſericordiæ claudenda ſunt viſce-
ra: nec ſi & aduerſum nos hoſtilem animum gerant, ipſo noſtro
Saluatore dicente ac monente, Diligite inimicos veſtros, benefa-
cite his qui oderunt vos. Neq; hoc in libris veteribus tacitum eſt:
illud enim tangitur, Si eſurierit inimicus tuus ciba illum: ſi ſitit po
tum da illi. Quo & in nouo & Apoſtolus vſus eſt. Nec ideo tamen
falſa ſunt quæ ſupra poſuimus: quia & ipſa diuina præcepta ſunt.
Da miſericordiam, & ne ſuſcipias peccatorem. Illa enim ob hoc
dicta ſunt, ne cuiq; peccatori propterea benefacias, quia peccator
eſt. Vt aūt benefacias ei qui te odit, non quia peccator, ſed quia ho
mo eſt. Itaqꝫ vtrunq; præceptum tenebis, nec ad vindicanduꝫ re-
miſſus, nec ad ſubueniendum inhumanus. Omnis enim q recte
arguit peccatorem, quid aliud qui non vult eum eſſe peccatorē?
Odit ergo in illo quod & deus odit, vt perimatur quod homo fe-
cit, & liberetur quod deus fecit. Pctm̄ quippe homo fecit: ipſuꝫ au
tem hoīem deus. Et duo iſta noīa cum dicimus homo peccator,
non vtiqꝫ fruſtra dicūtur. Quia peccator eſt, corripe: & quia homo
eſt, miſerere. Nec oīno liberabis hoīem eſt, miſerere. Nec omnino
liberabis hoīem, niſi eū perſecutus fueris pctōrē. Huc officio om
nis inuigilat diſciplina, ſicut cuiqꝫ regenti apta & accommodata

C Eleemoſynæ an malis præben- dæ ſint.

Eccle. xij.

D Matth. vi. Prou. xxv. Roma. xij.

Peccatori quia hō eſt, non quia pctr ſubueniē- tur.

est:non solum episcopo regenti plebem suam, sed etiam pauperi
B regenti domum suam:diuiti regenti familiam suam:marito regē
ti coniugem suam:patri regenti prolem suam:iudici regenti pro-
uinciam suam:Regi regenti gentem suam. Omnes hi cum boni
sunt, eis quos regunt bene vtiq3 volunt:⁊ secundum impertitā ab
vniuersorum domino ptātem qui ēt regentes regit, dant operam
vt ijdem ipsi quos regunt, ⁊ conseruentur hoīes, ⁊ pereant peccato
res. Ita implent qđ scriptum est. Da misericordiam, ⁊ ne suscipias
peccatorem: ne hoc in illo saluum qđ peccator est velint: ⁊ impijs
⁊ peccatoribus redde vindictā: vt hoc ipsum qđ impij ⁊ peccato-
res sunt deleatur in eis. Benefac humili propter hoc ꝙ humilis est
⁊ ne dederis impio propter hoc ꝙ impius est: quoniā ⁊ altissimus
odio habet peccatores, ⁊ impijs reddet vindictam. Qui tamen, q2
Matth.v. non solum peccatores ⁊ impij, verūetiā ⁊ hoīes sunt, facit oriri so
lem super bonos ⁊ malos, ⁊ pluit super iustos ⁊ iniustos. Ita nulli
homini claudenda est misericordia, nulli peccato impunitas 'rela
xanda. Hinc itaq3 maxime intelligendus est quā non sit contem
nenda eleemosyna, quæ quibusq3 pauperibus iure humanitatis im
penditur. quandoquidem dominus subleuabat indigentiam pau-
F perum etiam ex his loculis, quos ex opibus implebat aliorū. Qđ
si forte quis dixerit, nec illos debiles ⁊ mendicos quos dominus
iussit potius inuitari, nec illos quibus solebat de loculis erogare,
peccatores fuisse: ideo non esse consequens vt propter hæc euan-
gelica testimonia ēt peccatores a misericordibus suscipi vel pasci
iubeantur: illud attendat qđ iam superius memoraui: quia vtiq3
peccatores ⁊ maxime scelerati sunt qui oderūt ⁊ persequuntur ec-
clesiam. De quibus tamen dicitur. Benefacite his qui oderunt vos.
Et hoc exemplo dei patris astruitur, qui facit solem suum oriri su
per bonos ⁊ malos, ⁊ pluit super iustos ⁊ iniustos. Non ergo susci-
piamus peccatores propterea ꝙ sunt peccatores: sed tamen eos ip-
sos, quia ⁊ homines sunt, humana consideratione tractemus. Per-
sequamur in eis propriam iniquitatem: misereamur communes
conditionem. ⁊ sic infatigabiles cum tempus habemus operemur
bonum ad omnes: maxime autem ad domesticos fidei.

Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini no
Supra.v. stri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus
est, & ego mundo. In Christo enim Iesu, neq; circun
cisio aliqd valet, neq; præputiū, sed noua creatura.
G

Extracta. euāgelij secūdū Ioan.I. Ioan.xiij. DIlexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriā
dei. Videte quemadmodum notauerit euangelista, ⁊ im-
probauerit quosdam, quos tamen in eū credidisse dixit,
qui in hoc ingressu fidei si proficerent, amorem quoq3 humanæ
gloriæ proficiendo superarent, quem superauerat Apostolus dicēs,

Mihi autem absit gloriari,nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mundus mihi crucifixus est,& ego mundo. Ad hoc enim & ipse dominus crucem suam,vbi eum dementia superbæ impietatis irrisit,in eorum qui in illum crederent frontibus fixit,vbi est quodammodo sedes verecundiæ:vt de nomine eius fides nō erubescat:& magis dei gloriam quam hominum diligat. Crux Christi cur in frontibus fixa est.

¶Ibat ergo ad locum vbi fuerat crucifigendus portans crucem suam Iesus.Grande spectaculum:sed si spectet impietas,grande ludibrium. Si pietas,grande mysterium.:Si spectet impietas, grande ignominiæ documentum:si pietas,grande fidei munimentum; Si spectet impietas,ridet regem pro virga regni lignum sui portare supplicij. Si pietas,videt regem baiulantem lignum ad semet ipsum figendum quod fixurus erat et in frontibus regum, in eo spernendus oculis impiorum in quo erant gl⸗riatura corda sanctorum. Dicturo enim Paulo,mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi,ipsam crucem suam suo gestans humero commendabat,& lucernæ arsuræ quæ sub modio ponenda non erat candelabrum ferebat. Ex tractat. euāgelij secūdū Ioan.cxiij. Christus crucem suam portans.

¶Fiat pax in virtute tua,fiat pax in dilectione tua:quia virtus tua dilectio tua. Audi cantica canticorum. Valida est sicut mors dilectio. Magnum verbum fratres: Valida est sicut mors dilectio,magnificentius exprimi non potuit fortitudo charitatis,quam vt diceret,valida est sicut mors. Quis enim resistit morti? fratres intendite charitas vestra. Resistitur ignibus,vndis,ferro:resistitur potestatibus,resistitur regibus,venit vna mors,quis ei resistit? Nihil est illa fortius:propterea viribus eius charitas comparata est, & dictum est valida est sicut mors dilectio. Et quia ipsa charitas occidit quod fuimus vt simus quod non eramus,facit in nobis quandam mortem dilectio. Ipsa morte mortuus erat qui dicebat, Mundus mihi crucifixus est & ego mundo. Ipsa morte mortui erant quibus dicebat,Mortui enim estis:& vestra vita abscondita est cū Christo in deo. H Ex tracta. Psal.cxxi. Psal.cxxi. Cant.viij. Charitatis fortitudo. Colos.iij.

¶Inquantum dei sapientiam per quam facta sunt omnia spiritaliter intelligimus,in tantum carnalibus affectibus morimur:vt mortuum nobis hunc mundum deputantes,nosque ipsi huic mundo moriamur:& dicamus quod ait Apostolus,Mundus mihi crucifixus est & ego mundo.De hac enim morte item dicit,Si autem mortui estis cum Christo quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis? Non ergo immerito nemo potest faciem, id est ipsam manifestationem sapientiæ dei videre, & viuere. Ipsa est enim species, cui contemplandæ suspirat omnis qui affectat diligere deum & ex toto corde, & ex tota mente, & ex tota anima: ad quam contemplandam etiam proximum quantum potest ædificat qui diligit proximum sicut seipsum, in quibus duobus præceptis tota lex pendet, & prophetæ. Illa est ergo species quæ rapit omnem animam rationalem desiderio sui tan- Ex lib.de tri.ij. A Colos.ij. Species diuinæ faciei. Matth.xxij.

to ardentiorem quanto mundiorem, & tanto mundiorem quanto ad spiritalia resurgentē: tanto autem ad spiritalia resurgentes, quanto a carnalibus morientem.

Ex sermone de verbis apli. xx.
Psal. xliiij.

¶ Cū viderimus eū sicuti est, iam transiet peregrinatio nostra. Postea vero gaudebimus gaudio angelorū. Hæc n. via qd est? Via fides est, pp fidē tui factus est deformis Christus. Manet aūt speciosus Christus: speciosus forma præ filijs hoīum videbit post pegrinationē: mō aūt fide qualis vr? Et vidimus, & non hēbat spēz neqz decorē: sed vultus eius abiectus: & deformis positio eius. Hic ē vultus eius despectus, & deformis positio eius, hō in plaga positus & sciens ferre infirmitates. Deformitas Christi te format. Ille em̄ si deformis esse noluisset, tu formā quā perdidisti non recepisses. Pendebat ergo in cruce deformis, sed deformitas illius pulchritudo nostra erat. In hac ergo vita deformē Christū teneamus. Quid est deformem Christū? Absit mihi gloriari nisi in cruce dñi nři Iesu Christi, p quē mihi mundus crucifixus est & ego mundo. Hæc est deformitas Christi. Nunquid dixi me scire in vobis aliqd nisi vi? Hæc est via credere in crucifixū. Huius deformitatis signū in frōte portamus, de ista deformitate Christi non erubescamus.

Esa. liij.

B
Deformitas xpi pulchritudo nostra est.

Item ex eodem sermone.

¶ Mihi aūt absit gloriari, nisi in cruce dñi nostri Iesu Christi. Poterat dicere in sapientia dñi nostri Iesu Christi, & verū diceret: in maiestate, & verū diceret: poterat in ptāte, & verū diceret. Sed dixit in cruce. Vbi mundi philosophus erubuit, ibi Apls thesaurū repperit: non contēnendo vile inuolucrū peruenit ad preciosum inuolucrum. Absit inqt mihi gloriari, nisi in cruce dñi nostri Iesu Christi. Bonam sarcinā sustulisti, ibi totuz est qd quæsisti, & qd ibi magnū lateret ostendisti. Quale adiutoriū? Per quem mihi inquit mundus crucifixus est, & ego mundo. Qñ tibi crucifigeretur mundus, nisi pro te crucifigeretur per quē factus est mundus? Ergo qui gloriatur, in dño glorietur. Quo dño? Christo crucifixo, vbi humilitas, ibi maiestas: vbi infirmitas, ibi potestas: vbi mors, ibi vita. Si vis ad illa venire noli ista contēnere. Nā non est magnū in Christi sapientia gloriari, magnū est in cruce Christi gloriari. Vñ tibi insultat impius, inde glorietur pius: vnde tibi insultat superbus, inde glorietur christianus. Noli erubescere de cruce Christi. Iō in frōte tanqȝ in sede pudoris signum ipsum accepisti. Recole frontem tuam, ne linguā expauescas alienam. Signum veteris testi, circuncisio in latenti carne. Signū noui testi, signuz in libera fronte. Ibi enim occultatio est, hic reuelatio. Illud est sub velamine, hoc in facie. Quidiu em̄ legitur Moyses, velamen super cor eorū positum est. Quare? quia non transierunt ad Christū. Cum enim transieris ad Christum auferetur omne velamen: vt qui habebas in occulto circuncisionem in fronte portes crucē. Nos aūt reuelata facie gloriā dñi speculantes in eandem (inquit) imaginē transformamur de gloria in gloriā, tanqȝ a dñi spiritu, ne tibi tribuas, ne hoc tuum

C
i. Cor. i.

ij. Cor. iij.

putes,ne ignorans dei iustitiam & tuam volens constituere iustitię dei non sis subiectus. Nam in eo signum Christi esse prænunciatū quis ambigat? Inde cultellus petrinus: petra aūt erat Christus. Inde octauus dies circuncisionis, dominicus resurrectionis. Iō Apostolus inde transiens, inde veniens, transiens. s. ad Christū vt auferatur velamen, nouit vnde glorietur. Mihi aūt, inqt, absit gloriari, nisi in cruce dñi nostri Iesu Christi. Quid. n. prius dixerat? Neq;. n. qui circuncidunt legē custodiunt: sed volunt vos circuncidi: vt in carne vestra glorientur. Tu quid apostole? Transfer signum ad frontē. Mihi aūt absit gloriari, nisi in cruce dñi nobri Iesu Christi. Hic habeo, inquit, qd ignorabam. Venit testm̄ nouū: reuelatum est qd occultabatur: qui sedebant in vmbra mortis lumen ortum est eis: reuelatum est qd occultabatur. Quod latebat in aperto est: venit ipsa petra, omnes nos spiritu circuncidit, & suæ humilitatis signū in redemptorum fronte defixit. R ser. D.

Ex sermone de passiōe domini

¶ Gloriemur ergo & nos in cruce dñi nostri Iesu Christi, per quē nobis mundus crucifixus est, & nos mundo crucifigimur: de qua cruce vt non erubesceremus, eam in ipsa fronte, hoc est in pudoris domicilio collocauimus.

Et quicunq; hanc regulam secuti fuerit, pax super illos & misericordia, & super Israel dei. De cætero nemo mihi molestius sit. Ego enim stigmata domini Iesu in corpore meo potero. Gratia domini nostri Iesu Christi cū spū vestro fratres. Amen. E

Ex lib. aduersus Iudæos Israel spiritalis.

NOuimus quidem Israel spiritalē, de quo dicit Apls. Et quicunq; hanc regulam sequuntur, pax super illos & misericordia, & super Israel dei. Istum aūt Israel scimus esse carnalem, de quo dicit, Videte Israel secundum carnem. Sed ista isti non capiunt, & eo ipso carnales seipsos esse conuincunt.

Ex tracta. ps. lxvij. Roma. ix.

¶ Super Israel magnificentia eius. De quo dicit Apostolus, Super Israel dei. Non. n. oēs qui ex Israel hi sunt Israel, quoniam est Israel secundum carnem. Non aūt qui filij carnis, hi filij dei: sed filij pmissionis deputantur in semine.

Missa fuit e Roma ad Ephesios per Tychicum.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS ARGVMENTVM.

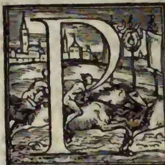

PHESVS *metropolis quondam erat Asiæ minoris, ciuitas superstitio se dedita cultui dæmonum, & præcipue Dianæ, vnde & in Actis Dianæ Neokoros dicitur: non illius venatricis, cui poetæ sagitas et arma tribuũt sed multi mammiæ, quam Græci polymaston appellant, quam volebant omnium animantium esse nutricem, vt indicauit* Hieronymus. *Nam de tẽplo Ephesiæ* Dianæ, *toto orbe celebratissimo, passim ẽt ethnici meminere scriptores.* Hos *curiosarum artium tenebat studium.* Vnde *legimus, ad prædicationem apostolorum magicos libros ab eis comportatos, igni traditos fuisse: et supputato pretio, compertũ fuisse quinquagies mille nummum argenti, sicut refertur in Actis capite 19.* Vt *igitur à tantis erroribus illos abduceret, trienniũ apud illos egit: nihil interim non faciens, quod ad illorũ salutẽ faciebat, magno studio reclamantibus et obstrepentibus multis, sicut ipse testatur alicubi: vbi et bestijs obiectus ẽ, quẽadmodũ ipse testatur in secũda ad* Corinth. *epistola.* At *discedẽs,* Timotheũ *apud eos remanere iussit,* Abũdabat *aũt ea ciuitas, vt curiosis et magiæ deditis, itas doctissimis uiris: unde* Paulus, *ut ad omnium mores et ingenia sese attẽperat, de dæmonibus ac spiritibus crebro meminit, bonorũ ac malorũ dñiã indicãs.* Ad *hęc retrusa q̃dã aperit.* Nec. *n. est ulla epistola, q̃ tã abditos habeat sensus, ut ob hanc potissimum* Petrus *scripsisse uideatur:* Sicut et

charissimus frater noster Paulus, *secundũ datã sibi sapientiã scripsi uobis, sicut in oĩbus epistolis, loquẽs in eis de his quibus sunt quædã difficilia intellectu, q̄ indocti & instabiles deprauant, sicut et cæteras scripturas ad suã ipsorũ perditionẽ. Difficultas aũt non tã in uerbis sita est, quãquã haud alibi sermonis phrasis ꝑplexior, quã in sensibus, q̄d agnoscit et diuus* Hieronymus *in præfatione cõmentariorũ. Hæc idcirco uniuersa replicauimus, ut ostenderemus, quã e apostolus in hac uel potissimũ epistola obscuros sensus et ignota secul s sacra congesserit.* Hos igitur *quoniam in fide perstiterant, hortatur ut pergant, et ad perfectionẽ proficiant, cõmonefaciens cuiusmodi fuerint, cum uitijs addicti seruirent impijs spiritibus: & quales nunc facti sint, insiti* Christo: *docens interim euangelij gratiam consilio diuino, licet* Iudæis *promissam, in gentes quoq; recte propagatam, et huius muneris se ministrum à deo constitutum. Quoniam aũt scripsit è carcere, hortatur ne deijciãtur animo ob ipsius afflictiones, uerum eas potius sibi glorię ducant. Hęc agit capite primo et secundo. In cæteris tribus uitæ formã illis præscribit, demonstrans quid sequendũ, quid fugiendum, quę officia maritorum in uxores, uxorem in maritos, quę parentum in liberos, liberorum in parentes, dominorum in seruos, seruorum in dominos. Scripta est epistola ab urbe* Roma, *per* Tythicum *diaconum, cuius meminit in calce, fidelem ministrum eum uocans.* Ambrosius *addit scriptam è carcere, cum* Hierosolymis Romam *deductus sub fide iussore degeret extra castra in suo conducto.*

EXPOSITIO DIVI PATRIS AVGVstini episcopi in Epistolam diui Pauli Apostoli ad Ephesios, per venerabilem Bedam Presbyterum collecta.

F

PAVLVS Apostolus Iesu Christi per voluntatem dei, sanctis oibus qui sunt Ephesi, & fidelibus in Christo Iesu, Gratia vobis & pax a deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictiõe spiritali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso, ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati in conspectu eius in charitate, qui prædestinauit nos in adoptionem fi-

G liorum per Iesum Christum in ipsum secũdum propositum voluntatis suæ, in laudẽ gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificauit nos in dilecto filio suo, quo habemus redemptionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum secundum diuitias gratiæ eius quæ superabundauit in nobis in omni sapientia & prudentia: vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum eius: quod ꝓposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo quæ in cœlis, & quæ in terra sunt in ipso, in quo etiam & nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum eins, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ, vt simus in laudem gloriæ eius nos qui ante sperauimns in Christo. In quo & vos cum audissetis verbũ veritatis, euãgeliũ salutis vestræ recepistis.

Gala. i. I Pet. i. ij. Cor. i.

Gala. iiij.

Roma. viij.

Ex lib. de ꝓdestinatione sctõrũ. ... qui Quõ ... non erant.

ELegit deus in Christo ante mundi constitutionem mẽbra eius, & quõ eligeret eos qui nondũ erant, nisi ꝓdestinando? Elegit ergo prędestinans nos. Nunquid eligeret impios & inmundos?

immundos? Nam si quę isto proponatur vtrum hos eligat, an potius sanctos ⁊ immaculatos, qui horum respódeat quid requirat, ac nó statim ferat ꝓ sanctis immaculatisq;? Præsciebat ergo (ait Pelagianus) qui essent futuri sancti ⁊ immaculati per liberæ voluntatis arbitrium, ⁊ ideo eos ante mundi constitutione3, in ipsa sua præscientia quales futuros esse præsciuit elegit. Elegit ergo, inquit, antequa3 essent, prædestinans filios quos futuros sanctos immaculatosq; præsciuit. Vtiq3 ipse non fecit: nec se facturum, sed ipsos facturos esse prævidit. Intueamur ergo verba Apostoli: atq; videamus vtrum propterea nos elegerit ante mundi constitutionem: quia sancti ⁊ immaculati futuri eramus: an vt essemus. Benedictus, inquit, deus ⁊ pater domini nostri Iesu Chisti, qui nos benedixit in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo: sicut elegit nos in ipsa ante múdi constitutionem, vt essemus sancti ⁊ immaculati. Nó ergo quia futuri eramus, sed vt essemus. Nempe certum est, nempe manifestum est, Ideo quippe tales futuri eramus, quia elegit ipse prædestinans, vt tales per gratia3 eius essemus. Ita nos ergo benedixit benedictione spiritali in cœlestibus in Christo Iesu, sicut elegit nos ante mundi constitutionem, vt essemus sancti ⁊ immaculati in conspectu eius in charitate, ꝓdestinans nos in adoptionem filiorum per Iesum Christu3 in ipsum. Deinde quid adiungat attendite. Secundu3 placitum, inquit, volútatis suæ, ne in tanto beneficio gratiæ de placito gloriaremur voluntatis nostræ. In qua glorificauit nos, inquit, in dilecto filio suo. In qua vtique voluntate sua glorificauit nos. Sic dictum est gratificauit nos a gratia, sicut iustificauit dicitur a iustitia. In quo habemus, inquit, redemptionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum secundum diuitias gratiæ eius, quæ abundauit in nos in omni sapiétia ⁊ prudétia, vt ostenderet nobis mysteriu3 voluntatis suæ secundum bonam voluntatem suam. In hoc mysterio voluntatis suæ posuit diuitias gratiæ suæ secundum bona3 voluntatem suam, non secundum nostram. Quæ bona esse non posset, nisi ipse secundum bonam voluntatem suam vt bona fieret subueniret. Cum autem dixisset secundu3 bonam voluntate3 suam, subiecit, Qua3 proposuit in illo idest in dilecto filio suo, in dispositionem plenitudinis temporu3 instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis sunt, ⁊ quæ in terris in ipso. In quo etiam ⁊ sortem consecuti sumus prædestinati secundu3 propositum: qui vniuersa operatur secundum consilium voluntatis suæ, vt simus in laudem gloriæ eius. Elegit ergo nos deus in Christo ante mundi constitutione ꝫ prædestinans nos in adoptionem filiorum: non quia per nos sancti ⁊ immaculati futuri eramus: sed elegit prædestinauitq; vt essemus. Fecit autem hoc secundum placitum voluntatis suæ, vt nemo de sua, sed de illius erga se voluntate glorietur. Fecit hoc secundum diuitias gratiæ suæ, secundum volunta-

Voluntas nostra quomodo bona fit.

tem suam quam proposuit in dilecto filio suo, in quo sortem cõsecuti sumus: prædestinati secundum propositũ. non nostrum, sed eius qui vniuersa operatur. Vsqueadeo vt ipse in nobis operetur & velle. Operatur autem secundum consilium voluntatis suæ, vt simus in laudem gloriæ eius. Hinc est quod clamamus vt nemo glorietur in homine, ac per hoc nec in se ipse: sed qui gloriatur, in domino glorietur, Vt simus in laudẽ gloriæ eius. Ipse quippe operatur secundum propositum suum, vt simus in laudez gloriæ eius vtiqz sancti & immaculati, propter quod nos vocauit prædestinãs ante mundi constitutionem. Ex hoc proposito eius est illa electorum propria vocatio, quibus omnia cooperantur in bonum, quia secundũ propositũ vocati sunt: & sine pœnitentia sunt dona & vocatio dei. VT simus sancti & immaculati in conspectu eius.

I. Cor. i.
Roma. viij.
Rom. xi.

Ex libro de perfectione iustitiæ hominis.
Nemo sine peccato, sed sine crimine.
C

¶ Hoc agitur vt hoc simus, si immaculati intelligẽdi sunt, qui omnino sine peccato sunt. Si autem immaculati sunt, qui sunt sine crimine, etiam in hac vita fuisse atq; esse negare non possumus, quia non ideo sine vllo peccato est aliquis: quoniã nõ habet maculam criminis. Vnde & Apostolus cũ ministros eligeret ordinãdos, nõ ait si quis sine peccato, quod inueniri nõ posset: sed ait, si quis sine crimine, qđ vtiqz posset. INstaurare omnia in Christo, quę in cœlis & quæ in terra sunt in ipso.

Titu. i.
Ex lib. Enchiri.
Ecclesia.
Rom. viij.

¶ Quę in sanctis angelis & virtutibus dei est ecclesia, tunc nobis sicut est innotescet cũ ei cõiuncti fuerimus in finem, ad simul habenda beatitudinez sempiternam. Ista vero quæ ab illa peregrinatur in terris, eo nobis notior est, quod in illa sumus, & quia hominum est, quod & nos sumus, Hæc sanguine mediatoris nullum habentis peccatũ ab omni est redẽpta peccato. Eius vox est, Si deus pro nobis quis contra nos? Qui filio proprio nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Non enim pro angelis mortuus est Christus. Sed ideo etiam pro angelis fit quicquid hominum per eius mortẽ redimitur, & liberatur a malo: quoniam cum eis quodammodo redit in gratiam post inimicitias quas inter homines & sanctos angelos peccata fecerunt, & ex ipsa hominum redemptione ruinæ illius angelicæ detrimenta reparantur. Et vtiqz nouerũt angeli sancti docti de deo, cuius veritatis æterna contemplatione beati sunt, quanti numeri supplementuz de genere humano integritas illius ciuitatis expectet. Propter hoc ait Apostolus, Instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis sunt & quæ in terris in ipso. Instaurantur quippe quę in cœlis sunt, cuz id quod inde in angelis lapsum est, ex hominibus redditur. Instaurãtur autem quæ in terris sunt, cũ ipsi homines qui prędestinati sunt in æternã vitã, a corruptionis vetustate renouantur. In Quo etiam sorte vocati sumus.

Instauratio omnium.
D

Ex tracta. ps. xxxiij.
Sors quid sit.

¶ Sortẽ dicit gratiã qua salui facti sumus. Quare sortis nomine hic gratiã appellauit? qa in sorte nõ est electio, sed voluntas dei. Nam vbi dicitur, iste fecit, iste nõ fecit, merita considerãtur: & vbi merita

considerantur, electio est non sors. Quādo autē deus nulla meritę inuenit, sorte voluntatis suæ nos saluos facit, quia voluit: nō quia digni fuimus. hęc est sors. Merito tunica illa dñi desup texta, q̄ significat charitatis æternitatē, cū diuidi a psecutoribus non posset, sors sup eā missa est. Ad quos puenit, eos significauit, q videtur ad sortē ptinere sctōrū. Gratia salui facti estis p fidē, ait Apostolus, Gr̄a salui facti estis p fidē: ꝛ hoc nō ex vobis: donū enī dei est: non ex opibus, quasi vos bñ feceritis, vt ad hoc accedere digni essetis. Prędestinati sm̄ ꝓpositū eius, q oīa opatur s3 ꝯsiliū volūtatis suę. Ioan.xix. Ephe.ij.

¶ Prędestinati secūd3 ꝓpositū qui operatur vniuersa. Ipse ergo, vt credere incipiamus, opatur, qui vniuersa operatur. Vocationē ꝗppe illā de qua dictu3 est, Sine pœnitētia sunt dona ꝛ vocatio dei. ꝛ de qua dictū est, Nō ex opibus, s3 ex vocāte. cū posset dicere, sed ex credēte electionē quā significauit dñs. dicens, Nō vos me elegistis, sed ego elegi vos. nec fides ipsa præcedit. Nō enim quia credidimus, sed vt credamus elegit nos, ne priores cum elegisse dicamur. falsumq3 sit quod ait, Nō vos me elegistis, sed eos vos elegi. Ex libro de prędestina. sanctō. Roma.xi. Roma.ix. Ioan.xv.

In quo & credētes, signati estis spiritu ꝓmissionis sctō, qui est arrabo pignus hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis, in laudē gloriæ ipsius.

Diffusa est enim charitas Christi in cordibus nostris. Nō tamen ex nobis, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Si diffusa est charitas in cordibus nostris, ꝛ deus charitas est: ecce iam ex quantulocunq3 pignore deambulabat deus in nobis. Pignus enim accepimus. Quid illud est cuius pignus tale est? quamquam melius habent codices, qui habent arram, quā qui habēt pignus. eidē quippe rē interpretes dicere voluerūt. Inter est tamen aliquid in loquēdi vsu inter arrā ꝛ pignus. Pignus eni3 quando datur, cum datum fuerit propter quod pignus datum est, pignus aufertur. Accipis (verbi gratia) codicē ab amico tuo: vt tibi det, das aliquo pignus. Cum reddideris quod accepisti, propter qd̄ pignus posuisti, ille quod reddideris habebit, tu pignus recipies, nō enim habebit ambas res. Quid ergo fratres? Si charitatem modo deus tanquam pignus dedit per spiritum suum, cū eam rem ipsam reddiderit, qua promissa pignus dedit, auferendu3 est a nobis pignus? Absit, sed quod dedit, hoc implebit. Ideo melius arra quā pignus. aliquādo enim pretium (verbi gratia) ꝯparas dare pro ea re quā tenes bonæ fidei contractu. de ipso pretio das aliquid: ꝛ erit arra non pignus: quod sit cōplēdū, nō qd̄ auferēdū. Ita ergo intellige. Si inuenio dilectorem, habet arrā: ꝛ ex arra desiderat plenitudinem. Arrā ipsam cōsideret: hoc enī implebitur vñ arra data est, ipsam cogitet: ipsam apud se discutiat, ipsam inspiciat, ipsa3 de plenitudine illa quā nō videt interroget. Aspice ergo arrā. Deus charitas est. Inde habemus aliqd, inde aspsi sumus, inde irrorati, Ex sermone de visione dei. Rom.v. Pignus. Arra. I. Ioan.iiij.

cuius ros talis est, qualis fons rore isto aspersus. Sed flagrās in fon
Psal. xxv. tem, dic deo tuo, quoniam apud te est fons vitę. In rore isto na-
tum est desiderium, in fonte satiaberis: ibi est quod sufficit nobis.

Propterea & ego audiens fidem vestram quæ est in domino Iesu, & dilectionem in omnes sanctos, non cesso, gratias agens pro vobis.

Ex libro de prędestinatiōe sancto. G

Deo gratias agit Apostolus pro his qui crediderunt. nō, vtiqꝫ quoniam eis annunciatum est euangelium, sed quoniam crediderunt. Ait enim, In quo & vos audientes verbum veritatis, euangelium salutis vestræ, in quo credentes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ in redemptionem acquisitionis, in laudem glorię eius. Propter hoc & ego fide vestra audita in Christo Iesu, & in omnes sanctos, nō cesso gratias agere pro vobis. Noua erat & recentior fides prædicato sibi euangelio. Qua fide audita, gratias deo pro eis agit Apostolus. Si homini gratias ageret pro eo quod illum vel putaret non præstitisse, vel nosset: adulatio, vel irrisio, veriusqꝫ gratiarum actio diceretur. Nō erat deus, nō irridetur, donū est em̄ eius etiā incipiēs fides, ne Apostoli falsa vel fallax gratiarū actio merito iudicetur.

Gratias quomodo agat Apostolus

Ex epistola ad vitalem. Gratiarum actio.

¶ Hoc & gratiarum actio iudicat, quod oratio. Oratio pro infidelibus, gratiarum actio pro fidelibus. Qui enim est orandus vt faciat, illi est actio gratiarum reddenda cum fecerit. Vnde idem dicit Apostolus ad Ephesios, Propter hoc & ego audita fide vestra in domino Iesu, & in omnes sanctos, non cesso gratias agere pro vobis. Loquimur autem nunc de ipsis initijs, cum homines qui erāt auersi, & aduersi, conuertuntur ad deū: & velle incipiunt quod nolebant, & habere fidem quam non habebant. Quod vt fiat in eis, oratur pro eis, quamuis non oretur ab eis. Ipsi enim quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? Cum vero factum fuerit quod oratur, ei qui fecit aguntur gratiæ, & pro eis, & ab eis.

H Memoriam vestri faciens in orationibus meis, vt deus domini nostri Iesu Christi pater gloriæ det vobis spiritū sapiētiæ & reuelationis in agnitionē eius.

Ex libro cōtra Maximinum. ij. Deus pater, deus & pater est Christi.

¶ Patrem propterea etiam deum esse vnigeniti filij, intelligere debemus: quoniam factus est homo, & natus ex fœmina. & hoc est quod dicit in psalmo, vbi quod futurus fuerat prænunciauit. De ventre matris meę deus meus es tu. vt ostenderet patrem hunc esse deum suum, quia homo factus est. Homo enim de vētre matris natus est, & secundum hominem de virgine natus est deus, vt non solum pater illi esset, qui eum de ipso genuit, verum etiam deus eius esset, quem de ventre matris hominem creauit. Ex vtero (inquit) ante luciferum genui te. Qui est pater filio ex vtero suo, de ventre matris deus eius est non de suo.

Psal. xxi.

Psal. cix.

Illuminatos oculos cordis vestri, vt sciatis quæ sit spes vocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctis: & quæ sit superminens magnitudo virtutis eius in nos qui credidimus.

¶Redi, redi: tolle te a corpore. Corpus tuum habitatio tua est. Cor tuum sentit etiam per corpus tuum: sed corpus tuum non quod cor tuum: dimitte & corpus tuum, redi ad cor tuum. In corpore tuo inueniebas alibi oculos, alibi aures, in corde tuo nunquid hoc inuenis? An in corde nõ habes aures? De quibus ergo dominus dicebat, Qui habet aures audiendi audiat? An in corde nõ habes oculos? vnde dicit Apostolus, Illuminatos oculos cordis vestri. Redi ad cor, vide ibi quid sentias forte de deo, qui ibi est imago dei, in interiore homine habitat Christus, in interiore homine renouaris ad imaginem dei. In imagine sua cognosce auctorem eius. Vide quemadmodũ omnes corporis sensus cordi intro nunciant quod senserunt foris. Vide quam multos ministros habeat vnus interior imperator: & quid apud se etiam sine his ministris agat. Renunciant oculi cordi alba & nigra. Renunciant aures eidem cordi canora & dissona. Renunciant nares eidem cordi odora & putentia. Renunciat gustus eidem corda amara & dulcia. Renunciat tactus eidem cordi leuia & aspera. Renunciat sibi ipsum cor iusta & iniusta. Cor tuum & videt & audit: & cætera sensibilia diiudicat: & quo non aspirant corporis sensus, iusta & iniusta, mala & bona discernit. Diuersa sunt quæ ad cor tuum referuntur: & diuersa ibi membra non inueniuntur. In carne tua alibi audis: alibi vides, in corde tuo ibi audis vbi vides.

B Ex tracta. euangelij secundum Io. xviij.

A Lucæ. viij.

Ephes. I.

Quæ sensus cordi nunciant

Quid sibi cor renunciat.

Secundum operationem potentiæ virtutis eius quam operatus est in Christo Iesu, suscitans illum a mortuis, & sedere cum faciens ad dexterã suam in cœlestibus, supra omnẽ principatum, & potestatẽ, & virtutem, & dominationem, & oẽ nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro: & omnia subiecit sub pedibus eius.

B

Psal. viij.

Nec eos audiamus qui negant ad dexteram patris sedere filium. Dicũt enim, Nũquid deus pater habet latus dextrũ, aut sinistrũ, sicut corpora? Nec nos de deo patre sentimus. Nulla enĩ forma corporis deus finitur atq; cõcludit. Sed dextera patris est beatitudo perpetua quæ sanctis datur: sicut sinistra eius rectissime dicitur miseria perpetua, quæ impijs datur, vt non in ipso deo, sed in creaturis hoc modo quod diximus intelligatur dextera & sinistra. Quia & corpus Christi quod est ecclesia: in ipsa

Ex libr. de agone christiano.

Quomodo ad dexterã patris sedeat filius.

Ex lib. de gratia noui testi. Sibi placens.

Stulti & qui sibi placent tanquã de bono a se sibi parto, & ab adulantibus vel errantibus ita laudantur, ac si ipsi sint aliqd. Qui autem putat se esse aliquid cum nihil sit (sicut dicit Apostolus) seipsum seducit. Opus autem suum probet vnusquisq; & tũc in semetipso gloriam habebit, & nõ in altero. Hoc est portare oleũ secum, non ex aliena laude pendere. Sed quam gloriam in se habebit: nisi cum cui dicitur, gloria mea & exaltans caput meum? vt quod sæpe dicendum est, qui gloriatur, domino glorietur.

Psal. iiij. I. Cor. i.

Ex epistola ad Iulianam.

¶ Et nos quidem de sanctæ virginis disciplina & humilitate christiana, in qua nutrita & educata est, hoc existimamus: q illa verba cum legeret (si tamen legit) ingemuit, & pectus humiliter tutudit, ac fortassis & fleuit, deumq; cui data est, a quo sanctificata est, fidẽter orauit: vt quomodo illa non sunt verba ipsius, sed alterius: ita non sit talis & fides eius qua se aliquid habere credat, de quo in se domino glorietur. Nam gloria quidem eius in ipsa est nõ in verbis alienis: sicut ait Apostolus, Opus autem suum probet vnusquisq;, & tunc in semetipso habebit gloriam & non in altero. Sed absit vt gloria sua ipsa sit: & non ille cui dicitur, Gloria mea, & exaltans caput meum. Ita quippe est in ea salubriter gloria eius, cum deus q in illa est, ipse gloria eius, a quo habet omnia bona quibus est bona, & habebit omnia quibus melior erit, inquantũ in hac vita melior esse poterit, & quibus perfecta erit quando fuerit diuina gratia non humana laude pfecta. In dño enim laudabitur anima eius.

A

Psal. iij.

Psal. xxxiij.

Bonum enim facientes non deficiamus. Tempore enim suo metemus non deficientes.

ij. Thes. iij.

B

Ex tracta. euangelij. scd'm Ioan. lxx. Dum in Christi noie petimus tunc ipetramus sed non p̃ tũc.

¶ Sane quædam quãuis in nomine eius petamus. i. secundũ Saluatorem, & secundum magistrum petamus: non tunc qñ petimus facit: sed tñ facit. Neq; enim qñ & illud petimus, vt veniat regnum dei, propterea non facit qđ petimus: quia non statim cum illo in æternitate regnamus, differtur. n. qđ petimus non negantur. Verũ tamen orantes tanquam seminantes non deficiamus, tempore proprio metemus.

Ex tracta. ps. cxl. ij. Cor. ix. Luce. ix.

¶ Semen futuræ messis opera esse misericordiæ Apostolus testis est qui dicit, Bonum autem facientes non deficiamus. tempore. n. proprio metemus. Et iterum, Hoc autem, inquit, qui parce seminat parce & metet. Quid autem fratres potentius, quam vt regnũ cœlorum non solum Zacchæus emat dimidio rerum suarum, sed & vidua duobus minutis, & tantundem ibi vterq; possideret? Quid potentius, quam vt idem regnum & thesauris diuiti, & calice aquæ frigidæ pauperi valeat?

Ergo dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Vi

dete qualibus literis scripsi vobis mea manu. Qui-
cunq; enim volunt placere in carne, hi cogunt vos
circuncidi: tantum vt crucis Christi persecutionem
non patiantur. Neq; enim qui circunciduntur legem
custodiunt, sed volunt vos circuncidi, vt in carne ve-
stra glorientur.

C

Eleemosynæ an malis præbendæ sint.

SVnt qui existimant eleemosynas iustis tantummodo esse p-
bendas: peccatoribus autē nihil eiusmodi dari oportere: ne
contra deum conemur, cuius in eis indignatio declaratur, tā
quam ex hoc etiam nobis possit irasci: quia eis volumus subueni-
re, quos vult ipse punire. Adhibent etiam testimonia sanctarū scri
pturarum vbi legimus, Da misericordiam, ꝛ ne suscipias peccato
rem: ꝛ impijs, ꝛ peccatoribus redde vindictam: bene fac humili ꝛ
ne dederis impio: qm̄ ꝛ altissimus odio hꝫ pctōres, ꝛ impijs red-
det vindictā. Hæc verba quēadmodum accipienda sint non intel-
ligentes, detestabili crudelitate induuntur. Vnde nos opꝫ de hac
re fratres vestram alloqui charitatem, ne cognitione peruersa cū
diuina voluntate consentiatis. Omnibus esse impertiendam mi-
sericordiam doce: Apostolus Paulus apertissime dicens, Infatiga
biles, inquit, cum tēpus habemus operemur bonum ad oēs, maxi
me aūt ad domesticos fidei. Vn̄ reuera satis apparet in hmōi ope
ribus iustos esse præponendos. Quos enim alios intelligamus do
mesticos fidei, cum aperte sit positum, iustus ex fide viuit? non tn̄
alijs hominibus ēt pctōribus misericordiæ claudenda sunt visce-
ra: nec si ēt aduersum nos hostilem animum gerant: ipso nostro
Saluatore dicente ac monente, Diligite inimicos vestros, benefa-
cite his qui oderunt vos. Neq; hoc in libris veteribus tacitum est:
illud enim tangitur, Si esurierit inimicus tuus ciba illum: si sitit po
tum da illi. Quo ēt in nouo ꝛ Apostolus vsus est. Nec ideo tamen
falsa sunt quæ supra posuimus: quia ꝛ ipsa diuina præcepta sunt.
Da misericordiam, ꝛ ne suscipias peccatorem. Illa enim ob hoc
dicta sunt, ne cuiq̄; peccatori propterea benefacias, quia peccator
est. Vt aūt benefacias ei qui te odit, non quia peccator, sed quia ho
mo est. Itaqꝫ vtrunq; præceptum tenebis, nec ad vindicandū re-
missus, nec ad subueniendum inhumanus. Omnis enim q recte
arguit peccatorem, quid aliud quā non vult eum esse peccatorē?
Odit ergo in illo quod ꝛ deus odit, vt perimatur quod homo fe-
cit, ꝛ liberetur quod deus fecit. Pctm̄ quippe homo fecit: ipsum au
tem hoīem deus. Et duo ista noīa cum dicimus homo peccator,
non vtiqꝫ frustra dicūtur. Quia peccator est, corripe: ꝛ quia homo
est, miserere. Nec oīno liberabis hoīem est, miserere. Nec omnino
liberabis hoīem, nisi eū persecutus fueris pctōrē. Huc officio om
nis inuigilat disciplina, sicut cuiqꝫ regenti apta ꝛ accommodata

Eccle. xij.

D

Matth. vi.
Prou. xxv.
Roma. xij.

Peccatori quia hō est, non quia pctō subueniētur.

est:non solum episcopo regenti plebem suam, sed etiam pauperi
B regenti domum suam:diuiti regenti familiam suam:marito regẽti coniugem suam:patri regenti prolem suam:iudici regenti prouinciam suam:Regi regenti gentem suam. Omnes hi cum boni sunt, eis quos regunt bene vtiqȝ volunt: & secundum impertitã ab vniuersorum domino ptẽtem qui & regentes regit, dant operam vt ijdem ipsi quos regunt, & conseruentur hoĩes, & pereant peccatores. Ita implent qδ scriptum est. Da misericordiam, & ne suscipias peccatorem: ne hoc in illo saluum qδ peccator est, velint: & impijs & peccatoribus redde vindictã: vt hoc ipsum qδ impij & peccatores sunt deleatur in eis. Benefac humili propter hoc ꝙ humilis est & ne dederis impio propter hoc ꝙ impius est: quoniã & altissimus odio habet peccatores, & impijs reddet vindictam. Qui tamen, qã
Matth. v. non solum peccatores & impij, verũetiã & hoĩes sunt, facit oriri solem super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Ita nulli homini claudenda est misericordia, nulli peccato impunitas relaxanda. Hinc itaqȝ maxime intelligendus est quã non sit contemnenda eleemosyna, quæ quibusqȝ pauperibus iure humanitatis impenditur. quandoquidem dominus subleuabat indigentiam pau-
F perum etiam ex his loculis, quos ex opibus implebat aliorũ. Qδ si forte quis dixerit, nec illos debiles & mendicos quos dominus iussit potius inuitari, nec illos quibus solebat de loculis erogare, peccatores fuisse: ideo non esse consequens vt propter hæc euangelica testimonia & peccatores a misericordibus suscipi vel pasci iubeantur: illud attendat qδ iam superius memoraui: quia vtiqȝ peccatores & maxime scelerati sunt qui oderũt & persequuntur ecclesiam. De quibus tamen dicitur. Benefacite his qui oderunt vos. Et hoc exemplo dei patris astruitur, qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Non ergo suscipiamus peccatores propterea ꝙ sunt peccatores: sed tamen eos ipsos, quia & homines sunt, humana consideratione tractemus. Persequamur in eis propriam iniquitatem: misereamur communem conditionem, & sic infatigabiles cum tempus habemus operemur bonum ad omnes: maxime autem ad domesticos fidei.

Supra. v. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. In Christo enim Iesu, neq; circuncisio aliqd valet, neq; præputiũ, sed noua creatura.

G

Extracta. euãgelij secũdũ Ioan. I. Ioan. xij. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam dei. Videte quemadmodum notauerit euangelista, & improbauerit quosdam, quos tamen in euȝ credidisse dixit, qui in hoc ingressu fidei si proficerent, amorem quoqȝ humanæ glorię proficiendo superarent, quem superauerat Apostolus dicẽs,

Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. Ad hoc enim & ipse dominus crucem suam, vbi eum dementia superbæ impietatis irrisit, in eorum qui in illum crederent frontibus fixit, vbi est quodammodo sedes verecundiæ: vt de nomine eius fides nō erubescat: & magis dei gloriam quam hominum diligat. Crux Christi cur in frontibus fixa est.

¶Ibat ergo ad locum vbi fuerat crucifigendus portans crucem suam Iesus. Grande spectaculum: sed si spectet impietas, grande ludibrium. Si pietas, grande mysterium. Si spectet impietas, grande ignominiæ documentum: si pietas, grande fidei munimentum. Si spectet impietas, ridet regem pro virga regni lignum sui portare supplicij. Si pietas, videt regem baiulantem lignum ad semet ipsum figendum quod fixurus erat & in frontibus regum, in eo spernendus oculis impiorum in quo erant gloriatura corda sanctorum. Dicturo enim Paulo, mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, ipsam crucem suam suo gestans humero commendabat, & lucernæ arsuræ quæ sub modio ponenda non erat candelabrum ferebat. Ex tra. su. euāgelij secūdū Ioan. cxiij. Christus crucem suam portans.

¶Fiat pax in virtute tua, fiat pax in dilectione tua: quia virtus tua dilectio tua. Audi cantica canticorum. Valida est sicut mors dilectio. Magnum verbum fratres: Valida est sicut mors dilectio, magnificentius exprimi non potuit fortitudo charitatis, quam vt diceret, valida est sicut mors. Quis enim resistit morti? fratres intendit charitas vestra. Resistitur ignibus, vndis, ferro: resistitur potestatibus, resistitur regibus, venit vna mors, quis ei resistit? Nihil est illa fortius: propterea viribus eius charitas comparata est, & dictum est valida est sicut mors dilectio. Et quia ipsa charitas occidit quod fuimus vt simus quod non eramus, facit in nobis quandam mortem dilectio. Ipsa morte mortuus erat qui dicebat, Mundus mihi crucifixus est & ego mundo. Ipsa morte mortui erant quibus dicebat. Mortui enim estis: & vita vestra abscondita est cū Christo in deo. Ex tracta. Psal. cxxi. Psal. cxxi. Cant. viij. Charitatis fortitudo. Colos. iij.

¶Inquantum dei sapientiam per quam facta sunt omnia spiritaliter intelligimus, in tantum carnalibus affectibus morimur: vt mortuum nobis hunc mundum deputantes, nosque ipsi huic mundo moriamur: & dicamus quod ait Apostolus, Mundus mihi crucifixus est & ego mundo. De hac enim morte item dicit, Si autem mortui estis cum Christo quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis? Non ergo immerito nemo potest faciem, id est ipsam manifestationem sapientiæ dei videre, & viuere. Ipsa est enim species, cui contemplandæ suspirat omnis qui affectat diligere deum & ex toto corde, & ex tota mente, & ex tota anima: ad quam contemplandam etiam proximum quantum potest ædificat qui diligit proximum sicut seipsum, in quibus duobus præceptis tota lex pendet, & prophetæ. Illa est ergo species quæ rapit omnem animam rationalem desiderio sui tan- Ex lib. de tri. ij. Colos. ij. Species diuinæ faciei. Matth. xxij.

to ardentiorem quanto mundiorem,⁊ tanto mundiorem quanto ad spiritalia resurgentē:tanto autem ad spiritalia resurgentes, quanto a carnalibus morientem.

Ex sermone de verbis apli.xx. Psal.xliiij.

¶ Cū viderimus eū sicuti est,iam transiet peregrinatio nostra.Postea vero gaudebimus gaudio angelorū.Hæc n.via qd est? Via fides est,pp fidē tuā factus est deformis Christus.Manet aūt speciosus Christus:speciosus forma præ filijs hoīum videbit post pegrinationē:mō aūt fide qualis vī? Et vidimus,⁊ non hēbat spēz neqȝ decorē:sed vultus eius abiectus:⁊ deformis positio eius. Hic ē vultus eius despectus,⁊ deformis positio eius, nō in plaga positus ⁊ sciens ferre infirmitates.Deformitas Christi te format. Ille eñ si deformis esse noluisset,tu formā quā perdidisti non recepisses.Pēdebat ergo in cruce deformis, sed deformitas illius pulchritudo nostra erat.In hac ergo vita deformē Christū teneamus.Quid est deformem Christū? Absit mihi gloriari nisi in cruce dñi nr̄i Iesu Christi,p quē mihi mundus crucifixus est ⁊ ego mundo . Hæc est deformitas Christi.Nunquid dixi me scire in vobis aliqd nisi via? Hæc est via credere in crucifixū.Huius deformitatis signū in fronte portamus,de ista deformitate Christi non erubescamus.

Esa.liij.

B Deformitas xpi pulchritudo nostra est.

Item ex eodem sermone.

¶ Mihi aūt absit gloriari,nisi in cruce dñi nostri Iesu Christi.Poterat dicere in sapientia dñi nostri Iesu Christi,⁊ verū diceret: in maiestate,⁊ verū diceret:poterat in ptāte,⁊ verū diceret. sed dixit in cruce.Vbi mundi philosophus erubuit,ibi Apl's thesaurū repperit:non contēnendo vile inuolucrū peruenit ad preciosum inuolucrum. Absit inqt mihi gloriari , nisi in cruce dñi nostri Iesu Christi. Bonam sarcinā sustulisti,ibi totuȝ est qđ quæsisti,⁊ qd ibi magnū lateret ostendisti. Quale adiutoriū? Per quem mihi inquit mundus crucifixus est,⁊ ego mundo. Qñ tibi crucifigeretur mundus,nisi pro te crucifigeretur per quē factus est mundus? Ergo qui gloriatur,in dño glorietur.Quo dño? Christo crucifixo,vbi humilitas,ibi maiestas:vbi infirmitas,ibi potestas:vbi mors,ibi vita. si vis ad illa venire noli ista contēnere.Nā non est magnū in Christi sapientia gloriari,magnū est in cruce Christi gloriari . Vñ tibi insultat impius,inde glorietur pius:vnde tibi insultat superbus,inde glorietur christianus.Noli erubescere de cruce Christi.Iō in frōte tanqȝ in sede pudoris signum ipsum accepisti. Recole frontem tuam,ne linguā expauescas alienam. Signum veteris testi,circuncisio in latenti carne. Signū noui testi,signuȝ in libera fronte. Ibi enim occultatio est,hic reuelatio.Illud est sub velamine,hoc in facie. Quādiu eñ legitur Moyses.velamen super cor eorū positum est.Quare? quia non transierunt ad Christū.Cum enim transieris ad Christum auferetur omne velamen:vt qui habebas in occulto circuncisionem in fronte portes crucē.Nos aūt reuelata facie gloriā dñi speculantes in eandem(inquit)imaginē transformamur de gloria in gloriā,tanqȝ a dñi spiritu,ne tibi tribuas,ne hoc tuuȝ

C i.Cor.i.

i.Cor.iij.

putes, ne ignorans dei iustitiam & tuam volens constituere iustitię dei non sis subiectus. Nam in eo signum Christi esse prænunciatũ quis ambigat? Inde cultellus petrinus: petra aũt erat Christus. Inde octauus dies circuncisionis, dominicus resurrectionis. Iõ Apostolus inde transiens, inde veniens, transiens. s. ad Christũ vt auferatur velamen, nouit vnde glorietur. Mihi aũt, inqt, absit gloriari, nisi in cruce dñi nostri Iesu Christi. Quid. n. prius dixerat? Neq;. n. qui circuncidunt legẽ custodiunt: sed volunt vos circuncidi: vt in carne vestra glorientur. Tu quid apostole? Transfer signum ad frontẽ. Mihi aũt absit gloriari, nisi in cruce dñi nostri Iesu Christi. Hic habeo, inquit, qđ ignorabam. Venit testm̃ nouũ: reuelatum est qđ occultabatur: qu sedebant in vmbra mortis lumen ortum est eis: reuelatum est qđ occultabatur. Quod latebat in aperto est: venit ipsa petra, omnes nos spiritu circuncidit, & suæ humilitatis signũ in redemptorum fronte defixit. R ser. D.

¶ Gloriemur ergo & nos in cruce dñi nostri Iesu Christi, per quez nobis mundus crucifixus est, & nos mundo crucifigimur: de qua cruce vt non erubesceremus, eam in ipsa fronte, hoc est in pudoris domicilio collocauimus. Ex sermone de passiõe domini

Et quicunq; hanc regulam secuti fuerit, pax super illos & misericordia, & super Israel dei. De cætero nemo mihi molestius sit. Ego enim stigmata domini Iesu in corpore meo potero. Gratia domini nostri Iesu Christi cũ spũ vestro fratres. Amen. E

NOuimus quidem Israel spiritalẽ, de quo dicit Apls. Et quicunq; hanc regulam sequuntur, pax super illos & misericordia, & super Israel dei. Istum aũt Israel scimus esse carnalem, de quo dicit, Videte Israel secundum carnem. Sed ista isti non capiunt, & eo ipso carnales seipsos esse conuincunt. Ex lib. aduersus Iudæos Israel spiritalis.

¶ Super Israel magnificentia e'us. De quo dicit Apostolus, Super Israel dei. Non. n. oẽs qui ex Israel hi sunt Israel, quoniam est Israel secundum carnem. Non aũt qui filij carnis, hi filij dei: sed filij pmissionis deputantur in semine. Ex tracta. ps. lxvij. Roma. ix.

Missa fuit e Roma ad Ephesios per Tythicum.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS ARGVMENTVM.

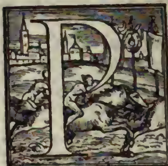

PHESVS *metropolis quondam erat Asiæ minoris, ciuitas superstitiose dedita cultui dæmonum, & præcipue Dianæ, vnde & in Actis Dianæ Neokoros dicitur: non illius venatricis, cui poetæ sagitas et arma tribuũt sed multi mammiæ, quam Græci polymaston appellant, quam volebant omnium animantium esse nutricem, vt indicauit Hieronymus. Nam de tẽplo Ephesiæ Dianæ, toto orbe celebratissimo, passim et ethnici meminere scriptores. Hos curiosarum artium tenebat studium. Vnde legimus, ad prædicationem apostolorum magicos libros ab eis comportatos, igni traditos fuisse: et supputato pretio, compertũ fuisse quinquagies mille nummum argenti, sicut refertur in Actis capite 19. Vt igitur à tantis erroribus illos abduceret, trienniũ apud illos egit: nihil interim non faciens, quod ad illorũ salutẽ faciebat, magno studio reclamantibus et obstrepentibus multis, sicut ipse testatur alicubi: vbi et bestijs obiectus ẽ, quẽadmodũ ipse testatur in secũda ad Corinth. epistola. At discedẽs, Timotheũ apud eos remanere iussit, Abũdabat aũt ea ciuitas, vt curiosis et magiæ deditis, ita doctissimis uiris: unde Paulus, ut ad omnium mores et ingenia sese attẽperat, de dæmonibus ac spiritibus crebro meminit, bonorũ ac malorũ dñiã indicãs. Ad hęc retrusa q̃dã aperit. Nec. n. est ulla epistola, q̃ tã abditos habeat sensus, ut ob hanc potissimum Petrus scripsisse uideatur: Sicut et*

charissimus frater noster Paulus, secundũ datã sibi sapientiã scripsi uobis, sicut in oĩbus epistolis, loquẽs in eis de his quibus sunt quædã difficilia intellectu, q̃ indocti & instabiles deprauant, sicut et cæteras scripturas ad suã ipsorũ perditionẽ. Difficultas aũt non tã in uerbis sita est, quãquã haud alibi sermonis phrasis ꝑplexior, quã in sensibus, qđ agnoscit et diuus Hieronymus in præfatione cõmentariorũ. Hæc idcirco uniuersa replicauimus, ut ostenderemus, quæ apostolus in hac uel potissimũ epistola obscuros sensus et ignota secul's sacra congesserit. Hos igitur quoniam in fide persliterant, hortatur ut pergant, et ad perfectionẽ proficiant, cõmonefaciens cuiusmodi fuerint, cum uitijs addicti seruirent impijs spiritibus: & quales nunc facti sint, insiti Christo: docens interim euangelij gratiam consilio diuino, licet Iudæis promissam, in gentes quoq; recte propagatam, et huius muneris se ministrum à deo constitutum. Quoniam aũt scripsit è carcere, hortatur ne deijciãtur animo ob ipsius afflictiones, uerum eas potius sibi gloriæ ducant. Hęc agit capite primo et secundo. In cæteris tribus uitæ formã illis præscribit, demonstrans quid sequendũ, quid fugiendum, quę officia maritorum in uxores, uxorem in maritos, quę parentum in liberos, liberorum in parentes, dominorum in seruos, seruorum in dominos. Scripta est epistola ab urbe Roma, per Tythicum diaconum, cuius meminit in calce, fidelem ministrum eum uocans. Ambrosius addit scriptam è carcere, cum Hierosolymis Romam deductus sub fide iussore degeret extra castra in suo conducto.

EXPOSITIO DIVI PATRIS AVGVſtini epiſcopi in Epiſtolam diui Pauli Apoſtoli ad Epheſios, per venerabilem Bedam Presbyterum collecta.

F

AVLVS Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem dei, ſanctis oibus qui ſunt Epheſi, & fidelibus in Chriſto Ieſu, Gratia vobis & pax a deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Benedictus deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictiõe ſpiritali in cœleſtibus in Chriſto, ſicut elegit nos in ipſo, ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti, & immaculati in conſpectu eius in charitate, qui prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum per Ieſum Chriſtum in ipſum ſecũdum propoſitum voluntatis ſuæ, in laudẽ gloriæ gratiæ ſuæ, in qua gratificauit nos in dilecto filio ſuo, quo habemus redemptionem per ſanguinem eius, remiſſionem peccatorum ſecundum diuitias gratiæ eius quæ ſuperabundauit in nobis in omni ſapientia & prudentia: vt notum faceret nobis ſacramentum voluntatis ſuæ, ſecundum beneplacitum eius: quod propoſuit in eo, in diſpenſatione plenitudinis temporum, inſtaurare omnia in Chriſto quæ in cœlis, & quæ in terra ſunt in ipſo, in quo etiam & nos ſorte vocati ſumus, prædeſtinati ſecundum propoſitum eius, qui omnia operatur ſecundum conſilium voluntatis ſuæ, vt ſimus in laudem gloriæ eius nos qui ante ſperauimns in Chriſto. In quo & vos cum audiſſetis verbũ veritatis, euãgeliũ ſalutis veſtræ recepiſtis.

Gala i. / i Pet.i. / ij.Cor.i.

G

Gala.iiij.

Roma.viij.

Ex lib. de prędeſtinatione ſctõrũ. ... qui Quõ eirc... non erant.

ELegit deus in Chriſto ante mundi conſtitutionem membra eius, & quõ eligeret eos qui nondũ erant. niſi prędeſtinando? Elegit ergo prędeſtinans nos. Nunquid eligeret impios & immundos?

immundos? Nam si quę isto proponatur vtrum hos eligat, an potius sanctos & immaculatos, qui horum respódeat quid requirat, ac nó statim ferat pro sanctis immaculatisq;? Præsciebat ergo (ait Pelagianus) qui essent futuri sancti & immaculati per liberæ voluntatis arbitrium, & ideo eos ante mundi constitutionem, in ipsa sua præscientia quales futuros esse præsciuit elegit. Elegit ergo, inquit, antequã essent, prædestinans filios quos futuros sanctos immaculatosq; præsciuit. Vtiq; ipse non fecit: nec se facturum, sed ipsos facturos esse prævidit. Intueamur ergo verba Apostoli: atq; videamus vtrum propterea nos elegerit ante mundi constitutionem: quia sancti & immaculati futuri eramus: an vt essemus. Benedictus, inquit, deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui nos benedixit in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo: sicut elegit nos in ipso ante mũdi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati. Nó ergo quia futuri eramus, sed vt essemus. Nempe certum est. nempe manifestum est. Ideo quippe tales futuri eramus, quia elegit ipse prædestinans, vt tales per gratiam eius essemus. Ita nos ergo benedixit benedictione spiritali in cœlestibus in Christo Iesu, sicut elegit nos ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate, prædestinans nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum. Deinde quid adiungat attendite. Secundũ placitum, inquit, volũtatis suæ, ne in tanto beneficio gratiæ de placito gloriaremur voluntatis nostræ. In qua glorificauit nos, inquit, in dilecto filio suo. In qua vtique voluntate sua glorificauit nos. Sic dictum est gratificauit nos a gratia, sicut iustificauit dicitur a iustitia. In quo habemus, inquit, redemptionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum secundum diuitias gratiæ eius, quæ abundauit in nos in omni sapiẽtia & prudẽtia, vt ostenderet nobis mysterium voluntatis suæ secundum bonam voluntatem suam. In hoc mysterio voluntatis suæ posuit diuitias gratiæ suæ secundum bonam voluntatem suam, non secundum nostram. Quæ bona esse non posset, nisi ipse secundum bonam voluntatem suam vt bona fieret subueniret. Cum autem dixisset secundum bonam voluntatem suam, subiecit, Quam proposuit in illo idest in dilecto filio suo, in dispositionem plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis sunt, & quæ in terris in ipso. In quo etiam & sortem consecuti sumus prædestinati secundum propositum: qui vniuersa operatur secundum consilium voluntatis suæ, vt simus in laudem gloriæ eius. Elegit ergo nos deus in Christo ante mundi constitutionem prædestinans nos in adoptionem filiorum: non quia per nos sancti & immaculati futuri eramus: sed elegit prædestinauitq; vt essemus. Fecit autem hoc secundum placitum voluntatis suæ, vt nemo de sua, sed de illius erga se voluntate glorietur. Fecit hoc secundum diuitias gratiæ suæ, secundum volunta-

Voluntas nostra quomodo bona sit.

tem suam quam proposuit in dilecto filio suo, in quo sortem cõsecuti sumus: prædestinati secundum propositũ non nostrum, sed eius qui vniuersa operatur. Vsqueadeo vt ipse in nobis operetur & velle. Operatur autem secundum consilium voluntatis suæ, vt simus in laudem gloriæ eius. Hinc est quod clamamus vt nemo glorietur in homine, ac per hoc nec in seipso: sed qui gloriatur, in domino glorietur, Vt simus in laudẽ gloriæ eius. Ipse quippe operatur secundum propositum suum, vt simus in laudez gloriæ eius vtiqz sancti & immaculati, propter quod nos vocauit prædestinãs ante mundi constitutionem. Ex hoc proposito eius est illa electorum propria vocatio, quibus omnia cooperantur in bonum, quia secundũ propositũ vocati sunt: & sine pœnitentia sunt dona & vocatio dei. VT simus sancti & immaculati in conspectu eius.

I.Cor.i. Roma.viij. Rom.xi.

¶ Hoc agitur vt hoc simus, si immaculati intelligẽdi sunt, qui omnino sine peccato sunt. Si autem immaculati sunt, qui sunt sine crimine, etiam in hac vita fuisse atqz esse negare non possumus, quia non ideo sine vllo peccato est aliquis: quoniã nõ habet maculam criminis. Vnde & Apostolus cũ ministros eligeret ordinãdos, nõ ait si quis sine peccato, quod inueniri nõ posset: sed ait, si quis sine crimine, qđ vtiqz posset. INstaurare omnia in Christo, quę in cœlis & quæ in terra sunt in ipso.

Ex libro de perfectione iustitiæ hominis. Nemo sine peccato, sed sine crimine. C Titu.i. Ex lib Enchiri. Ecclesia.

¶ Quę in sanctis angelis & virtutibus dei est ecclesia, tunc nobis sicut est innotescet cũ ei cõiuncti fuerimus in finem, ad simul habenda beatitudines sempiternam. Ista vero quæ ab illa peregrinatur in terris, eo nobis notior est, quod in illa sumus, & quia hominum est, quod & nos sumus, Hæc sanguine mediatoris nullum habentis peccatũ ab omni est redẽpta peccato. Eius vox est, Si deus pro nobis quis contra nos? Qui filio proprio nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Non enim pro angelis mortuus est Christus. Sed ideo etiam pro angelis fit quicquid hominum per eius mortẽ redimitur, & liberatur a malo: quoniam cum eis quodãmodo redit in gratiam post inimicitias quas inter homines & sanctos angelos peccata fecerunt, & ex ipsa hominum redemptione ruinæ illius angelicæ detrimenta reparantur. Et vtiqz nouerũt angeli sancti docti de deo, cuius veritatis æterna contemplatione beati sunt, quanti numeri supplementũ de genere humano integritas illius ciuitatis expectet. Propter hoc ait Apostolus, Instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis sunt & quæ in terris in ipso. Instaurantur quippe quę in cœlis sunt, cũ id quod inde in angelis lapsum est, ex hominibus redditur. Instaurãtur autem quæ in terris sunt, cũ ipsi homines qui prædestinati sunt in æternã vitã, a corruptionis vetustate renouantur. In Quo etiam sorte vocati sumus.

Rom.viij. Instauratio omnium. D

¶ Sortẽ dicit gratiã qua salui facti sumus. Quare sortis nomine gratiã appellauit? q̃a in sorte nõ est electio, sed voluntas dei. Nam vbi dicitur, iste fecit, iste nõ fecit, merita considerãtur: & vbi merita

Ex tracta. ps.xxxiij. Sors quid hic sit.

considerantur, electio est non sors. Quãdo autẽ deus nulla meri- te inuenit, sorte volũtatis suæ nos saluos facit, qa voluit: nõ quia digni fuimus. hęc est sors. Merito tunica illa dñi desup texta, q si- gnificat charitatis æternitatẽ, cũ diuidi a psecutoribus non posset, sors sup ei missa est. Ad quos puenit, eos significauit, q videtur ad sortes ptinere sctõrũ. Gratia salui facti estis p fidẽ, ait Apostolus, Gra salui facti estis p fidẽ: & hoc nõ ex vobis: donũ enĩ dei est: non ex opibus, quasi vos bñ feceritis, vt ad hoc accedere digni essetis. Prędestinati sm ppositũ eius, q oĩa opatur sʒ psiliũ volũtatis suę. Ioan. xix. Ephe. ij.

¶ Prędestinati secũdʒ ppositũ qui operatur vniuersa. Ipse ergo, vt credere incipiamus, opatur, qui vniuersa operatur. Vocationẽ qp- pe illã de qua dictuʒ est, Sine pœnitẽtia sunt dona & vocatio dei. & de qua dictũ est, Nõ ex opibus, sʒ ex vocãte. cũ posset dicere, sed ex credẽte electionẽ quã significauit dñs. dicens, Nõ vos me elegi- stis, sed ego elegi vos. nec fides ipsa præcedit. Nõ enim quia credi- dimus, sed vt credamus elegit nos, ne priores cum elegisse dica- mur. falsumqʒ sit quod ait, Nõ vos me elegistis, sed eos vos elegi. Ex libro de prę destina. sanctõ. Roma. xi. Roma. ix. Ioan. xv. E

In quo & credẽtes, signati estis spiritu pmissionis sctõ, qui est arrabo pignus hæreditatis nostræ, in re- demptionem acquisitionis, in laudẽ gloriæ ipsius.

Diffusa est enim charitas Christi in cordibus nostris. Nõ ta- men ex nobis, sed per spiritum sanctum qui datus est no- bis. Si diffusa est charitas in cordibus nostris, & deus cha- ritas est: ecce iam ex quantulocunqʒ pignore deambulabat deus in nobis. Pignus enim accepimus. Quid illud est cuius pignus ta le est? quanquam melius habent codices, qui habent arram, quã qui habẽt pignus. eãdẽ quippe rẽ interpretes dicere voluerũt. Inter- est tamen aliquid in loquẽdi vsu inter arrã & pignus. Pignus enĩʒ quando datur, cum datum fuerit propter quod pignus datum est, pignus aufertur. Accipis (verbi gratia) codicẽ ab amico tuo: vt tibi det, das aliquo pignus. Cum reddideris quod accepisti, propter qđ pignus posuisti, ille quod reddideris habebit, tu pignus recipies, nõ enim habebit ambas res. Quid ergo fratres? Si charitatem mo- do deus tanquam pignus dedit per spiritum suum, cũ eam rem ipsam reddiderit, qua promissa pignus dedit, auferendũʒ est a no bis pignus? Absit, sed quod dedit, hoc implebit. Ideo melius arra quã pignus. aliquãdo enim pretium (verbi gratia) cõparas dare pro ea re quã tenes bonæ fidei contractu. de ipso pretio das aliquid: & erit arra non pignus: quod sit cõplẽdũ, nõ qđ auferẽdũ. Iã ergo in- tellige. Si inuenio dilectorem, habet arrã: & ex arra desiderat ple- nitudinem. Arrã ipsam cõsideret: hoc enĩ implebitur vñ arra da ta, est ipsam cogitet: ipsam apud se discutiat, ipsam inspiciat, ipsaʒ de plenitudine illa quã nõ videt interroget. Aspice ergo arrã. Deus charitas est. Inde habemus aliqd, inde aspsi sumus, inde irrorati, Ex sermone de visione dei. Rom. v. Pignus. Arra. F I. Ioan. iiij.

Illuminatos oculos cordis vestri, vt sciatis quæ sit spes vocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctis: & quæ sit superminens magnitudo virtutis eius in nos qui credidimus.

¶ Redi, redi: tolle te a corpore. Corpus tuum habitatio tua est. Cor tuum sentit etiam per corpus tuum: sed corpus tuum non quod cor tuum: dimitte & corpus tuum, redi ad cor tuum. In corpore tuo inueniebas alibi oculos, alibi aures, in corde tuo nunquid hoc inuenis? An in corde nō habes aures? De quibus ergo dominus dicebat, Qui habet aures audiēdi audiat? An in corde nō habes oculos? vnde dicit Apostolus, Illuminatos oculos cordis vestri. Redi ad cor, vide ibi quid sentias forte de deo, qui ibi est imago dei, in interiore homine habitat Christus, in interiore homine renouaris ad imaginem dei. In imagine sua cognosce auctorem eius. Vide quemadmodū omnes corporis sensus cordi intro nunciant quod senserunt foris. Vide quam multos ministros habeat vnus interior imperator: & quid apud se etiam sine his ministris agat. Renunciant oculi cordi alba & nigra. Renunciant aures eidem cordi canora & dissona. Renunciant nares eidem cordi odora & putentia. Renunciat gustus eidem corda amara & dulcia. Renunciat tactus eidem cordi lęuia & aspera. Renunciat sibi ipsum cor iusta & iniusta. Cor tuum & videt & audit: & cætera sensibilia diiudicat: & quo non aspirant corporis sensus, iusta & iniusta, mala & bona discernit. Diuersa sunt quæ ad cor tuum referuntur: & diuersa ibi membra non inueniuntur. In carne tua alibi audis: alibi vides, in corde tuo ibi audis vbi vides.

B & tracta. euangelij secundum Io. xviij.

A Lucæ. viij.

Ephes. i.

Quæ sensus cordi nunciant

Quid sibi cor renunciat.

Secundum operationem potentiæ virtutis eius quam operatus est in Christo Iesu, suscitans illum a mortuis, & sedere cum faciens ad dexterā suam in cœlestibus, supra omnē principatum, & potestatē, & virtutem, & dominationem, & oē nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro: & omnia subiecit sub pedibus eius.

B

Psal. viij.

Nec eos audiamus qui negant ad dexteram patris sedere filium. Dicit enim, Nūquid deus pater habet latus dextrū, aut sinistrū, sicut corpora? Nec nos de deo patre sentimus. Nulla em̄ forma corporis deus finitur atq; cōcludit. Sed dextera patris est beatitudo perpetua quæ sanctis datur: sicut sinistra eius rectissime dicitur miseria perpetua, quæ impijs datur, vt non in ipso deo, sed in creaturis hoc modo quod diximus intelligatur dextera & sinistra. Quia & corpus Christi quod est ecclesia: in ipsa

Ex libr. de agone christiano. Quomodo ad dexteraȝ patris sedeat filius.

dextera, hoc est in ipsa beatitudine futura est: sicut Apostolus di-
cit quia & simul nos suscitauit, & simul sedere fecit in cœlestibus.
Quamuis enim corpus nostrum nondum ibi sit, tamen spes nostra
iã ibi est. Propterea & ipse dñs post resurrectionem iussit discipulis,
quos piscantes inuenit, vt in dextera parte mitterent retia. Qđ cũ
fecissent, ceperunt pisces, qui omnes magni erant, id est iustos signi
Matth. xxv. ficabant, quibus promittitur Dextera. Hoc significat qđ etiã in iu
C dicio dixit se agnos ad dexterã, hœdos aũt ad sinistrã eẽ positurũ.

Et ipsum dedit caput supra oẽm ecclesiã, quæ est corpus ipsius: & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.

Ex tracta. Psal lxxxv. Cap ut ecclesiæ Christus p magno dono datur. Rom. viij.

¶ Nullum maius donum præstare posset deus hominibus, quam vt verbum suum per quod condidit oĩa, faceret illis caput, & illos ei tanquã mẽbra coaptaret vt esset filius dei & filius hoĩs, vnus deus cũ patre, vnus homo cũ hominibus, vt quando loquimur ad deũ deprecantes, nõ inde filiũ separemus: & quãdo precatur corpus filij nõ a se separet corpus suum, sitq; ipse vnus saluator corporis sui dominus noster Iesus Christus filius dei, qui & oret pro nobis, & oret in nobis, & oretur a nobis. Orat pro nobis, vt sacerdos noster orat in nobis, vt caput nostrum: oratur a nobis, vt deus noster.

CAPVT II.

ET vos cum essetis mortui delictis & peccatis vestris, in qbus aliquãdo ambulastis secũdum seculum mundi huius, secundum principem potestatis aeris huius spiritus qui nunc operatur in filios diffidẽtiæ, in quib⁹ & nos omnes aliquãdo conuersati sumus, in desideriis carnis nostræ facientes voluntatem carnis, & cogitationum.

D

Ex tracta. ps. cxvi. Aer mundi & principes eius.

NVbilosus iste aer ad abyssum pertinet: vbi nubes, vbi vẽti, vbi tempestates, vbi pluuia, coruscationes, tonitrua, grandines, nix, & quicquid vult deus super terram fieri. De isto humido & caliginoso aere, totum hoc terre nomine appellauit, quia nimis mutabile est atque mortale, nisi forte putatis qa plue sursum stellis. Omnia ista hic fiunt prope ad terram, & aliquando sunt homines in cacuminibus montium: & nubes sub se vident, & fiunt plerunq; pluuiæ, & apparent bene intentis omnia ista quæ turbato aere concitãtur, hic fieri in ista mundi parte infima. Propterea ad ista caliginosa, id est ad hunc aerem tanquam ad car

cerem damnatus est diabolus de apparatu supernoru3 angeloru3 lapsus cum angelis suis. Nam Apostolus hoc de illo dicit, Secundum potestatem principis aeris huius, qui nunc operatur in filijs diffidentię. Et alius apostolus dicit, Si enim deus angelis peccantibus non pepercit, sed carceribus caliginosis inferni retrudés, tradidit in iudicio puniendos seruari. infernu3 hoc appellans quod inferior pars mundi sit. ij. Petri. ij.

B

℄ Hæc auté potestas tenebraru, idest diabolus, qui dicitur etiam principes potestatis aeris, operatur in filijs diffidétiæ: princeps iste rector tenebrarum, idest diabolus, diffidétia filioru regens eos ad arbitrium suum: quod nec ipse habet liberu ad benefaciendu, sed in maximá maleuolentiá pœna suis sceleribus obduratu3. vnde nemo sanæ fidei credidit, aut dicit hos apostatas angelos ad pristinam pietatem, correcta aliquando voluntate côuerti. Quid ergo operatur hæc potestas in filijs diffidétiæ, nisi opa sua mala? Et in primis maximeq; ipsam diffidentiá & infidelitaté, qua sint inimici fidei, per quá scit eos posse mundari, posse sanari, posse perfectissime liberos, quod eis vehementer inuidet, in æternitate regnare. Itaq; aliquos eoru3 p quos amplius decipere affectat, sinit habere nonnulla velut opera bona, in quibus laudátur per quasq; gentes, præcipueq; in gente Romana, qui præclare gloriesq; vixerút. Sed quoniam sicut veracissima scriptura dicit, Omne quod nó est ex fide, pctm est: &, sine fide impossibile est vtiq; placere deo, nó hominibus, nihil sic agit hic princeps, qui vt non credatur in deu, nec ad mediatoré, a quo soluútur opa eius credédo veniatur. Sed ipse mediator intrat in domu fortis, idest in hoc seculu mortalium, sub potestate diaboli, quantu ad ipsum pertinet, constitutu. De ipso quippe scriptu est, qd potestaté habeat mortis. Intrat in domu fortis, idest in suo dominatu habétis humanum genus, & prius alligat eu, idest eis coercet & cohibet potestaté, potestatis suæ fortioribus vinculis, & sic eripit vasa eius, quæq; prædestinauit eripere, arbitrium eoru ab eis liberás potestate: vt illo nó impediéte credát in istu libera volútate. Proinde hoc opus est gratiæ, nó naturæ. Opus est inquá gratiæ quá nobis attulit secúdus Adá: nó naturæ, quá totá perdidit in semetipso primus Ada3. Opus est gratiæ tollétis peccatum, vt viuificantis mortuu peccatorés nó opus est legis ostendentis peccatum, non a peccato viuificantis.

Ex epistola ad Vitalem.

Potestas tenebrarum.

Roma. xiiij.

F

Marci. iij.

℄ Misit, inquit, in eos irá indignationis suæ: indignationem, & irá & tribulationem, immissionem per angelos malos. Esse autem diabolum & angelos eius tam malos vtiq; vt eis ignis præparetur æternus: nullus fidelis ignorat. Sed immitti per eos immissiones super quoslibet a domino deo, quos ea pœna iudicat dignos, durum eis videtur qui minus idonei sunt cogitare quemadmodu summma dei iustitia bene vtatur & malis. Quos quides quantum pertinet ad eorum substantiam, quis alius quam ipse

Ex tracta. ps. lxxvij.

Vtitur malis deus ad bonu

B fecit:sed malos ipse non fecit: vtitur tamen eis, quoniam bonus est,bene,id est conuenienter & iuste:sicut econtra iniq creaturis eius bonis vtuntur male, Vtitur ergo deus angelis non solu3 ad puniẽdos malos,sicut in istis,omnibus loquitur Psalmus, sicut in rege Achab,quem fallaciæ spiritus ex dei voluntate seduxit vt caderet in bello,verumetiam ad probandos & manifestandos bonos,

Iob.2. sicut fecit in Iob.In libro nãq; fidelissimo legimus diabolum potuisse etiam de cœlo ignem immittere ad sancti viri tantum pe-

Dominus bona corum numerum mirabili & horrendo impetu consumendum.

Iob p diabolũ abstulit. Quod diabolo tribuere nemo fidelium fortassis auderet,nisi sanctę scripturæ auctoritate legeretur. Sed ille vir dei bono iustus,&

Iob.i. fortis,& pie pitus nõ ait,Dominus dedit,diabolus abstulit:sed, Dominus dedit,dominus abstulit:optime sciens diabolum & quod facere de istis elementis poterat,non tamen seruo dei,nisi eius domino volente ac permittente,fuisse facturum, malitiam diaboli confundebat,quoniam quis illa in se probando vteretur sciebat. In filijs vero diffidentiæ tanquam in suis mancipijs operas,quemadmodum homines in pecoribus suis:& illic tamẽ quantũ deus iusto iudicio sinit. Sed aliud est quando potestas eius,etiã a suis sicut ei placet tractandis maiore potestate prohibetur,aliud quando ei potestas etiam in eos qui ab illo alieni sunt datur: sicut ho-

B mo de pecore suo pro humano captu facit quod vult,nec sane facit si prohibetur a potestate maiore.De alieno autem pecore vt faciat,expectat sibi potestatem dari ab illo cuius est. Ibi ergo potestas quæ fuerat prohibetur,hic autem quæ non fuerat tribuit. Quæ cũ ita sint,malis angelis tribuere sine dubitatione possumus mortes pecorum,mortes primitiuorum,& illud maxime vnde reliqua sunt omnia,obdurationem cordis illorum,vt populũ dei nollent dimittere.Hanc enim iniquissimam & malignissimam obstinationem deus cum facere dicitur,non instigando & inspirando, sed deserendo facit,vt illi operentur in filijs diffidentiæ, qđ deus

Esaie.lxiij. debite iusteq; permittit.Na3 & illud quod Esaias propheta dicit,Domine,ecce tu iratus es,& nos peccauimus, propterea errauimus & facti sumus sicut immundi omnes,ea ratione intellige. Præcessit enim aliquid vnde deus iustissime iratus ab eis suum lumen auferret,vt in peccata quæ nulla tergiuersatione defendi possent nõ esse peccata,cęcitas humanæ mentis offenderet ab itinere iustitiæ deuiando & errando:& quod in alio psalmo scriptum est de ipsis

Psal.ciiij. Aegyptijs,q deus conuerterit cor eorum vt odissent populũ eius, & dolum facerent in seruos eius,bene creditur deus fecisse p illos angelos malos,vt iam vitiosę mentes filiorum infidelitatis per eos angelos,quibus eadem sunt amica vitia excæcarentur,vt odiũ

A populi dei ad quos terrendos & corrigendos bonos illa mirabilia sequerentur.Et ad hæc quis idoneus? Vnde cum dixisset, Misit in eos iram indignationis suæ:indignationem & iram & tribulatio-

nem immissiones per angelos malos, illud quod addidit, Viã fecit semitæ iræ suę, cuius tandem acies sufficit penetrare vt intelligat, capiatq́; sententiam in tanta profunditate latitantem? Erat n. semita iræ dei, qua Aegyptiorum impietatem occulta æquitate puniret. Sed eidem semitæ viam fecit, vt eos tanquam ex abditis p eos angelos malos in manifesta scelera producens, in euidentissimos impios euidentissime vindicaret. Psal. lxxvij.

¶ Vere sibi consulit qui deum iudicem cogitat, apud quem causam gestæ huius vitæ, atq; ab illo sibi muneris iniuncti quisq; dicturus est, vbi omnis homo recipit, sicut testatur Apostolus, quæ p corpus gessit siue in bonum siue in malum. Ita sibi consulit, q ex fide viuens & satagens ne ab extremo pǒccupetur die, extremum computat omnem diem, & sic deo placitos mores perducit vsq; ad extremum diem. Ita sibi beatus Cyprianus episcopus misericordissimus, & martyr fidelissimus consulebat, non sicut eum lingua subdola diaboli, per os possessi a se impij iudicis monere videbatur dicens, Consule tibi. Cum enim eius immobilem mentẽ videret, quando ei dixit, Iusserunt te principes cerimoniari, respondit q́; ille, Non facio, adiecit & ait, consule tibi. Ipsa est lingua subdola diaboli, etsi non huius qui nesciebat quæ loqueretur, illius, tamen qui per eum loquebatur. Loquebatur enim proconsul non tam secundum principes homines, quorum sibi met iussa iniuncta iactabat, quam secundum principem potestatis aeris huius: de quo Apostolus dicit, Qui operatur in filijs diffidentiæ. Quẽ per huius quoq; linguam operari Cyprianus nouerat, quod ipse non nouerat. Nouerat inquam Cyprianus cum a Proconsule audiret, consule tibi, quod caro & sanguis dicebat stulte, hoc diabolum dicere subdole: atq; intuebatur in vno opere duos, istum oculis, illũ fide. Nolebat eum iste mori, nolebat ille coronari. Proinde circa istum placidus, circa illum cautus. huic aperte respondebat, illum occulte vincebat. Ex sermone in natali sancti Cypriani. Rom. xiiij. ij. Cor. v. Dies hominis p extremo cõputandus.

¶ Cũ tales nos interrogauerunt in quibus diabolus operatur, intelligendus est nos ipse interrogare qui in eis operatur. Apostolus dicit, Et vos cum essetis mortui in delictis & peccatis vestris, cum viueretis in illis secundum seculum mundi huius, secundũ principem potestatis aeris, spiritus eius qui nunc operatur in filijs diffidentiæ: in quibus (inquit) & nos aliquando conuersati sumus. Ostẽdit se redemptum de Babylonia cœpisse iam exire. Sed tamen ad hæc quid dicit? Quia cum hostibus nostris confligimus. Et ne irascamur hominibus qui nobis ingerunt persecutiones, tollit intentionem nostram Apostolus ab odio hominum, & dirigit inductũ quorundam spirituum quos non videmus, & cum ipsis confligimus. Ait enim, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, id est aduersus homines quos videtis, a quibus videmini mala pati, qui vobis important persecutiones. Naz pro ipsis orare Ex tractat. ps. xlviij. Ephe. vi. Matth. v.

præcepti sumus. Non est nobis, inquit, colluctatio aduersus carnes & sanguinem, idest aduersus homines, sed aduersus principes & aduersus potestates & rectores mundi tenebrarum harum. Quid dixit mundi? Dilectorum mundi, has appellauit & tenebras, idest iniquos, & scelestos, infideles peccatores, quibus iam credentibus gratulatur hoc modo vt dicat, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Ergo constituit nos luctam habere cum illis principibus. Quomodo autem diabolus in cor Iudæ vt traderet dominum intrauit: non autem intraret, nisi ille locum daret, sic multi homines mali de media Babylonia per desideria carnalia & illicita locum dant diabolo & angelis eius in cordibus suis, vt in illis & de illis operetur.

Ephe. vi.

D

Et eramus natura filii iræ, sicut & cæteri.

Ex tracta. enig. secūdū Io. xiiij. Ioan. iii. Nascuntur filii iræ.

QVi autem incredulus est filio, non videbit vitam: sed ira dei manet super eum. Non dixit, ira dei venit ad eum, sed ira dei manet super eum, Omnes qui nascūtur mortales, habent secum iram dei. Quam iram dei? Quam excepit primus Adam. Sic enim peccauit primus homo, & audiuit, morte morieris. Factus ē mortalis ille, & cœpimus nasci mortales. Cū ira dei nati sumus. Venit inde filius non habens peccatum, & indutus est carne, indutus est mortalitate. Et si ille nobiscum communicauit iram dei, nos pigri sumus cum illo communicare gratiam dei? Qui ergo non vult credere in filium, ira manet super illum. Quæ ira? De qua dicit Apostolus, Fuimus enim & nos natura filij iræ sicut & cæteri. Omnes ergo filij iræ, quia de maledicto mortis venientes. Crede in Christum factum pro te mortalem, vt illum capias immortalem. Quando enim ceperis eius immortalitatem, nec tu eris mortalis. Viuebat, moriebaris, mortuus est vt viuas: attulit gratiam dei, abstulit iram dei. Deus bibit mortem, ne mors biberet hominem.

Gene. ij.

E

Ex tracta. eu4g. secūdū Io. vij. de illuminatiōe cæci nati. Cæcus natus

¶Genus humanum est iste cæcus. Hæc enim cæcitas contigit in primo homine per peccatum, de quo oēs originem duximus: nō solum mortis, sed iniquitatis. Si enim cæcitas est infidelitas, & illuminatio fides, quem fidelem qñ venit Christus inuenit? Quandoquidem Apostolus natus in gente prophetarum dicit, Fuimus enim & nos aliquando natura iræ, sicut & cæteri. Si filij iræ, filij vindictæ filij pœnæ, filij gehennæ. Quomodo natura, nisi quia peccante primo homine vitium pro natura inoleuit?

Ex lib. Enchiri. Psal. lxxxix. Iob. viij. Ioan. iij.

¶Tenebatur itaq; iusta damnatione genus humanum, & omnes erant illæ filij. De qua ira scriptum est, Quoniam omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus. Anni nostri sicut aranea meditabuntur. De qua ira dicit etiam Iob, Homo enim natus ex muliere breuis vitæ & plenus iræ. De qua dicit & dominus Iesus, Qui credit in filiū, hꝫ vitā æternā. Qui aūt nō credit in filiū, nō hꝫ vi-

tis:sed ira dei manet sup eũ. Nõ ait venit, sed manet. cũ hac qppe omnis homo nascitur. Propter qđ dicit apl's, Fuimus.n.ꝛ nos natura filij irę sicut ꝛ cæteri. In hac ira cũ essent hoies per originale pctm̃ tanto grauius ꝛ perniciosius quanto maiora vel plura insuper addiderant nece Tirius erat mediator, hoc est reconciliator, q hanc iram sacrificij singularis, cuius erant vmbræ omnia sacrificia legis ꝛ prophetarum, oblatione placaret. Vnde dicit Apl's, Si enim cũ inimici essemus reconciliati sumus deo per mortem filij eius: multo magis reconciliati nunc in sanguine eius, salui erimus ab ira per ipsum. Cum aũt deus irasci dicitur, non eius significatur perturbatio, qualis est in animo irascentis hominis: sed ab humanis motibus translato vocabulo, vindicta eius, quæ nõ nisi iusta est, iræ nomen accepit. ¶ Ipsa est ira tua dñe in Adã, ira cũ qua oẽs nati sumus, cui nascendo cohæsimus, ira de propagine iniquitatis, ira de massa peccati, secundum qđ dicit Apl's, Fuimus ꝛ nos aliquando natura filij iræ, sicut ꝛ cęteri. Et vnde dicit dñs, Ira dei manet super eũ qui non credit in vnigenitum filium dei. Nõ enim ait, ira dei veniet sup eũ, qa nõ tollitur in qua natus est.

¶ Natura nobis facta est pœna. Et vindicta primi hoĩs qđ erat pœna, nobis natura est. vnde dicit ꝛ Apl's, Fuimus ꝛ nos natura filij irę sicut ꝛ cæteri. Natura filij iræ. i. portantes vindictam. Sed quare dicit fuimus? Quia in spe non sumus. nã resumus adhuc: sed illud melius dicimus ꝙ spe sumus, quia certi sumus de spe. Non enim incerta est spes nostra, vt de illa dubitamus.

¶ Vindicta enim primi pctĩ, ipsa vocatur ira dei. quia de iudicio dei venit. vnde dñs de nõ credente ait, Sed ira dei manet sup eus. Cum ira enim dei mortales nascimur. Vnde dicit Apostolus, Fuimus ꝛ nos aliquando natura filij irę, sicut ꝛ cæteri. Quid est, natura filij iræ, nisi quia portauimus nobiscum pœnas primi peccati? Sed si conuertimus nos, aufertur ira, pbetur gratia.

¶ Qualis sine vitio primitus condita est, ipsa vere ac proprie natura hominis dicitur. Translato autẽ verbo vtimur, vt naturas dicamus etiam qualis nascitur homo. Secundum quã locutionem dicit Apostolus, Fuimus enim ꝛ nos aliquando natura filij iræ sicut ꝛ cæteri.

Roma. v. | Irasci dei. | Ex tracta. | Psal. ci. | Ira dei. | Ex tracta. | Ps. xxxvij. | Pœna nobis facta est natura. | Ex tracta. | Psal. lij. | C | Vindicta primi peccati vocatur ira dei. | Ex lib. retractionum. i. | Natura.

Deus autẽ qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos: & cũ essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo (cuius gratia estis saluati) & conresuscitauit, & consedere fecit in cœlestibus, in Christo Iesu.

¶ Quod hic dixit, Conuiuificauit nos Christo, hoc dicit ad Corinthios, Vt qui viuunt, iam non sibi viuãt, sed ei qui pro ipsis mortuus est ꝛ resurrexit. Et quod hic dicit, Cuius gratia sumus salui

Ex libro contra Faustum. | ij. Cor. v.

Perfectū qđ in facti,iam velut perfectum sic loquitur quod in spe tenet. Nam apertissime alibi dicit, Spe enim salui facti sumus. Ideoq3 & hic sequitur, & tanquam perfectum enumerat quod futurum est. Et simul, inquit, excitauit, & simul sedere fecit in cœlestibus in Christo Iesu. Certe enim in cœlestibus Christus iam sedet: nondum autē nos. Sed quia spe certa quod futurum est iam tenemus, simul sedere nos dixit in cœlestibus, nondum in nobis, sed iam in illo. Nāq; ne putares iam nunc esse perfectum quod in spe ita dicitur tanquā pfectū sit, atq; vt intelligas adhoc futurum: sequitur, & dicit.

Spe est dictum,

Roma. viij.

Vt ostenderet in superuenientibus seculis superabundantes diuitias gratiæ suæ, in benignitate sua super nos, in Christo Iesu.

Ex tracta. Euangelij secundum Ioan. c. xlij.

¶ In cœlo ergo nos futuros esse promisit. Illo enim forma serui leuata est quam sumpsit ex virgine, & ad dexteram patris collocata. Propter spem huius tanti boni, & Apostolus ait, Deus autē qui diues est in misericordia, propter multam dilectionem qua dilexit nos cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia sumus saluati, & simul excitauit, & simul sedere fecit in cœlestibus in Christo Iesu. Hoc ergo pōt intelligi dixisse dominus, Vt vbi ego sum, & illi sint mecum. Et ipse quidem de se dixit q ibi iam esset, de nobis autē velle se dixit vt essemus ibi cum illo: nō q iam essemus ostendit. Apostolus autē qđ dñs velle se dixit vt fieret, tanquam factum fuerit est locutus. Non enim ait, excitaturus est nos: & in cœlestibus facturus sedere: sed excitauit & sedere in cœlestibus fecit, quia nō inaniter, sed fideliter iam deputat factum, quod futurum esse non dubitat.

Ioan. xvij.

Gratia enim saluati estis per fidem: & hoc non ex vobis. Dei enim donum est: non ex operibus, vt ne quis glorietur.

Ex libro ad Bonifaciū papam vrbis.

Non quia bona opera ista pia cogitatione frustrantur: cum deus reddat vnicuiq; secundum opera eius, & tibi gloria, & honor, & pax omni operanti bonū: sed quia opera ex gratia, non ex operibus gratiæ. Quoniam fides quæ per dilectionem operatur, nihil operaretur nisi ipsa dilectio dei diffunderetur in cordibus nostris per spiritum sanctū, qui datus est nobis. Nec ipsa fides esset in nobis, nisi vnicuiq; deus partiretur mensuram fidei. Bonum est igitur homini, vt cum totis viribus liberi arbitrij sui veraciter dicat, Fortitudinem meam ad te custodiam. Quia ille qui putauit sine ipsius adiutorio se posse custodire qđ dedit, profectus in longinqua, & viuens prodige, cuncta consumpsit: & miseria duræ seruitutis attritus, reuersusq; in se ipsum dixit, Surgam, &

Roma. v.

Psal. lviij.

Luc. xv.

ibo ad patrem meum. Quam cogitationem enim bonam quando haberet, nisi & ipsam illi in occulto pater misericordissimus inspirasset? Quod intelligens minister ille noui testamenti: Non quia idonei sumus, inquit, cogitare aliquid quasi ex nobismetipsis: sed sufficientia nostra ex deo est. B ij.Cor.iij.

¶ Cum dixisset, Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed donum dei est: non ex operibus, ne forte quis extollatur: vidit vtique putare posse homines, hoc ita dictum, quasi necessaria non sint opera bona credentibus, sed eis sola fides sufficiat: & rursus posse homines de bonis operibus extolli, velut ad ea facienda sibi sufficiant. Mox itaque addidit, Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Iesu in operibus bonis quae praeparauit deus vt in illis ambulemus. Quid est hoc quod cum dei gratiam commendans dixisset, Non ex operibus, ne forte quis extollatur: cur hoc dixerit rationem reddens, Ipsius enim, inquit, sumus figmentum creati in Christo Iesu in operibus bonis? Quomodo ergo non ex operibus, ne forte quis extollatur? Sed audi & intellige non ex operibus dictum tanquam tuis ex te ipso tibi existentibus sed tanquam in quibus te deus finxit, id est formauit & creauit. hoc enim ait, Ipsius sumus figmentum creati in christo Iesu in operibus bonis, non illa creatione qua homines facti sumus, sed ea de qua ille dicebat, qui vtique iam homo erat, Cor mundum crea in me deus. Et de qua dicit Apostolus, Si qua igitur in Christo noua creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt noua. Omnia autem ex deo. Fingimur ergo id est formamur & creamur in operibus bonis, quae non praeparauimus nos, sed praeparauit deus vt in illis ambulemus. Ex li. de gratia & libe. arbi. tio. Psal.l. C ij.Cor.v.

¶ Scriptum est, quia sumpsit deus limum de terra, & formauit hominem. Antequam homo esses, limus eras: antequam limus esses, nihil eras. Sed non de isto solo figmento gratias agas artifici tuo. Audi aliud eius figmentum vbi te fecit. Non ex operibus (ait) ne forte quis extollatur. Sed qui dixit, non ex operibus, ne forte quis extollatur superius quid commemorauit? Gratia salui facti estis per fidem. Et hoc vt salui essetis per fidem non ex vobis, quamuis hoc ipsum quod dixerat gratia, vtique non ex nobis. Sed ne quis aliter intelligeret, planius hoc aperire dignatus est. Da intellectorem & totum dixit, Gratia salui facti estis. vbi audis gratiam, gratis intellige. Si ergo gratis, nihil tu attulisti, nihil meruisti. Nam si meritis aliquid redditum est, merces est, non gratia. Gratia, inquit, salui facti per fidem. Expone illud apertius propter arrogantes, propter sibi placentes, propter ignorantes dei iustitiam & suam volentes constituere. Audi hoc idem apertius, Et hoc (inquit) quod gratia salui facti estis: non ex vobis, sed dei donum est. Sed & nos forte aliquid fecimus vt dona dei mereremur. Non ex operibus, inquit, ne forte quis extollatur. Quid ergo? nos bene non operamur? immo operamur. Sed quomodo? Ipso in nobis operante. quia per fidem locum damus in corde nostro ei, qui in nobis & per nos bona ope- Ex tracta. Ps. xlviij. Gene.ij. Figmentum est homo dei. A Roma.xi. Roma.x. D

ratur. Audi enim vnde opereris bona. Ipsius enim sumus figmen tus creati in Christo Iesu in opibus bonis vt in illis ambulemus.

Ex lib. Enchir. De libero arbi. non esse gloriandum. 1. Timo. 1.

¶ Quomodo quisquam de libero arbitrio in bono glorietur opere, qui nondum est liber ad operandum bene, nisi se vana superbia inflatus extollat? Quam cohibet Apostolus dicens, Gratia salui facti estis per fidem. Et ne ipsam sibi saltem fidem sic arrogarent, vt non intelligerent diuinitus esse donatam, sicut idem Apostolus alio loco se dicit vt fidelis esset misericordiam consecutum: hic quoque adiunxit atque ait. Et hoc non ex nobis, sed dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Et ne putarentur fidelibus bona opera defutura, rursus adiecit, Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Iesu in operibus bonis quæ præparauit deus vt in illis ambulemus. Tunc ergo efficimur vere liberi, cum deus nos fingit, id est format & creat: non vt homines, quod iam fecit, sed vt boni essemus, quod nunc gratia sua facit, vt simus in Christo noua creatura. secundum quod dictum est, Cor mundum crea in me deus. Neque enim cor eius quantum attinet ad naturam cordis humani, non iam creauerat deus.

Psal. l.

Ex sermone de verbis apost. xv. Gratia precedit meritum. Psal. lv.

¶ Gratia salui facti estis per fidem: & hoc non ex vobis, sed dei donum est: non ex operibus, ne forte dicas, promerui, & ideo accepi. Non putes te promerendo accepisse, qui non promereris nisi accepisses. Gratia præcessit meritum tuum: non gratia ex merito: sed meritum ex gratia. Nam si gratiam ex merito emisti, non gratis accepisti. Pro nihilo (inquit) saluos facies eos. Nihil in eis inuenis vnde salues: & tamen saluas. Gratis das, gratis saluas, omnia merita præcedis, vt dona tua consequantur merita mea. Prorsus gratis das, gratis saluas, qui nihil inuenis vnde salues, & multũ inuenis vnde damnes.

Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit deus, vt in illis ambulemus. Propter quod memores estote, quod aliquando vos qui eratis gentes in carne, qui dicebamini præputium, ab ea quæ dicitur circuncisio in carne manu facta: qui eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conuersatione Israel, & hospites testamentorum promissionis, spem non habentes, & sine deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Iesu vos, qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi.

Ex li. de predesti. sanctorum Prædestinatio.

Prædestinatio est gratiæ præparatio: gratia vero iam ipsa donatio dei. Quod itaque ait Apostolus, Non ex operibus, ne forte quis extollatur: ipsius enim sumus figmentum creati

in Christo Iesu in operibus bonis, gratia est. Quod autem sequitur, Quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus: prædestinatio est, quæ sine præscientia non potest esse. Potest autem esse sine prædestinatione præscientia. Prædestinatione quippe deus ea præsciuit quæ fuerat ipse facturus. Vnde dictum est, Fecit quæ futura sunt. Præscire autem potens est etiam quæ ipse non fecit, sicut quæcunque peccata. Quia etsi sunt quædam quæ ita peccata sunt, vt pœnæ sint etiam peccatorum: vnde dictum est, Tradidit illos deus in reprobam mentem, vt faciant quæ non conueniunt: non ibi peccatum dei est, sed iudicium. Quocirca prædestinatio dei quæ in bono est, gratiæ est (vt dixi) præparatio. Gratia vero est ipsius prædestinationis effectus. Præscientia dei Rom. I. Gratia.

¶ Ille itaque operetur hominem bonum atque custodiat, qui incommutabiliter bonus est. Semper ab illo fieri, semperque in eo perfici debemus inhærentes ei, & in ea conuersione, quæ ad illum est, permanentes. de quo dicitur, Mihi autem adhærere deo bonum est. Et cui dicitur, Fortitudinem meam ad te custodiam. Ipsius enim sumus figmentum: non tantum ad hoc vt homines simus: sed ad hoc vt etiam boni simus. Nam & Apostolus cum fidelibus ab impietate conuersis gratiam qua salui facti sumus commendaret: Gratia enim, inquit, salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed donum dei est: non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit deus, vt in illis ambulemus. Et alibi cum dixisset, Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini, ne sibi putarent tribuendum, tanquam ipsi se facerent iustos & bonos, continuo subiecit, Deus enim est qui operatur in vobis. Ex lib. de Gene si ad literam. Psal. lxxij. Psal. lviij. Figmentum dei sumus. Philip. ij.

¶ Annunciat firmamentum. Quid? Opera manuum eius. Quæ sunt opera manuum eius? Gratia dei illa qua salui facti sumus, qua creati in bonis operibus sumus. Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Iesu in operibus bonis. Non solum quippe homines, sed etiam iustos: si tamen sumus, ipse fecit nos, & non ipsi nos. Ex tracta. Psal. xviij. Psal. xviij. Opa manuu dei. ps. xcix.

Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum: & medium parietem maceriæ soluens inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis euacuans, vt duos condat in semetipsum in vnum nouum hominem, faciens pacem vt reconciliet ambos in vno corpore deo, per crucem interficiens inimicitias in semetipso.

LApis quem reprobauerunt ædificantes, factus est in caput anguli: quia ex circuncisione & præputio populi tanquam parietes de diuerso venientes in angulo sibimet, tanquam in pacis Ex lib. aduersus Iudæos. Psal. cxvij.

osculo copulatur, Vnde dicit Apostolus, Ipse est enim pax nostra qui facit vtraq; vnum. Qui ergo ex domo Iacob siue Israel vocitem secuti sunt, ipsi sunt lapidi angulari cohærentes: & in domini luce ambulantes. Quos vero ibi dimisit, ipsi sunt ruinam ædificantes, & angularem lapidem reprobantes.

Vtraque vnum facta.

Et veniens euangelizauit pacem vobis qui longe fuistis, & pacem his qui prope.

Ex tracta. ps. lxxxiiij. Qui prope & qui longe fuerant Christo aduentante.

¶ Quos dixit, qui erant prope? Iudæos, quia vnum deum colebat. Quos dixit, qui erant longe? Gentes, quæ dimiserant deum a quo facti erāt, & colebāt illa q̄ ipsi fecerāt. Nō enim regionibus lōge a deo est quisq; sed affectibus. Amas deū, ppe es. Odisti deus, lōge es.

Quoniam per ipsum habemus accessum ambo, in vno spiritu ad patrem.

A Roma. viij.

Gentes pertinere ad hæreditatem probauit spūs sanctus

ET ad Romanos vbi similis quæstio de pace in Christo Iudæorum gentiumq; tractatur, hoc dicit, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Recte autem præsentia & dono spiritus sancti probare voluit gentibus quod pertineant ad promissionem hæreditatis. Non enim euangelizatum est gentibus nisi post ascensum domini, & aduentum spiritus sancti. Vt ergo etiam gentes quæ non erant sub lege, ad eadem tamen adoptionem filiorum pertinere ostenderet, de sancti spiritus dono, qui omnibus datus est, docet. Vnde se etiam Petrus de baptizato incircunciso Centurione Cornelio defendit apud Iudæos qui crediderant, dicens non se potuisse, a quam negare illis, quos iam spiritum sanctum accepisse claruerat. Nā ipso grauissimo documento etiam ad Galatas vsus est Paulus cum diceret, Hoc solum discere volo a vobis. Ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Et paulo post, Qui ergo tribuit vobis spiritum, & virtutes operatur in vobis, ex operibus legis an ex auditu fidei? Et iterum, Quoniam, inquit, filij dei estis misit Deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem, Abba pater.

Actuum. x.

Gala. iij.

Gala. iiij.

Ergo iam non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctorum & domestici dei.

B Ex li. sententia. Prosperi. Ciuitatum duarum ciues.

¶ Duas in toto mūdo ciuitates faciunt duo amores. Hierusalem facit amor dei. Babyloniam amor seculi. Interroget se ergo quisq; quid amet, & inueniet vnde sit ciuis.

Superædificati super fundamētum apostolorum & prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu: in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in domino. In quo & vos coædificamini in habitaculum dei, in spiritu sancto.

Fundamenta

Fundamenta eius in montibus sanctis. Qui sunt mõtes sancti, super quos fundata est ista ciuitas? Alter quidam ciuis planius dixit hoc Apostolus Paulus. ciuis inde propheta, ciuis inde Apostolus, & hi propterea loquebantur, vt cæteris ciues exhortarentur. Sed hi idest prophetæ & apostoli quomodo ciues? forte etiam vt ipsi sint montes, super quos fundaméta sunt huius ciuitatis, cuius portas dilig it dominus. Dicat ergo alius ciuis hoc aperte, (ne nos suspicari videamur) loquens ad gentes, & commemorans vt redirent, & quasi construerentur in fabricam sanctam. Superædificati, inquit, super fundamentum apostolorũ & prophetarũ. Et quia nec ipsi apostoli & prophetæ, in quibus fundamentũ est ciuitatis, se tenerẽt in se, sequitur ibi & ait, Ipso summo existẽte lapide angulari Christo Iesu. Ne itaq; putarent gẽtes nõ se ptinere ad Sion. Erat enim quędam ciuitas Sion terrena, quæ per vmbram gestauit imagines cuiusdã Sion, de qua mõ dicitur, cœlestis illius Hierusalem, de qua dicit Apostolus, Quę est mater omniũ nr̃m. Ne ergo illi se nõ pertinere dicerẽt ad Siõ: quia nõ erant de populo Iudeorũ: hoc eis dixit, Igitur iã nõ estis peregrini & inquilini: sed estis ciues sanctorũ, & domestici dei, supædificati sup fundamẽtum Apostolorũ & ꝓphetarũ. Habes cõstructionẽ tãtę ciuitatis. Sed omnis ista cõpages vbi nititur, vbi incũbit, vbi nusquã cadat? Ipso, inquit, summo angulari lapide existente Christo Iesu. Dicit forte aliquis. Si angularis lapis est Christus Iesus: in illo quidẽ duo parietes compaginantur, neq; enim angelũ faciũt, nisi duo parietes in vnum de diuerso venientes, sicut populi duo ex circũcisione, & ex præputio ad pacẽ Christianã sibimet cõnexi in vna fide, vna spe, vna charitate. Sed si angulus summus Christus Iesus, quasi videtur priora fundaméta, & posterior lapis angularis. Potest ergo aliquis dicere, quia magis Christus super apostolos incũbit, & prophetas, nõ illi super illũ, si illi sunt in fundamẽto, ipse in angulo. Sed cogitet qui hoc dicit, angulũ & fundamẽto esse, neq; n. ibi tantum est angulus vbi videtur vt surgat in apicẽ. A fundamẽto enim incipit. Nam vt noueritis quia & fundamentũ Christus, & primũ & maximũ. Fundamentum (inquit Apostolus) nemo põt ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Quõ ergo fundamenta prophetę & apostoli? Et quõ fundamentũ Christus Iesus, quo vlterius nihil est? Quõ putamus, nisi quemadmodum aperte dicitur sanctus sanctorum, sic figurate fundamẽtum fundamentorũ. Si ergo sacramẽta cogites, Christus sanctus sctõrũ. si gregem subditũ cogites, Christus pastor pastorum. si fabricam cogites, Christus fundamẽtũ fundamentorũ. In ædificijs istis nõ potest esse idẽ lapis in imo, & in summo. Si fuerit in imo, in summo non erit, & si in summo fuerit, in imo nõ erit. Angustias enĩ omnipotentię corpora patiũtur, nec vbiq; possunt esse, nec semp. Diuinitas autem quæ vbiq; præsto est, vndiq; ad eam potest duci

Ex tracta. Psal. lxxxvi.

Montes sancti.

C

Gẽtes pertinẽt ad Siõ cœlestẽ. Galat. iiij.

Christus quomõ in angulo.

I. Co r. iij.

D

similitudo, & potest esse totum in similitudinibus: quia nihil horum est in proprietatibus. Ergo fundamentum & lapis angularis ipse est & ab imo surgens, si tamen ab imo. Etenim origo fundamenti huius, summitatem tenet. Et quemadmodum fundamentum corporeæ fabricæ in imo est: sic fundamentum spiritalis fabricæ in summo est. Si ad terram ędificaremur, in imo nobis ponendum erat fundamentum. Quia cœlestis fabrica est, ad cœlos præcessit fundamentum nostrum. Ipse ergo angularis lapis, montesq́; Apostoli, & prophetæ magni portantes fabricam ciuitatis, faciunt vnũ quoddam ædificium.

B Ex tract. Psal. lxxxi. Fundamenta cœli. I. Cor. iij. ¶ Sicut non absurde dicimus fundamenta cœli, quibus regnum cœlorum superædificatur in sanctis & fidelibus, quos dicit scriptura lapides viuos, quorum fundamentum est primitus ipse Christus ex virgine: de quo dicit Apłs, Fundamentũ aliud nemo potest ponere pręterq́; qđ est Iesus Christus, deinde ipsi apostoli & prophetæ quorum auctoritate locus cœlestis eligitur, vt eam sectãdo, coędificemur. Vnde dicit ad Ephesios, Iam non estis peregrini & inquilini, sed estis ciues sanctorum & domestici dei, superædificati super fundamentum apostolorum & prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu existente, in quo omnis ædificatio cõstructa crescit in templum sanctum in dño. ita non inconuenienter fundamenta terræ intelliguntur, quorum terrenã fœlicitatem ꝑ pollentem atq́; potentem homines videndo, eorum auctoritate ad huiusmodi bona concupiscenda pertrahuntur, & adipiscẽdo coędificant, tanq̃ terra super terras, sicut in illo superno ædificio, cœlum super cœlum. Quia peccatori dictum est, Terra es, & in terrã ibis. Et, Cœli enarrant gloriam dei: cum in omnem terrã exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

Gene. iij. Psal. xviij.

CAPVT III.

F HVius rei gratia ego Paulus vinctus Christi Iesu pro vobis gentibus, si tamen audistis dispensationẽ gratiæ dei, quæ data est mihi in vobis, quoniam secũdum reuelationem notum mihi factum est sacramentũ, sicut supra scripsi in breui, ꝓut potestis legentes intelligere prudentiam meã in misterio Christi, qđ aliis generationibus non est agnitum, filiis hominum, sicuti nunc reuelatũ est sanctis apostolis eius & ꝓphetis, in spũ, esse gẽtes cohæredes, & cõcorꝑales, & cõparticipes ꝓmissiõis eius in

Christo Iesu ꝑ euãgeliũ,cuius factus sum ego mini/
ster scd̃m donũ gratiæ dei q̃ data est mihi,scd̃m ope 1.Cor. xv.
ratiõe virtutis eius.Mihi.n.oium sctõrum minimo
data est gratia hæc,in gẽtibus euãgelizare inuestiga
biles diuitias Christi,& illuminare oẽs q̃ sit dispẽsa/
tio sacramẽti absconditi a seculis in deo, qui omnia
creauit per Iesum Christum.

HAbet deus in semetipso absconditas quorũdã factoꝝ cãs, Ex lib. de Gen. ad literam. ix.
q̃s rebus cõditis nõ inseruit,easq; iplet nõ illo ope ꝓuidẽ/ Causas quorundã occultas eus
tiæ quo natura substituit vt sint,s3 illo quo eas administrat
vt voluerit,q̃s vt voluit cõdidit.Ibi est ⁊ gr̃a ꝑ quã salui siũt pctõ C
res.N ĩ qđ attinet ad naturã iniq̃ volũtate sua deprauatã,recursus ꝑ
semetipsum nõ h3:s3 ꝑ dei gratiã qua adiuuat ⁊ instaurat.Neq;.n. Desperandi nulli sunt
desperãdi sunt hoies ꝓp illã sniam in qua scriptũ est,Oẽs q ambu Prouer. ij.
lãt ad eã,nõ reuertent. Dictũ est.n.fm pondus iniqtatis suę, vt ꝙ
reuertit q reuert t,nõ sibi tribuat.sed grę dei.Nõ ex opibus,ne for
te extollat.Propterea mysteriũ grę huius apls absconditũ dixit,nõ
in mũdo,in quo sunt abscõditæ cãles rões oium rerũ naturali/
ter oriturarũ.sicut abscõditus erat Leui in lũbis Abrahę qñ ⁊ ipse
decimatus est,sed in deo q vniuersa creauit.Quãobrẽ oĩa ẽt q̃ ad Gratiæ cã oc/
hãc gratiã significãdã nõ naturali motu rerũ,sed mirabiliter facta cultæ.
sunt:eorũ ẽt cãæ in deo abscõditæ fuerũt.Quorũ ẽ vnũ erat ꝙ ita
mulier facta est de latere viri,⁊ hoc dormientis, q̃ ꝑ ipsum firma
facta est,tanq̃; eius osse firmata:Ille aũt ꝓp ipsam infirmus, qa in
locũ costæ nõ costa,s3 caro suppleta est:nõ habuit hoc prĩa rerũ
cõdõ qñ sexto die factũ est,Masculũ ⁊ fœminã fecit eos,vt fœmi/ H
na sic oĩno fieret:s3 tm̃ hoc habuit,qa ⁊ sic fieri posset, nec contra Gene. i.
cãs q̃s volũtate instituit,mutabilis volũtate aliqd faceret. Qđ aũt
fieret,vt oĩno aliud futurũ nõ esset,abscõditũ erat in deo q vniuersa
creauit. S3 qm̃ sic dixit absconditũ vt innotesceret:principibus in
cœlestibus,⁊ ptãtibus ꝑ ecclesiã multiformis sapia dei,ꝓbabiliter
credit sicut illud semẽ cui ꝓm issũ est,dispositũ ẽ ꝑ angelos in ma
nu mediatoris:sic oĩa q̃ ad ipsius seminis aduẽtũ pnũciãdũ in re/
rũ natura,pter vsitatũ naturæ cursum mirabiliter facta sunt,mini
strãtibus angelis eẽ facta,vt tñ vbiq; creator,vel repator creaturaꝝ
nõ sit nisi q sine plãtatore,⁊ rigatore quols3 solũ incremẽtũ dat de⁹.

Vt innotescat principibus,& ptãtibus in cœlestib⁹
ꝑ ecclesiã multiformis sapientia dei,secundũ præfi/
nitionẽ seculorũ quã fecit in Christo Iesu domino
nostro.In quo habemus fiduciam, & accessum in cõ
fidentia,per fidem eius.

A Ex lib de Gene si ad literaꝫ v. Nuncios habet deus ꝓpter nos.

NOn sane propter inferiorum scientiam nuncijs indiget, quasi p eos fiat scientior, sed illo simplici ac mirabili mo do nouit omnia stabiliter atqꝫ incommutabiliter. Habet autem nuncios propter nos, & propter ipsos: quia illo modo deo parere & assistere, vt eus de inferioribus consulant, eiusqꝫ supernis preceptis & iussis obtemperent, bonum est eis in ordine proprie na turæ atqꝫ substantiæ. Nuncij autem græce angeli dicuntur. Quo no mine generali, vniuersa illa superna ciuitas nuncupatur. Nam nec illud eos latuit mysterium regni cœlorum, quod opportuno tem pore reuelatum est pro salute nostra, quo ex hac peregrinatione li berati eorum cœtui coniūgamur. Neqꝫ enim hoc ignorarent, qui doquidem ipsum semen quod opportuno tēpore aduenit, p ipsos dispositum est in manus mediatoris. idest in eius potestate qui do minus eorum est, & in forma dei, & in forma serui. Dicit idē Apls, Mihi minimo omnium sanctorū data est gratia hęc, in gentibus annunciare inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare quę sit di spositio sacramenti, quod fuit absconditum a seculis in deo qui vniuersa creauit, vt inotesceret principibus & potestatibus in cœ lestibus per ecclesiam multiformis sapientia dei, secundum pro positum seculorum, qd fecit in Christo Iesu domino nostro. Sic

B ergo fuit hoc absconditum a seculis in deo, vt tamē innotesceret principibus & potestatibus in cœlestibus per ecclesiā multiformis sapientia dei, quia ibi primitus ecclesia, quo post resurrectiones & ista ecclesia cōgreganda est vt simus æquales angelis dei. Illis ergo a seculis innotuit, quia omnis creatura non ante secula, sed a secu lis. ab ipsa em̄ exorta sunt secula, & ipsa a seculis: quoniā initium eius initium seculorum est: Vnigenitus aūt ante secula, per quē fa

Eccle. xxiiij. cta sunt secula. Ideoqꝫ ex persona sapientiæ, ante secula, inqt, fun dauit me vt ea faceret omnia: cui dictū, Omnia in sapiētia fecisti.

Propter qđ peto ne deficiatis in tribulationibus meis, pro vobis, quæ est gloria vestra. Huius rei gra tia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis, & in terra nominatur, det vobis secūdum diuitias gloriæ suæ, virtutem corroborari per spiritū eius, in interiori ho mine Christum habitare p fidē in cordibus vestris.

Ex sermone de eisdem verbis apost. q vij. et C

COnsonant omnes diuinæ lectiones vt spem non in no bis, sed in domino collocemus. Peto inquit Apostolus, non infirmari in tribulationibus meis pro vobis, quę est gloria vestra. Peto, inquit, vos non infirmari idest vt non infirme mini quando auditis me pati pro vobis tribulationes, quia hæc est gloria vestra. Petit ergo eos vt non infirmentur. Quod non fa ceret nisi eorum vellet excitare voluntates. Si enim responderet:

quid nos petis quod in potestate non habemus? nunquid non viderentur sibi iustum reddidisse responsum? Et tamen Apostolus, nisi sciret in eis voluntatis propriæ consensionem, ubi & ipsi aliquid agerent, non dice et peto: & si diceret iubeo nisi eos nosset adhibere posse iussioni suæ voluntatem, sine causa hoc verbum de eius ore procederet. Sed rursus sciens sine dei adiutorio infirmam esse hominis voluntatem, non solum ne dicerent, voluntatis arbitrij non habemus, dixit, peto, verum etiam ne dicerent voluntatis arbitrium sufficit nobis, videte quid addidit huius rei gratia. Cuius rei gratia? nisi quam supra dixerat, peto non infirmari in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. Quia ergo voluntatis habetis arbitrium, peto: quia vero vobis voluntatis arbitrium, non sufficit ad implendum quod peto, huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri, ex quo omnis paternitas in cœlo, & in terra nominatur, vt det vobis. Quid det vobis? Quod peto a vobis, rogo det vobis. Peto enim a vobis propter arbitrium voluntatis, rogo det vobis propter auxiliũ maiestatis. Sed apostoli verba præuenimus. Adhuc fortassis expectatis audire qui textum eiusdem lectionis memoria non tenetis, verũ reuera ideo pro ipsis ad patrem genua flectat apostolus, vt det illis quod dixerat eis, peto. Memento ergo quod petierit ab ipsis. Peto nõ infirmari in tribulationibus meis pro vobis, hoc ab ipsis petit. Modo videte quid illis petit. Flecto genua mea ad patrem domini mei Iesu Christi vt det vobis secundũ diuitias gloriæ suæ virtute corroborari. Quid est aliud nisi nõ infirmari? Virtute corroborari, inquit, per spiritum eius. Ille spiritus gratiæ videte qđ petit. hoc a deo petit qđ ab hominibus exigit. qa vt deus velit dare, debes & tu ad accipiendũ accõmodare voluñtatẽ. Quõo vis accipere gratiam diuinæ bonitatis, qui sinum nõ aperis voluntatis? Det, inquit, vobis non enim habetis, nisi det vobis. Det vobis virtute corroborari per spiritum eius. Si enim dederit vobis virtute corroborari, ibi vobis dabit non infirmari, in interiori homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Totum hoc det vobis. D Voluntas uerò modica est sine dei auxilio.

In charitate radicati, & fundati vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & profundum. E

QVid pergis corde homo Christiane per latitudinem terræ, longitudinem temporum, altitudinem cœli, & profunditatem abyssi? Quando ista comprehendes, vel mente, vel corpore? hoc est siue cogitando, siue carnis intuendo quando ista comprehendens? ipsum audi Apostolum dicentem tibi, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. Et nos in illa gloriemur, vel quia super illam incumbi- Ex eodẽ sermone, vij. de eisdẽ verbis apsti. Gala. vi.

mus. In illa glorientur omnes o boni fratres, in illa gloriemur. Ibi forte inuenimus & latitudinem, & longitudinem & altitudinem, & profundum. His enim apostoli verbis crux quodammodo nobis ante oculos constituta est. Habet enim latitudinem in qua manus figuntur. Habet longitudinem, quod inde vsq; ad terram ducitur lignum. Habet & altitudinem, quod ab ipso transuerso in quo figuntur manus excidit aliquantulum vbi caput crucifixi ponatur. Habet & profundum, hoc est quod in terra figitur & non videtur. Videte magnum sacramentum. Ab illo profundo quod non vides, surgere totum quod vides. Vbi est ergo altitudo? Confer te ad vitam moresq; sanctorum qui dicunt, Absit gloriari, nisi in crucem domini nostri Iesu Christi. Inuenimus in moribus eorum latitudinem charitatis. vnde illos admonet ipse Apostolus dicens, Dilatamini, ne sitis iugum ducentes cum infidelibus. Et quia ipse latus arat, qui eos ad latitudinem exhortabatur, audi quid dicat. Os nostrum patet ad vos o Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Latitudo ergo charitas est quae sola bene operatur. Latitudo facit vt hilarem datorem diligat deus. Si enim angustiam passus fuerit, tristis dabit. si tristis dabit, perit quod dabit. Opus est ergo latitudine charitatis, ne pereat quicquid boni facis. Sed quoniam ait dominus, Vbi abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum, da mihi & longitudinem. Quae est longitudo? Qui perseuerauerit vsq; in finem hic saluus erit. Haec est longitudo crucis, vbi totum corpus porrigitur, vbi quodammodo statur: quod stando perseueratur. Si ergo quaeris qui in cruce gloriaris habere crucis latitudinem, habeto bene operandi virtutem. Si vis habere crucis longitudinem, habeto perseuerandi longanimitatem. Si autem vis habere crucis altitudinem, nosce quid audias & vbi audias sursum cor. Quid est sursum cor? Ibi spera, ibi ama, inde pete virtutem, ibi expecta mercedem. Nam si bene operaris, & hilariter tribuis, videris habere latitudinem. si in hisdem bonis operibus vsq; in finem perseueraueris, videris habere longitudinem. Sed si omnia haec non propter supernam mercedem facis, altitudinem non habebis, & illa iam nec latitudo erit, nec longitudo. Quid est enim habere altitudinem, nisi cogitare deum, amare deum, & gratis amare ipsum adiutorem, ipsum spectatorem, ipsum coronatorem, ipsum praemij largitorem? postremo ipsum praemium deputare, non aliud ab ipso quam ipsum expectare? Si amas, gratis ama. Si vere amas, ipse sit merces quem amas. An vero tibi cara sunt omnia, & vilis est ille qui condidit omnia? Haec vt possimus, flectit genua sua pro nobis Apostolus, vtiq; ideo vt detur nobis. Terrete enim & euangelium, vobis datum est scire mysterium regni, illis autem non est datum. Quare ergo illi datum est, & illi non est datum? Non me piget dicere, hoc est profundum crucis. De profundo nescio quo iudiciorum dei, quae perscrutari compescere

Forma crucis.
Latitudo.
Longitudo.
Altitudo & profundum crucis.
Gal. vi.
F
ij. Cor. vi.
Ibidem.
i. Cor. ix.
Matt. xxiiij.
Matth. x.
G

pluriq; non posumus, procedit omne quod possumus. Quod possum, video: unde possim, non video, nisi quia & hoc hactenus video quia noui esse a deo. Quare autem illum quod non illum, multum est a me? Abyssus est, profundum crucis est. Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xlvij.

HAbitare Christum per fidem in cordibus vestris.

❡ Fides in nobis, Christus in nobis. Qui enim aliud ait Apostolus, habitare Christum in cordibus vestris per fidem? Ergo fides tua de Christo, Christus est in corde tuo.

❡ In interiore homine habitat Christus, vt ait Apostolus. ad ipm enim pertinet videre veritatem: cuius ille dixerit, Ego sum veritas. Et cũ loquebatur in Apostolo dicente, An vultis experimentum accipere eius qui in me loquitur Christus? Non ei foris vtiq;, sed in ipso corde, idest in illo cubili vbi orandum est, loquebatur. M Ex tracta. Psal. iiij.

Item eorundem Apostolicorum verborum explanatio.

Ex libro ad Ianuarium. l.

❡ Nunc enim dicitur homini, Tolle crucem tuam & sequere me. Matth. xvi. Cruciatur autem caro, cum mortificantur membra nostra super Cruciatus carnis. terram. Fornicatio, immundicia, luxuria, auaritia, & cætera huiusmodi. de quibus dicit, Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Galat. vi. Hinc etiam de seipso dicit, Mihi autem mundus crucifixus est, & ego mundo. Et alio loco, Scientes, inquit, quia vetus homo noster simul confixus est cruci cum illo, vt euacuetur corpus peccati, Rom. vi. vt vltra nõ seruiamus peccato. Quandiu ergo id agunt opera nostra vt euacuetur corpus peccati, quandiu exterior homo corrumpitur, vt interior renouetur de die in diem tempus est crucis. Hæc sunt etiam bona opera quidem, tamen adhuc laboriosa, quorum merces requies est. Sed ideo dicitur spe gaudentes, vt cogitãtes requiem futuram, cum hilaritate in laboribus operemur. Hãc Rom. viij. hilaritatem significat crucis latitudo in transuerso ligno, vbi figũtur manus. Per manus enim opera intelligimus. Per latitudinem, A hilaritatem operantis, quia tristitia facit angustias. Per latitudinẽ, Latitudo crucis. cui caput adiungitur, expectationem retributionis de sublimi iustitia dei: qui reddet vnicuiq; secundum tolerantiam boni operis, gloriam & honorem, & in corruptionem quærentibus vitam Altitudo. æternam. Itaq; etiam longitudo qua totum corpus extenditur, Rom. ij. ipsam tolerantiam significat. Vnde longanimes dicuntur qui tolerant. Profundum autem, quod terræ infixum est, secretum sacramenti præfigurat. Recordaris enim nisi fallor, quæ verba apostolica in ista designatione crucis expediant, vbi ait, In charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis: quę sit latitudo, longitudo, altitudo, & profundum. Longitudo. Profundum. Ex lib. de gratia noui testa.

❡ Charitas in cõmune magis q̃; in priuatũ ɔsulẽs, dicit nõ q̃rere Charitas. quæ sua sunt. Hac vinũ corda in seculũ seculi tanquã saturata pa. i. Cor. xiij.

ne cœlesti. Merito ergo istorum qui saturantur, viuent corda in seculum seculi. Vita enim Christus est, qui habitat in cordibus eorum interim per fidem, post etiam per speciem. Vident enim nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Vnde ipsa charitas, nunc in bonis operibus dilectionis exercetur, qua se ad subueniendum quaquaversum potest porrigit, & hæc latitudo est. Nunc longanimitate aduersa tolerat, & in eo quod veraciter tenuit perseuerat, & hæc longitudo est. Hoc autem totum propter adipiscendam vitam æternam facit, quæ illi promittitur in excelso, & hæc altitudo est. Existit vero ex occulto ista charitas, vbi fundati quodammodo & radicati sumus, vbi causæ voluntatis dei non inuestigantur. Cuius gratia sumus salui facti, non ex operibus iustitiæ quæ nos fecimus, sed secundum eius misericordiam. Voluntarie quippe genuit nos verbo veritatis. Et hæc voluntas eius in abdito est. Cuius secreti profunditatem quodammodo Apostolus expauescens clamat, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini? Et hoc est profundum. Altitudo quippe commune nomen est excelso & profundo. Sed cum in excelso dicitur, sublimitatis eminentia commendatur. Cum autem in profundo, difficultas inuestigationis & cogitationis. Vnde & illud deo dicitur, Quàuis magnificata sunt opera tua domine, nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Et iterum, Iudicia tua velut abyssus multa. Hinc igitur est illud apostoli, Huius rei gratia (inquit) flecto genua mea ad patrē domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur: vt det vobis secundū diuitias gloriæ suæ virtute corroborari per spiritum eius, in interiore homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris, vt in charitate radicati & fundati praeualeatis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo, altitudo & profundum: scire etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem dei. Attende omnia diligenter. Huius rei gratia (inquit) flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Quæris cuius rei gratia? hoc supra dixerat. Propter hoc peto non infirmari in tribulationibus meis pro vobis. Hoc ergo eis optat, vt non infirmentur in tribulationibus apostoli, quas pro illis sustinebat, & pro hoc flectebat genua ad patrem. Proinde non infirmari vnde illis fit, sequitur & dicit, Vt det vobis secundum diuitias gloriæ suæ virtute corroborari per spiritum eius. Hæ sunt diuitiæ, de quibus dicit, O altitudo diuitiarum. Abditas enim habet causas, vbi nullis meritis præcedentibus quid habemus quod nō accepimus? Deinde sequitur, & quid oportet adiungit, In interiore (inquit) homine habitare Christum per fidem, in cordibus vestris. Hæc est vita cordium, qua viuimus in seculum seculi ab initio fi-

Ibidem.
Charitatis latitudo.
B
Longitudo.
Altitudo.
Profunditas.
Titum.iij.
Ia obi.i.
Rom.xi.
Esaie.xl.
Psal.xci.
Ps.xxxv.
C

dei vsq3 ad finem speciei. Vt in charitate (inquit) radicati & funda ti præualeatis comprehendere cum omnibus sanctis. Ista est com munio cuiusdam diuinæ cœlestisq3 reipublicæ. Hinc saturantur pauperes non sua quærentes, sed quæ Iesu Christi, idest non com moda priuata sectantes, sed in cōmune vbi salus omnium est cō sulentes. Nam de ipso pane quo tales saturatur, quod alio loco aposto lus ait, Vnus panis, vnum corpus multi sumus. Quid ergo? Com prehendere quæ sit, inquit, latitudo. Sicut iam dixi, in bonis ope ribus quibus beneuolentia porrigitur vsq3 ad diligendos inimi cos. Et longitudo, vt longanimitate pro hac latitudine molestiæ tolerentur. Et altitudo, vt pro his æternum quod in supernis est p mium, nō vanum aliquid temporale speretur. Et pfundum, vnde gratuita gratia dei secundum secretum & abditum volūtatis eius existit. Ibi enim radicati, ibi fundati sumus. Radicati propter agri culturā, fundati pp̄ter ædificationem. Quæ qm̄ nō est ab homi ne, dicit alio loco idem Apl's, Dei agricultura, dei ædificatio estis. Hoc totum agitur, cum in hac nostra peregrinatione fides per dile ctionem operatur. In futuro aūt seculo perfecta & plena charitas sine vlla malorum tolerātia, nō fide credit qd̄ nō videt: nec spe de siderat qd̄ nō tenet, sed in æternum veritatis incōmutabilem spe ciem cōtemplabitur, cuius sine fine quietum opus erit laudare qd̄ amat, & amare qd̄ laudat. De hoc cōsequenter dicit, scire et super eminentem scientiā charitatis Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem dei. In hoc mysterio figura crucis ostenditur. Qui enim quia voluit mortuus est, quō voluit mortuus est. Nō frustra igitur tale genus mortis elegit, nisi in eo, quoq; latitudinis, huius, & lōgitudinis, & altitudinis, & pfunditatis magister existeret. Nā la titudo est in eo ligno qd̄ transuersum desuper figitur. hoc ad bona opera pertinet, quia ibi extendūtur manus. Lōgitudo in eo qd̄ ab ipso ligno vsq3 ad terrā cōspicuum est. Ibi enim quodāmō statur idest persistit & perseueratur, qd̄ lōganimitati tribuit. Altitudo est in ea ligni parte quæ ab illo qd̄ transuersum figitur, sursum versus re linquitur, hoc est ad caput crucifixi, quæ bene sperātium superna expectatio est. Illi vero illud ex ligno qd̄ nō apparet, qd̄ fixū occul tatur, vnde totū illud exurgit, pfunditatē significat gratuitæ gratiæ in quo multorum ingenia cōteruntur, id vestigare conantia, vt ad extremum eis dicatur, O homo tu quis es qui respondeas deo? In telligentes igit peregrinationem nostrā in hac vita, mundo crucifi gamur extendentes manus in latitudine bonorum operum, & lō ganimitate vsq3 in finem perseuerantes, atq3 habentes cor sursum, vbi Christus est in dextera dei sedens, totūq3 hoc nō nobis, sed il lius misericordiæ tribuentes, cuius pfunda iudicia omnem scru tatorem fatigant. Hæc enim est nō inaniter fabulosa, vtiliter ve rax latitudo, lōgitudo, altitudo, pfundum: vnde perueniamus & ad supereminentē scientiā charitatis Christi, & impleamur in omnem

(Margin: D; 1.Cor.10; Latitudo vir tutis. Longitudo. Altitudo Profundum; 1.Cor.3; E; Latitudo crucis Longitudo. Altitudo. Profundum; Roma.9.; Colo.3.; F)

Ex sermone In basilica Tricilarum. plenitudinem dei. ¶ Non enim frustra talem mortem elegit, in cuius potestate erat vel mori, vel non mori. quare non in potestate sic vel sic mori? Non ergo frustra crucem elegit, vbi te huic mūdo crucifigeret. Nam latitudo est in cruce transuersum lignū, vbi figuntur manus, propter bonorum operum significationem. Longitudo est in ea parte ligni, quæ ab ipso transuerso ad terram tendit. Ibi enim corpus crucifigitur, & quodammodo stat, & ipsa statio perseuerantiam significat. Altitudo autem in illo ligno est qd ab eodem transuerso sursum versus ad caput eminet, & significatur superiorum expectatio. Vbi profundum nisi in ea parte quæ terrę defixa est? Occulta est enim in abdito, A te non videtur, sed inde eminet quod videtur. Post hæc omnia tu iam extende te si potes ad agnoscendam agnitionem charitatis Christi supereminētem scientiæ. Cum perueneris, impleberis in omnem plenitudinem Dei. Tunc erit illud facie ad faciem. Impleberis in enim in omnem plenitudinem dei, non vt tu sis deus plenus, sed vt sis plenus deo.

Crucē cur elegit dominus. Latitudo crucis. Longitudo. Altitudo. Profundum

Ex tracta. Psal. ciij. G Pennæ alarum

¶ Pennę animarum quæ sunt nisi quibus sursum attollant? Pennæ ergo animarum, virtutes, bona opera, recte facta. In duabus alis habent omnes pennas. Omnia enim præcepta in duobus pręceptis sunt. Quisquis dilexit deum & proximum, animam habet pennatam liberis alis sancto amore volantem ad deum. Quicquid implicatur amore carnali viscum habet in pennis. Vnde ille gemens in tribulationibus dicit, Quis dabit mihi pennas sicut columbę, & volabo & requiescam? Item alio loco, Si accepero pennas meas sicut columba, & volauero in extremis maris. Ergo habent bonas alas & liberas, & nullo visco obligatas animæ bene operantes, dei præcepta habentes, charitatem de conscientia pura & fide non ficta. Sed quantumuis sint præditæ virtutibus charitatis, quid ad illam dilectionem dei qua sunt dilectæ, etiam cum visco essent implicatæ? Maior ergo in nos dilectio dei quam nostra in illum. Nostra dilectio pennæ nostræ sunt. Iam dicebat quibusdam Apostolus, Flecto genua mea pro vobis ad patrem, vt det vobis secundum interiorem hominem habitare Christum per fidem in cordibus vestris. In charitate radicati & fundati. Iam dat illis charitatem, dat illis alas & pennas. Vt possitis inquit, comprehendere quæ sit latitudo, longitudo, altitudo, & profundum. Et quid postea? Cum hæc dixisset Apostolus adiecit, Scire etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, cum iam dictum fuisset, In charitate radicati & fundati. Amatis enim Christum: & ideo in cruce operamini. Sed nunquid amatis quantum ille vos amauit? Amando autem quantumcunque amatis volatis ad eum vt cognoscatis quemadmodum vos ille amauerit, hoc est vt sciatis supereminentiam charitatis Christi. Amatis enim vos quantum potestis. Sed ille ambulat super pennas ventorum.

Psal. liiij. ps. cxxxviij.

In charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo & lõgitudo & sublimitas & profundum. Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem dei. Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus, aut intelligimus, secũdum virtutem quæ operatur in nobis, ipsi gloria in ecclesia. & i Christo Iesu in omnes generationes seculi seculorum. Amen.

EGo hæc verba apostoli Pauli sic intelligere soleo. In latitudine bona opera charitatis. In longitudine perseuerantiã vsq; in finem. In altitudine spẽ cœlestium præmiorum. In profundo inscrutabilia iudicia dei, vnde ista gratia in homines venit, & hunc intellectum coaptare etiam sacramento crucis, vt in latitudine accipiatur transuersum lignum qua extenduntur manus propter operum significationẽ. In longitudine ab ipso vsq; in terram, vbi totũ corpus crucifixũ stare videtur. Qđ significat persistere, hoc est longanimiter permanere. In altitudine ab ipso transuerso ligno sursum versus quo caput eminet, ꝓpter expectationes supernorum, ne illa opera eius bona, atq; in eis perseuerantia propter beneficia dei terrena ac tẽporalia facienda credant: sed potius ꝓp illud qđ desuper sempiternũ sperat fides, quæ per dilectionẽ operatur. In profundo aũt pars est illa ligni, q̃ in terræ abdito defixa latet, sed inde cõsurgit illud omne qđ eminet: sicut ex occulta dei voluntate vocatur homo ad participationem tantæ gratiæ, alius sic, alius aũt sic. Supereminentem vero scientiæ charitatem Christi ei profecto vbi pax illa est quę pcellit oẽm intellectũ, qui nos in oẽm plenitudinem dei misericordia sua implere dignetur, vt videri possit a nobis. Hanc plenitudinem dei, quidam in sermone Apli sic intellexerunt, vt putarent nos hoc oĩno futuros qđ deus est. Hęc enim verba sicut recognoscis Apls ita posuit loquens, Cognoscere etiã supereminentem scientiæ charitatẽ Christi, vt impleamini in omnem plenitudinẽ dei. Quapropter si aliquid (inquiũt) minus quam deus habebimus, & in aliquo minores erimus, quomodo implebimur in oẽm plenitudinẽ dei? Sed quoniam implebimur, profecto erimus æquales. Auersaris istum vtiq; & detestaris humane mentis errorem, scio, & recte facis. Beati mundo corde, quia ipsi deum videbunt. Non cum eis sicut corpus ex aliquo loci interuallo apparebit: sed cum venerit ad eos, & mansionem fecerit apud eos, quoniam sic implebuntur in omnem plenitudinem dei. Non cum fuerint & ipsi plenus deus, sed cum perfecte fuerint pleni deo.

Ex lib. ad Paulinã de videdo deo
Latitudo virtutum.
Longitudo
Altitudo.
Profundum.
A
Latitudo crucis
Longitudo.
Altitudo
Profundum.
Supereminẽs charitas.
B
Math. v.
Ioan. xiiij.

CAPVT. IIII.

I.Cor.vij.

Bsecro itaq; vos ego vinctus in domino, vt digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni humilitate, & mansuetudine, cum patientia, supportantes inuicem in charitate.

Ex epistola ad Eudorium. Dilectio fraterna.

Sic ergo dilectissimi diligite otium, vt vos ab omni terrena delectatione refrenetis, ꝛ laqueos tendere, qui timet ne reuolemus ad deum, ꝛ inimicum omnium bonorum, cuius captiui fuimus, iudicemus, nulliq; esse nobis perfectã requiem cogitetis, donec trãseat iniquitas, ꝛ in iudicium iustitia conuertatur.

C

Item cum aliquid strenue atq; alacriter agitis, ꝛ impigre operamini, siue in oratiõibus, siue in ieiunijs, siue in eleemosynis, vel tribuẽtes aliquid indigentibus, vel donãtes iniurias, sicut ꝛ deus in Xpo donauit vobis, siue domãtes cõsuetudines perniciosas, castigãtesq; corpus, seruituti subijcientes, siue sufferentes tribulationem, ꝛ ante omnia vos ipsos inuicem in dilectiõe. Quid enim sufferat q fratrem nõ suffert? Siue ꝑspicientes astutiã, atq; insidias tentatoris. ꝛ scuto fidei iacula eius ignita repellentes ꝛ extinguentes. Siue can-

Ephe.vi.

tãtes ꝛ psallentes in cordibus vestris dño, vel vocibus a corde nõ dissonis, oĩa in gloriã dei facite, qui operatur omnia in omnibus, atq; ita feruente spiritu vt in dño laudetur anima vestra. Ipsa est enim actio recti itineris, quæ oculos semper hꝫ ad dñm, ipse euel-

Psal.xxiiij.

let de laqueo pedes. Talis actio nec frãgit negocio, nec frigida est otio: nec turbulenta, nec marcida est: nec audax, nec fugax: nec ꝓceps, nec iacens. Hęc agite, ꝛ deus pacis erit vobiscum.

Solliciti seruare vnitatẽ spiritus in vinculo pacis.

D

Ex sermone de blasphemia spiritus sancti. Remissio pctõꝝ est in spũ sctõ.

Ecclesia accepit hoc bonum, vt in spiritu sancto fiat remissio peccatorum. Quã remissionem cum trinitas faciat, proprie tamen ad spiritum sanctum intelligitur pertinere. Ipse est enim spiritus adoptiõis filiorum, in quo clamamus, Abba pater: vt ei possimus dicere, Dimitte nobis debita nostra. Et in hoc

Math.vi. I.Ioan.iij.

cognoscimus sicut Ioannes aplš ait, qm̃ in nobis manet de spiritu quem dedit nobis. Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quia sumus filij dei. Ad ipsum enim pertinet societas qua efficimur vnum corpus vnici filij dei, vnde scriptum est, Si qua igitur

Philip.ij.

exhortatio in Christo, si qđ solatium charitatis si qua societas spiritus. Propter hãc societatem illi in quos primitus venit, linguis oĩum gentiũ sunt locuti, quia per linguas cõsolatio constat gñus

humani, Et sic oportebat per linguas gentium significari istam societatem filiorum dei, & membrorum Christi futuram in omnibus gentibus: vt quemadmodum tunc ille apparebat accepisse spiritum sanctum qui loquebatur linguis omnium gentium, ita nūc ille se agnoscat accepisse spm̄ sctm̄, qui tenetur vinculo pacis ecclesiæ, quæ diffunditur in omnibus gentibus. Vnde dicit Apls, Studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Sicut enim corpus vnum est, & membra multa sunt omnia aūt membra corporis, cum sint multa, vnum corpus sunt: ita & Christus. Etenim in vno spiritu oēs nos in vnū corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Gētiles, siue serui, siue liberi, & oēs vno spiritu vocati sumus. i. Cor. xij.

Vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Roma. xij. i. Cor. xij.

IDeo spiritus sanctus omnium gentium linguis se demonstrare dignatus est, vt ille se intelligat habere spiritum sanctū qui in vnitate ecclesiæ continetur, quæ linguis oīum loquit. Paulus dicit Apls, Vnum corpus & vnus spiritus. Membra nostra attendite. Multis membris constat vnū corpus, & vegetat membra omnia vnus spiritus. Ecce humano spū quo sum ipse hō, mēbra oīa colligo, & vegeto: iubeo mēbris vt moueant, intendo oculos ad videndū, aures ad audiendū, linguā ad loquēdū, manus ad operandum, pedes ad ambulandū. Officia mēbrorū dispertita sunt, sed vnitas spiritus continet oīa. multa iubentur, multa fiunt. Vnus iubet, vni seruit. Quod est spūs noster. i. aīa nostra ad membra nostra, hoc est spiritus sanctus ad mēbra Christi, ad corpus Christi, qđ est ecclesia. Ideo Apls cum corpus vnū nominasset, ne intelligeremus mortuū corpus: vnum, inquit, corpus. Sed rogo te, viuit hoc corpus? Viuit. vnde & vnus spiritus. Iam vero si membrum præcidatur de corpore, nunquid sequitur spiritus? Et tñ membrum agnoscitur. Sic & homo separatus ab ecclesia. Quæris ab illo sacramentum, inuenis. Quæris? Quæro. Nisi intus spiritu vegeteris, frustra foris de forma gloriaris.

Ex sermone in Pentecoste. Cur variis linguis apparuit spiritus sanctus

Vnus dominus, vna fides, vnum batisma. Vnus deus, & pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.

ALiud sunt ea quæ creduntur, aliud fides, qua creditur, Illa quippe in rebus sunt, quæ vel esse, vel fuisse, vel futura esse creditur. Hæc autem in animo credentis est, ei tantū conspicua cuius est, qui uis sit in alijs, non ipsa, sed similis. Non enim numero est vna, sed genere. Propter similitudinem tamen ex nulla diuersitate magis vnā dicimus esse quam multas. Nam & duos hoīes simillimos cū viderimus, vnā faciem dicimus & miramur

Ex li. de trinitate. Credita & fides differunt.

amborum, Facilius itaque eijcitur multas animas fuisse, singulas vtique singulorum, de quibus legimus in Actibus Apostolorum, quod eis fuerit anima vna, quam vbi dixit Apostolus, vna fides. Tot eos audet quisque dicere quod fideles. Et tamen qui dicit, O mulier magna est fides tua: & alteri, Modicæ fidei, quare dubitasti? suas cuiq; esse significabat. Sed ita dicitur eadem fides vna, quemadmodum eadem volentium voluntas vna, cum & in ipsis qui hoc idem volunt, sua voluntas sit cuiq; cõspicua, alteri vero lateat, quamuis idem velit. Et si aliquibus signis sese indicat, creditur potius quam videtur. Vnusquisq; autem sui animi conscius, nõ credit vtiq; hanc esse suam, sed plane prævidet volũtates.

Actuum iiij. — Matth. xv. — Matt. xiiij. — C

Vnicuiq; autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi.

Quid est hoc? Non enim ad mensuram dat deus spiritus. Audi apostolum dicentem, Secundum mensuram donationis Christi. Hominibus ad mensuram dat, vnico filio non dat ad mensuram. Quomodo hominibus ad mensuram? Alij quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, secundum eundem spiritum. Alij fides in eodem spiritu. Alij prophetia. Alij dijudicatio spirituum. Alij genera linguarum, alij donatio curationum. Nunquid omnes apostoli? nunquid omnes prophetæ? nunquid omnes doctores? Nũquid omnes virtutes? nũquid omnes dona habent sanitatum? Nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur? Aliud habet ille, aliud iste. Et quod habet iste, non habet ille. Mensura est. diuisio quædam diuinorum est. Ergo hominibus ad mensuras datur & concordia ibi vnum corpus facit. Quomodo aliud accipit manus vt operetur, aliud oculus vt videat, aliud auris vt audiat, aliud pes vt ambulet: anima tamen vna est quæ agit omnia, in manu vt operetur, in pede vt ambulet, in aure vt audiat, in oculo vt videat: sic sunt etiã diuersa dona fideliũ tãq̃ mẽbra ad mensuram propria cuiq; distributa. Sed Christus qui dat, non ad mensuram accipit.

ij. Cor. x. — Extracta ex lige ij secundum Ioan. tiij. — Gratia data Christo sine mensura, nobis ad mensuram datur. — I. Cor. xij. — H

Propter quod dicit, Ascẽdens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est & qui ascendit super oẽs cœlos, vt adimpleret oĩa.

Psal. lxvij. — Ioan. iij.

Ad ipsum dominum locutione conuersa, Ascendisti, inquit, in altum, captiuasti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Hoc Apls sic cõmemorat, sic exponit, de Christo domino loquens. Vnicuiq; autem nostrũ, inquit, datur gratia secundum mensuram donationis Christi: propter quod dicit, Ascendẽs in altum captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quod

Ex tracta. ps lxvij. — Psal. lxvij.

autem ascendit quid est, nisi quia & descendit in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes coelos, vt adimpleret omnia. Christo ergo sine dubitatione dictum est, Ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Nec moueat quod apostolus idem testimonium commemorans non ait, accepisti dona in hominibus, sed dedit dona hominibus. Ille quippe auctoritate apostolica secundum hoc locutus est quod deus cum patre sit filius. Secundum hoc quippe dedit dona hominibus mittens eis spiritum sanctum, qui spiritus sanctus est patris & filij. Secundum illud vero quod idem ipse Christus in corpore suo intelligitur quod est ecclesia: propter quod & membra sunt eius sancti & fideles eius: vnde eis dicitur, Vos autem estis corpus Christi & membra: procul dubio, & ipse accepit dona in hominibus. Christus quippe ascendit in altum, & sedet ad dexteram patris. Sed nisi & hic esset in terra, non inde clamasset, Saule Saule quid me persequeris? Cum igitur idem ipse dicat: quando vni ex minimis meis fecistis: quid dubitamus eum accipere in membris suis, quæ dona membra eius accipiunt? Sed quid est captiuasti captiuitatem? vtrum quia vicit mortem quæ captiuos tenebat in quibus regnabat? an ipsos homines appellauit captiuitates, quia captiui sub diabolo tenebantur? Cuius rei mysterium continet etiam titulus illius psalmi, quando domus ædificabatur post captiuitatem, id est ecclesia post gentilitatem. Ipsos itaque homines qui captiui tenebantur appellans captiuitatem, sicut militia cum dicitur, intelliguntur & qui militant: eandem captiuitatem a Christo captiuatam dicit. Cur enim non sit captiuitas fœlix? Sic & ad bonum homines possunt capi: vnde Petro dictum est, Ex hoc iam homines eris capiens. Captiuati ergo quia capti, & capti quia subiugati, sub leue illud iugum missi, liberati a peccato cuius serui erant, & iustitiæ serui facti cuius liberi erant. Vnde & ipse in illis est qui dedit dona hominibus. Ideoque in ista captiuitate, in ista seruitute, in isto curru, sub isto iugo non sunt millia plorantium, sed millia lætantium: Dominus quippe in illis in Sina in sancto. Cui sensui congruit interpretatio qua interpretatur Sina mensura. Nam de his donis lætitiæ spiritalis apostolus loquens id quod supra commemoraui, vnicuique nostrum, inquit, data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Ac deinde sequitur quod etiam hic sequitur. Propter quod dicit, Ascendit in altum, captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quod hic est, accepisti dona in hominibus.

¶ Quid hac & illa veritate concordius? quid manifestius? Procul dubio spiritus sanctus donum Dei est, de quo dominus ait. Si scires donum dei, & quis est qui dicit tibi, da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam. Nam quod ibi ait, Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: hoc isto loco, Fiet, inquit, in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Paulus quoque apostolus, Vnicuique, inquit, nostrum datur gratia secundum mensuram donationis Christi. Atque vt donationem Christi spiritum sanctum osten-

Christus dedit & accepit dona.

A

1. Cor. xij.

Actuum. ix.
Matt. xxv.

Captiuare captiuitatem.

Luce. v.
B
Rom. vi.

Psal lxvij

Ex li. de tri. xv.
Donum dei.
Ioan. iiij.

Ibidem.

deret, secutus adiunxit. Propter quod dicit, Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Notissimum est autem dominum Iesum, cum post resurrectionem a mortuis ascendisset in coelum, dedisse spiritum sanctum: quo impleti qui crediderant linguis omnium gentium loquebantur. Nec moueat quod ait dona, nõ donum. Id enim testimonium de psalmo posuit. Hoc autem in psalmo ita legitur, Ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Sic enim plures codices habent, & maxime greci, & ex hebreo sic interpretatum habemus. Dona itaq; dixit apostolus quemadmodum propheta, non donum. Sed cum propheta dixerit accepisti in hominibus, apostolus maluit dicere dedit hominibus, vt ex vtroq; scilicet verbo, vno prophetico, apostolico altero, quia in vtroq; est diuini sermonis actoritas, sensus plenissimus redderetur. Vtrunq; enim verum est & quia dedit hominibus, & quia accepit in hominibus. Dedit hominibus tanquam caput membris suis, accepit in hominibus idem ipse vtiq; in membris suis. Propter quæ membra sua clamauit de coelo. Saule Saule quid me persequeris? Et de qbus mẽbris suis ait, Quando vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Ipse ergo Christus & dedit de coelo & accepit in terra. Porro autẽ ab hõc dona ambo dixerunt, & propheta & apostolus, quia per donum quod est spiritus sanctus in commune omnibus membris Christi multa dona quæ sint quibusq; propria diuiduntur. Non enim singuli quiq; habent omnia sed hi illa, alij alia, quamuis ipsum donum a quo vnicuiq; propria diuiduntur, omnes habent, idest spiritum sanctum. Nam & alibi cum multa dona commemorasset. Omnia, inquit, hæc operatur vnus atq; idẽ spiritus diuidens propria vnicuiq; prout velut. Quod verbum & in epistola quæ ad Hebræos est inuenitur: vbi scriptum est, Attestante deo signis & ostentis & varijs virtutibus & spiritus sancti diuisionibus. Et hic cum dixisset, Ascendit in altum, captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quod autem ascendit ait quid est nisi quia & descendit in inferiores partes terræ? Qui descendit ipse est, & qui ascendit sup omnes coelos vt impleret omnia. Et ipse dedit quosdam vero euangelistas, quosdã autẽ pastores & doctores. Ecce quare dicta sunt dona. Quia sicut alibi dicit, nunquam omnes apostoli? nunquam omnes prophetæ &c.

Act. ix. Matt. xv. — i. Cor. xij.

Et ipse dedit quosdam quidẽ apostolos, quosdã autem prophetas, alios vero euangelistas, alios aũt pastores, & doctores, ad consummationẽ sanctorũ in opus ministerii in ædificationẽ corporis Christi.

Ex lib. ad Paulinũ episcopũ.

DE prophetis quod ait Apostolus, Quosdam quidẽ dedit deus in ecclesia apostolos, quosdam autem prophetas: hoc intelligo quod ipse scripsisti: pphetas eos dictos illo loco ex quibus

ex quibus Agabus erat: non illos qui venturum in carne deum prophetarum. Euangelistas vero inuenimus quos apostolos fuisse nõ legimus: sicut fuerunt Marcus, & Lucas. Pastores autem & doctores, quos maxime vt discerneremus voluisti, eosdem puto esse sicut & tibi visum est: vt non alios pastores, alios doctores intelligamus. Sed ideo cum prædixisset pastores, subiunxit & doctores, vt intelligerent ad officium suum pertinere doctrinam. Ideo etiã non ait, quosdam autem pastores, quosdam vero doctores: sed cum superiora ipso locutionis genere distingueret, dicendo quosdam apostolos, quosdam autem prophetas, quosdam vero euãgelistas: hos tanquam vnum aliquid duobus nominibus complexus est. Quosdam autem pastores & doctores, ad consumationẽ sanctorũ in opus ministerij, in ædificationẽ corporis Christi.

Quibus datum spiritus prophetiæ per apostolos id intelligitur a fluuiis. xti.

¶ Vt enim in exordio generis humani de latere viri dormientis costa detracta fœmina fieret, Christum & ecclesiam tali facto tũ tunc prophetari oportebat. Sopor quippe illi viri mors erat Christi, cuius exanimus in cruce pendentis latus lancea perforatũ est, atq; inde sanguis & aqua defluxit. Quæ sacramenta esse nouimus, quibus ædificatur ecclesia. Nã hoc etiam verbo scriptura vsa est: vbi non legitur formauit aut finxit, sed ædificauit eam in mulierem. Vnde & Apostolus ędificationem dixit corporis Christi, quod est ecclesia.

Ex libro de ci. dei. xvij. Gene. ij. F

¶ Hæc est domus, quæ sicut Psalmus canit, ædificatur post captiuitatem: quoniam qui sunt a diabolo eruti, a quo captiui tenebantur: de his ædificatur corpus Christi, quæ domus appellatur ecclesia. Hanc autem captiuitatem ipse captiuauit: quia diabolum vicit, Et ne illa quæ futura erant sancti capitis mẽbra in æternũ supplicium secutum traheret, eum iustitiæ prius, deinde potentiæ vinculis alligauit. Ipse itaq; diabolus est appellatus captiuitas: quam captiuauit qui ascendit in altũ, & dedit dona hominibus, vel accepit in hominibus.

Ex libro de trinitate. xv. Ecclesia domus est domini.

Donec occurramus oẽs in vnitatem fidei, & agnitionis filii dei, in virum perfectum, in mẽsuram ætatis plenitudinis Christi: vt iam non simus paruuli fluctuãtes, & circũferamur omni vẽto doctrinæ in nequitia hominum, in astutia, ad circũuentionem erroris.

i. Cor. xiiij.

G

Quod ait Apostolus, occursuros nos omnes in virũ perfectum, si hoc ad resurrectionis formam inquirit quisq; referendum esse, vtiq; Christus in ea mensura corporis in qua mortuus est, resurrexit. Nec fas est dicere cum resurrectionis omnium tempus venerit accessuram corpori eius eã magnitudinem quã non habuit. Si autem dixerimus ad dominici corporis modum etiam quorunq; maiora corpora redigenda perire de multorum corporibus plurimum: cum ipse nec ca

Ex libro de ciuitate dei. xxij. Vir perfectus in cuius mensura resurgemus. Lucæ. xxi.

pillum periturum promiserit. Restat ergo vt suam recipiat quisq̃ mẽsurã, quã vel habuit in iuuentute etiã si senex est mortuus, vel fuerat habiturus si est añ defunctus. Atq3 illud qđ cõmemorauit Apls de mẽsura ætatis plenitudinis Christi, aut ꝑpter aliud intelli gamus dictũ esse.i. vt illi capiti in populis Christianis accedẽte omniũ perfectiõe mẽbroꝝ ętatis eius mẽsura cõpleatur: aut si hoc de resurrectione corpoꝝ dictũ est, sic accipiamus dictũ, vt nec infra, nec vltra iuuenilẽ formã resurgãt corpora mortuoꝝ, s3 in eius ætate ꝛ robore, vsq; ad quã Christũ hic puenisse cognouimus. Circa triginta ꝗppe annos definierũt esse etiã seculi huius doctissimi homines iuuentutẽ, Quæ cũ fuerit ꝓprio spatio terminata, inde

H iam hominem in detrimenta vergere grauioris ac senilis ætatis: ꝛ ideo non esse dictum, in mensurã corporis, vel in mensuram staturæ, sed in mensuram ætatis corporis plenitudinis Christi.

Veritatem autem faciẽtes in charitate crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus: ex quo totum corpus compactum, & conexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationẽ in mensuram vniuscuiusq; membri augmẽtum corporis facit in ædificationem sui, in charitate.

Ex lib. de ciui. dei.xxij. Ecce qui est vir perfectus, caput ꝛ corpus, qđ cõstat omnibus membris, quæ suo tẽpore cõplebũtur. Quotidie tñ idẽ corpori accedũt dum ædificatur ecclesia, cui dicitur. Vos autẽ estis corpus Christi ꝛ mẽbra. Et alibi. Pro corpore, inquit, eius qđ

I.Cor.xij. est ecclesia. Item q; alibi, Vnus panis vnum corpus multi sumus, de cuius corporis ędificatione ꝛ hic dictũ est. Ad consumationẽ

Colos.ij. sanctorum in opus ministerij, in ædificatione corporis Christi.

.i.Cor.x. Ac deinde subiectu3 nunc agimus, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, ꝛ agnitione filij dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: ꝛ cætera, donec eadem mensuram in quo corpore intelligenda esset, ostenderet dicens. Augea-

A mur in illo per omnia qui est caput Christus, ex quo totum corpus cõnexu3, ꝛ compactũ per omnẽ tactũ subministrationis secũdum operationẽ in mensuram cuiusq; partis. Sicut ergo est mensura vniuscuiusq; partis, ita totius corporis, qđ omnibus suis partibus cõstat, est vtiq3 mẽsura plenitudinis: de qua dictũ est, In mẽ

Ephes.i. surã ætatis plenitudinis Christi. Quã plenitudine3 etiã illo cõmemorauit loco vbi ait de Christo, Et ipsum dedit caput sup omnẽ

Rom.i. ecclesiã q̃ est corpus eius, plenitudo eius q̃ oĩa in oĩbus impletur.

Hoc igitur dico, & testificor in domino: vt iã nõ ambuletis sicut & gẽtes ambulãt, in vanitate sensus sui: tenebris obscuratum habentes intellectum.

OMnis qui intelligit,luce quadam non corporali, non carnali,nõ exteriore,sed interiore illustratur. Est ergo quædã lux intus,quam non habent qui non intelligunt,vnde iã qui desiderant fontẽ vitæ ⁊ inde aliquid carpunt, alloquitur apostolus obsecrans ⁊ dicit. Vt iam nõ ambuletis sicut ⁊ gentes ambulãt in vanitate suæ mẽtis,obscurati intelligẽtia, idest quia non intelligunt obscurantur. Ergo qui intelligunt illuminantur. Ex tracta. ps. xli. Lux interior.

B

Alienati a vita dei per ignorãtiam quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum: qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationẽ immũditiæ ois, in auaritiã. Vos aũt nõ ita didicistis Christũ, si tamen illum audistis, & ipso edocti estis.

ET anima humana secundum quedã modũ dicitur inmortalis,sed nõ est vera imortalitas vbi tãta est mutabilitas, p quã ⁊ deficere ⁊ proficere potest. Vnde mors eius est alienatio a vita dei,per ignorantiam quæ est in illa. Vita vero eius concurrere ad fontem vitæ,vt in lumine dei videat lumen. Ex sermone de symbo. Mors ⁊ vita animæ. Ex libro sententiarum Prosp.

¶ Sicut nõ est a carne ʒ supra carnẽ qḋ ei facit beate viuere sic nõ est ab aia qḋ ei facit beate viuẽr. Quia vt vita carnis aia est: ita beata vita hois deus est. Duę vitę sunt,vna corpis: altera animæ. Sicut vita corporis anima,sic vita animę deus. Et quõ si anima deserat moritur corpus sic anima moritur si deserat deus. Anima recedẽs a luce iustitiæ quãto magis quærit quid inueniat cõtra iustitiam: tãto plus repellitur a lumine veritatis ⁊ in tenebrosa demergitur. Vita carnis. Vita hominis deus Duplex vita hominis.

Sicut est veritas in Iesu: deponite vos secundũ pristinam cõuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Rom. vi. Colos. iij. Heb. xij.

C

NEq; enim vt nonnulli putant, vetus homo corpus est, ⁊ nouus homo anima: ʒ corpus exterior homo est, anima interior. Interiore agitur hæc vetustas ⁊ nouitas. Cum em̃ apostolus diceret, Exuite vos veterem hominem, ⁊ induite nouum: non hoc iubebat vt corpus deponeretur, sed vita in melius mutaretur. Hoc deniqʒ consequenter edocuit. Nam volens quid dixerit explanare: Quapropter inquit deponentes mendacium loquimini veritatem vnusquisqʒ cum proximo suo. Ex libro de passione domini. Homo exterior corp⁹, Interior anima. Exuere veterem hominem.

Renouamini autẽ spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum deum creatus est, in iustitia, & sanctitate veritatis.

CVm dixisset ad imaginem nostrã, statim subiunxit. Et habeat potestatẽ piscium maris, ⁊ volatiliũ cœli, ⁊ cęterorũ animalium rationis expertium, vt videlicet intelligamus Ex libro de Gẽesi ad litera. iij Genesi. i.

Homo In quo in eo factum hominem ad imaginem dei in quo irrationalibus
[illegible] animalibus antecellit. Id autem est ipsa ratio, vel mens, vel in-
[illegible] telligentia, vel si quo alio vocabulo commodis appellatur. Vnde
[illegible] & apostolus ait, Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite no
uum hominem, qui renouatur imaginationes dei secundum ima
D ginem eius qui creauit illum, satis ostendens vbi sit homo creatus
ad imaginem dei: quia non corporis lineamentis, sed forma qua
dam intelligibili mentis illuminatæ. Sicut enim post lapsum pec
cati homo in agnitione dei renouatur secundum imaginem eius
qui creauit eum, ita in ipsa cognitione creatus est, antequam deli
cto veterasceret vnde rursus in eadem cognitione renouatur.

In libro de trinitate .xiij. ¶ Qui vero commemorati conuertuntur ad dominum, ab ea
deformitate qua per cupiditates seculares conformabantur huic
seculo, reformantur ab illo: audientes apostolum dicentes, Nolite
Roma. xij. conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mentis ve
stræ: vt incipiat illa imago ab illo reformari, a quo formata est.
Reformare se mens humana non potest sicut deformare. Non enim reformare se ipsam potest sicut potuit deformare. Dicit
enim alibi, Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum
hominem eum qui secundum deum creatus est in iustitia, & san-
Spiritus mentis. ctitate veritatis. Quod ait secundum deum creatum, hoc alio lo
co dicitur ad imaginem dei. Sed peccando iustitiam & veritatem
amisit, propter quod hæc imago deformis & decolor facta est. Hanc
recipit cum reformatur atque renouatur. Quod autem ait spiritu men-
tis vestræ, non ibi duas res intelligi voluit: quasi aliud sit mens,
aliud sit spiritus mentis, sed quia omnis mens spiritus est non au
tem omnis spiritus mens est. Est enim spiritus & deus, qui reno-
uari non potest: quia nec veterascere potest. Dicitur etiam spiritus
E in homine qui mens non sit: ad quem pertinent imagines similes
corporum: de quo dicit ad Corinthios, Si autem orauero lingua,
1. Cor. xiiij. spiritus meus orat: mens autem mea infructuosa est. Hoc enim ait,
quando id quod dicitur non intelligitur: quia nec dici potest nisi
corporalium vocum imagines sonos oris in spiritus cogitatione
Spiritus dicitur etiam anima hominis. præueniant. Dicitur & hominis anima spiritus, vnde est & in euan
gelio. Et inclinato capite tradidit spiritum. Quo significata est mors
corporis anima exeunte. Dicitur etiam spiritus peccatoris: quod in
Ioan. xix. Ecclesiaste libro Salamonis apertissime est, vbi ait, Quis scit spiritus
Spiritus pecoris. filiorum hominum si ascendat ipse sursum: & spiritus pecoris si descen
Eccle. iij. det ipse deorsum in terram? Scriptum est etiam in Genesi, vbi dicit
Gene. vij. diluuio mortuam carnem quæ habebat in se spiritum vitæ. Di-
Spiritus ventus. citur spiritus etiam ventus, res apertissime corporalis, vnde illud est in
Ps. cxlviij. Psalmis. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis, que faciunt verbum
Spiritus mentis. Corpus carnis. eius. Quia ergo tot modis dicitur spiritus: spiritum mentis dicere
voluit eum spiritum qui mens vocatur. Sicut idem etiam Apostolus, in
F expoliatione corporis carnis non duas vtique res intelligi voluit:
quasi aliud sit caro, aliud corpus carnis: sed quia corpus multarum

rerus nomen est, quarum nulla caro est. nam multa sunt accepta car/ne corpa cœlestia & corpora terrestria: corpus carnis dixit corpus quę caro est. Sic itaq; spiritum mētis: eū spiritū qui mēs est. Alibi quoq; apertius etiā imaginem nonnunquā, scilicet alijs verbis id ipsum pręcipiēs. Expoliātes vos, inquit, veterē hoiem cū actibus suis: induite nouū qui renouatur in agnitionē secūdū imaginē eius q creauit eū. Qd ergo ibi legitur: induite nouū hominē qui secūdum deū creatus est: hoc isto loco, induite nouū hominem q renouatur secundū imaginē eius q creauit eū. Ibi autē ait secundū deum, hic vero imaginē eius q creauit eū. Pro eo vero qd ibi posuit: in iustitia & sanctitate veritatis: hoc posuit hic agnitione dei. Fit ergo ista renouatio reformatioq; mētis secūdū deū vel secundū imaginē dei. Sed ideo dicitur secundū deū, ne secundū illam creaturā fieri putaretur: ideo aūt secūdū imaginē dei, vt in ea intelligeretur fieri hæc renouatio vbi est imago dei id est in mēte, quēadmodū dicimus secundū corpus mortuū esse nō secundū spiritū eū q de corpore fidelis & iustus abscedit. Qui enim dicimus secūdū corpus mortuū: nisi corpore vel in corpore: nō anima vel in anima mortuū? Aut si dicamus s; corpus est pulcher, aut s; corpus fortis nō s; aīa; qd ē aliud q; corpe nō aīo pulcher aut fortis? Et īnumerabiliter ita loqmur. Nō itaq; sic intelligamus s; imaginē eius qui creauit eū, quasi alia sit imago s; quā renouat: nō ipsa q renouat.

Propter qd deponētes mēdaciū loqmur veritatē vnusqsq; cū pximo suo, quoniā sumus īuicē mēbra. G. i. Pet. ij.

NEmo cogitet secum christiana loquenda veritatē, & cū paganno mendaciū. Cū pximo tuo loquere. Proximus est ois homo. Oēs pximi sumus cōditione terrenę natiuitatis. Et aliter fratrem illa spe cœlestis hæreditatis proximū tuum debes putare omnem hominem antequam sit christianus. Nō enim nosti qualis sit futurus apud deum, qui modo aut Iudęus, aut hæreticus: aut paganus est, forte per misericordiam dei ita conuertetur ad dominum, vt inter sanctos primum locū habere mereatur. Zac viij. Ex sermone de hac lectione. Veritatem cum omnibus, mendaciū cū nullo loqui debem⁹. Proximus.

Irascimini, & nolite peccare. Psal. iiij.

¶ Si propterea irasceris seruo tuo quia peccauit, ne ipse pecces irascere tibi. Irascimini, inquit, & nolite peccare. Qd duobus modis intelligi potest, aut etiam si irascimini nolite peccare id est etiam si surgit iam motus animi, qui iā propter pœnā peccati nō est in potestate, saltem nō ei cōsentiat ratio & mēs quę intus regenerata est secūdū deū, vt mēte seruiamus legi dei si adhuc seruiamus carne legi peccati. Aut, agite pœnitentiam id est irascimini vobismetipsis dei præteritis peccatis, & vlterius peccare desinet. Ex tracta. Ps. iiij. Irasci & nō peccare. H

¶ Legebā, irascimini & nolite peccar & quō mouebar deus meus: qui iā didicerā irasci mihi de præteritis, vt de cętero nō peccarem. Ex libro confessionum. ix.

¶ Dictum est in Psalmo, Irascimini & nolite peccare. Volo vos Ex sermone de verbis euangę lij. xxv.

Irasci debemus nobis. Psal. I.

irasci, sed vt non pecceris. Vt autẽ non peccetis, quibus habet is irasci nisi vobis? Quid est enim homo pœnitẽs nisi homo irascens sibi? Vt accipiat veniam, de seipso exigit pœnam. Et recte dicit deo, Auerte oculos a peccatis meis, quoniam peccatum meum ego cognosco. Si tu agnoscis, ꝛ ille ignoscit.

Sol non occidat super iracundiam vestram.

Ex sermone. Psal. xxv.

INtelligitur quidem ꝛ secundum tempus, quia si ex ipsa conditione ꝛ infirmitate mortalitatis quam portamus subrepit ira christiano, non debet diu teneri ꝛ fieri pridiana. Eiice illam de corde antequam occidat lux ista visibilis, ne te deserat lux illa inuisibilis. Sed ꝛ aliter melius intelligitur: quia noster sol iustitiæ ꝛ veritatis Christus est, cuius veritate anima humana illustratur, ad quem gaudent angeli prospicere; hominum autem infirmitate acies cordis eius trepidant sub radijs eius, ad eũ tñ cõtemplandum per mãdata purgatur. Cũ ipse sol cœperit in homine inhabitare per fidem, non tantũ in te videat iracundiam quæ nascitur vt occidat sol super iracundiam tuam, idest deserat Christus mentem tuam, quia non vult habitare cum iracundia tua.

Sol iustitiæ Christus.

Ex lib. sententiarum Prosperi. A Ira sua cuiq; iusta videtur.

ℭ Nulli irascenti videtur sua ira iniusta. Vnde ab omni indignatione cito redeundum est ad mansuetudinis lenitatem. Nam pertinax motus facile in eius odiũ trãsit, cui nõ celeriter ignoscit.

Matt. v. Ex lib. i. de sermone domini in monte.

ℭ Si irasci non est fas fratri suo: aut dicere racha: aut dicere fatue multo minus est animo tenere aliquid, vt in odium indignatio conuertatur. Ad quod pertinet etiam quod alio loco dicitur: Non occidat sol super iracundiã vestrã.

Psal. vi. Ex tracta. ps. vi. Sapientiam dei mẽs turbata nõ videt.

ℭ Turbatus est ab ira oculus meus. Sed ira sua dicit oculũ suũ esse turbatũ: neq; hoc mirũ est. Nã hinc forsitan dictũ est, Non occidat sol super iracundiã vestrã qđ interiorẽ solẽ .i. sapientiam dei tanq̃ occasum in se pati arbitratur mẽs quæ sua perturbatione illum videre non sinitur.

Ex tracta. Ignis occulens solẽ idest, dei.

ℭ Supercecidit ignis, ꝛ nõ viderent solem. Videtis quomodo dicat quandam pœnã obscurationis ignis. Supercecidit ignis superbię, ignis fumosus, ignis concupiscentiæ, ignis iracundiæ. Quantus ignis est? super quem occiderit, non videbit solem. Ideo dictũ est, Non occidat sol super iracundiam vestram. Ergo fratres ignem malę cõcupiscentiæ timete, si non vultis liquefieri sicut cera, ꝛ perire a facie dei. Supercadet enim ignis iste, ꝛ solem non videbitis.

Psal. lxvij. B Matt. v. Sapi. v.

Quem solem? Nõ istum quem tecum vident ꝛ pecora ꝛ muscæ, ꝛ boni ꝛ mali. Qui facit solem suum oriri super bonos ꝛ malos. Est alius sol, de quo dicturi sunt illi. Et sol non est ortus in nobis.

Ex sermone de Psal. xi. Sol. Ioan. i.

ℭ In sacramento dictũ accipitur, Nõ occidat sol sup iracundiam vestram: neq; detis locũ diabolo. Intelligitur autẽ nõ de isto sole q̃ habet quandã claritatẽ inter cœlestia visibilia, q cõmuniter videri potest ꝛ a nobis ꝛ a bestijs, sed de illa luce quã nõ vident nisi pura corda fidelium: sicut dictũ est, Erat lumẽ verũ qđ illuminat omnẽ hoĩem

veniret in hūc mūdū,hoc enī lumē visibilis solis etiā pecora mi-nutissima,& breuissima illuminat. Est ergo lumē verū iustitia atq; sapia:qđ desinit mēs videre, cū pturbatione iracūdię fuerit tāquā nubilosa superata:& tūc quasi occidit sol super iracūdiā hominis. Lux cordi visibilis. Ioan.i. Iacob.iiij.

Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus ad ædificationem dei, vt det gratiam audientibus.

¶In abscondito te dominus Iesus Christus iussit orare, sed si agnoscas, cubiculum tuum emundes vbi rogas deum. Cum autem oratis, inquit, nolite esse sicut hypocritæ: qui stant in plateis & vicis orantes vt videantur ab hominibus. Tu autem cum oras, intra in cubiculū tuū & claude ostium, & deprecare dominū tuum in occulto: Et qui videt in occulto, reddet tibi. Si homines reddituri sunt, effunde ante homines precem tuam. Si deus redditurus est, effunde ante eum precem tuam, & claudi ostiū ne tentator ingrediatur. Tētator nō cessat pulsare, vt irrūpat. Si clausum inuenerit, tr isit. Ideo Apostolus, quia in nostra potestate est ostiū claudere ostium cordis nō parie ūsibi enim & cubiculū: quia in potestate nostra est hoc solum ostium claudere. Neq; detis, inquit, locum diabolo. Etenim si intrauit & possedit, attende quia tu negligenter clausisti, aut claudere neglexisti. Quid est autem claudere ostium? Hoc ostiū tāq; duas habet valuas, cupiditatis, & timoris. Aut cupis aliqd terrenū, & hac intrat: aut times aliquid terrenū, & hac intrat. Timoris ergo & cupiditatis ianuā claude cōtra diabolū: aperi ad Christū. Qūo ipsas valuas aperis ad Christū? Cupiēdo regnum cœlorum: timendo ignem gehēnarū. Per cupiditatē seculi diabolus intrat, per timores ignis æterni Christus intrat. Ecce martyres clauserunt ianuā contra diabolū, Christo aperuerūt. Promisit eius multa mūdus iste, riserunt. Clauserunt valuā cupiditatis cōtra diabolū. Minatus est mūdus iste bestias, ignes, cruces: nō timuerunt. Clauserūt timoris valuā cōtra diabolū. Videamus si apuerūt illas Christo. Qui cōfessus, inquit me fuerit corā hominibus, cōfitebor & ego illū corā patre meo q in cœlis est. Amauerūt ergo regnū cœlorū, vbi eos cōfitebitur Christus. Qūo eos cōfessurus est? Venite benedicti pris mei, pcipite regnū qđ vobis patū est ab initio mūdi: Cōfitebit illos ad dexterā positos. Videamus si & timoris Xpo valuā apuerūt, qñ diabolo clauserūt. Vno eodemq; loco dñs monet hoc vt diabolo claudat, & sibi apiatur. Nolite, inqt, timere eos qui corpus occidūt, animā aūt nō possunt occidere. Monuit vt timoris valua in faciē diaboli clauderet, ergo nihil ē timēdū. Nō ergo

Margin notes: Extracta. ps.xli. Matt.vi. C Locū diabolo non dare. Ostium claudere diabolo. Luce.xij. Matt.xxv. Math.x.

aperitur aditus timoris Christo quia clausus est diabolo? Statim subiecit: tanquam dicens, exclusisti eum, aperi mihi. Sed eum timere, inquit, qui habet potestatem & animam & corpus occidere in gehenna ignis.

Ibidem.

Ex sermone de immolatione Isaac.

Tentatio dei.

Tentatio diaboli.

¶ Deus tentat vt doceat, diabolus tentat vt decipiat. Cui tamen nisi ille qui tentatur dederit locum, inanis tentatio, & irridenda repellitur: ideo Apostolus, Neq; detis locum diabolo. Dant autē locum homines diabolo & concupiscentiis suis. Non enim vident diabolum homines cum quo pugnant, sed facile habent remed. si seipsos interius vincant, & de illo foris triumphant.

Et nolite contristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis in diem redemptionis.

Ex lib. de Gene. ad literā. iiij.

Facere & quiescere dei

Cognoscere dei Gene. xxij

Attributa hominū conuenientia nō passim attribuēda esse deo.

Contristare spiritū sanctū quō quis dicatur.

Sicut recte dicitur deus facere quicquid ipso in nobis operante fecerimus, ita recte dicitur deus requiescere cum eius munere requiescimus. Hoc quidem recte intelligimus: quia & verum est, & non magnæ intentionis indiget, vt videamus ita dicere quiescere deum cum requiescere nos facit: sicut dicitur cognoscere cum nos efficit vt cognoscamus, Neq; enim deus temporaliter cognoscit quod ante non nouerat, & tamen dixit Abrahæ, Nunc cognoui quia times deum. Vbi quid aliud accipimus nisi nunc feci vt cognosceres? His locutionum modis cum ea quæ non accidūt deo, tanquam illi accidant loquimur, eum facere agnoscimus, vt nobis accidant ea duntaxat quę laudabilia sunt. Et hæc quantum scripturarum vsus admittit. Neq; enim temere nos aliquid tale de deo dicere debemus, quod in scriptura eius non legimus. Ex hoc locutionis modo arbitror dictum illud apostoli Pauli, Nolite contristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis in diem redemptionis. Neq; enim ipsa spiritus sancti qua est quicquid ipse est, substantia contristari potest: cum habeat æternam atq; incommutabilem beatitudinem: magisq; sit ipsa æterna & incommutabilis beatitudo. Sed in sanctis habitat, vt eos impleat charitate: qua necesse est vt homines ex tempore gaudeant profectu fidelium & bonis operibus, & ideo necesse est etiam contristentur lapsibus vel peccatis eorum, de quorum fide & pietate gaudebant. Quæ tristitia laudabilis est, quia venit ex dilectione: quam spiritus sanctus infundit. Propterea ipse spiritus dicitur contristari ab eis qui sic agunt, vt eorum factis contristentur sancti, non ob aliud nisi quia spiritum sanctū habent. Quo dono tam boni sunt vt eos mali mœstificent, hi maxime quos bonos fuisse siue nouerunt siue crediderunt. Quæ profecto tristitia non solum non culpanda, verum etiam præcipue laudanda ac prædicanda est. Hoc genere locutionis rursus idē apostolus mirabiliter vsus est: vbi ait, Nunc autem cognoscentes deum, immo cogniti a deo. Neq; enim tunc eos cognouerat deus, præcognitos videlicet ante mundi constitutionem: sed quia tunc ipsi eū

Gala. iiij.

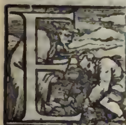
Cognitio dei.

ipsius munere non suo merito, vel facultate cognouerant, maluit tropice loqui, vt tunc ab illo cognitos diceret, cum eis se cognoscendum præstitit: & verbum corrigere: quasi hoc minus recte dixerit quod proprie dixerat: quam finere vt hoc sibi arrogent se potuisse, quod eis posse ille donauerat. Hic ergo intellectus in eo quod Gene. i. positum est, requieuisse deum ab omnibus operibus suis quæ fecit bona valde: quia ipse nos facit requiescere cum bona opa fecerimus.

Omnis amaritudo, & ira & indignatio, & clamor, & blasphemia, tollatur a vobis: cum omni malitia. Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes iuuicem: sicut & deus in Christo donauit vobis. Col. iij.

¶ Blasphemia est per quam de ipso deo falsa dicuntur: & ideo peius est blasphemare quam periurare: quoniam periurando falsæ rei adhibetur deus testis, blasphemando de ipso deo falsa dicunt. Ex lib. cōtra mendaciū Blasphemia.

CAPVT V.

Estote ergo imitatores dei sicut filii charissimi: & ambulate in dilectiõe sicut & Christus dilexit nos: Ioan. xiii. tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam deo in odoré I. Ioan. iiij. suauitatis. Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos: aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas quæ ad rem pertinet, sed magis gratiarum actio.

Traditus est propter delicta nostra: & dilexit ecclesiam, & se ipsum tradidit pro ea. Vnde de ipso dicit apostolus, Qui me dilexit, & tradidit seipsum pro me. Nisi ergo se traderet Christus: nemo traderet Christum. Quid habet Iudas nisi peccatum? Neq; enim in tradendo Christum salutem nostram cogitauit, propter quam est traditus Christus. Sed cogitauit pecuniæ lucrum, & inuenit animæ detrimentum. Accepit mercedem quam voluit, sed nolenti est data quam meruit. Tradidit Iudas Christum, tradidit Christus se ipsum. Ille agebat negotium suæ venditionis, iste nostræ redemptionis. Ex tracta. euangelij secundum Ioan. ix. Gala. ij. Christus se tradidit. Iudas quo aliter tradidit aliter quam Christus se.

¶ Nosse debetis & intelligere qui potestis: credere autem qui intelligere nondum potestis: in ea substantia qua deus est, non quasi per corporis molem sensus proprijs locis distributos, sicut in carne mortali quorumcumq; animaliū alibi est visus, alibi auditus, alibi olfactus, per totū autē tactus. Absit hoc credere in illa incorporea Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xcvi. Sensus in deo.

mutabiliq; natura. Audire ergo ibi & videre id ipsum est. Dicitur & olfactus in deo. vnde dicit apostolus, Sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostias deo in odorem suauitatis. Et gustus intelligi potest; secundum quem deus & odit amaricantes, & nec frigidos, nec calidos, sed trepidos euomit ex ore suo, Et deus Christus dicit, Meus cibus est; vt faciam voluntatem eius qui me misit. Est etiam tactus ille diuinus, vnde dicit sponsa de sponso. Sinistra eius sub capite meo, & dextera eius amplectetur me. Non sunt hæc in deo per diuersa corporis loca. Cum enim dicitur scire, ibi sunt omnia, & videre, & audire, & olfacere. & gustare, & tangere sine vlla eius mutatione substantiæ: sine vlla mole: quæ in alia parte maior, in alia minor: etiam in sensibus puerili pectore cogitatur quando deus sic cogitatur. Nec mireris quod ineffabilis dei scientia qua nouit omnia, per varios humanæ locutionis modos, omnium istorum corporalium sensuum nominibus nuncupatur: cum & ipsa mens nostra, idest homo interior, cui vniformiter scienti per hos quinq; veluti corporis nuncios diuersa nunciantur, quando immutabilem veritatem intelligere elegit, diligit: & lumen videt, de quo dicitur, Erat lumen verum. Et verbum audit: de quo dicitur, In principio erat verbum. Et odorem capit: de quo dicitur, Post odorem vnguentorum tuorum curremus. Et fontem bibit, de quo dicitur, Apud te fons vitæ. Et tactu fruitur, de quo dicitur, Mihi autem adhærere deo bonum est. Nec aliud atq; aliud, sed vna intelligentia tot sensuum nominibus nuncupatur.

A Ioan. iiij. Canti. ij. Ioan. I. Canti I. ps. xxxv. Psal. lxxij.

I. Cor. vi. B Col. iij.

Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & dei. Nemo vos seducat inanibus verbis, propter hæc enim venit ira dei in filios diffidentiæ.

Ex lib. de pulsa. Matth. xxv. Gala v. Matth, xxv. Non ols christianus eo solo quod christianus saluabitur

Positurus est enim oues ad dexteram: hœdos ad sinistram. Et dicetur ouibus, idest iustis, Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est a constitutione mundi. De hoc vtiq; regno dixit apostolus cum enumeraret opera mala, Quoniam qui talia agunt regnum dei non possidebunt. Audi quid audiant, Ite, inquit, in ignem æternum qui præparatus est diabolo & angelis eius. Quapropter quis præsumere audeat de nomine christiano: & non cum omni obedientia & timore audiat apostolum dicentem, Hoc enim scitote cognoscentes, quoniam omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno dei & Christi. Nemo vos seducat inanibus verbis: propterea enim venit ira dei in filios diffidentiæ. Nolite itaq; effici participes eorum. Latius autem ad Co-

rinthios hæc dicit. Nolite errare: neq; fornicatores, neq; idolis ser uientes, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorum concubito res, neq; fures, neq; auari, neq; ebriosi, neq; maledici, neq; rapaces regnum dei possidebunt. Sed vide quemadmodum timores & de sperationem salutis abstulerit eis, qui hæc in vita vetere commise runt. Et hæc quidem, inquit, fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Quisquis ergo post baptismum aliquo pristinorum malorũ ope re obligatus tenetur, vsqueadeo ne sibi inimicus est, vt adhuc dubi tet vitam mutare dum tempus est, cum ita peccat & viuit? Nam vtiq; q̃ ita perseueranter peccat, thesaurizat sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. Quod autem adhuc viuit, patientia dei ad pœnitentiam eum adducit. Implicatus igitur tam mortife rorum vinculis peccatorum detrectat aut differt, aut dubitat con fugere ad ipsas claues ecclesiæ quibus soluatur in terra, vt sit solu tus in cœlo? & audet sibi post hanc vitam, quia tantum christia nus dicitur, salutem aliquam polliceri? nec vendico illo vocis dominicæ tonitruo contremiscit. Non omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum: sed qui facit vo luntatem patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœ lorum? Quod ad Galatas idem apostolus. Nonne talia enu merans eodem fine concludit? Manifesta, inquit, sunt opera carnis: quæ sunt fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorum seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, ani mositates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessatio nes, & his similia: quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum dei non consequentur. Iudicet ergo seip sum homo in istis voluntate dum potest, & mores conuertat in melius: ne eum iam non poterit, etiam præter voluntatem a do mino iudicetur: & cum in se protulerit seuerissimæ medicinæ, sed tamen medicinæ sententiam, veniat ad antistites per quos illi ecclesia claues ministrantur: & tanquam bonus iam incipiens esse filius, maternorum membrorum ordine custodito a præpo sitis sacramentorum accipiat satisfactionis suæ modum, vt in of ferendo sacrificio contribulati cordis, deuotus & supplex id ta men agat quod non solum sibi prosit ad recipiendam salutem, sed etiam cæteris ad exemplum. Meminerit semper: quia deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Quid enim est infœlicius? quid peruersius quam de ipso vulnere quod latere non potest, non erubescere, & de ligatura eius erubescere? Nemo arbitretur fratres propterea se consilium salubre huius pœnitentiæ debere contemnere, quia multos forte aduertit & nouit ad sacra menta altaris accedere, quorum talia crimina non ignorat. Multi n. corriguntur, vt Petrus: multi tolerantur, vt Iudas: multi nesciun tur, donec veniat dominus & illuminet abscondita tenebrarum,

I. Cor. vi.

C

Roma. ii.

Ibidem

Matth. vij.

Gala. v.

D

Cohortatur ad confessionis sacramentũ recte ab ecclesia suscipiendum

Iacobi. iiij.

Erubescere de ligatura & nõ de vulnere, i. de pnia & non de pctõ maxime peruersum est

I. Cor. iiij.

B & manifestabit cogitationes cordis. ¶ Cum manifestissimum sit multo grauius peccare scientem quam nescientem: vellem mihi aliquis diceret: si quis in hæresim incurrat, nesciens quantum malum sit: & alius ab auaritia non recedat, sciens quantum malum sit: quis eorum sit peior? Possum etiam ita proponere. Si alius nesciens in hæresim irruit, & sciens alius ab idololatria non recedat: quia & Apostolus dicit, Auaritia, quæ est idolorum seruitus. Quæro ergo quis peccet grauius, qui nesciens in hæresim incurrit: an qui sciens ab auaritia, id est ab idololatria non recedit? Secundum quidem illam regulam, qua peccata scientium peccatis ignorantium præponuntur. auarus cum scientia vincit in scelere. Sed ne forte hoc faciat in hæresi sceleris magnitudo, quod facit in auaritia scientis admissio: hæreticus nesciens, auaro scienti coæquatur: an illa duo peccata æqualiter appendantur: ignorantis blasphemia, & scientis idololatria: & eadem sententia iudicetur ille qui Christum quærendo in verisimilem sermonem falsitatis incurrit: & ille qui sciens Christo resistit loquenti per Apostolum, Quoniam omnis fornicator, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & dei.

Ex libro. iiij. de baptis. paruulorum. Auarus sciens quam hæreticus nesciens peior est. Colos. iij.

F Nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebræ: nunc autem lux in domino, vt filii lucis ambulate. Fructus enim spiritus lucis est in omni bonitate, & iustitia, & veritate.

¶ Fuistis aliquando tenebræ: nunc autem lux in domino. Cum diceret tenebræ, non addidit in dño. Cum aût dixit lux, addidit vtique in dño, quia in se ipsis lux esse non possent: vt qui gloriatur in domino glorietur. Erat lux vera. Quare additum vera? Quia & homo illuminatus dicitur lux. Sed vera lux est quæ illuminat. Nam & oculi nostri dicuntur lumina: & tamen nisi aut nocte lucerna accendatur: aut per diem sol exeat, lumina illa sine causa patent. Sicut ergo & Ioannes erat lux: sed non vera lux: quia non illuminatus, tenebræ: sed illuminatione factus est lux: nisi autem illuminaretur, tenebræ erat: sic omnes impij, quibus iam credentibus dixit Apostolus, Fuistis aliqñ tenebræ, Modo autem quia crediderunt, quid? Nunc aût lux in dño. Nisi adderet in dño, nõ intelligeremus. Lux (inquit) in dño. Tenebræ non in dño eratis. Fuistis enim aliqñ tenebræ, ibi non addidit in dño. ¶ Et terra nostra antequam acciperet formam doctrinæ, inuisibilis erat & incõposita, & ignorantiæ tenebris tegebamur, quoniam pro iniquitate erudisti hominem, & iudicia tua sicut multa abyssus. Sed quia spiritus tuus superferebatur super aquam, non reliquit miseriam nostram misericordia tua, & dixit, Fiat lux. Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cœlorũ. Pœnitẽtiã agite, fiat lux. Et quoniam cõturbata erat ad nos ipsos

Ex lib. de perfectione vite hois. Tenebre in se, lux in domino. i. Cor. i. Ioan. i. Lux illuminans.

Ex xiij. lib. confessionum. xiij. Illuminatio Aug. Ps xxxv. Gene i. G Matth. iij.

anima nostra,commemorati sumus tui domine de terra Iordanis,& de monte æquali tibi,sed paruo pp nos. Et displicuerũt nubis tenebrę nostræ,& conuersi sumus ad te, & facta est lux, & ecce fuimus aliqñ tenebræ,nunc aũt lux in dño. Et tñ adhuc p fidem, non per speciem. Spe.n.salui facti sumus. Spes aũt q̃ vr non est spes. Adhuc abyssus abyssum inuocat,sed iam in voce cataractarũ tuarũ. Adhuc & ille q dicit, Non potui vobis loqui, quasi spiritali, bus,sed quasi carnalibus,& ipse nondũ se arbitrat̃ cõphendisse, & q̃ retro oblitus,in ea q̃ ante sunt,extendit:& ingemiscit grauatus, & sitit anima eius ad deũ,quẽadmodũ ceruus ad fontes aquarũ:& dicit quando veniã,habitaculũ suum qđ de cœlo est, superindui cupiens:& inuocat inferiorẽ abyssum,dicens, Nolite conformari huic seculo,sed reformamini nouitate mentis vestræ,& nolite pueri effici mentibus:sed malitia paruuli estote,vt mentibus perfecti sitis. Et o stulti Galatæ,quis vos fascinauit? Sed iam non in voce sua. In tua enim qui misisti spiritũ tuum de excelsis per eum qui ascendit in altuȝ,& apatuit cataractas donorũ suarũ, vt Fluminis impetus lætificaret ciuitatẽ tuam. Illi enim suspirat sponsi amicus, habens iam spiritus primitias penes eum,sed adhuc in semetipso ingemiscens,adoptionẽ expectans redẽptionẽ corporis sui. Illi suspirat,membrum est enim sponsæ,& illi zelat. Amicus est enim sponsi. Illi zelat non sibi,quia in voce cataractarũ tuarum,non in voce sua inuocat alterã abyssum,cui zelans timet, ne sicut serpens seduxit Euã astutia sua,sic & eorũ sensus corrũpantur a castitate, q̃ est in sponso nostro vnico tuo.

Roma. viij.
Psal. xli.
i. Cor iij.
Phi. iij.
Psal. xli.
Roma. xij.
Gala. iij. H
Psal. xlv.
Roma. viij.

¶ Et vidit deus lucem quia bona est, & diuisit deus inter lucem & tenebras,& vocauit deus lucem diem,& tenebras vocauit noctem. Si ergo deus vocauit lucẽ diem,sine dubio illi quibus dicit Apłus Paulus, Fuistis aliqñ tenebræ,nunc aũt lux in dño,dies erant,qm̃ ille qui iussit de tenebris lumen clarescere,illuminauit eos. Infantes isti quos cernitis exterius dealbatos,interiusq; mundatos?,qui candore vestium splendorem mentium pfigurant, cum peccatorum suorũ nocte p̃merentur,tenebræ fuerunt. Nunc aũt quia mũdati sunt lauacro sancto indulgentiæ,quia irrigati fonte sapiẽtiæ, quia perfusi luce iustitiæ. Hic est dies quem fecit dñs, exultemus & lætemur in eo. Audiat nos dies dñi,audiat nos dies factus a dño, audiat & obaudiat,vt exultemus & lætemur in eo. Quoniam sicut dicit Apłs,hoc est gaudiũ & corona nostra?, si vos statis in domino. Audite ergo nos o nouelli filij castæ matris:immo audite nos filij virgines matris. Quoniam fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino:vt filij lucis ambulate:filijs lucis adhærete:atq; vt hoc ipsum planius dicam,bonis fidelibus adhærete. Sũt enim quod peius est,fideles mali:sunt fideles qui vocantur, & non sunt fideles in quibus sacramenta Christi patiantur iniuriam:qui sic viuunt vt & ipsi pereant,& alteros perdant, pereunt quippe ipsi

Ex sermone de vigilijs pascha
Deute. i.
Dies sunt ij quos deus illuminat.
Ps. cxvij.
Philip. iiij. A
Fidel. & mali.

male viuendo:pereunt vero alios male viuendi exempla præbendo. Vos ergo dilectissimi nolite talibus iungi:bonos quærite:bonis adhærete:boni estote.

Ex lib. de gratia noui testi.

¶ Quemadmodum in ipsis corporibus ea quæ inferiora sunt:sicut terra & aqua & ipse aer:meliora fiunt participatione melioris, idest cum luce illuminantur & feruore vegetantur:sic incorporeæ creaturæ rationales,ipsius creatoris fiunt participatione meliores, cum ei cohærent purissima & sanctissima claritate. Qua omnino si caruerint,tenebrescēt & obdurescent quodammodo. Proinde infideles homines tenebræ sunt:qui per fidem conuersi ad deū quadam præmissa illuminatione lux fiunt: in qua proficiendo si ex fide ad speciem peruenerint:vt id quod credunt,etiam conspicere sicut tantum bonum potest conspici,mereantur,perfectā recipi& imaginem dei. Talibus enim dicit Apostolus, Fuistis enim aliqū tenebræ,nunc autem lux in domino.

Creaturę rationales fiunt participatiōe creatoris meliores.

B

Probantes quid sit beneplacitum deo: & nolite communicare operibus infructuosis tenebrarū:magis autem & redarguite. Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis:turpe est & dicere.

Ex sermone de verbis euange. lu. xviij. xxiii. q. iiij. A malis.

NEmo ante tempus deserat aream. Toleret paleam in tritura,toleret in area. Quod enim toleret in horreo non habebit. Veniet ventilator,qui diuidet malos a bonis. Erit etiam corporalis separatio:quā modo spiritalis præcedit. A malis corde semper disiungimini:ad tempus caute corpore copulamini. Nec tamen negligentes sitis in corrigendis vestris:ad curā scilicet vestram quoquo modo pertinentibus,monendo, docendo,hortando,terrendo:quibuscunq; modis potestis agite. Nec cū inuenitis in scripturis & in exemplis sanctorum, siue qui ante,siue qui post domini aduentum in hac vita fuerunt.ꝙ mali bonos in vnitate non maculant,efficiamini ad colligendos malos. Duobus modis non te maculat malus. Si non consentias, et si redarguas,hoc est non communicare:hoc est non consentire. Communicatur quippe,quando facto eius consortium voluntatis vel approbationis adiungitur. Hoc ergo nos ammonēs Apostolus, ait. Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum. Et quia parum erat non consentire si sequeretur negligētia disciplinæ,magis autem,inquit,redarguite. Videte quemadmodum vtrūq; complexus est. Nolite communicare:magis autem & redarguite. Quid est nolite communicare? Nolite consentire:nolite laudare:nolite approbare. Quid est,magis autem & redarguite? Reprehendite,corripite,coercete. Deinde in ipsa correctione,vel coercitione alienorum peccatorum,cauendum est ne se extollat qui alterum corripit,& apostolica cogitanda sententia est. Quapropter qui putat se

Quōd a malis separandi sumus in hac vita.

Vbi supra Malus duobus modis nō maculat.

C

i. Cor. x.

stare, videat ne cadat. Foris terribiliter personet increpatio: intus le nitatis teneatur dilectio. Si praeoccupatus fuerit homo in aliquo de licto: sicut idem Apostolus, vos qui spiritales estis, huiusmodi in struite in spiritu mansuetudinis: intendens teipsum: ne & tu tente ris. Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi. Item alio loco, Seruum, inquit, domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, modestia corripien tem diuersa sentientes: ne forte det illis deus poenitentiam ad co gnoscendam veritatem, & resipiscant a diaboli laqueis, a quo capti ui tenentur ad ipsius voluntatem. Neque ergo consentientes sitis ma lis vt approbetis: neque negligentes vt non arguatis: neque superbien tes vt insultanter arguatis. Gala. vi. ij. Timo. ij.

Omnia autem quae arguuntur, a lumine manife stantur. Omne autem quod manifestatur, lumen est.

¶ Hoc est iudicium, quoniam lux venit in mundum, & dilexe runt homines magis tenebras quam lucem. Erant enim mala opera eorum. Quid est hoc? quorum enim erant opera bona? Nonne venisti vt iustifices impios? Sed dilexerunt, inquit, magis tenebras quam lucem. Ibi posuit vim. Multi enim dilexerunt peccata sua, multi confessi sunt peccata sua, quia qui confitetur pec cata & accusat peccata sua, iam cum deo facit. Accusat deus pec cata tua, si & tu accuses, coniungeris deo. Quasi duae res sunt ho mo & peccator, quod audis homo, deus fecit: quod audis peccator, ipse homo fecit: dele quod fecisti, vt deus saluet quod fecit. Opor tet vt oderis in te opus tuum, & ames in te opus dei. Cum autem coeperit displicere quod fecisti, inde incipiunt bona opera tua, quia accusas mala opera tua. Initium bonorum operum, confessio est operum malorum. Facis veritatem & venis ad lucem, non te pal pas, non tibi blandiris, non tibi adulans, non dicis iustus sum, cum sis iniquus, & incipis facere veritatem, venis autem ad lucem vt ma nifestentur opera tua, quia in domino sunt facta: quia & hoc ip sum quod tibi displicuit peccatum, non tibi displiceret, nisi deus tibi luceret: & eius veritas tibi ostenderet. Sed qui ammoni tus diligit peccata sua, odit ammonentem lucem & fugit eam: vt non arguantur opera eius mala quae diligit. Qui autem fa cit veritatem, accusat in se mala sua, non sibi parcit: non sibi ignoscit, vt deus ignoscat, quia quod vult vt deus ignoscat, ipse agnoscit. Et venit ad lucem: cui gratias agit, quod illi quod in se odisset, ostenderit. Ex tracta. euan gelij secundum Ioan. xij. Ioan. iij. Homo & peccator quasi duae res sunt. Confessio. Ioan. iij.

Propter quod dicit, Surge qui dormis & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus,

Ex tracta. ps. xlij. Somnus animæ.

Somnus animæ est obliuisci deum suum. Quæcunq; anima oblita fuerit deum suum, dormiuit. Ideo dicit Apostolus quibusdam oblitis deum suum, & tanquam in somno agentibus deliramenta culturæ idolorum. Sic sunt enim qui colunt idola quomodo qui vident in somnis vana. Si autem euigilet anima ipsorum, intelligit a quo facta est: & non colit quod ipsa fecit. Dicit ergo quibusdam Apostolus, Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Nunquid corpore dormientem excitabat Apostolus? Sed excitabat animam dormientem, quando ad hoc excitabat, vt illuminaretur a Christo. Ergo secundum ipsas vigilias dicit iste, Deus deus meus ad te de luce vigilo. Non enim vigilares in te nisi oriretur lux tua, quę te de somno excitaret. Illuminat animas Christus, & facit eas vigilare. Si autem lumen suum detrahat, obdormiunt. Ideo illi dicitur in alio psalmo, Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in morte. Aut si ab illo auersi obdormiunt, præsens est illis lumen, & non possunt videre, quia dormiunt. Quomodo & corpore qui dormit, interdum iam ortus est sol, iam calet, & ille tanquam in nocte est: quia non vigilat vt videat iam ortum diem: sic quibusdam iam præsente Christo, iam prædicata veritate, inest ad hunc somnus animæ. Illis ergo vos si vigilatis, dicitis quotidie, Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus.

F Exurge a mortuis, cui dicat Apostolus. Psal. lxij. Psal. lxij.

Ex sermone de verbis euangel. ly. xl. iij.

¶ Nisi enim ad mortuos suscitandos dominus venisset, non apostolus diceret, Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Dormientem audis cum dicit, surge qui dormis: sed mortuum intellige cum audis, & exurge a mortuis. Dicti sunt sæpe dormientes, & mortui visibiliter. Et plane omnes ei qui potest excitare, dormiunt. Mortuus enim tibi est: qui quantumlibet pulses, quantumlibet vellices, quantumlibet lanies, non expergiscitur. Christo autem ille dormiebat, cui dictum est, surge: & continuo surrexit. Nemo tam facile excitat in lecto, quam facile Christus in sepulchro.

Mortui censentur q dormiunt. G Christus suscitauit facilime.

Col. iiij.

Videte itaq; fratres quomodo caute ambulátes, non quasi insipientes, sed vt sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes: sed intelligentes quæ sit voluntas dei. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria.

Rom. xij. I. Thes. iiij.

Ex sermone i. Homil. arum. Homi. x. Dies malos faciunt malitia & miseria. Miseria hominum cõis est.

Dies malos duæ res faciunt: malitia & miseria. Per malitiam hominum & miseriam hominum dicuntur dies mali. Ceterum dies isti quantum pertinet, ad spatia horarum ordinati sunt, ducunt vices, agunt tempora. Oritur sol, occidit sol, transeunt tempora. Cui molesta sunt tempora, si homines sibi non sint molesti? Ergo dies malos (sicut dixit) duæ res faciunt, miseria hominum, & malitia hominum. Sed miseria hominum, communis est: non debet malitia esse communis, Ex quo enim lapsus est Adam,

Adam,& de paradiso expulsus, nunquam fuerunt dies nisi mali. H
Istos pueros qui nascitur interrogemus quare a ploratu incipiūt, qui nec ridere possunt. Nascitur, & statim plorat: post nescio quot dies ridet. Quādo plorabat nascens, ppheta suæ calamitatis erat. Lachrymæ enim testes miseriæ. Nondum loquitur, & iam prophetat. Quid prophetat? In labore se futurum, vel timore: & si bene vixerit, & iustus fuerit, certe in medijs positus tentationibus semper timebit. Redimamus tempus, quoniam dies mali sunt. Quid est tempus redimere? Dicturus sum qđ pauci audiunt, pauci fuerūt, pauci aggrediuntur, pauci agunt, tamen dicam, quoniā ipsi pauci qui me audituri sunt, iter malos viuūt. Redimere tempus hoc est. Quando aliquis tibi infert litem, perde aliquid vt deo vaces, non litibus, perde ergo, ex eo quod perdis precium est temporis. Certe quando pro tuis necessitatibus procedis ad publicū, das nūmos, & emisti panem, aut vinum, aut oleum, aut lignum, aut aliquam suppellectilē. Das & accipis, aliquid amittis, aliquid acquiris, hoc est emere. Nam si nihil amittas, & habeas quod non habebas, aut inuenisti, aut donatū accepisti, aut hæreditate acquisisti. Quādo aūt aliquid amittis vt aliquid habeas, tunc emis. Quod habes, emptū est, quod amittis, precium est. Qūo ergo perdis nūmos vt emas tibi aliquid, sic perdas nūmos vt emas tibi quietem. Ecce hoc est tēpus redimere Prouerbium notum est Punicum, quod quidem latine vobis dicam, quia punice non omnes nostis. Punicum enim est prouerbium antiquum, nummum quærit pestilentia, duos illi da, & ducat se. Nunquid non hoc prouerbium de euāgelio videtur natum? Nam quid aliud dixit dominus quam redimentes tempus quando ait, Si quis vult iudicio tecum contendere, & tunicam tuā tollere, demitte illi & pallium? Iudicio vult tecū contendere, & tunicam tuam tollere, vult auocare te d̄no & litibus a deo tuo. Non habebis quietum cor, non habebis tranquillum animū. Euerteris cogitationibus tuis, irritaris aduersus ipsum aduersarium tuum. Ecce tempus perdidisti. Quanto ergo melius est, nummū amittas, & tempus redimas?

Puer nascens suæ miseriæ propheta est.

Redimere tēpus quid sit.

A
Prouerbium Carthaginensium.
Numum quærit pestilentia.
Matth. v.

Sed implemini spiritu loquentes vobismetipsis in psalmis, & himnis, & canticis spiritalibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris domino.

Ambulantes ergo in Christo, & adhuc peregrinantes donec perueniamus, & suspirantes desiderio cuiusdam ineffabilis quietis quæ habitat in illa ciuitate: de qua quiete dictū est: hoc nobis esse promissum: quod oculus non vidit: nec auris audiuit: nec in cor hominis ascendit. Ambulātes ergo sic cantemus vt desideremus. Nam qui desiderat, etsi linguā taceat, cantat corde. Qui autem non desiderat, quolibet ore, quolibet clamore aures hominum feriat, mutus est deo.

Ex tracta. ps. lxxxvi.
Esa. lxiiij.
B
Cātat deo qui cātāte desiderat

Gratias agentes semper pro omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi deo & patri: subiecti inuicem in timore Christi.

Ex libro de ciuitate dei. vij. Beneficia dei.

¶ Ab hoc vno & vero deo vitam speramus æternam, habemus enim ab illo præter huiuscemodi beneficia, quæ ex hac amministratione naturæ bonis malisq; largitur: magnum & bonorum proprium magnæ dilectionis indicium. Quanquam enim quod sumus, quod viuimus, quod cœlum terramq; conspicimus: quod habemus mentem atq; rationem, qua eum ipsum qui hæc omnia condidit inquiramus: nequaquam valeamus actioni sufficere gratiarum: tamen quod nos oneratos obrutosq; peccatis, & a contemplatione suæ lucis auersos ac tenebrarum id est iniquitatis dilectione cæcatos non omnino deseruit: misitq; nobis verbum suum, qui est eius vnicus filius, quo pro nobis assumpta carne nato atq; passo, quanti deus hominem penderet nosceremus: atq; illo sacrificio singulari a peccatis omnibus mundaremur: eiusq; spiritu in cordibus nostris dilectione diffusa, omnibus difficultatibus superatis in æternam requiem & contemplationis eius ineffabilem dulcedinem perueniremus: quæ corda, quæ linguæ, ad agendas ei gratias satis esse contenderint?

C

I. Cor. xi. I. Pet. iij. Colos. iij.

Mulieres viris suis subditæ sint, sicut domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput ecclesiæ, ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia

Colos. iij.

subiecta est Christo: ita & mulieres viris suis in omnibus. Viri diligite vxores vestras.

Ex sermone de decem cordis. Non mœchādū viris, sicut nec vxoribus.

Nolite mœchare post vxores vestras: quia non vultis vt mœchentur post vos vxores vestræ. Nolite ire vos quo eas sequi non vultis. Dicis, non est vxor aliena ad quam vado. Nunquid vis vt dicatur tibi, non est vir alienus ad quem vado? Absit vt dicat hoc illa. Melius dolet te, quam imitatur te. Non dolet sancta fœmina propter carnem, sed dolet propter charitatem: non ideo non vult vt facias, quia ipsa non facit: sed quia tibi non expedit. Nam illa castitatem exhibet deo. Loquitur enim Christus in corde illius, & consolatur filiam suam hominis verbis. De iniurijs viri tui torqueris. Quid tibi enim fecit? dole, sed ipsum. Et ipsum noli imitari vt malefacias, sed ipse te imitetur in bono. Nam in eo quod malefecit, noli eum putare caput tuum, sed me. Nam si in eo quod malefacit caput, secuturum est corpus, eum ambo per preces. Vt autem non sequantur malum caput: teneant se ad caput ecclesiæ Christum.

D

Sicut & Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.

Dictum est de domino in euangelio, Baptizabat Iesus plures quã Ioannes. Et postea quã dictũ est baptizabat, subiectũ est, quanquã Iesus non baptizaret, sed discipuli eius. Quid ergo? falsum dictum erat, & correctum est cũ additũ est: quanquã Iesus non baptizabat, sed discipuli eius? an vtrunq; verum est: quia Iesus baptizabat, & non baptizabat? Baptizabat enim, quia premũdabat. Non baptizabat, quia ipse non tingebat. Prębebant discipuli ministeriũ corporis: prębebat ille adiutoriũ maiestatis. Quã enim cessaret a baptizãdo, qui nõ cessat a mundando? De quo dictũ est ab eodẽ Ioãne, per Ioannis baptistę personam dicentis, Hic est qui baptizat. Ergo Iesus adhuc baptizat. Et quousq; baptizandi sumus Iesus baptizat. Securus hõ accedat ad inferiorem ministrũ, habet enim superiorẽ magistrũ. Sed forte ait aliquis, Baptizat quidẽ Christus in spiritu, nõ in corpe. Quasi vero alterius dono quam illius quisquã etiã sacramẽto corporalis & visibilis baptismatis imbuatur. Vis nosse quia ipse baptizat nõ solum spiritu, sed etiã aqua? Audi apostolum, Sicut Christus, inquit, dilexit ecclesiã, & semetipsum tradidit pro ea, mũdans eã lauacro aquę in verbo: vt exhiberet sibi ipse ecclesiã gloriosam: nõ habẽtẽ maculã aut rugã, aut aliquid eiusmodi. Mũdans eã. Vnde? Lauacro aquæ in verbo. Quid est baptismus Christi? Lauacrum aquæ in verbo. Tolle aquã, nõ est baptismus. Tolle verbum, non est baptismus. — Ex tracta. euãgelij secũdũ Ioan. xv. Ioan. iij. Christus an baptizauerit. Baptismus quibus constat.

Vt exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam nõ habentem maculam aut rugam: aut aliquid huiusmodi: sed vt sit sancta & immaculata. Ita & viri debent diligere vxores suas vt corpora sua. Qui suam vxorem diligit: seipsum diligit.

Svperexaltat autẽ minima iudicio. Quod si nõ esset, quæ spes esset? Quãdoquidẽ cũ rex iustus sederit in throno, quis gloriabitur castũ se habere cor? Aut quis gloriabitur mũdũ se esse a peccato? Tunc ergo per eius misericordiã iusti plene perfecteq; mũdati fulgebũt in regno patris sui sicut sol. Tũc plane atq; pfecte ecclesia erit nõ habẽs maculã aut rugã, aut aliquid eiusmodi quia tũc etiã erit vere gloriosa. Cũ enim nõ tãtũ dixit vt exhiberet sibi ecclesiã nõ habẽtẽ maculã aut rugã, sed adddidit gloriosam: satis significauit quando erit sine macula & ruga: aut aliquid eiusmodi. Tũc vtiq; quã gloriosa. Nõ enim modo in tãtis malis, in tãtis scãdalis, in tãta pmixtiõe hominũ pessimorũ, in tantis opprobrijs impiorũ, dicẽdum est eã esse gloriosam: quia reges ei seruiũt, vbi est piculosior maiorq; tẽtatio: sed tũc potius gloriosa erit quando fiet quod idẽ ait Apostolus, Cum Christus apparuerit vita vestra: tunc & vos apparebitis cũ ipso in gloria. Cum enim dominus ipse secundũ formã serui per quã se mediator cõiũxit ecclesię, nõ fuerit glorificatus nisi resurrectionis gloriã: vnde dictũ est, spiritus autem nõ erat datus, quia Iesus nondũ fuerat glorifi- — Ex libro de pfectione iustitiæ hominis. Iacob. ij. Prouer. xx. Matt. xiij. Ecclesia quãdo non habebit maculam. Coloss. iij. Ioan. vij.

catus: quomodo dicenda est ante resurrectionẽ suam ecclesia eius esse gloriosa? Mundat ergo eam nunc lauacro aquæ in verbo: abluens peccata preterita & pellens ab ea donunationem malorum angelorum: deinde perficiens eius sanitates facit eam occurrere in illam gloriosam sine macula & ruga. Quos enim prędestinauit, il-
Rom. viij. los & vocauit: & quos vocauit, ipsos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit. In hoc mysterio dictũ arbitror, Ecce eijcio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die cõsum-
Luc. xiij. mor idest perficior. Dixit enim hoc ex persona corporis sui, quod est ecclesia, disponẽs pro distinctis ordinatisq; tẽporibus quod in sua resurrectione significauit in triduo.

Ex libro de sermõe domini in monte. ¶ Ipse est. n. finis, vt nihil duplici corde faciamus, auferẽtes trabẽ de oculo nr̃o, inuidẽtię, vel malitiæ, vel simulationis, vt valeamus eijcere festucam de oculo fratris. Videbimus enim eis oculis co-
G lũbæ, quales in sponsa Christi prædicãtur: quas sibi eligit deus glo-
Ecclesiæ oculi. riosam ecclesiã nõ habentẽ maculã neq; rugã. i. mũdã & simplicẽ.

Ex tracta. ps. l. ¶ Lauabis me idest mũdabis: & super niuẽ dealbabor. Et si fuerint
Psal. l. peccata vestra vt fœnicium, tanquã niuem dealbabo. De talibus
Esa. i. sibi exhibet vestem sine macula & ruga. Proinde vestis eius in mõ-
Ecclesia dealbata super niu 3. te quæ tanquam nix dealbata effulsit: significabat ecclesiam omni macula peccati mundatam.

Ex tracta. ps cxxxii. Vestis sacerdotalis. ¶ Vestis sacerdotalis ecclesiam significat. Ipsa est vestis de qua dicit Apostolus, Vt exhiberet sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugam. Mundatur vt non habeat rugam. Vbi extendit fullo nisi in ligno? Videmus quotidie a fullonibus tunicas quodammodo crucifigi, crucifiguntur vt rugam non habeant.

¶ Exhibet ergo vos dignũ corpus tali capite, dignã sponsam tali
Ex sermone q̃ tribus modis Christus intelligatur. sponso. Nõ potest habere caput illud nisi condignum corpus, nec ille vir tãtus nisi dignã ducit vxorẽ, vt exhiberet sibi, inq̃, gloriosam ecclesiã nõ habentẽ maculã aut rugã, aut aliquid eiusmodi.
Corpus & sponsam dignam Christo nos ex habere debemus. Hęc est sponsam Christi non habens maculã aut rugã. Nõ vis habere maculam? fac quod scriptum est, Lauamini, mundi estote, auferte nequitias de cordibus vestris. Nõ vis habere rugã? extende re in cruce. Nõ enĩ tm̃ opus est vt laueris, sed etiã vt extendaris, vt sis sine macula aut ruga. Per lauacrum enim auferuntur peccata.
H Per extẽsionem fit desiderium futuri seculi, propter quod Christus crucifixus est. Audi ipsum Paulũ lotum, Non (inquit) ex operibus
Ad Titum. iij. iustitiæ quæ fecimus nos, sed secũdũ suã misericordiã saluos nos fecit, per lauacrũ regenerationis. Audi eundem extensum. Ea (in-
Phi. iij. quit) quæ retro sunt oblitus in ea quæ ante sunt extẽsus secũdũ intentionẽ sequor ad palmã supernę vocationis dei in Christo Iesu.

iij. Esdrę. iiij. Matth. xv. Marc. Gen. ij. i. Cor. vi. Nemo enim vnquã carnẽ suam odio habuit sed nutrit & fouet eã, sicut & Christus ecclesiã: qa mẽbra sumus corporis eius: de carne eius & de ossibus eius.

CVm de sancta dilectione preciperet qualis esse debeat virorum in uxores:ex anima animantis, sumpsit exemplum. Quid diligit,inquit,uxorem suam,seipsum diligit.Nemo enim,inquit,carnem suam odio habuit,sed nutrit et fouet eam tanquam Christus ecclesiam. Ecce in conspectu vestro est carnalis vniuersa substantia. Videte quemadmodum in omne animal sibi ad salutem conciliatum precedat naturę ista comunio,vt diligat carnem suam.Neque enim hoc in hominibus tantum est:qui cum recte viuit,non solum consulunt saluti carnis suę: verum etiam carnales motus ad vsum rationis edomiat et refrenant:sed etiam bestiae fugiunt dolorem,formidant interitum:et quicquid illam membrorum compagem copulamque carnis et spiritus concordi iunctura discindere ac dirimere potest,quanta valent agilitate deuitant:nutrientes etiam ipsae ac fouentes carnem suam.

Ex libro contra Faustum.

Dilectio vxoris.

A

B est et salutis suę vitae intendunt.

¶Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit.sed nutrit(inquit) ac fouet eam,sicut et Christus ecclesiam. Videte vnde quo ascenderit.Nemo ergo se odit:et hinc quidem nulla cum aliqua secta quaestio fuit. Sed neque corpus suum quisquam odit. Verum est enim quod ait apostolus,Nemo vnquam carnem suam odio habuit.Et quod nonnulli dicunt,malle se esse sine corpore,omnino falluntur.Non enim corpus suum,sed corruptiones eius et pondus oderunt.Non itaque nullum corpus:sed incorruptum et celerrimum corpus volunt habere. Sed putant nullum corpus esse,si tale fuerit,qui tale aliquid esse animum putant,quod autem continentia quadam et laboribus persequi videntur corpora sua, qui hoc recte faciunt, non id agunt vt non habeant corpus,sed vt habeant subiugatum et paratum ad opera necessaria. Libidines enim male vtentes corpore idest consuetudines et inclinationes animae ad fruendum inferioribus,per ipsius corporis laboriosam quandam militiam extinguere affectant.Nam non se interimunt,et curam suae valetudinis gerunt. Qui autem peruerse id agunt,quasi naturaliter inimico suo corpori bellum ingerunt.In quo fallit eos quod legunt,Caro concupiscit aduersus spiritum,et spiritus aduersus carnem.Haec enim inuicem aduersantur.Dictum est enim hoc propter indomitam carnalem consuetudinem aduersus quam spiritus concupiscit,non vt interimat corpus,sed vt concupiscentia eius idest consuetudine mala edomita faciat spiritui subiugatum:quod naturalis ordo desiderat.Quia.n.hoc erit post resurrectionem,vt corpus omni modo cum quiete summa spiritui subditum immortaliter vigeat: hoc etiam in hac vita meditandum est:vt consuetudo carnalis mutetur in melius:nec inordinatis moribus resistat spiritui . Quod donec fiat,caro concupiscit aduersus spiritum, et spiritus aduersus carnem: non per odium resistentem spiritui, sed per principatum,quia magis quod diligit vult subditum esse meliori:nec per odium resistente carne,sed per consuetudinis vinculum.Quod a parentum etiam propagine inueteratum naturae lege inoleuit. Id ergo agit spiritus in domanda carne,vt soluat malae consuetudinis quasi pacta peruersa,et fiat pax consuetudinis bonę.

Ex libro de doctrina christiana.

Nemo carnem sua odio habuit

Non est optandum esse sine corpore.

B

Gala.v.

Corpora ratio nabiliter domanda,non interimenda sunt.

Ex lib. retrata/ tionum. i. Caro quomo/ do diligatur. C

¶Caro diligitur quidem: nec tum propriæ, sed propter animam cui subiacet ad vsum. Nam etsi propter seipsam videtur diligi, cum eam nolumus esse deformem: ad aliud referendum est decus eius, ad illum scilicet a quo decore sunt omnia.

Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam: & adhærebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & in ecclesia. Veruntamen & vos singuli vnusquisque vxorem suam sicut seipsum diligat: vxor autem timeat virum suum.

Mysterium

Ex libro de Genesi ad literam ix. Extasis cur Adæ data. Genes. ij.

Illa extasis quam deus immisit in Adam vt soporatus obdormiret, recte intelligitur ad hoc immissa: vt & ipsius mens per extasim particeps fieret tanquam angelicæ, & intrans in sanctuarium dei intelligeret in nouissima, denique euigilans tanquam prophetia plenus cum ad se adductam mulierem suam videret, eructauit continuo, quod magnum sacramentum commendat Apostolus. Hoc nunc os de ossibus meis, & caro de carne mea. Hæc vocabitur mulier, quoniam de viro suo sumpta est. Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna. Quæ verba cum primi hominis fuisse scriptura ipsa testatur, dominus tamen in euangelio deus dixisse declarauit. Ait enim, Non legistis: quia qui fecit ab initio masculum & fœminam fecit eos? & dixit, Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna. Vt hinc intelligeremus, propter extasim quæ præcesserat in Adam, hoc eum diuinitus tanquam prophetam dicere, potuisse.

Matth. xix. D

Ex libro contra Faustum. Philip. ij. Rom. v.

¶Neque enim frustra dixit Apostolus, Adam qui est forma futuri. Quis enim non agnoscat Christum eo modo reliquisse patrem, quo cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo, semetipsum exinaniuit formam serui accipiens? & reliquisse etiam matrem Synagogam Iudæorum veteri testamento carnaliter inhærentem, & adhæsisse vxori suæ sanctæ ecclesiæ vt pace noui testamenti essent duo in carne vna? Quia cum sit deus apud patrem, per quem facti sumus: factus est per carnem particeps noster, vt illius capitis corpus esse possemus.

Ex tractu. euangel. secundum Ioan. ix. Quo verbum Ge. ij. pertineat ad Christum. Gene. ij.

¶Quantum mysterium de Christo continet quod commemorat Apostolus, dicens, Et erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est. Et ne quis istam magnitudinem sacramenti in singulis quibusque hominibus vxores habentibus intelligeret, Ego autem, inquit, dico in Christo & in ecclesia. Quod est hoc sacramentum magnum? Erunt duo in carne vna, cum de Adam & Eua scriptura Geneseos loqueretur, vnde ventum est ad hæc verba. Pro,

pterea, inquit, relinquet homo patrẽ & matrem, & adhærebit vxori suę: & erunt duo in carne vna. Si ergo Christus adhæsit ecclesiæ: vt essent duo in carne vna: quomodo reliquit patrẽ? quomodo reliquit matrem? Reliquit patrem, quia cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Hoc est enim, reliquit patrem. Nõ quia deseruit & recessit a patre, sed quia nõ in ea forma apparuit hominibus in qua æqualis est patri. Quomodo reliquit matrem? Relinquendo Synagogam Iudæorum, de qua secundum carnem natus est, & inhærendo ecclesiæ, quam ex omnibus gentibus cõgregauit, & quam illuminauit per apl'os deus, vt ostenderet nobis quod ibi quęreremus in ipsa vna sententia. Erunt duo in carne vna. Sacramentum magnum in Christo & in ecclesia. Iam licet nobis vbiq; Christum q̃rere, & de omnibus hydrijs vinũ potare. Dormit Adã vt fiat Eua. Moritur Christus vt fiat ecclesia. Dormiẽti Adę fit Eua de latere. Mortuo Christo, lancea percutitur latus, vt profluant sacramenta quibus formetur ecclesia. Cui non appareat: quia tunc in illis factis futura figurata sunt? quandoquidẽ dicit Apostolus ipsum Adam formam futuri esse. Quid est (inquit) forma futuri. ¶ Vt noueritis: quia vnus dicitur Christus caput & corpus suum, ipse dicit cum de coniugio loqueretur, Erunt duo in carne vna. Igitur iam non duo, sed caro vna. Sed forte hoc dicit de quocũq; coniugio. Audi Paulum, Et erunt, inquit, duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & in ecclesia. Fit ergo ex duobus vna quædam persona ex capite & corpore, ex sponso & sponsa. Nam vnitatem personę huius miram & excellentem commendat etiam Esaias propheta: Nam loquens etiã in eo Christus in prophetia ait, Sicut sponso alligauit mihi mitram, & sicut sponsam ornauit me ornamento. Se dixit sponsum se sponsam. Quare se sponsum, se sponsam, nisi quia erunt duo in carne vna? Si duo in carne vna, quare non duo in voce vna? ¶ Sic ergo aliquando insinuatur in scripturis Christus, vt intelligas verbum ęquale patri: sic aliquando, vt intelligas mediatorẽ: cum Verbum caro factum est, vt habitaret in nobis: cum ille vnigenitus per quem facta sunt omnia, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens? factus obediens vsq; ad mortem, mortẽ autem crucis. Sic autẽ aliquãdo, vt intelligas caput & corpus, exponẽte ipso apostolo apertissime q̃d dictũ est de viro & vxore in Genesi, Et erunt inquit, duo in carne vna. Videte ipsum exponentem: vt nõ cõiecturis nostris aliquid ausi dicere videamur. Erunt, inquit, duo in carne vna. Et addidit, Sacramentum hoc magnum est. Et ne adhuc putare quisquam in viro esse & vxore secundũ naturalem vtriusq; sexus copulatiõnẽ corporaleq; mixturã. Ego autẽ dico, inquit, in Christũ & in ecclesiã. Secũdum hoc ergo q̃d in Christo &

Philip. ij. | Moritur Christus vt fiat ecclesia. | Rom. v. | Ex tracta. ps. xxx. | Christus vnus. | Ex Christo & ecclesia vna persona est. | Esaiæ. lxvi. | Christus spõsus & sponsa. | Ex sermone q̃d tribus modis. Christus intelligatur. | Ioan. i. | Phili. ij. | Gene. ij.

B F G

Christus & ecclesia caro vna. ecclesia accipitur quod dictum est, Erunt duo in carne vna: non iam duo: sed vna caro est. Et quomodo sponsus & sponsa, sic caput & corpus: quia caput mulieris vir. Siue ergo dicam caput & corpus, siue dicam sponsus & sponsa: vnum intelligite. Ideoq; idem Apostolus cum esset adhuc Saulus, audiuit, Saule Saule quid me persequens? Quoniam corpus capiti adiungitur. Et quoniam Christi prædicator pateretur ab alijs quæ persecutor ipse fecerat: Vt suppleas, inquit, quæ desunt pressurarum Christi in carne mea: ad pressuras Christi attendens pertinere quod patiebatur. Quod non potest intelligi secundum caput, quod iam in cœlo nihil tale patitur: sed secundum corpus, id est ecclesiam. quod corpus cum suo capite vnus Christus est.

Actuum .ix.

Ex tracta. ps. cxxviij. ℭ Dominus noster Iesus Christus Saluator: sedens ad dexteram patris: qui etiam propter nos natus de virgine, & sub Pontio Pilato passus est fuso innocente sanguine, quod est pretium nostrum, redemit nocentes a captiuitate: in qua tenebamur a diabolo, donando nobis delicta, & ipso pretio nostro sanguine suo delens chirographum quo debitores tenebamur: ipse est rector & sponsus, & redemptor ecclesiæ, caput nostrum. Et vtiq; si caput est, habet corpus, corpus autem eius sancta ecclesia: quæ etiam coniunx eius. Cui dicit Apostolus, Vos autem estis corpus Christi, & membra. Totus itaq; Christus caput, & corpus, tanquam integer vir: quia & fœmina ex viro facta est, & ad virum pertinet: & dictum est de primo coniugio, Erunt duo in carne vna. Hoc autem ad mysterium interpretatur Apostolus non frustra esse dictum in illis duobus hominibus: nisi quia in eis iam figurabatur Christus & ecclesia. Nam hoc sic exponit Apostolus, Erunt, inquit, duo in carne vna, Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christum & in ecclesia. Dicit etiam ipsum Adam formam futuri. Qui est, inquit, forma futuri. Si ergo Adam forma futuri: quomodo de latere dormientis Eua facta est, sic ex latere domini dormientis, id est dormientis in passione, & in cruce percusso de lancea manauerunt sacramenta, quibus formaretur ecclesia. Nam de futura eadem passione sua sic dicit in alio psalmo, Ego dormiui & somnum cœpi, & exurrexi quia dominus suscepit me. Vnde dicit & ipse dominus in euangelio, cum de coniugio loqueretur. Igitur non iam duo, sed vna caro. Vna caro, quia de nostra mortalitate carnem suscepit: non autem vna diuinitas, quia ille creator, nos creatura.

H

Colos. ij.

i. Cor. xij.

Roma. v.

Ecclesia de latere xpi formata est

Psal. iij.

Matth. xix.

A

Ex sermone de verbis euāgelij. ℭ Omnes fideles quid audiunt ab apostolo? Vos autem estis corpus Christi & membra ex parte. Si ergo corpus Christi & membra sunt: noli facere duos. Nam vt noueritis quia vnus homo est sponsus & sponsa secundum carnem Christi, non secundum diuinitatem. Nam secundum diuinitatem quod est ille, nos esse non possumus, quia ille creator, nos creatura: ille effector, nos facti: ille conditor, nos conditi. Sed vt essemus vnum cum illo, caput no-

i. Cor. xij.

Sumus vnum Christo.

strum esse voluit, accipiendo carnem ex nobis in qua moreretur pro nobis. Vt noueritis ergo quia hoc totum vnus est Christus, per Esaiam dixit. Sicut sponso alligauit mihi mitram: et sicut sponsam induit me ornamento. Ipse sponsus, ipse sponsa. Ipse plane sponsus in capite: sponsa in corpore. Esa. lxi. Christus sponsus et sponsa.

¶ Reliquit patrem cum dixit, Ego a patre exiui: et veni in hunc mundum. Sed non reliquit loco, quia deus loco non continetur: neque auersione peccati, sicut apostatae relinquunt deum, sed apparendo hominibus in homine cum Verbum caro factus est et habitauit in nobis, quod ipsum non commutationem naturae dei significat, sed susceptionem inferioris personae .i. humanae. Ad hoc valet etiam quod dicitur, Semetipsum exinaniuit, quia non in ea dignitate apparuit hominibus in qua est apud patrem, blandiens eorum infirmitati, qui cor mundum nondum habebant, vnde videtur verbum in principio deus apud deum. Quid est ergo quod dicitur, Relinquet patrem, nisi relinquet apparere hominibus sicut est apud patrem? Item reliquit matrem .i. synagogae veterem atque carnalem obseruationem, quae illi mater erat ex semine Dauid secundum carnem. Et adhaesit vxori suae, id est ecclesiae, vt sint duo in carne vna. Dicit enim Apostolus ipsum esse caput ecclesiae corporis sui. Ex lib. contra Manichaeos. Ioan. xvi. Ioan. i. B Philip. ii. Colos. i.

CAPVT VI.

Filii obedite parentibus vestris in domino. Hoc enim iustum est. Honora patrem tuum, & matrem tuam quod est mandatum primum in promissione, vt bene sit tibi, & sis longaeuus super terram. Et vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina & correptione domini. Colos. iii. Exo. xx. Eccle. iii. Matth. xix. Mar. x.

Ad duo praecepta, id est ad dilectionem dei, et proximi pertinet decalogus, Ad primum praeceptum tres chordae, quia deus trinitas, ad alterum vero praeceptum, id est proximi septem chordae, quomodo viuatur inter homines. Nam ipse numerus septenarius incipit ab honore parentum. Honora patrem tuum et matrem tuam. Ad parentes enim suos homo aperit oculos, et haec vita ab eorum amicitia sumit exordium, Quisquis autem parentibus suis non defert honorem, quibus parcere poterit? Dicit Apostolus, Honora patrem tuum et matrem tuam, quod est primum mandatum. Quomodo primum quando quartum, nisi quia in septenario numero est primum pertinens ad dilectionem pro- Ex libro de decem chordis. C Exo. xx. Parentibus bedicendum

Decē chordaꝝ psalterium. Ibidem. Psal. xc.

x. mī ꝰ Primum est in altera tabula. Nam ideo duæ tabulæ datæ sunt, quod est psalterium decem chordarum: Tria in vna tabula ad deum pertinentia, septem in altera tabula ad proximum. In altera ergo tabula primum est. Honora patrem tuum ꝛ matrem tuam. Secundum, Non mœchaberis. Tertium, Non occides. Quartum, Non furaberis. Quintum, Non falsum testimonium dices. Sextum, Non concupisces vxorem proximi tui. Septimum, Non concupisces rem proximi tui. Hæc iungamus illis tribus ad dilectionem dei pertinentibus. Cantemus in psalterio deceꝫ chordarum, si volumus cantare canticum nouum.

Roma. xiij. Colos. iij. Act. x. Iaco. ij. i. Pet. ij. Gala. ij.

Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestris sicut Christo: non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes sed vt serui Christi, facientes voluntatem dei ex animo, cum bona voluntate seruientes sicut domino, & non hominibus: scientes quoniam vnusquisq; quodcunq; fecerit bonum, hoc recipiet a domino siue seruus, siue liber. Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas: scientes quia & illorum & vester, dominus est in cœlis, & personarum acceptio non est apud deum. de cætero fratres confortamini in domino: & in penitentia virtutis eius.

Ex lib. de ciui. dei. xix. Seruitus pp peccatū est hoī indita. Ioan viij. Seruitus' pctōrum pessima.

PRima seruitutis causa peccatum est, vt homo homini conditionis vinculo subderetur. Quod non fuit nisi deo iudicante, apud quē nō est iniquitas: ꝛ nouit diuersas pœnas meritis distribuere delinquentiū. Sicut aūt supernus dñs dicit, ois qui facit pctm̄, seruus est peccati. Ac per hoc multi quidem religiosi dominis iniquis, non tū liberi seruiunt. A quo. n. quis deuictus est, huic seruus addictus est. Et vtiqꝫ fœlicius seruitur hoi quā libidini: cum sæuissimo dñatu vastet corda mortaliū, vt alia omittam, libido ipsa dominandi hoibus. Verum ꝛ pœnalis seruitus ea lege ordinatur: quæ naturalē ordinem conseruari iubet. perturbari vetat, quia si contra eī legem non esset factum, nihil esset pœnali seruitute coercendum. Ideoqꝫ Apostolus etiam seruos monet subditos esse dominis suis, ꝛ ex animo eis cum bona voluntate seruire: vt scꝫ si non possunt a dñis liberi fieri, suam seruitutem ipsi quodam

Seruitus voluntaria est quodā modo libera. i. Cor. xv.

modo liberā faciant: nō timore subdolo. sed fideli dilectione seruiendo, donec transeat iniqtas, ꝛ euacuet ois principatus ꝛ ptās humana: ꝛ sic deus oīa in oibus. Quocirca ēt si habuerint seruos iusti patres nostri: sic administrabant domicā ei pacē, vt fm̄ hæc tēporalia bona filiorū sortē a seruorū ꝯdōne distinguerent: ad deū aūt colendum, in quo æterna bona speranda sunt, omnibus domus

suæ mēbris pari dilectione consulerent. Qđ naturalis ordo ita ꝓ. scribit, vt nomen patrisfamilias hinc exortũ sit, ⁊ tam late vulgatum, vt etiam iniqꝫ dominantes hoc se gaudeant appellari. Qui aũt veri patresfamilias sunt, omnibus in familia sua tanq̃ filijs suis ad colendum, ⁊ promerendum deum consulunt, desiderantes atqꝫ optantes venire ad cœlestem domum vbi necessarium non sit officium imperandi mortalibus, quia necessarium non erit officium consulendi iam in illa immortalitate, fœlicibus.

Patresfamilias et iniq. gaudēt appellari.

¶ Ordinauit enim sic deus ecclesiam suam, vt oĩs potestas ordinata in seculo habeat honorem. ⁊ aliqñ a melioribus. Sed exempli gratia vnam rem dico: hinc conijcite gradus omnium potestatum. Prima ⁊ quotidiana potestas hoĩs in hominem, domini est in seruum. Prope omnes domus habent huiusmodi potestatem. Sunt dñi: sunt ⁊ serui. Diuersa sunt nomina: sed homines, ⁊ homines paria sunt nomina. Et quid dicit Apls? Seruos dominus suis subditos esse. Serui obedite dominis vestris secundũ carnē, quia est dñs secundum spiritum. Ille est dñs verus ⁊ ęternus, isti autem temporales secundum tempus. Tu cum ambulas in via, cum viuis in hac vita, non vult te facere superbum Christus. Contigit tibi vt Christianus efficereris, ⁊ haberes dominum hominem. Non ideo Christianus factus es vt dedigneris seruire. Cum enim Christo iubente seruis homini non illi seruis, sed illi qui iussit. Et hoc ait, Obedite dominis vestris secundum carnem cuꝫ timore ⁊ tremore in simplicitate cordis, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes; sed quasi serui Christi facientes voluntatē dei ex animo cum bona voluntate. Ecce non fecit de seruis liberos, sed de malis seruis bonos seruos. Quantum debent diuites Christo qui illis componit domum: vt si fuerit tibi seruus infidelis, conuertat illum Christus, ⁊ non ei dicat, Dimitte dominum tuum: iã cognouisti eum qui verus est dominus. Ille forte impius est ⁊ iniquus, tu iam fidelis ⁊ iustus: indignum est vt iustus ⁊ fidelis seruiat iniquo ⁊ infideli. Non hoc ei dixit, sed magis serui. Et vt corroboraret seruũ, hoc dicit. Exemplo meo serui. Prior seruiui iniqs. Dñs n. ēt ita in passiōe, sust. nēs, a qbus sustinuit nisi dñs a seruis? Et a qlibus, nisi a malis seruis? N. si fuissent boni serui, honorarēt dñs suũ sꝫ qa mali serui erãt, iniuriauerũt. Ille qd ꝯtra reddidit? Dilectionē ꝓ odio. Ait. n. Pr, ignosce illis, qa nesciunt qd faciũt. Si dñs cœli ⁊ terrę p quē facta sunt oĩa seruiuit indignis, rogauit ꝓ sæuientibus ⁊ furẽtibus, ⁊ tanq̃ medicũ se exhibuit adueniens, nã ⁊ medici ⁊ arte ⁊ sanitate meliores seruiũt ægrotis: quãto magis non dꝫ dedignari hõ ex aĩo ⁊ ex tota bona voluntate cum tanta dilectione seruire domino ⁊ malo? Ecce seruit meliori deterior, sed ad tempus. Quod autē dixi de dño ⁊ seruo, hoc intelligite de ptãtibus ⁊ regibus, ⁊ de omnibus culminibus huius seculi. Aliqñdo enĩ potestates bonæ sunt, timent dominum, aliquando non timent

Ex tracta. ps. cxxiij.

F

Potestas dñi in seruos.

Seruos non liberos, sed bonos facit apls.

G

Christus dñs a seruis suis malis sustinuit.

Lucæ. xxiij.

Medici seruiũt ægrotis.

Iulianus r. In quibus malis dominis seruiendum sit

dominum. Iulianus extitit infidelis imperator. Nonne extitit apostata iniquus & idololatra? Milites Christiani seruierunt imperatori infideli: vbi veniebatur ad causam Christi, non agnoscebāt nisi illum qui in cœlo erat: quando volebat vt idola colerent, vt thurificarent, præponebant illi deum. Quando autem dicebat, producite aciem, ite contra illam gentem, statim obtemperabant. Distinguebant dominum æternum a domino temporali, & tamen subditi erant propter dominum æternum & dño temporali.

H

Ex tracta. ps. lxx. Ad oculum seruire

¶ Nam si seruus non ex animo tibi seruiat, manus eius faciē eius, præsentiam eius potes videre, cor eius non potes: & tamen ait illis Apostolus, Non ad oculum seruientes. Et quid est, non ad oculum? Quid ergo? non visurus est dominus meus quomodo illi seruiā, vt dicas mihi non ad oculum seruientes? Adiecit, Sed quasi serui Christi. Dominus homo non videt, sed dominus Christus videt. Ex animo, inquit, cum bona voluntate.

Induite vos armaturam dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli, quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum: contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Propterea accipite armaturam dei, vt possitis resistere in die malo, / & in omnibus perfecti stare.

/ Et o mnibus perac̄tis stare.

Ex tracta. Psal. xvij. Ecclesię inimici

A

Ephe. ij.

NVnquid homines solos habet inimicos ecclesia? Quid est homo carni & sanguini deditus nisi caro & sanguis? Sed ait Apostolus, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem: sed aduersus principes & rectores tenebrarum harum, idest rectores iniquorum mundum istum diligentium & propterea tenebrarum. Quia & nos fuimus aliquādo tenebræ: nūc aūt lux in dño. Aduersus spiritalia, inquit, nequitię in cœlestibus, idest diabolum & angelos eius. Quem diabolum alio loco dicit principem potestatis aeris huius.

Ex tracta. ps. xx. Inimici p quibus est orādū, sunt hoīes pctō res: cōtra quos orandum est, diaboli.

¶ Intelligendi sunt inimici pro quibus orandum sit, & cōtra quos orandū sit. Inimici hoīes qualescunq; fuerint non sunt odio habēdi: ne cū odit malus quem patitur malū, sint duo mali. Diligat bonus & compatiatur malum, vt vel vnus sit malus. Illi inimici sunt, contra quos orandum est, diabolus & angeli eius. Ipsi nobis inuident regnum cœlorum. Ipsi nolunt vt nos ascendamus, vnde illi deiecti sunt. Ab his oremus erui animam nostram. Nam & quando aduersus nos homines incitantur, vasa ipsorum sunt. Proinde Apostolus Paulus ammonens nos quam cauti contra inimicos esse debeamus, aut seruis dei qui tribulationem patiebantur, vtiq; seditionibus, improbitatibus, inimicitijs hominum. Non est nobis

colluctatio aduersus carnem & sanguinem.i.non aduersus homines,sed aduersus principes & ptãtes & rectores mundi. Cuius mundi? Cœli,terræ? Absit.huius mundi rector nõ est nisi creator. Sed quem dicit mundum? Amatores mundi. Deniq; addidit,& exponit quod dico. Mundi tenebrarum harũ. Quarũ vtiq; tenebrarũ nisi infidelium & impiorũ? Nam ex impiis & infidelibus cũ essent facti pij fideles,sic eos alloquit idem Apłus. Fuistis.n. aliquando tenebræ,nunc aũt lux in dño. Aduersus spiritalia,inquit,nequitiæ in cœlestibus. Aduersus diabolum & eius angelos dimicantes, hostes vestros non videtis,& vincitis.

Rector mundi est deus creator solus.

B

Ephe.v.

¶Docemur inimicos nosse,contra quos inuisibiliter dimicamus de quibus admonet Apłs dicens,Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinẽ.i.aduersus homines,aduersus eos quos videtis,sed aduersus eos quos non videtis:aduersus principes & potestates,& rectores mundi tenebrarũ harum. Cũ diceret enĩ; rectores mundi(dicebat quippe de diabolo & angelis eius)cauendum erat ne male intelligerent homines,& putarent a diabolo & dæmonibus mundũ regi. Sed quia mundus df & in peccatoribus dicitur mundus,& in eis qui diligunt mundũ.de quibus dictum est, Et mundus eũ non cognouit. & de quibus dictum est,Totus mundus in maligno positus est,exponit & Apostolus cuius mundi essent rectores. Tenebrarũ,inquit,harum. Mundi dico tenebrarum harũ. Rursus cogit nos intelligere quid dixerit tenebrarũ harum. Quarum tenebrarũ rectores sunt diabolus & angelus eius? oĩum infideliũ,oĩum iniquorum.de quibus dictũ est,Lux lucet in tenebris,& tenebræ ei non cõprehenderunt. Deniq; ex ipsorum numero credentibus multis quid dixerit idem Apłs,Fuistis enim aliquando tenebræ,nunc autem lux in domino. Non vis regi a diabolo,migra ad lucem.

Ex tracta. ps.lxxiij.

Rector eius res mundi diabolus dicatur.

Ioan.i.

i.Ioan.v.

C

Ioan.i.

Ephe.v.

¶Diabolus & angeli eius in scripturis sanctis manifesti sunt nobis q; ad ignẽ æternũ sunt destinati.ipsorum tñ desperãda est correctio. Contra quos habemus occultã luctã,ad quam nos armat Apłs,dicens,Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem.i.aduersus hoĩes quos videmus,sed aduersus principes & potestates,rectores mundi tenebrarum harũ. Ne forte cũ dixisset mũdi,intelligeres dæmones esse rectores cœli & terræ,mundi dixit tenebrarum harum. Mundi dixit amatorum mundi. Mundi dixit impiorum & iniquorum. Mundi dixit de quo dicit euangeliũ, Et mundus eum non cognouit. Si enim mundus non cognouit lucem,quia lux in tenebris lucet,& tenebræ eam non comprehenderunt,& ipsę tenebræ quæ non comprehenderunt lucẽ pñtẽ, mundi nomine appellantur,harũ tenebrarũ sunt illi rectores. De ipsis ergo rectoribus habemus determinatã scripturarũ sententiam,q; oĩno inde reditus alicuius eorũ sperandus non est. At vero de ipsis tenebris quarũ illi rectores sunt,non sumus certi,ne forte q̃ erant

Ex tracta. ps.liiij.

Dæmoniorum desperanda est correctio.

Mundi tenebrarũ harũ rector diabolus.

D tenebræ fiant lux. Fidelibus quippe iam factis dicit Apostolus, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Tenebræ in vobis, lux in domino.

Supra. v.

Ex tracta. ps. lv.

¶Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinē, sed aduersus principes & ptātes, & spiritalia nequitiæ. i. aduersus diabolū & angelos eius, quia & qñ patimur hoſes importunos, ille instigat, ille inflāmat, ille tanq̃ vasa sua mouet. Attēdamus ergo duos hostes, quē videmus & quē non videmus. Hominem videmus, diabolum non videmus. Hominem diligamus, diabolum caueamus. Pro hom ne oremus, contra diabolum oremus.

Duo hostes, alter amandus, alter cauendus

Ex tracta. ps. lxxvi.

¶Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinē. sed aduersus principatus, & ptātes, & rectores mundi tenebrarū harum, aduersus spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Ergo aduersus diabolū & angelos eius inimicitias exercemus. Rectores mundi dixit, quia ipsi regunt dilectores mundi. Non enim regunt mundum quasi rectores sint cœli & terræ, sed mundū peccatores dicit. Et mundus eū non cognouit. Talē mundū illi regunt qui non cognoscunt Christū. Contra hos habemus inimicitias perpetuas. Denique quaslibet habeas inimicitias aduersus hominē, cogitas finire siue illius satisfactione si ipse te læsit: siue tua, si tu lesisti: siue alterius si vos inuicē læsistis, laboras satisfacere & concordare. Cū diabolo aūt & angelis eius, nulla concordia est. Ipsi nobis inuident regnum cœlorum, mitescere erga nos omnino nō possunt.

Mundus p peccatoribus accipitur

E

Ex tracta. ps. cxij. Ephe. ij.

¶Habemus hostes inuisibiles. Qualiter psequunt? Homo psequit vt occidat corpus. Persequit alius, vt illaqueet aīam. Et ideo p vasa sua, quia de illo dictū est, Operat in filijs diffidentiæ per vasa sua. i. hoſes in quibus operat. Agit persecutionem corporis, vt intus fiat ruina cordis. Nā si cadente corpore stat aīa, muscipula cōminuta est, & nos liberati sumus. Ergo sunt & alij hostes nostri: a quibus deprecari deū debemus vt eruat nos, ne seducant nos vel fractos molestijs secularibus, vel inductos illecebris. Qui sunt hi hostes? Videamus si aperte ab aliquo seruo dñico describuntur: ab aliquo milite perfecto qui cū illis sit cōgressus. Audi Apostolum dicentem. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem. Nolite quasi odia vestra conuertere in hoſes, & eos vobis hostes existimare; & eorum inimicitijs vos computare. Isti omnes quos timetis, caro & sanguis sunt. Non est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinem. Sic voluit dicere contemnēs holum mortalitatem. Et aduersus quos? Aduersus principes, inquit, & ptātes, & rectores huius mundi tenebrarum harū. Expaueras cum audires rectores mūdi, Si rectores istius mundi, nunquid pter mundum iturus es, vbi illos non patiaris? præter mundum iturus es, vbi ab eis eruaris? Sic ergo accipe mundi tenebrarum harum, non rectores cœli & terræ. Nam ista fabrica dei est, Cœlum & terra mundus dicit, & homines mali mundus. Quare & isti mundus? Quia diligunt mundum. Et

ps. cxxiij.

Hostes a qbus cauendū nobis

F

Mundus dupliciter accipitur.

ideo tenebræ,quia impij,Ideoq; iam ex ipso numero credentibus Ephe.v.
multis,quid dicit Apostolus? Fuistis aliquando tenebræ,nunc au-
tem lux in domino. Anteq̃ effetis ergo lux,cũ tenebræ effetis,at
tendite quẽ rectorem habuistis. Quem rectorẽ habent iniqui nisi
diabolum? Quomodo pij ⁊ fideles rectorẽ habent Christũ? Ergo
diabolũ ⁊ angelos eius rectores mundi appellauit.i.rectores dile
ctores mundi:rectores peccatorum,quod est tenebrarum harum. Ex tracta. ps cxliij.
¶ Præliorum ⁊ bellorum genera cõmemorare fortasse longum
est,⁊ gerere facilius q̃ explicare. Habes vnũ bellum quod cõme- Bella spiritalia facilius geruntur q̃ memorantur.
morat Apostolus,Non est nobis colluctatio aduersus carnẽ ⁊ san
guinem.i.aduersus homines a quibus videmini pati molestias.
Non aduersus ipsos pugnatis,sed aduersus principes,⁊ potestates,⁊
rectores mundi. Et ne intelligeres mundi cœli ⁊ terræ,ostendit qd
diceret. Tenebrarum,inquit,harum. Mundi.s.non qui per ipsum G
factus est,quia ⁊ mundus per eum factus est:sed mundi qui eum Cuius mundi rector diabolus.
non cognouit,quia ⁊ mundus eum non cognouit. Hæ tenebræ
non sunt natura,sed voluntate. Anima enim per seipsam non
lucet,quia humiliter ac veraciter cantat, Tu illuminabis lucer- ps.xvi.ij.
nam meam domine deus meus:illuminabis tenebras meas. Au ps.cxxxv.
di te, inquit, fons vitæ,⁊ in lumine tuo videbimus lumen. non
in lumine nostro,sed in lumine tuo. Nam ⁊ oculi nostri lumina
vocantur:⁊ tamen lux extrinsecus si desit,etiam sani ⁊ patentes in
tenebris remanebunt. Ergo bellum gerimus aduersus rectores
tenebrarum harum,rectores scilicet infidelium diabolum ⁊ an-
gelos eius. Hoc enim vnum prælium, alterum autem vnicuiq; Gala.v.
in se ipso. Modo genus hoc belli ex apostolica legebatur, Caro
concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem ⁊ Bellũ internum molestius est externo.
sanguinem, vt non ei quæ vultis faciatis. Et hoc graue bellum,
⁊ quod est molestius, internum. In quo bello sit quisquis vi-
ctor, illos quos non videt, inimicos continuo superabit. Non
enim tentat diabolus vel angeli eius, nisi quod in te carnale do-
minatur. Nam quomodo vincimus illos hostes quos non vide
mus, nisi quia carnales motus nostros interiores sentimus? His H
confligimus, quia illos percutimus. In amore pecuniæ domi- Auaritiæ dominatus.
natur auaritia. Dominante auaritia, ibi diabolus forinsecus lu
crum cum fraude proponit. Plerunq; enim ad lucrum non per
uenis,nisi fraudem feceris. Proponit ergo ille forinsecus auari-
tiæ tuæ, quam intus non vicisti, quam non domuisti, quaq; non
tibi subiecisti. proponit athletæ suo tanquam malus agonotheta
fraudem ⁊ lucrum, opus ⁊ præmium, fac ⁊ tolle. Tu autem
si calcas auaritiam, si tibi interius non dominatur quasi non sen
tiens vincis, nam diabolum insidiantem non sentis. Si ergo
domuisti auaritiam, attendis alterum proponentem opus ⁊ præ
mium. Quid ille proposuit? Fraudẽ ⁊ lucrũ. Quid iste proponit?
Innocentiam ⁊ coronã. Fac ⁊ tolle,⁊ ille dicit ⁊ iste. Li tu spliator

interior si non es victus auaritia, sed victor auaritiæ illum atten-
dis, hunc vincis. Discernis enim vtrunqȝ ꝛ dicis, Hoc video opus
ꝛ præmium, illo autem escam ꝛ laqueum. Neqȝ enim aliquid di
scis in te, quod nō pertineat ad te. Etenim ex peccato diuisus es
aduersus te. Trahis cōcupiscentię propagines, ex traduce mortis.
Tradux mortis. Habes contra quod pugnes in te, habes quod expugnes in te. Sed
habes, quem inuoces vt pugnantem adiuuet te, ꝛ vincentem coro
net te, qui non existentem fecit te.

Ex sermone de hac lectione. ¶ Non est nobis colluctatio aduersus carnem ꝛ sanguinem, quia
non tantum te homo persequitur sed diabolus per illum. Et ante
A qui te lędat in corpore, se occidit in mente. Non est nobis collu-
ctatio aduersus carnem ꝛ sanguinem. hominibus aduersus homi
nes, quia caro ꝛ sanguis sunt. sed aduersus principes ꝛ potestates re
Cōtra diabolū quicquid possumus faciendū nobis est. ctores tenebrarum harum. quia quomodo eos qui lux sunt Chri-
stus gubernat ꝛ regit, sic eos qui tenebræ sunt, ad omne malū dia
bolus præcipitat ꝛ instigat. Hoc ergo nos hortatur Apostolus, vt
non contra hominem malum, sed contra diabolum qui eius illo
operatur oremus, ꝛ quicquid possumus faciamus, vt diabolus ex-
pellatur, ꝛ homo liberetur. Quomō enim si ad aliquem in pręlio
constitutum de parte aduersaria armatus equo sedens veniat, nō
equo, sed equiti irascitur: ꝛ quantum potest hoc agere cupit, vt eq-
tem percutiat, ꝛ equum possideat: sic circa omnes malos agendū
est: ꝛ non contra illos, sed contra eum qui illos instigat, totis viri-
bus laborandum est, vt dum diabolus vincitur, infœlix ille quē
Caro potius miseranda quā cauenda. possidere cœperat liberetur. Aduersus inimicos non conspicuos,
non carnem ꝛ sanguinem miserandā potius quā cauendā, sed ad-
uersus illos inimicos cōtra quos Apls nos hortat, armemur.

Ex sermone de verbis euange-lij. viij. ¶ Non est nobis colluctatio aduersus carnem ꝛ sanguinem. idest
aduersus homines quos videris sęuire in vobis. Vasa sunt, alius
Ioan. xiij. vtitur. Organa sunt: alius tāgit. Immisit se, inquit, diabolus in cor
Ephe. iiij. Iudę, vt traderet dominū. Ait aliquis, Quid ergo feci? Audi Apo
B stolum, Neqȝ detis locuȝ diabolo. Tu malo voluntate locum de-
disti. Intrauit, possedit, vtitur: si locū non dares nō possideret. Ergo
nos ammonens ait, Non est nobis colluctatio aduersus carnem
ꝛ sanguinem, sed aduersus principes ꝛ potestates. Potest quisquaȝ
putare aduersus reges terre, aduersus potestates seculi? Quare? Ipsi
non caro ꝛ sanguis? Semel dictum est, non aduersus carnes ꝛ san
guinem, Auertere ab omni homine. Qui ergo restant inimici?
Aduersus principes ꝛ potestates spiritalis nequitię, rectores mūdi.
Quasi plus dedit diabolo ꝛ angelis eius. Plus dedit, rectores mūdi
appellauit. Sed ne male intelligas, exponit quid sit mundus, cuius
sunt illi rectores. Rectores mundi tenebrarum harum. Quid est
Tenebrę commutabiles. mundi tenebrarum harum quibus est rector? Dilectoribus suis ꝛ
infidelibus plenus est mundus. Has appellat Apostolus tenebras
harū rectores diobolus ꝛ angeli eius. Hę tenebræ non naturales

sunt,

sunt, nõ incommutabiles sunt, mutatur ꝛ lux efficiuntur. Credũt ꝛ credendo illuminantur. Quod cum eis factum fuerit audient. Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Nã quando tenebrę, non in domino. Iterum quando lux, non in te sed in domino. Quid enim habes quod non accepisti? Quia ergo sunt inuisibiles inimici, inuisibiliter expugnandi. Quippe hoc est visibilem vincis feriendo, inuisibilem vincis credendo. — i. Cor. iiij. — C — Ex sermone de vigilijs Paschę.

¶ Non est nobis colluctatio aduersus carnem ꝛ sanguinem, sicut Apostolus dicit idest aduersus homines mortali corpe infirmos, sed aduersus principes ꝛ potestates ꝛ rectores mundi tenebrarum harum, aduersus spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Nec ideo sane diabolũ ꝛ angelos eius (quos Apostolus his verbis significat mũdi rectores) mundi huius existimetis esse rectores. De quo scriptũ est, Et mundus per eum factus est. Nam eos rectores mundi cum etiam ipse dixisset, ne quis mundum intelligeret qui plerisq; scripturarum locis cœli ꝛ terræ nomine nuncupatur, continuo tanquam exponendo addidit tenebrarum harum, hoc est infideliũ. Propter quod iam fidelibus dicit, Fuistis aliquando tenebræ, nũc autem lux in domino. Sunt ergo ista spiritalia nequitiæ in cœlestibus, non vbi sidera disposita effulgent, ꝛ sancti angeli commorantur. sed huius aeris infimi caliginoso habitaculo, vbi ꝛ nebula conglobatur: ꝛ tamen scriptum est, Qui cooperit cœlum nubibus. vbi ꝛ aues volitant, ꝛ tamen dicuntur volatilia cœli. In his ergo cœlestibus non illa superiore tranquillitate cœlestium habitant isti nequissimi spiritus contra quos nobis colluctatio spiritalis indicitur, vt de victis angelis malis illo premio perfruamur, quo angelis bonis incorrupta æternitate sociemur. Vnde alio loco idem Apostolus cum significaret tenebrosum diaboli principatum, Secundum spiritum, inquit, mundi huius, secundum principem potestatis aeris huius, qui nunc operatur in filijs infidelitatis. Quod ergo est spiritus mundi huius, hoc sunt rectores mundi. Et sicut illi exposuit quid dixerit mundum in filijs infidelitatis, sic etiam hic cũ addidit tenebrarum harum. Et quod ibi ait principem potestatis aeris, hoc isto loco, in cœlestibus. Gratias itaq; domino deo nostro qui nos eruit de potestate tenebrarum, ꝛ trãstulit in regnum charitatis suæ. Ab illis ergo tenebris euangelica luce distincti, ꝛ ab illis potestatibus sanguine precioso redempti. Vigilate ꝛ orate, ne intretis in tentationem. Nam quicunq; habetis fidem quę per dilectionem operatur, missus est princeps mundi huius foras a cordibus vestris: sed forinsecus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret. Non ergo detis locum diabolo quacunq; ex parte penetrare molienti: sed qui eũ foras misit patrem do pro vobis, aduersus eum habitet intus in vobis. Cũ vobis ille dominaretur, fuistis aliquando tenebrę: nunc autem lux in domino, sicut filij lucis ambulate aduersus tenebras earumq; — Rector mundi deus. — Ioan. i. — In cœlestibus quo dicat. — Psal. cxlvi. — Ephe. ij. — D — Colo. i. — Mat. xxvi. — i. Petri. v.

B rectores, in mſe luce vigilate, ꝛ pſ luminū de ſinu mſis lucis ora
Ex tracta. euāgelij ſecūdū Ioan. lxxix. te. ℭ Venit eſt princeps mundi huius. Quis niſi diabolus? Et in me non habet quicquam. Nullum ſcilicet omnino peccatum. ſic enim oſtendit non creaturarum, ſed peccatorum principem dia-
Diabolus eſt princeps peccatorum nō creaturarum. bolum, quos nūc nomine mundi huius appellat. Et quotiens cūq; mundi nomen in mali ſignificatione ponitur, non oſtendit niſi mundi huius amatores. De quibus alibi ſcriptum eſt, Quicunq;
Iacobi. iiij. voluerit amicus eſſe ſeculi huius, inimicus dei conſtituitur. Abſit ergo vt ſic intelligatur diabolus princeps mundi, tanquam gerat vniuerſi mundi, id eſt coeli ꝛ terrae atq; omnium quae in eis ſunt principatum. De quali mundo dictum eſt, cum de Christo
Ioan. i. verbo ſermo eſſet, Et mundus per eum factus eſt. Vniuerſus itaq; mundus a ſummis coelis vſq; ad infimam terram creatori eſt ſubditus non deſertori: redemptori, non interemptori: doctori, non deceptori. Quemadmodum autem ſit intelligendus princeps mundi diabolus, euidentius aperuit Apoſtolus Paulus. Qui cum dixiſſet, Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem ꝛ ſanguinem, id eſt aduerſus homines, ſubiecit atq; ait. Sed aduerſus principes ꝛ poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarum harum. Sequē
F ti enim verbo expoſuit quod dixiſſet mundū, cum ſubiecit tenebrarum harum, ne quiſquam mundi nomine intelligeret vniuerſam creaturam, cuius nullo modo ſunt rectores angeli deſertores. Tenebrarum, inquit, harum, id eſt mundi huius amatorum. Ex quibus tamen electi ſunt, non per ſuum meritum, ſed per dei gratiam: quibus dicit, Fuiſtis enim aliquando tenebrae, nunc autē
Colo. i. lux in domino. Omnes ergo fuerunt ſub rectoribus tenebrarum harum, id eſt omnium impiorum, tanquam tenebrę ſub tenebris. Sed gratias deo qui eruit nos, ſicut dicit idem Apoſtolus, de poteſtate tenebrarum, ꝛ tranſtulit in regnum filij charitatis ſuae, in quo princeps huius mundi, hoc eſt tenebrarum harum, non habebat quicquam, quia neq; cum peccato deus venerat, nec eius carnem de peccati propagine virgo pepererat. C O Ntra ſpiritalia nequitiae in ſpiritalibus.

Ex tracta. euāgelij ſecūdū Ioan. lv. Ioan. xiij. ℭ Cum diabolus iam miſiſſet in cor vt traderet eum Iudas Simō Scarioches, Si quaeris quid miſſum ſit in cor Iudę? hoc vtiq; vt traderet eum. Miſſio iſta, ſpiritalis ſuggeſtio eſt. non fit per aurem, ſed
Spiritale nō ſp̄ in laudem dicitur. per cogitationem, ac per hoc nō corporaliter, ſed ſpiritaliter. Neq; enim ſpiritale quod dicitur ſemper in laudē accipiendū eſt. Nouit Apoſtolus quędam ſpiritalia nequitiae in coeleſtibus, aduerſus quae
Suggeſtio diabolica miſcetur cogitationibus noſtris. nobis colluctationem eſſe teſtatur. Non autem eſſent etiam maligna ſpiritalia, ſi non eſſent etiam maligni ſpiritus, a ſpiritu enim ſpiritalia nominantur. Sed quomodo iſta fiant, vt diabolicae ſuggeſtiones cogitationibus miſceantur, vt eas tanquam ſuas deputet homo, vnde ſcit homo? Nec dubitandum eſt etiam bonas ſuggeſtiones a bono ſpiritu latenter ac ſpiritaliter fieri. Sed intereſt

quibusnam earum mens humana consentiat, diuino auxilio vel deserta per meritum, vel adiuta per gratiam. G Ex libro de natura bona.

¶Quia vero & ipsi mali angeli non a deo sunt conditi, sed peccando facti sunt mali: sic Petrus in epistola sua dicit. Sic enim deus angelis peccantibus nō pepercit, sed carceribus caliginis inferni trudens tradidit in iudicio puniēdos seruari. Hic Petrus ostēdit adhuc eis vltimi iudicij poenā deberi, de qua dn̄s dicit, Ite in ignē ęternū qui paratus est diabolo & angelis eius, q̄uis iā poenaliter hunc infernū, hoc est inferiorem caliginosum aerē acceperint. Qui tamen qm̄ & coelū dicitur, nō illud coelum in quo sunt sidera: sed hoc inferius cuius caligine nubila cōglobant, & vbi aues volitāt: nā & coelum nubilū dicitur, & volatilia coeli appellantur, secundū hoc Apl̄s Paulus eosdē iniquos angelos cōtra quos nobis inuidos pie viuendo pugnamus, spiritalia nequitiae coelestibus nominat. Qd̄ ne de illis superioribus coelis intelligatur aperte, alibi dicit, Secūdū principem potestatis aeris huius, qui nūc operatur in filijs diffidentię. Angeli mali se malos fecerūt. ij. Petri. ij. Math. xxv. Diaboli aerem caliginosum inhabitant. H Ephe. ij.

State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti lorica iustitiae, & calciati pedes in praeparatione euangelii pacis.

¶Stola prima est dignitas quam perdidit Adam. Serui qui eam proferunt, recōciliationis prędicatores. Annulus in manu pignus spiritus sancti, ppter partitiones, quę digito bene signatur. Calciamēta in pedes, praeparatio euāgeli zandi ad nō tangendā terrena. Ex libro qstionū euāgelij i. Stola prima. Calciamenta.

¶Marcus dicendo calciari apostolos sandalijs vel soleis, aliquid hoc calciamentum mysticae significationis habere ammonet, vt pes neq3 tectus sit; neq3 nudus ad terram, idest ne occultetur euangelium, nec terrenis commodis innitatur. Ex lib. de cōsensu euāgelistarum. ij. Calciati sandalijs. Euangelium nō innititur terrenis.

In omnibus sumente scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.

Neq3 enim melius potest intelligi quod dictum est deo, Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi: quam loco illo vbi legitur, Scuto bonae voluntatis tuae coronasti nos: nectamen ita, vt iam vbicunq3 scutum pro aliquo munimento positum legerimus, non accipiamus nisi bonam voluntatem dei. Dictum est enim, Et scutum fidei in quo possitis inquit, omnes sagittas maligni ignitas extinguere. Nec rursus ideo debemus in armis huiuscemodi spiritalibus scuto tantum modo fidem tribuere, cum alio loco etiam lorica dicta sit fidei. Induti, inquit, loricam fidei & charitatis. Ex libro de doctrina Christia. Ps. xxxiiij. Psal. v. A i. Thes. v.

¶Dicit arma nostra apostolus scutum fidei, & galeam saluatis, & gladiū spūs qd̄ est verbū dei. Armauit nos talibus armis qualibus auditis, laudabilibus & inuictis, insuperabilibus & splendidis, spiritalibus sane & inuisibilibus, qa & hostes inuisibiles expugnamus. Ex tracta. ps. xxxiij. Arma spiritalia.

Si vides hostem tuum, videtur arma tua. Armamur earum terra fide quos non videmus, & sternimus hostes quos non videmus. Veruntamen charissimi arma ista ne putetis sic esse, vt quasi quod scutum est, semper scutum sit: aut quod galea est, semper galea sit: aut quae lorica est, semper lorica sit. In istis enim armis corporalibus ita est, quanquam & de ferro quae fiunt mutari possunt,

Fides lorica & scutum.

vt ex gladio fiat securus. Tamen ipsum apostolum videmus dixisse quodam loco loricam fidei, & alio loco dixisse scutum fidei. Scutum ergo est, quia tela inimicorum excipit & repellit. Lorica est, quia interiora tua transfigi non sinit.

B Et galeam salutis assumite, & gladium spiritus qđ est verbum dei, per omnem orationem, & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, & in ipso vigilantes in omni instantia, & obsecratione pro omnibus sanctis & pro me, vt detur mihi sermo in apertiõe oris mei cum fiducia notum facere mysterium euangelii, pro quo legatione fungor in catena ista, ita vt in ipso audeam prout oportet me loqui. Vt autẽ & vos sciatis quae circa me sunt, quid agam, omnia vobis nota faciet Tichycus charissimus frater & fidelis minister in domino: quem misi ad vos in hoc ipsum, vt cognoscatis quae circa nos sunt, & consolentur corda nostra.

Ex tracta. ps xlix. Sermo dei gladius bis acut⁹. Matth. x.

¶ Sermo ergo dei gladius bis acutus? Vnde bis acutus? Dicit de temporalibus, dicit de aeternis. In vtroque probat quod dicit, & eum quem fecit separat a mundo. Nõne ipse est gladius de quo dominus dicit, Non veni pacem mittere in terram, sed gladiũ? Veniat gladius bis acutus: offerat promissionem vitae praesentis & futurae, temporalium consolationem, aeternorum perfruitionem. Ecce gladius ex vtraque parte acutus promittẽtes temporalia, in quo non fefellit. Nonne ecclesia dei per totum mundum non erat? Ecce est. Antea legebatur, & non videbatur. Modo sicut legitur ita cernitur. Quicquid temporaliter nobis missum est, ad vnam partem gladii pertinet. Quicquid in sempiternum, ad alteram partem

C gladij pertinet. Habes spem futurarum rerum. habes consolationes praesentium. Venit ergo dominus ferens gladium bis acutum, promittens aeterna, implens temporalia. Nam ideo & duo testamenta dicuntur, Vetus testamentum terrena promittit, nouũ aeterna. In vtroque sermo dei verax inuentus est.

Pax fratribus, & charitas cum fide a deo patre no-

ftro & domino Iesu Christo. Gratia cum omnibus qui diligunt dominum nostrum Iesum Christum, in incorruptione. Amen. I. Cor. 13. Gala. 1. I. Petri. 1.

¶ Pax, inquit, fratribus & charitas cum fide. Magna bona: sed di cat vnde, A deo, inquit, patre & domino Iesu Christo. Ergo hæc magna bona non sunt dei dona? Non tamen quoniam fides datur priusquam postuletur ab illo cui datur, ideo dicenda est non esse donum dei, sed esse a nobis: quia data est nobis non petentibus nobis. Apostolus enim apertissime dicit, Pax fratribus & charitas cum fide a deo patre & domino Iesu Christo. A quo ergo pax & charitas, ab illo est & fides. Propter quod ab illo eam non solum augeri habentibus, verum etiam non habentibus poscimus dari. Ex libro de gratia & libero arbitrio. Ex libro de bono perseuerantiæ. D

Scripta est e Roma per Epaphroditum.

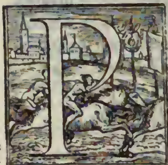
ARGVMENTVM IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES.

Philippenses in prima Macedoniæ parte sunt, vt narratur in Act. cap. 16. colonia oriunda ab vrbe Philippis, dicta à Philippo conditore. Horum metropolis est Thessalonice. Qui quoniam in fide semel accepta perstiterant non admissis pseudapostolis, quibus auscultarant Corinthii & Galatæ, merito ab Apostolo collaudantur. Ad hos Paulus admonitu spiritus profectus, complures dies apud illos egit non sine negotio. Nam hic flagris cæsus est Paulus, & cum Sila coniectus est in carcerem, quo tempore carceris custos cum tota familia baptizatus est. Hic erat & Lydia purpuraria, quæ prima conuersa Paulum excepit hospitio. Hic & milites, cognito quod Romanus esset ciuis, vltro rogarunt, vt quò vellet abiret. Et Christi nomen satis fœlicibus auspicijs inclaruit. Quinetiam cum Paulus Romæ ageret in vinculis, miserunt illi quæ ad vitæ necessitatem pertinebant per Epaphroditum, quod & ante fecerāt, cum ageret Thessalonicæ, sicut in hac ipse testatur epistola. Collaudatos igitur eos adhortatur, vt perseuerent ac proficiant: ostēdens gloriandum etiam in afflictionibus, quæ ad illustrandum Christi euangelium facerent: se vero vel mortē adeo non horrere, vt optet etiam si Christo volente contingat. Deinde cum primis hortatur ad mutuam concordiam, quæ inter elatos esse non potest, & quo æquiore sint animo, pollicetur Timotheum, atq; etiam ipsum breui ad illos reditu-

rum: interim misso Epaphrodito, qui ex periculosissima ægrotatione conualuerat. Hæc agit duobus primis capitibus. Nam in tertio confirmat animos illorum aduersos pseudapostolos, ad Iudaismum vbiq; solicitantes, quos canes appellat, operarios iniquitatis, inimicos crucis Christi, & qui ventrem dei loco colerent, nusquam apertius in eos stomachatus. Quartum commendationibus & salutationibus occupat, nisi quod monita quædam obiter admisceat, & Philippensibus pro sua in se munificentia gratias agit. Scripsit ex vrbe Roma per Epaphroditum, cum iterum esset in carcere. Nam post primam defensionem rursus in carcerē ductus est, cuius rei meminit ipse in epistola ad Timotheum.

EXPOSITIO DIVI PATRIS AVgustini episcopi in Epistolam sancti Pauli apostoli ad Philippenses, per venerabilē Bedam presbyterum collecta.

AVLVS & Timotheus serui Iesu Christi, omnibus sanctis iu Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum episcopis & diaconibus. Gratia vobis & pax a deo patre nostro, & domino Iesu Christo.

ij.Cor.i, Gala.i., Ephe.i. I.Pet.i.]

B

Ex tracta.euangelij secundum Ioan lxxxv.

Sicut sunt duo timores qui faciunt duo genera timentium;sic duę sunt seruitutes quę faciunt duo genera seruorum. Est timor quem perfecta charitas foras mittit:est alius timor castus permanens in seculum seculi. Illum timorem qui non est in charitate, attendebat Apostolus cum dicebat, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. Illum autem timorem castum attendebat cum dicebat, Noli altum sapere, sed time. In illo timore quem charitas foras mittit: est etiam seruitus simul foras cum ipso timore mittenda. vtrunq; enim iūxit Apostolus, hoc est & seruitutem & timorem, dicendo, Nō enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. Ad hanc seruituteȝ seruum pertinentem intuebatur & dominus dicens, Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Non ille vtiqȝ seruus ad timorem pertinens castuȝ, cui dicitur, Euge serue bone, intra in gaudium domini tui: sed ille seruus pertinēs ad timorem foras a charitate mittendum. de quo alibi dicit, Seruus non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternū. Quoniam itaqȝ dedit nobis potestatem filios dei fieri, non serui, sed filij sumus, vt miro quodam & ineffabili, sed tamen vero modo serui non serui esse possimus. Serui scilicet timore casto, ad quē pertinet seruus intrans in domini sui gaudium: non serui autem timore foras mittendo, ad quem pertinet seruus non manens in domo in æternum. Vt autem tales serui non serui simus, dominum facere scimus. Hoc seruus ille nescit, qui nescit quid faciat dominus eius, Et cum aliquid boni facit, sic extollitur quasi hoc ipse faciat non dominus eius, & gloriatur in se, non in dño gloriatur: cum se ipse deceperit, quia sic gloriatur, quasi non acceperit.

Timor duplex, & seruitus duplex.
ij.Ioan.iiij.
Roma.viij.
Charitas timoré seruilem foras mittit.
Ioan.xv.
Math.xxv.
Ioan.viij.
F
Ioan.i.

Gratias ago deo meo in omni memoria vestri, semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio deprecationem faciens, super communicatione vestra in euangelio Christi a prima die vsque nunc, confides hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Iesu Christi, sicut est mihi iustum hoc sentire pro omnibus vobis, eo quod habeam vos in corde, & in vinculis meis, & in defensione, & confirmatione euangelii, socios gratiæ gaudii mei omnes vos esse. Testis enim mihi est deus, quomodo cupiam omnes vos esse in visceribus Iesu Christi. Et hoc oro, vt charitas vestra magis ac magis abundet in omni scientia, & in omni sensu, vt probetis potiora, vt sitis synceres, & sine offensa in diem Christi, repleti fructu iustitiæ, per Iesum Christum in laudem & gloriam dei. Scire autē volo vos, fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad perfectum venerunt euāgelii, ita vt vincula mea manifesta fierent in Christo in omni prætorio, & cæteris omnibus, vt plures e fratribus in domino, confidentes in vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum dei loqui.

COoperando deus in nobis perficit quod operando incipit. quoniam ipse vt velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens. Propter quod ait Apls, Certus sum qm qui operat in vobis opus bonū, perficiet vsque in diē Christi Iesu. Vt ergo velimus, sine nobis operat. Cum aūt volumus & sic volumus vt faciamus, nobiscū cooperat. Tñ sine illo vel operante vt velimus, vel cooperante cum volumus, ad bona pietatis opa nihil valemus. ¶ De mundo, inquit, nō sunt, sicut & ego non sum de mundo. Sanctifica eos in veritate. Quæri aūt pōt quō de mundo iam non erant si sanctificati in veritate nondū erant: aut si iam erant, cur poscat vt sint. An qa & sanctificati in eadē proficiunt sanctitate, fiuntque sanctiores? Neque hoc sine adiutorio gratiæ dei, sed illo eorum sanctificante profectum qui sanctificauit inceptū. Vñ & Apls dicit, Qui in vobis bonū opus cœpit, perficiet vsque in diē Christi Iesu. Sanctificantur itaque in veritate hæredes testi noui, cuius veritatis vmbræ fuerūt sctificatiōes vet. testi. Et cū sctificant in veritate, vtique sctificant in Xpo, q veraciter dixit, Ego sum via, veritas & vita.

Ex lib. de gratia & libe. arbi.

Sine nobis operatur Deus vt velimus.

H

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. cxxii.

Apli nondum sanctificati quō de mundo negantur esse.

Ioan. xiiii.

Quidam quidem & propter inuidiam & contentionem: quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant: quidam ex charitate, scientes quoniam in defensione euangelii positus sum. Quidã aũt ex contentione Christũ annũciãt non syncere, existimãtes pressurã se suscitare vinculis meis.

Extracta. euangelii secundum Ioan. xlvi. Philip. ij.

SVnt in ecclesia quidam præpositi, de quibus Apl's Paulus dicit, Sua quærentes non q̃ Iesu Christi. Quid est sua quærẽtes? Non Christum gratis diligentes, non deum propter deũ quærentes, temporalia commoda consectantes: lucris inhiantes, honores ab hominibus appetentes. Hæc quido amant a p̃posito, & propter hæc seruitur deo, quisquis talis est, mercenarius est: inter filios se non computet. De talibus enim dominus dicit, Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam. Audi de Timotheo sancto quid dicat Apostolus Paulus, Spero aũt in domino Iesu Timotheum cito, me mittere vobis, vt & ego bono animo sim cum cognouero quæ circa vos sunt. Neminem enim habeo tam vnanimes qui germane de vobis sollicitus sit. Oẽs enim sua q̃runt, non q̃ Iesu Christi. Inter mercenarios pastor ingemuit. Quæsiuit aliquem qui synceriter diligeret gregem Christi, & circa se in eis, qui cum illo eo tempore fuerant non inuenit. Non enim in ecclesia Christi tunc p̃ter Paulum apostolum & Timotheum, nemo erat qui germane de grege sollicitus esset. Sed contigerat vt illo tẽpore quo Timotheus misit, circa se alium de filijs non haberet, sed soli mercenarij cum illo essent sua quærentes, non quæ Iesu Christi. Et tamen ipse de grege germane sollicitus, maluit filium mittere, & inter mercenarios remanere.

Præpositi sua quærentes mercenarij sunt.

A

Matth. vi.

Philip. ij.

Item ex eodem sermone.

Dehortatur mercenarios esse q tñ si sumus, veritatẽ annunciare monet.

B

¶ Etiam per mercenarios vocem audite pastoris, sed nolite esse mercenarij, cum sitis membra pastoris. Ipse autem Paulus sanctus apl's qui dixit, Neminem habeo qui germane de vobis sollicitus sit, oẽs enim sua quærunt, non q̃ Iesu Christi, alio loco inter mercenarios filiosq; distinguens videte quid dixerit. Quidam per inuidiam & contentionem, quidam vero & per bonam voluntatem Christum p̃dicant, quidam ex charitate, scientes quia in defensione euangelij positus sum. Quidam vero & per contumaciam Christum annunciant, & non caste, existimantes tribulationem suscitari vinculis meis. Isti mercenarij erant, Paulo apostolo inuidebãt. Quare inuidebant, nisi quia temporalia inquirebant? Sed quid adiungat attendite. Quid enim, dum omni modo siue occasione, siue veritate Christus annuncietur? Et in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Veritas est Christus, veritas a mercenarijs occasione annuncietur, veritas a filijs veritate annuncietur. Filij æternam hereditatem patris patienter expectent. Mercenarij temporalem mercedem

Veritas ab ol/ annũciãda ẽ.

conducentes festinanter exoptent. Mihi humana gloria, cui mercenarios inuidere video, minuatur: & tamen per linguas & mercenariorum & filiorum diuina Christi gloria diffametur, cum siue occasione siue veritate Christus annuncietur.

Ex libro contra Faustũ tit. xiiij.

¶ Possunt isti maledici potius calumniatores quam veridici iudices, etiam sanctos apostolos accusare, q̃ modo charitate generandi filios vitę æternę, sed cupiditate laudis humanæ populis tã multis euangelium prædicauerunt? Neq; enim deerat illis euangelicis patribus per omnes Christi ecclesias fama pręclara tot linguis laudantibus comparata: immo vero tanta aderat, vt maior ab hominibus honor, & gloria deferri non debeat. Hanc iu ecclesia gloriam peruersa voluntate Simon perditus concupiuit, quando ab eis pecunia voluit cæcus emere, quod illi diuina gratia eandemq; gratuita meruerunt. Huius auidus gloriæ fuisse intelligit, quem se volentem sequi dñs in euangelio reuocat dicens, Vulpes foueas habent, & volucres coeli diuersoria. Filius autem hominis nõ habet, vbi caput suum reclinet. Videbat enĩ eũ dolosa simulatione tenebrosum, & ventosa elatione iactatũ, nõ habere fidei locũ vbi se inclinantem doctorẽ humilitatis exciperet, quia in discipulatu Christi nõ illius gratiam, sed suam gloriam requirebat. Hoc amore glorię corrupti erant quos Paulus apostolus notat quod per inuidiã, & contẽtionẽ non caste Christum annunciarent. Quibus tñ prędicantibus gaudet Apostolus sciens fieri posse, vt dum illi sectãtur humanę glorię cupiditatẽ, tñ his auditis fideles nascerẽtur nõ ex eorũ inuida cupiditate qua se volebant vel æquari, vel anteponi apostolicę gloriæ: sed per euãgeliũ, quod etiã si nõ caste, tñ annũciabãt, vt de malo illorũ deus operetur bonũ. sicut fieri potest vt homo ad concubitum nõ ingrediatur volũtate generandi, sed luxuriandi libidine rapiatur, & tñ nascatur homo bonũ dei opus de foecunditate seminum, non de turpidine vitiorum.

C Summa apostoloruȝ laudatio.

Actuum. viij.

Matth. viij.

Ex ambitione pdicans & libidine colens bonum fructum facere potest.

D Ex tracta. ps. cxv.

¶ Notissimum esse arbitror sanctitati vestræ, quod ait Apostolus, Non enim omnium est fides. Et quod maior esse solet infideliũ multitudo, non ignoratis. Propter quod dicitur, Domine quis credidit auditui nostro? Inter quos etiã illi numerãtur, de qbus dicit Apostolus, Omnes sua q̃rũt, nõ quę Iesu Christi. Quos alio loco dicit, nõ ex veritate, sed ex occasione prędicare verbũ dei nõ caste idest nõ ex animo purę ac syncerę charitatis. Aliud enĩ sentiebãt, qđ in eorũ moribus apparebat, & aliud prędicabãt, vt sancto noie placerent hoĩbus. Nã de his iterũ dicit, Neq; enim isti deo seruiũt, sed suo ventri. Quos tamẽ Christum annunciare permittit. Quãuis enim potius crederent quæ ipsi faciebãt, vt morerentur: ea tñ prędicabant, quę si alij credẽtes facerent, saluarentur. Nõ enĩ aliud annũciabãt pter regulã fidei. Eos qppe excludit Apostolus dicẽs, Si qs vobis annũciauerit pręter id qđ accepistis, anathema sit. Illi non Christum annunciant quia annũciant falsitatẽ, quia Christus

ij. Thes. iij.
Rom. x.
Esai. c. liij.
Philip. ij.

Rom. xvi.
Cur malos permiserit Aplus fidẽ annũciarę.
Gala. i.

veritas est. De istis autem dicit quod Christum annuncient, sed non caste. i. non animo simplici & puro ex fide syncera quae per dilectionem operatur. Terrenis quippe cupiditatibus consulentes, regnum coelorum annunciabant, habentes in pectore falsitatem, in

A lingua veritatem. Sciens itaque Apostolus etiam per Iudam euangelizantem credentes esse liberatos, istos quoque ita permittit. Siue, inquit, occasione, siue veritate Christus annuncietur. Veritatem quippe annunciabant etiam si non veritate, idest non vero animo. Isti

Matt. xxiij. loquuntur quod non credunt, & ideo reprobati sunt, quibus similes eis quos instruit dominus, dicens, Quae dicunt facite: quae autem faciunt, nolite facere. Dicunt enim, & non faciunt. Vnde, nisi quia vtilia non credunt esse quae dicunt?

Ex lib. contra mendacium. ¶ Fuerunt enim et temporibus apostolorum qui veritatem non veritate. i. non veraci animo predicarent. Quos dicit Apostolus Christum annunciasse, non caste, sed per inuidiam & contentionem.

Tolerati sunt annunciantes non casto animo veritatem. Ac per hoc tum etiam nonnulli tolerati sunt annunciantes non casto animo veritatem, non tamen vlli laudati sunt, tanquam annunciantes casto animo falsitatem. Deniq; de illis dicit, Siue occasione, siue veritate Christus annuncietur. Nullo modo autem diceret vt postea Christus annuncietur, prius, negetur.

Ex sermone de verbis euangelii. ¶ Tres personas dixit dominus, & debemus illas inuestigare in euangelio, Pastoris, mercenarij, & furis. Pastorem dixit animam suam ponere pro ouibus, & intrare per ianuam. Furem dixit & latronem ascendere per aliam partem. Mercenarium dixit, lupum vel etiam furem si videat, fugere, quia non est illi cura de ouibus. Mercenarius est enim, non pastor. Ille intrat per ianuam qui pastor est. Ille ascendit per aliam partem, qui fur est. Ille videns eos qui volunt tollere oues, timet & fugit, quia mercenarius est, quia non est illi cura de ouibus, mercenarius est enim. Si inuenerimus tres istas personas, inuenit sanctitas vestra & quos diligatis, & quos toleretis, & quos caueatis. Diligendus est pastor, tolerandus est mercenarius, cauendus est latro. Sunt homines in ecclesia: de quibus dicit Apostolus, qui ex occasione euangelizant quaerentes ab hominibus commoda sua, siue pecuniaria, siue honorum, vel laudis humanae, quomodolibet volentes accipere munera euangelizant: non tam salutem eius quaerunt cui annunciant, quam commodum suum. Ille autem qui audit salutem ab eo qui non habet salutem, si ei crediderit quem illi annunciat, neq; in illo spem posuerit, per quem illi annunciatur salus, qui annunciat habebit detrimentum, cui annunciatur habebit lucrum. Audi apostolum gementem de talibus. Dicit alios annunciare euangelium per charitatem, alios per occasionem. De quibus dicit annunciare euangelium non recte rem rectam, sed ipsi non recti. Quod annunciant rectum est, sed qui annunciant non sunt recti. Quare non est rectus? Quia aliud quaerit in ecclesia, non deum quaerit. Si deum quaereret, castus esset, quia legiti-

Personae tres, quas euangelio tres
Pastor.
Fur.
Mercenarius.
E
Pastor diligendus.
Mercenarius tolerandus.
Latro seu fur cauendus est.
Qui aliud in ecclesia quam deum quaerit non est rectus aut castus.

mum maritum anima deum habet. Quisquis a deo præter deus aliquid quærit, non caste deū quærit. Videte fratres. Si vxor amet maritum quia diues est, non est casta. Non enim maritum amat. Casta & nudum amat, & pauperem amat. Si enim propterea amat quia diues est, quid si (quomodo sunt casus humani) proscribatur subito, & egens remaneat? Renunciat illi forte, quia quod amabat non maritus erat, sed res eius. Si autem vere maritum amet, etiam pauperem plus amat, quia cum misericordia amat. Et tamen fratres, deus noster nunquam pauper esse potest. Deus est, ipse fecit omnia, cœlum & terram, & mare & angelos, quicquid videmus, quicqd non videmus in cœlo, ipse fecit. Sed tamen non diuitias amare debemus, sed eum qui fecit illas. Non enim tibi promisit nisi se. Inueni aliquid preciosius, & hoc tibi dabit. Pulchra est terra, cœlum, & angeli, sed pulchrior est ipse qui fecit hæc. Qui ergo annunciant deum amantes, qui annunciant deum propter deum, pascūt oues, & non sunt mercenarij. Ipsam castitatem exigebat ab anima dominus noster Iesus Christus quādo dicebat Petro, Petre amas me? Quid est amas me? Castus es, non est cor tuum adulterium, nō tua quæris in ecclesia, sed mea. Si ergo talis es, & amas me, pasce oues meas. Non enim eris mercenarius, sed eris pastor. Illi autem non caste annunciabant de quibus gemit Apostolus. Sed quid dicit? Quid enim? dum omni modo siue occasione siue veritate Christus annuncietur? Permisit ergo esse mercenarios. Pastor veritate Christum annunciat. Mercenarius occasione Christum annūciat, aliud quærens. Tamen & ille Christum annunciat, & ille Christū. Audi vocem pastoris Pauli. Siue occasione, siue veritate Christus annuncietur. Ipse pastor voluit habere mercenarium. Faciunt enim vbi possunt, vtiles sunt quantum possunt. Quando autem ad alios vsus quærebat Apostolus cuius vias imitarentur infirmi, misi vobis, inquit, Timotheum, qui vos commonefaciat vias meas. Et qd ait? Misi pastorem qui vos commoneret vias meas, idest quia quomodo ego ambulo, & ipse ambulat. Et mittens pastorem quid ait? Neminem enim habeo tam vnanimem qui syncera affectione pro vobis sollicitus sit. Nonne cum illo erant multi? Sed qd sequitur? Omnes enim sua quærunt, non quę sunt Iesu Christi. Idest ego vobis pastorem mittere volui. Nam multi mercenarij sunt. Sed non oportuerat vt mercenarius mitteretur. Ad alias res & negocia peragenda mittitur mercenarius. Ad illas autem quas tunc volebat Paulus, pastor erat necessarius. Et vix inuenit vnum pastorem inter multos mercenarios, quia pauci pastores, multi mercenarij. Sed quid dicitur de mercenarijs? Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam. De pastore autem quid dicit Apostolus? Quisquis autem mundauerit se ab huiusmodi, erit vas in honorem sanctificatum, & vtile domino ad omne opus bonum paratum semper, non ad quasdam res paratum, & ad quasdā

G Vxor amans maritum quia diues est, non est casta.

Deus diues est, & se promisit diligētibus eū.

Ioan. xxi.

H Mercenarios et pmisit apls.

I. Cor. iiij.

Philip. ij.

Pauci pastores mercenarij multi.

A Matth. vi.

ij. Timo. ij.

non paratum, sed ad omne opus bonum paratum.

Ex lib. quæstio num euangelij ca. xxxiij. ¶ In se autem reuersus dixit, Quanti mercenarij patris mei abū dant panibus? Vnde hoc scire poterat, in quo tanta erat obliuio dei, sicut in omnibus idololatris fuit, nisi quia ista recogitatio iam resipiscentis est cum euangelium prædicaretur? Iam enim poterat talis animaduertere multos prædicare veritatem: Inter quos qui dam essent non ipsius amore veritatis ducti, sed cupiditate com parandorum secularium commodorum. de quibus dicebat Apo stolus, esse quosdam qui euangelium annunciarent non caste, exi stimantes quæstum esse pietatem. Non enim aliud annunciabant, sicut hæretici, sed quod Apostolus Paulus, non eo tamen animo quo Apostolus Paulus. Vnde mercenarij recte appellantur, in ea dem quidem domo eundem panem verbi tractantes, non tamen in æternam hæreditatem vocati, sed temporali mercede conducti. De talibus dictum est, Amen dico vobis, perceperūt mercedē suā.

Luce. xv. Euangelii pdicatio resipiscere facit.

i. Timo. vi.

Matth. vi.

Quid enim? dum omni modo, siue per occasio nem, siue per veritatem, annuncietur Christus: Et in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Scio enim quia hoc mihi proueniet ad salutem per vestram orationem, & subministrationem spiritus Iesu Christi, secūdum expectationem & spem meam: quia in nullo confun dar, sed in omni fiducia, sicut semper ita & nunc ma gnificabitur Christus ī corpore meo, siue per vitam, siue per mortem. Mihi enim viuere Christus est, & mori lucrum.

B Annunciatur tamen Christus

Ex tractu. euange. secundum Ioan. v. Audi quales commemorat Apostolus falsos fratres, inui dia prædicantes verbum dei. Et quid de illis dicit? Et in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Christum enim annunciabāt, Per inuidiam quidem, sed tamen Christum. Non per quid, sed quem vide. Per inuidiam prædicatur tibi Christus? Bibe Chri stum, vita inuidiam. Noli imitari malum prædicatorem: sed imitare bonum quem tibi prædicat Christum. Ergo a quibusdam per inuidiam prędicabatur. Et quid est inuidere? horrendum ma lum. Ipso malo diabolus deiectus est, ipse deiecit. Multum ma ligna pestis. Et habebant illam quidam prædicatores Christi, quos tamen prędicare permittit Apostolus. Quare? Quia Chri stum prædicabant. Qui autem inuidet odit. Et qui odit, quid de illo dicitur? Audi Apostolum Ioannem, Qui odit fratrem suum, homicida est.

Inuidia.

C

i. Ioan. iij. Ex libr. contra Petilianum. ¶ Videmus istos rem quidem sanctam, & castam, non caste an nunciasse. Quare gaudet Apostolus? non malo illorum, sed vt Christi gloria diffametur.

Quod si viuere in carne, hic mihi fructus operis
est,& quid eligam ignoro. Coarctor enim e duobus
desiderium habens dissolui,& cum Christo esse, mul Roma.vij.
to melius: permanere autem in carne, magis necessa
rium est propter vos. Et hoc confidẽs scio, quia ma
nebo,& permanebo cum omnibus vobis, ad profe-
ctum vestrum,& gaudium fidei, vt gratulatio vestra
abundet in Christo Iesu in me, per meum aduẽtum
iterum ad vos. Tantum digne euangelio Christi, cõ-
uersamini, vt siue cum venero & videro vos, siue ab-
sens, audiam de vobis, quia statis in vno spiritu vna-
nimes, collaborantes fidei euangelii.

CVm verba propria faciunt ambiguam scripturam, primo D
videndum est, ne male distinxerimus aut pronunciaueri Ex libro de do
mus. Cum ergo adhibita intentio incertum esse prouide- ctrina xpiana.iii.
rit quomodo distinguendum, aut quomodo pronunciandũ sit, Modus sacram
consulat regulam fidei, quam de scripturarum planioribus locis scripturam in-
& ecclesiæ auctoritate percepit. Quod si ambe, vel etiam omnes si telligendi.
plures fuerint partes ambiguitatis, secundum fidem sonuerint, tex
tus ipse sermonis a consequentibus, & præcedentibus partibus, q̃
ambiguitatem illam in medio posuerunt, restat consulendus, vt
videamus cui nam sententiæ de pluribus, quæ se ostendunt ferat
suffragium, eiq́ sibi contexi patiatur. Iam nunc exempla conside
ra. Illa hæretica distinctio, In principio erat verbum. & verbũ erat
apud Deum, & Deus erat: vt sensus alius sit, Verbum hoc erat apud
Deum in Principio: non vult Deum verbum confiteri. Sed hoc re Hæretica distin
gula fidei refellendum est, qua nobis de trinitatis æqualitate præ- ctio.
scribitur vt dicamus, & Deus erat verbum: deinde subiungamus, Ioan.i.
hoc erat in principio apud Deum. Illa vero distinctionis ambigui
tas neutra parte resistit fidei: & ideo textu ipso sermonis diiudican
da est, vbi ait Apostolus, Et quid eligam ignoro. Compellor autẽ
ex duobus, concupiscentiam habens dissolui, & esse cum Christo,
multo enim magis optimũ, manere autem in carne necessarium
propter vos. In certum est enim, vtrũ ex duobus concupiscentiam E
habens, an compellor ex duobus, vt illud adiũgatur, concupiscẽtiã
hñs dissolui & esse cũ Christo: Sed qm̃ ita sequitur, multo.n. magis
optimũ, apparet eũ eius optimi dicere se hr̃e ꝯcupiscentiã, vt cum
ex duobus cõpellat, alterius tñ habeat ꝯcupiscentiã, alterius neces
sitatẽ. Concupiscentiã.s. dissolui & esse cũ Christo. necessitatẽ mane-
re in carne. Quæ ambiguitas vero ꝯsẽtu verbo diiudicat qd̃ positũ
est.n. Qui particulã qui abstulerunt interpretes, illa potius sententia

ducti sunt, vt non solum compellit ex duobus, sed etiam duorus habere concupiscentiam videretur. Sic ergo distinguendum est. Et quid eligam, ignoro: Compellor autem ex duobus. Quam distin ctionem sequitur, concupiscentias habens dissolui & esse cũ Christo. Et tanquam quęreretur quare huius rei potius habeat concu. piscentiam: multo enim magis optimum, inquit. Cur ergo e duo bus compellitur? Quæ est manendi necessitas? Qui itá subiecit, Manere in carne necessarium est propter vos. Vbi autem neq; pre scriptione fidei, neq; ipsius sermonis textu ambiguitas explicari potest nihil obest secundum quamlibet earum quæ ostenduntur sententiam distinguere, veluti est illa ad Corinthios. Has ergo ꝓ missiones habentes charissimi, mũdemus nos ab omni coinqui natione carnis, & spiritus, perficientes sanctificationem in timore dei. Capite nos. nemini nocuimus. Dubium quippe est verũ mũ demus nos ab omni coinquinatione carnis, & spiritus, secundum illam sententiam. Vt sit sancta & corpore, & spiritu: an mũdemus nos ab omni conquinatione carnis, vt alius sit sensus, & spiritus perficientes sanctificationem in timore dei capite nos. Tales igi tur distinctionum ambiguitates in potestate legentis sunt.

Locus ad voluntatem exponendus.

F

I. Cor. vij.

Ibidem.

Ex sermone in epistolam Ioan. ix.

¶ Sunt homines qui cum patientia moriuntur, sunt autem qdã perfecti qui cum patientia viuunt. Quid dixit? Qui adhuc deside rat istam vitam, quando ille venerit dies mortis, patienter tolerat mortem. Luctatur aduersum se, vt sequatur voluntates dei, & hoc potius agit animo quod elegit deus, non quod elegit voluntas hu mana, & ex desiderio vitæ præsentis fit lucta cũ morte, & adhibet potentiam & fortitudinem vt æquo anima moriatur, Iste patien ter moritur. Qui autem desiderat (sicut dicit Apostolus) dissolui & esse cum Christo, non patienter moritur, sed patienter viuit, dele ctabiliter moritur. Vide Apostolum patienter viuentem, id est cũ patientia hic non amare vitã, sed tolerare. Dissolui (inquit) & esse cum Christo multo magis optimũ, manere in carne necessariũ propter vos. ¶ Hæc enim quę nunc agimus tanquam clauis præ ceptorum in Dei timore confixi: sicut scriptum est, Confige clauis a timore tuo carnes meas, in necessarijs deputantur, nõ in eis quæ per se ipsa appetenda & concupiscenda sunt. Vnde illud optimũ dicit se concupiscere, dissolui & esse cum Christo. Manere autem in carne necessarium, inquit, propter vos. Quid ergo ait dissolui, & esse cum Christo? inde incipit requies, quæ non interrumpitur re surrectione sed clarificatur, quæ tamen nunc fide retinentur, quia iustus ex fide viuit. ¶ Intret ante conspectum tuum gemitus cõ peditorũ. Compedes sunt infirmitas & corruptibilitas corporis quæ aggrauant animum, per eius enim fragilitatem, velut quorũ dam dolorum molestiarum materiam ad impietatem poterat compellere persecutor. Ab his compedibus concupiscebat dissol ui Apostolus & esse cũ Christo. Manere autẽ in carne necessariũ

Patienter moriens.

Patienter viuēs.

G

Ex libro ad Ianuarium. ij.

ps. cxviij.

Configi clauis quid sit.

Rom. I.

Ex tracta. ps. lxxviij.

propter

propter illos quibus euangelium ministrabat. Donec ergo corruptibile hoc induat incorruptionem, & mortale hoc induat immortalitatem, vel compedibus caro infirma promptum impedit spiritum. Has ergo compedes non sentiunt, nisi qui in semetipsis ingemiscunt grauati, habitaculum quod de coelo est superindui cupientes, quia & mors horrori est & mœrori vita mortalis. Pro his propheta gementibus ingemit, vt intret in conspectu dei gemitus eorum. ℭ Corpus nostrum ornamentum nobis fuit, peccauimus, & compedes inde accepimus. Quę sunt compedes nostrę? Mortalitas ipsa. Audi Apostolum Paulum, quia & ipse adhuc in hac peregrinatione compeditus erat. Quanta peregrinauit compeditus iste? Non illi graues fuerunt compedes, cum ipsis compedibus toto orbe euangelium prædicauit, spiritus charitatis rapuit compedes & circuiuit quantum potuit. Sed tamen quid ait? Concupiscentiam habens dissolui & esse cum Christo. Quid est dissolui? A compedibus mortalitatis absolui. Et tamen misericordia adhuc volebat esse in cōpedibus, propter alios cōpeditos quibus ministraret. ℭ Manere inquit, in carne necessarium propter vos. Compellor autem ex duobus concupiscentiam habens dissolui & esse cum Christo, multo enim magis optimum: manere in carne necessarium propter vos. Tædium enim illi erat manere in carne, & ex duobus patiebatur angorem dissolui & esse cum Christo, multum enim optimum ducebat. At cum appropinquaret ipsa passio quomodo exultabat? quomodo gloriabatur? Bonum certamen certaui, cursum consumaui, fidem seruaui, de cętero super est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illo die iustus iudex.

I. Cor. xv. Conspectus carō spiritū vidit ij. Cor. v. H Ex tracta. ps. cxl. Compedes nostr. Cōpedes Pauli sepulchrales. Ex tracta. ps. cxlix. Tædiū Pauli. Exultatio Pauli. I. Tim. iiij. A

Et in nullo terreamini ab aduersariis, quæ est illis causa perditionis, vobis autē salutis. Et hoc a deo. Quia vobis donatum est pro Christo, non solum vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini, idē certamen habentes quale & vidistis in me, & nunc audistis de me.

ℭ Vobis, inquit, donatum est pro Christo non solum vt credatis in eum, verum etiam patiamini pro eo. Vtrunque ergo ad Dei gratiam pertinet, & fides credentium, & tollerantia patientium, quia vtrunque dixit esse donatū. ℭ Vobis donatum est pro Christo, nō solum vt credatis in eum, verum etiā vt patiamini pro eo. Vtrūque ostendit Dei donum, quia vtrunque dixit esse donatum, nec ait vt plenius & perfectius credatis in eum, nec seipsum misericordiam consecutum dixit vt fidelior, sed vt fidelis esset, quia sciebat non se initium fidei suæ priorem dedisse deo, & retributum sibi ab illo eius augmentum, sed ab eo se factum fidelem, a quo & Apostolus factus est. Nam scripta sunt etiam fidei eius initia, suntque ecclesia-

Ex lib. de gratia & libe. arbi. Ex libro de prędestinatiōe sanctorum. Fidei initium Paulus se a Deo accepisse fatetur.

stico celebri lectione notissima. Aversus quippe a fide quam vastabat, eique vehementer adversus, repente est ad illam gratia potentiore conversus, convertente illo cui hoc ipsum facturo per prophetam dictum est, Tu convertens vivificabis nos, ut non solum ex nolente fieret volens credere, verum etiam ex persecutore pateretur persecutionem in eius fide quam persequebatur, de ses sione pateretur. Donatum quippe illi erat a Christo non solum ut crederet in eum, verum etiam ut pateretur pro eo.

B

ps. lxxxiiij.

CAPVT II.

SI qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis, implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eandem charitatem habentes, unanimes, idipsum sentientes.

Ex sermone de blasphemia spiritus sancti.
I. Ioan. iij.
Rom. viij.
Ad spiritum sanctum pertinet unitas fidelium cum Christo.

IN hoc cognoscimus, sicut dicit Apostolus Ioannes quoniam Christus manet in nobis de spiritu quem dedit nobis. Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quia sumus filii dei. Ad ipsum enim pertinet societas, qua efficimur unum corpus unici filii dei. unde scriptum est, si qua igitur exhortatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus. Propter hanc societatem illi in quos primitus venit, linguis omnium gentium sunt locuti. Quia per linguas consociatio constat generis humani, et sic oportebat per linguas omnium gentium significari istam societatem filiorum dei, et membrorum Christi, futuram in omnibus gentibus: ut quemadmodum tunc ille apparebat accepisse spiritum sanctum qui loquebatur linguis omnium gentium, ita nunc ille se agnoscat accepisse spiritum sanctum, qui tenetur vinculo pacis ecclesiae, quae diffunditur in omnibus gentibus. Unde dicit Apostolus, Studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis.

C

Pax signum est suscepti spiritus sancti.
Ephe. iiij.

Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate, superiores sibi invicem arbitrantes, non quae sua sunt singuli considerantes, sed ea quae aliorum. Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu.

Ex libro quaestionum. lxxxiij.
Existimandum est aliquid occulti boni esse

NOn hoc ita debemus existimare, ut non existimemus, sed nos existimare fingamus, sed vitae existimemus posse esse aliquid occultum in alio, quo nobis superior sit, etiam si bonum nostrum quo illo videmur superiores esse, non sit occultum. Istae cogitationes deprimentes superbiam, et augentes charitatem, faciunt onera fra-

cerna inuicē nō solū æquo aīo,sed etiā libētissime sustineri. Neq; vlla res officiosum istū laborē ad portāda onera aliorū, facie libenter impedi,nisi cū cogitamus quanta pro nobis ptulerit dñs. Hinc admonēs Apls,Nō q̄ sua sunt,inquit,vnusquisq; intēdentes, sed q̄ aliorū,hoc.n.sentite in vobis qd̄ & in Christo Iesu. Qui cum in forma dei esset,nō rapinā arbitratus est esse se æqualē deo:sed semetipsum exinaniuit formā serui accipiēs &c. Ad hoc dūtaxat, vt quemadmodū ille in eo q̄ verbū caro factū est, & habitauit in nobis: & sine peccato cum esset,peccata nostra suscepit,non attendendo sua,sed nostra,ita & nos ad eius imitationem inuicē onera nostra portemus.

In proximo quo nobis superior sit, vt superbiam depellamus.

D.

Ioan.I.

Qui cum in forma Dei esset,non rapinam arbitratus est,esse se æqualem Deo,sed semetipsum exinaniuit,formam serui accipiens.

Hinc ergo magis quærebant eum Iudæi interficere,qa non solū soluebat sabbatū,sed & patrē suū dicebat deū, nō quomodocunq;,sed quid? A equalē se faciēs deo. N.ā oēs dicimus deo,Pater noster qui es in cælis. Et legimus & Iudæos dixisse,Cū tu sis pater noster. Ergo non hinc irascebantur qa patrē suū dicebat deū:sed q̄ lōge alio modo q̄; hoies. Ecce intelligūt Iudęi qd̄ nō intelligunt Arriani. Arriani quippe inæqualē patri filiū dicunt,& inde hæresis,pulsa de ecclesia. Ecce ipsi cæci,ipsi interfectores Christi,intellexerunt tamen verba Christi. Nō eū intellexerunt esse Christū,nec eū intellexerunt filiū dei,sed tamē intellexerunt in illis verbis quia talis cōmendaretur filius dei qui æqualis esset deo. Quis erat nesciebat:talē tamen prædicari agnoscebāt,qa patrē suū dicebat deū,æqualem se faciēs deo. Nō erat ergo æqualis deo? Nō ipse se faciebat æqualem,sed ille illū genuerat æqualem. si se ipse faceret æqualē deo,caderet per rapinā. Qui enim se voluit æqualē facere deo dum nō esset,cecidit,& ex angelo factus est diabolus: & hanc superbiā homini propinauit vnde ipse deiectus est. Nā hoc dixit homini,cui stanti lapsus induxit,Gustate & eritis sicut dii. Idest vsurpatione rapite quod facti nō estis,quia & ego rapiendo deiectus sum. Non hoc prodebat,sed hoc suadebat. Christus autē ęqualis patri natus erat non factus,natus de substantia patris. vnde illum sic cōmēdat Apostolus,Quia cū in forma dei esset nō rapinā arbitratus est esse æqualis deo. Quid est nō rapinā arbitratus est? Non vsurpauit æqualitatē dei, sed erat in ea in qua natus erat: & nos ad æqualem deo quomodo perueniremus? Semetipsum exinaniuit formā serui accipiēs. Non ergo exinaniuit amittēs quod erat,sed accipiens quod nō erat. Hic formā serui cōtenētes Iudęi,dominū Christū æqualē patri intelligere nō poterāt, q̄uis eum hoc dese dicere non dubitabant. ¶ Et ipse dñs Iesus dictus est sola caro. Quō, inquit, probas? Audeo dicere,& sola

Ex tractat. euāg. secūdum Ioan. xvij.

Ioā. v.

Matth. vi.

Iudæi plus q̄ Arriani intelligunt.

E

Superbia se faciens æqualem deo.

Gene. iij.

F

Ex tractat. euang. secūdum Ioan. lxxviij.

Sola caro Christi dicitur Christus.

caro Christi dictus est Christus. Credimus certe non solum deum patrem, sed & Iesum Christum filium eius unicum dominũ nostrum. Modo totum dixi, In Iesum Christum filium eius unicum dominum nostrum. Totum ibi intellige, & verbũ, & animã, & carnem. Sed utiq; cõfiteris etiã illud qđ habet eadẽ fides, in eũ Christũ te credere qui crucifixus est & sepultus. Ergo & sepulcũ esse Christum non negas: & tamẽ sola caro sepulta est. Si enim ibi erat anima nõ erat mortuus. Si autem vera mors erat, ut eius vera sit resurrectio, sine anima fuerat in sepulcro. Et tũ sepultus est Christus. Ergo Christus erat etiã sine anima, & caro: qa nõ est sepulta nisi caro. Disce hoc etiã in Apostolicis verbis, Hoc sentite, inqt, in vobis qđ & in Christo Iesu, qui cũ in forma dei esset nõ rapinã arbitratus est esse æqualis deo. Quis nisi Christus Iesus, qu siũs attinet ad id quod est verbum Deus apud deum? Vide autem quod sequitur, Sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens in similitudinem hominũ factus, & habitu inuentus ut homo. Et hoc quis nisi idem ipse Christus Iesus? Sed hic iam omnia sunt, & verbũ in forma Dei, quę accepit formam serui, & anima & caro in forma serui, quæ accepta est a forma dei. Humiliauit seipsum factus obediens usq; ad mortem. Iaз in morte sola caro est a Iudæis occisa, si etiã discipulis dixit, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam non possunt occidere: nunquid in ipso potuerunt plus quam corpus occidere? Et tamen carne occisa Christus occisus est.

G

Matth. 10.

Ex lib. Enchir. Christus deus & homo. Christus inquãtum deus & pater unus sunt.

℄ Christus dei filius est & deus & homo. Deus ante omnia secula, homo in nostro seculo. Deus quia dei verbum: deus enim erat verbum. Homo autem, quia in unitate personę accessit verbo anima rationalis & caro. Quocirca inquantum deus est, ipse & pater unũ sunt. Inquantum autem homo est, pater maior illo. Cum enim esset unicus dei filius non gratia, sed natura, ut esset etiam plenus gratia, factus est & hominis filius idẽ ipse utrunq; ex utroq; unus Christus: quia cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Exinaniuit autẽ se formam serui accipiens, non amittens formam dei vel minuens. Ac per hoc, & minor est factus & mansit æqualis, & utrunq; unus sicut dictum est, sed aliud propter verbum, aliud propter hominem. Propter verbum æqualis, propter hominem minor. Unus dei filius, idemq; hominis filius, unus hominis filius, idemq; dei filius. Non duo filij dei deus & homo, sed unus Dei filius. Deus sine initio, homo a certo initio, dominus noster Iesus Christus.

Christus minor factus mãsit æqualis.

H

Ex epla ad Maximinũ. Deus pater qđ ipse ẽ generauit.

℄ Nam si temporalibus & passibilibus deus tribuit ut qđ sunt hoc generent, quanto magis ipse æternus & impossibilis non aliud q̃ ipse & generauit, unus unicum? Ideo nostra magna admiratione, quoniam nulla passione, & tanta secum æqualitate ut eũ nec potestate precederet nec ætate. Sed ideo totum quod habet & quod potest, nõ tribuit sibi, sed patri, quia nõ est a seipso, sed a patre. A equa-

lis est enim patri. Sed hoc quoq; accepit a patre. Nec sibi accepit vt esset æqualis, sed natura æqualis. Sicut semper natus, ita semper æqualis. Non itaq; inæqualem genuit, & æqualitatem ei nato addidit, sed gignendo eum dedit, quia æqualem non imparem genuit. Ideo in forma dei esse æqualis deo non ei rapina fuerat. sed natura: quoniam nascēdo sumpsit non superbiendo præsumpsit. Propterea vero patrem dicit esse maiorē, quia semetipsum exinaniuit formam serui accipiens non amittens dei. Propter quas serui formam non tantum patre, verū etiam seipso & spiritu sancto minor factus est. Nec tantū hac excellentissima trinitate, sed etiam minoratus est paulo minus ab angelis. Hominibus etiam minor fuit, quando puer parentibus subditus fuit. Propter hanc itaq; formam serui, quam veniente plenitudine temporis exinanitus accepit, dixit, Pater maior me est. Propter illam vero Dei formam, quam nec exinanitus amisit, dixit. Ego & pater vnum sumus. Et homo scilicet factus, & pmanens deus. Homo enim assumptus est a deo, non in homine consumptus est deus. Ideo valde rationabiliter & patre minor est homo Cristus, & patri æqualis est idem ipse deus Christus. Christus deus se ipso minor factus est homo. ps. viij. Ioan. xiv. Ioã. x. A

Deus quē genuit, qm̄ meliorē se generare n potuit (nihil. n. deo melius) debuit æqualē. Si. n. voluit & nō potuit, infirmus est. Si potuit & noluit, inuidus est. Ex quo cōficitur æqualem genuisse filiū. Ex lib. q̄stionū, lxxxiij. q. I. Deus æqualem sibi genuit.

Accepit tempus Christus, accepit tēpus filius dei? filius dei non accepit tempus, sed filius hominis accepit tempus. Idem ipse autē filius dei per quem facti sumus, & filius hominis per quē refecti sumus, homine assumpto ipse nō est assumptus homine mutato in melius, nullo modo ipse in deterius cōmutatus. Non dest tit esse quod erat, sed accepit quod nō erat. Quid erat? Cū in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualem deo. Apostoli verba sunt. Et quid accepit? Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Sicut formam serui accepit, ita & tempus accepit. Diminutus est? exilior redditus? in defectum lapsus? Absit. Quid est, ergo, Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens? Exinanisse se dictus est accipiendo inferiorē, non degenerando ab æquali. Ex tracta. ps lxxiij. Christus quod ipse accepit.

Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Quare illi non erat rapina? Quia natura erat, quia hoc natus erat vt esset æqualis illi a quo genitus est. Ex tracta. ps. cxxvi. Esse æqualem deo non erat Christo rapina.

Et hæretici quidem dicunt minorem filiū esse q̄; pater est. quia scriptum est ipso filio dicente, Pater maior me est. Veritas autem ostendit. secundum istum modum etiam seipso minorem filiū. Quomodo. n. non etiam seipso minor factus est, qui semetipsum exinaniuit formam serui accipiens? Neq; enim sic accepit formā serui vt amitteret formam dei, in qua erat æqualis patri. Si ergo ita accepta est forma serui, vt non amitteretur forma dei, cum & in forma serui, & in forma dei idem ipse sit filius vnigenitus dei B Ex lib. de tri. I. Ioan. xiiij. Christus seipso minor.

patris in forma dei equalis patri, in forma serui mediator dei & hominum homo Christus Iesus: quis non intelligat quod in forma dei etiam ipse se ipso maior est: in forma autem serui etiam se ipso minor est? Non itaq; immerito scriptura vtrumq; dicit, & equalem patri filium, & patrem maiorem filio. Illud enim propter formam dei, hoc autem propter formam serui, sine vlla confusione intelligitur. Et hec nobis regula pia per omnes sanctas scripturas dissoluendæ huius questionis, ex vno capitulo epistolę Pauli apostoli exprimitur, vbi manifestius ista distinctio commendatur. Ait enim Qui cum in forma dei esset, nō rapinam arbitratus est esse se æqualem deo: sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus & habitu inuentus homo. Est ergo dei filius deo patri natura equalis, habitu minor. In forma enim serui quam accepit, minor est patre: in forma autem dei, in qua erat etiam antequam accepit hanc, æqualis est patri. In forma dei Verbum per quod facta sunt omnia: in forma autem serui, factus ex muliere, factus sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret. Proinde in forma dei fecit homines, in forma serui factus est homo. Nam si pater tātū sine filio fecisset hominem, non scriptum esset; Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Ergo quia forma dei accepit formam serui, vtrumq; deus, & vtrumq; homo, Sed vtrumq; deus propter accipientem deum; vtrumq; autem homo propter acceptum hominem. Neq; enim illa susceptione alterum eorum in alterum conuersum atq; mutatus est. Nec diuinitas quippe in creaturam mutata est, vt desisteret esse diuinitas, nec creatura in diuinitatem mutata est, vt desisteret esse creatura.

¶ Pater ergo & filius vnum sunt, vtiq; secundum vnitatem substantię, & vnus deus est, & vnus magnus, & vnus sapiēs. Vnde ergo maior pater? Si enim maior, magnitudine maior. Dū aūt magnitudo eius filius sit, nec ille vtiq; maior est ea magnitudine qua magnus est. Ergo equalis est. Vnde equalis, si nō ex quo est: cui nō est aliud esse & aliud magnū esse. Aut si eternitate pater maior est, non est æqualis filius quacunq; re. Vnde enim æqualis? Si magnitudine dixeris, non est par magnitudo quæ minus æterna est. Atq; ita cetera. An forte in virtute æqualis est, in sapientia vero non est æqualis? Sed quomodo est æqualis virtus quæ minus sapit? An in sapientia æqualis est, in virtute autem non est æqualis? Sed quomodo æqualis sapientia quæ minus potens est? Restat itaq; vt si in vlla re inæqualis est, non sit æqualis. At scriptura clamat, Non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Cogitur igitur quiuis aduersarius veritatis, qui modo tenetur autoritate apostolica, in qualibet vel vna re æqualem deo filium confiteri. Eligat quam voluerit: Hinc ei ostendetur in omnibus esse æqualem: quæ de substantia eius dicuntur.

1. Timo. ii.

C

Gala. iiii.

Gene. i.

Ex libro de trinitate. vi. Pater & filius vnum sunt.

D

Si in vna re inæqualis esset, equalis nō esset patri filius.

¶ Cuidam enim rapina erat esse equalis deo. Et quoniam quesiuit rapinam, inuenit ruinam. Dominus autem noster Iesus Christus cum in forma dei esset non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Cui enim æqualitas dei natura erat, rapina non erat. Sed tamen semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, vt nos essemus iustitia dei in ipso. Si enim ille paupertatem vitaret, nos paupertate non caremus. Pauper enim ille factus est cum diues esset, vt illius paupertate, sicut scriptum est, nos ditaremur. Diuitię illius quid nos facturæ sunt cuius paupertas nos diuites facit?

Ex ser. de verbis Apostoli xv

Ephe. ii.

Paupertas Christi nos diuites facit.

E

¶ In principio erat verbum. Et ideo in principio fecit deus coelum, et terram, quia erat verbum. Omnia per ipsum facta sunt. Factum dicis? Si factum dicis, filium negas. Filium enim querimus natura non gratia, filium vnicum vnigenitum non adoptiuum. Talem filium querimus, tam verum filium querimus qui cum in forma dei esset non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Non rapina, quia natura. Natura erat, rapina non erat. Non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Non erat ei rapina, natura erat. Sic erat ex æternitate, sic erat coeternus gignenti, sic erat æqualis patri. Sic erat. Semetipsum exinaniuit. Quomodo? Amittendo quod erat, an assumendo quod non erat? Sequatur Apostolus. Audiamus, Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Sic se exinaniuit formam serui accipiens, non formam dei amittens. Forma serui accessit, nō forma dei discessit. Hoc est confiteri Christū in carne venisse. Arrianus autem qui non confitetur equalem, nō confitetur filiū. Si non confitetur filiū, non confitetur Christum. Qui non confitetur Christū, quomodo confitetur Christum in carne venisse?

Ex ser. de eiusdē apostoli verbis. xxxi.

Ioan. i.

Gene. i.

Christus verus filius dei patris non factus, sed gentius coæqualis illi.

i. Ioan. iiii.

F

¶ Vide quantus factus sit tantillus, qui cū in forma dei esset non rapinam arbitratus est esse equalis deo. Non enim rapina sed erat natura æqualitas filii cū patre. Ioannes si se Christū putari vellet, illi rapina esset. Non ergo rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Erat enim, et sine rapina erat, quod æternus ab æterno natus erat, tamen semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, hoc est formam hominis accipiēs. Qui cū in forma dei esset, nō formam dei accepisset. Ergo cum in forma dei esset, semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Sic accepit quod non erat, vt nō perderet quod erat. Manens deus hominem assumpsit, formam serui accepit, et factus est deus homo, a quo non factus est homo. Vide ergo que maiestas, que potestas, que sublimitas, que cum patre equalitas venit propter nos ad indumentum formæ seruilis. ¶ Venit aliquis et accepit aliquid. Quis venit? Aliquis. Qui cū in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse equalis deo. Ecce quis venit. Quid accepit? Sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens in similitudinem hominum factus. Ille factor factus, ille creator creatus. Sed quo factus et creatus? In formam serui accipiendo formam serui, non amittendo formam dei. In hac ergo forma serui, in eo

Ex serm. in natali sancti Ioannis Baptistæ.

Ioannes Baptista si se Christus putaret rapinam faceret.

Ex ser. de Paulo apostolo Venit Christus æqualis patri, accepit formam serui.

Duo primi articuli de Christi conditionem nostram mortalitatis predicāt; duo vltimi diuinitatis eius mercedem nobis policentur.

quod a nobis pro nobis accepit, ꝛ natus est, ꝛ passus est, ꝛ resurrexit, ꝛ ascendit in cœlum. Quatuor res dixi. Natus est, mortuus est, resurrexit, ascendit in cœlum. Duo prima, duo nouissima. Duo prima: Natus est, mortuus est. Duo nouissima: resurrexit, ascendit in
G cœlum. In duobus primis conditionem tuam tibi ostēdit. In duobus nouissimis mercedis exemplum ꝑbuit. Nasci ꝛ mori noueras: plena est his duobus regio mortalium. Quid hic abundat in omni carne nisi nasci ꝛ mori? hoc homo cum pecore habet, hic ergo vitam cum pecoribus communem ducimus. Nati sumus, morituri sumus. Illud nondum noueras, resurgere, ꝛ in cœlum ascendere. Duo noueras, duo non noueras. Suscepit quod noueras, ostēdit quod non noueras: patere quod suscepit, spera quod ostendit.

Ex sermone ꝙ tribus modis Christus intelligatur. Ioan. i.

¶ Dicit Ioannes, Et verbum caro factum est, ꝛ habitauit in nobis. Audite iā vtrunq; in illo nouissimo capitulo Pauli Apostoli. Qui cum in forma dei esset, inquit, non rapinā arbitratus est esse æqualis deo. hoc est, In principio erat verbum, ꝛ verbum erat apud deū, ꝛ deus erat verbum. Quomodo dixit Apostolus, non rapinam arbitratus est esse ęqualis deo, si non æqualis deo? Si aūt pater deus,

Cōcordia apostoli cum euāgelio.

ille non deus, quō æqualis? Vbi ergo ille ait, Deus erat verbum: ibi iste, Non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Et vbi ille, Verbū caro factum est ꝛ habitauit in nobis: ibi iste, Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Attendite per hoc ergo ꝙ homo factus est, per hoc ꝙ verbum caro factum est, ꝛ habitauit in nobis, ꝑ hoc ꝙ semetipsum exinaniuit formam serui accipiens.

H

Ex sermone de verbis euāge. Christus factor ꝛ factus.

¶ Ipse est Christus ꝛ factor ꝛ factus. Vide factorem, In principio erat verbum ꝛ verbum erat apud deum ꝛ deus erat verbum: hoc erat in principio apud deum: omnia per ipsum facta sunt. vide factum. Et verbum caro factum est ꝛ habitauit in nobis. Videmus ergo Iesum Christum ꝛ deum ꝛ hominem, Christum ꝛ factorem rerum, ꝛ factum in rebus: Christum ꝛ creatorem hominum, ꝛ creatum hominem. Deus Christus ęqualis est patri. Tantus est quātus ille. Talis est qualis ille. Hoc est quod ille. Nō hic est quod ille, hoc est quod ille. Ille deus: ꝛ ipse deus. Ille omnipotens, ꝛ ille omnipotens. Ille immutabilis, ꝛ ille immutabilis. Hoc est qđ ille, nō hic est qđ ille, quia ille pater, hic filius. Hoc quicunq; nouit, illi ad patrem ascendit. Qui hoc nō nouit, nondum illi ascendit Christus ad patrem, paruulus cum illo est: in terra cū illo est. Aequalis omnipotenti nondum illi est proficienti ascendit, ꝛ cum illo qui proficit, ascendit. Quid est ergo, noli me tangere? Tactus fidem significat. Tangendo enim acceditur ad eum qui tangitur. Mulierem illam videte quæ fluxum sanguinis patiebatur, dixit in corde suo, Sanabor si tetigero fimbriam vestimenti eius. Accessit ꝛ tetigit. Sanata ē. Quid ē accessit ꝛ tetigit? Propinquauit ꝛ credidit. Vt sciatis eam credendo tetigisse, dominus dicit, Tetigit me aliquis. Turba

Ioan. xx. Tangere Christū ascendentē quid sit. Math. ix. Luce. viij. A

ista premere nouit, tangere non nouit. Constat hoc eum significa-

te voluiſſe dicendo, quis me tetigit? Tetigit me aliquis, vt illum tactum fidem credamus eſſe tangentis, vel potius credentis acceſſum. Quid ſibi ergo vult, Noli me tangere, nondum enim aſcendi ad patrem meum? Quod me vides, hoc me putas. Nondū aſcendi ad patrem, hominem me vides, hominem ſolū me putas. Sū quidem homo: ſed non hic ſtet fides tua. Noli me tangere ſic vt tātummodo hominem credas. Nondum enim aſcendi ad patrem meum. Aſcendo ad patrem meum, & tange me, id eſt proſice, intellige me æqualem patri, & tunc tange, & ſalua eris. Noli me tangere. nondum enim aſcendi ad patrem meum. Quod deſcendi vides, q aſcendi nondum vides. Memetipſum exinaniui formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus ſum, & habitu inuentus vt homo. Hoc crucifixum eſt, hoc ſepultum eſt, hoc reſuſcitatum. Illud autem, cum in forma dei eſſem, non rapinam arbitratus ſum eſſe æqualis deo, nondum vides. Noli tangendo terram, cœlum perdere, noli remanendo in homine, in deum non credere. Noli me tangere: nondum aſcendi ad patrē. Procedat Arrianus, prius procedat Fotinianus, hæretici, qui dominum Ieſum niſi hominem omnino non nouerunt. Homuncioniſtæ dicuntur iſti hęretici. Homuncioniſtæ, quia non nouerunt Chriſtū niſi hominem. Reſpondemus Fotiniano. Noli tangere. Quid eſt noli tāgere? Noli ſic credere nondum tibi Chriſtus aſcendit ad patrem. Procedat Arrianus. Ego, inquit, credo Deum Chriſtum, ſed minorem. Nec tibi adhuc aſcendit ad patrem. Cum aſcendit ad patrē, extende te vt tangas. Extende te, tange deum. Et ego, inquit, profiteor, ſed alterius naturæ & alterius ſubſtantiæ. Creatum, non p quē creata ſunt omnia. Factum, non in principio verbum ſine tempore. Adhuc ergo infra es, nondum tibi aſcendit ad patrē. Vis aſcēdat tibi ad patrem? Crede, cum in forma dei eſſet non rapinam arbitratus eſt eſſe ęqualis deo. Rapina non erat, quia natura erat. Rapina vſurpatur, natura cognoſcitur. In forma dei non rapinā arbitratus eſt eſſe æqualis deo. Sic eſt natus & ſemper natus. Et natus & ſemper natus & ſine initio natus. Tu quid dicis Arriane? Erat tempus quando non erat filius. Vides quia nondum tibi aſcendit ad patrem? Noli tangere, noli ſic credere, non eſt tempus inter patrem & filium. Genuit pater, natus eſt filius. Sine tempore ille genuit, ſine tempore natus eſt, per quem facta ſunt tempora. Sic tange, & aſcendit tibi ad patrem verbum ſed coæternum deo. Sapientia dei, ſed ſine qua nunquam fuit pater. Reſpondere tibi hȝ caro tua, & confabulatura tecum, & dictum tibi in tenebris. Quomodo natus ſi ſic fuit? Tenebræ tecum loquuntur. Exponatur mihi clamas, clamo, exponatur mihi. Quid tibi exponatur? Natus eſt aut non natus? non enim eſſet filius niſi natus. Si ergo natus eſt, fuit tempus quando non erat. Falſum eſt hoc. Terra loqueris, de terra loqueris. Expone ergo mihi, ait, quomodo natus ſi ſemper fuit? Nō

Ioan. 20.

Homūcioniſtæ

expono, non expono, nõ possum, non expono, sed pro me ꝓphetam oppono. Generationem eius quis enarrabit?

Esaie.liii.

Ex libro contra Maximinum.i.

Ioan.i.

¶ Assumpta autem carne qua factus est homo, sicut æqualem se nouit quando dicit, Ego ⁊ pater vnum sumus: sic se nouit minorem, q꞉ verbũ caro factũ est, ⁊ habitauit in nobis. Nõ rapinã arbitratus est esse equalis deo. Natura enim erat, non rapina. Nõ enim vsurpauit hoc, sed natus est hoc. Verũtamen semetipsum exinaniuit formã serui accipiẽs. Agnouisti equalẽ: iã accipe agnoscere minorẽ. Formã serui accipiens, in similitudinem hominũ factus, ⁊ habitu inuentus vt homo. Ecce qua forma maior est pater.

Ex libro contra Maximinum.ii.

¶ Si enim cõfiteris dei formã, cur nõ aperte dei filiũ deo cõfiteris æqualem? Presertim quia de verbis Apostoli vbi ait, Non rapinam arbitratus est esse æqualis deo, nõ potuisti pro tuis partibus inuenire quod diceres. Et quia hoc dixisse Apostolum nõ potuisti negare, Ideo dixisti ꝙ ille nõ rapuit: nec nos dicimus, tamẽ hoc sic nõ rapuit quod est nõ habuit.i. æqualitatẽ dei, atq꞉ ita dictũ sit nõ rapinã arbitratus est esse æqualis deo, ac si diceretur: non arbitratus est esse rapiendã æqualitatẽ dei eo ꝙ ab illo fuerit aliena.

D

Non rapuisse Christum equalitatem patris fatetur Maximinus: quia credidit habere.

Raptor.

Raptor enim rei alienæ vsurpator est, ⁊ id꞉ hoc filius cũ posset rapere noluisset. Quod vides qui ita insipiẽtia sentiatur. Ergo intellige Apostolum ideo dixisse, non rapinã arbitratus est esse æqualis deo, quia nõ alienũ arbitratus est ꝙ natus est. Sed cũ q̃uis æqualitatẽ dei nõ fuerit arbitratus alienã sed suã, semetipsum exinaniuit nõ quærens quæ sua sunt, sed quæ nostra sunt. Quod vt noueris ita esse, attende vnde ad hoc Apostolus venerit. Cum enim Christianis humilitatem præciperet charitatis, alter alterum, inquit, existimantes superiorem sibi, non quæ sua sunt vnusquisq꞉ intendentes, sed quæ aliorum. Deinde, vt exemplo Christi hortaretur nõ sua querere, vel intendere, sed quæ aliorum, singuli quiq꞉ inquit, hoc sentite in vobis quod ⁊ in Christo Iesu. Qui cum in forma dei esset, que illi erat sua, non rapinam arbitratus est, hoc est non alienam arbitratus est esse equalis Deo. Sed tamen quærens nostra, non sua semetipsum exinaniuit non formam dei amittens, sed formam serui accipiens. Non enim est mutabilis illa natura vt se exinaniret perdendo quod erat, sed accipiendo quod nõ erat, nec consumendo quæ sua sunt sed assumendo quæ nostra sunt: ac deinde in forma serui obediendo sicut homo vsq꞉ ad mortem crucis. Non itaq꞉ facias imparem Deo formam dei, quod nec in ipsis hominibus dici potest. Nam cum dictum fuerit, iste homo in forma est illius hominis: nemo intelligit nisi æquales. An forte non vis sic accipere quod dictum est, cum in forma dei esset, vt in forma dei patris intelligas filium, vbi nihil aliud q̃꞉ æqualitas apparet amborum? Sed in forma dei putas intelligendum in forma sua, quia ⁊ ipse vtiq꞉ Deus est. Non multum curo si etiã sic intelligas. Vbi enim plenitudinem formæ ætatis increuisse

Formam filii equalis est forme patris.

ta non faciunt, sed deo gignente perfectus natus est filius procul dubio si forma filij formę patris non est æqualis non verus est filius: Scriptum est autem vt simus in vero filio eius Iesu Christo. Forma igitur veri filij, formę dei patris non potest esse inęqualis.

De quo etiam Paulus apostolus dicit, Quoniam cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Qui formam impleat dei, nihil habet minus deo. Totus ergo habitat pater in filio, cuius patris formam idem filijs non ex parte sed implet ex pleno. Si enim diceret, qui cum deus esset non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, posset angustijs fidei suæ quilibet quæcunque est debile de quo sine mora excluderetur spatium inuenire. Nunc vero qui cum in forma dei esset dixit, omnem machinationis iniustæ aditum interclusit. Vbi est enim forma, nihil habet prorsus minus omnino natura. Deus enim (ait idem Apostolus) erat in Christo mundum reconcilians sibi. Quomodo ergo susciperet minor maiorem, nisi sese in vna natura cognosceret pares? Neque lineamentis spatijsque membrorum hæc dei forma distenditur vt alter filium in se suscipiat habitantem, aut in se filius patrem ostendat manentem, sicut ipse ait, Pater in me manens facit opera mea. Aut coaequatur cum spiritum sanctum suum pater et filius omnem creaturam suum profert illustrantem. Quomodo cogitari non potest, quomodo explicari non potest, simul secum vnum est quod secundum incommutabiles omnino substantias in trinitate deus est. Si enim in homine credente in se, totus deus credendus est habitare, quomodo filium in se totum pater, aut filius patrem non credatur excipere? Ac per hoc ipse in patre et pater in eo manet, et ex patre et filio sanctus credendus est spiritus non solum procedere, sed semper ad peragenda opera trinitatis omnino procedere.

Qui cum in forma dei esset, sicut dicit Apostolus, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Neque enim vsurpationis erat vt rapina diceretur: sed natura inerat vt esset æqualis. Semetipsum tamen exinaniuit non formam Dei omittens, sed formam serui suscipiens. Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Vide quemadmodum eundem hominem quem deum commendat, vt persona vna sit, ne non trinitas, sed quaternitas inducatur. Sicut enim non augetur numerus personarum cum caro accedit animæ vt sit vnus homo: sic non augetur numerus personarum cum homo accedit verbo vt sit vnus Christus. Legitur itaque verbum caro factum, vt intelligamus huius personæ singularitatem, non vt suspicemur in carne mutatam diuinitatem.

Ex sermone de sceptrationis contra P ascentius Filius implet formam patris

E

II. Cor. v.

Ioan. xiiii.

In homine credente totus deus est.

Ex li. de gratia noui testamenti.

C

Christus Deus e homo persona vna est.

Ioan. i.

In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.

Ex lib. questio/num octoginta trium q. septuagesima tertia.

Accidētium nobis differentie.

Habitus in ea re dicitur quę nobis vt habeatur accidit. Veruntamen hoc interest, q quędam eorum quę accidunt nobis, vt habitum faciant non mutantur a nobis, sed ipsa nos mutant in se ipsa integra ꝛ inconcussa manentia. Sicut sapiētia cum accidit homini non ipsa mutatur, sed hominem mutat, quem de stulto sapientem facit. Quędam vero sic accidunt, vt ꝛ mutent ꝛ mutentur, sicuti cibus ꝛ ipse amittens speciem suam in corpus nostrum vertitur, ꝛ nos refecti cibo ab exilitate atq; languore in robur, atq; valentiam commutamur. Tertium genus est cum ipsa quę accidunt mutantur vt habitum faciant, ꝛ quodam modo formantur ab eis quibus habitum faciunt, sicuti est vestis. Nam cum deiecta, vel deposita est, non habet eam formam quam sumit cum induitur atq; inducitur membris. Induta ergo accipit formam quam non habebat exuta, cum ipsa membra ꝛ cum induuntur, ꝛ cum exuūtur, in suo statu maneat. Potest etiam esse quartum genus, cum ea quę accidūt ad faciendum habitum, nec mutant quibus accidunt, nec ab eis ipsa mutantur, sicut anulus digito si non nimis subtiliter attendatur. Verūtamen hoc genus aut nullum est si diligenter discutias, aut omnino rarissimū. Cum igitur Apostolus de vnigenito dei filio loqueretur, quantum pertinet ad eius diuinitatem secundum id quod verissime deus est ęqualem dixit patri. Quod ei nō fuit tanquam rapina. i. quasi alienum appetere, si semper manens in ea ęqualitate nolet hominem indui ꝛ hominibus vt homo apparere. Sed semetipsum exinaniuit non formam suam mutans, sed formam serui accipiens, neq; conuersus atq; trāsmutatus in hominem amissa incommutabili stabilitate, sed quāquam verum hominem suscipiēdo ipse susceptor in similitudinem hominum factus, non sibi sed eis quibus in hominem apparuit est habitu inuentus vt homo. i. habendo hominem inuentus vt homo est. Non enim poterat inueniri vt homo ab his qui cor immundum habebant, ꝛ verbum apud patrem videre non poterant, nisi hoc suscipiendo quod possent videre, ꝛ per quod ad illud lumem interius ducerentur. Iste autem habitus non est ex primo genere. Non enim manens in se natura hominis naturam dei commutauit. Neq; ex secundo. Nō enim immutauit homo deum, ꝛ mutatus est ab illo. Neq; ex quarto. Non enim sic assumptus est homo, vt neq; ipse mutasset deum, nec ab illo mutaretur, sed potius ex tertio. Sic enim assumptus ē vt commutaretur ineffabiliter ꝛ excellētius, atq; coniūctius, quā vestis ab homine cum induitur. Hoc ergo nomine habitus satis significauit apostolus quemadmodum dixerit: in similitudinem hominum factus, quia non transfiguratione in hominem, sed habitu factus est, cum indutus est homine, quem sibi vniens quodā modo atq; conformans, immortalitati eternitatiq; sociaret. Sed

Scholia.

illum habitum quī est in perceptione sapientię, ꝛ disciplinę, grece

σχήματα vocant: hunc autem secundũ, quẽ dicimus vestitũ vel armatum σχῆμα potius appellat. Ex quo intelligitur de isto genere habitus locutũ apostolũ, quãdo quidẽ in græcis exemplaribus σχήματι scriptũ ẽ, quod nos in latinis habitu habemus. Quo nomine oportet intelligi, non mutatum esse verbũ susceptione hominis, sicuti nec membra veste induta mutantur, quamq; illa susceptio ineffabiliter susceptum suscipienti copulauerit. Sed quãtũ verba humana rebus ineffabilibus coaptari possunt, ne mutatus intelligatur deus, humanæ fragilitatis assumptor electum est, vt græce σχήματι, latine habitus diceretur illa susceptio. Schema. B

Humiliauit semetipsum factus obediens vsq; ad mortem: mortem autem crucis.

Cecidit diabolus, & stantem deiecit hominem deiecit stantem, sed Christus descendens erexit iacentẽ, vnde tamen erexit dominus deus tuus attende. Humilitate erexit factus obediẽs vsq; ad mortẽ. Humiliauit semetipsũ princeps tuus humilis, & tu superbis? Caput humile, & membrũ superbũ? Absit. Non vult esse de corpore capitis humilis, qui amat superbiam. ¶ Discite inquit a me. Cum essem in principio deus apud deum, creaui vos. Hoc nolo discatis a me. Sed factus sum quod feci, ne periret quem feci. Vnde sum factus quod feci? Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinẽ hominũ factus, & habitu inuentus vt homo. Humiliauit semetipsum. Hoc discite a me. Humiliauit enim semetipsum inquit. Discite a me quia mitis sum & humilis corde. Nõ enim inquit hoc vos doceo quasi in forma dei aliquando fuissetis, non rapinam arbitrantes esse vos æquales deo. Illi proprium erat: illi rapina nõ erat. In patris æqualitate natus est de patre. Quid tamen fecit propter te? Semetipsũ exinaniuit formam serui accipiens in similitudinem hominũ factus, & habitu inuẽtus vt homo. Ecce propter te deus factus est homo. Ecce propter te deus factus est homo sine peccato, & nõ vis te agnoscere cum peccato vt venias ad illum qui ait, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Ex sermone de verbis euang. xxiiii. Diabolus cadens hominem deiecit, Christus ascendens erexit. Ex sermone de verbis aposto/li. xii. Matt. xi. C Quid discendũ nobis a Christo.

¶ Intelligens ergo pater effusiones cruoris præter periculũ passionis, quomodo sequi Christum debeat Christianus, apostolus dicit loquens de domino Christo, Cum in forma dei esset nõ rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Quanta maiestas. Sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Quanta humilitas. Humiliauit se Christus, habes Christiane quod teneas. Christus factus est obediens. Quid superbis? Quousq; factus est obediens Christus? Vsq; ad incarnationẽ verbi, vsq; ad participationem mortalitatis humanæ. vsq; ad trinã diaboli tentationẽ, vsq; ad irrisionẽ populi Iudæorũ, vsq; ad sputa & vincula, vsq; ad alapas & flagella. Si parũ Matth. xi. Ex sermo. in natali sancti Laurentij. Obediẽtia Christi vsq; ad quid extendatur. D

est, vsq; ad mortem. Et si adhuc etiam aliquid de genere mortis addendum est, mortem autem crucis. Habemus tale humilitatis exemplum superbię medicamentum. Quid ergo intumescis homo? O pellis morticina quod tenderis? O sanies fœtida quid in- fluis? Quia tibi nescio quis fecit iniuriam, vnde flagitas vltio- nem? sitis arenti fauce vindictam, nec prius ab intentione desistis, donec ab illo qui te læserit vindicaueris. Si Christianus es, expecta regem tuum, prius se vindicet Christus. Nondum enim vindicatus est qui parte tanta perpessus est. Et vtique illa maiestas posset vel nihil perpeti, vel continuo vindicari. Sed cum esset in illo tanta potentia, ideo fuit etiam tanta patientia, quia pro nobis passus est nobis relinquens exemplum vt sequamur vestigia eius. Humilitate decursa, & morte prostrata ascendit Christus in cœlum: sequamur eum. Audiamus dicentem apostolum, Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite: vbi Christus est in dextera dei sedens. Quæ sursum sunt quærite non que super terram. Quicquid delectabile de temporalibus rebus mundus ingesserit, respuatur. Quicquid infremuerit asperum atque terribile, contemnatur. Et qui sic agit, non dubitet Christi se coherere vestigiis: vt merito dicere audeat cum apostolo Paulo, Conuersatio nostra in cœlis est. Sed tunc potest in istis virtus esse inuicta si non sit charitas ficta. Ille nobis dat veram virtutem, qui diffudit in cordibus nostris charitatem sanctus obediens vsque ad mortem mortem autem crucis.

Vindictæ appetitio reprehendatur.

I. Petri II.

Coloss. iii.

D

Ibidem.

Roma. v.

Ex tract. secundum euang. secundum Ioan. xxxvi.

Copiosa Christi omnino redemptio.

¶ Creator hominis homo esse dignatus est, factus est quod fecerat ne periret quem fecerat. Quid huic misericordię addi potest? Et tamen addidit: parum, fuit ei hominem fieri, sed voluit etiam ab hominibus reprobari. Parum erat reprobari, & exhonorari. Parum erat exhonorari, & occidi. Sed & hoc parum est mortem crucis. Nam cum eius obedientiam vsq; ad mortem factam commendaret apostolus, parum illi fuit dicere factus obediens vsq; ad mortem, non enim qualemcunque mortem, sed addidit: mortem autem crucis. Illa morte nihil peius fuit inter omnia genera mortium. Denique vbi dolores acerrimi exagitāt, cruciatus vocatur a cruce nominatus. Pendentes enim in ligno crucifixi clauis ad lignum pedibus manibusq; confixi producta morte necabantur. Non enim crucifigi hoc erat occidi. Sed diu viuebatur in cruce, non quia longior vita eligebatur, sed quia mors ipsa pretendebatur ne dolor citius finiretur. Mori voluit pro nobis. Parum dicimus. Crucifigi dignatus est, vsq; ad mortem crucis obediens factus. Elegit extremum & pessimum genus mortis, qui omnem fuerat ablaturus mortē. De morte pessima occidit omnem mortem. Pessima enim erat non intelligentibus Iudęis. Nam domino electa erat. Ipsam crucem suam, signum habiturus erat: ipsam crucem de diabolo superato tanquam trophæum in frontibus fidelium positurus: vt diceret apostolus, Mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per

Mors Christi acerbissima fuit.

E

Gala. vi.

quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Nihil erat tunc in carne intolerabilius: nihil est nunc in fronte gloriosius. Quid seruat fideli suo qui talem honorem dedit supplicio suo. Denique modo in penis reorum non est apud Romanos. Vbi enim domini crux honorata est, putatum est quod & reus honoraretur si crucifigeretur. Crucis exaltatio.

Propter quod & deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Heb. ii. Esa. xlv. Roma. xiiii.

IN passione magis eius humilitas quam claritas commendatur, apostolo teste qui dicit. Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Deinde sequitur, & de eius clarificatione iam dicit. Propter quod & deus illum exaltauit, & donauit ei nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Hec est clarificatio domini nostri Iesu Christi que ab eius resurrectione sumpsit exordium. Humilitas ergo eius incipit in sermone apostoli ab eo loco vbi ait, semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, & pertendit vsque ad mortem crucis. Claritas vero eius incipit ab eo loco vbi ait, Propter quod & deus illum exaltauit, & peruenit quod in gloria est dei patris. Vt ergo mediator dei & hominum homo Christus Iesus resurrectione clarificaretur vel glorificaretur, prius humiliatus est in passione. Non enim a mortuis resurrexisset si mortuus non fuisset. Humilitas claritatis est meritum. Claritas humilitatis est premium. Sed hoc totum factum est in forma serui. In forma vero dei semper fuit, semper erit claritas. Immo non fuit quasi iam non sit: nec erit quasi nondum sit, sed sine initio sine fine semper est claritas. Propter quod deus eum exaltauit & donauit ei nomen quod est super omne nomen, & cætera. Homini ergo donauit ista non deo. Neque enim cum in forma dei esset, non excelsus erat, aut non ei genu flectebant cælestia, terrena, & inferna: sed quod ei nunc dicitur propter quod eum exaltauit, satis propter quod exaltatus est, i. propter obedientiam vsque ad mortem crucis. In qua ergo forma crucifixus est, ipsa exaltata est. Ipsi donatum est nomen quod est super omne nomen, vt cum ipsa forma serui nominetur filius vnigenitus dei. Nouimus Christum sedere ad dexteram patris post resurrectionem a mortuis & in coelos ascensionem. Factum est iam, nec vidimus sed credimus: in libris legimus, predicatum audiuimus, fide tenemus. Vnde & eo ipso quod erat filius Dauid Christus, factus est dominus Dauid. Illud enim quod natum est ex semine Dauid, ita honoratum

Ex tract. euangelii secundum Ioan. cv. Christi in passione humilitas & claritas. Clarificatio Christi post resurrectionem eius. i. Timo. ii. Humilitas. Claritas dei non incepit, nec finiet. Ex lib. contra Maximi. ii. Exaltatio Christi sm quod homo. Ex tracta. ps. cix. Christus factus dominus Dauid.

est vt esset dominus Dauid. Ita miraris hoc, quasi & in rebus huma nis ista non fiant. Si enim contingat filium cuiusquam regem fie ri patre priuato, non ne erit dominus patris? Ammirabilius est quod potest contingere, vt non solum rex factus priuati filius sit dominus patris sui sed episcopus factus, laici filius sit pater patris sui. Ergo & eo ipso quod carnem accepit Christus, quod in carne mortuus est, quod in eadem ascendit in coelum, & sedet ad dexteram patris, & in eadem ipsa carne sic honorata, sic clarificata, sic in cælestem ha bitum commutata, & filius est Dauid, & dominus est Dauid. Secun dum enim hanc dispensationem transitus Christi, etiam illud ab apostolo dicitur, Propter quod eum exaltauit a mortuis, & donauit illi nomen quod est super omne nomē, vt in nomine Iesu omne

B genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum. Donauit in quit ei nomen quod est super omne nomen. Christo secundum hominem. Christo secundum carnem mortuo, resurgenti, ascen denti donauit nomen quod est super omne nomen: vt in nomi ne Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum.

Christus dominus Dauid vbicunque sit. Psal. cix. Beli. contra Maximi. li.

Vbi erit Dauid vt non sit ei dominus? In cęlo sit, in terra sit, in in ferno sit, dominus eius erit qui est dominus cælestium, terrestrium & infernorum. Gaudeat ergo nobiscum & Dauid filii sui natiuita te honoratus, dominatu liberatus: & gaudens dicat & a gaudenti bus audiatur. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis. Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

¶ Dicitis vos Christum colere vt deum omnis creaturæ cui fle ctitur omne genu cælestium terrestrium & infernorū. Quē tamen deo patri esse non vultis æqualem, quia hoc pater ei donauit. Ait enim apostolus. Propter quod eum exaltauit, & donauit ei nomen quod est super omne nomē, vt in nomine Iesu omne genu flecta tur &c. Nec quęritis cui donauerit: vtrum homini an deo. Quido enim donauerit, euidenter apparet. Humiliauit inquit semetipsum vsque ad mortem: mortem autem crucis, propter quod & deus eū exaltauit, & donauit ei nomen quod est super omne nomen, quia factus est obediens vsque ad mortem crucis. Nunquid antequam hoc fieret non erat altus dei filius, dei verbum. deus apud deū, sed posteaquam propter hoc exaltatus est quia factus est obediēs vsque ad mortem crucis: tunc cœpit esse altus dei filius vnicus dei deus: tūc

Christi exaltatio secundum quod homo fuit.

F cœpit habere nomen quod est super omne nomen? Quis hoc in sipientissimus dixerit? Hoc ergo illi donatum est vt homini secū dum quem filius factus est obediens vsque ad mortem crucis: quod iam habebat idem ipse dei filius deus de deo natus æqualis.

Eel sb. questio. Genesis tit. cx xiii. Gen. xxxviii. Ioseph Christum figurabat in eo quod a parentibus suis adorandus erat.

¶ Quod dicit Iacob ad Ioseph, quod est somnium quod somnia sti? nunquid venientes veniemus ego & mater tua & fratres tui ado rare te super terram? nisi in aliquo mysterio dictū accipiatur, quo modo intelligitur de matre Ioseph quæ iam erat mortua? Vnde. nec in Aegypto cum sublimaretur putandum est hoc esse comple

tum, quia

tum: quia nec pater eum adorauit quando ad eũ venit in Aegyptum nec mater olim defuncta potuit. In Christi ergo persona facile intelligi potest etiam de mortuis, secundum illud quod dicit apostolus, Quia donauit ei nomen quod est super omne nomẽ, vt in nomine Iesu omne genu flectatur coelestium, terrestrium, & infernorum.

Itaq; charissimi mei, sicut semper obedistis: non in praesentia mei tantum, sed multo magis nunc in absentia mea: cum metu & tremore vestram salutẽ operamini. Deus est enim qui operatur in vobis & velle, perficere, pro bona voluntate. C

Ex lib. de gratia & libe. arbi.

Cur cũ tremore operandũ moneat apostol⁹.

QVando iubet vt operatur, liberum eorum conuenitur arbitrium. Sed ideo cum timore, & tremore, de sibi tribuendo quod bene operantur, de bonis tamq̃; suis extollantur operibus. Tamq̃; ergo interrogaretur apostolus & diceretur ei, quare dixisti in timore, & tremore? horum verborum rationem reddit dicens. Deus est enim, qui operatur in vobis. Si enim timetis & tremitis, non extollimini tamq̃; de vestris operibus bonis: quia deus est qui operatur in vobis.

Ex tract. in ps. lxv.

¶ Audi vocem apostoli. Cum timore, inquit, & tremore vestram ipsorum salutem operamini. Quare cum timore & tremore? Subiecit causam. Deus est enim qui operatur in vobis & velle, & operari, pro bona volũtate. Si ergo Deus operatur in te, gratia dei operaris, non viribus tuis. Ergo si gaudes, & time: ne forte quod datũ est humili, auferatur superbo.

Ex sermone de verbis aposto li. ij.

¶ Mirum est autem q̃ praedicato Christo crucifixo audiunt duo, vnus contemnit, alter ascendit. Qui contemnit, imputet sibi: qui ascendit, non arroget sibi, audiuit enim a veraci magistro. Nemo venit ad me nisi datum ei fuerit a patre. Gaudeat quia datum est: gratias agat danti corde humili non arroganti, ne quod humilis meruit, superbus amittat. Nam etiam qui iam in ipsa via iusta ambulant, si sibi ea tribuerint. & viribus suis, pereunt de illa. Ideo humilitatem nos docens sancta scriptura per apostolũ dicit. Cũ timore & tremore, vestram ipsorum salutem operamini. Et ne sibi inde aliquid darent, quia dixit operamini, cõtinuo subiunxit, Deus enim est qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Deus est qui operatur in vobis: ideo cum timore & tremore valles facite, imbrem suscipite. Depressa implentur, alta siccantur. Gratia pluuia est. Quid ergo miraris si deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam? Ideo cum timore & tremore, idest cum humilitate. Noli altum sapere, sed time. Time vt implearis: noli altum sapere ne sicceris. Deus est enim qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate.

Credere i Christum a deo datur. Ioan. vi.

H

Gratia est pluuia in humile cadens. Iacobi. iiij. Roma. xi

Ex libro de correptiõe gratia.

Etiam de perse ue rantia nō est gaudendū in se sed in deo.

¶Nec de ipsa perseuerantia boni voluit deus sanctos suos in viribus suis, sed in ipso gloriari: qui eis non solum dat adiutoriū le quale primo homini dedit: sine quo non possint perseuerare si velint, sed in eis etiam operatur & velle: vt quoniam non perseuerabunt nisi & possint & velint, perseuerandi eis & possibilitas & voluntas diuinę gratię largitate donetur. Tantum quippe spiritu sancto accenditur voluntas eorum, vt ideo possint quia sic volunt: ideo sic velint, quia deus operatur vt velint. Nam si in tanta infirmitate vitę huius, in qua tamen infirmitate propter elationem reprimendam perfici virtutem oportebat, ipsis relinqueretur voluntas sua, vt in adiutorio dei sine quo perseuerare non possent, manerent si vellent, nec deus in eis operaretur vt vellent: inter tot & tantas tentationes infirmitate sua voluntas ipsa succumberet: & ideo perseuerare non possent, quia deficientes infirmitate nec vellet, aut nō ita vellent infirmitate volūtatis vt possent. Subuentum est igitur infirmitati voluntatis humanę, vt diuina gratia indeclinabiliter & insuperabiliter ageretur: & ideo q̄uis infirma non tamen deficeret, neq3 aduersitate aliqua vinceretur. Dicente ergo Christo, Rogaui pro te ne deficiat fides tua, intelligamus ei dictum qui ædificatur super petram. Atq3 ita homo dei non solum quia misericordiam consecutus est vt fidelis esset, verum etiam quia fides ipsa non deficit, qui gloriatur, in domino glorietur.

(Deus operatur velle in nobis. — Lucę. xxij. — i. Tim. i. — Roma. viij.)

Ex libro de bono perseuerantiæ.

¶Deus est enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Nos ergo volumus: sed deus in nobis operatur & velle. Nos operamur: sed deus in nobis operatur & operari pro bona voluntate: hoc nobis expedit & credere & dicere: hoc pium & verum: vt sit humilis & summissa confessio, & detur totum deo.

Ex epistola ad Iulianam. Bona voluntas sine dei auxilio in nobis nō est.

¶Proprium quippe arbitrium nisi dei gratia iuuetur, nec ipsa bona voluntas esse in homine potest. Deus est enim, inquit apostolus, qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate, non sicut isti sentiunt tantummodo scientiam reuelando, & nouerimus quid facere debeamus, sed etiam inspirando charitatem, vt ea quę discendo nouimus etiam diligendo faciamus. Nam vtiq3 nouerat ille q̄ magnum bonum esset continentia, qui dicebat, Et cum scirem quia nemo potest esse continens nisi deus det. Non solum ergo sciebat quantum esset hoc bonum, & q̄ desiderabiliter esset concupiscendum, verum etiam ꝙ nisi dante deo esse non posset, docuerat enim eum sapientia. Nam hoc dicit, Et hoc ipsum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc donum. Nec tamen ei scientia ista sufficit, sed ait, Adij dominum & deprecatus sum illū. Non igitur tantummodo in hoc nos adiuuat deus vt sciamus quid agendum sit: verum etiam vt amando agamus quod dicendo iam scimus. Nemo itaq3 potest esse non solum sciens, verum etiam continens nisi Deus det. Vnde cum iam ille haberet scien-

(Sapi. viij. — Ibidem. — Ibidem. — Deus docet qd agendum: & dat amorem &)

dam præcabatur vt esset in illo quod sciebat, quia non esset ex il- lo. Vtiq; tantas voluntatis vires, tantum dilectionis ardorem vo- lebat accipere spiritu sapientiæ, qui sufficeret ad implendam ma- gnitudinem continentiæ. voluntatem agi di.

¶ Quomodo dicis quod te audio dicere: vt recte credamus in deum, & euangelio consentiamus, non esse donum dei, sed hoc nobis esse a nobis? Id est ex propria voluntate quam nobis in no- stro corde non operatus est ipse? Et ad hoc cum audieris: quid est ergo quod ait apostolus, Deus in vobis operatur & velle? respon- des per legem suam, per scripturas suas deum operari vt veli- mus, quas vel legimus vel audimus. Sed eis consentire, vel non consentire ita nostrum est, vt si velimus fiat: si autem nolumus, ni- hil in nobis dei operationem valere faciamus. Operatur quippe ille dicis quantum in ipso est, vt velimus dum nobis nota fiunt eius eloquia. Sed si eis acquiescere nolumus, nos vt operatio eius nihil in nobis prosit efficimus. Quæ si dicis, profecto nostris ora- tionibus contradicis. Dic ergo apertissime nos pro his quibus euā- gelium prædicamus non debere orare vt credant, sed eis tantum- modo prædicare. Exerce contra orationes ecclesiæ disputationes tuas. Et quando audis sacerdotem dei ad altare dei exhortantem populum dei orare pro incredulis, vt eos deus conuertat ad fidē: & pro catechuminis, vt eis desiderium regenerationis inspiret: & pro fidelibus, vt in eo quod esse cœperunt eius munere perseuerēt: sub sanna pias voces, & dic te non facere quod hortatur. i. deum pro infidelibus vt eos fideles faciat, non rogare, eo quod non sint ista diuinæ miserationis beneficia, sed humanæ officia volunta- tis. Reprehēde apostolū Paulū quoniā dixit, Oramus ad deū ne quid faciatis mali. Neq; enim dicturus es nihil mali eum facere qui non credit in Christum, aut qui fidem deserit Christi. Ac per hoc qui dicit ne quid faciatis mali, nec ista vult fieri: satisq; illi non est præcipere, sed confitetur se deum rogare ne fiant, sciens ho- minis voluntatem ab ipso corrigi ac dirigi vt ista non faciat. A deo enim gressus hominis diriguntur & viam eius volet. Ex libro de bono perseuerantiæ. G Operatur deus fidem in nobis. Orandum est vt credant au- dientes, non so- lum prædican- dum. H ij. Cor. xiij. Psal. xvi.

Omnia autē facite sine murmurationibus & hæ- sitationibus, vt sitis sine q̄rela, & simplices, filii dei sine repræhensione in medio nationis prauæ & per- uersæ: inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ sustinentes, cōtinentes, ad gloriā meā in die Christi: quia non in vacuum currit, neq; in va- cuum laboraui. Sed etsi immolor supra sacrificium & obsequiū fidei vestræ: gaudeo & congratulor om nibus vobis ob. Id ipsum autem & vos gaudete: & congratulamini mihi. i. Pet. iij. Gal. ij.

Ex tractat. ps. cxiii. Sancti dicuntur luminaria.

Similitudo de luminaribus data est ad sanctos, vt sine murmuratione sint in natione tortuosa, & peruersa, idest inter iniquos: in quibus apparetis, inquit, sicut luminaria in mundo verbum vitæ habentes. Tales enim sanct. in quibus est verbum vitę, de conuersatione qui habent in cœlo despiciunt omnia, quæ iniqui faciunt in terra. Et quomodo luminaria in cœlo per diem, & per noctem procedunt, peragunt itinera sua, cursus suos certos habent; & committuntur tanta mala nec decidunt desuper stellæ fixæ in cœlo, agentes tractus cœlestes, quos illis prestituit creator ipsorum: sic debent sancti. Sed in cœlo figantur corda eorum, si nō frustra audiant & respondeant sursum se habere cor: & imitentur eum qui ait, Nostra autem conuersatio in cœlis est. Qui ergo sunt in supernis, & de supernis cogitat, sicut dictū est, Vbi est thesaurus tuus ibi est & cor tuū. De ipsius cogitationibus supernorū patientes fiunt, & quicqd in terra cōmittitur sic nō curat donec peragant itinera sua: quemadmodū nō curāt luminaria cœli quomodo exerceāt dies & noctes: q̄uis tāta mala videāt fieri super terrā. Sed facile est forte vt ferāt iusti iniquitates malorū. quę non in ipsis fiunt. Sic ferāt & quę in ipsos fiunt. Nō.n. propterea debēt ferre & tolerare, quia in alios fiunt. Et si in se fiant, non debent perdere tolerantiā. Nā qui perdiderit toler. ātiam, cecidit de cœlo. Qui autē fixum habet cor in cœlo, terra ipsius laborat in terra. Quanta & de ipsis luminaribus fingunt homines, & patienter ferunt. quomodo iusti patienter debent ferre omnes etiā de se falsas criminationes. Sed quid est in cœlo? In firmamento cœli. Cuius ergo cor in firmamēto libri dei est, ista non curat. Nam cœlum intelligitur firmamentum, & per figuram liber legis.

Surfum se habere corda respondēt sancti viri. Matth. vi.

Cœlū firmamētū & liber legis.

Ex tractat. ps. cxlvi. Stellarū appellatione significantur sancti.

¶ Qui numerat multitudinē stellarum, & omnibus eis, inquit, nomina vocis. Sunt stellę quędā lumina in ecclesia cōsolātia noctē nostrā, oēs de quibus dicit apostolus, In quibus apparetis tanq̄; luminaria in mundo. In ista inquit natione tortuosa & peruersa: in quibus apparetis tanq̄; luminaria in mundo verbū vitę habētes. Ipsas stellas numerat deus oēs secū regnaturos, oēs secū aggregandos corpori vnigeniti sui. Qui indignus est, nec numeratur. Animaduertat quisq; vtrum luceat in tenebris: vtrum iniquitate seculi tenebrosa non seducatur. Si nō fuerit seductus nec victus, tanq̄; stella erit, quam iam numerat deus.

Ex libro sententiarū Prosperi.

¶ Sicut stellas cœli nō extinguit nox sic mētes fidelium adherentes firmamēto sacrę scripturæ, non obscurat mundana iniquitas.

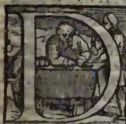
Spero autem in domino Iesu Timotheum me cito mittere ad vos: vt & ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt. Neminem enim habeo tam vnanimem, qui syncera affectione p̄ro vobis sollicitu

tus sit. Oēs enim quæ sua sunt quærūt: nō q̄ sunt Iesu Christi. Experimentum autem eius nostis cognoscite: quia sicut patri filius mecum seruiuit in euāgelio. Hunc igitur spero me mittere ad vos: mox vt videro quæ circa me sunt. Cōfido autem in domino, quoniam & ipse veniam ad vos cito. Necessarium autem existimaui, Epaphroditū fratrem, & cooperatorem, & commilitonem meum, vestrum autem apostolum, & ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos: quoniam quidem omnes vos desiderabat: & mœstus erat: propterea quod & audieratis illū infirmatū. Nā & infirmatus est, vsq; ad mortē, sed deus misertus est eius. Nō solū aūt eius, verū etiā & mei, ne tristitiā super tristitiā haberē. Festinatius ergo misi illum, vt viso eo iterum gaudetis, & ego sine tristitia sim. Excipite itaq; illum cum omni gaudio in domino: & eiusmodi cum honore habeto te, quoniam ꝓpter opus Christi vsq; ad mortem accessit, tradēs animam suam: vt impleret id quod ex vobis deerat erga meum obsequium. C D

INter mercenarios pastor ingemuit, quæsiuit aliquem qui syncerter diligeret gregem Christi: & circa se in eis qui cum illo eo tempore fuerant, non inuenit. Non enim in ecclesia Christi tunc præter Paulum apostolum, & Timotheus, nemo erat qui germane de grege solicitus esset: sed contingerat, vt illo tempore quo Timotheum misit, circa se alius de filijs non haberet, sed soli mercenarij cum illo essent sua quærentes, non quæ Iesu Christi, & tamen ipse germane de grege solicitus maluit filium mittere, & inter mercenarios remanere.

Ex tractatu euāgelij secūd Ioan. xlvi. Timotheum solum pastorē inter mercenarios habuit Paulus.

CAPVT III.

E cætero fratres mei, gaudete ī domino. Eadem vobis scribere mihi quidem nō pigrum: vobis autem necessarium.

DIxisse quidem apostolus scimus ad Philipenses. Eadem scribere vobis, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessariū est. Idem scribens tñ ad Galatas, cum se satis est

Ex libro de prędestinatiōe sanctorum. Gala. v.

apud eos egisse perspicere, quod illis per ministerium sermonis sui necessariũ esse cernebat: De cætero, inquit, laborẽ nemo mihi pstet: vel sicut i plerisq; codicibus legitur, nemo mihi molestus sit.

Videte canes: videte malos operarios: videte concisionem.

Ex libro de gratia noui testamenti. Canes cõtra veritatem latrantes.

¶ Canes appellauit non ratione, sed consuetudine contra insolitam veritatem latrantes. Hæc est enim canum natura: vt cum quibus habent consuetudines, siue illi boni, siue mali sint, nõ ad eos latrent: insolitorum autem personis visis etiam innocentibus irritentur.

Ex li. de trini. i. Spiritus sanctus nõ est creatura.

Nos e m̃ sumus circũcisio, q spiritu seruimus deo.

MAxime in illo loco satis claret q spiritus sanctus non sit creatura: vbi iubemur non seruire creaturæ sed creatori. Non eo modo quo iubemur per charitatem seruire inuicem, quod est grece δουλεύειν, sed eo modo quo tantum deo seruitur, quod est græce λατρεύειν. Vnde idololatræ dicuntur qui simulacris eam seruitutem exhibent, quæ deo debetur. Secundum enim hanc seruitutem dictum est, Dominum deum tuũ adorabis & illi soli seruiens. Nam hoc distinctius in græca scriptura inuenitur. λατρεύσεις .n. habet. Porro si tali seruitute creaturę seruire prohibemur, quandoquidem dictum est: dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies: vnde & apostolus detestatur eos qui coluerunt & seruierunt creature, potius q̃; creatori: non est vtiq; creatura spiritus sanctus, cui ab omnibus sanctis talis seruitus exhibetur, dicente apostolo, Nos.n. sumus circuncisio spiritui dei seruientes, quod est in græco λατρεύοντες. plures enim codices etiam latini sic habent, Qui spiritui dei seruimus. Græci autẽ omnes aut pene omnes. in nonnullis autem exemplaribus latinis inuenimus non spiritui dei seruimus, sed spiritu deo seruimus. Sed qui in hoc errant, & auctoritati grauiori cedere detrectant, nunquid & illud varium in codicibus reperiunt, Nescitis quia corpora vestra templum in vobis est spiritus sancti, quẽ habetis a deo? Quid aũt insanius magisq; sacrilegum est, q̃; vt quisq̃ dicere audeat mẽbra Christi templum esse creaturæ minoris secundũ ipsos q̃; Christus est? Alio enim loco dicit, Corpora vestra, membra Christi sunt. Si autem que membra sunt Christi, tẽplũ est spiritus sancti, nõ est creatura spiritus sanctus: quia cui corpus nostrũ templum exhibemus, necesse est vt huic eam seruitutem debeamus qua non nisi deo seruiendum est, quæ latria appellatur. Vnde consequenter dicit Glorificate ergo & portate deum in corpore vestro. ¶ Audistis dicẽtẽ apostolum Paulum, Nos enim sumus circuncisio, qui spiritui dei seruimus. Scio plerosq; codices habere qui spiritu deo seruimus quantum autem inspicere potuimus, plures græci habent, qui spi-

Deute. vi. Luce. iiij. Roma. i. i. Cor. vi. Ibidem. Ibidem. Ex sermone de eadem lectione.

ritui deo seruimus. Sed non ibi quæstio est. Manifestum est enim vtrumq; & congruum regulæ veritatis: quia spiritui dei seruimus: & nó carne sed spiritu deo seruimus. Carne enim seruit deo, qui de rebus carnalib⁹ sperat se placere deo. Cũ vero & ipsa caro ad bona opera subditur, spiritui seruimus deo, qui carnẽ domamus vt spiritus obtẽperet deo. Spiritus enim regit: caro regitur. Nec spiritus bene regit si non regitur. Cu; ergo ait, Nos sumus circuncisio. videte quid voluerit intelligi in illa circuncisione que in vmbra data est significante, que remota est luce veniente. Cur autem non dixerit nos habemus circuncisiones, sed nos sumus circuncisio: sic accipite, hoc voluisse dicere apostolum, nos sumus iustitia. Circoncisio enim iustitia est. Magis enim commendat dicit dicendo non esse iustitias, q; dicendo nos esse iustos. Sic tamen vt cum iustitiam dicit esse, iustos intelligamus. Non eni; illa incommutabilis iusti iustitia, cuius participes facti sumus: sed quemadmodu; dicitur, magna ibi iuuentus est, pro multis iuuenibus: sic dicitur iustitia, vt intelligantur iusti. Audite hoc ipsum euidentius eodem dicente apostolo, Vt nos, inquit, simus iustitia dei in ipso. Simus iustitia non nostra sed dei: ab illo accepta, non a nobis assumpta: impertita non vsurpata: donata non rapta. Apostolus ergo non tibi negauit circuncisionem, sed exposuit, lucem pretendit, vmbram remouit. Nos sumus inquit circoncisio, qui spiritu deo seruimus.

Carne deo serui re quid sit.

Quomodo dicit, nos sumus circuncisio.

ii. Cor. v.

Et gloriamur in Christo Iesu, et non in carne fiduciam habentes.

H

Respexit quosdam in carne fidentes, ipsi erant qui de carnis circuncisione gloriabantur, de quibus alio loco dicit, Quorum deus venter, & gloria in pudendis eorum. Intellige tu circuncisionem, & esto circuncisio: intellige & esto. Intellectus enim bonus, sed omnibus qui faciunt eum. Non vtiq; frustra octauo die iussus est infans circuncidi: nisi quia petra qua circuncidimur Christus erat. Cultellis enim petrinis circuncisus est populus. Petra autem erat Christus. Quare ergo octauo die? quia in hebdomadibus idem primus qui & octauus. Completis enim septem diebus reditur ad primum: finitur septimus, dominus sepultus: reditur ad primum, dominus resuscitatus. Domini enl; resuscitatio promisit nobis æternam diem, & consecrauit nobis dominicum diem, qui vocatur Dominicus, ipse videtur proprie ad dominum pertinere, quia eo die dominus resurrexit. Reddita est petra. Circuncidantur qui volunt dicere, Nos enim sumus circuncisio. Traditus est enim propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Iustificatio tua, circuncisio tua. Nos ergo, inquit, sumus circuncisio qui spiritui dei seruimus, & gloriamur in Christo Iesu. Qui gloriatur, in domino glorietur. Et non in carne fidentes. Et quid est fidere in carne? Audite.

Ex eodẽ sermõe de ver. aposto. li. xv.

paulo inferi⁹.

psal. cx.

Circuncisionis significatio.

i. Cor. x.

Roma. iiii.

i. Cor. i.

A

i. Cor. i.

Quamquam & ego habeam confidentiam in carne. Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis, circuncisus octaua die.

Ex eodem Paruũ est ignobile exhibere humilitatem.

¶ Ne arbitremini inquit hoc contemnere quid nõ habeo. Qu'd magnum est si homo abiectus, plebeius, ignobilis, contemnat nobilitatem, & tunc veram exhibeat humilitatem? Quamquam ego, inquit, habeam fiduciam & in carne. Ideo vos, inquit, doceo contemnere quoniam videtis me habere quod contemnam. Si quis alius in carne putat se habere fiduciam magis ego. Et audi in carne fiduciam. Circuncisus octaua die, id est non proselitus, non aduena ad populum dei, non maior circuncisus, sed a parentibus natus Judeus habeo circuncisionem octaui diei.

Acto. xxiii.

Ex genere Israel, de tribu Beniamin, hebræus ex hebræis, secundum legem pharisæus.

Ex eodem.

Pharisei.

¶ Primarii quidam erant & quasi ad nobilitatem iudaicam segregati, non contemptibili plebi commixti, qui dicebantur Pharisæi: nam dicitur hoc verbum, quasi segregationem interpretari, quomodo in latina lingua dicitur egregius, quasi a grege separatus. Fuerunt autem Israelitæ id est ex genere Israel etiam illi qui separati fuerant a templo. Remansit autem ad templum tribus Iuda & tribus Beniamin, tribus Leui sacerdotalis, tribus Iuda regia, & tribus Beniamin hoc solum remanserat ad Hierusalem, & ad templum dei, quando est illic separatio in seruo salomonis. Non ergo leuiter accipiatis quod ait de tribu Beniamin, inhærens Iudæ non recedens a templo, hebræus ex hebræis, secundum legem Pharisæus.

Secundũ æmulationem persequens ecclesiã dei.

Gal. i.
Acto. ix.
Ex eodẽ. Inter merita sua apostolus se persecutorẽ dicit Saulus.

¶ Inter merita sua commemorat q̃ fuerit persecutor. Secundum æmulationem, inquit. Quam æmulationem? Non eram, inquit, piger Iudeus. Quicquid erat quod legi meæ aduersarium videretur impatienter ferebam: acriter persequebar. Hæc apud Iudeos nobilitas, sed apud Christum quæritur humilitas. Ideo ibi iste Saulus, hic Paulus. Saulus a Saule nomẽ deriuatur. Qui fuerit Saul nostris. Ipsius electa est statura procera. Sic enim describit scriptura, quod supereminens esset omnibus quando electus est vt vngeretur in regem. Non fuit sic Paulus, sed factus Paulus, paulus eũ paruus

I. Reg. ix.

ideo Paulus modicus. Ergo secundum æmulationem inquit, persequens ecclesiam, hinc intelligant homines qualis apud Iudęos fuerim, qui Christi ecclesiam p̃sequebar æmulatione traditionum paternarum. Addit.

Secundum iustitiam quæ est in lege, conuersatus sine querela.

¶ Nouit charitas vestram dictos esse sine querela ambulasse in omnibus iustificationibus domini Zachariam et Elizabeth. In omnibus (inquit scriptura) iustificationibus domini ambulantes sine querela. Ecce hoc erat et Paulus noster, quando Saulus erat: in lege sine querela ambulabat: et quod in eo fuit querela, hoc de illo faciebat magnam querelam. Quid ergo putamus fratres? Esse sine querela secundum iustitiam que in lege est malum est. Si malum est, secundum iustitiam quæ in lege est esse sine querela, ergo aliquid mali est lex. Sed habemus eundem apostolum dicentem. Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et iustum, et bonum. Si lex sancta, et mandatum sanctum, et iustum, et bonum, secundum iustitiam quæ est ex lege sancta couersari sine querela, quomodo potest non esse bonum? quomodo potest non esse sanctum? An forte sanctum est? Audiamus ipsum apostolum, videte quid dicat.

Ex eodem Lucæ.i.

Quod Paulus in lege sine querela conuersatus.

Roma.vii.

Sed que mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta.

Ex eodem. D

Damnum censet in iustitia que est in lege fuisse.

¶ Damna sua dicit, et inter damna sua computat quod in iustitia que lege, fuerit sine querela:

Veruntamen, existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Iesu Christi domini mei.

Ex eodem.

¶ Attendo, inquit laudes meas: comparo eminentiæ domini mei Iesu Christi. Illud fastio, hoc contemno. Paruum est hoc.

Propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam.

Ex eodem.

Vtrum iustitia legis a Christo prohibebatur. E

¶ Quæstio maior exorta est, si secundum iustitiam quę in lege est, versabaris sine querela, et hoc in detrimentis tuis, in damnis, in stercoribus computas vt Christum lucrifacias, ergo iustitia illa a Christo prohibebatur. Obsecro te expone hoc paululum, deo propitio dicamus: illuminet et nos, a quo et ipse illuminatus est: qui epistolam istam scripsit nobis, non atramento, sed spiritu dei viui. Videtis charissimi quam sit arduum, quam difficile intelligere hoc. Cum constet legem sanctam esse, et mandatum sanctum, et iustam, et bonum: constetque omnino inter fideles catholicos, ita vt nemo dissentiat nisi qui non vult esse catholicus, hanc legem non datam nisi a domino deo nostro: secundum istam iustitiam quæ in lege est conuersari sine querela, impedimentum fuisse apostolo ne veniret ad Christum: nec enim venisse ad Christum nisi hoc quod fuit secundum iustitiam quæ in lege est sine querela, inter damna, et detrimenta, et stercora computasset. Sequamur ergo et accedamus aliquâ

tum, ne forte in ipsis verbis apostoli elucescat nobis aliquid vnde ista remoueatur, & soluatur obscuritas. Detrimenta, inquit, credidi hæc omnia & stercora existimaui vt Christum lucrifaciam. In quibus etiam illud commemoro, quod fuerim sine querela secundum iustitiam quæ in lege est. Existimaui ergo hæc omnia detrimenta & stercora vt Christum lucrifaciam.

Vt & inueniar in illo non habens meam iustitiam quæ est ex lege.

Ex eodem. Cur suam iustitiam dicit quæ est ex lege.

¶ Si meam dixerat, quare addidit ex lege? Si enim ex lege est, quomodo tua est? Nunquid tu tibi imposuisti legem? Deus legem dedit, deus legem imposuit, deus te legi obtemperare præcepit. Lex si non te doceret quemadmodum viuere deberes, quomodo posses habere iustitiam sine querela secundum legem? Si secundum legem habes, quomodo dicis: non habens meam iustitiam quæ ex lege est?

Sed illam quæ ex fide est Iesu Christi: quæ ex deo est iustitia in fide.

Ex eodem. Legem adimplens ex timore est homo sine querela.

Iam ergo dicam vt potero: reuelet melius qui vos possidet: donet & intellectum & affectum. donabit enim effectum, si donauit affectum, hoc est enim quod volo dicere. Lege dei proposita quisquis timuerit, & suis viribus eam implere posse putauerit, & fecerit quod iubet lex non amando iustitiam, sed timendo pœnam, sic quidem secundum iustitiam quæ ex lege est homo sine querela: non furatur: non adulterat: non dicit falsum testimonium: non facit homicidium, non concupiscit rem proximi sui. Potest hoc? potest fortassis. Vnde? Timore pœnæ, quamquam qui timore pœnæ non concupiscit, puto quia concupiscit. Terrore ingenti armorum, atque telorum, & circumdantis forsitan multitudinis, vel obuiam euntis, etiam leo reuocatur a præda, & tamen leo venit, leo redit. prædam non rapuit, non malitiam posuit. Si talis adhuc iustitia est, qua iustitia tibi consulis ne torquearis, quid magnum est pœnam timere? Quis eam non timet? quis latro, quis sceleratus, quis nefarius? Sed hoc interest inter timorem tuum, & timorem latronis, quod latro timet leges hominum, & ideo facit latrocinium quia sperat se fallere leges hominum: tu autem leges eius times, quem fallere non potes. Nam si fallere posses, quid non fecisses? Ergo & concupiscentiam tuam malam non amor tollit, sed timor premit. Ad ouile venit lupus: latratu canum, & clamore pastorum, ab ouili repulsus est lupus: ipse est semper tamen lupus, in ouem vertitur. Facit enim & hoc dominus: sed ipsa est iustitia eius non tua. Nam quamdiu habes tuam, potes timere pœnam, non amare iustitiam. Ergo fratres mei habet delitias suas iniquitas, &

Timor latronis quid differat a timore seruiliter legem implentis.

Iustitia non habet? Delectat malum, & non delectat bonum? Ps.l.xxiii j.
Delectat omnino: sed dominus dabit suauitatem, & terra nostra
dabit fructum suum. Ille nisi prior det suauitatem, terra nostra
non habebit nisi sterilitatem. Hanc ergo iustitiam concupiuit apo Psal.lxxxiij.
stolus, delectatus est: memor fuit dei, & delectatus est. Concupiuit
anima eius & æstuauit in atria domini: & viluerunt omnia quæ
pro magno habebat: facta sunt damna, detrimenta, stercora. Hinc
enim erat & illud, quod ecclesiam persequebatur secundum æmula-
tionem paternarum traditionum: inde erat, quia suam iustitiam
constituebat, non iustitiam dei quærebat. Videte enim quia inde
persequebatur ecclesiam. Ego non habeo meam iustitiam, sed eam
quæ est per fidem Christi iustitiam ex deo: iustitiam inquam ex Ps.cxxvi.
deo qui iustificat impium. Tolle te, tolle inquam te a te, impedis
te. Si tu te ædificas ruinam ædifices. Nisi dominus ædificauerit
domum in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Noli ergo
velle habere tuam iustitiam. Certe ex lege est: certe deus dedit le-
gem. Et quia iustitia ex lege est, non sit tua. Apostolus Paulus lo-
quitur mihi: amantes iustitiam suam non calumniantur. Tuam
iustitiam noli habere. Stercora illam deputat apostolus quamuis sit
ex lege. Et inueniar, inquit, in illo non habens meam iustitiam
quæ ex lege est, quamuis ex lege, tamen meam. Sed eam quæ est per fi-
dem Christi, quæ impetrat a deo.

Ad cognoscendum illum, & virtutem resurrectio nis eius.

Aliquid magnum est agnoscere virtutem resurrectionis Ex eodem.
Christi. Hoc putatis esse magnum, quia carnem suam
resuscitauit? Ipsam dixit virtutem resurrectionis eius. i.Cor.xv.
Nonne erit etiam nostra in fine seculi resurrectio? Nonne & no-
strum corruptibile hoc induetur immortalitatem? Nonne quo- Rom.vi.
modo ipse resurrexit a mortuis, & iam non moritur, & mors Mirabilius fiet
ei vltra non dominabitur, sic & nos? Mirabilius vt ita dicam, nam resurrectio nostra quam Christi.
illius caro non vidit corruptionem, nostra de cinere reparatur.
Magnum est quidem, quia præcessit in exemplo: & dedit nos quod
speramus, Sed non est hoc solum, illi qui de iustitia loquebatur
non sua sed illa quæ est ex deo: & ibi nominauit virtutem resur-
rectionis Christi, agnosce ibi iustificationem tuam. Ex illius
enim resurrectione iustificamur, tanquam a petra circuncida-
mur. Propterea inde cœpit. Nos sumus circuncisio. Vnde cir A
cuncisio? A petra. Qua petra? Christo. Quomodo? octauo
die quomodo resurrexit dominico die? Hanc ergo fratres mei iu
stificationem & habeamus inquantum habemus: & augeamus inquan
tum minores sumus: & perficiemur cum illuc venerimus vbi di
citur, Vbi est mors victoria tua? vbi est mors aculeus tuus? Sed
totum ex deo iussit lex: non facies illud, non illud, fac hoc atque i.Cor.xv.

illud, Demõstratũ est tibi, intellexisti quid facias. Roga vt facias, si cognoscis virtutẽ resurrectiõis Christi. Traditus est.n. pp delicta nostra: ⁊ resurrexit pp iustificationẽ nostr.i. Quid ẽ pp iustificatione nostrã? Vt iustificet nos, vt iustos faciat nos. Eris opus dei nõ solum quia homo es, sed etiam quia iustus es. Melius est enim iustum esse, q̃ hominem esse. Si hominem refecit deus, ⁊ iustum tu te facis, melius aliquid facis q̃ fecit deus. Sed sine te, te fecit deus. Non enim adhibuisti aliquẽ sensum vt te faceret deus. Qui ergo fecit te sine te, non te iustificat sine te. Ergo fecit nescientem: iustificat volentem. Tamen ipse iustificat, ne sit iustitia tua inueniri in illo, non habens iustitiam tuam quæ ex lege est, sed iustitiam per fidem Christi, quæ ex deo est, iustitia ex fide ad cognoscendum eum, ⁊ virtutem resurrectionis eius.

Roma.iiij. | Opus dei est qui iustus quia iustus. | Melius est iustũ esse q̃ hominẽ esse. | Qui fecit te sine te non iustificat te sine te. | B

Et societatem passionum eius.

ET ipsa eius virtus, tua erit. Communicatio passionũ Christi virtus tua erit. Quid autem erit in communicationibus passionum Christi, si charitas non erit? Nonne inueniunt forti latrones in tanta fortitudine corporum, vt quidam eorum non solum conscios prodere noluerint, sed nec nomina sua confiteri dignati sint? inter cruciatus, inter tormenta, effossis lateribus ⁊ pene perditis membris manserit animus in obstinatione nequissima? Vide ergo quid amabant: facere tamẽ ista sine magno amore non poterant. Sed non sic amator dei. Deus non amatur nisi de deo. Amat ille nescio quid aliud de carne: sicut homo quodlibet amauerit: socios suos amauerit: gloriam in facinoribus amauerit: quodlibet amauerit: multum amauit qui torqueri potuit, deficere non potuit. Si ergo ille non potuit tanta perferre sine amore, nec tu poteris communicare Christi passionibus sine amore. Sed quæro quo amore. Non sit cupiditas, sed charitas. Si enim, inquit, tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem non habeam, nihil mihi prodest. Vt prosit tibi communicatio passionum Christi, charitas adsit. Vnde tibi charitas dei? Vis ostendã tibi vnde sit tibi? Ipsum interroga horrearium dominicum. Si.n. in te fuerit charitas dei, communicabis Christi passionibus, ⁊ verus eris martyr. In quo charitas coronatur, ipse erit verus martyr. Vnde ergo tibi? Habemus thesaurum iustum in vasis fictilibus, ait ipse apostolus, vt eminentia virtutis sit dei, ⁊ non ex nobis. Ergo vnde tibi charitas, nisi quia diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis? Ecce ad quod: geme: contemne spiritum tuum: accipe spiritum dei. Ergo ad hoc, inquit, habeam iustitiam quæ est a deo, ad cognoscendum eum ⁊ virtutes resurrectionis eius, ⁊ communionem passionum eius.

Ex eodem Cõicatio passionum Christi est virtus nostra. | Sine amore Christi passionibus non communicatur. | i.Cor.xiij. | C | ij.Corin.iiij. | Roma.v.

Configuratus morti eius.

Consepulti enim sumus, inquit, Christo per baptismum in mortem: vt quemadmodum Christus surrexit a mortuis, sic & nos in nouitate vitæ ambulemus. Morere vt viuas: sepelire, vt resurgas. Cum enim sepultus fueris, & resurrexeris: tunc vere erit sursum cor. Ex eodem Roma. vi.

Sed quomodo occurram ad resurrectionē quæ est ex mortuis.

De iustitia loquebatur: iustitia quæ est ex fide Christi: iustitia quę a deo est: & sic cuncta executus est. Et cum iustitiam quęreret dicens, Vt inueniar in illo non habens meam iustitiam quę ex lege est, sed iustitiam quę ex fide est Christi, quę est ex deo, dicit modo. Si quo modo occurram in resurrectione mortuorum. Quare dixisti, Si quo modo occurram? Ex eodem.

Non q iam acceperim, aut iam perfectus sim. Sequor autem: si quo modo comprehendam, in quo & comprehensus sum a Christo Iesu.

Preuenit me iustitia ipsius: sequatur illum meam. Tunc autem sequitur mea, si non sit mea. Si quo modo occurram: non quia iam acceperim aut iam perfectus sim. Coeperunt mirari qui hoc audiebant dicentem apostolum. Non quia iam acceperim, aut iam perfectus sim. Quid est quod nondum acceperat? Fidem habebat: virtutem habebat: spem habebat, charitate flagrabat: virtutes operabatur, inuictissime prędicabat: omnes persecutiones tolerabat, in omnibus patiens, amans ecclesiam, sollicitudinem omnium ecclesiarum corde gestans. Quid nondum acceperat? Non quia iam acceperim, aut iam perfectus sim. Quid est quod dicis? dicis & miramur: dicis & stupemus. Nouimus enim quem audiamus. Quid dicis? Ex eodem. Quid apostolus nondum acceperat quod ad perfectionem defuerat.

Fratres, ego me non arbitror comprehendisse.

Nolite, inquit, in me falli: plus me ipsum noui q vos: scio quid mihi desit, nescio quid assit. Ego me ipsum non arbitror apprehendisse. Ex eodem.

Vnum autem illud ago.

Hoc me non arbitror apprehendisse vnum multa habeo: & vnum nondum apprehendi. Vnam petij a domino, hanc requiram. Quid petisti? Quid requiris? Vt inhabitem in domo domini per omnes dies vitę meę, vt contempler delectationem domini. Ipsum est vnum quod dicebat se nondum apprehendisse apostolus. Et quantum illi deerat, in tantum perfectus nondum erat. Ergo ego, inquit, me non arbitror apprehendisse, vnum autē. Quid ergo facio. Ex eodem. Psal. xxvi. Vnum defuit apostolo.

Quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora, extendens, me ipsum ad destinatū persequor ad brauium supernæ vocationis dei, in Christo Iesu.

Ex eodem. ¶ Adhuc sequor, adhuc proficio, adhuc ambulo adhuc in via sum, adhuc me extendo: nondum perueni. Ergo, si & tu ambulas, si te extendis, si ea quæ ventura sunt cogitas, obliuiscere pręterita: noli in ea conspicere: ne ibi remaneas vbi respexeris. Mementote vxoris Loth. (Gene. xix. Luc. xvij.)

Quicunq; ergo perfecti sumus, hoc sentiamus.

Ex eodem. Quō qui se perfectum negat, dicit. quotquot perfecti &c. ¶ Dixit non sum perfectus: & dicit, Quot quot perfecti, hoc sapiamus. Ego me non arbitror apprehendisse: non quia iam acceperim, aut iam perfectus sim, & dicit. Quotquot perfecti, hoc sapiamus. Perfecti & non perfecti: perfecti viatores: nondum perfecti possessores. Et vt noueritis pfectos viatores dici, qui iaȝ in via ambulant, perfecti viatores sunt. Vt scias viatores eum dixisse, non habitatores, non possessores, audi quod sequitur, Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus.

Et si qd aliter sapitis, & hoc vobis deus reuelabit.

Ex eodem. Gala. vi. ¶ Ne forte subrepat vobis, quia vos aliquid estis. Qui autem putat seipsum esse aliquid, cum nihil sit, seipsum seducit. Et qui putat se aliquid scire, necdum scit quemadmodum oportet scire. Ergo & si quid aliter sapitis quasi paruuli, id quoq; deus verbis reuelabit. (I. Cor. viij.)

Veruntamen ad quod peruenimus vt idem sapiamus: & in eadem permaneamus regula. Imitatores mei estote fratres: & obseruate eos qui ita ambulant sicut habetis formam nostram. (I. Cor. iiij. & ij.)

Ex eodem. Ambulare est proficere. Vt reuelet nobis deus & quod aliter sapimus in quo peruenimus, non in eo remaneamus, sed in eo ambulemus. Videris quia viatores sumus. Dicitis, quid est ambulare? Breuiter dico, proficere: ne forte non intelligatis, & pigrius ambuletis. Proficite fratres mei, discutite vos semper sine dolo: sine adulatione, sine palpatione. Non enim aliquis est intus te cum, cui erubescas & iactes te. Est ibi, sed cui placet humilitas, ipse te probet: proba & teipsum tuipse. Semper tibi displiceat quod es, si vis peruenire ad illud quod nondum es. Nam vbi tibi placuisti, ibi remansisti. Si autem dixeris sufficit: & periisti. Semper adde: semper ambula: semper profice: noli in via remanere: noli retro redere: non deuiare. Remanet qui non proficit: retro redit qui ad ea reuoluitur vnde iā discesserat: deuiat qui apostat. Melius vel claudus in via, qui cursor præter viam.

Deuians. Remanens. Retrocedens.

¶ Item quorundam capitulorum ex eadem lectione explanatio.

CIRCVNcisus octaua die.

¶ In veteribus sacramentis circuncisio paruulorum octauo die fieri praecepta est: quoniam Christus in quo fit delicti carnalis expoliatio, quam significat circuncisio, die dominico resurrexit, qui post septimum octauus est. *Ex epistola ad Hilarium monachum. Gen. xvij.*

¶ Nec moueat quod ait secundum iustitiam quae in lege est, quod fuerit sine querela. Potuit enim esse intus in affectionibus praeuaricator legis: et tamen conspicua opera legis implere, vel timore hominum, vel ipsius dei, sed poenae formidine, non dilectione et delectatione iustitiae. Aliud est enim voluntate benefaciendi benefacere: aliud autem ad malefaciendum sic voluntate inclinari, vt etiam faceret, si haec posset impune permitti. Nam sic profecto in ipsa intus voluntate peccat, qui non voluntate sed timore non peccat. In quibus interioribus suis talem se fuisse sciens apostolus, ante gratiam dei quae per Iesum Christum est dominum nostrum, alio loco hoc apertissime confitetur, scribens ad Ephesios. Et vos, inquit, cum essetis mortui delictis, et peccatis vestris: in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius, secundum principem potestatis aeris, spiritus eius qui nunc operatur in filios diffidentiae, in quibus et nos omnes aliquando conuersati sumus in desiderijs carnis nostrae, facientes voluntatem carnis et affectionum: et eramus naturaliter filij irae, sicut et caeteri. Deus autem qui diues et in misericordia, propter multam dilectionem qua dilexit nos, misertus est nostri: et cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo: cuius gratia sumus salui facti. Rursus ad Titum. Fuimus et nos aliquando stulti et increduli, errantes, et seruientes desiderijs, et voluptatibus varijs, in malitia et inuidia agentes, abominabiles, inuicem odio habentes. Tales fuit Saulus, quando secundum iustitiam quae in lege est, sine querela se fuisse dicit. Nam quia non post hanc abominabilem vitam, vt esset sine querela in lege profecerat, moresque mutauerat, euidenter in his quae sequuntur ostendit: quandoquidem mutatum se non dicit ab his malis, nisi per gratiam saluatoris: adiungens hoc ipsum etiam hic, sicut ad Titum ait. Cum autem benignitas et bonitas illuxit saluatoris domini nostri, non ex operibus iustitiae quae nos fecimus: sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis et renouationis spiritus sancti: quem ditissime effudit super nos per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius heredes efficiamur secundum spem vitae aeternae. PROPTER quem omnia detrimentum feci, et arbitror vt stercora, vt Christum lucri faciam, et inueniar in illo, non habens meam iustitiam quae ex lege est, sed illam quae ex fide est Iesu Christi: quae ex deo est iustitia in fide.

Ex libro ad Bonifacium papam vrbis. Intrinsecus preuaricator, potest extrinsecus sine querela esse.

Ephe. ij. A

Ad Titum. iij.

Ibidem. B

Ex epistola ad Hierony. Roma .x. Iudæorum errores quos apostolus destruit.

¶ Hoc ergo Iudæorum Paulus destruxerit quod malum habebat: & in primis illud, quod ignorantes dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Deinde quod post passionem & resurrectionem Christi dato atque manifestato sacramento gratiæ secundum ordinem Melchisedech, adhuc putabant sacramenta vetera, non ex consuetudine solemnitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda. Quæ tamen si numquam fuissent necessaria infructuose atque inaniter pro eis Maccabæi martyres fierent. Postremo illud, quod prædicatores gratiæ Christi, Iudæi tanquam hostes legis persequebantur. Hos atque huiusmodi errores & vitia dicit se damnare: & stercora arbitratur, vt Christum lucrifaceret: non obseruationes legis, si more patrio celebrarentur, sicut ab ipso celebratæ sunt sine vlla salutis necessitate, sicut Iudæi celebrandas putabant: aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehenderat.

C

Ex libro de gratia e libero arbitrio. Quomodo apostolus iustitiam legis suam vocat. Roma .x. ij. Cor. iij.

¶ Quid est, non habens meam iustitiam, quæ ex lege est: cum sua non esset lex ipsa, sed dei: nisi quia suam dicit iustitiam, quamuis ex lege esset: quia sua voluntate legem se posse putabat implere sine adiutorio gratiæ: quæ est per fidem Christi? Ideo cum dixisset, Non habens meam iustitiam quæ ex lege est secutus adiunxit. Sed eam quæ est per fidem Christi quæ est ex deo. Hanc ignorabant de quibus ait. Ignorantes dei iustitiam, id est quæ est ex deo. Hanc enim dat, non litera occidens, sed spiritus viuificans. Et suam volentes constituere. Quam dixit ipse ex lege iustitiam, cum diceret, Non habens meam iustitiam quæ ex lege est. Iustitiæ dei non sunt subiecti hoc est gratiæ dei non sunt subiecti.

Ex li. contra Iulianum .ij. Præcepta legis sine gratia impleri nequeunt.

¶ Qui præcepta legis implere se putat per arbitrium propriæ voluntatis sine spiritu gratiæ, suam iustitiam constituere vult, non iustitiam dei sumere. Nam vnde dicit idem apostolus, Vt inueniar in illo non habens meam iustitiam quæ ex lege est: sed iustitiam quæ ex fide, iustitiam a deo? Quare suam dicit iustitiam, quæ est ex lege: eamque iustitiam probat, non autem suam, sed ex deo iustitiam, quæ est ex fide? Nunquid lex non est ex deo? Quis nisi infidelis hoc dixerit? Sed ex lege dicit iustitiam suam, in qua homo putat sufficere sibi legem ad facienda diuina mandata confidens in virtute sua. Ex fide autem iustitiam ideo dicit esse ex deo, quia deus vnicuique partitur mensuram fidei: & ad fidem pertinet credere, quod in nobis deus operetur & velle, sicut operabatur in illa Purpuraria, cuius aperuerat deus mentem, vt intenderet ea quæ a Paulo dicebantur. Ac per hoc nec ipsi Iudæi qui crediderunt in Christum in quibus & Paulus fuit, ex lege heredes omnino dicendi sunt, sed potius ex promissione. Ideo enim dictum est, In Isaac vocabitur tibi semen: quia non qui filij carnis, hi filij dei: sed filij promissionis deputantur in semine.

D

Act. xvi. Iudæi non sunt hæredes dicendi. Gene. xxi. Roma. ix. Ex li. de ciui. dei. xvij. in expositione.

¶ Suscitat a terra pauperem: de nullo melius quam de illo intelligo qui propter nos pauper factus est: cum diues esset: vt eius paupertate ditaremur.

te dilataremur. Ipsum enim de terra suscitauit tam cito, vt caro eius non videret corruptionem. Nec illud ab illo alienabo quod additum est. Et de stercore erigit inopem. Inops quippe, idem qui pauper. Stercus vero vnde erectus est, rectissime intelliguntur persecutores Iudei: in quorum numero dum se dixisset apostolus ecclesiam persecutum: Quę mihi, inquit, fuerunt lucra, hæc propter Christum damna esse duxi: nec solum detrimenta verum etiam stercora existimaui esse, vt Christum lucrifaciam. De terra ergo suscitatus est ille super omnes diuites pauper, & de illo stercore erectus est supra omnes opulentos ille inops. NON quia iam accepe rim, aut iam perfectus sim, sequor autem si comprehendam, in quo e comprehensus sum a Christo Iesu.

Cand. A md. ephe. Christus est pauper a terra suscitatus, & de stercore erectus.

B

¶Notum mihi fac domine finem meum. Finem illum dicit quem currens intuebatur apostolus & de sua imperfectione confitebatur, aliud in se intuens, aliud alibi quærens. Ait enim, Nō quia iam acceperim, aut quia iam perfectus sim. Fratres, ego meipsum non arbitror apprehendisse. Et ne diceres, non apprehendit apostolus, ego apprehendi: si perfectus non est apostolus, ego perfectus sum? Vide quid agat, attende quid dicat. Quid ergo agis apostole? Nondum apprehendisti? non dum perfectus es? Quid agis? Ad quam actionem me hortaris? Quid mihi imitandum sequendumq; proponis? Vnum autem, inquit, quæ retro oblitus, in ea quæ ante, sunt extentus secundum intentionem, sequor ad palmam supernæ vocationis dei in Christo Iesu. Scđm intētionē, nō scđm peruētionē, nō scđm apprehensionē. Non relabamur vnde iam transiliuimus, nec remaneamus in illis in quæ iaş venimus. Curramus, intendamus, in via sumus: nec tam sis securus ex eis quæ transisti, q̃ sollicitus pro eis quo nondum peruenisti. Vnum autem, hoc est illud vnum, Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Vnum autem, quæ & vna dicitur in alio psalmo, Vnam petii a domino, hanc requiram. Quæ retro oblitus, in ea quę sunt ante extentus. Vnam petii a domino, hanc requiram: vt inhabitem in domo domini per omnes dies vitæ meę. Propter quid? Vt contempler delectationem domini.

Ex tracta. ps. xxxviij. Psal. xxxviij. Finis ab apostolo.

Ioan. xiiii.

Psal. xxv.

¶Nemo fidelium, q̃uis multum profecerit, dicat: sufficit mihi, qui enim dixit, remansit, & hæsit in via ante finem, qui non perseuerauerit vsq; in finem.

Ex libr. sententiarum Prosperi.

¶Noua vita in fide nunc inchoatur, & spe geritur: nam tunc erit cum absorbebitur mors in victoriam: cum illa inimica destruetur mors: cum immutati fuerimus, & æquales angelis facti. Omnes enim (inquit) resurgemus: sed non omnes immutabimur. Et erunt, inquit, æquales angelis dei. Apprehensi enim sumus modo in timore per fidem: tunc autem apprehendemus in charitate per speciem. Quādiu enim sumus in corpore, peregrinamur a domino, per fidem enim ambulamus: non per speciem. Ipse itaque

Ex libro ad Ianuarium. ll. i. Cor. xv. Ibidem.

Apprehensio beatorum quæ

vita delectat, autem in terra posuisti. Si tuis præteritis, etiam retro latentibus, delectaris, aurem de causa obturasti. Debes ergo ire in lucem. exire de tenebris audita voce medicamenti, medicari a sapiente, vt iam in luce ambulans & exultans dicas, Quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus. Non dixit, quæ retro oblitus & præsentibus delectatus. Cum dicit, quæ retro oblitus, non obturauit aurem de cauda. Cum dicit, in ea quæ ante sunt extentus, præsentibus non obsurduit. Merito audiens, merito prædicans, merito exultat lingua eius prędicans veritatem in luce noua, deposita tunica vetere. Et ad hoc enim valet astutia serpentis ad quam nos imitandum dominus hortatur. Ait enim; Astuti sicut serpentes. Quid est, astuti sicut serpentes? Offer omnia membra tua percutienti, dummodo caput in te serues. Caput viri Christus. Sed grauat quasi pondus cor cuiusdam, & quasi senecta veteris hominis. Audi apostolum dicentem, Exuentes vos veterem hominem, induentes nouum. Et quomodo exuo, inquis, veterem hominem? Imitare astutiam serpentis. Quid enim facit serpens vt exuat veterem tunicam? Coarctat se per foramen angustum. Et vbi (inquis) inuenio hoc foramen angustum? Audi. Arcta & angusta via quę ducit ad vitam.

Matth. x.
Serpentis astutia.
Colos. iij.

¶ Quantumcunque hic vixerimus, quantumcunque hic profecerimus, nemo dicat, sufficit mihi, iustus sum. Qui dixit, remansit in via, non nouit peruenire, vbi dixerit sufficit, ibi hæsit. Attende apostolum cui non sufficit, vide quomodo se vult adiuuari donec perueniat. Fratres, inquit, ego non arbitror me apprehendisse, ne illi sibi viderentur apprehendisse. Quibus rursus dicit, Qui se putat aliquid scire, nondum scit quemadmodum oportet scire. Quid ergo ait? Fratres, ego me non arbitror apprehendisse. Vnum autem, quę retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus secundum intentionem, sequor ad palmam supernæ vocationis. Ille ergo currit, tu hæsisti. Ille dicit nondum se perfectum, & tu iam de perfectione gloriaris.

Matth. vij.
Ex tracta. ps. lxvij.
Nemini dicendum est sufficit.
I. Cor. viij.

¶ Omnia quę temporis fine clauduntur, pro transactis habenda sunt. Vnde ea sibi apostoli post posuit intentio, quę retro sunt oblitiscentis, vbi temporalia cuncta oportet intelligi, & in ea quæ ante sunt extenti quę appetitio est ęternorum.

Ex tracta. ps. lxxxix.
Præterita censenda sunt cuncta temporalia.

¶ Cui tanta reuelabantur quid ait? Fratres ego meipsum non arbitror apprehendisse. Paulus dicit. Fratres ego me non arbitror apprehendisse: qui ad hoc accepit colaphizantem angelum Satanę, ne extolleretur in magnitudine reuelationum suum. Quis audet dicere quia comprehendit? Ecce Paulus non apprehendit, & dicit, non me arbitror apprehendisse. Et quid agis o Paule? Adhuc curro (inquit) vt apprehendam. Adhuc Paulus in via est, & tu te putas in patria? Vnum autem (inquit) quę retro sunt oblitus. Hoc fac & tu; vitam præteritam malam obliuiscere, si te delectauit ali

A
Ex tract. Psal. cxx.
ij. Cor. xij.
Si Paulus non comprehendit, qui se comprehendisse dicet.

quando vanitas, non te delectet. Quę retro oblitus, inquit, in ea quę ante sunt extentus secundum intentionem, sequor ad palmas supernę vocationis dei in Christo Iesu. Audio vocem dei desuper: & curro vt apprehendam. Non enim dimisit me in via remanere, qui non cessat alloqui me. Quotquot ergo perfecti hoc sapiamus. Non loquor, inquit, imperfectis, quibus adhuc non possum loqui sapientiam: qui adhuc lacte potantur, non solido cibo pascuntur: sed illis ideo qui iam manducant solidum cibum, iam videntur esse perfecti, quia intelligunt ęqualitatem verbi cum patre. Adhuc non sic vident quomodo videndum est facie ad faciem. Adhuc ex parte in ęnigmate. Currant ergo, quia cum via finita fuerit, tūc redimus ad patriam. Currant, extendant se. Quotquot perfecti hoc sapiamus. Et si quid aliter sapitis, hoc quoq; vobis deus reuelabit. Si forte erras in aliquo, quare non redis ad lac matris? Quia si non extollimini, si non exaltatis cor vestrum, quia non ingredimini in mirabilibus super vos, sed seruatis humilitatem: reuelabit vobis deus quod aliter sapitis. Si autem hoc ipsum quod aliter sapitis defendere vultis & pertinaciter astruere contra pacem ecclesię, fit vobis maledictum hoc quod dixit, Super matrem cuius estis, vt foris a lacte separemini, foris a visceribus matris fame moriamini. Si autem perseueratis in pace catholica, si quid forte aliter sapitis q̃ oportet sapere, deus vobis reuelabit humilibus. Quare? Quia deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

1.Cor.iij.

B

Redeundum est ab errantibus ad lac ecclesię.

Iacob.iiij.

Psal.lxviij.

¶Quęrite, inquit, deum: & viuet anima vestra. Et ne quisq; se apprehendisse temere gaudeat. Quęrite, ait, faciem eius semper. Et apostolus, Si quis se putat, inquit, aliquid scire, nondum scit quemadmodum scire oporteat. Quisquis diligit deum, hic cognitus est ab illo. Non quidem dixit, cognouit illum, quę periculosa prę sumptio est, sed cognitus est ab illo. Sic & alibi cum dixisset. Nunc autem cognoscentes deum: statim corrigens, immo cogniti estis, inquit, a deo. Maximeq; illo loco. Fratres, inquit, ego meipsum non arbitror apprehendisse. Vnum autem, quę retro oblitus, in ea quę ante sunt extentus secundum intentionem, sequor ad palmam supernę vocationis dei in Christo Iesu. Quotquot ergo perfecti hoc sapiamus. Perfectionem in hac vita dicit non aliud q̃ ea quę retro sunt obliuisci: & in ea quę ante sunt extendi secundum intentionem. Tutissima est enim quęrentis intentio donec apprehendatur illud quo tendimus, & qua extendimur. Sed ea recta intentio est quę proficiscitur a fide. Certa enim fides vtrumq; inchoat cognitionem. Cognitio vero certa nō perficitur nisi post hanc vitam cum viderimus facie ad faciem. Hoc ergo sapiamus, vt nouerimus tutiorem esse affectum vera quęrendi, q̃ incognita pro cognitis presumendi. Si ergo quęramus tanq̃ inuenturi: & sic inueniamus tanq̃ quęsituri. Cum enim consumauerit ho, tunc

Ex lib. de trinit.ix.

Psal.ciiij.

I.Cor.viij.

Cor diligens deum non noscere deum sed nosci a deo dicatur.

C

Perfectio huius vitę

Intentio recta.

Cognitio certa.

Credenda Intelligenda.
Ex lib. sententiarum Prosp.
Roma.i.
Iustitia vera.
D
Ex libro de perfectione iustitie hominis.
Quomodo hic perfecti sint in cursu non in effectu.
Deut.vi.
Perfecta dei dilectio non frustra precipitur.
A
Ex tracta. evā. secundo.
Ioan.iiii
Via fidei.
Colos.ii.
E
Ioan.vi.
Ex tract. euangelii secundum xviii.

incipit. De credendis nulla infidelitate dubitemus. De intelligendis nulla temeritate affirmemus. In illis auctoritas tenenda est: in his veritas exquirenda. ¶ Iustitia secundum quam iustus ex fide viuit, quoniam per spiritum gratiæ hominis ex deo est. vera iustitia est. Quæ licet non immerito in aliquibus iustis pro huius vitæ capacitate perfecta dicatur, parua tamen est ad illam magnam quam cepit æqualitas angelorum. Quam qui nondum habebat, et propter illam quæ iam inerat, perfectum: et propter istam quæ adhuc deerat, imperfectum se esse dicebat. Sed plane minor ista iustitia facit meritum. maior illa præmium. Vnde qui istam non sequitur, illam non assequitur. ¶ Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus: idest quotquot perfecti currimus, hoc sapiamus, quod nondum perfecti sumus: vt illic perficiamur quo perfecte adhuc currimus: vt cum venerit quod perfectum est, quod ex parte est destruatur. i. non iam ex parte sit, sed ex toto, quia fidei et spei iam res ipsa non quæ credatur et speretur: sed quæ videatur teneatur quod succedet. Charitas autem quæ in his tribus maior est, non auferatur, sed augeatur et impleatur contemplata quod credebat: et quod sperabat inde biti, In qua plenitudine charitatis præceptum illud implebitur. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua. Nam cum est aliquid carnalis concupiscentiæ, quod vel continendo frenetur non omni modo ex tota anima diligitur deus. Non enim caro sine anima concupiscit: quamuis caro concupiscere dicatur, quia carnaliter anima concupiscit. Tunc erit iustus sine vllo omnino peccato: quia nulla lex erit in membris eius repugnans legi mentis eius. sed prorsus toto corde, tota mente, tota anima diliget deum: quidem primum summumque præceptum. Cur ergo non præciperetur homini ista perfectio, quamuis ei in hac vita nemo habeat? Non enim recte curritur, si quo currendum est nesciatur. Quomodo autem sciretur, si nullis præceptis ostenderetur? ET SI quid aliter sapitis, et hoc vobis deus reuelabit: verumtamen ad quod peruenimus, vt idem sapiamus, et in eadem permaneamus regula.

¶ Si in quo peruenimus in eo ambulemus, vt dicit apostolus, non solum quod nescimus, et scire debemus: sed etiam quod aliter sapimus id quoque nobis deus reuelabit. Peruenimus autem in viam fidei, hanc perseuerantissime teneamus. Ipsa perducit ad cubiculum regis, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. Non enim dominus ipse Iesus Christus suis illis magnis et præcipue electis discipulis inuidebat quando dicebat. Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Ambulandum est: proficiendum est, crescendum est: vt sint corda nostra capacia earum rerum quas capere modo non possumus. Quam si nos vltimus dies proficientes inuenerit: ibi discemus quod hic non potuimus.

¶ Beatus apostolus eos alloquens, qui sibi iam videbantur perfecti esse cum si

imperfectũ esse dixisset, Quotquot ergo inqt, pfecti hoc sapiamus & si quid aliter sapitis, hoc quoq; deus vobis reuelabit. Et ne forte incurrerent in seductores qui eos vellent a fide auertere, promittendo scientiam veritatis & hoc putarent esse quod dixit apostolus, id quoq; deus vobis reuelabit: continuo subiunxit, veruntamen in quod peruenimus, in eo ambulemus. Si quid ergo intellexeris quod non sit contra regulam catholicæ fidei, ad quam velut via quæ te ducat ad patriam peruenisti, & sic intellexeris vt inde dubitari omnino non debeat, adde ad ædificium: noli tamen relinquere fundamentum.

Quid sit aliud quod deus reuelet.

¶ Spero tamen de minima dei quod in omnibus viris quę certa mihi sunt, perseuerantem me faciet. Si quid autem aliter sapio, id quoq; mihi ipse reuelabit: siue per occultas inspirationes, atq; admonitiones: siue per manifesta eloquia sua: siue per fraternas sermocinationes.

Ex libro de ciui. dei. xij.
Quomodo perficiamur in scientijs.

Multi enim ambulant quos sæpe dicebam vobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Christi: quorum finis perditio est, quorum deus venter est, & gloria in confusiõe ipsorum, qui terrena sapiunt.

Rom. xvi.

¶ Hoc ab homine colitur quod deus diligit. Vnde quia de omnibus rebus maior & melior inuenitur, plus omnibus diligendus est vt colatur.

Ex libro sententiarum. Prosperi.
Deus summe diligendus probatur.

Nostra autem conuersatio in cœlis est, Vnde etiã saluatorem expectamus dominum nostrum Iesum Christum: qui reformabat corpus humilitatis nostræ, cõfiguratum corpori claritatis suæ: secundum operationem, qua etiã possit subiicere sibi omnia.

Ex tracta. ps. xxxviij.

Sic quomodo hic sum quamdiu hic sum, quando in hoc seculo sum: quamdiu carnem mortalem porto: quamdiu in tentatione vita humana est super terram: quamdiu inter scandala suspiro: quamdiu timeo ne cadam qui sto: quamdiu mihi incerta sunt & mala & bona mea, vniuersa vanitas omnis homo viuens: omnis inquam & hærens & transiliens & ipse Idithum ad vniuersam vanitatem adhuc pertinent, quia omnia vanitas, & vanitas vanitatum. Quæ abundantia homini in omni labore suo, quo ipse laborat sub sole? Nunquid & Idithum adhuc sub sole est? Habet aliquid sub sole: habet aliquid vltra solem. Sub sole habet vigilare dormire, manducare bibere esurire sitire, vigere fatigari, pubescere iuuenescere, senescere, incerta habere q̃ optat, & timet. Hęc oĩa sub sole habet etiã ipse Idithũ, etiã ipse trãsiliẽs eos. Vnde ergo trãsiliẽs? Illo desiderio. Notũ mihi fac finẽ meum. Hoc

Vanitas huius vitæ.
Idithum. i. transiliens eos.
Eccle. i.
Ps. xxxviij.

enim desiderium vltra solem est non sub sole. sub sole omnia vi
visibilium re. sibilia. Quicquid visibile non est, sub sole non est, non est visibilis
gio. fides, non est visibilis spes, non est visibilis charitas, non est visibi-
D lis benignitas, nõ est visibilis postremo timor ille castus permanẽ
Psal. xviii. in seculum seculi. In his omnibus dulcedinem habens consolatio
nemq; Idithum, & vltra sole conuersans quia conseruatio eius in
his est, & in quę adhuc sub sole habet gemit, & ista contemnit, do-
let, & in illa ardescit, & ea desiderat.

Ex tracta. ¶ In cælo sunt oues quibus pastor vita est. Quid igitur iam in cæ
ps. xlviii. lo sumus? In cælo secundum fidem. Si enim non in cælo, vbi sur-
Oues quibus pa sum cor? Si non in cęlo, vnde apostolus Paulus dixit, Nostra au-
stor vita est in tem conuersatio in cęlis est? Corpore autem ambulamus in ter-
cælo sunt. ra, corde habitamus in cęlo. Habitamus ibi, si illuc aliquid mitti-
mus quod ibi nos teneat. Nemo enim habitat corde nisi vnde co-
gitat. Inde autem cogitat vbi thesaurizat. Thesaurizauit in terra,
cor ipsius a terra non recedit, Thesaurizauit in cęlo, cor ipsius a cę
Matth. vi. lo non discedit. Domino aperte dicente, Vbi est thesaurus tuus,
Ex tracta. ibi erit & cor tuum.

ps. lxiiii. ¶ Te decet hymnus, inquit, deus. Sed vbi? in Sion, In Babylone
ps. lxiiii. non decet. Etenim quisq; cum cœperit iam innouari, iam corde
i. Cor. x. in Hierusalem cantat: dicente apostolo, Conuersatio nostra in cę-
lis est, In carne autem ambulantes, inquit, non secundum carnem
militamus. Iam desiderio ibi sumus, iam spe tanquam in illa terra quasi
anchoram premisimus, ne in isto mari turbato naufragemus.
E. Quemadmodum ergo de naui quę in anchoris est, recte dicimus
Quomodo con q iam in terra sit, adhuc enim fluctuat, sed in terra quodammodo
uersatio nostra educta est contra ventos & contra tempestate, sic contra tentationis
sit in cœlis. huius peregrinationis nostræ spes nostra fundata in illa ciuitate
Hierusalem fecit nos non abripi in saxa.

CAPVT IIII.

Taq; fratres mei charissimi & desi-
derantissimi, gaudium meũ & co
rona mea, sic state in domino cha-
rissimi. Euodiam rogo, & Synty-
chem deprecor idipsum sapere in
domino. Etiam rogo & te germa-
na germane compar: adiuua illas
que mecum laborauerunt in euangelio cum Clemen
te, & cæteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt
in libro vitæ. Gaudete in domino semper: iterum di-
co, gaudete.

Gaudere nos apostolus præcepit, sed in domino, non in seculo. Quicunq; enim voluerit amicus esse huius mundi, sicut scriptura dicit, inimicus dei reputabitur. Sicut autem non potest homo duobus dominis seruire, sic nemo potest & in hoc seculo gaudere & in domino. Multum inter se hęc duo gaudia differunt, suntq; omnino contraria. Quādo gaudetur in seculo, nō gaudetur in domino: quando gaudetur in domino, non gaudetur in seculo. Vincat gaudium in domino, donec finiatur gaudium in seculo semper minuatur, donec finiatur. Nō ideo ista dicuntur, quoniam cum simus in hoc seculo, gaudere non debemus, sed vt etiā in hoc seculo constituti iam in domino gaudeamus. Quid est hoc seculum? & quod est gaudium seculi? Dico fratres breuiter quantum possum, quantum deus adiuuat. Seculi lætitia est impunita nequitia. Luxurientur homines, fornicentur, in spectaculis nugentur, ebrietate ingurgitentur, turpitudine foedentur, nihil mali patiantur, & vide te seculi gaudium. Ista mala non castiget fames: non belli timor: non alius timor: non aliquis morbus: non aliquæ aduersitates, sed sint omnia in rerum abundantia in pace carnis, in securitate malæ mentis: & vide seculi gaudium. Sed non cogitat deus sicut homo. Alia est dei cogitatio: alia hominis. Magnæ misericordiæ est nequitiam non impunitam relinquere: & ne cogatur in extremo gehennæ damnare, modo flagello dignatur castigare. Bonum est nobis vt subueniat castigando: & tamen si facta generis humani consideremus, quid patimur? Non secundum peccata nostra fecit nobis. Filij eius sumus, vnde hoc probamus? Mortuus est pro nobis vnicus, ne remaneret vnus. Multos enim filios dei fecit vnicus filius. Emit sibi fratres sanguine suo, probauit reprobatus, redemit venditus, honorauit iniuriatus: viuificauit occisus, dubitas q̄ dabit tibi bona sua, qui non dedignatus est suscipere mala tua? Ergo fratres gaudete in domino, non in seculo, idest gaudete in veritate, non in iniquitate. Gaudete in spe æternitatis, non in flore vanitatis. Ita gaudete & vbiq; & quamdiu cunq; hic fueritis, dominus in proximo est, nihil solliciti fueritis.

Ex sermone de verbis euangel. iii.

Gaudendum in domino.

Iacobi iiii.

Matt. vi.

Seculi lætitia.

Magnæ misericordiæ est nequitiam punire.

Psal. cii.

Cur mortuus est vnicus filius dei.

¶ Non potest vnquam fraudari delectationibus suis, cui Christus est gaudium. Aeterna enim exultatio est, quę bono lętatur æterno.

Ex li. sententiarum Prosperi.

Modestia vestra nota sit omnibus hominibus.

Ex epistola ad Marcellinum.

¶ Omnia quippe bona opera amant in luce constitui: nō propter humanam gloriā, sed vt videant, ait dominus, bona opera vestra: & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Et ideo non sufficit apostolo monere, vt mansuetudinem seruaremus, sed vt etiam notam omnibus faceremus. Mansuetudo, inquit, vestra nota sit omnibus hominibus. Et alio loco. Mansuetudinem vestram ostentantes ad omnes homines. Nec illa sancti Dauid, quando inimico sibi in manus tradito clementer pepercit, preclarissima lenitas eminere

Opera bōa volunt videri.

Ad Titum, iii.

nisi potestas pariter appareret.

Dominus enim prope est.

Ex sermone de verbis euang. xxvii. ¶ Qui est super omnes cęlos ascendit corpore, non recessit maiestate, vbiq; presens est qui fecit omnia.

Ephe.iiii. Ex tract. Psal.xlvi. Mat.xxviii. ¶ Ille enim qui ascendit in coelus vt tolleretur ab oculis nostris, promisit nobis dicens, Ecce ego vobiscum sum vsq; ad consummationem seculi. Merito & apostolus sic nos alloquebatur. Dominus in proximo nihil solliciti fueritis. Sed & super coelos Christus & lōge sunt coeli, & ipse qui ibi sedet prope est.

Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud deum.

Ex libr. ad Probam de orando deo. Quomodo preces innotescunt deo. ¶ Non sic accipiendum est, tanquam deo innotescant, qui eas & antequam essent nouerat, sed nobis innotescant apud deus per tolerantiam, non apud homines per iactantias: aut forte innotescat etiam apud angelos qui sunt apud deus, vt quodammodo eas offerāt deo, & de his consulant: & quod deo iubente implēdū esse cognouerint, hoc nobis vel euidēter vel latenter reportēt. Dixit enim angelus hominibus, Cum oraretis, ego obtuli orationem vestras

Tobię.xii. in conspectu charitatis de . ¶ Ad omnia quippe sciēda que scit, sufficit sibi illa perfectio. Habet quidē nūcios .i. angelos: nō tamē qui

A Ex libro de trinitate.xv. Angeli quid deo anuncient cū omnia sciat. ei quę nesciat annūciēt: nū enim sunt vlla quę nesciat, sed bonū eorū est de opibus suis eius cōsulere volūtatē. Et hoc est quod dicuntur nonnulla nunciare, non vt ipse ab eis discat, sed vt ab illo hic per verbū eius sine corporali sono nūciēt eti. qd voluerit, ab eo missi ad quos voluerit, totū ab illo per illud verbū eius audiētes .i. eius veritate inuenientes quid sibi faciēdū, quid, quibus, quādo nūciādū sit. Nam & nos oramus eū, nec tamē necessitates nostras docemus eū.

Matth.vi. Nouit. n. (ait verbū eius) pater vester quid vobis necessariū sit prius q; petitis ab eo. Nec ista ex aliquo tēpore cognouit, vt nosset, sed futura omnia tēporalia, atq; in eis etiā quid & quādo ab illo petituri fueramus, & quos & de quibus rebus vel exauditurus esse sine initio ante præsciuit, vniuersas aūt creaturas suas, & spirituales, & corporales, nō quia sunt ideo nouit, sed ideo sunt quia nouit. Nō em̄ ne

Creaturę sunt quia deus eas nouit. sciuit quę fuerat creaturus. Quia ergo sciuit creauit, nō quia creauit sciuit, nec aliter ea sciuit creata q; creanda. Non enim eius sapientiæ aliquid accessit ex eis, sed illis existentibus sicut oportebat, & quando oportebat, ille mansit vt erat. Ita & scriptum est in libro

F Ecclesia. xxi.I. ecclesiastico, Antequam crearentur omnia nota sunt ei. Sic & post quam consummata sunt. Sic, inquit, non aliter. Et antequam crearentur: & postquam consummata sunt, sic ei nota sunt. Longe est igitur huic scientiæ scientia nostra dissimilis.

Psal.xxi. ¶ Annunciabitur domino generatio ventura. Quod non sic acci

piendum est,tanquam nescienti aliquid annunciettur vt sciat,sed si cut annunciant angeli,non solum nobis beneficia dei,verum etiam illi preces nostras. Nam scriptum est vbi angelus hominibus di cit,Ego obtuli memoriam orationis vestræ,non vt deus tunc no uerit quid videmus,vel quo indigeamus. Nouit enim pater vester (ait dominus)quid vobis necessarium sit prius q̃ petatis ab eo.sed quia necesse habet rationalis creatura obtemperans Deo tempo rales causas ad æternam veritatem referre,siue petendo quid er ga se fiat,siue consulendo quid faciat,qui pius mentis affectus est, vt ipsa construatur, non vt deus instruatur. Nam & hæc quedam contestatio est rationalis creaturæ,q̄ non sibi ipsa sit bonum quo beata fiat,sed illud incommutabile,cuius participatione etiam sa piens efficitur.

Ex libro de gratia noui testamenti.

Annunciatio q̃ deo fit, qualis sit.

Tobiæ.xii.

Matt.vi.

Et pax dei quæ superat omnem sensum custodiat corda vestra, & inteligentias vestras in Christo Iesu domino nostro.

QVantum est,aut quid est nostra intelligentia ad illam ex cellentiam?Ibi enim est pax dei,quæ sicut dicit Aposto lus,superat omnem intellectum. Quem nisi nostrum? Aut fortasse etiam sanctorum angelorum. Non enim & dei. Si ergo sancti in dei pace victuri sunt,profecto in ea pace vi cturi sunt quæ superat omnem intellectum. Quoniam nostrum quidem superat,non est dubium. Si autem superat & angelorum, vt nec ipsos excepisse videatur qui ait omnem intellectum,secun dum hoc dictum esse debemus accipere,quia pacem dei qua ipse deus pacatus est,sicut deus nouit,non eam nos sic possumus nos se,nec vlli angeli. Superat itaq; omnem intellectum,non dubium præter suum. Sed quia & nos pro modo nostro pacis eius partici pes facti sumus,summam in nobis,atq; inter nos & eum ipsam pacem,quantum nostrum summum est,isto modo pro suo modo sciunt eam sancti angeli,homines autem hunc longe infra in qui tumlibet prouectu mentis excellant. Considerandũ est enim quan tus vir dicebat. Ex parte scimus,& ex parte prophetamus,donec ve niat quod perfectum est. Et videmus nunc per speculũ in ænigma te,tunc autem facie ad faciem. Sic iam vidẽt sancti angeli,qui etiã angeli nostri dicti sunt,quia eruti de potestate tenebrarum,& acce pto spiritus pignore translati ad regnum Christi, ad eos angelos iam cœpimus pertinere, cum quibus nobis erit sancta atq; dul cissima dei ciuitas cõmunis. Sic sunt ergo angeli nostri qui sunt angeli dei,quemadmodum Christus dei. Christus est noster. Dei sunt,quia deum non reliquerunt. Nostri sunt, quia suos ciues nos habere cœperunt. Dixit autem dominus Iesus,Videte ne contem natis vnum de pusillis istis. Dico enim vobis,quia angeli eorum in cœlis semper vident faciem patris mei qui in cœlis est. Sicut er

C

Ex lib. xxii. de ciuit. dei Pax an superat intellectum angelorum.

i. Cor. xiii.

Ibidem.

Angeli sancti quomodo sint angeli nostri.

D

Matth. xviii.

I.Cor.xiij. go illi vident. ita & nos visuri sumus, sed nondum ita videmus. Propter quod ait Apostolus, quod paulo ante dixi. Videmus nunc per speculum in ęnigmate, tunc autem facie ad faciem. Premius itaq; fidei nobis visio ista seruatur. De qua & Ioannes Apostolus
I.Ioan.iij. loquens, cum apparuerit (inquit) similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Facies autem dei manifestatio eius intelligenda est, non aliquod tale membrum, quale nos habemus in corpore, atq; isto nomine nuncupamus.

Ex lib. Enchir. Pax Dei an superat humanū & non angelicum intellectum. Pax beatorum cum angelis.

¶ Pax ista precellit omnem intellectum, sed vtiq; nostrum, non eorum qui semper vident faciem patris. Nos autem quicunq; sit in nobis intellectus humanus, ex parte scimus & videmus nūc per speculum in ęnigmate. Cum vero ęquales angelis Dei fuerimus tunc quemadmodum ipsi videbimus facie ad faciem. Tantamq; pacem habebimus erga eos, quantam & ipsi ergo nos: quia tantum eos dilecturi sumus quantum ab eis diligimur. Ita pax
B eorum nota nobis ęrit, quia & nostra talis ac tanta erit, nec pręcellet tunc intellectum nostrum. Dei vero pax quę illic est erga eos, & nostrum & illorum intellectum sine dubitatione pręcellit. De ipso quippe beata est rationalis creatura quęcunq; beata est, non ipse de illa. Vnde secundum hoc melius accipitur quod scriptum est, Pax dei, quę pręcellit omnem intellectum, vt in eo quod dixit omnem, nec ipse in intellectus sanctorum angelorum esse possit exceptus, sed Dei solius: neq; enim & ipsius intellectum pax eius excellit.

De cetero fratres quæcūque sunt vera, quæcunq; pudica, quæcunq; iusta, quæcunq; sancta, quæcunq; amabilia bonæ famæ, siqua virtus, siqua laus disciplinæ, hæc cogitate, quæ & didicistis & accepistis, & audistis, & vidistis in me: hæc agite, & Deus pacis erit vobiscum.

Ex lib. ad Iulianā de sancta viduitate. Conscientia bona nō sufficit si fama bona desit cū haberi possit.

SAnctorum conuersatio cauta etiam debet esse, ne forte cum mala vita nō sit per lasciuiā, mala sit fama per negligētiam. Nec audiēdi sunt siue viri sancti siue fœminę, qui quando reprehēsa in aliquo negligētia sua, per quā fit vt in malā veniant suspicionē, vnde suā vitā longe abesse sciunt, dicunt sibi coram deo
F sufficere cōsciētiā, existimationē hominū nō impudēter solū, verū etiā crudeliter cōtemnētes, cū occidūt animas aliorū siue blasphemātiū viā dei, quibus secundū suspicionē quasi turpis quę casta est displicet eis vita sanctorū, vel etiā cū excusatione imitātiū, nō qđ videt, sed quod putant. Proinde quisquis a criminibus flagitiorum atq; facinorū vitā suā custodit, sibi bene facit Quisquis autē famā, & in alios misericors est. Nobis enim necessaria est vita nostra, aliis fama nostra. Et vtiq; etiā quod aliis ministramus misericorditer

Vita bona nobis necessaria fama proximis.

ad salutem, ad nostram quoqꝫ redundat vtilitatem. Vnde nō frustra Apostolus: Prouidemus, inquit, bona non solum coram deo, verum etiam coram hominibus. Item dicit, Placete omnibus per omnia, sicut & ego omnibus per omnia placeo: nō quærens quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant. In quadam etiam exhortatione dicit, De cætero fratres quęcunqꝫ sunt vera, quęcunqꝫ sancta, quęcunqꝫ iusta, quęcunqꝫ casta, quęcunqꝫ charissima, quęcunqꝫ bonę famę, siqua virtus, siqua laus, hęc cogitate quæ didicistis, & accepistis, & vidistis, & audistis in me. Cernis quemadmodum inter multa quę exhortando commonuit, non neglexerit ponere, quęcunqꝫ bonę famę, duobusqꝫ verbis cuncta concluserit vbi ait, Siqua virtus, siqua laus. Ad virtutē enim pertinent quę antea memorauit: bona fama vero ad laudem. Puto ꝙ non ad laudem hominum pro magno suadebat Apostolus dicens, Mihi autem minimum est, vt a vobis iudicer, aut ab humano die. Et alibi, Si hominibus placerem, Christi seruus nō essem. Et iterū, Nā gloria nostra hęc est testimoniū cōscientię nostrę. Sed illorū duorū, id est bonę vitę, & bonę famę: vel quod breuius dicitur, virtutis & laudis vnū propter seipsum sapientissime retinebat, alterū propter alios misericordissime prouidebat. Sed quoniā quælibet humana cautela suspiciones maleuolentissimas non potest omni ex parte vitare, vbi pro existimatione nostra quicquid recte possumus fecerimus, si aliqui de nobis vel male fingendo, vel male credendo famam nostram decolorare conantur, assit cōscientię solatiū, plenęqꝫ etiā gaudiū, ꝙ merces nostra magna est in cęlis, etiā cū dicunt homines mala multa de nobis pie iusteqꝫ viuentibus. Illa enim merces tanqꝫ stipendium est militantium per arma iustitię, non solum dextera, verum etiam sinistra. Per gloriam scilicet & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam.

ij.Cor.viij. i.Cor.x. G i.Cor.iiij. Gala.i. ij.Cor.i. ij.Cor.vi.

H

Gauisus sum autem in domino vehementer, quoniam tandem aliquando refloruistis pro me sentire, sicut & sentiebatis, Occupati autem eratis.

Ex tractatu ps.alio.

VEre terra fructuosa, cui gaudet Apostolus, quando ei miserunt ad necessitates eius. Nec quęro datum, inquit, sed quęro fructum. Et gratias agit dicens, Quia tandem aliquando repullulastis sapere pro me. Repullulastis arboribus dicit, quę sterilitate quadam aruerant.

¶ Dicebamus enim eos terrę fructibus significari, & in allegoria figurari opera misericordię, quę huius vitę necessitatibus exhibentur ex terra fructifera. Talis terra erat pius Onesiphorus, cuius domui dedisti misericordiam, quia frequenter Paulum tuum refrigerauit, & catenam eius non erubuit. Hoc fecerunt & fratres, & tali fruge fructificauerunt, qui quod ei deerat suppleuerunt ex Macedonia. Quomodo autem dolet quędam ligna, quę fructum ei de-

Ex lib. confessio xiij. Opera misericordiæ. ij.Tim.i.

Tim. 4. bitũ nõ dederunt? vbi ait, In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed oẽs me dereliquerunt. Nõ illis imputet. Ista.n. debentur eis qui ministrant doctrinã rationalẽ p intelligẽtias diuinorũ my steriorũ, præbẽtibus se imitãdos in omni cõtinẽtia. Pascuntur au tem his escis, qui lætantur eis. Nec illi lætatur eis, quorũ deus ven Philip.iij. ter est. Neqȝ enim ꝛ in illis qui præbent ista, ea quæ dant fructus est, sed quo animo dant: itaqȝ ille qui deo seruiebat non suo ven tri, video plane vnde gaudeat. Video, ꝛ congratulor ei valde. Acce A perat.n.a Philippẽsibus, q̃ p Epaphroditũ miserã. Sed tñ vnde gau deat video, vñ aũt gaudet, inde pascitur. Quia in veritate loquens, gauisus sum (inqt) magnifice in dño: qa tãdẽ aliquãdo repullula stis sapere pro me, in quo sapiebatis, tædiũ aũt habuistis. Isti ergo diuturno tædio marcuerãt, ꝛ quasi exaruerant ab isto fructu boni operis, ꝛ gaudet eis qui repullularunt, non sibi, quia eius indigen tiæ subuenerunt. Ideo secutus ait,

Nõ quasi propter pœnuriã dico. Ego.n.didici in quibus sum, sufficiens esse. Scio & humiliari, scio & abundare: vbiqȝ in omnibus institutus sum. Et satia ri, & esurire, & abundare, & pœnuriam pati, omnia possum per Christum eo qui me confortat.

¶ Vnde ergo gaudes, o Paule magne? vnde gaudes? vnde pasce ris? quid est quod te pascit lætitia? Quod sequitur audiamus.

Verumtamen bene fecistis, communicantes tribu lationi meæ.

Psal.iiij. Hinc gaudet, hinc pascitur, quia illi benefecerunt: nõ qa eius angustia relaxata est. Qui dicit tibi, in tribulatione dilata sti mihi: quia ꝛ abundare, ꝛ pœnuriam pati nouit in te, qui B confortas eum.

Ex lib. questio num euang.l. Luce.xij. ¶ Et iustificata est sapiẽtia ab oĩbus filijs suis. Ostẽdit filio sapiẽtię intelligere de vsu ciborũ, nec in abstinẽdo, nec in manducãdo esse Vbi iustitia sit. iustitiã: sed in æquanimitate tolerãdi inopiã, ꝛ tẽperãtiã per abun Non interest quantum, sed qualiter sumas. dãtiã i nõ se corrũpẽdi, atqȝ opportune sumẽdi, vel nõ sumẽdi ea, quorũ nõ vsus, sed cõcupiscẽtia refrenãda est. Non, n. interest oĩno qd alimẽtorũ sumas, vt succurras necessitati corporis: dummodo cõgruas in generibus alimẽtorũ his cũ qbus tibi viuẽdũ est. Neqȝ quãtũ sumas multũ interest, cũ videamus aliorũ stomachũ citius satiari, ꝛ eos tamẽ illo ipso paruo quo satiatur, ardẽter, ꝛ intolerabi liter, ꝛ oĩno turpiter inhiare: alios autẽ plusculo qdẽ satiari, sed to lerabilius inopiã perpeti: ꝛ vel ante ora corã positas epulas, si in tẽ pore aut opus sit, aut necesse sit, cũ trãquillitate aspicere neqȝ tan gere. Magis ergo interest nõ qd, vel quãtũ alimẽtorũ pro cõgruen tia hominum, atqȝ personæ suæ, ꝛ pro suæ valetudinis necessitate

quis capiat, sed qui ita facilitate & serenitate animi careat cum his vel oportet, vel etiã necesse est carere, vt illud in animo Christiano cõpleatur quod Apostolus dicit, Scio & minus habere: scio & abundare in oĩbus, & in omni imbutus sum, & satiari, & esurire, & penuriã pati. Oĩa possum in eo qui me cõfortat. Et illud, Neq; si mãducauerimus abundabimus: neq; si nõ mãducauerimus, egebimus. Et illud, Nõ est.n. regnũ dei esca & potus, sed iustitia & pax & gaudiũ. Et qa solẽt hoĩes multũ gaudere carnalibus epulis, addidit, in spiritu sancto. Iustificatur ergo sapientia ab oĩbus filijs suis, q intelligunt vtendis terrenis opportuna tẽpora esse debere, facilitatem vero carendi talibus, & amorem fruendi æternis, non variari oportere per tempora, sed perpetuo retineri. E i. Cor. viij. Rom. xiiij.

Scitis autem & vos Philippenses, ꝙ in principio euangelij, quando profectus sum a Macedonia, nulla mihi ecclesia communicauit in ratione dati, & accepti, nisi vos soli: quia & Thessalonicam semel, & bis, in vsum mihi misistis.

¶ Ad bona opera eos redisse nunc gaudet, & repullulasse lætatur, tãq; reuiuiscẽte fertilitate agri. Nunqd pp vsus suos, qa dixit vsibus meis misistis? nunquid propterea gaudet? Non propterea? Hoc vnde scimus? Quoniam ipse sequitur dicens. Ex lib. confessionum. xiij.

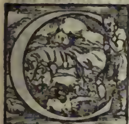
Non quia quæro datum, sed requiro fructũ abundantem in rationẽ vestram. Habeo autem omnia, & abundo. Repletus sum acceptis ab Epaphrodito, quæ misistis, in odorem suauitatis, hostiam acceptam, placentem deo. Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum, secundum diuitias suas in gloria, in Christo Iesu. Deo autem & patri nostro gloria in secula seculorum, amen. Salutate omnem sanctum in Christo Iesu. Salutant vos qui mecum sunt fratres. Salutant vos omnes sancti: maxime autem qui de Cæsaris domo sunt. Gratia domini nostri Iesu Christi, cum omnibus vobis spiritu vestro. Amen. D Rom. xij.

Didici a te deus meus inter datũ & fructũ discernere. Datũ est res ipsa quã dat, qui impertitur hęc necessaria, veluti est nummus cibus, potus, vestimẽtũ, tectũ, adiutoriũ. Fructus autẽ bona opa, & recta voluntas datoris est. Nõ.n. ait magister bonus, q susceperit ꝓphetã tãtũ: sed addidit in noĩe ꝓphetæ: neq; ait tantum, qui susceperit iustũ, sed addidit in nomine iusti. Ita quip- Discretio dati & fructus. Matth. x.

pe ille mercedem prophetę, iste mercedem iusti accipiet. Nec solū
B ait, Qui calicē aquę frigidę potum dederit vni ex minimis meis,
Matth. x. sed addidit, et itū in noie discipuli. Et sic adiūxit, Amē dico vobis,
Datum, nō perdet mercedē suā. Datū est suscipere prophetā, suscipere iustū,
porrigere calicē aquę frigidę discipulo. Fructus aūt est, in noie pro
Fructus. phetę, in noie iusti, in noie discipuli hoc facere. Fructu pascitur He
iij. Reg. xvij. lias a vidua sciente q̄ hominē dei pasceret, et propter hoc pasceret.
Ibidem supra. Per coruū aūt dato pascebatur. Nec interior Helias, sed exterior pa
scebatur, qui posset etiā talis cibi egestate corrumpi. Ideoq̄ domi
ne cum homines idiotę, atq̄ infideles, quib9 initiādis, atq̄ lucri
dis necessaria sunt sacramēta initiorū, et magnalia miraculorū, su
scipiunt corporaliter reficiendos, aut in aliquo vsu presentis vitę
adiuuandos pueros tuos, cū id quare faciēdū sit, et quo pertineant
ignorēt, nec illi istos pascūt, nec isti ab illis pascuntur, quia nec illi
hęc sancta et recta volūtate operātur, nec isti eorū datis vbi fructū
F nōdū vident, lętantur. Inde quippe animus pascitur, vnde lętatur.
Ex tractat. ¶ Accipite Psalmū et da te tympanum. Accipite, et date. Quid ac
ps. lxxx. cipite? quid date? Accipite psalmū, et date tympanum. Apostolus
ps. lxxx. Paulus reprehēdit, et dolet q̄ nemo illi cōmunicauerat in ratione
Pro spiritali/bus lic3 accipe re temporalia. dati, et accepti. Quid est in ratione dati et accepti, nisi quod in alio
loco aperte exposuit, Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnū
i. Co. ix. est si carnalia vestra metamus? Et verū est q̄ tympanū quod de co
Tympanum. rio fit, ad carnē pertinet: Psalmus ergo spiritalis est, tympanū car
Psalmus. nale. Ergo plebs dei, cōgregatio dei, accipite psalmū, et date tympa
nū. Accipite spiritalia, et date carnalia. Si auidi estis in spiritalibus
accipiendis, deuoti estote in carnalibus erogandis.
Ex libro de pa/storibus. ¶ Ipse Apostolus datū nō quęrebat, fructuosas tamen oues suas
esse cupiebat, nō steriles sine lactis vbertate. Itaq̄ cū esset quodā tē
pore in magna indigētia vinctus in cōfessione veritatis, missum
est a fratribus vnde necessitati et indigētię eius ministraretur. Re
spondit aūt illis gratias agēs et dixit, Bene fecistis cōmunicare ne
cessitatibus meis: Ego enim didici in quibus sum sufficiēs esse. Scio
et abundare, noui et pœnuriā pati. Omnia possum in eo qui me cō
fortat. Verūtamen vos bene fecistis vsibus meis mittere. Sed vt
ostenderet in eo quod illi benefecerunt quid ipse quęreret, ne in
ter illos esset qui se ipsos pascūt nō oues, nō tā suę gaudet subuen
tus esse necessitati, q̄ illorū gratulatur fœcunditati. Quid ergo ibi
quęrebat? Nō quia quęro, inquit, datū, sed requiro fructum. Nō vt
ego, inquit, explear, sed ne vos inanes remaneatis.
Ex lib. ij. de ser/mone domini in monte. ¶ Nō quia quęro datū, sed inquiro fructū. i. q̄ quęro datū vestrū
hoc, nō quęro, sed fructū vestrū. Hoc enim indicio apparere pote
C rat quantum profecissent in deum, cum id libenter facerent quod
non propter gaudium de muneribus, sed propter communiones
charitatis ab eis quęrebatur.

Missa e Roma per tychicum et onesimum.

ARGVMENTVM IN
epistolam ad Colossenses.

OLOssenses in Asia minore sunt, finitimi Laodicensibus: hos non viderat apostolus. Nam Archippi, siue, quod addit Ambrosius, Epaphræ, quibus hoc delegatum erat, prædicatione conuersi sunt ad Christum. His vehementer imminebant pseudapostoli, conantes in dogma multo peruersissimum inducere, docentes non esse filium dei salutis autorem, sed per angelos viam patere ad patrem: neq; enim venisse filium dei in hunc mundum, neq; venturum, cum in veteri testamento per angelos administrata sint omnia. Deinde Iudaismum & philosophiæ superstitionem cum Christi doctrina miscebant, obseruantes quædam legis instituta: & superstitiose obseruantes Solem, Lunam, ac stellas, & elementa huius mundi, quibus docebant nos esse obnoxios. Hos igitur suæ professionis commonefacit, ostendens illos quicquid hactenus essequuti sunt, non angelis debere, sed Christo angelorum conditori: hunc vnum esse caput ecclesiæ, nec ab alio quoquam petendam salutem. Atq; interim autoritatem suam asserit. Diligenter autem monet, ne pseudapostolorum magniloquentia, confictisq; visionibus angelorum sibi poni paterentur, & vel in Iudaismum, vel in philosophicam superstitionem prolaberentur. Atq; hæc agit duobus primis capitibus in reliqui hortetur ad officia pietatis nominatim præscribens qualiss

vxor erga maritum, qualis debeat esse maritus in vxorem: qualis parens erga liberos, liberi erga parentes: serui erga dominos, domini erga seruos. Extrema pars salutationibus occupatur, nisi quod Archippum commonet officij sui. Scripsit autem è carcere ab Epheso per Tychicum, quod ipse palam testatur in huius epistolæ cap. iiij. cui collegam dederat Onesimum.

Græcorum inscriptiones ex vrbe Roma missam testatur. Hinc certe remisit Onesimū quē illic in vinculis genuerat Christo.

Expoſitione beatiſſimi patris Auguſtini, in epi-
ſtolam diui Pauli ad Coloſſenſes a venera
bili Beda præſbytero collecta.

AVLVS apoſtolus Ieſu Chri M
ſti per voluntatem dei, & Ti
motheus frater his qui ſunt
Coloſſis ſanctis, & fidelibus
fratribus i Chriſto Ieſu, Gra
tia vobis, & pax a deo patre
noſtro Gratias agimus deo, ii. Cor. i.
& patri domini noſtri Ieſu Gal. i. Eph. i.
Chriſti ſemper ꝓ vobis orã Philip. i.
tes, audientes fidem veſtram in Chriſto Ieſu, & dile-
ctionem quam habetis in ſanctos oẽs, propter ſpem
quæ repoſita eſt vobis in cœlis, quam audiſtis in ver
bo veritatis euangelii, quod peruenit ad vos: ſicut &
in vniuerſo mundo eſt, & fructificat, & creſcit ſicut in
vobis ex ea die qua audiſtis, & cognouiſtis gratiam
dei in veritate, ſicut didiciſtis ab Epaphra chariſſimo
cõſeruo noſtro, qui eſt fidelis ꝓ nobis miniſter Chri-
ſti Ieſu: qui etiam manifeſtauit nobis dilectionem ve
ſtram in ſpũ. Ideo & nos ex qua die audiuimus, non A
ceſſamus pro vobis orãtes, & poſtulantes vt implea ii. Theſ. i.
mini agnitione voluntatis eius, in omni ſapientia, &
ĩtellectu ſpiritali: vt ambuletis digne Deo, pater om-
nia placentes, in omni opere bono fructificantes, &
creſcentes in ſcientia Dei, in omni virtute conforta-
ti, ſecũdum potentiam gloriæ charitatis eius, in om
ni patientia, & longanimitate: cum gaudio, gratias
agẽtes deo patri, qui dignos nos fecit in partem ſor
tis ſanctorum in lumine.

¶ Tunica illa domini deſuper texta, quę ſignificat charitatis æter Ex tracta. i
nitatem, cum diuidi a perſecutoribus non poſſet, ſors ſuper eam ps xx.
miſſa eſt. Ad quos peruenit, eos ſignificauit qui videntur ad ſortes Ioan. xix.
pertinere ſanctorum. Gratia ſalui facti eſtis per fidem, ait Apoſto
lus. Gratia ſalui facti eſtis per fidem, & hoc non ex vobis, ſed do- Ephe. ii.

num dei est,non ex operibus,quasi vos benefeceritis,vt ad hoc ac-
cedere digni essetis.Non ex operibus,ne forte quis extollatur. Ip-
sius enim sumus figmentum creati in Christo Iesu in operibus
B bonis.Hęc quodammodo sors occulta est.Voluntas dei in huma-
Voluntas dei sors est. no genere sors est, Sors veniens de occulta dei voluntate, apud
quem non est iniquitas.Non enim ille personas accipit,sed occul-
ta illius iustitia tibi sors est.

Qui eripuit nos de potestate tenebrarum,& trans-stulit in regnum filii dilectionis suæ.

Ex tractat. ps.cv. QVisquis hęc legis,& gratiam dei, qua in ęternam vitam
per dominum nostrum Iesum Christum redimimur,le-
gendo in apostolicis literis,in propheticis scrutando co-
Potestas tenebrarum. gnoscis,& vetus testamentum in nouo reuelatum,in vete-
re nouum velatum vides:recole quem dixerit Apostolus Paulus
Ephe.ij. principem potestatis aeris,qui operatur in filijs diffidentię. & illud,
vbi ait de quibusdam. Vt resipiscant de diaboli laqueis captiuati
ij.Tim.ij. ab ipso secundum ipsius voluntatem. & verba domini nostri Iesu
Christi,vbi eum expellens de fidelium cordibus ait,Nunc princeps
Ioan.xij. huius mundi missus est foras. & ipsiu itidem Apostoli dicentis,
Qui eruit nos de potestate tenebrarum,& transtulit in regnum filij
charitatis suę.Hęc atq; huiusmodi ratiocinatus,intende animum
in literas veteris testamenti,& vide quid cantetur in eo psalmo,cu-
Psal.xcv. ius est titulus,Quando domus ędificabatur post captiuitatem.Ibi
enim dicitur,Cantate domino canticum nouum.Et ne existimes
ad Iudęorum populum tantummodo pertinere. Cantate,inquit,
domino omnis terra.Cantate domino,benedicite nomini eius.
C Annunciate vel potius bene nunciate: immo & ipsum verbum
quod in gręco potum est transferam,euangelizate diem ex die
salutare eius.Hinc enim euangelium nuncupatum est,in quo an-
Dies ex die. nunciatur dies ex die Dominus Christus, lumen ex lumine, fi-
lius ex patre.Hoc est enim & salutare eius,quia salutare Dei Chri-
stus est.Isti ergo inimici cum rege suo diabolo captiuum tenebant
populum dei.De qua captiuitate cum redimimur, & princeps hu-
ius mundi mittitur foras,edificatur domus post captiuitatem,cu-
Ephe.ij. ius lapis angularis est Chhristus,qui duos condidit in se vnum no-
uum hominem,faciens pacem:quia dies ex die veniens euangeli-
zauit eis qui erant prope,& eis qui erant longe,faciens vtraq; vnū,
& adducēs alias oues,quæ nō sunt ex hoc ouili, vt sit vnus grex &
Ioan x. vnus pastor.Hi ergo inimici diabolus & angeli eius captiuauerant
prædestinatos in dei regnum & gloriam. A redemptore autē no-
D stro foras missi,qui dominari infidelibus solebant intrinsecus,fide-
les oppugnant extrinsecus. Sed oppugnant non expugnant eos q
Oppugnāt nō expugnant bonos diaboli. apprehenderunt turrem fortitudinis a facie inimici. Vt autē op-
pugnēt,sentiunt in nobis esse infirmitatis reliquias, propter quas

dicimus, Dimitte nobis debita nostra. propter quas dicimus, Ne nos inferas in tentationem, sed libera nos a malo. Matth. vi.

¶ Nō ait aūt, meū regnū nō est hic, sed nō est hic. Hic est enim regnū eius vsq; in finē seculi, habēs inter se cōmixta zizania vsq; ad messes. Messis est. n. finis seculi, qn̄ messores venient, id est angeli, & colligēt de regno eius oīa scādala. Quod vtiq; nō fieret si regnum eius nō esset hic. Sed tñ nō est hinc, qa peregrinatur in mūdo. Regno suo quippe dicit, De mūdo nō estis, sed ego vos elegi de mundo. Erit ergo de mundo, qn̄ regnū eius nō erāt, sed ad mundi principē pertinebāt. De mūdo est ergo quicqd hoīnū a vero qdē deo creatū, sed ex Adā viciata atq; damnata stirpe generatū est. Factū est aūt regnū nō iā de mundo, quicqd inde in Christo regeneratū est. Sic enim nos deus eruit de potestate tenebrarū, & transtulit in regnum filij charitatis suæ. De quo regno dicit, Regnum meum non est de hoc mundo, vel regnum meum non est hic. Ex tractat. euange. secūdū Ioan. cxij. Ioan. xviij. Regnum Christi est hic, sed non hinc. Regnum Christi non est de mondo. Ioan. xviij.

¶ Si charitas quæ pater diligit filiū suū, & patrē diligit filius, ineffabiliter cōmuniorē demōstrat amborū: qd cōuenientius q̄; vt ille ꝓprie dicatur charitas, q spūs est cōmunis ambobus? Alioquin si in illa trinitate solus spūs sanctus est charitas, pfecto & filius nō solius patris, verū eti ī spūs sancti filius inuenitur. Ita. n. locis innumerabilibus dicitur & legitur, filius vnigenitus dei patris, vt tñ & illud verū sit, qđ Apl's ait de Deo patre. Qui eruit nos de potestate tenebrarū, & trāstulit in regnū filij charitatis suæ. Nō dixit filij sui: qđ si diceret, verissime diceret, queadmodū q sæpe dixit, verissime dixit, sed ait filij charitatis suæ. Filius ergo est spiritus sancti, si non est in illa trinitate charitas dei nisi spiritus sanctus. Quod si absurdissimum est, restat vt non solus ibi sit charitas spiritus sanctus, sed propter illa de quibus satis disserui, proprie sic vocetur. Quod autē dictū est filij charitatis suæ, nihil aliud intelligatur, q̄; filij sui dilecti, q̄; filij postremo substātiæ suæ. Charitas quippe patris quę in natura eius est ineffabiliter simplici, nihil est aliud q̄; eius ipsa natura atq; substantia vt sæpe iam diximus, & sæpe iterare non piget. Ac per hoc filius charitatis eius nullus est alius, q̄; qui de substantia est genitus. Ex libro de trinita. xv. Filius charitatis dei patris. Christus. E

¶ Si vere volumus defendere liberū arbitrium, nō oppugnemus vnde fit liberū. Nā q oppugnat grāt ī qua nostrū ad declinandū a malo liberat arbitriū, ipse arbitriū suū adhuc vult captiuū esse. Respōde obsecro mō dicit Apl's, Gratias agēte patri idoneos facientī nos in parte sortis sanctorū in lumine, q eruit nos de potestate tenebrarū, & trāstulit in regnū filij charitatis suæ, si nō ipse arbitrium nostrū, sed ipsum arbitriū se liberat. Mendaciter ergo agimus gratias patri tanq̄; ipse faciat, quod ipse non facit. Et errauit qui dixit q ipse nos faciat idoneos in parte sortis sanctorum in lumine, quia ipse nos eruit de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ. Responde quomodo ad declinandum a ma Ex epistola ad vitalem. Propter liberū arbitriū nomini est oppugnanda dei gratia. F

Non tantum prædicandum est infidelibus, sed etiam orandum pro eis.

lo, & faciendum bonum, liberum habebamus arbitriũ quãdo eramus sub potestate tenebrarũ. Unde nos si (quẽadmodũ dicit Apostolus) deus eruit, ipse vtiq; illud liberũ fecit. Quod si tã magnũ nostrũ bonũ, si per suæ doctrinæ prædicationẽ tãtũmodo facit, quid de ijs dicemus quos de ipso tenebrarũ potestate nõdũ eruit. Prædicanda tantũ illis est doctrina diuina, an etiã orãdũ pro eis vt de tenebrarũ potestate diuinitus eruantur? Si tãtummodo prædicandũ esse dicis, iussioni domini, & orationibus ecclesiæ cõtradicis. Si autẽ pro eis fateris orandũ, id vtiq; orandũ fateris, vt ijdẽ doctrinæ, arbitrio liberato a tenebrarũ potestate cõsentiant. Ita fit vt neq; fideles fiant, nisi libero arbitrio, & tamen illius gratia fideles fiũt, qui eorũ a potestate tenebrarũ liberauit arbitrium. Sic & dei gratia non negatur, sed sine vllis humanis præcedentibus meritis vera monstratur, & liberũ ita defenditur, vt humilitate solidetur, non elatione præcipitetur arbitriũ: & qui gloriatur, non in homine vel quolibet alio, vel seipso, sed in domino glorietur. Potestas enim tenebrarũ quid est, nisi potestas diaboli & angelorũ eius? Qui cum fuissent angeli lucis in veritate per liberũ arbitriũ nõ stantes, sed inde cadẽtes, facti sunt tenebræ. Nõ te ista doceo, sed quæ nosti vt recorderis admoneo. Huic igitur potestati tenebrarũ per illius ruinã, cui primo homini ab ea potestate præuaricatio persuasa est, & in quo omnes cecidimus, subiectũ est genus humanũ. Propter quod de hac potestate tenebrarũ eruuntur paruuli, & regenerantur in Christo. Neq; hoc apparet in eorũ arbitrio liberato, nisi cum ad annos peruenerint ratione vtentis ætatis habentes consentientes doctrinæ salutari in qua nutriti sunt voluntatem, & in ea finientes istam vitam, si electi sunt in Christo ante constitutionem mundi, vt essent sancti & immaculati in conspectu eius, in charitate prædestinati in adoptionem filiorum.

1. Cor. 1.

G

Ephe. 1.

In quo habemus redẽptionẽ p sanguinẽ ,& ipsius remissionẽ peccatorũ. qui est imago dei inuisibilis.

Ex lib. de trinit. 13.

Probat diabolum victũ esse quando se vicisse credebat.

H

Matth. 12.

NOn est difficile videre diabolũ victũ, quãdo qui ab illo occisus est, resurrexit. Illud est maius, & ad intelligẽdũ profundius, videre diabolũ victũ, quando vicisse sibi videbatur, id est quãdo Christus occisus est. Tũc. n. sanguis ille, qm̃ eius erat q nullũ omnino habuit peccatũ, ad remissionẽ nostrorũ fusus est peccatorũ, vt quia eos diabolus merito tenebat quos peccati reos cõditione mortis obstrinxit, hos per eũ merito dimitteret, quẽ nullius peccati reũ immerito pœna mortis affecit. Hac iustitia victus, & hoc vinculo vinctus est fortis, vt vasa eius eriperentur, q̃ apud eũ cũ ipso & angelis eius fuerãt vasa iræ, & in vasa misericordiæ verterentur. Hæc verba quippe ipsius domini nostri Iesu Christi de cœlo ad se facta cũ primũ vocatus est, narrat Apostolus Paulus. Nã inter cętera

quæ audiuit, et ii hoc sibi d. ctū sic loquit. Ad hoc n. tibi apparui, vt cōstituā te ministrū & testē eorū q a me vides, qbus etiā pręco ti bi, liberās te de populo, & de gētibus, in quos ego mittā te apar re oculos cęcorū, vt auertātur a tenebris, & potestate Satanæ ad deū, & vt accipi it remissionē peccatorū, sortē q in sanctis, & fidē q in me est. Vnde & exhortās idē Apostolus credētes ad gratiarū actio nē deo patri, q eruit eos, inqt de potestate tenebrarū, & transtulit in regnū filij charitatis suæ, in quo habemus redēptionē in sanguine eius remissionē pctōrū in hac redēptione tāq; pciū p nobis datus est sanguis Christi, quo accepto diabolus nō ditatus est, sed necatus, vt nos ab eius nexibus solueremur, nec quēq; secū eorum, quos Christus ab omni debito liber, indebite fuso suo sanguine redemisset, peccatorū retibus obuolutū traheret ad secūdæ, ac sempiternæ mortis exitiū, sed hactenus morerentur ad Christi gratiā pertinētes præcogniti, & prædestinati, & electi ante cōstitutionē mundi. quatenus pro ipsis ipse mortuus est Christus carnis tantū morte non spiritus. Qui est imago dei inuisibilis. Aduer. xvi. c. 16.

Precium redemptionis nostræ.

¶ Ad quēdā modū erit homo imitator dei velut imago, sed non qualis imago est filius. Filius hominis habet imaginē patris sui, & hoc est quod pater eius, quia homo est sicut pater eius. In speculo aūt imago tua nō est qd tu. Aliter. n. est imago tua in filio, aliter in speculo. Sed in creatura non hoc est imago dei qd est in filio, qui hoc est qd pater. i. deus verbū dei, p qd facta sunt oīa. Rec pe ergo similitudinē Dei quā per mala facta amisisti. Sicut. n. in nummo imago imperatoris aliter est, & aliter in filio, nam imago & imago est, sed aliter impressa est in nummo, aliter habetur in filio: sic & nummus es dei, & hoc melior, quia cum intellectu, & cū quadam vita nummus es dei, vt scias etiā cuius imaginē geras, & ad cuius imaginē factus sis. Nam nummus nescit se habere imaginē regis. Ex lib. de verbis Domini. Homo esse debet imitator dei velut imago. Imago imperatoris aliter est in nummo quā in filio. Homo nummus dei est. Ex lib. ad Ianuar. i.

¶ In tribus primis præceptis decalogi, quæ ad deū pertinēt, cæte ra enim septem ad proximū pertinēt. i. ad homines, quia in duobus præceptis tota lex pendet. In primo præcepto prohibetur aliqua in figmētis hominum dei similitudo, non quia nō habet imaginem deus, sed quia nulla imago eius coli debet, nisi illa quę hoc est quod ipse, nec ipsa pro illo, sed cum illo. Matth. xxij. B

Primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipso condita sunt vniuersa in cœlis, & in terra, visibilia, & inuisibilia. Siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt. Et ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant.

¶ Secūdū formā dei dictus est. Ante oēs colles genuit me. i. ante oēs altitudines creaturarū, &, Ante luciferū genui te. i. ante omnia Ex libro de trinitate. i. Christus

quomodo genitus. temporalia & tempora, Secundum autem formam serui dictum est. Dominus creauit me in principio viarum suarum, quia secundum formam dei dixit, Ego sum veritas, & secundum formam serui, Ego sum via. Quia enim ipse est primogenitus a mortuis, iter facit ecclesiæ suæ ad regnum dei, ad vitam æternam, cui caput est, ad immortalitatem etiam corporis. Ideo creatus est in principio viarum dei in opera eius. Secundum formam enim dei principium quod & loquitur vobis: in quo principio fecit deus cœlum & terrã. Secundum autem formam serui sponsus procedens de thalamo suo. Secundum formam dei, primogenitus omnis creaturæ, & ipse est ante omnes, & omnia illi constant. Secundum formam serui, ipse est caput corporis ecclesiæ.

Prouer. viii. Ioan. xiiii. Ioan. ix. Gene. i. Psal. xviii.

¶ Fides catholica que inter creatorẽ creaturãq; distinguit, nulli patitur i his duobus nominibus intelligendi difficultatem, vnigenitum eum accipiens secundum id quod scriptum est, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum. & deus erat verbum. Primogenitum autem vniuersæ creaturæ, secundum id quod Apostolus ait. Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus, quos ei pater ad fraternam societatem non æqualitate substantiæ, sed adoptione gratiæ generauit. ET post aliqua.

Ecclesia. xxiiii. Ex li. contra. Secundinum. i. C Distinctio inter creatorem & creaturam Christus primogenitus. Christus vnigenitus.

¶ Vt Christus Iesus & vnigenitus sit secundum id quod verbũ dei est deus apud deum, pariter incommutabilis, & pariter æternus, nõ rapinam arbitratus est esse se æqualem deo: & primogenitus omnis creaturæ, secundum id quod in ipso cõdita sunt omnia in cœlis & in terra visibilia & inuisibilia, quoniã in ipso cõplacuit omnẽ plenitudinem inhabitare, & per eum omnia reconciliari in ipsum.

Philip. ii. Cor. xv.

Et ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, vt sit in omnibus ipse primatum tenens.

Ex libro de agone christiano. Sapientem fieri & sapientiam esse differunt. Christus caput ecclesiæ. D

Aliud est sapientem tantum fieri per sapientiam dei, & aliud est ipsam personam sustinere sapientiæ dei. Quãuis enim eadem natura sit corporis ecclesiæ. multum tamen distare inter caput & membra cætera, quis non intelligat? Si enim ecclesiæ caput est homo ille, cuius susceptione verbum caro factum est, & habitauit in nobis: membra cetera sunt omnes sancti, quibus perficitur & completur ecclesia. Quo ergo anima totum corpus nostrum animat & viuificauit, sed in capite & videndo sentit, & audiendo, & odorando, & gustando, & tangendo, in ceteris autem membris tangendo tantum: & ideo capiti cuncta subiecta sunt ad operandum illud autem supra collocatũ est ad consulendum, quia ipsius animæ quæ consulit corpori, quodammodo personam sustinent caput, ibi enim omnis sensus apparet, sic vniuerso populo sanctorum tãq; vni corpori caput est mediator dei & hominum, homo Christus Iesus. Et ꝑpterea sapiẽtia dei, & verbũ in principio ꝑ quod facta sunt

Tim. ii.

omnia,non sic assumpsit illum hominē vt cæteros:sed multo ex- cellentius,multoq; sublimius,quomodo ipsum solū assumi opor tuit,in quo sapientia hominibus appareret,sicut visibiliter eas dece dat ostendi. Quapropter aliter sunt sapientes cæteri homines qui cunq; sunt,vel esse potuerunt,vel poterūt,& aliter ille vnus media tor dei & hominum,homo Christus Iesus,qui sapientiæ ipsius per quam fiunt sapientię quicunq; homines, non solum beneficium habet,sed etiam personam gerit.De cæteris.n.sapientibus & spiritu libus animis recte dici potest q habeant in se verbum dei,per qđ facta sunt omnia:sed in nullo eorum recte dici potest,q verbū ca ro factum est, & habitauit in nobis,quod in solo domino nostro Iesu Christo rectissime dicitur.

Aliter Christus aliter homines cæteri sapientes sunt.

Ex sermōe q tri bus modis Chri stus intelligitur.

¶ Totus Christus secundum ecclesiam.i.caput & corpus predica- tur. Etenim caput & corpus vnus Christus , non quia sine corpore non est integer,sed quia & nobiscum integer esse dignatus est,qui & sine nobis semper est integer,non solum in eo q verbum est vni- genitus filius æqualis patri,sed & in ipso homine quem suscepit,& cum quo simul deus & homo est. Veruntamen fratres quomodo corpus eius nos,si non & nobiscū vnus Christus? Vbi inuenimus hoc quia vnus Christus est caput & corpus.i.corpus cū capite suo? Sponsa cum sponso suo,quasi singulariter loquitur apud Esaiam, Certe vnus idēq; loquitur. Et videte quid ait, Velut spōso alligauit mihi mitram,& veluti sponsam induit me ornamento,vt spōsus & sponsa. Eūdem dicit sponsum secundum caput:sponsam secūdū corpus. Duo videntur,& vnus est. Alioquin qūo membra Christi su- mus? Apostolo apertissime dicente, Vos estis corpus Christi & mē bra. Mēbra Christi & corpus oēs simul sumus:nō quia hoc loco tā- tū sumus,sed & per vniuersam terrā:neq; tātū hoc tēpore,sed qđ di- cam? ex Abel iusto vsq; in finē seculi,q̄diu generāt & generātur ho- mines,quisquis iustorū p hāc vitā trāsitū facit:quicquid nūc.i.nō in hoc loco,sed in hac vita,quicquid post nascentiū futurum est,totū hoc vnum corpus Christi,singuli autem membra Christi. Si ergo omnes corpus,singuli mēbra,est vtiq; caput cuius hoc sit corpus. Et ipse est,inquit,caput corporis ecclesiæ,primogenitus,ipse prima tum tenens. Et quia de illo ait etiā q semper caput omnis principa tus,& potestatis sit,adiungitur ista ecclesia que nunc peregrina est,il li cælesti ecclesię vbi angelos ciues habemus quia ęquales nos futu ros post resurrectionē corporū impudēter nobis arrogaremus,nisi veritas promisisset dicens, Erunt equales angelis dei, & sit vna ec- clesia ciuitas regis magni. ¶ Non igitur mirum si propter exēplu quod nobis vt reformemur ad imaginē dei prębet imago ęqualis patri,cū de sapiētia scriptura loquitur,de filio loquitur,quē sequimur viuēdo sapienter. Cuius imaginis exēplo & nos non discedamus a deo,quia & nos imago dei sumus,nō quidē ęqualis:facta quippe a patre p filiū,nō nata de patre sicut illa. Et nos quia illuminamur,

Caput & corpus ecclesiæ vnus est Christus.

Christus spōsus & sponsa. Esa.lxi.

I.Cor.vi.

Corpus. Christi.

Luce.xx. & lib.de trin viii.

lumen: illa vero quia lumen, illuminis. Et ideo illa sine exéplo nó bis exéplú est. Neq; enim imitatur precedenté aliqué ad patré, a quo nunq; est omnino separabilis, quia id ipsum est qd ille de quo est. Nos aūt nitentes imitamur manété & sequimur stantes, & in ipso ambulātes redimus ad ipsum, quia factus est nobis via tēporalis p humanitates, que mansio nobis eterna est per diuinitaté. Quoniā quippe spiritibus mūdis intellectualibus qui supbia nó lapsi sunt, in forma dei, & deo æqualis, & deus prebet exéplú: vt se idé exéplú redeūdi etiā lapso preberet homini, qui pp nimiūditiā sictorū poenāq; mortalitatis Deū videre nó poterat, semetipsum exinaniuit nó mutando diuinitatem suam. sed nostram mutabilitatem assumendo. Et formam serui accipiens venit ad nos in hunc mundū, qui in hoc mundo erat, quia mundus per eum factus est: vt exéplú sursum videntibus deū, exéplú deorsum imitantibus hominem, exemplú sanis ad permanendū, exéplú infirmis ad cōualescédū, exéplú morituris ad nó timédū, exéplú mortuis ad resurgédū esset, in oībus ipse pncipatū tenés. Quia enim homo ad beatitudinē sé qui nó debebat nisi deum, & sentire non poterat deum, sequendo deū hominem factū, sequeretur simul & quē sentire poterat, & qué sequi debebat. Amemus ergo eum, inhæreamus illi charitate diffusa in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui dat⁹ est nobis.

Christus via & mansio est nobis.

G Philip. ii.

Homo solū deū sequi debet, sed deum sentire nó potest ideo Christus deꝰ & homo.

Quia in ipso complacuit patri omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliari omnia, in ipso pacificans per sanguinem crucis eius, siue que in terris, siue que i cœlis sunt. Et vos cum essetis aliquando alienati, & inimici sensibus in operibus malis: nunc autem reconciliauit in corpore carnis eius per mortem, exhibere vos sanctos & immaculatos, & irreprehensibiles coram ipso. si tamen permanetis in fide fundati, & stabiles, & immobiles a spe euangelii quod audistis, quod predicatum est in vniuersa creatura, que sub cœlo est.

¶ Per illud singulare sacrificiū in quo mediator est immollatus, quod vnū multæ in lege victime figurabāt, pacificātur cœlestia cū terrestribus, & terrestria cum cœlestibus. Quoniam, sicut idē Apostolus dicit, in ipso cóplacuit omné plenitudiné habitare, & per eū recóciliari omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius siue que in terris sunt, siue que in cœlis. Pax ista precellit, sicut scriptum est, omnem intellectum, neq; scientia nobis, nisi cum ad eā venerimus potest. Quomodo enim pacificantur cœlestia nisi nobis, .i. concordando nobiscum? Nam ibi semper est pax, & inter se vniuersis intellectualibus creaturis, & cum suo creatore. Que pax

H Ex libro. Enchirid.

Christus mediator & reconciliator noster.

Philip. iiii.

precellit(vt dictum est)omnem intellectum,sed vtiqȝ nostrū,nō Matt.xviij.
eorum qui semper vident faciem patris.

Cuius factus sum ego Paulus minister, qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius, quod est ecclesia. Cuius factus sum ego minister secundum dispēsationem dei, quæ data est mihi in vobis.

A

Debemus intelligere personā nostrā personā ecclesię,perso Ex tracta.
nā corporis Christi.vnus enim homo cū capite,& corpore psal.lxi.
suo Iesus Christus,saluator corporis & mēbra corpis:duo Persona nostra
ī carne vna,& in voce vna,& ī passione vna,& cū trāsierit iniquitas persona est ec
in requie vna. Passiones itaqȝ Christi non in solo Christo:immo clesiæ corporis
passiones Christi nō nisi in Christo. Si enim Christū intelligat ca Christi.
put & corpus,passiones Christi nō nisi in Christo. Si autē Chistū in
telligas solū caput,passiones Christi nō in solo Christo. Si etiā pas
siones Christi in solo Christo, immo in solo capite: vnde dicit
quoddā mēbrū eius Paulus Apostolus,Vt suppleā que desunt pres
surarū Christi,in carne mea? Si ergo in mēbris Christi es,quicquid Christi.
pateris ab eis qui nō sunt ī mēbris Christi,deerat passionibus Chri passioni deesse
sti. Ideo additur,quia deerat,mēsurā implēs nō supfundēs. Tātū pa se creditur quic
teris quātū ex passionibus tuis inferēdū erat vniuersę passiōi Chri quid membrū
sti,qui passus est in capite nostro,patitur ī mēbris suis.i.nobisipsis. eius hic patitur.
Ad cōmunē hāc quasi rempublicā nostrā quisqȝ pro modulo no Pro nostra quis
stro exoluimus quod debemus,& pro posse viriū nostrarū quasi ca q;,alii nā quis
nonē passionū inferimus paratoria plenaria passionū omniū. nō q; legerunt
erit finis nisi cū seculū finitū erit. ¶ Videte quid dixit,Apostolus, B
quia in ipso Christus patiebatur. Vt adimpleā(inquit)quæ desunt Ex tractat.
pressurarum Christi in carne mea. Vt adimpleam(inquit)quæ de ps.lxxvi.
sunt. Cui desunt? Pressurarū Christi. Et vbi desunt? In carne mea. Christi passio
Nunquid aliquid pressurarum deerat in illo homine quod factū nes perfectæ in
est verbum dei,nato de Maria virgine? Passus est enim quicquid pa capite, adhuc
ti deberet ex sua voluntate non ex peccati necessitate. Et videtur perficiuntur in
quia omnia. In cruce enim positus accepit acetum vltimum,& ait eius corpore.
perfectum est,& inclinato capite emisit spiritum. Quid est perfe Ioan.xix.
ctum est? Iam de mensura passionum nihil mihi deest. Omnia i.Cor.xii.
quę de me prædicta sunt,completa sunt,tanquam ideo expectaret
vt compleretur. Ergo implete erant omnes passiones,sed in capi
te,restabant adhuc in corpore Christi passiones,vos autē estis cor
pus Christi & membra. In his ergo membris cum esset Apostolus
dixit; Vt adimpleam quæ desunt pressurarum Christi in carne
mea.

¶ Vt suppleam(inquit)quæ desunt pressurarum non mearū,sed Ex tractat. ps.xlii.

Christus pati/tur in membris suis.

Christi in carne non iam Christi, sed mea. [P]atitur, inquit, Christus adhuc pressuram non in carne sua in qua ascendit in coelum, sed in carne mea, quę adhuc laborat in terra. Christus, inquit, pressuras patitur in carne mea. Viuo enim iam non ego, viuit vero in me Christus. Nisi enim Christus in membris suis, hoc est fidelibus suis, pressuram ipse pateretur, Saulus in terra Christum in coelo sedentem non persequeretur.

Gala. ij.

C

Eph. ij.

Vt impleam verbum dei, mysterium quod abscõditum fuit a seculis, & generationibus: núnc autem manifestatum est sanctis eius quibus voluit Deus notas facere diuitias gloriæ sacramenti huius in gentibus, quod est Christus in vobis spes gloriæ, quem nos annunciamus, corripientes omnem hominem, & docentes in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu, in quo & laboro, certando secundum operationem eius, quã operatur in me in virtute.

Omnem hominem.

Ex lib. confessionũm. iij.

Iacobi. iiij.

Ioan. i.

Platonici libri Augustino allati.

D

Philip. ij.

PRimo volens ostendere mihi domine deus meus q̃ resistas superbis, humilibus autem des gratiam: ⁊ quanta misericordia tua demonstrata sit omnibus via humilitatis, q̄ verbum caro factum est ⁊ habitauit inter homines, procurasti mihi per quendam hominem immanissimo typo turgidum, quosdam Platonicorum libros ex greca lingua in latinam versos. Et ibi legi non quidem his verbis, sed hoc idem omnino multis ⁊ multiplicibus suaderi rationibus, q̄ in principio erat verbũ, ⁊ verbum erat apud deum ⁊ deus erat verbum. Hoc erat in principio apud deum, omnia per ipsum facta sunt, ⁊ sine ipso factum est nihil. Quod factum est in eo vita est, ⁊ vita erat lux hominum, ⁊ lux in tenebris lucet, ⁊ tenebrę eam non comprehenderunt. Et quia hominis anima q̃uis testimonium perhibeat de lumine, non est tamen ipsa lumen: sed verbum, deus lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: ⁊ quia in hoc mundo erat, ⁊ mundus per ipsum factus est, ⁊ mundus eum non cognouit. Quia vero in sua propria venit, ⁊ sui eum non receperunt: quotquot autem eum receperunt, dedit eis potestatem filios dei fieri credentibus in nomine eius: non ibi legi. Item ibi legi quia deus verbum non ex carne, non ex sanguine, non ex voluntate viri, neq; ex voluntate carnis: sed ex deo natus est. Sed quia verbum caro factum est, ⁊ habitauit in nobis, non legi. Indagaui quippe in literis varie dictum ⁊ multi mode, q̄ sit filius in forma patris nõ rapinam arbitratus esse ęqualis deo, quia naturaliter id ipsum est. Sed quia semetipsum exinaniuit formam

serui accipiens in similitudinem hominum factus, et habitu inuentus vt homo humiliauit se factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod deus exaltauit eum a mortuis, et donauit ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia dominus Iesus in gloria est dei patris: non habent illi libri. Quod enim ante omnia tempora, et supra omnia tempora incommutabiliter manet vnigenitus filius tuus, coeternus, et quia de plenitudine eius accipiunt animę vt beatę sint, et quia participatione manentis in se sapientię renouantur vt sapientes sint, est ibi. Quod autem secundum tempus pro impijs mortuus est, et filio tuo vnico non pepercisti, sed pro nobis omnibus tradidisti eum, non est ibi. Abscondisti enim hęc a sapientibus, et reuelasti ea paruulis, vt venirent ad eum laborantes et onerati, et reficeret eos, quoniam mitis est et humilis corde, et diriget mites in iudicio, et docet mansuetos vias suas, vides humilitatem nostram, et laborem nostrum, et dimittens omnia peccata nostra. Qui autem cothurno tanquam doctrinæ sublimioris elati, non audiunt dicentem, Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et inuenietis requiem animabus vestris, et si cognoscunt deum, non sicut deum glorificant, aut gratias agunt, sed euanescunt in cogitationibus suis, et obscuratur insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Verbum enim tuum ęterna veritas superioris creaturę tuę partibus supereminens subditos erigit ad seipsam, in inferioribus autem ędificauit sibi humilem domum de limo nostro, per quam subdendos deprimeret a se ipsis, et ad se traijceret sanans tumorem et nutriens amorem, ne fiducia sua progrederentur longius: sed potius infirmarentur videntes ante pedes suos infirmam diuinitatem ex participatione tunicę pelliceę nostrę, et lassi prosternerentur in ea, illa autem surgens leuaret eos. Quid enim faciet miser homo? quis eum liberabit de corpore mortis huius, nisi gratia tua per Iesum Christum dominum nostrum, quem genuisti coęternum, et creasti in principio viarum tuarum, in quo princeps huius mundi non inuenit quicquam morte dignum, et occidit eum, et euacuatum est chirographum quod erat contrarium nobis? Hoc illę literę non habent, non habent paginæ vultum pietatis huius, lachrymas confessionis, sacrificium tuum spiritum contribulatum, cor contritum et humiliatum, populi salutem, sponsam, ciuitatem, arram spiritus sancti, poculum precij nostri. Nemo ibi cantat. Nonne deo subiecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Etenim ipse est deus meus, et salutaris meus, susceptor meus, non mouebor amplius. Nemo ibi audit vocantem, Venite ad me qui laboratis. Dedignantur ab eo discere quoniam mitis est et humilis corde. Abscondisti enim hęc a sapientibus et prudentibus, et reuelasti ea paruulis. Et aliud est de syl-

Rom. v.
Matth. xi.
Ibidem.
ps. xxiij.
ps. xxj.
Cothurno elati
Matth. xi.
Rom. i.
Rom. vij.
Ioan. xij.
Colos. ij.
Psal. l.
ps. lxi.
Matt. xi.

C uestri cacumine videre patriam pacis, & iter ad eam non inuenire & frustra conari per inuia. circum obsidentibus & insidiantibus fugitiuis desertoribus cum principe suo leone & dracone. Et aliud tenere viam illuc ducentem cura cœlestis imperatoris munitam, vbi non latrocinantur qui cœlestem militiam deseruerunt, vitant enim eam sicut supplicium.

CAPVT. II.

Olo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis, & pro his qui sunt Laodiciæ, & quicunque nō viderunt faciem meam in carne, vt cōsolentur corda ipsorum, instructi in charitate, & in omnes diuitias plenitudinis intellectus, in agnitione mysterii Dei patris, & Christi Iesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi. Hoc autem dico vt nemo vos decipiat in probalitate sublimitate sermonum. Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens & videns ordinem vestrum, & firmamentum eius quæ in Christo est fidei vestræ. Sicut ergo accepistis Iesum Christum dominum nostrum, ita in ipso ambulate, radicati, & superædificati in ipso, & confirmati in fide, sicut & didicistis, abundantes in illa in gratiarum actione.

I. Cor. v. H

Ex libr. de spiritu & litera. Superbia.

Vitiorum omnium humanorum causa, est superbia. Ad hanc conuincendam atque auferendam talis medicina cœlitus venit, ad elatum hominem per superbiam, Deus humilis descendit per misericordiam, gratiam claram manifestam q; commendans in ipso homine, quem tanta præ participibus suis charitate suscepit. Neque enim & ipse ita verbo dei coniunctus, vt ipsa coniunctione vnus filius dei, & idem ipse vnus filius hominis fieret, præcedentibus suæ voluntatis meritis fecit, vnum quippe illum esse oportebat. Essent autem & duo, & tres, & plures, si hoc fieri posset non per dei proprium donum: sed per hominis liberum arbitrium. Hoc ergo præcipue commendatur. hoc in sapientiæ atque scientiæ thesauris in Christo absconditis quantum existimare, audeo, precipue docetur & discitur.

A Ex li. de trinit. xiii c

¶ Hec autem omnia quæ pro nobis verbū caro factū tēporaliter

& localiter fecit, & pertulit, secundum distinctionem quam demon strare suscepimus, ad scientiam pertinent, non ad sapientiam. Quod autem verbum est sine tempore & sine loco, est patri coaeternum, & vbique totum. De quo, si quisque potest quantum potest vera cem proferre sermonem sermo erit ille sapientiae. Ac per hoc verbum caro factum, quod est Christus Iesus, & sapientiae thesauros habet, & scientiae. Nam scribens Apostolus ad Colossenses, Volo enim vos scire, inquit, quantum certamen habeam pro vobis, & pro his qui Laodiciae sunt, & quicunque non viderunt faciem meam in carne, vt consolentur corda eorum copulati in charitate, & in omnibus diuitijs plenitudinis intellectus ad cognoscendum mysteriū dei, quod est Christus, in quo sunt omnes thesauri sapientiae & sciētiae absconditi. Quatenus nouerat Apostolus thesauros istos, quātum eorum penetrauerat, & in eis ad quanta peruenerat, quis potest nosse? Ego autem, secundum id quod scriptum est, Vnicuique autē nostrum datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, alij quidem datur per spiritum sermo sapientiae, alij sermo scientiae secundum eundem spiritum, si ita inter se distant haec duo vt sapientia diuinis, scientia humanis attributa sit rebus: vtrunque agnosco in Christo, & mecum omnes eius fideles. Et cum lego, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis: in verbo intelligo verum dei filium: in carne agnosco, verum hominis filium, & vtrumque simul vnam personam deum & hominem ineffabilis gratiae largitate coniunctum. Propter quod sequitur & dicit, Et vidimus gloriam eius gloriam quasi vnigeniti a patre, plenum gratiae & veritatis. Si gratiam referamus ad scientiam, veritatem ad sapientiam, puto nos ab illa duarum istarum rerum distinctione quam commendauimus, non abhorrere. In rebus enim per tempus ortis illa summa gratia est, quod homo in vnitate personae coniunctus est deo. In rebus vero aeternis summa veritas recte tribuitur dei verbo. Quod verbum idem ipse est vnigenitus a patre, plenus gratiae & veritatis. Id actum est, vt idem ipse sit in rebus pro nobis temporaliter gestis, cui per eandem fidem mundamur vt eum stabiliter contemplemur in rebus aeternis. Scientia ergo nostra Christus est. Sapientia quoque nostra idem Christus est. Ipse nobis fidem de rebus temporalibus inserit: ipse de sempiternis exhibet veritatem. Per ipsum imus, pergimus, ad ipsum tendimus per scientiam & sapientiam. Ab vno tamen eodemque Christo non recedimus, in quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi. Nec ista duo sic accipiamus quasi non liceat dicere vel istam sapientiam quae in rebus humanis est, vel illam scientiam quae in diuinis. Loquendi enim latiore consuetudine vtrunque sapientia, vtrumque scientia potest dici. Nullo modo tamen scriptum esset apud Apostolum, alij datur sermo sapien-

Scientia & Sapientia

I. Cor. xij.

B

Ioan. I.

Gratia refertur ad scientiam, veritas ad sapientiam.

Scientia & sapientia nostra Christus.

C

Cap.ij. tiæ, alij sermo scientiæ, nisi & propriè singulis nominibus hæc singula vocarentur.

Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum secundum elementa mundi, & non secundum Christum.

Ex serm. de Cal. Ianuarij. Iuno. Neptunus Tellus.

QVid est Iuno? Iuno (inquiunt) est aer. Iamdudum inuitabat vt mare coleremus in Neptuno, terram coleremus in simulacro Telluris, nunc inuitat vt aerem colamus. Elementa sunt ista quibus mundus iste consistit. Hoc ergo Apostolus Paulus in epistola sua proponens, Cauete, inquit, ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, secundum elementa mundi huius. Ipsos enim tangebat qui quasi prudentius idola exponunt. Ideo cum diceret philosophiam, in eodem loco ait secundum elementa huius mundi, non quasi quoslescunque adoratores simulacrorum, sed quasi doctiores interpretatores signorum, cauendos esse admonens.

D

Ex lib. de Genesi ad literam. i. Quatenus Ethnicorum libris credendum.

¶ Respondendum est hominibus qui calumniari libris nostræ salutis & eruditionis affectant, vt quicquid ipsi de natura rerum veracibus documentis demonstrare potuerint, ostendamus nostris literis non esse contrarium, quicquid autem de quibuslibet suis voluminibus nostris literis, id est catholicæ fidei, contrarium protulerunt, aut aliqua etiam facultate ostendamus, aut nulla dubitatione credendum esse falsissimum. Atque ita teneamus mediatorem nostrum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, atque scientiæ absconditi, vt neque falsæ philosophiæ loquacitate seducamur, neque falsæ religionis superstitione terreamur. Et cum diuinos libros legimus in tanta multitudine verorum intellectuum, qui de paucis verbis eruuntur, & sanitate catholicæ fidei muniuntur, id potissimum deligamus quod certum apparuerit eum sensisse quem legimus. Si autem hoc latet, id certe quod circunstantia scripturæ non impedit, & cum sana fide concordat. Si autem & scripturæ circunstantia pertractari ac discuti non potest, saltem id solum quod fides sana præscribit. Aliud est enim quid potissimum scriptor senserit non dinoscere: aliud autem a regula pietatis errare. Si vtrumque vitetur perfecte se habet fructus legentis. Si vero vtrumque vitari non potest, etiam si voluntas scriptoris incerta sit, sanæ fidei congruam non inutile est eruisse sententiam.

Quomodo sancti libri intelligendi.

Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus, & potestatis.

Deus qui ubiq; præsens est, & ubiq; totus præsens, nec ubiq; habitans, sed in templo suo, cui per gratiam benignus est & propitius. Capitur autem habitans ab alijs amplius, ab alijs minus. De ipso vero capite nostro Apostolus ait, Quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Non ideo corporaliter quia corporeus est deus, sed aut verbo translato usus est tanq; in templo manufacto non corporaliter, sed umbraliter habitauerit, id est præfigurantibus signis. Nam illas omnes obseruationes umbras futurorum vocat etiam ipso translato vocabulo. Summus enim deus (sicut scriptum est) non in manufactis templis habitat. Aut certe corporaliter dictum est, quia in Christi corpore quod assumpsit ex virgine, tanquam in templo habitat deus. Hinc est enim q cum Iudæis signum petentibus dixisset, Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo illud: euangelista quid hoc esset consequenter exponens ait, Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Quid ergo interesse arbitramur inter caput & membra cætera? Quod in quolibet quamuis præcipuo membro velut in aliquo magno propheta aut apostolo quamuis diuinitas habitet, non tamen sicut in capite quod est Christus, omnis plenitudo diuinitatis. Nam & in nostro corpore inest sensus singulis membris: sed non tantus quantus in capite, ubi prorsus omnis est quinquepartitus. Ibi enim & visus est, & auditus, & olfactus, & gustus, & tactus. In cæteris autem solus est tactus. An etiam præter q tanq; templo in illo corpore habitat omnis plenitudo diuinitatis, est aliud quo intersit inter illud caput & cuiuslibet membri excellentiam? Est plane, q singulari quadam susceptione hominis una facta est persona cum verbo. De nullo enim sanctorum dici potuit aut potest aut poterit, Verbum caro factum est. Nullus sanctorum qualibet præsentia gratiæ unigeniti nomen accepit, ut quod est ipsum dei verbum ante secula, hoc simul cum assumpto homine diceretur. Singularis est illa susceptio, nec cum hominibus aliquibus sanctis quantalibet sapientia & sanctitate præstantibus ullo modo potest esse communis. Ubi diuinæ gratiæ satis perspicuum clarumque documentum est. Quis enim tam sit sacrilegus ut audeat affirmare, aliquam posse animam per meritum liberi arbitrij ut alter sit Christus efficere? Ut ergo ad personam verbi unigeniti pertineret, quo pacto per liberum arbitrium communiter omnibus, & naturaliter datum una sola anima meruisset, nisi hoc singularis gratia præstitisset? quam fas est prædicare de qua, nefas est velle iudicare.

Ex lib. ad Dardanum de præsentia dei.

Deus ubique præsens & ubique totus non ubique habitat.

Quomodo corporaliter habitet in Christo plenitudo diuinitatis.

Actu. xvij.

Ioan. ij.

Nullus sanctorum præter Christum vocatus est unigenitus.

C

Arbitrium non potest alterum Christum efficere.

¶ Satis est ergo scire corporale aliquid, vel proprie dici cum de corporibus agitur, vel etiam translato vocabulo: sicut dictum est, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neq; enim diuinitas corpus est. Sed quia sacramenta veteris testamenti appellat umbras futuri, propter umbrarum comparatio-

Ex libro de Genesi ad literam. ij.

Corporale.

ne corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinem diuinitatis, quo in illo impleantur omnia quae illis vmbris figurata sunt, ac si quodammodo vmbrarum illarum ipse sit, corpus hoc est figuratum & significationum illarum ipse sit veritas. Sicut ergo ipsę figuræ significatiuæ translato vtiq3 vocabulo, non proprie dictæ sunt vmbræ, ita & quod ait plenitudinem diuinitatis corporaliter habitare, translato verbo vsus est

H

¶ Montem in quo placuit deo habitare in eo. Non quia in alijs non inhabitat, sed quia in ipsis per ipsum. In ipso quippe habitat omnis plenitudo diuinitatis non vmbraliter tanq; in templo a rege Salomone facto, sed corporaliter, id est solide atq; veraciter. Quoniã Deus erat in Christo mundũ reconcilians sibi. Quod siue de patre dictum accipiamus, quonia3 ipse ait, Pater autem in me manens facit opera, & ego in patre, & pater in me: siue ita intelligatur, Deus erat in Christo, verbum erat in homine, sic erat vtique verbum in carne, & verbum etiam caro factum solus proprie diceretur, id est homo verbo in vnam Christi personam copularetur. Vt quid ergo suspicamini montes incaseatos cum montes in quo placuit Deo habitare in eo? Longe vtique aliter q; in illis montibus, quorum aliquem etiam hunc suspicamini. Non enim quia & illi per adoptionis gratiam filij dei sunt, ideo quisquã illorum est vnigenitus cui diceret, Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis. Deo itaque placuit habitare in isto monte qui paratus est in cacumine montium, cui dicit, Tu es filius meus dilectus in quo bene complacui. Ipse autem mons dominus est, qui alios montes inhabitabit in finem, in quorum cacumine paratus est. Vnus enim deus, & vnus mediator dei & hominum homo Christus Iesus mons montium sicut sanctus sanctorum, vnde dicit, Ego in eis, & tu in me.

Marginalia: Ex tracta. ps. lxvij. ps. lxvij. Quõ in Christo habitet plenitudo diuinitatis. Ioan. xiiij. ps. quo supra. ps. cix. Esai. x. ij. Mat. i. j. T m. ij. Ioan. xvij

A

In quo & circuncisi estis, circuncisione non manu facta, in expoliatione corporis carnis: sed in circuncisioue Christi, consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidem operationis dei, qui suscitauit illum a mortuis,

Marginalia: Ephe. ij. Ex libro contra Faustũ. ti. xxiij. Sabbatum. Circuncisio. Rom. i.

Illud sabbatum nisi & ipsum inter prophetias quæ de Christo scriptæ sunt haberet intellectum, non ei Christus sic attestaretur vt caro eius in sepultura sabbato requiesceret ab omnibus operibus suis, vt tertio die resurgens quem dominicum dicimus, qui post sabbatum numeratur octauus, etiam circuncisionem octaui diei ad prophetandum pertinere declararet. Quid enim significat circuncisio carnis, nisi expoliationem mortalitatis quam de carnali generatione portamus? Hæc est fides nostra. Et quoniam sicut testimonium propheticum Paulus commemo-

tat, iustus ex fide viuit, hæc est iustificatio nostra. Mortuum quippe Christum & Pagani credunt: resurrexisse autem Christum propria fides est Christianorum. Si enim confitearis (ait Apostolus) in ore tuo quia dominus est Iesus, & credideris in corde quia deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris. Quia ergo ex ista resurrectionis fide iustificamur, ideo & illud de Christo apostolicum est, quia mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Et quia resurrectio ista quæ credita nos iustificat, illa octaui diei circoncisione figurata est, propterea de ipso Abraham cui primum tradita est, dicit Apostolus, Et signum accepit circuncisionis signaculum iustitiæ fidei, in expoliatione corporis carnis.

Mortuum Christum etiam Pagani credunt, resurrexisse solum Christiani. Rom. x. B Ibidem.

¶ Non duas vtque res intelligi voluit, quasi aliud sit caro, aliud corpus carnis: sed quia corpus multarum rerum nomen est, quarum nulla caro est: nam multa sunt excepta carne corpora cœlestia & corpora terrestria, corpus carnis dixit corpus quæ caro est, sicut spiritum mentis, eum spiritum qui mens est. IN circuncisione Christi &c.

Ex libro de trinit. xii. Corpus carnis & caro pro eodem accepta sunt.

¶ Resurrectio. Christi quæ facta est tertio quidem die passionis, sed octauo in diebus hebdomadis, ipsa nos circuncidit. Audi circuncisos vera petra. Apostolo admonente. Si ergo resurrexistis cũ Christo, quæ sursum sunt sapite, vbi Christus est in dextera dei sedens, quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram, Circuncisis loquitur. Resurrexit Christus, abstulit vobis desideria carnalia, abstulit concupiscentias malas, abstulit superfluum, cum quo nati eratis, & multo peius quod male viuendo addideratis. Circuncisi per petram quare adhuc sapitis super terram?

Ex tractat. euang. secundũ Ioan. xxviij. Resurrectio Christi. Colos. iij. Circuncisio Christianorum.

C

Et vos cum mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, cõ viuificauit: cum illo, donans vobis omnia delicta.

¶ Præputium vocauit quod significatur præputio, hoc est delicta carnalia quibus expoliandi sumus.

Ex libro ad Paulinum episcopum. Præputium.

Delens quod aduersus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci.

NOstrum ergo corpus mortuum est propter peccatũ, Christi autem corpus solum mortuum est sine peccato, vt fuso sanguine sine culpa, omnium culparum chirographa delerentur, quibus debitores qui in eum credunt, a diabolo antea tenebantur. Et ideo, hic est (ait) sanguis meus qui pro multis effundetur in remissionem peccatorũ. ¶ Tu (inquit) humiliasti sicut vulneratum superbum: humiliasti te, & humiliatus est. Superbus enim per superbiam superbos tenebat: humiliatus est ma-

Ex lib. ij. de baptismo paruulorum. Christus mortuus sine peccato, chirographa peccatorum deleuit. Ex tractat. ps. lxxxviij.

gnus,credens autem in eum,factus est paruus. Cum nutritur par/uus,exemplo magnificati parui perdidit diabolus quod tenebat, quia superbus non nisi superbos tenebat. Dato tanto humilitatis exemplo,didicerunt homines damnare superbiam suam,imitari dei humilitatem. Ita ergo ille perdendo quos tenebat, etiam ipse humiliatus est non correctus, sed prostratus. Tu humiliasti sicut vulneratum superbum,humiliatus es & humiliasti,vulneratus es & vulnerasti. Neque enim eum non vulnerauerat sanguis tuus qui fu/sus est,vt deleret chirographum peccatorum. vnde enim superbie/bat nisi quia cautionem contra nos tenebat. Hanc tu cautionem, hoc chirographum tuo sanguine deleuisti. Illum ergo vulnerasti, cui tot abstulisti, vulneratum enim intelligas diabolum,non pe/netrata carne quam nõ habet,sed percusso corde vbi superbus est. ℂ Victimam sanctam qua deletum est chirographum quod erat contrarium nobis,quia triumphatus est hostis,computans delicta nostra, & quęrens quod obiiciat, & nihil inueniens in illo in quo vincimus,quis ei refundet innocentem sanguinem?quis ei restituet prӕcium quo nos emit,vt nos auferat ei? Ad cuius precii nostri sa/cramentum ligauit ancilla tua animam suã vinculo fidei. Nemo a protectione dirumpat eam,non se interponat nec vi nec insidiis leo & draco.

D — Christus chirographũ & cautioné diaboli abstulit. Ex lib. confes/sionũ. i... cũ p sflicta matre sua olim defuncta oraret.

Expolians principatus,& potestates, traduxit cõ/fidenter,palam triumphans de illis in semetipso.

Vnde accepit diabolus exterius potestatem dominicӕ car/nis occidendӕ,inde interior qua nos tenebat potestas eius occisa est. Factum est enim vt vincula peccatorum multo/rum,in multis mortibus per vnius vnam mortem quam peccatũ nullum pręcesserat,soluerẽtur. Quam propterea dominus pro no/bis indebitam reddidit, vt nobis debita non noceret. Neque enim cuiusquã iure potestatis exutus est carne, sed ipse se exuit. Nam qui posset non mori si nollet, proculdubio quia voluit mortuus est. Et ideo principatus & potestates exemplauit, fiducialiter triumphans illas in semetipso. Morte sua quippe vno verissimo sacrificio pro nobis oblato, quicquid culparum erat vnde nos principatus & po/testates ad luenda supplicia iure detinebant,purgauit, aboleuit,ex/tinxit,& sua resurrectione in nouam vitam nos prędestinatos vo/cauit,vocatos iustificauit, iustificatos glorificauit. Ita diabolus ho/minem quem per consensionem seductum tanquam iure integro possidebat: & ipse nulla corruptione carnis & sanguinis septus, per istam corporis mortalis fragilitatem nimis egeno,& infirmo,tãto superbior quanto velut ditior & fortior, quasi pannoso & ęrumnoso dominabatur,ipsa morte carnis amisit. Quo enim cadentem non secutus impulit peccatorem, illuc descendentem persecutus non compulit redemptorem. Sic in mortis consortio filius Dei, n obis

E — Ex li. de tri. iiij. Potestas interior diaboli occisa est. Christus potuit nõ mori, sz mo riens culpas no stras abluit.

Roma. viii.

fieri dignatus est amicus: quo non perueniendo, meliorem se no- F
bis, atque maiorem putabat inimicus. Dicit enim redemptor no-
ster, Maiorem dilectionem nemo habet ꝙ vt animam suam po- Ioan. xv.
nat quis pro amicis suis. Quo circa etiam ipso domino se crede-
bat diabolus superiorem, quantum illi dominus in passionibus Psal. viii.
cessit, quia & de ipso intellectum est quod in psalmis legitur, Mi-
nuisti eum paulo minus ab angelis, vt ab iniquo velut æquo iure
aduersus nos agente, ipse occisus innocens cum iure æquissimo su-
peraret, nosq; liberaret a captiuitate propter peccatum iusta, suo iu-
sto sanguine iniuste effuso mortis chirographum delens: & iustifi-
cando redimens peccatores, agnoscentibus gentibus & pia humili-
tate bibentibus precium suum, eiusq; fiducia deserentibus hostem
suum & concurrentibus ad redemptorem suum.

Quod enim dicit exuisse se carnem, eo loco carnem mortali- Ex libr. contra
tatem carnis intelligimus, secundum quā proprie corpus hoc caro Faustū. xxiiii
nominatur. Quæ mortalitas proprie caro appellata, quia in illa Carnē exuere.
resurrectionis immortalitate nō erit, propterea scriptum est, Caro i. Cor. xv.
& sanguis regnum Dei non possidebunt. Non enim corpus quod
propter mortalitatem, proprie caro nominatur, mutari dicit in re- G
surrectione, vt iam nō sit corruptibile atque mortale. Oportet enim Ibidem.
corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere
immortalitatem. Vt ergo induatur immortalitate, exuitur morta-
litate. Hoc est circuncisionis mysterium, quæ octauo die fieri iussa
est, & octauo die, id est dominico post sabbatum, iam in veritate a Quō exēplauit
domino impleta. Vnde dicitur, Exuens se carnem principatus & Christus diabo
potestates exemplauit. Per hanc enim mortalitatem nobis inuide licas potestates
diabolicæ potestates dominabantur, quas exemplasse dignatus ē, exuens se carne.
qua in se ipso capite nostro præbuit exemplum, quod in toto eius Ex lib. ad Pau-
corpore, idest ecclesia ex diaboli potestate liberanda, in vltima re- linū episcopū.
surrectione complebitur. Exutio carnis Christi.

Principatus exemplauit, idest exemplum dedit de illis, vt quē- Ex libr. de agōe
admodum se exiuit carne, sic suos ostenderet exuēdos carnalibus christiano.
vitiis, per quæ eis illi dominabantur. H

Multi dicunt, quomodo possumus vincere diabolum quem nō Vbi potestates
videmus? Sed habemus magistrum qui nobis demonstrare digna inimicæ vin-
tus est, quomodo inuisibiles hostes vincantur. De illo enim dixit cantur.
Apostolus, Exuens se carne principatus & potestates exemplauit fi-
ducialiter triumphans eos in semetipso. Ibi ergo vincuntur inimi-
ci nobis inuisibiles potestates, vbi vincuntur inuisibiles cupidita-
tes: & ideo qui in nobisipsis vincimus temporalium rerum cupidi-
tates necesse est vt in nobisipsis vincamus & illum, qui per ipsas cu-
piditates regnat in homine. Sic & Apostolus dicit ꝙ in semetipso
pugnet aduersus potestates exteriores. Ait enim, Non est nobis col- Ephe. vi.
luctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes &
potestates huius mundi harum tenebrarum, aduersus spiritalia ne-

Cœlum dicitur hic aer. quitiæ in cœlestibus. Cœlum enim dicitur, & iste aer, vbi venti, & nubes, & procellæ, & turbines fiunt, sicut etiam scriptura dicit
Psal.xvij. multis locis. Et intonuit de cœlo dominus, & aues cœli. & volatilia cœli: cum manifestum sit aues in aere volare: & nos in consuetudine hunc aerem cœlum appellamus. Nam cum de sereno vel nubilo quærimus, aliquando dicimus, qualis est aer, aliquando dicimus, quale est cœlum. Hoc dixi ne quis existi-
Dæmoniorum habitatio. met ibi habitare mala dæmonia, vbi solem & stellas deus ordinauit. Quæ mala dæmonia ideo Apostolus appellat spiritalia, quia etiam mali angeli in scripturis spiritus appellantur. Ideo autem rectores harum tenebrarum eos dicit, quoniam peccatores homines tenebras appellat, quibus isti dominan-
Ephe.v. tur. Ideo & alio loco dicit, Fuistis enim aliquando tenebræ,
A nunc autem lux in domino, quia ex peccatoribus iustificati
Ephe.v. erant. Nam ipse Apostolus alio loco diabolum principem potestatis aeris huius appellat, quamuis ille locus vbi ait, Spiritalia nequitiæ in cœlestibus, possit & aliter intelligi, vt non ipsos præuaricatores angelos in cœlestibus esse dixerit, sed nos
Philip.iij. potius, de quibus alio loco dicit, Conuersatio nostra in cœlis est, vt nos in cœlestibus constituti idest in spiritalibus præceptis ambulantes, dimicemus aduersus spiritalia nequitiæ quæ nos inde conantur abstrahere. Magis ergo illud quærendum est, quomodo aduersus eos, quos non videmus pugnare possimus & vincere, ne putent stulti aduersus aerem nos
I.Cor.ix. debere certare. Docet itaque ipse Apostolus dicens, Non sic pugno quasi aerem cædens, sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte alijs prædicans ipse reprobus inueniar. Item dicit, Imitatores mei estote sicut & ego Christi.
I.Cor.xi. Quamobrem intelligendum est etiam ipsum Apostolum in semetipsum triumphasse de potestatibus huius mundi, sicut
B Vincendus est mundus. de domino dixerat, cuius se imitatorem esse profitetur. Imitemur ergo & nos illum, sicut hortatur: & castigemus corpus nostrum, & in seruitutem redigamus, si mundum volumus vincere, quia per illicitas delectationes suas, & pompas, & perniciosam curiositatem nobis dominari potest hic mundus idest ea quæ in hoc mundo & perniciosa delectatione colligant amatores rerum temporalium, & diabolo, & angelis eius seruire cogunt.

Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum., corpus autem Christi.

Patres nostri qui deo placuerunt, tenuerunt ordinem suum in ipsa obedientia, vt quicquid deus temporibus congruis iubenda distribuit, sic obseruarent quemadmodum ille distribuit. Itaq; non solum carnes ad cibos datas, cum omnes natura mundæ essent, quasdam tamen nonnulla significatione immundas illo tempore non ederunt, quo eas præceptum nō edi erat, vt talibus significationibus futura rerum manifestatio præfiguraretur, sed ꝛ azymum panem ꝛ cætera huiusmodi in quibus fuisse vmbram futurorum dicit Apostolus. propter quæ tam rei essent illius temporis, ꝛ illius populi homines. si obseruare contemnerent, quando illa sic fieri, ꝛ ista quæ nunc reuelata sunt, sic prænunciare oportebat: q̄; nos desipientes essemus, si nunc iam manifesta to nouo testamento, illas pręnunciatiuas obseruationes aliquid nobis prodesse putaremus. Qua propter non manducare azymus per statutos septem dies, tempore veteris testamenti peccatū fuit. Tempore autem noui testamenti non est peccatum, sed in spe futuri seculi quam habemus in Christo, qui ꝛ animam nostram induens iustitia, ꝛ corpus nostrum induens immortalitate, totos nos innouat, credere aliquid ex veteris corruptionis necessitate atque indigentia nos passuros vel acturos, semper peccatum est quādiu voluuntur isti septem dies quibus peragitur tempus. Sed hoc veteris testamenti temporibus, in figura occultatum a quibusdā sanctis intelligebatur. tempore autem noui testamenti in manifestatione reuelatum populis prædicatur. Vnde scriptura ipsa tunc erat præceptum: nunc testimonium. Illud enim erat tempus significandi, hoc manifestandi. Ergo ipsa scriptura quę tunc fuit exactrix operum significantium, nunc testis est rerum significatarum. Et quę tunc obseruabatur ad pręnunciationem, nunc recitatur ad confirmationem. Ex libro contra Faustum tit. xix. Obedientia patrum ab immūdis abstinētiā. Immunda quæ sunt dicenda. G Azymos non manducare non est peccatum nobis, vt patribus vete. test. erat.

¶Omnia quę dicta sunt antiquo populo Israel, in multiplici scriptura sanctę legis, quę agerent in sacrificijs, siue in sacerdotijs, in diebus festis, ꝛ omnino in quibuslibet rebus quibus deum colebant, quę cum illis ꝛ pręcepta sunt, vmbrę fuerunt futurorum. Quorum futurorum? Quę implerentur in Christo, vnde dicit Apostolus, Quotquot enim promissiones Dei, in illo est, id est in illo impletæ sunt. Deinde dicit alio loco, Omnia in figura contingebant illis. Scriptura sunt autem propter nos in quos finis seculorum obuenit. Dicit ꝛ alibi, Finis enim legis Christus. Item, Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomenię, aut sabbatorum, quod est vmbra futurorum. Si ergo illa omnia vmbra fuerunt futurorum: ergo ꝛ scenophegię vmbra erat futurorum. Celebratio erat tabernaculorum, propterea quia populus de Aegypto liberatus, per desertum tendens ad terram promissionis, in tabernaculis habitauit. Quid sit animaduertamus, ꝛ nos erimus: nos inquam qui Extractat. euange. secūdum Ioan. x. v. Præcepta legalia vmbræ fuerunt futurorū. ij. Cor. i. D i Cor. x. Rom. x. Scenophegia. Moralis expositio festi tabernaculorum.

membra Christi sumus: si autem sumus, illo dignante sumus, non nobis promerentibus. Attendamus ergo, nos fratres educti sumus ex Aegypto, ubi diabolo tanquam Pharaoni serviebamus, ubi lutea opera in terrenis desideriis agebamus, et in eis multum laborabamus. Etenim nobis Christus quasi lateres facientibus clamauit, Venite ad me omnes qui laboratis. Hinc educti per baptismum

Matth.xi.

tanquam per mare rubrum (ideo rubrum quia Christi sanguine consecratum) mortuis omnibus inimicis nostris qui nos insectabantur. i. deletis omnibus peccatis nostris, traiecti sumus. Modo ergo antequam ad patriam promissionis. i. regnum aeternum, veniamus

B

in deserto in tabernaculis sumus. Qui ista cognoscunt in tabernaculis sunt. Futurum enim erat ut quidam hoc agnoscerent. Ille enim est in tabernaculis, qui se esse in mundo intelligit peregrinum. Ille se intelligit peregrinantem, qui se videt patriae suspirantem. Cum autem corpus Christi est in tabernaculis, Christus est in tabernaculis. Sed tunc non euidenter, sed latenter. Adhuc enim umbra lucem obscurabat. Veniente luce umbra remota est, Christus erat in occulto, in scenophegia Christus erat, sed latens Christus. Modo iam cum manifestata sunt ista, agnoscimus nos iter agere in eremo. Si enim agnoscamus, in eremo sumus. Quid est in eremo? In deserto. Quare in deserto? Quia in isto mundo, ubi sititur in via inaquosa. Sed sitiamus ut saturemur. Beati enim qui esuriunt et sitiunt

Matth.v.

iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Et sitis nostra de petra impletur in eremo. Petra enim erat Christus. Et virga percussa est. Ut autem manaret, bis percussa est, quia duo ligna sunt crucis. Omnia ergo haec quae fiebant in figura, manifestantur in nobis. Et non vacat quod de domino dictum est, ascendit ad diem festum non manifeste, sed tanquam in occulto. figura enim erat ipsum in occulto, quia in ipso die festo Christus latebat, quia ipse dies festus Christi membra peregrinantia significabat.

.i.Cor.xi.

Nume.xx.

Ioan.vii.

F

Ex II. aduersus Iudeos. Libri ve. testamenti sūt Christianis legendi.

¶Primo Iudeorū ille redarguendus est error, quo putant ad nos ideo non pertinere testamenti veteris libros, quia iam non vetera sed noua sacramenta seruamus. Dicunt enim nobis, Quid apud vos facit lectio legis et prophetarum: cuius praecepta seruare non vultis? Eo quod carne praeputii non circuncidimus masculinum, et vescimur carnibus quas lex dicit immundas, nec sabbata, et neomenias, et dies festos eorum, carnaliter obseruamus: nec victimis pecorum sacrificamus deo, nec pasca in oue et azymis similiter celebramus, et si qua alia vetera sacramenta generali vocabulo umbras futurorum appellat Apostolus quia ea significabant suo tempore reuelanda, quae nos reuelata percipimus, ut remota umbra, nuda eorum luce frueremur. De quibus sigillatim longum est disputare, quemadmodum exuendo veterem hominem circuncidimus

Ephe.IIII.

in expoliatione corporis carnis, et quos cibos vitat in pecoribus,

Legalia seruamus in moribus

Vitamus in moribus, et exhibemus corpora nostra hostiam viuā

Roma.xii.

sanctam, deo placentem, cui & animas nostras in desideriis sanctis pro sanguine intelligenter effundimus. Et Christi velut agni immaculati sanguine ab omni iniquitate mundamur, qui propter similitudinem carnis peccati, etiam caprino pecore in veteribus sacrificii figuratur. Nec enim negat in crucis cornibus taurus, qui in illo cognoscit maximam victimam. In illo requiem cum inuenimus, vere sabbatizamus. Et lunæ nouæ obseruatio, vitæ nouæ est sanctificatio. Et pascha nostrum Christus est, & azymum nostrum synceritas veritatis, fermentum non habens vetustatis. Et si qua alia sunt, in quibus nunc immorari non opus est, quæ in illis veteribus adumbrata sunt signis, in isto habent finem, cuius regni non erit finis. In illo quippe omnia oportebat impleri, qui venit legem & prophetas non soluere sed implere. Proinde illa vetera signa rerum non euacuauit arguendo, sed implendo mutauit, vt alia essent quæ nunciarent venisse iam Christum, quam fuerunt illa quæ pronunciabant esse venturum. Quid sibi autem vult quod sic prenotantur quidam psalmi, quos & ipsi legunt, & habent in literarum auctoritate sanctarum, vt in eorum titulis scriptum sit: pro his quæ immutabuntur, textus vero eorundem psalmorum prædicat Christum, nisi quia illorum mutatio per illum futura predicta est, per quem apparet impleta, vt populus dei qui nunc est populus Christianus, iam non cogatur obseruare quæ propheticis temporibus obseruabantur, non quia damnata, sed quia mutata sunt? Non vt res ipsæ quæ significabantur perirent, sed vt rerum signa suis quæque temporibus conuenirent. Ista certe dicta mutatio, non solum psalmorum titulo intelligentibus paucis significatur, sed manifesto preconio propheticæ vocis exprimitur. Aperte promissum est testamentum nouum, non secundum testamentum quod factum est ad populum, quando eductus est de Aegypto. Cum ergo in illo veteri testamento præcepta sunt ista, quæ nos ad nouum pertinentes obseruare non cogimur, cur nõ Iudæi se potius in vetustate sua peruacanea remansisse cognoscunt, quam nobis noua promissa tenentibus quod vetera non obseruemus obiiciunt? Quoniam ergo, sicut scriptum est in cantico canticorum, aspirauit dies, remoueantur vmbræ, spiritalis significatio iam lucescat, carnalis celebratio iam non quiescat.

Lucæ.1. Matth.5. Cantic.2. Ex lib. de vera innocent. ca. xxiiii.

¶ Dominus sabbatum soluebat, sed non ideo reus. Quid est quod dixi sabbatum soluebat? Lux ipse venerat, vmbras remouebat. Sabbatum enim a domino deo præceptum est ab ipso Christo præceptum, qui cum patre erat, quando lex illa dabatur. Ab ipso præceptum est, sed in vmbra futuri. Nemo ergo vos iudicet in cibo aut potu, aut in parte diei festi aut neomeniæ aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum. Venerat quod venturum ista nunciabant, delectant vmbræ. Obseruatione sabbati quæ vacatione vnius diei figurabatur, ablata perpetuum sabbatum obseruat qui spe futuræ quietis

Sabbatum soluit Dominus.

est operibus intentus,nec in ipsis bonis actibus suis,quasi de pro
A priis,& de his quę non acceperit gloriatur i llum in se operari cognoscens,qui simul operatur & quietus,est. Verum sabbatum chri
Ioan.viii. stianus obseruat abstinens ab opere seruili,idest a peccato:quonia3
qui facit peccatu̅ seruus est peccati.

Nemo vos seducat, volens in humilitate & religione angelorum,quæ non vidit, ambulans frustra inflatus sensu carnis suæ,&non tenens caput,ex quo totum corpus per nexus, & coniunctiones subministratum,& constructum crescit in augmentum dei.Si mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi: quid adhuc tanquam viuentes in mundo discernitis?

¶ Et post pauca.

Ne tetigeritis, neq; gustaueritis,neq; contrectaueritis,quæ omnia in interitu ipso vsu,secundum præcepta, & doctrinas hominum : quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione,& humilitate animi, & non ad parcendum corpori, non in
B honore aliquo ad saturitatem carnis.

Ex hb. ad Paulinu̅ episcopu̅. Ola mediaitro/nice dictum, ac vultuose pnu̅ciandum est.

IN his verbis adhibenda est quædam pronunciatio in vultu, & in modo vocis. Per irrisionem quippe verba posuit eorum qui dicunt ne tetigeris,neque gustaueris,cum sint omnia mu̅da mundis.Hanc autem sub nomine scientiæ curam vanaru̅ obseruationum ab his qui philosophi nominati sunt, etia̅ in iudaismo cauendam esse cernebat,vbi erat vmbrę futuroru̅ remouendę, quia iam lumen earum Christus aduenerat. Ambulans frustra inflatus sensu carnis suę,& non tenens caput, ex quo totum corpus,p nexus,& coniunctiones,subministratum, & constructum crescit in augmentum fidei.

Ex tracta. eua̅. sm. Ioa. cxv. Qui doctores ac preceptores fugiendi.

¶Non autem solum vaniloquos,& mentis seductores, fabulosa & falsa garrientes,& in eis vanitatibus velut alti scientiam promittentes contra regulam fidei qua̅ catholicam suscepistis, cauere debetis:veru̅ etiam ipsos qui de diuinæ ipsa immutabilitate naturæ, vel incorporea creatura siue creatore veraciter disputant, & quod dicunt omnino documentis atq; rationibus certissimis probant, & tame̅ ab vno dei & homine mediatore conantur auertere, tanq̃ pestem insidiosiore̅ cæteris fugite.Tales enim sunt de quibus dicit
Roma.i. apostolus.Quia cognoscentes deu̅ no̅ sicut deum glorificauerunt. Quid enim prodest habere intelligentiam veri de imutabili dei bono, ei qui no̅ tenet per que̅ liberetur a malo?Si autem mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi quid adhuc tanquam

viuentes in mundus decernitis? Quicquid passus est, in illo & nos passi sumus: quia & nos quod patimur, in nobis & ipse patitur. Quō si aliquid patiatur caput, nunquid potest dicere manus, quia nō pa. titur? Aut si aliquid patiatur manus, nunquid potest caput dicere, quia nō patiatur? Quādo aliquid patitur membrū nostrū: omnia membra currūt vt subueniant mēbro quod patitur. Probamus, qa nos in illo passi sumus dicente apostolo, Si autē mortui estis cum Christo. quid adhuc viuentes de hoc mūdo decernitis? Item dicit, Quia vetus homo noster simul crucifixus est cū illo, vt euacuetur corpus peccati. Si ergo in illo mortui sumus, in illo etiā resurreximus. Dixit enim ipse Apostolus, Si autem resurrexistis cū Christo, quæ sursum sunt sapite, quæ sursum sunt quærite. vbi Christus est in dextera dei sedens. Si ergo in illo mortui sumus, & in illo resurreximus, & ipse in nobis moritur, & in nobis resurgit: ipsa est vnitas capitis & corporis.

Ex trac. ps. lxii. C Quicquid passus est Christus & nos quodammodo passi sumus.

Rom. vi.

¶ Vbi inuenies aliter & aliter, facta est ibi quędā mors enim est nō esse quod fuit. Immortalis dicitur anima. Est quidē, qa viuit semp anima: & in illa quędā vita permanens, sed mutabilis vita secūdū mutabilitatē vitæ huius: & mortalis dici potest, quia si viuebat sapienter & desipit, mortua est in deterius: si viuebat insipienter & sapit, mortua est in melius. Nam esse mortē in deterius, & esse mortē in melius, scriptura nos docet. Vtiq; in deterius mortui erant, de quibus dicitur, Sine mortuos sepelire mortuos suos. Et surge q dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Et quando mortui audient, & qui audierint viuent, in deterius mortui erant: ideo reuiuiscunt. Reuiuiscendo moriūtur in melius: quia & in reuiuiscēdo non erant quod erāt. Nō esse autē quod erat, mors est. Sed forte si in melius est, nō appelletur mors. Appellauit illā mortē apostolus. Si autē mortui estis cum Christo ab elemētis huius mūdi, qd adhuc velut viuētes de hoc mūdo decernitis? Et iterū, Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Mori nos vult vt viuamus, quia viximus vt moreremur.

Ex tract. euāge. Ioan. xx. Animæ Imortalitas.

D Lucæ. ix. Ephe. v. Ioan. vi.

Mors.

CAPVT III.

Igitur si consurrexistis cū Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedens: quæ sursum sunt sapite, nō q̄ sup terrā.

Ex libr. cont. Faustum. Resurreximus in Christo spē.

NOn vtiq; resurreximus sicut Christus, sed tamen secundū spem quæ nobis in illo est, iam nos cum illo resurrexisse testatus ē. Vñ ēt dicit, Scdm̄ suā misericordiā saluos nos fecit p lauacrū regenerationis, tāquam iam data esset eadem salus. Alio quippe loco dilucidissime dicit,

Ad Titum .iij. Spe enim salui facti sumus.
Roma viij. ¶Commutatio quæ corruptionem non habebit sanctorum erit
Ex sermone de illorum qui modo habent resurrectionem spiritus: de qua resur-
resurrectione rectione dicit apostolus, Si autem resurrexeritis cum Christo, quæ
mortuorum. sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedens, quę sur
Resurrectio secundum spiritum. sum sunt sapite, non quæ super terram.

Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cũ Christo, in deo.

¶Quomodo mortui secundum spiritum, & resurgimus secũdum
spiritum: sic postea morimur secundũ carnẽ. Quæ est prima mors?
Non facere quæ faciebas: non credere quod credebas. Idolis seruie
bat, vnum deum cognouit, Mortuus est in idololatria, resurrexit
in fide. Ebriosus erat, sobrius est. Mortua est ebrietas, resurrexit so-
Ex tracta. brietas. Omnia ergo facta mala quę desinimus facere, quasi mora
Psal. xcvi. test in nobis.
Quomodo efficiamur cœlum ¶Si vis esse cœlũ, purga de corde tuo terrã. Si terrenas cõcupiscẽ
tias nõ habueris: & nõ frustra sursum te cor habere responderis. Si
resurrexistis cum Christo (fidelibus apostolus loquitur) quæ sursum
sunt quęrite, vbi Christus est in dextera dei sedens, quæ sursum sunt
sapite, non quæ super terrã. Cœpisti sapere quę sursum sunt, & non
Phili. iij. quę super terram, nonne factus es cœlum? Carnem portas, & car-
Ex tracta. ne iam cœlum es. Conuersatio enim tua cœlis est.
ps. xcvij. ¶In voce tubę cornez. Cornu excedit carnẽ: necesse est vt carnes
ps. xcvij. superãdo sit firmũ. Firmũ ad perdurãdũ, & capax vocis. Sed vnde
Tubæ corneæ. hoc? Quia carnẽ superauit. Qui vult esse tuba cornea, superet car-
Superare carnẽ. nẽ. Quid est superet carnem? Transcendant carnales affectus, vin-
cat carnales libidines. Audi tubas corneas. Si autem resurrexistis
cũ Christo (apostolus dicit) quę sursum sunt quęrite vbi Christus
est in dextera dei sedens, quę sursum sunt sapite, non quę super ter
Quæ sursum ram. Quid est, quę sursum sunt quęrite? Idest carnem excedite. No
sunt quærenda. lite carnalia cogitare. Nondum erant tubę cornez, quibus adhuc
I. Cor. iij. loquebatur. Fratres non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed
quasi carnalibus, tanq; paruulis in Christo, lac vobis potum dedi,
non escã. Neq;. n. poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Estis. n.
adhuc carnales. Ergo nõ erant tubę cornez, quia nõ excesserant car
nẽ. Cornu & carni heret, & carnem excedit, & q̃q̃ de carne oriatur,
super carnem est. Fides ergo & ex carnali spiritalis, adhuc carne cal
C ces terram: & spiritu erumpis in cœlum. In carne enim ambulan-
tes, inquit, non secundum carnem ambulamus.
II. Cor. x. ¶Secundum hanc fidẽ & spẽ & dilectionẽ qua cœpimus esse sub
Ex libro ad Ianuarium. ij. gratia, iam commortui sumus cum Christo: & consepulti illi per
baptismum: sicut dicit apostolus, Quia vetus homo noster simul
Roma. vi. crucifixus est cum illo, & resurreximus cũ illo: quia simul nos ex-
citauit: & simul sedere fecit in cœlestibus. Vnde est & illa exhorta-

do? Quę sursum sunt quærite, non quę super terram. Sed quia sequitur & dicit, Mortui enim estis: & vita vestra abscondita est cum Christo in deo: cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria, satis indicat quid velit intelligi, quia nunc transitus noster de morte ad vitam, qui fit per fidem, spe peragitur futuræ in fine resurrectionis & gloriæ, cum corruptibile hoc, id est caro ista in qua gemimus modo, induet incorruptionem, & mortale hoc induet immortalitatem. Nunc enim iam quidem habemus per fidem primitias spiritus, sed adhuc in nobismetipsis ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Hoc igitur vniuersa ecclesia, quæ in peregrinatione mortalitatis inuenta est, expectat in fine seculi, quod in Domini nostri Iesu Christi corpore præmonstratum est, qui est primogenitus a mortuis, quia & corpus eius cui caput est, non nisi ecclesia est. I.Cor.xv. Roma.viii. H

¶ Quæ sursum sunt sapite. Ecce quæ sursum sunt sapere iubemur, spiritalia scilicet, quæ non locis & partibus huius mundi sursum esse intelligenda sunt, sed merito excellentiæ suæ, ne in huius mundi parte figamus animũ nostrũ: quo vniuerso nos debemus exuere. E x libr. questi. lxxxiii.q.xxix. Spiritalia sursũ sunt.

¶ Si deus & hominem de terra, & bestias de terra formauit, quid habet homo excellentius in hac re, nisi quod ipse ad imaginem dei creatus est? Nec tamen hoc secundum corpus, sed secundum intellectum mentis, quamquam in ipso corpore habeat quandam proprietatem quæ hoc indicet, quod erecta statura factus est: vt hoc ipso admoneretur nõ sibi terrena esse sectanda, velut pecora, quorum voluptas omnis ex terra est. Vnde in aluum cuncta prona atque prostrata sunt. Congruit ergo & corpus eius animæ rationali: non secundum lineamenta figurasque membrorum: sed potius secundum id quod in cælum erectum est ad intuenda quæ in corpore ipsius mundi superna sunt. Sic anima rationalis in ea debet erigi, quæ in spiritalibus natura maxime excellunt: vt quæ sursum sunt sapiant, non quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Ex lib. de Gene si ad litterã. vi. Gene. i. Erectio humanæ naturæ. Erectio animę.

Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. A

Manifestum est, & cuius aduertenti facile cognitu: quod Luna non augeatur ad oculos nostros, nisi a Sole recedendo, neque minuatur nisi ad Solem ex parte alia propinquando. Attende nunc quod in Ecclesiastico legitur Sapiens sicut Sol permanet: stultus autem sicut Luna mutatur. Et quis est sapiens qui permanet, nisi Sol ille iustitiæ: de quo dicitur, Ortus est mihi iustitiæ Sol? Et quem sibi non fuisse ortum in die nouissima plangentes impii dicturi sunt. Et iustitiæ lumen non luxit nobis, & Sol nõ ortus est nobis. Nam istum carnis oculis visibilem Solem oriri facit super bonos & malos Deus, qui etiam pluit super iustos & iniustos. Ducimur semper ex rebus visibilibus inuisibilium congruæ Ex libr. ad Iulianum. ii. Lunę augmẽtũ. Eccle. xxvii. Sapiens permanens est Sol iustitiæ. Matth. v. B

Roma.v. similitudines. Quis ergo est ille stultus, qui tanquam Luna mutatur: nisi Adam in quo omnes peccauerunt? Anima quippe humana
B recedens a Sole iustitiæ, ab illa scilicet interna contemplatione incommutabilis veritatis, omnes vires suas in terrena conuertit, & eo magis, magisque obscuratur in interioribus suis. Sed cum redire cœperit ad illam incommutabilem sapientiam: quanto magis ei propinquat affectu pietatis, tanto magis exterior homo corrumpitur: sed interior renouatur de die in diem, omnisque lux illa ingenii quæ ad inferiora vergebat, ad superiora conuertitur: & a terrenis quodammodo aufertur, vt magis magisque huic seculo moriatur, & vita eius abscondatur cum Christo in deo. Mutatur ergo in deterius ad exteriora progrediens, & in vita sua proiiciens intima sua, & hoc terræ, id est eis qui terrena sapiunt, melius videtur, cum laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit, benedicitur. Mutatur autem in melius: cum intentionem & gloriam suam a terrenis, quæ in hoc seculo apparent, paulatim auertit, & ad superiora, atque interiora conuertit, & hoc terre, id est eis qui terrena sapiunt, deterius videtur. Vnde illi impii postremam infructuosam agentes pœnitentiam, etiam hoc inter multa dicturi sunt, Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperii: nos insensati vitam illorum existimabamus insaniam.

I.Cor.iiii.
Lux ingenii.
Psal.ix.
Sapi.iiii.
Ex tractatu euangelii secundum
Ioan.xxii.

℗ Tunc enim aliquid desiderio nostro non deerit quando omnia in omnibus erit Deus. Talis finis non habet finem. Nemo ibi moritur, quia nemo peruenit nisi huic seculo moriatur, non morte omnium, qua corpus ab anima deseritur, sed morte electorum,
C qua etiam cum in carne mortali adhuc moreretur, cor sursum ponitur. De quali mortalitate dicebat Apostolus, Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Hinc fortasse dictum est, Valida est sicut mors dilectio. Hac enim dilectione fit, vt in ista adhuc corruptibili carne constituti moriamur in seculo, & vita nostra cum Christo abscondatur in Deo, imo ipsa dilectio est mors nostra seculo, vita nostra cum Deo. Si enim mors est quando de mundo amor noster exit, valida est ergo: vt mors dilectio. Quid ea validius per quam vincitur mundus?

Deus qui omnia est in omnibus, desiderium explebit.
Cant.viii.
Valida vt mors dilectio.
Ex tracta. ps xxxvi.
Psal.xxxvi.

℗ Quoniam tanquam fœnus cito arescent, & sicut olera prati cito cadent. Olera prati vilia quædam sunt, & superficiens terræ tenentia, altam radicem non habent, proinde per hyemes virent: at vbi sol æstatis feruescere cœpit, arescunt. Modo ergo tempus est hyemis, Gloria tua nondum apparet, sed si alta radix est charitatis tuæ, sicut multarum arborum, per hyemes transit frigus, venit æstas .i. iudicii dies. Tunc arescet viror fœni, tunc apparebit arborum gloria. Mortui enim estis, ait Apostolus. Quomodo videntur arbores per hyemes? Quasi aridæ, quasi mortuæ. Ergo quæ spes? Si mors

Nunc est tempus hyemis.

tui sumus, intus est radix. Ibi radix nostra, ibi vita nostra, ibi est charitas nostra. Et vita vestra, inquit, abscondita est cum Christo in deo. Quando arescet qui sic habet radicem? Quando autem ver nostrum? quando ęstas nostra quando autem circumuestit digni-tas foliorum, & vbertas fructuum, & locupletatur? Quando hoc erit? Audi quod sequitur. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. D

¶ Omnes ergo diuites boni fideles, sed non diuites huius mundi. Denique diuitias suas nec ipsi sentiunt, sentiens postea, Viuit radix, sed hyemis tempore etiam viridis arbor aridę similis est. Tempore quippe hyemis, & arbor quæ aret, & arbor quæ viget, vtraque nuda est honore foliorum, vtraque vacua honore frugum. Venit ęstas, & discernet arbores, viua radix folia producit, impletur fructibus: arida inanis æstate sicut hyeme remanebit. Itaque illi horreum pparatur, huic securis adhibetur, vt amputata in ignem mittatur. Sic æstas nostra Christi est aduentus: hyems nostra Christi occultatio: ęstas nostra Christi reuelatio. Denique arboribus bonis & fidelibus hanc allocutionem præbet Apostolus. Mortui enim & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Certe mortui, sed ęstis mortui specie, viui in radice. Attende autem venturum tempus æstatis quomodo sequatur, & dicat. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. In sermone de verbis lib. Sde. Omnes fideles sunt diuites.

¶ Simus ergo recti corde. Tempus gloriæ nostræ nondum venit. Dicatur amatoribus seculi huius quales erant fratres domini. Tempus vestrum semper est paratum: tempus nostrum nondum aduenit. Audeamus enim hoc dicere & nos: quoniam corpus domini nostri sumus: quoniam membra eius sumus quoniam caput nostrum gratanter agnoscimus: dicamus prorsus, quoniam propter nos & ipse hoc dignatus est dicere. Quando nobis insultant amatores seculi, dicamus eis. Tempus vestrum semper est paratum: tempus nostrum nondum venit. Nobis enim dixit apostolus. Mortui enim æstis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Quando veniet tempus nostrum? Cum Christus, inquit, apparuerit vita vestra, tunc & vos cum ipso apparebitis in gloria. B In tracta. euan. secundum Ioan. xxv. Tempus nostrum nondum venit. Ioan. vii.

Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram. I. Cor. vi. Eph. v. Heb. xii. I. Pet. iii.

MOrtificemur & resurgimus. Mortificatis ergo istis membris, resurgimus in fide prius. Quomodo autem præcedit mors secundum spiritum, resurrectionem quæ est secundũ spiritum; sic pcessura est mors secũdũ carnẽ, resurrectionẽ In sermone de resurrectione mortuorum.

Mortificemur ut resurgamus. Timore incipimus mortificare membra idest vita nostra.

que futura est secundum carnem.

¶ Audi scripturam, Initium sapientie timor domini. Cepit ergo timere diez iudicij, timendo corrigit se, vigilat aduersus hostes suos. i. aduersus peccata sua. Incipit reuiuiscere interius, et mortificare membra sua que sunt super terram: sicut Paulus apostolus dicit. Mortificate membra vestra que sunt super terram. Spiritalia nequitie dicit membra super terram. Nam sequitur et exponit, Auariciam, immunditiam, et cetera que illic exequitur. Quantum autem mortificat iste qui timere cepit diem iudicij membra sua super terram, tantum surgunt et corroborantur membra celestia. Membra autem celestia, omnia opera bona. Surgentibus celestibus membris cepit desiderare quod timebat. Timebat enim ne veniret Christus, et inueniret impium quem damnaret: desiderat vt veniat, quia inuenturus est quem coronet. Concupiscentiam malam et auaritiam, que est simulacrorum seruitus.

Eph. v.

Fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est simulacrorum seruitus, propter quæ venit ira dei super filios incredulitatis: in quibus & vos ambulastis aliquando cum viueritis in illis. Nunc autem deponite & vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri inuicem.

Eph. ij. Rom. vi. Eph. iiij.

G

Ex lib. ij. baptis. Auaritia idolorum seruitus.

¶ Neque auari, neque rapaces regnum dei possidebant. Auaritiam quippe idolorum seruituti comparat. Et auaritiam, inquit, que est idolorum seruitus. Quem sensum beatus Cyprianus sic exaggerauit in epistola ad Antonium, vt eorum peccato qui tempore persecutionis per libellos sacrificaturos professi erant, auaros comparare non dubitaret.

Expoliantes vos veterem hominem, cum actibus suis, & induentes nouum.

Ex libro contra Faustu. lib. xxiiij. Vetus homo. Rom. v.

¶ Veterem hominem nihil aliud apostolus quam vitam veterē dicit, quæ in peccato est, in quo secundum Adam viuitur. De quo dicit, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, et per peccatum mors: et ita in homines pertransiuit, in quo omnes peccauerunt. Ergo totus homo ille idest interiore et exteriore sui parte inueterauit propter peccatum, et pœnæ mortalitatis addictus est. Renouatur autem nunc secundum interiorem hominem, vbi secundum sui creatoris imaginem reformatur exuens se iniustitiam, hoc est veterem hominem, et induens iustitiam, hoc est nouum hominem. Tunc autem cū resurget corpus spiritale quod

Ephe. iiij. I. Cor. xv.

seminatur

seminatur animale, etiam exterior percipiet cœlestis habitudinis dignitatem, vt totum quod creatum est recreetur, & totum quod factum est reficiatur ab illo recreante qui creauit, & reficiente qui fecit. Nam quis catholica veritate instructus ignorat secundum corpus esse alios homines masculos, alios fœminas: non secundum spiritum mentis in quo renouamur secundum imaginem dei? *H Ex sermone in epistolam. i. Ioan. i.*

¶ Sanguis, inquit, filij eius purgabit nos ab omni delicto. Quid est ab omni delicto? Attendite. Ecce iam in nomine Christi per sanguinem crucis domini, quem nunc confessi sunt isti qui appellantur infantes, mundata sunt omnia peccata ipsorum. Veteres intrauerunt, noui exierunt. Quid est, veteres intrauerunt, noui exierunt? Senes intrauerunt, infantes exierunt. Senectus enim veterosa, vetusta vita. Infantia autem regenerationis noua vita. Sed quid facimus? Præterita peccata donata sunt, non tantum ipsis, sed & nobis. Et post donationem, & abolitionem omnium peccatorum, viuendo in hoc seculo inter tentationes quædam forte contracta sunt, ideo quod potest homo faciat. Ipse confiteatur quod est, vt ab illo curetur qui semper est quod est. Ergo te si confessus fueris peccatorem, est in te veritas. Nam ipsa veritas lux est. Nondum perfecte splenduit vita tua, quia insunt peccata. Sed tamen iam illuminari cœpisti, quia inest confessio peccatorum. Vide enim quid sequatur. Quod si confessi fuerimus delicta nostra, fidelis & iustus est, vt dimittat nobis delicta nostra, & purget nos ex omni iniquitate. Non tantum præterita, sed & si qua forte contraximus ex hac vita, quia non potest homo quandiu carnem portat nisi habere vel leuia peccata. Sed ista leuia quæ dicimus, nolite contemnere. Si contemnis quando appendis, expauesce quando numeras. Leuia multa faciunt vnum grande: multæ guttæ implent flumen: multa grana faciunt massam. Et quæ spes est? Ante omnia confessio, ne quisquam se iustum putet: & ante oculos dei qui videt quod est, erigat ceruicem homo qui non erat, & est. Ante omnia ergo confessio, deinde dilectio, quia de charitate quid dictum est? Charitas operit multitudinem peccatorum.

Ab omni delicto mundari, est nouum hominem fieri.
Senectus infantia.
Leuia peccata non sunt contemnenda aut parui pendenda.
A
i. Petri iiij.

Eum qui renouatur in agnitionem dei secundum imaginem eius qui creauit eum. vbi non est masculus, & fœmina: gentilis & Iudæus: circuncisio & præputium: Barbarus & Scytha: seruus & liber: sed omnia & in omnibus. Christus. Induite vos ergo sicut electi dei sancti, & dilecti viscera misericordiæ, benignitatem humilitatem, modestiam, patientiam. *Eph iiij.* *Eph vi.*

SAtis ostendit vbi sit homo creatus ad imaginem dei: quia non corporis lineamentis, sed forma quadam intelligibili mentis illuminatæ. Sicut enim post lapsum peccati homo *Ex libro de Gene. ad literam. iij.*

In quo homo ad imaginem dei creatus sit. in agnitionem dei renouatur secundum imaginem eius, qui creauit eum, ita in ipsa agnitione creatus est antequam delicto veterasceret: vnde rursus in eadem agnitione renouaretur.

B Ex lib. de trini. xij. ¶ Si ergo spiritu mentis renouamur, et ipse nouus homo qui renouatur in agnitionem dei secundum imaginem eius qui creauit eum, nulli dubium est, non secundum corpus, neque secundum quamlibet partem animæ, sed secundum rationalem mentem, vbi potest esse agnitio dei, hominem factum ad imaginem eius qui creauit eum. Secundum hanc autem renouationem efficimur etiam filij dei per baptismum Christi: et induentes nouum hominem, Christum vtique induimus per fidem.

Secundum rationalem mentem homo factus est ad dei imaginem. Ex libro de trinit. iiij. Renouari secundum deum et secundum imaginem dei. ¶ Ista renouatio reformatioque mentis secundum deum, vel secundum imaginem dei. Sed ideo dicitur secundum deum, ne secundum aliam creaturam fieri putetur. Ideo autem secundum imaginem dei: vt in ea re intelligatur fieri renouatio, vbi est imago dei, id est in mente. Non itaque sic intelligamus, secundum imaginem eius qui creauit eum, quasi alia sit imago secundum quam renouatur, non ipsa quæ renouatur.

Supportantes inuicem & donantes, vobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & dominus donauit vobis, ita & vos.

Ex tracta. eiusdem. Ioan. lv. Ioan. xiij. C ¶ Lauando pedes iam bonorum atque mundorum discipulorum significauit dominus, propter humanos quibus in terra versamur affectus, quantumlibet proficeremus in apprehensione iustitiæ, nos sine peccato non esse. Quod subinde abluit interpellando pro nobis cum oramus patrem qui in cœlis est: vt debita nostra dimittat nobis, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Quomodo ergo ad hunc intellectum poterit pertinere hoc quod ipse postea docuit, vbi sui operis statim exposuit rationem dicens, Si ego laui pedes vestros dominus et magister, debetis et vos alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita et vos faciatis. Nunquid dicere possumus quod etiam frater fratrem a delicti poterit contagione mundare? Immo vero id etiam nos esse admonitos in huius dominici operis altitudine nouerimus: vt confessi inuicem delicta nostra oremus pro nobis, sicut Christus interpellat pro nobis. Audiamus apostolum Iacobum hoc ipsum euidentissime præcipientem ac dicentem, Confitemini inuicem delicta vestra: et orate pro vobis, quia ad hoc dominus nobis dedit exemplum. Si enim ille qui vllum peccatum nec habuit, nec habebit, orat pro peccatis nostris, quanto magis nos inuicem pro nostris orare debemus: Et si dimittit nobis ille cui non habemus quod dimittamus, quanto magis dimittere debemus inuicem nobis qui sine peccato hic viuere non valemus? Quid enim videtur in hac altitudine sacramenti dominus, significare, cum dicit Exemplum enim dedi vobis: vt quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis; nisi quod apertissime dicit apostolus, Donantes vo-

Sine peccato nemo est. Matt. vi. Ioan. xiij. Quomodo alter alterum a delicto mundent Christiani. Confessionis institutio. Iacobi. v. D Ioan. xiij.

bismetipsis,si qs aduersus aliquē hȝ q̄reli,sicut ⁊ dn̄s donauit vobis ita ⁊ vos? Inuicē itaqȝ nobis delicta donemus. ⁊ pro nostris delictis inuicem oremus,atq; ita quodammodo inuicem pedes nostros lauemus. Nostrū est donāte ipso ministeriū charitatis,⁊ humilitatis exhibere,illius est exaudire,ac nos ab omni peccatorū contaminatione mundare per Christū,⁊ in Christo:vt quod etiā alijs dimittimus,hoc est in terra soluimus,soluatur in coe'o.

Super omnia autē hæc charitatē habentes, quod est vinculum perfectionis: & pax Christi exultet in cordibus vestris,in qua & vocati estis in vno corpore: & grati estote. Verbum Christi habitet in vobis abundanter,in omni sapientia.

¶ Tunica illa sortita,omniū partiū significat vnitatē,q̄ charitatis vinculo cōtinetur. De charitate aūt locuturus apostolus,supereminentiorē,inquit,viā vobis demonstro,⁊ alio loco ait. Cognoscere etiāȝ supereminentē scientiæ charitatē Christi. Itemq; alibi. Super omnia autē hæc charitatē quæ est vinculū perfectionis. Si ergo ⁊ charitas supereminētiorē habet viā,⁊ supereminet sciētiæ. ⁊ super omnia præcepta est,merito vestis qua significatur,desuper cōtexta prohibetur. Inconsutilis autem,ne aliquando dissuatur:⁊ ad vnuȝ peruenit,quia in vnum omnes colligit.

Ex tracta euāgelij secundum Ioan. cxv.
Tunica inconsutilis.
i. Cor. xij.
Ephe. iij.
Ioan. xix.

Docentes & commonentes vosmet ipsos,in psalmis,hymnis,& canticis spiritalibus,in gratiā cantantes in cordibus vestris Deo. Omne quodcunq; facitis,in verbo,aut in opere,omnia in nomine domini nostri Iesu Christi,gratias agentes deo,& patri per ipsum.

i. Cor. x.

¶ Neqȝ.n. omnis qui labijs personat cantat canticū nouū,sed qui eo modo cantat,vt Apostolus admonet dicēs: Cātātes ⁊ psallētes in cordibus vestris domino, Intus.n. est hoc gaudiū, vbi vox laudis ⁊ canitur,⁊ auditur. Qua voce laudatur, qui gratias amandus est toto corde,tota anima,tota mente,amatoremqȝ suum accendit in se gratia sancti spiritus sui.

Ex libro de gratia noui testa.
Cantare canticū nouum.
Deut. vi.

Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in domino. Viri diligite vxores vestras, & nolite amari esse ad illas. Filii obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est in domino. Patres nolite ad indignationem prouocare filios vestros, vt non pusillo animo fiant. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruien-

Ephe. v.
i. Petri. iij.
Ephe. vi.
Ibidem.
i. Pet. ij.
Tit. ij.

tes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum.

Ex lib. questi. Genesis ti. cxl. Ordo naturalis inter homines. Est etiā ordo naturalis in hominibus, vt seruiāt foeminæ viris, & filij parētibus, quia & illic hæc iustitia est, vt infirmior ratio seruiat fortiori. Hęc igitur ī dn̄atiōibus, & seruitutibus clara iustitia est: vt qui excellūt rōne, excellāt dn̄atione. Qđ cū in hoc seculo per iniquitatē hominū perturbatur, vel per naturā carnaliū diuersitatū, ferūt iusti tēporalē diuersitatē, in fine habituri ordinatissimam, & sempiternam felicitatem.

Ex lib. contra Faustū. tit xii. ¶ Quā multi in nostra cōmuniōe veraciter faciūt ista sublimiora pręcepta euāgelica: q̄ multi hoīes vtriusq̄ sexi ab omni cōcubitu puri atq̄ integri: q̄ multi experti & postea cōtinētes: q̄ multi rerū suarum distributores & relictores: q̄ multi ieiunijs, vel crebris vel quotidianis, vel etiā icredibiliter cōtinuatis corpus seruituti subijcientes: q̄ multæ fraternę cōgregationes nihil habētes pprium, sed oīa cōia: & hæc nō nisi ad victū, & tegumentū necessaria: vnā aiā, & cor vnū in deū charitatis igne cōflātes: q̄ multi humiliter & fideliter sanctū custodiētes propositū, vsq̄ in finē perseuerāt, & salui fiūt, in quorū societate quasi dispares apparēt, sed tñ eadē charitate copulātur, q propter aliquā necessitudinē scd̄m apostoli exhortationē

G

I. Cor vii. hn̄t vxores tāq̄ nō habētes, & emūt tanq̄ nō possidentes, & vtunt hoc mūdo tanq̄ nō vtētes. His subiungunt scd̄m abūdātes diuitias

Ibidem. misericordię dei et illi qbus dicit. Nolite fraudare inuicē, nisi ex cōsensu ad tēpus, vt vacetis orationi, & iterū ad id ipm estote: ne vos tentet satanas ppter intēperātiā vestrā. Hoc autē dico scd̄m veniā, nō scd̄m imperiū. Qualibus idē Apostolus dicit, Iā qdē oino delictū est, qa iudicia habetis vobiscū. Et eorū portās infirmitatē paulo

I. Cor. vi. post dicit, Secularia igit iudicia si habueritis, eos q ptēptibiles sunt in ecclesia hos collocate. Neq̄. n. illi soli, q vt sint pfecti vēdūt vel dimittūt oīa sua & sequunt dn̄m, pertinēt ad regnū cœlorū, sꝫ huic militiæ christianę, ppter quoddā quasi cōmerciū charitatis, subiūgit et qdā stipēdiaria multitudo: cui dicet in fine. Esuriui, & dedistis mihi māducare &c. Alioquin dānādi erūt illi, quorū domos tā diligēter & sollicite cōponit Apostolus: monēs mulieres subditas eē

Stipēdiaria multitudo christianæ militiæ. viris suis, viros diligere vxores suas: filios obtēperare parētibus, parētes filios nutrire in disciplina, & correptione dn̄i: seruos obedire cū metu dn̄is carnalibus, dn̄os qđ iustū est & ęquū, seruis pstare. Sꝫ

Matth. xxv. absit vt istos a mādatis euāgelicis alienos & vita ęterna separādos

H

iudicet, qa vbi ait dn̄s, Si qs nō tulerit crucē suā, & secutus me fuerit,

Nō soli crucem suā tollētes saluabuntur. nō pōt meus esse discipulus, exhortans firmiores ad pfectionē, ibi statim & ipsos cōsolatus est dicēs, Qui recipit iustū in noīe iusti, mercedē iusti accipiet: & qui recipit prophetā in noīe prophetę, mercedē

Luce. xiiii. Matth. x. prophetę accipiet. Vnde nō tātū qui modicū vini Timotheo dedit

i Timo. v. propter stomachū, & frequētes infirmitates eius, sꝫ etiā qui saniori

atq; fortiori calicē aque frigidæ porrexerit tm̄ in noīe discipuli, sicut ibi sequitur, non perdet mercedem suam.

¶ Hæc tibi regula proponitur. Nōne manifestū est eum minime offendendū qui maior est cæteris? discute nunc maiores tuos. Primi tibi sunt mater & pater, si recte educantes, si in Christū nutriētes audiendi in omnibus, obtēperandum eis in omni iussione, contra maiorem si nihil iubeant, & seruiatur illis. Quis ē, inquit, maior eo qui me generauit? nōne ille qui teipsum creauit? Generat enim homo, erat deus. Vnde generat homo nescit: quid generaturus sit nescit. Ille qui te vidit vt faceret antequā esset quē fecit, certe maior ē patre tuo. Maior sit patria & ipsis parentibus tuis: vt quicquid iusserint parentes cōtra patriam, nō audiatur, & quicquid iusserit patria contra deum non audiatur. Si enim sanari vis, si post fluxū sanguinis, si post duodecim annos in illo morbo, si post consumpta oīa in medicis & non recepta sanitatē, aliquādo vis sana fieri o mulier quā alloquor in typo ecclesię, iubet illud pater tuus, & illud iubet populus tuus. Sed dicit tibi dominus tuus, Obliuiscere populum tuū, & domum patris tui. Quo bono? Quo fructu? Qua mercede? Quoniā concupiuit, inquit, rex decorem tuum. Concupiuit quod fecit: quoniā vt faceret pulchram, fœdam amauit: pro infideli & fœda sanguinem fudit, fidelem & pulchram reddidit, dona sue in te amauit. Quid enim sponso tuo contulisti? Quid in dotē a Priore patre & priore populo accepisti? nōne luxurias & pānos peccatorū? Abiecit pannos tuos, discidit cilicium tuum, misertus est vt ornaret, ornauit vt amaret.

Ex sermone de verbis euāgeliū Maiores non offendendi. Creator maior est q̄ genitor Patria maior ē patre, sed nō deo.

A

¶ Pax domestica est ordinata cohabitantium imperandi obediendiq; concordia. Imperant enim qui consulunt, sicut vir vxori, parētes filijs, domini seruis. Obediunt autē quibus consulitur, sicut mulieres maritis, filij parētibus, serui dominis. Sed in domo iusti viuētis ex fide, & adhuc ab illa ciuitate peregrinantis, etiā qui imperant seruiunt eis quibus videtur imperare: quia non dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi, nec principandi superbia, sed prouidendi beneficentia.

Ex li. sentētiarū Prosperi.

C

Quodcūq; facitis ex animo operamini, sicut dominis, & nō hominibus: sciētes q̄ a domino accipietis retributionē hæreditatis. nā Domino Christo seruitis. Qui.n. iniuriā facit recipiet id quod iniq; gessit, & non est personarum acceptio apud deum.

Ephe.vi. Roma.ii. Act.x. Gal.ii. Pet.i.

Iam deus innocentiam probat, qua homo non metu pœne fit innocens, sed amore iustitiæ. Nā qui timore non peccat, q̄uis non noceat cui vult nocere, sibi tamē plurimū nocet: & abstinens ab iniquo opere: sola tamen reus est voluntate. Simulata æquitas non est ęquitas, sed duplicatū peccatū, in quo est & iniqtas

Ex li. sentētiarū Prosp. Innocētia a deo cōmendata.

& simulatio. Domino Christo seruite. Qui enim iniuriam facit, recipiet idem quod inique gessit. Et non est personarum acceptio apud deum.

Ex li. sententiarũ Prosp. Seruitutẽ genuit culpa. Ioan. viii.

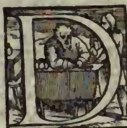
¶ Nomen & conditionem seruitutis culpa genuit non natura. Et prima huius subiectionis causa peccatum est: quia supernus domi nus dicit, Qui facit peccatum, seruus est peccati. Ac per hoc multi quidem religiosi dominis iniquis, non tamen liberis seruiunt. A quo enim quis deuictus est, huius seruus addictus est. Et vtique feli cius seruitur homini q̃ libidini: cum sæuissimo dominatu vastet corda mortalium (vt alia omittam) libido ipsa dominandi homi

C

nibus. Melior est tristitia iniqua patientis, q̃ lætitia iniqua facien tis. De malitia mali flagellatur bonus, & de seruo emẽdatur filius.

A

CAPVT III.

Omini quod iustum est, & æquũ seruis præstate: scientes q̃ & vos dominum habetis in cælo.

Ex li. de ciui. dei xix. Boni patrisfami lias officium.

¶ Etiam si habuerint seruos iusti parentes nostri, sic administrabant domesticam pa cem, vt secundũ hæc temporalia bona filio rum sortem a seruorum conditione distin guerent, ad dominum autem colendum, in quo æterna bona speranda sunt, omnibus domus suæ membris pari dilectione consulerent. Quod naturalis ordo ita præscribit, vt nomen patrum familias hinc exortum sit, & tam late vulgatũ, vt etiam inique dominantes hoc se gaudeant appellari: Qui autẽ veri patresfamilias sunt, omnibus in familia sua, tanquã filiis ad colẽdum, & promerendũ deum consulunt, desiderãtes atque opti tes venire ad cælestem domum, vbi necessarium non sit officium imperandi mortalibus, quia necessarium non erit officium consu lendi iã in illa immortalitate felic bus. Quo donec veniatur, ma gis debent patres q̃ dominantur, q̃ serui tolerare q̃ seruiunt.

Paterfamilias.

D

Ex li. sententiarũ Prosp. Deus oĩbus p̃po nitur.

¶ Sicut in potestatibus societatis humanæ maior potestas mino ri ad obediendum præponitur, ita deus omnibus.

Ex epistola ad Marcellinum. Doctrina Chri stiana nõ ẽ reip. bene institutæ aduersa.

¶ Qui doctrinam Christi aduersam dicunt esse reipublicæ, dent exercitum talem, quales doctrina Christi milites esse iussit. Dent tales prouinciales, tales maritos, tales coniuges, tales parentes, tales filios, tales dominos, tales seruos, tales reges, tales iudices tales de nique debitorum ipsius fisci redditores & exactores, quales esse præ cipit doctrina Christiana, & audeant eam dicere aduersam esse rei publicæ: immo vero dubitent confiteri, magnam si ei obtempe retur salutem esse reipublicæ.

Orationi instate, vigilantes in ea, in gratiarũ actio-
ne, orantes simul & pro nobis, vt de us aperiat no-
bis ostium sermonis ad loquẽdum mysterium Chri- Ephe.v.
sti: propter quod etiam vinctus sum, vt manifestum
illud, ita vt oportet me loqui. In sapientia ambulate B
ad eos qui foris, sunt tempus redimentes. Sermo ve-
ster semper in gratia sale sit conditus: vt sciatis quo-
modo oporteat vos vnicui q; respondere. Quæ cir-
ca me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus charis-
simus frater, & fidelis minister, & conseruus in domi-
no: quem misit ad vos ad hoc ipsum, vt cognoscat
quæ circa vos sunt: & consoletur corda vestra, cum
Onesimo charissimo & fideli fratre, qui ex vobis est:
qui omnia quæ hic aguntur nota facient vobis. Sa- ii.Tim.iiii.
lutat vos Aristarchus concaptiuus meus: & Marcus
consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata.
Si venerit ad vos, suscipite illum. Et Iesus qui dicitur
iustus, qui sunt ex circuncisione. Hi soli sunt adiuto-
res mei in regno dei, qui mihi fuerunt solatio.

¶ Ioannes dicit, Et si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum. Sed dicit aliquis, Ergo non petunt pro nobis? Sed attendite scripturas, & videte quia præpositi commendant se populo. Nam apostolus dicit plebi, Orantes simul & pro nobis. Orat apostolus pro plebe: orat plebs pro apostolo. Oramus pro vobis fratres: sed & vos orate pro nobis inuicẽ: pro se omnia membra orent: caput pro omnibus interpellat.

Ex sermone in epistolam. Ioan.i. i Ioan.i. Pro inuicẽ orandum est. F

Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est seruus Ie-
su Christi, semper sollicitus pro vobis in orationi-
bus: vt stetis perfecti, & pleni in omni voluntate dei.
Testimonium enim illi perhibeo, ꝙ habet multum
laborem pro vobis, & pro his qui sunt Laodiceæ,
& qui Hierapoli. Salutat vos Lucas medicus charis-
simus, & Demas. Salutate fratres q sunt Laodiceæ, &
Nympham, & q̃ in domo eius est ecclesiam. Et cũ le-

ćta fuerit apud vos epiſtola hæc: facite vt & in Laodi censium eccleſia legatur: & ea quæ Laodicenſium eſt, vobis legatur. Et dicite Archippo, Vide miniſte rium quod accepiſti in domino: vt illud impleas. Sa lutatio mea manu Pauli. Memores eſtote vinculo rum meorum. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti vo biſcum. Amen.

G Ex libro de correptione & gratia. Perſeuerantia a deo eſt, & ab eo petenda.

SI dixerimus iſtā perſeuerantiā tā laudabilē, tāq; felicē ſic eſſe hominis vt ei nō ſit ex deo, illud primitus euacuamus quod ait dominus Petro, Rogaui pro te, ne deficiat fides tua. Quid enim rogauit niſi perſeuerātiā vſq; in finē? Quæ profecto ſi ab ho mine homini eſſet: a deo poſcēda nō eſſet. Deinde cū dicat apoſto lus: oramus ad dominū ne qd faciatis mali: procul dubio perſeue rantiā eis orat ad deū. Neq;. n. nihil mali facit q bonū deſerit: & a

I. Cor. xiij.

quo declinare debet. inclinatur in malū nō perſeuerās in bono. Il lo etiā loco vbi dicit, Gratias ago deo in omni memmoria vo

Phil. i.

ſtra ſemper, in omni præce mea. pro oibus vobis cū gaudio depre cationē faciēs ſup omni cōmunicatione voſtra in euāgelio a pri ma die vſq; nunc, cōfidēs hoc ipſum, qm̄ q cœpit in vobis opus bonū ipſe perficiet vſq; in diē Chriſti Ieſu, qd aliud eis q̄; pſeuerā tiā in bono vſq; in finē de dei miſeratione promittit? Itemq; vbi dicit, Salutat vos Epaphras q ex vobis eſt ſeruus Chriſti Ieſu ſem per certans pro nobis in orationibus, vt ſtetis perfecti, & pleni in omni voluntate dei. quid eſt vt ſtetis, niſi vt perſeueretis? Vnde di ctū eſt de diabolo, In veritate nō ſtetit: quia fuit ibi, ſed nō permā ſit. Nā vtiq; iſti in fide iam ſtabāt. Nec aliud oramus, cum oramus

Ioan. viij.

vt qui ſtat ſtet, niſi vt perſeueret. Itē Iudas apoſtolus cū dicit, Ei aūt qui potēs eſt cōſeruare eos ſine offenſione, & cōſtituere ante cōſpe

Iudæ. i.

H

ctū gloriæ ſuę immaculatos in lætitia: nōne apertiſſime oſtendit dei donū eſſe in bono perſeuerare vſq; in finē? Quid. n. aliud do nat q cōſeruat ſine offenſione, vt cōſtituat ante cōſpectū glorię ſuę immaculatos in lętitia, niſi pſeuerātiā bonā? Quid eſt etiā quod in apoſtolorū actibus legimus. Audientes aūt gētes gauiſæ ſunt, &

Actuū xiij.

exceperūt verbū domini, & crediderūt quotquot erant ordinati in vitā æternam? Quis in æternam vitā potuit ordinari ſine perſeue rantię bono? Quido quidē qui perſeuerauerit vſq; in finē, hic ſal

Matth. x. & xxiiij.

uus erit. Qua ſalute, niſi ęterna? Cum vero in oratione dominica

Matth. vi.

deo patri dicimus. Sanctificetur nomen tuū: quid aliud dicimus q̄; vt nomē eius ſanctificetur in nobis? Quod cū iā per lauacrū re generationis effectū ſit, quare quotidie a fidelibus poſcitur, niſi vt in eo quod factum eſt in nobis, perſeueretur a nobis?

Ad Theſſalonicenſes prima ſcripta fuit ex Athenis.

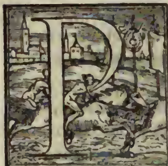
ARGVMENTVM IN EPISTOLAM priorem ad Tessalonicenses.

Essalonica Macedoniæ metropolis est, vnde & regionis incolæ Thessalonicenses appellati. Hi in fide semel accepta, tāta cōstantia perstiterunt, vt et Pauli exemplo, ciuiū suorū persequutiones infracto, & alacri pertulerint animo: nec vllo pseudapostolorū suasu quiuerint ab euangelica institutione deflecti. Quod veritus Paulus, quē nō latebat pseudapostolorū improbitas, cū ipsi non liceret illos inuisere, misit Timotheum: ex quo reuerso cū didicisset illorū constantiam, collaudat eos, gratias agens deo. Atq; id quidem agit cap. 1. & 2. In cæteris duobus instituit eos in varijs pietatis officijs, subindicans esse inter eos qui nondū omnino puri essent ab omni libidine: nec deesse qui otio dediti grauarent alios: item qui inquieti ipsi, turbarent ecclesiæ tranquillitatem. quos corripi iubet. Præterea qui de resurrectione nondum satis confirmata essent opinione (cum defunctos ita lugerent, quasi perissent, ac non potius ad meliora demigrassent) hos instituit atq; confirmat. Rursus alios disputasse de die aduentus domini, quasi is præsciri prædiciq; possit, cum incertus sit omnibus. Verum eum ait subitum, & præter omnium expectationem ad futurū, quo magis simus ad omne momentum parati. Scripsit ab Athenis per Tychicum ministrum, iuxta Græcorū inscriptionem: cui collegam addunt. Onesimum nostra argumēta, quæ incerto autore leguntur in vulgatis exemplaribus.

A Expositio prioris Epistolæ Beati Pauli apostoli ad Thessalonicenses, ex operibus diui Augustini per venerabilem Bedam collecta.

CAPVT I.

Aulus & Syluanus & Timotheus Thessalonicēsium ecclesiæ, in deo patre nostro & domino Iesu Christo, gratia vobis & pax. Gratias agim⁹ deo semper ꝓ omnibus vobis, memoriam vestri faciētes in orationibus nostris, sine intermissione memores operis fidei vestræ & laboris, & charitatis, & sustinentiæ spei domini nostri Iesu Christi, ante deū & patrē nostrum, scientes fratres dilecti a deo electionem vestram: quia euangelium nostrum non fuit ad vos, in sermone tantum, sed & in virtute, & in spiritu sancto, & in plenitudine multa: & sicut scitis, quales fuerimus in vobis, ꝓpter vos: & vos imitatores facti estis nostri & domini: & excipientes verbum in tribulatione multa, cū gaudio spūs sancti, ita vt facti sitis forma oībus credētib⁹ i Macedonia & Achaia A vobis.n. diffamatus est sermo domini, nō solū i Macedonia & in Achaia, sed & ī oī loco fides vestra q̄ ē ad deū ꝓfecta est: ita vt nō sit nobis necesse qcq̄ loq. Ipsi.n. de nobis annūciēt, q̄lē ītroitū habuerim⁹ ad vos: & q̄uo cōuersi estis ad deū a simulacris seruire deo viuo & vero.

I.Cor.I. Galat.I. I.Pet.I.

B

Certitudine.

IVdæorum propriæ Synagoga dici solet, quamuis ⁊ ecclesia dicta sit: nostram vero apostoli nunquam Synagogam dixerunt, sed semper ecclesiam, siue discernendi causa, siue quod inter cōgregatione. Vñ Synagoga, ⁊ conuocationem vñ ecclesia nomen accepit, distet aliquid: quod scilicet congregari ⁊ peccora solēt quorū ⁊ greges ꝓprie dicimus. Cōuocari aūt magis est vtētiū rōe, sicut sunt hoīes. Vñ ex ꝑsona ipsius Asaph in alio psalmo canitur, Quasi pecus factus sum a te, ⁊ ego semper tecum. Quando vtiq3 quiuis vni vero deo mancipatus videretur, pro magnis tamen ac summis bonis ab illo carnalia, terrena, temporalia requirebat.

Ex tracta. ps. lxxxi. Synagoga. Ecclesia. C

Psal. lxxvij.

Et expectare filium eius de cœlis, quem suscitauit ex mortuis Iesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

¶ Ira dei nõ perturbatio est, sed iudiciũ quo irrogat pœna peccati.

CAPVT II.

Ex lib. sententiarum Prosperi. Ira dei.

Am & ipsi scitis fratres introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit: sed ante passi multa, & contumeliis affecti, sicut scitis, in Philippis, fiduciã habuimus in deo nostro loqui ad vos euangelium dei in multa sollicitudine. Exhortatio enim nostra non de errore, neq; de immunditia, neque in dolo, sed sicut probati sumus a deo, vt crederetur nobis euangeliũ, ita loquimur: nõ quasi hominibus placẽtes, sed deo, q probat corda nostra. Neque.n. aliquãdo fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neq; in occasione auaritiæ, deus testis est, nec q̃rẽtes ab hoibus gloriã, neq; a vobis, neq; ab aliis, cũ possemus vobis oneri eẽ vt, Christi apostoli. D

¶ Quas vires nocendi habeat humanæ gloriæ amor, non sentit nisi qui ei bellum indixerit, quia si cuiq; facile est laudem nõ cupere dum negatur, difficile est ea non delectari cum offertur.

Ex lib. sententiarum Prosperi. A motis humanę glorię vires.

Sed facti sumus puuli ĩ medio vestrũ, tanq̃ si nutrix foueat filios suos: ita desiderãtes vos cupide, volebamus tradere vobis, nõ solũ euãgeliũ dei, sed et aĩas nostras: quoniã charissimi nobis facti estis. Memores.n. estis fratres laboris nostri, & fatigationis: nocte & die opãntes, ne quẽ vestrũ grauaremus: pdicauimus ĩ vobis euãgeliũ dei. Vos testes estis & de9, q̃ sancte, & iuste, & sine q̃rela, vobis q credidistis affuimus, sicut scitis, q̃liter vnũ quẽq; vestrũ, sicut pater filios suos, deprecantes vos & consolantes, testificati sumus vt ambularetis digne deo, qui vocauit vos in suum regnum & gloriam.

ij. Thes. iij. Acto. xx. E

Ex tracta. Psal. xlii. Nutrix mat er.

NOn nutrix nutriens filios, sed nutrix fouens filios suos. Sunt.n. matres, quæ cũ pepererint dant nutricibus: illæ quæ pepererunt nõ fouent filios suos, q nutriẽdos dede

runt: illę autem quę fouent, nō suos fouent, sed alienos. Iste vero ipse peperat, ipse fouet: nulli nutrici quos peperat committebat.
Gala. iiij. Dixerat enim. Quos iterum parturio donec Christus formetur in vobis. Fouebat ergo & lactabat. Erant autem quidam quasi docto
ij. Cor. xi. res spiritales, qui Paulo detrahebant. Epistolę quidem, aiunt, graues & fortes sunt, pręsentia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis. Dicit ipse in epistola sua quosdam detractores suos ita dixisse. Sedebant, & aduersus fratrem suum detrahebant, & aduersus filium lactandum matris suę ponebant scandalum, merito fecerunt ipsi matri, vt iterum parturiret.

F
Ex sermone de tribus virgis.
Matres delicatę.
¶ Ideo non dixit mater, quia aliquando matres vel delicatiores sunt, vel minus amantes filios suos, cum pepererint tradunt alijs nutricibus. Rursum si solum dixisset tanq; nutrix fouens, & non addidisset filios suos, tanq; ab alia pariente nutriendos accepisse videretur. Et nutricem se dixit quia alebat: & filios suos quia ipse pepererat, dicens. Filioli mei quos iterum parturio quoad vsq; reformetur Christus in vobis. Parit autem siue parturit ecclesia vtero non semine suo.

Ex sermone de verbis euangelij. i.
Mater paruulū optat crescere.
¶ Et mater paruulum amat nutrire, sed eum nō amat paruulū remanere. In sinu tenet, manibus fouet, blandi ijs cōsolatur, lacte nutrit. Omnia paruulo facit, sed optat vt crescat ne semper talia faciat. Videte apostolū. Melius enim ipsum intuemur qui se etiā matrem nō dedignatus est dicere, vbi ait, Factus sum paruulus in medio vestrū, tanq; nutrix fouens filios suos. Sunt enim nutrices fouentes quidē, sed nō filios suos. Item sunt matres nutricibus dantes, nō fouentes filios suos. Apostolus vero germano & pingui charitatis affectu, & nutricis personam suscepit dicendo, fouet, & matris, addendo filios suos. Idem ergo nutritor & fotor, alio loco dicit, Cum timore & tremore multo fui apud vos. Sed dicis: quales
I. Cor. ij. illi erant, vt ille cum timore & tremore multo esset ad illos? Tanq; paruulis, inquit, in Christo lac vobis potum dedi non escam. Neq;
I. Cor. iij. enim poteratis, sed nec adhuc potestis. Estis enim adhuc in carne.
G Quos carnales dicit, paruulos tamen in Christo dicit, sic arguit, vt non abdicet. Et carnales & paruuli in Christo, non vult tamen eos esse carnales, quos dicit paruulos esse in Christo. Optat esse spiritales omnia di iudicantes, & qui a nemine di iudicentur. Animalis
I. Cor. ij. enim homo, sicut ipse dicit, non percipit quę sunt spiritus dei. Stultitia est enim illi, & non scire potest quoniam spiritaliter diiudica
Ibidem. tur. Spiritalis autem diiudicat omnia, ipse autem a nemine diiudicatur. Idem ipse dicit, Sapientiam loquimur inter perfectos. Vt quid ergo loqueris si inter perfectos? Quid enim opus est te loquente homini perfecto? Sed quaere in quo perfectus sit. Forte. n. non inuenio perfectum cognitorem, sed iam inuenio perfectum
Eccle. xxxi. auditorem. Est ergo & auditor perfectus mente iam capax, cui solidus cibus nullam faciat perturbationem, nullam ingerat crudita
Ex tracta.

tem. Quis est hic & laudabimus eum? evang. secūdum Ioannem. vij.

¶ Scalas vidit Iacob per somnium, & ipsis scalis ascendentes & de scendentes angelos. Sic est & ecclesia fratres. Angeli dei boni predicatores prędicātes Christū, hoc est super filium hominis ascendūt & descēdunt. Quomodo ascēdūt? quomodo descēdunt? Ex vno habemus exēplū, audi Paulū apostolum, quod in ipso inuenerimus, hoc de cæteris veritatis prędicatoribus credamus. Vide Paulū ascēdentem. Scio hominē in Christo ante annos quatuordecim raptū fuisse vsq3 in tertiū cœlū, siue in corpore, siue extra corpus, nescio deus scit, & audisse ineffabilia quæ non licet homini loqui. Qui ascendentē audistis, descendentē audite. Nō potui loqui vobis quasi spiritalibus sed quasi carnalibus. Quasi paruulis in Christo lac vobis potum dedi non escam. Ecce descendit qui ascenderat. Quęre quo ascenderit, vsq3 in tertium cœlum. Quęre quo descenderit, vsq3 ad lac paruulis dandum. audi qua descendit, Factus sum inquit paruulus in medio vestrum tanq̄ si nutrix foueat filios suos. Videmus enim & nutrices & matres descendere ad paruulos: & si norunt latina verba dicere, decurtant illa, & quassant quodammodo linguam suam vt possint de lingua diserta fieri blandimenta puerilia, quia si sic dicant, nō audit infans nec proficit infans. Et disertus aliquis pater si sit tantus orator vt lingua illius fora concrepent, & tribunalia concutiantur: si habeat paruulum suum, cum ad domum redierit seponit forensem eloquentiam quo ascenderat, & lingua puerili descendit ad paruulum. Audi vno loco ipsum apostolum ascendentem & descendentem in vna sententia. Siue enim, inquit, mente excessimus deo, siue temperantes sumus vobis. Quid est mente excessimus deo? vt illa videamus quæ non licet homini loqui. Quid est temperantes sumus vobis? Nunquid iudicaui me scire aliquid inter vos nisi Christum Iesum, & hunc crucifixū? Sed quod ipse deus ascendit, & descendit, manifestum est, quia & prędicatores ipsius ascendunt imitatione, descendunt prędicatione.

Prędicatores sunt ascendentes & descendentes.

H

ij. Cor. xij.

i. Cor. iij.

Ibidem

ij. Cor. v.

A

i. Cor. ij.

Ideo & nos gratias agimus deo sine intermissione: quoniā cū accepissetis a nobis, verbū auditus dei accepistis illud nō vt verbū hominū, sed sicut est vere verbū dei, qui opatur in nobis qui credidistis. Vos enī imitatores facti estis fratres ecclesiarū dei, q̄ sunt in Iudæa, in Christo Iesu: qa eadē passi estis & vos a cōtribulibus vestris, sicut & ipsi a Iudæis, q & dn̄m occiderūt Iesum, & pphetas, & nos persecuti sunt, & deo nō placēt, & oibus hoibus aduersantur: phibentes nos, gētibus loq, vt saluæ fiant: vt impleāt peccata sua semper. Peruenit ira dei sup illos vsq3 in finem:

Math. xxiij.
Ioan. xv.

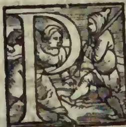
Nos autẽ fratres, desolati a vobis ad tempus ore, aspe
ctu, non corde, abundantius festinauimus faciem ve
stram videre, cum multo desiderio: quoniam volui-
B mus venire ad vos: ego quidem Paulus & semel, &
iterum, sed impediuit nos satanas. Quæ est enim no
stra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? nõ ne vos
ante dominum nostrum Iesum Christum estis in ad-
uentu eius? Vos enim estis gloria nostra & gaudium.

Ex lib. de predestinatione sanctorum.

¶ Quid est q̃ hinc deo gratias agit? Nempe vanum est atq; ina-
ne, si cui gratias agit, hoc ipse non fecit. Sed quia hoc vanum & ina
ne non est, perfecto deus, cui de hoc opere gratias agit, ipse fecit, vt
cu3 percepissent ab apostolo verbum auditus dei, exciperent illud
non vt verbum hominum, sed sicut est vere verbum dei. Deus igi-
tur operatur in cordibus hominum vocatione illa secundum pro-
positum suum: non, vt inaniter audiant euangelium, sed eo aud(ito)
conuertantur & credant, excipientes non vt verbum hominum, sed
sicut est vere verbum dei.

Deus operatur vt verbum suu3 non inaniter audiatur.

CAPVT III.

Ropter quod non sustinentes am-
plius, placuit nobis remanere Athe
nis solis, & misimus Timotheum
fratrem nostrum, & ministrum dei i
euangelio Christi, ad confirman-
dos vos, & exhortandos pro fide
nostra vestra, vt nemo moueatur i
C tribulationibus istis. Ipsi enim scitis, q̃ i hoc positi su
mus. Nam & cum apud vos essemus, predicebamus
vobis, passuros nos tribulationes, sicut & factum est,
& scitis. Propterea & ego amplius non sustinens, misi
ad cognoscendam fidem vestram: ne forte tentauerit
vos is qui tentat, & inanis fiat labor noster. Nunc autẽ
veniente Timotheo ad nos a vobis, & annũciante no
bis fidem & charitate vestram, & quia memoriam no
stri habetis bonam semper, desiderantes nos videre,
sicut & nos quoq; vos ideo consolati sumus fratres
in vobis, in omni necessitate & tribulatione nostra,
per fidem vestram, quoniam nunc viuimus si vos sta
tis in domino.

¶ Defecit, inquit, in dolore vita mea. Dicit apostolus. Nũc viuimus si vos statis in domino. Quicunq; perfecti sunt ex euãgelio & gratia dei, non hic viuunt nisi propter alios. Nam vita eorum in hoc seculo eis iam non esset necessaria. Sed quia dispensatio eorum aliis necessaria est, fit in eis quod ait idem apostolus, concupiscentiam habens dissolui & esse cum Christo multo enim magis optimum: manere in carne necessarium propter vos. Quando autem videt homo ex dispensatione sua, ex laboribus suis, ex prædicatione sua nõ proficere homines, infirmatur in egestate vita eius.

Ex tracta. psal. xxx.
Vita perfectorum in hoc seculo manet ꝓpter alios.
D

¶ Nunc autem viuimus si vos fratres statis in domino. Nolo in nobis, sed in domino, quia neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus.

Ex sermone de verbis euãge. v. i. Cor iii.

¶ Ammonemus charitatem vestram, & vos exhortamur in domino, præsentia contemnatis fratres mei, quæ non vobiscum moriendo portatis. Caueatis peccata, caueatis iniquitates, caueatis seculares cupiditates. Tunc est enim fructus noster in vobis integer, & merces nostra apud deũ plena gaudiorũ. Nã etsi dicimus quod dicendũ est, etsi predicamus quitũ ꝓdicãdũ est, & soluimus nos apud dominũ in conspectu domini, quia nõ tacuimus qđ timemus, nõ tacuimus quod amamus, vt super quẽ venenit gladius vindictæ dominicæ, qđ speculatori imputet non inueniat: tamẽ nolumus mercedem nostrã securã esse vobis perditis, sed vobis inuentis. Nam & apostolus Paulus securus erat de mercede sua, & tamen quid ait populo? Nunc viuimus si vos statis in domino.

Ex sermone de verbis libri ecclesiastici.
Contẽnẽda sunt præsentia, q non sunt nobiscum hinc asportãda.
Perfecti nõ sperant mercedem secutã de perditis, sed de saluatis.

Quã enim gratiarum actionem possumus deo retribuere pro vobis, in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante deum nostrum: nocte ac die abundãtius orantes, vt videamus faciẽ vestram, & cõpleamus ea quæ desunt fidei uestræ? Ipse autem deus & pater noster, & dominus Iesus Christus dirigat uitã nostram ad uos.

B
ii. Thes. 3.
Col. ii.

¶ Cernebat vtiq; quandã fabricam spiritalem, sicut alibi dicit, Dei ædificatio estis, & in ea cernebat vtrũq;, & vnde gauderet, & vnde satageret. Gaudebat ex eo quod iam ædificatum videbat: satagebat ex eo qđ vsq; ad culmẽ perfectionis adhuc ædificandũ eẽ sentiebat.

Ex II. contra Faustũ. ti. iii.
i. Cor iiii.
Gaudẽdi & satagendi in apostolo ratio.

Vos autẽ dominus multiplicet & abũdare faciat in charitate inuicem, & in omnes, quemadmodum & nos in vobis, ad confirmãda corda uestra sine querela in sanctitate ante deum & patrem nostrum, in aduentu domini nostri Iesu Christi, cum omnibus sancti eius. Amen.

¶ Apostolus Paulus benedicens Thessalonicenses, Vos, inquit,

Ex libro de gratia et libero arbitrio.

dominus multiplicet et abundare faciat in charitate inuicem, et in omnes. Hanc benedictionem dedit, vt nos inuicem diligeremus qui legem dederat, vt inuicem diligamus.

CAPVT IIII.

F

E cætero ergo fratres, rogamus vos, & obsecramus in domino Iesu, vt quemadmodum accepistis a nobis, quomodo oportet vos ambulare, & placere deo, sic & ambuletis, vt abundetis magis. Scitis enim quæ præcepta dederi vobis

Roma. xii. Ephe. v.

per dominum Iesum. Hæc est enim voluntas dei, sanctificatio vestra, vt abstineatis vos a fornicatione, vt sciat vnusquisque vostrum vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderii, sicut &

Leui. xix. et xxv

gentes, quæ ignorant deum. Et ne quis super grediatur neque circunueniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est dominus de his omnibus, sicut prediximus vobis, & testificati sumus. Non enim vocauit nos deus in immunditiam, sed in sanctificationē. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed deum:

Ioan xv. I. Ioan. iiii.

qui etiam dedit spiritum suum sanctum in nobis. De charitate autem fraternitatis non necesse habuimus scribere vobis. Ipsi.n. vos a deo didicistis, vt diligatis

G

iuuicem. Etenim illud facitis in omnes fratres, in vniuersa Macedonia. Rogamus autē vos fratres, vt abūdetis magis, & operā detis, vt quieti sitis, & vt vestrū negotium agatis, & operemini manibus vestris, sicut pcipimus vobis: & vt honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis.

Ex sermone de cōuersione Pauli.

Adulterii prohibitio.

Proriæ coniugis vetatur abusio.

ADulterium facere prohiberis ne noceas proximo. Quomodo enim non vis accedi ad tuam, sic nō debes accedere ad alienam vxorem. Si autem tua intemperanter vsus fueris, numquid videris nocere alicui, quia tua vteris? Sed eo ipso concesso immoderatius vtendo corrumpis in te templum dei: nemo te accusat extraneus. Sed quod responsum dabit conscientia tua deo dicenti per apostolum, Vt sciat vnusquisque vestrum suum vas possidere in sanctificatione, non in morbo desiderii sicut et gentes quæ ignorant deum?

ant deum? Quis autes habens vxorem, qui eo modo vtatur vxore vt non excedat legem liberos procreandi? Ad hoc enim data est. Conuincunt te tabulæ quæ scribuntur in matrimonio. pactus es quemadmodum duceres. Resonat tibi scriptura pactionis liberorum procreandorum causa. Nõ ergo accedas si potes nisi liberorum procreãdorũ causa. Si modũ excesseris, cõtra illas tabulas facies, & cõtra pactũ. Nõne manifestũ est? Eris mendax, & pacti violator, & quærit in te deus integritatẽ tẽpli sui, Et nõ inuenit. Non quia tua non vsus es, sed quia inmoderat ius vsus es. Nĩ & vinũ de apotheca tua bibis, & tamen si sic bibis, vt inebrieris, non quia re tua vsus es, ideo non peccasti. Donum enim dei conuertisti ad corruptionem tuam. Quid ergo fratres? certe manifestum est & renunciat omniũ cõsciẽtia, q̃ difficile est sic vti rebus cõcessis, vt nõ aliquantũ excedatur modus. Quando autẽ excesseris modũ offendis deũ cuius templum es. Templum enim dei sanctum est, quod estis vos. Nemo se fallat: quisquis templũ dei corruperit, corrumpet illum deus: dicta sententia est, teneris reus. Quid dicturus es in orationibus tuis, qũdo rogabis deũ quẽ offendis in tẽplo suo, quem pellis de templo suo? Quomodo mundabis rursus in te domum dei? quomodo eum reduces ad te? quomodo nisi dicendo ex vero corde tuo & verbis & factis, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris? Quis enim accusabit immoderate vtentem tuo cibo, tuo potu, tua coniuge? nemo accusabit hominum. Sed tamen quia deus arguit exigẽs de te integritatẽ tẽpli sui & incorruptionẽ habitationis suæ, dedit tibi remediũ, tanq̃ dicẽs, si excedẽdo modũ offendis me, & eo tenebo te reum vbi te nullus hominum accusat, dimitte homini quod in te peccauit, vt dimittam tibi quod peccas in me. Tenete istud fortiter fratres. Qui enim & huiusmodi antidotum renunciauerit, nulla illi spes salutis omnino remanebit.

Difficile est cõcessis bene vti. 1. Cor. iij.

Matth. vi.

A

Nolumus autem vos ignorare fratres de dormiẽtibus, vt non contristemini, sicut & cæteri qui spem non habent. Si enim credimus, quod Iesus mortuus est, & resurrexit: ita & deus eos qui dormierunt, per Iesum, adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, quia nos qui viuemus, qui residui erimus viuimus, qui residuisumus, in aduentu domini, non præueniemus eos qui dormierunt.

Ex tractatu euangelij secundum. Ioan. xlvi. Ioan. xi. Domino dormiunt qui mor

LAzarus amicus noster dormit, sed vado vt a somno excitem eum. Verum dixit, sororibus mortuus erat, domino dormiebat. Hominibus mortuus erat, qui eum suscitare nõ poterant. Nam dominus tanta facilitate excitabat de sepulcro, quanta non excitas dormientem de lecto. Ergo secundum potentiam

do mortui sunt suam dixit dormientemquia & alij mortui dicti sunt in scripturis
B sæpe dormientes: sicut apostolus dicit, De dormientibus autem no
Dormientes vocantur mortui. lo vos ignorare fratres, ut non contristemini sicut & cæteri qui spē non habent. Ideo & ipse dormientes appellauit, quia resurrecturos prænunciauit. Dormit ergo omnis mortuus & bonus, & malus. Sed quomodo interest in ipsis qui quotidie dormiunt, & exurgunt quid quisque videat in somnis, alij sentiunt læta somnia, alij torquentia: ita vt euigilans dormire timeat, ne ad ipsa iterum redeat: sic vnusquisq; hominum cum causa sua dormit, cum causa sua surgit: & interest quali custodia quisque recipitur, ad iudicem postea producendus. Nam & receptiones in custodiam pro meritis causarum adhibentur. Alios iubentur custodire lictores, humanum, & mite officium atque ciuile. Alij traduntur optionibus. Alij mittuntur in carcerem, & in ipso carcere non omnes, sed pro meritis grauiorum causarum in ima carceris contruduntur. Sicut ergo diuersæ custodiæ agentium in officio, sic diuersæ custodiæ mortuorum, & diuersa merita resurgentium. Receptus est pauper, receptus est diues. Sed ille in sinu Abrahæ, ille vbi sitiret & guttam non inueniret. Habent ergo omnes animæ, vt ex hac occasione instruam charitatem vestram: habent omnes animæ cum de seculo exeunt, diuersas receptiones suas. Habent gaudium bonæ, malæ tormenta. Sed cum facta fuerit resurrectio, & bonorum gaudium amplius erit, & malorum tormenta grauiora, quando cum corpore torquebuntur. Recepti sunt in pace sancti patriarchæ, & prophetæ, apostoli, martyres, boni fideles, omnes tamē adhuc in fine accepturi sunt quod promisit deus. Promissa est enim resurrectio etiam carnis, mortis consumptio, vita æterna cum angelis, hæc omnes simul accepturi sumus. Nam requiem quæ continuo post mortem datur, si ea dignus est, tunc accipit quisq; cum moritur. Priores acceperunt patriarchæ: videte ex quo requiescunt: posteriores prophetæ, recentius apostoli multo recentiores sancti martyres, quotidie sancti fideles: & alij intra requiem iamdiu sunt, alij non tandiu, alij annis paucioribus, alij in recenti tempore. Cum vero de hoc somno euigilabunt, simul oēs quod promissum est accepturi sunt.

Custodiæ diuersæ.

Lucæ.xvi.

Post resurrectionem augebuntur & gaudia & pœnæ.

C
A

Ex sermone de eisdem verbis apostoli. ¶ Admonet nos beat⁹ apostolus vt de dormiētibus, hoc est mortuis charissimis nostris non contristemur sicut & cæteri qui spem non habent, spem scilicet resurrectionis & incorruptionis æternæ. Nam ideo & dormientes eos appellat scripturæ veracissima cōsuetudo, vt cum dormientes audimus, euigilaturos minime desperemus: vnde etiam cantatur in psalmo, Nunquid qui dormit nō adijciet vt resurgat? Est ergo de mortuis eis qui diliguntur quædam tristitia quodammodo naturalis. Mortem quippe horret nō opinio, sed natura. Nec mors homini accideret, nisi ex pœna, quam præcesserat culpa. Quapropter si animalia quæ ita creata sunt vt suo quæque tempore moriantur, mortem fugiunt, diligunt vitam

Ps.xl.

Mortem horret natura.

D

quanto magis homo, qui sic fuerat creatus, vt si viuere sine peccato voluisset, sine termino viuere? Hinc itaqꝫ necesse est, vt tristes simus, quãdo nos morientes deserunt quos amamus, quia etsi nouimus eos nõ in æternũ nos relinquere mansuros, sed aliquantũ præcedere secuturos, tamẽ mors ipsa quã natura refugit, cũ occupat dilectũ, contristat in nobis ipsius dilectionis affectum. Ideo nõ ammonuit apostolus vt nõ cõtristemur, sed nõ sicut & cęteri qui spẽ nõ habẽt. Cõtristamur ergo nos in nostrorũ mortibus necessitate amittẽdi, sed cũ spe recipiẽdi. Inde angimur, hinc cõsolamur. Inde infirmitas afficit, hinc fides reficit. Inde dolet humana conditio, hinc sanat diuina promissio. Proinde pompa funeris, agmina exequiarũ sumptuosa diligentia sepulturę, monumentorum opulenta constructio, viuorum sunt qualiacunque solatia, non adiutoria mortuorum. Orationibus vero sanctę ecclesię & sacrificio salutari & eleemosynis quę pro eorum spiritibus erogantur, non est dubitandum mortuos adiuuari, vt cum eis misericordius agatur a domino, quã eorum peccata meruerunt. Hoc enim a patribus traditũ vniuersa obseruat ecclesia, vt pro eis qui in corporis & sanguinis communione defuncti sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorantur oretur, ac pro illis quoqꝫ id offerri commemoretur. Cum vero eorum commendandorum causa opera misericordię celebrantur, quis eis dubitet suffragari pro quibus orationes deo non inaniter eligant? Non omnino ambigendum est ista prodesse defunctis, sed talibus qui ita vixerunt ante mortẽ, vt possint eis hęc vtilia esse post mortem. Nam qui sine fide quę per dilectionem operatur, eiusqꝫ sacramentis de corporibus exierunt, frustra illis a suis huiusmodi pietatis impenduntur officia: cuius dũ hic essent pignore caruerunt, vel non suscipientes, vel in vacuũ suscipientes dei gratiam, & sibi non misericordiam thesaurizantes, sed iram. Non ergo mortuis noua merita comparantur cum pro eis boni aliquid operantur sui, sed eorum precedentibus consequentia ista redduntur. Non enim actum est nisi cũ hic viuere destitissent. Et ideo istam finiens quisque vitam nisi quod meruerit in ipsa non poterit habere post ipsam. Permittantur itaqꝫ pia corda charorum de suorũ mortibus cõtristari dolore sanabili, & consolabiles lachrymas fundant cõditione mortali. Quas tamen reprimat fidei gaudium, qua creduntur fideles quando moriuntur, quantulum a nobis abire, & ad meliora transire. Sit pro viribus cura sepeliendi, & sepulcra construendi, quia & in scripturis sanctis inter bona opera deputata sunt. Nec solum in corporibus patriarcharum, aliorumque sanctorum inhumatis cadaueribus corporibusqꝫ iacentium, verum etiam in ipsius domini corpore prędicati atqꝫ laudati sunt qui ista fecerunt. Impleant hæc homines erga suos officia postremi muneris & sint humani lenimenta mœroris: verum illa quę adiuuat spiritus defunctorum, oblationes, ero-

Vita magis homini q̃ peccori diligenda.

Nõ monet apostolus non contristandum de morte, sed minus q̃ cæteri cõtristentur.

Pompa funebris, viuorũ est solamen, non mortuorum leuamen.

Preces pro sunt fidelibus defunctis.

Mortuis non acquiruntur noua merita.

gationes, multo pro eis obseruantius, abundantius impendant, qui suos carne non spiritu mortuos non solum carnaliter, sed etiam spiritaliter amant.

Item ex ser. ij. de eadem lectione.

¶ De dormientibus, inquit, nolo vos ignorare fratres vt non contristemini sicut & gentes quae spem non habent. Non tantum ait vt non contristemini, sed vt non contristemini quemadmodum gentes quae spem non habent. Necesse est enim vt contristemini, sed vbi contristaris consoletur te spes. Quomodo enim non contristaris, vbi corpus quod viuit ex anima, fit examine discedente anima? Qui ambulabat iacet, qui loquebatur tacet, clausi oculi luces non capiunt, aures nulla voce patescunt. Omnia membrorum officia conquieuerunt. Non est qui moueat gressus ad ambulandum, manus ad operandum, sensus ad percipiendum. Nonne ista est domus quam nescio quis inuisibilis habitator ornabat? Discessit qui non videtur, remansit quod cum dolore videatur. Ista est causa tristitiae: sic consolatio. Quae consolatio?

Tristitia carnis.

Consolationis ratio.

G Quoniam ipse dominus in ius & in voce archangeli, & in tuba dei descēdet de coelo. Et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui viuemus qui reliqui erimus viuimus, qui relinquimur simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera.

I. Cor xv.

¶ Nunquid & hoc ad tempus? Non. Sed quid est?

Et sic semper cum domino erimus. Itaq; consolamini inuicem in verbis istis.

Pereat contristatio vbi tanta est consolatio. Detergatur luctus ex animo: fides expellat dolores. In tanta spe non decet esse triste templum dei. Ibi habitat bonus consolator: ibi qui nō fallit promissor. Quid mortuum diu plangimus? Quoniam mors amara est. Per illam transiuit & dominus. Consolemur nos ergo inuicem & in his sermonibus nostris. Potest non dolere cor humanum defuncto charissimo? Melius tamen cum dolet sanatur cor humanum, q; non dolendo fit inhumanum. Maria dominū quaerebat, & mortuū fratrē dolebat. Sed quid miraris, quia Maria dolebat tūc cū ipse dominus flebat? Mouere autē quēuis pōt qūo flebat mortuū, se cōtinuo iubente victurū. Nō mortuū flebat quem ipse suscitauit, sed mortem quā sibi homo peccādo cōparauit. Si enim peccatū nō praecessisset, sine dubio mors secuta non fuisset. Secuta est ergo mors etiā corporis quā praecessit mors animae. Mors animae praecessit deserendo deū, & mors corporis secuta est deserente anima. Haec deseruit volēs, hac coacta est deserere nolēs. Tanq; illi diceret, Recessisti ab eo quē diligere debuisti, recede ab eo quod dilexisti. Quis enim vult mori? Prorsus nemo. Et ita nemo, vt bea-

Dolor de morte tolerandus.

Quomodo Christus Lazarum mortuum flebat.

H

Nemo mori vult.

Ioan. xxi.

to Petro diceretur. Alter te cinget. & feret quo tu non vis. Si ergo nulla esset mortis amaritudo, non esset magna martyrum fortitudo. ET mortui qui in Christo sunt resurgēt primi: Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera, & sic semper cum domino erimus.

Potera etiam hoc donare credentibus, vt nec istius experirentur corporis mortem. Sed in hoc fecisset carni quaedam felicitas augeretur, minueretur autem fidei fortitudo. Sic enim homines mortem istam timent, vt non ob aliud felices dicerent esse Christianos, nisi quod mori omnino non possent. Ac per hoc nemo propter vitam illam quae post istam mortem beata futura est, per virtutem etiam contemnendae ipsius mortis ad Christi gratiam festinaret, sed propter remouendam mortis molestiam delicatius crederetur in Christum. Plus ergo gratiae praestitit, plus fidelibus suis sine dubitatione donauit, Quid enim magnum erat videndo nō mori eos qui crederent, credere se nō moriturus? quāto maius est, quāto fortius, quāto laudabilius ita credere, vt se speret moriturus sine fine victurū? Deniq3 hoc quibusdā in fine largietur, vt mortem istam repentina commutatione non sentiant, sed simul cum resurgentibus rapiantur in nubibus obuiam Christo in aera, & sic semper cum domino viuant. Et recte illis, quia non erunt iam posteri qui propter hoc credant nō sperādo quod vident, sed amādo quod vident, quae fides est eneruis & debilis, nec fides omnino dicenda; quandoquidem fides ita definita est, Fides est sperantium substantia, coniunctio rerum quae non videntur.

Dixit apostolus cum loqueretur de resurrectione mortuorum. Et nos viuentes qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiā Christo in aera, & ita semper cum domino erimus. Reuera quātū ad verba beati apostoli ptinet, videt asserere quosdā in fine seculi adueniēte domino cum futura est resurrectio mortuorum non esse morituros, sed viuos repertos in illam immortalitatem quā sanctis etiam caeteris dabitur repente mutandos, & simul cum illis rapiendos (sicut dicit) in nubibus. Sed vellem hinc potius audire doctiores: ne illis etiam qui putant aliquos morte non praecedente viuificatos ad vitam perpetuam transituros, dicere inueniatur apostolus. Stulte tu quod seminas non viuificatur nisi prius moriatur. Nā & illud quod in plerisq; codicibus legitur omnes resurgemus, vnde fieri poterit nisi omnes moriamur? Resurrectio quippe nisi mors praecesserit nulla est. Et quod nonnulli codices habent, omnes dormiemus: multo facilius & apertius id cogit intelligi. Et si quid aliud tale in sanctis literis inuenitur ad id videtur impelli, vt nullus hominum existimetur immortalitatem nisi mors praecesserit adepturus. Proinde vellem sicut dixi de his verbis aud re doctiores. Si autem in his verbis Apostoli nullus alius sensus poterit reperiri, & hoc eum voluisse intelligi claruerit, quod

Ex lib. ij. de baptismo.
Cur fideles sentiant mortem.
Hebr. xi.
Ex libro ad Dulcitium.
An omnes morituri sint ante resurrectionem generalem.
1. Cor. xv.

I.Cor.xv. videntur verba ipsa clamare.i.ꝙ futuri sint in fine seculi & aduentu
Quomodo intelligi potest ꝙ iudicat⁹ est dominus viuos & mortuos. domini qui non expolientur corpore, sed super induantur immortalitate, vt absorbeatur mortale a vita: huic sententiæ, procul dubio conueniet quod in regula fidei confitemur, venturu3 dominum iudicaturu3 viuos & mortuos: vt non hic intelligamus viuos iustos, mortuos autem iniustos, q̄uis iudicandi sunt iusti & iniusti: sed viuos quos nondum exisse, mortuos quos iam exisse de corporibus aduentus eius inueniet. Quæ si ita esse constiterit, illa verba excutienda erunt, quomodo sic appiamus, Tu quod seminas non viuificatur nisi moriatur: & omnes resurgemus, siue omnes
C dormiemus: vt non aduersentur huic sententiæ qua quidam credantur etiam cum suis corporibus in eternum non gustata morte victuri.

Ex libr. de ciui. dei.xx. ¶ Quæri solet vtru3 illi, quos hic viuentes inuenturus est Christus
An sint nō morituri in nouissimis diebus. quorum personam in se atq3 illos qui tunc secu3 viuebant transfigurabat apostolus, nunq̄ omnino morituri sunt, an ipso tempore is puncto quo cum resurgentibus rapientur in nubibus obuiam Christo in aera, ad immortalitatem mira celeritate transibunt. Neq3 enim dicendum est fieri non posse, vt cum actuum in sublime portentur in illo spatio & moriantur & reuiuiscant. Quod enim ait, & ita semper cum domino erimus, non sic accipiendu3 est, tanq̄ in aere nos dixerit semper cum domino esse mansuros, quia nec ipse vtiq3 ibi manebit, quia veniens trasiturum est. Venienti quippe itur obuiam non manenti. Sed ita cum domino erimus, idest sic erimus habentes corpora sempiterna, vbicunq3 cum illo
Probat omnes morituros. fuerimus. Ad hunc autem sensum quo existimemus etiam illos quos hic viuos inuenturus est dominus, in ipso paruo spatio & passuros mortem & accepturos immortalitatem, ipse Apostolus nos videtur vrgere vbi dicit. In Christo omnes viuificabimur, cu3 alio
I.Cor.xv. Ibidem. loco de ipsa loquens resurrectione corporu3 dicat, Tu quod seminas non viuificatur nisi moriatur. Quomodo igitur quos viuētes hic Christus inueniet, per immortalitatem in illo viuificabuntur si
D non & moriantur? cum videamus propter hoc esse dictū, Tu quod seminas non viuificatur nisi prius moriatur. Si ergo sanctos qui reperientur Christo veniente viuentes, eiq3 in obuia3 rapientur, credimus in eodem raptu de mortalibus corporibus exituros, & ad eadem mox immortalia redituros. nullas in verbis apostoli patiemur angustias: siue vbi dicit, Tu quod seminas non viuificatur nisi moriatur: siue vbi dicit, Omnes resurgemus, vel omnes dormiemus, quia nec illi per immortalitatem viuificabuntur, nisi q̄libet paululum tamen ante moriantur, ac per hoc & a resurrectione non erunt alieni, quam dormitione præcedunt q̄uis breuissima, non tamen nulla. Cur autem nobis incredibile videatur illam multitudinem corporum in aere quodammodo seminari, atq3 ibi protinus immortaliter atq3 incorruptibiliter reuiuiscere, cu3 credamus

quod idem ipse apostolus apertissime dicit, in ictu oculi futurã resurrectionem, & in membra sine fine victura tanta facilitate tanq̃ inæstimabili velocitate rediturum antiquissimorum cadauerum puluerem? Nec ab illa sententia qua homini dictũ est. Terra es, & in terram ibis, futuros illos sanctos arbitremus immunens, si eorum morientium in terra non recident corpora, sed sicut in ipso raptu moriantur ita & resurgant dum feruntur in aera. In terram quippe ibis, est in hoc ibis amissa vita quod erat anteq̃ sumeres vitam, idest hoc eris exanimatus quod eras anteq̃ esses animatus. Terræ quippe insufflauit deus in faciem flatum vitæ, cum factus est homo in animã viuam, tanq̃ diceretur Terra es animata quod non eras, terra eris exanimis sicut eras. Quod sunt & anteq̃ putrescant omnia corpora mortuorum, quod erunt & illa si morientur vbicunq̃ moriantur: cum vita carebunt qua continuo receptura sunt. Sic ergo ibunt in terram, quia ex viuis hominibus terra erũt, quemadmodum it in cinerem quod fit vetus: it in testam, quod ex luto fit testa, & alia sexcenta sic loquimur. Quomodo autem sit futurum quod nunc pro nostræ ratiunculę viribus vtcunq̃ conijcimus, tunc erit potius vt nosse possimus.

Cor. xv.
Gene. iii.
Gene. ii.

CAPVT. V

DE temporibus autem & momentis fratres, non indigetis vt scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis, quia dies domini sicut fur in nocte, ita veniet.

ii. pet iii.
Apoc. iii.
Ex epistola ad Esychium episcopum.
Temp⁹ mortis

NOn dixit, post quantum temporis hoc futurũ sit, sed quomodo futurum sit, idest non quanta erit ætatis breuitas vel prolixitas, sed quantumlibet interuallum sit, non tamen hoc eis veniet malum nouissimum, nisi cum dixerint pax & securitas. Quibus verbis videtur apostolus huius nouissimi diei, vel spem, vel timorem ab hoc nostro tempore remouisse. Non enim videmus ipsos amatores huius seculi quibus subitaneus apparebit interitus, iam dicere pax & securitas. Quid ergo scire sufficiat satis ipse demonstrat apostolus dicendo. De temporibus & momentis non habemus vobis opus scribere, vel sicut alij codices habent, non opus habetis vobis scribi. Nam secutus adiunxit, Vos enim ipsi diligenter scitis, quia hora domini sicut fur ita in nocte veniet. Hoc ergo opus est scire, vt cuerent filij lucis esse, & parato corde vigilare qui nolunt

Cauendum ne hora.

morti inueniat ab illa hora sicut a nocturno fure comprehendi. Nam si ad cautio nos imparatos. dum hoc malum, id est ne hora domini tanquam fur inueniat imparatos, opus esset nosse temporum spatia, non diceret apostolus non opus esse vt hoc scriberet, sed hoc potius esse scribendum tanquam doctor prouidentissimus iudicaret. Nunc autem nec illis opus esse monstrauit: quibus sufficiebat vt scirent imparatis atque dormientibus horam domini sicut furem esse venturam, atque hoc sciendo essent ipsi vigilanter parati post quantalibet tempora veniret, et suum seruauit modum, vt licet apostolus, non tamen presumeret alios docere, de quo apostolis dominum dixisse cognouerat, Non est vestrum scire.

G Aestuum. j. Et li. questionum lxxxiii. que. lix Mat. xxiiii. Mat. xxv. i. Cor. xv.

Media autem nocte, id est nullo sciente aut sperante, quippe cum ipse dicat dominus, De die autem illa et hora nemo scit: et apostolus dicit, Dies domini tanquam fur in nocte ita veniet. Ex quo significat penitus latere cum venit, clamor factus est ecce sponsus venit, surgite obuiam, et in ictu oculi in non prima tuba omnes resurgemus.

Cum enim dixerint, pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, & non effugient.

Ex epistola ad Esychium. Luce. xxi.

Sed conteri nos inquis poena nostra compellit adesse iam finem, dum impletur quod iam praedictum est arescentibus hominibus prae timore et expectatione quae superueniet vniuerso orbi. Nullam, inquis, patriam nullum locum nostris temporibus non affligi, aut tribulari certum est: sicut dictum est, prae timore et expectatione que superuenient vniuerso orbi. Si ergo ista mala quae nunc patitur genus humanum, certa sunt indicia iam dominum esse venturum: quid est quod ait Apostolus. Cum dixerint, pax et securitas? Cum enim dixisset euangelium. Arescentibus hominibus prae timore et expectatione: continuo subiunxit, Nam virtutes coelorum mouebuntur, Et tunc videbunt filium hominis venientem cum potestate magna et maiestate. Videamus itaque ne forte melius intelligatur non ea modo impleri quae predicta sunt in illis, sed tunc esse potius ventura, quando sic erit tribulatio vniuerso orbi: vt ad ecclesiam pertineat, que vniuerso orbe tribulabitur, non ad eos qui tribulant eam. Ipsi enim dicturi sunt, pax et securitas: vt repentinus illis superueniat interitus, et eos aduentus domini sicut fur in nocte comprehendat, quando econtrario gaudebunt, et exultabunt qui diligunt manifestationem domini. Nunc cum

H

Mala bonis et malis communia ista mala que tanquam summa et extrema creduntur, vtrisque gentibus et vtrique regno, Christi scilicet et diaboli, videmus esse communia, pariter quippe his et boni affliguntur et mali, nec est qui dicat pax et securitas, vbicunque contingunt vel metuitur ne contingant, inter quae tamen mala adhuc vsquequaque frequentantur luxuriosa co

nubis, feruet ebriositas, auaritia grassatur, perstrepunt lasciuæ, cantant organa, tibiæ, lyræ, citharæ, tesseræ, multa & varia sonorum genera atq; ludorum, hoccine est arescere præ timore: an potius madescere præ libidine? Sed hæc filij tenebrarum abundatius habebunt & exercebunt cum dixerint, pax & securitas. Quid ipsi filij lucis, & filij diei, qui non sunt in tenebris vt eos tanq; fur dies ille comprehendat, nonne adhuc vtuntur hoc mundo tanq; non vtentes? quia etsi ad multos temporibus apostolorum dictum est, pia tamen sollicitudine cogitant quod dictum, Tempus breue est Nonne à maxima parte eorum nouellatur, ædificatur, emitur, possidetur, geruntur adhuc honores, ducuntur vxores? De his loquor qui expectantes dominum suum quando veniat nuptijs, non tamen abstinent a carnalibus nuptijs, sed obedientissima charitate audiunt apostolum præcipientem quemadmodum viuere debeant vxores cum viris: viri cum vxoribus, filij cum parentibus: serui cum dominis, domini cum seruis. Nonne hi omnes in omnibus his vtuntur hoc mundo? arant, nauigant, comparant, generant, militant, administrant. Puto q; non erunt sic quando erunt quæ in euangelio prædicta sunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris & fluctuum, arescentibus hominibus præ timore & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi. Nam virtutes cœlorum mouebuntur.

A — i. Cor. vii. — Ibidem. — Luc. xii. — Luc. xxi.

B

Vos autem fratres non estis in tenebris, vt vos dies illa tanq̃ fur comprehendat. Omnes enim vos filii lucis estis & filii diei: non sumus noctis, neque tenebrarum.

Illi qui præsumentes de cupiditatibus suis & in delicijs huius seculi diffluentes tument, & eriguntur aduersus humiles, & insultant sanctis intelligentibus angustam viam quæ ducit ad vitam, talibus veniet illa hora subito, quia tales erant & in diebus Noe, quorum dierum commemorationem audistis factam in euangelio. Sic erit aduentus filij hominis (inquit) quomodo in diebus Noe manducabant, bibebant, nubebant, vxores autem ducebant, nouellabant, ædificabant, donec introiit Noe in arcam, & venit diluuium, & perdidit omnes. Quid ergo? Omnes peribunt qui ista faciunt? quæ nubunt, qui vxores ducunt, qui nouellant, qui ædificant? Non, sed qui de his præsumunt: sed qui ista deo præferunt, sed qui propter hæc offendere deum cito parati sunt. At vero qui istis omnibus aut non vtuntur, aut vtuntur tanq; non vtentes, plus præsumentes de illo qui dedit, q; de his quæ data sunt, & intelligentes in his eius consolationem & misericordiam, & non occupati donis, ne a donatore ruerent, qui tales sunt, non illos inuenit imparatos hora illa sicut fur. Talibus dixit Apostolus, Vos autem nō estis in tenebris, vt dies ille vos tanq; fur comprehendat, Omnes enim

Ex tractat. ps. cxx. — Comprehendit mors malos, vt diluuiuj tempore Noe. — Lucæ. xvii.

Vos filii lucis estis ⁊ filij diei. Ideo dominus cum diceret timendam esse horã, sicut furem in nocte posuit. Et Apostolus ita, Quia hora domini sicut fur in nocte ita veniet. Non vis vt te inueniat? noli esse in nocte? Filii lucis estis ⁊ filij diei. Non sumus noctis neque tenebrarum. Qui sunt filij noctis tenebrarum? Iniqui, impii, infideles. Sed ipsi audiant antequam veniat hora, ⁊ dicat illis Apostolus, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino.

A

Gene. v.

Igitur non dormiamus, sicut & cæteri, sed vigilemus, & sobrii simus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt: & qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrii simus, induti loricam fidei, & charitatis, & galeam spem salutis: quoniam non posuit nos deus, in iram, sed in acquisitionẽ salutis per dominum nostrum Iesum Christum, qui mortuus est pro nobis, vt siue vigilemus, siue dormiamus, simul cum illo viuamus. Propter quod consolamini inuicem, & ædificate alterutrum: sicut & facitis. Rogamus autem vos fratres, vt noueritis eos qui laborant inter vos, & præsunt vobis in domino & monent vos, vt habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum, & pacem habete cum eis.

Esa. lix.
Eph. vi.

B

Ex tracta. ps. cxxxi.
Dormientes resistunt domino.

Multi cum dormiunt, non faciunt locum domino. tales excitat Apostolus, Surge qui dormis, ⁊ exurge a mortuis ⁊ illuminabit te Christus. Et alio loco, Nos autem qui diei sumus vigilemus, ⁊ sobrii simus. Nam qui dormiunt nocte dormiunt: ⁊ qui inebriantur, nocte ebrij sunt. Noctem dicens iniquitatẽ in qua illi obdormierunt cupiendo ista terrena. Et omnes istę felicitates quæ videntur seculi, somnia sunt dormientium. Et quomodo qui videt thesauros in somnis dormiens diues est, sed vigilabit, ⁊ pauper est: sic omnia ista vana huius seculi, de quibus homines qui gaudent, in somno gaudent. Euigilabunt quando nolent: si non modo euigilant quando vtile est: ⁊ inuenient somnia fuisse illa, ⁊ transire (sicut scriptura dicit) velut somnium exurgentis. Et alio loco, Dormierunt autem somnium suum, ⁊ nihil inuenerunt omnes viri diuitiarũ in manibus suis. Dormierunt somnium suum, finitus est somnus. Et nihil inuenerunt in manibus suis, quis in somno videbant diuitias transituras.

Psal. lxxii.
Psal. lxxv.
Ex tracta. psal. lxi.

Operantes mala in nocte operantur.

¶ Digna debemus operari, id est tanquam in luce, quando Christo demonstrante operamur. Quicunque operatur mala, in nocte operatur non in diluculo. Apostolo dicente, Qui inebriantur, nocte inebriantur, ⁊ qui dormiunt, nocte dormiunt. Nos qui diei su-

mus, sobrijssimus. Hortatur nos vt secundum diem ambulemus honeste. Sicut in die, inquit, honeste ambulemus. Et iterum, Vos, inquit, filij lucis estis, & filij diei. Non sumus noctis neque tenebrarum. Qui sunt filij noctis & filij tenebrarum? Qui omnia mala operantur vsqueado filij noctis sunt, vt timeant videri quae operantur, & qui publice operantur mala, ideo publice operantur, quia multi illa operantur quae pauci operantur in abscondito. Qui autem publice talia operantur sunt quidem in luce solis, sed in tenebris cordis. Nemo ergo in diluculo operatur, nisi qui in Christo operatur. Rom. xiii. Matt. v.

Rogamus autem vos fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, sed semper quod bonum est sectamini, in inuicem, & in omnes.

Quantum ad nos pertinet, omnes saluos fieri velle debemus. Omnibus ne pereant vel ne alios perdant, adhibenda est a nobis medicinaliter seuera correptio. Dei est autem illis eam facere vtilem quos ipse praesciuit & praedestinauit conformes imaginis filij sui. Si enim aliquando timore non corripimus ne aliquis inde pereat, cur non etiam timore corripimus ne aliquis inde plus pereat? Neque enim dilectionis viscera maiora gestamus quam beatus Apostolus qui dicit, Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes, videte ne quis malum pro malo reddat alicui. Vbi intelligendum est tunc potius malum pro malo reddi, si corripiendus non corripitur, sed praua dissimulatione negligitur. Ex libro de correptione & gra. F Omnes debemus velle saluari. Rom. viii. Malum pro malo reddi.

¶ Quando videt homo aliquem male viuentem, & forte ecclesiae aliquid praestantem, & non eum corripit, animo fugit. Quid est animo fugere? Timere. Timor est fuga interior. Quare timet? Quia mercenarius est. ne forte ille male accipiat quod corripitur, & non det quod solet. Videt lupum venientem, idest diabolum male viuentis colla frangentem, & fugit animo: abstinet ab vtili correptione, plenus timore. Qui autem pastor est, & ei cura pro ouibus, non eum dimittit, & facit quod ait Apostolus, Corripite inquietos consolamini pusillanimes, & caetera. Non ergo putet quispiam pastor, vel qui se dicit pastorem, quia non reddit malum pro malo ei, qui reddit potius bonum pro bono. Ille enim est peccator est & scelestus, de bonis suis dat ecclesiae. Ille autem malum pro malo reddit, cui subtrahit correptionem. Sed quoniam hoc totum dilectissimi faciendum est, aliquando autem homines correptores suos putant inimicos suos, ideo cum dixisset, Corripite inquietos, subiecit consolamini pusillanimes. Forte enim de correptione incipit deficere, & perturbatur. Ex sermone de verbis euangelij. Animo fugere. Ioan. x. C

Tunc oportet consolari. Suscipite infirmos, ne per infirmitatem cadant. Si titubare eus fecit infirmitas, sinu suo suscipiat charitas. Et cum ista dixisset, adiecit in nouissimo, Videte ne quis malum pro malo alicui reddat. Ergo non est malum correptio si fit. Sed
Psal. cxl. bona ouis quando corripitur a praeposito suo quid dicit? Emendabit me iustus in misericordia.

Semper gaudete.

Ex traslat. ps. xciij. ps. xciij. Inuitat ad magnas epulas deus.

¶ Venite exultemus domino. Inuitat ad magnas epulas exultandi, non seculo, sed domino. nisi enim esset in hoc seculo exultatio mala, quae dist inguenda est ab exultatione bona, sufficeret dicere, Venite exultemus. Sed breuiter distinxit quid sit bene exultare, domino exultare. Ergo exultatio mala est exultare seculo: exultatio bona, est exultare domino. Pie debes domino exultare, si vis securus mundo insultare.

M

Ex traslat. ps. lxxxviij. ps. lxxxviij.

¶ Misericordia & veritas praeeunt ante faciem tuam. Iudicium tuum venturum timerem nisi antecederet te misericordia & veritas tua. Quid timeam in fine iudicia tua, quando praecedente misericordia tua deles peccata mea, & exhibendo veritatem imples promissa tua? Misericordia & veritas praeeunt ante faciem tuam. vni-
ps. xxiij. uerse enim viae domini misericordia & veritas. In his omnibus non exultabimus? aut quod exultamus capimus? aut verba sufficient laetitiae nostrae? aut lingua idonea erit explicare gaudium no-
ps. lxxxviij. strum? Si ergo nulla verba sufficiunt, beatus populus sciens iubilationem. Nullo modo beatus es nisi intelligas iubilationem. Scias
I. Cor. I. vnde gaudeas, quod verbis explicare non possis. Gaudium enim tuum non de te, vt, Qui gloriatur, in domino glorietur. Noli ergo exultare in superbia tua, sed in gratia dei. Vide ipsam gratiam tantam esse, cui lingua explicandae non sit idonea, & intellexisti iubilationem. Deniq; si intellexisti in gratia iubilationem, ipsius gratiae audi commendationem. Beatus certe populus sciens iubilationē.
Psal. quo supra Quam iubilationem? Vide si non de gratia, vide si non de deo, & omnino non de te. Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die. Si volunt tota die in nomine tuo. Si autem exultabunt in nomine suo, nō tota die exultabunt. non enim in gaudio perseuerabunt quando de seipsis gaudebunt, & per superbiam cadent. Ergo vt tota die exultent, in nomine tuo exultabunt.

Ex lib. I. de sermone domini in monte. Matth. v.

¶ Beati eritis (inquit) cum vobis maledicent, & persequentur, & dicent omne malum aduersum vos mentientes propter me: gaudete & exultate, quoniā merces vestra multa est in coelis. Animaduer-

A

Beatitudo Christiani intriusecus est.

tat quisquis delicias huius seculi & facultates rerū tēporaliū quaerit in nomine Christiano, intrinsecus esse beatitudinē nostrā. sicut de anima ecclesiastica ore prophetico dicitur, Omnis pulchritudo fi-
Psal. xliiij. liae regis intrinsecus. Nā extrinsecus maledicta & persecutiones, &

detractiones promittuntur: de quibus magna merces in cœlis est, quæ sentitur in corde patientium eorum qui iam possunt dicere, Gloriamur in tribulationibus scientes quoniam tribulatio patiẽtiam operatur, patientia probationem, probatio vero spem. Spes vero non confundit. Quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Non enim ista perpeti fructuosum est, sed ista pro Christi nomine non solum æquo animo, sed etiam cum exultatione tolerare. Gaudete (inquit) et exultate, quoniam merces vestra multa est in cœlis. Sentiunt iam ergo istam mercedem, qui gaudent spiritalibus bonis. Sed omnis ex parte perficietur, cum etiam hoc mortale induerit immortalitatem. Roma. v. I. Cor. xv. Luc. xviij.

Sine intermissione orate.

B

Dominus ait, Oportet semper orare, et non deficere. Et Apostolus, Sine intermissione orate. Quod sanissime sic accipitur, vt nullo die intermittantur certa tempora orandi. Sit desiderium tuum ante illum, et pater qui videt in occulto reddet tibi. Ipsum enim desiderium tuum oratio tua est. Et si continuum desiderium, continua oratio. Non enim frustra dixit Apostolus, Sine intermissione orate. Nunquid sine intermissione orate. Nunquid sine intermissione genu flectimus, corpus prosternimus, aut manus leuamus, vt dicat sine intermissione, quod non possunt facere? Est alia sine intermissione oratio. Quæ est desideriũ. Quicquid aliud agis, si desideras illud sabbatum, non intermittis orare. Si non vis intermittere orare, noli intermittere desiderare. Continuum desiderium tuum, continua vox tua est. Tacebis si amare destiteris, quia tacuerunt, de quibus dictum est, Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Frigus charitatis silentium cordis est, flagrantia charitatis clamor cordis est. Ex libro de hæresibus. Luc. xv. Sine intermissione orare. Math. vi. Matth. xxiiij.

In omnibus gratias agite. Hæc est enim voluntas dei in Christo Iesu in omnibus vobis.

¶ Vera fidelium humilitas est in nullo superbire, in nullo murmurare, nec ingratum esse, nec querulum, sed in omnibus dei iudicijs gratias deo agere deumq; laudare, cuius omnia opera aut iusta sunt aut benigna. Ex lib. sententiarum. Prosperi. Humilitas fidelium.

C

Spiritũ nolite extinguere: prophetias nolite spernere. Omnia autem probate, quod bonum est, tenete: ab omni specie mala abstinete vos.

¶ Non quia extingui potest, sed quãtũ in ipsis est extinctores eius merito vocantur qui sic agunt vt extinctum velint. Nox enim est antequã effulgeat dies in aduentu clarificato domini nostri Iesu Christi. Nam vultis videre quia nox est? nisi lucernam haberemus in tenebris permaneremus. Petrus enim dicit, Nos habemus ce Ex tracta. ps lxxvi. Quomodo spiritus extinguatur a malis. ij. Petri. i.

tiorem propheticum sermonem, cui bene facitis intendētes velut lucernæ in obscuro loco, donec dies luceat ꝛ lucifer oriatur in cordibus vestris. Venturus est ergo dies post istam noctē: interim in hac nocte lucerna nō desit. Et hoc est fortasse quod nunc facimus has literas exponendo: lucernam inferimus, vt in hac nocte gaudeamus. Quæ quidem debet accensa esse semper in domibus vestris. Talibus enim dicitur, Spiritū nolite extinguere. Et tanq̄ exponens quid diceret, secutus ait, Prophetiam nolite spernere, id est lucerna in vobis semper luceat.

Ipse autem deus pacis sanctificet vos per omnia: vt integer spiritus vester, & anima, & corpus, sine querela, in aduentu, domini nostri Iesu Christi conseruetur. Fidelis est qui vocauit vos, qui etiam faciet. Fratres orate pro nobis. Salutate fratres omnes, in osculo sancto. Adiuro vos per dominum, vt legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. Amen.

I. Cor. i. c. ij.

Ex libro ad Victorem Vincentiū .ij. Spiritus. Anima.

¶ Quivis ꝛ proprie dicatur spiritus nō vniuersa anima, sed aliqd ipsius, sicut Apostolus dicit, Et integer spiritus vester ꝛ anima ꝛ corpus: vel illud multo expressius in libro Iob, Absoluisti animam meā a spiritu meo: tñ ꝛ vniuersa anima appellatur hoc nomine. Cū cōstet. n. esse aliqd in anima qđ spiritus nominetur, illud etiā ego dico proprie vocari spiritū quo ratiocinamur ꝛ intelligimus, quādo ita distincte ista dicuntur quēadmodū Apostolus ait, Vt integer spūs vester ꝛ anima ꝛ corpus. Hunc aūt spiritū etiā mētē videtur appellare cū dicit, Mente seruio legi dei, carne aūt legi peccati. Ni ista sentētia est, Caro cōcupiscit aduersus spiritū, spiritus autē aduersus carnē. vt quod ibi dixit mētē, hoc intelligatur hic spiritū dicere. Mētē quippe nostrā nisi rationale ꝛ intellectuale nostrū dicere nō solemus. Ac per hoc quod ait idē Apostolus, Renouamini spiritu mētis vestræ: quid aliud dixit q̄ renouamini mēte vestra? Sic. n. spiritus mētis nihil aliud est q̄ mens, quō corpus carnis nihil aliud pōt esse q̄ caro. Ni ꝛ hoc scriptū est, In expoliatione corporis carnis. vbi carnem corpus appellat. Dicit sane ꝛ alio modo spiritū hominis quē prorsus a mēte discernit. Si. n. orauero lingua spiritus meus orat, mens autē infructuosa est. Habet iste sui, eidem que difficilē quæstionē. Multis. n. modis atq̄ in diuersis significationibus scripturæ diuinæ spiritū nominat: sed de quo nunc agimus quo ratiocinamur, intelligimus, sapimus, cōstat inter nos sic etiam proprie spiritū nuncupari, vt nō sit vniuersa aīa, sed aliqd eius. Tū animā eius spiritū esse si propterea negas qa eius intelligentia distincte dicitur spiritus, poteris negare vniuersū semē Iacob appel-

Roma. vij.

Gala. v.

Ephe. iiij.

Colos. ij.

I. Cor. xiiij.

Iaiſ Iſraelquorū i excepto Iuda etiā diſtincte appellatus eſt Iſrael Spiritus pro
in tribubus decē,q̃ in Samaria fuerant. Sed qd opus eſt hic diutius anima..
immorarī? Attende ei quę anima eſt etiā ſpiritū di.i,cū audis vel Ioan.xix.
legis domino moriente,quod ſcriptū eſt, Et inclinato capite,tradi-
dit ſpiritū: Attende etiā quibus verbis ſpiritus definieris atq; de-
ſcripſeris,cū illum ab anima diſtinguere nitereris. Hęc anima in-
quis,quia ex flatu dei habet originē,ſine ſenſu proprio aut intelle-
ctu intimo eſſe nō potuit,quod eſt ſpiritus. His verbis ſatis indi-
cas quid eſſe ſpiritum hominis ſentias.i.rationale noſtrū quo ſen
tit atq; intelligit anima. non ſicut ſentitur corporis ſenſibus,ſed ſi F
cut eſt ille intimus ſenſus,ex quo eſt appellata ſententia, Hinc aūt
pecoribus ſine dubitatione preponimur, eo ꝙ ſunt illa rationis
experti. Nō habēt itaq; ſpiritū pecora.i.intellectū,⁊ rationis ac ſa
pientię ſenſum,ſed animā tantū. N.i ⁊ de illis dictū eſt. Producant
aque repentia animarum viuentiū. ⁊, Producat terra animā viuen Gene.i.
tem. Vt ergo planiſſime ac pleniſſime noueris eā quę anima eſt,
more diuinorū eloquiorum etiā ſpiritum dici,appellatur pecoris
ſpiritus. Et vtiq; nō habēt pecora ullū ſpiritū quem tua dilectio di
ſcernēs ab anima definiuit. Vnde manifeſtum eſt ꝙ generali vo-
cabulo anima pecoris recte potuit ſic vocari. ſicut legitur in libro Eccle.iij.
Eccleſiaſte. Quis ſcit ſi ſpiritus filiorum hominum aſcendat ipſe
ſurſum,⁊ ſpiritus pecoris ſi deſcendat ipſe deorſum in terrā? Ita- Gene.vij.
que in diluuij vaſtitate ſcriptum eſt, Et mortua eſt omnis caro quę
mouebatur ſuper terram,volatilium.pecorum,⁊ iumentorum,⁊
ferarum,⁊ omnis ſerpens qui mouetur ſuper terram,⁊ omnis ho
mo ⁊ omnia quęcunq; habent ſpiritum vitę,vbi remotis omni-
bus dubitationis ambagibus generale animę nomen eſſe intelli
gimus ſpiritū: cuius quidē nominis ſignificatio tam late patet,vt
etiā deus vocetur ſpiritus. Iſte flatus aereus q̃uis ſit corporeus, ap-
pellatur in pſalmo ſpiritus tēpeſtatis. Quapropter eam quæ ani- Pſal.x.
ma eſt,etiam ſpiritum nuncupari puto: ſecundū illud, Auferes ſpi ps.ciij.
ritum eorū,⁊ deficiēt. Et iterū. Exibit ſpiritus eorū, ⁊ reuertetur in ps.cxlv.
terrā ſuā.i.hoc eſt corpus in puluerem ſuū. Ergo nomen animę ſpi G
ritus eſt,ab eo ꝙ ſpiritalis eſt. Animę nomen eſt ab eo ꝙ corpus Ex tractat.
animet,hoc eſt viuificet. ¶ Et ego,inquit,ſi exaltatus fuero a terra, euang. ſecundū
omnia traham poſt me. Quę omnia,niſi ex quibus ille eijcitur fo Ioan.xlix.
ras? Nō aūt dixit omnes,ſed omnia. Nō.n.omniū eſt fides. Nō ita Ioan.xij.
que hoc ad vniuerſitatem omnium retulit, ſed ad creaturæ inte- Quæ omnia
gritatem ideſt ſpiritum ⁊ animam,⁊ corpus,⁊ illud quo intelligi trahit ad ſe
mus,⁊ illud quo viuimus, ⁊ illud quo viſibiles ⁊ contractabiles Chriſtus.
ſumus. Qui enim dixit, Capillus capitis veſtri non peribit,omnia Lucæ.xxi.
trahit poſt ſe. Ex ſerm. de
ſymbolo.
¶ Tria ſunt q̃bus hō cōſtat,ſpūs,aīa,⁊ corpus. Quę rurſus duo di Tribus conſtat
cunt,q̃a ſępe aīa ſimul cū ſpū noīat. Pars.n.q̃dā eiuſdē rationalis homo ſpū ⁊
q̃ carēt beſtię,ſpiritus dicitur. Principale itaq; noſtrū ſpiritus eſt. aīa ⁊ corpore.
Roma.viij.

Roma.viij. Deinde vita quæ coniungit corpori,anima dicitur.Postremo ipsum corpus,quoniam visibile est,vltimum nostrum est. Hæc auté omnis creatura ingemiscit & parturit vsque nunc. Dedit tamen primitus spiritus qui credidit deo,& bonæ iam voluntatis est.Hinc enim spiritus etiam mens vocatur. De quo dicit Apostolus , Mente seruio legi dei.Qui ait & alio loco. Testis enim mihi est deus, cui seruio in spiritu meo. Anima vero cum carnalia bona adhuc appetit,caro nominatur,& resistit spiritui. non natura,sed consuetudine peccatorum.vnde dicitur: Mente seruio legi dei: carne autem legi peccati. Quæ consuetudo in naturam versa secundum generationem mortalem,peccato opprimit hominem,Itaque scriptum est, Et nos aliquando fuimus natura filij iræ.idest vindictæ,per quam factum est vt seruiamus legi peccati.Est autem animę natura perfecta,cum spiritui suo subditur,& eum sequitur sequentem deum. Ideo animalis homo non percipit quæ sunt spiritus dei. Sed non tam cito subiungitur ad bonam operationem,quam cito spiritus ad veram fidem & bonam voluntatem:sed aliquando tardius eius Impetus quo in carnalia & temporalia defluit,refrenatur. Sed quoniam & ipsa mundatur recipiens stabilitatem naturę suę dominante spiritu,quod sibi caput est,cui capiti caput est Christus,nō desperandum etiam corpus restitui naturæ propriæ, sed vtique non tam cita qui animam,sicut nec animam tam cito quam spiritum, sed tempore opportuno in nouissima tuba:cum mortui resurgent incorrupti,& non immutabimur.

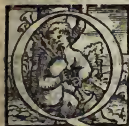
Roma.vij.
Roma.i.
Anima caro dicitur.
Ephe.ij.
H
I.Cor.ij.
i.Cor.xv.
Ex li. de perfectione iustitiæ hominis.
Esse sine peccato soli Christo conuenit.

¶ Aliud est esse sine peccato , quod de solo in hac vita vnigenito dictum est:aliud est esse sine quærela ,quod de multis iustis etiam in hac vita dici potuit:quoniam est quidam modus bonę vitę, de quo etiam in ista humana conuersatione , iusta querela esse non possit.Quis enim iuste queritur de homine qui nemini male vult, & quibus potest fideliter consulit,nec contra cuiusquam iniurias tenet libidinem vindicandi , & veraciter dicit, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris? Et tamen eo ipso quod verum dicit, Dimitte sicut & nos dimittimus,sine peccato se non esse declarat.

Math.vi.

Ad Thessalonicenses secunda missa fuit ex Athenis.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM ad Thessalonicenses posteriorem.

QVoniam non contigit Paulo facultas reuisendi Thessalonicenses, per epistolam cõfirmat illorum animos, vt fortiter ferant illatas ob Christum afflictiones: nec ipsis defuturum præmium, nec aduersarijs vindictam. Rursum de die aduentus domini, de quo nonnihil attigerat in epistola superiori, monet, ne quid commouerentur quorundam dictis, qui asseuerabant illum iam instare, teste, sicuti putant, significans prius abolendum Romanum imperium, ac deinde venturum Antichristum. Attentius etiam inculcat coercendos esse, qui otio & curiositate sua turbarent quietem & ordinem publicum, & ad opus adigendos, cum ipse Paulus apud eos manibus suis laborarit. Scripsit Athenis per eosdẽ, per quos misit priorem epistolam, vt nostra docẽt argumenta.

EXPOSITIO SECVNDAE EPISTOLAE EIVSdem diui Pauli Apostoli ad Thessalonicenses opibus diui patris Augustini, per venerabilem Bedam presbyterum studiosissime collecta.

Epistola Secunda ad Thessalonicenses.

CAPVT I.

ij.Cor.i. Ephe.i. ij.Pet.i. i.Thess.i.

Aulus & Syluanus & Timotheus, ecclesiæ Thessalonicensium, in deo patre nostro, & domino Iesu, Gratia vobis & pax a deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Gratias agere debemus semper deo pro vobis fratres, ita vt dignū est, quoniam supercrescit fides uestra, & abundat charitas uniuscuiusque uestrum, in inuicem.

Ex lib. de g.atia e libe.arbitrio.

Non extollendi sumus de dono dei.

¶ Hoc dixit, ne forte de tanto bono quod ex deo haberent, tanquam ex seipsis id habentes extollerentur. Quia ergo supercrescit fides vestra, inquit, & abundat charitas vniuscuiusq; vestrum in inuicem gratias agere debemus deo de vobis, nō ita vos laudare tanquam hoc habeatis ex vobis.

Ita ut & nos ipsi in uobis gloriemur ĩ ecclesiis dei pro patiētia uestra & fide, & in oībus ꝑsecutionibus uestris, & tribulationibus, quas sustinetis, in exēplū iusti iudicii dei, ut digni habeamini in regno dei, ꝓ quo & patimini: si tamē iustum est apud deum, retribuere tribulationem, his qui uos tribulant: & uobis qui tribulamini, requiem nobiscum.

C

Ex tracta, cōtra Faustum. xliij.

Exemplum iusti iudicij dei ē bonorum afflictio

¶ Pressuras persecutionesq; iustorum dicit exemplum esse iusti iudicij dei. Quę sententia latius ab Apostolo Petro manifestatur vbi ait tempus esse vt iudicium incipiat a domo domini. Et si initiū, inquit a vobis, qualis finis erit eis qui non credunt dei euangelio? Et si iustus vix saluus erit, peccator & impius vbi parebunt? Hinc enim intelligitur quomodo non parcatur impijs tanquam sarmentis præcisis ad combustionem, quando iustis non parcitur propter perficiendam purgationem.

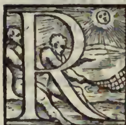
In reuelatione domini Iesu de cœlo, cũ angelis uirtutis eius, in flãma ignis, dãtis uindictã his q non nouerunt deum, & qui non obediunt euangelio domini nostri Iesu Christi. Qui pœnas dabunt, in interi æternas, a facie domini, & a gloria virtutis eius cum venerit glorificari in sanctis snis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt.

¶ Si peior est conditio nescientius quam scientium legem dei, quomodo verum erit quod in euangelio dominus ait, Seruus qui nescit voluntatem domini sui, & fecit digna plagis, vapulabit paucis: Seruus autem qui scit voluntatem domini sui & non fecit, plagis vapulabit multis. Ecce vbi ostendit grauius esse peccare hominem scientem quam nescientem, nec tamen ideo cõfugiendum est ad ignorantiæ tenebras vt in eis quisque requirat excusationem. Aliud est enim nescisse. Voluntas quippe arguitur in eo de quo dicitur, Noluit intelligere vt beneageret, Sed & illa ignorantia quę non est eorum qui scire nolunt, sed eorum qui tanquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat vt sempiterno igne non ardeat: si propterea non credidit, quia nõ audiuit omnino quid crederet: sed fortasse vt minus ardeat. Non enim sine causa dictum est, Effunde iram tuam in gentes quæ te non nouerunt. Et illud quod ait Apostolus, Cum venerit in flamma ignis dare vindictam in eos qui ignorant deum. B Ex libro de gratia & libe. arbitrio. Lucæ. xij. Grauius peccat sciens quã nesciens: nec tamẽ ideo studendum est ignorantiæ. ij. Tim. i.

Quia creditum est, testimonium nostrum super vos in die illo: In quo etiam oramus semper pro vobis, vt dignetur vos vocatione sua deus noster, & impleat omnem voluntatem bonitatis suæ, & opus fidei in virtute: vt clarificetur nomen domini nostri Iesu Christi in vobis, & vos in illo: secundum gratiam Dei nostri, & domini Iesu Christi. Col. i. i. thess. iij.

Salus religionis huius per quam solam veram salus vera, veraciterq; promittitur, nulli vnq; defuit qui dignus fuit. & cui defuit, dignus non fuit: non tanq; ex meritis suis quisq; dignus fuerit, sed quemadmodum ait Apostolus, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, Maior seruiet minori. Quam vocationem ad dei propositum asserit pertinere. vnde dicit. Non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum & gratiam. Et vnde item dicit, Scimus quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti. de qua vocatione ait, Vt dignos vos habeat vocatione sua sancta. B Ex lib. retractationum. ij. Salus nunquã defuit dignis. Rom. ix. Tim. i. Roma. viij.

CAPVT II.

Ogamus autem vos fratres per aduẽtum domini nostri Iesu Christi, & nostræ congregationis in ip sum: vt non cito moueamini a vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neq; per sermonem, neq; per epistolã, tanq̃ per nos missam, quasi instet dies domini. Nequis vos seducat vllo modo.

Matth. xxiiij.
Marc. xiij.
Luc. xxi.
Eph. v.
Dani. ix.

Ex epistola ad Esychium epm de fine mundi.
Non auscultandum est falsis rumoribus de aduentu domini.
i. Thes. v.

QVando dicebat, Nõ cito moueamini mente, neq; terreamini, siue p verbũ, siue p epistolã tanq̃ missam per nos, quasi instet dies domini, nolebat vtiq; vt crederẽt eis q iã propinquare domini arbitrabant aduẽtũ: nec tñ volebat vt tanq̃ seruus ille, dicerẽt, Morã facit dñs meus venire, & traderẽt se supbiæ, luxuriæq; perdẽdos: sed sic eos nolebat de propinquante die nouissimo falsis auscultare rumoribus, vt tñ vellet eos paratos aduẽtũ domini sui lumbis accinctis, & lucernis ardẽtibus opperi. qbus dicit, Vos aũt fratres nõ estis in tenebris, vt dies ille vos tanq̃ fur cõprehẽdat. Oẽs. n. vos filij lucis estis & filij dei, non sumus noctis neq; tenebrarũ. Ille autẽ q sic dicit, Morã facit dominus meus, venire, vt percutiat cõseruos suos, & epuletur cũ ebriosis, nõ est lucis, sed tenebrarũ. Et ideo cũ dies ille tanq̃ fur cõprehendat, quod vnusquisq; debet etiã de die vitæ suæ nouissimo formidare. In quo. n. quẽq; inuenerit suus nouissimus dies, in hoc eũ cõprehẽdet mundi nouissimus dies, quoniã qualis in die isto qsque moritur, talis in die illo iudicat. Ad hoc ptinet qđ in euãgelio secũdũ Marcum ita scriptũ est, Vigilate ergo, qa nescitis qñ dñs domus veniet, sero, an media nocte, an gallicãtu, an mane: vt cũ venerit repẽte, inueniat vos dormiẽtes. Qđ aũt vobis dico, oĩbus dico, vigilate. Quibus. n. oĩbus dicit nisi electis & dilectis suis ad corpus eius ptinẽtibus, qđ est ecclesia. Nõ solũ ergo illis dixit, quibus tunc audientibus loquebatur, sed etiam illis qui fuerunt post illos ante nos, & ad nos ipsos, & qui erunt post nos vsq; ad eius nouissimum aduentum. Nunquid autem omnes inuenturus est dies ille in hac vita? Cur itaq; omnibus dicit q̄ ad eos solos pertineat qui tunc erunt, nisi quia eo modo ad omnes pertinet quomodo dixi? Tunc enim vnicuiq; venit dies, vt talis hinc exeat qualis iudicandus est illo die. Ac per hoc vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum eum inueniat dominus aduentus. Imparatum autem inueniet dies ille, quem imparatum inuenerit suus vitæ huius dies vltimus.

Qualis quisq; moritur, talis iudicabitur.
Mar. xiij.

Omnibus dicitur quod electis dicitur.

¶ Diligendus ergo est & expectandus domini, sicut sancte exhortaris, aduentus, magnam dicens esse beatitudinem diligentibus eius aduentum. Et adhibes apostoli testimonium: cuius verba sic ponis De cætero reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus iustus iudex in illa die. Non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum domini. Tunc enim sicut ex euangelio commemoras, Iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui Et quod Propheta dicit, Ecce enim caligo & tenebræ operient terram super gentes, in te vero apparebit dominus, & maiestas eius in te videbitur. Item quod scriptum est, Qui vero expectant dominum, exultabunt cum virtute: producent pennas sicut aquilæ: current, & non laborabũt ambulabunt, & nõ esurient. Hæc plane pijssime & verissime dicis, cõmẽdans eorũ habitudinẽ qui diligunt aduentũ domini. Sed & illi quibus dicebat Apostolus, Non cito moueamini mente quasi instet dies domini: nec eos hoc dicens Doctor gentium ab illa dilectione frangebant, qua vt inflammarentur volebat. Et ideo nolebat vt crederent eis a quibus audiebant instare diem domini: ne forte cum transiret tempus quo eum crediderãt esse venturum, & venisse non cernerent, etiam cætera fallaciter sibi promittit arbitrantes, de ipsa mercede fidei desperarent. Non ergo ille diligit aduentum domini, qui eum asserit propinquare, nec ille qui asserit non propinquare, sed ille qui eum siue prope, siue longe sit, synceritate fidei, firmitate spei, ardore charitatis expectat. Nam si tanto magis diligitur dominus, quanto magis creditur & predicatur citius esse venturus, magis eum diligebant qui eius aduentum iam instare dicebant, quam hi quos Apostolus eis credere phibebat, vel ipse Apostolus qui hoc vtiq3 nõ credebat.

Item ex eadem epistola.
Diligẽdus est aduẽtus domini & ij. Tim. iiij.
Matth xiij.
Esa. xl.
Esa. xl.
H
Cur de aduẽtu domini differi nolebat apl's.
Quis diligat aduẽtũ domini.

Quoniam non adueniet Dominus, nisi venerit discessio primum: & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur, & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur: ita vt in templo dei sedeat, ostendens se tanquam sit deus. Non retinentis quod cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis? Et nunc quod detineat scitis: vt reueletur in suo tempore. Nam mysterium iam operatur iniquitatis, tantum vt qui tenet, nunc teneat donec de medio tollatur fiat: & tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui: & destruet illustratione aduentus sui, eum cuius est aduentus secundum operationem Satanæ in omni virtute & signis & prodigiis mendacibus,

A
Esa. xl.

& in omni seductione iniquitatis, his qui pereunt.

Ex lib. de ciui. dei. xx. cap. xix. ¶ Rogamus vos, inquit, fratres per aduentum domini nostri Iesu Christi, & nostræ congregationis in ipsum, vt non cito moueamini mente, neque per spiritum, neque per verbum, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies domini, ne quis vos seducat vllo modo, quoniam nisi venerit refuga primum &c. Nulli dubium est eum de Antichristo ista dixisse, diemque iudicij. Hunc enim appellat diem domini nõ esse venturum, nisi ille prior venerit, quem refugam vocat, vtique a domino deo.

Antichristus p/ cedet aduentum dni.

Sedes Antichristi significatur. Quod si de omnibus impijs merito dici potest quanto magis de isto? Sed in quo templo dei sit sessurus incertum est, vtrum in illa ruina templi quod a Salomone rege constructum est, an vero in ecclesia. Non enim alicuius idoli aut dæmonijs templum, dei Apostolus diceret. Vnde nonnulli non ipsum principem, sed vniuersum quodammodo corpus eius, idest ad eum pertinentem hominum multitudinem simul cum ipso suo principe. hoc loco intelligi Antichristum volunt, rectiusque putant etiam latine dici

In tẽplũ sedere. sicut in græco est, ne in templo dei, sed in templum dei sedeat, tanquam ipse sit templum dei, quod est ecclesia. sicut dicimus, sedet in amicum, idest velut amicus, vel si quid aliud isto locutionis genere dici solet. Quod autem ait, & nunc quid detineat scitis, idest quid sit in mora, quæ causa sit dilationis eius vt reueletur in suo tempore, scitis. Quoniam scire illos dixit, aperte hoc dicere noluit. Et ideo nos qui nescimus quod illi sciebant, peruenire cum labore ad id quod sensit Apostolus, cupimus, nec valemus, præsertim quia & illa quæ addidit, hunc sensum faciunt obscuriorem. Nam quid est, Iam enim mysterium iniquitatis operatur, tantum qui modo tenet, teneat donec de medio fiat, & tunc reuelabitur iniquus? Ego prorsus quid dixerit, me fateor ignorare. Suspitiones tamen hominum quas vel audire vel legere potui, non tacebo.

Opiniones de Nerone. Quidam putant hoc de imperio dictum fuisse Romano, & propterea Paulum Apostolum non id aperte scribere voluisse, ne calumniam videlicet incurreret, quod Romano imperio male optauerit cum speraretur æternum, vt hoc quod dixit. Iam enim mysterium iniquitatis operatur, Neronem voluerit intelligi, cuius iam facta velut Antichristi videbantur. Vnde nonnulli ipsum resurrecturum & futurum Antichristum suspicantur. Alij vero nec occisum putant, sed subtractum potius vt putaretur occisus: & viuum occultari in vigore ipsius ætatis in qua fuit cum crederetur extinctus, donec suo tempore reueletur & restituatur in regnum. Sed multum mihi mira est hæc opinantium tanta præsumptio. Illud tamen quod ait Apostolus, tantum qui modo tenet teneat, donec de medio fiat, non absurde de ipso Romano imperio creditur dictum, tanquam dictum sit, tantum qui modo imperat.

impleret donec de medio fiat,idest de medio tollatur.& tum reuelabitur iniquus, quem significari Antichristum nullus ambigit. Alij vero & quod ait,Quid detineat scitis,& mysterium operari iniquitatis, non putant dictum nisi de malis & fictis qui sunt in ecclesia,donec perueniat ad tantum numerum qui Antichristo magnum populum faciat,& hoc esse mysterium iniquitatis, quia videtur occultum.Hortari autem Apostolum fideles vt in fide quam tenent,tenaciter perseuerent,dicendo tantum qui modo tenet, teneat,donec de medio fiat,hoc est, donec exeat de medio ecclesiæ mysterium iniquitatis quod nunc occultum est. Ad ipsum enim mysterium pertinere arbitrantur, quod ait in epistola sua Ioannes Euangelista,Pueri nouissima hora est. Et sicut audistis quod Antichristus sit venturus: nunc autem Antichristi multi facti sunt, vnde cognoscimus quod nouissima hora sit. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis:quod si fuissent ex nobis,permansissent vtique nobiscum. Sicut ergo ante finem in hac hora(inquiunt)quam Ioannes nouissimam dicit,exierunt multi hæretici de medio ecclesiæ, quos multos dicit Antichristos,ita omnes tunc inde exibunt, qui non ad Christum sed ad illum nouissimum Antichristum pertinebunt: & tunc reuelabitur. Alius ergo sic,alius autem sic Apostoli obscura verba coniectat. Quod tamen eum dixisse non dubium est, non veniet ad viuos & mortuos iudicandos Christus. nisi prius venerit ad seducendos in anima mortuos aduersarius eius Antichristus, quamuis ad occultum iam iudicium dei pertineat quod ab illo seducentur. Præsentia quippe eius erit(sicut dictum est)secundum operationem Satanæ in omni virtute, & signis,& prodigijs mendacij, & in omni seductione iniquitatis his qui pereunt. Tunc enim soluetur Satanas, & per illum Antichristus in omni sua virtute mirabiliter quidē sed mēdaciter operabitur. Quæ solet ambigi vtrum propterea dicta sint signa & prodigia mendacij,quoniam mortales sensus per phātasmata decepturus est vt quod nō facit facere videatur: an quia illa ipsa etiā si erūt vera prodigia,ad mendacium pertrahent credituros nō ea potuisse nisi diuinitus fieri,virtutē diaboli nescientes, maxime quādo tantam quantā nunquam habuit accepit potestatē. Nō enim quando de cœlo ignis cecidit,& tantā familiā cum tantis gregibus pecorum sancti Iob vno impetu absumpsit,& turbo irruens,& domū deijciēs filios eius occidit.phantasmata fuerunt. Quæ tamē fuerūt opera Satanæ,cui deus dederat hanc potestatē.Propter quid horū ergo dicta sunt prodigia,& signa mendacij,tunc potius apparebit:sed propter quodlibet horū dicta sint,seducentur eis signis & prodigijs qui seduci merebūtur pro eo quod dilectionē veritatis nō receperūt(inquit)vt salui fierēt. Nec dubitauit Apostolus dicere, atque addere, Ideo mittet illis deus operationē erroris,vt credant mendacio. Deus enim mittet,quia deus diabolum facere ista permittet iusto ipse iudicio,

Mysterium iniquitatis.

i. Ioan. ii.

D

Signa mēdacii.

Opera Satanæ vera.

E

Quō deus mittat

operationes et | q̃uis faciat ille iniquo malignoq; consilio, vt iudicentur, inquit, erroris. omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Proinde iudicati seducentur, & seducti iudicabuntur. Sed iudicati seducentur illis iudicijs dei occulte iustis, iuste occultis, quibus ab initio peccati rationalis creaturæ nunq̃; iudicare cessauit. Seducti autem iudicabuntur nouissimo manifestoq; iudicio per Iesum Christum iustissime iudicaturum. NON retinetis q̄ cum adhuc essemus apud vos, hæc dicebamus vobis? Et nunc quod detineat scitis vt reueletur in suo tempore. Nam misterium iam operatur

F iniquitatis tantum vt qui tenent nunc teneat donec de medio fiat. Et tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui.

Ex epistola ad Esychium episcopum. ¶ Hęc verba apostolica ita sane obscura sunt & mystice dicta, vt tamen appareat eum nihil de statutis dixisse temporibus, nullumq; eorum interuallum spatiumq; aperuisse. Ait enim, in suo tempore vt reueletur: nec dixit, post quantum tempus hoc futurum sit. Deinde subiunxit, Iam enim mysterium operatur iniquitatis. Hoc iniquitatis mysterium quomodo libet intelligatur quod sit, ab alio sic, ab alio autem sic, q̃;diu tamen operetur occultum est: neq; id

Act. 1. expressit Apostolus, tanq̃; homo ex eorum numero, quibus dictum est, Non est vestrum scire tempora. Quamuis enim nondum inter eos erat quando eis hoc dictum est, ad eorum tamen collegium atq; societatem eum non ambigimus pertinere. Item quod sequitur, tantummodo qui tenet teneat donec de medio fiat: & tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, docet nos Antichristũ manifestũ futurũ. Siqui de ipsius videtur aliquando euidẽtiore significatiõe tetigisse interficiendũ spiritũ oris domini Iesu Christi, sed primo quitũ tẽporis tunc erit, nec saltem obscure locutus est. Quisnam sit enim qui modo tenet, vel qui teneat, vel quid sibi velit, quod ait, De medio fiat, potest quisq; se coartare vt intelligat vel aliquatenus suspicetur, quoniam quomodo scriptum legit, Quamdiu autem teneat, & post quanta temporum spatia de medio fiat, hic tacetur omnino.

G

Eo q̄ charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent. Ideo mittet illis deus operationẽ erroris, vt credãt mẽdacio: vt iudicẽtur omnes qui nõ crediderũt veritati, sed cõsenserunt iniquitati. Nos autẽ debemus gratias agere deo semper pro vobis fratres dilecti a deo, q̄ elegerit nos deus ab initio primitias in salutem, in sanctificatione spiritus, & in fide veritatis, in qua & vocauit vos per euangelium nostrum in acquisitiõe gloriæ domini nostri Iesu Christi, Itaq; fra

tres ſtate,& tenete traditi oẽs quas didiciſtis,ſiue per ſermonem,ſiue per epiſtolam noſtram.Ipſe autẽ dominus noſter Ieſus Chriſtus,& deus & pater noſter, qui dilexit nos,& dedit conſolationem æternam, & ſpem bonam in gratia,exhortetur corda veſtra,& cõfirmet vos in omni opere & ſermone bono.

IVdæi cum putant ad ſuum regnum viſibilem iſti pertinere ꝓphetiã,quia ſpe inuiſibiliũ bonorũ gaudere nõ norũt,in laqueos illius rituri ſunt,de quo dominus ait, Ego veni ĩ nomine patris mei,⁊ non ſuſcepiſtis me,alius veniet in nomine ſuo, hunc ſuſcipietis,⁊ de quo Paulus Apoſtolus dicit,Quia reuelabitur homo peccati,filius interitus,qui aduerſatur ⁊ ſuper extollitur ſupra omne quod dicit deus,aut quod colitur,ita vt in tẽplo dei ſedeat, oſtendens ſe tanq̃ ſit deus. Et paulopoſt,Tunc reuelabitur,inquit, iniquus,quem dominus Ieſus interficiet ſpiritu ꝫ oris ſui,⁊ euacuabit illuminatione preſentiæ ſuæ eum,cuius eſt preſentia ſecundũ operationem Satanæ in omni virtute ⁊ ſignis ⁊ prodigijs mendacij,⁊ in omni ſeductione iniquitatis his qui pereunt,pro eo ꝙ dilectionem veritatis non receperũt vt ſalui fierent. Et ideo mittet illis deus operationem erroris vt credant mendacio, ⁊ iudicentur omnes qui non crediderunt veritati,ſed conſenſerunt iniquitati ꝑ iſtum refugam,per iſtum qui ſe extollit ſuper omne quod dicitur deus,⁊ quod colitur. Videtur mihi populum Iſraelitarũ carnaliũ putaturum impleri iſtam prophetiam qua dictum eſt, Saluos fac nos domine deus noſter,⁊ congrega nos de gentibus,ꝙ illo duce velut in conſpectu inimicorum ſuorum viſibilium qui eos viſibiliter captiuauerant,habituri ſunt viſibilem gloriã. Sic credent mendacio,quia dilectionem veritatis non receperunt,vt non bona carnalia ſed ſpiritalia concupiſcerent. Sic.n.a diabolo decepti ſunt vt occiderent Chriſtum,quando dixerunt. Si dimittimus euꝫ,ſic omnes credẽt in eũ,⁊ venient Romani,⁊ tollent noſtrum locum ⁊ gentem,quando Caiphas vnus ex ipſis cum eſſet pontifex anni illius dixit eis,Vos neſcitis quicq̃, nec cogitatis quia expedit vobis vt vnus moriatur pro populo ⁊ non tota gens pereat.

Ex tractatu ps.cv. — Ioan.v. — H — Antichriſtus. — Ioan.v. — A — Ioan.xi. — Ex epiſtola ad Eſychium epiſcopum.

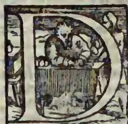
ℭ Erit enim tũc tribulatio magna,qualis nõ fuit ab initio mũdi neqꝫ fiet. Sic eſt poſitum ſecundum Matthæum,⁊ ſecundum Marcum,vt incertum ſit verum de excidio illius ciuitatis,an de ſeculi fine intelligi debeat. Lucas vero vt oſtenderet tunc factam fuiſſe abominationem deſolationis,quę a Daniele prædicta eſt quando expugnata eſt Hieruſalem,hæc eodem loco domini verba cõmemorat. Cum autem videritis circundari ab exercitu Hieruſalẽ,ſcitote quia appropinquabit deſolatio eius. Apparet itaqꝫ tunc ibi poſitam deſolationis abominationem. Nam Ioſephus qui Iudaicas

Tribulatio qualis non fuit ab initio mũdi,an de tempore deſtructionis Hieruſalem an Antichriſti tempore predicta ſit.

descripsit historiam talia mala dicit illi populo tunc accidisse, vt vix credibilia videantur, vnde non immerito dictum est tales tribulationem non fuisse a creaturæ initio nec futuram. Sed si tempore Antichristi talis aut maior forsitan erit, intelligendus est de illo populo dictum, q eis tali amplius futura non erit. Si enim Antichristum illi primitus & præcipue recepturi sunt, facturus est idem tunc populus tribulationem potius passurus.

CAPVT. III.

B

E cætero fratres, orate pro nobis, vt sermo Dei currat, & clarificetur, sicut & apud vos, & vt liberemur ab importunis & malis hominib9

Ex epistola ad Vitalem. Roma. 2.

NVnquid postremo apostolum Paulum pro Iudæis infidelibus habentem talia vota culpabis? de quibus ait, Bona voluntas quidem cordis mei & deprecatio ad Deum pro illis in salutem, Qui etiam Thessalonicensibus dicit, De cetero fratres orate pro nobis vt verbum domini currat & glorificetur, sicut etiam apud vos, vt eruamur ab iniquis & malis hominibus. Non enim omnium est fides. Quomodo curreret & glorificaretur verbum dei nisi ad fidem conuersis eis quibus predicaretur? quãdoquidẽ iã credentibus dicit, Quemadmodum & apud vos. Scit certe hoc ab illo fieri, quem vult rogari, vt hoc faciat etiam, vt eruatur ab iniquis & malis hominibus qui profecto & illis orationibus non erant credituri. Propter quod addidit, Non enim hominum est fides. Tanq̃ diceret, Non enim apud omnes etiam orantibus vobis glorificabitur verbum dei, quia ipsi vtique fuerant credituri qui ordinati erãt in vitam æternam, predestinati in adoptione filiorum per Iesum Christum in ipsum & electi in ipso ante mundi constitutionẽ. Sed ideo deus per orationes credentiũ nõdũ credentes credere facit vt ostẽdat quia ipse facit. Nemo est enim tã imperitus, tã carnalis, tã tardus ingenio, qui nõ videat deũ facere quod rogari se pcepit vt faciat.

Orationib9 credentium credũt non credentes.

C

Deus facit que rogari precepit vt faciat.

Non enim omnium est fides. Fidelis autem dominus est, qui confirmabit vos, & custodiet a malo. Cõfidimus autem de vobis fratres in domino, quoniã que precipimus, & facitis, & facietis. Dominus autem dirigat corda vestra in charitate dei, & patientia Christi. Denũciamus autẽ vobis fratres in nomine domini Iesu Christi, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulãte inordinate, & nõ secũdũ traditionẽ quã accepũt a nobis. Ipsi .n. scitis, q̃admodũ oporteat imitari nos.

POſſe habere fidem,ſicut poſſe habere charitatē,natura eſt ho Ex li.ſentētiarū
minum. Habere autem fidem ſicut habere charitatem,gratia Proſperi.
eſt fidelium. Sed cū voluntas credendi aliis preparatur, aliis Poſſe habere fi/
nō pparatur a domino,diſcernēdū eſt quid veniat de miſericordia dem eſt naturæ
eius,quid de iudicio. Vniuerſę enim vie domini miſericordia ⁊ ve habere fidē gra
ritas. Inueſtigabiles autē ſunt viæ ipſius. Inueſtigabiles ergo ſunt ⁊ tiæ. Roma.xi.
miſericordia qua gratis liberat,⁊ veritas qua iuſte iudicat.

Quoniam non iuquieti fuimus inter vos ,neq; gra
tis panem manducauimus ab aliquo,ſed in labore & D i. Theſ.ii.
in fatigatione,nocte,& die operātes,ne quem veſtrū Act.xx.
grauaremus.Non, quaſi non habuerimus poteſtatē,
ſed vt noſmetipſos formā daremus vobis,ad imitan
dum nos.Nam & cum eſſemus apud vos,hoc denun
ciabamus vobis, quoniam ſi quis non vult operari,
nec manducet.Audiuimus enim inter vos quoſdam
ambulantes inquiete, nihil operantes, ſed curioſe
agentes.His autem qui eiuſmodi ſunt,denunciamus
& obſecramus in domino Ieſu Chriſto, vt cum ſilen
tio operantes,ſuum panem manducent.

NOn(inquiūt)de hoc ope corporali,in quo vel agricolę vel
opifices laborāt,pcepit Apoſtolus cū diceret,q nō vult opa
ri nō mīducet,ne euāgelio poſſet eſſe cōtrarius vbi ait ipſe Ex lib. de opere
dn̄s. Ideo dico vobis ne ſolliciti ſitis animæ veſtræ qd mīducetis monachorum.
neq; corpi veſtro qd induamini. Nōne anima plus eſt q̄ȝ eſca,⁊ cor
pus plusq̄ȝ veſtimētū? Ecce inquiūt,vbi nos dn̄s iubet de victu ⁊ te Matth.vi.
gumēto noſtro eſſe ſecuros. Qūo ergo Apoſtolus ſentire aduerſus
dn̄m poſſet vt pcipet ita eſſe debere ſollicitos qd mīducemus,⁊ qd
bibamus,⁊ vnde coopiamur,vt nos etiā opificū artibus,curis,labo E
ribus oneraret? Quapp i eo quod ait, Qui nō vult opari nō mīdu Quale opus p/
cet,opa ſpiritalia(inquūt)debemus accipe. De qbus alio loco dicit. cepit Apoſto/
Vnicuiq; ſicut de⁹ dedit. Ego plītaui, Apollo rigauit,ſed deus incre lus.
mētū dedit. Et paulo poſt, Vnuſqſq; ſuā mercedē accipiet ſecūdū
ſuū laborē. Dei.n.ſum⁹ cooparij,Dei agricultura,dei ędificatio eſtis i. Cor.iii.
Secūdū gratiā dei q̄ data ē mihi vt ſapiēs architectus fūdamētū po Ibidem.
ſui. Sicut ergo Apoſtolus opaꝛ plītādo,rigādo,ędificādo,⁊ fūdamē Ibidem.
tū ponēdo:ita q nō vult opari nō mīducet. Quid.n. pdeſt māduca
re ſpiritaliter.i.paſci v̄bo dei,ſi nō inde opatur alioꝝ ędificationē?
ſicut illi pigro ſeruo qd pfuit accipe talētū,⁊ abſcōdere,nec opari
lucra dominica? An vt ei auferreꝛ i fine,⁊ ipſe i exteriores tenebra
mitteretꝛ? Sic(inquiunt)nos facimus. Legimus cū fratribus qui ad
nos ab æſtu ſeculi veniunt fatigati,vt apud nos in verbo dei ⁊ in

B orationibus,psalmis,hymnis,canticis spiritalibus requiescant. Alloquimur eos,consolamur,exhortamur,ædificantes in eis si quid eorū vitæ pro suo gradu deesse pspicimus. Talia opera si nō faceremus,periculose a dño alimentū ipsa spiritalia sumeremus. Sed si hoc solū de hac re dixisset Apls,Qui nō vult operari, nec manducet,possent hæc verba in aliā traduci sententiā. Cum vero multis alijs locis epistolarū suarū quid hinc sentiat aptissime doceat, superfluo conātur,& sibi & cęteris caliginē obducere,vt quod vtiliter illa

li.xxv. charitas monet,nō solū facere nolint, sed nec intelligere ipsi, aut ab alijs intelligi velint:nō timētes qđ scriptū est,Noluit intelligere vt bene ageret. Sciendū itaq; beatū apostolū opera corporalia seruos dei operari voluisse,quę finē haberent in magnā spiritalē mercedem. Ad hoc,vt ipso victu,& tegumēto a nullo indigerēt,sed manibus suis hæc procurarēt sibi & euangelica pręcepta apostolico pcepto & exēplo nō esse cōtraria. At enim dñs ait, Nolite solliciti esse

Luce.xij. Matth.vi. animæ qđ manducetis:neq; corpori vestro,quid vestiamini. Recte, quoniā supra dixerat, Nō potestis deo seruire & mammonæ. Qui.n. propter hoc euangeliū prędicat vt habeat vnde manducet. & vnde vestiatur,simul se putat & deo seruire quia euangelium prædicat:& mammone,qa ppter hęc,necessaria pdicat,qđ dominus dicit fieri nō

C posse. Ac per hoc ille qui propter ista euangeliū pdicat,nō deo,sed mammonæ seruire cōuincitur,etsi deus illo ad aliorū prouectū quo ipse nescit vtatur. Nā huic sententiæ subiūgit dicēs, Ideo dico vobis,

Matt.vi. Luce.xij. nolite solliciti esse animę quid manducetis,neq; corpori vestro,qđ vestiamini. Non vt ista nō procurēt,quantū necessitati sat est,vnde honeste potuerint,sed vt non ista intueātur, & propter ista faciant quicquid in euangelij pconio facere iubentur.

Gala.vi. Vos autem fratres,nolite deficere bene facientes.

Ex eodem lib. Propter necessitates sanctorum, qui quāuis pceptis Apostoli obtēperēt: vt cū silentio operātes suū panē manducēt, possunt tamē multis ex causis indigere supplemēto aliquo taliū sustentationū,cū dixisset talia docēs & pmonens. His aūt qui eiusmodi sunt pcipimus & obsecramus in dño Iesu Christo, vt cum silentio operātes suū panē manducent,ne illi qui habebāt vnde seruis dei necessaria præbērent,hac occasione pigrescerēt: præuidens continuo

Titum.iij. subiecit,Vos autē fratres nolite infirmari benefaciētes. Et ad Titū cū scriberet dicens, Zenā legisperitū & Apollo sollicite pmitte vt nihil illis desit,vt ostēderet,vnde illis nihil deesse deberet:cōtinuo

Ibidem. subiunxit,Discant autem & nostri bonis operibus pręesse ad necessarios vsus,ne sint infructuosi.

H Quod si quis non obedierit verbo nostro,per epistolam,hunc notate, & non cōmisceamini cū illo,vt confundatur. Et nolite quasi inimicū existimare, sed

corripite vt fratrem. Ipse autē deus pacis det vobis pacem sempiternā in omni loco. Dominus sit cum oībus vobis. Salutatio mea manu Pauli, qđ est signū in omni epistola. Ita scribo. Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis, Amen.

¶ Diligamus inimicos, corripiamus, castigemus & excōmunicemus cū dilectione, a nobis etiam separemus. Videte n. quid dicat Apostolus, Si quis autē non obedier t verbo nostro per epistolam, hūc notate & nolite cōmisceri cū eo. Sed ne subreperet tibi ex hoc iracūdia, & turbaret oculū tuū. Non, inquit, vt inimicū eū existimetis, sed corripite vt fratrē vt erubescat. A quo indixit separationē, non præcedit dilectionem. Ex tract. ps. liiii.

¶ Superbo oculo & insatiabili corde huic non conuescebar. Quid est non conuescebar? Non cū illo comedebā. Qūo nobis proponit hoc, quādo ipse non fecit? Ad imitationē suā non hortatur: videmus eū cōuiuatū esse cū supbis, qūo nos phibet ne cōuiuemur cū eis? Nos quidē fratres pter correctionem aliquādo tenemus nos etiā a fratribus nostris, & nō cū eis cōuiuamur vt corrigantur, cum extraneis potius cōuiuamur, cū Paganis, q̃; cū his q nobiscū erāt, cū viderimus eos male viuere, vt erubescāt & corrigātur. Sicut dicit Apostolus, Si qs nō obedit verbo nostro p epistolā, hunc notate, & nolite cōmisceri cū eo. Et nō vt inimicū existimetis, sed corripite vt fratrem. Facimus hoc plerūq; pter medicinā, & tamē cū extraneis multis & cū impiis sæpe vescimur. Quid est hoc quod ait, Sup bo oculo & insatiabili corde, huic nō cōuescebat. Habet epulas suā cor piū. Habet epulas sua cor supbū. Nā pter cibos ipsos cordis superbi, ideo dixit insatiabili corde, Cor superbū vnde pascitur. Si superbus est, inuidus est: aliter nō potest. Supbia mater inuidētiæ est, nō potest nisi generare hanc, & cū illa semp esse. Omnis ergo supbus inuid⁹ est, malis alienis pascitur. Vnde dicit Apostol⁹, Si mordetis & comeditis inuicē, videte ne ab inuicē cōsumamini. Videtis ergo comedentes, nolite his cōuesci, fugite tale couiuiū. Neq;. n. se satiant gaudendo de malis, quia insatiabili corde sunt Caue ne capiatis in epulis eorum laqueo diaboli. Cibis talibus pascebantur Iudæi quādo crucifixerunt dominū quia pascebātur tāq; de pœna domini. Nā & nos de cruce domini pascimur, qa corpus ipsius māducam⁹. Dicebāt enim cū viderēt pēdētē in cruce īsultātes, qa īsatiabiles corde erāt. Dicebāt ergo, Si filius dei ē, descēdat de cruce. Alios saluauit se saluare nō potest. Pascebāt cibo crudelitatis suæ, & ille pascebatur cibo misericordiæ suę: Pater, inquit, ignosce illis, quia nesciūt quid faciunt. Habent ergo impii epulas suas. Audi epulas piorum, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

Ex tract. ps c. Psal. c. A

Quomodo precipitur nobis pauendus, q̃ Christus non cauit.

Epulæ cordis.

Superbus omnis inuidus.

Gala. v. B

Matt. xxvii.

Luce. xxiii.

Matth. v.

Missa fuit ex Laodicea, quæ est metropolis phrygiæ Pacatianæ.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM AD TIMOTHEVM PRIOREM.

Imotheum matre Iudea, sed Christiana: patre Græco, Paulus in ministeriũ adoptarat, probæ indolis iuuenẽ, & sacris literis eruditum, quem tamẽ ob Iudęos coactus est circũcidere. Quoniã autẽ huic ecclesiarũ curã delegarat, sicut & Tito, quas ipse nõ poterat adire, instituit eũ in functione episcopali, & in disciplina ecclesiæ, nõ sic admonẽs vt discipulũ, sed vt filiũ & collegã. Id quo cũ maiore faciat authoritate, subinde apostolicã autoritatẽ sibi vindicat. Admonet autẽ, ut reiectis, q Iudaicas fabulas inueherent, ea doceret, quæ essent fidei & charitatis: deinde principũ, licet ethinicorũ, authoritatẽ (quoniã hinc pẽdebat ordo ciuitatis, et trãquillitas reipublicæ) adeo nõ spernẽdã Christianis, vt pro his orari iubeat. Quid viros deceat in cœtu ecclesiastico, quid mulieres, præscribit. Episcopum depingit cũ sua familia. Atq; hæc ferme tribus primis capitibus. Deinde admonet, ne recipiat Iudaicas fabulas, de ciborũ delectu, de vitando cõiugio. Mox docet qualẽ se præstare debeat erga grandes natu viros, erga iuuenes, erga anus, erga puellas, erga viduas diuites ac pauperes, & ecclesiæ stipe alendas, erga adolescentiores & suspectæ etiamnum ætatis. Ad hæc præscribit, quid præcipere debeat dominis, quid serui, quid diuitibus: admonens modis omnibus reijciendas contentiosas quæstiones sophistarum, inani doctrinæ specie se se venditatium. Scribit e Laodicea per Tychicum diaconum.

Expositio diui patris Augustini, in primam Epistolam diui Pauli Apostoli ad Timotheum collecta a Venerabili Beda presbytero.

C

Epistola Prior ad Timotheum.

CAPVT. I.

Aulus Apostolus IESV Christi secundum imperium dei saluatoris nostri, & Christi Iesu spei nostræ, Timotheo dilecto filio in fide. Gratia, & misericordia & pax a deo patre, & Christo Iesu domino nostro. Sicut rogaui te vt remaneres Ephesi, cum irem in Macedoniam ita facito, vt denunciares quibusdam, ne aliter docerent, neque intenderent fabulis & genealogiis interminatis, quæ quæstiones præstant magis q̃ ædificationẽ Dei, quæ est in fide.

ij.Cor.i. Galat.i. Ephe.i. i.Pet.i.

D

Quod iste prophanas & aniles fabulas, & genealogias infinitas appellasse Apostolũ existimat diuina eloquia legis & prophetarũ: quia dixit, Prophanas & aniles fabulas deuita: & alio loco, Nõ intẽdẽtes fabulis Iudaicis & genealogijs infinitis, q̃ q̃stiones pstãt magis q̃ ædificationẽ, quis ita nisi hæreticus multũ cæcus erraret? Cur ergo hoc Apostolus ipse non fecit, si has esse aniles fabulas iudicauit? Cur dicit ad Galatas, Dicite mihi sub lege volẽtes esse, legẽ nõ audistis? Scriptũ est. n. q̃ Abraham duos filios habuit, vnũ de ancilla, & aliũ de libera, q̃ sunt in allegoria: hæc sunt duo testamẽta. Et ad Corinthios, Nolo vos ignorare fratres q̃a patres nostri oẽs sub nube fuerũt, & oẽs p mare transierunt, & oẽs p Moysen baptizati sunt in nube & mari, & oẽs eundẽ cibũ spiritalẽ manducauerunt, & oẽs eundẽ potũ spiritalẽ biberunt bibebant autẽ de spiritali cõsequente eos petra. Petra autem erit Christus. Nescit autẽ habere præter scripturas legitimas & propheticos Iudæos quasdã traditiones suas, quas nõ scriptas habent, sed memoriter tenẽt, & alter in alterũ loquendo trãsfundit, quam Deuterosin vocant. Vbi etiam dicere audent & credere deum primo homini duas creasse mulieres. Ex quibus texunt genealogias vere (sicut ait Apostolus) infinitas, parientes infructuosissimas quæstiones. Sed si huic talia nunq̃ euenit audire, nunquid & contra euangelium sic obsurdescere debuit, vt non aduerteret verba domini Christi quibus arguit Iudæos, q̃ de parentibus

Ex libro contra Iulianum. le/ gis & prophe/ tarum.

Aniles fabulæ non sunt diui/ na eloquia.

Gala.i. ij.

i.Co. x.

Deuterosis Iu/ dæorum.

A

non honorandis impietatem docerent filios suos ꝛ ibi quippe & dei præceptum quod in lege conscriptum est, attestando commemorauit. Nec ob aliud eos arguit nisi quod reijcerent mandatus dei, vt statuerent traditiones suas. Cum ergo interrogassent Pharisæi ꝛ Scribæ, quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem: ille respondens dixit eis, Bene prophetauit Esaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me. In vanum autem me colunt docentes doctrinas & præcepta hominum, relinquentes autem mandatum dei. Tenetis traditionem hominum, baptismata vrceorum ꝛ calicum, ꝛ alia his similia facitis multa. Et dicebat illis, Bene irritum fecistis præceptum dei, vt traditionem vestram seruetis. Moses enim dixit. Honora patrem tuum ꝛ matrem tuam: ꝛ qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Vos autem dicitis si dixerit homo patri aut matri corban: quod est, donum quodcunque ex me tibi profuerit: ꝛ vltra non dimittitis eum quicquam facere patri suo aut matri rescindentes verbum dei per traditionem vestram quam tradidistis: ꝛ similia huiusmodi multa facitis. Vbi euidenter Christus ostendit, ꝛ illam dei esse legem quam prophanans iste blasphemat, ꝛ Iudæos habere suas traditiones a libris propheticis & legitimis alienas, quas appellasse Apostolum prophanas fabulas, ꝛ aniles, ꝛ genealogias interminatas, non hæreticus, sed catholicus lector intelligit.

Mar. vij. Esa. xxix. Mat. vij.

Finis autem præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.

Ex sermone de laude charitatis. Charitas legem implet. Rom. xiij.

Diuinarum scripturarum multiplicem abundantiam, latissimamque doctrinam sine vllo errore comprehendit, ꝛ sine vllo labore custodit, cuius cor plenum est charitate. dicente Apostolo, plenitudo autem legis charitas. Et alio loco, Finis autem præcepti est charitas de corde puro, ꝛ conscientia bona, ꝛ fide non ficta. Quid est autem præcepti finis, nisi præcepti adimpletio? Et quid est præcepti adimpletio nisi legis plenitudo? Quod ergo ibi dixit, Plenitudo legis charitas: hoc et hic dixit, Finis præcepti est charitas. Nec dubitari vllo modo potest quin templum dei sit homo in quo habitat charitas. Dicit enim ꝛ Ioannes, Deus charitas est. Quapropter quisquis vetus peccatum vis extinguere mandato nouo, extingue cupiditatem, ꝛ amplectere charitatem. Sicut enim radix omnium malorum est cupiditas, ita radix omnium bonorum charitas. Totam magnitudinem ꝛ amplitudinem diuinorum eloquiorum secura possidet charitas, qua deum proximumque diligimus. Docet enim nos cœlestis vnus magister ꝛ dicit. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, ꝛ ex tota anima tua, ꝛ ex tota mente tua, ꝛ diliges proximum tuum tanquam teipsum. In his duobus præceptis tota lex

G Homo templum dei est. I. Ioan. iiij. I. Tim. vi. Mat. xxij. Mar. xij. Luc. x.

ta lex pendet & prophetæ. Si ergo non vacat omnes paginas sanctas perscrutari, omnia inuolucra sermonum euoluere, omnia scripturarum secreta penetrare, tene charitatem vbi pendent omnia, ita tenebis quod ibi didicisti: tenebis etiam quod nunquam didicisti. Si enim nosti charitatem, aliquid nosti: vnde & illud pendet quod forte non nosti. Et in eo quod in scripturis intelligis charitas patet, & in eo quod non intelligis charitas patet, & in eo quod non intelligis charitas latet. Ille itaque tenet & quod patet, & quod latet in diuinis sermonibus, qui charitatem tenet in moribus.

Charitatem sciens omnia salutati sux necessaria scit.

¶ Diliges (inquit) dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & diliges proximum tuum tanquam teipsum. In his duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Finis itaque præcepti est dilectio, & ea gemina, id est dei & proximi. Nullum rerum diligendarum genus in his duobus præceptis prætermissum est. Cum.n. præcurrat dilectio dei, eiusque dilectionis modus præscriptus appareat, ita vt cætera in eum confluant, de dilectione tua nihil dictum videtur: sed cum dictum est, Diliges proximum tuum tanquam teipsum, simul & tui abs te dilectio non prætermissa est. Ille autem iuste & sancte viuit, qui rerum integer æstimator est. Ipse est autem qui ordinatam habet dilectionem, ne aut diligat quod non est diligendum, aut non diligat quod diligendum est, aut amplius diligat quod minus diligendum est, aut æque diligat quod vel minus vel amplius diligendum est, aut minus vel amplius quod æque diligendum est. Omnis peccator inquantum peccator est, non est diligendus: & omnis homo inquantum homo, est diligendus propter deum. Deus vero propter seipsum. Et si deus omni homine amplius diligendus est, amplius quisque deum debet diligere qui seipsum. Item amplius alius homo diligendus est quam corpus nostrum, quia propter deum omnia ista diligenda sunt, & potest nobiscum alius homo perfrui, quod non potest corpus, quia corpus per animam viuit qua fruimur deo. Omnes autem æque diligendi sunt. Sed cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est qui pro locorum, & temporum, vel harum quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte iunguntur.

Matth. xxij. Ex libr. de doctrina christiana.i.

H

Dilectio est finis præcepti.

Dilectio ordinata.

Quomodo deus & quomodo homo diligendus.

Proximus est plus quam corpus nostrum diligendus.

A

Oēs æque sunt diligendi, sed non oībus subueniēdū est. Item ex eodem libro.

¶ Omnium igitur hæc summa est, vt intelligatur legis & omnium diuinarum scripturarum plenitudo & finis esse dilectio rei qua fruendum est, & rei quæ nobiscum ea re frui potest. quia vt se quisque diligat, præcepto non opus est. Hoc ergo vt nossemus atque possemus, facta est tota pro nostra salute per diuinam prouidentiam dispensatio temporalis. Quisquis igitur scripturas diuinas, vel quamlibet earum partem intellexisse sibi videtur, ita vt in eo intellectu non ædificet istam geminam charitatem dei & proximi, nondum intellexit.

Dilectio dei qua fruēdū est, plenitudo præcepti est.

¶ Noli ire longe, veni ad Christum, vides inde finem omnis consummationis. Quis est iste finis? Paulum interroga. Finis autem

B. sermone in epistolam. Ioan. x.

præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona & fide non
Rom. xiij. ficta. Alio loco, Plenitudo autem legis est charitas. Quid tam fini-
Finis hic est nôtum & terminatum quam plenitudo? Etenim fratres finem poni lau-
consumptio, sed dabiliter nolite putare consolationem, sed consummationem.
consumatio. Aliter enim dicitur finiui panem: aliter finiui tunicam. Finiui pa
B nem manducando, finiui tunicam intexendo. Et ibi finis sonat,
Ex lib. Enchir. & illic finis sonat. Sed tamen panis finitur vt consumatur: tunica
A d charitatem refertur omne finitur vt consummetur. Panis finitur vt non sit, tunica finitur v
præceptum. perfecta sit.

¶ Oia igitur præcepta diuina referuntur ad charitatē, de qua dicit Apostolus, Finis autē præcepti est charitas de corde puro, & cōsciētia bona, & fide nō ficta. Omnis itaque præcepti finis charitas est, id est ad charitatē refertur omne præceptū. Quod vero ita fit vel timore pœnæ, vel aliqua intentione carnali, vt nō referatur ad illam
Matth. xxij. charitatē quā diffundit spiritus sanctus in cordibus nostris, nōdū fit quēadmodū fieri oportet, quāuis fieri videatur. Charitas quippe ista dei est & proximi. Et vtique in his duobus præceptis tota lex pēdet & prophetæ. Adde euāgeliū: adde apostolos. Nō. n. aliunde vox ista est: finis præcepti est charitas, & deus charitas est. Quęcunque ergo m idat deus, ex quibus vnū est, Nō mœchaberis, & quæcūque nō iubentur, & spiritali cōsilio mouentur, ex quibus vnū est, Bonum est homini mulierē nō tangere: tunc recte fiunt cū referuntur ad diligendum deum, & proximum propter deum, & in hoc seculo, & in
1. Cor. iiij. futuro: nunc deum per fidem, tunc per speciem: & ipsum proximū
C nunc per fidem. non enim scimus mortales corda mortalium. Tunc autem illuminabit dominus abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis, & laus erit vnicuique a deo, quia id laudabitur, & diligetur a proximo in proximo, quod ne lateat ab ipso illuminabitur Deo. Minuitur autem cupiditas charitate crescente, donec veniat hęc ad tantam magnitudinem qua maior esse non possit. Maiorem enim charitatem nemo habet quam vt animam suam ponat pro amicis suis. Ibi autem quis explicet quanta erit
Ex tracta. charitas, vbi cupiditas quam vel coercendo superet, nulla erit quo
ps. xxxi. niam summa erit sanitas?
Charitas. ¶ Amate, sed quid amatis videte. Amor dei, amor proximi, cha-
Cupiditas. ritas dicitur. Amor mundi, amor huius seculi, cupiditas dicitur. Cupiditas refrenetur, charitas excitetur. Ipsa enim charitas bene operantis dat ei spem bonæ conscientiæ. Spem enim gerit bona
Conscientia bona in tota spe mala in despe rationε. conscientia. Quomodo mala conscientia in tota desperatione, sic bona cōscient. a in tota spe. Et erunt tria hæc de quibus dixit Apostolus, Fides, spes, charitas. Et alio loco ipsa tria, sed pro spe bonam conscientiam posuit. Finis enim præcepti est, dixit, Quid est finis præcepti? Quo perficitur, non quo consumitur. Finis, inquit, præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Pro spe conscientiam posuit. Ille enim sperat qui bonam con-

scientiam gerit, quem vero pungit mala conscientia, retrahit se a spe, & non sibi sperat nisi damnationem. Vt ergo speret regnum habeat bonam conscientiam, credat & operetur. Quod credit, fides est: quod operatur, charitas est. Illo ergo loco a fide cœpit Apostolus, Fides, spes, charitas. Alio loco ab ipsa charitate cœpit. Charitas de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta.

Cõscientia pro spe accipitur. Di
i.Cor.xiij.

¶Quicquid ergo salubriter mente concipitur, vel ore profertur, vel de qualibet diuina pagina exculpitur, non habet finem nisi charitatem. Hęc autem charitas non qualiscunq; est. Nam & male viuentes se diligunt sibi societate perditę conscientię, & dicuntur amare se, nolle discedere ab inuicem, suis collocutionibus consiliari, desiderare se absentes, gaudere ad præsentiam suam. Amor iste tartareus est, viscum habet quo deijciat in profundum, non pennas quibus leuet in cœlum. Quamobrem vt a cæteris, quæ appellantur charitates, segregaretur, & distingueretur ea quæ charitas dicitur vera Christianorum, a Paulo definita est, atque ita suis quibusdam terminis circunscripta cum sit diuinitate infinita, vt omnino discernatur a cæteris. Finis, inquit, præcepti est charitas. Posset hucusque dicere. Nam alijs locis vbi tantum quam scientibus loquebatur, hucusque dixit, Plenitudo (inquit) legis est charitas. Et non dixit qualis charitas. Ideo ibi non dixit, quia dixit alibi. Non enim vbique omnia dici aut possunt aut debent. Ergo hic, Plenitudo legis charitas. Quærebat forte quę charitas, qualis charitas? Audis alio loco, Finis præcepti est charitas de corde puro. Iam videte vtrum inter se habeant latrones charitatem de corde puro. Putatis cor in charitate hoc est, quando diligis hominem secundum deum: quia & teipsum sic debes diligere, vt non erret regula. Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Si enim male te diligis & inutiliter: ita, & proximum diligendo quid ei consulis? Quomodo autem male diligis? quomodo inuenit scriptura, quæ neminem palpat, & conuincit, quia non te diligis, immo & conuincit, quia odisti te? Qui autem diligit, inquit, iniquitatem, odit animam suam. Si ergo diligis iniquitatem, putas quod teipsum diligas? Erras. Ita & proximum diligens ad iniquitatem duces, & dilectio tua laqueus erit dilecti.

Extracta. ps.cxl.
Amor tartare⁹
Charitas vera.
Rom.xiij.
B
Latrones nõ habent inter se charitatem.
Mat.xij.
Qui malus est se non diligit.
Psal.x.

¶Cum enim diceret charitas, addidit de corde puro, vt nihil aliud quam id quod diligendum est, diligatur. Conscientiam vero bonam subiungit propter spem. Ille enim se ad id quod credit & diligit peruenturum esse desperat, cui malæ conscientiæ scrupulus inest. Tertio, & fide. inquit, non ficta. Si enim fides nostra mendacio caruerit, tunc & non diligimus quod non est diligendum, & recte viuendo id speramus, vt nullo modo spes nostra fallatur.

Ex libro de doctrina Christiana.i.
B

A quibus quidam aberrantes, conuersi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.

Ex lib. de Genesi ad literam.
Præsumptores temerarij molestissimi sunt.

QVid enim molestiæ tristitiæq; ingerant prudentibus fratribus temerarij præsumptores, satis dici nõ potest, cum si quãdo de praua & falsa opinatione sua reprehẽdi, & conuinci cœperint ab eis, qui librorũ auctoritate nõ tenentur, ad defendendum id quod leuissima temeritate, & apertissima falsitate dixerunt, eosdẽ libros sanctos vnde id probent proferre conantur, vel etiã memoriter quæ ad testimoniũ valere arbitrantur, multa inde verba pronunciantnõ intelligentes, neq; quæ loquuntur, neq; de quibus affirmant: Ad hoc.n. considerandum & obseruandũ libri Geneseos multipliciter quantũ potui enucleaui, protuliq; sentẽtias de verbis ad exercitationem nostram obscure positis: non aliquid vnum temere affirmans cum preiudicio alterius expositionis fortasse melioris, vt pro suo modulo eligat quisq; quod capere possit. Vbi autem intelligere non potest, scripturæ Dei det honorem, sibi timorem. Sed cum tam multis exitibus verba scripturæ quæ tractauimus exponantur, cohibeant se tandem qui literis inflati secularibus hæc ita posita vt omnia pia corda nutriant velut imperitum atq; impolitum aliquid exagitant, sine pennis in terra reptantes, & volaturarum auium nidos irridentes: Periculosius autem errant quidam infirmi fratres: qui cum istos impios de cœlestium corporum numeris, vel de quibuslibet elementorum mundi huius quæstionibus subtiliter, & copiose differere audiunt, euanescunt, & eos sibi cum suspirio præponentes, & magnos putantes saluberrimæ pietatis libros cum fastidio reperiunt, & quod dulciter audire deberent vix patienter attingunt a segetis asperitate abhorrentes, & spinarum floribus inhiantes. Non enim vacant videre q; suauis est dominus, nec in sabbato esuriunt, atq; ideo pigri sunt potestate a domino sabbati accepta vellere spicas, & tandiu versare manibus contritasq; purgare donec ad escam perueniant.

G

Astronomi & physici subtiles non sunt sacræ scripturæ lectoribus preferendi.

Rom. vij.
Galat. iij.
Ezo. x. & xx.
Ex libro de spiritu & litera.

Scimus autem, quia bona est lex, si quis ea legitime vtatur.

IVsto enim non est lex posita, quæ tamen bona est si quis ea legitime vtatur. Hæc duo Apostolus velut inter se contraria connectens monet mouetq; lectorem ad scrutandam questionem atq; soluendam. Quomodo enim bona est si quis ea legitime vtatur? Si etiam quod sequitur verum est. Sciens hoc q; iusto lex nõ est posita. Nã quis legitime vtitur lege nisi iustus? At ei non est posita, sed iniusto. An & iniusto vt iustificetur: id est

H

Si iusto non est lex posita, quomodo vtatur ea.

vt iustus fiat legitime lege vti debet, qua tanquã pædagogo perducatur ad gratias, per quam solam qđ lex iubet possit implere? per ipsam quippe iustificatur gratis, id est nullis suorum operum præcedentibus meritis. Alioquin gratia iam non est gratia, quando quidem ideo datur non quia bona opera fecimus, sed vt ea facere valeamus, id est non quia legem impleuimus, sed vt legem implere possimus. Iniustus ergo legitime lege vtitur, vt iustus fiat. Quod cum factus fuerit, ea iam non vtatur tanquã vehiculo cum peruenerit, vel vt potius supra dicta similitudine apostoli vtatur tanquã pædagogo cum eruditus fuerit. Quomodo enim iusto lex non est posita si & iusto est necessaria? Non qua iniustus ad iustificantem gratiam perducatur, sed qua legitime iam iustus vtatur. An forte immo vero non forte, sed certe, sic legitime vtitur lege iam iustus cum eam terrendo imponit iniustis, vt cum & in ipsis cœperit inolitæ concupiscentię morbus incentiuo prohibitionis, & cumulo præuaricationis augeri, confugiant per fidem ad iustificantem gratiam, & per donum spiritus suauitate iustitię delectari pœnam literæ minantis euadant. Ita non erunt contraria, neq; inter se duo ista pugnabant, vt etiã iustus legitime bona lege vtatur, & tamen iusto lex posita non sit. Non enim ex ea iustificatus est, sed ex lege fidei, qua credidit nullo modo posse suæ infirmitati ad implẽda ea q̃ lex factorũ iuberet, nisi diuina gratia subueniri. Roma. xiij.

Bona est lex illi qui ea legitime vtitur. Vtitur autem legitime, qui intelligens quare sit data, per eius comminationem confugit ad gratiam liberantem. Huic gratiæ qua iustificatur impius quisquis ingratus, velut ad legem implendam de suis viribus fidit ignorãs dei iustitiam & suam volens constituere, iustitiæ dei non est subiectus, ac per hoc fit ei lex non absolutionis adiutorium, sed vinculum criminis: non quia lex malum, sed quia peccatum (sicut scriptum est) per bonum talibus operatur mortem. Per mandatum enim grauius delinquit, qui per mandatum scit q̃; malum sit qđ admittis. Inaniter autem putat victorem se esse peccati, qui pœnæ timore non peccat, quia etsi non impletur foris negocium malæ cupiditatis, ipsa tamen mala cupiditas intus est hostis. Et quis coram deo innocens inuenitur qui vult fieri quod vetatur si subtrahas quod timetur? Ac per hoc in ipsa voluntate reus est, qui vult facere quod non licet facere: sed ideo non facit, quia impune non potest fieri. Nam quantum in ipso est, mallet, non esse iustitiã peccata prohibentem atque punientem. Et vtique si mallet non esse iustitiam, quis dubitauerit q̃ eã si posset auferret? Ac per hoc quomodo iustus est iustitiæ talis inimicus, vt eam si potestas detur præcipientem auferat, nec comminantem vel iudicantem ferat? Inimicus ergo iustitiæ est qui pœnæ timore non peccat. Amicus autem erit, si eius amore non peccet. Tunc enim vere timebit peccare. Nam qui gehennas metuit, non peccare metuit sed ardere.

Ex epistola ad Anastasium.

Quis lege vtatur legitime.

Non est victor peccati q fugit ipsum timore supplicii.

Inimicus & amicus iustitiæ.

Ille autem peccare metuit qui peccatum ipsum sicut gehennam odit. Ipse est timor castus permanens in seculum seculi. Nam ille timor pœnæ tormentum habet, & non est in charitate, eũque perfecta charitas foras mittit. Tantum porro quis peccatum odit, quantum iustitiam diligit. Quod non poterit lege terente per literam, sed spiritu sanante per gratiam.

Leuit. xviii. ii. Cor. v.

Scientes hoc, quia lex iusto non est posita, sed iniustis, & non subditis, impiis, & peccatoribus, sceleratis, & contaminatis, patricidis, & matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, & periuris, & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur quæ est secundum euangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi.

C

Deo viuens. Legi viuens. In expositiõe epistolæ ad Galatas.

¶Deo viuit qui sub deo, legi autem qui sub lege est. Sub lege autem viuitur inquantum quisquis peccator est, id est inquantum a veteri homine non est mutatus. Sua enim vita viuit.

Lex nõ est posita, id ẽ imposita iusto.

¶Et ideo lex supra illum est, quia qui illam non implet infra illam est. Nam iusto lex posita non est. id est imposita, vt supra illum sit. In illa est enim potius q̃ sub illa. quia non sua vita viuit cui coercendæ lex imponitur. Vt enim sic dicam, ipsam quodammodo legem viuit, qui cum dilectione iustitiæ nõ proprio aut transitorio, sed communi ac stabili gaudens bono.

Act. ix. Gal. ii.

Gratias ago ei, qui me confortauit, in Christo Iesu domino nostro, quia fidelem me existimauit ponens in ministerio. Qui prius blasphemus fui, & persecutor, & contumeliosus, sed misericordiam dei cõsecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundauit autem gratia domini nostri cum fide & dilectione, quæ est in Christo Iesu. Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in hunc mundum, peccatores saluos facere, quorum primus ego sum.

D

Ex serm. de cõuersiõe Pauli. Paulus peccata sua dimissa recitat vt nemo desperet.

Apostolus Paulus ex persecutore Christianorũ Christi annunciator factus est. Vtilitas autem rei gestæ huius, hæc est quam ipse commemorat. Dicit enim ob hoc sibi veniam datam omnium peccatorum suorum, & illius furoris atq; insaniæ qua pertrahebat Christianos ad necem, qui minister erat furoris Iudæorum suę in lapidatione sancti martyris Stephani,

siue in cæteris exhibendis & adducendis ad pœnam, vt nemo se desperet qui fuerit magnis peccatis inuolutus, & magnis sceleribus irretitus, quasi veniam non sit accepturus, si conuersus fuerit ad eum qui pendens in cruce pro persecutoribus orauit dicens, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Factus est ille ex persecutore predicator & doctor gentium. Fui primo, inquit, blasphemus, & persecutor, & iniuriosus. Luc. xxiij.

Sed ideo misericordiam consecutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi, in vitam æternam. clementiam

B

Quia misericordiam & veritatem diligit deus. Misericordiam diligit, qua mihi primo subuenit: veritatem diligit, vt credenti det quod promisit. Audi misericordiam & veritatem in Apostolo Paulo, prius Saulo, Persecutor indigebat misericordia: & dixit in se factam, Qui prius fui blasphemus, & persecutor, & iniuriosus, sed misericordiam consecutus sum, vt in me ostenderet Christus Iesus omnem longanimitatem in eos qui credituri sunt illi in vitam æternam, vt cum indulgentiam tantorum scelerum acciperet Paulus, nemo desperare posset sibi donari quæcunque peccata. Ecce habes misericordiam. Noluit tunc deus exercere veritatem, vt puniret peccantem. Etenim si puniretur peccator, nonne veritas esset? Aut auderet dicere non habeo puniri, qui non posset dicere, non peccaui? Primo ergo, inquit, misericordiam consecutus sum, qui prius fui blasphemus, & persecutor, & iniuriosus: sed gratia dei sum quod sum. Postea dicit, cum passioni propinquaret. Bonum agonem certaui, cursum consummaui, fidē seruaui, superest mihi corona iustitiæ. Ille qui tribuit misericordiā seruat veritatē vī seruat veritatē? Qui reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Indulgentiā donauit, coronam reddet. Donator est indulgentiæ, debitor coronæ. Vnde debitor? Accepit aliquid? Cui debet aliquid deus? Ecce videmus quia tenet eum debitorem. Paulus consecutus est misericordiam exigēs veritatem. Reddet mihi, inquit, dominus in illo die. Quid tibi reddet, nisi quod tibi debet? Vnde tibi debet? quid ei dedisti? Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Debitorem dominus ipse se fecit, non accipiendo, sed promittendo. Non ei dicitur redde quod accepisti, sed redde quod promisisti. Misericordiam mihi prærogauit, inquit, vt faceret me innocentem. Nam prius fui blasphemus, & iniuriosus, sed ex illius gratia factus sum innocens. Ille autem qui prerogauit misericordiam, negare poterit debitum? Sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.

Marginalia: Ex tractat. ps lxxxi. ps. lxxxiij. — Misericordia & veritas dei in apostolo. — i Cor. xv. — ij. Tim. iiij. — Ibidem. — F — Roma. xi. — Debitorē se fecit dominus.

Ex tractat. ps. L.

¶ Magna est misericordia tua, & de magna misericordia tua, multæ sunt miserationes tuæ. Attendis contemptores, vt corrigas: attendis nescientes, vt doceas attendis confitentes, vt ignoscas. Fecit hoc quidem nesciens. Et quid ait? Fecerat aliqua, & multa mala fecerat. Misericordiam inquit, consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Illud Dauid non potest dicere, ignorans feci in incredulitate. Non enim ignorabat quantum mali esset, contrectatio coniugis alienæ, aut quantum mali esset interfectio mariti nescientis, & nec saltem irascentis. Consequuntur ergo misericordiam dei qui ignorantes fecerunt, & qui scientes consequuntur nō quamlibet misericordiam, sed magnam misericordiam.

Dauid sciens peccat, & Paulus nesciens misericordiam consecutus est.

G

FIDElis sermo, & omni acceptione dignus quia Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum ego sum primus. Sed ideo misericordiam consecutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam.

Ex sermone de eiusdem verbis apostoli. ix.

Christus venit ad saluandos peccatores.

Lucæ. xix.

¶ Nulla causa fuit veniēdi Christo domino, nisi peccatores saluos facere. Tolle morbos, tolle vulnera, & nulla est causa medicinæ. Si venit de cælo magnus medicus, magnus per totum orbem terræ iacebat ægrotus. Ipse ægrotus genus humanum est, sed non omnium est fides, nouit dominus qui sunt eius. Venit ergo vt ipse alio loco dicit, Venit filius hominis quærere & saluare quod perierat. Totum enim perierat ex quo peccauit vnus vbi erat totum, perit totum, sed venit vnus sine peccato, qui saluos faceret a peccato. Christus Iesus venit in mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Quomodo erat primus? Ante illum non fuerunt peccatores tot Iudæi? Ante illum non fuerunt peccatores in genere humano? Ante illum in omnibus hominibus non peccato tenebatur Adam? Non ante illum fuit qui primus peccauit? Quid est quorum primus sum ego? Ad quos veni, primus sum ego. Sed nec hoc verum est. Prius electus est Petrus, prius Andreas, prius alii apostoli, Tu apostolus es nouissimus, quomodo dicis, quorum primus ego sum? Apostolus nouissimus, primus peccator. Et hoc quomodo primus peccator. Quorum primus ego sum, quia omnibus peior sum. Ergo peiorem voluit intelligi primum. Quomodo in artificibus, quicunque vult ędificare quod dicit? Quis est hic primus structor? quis est primus faber? Aut si curari vult, quis est hic primus medicus? non vtique interrogat quis prior sit ętate, aut quis prior sit professione: sed quis prior sit arte. Quomodo illi in arte primi, sic iste iniquitate primus. Quare Paulus in iniquitate primus? Recolite Saulum, & inuenietis. Attenditis Paulum obliti estis Saulum. Attenditis ad pastorem, obliti estis lupū. Nonne ille est, cui ad lapidandum Stephanum manus vna non sufficiebat, & aliorū vestimenta seruabat? Nōne ipse est qui ecclesiam vbique persequebatur? Nonne ipse est qui literas acceperat a principibus sacerdotum?

Quomodo apostolus peccatorū primus fuerit.

H

Paulus iniquitate primus omnium manibus Stephanum lapidauit.

Quia parum illi erat persequi Christianos qui erant in Hierusalē.
sed volebat ad alia loca venire vbi eos inueniret, & ligaret, & puniē
dos adduceret. Nonne cum iret agens spirat & anhelat ad cædes, de
cœlo percussus est, & vocem domini ad salutem fulminantis audi
uit? Dum ambulabat prosternitur, vt videat excecatur. Ipse est ergo
qui primus erit persecutor, illo peior non fuit. Ipse Saulus postea
Paulus gratulatur se ad dei pertinuisse misericordiam, qui primus
hoc est excellens in peccatis inuentus est, & tamen misericordiam
consecutus sum, vt in me ostenderet Christus Iesus omnem lon-
ganimitatem propter eos qui credituri sunt illi in vitam æternam,
vt dicant sibi omnes, Si Paulus sanatus est, ego quare despero? Si a
tanto medico tam desperatus æger sanatus est, ego nō vulneribus
meis illas manus optabo? ad illas manus non festinabo? Vt hoc
dicerent homines, ideo Saulus ex persecutore factus est apostolus.
Quia quo venit medicus, querit aliquem ibi desperatum: & ipsum
sanat. Et si pauperimum inueniat non ibi querit mercedem, sed
commendat artē. Quomodo ergo Saulus gratulatur se a Christo
quia peccator erat assumptum atq; sanatum, nec dixit maneā in
peccato, quia propter me venit Christus non propter iustum Ita tu
qui audieras quia Christus propter peccatores venit, noli tibi dor-
mire in dulci stratu, sed audi ipsum Paulum dicentem. Surge qui (Ephe. v.)
dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Noli amare
stratum peccati. Totum stratum eius versasti in infirmitate eius.

¶ Christus Iesus venit in mundum pecatores, inquit, saluos face- (Ex sermone. 8. de eisdem ver- bis apostoli.)
re, quorum primus ego sum. Ante Paulum non erant pecatores?
Dicit ergo apostolus alio loco vnde primus sit peccator. Ego, in- (Paulus primus pecator.)
quit, sum nouissimus apostolorum, qui non sū dignus vocari apo
stolus, quia persecutus sum ecclesiam dei. Nemo acrior inter pecca- (B)
tores, ergo nemo prior inter pecatores. Sed misericordiam, inquit
consecutus sum. Et quare sit misericordiam cōsecutus exponit cau
sas. Vt in me, inquit, ostenderet Christus Iesus omnem longani-
mitatem ad informationē eorum qui crediturí sunt illi in vitam
æternam. Christus, inquit, daturus veniam conuersus ad se peccato (Medici vt famā acquirant despe ratos eligunt sa nandos primo.)
ribus vsq; ad inimicos suos, me primo elegit acriorem inimicū,
quem cum sanaret, nemo in cæteris desperaret. Faciunt hoc medi
ci, quando ad ea loca veniunt vbi ægroti sunt, quos curent primi-
tus eligunt desperatos, vt in eis & beneuolentiam exerceant, & com
mendent doctrinā, vt vnusquisq; in illo loco dicat proximo suo,
vade ad illum medicum, securus esto: sanabit te. Vt ille me sanet,
non vides quid patiar? Ego noui, inquit, quod pateris, & ego passus (Vocis Christi efficacia.)
sum. Sicut dicit Paulus vnicuiq; egroto, & de se volenti desperare.
Qui curauit me, misit me ad te, & dixit mihi. Illi desperanti vade, &
dic quid habuisti, quid in te sanaui q̄; cito sanaui, de cœlo vocaui,
vna voce percussi, & deieci, alia erexi & elegi, tertia impleui & misi,
quarta liberaui & coronaui. Vade dic ægrotis: clama desperatis. Fi-

C delis sermo, & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in mundum peccatores saluos facere. Quid timetis? quid trepidatis? Quorum primus ego sum. Ergo, inquit, vobis loquor sanus egrotantibus, stans iacentibus, securus desperantibus. Ideo enim misericordiam consecutus sum, vt in me ostenderet Christus Iesus omnem longanimitatem. Morbum meum diu pertulit, & sic abstulit. Tanq̃ bonus medicus phrenetic9 cuius patienter tolerauit, sustinuit me ferientem, sed donauit mihi fieri pro se. Omnē (inquit) longanimitatem ostenderet in me ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam. Nolite ergo desperare. Aegroti estis? accedite ad eum & sanamini. Cæci estis? Accedite ad eum & illuminamini. Et qui sanati estis, ei gratias agite, & qui ægrotatis, ad eum sanandi currite.

Ex sermone de eisdem verbis apostoli Quare human9 sermo dicatur potius quã diuinus

¶ Audiuimus beatum apostolum Paulum dicentem Humanus sermo, & omni acceptione dignus, quia Iesus Christus venit in mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Humanus ergo sermo, & omni acceptione dignus. Quare humanus & non diuinus? Proculdubio nisi iste humanus sermo etiam diuinus esset, dignus omni acceptione non esset. Sed sic est sermo iste humanus & diuinus, quomodo est ipse Christus homo & deus. Si ergo recte intelligimus sermonem istum non solum humanum verum etiam diuinum, quare apostolus humanum maluit dicere q̃ diuinum? Proculdubio. n. qui non mentiretur si diceret diuinum, non sine

D causa maluit dicere humanum, hoc ergo elegit, per quod Christus in mundum venit. Venit enim per quod homo erat: nam per quod deus erat semper hoc erat. Vbi enim non est deus qui dixit, Coelum, & terram ego impleo? Christus est certe virtus & sapientia dei:

Sapi. viii. Ioan. i. de qua dicitur, Attingit a fine vsq; ad finem fortiter & disponit omnia suauiter. Ergo in hoc mundo erat, & mundus per eum factus est, & mundus eum non cognouit. Et hic erat, & huc venit, hic erat per diuinam maiestatem, venit per humanam infirmitatem. Quia

Humanus hō. ergo venit per infirmitatem humanam ideo prædicans aduentus eius dixit, humanus sermo. Non liberaretur humanum genus nisi sermo dei dignaretur esse humanus. Nam & homo ille dicitur humanus qui se exhibet hominem, & maxime qui hospitio suscipit hominem. Si ergo humanus dicitur qui in domo sua suscipit hominem: q̃ humanus est qui in se ipso suscepit hominem? Ergo hu-

Luce. xix. manus sermo & omni acceptione dignus quia Christus Iesus venit in mundum peccatores saluos facere. Attende euangelium. Venit enim filius hominis querere & saluare quod perierat. Si homo non perisset, filius hominis non venisset. Ergo perierat homo, venit deus homo, & inuentus est homo. Perierat homo per liberam voluntatem, venit deus homo per gratiam liberatricem. Quæris quid valeat ad malum liberum arbitrium? Recole hominem peccantem. Queris quid valeat ad auxilium deus & homo? Attende in eo gra

etiam liberantem. Nusquam potuit sic ostendi quantum valeat volunt/tas hominis vsurpata per superbiam ad vitandum sine adiutorio dei malum, non potuit plus & manifestius exprimi quam in homine primo. Ecce periit primus homo: & vbi esset nisi venisset secundus homo? Quia ille homo, ideo & iste homo, & ideo humanus sermo. Voca & tu Iesum: non tibi sanus videri. Cum spe ægrotat qui me/dicum suscipit. Desperate ægrotat qui per insaniam medicũ cędit. Qualis ergo eius insania qui medicum occidit? Quanta vero bo/nitas & patientia medici: qui de sanguine suo insano interfectori suo medicamentum fecit? Neque enim ille qui venerat quærere & sal/uare quod perierat, pendens sine causa dicebat Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Insani sunt, medicus sum. Sæuiant, pa/tienter fero: cum occiderint, tunc sanabo. Simus ergo inter illos quos sanat. Humanus sermo, & omni acceptione dignus, quia Chri/stus Iesus venit in mũdũ peccatores saluos facere. Magnos, pusillos peccatores, saluos facere. Venit filius hominis quærere & saluare quod perierat. Qui dicit infantilẽ ætatẽ nõ habere quod saluet Iesus, omnibus fideli/bus infantibus Christũ negat esse Iesũ. Qui dicit inquã infantilem ætatẽ nõ habere quod in ea saluet Iesus, nihil aliud dicit quam Christũ dominum fidelibus infantibus, id est in Christo baptizatis infantibus non esse Iesum. Quid enim Iesus interpretatur? Iesus, saluator. Sal/Saluator est Iesus. Quos non saluat, non habẽdo quid in eis saluet, non est in illis Iesus. Iam si corda vestra tolerant aliquibus bapti/zatis Christum non esse Iesum, nescio vtrum fides vestra in regula sana possit ignosci. Infantes sunt, sed membra eius sunt. Infantes sunt, sed mensæ eius participes fiunt, vt habeant in se vitam. Quid mihi dicis, Sanus est, non habet vitium, quare cum illo curris ad medicum? Si non habet vitium, non times ne dicat tibi, aufer hinc eum quem putas sanum? Filius hominis non venit nisi quærere & saluare quod perierat. Quare illum ad me affers si non periérat? Humanus sermo & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in mundum. Quare venit in mundum? Peccatores saluos fa/cere. Alia causa non fuit quare veniret in mundum. Non enim de cœlo ad terram merita nostra bona, sed peccata duxerunt. Hec est causa cur venerit peccatores saluos facere. Et vocabis, inquit, nomen eius Iesum. Quare vocabo nomen eius Iesum? Ipse enim saluum faciet populum suum. vnde vocabis nomen eius Iesum. Quare Iesum? Quæ ratio est huius nominis? Audi quare. Ipse enim sal/uum faciet populum suum. Vnde? A peccatis eorum. Nunquid ad istum populum non pertinent paruuli quem saluum faciet Iesus a peccatis eorum? Pertinent plane: pertinent fratres mei. Sic habete in corde, sic credite, cum ista fide paruulos ad gratiam Christi portate, ne si hanc fidem in corde non habueritis, pro qui/bus respondetis, lingua vestra occidatis. Prorsus fratres qui non cum ista fide cum paruulo cucurrerit fingit: sanus est: ni/

B Liberum arbi/trium valet ad malum. Voluntas sine gratia.

Aegrotus de/speratus.
Lucæ. xxiii.

F Christus etiam infantilem ætat/tem saluat.

Iesus saluator omnium.

Lucæ. I.

G

hil mali habet:nihil vitij habet. Sed tollam illum ad medicum. Quare? Quia sic solet fieri. Non times, ne dicat tibi medicus, tolle hinc tecum, ipso non est opus sanis medicus, sed male habentibus? Commendauerim charitati vestræ causam eorum qui pro se loqui non possunt. Omnes paruuli tanquam pupilli considerentur etiam qui nondum parentes proprios extulerunt omnis prædestinatorum numerus paruulorum populum dei quærit tutorem, qui expectat dominum saluatorem. Vniuersam massam generis humani in homine primo venator ille percussit. Nemo ad secundum transit ex primo, nisi per baptismatis sacramentum in paruulis natis & nondum baptizatis agnoscatur Adam: in paruulis baptizatis, & ob hoc renatis agnoscatur Christus. Qui Adam non agnoscit in paruulis natis, nec Christum agnoscere poterit in renatis. Sed quare, inquiunt, iam baptizatus homo fidelis, iam dimissis peccatis, generat eum cum primi hominis peccato? Quia carne illum generat, non spiritu. Quod enim natum est de carne, caro est. Et si exterior homo noster (ait apostolus) corrumpitur: sed interior renouatur de die in diem. Ex eo quod in te renouatur non generas paruulum. Tu vt non in æternum moriaris natus es, & renatus es: ille adhuc natus est, renatus, nondum est. Si tu renascendo viuis, sine vt ille renascatur & viuat. Sine inquam renascatur, sine renascatur. Quare contradicis? Quare nouis disputationibus antiquas fidei regulam frangere conaris? Quid est enim quod dicis, paruuli non habent omnino vel originale peccatum? Quid est quod dicis, nisi vt non accedant ad Iesum? Sed clamat tibi Iesu, Sine paruulos venire ad me.

Math. ix.

Adam in paruulis natis, Christus in renatis agnoscitur.

Ioan. iij.
ij. Cor. iiij.

Matth. xix.

Regi autem seculorum immortali, inuisibili, soli deo honor, & gloria in secula seculorum, Amen. Hoc præceptum commendo tibi fili Timothee secundum præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam malitiam.

Ex tract. in ps. cix.

Virgas virtutis tuæ emittet dominus ex Sion: Apparet fratres, euidentissime apparet, non de illo regno Christi prophetam loqui, quo semper regnat apud patrem rerum dominum quæ per illum creaturæ sunt. Quando enim non regnat in principio verbum deus apud deum? Dicitur enim Regi autem seculorum honor & gloria in secula seculorum. Cui? Regi seculorum inuisibili: incorruptibili. In eo enim quod & Christus est cum patre inuisibilis & incorruptibilis, quia verbum eius est, & virtus eius, & sapientia eius, & deus apud deum, per quem facta sunt omnia, rex est seculorum. Secundum tamen illud dispensatorium & transitorium, quo nos per medietatem carnis suæ vocauit in æternitatem, regnum eius incipit a Christianis, sed regni eius non erit finis.

Rex seculorum.

Ex lib. de trin. ca. ij.

Si in illis vocibus quæ fiebant in Exodo, ⁊ illis omnibus corporalibus demonstrationibus dominus Iesus Christus ostēdebatur: aut alio Christus, sicut loci cōsideratio persuadet: alio spiritus sanctus, sicut ea quæ supra diximus admonēt, nō hoc efficitur, vt deus pater nunq̄ tali aliqua specie patribus visus sit. Multa .n. talia visa facta sunt illis tēporibus, nō euidēter nominato ⁊ designato in eis vel patre, vel filio, vel spiritu sancto, sed tamē per quasdā valde probabiles significationes nōnullis indiciis existentibus: vt nimis temerariū sit dicere deū patrē nunq̄ patribus aut prophetis per aliquas visibiles formas apparuisse. Hanc enim opinionem illi pepererunt, qui non potuerunt in vnitate trinitatis intelligere quod dictū est. Regi autē seculorū immortali, inuisibili, soli deo, ⁊. Quē nemo hominū vidit, nec videre potest, quod de ipsa substātia summa summeq̄ diuina ⁊ incōmutabili, vbi pater ⁊ filius ⁊ spiritus sanctus, vnus ⁊ solus est deus, per sanā fidē intelligitur. Visiones autē illæ per creaturā cōmutabilē deo incōmutabili subditā factę sunt, nō proprie sicut est, significatiue sicut pro rerum causis ⁊ tēporibus oportuit, ostendentes deū. Quāq̄ nescio quemadmodū isti intelligāt ꝙ Danieli apparuerit antiquus dierum, a quo filius hominis, quod propter nos esse dignatus est, accepisse intelligitur regnū. Ab illo scilicet qui ei dicit in psalmis, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me: ⁊ dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Et qui omnia subiecit sub pedibus eius. Si ergo Daniel ⁊ pater dans regnum, ⁊ filius accipiens apparuerunt in specie corporali, quomodo isti dicunt patrē nunq̄ visum esse prophetis? Et ideo solum debere intelligi inuisibilem, quem nemo hominū vidit, nec videre potest. Ita enim narrauit Daniel, Aspiciebam, inquit, donec throni positi sunt, ⁊ vetustus dierum sedebat, ⁊ indumentū eius quasi nix alba, ⁊ capillus capitis eius quasi lana munda. Thronus eius flamma ignis, Rotæ eius ignis flagrans: ⁊ flumen ignis trahebat in conspectu eius: ⁊ mille millia deseruiebāt ei, ⁊ dena millia denum millium assistebant ei: ⁊ iudiciū collocauit, ⁊ libri aperti sunt ⁊c. Et paulo post, Aspiciebam, inquit, in visione noctis: ⁊ ecce cum cœli nubibus quasi filius hominis veniēs erat, ⁊ vsq; ad veterē dierū peruenit ⁊ oblatus est ei, ⁊ ipsi datus est principatus, ⁊ honor, ⁊ regnum, ⁊ omnis populus tribus, ⁊ linguæ ipsi seruient: potestas eius potestas æterna, quę non prętertibit, ⁊ regnum eius non corrumpetur. Ecce pater dans, ⁊ filius accipiens regnum sempiternum: ⁊ sunt ambo in conspectu prophetantes visibili specie. Nō ergo inconuenienter creditur etiā deus pater eo modo solere apparere mortalibus. Nisi forte aliquis dicet ideo non esse visibilem patrem quia in conspectu somniantis apparuit, ideo autem filium spiritum sanctum visibiles, quia Moyses illa omnia vigilans vidit. Quasi vero verbum ⁊ sapientiam dei vidit Moyses carnalibus oculis, aut videri spiritus vel huma-

Pater cœlestis antiquis patribus aliquando fuit visus.

B

Danieli. vij.

Ps. ij.

Psal. viij.

Daniel. vij.

C

Quibus oculis deus videatur. nus potest qui carnem istam viuificat, vel ipse corpori eius qui ventus dicitur: quanto minus ille spiritus dei qui omnium hominum & angelorum mentes ineffabili excellentia diuinę substantię supergreditur? Aut quisq; tali pręcipitetur errore, vt audeat dicere filium & spiritum sanctum etiam vigilantibus hominibus esse visibiles, patrem autem non nisi somniantibus? Quomodo ergo de solo patre accipiunt, quem nemo hominum vidit nec videre potest? An cum dormiunt homines? Aut qui formare similitudines corporis potest ad se significandum per visa somniantium, non potest formare ipsam corpoream creaturam ad se significandum oculis vigilantium: cum eius ipsa substantia qua est ipse quod est, nulla corporis similitudine dormienti, nulla corporea specie vigilanti possit ostendi: nec solũ patris verũ etiã filij & spiritus sancti.

D Et certe qui vigilantiũ visis mouetur vt nõ patrẽ, sed tantum filium vel spiritum sanctum credat corporalibus hominum apparuisse conspectibus, vt omittam tantum latitudinem sanctarum paginarum, & tam multiplicem earum indulgentiam, vnde nemo sani capitis affirmare debet nusq; personam patris per aliquas speciem corporalẽ vigilantiũ oculis demonstratam. Sed vt hoc, vt dixi, omittam, quid dicunt de patre nostro Abraham? Cui certe vigilanti & ministranti cum scriptura pręmisisset dicens, Visus est dominus Abrahę: non vnus aut duo sed tres apparuerunt viri, quorum nullus excelsius alijs eminuisse dictus est, nullus honoratius effulsisse, nullus imperiosius egisse.

Gene. xviij.

¶ De inuisibili deo inter nos agitur. Et hoc est quod quęstionẽ facit, quia vos inuisibilẽ solũ patrẽ dictũ putatis, Vbi Apostolus ait, Immortali, inuisibili, soli deo: si dixisset soli patri, difficilius fortasse q̃stio solueretur: quia vero dixit soli deo, nõ est vtiq; cõtra nos. Et vnigenitus quippe in dei forma, & spiritus sanctus in sua natura est inuisibilis. Vnus.n. & solus deus a nobis ipsa trinitas prędicatur. Nunc in ista quęstione nõ immerito potest mouere quomodo de solo deo qui est ipsa trinitas dictum sit, inuisibili soli deo: cũ sit etiã q̃d.i. inuisibilis creatura. Propter quod dictũ est de Christo: q̃a in ipso cõdita sunt omnia visibilia, & inuisibilia. Quia ergo sunt dij falsi visibiles, ideo dictũ est inuisibili soli deo honor & gloria. Et.n. est creatura inuisibilis: nõ tñ deus nobis est. Sed & si nõ dictũ esset soli deo, sed dictũ esset regi autẽ seculorũ immortali inuisibili honor, & gloria: quis nisi deus esset? Honor & gloria deo, q deus inuisibilis est, nõ qui solus inuisibilis, quoniã est (vt diximus) & creatura inuisibilis. Itẽ quęri potest quomodo dictũ sit: Deũ nemo vidit vnq̃; cũ eiusdem domini verba sint. Nescitis quia angeli eorum semper vident & faciem patris mei qui in coelis est? Quae sententia vos redarguit, qui nescitis quemadmodum dicatis inuisibilem patrem. Illud autem quod ait Non quia patrem vidit quisq̃ qui nisi is qui est a deo, hic vidit patrem, ad homines referri po-

Ex libro cõtra Maximinum.

An solus pater inuisibilis dictus sit.

E Deus solus deus inuisibilis est si non solus inuisibilis.

i. Ioan. iiij.

Matt. xviij.

Deus homini mortali sed non angelis nec beatis inuisibilis.

test quod dictũ est quisq;. Et quia ipse homo erat qui tunc loquebatur in carne, ita hoc dixit, ac si diceret, non quia patrem vidit quisq; hominum, nisi ego: sicut d ctũ est, Quis sapiens, & intellige hęc? Non enim & de sanctis angelis id accipi potest. Vnde Apostolus de inuisibili deo apertius posuit. Quem nemo hominum vidit, nec videre potest. Non enim ait nemo, sed nemo hominum, vbi ostendit quemadmodum intelligi debeat, quod dictum est, Deum nemo vidit vnq;. i. nemo hominum, sicut nemo ascendit in coelum: cum angeli soleant illuc ascendere, quia solent inde descendere. Nec tamen apostolus dixit nemo hominum poterit videre deum, sed nemo potest. Poterit enim homo, sed tunc, cum ęternum erit fidelium pręm ium videre deum. Propter quod Ioannes apostolus, Dilectissimi, inquit, filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus, quia cum appatuerit similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. F 1. Ioan. iij.

Habens fidem & bonam conscientiam: quam quidam repellentes circa fidem naufragauerunt: ex quibus est Hymeneus & Alexander, quos tradidi Satanæ, vt discant non blasphemare. Ex libro de natura & gratia.

Isaud apostoli quale est? nonne ita mirabile vt nisi quia ipse dicit, cui vera dicenti contradicere nefas est, sit incredibile? Quis enim nesciat fidelium a Satana venisse primam peccati suasionem, & q ille primus auctor sit omnium peccatorum? Et tamen quidam traduntur Satanę vt discant non blasphemare. Quomodo igitur opus Satanę excluditur opere Satanę? Opus Satanę excluditur opere Satanę. In expositione ad Galatas.

¶ Nulla creatura est, siue quę in veritate manet dans gloriam deo siue quę in veritate non stetit quęrens gloriam suam: nulla inquam creatura est quę non velit nolit diuinę prouidentię seruiat. Sed volens, facit cum ea quod bonũ est: de illa vero quę hoc non vult, fit quod iustum est. Nam si etiam ipsi pręuaricatores angeli cum princ pe suo diabolo non recte dicerentur procuratores, vel ttactores diuinę prouidentię, nõ dominus magistratus huius mundi diabolũ diceret, nec vteretur illo ad correptionẽ hominũ ipsa potestas apostolica: eodem Paulo alibi dicente, Quos tradidi Satanę vt edíscant non blasphemare. Et alio loco ad salutem. Ait enim, Ego quidem sicut absens corpore, pręsens autem spiritu, iam iudicaui quasi pręsens eum qui sic operatus est, in nomine domini nostri Iesu Christi congregatis vobis, & in eo spiritu cum potentia domini nostri Iesu tradere huiusmodi Satanę in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini Iesu. Sed & magistratus sub tanto imperatore nõ facit nisi quantũ illi permittitur, & procuratores actoresq; huius mundi nihil faciunt nisi quantũ dominus sinit. Nõ. n. licet eũ aliqd sicut homines, aut in aliquo est minus potens, vt procuratores atque actores qui sunt in eius pote- G Omnis creatura velit nolit diuinæ prouidentiæ seruit. 1. Cor. v. Diabolus non facit nisi quod a deo permittitur in nos.

ftate,aliquid ipfo fiue non permittente fiue nefciente in fubiectis fibi pro fuo gradu rebus efficiant.Non eis tamen rependitur quod de ipfis iufte fit,fed quo animo ipfi faciunt:quia neq; liberā voluntatem rationali creaturę fuę deus negauit,& tamen poteftatē quo etiam iniuftos iufte ordinat,fibi retinuit.

K

CAPVT II.

Bfecro igitur,primum omnium fieri obfecrationes, orationes, poftulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in fublimitate conftituti funt, vt quietam & tranquillā vitam agamus in omni pietate & caftitate. Hoc enim bonum eft & acceptum coram faluatore noftro deo, qui omnes homines vult faluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.

Infra.v.

Ex lib.de ciui. dei.xix.

¶Quandiu permixtæ funt ambæ ciuitates, vtimur & nos pace Babylonis.ex qua ita per fidem populus dei liberatur,vt apud eā interim peregrinetur.Propter quod apoftolus admonuit ecclefiam,vt oraret pro regibus eius atq; fublimibus,addēs & dicens, Vt quietam & tranquillam vitam agamus cum omni pietate & caftitate.Et propheta Hieremias cum populo dei veteri prenunciaret captiuitatem,& diuinitus imperaret vt obedienter irent in Babyloniam,deo fuo etiam ifta patientia feruientes, monuit & ipfe vt oraretur pro illa,dicens,Quia in eius eft pace pax veftra. Vtiq; interim temporalis,quæ bonis malifque communis eft. Pax autem noftra propria,& hic eft cum deo per fidem,& in ęternum erit cum illo per fpeciem.

Quare orandū pro poteftatibus fublimibus.

A

Hie.xxix.

Ex lib.de catechizandis rudibus.

¶Sicut autem Hierufalem fignificat ciuitatem focietatemq; fanctorum,fic Babylonia fignificat ciuitatem focietatemq; iniquorum,quoniam dicitur interpretari confufio. Illa ergo captiuitas Hierufalem ciuitatis,& ille populus in Babyloniam ductus,ad feruitutem ire iubetur a domino per Hieremiam illius temporis prophetam.Et extiterunt reges Babyloniæ fub quibus illi feruiebant,qui ex eorum occafione commoti quibufdam miraculis cognofcerent & colerent & coli iuberent vnum verum deum qui condidit vniuerfam creaturam.Iuffi funt autem pro eis orare a quibus captiui tenebantur,& eorū pace pacem fperare ad gignendos filios,& domos ędificandas, & plantandos hortos & vineas

Quare Hieremias pro regibus Baby-

Poft

Post septuaginta autem annos promittit eis ab illa captiuitate liberatio. Hoc autem totum figurate significat ecclesiam Christi in omnibus sanctis eius qui sunt ciues Hierusalem cælestis seruiturā fuisse sub regibus huius seculi. Dicit enim & apostolica doctrina, vt omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit, & vt reddantur omnibus omnia: cui tributum, tributum, cui vectigal vectigal, &c. quę saluo domini nostri cultu constitutionis humanæ principibus reddimus, quando & ipse dominus vt nobis huius sanæ doctrinæ præberet exemplum, pro capite hominis quo erat hominis indutus, tributum luere non dedignatus est. Iubentur autem etiam serui Christiani & boni fideles dominis suis temporalibus æquanimiter fideliterq; seruire: quos iudicaturi sunt, si vsq; in finem iniquos inuenerint, aut cum quibus æqualiter regnaturi sunt, si & illi ad verum deum conuersi fuerint. Omnibus tamen præcipitur seruire humanis potestatibus atq; terrenis quousq; post tempus prefinitum quod significant septuaginta anni, ab istius seculi confusione, tanquam de captiuitate Babiloniæ, sicut Hierusalem liberetur ecclesia. Ex cuius captiuitatis occasione, ipsi etiā terreni reges desertis idolis, pro quibus persequebantur Christianos, vnum verum deum & Christum dominum cognouerunt & colunt pro quibus apostolus Paulus iubet orari etiam cum persequerentur ecclesiam. Sic enim dicit, Obsecro itaq; primum fieri deprecationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus qui in sublimitate sunt, vt securam & tranquillam vitam agamus, cum omni pietate & castitate. Itaq; per ipsos data est pax ecclesię, quamuis temporalis tranquillitas temporis, ad ędificandas spiritualiter domos, & plantandos hortos & vineas. Nam ecce modo per istum sermonem ędificamus atq; plantamus, hoc fit per totum orbem terrarum, cum pace regum Christianorum: sicut idem dicit apostolus. Dei agricultura, dei ædificatio estis.

Ionas orare iubet.

Roma. xiii.

B

Christus tributum soluit. Matth. xvi.

Verbū dñi.

C

¶ Ista plane difficillime discernuntur: vbi ait, Obsecro itaq; primū omnium fieri obsecrationes, orationes, interpellationes, gratiarū actiones. Precationes & deprecationes, multi nostrum hoc idem putant, & hoc quotidiano vsu iam omnino præualuit. Qui autem distinctius latine locuti sunt: precationibus vtebantur in optandis bonis, deprecationibus vero in deuitandis malis. Precari enim dicebant esse precando bona optare: imprecari mala, quod vulgo iam dicitur maledicere: deprecari autem, mala precando depellere. Sed vsitatum iam loquendi modum potius sequamur, & siue precationes, siue deprecationes inuenerimus, quas greci δεήσεις vocant, non putemus esse emendandum. Multa hinc dici possunt que improbanda non sunt: sed eligo in his verbis hoc intelligere, quod omnis vel pene omnis frequentat ecclesia, vt precationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum

I. Cor. iii.

ex lib. ad Paulinum epis.

Precatio. Deprecatio.

δεήσεις

Precationes.

Orationes. antequam illud quod est in domini mensa incipiat benedici. Orationes, cum benedicitur & sanctificatur, & ad distribuendum comminuitur, quā totam benedictionē fere omnis ecclesia dominica oratione concludit. Interpellationes autem, siue vt nostri codices habent postulationes, cum populus benedicitur. Tunc enim antistites velut aduocati susceptos suos per manus impositionem misericordissimæ offerunt potestati. Quibus peractis, & participato tanto sacramento, gratiarū actio cuncta concludit, quā in his etiam verbis vltimi cōmendauit populus. Hæc autem causa præcipua fuit ista dicendi, vt his breuiter præscriptis atque significatis non putaretur negligendum esse quod sequitur, Pro omnibus hominibus, pro regibus, & his qui in sublimitate sunt vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate: ne quisquā sicut se habet humanæ cogitationis infirmitas existimaret ista non esse facienda pro his a quibus persecutionem patiebatur ecclesia, cum membra Christi ex omni essent hominū genere colligenda: vnde adiungit & dicit. Hoc enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & in agnitionē veritatis venire. Et ne quisq; diceret, posse esse salutis viam in bona cōuersatione, & vnius dei omnipotentis cultu sine participatiōe corporis, & sanguinis Christi: Vnus enim deus, inquit, & vnus mediator dei & hominum, homo Christus Iesus. Vt illud quod dixerat, oēs homines vult saluos fieri, nullo alio modo intelligatur prestari, nisi per mediatorem non deum, quod semp erat verbum, sed hominem Christum Iesum, cum verbum caro factum est: & habitauit in nobis. Hoc enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro deo qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.

D

Interpellatiōes Postulationes. Gratiarū actio.

Orandū & pro persecutoribus

Saluus non nisi per Christum.

E

Ioan. I.

Ex lib. Enchir. Cū oēs velit deus saluos fieri, quō nō oēs saluī fiant.

¶ Cum audimus, & in sacris literis legimus, ꝙ velit omnes homines saluos fieri, quāuis certum sit nobis non omnes saluos fieri, nō tamen ideo debemus omnipotentissimæ dei voluntati aliquid derogare, sed ita intelligere quod scriptum est qui omnes homines vult saluos fieri: tanquā diceretur nullū hominē fieri saluū nisi quem fieri ipse voluerit, non ꝙ nullus sit hominum nisi quē saluum fieri velit, sed ꝙ nullus fiat nisi quem velit: & ideo sit rogandus vt velit, quia necesse est fieri si voluerit, de orando quippe deo agebat apostolus vt hoc diceret. Sic enim intelligimus & quod in euangelio scriptum est, Qui illuminat omnem hominē, nō quia nullus est hominum, qui nō illuminetur, sed quia nisi ab ipso nullus illuminatur. Aut certe sic dictū est, qui vult oēs homines saluos fieri: non ꝙ nullus hominū esset quē saluū fieri nollet, qui virtutes miraculorum facere noluit apud eos, quos dicit acturos fuisse pœnitentiam si fecisset, sed vt omnes homines omne genus hominū intelligamus per quascūq; differentias distributū, reges, priuatos, nobiles, ignobiles, sublimes, humiles, doctos, indoctos, integri cor

Quō deus illuminet omnem hominem.

Genera hominū.

F

poris,debiles,ingeniosos,tardicordes,fatuos,diuites,pauperes,mediocres,mares,fœminas,infantes, pueros,adolescētes, iuuenes,seniores,senes,in linguis oībus,in moribus,in volūtatibus,ꝛ in cōscientiarū varietate innumerabili cōstitutos,ꝛ si qd aliud differentiarū est in hominibus.Quid est.n.eorū vn̄ nō deus ꝑ vnigenitum suū,dominū nostrū per oēs gentes saluos hoīes fieri velit : ꝛ idō faciat,qꝛ omnipotēs velle inaniter nō pōt qđcūq; voluerit.Prçceperat enim apostolus vt oraretur ꝑ oībus hominibus, ꝛ specialiter addiderat ꝑ regibus ꝛ his qui in sublimitate sunt,q putari poterāt fastu ꝛ sꝑbia seculari a fidei Christianæ humilitate abhorrere.Proinde dicēs.Hoc.n.bonū est corā saluatore nostro deo.i.vt ēt pro talibus oretur:statim vt desperationē tolleret addidit,Qui oēs homīes vult saluos fieri,ꝛ ad agnitionē veritatis venire . Hoc qppe deus bonus iudicauit,vt oratione humiliū dignaret̄ salutē ꝑstare subliniū.Qđ vtiq; iā videmus implerū Isto locutiōis mō ꝛ dn̄s est vsus in euāgelio:vbi ait pharisęis.Decimatis mētā ꝛ rutā,ꝛ omne holus.Neq; enim pharisæi ꝛ quecūq; aliena,ꝛ omnium per omnes terras alienigenarum omnia holera decimabant, Sicut ergo hic omne holus omne holerum genus , ita illic omnes homines , omne hominum genus intelligere possumus,ꝛ quocunq; alio modo intelligi potest,dum tamen credere non cogamur aliquid omnipotētem voluisse fieri,factūq; nō esse.Quis sine vllis ambiguitatibꝰ nō credat:si in cęlo ꝛ ī terra (sicut eū veritas cātat)oīa quęcūq; voluit fecit,quia profecto facere noluit,quodcunq; non fecit.

Deus vult sublimes oratione humiliū couerti.

Lucæ.xi.

G

℃ Sicut illud quod dictum est,omnes in Christo viuificabuntur, cū tamē multi ęterna morte puniātur:ideo dictum est,quia oēs qcunq; vitam æternam percipiunt nō percipiunt nisi ī Christo.Ita quod dictum est oēs homines vult deus saluos fieri,ideo dictū est, quia oēs qui salui fiūt,nisi ab ipso volēte non fiunt.

Psal.xdii.

Ex epistola ad Vitalem.

Quomodo deꝰ vult omnes saluos fieri.

℃ Vult autē deus oēs homines saluos fieri,ꝛ in agnitionē veritatis venire:nō sic tamē vt eis adimat liberū arbitriū,quo vel bene vel male vtentes iustissime iudicentur. Quod cū fit. infideles quidē cōtra voluntatē dei faciūt,cū eius euāgelio non credūt:nec deo tamē eā vincūt,verū se ipsos fraudāt magno ꝛ sūmo bono, malisq; pœnalibus implicāt,experturi in suppliciis potestatē eius, cuius in bonis misericordiā cōtempserūt . Ita voluntas dei semper inuicta est. Vinceretur autem,si non inueniret quid de contemptoribus faceret,aut vllo modo possent euadere , quod de talibus ille constituit.Qui enim dicit (verbi gratia) volo vt omnes serui mei operentur in vinea, ꝛ post laborem requiescentes epulentur, ita vt quisquis eorum hoc noluerit,in pistrino semper molat: videtur quidem quicumq; contempserit contra voluntatem domini sui facere,sed tunc eam vincet si ꝛ pistrinum contemnēs effugerit. Quod nullo modo fieri potest sub dei potestate. ℃ Quia ergo nos qui salui futuri sint nescientes,omnes quibus predicamus hanc pacē

Ex li. de spiritu ꝛ litera. Deꝰ volens omnes saluos fieri nō aufert liberum arbitrium Nemo voluntatē dei vincit.

Ex li. de correptiōe ꝛ gratia.

Deus vult quia velle facit.

saluos fieri velle deus iubet: & ipse hoc in nobis operatur: diffunden do istam charitatem in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis: potest etiā sic intelligi, q̄ omnes homines vult deus saluos fieri: quoniam nos facit velle.

Vnus enim deus: vnus & mediator dei & hominum, homo Christ⁹ Iesus: qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.

Ex libro de consensu euangelistarum.

CVm sit ipse Christus sapientia dei per quā creata sunt omnia: cumq̄ nullæ mentes rationales, siue angelorum, siue hominum, nisi participatione ipsius sapientes fiant: cui per spiritum sanctum, per quem charitas in cordibus nostris diffunditur, inhæremus, quæ trinitas vnus deus est: consultum est diuina prouidentia mortalibus, quorum temporalis vita in rebus orientibus & occidentibus occupata tenebatur, vt eadem ipsa dei sapientia ad vnitatem personæ suę homine assumpto, in quo temporaliter nasceretur, viueret, & moreretur, & resurgeret congrua saluti nostrę dicendo & faciendo, patiendo & sustinendo, fieret deorsum hominibus exemplum redeundi, qui sursum est angelis exemplum manendi. Ac per hoc cum rebus æternis contemplantium veritas perfruatur, rebus autem ortis fides credentium debeatur: purgatur homo per rerum temporalium fidem, vt æternarum percipiat veritatem. Nam & quidam nobilissimus philosophus Plato in eo libro quem Timeum vocant, sic ait. Quantum ad id quod ortum est ęternitas valet: tantum ad fidem veritas. Duo illa sursum sunt, ęternitas & veritas. Duo ista deorsum, quod ortum est & fides. Vt ergo ab imis ad summa reuocemur, atq̄ id quod ortum est recipiat ęternitatem, per fidem veniendum est ad veritatem. Et quid omnia quæ in contrarium pergunt, per aliquod medium reducuntur & ab æterna iustitia temporalis iniquitas nos alienabat, opus ergo erat media iustitia temporali, que medietas temporalis esset de imis, iusta de summis: atq̄ ita se nec abrumpens a summis, & con temperans imis, ima redderet summis. Ideo Christus mediator dei & hominum dictus est, inter deum immortalem & hominem mortalem, & deus & homo reconcilians hominem deo, manens id quod erat, factus quod non erat. Ipse est nobis fides in rebus ortis, qui est veritas in æternis.

Plato. i. Timeo

A

Christus cur mediator dictus.

B

Ex libro cōfessionum x.

¶ Tu es veritas supra omnia præsidens. At ergo per auaritiā meā non amittere te volui, sed volui tecum possidere mendacium: sicut nemo vult ita dicere falsum vt nesciat ipse quid verum sit. Itaq̄ amisi te, quia non dignaris cum mendacio possideri. Quem inuenirem qui me reconciliaret tibi? Ambiendum mihi fuit ad angelos, quorum precibus & sacramentis multi conantes ad te redire, neq̄ per ipsos valentes, sicut audio, tentauerunt hæc & inciderunt in desiderium curiosarum visionum, & digni habiti sunt illusioni-

Deus non vult cum mendacio possideri.

bus. Elati enim te querebant doctrinæ fastu, et erigentes potius quam tundentes pectora. Et adduxerunt sibi per similitudinem cordis sui conspirantes et socias superbiæ suæ potestates aeris huius: quibus per potentias magicas deciperentur quærentes mediatorem per quem purgarentur, et non erat. Diabolus enim erat transfigurans se in angelum lucis. Et multum illexit per carnem quod carneo corpore ipse non esset. Erant enim illi mortales et peccatores: tu autem domine cui reconciliari superbe querebant, immortalis et sine peccato. Mediator autem inter deum et homines oportebat ut haberet aliquid simile deo, aliquid simile hominibus, ne in utroque hominibus similis longe esset a deo, aut in utroque deo similis, longe esset ab hominibus, atque mediator nō esset. Fallax itaque ille mediator quo per secreta iudicia tua superbia mereretur illudi, vnum cum hominibus habet .i. peccatum aliud videri vult habere cum deo, vt quia carnis mortalitate non tegitur, pro immortali se ostentet. Sed quia stipendium peccati mors, hoc habet commune cum hominibus, vt inde simul damnetur in mortem. Verax autem mediator quem secreta tua misericordia demonstrasti humilibus, et misisti, vt eius exemplo etiam ipsam discerent humilitatem, mediator ille dei et hominum, homo Christus Iesus, inter mortales peccatores et immortalem iustum apparuit, mortalis cum hominibus, iustus cum deo, vt quoniam stipendium vitæ pax est, per iustitiam coniunctam deo euacuaret mortem iustificatorum impiorum: quam cum illis voluit habere communem. Hic demonstratus est antiquis sanctis: vt ita ipsi per fidem futuræ passionis eius, sicut nos per fidem preteritæ salui fierent. In quantum enim homo, in tantum mediator: in quantum autem verbum, nō medius, quia æqualis deo, et deo apud deum, et simul vnus deus. Quomodo nos amasti pater bone, qui filio tuo vnico nō pepercisti, sed pro nobis impijs tradidisti eum? Quomodo nos amasti, pro quibus ille non rapinā arbitratus esse æqualis tibi, factus est subditus vsque ad mortem crucis? Vnus ille in mortuis liber, potestatem habens ponendi animam, potestatem habens iterum sumendi eam: pro nobis tibi victor et victima: et ideo victor, quia victa: pro nobis tibi sacerdos et sacrificium, et ideo sacerdos quia sacrificium, faciens tibi nos de seruis filios, de te nascendo, nobis seruiendo.

Mediator qualis esse debuit.

C

Roma. viii.

Phili. ii.

Ioan. x.

Christus victor et victima est.

D

Ex lib. de ciui. dei. ix.

¶ Si omnes homines quamdiu mortales sunt, etiam miseri sint necesse est, querendus est medius, qui non solum homo, verum etiam deus sit, vt homines ex mortali miseria ad beatam immortalitatem huius medij beata mortalitas interueniendo perducat, quem neque nō fieri mortalem oportebat, neque permanere mortalem. Mortalis quippe factus est non infirmata verbi diuinitate, sed carnis infirmitate suscepta. Non autem permansit in ipsa carne mortali, quam resuscitauit a mortuis, quoniam ipse est fructus mediationis eius, vt nec ipsi propter quos liberandos mediator effectus est, in perpe

Omnes viuentes sunt miseri medio agētes.

Mediator Christus solus esse potuit. Angeli nõ possunt mediatores esse.

tua vel carnis morte remaneret. Proinde mediatorẽ inter nos & deum & mortalitatẽ habere oportuit transeuntẽ, & beatitudinẽ permanentẽ, vt per id quod trãsit cõgruens morituris, ad id qđ permanet transferret ex mortuis. Boni igitur angeli inter miseros mortales. & beatos immortales medij esse nõ possunt, qa ipsi quoq; & beati & immortales sunt. Possunt autẽ medij esse angeli mali, quia immortales sunt cũ illis, miseri cũ istis. His cõtrarius est mediator bonus, qui aduersus eorũ immortalitatẽ & miseriã, & mortalis esse ad tempus voluit, & beatus in æternitate persistere potuit, ac sic eos & immortales superbos, ac miseros noxios ne immortalitatis iactãtia seduceret ad miseriã, & suæ mortis humilitate, & suæ beatitudinis benignitate destruxit in eis: quorũ corda p suã fidẽ mundans, ab illorũ immundissime dominatione liberauit. Homo itaque mortalis & miser longe seiunctus ab immortalibus & beatis, quid eligat mediũ per qđ immortal tati & beatitudini copuletur? Quod possit delectare in dæmonũ immortalitate, miserum est: quod possit offendere in Christi mortalitate, iã nõ est. Ibi ergo cauenda est miseria sempiterna, hic mors timẽda nõ est. q nõ esse potuit sempiterna, & beatitudo amanda est sempiterna. Ad hoc se quippe interponit mepius, immortalis & miser, vt ad immortalitatẽ beatã transire nõ sinat quoniã psisti quod impedit, id est ipsa miseria. Ad hoc se autẽ interposuit mortalis & beatus, vt mortalitate transacta, & ex mortuis faceret immortales, quod in se resurgendo monstr uit, & ex miseris beatos, vnde nunq; discessit. Alius ergo est medius malus, qui separat amice. Alius bonus, qui reconciliat inimicos. Et ideo multi sunt medij separatores, quia multitudo quæ beata est, vnius dei participatione fit beata. Cuius participationis priuatione misera multitudo malorũ angelorũ, quæ se opponit potius ad impedimentum, q̃ interponit ad beatitudinis adiutoriũ, etiã ipsa multitudine obstrepit quodammodo, ne possit ad illud vnũ beatificũ peruenire, ad quod vt perduceremur non multis, sed vno mediatore opus erat: & hoc eo ipso, cuius participatione sumus beati. hoc est verbo dei, nõ facto, per quod facta sunt omnia. Nec tamẽ ob hoc mediator est, quia verbũ: maxime quippe immortale, & maxime beatũ verbũ longe est a mortalibus miseris: sed mediator per quod homo: eo ipso vtiq; ostendens ad illud nõ solũ beatũ, verũ etiã beatificũ bonum, non oportere quæri alios mediatores, per quos arbitremur nobis perueniendi gradus esse moliendos: quia beatus & beatificus deus factus particeps humanitatis nostræ cõpendiũ præbuit participandæ diuinitatis suæ. Neq; enim nos a mortalitate & miseria liberans, ad angelos immortales beatosq; perducit, vt eorũ participatione etiã nos immortales & beatissimus, sed ad illam trinitatem, cuius angeli sunt beati. Ideo quando in forma serui, vt mediator esset, infra angelos esse voluit, in forma dei super angelos mansit. i. in inferiori-

bus via vitæ, qui in superioribus vita.

¶ An apostolus Petrus, sicut eũ quidã fauore peruerso excusare ni tuntur, Christũ nõ negauit, quia interrogatus ab ancilla hominẽ se nescire respondit, sicut alij euangelistæ contestantur expressius? quasi vero qui hominem Christum negat, non Christum negat, & hoc in eo negat quod factus est propter nos, ne periret quod fecerat nos. Qui ergo ita cõfitetur Christũ deũ, vt hominẽ neget, non pro illo mortuus est Christus: quia secundũ hominẽ mortuus est Christus. Qui negat hominẽ Christũ, nõ reconciliatur per mediatorẽ Deo. Vnus enim deus, vnus & mediator dei & hominũ, homo Christus Iesus. Qui negat hominẽ Christũ, nõ iustificatur: quia sicut per inobedientiã vnius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita per obedientiã vnius hominis, iusti cõstituentur multi. Qui negat hominẽ Christũ, nõ resurget in resurrectione vitæ, quia per hominẽ mors, & per hominẽ resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Per quid autem est caput ecclesiæ, nisi per hominẽ, quod verbũ caro factũ est, idest dei patris vnigenitus deus homo factus est? Quomodo est igitur in corpore Christi, qui negat hominem Christum? Qui enim caput negat, quomodo est membrũ? Nec vllus se beati Petri defendat exemplo: qui se multis lachrymis & accusauit & lauit, vt principem suum ecclesia non negationis sed pœnitẽtiæ imitatione sequeretur.

Ex tractatu euangelij secundum Ioan. lxiij.
Petrus Christum negauit.
C
Christus non est negandus homo.
i. Cor. xv.
Ibidem.
Ioan. i.

¶ Verbũ caro factũ est, & habitauit in nobis. Habes maiestatẽ ad quã ores, habes humanitatẽ q̃ pro te oret. Nã hoc dictũ est ab apostolo etiã post resurrectionẽ domini nostri Iesu Christi, Qui sedet, inquit, ad dexterã dei, qui & interpellat pro nobis quia mediator esse dignatus est. Quid est mediatorẽ esse inter deũ & homines? nõ inter patrẽ & homines, sed inter deũ & homines? Quid est deus? pater & filius & spiritus sanctus. Quid sunt homines? Peccatores: impij: mortales. Inter illã trinitatẽ & hominũ infirmitatẽ & iniquitatem mediator factus est homo nõ iniquus sed tantũ infirmus: vt ex eo quod non iniquus, iungeret te deo: ex eo quod infirmus, propinquaret tibi, atque ita inter deum & hominem existeret.

Ex tractatu ps. xxix.
Ioan. i.
H
Roma. viij.
Quomodo Christus mediator inter deum & homines.

¶ Iob inter multa hoc etiã dixit, Ille autẽ gestabat personam magnæ prophetiæ. Vtinam (inqt loquẽs ad deũ) vtinã nobis esset arbiter. Sed quid præuidebat? qd petebat? Multi (inqt dominus) iusti & prophetæ voluerunt videre q̃ videtis, & nõ viderũt. Arbitrũ desiderabat. Quid est arbiter? Medius ad cõponendã causam. Nonne inimici eramus dei? & malã causam habebamus aduersus deum? Quis finiret causam istã malã: nisi ille medius arbiter, de quo apostolus dicit? Vnus enim deus, vnus & mediator dei & hominum, homo Christus Iesus. Si nõ homo, nõ mediator quia æqualis patri deus. Dicit alio loco, Mediator autẽ vnius nõ est: deus autẽ vnus est inter duos mediator. Ergo Christus mediator inter homines

Ex tractatu Psal. ciij. Serm. iiij.
Iob. v.
Math. xiij.
Arbiter.

A ⁊ deum: non quia deus, sed quia homo: non quia deus ęqualis patri, si æqualis patri, non mediator. Vt autem sit mediator, descendat a superiore ad inferiorem, ab æqualitate patris: faciat quod ait Apostolus, Semetipsum exinaniuit, formã serui accipiens in similitudiné hominũ factus, ⁊ habitu inuẽtus vt homo. Fundat sanguiné, deleat chirographũ nostrũ, cóponat inter nos ⁊ deum nostrum, nostram voluntatem corrigens ad iustitiam, illius sententiam flectens ad misericordiam.

Philip. ii.

Col. ii.

Ex tract. ps. cxxxiiii. Christus panis de cœlo missus, ⁊ mediator factus.

¶ Talem se deus prebuit hominibus, vt etiã panẽ ẽ cœlo miserit, ⁊ filiũ suũ æqualẽ, qui hoc est qđ ipse, dederit hominẽ faciendũ, ⁊ pro hominibus occidendũ, vt per hoc qđ tu es, gustes qđ non es. Multũ. n. ad te erat gustare suauitatẽ dei: qa remota erat illa ⁊ nimis alta: tu aũt nimis abiectus ⁊ in imo iacens. In magna ista separatione, missus est mediator. Nõ poteras ad deũ hõ: deus factus est hõ: vt qm̃ hõ potes ad hominẽ, qui nõ posses ad deũ, per hominem venires ad deũ. Et factus est mediator dei ⁊ hominũ, homo Christus Iesus. Sed si homo solũ esset, hoc sequendo qđ es nũquã peruenires: si deus solum esset, non comprehendendo quod non es nunquam peruenires. Deus factus est homo, vt hominem sequendo quod potes, ad deum peruenias, quod non poteras.

B

In expositione ad Gal. Christus quo mediator.

¶ Mediatoré dominũ Iesum Christũ scđm hominem dici, ex ista sentẽtia fit planius cũ ait. Vnus enim deus, vnus ⁊ mediator dei ⁊ hominũ hõ Christus Iesus. Mediator. n. inter deum ⁊ deũ esse non posset, qa vnus est deus. Mediator aũt vnus nõ est, qa inter aliquos medius est. Angeli porro qui nõ lapsi sunt a cõspectu dei, mediatore nõ opus habẽt, per quẽ recõcilientur. Itẽ angeli qui nullo suadẽte spontanea pũricatione sic lapsi sunt, per mediatoré nõ reconciliantur. Restat ergo, vt qui mediatore superbo diabolo superbiã psuadente deiectus est, mediatore humili Christo humilitatẽ psuadẽte erigatur. Nã si filius dei in naturali æqualitate patris manere vellet, nec se exinaniret, formã serui accipiens, non esset mediator dei ⁊ hominũ, qa ipsa trinitas vnus est deus, eadẽ in tribus patre ⁊ filio ⁊ spiritu sancto deitatis ęternitate, ⁊ æqualitate constante. Sic itaq; vnicus dei filius mediator dei ⁊ hominũ factus est, cũ verbũ dei deus apud deũ, ⁊ maiestatẽ suã vsq; ad humana deposuit, ⁊ humilitatẽ humanam vsq; ad diuina subuexit, vt mediator esset inter deũ ⁊ hominẽ, homo per deũ vltra homines. Ipse est enim speciosus forma præ filijs hominũ, ⁊ vnctus oleo exultationis præ participibus suis. Sancti sunt ergo ab impietate superbiæ, vt reconciliẽtur deo, quicũq; homines humilitatẽ Christi p reuelationes anteq̃ fieret, ⁊ per euangelium posteaq̃nam facta est, credendo dilexerũt, diligendo imitati sunt.

ps. xliiii.

C

Ex lib. Enchiri. Mediator dei ⁊ hominũ debeat esse deus ⁊ hõ.

¶ Nam neq; per ipsum liberaremur vnus mediatoré dei ⁊ hominum, hominem Iesum Christum, nisi esset ⁊ deus. Sed cum factus erat Adam homo scilicet rectus, mediatore non opus erat. Cum

vero genus humanus peccata longe separauerint a deo: per media torem, qui solus sine peccato natus est, vixit, occisus est, reconciliari nos oportebat deo vsq; ad carnis resurrectionem in vitam æternam: vt & humana superbia per humilitatem dei argueretur, ac sanaretur: & demonstraretur homini q; longe a deo recesserat: cum per incarnatum deum reuocaretur: ac per hominem deum exemplum obedientiæ contumaci homini præberetur: & vnigenito suscipiente formam serui, que nihil ante meruerat, fons gratiæ panderetur, & carnis resurrectio redemptis promissa in ipso redemptorem premonstraretur, & per eandem naturam qua se decepisse lætabatur diabolus vinceretur: nec tamen homo gloriaretur, ne iterum superbia nasceretur, & si quid aliud de tanto mediatoris sacramento a proficientibus videri, & dici potest: aut tantum videri si, dici non potest.

¶ Ego, inquit, dominus, ero illis in deus, & seruus meus Dauid princeps in medio eorum. Quare in medio eorum? Quia verbum caro factum est & habitauit in nobis. Princeps in medio eorum. Inde & mediator dei & hominum: quia deus cum patre, quia homo cum hominibus. Ecce mediator: non mediator homo preter deitatem: non mediator deus præter humanitatem. Diuinitas sine humanitate non est mediatrix: humanitas sine diuinitate non est mediatrix, sed inter diuinitatem solam, & humanitatem solam, mediatrix est humana diuinitas: & diuina humanitas Christi. D Ezli de ouibus Eze. xxxvii. Diuinitas sola non est mediatrix sicut nec humanitas sola.

Cuius testimonium temporibus suis confirmatum est, in quo positus sum ego prædicator & Apostolus: veritatem dico, in christo nõ mentior, doctor gentium in fide & veritate.

Ait Dominus Iesus his qui crediderant in eum. Si vos manseritis in verbo meo, veri discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Si manseritis (inquit) in verbo meo. Ideo manseritis: quia initiati estis: quia esse ibi cœpistis. Si mãseritis, hoc est in fide quæ in vobis credentibus esse cœpit, quo peruenietis? Vnde quale initium quo perducit, amasti fundamentum, culmen attende. Vere discipuli eritis. Et quid nobis prodest? Et cognoscetis veritatem. Quid promittit credentibus fratres. Et cognoscetis veritatem. Quid enim? non illam cognouerant quando dominus loquebatur? si non cognouerunt, quomodo crediderunt? Non quia cognouerunt, crediderunt, sed vt cognoscerent crediderunt. Credimus enim vt cognoscamus, non cognoscimus vt credamus. Quod enim cogniturí sumus, nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Quid est enim fides, nisi credere quod nõ vides? Fides ergo est quod non vides credere, veritas quod credidisti videre. Cognoscetis veritatem? Quid enim? quod dixisti non est veritas? Veritas est, sed adhuc creditur, nondum vi-

Ex tractatu euãgelii secundũ Ioan. xxxvii. Ioan. viii. Veritatem non cõtinuo noscũt qui credunt. E I. Cor. ii.

detur si maneatur in eo quod creditur, peruenitur ad id quod videatur. Magna promissio: sed merces est fidei. Quæris mercedem? op⁹ precedat.

I. Pet. iii. Volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira, & disceptatione. Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste preciosa, sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.

F

Ex tract. ps. xii. Artesio manuũ Christi quid significat.

Leuauit pro nobis dominus noster manus suas in cruce, & extentæ sunt manus eius pro nobis. Ideo extentæ sunt manus eius in cruce, vt manus nostræ extendantur in bona opera: quia crux ipsius misericordiam nobis prebuit. Ecce leuauit ille manus, & obtulit pro nobis sacrificium deo seipsum, & per illud sacrificium deleta sunt omnia peccata nostra. Leuemus & nos manus nostras ad deum in prece, & non confundantur manus nostrę leuatę ad deum, vt exerceantur in bonis operibus. Quid enim facit qui leuat manus? Vnde preceptum est, vt leuatis manibus oremus ad deũ? Apostolus enim dicit, Leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Vt cum leuas ad deum manus, veniant tibi in mentem opera tua. Quia enim manus istæ leuantur vt impetres quod vis: ipsas manus cogita in bonis operibus exercere, ne erubescant leuari ad deum.

I. Cor. xiiii. Eph. v. Mulier in silentio discat, cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto neq; dominari in virum, sed esse in silentio.

Ex li. de Genesi ad literam. ix. Gene. iii. Quomodo vir mulieri dominetur, dominaturus fuisset etiã si nõ peccasset.

¶ Quod dictum est, Et ad virum tuum conuersio tua, & ipse tui dominabitur: videndum est quemadmodum possit accipi. Neque enim & ante peccatum aliter factam fuisse decet credere mulierem, nisi vt vir ei dominaretur: & ad eum ipsa seruiendo conuerteretur. Sed recte accipi potest hanc seruitutem significatam, quę cuiusdam conditionis est potius quam dilectionis: vt etiam ipsa talis seruitus, qua homines hominibus postea serui esse coeperunt, de poena peccati reperiatur exorta. Dixit quidem Apostolus, Per charitatem seruite inuicem. Sed nequaquam dixit, inuicem dominamini. Possunt itaq; coniuges per charitatem seruire inuicem, sed mulierem

G

non permittit Apostolus dominari in virum, hoc enim viro potius sententia dei detulit, & maritum habere dominum meruit mulieris non natura, sed culpa: quod tamen nisi seruetur, deprauabitur amplius natura, & augebitur culpa.

Gen. i. Adam enim primus formatus est, deinde Eua, &

Adam nõ est seductus: mulier autem seducta, in præuaricatione fuit.

SI iam spiritalis erat Adam, quamuis mente non corpore: quo modo credere potuit, quod per serpentem dictum est, ideo deum prohibuisse, ne fructu ligni illius vescerentur, quia sciebat eos si fecissent futuros vt deos propter dignoscentiam boni & mali, tanquam hoc tantum boni creaturæ suæ creator inuiderit? Hoc miru3 si homo spiritali mente prædictus credere potuisset. An quia hoc credere non posset, propterea mulier addita est, quæ paru intellectus esset, & adhuc fortasse secundum sensum carnis, non secundum spiritum viueret. Et hoc est quod ei Apostolus non tribuit imaginem dei. Sic enim ait, Vir quidem nõn debet velare caput, cum sit imago & gloria dei, mulier autem gloria viri est. Non quo mens fœminæ eandem imaginem capere non possit, cum in illa gratia nos dicat nec masculum esse, nec fœminam sed quod fortassis illa hoc nondum perceperat quod fit in agnitione dei, & viro regente, ac dispensante paulatim fuerat perceptura. Neq3 enim frustra, & illud Apostolus ait, Adam enim primus formatus est, deinde Eua. Et Adam non est seductus: mulier autem seducta, in præuaricationem facta est, idest vt per illam etiam vir preuaricaretur. Na3 & ipsum dicit præuaricatorem: vbi ait, In similitudinem præuaricationis Adæ, qui est forma futuri. Seductum tamen negat. Nam & interrogatus non ait, mulier quam dedisti mihi seduxit me &, manducaui: sed ipsa, inquit, mihi dedit de ligno, & manducaui. Illa vero, Serpens, inquit, seduxit me. Ita Salomon vir tantæ sapientiæ, nunquid nam credendum est quod in simulacrorum cultura crediderit esse aliquid vtilitatis? Sed mulierum amori ad hoc malu3 trahenti resistere non valuit, faciens quod sciebat non esse faciendum, ne suas quibus deperibat atq3 diffluebat, mortiferas delicias contristaret. Ita & Adam posteaquam de ligno prohibito seducta mulier manducauit: eiq3 dedit vt simul ederent: noluit eam contristare; quam credebat posse sine suo solatio contabescere, si ab eius alienaretur animo, & omnino illa interire discordia: non quidem carnis victus concupiscentia, quam nondu3 senserat in resistente lege membrorum legi mentis suæ: sed amicali quadam beneuolentia qua plerunq3 fit vt offendatur deus, ne homo ex amico fiat inimicus. Quod cum facere non debuisse diuinæ sententiæ iustus exitus indicauit. Ergo alio modo quodam etiam ipse deceptus est, sed dolo illo serpentino quo mulier seducta est, nullo modo illum arbitror potuisse seduci. Hanc autem seductionem proprie appellauit Apostolus, qua id quod suadebatur cum falsum esset, verum putatum est, id est quod deus ideo lignum istud tangere prohibuerit, quod sciebat eos si tetigissent velut deos futuros: tanquam eis diuinitatem inuiderent, qui eos

Ex eodem. lib. An homo primus credere potuisset serpenti sine mulieris suasu.

i. Cor. xi.

Quomodo Adam seductus non est, & Eua seducta.

Gene. iii.

Salomõ quod inutile & malũ sciebat fecit, vt Adam.

Adam mulieri obsecutus ẽ nõ victus concupiscentia carnali, sed beneuolentia amici.

A

homines fecerat. sed etiam si virum propter aliquam mentis elationem, quæ deum internorum scrutatorem latere non poterat, sollicitauit aliqua experiendi cupiditas, cum mulierem videret accepta illa esca non esse mortuam, non tamen eum arbitror, si iam spiritali mente præditus erat, vllo modo credere potuisse, quod eos deus ab esca illius ligni inuidendo vetuisset.

Ex libro de ci. dei. xiiij. Cur ad fœminam serpens prius accessit.

¶ Superbus ille angelus, ac per hoc inuidus, male suadenda versutia in hominis sensum serpere affectans, cui vtique stanti quoniam ipse ceciderat inuidebat, fallaciã sermocinatus est fœminæ, a parte scilicet inferiore illius humanæ copulæ incipiens: vt gradatim perueniret ad totũ, nõ existimans virũ facile credulũ, nec errando posse decipi, sed dum alieno cedit errori. Sicut enim Aaron erranti populo ad idolum fabricandum nõ cõsensit inductus, sed cessit obstrictus: nec Salomonem credibile est errore putasse idolis esse seruiendum, sed blanditijs fœmineis ad illa sacrilegia esse cõpulsum, ita credendũ est illũ virũ suæ fœminæ, vni vnũ hominem homini, cõiugem coniugi, ad dei legem transgrediendũ, nõ tanquam verum loquenti credidisse seductum, sed sociali necessitudine paruisse. Non enim frustra dixit Apostolus, sed Adam nõ est seductus: mulier autẽ seducta est: nisi quia illa quod ei serpens locutus est tanquam verũ esset, accepit, ille autẽ ab vnico noluit consortio dirimi, nec in communione peccati. Nec ideo minus reus, si sciens prudensque peccauit. Vnde & Apostolus non ait, non peccauit, sed non est seductus. Nã vtique ipsum ostendit vbi dicit. Per vnũ hominem peccatum intrauit in mundum. Et paulopost apertius. In similitudinem, inquit, præuaricationis Adæ. Hos autem seductos intelligi voluit qui id quod faciunt, non putant esse peccatum. Ille autem sciuit. Alioquin quomodo verum erit, Adam non est seductus? sed inexpertus diuinæ seueritatis in eo falli potuit: vt veniale crederet esse commissum. Ac per hoc in eo quidem quo mulier seducta est, non est ille seductus, sed eum fefellit quomodo fuerat iudicandum quod erat dicturus, Mulier quam dedisti mecum, ipsa dedit mihi, & manducaui. Quid ergo pluribus? Etsi credendo non sunt ambo decepti: peccando tamen ambo sunt capti, & diaboli laqueis implicati.

B Aaron, Salomon & Adam scientes peccauerunt.

Roma. v. Ibidem. Quos seductos intelligit Apostolus.

C

Saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide, & dilectione, & sanctificatione cum castitate sobrietate.

Ex libro de trini. xij.

I.Tim. v.

In isto sexu masculi & fœminæ, Apostolus Paulus occultioris cuiusdam rei figurasse mysterium vel hinc intelligi potest, quod cum alio loco dicat veram viduam esse desolatam sine filijs, & nepotibus, & tamen eam sperare in domino debere, & persistere in orationibus nocte ac die, hic dicit mulierem seductam in præuaricationem factam, saluam fieri per generationem filiorũ

Et addit, si permanserit in fide, & dilectione, & sanctificatione cũ
sobrietate, quasi vero possit obesse bonæ viduæ, si vel filios non ha
buerit, vel hi quos habuerit, in bonis operibus permanere nolue-
rint. Sed quia ea quæ dicuntur bona opera, tanquam filij sint vitæ no-
stræ, secundum quod quæritur, cuius vitæ sit quisque, id est quomo- D
do agit hæc temporalia, quam vitam Græci nõ ζωήν, sed βίον vo- Opera minime
cant. Et hæc opera bona, maxime in officijs misericordiæ frequen non prosunt
tari solent. Opera vero misericordiæ nihil proficiunt, siue Paganis præter fidei in-
siue Iudæis, qui Christo non credunt, siue quibusque hæreticis, vel tegritatem.
schismaticis, vbi fides, & dilectio, & sobria sanctificatio non inue- ps. cxxxiiij.
nitur. ps. lxxiij. Psal. lxxxiij.

Cor meum & caro mea exultauerunt in deum viuum. Exulta-
uerunt hic in illud, Vnde exultatio, nisi de spe? quod exultauerunt Ibidem.
in deum viuum. Quæ tibi exultauerunt? Cor meum & caro mea.
Vnde exultauerunt? Nam & passer, inquit, inuenit sibi domum, &
nidum sibi vt reponat pullos suos. Quid est hoc? duo dixerat, &
duo reddit in similitudinibus auium. Dixerat exultasse cor suum
& carnem suam, & his duobus reddit passerem & turturẽ. Cor tanquam
passer, caro tanquam turtur. Inuenit sibi domum passer, inuenit sibi Cor passeri, ca-
domum cor meum, & exercet pennas in virtutibus huius tempo- ro turturi com
ris, in ipsa fide, spe, & charitate, quibus volet in domum suam, & paratur.
cum venerit permanebit. Etiam querula vox passeris, quæ hic est,
non erit ibi. Nam & ipse est querulus passer, de quo in alio psalmo
dicit, Sicut passer singularis in tecto. Volet ad domum, iam sit in Ps. ci.
tecto, calcet domum carnalem. Habebit quendam cœlestem lo-
cum, perpetuam domum quando passer iste finiet querelas suas.
Turturi autem dedit & pullos, id est carni. Inuenit nidum turtur,
vbi ponat pullos suos: passer domum, turtur nidum. Et nidus vti-
que vbi ponat pullos suos. Domus tanquam ad sempiternum erigi-
tur, nidus ad tempus congeritur. Corde cogitamus deũ tanquam vo-
lante passere ad suã domũ: carne autẽ agimus opera bona. Videtis
enim per carnẽ sanctorũ quanta bonna fiunt. Per hanc. n. opera- E
mur quæ iussi sumus operari. Passer ergo ille qui cogitat domum
suã, nõ recedit a turture quærente sibi nidũ, vbi ponat pullos suos,
nõ. n. abijcit illos vbicunque, sed inuenit sibi nidum, vbi eos ponat.
Dicimus autem fratres quod nostis. Quanti videntur præter eccle-
siam bona operari? quam multi etiam pagani pascunt esurientem, ve Extra ecclesiam
stiunt nudum, suscipiunt hospitem, visitant ęgrotum, consolantur pereunt opera
inclusum? quam multi hæc faciunt? quasi videtur parere turtur; sed nõ minimæ.
sibi inuenit nidum. Quam multa multi hæretici non in ecclesia
operantur? non in nido pullos ponunt. Conculcabuntur, & conte-
rentur: non seruabuntur, non custodientur. In huius enim carnis
operatricis natura posita est quædam mulier ab Apostolo Paulo
cum ait, Adam non est seductus, mulier autem seducta est. Postea
enim Adam consensit mulieri, Nam a serpente mulier seducta

est. Nec modo potest aliqua mala suasio, nisi carni tuę primo desi-
F derium commouerit, cui postea sine mente consenseris cecidit & passer. Si autem vincuntur desideria carnis, tenentur membra ad opera bona, auferuntur concupiscentię arma, & incipit turtur habere pullos suos. Propter quod ibi ait Apostolus. Salua autem erit per filiorum generationem. Mulier vidua sine filijs, si perseuraue-
Virgo pferunt matri. rit, nonne beatior erit? Nunquid salua non erit, quia non parit filios? Virgo dei nonne melior erit? nunquid salua non erit, quia filios non habet: aut ad deum non pertinet? Salua ergo erit mulier,
Filij sunt opa. quæ in typo carnis accipitur, per filiorum generationem, idest si faciat opera bona. Sed non vbicunque turtur inueniat nidum sibi, vbi ponat pullos suos. In fide vera, in fide catholica, in societate vnitatis ecclesiæ, pariat opera sua. Propterea & de illa cum loqueretur Apostolus, ita subiecit, Salua autem erit per filiorum generationem, si permanserit in fide, & dilectione, & sanctificatione cum sobrietate. Permanendo ergo in fide, ipsa fides nidus est pullorum tuorum. Nam propter infirmitatem pullorum turturis tuæ, dignatus est dominus præbere tibi vnde nidum faceres. Indutus est. n. fœno carnis, vt ad te veniret. In ista fide pone pullos tuos in isto nido operare opera tua.

Ex ma. 2. ps. cxxvij. Psal. cxxvij. ℭ Qualis pax? quam oculus non vidit, nec auris audiuit. Qualis pax? de Hierusalem, quia Hierusalem interpretatur visio pacis. Sic ergo benedicat te dominus ex Sion, & videas bona quæ sunt Hierusalem, omnes dies vitæ tuæ: & videas non filios tuos tantum, sed filios filiorum tuorum. Quid est filios tuos? Opera tua quæ hic
Filij si insiciat opere bona. agis. Qui sunt filij filiorum? Fructus operum tuorum. Facis eleemosynas, filij tui sunt, propter eleemosynas accipis vitam, filij filio-
G rum tuorum sunt. Videas filios filiorum tuorum, & erit quod sequitur. Pax super Israel.

CAPVT III.

Fidelis sermo. Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet enim episcopatum irre-
Titi. prehensibilem esse, vnius vxoris virum sobrium, ornatum, prudentem, pudicum, hospitalem, doctorem, nō vinolentum, nō percussorem, sed modestum, non litigiosum, non cupidum sed suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos cum omni reuerentia, castitate. Si quis antē domui suæ præesse nescit, quomodo ecclesiæ dei diligentiam habebit? Nō neophylum, ne in superbiā

elatus in iudicium iudicat diaboli. Oportet autem & illum testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, vt non in opprobrium incidat, & in laqueũ diaboli. Diacones similiter pudicos, non bilingues.

a

non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum, & sic ministrent, nullũ crimen habentes. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Diacones sint vnius vxoris viri, qui filiis suis bene præsint, & suis domibus. Qui enim bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Iesu. Hæc tibi scribo fili Timothee, sperans me ad te venire cito. Si autem tardauero, vt scias quomodo oporteat te in domo Dei conuersari, quæ est ecclesia Dei viui, columna & firmamentum veritatis.

Ex lib. de ciui. dei. xix.

Inter otium & actuositatem temperãdũ est.

NEc sic esse quisq; debet otiosus, vt in eodem otio vtilitatem non cogitet proximi: nec sic actuosus, vt contemplationem non requirat dei. In otio non iners vacatio delectare debet, sed aut, iniquisitio, aut inuentio veritatis, vt in ea quisq; proficiat, & quod inuenerit ne alteri inuideat. In actione vero non amandus est honor in hac vita, siue potentia: quoniam omnia vana sub sole, sed opus ipsum quod per eundem honorem, vel potentiam, fit, si recte atque vtiliter fit idest vt valeat ad eam salutem subditorum, quæ secundum deum est. Propter quod ait Apostolus, Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Exponere voluit quid sit episcopatus, quia nomen est operis, non honoris. Græcum est enim, atque inde ductum vocabulum, qđ ille qui præficitur, illis quibus præficitur superintendit, curam eorum scilicet gerens, επι quippe super σκοπος vero intentio est. Ergo episcopũ si velimus latine superintendentem possumus dicere: vt intelligat se non esse episcopum, qui præesse dilexerit non prodesse. Itaque ab studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium. Locus vero superior, sine quo regi populus non potest: etsi ita teneatur atque administretur vt decet, tamen indecenter appetitur. Quamobrem otium sanctum quærit charitas veritatis: negotium iustum suscipit necessitas charitatis. Quam sarcinam si nullus imponit, percipiendæ, atque intuendæ vacandum est veritati.

A

Epatus bonũ est opus & nomen operis nõ honoris.

Epi interpretatio.

Otiũ laudabile

Si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessita/tem. Sed nec sic omni modo veritatis delectatio deferenda est, ne subtrahatur ipsa suauitas, & oppr mat.sta necessitas.

Et manifeste magnum est pietatis Mysterium sa/cramentum, quod manifestatum est in carne, iustifi/catum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.

Ex libro de Genesi ad literam .v.

Angeli non solum ex deo, sed ex effectu cognoscunt.

¶ Non in deo tantum innotescit angelis quod absconditum est verum etiam hic eis apparet cum efficitur atque propalatur. Et ni fi fallor, mirum est si non omnia quæ dicitur deus tanquam ad præ/sens tempus cognoscere, ideo dicitur quia cognosci facit, siue ab angelis, siue ab hominibus. Modus quippe iste locutionis quo per efficientem id quod efficitur significatur, crebro est in scripturis san ctis, maxime cum de deo aliquid dicitur, quod ei ad proprietates locutionis non conueniret, præsidens mentibus nostris ipsa veri/tas clamat.

CAPVT IIII.

ij. Timoth. iij. Pet. ij. Iudæ. i.

Piritus autem manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam a fide, attēden tes spiritus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi, lo/quentium mendacium, & caute/riatam habentium suam cōscien tiam, prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actio ne fidelibus, & his qui cognouerunt veritatem.

Ex lib. cōtra Faustum.

Quomodo a cibis abstinere liceat.

Carnis natura non est mala, nec a diabolo operata.

AVdi ergo quod confiteris te non videre, qua mente, aut cō silio hoc aduersum vos capitulum proferamus, non quod a carnibus abstineatis. Nam hoc a quibusdam & primi patres nostri fecerunt, sicut commemoras, non tamen ea damnandi sed significandi gratia, quod non intelligitis: & christiani non hæreti/ci sed catholici edomandi corporis causa, propter animam in ora tionibus amplius humiliandam, non quod illa esse immunda cre/dant, non solum a carnibus, verum a quibusdam etiam terræ fru ctibus abstinent, vel semper sicut pauci, vel certis diebus atque tem poribus, sicut per quadragesimam fere oēs, quito magis quisque vel mi nus seu voluerit, seu potuit. Vos aūt ipsam creaturā negatis bonā, & immundā dicitis, quod carnes diabolus operetur foeculentiore ma

teria

teria mali, ac per hoc eas tanq̃ immundiora, & truculentiora dei vestri vincula exhorrentes abijcitis. Cũ.n. Apostolus dixisset: Abstinentes a cibis quos deus creauit ad percipiẽdũ cũ gratiarũ actione fidelibus: secutus ait, Et his qui cognouerunt veritatẽ, quoniam omnis creatura dei bona est, & nihil abijciendũ, quod cũ gratiarũ actione percipitur. Sanctificatur.n. per verbũ dei & orationẽ. Hæc sunt quæ negatis, hoc animo, hac voluntate, hac opinione ab escis huiusmodi tẽperantes, q̃ nõ significatione, sed natura malæ & immundæ sint. Qua in re creatorẽ earũ sine dubio blasphematis, hoc est quod pertinet ad doctrinã dæmoniorum. Nolite ergo mirari hoc de vobis tãto ante a sancto spiritu prophetatũ. Iterũ si ad virginitatẽ sic hortaremini, queadmodũ hortatur apostolica doctrina, qui dat nuptũ bene facit, & q nõ dat nuptũ, melius facit: vt bonũ esse nuptias diceretis, sed meliorẽ virginitatẽ sicut facit ecclesia, q̃ vere Christi est ecclesia, non vos spiritus sanctus ita prænunciaret dicẽs, prohibẽtes nubere. Ille.n. prohibet qui hoc malũ esse dicit, nõ qui huic bono aliud melius anteponit. Deniq; vos eũ præcipue cõcubitũ detestamini, qui solus honestus & cõiugalis est, & quẽ matrimoniales quoq; tabulæ præ se gerunt, liberorũ procreandorũ causa. Vnde vere nõ tã cõcumbere q̃ nubere prohibetis. Cõcumbitur.n. etiã causa libidinũ. Nubitur aũt nõ nisi filiorũ. Videtis ergo multũ interesse inter hortãtes ad virginitatẽ, bono minori bonũ amplius præponẽdo: & prohibẽtes nubere, cõcupitũ propagationis, q solus propriẽ nuptialis est, vehemẽtius accusando. Multũ interesse inter abstinẽtes a cibis propter sacratã significationẽ, vel propter corporis castigationẽ, & abstinẽtes a cibis quos deus creauit, dicere q̃ eos deus non creauit. Proinde illa est doctrina prophetarũ & apostolorum, hæc dæmoniorum mendaciloquorum.

¶ Hinc etiam illud præceptum quod est, Nõ mœchaberis, ita violatis, vt hoc maxime in coniugio detestemini, q̃ filij procreantur, ac sic auditores vestros, dum cauẽt ne fœminæ quibus miscentur concipiant, etiam vxorum adulteros faciatis. Quomodo ergo nõ prohibes nubere, quod de tanto ante prædixit Apostolus, quando id conaris auferre de nuptijs vnde sunt nuptiæ? Quo oblato mariti erunt turpiter amatores meretrices vxores, thalami fornices, soceri lenones. Ac per hoc etiã illud præceptum quod est, Non occides, ex eiusdem erroris peruersitate non seruas. Dum enim times ne dei tui membrum ligetur in carnem, non das esurienti panem: hic formidans homicidium falsum, illic perpetrans verum. Itaq; si incurras in eum famelicum, qui mori possit nisi cibum porrigendo subuenias: iam tu homicida teneberis, aut lege dei, si non dederis: aut lege Manichæi, si dederis.

¶ Quia autem dominus inuitatus venit ad nuptias, etiam hoc excepta mystica significatione confirmare voluit quod ipse fecit. Futuri enim erant de quibus dixit Apostolus, prohibentes nube-

Blasphemat creatorem, qui malas censet creaturas.

1. Cor. vij. Nuptiæ nõ sunt malæ, q̃q; virginitas melior.

Concumbere Nubere.

Item ex eisdem libris.

Filiorum procreatio non est detestanda, nec impedienda a coniugatis.

Qui famelicũ dum potest nõ pascit occidit.

Ex tractatu euãgelij secundum Ioan. ix

Nuptias Christus præsentia sua approbauit.

Matth. xix.

Deus nuptias fecit.

re & dicentes quod malum essent nuptiæ, & quod diabolus eas fecisset, cum idem dominus dicat in euangelio interrogatus vtrum liceat homini dimittere vxorem suam ex qualibet causa, non licere excepta causa fornicationis. In qua responsione si meministis hoc ait: Quod deus coniunxit, homo non separet. Et qui bene eruditi sunt fide catholica nouerint quod deus fecerit nuptias. Et sicut coniunctio a deo, ita diuortium a diabolo fit. Sed propterea in causa fornicationis licet vxorem dimittere, quia ipsa esse vxor prior noluit, quæ fidem coniugalem marito non seruauit. Nec illæ quæ virginitatem deo vouent, quamquam ampliorem gradum honoris & sanctitatis in ecclesia teneant, sine nuptijs sunt. Nam & ipsæ pertinent ad nuptias cum tota ecclesia, in quibus nuptijs sponsus est Christus. Ac per hoc ergo dominus inuitatus venit ad nuptias: vt coniugalis castitas firmaretur, & ostenderetur sacramentum nuptiarum, quia & illarum nuptiarum sponsus personam domini figurabat cui dictum est. Seruasti vinum bonum vsque adhuc.

Ioan. ij.

Eccle. xxix.

G

Quia omnis creatura dei bona est, & nihil reijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum dei, & oratione. Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Iesu, enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ, quam assecutus es.

Ex lib. contra Faustum.

Ad Titum. i.

Cum vetus testamentum animalia immunda prohibeat: quomodo dicit Apostolus, omnia munda mundis, & nihil reijciendum.

Testamento veteri, vbi quidam cibi carnium prohibentur, cur non sit contraria ista sententia qua dicit Apostolus, Omnia munda mundis, & omnis creatura dei bona est: si possint intelligant, hoc apostolum de ipsis dixisse naturis: illas autem literas propter quasdam præfigurationes tempori congruentes animalia quædam non natura, sed significatione immunda dixisse. Itaque verbi gratia, si de porco & agno requiratur, vtrumque natura mundum est, quia omnis creatura dei bona est. Quadam vero significatione agnus mundus porcus immundus est. Tanquam si stultum & sapientem diceres, Vtrunque hoc verbum natura vocis, & literarum, & syllabarum, quibus constat, vtique mundum est, significatione autem vnum horum verbum quo dicitur stultus, immundum dici potest, non natura sui, sed quoniam quiddam immundum significat. Et fortasse quod est in rerum figuris porcus, hoc est in rerum genere stultus. Et tam illud animal quam istæ duæ syllabæ quod dicitur stultus, quiddam vnum idemque significant. Immundum quippe illud animal in lege positum est eo quod non ruminet, non autem hoc eius vitium, sed natura est. Sunt autem homines, qui per hoc animal significantur immundi proprio vitio non natura. Qui cum libenter audiant verba sapientiæ, postea de his omnino non cogitant. Quod enim vtile audieris, velut ab intestinis

H

Non ruminantes homines immundi.

memoriæ tanq; ad os cogitationis recordandi dulcedine reuocare, quid est aliud q; spiritaliter quodammodo ruminare? Quod q non faciunt illorum animalium genere figurantur. Vnde & ipsa a talibus carnibus abstinentia, tale vitium nos cauere præmonuit. Cum.n.thesaurus desiderabilis sit ipsa sapientia, de hac mundicia ruminandi, & immunditia non ruminandi, alio loco ita scriptum est, Thesaurus desiderabilis & oleum requiescit in ore sapientis, vir autem stultus glutit illud. Sed priori populo multa alia non tantũ audienda, verum etiam obseruanda præcepta sunt. Tempus enim erat quo non tantum dictis, sed etiam factis prophetari oporteret ea quæ posteriore tempore fuerant reuelanda: quibus per Christus atq; in Christo reuelatis, fidei gentium onera obseruationum nõ sunt imposita, prophetiæ tamen auctoritas commendata.

Prouer.xxi.

¶ Omnia munda mundis, Domini est terra & plenitudo eius. Omnis creatura dei bona est. Omnia quippe quæ naturaliter sunt in ordine suo, bona sunt, & nemo in eis peccat, nisi qui ordinem suum in dei obedientia non custodiens, eorum quoque ordinem male vtendo perturbat. Patres autem nostri qui deo placuerunt, tenuerunt ordinem suum in ipsa obedientia, vt quicquid deus temporibus congruis iubendo distribuit, sic obseruarent, quemadmodum ille distribuit. Itaque non solum carnes ad cibos datas, cum omnes naturæ mundæ essent, quasdam tamen nonnulla significatione immundas illo tempore non ederunt, quo eas non edi præceptum erat, vt talibus significationibus futura rerum significatio præfiguraretur, sed azymum panes, & cætera huiusmodi, in quibus fuisse vmbram futurorum dicit Apostolus. Quæ tam rei essent illius temporis, & illius populi homines si obseruare contemnerent, quando illa sic fieri, & ista quæ nunc reuelata sunt, sic prænunciari oportebat, qui nos desipientes essemus, si nunc iam manifestato nouo testamento illas prænunciatiuas obseruationes aliquid nobis prodesse putaremus. Sed hoc veteris testamenti temporibus in figura occultatum, a quibusdam sanctis intelligebatur, tempore autem noui testamenti in manifestatione reuelatum populis prędicatur. Vnde scriptura ipsa tunc erat præceptum, nunc testimonium. Illud enim erat tempus significandi, hoc manifestandi. Ergo ipsa scriptura, quæ tunc fuit exactrix operum significantium, nunc testis est rerum significatarum. Et quæ tunc obseruabatur ad prænunciationem, nunc recitatur ad confirmationem.

Item ex eisdem libris. Titum.i. Psal.xxiij. Omnis creatura dei bona est.

A Patres sancti p temporis a deo distributio re immundas in significatione abstinebant.

Ineptas autem & inanes fabulas deuita. Exerce autem teipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum vtilis est, pietas autem ad omnia vtilis est: promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ.

ij.Tim.E

Mediator Christus solus esse potuit. Angeli nō possunt mediatores esse.

tua vel carnis morte remanerēt. Proinde mediatorē inter nos & deum & mortalitatē habere oportuit transeuntē, & beatitudinē permanentē, vt per id quod trāsit cōgruens morituris, ad id qđ permanet transferret ex mortuis. Boni igitur angeli inter miseros mortales. & beatos immortales medij esse nō possunt, qa ipsi quoq; & beati & immortales sunt. Possunt autē medij esse angeli mali, quia immortales sunt cū illis, miseri cū istis. His cōtrarius est mediator bonus, qui aduersus eorū immortalitatē & miseriā, & mortalis esse ad tempus voluit, & beatus in æternitate persistere potuit, ac sic eos & immortales superbos, ac miseros noxios ne immortalitatis iactātia seduceret ad miseriā, & suæ mortis humilitate, & suæ beatitudinis benignitate destruxit in eis: quorū corda p suā fidē mundans, ab illorū immundissima dominatione liberauit. Homo itaque mortalis & miser longe seiunctus ab immortalibus & beatis, quid eligat mediū per qđ immortalitati & beatitudini copuletur? Quod possit delectare in dæmonū immortalitate, miserum est: quod possit offendere in Christi mortalitate, iā nō est. Ibi ergo cauenda est miseria sempiterna, hic mors timēda nō est, q̄ nō esse potuit sempiterna, & beatitudo amanda est sempiterna. Ad hoc se quippe interponit medius, immortalis & miser, vt ad immortalitatē beatā transire nō sinat quoniā psistit quod impedit, id est ipsa miseria. Ad hoc se autē interposuit mortalis & beatus, vt mortalitate transacta, & ex mortuis faceret immortales, quod in se resurgendo monstrauit, & ex miseris beatos, vnde nunq̄ discessit. Alius ergo est medius malus, qui separat amice. Alius bonus, qui reconciliat inimicos. Et ideo multi sunt medij separatores, quia multitudo quæ beata est, vnius dei participatione fit beata. Cuius participationis priuatione misera multitudo malorū angelorū, quæ se opponit potius ad impedimentum, q̄ interponit ad beatitudinis adiutoriū, etiā ipsa multitudine obstrepit quodammodo, ne possit ad illud vnū beatificū perueniri, ad quod vt perduceremur non multis, sed vno mediatore opus erat: & hoc eo ipso, cuius participatione sumus beati. hoc est verbo dei, nō facto, per quod facta sunt omnia. Nec tamē ob hoc mediator est, quia verbū: maxime quippe immortale, & maxime beatū verbū longe est a mortalibus miseris: sed mediator per quod homo: eo ipso vtiq; ostendens ad illud nō solū beatū, verū etiā beatificū bonum, non oportere quæri alios mediatores, per quos arbitremur nobis perueniendi gradus esse moliendos: quia beatus & beatificus deus factus particeps humanitatis nostræ cōpendiū præbuit participandæ diuinitatis suæ. Neq; enim nos a mortalitate & miseria liberans, ad angelos immortales beatosq; perducit, vt eorū participatione etiā nos immortales & beati simus, sed ad illam trinitatem, cuius angeli sunt beati. Ideo quando in forma serui, vt mediator esset, infra angelos esse voluit, in forma dei super angelos mansit. i. in inferiori-

bus via vitæ, qui in superioribus vita.

¶ An apostolus Petrus sicut eũ quidã fauore peruerso excusare nituntur, Christũ nõ negauit, quia interrogatus ab ancilla hominẽ se nescire respondit, sicut alij euangelistæ contestantur expressius? quasi vero qui hominem Christum negat, non Christum negat, & hoc in eo negat quod factus est propter nos, ne periret quod fecerat nos. Qui ergo ita cõfitetur Christũ deũ, vt hominẽ neget, non pro illo mortuus est Christus: quia secundũ hominẽ mortuus est Christus. Qui negat hominẽ Christũ, nõ reconciliatur per mediatorẽ deo. Vnus enim deus, vnus & mediator dei & hominũ, homo Christus Iesus. Qui negat hominẽ Christũ, nõ iustificatur: quia sicut per inobedientiã vnius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita per obedientiã vnius hominis, iusti cõstituentur multi. Qui negat hominẽ Christũ, nõ resurget in resurrectione vitæ, quia per hominẽ mors, & per hominẽ resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Per quid autem est caput ecclesiæ, nisi per hominẽ, quod verbũ caro factũ est, id est dei patris vnigenitus deus homo factus est? Quomodo est igitur in corpore Christi, qui negat hominem Christum? Qui enim caput negat, quomodo est membrũ? Nec vllus se beati Petri defendat exemplo: qui se multis lachrymis & accusauit & lauit, vt principem suum ecclesia non negationis sed pœnitẽtiæ imitatione sequeretur.

Ex tractatu euangelij secundum Ioan. lxij. Petrus Christum negauit. G Christus non est negandus homo. i. Cor. xv. Ibidem. Ioan. i.

¶ Verbũ caro factũ est, & habitauit in nobis. Habes maiestatem ad quã ores, habes humanitatẽ q̃ pro te oret. Nã hoc dictũ est ab apostolo etiã post resurrectionẽ domini nostri Iesu Christi, Qui sedet, inquit, ad dexterã dei, q & interpellat pro nobis qa mediator esse dignatus est. Quid est mediatorẽ esse inter deũ & homines? nõ inter patrẽ & homines, sed inter deũ & homines? Quid est deus? pater & filius & spiritus sanctus. Quid sunt homines? Peccatores: impij: mortales. Inter illã trinitatẽ & hominũ infirmitatẽ & iniquitatem mediator factus est homo nõ iniquus sed tantũ infirmus: vt ex eo q non iniquus, iungeret te deo: ex eo q infirmus, propinquaret tibi, atq; ita inter deum & hominem existeret.

Ex tractatu ps. xxix. Ioan. i. H Roma. viij. Quomodo Christus mediator inter deum & homines.

¶ Iob inter multa hoc etiã dixit, Ille autẽ gestabat personam magnæ prophetiæ. Vtinam (inqt loquẽs ad deũ) vtinã nobis esset arbiter. Sed quid præuidebat? qd petebat? Multi (inqt dominus) iusti & prophetæ voluerunt videre q̃ videtis, & nõ viderũt. Arbitrũ desiderabat. Quid est arbiter? Medius ad cõponendã causam. Nonne inimici eramus dei? & malã causam habebamus aduersus deum? Quis finiret causam istã malã: nisi ille medius arbiter, de quo apostolus dicit? Vnus enim deus, vnus & mediator dei & hominum, homo Christus Iesus. Si nõ homo, nõ mediator quia æqualis patri deus. Dicit alio loco, Mediator autẽ vnius nõ est: deus autẽ vnus est inter duos mediator. Ergo Christus mediator inter homines

Ex tractatu Psal. ciij. Sermo. iiij. Iob. v. Math. xiij. Arbiter.

A ꝛ deum: non quia deus, sed quia homo: non quia deus ęqualis patri, si æqualis patri, non mediator. Vt autem sit mediator, descendat a superiore ad inferiorem, ab æqualitate patris: faciat quod ait Apostolus, Semetipsum exinaniuit, formā serui accipiens in similitudinē hominū factus, ꝛ habitu inuētus vt homo. Fundat sanguinē, deleat chirographū nostrū, cōponat inter nos ꝛ deū nostrum, nostram voluntatem corrigens ad iustitiam, illius sententiam flectens ad misericordiam.

Philip.ii. Col.ii.

Ex tract. ps.cxxiiii. Christus panis de cœlo missus, ꝛ mediator factus.

¶ Talem se deus prebuit hominibus, vt etiā panē de cœlo mitteret, ꝛ filiū suū æqualē, qui hoc est qđ ipse, dederet hominē faciendū, ꝛ pro hominibus occidendū, vt per hoc qđ tu es, gustes qđ non es. Multū. n. ad te erat gustare suauitatē dei: qa remota erat illa ꝛ nimis alta: tu aūt nimis abiectus ꝛ in imo iacens. In magna ista separatione, missus est mediator. Nō poteras ad deū hō: deus factus est hō: vt qrā hō potes ad hominē, quī nō posses ad deū, per hominem venires ad deū. Et factus est mediator dei. ꝛ hominū, homo Christus Iesus. Sed si homo solū esset, hoc sequendo qđ es nūquā peruenires: si deus solum esset, non comprehendendo quod non es nunquam peruenires. Deus factus est homo, vt hominem sequendo quod potes, ad deum peruenias, quod non poteras.

B

In expositione ad Gal. Christus quo mediator.

¶ Mediatorē dominū Iesum Christū scđm hominem dici, ex ista sententia fit planius cū ait. Vnus enim deus, vnus ꝛ mediator dei ꝛ hominū hō Christus Iesus. Mediator. n. inter deum ꝛ deū esse non posset, qa vnus est deus. Mediator aūt vnus nō est, qa inter aliquos medius est. Angeli porro qui nō lapsi sunt a cōspectu dei, mediatore nō opus habēt, per quē recōcilietur. Itē angeli qui nullo suadēte spontanea puricatione sic lapsi sunt, per mediatorē nō reconcilitur. Restat ergo, vt qui mediatore superbo diabolo superbiā psuadente deiectus est, mediatore humili Christo humilitatē psuadēte erigatur. Nisi filius dei in naturali æqualitate patris manere vellet, nec se exinaniret, formā serui accipiens, non esset mediator dei ꝛ hominū, qa ipsa trinitas vnus est deus, eadē in tribus patre ꝛ filio ꝛ spiritu sancto deitatis ęternitate, ꝛ æqualitate constante. Sic itaqꝫ vnicus dei filius mediator dei ꝛ hominū factus est, cū verbū dei deus apud deū, ꝛ maiestatē suā vsqꝫ ad humana deposuit, ꝛ humilitatē humanam vsqꝫ ad diuina subuexit, vt mediator esset inter deū ꝛ hominē, homo per deū vltra homines. Ipse est enim speciosus forma præ filijs hominū, ꝛ vnctus oleo exultationis præ participibus suis. Sancti sunt ergo ab impietate superbiæ, vt reconcilientur deo, quicūqꝫ homines humilitatē Christi p reuelationes antequā fieret, ꝛ per euangelium postea quam facta est, credendo dilexerūt, ꝛ diligendo imitati sunt.

Ps.xliiii.

C

Ex lib. Enchiri. Mediator dei ꝛ hominū debeat esse deus ꝛ hō.

¶ Nam neqꝫ per ipsum liberaremur vnū mediatorē dei ꝛ hominum, hominem Iesum Christum, nisi esset ꝛ deus. Sed cum factus erat Adam homo scilicet rectus, mediatore non opus erat. Cum

vero genus humanum peccata longe separauerint a deo: per mediatorem, qui solus sine peccato natus est, vixit, occisus est, reconciliari nos oportebat deo vsque ad carnis resurrectionem in vitam aeternam: vt et humana superbia per humilitatem dei argueretur, ac sanaretur: et demonstraretur homini quam longe a deo recesserat: cum per incarnatum deum reuocaretur: ac per hominem deum exemplum obedientiae contumaci homini praeberetur: et vnigenito suscipiente formam serui, que nihil ante meruerat, fons gratiae panderetur, et carnis resurrectio redemptis promissa in ipso redemptorem premonstraretur, et per eandem naturam quam se decepisse laetabatur diabolus vinceretur: nec tamen homo gloriaretur, ne iterum superbia nasceretur, et si quid aliud de tanto mediatoris sacramento a proficientibus videri, et dici potest: aut tantum videri si, dici non potest.

¶ Ego, inquit, dominus, ero illis in deum, et seruus meus Dauid princeps in medio eorum. Quare in medio eorum? Quia verbum caro factum est et habitauit in nobis. Princeps in medio eorum. Inde et mediator dei et hominum: quia deus cum patre, quia homo cum hominibus. Ecce mediator: non mediator homo preter deitatem: non mediator deus praeter humanitatem. Diuinitas sine humanitate non est mediatrix: humanitas sine diuinitate non est mediatrix, sed inter diuinitatem solam, et humanitatem solam, mediatrix est humana diuinitas: et diuina humanitas Christi.

D Ex li. de ouibus Eze. xxxvii.

Diuinitas sola non est mediatrix sicut nec humanitas sola.

Cuius testimonium temporibus suis confirmatum est, in quo positus sum ego praedicator & Apostolus: veritatem dico, in christo non mentior, doctor gentium in fide & veritate.

Ait dominus Iesus his qui crediderant in eum. Si vos manseritis in verbo meo, veri discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos. Si manseritis (inquit) in verbo meo. Ideo manseritis: quia initiati estis: quia esse ibi cepistis. Si manseritis, hoc est in fide quae in vobis credentibus esse coepit, quo peruenietis? Vnde quale initium quo perducit, amasti fundamentum, culmen attende. Vere discipuli eritis. Et quid nobis prodest? Et cognoscetis veritatem. Quid promittit credentibus fratres. Et cognoscetis veritatem. Quid enim? non illam cognouerant quando dominus loquebatur? si non cognouerunt, quomodo crediderunt? Non quia cognouerunt, crediderunt, sed vt cognoscerent crediderunt. Credimus enim vt cognoscamus, non cognoscimus vt credamus. Quod enim cogniturum sumus, nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Quid est enim fides, nisi credere quod non vides? Fides ergo est quod non vides credere, veritas quod credidisti videre. Cognoscetis veritatem? Quid enim? quod dixisti non est veritas? Veritas est, sed adhuc creditur, nondum vi-

Ex tractatu euangelii secundum Ioan. xxxvii. Ioan. viii.

Veritatem non cotinuo noscunt qui credunt.

E

I. Cor. ii.

detur si maneatur in eo quod creditur,peruenitur ad id quod videa tur. Magna promissio:sed merces est fidei. Quaeris mercedem? op precedat.

I.Pet.iii. Volo ergo viros orare in omni loco,leuantes puras manus sine ira,& disceptatione.Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non in tortis crinibus,aut auro, aut margaritis,vel veste preciosa,sed quod decet mulieres,promittentes pietatem per opera bona.

F

Ex tract.ps.xii. Artesio manuu Christi quid significat.

Leuauit pro nobis dominus noster manus suas in cruce, & extentae sunt manus eius pro nobis.Ideo extentae sunt manus eius in cruce,vt manus nostrae extendantur in bona opera: quia crux ipsius misericordiam nobis prebuit.Ecce leuauit ille manus,& obtulit pro nobis sacrificium deo seipsum,& per illud sacrificium deleta sunt omnia peccata nostra. Leuemus & nos manus nostras ad deum in prece,& non confundantur manus nostrae leuate ad deum,vt exerceantur in bonis operibus. Quid enim facit qui leuat manus? Vnde preceptum est,vt leuatis manibus oremus ad deū? Apostolus enim dicit,Leuantes puras manus sine ira & disceptatione.Vt cum leuas ad deum manus, veniant tibi in mentem opera tua.Quia enim manus istae leuantur vt impetres quod vis: ipsas manus cogita in bonis operibus exercere,ne erubescant leuari ad deum.

I.Cor.xiiii. Eph.v. Mulier in silentio discat, cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto neq; dominari in virum,sed esse in silentio.

Ex li.de Genesi ad literam.ix. Gene.iii. Quomodo vir mulieri dominetur,dominatur? fuisset etiā si nō peccasset.

Quod dictum est,Et ad virum tuum conuersio tua,& ipse tui dominabitur:videndum est quemadmodum possit accipi.Neque enim ante peccatum aliter factam fuisse decet credere mulierem, nisi vt vir ei dominaretur:& ad eum ipsa seruiendo conuerteretur. Sed recte accipi potest hanc seruitutem significatam,que cuiusdam conditionis est potius quam de ectionis: vt etiam ipsa talis seruitus, qua homines hominibus postea serui esse coeperunt,de poena peccati reperiatur exorta. Dixit quidem Apostolus,Per charitatem seruite inuicem. Sed nequaquam dixit,inuicem dominamini. Possunt itaq; coniuges per charitatem seruire inuicem,sed mulierem non permittit Apostolus dominari in virum, hoc enim viro potius sententia dei detulit,& maritum habere dominum meruit mulieris non natura,sed culpa:quod tamen nisi seruetur,deprauabitur amplius natura,& augebitur culpa.

G

Gen.i. Adam enim primus formatus est,deinde Eua, &

Adam nõ est seductus: mulier autem seducta, in praeuaricatione fuit.

SI iam spiritalis erat Adam, quamuis mente non corpore: quomodo credere potuit, quod per serpentem dictum est, ideo deum prohibuisse, ne fructu ligni illius vescerentur, quia sciebat eos si fecissent futuros vt deos propter dignoscientiam boni ⁊ mali, tanquam hoc tantum boni creaturae suae creator inuiderit? Hoc mirum si homo spiritali mente praeditus credere potuisset. An quia hoc credere non posset, propterea mulier addita est, quae paruum intellectus esset, ⁊ adhuc fortasse secundum sensum carnis, non secundum spiritum viueret. Et hoc est ꝙ ei Apostolus non tribuit imaginem dei. Sic enim ait, Vir quidem nòn debet velare caput, cum sit imago ⁊ gloria dei, mulier autem gloria viri est. Non quo mens foeminae eandem imaginem capere non possit, cum in illa gratia nos dicat nec masculum esse, nec foeminam sed ꝙ fortassis illa hoc nondum perceperat quod fit in agnitione dei, ⁊ viro regente, ac dispensante paulatim fuerat perceptura. Neq; enim frustra, ⁊ illud Apostolus ait, Adam enim primus formatus est, deinde Eua. Et Adam non est seductus: mulier autem seducta, in praeuaricationem facta est, idest vt per illam etiam vir preuaricaretur. Nam ⁊ ipsum dicit praeuaricatorem: vbi ait, In similitudinem praeuaricationis Adae, qui est forma futuri. Seductum tamen negat. Nam ⁊ interrogatus non ait, mulier quam dedisti mihi seduxit me ⁊ manducaui: sed ipsa, inquit, mihi dedit de ligno, ⁊ manducaui. Illa vero, Serpens, inquit, seduxit me. Ita Salomon vir tantae sapientiae, nunquid nam credendum est ꝙ in simulacrorum cultura crediderit esse aliquid vtilitatis? Sed mulierum amori ad hoc malum trahenti resistere non valuit, faciens quod sciebat non esse faciendum, ne suas quibus deperibat atq; diffluebat, mortiferas delicias contristaret. Ita ⁊ Adam postea quam de ligno prohibito seducta mulier manducauit: eiq; dedit vt simul ederent: noluit eam contristare; quam credebat posse sine suo solatio contabescere, si ab eius alienaretur animo, ⁊ omnino illa interire discordia: non quidem carnis victus concupiscentia, quam nondum senserat in resistente lege membrorum legi mentis suae: sed amicali quadam beneuolentia qua plerunq; fit vt offendatur deus, ne homo ex amico fiat inimicus. Quod cum facere non debuisse diuinae sententiae iustus exitus indicauit. Ergo alio modo quodam etiam ipse deceptus est, sed dolo illo serpentino quo mulier seducta est, nullo modo illum arbitror potuisse seduci. Hanc autem seductionem proprie appellauit Apostolus, qua id quod suadebatur cum falsum esset, verum putatum est, id est ꝙ deus ideo lignum istud tangere prohibuerit, ꝙ sciebat eos si tetigissent velut deos futuros: tanquam eis diuinitatem inuiderent, qui eos

Ex eodem. lib. An homo primus credere potuisset serpenti sine mulieris suasu.

i. Cor. xi.

Quomodo Adam seductus non est, ⁊ Eua seducta.

Gene. iii.

Salomó quod inutile ⁊ malum sciebat fecit, vt Adam.

Adam mulieri obsecutus é nó victus concupiscentia carnali, sed beneuolentia ami.

homines fecerat. Sed etiam si virum propter aliquam mentis elationem, quæ deum internorum scrutatorem latere non poterat, sollicitauit aliqua experiendi cupiditas, cum mulierem videret accepta illa esca non esse mortuam, non tamen eum arbitror, si iam spirituali mente præditus erat, vllo modo credere potuisse, quod eos deus ab esca illius ligni inuidendo vetuisset.

Ex libro de ci. dei. xiiij.

Cur ad fœminam serpens prius accessit.

¶ Superbus ille angelus, ac per hoc inuidus, male suadenda versutia in hominis sensum serpere affectans, cui vtique stanti quoniam ipse ceciderat inuidebat, fallacii sermocinatus est fœminæ, a parte scilicet inferiore illius humanæ copulæ incipiens: vt gradatim perueniret ad totū, nō existimans virū facile credulū, nec errando posse decipi, sed dum alieno cedit errori. Sicut enim Aaron errantī populo ad idolum fabricandum nō cōsensit inductus, sed cessit obstrictus: nec Salomonem credibile est errore putasse idolis esse seruiendum, sed blanditijs fœmineis ad illa sacrilegia esse cōpulsum, ita credendū est illū virū suæ fœminæ, vni vnū hominem homini, cōiugem coniugi, ad dei legem transgrediendi, nō tanquam verum loquenti credidisse seductum, sed sociali necessitudine paruisse. Non enim frustra dixit Apostolus, sed Adam nō est seductus: mulier autē seducta est: nisi quia illa quod ei serpens locutus est tanquam verū esset, accepit, ille autē ab vnico noluit consortio dirimi, nec in communione peccati. Nec ideo minus reus, si sciens prudensque peccauit. Vnde et Apostolus non ait, non peccauit, sed non est seductus. Nam vtique ipsum ostendit vbi dicit. Per vnū hominem peccatum intrauit in mundum. Et paulopost apertius. In similitudinem, inquit, præuaricationis Adæ. Hos autem seductos intelligi voluit qui id quod faciunt, non putant, esse peccatum. Ille autem sciuit. Alioquin quomodo verum erit, Adam non est seductus? sed inexpertus diuinæ seueritatis in eo falli potuit: vt veniale crederet esse commissum. Ac per hoc in eo quidem quo mulier seducta est, non est ille seductus, sed eum fefellit quomodo fuerat iudicandum quod erat dicturus, Mulier quam dedisti mecum, ipsa dedit mihi, et manducaui. Quid ergo pluribus? Etsi credendo non sunt ambo decepti: peccando tamen ambo sunt capti, et diaboli laqueis implicati.

Aaron, Salomon et Adam scienter peccauerunt.

Roma. v.

Ibidem.

Quos seductos intelligit Apostolus.

C

Saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide, & dilectione, & sanctificatione cum castitate sobrietate.

Ex libro de trini. xij.

I. Tim. v.

IN isto sexu masculi et fœminæ, Apostolus Paulus occultioris cuiusdam rei figurasse mysterium vel hinc intelligi potest, quod cum alio loco dicat veram viduam esse desolatam sine filijs, et nepotibus, et tamen eam sperare in domino debere, et persistere in orationibus nocte ac die, hic dicit mulierem seductam in præuaricationem factam, saluam fieri per generationem filiorū

Et addidit, si permanserit in fide, & dilectione, & sanctificatione cũ sobrietate, quasi vero possit obesse bonæ viduæ, si vel filios nõn habuerit, vel hi quos habuerit, in bonis operibus permanere noluerint. Sed quia ea quæ dicuntur bona opera, tanq; filij sint vitæ nostræ, secundum quod quæritur, cuius vitæ sit quisq3, id est quomodo agit hæc temporalia, quam vitam Græci nõ ζωην, sed βιον vocant. Et hæc opera bona, maxime in officijs misericordiæ frequentari solent. Opera vero misericordiæ nihil proficiunt, siue Paganis siue Iudæis, qui Christo non credunt, siue quibusq3 hæreticis, vel schismaticis, vbi fides, & dilectio, & sobria sanctificatio non inuenitur.

D Opera minime non prosunt præter fidei integritatem. Ps. cxxxiij. Ps. lxxxiij. Psal. lxxxiij.

¶ Cor meum & caro mea exultauerunt in deum viuum. Exultauerunt hic in illud, Vnde exultatio, nisi de spe? q; exultauerunt in deum viuum. Quæ tibi exultauerunt? Cor meum & caro mea. Vnde exultauerunt? Nam & passer, inquit, inuenit sibi domum, & nidum sibi vt reponat pullos suos. Quid est hoc? duo dixerat, & duo reddit in similitudinibus auium. Dixerat exultasse cor suum & carnem suam, & his duobus reddit passerem & turturẽ. Cor tanq; passer, caro tanq; turtur. Inuenit sibi domum passer, inuenit sibi domum cor meum, & exercet pennas in virtutibus huius temporis, in ipsa fide, spe, & charitate, quibus volet in domum suam, & cum venerit permanebit. Etiam querula vox passeris, quæ hic est, non erit ibi. Nam & ipse est querulus passer, de quo in alio psalmo dicit, Sicut passer singularis in tecto. Volet ad domum, iam sit in tecto, calcet domum carnalem. Habebit quendam cœlestem locum, perpetuam domum quando passer iste finiet querelas suas. Turturi autem dedit & pullos, id est carni. Inuenit nidum turtur, vbi ponat pullos suos: passer domum, turtur nidum. Et nidus vtique vbi ponat pullos suos. Domus tanq; ad sempiternum erigitur, nidus ad tempus congeritur. Corde cogitamus deũ tanq; volante passere ad suã domũ: carne autẽ agimus opera bona. Videtis enim per carnẽ sanctorũ quanta bonna fiunt. Per hanc. n. operamur quæ iussi sumus operari. Passer ergo ille qui cogitat domum sui, nõ recedit a turture quærente sibi nidũ, vbi ponat pullos suos, nõ. n. abijcit illos vbicunq;, sed inuenit sibi nidum, vbi eos ponat. Dicimus autem fratres quod nost s. Quanti videntur præter ecclesiam bona operari? q; multi etiam pagani pascunt esurientem, vestiunt nudum, suscipiunt hospitem, visitant ęgrotum, consolantur inclusum? q; multi hæc faciunt? quasi videtur parere turtur; sed nõ sibi inuenit nidum. Quam multa multi hæretici non in ecclesiã operantur? non in nido pullos ponunt. Conculcabuntur, & conterentur: non seruabuntur, non custodientur. In huius enim carnis operatricis natura posita est quædam mulier ab Apostolo Paulo cum ait, Adam non est seductus, mulier autem seducta est. Postea enim Adam consensit mulieri. Nam a serpente mulier seducta

Ibidem.

Cor passeri, caro turturi comparatur.

Ps. ci.

E

Extra ecclesiam pereunt opera minime.

F est. Nec modo potest aliqua mala suasio, nisi carni tuę primo desiderium commouerit, cui postea sine mente consenseris cecidit & passer. Si autem vincuntur desideria carnis, tenentur membra ad opera bona, auferuntur concupiscentię arma, & incipit turtur habere pullos suos. Propter quod ibi ait Apostolus. Salua autem erit per filiorum generationem. Mulier vidua sine filijs, si perseuerauerit, nonne beatior erit? Nunquid salua non erit, quia non parit filios? Virgo dei nonne melior erit? nunquid salua non erit, quia filios non habet: aut ad deum non pertinet? Salua ergo erit mulier, quæ in typo carnis accipitur, per filiorum generationem, idest si faciat opera bona. Sed non vbicunque turtur inueniat nidum sibi, vbi ponat pullos suos. In fide vera, in fide catholica, in societate vnitatis ecclesiæ, pariat opera sua. Propterea & de illa cum loqueretur Apostolus, ita subiecit, Salua autem erit per filiorum generationem, si permanserit in fide, & dilectione, & sanctificatione cum sobrietate. Permanendo ergo in fide, ipsa fides nidus est pullorum tuorum. Nam propter infirmitatem pullorum turturis tuæ, dignatus est dominus præbere tibi vnde nidum faceres. Indutus est. n. fœno carnis, vt ad te veniret. In ista fide pone pullos tuos in isto nido operare opera tua.

Virgo ꝑfertur matri.

Filij sunt opa.

¶ Qualis pax? quam oculus non vidit, nec auris audiuit. Qualis pax? de Hierusalem, quia Hierusalem interpretatur visio pacis. Sic ergo benedicat te dominus ex Sion, & videas bona quæ sunt Hierusalem, omnes dies vitæ tuæ: & videas non filios tuos tantum, sed filios filiorum tuorum. Quid est filios tuos? Opera tua quæ hic agis. Qui sunt filij filiorum? Fructus operum tuorum. Facis eleemosynas, filij tui sunt, propter eleemosynas accipis vitam, filij filiorum tuorum sunt. Videas filios filiorum tuorum, & erit quod sequitur. Pax super Israel.

Ex mat. & ps. cxxvij. Psal. cxxvij.

Filij ꝗ significãt opere bona.

G

CAPVT III.

Fidelis sermo. Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet enim episcopatum irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum sobrium, ornatum, prudentem, pudicum, hospitalem, doctorem, nõ vinolentum, nõ percussorem, sed modestum, non litigiosum, non cupidum sed suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos cum omni reuerentia, castitate. Si quis antẽ domui suæ præcesse nescit, quomodo ecclesiæ dei diligentiam habebit? Nõ neophytum, ne in superbiã

Titu.

elatus in iudicium incidat diaboli. Oportet autem & illum testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, vt non in opprobrium incidat, & in laqueũ diaboli. Diacones similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum, & sic ministrent, nullũ crimen habentes. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Diacones sint vnius vxoris viri, qui filiis suis bene præsint, & suis domibus. Qui enim bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Iesu. Hæc tibi scribo fili Timothee, sperans me ad te venire cito. Si autem tardauero, vt scias quomodo oporteat te in domo Dei conuersari, quæ est ecclesia Dei viui, columna & firmamentum veritatis. B

NEc sic esse quisq; debet otiosus, vt in eodem otio vtilitatem non cogitet proximi: nec sic actuosus, vt contemplationem non requirat dei. In otio non iners vacatio delectare debet, sed aut inquisitio, aut inuentio veritatis, vt in ea quisq; proficiat, & quod inuenerit ne alteri inuideat. In actione vero non amandus est honor in hac vita, siue potentia: quoniam omnia vana sub sole, sed opus ipsum quod per eundem honorem, vel potentiam fit, si recte atque vtiliter fit idest vt valeat ad eam salutem subditorum, quæ secundum deum est. Propter quod ait Apostolus, Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Exponere voluit quid sit episcopatus, quia nomen est operis, non honoris. Græcum est enim, atque inde ductum vocabulum, q̃ ille qui præficitur, illis quibus præficitur superintendit, curam eorum scilicet gerens, ἐπὶ quippe super σκοπὸς vero intentio est. Ergo episcopũ si velimus latine superintendentem possumus dicere: vt intelligat se non esse episcopum, qui præesse dilexerit non prodesse. Itaque ab studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium. Locus vero superior, sine quo regi populus non potest: etsi ita teneatur atque administretur vt decet, tamen indecenter appetitur. Quamobrem otium sanctum quærit charitas veritatis: negotium iustum suscipit necessitas charitatis. Quam sarcinam si nullus imponit, percipiendæ, atque intuendæ vacandum est veritati.

Ex lib. de ciui. dei. xix.

Inter otium & actuositatem temperãdũ est.

A

Ep̃atus bonũ est opus & nomen operis nõ honoris.

Ep̃i interpretatio.

Otiũ laudabile

si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessita/tem. Sed nec sic omni modo veritatis delectatio deferenda est, ne subtrahatur ipsa suauitas, & oppr mat sta necessitas.

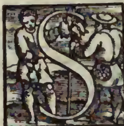
Et manifeste magnum est pietatis Mysterium sa/cramentum, quod manifestatum est in carne, iustifi/catum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.

Ex libro de Genesi ad literam. v. Angeli non solum ex deo, sed ex effectu cognoscunt.

Non in deo tantum innotescit angelis quod absconditum est, verum etiam hic eis apparet cum efficitur atque propalatur. Et ni si fallor, mirum est si non omnia quæ dicitur deus tanq; ad præ/sens tempus cognoscere, ideo dicitur quia cognosci facit, siue ab angelis, siue ab hominibus. Modus quippe iste locutionis eius per efficientem id quod efficitur significatur, cre[illegible]ro est in scripturis san ctis, maxime cum de deo al quid dicitur, quod ei ad propri etates locutionis non conuen re, præsidens mentibus nostris ipsa veri/tas clamat.

CAPVT IIII.

ij. Timo iij. ij. Pet. ij. Iudæ. i.

Piritus autem manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam a fide, attēden tes spiritus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi, lo/quentium mendacium, & caute/riatam habentium suam cōscien tiam, prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actio ne fidelibus, & his qui cognouerunt veritatem.

Ex lib. cōtra Faustum.

Audi ergo quod confiteris te non videre, qua mente, aut cō silio hoc aduersum vos capitulum proferamus, non q̄ a carn bus abstineatis. Nam hoc a quibusdā & primi patres nostri fecerunt, sicut commemoras, non tamen ea damnandi, sed significandi gratia, quod non intelligitis: & christiani non hæreti/ci sed catholici edomandi corporis causa, propter animam in ora tionibus amplius humiliandam, non q̄ illa esse immunda cre/dant, non solum a carnibus, verum a quibusdam etiam terræ fru ctibus abstinent, vel semper sicut pauci, vel certis diebus atq; tem poribus, sicut per quadragesim ī fere oēs, quito magis q̄sq; vel mi nus seu voluerit, seu potuit. Vos aūt ipsam creaturā negatis bonā, & immundā dicitis, q̄ carnes diabolus operetur fœculentiore ma

Quomodo a cibis abstinere licet.

Carnis natura non est mala, nec a diabolo operata.

teria

teria mali, ac per hoc eas tanquam immundiora, & truculentiora dei vestri vincula exhorrentes abijcitis. Cum enim Apostolus dixisset: Abstinentes a cibis quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus: secutus ait, Et his qui cognouerunt veritatem, quoniam omnis creatura dei bona est, & nihil abijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum dei & orationem. Hæc sunt quæ negatis, hoc animo, hac voluntate, hac opinione ab escis huiusmodi temperantes, quod non significatione, sed natura malæ & immundæ sint. Qua in re creatorem earum sine dubio blasphematis, hoc est quod pertinet ad doctrinam dæmoniorum. Nolite ergo mirari hoc de vobis dictum ante a sancto spiritu prophetatum. Iterum si ad virginitatem sic hortamini, quemadmodum hortatur apostolica doctrina, qui dat nuptum bene facit, & qui non dat nuptum, melius facit: ut bonum esse nuptias diceretis, sed meliorem virginitatem sicut facit ecclesia, quæ vere Christi est ecclesia, non vos spiritus sanctus ita prænunciaret dicens, prohibentes nubere. Ille enim prohibet qui hoc malum esse dicit, non qui huic bono aliud melius anteponit. Denique vos eum præcipue concubitum detestamini, qui solus honestus & coniugalis est, & quem matrimoniales quoque tabulæ præ se gerunt, liberorum procreandorum causa. Vnde vere non tam concumbere quam nubere prohibetis. Concumbitur enim etiam causa libidinum. Nubitur autem non nisi filiorum. Videtis ergo multum interesse inter hortantes ad virginitatem, bono minori bonum amplius præponendo: & prohibentes nubere, concupitum propagationis, qui solus proprie nuptialis est, vehementius accusando. Multum interesse inter abstinentes a cibis propter sacratam significationem, vel propter corporis castigationem, & abstinentes a cibis quos deus creauit, dicere quod eos deus non creauit. Proinde illa est doctrina prophetarum & apostolorum, hæc dæmoniorum mendaciloquorum.

Blasphemat creatorem, qui malas censet creaturas.

i. Cor. vij. Nuptiæ non sunt malæ, quamquam virginitas melior.

Concumbere. Nubere.

B

Hinc etiam illud præceptum quod est, Non mœchaberis, ita violatis, ut hoc maxime in coniugio detestemini, quod filij procreantur, ac sic auditores vestros, dum cauent ne fœminæ quibus miscentur concipiant, etiam vxorum adulteros faciatis. Quomodo ergo non prohibes nubere, quod de tanto ante prædixit Apostolus, quando id conaris auferre de nuptijs vnde sunt nuptiæ? Quo oblato mariti erunt turpiter amatores meretrices vxores, thalami fornices, soceri lenones. Ac per hoc etiam illud præceptum quod est, Non occides, ex eiusdem erroris peruersitate non seruas. Dum enim times ne dei tui membrum ligetur in carnem, non das esurienti panem: hic formidans homicidium falsum, illic perpetrans verum. Itaque si incurras in eum famelicum, qui mori possit nisi cibum porrigendo subuenias, iam tu homicida teneberis, aut lege dei, si non dederis: aut lege Manichæi, si dederis.

Item ex eisdem libris. Filiorum procreatio non est detestanda, nec impedienda a coniugatis.

Qui famelicum dum potest non pascit occidit.

F

Quia autem dominus inuitatus venit ad nuptias, etiam hoc excepta mystica significatione confirmare voluit quod ipse fecit. Futuri enim erant de quibus dixit Apostolus, prohibentes nube-

Ex tractatu euangelij secundum Ioan. ix

Nuptias Christus præsentia sua approbauit.
Matth. xix.
Deus nuptias fecit.

te ⁊ dicentes ꝙ malum essent nuptiæ, ⁊ ꝙ diabolus eas fecisset, cum idem dominus dicat in euangelio interrogatus vtrum liceat homini dimittere vxorem suam ex qualibet causa, non licere excepta causa fornicationis. In qua responsione si meministis hoc ait: Quod deus coniunxit, homo non separet. Et qui bene eruditi sunt fide catholica nouerint ꝙ deus fecerit nuptias. Et sicut coniunctio a deo, ita diuortium a diabolo fit. Sed propterea in causa fornicationis licet vxorem dimittere, quia ipsa esse vxor prior noluit, quæ fidem coniugalem marito non seruauit. Nec illæ quę virginitatem deo vouent, q̃;q̃; ampliorem gradum honoris ⁊ sanctitatis in ecclesia teneant, sine nuptijs sunt. Nam ⁊ ipsæ pertinent ad nuptias cum tota ecclesia, in quibus nuptijs sponsus est Christus. Ac per hoc ergo dominus inuitatus venit ad nuptias: vt coniugalis castitas firmaretur, ⁊ ostenderetur sacramentum nuptiarum, quia ⁊ illarum nuptiarum sponsus personam domini figurabat: cui dictum est. Seruasti vinum bonum vsque adhuc.

Ioan. ij.
Eccle. xxxix.

G

Quia omnis creatura dei bona est, & nihil reiiciēdum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim ꝑ verbū dei, & oratione. Hæc ꝓponēs fratribus, bon⁹ eris minister Christi Iesu, enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ, q̃ assecutus es.

Ex lib. contra Faustum.

Ad Titum. i.
Cum vetus testamentum animalia immunda prohibeat: quomodo dicit Apostolus, omnia munda mūdis, ⁊ nihil reijciendum.

TEstamento veteri, vbi quidam cibi carnium prohibentur, cur non sit contraria ista sententia qua dicit Apostolus. Omnia munda mundis, ⁊ omnis creatura dei bona est: si possint intelligant, hoc apostolum de ipsis dixisse naturis: illas autem literas propter quasdam præfigurationes tempori cōgruentes animalia quædam non natura, sed significatione immunda dixisse. Itaq; verbi gratia, si de porco ⁊ agno requiratur, vtrumq; natura mundum est, quia omnis creatura dei bona est. Quadam vero significatione agnus mundus porcus immundus est. Tanq̃; si stultum ⁊ sapientem diceres, Vtrunq; hoc verbum natura vocis, ⁊ literarum, ⁊ syllabarum, quibus constat, vtiq; mundum est, significatione autem vnum horum verbum quo dicitur stultus, immundum dici potest, non natura sui, sed quoniam quiddam immundum significat. Et fortasse quod est in rerum figuris porcus, hoc est in rerum genere stultus. Et tam illud animal q̃; istæ duæ syllabæ quod dicitur stultus, quiddam vnum idemq; significant. Immundum quippe illud animal in lege positum est eo ꝙ non ruminet, non autem hoc eius vitium, sed natura est. Sunt autem homines, qui per hoc animal significantur immundi proprio vitio non natura. Qui cum libenter audiant verba sapientię, postea de his omnino non cogitant. Quod enim vtile audieris, velut ab intestino

H.
Non ruminantes homines immundi.

memoriæ tanq; ad os cogitationis recordandi dulcedine reuoca-re,quid est aliud q; spiritaliter quodammodo ruminare? Quod q non faciunt illorum animalium genere figurantur. Vnde & ipsa a talibus carnibus abstinentia, tale vitium nos cauere præmonuit. Cum.n.thesaurus desiderabilis sit ipsa sapientia,de hac munditia ruminandi,& immunditia non ruminandi,alio loco ita scriptum est,Thesaurus desiderabilis & oleum requiescit in ore sapientis, vir autem stultus glutit illud. Sed priori populo multa alia non tantũ audienda,verum etiam obseruanda præcepta sunt. Tempus enim erat quo non tantum dictis,sed etiam factis prophetari oporteret ea quæ posteriore tempore fuerant reuelanda:quibus per Christuꝫ atq; in Christo reuelatis,fidei gentium onera obseruationum nõ sunt imposita,prophetiæ tamen auctoritas commendata. Prouer.xxi.

¶ Omnia munda mundis, Domini est terra & plenitudo eius. Omnis creatura dei bona est. Omnia quippe quæ naturaliter sunt in ordine suo,bona sunt,& nemo in eis peccat, nisi qui ordinem suum in dei obedientia non custodiens,eorum quoque ordinem male vtendo perturbat. Patres autem nostri qui deo placuerunt, tenuerunt ordinem suum in ipsa obedientia, vt quicquid deus temporibus congruis iubendo distribuit,sic obseruarent,quemadmodum ille distribuit. Itaque non solum carnes ad cibos datas,cum omnes naturæ mundæ essent,quasdam tamen nonnulla significatione immundas illo tempore non ederunt,quo eas non edi præceptum erat,vt talibus significationibus futura rerum significatio præfiguraretur,sed azymum panes,& cætera huiusmodi, in quibus fuisse vmbram futurorum dicit Apostolus. Quæ tam rei essent illius temporis,& illius populi homines si obseruare contemnerent, quando illa sic fieri,& ista quæ nunc reuelata sunt,sic prænunciari oportebat,qui nos despicientes essemus, si nunc iam manifestato nouo testamento illas prænunciatiuas obseruationes aliquid nobis prodesse putaremus. Sed hoc veteris testamenti temporibus in figura occultatum,a quibusdam sanctis intelligebatur, tempore autem noui testamenti in manifestatione reuelatum populis prædicatur. Vnde scriptura ipsa tunc erat præceptum,nunc testimonium. Illud enim erat tempus significandi,hoc manifestandi. Ergo ipsa scriptura,quæ tunc fuit exactrix operum significantium, nunc testis est rerum significatarum. Et quæ tunc obseruabatur ad prænunciationem,nunc recitatur ad confirmationem.

Item ex eisdem libris. Titum.i. Psal.xxiij. Omnis creatura dei bona est. A Patres sancti p temporis a deo distributio re immundis in significatione abstinebant.

Ineptas autem & inanes fabulas deuita. Exerce autem teipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum vtilis est, pietas autem ad omnia vtilis est: promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. ij.Tim.ij.

Ex tract. ps. cxliiii.. Canti. ii.

Videte amatoria sancta cantica. Videte cantica canticorum nuptiarum cœlestium Christi & ecclesiæ. Quid dicit sponsa de sponso? Sinistra eius sub capite meo, & dextera eius amplectetur me. Sinistra sub capite, dextera super caput. Amplectentis enim desuper brachium super caput, sinistra autem subter caput. Sinistra, inquit, eius sub capite meo. Non enim me deserit & in temporalibus necessarijs: sed tamen ipsa sinistra sub capite erit, non capiti preponetur, sed erit sub capite, & dextera eius complectetur me, pollicens vitam æternam. Ita enim sinistra sub capite, dextera super caput, impletur quod scriptum est: Promissionem habes vitæ præsentis, & futuræ. Quid in præsenti? Sinistra sub capite. Quid in futuro? Dextera eius complectetur me. Tempori necessaria quæritis, quærite primum regnum dei. i. dexteram, & hæc omnia apponentur vobis. Habebitis & hic, inquit, diuitias & gloriam, & in futuro seculo vitam æternam. Et sinistra continebo infirmitatem vestram, & dextera coronabo perfectionem vestram. An forte Apostoli relinquentes omnia sua, aut pauperibus quod habebant distribuentes, siue diuitijs in hoc seculo renuncierunt? Et vbi est illa promissio sinistræ? Accipient in hoc seculo septies tantum, multiplicationem promisit. Et reuera quid deest homini dei? Si quis forte infidelis est, vnam domum, aut paucas habet: fidelis hominis totus mundus diuitiarum est. Vide sinistram eius plenam sub capite. Accipiet in hoc seculo septies tantum. Vide dexteram conplectentem. Et in futuro vitam æternam. Merito & allo loco de ipsa sapientia dicitur, In dextera eius anni vitæ, & in sinistra eius diuitiæ & honor.

Sinistra sub capite & dextera amplectens.

Lucæ. xii.

C

A

Prouer. iii.

Fidelis sermo, & omni acceptione dignus. In hoc enim laboramus, & maledicimur, quia speramus in deum viuum, qui est saluator omnium hominum, maxime fidelium. Præcipe hæc & doce. Nemo adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in spiritu in fide, in castitate. Dum venio, attende lectioni, exhortationi, & doctrine. Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbiterii. Hæc meditare, in his esto, vt profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende enim tibi & doctrinæ, insta in illis. Hoc enim faciens, & teipsum saluum facies, & eos qui te audiunt.

D

QVid est homo, quia memores eius, aut filius hominis quoniam visitas eum? Omnis filius hominis homo, quisquis nō omnis homo filius hominis possit intelligi. Adam quippe homo, sed non filius hominis. Quapropter hic etiam licet attendere, atque discernere quid hoc in loco inter hominem & filium hominis distet, vt qui portatur imaginem terreni hominis, qui non filius hominis, hominum nomine significetur, qui autem portant imaginem cœlestis hominis, filij hominum potius appellentur. Ille.n. vetus homo dicitur, iste autem nouus homo. Ergo hoc loco terrenus est, filius autem hominis cœlestis. Et ille longe seiunctus a Deo, hic autem presens Deo. Et propterea illius memor est tanquam in longinquo positi: hunc vero visitat, quem presens illustrat vultu suo. Longe est enim a peccatoribus salus Et signatum est in nobis lumen vultus tui domine. Sic in alio psalmo homines iumentis associatos, non per presentem interiorem illuminationem sed per multiplicationem misericordiæ dei, qua eius bonitas vsque ad infima tenditur, saluos fieri dicit cum ipsis iumentis, quoniam carnalium hominum salus carnalis est tanquam pecorum: filios autem hominum seiungens ab eis quos sociatos pecoribus dixit, longe sublimiori modo ipsius veritatis illustratione, & quadam vitalis fontis inundatione beatos fieri predicat.

Ex tra. ps. viii. Psal. viii. Nō omnis homo filius hominis, sed hominis filius homo & Homo & filius hominis differunt.

ps. cxviii. ps. xiiii.

Supre. ll.

CAPVT V.

SEniorem ne increpaueris, sed obsecra vt patrem, iuuenes vt fratres, anus vt matres, iuuenculas vt sorores, in omni castitate. Viduas honora, quæ vere viduæ sunt. Si qua autem vidua filios, aut nepotes habet, discat primum domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus. Hoc enim acceptum est coram Deo.

Ex libro confessionum. ix. in laude matris suæ. Monica mater August.

QValis illa erat docente te magistro intimo in schola pectoris. Denique etiam virum suum iam in extrema vita temporali eius lucrata est tibi: nec in eo iam fideli planxit, quod in nondum fideli tolerauerat. Erat etiam serua seruorum tuorum, quisquis eorum nouerat eam, multū in ea laudabat, & honorabat & diligebat te, quia sentiebat presentiam tuam in corde eius sancte conuersationis fructibus testibus. Fuerat enim vnius vxor, mutuam vicem parentibus reddiderat: domum suam pie tractauerat: in operibus bonis testimonium habebat. Nutrierat filios totiens eos parturiēs, quotiēs a te deuiare cernebat. Postremo nobis domine omnibus, qa ex munere tuo finis loqui seruis tuis,

Be trāsfi. ...
Vidua anima.

qui ante dormitionem eius in te etiam consociati viuebamus, percepta gratia baptismi tui, ita curam gessit, quasi omnes genuisset, ita seruiuit quasi ab omnibus genita fuisset.

Quæ autem vere vidua est, & desolata, speret in deum, & instet obsecrationibus, & orationibus nocte & die.

OMnis anima quæ intelligit se derelictam omni auxilio, nisi solius dei, vidua est. Quomodo enim describit Apostolus viduam? Quæ autem vere vidua est, & desolata, sperauit in deum. Agebat autem de istis viduis, quas omnes dicimus in ecclesia. Dixerat autē, Quæ in delitiis agit, viuens mortua est, & non illam numerauit inter viduas. Describens autem viduas sanctas quid ait? Que autem vere vidua est, & desolata, sperauit in deum, & persistit in precibus & obsecrationibus nocte ac die. Ibi subiecit. Quæ autem in delitiis agit, viuens mortua est. Vnde ergo vidua? quia non habet auxilium aliunde, nisi solius dei. Illæ ergo quæ habent viros, quasi superbiunt de auxilio virorum. Desertæ videntur viduæ, & robustius est auxilium earum. Ergo tota ecclesia vna vidua est, siue in viris, siue in fœminis, siue in coniugatis, siue in maritatis fœminis, siue in adolescentibus, siue in senibus, siue in virginibus, omnis ecclesia vna vidua est, deserta in hoc seculo, si sentit illud, si nouit viduitatem suam, tunc enim auxilium præsto est illi.

Vidua ... fit.
Ecclesia omnis vidua est vna.
Ex li. ad Probā de orando deū.
Orandi officiū viduis incūbit.
Annæ duæ.

¶ Concerta in oratione, vince hoc seculum, ora fideliter & amanter, ora instanter atq; patienter, ora sicut vidua Christi. Quāuis.n. ad omnia membra eius, hoc est ad omnes qui in eum credunt, & eius corpori sociantur, sicut docuit, orare pertineat, specialiter tamen diligenter cura orationum in scriptura eius viduis inuenitur iniuncta. Nam duæ fuerunt Annæ honorabiliter nominatæ: vna coniugata, quæ sanctum Samuelem peperit: alia vidua, quæ sanctum sanctorum cum adhuc infans esset, agnouit. Orauit & coniugata in dolore animi & afflictione cordis, quia filios non habebat. Tunc ipsum Samuelem impetrauit, & acceptum deo reddidit, quia cum posceret vouit. Sed oratio eius quomodo ad orationem dominicam pertineat non facile reperitur nisi quia in eo quod positum est, Libera nos a malo, non paruum malum videtur & nuptū esse, & fructu carere nuptiarum, cum sola excuset nuptias procreandorum causa filiorum. De illa vero Anna vide quid scriptum est. Quia non discedebat de templo ieiuniis, & obsecrationibus seruiens nocte & die. Nec aliunde Apostolus quod supra commemorauit, Quæ autem vere vidua est, inquit, & desolata, sperauit in dominum & persistit in orationibus nocte ac die. Et dominus cum ad semper orandum, & non deficiendum nos hortaretur, viduam cōmemorauit: quæ licet iniquum & impium iudicem, ac dei & hominum contemptorem, ad audiendas causam suam assidue interpel

1. Reg. i.
Luc. ii.
Luc. xviii.

lando conuertit. Cum ergo præ cæteris viduæ debeant vacare ora
tionibus, satis hinc intelligi potest, ꝙ omnibus ad suscipiendum
orandi studium de viduis propositum est exhortationis exemplū.
Quid autem in hoc operis genere in viduis electum est, nisi desti-
tutio & desolatio? Quapropter si se omnis anima intelligat in hoc
seculo destitutam, atq; desolatã q̃diu peregrinatur a domino, pro-
fecto quandam viduitatem suam deo defensori assidua, & impen-
sissima precatione commendat. Ora ergo vt vidua Christi, nondū
habens eius conspectum, cuius precaris auxilium: & licet sis ditissi-
ma, tanq̃ pauper ora. Nondum enim veras futuri seculi diuitias ha
bes, vbi nulla damna formidens.

¶ Quantacunq; temporalium bonorum felicitate circumfluas, vt
persistas in orationibus nocte ac die desolatã te esse memineris. A
Non enim apostolus qualicunq; viduæ tribuit hoc munus: sed quæ Ite ad Probã
vere vidua est (inquit) & desolata, sperauit in domino & persistit in de orãdo deo.
orationibus nocte ac die. Quod vero sequitur, vigilantissime caue.

Quæ autem in delitiis agit, viuens mortua est. Et
hoc præcipe vt irreprehensibiles sint.

AGit enim homo in his quæ diligit, quæ pro magno appe- p sal. lxi.
titu quilibet esse beati credit. Quapropter quod scriptura di Delicíis non est
cit de diuitiis. Diuitiæ si affluant non apponatis cor: hoc cor apponẽdũ.
etiam de delicíis tibi dico, Deliciæ si afluant non apponas cor. Nō Valetudo cor
ideo te magni pendas ꝙ non desunt, ꝙ affatim suppetunt, ꝙ velut poris nō est cõ
ex fonte largissimo terrenę felicitates fluunt. Omnino hęc in te de temnenda.
spice atq; contemne, nec in his quicq̃ requiras præter integram cor
poris valetudinem. Hæc enim contemnenda non est propter ne-
cessarios vsus vitæ huius anteq̃ mortale hoc induatur immortali
tate, hoc est vera & perfecta sanitate, quę non terrena infirmitate de
ficiens, corruptibili voluptateq; reficitur, sed cœlesti firmitate persi
stens æterna incorruptibilitate vegetatur.

¶ Deliciæ igitur spiritales deliciis carnalibus in sancta castitate suc Ex libro de san
cedant. Lectio, oratio, psalmus, bona cogitatio, bonorum operum ctam viduit.
frequentatio, spes futuri seculi, & cor sursum, atq; de his omnibus
gratiarum actio patri luminum, a quo sine vlla dubitatione, omne
datum optimum, & omne donum perfectum (scriptura testante)
descendit. Nam quando pro deliciis nuptiarum quas in carne vi- Iacobi. i.
rorum habent, aliarum carnalium deliciarum tanq̃ in solatio vsus
assumitur quid ego dicam quæ sequantur mala, cum breuiter Apo
stolus dixerit, viuentem mortuam esse viduam quæ in deliciis vi
uit? Absit ergo a vobis vt diuitiarum cupiditate capiamini, pro Cauendum ne
cupiditate nuptiarum, & in cordibus vestris nummus virorum pro delicíis ca-
amori succedat. Intuentes enim hominum conuersationem sæpe piamus cupidi
experti sumus in quibusdam lasciuia compressa creuisse auari- tate.
tiam. Nam sicut in ipsis sensibus corporis acutius audiunt qui

Ceci acutius au- diunt ac tangunt. non vident, & tangendo multa discernunt, nec tanta viuacitate ei fu-
gunt qui oculis vtuntur, vbi intelligitur ex vno aditu. i. luminum
Deperditum in vno, recuperatur in altero. compressa intentione sentiendi eam se in alios sensus promptio-
ri dignoscendi acumine exercere, tanquam ex altero conetur implere
quod negatur in altero, ita etiam sępe carnis cupiditas a concubē-
C di voluptate cohibita, maioribus viribus in pecuniæ se porrigit
appetitum, & illinc auersa, huc se impetu ardentiore co nuertit. In
vobis autem amor diuitiarum simul frigescat cum amore nuptia-
rum, & pius vsus rerum quas possidetis ad spiritales delicias con-
feratur, vt liberalitas vestra magis ferueat adiuuandis egenis, quam di-
tandis auaris. In thesaurum quippe cęlestem non mittuntur dona
cupidorum, sed eleemosynæ pauperum, quæ in immensum mo-
A dum orationes adiuuant viduarum. Ieiunia quoque & vigiliæ in-
Labores amantium non sunt onerosi. quantum valetudinem non perturbant operando, psallendo, le-
gendo, in lege dei meditando, si sumantur in delicias spiritales,
etiam ipsa quæ videntur laboriosa, vertuntur. Nullo modo enim
sunt onerosi labores amantium, sed etiam ipsi delectant, sicut ve-
nantium, aucupantium, piscantium, vindemiantium, negocian-
tium, ludo aliquo se oblectantium. Interest ergo quid ametur. Nam
in eo quod amatur, aut non laboratur, aut & labor amatur. Et vi-
de quam pudendum & dolendum sit, si delectat labor vt fera capia-
tur, vt cupa & saculus impleatur, vt pila iaciatur, & non delectat vt
Ex tracta. ps. ix. deus acquiratur.
psal. ix. ¶ Qui exaltas me de portis mortis. Exaltatur enim homo in il-
lo, non solum quem gestat quod caput ecclesiæ est, sed etiam quis-
Cupiditas porta mortis. quis nostrum in cæteris membris. Et exaltatur ab omnibus pra-
D uis cupiditatibus, quæ sunt portæ mortis, quia per illas itur ad
i. Timo. vi. mortem. Mors autem est etiam ipsa letitia in perfruendo,
cum quisque adipiscitur quod perdite concupiuit. Radix est enim
omnium malorum cupiditas. Et propterea porta mortis est,
quia mortua est vidua quæ in delicijs viuit. Ad quas delicias per
cupiditates tanquam per portas mortis peruenitur.
Ex lib. contra Manichæos. ii. ¶ Vita quæ in peccatis est, mors appellari in scripturis solet: sicut
Vita in peccatis mors est. Apostolus dicit, mortua esse viduam quę in delicijs viuit. Et mor-
tui nomine ipsum peccatum significari legimus vbi dictum est,
Mortuus pro peccato. Qui baptizatur a mortuo, & iterum tangit illum, quid proficit in
lauacro suo? Sic & qui ieiunat super peccata sua, & iterum ambu-
lans hęc eadem facit. Pro peccato enim mortuum posuit. Absti-
nentiam vero ieiuniumque a peccato, tanquam baptismum, hoc est
mundationem a mortuo. Iterum autem redire ad peccatum, tanquam
iterum tangere mortuum.

Si qua quis autem suorum, & maxime domestico-
rum, curam non habet, fidem negauit, & est infi-
deli deterior. Vidua eligatur non minus sexagin-

ta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educauit.

B

QVia duo præcipua præcepta, hoc est ad dilectioné dei, ⁊ dilectionem proximi, docet magister deus, in quibus tria inuenit homo quæ diligat, deum, seipsum, ⁊ proximum, atque ille in se diligendo non errat, qui deum diligit, consequens est vt etiam proximo ad diligédum deum consulat, quem iubetur sicut seipsum diligere. Sic vxori, sic filijs, sic domesticis, sic cæteris quibus potuerit hominibus. Et ad hoc sibi a proximo si forte indiget, consuli velit. Ac per hoc erit pacatus quantum in ipso est omni homini pace hominum, ordinata concordia. Cuius hic ordo est, primum vt nulli noceat, deinde vt etiá prosit cui poterit. Primitus ergo inest ei suorum cura. Ad eos quippe habet opportuniorem faciliorenq; aditum consulendi, vel naturę ordine, vel ipsius societatis humanę. Vnde Apostolus dicit, Quisquis autem suis ⁊ maxime domesticis non prouidet, fidem negat, ⁊ est infideli deterior.

Ex lib. de ciui. dei. xix. ca. xiiii.
Tria diligéda.
Ordinata concordia.

❡ Cum vidisset ergo Iesus matrem ⁊ discipulum stantem quem diligebat, dixit matri sue, Mulier ecce filius tuus. Deinde dixit discipulo, Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam, Hæc nimirum est illa hora de qua Iesus aquam conuersurus in vinum, dixerat matri, Quid mihi ⁊ tibi est mulier? Nondum venit hora mea. Hanc itaque horam prædixerat, quæ tunc nondum venerat, in qua deberet agnoscere moriturus, de qua fuerat mortaliter natus. Tunc ergo diuina facturus, nó diuinitatis, sȝ infirmitatis matré velut íncogniti repellebat, tűc aűt hűana iá patiés, ex qua fuerat factus homo, affectu cóméndabat humano. Tűc enim qui Mariá creauerat, innotescebat virtute: nűc vero qđ Maria pepererat, pendebat in cruce. Moralis igitur insinuatur locus, facit, quod faciendum admonet, exemplo suo suos instruit præceptor bonus, vt a filijs pijs impendatur cura parentibus, tanquá lignum illud vbi fuerant fixa membra morientis, etiam cathedra fuerit docentis. Ex hac doctrina sua didicerat Paulus Apostolus quod docebat quando dicebat, Si quis autem suis, ⁊ maxime domesticis non prouidet, fidem negat, ⁊ est infideli deterior. Quid autem cuiqȝ tam domesticum q̃ parentes filijs, aut parentibus filij? Huius itaqȝ saluberrimi precepti, ipse magister sanctorum de seipso constituebat exemplum, quando non vt famulæ deus quá creauerat ⁊ regebat, sed vt matri homo de qua creatus fuerat, ⁊ quam relinquebat, alterum pro se quodammodo filium prouidebat. Nam cur hoc fecerit, quod sequitur indicat. Ait enim Euangelista, Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam.

Ex trac. euang. sm Ioané. xvi.
Ioan. xix.
Ioan. ii.
Hora Christi á in nuptiis nondum venerat.
R
Parétibus impédere curá docuit Saluator in cruce.
Ioan. xix.

❡ Si quid sane pecunię res tua familiaris habet, cuius te implicari

Ex epistola ad Lętum.

G negocio nec oportet nec decet reuera tribuendum, est matri, & domesticis tuis. Horum quippe indigentia, si pauperibus, vt sis perfectus, instituisti distribuere talia tua, primum apud te locum obtinere debet. Si quis enim suis & maxime domesticis (vt Apostolus ait) non prouidet, fidem negat, & est infideli deterior.

Praemia matri & domesticis tribuenda.

Si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patiētibus subministrauit, si omne opus bonum subsecuta est.

Ex tracta. eiusd. secundum Ioan. lv.

Humilitatis exempla a Christo.

CD dicimus fratres humilitatem ab excelso, faciamus inuicem humiles quod humiliter fecit excelsus. Magna est comendatio humilitatis, & faciunt hoc sibi inuicem fratres, etiam opere ipso visibili cum se inuicem hospitio suscipiunt. Est enim apud plerosque consuetudo huius humilitatis vsque ad factum quod cernatur expressa. Vnde & Apostolus cum bene moratam viduam cōmendaret, Si hospitio, inquit, recepit si sanctorum pedes lauit, Et apud sanctos vbicunque haec consuetudo non est, quod manu non faciunt, corde faciunt, si in illorum numero sunt quibus dicitur in hymno beatorum trium virorum, Benedicite sancti & humiles corde dominum. Multo est autem melius & sine controuersia verius, vt etiā manibus fiat, nec dedignetur quod fecit Christus, facere Christianus. Cum enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiā in corde ipso vel excitatur, vel si iam inerat confirmatur ipsius humilitatis affectus.

Daniel. iii.

Pedes sanctorum etiam manibus interdum lauandi sunt.

H

Adolescentiores autem viduas deuita. Cum enim luxuriatae fuerint, aduersus Christum, in Christo, nubere volunt, habentes dānationem, quia primam fidem irritam fecerunt.

Epi. ad Ianuariam de sancta viduit.

Velle nubere in quibus damnabile est.

IN coniugali quippe vinculo si pudicitia conseruatur, damnatio non timetur. Si in viduali continentia, & virginali excellentia, virtus muneris amplioris expetitur, quae expetita, & electa, & voto deuoto oblata, iam non solum capessere nuptias, sed etiam si non nubatur, nubere velle damnabile est. Nam vt hoc demonstraret Apostolus, non ait, cum in deliciis egerint, in Christo nubunt, sed nubere volunt, habentes, inquit, damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt, & si non nubendo, tantum volendo. Non quia ipse nuptię velut malum damnandae iudicantur, sed damnatur propositi fraus, dānatur fracta voti fides, dānatur non susceptio a bono inferiore, sed ruina ex bono superiore. Postremo damnantur tales, non quia coniugalem fidem posterius inuenerunt, sed quia continentię primam fidem irritam fe-

Fraudatio propositi damnabilis est.

A

cerunt. Quod vt breuiter insinuaret Apostolus, voluit eas dicere habere damnationem, quia post amplioris sanctitatis propositum nubunt. non quia non damnantur, sed ne in eis ipsæ nuptiæ damnari putarentur. Sed cum dixisset, nubere volunt, continuo addidit habentes damnationem. Et dixit quare? Quoniam priorem fidem irritam fecerunt. vt voluntatem quæ a proposito cecidit, appareat esse damnatam, siue subsequantur nuptiæ, siue desint.

Ex tra ps. lxxv
Psal. lxxv.
A tien de quid voueas vt reddas.

¶ Vouete & reddite domino deo vestro. Quis quod vouere voluerit voueat, illud attendat, vt quod vouerit reddat vnusquisq; deo quod vouet. si respicit retrorsum, malum est. Nescio quę castimonialis nubere voluit. Quid voluit? Quod & virgo quælibet. Quid voluit? Quod & mater ipsius. Aliquid male voluit? Male plane. Quare? Quia iam vouerat domino deo suo. Quid enim dixit de talibus Apostolus Paulus cum dicat, viduas adolescentulas nubere si velint? Sed tamen ait quodam loco, Beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum consilium. Ostendit beatiorem si sic permanserit, non tamen damnādam, si nubere voluerit. Quid autem ait de quibusdam, quę vouerunt, & non reddiderunt? Habētes, & inquit, damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Quid est, primam fidem irritam fecerunt? Vouerunt, & non reddiderunt. De die iudicii cum dominus minaretur quid ait? Mementote vxoris Loth. Ominibus dixit, Quid enim fecit vxor Loth? Liberata est a Sodomis, & in via posita, retrorsum respexit. Vbi respexit, ibi remansit. Facta est autem statua salis, vt illius contemplatione condiantur homines, cor habeant, non sint fatui, non retro respiciant, ne malum exemplum dantes ipsi remaneāt, & alios condiant. Vouete & reddite domino deo vestro. Quia illa vxor Loth ad omnes ptinet. Maritata mulier voluit facere adulterium de loco suo peruenerat, retro respexit. Vidua quæ iam sic permanere vouerat, voluit nubere. Hoc voluit, quod licuit ei que nupsit, sed illi non licuit, quia de loco suo retro respexit. Virgo est castimonialis iam dicata deo, habeat & cætera que ornent ipsam virginitatē, & sine quibus ipsa virginitas turpis est. Quid enim si sic corpore integra, & mēte corrupta? Quid est quod dixit? Quid si nullus tetigerit corpus, sed sit forte ebriosa, sit superba, litigiosa sit, linguosa sit. Hæc omnia dannat Apostolus. Si anteq; vouisset nupsisset, nō damnaretur. Elegit aliquid melius, spreuit quod ei licebat. Spreuit, et illicita tanta committit? Hoc dico, nubere licet antequā voueat, superbire nūquam licet. O tu virgo dei, nubere noluisti quod licet, extollis te, quod non licet. Melior inquies virgo quam maritata. Sed melior maritata humilis quam virgo superba. Quæ autē respexerit ad nuptias, non quia voluit nubere dānatur, sed quia iam antecesserat, & fiat vxor Loth respiciendo retrorsum. Non sitis pigri qui potestis quibus aspirat deus, apprehendere gradus me-

1. Cor. vii.

B

Luc. xvii.
Vxor Loth in salis statuā versa condimentū est ceteris.
Psal. lxxv.

Virginitas quedam turpis est.

Nubere licet ante votum, superbire nunquam.

C

liores, quia non ista ideo loquimur, vt non ista voueatis: sed vt voueatis, & reddatis.

Ex libro ad Pollentium. Licita, voto fiunt illicita. Coniuges alter sine altero castitatem vouere non possunt. Psal. lxxv.

¶Quod enim cuiq; antequam vouisset licebat, cum id se nunquam facturum vouerit, non licebit. Si tamen id vouerit quod vouendum fuit, sicuti est perpetua virginitas, vel continentia post experta connubia, solutis a vinculo coniugali, vel ex consensu vouentibus, & carnalia debita sibi inuicem relaxantibus fidelibus, castisq; coniugibus, vel alteram sine altero vouere fas non est. Hæc ergo & siqua alia sunt quæ rectissime vouentur, cum homines vouerint nulla conditione rumpenda sunt, quæ sine vlla conditione vouerunt. Quia & hoc hominum præcepisse intelligendum est vbi legitur, Vouete & reddite domino deo vestro. Vnde Apostolus de quibusdam quæ continentiam vouent, & postea nubere volunt, quod eis antequam vouissent vtique licebat. Habentes, inquit, damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt.

Simul autem & otiosæ discunt circuire domos, non solum otiosæ, sed & verbosæ, & curiosæ, loquentes quæ non oportet.

D

Ex tracta. ps. xcix. Omnis professio in ecclesia habet fictos.

¶Nemo vos fallat. Si non vultis falli & vultis amare fratres, scitote omnem professionem in ecclesia habere fictos. Nó dixi omnem hominem esse fictum, sed omnem professionem habere fictas personas. Sunt Christiani mali, sed sunt & boni. Quasi plures malos videas, qui a palea sunt, nec te ad grana peruenire permittunt. Sunt ibi & grana, accede, tenta, excute, adhibe oris iudicium, inuenis sanctimoniales indisciplinatas. Nunquid ideo sanctimonium reprehendendum est? Multæ nó stant in domibus suis, circumeunt domos alienas curiose agentes, loquentes quæ non oportet, superbæ, linguatæ, ebriosæ. Sed si virgines sunt, quid prodest integra caro mente corrupta? Melius est humile coniugium quam superba virginitas. Si enim nuberet, non haberet nomen vnde extolleretur, & haberet frenum quo regeretur. Sed nunquid propter virgines malas damnaturi sumus & sanctas corpore & spiritu? Aut propter istas laudabiles, etiam illas improbandas laudare cogemur? Vndique vnus assumetur, & vnus relinquetur.

Coniugium humile et melius quam superba virginitas.

Volo autem iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare aduersario, maledicti gratia. Iam enim quædam conuersæ sunt retro, post Satanam.

Ex lib. ad Iulianam de sancta viduit.

E

Non nubere &

¶Nuptiarum bonum apostolica auctoritate, & sobrietate commendat, nó procreandi officium etiã eis quæ cótinétiæ bonú capiunt, tanquam ad obsequelam legis imponit. Deniq; cur hoc dixerit pandit, cum adiungit & dicit, Nullam occasioné dare aduersario maledicti gra

tia. Iam.n.quædam cõuersæ sunt retro post Satanam. Vt his verbis eius intelligamus eas quas nubere voluit, melius voluisse continere, q̃ nubere, sed melius nubere q̃ retro ire post Satanam, i. ab excellenti illo virginalis vel vidualis castitatis proposito in posteriora respiciendo cadere & interire.

Proficere præstat quæ nubere sed nubere melius est quàm non nubere & retro cedere.

Si quis fidelis, aut si qua fidelis habet viduas, subministret illis, vt nõ grauetur ecclesia dei, vt his quæ veræ viduæ sunt sufficiat.

¶ Habebat & dominus loculos, & a fidelibus oblata conseruans, & suorum necessitatibus, & alijs indigentibus tribuebat. Tunc primum ecclesiasticæ pecuniæ forma est instituta, vbi intelligeremus quod præcipit non cogitandum esse de crastino, non ad hoc fuisse præceptum vt nihil pecuniæ seruetur a sanctis: sed ne deo propter ista seruiatur, & propter inopiæ timorem iustitia deseratur. Nam & apostolus in posterum prouidens ait, Si quis fidelis habet viduas, sufficienter tribuat eis, vt non grauetur ecclesia, quo veris viduis sufficere possit.

Ex tracta. euange. secundum Ioannem. lxxij. quæst. i. Habebat. Loculi domini

F

Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo & doctrina. Dicit enim scriptura, Non alligabis os boui trituranti. Et dignus est operarius mercede sua. Aduersus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus.

Deut. xxv. i. Cor. ix. Matth. x.

¶ Operarij.n. sumus: & adhuc in vinea laboramus. Finito die, finito opere, merces restituetur. Sed qs operarius pdurat ad accipiẽdã mercedẽ, nisi q pascitur dũ laborat? Nõ.n. & tu opario tuo mercedẽ soli daturus es. Nõ etiã affers illi vnde vires reparet in labore? Pascis vtiq3, cui mercedẽ daturus es. Vnde ergo viuitur, est necessitatis accipere, est charitatis præbere, nõ tanq̃ venale sit euãgelium, vt illud sit preciũ eius, quod sumũt q annunciãt, vnde viuũt. Si.n. sic vendunt magnã rem vili vẽdunt. Accipiũt sustẽtationis a domino. Nõ.n. est idoneus populus reddere mercedem illis, qui sibi in charitate euangelij seruiunt. Nõ expectant illi mercedem, nisi vnde & isti salutẽ. Dicit.n. scriptura, Nõ infrænabis os boui triturãti. Nunquid de bobus pertinet ad deũ? Dixit.n. Non infrænabis os bouis trituranti. Sed pp nos scriptura dicit, Oĩs ergo, qui predicat verbũ dei, monet, obiurgat, terret, triturat areas, & bouis implet officium.

Ex tracta. euange. secundum Ioan. xvij. Operarij non perdurant in labore, nisi pascãtur, nec predicatores in euangelizatione. Ex libro de pastoribus. Deut. xv. & i. Cor. ix. Ex tract. ps. cxxvij. i. Cor. i. Bouis officium implet prædicans.

Peccantes, coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant. Testor coram deo & Christo Iesu, & electis angelis, vt hæc custodias, sine præiudicio, nihil faciens in alteram partem declinando.

G

Ex sermone de verb. euäge. xvi. Matth. xviij.

CHristum dominũ, & Paulum seruũ eius audiamus. Quid dicis domine? Si peccauerit in te frater tuus, corripe illum inter te & ipsum solũ. Quid dicis Apostole Paule? Peccantes corã omnibus argue, vt cæteri timorẽ habeant. Quid facimus? Cõtrouersiã istam velut iudices audimus? Absit, immo sub iudice constituti, pulsemus vt nobis aperiri impetremus, fugiamus sub alas domini. Nõ.n. Apostolo suo contrariũ locutus est, quia & in illo ipse est locutus, sicut dixit, An vultis experimentum eius accipere qui in me loquitur Christus? Christus in euangelio, Christus in Paulo. Christus ergo vtrumq; dixit, vnum ore suo, alterum ore præconis sui. Quia quando præco de tribunali aliquid dicit, non conscribitur in gestis, præco dixit: sed ille dixisse conscribitur, qui præconi quod diceret imperauit. Duo ergo ista, duo præcepta fratres sic audiamus, vt nos intelligamus, nos in vtroq; præcepto pacati constituamur cum corde nostro, nos concordemus, & scriptura sancta in nullo discordet. Verum est, sed discernere debemus aliquando illud esse faciendum, aliquando corripiendum fratres inter te & ipsum solum, aliquando corripiendum coram omnibus, vt cæteri timorem habeant. Si aliquando illud, aliquando illud fecerimus, concordiam scripturarum tenebimus, & in faciendo atq; obtemperando non errabimus. Sed dicit mihi aliquis: quando facio illud, quando illud? nõne tunc corripiam inter me & ipsum solum, quando debeo coram omnibus corripere: aut tunc corripiam coram omnibus quãdo debeo in secreto corripere. Cito videbit charitas vestra quid quando facere debeamus, sed vtinã facere pigri non simus. Intendite & videte. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum. Quare? Quia in te peccauit. Quid est, in te peccauit? Tu scis quia peccauit, quia enim secretum fuit quando in te peccauit, secretum quære cum corrigis quod peccauit. Nam si solus nosti quia peccauit in te, & eum vis coram omnibus arguere, nõ es corrector, sed proditor. Attẽde quemadmodum iustus Ioseph tanto flagitio quod de vxore fuerat suspicatus, tanta benignitate pepercit anteq; sciret vnde illa conceperat, quia grauidam senserat, & se ad illam non accessisse nouerat. Restabat igitur certa adulterij suspicio: & tamen quia ipse solus senserat, ipse solus sciebat, quid de illo ait euangelium? Ioseph autem cum esset iustus, & nollet eam diuulgare, voluit eam occulte dimittere. Ergo ipsa corripienda sunt coram omnibus, quæ peccantur corã omnibus. Ipsa corripiantur secretius, quæ peccãtur secretius. Distribuite tẽpora, & concordat scriptura. Sic agamus, & sic agendũ est, nõ solũ quãdo in nos peccatur, sed quãdo peccatur ab aliquo vt ab altero nesciatur. Nescio quẽ homicidã nouit episcopus, & alius illũ nemo nouit. Ego volo publice corripere, & tu quæris inscribere. Prorsus nec prodo, nec negligo. Corripio in secreto, pono ante oculos dei iudicium. Terreo cruentam conscientiam,

Margin notes: Correptio an in occulto, an palam fieri debeat. ij. Cor. xiij. — Matth. xviij. — In te peccare. — Matth. i. — A — Occulte peccantes occulte corrigendi, & palam, & publice.

persuadeo pœnitentiam, hac charitate præditi esse debemus. Vnde aliquãdo homines reprehẽdunt nos quasi nõ corripiamus, aut putãt nos scire qđ nescimus aut putãt nos tacere si scimus. Forte quod scis & ego scio, non coram te corripio, quia curare volo, nõ accusare. Sunt homines adulteri in domibus suis, in secreto peccant, aliquando nobis produntur ab vxoribus suis plerũq; zelantibus, aliquãdo maritorũ salutẽ q̃rẽtibus, nos nõ prodimus, sed in secreto arguimus, vbi cõtigit malũ, ibi moriatur. Nõ tamẽ vulnus illud negligimus, ante oĩa ostẽdẽtes homini in tali peccato cõstituto, sauciamq; gerenti conscientiam, illud vulnus esse mortiferũ.

Manus cito nemini imposueris, neq; cõmunicaueris peccatis alienis. Te ipsum castũ custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino vtere ꝓpter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates. B

¶ Sicut ibi habet firmissima veritas, non nisi consensione intelligenda est communio peccatorum quam vetat apostolus. Ex li. vij. de bapt smo.

¶ Iubetur nobis cõtinẽtia, vbi iubet Apostolus ad Timotheũ, Cõtine teipsum. Iussio est, ꝓceptio est. Audiẽdũ est, faciẽdũ est. Sed nisi dominus adiuuet, remanemus. Conamur quidẽ facere voluntate, & nititur aliqd voluntas: nõ ꝑsumat potestas, nisi adiuuetur infirmitas. Certe enim iussum est, Cõtine teipsum. Audi aliũ locũ scripturæ. Et cũ scirẽ (inquit) quia nemo esse pot cõtinens, nisi deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ scire cuius esset donum. Et quid, inquit, feci? Adij dominũ & deprecatus sum. Quid opus est multa percurrere fratres mei? Quicquid nobis iubetur, orandum est vt impleatur. Sed non sic vt dimittamus nos De nobis aliquid & nos agere debemus, conari debemus, & in eo gratias agere in quo potuerimus, in eo quod non potuerimus, orare. Quando gratias agis, caue ne damneris ingratos. Quando autem quod nondum habes petis, caue ne remaneas inanis, quia impediaris.

Ex sermone contra Pelagianos

Sap. viij.

Quicquid nobis iubetur, orãdum vt impleatur.

Quorũdam hominũ peccata manifesta sunt, præcedẽtia ad iudicium: quosdam autem subsequũtur. Similiter & facta bona manifesta sunt, & quæ aliter se haberent, abscondi non possunt. C

¶ Manifesta ea dicit, de quibus clarum est quo animo fiant. Hæc præcedunt ad iudiciũ. i. quia si fuerit ista subsecutũ iudiciũ, nõ est temerarium. Subsequuntur autem illa quæ occulta sunt, quia nec ipsa latebunt tempore. Sic & de bonis factis intelligendum est. N. ita subiungit, similiter & facta bona manifesta sunt, & quæcunq; aliter se habent abscondi non possunt. De manifestis ergo iudicemus: de occultis vero dei iudicio relinquamus, quia & ipsa abscondi non possunt, siue mala, siue bona. cum tempus aduenerit quo manifestentur.

Ex lib. de sermo. domini in monte.

De manifestis iudicare licet.

CAPVT VI.

Vicunque sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini & doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt, sed magis seruiant, quia fideles sunt & dilecti, quia beneficii participes sunt. Hæc doce, & exhortare. Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus, nihil sciens, sed languens circa questiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, & qui veritate priuati sunt, existimātium quæstum esse pietatem sejungere ab his qui eiusmodi sunt.

Ex lib. questionum Exodi. Libertas Christiana non est flagitanda Iudæorum more. Deut. xvi.

QVæ de seruo Hebræo præcipiuntur, vt sex annos seruiat & dimittatur liber gratis, ne serui Christiani hoc flagitarent a dominis suis, apostolica auctoritas iubet seruos dominis suis esse subiectos, ne nomen dei, & doctrina blasphemetur. Illud enim ex hoc satis constat in mysterio præceptum, quia & pertundi subula eius aurem ad postem præcepit deus qui libertatem illam recusasset.

Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientia.

Ex libro ad Probam de orando deo. Sufficientia expetenda.

¶ Hanc igitur sufficientiam non indecenter vult quisquis vult nec amplius vult. Alioquin non ipsam vult: & ideo nec decenter vult. Hanc optabat, & pro hac orabat, qui dicebat, Diuitias & paupertates ne dederis mihi. Constitue autem mihi quæ necessaria sunt sufficienter, vt ne satiatus mendax efficiar, & dicam, quis me videt? Aut pauper factus, furer, & iurem nomen dei mei. Videte certe & istam sufficientiam non appeti propter seipsam, sed propter salutem corporis, & congruentem habitum personæ hominis, quo habitu non sit inconueniens eis cum quibus honeste officioseque viuendum est.

Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quia nec auferre aliquid possumus. Habẽtes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Eccle.v. Iob.i.

¶ Recole diues primordia tua, vide verũ huc aliquid attuleris. Iã venisti, & tanta inuenisti, dic rogo te quid attulisti? Aut si dicere erubescis, Apostolum audi, Nihil (inquit) intulimus in hunc mundum. Sed forte quia nihil attulisti, & hic multa inuenisti aliquid hinc tecum ablaturus es? Et hoc fortasse amore diuitiarum trepidas confiteri. Audi & hoc Apostolus dicit qui te non palpat, Nihil intulimus in hunc mundum. vtique quando nati sumus. Sed nec auferre aliquid possumus, vtique quando de mundo eximus. Nihil attulisti, nihil hinc auferes. Quid te inflas contra pauperem? Ecce diues nihil attulisti in hunc mũdum, sed nec auferre hinc aliquid potes. Quod dixi de natis, hoc dico de mortuis. Certe quãdo aliquo casu vetera sepulcra franguntur, ossa diuites agnoscantur. Ergo diues audi. Apostolum, Nihil intulimus in hunc mũdum. Agnosce, verũ est. Sed nec auferre aliquid possumus. Agnosce, & hoc verum est. Quid ergo sequitur? Victum & tegumentum habentes, his contenti simus. Ex serm. de verbis euãgel. viii. Nõ superbiẽdũ diuiti cõtra pauperem. F

Nam qui volunt diuites fieri incidunt in tentationẽ & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua q̃ mergunt homines in interitũ & ꝑditionẽ.

¶ Videte quid diuitibus dictum superbe sapere neque sperare in incerto diuitiarum suarum. Bona operari, tribuere, thesaurizare fundamentum bonum in futurum. Pauperibus autem quid dictum est? Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem. Nisi iam diuites essent, alterum canticum audirent. Diues audit vt eroget, pauper audit ne desideret. Ex tractat. ps cxxxi. Canticũ diuiti & pauper canitur. Eccle. x.

Radix enim omnium malorum est cupiditas, quã quidam appetentes errauerunt a fide, & inseruerunt se doloribus multis. Tu autem o homo dei hæc fuge. Sectare vero iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in qua vocatus es, & confessus bonam confessionem corã multis testibus. Præcipio tibi coram deo qui viuificat omnia, et Christo Iesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem. II. Tim. ii.

Ex sermone de verb. euāg. viij. Aliud est esse diuitem, aliud velle fieri.

Attende quid dimiserunt. Doles quia hoc dimiserunt, vnde quo se inseruerunt. Audi, A fide errauerunt, & inseruerunt se doloribus multis. Sed qui volunt diuites fieri, Aliud est esse diuitem, aliud velle fieri diuitem. Hic cupiditas accusatur, nō aurum, non argentum, non diuitiæ, sed cupiditas.

Ex libro de Genes. ad literam. xi. Eccle. x. Initiū superbia peccati. Auaritia radix omniū malorū.

¶ Initiū omnis peccati superbia, Scriptura definiuit dicēs, Initium omnis peccati superbia. Cui testimonio nō incōueniēter aptatur quod Apostolus ait, Radix oīm malorū est auaritia si auaritiam generalē intelligamus, qua quisq; appetit aliqd amplius q̄ oportet, propter excellētiā sui, & quēdā propriæ rei amorē, cui sapienter nomē latina lingua indidit, cū appellauit priuatū, quod potius a detrimēto q̄ ab incremēto dictū elucet. Oīs.n. priuatio minuit. Vnde itaq; vult eminere superbia, inde in angustias egestatemq; cōtruditur, cū a cōmuni ad propriū damnoso sui amore redigitur. Specialis est autē auaritia, quæ vsitatius amor pecuniæ dicitur. Cuius nomine Apostolus per speciē genus significans, vniuersalem auaritiam volebat intelligi dicendo, Radix omniū malorum est auaritia. Hac.n. & diabolus cecidit, qui vtiq; nō amauit pecuniam, sed propriam potestatem. Proinde peruersus sui amor priuat sancta societate turgidum spiritum, eumq; coarctat miseria, iam per iniquitatem satiari cupientem. Hinc alio loco cū dixisset. Erunt enim homines seipsos amantes, cōtinuo subiecit, Amatores pecuniæ, ab illa generali auaritia, cuius superbia caput est, ad hanc specialem descendens, quæ propria hominum est. Neq; enim essent etiam homines amatores pecuniæ, nisi eos putarent excellentiores, quos ditiores. Cui morbo cōtraria charitas, nō quærit quæ sua sunt id est nō priuata excellentia lætatur, merito ergo & nō inflatur. Hi duo amores, quorum alter sanctus est, alter immundus, alter socialis, alter priuatus: alter communi vtilitati consulens propter supernam societatem, alter etiam rem communem in potestatem propriam redigens propter arrogantem dominationem: alter subditus, alter æmulus deo: alter tranquillus, alter turbulentus: alter pacificus, alter seditiosus: alter veritatem laudibus errantium præferens, alter quoquomodo laudis auidus: alter amicalis, alter inuidus: alter hoc volens proximo, quod sibi: alter subijcere proximum sibi, alter propter proximi vtilitatem regens proximum, alter propter suam, præcesserunt in angelis, alter in bonis, alter in malis: & distinxerunt conditas in genere humano ciuitates duas sub admirabili, & ineffabili dei prouidentia, cuncta quæ erat administrantis & ordinantis, alteram iustorum, alteram iniquorum. Quarum etiam quadam temporali commixtione peragitur seculum donec vltimo iudicio separentur, & altera coniuncta angelis bonis, in rege suo vitam consequatur æternam: altera cōiuncta angelis malis, in ignem cum rege suo mittatur æternum.

H — ij. Tim. iij. — I. Cor. xiij. — Amor duplex, ciuitates duas condituit. — A

Ex tracta. ps. cxviij. Psal. cxviij.

¶ Inclina cor meū in testimonia tua, & nō in auaritiam. Auaritia

radix omniũ malorũ. Tali verbo græco hic appellatur, quo possit intelligi generalis auaricia, qua plus appetit quisq; q̃; sat ẽ. πλεον latine plus est, eius habitus est, ab eo quod est habere. ergo ab amplius habendo appellata est πλεονεξια quam latini interpretes in hoc loco nonnulli interpretati sunt emolumentum: quidam vero vtilitatem, sed melius qui auaritiam. Dicit autem Apostolus, Radix enim omniũ malorũ auaritia est. Sed in græco, vnde in nostrã linguam verba ipsa translata sunt, nõ legitur apud apostolum πλεονεξια in loco isto psalmi huius, sed φιλαργυρια, quo verbo significatur amor pecuniæ. Verum Apostolus intelligẽdus est isto noĩe genus significasse per speciẽ. i. per amorẽ pecuniæ vniuersalẽ generalẽq; auaritiã, quæ vere radix est malorũ omniũ. Nã ipsi primi homines per serpẽtẽ decepti & deiecti non fuissent, nisi plus q̃; acceperãt habere, & plus q̃; facti fuerãt esse voluissent. Hic quippe promiserat dicẽs, Eritis sicut dij. Ergo ista pleonexia subuersi sunt: Plus. n. volẽtes habere q̃; acceperãt, & quod acceperãt amiserunt. Cuius vestigiũ veritatis quæ vbiq; dispersa est, & in forensi iure deprehensum est, quo institutũ est vt plus petendo causa cadat. i. vt qui plus petierit q̃; ei debetur, & quod ei debebatur amittat. Omnis autem nobis circunciditur auaritia, si gratis colatur deus. Ad quod sanctũ Iob in agone cõtẽtionis ipse prouocat inimicus, cũ de illo dicit, Nunquid gratis colit Iob deũ? Putabat. n. diabolus q̃ in deo colẽdo vir iustus cor inclinatũ haberet in auaritiam, & causa emolumenti vel vtilitatis rerũ tẽporaliũ quibus eũ ditauerat dominus, velut mercenarius et pro tali mercede seruiret. Sed q̃; gratis deũ coleret tentatus aperuit. Si ergo cor nõ habemus inclinatum in auaritiam, deum nõ colimus nisi propter deũ, vt sui cultus ipse sit merces, ipsũ diligamus & in seipso, ipsũ diligamus in nobis, ipsũ in p̃ximis nostris, quos diligimus sicut nosmetipsos, siue habeant eũ, siue vt eũ habeant. Quod nobis q̃m ipso donãte cõfertur, ideo illi dicitur, Inclina cor meũ in testimonia tua, & nõ in auaritiã.

Auaritia generalis. ipsi ratis.

Gene. iij.

Auaritiæ expulsio.

Iob. i.

Psal. cxviij.

B

C

Pleonexia.

Vt serues mãdatũ, sine macula irreprehẽsibile vsq; ĩ aduẽtũ dñi nostri Iesu Christi, quẽ suis tp̃ib' ostẽdet beatus, & solus potẽs, rex regũ, & dñs dominantiũ.

Apoc. xvij. & xix.

Ostẽdi nõ esse cõsequẽs vt ideo credamus, in forma dei visibilẽ filiũ, quia scriptũ est, Inuisibili soli deo. Quod tu de patre sic re accipere demonstrabas, tanq̃; filius inuisibilis nõ sit, cũ eũ inuisibiliũ creatorẽ scriptura testetur. Verũ restat vt tu dicas, ambo q̃dẽ inuisibiles sunt. i. pater & filius, sed pater inuisibilis est. Ac si dando aliquid patri, quod nõ sit filii, mendacem facis eundẽ filiũ dicentẽ, Omnia quæcunq; h̃z pater, mea sunt. Hoc & de potẽtia sapis. q̃. s. sit quidẽ pater & filius, sed potẽtior pater filio, vt auctoribus & doctoribus vobis potuerit potẽtẽ potẽs, nec potuerit omnipotentem gignere omnipotens. Ac per hoc si habet pa

Ex lib. contra Maximinũ. ij.

i. Tim. i.

Tã filius q̃; pater inuisibilis deus.

Ioan. xvi.

Patris & filij equalis potẽtia.

ter omnipotentiam, quam non habet filius, falsum est quod ait filius, Omnia quæcunque habet pater mea sunt. Deinde si aliquid facit pater, quod facere non potest filius, merito dicitur potentior pater q; filius, Cum vero dicat, Quæcunq; pater facit, hæc & filius similiter facit, nõne melius auditur ipse q̃ vos? meliusq; ipsi creditur docenti, q̃; decipientibus vobis? sed potentiam pater (inquis) a nemine, filius vero accepit a patre. Fatemur & nos filium ab illo accepisse potentiam, de quo natus est potens. Patri vero nullus potẽtiam dedit, quia nullus eum genuit. Gignendo enim dedit potentiam pater filio sicut omnia quæ habet in substantia sua gignendo dedit ei, quem genuit de substantia sua. Sed queritur vtrum tantam quanta ipsi est potentia, pater filio dederit, an minorem. Si tãtam, non solum potentem, verum etiam omnipotentem genuisse dicatur, credatur, intelligatur omnipotens: Si minorem, quomodo omnia que habet pater filij sunt? Si patris omnipotẽtia, filij nõ est, quomodo quæcũq; pater facit, hæc & fili⁹ similiter facit? Quod vtiq; non potest, si omnipotens non est. Ac per hoc, quod ait Apostolus. Beatus & solus potens, non cogor de patre tantummodo accipere: sed de deo, quod est ipsa trinitas. Loquẽs enim ad Timotheum, Præcipio (inquit) tibi coram deo, qui viuificat omnia, & Christo Iesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, vt serues mandatum sine macula irreprehensibile vsq; ad aduentum domini nostri Iesu Christi, quem temporibus proprijs ostendet beatus, & solus potens, rex regum, & dominus dominantium: q solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre potest: cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen. Nihil hic video dictũ, quod non conueniat trinitati. Sed vt taceam de spiritu sancto, quẽ nec saltem minorem filio deum vultis, qui omnino deum esse nõ vultis, sufficit vt vos de patre conuincamus & filio. Nunquid enim quia dixit Apostolus, Testificor tibi coram deo, qui viuificat omnia, si dixeris patrem viuificare omnia, quomodo ergo quecunq; pater facit hæc & filius similiter facit? quandoquidem pater vt putas viuificat omnia, quod filius non facit. Deinde vbi ait, Sicut pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat: quomodo verum est si pater sine filio viuificat omnia? Proinde quod addidit, Et Christo Iesu qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonã confessionem, de filio proprie dicere voluit, quia filius quidem sicut pater viuificat omnia. Sed sub Pontio Pilato in forma serui filium nouimus passum fuisse, non patrem. Deinde subiungitur, Vt serues mandatum sine macula irreprehensibile vsq; ad aduentum domini nostri Iesu Christi, quem temporibus proprijs ostendet beatus & solus potens. Quem scilicet aduentum domini nostri Iesu Christi ostendet vtique deus, quod non solus est pater, quia secundum veritatem, non secundum vestrum errorẽ,

Ioan. xvi. Ioan. v. D

Apostoli dicta hoc loco trinitati conueniunt.

B

I. Timo. iiii.

Ioan. v.

trinitas vnus est deus. Beatus & solus potēs, rex regum, & dominus dominantium. Nunquid enim vel vos dicere audetis, filium non esse regem regum, & dominum dominantium? De quo inter cætera scriptum est in Apocalypsi Ioannis, Et ipse calcat torcular vini potentis, & in tunica, & in femore habet nomen scriptum, rex regū & dn̄s dominantiū. Sed ne forte dicatis, q̄ nomē patris filius habeat scriptū in veste & in femore, alio loco eiusdē libri superius legitur, Et agnus vincet eos: qm̄ dn̄s dominantiū est, & rex regū. Quapropter scd̄m vos, duo sunt reges regū & domini dominantiū. Et contra vos est, si de patre tantū ait Apostolus, Beatus, & solus potēs, rex regū & dn̄s dominantiū. verū aūt scd̄m fidē rectā, ipsa trinitas vnus est deus, beatus & solus potēs, rex regū & dn̄s dominātiū, q solus hꝫ imortalitatē, & lucē habitat inaccessibilem. Et quō erit verū, Accedite ad eū & illuminamini, nisi quia hoc nemo pōt, si de se quisq; p̄sumpserit: sed si ei ipse donauerit? Immortalitatē aūt deus habere dicitur solus, qa est imutabilis solus. In oī.n. mutabili natura, nōnulla mors est ipsa mutatio, quia facit aliquid in ea nō esse qđ erat. Proinde & ipsa aīa humana q̄ propterea dicit̄ immortalis, qm̄ qualitercūq; scd̄m modū suū nunq̄ desinit viuere, hꝫ tñ pro ipso suo mō quandā mortē sui, quia si iuste viuebat, & peccat, morit̄ iustitię: si peccatrix erat, & iustificatur, moritur peccatori. Vt alias eius mutationes taceā, de quibus lōgū est disputare, & creaturarū natura cælestiū mori potuit, qa peccare potuit. Nam & angeli peccauerūt, & dęmones facti sunt, quorū est diabolus princeps, & q nō peccauerūt peccare potuerūt. Et cuicūq; creaturę rōnali præstatur vt peccare nō possit, nō est hoc naturæ p̄prie, sed dei grāe. Ac per hoc solus deus habet imortalitatē, qui nō cuiusq; gratia, sꝫ natura sua nec potuit, nec pōt aliqua cōuersiōe mutari, nec poterit aliqua mutatione peccare. Quē scd̄m naturam qua deus est, nemo hominū vidit, nec videre pōt, sed poterit aliqn̄, si ad illū numerus hominū ptinet: de quibus dictū est, Beati mūdo corde, qnoniā ipsi deū videbūt. Cui deo, id est patri & filio & spiritui sancto, quæ trinitas vnus est deus, honor & gloria, in secula seculorū. Amē. Omnipotens itaq; pater, omnipotentē genuit filiū, qm̄ q̄cūq; pater facit, hæc & filius similiter facit. Filiū quippe ipsum genuit vtiq; de patris natura, non fecit.

¶ Vnus igitur eiusdēq; cū patre substātię est, & ideo nō tantū deus: sed & verus deus. Quod Ioannes in epistola sua apertissime dicit, Scimus q̄ filius dei venerit, & dederit nobis intellectū vt cognoscamus verū, & simus in vero filio eius Iesu Christo. Hic ē verus deus, & vita æterna. Hic etiā cōsequēter intelligitur nō tātūmodo de patre dixisse apostolū Paulū, Qui solus habet imortalitatē, sꝫ de vno & solo deo, qđ est ipsa trinitas. Neq; enim ipsa vita æterna mortalis est scd̄m aliquā mutabilitatē. Ac per hoc filius dei qui vita ęterna est, cū patre etiā ipse intelligitur vbi dictū est, solus habet imor

Marginalia: Apoc. xix. | F | Apoc. xvij. | Trinitas | Psal. xxxiij. | Immortalis solus deus. | C | Deū nemo vidit scd̄m naturam. | Matth. v. | Ioan. v. | Ex li. de trini. | I. Ioan. v. | Nō solus pater hꝫ imortalitatē sꝫ tota trinitas.

M talitatem. Eius enim vitæ æternæ & nos participes facti pro modulo nostro immortales efficimur. Sed aliud est ipsa cuius participes efficimur vita æterna, aliud nos qui eius participatione viuemus in æternum. Si enim dixisset, quẽ temporibus proprijs ostẽdet pater beatus & solus potẽs, rex regũ, & dñs dominãtiũ, q solus hꝫ imortalitatẽ, nec sic idẽ sepatũ filiũ oportet et itelligi. Neqꝫ

Eccle. xxiiii. .n. qa ipse fili⁹ alibi loquẽs voce sapiẽtiæ (ipsa.n.ẽ dei sapiẽtię) ait, Girũ cœli circuiui sola, separauit a se patrem. Quanto magis ergo non est necesse, vt tantummodo de patre preter filium intelligatur quod dictum est, Qui solus habet immortalitatem? cũ ita dictum sit, Vt serues, inquit, mandatum sine macula irreprehensibile vsqꝫ in aduentum domini nostri Iesu Christi, quem temporibus proprijs ostẽdet beatus & solus potens, rex regum, & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilẽ, quem nemo hominum vidit, nec videre potest, cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen. In quibus verbis nec pater proprie nominatus est, nec filius, nec spiritus sanctus: sed beatus & solus potens rex regum, & Dominus dominãtiũ, quod est vnus & solus verus deus ipsa trinitas. Nisi

A forte q̃ sequũtur perturbabũt hunc intellectum quia dixit, Quem nemo hominũ vidit, nec videre potest, cũ hoc etiã ad Christum

Diuinitas humano visu videri nequit. pertinere secũdũ eius diuinitatẽ accipiatur, quã nõ viderunt Iudæi, qui tamen carnẽ viderũt & crucifixerũt. Videri aũt diuinitas humano visu nullo modo potest, sed eo visu videtur quo iam q viderint, non hoĩes, sed vltra hoĩes sunt. Recte ergo deus ipsa trinitas intelligitur beatus & solus potens, ostendẽs aduentũ domini nostri Iesu Christi temporibus proprijs. Sic enim dictum est,

ps. cxxv. Solus habet immortalitatem, quomodo dictũ est, Qui facit mirabilia magna solus. Qđ velim scire de quo dictum accipiũt. Si

Ioan. v. de patre tantum, quomodo ergo verum est quod ipse filius dicit, Quę cũqꝫ enĩ pater facit, hæc & filius facit similiter? An quicq̃ est inter mirabilia mirabilius q̃ꝫ resuscitare & viuificare mortuos?

Ibidem. Dicit autem idẽ filius, Sicut pater resuscitat mortuos, & viuificat: sic & filius quos vult viuificat. Quomodo ergo solus pater facit mirabilia, cum hæc verba nec patrem tm̃ nec filium tm̃ pmittant intelligi, sed vtrũqꝫ deũ vnũ verũ solũ.i. patrẽ & filiũ & spm̃ sanctũ?

Ex tracta. euan. fm Ioan. xv.

Qui solus habet immortalitatem.

Mutabilitatis mors non est in deo. ¶ Quicquid etiam a meliore in deterius, & a deteriore in melius moritur, nõ est hoc deus, quia neqꝫ in melius ire potest summa bonitas, neqꝫ in deterius vera ęternitas. Vera autem æternitas est

B vbi temporis nihil est. Erat autem modo hoc, & modo illud iam tempus admissum est, æternum non est. Nam vt noueritis quia non sic deus quomodo anima, certe immortalis est anima. Quid ergo est quod ait Apostolus de deo, Qui solus habet immortali-

tatem? quia solus habet veram æternitatem. Ergo ibi nulla mutabilitas.

¶ Quid ait Apostolus, qui solus habet immortalitatem, cum τ anima quodammodo immortalis dicatur esse, τ sic nō diceret solus habet, nisi quia vera immortalitas incommutabilitas est, quā nulla potest habere creatura, quoniam solius creatoris est. hoc τ Iacobus dicit. Omne datum optimum, τ omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum, apud quem non est cōmutatio, nec momenti obumbratio. Hoc τ Dauid, Mutabis ea, τ mutabuntur, tu autem idem ipse es. — Ex li. de Tri. I. Immortalitas que est vera icō uenit soli deo. Psal. ci. Ex li. sententiarum. Prosp.

¶ Vera æternitas vera immortalitas non est nisi in deitate trinitatis, cui quod est esse perpetuum est, quia natura initio carens incremento non indigens sicut nullum finem, ita nullaʒ recipit mutabilitatem. Creaturæ autem etiam illæ, quibus deus æternitatem dedit vel daturus est, non penitus omnis finis alienę sunt, quia nō sunt extra commutationem, dum illis finis est τ temporalis institutio. τ localis motio, τ ipsa in augmentum sui facta mutatio. — Ioan. I. I. Ioan. IIII.

Et lucem inhabitat inaccessibilē, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest: cui honor & imperium sempiternum. Amen. — C

OMne quippe quod oculis corporis cōspici potest, in loco aliquo sit necesse est, nec vbiqʒ sit totum, sed minore sui parte minorem locum occupet, τ maiore maiorem. Non ita est deus inuisibilis τ incorruptibilis, qui solus habet immortalitatē, τ lucē habitat inaccessibilem, quem nemo hominū vidit, nec videre potest. Per hoc enim videri ab homine nō potest, p quod videt homo corpore corpora. Nam si τ mentibus piorum esset inaccessibilis, nō diceretur, Accedite ad eum τ illuminamini. Et si mentibus piorum esset inuisibilis, non diceretur, Videbimus eum sicuti est. — Ex epistola ad Italicā visibile corporeis oculis est in loco. Ps. xxxiii. I. Ioan. iii.

¶ Dictum est, Deus habitat lucem inaccessibilē: τ audimus tamē, Accedite ad eū τ illuminamini. Quæ vtiqʒ soluitur quęstio, vt inaccessibilis sit viribus nostris, accedatur autem ad eū muneribus suis. — Ex tracta. ps. cxviii. ps. xxxiii.

¶ Si modum quærimus quomodo locutus sit deus, certissime tenere debemus deum aut per suaʒ substantiā loqui, aut per sibi subditā creaturam. Sed per substantiā suam non loqui, nisi ad creandas omnes naturas, ad spiritales vero atqʒ intellectuales non solū creādas, sed etiā illumināndas, cū iā possunt capere locutionē eius qualis est in verbo eius quod in principio erat apud deū, τ deus erat verbū, p quod facta sunt omnia. Illis autē q eū capere nō possunt, cū loqť deus nō nisi p creaturā loqť, aut tātūmodo spiritalē siue in somnis, siue in extasi in similitudinē corporaliū: aut etiā p ipsam corporalē, dū sensibus corporis, vel aliqua species apparet, vel insonant voces. Ad hoc. n. aliquanto latius de hac re differere volui, quia nonnulli hæretici putant substantiam filij dei nullo assum- — Ex li. de Genesi ad literā. viii. Loquendi modus in deo. D Ioan. i.

pro corpore per seipsas esse visibilem,& ideo anteq; ex virgine corpus accipere t.Ipsum esse visum patribus opinantur,tanq;de solo deo patre dictum sit,Quem nemo hominum vidit,nec videre potest,quia filius visus sit ante acceptam serui formam etiam per ipsã substantiam suam,que impietas procul a catholicis mentibus repellanda est.

Diuitibus huius seculi precipe,non sublime sapere,neq; sperare in incerto diuitiarum, sed in deo viuo, qui prestat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere,diuites fieri in bonis operibus,facile tribuere, communicare, thesaurizate sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam.

Ex sermo. de verb.euangelii.

Nihil enim tam timendum est in diuitijs q̃; superbia.Deniq; Apostolus Paulus hoc admonet Timotheum,Praecipe,inquit,diuitibus huius mundi non superbe sapere.Non enim diuitias exp...uit,sed morbum diuitiarum. Morbus autem diuitiarum est superbia magna.Nam grandis animus est,qui inter diuitias isto morbo non tentatur. Maior animus diuitijs suis vincens non concupiscendo, sed contemnendo. Magnus est ergo diues,qui non se ideo magnum putat,quia diues est. Qui autem ideo magnum se putat superbus,& egenus est, in carne crepat, in corde mendicat,inflatus est non plenus. Vtres autem duos videas,vnum plenum,alterum inflatum,in vtroq; eandem est magnitudo, sed non in vtroq; eadem plenitudo. Si attendis, falleris:si appendis, inuenies Qui plenus est,difficile mouetur:qui inflatus est, cito auffertur. PRaecipe ergo(inquit)diuitibus huius mundi. Non adderet huius mundi, nisi quia sunt diuites, & non huius mundi. Qui sunt diuites non huius mundi?Quorum princeps & caput est ille, de quo dictum est.Pauper pro nobis factus est cum diues esset. Sed si ille solus,quid profuit?Vide quid sequitur, Vt illius paupertate vos ditaremini.Puto,quia paupertas Christi non nobis attulit pecuniam,sed iustitiam.Paupertas autem illius vnde?quia mortalis effectus est. Ergo diuitiae verae immortalitas. Ibi enim vera copia,vbi nulla indigentia. Quia ergo nos immortales fieri non possemus,nisi pro nobis Christus mortalis esset effectus:ideo pauper factus est,cum esset diues. Hi sunt diuites,sed non huius mundi nec tamen & diuites mundi contempti sunt,& ipsos lucratus est sua paupertate,qui cum diues esset,propter nos pauper effectus est. Nam si eos contempsisset,& in numero suorum habere noluisset, non Timotheo(sicut dicebam)Apostolus precepisset,vt ipse preciperet,Precipe,inquit,diuitibus huius mundi.Inter hos qui fide sunt diuites,sunt quidam diuites huius mundi:precipe illis, quia & ipsi

Margin notes: Diues magnus. / Plenus & inflat⁹ / Diues non hui⁹ mundi. / i.Cor.viii. / Ibidem.

membra illius pauperis facti sunt,precipe illis,quid illis timeas a diuitiis. Non superbe sapere,neq; sperare in incerto diuitiarum. Inde enim superbit diues,quia sperat in incerto diuitiarum. Nam si incerta diuitiarum prudenter attenderet,nunq; superbiret,sed semper timeret,quanto esset ditior,tanto fieret sollicitior,& secundum hanc vitam,non solum secundum illam. Multi enim in istis istius seculi perturbationibus securiores pauperes fuerunt. Multi autem propter suas diuitias quæsiti & correpti sunt. Multi se habuisse plan xerunt,quod semper habere minime potuerunt. Præcipe ergo diuitibus huius mundi nó superbe sapere,& fiet in eis quod audiuimus in Prouerbio Salomonis. Sunt,qui se humiliant,cum sint diuites. Et secundum istas diuitias temporales fieri potest. Sit humilis,plus gaudeat quia Christianus est,q; quia diues est. Non inflettur,non extollatur. Attendat pauperem fratrem,non dedignetur frater pauperis appellari:quantumcunq; enim diues sit,ditior est Christus, qui fratres suos voluit esse pro quibus sanguinem fudit. Tamen ne dicerent diuites,se nó habere quid faciant de diuitiis suis, admonuit Timotheum,vt eos etiam consilio regeret,non solum præcepto coherceret. Cum dixisset,neq; sperare in incerto diuitiarum,ne se spem perdidisse arbitrarentur subiecit, Sed in deo viuo qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. Temporalia ad vtendum,æterna ad fruendum. Sed de diuitiis suis quid faciant? Diuites, inquit, sint in operibus bonis,facile tribuant. Hoc prosunt diuitiæ,ne sit tibi difficultas tribuendi. Vult enim pauper,& non potest: vult diues & potest. Facile tribuant,communicent,thesaurizent sibi fundamentum bonum in futuro,vt apprehendant veram vitam. Nam ista vita falsa est. Huius vitæ falsitate deceptus ille in purpura & bysso,iacentem vlcerosum pauperé ante suam ianuá contemnebat. Sed ille linctus a canibus thesaurum sibi æternú in Abrahæ gremio cóparabat,tñ non abundanti facultate,pia tamen & optima volunta te. Ille autem diues,qui sibi magnus videbatur in purpura & bysso mortuus & sepultus est. Et quid inuenit? Aeternam sitim,indeficientes flammas. Successit ignis purpuræ & bysso:ea tunica ardebat,qua se expoliare non poterat. Pro epulis ariditas,& desideriu; guttæ de digito pauperis,sicut ille micarum de mensa diuitis. Sed illius egestas preteriens,huius pœna permanens. Hoc attendāt diuites huius mundi,& non superbe sapiant,facile tribuant,communicét,thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum,ibi sunt vere diuites, sed non huius mundi. Vt apprehendant veram vitam.

¶Qui nolunt diuites fieri,vel qui non curant,vel non ardent cupiditatibus,non auaritiæ facibus accenduntur,sed diuites sunt:audiāt Apostolum, Præcipe diuitibus huius mundi. Precipe,quid? Precipe ante omnia non superbe sapere. Nihil est.n.quid sic generét diuitiæ quomodo superbiam. Omne pomum,omne granú,omne frumétú omne lignum habet vermem suum: & alius est vermis mali, alius

Causa superbiæ diuitis.

Quibus fruendū & quibus vtendum sit.

Lucæ xvi. Diuitis suat I commutatio.

Item ex ser. de ver. euāgelii. v

Superbiam generant diuitiæ.

piri, alius fabæ, alius tritici. Vermis diuitiarũ, superbia. Ergo præcipe diuitibus huius mundi, non superbe sapere. Vnde autem superbe sapere? de eo qd̃ sequitur. neq; sperare in incerto diuitiaru3. Qui non sperant in incerto diuitiarum, nõ superbe sapiunt. Si nõ altũ sapiũt, timeant: si timent, non altũ sapiunt. Quã multi heri diuites hodie pauperes? q̃ multi dormiunt diuites, & venientibus latronibus, & cuncta auferẽtibus euigilãt pauperes? Ergo nõ sperare in incerto diuitiarũ, sed i deo viuo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendũ temporalia & æterna, sed magis ad fruendum æterna, ad vtendum temporalia tanq̃ viatoribus. ad fruendum æterna tanq̃ habitatoribus: temporalia, vnde bona faciamus: æterna. vt boni efficiamur. Ergo hoc faciant diuites, non superbe sapiant, neq; sperent in incerto diuitiarum, sed in deo viuo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum, hoc faciant. Ex eo autem qd̃ habent quid faciant? Audi quid, Diuites sint in operibus bonis, facile tribuant. habent enim vnde, quare non faciunt? Paupertas difficultas est, facile tribuant, habent vnde communicent, id est pares suos mortales agnoscant. Communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum. Non enim quia dico (inquit, facile, tribuant, communicent, expoliare illos volo, nudare illos volo inanes relinquere volo. Doceo lucrum cum ostendo, thesaurizent sibi, non enim volo, vt pauperes remaneant. Thesaurizent sibi, nõ vt perdant dico, sed quo migrent ostendo. Thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Hæc ergo falsa vita est, apprehendant veram vitam. Vanitas enim vanitatum, & omnia vanitas. Quæ abundantia tanta hominis in omni labore suo, quo ipse laborat sub sole? Apprehendenda est ergo vera vita, migrandæ sunt facultates nostræ ad locum veræ vitæ, vt hoc ibi inueniamus quod hic damus.

Vita hæc est falsa Ecclesia. i.
B
Ex tracta.
Psal. cxxxi.
Pauper Dei in animo est, non in seculo.

¶ Pauper dei in animo est, non in seculo. Procedit aliquando homo habens plenam domum, vberes terras, multa prædia, multum auri & argenti, nouit quia in his non est præsumendum, humiliat se deo, facit inde bene, ita cor ipsius erigitur ad deum, vt nouerit quia non solum nihil illi proficiunt diuitiæ ipsæ, sed impediunt pedes ipsius, nisi ille erigat, & ille subueniat, & numeratur inter pauperes qui saturantur panibus. Inuenis alium mendicum inflatum, aut ideo non inflatum. quia nihil habet, quærentem tamen vnde infletur: non attendit deus facultatem, sed cupiditatem, & iudicat eum secundum cupiditatem qua inhiat rebus temporalibus, non secundum facultate3, quia non ei contigit adipisci. Inde enim de diuitibus dicit Apostolus, Diuitibus huius seculi præcipe non superbe sapere, neq; sperare in incerto diuitiaru3 sed in deo viuo, qui nobis præstat omnia abundanter ad fruendum. Quid, ergo facient de diuitiis q; suis? Sequitur & dicit.

Diuites sint in operibus bonis, facile tribuit cõmunicent. Et vide quia hic pauperes sunt. Thesaurizent (inquit) sibi fundamẽtũ bonũ in futurũ, vt apprehendãt verã vitã. Cum apprehẽderint, tũc erũt diuites, qñdo antẽ nõ eã adhuc habẽt nouerint se pauperes. Ita fit vt omnes humiles sancto corde, & in charitate germana cõstitutos quicquid habuerint i hoc seculo, inter pauperes suos numeret de⁹ quos saturet panibus. C

O Thimothee depositũ custodi, deuitãs prophanas vocum nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen.

VEniat in mẽtẽ aduersus tales apostolica illa animonitio, Aptaui vos vni viro, virginẽ castam exhibere Christo. Timeo autẽ ne sicut serpẽs Euã s. fellit sua astutia, sic & vestræ mẽtes corrũpãt a castitate q̃ est in Christo. Quid enim agũt isti euãgelizantes nobis pter qd accepim⁹, nisi vt nos a castitate corrũpãt, qui Christo seruam⁹? Quãdo legẽ dei culpãt nomine vetustatis, & errorẽ suũ laudãt nomine nouitatis, quasi omnis vetustas fugiẽda sit, aut omnis nouitas appetẽda, cũ & mãdatũ vetus in laudẽ ponat Apostolus Ioannes, & prophanas vborũ nouitates euitari iubeat Apostol⁹ Paul⁹. ¶ Nõ enim ait, deuitãs vborũ nouitates, sed addidit pphanas. Sũt eñ & doctrinę religionis cõgruẽtes vborum nouitates, sicut ipsũ nomẽ Christianorũ quãdo dici cœperit scriptũ est, In Antiochia enĩ primũ post ascẽsionẽ domini appellati sunt discipuli Christiani, sicut legim⁹ in Actib⁹ Apostolorũ. Et xenodochia, & monasteria postea sunt appellata nouis nominib⁹. Res tñ ipse, & ante nomina sua erãt, & religionis veritate firmãt, qua etiã cõtra improbos defẽdũtur aduers⁹ impietatẽ Arriãorũ hæreticorũ. Nouũ nomẽ patres homousiõ cõdiderũt, sꝫ nõ rẽ nouã tali nomine signauerunt. Hoc. n. vocãt homousiõ, qd est ego & pr̃ vnũ sum⁹ vnius videlicet eiusdẽq; substãtię. Nã si oĩs nouitas pphana esset, nec a domino diceretur, Mandatum nouum do vobis, nec testamẽtum nouum, appellaretur, nec cantaret vniuersa terra canticum nouum. Sed prophanę sunt verborum nouitates, vbi dicit mulier insipiẽs & audax, Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtiuæ dulcedinẽ. Ab hac pollicitatione falsę sciẽtię phibet dicẽs, O Timothee depositum custodi, deuita prophanas vocum nouitates, & contradictiones falsi nominis scientiæ quam quidam promitentes, circa fidem exciderunt. Nihil enim sic amant isti, quam scientiam promittere, & fidem rerum verarum quas credere paruuli præcipiuntur, velut imperitiam deridere.

Ex lib. contra Faustum. 1. Cor. xi.

Lex nõ est dãnãda idcirco q vetusta.

D

Ex tract. euãge. sm Ioan. xciiii. Nõ oĩs nouitas sed vana dãnatur.

Christiani primũ appellati. Act. xi.

Ioan. xiij.

Prouer. ix.

E

Scripta e Roma ad Timotheum Secunda, cum Paulus sisteretur Cæsari Neroni.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM
Ad Timotheum posteriorem.

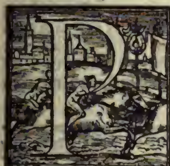

Voniam in superiori epistola spem sui reditus fecerat Timotheo, apud Ephesios agenti, nec fuit eius praestandi facultas, quod Romae in uinculis haberetur, literis eum confirmat, ne persequutionũ procellis deijciatur, sed suo exemplo animum ad martyrium praeparet. Instare enim tẽpora periculosa ob quosdam, pietatis praetextu veram pietatem, subuertentes: itaq; sese iactantes, quasi in verbis sit Christiana religio, ac non potius in animi puritate. Deinde testatus, imminere diem obitus sui, seq; iam a plerisq; destitutum, iubet, vt Timotheus vna cũ Marco propere ad se Romam veniat. Scripsit Romae, cũ iterum ad Neronis tribunal sisteretur.

EXPOSITIO EIVSDEM DIVI AVRErelii Augustini episcopi, in Secundam eiusdem diui Pauli ad Timotheum Epistolam: ab eodem venerabili Beda presbytero collecta.

Epistola.II.ad Timotheum.

Aulus Apostolus Iesu Christi, per voluntatem dei, secūdū promissionē vitæ quæ ij.cor.i. est in Christo Iesu, Timotheo charissimo filio, Gra- Gala.i. i.pet.i. tia & misericordia & pax a Rom.i. deo patre nostro, & Christo Iesu domino nostro. Gratias ago deo meo, cui seruio a progenitoribus meis in cōscientia pura, q̄ sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis nocte ac die, desiderās te videre, memor lachymarū tuarū, vt gaudio implear, recordationē accipiēs eius fidei quæ est in te nō ficta, quæ & habitauit primū in auia tua Loide, & matre tua Eunica, certus sum aūt q̄ & in te. Propter quā causam admoneo te, vt resuscites gratiā dei quæ est in te per impositionē manuū mearū. No.n. dedit nobis deus spiritum timoris, sed virtutis & dilectionis & sobrietatis. Noli itaq; erubescere testimoniū domini nostri, neq; me vinctū eius, sed collabora euangelio, secūdū vir- Rom.viij. tutē dei, qui nos liberauit, & vocauit vocatione sua Tit.iij. sancta: nō secūdū opera nostra, sed secūdū propositum suū & gratiā, q̄ data est nobis in Christo Iesu ante tēpora secularia: manifestata est aūt nūc p illuminationē Saluatoris nostri Iesu Christi, q destruxit quidē mortē: illuminauit aūt vitā, & incorruptionē per euāgeliū, in quo positus sum ego p̄dicator, & apos- i.Tim.ij.

ftolus,& magifter gentiũ.Ob quã caufam etiã hæc patior,fed non confundor.Scio.n.cui credidi,& certus fum.quia potens eft depofitum meũ feruare in illum diem.Formam habe fanorum verborũ,quæ a me audifti in fide,& in dilectione in Chrifto Iefu. Bonum depofitum cuftodi, per fpiritũ fanctum,qui habitat in nobis.Scis enim hoc,ꝙ auerfi funt a me omnes qui in Afia funt,ex quibus eft Phigelus & Hermogenes.Det mifericordiam dominus Onefiphori domui,quia fæpe me refrigerauit, & catenam meã non erubuit, fed cum Romam veniffet, follicite me quæfiuit,& inuenit.Det illi dominus inuenire mifericordiam a deo in illa die.Et quanta Ephefi miniftrauit mihi,tu melius nofti.

H
Ex libro de gratia & libero arbitrio.
Spiritus timoris dei.
Efa.i.
Matth.x.
Ibidem.
Rom.v.

IN hoc Apoftoli teftimonio cauere debemus ne nos arbitremur nõ accepiffe fpiritum timoris dei,quod fine dubio magnum eft dei donum.de quo dicit propheta Efaias, Requiefcet fuper eum fpiritus fapientiæ & intellectus,fpiritus cõfilij & fortitudinis fpiritus fcientiæ & pietatis,fpiritus timoris dei. Non quo timore Petrus Chriftum negauit,fed illius timoris fpiritum accepimus,de quo dicit ipfe dominus Iefus,Eum timete qui habet poteftatem & corpus & animam perdere in gehennam. Ita dico vobis hunc timete.Hoc autem dixit,ne illo timore negaremus eum quo turbatus eft Petrus.Hunc enim auferri a nobis voluit, cum prius dixit,Nolite timere eos qui corpus occidunt,& poftea non habent quid faciant.Huius timoris non accepimus fpiritum, fed virtutis & charitatis & continentiæ.De quo fpiritu idem ipfe ad Romanos ait,Gloriamur in tribulationibus,fcientes quoniam tribulatio patienciam operatur,patientia probationem,probatio fpem,fpes autem non confundit,quia charitas dei diffufa eft in cordibus noftris per fpiritum fanctum qui datus eft nobis.Nõ itaq; p nos,fed p fpm̃ fctm̃ q datus ẽ nobis.Ipfa charitate fit,quam donũ effe manifeftat,vt tribulatio non auferat,fed potius operetur pacientiam.

A
Ex libro de correptione & gratia.
Libertate magna opus eft cõtra mundi errores.

¶ Maior quippe libertas eft neceffaria aduerfus tot & tantas tentationes,quæ in paradifo non fuerunt,dono perfeuerantiæ munita atque firmata,vt cum omnibus amoribus, terroribus, erroribus fuis vincatur hic mundus.Hoc fanctorum martyria docuerunt,donante illo a quo mifericordiam confecuti funt vt fideles effent, a quo acceperunt fpiritum non timoris,quo perfequentibus cederent,fed virtutis,& charitatis,& continentiæ,quo cuncta minantia, cuncta inuitantia,cuncta cruciantia fuperarent.

CAPVT II.

V ergo fili mi, confortare in gratia, quæ est in Christo Iesu: & quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.

¶ Excellenti ergo sanctitate eminentes in ecclesia, idonei sunt & alios docere: sic loquendo vt fideliter instruantur, sic viuendo vt salubriter imitentur. *Ex tracta. ps. lxxi. Sanctitate excellentes idonei sunt ecclesiæ.*

Labora sicut bonus miles Christi Iesu. Nemo militans deo implicat se negociis secularibus, vt ei placeat, cui se probauit. Nam & qui certat in agone, nõ coronabitur, nisi legitime certauerit. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus accipere. Intellige quæ dico, dabit enim tibi dominus in omnibus intellectum. *B* *i. cor. ix.*

TImotheũ quẽ dicit germanissimũ filiũ, quoniam sciebat corpore infirmũ, sicut ostẽdit monẽs eũ ne aquã biberet, sed modico vino vteretur, propter stomachũ, & frequẽtes suas infirmitates, qa in opere corporali laborare non poterat, ne forte eũ indigere nollet victu quotidiano, ab eis quibus euãgeliũ ministrabat aliqua sibi negocia quæreret, qbus animi eius implicaretur intencio. Aliud est enim corpore laborare animo libero, sicut opifex põt, si nõ sit fraudulentus & auarus, & priuatæ rei auidus. Aliud autẽ ipsum animũ occupare curis colligẽdæ sine corporis labore pecuniæ, sicut sunt vel negociatores, vel procuratores, vel cõductores: cura. n. præsunt, nõ manibus operantur: ideoq; ipsum animũ suũ occupãt habẽdi sollicitudine. Timotheus ergo ne in talia incideret, qui per infirmitatem corporis manibus operari nõ poterat, sic exhortatur, & monet, & cõsolatur. Labora, inquit, sicut bonus miles Christi Iesu. Nemo militans deo implicat se negocijs secularibus, vt placeat cui se probauit. Nã qui in agone contẽdit, non coronabitur, nisi legitime certauerit. Hinc ne ille angustias pateretur dicens, Fodere nõ possum, mendicare confundor: adiunxit statim, Laborantẽ agricolã primum oportet de fructibus percipere. secundum id quod ad Corinthios dixerat, Quis militat suis stipendijs vnq;? Quis plantat vineã, & de fructu eius nõ edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit? Fecit itaq; securum castum euangelistam, non ad hoc euangelizantem, vt venderet euangelium, sed tamen huic vitæ necessaria suis sibi exhi- *Ex libro de opere monachorum. i. Tim. v. Animus nõ est occupandus curis secularibus militanti Christo. C i. Cor. ix. Non vendere euangelium, sed ex eo viuere licet.*

b tre manibus non valentem,sumebat enim ab eis quibus tanq̃ prouincialibus militabat,& quos tanq̃ vineam cultor exercebat, vel tanq̃ gregem pascebat,non esse mendicitatem,sed potestates. Propter has igitur,vel occupationes seruorum dei,vel infirmitates corporales,quæ omnino deesse non possunt,non solum permittit Apostolus sanctorum indigentiam suppleri a bonis fidelibus,

D sed etiam saluberrime hortatur.

Ex lib.sententiarum. Prosperi. Profectus non sine tentatione est.

¶ Profectus fidelium sine tentatione non prouehitur,nec sibi quisq̃ innotescit nisi probationis examine,nec coronabitur nisi vicerit, neque vincet nisi certauerit.Quis autem certat nisi inimicum habens,& tentationi resistens?.

Memor esto dominum Iesum Christum resurrexisse a mortuis,ex semine Dauid,secundum euangelium meum.

Ex sermone de resurrectione Christi. Credulitas de resurrectione domini distinguit nos a Paganis. Rom.x. Matth.vltimo.

CRedamus in Christum crucifixum,sed eum qui die tertia resurrexit.Ipsa est fides quæ nos distinguit.Distinguit a Paganis,distinguit a Iudæis,fides qua credimus Christum Iesum resurrexisse a mortuis.Apostolus dicit Timotheo, Memor esto Christum Iesum resurrexisse a mortuis,ex semine Dauid,secundum euangelium meum.Itemque ipse Apostolus, Quia si credideris,inquit,in corde tuo,quia dominus est Iesus: & confessus fueris ore tuo,quia deus suscitauit illum a mortuis,saluus eris. Is sa est salus,qua qui crediderit & baptizatus fuerit,saluus erit. Scio vos credere,salui eritis,corde retinete,ore proferte,quia Christus resurrexit a mortuis.Sed fidem habere Christianorum,non dæmoniorum. Fides ista qua credimus Christum resurrexisse a mortuis,distinguit nos a Paganis. Quæro a Pagano vtrum crucifixus sit Christus,clamat valde. Vtrum resurrexerit,negat. Quæro a Iudæo vtrum crucifixus sit Christus,confitetur crimen parentum suorum, confitetur crimen vbi habet & patrem. Bibit enim quod parentes sui ei propinauerunt. Sanguis huius super nos & super filios nostros. Sed quæro ab illo vtrum resurrexerit a mortuis.Negabit,irridebit,accusabit,distincti sumus.Credimus enim nos Christum ex semine Dauid secundum carnem,resurrexisse a mortuis. Nunquid hoc dæmones nescierunt? aut ita dæmones nõ crediderunt quod & viderunt? Adhuc anteq̃ resurrexisset clamabant,& dicebant, Scimus quia sis filius dei. Discernebamus nos a Paganis credendo Christum resurrexisse:si aliquid possumus,a dæmonibus nos discernamus:ipsa est fides quæ Christianos a dæmonibus discernit, fides non quæcunque.Nam ait Apostolus Iacobus,Tu credis quia vnus est deus,bene facis. Et dæmones credunt & contremiscunt. Ipse hoc dixit,qui in eadem epistola scripsit, si fidem habeat aliquis,opera autem non habeat,numquid potest fides saluare eum? Et Apostolus Paulus discernentes ait, Neque circuncisio aliquid valet,

Omnes cõfitentur Christum mortuum,Christiani soli resurrexisse.

E

Mat.xxvij.

Marci.I. Lucæ.iiij.

Iacobi.ij.

Ibidem.

Galat.v.

valet,

valet, neq; præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur. Discreuimus, distinximus, immo distinctam inuenimus, distinctam esse didicimus. Quomodo distinguimus fide, sic distinguamus & moribus, sic distinguamus operibus accensi charitate, quam charitatem dæmones non habebant. Quo igne & illi duo in vno ardebunt. Cognito enim Christo, & ab eis discedente dixerunt apud se, Nonne cor nostrum erat ardens in via cum aperiret nobis scripturas?

F

Luc. xxiiij.

Ex libro contra Faustū titu. xx.

Christus sic filius hominis vt etiam filius dei credendus.

Filium hominis Christum ita credamus, sicut apostolica veritate prædicatur, non sicut Manichæorum falsitate confringitur. Cum igitur eum euangelistæ annuncient natum ex fœmina de domo Dauid: Paulusq; ad Timotheum scribat, dicēs, Memor esto Christum Iesum resurrexisse a mortuis ex semine Dauid secundū euangelium meum: satis apparet quemadmodum Christum filiū hominis credere debeamus. Qui filius dei per quem facti sumus, etiam filius hominis per assumptionem carnis factus est, vt moreretur propter delicta nostra, & resurgeret propter iustificationē nostram. Ideo vtrumq; se dicit, & filium dei, & filium hominis.

Ex tracta.

Psal. lxxvij.

ps. lxxvij.

Tribum Iuda elegit dominus propter Christum.

Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Effrem nō elegit, sed elegit tribum Iuda. Per hæc præclari menti nomina quid aliud q̃ populum vniuersum vetusta cupiditate a domino terrena præmia requirentem repulsum & reprobatum intelligimus? electam autem tribum Iuda non pro meritis Iudæ ipsius? Longe quippe maiora sunt merita Ioseph, sed per tribum Iuda quoniam inde exiuit Christus secundum carnem, nouum populum Christi illi populo veteri prælatum scriptura testatur. Aperiente domino in parabolis os suum. Et elegit Dauid seruum. Tribum ergo Iuda propter Dauid. Dauid autem propter Christum. Tribum igitur Iuda propter Christum, quo transeunte clamauerunt cæci, Miserere nobis fili Dauid. Et continuo misericordia eius lumen receperunt, quia verum erat. Hoc ideo non transeunter dicit, sed attente commendat Apostolus scribens ad Timotheum, Memor esto Christū Iesum resurrexisse a mortuis ex semine Dauid secundum euangelium meum.

G

In quo laboro vsque ad vincula quasi male operans, sed verbum dei non est alligatum. Ideo omnia sustineo propter electos, vt & ipsi salutem cōsequantur, quæ est in Christo Iesu cum gloria cœlesti. Fidelis sermo. Nam si commortui sumus, & cōuiuemus: si sustinebimus, & conregnabimus: si negauerimus, & ille negabit nos: si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. Hæc autem commone testificans coram deo. Noli contendere ver-

bis: ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem auditium. Sollicite autem cura teipsum probabilem exibere deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis.

H.
Ex tracta.
Psal. cxv.
Psal. cxv.

Credidi (inquit) propter quod locutus sum, ego autem humiliatus sum nimis. Passus enim multas tribulationes propter verbum quod fideliter tenebat, fideliter impendebat, humiliatus est nimis. Quod illi timuerunt. qui amauerunt gloriam hominum magis quam dei. Sed quid est, ego autem? Diceret potius, Credidi, propter quod locutus sum, et humiliatus sum nimis. Cur addidit, ego autem, nisi quia homo humiliari potest ab eis qui veritati contradicunt, non ipsa veritas quam credit et loquitur? Vnde et Apostolus cum de catena sua diceret, Sed sermo, inquit, dei non est alligatus. Sic et iste quia ipsa est vna persona sanctorum testium, hoc est martyrum dei: Credidi, inquit, propter quod locutus sum. Ego autem, non illud quod credidi, non sermo quem protuli, sed ego humiliatus sum nimis.

Homo prædicans veritatem hic humiliari potest, veritas non potest.
ps. cxv.
Ex libro de ciui. dei. xvij.
I. Regū. ij.

¶ Dicat ergo ecclesie Christi, ciuitas regis magni, gratia plena, prole fœcunda. Dicat quod tanto ante de se prophetatum per os piæ matris agnoscit. Confirmatum est cor meum in domino, exaltatum cornu meum in deo meo. Vere confirmatum est cor, et cornu vere exaltatum, quia non in se, sed in domino deo suo dilatatum est super inimicos meos os meum, quia et in angustijs pressurarum sermo dei non est alligatus, nec in præconibus alligatis Si non credimus. ille fidelis permanet: negare seipsum non potest.

A
Ex tracta. euāg. secundum.
Ioan. i.
Esai. vi. et
Ioan. xij
Dicti sunt credere non potuisse qui noluerunt.
I. Tim. iij

¶ Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias, Excæcauit oculos eorum, et indurauit eorum cor. Sic autem dictum est non poterant, vbi intelligendum est quod nolebant, quemadmodum dictum est de domino deo nostro, Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. De omnipotente dictum est non potest. Sicut ergo quod dominus negare seipsum nō potest, laus est voluntatis diuinæ: ita quod illi non poterant credere, culpa est voluntatis humanæ.

Prophana autem & vaniloquia deuita. Multum enim proficiunt ad impietatem, & sermo eorum vt cancer serpit.

Ex tracta.
ps. cxviij
Proficere in malū, et deficere in bonum capi potest.

¶ Cum sint inter se duo ista contraria proficere et deficere, vsitatius profectus in bono accipitur, defectus in malo, quando non additur, vel subiungitur in quid proficiatur, vel deficiatur. Cum vero additur, potest et malum esse proficere, bonumque deficere. Aperte quippe dicit Apostolus, Prophanas autem verborum nouitates euita. Multum enim proficient ad impietatem, Ac et de

quibusdam, proficient in pœnis. Ita ⁊ defectus a bono in malum malus est, a malo in bonum bonus est. De bono quippe defectu dictum est. Desiderat ⁊ deficit anima mea in atria domini. Psal. lxxxv

Ex quibus est Hymenæus & Philetus, qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse iam factam, & subuerterunt quorundam fidem. B

Omnes enim sectæ quæ se aliquã religionẽ hominibus inserere præsumpserunt, nõ negauerunt isti mentiũ resurrectiones, ne diceretur eis, Si nõ resurgit anima, quare mihi loqueris? Quid in me facere vis? Si nõ facis ex deteriore meliorem, quare mihi loqueris? Si nõ facis ex iniquo iustũ, quare mihi loqueris? Si autẽ facis ex iniquo iustum, ⁊ impio pium, ⁊ stulto sapientem, fateris resurgere animã meã, si tibi obtemperauero, si tibi credidero. Volẽtes ergo credi sibi omnes qui instituerunt alicuius etiã falsæ religionis sectã, negare istam resurrectionẽ mẽtiũ nõ potuerunt. Omnes de illa cõsenserunt, sed multi carnis resurrectionẽ negauerunt. Dixerunt in fide iam factã esse resurrectionem. Talibus resistit Apostolus dicens, Ex quibus est Hymenæus ⁊ Philetus qui circa veritatẽ aberrauerunt, dicentes resurrectionẽ iam factam esse, ⁊ fidẽ quorundã subuerterunt. Iam factã esse resurrectionẽ dicebant, sed eo modo vt alia nõ speraretur. Et reprehẽdebant homines qui sperabant resurrectionẽ carnis, velut iam resurrectio quæ promissa erat credẽdo impleretur in mẽte. Reprehendit eos Apostolus. Cur eos reprehendit? Nonne hoc docebant quod dominus loquebatur? Venit hora, ⁊ nunc est quando mortui audient vocem filij dei, ⁊ qui audierint, viuent. Sed de vita mentiũ loquor adhuc. Ait tibi Iesus. Nondum loquor de vita corporum, sed loquor de vita vitæ corporum, id est animarum in quibus est vita corporum. Nam scio esse corpora in monumentis iacentia: scio, ⁊ corpora vestra in monumentis futura. Nondum de illa resurrectione loquor, de ista loquor. In ista resurgite, ne ad pœnam in illa resurgatis. Cum ergo ipsi menti loquor, audiat, id est obediat ⁊ viuat. Noli itaque domine tacere de resurrectione carnis, ne non eam credant homines, ⁊ remaneamus nos argumentatores non prædicatores. Nunc audite de resurrectione corporum non me, sed dominum locuturum. Quia venit hora, non addidit, ⁊ nunc est. Ergo horam quandam vult insinuare in finem seculi. Hora nunc est vt resurgant mortui. Hora erit in fine seculi vt resurgant mortui, sed resurgant nunc in mente, tunc in carne. Resurgant nunc in mente per verbum dei filium dei: resurgant tunc in carne per verbum dei carnem factum filium hominis. Expressius hoc dicat, vt calumniam hæreticus negator resurrectionis corporis non inueniat. Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt. Quid euidentius? Quid expressius?

Ex tract. euang. secundũ Ioan. xviij

Resurrectiones mentis profitentur oẽs sectæ

Resurrectionẽ carnis negant multi

C

Ioan. v

Hora resurrectionis carnis venit ⁊ nõdum est.

D

Corpora sunt in monumentis, animæ non sunt in monumentis, nec iustorum, nec iniquorum. Iusti anima in sinu Abrahæ fuit, iniqui anima apud inferos torquebatur. In monumento nec illa nec illa. Omnes qui sunt in monumentis, hoc est iusti & iniusti, audient vocem eius & procedent. Quomodo noluit dicere, & viuent? Omnes enim procedent, & non omnes viuent. In eo quippe quod supra dixit, Et qui audierint viuent: in ipsa obeditione, vitam æternam intelligi voluit & beatam, quam non omnes habebunt qui de monumentis procedent. Iam ergo & commemoratione monumentorum, & expressione professionis de monumentis aperte intelligimus corporum resurrectionem.

Ex II. ad Ianuarium .i. Rom. vi. i. Cor. xv. i. Thes. iiii.

¶ Nonnulli enim attendentes verba quæ assidue dicit Apostolus, Quia & mortui sumus cum Christo, & resurreximus cum eo: nec intelligentes quatenus dicatur, arbitrati sunt iam factam esse resurrectionem, nec vllam vlterius in fine temporum esse sperandam, Ex quibus est, inquit, Hymenæus & Philetus, qui circa veritatem aberrauerunt, dicentes resurrectionem iam factam esse, & fidem quorundam subuerterunt. Idem Apostolus eos arguens detestatur, qui tamen dicit nos resurrexisse cum Christo. Vnde, nisi quia per fidem, & spem, & dilectionem factum esse dicit in nobis secundum primitias spiritus? Sed quia spes quæ videtur non est spes: & ideo si quod non videmus speramus, per patientiam expectamus restat vtique redemptio corporis nostri, quam expectantes in nobis metipsis ingemiscimus, vnde est & illud, Spe gaudentes, in tribulatione patientes.

Rom. xii.

Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc. Cognouit dominus quæ sunt eius, & discedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen domini.

Ex trac. ps. xcii.

Dicebat Apostolus, Ex quibus est Hymeneus & Philetus, qui circa veritatem aberrauerunt, dicentes resurrectionem iam factam esse, & fidem quorundam subuerterunt. Nunquid isti ad orbem terrarum pertinebant qui non commouebitur? Sed palea erant. Et fidem (inquit) quorundam subuerterunt. Et si omnium diceret, omnes intelligere deberemus pertinentes ad ciuitatem Babylonium, quæ habet damnari cum diabolo, tamen fidem quorundam dixit, Et quasi diceretur ei, & quis eis potest resistere? subiecit statim, Firmum autem fundamentum dei stat habens signaculum hoc. Quod signaculum habet firmum fundamentum? Nouit dominus qui sunt eius. Et recedat ab iniustitia omnis qui nominat nomen domini. Modo ab iniquitate recedit. Ab iniquis enim non potest recedere, quia mixta est palea tritico vsque dum ventiletur. Quid dicimus fratres? Et in ipsa area mira res est de tritico, Recedit a palea cum expoliatur, non recedit ab area cum tri

Recedit iustus ab iniquitate, non ab iniquis.

turatur. Quando autem omnino separabitur? Cum venerit ventilator. Ergo modo area in orbe terrarum est: Necesse est vt si proficis, inter iniquos viuas. Ab iniquis recedere non potes, ab iniquitate recede.

¶ Satis enim fixum atq; immobile debet corde retineri. Hierusalem captiuam ab huius seculi Babylonia decursis temporibus liberari. nullumq; ex illa esse periturum, quia qui perierit, non ex illa erat. Firmum enim fundamentum dei stat habens signaculum hoc. Nouit dominus qui sunt eius, & recedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen domini.

Ex li. de cathechizādi rudib.

Ex li. de ciuitaī dei. xx.

¶ Nec moueat quod sæpe diabolus seducit etiam illos qui regenerati iam in Christo vias ingrediuntur dei. Nouit enim dominus qui sunt eius. Ex his in æternam damnationem neminem ipse seducit. Sic enim eos nouit dominus vt deus, quem nihil latet etiam futurorum, non vt homo, qui hominem ad præsens videt, si tamen videt, cuius cor non videt. Qualis autem postea sit futurus, nec seipsum videt.

Ex iis quos dominus suos nouit diabolus neminem seducit.

¶ Nondum apparuit iudicium, sed iam factum est iudicium. Nouit enim dñs qui sunt eius. Nouit qui permaneant ad coronā, qui permaneant ad flammam. Nouit in area sua triticum, nouit paleam. nouit segetem, zizania.

G

Ex tracta. euāgē secundum Ioan. xij.

¶ Modo enim corpus Christi mixtum est tanq; area: sed nouit dominus qui sunt eius, sicut tu nosti quod trituras, quia ibi est latens massa. Nec consumit trituratio, quod purgatura est ventilatio. Certi sumus fratres, quia omnes qui sumus in corpore domini, & manemus in illo, vt & ipse maneat in nobis. In hoc seculo necesse habemus vsq; in finem inter malos viuere. Non inter illos dico malos, qui blasphemant Christum. Raro enim iam inueniuntur, qui lingua blasphemant, sed multi qui vita. Necesse est ergo, vt inter illos vsq; in finem viuamus. Sed quid est quod ait, Qui manet in me & ego in illo? Quid, nisi quod martyres audiebant? Qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit.

Ex tract. euāgē. secundum. Ioā.

Blasphemāt mō pauci lingua, sed multi vita.

Ioan. xv.

Matth. x. & xxiiii.

¶ De illis ouibus de quibus dicit Apostolus, Nouit dominus qui sunt eius. & quos præsciuit, ipsos & prædestinauit: quos autem prędestinauit, hos & vocauit quos autem vocauit, ipsos & iustificauit: quos autem iustificauit, ipsos & glorificauit. de ouibus istis, nec lupus rapit, nec fur tollit, nec latro interficit. Securus est d numero earum qui pro eis nouit quod dedit. & hoc est quod ait, Non rapiet eas quisquam de manu mea.

Ex tract. euangē. secundum Ioan. xlv.

Rom. viii.

De ouibus Christi non rapit lupus.

H

¶ Numerus ergo iustorum. qui secundum propositum sunt: de quibus dictum est, Nouit dominus qui sunt eius, ipse est hortus conclusus, fons signatus. puteus aquę viæ, paradisus cum fructu pomorum. Ex hoc numero quidam spiritaliter viuunt, & supereminentem viam charitatis ingrediuntur, & cum preoccupatum hominem in aliquo delicto instruunt in spiritu lenitatis, inten-

Ex li. v. de baptismo.

Canti. iiii.

Hortus conclusus ex quib⁹ cōstet.

dunt,ne & ipsi tententur,& cum ferre ipsi preoccupentur reprimi-tur in eis aliquantulum, non autem extinguitur charitatis affe-ctus:rursusq; insurgens & inardescens pristino cursu restituitur. No-

Ps.cxviii.

runt enim dicere,Dormitauit anima mea pre tædio,confirma me in verbis tuis.Cum autem aliquid aliter sapiunt,id quoq; illis in charitatis flagrantia permanentibus,nec rumpentibus vinculũ pa cis,Deus reuelabit.Quidam vero adhuc carnales & animales pro fectus suos instanter exercent,& vt cibo sp ritalium fiant idonei, sanctorum mysteriorum lacte nutriuntur.Ea quæ in prauis mo-ribus populari etiam iudicio manifesta sunt,in dei timore de-uitant,& vt minus minusq; rebus terrenis, & temporalibus delectentur vigilantissime satagunt. Regulam fidei diligen-ter inquisitam firmissime tenent:& si qui ab ea deuiant,cito au ctoritate catholica corriguntur: quamuis in eius verbis pro sen su carnali varijs adhuc phantasmatum concursibus fluctuen-

A

tur. Sunt etiam quidam ex eo numero,qui adhuc nequiter viuant aut etiam in hæresibus,vel in gentilium superstitionibus iaceant. Et tamen etiã illic nouit dominus qui sunt eius. Nanq; in illa ef fabili prescientia dei multi qui foris videntur,intus sunt,& multi qui intus videntur,foris sunt. Ex illis ergo omnibus,qui,vt ita dicã intrinsecus,& in occulto intus sunt, constat ille hortus conclusus, fons signatus,puteus aquæ viuæ,paradisus cum fructu pomorum.

Can.iiii.

Horũ munera concessa diuinitus partim sunt propria,sicut in hoc tempore infatigabilis charitas,& in futuro vita æterna:partim ve ro cum malis peruersisq; communia,sicut omnia cætera,in qui-bus sunt & sacrosancta mysteria.

In magna autem domo,non solum sunt vasa au-rea & argentea,sed & lignea & fictilia:& quædã qui dem in honorem,quædam autem in contumeliam. Si quis ergo emundauerit se ab istis,erit vas in hono rem sanctificatũ,& vtile domino ad omne opus bo num paratum.Iuuenilia autem desideria fuge,sect a

I.Tim.iiii. Ibidem.vi.

vero iustitiam,fidem,spem,& charitatem, & pacem cum his qui inuocant dominum de corde puro.

B

Ex li.iii.de ba-ptismo paruu-lorum. Mali eu-gandi adhuc in vna domo ver-santur cum bo-nis.

Quosdam qui circa veritatem abberrabant,& fidem quo-rundam subuertebant,quorum sermo vt cancer serpebat cum eutandos esse diceret,in vna tamen domo magna eos fuisse significat.sed tanq̃ vasa in contumeliam. Cre-do q̃ nondum foras exierant,aut si iam exierant quomodo eos di cit in eandem magna domo cum vasis honorabilibus(nisi forte propter ipsa sacramenta,quæ separatis etiam hereticorum conuen ticulis non mutata sunt(ad vnam magnam domum,sed diuersis meritis pertinere,alios in honorem,alios in contumeliam? Si

quis ergo emundauerit semetipsum ab istiusm*o*di, erit vas in honorem sanctificatum vtile domino ad omne *o*pus bonũ paratum. Quid est autem mundare semetipsum a *ta*libus, nisi quod paulo ante dixit, Recedat ab iniustitia hominis q nominat nomẽ domini? Et ne quisquam putarent tanquam in vna domo magna perire se posse cum talibus, vigilantissime prædixit. Nouit dominus qui sunt eius. Eos videlicet qui rec*e*dẽdo ab iniquitate se mũdant a vasis fictis in contumeliam, ne cũ ipsis pereant quos in domo magna tolerare coguntur.

¶De quibus ait Apostolus, Sermo eorum sicut cancer serpit, vellẽ intelligere foris fuisse, sed me Cyprianus nõ finit. Cũ enim ad Antonianum scribens, ostẽderet ante tempus vltimę separationis iustorum & iniquorum, nullo modo esse propter comixtionem malorũ ab vnitate ecclesiæ recedẽdũ, vbi declarat quã sit sanctus, & illa quã meruit martyrij claritate dignissimus, ait, Quãtus arrogãtię tumor est, quãta humilitatis & lenitatis obliuio, & arrogãtiæ suæ quãta iactatio, vt quis audeat, aut facere se posse credat, quod nec apostolus cõcessit dominus, vt zizania a frumẽto putet se posse discernere, aut quasi ipsi palam facere, & areã purgare cõcessum sit, paleas conetur a tritico separare? Cumq; apostolus dicat, In domo autẽ magna nõ solum sunt vasa aurea & argẽtea, sed & lingua & fictilia: cõtemnere, & abijcere, & damnare, quãdo nõ nisi in die domini vasa lignea diuini ardoris incẽdio concremẽtur, & fictilia ab eo cui data ẽ ferrea virga frãgitur? Sic igitur arguẽs Cyprianus eos qui tãquã malorum cõsortium deuit*a*ntes se ab vnitate diruperant, ostendit magna domum quã dicit Apostolus, vbi essent non solum aurea vasa & argentea, sed & lignea & fictilia, nõ se intellexisse nisi ecclesiã vbi essent boni & mali, donec in fine sicut area ventilata purgetur. Quod si ita est, in ipsa ecclesia, id est in ipso domo magna, erant vasa in contumeliam, quorum sermo vt cancer serpebat.

¶Omnibus cõsideratis puto me non temere dicere, alios ita esse in domo dei, que dicitur, ædificari super petram, que vnica columba appellatur que sponsa sine macula & ruga, & hortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ viuæ, paradisus cum fructu pomorũ. Que domus etiam claues accepit, ac potestatem soluendi & ligandi. Hanc domum si quis corripientem, corrigentem que contempserit, sit tibi, inquit, tanquã ethnicus & publicanus. De hac domo dicitur, Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuę. &, Qui habitare facit vnanimes in domo. &, Lo*e*tatus sum in his quæ dixerunt mihi, in domum domini ibimus. &, Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te, & innumerabilia talia. Hæc domus etiam triticum dicitur, siue tricenũ, siue sexagenũ, siue centenũ fructũ afferẽs cum tolerantia, Hæc domus est in vasis aureis, & argenteis, & lapidibus preciosis, & lignis imputribilibus, Huic domui dicitur, Sufferẽtes

Et li.iiii. de baptismo.

C

Mali adhuc intus sunt secũdũ Cyprianum.

vasa lignea cõburentur, & fictilia virga ferrea frangentur in nouissimo die.

Magna domus est hic ecclesia intelligenda secũdum Cyprianũ.

Et li.vii. de baptismo.

Canti.iiii

D

Mat.xviii.

Psal.xxv.

Psal.lxvii.

ps.cxxi.

ps.lxxxiiii.

Ephe.iiii. inuicem in dilectione studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis,& Templum dei sanctum est,quod estis vos. Hæc qu p pe in bonis fidelibus est & sanctis dei seruis vbique differsis,& spiritali vnitate deiunctis,in eadem communione sacramētorum, siue se facie nouerunt,siue non nouerunt. Alios autem ita dic e esse in domo,vt non pertineant ad compagem domus, nec ad societatem fructiferæ pacificæq; iustitiæ,sed sicut esse palea dicit in frumentis. Nam & illos in domo esse negare non possumus, dicente apostolo. In magna autem domo non solum aurea vasa sunt vel argentea,sed & lignea & fictilia. Et alia quidem sunt in honorem,alia vero in contumeliam. Ex hoc numero innumerabili non solum turba intus premens cor paucorum in tantæ multitudinis comparatione sanctorum,sed etiā diruptis retibus hęreses,& schismata existunt in eis:qui magis iam ex domo quam in domo esse dicendi sunt. De quibus dicitur, Ex nobis exierunt,sed non erant ex nobis. Seperatiores enim sunt iam etiam corporaliter segregati, quam illi qui interius carnaliter & animaliter viuunt,& spiritaliter seperati sunt.

i.Cor.iii.

B

Ioan.ii.

Ex tractatu. Psal.lxvii. ¶Ne queramus eum absq; nobis,sed potius vnius modi habitantes in domo mereamur,vt habitare etiam ipse dignetur in nobis. Iste est locus sanctus domini,quem plerique homines quærunt,vt habitent vbi orantes exaudiantur. Sint ergo ipsi quod quærunt,& quod dicunt in cordibus suis,id est in talibus cubilibus suis conpungantur habitantes vnius modi,vt a domino magnæ domus habitetur,& apud seipsos ex audiantur. Est enim domus magna in qua non solum aurea vasa sunt & argentea,sed & lignea & fictilia. Et alia quidem sunt in honorem, alia in contumelias. Siqui autē mundauerint se ipsos a vasis contumeliæ,erūt vnius modi in domo,& locus sanctus domini. Nam sicut in magni hominis domo non in qualicunque loco eius requiescit dominus eius, sed in aliquo vtique secretiore & honoratiore loco, sic deus non in omnibus qui in domo eius sunt habitat. Non enim habitat in vasis contumeliæ,sed totus sanctus eius sunt quos habitare facit vnius modi vel vnius moris in domo.

Ita habitandū est in domo domini, vt & dominus habitet in nobis.

F

Ps.lxvii.

Ex li.retractationum.ii. ¶De vasis aureis & argenteis in domo magna constitutis sensum Cypriani secutus sum,qui hæc accipit in bonis, in malis autem lignea & fictilia:ad illa referens quod dictum est, Alia vero in contumeliam. Sed magis approbo in vtrisque intelligendum quædam in honorem, non sola scilicet aurea & argentea: & rursus in vtrisque quædam in contumeliam , non vtique sola lignea & fictilia.

Non solum aurea & argentea in honorem sed & lignea quedā & fictilia.

Tit.iii. Stultas autem & sine disciplina quæstiones deuita sciens quia generant lites. Seruum aūt domini non oportet litigare,sed mansuetum esse ad omnes, do-

tibilem, patientem, cum modestia corripientem, eos, qui resistunt veritati.

Ex lib. ij. de ser. domini in monte.

MVndo ⁊ simplici oculo opus est, vt inveniatur via sapientiæ, cui tantæ malorum ⁊ peruersorum hominum deceptiones erroresq; obstrepunt. Quos omnes euadere. hoc est venire ad certissimam pacem ⁊ immobilem stabilitatem sapientiæ. Vehementer enim metuendum est ne studio altercandi, ⁊ contendendi quisq; non videat quod a paucis videri potest, vt paruus sit strepitus contradicentiu3 nisi etiam sibi ipsi obstrepant. Quo pertinet etiam illud quod apostolus dicit, Seruum autem domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, in modestia corripientem diuersa sentientes, ne forte det illis deus poenitentiam ad cognoscendum veritatem. G

In expositione epi. ad Galatas.

Nec defueris correptioni, nec studueris certamini.

Ita nos nec deesse voluit fratrum correptioni, nec studere certamini. Multi enim homines cum a somno excitantur litigare volunt, aut rursus dormire cum litigare prohibentur. Pax ergo ⁊ dilectio communis periculi cogitatione in corde seruentur. Modus autem sermonis siue acrius siue blandius proferatur, sicut salus eius quem corrigis videtur postulare, moderandus est. Seruum, inquit, domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem. Et ne quisq; ex eo putet cessandum sibi esse a correptione erroris alterius. vide quid adiungat. In modestia, inquit, corripientem diuersa sentientes. Quomodo in modestia? quomodo corripientem? nisi cum lenitatem corde retinemus, ⁊ aliquam medicamenti acrimoniam verbo correptionis aspergimus. H

Si quando deus det illis poenitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant a diaboli laqueis: a quo captiui teneantur ad ipsius voluntatem.

Ex libro de correptione ⁊ gratia.

Correptionis vtilitas.

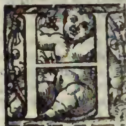
Correptionis vtilitas quæ nunc est maior nunc minor pro peccatorum aduersitate salubriter adhibetur, ⁊ tunc est salubris quando supernus medicus respicit. Non enim aliquid proficit nisi cum facit vt peccati sui quenq; poeniteat. Et quis hoc dat nisi qui respexit apostolum Petrum negantem, ⁊ fecit flentem? Vnde ⁊ Paulus apostolus postea q; dixit cum modestia corripiendos esse diuersa sentientes: protinus addidit, Nequando det eis deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem, ⁊ resipiscant a diaboli laqueis. Ipsa poenitentia quando digna causa secundum morem ecclesiæ vt agatur, plerumque in infirmitate non agitur, quia ⁊ pudor timor est displicendi, dum plus delectat hominum existimatio q; iustitia, qua se quisq; humiliat poenitendo. Vnde non solum cum agitur poenitentia, verum etiam vt agatur, dei misericordia necessaria est. Alioquin non diceret apostolus de quibusdam, ne forte det

Ad poenitentiã agendã opus est dei misericordia.

A illis deus pœnitentiam. Et vt Petrus amare fleret præmisit euangelista, & ait. Respexit eum dominus.
Luc.xxii.

I.Tim.iiii.
ii.Rom.iii.
Iud.i.

CAPVT. III.

Hoc autem scito, quia in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine begnitate, proditores, proterui, cæci, tumidi, & voluptatum amatores, magis q̃ Dei.

In tract. euange. secundum. Ioan. cxx. Pascés oues vt suæ sint, se non Christũ amat. Phili.ii. Ioan.xxi.

B QVi hoc animo pascunt oues Christi vt suas velint esse non Christi, se conuincuntur amare non Christum, vel gloriandi, vel dominandi, vel acquirendi cupiditate non obediendi, & subueniendi, & deo placendi charitate. Contra hos ergo vigilat totiens inculcata ista vox Christi, quos apostolus gemit sua quærere non quæ Iesu Christi. Nam quid est aliud, Diligis me? pasce oues meas, q̃ si diceretur, si me diligis, non te pascere te cogita oues meas? Et sicut meas, pasce, non tuas sicut gloriam meam in eis quære non tuam, meum dominium non tuum: lucra mea non tua, ne sis in eorum societate qui pertinent ad tempora periculosa se ipsos amantes, & cætera quæ huic malorum initio connectuntur. Hæc enim omnia mala ab eo velut fonte manant quod primum posuit, se ipso amantes. Merito dicitur Petro, diligis me: & respondit, amare. Eiq; refertur, pasce, agnos meos, & hoc iterum, hoc tertio. Ibi etiam demonstratur vnum atq; idem esse amorem & dilectionem. Nam etiam dominus nouissime non ait diligis me, sed amas me. Non ergo nos, sed ipsum amemus, & in pascendis ouibus eius ea que sunt eius, non ea que sunt nostra quæramus. Nescio quo enim inexplicabili modo quisquis se ipsum nõ deum amat, non se amat: & quisquis deum non se ipsum amat, ipse se amat. Qui enim non potest viuere de se, moritur vtiq; amando se. Non ergo se amat qui ne viuat se amat. Cum vero diligitur de quo viuitur, non se diligendo magis diligit, qui propterea se non diligit vt eum diligat de quo viuit. Non sint ergo se ipsos amantes qui pascunt oues Christi: ne tanq̃ suas non tanq̃ ipsius pascant eas, & velint ex illis sua lucra conquirere, sicut amatores

Ibidem.

Qui se non deũ amat se quodã modo nõ amat.

Officia pastorũ Christi, & vitia aliorum.

pecuniæ: vel eis dominari,sicut elati: vel gloriari de honoribus quos ab eis sumunt,sicut superbi: vel intantum progredi vt etiam hæreses faciant,sicut blasphemi: nec cedant sanctis patribus,sicut parentibus non obedientes,& eis qui illos corrigere volunt:quia perire nolunt,mala pro bonis reddant,sicut ingrati: interficiant animas & suas & alienas,sicut scelesti: materna ecclesiæ viscera dissipent,sicut irreligiosi,non compatiantur infirmis,sicut sine affectione:famam sanctorum maculare conentur,sicut detractores:cupiditates pessimas non refrenent,sicut incontinetes: exerceat lites,sicut sine benignitate:indicent inimicis piorum quæ occultanda cognouerint,sicut proditores:humanam verecundiam inuerecunda exagitatione perturbent,sicut procaces:non intelligant neq; quæ loquuntur,neque de quibus affirmant,sicut cæcati: letitias carnales spiritalibus gaudijs anteponent,sicut voluptatum amatores magis q̃; dei.Hæc enim atq; huiusmodi vitia siue vni homini accidant omnia,siue his alia,illis alia dominentur,ex illa radice quodammodo pullulant cum sunt homines se ipsos amantes. Quod vitium maxime cauendum eis est qui pascunt oues Christi,ne sua quærant non quæ Iesu Christi,& in vsus cupiditatum suarum conferant pro quibus sanguis fusus est Christi. Cuius amor in eo qui pascit oues eius,in tam magnum debet spiritalem crescere ardorem,vt vincat etiam mortis naturalem timorem,quo mori nolumus,& quando cum Christo viuere volumus. Nam & apostolus Paulus dicit se habere concupiscentiam dissolui,& esse cum Christo,ingemiscit tamen grauatus,& non vult spoliari, sed superuestiri,vt absorbeatur mortale a vita. Et huic dominus dilectori suo,Cum senueris,inquit,extendes manus tuas:& alius te cinget,& ducet quo non vis, hoc enim dixit significans qua morte clarificaturus erat deum. Solutus quippe a corpore volebat esse cum Christo,sed si fieri posset præter mortis molestiã vitam concupiscebat æternam,ad quam molestiã nolens ductus est,sed ab ea volẽs eductus est,nolẽs ei venit,sed volẽs eam vicit.

E

D Philip.I.

Ioan.xxI.

Ex epistola ad Hesychium episcopum.

¶ Vide quando dixit apostolus, Nunc enim propior est nostra salus q̃; cum credidimus:nox præcessit,dies autem appropinquauit:ecce quot anni transiuerunt,nec tamen quod dixit falsum est, quanto magis nunc dicendum est propinquare domini aduentum quando natus est ad finem factus accessus? Apostolus certe spiritus,inquit,manifeste dicit,quia in nouissimis temporibus recedent quidam a fide,nondum vtiq; erant eadem tempora,hæreticorum scilicet talium quales eodem sermone descripsit,sed iam venerunt ac per hoc in nouissimis temporibus, videmur etiam per ipsos de fine seculi commoneri. Itemq; alibi dicens. Hoc autem scito,quoniam in nouissimis diebus instabunt tempora sæua.vel sicut alii codices habent.periculosa.Deinde qualia

Roma.xiii. Dies domini propior ẽ quaz cũ credidimus.

B

futura sint exprimens, Erunt enim, inquit, homines se ipsos amantes, amatores pecuniæ, elati, superbi, blasphemi, parentibus no obedientes, ingrati, scelesti, irreligiosi, sine affectione, detractores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, procaces, excæcati, voluptatum amatores magis quam dei, habentes speciem pietatis, virtutem eius abnegantes. Mirum si tales homines aliquando defuerunt. Deniq; quia & tunc erant adiungit ac dicit. Et hos euita. Ex his enim sunt qui penetrant domos. Non ait penetrabunt, tanquam & hic futurum pronuncians, sicut supra dixerat: instabunt tempora periculosa, sed ait, penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas. Non ait, ducent, vel ducturi sunt, sed iam ducunt. Nec putandus est hoc loco pro temporis futuri verbis presentis temporis verba posuisse, quando quidem illos ab eo cui scribit euitari admonebat. Nec tamen frustra dixit, in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa: & hinc ea periculosa futura demonstrans, tales homines futuros esse predixit, nisi quia tanto plures erunt, magisq; abundabunt, quanto magis propinquatur ad finem. Videmus ergo tales nunc abundare. Sed quid si abundantiores erunt post nos, & omnino abundantissimi, quando iam iamq; ipse finis instabit, qui quam diu aberit, ignoratur? Nouissimi quippe dies dicti sunt, & in ipsis primis apostolorum diebus cum domini in cœlum recens esset ascensus, quando die Pentecostes misit promissum spiritum sanctum, & quidam stupebant admirantes eos, quia linguis quas non didicerant, loquebantur. Quidam retro irridentes, musto plenos esse dicebant. Quo die Petrus loquens ad illos qui de hac re varie mouebantur. Non enim sicut vos, inquit, suspicamini ebrij sunt isti, cum sit hora diei tertia, sed attendite quoniam hoc est quod dictum est per prophetam. Erit in nouissimis diebus, dicit dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem &c. Iam tunc ergo erant dies nouissimi, quanto magis nunc? Etiam si tantum dierum remansit vsq; in finem, quantum ad hanc diem a domini ascensione transactum est, vel aliquid siue minus restet siue amplius quod profecto nescimus, quia non est nostrum scire tempora vel momenta quæ pater posuit in sua potestate, cum tamen sciamus in nouissimis temporibus, in nouissimis diebus, in nouissima hora nos agere sicut apostoli, sed multo magis qui fuerunt post illos ante nos, & multo magis nos, & magis quam nos qui erunt post nos, donec ad illos veniatur qui erunt (si dici potest) nouissimorum nouissimi, atq; ad ipsum omnino nouissimum, quem vult intelligi dominus, vbi dicit, Et resuscitabo eum in nouissimo die, qui quantus longe absit, comprehendi non potest.

Scelerati quos euitandus dicit apostolus etiam tunc erant.

Nunc multo plures sunt scelerati.

F

Actuum. ij.

Ioelis. ij.

Nouissimi dies erant sub apostolis.

Actuum. I.

G

Nouissimus omnium dies quam longe absit ignoratur.

Habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Et hos deuita.

IN nullum nomen religionis seu verum, seu falsum coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum, vel sacramentorum visibilium consortio colligentur. Quorum sacramentorum vis inenarrabiliter valet plurimum: & ideo contempta sacrilegos facit. Impie quippe contemnitur, sine qua perfici non potest pietas. Verumtamen quia visibilia sacramenta pietatis inesse possunt etiam impijs, sicut habuisse sanctum baptismum etiam Magum Simonem legimus: fiunt tales quales Apostolus ait, Habentes formam pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Virtus autem pietatis est finis praecepti, id est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Vnde Apostolus Petrus cum de sacramento arcae in qua Noe domus a diluuio liberata est, loqueretur. Sic & vos, inquit, simili forma baptisma saluos facit. Et ne sibi sufficere putarent visibile sacramentum per quod habebant speciem pietatis: & per malos mores perdite viuendo virtutem eius abnegarent: continuo subiecit. Non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio.

Ex lib. contra Faustu. ti. xxiii. Religionis coagulu no fit absque sacramento visibili. Sacramenta visibilia pietatis inesse possunt impijs. i. Petri. iij. H Ibidem Ex sermone in episto. ioan. ij.

¶ Certe iam renati sunt ex aqua & spiritu fratres nostri: & nos ante aliquot annos renati sumus ex aqua & spiritu. Bonum est nobis vt non diligamus mundum, ne remaneant in nobis sacramenta ad damnationem nostram, non firmamenta ad salutem. Firmamentum salutis est habere radicem charitatis, habere virtutem pietatis non formam solam. Bona forma: sancta forma, sed quid valet forma, si non teneat radicem? Sarmentum praecisum non ne in ignem mittitur? Habe formam, sed in radice. Quomodo autem radicamini vt non eradicemini? Tenendo charitatem, sicut dicit Apostolus Paulus. In charitate radicati & fundati.

Firmamentum salutis est habere charitatem. Forma non prodest sine radice. Ephe. iij. Ex tracta. Ps. xlvij. Charitatis ardor inextinguibilis est.

¶ Ponite corda vestra in virtute eius, non vt habeatis formam pietatis, virtutem eius negetis, sed in virtute eius ponite corda vestra. Quae est virtus ciuitatis huius? qui vult intelligere virtutem huius ciuitatis, intelligat vim charitatis. Ipsa est virtus quam nemo vincit: nullus ignis, nullus fluctus seculi, nulla tentationis flumina extinguunt. De hac dictum est, Valida est sicut mors dilectio. Quomodo enim mors quando venit resisti ei non potest, sic contra violentiam charitatis mundus nihil potest. Econtrario enim similitudo data est de morte. Quomodo enim mors ad auferendum violentissima est, sic charitas ad saluandum violenta est. Per charitatem enim multi mortui sunt, vt viuerent deo. Hac charitate accensi martyres, non simulati, non vana gloria ventilati: non tales de quibus dictum est, Si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem nō habeam, nihil mihi prodest: sed tales quos vere Christus & veritatis charitas perduceret ad passionem. Quid eis fecerunt tentationes saeuientium? Maiorem violentiam habuerunt oculi flentium suorum, quam persecutiones insectantium. Quam multos tenebant filij ne paterentur? quam multorum genibus prouolue-

Canti. viij. A i. Cor. xiij.

bantur vxores ne viduæ derelinquerentur: q̄ multos parentes prohibebant mori: sicut nouimus ꝛ legimus in passione beatæ Perpetuæ. Facta sunt ista, ac lachrymæ quantælibet, ꝛ quantolibet impetu fluerent, quando ardorem charitatis extinguerent? Hæc est virtus Sion cui alibi dictum est, Fiat pax in virtute tua, ꝛ abundantia in turribus tuis. Ponite corda vestra in virtute eius: ꝛ distribuite domos eius. Quid hic intelligimus, Ponite corda vestra in virtute eius, ꝛ distribuite domos eius? Id est distinguite domum a domo nolite confundere domos. Est enim formam habens, ꝛ pietatem non habens. Sed distribuite: nolite confundere. Tunc autem distribuitis, ꝛ non confunditis, quando corda in virtute eius ponitis, id est cum facti fueritis per charitatem spiritales, tunc temere nō iudicabitis. Tunc videbitis nihil obesse malum bonis, q̄diu sumus in hac area.

Ps. cxxi. Ps. xlvij. B

Ex libr. de agone Christiano. Sacramentum baptismi nō est nisi ex ecclesia catholica, sed formam eius habent sarmenta præcisa.

¶ Sacramentū sancti lauacri nusquā est nisi ex catholica ecclesia. Sed eam formam secum habent sarmenta præcisa, quam in ipsa vite anteq̄ præciderentur acceperant. Hi sunt enim de quibus apostolus dicit, Habentes speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Est enim magna virtus pietatis pax ꝛ vnitas, quia vnus est deus. Hanc illi non habent, quia præcisi ab vnitate sunt. Itaque si qui ex ipsis ad catholicam veniunt, non iterant speciem pietatis quam habent, sed accipiunt virtutem pietatis quam non habent. Nam ꝛ amputatos ramos denuo posse inseri si non permanserint in incredulitate, apertissime apostolus docet.

Ex his enim sunt qui penetrant domos & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis: semper discentes, & nunq̄ ad scientiam veritatis peruenientes.

Ex tractatu euangelij secundum Ioan. lx. C Quærere debemus faciem domini semper

¶ Diuini cantici vox est, Quærite dominum, ꝛ viuet anima vestra. Quæramus inueniendum, quæramus inuentum. Vt inueniendus quæratur, occultus est: vt inuentus quæratur, immensus est. Vnde alibi dicitur, Quærite faciem eius semper. Satiat enim quærentem inquantum capit, ꝛ inuenientem capaciorem facit, vt rursus quærat implere vbi plus capere cœperit. Non ergo ita dictum est, quærite faciem eius semper: quemadmodum dictum est de quibusdam: semper discentes, ꝛ ad veritatis scientiam nunq̄ peruenientes: sed potius sicut ille ait, Cum consummauerit homo, tunc incipit, donec ad illam vitam veniamus, vbi sic impleamur vt capaciores non efficiamur, quia ita perfecti erimus vt iam non proficiamus. Tunc enim ostendetur nobis quod sufficit nobis: hic autem semper quæramus, ꝛ fructus inuentionis non sit finis inquisitionis. Neque enim propterea non semper, quia hic tantum: sed

Hic nō inuenitur quod sufficiat.

Ideo hic semper dicimus esse quærendum, ne aliquando hic pute mus ab inquisitione cessandum. Nam & de quibus dictum est, Semper discentes, & ad veritatis scientiam nunq̄ peruenientes, hic sunt vtique semper discentes: cum vero de hac vita exierint, iam non erunt discentes, sed erroris sui mercedem recipientes. Sic enim dictum est, Semper discentes, & ad veritatis scientiam nunq̄ peruenientes: tanq̄ diceretur, semper ambulantes & ad viam nō peruenientes. Nos autem semper ambulemus in via donec eo veniamus quo ducit via. Nusq̄ in illa remaneamus, donec perducat vbi maneamus. Atque ita & quærendo tendimus, & inueniendo ad aliquid peruenimus, & ad id quod restat quærendo & inueniendo transimus, quousque ibi fiat finis quærendi, vbi perfectioni non superest intentio proficiendi.

Quemadmodum autem Iamnes & Mambres restiterunt Moysi, ita & hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem, sed vltra non proficient. Insipientia enim eorum manifesta erit in omnibus, sicut & illorum fuit. Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passiones, qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconio, Listris: quales persecutiones sustinui, & ex omnibus eripuit me dominus. Exo. vii

Nnimositas hæreticorum semper inquieta est, quos magorum Pharaonis habere conatum declarat apostolus dicens, Sicut etiam Iamnes & Mambres restiterunt Moysi, sic & hi resistunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fides sed vltra non proficient. Dementia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit. Quia enim per ipsam corruptionem mentis inquietissimi fuerunt, in tertio signo defecerunt, fatentes sibi aduersum esse spiritum sanctum qui erat in Moyse. Nam deficientes dixerunt, Digitus dei est hoc. Sicut autem conciliatus spiritus sanctus, requiem præstat mitibus & humilibus corde, ita contrarius & aduersus immites ac superbos inquietudine exagitat. Quam inquietudinem muscæ illæ breuissimæ significauerunt, sub quibus magi Pharaonis defecerunt dicentes, Digitus dei est hoc.

Ex lib. ad Ioan. ij. Hæretici semper inquieti. Exo. viij

¶ At Hieremias propheta, Clamauit perdix, cōgregauit q̄ nō peperit faciens diuitias suas non cum iudicio. Perdix. n. nimis contentiosa

Ex libr. contra Faustū li. xxvj. Hiere. xvij

Perdix contentioſa currit in laqueum vt hæretici.

ſum animal, notum eſt quanta auiditate ipſius contentionis currat in laqueum. Non enim diſputare amant hæretici, ſed quoquomodo ſuperare impudentiſſima peruicacia, vt congregent (ſicut hic dixit) quæ non pepererunt. Chriſtianos enim quos maxime Chriſti nomine ſeducunt, iam per ipſius Chriſti euangelium natos inueniunt, ⁊ faciunt illos diuitias ſuas, non ſane cum iudicio

F

ſed cũ temeritate, inconſiderata. Non enim intelligunt ibi eſſe veram, ⁊ ſalubrem, quodammodo germanam atq; radicalem chriſtianam ſocietatem, vnde iſtos ſeparauerunt, quos ad ſuas diuitias cõgregarunt. Et quia de talibus dicit apoſtolus, Sicut enim Iannes ⁊ Mambres reſtiterunt Moyſi, ſic ⁊ iſti reſiſtunt veritati homines mente corrupti, reprobi circa fidem, ſed vltra non proficient. Dementia enim eorum manifeſta erit omnibus, ſicut ⁊ illorum fuit, ſequitur ⁊ hic propheta ⁊ dicit de perdice quæ congregauit quæ non peperit. In dimidio dierum eius derelinquunt eam, ⁊ in nouiſſimis ſuis erit inſipiens. Ideſt quæ primo tanq; per pollicitationem ⁊ oſtentationem excellentis ſapientiæ ſeducebat, erit inſipiens, ideſt apparebit inſipiens. Eis quippe quibus primo ſapiens erat, tunc erit inſipiens cum apparebit: quia dementia eius nota erit omnibus.

Et omnes qui pie volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patientur.

Ex libro de paſtoribus.
Eccle. ij.

FIli accedens ad ſeruitutem dei ſta in iuſtitia, ⁊ timore, ⁊ præpara animam tuam ad tentationem. Qui enim hæc loquitur confortat infirmum, ⁊ ex infirmo facit firmum: vt non ille cum crediderit, proſpera huius ſeculi ſperet. Si enim doctus

Proſperitas ſeculi corrumpit.

fuerit ſperare proſpera ſeculi, ipſa proſperitate corrumpitur, ſuperuenientibus aduerſitatibus ſauciatur, aut fortaſſis extinguitur. Non ergo eum ædificat ſuper petram qui ſic ædificat, ſed ſuper arenam

G

ponit. Petra autem erat Chriſtus. Chriſti paſſiones imitandæ, non a chriſtianis delitiæ conquirendæ. Confortatur infirmus cum ei

I. Cor. x.
Confortatur chriſtianus pro quo omnia Chriſtus, ⁊ nihil pro ſe paſſus intelligitur dum ſe ab omnibus tentationibus eruendũ videt.

dicitur, ſpera quidem tentationes huius ſeculi, ſed ab omnibus eruet te dominus, ſi ab illo non receſſerit retro cor tuum. Nam ad confortandum cor tuum, venit ille pati, venit ille mori, venit ſputis illiniri, venit ſpinis coronari, venit opprobria bibere, venit poſtremo ligno configi. Omnia hæc ille pro te, tu nihil pro illo, ſed pro te. Quales autem ſunt qui timentes eos lædere coram quibus loquuntur, non ſolum non præparant ad imminentes tentationes, ſed etiam promittunt felicitatem huius ſeculi quam deus ipſe ſeculo non promiſit? Ille prædicit labores ſuper labores vſq; in finem venturos ipſi ſeculo, ⁊ tu vis ab ipſis laboribus exceptum eſſe chriſtianum? Quia chriſtianus eſt, aliquid plus paſſurus eſt in hoc ſeculo. Et enim ait apoſtolus, Omnes qui volunt in Chriſto pie viuere, perſecutionem patientur. Iam tibi ſi places paſtor ſua quærēs

non quæ

non quæ Iesu Christi,ille dicat,omnes qui volunt in Christo pie H
viuere,persecutioné patiétur:& tu dic,si in Christo pie vixeris,abun
dabunt tibi omnia bona:& si filios nó habes,suscipies, & enutries
omnes,& nemo tibi morietur.Hæccine est ædificatio tua? Attéde
quid facias,vbi ponas. Super arenam est quem cóstituis:venturus
est imber:influxurus est fluuius,flaturus est ventus, impingent in
domum istam & cadet,& fiet ruina eius magna. Leua de arena:po
ne super petram:in Christo sit quem vis esse christianus. Attendat
ad passiones Christi indignas, attendat illum sine vllo peccato
quæ non rapuit exoluentem.

¶Quod ait apostolus Paulus:Quicunq; volunt in Christo pie vi *Ex libro de ci. dei.xviij.*
uere,persecutioné patientur:nullis putandú est deesse posse téporí
bus:quia & cú ab eis qui foris sunt nó sæuientibus videtur esse tran *Volentes pie viuere semper patientur persecutionem.*
quillitas,& reuera est,plurimumq; cósolationis affert maxime in
firmis:nó tamé desunt,immo multi sunt intus,qui corda pie vi
uenciú suis perditis moribus cruciant:quoniá per eos blasphema
tur christianú & catholicum nomen.Quod quanto charius est eis
qui volunt pie viuere in Christo,tanto magis dolent quod per malos
intus positos fit vt minus quàm piorum mentes desiderant diligatur.
Ipsi quoq; hæretici cú cogitantur habere nomen & sacraméta chri *Hæretici magnum dolorem faciunt pijs.*
stiana,& scripturas,& professionem,magnum dolorem faciunt in
cordibus piorum,quia & multi volentes esse christiani,propter eo
rum dissensionis hæsitare coguntur,& multi maledici etiaz in his A
inueniunt materiam blasphemandi Christianum nomen,quia &
ipsi quoquo modo Christiani appellantur. His atque huiusmodi
prauis moribus & erroribus hominum persecutionem patiuntur
qui volunt in Christo pie viuere,etiam nullo infestante neqz ve
xante corpus illorum. Patiuntur quippe hanc persecutionem non
in corporibus,sed in cordibus:vnde illa vox est,secundum mul *Psal.xciij.*
titudinem dolorum meorum in corde meo.Non enim ait,in cor
pore meo. Sed rursus,quoniam cogitantur immutabilia diuina
promissa,& quod ait Apostolus,nouit dominus qui sunt eius:quos *ij.Timo.ij.*
enim præsciuit,& prædestinauit conformes fieri imaginis filij eius *Roma.viij.*
ex eis perire nullus potest:ideo sequitur in illo psalmo,Consola
tiones tuæ iocundauerunt animam meam.Dolor autem ipse qui *Psal.xciij.*
fit in cordibus piorum quos persequuntur mores Christianorum
malorum siue falsorum,prodest dolentibus:quoniam de charita
te descendit,qua eos perire nolunt,nec impedire aliorum salutez.
Denique magnæ cósolationes fiunt etiam de correctionibus eo
rum:quæ piorum animas tanta iocunditate perfundunt,quantis
doloribus de sua perditione cruciauerunt. Sic in hoc seculo in his
diebus malis,nó solum a tempore corporalis præsentiæ Christi
& apostolorum eius,sed ab ipso Abel quem primum iustum im B
pius frater occidit,& deinceps vsque in huius seculi finem,inter per
secutiones mundi & consolationes dei peregrinando percurrit

ecclesia.

Ex epistola ad Sebastianum.

¶ Sensi in epistola tua, quod tædium te det inuerit a peccatoribus relinquentibus legem dei. Illo enim spiritu viuis, quo dictum est, Vidi insensatos & tabescebam. Pia est illa tristitia. & si dici potest beata miseria, vitijs alienis tribulari, non implicari. moerere, non hærere, contrahi, non amore attrahi. Hæc est persecutio quam patiuntur omnes qui volunt in Christo pie viuere, secundum apostolicam mordacem veramque sententiam. Quid enim hic tam persequitur vitam bonorum, quam vita iniquorum? Non cum cogit imitari quod displicet, sed cum cogit dolere quod videt. Quoniam coram pio viuens impie, etsi non obligat consentientem, cruciat sentientem. Nam sæpe & diu piorum corporibus a secularibus temporibus & quorumlibet vexationibus parcitur, piorum autem cordibus malis hominum moribus nunquam vsque ad huius seculi finem. Sic ergo potius impletur quod commemoraui dixisse apostolum quia omnes qui volunt in Christo pie viuere, persecutionem patiuntur: & tanto amarius, quanto interius, donec diluuium transeat vbi arca continet coruum & columbam.

Beata miseria vitiis alienis tribulari.

C

Ex tract. ps. liiij

Pie viuens torquetur vitijs alienis.

ij. Cor. xi.

¶ Verum est illud, omnes qui volunt pie viuere in Christo, persecutionem patientur. Non pateris persecutionem? non vis pie viuere in Christo. Vis probare verum esse quod dictum est? Incipe viuere in Christo. Quid est pie viuere in Christo? Vt pertineat ad viscera tua quod ait Apostolus, Quis infirmatur & ego non infirmor? Quis scandalizatur & ego non vror? Aliorum infirmitates, aliorum scandala, persecutiones illi fuerunt. Nunquid ergo sunt hoc tempore plures? abundant illis qui ea curant.

Ex tractatu ps. lv.

Ex pars tribulationis non est perfectus Christianus.

¶ Nemo sibi dicat, fuerunt tribulationes apud patres nostros, apud nos non sunt. Si putas te non habere tribulationes, nondum cœpisti esse Christianus. Et vbi est vox apostolorum? sed & omnes qui volunt in Christo pie viuere, persecutiones patientur. Si ergo non pateris vllam pro Christo persecutionem, vide ne nondum cœpisti in Christo pie viuere. Cum autem cœperis in Christo pie viuere, ingressus es torcular: præpara te ad pressuras, sed noli esse aridus ne de pressura nihil exeat.

Ex tracta. Psal. cxij.

Irrisio eorum qui sperant æterna.

D

¶ Omnes qui secundum Christum pie volunt viuere, necesse est patiantur opprobria: necesse est contemnantur ab his qui volunt impie viuere, quorum felicitas tota terrena est. Irridentur illi qui felicitatem vocant, quam oculis videre non possunt: & dicitur eis, Quid credis insane? Vides quod credis? Reuersus est aliquis ab inferis, & retulit tibi quid ibi agitur? Ecce quod ego amo, video, & fruor. Despiceris, quia speras quod non vides. Et despicit te ille, qui quasi tenet quod videt. Attende ipse si tenet, noli turbari, vide si ipse tenet, ne dum putas eum felicem in præsenti, amittas veram felicitatem futuram. Noli turbari, attende si tenet. labitur hoc ab illo quod tenet. vel ipse ab eo quod tenet. Necesse est transeant aut

Delitiæ huius mundi teneri nequeunt.

ipse per suas, aut res ipsius per illum. Per quem transeant res suæ? Qui eas labefactauerit. Qui transit per res suas? Qui in diuitijs moritur, quia cum moritur, non eas secum affert ad inferos. Tu securior esto, quia resurrexit ꝛ docuit te quod in alia vita daturus sit: certus esto quia dat. Sed insultat ille, quia tenet. Ferto insultantem, ꝛ videbis gementem. Postea enim veniet tempus quando dicturi sunt illi ipsi, Hi sunt quos aliquando habuimus in risus. Verba sunt libri Sapientiæ, quia prodidit nobis scriptura quæ dictum sunt illi ipsi, qui nos modo irrident, ꝛ qui nos despiciunt, ꝛ a quibus impleti sumus opprobrio ꝛ despectione, quæ verba habebunt tunc quando a veritate despicientur. Videbunt enim ad dexteram fulgere quos se cum commixtos contempserant, cum factum in illis fuerit quod dicit apostolus. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc ꝛ vos cum illo apparebitis in gloria, ꝛ dicent, Hi sunt quos aliquando habuimus in risum ꝛ in similitudinem improperij. Hos insensati vitam illorum existimabamus insaniam, ꝛ finem eorum sine honore. Quomodo computati sunt inter filios dei, ꝛ inter sanctos sors illorum est? Sequuntur in eo sermone ꝛ adijciunt, Ergo errauimus a vita veritatis, ꝛ iustitiæ lumen non luxit nobis, ꝛ sol non ortus est nobis. Quid nobis profuit superbia? ꝛ diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Ibi tu non eis insultas, quia ipsi sibi iam insultant. Quod donec fiat fratres leuemus oculos ad eum qui habitat in cœlo: ꝛ non ab illo tollamus oculos quousque misereatur nostri: ꝛ liberet ab omni tentatione ꝛ opprobrio ꝛ despectu.

Sapien. v. Irridentium planctus.

B Coloss. iii. Sapien. v.

Ibidem.

¶ Omnes qui volunt pie viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. Non enim modo quia diabolus per reges non sæuit, ideo non Christiani patiuntur persecutionem. si mortuus est diabolus, mortuæ sunt persecutiones. Si autem ille aduersarius noster viuit, vnde non tentationes suggerit? vnde non sæuit, vnde non minas aut scandala procurat. O si incipias pie viuere videbis quia omnes qui volunt pie viuere in Christo Iesu persecutionem patientur. Pugnamus cum concupiscientijs nostris, pugnamus foris cum infidelibus ꝛ inobedientibus hominibus, pugnamus cum suggestionibus, cum perturbationibus carnalibus. Vbique pugnamus adhuc, quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam. Pugnamus adhuc, quoniam si spiritus vita est, tamen corpus mortuum est propter peccatum. Sed quid futurum est. Si autem spiritus eius habitat in vobis, qui suscitauit Christum a mortuis, viuificabit ꝛ mortalia corpora vestra propter spiritum qui habitat in vobis. Cum ergo viuificata fuerint membra nostra mortalia, iam nihil resistet spiritui nostro.

In tract. ps. cxxvij. Persecutiones non moriuntur hominis diabolus moriatur.

Pugna Christiani.

F

Sapien. ix.

Roma. viij.

¶ Ait apostolus Omnes qui volunt in Christo pie viuere, persecutionem patientur. Ecce quia dies mali sunt, sine persecutione iusti viuere hic iusti viuere non possunt, qui inter malos viuunt persecutioné pa

Sine persecutione iusti viuere non possunt.

tiuntur. Omnes mali persequuntur bonos non ferro & lapidibus sed vita & moribus. Nunquid aliquis sanctũ Loth persequebatur in Sodomis? Nemo illi molestus erat, & tamen inter impios viuebat, inter immũdos, superbos, blasphemos. Persecutionẽ patiebatur nõ vapulando, sed malos vidẽdo. Quisquis me audis, & nõdũ viuis in Christo, incipe in Christo pie viuere probas qđ dico. Deniq; apostolus cũ memoraret pericula sua, Periculis, inquit, in mari, periculis in fluminibus, periculis in deserto, pi̇culis in latronibus, periculis in falsis fratribus. Cætera pi̇cula quiescere possunt; pericula a falsis fratribus quiescere vsq; in finẽ seculi nõ nouerũt.

II. Cor. xi.

¶ Magnus bonorum labor est mores tolerare contrarios, quibus qui non offenditur, parum proficit. Tantum enim torquet iustum iniquitas aliena, quantum recedit a sua.

C

Ex li. sententiarũ Prosperi. Qui malis moribus nõ offenditur parũ proficit.

Mali autẽ hominis, & seductores, proficient in peius: errantes & in errorẽ mittentes. Tu vero permane in his q̃ didicisti, & credita sunt tibi, sciens a quo didiceris: & quia ab infantia sacras literas nosti: q̃ te possunt instruere ad salutẽ, per fidẽ q̃ est in Christo Iesu. Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendũ, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia: vt perfectus sit homo dei ad omne opus bonum instructus.

Roma. xiiii. ii. Pet. i.

¶ Cæcus si cæcũ ducat, simul in foueam cadunt, merito cadunt in puteũ corruptionis. Quid ergo ait? Proficiẽt in peius, nõ tamẽ diu. Nam ante paulo dixit, Sed vltra nõ proficient, hoc est, nõ dimidiabunt dies suos. Sequatur apostolus & dicat quare. Dementia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut illorum fuit.

ps. cxviii. ps. liiij.

H

CAPVT IIII.

Estificor id coram deo, & Iesu Christo, qui iudicaturus est viuos & mortuos, & aduentum ipsius & regnum eius: prædica verbũ, insta oportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina.

In expositione epi. ad Galat. Opportunitas ẽ oĩ medicamẽto necessaria.

IMportunitas opportunitati vtiq; contraria est. Neq; omnino vllum medicamentum sanat nisi qđ oportune adhibuerís. Quãquã ergo & sic possit distingui; insta opportune: vt alius

sit sensus, importune argue: deinde cætera contexantur, hortare, increpa cum omni longanimitate ꝛ doctrina, vt tūc opportunus sentiaris cum instas ædificando: cum autem destruis arguēdo, nō culperis etiam si importunus videaris, sicut est talibus importunum: ita duo quæ sequuntur, ad duo superiora possunt sigillatim referri: hortare cum opportune instas, increpa cum importune arguis: deinde cætera duo similiter, sed conuerso ordine referentur: cum omni longanimitate ad sustinendas indignationes eorum quos destruis: ꝛ doctrina ad instruenda eorū studia quos ædificas.

A

Tamē etiam illo vsitatiore modo distinguatur. Insta opportune, ꝗ si hoc modo non perficis, importune. Ita intelligendum est, vt tu opportunitatem omnino non deseras: ꝛ sic accipias qđ dictuꝫ est importune, vt illi videaris importunus qui non libenter audit quæ dicuntur in eū, tu tamen illi scias hoc esse opportunū, ꝛ dilectionem cuiꝗ sanitatis eius animo tenes mansueto: ꝛ modesto, ꝛ fraterno. Multi enim postea cogitantes quæ audierint, ꝛ q̄ꝫ iuste audierint, ipse se grauius ꝛ seuerius arguerunt, ꝛ qui iuis perturbatiores a medico viderentur abscedere, paulatim verbi vigore in medullas penetrante curati sunt. Qđ non fieret si semper expectaremus periclitantē putrescētibus membris, quando eum liberet vri aut secari qđ nec ipsi corporis medici attendunt, qui terrenæ mercedis intuitu curant. Quotus enim quisqꝫ reperitur qui ferrum eorum aut ignem non ligatus expertus sit? cum ꝛ illi chariores sint, qui volentes ligati fuerint. Plures enim resistentes, ꝛ mori se malle clamantes q̄ꝫ illo curari modo, vix lingua ipsa illorum relicta libera, omnibus membris constrinxerunt, neqꝫ ad suum, neqꝫ ad reluctantis, sed ad ipsius artis arbitrium. Quorum tamen vocibus conuitiisqꝫ dolentium, nec commouetur curantis animus, nec quiescit munus.

Importune instare.

Multorum durities arguuntur perturbatio profuit postea ad sanitatem.

Rarissime vtitur quinō violenter aliquando in corpore curetur.

B

Medicinæ autem cœlestis ministri aut per odiorum trabem cernere stipulam in oculo fratris volunt, aut tolerabilius mortem videre peccantis q̄ꝫ verbū indignantis audire. Quod, nō ita accidisset si tam sanum animum curando alterius animo adhiberemus, q̄ꝫ sanis manibus illi medici aliena membra pertractant. Nū q̄ꝫ itaqꝫ alieni peccati obiurgandi suscipiendum est negotium, nisi cum interius interrogationibus examinantes nostram conscientiam, liquido nobis coram deo responderimus, dilectione nos facere: ꝗ si conuitium vel minæ, vel etiā persecutiones eius queꝫ argueris, lacerauerunt animum, si adhuc ille per te sanari posse videbitur, nihil respondeas donec saneris prior. ne forte carnalibus moribus tuis ad nocendum consentias, ꝛ exhibeas linguam tuam arma iniquitatis peccato ad reddendum malū pro malo, aut maledictū pro maledicto. Quicquid enim lacerato animo dixeris, punientis est impetus non charitas corrigentis. Dilige, ꝛ dic quod voles. Nullo modo maledictum erit quod specie maledicti sonuerit, si meminerꝭ senserisqꝫ te in gladio verbi dei liberatorem hominis esse velle

Obiurgandi officium nulli est impēdendū nisi ex dilectione.

Non male dicit quia vitio liberare pretendit.

C ab obsidione vitiorũ. Quod si forte vt plerunqȝ accidit, dilectione talem quidem suscipias actionẽ, ⁊ ad eam corde dilectionis accedis sed inter agendum subrepserit aliquid dum tibi resistitur, quod te auferat ab hominis vitio percutiendo, ⁊ ipsi homini faciat infestũ postea te lachrymis lauantem huiusmodi puluerẽ multo salubrius: meminisse oportebit q̃; non debeamus super aliorum superbire peccata, quando in ipsa eorum obiurgatione peccamus, cum facilius A nos ira peccantis iratos, q̃; miseria misericordes facit.

Ex libro de Pastoribus. Eze. xxxiiii. Contumacium responsio.

¶ Quod errabat non reuocastis, ⁊ quod periit nõ inquisistis. Hinc inter manus latronum ⁊ dentes luporum furentium vtrinqȝ versamur: ⁊ contumaces sunt oues, quia queruntur errantes, alienas se a nobis dicunt errore suo, ⁊ perditione sua. Quid nos vultis? Quid nos quæritis? Quasi non ipsa causa sit quare eos velimus, ⁊ quare quæramus quia errant ⁊ pereunt. Si in errore, inquit, sum si in interitu, quid me vis? quid me quæris? Quia in errore es, reuocare volo quia peristi, inuenire volo. Sic volo errare, sic volo perire. Sic vis errare? sic vis perire? quanto melius ergo nolo. Prorsus audeo dicere, importunus sum. Audio dicentem apostolum. Prædica verbũ dei: insta opportune, importune. Quibus opportune? Quibus importune? Opportune itaqȝ volentibus, importune nolẽtibus. Prorsus importunus sum: audeo dicere, Tu vis errare? tu vis perire? Ego nolo. Non vult postremo ille qui me terret si voluero. Vide quid dicat: vide quid increpet. Quod errabat non reuocastis: ⁊ quod periit non inquisistis. Te magis timeo q̃; ipsum? Oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi.

Opportune ⁊ importune prædicandum. D

II. Cor. v. Ex tracta. ps. cxxviii.

¶ Sonet verbum dei volentibus opportune, nolentibus importune: inuenit sibi locum, Inuenit sibi corda vbi requiescat, inuenit terram vbi germinet, ⁊ fructum ferat. Nam quia multi mali sunt ⁊ iniqui, quos portat ecclesia vsqȝ in finem, manifestum est. Et hi sunt quibus verbum dei superfluum est. Aut sic in illos cadit, quomodo semen in via conculcatur, ⁊ a volatilibus colligitur. Aut sic in eos cadit, quomodo semen in petrosa loca, vbi non habet terram multam statim exit; ⁊ calefacto sole arescit, quia non habebat radicem, Aut sicut inter spinas, quod etsi germinet ⁊ conetur in auras surgere, suffocatur tamen multitudine spinarum. Tales autem sunt qui verbũ dei contemnunt, sicut via: aut qui ad horam gaudent, ⁊ facta tribulatione sicut æstu soli arescunt: aut qui cogitationibus ⁊ curis ⁊ sollicitudine huius mũdi tanq̃; spinis auaritiæ suffocant quod in illis cœperat germinare. Est autem etsi terra bona, quo semen cum ceciderit, affert fructum, aliud tricenum, aliud sexagenum aliud centenũ.

Mat. xiii.

B Siue paruum, siue multum, omnes in horreo erunt, Sunt ergo tales, ⁊ propter hos loquimur, propter hos loquitur scriptura, propter hos non tacet euangelium. Sed illi audiant, ne forte aliud sit hodie, aliud cras, ne forte audiendo mutentur, aut arent viam, aut lapides purgent aut spinas euellant.

¶ Scio scriptum esse, In multiloquio non effugies peccatum. Sed vtinam prædicando verbum tuum, & laudando te tantummodo loquerer: non solum fugerem peccatum, sed meritum bonum acquirerem: quilibet multum sic loqueretur. Neq; enim homo de te beatus peccatum præciperet germano in fide filio suo, cui scripsit dicens, Prædica verbum, insta opportune importune. Nunquid dicendum est istū non multum locutum qui non solum opportune, verum etiā importune verbum tuum domine non tacebat? Sed ideo nō erat multum: quia tantum erat necessarium. Ex li. de trin. xv ca vltimo. Prouer. x. Multiloquium petit nō peccatum prædicādo verbum dei.

Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, & a veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac euangelistæ, ministerium tuum imple: sobrius esto. F

Cauete timendo & orando ne irruatis est illud ænigma Salomonis, vbi mulier insipiens, & audax, inops panis effecta, conuocat prætereuntes, dicens, Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtiuæ dulcedinem. Hæc enim mulier vanitas est impiorum, cum sint insipientissimi, aliquid se scire opinantium, sicut de ista muliere dictum est, inops panis efficitur. Quæ cum sit inops panis, promittit panes, id est cum sit ignara veritatis promittit scientiam veritatis, Occultos tamen panes promittit, quos dicit libenter attingi, & aquę furtiuæ dulcedinem, vt ea scilicet libentius & dulcius audiantur, & agantur, quæ palam in ecclesia disci crediq; prohibentur. Ipsa quippe occultatione condiunt quodammodo nefarij doctores sua venena curiosis, vt ideo se existiment dicere aliquid magnū, quia meruit habere secretum: & suauius hauriant insipientiam, quam putant scientiam: cuius prohibitam quandomodo furantur audientiam propter illicita atq; punienda secreta. Mulier illa non solum insipiens, verum audax etiā nuncupatur. Hæc mulier insipiens & audax sub Christiano vocabulo tot sceleratas hæreses condidit, quot nefandas fabulas finxit: vtinam tales quales in theatris siue cantantur, siue saltantur, siue mimica scurrilitate ridentur, & non quasdam tales, quales aduersum deum fingere potuisse sic illam doleamus insipientiam, vt miremur audaciā. Hoc apostolus in spiritu sancto prævidens, ait, Erit etiam tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed secundum sua desideria magistros sibi coaceruabunt prurientes auribus: & a veritate quidē auditum suum auertentes, ad fabulas autē conuertētur. Illa. n. secreti furtiq; cōmemoratio qua dicitur, Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtiuæ dulcedinem, pruritum facit audientibus in Ex tract. cuiq; secundum. Ioan. xcvii. Prouer. i. Panes occulti, sunt hæreticorum errores. G Prouer. ix. Furti commemoratio

Io prurit fa cit auribus.

auribus spiritaliter fornicantibus, sicut quo dam pruritu libidinis etiã in carne corrumpitur integritas castitatis. Audite itaq; Apostolum talia preuidentem, & ea vitanda salubriter admonentem.

II. Tim. II.

Profanas, inquit, verborum nouitates euita. Multum enim proficient ad impietatem, & sermo eorum sicut cancer serpit.

Ego enim iam delibor: & tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certaui, cursum cõsũmaui, fidem seruaui. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ: quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Festina ad me venire cito. Demas enim me reliquit, diligens hoc seculum, & abiit Thessalonicam, Crescens in Galatiam. Titus in Dalmatiam, Lucas est mecum solus. Marcũ assume, & adduc tecum: est enim mihi vtilis in ministerio. Tychicum autem misi Ephesum, Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros: maxime autem membranas.

H

Ex lib. de gratia & libero arbitrio.

Apostolus Paulus, quem certe inuenimus sine vllis meritis bonis, immo cum multis meritis malis dei gratiam consecutum, reddentis bona pro malis, sua iam propinquante passione scribens ad Timotheum, ista vtiq; iam merita sua bona commemorat, vt post bona merita consequatur coronam, qui post mala merita consecutus est gratiam. Deniq; superest (inquit) mihi corona iustitiæ, quã reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Cui redderet coronam iustus iudex, si non donasset gratiam misericors pater? Et quomodo esset ista corona iustitiæ, nisi præcessisset gratia quæ iustificat impium? Quomodo ista debita redderetur, nisi prius illa gratuita donaretur? Proinde consideremus ipsa merita quibus dixit coronam redditurum iudicem iustum: & videamus vtrum merita ipsius tanq; ipsius, id est ex ipso ei comparata, an dona sint dei. Bonũ, inquit, certamen certaui, cursum cõsummaui, fidem seruaui. Primo ista bona opera si non ea præcessissent cogitationes bonæ, nulla essent. Attendite itaq; quid de ipsis cogitationibus dicat. Ait enim scribens ad Corinthios, Non quia idonei sumus cogitare aliquid tanq; ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex deo est. Deinde singula inspiciamus. Bonum, inquit, certamen certaui. Quæro qua virtute certauerit: vtrum quæ illi ex semetipso fuerit, an quæ desuper data sit? Sed absit vt tantus doctor gentium ignorauerit leges dei, cuius vox est in Deuteronomio, Ne dicas in corde tuo, fortitudo mea & potentia manus meæ

Paulo non redderet coronam iustus iudex, nisi dedisset gratiam pius pater.

A

Pauli merita a gratia dei dependent.

I. Cor. III.

Deut. VIII.

fecit mihi virtutem magnam hanc. Sed memoraberis domini dei tui, quia ipse tibi dat fortitudinem facere virtutem. Quid autem prodest bonum certamen, nisi sequatur victoria? Et quis dat victoriam nisi ille de quo dicit ipse? Gratias deo qui dat nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum. Et alio loco, cum commemorasset testimonium de psalmo: Quoniam propter te mortificamur tota die: deputati sumus vt oues occisionis: subiecit atque ait, Sed in his omnibus superuincimus per eum qui dilexit nos. Non ergo per nos, sed per eum qui dilexit nos. Deinde dixit, Cursum consummaui. Sed ille hoc dixit: qui alio loco dixit, Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est dei. Quae sententia nullo modo potest etiam sic conuerti vt dicatur: non miserentis dei, sed volentis, et currentis, est hominis. Quisquis enim hoc ausus fuerit dicere, aperte se ostendit Apostolo contradicere. Postremo dixit, Fidem seruaui. Sed ille hoc dixit, qui alibi ait, Misericordiam consecutus sum vt fidelis essem. Non enim dixit, misericordiam consecutus sum, quia fidelis eram, sed vt fidelis essem: hinc ostendens etiam ipsam fidem haberi nisi deo miserente non posse, et esse donum dei.

ii.Cor.xv. Roma.viii. Psal.xliiii. Roma.viii. B Roma.ix. i.Timo.i.

Plus omnibus laboraui, ait Apostolus. Sed vide quid adiunxit. Non autem ego sed gratia dei mecum. Et post labores omnes expectat ipsam coronam, et dicit. Bonum agonem certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. De caetero mihi superest corona iustitiae, quam mihi reddet dominus in illo die iustus iudex. Quare? Quia agonem certaui. Quare? quia fidem seruaui. Vnde certasti? Vnde consummasti? Vnde seruasti? Non autem ego, sed gratia dei mecum. Ergo et quid conaris, illius misericordia conaris.

Ex tract.ps.cxl. i.Cor.xv. Ibidem. i.Cor.xv. Ex tract.

Reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Vtique iustus, retribuendo bona pro bonis, quia prius misericors retribuendo bona pro malis, quamuis et ipsa iustitia qua retribuuntur bona pro bonis, non est sine misericordia. Quia et hoc scriptum est. Qui coronat te in miseratione et misericordia. Qui enim dixit, Bonum certamen certaui: quando vinceret, nisi illo donante, de quo ait, Gratias deo qui dat nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum? Et qui cursum consummauit, quando curreret, quando perueniret, nisi illo adiuuante, de quo ait, Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est dei? Et qui fidem seruauit, quando id faceret, nisi vt ipse ait, Misericordiam consecutus sum vt fidelis essem? Nusquam ergo se extollat humana superbia, donis suis deus retribuit omnia praemia.

Psal.cviii. C Deus nunc fuit Paulo, cui prius misericors ii.Cor.xv. Roma.ix. i.Timo.i.

Quomodo potuit haec dicere, cui adhuc restabat ipsius passionis quam sibi iam impendere dixerat, tam magna conflictatio tam molestum ac grande certamen? An ad eius consummandum cursum parum adhuc deerat, quando illud deerat vbi erat futurus acrior et crudelior inimicus? Quod si ideo talibus verbis certus securusque

Ex li. de spiritu et litera. Quomodo se cursum consummasse dixit, cui passionis certamen restabat.

D gaudebat, quia de victoria futuri certaminis certum eum securũ ꝙ iam fecerat, qui eandem iam illi reuelauerat imminere, non re plenissima, sed spe firmissima hæc dixit: & quod futurum esse præsumpsit, tanꝙ factum fuerit indicauit. Si ergo his verbis etiã hoc adderet vt diceret, nullum habeo iam peccatum, hoc quoqꝫ illum intelligeremus, nõ de rei factæ, sed de rei futuræ perfectione dixisse. Hoc ergo totum nos dicimus tunc fuisse adhuc perficiendum quando iam de dei promissione præfidens totum ita dicebat, tanꝙ fuisset effectum. Ad ipsius quippe cursus consummationem pertinebat etiam ꝙ peccata dimittebat debitoribus suis, atqꝫ ita sibi vt dimitteretur orabat. Qua domini pollicitatione certus erat in illo fine, quẽ adhuc futurũ iam fidẽdo dicebat impletum, nullum se habiturum peccatum.

Ex tracta. euangelii secũdũ Ioan. iii. Gratiã reddit deꝰ pro gratia pmians ob meritu.

¶ Si enim fides gratia est, & vita æterna quasi merces est fidei, videtur quidẽ deus vitã æternã tãꝙ debitã reddere. Cui debitã? Fideli, quia promeruit illam per fidẽ. Sed q̃a ipsa fides gratia est, & vita æterna, gratia est pro gratia. Audi Paulum Apostolum cõfitẽtem gratiã, & postea debitũ expetentẽ. Confessio gratiæ que est in Paulo? Qui prius fui blasphemus, & persecutor, & iniuriosus, sꝫ misericordiã, inquit, consecutus sũ. Indignũ se dixit qui cõsequeretur: cõsecutũ tamen nõ p merita sua, sed p misericordiã dei. Audi illũ iam flagitãtẽ debitũ, qui primo indebitã susceperat gratiã. Ego

E enim, inquit iam immolor, & tempus resolutionis meæ instat: bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. De cætero mihi reposita est corona iustitiæ. Iam debitum flagitat, iam debitum exigit. Nam vide verba sequentia. Quam mihi reddet dominus in illa die iustus iudex. Vt ante susciperet gratiã, misericordem patrem, opus habebat: vt præmium gratiæ iustũ iudicem. Qui non damnauit impium, damnauit fidelem? Et tamen si bene cogites, ipse dedit fidem primo, qua eum promeruisti. Non enim de tuo promeruisti, vt tibi aliquid deberetur. Quod ergo premium immortalitatis postea tribuet? dona sua coronat, non merita tua. Non solum autem mihi, sed & his diligunt nomen eius.

Deus dona sua coronat nõ merita nostra premiat.

Ex tracta. ps. c. Paulus suo exẽplo nos cohortatur. I. Timo. I.

¶ Apostolus vbi spem dat bonis de iudicio, seipsum ponit, & dicit, & ostendit, & ipse in se tempus misericordiæ. Quia nisi & ipse inueniret tempus misericordiæ, qualẽ illũ inueniret iudicium? Blasphemũ, persecutorẽ, iniuriosũ. Sic enim dicit & cõmẽdat tẽpus misericordiæ, in quomodo sumus. Qui prius, inquit, fui blas-

F phemus & persecutor, & iniuriosus, sed misericordiã cõsecutus sũ. Sed forte ipse solus cõsecutus est misericordiã? audi quõ nos erigat. Vt ĩ me, inqꝫ, ostẽderet Christus Iesus oẽm lõganimitatẽ ad informationẽ eoꝝ q crediturĩ sũt illi, in vitã æternã. Quid est in me ostẽderet lõganimitatẽ? Vt alius qsꝗ peccator, & sceleratus videret quia Paulus accepit veniam, & non desperaret. Ecce ostẽdit,

ſe erexit ⁊ alios in tépore miſericordię. Audi in tépore iudicij qđ
dicat de bonis, iterum dicens de ſe ⁊ aliis. Primo miſericordiam
conſecutus eſt. Quare? Quia fuit blaſphemus, ⁊ perſecutor ⁊ iniu-
rioſus, venit dominus vt donaret Paulo, non vt redderet. Nam ſi
reddere vellet, quid inueniret quod redderet peccatori, niſi pœnā
⁊ ſupplicium? noluit reddere pœnam, ſed donauit gratiā. Audi Paulus tenet
quia ille cui donauit, tenet etiam deum debitorem. Inuenit eum deū debitorem
donatorem tépore miſericordiæ, tenet debitorem tépore iudicij in iudicio.
Quomodo hoc dicit? Videte. Ego enim iam immolor, dixit, ⁊
tempus reſolutionis meæ proximū eſt. Bonū certamen certaui,
curſum cōſummaui, fidē ſeruaui, hoc tépore miſericordiæ. Audi
de iudicio, De cætero ſupereſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet
mihi dominus in illa die iuſtus iudex. Nō dixit donat, ſed reddet.
Quando donabat miſericors erat, quando reddet iudex erit: quia
miſericordiā ⁊ iudiciū cantabo tibi dn̄e. Sed donādo delicta, fe- Pſal.c.
cit ſe coronæ debitorē. Ibi miſericordiā cōſecutus ſuȝ. Miſericors
ergo dominus primo, hic autem reddet mihi coronam iuſtitiæ. Pſal.vii.
Vnde reddet? quia iuſtus iudex eſt. Quare iuſtus iudex? Quia bo-
num certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui. Ideo
iuſtus non poteſt niſi coronare iſta, inuenit enim iſta quæ corona- C
ret. Antea vero quid inuenerat? Qui prius fui blaſphemus, ⁊ per- I.Timo.I.
ſecutor. Iſta donauit: illa coronabit. Donauit hæc tépore miſeri-
cordiæ, coronabit illa tépore iudicij, quia miſericordiā ⁊ iudiciuȝ
cātabo tibi domine. Sed nunquid ſolus Paulus hoc meruit cū di- Pſal.c.
xiſſet, Reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex? Non ſolum
mihi, inquit, ſed omnibus qui diligunt manifeſtationem eius ⁊
regnum eius.

Intuentes igitur quod commemoraſti de apoſtolo, quia domi- Ex epiſtola ad
num dixit redditurum coronam iuſtitiæ non taȝ ſibi, ſed ⁊ om- Eſychiū epiſc.
nibus qui diligunt manifeſtationem eius: ita recte viuimus, ⁊ in
hoc ſeculo tanquā peregrini agimus cum ſe in hac dilectione cor
noſtrum proficienter extendit, ſiue citius ſiue tardius veniat quaȝ
putatur. cuius manifeſtatio fideli charitate diligitur, ⁊ pio deſide-
ratur affectū.

Defecit in ſalutare tuum anima mea. Bonus eſt ergo iſte defe- Ex tra.pſ.cxviii
ctus, indicat enim deſiderium boni nondum quidem adepti, Pſal.cxviii.
ſed auidiſſime concupiti. Sed quis hoc dicit niſi genus electum, re- Bonus defect⁹.
gale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis? Ab origine H
generis humani vſque ad huius ſeculi finem in eis qui ſuo quo- Deſiderium de
que tempore hic vixerunt, viuunt, victuri ſunt, deſiderant Chri- Chriſti aduētu.
ſtum, teſte ſanctiſſimo ſene Symeone, qui cum eum infanteȝ ac-
cepiſſet in manus, dixit. Nunc dimittis domine ſeruum tuum ſe-
cundū verbū tuū in pace. quoniā viderunt oculi mei ſalutare tuū. Lucæ.II.
Acceperat. n. reſpōſuȝ diuinū, nō ſe guſtaturū mortē donec vide-
ret Chriſtum domini. Quale autem deſiderium fuit in iſto ſene,

tale fuisse credendum est in omnibus superiorum temporum san ctis. Vnde & ipse dominus discipulis ait, Multi prophetæ & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt: vt ipsorum etiam vox hoc lo co agnoscatur, Defecit in salutare tuũ anima mea. Nec tunc er go quieuit hoc desideriũ sanctorũ, nec nũc quiescit in Christi cor pore quod est ecclesia vsq; ad terminũ seculi, donec veniat deside ratus cunctis gentibus sicut promittitur per prophetã. Propter hoc dicit Apostolus, Superest mihi corona iustitiæ: quã reddet mihi do minus in illa die iustus iudex. Non solũ autẽ mihi, sed oĩbus qui diligunt manifestationẽ eius. Hoc itaq; desideriũ de quo nunc agi mus, ex dilectione cõsurgit manifestationis eius, de qua itez dicit, Cũ Christus apparuerit vita nostra, tunc & vos cũ illo apparebitis in gloria. Prima ergo tẽpore ecclesiæ ante virginis partum san ctos habuerunt qui desiderarent incarnationis eius aduentuz. Ista vero tempora ex quo ascendit in cœlũ, sanctos habent qui deside rent eius manifestationem ad viuos & mortuos iudicandos. Neq; hoc ecclesiæ desideriũ ab initio vsq; in finẽ seculi requieuit aliquã tum: nisi q̃diu hic cũ discipulis in carne versatus est, vt totius cor poris Christ. vox in hac vita gementis, conuenienter intelligatur. Defecit in salutare anima mea, & in verbum tuum speraui, hoc est in promissum. Quoniam spes facit vt per patientiam expectetur, quod a credentibus non videtur.

Matt. xiij. & Luce. x. — Psal. cxviij. Aggei. ij. — Colos. iij. — A — Sancti desiderãt manifestationẽ Christi in iudicio. — Psal. cxviij.

¶ Si enim amamus Christum, vtiq; aduentum eius desiderare debemus. Peruersum enim est, & nescio vtrum verum, quem dili gis, timere ne veniat: orare, Adueniat regnum tuum, & timere ne exaudiaris. Vnde autẽ times? Quia iudex venturus est? Nunquid iniustus? Nunquid maleuolus? Nunquid inuidus? Nunquid postre mo ab altero spectans nosse causam tuã? ne forte ille quez instru xisti, vel præuaricatione decipiat, vel minore facultate deficiens, innocentiæ tuæ bonum verbis demonstrare non possit? Nihil ho rum. Quis ergo venturus est iudicare te, nisi qui venit iudicari pro pter te? Nõ timeas accusatorem, de quo ipse dixit, Princeps huius mundi missus est foras. Nõ timeas maluz aduocatum, ille enim tibi modo aduocatus est, qui tunc iudex futurus est. Ille erit & tu & causa tua, sermo causæ tuæ testimoniũ cõscientiæ tuæ. Quisquis er go futurũ iudicem times, præsentem cõscientiã tuã modo corri ge. Parum ne tibi est quod præterita nõ requiret? sine reliquo spatio tẽporis tunc iudicabit, sed cũ quanto spatio tẽporis modo præci pit? Tunc iam corrigi non licebit, modo quis prohibet?

Ex tractatu ps. cxlvij. — Aduentus Christi desiderã dus est. — Nõ timendũ est bonis quia Christus ventu rus est iudex. — B — Ioan. xij. — Iudicẽ timẽs cõ sciẽtia purget.

¶ Superest mihi corona iustitię. Omnia dici possunt de illa inef fabili perfruitione veritatis. Et tanto magis omnia dici possunt, quanto minus digne dici aliquid potest. Nam & lux est illuminato rum. & requies exercitatorum, & patria redeuntium, & esca indi gentium, & corona vincentium, & quæcunq; bona temporaliter

Ex lib. quæstio nũ euangelij. ij. — Gloria paradisi

transeuntia per creaturæ partes error appetit infidelium, verora in æternum manentia in creatore omnium simul inuentura est pietas filiorum.

Alexander Aerarius multa mala mihi ostẽdit, red det illi dominus secuudum opera eius, quem & tu deuita. Valde enim resistit verbis nostris.

NOn ait reddat, sed reddet illi dominus secundum opera eius. Quod verbum prænunciantis est, non imprecantis. Sicut & de illa hypochrisi Iudæorum cui euersionem imminere cernebat, dixit, Percutiet te deus paries dealbate. Prophetę autem maxime solent figura imprecantis futura prædicere, sicut figura præteriti temporis ea quæ ventura erant sæpe cecinerunt. ¶ Et redditione reddet vobis omnia mala quæ ostendimus ei. Ex hac locutione ait & Apostolus, Alexander Aerarius multa mala mihi ostendit, pro eo quod est fecimus, & fecit.

C Ex lib. ij. de ser. domini in monte. i. Apostoli verba prænunciatiua, nõ imprecatiua. Ex li. locutionũ Genesis titu. cviij. Ostendere pro facere capitur.

In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me derelinquerũt nõ ills imputetur. Domin⁹ autem mihi astitit: & confortauit me, vt per me prædicatio impleatur, & audiant omnes gentes quia liberatus sum de ore leonis Liberauit me dominus ab omni opere malo, & saluum faciet in regnum suum cœleste: cui gloria in secula seculorum. Amen. Saluta Priscillam, & Aquilam, & Onesiphori domum. Erastus remansit Corinthi: Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. Festina ante hyemem venire. Salutant te Eubolus, & Pudens, & Linus, & Claudia, & fratres omnes. Dominus Iesus Christus cum spiritu tuo, Gratia vobiscum, Amen.

¶ Non orat pro Alexandro, qui inuidentia fraternitatem oppugnando peccauerat: pro his autem qui non abruperant amorem, sed timore succubuerant, orat vt eis ignoscatur. Qua propter multum interest. cum post agnitionem dei per gratiam domini nostri Iesu Christi, quisquam oppugnat fraternitatem, & ad ipsam gratiam qua reconciliatus est deo inuidentiæ facibus agitatur: & si quisquam non amorem a fratre alienauerit, sed officia fraternitati debita per aliquam infirmitatem animi non exhibuerit.

Ex lib. i. de ser. domini in mõte. Pro oppugnante per inuidentiam fraternitatẽ non orat, sicut pro ijs qui succubuerant timor.

Scripta ex Nicopoli Macedoniæ.

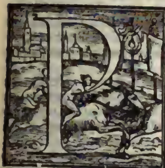
ARGVMENTVM IN EPISTOLAM AD TITVM.

Itum discipulum suum ac filii loco habitum, ob eximias dotes, insulæ nobilissimæ Cretæ præfecerat Apostolus et illinc abiens, archiepiscopum consecrarat. Huic scribit ex vrbe Nicopoli, q̄ est in Actiaco colittore: rebus, vt apparet, adhuc tranquillioribus siquidem afflictionum aut persecutionum nulla mentio. Monet autem, vt quod ipse apud Cretenses cœperat, consummet absoluatq́;, et per singulas ciuitates, quas centum habuisse memoratur ea insula, episcopos instituat, quos et presbyteros vocat, idonei episcopi formam præscribens. Et quoniam huc quoq; penetrarant pseudapostoli, qui Iudaismum suum omnibus ingerebant, animat eum, ut eos fortiter reiiciat ac refutet. Deinde personarum et ætatum præscribit officia, quemadmodum Timotheo præscribit, illud addens, ne quisquam Christianæ religionis prætextu principibus aut magistratibus resisteret, suo fungentibus officio, quamuis essent a Christi fide alieni, quin magis eos leniter ferendos, si quando forte, volente deo, et illi resipiscant. Postremo iubet Titum ad se uenire Nicopolim, sed non priusquam Paulus Artemam aut Tychicum illuc misisset, ne Cretenses destituti uiderentur episcopi solatio.

EXPOSITIO DIVI AVRELII AVGVstini Hipponensis episcopi, in Epistolam diui Pauli Apostoli ad Titum, per venerabilē Bedā presbyterū diligētissime collecta.

Epistola ad Titum.

Aulus seruus dei, Apostolus autem Iesu Christi secūdum fidem electorum dei, & agnitionem veritatis, quæ secūdum pietatem est in spem vitæ æternæ, quā promisit qui non mentitur deus ante tempora secularia, manifestauit autem temporibus suis verbum suum, prædicatione quæ credita est mihi secundum præceptum Saluatoris nostri dei, Tito dilecto filio secūdum communem fidem. Gratia & pax a deo patre & Christo Iesu Saluatore nostro.

Dicit Apostolus, tēpora æterna: nec futura, sed qđ magis est mirādū, præterita. Sic. n. ait, In spē vitæ æternæ, quā promisit nō mēdax deus ante tēpora æterna, manifestauit autem temporibus suis verbum suū. Ecce dixit retro. q fuerunt tempora æterna, quæ tamen nō fuerunt deo coæterna. Siquidem ille ante tempora æterna non solum erat: verum etiā promisit vitā æternā, quam manifestauit temporibus suis, id est congruis. Quid aliud q̄ verbum suum? hoc est enim vita æterna. Quomodo autem promisit: cum hominibus vtique promiserit, qui nondum erant ante tempora æterna, nisi quia in eius æternitate atque in ipso verbo eius, eidem coæterno iam prædestinatione fixum erat, quod suo tempore futurum erat? Ex libro de ciui. dei. xii. Tempora æterna præterita.

¶ Si in principio tēporis deum fecisse cœlum & terrā credamus debemus vtiq; intelligere q ante principiū tēporis nō erat tempus. Deus enim fecit tempora. Et ideo anteq̄ faceret tempora non erant tempora. Non ergo possumus dicere fuisse aliquod tempus quando deus nondum aliquid fecerat. Quomodo enim erat tempus quod deus non fecerat cum omnium temporum ipse sit fabricator? Ideo dixit Apostolus Paulus, Agnitionem veritatis quæ est secundum pietatem dei in spem vitæ æternæ. quam pro- Ex lib. I. contra Manichæos Gene. I. Anteq̄ deus faceret tempora, non erant, quomodo ergo sunt æterna,

misit nō mendax deus ante tempora æterna. Aeterna.n.tempo|ra quid ante se habere potuerunt? Nō.n.coæuum deo mundū istū dicimus, quia nō eius æternitatis est mundus cuius æternitatis est deus. Mundum quippe deus fecit, & sic ab ipsa creatura quā fecit deus, tempora esse cœperunt, & ideo dicuntur æterna tempora. Nō tamen sic sunt æterna tēpora, quō æternus est deus, quia deus est ante tempora, qui fabricator est tē|porum, sicut omnia quæ fecit deus bona sunt valde, sed nō sic bo|na sunt, quō bonus est deus qui illa fecit. Hæc autē facta sunt, nec ea genuit de seipso, vt hoc essent quod ipse est, sed ea fecit de nihilo vt nō essent æqualia, nec ei a quo facta sunt, nec filio eius per quē facta sunt. Iustus est enim.

Mundus nō est coæuus deo.

Quomodo tempora dicantur æterna.

¶ Quærj potest quomodo ab Apostolo dictum sit: ante tempora æterna. Si enī tempora, quomodo æterna? nisi forte ante omnia tempora intelligi voluit. Quia si dixisset ante tempora, neque ad|didisset æterna, posset accipi ante quædam tempora quæ ante se haberent alia tempora. Aeterna autem maluit dicere q̄ omnia. Fortasse ideo: quia tempus non cœpit ex tempore. An æterna tem|pora æuum significauit? Inter quod & tempus hoc distat, q̄ illud stabile est, tempus autem mutabile.

Ex libro quæstionū lxxxiij. quæsti. lxxij.

Quomodo tempora dicantur æterna.

Aeuum Tempus.

Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ de|sunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyte|ros, sicut & ego disposui tibi, si quis sine crimine est.

NVllus in ecclesia recte posset ordinari minister si dixisset Apostolus si quis sine peccato, ubi ait, Si quis sine crimi|ne est, aut si dixisset, nullum peccatum habentes, vbi ait, Nullum crimen habentes. Multi quippe baptizati fideles sunt sine crimine. Sine peccato autem in hac vita neminem dixerim, quan|talibet Pelagiani, quia hæc dicimus, aduersus nos inflētur, & dirum|pantur insania, non quia peccati aliquid remaneat quod in baptis|mate non dimittatur, sed quia in nobis in huius vitæ infirmæ in|firmitate manētibus, quotidie fieri nō quiescunt quæ fideliter oran|tibus quotidie remittantur.

Ex libro ad Bonifacium papam vrbis.

Sine crimine multi, sine peccato nemo viuit.

¶ Quēlibet valde iustum discutias in hac vita, q̄uis iam sit dignus iusti vocabulo, non est tamen sine peccato. Nudi ipsum sanctum Ioannem in epistola sua loquentem, Si dixerimus, inquit, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, & veritas in nobis non est. Sed plane multi iusti dicti sunt sine querela, quod intelli|gitur sine crimine. Nulla enim querela iusta est de his in rebus, qui non habent crimen. Crimen est autem peccatum graue accusatio|ne & damnatione dignissimum. Non ergo deus quædam peccata damnat: quædam iustificat, & laudat. Nulla laudat, odit omnia. Quomodo odit medicus ægritudinem ægroti: & id agit curando vt ægritudo pellatur: æger leuetur, sic deus gratia sua hoc in nobis

Ex tractatu euangelij secundum Ioan. xxvij.

Iustus hic nō est sine peccato.

Crimen est peccatum graue.

A

Deus omne peccatum odit.

vt agit

agit vt peccatum consumatur,homo liberetur. Sed quando consu- mitur inquies? Si minuitur,quare non consumitur? Minuitur au- tem in vita proficientium,quod in vita consumitur perfectorum. Prima est ergo libertas carere criminibus. Ideo & Apostolus Pau- lus quando eligit ordinandos,vel presbyteros,vel diaconos,& qui cunque ordinandus est ad præposituram ecclesiæ.non ait,si quis si- ne peccato est,hoc enim si diceret omnis homo reprobaretur,nul- lus ordinaretur:sed ait,Si quis sine crimine est, sicuti est homici- dium,adulterium,aliqua immunditia fornicationis,furtum,fraus, sacrilegium,& cætera huiusmodi. Cum cœperit ea non habere ho- mo,debet autem omnis christianus non habere,homo incipit ca- put erigere in libertatem. Sed ista inchoata est,nō pfecta libertas. ¶ Illa quæ apathia græce dicitur,quæ si latine posset,impossibili- tas diceretur,si ita intelligenda est(in animo quippe non in cor- pore accipitur)vt sine his affectionibus viuatur quæ contra ratio nem accidunt,mentemque perturbant bonam, plane & maxime optanda est:nec ipsa est huius vitæ. Non enim qualiumcunque ho- minum vox est,sed maxime piorum,multumque iustorum, atque sanctorum. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus:nos ipsos seducimus,& veritas in nobis non est. Tūc itaque apathia erit, quando peccatum in homine nullum erit. Nunc vero satis bene vi uitur sine crimine,sine peccato autem qui se viuere existimat,non id agit vt peccatum non habeat,sed vt veniam non accipiat. Cu- ius itaque animum contingere omnino non potest vllus affectus, quis hunc stuporem non omnibus vitijs iudicet esse peiorem?

Pecca tū hic nō consumitur,sed minuitur.

Ex libro de ci. dei.xiiij.

Apathia.

B

i. Ioan. i.

Vnius vxoris vir,filios habens fideles,nō in accu- satione luxuriæ,aut non subditos. Oportet enim epi scopum sine crimine esse, sicut dei dispensatorem, non superbum,non iracundum, non vinolentum, non percussorem,non turpis lucri cupidum, sed ho spitalem,benignum,prudentem,sobrium, iustum, sanctum ,continentem.

i. Tim. iij.

Ecclesiæ dispensatorem non licere ordinari nisi vnius vxo- ris virum,acutius intellexerunt,qui nec eum qui catechu- minus,vel paganus habuerit alteram,ordinandum esse cen suerunt,de sacramento enim agitur,non de peccato. Nam in bap- tismo peccata omnia dimittuntur, Sed qui dixit, Si acceperis vxo rem non peccasti:&,Si nupserit virgo,nō peccat:&, Quod vult fa- ciat nō peccat si nubat,satis declarat nuptias nullum esse peccatū. Propter sacramenti autem sanctitatem,sicut fœmina etiam si ca- techumina fuerit vitiata,non potest post baptismum inter dei vir gines consecrari,ita non absurde visum est eum qui excessit vxo-

Ex libro de bo- no coniugali

Qui paganus al- teram habuerat coniugem,non ordinabatur.

C

Fœmina vitia- ta quandocunque fuerit nō potest inter virgines consecrari.

CCCC

rum numerum singularē nō peccatū aliquod cōmisisse, sed nor/mam quandā sacramēti amisisse: nō ad vitę bonę meritum, sed ad ordinationis ecclesiasticę signaculum necessariā. Ac per hoc sicut plures antiquorum patrum vxores significauerunt futuras ex omnibus gentibus ecclesias vni viro subditas Christo, ita noster antistes vnius vxoris vir significat ex omnibus gentibus vnitatem vni viro subditam Christo. Itaque sicut duobus dominis pluribusue seruire, sic a viuo viro in alterius transire connubium, nec tunc licuit, nec nunc licet, nec vnq̄ licebit. Apostatare quippe ab vno deo, & ire in alterius adulterinam superstitionem, semper est malum.

Amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contra dicunt arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, & seductores: D maxime qui de circuncisione sunt, quos oportet redargui, qui vniuersas domos subuertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia.

Ex sermone de verbis apostoli xix. Psal. xc.

INter multa quibus scripsit Apostolus qualis esse episcopus debeat ait episcopum potentem esse debere in doctrina sana vt contradicentes redarguere possit. Magnum opus est, grandis sarcina, cliuus arduus. Sed sperabo in deum, quoniam ipse, inquit, liberabit me de laqueo venantium, & a verbo aspero. Nulla enim causa est quæ magis faciat hominem dispensatorem dei pigriorem ad redarguendos contradicentes, q̄ timor verbi asperi. Prius ergo quid sit contradicentes redarguere, vt dominus donauerit, exponam vobis. Contradicentes non vno modo intelligendi sunt. Paucissimi enim nobis contradicunt loquendo, sed multi male viuendo. Quando mihi audet Christianus dicere, bonum esse rapere res alienas, quando quidem non audet dicere, bonum esse tenaciter seruare res suas? Quis enim audet apertissime loquendo contradicere veritati? Non ergo facimus quod Apostolus monuit, nec contradicentes redarguimus, obedientes alloquimur laudantes instruimus, non contradicentes redarguimus. Ita vero non contradicunt lingua, sed vita. Moneo, rapit: doceo, rapit: præcipio, rapit: arguo, rapit: quomodo non contradicit?

Contradicentes redarguere.

E

Epimenides.

Dixit quidam ex illis proprius ipsorum propheta. Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos dure, vt sani sint in fide, non intendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum, auersantium se a veritate.

IAm illud non miror, quod homo ineruditus de prophetis Iudæorum existimat dictum, quod ait Apostolus. Dixit quidam ex ipsis proprius eorum propheta. Cretenses semper mendaces malæ bestiæ, ventres pigri, testimonium hoc verum est ignorans dictum esse de quodam Epimenide, qui Cretensis fuit, in cuius libris hoc inuenitur. Qui homo inter prophetas dei non inuenitur: nec ad illa eloquia dei pertinet quæ Iudæis dicit credita, qui non mentitur. Ideo non commemorauit Apostolus nomen eius, sicut solet commemorare prophetas dei quando dicens sicut & Dauid dicit. Et iterum, Esaias autem audet & dicit, sicut & Osee dicit, vel tacitis eorum nominibus cum dicit, sicut scriptum est, & ea scriptura intelligitur in qua est auctoritas dei. Aut euidenter deum dicere asserit, cum aliquod adhibet testimonium de lege vel prophetis denquale est illud, Boui trituranti os non infrenabis. Nunquid de bobus, inquit, cura est deo? An propter nos scriptura dicit? ostendens vtique in eadem scriptura deum loqui. vel illud, Prouidens autem scriptura quia ex fide iustificat gentes deus prænunciauit Abrahæ, dicens, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Ipsam scripturam pro deo posuit, quia dei est: vel illud de Abraham, In promissione, inquit, dei non hæsitauit incredulitate, sed confortatus est fide dans gloriam deo, & plenissime credens quia quæ promisit potens est & facere. Contra quam diuinam & apostolicam vocem canis iste rabiosus oblatrans ausus est dicere, Abraham deo suo promittenti prolem non credidisse ignorans illud quod ait, Si mihi centum annos habenti nascetur filius, ammirantis esse gaudium non diffidentiam dubitantis. Vbi autem aliquid etiam de auctoribus gentium dicit Apostolus, non eos appellat prophetas dei, nec illarum scripturarum deum dicit auctorem, quamuis ibi aliqua vera reperiat, sicut de isto Cretensi ait. Dixit quidam ex ipsis proprius eorum propheta, Cretenses semper mendaces. Non ergo Iudæorum proprius, sed Cretensium. Quod vtique ad hoc dictum est, ne dei propheta putaretur. Et in actibus apostolorum cum loqueretur Atheniensibus, ait de deo, In illo enim viuimus, & mouemur, & sumus, sicut & quidam secundum vos dixerunt. Licet enim diuinę auctoritati inde voluerit quod verum inuenerit testimonium sumere: sed non ideo omnia quę ibi scripta sunt accipienda cōfirmat.

Ex li. I. cōtra inimicum legis & prophetarum.

Epimenides poeta Cretensis cur ab apostolo non nominetur.

F

i. Timo. v.

i. Cor. xi.

Gala. iij.

Gene. xij.

Actuum. iij.

Roma. iiij.

Gene. xvi.

Actuum. vij.

G

Omnia munda mundis: & coinquinatis autem, & infidelibus nihil est mundum: sed iniquinatæ sunt eorum & mens & conscientia. Rom. xiiij.

CVm ait Apostolus, Oīa mūda mūdis: naturas ipsas intelligi voluit quas deus creauit, secūdum illud quod Moyses in Genesi scripsit, Et fecit deus oīa. Et ecce bona valde, nō significationes: scdm quas deus per eūdē Moysen ab immūdis mūda di

Ex lib. contra Faustū titu. ide

Gene. i.

creuit. Proinde illos qui iã tẽpore reuelationis noui testamenti ad hoc illas vmbras futurorum ita custodiendas putarent, vt sine his gentes salutem quæ in Chr.sto est percipere non posse contenderẽt immundos dicit Apostolus, quia carnaliter saperent: & infideles, quia tempus gratiæ a legis tempore non discernerent. Quibus ideo dicit nihil esse mundum quia & his quæ respuebant, & his quæ sumebant, non sancte & iuste vtebantur, sicut omnes quidem infideles: sed vos precipue Manichæi, quibus omnino nihil est mundum. Videtis ergo propter quos istam sententiam dixit Apostolus. Talem tamen dixit, quæ omnes infideles & immundos teneret, sed vos precipue maximeque conuinceret. Omnia ergo munda mundis secundum naturam in qua creata sunt, non tamen omnia secundũ significationem mundam primo populo Iudeorũ, nec nobis omnia, vel propter salutem corporis, vel propter consuetudinem humanæ societatis apta sunt. Sed cum sua cuique redduntur, & naturalem ordinẽ seruant, omnia munda sunt mundis. Immundis aũt & infidelibus, quales præcipue vos estis, nihil est mundum. Cætera iam verba apostoli quę sequuntur vos ipsi vobis salubriter diceretis, si cauteriatam vestram conscientiam sanari velletis. Sequitur enim. Sed polluta sunt eorum mens & conscientia.

Omnia munda mũdis, quomodo dicatur & quomodo sit intelligendum. H

Ex tract. ps. cili Deus non videtur mũdus blasphemantibus eum.

¶ Immundis autem & infidelibus nihil est mundum. Qua ergo causa? Sed polluta sunt eorum, inquit, mens & conscientia. Si nihil est eis mundum, nec deus, nisi forte putatis mundum videri deum, illis qui quotidie blasphemant eum. Si mũdus est, placeat. Si placet, laudetur. Si autem blasphematur, displicet. Si displicet, quomodo potest tibi mundus esse qui displicet?

Ex libro de tri. ni xii. Christus quibusdam vt immũdus reputatur.

¶ Immundis & infidelibus, quorum polluta sunt mens & conscientia, ita nihil est mundum. vt quosdam eorum etiã de virgine secũdum carnem natus Christus offendat. Sed tamen in spiritalibus illis sumus, vbi non est aliquid violabile, aut corruptibile, nec natum ex tempore, nec ex informi formatum siqua dicuntur talia, ad quorum similitudinem etiam ista inferioris creaturæ genera quiuis longe remotissime, facta sunt. non debent cuiusquã sobriã perturbare prudentiam, ne cum vanũ deuitat horrorẽ, in perniciosum incurrat errorẽ. Assuescat in corporibus ita spiritalium reperire vestigia, vt cũ inde sursum versus duce ratione ascendere cœperit, vt ad ipsam incõmutabilem veritatem per quam facta sunt ista perueniat, nõ secũ ad sũma pertrahat qđ contẽnit in infimis. Nec enĩ erubuit quid ĩ vxorẽ sibi eligere sapientiã. qa nomẽ vxoris in prole gignẽda corruptibilẽ cõcubitũ ingerit cogitanti. Aut vero ipsa sapientia sexu fœmineo est, quia fœminini generis vocabulo, & in græca & in latina nunciatur? A

Cõfitẽtur se nosse deũ, factis aũt negãt: cũ sint abominati, & incredibiles, & ad oẽ opus bonũ reprobi.

Quicunq; negat quod Iesus non sit Christus, ipse est Antichristus. Si negatio non tantum lingua fit, sed & factis, certe multos inuenimus antichristos, qui ore cõfitentur Christum, & moribus dissentiunt a Christo. Vbi inuenimus hoc in scriptura? Paulum audi Apostolum: de talibus cũ loqueretur ait, Confitentur enim se nosse deum, factis autem negant. Inuenimus & istos Antichristos. Quisquis factis negat Christum, Antichristus est. Non audio quid sonet, sed video quid uiuat. Opera loquuntur, & verba requirimus? Quis enim malus non bene vult loqui? Sed quid dicit de talibus dominus? Hypocritæ, quomodo potestis bona loqui cum sitis mali? Voces vestras ad aures meas affertis, ego cogitationes vestras inspicio, voluntatem ibi malam video, & falsos fructus ostenditis, noui quid inde colligam? Non colligo de tribulis ficus, non colligo de spinis vuas. Vnaquæq; arbor a fructu cognoscitur. Magis mendax est Antichristus, qui ore profitetur Iesum esse Christum, & factis esse negat. Ideo mendax aliud loquitur, aliud agit.

Ex sermone in epistolã beati Ioan. iiii.
i. Ioan. ii.
Negatio fit factis quoq.
B
Matth. xiii.
Matth. vii.
Item ex tract. epistolæ eiusdẽ

¶ Si discutiamus omnes hæreses inuenimus eas negare Christũ. Omnes heretici negant Christum in carne venisse. Quid miramini, si Pagani negant Christum in carne venisse? Quid miramini, si Iudæi negant Christũ in carne venisse? Quid miramini, si Manichæi apertissime negant Christum in carne venisse? Sed dico charitati vestræ. Etiam omnes mali catholici verbis confitentur Christum in carne venisse, factis autem negant. Nolite ergo esse tanq; de fide securi. Adiungite fidei rectæ vitã rectã, vt Christum confiteamini in carne venisse, & verbis vera dicendo, & factis bene viuendo. Nam si confitemini verbis, & factis negatis, fides talium morum prope est fides dæmoniorum, Iacobus Apostolus cum de fide & operibus loqueretur aduersus eos, qui sibi putabant fidem sufficere, & opera bona habere nolebant, ait, Tu credis quia vnus est deus, bene facis: & dæmones credunt, & contremiscũt. Nunquid ideo dæmones ab æterno igne liberabuntur, quia credunt & contremiscunt?

Omnes hæretici negãt Christum in carne venisse.
Et omnes mali catholici idem factis negant.
C
Iacobi. ii.

¶ Vitia ouium late iacent, sanę atq; crassæ oues perpaucæ sunt, id est solidę in cibo veritatis, vtentes pascuis bonis de munere dei. Sed mali illi pastores non parcunt talibus. Parum est quod illas languentes, & infirmas, & errantes, & perditas non curant. etiã istas fortes & pingues necant quantum in ipsis est. Et illæ viuunt de misericordia dei, viuunt tamen quantum ad pastores malos attinet, occidunt. Quomodo (inquis) occido? Male Viuendo, malum exemplum præbendo, An frustra dictum est seruo dei eminenti in membris summi pastoris. Circa omnes teipsum bonorum operum præbens exemplum, & forma esto fidelibus. Attendendo enim ouis etiam fortis plerunq; præpositum suum male viuentem, si declinet oculos a regulis domini, & intendat in

Ex libro de pastoribus.
Pastores male viuentes occidunt gregem suum.

D hominem,incipit dicere in corde suo, si prepositus meus sic viuit.ego qui sum qui non faciam quod ille facit? Occidit ouem fortem.Iam de cæteris quid facit,qui i'lud quod non ipse fortificauerat,sed forte aut robustum inuenerat,male viuendo interficit?Dico charitati vestre,iterum dico.Et si viuunt oues, etsi fortes sunt oues in verbo domini, & tenent illud quod audierunt a
Matth.xxiii. domino suo.Quę dicunt facite,quæ autem faciunt facere nolite:tamen qui in conspectu populi male viuit,quantum in illo est eum a quo attenditur occidit .Non sibi ergo blandiatur,quia ille non est mortuus.Et ille viuit,& ille homicida est.Quomodo cum lasciuus homo intendit mulierem ad concupiscendum,ecce illa casta est,& mœchatus est iste:domini enim vera & aperta
Matth.v. sententia est.Quisquis viderit mulierem ad concupiscendum eã, iam mœchatus est eam in corde suo:non peruenit ad illius cubiculu,& in interiore iam suo cubiculo voluptatur. Sic omnis qui male viuit in conspectu eorum quibus præpositus est, quantum in ipso est occidit & fortes. Qui imitatur moritur,qui non imitatur viuit,tamen quantum ad illum pertinet,occidit.

CAPVT II.

E

Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinã.Senes vt sobrii sint, pudici,prudentes,sani in fide,in dilectione,in patientia . Anus similiter in habitu sancto,non criminatrices,non multo vino seruientes, bene docentes vt prudentiam doceant . Adolescentulas , vt viros suos ament , filios suos diligant,prudentes,castas,sobrias , domus curam habentes ,benignas, subditas viris suis , vt non blasphemetur verbum dei.Iuuenes similiter hortare,vt sobrii sint.In omnibus , tei psum præbe exemplum bonorum operum,in doctrina,in integritate, in grauitate.Verbum sanum, irreprehensibile , vt is qui ex aduerso est vereatur,nihil habens malum dicere de nobis.Seruos dominis suis subditos esse, in
Eph.vi. Col.iii. I.Pet.ii. F omnibus placentes,non contradicentes , non fraudantes,sed in omnibus fidem bonam ostendentes , vt doctrinam saluatoris , nostri ornant in omnibus . Apparuit enim gratia dei saluatoris nostri omnibus

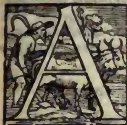
hominibns,erudiens nosvt abnegantes impietatem & fecularia defi deria,fobrie,& iuste,& pie,viuamus in hoc feculo,expectantes beatam fpem & aduentũ gloriæ magni dei, & faluatoris nostri Iefu Christi, qui dedit femetipfum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate,& mundaret fibi populum acce ptabilem,fectatorem bonorum operum. Hæc lo- quere & exhortare,& argue cum omni imperio.Ne mo te contemnat.

IEiunium magnum ⁊ generale est abstinere ab iniquitatibus, ⁊ illicitis voluptatibus feculi,quod est perfectum ieiunium, vt abnegantes impietatem ⁊ feculares cupiditates, tempe- ranter ⁊ iuste ⁊ pie viuamus in hoc feculo. Huic ieiunio quã mer- cedem addidit Apostolus? Sequitur ⁊ dicit, Expectantes illam bea tam fpem ⁊ manifestationem gloriæ beati dei,⁊ faluatoris no- stri Iefu Christi.in hoc ergo feculo quasi quadragefimam abstinẽ- tiæ celebramus,cum bene viuimus:cum ab iniquitatibus,⁊ ab il- licitis voluptatibus abstinemus. Sed quia hæc abstinentia fine mercede non erit,expectamus beatam illam fpem ⁊ reuelatio- nem gloriæ magni dei,⁊ faluatoris nostri Iefu Christi.

Ex tract. euãg. fecundũ Ioan. xvii. Ieiunium ma- gnum ⁊ gene- rale,abstinere a peccatis ⁊ illici tis.

G

CAPVT III.

ADmone illos principibus & pote statibus fubditos effe,dicto obe- dire,ad omne opus bonum para tos effe,neminem blafphemare, non litigiofos effe fed modestos, omnem ostendentes manfuetudi nem ad omnes homines. Eramus enim aliquando & nos infipientes,increduli, erran- tes,feruientes defideriis & voluptatibus variis,in ma litia & inuidia agentes,odibiles,odientes inuicem. i.Tim.i. Cum autem benignitas & humanitas apparuit falua toris nostri dei,nõ ex operibus iustitiæ que fecimus nos fed fecũdũ fuã mifericordiã faluos nos fecit, ꝑ lauacrũ regenerationis,& renouationis fpiritus fan-

cti,quem effudit in nos abunde per Iesum Christum
H saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius,hære
des simus secundum specie vitæ æternæ .Fidelis ser-
mo est.Et de his volo te confirmare,vt curent bonis
operibus preesse qui credunt deo.Hæc sunt bona &
vtilia hominibus.Stultas autem quæstiones,& gene
I.Tim.ii. alogias,& contentiones,& pugnas legis deuita.Sun
enim inutiles & vanæ . Hereticum hominem post
vnam & secundam correptionem deuita,sciens quia
subuersus est qui eiusmodi est, & deliquit, cum sit
proprio iudicio condemnatus . Cum misero ad te
Arteman aut Tychicum,festina ad me venire Nico-
polim. Ibi enim statui hvemare . Zenam legisperi-
tum,& Apollo sollicite premitte, vt nihl illis desit.
Discant autem & vestri bonis operibus preesse ad
vsus necessarios,vt non sint infructuosi.Saluāt te qui
E.li.cōtra Faustum . tit.xxiii. mecum sunt omnes.Saluta eos qui nos amant in fi-
Spes salutis nō salus confertur in baptismo. de.Gratia dei cum omnibus vobis.Amen.

A QVis non intelligat in lauacro regenerationis spem nobis datam salutis futuræ,non iam salutem ipsam quæ promittitur?Et tamen quia certa spes est,tanq; iā data esset eadem salus, saluos nos,inquit,fecit. Alio quippe loco
Rom.viii. dilucidissime dicit, Nos in nobis ipsis ingemiscimus,adoptiones expectantes redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus . spes autem quæ videtur non est spes . Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus ,per patientiam expectamus.

Missa fuit e Roma per Onesimum seruum.

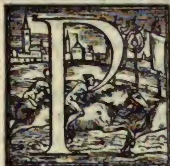
ARGVMENTVM IN EPISTOLA AD PHILEMONEM.

Ræci tradunt hunc Philemonem genere Phrygem fuisse, quam nationem intractabilẽ ac seruilem esse, uel Græco prouerbio iactatum est, Phryx plagis emendatur. Quem tamen Paulus ob pietatem & officia in sanctos inter præcipuos habuit amicos, Huius seruus Onesimus Romam profugerat non sine furto, quod fere serui solent. Illic audito Paulo, qui tum in uinculis erat, euangelicam doctrinam amplexus est ac Paulo seruiuit in carcere. Verum ne quid herus ob serui fugam animo cruciaretur, remittit eum, sed miro studio, miraq́; ciuilitate, seruum & fugitiuum & compilatorem domino reconcilians se interim sponsorem offerens, depensurus, si quid ille suppilasset in fuga Scribit enim e uinculis per dictum Onesimum, quem & filium uocat.

EXPOSITIO EIVSDEM PER EVNdem collecta in Epistolam diui Pauli ad Philemonem.

Aulus vinctus Christi Iesu,& Timotheus frater, Philemoni dilecto adiutori nostro,& Aphiæ sorori charissimæ,& Archippo cõmilitoni nostro, & ecclesiæ, quæ in domo tua est. Gratia vobis & pax adeo patre nostro,& domino Iesu Christo. Gratias ago deo meo semper memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuã, & fidem quam habes in domino Iesu, & in omnes sanctos, vt communicatio fidei tuæ euidens fiat in agnitione omnis operibus boni i Christo Iesu. Gaudium enim magnum habui,& cõsolationem in charitate tua, quia viscera sanctorum requieuerunt per te frater. Propter quod multam fiduciam habens in Christo Iesu imperandi tibi, quod ad rem pertinet propter charitatem magis obsecro cum sis talis vt Paulus senex, nunc autem & vinctus Iesu Christi, obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit: nunc autem & mihi & tibi vtilis, quem remisi tibi. Tu autem illum vt mea viscera suscipe. Quem ego volueram mecũ detinere, vt pro te mihi ministraret in vinculis euangelii. Sine consilio autem tuo nihil volui facere, vti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, vt in æternum illum reciperes, iam non vt seruum, sed pro seruo charissimum fratrem, maxime mihi. Quanto autem magis tibi,& in carne,& in domino? Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me. Si

II.Cor.I. Gal.I. I.Pet.I.

autem aliquid nocuit tibi, aut debet: hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi mea manu. Ego reddam, vt nō dicam tibi, ꝙ & teipsum mihi debes.

AD Philemonem scripsit Apostolus, vt non quasi ex necessitate bonum eius esset, sed voluntario. Sed voluntarium bonum non aliter est, nisi cum deus operatur in nobis ⁊ velle ⁊ operari pro bona voluntate.

Ex lib. de perfectione iustitię hominis. Bonum voluntarium.

Ita frater ego te fruar in domino, refice viscera mea in Christo. Confidens in obedientia tua scripsi tibi, sciens quoniam & super id quod dico facies. Simul & para mihi hospitium. Nam spero per orationes vestras, donari me vobis. Salutat te Epaphras cōcaptiuus meus in Christo Iesu, Marcus, Aristarchus, Demas & Lucas adiutores mei. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

Philip. ij. D

Ex li. de doctrina Christiana. i. Homine in deo fruens.

¶Cum homine in deo frueris, deo potius q̄ homine frueris. Illo enim frueris quo efficeris beatus, ⁊ ad eum te peruenisse lætaberis in quo spem ponis vt venias. Inde ad Philemonem Paulus, Ita frater (inquit) ego te fruar in domino. Quod si non addidisset in domino, ⁊ te tantum fruar dixisset, in eo constituisset spem beatitudinis suæ. Quanq̄ etiam vicinissime dicitur frui, cum dilectione vti. Cum enim adest quod diligitur, etiam delectationem secū necesse est gerat: per quam si transieris, eam q̄ ad illum vbi permanendum est retuleris, vteris ea, ⁊ abusiue non proprie diceris frui. Si vero inhæseris atq; permanseris finem in ea ponens lętitiæ tuę tunc vere ⁊ proprie frui dicendus es. Quod non faciendum est nisi in illa trinitate, id est summo ⁊ incommutabili bono.

Missa ab Italia per Timotheum.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM AD HEBRAEOS.

Vlla gens obstinatioribus animis repugnabat Euangelio Christi, quam Iudæorum, qui Paulo etiam peculiariter erant infensi, quod se gentium apostolum profiteretur, quas Iudæi vt prophanas et impias abominabátur: quodq; legem Mosaicam, quam illi sacrosanctam habebant et Euangelii vice per vniuersum orbem spargi cupiebant, antiquare videretur. Adeo vt essent inter hos quoque qui Christi doctrinã receperãt, qui putarent legis obseruationem cum Euangelio miscendam. Hierosolymis igitur qui crediderant, variis calamitatibus afficiebantur ab his qui resistebant Euangelio (nã penes hos erat publica autoritas) coniiciebantur in uincula, cædebantur, diripiebantur illorum bona. Hos itaq; consolatur Paulus, partim exemplo veterum sanctorum, quorum plerīq; similibus, aut grauioribus calamitatibus exerciti sunt, quo virtus illorũ esset exploratior, spectatiorq;, ac præcipue exemplo Christi, partim spe præmii cœlestis. Deinde declarat, coruscante iã euãgelio Christi, cessasse vmbras legis Mosaicæ, multa repetens ex veteri testamento, et ad Christum accomodans. Docet non ex obseruatione legis, ad tempus datæ et imperfectæ, sperandam esse salutem, sed ex fide, qua veteres etiã illi probatæ sanctimoniæ viri, quorum memoria Iudæis erat sacrosancta, deo potissimum placuissent in fine tradit præcepta quædam ad mores Christianos facientia.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD Hebræos eorundem opera edita & collecta, quorum superiores.

CAPVT I.

Vltifarie multisque modis olim deus loquens patribus in prophetis: nouissime diebus istis locutus est nobis in filio, quem constituit hæredem vniuersorum.

Erat ille dominus prophetarum impletor prophetarum, sanctificator prophetarum, sed & propheta. Nam & Moysi dictū est, Suscitabo eis prophetam similem tui. Similem secundum carnem, non secundum maiestatem. Et de ipso Christo illā domini promissionem habere intellectū, aperte in Actibus Apostolorum exponitur & legitur. Et ipse dominus de se ait, Non est propheta sine honore nisi in patria sua. Propheta dominus, & verbum dei dominus, & nullus propheta sine verbo dei prophetat. Cum prophetis verbum dei, & propheta verbum dei. Meruerunt priora tempora prophetas afflatos & impletos verbo dei, meruimus nos prophetam ipsum verbum dei. Sic autē propheta Christus dominus prophetarum, sicut angelus Christus dominus angelorum. Nam & ipse dictus est magni consilij angelus. Verūtamen alibi quid dicit propheta? Quia non legatus, neq; angelus, sed ipse veniens saluos faciet eos idest ad saluos eos faciendos nō mittet legatum, non mittet angelum, sed veniet ipse. Quis veniet? & ipse angelus, vt etiam dominus angelum, nisi quia iste sic angelus, vt etiam dominus angelorum. Etenim angeli latine nuncij sunt. Si Christus nihil annunciaret, non diceretur angelus. Si Christus nihil prophetaret, propheta non diceretur. Exhortatus est nos ad fidem, & ad capessendam vitam æternam. Aliquid præsens annunciauit, aliquid futurum prædixit. Ex eo q̄ præsens annunciauit, angelus erat: ex eo quod futurum prædixit, prophera erat: ex eo q̄ verbum dei caro factum est, & angelorum & prophetarum dominus erat.

Ex tractat. Aug. secundum Ioan. xxi.

Dominus etiam propheta erat. Deut. xviij. Acto. iij. Matth. xiij.

Christus angelus dictus.

G

Angelus dicitur nuncius latine.

¶ Tempus constituit dominus promissis suis, & tempus eis quæ promisit implendis. Promissionum tempus erat tempore prophetarum vsq; ad Ioannem Baptistam. Ab illo autē & deinceps vsq; in finem tempus est implendi quæ promissa sunt. Vnicus itaque filius dei venturus ad homines, assumpturus hominem, & per id quod sumpsit futurus homo, moriturus, resurrecturus, ascensurus in cœlum, sessurus ad dexteram patris, & impleturus in gentibus

Ex tractat. ps. cix.

Tempus promissionum.

quæ promisit, & post impletionem promissorum suorum in gentibus, etiam hoc impleturus vt veniat, & quod erogauit exigat, & discernat vasa iræ a vasis misericordiæ, reddat impijs quod minatus est, iustis quod pollicitus. Hoc ergo totum prophetandum fuit, prænunciandum fuit venturum, commendandum fuit, vt non subito veniens horreretur, sed creditum expectaretur.

B

Per quem fecit & secula.

Ex tracta. ps. lxxiij. Psal. lxxiij. Deus ante secula.

¶ Deus autem rex noster ante secula, quia ipse est in principio verbum per quod facta sunt secula operatus est salutem in medio terræ. Qualem salutem nisi vt discerent homines æterna desiderare, non semper temporalibus inhærere?

Ex lib. sententiarum Prosperi. Ante creaturas frustra requiruntur tempora.

¶ Creaturæ motibus cœperunt currere tempora, vnde ante creaturam frustra tempora requiruntur quasi possint inueniri ante tempora. Motus enim si nullus esset vel spiritalis, vel corporalis creaturæ, quo per præsens præteritis futura succederent, tempus vllum omnino non esset. Moueri autem creatura non vtique posset si nõ esset. Potius ergo tempus a creatura, q̃; creatura cœpit a tempore. Vtrunque autem ex deo. Ex ipso enim & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

Sapien. vij.

Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius.

Ex serm. de verbis eua. xxviij. Stabilitas i æternitate, varietas in tempore est.

IN æternitate stabilitas est, in tempore autem varietas. In æternitate omnia stant, in tempore alia succedunt, alia accedunt. Potes inuenire minorem filium in varietate temporis succedentem patri, quia etiam patri suo ipse successit, non æterno patri temporalis. Quid ergo possumus in creatura inuenire coæternum quando in creatura nihil inueniamus æternum? Inueni æternum patrẽ in creatura, & inuenio coæternũ filiũ. Si aũt nõ inuenis æternũ, & vincunt se in tẽpore, sufficit, vt ad similitudines inueniamus coæuũ. Aliud est. n. coæternũ, aliud coæuũ. Coæuos quotidie dicimus eos q eandẽ habẽt mẽsur ã tẽporũ, nõ alter ab altero præceditur, ambos tamẽ esse cœpisse quos dicimus coæuos. Si potuerimus inuenire coæuum qđ nascitur ei a quo nascitur, si possunt inueniri coæua duo, generãs, & generatus: hic inuenimus coæua, ibi intelligamus coæterna. Si inuenero hic genitũ, ex eo esse cœpisse ex quo cœpit generator, & ex eo tẽpore esse īcipiat, ex quo cœpit aliud vnde nascitur, hoc ex eo ex quo illud cœpit, illud ex eo ex quo illud nõ cœpit. Hoc ergo coæuũ, illud coæternũ, nõ posse cõparari tẽporalia æternis, sed posse ex aliq̃; tenui & parua similitudine coæua coæternis. Inueniamus vtiq; coæua, & de scripturis cõmoueamur ad has similitudines. Legimus in scripturis de ipsa sapiẽtia, Cãdor est. n. lucis æternæ. Itẽ legimus, Speculũ sine macula dei maiestatis. Ipsa sapiẽtia dicta est candor lucis æternæ, dicta est imago patris.

A Coæternum nõ est in creatura, quia nihil æternum. Coæternum & coæuum differunt.

Sapien. vij. Ibidem.

B

Hinc accipiamus similitudinē, vt inueniamus coęua, ex quibus intelligamus coęterna. O Arriane si inuenero genitorē nō pręcedere tēpore illud qđ genuit, si genitū nō esse minorez tempore illo a quo generatus est, iustū erit vt cōcedas mihi posse ista coęterna inueniri in creatore, quādo coęua in creatura inueniri potuerunt. Dixit, Candor est.n.lucis ęternę. Ignis.n.lucē fundit, lux ab igne funditur. Quid a quo existat si quęramus, quotidie cū lucernā accēdimus ammonemur rei cuiusdā inuisibilis, & inenarrabilis, vt lucerna aliqua intelligētię nostrę in ista nocte seculi possit accendi. Attende eū q lucernā accēdit. Nō accēsa lucerna, nōdū est ignis, nōdū est fulgor q ab igne exit. Interrogo autē ego & dico, fulgor ab igne existit, an ignis a fulgore? Omnis anima mihi respōdet. Voluit.n. deus inseminare omni animę initia intellectus, initia sapientiæ. Omnis mihi aīa respōdet, & nemo dubitat, ꝙ splēdor ille de igne existit, nō ignis de splēdore. Ponamus ergo ignē patrē illius splendoris, qā iā prelocuti sumus coæua nos quærere nō coæterna. Si lucernā accēdere cupio, nōdū est ibi ignis, nōdum & ille splēdor. Mox autē vt accēdero, simul cū igne & splēdor existit. Da hic mihi ignē sine splēdore: & credo tibi patrē fuisse sine filio. Dicta est vt potuit a nobis tāta res dici. Illa tamē ineffabilia sunt, nihil dignū putetis, vel eo ipso ꝙ coęua coęternis cōparātur, tēporalia semper manētibus, extinguibilia immortalibus. Potest ergo semper esse generās, & semper cuz illo qđ de illo natū est. Ergo filius dei scđm hoc dicitur ꝙ et pater est, ꝙ hz de quo sit: nō secundū hoc ꝙ prior esset pater & postea filius. Semper pater, semper filius de patre. Et quia quicquid de aliquo est, natū est, semper igitur filius natus, semper pater, semper de illo imago. Nō potuisti inuenire coæterna genita æternis genitoribus, & inuenisti coæua nata tēporalibus gignentibus. Intelligo coęternū filiū natū coęterno gignēti. Quod.n.est tēporali coęuum, hoc est ęterno coęternū. Sed splendor qui funditur de igne, minus lucet q̃ ipse ignis. Habēt ista similitudinez, sed nō habēt omnimodā ęqualitatē. Sed dicat aliquis, Talis est ergo filius ad patrē, qualis ad ignē splendor? Nō: sed ęqualitas omnimoda est. Crede Apostolo, quia potuit videre quod dixi. Ait.n. Nō rapinam arbitratus est esse ęqualis deo. Aequalitas omnimodo cōiungitur. Et qd dixit? Nō rapinā. Quare? Quia illud est rapina, qđ alienū est. Tamē ex duabus istis collationibus & generibus duobus similitudinē fortassis inuenimus in creatura, qūo intelligamus filiū & coæternū patri, & nequaq̃ minorē. Sed non illud possumus inuenire in vno genere similitudinum. Iungamus ambo genera, vnum vnde ipsi dant similitudines, & alterum vnde nos dedimus. Dederunt enim illi similitudines ex his quæ nascuntur in tēpore, & pceduntur tēpore ab eis a qbus nascuntur, sicut homo de homine. Maior ille tēpore, prior natus, sed tñ homo & homo.i.eiusdem substantię. Homo.n.hominem generat, & equus equum, & pecus

Sapien.vij.

Deus inseminauit omni animę principia intellectu alia.

Splendor est ab igne, Ignis non est sine splendore nec pater sine filio.

C

Similitudo splendoris ad ignem & filij ad patrem non est omnimoda, quia non habet æqualitatem sicut filius cum patre.

Diuersa genera similitudinum applicanda sunt ad patris filijq; æqualitatem significandam.

pe eudem. Eandem substantiam generant ista, sed non ad id tempus. Diuersa sunt tempore, sed non sunt diuersa natura. Quid ergo hic laudamus in ista natiuitate? Certe æqualitatem naturæ. Quid deest? Aequalitas temporis. Teneamus hoc vnum quod laudatur idest æqualitatem naturæ. In illo autem genere similitudinum quod nos dedimus de splendore ignis, æqualitatem naturæ non inuenis, sed inuenis coæuitatem. Quid hic laudamus? coæuitatem. Quid deest? Aequalitas naturæ. Coniunge quæ laudas. In creaturis enim deest aliquid quod laudas. In creatore nihil deesse potest, quia quod inuenis in creatura, a creatore artifice processit. Quid ergo in coæuis? Nonne hoc quod ibi laudas? Quod autem deest, nõ tribuendum maiestati, in qua nullus defectus est. Ecce offero tibi genitis coæua gignentia. Laudas ibi coæuitatem, sed disparilitates reprehendis Quod reprehendis, noli attribuere deo: quod laudas tribue. Et tribuis illi ex isto genere similitudinum pro coæuitate æternitatem, vt coæternus sit natus cuꝫ eo a quo natus sit. De alio autem similitudinum genere, quia ⁊ ipsa creatura dei est, ⁊ debet laudare creatorem, quid ibi laudas? Aequalitatem naturæ. Iaꝫ propter illam distinctionem dederas coæternitatem, da propter istas æqualitatem, ⁊ perfecta est natiuitas eiusdem substantiæ. Quid enim dementius q̃; vt in aliquo laudem creaturam, quod non sit in creatore? Laudo in homine æqualitatem naturæ, ⁊ non credo in eo qui fecit hominem. Quod de homine natum est homo est, ⁊ quod de deo natum est non id erit quod ille de quo natum est. Laudent ergo creatorem omnia opera sua. Inuenio hic coæuum, agnosco ibi coæternum. Hic æqualitatem inuenio naturæ, ibi intelligo æqualitatem substantiæ. Totum ergo ibi simul, ⁊ non hoc solum, quod in creaturis. Totum inuenimus ibi, sed tanq̃; in creatore. Quanto amplius, ꝙ hæc visibilia, illa inuisibilia: hæc temporalia, illa æterna: hæc commutabilia, illa incommutabilia: hæc corruptibilia, illa incorruptibilia. Postremo in ipso homine ea quæ inuenimus homo ⁊ homo, duo homines sunt, ibi pater ⁊ filius vnus est deus.

Quod de deo natum est deus est.

Portansq; omnia verbo virtutis suæ, purgationẽ peccatorum faciens.

Ex lib. sententiarum Prosperi.
Substantia creaturæ dependet a deo.

Creatoris omnitenentis omnipotentia causa est subsistendi omni creaturæ. Quæ virtus ⁊ ab eis quæ condidit regendis aliquando cessaret, simul omnium rerum species ⁊ natura concideret. Proinde quod dominus ait, Pater meus vsq; nunc operatur, continuationem quandam operis eius, qui simul omnia continet atque amministrat, ostendit: in quo opere etiam sapientia ipsius perseueret, de qua dicitur, Pertingit a fine vsque ad finem fortiter, ⁊ disponit omnia suauiter. Idque etiam Apostolus

Sapien. viij.

sentit,

sentit,cum Atheniensibus deum predicans ait, In quo viuimus, nouemur ꝛ sumus. Quia si opus suum rebus creatis subtraheret, nec viuere,nec moueri,nec esse possemus. Et ideo sic deus intelligendus est requieuisse ab omnibus operibus suis,vt iam nullam nouam creaturam conderet,nō vt conditas con tinere aut gubernare cessaret.

Act. xvii. Sine opera dei nihil possumus

❡ Deus enim omnipotens ꝛ omnitenens,incommutabili æternitate,veritate,voluntate semper idem,mouet per tempus creaturam spiritualem,mouet etiam per tempus ꝛ locum creaturam corporalem,vt eo motu naturas quas intrinsecus substituit,etiam extrinsecus amministret. Cum ergo tale aliquid agit non debemus opinari eius substantiam qua deus est,temporibus locis q; mutabilem,aut per tempora ꝛ loca mobilem:sed in opere diuinæ prouidentiæ ista cognoscere,non in illo opere quo naturas creat,sed in illo quo intrinsecus creatas etiam extrinsecus administrat, cum sit ipse nullo locorum vel interuallo,vel spatio,incommutabili excelentiq; potentia, ꝛ interior omni re,quia in ipso sunt omnia:ꝛ exterior omni re,quia ipse est super omnia. Item nullo temporum vel interuallo,vel spatio incommutabili æternitate,ꝛ antiquior est ominibus,quia ipse est ante omnia,ꝛ nouior hominibus,quia idem ipse.

Ex li. viii. d Genesi ad literam.

In deo sunt oīa ꝛ deus est super omnia.

❡ Fundauit post omnia terram super firmamentum eius,non inclinabitur seculum secnli. Firmauit terram, intelligo ecclesiam. Quæ est firmitas eius super quam fundata est,nisi fundamentum eius? Quod est illud? Fundamentum,inquit,nemo potest ponere preterq̄ quod positum est,quod est Christus Iesus. Ibi ergo firmati sumus merito,quia ibi firmatum non inclinabitur in seculum seculi. Nihil enim firmius isto fundamento. Infirmus tu eras, sed firmum fundamentum te portat. In te firmus esse non poteras:firmus eris semper si ab illo firmo fundamento non recedas. Non inclinabitur in seculum seculi. Ipsa est predestinata colūna,ꝛ firmamentum veritatis. Et ideo tali fundamento suffulta, quid meruit audire? Non inclinabitur in seculum seculi. Firmauit terram super firmamentum Christum. Nutabit ecclesia si nutauerit fundamentum. Et vnde nutabit Christus qui anteq̄; veniret ad nos,ꝛ carnem susciperet,omnia per Ipsum facta sunt,ꝛ sine ipso factum est nihil? Qui omnia continet maiestate ꝛ bonitate non nutante Christo,non inclinabitur in seculum seculi. PVRgationem peccatorum faciens.

G

Ex tracta. ps. ciii. ps. ciii. Ecclesiæ firmitas. i. Cor. iii. Ecclesiæ fundamentum.

Ecclesia non nutabit. Ioan. i.

Ex tract. ps. l. ps. l.

❡ Asperges me,inquit,hysopo ꝛ mundabor. Hysopum nouimus herbam humilem,sed medicinalem. Saxo hærere radicitus dicitur:inde in ministerio mundandis assumpta est. Apprehende ꝛ tu radicem dilectionis petram tuam esto humilis in humili deo tuo vt sis excelsus in glorificato deo tuo. Aspergeris hysopo, humilitas Christi te mundabit. Noli hærbam contemnere, vis medicamenti

Hysopus in petra hæret.

H

Psal.xliiii. Ad filium autem. Thronus tuus deus in seculum seculi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te deus, deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis.

Ex tract. ps.xliiii. Thronus dei. Virga dei. ERat sedes regni iudicis temporalis pertinens ad eos qui sub lege erant. Venit ille vt liberaret eos qui sub lege erant, & sub gratia constitueret. Sedes eius in seculum seculi. O æternitatis diuinitas, non enim posset deus sedem habere temporalē. Virga recta est, virga regni tui directionis virga est, dirigit homines. Curui erant, distorti erant, sibi regnare cupiebant, se amabāt, facta sua multum diligebant, non voluntatem suam deo subdebant, sed voluntatem dei ad suas concupiscentias flectere volebāt. Ergo dei voluntas æqualis est, tua curua est: propterea tibi videtur praua illa, quia tu ei coaptari non potes. Dirige ad illam te, & noli velle illam curuari ad te, quia non potest. frustra conaris, illa semper directa ē. Vis illi hęrere? Corrige te, & erit virga ipsius qui te dirigit virga directionis. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Accede ad istam virgam. Sit tibi rex Christus, Regat te virga ista, ne frāgat te. Virga enim ferrea est illa inflexibilis. Et quid dictum est?

Psal.ii. Reges eos in virga ferrea, & tanq; vas figuli confringes eos. Alios regit, alios conterit, regit spirituales, conterit carnales. Ergo accede ad istam virgam. Quid in ista times? Hæc est recta virga, Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Quid times? Si forte iniquus eras, audi eum regem tuum: quia odisti iniquitatem & times. Est quod

Iniquitatē odit deus. facias. Qui odit iniquitatem, nunquid te? Sed in te est iniquitas, odit illam deus. Oderis & tu Et si vnam rem ambo oderitis, eris deo amicus, si odisti q̄d odit. Ita & si amabis q̄d amat. Propterea vn

Vnxit te deus &c. xit te, de⁹, de⁹ tu⁹. Propterea vnxit te, vt diligeres iustitiā, & odires iniqtatē. Et vide q̄do ait, Propterea vnxit te de⁹ de⁹ tu⁹. O tu de⁹ vnxit te deus tu⁹. Deus vngitur a deo. Et ideo in latino putatur idē casus nominis repetitus, In græco autem euidentissima distinctio est, quia vnum nomen est quod compellatur, & alterum ab

Deus vnctus a deo quis sit. Christus. eo qui compellat, vnxit te deus. O tu deus, vnxit te deus tuus. Ergo quis est deus vnctus a deo? dicant nobis Iudæi, scripturæ istæ communes sunt. Vnctus deus a deo, Vnctum audis, Christum intellige. Etenim Christus a charismate. Hoc nomen quod appellatur Christus vnctionis est, nec in aliquo alibi vngebantur reges &

Oleum quo vngitur. sacerdotes nisi in illo regno. Vnct⁹ est ergo deus a deo. Quo oleo nisi spiritali? Oleum .n. visibile in signo est. Oleum inuisibile in sacramento est. Oleum spiritale intus est. Vnctus est nobis deus, & missus est nobis. Et ipse deus vt vngeretur homo erat, sed ita homo erat vt deus esset, ita deus erat vt homo esse non dedignaretur Deus ergo homo. Et ideo vnctus deus. quia homo deus, & factus Christus. Non potuit apertius dici nomen Christi q̄; vt diceretur

vnctus deus. Quomodo speciosus forma pre filiis hominum, sic Ps.xliiij.
vnctus oleo exultationis præ participibus suis. Qui enim partici- Participes
pes eius? Filij hominum, quoniam & ipse filius hominis particeps Christi.
factus mortalitatis eorū, vt faceret participes immortalitatis suę. A
¶ Messias hebraice, latine Christus est, ab vnctione enim dicitur G
Christus. Chrisma vnctio est græce: Ergo Christus vnctus. Ille sin Ex tracta.
gulariter vnctus, præcipue vnctus. vnde omnes Christiani vngun euāg. secundū
tur. Ille præcipue quomodo in psalmo dicit, audi, Propterea vn- Ioan. vij.
xit te deus, deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Partici Messias.
pes enim eius omnes sancti. Sed ille singulariter sanctus sancto- Chrisma
rum, singulariter vnctus, singulariter Christus. Christus.
Christiani.
¶ Messias vnctus est, vnctus græce Christus est hebraice messias, Ps.xliij.
vnde & punice, messe dicitur vnge. Cognatæ quippe sunt linguæ Ex sermone de
istæ & vicinæ, Hebraica, Punica, & Syra. verbis euang.
¶ Dicis & ante incarnationem Christi patrem dictum esse deum super
eius: quoniam scriptum est, vnxit te deus deus tuus, longe antequā Ioan. xv.
Christus venisset in carne. Ita ne non intelligis in prophetia esse Messias.
prædictum tanq̄; fuerit factum quod erat futurum? An non sic Ex libro contra
in prophetia ipse dominus? Foderunt, inquit, manus meas & pe- Maximinū. ij.
des &c. quibus passionem suam tanto ante prænunciauit: & quod Futurum tan-
futurum erat, tanq̄; iam factum esset expressit. Dictum est ergo in quam præteri-
prophetia rerum futurarum, tanq̄; locutione rerum præteritarum, tum in scriptu
Vnxit te deus, deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. ris enunciatur.
Participes eius significans futuri fuerant serui eius, socij eius, ami- Ps. xliiij.
ci eius, fratres eius, membra eius. Prædictum est igitur quod futu H
rum erat, vt vngeret deus Christi hominem Christum, Qui tamē Oleum exulta-
sic factus est homo vt maneret deus: Vngeret autem non visibili tionis spiritus
& corporali oleo, sed spiritui sancto, quem scriptura nomine olei sanctus.
exultationis figurata vt solet locutione significat. Dixit autē vnxit
non dixit vncturus est, quia in prædestinatione iam factum erat. Act. x.
Quod beatus Petrus in Actibus apostolorum dixit, Hunc Iesū a
Nazareth, quem vnxit deus spiritu. Ecce quod prophetabatur quā- Psal. xliiij.
do dictum est, Vnxit te deus deus tuus oleo exultationis, vel oleo
lætitiæ præ participibus tuis. Deus enim cui dictum est in eodem Ibidem.
psalmo. Thronus tuus deus in seculum seculi, virga directionis,
virga regni tui: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea
vnxit te deus, deus tuus: a deo patre vnctus est filius, qui sic homo
factus est, vt maneret deus. Qua vnctione plenus erat, id est spiri-
tu sancto. Propter quod de illo scriptum est, Iesus autem plenus Luc. iiij.
spiritu sancto reuersus est a Iordane.

Et tu in principio domine terram fundasti, & ope Psal. ci.
ra manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autē
permanebis, & omnes vt vestimentum veterascent.

D hominem, incipit dicere in corde suo, Si prepositus meus sic viuit, ego qui sum qui non faciam quod ille facit? Occidit ouem fortem. Iam de cæteris quid facit, qui illud quod non ipse fortificauerat, sed forte aut robustum inuenerat, male viuendo interficit? Dico charitati vestre, iterum dico. Et si viuunt oues, etsi fortes sunt oues in verbo domini, & tenent illud quod audierunt a
Matth.xxiii. domino suo. Quę dicunt facite, quæ autem faciunt facere nolite: tamen qui in conspectu populi male viuit, quantum in illo est eum a quo attenditur occidit. Non sibi ergo blandiatur, quia ille non est mortuus. Et ille viuit, & ille homicida est. Quomodo cum lasciuus homo intendit mulierem ad concupiscendum, ecce illa casta est, & mœchatus est iste: domini enim vera & aperta
Matth.v. sententia est. Quisquis viderit mulierem ad concupiscendum eā, iam mœchatus est eam in corde suo: non peruenit ad illius cubiculum, & in interiore iam suo cubiculo voluptatur. Sic omnis qui male viuit in conspectu eorum quibus præpositus est, quantum in ipso est occidit & fortes. Qui imitatur moritur, qui non imitatur viuit, tamen quantum ad illum pertinet, occidit.

CAPVT II.

E

Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinā. Senes vt sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia. Anus similiter in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino seruientes, bene docentes vt prudentiam doceant. Adolescentulas, vt viros suos ament, filios suos diligant, prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis, vt non blasphemetur verbum dei. Iuuenes similiter hortare, vt sobrii sint. In omnibus, teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate. Verbum sanum, irreprehensibile, vt is qui ex aduerso est vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. Seruos dominis suis subditos esse, in
Eph.vi. Col.iii. I.Pet.ii. omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes,
F vt doctrinam saluatoris nostri ornant in omnibus. Apparuit enim gratia dei saluatoris nostri omnibus

hominibns, erudiens nos vt abnegantes impietatem & secularia desi deria, sobrie, & iuste, & pie, viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem & aduentū gloriæ magni dei, & saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Hæc loquere & exhortare, & argue cum omni imperio. Nemo te contemnat.

Ieiunium magnum ⁊ generale est abstinere ab iniquitatibus, ⁊ illicitis voluptatibus seculi, quod est perfectum ieiunium, vt abnegantes impietatem ⁊ seculares cupiditates, temperanter ⁊ iuste ⁊ pie viuamus in hoc seculo. Huic ieiunio quā mercedem addidit Apostolus? Sequitur ⁊ dicit, Expectantes illam beatam spem ⁊ manifestationem gloriæ beati dei, ⁊ saluatoris nostri Iesu Christi. in hoc ergo seculo quasi quadragesimam abstinētiæ celebramus, cum bene viuimus: cum ab iniquitatibus, ⁊ ab illicitis voluptatibus abstinemus. Sed quia hæc abstinentia sine mercede non erit, expectamus beatam illam spem ⁊ reuelationem gloriæ magni dei, ⁊ saluatoris nostri Iesu Christi.

Ex tract. euāg. secundū Ioan. xvii. Ieiunium magnum ⁊ generale, abstinere a peccatis ⁊ illicitis.

G

CAPVT III.

ADmone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, neminem blasphemare, non litigiosos esse sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. Eramus enim aliquando & nos insipientes, increduli, errantes, seruientes desideriis & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem. Cum autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri dei, nō ex operibus iustitiæ que fecimus nos sed secūdū suā misericordiā saluos nos fecit, per lauacrū regenerationis, & renouationis spiritus san- i. Tim. i.

cti,quem effudit in nos abunde per Iesum Christum
H saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius,hære
des simus secundum specie vitæ æternæ.Fidelis ser-
mo est.Et de his volo te confirmare,vt curent bonis
operibus preesse qui credunt deo.Hæc sunt bona &
vtilia hominibus.Stultas autem quæstiones,& gene
I.Tim.ii. alogias,& contentiones,& pugnas legis deuita.Sunt
enim inutiles & vanæ.Hereticum hominem post
vnam & secundam correptionem deuita,sciens quia
subuersus est qui eiusmodi est, & deliquit, cum sit
proprio iudicio condemnatus. Cum misero ad te
Arteman aut Tychicum,festina ad me venire Nico-
polim. Ibi enim statui hyemare. Zenam legisperi-
tum,& Apollo sollicite premitte, vt nihil illis desit.
Discant autem & vestri bonis operibus preesse ad
vsus necessarios,vt non sint infructuosi.Salutat te qui
E.li.contra Faustum.tit.xxxiii. mecum sunt omnes.Saluta eos qui nos amant in fi-
Spes salutis nō salus confertur in baptismo. de.Gratia dei cum omnibus vobis.Amen.

A Quis non intelligat in lauacro regenerationis spem nobis datam salutis futuræ,non iam salutem ipsam quæ pro-mittitur?Et tamen quia certa spes est,tanquam iam data esset eadem salus,saluos nos,inquit,fecit. Alio quippe loco
Rom.viii. dilucidissime dicit, Nos in nobis ipsis ingemiscimus,adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus.

Missa fuit e Roma per Onesimum seruum.

ARGVMENTVM IN EPISTOLA AD PHILEMONEM.

Ræci tradunt hunc Philemonem genere Phrygem fuisse, quam nationem intractabilē ac seruilem esse, uel Græco prouerbio iactatum est, Phryx plagis emendatur. Quem tamen Paulus ob pietatem & officia in sanctos inter præcipuos habuit amicos, Huius seruus Onesimus Romam profugerat non sine furto, quod fere serui solent. Illic audito Paulo, qui tum in uinculis erat, euangelicam doctrinam amplexus est ac Paulo seruiuit in carcere. Verum ne quid herus ob serui fugam animo cruciaretur, remittit eum, sed miro studio, miraq; ciuilitate, seruum & fugitiuum & compilatorem domino reconcilians se interim sponsorem offerens, depensurus, si quid ille suppilasset in fuga Scribit enim e uinculis per dictnm Onesimum, quem & filium uocat.

EXPOSITIO EIVSDEM PER EVN∻
dem collecta in Epiſtolam diui Pau∻
li ad Philemonem.

Aulus victus Chriſti Ieſu,&
Timotheus frater, Phile∻
moni dilecto adiutori no∻
ſtro,& Aphiæ ſorori clariſ
ſimæ,& Archippo cōmili∻
toni noſtro, & eccleſiæ,
quæ in domo tua eſt.Gra∻
ii.Cor.i. Gal.i. i.Pet.i. ria vobis & pax adeo patre
noſtro,& domio Ieſu Chri
ſto.Gratias ago deo meo ſemper memoriam tui fa
ciens in orationibus meis,audiens charitatem tuā,
& fidem quam habes in domino Ieſu, & in omnes
ſanctos, vt communicatio fidei tuæ euidens fiat in
agnitione omnis operibus boni i Chriſto Ieſu .Gau
dium enim magnum habui,& cōſolationem in cha
ritate tua, quia viſcera ſanctorum requieuerunt per
te frater.Propter quod multam fiduciam habens in
Chriſto Ieſu imperandi tibi, quod ad rem pertinet
propter charitatem magis obſecro cum ſis talis vt
Paulus ſenex,nunc autem & vinctus Ieſu Chriſti,ob
ſecro te pro meo filio,quem genui in vinculis One
ſimo,qui tibi aliquando inutilis fuit: nunc autem &
mihi & tibi vtilis,quem remiſi tibi. Tu autem illum
vt mea viſcera ſuſcipe. Quem ego volueram mecū
detinere,vt pro te mihi miniſtraret in vinculis euan
gelii.Sine conſilio autem tuo nihil volui facere, vti
ne velut ex neceſſitate bonum tuum eſſet,ſed volun
tarium. Forſitan enim ideo diſceſſit ad horam a te,
vt in æternum illum reciperes, iam non vt ſeruum,
ſed pro ſeruo chariſſimum fratrem, maxime mihi.
Quanto autem magis tibi,& in carne,& in domino?
Si ergo habes me ſocium,ſuſcipe illum ſicut me. Si

autem aliquid nocuit tibi, aut debet: hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi mea manu. Ego reddam, vt nõ dicam tibi, ꝙ & teipsum mihi debes.

AD Philemonem scripsit Apostolus, vt non quasi ex necessitate bonum eius esset, sed voluntario. Sed voluntarium bonum non aliter est, nisi cum deus operatur in nobis ꝛ velle ꝛ operari pro bona voluntate.

Ex lib. de perfectione iustitiæ hominis.
Bonum voluntarium.

Ita frater ego te fruar in domino, refice viscera mea in Christo. Confidens in obedientia tua scripsi tibi, sciens quoniam & super id quod dico facies. Simul & para mihi hospitium. Nam spero per orationes vestras, donari me vobis. Salutat te Epaphras cõcaptiuus meus in Christo Iesu, Marcus, Aristarchus, Demas & Lucas adiutores mei. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

Philip. ij.

¶ Cum homine in deo frueris, deo potius q̃ homine frueris. Illo enim frueris quo efficeris beatus, ꝛ ad eum te peruenisse lætaberis in quo spem ponis vt venias. Inde ad Philemonem Paulus, Ita frater (inquit) ego te fruar in domino. Quod si non addidisset in domino, ꝛ te tantum fruar dixisset, in eo constituisset spem beatitudinis suæ. Quanq̃ etiam vicinissime dicitur frui, cum dilectione vti. Cum enim adest quod diligitur, etiam delectationem secũ necesse est gerat: per quam si transieris, eamq; ad illum vbi permanendum est retuleris, vteris ea, ꝛ abusiue non proprie diceris frui. Si vero inhæseris atq; permanseris finem in ea ponens lętitiæ tuę tunc vere ꝛ proprie frui dicendus es. Quod non faciendum est nisi in illa trinitate, id est summo ꝛ incommutabili bono.

Ex li. de doctrina Christiana. i.
Homine in Deo fructus.

Missa ab Italia per Timotheum.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM AD HEBRAEOS.

Vlla gens obstinatioribus animis repugnabat Euangelio Christi, quam Iudæorum, qui Paulo etiam peculiariter erant infensi, quod se gentium apostolum profiteretur, quas Iudæi vt prophanas et impias abominabãtur: quodq; legem Mosaicam, quam illi sacrosanctam habebant et Euangelii vice per vniuersum orbem spargi cupiebant, antiquare videretur. Adeo vt essent inter hos quoque qui Christi doctrinã receperãt, qui putarent legis obseruationem cum Euangelio miscendam. Hierosolymis igitur qui crediderant, variis calamitatibus afficiebantur ab his qui resistebant Euangelio (nã penes hos erat publica autoritas) coniiciebantur in uincula, cædebantur, diripiebantur illorum bona. Hos itaq; consolatur Paulus, partim exemplo veterum sanctorum, quorum pleriq; similibus, aut grauioribus calamitatibus exerciti sunt, quo virtus illorũ esset exploratior, spectatiorq;, ac præcipue exemplo Christi, partim spe præmii cœlestis. Deinde declarat, coruscante iã euãgelio Christi, cessasse vmbras legis Mosaicæ, multa repetens ex veteri testamento, et ad Christum accomodans. Docet non ex obseruatione legis, ad tempus datæ et imperfectæ, sperandam esse salutem, sed ex fide, qua veteres etiã illi probatæ sanctimoniæ viri, quorum memoria Iudæis erat sacrosancta, deo potissimum placuissent in fine tradit præcepta quædam ad mores Christianos facientia.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD Hebræos eorundem opera edita & collecta, quorum superiores.

CAPVT I.

Vltifarie multisque modis olim deus loquens patribus in prophetis: nouissime diebus istis locutus est nobis in filio, quem constituit hæredem vniuersorum.

Erat ille dominus prophetarum impletor prophetarum, sanctificator prophetarum, sed & propheta. Nam & Moysi dictũ est, Suscitabo eis prophetam similem tui. Similem secundum carnem, non secundum maiestatem. Et de ipso Christo illã domini promissionem habere intellectũ, aperte in Actibus Apostolorum exponitur & legitur. Et ipse dominus de se ait, Non est propheta sine honore nisi in patria sua. Propheta dominus, & verbum dei dominus, & nullus propheta sine verbo dei prophetat. Cum prophetis verbum dei, & propheta verbum dei. Meruerunt priora tempora prophetas afflatos & impletos verbo dei, meruimus nos prophetam ipsum verbum dei. Sic autẽ propheta Christus dominus prophetarum, sicut angelus Christus dominus angelorum. Nam & ipse dictus est magni consilij angelus. Verũtamen alibi quid dicit propheta? Quia non legatus, neq; angelus, sed ipse veniens saluos faciet eos idest ad saluos eos faciendos nõ mittet legatum, non mittet angelum, sed veniet ipse. Quis veniet? & ipse angelus, vt etiam dominus angelum, nisi quia iste sic angelus, vt etiam dominus angelorum. Etenim angeli latine nuncij sunt. Si Christus nihil annunciaret, non diceretur angelus. Si Christus nihil prophetaret, propheta non diceretur. Exhortatus est nos ad fidem, & ad capessendam vitam æternam. Aliquid præsens annunciauit, aliquid futurum prædixit. Ex eo ꝙ præsens annunciauit, angelus erat: ex eo quod futurum prædixit, propheta erat: ex eo ꝙ verbum dei caro factum est, & angelorum & prophetarum dominus erat.

Ex tracta. eius. secundũ Ioan. xxi.

Dominus etiã propheta erat.

Deut. xviij.

Acto. iij.

Matth. xiij.

Christus angelus dictus.

G

Angelus dicitur nuncius latine.

¶ Tempus constituit dominus promissis suis, & tempus eis quæ promisit implendis. Promissionum tempus erat tempore prophetarum vsq; ad Ioannem Baptistam. Ab illo autẽ & deinceps vsq; in finem tempus est implendi quæ promissa sunt. Vnicus itaque filius dei venturus ad homines, assumpturus hominem: & per id quod sumpsit futurus homo, moriturus, resurrecturus, ascensurus in coelum, sessurus ad dexteram patris, & impleturus in gentibus

Ex tractat. ps. cix.

Tempus promissionum.

quæ promisit, & post impletionem promissorum suorum in gentibus, etiam hoc impleturus vt veniat, & quod erogauit exigat, & discernat vasa iræ a vasis misericordiæ, reddat impijs quod minatus est, iustis quod pollicitus. Hoc ergo totum prophetandum fuit, prænunciandum fuit venturum, commendandum fuit, vt non subito veniens horreretur, sed creditum expectaretur.

B

Per quem fecit & secula.

Ex tracta. ps. lxxiij. Psal. lxxiij. Deus ante secula.

¶ Deus autem rex noster ante secula, quia ipse est in principio verbum per quod facta sunt secula operatus est salutem in medio terræ. Qualem salutem nisi vt discerent homines æterna desiderare, non semper temporalibus inhærere?

Ex lib. sententiarum Prosperi. Ante creaturas frustra requiruntur tempora.

¶ Creaturæ motibus cœperunt currere tempora, vnde ante creaturam frustra tempora requiruntur quasi possint inueniri ante tempora. Motus enim si nullus esset vel spiritalis, vel corporalis creaturæ, quo per præsens præteritis futura succederent, tempus vllum omnino non esset. Moueri autem creatura non vtique posset si nõ esset. Potius ergo tempus a creatura, q̃ creatura cœpit a tempore. Vtrunque autem ex deo. Ex ipso enim & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius.

Sapien. vij.

Ex serm. de verbis euã. xxviij. Stabilitas i æternitate, varietas in tempore est.

IN æternitate stabilitas est, in tempore autem varietas. In æternitate omnia stant, in tempore alia succedunt, alia accedunt. Potes inuenire minorem filium in varietate temporis succedentem patri, quia etiam patri suo ipse successit, non æterno patri temporalis. Quid ergo possumus in creatura inuenire coæternum quando in creatura nihil inuenimus æternum? Inueni æternum patrẽ in creatura, & inuenio coæternũ filiũ. Si aũt nõ inuenis æternũ, & vincunt se in tẽpore, sufficit, vt ad similitudines inueniamus coæuũ. Aliud est. n coæternũ, aliud coæuũ. Coæuos quotidie dicimus eos q eandẽ habẽt mẽsurã tẽporũ, nõ alter ab altero præcedi-

A

Coæternum nõ est in creatura, quia nihil æternum. Coæternum & coæuum differunt.

tur, ambos tamẽ esse cœpisse quos dicimus coæuos. Si potuerimus inuenire coæuum qđ nascitur ei a quo nascitur, si possunt inueniri coæua duo, generãs, & generatus: hic inueniamus coæua, ibi intelligamus coæterna. Si inuenero hic genitũ, ex eo esse cœpisse ex quo cœpit generator, & ex eo tẽpore esse icipiat, ex quo cœpit aliud vnde nascitur, hoc ex eo ex quo illud cœpit, illud ex eo ex quo illud nõ cœpit. Hoc ergo coæuũ, illud coæternũ, nõ posse cõparari tẽporalia æternis, sed posse ex aliq̃ tenui & parua similitudine coæua coæternis. Inueniamus vtiq; coæua, & de scripturis cõmoueamur ad has similitudines. Legimus in scripturis de ipsa sapiẽtia, Cãdor est .n. lucis æternæ. Itẽ legimus, Speculũ sine macula dei maiestatis. Ipsa sapiẽtia dicta est candor lucis æternæ, dicta est imago patris.

Sapien. vij. Ibidem.

B

Hinc accipiamus similitudiné, vt inueniamus coęua, ex quibus intelligamus coęterna. O Arriane si inuenero genitoré nó pręcedere tépore illud qđ genuit, si genitũ nó esse minorez tempore illo a quo generatus est, iustũ erit vt cócedas mihi posse ista coęterna inueniri in creatore, quádo coęua in creatura inueniri potuerunt. Dixit, Candor est.n. lucis ęternę. Ignis.n. lucé fundit, lux ab igne funditur. Quid a quo exstat si quęramus, quotidie cũ lucernã accédimus ammonemur rei cuiusdã inuisibilis, & inenarrabilis, vt lucerna aliqua intelligétię nostrę in ista nocte seculi possit accendi. Attende eũ q lucernã accédit. Nó accésa lucerna, nódũ est ignis, nódũ est fulgor q ab igne exit. Interrogo auté ego & dico, fulgor ab igne existit, an ignis a fulgore? Omnis anima mihi respódet. Voluit.n. deus insenuinare omni animę initia intellectus, initia sapientiæ. Omnis mihi aĩa respódet, & nemo dubitat, ꝙ splédor ille de igne existit, nó ignis de splédore. Ponamus ergo igné patré illius splendoris, qa iá prelocuti sumus coæua nos quærere nó coæterna. Si lucernã accédere cupio, nódũ est ibi ignis, nódum & ille splédor. Mox auté vt accédero, simul cũ igne & splédor existit. Da hic mihi igné sine splédore: & credo tibi patré fuisse sine filio. Dicta est vt potuit a nobis tãta res dici. Illa tamé ineffabilia sunt, nihil dignũ putetis, vel eo ipso ꝙ coęua coęternis cópar ãtur, téporalia semper manétibus, extinguibilia immortalibus. Potest ergo semper esse generãs, & semper cuz illo qđ de illo natũ est. Ergo filius dei scđm hoc dicitur ꝙ ei pater est, ꝙ hz de quo sit: nó secundũ hoc ꝙ prior esset pater & postea filius. Semper pater, semper filius de patre. Et quia quicquid de aliquo est, natũ est, semper igitur filius natus, semper pater, semper de illo imago. Nó potuisti inuenire coæterna genita æternis genitoribus, & inuenisti coæua nata téporalibus gignentibus. Intelligo coęternũ filiũ natũ coęterno gignéti. Quod.n. est téporali coęuum, hoc est ęterno coęternũ. Sed splendor qui funditur de igne, minus lucet q̃ ipse ignis. Habét ista similitudinez, sed nó habét omnimodã æqualitaté. Sed dicat aliquis, Talis est ergo filius ad patré, qualis ad igné splendor? Nó: sed ęqualitas omnimoda est. Crede Apostolo, quia potuit videre quod dixi. Ait.n. Nó rapinam arbitratus est esse ęqualis deo. Aequalitas omnimodo coniungitur. Et qđ dixit? Nó rapinã. Quare? Quia illud est rapina, qđ alienũ est. Tamé ex duabus istis collationibus & generibus duobus similitudiné fortassis inuenimus in creatura, q̃uo intelligamus filiũ & coæternũ patri, & nequaq̃; minoré. Sed non illud possumus inuenire in vno genere similitudinum. Iungamus ambo genera, vnum vnde ipsi dant similitudines, & alterum vnde nos dedimus. Dederunt enim illi similitudines ex his quæ nascuntur in tépore, & pcedũtur tépore ab eis a qbus nascuntur, sicut homo de homine. Maior ille tépore, prior natus, sed tñ homo & homo.i. eiusdem substantię. Homo.n. hominem generat, & equus equum, & pecus

Sapien. vij.

Deus insenuinauit omni animę principia intellectus alia.

Splendor est ab igne.

Ignis non est sine splendore nec pater sine filio.

C

Similitudo splendoris ad ignem & filij ad patrem non est omnimoda, quia non habet æqualitatem sicut filius cum patre.

Diuersa genera similitudinum applicanda sunt ad patris filijq; æqualitatem significandam.

pecudem. Eandem substantiam generant ista, sed non ad id tempus. Diuersa sunt tempore, sed non sunt diuersa natura. Quid ergo hic laudamus in ista natiuitate? Certe æqualitatem naturæ. Quid deest? Aequalitas temporis. Teneamus hoc vnum quod laudatur idest æqualitatem naturæ. In illo autem genere similitudinum quod nos vidimus de splendore ignis, æqualitatem naturæ non inuenis, sed inuenis coæuitatem. Quid hic laudamus? coæuitatem. Quid deest? Aequalitas naturæ. Coniunge quæ laudas. In creaturis enim deest aliquid quod laudas. In creatore nihil deesse potest, quia quod inuenis in creatura, a creatore artifice processit. Quid ergo in coæuis? Nonne hoc quod ibi laudas? Quod autem deest, nō tribuendum maiestati, in qua nullus defectus est. Ecce offero tibi genitis coæua gignentia. Laudas ibi coæuitatem, sed disparilitates reprehendis Quod reprehendis, noli attribuere deo: quod laudas tribue. Et tribuis illi ex isto genere similitudinum pro coæuitate æternitatem, vt coæternus sit natus cum eo a quo natus sit. De alio autem similitudinum genere, quia & ipsa creatura dei est, & debet laudare creatorem, quid ibi laudas? Aequalitatem naturæ. Iam propter illam distinctionem dederas coæternitatem, da propter istam æqualitatem, & perfecta est natiuitas eiusdem substantiæ. Quid enim dementius quàm vt in aliquo laudem creaturam, quod non sit in creatore? Laudo in homine æqualitatem naturæ, & non credo in eo qui fecit hominem. Quod de homine natum est homo est, & quod de deo natum est non id erit quod ille de quo natum est. Laudent ergo creatorem omnia opera sua. Inuenio hic coæuum, agnosco ibi coæternum. Hic æqualitatem inuenio naturæ, ibi intelligo æqualitatem substantiæ. Totum ergo ibi simul, & non hoc solum, quod in creaturis. Totum inuenimus ibi, sed tanquam in creatore. Quanto amplius, quod hæc visibilia, illa inuisibilia: hæc temporalia, illa æterna: hæc commutabilia, illa incommutabilia: hæc corruptibilia, illa incorruptibilia. Postremo in ipso homine ea quæ inuenimus homo & homo, duo homines sunt, ibi pater & filius vnus est deus.

Quod de deo natum est deus est.

Portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationē peccatorum faciens.

Ex lib. sententiarum Prosperi. Substantia creaturæ dependet a deo.

CReatoris omnitenentis omnipotentia causa est subsistendi omni creaturæ. Quæ virtus & ab eis quæ condidit regendis aliquando cessaret, simul omnium rerum species & natura concideret. Proinde quod dominus ait, Pater meus vsque nunc operatur, continuationem quandam operis eius, qui simul omnia continet atque amministrat, ostendit: in quo opere etiam sapientia ipsius perseueret, de qua dicitur, Pertingit a fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Idque etiam Apostolus

Sapien. viij.

sentit,

sentit, cum Atheniensibus deum predicans ait, In quo viuimus, mouemur & sumus. Quia si opus suum rebus creatis subtraheret, nec viuere, nec moueri, nec esse possemus. Et ideo sic deus intelligendus est requieuisse ab omnibus operibus suis, vt iam nullam nouam creaturam conderet, nō vt conditas continere aut gubernare cessaret. Act. xvii. Sine opera dei nihil possumus

¶ Deus enim omnipotens & omnitenens, incommutabili æternitate, veritate, voluntate semper idem, mouet per tempus creaturam spiritalem, mouet etiam per tempus & locum creaturam corporalem, vt eo motu naturas quas intrinsecus substituit, etiam extrinsecus amministret. Cum ergo tale aliquid agit non debemus opinari eius substantiam qua deus est, temporibus locisq; mutabilem, aut per tempora & loca mobilem: sed in opere diuinæ prouidentiæ ista cognoscere, non in illo opere quo naturas creat, sed in illo quo intrinsecus creatas etiam extrinsecus administrat, cum sit ipse nullo locorum vel interuallo, vel spatio, incommutabili excelentiaq; potentia, & interior omni re, quia in ipso sunt omnia: & exterior omni re, quia ipse est super omnia. Item nullo temporum vel interuallo, vel spatio incommutabili æternitate, & antiquior est omnibus, quia ipse est ante omnia, & nouior hominibus, quia idem ipse. Ex li. viii. ā Genesi ad literā. In deo sunt oīa & deus est super omnia.

¶ Fundauit post omnia terram super firmamentum eius, non inclinabitur seculum seculi. Firmauit terram, intelligo ecclesiam. Quæ est firmitas eius super quam fundata est, nisi fundamentum eius? Quod est illud? Fundamentum, inquit, nemo potest ponere preterq; quod positum est, quod est Christus Iesus. Ibi ergo firmati sumus merito, quia ibi firmatum non inclinabitur in seculum seculi. Nihil enim firmius isto fundamento. Infirmus tu eras, sed firmum fundamentum te portat. In te firmus esse non poteras: firmus eris semper si ab illo firmo fundamento non recedas. Non inclinabitur in seculum seculi. Ipsa est predestinata columna, & firmamentum veritatis. Et ideo tali fundamento suffulta, quid meruit audire? Non inclinabitur in seculum seculi. Firmauit terram super firmamentum Christum. Nutabit ecclesia si nutauerit fundamentum. Et vnde nutabit Christus qui anteq; veniret ad nos, & carnem susciperet, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil? Qui omnia continet maiestate & bonitate non nutante Christo, non inclinabitur in seculum seculi. PVRgationem peccatorum faciens. G Ex tracta. ps. ciii. ps. ciii. Ecclesiæ firmitas. i. Cor. iii. Ecclesiæ fundamentum. Ecclesia non nutabit. Ioan. I. Ex tract. ps. l. ps. l.

¶ Asperges me, inquit, hysopo & mundabor. Hysopum nouimus herbam humilem, sed medicinalem. Saxo hærere radicitus dicitur: inde in ministerio mundandis assumpta est. Apprehende & tu radicem dilectionis petram tuam esto humilis in humili deo tuo vt sis excelsus in glorificato deo tuo. Aspergeris hysopo, humilitas Christi te mundabit. Noli hærbam contemnere, vis medicamenti Hysopus in petra hæret.

Hysopus purgã dis pulmonib⁹ confert.

attende. Aliquid etiam dicam quod a medicis solemus audire vel experiri in ægrotis. Hysopū dicunt purgandis pulmonibus aptū esse. In pulmone solet notari superbia. Illic enim inflatio, illic anhelitus. Dicebatur autē de Saulo persecutore tanq̃ Saule superbo q̃ ibat ad vinciendos Christianos spirans cædis. Anhelibat sanguinem nondū purgato pulmone. Audi & hic humiliatum, quia hysopo purgatum, Asperges me hysopo & mundabor, lauabis me id est mundabis, & super niuem dealbabor. Et si fuerint, inquit, peccata vestra vt fœnicium, tanq̃ niuem dealbabo. De talibus sibi exhibet vestem sine macula & ruga. Proinde vestis eius in monte tanq̃ nix dealbata effulsit. Significabat autem ecclesiam omni macula peccati mundatam.

Psal. l.
Esai. i.

Sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tãto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit, Cui enim dixit aliquando angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rursum, Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filiũ. Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes angeli dei.

Psal. ii.
Acto. xiii.
ii. Reg. vii.
A

Psal. xcvi.
Ex tract. ps. ii.
Aeternum neq̃ præteritum neq̃ futurũ habet
Psal. ii.

¶ Quanq̃ possit etiam ille dies in prophetia dictus videri, quo Iesus Christus secundũ hominẽ natus est, tamẽ hodie, quia præsentiã significat, atq̃ in æternitate nec præteritũ quicq̃ est quasi esse desierit nec futurum quasi nondum sit, sed præsens tantum, quia quicquid æternum est semper est, diuinius accipitur secundum id dictum esse, Ego hodie genui te, quo sempiternam generationem virtutis & sapientiæ dei, qui est vnigenitus filius, fides syncerissima & catholica prædicat.

Psal. ciii.

Et ad angelos quidẽ dicit, Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis.

Ex tractat. ps. ciii.
Angelos multis apparuisse credendum est.
Angelus nomẽ est officii, non naturæ.

ET hoc, quãuis non videamus apparitionem angelorum, abscondita est enim ab oculis nostris, & est in quadam republica magna imperatoris dei, tamen esse angelos nouimus ex fide, & multos apparuisse scripturã legimus & tenemus, nec inde dubitare fas nobis est. Spiritus autem sunt angeli, & cum spiritus sunt, non sunt angeli: cum mittuntur, fiunt angeli. Angelus enim officii nomen est, non naturæ. Quæris nomen eius naturæ spiritus est. Quæris officium? angelus est. Ex eo quod est, spiritus est. Ex eo quod agit, angelus est. Vide illud in homine, nomẽ naturæ homo officii miles. Nomen naturæ vir, officii preco. Homo ergo fit preco. i. qui erat homo fit preco, nõ qui erat preco, fit homo. Sic ergo qui erant iam spiritus conditi a creatore deo, facit eos angelos mittendo eos nunciare quæ iusserit, Et ignem flagrantem facit

ministros suos. Legimus apparuisse ignem in rubo: legimus etiam ignem missum desuper, et implesse quod preceptum est. Ministrauit ergo cum impleret. Cum esset in natura sua, spiritus erat: cum egit quod iussum est, ministerium impleuit. Sic secundum literam in creatura. Quid est autem in ecclesia figurate? Quomodo accipimus. Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem flagrantem? Spiritus spiritales dicit: bene facit spiritales angelos suos id est nuncios verbi sui. Spiritalis enim omnia iudicat: ipse autem a nemine iudicatur. Vide spiritalem factum angelum dei. Non potui, inquit, loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. De spiritali quadam affectione missus est ad carnales, tanquam angelus de coelo ad terram. Quomodo dicit, Et ministros suos ignem flagrantem, nisi quomodo dicit spiritu feruentes? Si enim feruet spiritu, ignis ardens est omnis minister dei. Nonne ardebat Stephanus? Quo igne ardebat? et quis ignis ille erat? Qui quando lapidabatur, rogabat. Cum audis, ignis est minister dei, incendium illum puta et. Incedat licet, sed foenum tuum, i. carnalia omnia desideria tua. Currat minister dei predicans verbum dei. Audi illum, Sic nos existimet homo vt ministros dei et dispensatores mysteriorum dei. Quomodo autem ardebat cum diceret, Os nostrum patet ad vos o Corinthii, cor nostrum dilatatum est? Ardebat et flagrabat charitate, ibat in eos vt incenderet. Hunc ignem se missurum dominus in terram dicebat cum ait, Ignem veni mittere in terram. Quomodo gladium, sic ignem. Gladius diuidit affectum carnalem, ignis absumit. Totum in verbo dei intellige, totum in spiritu dei cognosce. Incipe feruere charitate per verbum quod audis, et vide quid in te fecerit ignis minister dei.

Flammam igne facit Deus ministros suos.

ps. ciii.

i. Cor. ii.

i. Cor. iiii.

Rom. xii.

Act. vii.

G

i. Cor. iiii.

ii. Cor. vi.

Lucae. xii.

Matth. x.

¶ Illi ipsam supernam atque coelestem vnde peregrinamur patriam cogitemus. Illic. n. dei voluntas, quae facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem ardentem, in spiritibus summa pace atque amicitia copulatis, et in vnam voluntatem quodam spiritali charitatis igne conflatis, tanquam in excelsa et sancta et secreta sede presidens, velut in domo sua, et in templo suo, inde se quibusdam ordinatissimis creaturae motibus primo spiritalibus deinde corporalibus per cuncta diffundit, et vtitur omnibus ad incommutabile arbitrium sententiae suae siue incorporeis, siue corporeis rebus, siue rationabilibus, siue irrationabilibus spiritibus, siue bonis per eius gratiam, siue malis per propriam voluntatem. Sed quemadmodum corpora crassiora et inferiora per subtiliora et potentiora quodam ordine reguntur, ita omnia corpora per spiritum vitae rationalem, et spiritus vitae rationalis desertor atque peccator per spiritum vitae rationalem pium et iustum, et ille per ipsum deum. Ac sic vniuersa creatura per creatorem suum, ex quo, et per quem, et in quo et condita atque instituta est. Ac per hoc voluntas dei, est prima et summa causa omnium corporalium specierum atque motionum. Nihil. n. visibiliter fit et sensibiliter, quod non de interiore inuisibili atque intelligibili aula summi imperatoris aut iubeatur, aut permittatur secundum ineffabilem iustitiam premiorum atque poenarum, gratiarum et retributionum, in ista totius creaturae amplissima quadam immensaque republica.

Trini.

D

Deus omnibus ex sententia vtitur.

Ordo rerum gubernandarum.

Psal. xliiii. Ad filium autem. Thronus tuus deus in seculum seculi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te deus, deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis.

Ex tract. ps. xliiii. Thronus dei. E Rat sedes regni iudicis temporalis pertinens ad eo qui sub lege erant. Venit ille vt liberaret eos qui sub lege erant, & sub gratia constitueret. Sedes eius in seculum seculi. O æternitatis diuinitas, non enim posset deus sedem habere temporalē. Virga dei. Virga recta est, virga regni tui directionis virga est, dirigit homines. Curui erant, distorti erant, sibi regnare cupiebant, se amabāt, facta sua multum diligebant, non voluntatem suam deo subdebant, sed voluntatem dei ad suas concupiscentias flectere volebāt Ergo dei voluntas æqualis est, tua curua est: propterea tibi videtur praua illa, quia tu ei coaptari non potes. Dirige ad illam te, & noli velle illam curuari ad te, quia non potest. frustra conaris, illa semper directa ē. Vis illi hęrere? Corrige te, & erit virga ipsius qui te dirigit virga directionis. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Accede ad istam virgam. sit tibi rex Christus, Regat te virga ista, ne frangat te. Virga enim ferrea est illa inflexibilis. Et quid dictum est? Psal. ii. Reges eos in virga ferrea, & tanq; vas figuli confringes eos. Alios regit, alios conterit, regit spirituales, conterit carnales. Ergo accede ad istam virgam. Quid in ista times? Hæc est recta virga, Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Quid times? Si forte iniquus eras, audi eum regem tuum: quia odisti iniquitatem & times. Est quod Iniquitatē odit deus. facias. Qui odit iniquitatem, nunquid te? Sed in te est iniquitas, odit illam deus. Oderis & tu Et si vnam rem ambo oderitis, eris deo amicus, si odisti qđ odit. Ita & si amabis qđ amat. Propterea vn Vnxit te deus &c. xit te de⁹, de⁹ tu⁹. Propterea vnxit te, vt diligeres iustitiā, & odires iniqtatē. Et vide qđo ait, Propterea vnxit te de⁹ de⁹ tu⁹. O tu de⁹ vnxit te deus tu⁹. Deus vngitur a deo. Et ideo in latino putatur idē casus nominis repetitus, In græco autem euidentissima distinctio est, quia vnum nomen est quod compellatur, & alterum ab Deus vnctus a deo quis sit. eo qui compellat, vnxit te deus. O tu deus, vnxit te deus tuus. Ergo quis est deus vnctus a deo? dicant nobis Iudæi, scripturæ istæ Christus. communes sunt. Vnctus deus a deo, Vnctum audis, Christum intellige. Etenim Christus a charismate. Hoc nomen quod appellatur Christus vnctionis est, nec in aliquo alibi vngebantur reges & Oleum quo vngitur. sacerdotes nisi in illo regno. Vnct⁹ est ergo deus a deo. Quo oleo nisi spiritali? Oleum .n. visibile in signo est. Oleum inuisibile in sacramento est. Oleum spiritale intus est. Vnctus est nobis deus, & missus est nobis. Et ipse deus vt vngeretur homo erat, sed ita homo erat vt deus esset, ita deus erat vt homo esse non dedignaretur Deus ergo homo. Et ideo vnctus deus. quia homo deus, & factus Christus. Non potuit apertius dici nomen Christi q; vt diceretur

vnctus deus. Quomodo speciosus forma pre filiis hominum, sic vnctus oleo exultationis præ participibus suis. Qui enim partici, pes eius? Filij hominum, quoniam & ipse filius hominis particeps factus mortalitatis eorũ, vt faceret participes immortalitatis suę.

¶ Messias hebraice, latine Christus est, ab vnctione enim dicitur Christus. Chrisma vnctio est græce: Ergo Christus vnctus. Ille singulariter vnctus, præcipue vnctus. vnde omnes Christiani vnguntur. Ille præcipue quomodo in psalmo dicit, audi, Propterea vnxit te deus, deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Participes enim eius omnes sancti. Sed ille singulariter sanctus sanctorum, singulariter vnctus, singulariter Christus.

¶ Messias vnctus est, vnctus græce Christus est hebraice messias, vnde & punice, messe dicitur vnge. Cognatæ quippe sunt linguæ istæ & vicinæ, Hebraica, Punica, & Syra.

¶ Dicis & ante incarnationem Christi patrem dictum esse deum eius: quoniam scriptum est, vnxit te deus deus tuus, longe antequã Christus venisset in carne. Ita ne non intelligis in prophetia esse prædictum tanq̃ fuerit factum quod erat futurum? An non sic in prophetia ipse dominus? Foderunt, inquit, manus meas & pedes &c. quibus passionem suam tanto ante prænunciauit: & quod futurum erat, tanq̃ iam factum esset expressit. Dictum est ergo in prophetia rerum futurarum, tanq̃ locutione rerum præteritarum, Vnxit te deus, deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Participes eius significans futuri fuerant serui eius, socij eius, amici eius, fratres eius, membra eius. Prædictum est igitur quod futurum erat, vt vngeret deus Christi hominem Christum, Qui tamẽ sic factus est homo vt maneret deus: Vngeret autem non visibili & corporali oleo, sed spiritui sancto, quem scriptura nomine olei exultationis figurata vt solet locutione significat. Dixit autẽ vnxit non dixit vncturus est, quia in prædestinatione iam factum erat. Quod beatus Petrus in Actibus apostolorum dixit, Hunc Iesum a Nazareth, quem vnxit deus spiritu. Ecce quod prophetabatur quãdo dictum est, Vnxit te deus deus tuus oleo exultationis, vel oleo lætitiæ præ participibus tuis. Deus enim cui dictum est in eodem psalmo. Thronus tuus deus in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus, deus tuus: a deo patre vnctus est filius, qui sic homo factus est, vt maneret deus. Qua vnctione plenus erat, id est spiritu sancto. Propter quod de illo scriptum est, Iesus autem plenus spiritu sancto reuersus est a Iordane.

Et tu in principio domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autẽ permanebis, & omnes vt vestimentum veterascent.

Marginal notes: ps. xliiij. / Participes Christi. / A / G / Ex tracta. euãg. secundum Ioan. vij. / Messias. / Chrisma / Christus. / Christiani. / ps. xliij. / Ex sermone de verbis euang. super Ioan. xv. / Messias. / Ex libro contra Maximinum ij. / Futurum tanquam præteritum in scripturis enunciatur. / ps. xliiij. / H / Oleum exultationis spiritus sanctus. / Act. x. / Psal. xliiij. / Ibidem. / Luc. iiij. / Psal. ci.

Et velut amictum mutabis eos & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient,

A

Ex tractat. ps. ci. ps. ci.

IN principio terram tu fundasti domine. Noui æternitatem
tuam qua precedis omnia quæ fecisti. Principio terram tu
fundasti domine, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peri
bunt, tu autem permanes, & omnia sicut vestimentum veterascēt.
Ero. iii. Et sicut opertorium mutabis eos & mutabuntur. Tu autem idem
Deus idem ma/nu & verbo fa/cit. ipse es. Tu qui es, idem es. Tu qui dixisti, Ego sum qui sum, idem
ipse es. Dominus fundauit terram. Scimus, opera manuum eius
sunt cœli. Neputetis enim quasi aliud facere deum manu, aliud
verbo: quod facit verbo hoc facit manu. Non enim distinctus est
Gen. i. corporeis membris qui dixit, Ego sum. Et forte verbum eius est
Ibidem. manus eius. Certe manus eius est virtus eius. Quia enim dictum
est, Fiat firmamentum, & factum est: firmamentum verbum in/
telligitur fecisse. Quia vero dixit, Faciamus hominem ad ima/
ginem & similitudinem nostram, quasi manu videtur fecisse. Au/
di ergo, Opera manuum tuarum sunt cœli. Ecce quod verbo fecit,
etiam manibus fecit quia virtute sua, quia potestate fecit. Ipsi pe/
ribunt, tu autem idem permanes. Aperte dixit hoc apostolus Pe/
trus, Cœli erant olim & terra de aqua, & per aquam constituta dei
verbo, per quem qui factus est mundus aqua inundatus deperiit.
Cœli perierunt per diluuium. Terra autem ac cœli qui nunc sunt, eodem verbo repositi sunt
seruandi. Iam ergo dixit periisse cœlos per diluuium, periisse autem
nouissimos cœlos secundum quantitatem & spatia aeris huius.
Excreuit enim aqua, & totam istam capacitatem vbi aues voli/
tant, occupauit. Ac sic vtique cœli perierunt propinqui terris, cœli
secundum quos dicuntur aues cœli. Sunt autem cœli cœlorum
superiores in firmamēto, sed verū & ipsi perituri sūt igni, an hi soli
cœli qui etiā diluuio perierunt, disceptatio est aliquāto scrupulosior
Quicquid ma/net i deo manet & deus in se. inter doctos, nec facile maxime ī āgustia tpis explicari potest. Di/
mittamus ergo eā, aut differamus. Nouerimus tamen perire ista,
dominū manere. Et si manēt quędā cū deo q̄ facta sūt a deo, nō ma/
nent in se, sed in deo, non recedēdo a deo. Ergo erūt cū illo āge/
Cœli sunt sancti. li etiā mūdo igne flagrāte: & erit incēdiū mūdi non incēdēs sāctos
dei. Q̄d fuit caminus regis tribus pueris, hoc erit ardēs mūdus in/
stis in trinitate signatis. Forte etiā hic cœlos nō importune intel/
ligimus ipsos iustos sanctos dei in quibus manēs deus intonuit pre/
ps. xviii. ceptis, coruscauit miraculis, inbriticauit terrā sapiētia veritatis.
Corpus ē vesti/mentū animæ. Cœli enim enarrauerūt gloriā dei. Sed nunqd etiā ipsi peribūt?
An secūdū quēdā modū peribūt? secūdū quē modū? Secūdū ve/
stimentum. Quid est secūdū vestimentum? Secundum corpus. Ve/
stimentum enim animæ meæ corpus. Dominus enim vestimē/
tum nōminauit, vbi ait, Nonne anima plus est q̄ esca, & corpus
I. Cor. iii. plus q̄ vestimentum? Quō ergo peribit vestimentū? Et si exterior

homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in dies. C
Ergo ipsi peribunt, sed secundum corpus: tu autem permanes. Si
ergo secundum corpus peribunt, vbi ergo resurrectio carnis? vbi
exemplum membrorum quod praecessit in capite? Vbi? Vis audi
re? Mutabitur, non tale erit quale fuit. Audi Apostolum dicen-
tem, Et mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Quo- I. Cor. xv.
modo immutabimur? Seminatur corpus animale, surget corp9
spiritale. Ergo seminatur mortale, surget immortale. Seminatur
corruptibile, resurget incorruptibile. Mutationem itaq; expecta-
mus. Ita peribunt caeli, & mutabuntur caeli. Sed fortasse sanctorũ
corpora non recte dicuntur caeli. Si non portant deum, non sunt
caeli. Et vnum mihi, inquit, probas quia portãt deum? Vsqueadeo
ne excidit tibi? Glorificate ergo & portate deũ in corpore vestro? I. Cor. vi.
Ergo tales caeli peribunt, sed non in aeternum peribunt. Peribunt
vt mutentur. An non hoc dicit psalmus? Lege & sequentia, Et om- Psal. ci.
nia sicut vestimentum veterascent. Et sicut opertorium mutabis
eos & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non defici-
ent. Vestẽ audis, coopertorium audis, & aliud q̃ corpus intelligis?
Speremus ergo etiam mutationem corporum nostrorum, sed
tamen ab illo qui erat & ante nos, & manet post nos, a quo sumus
quod sumus, ad quem venimus cum fuerimus, mutantem non D
mutatum, facientem non factum, mouentẽ sed manentem. Ergo Anni stantes.
speremus venturos nos ad hos annos stantes, in quibus nõ circui-
tu solis peragũtur dies, sz manet qđ ẽ sicuti est, q̃a hoc solũ vere ẽ.
¶ Mutabis ea & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui nõ Ex tracta.
deficient. Ecce id ipsum cuius anni non deficient fratres. Ecce an- ps caxi.
ni nostri quotidie deficiunt, nec stant omnino. Naz & qui venerunt Psal. ci.
iam non sunt, & qui futuri sunt, nõdum sunt. Iam illi defecerunt Anni deficiẽtes.
& illi defecturi venturi sunt. In hoc ergo ipso vno die fratres ecce
modo, loquimur, in momento est. Praeteritae horae transierunt,
futurae nondum venerunt, & cum venerint & ipsae transibunt, defi- Anni non defi-
ciunt. Qui sunt anni qui non deficiunt, nisi qui stant? Si ergo ibi cientes.
anni stant, & ipsi anni qui stant vnus annus est, & ipse vnus annus
qui stat vnus dies est. quia ipse vnus dies nec ortum habet, nec oc-
casuz, nec inchoat ab hesterno, nec excludit a crastino, sed stat sem
per ille dies. Et q̃ vis voca illum diẽ. Si vis anni sunt si vis dies est.
¶ Nõ enim discernẽs quid sit videri deũ p substãtiã suã, & qđ sit vi Ex libro contra
deri deum per subiectam creaturam, in tantam blasphemiam Maximinũ. II.
decidisti vt vnigenitum Dei filium per hoc ipsum q̃ deus est mu Fili9 & spũs san
tabilem diceres, quando quidem soli patri putasti esse tribuendum ctus p subiectaz
qđ scriptũ esse dixisti, Ego sum qui sum. & nõ sum mutatus. quasi creaturã visibi-
filius vel spũs sanctus sit mutatus quando visibiliter apparuit, vel mutabiles sunt
ille qđ cõstat natus ex femina, vel iste i specie colũbe aut i igneis vt pater.
linguis se humanis aspectibus mõstrãs. Nũc õo vt intelligas quũ E
dixerit Deus, Ego sum q sũ, & nõ suz mutatus: vel q̃ scriptũ magis Mala. iii.

inuenitur, Ego enim dominus & non mutor, quoniam non solus pater, sed deus vnus hoc dixit, quod est ipsa trinitas, psalmus atten de vbi legitur, Tu in principio domine terram fundasti, & opera

Psal.ci. manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes sicut vestimentum veterascent. & velut tegumentum mu tabis eos & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non de ficient. Hoc autem ad filium dictum esse, in epistola quę est ad He bræos sancta scriptura testatur. Quis vero non intelligat vbi dici tur, Cœli mutabuntur, tu autem idem ipse es: nihil dici aliud, nisi

Exo.iij. Mala.iij. tu non mutaris? Ac per hoc etiam deo filio conuenit dicere, Ego sum qui sum, & non sum mutatus. &, Ego enim dominus, & non mutor. Quod tu ideo soli patri assignasti, vt in sua substantia cre deretur esse mutabilis filius, tanq; ita susceperit hominem vt in ho minem verteretur. Hanc tantam blasphemiam non emendabis nisi credideris in assumptione hominis accessisse filio quod non erat, non autem discessisse vel defecisse quod erat.

Psal.cix. Ad quem autem angelorum dixit aliquando Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum?

Ex tractat. ps.cix. Psal.cix. ¶ Sedet ergo a dextris patris filius, quia ei dixit deus, sede a dextris meis. Et addidit, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. hoc est sub pedibus tuis. Inimicus erat, erit sub pedibus eius, aut adoptatus, aut victus. Quære ergo quem locum habeas sub pedibus domini dei tui, nam necesse est vt habeas aut gratiæ, aut poenæ. Sedet ergo ad dexteram dei, donec ponantur inimici eius sub pedibus eius. Hoc fit, hoc agitur, etsi paulatim agitur, indesinen ter peragitur.

Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis?

Ex libro de trinitate.iij. ¶ Substantia, vel si melius dici potest essentia dei, vbi pro nostro modulo ex quantulacunq; particula intelligimus patrem & filium & spiritum sanctum, quandoquidem nullo modo mutabilis est,

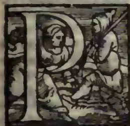
Essentia dei per se ipsam inuisibilis est. nullo modo potest ipsa per semetipsam esse visibilis. Proinde illa omnia quæ patribus visa sunt, cum deus illis secundum dispensa tionem suam temporibus congruam præsentaretur, per creaturas facta esse manifestum est. Etsi nos latet quomodo ea ministris an gelis fecerit, per angelos tamen esse facta non ex nostro sensu dici mus, ne cuiq; videamur plus sapere q; oportet sapere. Sapimus ad temperantiam, sicut deus nobis partitus est mensuram fidei, vt cre dimus, propter quod & loquimur. Extat enim auctoritas diuinarum scripturarum. vnde mens nostra deuiare non debet, ne relicto solidamento diuini eloquij per suspitionum suarum abrupta

præcipitetur, vbi nec sensus corporis regit, nec perspicua ratio veritatis elucet. Apertissime quippe scriptu3 est in epistola ad Hebræos cum dispensatio noui testamenti a dispensatione veteris testamenti secundum congruentiam seculorum ac temporum distingueretur, non tantum visibilia, sed ipsum etiam sermonem per angelos factum. Sic enim dicit, Ad quem autem angelorum dixit deus aliquando, Sede ad dexteram meam, quoadusq; ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Nonne omnes sunt ministri spiritus in administrationem missi propter eos qui sunt futuri hæreditatem possidere salutis? Hic ostendit illa omnia non solum per angelos facta, sed etiam propter nos facta idest populum dei, cui promittitur hæreditas vitæ æternæ. Sicut ad Corinthios etia3 scriptum est, Omnia autem hæc in figura contingebant illis. Scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum deuenerunt. Deinde quia tunc per angelos, nunc autem per filium sermo factus est, consequenter aperteque demonstrans.

Psal. 109. (margin: Ps.ciii.)

I. Cor. x.

CAPVT II.

Propterea vehementius abundantius oportet obseruare nos ea quæ audiuimus, ne forte pereffluamus. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio, & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem?

¶ Et quasi quæreres, quam salutem, vt ostenderet se de nouo testamento iam dicere, id est sermone qui non per angelos, sed per dominum dictus est.

Quæ cum initium accepisset enarrari per dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est, contestante deo, signis, & portentis, & variis virtutibus, & spiritus sancti distributionibus, secundum suá voluntatem.

Sed ait aliquis, Cur ergo scriptum est, dixit dominus ad Moysen, & non potius dixit angelus ad Moysen? Quia cum verba iudicis præco prænunciat, non scribitur in gestis, ille præco dixit, sed ille iudex. Sic etiam loquente propheta sancto, & si dicamus propheta dixit, nihil aliud q; dominu3 dixisse intelligi volumus: & si dicamus dominus dixit, prophetam non subtrahimus

Continuatio est ex eodẽ lib. Dominus dicit quæ ab angelis præconibus annunciantur.

sed quis per eum dixerit admonemus. Et illa quidez scriptura sæpe asserit angelum esse deum, quo loquente identidē dicitur, Dominus dicit, sed propter eos, qui cum scriptura illic angelum nominat, ipsum per seipsum filium dei volunt intelligi, quia propter annunciationem paternæ ac suæ voluntatis a propheta dictus est angelus, propterea volui ex hac epistola manifestius testimoniuz dare, vbi nō est dictū per angelum, sed per angelos. Nā & Stephanus in Actibus apostolorum eo more narrat hæc, quo etiaz in veteribus literis conscripta sunt, Viri fratres & patres, inquit, audite: Deus gloriæ apparuit Abrahæ patri nostro cū esset in Mesopotamia. Ne qs aūt arbitretur tunc deū gloriæ p id qḋ in seipso est cuiusq; oculis apparuisse mortaliū, in cōsequentibus dicit ꝙ Moysi angelus apparuerit, Fugit, inqt, Moyses in verbo isto, & factus est inquilinus in terra Madian vbi genuit filios duos. Et completis illic annis quadraginta, apparuit illi in deserto montis Sina angelus domini in flāma ignis in rubro. Moyses aūt vidēs mirabatur visum. Qui cū accederet cōsiderare, facta est vox domini dicēs, Ego sum deus patrū tuorū, deus Abrahā, & deus Isaac, & deus Iacob. Tremefactus aūt Moyses, nō audebat cōsiderare, dixitq; illi dominus Solue calceamēta pedū tuorū &c. Hic certe & angelū & dominū dicit, eūdēq; deū Abrahā, & deū Isaac, & deū Iacob: sicut in Genesi scriptū est. Sed qd vltra differimus ora eorū euidētissimo atq; grauissimo alio documēto oppilare? vbi nō angelus singulariter, nec viri pluraliter, sed oīno angeli dicuntur. p quos nō sermo qlibet factus, sed ipsa lex data manifestissime ostēdit. Quaz certe nullus fideliū dubitat dominū dedisse Moysi ad subiugādū populū Israel sed tñ p angelos datā. ita Stephanus loquitur, Dura ceruice, inqt, & incircūcisi corde & auribus, vos semp spiritui sancto restitistis sicut patres vestri. Quē prophetarū nō psecuti sunt patres vestri, & occiderunt eos q pnunciabāt de aduētu iusti, cuius nunc vos proditores & interfectores fuistis, q accepistis legē in edictis angelorū, nec custodistis? Quid hoc euidētius? quid tā ita auctoritate robustius? In edictis quippe angelorū lex illi populo data est, sed domini Iesu Christi per eam disponebatur & prænunciabatur aduentus, & ipse tanq; verbum dei miro & ineffabili modo erat in angelis, in quorum edictis lex dabatur.

Margin notes: A — Act. vij. — Ibidem. — Exo. iij. — B — Angelus & dominus vnus idemq;. — Gene. xxviij. — Act. vij.

Nō.n. angelis subiecit deus orbē terræ futurū, de quo loquimur. Testatus est autē in quodā loco quis dicens, Quid est homo ꝙ memor es eius? aut filius hoīs quoniā visitas eū? Minuisti eū paulo minus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & cōstituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subie

Margin notes: Ps. viij. — G — I. Cor. xv.

cisti sub pedibus eius. In eo enim q omnia ei subie-cisti, nihil dimisit non subiectum ei.

Mnis filius hois, hō: q̄uis nō oīs hō, filius hois possit in-telligi. Adā qppe hō, sed nō filius hois. Vt q portāt imagi-nē terreni hois, q nō est filius hois, huius noīe significētur: q aūt portāt imaginē cœlestis hois, filij hominū potius appellen-tur. Ille.n. vetus homo dicitur, iste aūt nouus. Homo igitur hoc lo-co terrenus est, filius aūt hominis cœlestis. Et ille longe seiunctus est a deo: hic aūt p̄sens deo. Et ppea illius memor est tanq̄ in lon-ginquo positi: hunc vero viuificat quē p̄sens illustrat vultu suo. Fi-lius igitur hois primus visitatus est in ipso hoie dominico, nato ex virgine Maria. De quo pp ipsam infirmitatē carnis, qui sapien-tia dei gestare dignata est, & passionis humilitatē, recte dicitur. Mi-nuisti eū paulo minus ab angelis. Sed addidit de illa clarificatio-ne, qua resurgēs & ascēdēs in cœlū: Gloria (inqt) & honore corona-sti eū, & cōstituisti eū sup opera manuū tuarū. Quādoqdē & angeli opa manuū sunt dei, eti ī sup angelos cōstitutū accipimus vnigeni-tū filiū, quē minoratū paulo minus ab angelis p humilitate, car-nalis generationis atq3 passionis audimus & credimus. Oīa (inqt) subiecisti sub pedibus eius. Nihil excipit cū dicit, oīa. Et ne aliter liceret intelligi, sic Apostolus credi iubet cū dicit, Excepto eo qui ei subiecit oīa. Et hoc ipso huius psalmi testimonio vtitur ad He-bræos cū ita vult oīa intelligi esse subiecta domino nostro Iesu Christo, vt nihil exceptū sit. Nec tamē quasi aliquid magnū vide-tur adiungere: cū dicit, Oues & boues vniuersas, insuper & pecora cāpi: volucres cœli & pisces maris, q perambulant semitas maris. Videtur.n. relictis cœlestibus virtutibus, & potestatibus, & oībus exercitibus angelorū, relictis etiā ipsis hominibus, tantū ei pecora subiecisse, nisi oues & boues intelligamus animas sanctas, vel in-nocētiæ fructū dantes, vel etiā operātes vt terra fructificet.i. vt ter-reni homines ad spiritalē vbertatē regenerētur. Has ergo animas sanctas nō hominum tantum, sed etiam omnium angelorum oportet accipere, si volumus hinc intelligere omnia esse subiecta domino nostro Iesu Christo. Nulla enim creatura subiecta non erit, cui primates (vt ita dicam) spiritus subijciuntur.

Aug. tractat. ps. viij.

Homo qui non est filius hois.

ps. viij.

Ibidem.

D

Christus homo super angelos constitutus est.

Ibidem.

ps. viij.

Oues & boues omnes spiritus beati dicuntur.

Nunc aūt necdū videmus omnia subiecta ei. Eum autē qui in modico q̄ angeli minoratus est, videmus Iesum propter passionē mortis, gloria & honore coronatū, vt gratia dei, pro oībus gustaret mortem. Decebat.n. eū, propter quē omnia, & per quē oia, qui multos filios in gloriam adduxerat auctorem sa-lutis eorum per passionem consumari.

E

Philip. ij.

Ex lib. contra Maximinum secunda.

QVod autem tibi videtur nihil magnum de deo patre dici, si forma serui maior est, qua maiores videntur & angeli, non recte cogitas quem locum habeat in rebus humana natura, quæ condita est ad imaginem dei. Maiores angeli dici possunt homine, quia maiores sunt hominis corpore maiores sunt & animo, sed in forma quam peccati originalis merito corruptibile aggrauat corpus. Natura vero humana, qualem naturam Christus humanæ mentis assumpsit, quæ nullo peccato potuit deprauari, solus maior est deus. Deniq; propter quid dictū sit, Minorasti eum modico minus q̃ angelos, aperuit scriptura vbi legitur, Eum autem modico minus q̃ angelos minoratum videmus Iesum propter passionem mortis. Non ergo propter naturam hominis, sed propter passionem mortis. Natura vero hominis quæ mente rationali & intellectuali creaturas cæteras antecedit, deus solus est maior. Cui vtique iniuria facta non est, vbi scriptum est, Maior est deus corde nostro. Filius ergo dei susceptū hominem leuaturus ad patrem, quando dicebat, Si diligeretis me gauderetis vtique quia vado ad patrem, quia pater maior me est, non carni suæ solum, sed etiam menti quam gerebat humanæ deum patrē vtique præferebat. Quæ tota sine dubio forma agnoscitur serui, quoniam tota seruit creatura creatori. Quod itaq; scriptum est ad Hebræos, Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei, eum autem modico minus ab angelis minoratum videmus Iesum propter passionem mortis, docere nos debet, quomodo intelligendum est quod scriptum est ad Corinthios, Cum autē ei omnia subiecta fuerint, quia secundum id dictum est quod factus est homo, non secundum quod deus est. Sic ergo in homine apparens, in quo per passionē mortis minoratus est modico minus ab angelis. viuos ac mortuos iudicabit, quando dicturus est, Venite benedicti patris mei percipite regnum.

Humana natura in Christo solus deus maior est.

F

Ioan. xiiij.

I. Cor. xv.

Matth. xxv.

Qui enim sanctificat, & qui sanctificantur, ex vno omnes.

G

Ex tractat. euangel. secundum Ioan. c v. Ioan. xvij.

LOquens dominus ad patrem & orans pro discipulis suis dicit, Sanctifica eos in veritate. Sanctificantur itaque in veritate hæredes noui testamenti, cuius veritatis vmbræ fuerunt sanctificationes veteris testamenti. Et cum sanctificantur in veritate, vtiq; sanctificantur in Christo: qui veraciter dixit, Ego sum via veritas, & vita. Quid ergo aliud dixit, Sanctifica eos in veritate, nisi sanctifica eos in me? Denique sequitur, Sermo tuus (inquit) veritas est. Quid aliud dixit, q̃ ego veritas sum? Græcum quippe euāgelium λόγος habet, quod etiā ibi legitur vbi dictum est, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbū. Et vtique ipsum verbum nouimus vnigenitum dei filium, quod

Sanctificantur sancti in veritate i. Christo. Ioan. xvij. Ioan. I. Ibidem.

caro factum est, & habitauit in nobis. Unde & hic poni potuit, & in quibusdam codicibus positum est, verbum tuum veritas est. Sanctificat itaq; pater in veritate, id est in verbo suo, vnigenito suo, suos hæredes eiusq; cohæredes. Misit enim filium suum non in carne peccati, sed in similitudine carnis peccati. Et misit filius eius quos natos in carne peccati sanctificauit a labe peccati. Sed quoniam per hoc quod mediator dei & hominum homo Christus Iesus factus est caput ecclesiæ, illi membra sunt eius: ideo ait quod sequitur, Et pro eis ego sanctifico meipsum. Quid est enim, & pro eis ego sanctifico meipsum, nisi eos in meipso sanctifico, cum & ipsi sint ego? Quoniam de quibus hoc ait (vt dixi) membra sunt eius, & vnus est Christus caput & corpus. Cum enim dixisset, & pro eis ego sanctifico meipsum, vt intelligeremus hoc cum dixisse quod eos sanctificaret in se, mox addidit, Vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Quod quid est aliud quam in me? Secundum id, quod veritas est verbum illud in principio deus, in quo & ipse filius hominis sanctificatus est ab initio creationis suæ quando verbum factum est caro, quia vna persona facta est verbum & homo. Tunc ergo sanctificauit se in se, hoc est hominem se in verbo se, quia vnus est Christus verbum & homo sanctificans hominem in verbo, vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Quid est & ipsi, nisi quemadmodum ego in veritate, quod ipse sum ego?

Rom. viij. — i. Tim. ij. — Ioan. xvij. H — Ibidem. — Ioan. xvij. — quæ ego ipse sum.

Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare dicēs, Nunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo. Et te iterū, Ego ero fidens in eum.

ps. xxi. — Ex tractat. ps. xxi. — Fratres Christi. A — Matth. xxiiij. — ps. xx. — Ibidem.

Fratres illi sunt, de quibus in euangelio ait, Vade & dic fratribus meis, Ecclesia illa est quam dixit vnicam suam. Hæc est vnica catholica quæ toto orbe copiosa diffunditur, quæ vsque ad vltimas gentes crescendo porrigitur. Vnde in euangelio dicit, Et prædicabitur euangelium hoc in vniuerso mundo in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis. Narrabo ergo (inquit) nomen tuum fratribus meis, narrabo nomen tuum humilibus meis, & se inuicem diligentibus, sicut a me dilecti sunt, fratribus meis. In medio ecclesiæ laudabo te. In medio ecclesiæ gaudens prædicabo te.

Et iterum, Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi deus. Quia ergo pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse similiter participauit eisdem.

Esa. viij.

¶ Quod quid est aliud, quam eorum particeps factus est? Neq; enim efficimur participes diuinitatis eius, nisi ipse mortalitatis nostræ

Ex tractat. ps. xviij.

participes fiat. Nā & in euāgelio, q̄ nos diuinitatis eius participes facti sumus, ita dicitur, Dedit eis potestatē filios dei fieri. his qui credunt in nomine eius. Qui nō ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex deo nati sunt. Vt autem hoc fieret, quia & ipse factus est particeps mortalitatis nostræ, ita ibi scribitur, Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis.

Particeps est Christus nostri. Ioan. i. Ibidem.

Vt per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium idest diabolum, & liberaret eos qui timore mortis, per totā vitam obnoxii erāt seruituti.

Osee. xv. I. Cor. xv. B

Ex lib. ij. de baptismo paruulorum. Cur credētibus mortem nō abstulit Christus.

Poterat etiam hoc donare credentibus, vt nec istius corporis experirentur mortē. Sed si hoc fecisset, carni quædam felicitas adderetur, minueretur autem fidei fortitudo. Hic. n. homines mortem istam timent, vt non ob aliud felices dicerent esse Christianos, nisi q̄ mori omnino non possent. Ac per hoc nemo propter illam vitam quæ est post istam mortem beata futura est, per virtutem etiam contemnendæ ipsius mortis ad Christi gratiam festinaret, sed propter remouendam mortis molestiam delicatius crederetur in Christum. Plus ergo gratiæ præstitit, plus fidelibus suis sine dubitatione donauit. Quid enim magnum erat, videndo non mori eos qui crederent, credere se non moriturum? Quanto est maius, quanto fortius, quanto laudabilius ita credere, vt se speret moriturus sine fine victurum? Deniq; hoc quibusdam in fine largietur, vt mortem istam repentina commutatione non sentiant, sed simul cum resurgentibus rapiantur in nubibus obuiā Christo in aera, & sic semper cum domino viuant. Et recte illis, quia non erunt iam posteri qui propter hoc credant non sperādo quod non vident, sed amando quod vident. Quę fides est eneruis & debilis, nec fides omnino dicenda, quandoquidem fides ita definita est. Fides est sperantium substantia, coniunctio rerum quæ non videntur. Vnde etiam in eadem vbi & hoc scriptum est ad Hebræos epistola, cum consequenter enumerasset quosdam qui deo fide placuerunt. Secundum fidem (inquit) mortui sunt hi omnes, cum non accepissent promissiones: sed longe eas videntes, & salutantes, & confitentes quia hospites & peregrini sunt super terrā. Et paulo post eandem fidei laudem ita concludit, Et omnes (inquit) testimonium consecuti per fidem non tulerunt promissiones dei. Pro nobis enim meliora prouiderunt, ne sine nobis perfecti perficerentur. Hæc laus fidei non esset, nec omnino vt iam dixi fides esset, si homines in credendo præmia visibilia sequerentur, hoc est, si fidelibus merces immortalitatis in hoc seculo redderetur. Hinc & ipse dominus mori voluit, vt quemadmodum de illo scriptum est, per mortem euacuare eum qui potestatem habebat mortis. i. diabolū, & liberarent eos qui timore mortis per to-

I. Thes. iiij. C Heb. xi. Ibidem. Ibidem. Dominus mori voluit vere.

tam vitam rei erant seruitutis. Hoc testimonio satis etiam illud monstratur, & mortē isti corporis principe atq; auctore diabolo, hoc est ex peccato accidisse, quod ille persuasit. Ne que.n. ob aliud potestatē habere mortis verissime diceretur. Vnde ille qui sine vllo peccato vel originali vel proprio moriebatur, dixit, Ecce veniet princeps mundi.i. diabolus, qui potestatē habebat mortis, & in me nihil inueniet.i. peccati, propter quod homines fecit mori. Et quasi diceretur ei, quare ergo morieris? Sed vt sciant oēs, inquit, quia voluntatē patris mei facio. surgite eamus hinc, id est vt moriar, nō habens mortis causam de peccato sub auctore peccati, sed de obedientia & iustitia, factus obediens vsq; ad mortē. Et hoc ergo illo testimonio demonstratū est, & q timorē mortis fideles vincunt, ad agonem ipsius fidei pertinere. Qui profecto defuisset si mox esset credentes immortalitas consecuta.

D Ioan. vi. Ioan. vii. Mat. xiiii. Philip. ii.

¶ Desideremus vitam Christi, quia tenemus pignus mortē Christi. Quomodo nobis non dabit bona sua, qui passus est mala nostra? In terris istis, in hoc seculo maligno quid abundat nisi nasci laborare, & mori? Hæc sunt mercimonia regionis nostræ, ad tales merces mercator ille descendit. Et quoniam omnis mercator dat & accipit, dat quod habet, & accipit quod non habet, etiam Christus in ista mercatura dedit & accepit. Sed quid accepit? Quod hic abundabat nasci, laborare, & mori. Et quid dedit? Renasci, resurgere, & in æternum regnare. O bone mercator, eme nos. Quid dicā eme nos? cum gratias agere debeamus quia emisti nos. Precium nostrum eroga nobis, sanguinem tuum bibimus. Euangeliū legimus instrumētū nostrū, serui tui sumus, creatura tua sumus, fecisti nos, redemisti nos. Emere pōt q̄sq; seruū suū, creare nō pōt. Dñs aūt seruos suos & creauit, & redemit. Creauit vt essent, redemit ne semp captiui essent. Incidimus.n. in principē huius seculi, q seduxit Adā & seruū fecit, & coepit nos tāq; vernaculos possidere. Sed venit redēptor, & victus est deceptor. Et q̄d fecit redemptor noster captiuatori nostro? Ad p̄ciū nostrū tetēdit muscipulā crucē suā posuit ibi q̄si escā sanguinē suū. Ille aūt potuit sanguinē istū fundere nō meruit bibere. Et in eo q fudit sanguinē nō debitoris, iussus est reddere debitores. Fudit sanguinē innocētis, & iussus est recedere a nocētibus. Ille quippe sanguinē suū ad hoc fudit, vt peccata nostra deleret. Vnde ergo ille nos tenebat, deletum est sanguine redemptoris. Non enim tenebat nos nisi vinculis peccatorum nostrorum. Istæ erant catenæ captiuorum, venit ille, alligauit fortem vinculis passionis suæ. Intrauit in domum eius id est in corda eorum vbi ipse habitabat, & vasa eius eripuit. Nos sumus vasa, ista impleuerat ille amaritudine sua. Hanc amaritudinem etiam nostro redemptori in felle propinnauit. Impleuerat nos ergo ille tanquam vasa sua. Dominus autem noster eripiens vasa eius, & sua faciens, fudit amaritudinem, impleuit dul-

Ex sermone de quinque panibus & duobus piscibus. Mercatoris mundum expleuit Christus. Seruos quilibet dominus emere potest, sed Christus etiam creare.

E

Tetendit muscipulam Christus diabolo.

F Psal. xxxiii.

cedine. Amemus ergo eũ, dulcis est. Gustate & videte quia suauis est dominus. Timendus est, sed plus amandus.

Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ appendit. Vnde debuit p omnia fratibus similari, vt misericors fieret, & fidelis põtifex ad deũ, vt repropitiaret delicta populi: In eo eni in quo passus est ipse & tẽtat', potẽs est & eis q tẽtãtur auxiliari.

Ex lib. de vera religione.

CVm omnibus modis medeatur animus deus pro temporum opportunitatibus quę mira sapientia eius ordinantur, nullo modo beneficentius consuluit generi humano, q̃ cũ ipsa dei sapientia.i. vnicus filius, consubstantialis patri, coæternus, totum hominem suscipere dignatus est, & verbum caro factum est & habitauit in nobis. Ita enim demonstrauit carnalibus & non valentibus intueri mente veritatem, corporeisq; sensibus deditis, q̃ excelsum locum inter creaturas habeat humana natura, q non solum visibiliter: nam id poterat & in alio æthereo corpore ad nostrorum corporum tolerãtiam temperato: sed hominibus in vero homine apparuit. Ipsa enim natura suscipienda erat que liberanda. Et ne q̃s forte sexus a suo creatore se contemptum putaret, virum suscepit, natus est ex fœmina. Miraculis conciliauit fidem deo, qui erat passionibus similis homini quẽ gerebat. Satellites voluptatũ diuitias perniciose populi, appetebant, paup esse voluit. Honoribus & imperijs inhiabant, rex fieri noluit. Carnales filios magnum bonum putabant, tale coniugium prolemq; contempsit. Contumelias superbissime horrebant, omne genus contumeliarum sustinuit. Iniurias intolerabiles esse arbitrabantur. Que maior iniuria q̃; iustum innocentem q; damnari? Dolores corporis execrabantur, flagellatus atq; cruciatus est. Mori timebant, morte mulctatus est. Ignominiosissimum mortis genus crucem putabant, crucifixus est. Omnia quæ habere cupientes non recte viuebamus, carendo vilefecit, Omnia q̃ vitare cupientes a studio veritatis deuiabamus, perpetiendo deiecit. Non enim vllum peccatum committi potest, nisi dum appetuntur ea que ille contempsit, aut fugiuntur que ille sustinuit.

Ioan. I.
Incarnationis domini beneficiũ.
Neuter sexus exclusus a beneficio.
Christi.
Quæ Christus facto docuit.

CAPVT. III.

VNde fratres sancti, vocationis cælestis participes, considerate apostolum & pontificẽ cõfessionis nostre Iesum, qui fidelis est ei qui fecit illũ sicut & Moyses in omni domo eius. Amplioris enim gloriæ iste pre Moyse dignus est habitus, quanto amplio

rem

rem honorem habet his qui fabricauit domum
quam ipsa domus? Omnis namq; domus fabricatur
ab aliquo. Qui autem omnia creauit, deus. Et Moy- Num xij.
ses quidem fidelis erat in tota domo eius, tanquam,
famulus, in testimonium eorum, quæ dicenda erãt.
Christus vero tanquam filius/administrauit domum
ipsius. Quæ domus sumus nos, si fiduciam & gloriã ps. xxiiij. Infra. iiij.
spei vsq; ad finem firmam retineamus. Quapropter
sicut dicit spiritus sanctus: hodie si vocem eius audie-
ritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerba-
tione, secundum diem tentationis in deserto, vbi tẽ-
tauerunt me patres vestri probauerunt & viderunt
opera mea quadraginta annis. Propter quod offen-
sus fui generationi huic, & dixi, semper errant corde.
Ipsi autem non cognouerunt vias meas, quibus iu-
rauit in ira mea, si introibunt in requiem meam. Vi-
dete fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malũ
incredulitatis, discedendi a deo viuo, sed adhortami- A
mini vosmetipsos per singulos dies donec hodie co-
gnominatur, vt non obduretur quis ex vobis falla-
cia peccati. Particeps enim Christi effecti sumus, si
tamen initium substantiæ eius vsque ad finem firmũ
retineamus: dum dicitur, Hodie si vocem eius au-
dieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmo-
dum in illa exacerbatione. Quidam enim audien-
tes exacerbauerunt. sed non vniuersi qui profecti
sunt ab Aegypto per Moysen. Quibus autem of-
fensus est quadraginta annis? Nonne illis qui pec-
cauerunt, quorum cadauera prostrata sunt in deser-
to? Quibus autem iurauit, non introire in requiem
ipsius, nisi illis qui increduli fuerunt? Et videmus
quia non potuerunt introire in requiem ipsius, pro- Ex tractat. ps. xciiij.
pter incredulitatem.

Vox Dei audire ab ipso.

HOdie si vocem eius audieritis nolite obdurare corda ve-
stra. Aliquando enim audistis vocem illius per Moysen, B
& obdurastis corda vestra. Per præconem locutus est, quã-
do obdurastis corda vestra, per se nunc loquitur, molestant corda

vestra. Qui præcones antea mittebat, ipse venire dignatus est, ore suo hic loquitur, quæ loquebatur per ora prophetarum. Hodie ergo si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra? Quare dixisti, nolite obdurare corda uestra? Quia meminisis quid solebant facere patres vestri. Nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illa amaricatione secundum diem tentationis in deserto. Recolitis certe fratres quod ille populus tentauerit deum, acceperit disciplinam, & rectus sit in deserto tanquam optimo sessore frænis legum, frænis præceptorum, nec sit desertus tamen a deo etiam indomitus, non solum beneficijs præsentibus, sed etiam virga emendationis non desistente. Nolite ergo obdurare corda vestra, sicut in illa amaricatione secundum diem tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri. Iam tales non sunt patres vestri nolite eos imitari. Patres vestri erant, sed si non imitati fueritis patres vestri non erunt. Probauerunt & viderunt opera mea quadraginta annis, Viderunt opera mea quadraginta annis, & exacerbauerunt me. Ante illos in manu Moysi miracula faciebam, & ipsi magis magisque corda obdurabant. Quadraginta annis proximus fui generationi huic, & dixi, semper isti errant corde. Hoc significauerunt quadraginta anni quod est semper. Quadragenarius enim iste numerus indicat integritatem seculorum, tanquam perficiantur secula per hunc numerum. Ideo dominus quadraginta diebus ieiunauit, quadraginta diebus tētatus est in eremo, & quadraginta diebus fuit cū discipulis suis post resurrectionē. Primis quadraginta diebus tentationē, posterioribus quadraginta diebus cōsolationem ostendit: quia cum tentamur, sine dubio & consolamur. Corpus enim eius, i. ecclesia, necesse est tentationē patiatur in hoc seculo. Sed vnde est ille consolator? Quia dixit, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque in cōsumationē seculi. Et dixi, semper isti errant corde. Ad hoc cū illis fui quadraginta annis, vt ostenderem genus tale hominū, quod me semper exacerbat vsque in finē seculi, quia per illos quadraginta annos totū seculū significare volui. Quid ergo? pro illis nō erunt alii qui intrent in requiem dei? Improbati sunt illi quibus displicuit misericordia dei, qui restiterunt deo corde indurato. Illis improbatis nunquid perdidit deus populum suū? Non erit verū, Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ? Et ipsi nō cognouerunt vias meas, quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem mei. Magnus terror. Loqui deū magnū est, quanto magis iurare deū? Iurantem hominem debes timere, ne propter iurationem faciat quod contra voluntatem eius est. Quanto magis deum qui nihil timere iurare potest? Iurationem ad confirmationē voluit esse. Et per quem iurat deus? Per seipsum. Nō. n. habet maiorē per quem iuret, per seipsum cōfirmat promissa sua, per seipsum confirmat minas suas. Nemo dicat in corde suo, Verū est quod promittit: falsum est quod mina-

Quadragenarius numerus indicat integritatem. C A

Matt. xxviij.

Matt. iij.

Iurare deum magni est terroris. D

Iuratio. Iurat deus per seipsum, quia non habet maiorem.

tur. Sicut verum est quod promittit, sic certum est quod minatur. Iurauit ergo illis in ira sua, ne intrent in requiem ipsius, & tamen oportet aliquos intrare in requiē ipsius. Non enim nulli dabitur requies ipsius. Illis reprobatis nos intrabimus, quia & si aliqui ex ramis fracti sunt propter dissimilitudinem & infidelitatem, nos propter fidem & humilitatem inseremur. Nos ergo intremus in requiem eius. Vnde autem intrarunt illi qui intrarunt, illi qui electi sunt? Qui non corde obdurato restiterunt, quia verum est quod non repulit dominus plebem suam. Reprobantur Iudæi, intrant christiani

CAPVT IIII.

Timeamus ergo, ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem eius, existimetur aliquis ex nobis deesse. Etenim & nobis nunciatum est, quemadmodum & illis: sed non profuit illis sermo auditus, non admixtus fidei his qui audierāt. Ingrediemur. n. in requiē q credidimus, quēadmodū dixit. Sicut iuraui in ira mea, si introibūt in reqniē meā. Et qdē opibus ab institutione mūdi pfectis. Dixit. n. in quodā loco de die septima sic, Et requieuit deus die septima ab oībus operibus suis. Et in isto rursum, Si introibunt in requiem meā. Quoniā ergo superest, introire quosdā in illā: & in qbus prioribus annunciatū est, non introierunt ppter incredulitatē, iterū terminat diē quēdā, hodie, in Dauid dicēdo, post tātū tēporis, sicut supra dictū est, Hodie si vocē eius audieritis, nolile obdurare corda vestra. Nā si eis Iesus requiem præstitisset, nunq̄ de alia loqueretur posthac die. Psal. xciiij. Gen. ij. Sup. iij. Ex tractat. ps. lxxviij.

Generatio, inqt, q̄ non direxit cor suū. Nō dictū est opa, sed cor. Directo. n corde recta sunt opa. Cū āt cor directū nō est, opa recta nō sunt, ēt si recta videātur. Et vn̄ cor nō direxit praua generatio, satis apparuit cū ait, Et nō est creditus cū deo spūs eius. Rectus est. n. deus, & iō recto adhærēs tāq̄ incōmutabili regulæ. Pōt fieri rectū qd in se fuit prauū cor hoīs. Vt aūt cor cū illo sit, & p hoc rectū esse possit, accedit ad eū nō pede sed fide. Iō dicitur etiam in epistolā ad Hebræos de illa ipsa generatione pra- ps. lxxvij. Corde directo sunt opera recta.

ua & amaricante. Non profuit sermo auditus illis, non contemperatus fidei eorum qui obedierunt. Voluntas igitur quae est in corde paratur a domino fide precedente, qua acceditur ad deum rectum vt cor fiat rectum. Quae fides preuenientem & vocante misericordia dei per obedientiam suscitatur, & applicare incipit ad deum cor vt dirigatur, vt quanto magis magisq; dirigitur, tanto magis videat quod non videbat, & valeat quod non valebat.

Col. ii. Itaq; relinquitur sabbatismus populo dei. Qui.n. ingressus est in requiem eius etiam, ip se requieuit ab operibus suis, sicut & a suis deus. Festinemus ergo ingredi in illam requiem, vt ne in id ipsum quis incidat incredulitatis exemplum. Viuus est enim sermo dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsq; ad diuisionem animae ac spiritus,

G

Ecclesiastici. xv. compagum quoq; ac medullarum & discretor cogitationum, & intentionum cordis. Et non est vlla

Psal. x xiii.

Infra. viii.

creatura inuisibilis in conspectu eius, omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis sermo. Habentes ergo pontificem magnum qui penetrauit coelos, Iesum filium dei, teneamus spei nostrae confessionem.

Exii. de ciuitat. xxii. ps. lxxxviii. ps. xlv. Misericordias domini in aeternum cantabunt. Duo cantico in gloriam gratiae Christi, cuius sanguine liberati sumus, nihil erit profecto iocundius illi ciuitati, ibi perficietur. Vacate & videte quoniam ego sum deus. Quod erit vere max nnu sabbatum, non habens vesperam, quod commendauit dominus

Genesi. ii. in primis operibus mundi, vbi legitur, Et requieuit Deus die septimo ab ominibus operibus suis quae fecit. Et benedixit deus diem septimum, & sanctificauit eum. Dies enim septimus etiam nos ipsi erimus, quando eius fuerimus benedictione & sanctificatione pleni atq; refecti. Ibi vacantes videbimus quoniam ipse est deus, quod nobis nos ipsi esse voluimus quando ab illo cecidimus, audientes

H

Gen. iii. a seductore, Eritis sicut dii, & recedentes a vero deo, quo faciente dii essemus eius participatione non desertione. Quid enim sine illo fecimus nisi q; in ira eius defecimus? A quo refecti & gratia maiore perfecti, vacabimus in aeternum videntes quia ipse est deus, quo pleuerimus quando ipse erit omnia in ominibus. Nam & ipsa bona opera nostra, quando ipsius potius intelliguntur esse non nostra tunc nobis ad hoc sabbatum adipiscendum imputantur. Quia si nobis ea tribuerimus seruilia erunt: cum de sabbato dicatur, omne opus seruile non facietis in eo. Propter quod & per Ezechielem

Leui. xiii.

prophetam dicitur, Et sabbata mea dedi eis in signum inter me & inter eos, vt scirent quia ego dominus qui sanctifico eos. Hoc perfecte tunc sciemus quando perfecte vacabimus & videbimus quia ipse est deus. Hæc septima erit sabbatum nostrum, cuius finis non erit vespera, sed dominicus dies velut octauus æternus, qui Christi resurrectione sacratus est, æternam non solum spiritus, sed etiam corporis requiem præfigurans. Ibi vacabimus & videbimus, videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus. Ecce quod erit in fine sine fine. Nam quis alius est noster finis, nisi peruenire ad regnum eius cuius non est finis? Eze. xx. Finis sine fine

Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia, pro similitudine absq; peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.

A

¶ Cum aliquotiens in scripturis inueniatur homines dictos esse sine querela, nemo inuenitur qui sit dictus sine peccato, nisi vnus solus, de quo aperte dictum est, Eum qui non nouerat peccatum. & eo loco vbi de sacerdotibus sanctis agebatur. Etenim expertus omnia secundum similitudinem sine peccato, in illa scilicet carne quæ habebat similitudinem carnis peccati, quamuis non esset caro peccati, quam tamen similitudinem non haberet, nisi cætera omnis hominis caro peccati esset. Ex li. de natura & gratia. Sine qrela multi, sine peccato vnus est Christus

CAPVT. V.

Omnis namq; pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur, in his quæ sunt ad deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Qui condolere possit his qui ignorant & errant: quoniam & ipse circundatus est infirmitate: & propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiam & pro semetipso offerre pro peccatis. Nec quisq; sumit sibi honorē, sed qui vocatur a deo tanq; Aaron. Sic & Christus non semetipsum clarificauit vt pontifex fieret, sed qui locutus est ad eū, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum & in alio loco dicit, Tu es sacerdos in æternū, secūdū

B

Psal. ii. Acto. xiii. Psal. cix.

ordinem Melchisedech. Qui in diebus carnis suæ, preces supplicationesq; ad eum qui possit illum saluum facere a morte, cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerétia. Et quidem cum esset filius dei, didicit ex his que passus est obedientiam, & consũmatus factus est, omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, appellatus a deo pontifex iuxta ordinem Melchisedech. De quo nobis grãdis sermo, & interpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum.

Ex tracta. ps. lxxiiii. ERant sacrificia antea Iudeorum secundum ordinem Aron in victimus pecorum, & hoc in mysterio, nondum erat sacrificium corporis sanguinis domini, quod fideles norunt, &
Sacrificia duo. qui euangelium legerunt, quod sacrificium nunc diffusum est toto orbe. Proponite ergo vobis ante oculos duo sacrificia, & illud se-
C cundum ordinem Aron, & hoc secundum ordinem Melchisedech. Scriptum est enim, Iurauit dominus, & non pœnitebit eum: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. De quo
ps. cix. dicitur, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchise-
Salem. dech? De domino nostro Iesu Christo. Quis enim erat Melchisedech? Rex Salem. Salem fuit ciuitas antea illa, quæ postea sicut docti prodiderunt Hierusalem dicta est. Ergo anteq; ibi regnarent
Gen. xiiij. Iudæi, ibi erat ille sacerdos Melchisedech qui scribitur in Genesi sacerdos dei excelsi. Ipse occurrit Abrahę quando liberauit Loth de manu persequentium & prostrauit eos a quibus ille tenebatur, & liberauit fratrem. Et post liberationem fratris occurrit ei Melchisedech. Tantus erat Melchisedech, a quo benediceretur Abrahã. Protulit panẽ & vinũ & benedixit Abraham, & dedit ei decimas Abraham. Videte quid protulit, & quem benedixit. Et dictum est postea, Tu es sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Dauid hoc in spiritu dixit longe post Abraham. Temporibus autem Abrahæ fuit
ps. cix. Melchisedech. De quo alio loco dicit, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinẽ Melchisedech, nisi de illo cuius nostis sacrificiũ.
¶ Sublatum est enim sacrificium Aaron, & cœpit esse sacrificium
D secundum ordinem Melchisedech. Si natus ex vtero de virgine in-
Ex tractat. ps. cix. telligimus ante luciferum noctu, sicut euangelia contestantur: pro-
Christus natus ante luciferum. culdubio inde ex vtero ante luciferum, vt esset sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Nam secundum id quod
Christus sacerdos & non sacerdos. natus de patre deus apud deum coæternus gignenti, non sacerdos: sed sacerdos propter carnem assumptam, propter victimam quam pro nobis offerret a nobis acceptam.

Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis, vt vos doceamini quæ sint elementa exordii sermonum dei: & facti estis quibus lacte opus sit non solido cibo. Omnis enim qui lactis est particeps: expers est sermonis iustitiæ. Paruulus enim est perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui pro ipsa consuetudine exercitatos habent sensus, ad discretionem boni ac mali.

i. Cor. iii.

Ex tract. euang secundum. Ioan. xcv.

Cum iam deberetis tempore ipso esse doctores, iterum doctrina, indigetis quæ sint elementa sermonum dei: & facti estis opus habentes lacte non solido cibo. Omnis enim qui lacte: in expertus est verborum iustitiæ, infans enim est. Perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui per habitum exercitatos habent sensus ad separandum bonum a malo. Hic enim videmus tibi definitum esse quem perfectorum dicat solidum cibum: & hoc esse illud quod ad Corinthios scriptum est, Sapientiam loquimur inter perfectos. Quos autem perfectos voluerit hoc loco intelligi, subiecit, atque ait. Qui per habitum exercitatos habent sensus, ad separandum bonum a malo. Hoc ergo qui inualida & inexercitata mente non possunt, profecto nisi fidei quodam lacte teneantur, vt & inuisibilia quæ non vident, & intelligibilia quæ nondum intelligunt credant, facile ad vanas & sacrilegas fabulas promissione scientiæ seducuntur, vt & bonum & malum non nisi corporalibus imaginibus cogitent, & ipsum deum non nisi esse aliquod corpus existiment, & malum nisi substantiam putare non possint: cum sit potius ab immutabili substantia mutabilium substantiarum quidam defectus quas fecit ex nihilo ipsa immutabilis & summa substantia quod est deus. Quod profecto quisquis non solum credunt, verum etiam exercitatis interioribus animi sensibus intelligit, percipit, nouit, non est iam metuendum ne seducatur ab eis qui malum putando esse substantiam quam non fecit deus, mutabilem substantiam faciunt ipsum deum, sicut Manichæi, vel si quæ aliæ pestes ita decipiunt. Sed mente adhuc paruulis, quos dicit apostolus carnales lacte nutriendos, omnis de hac re sermo, quo agitur vt non solum credatur, verum etiam intelligatur sciaturque quod dicitur, percipere talia non valentibus onerosus est, faciliusque illos premit quam pascit. Ex quo fit, vt spiritales ista carnalibus non omni modo taceant propter catholicam fidem quæ omnibus prædicanda est, nec tamen sic differant, vt volentes ea perducere ad intelligentiam non capacem, facilius fastidiri faciant in veritate sermonem quam in sermone percipi veritatem. Propterea dicit scribens ad Colossenses. Et si corpore absens sum, spiritu vobiscum sum gaudens & videns vestram ordinationem, & id quod deest fidei

B

i. Cor. ii.

Malum non est substantia sed defectus.

Manichæi.

F

Astinendum est ab altiorib⁹ coram imperitis.

Coloss. ii.

ij. Tes. iij. vestræ in Christo. Et ad Thessalonicenses, Nocte ac die, inquit, abũdantius orantes vt videamus faciem vestram, & suppleamus quæ desunt fidei vestræ. Vtiq; sic intelligendi sunt primum catechizati, vt lacte alerentur nõ solido cibo. Cuius lactis vbertas ad Hebręos commemoratur eis quos volebat cibi soliditate iam pascere. Propter quod ait, Ideoq; remittentes initij Christi verbum, in consummationem respiciamus non iterum iacientes fundamentum pœnitentię a mortuis operibus & fidei in deum, lauacri doctrinæ, impositionis manus, resurrectionis etiam mortuorum, & iudicij æterni. Hæc est lactis vbertas, sine quo non viuunt qui iam quidem ratione vtuntur vt possint credere, sed bonum a malo non credendo tantum, verum etiam intelligendo, quod pertinet ad solidum cibum, separare non possunt. Quod autem in lactis commemoratione posuit & doctrinam, ipsa est quæ per symbolum traditur & orationem dominicam. Sed huic lacti absit vt sit contrarius cibus rerum spiritalium firmam intelligentiã capiendus, q Colossensibus atq; Thessalonicencensibus defuit & supplendus fuit. Quando enim suppletur quod defuit, non improbatur qđ fuit. Nã & in ipsis quæ sumimus alimentis, vsqueadeo lacti non contraius solidus cibus, vt ipse lactescat quo possit esse aptus infantibus, quos per matris vel nutricis peruenit carnem. Sicut fecit etiam ipsa sapientia quæ cum sit in excelsis angelorum solidus cibus, dignata est quodammodo lactescere paruulis, cum verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Sed ipse homo Christus, qui vera carne, vera cruce, vera morte, vera resurrectione, syncerum lac dicitur paruulorum, cum bene a spiritalibus capitur inuenitur dominus angelorum. Proinde nec sic paruuli sunt lactandi, vt semper non intelligãt deũ Christum: nec sic ablactandi, vt deserant hominem Christũ. Quod alio modo id ipsum ita dici potest. Nec die lactandi sunt vt creatorem nunquam intelligant: nec sic ablactandi, vt mediatorem vnq̃ deserant Christum. In hoc quippe non conuenit huic rei similitudo materni lactis & solidi cibi, sed potius fundamenti: quia & puer quando ablactatur, vt ab alimentis infantiæ iam recedat, inter solidos cibos non repetit vbera quæ sugebat. Christus autem crucifixus & lac sugentibus, & cibus est proficientibus. Fundamenti vero ideo est aptior similitudo, quia vt perficiatur quod struitur, additur ædificium, non subtrahitur fundamentum.

Hebr. x. vi.

G

Doctrina lactis est symbolo & oratione dominica.

Ioan. i.

H

Ex tractatu. ps. cxx. Humil tas imprudens.

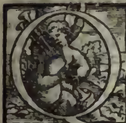
¶ Sunt quidam homines, qui cum audierint quia humiles esse debent, demittunt se nihil volunt discere: putantes, quia si aliquid didicerint, superbi erunt. & remanent in solo lacte, quos reprehendit scriptura dicens. Et facti estis opus habentes lacte non solido cibo. Sic enim deus vult nos lacte nutriri vt non ibi remaneamus, sed crescendo per lac ad solidum cibum perueniamus. Non ergo sic tibi dicitur, humilis esto vt non sapias. Humilis esto propter superbiam: altus esto propter sapientiam. Audi euidentem sententiam

i. Cor. xiii.

de hac re. Nolite pueri effici sensibus, sed malitia infantes estote, vt mentibus perfecti sitis. Certe explicatum est fratres mei vbi nos deus voluit esse humiles, vbi altos: humiles propter cauendam superbiam, altos propter capiendam sapientiam. Lactare, vt nutriaris: sic nutrire vt crescas: sic cresce vt panem manduces. Cum enim coeperis panem manducare, ablactaberis, id est iam non tibi opus erit lacte, sed solido cibo.

CAPVT VI.

A

Vapropter intermittentes ichoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur: nō rursum facientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad deum, babtismatum doctrinæ, impositionis quoq; manuum, ac resurrectionis mortuorum & iudicii æterni. Et hoc faciemus, si quidem permiserit deus. Impossibile enim est eos qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cæleste, & participes facti sunt spiritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum dei verbum, virtutesq; seculi venturi, & prolapsi sunt, rursus renouari ad pœnitentiam, rursum crucifigentes sibimetipsis filium dei, & ostentui habentes.

¶ Ipsa ab Aegyptis separatio significat discessionē a peccatis, quā babtizandi profitentur. Ad hoc enim profitentur, quod a Petro dictum est, Agite pœnitentiam: & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine domini nostri Iesu Christi. Tanquā diceret: recedite ab Aegypto per mare rubrum transite. Vnde & in epistola quę ad Hebræos inscribitur: cum eorum qui baptizantur commemorarentur initia, posita est ibi pœnitentia ab operibus mortuis. Sic enim dicit, Ideoque remittentes initij Iesu Christi verbū, in consummationem respiciamus, non iterum iacientes fundamentum pœnitentiæ a mortuis operibus & fidei in deum, lauacri doctrinæ, impositionis manuum, resurrectionis etiam mortuorum, & iudicij æterni. Hæc igitur omnia pertinere ad initia neophytorum satis aperteq; scriptura testatur. Quid est autem a mortuis operibus pœnitentia, nisi ab his quæ oportet mortificari vt viuamus?

Ex. II. de fide a operibus. Separatio ab Aegyptiis. B

Pœnitentia a mortuis opib⁹

Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrē & germinans hærbam opportunam illis a quibus co

litur accipit benedictionem a deo: proferens autem spinas ac tribulos, reproba est, & maledicto proxima, cuius consummatio in conbustione. Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora, & viciniora saluti: tametsi ita loquimur. Non enim iniustus deus vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius: qui ministrastis sanctis & ministratis. Cupimus autem vnumquenq; vestrum eandem ostentare sollicitudinem, ad expletionem spei vsq; in finem: vt non segnes efficiamini, verum imitatores eorum qui fide & patientia hæreditabunt promissiones. Abrahæ nanq; promittens deus, quoniam neminem habuit per quem iuraret maiorem, iurauit per semetipsum dicens, nisi benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo te, & sic longanimiter ferens, adeptus est repromissionem. Homines enim per maiorem sui iurant: & omnis controuersiæ eorum finis, ad confirmationem est iuramentum.

A

C

Gen. xxii.

Ex tracta. ps. lxxxviii. ps. lxxxviii.

Cæli sunt prædicatores.

D

De cœlis nulla dubitatio est quin intelligitur prædicatores verbi veritatis. Et vbi confitebuntur cœli mirabilia tua domine: & veritatem tuam? In ecclesia sanctorum. Excipiat ecclesiam rorem cælorum. Sitienti terrę pluant cæli: & germinet excipiens pluuiam germina bona, opera bona, nec pro bona pluuia det spinas: & pro horreo expectet ignem. Reliquum enim erit: vt si semen quod spargitur in cordibus nostris, nõ abstulerint aues: nec spinæ præfocauerint: nec æstus exusserit, accedente pluuia hortationũ quotidianarum, & cogitationibus vestris bonis, quibus hoc agitur in corde quod agitur in agro rastris, gleba frangatur, & semẽ operiatur & germinare possit, afferatis fructum ad quem gaudeat, & lætetur agricola. Si autem pro semine bono, & pro pluuia bona nõ fructum de spinis attulerimus, nec semen accusabitur, nec pluuia erit in crimine, sed spinis ignis debitus præparatur.

Spina non afferens fructum.

In quo abundantius volens deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit iusiurandum: vt per duas res immobiles quibus impossibile est mentiri deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam

propoſitam ſpem: quam ſicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam, & incedentem vſq, ad interiora velaminis, vbi præcurſor pro nobis introiit Ieſus ſecundum ordinem Melchiſedech pontifex factus in æternum. Ex tract. ps. liiii. Pſal. liiii.

Iacta in deum, curam tuam, & ipſe te enutriet. Et vide quia portus excipit. Et non dabit in æternum fluctuationem iuſto. Videris fluctuare in mari iſto, ſed excipit te portus. Tu autem anteq; intres in portum, ab anchora noli abrumpi. Fluctuat, nauis in anchoris, ſed non longe a terra proiicitur: nec in æternum fluctuabit, etſi ad tempus fluctuat. Etenim ad fluctuationes pertinent verba ſuperiora Contriſtatus ſum in exercitatione mea & conturbatus ſum, Expectabam eum qui me ſaluum faceret a puſillanimitate ſpiritus & tempeſtate. Fluctuans loquitur, ſed non in æternum fluctuabit, nam anchora ligatur. Anchora ſpes eius eſt, non dabit in æternum fluctuationem iuſto. Et incedentem vſq; in interiora velaminis, vbi precurſor pro nobis introiit Ieſus ſecundum ordinem Melchiſedech pontifex factus in æternum. B Fluctuatio in mari huius mundi. ps. liiii. ncho Ex tractatu Pſal. lxiiii. Pſal. lxiiii.

Impietates noſtras tu propitiaberis. Tu ſacerdos, tu victima, tu oblator, tu oblatio. Ipſe ſacerdos eſt qui nunc ingreſſus eſt interiora veli. ſolus ibi ex his qui carnem geſtauerunt, interpellat pro nobis. In cuius rei figuri an illo primo populo, & in illo primo templo vnus ſacerdos irrabat in ſancta ſanctorum, populos omnis foris ſtabat. Et ille qui ſolus ingrediebatur interiora veli, offerebat ſacrificium pro populo foris ſtante. Sacerdos veteris teſtamenti. Ex tractatu. euangelii ſecundum. ii. Cor. iii.

Si intelligatur bene, ſpiritus viuificat. ſi non intelligatur, litera occidit. Modo cum apoſtolus legeretur audiſtis. Litera occidit, ſpiritus autem viuificat. Quid enim ageretur in illo populo, Iudei neſcierunt, ſed nec modo ſciunt. De illis quippe dictum eſt, Quidiu legitur Moyſes velamen eſt ſupra cor eorum poſitum. vbi velamen figura eſt. Sed tolletur figura, & apparebit veritas in eis ipſis. Sed quando tolletur velamen? Audi apoſtolum, Cum autem tranſierit ad dominum, auferetur velamen. F Ibidem. Ibidem.

CAPVT. VII.

Gen. xiiii.

Hic enim Melchiſedech rex Salem, ſacerdos dei ſummi, qui obuiauit Abrahæ regreſſo a cede regum & benedixit ei, cui & decimas omnium diuiſit Abraham, primum quidem qui interpretatur rex iuſtitiæ,

deinde autem & rex Salem, quod est rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, assimulatis autem filio dei, manet sacerdos in perpetuum. Intuemini autem quantus sit hic: cui & decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcham. Et quidem de filiis Leui sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas sumere a populo secundum legem, idest fratribus suis: q̃q̃ & ipsi exierint de lumbis Abrahæ.
G Cuius autem generatio non annumeratur in eis, decimas sumpsit ab Abraham, & hunc qui habebat repromissiones, benedixit. Sine vlla autem contradictione, quod minus est, a meliore benedicitur. Et hic quidem decimas morientes homines accipiunt ibi autem contestatur quia viuit. Et vt ita dictum sit, per Abraham & Leui, qui decimas accepit, decimatus est. Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obuiauit ei Melchisedech. Si ergo consummatio per sacerdotium Leuiticum erat, populus enim sub ipso legem accepit, quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron dici?

De lib. 2. de Genesi ad literã Melchisedech. H

Locus diligenti consideratione dignissimus. Cum enim per Melchisedech, in quo huius rei futuræ figura præcesserat, discerneret sacerdotium Christi a sacerdotio Leui: Videte ergo, inquit, qualis hic est, cui & decimam partem Abraham dedit de primitiis patriarcha. Et hi quidem qui de filijs sunt Leui sacerdotium accipientes, mandatum habent a decimis populi secundum legem, hoc est a fratribus suis, q̃quis & ipsi ex lumbis Abrahę exierunt. Qui autem non est ex genere eorum, decimauit Abraham, & habentem promissionem benedixit. sine vlla autem contradictione qui minor est a maiore benedicitur. Et hic quidem decimas morientes homines accipiunt, ibi autem qui testificatur se viuere. Et sicut oportet dicere propter Abraham & Leui accipiens decimam decimatus est. Adhuc enim in lumbis Abrahæ fuit. Si ergo etiam hoc valet ad istam distantiam, quantum præmineat

Sacerdotium Leui

sacerdotio Leuitico sacerdotium Christi, quia sacerdos Christus per illum præfiguratus est qui decimauit Abraham, in quo & ipse Le

tui decimatus est, profecto Christus ab eo non est decimatus. At si propterea decimatus est Leui quia in lumbis erat Abrahæ, propterea non est decimatus Christus, quia non erat in lumbis Abrahæ. Porro autem si carnem accipimus Leui fuisse in Abraham, vbi Leui erat & Christus, quia & Christus secundum carnem ex semine est Abrahæ, & ipse itaq; decimatus est. Quid est ergo quod affertur pro magna differentia Christi a sacerdotio Leui, quod Leui decimatus est a Melchisedech, cum esset in lumbis Abrahe, vbi & Christus erat, vnde pariter decimati sunt, nisi quia necesse est intelligamus secundum aliquem modum ibi Christum non fuisse, tamen in lumbis Abrahæ constitutum, Leui decimatum: & ibi constitutum secundum carnem Christum non decimatum. Secundum rationem quippe illam seminalem ibi fuit Leui, qua ratione per concubitum venturus erat in matrem. Secundum quam rationem non ibi erat Christi caro, quamuis secundum ipsam ibi fuerat Mariæ caro. Sed Leui secundum concupiscentiam carnalem, Christus autem secundum solam substantiam corporalem. Cum enim sit in semine & visibilis corpulentia, & inuisibilis ratio, vtrumq; currit ex Abraham, vel etiam ex ipso Adam vsque ad corpus Mariæ, quia & ipsum eo modo conceptum & exortum est. Christus autem visibilem carnis substantiam de carne virginis sumpsit. Ratio vera conceptionis eius non a semine virili, sed longe aliter ac desuper venit. Proinde secundum hoc quod de matre accepit, etiam in lumbis Abrahæ fuit. Ille est ergo decimatus in Abraham, qui sic fuit in lumbis eius, quemadmodum in sui patris etiam ipse Abraham, id est qui sic est natus de patre Abraham, quemadmodum de suo patre natus est Abraham, per legem scilicet in membris repugnantem legi mentis, & inuisibilem concupiscentiam, quamuis eam casta & bona iura nuptiarum non sinant valere, nisi quantum ex ea possunt generi substituendo prospicere. Non autem & ille ibi decimatus est, cuius caro inde non feruorem vulneris, sed materiam medicaminis traxit. Nam cum ipsa decimatio ad præfigurandam medicinam pertinuerit, illud in Abrahæ carne decimabatur quod curabatur, nõ illud vnde curabatur. Eadem namq; caro nõ Abrahæ tantũ, sed ipsius primi terreniq; hominis simul habebat & vulnus præuaricationis, & medicamentũ vulneris. Vulnus præuaricationis in lege membrorũ repugnante legi mentis, quod per omnẽ inde propagatã carnẽ seminali ratione quasi trãscribitur. Medicamẽtũ autẽ vulneris in eo, quod inde sine opere cõcupiscẽtiali, In sola materia corporali per diuinã cõceptionis formationisq; rationẽ de virgine assumptũ est, propter mortis sine iniquitate consortium, & sine falsitate resurrectionis exemplum.

Christus nõ est decimatus vt Leui.

Christus non fuit in lumbis Abrahæ vt Leui.

A

Caro Christi. Caro Mariæ In semine duo sunt.

B

substituendo proficere.

Vulnus & medicamentum in Adam.

Translato enim sacerdotio, necesse est vt & legis translatio fiat. In quo enim hæc dicuntur de alia tri-

Gal. iiij.

bu eſt: de qua nullus altario præſto fuit, Manifeſtum eſt, enim ꝙ ex Iuda ortus ſit dominus noſter: in qua tribu nihil, de ſacerdotibus Moyſes locutus eſt. Et amplius adhuc manifeſtum eſt. ſi ſecundum ſimilitudinem Melchiſedech exurgat alius ſacerdos, qui

C

non ſecundum legem mendati carnalis faſitus, ſed ſecundum virtutem vitæ inſolubilis. Conteſtatur enim, quoniam tu es ſacerdos in æternum ſecundũ

Pſal. cix.

ordinem Melchiſedech.

Ex libro quæſtionũ. lxxxi. Euacuatio ſacrificiorum. Aaron.

¶ Oportebat enim vt euacuaturus ſacrificia quæ ſecundum ordinem Aaron in leuitico ſacerdotio fiebant, non eſſet de tribu Leui, ne ad ipſam tribum ⁊ ad ipſum ſacerdotium quod temporaliter vmbra erat futuri, pertinere videretur mundatio peccatorum, quas dominus oblatione holocauſti ſui, quod veteri ſacrificio figurabatur, impleuit, ⁊ holocauſti eius imaginem ad memoriam paſſionis ſuæ in eccleſia celebrandam dedit, vt eſſet ſacerdos in æternũ non ſecundum ordinem Aaron, ſed ſecundum ordinem Melchiſedech.

Reprobatio quidem ſit præcedentis mãdati propter infirmitatem eius & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex. Introductio vero melioris ſpei, per quam proximamus ad deum: & quantum eſt, non ſine iureiurando, res acta ſit.

Ex epiſtola ad Hierony. Circuncisio.

CIrcunciſio præputij ⁊ cætera huiuſmodi priori populo ꝑ teſtamentum quod vetus dicitur, diuinitus data ſunt ad ſignificationẽ futurorũ quæ per Chriſtum oportebat im-

D

Legalia cur Chriſtianis legenda ſint.

pleri. Quibus aduenientibus rem ſerunt illa Chriſtianis legenda tantum ad intelligentiã præmiſſæ prophetiæ: non autẽ neceſſario facienda, quaſi expectandum eſſet vt veniret reuelatio dei quæ his ſignabatur eſſe ventura. Sed q̃uis gentibus imponẽda nõ eſſent, nõ tamen ſic debuiſſe auferri a cõſuetudine Iudæorum tanq̃; deteſtata, atq; dannata. ſenſim proinde atque paulatim feruente ſane prædicatione gratiæ Chriſti, qua ſola noſſent credentes ſe iuſtificari ſaluoſq; fieri, non illis vmbris rerum antea futurarum, tunc iam venientium atq; præſentiũ, vt in illorum Iudæorũ vocatione quos præſentia carnis domini ⁊ apoſtolica tempora ſic inuenerant, omnis actio illa conſummaretur vmbrarum, hoc eis ſuffeciſſe ad commendationem. vt nõ tanq̃; deteſtanda ⁊ ſimilis idololatriæ vitaretur: vltra vero non haberet progreſſum, ne putaretur neceſſaria, tanq̃; vel ab illa ſalus eſſet, vel ſine illa eſſe nõ poſ-

ſet. Quod putauerunt hæretici, qui du3 volunt & Iudæi eſſe & Chriſtiani, nec Iudæi nec Chriſtiani eſſe potuerunt. Licet itaque videre apoſtolū Paulū & alios rectæ fidei Chriſtianos tunc illa vetera ſacramenta paululū obſeruando veraciter cōmendare debuiſſe, ne putarentur illæ propheticæ obſeruationes a piiſſimis patribus cuſtoditæ, tanq̄ ſacrilegia diabolica a poſteris deteſtandæ: Iam. n. cū veniſſet fides, quę prius illis obſeruationibus prænunciata, poſt mortē & reſurrectionē domini reuelata eſt, amiſerant tanq̄ vitam officij ſui: veruntamen ſicut defuncta corpora neceſſario deducenda erant quodammodo ad ſepulturam, nec ſimulate, ſed religioſe, non autem deſerenda continuo, vel inimicorum obtrectationibus tanq̄ canum morſibus proijcienda. Proinde nunc quiſquis Chriſtianorum q̄uis ſit ex Iudæis, ſimiliter eo celebrare voluerit, tanq̄ ſopitos cineres eruens, nō erit pius deductor vel baiulus corporis, ſed impius ſepulturæ violator. Conſopita atque ſepulta legalia non ſunt Chriſtiano excitanda.

Alii quidē ſine iureiurando ſacerdotes facti ſunt: hic autē cum iure iurando per eum qui dixit ad illū, Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum. Intantum melioris teſtamenti ſponſor factus eſt Ieſus. Et alii quidem plures facti ſunt ſacerdotes, idcirco ꝙ morte prohiberētur permanere: hic autem eo ꝙ maneat in æternum, ſempiternum habet ſacerdotium. Vnde & ſaluare in perpetuum poteſt accedēs per ſemetipſum ad deū ſemper viuens, ad interpellandum pro nobis. Ibidem. I. Iom. ij. F

¶ Dominus omnipotens dicit, Non eſt mihi voluntas in vobis, & ſacrificium non accipiam de manibus veſtris. Certe hic negare non poteſtis o Iudæi non ſolum eum ſacrificium non accipere de manibus veſtris. Locus enim vnus eſt loco domini conſtitutus, vbi manibus veſtris ſacrificia iuſſit offerri, præter quem locu3 omnino prohibuit. Hunc ergo locum quoniam pro veſtris meritis amiſiſtis, etiam ſacrificium quod ibi tantum licebat offerri, in locis offerre alijs non audetis. Ecce omnino impletum eſt quod ait propheta. Et ſacrificiū non accipiam de manibus veſtris. Nam ſi in terrena Hieruſalem maneret vobis templum & altare, poſſetis dicere in eis hoc eſſe completum, quorum iniquorum inter vos cōſtitutorū ſacrificia dominus nō acceptat. Aliorum vero ex vobis atq; in vobis acceptare ſacrificia, q dei pcepta cuſtodiūt, hoc nō eſt cur poſſit dici: vbi nullus omnino vrm eſt q ſcđs legē q̄ de mōte Sina pceſſit, manibus ſuis ſacrificiū poſſit offerre. Neq; hoc ita pdictū & ipletū eſt, vt vos pphetica ſentētia reſpōdere pmit, Et li. aduerſus Iudæos Malac. i. Iudæi a miſſi ſunt ſacrificiū. Mala. ii. Pa. ulir.

Mala.I. tãquia manibus non offerimus carnem,corde ꝛ ore offerimus laudem,secundum illud in psalmo. Immola deo sacrificium laudis. Etiam hinc contradicit vobis. qui dicit. Non est mihi voluntas in vobis. Deinde ne existimetis non offerentibus vobis, nec illa accipiente de manibus vestris, deo sacrificium nõ offerri: quo quidem ille non eget qui bonorum nostrorum nullius indiget, tamen quia sine sacrificio non est, quod non illi sed nobis vtile est, G

Ibidem. adiungit ꝛ dicit, Quia ab oriente sole vsque in occidentẽs nomẽ meum clarum factum est in omnibus gentibus, ꝛ in omni loco sacrificium offertur nomini meo, sacrificium mundum, quoniã magnum nomen meum in gentibus, dicit dominus omnipotens. Quid ad hæc respondetis? Aperite oculos tandem aliquando, ꝛ videte ab oriente sole vsq; in occidentem, non in vno sicut in vobis fuerat constitutum, sed in omni loco offerri sacrificium

Esa.liiij. Christianorum, nõ cuilibet deo, sed ei qui ista prædixit deo Israel vnde ꝛ alibi dicit ecclesiæ suæ. Et qui eruit te, ipse deus Israel vniuersæ terræ vocabitur. Scrutamini scripturas, in quibus putatis

Ioan.v. vos habere vitam æternam. Et profecto haberetis si Christum in eis intelligeretis ꝛ teneretis. Sed perscrutamini eas: ꝛ ipsæ testimonium perhibent de hoc sacrificio mundo quod offertur deo

Sacrificiũ mundum. Israel non ab vna gente vostra, de cuius manibus non suscepturũ

Esa.ij. prædixit, sed ab omnibus gentibus, quæ dicunt. Venite ascendamus ad montem domini, nec in vno loco sicut præceptum erat in terrena Hierusalem, sed in omni loco vsque in ipsa Hierusalẽ, nec secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech. Christo enim dictum est. ꝛ de Christo tanto ante prædi-

Ps.cix. ctum Iurauit dominus ꝛ non pœnitebit eum, tu es sacerdos in H

Iurare ꝛ nõ pœnitere dominũ. æternum secundum ordinem Melchisedech. Quid est iurauit dominus, nisi inconcussa veritate firmauit? Et quid est non pœnitebit eum nisi hoc sacerdotium nulla omnino ratione mutabitur? Neq; enim sicut hominem, pœnitet deum, sed dei dicitur pœnitentia quæuis ab illo institutæ rei cuiusque mutatio quæ credebatur esse mansura. Proinde cum dicit, Non pœnitebit eum: tu es sacer-

Ibidem. dos in æternum secundum ordinem Melchisedech, satis ostendit eum pœnituisse: hoc est eum mutare voluisse sacerdotium quod constituerat secundum ordinem Aaron: sicut de vtroq; videmus impletum. Nam ꝛ Aaron sacerdotium iam nullum est in aliquo templo, ꝛ Christi sacerdotium æternum perseuerat in cœlo.

Talis enim decebat vt nobis esset pontifex sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior cœlis factus. Qui non habet necessitatem quotidie quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi.

Hoc enim

Hoc enim fecit semel se offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes, sermo autem iurisiurandi qui post legem est, filium in æternum perfectum. A

Euidenter scriptura testatur, eminenti iustitia fuisse Zachariam in principibus sacerdotum, ad offerenda veteris testamenti sacrificia pertinentium. Legimus autem in hac epistola quæ ad Hebræos scribitur, nunc solum Christū eē principem sacerdotum, qui non habere necessitatem sicut illi qui sacerdotum principes dicebantur, sacrificium pro suis primum offerre peccatis quotidie, deinde pro populi. Talem enim, inquit, dicebat habere nos principem sacerdotum, iustum, sine macula, incontaminatum, separatum a peccatoribus, altiorem cœlis factum, non habentem quotidianam necessitatem sicut principes sacerdotum primum pro suis peccatis sacrificium offerre. In hoc sacerdotū numero Zacharias, in hoc Phinees, in hoc & ipse Aaron, a quo ipse ordo exorsus est: & quicunq; alij in hoc sacerdotio laudabiliter iusteq; vixerunt. Qui tamen habebant necessitatem, sacrificium primitus pro suis offerre peccatis, solo Christo existente cuius venturi figurā gestabant, qui hanc necessitatem sacerdos incontaminabilis non haberet. Ex li. ii. de baptismo paruulorum. Zacharias. Omnes sacerdotes preterquam Christus necessario pro suis peccatis offerebāt. Ex li. de trinita. iiii.

¶ Intelligere debemus ne ipsos quidem superbissimos spiritus honoribus sacrificiorū gaudere potuisse, nisi vni vero deo pro quo coli volunt, verum sacrificium deberetur: neq; id rite posse offerri, nisi per sacerdotem sanctum & iustum, nec nisi ab eis accipiatur quod offertur pro quibus offertur: atq; id sine vitio sit, vt pro vitiosis mundandis possit offerri. Hoc certe omnes cupiunt, qui pro se offerri sacrificium deo volunt. Quis ergo tam iustus & sanctus sacerdos quam vnicus dei filius? qui non opus habet per sacrificium sua purgare peccata, nec originalia, nec ex humana vita quæ adduntur. Et quid tam congruenter ab hominibus sumeretur quod pro eis offerretur, quam humana caro? Et quid tam aptum immolationi quam caro mortalis? et quid tam mundum pro mundandis vitiis mortalium, quam sine vlla contagione carnalis concupiscentiæ caro nata in vtero & ex vtero virginali? Et quod tam grate offerri & suscipi posset, quam caro sacrificii nostri corpus effecta sacerdotis nostri? vt quoniam quattuor considerantur in omni sacrificio, cui offeratur, a quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur, idem ipse vnus verusque mediator per sacrificium pacis reconcilians nos deo, vnum cum illo maneret cui offerebat, vnum in se faceret pro quibus offerebat, vnus ipse esset, qui offerebat & quod offerebatur. Spiritus nequā cur sacrificiis gaudeant. B Sacerdos omnis purgatione eget preter Christum. Sacrificium gratum deo. Sacrificii respiciūt quattuor.

CAPVT VIII.

Apitulum autem super ea quæ dicuntur. Talem habemus pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis, sanctorum minister, & tabernaculi veri quod fixit deus & non
C Sup. iiij. homo. Omnis enim pontifex ad offerendum munera, & hostias constituitur. Vnde necesse est & hunc habere aliquid quod offerat. Si ergo esset super terram, nec esset sacerdos, cum essent qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari & vmbræ deseruiunt cœlestium, sicut responsum est Moysi, cum consummaret tabernacu-
Exo. xxv. Act. vij. lum. Vide, inquit, omnia facito secundum exemplar quod tibi ostensum est in monte. Nunc autem melius sortitus est ministeriū, quanto & melioris testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est.

Ex tract. Ioan. i. ps. lxxiij. Præcepta & sacramenta. Math. v. D

Audiamus ex euangelio, quia lex per Moysen data est: gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Si enim discernimus duo testaméta vetus & nouum, nō sunt eadē sacramenta, nec eadē promissa, eadē tamē pleraq; præcepta. Nā nō occides, nō mœchaberis, nō furaberis, honora patrē & matrē, nō falsum testimoniū dixeris, nō cócupisces rem proximi tui, & nobis præceptum est, & quisquis ea non obseruauerit deuiat, nec omnino dignus est, qui accipere mereatur montē sanctum dei: de quo

ps. xxiiij. dictū est, Quis habitabit in tabernaculo tuo? & quis requiescet in monte sancto tuo? Innocens manibus & mundo corde. Discussa ergo præcepta aut omnia eadem inueniuntur: aut vix aliqua in

Præcepta Sacramenta. Promissa. euāgelio, quæ nō dicta sunt a prophetis. Propterea præcepta eadē sacraméta non eadē, promissa nō eadē. Videamus quare præcepta eadē, quia secundū hæc deo seruire debemus. Sacraméta nō eadē quia alia sacraméta dantia salutem, alia promittentia salutem. Sacramenta veteris testamenti promiserunt saluatorem, sacramenta noui testamenti dant salutem. Cū ergo teneas iam promissa, quid quæris promittentia? Habens iam saluatorem, hoc dico, tenes promissa, non quod iam acceperimus vitam æternam, sed quia iam venerit Christus qui per prophetas prænunciabatur, mutata

Promissa veteris testamenti. sunt sacramenta, facta sunt faciliora, pauciora, salubriora, feliciora. Promissa quære nō eadē? Quia promissa est terra Chanaam,

terra copiosa, fructuosa, affluens lacte & melle, promissum regnū tēporale, promissa felicitas seculi, promissa fœcunditas filiorum, promissa subiectio inimicorū. Hæc omnia ad terrenā felicitatē pertinent: Sed quare ipsa primo promitti oportebat? Quia non primo quod spiritale est, sed quod animale est: postea, inquit, spiritale. Primus hō de terra terrenus, secundus hō de cœlo cœlestis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qlis cœlestis, tales & cœlestes. Sicut portauimus imaginē terreni, portemus & imaginē eius qui de cœlo est. Ad imaginē terreni ptinet vetus testamētū: ad imaginē cœlestis nouū testamētū. Sed nē qsq; putaset, ab alio factū esse hominē terrenum, ab alio cœleste: ideo deus ostēdens se esse vtriusq; creatorē, etiā vtriusq; testamēti se esse voluit auctorē, vt terrena promitteret in veteri testamēto, & cœlestia in nouo testamēto. Sed q; diu primus homo terrenus es? q; diu terrena sapis? Nunquid qm̄ dicitur puero quod ī puerilia ludicra quibus puerilis animus auocetur, pp ea grādescenti nummi excutiuntur e manibus, vt aliqd iā vtilius tractet qd̄ grādem decet? Veruntamē tu ipse dedisti filio tuo & nuces paruulo, & codicem grādi. Nū ergo qa illa q̄si ludicra puerorū deus p nouū testamētū excussit de manibus filiorū, vt aliquid vtilius grādescētibus daret, propterea priora illa nō ipse dedisse putādus est? Ipse vtrūq; dedit. Sed lex p Moysen data est, grā & veritas p Iesum Christū facta est. Gratia, qa impletur p charitatē qd̄ p literā iubebatur, veritas, qa redditur qd̄ promittebatur. Deniq; oīa q̄ Iudæis promissa fuerunt ablata sunt. Vbi est regnum eorū? vbi tēplū? vbi vnctio? vbi sacerdos? vbi iā apud illos propheta, ex quo venit q p pphetas pdicabatur? In illa gēte iā nihil horū est, iā pdidit terrena & nōdū q̄rit cœlestia. Inhærere ergo terrenis q̄uis ea deus donet, no n debet. Veruntamen non quia eis inhærere non debemus, alium ea dare nisi deum credere debemus. Ipse ea dat, sed noli pro magno expectare ab eo bonum dat & non bono. Nā si pro magno ea daret, malis ea non daret. Ideo autem illa voluit dare & malis, vt discāt boni aliud ab illo quærere, quod non dat & malis. Hæc dicimus fratres, vt homines de nouo testamento discāt non inhærere terrenis. Si enim illi inexcusabiliter terrenis inhæserunt, quibus ipsum nouum testamētum nondum fuerat reuelatum: quāto inexcusabilius terrena sectātur, qbus iā pmissa cœlestia in nouo testamēto reuelata sunt?

i. Cor. xv
B

Auctor vtriusque testamenti deus.

Ioan. i.
F

Promissa Iudæis ablata sunt eis.

Terrena dat deus quidem, sed eis inhærendum non est.

Nam si illud prius culpa vacasset, non vtiq; secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit. Ecce dies venient, dicit dominus: & consummabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum, non secundum testamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manū eorum

Hier. xxxi

G rum, vt educerem illos de terra Aegypti, quoniã ipsi
non permanserunt in testamento meo: & ego negle-
xi eos: dicit dominus. Quia hoc est testamentum quod
disponam domui Israel, post dies illos, dicit domi-
nus dando leges meas in mente eorum, & in corde
eorum superscribam eas, & ero eis in deum, & ipsi
erunt mihi in populum. Et non docebit vnusquisque
Apoc.xxi. proximum suum, & vnusquisque fratrem suum di-
cens, cognoscens dominum, quoniam omnes sciẽt
me a minore vsque ad maiorem, quia propitius ero
iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum iam non
memorabor. Dicendo autem nouũ, veterauit prius.
Quod autẽ antiquatur & senescit, prope interitũ est.

Ex lib. contra Faustũ Deum cur alio q̃; Iudęi ritu colam⁹ H

SI quæratur a nobis cur non eo ritu colamus deum quo colue-
rũt Hebræi patres tempore veteris testamenti, respondemus
aliud deum nobis præcepisse per patres noui testamenti, neq;
hoc contra vetus testamentum, cum ⁊ in illo sit idance prędictum.
Sic enim hoc ipsum pręnunciatum est per prophetam. Ecce dies ve-
niunt, dicit dominus, ⁊ consummabo super domum Israel, ⁊ super
domum Iuda testamentum nouum, non secundum testamen-
tum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eo-
rum, vt educerem eos de terra Aegypti. Ecce quia ⁊ hoc prophetatus
est, non perseueraturum illud testamentum, sed futurum nouum.
Hic si obiectum fuerit, non nos pertinere ad domum Israel ⁊ do-
mum Iuda ex doctrina apostolica nos defendimus, quia semen
Abrahæ Christum esse docet apostolus, nobisq; ad corpus eius per-
tinentibus dicit, Ergo Abrahę semen estis. Porro si quæsitum a no-
Nos semẽ Abrahæ sumus. bis fuerit cur illius testamenti auctoritatem teneamus, cuius ritum
non obseruamus, ⁊ ad hoc ex literis apostolicis respondemus. Ait
enim apostolus, Nemo ergo vos iudicet in cibo ⁊ potu, aut in parte
diei festi, aut neomenię, aut sabbatorum, quod est vmbra futuro-
rum. Ita quippe ⁊ cur ea legi atque accipi oporteat ostendit, id est
Colos.ii. ne prophetias extinguamus, quia in vmbra facta sunt futurorum:
⁊ curare nos non debere eos, qui nos hinc iudicare voluerint, quod
corporaliter iam non obseruemus. Sicut alibi tale quiddam dixit.
I.Cor.x. Hæc in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter cor-
reptionem nostram, in quos finis seculorum obuenit. Cum ergo
tale aliquid legitur in instrumento veteris testamenti, quale a nobis
obseruari vel iussum non est in nouo testamento, vel etiam prohi-
Legalia. bitum, quid significet querendum est, non reprehendendũ: quia eo
A ipso quo iam non obseruatur, non damnatũ sed impletũ probatur.

¶Nempe in veteribus libris aut nusq̄; aut difficile præter hunc Ex li. ii. de baptismo paruulorum.
propheticum locum legitur facta commemoratio testamenti, no-
ui, vt omnino ipso nomine appellaretur. Nam multis locis hoc si-
gnificatur & pronunciatur esse futurum, sed non ita vt etiam no- Noui testamēti commemoratio.
men legatur expressum. Considera igitur diligenter quam diffe̅ren-
tiam inter duo testamenta .i. vetus & nouum, & deus esse testatus sit:
cum dixisset. Non secundum testamentum quod feci patribus eo- Hiere. xxx
rum in die qua apprehendi manum eorum: vt eiicerem eos de ter-
ra Aegypti, vide quid adiunxit. Quia ipsi non perseuerauerunt in Ibidem.
testamento meo. Vitio eorum deputat: q̄ in testamento dei non
permanserunt, ne lex quam tunc acceperunt, culpanda videatur. Matth. v.
Ipsa enim est quam non venit Christus soluere, sed implere: non
tamen per eandem legem iustificatis impiis, sed per gratiam. Hoc ii Cor. iii. &
quippe agit viuificans spiritus: sine quo litera occidit. Consumma- Hier. xxx.
bo, inquit, super domum Israel, & super domum iuda testamentū
nouum. quid est consummabo nisi implebo? Non secundum testa- Ibidem.
mentū quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manū eo-
rum vt eiicerē eos de terra Aegypti. Ergo illud vetus erat: quia hoc
nouū est. Vnde igitur illud vetus, hoc nouū, cū lex eadem imple-
tur per testamentum nouū: quæ dixit in vetere, Non concupisces?
Quia ipsi, inquit, non perseuerauerunt in testamento meo, & ego ne- Ibidem.
glexi eos, dicit dominus. Ergo propter veteris hominis noxā, quæ B
per literam iubentem & minantem minime sanabatur: dicitur il- Vetus testamē-
lud testamentū vetus: hoc autē nouum: propter nouitatem spiritus, tū cur sic voca-
quæ hominem nouū sanat a vitio vetustatis. Denique attende qđ tur.
sequitur: & vide quanta luce fiat perspicuum, quod sibi homines fi-
dentes nolunt intueri. Quia hoc est testamentum, inquit, quod or-
dinabo domui Israel post dies illos dicit dominus. Dabo leges me- Testm̄ nouum
as in corde illorum, & in mente eorum scribam eas. Ecce est vnde Ibidem
apostolus ait, Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis, quia nō
atramento, sed spiritu dei viui. Nec ob aliud arbitror in eo loco ii. Cor. iii.
apostolū cōmemorare voluisse testamentū nouum. Ibi quippe ait,
Qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non litera, sed Ibidem
spiritu, nisi quia istā intuebatur prophetiā cū diceret. Non in tabu-
lis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Quoniam hic dictum Ibidem
est: in cordibus eorū scribo eas: vbi nominatim promissum est te-
stamētū nouū, Quid sunt ergo leges dei ab ipso deo scriptę in cor-
dibus, nisi ipsa p̄sentia spiritus sancti, qui est digitus dei? Quo p̄se- Leges dei scri-
sente diffunditur charitas in cordibus nostris, q̄ plenitudo legis est, ptæ in cordib.
& finis præcepti. Nā quia promissa veteris testamenti terrena sunt,
nunc ipsius cordis bonum promittitur: mētis bonū, spiritus bonū,
hoc est intelligibile bonū, cū dicitur. Dās leges meas in mēte eorū,
& in cordibus eorum scribā eas. Vnde significauit, eos nō forinse- C
cus terrentē legē formidaturos, sed intrinsecus habitantē ipsā legis
iustitiā dilecturos. Deinde addit & mercedē. Et ero eis in deū, & ipsi Ibidem.

Psal.lxii. erunt mihi in populum. Hoc est illud quod deo ait ille, Mihi autem adhærere deo bonum est. Ero illis, inquit, in deum: ipsi erũt
Viuere deo, & de deo. mihi populus. Quid hoc bono melius? quid hac felicitate felicius? viuere deo: de deo: apud quẽ est fons vitæ, & in cuius lumine videbimus lumẽ: vt in eo merces, & i eo finis: i eo pfectio felicitatis: i eo beatæ æternæq; vitę sũma consistat. Cũ.n. dixisset: Et
Hiere.xxxi. ero illis i deũ, & ipsi erũt mihi populus, cõtinuo addidit. Et nõ docebũt vnusquisq; ciuẽ suũ, & vnusqsq; fratrẽ suũ, dicẽs, Cognosce dominũ, quoniã oẽs cognoscẽt me a minore vsq; ad maiorẽ eorum. Nũc certe iã tẽpus est testamẽti noui, cuius p pphetã facta est pmissio p hęc verba q̃ ex illa cõmemorauimus. Cur ergo adhuc dicit vnusqsq; ciui suo & fratri suo, cognosce dominũ? An forte nõ dicitur cũ euãgeliũ prædicatur, & eius ipsa fit prędicatio, vt hoc vbiq; dicatur, nisi quia eiusdẽ testamenti noui æternã mercedem, id est ipsius dei beatissimam contemplationem promittẽdo
D coniunxit. Quid est ergo omnes a minore vsq; ad maiorem eo-
Roma.ix. rum: nisi omnes pertinentes spiritaliter ad domũ Israel & ad domum Iuda, hoc est ad filios Isaac, ad semen Abrahæ? Ipsa est enĩ promissio qua ei dictũ est, In Isaac vocabitur tibi semẽ. Nõ.n. qui filii carnis, hi filij dei, sed filii promissionis deputantur in semen.
Deus pmittit qđ ipse facit. Hęc est domus Israel, vel domus Iuda, propter Christum qui venit ex tribu Iuda, domus filiorum promissionis, hoc est non operum propriorum, sed beneficii dei. Hoc enim deus promittit quod ipse facit. Non enim ipse promittit, & alius facit, quod iam non est promittere, sed prædicere. Omnes enim, inquit, agnoscent me, omnis domus Israel & domus Iuda. Neq; enim qui ex Israel, hi
Filii Israel. sunt Israel: sed omnes quibus dicitur in psalmo pro susceptione matutina, hoc est pro luce noua testamenti scilicet noui. Vniuersũ semen Iacob magnificate eum. Timeat eum omne semen Israel.
Ex tracta. ps.cxviii. ¶ Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarum. Iusto non est lex posita: iniustis autem & non subditis, & cætera, quę
Psal.cxviii. ibi concludens ait, Si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur, quæ
I.Timo.i. est secundum euãgelium glorię beati dei, quod creditũ est mihi.
Ibidem. Nunquid ergo talis erat iste qui dicit, Legem pone mihi domine:
Legẽ pone mihi dñe, quõ dicatur. quia talibus beatus apostolus dicit positam legem? Absit. Quid est ergo qđ orat vt sibi lex a domino ponatur, si nõ ponitur iusto? An eo modo non ponitur iusto quo modo posita ẽ populo cõtu-
E maci in tabulis lapideis, nõ in tabulis cordis carnalibus? Scđm
Gal.iiii. testamentũ vetus ex mõte Sina qđ in seruitutẽ generat, nõ secũdũ testamentũ nouũ, de quo scriptũ est per Hieremiã ĩ prophetã, Ecce
Hiere.xxxi. dies veniũt, dicit dominus, & psummabo domui Israel, & domui Iuda, testamentũ nouũ, non secundũ testamentum quod disposui patribus eorũ in die illa qua apprehendi manũ eorũ, vt educerem eos de terra Aegypti, quoniã ipsi non permanserunt in testamẽto meo: & ego neglexi eos, dicit dominus. Quoniã hoc est testamẽtũ

tum quod constitui domui Israel post dies illos, dicit dominus, Dabo leges meas in mente eorũ: & in cordibus eorum scribã eas. Ecce quõ voluit iste legem sibi poni a domino, nõ sicut iniustis & non subditis ad vetus testamentum pertinentibus posita est in tabulis lapideis, sed sicut sanctis filij liberæ, hoc est supernæ Hierusalem, filijs promissionis, filijs hereditatis æternæ, sancto spiritu tanquã digito dei in mente datur: & in cordibus scribitur, nõ quã memoria teneant, sed vita negligant, sed quã sciant intelligendo, faciant diligendo, in latitudine amoris non in timoris angustijs. Nam qui timore pœnæ, non amore iustitiæ opus legis facit: profecto inuitus facit. Quod autem inuitus facit, si posset fieri, mallet vtique non iuberi. Ac per hoc legis quã vellet non esse, nõ est amicus, sed potius inimicus, nec mundatur opere qui immundus est voluntate. Quibus autem iniustis & non subditis lex in lapideis tabulis ponitur præuaricationis reos non promissionis efficit filios. Sed & ille qui eius meminit nec eam diligit, eodem modo reus est, quia memoria eius lapis illi est quodãmodo scriptus, non quo adornet, sed quo pmatur. Põdus oneris, sed non titulus honoris. Inuitus faciens legem. F Lex in lapideis tabulis scripta

¶ Sicut lex sanctorum scripta in tabulis lapideis, mercesq; eius terra illa promissionis quã carnalis domus Israel cũ ex Aegypto liberata esset accepit, pertinet ad testamẽtũ vetus: ita lex fidei scripta in cordibus, mercesq; eius species cõtẽplationis, quã spiritalis domus Israel ab hoc mũdo liberata percipiet, pertinet ad testamẽtum nouũ. Tunc fiet qđ apostolus dicit, Siue pphetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue sciẽtia euacuabitur. Illa scilicet paruulorũ scientia in qua hic viuitur, quę ex parte est p speculũ in ęnigmate. Propter hãc.n. necessaria est prophetia, cũ adhuc preteritis futura succedũt. Propter hãc linguæ.i. multiplicitas significationum, cũ ex alio atq; alio aliud atq; aliud admonet.q nõdũ æternã lucẽ pspicuæ veritatis mente purgatissima cõtẽplat. Cũ aũt venerit qđ perfectum est, & totum hoc quod ex parte est fuerit euacuatum, tũc quod assumpta carne carni apparuit, ostẽdet seipsum dilectioribus suis. Tunc erit vita æterna, vt cognoscamus vnum verum deum. Tunc similes ei erimus, quoniam tũc cognoscemus sicut & cogniti sumus. Tunc non docebit vnusquisq; ciuem suum aut fratrem suum dicens, Cognosce dominum. Omnes enim cognoscent eũ a minore vsq; ad maiorẽ eorũ. Quod intelligi multis modis potest. Siue quia & illic quisq; sanctorum tanq; stella ab stella differt in gloria. Nec ad rem quicq; interest: vtrum a minore vsq; ad maiorem, sicut dictũ ẽ, an si a maiore vsq; ad minorẽ diceretur. Quod similiter nihil interest etiam si minores intellexerimus qui tantummodo credere, maiores autẽ q etiã intelligere quãtum in hac vita potest lumen incorporeum, atq; incommutabile valuerunt. Siue minores tẽpore posteriores, maiores autem tempore priores intelligi voluit. Simul enim promissam dei contemplationem Ex libr. de spũ & litera. Le. scripta in tabulis lapideis. I. Cor. xiii. Ibidem. G Ioan. xvii. I. Ioan. iii. I Cor. xiii. Maiores & minores in cælo. I. Cor. xv.

acceptari sunt omnes, quia & illi pro nobis meliora prouiderunt, ne sine nobis perficerentur Et ideo velut priores reperiuntur minores, quia nimis dilati sunt: sicut in illo euangelico denario per similitudinem dicitur, quem prius accipiunt qui posterius venerunt ad vineam Siue quolibet alio modo, qui me in præsentia forsitan fugit, minores maioresq; accipiendi sunt. Illud tamen quantum potes diligenter attende, quod tanto volumine cogor ostendere. Cum testamentum nouum propheta promitteret, non secundum testamentum quod prius factum est populo Israel ex Aegypto, liberato: nihil eum de sacrificiorum vel quorumcunq; sacramentorum commutatione dixisse, q̃uis & ipsa sine dubio secutura fuerat sicut secutam videmus quod multis aliis locis eadem scriptura prophetiæ testatur: sed tantummodo istam commendasse distantiam, quod leges suas daturus esset deus in mentem eorum qui pertinerent ad hoc testamentum, & eorum scripturas in cordibus: vnde apostolus sumpsit non atramento sed spiritu dei viui, non in tabulis lapideis sed in tabulis cordis carnalibus, sempiternamq; mercedem iustificationis huius, non terram de qua pulsi sunt Amorræi, & Ethæi, & aliæ gentes quæ ibi commemorantur, sed ipsum dominum cui adhærere bonum est, vt bonum dei quod diligunt deus sit ipse quem diligunt, inter quem & homines nisi peccata non separant, quę non nisi per eandem gratiam dimittuntur: Vnde cum dixisset, omnes enim cognoscent me a minore vsq; ad maiorem eorum: mox addidit, Quia propitius ero iniquitati eorum: & peccatorum eorum non memorabor vltra. Per legem ergo factorum dicit dominus, Non concupisces: per legem fidei dicit dominus, Sine me nihil potestis facere. Agebat enim de bonis operibus, hoc est de palmitum fructibus. Cum igitur hæc appareat distantia veteris, & noui testamenti, quod lex ibi in tabulis: hic in cordibus scribitur: vt quod ibi forinsecus terret, hic delectet intrinsecus: ibiq; fiat præuaricator per occidentem literam, hic dilector per viuificantem spiritum: non ideo dicendum est quod deus adiuuet nos ad operandam iustitiam, atq; operetur in nobis & velle & operari pro bona voluntate, quia præceptis iustitiæ forinsecus insonat sensibus nostris, sed quia interius incrementum dat diffundendo charitatem in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.

Matth. xx. H

II. Cor iii.

Peccata sola separant hominē a deo.

Roma iii. Exo. xx. A Ioan. xv.

Phili. ii.

Roma. v.

CAPVT IX.

Abuit quidem & prius iustificationes, culturæ & sanctum seculare. Tabernaculum enim factum est primum, in quo erant candelabra, & mensa, & propositio panum, quod dicitur sancta.

Exod. xxv.

PRima erat ingredienti porta atrii, quæ patebat viginti cubitis, & habebat quatuor columnas, quibus dependebat velum viginti cubitis extentum, erectum autem cubitis quinque quattuor illis sæpe commemoratis coloribus acupicto variatum opere. Hac porta ingrediens excipiebatur atrio, cuius latera dextra læuaque quindenis cubitis, & ternis columnis porrigebantur introrsus, vt in medio ponerent ostium tabernaculi interioris in ea parte qua perueniebant, sicut in medio ponebant portam atrii ab ea parte vnde incipiebant. In hoc atrio erat altare sacrificiorum quadratum, quinque scilicet cubitis latum, & totidē longum. Inter portam & altare spatium erat vbi versabantur qui sacrificia imponebant altari. Introrsus vero inter altare, & ostium tabernaculi, locus erat cineris ante altare, & deinde labrum æneum vbi manus & pedes sacerdotes lauabant vel altari in atrio seruituri, vel tabernaculum interius ingressuri. Tentoria porro huius atrii in lateribus ternarum columnarum byssina erant, extenta cubitis quindenis, erecta cubitis binis. Ab hoc ergo atrio intrabatur ostium tabernaculi, cum transisses altare & labrum æneum. Quo ingresso ostio, occurrebat velum quod ad ostium fuerat compositum in quinque columnis extētum, variatum illis quattuor coloribus. Transito isto velo excipiebat per tabernaculi media inter hoc velum, & illud alterum interius quod columnis quatuor fuerat impositum, & ex illis quatuor coloribus factum, & separabat inter sancta quæ forinsecus erant, & sancta sanctorum interius posita. In hoc itaque medio spatio, inter ista duo vela mensa erat aurea, quę habebat panes propositionis in parte aquilonis: & contra eam candelabrum aureum septem lucernarum in parte austri: hucusque secundis sacerdotibus licebat intrare. Interius autem, id est in sancta sanctorum, vltra velum quattuor columnarum arca erat testimonii deaurata: in qua erant tabulæ lapideæ legis & virga Aaron, & vrna aurea cum manna, & propitiatorium desuper aureum: vbi stabant duo Cherubim alis obumbrantes propitiatorium, & intuentes se inuicem & ipsum. Ante arcam vero, id est inter arcam & velum positum erat altare incensi, quod aliquando dicit scriptura aureum aliquando deauratum: aureum vtique appellans quod erat inauratum. Ad hæc sancta sanctorum nisi summo sacerdoti non licebat intrare quotidie propter inferendū incensum, semel autem in anno cum sanguine ad purificandum altare, & si quando forte exigebat necessitas pro peccato sacerdotis aut vniuersæ synagogę, sicut in Leuitico scriptum est.

Ex li. quæstionum Exodi in expositione tabernaculi paulo ante finem.

Tabernaculi descriptio.

C

Post velamentum autem secundum tabernaculū, quod dicitur sancta sanctorū, aureū habens thuribulum, & arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, In qua vrna aurea habēs manna, & virga Aa-

D ron quæ fronduerat: & tabulæ testamenti. Super quæ erant Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium: de quibus non est modo dicendum per singula.

Exo.xvi. Num.a.

Ex lib. quæstionum. Exo.tract.ciii. Exo.xxvi. Differentia inter sanctum & sanctum sanctorum.

ET diuidet vobis velamen inter medium sanctum, & inter medium sanctum sanctorum, id est vt inter sanctum & sanctum sanctorum sit velamen, de quo nunc loquitur, in quatuor columnis extentum. De hac differentia inter sanctum, & sanctum sanctorum, ad Hebræos epistola loquitur, quia ibi arca testimonij vbi sanctum sanctorum, hoc est intus intra velum: foris autem mensa & candelabrum, & cetera quæ paulo ante dixit quemadmodum fierent, sancta dicta sunt, non sancta sanctorum: et significauit foris vetus testamentum, intus autem nouum: cum sit vtrunque in lectione veteris testamenti & expressum operibus, & significatione figuratum. Ac per hoc in sanctis figura est figuræ: quia figura est veteris testamenti. In sanctis autem sanctorum figura est ipsius veritatis: quia figura est noui testamenti. Totum quippe vetus testamentum in his rebus & celebrationibus quæ ita ob seruanda precipiuntur, figura est.

Totum vetus testamentum figuratiuum est. Item ex eodem li. tract. v. Exodi. xxv. Propitiatoriũ.

E ¶ Propitiatorium autem quid dicat super imponendum super arcam quæri solet. Sed cum aureum iubeat fieri, eiusque longitudinẽ & latitudinem tantam exprimat quanta & ipsius arcæ dicta est, procul dubio velit tabulam auream tantæ formæ fieri præcipit quæ tegeretur arca, ita vt in ipso propitiatorio essent duo Cherubim hinc, atque inde alterutrum attendentes, ita vt vultus eorum in propitiatorium essent, & pennis suis obumbrarent propitiatorium. Quod magnum est sacramentum. Aurum quippe significat sapientiam, arca significat secretum dei. In arca iussa sunt poni lex, & manna, & virga Aarõ. In lege precepta sunt, virga potestas significatur, manna gratia, quia nisi cum gratia non est potestas præcepta faciendi. Veruntamen quia lex a quouis proficiente non ex omni parte completur, propitiatorium est desuper. Ad hoc enim opus est, vt propitius sit deus. Et ideo desuper ponitur, quia superexaltat misericordia iudicio. Duo vero Cherubim pẽnis suis obũbrãt propitiatoriũ. i. honorãt velãdo, quoniã mysteria ista sunt. Et inuicem se attendunt: quia consonãt. Duo quippe ibi testamenta figurantur. Et vultus eorum sunt in propitiatorium: quia misericordiã dei in qua spes est, vel concilijãt, vel cõmendant. Denique hinc se promisit locuturum deus ad Moysen de medio Cherubim desursum propitiatorij. Porro si creatura rationalis in multitudine scientiæ quoniã hoc interpretationẽ habet Cherubim, duobus ipsis animalibus significatur, ideo duo sunt vt societatẽ charitatis commẽdẽt. Ideo pẽnis suis propitiatoriũ obũbrãt: quia deo non sibi tribuunt pẽnas suas. i. deũ honorãt virtutib⁹ quibus prestãt. Et vel

Aurum. Arca. Arca contentorũ significatio Cherubim mysterium.

F

tis ſorum non ſunt niſi in propitiatorium, quia cui cunq; proue
ctui ad multitudinẽ ſciẽtiæ ſpes non eſt niſi in dei miſericordia.

His vero ita compoſitis, in priori quidem taber-naculo ſemper introibant ſacerdotes ſacrificiorum officia conſummantes. In ſecundo autem ſemel in anno ſolus pontifex non ſine ſanguine, quem offerret pro ſua, & populi ignorantia: hoc ſignificante ſpiritu ſancto, nõdum propalatam eſſe ſanctorum viã, adhuc priore tabernaculo habente ſtatum. Quæ pa-rabola eſt temporis inſtantis, iuxta quam munera & hoſtiæ offeruntur, quæ non poſſunt iuxta cõſcientiã perfectum facere ſeruientem, ſolum modo in cibis, & in potibus, & ĩ variis baptiſmatibus, & iuſtitiis carnis, vſq; ad tempus correctionis impoſitis. A

SEptem diebus veſtiet ſe ea ſacerdos qui ſucceſſerit ei. Ea ſcilicet omnia quæ commemorauit cum veſtem ſacerdotalem deſcriberet. Quod vero ait, Septem diebus veſtiet ſe ea ſacerdos: nunquid aliis diebus non veſtiet? Sed illis ſeptem continuis intelligi voluit, quibus eius ſacerdotium quodammodo dedica-tur, atq; hebdomadis eſt in eius inchoatione feſtiuitas. Succeſſorẽ autem Aaron eum dicit, qui intrat in tabernaculum teſtimonii deſeruire in ſanctis: eum ſcilicet ſignificans qui non poterat eſſe niſi vnus non quales erant & filii Aaron cum vno patre ſuo, ſed qualis ſucceſſor ipſius Aaron: Quomodo ergo proprium dicit huius vnius eſſe intrare in tabernaculum teſtimonii, deſeruire in ſanctis: cum & illa quæ ſunt extra velum, quo velantur ſancta ſanctorum, ſancta appellentur, & tabernaculum teſtimonii etiam illud vocetur, vbi ſunt ſancta, id eſt menſa & candelabrum? Vbi cum deſeruiant & ſequentes ſacerdotes ad menſam, & candelabrum & ipſum altare, quomodo vnus dicit ſucceſſorem Aaron qui intret in tabernaculũ teſtimonii deſeruire in ſanctis? Si. n. dixiſſe deſeruire in ſanctis ſanctorũ, nulla eſſet quæſtio. Ad hæc. n. vbi eſt arca teſtimonii, ſolus vnus intrabat ſummus ſacerdos. Quod etiam in epiſtola ad Hebræos diligentiſſime commendatur, niſi forte eo ipſo ꝙ vnum dicit intrare in tabernaculum teſtimonii, deſer-uire in ſanctis, non vult vtiq; intelligi niſi in ſanctis ſanctorum: quia & ipſa vtiq; ſancta appellantur. Non enim omnia quæ ſa-cta ſunt, etiam ſancta ſanctorum dici poſſunt. Illa vero quæ ſunt ſancta ſanctorum, proculdubio vtiq; ſancta ſunt. Vnus au-tem iſte qui ſemel in anno intrabat in ſancta ſanctorum, quo-niam dominum Chriſtum ſignificabat, apertiſſime ſupradicta

G
Ex II. quæſtio-num.
Exo. xxviii.
Exodi. xxix.
Septem diebus veſtiendus ſa-cerdos.

Quomodo v-nius ſit intrare tabernaculum teſtimonii.

H

Propitiatorium. ad Hebræos epistola commendatur. Quod autem per figuratus est in sancta sanctorum vt super arcam quæ legem habebat esset propitiatorium: vbi dei misericordia significari intelligenda est, qua propitius fit eorum peccatis qui legem non implent: hoc mihi videtur etiam in ipsa veste sacerdotis significari. Nam & ipsa quid aliud quam ecclesiæ sacramenta significat? quod in logio idest in rationali in pectore sacerdotis posito iudicium constituit, in lamina vero sanctificationem & ablationem peccatorum: & quia rationale fit in pectore simile arcæ in qua lex erat, & lamina illa in fronte similis propitiatorio quod super arcã erat. Et vt vtrobique seruaretur quod scriptum est. superexaltat misericordiã iudicio.

A Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum, peramplius & perfectius tabernaculum, nõ manufactum idest nõ huius creationis, neque per sanguinẽ hircorum, aut vitulorũ, sed per propriũ sanguinẽ introiuit semel in sctã, æterna redẽptione inuẽta.

Rom. v. I. Petr. i. I. Ioan. i. Ex tracta. ps. cxlix. Apo. i. Christus i. Reg. xvi. Exodi. xl.

Filius dei fecit nos, factus est inter nos: & rex noster regit nos, quia creator noster fecit nos. Ipse est tamen per quem facti sumus, qui est per quem regimur, & ideo christiani quia ille Christus. Christus a chrismate dictus est, idest ab vnctione. Reges autem vngebantur & sacerdotes. Ille vero vnctus est & rex & sacerdos. Rex pugnauit pro nobis: Sacerdos, obtulit se pro nobis. Quando pro nobis pugnauit quasi victus est: immo vero tunc vicit. Crucifixus est enim, & de cruce sua in qua erat fixus diabolum occidit, & inde rex noster. Vnde autem sacerdos? Quid pro nobis obtulit? Date sacerdoti quod offerat. Quid inueniret homo quod daret? Mundam victimam, quam victimam? Quid mundum potest offerre peccator? O inique, o impie, quicquid attuleris immundum est. Et aliquid mundum pro te offerendum est. Quære apud te quod offeras. Non delectatur arietibus, nec hircis, nec tauris. Omnia ipsius sunt, & si non offeras. Offer ergo illi mundum sacrificium. Sed peccator es: impius es, sed inquinatam conscientiam habes. Poteris forte mundum aliquid offerre purgatus, sed vt purgeris aliquid pro te offerendum est. Quid ergo pro te oblaturus es vt munderis, si mũdatus poteris offerre quod mundum est? Offerat ergo seipsum mundus sacerdos vt mũdet, hoc est quod fecit Christus nihil mundum inuenit in hominibus quod offerret pro hoibus: seipsum obtulit. Munda victima felix victima, vera victima, mũda victima hostia imaculata, Nõ ergo hoc obtulit quod nos ei dedimus: immo hoc obtulit quod a nobis accepit: & mundum obtulit, carnem enim a nobis accepit, hanc obtulit. Sed vnde illam accepit? De vtero virginis Mariæ vt mundam offerret pro immundis, ipse rex, ipse sacerdos,

Christus rex. Diabolum in cruce vicit. Christus sacerdos victimam mũdã qui se obtulit pro nobis.

B

Si enim sanguis hircorum, & taurorum & ciuis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emunda- tionem carnis. Ex lib. q̃stionū Num. tit. xxxiij.

Iuuencæ rufæ mystica rõ Num. xix.

DE iuuenca rufa, cuius cinerem ad aquam aspersionis, eorumq; mundationem qui mortuum tetigerint, profice re lex mandauit, nec tacere permittimur. Euidentissimũ C enim signum in ea noui testamenti præfiguratur. Locutus est dominus ad Moysen & Aarõ dicens. Loquere filijs Israel, & accipiat a te iuuencam rufam sine vitio. Iuuenca rufa carnem Christi significat. Sexus fœmineus est propter infirmitatem carnalem, rufa est propter ipsam cruentam passionem. Quod autem ait, Accipiant a te, in ipso Moyse figuram legis ostendit: quoniam secundum legem sibi visi sunt occidere Christum, quia soluebat secundum ipsos sabbatum: & sicut putabant, obseruationes legitimas prophanabat. Quod ergo sine vitio dicitur hæc iuuenca, mirum non est. Hanc enim carnem etiam cæteræ hostiæ figurabant, vbi similiter sine vitio peccora immolari iubentur. Non erat quippe illa caro peccati. Veruntamen hic vbi euidentius legis distinctionem deus voluit commendare, parum fuit dicere sine vitio. nisi diceretur, quæ non habet in se vitium. Quod si repetendi causa dictum est, fortasse non frustra est, quod eandem rem ipsa repetitione commendauit, quamquam illud non abhorret a vero, vt ideo additum intelligatur, quæ non habet in se vitium, quia in se non habuit vitium caro Christi: in alijs autem habuit, quæ membra sunt eius. Quæ enim caro in hac vita sine peccato, nisi illa sola quæ non habet in se vitium? Et non est superpositum super eam iugum. Non enim subiugata est iniquitati cui, subiugatos inueniens liberauit, & eorum vincula dirupit, vt ei dicatur, Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Super illius quippe carnem non est positum iugum, qui potestatem habuit ponendi animam suam, & iterum sumendi eam. Et dabis eam (inquit) ad Eleazar sacerdotem. Cur non ad Aaron? nisi forte ita præfiguratum est, non ad tempus quod tunc erat, sed a posteros huius sacerdotij, passionem domini peruentuream. Et ejicient extra castra. Sic & ejectus est dominus extra ciuitatem, Quod ait in locum mundum, ita significatum est, quia non habuit causam malam. Et occident eam in conspectu eius. Sicut occisa, est caro Christi in conspectu eorum qui iam futuri erunt in nouo testamento domini sacerdotes. Et accipiet Eleazar sanguinem eius, & asperget contra faciem tabernaculi testimonij de sanguine eius septies. Hæc testificatio eius est Christum secundum scripturas fudisse sanguinem in remissionẽ peccatorum. Ideo contra faciem tabernaculi testimonij, quia non aliter declaratum est quam fuerat diuino testimonio prænun-

Caro Christi sola sine vitio.

D

ps. cxv.

Num. xix.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem. ciatum. Et ideo septies, quia ipse numerus ad munditiam pertinet, spiritalem. Et cremabunt eam in conspectu eius. Puto quia
Ignis natura. concrematio ad signum pertinet resurrectionis. Natura est quippe ignis, vt in superna moueatur, & in eum conuertitur quod crematur. Nam & ipsum cremare de græco in latinum ductum verbum est a suspensione. Quia vero additum est, in conspectu eius,
Cremare. B idest in conspectu sacerdotis: hoc mihi insinuatum videtur, quia
Nume tit. xix. illis apparuit resurrectio Christi qui futuri erant regale sacerdotium. Iam quod sequitur, Et pellis eius cum carne, & sanguis eius cum stercore eius comburetur, id ipsum expositum est quomodo concremabitur: & significatum quod non solum substantia mortalis corporis Christi, quæ commemoratione pellis, & carnium, & sanguinis intimata est: verum etiam contumelia & abiectio plebis,
Ibidem. quam nomine stercoris significatam puto: conuerteretur in gloriam, quam combustionis flamma significat. Et accipiet sacerdos lignum cedrinum, & hysopum & coccinum, & mittet in medium combustionis iuuencæ. Lignum cedrinum spes est, quæ debet in supernis firmiter habitare. Hysopus fides, quæ cum sit herba humilis, radicibus hæret in petra. Coccinum charitas, quod
Coccinum. feruorem spiritus igneo colore testatur. Hæc tria debemus mittere in resurrectionem Christi tanquam in medium combustionis illius, vt cum illo sit abscondita vita nostra: sicut dicit apostolus, Et
Coloss. iij. vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Et congregabit homo
Nume. tit. xix. mondus cinerem iuuencæ, & ponet extra castra in locum mundum. Quid dicimus cinerem iuuencæ, reliquias videlicet illius interfectionis & combustionis, nisi famam quæ consecuta est passionem resurrectionemque Christi? Quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. Nam & cinis erat, quia velut mortuus ab infidelibus contemnebatur: & tamen mundabat, quia resurrexisse a fidelibus credebatur. Et quia hæc fama apud eos maxime claruit qui in cæteris gentibus erant, & non erant de consortio Iudæorum, ideo dictum esse existimo, Et congregabit homo mundus cinerem iuuencæ. Mundus itaque ab interfectione Christi, quæ Iudæos fecerat reos. Et reponet in locum mundum idest honorabiliter tractabit. Tamen extra castra: quia extra celebrationem iudaicæ consuetudi
F nis honor euangelicus claruit. Et erit synagogæ filiorum Israel in
In conuersatio nem. conseruationem. A qua aspersionis purificatio est. Ex isto cinere fiebat aqua aspersionis, vnde mundantur a contactu mortuorum, quod vtique significat ab iniquitate huius moribundæ vel mortinæ vitæ Et, erit, inquit, filijs Israel & proselytis qui apponuntur, le
Nume. xix. gitimum sempiternum. Quod quid aliud significat, nisi baptismum Christi, quem significabat aqua asperisionis, & Iudæis & gentibus profuturum? Idest & Israelitis, tanquam naturalibus ramis, & insertis pinguedini radicis oleastro. Qui tetigerit, inquit, mortuum
Ibidem. omnis animæ hominis, immundus erit septem diebus: hic puri-

ficabitur die tertio, & die septimo, & mūdus erit. Et hic nihil aliud intelligendum video, nisi contactum mortui, esse hominis iniquitatem. Septem vero dierum munditiam propter animam & corpus dictam puto animam in ternario corpus in quaternario. Quod quare ita sit, longum est disp. tare. Secundum hoc dictum arbitror per prophetam. In tribus & quattuor impietatibus non auersabor. Adiungit autem & dicit, Si autem non purificatus fuerit die tertio & die septimo, non erit mundus. Omnis qui tetiger. t mortuum ab omni anima hominis, & mortuus fuerit, & non fuerit purificatus idest ante mortuus fuerit tacto mortuo quam fuerit purificatus, tabernaculum domini polluit, exteretur anima illius ex Israel. Notandum est q difficile reperitur in his libris aliquid euidentius de vita animæ post mortem fuisse scriptum. Hic ergo cum dicit, si fuerit mortuus ante purificationem, manere in illo immunditiam, & exteri animam illam ex Israel idest a consortio populi dei, quid aliud vult intelligi nisi manere animæ pœnam etiam post mortem, si cum viuit mundata non fuerit sacramento isto quo Christi baptismus figuratur? Quoniam aqua aspersionis, inquit, non est circumaspersa super eum, immundus est. Adhuc immunditia eius in ipso est, adhuc scilicet etiam post mortem. Quod vero supra dixit, Tabernaculum domini polluit, quantum in ipso est vtique dixit: sicut apostolus. Spiritum (inquit) nolite extinguere, cum extingui ille non possit. Nam si ex hoc tabernaculum immundum factum vellet intelligi, mi ind iri vtique iuberet. Postea vero immundos a mortuis factos: hoc est a mortuis operibus. quæ sunt omnes iniquitates, ita mundari iubet. Et accipient, inquit, a cinere illius exustæ purificationis: & effundent super illum, idest super eundem cinerem, aquam viuam in vase, & accipiens hysopum tingens in aqua vir mundus, circumaspurget super domum, & super vasa. & super animas quotquot fuerint illæ. Quia vero hysopo dixit aquam aspergi qua hærba supra diximus fidem significari, quid aliud occurrit nisi quod scriptum est, Fide mundans corda eorum? Nō enim prodest baptismus si desit fides. A viro autem mundo dixit hoc fieri, vbi significantur ministri portantes personam domini sui, qui vere vir mundus est.

Ibidem. G Ibidem. 1. Thessa. v. H Nume. ix.xix. Actuum. xv.

Quanto magis sanguis Christi, qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo: emundauit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum deo viuenti?

Ex sermone de sacrificio vespertino. Sanguine redē pti, sed nō creati sumus.

HOc sacrificium vbi sacerdos est victima, redemit nos suo sanguine creatoris non tamen creauit nos cum sanguine, sed redemit sanguine. Creauit autem nos in principio quod erat verbum, ⁊ verbum quod erat apud deum, ⁊ deus verbum. Ab hoc creati sumus. Sermo contextus adiungit. Omnia per ipsum facta sunt: ⁊ sine ipso factum est nihil. Hoc est quo creati sumus, Quo vero redempti, audi. Quod factum est, inquit, in eo vita erat. Et vita erat lux hominum, ⁊ lux in tenebris lucet: ⁊ tenebre eam non comprehenderunt. Adhuc deus est, adhuc illud dicitur quod incommutabile semper manet, adhuc illud dicitur cui videndo corda mundata sunt, vnde autem mundentur nondum dicit. Lux, inquit, lucet in tenebris, ⁊ tenebræ eam non comprehenderunt. Sed vt non sint tenebræ, possintq; comprehendere: tenebræ enim peccatores, tenebræ infideles: vt ergo non sint tenebræ, possintq; comprehendere, verbum caro factum est, ⁊ habitauit in nobis, Videte verbum: verbum carnem, verbum ante carnem. In principio erat verbum, ⁊ apud deum deus erat, ⁊ omnia per ipsum facta sunt. Vbi hic sanguis? Ecce iam auctor tuus, sed nondum est precium tuum. Vnde ergo redemptus? Quia verbum caro factum est: ⁊ habitauit in nobis.

A Ioan. i.

Ibidem

Et ideo noui testamenti mediator est, vt morte intercedēte in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant qui vocati sunt æternæ hæreditatis.

Ex libro quæstionum. Nūe. tracta. xxxiij. Nume. xix. Distintio legis testamentorum distintionem significat.

PRimo enim quod ita cœpit de hac re loqui scriptura, quē non moueat ⁊ intentissimum faciat in altitudinem sacramenti, Et locutus est, inquit, dominus ad Moysen ⁊ Aarō dicens. Ista distinctio legis, quæcunq; constituit dominus, procuidubio non est distinctio nisi inter aliqua duo vel plura. Nam singularitas distinctionem non requirit. Nec distinctionem cuiuslibet rei commemorauit, sed addidit legis, nec cuiusq; legis. Assidue quippe in scriptura dicitur de vnaquaq; re de qua legitime præcipitur, hæc est lex illius. vel illius rei: non vniuersalis lex, quæ continet omnia quę legitime præcipiuntur. Hic vero cū dixisset, hęc est distinctio legis, secutus adiunxit, Quæcunq; constituit dominus, præcipiendo vtiq; non creando. Nam etiam nōnulli interpretes quæcunq; præcepit dominus, transtulerūt. Si ergo hæc est distinctio legis, Quæcunq; præcepit dominus, procuidubio magna est ista distinguere. Eadem quippe sunt in vetere ⁊ nouo: ibi abumbrata, hic reuelata: ibi præfigurata, hic manifestata, nam non solum sacramenta diuersa sunt: verum etias promissa, Ibi videntur temporalia proponi, quibus spiritalia præmium occulte significetur: Hic autem manifestissime spiritalia

promittuntur

promittuntur & æterna. Temporalium autem bonorum atque carnalium, & spiritalium atque æternorum, quæ clarior certiorq; distinctio est, q̃ passio domini nostri Iesu Christi? in cuius morte satis constituit non istam terrenam transitoriamque felicitatem a domino deo pro magno munere sperandam & optandam, quandoquidem in vnigenito filio suo, quem tanta ille perpeti voluit, longe aliud a se peti expectariq; oportere apertissima distinctione declarauit. C Passio Christi distinxit spiritalia a terrenis

Vbi enim testamentum, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est. Alioquin nondum valet dum viuit, qui testatus est. Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. Lecto enim omni mandato legis a Moyse vniuerso populo, accipiens sanguinem vitulorum, & hircorum cum aqua & lana coccinea, & hysopo, ipsum quoque librum, & omnem populum aspersit dicens, Hic sanguis testamenti, quod mandauit ad vos deus. Gal.iij Exo.xxiiij D Ex tracta. ps.lxxix Ioan.x

Habeo, inquit, alias oues, quæ non sunt ex hoc ouili. Oportet me ipsas adducere, vt sit vnus grex, & vnus pastor. Quod vtrumq; breuiter dictum est in eo quod de propheta apostolus commemorat. Lætamini gentes cum plebe eius. Iste ergo vnus grex sub pastore vno hæreditas dei est, non solum patris, sed etiam filij. Nam filij vos est. Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara est mihi, Et ipsius hæreditatis vox est apud prophetã, Domine deus noster posside nos. Hanc hæreditatem, non moriens pater filio reliquit, sed ipse filius ei sua morte mirabiliter acquisiuit, quam resurrectione possedit. Roma.xv Hæreditas Christi Psal.xv.

C Sicut apostolus ad Hebræos dicit, testamentum testatoris morte firmatur. Propterea mortuo pro nobis Christo, nouum testamentum firmatum esse asserit. Cuius similitudo vetus testamentum erat, in quo mors testatoris per victimam præfigurabatur. Si ergo quæratur quomodo simus, secundũ verba Apostoli eiusdem, cohæredes Christi, & filij atque hæredes dei, cum etiam hæreditas morte decessoris firma teneatur, nec vllo alio modo hæreditas possit intelligi, respondetur ipso quidem mortuo factos nos esse hæredes, quoniam filij etiam eius dicti sumus. Non enim ieiunant (inquit) filij sponsi q̃diu cum illis est sponsus. Hæredes ergo dicimur, quia reliquit nobis pacis ecclesiasticæ possessionẽ per fidem dispensationis temporalis, quam in hac vita possidemus. Quod testatus est dicens, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Cohæredes autem eius efficimur, cum in fine secu Ex libro quæstionũ.lxxxiij. Roma.viij Hæreditas Christi Marc.ij.e Luc.v b Ioan.xiiij

I.Ioan.iij li absorbebitur mors in victoria, Tunc enim similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Quam hæreditatem nõ eius patris morte adipiscimur, qui mori non potest, quandoquidem
Ps.xv ipse fit hæreditas nostra: secundum illud quod scriptum est, Dominus pars hæreditatis meæ: sed quoniam cum vocati sumus ad huc paruuli, & ad spiritalia contemplanda minus idonei, vsque ad humillimas nostras cogitationes se minima diuina porrexit, vt quomodocunq; cernere mereremur, quod non euidenter atque perspicue cernebamus, id ipsum moritur quod in ænigmate cer
I.Cor.xiii nebamus cum facie ad faciem cernere cœpimus. Conuenienter ergo dicitur moriturum esse quod auferetur. Cum autem venerit quod perfectum est, auferetur quod ex parte est. Ita nobis quodam modo moritur pater in ænigmate, & idem ipse fit hæreditas cum facie ad faciem possidetur: non quia ipse moritur, sed quia imperfecta in eum nostra visio perfecta visione perimitur. Et tamen
F nisi illa prior nos nutriat, ad aliam plenissimam & euidentissimã non efficimur idonei. Quod si etiã de domino nostro Iesu Christo pius intellectus admittat, non enim nos cohæredes esse eius possumus, nisi & ipse hæres sit in corpore suo, intelligatur hæres
Morte mundi i. dest in ecclesia. Cuius cohæredes sumus, q̃uis ex nobis constet:
simus hæredi/ quemadmodum filij eius matris dicimur, q̃uis ex nobis. Sed rur
tas dei sum quæri potest: cuius morte constet, q facti sumus etiam, nos
Psal.ij hæreditas dei: secundum illud, Dabo tibi gentes hæreditaté tuã: nisi forte huius mundi, quo prius tanq̃ dominante tenebamur.
Gal.vi Post autem cũ dicimus, Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo: possidet nos Christus mortuo illo qui nos possidebat, cum ei renunciamus, morimurque illi, & ipse nobis.

Etiam tabernaculum, & omnia vasa ministerii sanguine similiter aspersit. Et omnia pene in sanguine secundum legem mundantur: & sine sanguinis effusione non fit remissio. Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium his mundari, ipsa autem cœlestia melioribus hostiis q̃ istis. Non enim in manu facta sancta Iesus introiuit exemplaria verorum: sed in ipsum cœlum: vt appareat nunc vultui dei pro
G nobis. Neque vt sæpe offerat semetipsum: quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno. Alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi. Nunc autem semel in consummatione seculorum, ad destitutionem peccati, per hostiam suam apparuit. Et quem

admodum statutum est hominibus semel mori: post hoc autem iudicium: sic & Christus semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata: secundo sine peccato apparebit omnibus expectantibus se in salutem. Rom.v i.Pet.iii

DE sacrificijs animaliũ q̃s nostrũ nesciat magis ea peruersa populo cõgruẽter imposita, q̃ deo desiderati oblata? Sed tamẽ etiã in his figuræ nostræ fuerũt: q̃a nostra mundatio & dei ꝓpitiatio nobis sine sanguine nulla est. Sed illarũ figurarũ veritas Christus est, cuius sanguine redẽpti & mundati sumus. Nã in figuris d'uinorũ eloquiorũ & taurus dictus est, ꝓpter virtutẽ crucis: cuius cornibus impios vẽtilauit, & aries propter innocẽtiæ principatũ: & hircus propter similitudinẽ carnis peccati, vt de peccato dãnaret peccatũ: & si quod aliud sacrificij genus expressius cõmemoraueris, in eo quoq; tibi Christũ prophetatũ esse monstrabo. Quocirca siue circuncisio, siue sabbatum, siue differentia ciborũ, siue immolatio sacrificiorum, omnia hæc figuræ nostræ fuerunt, & prophetiæ quas Christus non soluere, sed adimplere venit: cum ea quæ his prænunciabantur impleuit. Ex libro cõtra Faustum Sacrifici a animalium Rom.viii

CAPVT X.

Mbram.n.habẽs lex futurorũ bonorũ, non ipsam imaginẽ rerũ, ꝑ singulos annos eisdẽ ipsis hostiis quas offerunt indesinenter, nunq̃ potest accedẽtes perfectos facere. Alioquin cessassent offerri: & ideo q̃ nullã haberẽt vltra conscientiam peccati, cultores semel mundati.

MOntẽ Sion istũ quẽ habitasti i ipso, vbi erat populus ante, vbi institutũ tẽplũ, vbi celebrata sacrificia, vbi oĩa tpe necessaria Christũ ꝓmittẽtia. Promissio, cũ res redditur, iã fit supflua. Nã anteq̃ reddat nõ ꝓmittitur, necessaria est ipsa ꝓmissio, ne ꝓmissus sibi obliuiscat cui ꝓmittitur, & nõ expectãdo moriat. Oportet ergo vt expectet, vt cũ venerit accipiat. Iõ nõ dz deserere ꝓmissionẽ. Propter hoc nõ deserebãtur figuræ vt veniẽte die vmbræ tollerẽtur. ¶Cur aũt nõ dici pcepta illa veterũ sacramẽtorũ, nec bona esse, q̃ nõ eis hoĩes iustificantur, vmbræ sunt n. ꝓnũciãtes gratiã q̃ iustificamur, nec tñ mala, q̃ diuinitus pcepta sunt tẽpori ꝑsonisq; cõgruẽtia: cũ me adiuuet etiã prophetica sententia, qua dicit deus se illi populo dedisse pcepta nõ bona. Forte enim nõ propterea non dixit mala, sed tantum non bona, idest. Ex tractatu ps.lxxiii Promissio fit superflua cum res redditur A. Ex epistola ad Hieronymum. Præcepta veterum sacramentorum

non talia, vt illis homines boni fiant, aut ſine illis boni nõ fiant.

Sed in ipſis commemoratio peccatorum, per ſingulos annos fit. Impoſſibile enim eſt ſanguine taurorum & hircorum auferri peccata.

Ex lib. cõnum Leuit. tit. lvii.
Sanguine victimarũ nõ auferũtur peccata.

MAnifeſte ſcriptura teſtatur illum ſanguinem victimarũ nihil profuiſſe ad exorandum deum pro peccatis hominum, ſed ſignificaſſe aliquid quod prodeſſet. Impoſſibile eſt enim, inquit, ſanguinem hircorum ꝛ taurorũ auferre peccata. Quoniam pro anima noſtra exorat mediator ille, qui omnibus illis fieri ſignis, quæ pro peccatis offerebantur, præfigurabatur.

Pſal. xxxix.
B

Ideo ingrediens mundum dicit. Hoſtiam & oblationem noluiſti, corpus autem aptaſti mihi. Holocauſtomata & pro peccato non tibi placuerunt. Tũc dixi, Ecce venio. In capite libri ſcriptum eſt de me, vt faciam deus voluntatem tuam.

Ex tracta. ps. xxxix. ps. xxxix.

Prophetæ & patriarchæ ſciebãt q̃d celebrabant.

SAcrificium ꝛ oblationẽ noluiſti, ait domino. Antiqui enim quando adhuc ſacrificium, verum quod fideles norunt, in ſignis prænunciabatur, celebrabant figuras futuræ rei multi ſcientes, ſed plures ignorantes. Nam prophetæ ꝛ ſancti patriarchę nouerant quod celebrabant. Cætera autem multitudo iniqua ſic carnalis erat, vt fieret de illa quod ſignificaret poſteriora ventura. ſublato illo ſacrificio primo, ſublatis holocauſtis arietũ, hircorũ, vitulorũ, cæterarũq; victimarũ, noluit illa deus. Quare illa noluit q̃ primo voluit? Quia illa oĩa, quaſi erãt verba ꝓmittẽtis. Et verba promiſſiua, cum venerit quod promittitur, non iam enũciabuntur. Tandiu quiſq; promiſſor erit, donec det. Cum dederit, mutat verba, non dicit adhuc, dabo, quod ſe daturum dicebat: ſed dicit, dedi, mutauit verba. Quare illi placuit primo hoc verbum? ꝛ quare illud mutauit? Quia temporis ſui verbum fuit, ꝛ pro ſuo tempore placuit. Quãdo promittebatur tunc dicebatur. Cum autem datum eſt quod promiſſum eſt, ablata ſunt verba promiſſiua, data ſunt completiua. Sacrificia ergo illa tanq̃ promiſſiua ablata ſunt. Quid eſt quod datum eſt completiuum? Corpus quod

Sacrificia ablata ſunt.
C
Pſal. xxxix.
Ibidem. A
Alia litera hꝫ, aures autem.

noſtris, quod vtinam non ad iudicium noueritis. Sacrificium, inquit, ꝛ oblationem noluiſti. Quid ergo? iam nos hoc tempore ſine ſacrificio dimiſſi ſumus? Abſit. Corpus autem ꝑfeciſti mihi. Ideo illa noluiſti, vt hoc perficeres. Perfectio promiſſorum abſtulit verba promittentia. Hoc promittebatur quibuſdam ſignis. Ablata ſunt ſigna promittentia, quia exhibita eſt veritas promiſſa. In hoc corpore ſumus, huius corporis participes ſumus, Quod accipimus, nouimus. Et qui non noſtris, noueritis: cum didiceritis, non ad iudicium accipiatis. Qui enim manducat ꝛ bibit indigne, iudicium ſibi manducat ꝛ bibit. Perfectum eſt enim no-

bis corpus:perficiamur in corpore. Holocausta etiam pro delicto non postulasti, quæ petebat antea. Tunc dixi, ecce venio. Tempus est vt veniant quę promittebantur. Attendite illa ablata, hæc impleta. Det mihi modo gens iudaica sacerdotem, vbi sunt sacrificia illorum? Certe perierunt, certe ablata sunt. Nunquid tunc reprobaremus ea? Reprobamus modo, quia si modo velis facere, intempestiuale est, importunum est, non congruit adhuc Promitti, quod iam accepisti. Agnum occidunt, azyma comedunt. Pascha nostrum immolatus est Christus. Quid de azymis? Itaque, inquit, diem festum celebremus, non in fermento veteri, neque in fermẽto malitiæ & malignitatis. Fermẽtum vetus, vetus farina est, acuit. Sed in azymis synceritatis & veritatis. In vmbra remanserunt, solem gloriæ ferre non possunt. Iam nos in luce sumus, tenemus corpus Christi, tenemus sanguinem Christi. Si habemus nouam vitam, cantemus canticum nouum, hymnum deo nostro. In capite libri scriptum est de me, vt faciam voluntatem tuam deus. Sed in cuius capite libri scriptum est de illo? Fortasse in capite libri huius psalmorum, Quid enim longe petamus, aut alios libros inquiramus? Ecce in capite libri huius psalmorum scriptum est, Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit: sed in lege domini voluntas eius fuit. hoc est, Deus meus volui.

Ibidem.

1. Cor. v.

D

Ps. xxxix.

Caput libri.

Ps. i.

¶ Sunt etiam qui vniuersas omnino scripturas canonicas vnum librum vocent, quod valde mirabili & diuina vnitate concordent, & hinc esse dictum. In capite libri scriptum est de me vt faciam voluntatem tuam, vt sic intelligatur per filium pater fecisse mundũ, cuius conditionis principium scripturarum est in libro Geneseos, vel magis quia prophetia videtur esse non facta narrans, sed futura prænuncians: Non enim ait quod fecerim, sed vt faciam, siue vt facerem voluntatem tuam. Ad illud hæc sententia referenda est, quod in primis partibus eiusdem libri scriptum est, Erunt duo in carne vna. Quod sacramentũ magnum dicit Apostolus in Christo & in ecclesia.

Ex trac. ps. cl.

Tota scriptura liber vnus est.

Gene. ii.

Ephe. v.

¶ Sapientia ædificauit sibi domum, & suffulsit columnas septem, immolauit suas victimas, miscuit in cratera vinum suũ, & parauit mensam suam. Venite, manducate de meis panibus, & bibite vinum quod miscui vobis. Hic certe agnoscimus dei sapientiam, hoc est verbum patri coæternum in vtero virginali domũ sibi ædificasse corpus humanum, & huic tanquam capiti membra ecclesiam subiunxisse, martyrum victimas immolasse, mensam in vino & panibus præparasse. Vbi apparet sacerdotium etiam secundum ordinem Melchisedech. Participationem mensæ huius sacerdos ipse mediator testamenti noui exhibet secundum ordinẽ Melchisedech, de corpore & sanguine suo. Id. n. sacrificium successit omnibus illis sacrificijs veteris testamenti, quæ immolaban-

E

Ex li. de ciu. dei xvi.

Prouer. ix.

Domus quam sapiẽtia ædificauit.

Psal.xxxix. tur in vmbra futuri. Propter quod etiam vocem illam in Psalmo tricesimonono eiusdem mediatoris prophetiam loquentis agnoscimus, Sacrificium & oblationem noluisti corpus autem perfecisti mihi. Quia pro illis omnibus sacrificiis, & oblationibus corpus eius offertur, & participantibus ministratur.

Superius dicens: quia hostias & oblationes, & holocaustomata & pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi, quæ secundum legem offeruntur: tūc dixi, Ecce
F venio vt faciam deus voluntatem tuam: aufert primum vt sequens statuat. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel. & omnis quidem sacerdos præsto, est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ non possunt auferre peccata. Hic autem vnam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in dextera dei, de cætero expectans, donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius. (Psal. cix.) Vna enim oblatione consumauit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos & spiritus sanctus. Postquā enim dixit, Hoc aūt testamētū quod testabor ad illos post dies illos, dicit dominus, dando leges meas in cordibus eorum, & in membris eorum super scribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum iam non recordabor amplius. (Hiere. xxxi.) Vbi autem horum remissio, iā non est oblatio pro peccato. Habentes itaque fratres fiduciā ī introitu sāctorū, in sanguīe Christi, quā
C initiauit nobis viā nouā & viuentē per velamē, id est carnē suam, & sacerdotē magnum super domū Dei.

Verus ille mediator, inquantum formam serui accipiens mediator effectus est dei & hominum, homo Christus Iesus, cum in forma Dei & sacrificium cum patre sumat, cū quo vnus deus est, tamen in forma serui sacrificium maluit esse q̃ sumere, ne vel hac occasione quisq̃ existimaret, cuilibet sacrificandum esse creaturę. Per hoc & sacerdos est. Ipse offerens, ipse & oblatio. Cuius rei sacramentum quotidianum esse voluit ecclesię sacrificium. Quæ cum ipsius capitis corpus sit, seipsam per ipsum discit offerre. Huius veri sacrificij multiplicia, variaq; signa erant sacrificia prisca sanctorum, cum hoc vnum per multa figuraretur, tanquā verbis multis res vna diceretur, vt sine fastidio multum

Ex lib. de ciui. Dei. x. cap. xx. I. Tim. ii.

Sacrificiū esse q̃ sumere maluit Christus.

Sacrificii veri signa.

cōmendaretur. Huic summo veroq; sacrificio cuncta sacrificia falsa cesserunt, vt in ipso sacerdote, ac sacrificio fieret remissio peccatorū. i. per mediatoré dei, & hominū hominé Christū Iesum, per quē facta peccatorū purgatione recōciliamur deo. Nō. n. nisi peccatis hoies separatur a deo, quorū in hac vita nō fit nostra virtute, sed diuina miseratione purgatio per indulgētiā illius, nō per nostrā potētiā, qa & ipsa qualiscūq; virtus, q̄ dicitur nostra, illius est nobis bonitate ꝯcessa. Multū aūt nobis in hac carne tribueremus nisi vsq; ad eius depositioné sub venia viueremus. Propterea ergo nobis per mediatoré pstita est gratia, vt polluti carne peccati, carnis peccati similitudine mundaremur. Hac dei gratia qua in nos ostendit magnā misericordiā suā, & in hac vita per fidé regimur, & post hanc vitam per ipsam speciem incommutabilis veritatis ad perfectionem plenissimam perducemur. H

Accedamus cū vero corde in plenitudine fidei, aspsi corda a cōsciētia mala, & abluti corpus aqua mūda, teneamus spei nostræ ꝯfessioné īdeclinabilé. Fidelis. n. ē qui repromisit. Et cōsideremus inuicé in prouocationé charitatis, & bonorū operū, nō deserentes collectioné nostrā, sicut cōsuetudinis est quibusdam: sed consolantes, & tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem. Ex tract. ps. cxliiii. ps. cxliiii.

Fidelis dominus in verbis suis est ta promissa reddens. Deus scripto se obligauit nobis.

Fidelis dñs in verbis suis Quid. n. pmisit, & nō dedit? Fidelis dñs in verbis suis. Adhuc quædā pmisit & non dedit, sed credatur illi ex his q̄ dedit. Fidelis dñs in verbis suis. Possem illi credere tātūmodo dicēti, Noluit sibi credi dicenti, sz voluit teneri scripturam suam, quō si diceres alicui homini, cum aliquid promitteres. Non mihi credis? Ecce, scribo tibi. Etenim quia generatio vadit, & generatio venit, & sic transcurrunt ista secula credentibus succedentibusq; mortalibus, scriptura dei manere debuit, & quoddam chirographum dei, quod omnes transeuntes legerent, vt viam promissionis eius tenerent. Et quanta sunt quæ reddidit ex isto chirographo? Dubitant homines credere illi, de resurrectione mortuorum, & de futuro seculo, quod solum iam reddendum restat, quando si faciat rationem cum infidelibus erubescunt infideles? Si dicat tibi deus, Chirographum meum tenes. iudicium promisi, diremptionem bonorum & malorum, regnū sēpiternū fidelibus, & nō vis credere, ibi in chirographo meo lege oīa q̄ promisi, deduc mecū rationé. Certe vel cōputādo q̄ reddidi, potes me credere reddi tur esse quod debeo. In ipso chirographo habes promissum vnicum filium, cui nō peperci, sed pro vobis omnibus tradidi eum, eum computa, in redditis. Lege Chirographum, promisi ibi pignus spiritus sancti daturum me per A Chirographus dei. Rom. viii.

filium meum, compūta redditum. Promisit ibi sanguinem, & coronas martyrum gloriosissimorum, compūta redditum. Admoneat te massa debiti mei. Sed per hec gloria martyrum vt reddere
B
Psal. xliii. tur tibi promissa est in chirographo vbi scriptum est, Propter te
Rom. viii. mortificamur tota die, Vt hoc redderetur, fremuerunt gētes & po
Psal. ii. puli meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum & aduersus Christum eius Principes conuenerunt in vnum conspirantes aduersus Christianos. Quid ipsorum regum fidem? nonne & promisi in chirographo & reddidi in effectu? Attende vbi promisi. Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient illi. Ingrate legis debitum, cernis redditum, non credis promissum? Lege aliud in chirographo meo. Quoniam fremuerunt gentes, quoniā inimici mei dixerunt mala mihi, hoc est Christo, quādo morietur, & peribit nomen eius? Quoniam hæc omnia fecerunt atq; dixerunt, Lege q̄d promisi, cui soluendo me obstrinxi. Præualebit dominus aduersus eos, & exterminabit omnes deos gentium terræ, & adorabunt vnusquisq; de loco suo. Nempe iam preualuit, & exterminauit omnes deos gentiū terræ. Nonne & hoc facit, & hoc reddit? Ante oculos omnium ponit solutionem debitorum suorum. Quædam reddidit sub maioribus nostris, quæ nos non vidimus: quedam reddidit in temporibus nostris, quæ illi non viderunt. Per omnes generationes reddidit, quæ scripta sunt, & quod restat non ei credi tur. His omnibus redditis quid restat? Ecce fecisti rationem, tanta reddidit: nunquid propter pauca residua infidelis est factus? Absit. Quare? Quia fidelis dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

Ps. cxliiii. Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptā
C notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia: terribilis autem quedam expectatio iudicii, & ignis æmulatio, que cōsumptura est aduersarios. Irritam quis faciēs legem Moysi, sine vlla miseratio
Deut. xvii. ne duobus, vel tribus testibus moritur: quanto ma-
Matth. xviii. gis putatis deteriora mereri supplicia: qui filium dei
ii. Cor. xiii. conculcauerit, & sanguinem testamēti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit. Scimus enim qui dixit, Mihi vindictam, ego retribuam. Et iterum, Quia iudicabit dominus populum suum. Horrendum est incidere in
Deut. xxxii. manus Dei viuentis. Rememoramini autem pristi-
Rom. xii. nos dies, in quibus illuminati, magnum certamē su

ftinuiftis paffionum: & in altero quidē opprobriis & tribulationibus fpectaculum facti: in altero autem focii taliter cōuerfantium effecti. Nam & vinctis compaffi eftis, & rapinam bonorum veftrorum cū gaudio fufcepiftis cognofcentes vos habere meliorem & manentem fubftantiam. Nolite itaq; amittere cōfidentiam veftram, q̄ magnā habet remunerationē. Patientia enim vobis neceffaria eft, vt voluntatem dei facientes reportetis promiffionem.

ECce enim dominus, inquit, vt ignis veniet, & tempeftas currus eius reddere in indignatione vindictam, & vaftationem in flamma ignis. In igne enim domini iudicabitur omnis terra, & in gladio eius omnis caro. Siue igne, fiue tempeftate, fiue gladio pœnam iudicii fignificat, quandoquidem ipfum dominum quafi ignem dicit effe venturum, eis profecto quibus pœnalis erit eius aduentus. Currus vero eius (nam pluraliter dicti funt angelica minifteria) non inconuenienter accipimus. Quod autem, ait omnem terram & omnem carnem in eius igne, & gladio iudicari, non etiam hic fpirituales intelligamus, & fanctos, fed carnales atq; terrenos: de qualibus dictum eft, Qui terrena fapiunt, & fapere fecundum carnem mors eft, & quales omnino caro appellantur a domino, vbi dicit, Non permanebit fpiritus meus in hominibus iftis, quoniam caro funt. — *Ex li. de ciuitate dei. xx. Efa. lxvi. Sopho. iiii. Philip. xiii. Gen. vi.*

Adhuc enim modicum aliquantulumq; qui venturus eft, veniet, & non tardabit. Iuftus autem meus ex fide viuit. Quod fi fubtraxerit fe, non placebit animæ meæ. Nos autem nō fumus fubtractionis filii in perditionem, fed fidei in acquifitionem animæ. — *Aba. ii. Rom. i. & x. Gal. iii.*

IVfti recti exultare in domino, quia vos decet laudatio. Nemo dicat, quis ergo iuftus? aut quando ego iuftus? Nolite vos abiicere, & defperare de vobis, homines eftis, ad imaginem dei facti eftis. Qui vos homines fecit, pro vobis homo factus eft, vt multi ad hæreditatem fempiternam adoptaremini, fanguis vnici pro vobis effufus eft. Si vobis terrena fragilitate viluiftis, ex precio veftro vos appendite, quid manducetis, quid bibatis, quo fubfcribatis tamen digne cogitate. Nunquid hoc vos monemus, vt fuperbi fitis, & vobis aliquam perfectionem audeatis arrogare? Sed non iterum ab omni iuftitia vos putare debetis exules fieri. Nolo enim vos interrogare de iuftitia veftra. Fortaffis enim nemo veftrum mihi audebit refpondere, iuftus fum, fed interrogo vos de fide ve- — *Ex tracta. ps. xxxii. Ps. xxxii. Sperandum bene. Deus homo factus eft, vt multi faluentur. Iuftitia nullus fere, fides multis eft.*

stis. Sicut nemo vestrum audet dicere, iustus sum: sic nemo non audet dicere, fidelis sum. Nondum quæro quid viuas, sed quæro quid credas. Responsurus es te credere in Christum. Num audis Apostolum, Iustus ex fide viuit? Fides tua, iustitia tua. Quia vtique si credis, caues. Si autem caues, conaris. Et conatum tuum nouit deus, & voluntatem tuam inspicit, & luctam cum carne considerat, & hortatur vt pugnes, & adiuuat vt vincas, & certantem spectat, & deficientem subleuat, & vincentem coronat.

Deus quomodo auxiliatur.

CAPVT XI.

Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. In hac enim testimonium consecuti sunt senes.

Ex tractat. euang. secũdũ Ioan. lxxvi. Laus fidei. Ioan. xx.

Haec est enim laus fidei, si quod creditur, non videtur. Nam quid magnum est si creditur quod videtur? Secundum dominum sententiam, quando discipulus arguit, dicens. Quia vidisti me, credidisti: beati qui non vident & credunt. Et nescio vtrum credere dicendus est quisque quod videt. Nam ipsa fides in epistola quæ scribitur ad Hebræos ita est definita. Est autem fides sperantium substantia, coniunctio rerum quæ non videntur. Quapropter si fides rerum quæ creduntur, eademque fides earum rerum est quæ non videntur. nam & ille cui dictum est, Quia vidisti me, credidisti: non hoc credidit quod vidit, sed aliud vidit, aliud credidit. Vidit enim hominem, credidit deum. Cernebat quippe atque tangebat carnem viuentem, quem viderat morientem, & credebat deum in ipsa carne latentem. Credebat ergo mente quod non videbat per hoc quod corporis sensibus apparebat. Sed & si dicuntur credi quæ videntur, sicut dicit vnusquisque oculis suis se credidisse, non tamen ipsa est quæ in nobis ædificatur fides, sed ex rebus quæ videntur, agitur in nobis, vt ea credantur quæ non videntur.

Ioan. xx. C

Gen. i. Gen. iiii. Gen. v. Sap. iiij. Ecclesia. xliiii.

Fide intelligimus aptata esse secula verbo dei, vt ex inuisibilibus, visibilia fierent. Fide plurimam hostiam Abel q̃ Cain obtulit deo, per quam testimonium consecutus est esse iustus, testimonium perhibente muneribus eius deo, & per illam defunctus adhuc loquitur. Fide Enoch translatus est ne videret mortem, & non inueniebatur, quia transtulit illum dominus. Ante translationem enim testimonium habuit placuisse deo. Sine fide autem impossibile est

placere deo. Credere enim oportet accedentem ad deum quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Fide Noe responso accepto de his quæ adhuc non videbantur, metuens aptauit arcam in salutem domus suæ, per quam damnauit mundum, & iustitiæ, quæ per fidem est, hæres est institutus.

Gen. vi. t de. Iust.

Ex lf. Genesi. ad literam. v. 5

Consideremus ea quæ fecit Deus omnia simul a quibus in sexto die consummatis requieuit in septimo, postea opera eius in quibus vsq; nunc operatur ipse ante secula. A seculo autem ea dicimus, ex quo cœpit seculum, sicut ipsum mundum. In seculo autem, sicut ea quæ nascuntur in mundo. De hoc opere dei, alio loco scriptum est, Qui fecisti mundum de materia informi. Qui mundus plerumq; celi terræ nomine nuncupatur. Huius vniuerse dei creaturæ multa non nouimus siue que in celis sunt altius q; noster sensus possit ea attingere, siue que in regionibus terrarum fortassis inhabitabilibus siue que deorsum latent, vel in profundo abyssi, vel in occultis finibus terræ, Hæc igitur antequam fierent vtiq; non erant. Quô ergo deo nota erant quę non erant? Et rursus quomodo ea faceret, que sibi nota non erant. Non enim qcq; fecit ignorans. Nota ergo fecit non facta cognouit. Proinde antequam fierent, ⁊ erant ⁊ non erant. Erant in dei scientia, non erant in sua natura. Ipsi autem deo non audeo dicere alio modo innotuisse cū ea fecisset, q; illo quo ea nouit vt faceret. apud quem non est transmutatio, nec momenti obumbratio. Ex ipsis itaq; operibus dei eodem adiuuante indagare conemur, vbi hæc simul creauerit, cum a consummatis operibus suis requieuit, quorum species per ordinem tēporum vsq; nunc operatur. Consideremus ergo cuiuslibet arboris pulchritudinem in robore, ramis, frondibus, pomis. Hæc species non vtiq; talis repente, ac tanta exorta est: sed quo etiam ordine nouimus. Surrexit enim a radice, quam terræ primum germen infixit, atq; inde omnia illa formata ⁊ distincta creuerunt. Porro illud germē ex semine. In semine ergo omnia illa primitus fuerunt non mole corporeæ magnitudinis, sed vi potentiaq; causali. Nam illa magnitudo: corpus terræ, humorisq; congesta est. Sed illa in exiguo grano mirabilior, præstantiorq; vis est, qua valuit adiacens humor commixtus terræ tanq; materies verti in ligni illius qualitatem, in ramorum diffusionem, in foliorum viriditatem, ac figuram, in fructuum formas, ⁊ opulentiam, omniumq; ornatissimam distinctionem. Quid enim ex arbore illa surgit, ac pendet, quod non ex quodam occulto thesauro seminis illius extractum, atq; depromptum est? At illud semen ex arbore, licet non illa, sed altera.

Seculum.

Sapien. xi.

Deus prenouit omnia antequā fierent.

Iacob. i.

Deus in initio ab principiis cūcta simul creauit.

men materia de nihilo omnino facta est. Informis ergo illa materia qui de nihilo deus fecit, appellata est primo cœlum & terra & dictum est, In principio fecit deus cœlum & terram, nõ quia iam hoc erat, sed quia hoc esse poterat. Hanc autem adhuc informem materiã etiã terrã inuisibilẽ atq; incõpositã voluit appellare, quia inter omnia elemẽta mundi terra videtur minus speciosa q; cętera. Inuisibilẽ autẽ dixit propter obscuritatẽ. Eandẽ autẽ ipsam materiã etiã aquã appellauit, super quã ferebatur spiritus dei, sicut superfertur rebus fabricãdis voluntas artificis. Propterea vero non absurde etiã aqua dicta est ista materia, quia omnia quæ in terra nascuntur, siue animalia, siue arbores vel hærbæ, & siqua similia, ab humore incipiunt formari atq; nutriri. Hæc igitur omnia siue cœlum & terra, siue terra inuisibilis & incompofita, & abyssus cũ tenebris, siue aqua super quam spiritus ferebatur omnia informis materia, vt res ignota notis vocabulis insinuaretur imperitioribus, & nõ vno vocabulo, sed multis. Nam si vnum esset, hoc esse putaretur, quod cõsueuerãt hoĩes in illo vocabulo intelligere. Dictum est ergo cœlum & terra, quia futurum erat inde cœlum & terra. Dicta est terra inuisibilis & incomposita, & tenebræ super abyssum, quia informis erat, & nulla specie cerni aut tractari poterat. etiam si esset homo qui videret atque tractaret. Dicta est aqua, quia facilis subiacebat operanti, vt de illa omnia formarentur, sed sub his omnibus nominibus materia erat inuisa, & informis de qua deus condidit mundum. Gen. I

Fide qui vocatur Abraham obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem, & exiit nesciens quo iret. Fide demoratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena, in casulis habitando, cum Isaac, & Iacob, cohæredibus repromissionis eiusdem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem cuius artifex & conditor Deus. Gen. 12

Beatus stephanus in Actibus Apostolorum cum ista narraret, Deus, inquit, gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ cum esset in Mesopotamia priusquam habitaret in Carram: & ait ad illum, Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram quam tibi demonstrabo. Quod autem in Mesopotamia cum esset tuto, hoc est iam egresso de terra Chaldeorum dicit Deus, Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, non vt corpus inde eijceret, quod iam fecerat, sed animum euelleret, dicitur. Non enim exierat inde animo, si spe redeundi, & desiderio tenebatur. Quæ spes & desiderium deo iubente ac iuuante, & illo obediente fuerat amputanda.

Ex libro de ciuit. dei. xvi. A c. vii

Exire iussus est Abraham animo postquam exierat corpore.

Ibidem

Gen.xxi. Fide & ipsa Sara sterilis virtutem in conceptione seminis accepit, etiam præter tempus ætatis, quoniam fidelem credidit esse eum qui repromiserat. Propter quod & ab vno orti sunt posteri, & hoc emortuo, tanquam sidera cœli in multitudinem, & sicut arena quæ est ad oram maris innumerabilis.

Ex libro de ciuita. xxxvij.

Femina prouecta de iuuene concipere potest

Abraham. Rom. iiij.

Gen. xvi

G

Risus diuersus Abrahæ & Saræ

Ib idem.

AMbo seniores erant, sicut scriptura testatur, sed illa etiam sterilis, & cruore menstruo iam destituta, propter quod iam parere non posset, etiam si sterilis non fuisset. Porro si fœmina ita sit prouectioris ætatis, vt ei solita mulierum adhuc fluant, de iuuene parere potest, de seniore non potest: quamuis adhuc possit ille senior, sed de adolescentula gignere, sicut Abraham post mortem Saræ de Cethura potuit, quia viuidam eius inuenit ætatem. Hoc ergo est quod mirum commendat apostolus, & ad hoc dicit Abrahæ fuisse iam corpus emortuum, quoniam non ex omni fœmina, cui adhuc esset aliquod pariendi tempus extremum, generare ipse in illa ætate adhuc posset. Ad aliquid enim emortuum corpus intelligere debemus, non ad omnia, Nam si ad oīa, nō iā senect⁹ viuit, sꝫ cadauerē mortui. Nat⁹ ē itaq; Abrahę sꝫ p̄missionē Dei de Sara fili⁹, eūq; nomīauit Isaac, qđ interp̄tat̄ risus. Riserat enim & pater, quando ei promissus est, admirans in gaudio. Riserat & mater, quando per illos tres viros iterum promissus est, dubitans in gaudio, q̄uis exprobrante angelo, q̄ risus ille etiam si gaudij fuit, tamen planæ fidei non fuit. Post ab eodem angelo in fide etiam confirmata est. Ex hoc ergo puer nomen accepit. Nam q̄ risus ille non ad irridendum opprobrium, sed ad celebrandum gaudium pertinebat nato Isaac, & eo nomine vocato, Sara monstrauit. Ait quippe, Risum mihi fecit dominus. Quicunq; enim audierit, congaudebit mihi.

Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes, & salutantes, & confitentes, quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hoc dicunt, significant se patriam inquirere. Et si quidem ipsius meminissent, de qua exierunt, habebant vtique tempus reuertēdi. Nunc autem meliorem appetunt, idest cœlestem. Ideo non confunditur deus vocari deus eorum. Parauit enim illis ciuitatem.

Ex II. quæstionū Genes. titu. cxij.

QVid est quod dixit Iacob Pharaoni, Dies annorum vitæ meæ quos incolo? Sic enim habent Græci, quod Latini habent ago, vel habeo, vel si quid aliud. Vtrum ergo

Ideo dixit quos incolo, quia in terra natus est, quam nondum populus diuina promissione hæreditatis acceperat, & ibi vitam ducens vtique in aliena terra erat non solum quando peregrinabatur, sicut in Mesopotamia, verum etiam quando ibi erat vbi natus est? an potius secundum id accipiendum quod ait Apostolus, Quamdiu sumus in corpore peregrinamur a domino? Secundum hoc & illud in psalmo dictum intelligitur, Inquilinus ego sum in terra, & peregrinus, sicut omnes patres mei. Nam iterum dicit de ipsis diebus vitæ suæ, Non peruenerunt in dies annorum vitæ patrum meorum, quot dies incoluerunt. Non enim hic aliud voluit intelligi, quam id quod latini codices habent vixeret. Ac per hoc significauit hanc vitam incolatus esse super terram idest peregrinationis habitationem. Sed credo sanctis hoc conuenire quibus aliam patriam æternam dominus pollicetur.

Gen. xlvij. Incolere terram. ij. Cor. v. ps. xviij. Gen. xlvij.

Extractat. ps. cxviij

C Incola ego sum in terra, ne abscondas a me mandata tua, siue vt nonnulli codices habent, inquilinus ego sum in terra. Quod enim est in græco παροικος, aliqui nostri inquilinus, aliqui incola, nonnunquam etiam aduena interpretati sunt. Inquilini non habentes propriam domum habitant in alieno. Incolæ autem vel aduenæ vtique aduentitij perhibentur. Vbi magna de anima exoritur quæstio. Neque enim secundum corpus dictum videri potest, incola, vel aduena, vel inquilinus sum in terra, cum de terra corpus originem ducat. Sed de hac profundissima quæstione nihil audeo definire. Siue enim propter animas, quæ absit vt putetur ex terra, merito dici potuerit inquilinus vel incola, vel aduena ego sum in terra, siue secundum totum hominem, quia paradisi aliquando ciuis fuit, vbi vtique non erat qui ista dicebat, siue quod est ab omni controuersia liberius, non omnis homo possit hoc dicere, sed cui patria promissa est æterna in cælis, me plus delectat secundum istam disputare sententiam, vt ideo nos in terra inquilinos, vel incolas esse dicamus, quia supernam patriam quærimus vnde pignus accepimus, & quo peruenientes nunquam inde migremus. Nam & ille qui in alio psalmo dicit, Inquilinus ego sum apud te & peregrinus sicut omnes patres mei, iustos proculdubio vult intelligi, qui eum tempore præcesserunt, & in hac peregrinatione gemitu pio supernæ patriæ suspirarunt. De quibus scriptum est ad Hebræos, Secundum fidem mortui sunt hi omnes cum non accepissent promissiones, sed longe eas videntes, & salutantes, & confitentes quia hospites & peregrini sunt super terram. Quia enim talia dicunt, ostendunt quia patriam quærunt. Et si quidem eius memores essent a qua discesserant, habuissent tempus reuertendi. Nunc autē meliorē appetunt idest cœlestem. Ideo nō cōfunditur deus vocari deus eorum. Præparauit enim eis ciuitatē. Et illud

ps. cxviij Incola seu Inquilinus

An propter animam tantum, an totus homo dicatur inquilinus in terra

ps. xxxviij Iusti proprie inquilini sunt

quod legimus, Quidiu sumus in corpore peregrinamur a domino, potest intelligi hoc nō esse omniū, sed fideliū. Nō. n. omnium est fides. Et videmus quid in his verbis Apostolus adiungat. Cum enim dixisset. Quidiu sumus in corpore, peregrinamur a domino: per fidem enim, inquit, ambulamus, & nō per speciem, vt intelligeremus eorum istam esse peregrinationē qui ambulant per fidem. Infideles autem quos deus non præsciuit, nec prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, non possunt veraciter dicere se in terra peregrinos, quando ibi sunt, vbi secundum carnem nati sunt. Non enim alibi habent ciuitatem. Ac per hoc non sunt in terra alienigenæ sed terrigenæ. Sunt autem & ipsi peregrini & inquilini non huic terræ, sed populo dei a quo sunt alienigenæ. Vnde credentibus, & sanctam ciuitatem, quæ non est de hoc mundo, habere incipientibus Apostolus dicit. Igitur iam non estis peregrini & inquilini, sed estis ciues sanctorum & domestici dei. Ipsi ergo sunt ciues terreni, qui sunt in populo dei peregrini. Qui vero ciues sunt in populo dei, ipsi sunt in terra peregrini: quia totus idem populus q̄diu est in corpore, peregrinatur a domino. Ideo nō cōfunditur deus vocari deus eorum. parauit enim illis ciuitatem.

B ij. Cor. v. — ij. Thes. iij. — ij. Cor. v. — Ephe. ij.

¶ Abraham & Isaac & Iacob quorum se deum ita dici voluit, tanquam solorum esset deus, qui deus est vniuersæ creaturæ, non frustra vtique tantum eis tribuens honorem, nisi quia nouerat in eis quod solus etiam perfecte, summeque nosse poterat, syncerā præcipuamq; charitatem: & quia in eis tribus patribus, quodammodo consummauit magnum & mirabile sacramentum futuri populi sui, quod per liberas genuerunt: non solum in libertatem, sicut per Saram, & Rebeccam, & Liam, & Rachael: verum etiam in seruitutem, sicut per eandem Rebeccam natus est Esau, cui dictum est, Eris seruus fratris tui. Et per ancillas non solum in seruitutem, sicut per Agar, verum etiam in libertatem sicut per Balam & Zelpham. Ita enim & in populo dei per spiritales viros nascuntur, nō solum in laudabilem libertatem, quemadmodum illi quibus dicitur Imitatores mei estote, sicut & Christi, verum etiam in damnabilem seruitutem, sicut per Philippum Simon. Et per carnales seruos nascuntur, non solum in damnabilem seruitutem qui eos imitantur, verum etiam in laudabilem libertatem, quibus dicitur, Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite. Hoc magnum sacramentum quisquis in dei populo prudenter agnouerit vnitatem spiritus in vinculo pacis vsque in finem quibusdam cohærendo, quosda tolerādo, custodit.

Ex lib. contra Faustum. Quare deus dicatur deus Abraham, Isaac, & Iacob. — Gen. xxvij. — i. Cor iiij. & xi — Matt. xxiij. — Eph. iiij

Fide obtulit Abraham Isaac, cū tentaretur, & vnigenitum offerebat, in quo susceperat repromissiones: ad quem dictum est, quia in Isaac vocabitur tibi semen: arbitrans quia & a mortuis suscitare potens est deus.

Gen. xxij — Ecclesiastici. xliiij.

est deus. Vnde eum & in parabolam resurrectionis accepit. Fide & de futuris benedixit Isaac, filio Iacob & Esau.

Gen. xxvij

Hanc ergo promissioné pater pius fideliter tenés, qa p hūc oportebat impleri qué deus iubebat occidi, nō hesitauit ꝙ sibi reddi poterat immolatus, q dari potuit non speratus. Proinde addidit, Pro hoc etiā eū, ꝛ in similitudiné adduxit. Cuius similitudiné, nisi illius vnde dicit Apostolus, Qui proprio filio nō pepercit, sed pro nobis oībus tradidit eū? Propter ea ꝛ Isaac, sicut dominus crucez suā, ita sibi ligna ad victimæ locū, quibus fuerat imponédus, ipse portauit. Postremo qa Isaac occidi nō opprtebat posteaꝗ; est pater ferire prohibitus, qs erat ille aries quo immolato impletū est significatiuo sanguine sacrificium? Nempe quando eū vidit Abraham, cornibus in frutice tenebatur. Quis ergo ille figurabatur: nisi Iesus anteꝗ; immolare spinis Iudaicis coronatus

Ex libro decimo sexto de ciuit. xviij. Credidit Abraham occisum Isaac sibi posse reddi. Rom. viij Isaac ligna portās Christū figurabat

¶ Magna fides, magna pietas, nō solū in deū, sed etiā in ipsuz vnicū filiū, cui nihil mali esse credidit pater, quicquid de illo iusserat qui creauit. Pater. n. filij sui esse poterat Abrahā secūdū operatione maiestatis. Et qdé sicut dicit Apostolus, nō secūduz carné natus est Isaac Abrahæ, sed secundū promissioné, nō quia eū carne non erat operatus, sed quia de summa desperatione susceperat. Et nisi adesset promittés deus, nihil iā senex de visceribus aniculæ côiugis sperare audebat posteritatis. Sed credidit nasciturū, ꝛ nō plangit moriturū. Eius dextera erigitur ad sacrificiū vt moreretur. Non trepidauit Abraham credere, quādo pmittebatur: non trepidauit offerre quando exigebatur. Nec fuit religio credétis côtraria deuotioni obtemperantis. Hoc dico, nō sibi dixit Abrahaz, Deus mihi locutus est quādo pmisit filiū. Credidi ꝙ mihi daturus esset deus posteritaté ꝛ talé posteritaté, vt diceret mihi, in Isaac vocabitur tibi semé. Et ne forte reuocaretur mihi semé in Isaac, vt ante me meus filius moreretur: dixit mihi deus, In semine tuo. Ipse ergo mihi loquens promisit filium, ꝛ ipse exigit vt occidam? Non sibi fecit quæstiones, quasi de côtrarijs ꝛ sibi aduersantibus, verbis dei promittentis filium nasciturum, ꝛ postea dicentis, occide mihi filium tuum, sed erat in corde eius semper fides inconcussa: ꝛ nullo modo deficiens, Cogitauit. n. Abraham deum qui dedit vt ille de senibus nasceretur q non erat, posse etiā de morte reparare. Amplius. n. est quod iam fecerat deus, cum q non erat post tantaz desperationé videbat sibi datum filium: ꝛ si humanam infirmitatez consulas, impossibile. Adiecit itaque animum ad fidem, non credidit aliquid impossibile esse creatori.

Ex sermone de immolatione Isaac.

Gala. iiij Isaac nō secundum carnem natus.

G

Concors fides ꝛ obedientia in Abraham

Gen. xxij

Fide Iacob moriens singulos filiorum Ioseph benedixit, & adorauit fastigiū virgæ eius. Fide Ioseph

Gen. xlviij Gen. l

Exo.xi moriēs, de profectione filiorū Israel memoratus est & de ossibus suis mādauit. Fide Moyses natus occultatus est mēsibus tribus a parētibus suis, eo q̄ vidissent elegātē infantē, & nō timueret regis edictū. Fide Moyses grādis factus negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligēs affligi cū populo dei, q̄ tēporalis pcti habere iucūditatē, maiores diuitias existimās thesauro Aegyptiorū, improperium Christi. Aspiciebat.n. in remunerationē. Fide reliquit Aegyptum, non veritus animositatē regis. Inuisibilē enim,
Exo xij tanq̄ videns sustinuit. Fide celebrauit pascha, & sanguinis effusionem, ne qui vastabat primitiua tangeret eos. Fide transieret mare rubrum, tanq̄ per aridā
Exo.xiiii terram, quod experti Aegyptii deuorati sunt. Fide
Iosue.vi
Ibidem ii.&.vi muri Hiericho corrueret circuitu dierum septē. Fide Raab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.
G

Ex lib. quæstionum Gene.tit. clxii
Gene.xlvii
Virgæ cacumē

Quid est qd̄ adorauit sup cacumē virgæ eius.i. filij sui Ioseph? An forte tulerat ab eo virgā, qn̄ ei iurabat idē fil. Et dū ei tē postverba iuratis, nōdū illa reddita, mox adorauit deū? Nō.n. pudebat cū ferre tantisper insigne potestatis filij sui, vbi figura magnæ rei futuræ præfigurabatur.

Et quid adhuc dicā? Deficiet.n. me tēpus enarrātē
Iudit vi de Gedeon, Barach, Sampson, Iepte, Dauid, Samuel
Ibidem.iiii & prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati
Ibidem.xiii sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones.
Ibidem.xiiii

Ex lib.de ciuit. dei.i.
Abrahæ volentis filiū occidere laudatur pietas
Iepte
Sampson

Abraham non solum non est culpatus crudelitatis crimine, verum etiam laudatus est nomine pietatis, q̄ voluit filium nequaq̄ scelerate, sed obedienter occidere. Et merito quæritur vtrum pro iussu dei sit habendum q̄ Iepte filiam quæ patri occurrit, occidit. cum id se vouisset deo immolaturus, quod ei redeunti de prelio victori primitus occurrisset. Nec Sampson aliter excusatur, q̄ seipsus cū hostibus ruina domus oppressit, nisi q̄ spiritus latenter hoc iusserat, qui per illum miracula faciebat.

Obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetū
Dani.viiii ignis, effugarunt aciem gladii, conualuerunt de in-
Dan.iii firmitate, fortes facti sunt in bello, Incursiones castrā

verterunt exterorum, acceperunt mulieres de resur rectione mortuos suos. | n iii. Reg. xvii c. xix

Pluralẽ numerũ pro singulari positũ esse intelligamus, clau serunt ora leonũ, cũ solus Daniel significari intelligatur. Et pluraliter dictũ secti sunt, cũ de solo Esaia tradatur. Sicut in psalmo etiã qđ dictũ est, Astiterunt reges terræ, & principes conue nerunt in vnũ, pluralẽ numerũ p singulari positũ, in actibus Apo stolorũ exponitur, Nam reges propter Herodem, Principes propter Pilatũ intellexerat, qui testimoniũ eiusdẽ psalmi adhibuerunt. | Ex lib. de cõsen su euangelista rum. iiii. Pluralis nume rus pro singula ri. Act. iiii.

¶ In vetere testamẽto, quãdo cõmẽdabas nõ nisi a te peti sperari que debere etiã ipsam terrenã tẽporalemq́; felicitatẽ, in te sperauerunt patres nostri, sperauerũt & eruisti nos. Ad te clamauerunt, & salui facti sunt, in te sperauerunt, & nõ sunt cõfusi. Illos quippe pa tres inter inimicos suos viuẽtes, & diuitijs implesti, & ab hostibus eruisti, gloriosasq́; victorias reportare fecisti, & de diuersis eos mor tibus liberasti. Pro alio subiecisti ne feriretur arietẽ. Aliũ de putre dine sanũ, & ei dupla, quæ amiserat, reddidisti. Alium inter leones esurientes illæsum integrumq́; seruasti. Aliorum inter flammas deambulantiũ grata voce laudatus es. Tale aliquid in Christo ex pectabant fieri Iudæi, vnde probarẽt si vere filius Dei esset. Ex quo rum persona & in libro Sapientiæ dicitur, Morte turpissima con demnemus illum. Erit ẽn in respectus in sermonibus ipsius. Si. n. verũ dei filius est, suscipiet eũ, & liberabit eũ de manu cõtrariorũ. Hæc, inquit, cogitauerunt & errauerunt, excæcauit. n. illos malitia illorum. Attendentes quippe tempus veteris testamenti, & illã pa trum etiam temporalem felicitatem, in qua illis exhibenda de monstrauit deus etiam talia bona sua esse, non viderunt iam esse tẽpus quo reuelaretur in Christo bona æterna proprie deũ præstare iustis, qui bona tẽporalia præstat & impijs: tanq̃; diceretur, Discite hoĩes p gratiã testamẽti noui, iã vitã cõcupiscere sempiternã. Quid pro magno ita vos vultis a domino de morte liberari sicut libe rati sunt patres vestri, quãdo cõmẽdabat deus etiã terrenæ felicita tis præter se nõ esse aliũ largitorẽ? Illa felicitas ad veterẽ hominẽ pertinet, q̃ vetustas ab Adã cœpit. Ego autẽ sum Christus nõ Adã. A veteri veteres fuistis, a nouo noui estote vsque ad mortem. Hoc enim voluit in cõspectu inimicorũ pati, quo eũ tanq̃; derelictum putarent, vt gratia commendaretur testamenti noui, qua disceremus alterã quærere felicitatẽ quę nunc est in fide, postea vero erit in specie. Deniq; resurrectionẽ suã, quã nõ sicut nostrã in lõgũ differri oportebat, vt in exẽplo carnis eius disceremus qđ in nostra spe rare deberemus, noluit alienis demõstrare, sed suis. Vt igitur exẽ plo suæ carnis exhortaretur fideles suos tẽporalẽ felicitatẽ p æter na cõtẽnere, vsq; ad mortẽ pertulit psequẽtes, atq; sęuiẽtes, & quasi victo & oppresso superbe illudente. Quia autẽ carnem suam resu | Ex libro de gra tia noui testa menti. Facta dei pro sanctis in vete ri testamento. Isaac. Iob. Daniel. Pueri tres. Iudæi quo de cepti sunt. In Christo sunt sperandã bona æterna iustis, qui terrena dat & impijs.

fcitauit,& discipulorum aspectibus,atq; contactibus reddidit,eisq; videntibus ascendit in celum,ipsos ædificauit,& quod expectare, quod predicare deberent euidentissima veritate monstrauit. Illos autem a quibus tanta mala pertulerat vsq; ad mortem,quasi de illo superato & extincto gloriantes in ea opinione dereliquit,vt quisq; eorum salute æterna saluus fieri vellet,hoc de illius mortis resurrectione crederet,quod ii qui viderunt signis contestantibus predicauerunt,& pro ea predicatione similia perpeti non dubitauerunt. Quapropter etiam Iacobus vnus ex apostolis eius,in epistola sua cum exhortaretur fideles qui post passionem Christi & resurrectionem adhuc in ista vita tenebantur,dispensationem noui veterisq; distinguens,Sustinentiam,inquit,Iob audistis,& finem domini vidistis,ne ideo patienter sustinerent temporalia mala,vt sibi hoc restitueretur quod recepisse Iob legimus. Nam & ab illo vulnere atq; putredine saluus est factus,& ei cuncta que amiserat duplicata sunt. Vbi etiam cōmendata est resurrectionis fides. Ni filii non duplum,sed totidem redditi,etiā illos quos amiserat,resurrecturos significarunt,vt sic ipsi quoq; illis superioribus iuncti a restitutione dupli non inuenirentur alieni. Vt ergo non talē remunerationem speraremus quando mala temporalia pateremur, non ait, sustinentiam & finem Iob audistis, sed Sustinentiam Iob audistis,& finem domini vidistis. Tanq; diceret Mala temporalia sicut Iob sustinete: sed pro hac sustinentiam non temporalia bona sperate,que illi aucta redierunt,sed æterna potius,que in domino præcesserunt.

Iacob.v

C

Ibidem.

Alii autem distenti sunt,non suscipientes redemptionem,vt meliorem inuenirent resurrectionem. Alii vero ludibria& verbera experti,insuper & vincula & carceres,lapidati sunt,secti sunt,tētati sunt,in occisione gladii mortui sunt. Circuierunt in ouillis melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes,in montibus & speluncis,& in cauernis terræ. Et hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem, deo pro nobis melius aliquid prouidēte,vt nō sine nobis cōsummarētur.

ij.paral.xxiiij.

iij.regum.i.

D

Item ex li. supra scripto.

Exēpla patiētiæ in patribus fuerunt,licet rarissima, in nouo

ET in illis patribus q̄uis rarissima tamen fuerunt & vsq; ad mortem exempla patientiæ,a sanguine Abel vsq; ad sanguinem Zachariæ. Quorum sanguinem dicit dominus Iesus ab eis exigendum,qui in patrum suorum, a quibus illi occisi sunt,iniquitate persisterent. Et in nouo testamento nec defuit,nec deest bonorum fidelium multitudo,qui etiam ista temporali feli

nitate prepolleant, & in ea largitoris dei bonitatem misericordiamque experiantur, tenentes tamen quod dispensator noui testamenti diuitibus huius seculi apostolus precepit, nō superbe sapere neque sperare in incerto diuitiarum, sed in deo viuo qui prestat nobis abundanter ad fruendum, vt bene faciant, diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicēt, thesaurizent sibi fundamentū bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam, qualis in Christo non tantum spiritu, sed etiam carne manifestata est, cum resurexit a mortuis, non qualem Iudei in illo premerunt quando eum de manibus eorum deus non eruit, eumque derelinquisse visus est exclamantem, Deus deus meus vt quid me dereliquisti? vt eo modo in se transfiguraret martyres suos. Qui & si mori nollent, quod etiam Petro dixit, Alter te cinget & fere quo tu non vis, significans qua morte clarificaturus erat deum, & ob hoc a deo suo derelicti viderentur ad tempus, cum nollet eis præstare quod vellent illam vocem cordis emitterent, illumque adhiberent pietatis affectum quē passione impendente ore proprio dominus expressit eos in se idē eidem transfigurans. Verum non quod ego volo, sed quod tu vis pater. In quo enim primitus nisi in ipso capite nostro debuit apparere, propter quam vitam Christiani sumus? Propterea non ait Deus meus dereliquisti me, sed causam commonuit requirendam cum addidit, vt quod dereliquisti me, id est quare, propter quid, quī ob causam. Profecto enim erat aliqua causa, eaque non parua vt Noe liberaret de diluuio, Loth de cælesti incendio, Isaac de imminenti gladio, Ioseph de calumnia mulieris, & de custodia carceris, Moysen ab Aegyptijs, Raab de excidio ciuitatis, Susannā a testibus falsis, Daniel a leonibus, tres viros ab ignibus, aliosque patres qui exclamauerunt & salui facti sunt: & Christum non liberaret de manibus Iudeorum, eūque in potestatem sæuientium vsque ad mortis exitiū derelinqueret. Vt quid hoc? propter quid hoc? nisi propter illud quod paulo post in eodem psalmo dicit, Non ad insipientiā mihi, hoc est corpori meo ecclesiæ meæ, minimis meis.

Margin: testamento plenissima. — i. Tim. vi. — Matth. xxvii. & Mar. xv. — Ioan. xxi. — Matth. xxvi. — Causa fuit cur deus patres multos ve. te. liberaret & Christum non liberaret. — Psal. xxi.

CAPVT XII.

Ideoque & nos tātam habentes impositam nubem testium, deponētes omne pondus & circunstans nos peccatum, per patientiā curramus ad propositum nobis certamen, aspiciētes in auctorē fidei, & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis dei sedet.

Margin: Eph iiii. Col. iii. i. pet. iiii.

Ex li. de cathechi, zandis rudibus.
Impletio legis

Tunc enim & lex impletur, dū nō cupiditate rerū tēporaliū, sed charitate illius fiūt quæcūq; pcepit. Quis aūt non redamare affectet iustissimū, & misericordissimū deū, qui prior sic amauit iniustissimos & supbissimos homīes, vt ppter eos mitteret vnicū filiū suū per quē fecit oīa, q nō sui mutatione homo factus, sed hoīs assumptione, nō solū cū eis viuere, sʒ etiā pro eis & ab eis posset occidi. Itaq; nouū testamentū hæreditatis sempiternæ manifestās, in quo renouatus homo per gratiā dei ageret nouā vitam, hoc est vitā spiritalē, vt vetus ostenderet primum, in quo carnalis populus agens hominē veterē exceptis paucis intelligentibus patriarchis, & prophetis, & nonnullis latētibus sanctis carnaliter viuens carnalia premia desiderabat a domino deo, & in figura spiritaliū bonorū accipiebat. Omnia ergo bona terrena cōtēpsit homo factus Christus, vt cōtemnēdo mōstraret, & omnia terrena mala sustinuit quæ sustinēda præcipiebat, vt neq; in illis quereretur felicitas, neq; in istis infelicitas timeretur. Natus. n. de matre, quæ q̄uis a vero intacta, cōceperit, semperq; intacta pmāserit virgo cōcipiēs, virgo pariēs, virgo moriēs: tamē fabro desponsata erat, omnē typū carnalis nobilitatis extinxit. Natus etiā in ciuitate Bethleē quæ inter omnes Iudææ ciuitates ita erat exigua vt hodie villa appelletur, noluit quēq; de cuiusq; terrenæ ciuitatis sublimitate gloriari. Paup etiā factus, est, cuius sunt oīa, & p quē creata sunt omnia, ne quisquā cū in eū crederet, de terrenis diuitiis auderet extolli. Noluit rex ab hominibus fieri, quia humilitatis ostēdebat eis miseris, quos ab eo superbia separauerat: q̄uis sempiternū eius regnū vniuersa creatura testetur. Esuriuit qui omnes pascit, sitiuit per quē creatur omnis potus, & qui spiritaliter panis est esuriētiū, fons q; sitiētiū. Ab itinere terrestri fatigatus est, qui seipsum nobis viam fecit in cælū. Velut obmutuit & obsurduit corā cōuitiātibus, p quē mutus locutus est, & surdus audiuit. Vinctus est, qui de infirmitatū vinculis soluit. Flagellatus est, qui omniū dolorū flagella de hominum corporibus expulit. Crucifixus est, qui cruciatus nostros finiuit. Mortuus est qui mortuos suscitauit. Sed & resurrexit nunq̄ moriturus, ne ab illo quisquā sic disceret mortem contemnere quasi nusquā futurus.

Christus terrena contēpsit & mala sustinuit nos erudiens Mater Christi virgo fabro nupta nobilitatis extinxit typum.

C

Recogitate enim eum qui talem sustinuit a peccatoribus, aduersum semetipsum contradictionem, vt ne fatigemini animis vestris deficientes. Nondum enim vsq; ad sanguinem restitistis, aduersus peccatum repugnantes.

Ex sermone de verbis aposto. li. xvii.
Martyrum dilectio

Perfectior in hac vita dilectio nulla est, ad quā sancti martyres peruenerūt. Ideoq; habet ecclesiastica disciplina, quod fideles nouerūt, cū martyres eo loco recitantur ad altare dei

vti nõ pro ipsis oretur. Pro cæteris autẽ cõmemoratis defunctis oratur. Iniuria est enĩ pro martyre orare, cuius nos debemus orationibus commendari. Certauit.n. contra peccatum vsq; ad sanguinem. Quibusdã vero adhuc imperfectis, & tamen ex parte iustificatis, ad Hebræos dicit Apostolus. Nondum enim vsq; ad sanguinem pugnastis aduersum peccatum certantes. Si ergo illi non dum vsq; ad sanguinem, proculdubio aliqui vsq; ad sanguinem. Qui vsq; ad sanguinem, vtiq; martyres.

Illo perfectissima est.

Orans pro martyre ei iniuriam facit.

Martyres vsq; ad sanguinem aduersus peccata certant.

Pro. iii.

Et obliti estis consolationis que vobis tanq̃ filiis loquitur dicens, Fili mi noli negligere disciplinam domini, neq; fatigeris dum ab eo argueris. Quem enim diligit dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. In disciplina perseuerate. Tanq̃ filiis vobis effert se deus. Quis enim filius quẽ non corripit pater. Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes: ergo adulteri & non filii estis.

Apoc iii.

A

IN Christiano sit quem vis esse Christianum. Attendat ad passiones Christi indignas, attendat illum sine vllo peccato, quæ non rapuit exoluentem, attendat scripturam dicentem, Flagellat omnem filium quem recipit. Et dicis forte, exceptus eris. Si exceptus a passione flagellorum, exceptus a numero filiorum. Ita ne (inquis) flagellat omnem filium? Prorsus flagellat omnem filium, vt & vnicum. Vnicus ille de patris substantia natus, æqualis patri, in forma dei verbum per quod facta sunt omnia, non habebat vbi flagellaretur, ad hoc carne indutus est vt sine flagello non esset. Qui ergo flagellat vnicum sine peccato, relinquit adoptatum cum peccato? In adoptionẽ vocatos nos esse Apostolus dicit, Adoptionem filiorum accepimus, vt essemus vnico cohæredes, essemus etiam hæreditas eius. Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam. Exemplum nobis proposuit in passionibus suis.

Ex li. de pastoribus in sermone de tẽpore. clxv.

Exceptus a passione flagellorum exceptus ẽ a numero filiorum.

Vnicus dei sine flagello non esset, carne indutus est. ps. ii.

B

Ex tract. ps. xxxi

Vnicus dei sine peccato nõ tñ sine flagello fuit

¶ Flagellat autem omnem filium quem recipit. Ne te sine flagello speres futurum, nisi forte cogitas exhæredari. Flagellat autem omnem filium quem recipit. Ita ne omnem? Vbi te volebas ascõdere? Omnes & nullus exceptus nullus sine flagello erit. Quid omnem? Vis audire quia omnem. Etiam vnicus sine peccato non tamen sine flagello

Ex tract. ii. ps. xxxvi.

Voluntati diuinæ deputanda omnia.

¶ Quicquid acciderit iusto, voluntati diuinæ deputet, non potestati inimici. Seuire ille potest, ferire si ille noluerit non potest. Et si ille voluerit vt feriat, nouit suum quemadmodum excipiat. Quem enim diligit dominus corripit: flagellat autem omnem filiũ quem recipit. Quid sibi ergo plaudit iniquus, quia flagellũ sibi

fecit pater meus? Illum assumit ad ministerium, me erudit ad patrimonium. Nec attendere debemus quantum permittit iniustis; sed quantum referuet iustis: sed debemus optare etiam illis per quos flagellamur, vt conuertantur ꝛ flagellentur. Sic enim suos fideles erudiebat quando de Saulo sibi flagellum fecerat, sed postea conuertit ꝛ Saulum.

Flagellū dei eſt iniquus.

¶ Quem enim diligit dominus corripit, flagellat omnem filiū quem recipit: dat etiam magnis quibusdam stimulum carnis a quo colaphizentur ne extolantur in magnitudine reuelationum suarum, ꝛ virtus infirmitate perficiatur. Non enim potest erudiri quisq; sine labore ꝛ dolore, quia virtus in infirmitate perficitur.

Ex tract. ps. lxxxix.

¶ Quando corripit deus genus humanū, ꝛ flagellis piæ castigationis exagitat, exercet ante iudicium disciplinam, ꝛ plerunq; nō eligit quem flagellet, nolens inuenire quem damnet. Flagellat autem simul iustos ꝛ iniustos, quia nemo est qui possit gloriari castum se habere cor, ac mundum se esse a peccato. Ita de gratia eius veniunt etiam iustorum coronę. Labor piorum exercitatio est, non damnatio. Nec enim cōturbari debemus cum aliquis sanctus grauia ꝛ indigna perpetitur, si obliti non sumus quæ pertulerit iustus iustorum sanctusq; sanctorum, cuius passiones, quia cum auctore vniuersitatis nulla cuiusq; est comparatio creaturę. In disciplina perseuerate, tanq; filijs vobis offert se deus. Quis enim filius quem nō corripit pater? Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, filij ergo adulteri, ꝛ non filij estis.

Erudiri. ii. Cor. xii. Ex lib. sententiarum Prosperi. C Labor piorū. Quia sanctus sanctorū grauissima tulit, non mirandū si patiatur sancti.

¶ Filii sponsi, omnes Christiani filij eius dicuntur. Multum est autem quod promisit deus. Quia si Christiani, hoc est filij eius dereliquerint (inquit) legem meam, ꝛ in iudicijs meis non ambulauerint, si iustitias meas profanauerint, ꝛ mandata mea non custodierint, non contemnam eos neq; in perditionem dimittam eos. Sed quid faciam? Visitabo in virga iniquitates eorum, ꝛ in flagellis delicta eorum. Non ergo tantum misericordia vocantis est, sed ꝛ verberātis ꝛ flagellantis. Sit itaq; manus paterna super te, ꝛ si filius bonus es, noli repellere disciplinam. Quis enim filius cui non dat disciplinam pater eius? Det disciplinam dum non auferat misericordiam: cædat contumacem dum tamen reddat hæreditatem. Si promissa patris bene agnouisti, non timeas flagellari, sed exheredari. Quem enim diligit deus corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit. Peccator filius dedignatur flagellari, cum sine peccato videat vnicum flagellatum?

Ex tracta. ps. lxxxviii. Filii sponsi Christiani. ps. lxxxviii. Ibidem. D Flagella patris, tolerāda sunt.

¶ Misericors dominus ꝛ iustus, ꝛ deus noster miseretur. Misericors primum, quia inclinauit aurem suam mihi ꝛ c. Iustus autem, quia flagellat: ꝛ iterum miseretur, quia recipit. Flagellat enim omnem filium quem recipit. Nec tā mihi amarum debet esse ꝙ flagellat ꝙ dulce ꝙ recipit. Quomodo enim non flagellat, custodiens paruulos dominus, quos grandes quærit hæredes? Quis enim est filius

Ex tracta. ps. cxiiii. ps. cxiiii. Iustus dñs flagellat, Filius.

cui non det disciplinam pater eius?

¶ Quia non repellet dominus plebem suam. Exercet, nō repellet. Quomodo enim dicit alio loco scriptura? Quoniam quem diligit deus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit. Videmus homines in filijs suis facere illud. Aliquando iam desperatos filios suos dimittunt viuere quomodo volunt. Eos qui spem habent flagellant, illos quos omnino viderint sine spe & indomitos esse, dimittunt vt faciant quod volunt. Iam quos dimittunt facere quod volunt permittere ad hæreditatem suam. Eum autem flagellant filium cui ipsam hæreditatem seruant. Cum ergo flagellat deus filium, currat sub manu patris flagellantis: quia flagellat, ad hæreditatem erudit. Non sit tam vano sensu & puerili, vt dicat, plus amat pater meus fratrem meum cui permittit facere quicquid vult. Ego si me mouero contra iussionem patris mei, flagella inuenio. Tu gaude sub flagellis, quia tibi seruatur hæreditas. Ad tēpus emendat, non in æternum damnat. Illis autem ad tempus parcit, in æternum illos damnabit. Elige tibi. Temporalem vis laborem, an sempiternam pœnam? Temporalem felicitatem, an sempiternam vitam? Quid minatur deus? Sempiternam pœnā. Quid promittit deus? Sempiternam requiē. In quo flagellat deus bonos, temporale est, in quo parcit malis, temporale est.

Ex tractat. ps. xciii.
ps xciii.
Non castigari nec flagellari desperati est.
Eligēdus ē tēporalis labor, & nō sempiterna pœna.
Ex tracta. ps. lxiii.

¶ Neq; quisq; superbe de se præsumat, neq; quisq; humilis de domino desperet. Est enim promissio dei rata, certa, fixa, & inconcussa, fidelis, & omni dubitatione carens, quæ consolatur afflictos. Tota enim vita super terram (sicut scriptum est) tentatio est nec quasi prospera eligenda est, & sola aduersa deuitanda, sed vtraq; cauenda, est. Illa ne corrumpat, illa ne frangat, vt vnicuiq; hominum quocunq; statu rerum in hac vita egerit, non sit refugium nisi deus, nec vllum gaudium nisi in promissis eius. Vita enim hæc qualibet redundans felicitate multos fallit, deus neminem. Quia enim omni homini conuerso ad deum, mutatur delectatio, mutantur deliciæ. Non enim subtrahuntur, sed mutantur. Omnes autem deliciæ nostræ in hac vita nondum sunt in re, sed ipsa spes tam certa est, vt omnibus huius seculi delicijs præponenda sit. Scriptum est, Delectare in domino. Et ne putares iam te habere quod promittit, subiecit statim, Et dabit tibi petitiones cordis tui. Si ergo nondum habes petitiones cordis, vnde delectaris in domino, nisi quia tenes eius certam promissionem, qui se efficit promittendo debitorem? Huius igitur depræcatio nis vt maneat nobiscum spes nostra, & introducamur in id quod promisit deus: illuc ergo mentis oculus dirigatur, omnia quæ in via occurrerint transeantur, vt perueniatur in finem. Exultent superbi de presenti felicitate, tumeant honoribus, fulgeant auro, redundent familii obsequijs clientium constipentur. Prætereunt ista, transeunt tanq; vmbra. Cum ille finis venerit vbi omnes qui modo in domino sperant gaudent, tunc illis

Nec p̄sumendū de se, nec desperādū de deo cuius tā certa promissio.
ps. xxxvi.
Ibidem.
Exultatio superbo. cōuertetur in luctum.

veniet sine fine tristitia, quando acceperint humiles quod irridet superbi. Tunc superborum typus conuertetur in luctum.

Deinde patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, & reuerebabamur eos. Non multo magis obtemperabimus patri spirituum & viuemus? Et illi quidem in tempore paucorum dierum, secundum voluntatem suam erudiebant nos: Hic autem ad id quod vtile est, in recipiendo sanctificationem eius.

G

Ex ser. de verbis euãgelij. Domitor ferēdus est quiuis flagella pferat

Donec domemur & perdomemur, idest perficiamur, domitorem feramus. Plerunque enim profert domitor noster etiam flagella. Si enim ad domanda iumenta tua profers virgam, profers flagellum: deus non profert ad domanda iumenta sua quod sumus nos, qui de iumentis suis faciet filios suos? Domas equum tuum. Quid daturus es equo tuo cũ te cœperit portare mansuetus, ferre disciplinã tuã, obedire imperio tuo, esse iumentũ, hoc est adiumentũ infirmitatis tuæ? Quid ei retribuis quẽ nec saltẽ sepelis cũ mortuus fuerit, sed discerpendũ volatilibus pijcis? Domito tibi deus hæreditatẽ seruat, quod est ipse deus & ad tẽpus mortuũ resuscitat te. Carnẽ tuã vsque ad numerũ capillorũ reddet tibi, & constituet cũ angelis in æternũ, vbi iam nõ indigeas domari. Erit enim tunc deus oĩa in omnibus, nec erit vlla infelicitas quæ nos exerceat, sed felicitas sola quæ pascat. Ipse aũt pastor noster, dominus noster est: ipse potus noster, deus noster: honor noster, deus noster: diuitiæ nostræ, deus noster. Quæcunque tibi varia q̃ris, ipse tibi vnus oĩa erit. Ad hanc spem homo domatur, & domitor intolerabilis habetur? Ad hãc spẽ homo domatur, cõtra istũ vtilẽ domitorẽ si forte flagellũ pferat murmuratur? Audistis exhortãtẽ Apostolũ, Si separetis vos a disciplina, ergo nothi & non discipuli estis. Nothi sunt adulteri. Quis.n. est filius cui nõ det disciplinã pater eius? Et carnis quidẽ nostræ (inquit) patres habebamus correptores, & ferebamus. Nõ multo magis subijciemur patri spirituum, & viuemus? Quid enim tibi potuit præstare pater tuus, quia corripuit te, quia verberauit te, quia flagellum protulit, & cecidit te? Nunquid præstare potuit vt viueres in æternũ? quod non potuit præstare sibi, quando præstaret tibi? Propter pecuniam suam quantulãcunque quam de vsuris & labore collegit, erudiebat te flagellis, ne tibi dimissus labor eius te male viuente disperderetur. Et cecidit filium timens perire labores suos, quoniam reliquit tibi quod nec tenere hic poterat, nec auferre. Non enim aliquid tibi dimisit quod ipsius esse posset. Cessit vt discede-

I. Cor. xv. Deus vnus nobis erit oĩa.

H

Heb. xij.

Ibidem.

Ibidem.

tes: deus autem redemptor tuus, castigator tuus, pater tuus erudit te. Quo? Vt accipias hæreditatem, vbi non efferas patrem, sed hæreditatem habeas ipsum patrem. Ad hanc spem erudiris, & murmuras? & si quid triste acciderit fortasse blasphemas? Quo ibis a spiritu eius? Ecce dimittit te, & non flagellat, deserit te blasphemantem, non senties iudicantem? Nonne melius est vt flagellet te & recipiat te, quam parcat tibi, & deserat te. Melius est flagellari & recipi quam impune deseri.

A Omnis autem disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris, postea autem fructum pacatissimum, exercitatis per eam reddet iustitiæ. Propter quod remissas manus & soluta genua erigite, & gressus rectos facite pedibus vestris, vt non claudicans quis erret, magis autem sanetur. Roma.xij.

Disciplinam quam græci appellant παιδείαν ibi scripturæ nostræ ponere cõsueuerũt, sibi intelligẽda ẽ per molestias eruditio. secundum illud, Quẽ.n. diligit dñs, corripit. Flagellat autem dominus omnem filium quem recipit. Hæc apud ecclesiasticas literas dici solet disciplina interpretata de greco vbi, legitur παιδεία. Hoc enim verbũ in greco positum est in epistola ad Hebræos, vbi latinus interpres ait, Omnis enim disciplina ad presens nõ gaudij videtur esse sed mœroris. Ex tract. ad ps. xvij. Disciplina.

¶ Postea autem fructum pacatissimum his qui per eam certauerunt reddet iustitiæ. Vt nõnulli in graeco παιδείαν interpretati sũt, disciplina est, quæ vtique a discẽdo nomẽ accepit, vnde & sciẽtia dici potest. Ad hoc.n. quæque res discit, vt sciat, quamuis alia notiõe in his quæ pro peccatis suis mala vnusquisque patit vt corrigat, dici soleat disciplina. Vñ illud ẽ in epistola ad Hebræos, Quis enim est filius cui non dedit disciplinam pater eius? Et illud euidentius in eadem, Omnis vero disciplina ad tempus non gaudij videtur esse sed tristitiæ. Postea vero fructum pacificum his qui per eam certarunt reddet iustitiæ. Ex lib. de trinitate. Disciplina.

B Pacem sequimini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo videbit deum contemplantes ne quis desit gratiæ dei, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, & per illam inquinentur multi. Ne quis fornicator, aut propha-

Gen.xxv. nus, vt Eſau, qui propter vnam eſcam vendidit primitiua ſua. Scitote enim quoniam & poſtea cupiens hæreditatem, & benedictionem, reprobatus eſt. Nõ enim inuenit pœnitentiæ locum, q̃q̃ cum lachrymis inquiſiſſet eam.

Ibidem.

Ex ſermone de viſione dei. Filij dei noſcimur ſi ſumus pacifici.

FIlij dei ſumus, ⁊ agnoſcamur ꝙ filii eius ſumus, nec agnoſcimur niſi pacifici fuerimus. Nam vnde videamus deum non habebimus, ſi contendendo in nobis ipſum oculum extinxerimus. Attende quid dicat. Pacem ſectamini cum omnibus ⁊ ſanctificatione, ſine qua nemo poterit videre deum, Quomodo terruit amatores? non terruit niſi amatores. Nunquid dixit, pacem ſectamini cum omnibus, ⁊ ſanctificationem, quam qui non habuerit, in ignem mittetur, æterno igne cruciabitur, infatigabilibus tortoribus dabitur? Et vera ſunt, ⁊ hoc non dixit, Amatorem te voluit eſſe boni, nõ formidatorem mali. Et ex eo ipſo quod deſiderabas inde te terruit, q̃; ſtulti eſſent duo volentes videre ſolem oriturum, ſi contenderent inter ſe qua parte oriturus eſſet, ⁊ quomodo videri poſſet, ⁊ nata inter ſe controuerſia litigarent, litigando ſe cæderent, cædendo oculos ſuos extinguerent vt illum ortum videre non poſſent. Ergo vt deum videre poſſumus fide corda mundemus, charitate ſanemus, pace firmemus, quia hoc ipſum vnde inuicem diligimus, iam ex illo eſt quem videre deſideramus.

C

Stulti ſunt qui ſic contendunt vt ambo tæceant.

Ex ſermone de verbis apoſtoli. xix. Qui præ timore non peccat fidem habet. ſed iuſtus non eſt. i. Ioan. iij.

¶ Si timore gehennæ non facis malum, eſt quidem in te fides quia credis futurum dei iudiciũ eſſe, gaudeo fidei tuæ, ſed adhuc timeo malitiæ tuæ. Aliud eſt timere pœnam, aliud amare iuſtitiam. Amor caſtus in te eſſe debet, quo amore deſideres videre nõ cœlum ⁊ terram: non campos liquidos maris: non ſpectacula nugatoria: non fulgore: nitoreſque gemmarum: ſed deſidera videre deum tuum, amare deum tuum, quia dictum eſt, Dilectiſſimi, filij dei ſumus, ⁊ nondum apparuit quod erimus. Scimus autem quia cum apparuerit ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eũ ſicuti eſt, Ecce propter quam viſionem noli facere malum. Si enim amas videre deum tuum, ſi in hac peregrinatione illo amore ſuſpiras, ecce probat te dominus deus tuus, quaſi dicat tibi, Ecce fac quod vis, imple cupiditates tuas, extende nequitiam tuam, dilata luxuriam, quicquid libuerit licitum puta, non te hinc punio, non te in gehennas mitto, faciem meam tantum tibi negabo. Si expauiſti, amaſti. Si hoc quod dictum eſt, faciem ſuam tibi negabit deus tuus, cõtremuit cor tuũ in nõ vidẽdo deũ tuũ, magnã pœnas putaſti, gratis amaſti. Hanc ſcintillam boni amoris flate in vobis nutrite in vobis. Ipſa cum creuerit ⁊ flammam digniſſimam ⁊ ampliſſimam fecerit, omniũ cupiditatũ carnaliũ fœna cõſumet.

D

Probatio amoris in deum.

Non enim accessistis ad tractabilem, & accessibi-
lem ignem, & turbinem & caliginem, & procellam,
& tubæ sonum, & vocem verborum: quam qui au- Exo.xx
dierunt, deprecati sunt excusauerunt se ne eis fieret
verbum. Non enim portabant quod dicebatur, & si
bestia tetigerit montem lapidabitur aut iaculo con
tingetur. Et ita terribile erat quod videbatur. Moy- Ibidem.xix
ses dixit, Exterritus sum, & tremebundus. Sed acces-
sistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis Hie a
rusalem cœlestem, & multorum millium angelorũ
frequentiam, & ecclesiam primitiuorum qui con-
scripti sunt in cœlis, & iudicem omnium deum, &
spiritus iustorum perfectorum, & testamenti noui
mediatorem Iesum, & sanguinis aspersionem, me-
lius loquentem q̃ Abel. Videte ne recusetis loquen-
tem, Si enim illi non effugerunt recusantes eum, qui
super terram loquebatur, multo magis nos qui de
cœlis loquentem nobis, auertimus.

IN magno mysterio videte cõcordiã, videte distãctiã. Concor- Ex sermone.vi de verbis apo-
diã legis, distantiaз plebis. Celebrabatur pascha in veteri po stoli.
pulo (vt nostis) occisione agni cum azymis, vbi occisio ouis Paschæ diuer-
Christũ significat, azyma autẽ nouã vitã, hoc est sine vetustate fer- sa celebratio &
menti. Vnde nobis Apostolus dicit, Expurgate vetus fermẽtũ vt celebrationis si-
sitis noua cõspersio sicut estis azymi. Pascha.n. nostrũ immolatus gnificatio.
est Christus. Celebratũ est pascha in illo vetere populo, nõdum in i.Cor.v.
luce fulgẽte, sed in vmbra significãte celebratũ est. Et post quinqua Exo.xix
ginta dies a celebratione paschæ, sicut cõputãs inueniet q volue-
rit, datur lex in mõte Sina scripta digito Dei. Venit verũ pascha,
immolatur Christus, trãsitũ facit a morte in vitã. Trãsitus.n. inter P
pretatur Hebraice pascha; quod expressit Euãgelista dicẽs, Cũ autẽ Ioan.xiij
venit et hora, vt trãsiret Iesus de hoc mundo ad patrẽ. Celebratur
ergo pascha, resurgit dominus: facit transitũ a morte ad vitam:
Quid ergo? Post pascha numerãtur quinquaginta dies, & venit spi
ritus sanctus digitus dei. Sed videte, ibi quomodo, & hic quomo- Exo.xx.
do. Ibi plebs longe stabat, timor erat, amor nõ erat. Nã vsqueadeo
timuerunt vt dicerẽt ad Moysen, Loquere tu nobis, & audiemus.
Nõ loquatur ad nos dominus ne moriamur. Descẽdit ergo (sicut
scriptũ est) deus in Sina in igne: sed plebẽ longe stantẽ territãs, & di
gito suo scribẽs in lapide, nõ in corde. Hic autẽ quãdo venit spiri
tus sanctus, cõgregati erãt fideles in vnũ, nec in monte terruit, sed

Intrauit in domum. De cælo quidẽ factus est subito sonus, quasi ferretur flatus vehemens sonuit, sed nullus expauit. Audistis sonũ

Act.ii. vide ⁊ ignem: quia ⁊ in monte vtrumq; erat ⁊ ignis ⁊ sonitus ⁊ illic etiam fumus. hic ignis serenus. Visæ sunt enim (inquit illa scriptura) linguæ diuisæ velut ignis, Nunquid de longinquo terri-

Act.ii. tans? Absit. Nam insedit super vnumquenq; eorum, ⁊ cœperunt linguis loqui sicut spiritus dabat eis pronunciare. Audi linguã loquentem, ⁊ intellige spiritum non in lapide, sed in corde scribentẽ. Sed accessistis ad sion montem ⁊ ciuitatem dei viuentis Hierusalem cęlestem, ⁊ multorum millium angelorum frequentiam, ⁊ ecclesiam primitiorum qui scripti sunt in cælis: ⁊ iudicem omnium deum, ⁊ spiritus iustorum perfectorum: ⁊ testamenti noui mediatorem Iesum, ⁊ sanguinis aspersionẽ melius loquentẽ q; Abel.

Ex tract. ps. cix. Aequales angelis dei fore p filiũ suum nos certificauit de⁹.

❡ Quia incredibile videbantur hominibus quod promittebat deus, ex hac mortalitate, corruptionem. abiectione. informitate, puluere, ⁊ cinere futuros homines æquales angelis dei: non solũ scripturam, cum hominibus fecit. sed etiã fidei suæ posuit mediatorem, non quem libet angelum vel arcangelum, sed vnicum filium, vt qua via nos perducturus esset ad illum finem quem promisit, per eum ipsum filium suum ⁊ ostenderet ⁊ pręberet. Parũ enim erat deo si filium suum faceret demõstratorem viæ, quin ipsum viam fecit, vt per illum ires regentem te ambulantem per se. Promisit ergo quia venturi essemus ad eum, id est ad illam ineffabilẽ immortalitatẽ ⁊ cũ angelis eius equalitatẽ. Qui longe eramus? q; ille sursum, q; nos deorsum? q; ille ĩ summo, q; nos in imo

H Longissimi essemus a deo nisi factus esset hõ. i. Cor. ii.

Desperati iacebamus, sine expectatiõe salutis ægrotabamus, Missus est medicus, quẽ nõ cognouit ægrotus. Si. n. cognouissẽt, nunq; dñm gloriæ crucifixissẽt. Sed ⁊ hoc quoq; valuit ad ægroti medicamẽtũ

Aggei. ii. q medicũ occidit ęgrotus. Venit vt visitaret, occisus ẽ vt sanaret.

Cuius vox mouit terram tunc nunc autem repromittit dicens, Adhuc semel, & ego mouebo non solum terram, sed & cælum. Quod autem adhuc semel dicit, declarat mobilium translationem tanquã factorum, vt maneant ea quæ sunt immobilia. Itaq; regnum immobile suscipientes habemus gratiam,

Deut. iiii. per quam seruiamus placentes deo cum metu & reuerentia. Et enim deus noster igns consumens est.

Ex li. de ciuita. dei. xx. Quomodo mũdus peribit per ignem.

Videamus quid etiam Apostolus Petrus de hoc iudicio scripserit. Cælum (inquit) erat olim ⁊ terra de aqua, per aquam constituta dei verbo, per quæ qui tunc erat mundus aqua mundatus deperiit: qui autem nunc sunt cæli ⁊ terra eodem verbo repositi sunt igni reseruandi in diem iudicii ⁊ perditionis hominum impiorum. Et post pauca, Veniet

autem dies domini vt fur,in quo cœli magno impetu transcur- I.Pe.IIII.
rent,elementa autem ardentia resoluentur, ꝛ terra ꝛ quæ in ea
sunt opera exurentur. His igitur omnibus pereuntibus, quales
oportet esse nos in sanctis conuersationibus expectantes ꝛ prope-
rantes ad præsentiam diei domini,per quam cœli ardẽtes soluen
tur,ꝛ elemẽta ignis ardore decoquentur? Nouos vero cœlos ꝛ ter
rã nouam secundũ promissa ipsius expectamus,in quibus iustitia
inhabitat. De perditione mũdi huius satis hic dixit Apostolus,vbi
etiã cõmemorãs factũ ante diluuiũ. videtur ammonuisse quodã-
modo quatenus in fine huius seculi mundũ istũ periturũ esse cre- Mundus periit
damus. Nã ꝛ illo tempore perisse dixit qui tunc erat mundus nec diluuio.
solũ orbem terræ,verũ etiã cœlos.quos vtiq; istos aereos intelli- Cœli perierunt
gimus,quorũ locũ ac spatiũ tunc aqua crescẽdo superauerat. Ergo diluuio,sed
totus aut pene totus aer iste ventosus,quod cœlũ vel potius cœlos aerei.
vocat,sed vtiq; istos immos nõ illos supremos vbi sol, ꝛ luna,ꝛ
sidera cõstituta sunt,cõuersus fuerat in humidã qualitatẽ,atq; hoc
modo cũ terra perierat,cuius terrę vtiq; prior facies fuerat deleta
diluuio. Qui autem nunc sunt(inquit)cœli ꝛ terra,eodem verbo re-
positi sunt igni reseruãdi in diem iudicij ꝛ pditionis hominũ impe Ibidem.
riorũ. Proinde q cœli ꝛ q̃ terrã.i.qui mundus pro eo mundo qui
diluuio perijt ex eadem aqua repositus est,ipsi igni nouissimo reser
uatur in diem iudicij ꝛ pditionis hoim impiorũ. Nã ꝛ hoim ppter
magnã quandam cõmutationem non dubitat dicere perditionẽ fu
turã,cum tamen eorũ q̃uis in æternis pœnis sit mansura natura.
¶ Multa de iudicio nouissimo dicuntur in psalmis,sed eorũ hoc Ex eodem libr.
quod de fine huius seculi apertissime dictũ est,nequaq̃; silẽtio præ
teribo. Principio terrã tu fundasti domine,ꝛ opera manuũ tuarũ Psal.cI.
sunt cœli. Ipsi peribunt,tu aũt permanes;ꝛ oẽs sicut vestimentũ ve Iudicii futuri te
terascent,ꝛ sicut opertoriũ mutabis eos ꝛ mutabuntur,tu aũt idem stimonia.
ipse es,ꝛ anni tui nõ deficient. Et in literis quidẽ sacris.i. in euan-
gelicis ꝛ apostolicis libris legitur. Præterit figura huius mundi:le- I.Cor.vII.
gitur, Mundus transit:legitur, Cœlũ ꝛ terra trãsibunt. Sed puto q Matt.xxiiii
præterit,transit,transibunt,aliquanto mitius dicta sunt q̃; peribunt. I.Ioan.ii.
In epistola quoq; apostoli Petri,vbi aqua inũdatus q tũc erat perijs- Mar.xiii
se dictus est mũdus,satis clarũ est ꝛ q̃ pars mũdi a toto significata,ꝛ
quatenus perijsse sit dicta,ꝛ q cœli repositi sunt igni reseruandi in II.Petri.iii.
die iudicij ꝛ pditionis hoim impiorũ. Et in eo qð paulo post ait,
Veniet dies domini vt fur,in quo cœli magno impetu transcur- Ibidem.
rent,elementa aũt ardentia resoluentur,ꝛ terra ꝛ ea quę in ea sunt
opa exurentur;ac deinde subiecit, His omnibus pereuntibus q̃les
oportet vos esse,possunt illi cœli intelligi perituri.quos dixit repo Ibidem.
sitos igni reseruandos:ꝛ ea elemẽta accipi arsura quę in hac ima
mũdi parte subsistunt procellosa ꝛ turbulenta,in qua eosdem cœ-
los dixit esse repositos igni reseruandos saluis illis superioribus,ꝛ
in sua integritate manentibus, in quorum firmamento sunt si-

dera cõstituta. Nã & illud qđ scriptũ est, stellas de cœlo esse casuras, præter ꝙ põt multo probabilius & aliter intelligi, magis ostendit mansuros esse illos cœlos, si tamẽ stellæ inde casuræ sunt, cuius vel tropica sit locutio quod est credibili. s, vel in isto vno cœlo futurũ sit vtiq; mirabilius, q̃ nũc fit. Hoc autẽ quod de psalmo commemoraui, nullũ cœlorũ videtur relinquere qđ periturũ esse non

p. d.

dixerit. Vbi. n. dicit, Opa manuũ tuarũ sunt cœli, ipsi peribunt, q̃ nullũ eorũ ab ope dei, tã nullũ eorũ a pditione secernitur. Nec ergo totus mundus periturus esse credatur, sic a toto pars accipiatur

Qui cœli & quomodo perituri sunt ante iudicium.

in eo qđ dictũ est, ipsi peribunt, cuius soli cœli infimi. perituri sint, quẽadmodũ i apostolica epistola a toto pars accipit, ꝙ diluuio periisse dictus est mũdus, q̃uis sola eius cũ suis cœlis pars ima pierit.

CAPVT XIII.

D

Rom. xij

i. Pet. iiii

Haritas fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatẽ nolite obliuisci. Per hanc enim placuerunt quidam angelis hospitio receptis. Mementote vinctorum tanq̃ simul vincti, & laborantium tanq̃ & ipsi in corpore morãtes.

Ex lib. quæstionũ Geneseos titu. xx vij

An Sara angelos hospitio receptos homines putauit: & Abraham deũ.

Quomodo angelos cognouerunt Abrahã & Sara.

Negauit Sara, dicẽs, Non risi. Timuit. n. Quõo intelligebant deũ esse q loquebatur, cũ etiã negare ausa sit Sara ꝙ riserit, t. iq̃; ille hoc posset ignorare: nisi forte Sara hoĩes eos putabat, Abrahã vero deũ intelligebat. Sed etiã ipse illa humanitatis officia prębẽdo, q̃ necessaria nisi infirmæ carni esse nõ possent, mirũ nisi hoĩes prius esse arbitratus est, sed fortassis in qbus deũ intellexit loqui qbusdã diuinæ maiestatis existẽtibus & apparẽtibus signis, sicut in hoĩbus dei sępe apparuisse scriptura testatur. Sed rursus quæritur si ita est: vnde angelos postea fuisse cognouerint, nisi forte cum eis videntibus in cœlos iissent?

Item ex eodem lib. ti. xl i

Gen. xix

Angeli hospitio recepti partim cogniti, partim incogniti erant.

¶ Quia occurrit Loth angelis, & adorauit in faciẽ, videtur intellexisse ꝙ angeli essent. Sed rursus cũ eos ad refectionẽ corpis inuitat, q̃ mortalibus necessaria est, videtur putasse ꝙ hoĩes essent. Ergo q̃stio similiter soluitur, vt soluta est in tribus qui venerunt ad Abrahã, vt aliqbus signis appareret eos diuinitus missos, q tamẽ hoĩes crederẽtur. Nã hoc in epistola, q̃ est ad Hebræos, cũ de hospitalitatis bono scriptura loqueretur, ait. Per hãc. n. qdã nesciẽtes hospitio receperunt angelos.

E

Ex libro contra Alexandrinum.

¶ Exhibuit itaq; hospitalitatẽ quõo sanctis hoĩbus dei, in quibus Deũ esse cognouit, cũ eos sicut etiã ipse Abrahã, angelos esse nesciret. Hi. n. patriarchæ sunt significati in epistola ad Hebræos, vbi de hospitalitate loquẽs ait, Per hãc qdam nesciẽtes hospitio receperunt

rũt angelos. Recepit ergo eos Loth, nesciẽs q̃ angeli essent, cognoscẽs tñ, sicut ipso demõstrante cognoscere potuit, quis in eis esset. ¶ Et Abrahã in tribus, & Loth in duobus viris dominũ agnoscebat, cui per singularẽ numerũ loquebantur etiã cũ eos homines esse arbitraretur. Neq; n. illã ob causam sic eos susceperunt, vt tanquã mortalibus & humana refectione indigẽtibus ministrarẽt, sed erat profecto aliqd, quo ita excellebãt licet tanq̃ hoĩes, vt in eis esse dominũ sicut esse assolet in prophetis, hi q hospitalitatẽ illis exhibebãt, dubitare nõ possent: atq; idõ & ipsos aliqñ pluraliter, & in eis dominũ aliqñ singulariter appellabãt. Angelos autẽ fuisse scriptura testatur nõ solũ in Genesis libro vbi hæc gesta narrãtur, verũ etiã in epistola ad Hebræos, vbi cũ hospitalitas laudaretur, Per hãc, inqt, etiã quidam nescientes hospitio receperunt angelos.

Ex libro de ci/uit. dei. x
Deum agnoscebant in viris Abraham & Loth

B

F

Honorabile cõnubiũ ĩ oĩbus & thorus immaculatus. Fornicatores enim & adulteros iudicabit deus.

Ex sermone de verbis euãgelij
Vulnus peccati carnalis mortiferum est.

VVlnus est mortiferũ, quod aliquãdo qui cõmittunt nescio qua peruersitate cõtemnunt & nescio vnde sibi testimonia nulla & vana cõquirunt dicẽtes, Peccata carnis deus nõ curat. vbi est quod scriptum est, Fornicatores, & adulteros iudicabit deus? Ecce quod attendas quisquis tali morbo laboras. Quod dicit deus audi, nõ quod dicit tibi fauens peccatis tuis animus tuus aut eadẽ tecum iniquitatis catena ligatus amicus tuus, vel potius inimicus & tuus & suus. Honorabiles, inquit, nuptiæ in omnibus, & torus immaculatus: fornicatores autem & adulteros iudicabit deus. Times ne te inscribat inimicus, & non times ne te iudicet deus? Vbi est fides? Longe est quidẽ dies iudicij, sed vniuscuiusque hominis dies vltimus longe esse non potest. Et quia breuis est vita, & quia ipsa breuitas semper incerta, quãdo sit dies vltimus tuus nescis. Corrige te hodie propter cras. Prosit tibi & modo in secreto correptio.

Dies vltimus suus cuiq; propeest.

Sint mores sine auaritia, cõtẽti præsentibus. Ipse eni dixit, Nõ te deserã neq; derelinquã. Ita vt cõfidẽter dicamus, Dominus mihi adiutor est, nõ timebo quid faciat mihi homo. Memẽtote præpositorũ vestrorũ, qui vobis locuti sunt verbũ dei, quorũ intuẽtes exitũ cõuersationis, imitamini fidẽ. Iesus Christus heri & hodie, ipse & in secula.

A

C
Psal. cxvij.

DOminus mihi adiutor est, non timebo quid faciat mihi homo. Sed nũquid homines solos habet inimicos ecclesia? Quid est homo carni & sanguini deditus, nisi caro, & sanguis? Sed ait Apostolus, Nõ est nobis colluctatio aduersus carnẽ & sanguinẽ, sed aduersus principes & rectores mundi tenebrarũ

Extract. ps. cxvij.
Inimici ecclesiæ non sunt soli homine.

harũ. Post rectores iniquorũ mundũ illũ diligentius, & propterea
Ephe.v. tenebrarũ, quia & nos fuimus aliquãdo tenebrę, nũc aũt lux in do
Ephe.vi mino. Aduersus spiritalia, inqt, nequitiæ in cœlestibus. i. diabolũ,
& angelos eius. Quẽ diabolũ alio loco dicit principem potestatis
aeris huius. Audi ergo quod sequitur, Dominus mihi adiutor, &
ego despiciã inimicos meos. Ex quolibet genere inimici exurgãt
siue ex numero malorum hominum, siue ex numero angelorũ,
in domini adiutorio despicientur.

Omnes inimicos despicere potest cui dominus adiutor est.

H Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. Optimum est enim gratia stabilire cor, non escis, quæ nõ profuerunt ambulantibus in eis. Habemus altare, de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deseruiunt. Quorum enim animaliũ infertur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Iesus vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium eius portantes. Non enim habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.

Num.xix.

¶ Leprosi nõ absurde intelligũtur q scientiã veræ fidei nõ habẽtes varias doctrinas ꝓfitẽtur errores. No. n. vel abscõdũt imperitiam suã, sed ꝓ summa peritia ꝓferunt in lucẽ, & iactantiam sermonis ostẽtant. Nulla porro falsa doctrina est q nõ etiã aliqua vera intermisceat. Vera ergo falsis inordinate permixta in vna disputatione, vel narratione hoĩs tanq̃ in vnius corporis colore apparẽtia significãt leprã tanq̃ veris falsisq̃ colorũ locis humana corpa variãtẽ, atq; maculãtẽ. Hi aũt tã vitandi sunt ecclesiæ, vt si fieri põt, longius remoti magno clamore Christũ interpellent, sicut isti decẽ q steterũt a lõge, & leuauerũt voces dicentes, Iesu præceptor miserere nostri. Nã & q̃ p̃ceptores vocãt, quo nomine nescio vtrũ q̃squã dñm interpellauerit ꝓ medicina corpali, satis puto significare lepram falsam esse doctrinam, quam bonus præceptor abstergat.

Ex lib. quæstionum euãg. ij
Leprosi sunt qui doctrinas profitentur errores.
A
Luc.xvii.

Per ipsum ergo offeramus hostiã laudis semper deo, idest fructũ labiorũ confitentium nomini eius.

Qui timetis dñm, laudate eũ, vt deũ nõ seruiliter, sed libere colatis. Amare discite quẽ timetis, & poteritis laudare quẽ amatis. Timentes. n. deũ hoĩes veteris testamenti pp literã terrentem & occidentem, nõdũ habentes spũ vtiuũ viuificãtẽ, currebãt cũ sacrificijs ad tẽplũ, & q̃uis in figura fu

Ex lib. de gratia noui testamẽti
Psal. xxi
Amans deum, laudare potest eum.

tur, & sanguinis quo redempti sumus, tñ nescientes qd p eos figurarentur, cruentas victimas immolabant. Nūc vero in gratia testamenti noui, q timetis deū laudate eū. Ipse qppe in alio psalmo mutanda illa pnuncians, q̄ tūc in vmbra futuri offerebātur, Nō accipiam, inqt, de manu tua vitulos: neque de gregibus tuis hircos. Et paulopost, vt ostēderet sacrificiū noui testamēti qn̄ illa fuerāt cessatura, Immola, inquit, deo sacrificiū laudis, & redde altissimo vota tua. Et in fine eiusdē psalmi, Sacrificiū, inqt, laudis glorificabit me, & illic via est q̄ ostēdā illi salutare meū. salutare dei, Christus est. Quē infantē Symeon senex cū agnouisset in spū, eūq; sumpsisset in manus, Nunc dimittis, inqt, domine seruum tuum secundum verbū tuū in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum.

Ps. xlix. B

Ibidem.

Psal. xlix.

Luc. ii.

Beneficentiæ autem, & communicationis nolite obliuisci, talibus enim hostiis promeretur deus.

SAcrificiū visibile inuisibilis sacrificij; est, id est sacrū signū est. Vnde ille pœnitens apud prophetam, vel ipse propheta quærens deū peccatis suis habere propitiū, Si voluisses, inqt sacrificiū dedissem, vtiq; holocaustis nō delectaberis. Sacrificium deo spiritus cōtribulatus, cor cōtritū & humiliatū deus nō spernet. Intueamur quēadmodū vbi deū dixit nolle sacrificiū, ibi deum ostēdit velle sacrificiū. Non vult ergo sacrificiū trucidati pecoris, sed vult sacrificiū contriti cordis. Illo igitur quod eū nolle dixit, hoc significatur quod eum velle subiecit. Sic itaq; ille deum nolle dixit, quomodo a stultis ea velle creditur, velut sui grati voluptatis. Nā si ea sacrificia quæ vult, quorū hoc vnū est, cor contritum & humiliatū dolore pœnitendi, nollet eis sacrificijs significari, quæ velut sibi delectabilia desiderare putatus est, non vtiq;, de his offerendis in lege veteri præcepisset.

Ex lib. x. de ci. dei. ca. v.

Sacrificium visibile.

Psal. l.

Sacrificiū vult & nō vult deus

A

C

Et paulopost

¶ Et ideo mutanda erant opportuno certoq; iam tēpore: ne ipsi deo desiderabilia, vel certe nobis acceptabilia, ac non potius quæ his significata sunt crederentur. Item apud aliū prophetā. In quo inqt, apprehēdā dominū, assumā deū meū excelsum? si apphendā illū in holocaustis, in vitulis agniculis? si acceptauerit dominus, in milibus arietū, aut in denis millibus hircorū pinguiū? Si dedero primogenita mei impietatis fructū vētris mei pro peccato aīæ meæ? Si annunciatum est tibi homo bonū, aut qd dñs exquirat a te, nisi facere iudiciū, & diligere miam, & paratū esse ire cū dño deo tuo? Et in huius pphetę verbis vtrinq; distinctū est, satisq; declaratū. illa sacrificia p seipsa nō reqrere deū qbus significātur hæc sacrificia q̄ reqrit deus. In epistola q̄ scribitur ad Hebræos. Benefacere, inqt, & communicatores esse nolite obliuisci, talibus. n. sacrificijs placet deo. Ac p hoc vbi scriptū est. Misericordiam volo q̄; sacrificium: nihil aliud q̄; sacrificium sacrificio prælatum oportet intelligi. Quoniam illud quod ab omnibus appella

Sacrificium quod deus requirit.

Matth. ix magis volo.

Sacrificiũ prefer tur sacrificio. tur sacrificium, signum est veri sacrificium, porro autẽ mina verũ sacrificiũ est. Vnde dictum est, quod paulo ante commemoraui, D Talibus enim sacrificijs placetur deo. Quęcunq; igitur in ministerio tabernaculi siue templi multis modis de sacrificijs legũtur diuinitus esse pcepta ad dilectionẽ dei & pximi significãdo referunt

Matth.xxii. In his.n.duobus praeceptis, vt scriptũ est, tota lex pẽdet & pphetae.

Obedite praepositis vestris: & subiacete eis. Ipsi.n. peruigilant quasi rationẽ pro animabus vestris redditurí, vt cũ gaudio hoc faciant, & non gementes. Hoc enim non expedit vobis. Orate pro nobis. Confidimus enim quia bonã cõscientiã habemus: in omnibus bene volentes conuersari. Amplius autẽ deprecor vos hoc facere, quo celerius restituar vobis. Deus autẽ pacis qui eduxit de mortuis pastorẽ magnũ ouiũ in sanguine testamẽti aeterni dominũ nostrũ Iesum Christũ, aptet vos in omni bono, vt faciatis eius voluntatẽ: faciens in vobis quod placeat corã se per Iesum Christũ, cui est gloria in secula seculorũ amẽ. Rogo autẽ vos fratres vt sufferatis verbũ solatii. Et

A enim per paucis scripsi vobis. Cognoscite fratrẽ nostrũ Timotheũ dimissum, cũ quo si celerius venerit, videbo vos. Salutate omnes prepositos vestros, & omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

Ex sermone de verbis euang. Audistis. &c. Audistis fratres mei, cũ Epistola ad Hebraeos legeret. Obedite pposítis vestris, & subditi estote, q ipsi vigilãt p animabus vestris tãq; rõnẽ reddituri, vt cũ gaudio hoc faciãt, & nõ cũ tristitia.nõ.n.expedit vobis. Quãdo facimus isti cũ gaudio nisi quãdo videmus pficere homines in verbis dei? Tunc.n.cum

Cũ gaudio laborat operarius in agro dũ fructũ aspicit e labore suo. gaudio laborat operarius in agro, quãdo attẽdit arborẽ, & fructũ videt: quãdo attẽdit segetẽ, & fluctuare pspicit vbertatẽ, non sine causa laborauit, non sine causa dorsum curuauit, non sine causa manus attriuit, nõn sine causa frigus & estus tolerauit: Hoc est quod ait, Vt cũ gaudio hoc faciãt & nõ cũ tristitia, nõ.n. expedit vobis. Nũqd dixit, nõ illis expedit? Dixit nõ expedit sed vobis. Nã illi ppositi quãdo cõtristãtur de malis vestris, expedit illis ipsa tristitia, & prodest illis, sed non expedit vobis. Simul ergo in dominico

B agro bonum operemur, & simul de mercede gaudeamus. Amen.

Finis Epistolę ad Hebraeos, & eius expositionis. Deo laus & gloria.

INCIPIT EPISTOLA ANIANI, AD Euangelum presbyterum.

Omino sancto Euãgelo presbytero Anianus salutem. Recenti experimẽto didici q̃; sint vtilia obsequẽtibus imperia bonorum, qui rectiore quadam ingrediẽtes benignitatis via, beneficia deferũt sub specie iussionis. Quid enim mihi iucũdius, quod fructuosius ĩpetrare iussisti, q̃; vt ex beati viri Io.ãnis operibus, in nostram linguam aliqua trãsferrem. i. septem libellos eius, quos super Apostoli Pauli laudibus in ecclesia aliquãdo disseruit In quo mihi, etsi in sermone peregrino admodum rudi, plus euenit tamen voluptatis, & commodi, q̃; laboris. Secutum est enim vt eum tibi dum vertere conor e greco, pressius ipse combiberem, pleniusq; tam insignis doctrinæ veritate perfruerer, maxime cũ vbiq; diues ingenium in materia locupletiore versetur. Beatus. n. hic Paulus exprimitur, non fucatæ alicuius laudis adumbratus coloribus, sed inuiolabili virtutum suarum veritate formatus. Quem tam integre vbiq;, tam solide, nunc ex magnitudine operum, nunc ex illuminatione dictorum, modo ex consilio vario, modo ex dispensationum profundo, tum ex tolerantia passionũ, tum ex claritate signorum, eximius laudator asseruit, vt non eum depinxisse solum, verum quasi ad prebendum rursus perfectionis exemplum, quodammodo resuscitasse videatur. Nã cum ab alijs cæterorum merita laudantur, vsitatum quiddã solent, atq; exile resonare, & velut in superficie circumuagante sermone, virtutes ipsæ nominibus magis suis ad commemorationem videntur venire q̃; rebus. Beatus autem Ioannes Paulum altius intuendo, dilucideq; in medium proferendo, ipsas mihi videtur inspexisse venas, ac medullas virtutum expressisse. Quæ ita omnes in ista laudatione viuunt, ita floribus suis decorantur, & fructibus, vt easpropre non minus ab hoc tam sublimiter explicatas, q̃; ab Apostolo fortasse miremur. Quod quidem opus eo esse apud te amabilius debet, & gratius quo de sanctarum scripturarum luce rutilans, clarissimi sideris vice, noctem Manichæi erroris exagitat. Quantum enim nobis consolationis exoritur, cum cernimus tam erudito, tãq; illustri orientis magistro, eam quam in nobis Traducianus oppugnat, astrui veritatem? qui certe beatus Ioannes, vt in omnibus libris suis, ita hic quoq; ab omni munitam latere custodit, armat, accendit, vt videatur non tam presentes informasse discipulos, q̃; nobis contra veræ fidei oppugnationem, auxilia præparasse Quantus. n. ille aduersus necessitatem? quantus pro libero surgit

arbitrio:q; nostrorum libris vbiq; concinens, voluntatis interseruato diuinæ gratiæ presidia commendat: q; contra omnium vitiorum tenebras, q; pro cunctarum speculo virtutum splendissimum vas electionis opponit: Primo beatum Paulum libello, & omnibus preferendo sanctis, & angelis conferendo. Secundo ex virtutibus eius, atq; sententijs bonum afferendo naturæ. Tertio eius charitatem præ cunctorum salute feruentissimam comprobando. Quarto de vocatione eius, & confirmata vbiq; ab ipso euãgelii veritate dicendo. Quinto, de passionibus eius, & dispensationum varietatibus differendo. Sexto soluendo omnes illas quæstiones quibus Traducianus os innitens beatum Paulum vitiorũ
A obfuscatione commaculat, vt scilicet fidelibus suis apostolico exẽplo peccata conciliet. Septimo ignem zeli eius in Christum, & ante honorem quoq; apostolatus feruorem docendi supra cæteros efferendo, vt satis liquido clareat extinctam esse peccandi necessitatem, qui aduersus Manichæos & doctrina apostoli depreliatur & vita. Verum nos in tam egregij interpretatione operis, etsi nihil vt puto, de sensuum veritate, non tamen parum de eloquij venustate perdidimus, splendorem tam nobilis styli, & elocutionum gratiam exprimere non valentes. Sed ne sic quidem te istud imperasse pœniteat Neq; n. verendum tibi est, ne forte asperitate trãslationis offensus, lectionis huius careas voluptate: cum quicquid nobis ex cultu defuit, ornatuq; verborum, id totum illius quem transtulimus magnifica inuenta compensent. Est. n. sanctus Ioannes tam clarus totus, ac fulgidus, vt facile possit sententiarum suarum lumine etiam inter nostri sermonis nubila coruscare.

INCIPIT LIBER SANCTI IOANNIS Chrysostomi de laudibus beati Pauli Apostoli.

B

HOMILIA I.

Nihil prorsus errauerit, qui prarum quoddã insigne virtutum ac paradisum spiritualem Pauli animam nuncupauerit. Tam multa enim gratia floruit, tanquam huic gratiæ congruente vitę perfectione resplenduit. Quoniam enim vas electionis effectus est, & bene semetipsum emendare curauit, largissime in eum spiritus munus effusum est, unde & mirabiles nobis fluuios genuit, non secundum paradisi fontem quattuor tantum, sed multo etiam plures & quotidie fluentes, non terram irrigantes sed animas hominum ad producenda virtutum germina suscitantes. Quis ergo ad explicanda istius merita sermo sufficiet? Quæ autem lingua laudibus eius inueniatur æqualis, cum omnia quæ sunt in hominibus bona, anima vna possideat, & ea cuncta plene, atque cumulate, nec solũ hominũ, sed etiã quod est amplius angelorũ? Nequaquã ergo possumus eius explicare preconia. Nec tamẽ idcirco reticebimus, qui potius ꝓptereadicemus. Est.n. hoc maximũ laudis genus, cum orationis copiã virtus superat & magnitudo laudati. Sicque vinci multo est nobis gloriosius, quã sæpe vicisse. Vnde igitur, opportunius laudum eius sumamus exordium? vnde inquam incipiemus aliunde, nisi ab hoc ipso primum, vt ostendamus eum bona omnium possidentem? Siue enim prophetæ potentius in se aliquid ostenderunt, magisque mirabile, siue patriarche, siue iusti, siue apostoli, siue martyres, hæc omnia simul colligens Paulus, cum tanto habet cumulo, cum quanto nullus eorum bonum quo excellebat, impleuit. Hoc itaque diligentius intuere Abel obtulit sacrificium, & inde laudatur. Sed si Pauli hostiam adducamus in medium: quantum cœlum a terra, superior apparebit. Quem ergo vultis vt memorem? Non enim vna tantummodo est. Siquidem semetipsum per dies singulos immolabat. Quam tamen rursus hostiam dupliciter offerebat, tum in corde, tum in corpore suo mortificationem Iesu sine intermissione circunferens. Nam & ad pericula iugiter parabatur: consummans voluntate martyrum, & naturam in se mortificando carnis, nihil minus quã immolatæ deo hostiæ munus implebat, immo etiam multo amplius. Non oues enim offerebat, aut boues, sed semetipsum per dies singulos dupliciter (vt diximus) immolabat. Propter quod confitendo dicebat.

Paulus paradisus spiritalis.

Diuersa flumina et animo Pauli fluentia

In Paulo reperiuntur omnia bona virtutũ angelorũ quã hominum.

C

Paulus perfectius obtulit deo sacrificium quã Abel.

Ego enim iam immolor, sanguinem vtiq; suum immolationem vocans. Neq; vero his tantummodo sacrificijs contentus fuit, sed quia bene seipsum consecrauerat Deo, etiam orbem vniuersum studuit offerre. Qui terram videlicet ac mare, Græciam simul atq;
D Barbariam, omnem prorsus (quanta est sub sole) regionem quasi volitans circuiuit: non simplici labore velut in vacuum itinera percurrens, sed peccatorum spinas pariter euellens, & verbum seminans vbiq; pietatis, fugans errores, veritatem reducens, ex hominibus faciés angelos, quinimmo ipsos homines quasi ex dæmonibus angelos prouehens. Propter quod iam hinc post sudores plurimos ac trophæa innumerabilia transiturus, pro discipulorum consolatione dicebat. Sed & si immolor super sacrificium & obsequium fidei nostræ, gaudeo & congratulabor omnibus vobis. Propter quod & vos gaudete, & congratulamini mihi. Quid nam igitur huic hostiæ reperietur æquale, quã Paulus gladio sancti spiritus imolauit, quãq; in illo altario obtulit, quod supra cœlos locatũ est? Sed Abel dolo germani percussus occubuit, atque hinc effectus est clarior. Vt ergo innumeras tibi ostendi mortes tot vtiq; quot etiam dies beatus iste in pdicatione vixit. Sin vero eam quoq; vis nosse mortem, quæ nouissime etiã rebus impleta ẽ Abel quidẽ a fratre vt nihil a se læso, ita nullis affecto beneficijs interemptus est Paulus vero ab eis est interfectus, quos innumeris malis cupiebat eripere, & propter quos sustinuit vniuersa mala q̃ passus est. Sed Noe iustus in generatione sua atq; perfectus, & solus erat talis in cunctis. Sed & Paulus solus inter omnes talis inuētus
E est. Et ille quidem se tantũmodo legitur seruasse cum liberis: hic autem multo sæuiore vndarum innundante diluuio, non arcam cooptãdo cõpagibus tabularũ, sed epistolas cõponẽdo pro tabulis, nõ duos, vel tres, aut quinq; cognatos, sed vniuersum prorsus orbẽ mergi periclitantẽ, ex medijs fluctibus liberauit. Nec ẽo erat hæc talis arca, vt vno circũferretur loco: q̃ vt: q; orbis terminos cõprehẽdit. Nã vsq; nũc oẽs in hanc arcam Paulus inducit, quã certe capacẽ tãualidæ multitudinis pparauit. Quæ suscipiẽs irrõnalib' pene aĩalibus stultiores, imitatores efficit angelorũ. Et hinc quoq; illã vincit arcã, qa illa quidẽ coruũ recipiẽs, coruũ rursum emisit, & includẽs lupũ, feritatẽ eius mutare non potuit. Hic vero accipitres, miluosq; suscipiẽs fecit colũbas: & excludẽs irrationabilitatẽ omnẽ atq; feritatẽ mãsuetudinẽ spũs introduxit. Manet hodieque hæc arca nauigãs, nec tamẽ aliquãdo dissoluitur, nec valet tabulas eius vlla maliciæ laxare tẽpestas, quin potius ipsa tempestatis motus nauigãdo cõpescuit. Quod satis cõsequẽter effectũ est. Non.n. bitumine ac pice, sed sancto spiritu eius tabulæ sunt punctæ. Sz Abrahã mirantur oẽs, quia cũ audisset: Abrahã, Exi de terra tua, & cognatione tua: & domos reliquit, & patriã & amicos, atq; cognatos, quorũ omniũ iacturã solo diuini amoris pcepto pensabat. Nã
F

Quod passio apostoli fuit magis merito-ria sibi, q̃ occisio Abel ipsi Abel.

Paulus pfectus genus hũanũ ex medijs fluctibus liberauit q̃ Noe.

Gene. viij.

Paulus sua doctrina aĩalia ferocia fecit mitia.

Gene. xij.

⁊ nos eũ Propterea miramur. Sed quid Paulo possit æquari, q nõ modo patriam, cognatos, ac domum, sed ipsum quoq; mundum reliquit: imo etiã cælũ: ⁊ cælũ cæli? Et hęc omnia Christum suscipiendo despexit, vnũ pro cũctis illud ⁊ solũ.i. Christi charitatem requirẽs. Neq; præsentia, inquit, neq; futura, neq; altitudo, neq; profundũ, neq; creatura alia poterit nos separare a charitate dei: quæ est in Christo Iesu domino nostro. Sed Abrahã ĩ periculũ seipsũ tradens hostibus filiũ fratris eripuit. At Paulus nõ fratris filium, neq; tres aut quinq; vrbes, sed orbẽ vniuersum de ipsa diaboli extorsit manu: innumerabilia per dies singulos pericula sustinẽdo, proprijsque mortibus maximã securitatẽ alijs comparando. Caput bonorũ eius, culmẽque philosophiæ est: q filiũ voluerit imolare. Sed hæc quoque inueniemus Paulũ primas partes tenentẽ, qui nõ filiũ, sed semetipsum (vt dixi) miles imolauit. In Isaac qdẽ aliquis admirat̃ ⁊ alia qdẽ plurima sed pcipue patientiã: quoniã puteos fodiẽs: ⁊ de proprijs exagitatus laboribus, minime resistebat, sed factos a se puteos obrui patiebatur: atque ad aliũ semp migrabat locũ, neq; collecta suorũ manu in aduersarios irruebat, sed propria possessione vbiq; cedebat, quousq; illorũ iniquissimã expleret cupiditatem. At Paulus non puteos cernens lapidibus obrutos, sed proprium corpus, nõ solum sicut ille cedebat, sed eos etiam a quibus lapidabatur, in cœlum studebat euehere. Quanto enim amplius obruebatur iste fons, tanto erumpebat magis, ac plures ex se fluuios effundendo emanabat. De lõganimitate atq; patientia huius filium Iacob scriptura miratur. Et quæ nam illa est tam adamantina prorsus anima, quæ Pauli patientiam possit imitari? Neq; enim bis septem annorum, sed totius vitæ seruitiũ pro sponsa pertulit Christi: non adustus solum ęstu diei, ⁊ noctis gelu, sed tentationes mille perpetiens: ⁊ nunc quidem verberibus, nunc vero lapidibus scissus, atq; collisus: ⁊ modo quidem bestijs, modo autem fluctibus pugnans: modo etiã nimiæ atq; continuæ reluctans fami diebus ac noctibus. Et inter certamina vbiq; prosiliens, captas oues ex diaboli faucibus abstrahebat. Sed Ioseph pudicitiæ virtute decoratus est. Et ego vereor ne iam ridiculum sit hunc Paulum laudare, qui semetipsum mundo crucifigens, ita non solum humanorum corporum pulchritudines, sed omnia etiam quæ videntur rebus clara ac decora cernebat, quẽadmodum nos fauillam cineremq; despicimus: qui quasi mortuus prorsus ad mortuum immobilis permanebat. Itaq; cũ tanta animi cura comprimeret incentiua vitiorum ⁊ naturæ, nihil humanum ad aliquem aliquando perpessus est. Stupent certe Iob omnes homines, ⁊ valde vtiq; consequenter. Et enim ille athleta mirabilis, ⁊ qui Paulum ipsum velut ex aduerso possit aspicere ob patientiam puritatemq; vitæ, ob testimonium dei: propter illam fortissimam cum diabolo pugnam, propter victoriã quæ

Paulus pl⁹ oĩa reliqt q̃; Abraham.

Non solum vt Abrahã Paulus filiũ fratris ab hostib⁹ eripuit sẽ vniuersũ orbẽ de ipsa diaboli manu extorsit.

Maior in Paulo quã in Isaac patientia.

C

Paulus Ioseph in pudicicia superauit.

H

Iob in patiẽtia Paulus superauit

pugnam secuta est. Et Paulus non mensibus tantum, sed annis plurimis in agone perdurans, tam claros emicuit: non terræ gleba saniem carnis radens, sed in ipsius intelligibilis os leonis frequenter incurrens: & pugnans aduersus tentationes innumeras, omni erat lapide tolerantior. Qui non a tribus & quattuor amicis, sed a cunctis infidelibus, a falsis etiam fratribus opprobria sustinebat, consputatus ab omnibus atq; maledictus. Sed illius erat magna hospitalitas, & cura parentum siue pauperum. Nec nos quidem istud negamus, sed Pauli eam liberalitate inferiorem docemus, & tanto inferiorē, quanto anima est corpus inferius. Quam enim ille curā impendebat carne debilibus, hāc iste anima morbidis exhibebat, nunc mentis sensibus claudicantes dirigendo in rectū itineris incessu: nunc nuditate deformes stola cælestis philosophiæ vestiendo. In corporalibus quoq; beneficijs tanto iste superabat, quanto est amplius in fame & egestate viuentem indigentibus ferre præsidium, q̄ id ipsum de diuitiarum affluentia ministrare. Nam illius quidem omni aduenienti aperiebatur domus, huius vero anima vniuerso patebat orbi: ac fidelium populos benignæ mentis recipiebat hospitio, dicens. Non angustiamini in nobis, angustiamini vero in visceribus vestris. Et ille quidem cū boues, ac oues haberet innumeras, erat in pauperes liberalis: hic vero nihil amplius corpore suo possidens, de hoc ipso sufficienter indigentibus ministrabat. Quod alicubi ipse cōmemorans, necessitatibus inquit, meis, & his qui mecum erant ministrauerunt manus istæ. Corporis enim sui operas velut ex quadam possessione fructus esurientibus deputabat. Sed vermes videlicet ac vulnera, sæuosq; atq; intolerabiles sancto Iob inferebat dolores. Et ego fateor. Sed si per tā multos annos Pauli verbera, & cū iugi fame etiā nuditatē, catenas, carcerē, insidias, periculaque cōsideres, quæ a domesticis, ab extraneis, a tyrānis, a toto postremo patiebatur orbe, addas huc etiā his profecto amariora, idest pro eis qui labebantur dolores, sollicitudinē quā p̄ ecclesiis oībus vstionē quā p̄ scandalizatis singulis perferebat: videbis q̄ omni erat saxo durior anima ista perpetiens, & ferrum atq; adamantem firmitate superabat. Quæ enim Iob corpore: hæc Paulus mente sustinuit, quem omni febre molestior de singulis quibusq; labētibus mœstitia cōsumebat. Vnde & iuges lachrymarū ex eo fontes, non diebus solū, sed etiā noctibus effluebāt, omniq; muliere parturiente vehementius affligebatur in singulis, Propter quod etiam dicebat, Filioli mei quos iterū parturio. Quē vero iā quispiā post Iob putet esse mirabilē? Moysen profecto. Sed hūc etiam Paulus satis eminēti virtute transcendit. Cuius quidem multa sunt alia præclara, sed caput sanctæ illius animę atq; fastigiū est: quonias pro Iudæorū salute deleri elegit e libro. Sed Moyses cum cæteris optauit perire, Paulus pro ceteris. Non.n. cum pereuntibus perire

A — Iob.

B — Gala. iiij.

Moyses posterior ipso Iob

Moysen Paulus eminēti virtute trāscēdit.

voluit: sed vt saluarētur alij ipse de gloriæ æternitate decidere. Et ille quidē Pharaoni, iste autem diabolo quotidie repugnabat. Et ille pro vna gēte, iste vero pro vniuerso orbe certauit: nō sudore, sed sanguine vice sudoris vndiq; profluente: cū non solū habitabiles mundi partes, verū etiā deserta ad cultū religionis adduceret: nec solū Græcorū populos, verum & Barbarorū. Poterā quidē & Iesum Naue, & Samuel: & alios prophetas in cōparationem vocare: sed ne sermonē faciam longiorem, ad ipsa eorum capita cōscendam. Cum enim istis excelsior apparuerit, nulla prorsus de alijs ambiguitas relinquetur. Quinam ergo eminentiores videntur? Quis post hos alius nisi Dauid, & Helias, ac Ioānes, quorū vnus prioris, alter secundi est præcursor aduentus? Propter quod etiam nominis cōmunione coniuncti sunt. Quid igitur in Dauid pcipuum reperitur? Sine dubio hospitalitas, atq; erga deum feruens amor. Et quis amplius, immo quis ita vt anima Pauli hæc vtraque compleuit? Admirandum autem in Helia ergo minime reor: quia cælum clausit, quia induxit famem, quia ignem de cælo sermone composuit, sed quia zelauit pro deo, eratque in hoc mentis affectu, ipso igne vehementior. Sed si Pauli zelum diligenter inspicias, tanto eum inuenias excelsiorem, quanto ille prophetis cæteris eminebat. Quid enim illis verbis reperiatur æquale, quæ gloriæ domini zelando dicebat, Quoniam optabam esse anathema pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem? Propterea a cælis sibi propositis, ac præmijs, & coronis tardauit ac distulit dicens, Permanere autem in carne necessarium propter vos. Propterea non solum istam quæ cernitur, sed illam quoq; quæ intelligitur creaturam nequaquam sufficere sibi credidit ad ostendendum zelum & charitatem, qua ardebat in Christum, sed etiam aliam quæ non est, sermone formauit, vt quod tota voluntate cupiebat exprimeret. Sed Ioannes in cibum locustas, & mel syluestre sumebat. Sed Paulus ita in in medio mundi strepitu, quemadmodum ille in eremo quiete versatus est: non quidem pastus locustis, aut melle syluestri, multo autem his victu viliore contentus, ac ne necessario quidem indulgens cibo, præ feruenti prędicandi studio. Verum illius aduersus Herodem apparuit magna constantia: & iste non vnum aut duos, aut tres sed innumeros in sublimi positos potestate compuit. immo longe illo sæuiores tyrannos. Restat vt Paulum iam angelis comparemus. Ideoq; relinquentes terram etiam cælorum fastigia transeamus. Sed nullus sermonem nostrum accuset audacia: si enim Ioannem & sacerdotes dei, scriptura angelos nominauit, quid mirum si præstantiorem omnibus Paulum illis virtutibus conferamus? Quid ergo esse in angelis magnificum predicamus? Profecto quia cum omni cu-

Paulus optauit deleri de libro vitæ Moyses tātum cum cæterisperire.

Paulus Dauid, Heliæ, & Ioānj baptistæ prefertur.

C

Paulus angelis venit comparandus.

ra obediunt Deo. Quod Dauid quoq; admirando dicebat, Potentes virtute, facientes verbũ eius. Huic enim bono prorsus nihil est æquale, etiam si sint millies incorporei. Hoc est enim quod maxime eos præstat beatos: quia obediunt præceptis dei, quia eum in nullo aliquando contemnunt. Hoc igitur & in Paulo plene animaduerti potest cum omni diligentia & cautione seruatum. Non solum autem sermonem eius impleuit: verum etiam præcepta, supraque præcepta, hoc quippe declarans ait. Quæ est ergo merces mea? Vt euangelium prædicans, sine sumptu ponam euangelium dei. Quid vero aliud in angelis propheta miratur? Qui facit, inquit, angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem. Sed hoc etiam in Paulo possumus inuenire, qui velut ignis ac spiritus totum terrarum percurrit orbem, percurrendoque purgauit. Sed necdum cœlum iste sortitus est. Et hoc est omnino mirabile, quia talis versabatur in terrenis, & mortali adhuc carne circundatus cum incorporalium potestatum virtute certabat. Quanta ergo nos sumus condennatione digni, cuȝ vno homine bona omnia in se congregante, ne minimam quidem eorum partem studemus imitari. Hæc assidue mente voluentes, & nos ipsos inculpabiles præbeamus, & ad illius zelum studeamus accedere, vt ad eadem bona peruenire mereamur, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

Obedire deo perfecte, angelos maxime pstat esse beatos.

I. Cor. ix

E

psal. ci.

HOMILIA II.

Quid sit homo, & quanta naturæ nostræ nobilitas, quantæq; capax virtutis hoc animal præcipue ex omnibus Paulus ostendit. Qui nunc stetit aduersus criminatores humanæ creaturæ clarissima pro deo voce respondens, cohortans ad studia virtutis, & impudentissima blasphemantium ora cõcludens, docens quoq; ꝙ inter angelos hominesq; nõ grãde sit mediũ, si tamẽ nos ipsos diligẽtius extollamus. Nõ. n. aliam sortitus est ille naturã, nec dissimilẽ nactus animã, neq; alterũ habitans mundum. sed in eadem terra, eademq; regione. sub eisdeȝ & legibus nutritus, & moribus, cunctos qui nunc vel sunt homines vel fuerunt altius virtute trãscendit. Vbi igitur nunc illi sunt qui vitia in procliuo, virtutem in arduo collocarunt? hic enim illis palam repugnat dicens, Quod enim in præsenti est momentaneũ ac leue tribulationis nostræ, supra modũ in sublimitate æternũ nobis gloriæ pondus operatur. Si autẽ huiusmodi tribulationes inueniuntur leues, quãto magis hæ quæ in nobis sunt voluptates. Neq; vero hoc solũ in illo mirabile est, ꝙ præ abundantia deuotionis quodãmodo nõ sensit dolores pro virtute susceptos, sed etiã ꝙ virtutẽ ipsam nec mercede pensauit. Nã nos qdẽ propter tã

F

Paulus cũctos homines & præsentes & futuros virtute trãscendit.

ij. Cor. iiij.

Si cum aduersitates temporales cõtendræ sunt par uæ, sic & voluptates mũdanæ respectu æterna

nec proposita mercede certamus,quā ille cōplectēs etiā sine præmio diligebat,cuncta illa quæ asperitate sui videtur impedire virtutē,cū omni magnanimitate perpetiēs.Qui neq; infirmitatē corporis,neq; multitudinē circunstantiū vndiq; negotiorū,neq; tyrannidē naturæ,nec quicq; aliud causatus est,cū vtiq; maior illi q; cunctis & multis principibus & regibus terræ esset cura cōmissa. Sed quotidie celsior,quotidie assurgebat ardentior,& intentatis sibi periculis noua semper alacritate pugnabat. Ideoq; significās dicebat,Eorū quæ retro sunt obliuiscēs, ad ea vero q priora sunt extendens me. Qui cū sibi mortes iā imminentes videret,ad cōmuniones delectationēq; gaudij alios prouocabat dicens,Gaudete & cōgratulamini mihi. Ac periculis,iniurijs,opprobrijsq; propositis rursus exultat,& Corinthijs scribens ait, Placeo mihi in infirmitatibus meis,cū vtiq; hæc ipsa esse diceret arma iustitię,ostēdens hinc sibi fructū maximū prouenire. Itaq; cum inter medias inimicorū versaretur insidias,ouans tamen de omni eorū referēbat impugnatione victorias:& vbiq; scissus verberibus, affectus iniurijs atq; maledictis,quasi triumphales pōpas ageret,crebraq; trophæa strueret,ornabatur,gratiasq; referebat deo dicēs,Deo aūt gratias,qui semper triumphat nos. Itaq; ad cōfusiones & iniurias quas ob prædicandi studiū sustinebat,magis q; ad honorū oblectamenta properabat,mortis potius q; vitæ desideriū appetens, paupertatis q; opulentiæ,& multo amplius labores desiderans,q; alij requiē post labores,ac mœrores magis eligens q; alij voluptates,studiosius pro inimicis orans q; alij aduersus inimicos. Cōuerterat.n.orbem terrarū,immo nos eū vere peruertimus. Ab illo autem sic est custoditus,quemadmodū a deo fuerat institutus. Illa enim oīa quæ appetebantur a Paulo,naturæ congrua. hæc vero q ideni ille fugiebat,contraria iudicantur. Vnde istud probari pōt? Quia homo vtiq; cū esset Paulus,ad illa tamen magis q; ad ista currebat. Vnū.n.illi formidandū erat atq; metuēdū,offensa nimirū dei,nec quicq; aliud oīno. Ergo nec desiderabile illi aliud erat nisi placere semper deo, Non dico aūt qa nihil præsentiū desiderabat,sed nec ipsorū aliqd futurorū. Non.n.mihi dicas vrbes & gētes,exercitus,pecunias,prouincias,potestates. Hæc.n.ille nec quasi aranearū fila reputauit,sed ea ipsa pene q promittuntur in cœlis:& tunc eius ardentem in Christo amorem videbis. Hic siqdē prę illius dilectione,non angelorū,nō archangelorū ammiratus est dignitates,nec qcq; horū simile concupiuit. Quod.n.erat maius oībus Christi amore fruebatur,cū hoc beatiorem se cunctis putabat,sine hoc autē neq; dominatuū,neq; principatuū socius esse cupiebat, sed cum hac dilectione magis esse vel extremus optabat,immo etiam ex numero punitorum,q; sine hac inter summos & honore sublimes. Hoc.n.erat illi maximū ac singulare tormentū,ab hac charitate discedere. Hæc illi erat gehenna,hæc sola pœna,hæc in

rum: Paulo maior erat cura commissa q; principibus vel regibus.

G

Paulus delectatur in suis afflictionibus. ii.Cor.xii

Paulus optabat paupertatē & alia aduersa vehemētius q; homines mundiales prospera

H

Paulus solum desiderabat placere deo.

Summum putabat incommodum charitate

ꝛ dei dilectione priuari.

finita ꝛ intoleranda supplicia, sicut etiam perfrui charitate Chri- sti: Hoc illi vita, hoc mundus, hoc angelus, hoc præsentia, hoc futu-

A

ra, hoc regnum, hoc promissio, hoc bona videbantur innumera. Propter hoc vero nihil in tristium parte ponebat. Horum enim que hic habentur nihil asperum nihil etiam suaue reputabat. Sic despiciebat vniuersa quæ cernimus, vt solet hærba iam putrefacta contemni. Tyrannos vero ac populos spirantes furorem, velut quosdam esse culices existimabat. Mortem vero ac cruciatus, ꝛ

Paulus mortẽ reputabat ludū puerorum.

mille supplicia quasi ludum putabat esse puerorum, dummodo propter Christum aliquid sustineret. Tunc enim ꝛ hæc amplecte- batur libenter, ꝛ decorabatur vinctus catena, magis q̃ vero dia- demate coronatus. Et enim coronatus carcere habitabat coelum, ac libentius verbera excipiebat ꝛ vulnera, q̃ alij brauia diripiunt: ꝛ dolores non minus q̃ præmia diligebat, cum ipsos vtiq; do-

Phili. i.

lores loco duceret præmiorū. Propterea enim illos etiam gratiā nominabat. Quem sensum diligenter expende. Pręmium certe erat dissolui ꝛ esse cum Christo: permanere autem in carne, certa- men. Sed tamen propter Christi desiderium præmia differe bat cupiditate certaminis, id q; magis necessarium esse dicebat. Et ere- gione vero anathema a Christo fieri certamen erat ꝛ dolor, ma- gis autem supra certamen, supraq; omnem dolorem. At vero esse cum Christo, erat præmium singulare. Paulus tamen propter

B

Christum illud maluit q̃ istud eligere. Sed profecto dicat hic ali- quis, quoniam hæc omnia propter Christum suauia esse dicebat. Hoc plane etiam ipse confiteor, quoniam quæ nobis sunt causæ tristitiæ, hæc ili pariebant maximam voluptatem. Et quid ego pericula, erunnasq; commemoro? In mœrore enim maxime il-

ij. Cor. xi.

le versabatur, propter quod dicebat. Quis infirmatur, ꝛ ego non infirmor? Quis scandalizatur, ꝛ ego non vror? Et si in mœrore quoq; dicat quis inesse aliquam voluptatem, multi enim illorum qui filiorum mortibus vulnerantur, aliquid consolationis accipi unt cum suis fletibus relinquuntur, magisq; dolent cū dolere pro

Paulus ĩ suis do loribus ꝛ affli- ctionibus cōso- labatur.

hibentur: Sic ꝛ Paulus nocte ꝛ die consolationes accipiebat ex la- chrymis. Nullus siquidem tam certo affectu mala propria, q̃ ille deflebat aliena. Quemadmodum enim illum opinaris affictus,

Paulus defebat aliorū perdi- tionem.

cum perditiones defleret? Qui vt illi salui fierent, a celorū gloria cupiebat excludi. Et hoc vnde manifestū est? Quia scilicet nō sal uari illos multo acerbius existimabat: q̃ semetipsum perire. Aut si non acerbius, nunq̃ aliud optasset, quod vtiq; quasi tolera- bilius elegit. Qui cū certe spe maxima futuri præmij pasceretur:

Rom. ix.

non perfunctorie aliud optabat: sed clamabat dicens, Quoniam tristitia est mihi magna, ꝛ continuus dolor cordi meo. Nunc er- go ꝛ de singulis (vt ita dixerim) habitatoribus mundi tam vehe- mentem dolorem, ꝛ in commune pro cunctis, ꝛ gentibus sci-

C

licet ꝛ vrbibus, ꝛ pro vnoquoq; peculiariter lamentantem: qui

ni rerū aliqs poterit cōparare? Cui ferro? Cui adamanti? Quidnā illi aliqs appellet animi? Aurei ne magis an adamātina? Nā3 & omni erat adamā[?]e fortior: & auro gemmisq3 preciosior. Et alte-ram quidem materiam firmitate, alteram vero superabat precio-sitate. Cui igitur rei hæc ab aliquo anima comparetur? Earū q̄d e3 quæ sunt, omnino nulli. Quia si vel auro adamantis fortitudo vel adamanti honor daretur auri, tunc forte aliquo modo cōparatio eius Pauli posset animæ conuenire. Sed quid ego adamantem & aurum ad similitudinem adduco Pauli? Mundum si ediuerso ap-pendas omnem, etiam tunc videbis aperte Paulum vergere pon-dus examinis. Si enī3 de his qui in melotis & speculus in exigua orbis parte versantur, hoc dictum est: quanto magis nos dicimus Paulum mundo & omnium quæ in mundo sunt digniorem? Si igitur etiam mundus eo dignus non est, sic forte vel cœlum. Sed illud quoq3 inuenitur inferius. Si enim iste nō cœlū solū, sed etiā quæ habentur in cœlis, dei postposuit charitati, quomodo nō magis dñs q̄ tanto est benignior Paulo, quāto mal ciā bonitas ante-cellit, innumeris eum cœlis iudicat digniorē? Non enim nos tan-tū diligit deus, quantum a nobis ipse diligitur: sed tanto effusius, quātū ne sermo quidē sufficit explicare. Consideremus ergo quā-tis illū honoribus, etiam ante tempus resurrectionis extulerit. In paradisum rapuit: in cœlum tertium subleuauit: ineffabilis arca-ni fecit esse participem, taliumq3 mysteriorū cōscium, quæ nulli hominū fas fuerit confiteri. Nec immerito. Siquidē Paulus in ter-ra gradiens, sic se agebat in cunctis, quasi angelorū societate frue-retur. Nam passibili adhuc corpori colligatus illoru3 perfectione gaudebat: tantisque fragilitatibus subditus in nullo inferior super-nis virtutibus apparere certabat. Nam & tanq̄ pennatus totu3 do-cendo peruolauit orbem: & velut incorporeus labores periculaq3 contempsit, & quasi iam cœlum possidens, cuncta prorsus terrena despexit, & tanq̄ cum ipsis iam incorporeis virtutibus degeret: ita pug mentis intentione vigilauit. Et angelis quippe sæpe diuersa-rum gentium cura commissa est: sed nullus illorum ita creditum sibi populū gubernauit, vt Paulus vniuersum gubernauit orbem. Neq3 vero dicas quia hæc non perficiebantur a Paulo. Hoc enim etiam nos fatemur. Sed si non ipse erat qui cuncta complebat, ne-quaq̄ tamen ab eorū operū laudibus separatur. Quia vtiq3 dignū se tantæ gratiæ præparauit: per quam tam magnifica & gloriosa perficeret. Michæli gens commissa est Iudæorum. Paulo vero ter-ræ, ac maria, atque vniuersi orbis habitatio, ipsumque desertum. Et hæc non ad iniuria3, quod absit, dicimus angelorum, sed osten-dimus esse possibile illis hominem copulari, iuxtaque illorum merita consistere. Cuius autem rei gratia non angelis potius hæc prædicationis cura commissa est? vt nullu3 scilicet excusationis colorem deses inueniret, ac negligens, ac ne tu ad diuersitatem

Paulus adamante fortior, & auro preciosior.

Paul⁹ dignior cœlo.

D

Deus Paulum his honorauit honoribus.

Paulus in terra vitam duxit angelicam.

Paulo maior hominum cura commissa est qui ange lis

E

naturæ cōfugeres dormiēdo. Deinde vt tanto etiā maior operum admiratio nasceretur, quanto de natura inferiore procederēt. Quo modo. n. nō admirabile hoc atq; improuisum videtur, cū ex terrena lingua sermo prosiliens mortem fugat, peccata dissoluit, tenebras cæcitatis illuminat. & mutatione mirifica terram conuertit in cœlum? Propter hoc igitur stupeo virtutem dei, propter hoc admiror promptum animū Paulū, quoniā se talē studuit exhibere, quoniā tantæ se gratiæ capacē parauit. Vos aūt rogo vt nō miremini solū, verū etiā imitemini tā clarū hoc virtutis exemplū. Sic n. q; poterimus coronarū eius esse participes. Quia si aliquis

I. Tim. iiij nos dixisse miratur, quia quicunque habuerit Pauli merita, eadem sit habiturus & præmia, ipsum audiat ista dicentē. Certamē, inq. bonū certaui, cursum cōsummaui, fidē seruaui. De cætero reposita

F est mihi corona iustitiæ quā reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Nō solū autē mihi, sed & omnibus qui diligunt aduētū eius. Vides certe vt cunctos in eādē gloriæ cōmunionem vocet. Quia igitur omnibus eadē corona posita est, studeamus omnes digni illis bonis, quæ promissa sunt, inueniri. Neq; solū magnitudinē, atq; eminētiā in illo debemus cōsiderare virtutū, & promptus illud animi eius atq; robustū, per quod ad tantā meruit gratiā peruenire, sed & naturæ societatē, p quā nobis in cunctis ille participat. Et sic etiā quæ valde sunt ardua, facilia nobis videbuntur, ac leuia: breuiq; hoc tēpore laborantes incorruptibilē illam gestabimus, atq; immortalē coronā, gratia & minima domini nostri Iesu Christi, cui est gloria, & imperiū in secula seculorum. Amen.

HOMILIA III.

ij. Cor. iiij. Beatus Paulus q tantā vim humanæ alacritatis ostendit, vt ad cœlū quoq; ipsum valeat subuolare prætermittēs angelos aliasq; virtutes, aliquando qdē suo exēplo Christi nos fieri imitatores iubet dicendo, Imitatores mei estote, sicut & ego

Ephe. v. Esse imitatores dei. Christi. Aliquando qdē, de se reticens, ad ipsius nos imitationes dei extendit, dicens, Estote imitatores dei, sicut filij charissimi. Iā vero demonstrans, quia nihil ita hanc imitationem pariat, q; si ita viuat aliquis, vt bonū eius in cōmune proficiat, atq; vniuersis vtiliora prouideat, adiunxit. Ambulate in charitate dei. Ideo cū dixisset, Imitatores dei estote, continuo de charitate disseruit, quia

G hæc præcipue virtus homines deo facit proximos. Quantæcunq;

Charitas præcipue deo facit hoīes similes. enim sint aliæ, inferiorem tenentes locum, cunctæ erga hominū studia versantur, vt est cōtra cōcupiscentiā pugna, & quod aduersus gulam geritur bellum: vt in auaritiæ interitum acies ordinatæ vt cum iracundiæ furore conflictus. Diligere vero deo nobisq;

Matt. v. cōmune est. Propterea & dominus imperabat. Orate pro persequētibus & calumniantibus vos: vt sitis filij patris vestri qui in cœlis

est. Hoc

est. Hoc igitur & Paulus cunctorū intelligens caput esse bonorū, omni in se studio exprimere curauit. Nemo.n. ita dilexit inimicos, nemo erga insidiatores suos tam beneficus fuit, nullus pro afflictoribus suis tanta perpessus est. Non enim illa quæ patiebatur, sed naturæ copulam cogitabat, quantoq; amplius affereban tur inimici, tanto magis eorum miserebatur insaniam. Vt enim aliquis indulgentissimus pater afficitur erga filium phrenesi comprehensum, cuius quanto magis conuitijs ictibusq; pulsatur, tanto eum potius miseratur ac deflet: ita Paulus qui de ipsa magnitudine passionum, eorum a quibus affligebatur, æstimaret furorē maiora illis adhibebat fomenta pietatis. Audi igitur q̄ compatienter, q̄q; mansuete nobis pro illis loquatur, qui eū quinquies verberauerant, qui catenis onerauerant, qui vinculis constrinxerāt qui ipsum eius sitiebant cruorem, quique illum quotidie discerpere cupiebant. Testimonium, inquit, illis perhibeo, quoniam æmulationem dei habent, sed non secundum scientiam. Rursus eum qui se supra illos superbius efferebat refrænans Noli ait, altum sapere, sed time. Si enim deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Quia enim cognouerat dominicam iam in illos processisse sententiam, quod vnum & solum in sua erat potestate, præstabat. Sæpe lachrymabat, vehementer pro illis dolebat, volentes eis insultare prohibebat, atq; inquantum poterat laborabat vmbram eis excusationis obtendere. Et quia propter contumaciam eorum atque duritiam, persuadere illis fidem sermone non poterat, ad orationes conuertebat assiduas. Fratres, inquit, voluntas quidem cordis mei & obsecratio ad deum fit pro illis in salutem. Spe quoque illos meliore sollicitat dicens. Sine pœnitentia enim sunt dona, & vocatio dei, vt non pertinacius vsque ad finem desperatione moriantur. Quæ vtique omnia sunt amantis, & valde eorum vtilitatibus prouidentis: vt cum dixit: veniet ex Sion qui eripiat, & auertat impietates ab Iacob. Mordebatur namque vehementer, ac penitus dissecabatur cum eos pereuntes videret. Propter quod & multa solatia adhibebat huic dolori, aliquando quidem dicens, Veniet ex Sion qui eripiat, & auertat impietatem ab Iacob: aliquando vero. Et isti non crediderunt vt illorum misericordiam consequantur. Facit autem hoc etiā Hieremias, vim quandam inferens, atque contendens excusationem aliquā pro delinquentibus inuenire. Nunc quidem dicens, Si peccata nostra restiterunt nobis. & rursus, Non est in homine via eius, nec homo ibit & diriget iter suum. & rursus alibi, Memento, quoniam puluis sumus. Mos etenim est omnino celeberrimus, vt hi qui pro derelinquentibus deprecantur, etsi nihil idoneū afferāt ad rogandū, saltē vmbrā quandā pro eis excusationis opponant, non certa verborū proprietate munitā, nec quę trahi possit in dogma ta, sed quæ pro pereuntibus tātūmodo consoletur dolētē. Nō ergo

Nemo tantum quantum Paulus ostendit proximos suos siue amicos, siue inimicos. Paulus afficiebatur erga suos persecutores, sicut pater indulgentissimus erga filium phrenesi tactum.

H

Roma. x

Rom. xi.

Ibidem.

A

huiuſmodi excuſationes ſcrupuloſius ponderemus, ſed intelligamus eſſe illas dolẽtis animæ,& dicere aliquid pro peccatoribus requirẽtis:iuxtaq; hunc modũ hæc quæ ſuperius dicta ſunt ſentiamus. Putas autẽ quia erga ſolos Iudæos talis extiterit,ad alios vero vel domeſticos vel extraneos non ſe multo etiam præbuerit mitiorem. Audi igitur quid ad Timotheum ſit locutus, Seruum, inquit,domini non oportet litigare,ſed manſuetũ eſſe ad omnes, doctorẽ,patientẽ,cũ modeſtia corripientẽ eos qui reſiſtunt: nequādo det illis deus pœnitẽtiã ad cognoſcendã veritatem,& reſipiſcãt a diaboli laqueis,a quo capti tenentur ad ipſius voluntatem. Vis autem probare q; modeſte etiam cum illis loquatur qui in peccato corruerant? Audi quid Corinthijs dixerit. Timeo,inquit,ne cũ venero humiliet me deus apud vos,& lugeam multos ex ijs qui ante peccauerunt,& non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia,& fornicatione,& impudicitia quam geſſerunt. Et ad Galatas, Filioli,ait,mei quos iterum parturio donec formetur Chriſtus in vobis. Et in cauſa eius qui fuerat fornicatus, non minus eo ipſo qui pro peccato ſuo lamentabatur dolet.proque illo alios deprecatur,dicens. Confirmate in illo charitatẽ. Sed & quando ab eccleſiæ illum corpore ſeparabat,q; multis hoc lachrymis gemituque faciebat? Ex multa,inquit,tribulatione & cordis anguſtia ſcripſi vobis per multas lachrymas,non vt contriſtemini, ſed vt ſciatis quam charitatem habeam abundantius in vobis. Et rurſus, Factus ſum Iudæis tanq; Iudæus,his qui ſub lege erant,quaſi ſub lege eſſem. Factus ſum infirmis infirmus. Omnibus omnia factus ſum,vt omnes facerem ſaluos. Vidiſti ne quæſo animam omnia terrena ſuperantem? Omnem enim prorſus hominem deo exhibere cupiebat,& oẽs quãtũ ad ipſum ſpectat exhibuit. Quaſi enim vniuerſum mundũ ipſe genuiſſet,ſic perturbabatur,ſic currebat,ſic omnes in regnũ dei feſtinabat inducere,docendo,pollicẽdo,medidãdo,tũ orãdo pro ipſis,tũ ipſis etiã ſupplicando,& terrendo: Dæmones & corruptores animarum fugando. Aliquãdo epiſtolis,aliquãdo præſentia,nunc ſermone,nunc rebus,per diſcipulos,per ſemetipſum erigere labẽtes,ſtãtes vero firmare,humi iacẽtes attollere,ſanare cõtritos,torpẽtes oleo exhortationis animare:inimicis inſonare terribile,hoſtes minaciter intueri:more optimi cuiuſdam ducis,& medici artis ſuæ inſtrumẽta geſtantis. Protector ipſe bellantiũ,ipſe ſedulus ægrotorũ miniſter:& vnus omniũ officiorũ perſonas exercitui vbiq; cuſtodiẽs. Nec in ſpiritalibus ſolum tam egregium conſeruabat ducem,ſed in carnalibus quoq; plurima ſollicitudinis ac prudentiæ ſuæ documenta præſtabat. Audi itaq; quemadmodum etiam pro vna muliere ad vniuerſum ſcribat populum,dicens, Commendo autem vobis Phœben ſororẽ meã quæ eſt in miniſterio eccleſiæ quæ eſt Cenchris,vt eam ſuſcipiatis in domino digne ſanctis:& aſſiſtatis ei in quocunque negotio veſtrũ

Margin notes: A; ij. Timo. ij.; B; Cum modeſtia magna Paulus peccatores corripiebat,& non niſi cum lachrymis.; ij. Cor. ij.; Ibidem.; I. Cor. ix.; Paulus vt pater filios curabat.; C; Roma. xvi.

indiguerit. & iterum, Nostis (ait) domum Stephanæ, vt vos subdi-
ti sitis eiusmodi. & rursus, Cognoscite qui eiusmodi sunt. Est enim
hoc quoq; proprium ac familiare in dilectione sanctorum. Sic iiij. Reg. II
namque & Helisæus mulierem illam susceptricem suam, non spi
ritalibus solum, verum etiam carnalibus beneficijs remunerat.
Propter quod multa sollicitudine curaque dicebat, si est tibi ser-
mo ad regem vel ad principem. Et quid mirum si cõmendationē
per literas præstitit Paulus, qui & ad se aliquos euocans, nec de via- D
tico eorum curam gerere dedignatus est, idque ipsum in epistola
sua scribere? Siquidem Tito scribens ait, Zenam legisperitum, &
Apollo sollicite præmitte: vt nihil eis desit. Qui commendans
aliquos tam studiose scripsit atque sollicite, multo magis sicubi
vidisset periclitantes cuncta, fecisset. Ad Philemonem quoq; pro
pter Onesimum scribens, vide q̃; omne impendebat studium: q̃
intente ac sollicite deprecetur. Qui autem pro vno seruulo, maxi-
meque fugitiuo, & qui ex rebus domini multa subtraxerat, inte-
gram omnique affectu plenam epistolam sine cunctatione com
posuit: qualis circa alios fuerit, attende. Vnum enim hoc ille di-
gnum pudore putauit, aliquid scilicet pro cuiuslibet salute neglige Paulus pro sa
re. Propter hoc agebat omnia, & commouebat, nec omnino quic- lu te proxim o-
quam pro his qui saluandi erant, cunctabatur impendere: nõ ver rum omnia im
ba: non pecunias: non denique corpus ipsum. Qui enim multies pendebat.
semetipsum tradiderat in mortem, multo magis si habuisset, nec
pecunijs pepercisset. Et quid dico si habuisset, cum probare possim
nec pepercisse eum pecunijs etiam nihil habentem? Sed ne ambi
guum putetur esse quod dicimus, audi ipsum rursus loquentem.
Quoniam libenter, inquit, impendam, & super impendar ipse pro E
animabus vestris. Et ad Philippēses scribēs ait, Necessi tatibus meis A ctuum. 20
& his qui mecũ erāt, ministrauerunt manus istæ. Cũ ergo celsus in
omniũ cõsisteret arce virtutũ, omnē tamen flammam præcipuo
charitatis ardore vincebat. Vt enim missum in ignem ferrũ totũ
profecto ignis efficitur, sic Paulus charitate succēsus totus effectus
est charitas. Qui quasi cõmunis totius mundi esset pater, ita in
amore hominum ipsos eorum imitabatur parentes, Immo cun-
ctos non carnales modo, verum etiam spiritales patres sollicitu-
dine ac pietate superabat, & pecunias, & verba, & corpus, & animas
pro his quos diligebat impendens. Propter hoc itaque charitatem
etiam plenitudinem legis vocabat, & vinculũ perfectionis, & om-
nium bonorum matrem, & initiũ finemq; virtutũ. Propter eaque
dicebat. Finis aũt præcepti est charitas de corde puro, & cõsciētia
bona. Et rursus, Non adulterabis, non occides, & si quod est aliud
mandatũ, in hoc verbo instauratur. Diliges proximũ tuum sicut
teipsum. Quia igitur & initiũ, & finis, & bona omnino vniuersa di
lectio est, vel in ipsa Paulum studeamus imitari. Etenim hic illius Paulus a nobis
ope talis effectus est. Non. n. mihi proponas mortuos quos sæ- imitandus est

quo ad charitatem non autẽ quo ad miracula. F pius suscitauit, neq; leprosos quos eadem virtute mundauit, nihil a te horum requirit deus. Posside charitatem Pauli, & perfectam adipisceris coronam. Cuius vero ista sententia est? Ipsius nutritoris vtiq; charitatis, qui eam & mirabilibus & signis & alijs bonis mille preposuit. Quia.n. ipse eam abunde ac vehementer, acceperat, idcirco etiam acrius atq; examinatius vim eius intelligit. Per ipsam etenim ille ad tam celsum perfectionis cacumen ascendit,

I. Cor. xii. nihilq; eum ita dignum deo, vt virtus prestitit charitatis. Et ideo dicebat, Imitamini dona meliora, & adhuc excellentiorem vobis viam demonstro charitatem profecto optimam viam planissimamq; pronuncians. In hac igitur etiam nos iugiter ambulemus vt & Paulum: immo dominum Pauli videre mereamur, & incorruptibiles cõsequamur coronas gratia & mi na domini nostri Iesu Christi, cui est gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

HOMILIA IIII.

Beatus Paulus qui nos hodie congregauit, quiq; terrarum etiam illuminauit orbem, vocationis suæ tempore aliquando cæcatus est. Sed illius cæcitas, illuminatio totius orbis

Paulus excecatus est vt clarius inde videret. effecta est. Quoniam enim videbat male, bene eum excęcauit deus, vt vtiliter iam videret in reliquum. Simul enim & documentu; ei suæ virtutis præbuit & in passione eius figurauit futura, & modum eius predicationis edocuit: q scilicet oporteret eu; priora studia penitus excludere, & quasi conniuentem oculis semetipsu; vn

G I. Cor. ii. diq; coercere. Propter quod ipse idem istud significans clamat. Si quis videtur inter vos esse sapiens, stultus fiat, vt sit sapiens. Nequaq; ergo potuisset rursus bene videre, nisi prius excæcatus fuisset bene, & propriam sapientia; qua perturbabatur excludens fidei se per cuncta committeret. Sed nullus hoc audiens, vocationem istam necessitatem putet. Siquidem potuit redire vnde discesserat. Multi enim & in nouo, & in veteri testamento cum maiora sæpe mirabilia vidissent, retro (vt legimus) sunt reuersi, vt Nabuchodonosor, vt Iudas, vt Elymas magus, vt Simon, vt Ananias & Saphira, vt omnis populus Iudeorum. Sed non ita Paulus, Illustrato, n.

Quare Paulus excæcatus est. mentis aspectu, ad syncerissimu; illud lumen cursu tetendit, atq; ad cælum perniciter subuolauit. Quod si interroges cuius rei gratia sit cæcatus, accipe ipsum loquentem. Audistis, inquit, conuersationem meam aliquando in iudaismo, quoniam supramodum persequebar ecclesiam dei, & expugnabam illam, & proficiebam in iudaismo super multos coætaneos meos in genere meo, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum.

H Quia enim vehemens quidem erat ac ferus, frænis quoq; vehementioribus indigebat, ne scilicet impetu ipso eius qua ferebatur alacritatis arreptus, prolata ad se dei verba contemneret. Propter

ita igitur furorem eius indomitum priuscomprimit,& concitatos precipites illius iracundiæ fluctus cæcitatis beneficio redigit in quietem,& tum denium cælestieum donat afflatu, ostendens proprie inaccessibilem sapientiam,& supereminentem omnibus diuinę scientiæ summitatem,vt disceret cui tandem aduersario repugnaret,quem certe non modo punientem ferre non posset,sed beneficia conferentem.Non enim ille obscuritate tenebrarum,sed luminis nimietate cæcatus est.Et cur,inquis,hoc ante non factum est?Ne quæras istud,neq; velis esse curiosior,sed concede incomprehensibili prouidentiæ dei salutes hominum notis sibi,temporum opportunitatibus ordinare,Sic enim etiam ipse fatebatur dicens, Cum autem placuit ei qui me segregauit de vtero matris meæ,& vocauit per gratiam suam,vt reuelaret filium suum in me.Nihil tu igitur scruteris amplius,quando hoc dicit & Paulus.Istud enim tunc vtiq; fieri oportuit,cum iam scandala vbiq; creuissent. Ab ipso vtiq; discamus,quoniam nullus neq; ante Paulum,neq; ipse Paulus ex se tantummodo eum inuenit,sed ipse se Christus ostendit.Et idcirco dicebat.Non vos me elegistis,sed ego elegi vos.Cęterum cur ante non credidit,cum videret resurgente mortuos,ambulare claudos,paralyticos roborari,dæmones effugari?Nullum enim ille fructum ex his omnibus consequutus est, cum tamen non ignoraret ista,qui tam erat circa apostolos curiosus.Qui certe cum lapidaretur Stephanus,astabat,& faciē eius videbat angelico fulgore radiantem.Cur ergo nihil inde lucratus est?Quia nec cum vtiq; fuerat vocatus a Christo.Tu vero hæc audiens noli vocationem istam necessitatem putare.Non enim deus homines cogit vocando,sed post vocationem quoq; permittit eos propriarū esse dominos voluntatum.Nam & Iudæis seipsum quando oportuit reuelauit,sed illi propter gloriam quā ab hominibus requirebant,vltro se offerentem suscipere noluerunt.Verum hoc loco infidelior aliquis opponat ac dicat. Cur non etiam me & vocauit e cælo?Vnde autem manifestum est o homo,quia Paulum vocat e cælo?Sed credis istud.Ergo si credis,hoc ipsum ad signum tibi satis est.si vero non credis,quia e cælo Paulum vocauit,quomodo dices cur non etiam me vocauit?Credis quia illum vocauit, hoc ipsum tibi vt dixi abundat ad signum.Crede igitur. Nam te quoq; e cælo vocat deus si habeas animam ad obediendum paratam.Quod si inobediens sis,& corruptæ deprauatæq; sententię ne de cælo quidem ad te demissa vox tibi sufficit in salutē.Quoties autem & Iudæi vocem audiere de cælo & in nouo & in veteri testamento?nec tamen facti sunt idcirco meliores.Nam in veteri Iudæi quidem post mille miracula pro Christo vitulum que fecerant adorauerunt.At vero Hiericuntina meretrix,quæ nihil omnino ex mirabilibus viderat,ostendit tamen fidem in exploratorum susceptione mirabilem.In terra quoq; repromissionis Iudęi

Paulus cæcatus est non tenebrarum obscuritate sed nimietate luminis.

Gala.1.

Nullus Christū inuenit,sed seipsum Christus ostendit. Paulo ante excæcationem non credidit non obstantibus miraculis.

A

Vocatio apostoli non imposuit ipsi necessitatem.

Quilibet perfectè fidelis sufficienter a domino vocatur.

B signa cernentes permanebant lapidibus duriores. Niniuitæ vero solum Ioannam videntes crediderunt & egerunt pœnitentiam, & venturam super se iram dei conuersione pepulerunt. In nouo etiã testamento sub presentia ipsius Christi latro quidem cum crucifixum cerneret adorauit: Iudæi vero qui eum spectauerant mortuos suscitantem, & vinxerunt & affixerunt cruci. Quid autem nostra quoqꝫ ætate? Nonne ex fundamentis templi quod Hierosolymis fuit, ignis exiliens audentes illud ædificare consumpsit? Sicqꝫ reliqui ab iniquis conatibus destiterunt, neq; tamen ab impietate sua & cæcitate conuersi sunt. Quanta vero post hæc etiam alia facta sunt miracula? vt cum super Apollinis verticem fulmen illapsum est, vt cum ipsius responsa dæmonis transferri a rege sepulcrum iuxta se martyrem compulerunt, dicentis se eloqui omnino non posse, q̃diu proximam illius arcam videret. Erat nanqꝫ vicina. Postq; rursus ipsius regis auunculus, qui profano attrectatu cõsecrata deo vasa temerauerat, vermibus ex eius interijt. Prepositus regalis ærarij ob aliquã quã ecclesiæ intulerat iniuriam, medius repente diruptus est. Tunc etiam regionis nostræ fontes qui prius flumina ipsa cursu inundante vincebant, subito in se resiliẽdo fugerunt, nunq̃ hoc ante perpessi, nisi postq̃ loca illa sacrificijs ac victimis inquinauit. Quid vero iam memorem famem toto prorsus orbe terrarum cum impio rege damnatam? regis interitũ in regione Persarũ, ante mortẽ vero mentis errorẽ perpessum? exercitum in medio barbarorum relictum? Et vndiqꝫ velut in medijs erat retibus inuolutus, nec vllum aliquando exitum se inuenturũ credebat: dei iam nutu ab hostibus liberatus, omni cum seueritate remeauit. Et hæc quem non valeant ad partem pietatis attrahere? Nonne crux predicatur, & totus ac credendum mundus accurrit? Quid vero presentia? Nonne multo etiam mirabiliora dicenda sunt? Nonne mors annunciatur, & omnes condolant? Nũquid nõ innumeri crucifixi sunt? Nunquid non duo latrones cum domino pependerunt? Nunquid non sæpe multi sapientes? nunquid non extiterunt potentes? Cuius igitur aliquando nomen sic obtinuit? Et quod dico potentes atqꝫ sapientes? nunquid non fuerunt reges incluti? Quis ita sibi terrarum orbem tam breui tempore subiugauit? Non.n. varias mihi atqꝫ diuersas opponas hæreses. Omnes siquidem eundem predicant Christum, etsi non omnes sane predicent atqꝫ legitime. Illum enim omnes predicant qui in Palæstina & natus & passus, qui Pontio Pilato adiudicante crucifixus est Hæc igitur cuncta quæ proposui: nonne etiam maius virtutis euidenter habere documentum, q̃ illa vox allata de cælo? Cur.n.

D non aliquando vllus ita regum, vt hic solus obtinuit? Certe cum innumera ex aduerso impedimenta pugnarent, nam & reges contra euangelium præliati sunt, & tyranni bella gesserunt, & nostra usque adeo attrita nõ sunt, vt inde magis fierent clariora. Vnde hæc

Luce.xxiii.

Volentes p passionem Christi templum reedificare ignis exilijs consumpsit.

Nota varia & diuersa dei miracula in fidei approbationem facta.

C

Diuersa fidei argumenta.

Igitur tanta tamq; ammiranda virtus? Solus ergo iste magus tā potens fuit? Audistis nempe, quia & apud Persas magi, & apud Indos extiterunt, funtq; etiam modo, sed ne nomen quidem eorū vsq; sonat. Et ille quidem ex tyrannorum vrbe deceptor ac maleficus aliquo loco apparuit, & ad breue aliquanto tempus in exigua orbis parte refulsit, sed celeriter extinctus atq; deletus est, qui non ecclesiam omnino, non populum, non aliquid horum reliquit. Sed quid dico magos ac maleficos extinctos? Vnde quæso omnia deorum templa combusta sunt, & Dodonæus & Clarius, & omnes istæ profanitatis officinæ silēt, ac penitus obstructæ sunt? Vnde igitur non solum crucifixum, sed etiam pro ipso occisorū fauillas dæmones contremiscunt? Cuius rei gratia falsem nomē audientes crucis, in fugam resiliunt: cum certe si se aliter res haberet, magis eos oporteret irridere q̄ fugere. An forte crux clarum quiddam videtur ac nobile? Immo e contrario turpis & exprobrabilis mors. Est. n. & vtiq; pœnalis mors, est omnino teterrima. & apud Iudæos maledicta, & apud gentiles abominanda. vnde igitur illam dæmones reformidant nisi de virtute crucifixi? Si enim illam per seipsam timerent, q̄q̄ & hoc ipsum de his esset indignū tamen & ante illum & post illum plerīq; crucifixi sunt, & cum ipso etiam duo. Quid igitur si inuocet aliquis nomen latronis, vel alterius cuiuscunq; crucifixi, dæmon forte timebit ac fugiet? Nequaq̄ quinimmo ridebit. Si vero Iesum addideris Nazarenum, velut ab igne repente effugiet. Quid igitur dicis, vnde preualuit? Quia, inquit, seductor fuit. At non hoc precepta eius loquuntur. Deniq; & multi seductores fuerunt, & tamē nullus obtinuit. Sed quia magus fuit. Verū longe aliud eius dogmata contestātur. Sed & magorū multa sæpe fuit copia, nec tamē vllū huiusmodi potētię nomē auditū est. Sed quia sapiens fuit. Et multi fuerūt sæpe sapiētes, quis itaq; similiter obtinuisse dicetur? Nullus. n. aliquādo saltē ex parte aliqua huic potentiæ propinquauit. Vnde liquido patet quoniam Christus nō magus fuerit, non seductor, sed q̄ e contrario horuș extitit emendator, & vere diuina virtus, nec vlli omnino superabilis. Idcirco & ipse cuncta vicit atq; perdomuit. Paulus cum ista ar te vilissima tātā potuit īspirare virtutē, quātā ipse rerū testatur esse ctus. Homo etenī ignobilis, abiectus & circū foraneus, q arté exercebat in pellibus, in tātū virtute pgressus ē, vt vix triginta annorū spacio & Romanos, & Persas, & Parthos & Medos, & Indos, & Aethiopas, & Sauromatas, atq; Sarracenos, & oē prsus hominū genus sub iugo mitteret veritatis. Respōde igitur vn̄ iste opifex vilis ac publicus, & is ī loco artis suę, aut scalpellū manu terēs, ita vt ipe philosophatus ē, & alios docuerit philosophari, gētes scilicet, vrbes. & regiōes nec vi sẽ sermōis ostēdēs. Audi. n. ipm loquētē, Et si impitus sermōe, nec pecūias possidēs. Nā hoc quoq; ipe testat. Vsq; ad hāc (īqt) hor. & esurim⁹, & sitim⁹, & nudi sum⁹, & colaphis cædimur. Et qd dico pecu

Quare dæmões crucē sic reformidant.

Paulus artē exercebat in pellib⁹.

Post passionem Christi fides atq; ferè annum per vniuersum orbē diuulgata ē Pauli ministerio.

i. Cor. iiii.

nias? cum ille quidem ſæpe neceſſarium non haberet cibum, nec quo circundaretur indumentum. Quia vero nec de promiſſione clarus fuerit, ipſius diſcipulus oſtendit dicens. Quoniam manebat apud Aquilam ⁊ Priſcillam, propterea ꝙ eiuſdem artis eſſent. Erat enim ſcenofactoriæ artis. Non igitur a proauis nobilis, quippe qui tam vilis fuiſſe artis oſtenditur, non a patria, non a gente, tamen progreſſus in medium, ac tantummodo apparens inimicorum cuncta turbauit, vniuerſa confudit, ⁊ ſicut in ſtipulas aut fœnum ignis immiſſus omnia demum opera conſumpſit, atq; in quod voluit cuncta conuertit. Neq; vero hoc ſolum admiratione dignum eſt ꝙ tantam potentiam talis obtinuit, ſed quoniam diſcipulorum quoq; illius plurimi pauperes, imperiti, ac totius erãt eruditionis extranei, in fame ⁊ egeſtate viuentes, ignobiles, ⁊ de ignobilibus procreati. Quod certe ipſe etiam predicauit, nec erubuit eorum commemorare pauperiem, imnio neceſſaria quidẽ eorum victui poſtulare. Proficiſcar, inquit, Hieruſalem miniſtrare ſanctis. Et rurſus, Secundum vnam ſabbati vnuſquiſq; veſtrum reponat quod ei bene placuerit: vt non cum venero tunc collectæ fiant. Quia vero plures diſcipulorum ex imperitorum numero cõſtarent, ad Corinthios ſcribens ait, Videte vocationem veſtram quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potẽtes, non multi nobiles. Sed ⁊ valde obſcuri, ⁊ viles fuerunt. Nam infirma, inquit, mundi elegit deus, ⁊ quæ non ſunt, vt ea quæ ſunt deſtruere. At nobilis quidem ⁊ eruditus erat forte perſuaſor. Ne iſtud quidem, nam hoc quoq; ipſe confirmat dicens, Et ego veni ad vos non in ſublimitate ſermonis, aut ſapientiæ, annuncians vobis teſtimonium Chriſti. Non enim indicaui ſcire me aliquid inter vos, niſi Ieſum Chriſtum ⁊ hunc crucifixum. ⁊. Sermo meus ⁊ prædicatio mea, non perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis. Sed cauſa nimirum ipſa prædicationis erat idonea, quæ ad ſe pertraheret audientes. Accipe quod etiam ſuper hac re ipſe pronunciet. Omnes, inquit, Iuſti ſigna petũt, ⁊ græci ſapiẽtiã quęrunt: Nos autẽ prædicamus Ieſum crucifixũ, Iudęis quidẽ ſcandalum, gentibus autẽ ſtultitiã. Sed ſecuritate ⁊ libertate perfruitus eſt. Ait omnino nunq; a periculis reſpirauit. Et ego, inqt, in infirmitate ⁊ timore ac tremore multo fui apud vos. Neq; vero ipſe ſolum, ſed etiã eius diſcipuli paſſionibus ſubiacebãt. Mementote, inquit, dierum priorum, in quibus illuminati magnum certamen ſubſtinuiſtis paſſionum. In altero quidem opprobrijs ⁊ tribulationibus ſpectaculum facti: in altero autem ſocij taliter conuerſantium facti. Nam ⁊ vinctis compaſſi eſtis, ⁊ rapinam bonorum veſtrorum cũ gaudio ſuſcepiſtis. Et rurſus ad Theſſalonicenſes ait, Vos enim eadem paſſi eſtis a contribulibus veſtris, ſicut ⁊ ipſi a Iudæis, qui ⁊ dominum noſtrum occiderunt, ⁊ prophetas ſuos perſecuti ſunt. Rurſus ad Corinthios ſcribens, Sicut, inquit abundant paſſiones Chriſti

Actum. xviij. Paulus ⁊ Aquila erat artis ſcenofactoriæ.

I. Cor. xvi.

I. Cor. I.

Paulus non in ſublimitate ſermonis vel eloquentia Iudeis loquebatur.

I. Cor. ij.

I. Cor. ij.

Hebr. x.

I. Theſſa. ij.

ij. Cor. i.

in vobis. Et quemadmodum socij estis passionum, ita eritis & consolationis. Et ad Galatas, Tanta, inquit, passi estis sine causa, si tamen sine causa. Cum igitur & prædicator tum imperitus, tum etiã pauper esset: & prorsus ignobilis, & quod prędicabatur non modo commendatione sui esset vacuum, verum etiam offensione plenissimum, & auditores ipsi inopes, imbecilli, atque omnino nulli: & pericula tam crebra, tam varia, non doctoribus solum sed etiam discipulis imminerent, & crucifixus esset qui annunciabatur adorandus: quidnam illud est quod huiusmodi prædicatio potuit obtinere? Nomine lucidissime claret diuina hoc & ineffabili quadã virtute perfectum? Quod certe etiam inimicorum comparatione potest liquido comparari. Cum enim videris contraria horum in vnum vniuersa concurrere. i. & opes, & nobilitatem, & patriæ claritudinem, & oratoriæ artis potentiam, & pacis securitatem, & plurimam in ipsa superstitione culturam: continuo tamen morem profanitatis extinctum, hos vero qui ex diuersa sunt per te superare: quæ horum si causa responde. Tale est enim, vt cum rex quispiam instructus armis, fretus exercitu, potentissimas in bellum acies ordinans, hostes superare nequiuerit, nudus aliquis, & pauper, & solus, ac ne breui quidem iaculo armatus, aut simplici saltem veste tectus, certamen ineat, eaque peragat quæ alij ne cum mille quidem molitionibus patrare potuerunt. Noli igitur in praua permanere sententia: sed virtutem venerare crucifixi. Neque enim si regem aliquem videas ciuitates sibi excelsas parantem, circum agentem fossas muris machinas imponentem: innumeram quoque habentem militum multitudinem, arma fulgentia, pecunias infinitas, vnamque hostium ciuitatem destruere non valentem, alterum vero nudo corpore dimicantem, solisque manibus vtentem, non vnam aut duas, aut paucas, sed prorsus innumeras totoque diffusas orbe vrbes percurrentem celeriter cunctasque capientem, humanæ hoc dicas esse virtutis. Sic proculdubio iam in præsenti causa est sentiendum. Propterea enim concessit Deus & latrones cum saluatore crucifigi, & ante saluatoris aduentum seductores aliquos apparere, vt etiam ex comparatione rerum nimis insipientibus ostenderetur excellentia veritatis, & disceres quia hic non vnus ex illis, sed grande sit inter tam dispares infinitumque discrimen. Nihil enim a Christi gloria potuit inumbrare vel eorundem opportunitas temporum, vel communio passionum. Ne quis enim putaret quia dæmones crucem & non crucifixi virtutem pauerent, obstruxit ora ista dicentium per latronem. Quod si temporum opportunitas cuncta fecisse dicatur: ad refellendum Theodoræ atque Iudæ discipuli proferentur, qui cum eisdem fere quibus etiam Christus temporibus extitissent & veritates per quædam etiam signa impugnare tentassent, repente destructi sunt. Quod enim iam ante memoraui, ideo interdum falsa fieri Deus signa

Mirabilius est Paulũ sic vniuersum orbẽ cõuertisse quã hominem nudum potẽtissimas ad se in bellum vtrisque armis munitissimas superare.

B

Quare Deus permisit latrones secũ crucifigi, & antea multos fuisse seductores.

concessit,vt abundantius vera monstraret. Propterea ꝛ pseudo prophetas tempore prophetarum,ꝛ pseudo apostolos cum apostolis apparere permisit,vt disceres ꝙ splendentem eius vbiq; virtutem nequaq; obscurare posset similitudo quædã ꝛ vmbra virtutum. Age iam ex alijs quoq; documentis probemus esse hanc potentum singularem ꝛ præcipuam atq; mirabilem. Docemus enim Christi gloriã ipsa magis inimicorũ ipugnatiõe creuisse. Cũ enim hũc ipsũ beatũ Paulũ Romæ quidã persequeretur,aliquito hoc ipsum dogma inquietius prędicabant. Cupiẽtes enim Neronẽ illũ impugnatorẽ Pauli acrius in eius odiũ cõmouere,mira quadã arte lędẽdi susceperũt ꝛ ipsi euãgelicę prædicationis officiũ,vt magis scilicet fidei sermone feruẽte,ꝛ discipulorũ crescẽte nnmero, in imẽsũ ignesceret furor tyranni,ꝛ fera maiora adhuc colligeret incremẽta feritatis. Et hoc ipse ad Philipẽses Paulus scribẽs ait, Scire autẽ vos,inqt,volo fratres quoniã q̃ circa me sũt magis ad profectum venerũt euãgelij,ita vt plures e fratribus cõfidẽtes vinculis meis abũdãtius auderent sine timore verbũ dei loqui. Quidã quidẽ etiã per inuidiã ꝛ cõtẽtionẽ,quidã aũt ꝛ ꝓpter bonã volũtatẽ Christũ prædicãt. Quidã ex cõtẽtiõe Christũ ãnũciãt nõ syncere,existimãtes pressurã se suscitare vĩculis meis:quidã autem ex charitate,sciẽtes ꝙ i defẽsiõe euãgelij positus sũ. Quid .n.ni oimõ siue per occasionẽ,siue per veritatẽ Christus ãnũcietur? Vidisti certe queadmodũ etsi ex cõtẽtiõe aliqd prędicarẽt:tamẽ etiã per inimicos veritas Christi crescebat. Sup hĩc vero inimicorũ calliditatẽ,alia quoq; ex aduerso multa veniebat. Nã ꝛ ãtiquæ leges non modo opitulabãtur,verũ etiã aduersabãtur,cõtraq; veritatis patres nõ solũ malitia obloquẽtiũ inimicorũ,verũ etiã ignorãtia dimicabat. Regẽ aieb ãt alterũ .i. Christũ. Nõ enĩ nouerãt eius cœleste regnũ terribile illud ꝛ absq; vllo termĩo gloriosũ,sed quasi tyrãnidẽ morũ inferẽtibus per calũniã repugnabãt,ꝛ ĩ cõmune omnes ꝛ specialiter aduersus eos singuli dimicãdo. In cõmune qdẽ,qꝛ cõtra eos q publicæ disciplinæ ꝛ legũ scita destruerẽt: specialiter vero quasi singulorũ domos diuisionibus diuortijsq; dissoluerẽt. Nã ꝛ filium tunc impugnabat pater, ꝛ filius patrem negabat,ꝛ maritum vxor oderat,ꝛ vxorem maritus. Filię quoq; cum matribus dissidebant. Cognati cognatos.amici oppugnabant amicos. Eratq; per omniũ domos varium istud ac multiforme bellum,propinquos separans,dispergens curiam,iudicia conturbãs, cum vtiq; mores patrij soluerentur,festiuitas ꝛ cultura dęmonũ pellerentur quæ alij legum latores vel in primis custodienda decreuerant. Cũq; his omnibus etiam tyrannidis orta suspitio vndiq; eos faciebat explodi. Neq; vero dicere quisq; potest,a gentilibus quidem inferebantur, a parte vero Iudeorum omnia quiescebant,cum certe isti sæuius imminerent,cũq; ꝛ ipsi ei destructionẽ legis impigerent. Non enim cessat,inqũt,loquẽs verba cõtra le-

Quidã pseudo apostoli Christũ pdicabãt vt Neronẽ in Paulũ mira arte lędẽdi cõcitarẽt.

Pseudo apostoli ola per euãgelij ꝛ Christi pdicationẽ ꝛ in cõi ꝛ in speciali cõfundebant ꝛ peruertebant.

gem & locum sanctum. Veruntamen vndiq; inuidię igne succen/so a domibus, ab vrbibus, ab agris, a solitudine, a terra, a mari, a gentilibus, a Iudæis, a principibus, a plebibus, a regibus, a regum ministris, cum omnes se ad crudelitatem mutuo cohortarentur & omnibus ferocissimum ius atrocius sęuiusq; consurgerent, beatus tamen Paulus in tantos ignes insiliens, atq; in medio talium consistens luporum, q̃q; omnium ictus exciperet, non modo tamen obrutus non est, sed etiam illos omnes in partem transtulit veritatis. Et hæc & alia quoq; p̃lia nõ min⁹ sæua memorabo. Vt illud quod aduersum pseudo apostolos gerebatur, quodq; eum su/pra omnia alia torquebat, domesticorum dolus, ruina nutantium. Multi enim etiam ex fidelium numero labebantur. Sed etiam contra ista præualuit. Vnde quæso, ex qua ve virtute? Quia arma, inquit, nostra non carnalia sed potentia sunt a deo ad destructionem munitionum consilia destruentes, & omnem altitudinez extollentem se aduersus scientiam dei. Propterea igitur in diuersum omnia vertebantur repente, ac sicut igne succenso paulatim spinæ consumuntur & cædunt, flammisq; superantur ac mundi red/duntur nouales: sic etiam Paulus insonante lingua, & omni igne vehementius irruente cedebant omnia, omniaq; fugiebant, & dæmonum cultus, & celebritas atq; festiuitas, & mores patrij & populorem furores, & tyrrannorum minę, & insidię domesticorum, & pseudo apostolorum operationes malignæ. Magis autez sicut radijs solis orientibus, & tenebrę fugantur & adulteri ac fures, foueisq; conduntur, & latrones recedunt, & homicidiæ ad antra suffugiunt, & amouentur piratæ, & sepulcrorum violatores fugantur, & adulteri ac fures, & perfossores domorum deprehendi a sole & redargui periclitantes abeunt, seseq; alicubi procul occulunt, omniaq; lucida efficiuntur & clara, desuper radijs illustrantibus terras pelagus, ac montes, vrbes simul atq; regiones: si tunc prędicatione fugente, & vbiq; euangelium disseminante Paulo fugabatur error, veritasq; remeabat, fauillę vero fumusq; templorũ & cymbala omnia, & tympana, & ebrietates, & comessationes, & stupra, & adulteria, & alia dictu fœda, quæ in sacris suis celebrare consueuerant, defecerũt atq; cõsũpta sũt instar cęre ignis vapore pereũtis & palearũ vice q̃ subito cõcremãtur icẽdio. Clara vero iter hæc veritatis flãma surgebat resplẽdẽs, & ip̃m ad vsq; coelũ sublimitate cõscẽdẽs, ab hipotiss̃imũ sub leuata q eã nitebãtur opprimere, p̃q; illos magis incremẽta suscipiens, qui illã extinctum iri cupiebãt. Nec pericula. n. processum eius aut impetus coercere potuerũt. Nõ tyrãnis q̃d̃i inueteratæ cõsuetudinis, nõ patrij amoris auctoritas, nõ legũ potestas, nõ illa ipsa custodiẽdi eius q̃d p̃dicabatur euãgelij difficultas, nec quicq̃ eorũ quæ impedimẽtum afferre possunt, proficientis celeriter veritatis cursum aut incidere aut retardare potuerunt. Atqz vt quantã istud vim habeat cognoscas, commi/

ij. Cor. x.

Pauli & pseudo pphetarũ licet idẽ euangeliũ p̃dicantium sermones & p̃dicationes diuersi sequebãtur effectus.

Omnis doctrina desinit dogmatizari ob cōminationē præter doctrinam euangelicam. nare gentilibus, non dico pericula, famem, mortem, sed damnum aliquod exiguum, & videbis eos repente mutatos. At non talia inueniuntur & nostra, sed concisis occisisque omnibus, & vbique vario impugnatis genere bellorum, ita tamen florentiora semper effecta sunt. Et quid ego nostræ ætatis commemoro gentiles viles istos, & omnino contemni faciles? eos potius qui apud illos erant aliquando mirabiles in medium proferamus, philosophię scilicet honore celebratos, Platonem, Diagoram Clazomenium multosque alios huiuscemodi, & tum demum euangelicæ prædicationis virtutem probabis. Nam post Socratis venenum alij quidem Megara discessere similia patiendi metu, alter vero & patria & libertate priuatus est, nec præter vnam mulierem philosophiæ quemq; studijs subiugauit. Plato autem depictam in paginis disciplinam relinquens, in mortem solutus est. Et certe nihil tunc eis impedimento erat, non periculum, non egestas, non imperitia sermonis, sed erant & dicendi potentes, & opibus affluentes, de nobilitate patriæ gloriantes. Verum nequaq; obtinere potuerunt. Talis est enim conditio erroris, etiam nullo sibi obsistente consenescit ac defluit. Talis autem e diuerso veritatis status, etiam multis impugnantibus suscitatur & crescit. Hæc autem ita esse veritas rerum ipsa proclamat: nihilque hic opus esse assertione verborū: cum vocem quodammodo totus vndique mundus emittat, vrbes scilicet & agri, & terræ, & maria, & vltra loca atque deserta, ipsæque etiam montium summitates. Neque enim solitudinem beneficij sui reliquit exortem, & ipsam maxime his quæ nobis de coelo veniens detulit, bonis repleuit, per Pauli præcipue linguas, perque illam quam in ipsum contulit gratias. Quia enim digni tali dono deuotionem gerebat, copiosa in illo etiā gratia coruscauit, plurimaque eorum quæ hucusq; memorauimus, ipsius sudore ac sermone completa sunt. Quoniam igitur ita genus nostrum nobilitauit deus: vt vnum hominem dignaretur tantorum facere causam bonorum: studeamus & nos ei similes inueniri. Neque vero impossibile istud putemus, quoniam (vt sæpe dixi, & nunc inculcare non cesso) tale illi quale etiam nobis corpus fuit, talis anima tales cibi. Sed voluntas in illo mirabilis ac præclara deuotio. Et illud est prorsus vnde ille talis effectus est. Nemo igitur diffidat, nemo desperet. Si animam intendas & præpares, nihil est quod te ab eiusdem dei gratiæ possit prohibere muneribus. Non est enim personarum acceptor deus. Idem illum teq; formauit Et quemadmodum illius, ita est etiā tuus deus: ac sicut illum merito laudauit, ita etiam tibi offert coronam. Spondeamus igitur nosmetipsos deo atque mundemus, vt nos quoque eandem gloriā consequentes, eadem etiā præmia consequamur, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi: cui est gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

Philosophi ob metū a sua doctrina destiterūt.

H

Diuersa inerant philosophis adminicula.

Doctrina erronea nullo obsistente consenescit: e diuerso est de veritate.

Non est nobis impossibile a domino impetrare similes Paulo effici. Sola voluntate & deuotione sumus Paulo dissimiles.

A

B

VBi nunc illi sunt q querulo semp animo mortem causari solēt, & corruptibile huius corporis atq3 passibile, impedimēto sibi esse ad virtutē putāt? Audiāt Pauli facta pręclara, & ab hac obtrectatione malignissima cōquiescant. Quid.n. humano generi mors nocuit? Quid vero virtutē corruptio corporis impediuit? Cōsidera itaq3 Paulū: & videbis quia nobis etiā ad maximā vtilitatem proficiet ista mortalitas. Hic.n. nisi mortalis fuisset, nequaq̄ dicere potuisset, magis aūt nequisset ostēdere quod ipsis operibus est locutus, Quonia3 quotidie morior propter vestrā gloriā, quam habeo in Christo Iesu. Vbiq3.n. nobis intētione animi ac promptæ opus est voluntatis. Quæ si affuerit, nihil erit quod nos possit a virtute prohibere, sicut superior ia3 sermo memoratus est. Nōne erat iste mortalis? nōne ignobilis? nōne pauper & quotidiano opere victū requirēs? Nōne corpus habuit cunctis naturæ necessitatibus subiugatū? Quid ergo eum vetuit illis qbus floruit splēdere virtutibus? Profecto nihil. Nullus ergo mœreat pauper: nullus angatur inglorius: nullus ex vilioribus ingemiscat, sed tantummodo illi qui molles animo sunt, & eneruati mente, atq3 resoluti. Hoc.n. solū est quod nos a virtute valeat arcere, vitiositas animæ, ac mollitudo sentētiæ, nec quicq̄; oīno prę terea, idq3 beati huius propter quē hodie cōgregati sumus, q præsentiū iocunditate gaudet, illustratur exemplo. Sicut.n. Paulo nihil ea quæ superius sunt memorata nocuerunt, ita extra religionem nostrā positos nihil his aduersa iuuerunt, nō generis claritudo, nō affluentia diuitiarū, nō splēdor eloquij, nō gloriæ magnitudo nō sublimitas potētatus. Sed quid ego adhuc de hominibus loquor? & q̄diu circa terrā cōtinuo sermonē? Fas est etiā supernas cōmemorare virtutes, principatus videlicet ac potestates, mundiq3 rectores, ac tenebrarū huius seculi. Quid.n. eos iuuit angelorum fortitos esse naturā? Nonne veniet oēs istæ virtutes a Paulo eiusq3 similibus iudicandæ? Nescitis, inquit, quia angelos iudicabimus, quanto magis secularia? Nō igitur ob alias aliquādo causas nisi ob vitia sola doleamus, horū nos studiosos esse pœniteat. Nihil est qđ nos Paulo similes fieri vetet. Ille.n. nō solū gratia dei, sed sua etiā voluntate talis effectus est, & idcirco gratia, quia etiā de propria voluntate. Vtraq3.n. plena in illo fuerunt atq3 pfecta, & ea quæ donantur a deo, & ea quæ voluntate præstantur. Vis dei dona cognoscere? Vestimēta Pauli dæmonibus terrori erāt. Verū ego nequaquā istud admiror, sicut ne illud quidē, quia vmbra Petri corporū languorē effugabat. Hæc vero sunt admirāda, quæ Paulus etiā ante gratiā magnus, ab ipsis rudimētis, ab ipsis fidei suæ inuenitur fecisse principijs. Quia nec virtute hac qua postea polluit illustratus, nec apostolatus honore donatus, ita in Christi zelum totus exarsit, vt omnem contra se populum accenderet Iudæorum. Qui cū se in tantis periculis, & ciuitatem propter se obsessam videret, per

Nihil est quod nos a virtute dei mouere possit nisi vitium & animi mollities

i. Cor. vi.

C

Paulus nō solū gratia dei, sed etiam sua voluntate tantus effectus est.

Sicut vmbra Petri languorē fugabat, sic & vmbra Pauli dæmones terrebat.

murum dimissus in sporta est: atq; depositus, nec tunc quidē ī segnitiem ac timiditatē relapsus est, sed maiorē alacritatē mētis accepit, periculis qbusdā ī se sæpe subducēs in aliorū salutem, nulli autem studio cedens docendi, sed quotidie portans cruces, dominum sequebatur, & quidem cum recens adhuc Stephani ante oculos haberet exemplum, videretq; omnes contra se potissimum concitatos Iudæos cædem spirantes, ipsasq; pene carnes eius devorare cupientes. Vnde igitur Paulus nec cum in pericula irrueret, temeritatis argui poterat, nec cum pericula fugeret, timiditatis, quia vtrinque & amabat præsentem vitam ob lucrum docēdi, & rursus valde eam despiciebat ob philosophiam, ad quam illum mundi contemptus euexerat, propterque amorem quo ire vrgebatur ad Christum. Quod enim de ipso dico semper, nec dicere aliquando cessabo, nullus ita in diuersa rerum incidens atq; cōtraria, vtraque in commodum suum transtulit, vtraque suis vtilitatibus coaptauit. Nullus enim sic vnq; præsentis vitæ amās fuit, nec eorum qui sunt lucis istius cupidissimi. Et e regione nemo sic aliquando despexit salutem illorum qui se in mortem sponte præcipitant. Sic ab omni se mundum cupiditate præstabat, nullaq; tenebatur præsentium passione, sed vbique desiderium suum cum dei voluntate miscebat. Et nunc quidem præsentem vitam magis necessariam esse dicebat q̄ societatem Christi atq; colloquium, nunc vero tam molestam sibi illam fatebatur & grauem, vt etiam ingemisceret, atq; in mortis desiderium cogeretur. Ea.n. sola cupiebat, quæ illi secundum deū lucra parerent, etiā si viderentur esse contraria. Erat enim quidem varius semper ac multiplex, nō vtiq; dissimulatione mutabilis, sed factus oīa quæ prædicationis salutisq; hominū necessitas poposcisset, in hoc quoque domini sui inuentus imitator. N. ī & deus etiā homo apparuit cū id eū oportuit apparere, & in igne, quādo ita tēpus exegit, & nūc quidē se in habitu armati militis, nunc in similitudine viatoris, nunc in ipsa ostēdit similitudine hominis veritate secunda, quā ne ipsam qdē mortē refugit. Sed iterū iterūq; cōmoneo, nemo dispēsationē istā necessitatē putet, sed tantummodo amorem dei erga homines intelligat. Nec & aliquando quidē super thronū, aliquādo vero super cherubim apparebat sedēs. Oīa aūt ista pro variarū dispēsationū opportunitate faciebat: propter quod loquitur. Ego visiones multiplicaui & in manibus prophetarum assimulatus sum. Ita igitur & Paulus creditæ sibi dispēsationis modū sæpe variādo, nequaq; de domini sui imitatione culpatus est, cū modo Iudæus fieret, modo nulla se illis cōmunicatione misceret, & nunc quidē custodiret legē, nunc vero despiceret, & aliquando cōseruaret præsentē vitā, aliquādo cōtēneret, & nunc quidē etiā postularet pecunias: nunc autē etiā oblatas refutaret. N. ī & sacrificium obtulit, & purificationē ex more celebrauit, sed rursus etiā anathematisans

D
Paulus nec temerarie in pericula irruebat, nec timide ea quandoque fugiebat.

Aliquādo summe vitam suam amauit, summeque periculis mortis exposuit.

Paulus varius & multiplex sine dissimulatione pro temporum necessitate

E
Christus in diuersis speciebus apparuit.

Osee. xij.

ista faciẽtes. Et nunc quidẽ circuncidebat, ipse, nunc vero circunci sionẽ penitus excludebat. Et erit facta quidẽ ipsa diuersa inter se atq; cõtraria, mẽs vero atq; sentẽtia ex qua illa fiebant, valde sibi concinens atque concordans. Vnum enim illud requirebat & solum, eorum qui illa viderent & audirent salutem. Propterea modo extollit legem, modo inclinat ac deijcit. Non enim solum in actibus suis, verum etiam in verbis erat (vt dixi) varius ac multiplex, non mutando sententiam nec alter factus ex altero, sed ipse quod erat semper manendo horum quæ dicta sunt vsum pro caussarum opportunitate variabat. Non igitur eum propter ista reprehendas, propterque illum magis debes dignis laudibus coronare. Si quidem & medicum nunc vrentem videres, nunc fouentem, nunc ferro vtentem, nunc medicamento, & aliquando quidem ægrotum a cibo potuq; cohibentem, aliquando vero eum in ista laxantem, & modo quidem cooperientem vndiq; & vndique confouentem, nunc vero ipsi illi calefacto securius imperantem plenam frigidis aquis epotare phialam, non vtique super hac eum varietate & frequenti mutatione culpabis: sed tunc præcipue stupebis artem, quando ea quæ nobis contraria videntur & noxia illum cum fiducia videas offerentem, hoc est enim viri artificis ac periti. Si igitur approbamus medicum contraria ista facientes multo magis Pauli debemus animam prædicare tam multis se ac diuersis modis ægrotantibus coaptantem. Non enim minus hi qui animarum, q; illi qui corporum languore vexantur, arte opus habent ac varietate curandi. Ad quos si sæuire & velut ex direpto volueris accedere: omnis ab eis spes salutis effugiet. Et quid mirum si homines ad hæc sanandi temperamenta discendant, cum etiã omnipotens deus hoc ipso medicinæ vtatur modo, nec omnia nobis vniformiter ac directus loquatur? Quia enim spõte nos vult effici bonos, non necessitate atq; violẽtia, opus habet etiã mutatione curæ, nõ propter aliquã impossibilitatẽ suam, sed propter nostram fragilitatẽ. Ipsi enim licet innuere solum, imo velle tantummodo, iamq; facta spectare quæ voluit. Nos vero qui semel dominatum nostri adepti sumus, non in cunctis deo subditos esse nos patimur. Qui si traheret inuitos, eriperet ipse quod cõtulit. i. arbitrij potestatẽ. Ne igitur istud fieret, frequẽti opus fuit varietate medicãdi. Hæc autem a nobis non superfluo dispu tata sunt, sed propter beati Pauli varium istud ac sapiens, vt quan do videris eũ pericula fugientem. nõ illũ admireris minus q; cum se periculis gaudet opponere, vt enim hoc fortitudinis, ita illud est sapientiæ. Et cum videris eum magna de se ipso aliqua sonantem, similiter admireris: ac si videas illum semetipsum depreciantem, vt enim istud humilitatis est, ita illud magnanimitatis. Quãdo eũ gloriãtem videns admirare, sed similiter lauda cũ illũ vides humilia de se & cõtẽptibilia dicentem. Nam & hoc animi

Animæ languentes non minus arte curari debent q; corpora.

Non minus admirari debemus Paulum pericula fugientem q; se illis opponentem.

est arrogantia vacui, & illud dilectione & humilitate pleni. In di-
H spesatione siquidē multorū salutis ista faciebat. Propter quod ait,
II.Cor.v. Siue.n.mente excedimus deo, siue sobrij sumus vobis. Neq3 alius
quisq; tātas nō dico occasiones sed prope necessitates habuit arro
gantiæ. Nec tamen vllus alter ita se munde ab omni iactatione
subduxit. Hoc itaq3 animo attētiore cōsidera: sciētia, inqt, inflat, &
I.Cor.viij. oēs cū apostolo facile dixerimus. At tanta certe in illo erat scien
tia, quanta in nullo qui ante fuerunt. Neq3 tamē se ille extulit inso
I.Cor.xiij. lenter, qui se in hoc ipso humiliat ac deijcit dicēs. Ex parte cogno-
scimus, & ex parte prophetamus. &. Nō me arbitror cōprehendisse.
&, Si qs existimat se scire aliqd, nōdū cognouit quēadmodū opor
teat eū scire. Ieiuniū rursus inflat. Idq3 fecit pharisæus ille manife
Lucæ.xviij. stum qui ait. Ieiuno bis in sabbato. Sed Paulus nō modo ieiunās,
verū etiā famē propter Christū patiens, se etiā abortiuū vocabat.
Et quid de scientia dico atq3 ieiunio: cū etiā tanta cū deo habens,
tanq3 crebra colloquia, quanta nec prophetarū nec apostolorum
vllus habuit, per ea ipsa humilior reddebatur? Non.n.mihi dicas
ista quæ legimus. Na3 plura celauit, nec omnia dixit, ne gloria se
maiore circundaret, nec omnino cuncta tacuit, ne pseudo apollo
lorū contra se ora reseraret. Nihil.n.otiose ille faciebat, sed omnia
cū causa iusta probabiliq3 ratione. Cum tanta itaq3 ratione tantas
res inter se diuersas cōtrariasq3 paragebat, vt eisde3 tamen vbiq3
A laudibus ornaretur. Quod dum adhuc apertius dicimus, intuere
magnū loqui. hic autē tam id opportune aperteq3 faciebat vt ma
gis mereretur loquendo de se q̄; tacendo laudari. Qui nisi fecis-
set istud, culpabilior illis esset qui seipsos importune laudare dice
rentur. Nisi.n.gloriatus fuisset, creditos sibi perdidisset omnes,
resque inimicorū dum se humiliat extulisset. Sic nouerat vbique
tempore & cū recto consilio atq3 sententia ea quæ videntur repro
banda perficere, tam vtiq3 vtiliter & commode, vt non minus de
illis placeret qui cum imperata cōpleret. Amplius.n.tunc Paulus
placuit gloriando, q̄; alter laudes proprias occultando, nec tantū
quisquā pro fuit cū sua merita celaret, quātū iste cū proderet. Sed
hoc quoq3 est multo admirabilius, quia de se nō modo locutus,
verumetiā quātū oportuit est locutus. Nō.n.quasi maximā licētiā
de opportunitate nactus, immoderatius laudibus suis vsus est, sed
consideratissime quousq3 eū progredi deceret agnouit. Neq3 tā-
tū istud sufficere sibi credidit, sed ne alios hoc sermone viciaret,
idq3 efficeret vt semetipsos inaniter prædicarent, libenter se etia3
insipientē vocauit. q̄;q̄; certa iuuit ite causa de propria aliqd laude
B perstrinxerit. Quia.n.consequens erat vt id ipsum respiciētes alij
temere atq3 inaniter eius vterentur exēplo, qd plerūq3 cōtingit &
medicis, sæpe.n.medicamētū quod opportune & commode alter
apposuit, importune alter ammouēs vim medicaminis obscurat
& corrūpit. Ne igitur hic quoq3 accideret istud, vide quanta procu
ratione

ratione vsus est. Qui cũ gloriaturus esset, non semel, nõ secundo, sed sæpius differẽdo atq; cunctãdo dicebat, Vtinã sustineretis mo ij. Cor. ij.
dicũ quid insipiẽtię meę. Et rursus, Quod loquor nõ loquor secũdũ deũ, sed in insipiẽtia. Cũq; tãta dixisset, nõ tamẽ ea se pmisisse cõtẽtus est, sed rursus ingressurus in laudes, semetipsum occultat & dicit, Scio hoiem. & iterũ, Pro hmõi gloriabor. Postq; hæc oĩa, factus sum, inquit, insipiẽs. Quis ergo tã stultus? qs ita inueniatur oĩ sensu ac rõne priuatus, q vidẽs sanctũ illũ etiã cũ tãta ei necessitas immineret, cunctãtẽ tamẽ atq; metuẽtẽ grãde aliqd de seipso loqui, & sicut eũ vsq; ad pręcipitia horrẽda veniẽtẽ, seq; sæpius inde retrahẽtẽ, & qdẽ cũ tãta hoc esset dispẽsatione facturus: qs inquã sic sit insipiẽs, q nõ etiã maiore abundantia cautionis laudes suas fugiat, & tunc forte solũ de illis aliqd attingat, cũ id opportunissimũ tẽpus exegerit? Vis aliud quoq; tibi tale eius ostẽdã? Etenim istud est oĩno mirabile, qa cõtẽtus nõ erat testimonio cõsciẽtię, sed etiã nos docebat iuxta quã regulã in tali rerũ discrimine deberemus incedere, nõ sibi ipsi tãtũmodo de necessitate tẽporũ satisfaciõnẽ parãs, v erũetiã alios erudiẽs, quãta animi cautione etiã tẽpore flagitãte istud effugeret. Nã per ista q̃ dixit. quodãmodo illud effatus est. Grãde malũ est dilectissimi de seipso grãde aliquid dicere atq; mirabile, extremæq; demẽtiæ est nulla imminẽte necessitate rerũ, & necessitate violenta, proprijs laudibus velle decorari. Non est hoc secundũ deũ loqui, indiciũ est potius istud insanię. hoc. n. oẽm nobis mercedẽ euacuat, & qdẽ laboribus sudoribusq; quæsitã. Hęc enim omnia, hisq; plura dixisse videtur ad cunctos, dum loquẽdi de se necessitatẽ etiã excusatione muniuit. His autẽ profecto inanis est, quia necessitate cogẽte vniuersa effudit in mediũ: sed plura etiã & maiore celauit. Veniã, inqt, ad visiones & reuelationes dei. Parco autẽ, ne quis de me existimet super id quod videt. Hæc vero dicẽdo nos erudit, vt ne existẽte qdẽ necessitate, omnia quorũ nobis cõscii sumus, in mediũ proferẽdo vulgemus, sed ea sola q̃ audiẽtibus vtilia iudicamus. Quoniã & Samuel (nihil. n. videtur incõsequẽs illius quoq; meminisse sancti, in nostrã siquidẽ vtilitatẽ, laudẽque proficiet) & ipse inquã aliquido gloriatus est, & propria recte facta patefecit, sed qualia illa quæso? Quæ vtiq; cognoscere audiẽtibus cõueniret. Neq;. n. super decore pudicitiæ, neq; de oblatione est locutus iniuriæ, sed super tali re quadã, quã præcipue discere regẽ illius tẽporis oportebat. i. de cõseruãda integritate iustitiæ, & manibus a muneribus abstinẽdis. Dauid etiã gloriãs, de illis vtiq; gloriabatur, quæ emẽdare auditorẽ valerẽt, neq;. n. alias de se cõmemorauit ille virtutẽ, sed vrsum ac leonẽ adduxit in mediũ, atque aliud prorsus nihil. Etenim altius de se efferre sermonẽ gloriosi est & insolentis sese iactantis. Dicere autẽ illa tãtummodo quæ præsenti causæ necessaria sint futura, amantis est multorum commoda cogitantis. Hoc vtiq; fecit & Paulus. Qui cũ a pseudo ij. Cor. xij.

Paulus quãdoque aliquid de se grande loquebatur quandoque mirabiliter se humiliabat.

C

Nullus nisi in necessitate seipsum in rebus arduis laudare potest.

Paulum imitari debemus cũ de nobis quicquam grande loqui volumus.

Samuel aliquãdo merita patefecit.

D

i. Reg. xvij.

apostolis carperetur, quasi non esset probatus apostolus, nec habẽs a Christo aliquam potestatẽ, per obtrectationes falsas in laudes suas ire compulsus est, quæ maxime dignitatem eius ostẽderẽt. Vides ne igitur per quanta docuerit auditores nõ inaniter gloriari? Primo qdẽ dum ostẽdit se, istud necessitatẽ vocauit, dum titũ plurimis laudes suas satisfactionibus tẽperaret. Tertio qñ nõ cuncta cõfessus est, sed maiora suppressit. Et hoc certe, cũ necessitate quadam in sua præconia cogeretur. Quarto dum sub alterius persona dixit, Scio hominẽ. Quinto dum nõ oẽs virtutes suas adduxit immediatũ, sed eã partẽ quã pr̃sens tẽpus maxime flagitabat. Neq; vero de se tantummodo gloriãdo eundẽ virtutũ suarũ seruabat tenorẽ, verũ etiã in alios ea quæ viderentur iniuriosa dicẽdo. Non iniuriã inferri fratri, inter prohibita numeratur, sed hac quoq; specie est ita Paulus opportune vsus & cõgrue vt magis etiã q̃ laudis placeret. Propterea & Galatas insensatos vocat, & Cretenses ventres pigros, ac bestias malas, & tamen hinc etiã prædicatur. Fines etenim nobis exemplo suo statuit ac regulas. vt neglectores voluntatis dei nequaq̃; corde obtrectemus, sed sermonẽ in eos qui paulo rigidius percutiat dirigamus. Omniũ siquidem mensuræ sunt apud illũ locatæ, ac propter ea omne quod dixerit, omne quod fecerit, placet & conuitijs coercendo, & laudibus prouocando, austerius aliquos aduersando & blanditijs admonendo, & cum effert seipsum, & cum rursus deponit ac deijcit, & cum de se gloriatur, & cum se ipse miseratur. Et quid mirum si iniuria & maledictum placet, quando placuit & æmulatio, & dolus quidam atque deceptio, non in vetere solum, sed in nouo etiam testamento? Per hæc igitur omnia diligenti examine ponderemus & admiremur Paulum, & glorificemus deũ, vt etiam ipsius bona consequamur æterna, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

Multis de causis Paulus grãdia de se loquens immunis est a iactantia.

HOMILIA VI.

Vltis hodie fratres dilectissimi, qui ad audiẽdũ hunc studium conuenistis, vt magna illa gesta Pauli atq; præclara, quę iuxta quorundã suspicionẽ habere aliquid reprehẽsionis videntur, in mediũ proferamus? Etenim inueniemus illũ nõ minus de his q̃; ex cæteris clarũ effici atq; magnificũ. Quidnam illud ergo est quod reprehensibile iudicatur? Visus est (inquiunt) aliquãdo plagas timere. Quod certe visus est, quãdo eum loris milites tetenderunt. Neq; vero tunc solum, sed alias quoque apud illam purpuræ venditricem. Quando etiam causas apud illos mouebat qui eum de carcere iam educere festinabant. Nihil enim aliud ista faciendo nisi sibimetipsi defensionem parabat, & nec cito rursus ea ipsa prouidebat. Quid igitur dixit? Siquidem

nihil eum ita magnum atq; mirabilem, vt hæc dicta declarant: Quia vtique & talem habens animam, idest non malignas quandam ac desperatione præcipitem, & corpus cædens plagis atque verbera contremiscens, non minus tamen q̄ in corporæ virtutes omnia illa quæ videntur terribilia despexit cum hoc tempus exigeret. Quando vero illum vides extentum ad plagas atque metuentem, illorum recordare verborum per quæ transcendit ad cœlum, angelisque certauit dicendo, Quis ergo nos separabit a charitate dei? Tribulatio, an augustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? illorumque verborũ memento, quibus omnia ista quæ patitur, nihil esse p ronunciat, dicens, Quod enim in præsenti est, momentaneum ac leue tribulationis nostræ, supra modum sublimitatem æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Adde his quotidianas tribulationes, imo singulorum mortes dierum, atque ista perpendens ammirare Paulum, & a teipso desperare desiste. Hæc enim quæ videtur infirmitas esse naturæ, ipsa est maximum virtutis eius indicium, quia talem se vtique præstabat etiam cũ multarũ rerũ necessitate quæreretur, Quoniam enim enormitas periculorũ hanc de illo multis opinionem suggesserat, & suspicari eos profecto fecerat, q̄ supra humanam naturam ille proficiens tantus existeret, idcirco tribulationibus permittebatur, vt disceres quia cum secundum naturam vnus esset e plurimis, per voluntatem non solũ supra multos homines, verum etiam vnus ex angelis erat. Cum tali enim anima, talique corpore mortes mille tolerabat, despiciebat præsentia, contemnebat futura, clara illa atque magnifica verba resonabat. Quoniam optabam (inquit) ego anathema esse a Christo Iesu pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem. Possibile est enim dei iussa perficere, si modo velimus omnem naturæ trepidationeʒ alacritatis virtute superare, nihilque est impossibile eorum quæ a Christo hominibus imperantur. Si enim quantum in nobis est virorũ velimus exprimere, maximũ etiaʒ nobis deus adiunget auxilium: atque ita etsi omnia in nos aduersa cõcurrerẽt, tuti tamẽ in medio periculorũ intactiq; seruabimur. Neque vero metuere plagas reprehensione dignum est, sed propter plagarum metum aliquid indignum pietate committere: Hoc ipso enim quo plagas timet, aut in certamine nõ vincitur admirabilior ostenditur, q̄ ille qui non timet. Magis enim in isto virtus refulget, cum vicerit etiam illa quæ timuit. Naʒ plagas formidare naturæ est, nihil autem indecens plagarum timore perficere voluntatis naturam infirmam iuuantis, eiusq; imbecillitateʒ sua virtute superantis. Sicut nec mœrere culpabile est, sed per mœrorem aut facere aliquid, aut dicere eorũ quæ deo displicent. Quia si ego Paulum fuisse hominem denegarem, merito has mihi fragilitates naturæ eius opponeres, quibus nostrum posses refu-

Quia Paulus non ex imperfectione pericula timebat vel fugiebat.

Rom. viii.

G

Quare Paulus voluit ostendere se timere pericula.

Rom. ix.

H

audisti etiam illud antiquum ac feculare prouerbium, q fiat ex cõsuetudine fecunda natura? Ego vero dixerim q etiam prima, ficut superius dicta patuerunt. Vides igitur & haberi posse illam quæ in natura est firmitatem, si sit voluntas fortis ac vigilans, & q maiore laude sit dignus qui esse vult bonus q̃ ille qui cogitur. Hoc est enim esse precipue bonum. Itaq; cum dicit. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, timeo enim ne cum alijs predicauerim, ipse reprobus efficiar, tunc illum maxime honoro præconijs, videns nõ eum fine labore impleffe virtutem, ne hi qui postillum essent futuri, argumentum ad desidiam ducerent illius in bono facilitatem. Et cum rursus dicit, Mundo crucifixus sum, voluntatem eius corono. Potest enim potest inquam naturæ fortitudinem virtus volũtatis imitari. Nam si vel ipsum adducamus in medium qui est quędam (vt ita dixerim) statua virtutis, inueniemus quoniam bona quę illi fuerant voluntate, in naturæ firmitatem certarit adducere. Dolebat quidem ille corpus, sed non inferior incorporeis potestatibus ipsos contennebat dolores, sicut ex ipsius verbis animaduertere potest, quæ nec de nostra putatur proferre natura. Quando.n. dixit, Mundo crucifixus sum, quid est aliud dicere, q̃ q etiam ex corpore ipso animi virtute migrauerit? Quid vero pprię dat carni proculdubio cum dicit. Datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ? Hoc autem nihil est prorsus aliud, q̃ ostendere dolorem se tenuisse corpore sentientem? non quia non ingrederetur animum, sed quia magnitudine voluntatis excluderet eum atq; depelleret. Cum vero alia multo his mirabiliora dicat, & gaudeat verberatus, & glorietur catenatus, quid aliud quispiam dixerit, q̃ istud quod ipse memoraui? Quoniam dicendo quidem, Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, timeo enim ne cum alijs prædicauerim ipse reprobus efficiar, ostenderit naturæ infirmitatem: per ista vero quæ dixi, voluntatis nobilitatem. Idcirco enim vtrunq; positum est, vt neq; propter illa magni alterius eum opineris fuisse naturæ, & ipse de virtute desperes, neq; per ista paruula sanctam illam reprehendas animam, sed hinc quoq; desperationem rursus excludens ad meliorem spem te ipsum reducas. Propterea rursus adiungit etiam id quod dei esse gratiæ proprium cõfitetur, & quidem exaggerando atq; cumulando, sed grato erga deum animo facit pia sententia, ne quid scilicet suum esse credatur. Dicit autem etiam quod ad ipsius pertinet voluntatem, ne in deũ cuncta proijciens, dormire malis ac stertere. Omnium nanq; mẽsuras ac regulas apud eum inuenies. Sed & maledixit aliquando Alexandro (inquit) ærario. Et quod istud spectat ad vitium? Non enim fuit hic sermo iracundiæ, sed doloris: qui certe ortus est de veritatis iniuria. Non enim propter seipsum dolebat, sed quia prædicationi ille restiterat. Valde enim (inquit) restitit, non mihi ait sed verbis nostris, vt & suum erga veritatem exprimeret affectum.

Cor. 9. C

Gala. vi. A

Quid est crucifigi mundo.

D

Paulus maledixit Alexandro ærario, sine tamen iracundia.

a

& non solum illum cui scribebat, sed certe hos quoque discipulos solaretur. Quoniam enim ratis consequens erat scandalizari omnes nihil patientibus aduersarijs veritatis. Idcirco ei qui repugnauerat, dei comminatus est vltionem. Sed orauit aduersus aliquos dicens, Si tamen iustum est apud deum reddere retributionem his qui vos tribulant, non illos pœnas luere concupiscens, sed eos qui affligebantur consolari studens. Propter quod infert, Et vobis qui tribulamini requiem nobiscum. Cæterum ipse aliquid triste perpetitur. Audi q̃ alta patientia philosophetur, & pro mala bonam vicem reddat inimicis. Maledicimur (inquit) & benedicimus, persecutiones patimur & sustinemus, blasphemamur, & obsecramus. Sin autem quæ pro alijs facta vel dicta sunt iracundiæ dicas fuisse: potes dicere & Elymam magum per iracundiam excæcatum, iniurioseque correptum. Ananiam quoque & Saphyram per iracundiam a Petro interfectos exclamabis. Sed quis ita est stultus & saxeus, vt hoc audeat suspicari? Alia quoque plurima inuenimus eum dixisse atque fecisse, quæ ad speciem videantur onerosa. Verum hæc ipsa sunt quæ præcipue eius modestiam ostendunt. Etenim cum Satanæ tradit eum qui Corinthi fuerat fornicatus, cum multa hoc efficit charitate, plenoque amoris animo, idque ex secunda epistola euidenter ostendit. Et e regione cum Iudæis minatur ac dicit, Peruenit in vos ira dei, non vtique furore plenus id loquitur, quem audimus pro ipsis frequenter orantem, sed deterrere eos studens, per quæ eos redderet mitiores. Sed sacerdoti (inquit) irrogauit iniuriam dicens, Percutiet te deus paries dealbate. Nouimus quidem de hoc loco aliquos satisfacientes, vt prophetiam velint esse quod dictum est. Nec culpo dicentes. etenim istud euenit, sicque defunctus est. Si quis tamen acrior insurgat inimicus, & curiosus reparans quæstionem, contradicat, ac referat, Nonne nouerat quia summus sacerdos esset? hoc vtique dicemus, quoniam erudiens alios, atque erga eos qui in potestate sunt modestius conuersari monens, ipse quoque hic voluit temperare, sicut fecit & Christus. Qui certe cum scribis mille sanda atque infanda dixisset, ait tamen, Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. Omnia ergo quæcunque vobis dicunt facere, facite, secundum opera vero istorum nolite facere. Ita agitur & hic Paulus, & conseruauit pontificis dignitatem, & quod futurum erat ante prædixit. Quia si Ioannem a consortio separauit, & hoc vtique rectissime pro communi prædicationis officio effecit. Eam siquidem qui istud suscipit officium, non oportet mollem quandam esse atque resolutum, sed fortem & per cuncta robustum. Neque enim saltem attingere quisquam debet præclari huius muneris functionem, nisi paratus sit miles animam suam tradere in mortem atque discrimina. Sicut ipse Chris-

Pauli patiẽtia.
1. Cor. iiij.

Act. ij.

Paulus nemi/nem increpa/bat vel punie/bat ex odio, sed magis ex amore.

F

Act. xxiij.
Paulus sacer/doti vltionem cõminatus est.

Matt. xxiij
Sicut Christus post Pharisæorum increpationes aliquid in laudem eorum præcepit, ita & Paulus &c.

G

ftus ait, Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Qui enim tali animo est, multos etiam alios suo perdit exemplo, magisque huic vtile est si quiescat, sibique tantum vacet, quam si procedat in medium, & onus viribus suis maius assumat. Sic enim non proprie solum, sed etiam creditorum sibi prodesse potest saluti. Et tenera quomodo non absurdum est, vt cum aliquis artem nesciens gubernandi, pugnandique cum fluctibus, nec si mille ternis adigatur, eligat ad clauum sedere, ille qui ad prædicandi pergit officium, temere ad istud & vtcunque contigerit accedat, atque innumerabilium rerum curam absque vlla consideratione suscipiat? Non ita gubernatorem, non ad bestias dimicantes, non ludo gladiatorio destinatum non alium quempiam omnino sic ad discrimina, & mortes paratam atque expositam habere oportet animam, vt eum qui officium suscipit prædicandi. Nam & pericula profecto maiora, & aduersarij sæuitores, & non vnum quoddam genus mortis incumbit, nec vsque prorsus simili cõditione certatur. Cælum nanque hic in præmio, in supplicio gehenna proponitur, & æterna animæ salutisque perditio. Non solum vero eum qui prædicationi accingitur sic oportet parari, sed quemcunque vel simpliciter Christianum. Nam crucem tollere ac sequi Christum, omnibus imperatur. Si autem cunctis, multo magis doctoribus, populi, atque pastoribus, quorum ex numero etiam Ioannes tunc erat qui dicebatur & Marcus. Qui quoniam in ipsa se aciei fronte constituens nimis in vtilitate erat, merito eum Paulus abiecit, ne illius quasi contagione vires corrumperentur aliorum. Si vero (vt Lucas refert) aliqua inter ipsos facta commotio est, noli hoc delictum putare. Non enim commoueri malum est, sed irrationabiliter, nulloque flagitante iusto negocio commoueri. Iracũdia, inquit, iniusta non iustificabitur. Non ergo culpatur simplex iracundia, sed iniusta. Et rursus, Qui iratus fuerit fratri suo sine causa. Non igitur simpliciter iratus. Et propheta dicit, Irascimini & nolite peccare. Quod si omnino vti huiusmodi non oportet affectu etiam cum tempus exposcit, frustra nobis videtur ingenitus. Sed profecto non frustra, quem certe prouidus nobis inseruit creator vt dormientes animas atque resolutas ab inertia ac desidia suscitaret. Quasi enim gladio aciem ita menti nostræ iræ acumen imposuit, vt eo cum oportet vtamur. Propterea igitur & Paulus hoc sæpe est vsus affectu, & modeste loquentibus erat meliori iratus, cum tempore omnia faciens opportuno, pro lucro & incommodo prædicandi, idque simpliciter. Leuitas autem non semper bona est, sed cũ illã tempus efflagitat. Quãdo vero id nõ ad adest, & ista vitiosa ẽ, sitque incõstãtia. Hęc vero oĩa nõ pro Paulo satisfaciẽs sum locutus. Nõ. n. nři ĩdiget ille sermõĩs. Laus. n. eius, nõ ex hoĩb⁹, sed ex deo ẽ. Sed quo auditores erudiam⁹, vt oĩb⁹ ad opportunitates vtant affectib⁹, sicut iã ante memoraui. Sic nãque poterim⁹ vndique

Oportet platũ nõ mollẽ, sed fortẽ eẽ in extirpãdo vitia.
Matth. xvi.
Cõtra doctores & platos indoctos ĩprudentes vel insuffic. entes.
Qui officiũ pdicãdi suscipit debet super oẽs alios animam habere ad mortẽ promptissimam.

H
Act. xiij.
Nõ oĩs cõmotio vel ira est iniusta.

A

spiritalium bonorum incrementa colligere, cunque maximis diui tijs ad portum tutissimum peruenire, & consequi indeficientes coronas, quas etiam nos omnes contingat mereri, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

HOMILIA. VII.

Quoties hi qui portant signa regalia clangente ante se tuba, & acie militum præcunte ingrediuntur vrbes, omnis populus consueuit accurrere ad audiendum buccine sonum, & signum quod in sublime fertur videndum, ipsius etiam virtutem ferentis. Quoniam igitur & hodie non vrbes, sed orbem Paulus ingreditur, concurramus omnes, Etenim iste non signum alicuius terreni regis, sed in cœlo regnantis Christi portat crucem, Et precedunt non hominum, sed angelorum cateruæ: nõ solum in honorem eius signi quod fertur, sed etiam in eius a quo fertur auxilium. Si enim propriam tantummodo vitam regentibus, nihilque pro communi vtilitate facientibus angeli ab omniũ domino deputati sunt, sicut ait vnus ex iustis angelis, qui eruit me a iuuentute mea, multo magis his quibus totius orbis cura commissa est, aliunque bonorum opera portantibus virtutes assunt supernæ. Et illi qui in exercitu hoc honore donati sunt, ornantur veste preciosa, aureis torquibus colla subnixi, nitentes vndique & vndique refulgentes. Iste vero catena pro torque circundatus gestat cruces, persecutionem vbique sustinens, famen vbique perpetiens. Sed nihil est dilectissime, quod ex huiuscemodi sermonibus ingemiscas Siquidem iste ornatus multo est illo melior & clarior atque amicior deo. Propter quod & portans minime laborabat. Hoc est namque mirabile, quia cum vinculis, verberibusque longe splendidior erat diademate, purpuraque fulgentibus. Quod enim esset vere clarior, & quia non ad sonum tantummodo ista dicantur, ipsius docuerunt vestimenta. Nam si mille diademata, totidemque purpuras ardenti febribus superponas, ne modicum quidem flammæ eius valebunt extinguere. At vero huius semicinctia ægrotantium admota corporibus morbos omnes fugabant. Si enim latrones videntes signum illud militare non irruunt, sed auersi repente diffugiunt, multo magis & ægritudines, & demones Christi signo apparente fugiebant. Sic autem Paulus ferebat hoc signum, vt non solus ille portaret, sed vt omnes quoque tales esse doceret ac faceret. Propter quod clamat ac dicit, Id ipsum certamen habentes, quale & vidistis & audistis in me &, Vobis donatum est, non solum ut in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini. Etenim præsentis vitæ dignitates tunc clariores videri solent, quando in vno homine tantum constiterint. In spiritalibus vero e contrario tunc magis

B Ioanni Chrysostomo reuelatũ vnus angelus quẽlibet hominem habere angelum sibi deputatum.

Paulus signifer regis cœlestis.

Paulus sua presentia egritudines curabat, & demones fugabat.

C Phili. I.

A Quomodo vitæ dignitates honores ferunt.

splendent honores cum sibi plurimi eoru3 communione sociant mandauit, e ho
tur,cum non vnus est particeps dignitatis, sed multos habet qui nores spirituales
eisdem honoribus perfruatur. Vides igitur omnes hic esse signi fe-
ros,e Christi nomen vnunquemq3 gestare in conspectu gentium
regum. Ipsum vero Paulum, cum sibi anathema optat atq3
atq3 suppliciũ. Sed non hoc precepit e cæteris,quod certe illi por-
tare non poterant. Vidisti nempe quante nostra sit capax natura
virtutis,q̃uis nihil sit homine preciosius,e adhuc vtiq3 mortali.
Quid.n.mihi hoc maius?Immo quid poteris saltem æquale me
morare?Quorum non iste queso honore dignus est angelorum,
qui hoc verbum potuit effari?Qui.n.in temporali hoc atq3 mor
tali corpore constitutus cuncta etiam quorum non erat dominus
pro Christo non dubitabat offerre:hic si incorporeæ fuisset natu
re,quod tandem dicere,quid autem facere distulisset?Nam e an-
gelos propterea miramur,non quia incorporei sunt creati. Siqui
dem e diabolus cum sit incorporeus e inuisibilis,est tamen omni D
bus infelicior,quia factoris dei metuit offensam. Hinc etiam ho- Neq3 esse icorpo
mines infelices vocamus,non quia videmus eos carne circunda- reũ facit esse feli
tos,sed q̃ non ea vt oportet vtuntur?alioquin carne induebatur e ce,neq3 esse cor
Paulus. Vnde igitur talis ac tantum emersit, Et ex proprio videli- poreum miserũ
cet,e ex dei opere,e idcirco ex dei,quia de proprio.Non.n.perso-
narum acceptor deus. Sin autem dixeris,e quemadmodum illu3
imitari possibile est?Disce quid dixerit,imitatores mei estote,sicut
e ego Christi.Ille ipsius Christi factus est imitator,tu vero nec apo
stoli.Ille domini æmulator fuit,tu autem neq3 conserui. Et quam
tandem poteris negligentiæ tuæ vmbram obtendere?Quemad-
modum vero cum sit imitatus ostendit. Idq3 ab initio considera,
ab ipsis principijs. Quando enim ex illis salutaribus emersit fluen
tis,tanto igne plenus exiuit,vt nec sibi necessarium putaret magi-
strum. Non enim expectauit Petrum,nec venit ad Iacobu3,nec ad
alium omnino quenq̃,sed propria alacritate raptus, iam totam
illam in qua fuerat baptizatus sua predicatione inflammauit vr-
bem,vt sæuissimum contra se Iudæorum prælium concitaret,vio-
lentissimum enim persecutorem Christi in ardentissimũ repente
predicatorem mutauerat. Siquidem etiam cum Iudeus esset,supra
dignitatem suam multa faciebat,alligans,adducens, tradens in
publicum Christianos. Sic etiam Moyses cum a nullo in principa
tum populi ordinatus fuisset,cõtribules tamen suos a Barbaroru3
numerositate defendit. Hæc enim sunt fortis cuiusdam ac virilis
animi certa documenta. Hoc signum quippe libere sententię,ne- Paulus obiecta
quaq̃ in aliorum affectionibus tenere patientiam,sed benigne at que3 in deũ ha
q3 constanter eos qui opprimuntur tueri,etiam si non ille in hoc buit, a domino
ordinetur officio. Quia vero iuste opus arripuerat principatus:de- electus est in gẽ
us hanc postea ei contulit dignitatem. Id ipsum autem seruauit in tium doctorem
Paulo. Qui cũ recte faceret vltro arripere initia sermonis atq3 do- ac magistrum:
sicut s,

ctrine, deus similiter ostendit, cito eum doctoris honore sublimans. Si. n. magisterij atq; principatus adipiscendi gratia ad procuranda tanta negocia prosiluissent, consequenter essent de ambitione culpabiles. Cum vero pericula vtriq; diligerent, mortes q in se vndiq; prouocarent, vt alios acquirerent in salutem, quis tam aperte infelix est, qui tantæ deuotionis criminetur? Quod. n. amantes aliorum salutem ista perfecerint, & sententia declarauit dei, & eorum iuditio qui male istū concupierunt honorem. Irruerunt siquidem tunc & alij in eiusmodi principatus, sed protinus interempti sunt. Nam alterum quidem lapsus e celo exussit ignis, alterum subitus terræ hiatus absorbuit. Non. n. propter defensionem populi isti faciebāt, sed ob gloriā dignitatis. Irruit & Ozias, sed lepra commaculante punitus est. Irruit etiam Simon, sed reprobatus est, & mori periclitatus. Irruit vero etiam Paulus: sed apostolatus gloria coronatus est. Non. n. in sacerdotium nec honorē, sed ministerium irruit, ac labores, maximeq; in hec zelo & alacritate properauit. Propterea predicator, propterea continuo clarus efficitur. Sicut. n. qui princeps fuerit ordinatus, nisi digne impositum sibi amministret officium meretur & maiora supplicia, sic alter etsi non ordinetur quidē, suscipiat tamen, & sicut oportet impleat, non dico sacerdotiū, sed sollicitudinem, curāq; multorū, omni profecto est honore dignissimus. Propterea igitur ne vnū quidē diē in otio se passus est & quiete transire. Hinc in predicādi ardore ipso igne vehementior, sed simul vt salutifero ex fonte conscendit, plurimamq; in se flammā ipse succendit, non pericula timuit, nō irrisiones erubuit, & opprobria Iudeorū, neq; sermonē suū ab illis respui indignāter tulit. Non aliud quicq; horū simile cogitauit, sed alios accipiens oculos vtiq; charitatis, aliamq; mentē, multo cū impetu instar torrentis irruperat, cum omnia pariter Iudeorū trahēs atq; conuellens, ex scripturis ipsum esse Christū euidenter ostēdēs. Et certe nōdū in eo tā multa gratię munera coruscabāt, nōdū tanta fuerant spiritus illuminatione donatus: sed tamen inflāmata cōtinuo voluntas mortificataq; anima cūcta faciebat. Et quasi semper satisfacere deo de tempore iam peracto, sic gerebat omnia: sic lucra vndiq; spiritalia colligebat in locum qui esset belli pars maxima, & laborum, periculorumq; plena fidenter insiliens. Hoc vero maiore quoq; admiratione dignum est, q cum tam esset audax, ac velut ad pugnam semper accinctus, & ignem quendam bellicum spirans, ita rursus placabilem se atq; flexibilem prebebat magistris, vt nūq; in eo vel in tanto illo impetu alacritatis offenderet. Itaq; feruēti tunc vel potius furenti præceperunt vt iret Tarsum atq; Cæsaream, nec tamen renuit. Dixerunt quia per murum eum deponi oporteret, & passus est. Dederunt consilium pro implenda purificatione, non restitit. Suaserunt ne in theatrum ingrederetur, & cessit. Ita huic rei se totum dedicauerat, vt omnia pro fidelium vi

Moyses pro zelo domini supra filios Israel principatū obtinuit.

F

Qui principatū vsurpauerunt, sæpe a domino in interitum traditi sunt.

Act. viii.

Paulus non sacerdotium, sed ministerium arripuit

G

Paulus quāquā a deo multis virtutibus dōatus esset non tenuit tamen apostolis obedire.

litatibus libenter arriperet,pro ipsorũ edificatione pacem,consen/sũ,dispẽsationẽ,cõcordiã diligẽdo,& eũdẽ se ac semper æqualẽ pre dicationi vbiq; seruãdo. Cũ igitur audis quod fratrẽ miserit ad Tribunũ volẽs de periculo liberari,& quod appellet Cæsarẽ,q.d. Romã ire festinet,nequaq; putes verbũ esse formidinis. Qui.n. gemebat in ac se adhuc vita,quoniã putes modo eligebat esse cũ Christo?qui & cælum propter ipsum despiciebat & angelos:quo tandẽ pacto hæc presentia diligebat? Cuius rei igitur gratiã ista faciebat? Proculdubio vt predicationi diutius insisteret,cunq; multis hinc credẽtibus atq; omnibus coronatis iret ad Christum. Iã profecto metuebat ne forte pauper hinc atq; inops multorũ salutis abscederet:& idcirco dicebat,Permanere autem in carne necessariũ propter vos. Propterea ergo cũ videret meliorem pro se in iudicio processisse sententiã,ipsoq; dicẽte Festo, absolui poterat homo iste nisi appellasset Cæsarem; vinctus tamẽ,cũq; plurimis vinctis qui mille facinora cõmiserãt ductus,nõ erubuit cũ illis ligari,quinimo omniũ simul nauigiciũ curã gerebat. Quippe securum seq; satis tutum certissimus. Cũq; vinctus p tã vastũ pelagus duceretur,ita gaudebat tamẽ tãq; in maximũ induceretur imperiũ. Et.n. nõ paruũ illi preciũ vrbis Romæ cõuersio proponebatur. Verũ ne illos quidẽ qui pariter nauigabãt despectui habẽdos putauit:sed illis quoq; deueritatis suauitate modulatus est,indicãs diuinos sibi apparuisse vultus. & ea que sibi fuerãt dicta cõmemorãs.i.tibi donaui hoies istos. Hoc vero faciebat,nõ se ipm arrogãter extollẽs,sed illos sibi ad fidei psuasionẽ parãs. Propterea & deus permittit pelagus commouere, vt & pro eo quod auditus non est, specialis gratia Pauli ponderetur. Nam & cum dedisset consilium nauigandum tunc non esse, contemptus est ventumq; est vsq; ad extrema discrimina. Verum ne contemptu quidem eorum est factus onerosior,sed rursus quasi pater filijs puidebat,agebat omnia,ne quisq; periret. Postq; vero Romã ingressus est,ibi quoq; quãta cum modestia annunciat veritatem? quanta etiam cum libertate obruit ora impiorum? Verũ nec ibi stare contentus ,etiam in Hispaniam percurrit. Cum autem varia sæpius pericula sustineret,confidebat magis,atq; inde fiebat audentior. Nec ipse solum, sed etiam discipuli propter ipsum,q eius vtiq; firmabantur exemplo. Quẽadmodũ enim si eũ remissiorẽ segniorẽq; vidisset,etiã ipsi profecto fuissent mœrore defecti,ita qa illũ fortiorẽ factũ eẽ cernebant,& inter iniurias ac plagas cõstãtiæ semp virtute crescẽtẽ,ipi quoq; maiore cũ fiducia pdicabãt. Idq; significãs ait,Ita vt plures e fratrib' cõfidẽtes vinculis meis abũdãtius auderẽt sine timore verbũ dei loq. Si.n. dux militiæ fortis fuerit ac robust',nõ mõ cædẽs atq; psternẽs,verũ etiã vulnere ipse percuss',subditos sibi efficit fortiores,magisq; hoc pstat vulneratus ipse q̃ vulnerãs. Cũ.n.hi qui sub tali pugnant magistro,viderint in fixa vulnera,fluentem sanguinẽ, & ne sic quidem,

Quare Paulus ad Cæsarem appellauit & mortem sæpe dicta lit.

Phili.I.

Act.xxvi.

Phili.I.

illum hostibus aliquando cedentem, sed stantes fortirer, hastasq; vibrantem, ꝛ crebris certisque ictibus aduersariorum proruentmã nec omnino quicq; parcentem dolori, maiore absque dubio teto duci alacritate subduntur. Hoc itaque factũ est in Paulo. Vidẽtes enim illũ ligatũ catenis, ꝛ nihilominus in carcere prædicantem, videntes etiam verberatum, ꝛ tamen verberantes ipsos sermone capientem, maiorem profecto fiduciam colligebant. Et idcirco non dixit simpliciter cõfidentes, sed ita vt abundantius auderent sine timore verbum dei loqui. Magis, inquit, modo q̃; cum essem liber a vinculis, fiducialiter prædicabam. Tunc enim certiorem alacritatem ꝛ ipse capiebat, ac vehementius in aduersarios ferebatur, ꝛ incrementa persecutionis maioris illi fiebant causa cõstantiæ. Inclusus est (inquit) in carcerem, tantumque in eo virtutis refulsit, vt etiam fundamenta quaterentur, ꝛ ostia panderentur. Custodem tunc quoque ipsum carceris ad fidem transtulit, iudice pene persuasit, ita vt ipse diceret, in modico me suades Christianum fieri. Rursus cum lapidaretur, plenam populis ciuitatem fidei luce donauit, ꝛ vocabantur quasi iudicaturi cum Iudæis. Tunc etiã Athenienses facti sunt ex aduersarijs subditi, ex iudicibus repente discipuli. Sicut enim ignis in diuersas plerumque materias incidens, augetur magis, ꝛ incrementa sortitur: sic etiam lingua Pauli quibuscunque fuisset ammota, ad ipsum eos continuo transferebat, Impugnatores quoque eius celeriter ipsius capti verbo, pabulum quoddam spiritali huic afferebant igni, perque ipsos magis euangelij flamma crescebat. Et idcirco dicebat, Alligatus sum, sed verbum dei non est alligatum. Fugabant eum frequenter inimici, ꝛ quantum ad rem quidem spectat, persequebantur: quantũ vero ad euentum rei, alijs mittebant magistrum. Quodque faciebãt amici atq; cõcordes, hoc velut studio exequebantur inimici nunquam sinentes in vna eum habitaculũ collocare regione, sed persecutionibus, insidijsque pellentes per cunctas omnino prouincias medicum circumducebant. vt omnes videlicet salutaria linguæ eius remedia sentirent. Rursus alligarunt eum, sed acrius in defensionem fidei discipulos concitarunt. Persecuti sunt, ꝛ non habentibus miserunt magistrum. Ad maius iudicium prouocarunt sed vberius ciuitati Iudæi beneficium contulerunt. Propter quod ꝛ Iudei de apostolis dicebant dolentes. Quid faciemus in istis hominibus? Per quæ enim opprimere eos volumus, per ea ipsa prouenimus. Tradiderunt custodi carceris vt eum alligaret, sed ipse Paulo acrius alligatus est. Imposuerunt eum naui cum reis atque vinctis, vt plane etiam nolentes ocyus iter eius facerent explicari Accidensque naufragium factum est cum Apostolo nauigantibus causa doctrinæ. Minabantur mille supplicia, vt ignem prædicationis extinguerent, qui econtrario magis inde crescebat. Et sicut de demonio dixerunt, Occidamus eum ne tollant Romani

B

Paulus in vinculis maiorem in fidelibus causabat fiduciam

Paulus tempore persecutionis maiorem habuit in sermone efficaciã

C

Iudæi ꝛ Pauli aduersarij ipsum persequentes, ipsum per vniuersum orbem ad euangelium prædicandum mittebant tanquã ad infirmos medicum.

Per quæ Iudæi volebant Paulum opprimere, per ea ipsa mentis prouehebant.

Act. xxiiii.

Act. xxiiii.

D

Ea que Iudei putabant esse

nostrum locum & gentem,acciditque contrarium,nam quia occi derunt eum,propterea Romani & gentem eorum,& ciuitatem tu lerunt,& quae putabantur impedimenta praedicationis fore,efficie bantur auxilia. Sic etiam praedicante Paulo, quod aduersarij ad opprimendum intulere verbum,hoc illud ad ineffabilem quan dam altitudinem subleuauit Super his vero omnibus bonis gra tias tantarum rerum auctori agamus deo,glorificemus Paulum, per quem ista completa sunt,oremus etiam vt ipsi quoque eisdem perfruamur bonis,gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi,per quem & cum quo gloria patri cum sancto spiritu in secula seculorum. Amen.

Impedimenta praedicationis, erant Paulo auxilia.

FINIS.

REGISTRVM

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
A A B B C C D D E E F F G G H H I I K K L L M M
N N O O P P Q Q R R S S T T V V X X Y Y Z Z
A A A B B B C C C D D D E E E F F F G G G H H H I I I
K K K L L L M M M N N N O O O P P P Q Q Q
R R R S S S T T T V V V X X X Y Y Y Z Z Z
A A A A B B B B C C C C D D D D E E E E F F F F
G G G G H H H H I I I I K K K K L L L L.

Omnes sunt Quaterni.

VENETIIS APVD GABRIELEM IOLITVM
DE FERRARIIS DE TRIDINO MON-
TISFERRATI, ANNO DOMINI.
M. D. XLIII.

Characteribus Domini Bernardini
Stagnini sibi accõmodatis

SEMPER
EADEM
G I
F

